

SCRIPTURÆ SACRÆ

CURSES COMPLETIS

24

EPISTOLÆ

PAULI

BS548

M5

v.24

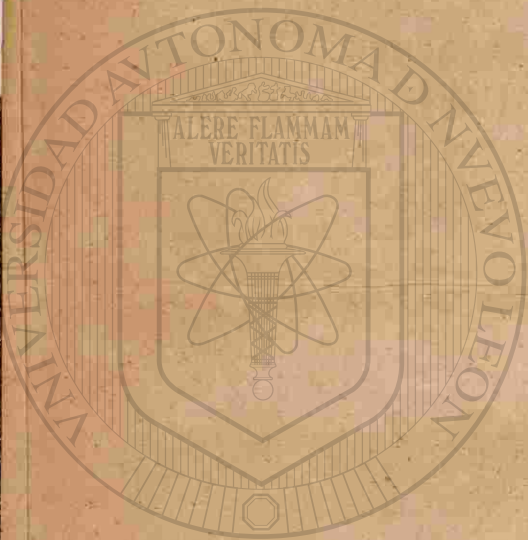
007725

EX LIBRIS
HEMETHERII VALVERDE TELLEZ
Episcopi Leonensis

1080014730

**ELENCHUS
AUCTORUM ET OPERUM**

QUI IN HOCCE VOLUMINE CONTINENTUR.

PEQUIGNY. — JOANNES A GORCUM. — ESTIUS. — CORNELIUS A LAPIDE.

In Epistolas D. Pauli ad Romanos; I et II ad Corinthios;
ad Galatas; ad Ephesios; ad Philippenses; ad Colossenses; I et II ad Thesalonicenses,
Commentaria.

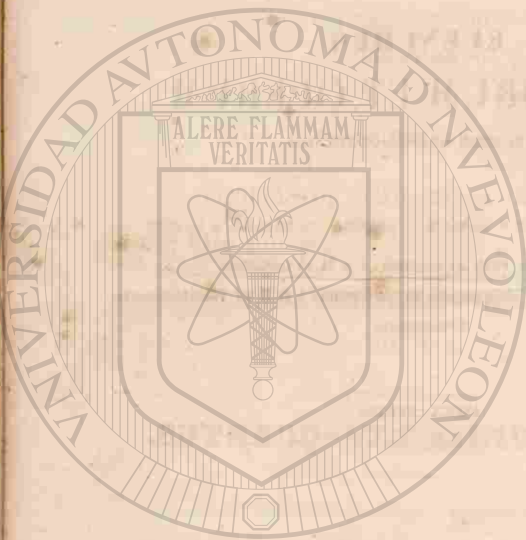
INDEX RERUM.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

Credebatur Migne,
in civitate Ambouisy, hors la barrière d'Euiler.

222
J. P. M.

SCRIPTURÆ SACRÆ

CURSUS COMPLETUS,

EX COMMENTARIIS OMNIUM PERFECTISSIMIS UBIQUE HABITIS, ET A MAGNA
PARTE EPISCOPORUM NECNON THEOLOGORUM

EUROPÆ CATHOLICÆ,

UNIVERSIM AD HOC INTERROGATORUM, DESIGNATIS,

UNICÈ CONFLATUS;

*Plurimis annotantibus presbyteris
ad docendos levitas pascendosve populos altè positis.*

ANNOTAVIT VERO SIMUL ET EDIDIT

J.-P. M^{us}.

TOMUS VIGESIMUS-QUARTUS.

IN EPISTOLAS D. PAULI AD ROMANOS;

I ET II AD CORINTHIOS; AD GALATAS; AD EPHESIOS; AD PHILIPPENSES;

AD COLOSSENSES; I ET II AD THESSALONICENSES,

Commentaria.

UNIVERSIDAD DE NUEVO LEÓN
Biblioteca Universitaria

PARISIIS,

APUD EDITOREM,

IN VIA GALICÆ DICTA:

RUE D'AMBOISE, BARRIÈRE D'ENFER.

1840.

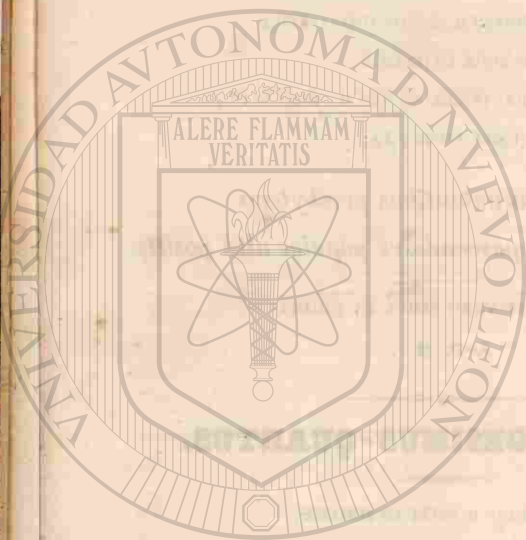
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS
FONDO DE ESTUDIO
VALVERDE Y FERRER

44470

BS 548

M5

V. 24

FONDO E. METERIO
VALVERDE Y TELLEZ

MONITUM.

Si consulantur quotquot hanc materiam tractavere scriptores, si nostræ ad omnes universim theologos præmissæ consultationes attendantur, si seminariorum denique spectentur traditiones, ac uniuersusque Scripturas excellentis vox quaquaversum recolatur, tres præsertim extiterunt viri qui D. Pauli Epistolâs luculentè admodum commentati sunt, nempe Cornelius à Lapide, Estius et Pequigny; nec unum præ duobus aliis extollere, nec cuiuslibet ex tribus eorum commentariis palmam concedere nemo adhuc ausus est. Porrò illud nobis felicissimè obigit, ut nodum Gordianum, gladio non adhilato, solveremus, ita ut omnium omnino placitis satisfacere, omnesque hæc de re sensus præconceptiones demulcere, nullâ tantarum divitiarum parte detractâ, poterimus: integrum scilicet Bernardini à Piconio opus exhibebimus, tum unâ subijungetur Estii necnon Cornelli à Lapide exquisita Epitome, auctore Joanne à Gorcum. Et hæc erit, ni fallimur, præstantissima laboris nostri ordiatio, atque omnium votis certè accommodatissima: quæ quidem nostrâ assertio, si fortè à vero vel minimè abesse quibusdam videatur, nullam perficiendi operis rationem nobis amplius suppetere libenter fatebimur.

BERNARDINI A PICONIO VITA.

BERNARDINUS A PICONIO (Gallicè de Pequigny), minorita capucinus, necnon theologie emeritus professor, Piconii natus est anno 1653, ac Lutetia Parisiorum obiit anno 1709. Pauca admodum de ipso narrat historiæ, nisi quòd sois in sacros novi Testamenti Libros lucubrationibus plurimum inclaruerit, quippe qui Evangelia egregiè omnino commentariis illustravit, ac D. Pauli Epistolâs triplici expositione interpretatus est, quòd quidem posterius opus à Clemente Papâ XI laudibus exornari meruit. Hanc verò laboris sui forum instituit Piconius: 1° analysim exhibet, quâ textûs apostolici ordo connexioque declarantur; 2° paraphrasim subijungit, quâ mens Apostoli breuiter clarèque exponitur; 3° demùm commentarium annexit, ubi litterales notæ, variæ lectiones ac sensus textûs conformiores afferuntur. His omnibus accedunt observationes dogmaticæ, piæ, morales et asceticæ, necnon variæ praxes christiænæ per totum commentarium disperse, et in corollario pietatis post singula capita collectæ; adeo ut ex doctissimi simul et religiosissimi auctoris labore magna quædam seges fructuum maximè desiderabilium non modo divini verbi concionatoribus ad sui et aliorum salutem, sed et omnibus quibuscumque ad divinam mentis et cordis vitam enascatur.

JOANNIS GORCOMII VITA.

GORCOMES seu a GORCUM (Joannes), Batavus, ex oppido patrio Mose ad sito, ac BB. Martyrum, anno 1572 pro Christi fide ab hereticis interemptorum necè famoso, nomen adeptus est. Eum è parentibus Calvinianâ hæresi imbutis natum inde constat, quòd ipse eidem aliquantisper acquiescit. Sed errantem ovem ad Domini cantam rovocavit venerabilis vir Peregrinus Pullenius Rarumondanensis presbyter, circa initium seculi decimi septimi. Ad sacerdotii subinde dignitatem euectus, per reliquam vitæ tempus nullâ die desistit christianam plebem ad morum emendationem ac sinceram pietatem quâ voce, quâ scripto, quâ vite sanctioris exemplo, provocare: quibus dum totus incurreret Gorcomius, obiit in oppido Sylveducensi, anno, ut probabilius conjectura est, 1625.

Operum à Gorcomio editorum indicem sequens catalogus exhibet: 1° *Exercitatio spiritualis ad unionem cum Deo, in hæc verba psalmi 72: «Mihî autem adhaerere Deo docum est,»* etc., Belgicè, uti sequentia sex; Antwerpæ 1610, in-12; — 2° *Spiritualis Clypeus, Catholicis universis adversus quotidiani adversariorum tela peritiss; liber è sacris Scripturis et SS. Patribus collectus, cui accessit Expositio duodecim articulorum Symboli Apostolici,* Antwerpæ 1610, in-12, ac Sylveduci 1616, in-12; — 3° *Nuptiæ spirituales inter Deum et naturam humanam,* 1614, in-12; — 4° *Spiritualium florum Hortulus, præclarè multè de virtutum amore et vitiorum odio documenta complectens, per questiones et responsa, alphabeti ordine digestus,* 1612, in-12; — 5° *Consolatorius agrorum,* 1614, in-16; — 6° *Expositio mystica Cantici canticorum,* 1616, in-12; — 7° *Speculum perfectionis cognitionis,* 1618, in-12; — 8° *Epitome librorum B. P. Jacobi Alvari de Paz, societatis Iesu, de vitâ spirituali ejusque perfectione,* 1620, in-12; — 9° *Epitome Commentariorum Estii et Cornelli à Lapide in omnes D. Pauli Epistolâs.* Illud porò conspiciendum, quòd lectoribus nunc exhibemus, Gorcomius è succinctè ac summè concinnè et studit, ita tamen nullum ut locum vel verbum omiserit, quòd aliquam includere difficultatem videatur, quin è ejus.... quoad licuit, ducendam expositionem afferat. Verba sunt ipsius auctoris infra in præfatione relata. Subijungit verò: «Nullum per me, vel Apostolus ipse, vel commentatores ambo, possumus detrahendum. Iterum: «Nilil quòd ambo quidem cognita habent necessarium omitto. » Et hæc reverè egregie

S. S. XXIV.

(Usc.)

7125

à brevioris nostro præstita fatebitur, quisquis hanc ejus Epitomen cum Estii et Cornelli Commentariis contulerit.

ESTII VITA.

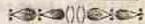
ESTIUS (Guillelmus), WILLIAM HESSELS VAN EST nuncupatus, Gorcomii in Hollandia natus est anno 1542, ex antiquâ familiâ Estianâ (d'Est). Lovanii doctoris infulam adeptus est anno 1580. Duncum ob præclaras animi facultates accersitus, theologiae professor, seminariique superior, præbendam in primariâ S. Petri basilicâ consecutus est; ac Universitatis cancellarii munere insignitus. Eadem in urbe vitâ functus est Estius anno 1615, ætatis vixit 71, vir singulari doctrinâ simul et sacerdotali pietate conspicuus, quem ob improbos labores scientiarum altitudinem *Benedictus XIV doctorum fundatissimum* appellavit.

Edidit 1° *Commentarium in Magistrum Sententiarum*, 2 vol. in-fol., Parisiis, 1696, et Neapoli, 1720, opus sacre æquisitionis, multisque Scripturæ sacræ ac Patrum locis corroboratum, quod junioribus theologia candidatis plurimum commendavit Dupinus; — 2° *Commentarium in Epistolas D. Pauli*, quod abbreviatum à Joanne Gorcomio infra subiungimus. Ille vero monendum, nos valde dolere quod Estius, optimus quamquam catholicus, aliquando tamen Hesseli Balthæ quos magistros habuit loquendi modum secutus sit. Cautè igitur inter alia legendum quod præfert in Commentario ad Hebr. 9, 28, ex Valentini anni 855 synodo, *Christum non fuisse sanguinem pro omnibus omnino hominibus, sed tantum pro his qui credunt, atque erroris demandans qui ecclesiam sentiant*. Constat verò hæc Valentini synodum ab Apostolica Sede nunquam fuisse approbatam.

— 3° *Annotationes in loca difficiliora sacræ Scripturæ*, Duaci, 1628, in-fol., et Antwerpæ, 1699; — 4° *Orationes theologicas XIX*, Lovanii; — 5° *Historiam martirum Gorcomitanum*, Duaci, 1605, in-8°; — 6° *Martirium Edmudi Campiani S. J.*, et *Gallici sermone in Latinum translato*.

Quantum ad ea que Cornelium à Lapide spectant, ejus abbreviatum in D. Pauli Epistolis commentarium Estii factibus adjunctum exhibet infra Joannes à Gorcum, ad totum 5° Scripturæ sacræ lectores nostros remittimus, in quo, col. 51-52, ipsius texta est biographia.

BERNARDINI A PICONIO HOC OPUS INCHOANTIS DEO OPTIMO MAXIMO VOTUM.

Gratiâ tuâ ab omnibus liber, unum te quero, ô Deus veritas et amor! hæcque felicem mentis et cordis vitam in terris inchoare desidero, quam in cælis per totam æternitatem, infinitâ tuâ fecus misericordiâ, ducturum me spero.

Ibi tunc eris perfecta mentis mee vita, cum te, ô summa veritas, clarè videbo; ibi tunc eris plena cordis mei vita, cum te, ô Deus charitas æterna, toto cordo diligam.

Quando itaque veniam et apparebo ante faciem tuam? ô Deus, summa veritas et cordis felicitas! quando te facies ad faciem intuebor? quando te totâ cordis plenitudine diligam? quando tibi totâ animâ adhaerens, unitus, iotus in te transformatus, totus in te divinitatis abyssum immisus et absorptus, unum tecum ero spiritus, tuâ vitâ vivam, tuâ beatitudine beatus?

Hæc est vita æterna.

Interim tibi, ô Deus, omne bonum, omnisque boni centrum, per fidem et charitatem adhaerere, et in te solo, Domino et Deo meo, totam ponere spem meam, mihi bonum et omne bonum esse, tuâ gratiâ intelligo.

hoc vita, hoc gloria, hoc divitiæ, hoc beatitudo, hoc omne bonum.

Hæc igitur sacram divinamque adhesionem, eadem tuâ gratiâ, libens et gratoque eligo, tibi uni deinceps vacaturus, per assiduum orationem et per continuam meditationem verbi tui, quod æternæ veritatis tuæ quasi radius est, et divini amoris tui velut scintilla; et idem mentis et cordis inchoata vita; vita quippe mentis veritas, vita cordis amor.

Confirma hoc Deus quod operatus es in me, Adjura me Deus, salutaris meus, et propter gloriam nominis tui, ab omnibus obstaculis liberum me, tuâ gratiâ, in hoc sacro officio, quod et magnum negotium est, sustine; vivam in posteram tibi, soli, totus, omnino, semper. Hoc ut ita sit:

Illumina vultum tuum super me, et miserere mei, ô Deus veritas! ure cor meum et renes meos, ô Deus charitas! Inceam à te! ardeam ex te!

Hic eloquiorum tuorum veritate nutrir, donec te, veritatem ipsam, videam; et videndo, nutrir ex te. Hic eloquiorum tuorum ignibus ardeam donec te,

æternâ charitate, fruar, tulque amore beatifico, in te transformatus, ex te et in te vivam.

Sis nunc in terris vita mea per verbi tui irradiatio-

nem et ardorem, donec per tuam essentiam, que veritas et charitas est, mea sis in cælo, æternâ beatique vita.

Scopus auctoris, OPERISQUE RATIO ET OCCASIO.

Hoc opus, quod in publicum nunc prodit, multis, si Deo placeat, profuturum; ad meam utilitatem propriam mentis nimirum et cordis vitam, scripsi.

Duplex itaque mihi fuit in assidua, per plures annos, Epistolaram beati Pauli lectione et jugi meditatione scopus; veritatem, scilicet, que ex D. Augustino, vita mentis est, indagare; et charitatem, que ex eodem doctore, vita cordis est, accendere, nutrire, augere; et reverâ, Deo votis meis annuente, tot et tantos effectus utriusque percipi, ut hoc opus, quamdiu fuit mihi proprium, vocaverim vitam mentis et cordis.

Illius autem scribendi hæc ratio fuit et occasio.

Primum, sanctum Paulum semper veneratus sum, ut totius mundi doctorem, ab ipso Christo Domino, jam glorioso et in cælis regnante, edoctum, Dei Spiritu afflatum; et cuius ad nos missum, quasi à suo latere legatum, sui que Evangelii præconem et interpretem fidelissimum.

Secundò hujus apostoli scripta mihi visa sunt in Ecclesiâ, quasi fontes luminis et ignis perennes et inexhausti; unde veritas et amor indesinenter et ubique scaturiunt; unde vita mentis et cordis, omnibus illa piè meditantibus, occultâ sancti Spiritus subministratio, tribuitur.

Hinc animus meus, ad illa luminis et ignis scripta, semper fuit propensissimus; verum ad ea quietè legenda, penetranda et gustanda, mihi non datur otium conveniens.

Divinâ tandem favente providentiâ, ab aliorum curâ sui liber, optatum mihi concessum est otium; tunc nullatenus hesitavi quid agerem, ubi mentis et cordis vitam quærerem; sed divini quasi instinctu impulsus et abreptus, animum applici totam, ad hos vitæ divinitate fontes; seu ad hæc apostolica luminis et ignis scripta legenda, scrutanda, die ac nocte meditanda.

Nec me spes mea fefellit: etenim in hæc jugi et assidua meditatione, et lumen vidi, et ignem sensi; et mens mea, verborum Dei veritate nutrita, et cor meum, divinis illorum ardoribus animatum, revixit.

Tunc tamen ita legebam, ita meditabar, ut nec quidquam scriptis mandarem; imò nec scribendi mens esset; etenim lux non ita facile pingitur, ac videtur; nec calor exprimitur, sicut sentitur.

At meâ demum experientiâ doctus, quod sæpè sæpius transitorie sunt et quasi momentaneæ mentis irradiationes, cordisque motiones; aliqua tandem decrevi: ad meam doctrinam, edificationem, et consolationem propriam scribere; ut his scriptis in memoriam

mili revocarentur cogitationes, sensus et effectus, quos in lectione et meditatione perceperam, et quorum sacrâ ruminatio nutrir exoptabam.

Scripsi itaque aliqua et primum quidem sine methodo, prout res, occasio et affectus suggererant.

Sed alterâ doctus experientiâ quod à memoriâ elaborarentur quamplurima, et quidem ad textus intelligentiam planè necessaria; et que mihi per meditationem fuerant elucidata, verbi gratiâ, naturalis ordo textus apostolici, et eorum que in textu intersemitur, connexio; mens Apostoli, sensusque probabilius; que omnia non primo semper intuitu patent;

Hinc, ut memoriâ deficienti optulaver, et meæ meditationis mihi perseveraret utilitas; incepi post diuturnam et exactam ejusque capituli discussionem; imò et post singulorum versuum et verborum saltem obscuriorum explicationem, in commentario factam; cum mihi scilicet omnia vividius et clarius erant in mente; incepi, inquam, brevem capituli analysim facere, in quâ velut in speculo, mihi statim exhiberetur ordo et connexio textus apostolici; deinde et quendam quasi paraphrasim, ex ipsius Apostoli verbis, quantum potui, paucis tantum ad elucidationem additis, componere; que mihi mentem illius fideliter exponeret.

Sic ergo triplex mihi ferè incognitanti nata est apostolicarum epistolaram expositio, per analysim, paraphrasim et commentarium; cum hoc discrimine, ut que hic ordine sunt priores, natu tamen sint posteriores. Analysis et paraphrasim post commentarium prodierunt; illi nihilominus præponuntur, quia faciem unamque suo modo præfert ad faciorem et pleniorum totius capituli intelligentiam; analysis exhibens partes, ordinem et connexionem textus; paraphrasim mentem et sensum litteræ propriè breviter exponens; donec in commentario lux plena detur.

Porro circa tripticam hæc expositionem paucis adducto quædam meam fecerit studium.

In analysi facienda curavi, ut verè et merè esset analysis; seu resolutio capituli in suis partibus, earum ordinem et connexionem simpliciter declarans; non verò commentarius forci, aut quid commentari vice tenens.

In paraphrasi texenda vitavi ne plura dicerem quam cogitaverit Apostolus; hinc illius mentem breviter et clarè aperui, ipsius Apostoli verbis, aut saltem æquivalentibus, paucis aliquando tantum additis, ad pleniorum mentis illius intelligentiam necessariis.

In commentario attendi, ne tricis grammaticibus,

ant questionibus merè curiosis animus distractus exciaretur; hinc eas non vitari tantum, sed et ubique observationes pias, morales et asceticas miscui, cum praxibus christianis, quæ pietatem accenderent, auferent et nutrent.

An successus voluntati respondeat; penes eruditum lectorem sit iudicium; in hoc etiam laudabilis, ut puto, conatus, qui forsitan aliis ausam dabit felicis laborandi.

At, iniquis, hæc triplici expositione, fit et triplex ejusdem rei repetitio.

Fateor, sed unaquaque diversimoda, alteri superaddens, sicut nulla superflua; imò ad plenam textus intelligentiam, unaquaque utilis et suo modo necessaria.

Sic crepusculum, aurora et meridies sibi succedant invicem, nec tamen obstant; quia lux una disponit ad aliam, et alia periclit aliam.

Sic viatori Romam, v. g., Parisiis proficiscenti, non obest, imò prodest provinciarum et urbium, quas peragraturus est, in clarità geographica inspectio; deinde et earundem in seipsis intuitus, primo in summa, deinde in individuo.

Analysis itaque quasi crepusculum est, Paraphrasis quasi aurora, Commentarius quasi meridies.

Rursus analysis, quasi charta geographica, breviter et in puncto designat provincias, urbes et oppida, per quæ iter faciendum est: paraphrasis easdem provincias, urbes et oppida in seipsis exhibet itineranti; sed quasi summam et in globo; commentarius verò minutè usque urbis, templi, palatia, omniæque visu digna singillatim representat.

Hæc itaque tria, analysis, paraphrasis et commentarius singulariter sumpta, ita lumen suum legenti conferunt ut simul sumpta plenam et perfectam dent apostolici textus intelligentiam, et notitiam pariant veritatis, quæ est mentis vita.

Circa quæ unum te moneo, lector benevole, quòd, quia veritatem propter charitatem quæsi, mentisque vitam, propter vitam cordis optavi; hinc, ad veritatem indagandam, ita nihil necessarium prætermisi, ut multa tamen curiosa tantum, mentem et cor distra-

hentia et exsiccantia, potius quàm vivificantia, luhens et volens omiserim.

Veritatis itaque indagandæ gratiâ, præviâ semper et identidem reiteratâ oratione, legi primum non-tram vulgatam versionem; legi deinde textum originale et alias ejus versiones; legi plerosque antiquiores Græcos et Latinos interpretes; legi et recentiores: quibus omnibus attentè coram Deo perpensis, simulque collatis, unum tantummodò, quantum potui, et, ut reor, magis literalem sensum elegi; tacitis pluribus aliis, aut minus germanis, aut manifestè ab Apostoli mente alienis; quos taceo, non quia contemno, sed quia charitatem ex simplici veritate nascentem quero.

Scopus fuit ædificari, non dissipari; ardere, non torpere; amare, non otiosi; hinc otiosa, curiosa, dissipantia, non redificantia, sed ad summum eruditionem ostentantia libens prætermitto.

Hinc et plures sensus in locis tantum difficultioribus retero, ubi propter textus obscuritatem, lectionumque varietatem, res est dubia, nec apud sacros interpretes de germano sensu satis constat.

Porro sensum, quem textui puto conformiorem, sic eligo, ut max tenuitatis semper minor, nihil affirmem securus, nisi quod Ecclesia catholica docet; nihil in aliis damnem austerus, nisi quod eadem Ecclesia dampnat; ipsa enim mihi veritas est columna; cui firmus et inconcussus innotuit; ipsa mihi firmamentum veritatis, cui constans inhaereo et usque ad ultimum vite meæ momentum inhaereo; ipsa sola mihi verborum Dei interpres est irrefragabilis, ejus judicium in omnibus sequi profiteor; si quid ergo præter mentem, in his à me scriptis, secus accidit, hoc ego ipse contemno et damnatum esse volo; mihi enim nomen Christianus, cognomen Catholicus.

Ne circa sanctorum interpretum citationes hæreas, lector benevole, moneo eas in eorum Commentariis esse querendas in locis, de quibus agitur. Itaque in omnibus interpretum citationibus subintelligendum est, *hic*.

D. autem Chrysostomus, ejus aliquando paginas noto, querendus est in editione Græco-Latinâ factâ Parisiis apud Sebastianum Cranoisy, 1636.

PROLOGUS

IN OMNES D. PAULI EPISTOLAS.

Quatuordecim epistolæ D. Paulus scripsit, non tam atramento, quàm Spiritu Dei visi; decem ad Ecclesias, ad Romanos scilicet unam, ad Corinthios duas, ad Galatas unam, ad Ephesios unam, ad Philip-

JOANNIS A. GORCUM IN EPISTOLAS D. PAULI

Prooemium.

Ea sacrarum litterarum profunditas et majestas est, pervadere et transire commode nemo potest, quin imò minus sit, qui profundo et vorticoso eas torrenti, aut

oceano fundam ignoranti, comparat: Ut enim hunc pervadere et transire commode nemo potest, quin imò minus sit, qui profundo et vorticoso eas torrenti, aut

penses unam, ad Colossenses unam, ad Thessalonicenses duas, ad Hebræos unam; quatuor ad singulares personas, nempe duas ad Timotheum, unam ad Titum et unam ad Philemonem.

Legunt quidam, et ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur, ait D. Hieronymus, lib. de Vir. illust.

De hæc ad Laod. Epistolâ, vide cap. 4. Epist. ad Coloss., v. 16; vide etiam Prefat. in Epist. ad Ephesios.

Constat quidem apud omnes, quòd hæc quatuordecim Epistolæ, non sint in Bibliis collocatæ, eo quo scripte fuerunt ordine; sicut duodecim propheta non sunt in Bibliis ordine temporum collocati, ait D. Joannes Chrysostomus; sicut psalmi Davidici temporis ordinem non habent, ait Theodoretus.

At non exquæ constat apud omnes de ordine, quo peræque scripte fuerunt; sed in re dubiâ variè conjeiunt. Præcipuas referam opiniones in præfatione uniceque propriâ et singulis præpositâ.

Interim hic ordinem appono, quem recentiores, re serò examinatâ, putant probabiliorum.

Prima omnium scripta, est prior ad Thessalonicenses, Corinthi, anno Christi 52.

Secunda posterior ad Thessalonicenses, non multò post priorem, ut patet ex materie conformitate, et ex eadem inscriptione, in qua Sylvanus et Timotheus Corinth. an. 52 vel 55.

Et de his duabus conveniunt omnes post D. Chrysostomum et Theodoretum; nec enim unius nec alteri quidem extranei, singulare hic opinionem commemoro, de qua suo loco in Præfatione secunde ad Thessalonicenses.

committat, ita illas temerè nemo vel legendo vel explicando agredi, nisi vel, divini timoris præ majestatis deterritus, cymbam consentat; vel, profunda humilitate nixus, librum quodammodo vatum tenet. Sensus namque æranorum, in Scripturâ divinâ reconditorum, varietas occurrit tanta; eaque materiam quas prosequitur diversitas, ut disciplina ipsa omnes, et quidquid ab homine sciri potest, suo complecti sinu videatur; atque adeo quædam scientiarum omnium esse universitas, scientias universas vel formaliter vel eminenter continens, ac velut mundus quidam intelligibilis, suis quatuor partibus; seu quatuor elementis, regulari et symmetricè constitutus; ejus terra est velut in œquil. medio, ipsa videlicet historia sensusque litteralis; circa quam, instar æranorum, moralis intelligentie abyssus circumsecundifunditur; circa duas hæc partes quasi inferiores aer ille naturalis scietitæ longe lateque circumvolvitur; extra omnia desique igneus ille empyrei cœli ardor, id est, divina nature contemplatio, quam theologiam dicunt, circumglobatur. Quinobrem, patet ut perstringam, nisi sensus illius allegoricus terræ, tropologicus aquæ, sic non inscite allegoricus æri, analogicus igni et ætheri comparari posse videatur. Adhuc scilicet Scriptura fertilis et uber est, apte et quæ, velut à Paradiso terrestri, quatuor illa flumina celeberrima omnem circum undique regionem irrigantia prorumpunt, quatuor horum sensuum fuenta profuunt. Non tamen quòd omnis Scriptura hæc semper et ubique sensus patiat, etsi litteralem omnem habeat; nam in novo Testamento vix allegoria locum habet, in Epistolis verò ipsis rarissima est tropologia.

Quas inter Paulinæ non postremum, quin imò faveiæ primam, locum obtinent; harumque duplex in

Tertia ad Galatas, an. Christi 55 vel 56, Ephesi; id tamen non ut certum asseritur, sed ut rerum Paulinarum ordini conveniens; hujus, in suo loco videbitur, tempus est omnium incertissimum.

Quarta ad Corinthios prior, an. 56, Ephesi.

Quinta posterior ad Corinthios, an. 57, Philippis seu à Macedonia.

Sexta ad Romanos, an. 58, Corinthi, in portu Cenchreasi.

Septima ad Philippenses, an. 62, Romæ in primis vinculis.

Octava ad Colossenses, an. 62, Romæ in iisdem vinculis.

Nonâ ad Philemonem, an. 62, Romæ in iisdem vinculis, sed sperans ab eis citò liberari.

Decima ad Hebræos, an. 65, Romæ, aut saltem in Italiâ, paulò post prima vincula.

Undecima prior ad Timotheum à Macedonia, an. 64.

Duodecima ad Titum, Nicopoli, an. 64; de hæc tamen utraq; magna controversia apud auctores. Vide præfationem illius.

Decima tertia ad Ephesios, Romæ in secundis vinculis, an. 66.

Decima quarta posterior ad Timotheum, Romæ in secundis vinculis et morti vicinis, an. 66.

Et de his dualis etiam controversia; multi enim volunt quòd in primis vinculis scripte fuerint; de quibus vide præfationes proprias.

Hunc ordinem stabilit et quantum potest, probat dominus de Tillemont, in suis in D. Paulum Notis, *Mémoires*, etc.

genere objectum est, doctrina scilicet, et morum christianorum conformatio. Prior enim cujusque fere Epistolæ pars dogmatica est, in qua nimirum, quæ ad fidei nostræ spectant, mysteria Apostolus perstringit. Posterior, ethica, in qua morum vitæque formam tradit fidelibus; idque variè et mistim, Hebræorum veterum ritu, et more epistolice scripturionum perfamiliari. Inter fidei autem mysteria, tria potissimum, suo tempore in primis scitu necessaria, Apostolus inculcat; puta, primò Christi economiam et gratiam, ipsamque unicum esse nostrum Redemptorem; à quo aimrum gratis omnis, iustitia et salus omnis expectanda sit. Deinde Judæicæ legalisque ceremonias, per nova Christi legis inditamentum, penitus esse abrogatas. Denique hæreses jam tum suppullantes, quos passim perstringit et jugulat; in primis autem Simonis Magi (à quo ceu utroque viperino plurimæ alie soboles virulentæ proserperunt, Meander videlicet, Saturninus, Basilides, Gnostici, Carpocrates, quæ item à SS. Petro et Judâ apostolis suis deponuntur coloribus), tum verò et Ebionitarum et Cerinthianorum dogmata, canè pojat et arguè esse fugienda. Hinc quæ de cavenda philosophiâ, de falsâ angelorum religione et cultu, de superstitioso ciborum delectu, deque horum similibus inculcat, non aliter intelligenda sunt, quàm quatenus sua ex postularum igitentis ac philosophorum erroribus dogmata Simoniani conflant. Posteriore verò Epistolæ parte, virtutes tradit christianas et ethicas sacram; idque non per continous discursus, ad instar Aristotelis aliorumque ethices magistrorum, sed per breves gnomas, nervosæque sententias, easque profusè scæpe sine ullo ordine congestas. Hæc namque ethices tradende ratio veteribus Hebræis in usu fuit, ut à

Unicuique Epistola sumi, in hoc opere, proprium anteponeatur argumentum; interim in genere dici potest, quod omnium D. Pauli Epistolarum triplex argumentum esse videatur.

Primum, fidei dogmata stabilire et explicare, mores christianos inculcare, ad perseverantiam in fide et virtutibus animare.

Hiuc plerumque prior earum pars est dogmatica; posterior vero moralis.

Allud argumenti genus est Judaisimum, legisque Mosaeicae ceremonias, per novam Christi legem abrogatas, impugnare et eradicare; praesertim in Epistolis ad Romanos, ad Galatas, ad Philippenses, ad Hebraeos.

Tertium, haereses, jam tum submissascentes, suffocare; praecipue in Epistolis ad Ephesios, ad Colossenses, ad Timotheum.

Haec omnes Epistolae, si excipiantur quae ad Hebraeos, scriptae sunt Graece; tum quia ad Graecos, tum quia Graeco tunc loquebantur ferè omnes; hiuc et ad Romanos, etiam Graeco scriptis, ut dicitur in hujus Epistolae praefatione.

Porro quam utile sit has omnes Epistolas legere, meditari, commentari, discimus à D. Joanne Chrysostomo, in quo desudat atque elaborat, resta; et patens sit inextinguibile, quo multa licet continenter haurias, semper quod de novo haurias, reliquum erit, nec ad unum pertinges fundum, quocumque demum modo committaris.

Quae porro pluribus diffusè uterque hic commentator est prosecutus, et ingentibus complexu voluminibus, horum brevis quoddam iuxta succincte ac summam continere Compendium studii; ita tamen, nullum ut loquar vel verbum omiserim, quod aliquando includere difficultatem videretur, quin ejus, quae potui brevitate et quoad licet, dilucidam expositionem afferam. Clarior itaque paucissimis et obiter perstringo; quae vero te remanari posse, lector putem, ea prolixius, brevitate tamen quam specto minime oblitus, sum prosecutus. Inter legendum, occurrere solitas quaestiones resco; exempla historiarum quae veteres omitto, variarum interpretationum conciliationes studio suppresso; lectionum varietatem, aut ad Hebraeos aut Graecos fontes, rarissime revoce; sensuum denique discrimina paucis attingo; nondum litterae corticem tollere elaboro, latentemque interstrum verborum nucleum, mentemque Apostoli erere, praecipuum mihi instans est, in quo tibi, lector, commendis non medicator consuevit valere; tum molestum de tetricum longiora legendi fastidium; quod suboriri nonnumquam vasto in discursu solent rescedendo; tum tempus (cujus habendam rationem potissimum sapientes moneant) tibi lucrificandum. Nec vero est quod commune illud Epistolae carpentium convicium, compendia librorum mera esse illorum dispensia saepe tenere assententium, verarum nullum quippe per me vel Apostolum ipsa, vel commentatores ambo patiantur detrimentum, dum ex illorum sententia et expositione indam apostolorum verbarum sensum mentemque scribentis afferre conatolo; et tamen, quod ambo quidem cognita habent necessarium, omitto; quin imò materia ex utroque sugero, in qua te loquar latinsè, si videretur, discedas. Est tunc ergo vultu panis his vocibus, aridus quidem, sed succulentus; coarctatus, sed substantia plenissimus. Patullum hic videbis in elocutione carnis, sed nervorum, cartilagineum et medullarum in sensibus plurimum, et materiarum rerumque Paulinarum Riasa, in parvi hujus libelli potentem

stomo, harum interprete fidelissimo.

Paulina, inquit, Epistola, metalla sunt spiritus et fontes; metalla quidem, quia quovis auro pretiosiores nobis praebent divitias; fontes vero, quia nunquam deficiunt, sed quantumlibet exhauris, tantumdem ac multo amplius rursus affluit; et hoc evidenter declarare potest totum tempus quod praeteriit.

Siquidem ex quo Paulus vixit, quingenti jam elapsi sunt anni, totoque hoc tempore, multi tum commentatores, tum doctores ac interpretes, multa saepe inde exhaurerunt, nec tamen repositis ubi divitias exaurire valuerunt; non est enim sensibilis hic thesaurus, et ideo non consumitur à multis effluentium manibus, sed augetur et multiplicatur.

Et quid dico de illis qui ante nos fuerunt? quam multi post nos dicturi sunt; ac rursus post illos alii, nec tamen delecent fontis in modum sciantes divitiae; neque metallorum hoc genus exhaurietur. D. Chrysostomus in dictum Apost., habentes unum spiritum, homin. tertii.

Expertus ego, mentis licet exillissimae, et Paulino pectori penetrando, infinite imparis, haec D. Chrysostomi verba quasi prophetica, ad litteram vera reperi.

colae, in quo desudat atque elaborat, resta; et patens sit inextinguibile, quo multa licet continenter haurias, semper quod de novo haurias, reliquum erit, nec ad unum pertinges fundum, quocumque demum modo committaris.

Quae porro pluribus diffusè uterque hic commentator est prosecutus, et ingentibus complexu voluminibus, horum brevis quoddam iuxta succincte ac summam continere Compendium studii; ita tamen, nullum ut loquar vel verbum omiserim, quod aliquando includere difficultatem videretur, quin ejus, quae potui brevitate et quoad licet, dilucidam expositionem afferam. Clarior itaque paucissimis et obiter perstringo; quae vero te remanari posse, lector putem, ea prolixius, brevitate tamen quam specto minime oblitus, sum prosecutus. Inter legendum, occurrere solitas quaestiones resco; exempla historiarum quae veteres omitto, variarum interpretationum conciliationes studio suppresso; lectionum varietatem, aut ad Hebraeos aut Graecos fontes, rarissime revoce; sensuum denique discrimina paucis attingo; nondum litterae corticem tollere elaboro, latentemque interstrum verborum nucleum, mentemque Apostoli erere, praecipuum mihi instans est, in quo tibi, lector, commendis non medicator consuevit valere; tum molestum de tetricum longiora legendi fastidium; quod suboriri nonnumquam vasto in discursu solent rescedendo; tum tempus (cujus habendam rationem potissimum sapientes moneant) tibi lucrificandum. Nec vero est quod commune illud Epistolae carpentium convicium, compendia librorum mera esse illorum dispensia saepe tenere assententium, verarum nullum quippe per me vel Apostolum ipsa, vel commentatores ambo patiantur detrimentum, dum ex illorum sententia et expositione indam apostolorum verbarum sensum mentemque scribentis afferre conatolo; et tamen, quod ambo quidem cognita habent necessarium, omitto; quin imò materia ex utroque sugero, in qua te loquar latinsè, si videretur, discedas. Est tunc ergo vultu panis his vocibus, aridus quidem, sed succulentus; coarctatus, sed substantia plenissimus. Patullum hic videbis in elocutione carnis, sed nervorum, cartilagineum et medullarum in sensibus plurimum, et materiarum rerumque Paulinarum Riasa, in parvi hujus libelli potentem

Epistola Paulinae metalla sunt spiritus indeficientia; et fontes luminis et ignis, ut ita dicam, inexhaustibiles.

Experire, lector, cujuscumque eruditioris, ingenique solidioris et acutioris, et haec eadem verba reperies ac nunc conclusam. Videbis quoque achatem illum regis Pyrrhi, multa exiguo in spatio spectanda dantem; navem quoque sculptoria Myrmecialis, quae quonia magnos navis instrumenta sub unguiculis alicuius brachio clare videntia exhibeat. Cernas hic pinguium chasum, qui accurata ruminacione patefactus, patientem explicatamque tibi manum exeret in multos

ries veriora; si praesertim indefesso studio cor piam adjuveris et humile; ita ut oratione servata et humili frequenter petas à Deo, quod studium solum suppeditare non poterit.

distinctam digitos et articulos. Reperies licet item multos calces chasus, qui attente considerationis tunc patefacti rivas, insignium divinarumque flores rerum exoladent. Vestem hic quoque habebis, sed complicatam et involutam; hanc ut expleres jubeo, si in usum eam tunc convertere volueris. Invenis hic denique Archimedis sphaeram, multa astrae et spiritalia lumina brevi in circumferentia complectentem.

IN EPISTOLAM AD ROMANOS

Praefationes.

Haec Epistola, ordine temporum, sexta aut septima plerumque reputatur; in Bibliis tamen prima collocatur, non tantum, quia Roma caput est mundi, sed multo magis, quia haec ad Romanos Epistola continet christiana religionis capita: fidem, gratiam, Christi meritum.

De hac Epistola, multi, non sine causa, existimant dictam à D. Petro, 2 Ep., c. 5, quaedam esse difficilia intellectu; revera, praeter ceteris Epistolis, difficillima est, ut fatetur Origenes, D. Hieronymus; quin et difficultas deterruit D. Augustinum, ne ceptam hujus Epistolae explicationem perficeret, ut ait lib. retract., c. 25.

Hujus obscuritatis causa quidem communi aliis etiam Epistolis Paulinis, imò et aliorum Apostolorum scriptis, quia, licet sermo sit Graecus, phrasim tamen saepe est Hebraica, seu potius Syriaca. Causa vero D. Paulo specialis, et in hac praesertim Epistola, quia sermo ejus huius, confragosus, saepe abruptus et intercuris; à proposito in aliud, quasi quodam impetu, ruens: deinde ad seipsum revertens; objectionibus tactis et non evolutis respondens; multas Hebraeo-

rum sententias obiter tangens, et non explicans, sed notas supponens.

Aliae sunt obscuritatum causae, de quibus videatur D. Hieron., quae ad Algasim decimã.

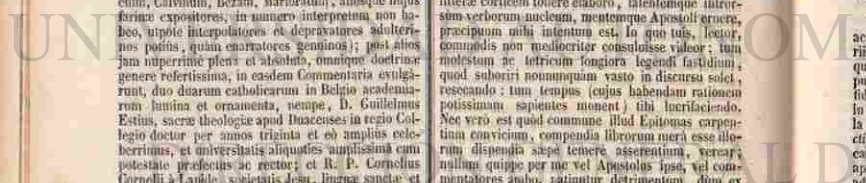
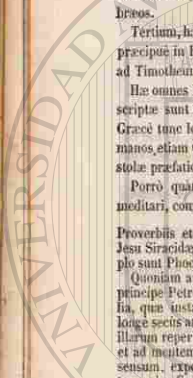
Ad difficultatem compensat utilitatis magnitudo, ait Estius; quid enim utilius in vita, quam id discere, sine quo bene, beatè et in aeternum vivere non possis?

Hujus Epistolae scribendae occasio fuit orta contentio inter eos qui ex Judaeis, et illos qui ex gentibus conversi fuerant.

Judaei hujus contentiones auctores, praeter nimio legis et Judaeismi zelo, gentiles, etiam post conversionem in Ecclesia, aspernabantur, quasi Dei gratia indignos; sese vero, ob legis Mosaeicae observantiam, Evangelii gratia dignos arbitrantur; dignosque qui aliis in omnibus praerferrentur. Hinc rixae, altercatio et oburgatio.

Gloriantur Judaei quod Dei populus erant, cui data lex, ad quem prophetae missi, cui promissus et datus Christus, etc.: haec autem omnia, suis, et

testamentis, ut Paulus Ephes. 2 loquitur, extraneas. Hujus generis fuisse dicunt illos qui cum Petro discipulabant, Act. 11, expositantes quod homines gentes fecisset Evangelii particeps; quique post audita Petri satisfactione mirati dicebant: Ergo et gentibus penitentiam dedit Deus ad vitam. Alterum vero genus eorum qui adstringi volebant observatione legis Mosaeicae: quod sine ea justificari et salvari nunquam posse non arcades quidem gentes ab Evangelio putarent, sed tamen negrent, utcumque Evangelium ac legem Christi reprobent. Quod genus erant qui fratres ex gentilitate conversos doceant, Act. 15: Nisi circumciderimini secundum morem Moysi, non poteritis salvari. Et iterum: Quia oportet circumcidi eos, praecipue quoque servare legem Moysi. Item, qui Galatas in servitium Mosaeicae legis redigere volebant, Galat. 2. Verum haec distinctio judaizantium nihil parum solida videtur. Nam ut Judaei parati semper erant gentiles, ad communionem suae religionis admittere tanquam proselytos et asceticos, ita Christiani Judaizantium ab Evangelii gratia ac spe subitis mentem excludentem gentilem, modo circumcidendum ac legatum Mosaeicorum observantem. Unde et illi Petri

Small text at the bottom of the page, possibly a date or reference.

majorum suorum meritis attribuebant; zelo scilicet et fidelitati, quibus Deo vero servierant: propter quae filios et Evangelium ipsis tanquam hereditas et patrimonium erant debita; gentilibus autem utpote idololatriis, omnibusque vitis delictis, gratis data.

Gentiles verò de scientiâ, philosophiâ scilicet, gloriabantur; quia et extollebant quosdam suorum, qui et veri Dei notitiam habuerant, multaque proderent, fortiter ac justè gesserant: Judæis autem suam in Deum rebellionem; utò et suam quoque idololatriam impudenter; de qua testis est Scriptura; obiciebant et ipsis persecuciones, quas prophetis intulerant; at præcipuè mortem quam ipsi Christo Domino injustè et crudelitè dederunt; hincque se digniores affirmabant, quibus Evangelii gratiam Deus exhiberet.

Sic ergo altercatim Romanis Apostolus sese medium interponit; partimque quæstiones ita dirimit, ut asserat 1° utrumque populum, Judæum et Græcum graviter deliquisse; gentilem, quia Deum ex creaturâ cognovit, non glorificavit; Judæum verò, quia Dei reprehensores dicebant: *Quare intrastis ad viros præputium habentes?* Id est, in circumcisions; non utique reprehensuri, si gentiles illi circumcissi fuissent. Quod verò dicitur cum adulatione leguntur: *Ergo et gentibus gratiam dedit Deus, sic intelligit, gentibus in proprio mantebant.* Hoc enim mysterium prius incognitum, ac sibi valde peroddum, Petrus visitatione quæ sibi fuerat confitis ostensus, narravit jam didicerrant. Legit hæc judicantium distinctione præmissâ, quædam hæc apparet omnibus Judæos qui Romæ erant, pertrahere voluisse gentiles qui in Christum crederant, ad Mosicæ legis observationem (inque enim in hæc Epistola tale quid usque significatur), illud præcipuum dicendum, occasionem hujus ad Romanos Epistolæ scribende natam fuisse ex contumelia quæ Romæ inter Judæos et gentiles, utrosque fideles, s. b. orta fuerat, ut thesæ cooperam, de meritis et justificatione; dum scilicet utrique suis meritis Evangelii gratiam arrogarent. Etiam Judæi (qui quidem erant, ut dixi, contentions auctores) jactabant se Dei populum esse quoniam electum, gentibus in idololatriâ delictis; legem cum judicis et ceremoniis à Deo sibi datam, non illis; patriarchis suis ac prophetis Dei familiares, et eorum oracula sibi tradita; deinde Dei promissâ et pacta secum inita, maxime de mittendo Messia salvatore, eodemque ex ipsis nato; quo omnia tanquam præclara de illis etiam Paulus ipse commemorat sparsim in hæc Epistola, ut c. 5, 9, 11 et 15. Propter quod dicit aliquoties: *Judeo primò et Græco;* videlicet Judæorum pro gentilibus prærogativam indicans. Hæc autem omnia meritis suorum majorum, cum quibus unius essent populus, attribuebant Judæi: sus quoque merito venit ad eum nullam adletem, quod à majoribus suis minime degerant, utpote retinendi capitis ac legis observandæ studiosissim; digni proutem quibus potius quam aliis populus Evangelii gratiam ac promissâ Deus offerret; quemadmodum et jam obtulisset, Christo filio ejus Evangelium suum Judæis non gentibus annuante. Gentiles contra, quos Apostolus Græcos appellat, suam Græciam philosophiæ parentem, sapientiæ virtutumque studis exultant ac nobiliter predicabant; specialiter Romani multa à majoribus suis non solum fortiter, verum etiam temperanter et justè facta quibus imperium et gloriam immortalem suæ genti, peperissent, commemorabant. Ceterum idololatriæ crimen ita rejiciebant gentiles, ut ignorantia depunitum dicerent, non malitia. Nec tamen etiam inter ipsos defuisse qui unum verum Deum, invisibilem,

legem non observavit; unde concludit omnes esse sub peccato; et ideo neutrum suâ justitiâ salutem meruisse; sed omnes Dei Salvatoris egere gratiâ.

Scopus igitur Apostoli in hæc Epistola est ostendere quod Christi gratiâ, nec Judæis data sit, ob Mosicam legis observantiam, nec gentilibus, ob legis naturalis custodiam: sed merè gratis et ex purâ Dei misericordiâ.

Hinc cap. 1. horrenda philosophorum gentiliûm scelera revelat; cap. 2. Judæorum transgressiones; cap. 3. concludit omnes esse sub peccato, nec habere de quo gloriantur; ibidem circa finem capitis suam de gratiâ justificatione, gentibus et Judæis oblâtâ, doctrinam aperit; cap. 4. hæc suam doctrinam confirmat exemplo ipsius Abrahæ, gratis per fidem justificat; in cap. 5. hujus gratuite justificationis excellentiam declarat et utilitatem; cap. 6. hortatur sic justificatos, ut sanctis moribus justitiam servant et augeant, quia, ut cap. 7. docet, post justificationem manet adhuc concupiscentia, quam lex acuit, sed æternam, omnipotentem ex opificio mundi cognovissent. Judæis certe qui tot Dei beneficiis ingrati, toties in superstatione falsorum deorum relapsi fuissent, denique Messiam Dei filium promissum ac nissum, male acceptum turpissimâ morte, condemnassent multo sese digniores esse, quibus Evangelii sui gratiam Deus exhiberet. Istius modè legitur altercatione inter fideles qui Romæ erant exorta et indices gliscerent, Paulus pro munere suo apostolice occurrituratus, hæc ad eos mittit Epistolam, quæ primum utriusque partis factum deprimat, ostendens omnes priusquam à Deo vocentur ad fidem Christi, fuisse peccatis subditos, et à verâ justitiâ alienos; ideoque nihil habere de quo vel alteri adversus alteros sese vendicent, vel utrique gloriari coram Deo possint, tantum de aliquo merito gratiæ et salutis oblata per Christum. Docet itaque gratuitam Dei donum esse justificationem, hoc est, non per legem, aut ex ullo operum merito, dignitate, respectu, sed gratis per fidem in Christum propitiatorem, justificari tant gentiles quam Judæos. Atque hæc status est et principale argumentum Epistolæ. Quod quidem beatus Augustinus brevissime perserinxit in expositione quarundam propositionum hujus Epistolæ, cum dixit in eâ versari quæstionem operum legis et gratiæ. Ac rursus in Epistola 105 ad Sixtum Romanum presbyterum, postea pontificem, ita scribens: *De gratiâ commendatione maxime ad Romanos Epistola loquitur, ut inde se præcipue ejus velit à capite orbis toto orbe diffundere; et est enim quæ justificatur impiis.* Eundem pluribus argumentum hujus Epistolæ explicentem consulite, si placeat, in hujus Epistolæ nichilâ expositione, et 1. c. 2. ad germanam de justificatione doctrinam, que vera nostra à negotio justificationis simpliciter excludit, ut sectari voluit (simplicem et ipsi fides opus quoddam nostrum est), sed quæ à justificatione removet opera sive legis, sive naturalis, fidem præcedentia, et omnino ea que non sunt ex fide. Quam Apostoli mentem esse ex ipsis Epistolæ progressu planius evadent. Porro liquet ex dictis, in hæc Epistola proprie non versari quæstionem, que in Epistola ad Galatas scripta, unum ad salutem necessariâ sit observatio legis ceremonialis date per Moysen, et proutem gentiles, si salvi esse velint, cum suscipere debeant; sed de lege moralis dispositionem esse, quam Judæi scriptam in tabulis acceptant, gentiles tantum animis impressam gerebant. Quærebatur enim an ea lex sive scripta, sive insita justificare possit bonitatem, et ejusmodi justitiâ preparatus, donorum ac promissio-

quam gratiâ superat et reprimat; in cap. 8. enumerat fructus ex fide Christi nascentes.

In cap. 9, 10, 11. docet gentes ad justitiam electas esse, Judæos verò rejectos ab illâ, quia gentes Christo crederent; Judæi autem credere noluerunt. Ex hæc Judæorum rejectione consequentias præveniit, que contra Dei veritatem et justitiam deduci possent: hujus rejectionis limites notat et quod tempus et quod personas; Judæorum rejectio fuit vocationis gentium occasio: hæc rejectionem timeant et gentes. A cap. 12. usque ad finem Epistolæ, mores instruit.

Duce igitur sunt hujus Epistolæ partes: prima, que est dogmatica, complectitur undecim capita; secunda, que est ethica, continetur quatuor capitibus. Caput 16. varias continet salutationes.

Scripta fuit Græcè, tum quia è Græcâ, ubi D. Pau-

rum que secum affert Evangelium, particeps fieret. Potissimum tamen ad legem Decalogi respectat Apostolus, propter Judæos, qui in illa fiduciam justitiam collocabant multo amplius quam gentiles in lege naturæ; cuius se multo facilius transgressores fuisse facile videbant. Cor. autem eos qui circumcissionem ac tacite legis ceremonialis observarent, hic non increpat, sicut in Epistola ad Galatas, ratio jam ante dicta est. Nam gentiles Romani non erant hoc passi quod Galatæ, ut in legem et circumcissionem à pseudoapostolis traducerent; Judæi verò qui magna pars erant eorum ad quos hæc Epistola scribitur, ab avito more non minus abstrahendi erant (seque enim tempus advennerat) tantum docendi (quod satis hæc Epistola agitur), ne ex lege quomo modo justitiam expectarent. Aliaqui Paulum non docuisse discessionem à Moysæ eorum qui per gentes erant Judæorum, de quâ re postea Hieronymus accusatus fuit, Act. 21, vel inde constat, quia passim cum Judæis Judaicè vivebat. *Factus enim, inquit, Judæis tanquam Judæus; ita qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, 1 Cor. 9.* Quocirca Jacobus Apostolus de accusatoribus ejus: *Et scitote, inquit ei, quia que de te audiverunt, falsa sunt.* Occupat Paulus in argumento memorato ab initio Epistolæ usque ad finem capituli undecimi. Postquam enim docuit omnes sub peccato esse, nec habere de quo gloriantur, deinde post medium capitis 5. suam doctrinam de gratiâ per fidem justificationem, gentibus æquè et Judæis oblâtâ exponit; camque capite 4. confirmat ad exemplo Abrahæ. Ut patet hoc Christi beneficium magis illustrat, originem prodi peccati in humano genere, ejusque tyrannidem describit, à quâ per Christi gratiam liberatur. Ita exsequitur c. 5, 6 et 7. Hinc cap. 8, repetitâ magnitudine beneficii, per Christum exhibiti, declarat ordinem, vim et efficaciam divinæ predestinationis, à quâ, transitu facto ad Judæorum reprobatorem, mox de utraque in universum sensu deserit, et ita quidem, ut tam electionis quam reprobatorem causam in solam Dei referat voluntatem. Capite 10. rursus justitiam que ex fide est, à Judæis ignoratam, toto orbe prædicatam commendat. Denique, capite 11, que de populi Judæi reprobatore dixerat, ita mitigat, ut doceat reliquias ex eo servari, imò futurum aliquando ut ipsa natio Christum recipiat, fidem gentium provocata. Sequitur deinde Epistolæ pars ethica, quæ Romanis vix ac necessariis pro leuapore præcipiis ad vitam bene christianicè ducendam

lus lingue Græcæ assueverat; tum quia lingua Græcæ tunc Romanis omnibus, etiam feminis, teste Juvenali, erat in usu quotidianum; tum quia advenis Romæ morantibus (quales erant plurimi hujus Ecclesiæ Christiani) lingua Græcæ notior erat quam Romana, seu Latina; tum denique, quia hæc epistola, utpote continens pleraque religionis capita, digna erat que ad omnes totius orbis Ecclesiâ mitteretur; Græcæ autem, ut ait Cicero pro Archia, legitur in omnibus formè gentibus; Latina suis finibus sanè exiguis confineretur. Quia enim Græcè, à tempore Alexandri Magni, dominati fuerant omnes ferè gentibus; Græcè loquebantur ferè omnes.

Hinc Græcè scripsit Apostolus gentium, exceptâ ad Hebræos Epistola.

Scripta fuit Cenchreis, seu in portu Cenchreensi, qui erat ubi Corintho vicinus, anno Christi 58, ut putat Baronius, et per Phœbem diaconissam lata.

informat. Revocat imprimis à vitis et corruptelis seculari; tum ad charitatis officia motu præstantia, ut inter membra episcopi corporis, hortatur. Hinc omnes quoque non modo non rite condas, sed etiam benefactis prospectandos esse, Principibus ac magistratibus ex animo parendum. Omnibus reddenda debita. Infirmis in fide à firmioribus tolerandos ac fovendos Christi Salvatoris beneficiis. Hæc aguntur à cap. 12 usque ad cap. 15, ubi quædam subiecti de suo erga Romanos officio, spem faciens, quod ad eos sit venturus. Extremum capitulum varias continet salutationes. Est autem hujus Epistolæ peculiaris, quod est plurimum universos qui Romæ erant fideles alloquitur Apostolus, inter alium tamen propriè ad Judæos, interdum ad gentiles convertit sermonem. Ad Judæos quidem c. 2. ferè toto; item c. 7 et 11. Ad gentiles, c. 11, ab eo loco: *Vult enim dico gentibus, et c.* cap. 15, ubi ait: *Judaicos usque scripsi vobis, et c.* nam gentibus specialiter id dicit sequenti manifestat. Sæpe solum ea res, verum etiam multa alia sunt, que hinc Epistolæ intelligendæ difficultatem afferant; adeo ut affirmet Hieron., in octava ad Algasium questione, omnem hæc ad Rom. Epistolam minus observantibus involutam esse. Et si voluero, inquit, cuncta discere, nequaquam nihil unum liber, sed multa et magna erant scribenda volumina. Quod utique dicitur ab eo præcipue propter doctrinam justificationis et annexorum, qua majorem occupat Epistolæ partem. Quia cetera magnum etiam Augustinum deterruit, non cepit unquam expositio hujus Epistolæ perficere, et ipse testatur lib. 1. Retract., cap. 25. Quin et illud quod Tertullianus scribit 2. Epist., s. in Paulinis Epistolis esse quosdam intellectus difficultatis, de hæc ad Romanos Epistolam potissimum accipi debere, non alis re multi existimant. Verumtamen difficultatem hanc, quantumcumque ea sit, abunde compensat utilitatis magnitudo. Quid enim utilius homini in vita, quam id discere sine quo bene vivere et æternam vivere non possit? Quod ex professo traditur in hæc Epistola. Scripta est autem à Corinthio, quemadmodum bene docent Origenes et alii. Nam ultimo capite commendat Phœbem Ecclesiæ que in Cenchreis erat, ministrant. Erant autem Cenchreæ portus Corinthi. Cajum quoque qui Corinthi morabatur, hospitem suum vocat. Illipsum confirmat Græcorum hypographæ Epistolæ subjecta. Sont qui Athenis scriptam dicant, sed nihil afferunt probabile.

IN EPISTOLAM AD ROMANOS

COMMENTARIA.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei.
2. Quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis.
3. De Filio suo, qui factus est et ex semine David secundum carnem.
4. Qui predestinatus est Filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum, Jesu Christi Domini nostri.
5. Per quem accepimus gratiam et apostolatam, ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus.
6. In quibus etis et vos vocati Jesu Christi.
7. Omnia qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis sanctis. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.
8. Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum, pro omnibus vobis, quia fides vestra ministrat in universo mundo.
9. Testis enim nihil est Deus, cui servo in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio.
10. Semper in orationibus meis; obsecrans si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos.
11. Desidero enim videre vos, ut aliquod impartar vobis gratie spiritualis ad confirmandos vos.
12. Id est, simul consolari in vobis, per eam que invocem est fidem vestram atque meam.
13. Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sapè proposui venire ad vos (et prohibitus sum usque adhuc) ut aliquem fructum habeam et in vobis, sicut et in cæteris gentibus.
14. Græcis ac barbaris, sapientibus et insipientibus, doctis sum.
15. Ita (quod in me) promptum est et vobis qui Romæ estis, evangelizare.
16. Non enim erubescō Evangelium; virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum, et Græco.
17. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivit.
18. Revelatur enim ira Dei de celo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in injustitia deserviunt.
19. Quia quod notum est Dei, manifestum est illis, Deus enim illis manifestavit.
20. Invisibilia enim ipsius, à creaturâ mundi per ea que facta sunt intellecta, conspiciuntur; sempiterna quoque ejus virtus et divinitas; ita ut sint inexcusabiles.

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, serviteur de Jésus-Christ, appelé à l'apostolat pour annoncer l'Évangile de Dieu.
2. Qu'il avait promis auparavant par ses prophètes dans les Écritures saintes.
3. Touchant son Fils, qui lui est né selon la chair du sang de David.
4. Qui a été prédestiné Fils de Dieu en puissance selon l'Esprit de sanctification par la résurrection d'entre les morts, de Jésus-Christ notre Seigneur.
5. Par lequel nous avons reçu la grâce et l'apostolat, pour faire obéir à la foi toutes les nations, en son nom.
6. Au rang desquelles vous êtes aussi, ayant été appelés par Jésus-Christ.
7. À vous tous qui êtes à Rome, bien-aimés de Dieu, et appelés pour être saints; que Dieu notre Père, et Jésus-Christ notre Seigneur vous donnent la grâce et la paix.
8. Premièrement, je rends grâce à mon Dieu, par Jésus-Christ, pour vous tous, de ce que votre foi est annoncée dans tout le monde.
9. Car Dieu, que je sers en esprit par la prédication de l'Évangile de son Fils, in est témoin que je me souviens sans cesse de vous.
10. Lui demandant continuellement dans mes prières que, si c'est sa volonté, il m'œuvre enfin quelque voie favorable pour aller vers vous.
11. Car j'ai grand désir de vous voir, pour vous faire part de quelque grâce spirituelle, afin de vous fortifier.
12. C'est-à-dire, afin qu'étant parmi vous, nous puissions nous consoler mutuellement les uns les autres, par la foi qui nous est commune.
13. Je suis donc bien aise que vous sachiez que j'ai eu souvent dessein d'aller vers vous, pour faire quelque fruit parmi vous, comme parmi les autres nations; mais j'en ai été empêché jusqu'à ce jour.
14. Je suis redevenu aux Grecs et aux barbares, aux sages et aux simples.
15. Ainsi, pour ce qui est de moi, je suis prêt à vous annoncer aussi l'Évangile, à vous qui êtes à Rome;
16. Car je ne rougis point de l'Évangile, parce qu'il est la vertu de Dieu pour sauver tous ceux qui croient, premièrement les Juifs, et ensuite les gentils.
17. Car la justice de Dieu y est révélée; la justice qui vient de la foi, et se perfectionne dans la foi, selon qu'il est écrit: Le juste vit de la foi.
18. Aussi on y découvre la colère de Dieu, qui réclamera du ciel contre toute l'impieeté et l'injustice de ces hommes qui retiennent la vérité de Dieu dans l'injustice.
19. Parce qu'ils ont connu ce qui peut se découvrir de Dieu, Dieu même le leur ayant fait connaître.
20. En effet, les perfections invisibles de Dieu sont devenues visibles depuis la création du monde, par la connaissance que ses créatures nous en donnent; en sorte qu'ils sont inexcusables,

21. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evaporerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipientium cor eorum.
22. Dignos enim se esse sapientes, stulti facti sunt.
23. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum et serpentium.
24. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: ut contumelias afflicti corpora sua in semetipsis.
25. Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et colerunt, et servierunt creature potius quam Creatori qui est benedictus in secula. Amen.
26. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominia. Nam feminae eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum qui est contra naturam.
27. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desideriis suis invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes.
28. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobam sensum, ut faciant ea que non conveniunt.
29. Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitiâ, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrone.
30. Detractantes, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obediens.
31. Insipientes, incompositos, sine affectione, absque federe, sine misericordia.
32. Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

ANALYSIS.

Egregio prologo, Paulus Romanos sibi reddit attentos et dociles, eis etiam exponens quia sit? Evangelii scilicet præco: cuius Evangelii? Dei: de quo agit in hoc Evangelio? de Filio Dei, homine Deo; à quo unum recepit apostolatam? à Jesu Christo; quare? ut obediatur Evangelio: ad quos? ad omnes gentes, etiam ad vos, ô Romani, quibus 7 pacem et gratiam appetat.

À 8 usque ad 17 mirâ prudentiâ Romanos reddat benevolos, 1° ob illorum fidem, in toto orbe celeberram, Deo gratias agens; 2° jurans quod in suis orationibus, illorum sit semper memor; 3° quod suam vitam continuum sit ad illos curâ; 4° aperiens hujus sui voti motum, et suam erga illos sollicitudinem; 5° exponens illis quid propterea tentaverit, quid obtulerit, quid tentando intenderit; deinde omnibus se debitorem dicens, et ideo paratum et Romanis evangelizare; nec eam pudet Romæ, sicut et alibi, evangelizare, quia Evangelium virtus Dei est ad salutem omni credenti.

§ 17. Hinc delatatur ad præcipuum hujus Epistolæ præpositum; justitiam scilicet esse ex fide, non ex lege, non ex nature virtute.

21. Parce qu'ayant connu Dieu, ils ne l'ont point glorifié comme Dieu, et ils ne lui ont point rendu grâces, mais ils se sont égarés dans leurs vaines raisonnemens, et leur cœur insensé a été rempli de ténèbres.
22. Ainsi ils sont devenus fous, en s'attribuant le nom de sages.
23. Et ils ont transféré l'honneur qui n'est dû qu'à Dieu incorruptible à l'image d'un homme corruptible et à des figures d'oiseaux, de bêtes à quatre pieds et de reptiles.
24. C'est pourquoi Dieu les a livrés aux désirs de leur cœur, aux vices de l'impureté; en sorte qu'ils ont déshonoré eux-mêmes leurs propres corps.
25. Eux qui avaient mis le mensonge en la place de la vérité de Dieu, et rendu à la créature l'adoration et le culte souverain, au lieu de le rendre au Créateur, qui est béni dans tous les siècles. Amen.
26. C'est pourquoi Dieu les a livrés à des passions honteuses; car les femmes parmi eux ont changé l'usage qui est selon la nature, en un autre qui est contre la nature;
27. Les hommes de même, rejetant l'union des deux sexes, qui est selon la nature, ont été embrasés d'un désir brutal les uns envers les autres, l'homme commettant avec l'homme des crimes infâmes, et recevant ainsi en eux-mêmes la juste peine qui était due à leur erreur.
28. Et comme ils n'ont pas fait usage de la connaissance qu'ils avaient de Dieu, Dieu aussi les a livrés à un sens dépravé, en sorte qu'ils ont fait des actions indignes.
29. Remplis de toute sorte d'injustice, de méchanceté, de fornication, d'avarice, de malignité, ils ont été envieux, meurtriers, querelleurs, traqueurs; ils ont été pleins de malignité, semeurs de faux rapports,
30. Calomniateurs, ennemis de Dieu, outrageux, superbes, altiers, inventeurs de crimes, désobéissants à leurs pères et à leurs mères.
31. Sans prudence, sans modestie, sans affection, sans foi, sans miséricorde.
32. Et, après avoir connu la justice de Dieu, ils n'ont pas compris que ceux qui font ces choses sont dignes de mort, et non seulement ceux qui les font, mais aussi ceux qui approuvent ceux qui les font.

Evangelium, inquit, virtus Dei est ad salutem omni credenti; quia docet nos veram justitiam ex fide nasci, fide nutrirî, fide per charitatem operante communitari. Contra verò nos docet iram Dei minime in omnibus impiorum, qui non credunt, sed Dei veritatem in impietate deservire.

Hic ita y 17 et 18 dispositis, § 19 aggreditur gentiles, cujus ostendit philosophos scientiâ suâ non fuisse justificatos; ut injuri forent, legem naturalem scire et servare debuissent. Equidem Deum noverunt et legem naturalem; sed non ideo justî, imo, quò plus docti, eò magis rei; quia, § 21, 22, 25, in Deum ingrati, illum non glorificaverunt; semetipsos, quasi sine sapientia viciatos, venerati sunt; idola, bestias ipsas, quasi deos colerunt.

§ 24, 25, 26, 27, 28, exprimit enormia scelera in qua Deus sicut philosophos, in eorum ingratitude punitionem, elabit.

In reliquo capite describit summum eorum nequitium, turpitudinem et probrum. Unde conclusendum relinquit quod, ad veram justitiam, nihil Philosophia consultit; et ideo gentiles non habere unde glorientur.

PARAPHRASIS.

4. Paulus, Dei gratia christianus, Dei vocatione apostolus, speciali Spiritus sancti, destinatione segregatus ad portandum coram regibus et gentibus Evangelium Dei.

2. Evangelium non novum, sed jam olim ab ipsomet Deo promissum, prophetarum ipsis oraculis; quo tunc etiam exstant in sacris Scripturis;

5. Evangelium, inquam, de Filio Dei, qui in tempore factus est homo ex Maria Virgine, stirpis Davidicæ.

4. Qui idem, juxta naturam hominis, filius David, predestinatus est, ut secundum subsistentiam, esset naturalis Filius Dei; et ut falsis patris, tamen per potentiam miraculorum, tum per visibilem Spiritus sancti in discipulis suis missionem, tum per suam ipsius et aliorum resurrectionem ex mortuis.

5. Per hunc ipsum Jesum Christum, Filium David et Filium Dei, recepimus gratiam et apostolatam, nomine et vice ipsius, inter omnes gentes exercendam, ut predicatione nostrâ eas indicamus ad credendum Evangelio, et Christo obediendum.

6. Inter quas gentes estis et vos, ô Romani, divini vocatione christiani, et ideo vestri curam gerens, hanc vobis scribo.

7. Omnibus ergo vobis, qui Romæ estis, Deo charis, et ad sanctitatem vocatis, gratiam et pacem opto à Deo Patre nostro et à Domino nostro Jesu Christo.

8. Atque in primis quidem, quantum vestram nomine et vice ipso, per Jesum Christum qui cum sit omnium beneficiorum auctor, ita et omnis gratiarum actionis auctor esse debet, quia fides vestra celebris est, et predicatur in universo mundo.

9. Testis enim est mihi Deus ipse, quem colo pura mente, non carnalibus ritibus; in Evangelio Filii eius predicando; non legales docendo caeremonias; testis est, inquam, quod vestri saepe sum memor.

10. Assidue deprecans illum in precibus meis; si quomodo fieri possit, ut quod jamdiu desidero, tandem aliquando contingat; scilicet, ut, Deo sic volente, prospero itinere veniam feliciter ad vos.

11. Magna siquidem tenor desiderio videndi vos, non mei gratiâ, sed ad imperandum vobis aliquod spirituale donum, quo vos in fide jam acceptâ confirmem;

12. Sive, ut melius dicam, ut mutua sit utrisque nostrâ consolatio, per unam atque eandem fidem; et ego de vestra gratulor, et vos de meâ; sicutque nos invicem in fide corroboremus.

15. Nolim autem vos ignorare, fratres, quia per me non stetit, quod meo desiderio non satisfecerim; et enim sæpe mihi fuit voluntas ad vos eundi; sed ad hunc usque diem, mihi per varia impedimenta non licuit; ideo autem sæpe proposui ad vos ire, ut inter vos aliquem reportarem fructum, sicut et in cæteris nationibus feliciter reportavi.

14. Ex quo factus sum omnium gentium apostolus, omnibus debeo doctrinæ ministerium, Græcis et Barbaris, doctis et indoctis.

15. Itaque, quantum ad me attinet, paratus sum et vobis etiam, qui Romæ estis, Evangelium predicare.

16. Paratus sum, inquam, et vobis, Romæ, in splendidissimâ urbe, predicare, sicut et alibi; nec enim Jesu Christi Evangelium quæresco; quia in ea continetur virtus et potentia quasdam instrumentalibus Dei, quæ salutem æternam, omni et cui libet credenti, Judæo primùm et gentili, conferat.

17. Docet enim nos et clarè, unde sit divina justitia, seu, quæ nos verè et coram Deo reddat justos; scilicet, ex fide in Jesum Christum, quæ in diebus augescens, credentem perducit ad æternam salutem; quemadmodum Habacæ prædixit, justus ex fide vivit et vivet.

18. Idem Evangelium è contra docet nos, Deo vindictam aliquando venturam de cælo (in die iudicii) in omnes impios, qui Deum verum non coluerunt, et in omnes injustos, qui in proximum peccaverunt; veram Dei, et legis naturalis cognitionem, quasi captivam tenentes, ne prodeat in affectum et in opus.

19. Dixi quod impii veram Dei cognitionem, quasi captivam in suo intellectu detinent: quia quod naturaliter de Deo cognosci potest, hoc illis fuit manifestum per philosophiam; quantum hoc ipsum Deo debent, qui dedit intellectum et scientiam.

20. Quamvis enim invisibilis sit ipse Deus; ex quo tamen mundum tam mirifice condidit et administrat; in operibus suis intellecta conspiciunt; ex opere intelligitur opificis semper durans omnipotentia, quin et ejus divinitas; ita ut inexcusabiles sint omnes impii philosophi.

21. Quia Deum cum cognoverint, Deo tamen debitum honorem non exhibuerunt, nec eum adorârunt, ut supremam majestatem; nec ipsi gratias egerunt, ut omnium honorum auctori; sed vani et inanis facti sunt in ratiocinationibus suis, scientiâ suâ ad vanam gloriam abutentes; hincque obscuratas est eorum intellectus, verâ sapientiâ destitutos, et in variis erroribus, contra naturale lumen, prolapsus est.

22. Cum enim semetipsos sapientes dicerent, et se quasi sapientiæ suæ auctores, celebrari cœperunt, re vera, deserti à verâ sapientiâ, stulti facti sunt.

25. Vide quo stultitia devenerunt. Honorem soli Deo incorruptibili debitum, transtulerunt ad imaginem hominis corruptibilis; et quod stultus est, ad imagines volucrum, quadrupedum et serpentium.

24. In cuius sceleris punitionem, Deus eos sue propriæ concepissent tyrannidi deseruit, sineus eos futidissima, quæ habere, futere; quibus hysinet, spente suâ, suis corporibus dedecus inferret.

25. Quia Deum verum commutaverunt pro falsis et imaginariis, quibus honorem Deo debitum redderunt, et quibus servitute lætræ servierunt; sicque majori honore creaturam affecerunt, quam creatorem; sed ipse nihil eorum injuriâ læsus, in æternam, cerè et stabiliter est beneficius.

26. Hanc ob causam Deus offensus permisit eos prolabi in fudæ et infames cupiditates: nam eorum fel-

mine (quas pudor maximè decet), oblite sexus sui, naturalem usum commutaverunt in nefarium.

27. Similiter et masculi, relicto naturali feminarum usu, mutuis cupiditatibus inter se, unus in alterum delagrârunt, masculi in masculos abominandam patranses turpitudinem; hisque modis mercedem suo defectibus à Deo, sine erroris idololatriæ, recipientes in tali turpitudine; ut qui in Deum contumeliosos fuerunt, semetipsos hæc nefanda contumeliâ afficerent.

28. Et quemadmodum non probaverunt, non estimârunt, pro merito Dei beneficium, quo notitiam ejus assensu sunt; propterea Deus eos tenebris excæcatus passus est abire in mentem reprobam, juxta quam de rebus agendis perversè sentientes, egerunt quæ homines rationales maximè dedecet.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS, sui temporis morem secutus, nomen suum in capite Epistolæ ponit, non in calce sicut tunc nostri moris est. Apostoli autem nostri nomen Hebræum, Saul, Græcum Σαυλος, Latinum Saulus, tandem Paulus; sive fuerit binominis; id est; Saulus et Paulus in circumcissione vocatus fuerit, ut putant Origenes, L. Anselmus, D. Thomas; sive Sauli nomen à Deo fuerit mutatum in Paulum, sicut Simon dictus est Cephas seu Petrus, ut ne hæc quidem parte, aliis apostolis esset inferior, ait D. Chrys.; sive hoc Pauli nomen accepit à Paulo Sergio proconsule, quem ad Christi fidem, in insula Cypro conversit, Act. 13, v. 12, ut opinatur Baronius post D. Hieronymum; sive ipse Paulus, hoc nomen gentile et Romanum, parvitem significans, assumpserit humilitatis gratiâ, ut qui statutus pusillus erat et humectus; et qui se juxta vim textûs Græci, minimis minorem dicebat, Ephes. 5, 8, nomine quoque suo, parvitem suam publice testaretur, et id opinatur D. Augustinus. Quidquid sit de causâ hujus nominis, certum est quod ex quo Saulus cum Barnabâ missus est ad gentes, maluit Paulus quam Saulus appellari; nec aliud nomen assumpsit in omnibus suis Epistolis.

SERVUS JESU CHRISTI. Divinæ servitutis modi sunt plures, ait D. Chrys.; alius à creatione, alius à fide, alius à vitæ instituto: omnibus modis Paulus est servus Jesu Christi, ait idem Chrys., creatione, redemptione, fide, vitâ, moribus, totus Jesu Christi, totusque illi consecratus et devotus. Hæc de re vide plura, Epist. ad Titum, c. 1, v. 1.

VOCATUS APOSTOLUS, Gr. ἐκλεκτός, nomen, non participium; id est, vocatus, seu vocatione, ab ipso Christo factus apostolus; non in hoc officium intrusus aut per se, aut per alios, sed divina vocatione. Apostolus, id est, missus, legatus, tanquam à Christi latere, ad predicandum in toto mundo Evange-

VERS. 1. — Paulus servus Jesu Christi. Jesus, proprium nomen est illius hominis, qui ex Mariâ Virgine natus, idem est Filius Dei. Quod nomen vocatum est ab angelo primum in utero conciperetur, Luc. 2. Nec enim aliud nomen est sub celo datum hominibus, in quo oportet nos saltem fieri, Act. 4.

Vocatus apostolus, id est, vocatus ad apostolatam, vocatione apostolus, quasi dicat: Evocatus Dei Dei-

29. Hinc omni scelerum genere sunt repleti, malignitate, scortationibus, avaritiâ, nequitia, plenâ invidia, homicidiis, contentione, dolo, private; elanculum calumniatoribus;

30. Palam detrahentes, Deo odibiles, et Dei osiores, feroces et injuriosi, superbi, fastuosi, scelerum inventores, parentibus immergendi, rationis expertes, moribus incompositi et ab humanitate alieni; quibus nullus naturalis affectus, nec illi fœderis, immisericordes.

31. Qui cum Deum esse nossent, eumque summè justum, practicè tamen noluerunt intelligere quod morte digni sint, qui scelera enumerata faciunt; nec illi solam, sed etiam, qui ea suo consensu, dum perperantur, approbant.

COMMENTARIA.

fium et ceteros ad salutem vocandos; sicut ipse Christus à suo Patre missus est, juxta illud Joan. 20, 21: Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.

SEGREGATUS, Gr. διακρίτως, Syr. separatus. Alludit ad id quod Act. 9, 45: Vas electionis est mihi ad portandum nomen meum coram regibus et gentibus, et ad id quod, Act. 15, dicit Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulam, etc. Sensus ergo est: Speciali Spiritus sancti delecto segregatus tanquam vas aptum et desinatum ad portandum ad omnes gentes Evangelium Dei; id est, bonum Dei nuntium; non triste quiddam, velut prophete, accusationes, crimina, increpationes; sed Evangelia, et Evangelia Dei, firmorum et immutabilium honorum thesaurus infinitos. D. Chrysostomus.

Observa hæc tria nomina, quæ sibi tribuit D. Paulus: Servus Jesu Christi, apostolus, segregatus, quorum 1. Romanis suam exhibet religionem, 2. officii sui dignitatem, 3. vocationis suæ modum. Quasi diceret: Paulus Dei gratiâ christianus; Dei vocatione apostolus; speciali Sancti Spiritus selectione, gentium, et ideo vester apostolus.

Et hæc fidei suæ et apostolicæ missionis quasi professionem, merito quidem hic præmittit, tùm ut sinistros rumores dissipet, quos forte Romani ab Orientalibus, de Pauline fidei puritate receperant, tum ut Epistolæ suæ auctoritatem stabiliat, sibi, ut Romanis professet, necessariam; seu, sicut ait D. Chrys., ut fide dignam et plausibilem reddat Epistolam.

Sed hinc discit tres veri apostoli et episcopi conditiones, his tribus nominibus expressas, scilicet vocationem divinam, servitutem Christi, evangelizationem, seu Evangelii predicationem; sit à Deo vocatus, non intrusus per se, vel per alios; sit Jesu Christi et ejus Ecclesiæ servus; vitam, laborem, divitias, omnia sua, pro illis impendat; evangelizet, doceat Evangelium Dei; non nova, non ab homini-

que apostolus, legatus missus à Christo per totum orbem evangelizare et docere gentes.

Segregatus in Evangelium Dei, id est, peculiariter delectus ad predicandum Dei evangelium; delectus, inquam, à Spiritu sancto, qui responsum hujusmodi dedit Ecclesiæ Antiochene, Act. 15: Segregate mihi Saulam et Barnabam in opus ad quod assumpsit eos. Evangelium, Græcis bonum letumque nuntium signi-

bus inventa; sola Dei vocatio dat jus ad episcopatum; servire Christo et Ecclesie, pro illa vivere, laborare, pati, mori, certa sunt divina vocationis indicia; evangelizare, docere Evangelium Dei, finis episcopatus, seu vocationis ad episcopatum.

VERS. 2. — Quid antea promiserat, etc. Dixit se apostolum et Evangelii præconem; nunc indicat cuius Evangelii sit præco, nempe Evangelii Dei; Evangelii per prophetas in Scripturis à Deo promissi; Evangelii de Filio suo, cuius objectum est Filius Dei. Evangelii itaque omnino et undequaque divini.

Injux recedat vir apostolicus, et meminerit cuius Evangelii sit præco; illudque pro sua dignitate coequet administrare digno Deo.

VERS. 3. — Qui factus est et. Nec textus Græcus, nec versiones Syriaca, Arabica, Æthiopica, habent particulam et; sic tamen legit D. Ambrosius, seu ut nunc voluit, Hilarius Diaconus Romanus. Ita etiam S. Augustinus.

Pater exponit quis sit Jesus Christus et utrumque ejus exhibet et generationem et naturam, quasi diceret: Ille, qui ab æterno erat Filius Dei ex substantiâ Patris, factus est filius hominis in tempore ex substantiâ Matris; sicque verus Deus, verus homo.

Qui factus est. Syr., qui natus est; Æthiop., qui genitus est, et provenit. id est, qui secundum carnem factus, seu incarnatus est. Et, Deo Patri, ad Dei gloriam, ex semine David. Syr., ex semine domus David; id est, ex Mariâ Virgine, Davidice stirpis, seu genitricis ex semine David. Luc. 24. 44.

Qui prædestinatus est Filius Dei, etc.; Græc., illo defuncto Filio Dei, etc.; Syr., et agnitus est Filius Dei, etc.; Arab., destinato; Æthiop., quem declaravit. Hæc verbo aliter à Græcis, aliter à Latinis explicatur. Secundum Latinos hic sensus est: Etsi secundum naturam humanam filius sit hominis, tamen prædestinatus est ut secundum hypostasim sit naturalis Filius Dei; in virtute, seu cum potentia faciendi miracula, quam habet à Spiritu Sancto, incarnationis auctore, hancque potentiam declaravit resurrectione terrena sua, tum aliorum.

Secundum Græcos hic sensus est: Etsi secundum licet; latissimum illud nuntium et omni acceptione dignum, de redemptione et salute generis humani per Christum.

VERS. 2. — Quod ante promiserat, etc., quod jam olim à Deo per prophetas ab ipso inspiratus, quorum oracula litteris consignata haberentur, promissum esset. Scripturæ sanctæ dicuntur Scripturæ divinis inspiratæ, id est, verbum Dei scriptum, que nihil sanctius est.

VERS. 3. — De Filio suo, etc. Refertur hæc pars, vel ad Evangelium Dei, ut hæc parte significat Evangelii materia, vel ad verbum promissum. Nam Evangelium Dei Filium à Patre fuisse promissum universa novi Testamenti Scriptura loquitur.

Qui factus est et ex semine David secundum carnem. Idem Verbum, Galat. 4, factum ex muliere, factum sub lege. Vox enim factus magis significat humanam naturam Christi. Vult enim Apostolus eum qui ab æterno est Filius Dei, in tempore factum esse ac genitum secundum carnem, id est, secundum humanam naturam ex homine et posteritate David.

humanitatem sit filius David, tamen declaratus est naturalis Filius Dei, tribus potissimum argumentis: nempe per potentiam miraculorum; per sanctificationis Spiritum; peccata remittendo; Spiritum sanctum conferendo; per resurrectionem mortuorum, quæ se et alios suscitavit à mortuis. Ita D. Chrysostomus, Theod., Theophyl.

Hæc interpretationis diversitas orta est ex Græcæ vocis ambiguitate *ἐγένετο*, que significat definire, destinare, determinare; quod Græci explicant per verbum declarare, demonstrare: Latini vero per verbum prædestinare.

Pater legenti quod Græcorum explicatio sit valde naturalis, cæreatque difficultatibus quas habemus in explicanda Christi prædestinatione, ut sit Filius Dei, et in explicanda syntaxis et sensu verborum sequentium, scilicet in virtute, secundum Spiritum, etc.

Andiatur vnicus Theophylactus: *Qui definitus est Filius Dei in virtute*, etc. Supra dixit Evangelium esse de Filio Dei; nunc asstrit quantum ratione cogitatus sit Filius Dei, iniquus, definitus, hoc est, demonstratus, confirmatus, judicatus. Definitio enim est ipsa judicatio, suffragium, seu calculus et sententia.

Nam cuncti definirant, judicabantque ipsum esse Filium Dei: unde nam? in virtute, hoc est, ex potentia et efficaciâ signorum que faciebat. Præterea secundum Spiritum sanctificationis; hoc est, ex Spiritu, per quem sanctificabat fideles: Dei enim est donare talia. Quia etiam, ex resurrectione mortuorum; nam primus ille et solus se ipse excitavit. Itaque ex resurrectione definitus est ac declaratus Filius Dei; magnum enim et hoc est, perinde atque ipse ait: *Non callaveritis me à terrâ, tunc cognoscetis quod ego sum*; ita hoc usque Theophyl.

Nostra tamen lectio est vetustissima, nec nostri tantum interpretis, sed et omnium antiquissimorum, Tertulliani, S. Irenæi, S. Hilarii, Ambrosii, S. Augustini, Epiphani, Primasii. Sit ergo sensus: Qui idem juxta naturam filius David, prædestinatus est ut secundum suam substantiam, esset naturalis Filius Dei, in virtute, etc., talisque potuit per potentiam nihil.

VERS. 4. — Qui prædestinatus est, etc., q. d.: Homo Christus, qui factus est ex semine David, seu cui data est essentia et existentia humanæ nature, prædestinatus est ad hoc, ut subsisteret in personâ Filii Dei; id est, prædestinatus est Jesus ad hoc, ut scilicet qui futurus erat secundum carnem filius David, idem secundum hypostasim esset Filius Dei; hoc est, prædestinatus est, ut licet homo, qui dicitur Jesus, estque filius David, esset simul Filius Dei, qui scilicet prædestinatus est, ut hic homo assumeretur à Filio Dei, illique hypostaticè uniretur; ita ut idem esset homo et Deus, sive filius hominis et Filius Dei. Ita Augustinus, de Prædestinatione sanctorum, c. 13; S. Anselmus, concil. Tolosanum II, c. 1, et passim scholastici, 3 p., q. 24. Christus prædestinatus est Filius Dei in virtute, id est, cum potentia divină, et scilicet, esse filius David secundum carnem fragilium et infirmum, haberet tamen tam potentiam quam hypostasim divinam; mirum ut per hanc potentiam, hic homo unum Verbo faceret miracula, remitteret peccata, sanctificaret homines; quam potentiam habuit à Spiritu

raculorum; secundum Spiritum, per visibilem missionem Spiritus sancti in suos discipulos; ex resurrectione, et per suam resurrectionem.

Jesu Christus Domini nostri, Jeshu Xpistoz, etc. Hæc verba, in Græco, nectuntur casu genitivo, cum verbis præcedentibus versis secundum *ἐγένετο* et *ἐγένετο*, de Filio suo, quodque intercedit legitur inter parenthesis. Conformis est Syriaca versio, de Filio suo (qui natus est... et agnitus est Filius Dei...), nempe Jesu Christo Domino nostro. Juxta nostram Vulgatam significat per suam ipsius Jesu Christi Domini nostri resurrectionem.

VERS. 5. — Per quem accepimus: explicat à quo sum accepit apostolatam, ad quid, et ad quos, per quem, Jesum Christum, filium David, et Filium Dei, recipientem gratiam, et sanctificantem et gratis datam; omnia dona supernaturalia et gratuita; et aristoteli, et apostolici muneris functionem; in omnibus gentibus, id est, inter omnes gentes; pro nomine ejus, id est, nomine et vice ipsius, pro quo legalione fungimur; ad obediendum fidei, Gr., ad obedientiam; Syr., ut obediant; D. Chrys., ut obediant, id est, ut predicatione nostrâ omnes gentes obediant fidei; apostolici quippe muneris est, predicatione gentes inducere, ut se Christo submittant, ejusque erodant Evangelio.

Hinc merito D. Chrys., in hoc verbum animadvertens, ait: *Ad obediendum*; non dixit, ut in questione non ut vociferationem trahatur, sed ut obediant; neque enim missi sumus, ut argumenta et syllogismos afferamus, sed ut reddamus quod nobis conceditum est; cum enim Dominus aliquid pronuntiaverit, audientes minime oportet curiosè scrutari, sciscitarive super iis que dicta sunt, sed excipere tantum.

Hinc ergo concludo quod spiritus fidei sit spiritus obedientiæ; non est naturalis et simplex mentis operatio, aut ratiocinatio, sed voluntatis humanæ gratiâ adjute submitssio et adhectio verbo Dei.

sancto, qui totum hoc uniois hominis cum Deo opus in Christo peregit. Que potentia Spiritus sancti maxime se ostendit, maximeque potuit ex resurrectione ex mortuis, id est, in reusurrectione, qua Christus se et alios mortuos suscitavit. Unde de ea tunc dixit Christus, Matth. 28: *Data est vobis potestas in celo et in terra*; et Joan. Apoc. 5: *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam*. Ita S. Augustinus, et passim interpretes.

VERS. 5. — Per quem accepimus gratiam et apostolatam, dicens se apostolatam accepisse per Christum, id est, Christo vocante atque mandante. Accepimus, id est, accepit; gratiam; hoc beneficium, quod est apostolatam, id est, munus ac dignitas apostolica. Pro mandato ergo erant primum à Christo, Christi vires gerebant, et Christi personam representabant: sicut regis legatus regem ipsum representat.

Ad obediendum fidei in omnibus gentibus, id est, ut obediant fidei ab omnibus gentibus, scilicet ut apostoli sua predicatione inducant omnes gentes, ut se submittant, credant et obediant Evangelio. Ita Chrysost.

Pro nomine ejus, id est, pro gloria et fide nominis Christi propaganda et divulganda.

VERS. 6. — In quibus estis, etc., id est, in quarum

raculorum; secundum Spiritum, per visibilem missionem Spiritus sancti in suos discipulos; ex resurrectione, et per suam resurrectionem.

VERS. 6. — In quibus; Syr., ex quibus, scilicet, gentibus, seu inter quas gentes estis et vos, ô Romani; et idè vestri curam gero, et ad vos scribo; VOCATI, *καλεσθεις*, sicut et vers. 4, nomen, non participium, significans vocatios, seu divinâ vocatione servos et famulos Joan Christi.

Hoc sæpè repetit, ut intelligant fideles quod Dei gratiâ sunt Christiani.

VERS. 7. — Omnes qui sunt Romæ. Postquam hoc prologo dixit quis sit, à quo constitutus predicator, quæ predicare jussus, ad quid et quibus, nunc Romanis omnibus gratiam precatur et pacem: gratiam, quæ illos uniat Deo; pacem, quæ illos uniat inter se.

Hincque disce 1° salutationem apostolicam; GRATIA VOBIS ET PAX; hæc duo nunquam separat Apostolus in suis Epistolis. Et merito, hæc enim duo nobis et aliis sunt continuè et absolute desideranda; gratiâ, quâ feco uniamur; claritas, quæ cum proximo: gratiâ, per quam Deus nunc regnat in nobis; pax, quæ cum Deo regnemos in cordis. Hanc salutandi formulam Christus suis discipulis tradidit, Lucæ 10, 5. 2° Disce ex v. 6 et 7 Christiani nobilitatem: est Jesu Christus, de ejus familia: est Dei dilectus, amicus Dei: est et sanctus, per Baptismum sanctificatus.

VOCATI SANCTI, id est, qui per Baptismum sanctificati fuistis, et ad sanctitatem vocati estis, finis vocationis nostræ sanctitas; vocari ad christianismum et ad sanctitatem vocari, sunt unum et idem. Hæc quoties contra vocationis meæ finem peccavi! quam longè à sanctitate disce, miser peccator!

VERS. 8. — Primum quidem GRATIAS AGO DEO ME... Mirâ prudentiâ ab hoc versu usque ad v. 17 capiat

gentium numero etiam vos estis, nupte jam vocati Jesu Christi, hoc est, gratiâ Dei vocatione facti fideles Jesu Christi.

VERS. 7. — Omnes qui sunt Romæ, dilectis Dei, sanctis sanctis, Salsum, scribit hæc Epistolam amicis Dei: se gratias actionis ejus beneficium sanctis, Vocati sancti, inquit, id est, vocatis ad sanctitatem, vocatis ad christianismum, ut sint sancti.

Gratiâ vobis et pax, multiplicetur, sive adimpletur, à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo, Patre nostro, id est, cuius nos filii sumus per gratiam, à quo proinde gratiarum et pacis accessionem merito vobis precor. Et Dominus Jesu Christo; à Christo auctore et largitore, æquò ut à Deo Patre. Unde Græci cum dicitur Christi divinitatem et cum Patre equalitatem, vocatis ad christianismum, ut sint sancti.

VERS. 8. — Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis, id est, ob beneficiâ vobis impensa per Jesum Christum, tanquam mediatorem nostrum, à quo fides, gratiâ et omnia bona pro quibus Deo gratias agimus, nobis proveniunt, ait Ambrosius.

Quis fides vestra annuntiat in universo mundo, id est, divulgatur. Scitis est: Fama fidei vestre multum itaque per varias mundi partes diffunditur. Et enim Romani jam ante fidem Christi susceperant;

Prima, quod Deum, quem cognoscebant, non honorarunt, nec ipsi ut omnium honorum auctori gratias egerunt.

VERS. 22. — SED EVANESCENT... Gr., in *rañocinationibus suis*. Secunda, superbi et vani facti sunt, se sapientes dixerunt, seque quasi sine sapientie auctores, venerati sunt.

VERS. 23. — ET MUTAVERUNT GLORIAM... Tertia, quod stupenda cordis cecitate in idololatriam prolapsi sunt. Non homines tantum, sed et volucres, bestias, quadrupedes et serpentes venerati sunt; imò et illorum imagines, ut notat D. Chrys. Unde patet falli Calvium negantem idololatrias unquam adorasse imagines.

Quam terribilis ergo scientiarum abusus! Vanitatem parit, oblivionem Dei, ipsam idololatriam. Scientia naturaliter debet nobis de Deo, propter excellentiam ipsius et supremum imperium, summam reverentiam exhibere; debet in nobis, propter eam à modum dependentiam nostram, humilitatem parere; debet nos ad actus religionis continuos excitare; heu! per abusum scientie, fit vanus in se, qui debet humilis esse; oblitiscitur Dei, qui Deum ubique debet intrinsecus; idolis servit, qui debet omnia Deo sacrificare; et ad Dei cultum et honorem creaturas alias referre.

Ultimam hanc in philosophis gentilibus tantummodo verum esset, non in Christianis quam plurimè, in quibus scientia vanitatem parit, oblivionem Dei, creaturam amorem et preferentiam ipsi Creatori. Gentium philosophorum condemnatio, sit ergo omnium Christianorum pavor.

VERS. 24. — PROPTER QUOD TRADIDIT ILLOS. In sequentibus versus exprimitur enormia peccata, in quibus scilicet illi relictis, ad vana idola, quae non erant Deis, colenda dellexerunt. Ita S. Chrysost., Orig., Theodor.

Idololatriam est insipientis cor eorum, adeoque stulti facti sunt, quia veram sapientiam, quae in praxi et pietate consistit, respuerunt, et stultissime idola pro diis habuerunt et colerunt.

VERS. 22. — *Dicentes enim*, etc. Cum apud homines profiterentur se sapientes, ac sibi arrogarent magnam sapientiam, videlicet ob rerum arcanaum et sublimium cognitionem, à quibus dicit silent homines sapientes, stulti facti sunt, id est, longissime à veri sapientia, quae in veri erga Deum pietate consistit, aberraverunt, ad extremam stultitiam et insipientiam delapsi.

VERS. 23. — *Et mutaverunt gloriam*, etc. q. d.: Idola pro Deo coluerunt hi sopher. Allusio est ad verbum Psalm. 105: *Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli*. Cui simile illud Jerem. 2: *Populus meus mutavit gloriam suam in idolum*. Gloriam suam, intelligit gloriam populi, id est, Deum ipsum.

VERS. 24. — *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum*, etc. *in immunditiam*. Ostendit autem in qua et quam turpi peccata fuerint prolapsi merito sua ingratitude et idololatriae memorati sapientes. Quod ergo dicit Apostolus tale est, Deum peccatis illis philosophorum supradictis offensum ita eos auxilio suo destituisse, et cupiditatibus ipsorum permisisse, ut in immunditia peccata ac foedas libidines, prout ac praecipites irent.

Ut contumelias afficeret corpora sua in semetipsis, id est, ignominia sui turpitudine afficeret, nimirum ob foedissimam libidinis quae illud commaculavit.

quae, in positionem praecedentis philosophorum in gratitudinis, Deus sivi illos turpiter delah. Tria autem notantur derelictionum genera: primum, in desideria cordis; secundum, in passionibus pudendis et ignominiosis, quibus naturalem voluptatis usum in nefarium inverterunt; tertium, in reprobum sensum, in sensum depravatum, seu mentis inordinationem, quae malum bonum iudicat, et bonum malum, quaeque bestitudinem in turpitudine et infamia collocaat.

1^a Itaque, quia Deum, quem noverant ex creaturis, non glorificaverunt, sed honorem ipsi debitum in creaturas dellexerunt.

PROPTEREA TRADIDIT EOS DEUS IN DESIDERIA CORDIS, non impellendo, sed deserendo illos proprie concupiscentiae tyrannidi, demonum tentationibus, et illecebris peccati; aliunde illos speciali gratiae auxilio, non retinendo, nec roborando, nec illuminando. Hinc in omnia scelera prout. Iusta poenitentia: Deum deseruerunt, Deus eos deseruit; sivi eos facere quod lubet, etiam maxime facta, et quibus semetipsis dehonestarent. Qui Deum non honorarunt, Deus, sit Theodorèus, illos sua providentia privavit, et tanquam exyban, sine saburrà ferri, permisit, detrectans eos gubernare.

VERS. 25. — QUI COMMUTAVERUNT VERITATEM... q. d. quia commutaverunt verum Deum pro falsis, seu quia pro Deo vero sumpservit imaginarios, quibus honorem soli Deo vero, et semper laudando debitum tribuerunt.

VERS. 26. — PROPTEREA TRADIDIT ILLOS... Propterea tradidit eos cupiditatibus infamibus; non contenti voluptatibus naturalibus, NATURALI cupiditatis usum commutaverunt in nefarium. Haec irato Deo,

VERS. 25. — *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium*, quia veritatem Dei, id est, ea quae de Deo cognoverant, ut aternitatem, omnipotentiam, ipsamque omnino divinitatem, transulerunt ad idola, colentes ea pro diis, et attribuentes quae divina sunt. Mendaci nomine idolum hic et alias saepe in Scripturis appellatur.

Ei colerunt, et servierunt creaturae potius quam Creatori, id est, religiose venerati sunt, servitute suam cultu divino. Non enim significatur comparatio, quae colerunt utrumque, magis autem creaturam; sed quod creaturam colerunt, non creatorem.

Qui est benedictus in saecula, qui tanquam Deus omnium rerum creator, et omnium nobis honorum auctor jure laudandus et predicandus est per omnia secula, id est, omni tempore. Amen, vox est Hebraea, passim omnibus nota, et à Christo Domino frequentata; quam Paulus sexties posuit in hac Epistola. Sensus est: Ut vere laudandus est in omnem aeternitatem, ita fiat, in aeternum laudetur.

VERS. 26. — *Propterea tradidit illos Deus in passionem ignominiosam*; qui enim illa turpia agunt, ab eo se totos illis dedunt atque immergunt, ut pati magis quam agere videantur; has autem vocat *passiones ignominiosas*, id est, passiones ignominiosas ac pudendas.

Nam fecerunt eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam. Querens cur feminis sextis hic meminerit, cum de philosophis ageret? Idcirco, ut fallor, ut ostendat positionem et exempla virorum reduclasse etiam in feminas.

VERS. 27. — *Similiter autem et masculi*, etc. q. d.: Compensationem, id est, mercedem meritis respondentem, ut quia contra naturam ordinem cum ignominia create-

propter idololatriam humano generi provenisse testatur, ait Ambrosius, seu Ambrosiaster. Instam erroris et impietatis mercedem, merces par opere.

VERS. 27. — *SIMILITER AUTEM MASCUli*,... ut qui in Deum fuerunt contumeliosi, semetipsos ista nefanda contumelia afficerent. Nota turpitudine. Hac voce innuit quod naturam ipsam pudefecerunt, ait Theophylactus.

VERS. 28. — *ET SICUT NON PROBAVERUNT*,... Tandem quia non placuit illis Deum nosse et colere; sed reproboverunt Dei notitiam et cultum, hinc Deus tradidit eos in reprobum et distortam mentem, juxta quam bonum à malo non discernentes, sed utrumque confundentes, in omnia scelera genera, praecipites ruerunt, omnique iniquitate repleti fuerunt.

Corruptio generalis et integra facta; corruptio cordis, mentis, corporis proprii, corporis alieni, ipsiusmet naturae.

OSCURATUR EST COR... Recte rationis lumen amiserunt, et contra hoc lumen in varios incidere errores; hinc contenebrati, concupiscentibus obedierunt; hinc integra cordis corruptio, quae à corde transit ad corpus, à corpore proprio ad alienum, à naturali usu ad brutalitatem et ad abominacionem.

Terribilis sane, et justa et proportionata poenitentia. Nihil subdatur homini, qui Deo ipsi non subditur; omnia per impuritatem turpeatur in homine, qui Deum per impietatem et idololatriam inhonoravit: infra bestias ipsas supponatur homo, qui bestias ipsas Deo preposuit; ipsique, etiam vilissimis, cultum exhibuit, quem Deo, tantum supremo, negavit.

ris, eo relictio, ad creaturam idololatriam se converterunt, hinc de causis justè à Deo permisi sunt naturae ordinem pariter in se ipsos convertere, et pudenda libidine se decorare. Ita Anselm.

VERS. 28. — *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum*, q. d.: Sicut non curarunt Deum verum nosse, ut rectè de eo sentirent, sed idolis adhaeserunt, eaque pro Deo agnoverunt et colerunt, ita pariter justè tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conveniunt. Nam, ut docet S. Gregor, qui errant in Dei cognitione, justè traduntur ut errent pariter in agendis; qui mentem et rationem ab errore non servant, exponunt se peccatis cogitationibus et vitis. *Reprobum sensum* vocat Paulus improbum et perversum mentem.

Ut faciant ea quae non continentur, id est, ea quae maxime homines debent, ut pote res turpissimas.

VERS. 29. — *Repleti omni iniquitate*. Graecè est, iniustitia. Dicit autem repletos omni iniustitia, id est, omni genere iniustitiae: nam et specialis iniustitia per varias species diffunditur.

Mala, id est, nocendi studium, quod diabolicum est vitium. Unde diabolus per antonomasiam *mala* in Scriptura novi Testamenti vocatur.

Pornicatione, quod nomine comprehenditur omnis illicitus concubitus viri cum femina.

Invidia, qui voce significatur studium plus quam sibi competat habendi, usurpandi, occupandi, quasi dicas, pluri habendi.

Aequitas, versutiam, id est, fallax nocendi studium, pervertentem animi proprie significare videtur.

Plena invidia, homicidio. Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est, scilicet aut re aut voluntate. Quare et hic sub homicidio voluntatem occidendi comprehendit.

Hac est impietatis philosophicae justa merces; sed, heu! quot impiorum sese Christianos dicentium non minus terribilis et justa retributio!

VERS. 29. — *REPLETOS OMNI INIQUITATE*,... subaudi: Tradidit in seosum reprobum, repletos omni iniquitate, etc.

His ergo versibus describitur completa eorum malitia: *In sensum* quippe *reprobum tradidit, repleti sunt omni iniquitate*, id est, qualibet improbitate, per quamcumque respectus. Per respectum ad se; *omni iniquitate* et *malitia*, foeditate et corruptione pleni fuerunt. Per respectum ad alios; *repleti sunt invidia, homicidio, contentione, dolo*.

VERS. 30, 31. — *DETRACTORES, DEO OBBILES*. Alii vertunt, Dei osores: vox Graeca *diocoretes* utrumque significat, et quos Deus horret ob scelera sua, et eos quibus Deus est horrori, propter justitiam quae scelera vindicat. Itaque in Deum impij, in naturam contumeliosij, in homines injurias, in semetipsis corrupti et abominabiles fuerunt.

Hic est characteristicus illorum temporum, praesertim Romae, ubi sub flagitiosis imperatoribus, Tiberio, Caligula, Claudio, Nerone, regnarunt omnia vitia et scelera maxime abominanda. Sub Neronia anno 1° creditur haec Epistola scripta. Haec enumerat omnia mala, ut vel se conversi ad naturalem intellectum, intelligerent irato Deo, haec sibi provenisse, Ambrosius. Et hac consummata gentium malitia, disce quantum sit malum neglectus Dei! quam terribile sit homini sibi ipsi deseri, cum nullum sit barbarum in quod non decidat praecipit; de peccatis in

Contentione, dolo. Contentio est cum quis certat studio vincendi, non amore veritatis. Dolus machinatio est ad fallendum.

Malignitate, scilicet ea quae in moribus apparat, morositate, seu morum asperitate.

VERS. 30. — *Susurrone, detractores*. Significantur ii qui proximos occidit mordent, illi, ut solvant amicitiam, isti ut laecent famam.

Deo obdiles. Significant eos quibus Deus exorsus est, à quibus Deus abhorret. Cyprianus legit, *abhorrens Deo*, id est, quibus Deus est horrori, nimirum propter justitiam quae vindicat in malos. Itaque parit hoc vitium sclerata conscientia.

Contumeliosus. Significatur contumelia facti, ut est hominum ferocem, qui alios per vim opprimat.

Superbos, quod sapientiae nomine sese ceteris hominibus preferentes, cum animi superbiai externo fastu morum ostenderent.

Elatos, id est, gloriosos et jactabundos. Cyprianus legit, *justitiales sui*.

Inventores malorum potest intelligi de malis, id est, nocentibus, ac nocendi instrumentis quibus alii deduntur.

Parentibus non obedientes, inobedientes, immeriticos, refractarios, qui moeritis nolunt acquiescere.

VERS. 31. — *Inscientes*, insipientes cor eorum, significat intelligentia destitutos, id est, non recto rationis iudicio ulentes.

Incompositos, id est, inciviles. Possunt hic accipi qui moribus suis turbant et incompositis, et ob humanitate alienis. Stultitia mentis statim in mores redundat.

Sine affectu, sine pietate, hoc est impios in parentes et cognatos, qui nullo tanguntur pietatis aut charitatis affectu.

peccata ; de cognitis et ordinatis in nova et incognita voluitur, donec in infernum, omnis malitiae centrum, detrudatur. Disce et hinc quod si quaedam malitiae plenitudo, quaedam iniustitiae consummatio ; talis et tanta criminum inundatio, ut nihil ipsis malignitati desit. Mens reproba, cum semel facta fuerit, necessarii fit ut omnia distraherentur ac subvertantur, nimirum, auriga jam corrupto, D. Chrys.

Vers. 52. — Qui cum iustitiam Dei... Gr., qui ius Dei cognoscentes (quoniam talia agentes digni morte sunt), non solum ea faciunt, sed etiam consentiant facientibus. Syr., qui cum noverint iudicium Dei quod eos qui talia perpetraverunt, ad mortem damnat, non solum ea peragunt, sed etiam participant eorum iis qui ea faciunt. Ab hodierno textu Graeco absunt haec voces, non intellexerunt ; iuxta quem sensus est quod philosophi erant maxime rei, quia contra suam scientiam, et mala haec supra dicta faciebant, et aliis, ea facientibus, consentiebant.

At iuxta nostram Vulgatam, taxantur philosophi populorum doctores, quod, licet iustitiam Dei seu legem naturalem noverint, practice tamen considerare noluerunt quod non solum qui seclera enumerata perpetraverunt, morte digni sunt, sed etiam qui ea dissimulant et approbant ; et consenserunt quod et ipsi philosophi digni sunt morte (et si forte quidam eorum haec omnia non fecissent, quia populus, ipsis probantibus, et non arguentibus, haec perpetravit).

Uade colliges quod qui tacet, cum corrigere tenetur, dignus est morte. Duplex est autem correctio :

Absque sedere, id est, fœdificatos ; dicuntur qui fidem et fœdera non servant.

Sine misericordia, id est, immiserordes et crudelis, qui non commoveantur alienis miseris.

Vers. 53. — Qui cum iustitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, noluerunt intelligere, considerare, et practice sibi persuadere.

Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte ; et non

Corollarium pietatis, seu in hoc capite maxime observanda, et in proximum redigenda.

1° Evangelium lux est, anime vitam, et huius vite fontem, tibi manifestans, ut vivas : at lux etiam mortem, et mortis originem declarans, ne moriaris. Haec lux tibi revelat, quod vera iustitia, anime vita ; ex fide nascitur, fide nutritur, fide crescit, fide consummatur per charitatem operante. Haec eadem lux Christum, huius vite fontem, at in lege absconditum, nobis clarè revelat. Ut ergo vivas, in Christum crede ; ut in vita crescas, Christo, vite fonti frequenter unire per fidem ; imò continue, ut crescas et continue.

2° Eadem Evangelii lux iram Dei tibi revelat, mortem committentis in eos qui Dei veritatem in iustitia delinunt, seu qui Deum per fidem notum non glorificant, non colunt, non amant ; sed vivunt, quasi non noverint ; ita ut in ipsis fides non magis appareat, quam si in atro carcere detrusa esset. Fidem itaque non captivum teneas, ut non moriaris : *Qui credit in Filium, habet vitam aeternam ; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Joan. 3, v. 36.

fraterna, scilicet, ad quam tenentur omnes pro tempore debito, loco et circumstantiis ; alia, quae non solum est ad peccantis emendationem, sed magis ad bonum commune.

Inter utramque hoc discrimen est, quod in fraterna correctione cessat obligatio, ubi non est emendationis spes, quia haec correctio ad fratris emendationem ordinatur ; secus est in alia, ubi superior propter obstinationem, imò peroritatem delinquentis, non debet à correctione cessare, quia haec correctio ad bonum commune ordinatur. Vide Lyrannum hic. Quam defendi ergo tot superiores, qui subditos non corrigunt, quique ob correctionis defectum, subditorum peccatis consentientes, sese illis coram Deo onerant ; approbant enim quod non reprehendant ; permittunt quod correctione et poenitentia non impediunt, quia ex officio corrigere et punire tenentur.

CAPITULI CONCLUSIO.

Ad veram iustitiam nihil continet philosophia : cum et ipsi philosophi, qui Deum naturaliter noverunt ; multa de virtutibus et vitiis praeclearè dissererunt, tamen in tam gravia et enormia seclera ceciderunt, et populum, cuius erant duces, secum praecipitaverunt ; unde et non male inferes quod neque nos theologos scientia iustificabit, nisi attentè nobis caveamus ab abusu scientiae, de quo v. 25, nisi et sollicitè attendamus ad bonum scientiae usum, qui illidem indicatur ; nisi et insuper vivamus ex fide, à qua vera iustitia, v. 17.

solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiant facientibus. Videtur enim à postulo hic taxare philosophos sapientiores, qui idolorum cultum, aliaque vitia iam dicta, licet mala esse scirent, nec passim ea facerent et perpetrarent, illa tamen ab aliis facta probarent vel dissimularent, sive meta legum, sive amore suis placendi, et timore eisdem displicendi.

FRASIS.

Ut hanc anime vitam ordinatis concipias et in proximum facilis et frequentius redigas, concipe quod Christus in cruce exaltatus, est fons vitae, et quod fides in Christum est medium quo vita haec à Christo communicatur omni in ipsum credenti ; seu fides est quasi canalis, quo è corde Christi, vita fluit in cor nostrum.

Christo itaque, vite fonti, frequenter, imò continue per fidem iungere, ut vivas, ejusque vitam haurias, et ut ab omnibus tuis languoribus et infirmitatibus saneris. Sicut à serpentibus vulnerati non sanabantur nisi oculis corporèis serpentem enemum, in cruce exaltatum, aspicerent ; sic nullus hominum à serpentis infernalis percussione sanabitur, spiritualesque vitam consequetur, nisi oculis fidei Christum in cruce exaltatum aspiciat.

Mortuus es? oculis fidei respice Jesum crucifixum ; ipsius mors erit vita tua ; languidus es et infirmus? oculis fidei respice Jesum crucifixum et pro te lan-

guentem ; ipsis languoribus sanaberis. Vivis? oculis fidei vive respice crucifixum, vive fontem, et vitam habebis abundantiorum.

O fons vitae, stilla, infunde mihi vitam! Christe, Fili Dei vivi, credo quod vita, resurrectio et vite fons

CAPUT II.

1. Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui iudicis. In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas : eadem enim agis quae iudicas.

2. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt.

3. Existimas autem hoc, o homo, qui iudicas eos qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugis iudicium Dei?

4. An divitias bonitatis ejus, et patientie, et longanimitatis, contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit?

5. Secundum autem duritiam tuam et impenitentem cor, thesaurizas tibi iram in die irae, et revelationis iusti iudicii Dei.

6. Qui reddet unicuique secundum opera ejus : 7. Is quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, et honorem, et incorruptionem querunt, vitam aeternam :

8. Is autem, qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio.

9. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudei primum, et Graeci :

10. Gloria autem, et honor, et pax omni operanti bonum, Iudeo primum, et Graeco :

11. Non enim est acceptio personarum apud Deum.

12. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, et quicumque in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur.

13. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.

14. Cum enim gentes, quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex :

15. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum ; et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus,

16. In die cum iudicabit Deus occulta hominum secundum Evangelium meum, per Jesum Christum.

17. Si autem tu Iudeus cognominaris, et roquesis in lege, et gloriaris in Deo,

18. Et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per legem.

19. Confidis teipsum esse ducentem ex eorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,

20. Eruditorum insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiae et veritatis in lege.

21. Qui ergo alium doces, teipsum non doces ; qui praedicas non farandum, furaris ;

22. Qui dicit, non mœchandum, mœcharis ; qui abominaris idola, sacrificium facis ;

es ; anime ergo mea, tibi et in te credenti, da vitam, et vitam abundantiorum, inspira continue in faciem meam spiraculum vitae, et per tuam gratiam fias in me fons vivus saliens in vitam aeternam.

CHAPITRE II.

1. C'est pourquoi vous êtes inexcusable, ô homme, qui que vous soyez, qui condamnez les autres, parce qu'en condamnant les autres, vous vous condamnez vous-même, puisque vous faites les mêmes choses que vous condamnez.

2. Car nous savons que Dieu condamne, selon la vérité, ceux qui commettent ces actions.

3. Vous donc qui condamnez ceux qui les commettent, et qui les commettez vous-même, pensez-vous pouvoir éviter la condamnation de Dieu ?

4. Est-ce que vous méprisez les richesses de sa bonté, de sa patience et de sa longue tolérance ? Ne savez-vous pas que la bonté de Dieu vous invite à la pénitence ?

5. Et cependant, par votre dureté et par l'impénitence de votre cœur, vous vous amassez un trésor de colère pour le jour de la colère et de la manifestation du juste jugement de Dieu.

6. Qui rendra à chacun selon ses œuvres,

7. En donnant la vie éternelle à ceux qui, par leur patience dans les bonnes œuvres, cherchent la gloire, l'honneur et l'immortalité.

8. Et triplant sa colère et son indignation sur ceux qui ont l'esprit contentieux, et qui ne se rendent point à la vérité, mais qui embrassent l'iniquité.

9. Tribulation et angoisse sur tout homme qui fait le mal, du Juif premièrement, et ensuite du gentil.

10. Mais gloire, honneur et paix à tout homme qui fait le bien, du Juif premièrement, et ensuite du gentil.

11. Car Dieu ne fait point acception des personnes.

12. Et ainsi tous ceux qui ont péché sans la loi périront sans la loi, et tous ceux qui ont péché étant sous la loi seront jugés par la loi ;

13. Car ce ne sont point ceux qui écoutent la loi qui sont justes devant Dieu ; mais ceux qui gardent la loi seront seuls justifiés.

14. Car lorsque les gentils, qui n'ont point la loi, font naturellement les choses que la loi commande, n'ayant point la loi, ils se tiennent à eux-mêmes lieu de loi ;

15. Et ils font voir que ce qui est prescrit par la loi est écrit dans leur cœur par le témoignage qu'en rend leur conscience, et par la diversité des réflexions et des pensées qui les accablent ou qui les défontent.

16. Au jour où Dieu jugera par Jésus-Christ, selon l'Évangile que je prêché, tout ce qui est caché dans le cœur des hommes.

17. Mais vous qui portez le nom de Juif, qui vous reposez sur la loi, qui vous glorifiez en Dieu,

18. Qui connaissez sa volonté, et qui, étant instruit par la loi, savez discerner ce qui est le plus utile,

19. Qui vous flatter d'être le conducteur des aveugles, la lumière de ceux qui sont dans les ténèbres,

20. Le docteur des ignorants, le maître des enfants comme ayant dans la loi la règle de la science et de la vérité.

21. Vous qui instruisez les autres, vous ne vous instruisez pas vous-même ; vous qui publiez qu'on ne doit point dérober, vous dérobez ;

22. Vous qui dites qu'on ne doit point commettre d'adultère, vous commettez des adultères ; vous qui avez en horreur les idoles, vous faites des sacrifices

peccata ; de cognitis et ordinatis in nova et incognita voluitur, donec in infernum, omnis malitiae centrum, detrudatur. Disce et hinc quod si quaedam malitiae plenitudo, quaedam iniustitiae consummatio ; talis et tanta criminum inundatio, ut nihil ipsis malignitati desit. Mens reproba, cum semel facta fuerit, necessarii fit ut omnia distrahantur ac subvertantur, nimirum, auriga jam corrupto, D. Chrys.

Vers. 52. — Qui cum IUSTITIAM DEL., Gr., qui jus Dei cognoscentes (quoniam talia agentes digni morte sunt), non solum ea faciunt, sed etiam consentiant facientibus. Syr., qui cum noverint iudicium Dei quod eos qui talia perpetraverunt, ad mortem damnat, non solum ea peragunt, sed etiam participant eorum iis qui ea faciunt. Ab hodierno textu Graeco absunt haec voces, non intellexerunt ; iuxta quem sensus est quod philosophi erant maxime rei, quia contra suam scientiam, et mala haec supra dicta faciebant, et aliis, ea facientibus, consentiebant.

At iuxta nostram Vulgatam, taxantur philosophi populorum doctores, quod, licet iustitiam Dei seu legem naturalem noverint, practice tamen considerare noluerunt quod non solum qui seclera enumerata perpetraverunt, morte digni sunt, sed etiam qui ea dissimulant et approbant ; et consenserunt quod et ipsi philosophi digni sunt morte (et si forte quidam eorum haec omnia non fecissent, quia populus, ipsis probantibus, et non arguentibus, haec perpetravit).

Uade colliges quod qui tacet, cum corrigere tenetur, dignus est morte. Duplex est autem correctio :

Absque sedere, id est, fœdificatos ; dicuntur qui fidem et fœdera non servant.

Sine misericordia, id est, immiserordes et crudelis, qui non commoveantur alienis miseris.

Vers. 53. — Qui cum iustitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, noluerunt intelligere, considerare, et practice sibi persuadere.

Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte ; et non

Corollarium pietatis, seu in hoc capite maxime observanda, et in proximum redigenda.

1° Evangelium lux est, anime vitam, et hujus vite fontem, tibi manifestans, ut vivas : at lux etiam mortem, et mortis originem declarans, ne moriaris. Haec lux tibi revelat, quod vera iustitia, anime vita ; ex fide nascitur, fide nutritur, fide crescit, fide consummatur per charitatem operante. Haec eadem lux Christum, hujus vite fontem, at in lege absconditum, nobis clarè revelat. Ut ergo vivas, in Christum crede ; ut in vita crescas, Christo, vite fonti frequenter unire per fidem ; imò continue, ut crescas et continue.

2° Eadem Evangelii lux iram Dei tibi revelat, mortem committentis in eos qui Dei veritatem in iustitia delinunt, seu qui Deum per fidem notum non glorificant, non colunt, non amant ; sed vivunt, quasi non noverint ; ita ut in ipsis fides non magis appareat, quam si in atro carcere detrusa esset. Fidem itaque non captivum teneas, ut non moriaris : Qui credit in Filium, habet vitam aeternam ; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. Joan. 3, v. 36.

fraterna, scilicet, ad quam tenentur omnes pro tempore debito, loco et circumstantiis ; alia, quae non solum est ad peccantis emendationem, sed magis ad bonum commune.

Inter utramque hoc discrimen est, quod in fraterna correctione cessat obligatio, ubi non est emendationis spes, quia haec correctio ad fratris emendationem ordinatur ; secus est in alia, ubi superior propter obstinationem, imò peroritatem delinquentis, non debet à correctione cessare, quia haec correctio ad bonum commune ordinatur. Vide Lyranum hic. Quam defendi ergo tot superiores, qui subditos non corrigunt, quique ob correctionis defectum, subditorum peccatis consentientes, sese illis coram Deo onerant ; approbant enim quod non reprehendant ; permittunt quod correctione et poenitentia non impediunt, quia ex officio corrigere et punire tenentur.

CAPITULI CONCLUSIO.

Ad veram iustitiam nihil continet philosophia : cum et ipsi philosophi, qui Deum naturaliter noverunt ; multa de virtutibus et vitis praecclare dissererunt, tamen in tam gravia et enormia seclera ceciderunt, et populum, cujus erant duces, secum praecipitaverunt ; unde et non male inferes quod neque nos theologos scientia justificabit, nisi attentè nobis caveamus ab abusu scientiae, de quo v. 25, nisi et sollicitè attendamus ad bonum scientiae usum, qui illidem indicatur ; nisi et insuper vivamus ex fide, à qua vera iustitia, v. 17.

Solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiant facientibus. Videtur enim à postulo hic taxare philosophos sapientiores, qui idolorum cultum, aliaque vitia jam dicta, licet mala esse scirent, nec passim ea facerent et perpetrarent, illa tamen ab aliis facta probarent vel dissimularent, sive meta legum, sive amore suis placendi, et timore eisdem displicendi.

FRASIS.

Ut hanc anime vitam ordinatis concipias et in proximum facilis et frequentius redigas, concipe quod Christus in cruce exaltatus, est fons vitae, et quod fides in Christum est medium quo vita haec à Christo communicatur omni in ipsum credenti ; seu fides est quasi canalis, quo è corde Christi, vita fluit in cor nostrum.

Christo itaque, vite fonti, frequenter, imò continue per fidem jungere, ut vivas, ejusque vitam haurias, et ut ab omnibus tuis languoribus et infirmitatibus saneris. Sicut à serpentibus vulnerati non sanabantur nisi oculis corporèis serpentem enemum, in cruce exaltatum, aspicerent ; sic nullus hominum à serpentis infernalis percussione sanabitur, spiritualeque vitam consequetur, nisi oculis fidei Christum in cruce exaltatum aspiciat.

Mortuus es? oculis fidei respice Jesum crucifixum ; ipsius mors erit vita tua ; languidus es et infirmus? oculis fidei respice Jesum crucifixum et pro te lan-

guentem ; ipsius languoribus sanaberis. Vivis? oculis fidei vive respice crucifixum, vive fontem, et vitam habebis abundantiorem.

O fons vitae, stilla, infunde mihi vitam! Christe, Fili Dei vivi, credo quod vita, resurrectio et vite fons

CAPUT II.

1. Propter quod inexcusabilis es, ô homo omnis, qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas : eadem enim agis quae iudicas.

2. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt.

3. Existimas autem hoc, ô homo, qui iudicas eos qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugias iudicium Dei?

4. An divitias bonitatis ejus, et patientie, et longanimitatis, contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit?

5. Secundum autem duritiam tuam et impenitentem cor, thesaurizas tibi iram in die irae, et revelationis justi iudicii Dei.

6. Qui reddet unicuique secundum opera ejus : 7. Is quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, et honorem, et incorruptionem querunt, vitam aeternam :

8. Is autem, qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio.

9. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudei primum, et Graeci :

10. Gloria autem, et honor, et pax omni operanti bonum, Iudeo primum, et Graeco :

11. Non enim est acceptio personarum apud Deum.

12. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, et quicumque in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur.

13. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.

14. Cum enim gentes, quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex :

15. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum ; et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.

16. In die cum iudicabit Deus occulta hominum secundum Evangelium meum, per Jesum Christum.

17. Si autem tu Iudeus cognominaris, et roque sis in lege, et gloriaris in Deo,

18. Et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per legem.

19. Confidis teipsum esse ducentem ex eorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,

20. Eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem forum scientiae et veritatis in lege.

21. Qui ergo alium doces, teipsum non doces ; qui praedicas non farandum, furaris ;

22. Qui dicit, non moechandum, moecharis ; qui abominaris idola, sacrificium facis ;

es ; anime ergo mea, tibi et in te credenti, da vitam, et vitam abundantiorum, inspira continue in faciem meam spiraculum vitae, et per tuam gratiam fias in me fons vivus saliens in vitam aeternam.

CHAPITRE II.

1. C'est pourquoi vous êtes inexcusable, ô homme, qui que vous soyez, qui condamnez les autres, parce qu'en condamnant les autres, vous vous condamnez vous-même, puisque vous faites les mêmes choses que vous condamnez.

2. Car nous savons que Dieu condamne, selon la vérité, ceux qui commettent ces actions.

3. Vous donc qui condamnez ceux qui les commettent, et qui les commettez vous-même, pensez-vous pouvoir éviter la condamnation de Dieu ?

4. Est-ce que vous méprisez les richesses de sa bonté, de sa patience et de sa longue tolérance ? Ne savez-vous pas que la bonté de Dieu vous invite à la pénitence ?

5. Et cependant, par votre dureté et par l'impénitence de votre cœur, vous vous amassez un trésor de colère pour le jour de la colère et de la manifestation du juste jugement de Dieu.

6. Qui rendra à chacun selon ses œuvres, 7. En dessous la vie éternelle à ceux qui, par leur patience dans les bonnes œuvres, cherchent la gloire, l'honneur et l'immortalité.

8. Et triplant sa colère et son indignation sur ceux qui ont l'esprit contentieux, et qui ne se rendent point à la vérité, mais qui embrassent l'iniquité.

9. Tribulation et angoisse sur tout homme qui fait le mal, du Juif premièrement, et ensuite du gentil.

10. Mais gloire, honneur et paix à tout homme qui fait le bien, du Juif premièrement, et ensuite du gentil.

11. Car Dieu ne fait point acception des personnes.

12. Et ainsi tous ceux qui ont péché sans la loi périront sans la loi, et tous ceux qui ont péché étant sous la loi seront jugés par la loi ;

13. Car ce ne sont point ceux qui écoutent la loi qui sont justes devant Dieu ; mais ceux qui gardent la loi seront seuls justifiés.

14. Car lorsque les gentils, qui n'ont point la loi, font naturellement les choses que la loi commande, n'ayant point la loi, ils se tiennent à eux-mêmes lieu de loi ;

15. Et ils font voir que ce qui est prescrit par la loi est écrit dans leur cœur par le témoignage qu'en rend leur conscience, et par la diversité des réflexions et des pensées qui les accusent ou qui les défontent.

16. Au jour où Dieu jugera par Jésus-Christ, selon l'Évangile que je prêché, tout ce qui est caché dans le cœur des hommes.

17. Mais vous qui portez le nom de Juif, qui vous reposez sur la loi, qui vous glorifiez en Dieu,

18. Qui connaissez sa volonté, et qui, étant instruit par la loi, savez discerner ce qui est le plus utile,

19. Qui vous flatter d'être le conducteur des aveugles, la lumière de ceux qui sont dans les ténèbres,

20. Le docteur des ignorants, le maître des enfants comme ayant dans la loi la règle de la science et de la vérité.

21. Vous qui instruisez les autres, vous ne vous instruisez pas vous-même ; vous qui publiez qu'on ne doit point dérober, vous dérobez ;

22. Vous qui dites qu'on ne doit point commettre d'adultère, vous commettez des adultères ; vous qui avez en horreur les idoles, vous faites des sacrifices

23. Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis, Deum inhonoras.

24. (Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est.)

25. Circumcisio quidem prodest, si legem observes; si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est.

26. Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur?

27. Et judicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, tu, qui per litteram et circumcisionem prævaricator legis es?

28. Non enim qui in manifesto, Judæus est; neque que in manifesto, in carne, est circumcisio:

29. Sed qui in abscondito, Judæus est; et circumcisio cordis in spiritu, non littera; cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

ANALYSIS.

Ex dictis in cap. 4 contra philosophos, quos ostendit in peccatis suis inexcusabiles, hic infert et principem, et magistratus, et judices omnes, quicumque sint, qui judicant alios, et damnant ob mala quæ et ipsi perpetravit, inexcusabiles esse, vers. 1.

Talibus ergo judicibus ostendit supremam esse judicem, qui secundum veritatem judicabit, et cujus judicium declinare non poterunt. Itaque ne sua duritia et impunitatis, thesauros iræ, sibi ipsi, apud eum reponant, 2, 3, 4, 5.

§. 6. Unicusque supremus ille iudex reddet secundum opera, bonis operibus præmium; malis vero respiciam; sine ulla personarum, aut dignitatum accipione, 7, 8, 9, 10, 11.

§. 12. Gentiles secundum legis naturalis observationem judicabit, Judæos secundum legis Mosaicæ observantiam; nullus enim homo sine lege, aut scriptis in corde, aut scriptis in lapide. Neutræ sufficit audire; sed necesse est alteram ad justificationem;

PARAPHRASIS.

1. Si philosophi, quia Deum et justitiam Dei venerunt, sunt in peccatis suis inexcusabiles, sanæ et tu, o homo, quisquis sis, qui aliorum delicta iudicas et damnas, eadem tamen committens, omni carere executione; eo enim ipso quo alios damnas, et in temetipsum fers sententiam, cum eadem scelera perpetres, que damnas in aliis.

2. Scimus enim quod Deus sit summus justus, et ideo justè et ex æquo judicabit eos qui talia peccata perpetravit, qualia tu et alii quos iudicas.

3. Quomodo itaque in hoc versaris errore, ut existimes effugere te posse iudicium Dei? tu, qui iudicas alios, eadem tamen committens scelera, que damnas et punis in eis? sicut ex ignorantia non peccas.

4. An exuberantem Dei benignitatem immensamque patientiam et longanimitatem contempsit? an ex Dei lenitate spem impunitatis audes concipere? an

25. Vous qui vous glorifiez dans la loi, vous déshonorez Dieu par la violation de la loi.

24. Car vous êtes cause, comme dit l'Écriture, que le nom de Dieu est blasphémé parmi les nations.

25. Ce n'est pas que la circoncision ne soit utile, si vous accomplissez la loi; mais si vous la violez, tout circoncis que vous êtes, vous devenez comme un homme incirconcis.

26. Si donc un homme incirconcis garde les ordonnances de la loi, n'est-il pas vrai que, tout circoncis qu'il est, il sera considéré comme circoncis?

27. Et ainsi celui qui, étant naturellement incirconcis, accomplit la loi, vous condamnera, vous qui, ayant reçu la lettre de la loi, et étant circoncis, êtes un violeur de la loi.

28. Car le Juif n'est pas celui qui l'est au dehors; et la circoncision n'est pas celle qui se fait dans la chair, et qui n'est qu'extérieure:

29. Mais le vrai Juif est celui qui l'est intérieurement; et la circoncision n'est celle du cœur, qui se fait par l'Esprit, et non selon la lettre; et ce Juif tire sa louange, non des hommes, mais de Dieu.

et secundum hanc aut illam legem judicabunt gentes et Judæi, 15, 14, 15, 16.

§. 17. Judæos speciatim aggreditur, et ostendit non minus, imò magis reos, quam gentiles; ac 1° quidem concedit illis magnificos titulos, quibus gloriabuntur, quasi docti et scientia formam habentes. At vers. 21, hos reamit titulos, et in illos retorquet, ostendens eo gravius in omnibus peccasse. Unde concludendum relinquere et eo damnabiliores esse.

§. 25. Nec obstat eorum circumcisio; que quidem prodest, si lex servetur; è contra verò, si lex non servetur, magis reus erit Judæus quam gentilis, legem naturalem servans.

§. 28. Versus Judæus, non qui solâ professione externâ, sed qui corde et legis observantiâ; vera circumcisio, non que in carne, sed que in corde; non que per litteram, sed que per gratiam.

Hinc pauci veri Judæi; pauci verò et ante Deum circumcisi; non est ergo quod de nomine aut circumcissione glorientur.

ignoras quoniam è contra hæc Dei benignitas ad penitentiam te invitavit.

5. Tu verò, dum obstinatè mente huic Dei misericordie resistis, secundum duritiam tuam, quam Dei bonitas non emollit, et secundum impenitentiam cordis tui, quod nec mansuetudo, nec minæ tangunt; tu, inquam tibi ipsi, iram paulatim reponis et accumulabis, in die tremendo iudicij; quando Deus justitiam suam manifestans, omnem suam iram effundet in impios.

6. Tunc reddet unicuique hominum secundum opera eorum.

7. Is quidem, qui in perseverantiâ bonorum operum, gloriam et honorem et immortalitatem expetunt; is, inquam, dabit vitam æternam.

8. Contentiosus verò et veritatis non obtemperantibus, sed obtemperantibus iniquitati, reponet iram et furorem, id est, grave et proportionatum supplicium.

9. Afflicto animique anxietas ex æquo retribuatur omnibus hominibus, qui peccaverint, sive Judæi fuerint, sive gentiles: primum tamen Judæis, quibus major et primum data est gratia; deinde gentilibus:

10. E diverso gloria, honor et pax rependetur omnibus qui benè vixerint, Judæis primum, si Dei gratiè benè responderint; deinde gentilibus.

11. Nec enim apud Deum est ullius personæ respectus; sed merita respicit, et est æquus omnibus.

12. Ac prout quicumque exleges, seu sine lege scripta peccaverint, hi exleges peribunt, et punientur, non tanquam prævaricatores legis Mosaicæ, sed tanquam transgressores legis naturalis; et quicumque in lege Mosaicâ peccaverunt, per eandem legem et juxta illius transgressionem punientur.

13. Etenim apud Deum justi habentur, non qui legem accipiunt, audiunt et venerantur, sed qui servant eam, sive scriptis receperint, ut Judæi, sive qui non scripto, sed in corde receperunt, ut gentiles.

14. Cum enim gentiles, qui legem Mosaicam non acceperunt, naturali et libero voluntatis motu, gratiâ tamen prevenite, faciunt que per legem jubentur; illi, quamvis sine Mosaicæ legis scripto, sibi ipsi sunt lex, seu vice legis;

15. Ipso facto demonstrant quod legem naturalem habeant insculptam in intellectu suo; seu quod recte rationis dictamen sit quasi scriptura, in illorum intellectu, quasi in tabulâ, descripta. Hujus rei testimonium reddit conscientia ipsorum, dictans an benè an male egerint; et contrariis cogitationibus et inter se altercantibus, aut accusans et remordens, cum hoc dictamen violarent; aut approbans et defendens, cum observarent.

16. Quod conscientie testimonium clarè patebit omnibus in die iudicij, quâ Deus per Jesum Christum iudicabit non de factis tantum exterioribus, sed etiam de internis et occultis in corde hominum, sicut ego, ut Christi minister, ubique promulgo.

17. Secundum hanc ergo legem Deus gentiles iudicabit. Tu autem, o Judæe, legem scriptam habens, et non servans, severis iudicaberis. Tu, Judæi glorioso nomine, tibi places; imitris in lege à Deo tibi datâ; gloriaris et quod sis populus Dei.

18. Cujus animum et voluntatem nôsti, et legis magisterio eductus, seis non tantum que faciendâ, que fugiendâ, sed et meliora et utiliora eligere.

19. Eiusdem legis presidio fretus, confidis te posse

COMMENTARIA.

VERS. 4.—PROPTER QUOD INEXCUSABILIS ES... Valde incertum est ad quos hæc verba dirigat Apostolus; et circa hoc ita divisi sunt interpretes sacri, ut ferè quot capita, tot sensus, sicut eos legenti patebit; aliter enim D. Chrys., aliter Ambros., aliter D. Aug., aliter S. Anselm., aliter D. Thomas, aliter atque aliter plerique recentiores.

Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui iudicis. Quamvis tot et tanta sint peccata gentium, tu tamen etiam, o Judæe, qui illos continere et tuo ju-

ducem esse cæcorum, et præluere iis qui sunt in tenebris; hoc est,

20. Ignarus erudire, imperitos dirigere, et vos verbo, habere putas modum alios informandi; et eos docendi quid facere, quid fugere debeant.

21. Sed non ideo melior, imò pejor. Qui enim alium doces, temetipsum non doces, seu, non facis quod aliis dieis faciendum; qui prædicas non furandum, ipse furtum committis.

22. Qui alios mones non moechandum, ipse moecharis; qui abominaris idola, et facis sacrilegia.

23. Qui de lege à Deo tibi datâ gloriaris, et per eundem legis transgressionem, Deum illum autorem afflicti contumeliâ.

24. Non ego, sed vestrum accusator sit Isaias, 53, 5; Nomen Dei, inquit, male audit ac probis afflictor vestra culpâ, inter gentes idololatrias, scilicet ob peccata vestra.

25. Hinc inferte quodnam sit vestrum apud Deum meritum; nec vobis ob circumcisionem blandiamini.

26. Circumcisio quidem prodest, si adit legis observatio; sin autem legis prævaricator es, non tibi plus proderit circumcisio quam præputium.

E diverso si gentilis præputium mandata Dei, quibus iustificatur homines, observet; ille apud Deum verè et reipsâ reputabitur ut circumcisus.

27. Et gentilis ille, licet præputium habeat, cum quo natus est, si mandata Dei, ut dixi, perficit, sui comparatione, te, o Judæe, qui legem violas, condemnabit, licet scriptam legem habeas, et carnalem circumcisionem.

28. Etenim coram Deo verè Judæus est, non ille qui exterius tantum et per publicam Judæismi professionem talis est; neque vera circumcisio et Deo placens est illa que fit et patet in carne.

29. Sed ille verè coram Deo Judæus est, qui intus et in animo, per fidem et internas virtutes, Judæus est; et vera circumcisio, quam Deus imprimis intendit, est illa, quæ cor à vitiiis et concupiscentiis circumcidit; que fit per spiritum, non per saxeam cultum in litteris legis expressum, per gratiam, non per legem. Hujus autem Judæi interni et spiritualis circumcisionis laus, non est apud homines, qui externa tantum vident, sed apud Deum, qui cor et animum intuetur; et ideo talem et taliter circumcisum approbat. Quot ergo de nomine Judæi, et circumcisi falsò gloriantur?

D. Chrys., et post eum Græci, hoc de principibus et magistratibus præsertim Romanis intelligunt; sic tamen ut cuius mortalium etiam convenient, ait Theophylactus. D. August., et post ipsum communiter Latini, de solis Judæis, qui lege Mosaicâ instructi, gentium scelera iudicabant et damnabant, eadem tamen perpetratio condemnare soles, inexcusabilis es, hæc illam præterere potes peccatis tuis ignorantiam. Ratio sequitur:

bant. Inhabendo litteram, videtur quod omnes omnino iudicantes Apostolus arguat; paulatim verò ad Iudeos transeat.

In hæc ergo sensuum varietate inhæreo textui apostolico; et quia v. 1, lego: *Homo omnis iudicans*; v. 9: *Judei primum et Græci*; v. 10: *Judeo primum et Græco*, infero quod Apostolus omnes indifferenter alloquitur homines, qui iudicant; sive Judæi sint, sive pagani; sive iudices fuerint publici, sive homines privati. Publici quidem alloquitur iudices, qui eò liberius peccabant, quò majorem potestatem habebant, et qui se justos arbitrabantur, si ceteros damnabant. Privatos etiam homines alloquitur, qui sese iustos iudicabant, Judæi paganos et pagani Judæos, ut notat D. Chryss., et post eum D. Thomas. Omnes ergo iudicantes taxat; paulatim tamen sese ad solos Judæos convertit, ut legenti patet.

PROPTER QUOD. Gr. *zê*, id est, *proinde*, illatio ex dictis, cum hæc ita sint, id est, cum philosophi quæ Deum esse, et quidem justum, noverant cap. 1, v. 21, sint in suis peccatis inexcusabiles, ut dixi cap. 1, v. 20; id est, ut excusatione careas, o homo, qui quisque sis, qui perversè agens, alios iudicatis et condemnas, sive publico iudicio, sive privato.

IN QUO ENIM IUDICAS... id est, eo enim ipso quod, Syr.: Etenim hoc ipsum quod condemnas proximum tuum, te ipsum agis rem: quandoquidem in iis etiam que damnas, in ipso occuparis. Eheu! quot hostes doctores, concionatores, magistri, iudices et magistratos, se suo ore condemnant? Quicumque docet, et non fecit quod docet, quicumque agit quod in aliis damnat, hic suam ipsius licentiam instruit, suamque obsequat sententiam; attende tibi.

VERS. 2. — SCIENTS ENIM; Gr., *autem*. Syr., *porro* scientis, scimus omnes, scilicet gentiles, ipsa naturali ratione; Judæi, præterea et lege, TESTIMONIA FERENTUR DEI, supple est peragendum, SECUNDUM VERITATEM, scilicet meritum et demeritum, absque respectu personarum.

Ipsa ratio docet Deum esse, et summè justum; Deus enim concipi non potest sine iustitia; ergo ipsa ratio docet iudicium Dei fore secundum veritatem, non secundum apparencias: excruciamur; hinc tenemur.

In quo enim iudicatis alterum, te ipsum condemnas. Eadem enim agis que iudicatis, scilicet alios. Sensus Apostoli est: Nam eo ipso quo alium iudicatis peccatorem et inerte dignum, consequenter etiam te condemnas: eadem enim que iudicatis in aliis (sive tu qui iudicatis alios), ipse agis vel operi, voluntate saltem ac desiderio.

VERS. 2. — SCIENTS ENIM QUONIAM IUDICIUM DEI, etc. Sensus: Scimus nos Judæi ex lege nobis à Deo tradita, certis quum gentiles qui legem non accepissent, iudicium à Deo exercendum secundum veritatem, id est, iuste, et secundum merita operum, absque respectu personarum, adversus eos qui talia agunt. Cuiusmodi supra de gentilibus commemorata sunt.

VERS. 3. — EXISTIMAS AUTEM HOC, etc. Ac si dicat: Vehementer fallis, o Judæe, si existimas aut speres te exarrum in iudicio Dei adversus te iudicium, qui alios peccantes tanquam aut doctor aut peritus legis iudicatis, cum ipse eadem facias. Imò sic iudicando gravius tibi ipsi iudicando accessis. Ostendit enim te

omni seriò reflectenti. Deus me iudicabit secundum veritatem luminis, sanctitatis et iustitiæ suæ. O veritas! o sanctitas! o iustitia divini Iudicis! Quis te non timeat? quis tremebundus non dicat: *Non intres in iudicium cum servo tuo, Domine, quia nullus apud te justificabitur homo?*

Hæc equidem de justo Dei iudicio naturalis notitia dormitat nunc in multis; sed circa naturam solet excitari; tuncque moribundum peccatorem eò magis torquet, quò diutius et profundius in illam dormitavit. Illam ergo sanus excita; et secundum vitam vive, ut minus terreat in morte.

VERS. 5. — EXISTIMAS AUTEM HOC; quomodo ergo in hoc errore versaris, ut existimes, o homo, qui iudicatis alios, et eadem tamen facis que damnas in eis, sicutque ex ignorantia non peccas; quomodo, inquam, existimas quæ tu DEI IUDICEM EFFUGES? Ob tria pervertentur hominum iudicia: vel quia ignorant, vel quia punire non valeat, vel quia jus in illis subvertitur gratia aut pretio; horum nihil in Deum cadit; sed omnia, potest que vult; iudicat ex æquo, secundum veritatem.

VERS. 4. — AN DIVITIIS BONITATIS EUS? Nota hic tria nomina, quæ superaddunt aliquid. Bonitas, seu benignitas, ut ait Syrus, est virtus quæ quis libenter et sponte aliorum utilitatibus expositis est; patientia est virtus quæ Deus malos tolerat; longanimitas, quæ patientiam in longum differt.

An divitiis, id est, abundantiam et magnitudinem bonitatis eius et patientiæ et longanimitatis. Hæc tria continentur, qui ex eis spem concepit impunitatis; majoremque peccandi licentiam arripit. IGNORAS... an ignoras quoniam hæc tria è contra te ad PENITENTIAM invitavit, et ad emendationem vitæ, quantum est ex parte Dei, adducunt. Bonitas Dei peccatorem invitat ad penitentiam: cecitas et malitia peccatoris aluitur Dei bonitate ad impenitentiam. Hinc bonitas Dei à peccatore contempta, fit severioris iudicii causa. Qui divitiis bonitatis contemnit, thesaurus iræ reperit; thesaurus pro thesauris; à thesauris iræ, et iræ proportionate contemptum bonitatis et patientiæ et longanimitatis. Attende hinc veritati et tibi ipsi.

VERS. 5. — SECUNDUM AUTEM VERITATEM TUAM, quam non ex ignorantia peccare, sicut plerique gentiliùm, sed scientem prudentemque prævaricari legem.

VERS. 4. — AN DIVITIIS BONITATIS EUS ET PATIENTIÆ ET LONGANIMITATIS CONTEMNIS? Divitiis bonitatis vocat extirpationem Dei benignitatem. Patientia Dei in eo est, quod malos tolerat, longanimitas in eo quod peccatum in longum tempus differt. Inque sensus est: An, o Judæe, ex magna et superabundanti benignitate et longanimitate patientiæ Dei, securitatem et impunitatem tibi promittens permanes in peccatis?

Ignoras quantum benignitas Dei ad penitentiam te adducit? Sensus est: Cum certe ignorare non debes benignitatem Dei te ducere (sicut enim in Græco est), id est, invitare et provocare ad penitentiam. Adhuc ergo, id est, adducere cupit et conatur, et quantum in se est, adducit.

VERS. 5. — SECUNDUM AUTEM DIVITIAM TUAM, et in possidens cor, thesaurizans tibi iram, id est, colligis, accumulans instar thesauri. Thesauriza tibi thesaurus iræ, pro prorogatis thesauris misericordiarum quos con-

nece emollit infinita Dei bonitas, nec justus ejus iudicium minima frangunt. Cor durum est, inquit Origenes, cum mens humana, velut cera frigore iniquitatis obstructa, signaculum imaginis divinae non recipit. Hæc durities contrahitur longâ vitiorum consuetudine; et IMPONIBILIS COR TUM, Gr., *impossibile*, id est, et secundum impossibilitatem cordis tui, THESAURIZAS, id est, paulatim accumulans, recondis et asservas, tibi ipsi, non tibi DEUS, IRAM, id est penam; in DE IRE, id est in iudicio; ET REVELATIONIS, id est, quando Deus omnem suam iram revelabit, et vindictam effundet in impios.

Dies iudicii tribus notis signatur: *dies ire*, quia tunc non erit misericordiarum locus; *revelationis*, quia omnia tunc erunt; *justi iudicii*, ex æquo quisque pro meritis iudicabitur. Ergo qui misericordiam Dei nunc in vitâ contemnit, in morte et misericordiam contempnam et justitiam iratam sustinebit. Sicut qui paulatim arcam intendit, tempus dat alteri ut fugiat, qui si fugere nolit, tanto fortius sagitta emissâ configitur, quanto majori tempore arcis intentio fuit facta, sic Deus, qui læneus habet pedes, sed ferreas manus, tarditatem supplicii gravitate compensat. D. Hieron. à Cornelio citatus.

Expectat Deus, quia bonus et æternus; punit tandem, quia sanctus et justus. Ergo ob Dei longanimitatem nec tepestat justus, nec insoleat injustus. Omnia tempus habent.

VERS. 6. — QUI REDET USURQUE... bonis operibus, bona, seu præmium; malis operibus, mala, seu supplicium. Ergo unusquisque sibi thesaurizat: virtutis amator honorum thesaurum sibi congerit; operarii iniquitatis malorum thesaurum sibi pariter accumulavit. Nihil coram Deo perditum, nullum nostrum dictum aut factum oblivioni datur. Hoc cogita semper, hæ-

temnis, et evacas in te misericordiam Dei. Iram vocat hic Apostolus ultionem, quæ more thesauri collecta deprometur, et universa in peccatores in die iudicii effundetur.

In die iræ, et revelationis justis iudicii Dei, quia tunc Deus omnem suam iram et justam vindictam in lapsus effundet, ut videtur ira Dei sua omnia tela, fulmina, tonitruum et tormentis in eos deplurere et detonare.

VERS. 6. — QUI REDDET USURQUE, etc. Hoc enim est iustum exercere iudicium. Quæres an redditurus sit unicuique secundum omnia ejus opera tam bona quam mala? — Respondeo, secundum omnia bona, que non inveniunt mortificata; et secundum omnia mala, que non inveniunt remissa. Nam et illa mortificata, et hæc remissa sic habebuntur in illo iudicio, tanquam facta nunquam fuissent.

VERS. 7. — *Is quidem, qui secundum patientiam, etc.* Sensus: Is qui in bonâ conversatione perseverans, nec enim propter illa adversa deservientes (sive enim significat boni operis patientia) gloriam et honorem apud Deum atque in Deo, et incorruptionem, id est, immortalitatem quaerunt, reddet Deus vitam æternam. Possent etiam sic exponi, *secundum patientiam*, id est, pro merito patientiæ, vel pro patientiam. Videtur enim respicere et explicare Apostolus id quod dixit: *Reddet unicuique secundum opera sua.*

VERS. 8. — *Is autem, qui sunt ex contentione*, id est, contentiosis: eos qui sunt ex circumcissionibus, vocat circumcisos, sive Judæos; sic illos qui sunt ex fide, vocatur fideles. Notat Paulus hisce veris Judæos contra gentes contententes et rixantes.

que cogitatione malum fuge, bonum operare, semina semen gloriæ, et æternitati labora; thesauriza tibi thesaurus gloriæ.

VERS. 7. — *IS QUIDEM, QUI SECUNDUM PATIENTIAM*, id est, perseverantiam... VITAM ÆTERNAM, supple reddet. D. Chryss., qui perseverantes in beneficiendo.

VERS. 8. — *IS AUTEM QUI... IRA ET INDIGNATIO*, supple, retribuetur. Syriaca versio utrumque supplevit hoc modo. *Is quidem, qui in perseverantia honorum operum, gloriam et honorem et incorruptionem expectant; is, inquam, dabit vitam æternam; is vero qui rebelles sunt, nec acquiescent veritati, sed iniquitati obtemperant, rependet iram et furorem.* Intellege grave supplicium, quale ab irato animo retribui solet. Ad litteram: Contentiosis vero, veritati non obtemperantibus, sed obtemperantibus iniquitati rependet iram.

Licet ergo, imò bonum et sanctum est ambire, sed bonis operibus ambire gloriam æternam, quæ Deus est, tali ambitione promeretur Deus. Nunc ergo labora, suscipe, bona opera fortiter age, mala patere. Labor et dolor breves erunt; furor erit æternus; vita erit æterna, incorruptio æterna, gloria æterna; æternitati pinguis.

VERS. 9. — *TRIBULATIO ET ANGSTIA...* supple, à Deo retribuetur; *JUDICIO FINEM*, qui plus recepisti gratiæ, et voluntatem Dei clarius novisti ex lege; et idcirco magis reus, si malum operetur.

VERS. 10. — *GLORIA AUTEM ET HONOR...* scilicet retribuetur *Judeo primum*, si divina gratia responderit, et juxta hanc gratiam et oblatam plura bona opera fecerit quam gentiles. Pro Græcum hic intelligit, non idolorum cultorem, sed gentium Dei cultorem, nature legi parentem, qualis fuit Job, qualis Nini-vius, ita D. Chryss., Theophyl., etc.

Et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio. Is vero qui contentiosis sunt, nec acquiescunt veritati divinae, id est, Evangelio sibi annuntiato, sive credenda species; sive agenda; sed magis eligunt credere, id est, acquiescere et adherere iniquitati; et doctrinam quibus injusta et corrupta vita fovetur; is, inquam, retribuetur à justo iudice Deo, indignatio et ira, id est, grave supplicium, quale ab irato animo expectari solet. Contentiosum dicit eorum qui sensa capitis sui, non ratione, sed animi pertinaciâ declinant.

VERS. 9. — *Tribulatio et angustia* (supple, à Deo retribuetur et imminitur) *ita omnem animam hominis operantis malum*, id est, in omnibus hominibus.

Judæi primum, et Græci, id est, tam Judæi quam gentiles; *primum* tamen ac præcipuus Judæi, ut hoc pacto qui postior fuit in beneficiis, etiam inferior sit in penis.

VERS. 10. — *Gloria autem et honor et pax omni operanti bonum*, Gloria et honori pariter adjecti, ut significet bene operantibus futuram omnium bonorum quietam, perpetuam, certam et securam possessionem. Per bonum Apostolus intelligit absolute bonum, quod nos coram Deo bonos et justos facit. Sive fide non est illa recta et bona vita, ait S. August., et hæc sola nobis retribuet gloriam, scilicet vitam et æternam, de qua hic agit Apostolus. Constat enim sine fide Christi neminem posse bene vivere; sed omni in Christum non credens aliqua faciat opera bona, non ea tamen esse ejusmodi, quæ gloriam et honorem et pacem apud Deum quærent merentur.

Judeo primum, et Græco. Istud adject etiam hæc

Vers. 11. — *NON ENIM EST ACCEPTIO...* Syr.: *Non enim est acceptio facierum.* Deus in retribuendo vel premia, vel supplicia, non respicit facies, personas boniorum: an Judeus, an gentilis, an dives, an doctus, an nobilis, sed respicit tantum merita. Respicit cor, non faciem; respicit charitatem, non dignitatem personae; de hoc igitur solo et tu cura; attende ad cor: tum: an charitate ferveat, in charitate et ex charitate an vivat, an per charitatem operetur?

Vers. 12. — *QUICUNQUE NON SINE LEGE...* Gr.: *quisquis, quasi dicitur, illegitimer, exteraliter, id est, sine lege scripta, seu Moisaica; significat gentiles, qui talem legem non habuerunt; et hi puniuntur, non propter transgressionem legis Moisaicae, sed propter transgressionem legis naturalis in suis cordibus scriptae.*

Et *quicumque in lege*, id est, legem Moisaicam habentes, *revelaverunt*, per eandem legem puniuntur, id est, iuxta transgressionem illius legis.

Hinc sequitur quod Deus non sit personarum acceptor, cum omnes peccatores, sive Judeos, sive gentiles puniat iuxta reatum.

Hinc etiam patet quod nullus homo sit sine lege, saltem in corde suo scripta; haec lex accusat, convincit, iudicat et damnat omnes male agentes. Lex ergo conscientiae erit omnium hominum iudex; secundum hanc legem, Deus omnium hominum creator, erit omnium hominum iudex. Sed si sufficit illa lex, ut homines constanter ante Deum rei, quod erit de nobis, qui praetera legem Evangelicam habemus?

Vers. 13. — *NON ENIM AUDITORES LEGIS...* Probat quod Iudaei legis transgressores puniuntur, quia apud Deum justii habentur, non qui legem accipiunt, audiunt et venerantur, sed qui eam servant. Ergo non sola fides iustificat, sed fides cum operibus. Idem ex v. 6 collige.

Vers. 14. — *CUM ENIM GENTES QUAE LEGEM...* Probat quod et gentiles legem non curent; sique bonum possunt operari, ut v. 10 dictum est.

Nota tamen quod cum hic dicitur: *Gentes quae legem*

loco, ut gentem suam honoret, quam in priori parte videbatur deprecasse.

Vers. 11. — *Non enim est acceptio, etc.*, q. d.: *Non respicit Deus an Iudaeus quis sit, an gentilis; sed utrumlibet peccatorem aequè punit, et utrumlibet bene agentem praemium. Tantum respicit ad merita causae.*

Vers. 12. — *Quicumque enim sine lege peccaverunt, etc.* Quicumque peccaverunt non accepta lege scripta à Deo, peribunt, non tamen condemnante eos legis scripta, quam non acceperunt, sed sola lege naturae, contra quam peccaverunt; qui vero lege à Deo sibi tradita contra eam peccaverunt, per eam ipsam legem condemnabuntur.

Vers. 13. — *Non enim auditores legis justii sunt apud Deum, etc.* Iudicari opponit hic Apostolus, perire et iudicari, sive condemnari. Nota Apostolum supponere lae opera fieri ex fide et gratia Christi; agit enim de tota legis observatione, deque operibus vere bonis, Deoque acceptis ad vitam aeternam, quae non possunt esse, nisi nascentes ex fide. Tantum enim Apostolus hic probare intendit solam legis utilitatem non sufficere ad iustitiam, sed insuper ad eam requiri bonam actionem et observantiam legis. Iudici credebant Deo et legi; et tamen contra eos hanc sententiam intropet Apostolus dicens: *Non auditores, sed factores legis iustificabuntur.* Ergo clarum est ex mente Apostoli,

non habent, naturaliter ea quae legis sunt, faciunt; illud naturaliter, seu natura, non opponitur gratiae, sed legi scriptae; non vult ergo dicere quod gentes, sine auxilio gratiae faciant quae legis sunt, sed sine auxilio legis scriptae. Sensus ergo est quod gentiles sine lege, sed libero voluntatis motu, gratia tamen praevient, legem observantes, ipsi sibi sunt lex, factisque suis ostendunt quod legem habent scriptam in cordibus suis, ut in vers. seq., qui ostendunt...

Vers. 15. — *TESTIMONIA REDDENTE...* id est, et hujus rei testimonium reddit ipsorum conscientia, quae approbat, cum observant; et remordet et accusat, cum violant. Vide paraphrasim.

Vers. 16. — *IN DIE, CUM JUDICABIT DEUS...* quasi dicitur quod testimonium claris patebit in die iudicii, quia Deus per Jesum Christum iudicabit non de factis tantum externis, sed et de internis et occultis in corde hominum, et consequenter de cogitationibus et motibus conscientiae; sicut ergo hoc omnibus populis annuntio, seu secundum Evangelium meum.

Aliqui hunc v. 16 jungunt cum v. 13: *Per legem iudicabuntur in die...* voluntque caetera omnia esse parenthetica, ita ut tres agnoscat parentheses: primam, v. 15: *Non enim auditores; secundam, v. 14: Cum enim gentes; tertiam, v. 15: Qui ostendunt.* Sed simpliciter puto omnia explicare ut supra, et bene coherere v. 16 cum praecedenti. Etenim conscientiae nostrae testimonium Deus in suo iudicio sequetur et confirmabit.

Deus in corde nostro creavit, legemque suam digito suo insculpsit in intellectu nostro; in hoc tribunali ratio iudex est; conscientia quasi actor; cogitationes testes, quae vel accusant, vel defendunt hominem reum. Hinc dicebat Menander: *Mortalibus cunctis conscientia Deus est, id est, instar et vice Dei.* Conscientiae lex et iudicium erit quasi regula iudicii divini; conscientiam nostram Deus quasi librum aperiens; in eo quae scripta sunt legit et manifestabit, et non per solam fidem, sed per opera fidei nos iustificari.

Vers. 14. — *Cum enim gentes, etc.* Dices cum S. Augustino: *Paulo ante dixit Apostolus: Factores legis iustificabuntur; atqui gentes sine fide non possunt iustificari; ergo cum eas vocat factores legis, non intelligit illas sine fide, sed conversas ad fidem.* — Respondet: *Factores legis, scilicet totius, iustificabuntur; gentes autem, hoc faciunt ea legis quae facilia sunt, ut honorare parentes, dare elemosinam, cavere furta et ceteras, non tamen possunt totam legem facere; et implere sine fide et gratia Christi, quia legem fidei, spei, charitatis, et alius quae supernaturales sunt, per naturam et naturae vires implere non possunt. Ubi diligenter attende: Non dicit Apostolus gentes facere vel implere legem, sed ea quae legis sunt, id est, aliqua, puta faciliora, legis precepta facere; cum vero sunt, sed legem, scilicet totam et integram. Hoc autem fieri nequit sine fide et gratia Christi.*

Vers. 15. — *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Significatur enim ita scriptum ut permanent, ostendunt, faciendo ea, quae legis sunt, cum legem non acceperunt; per hoc enim declaratur quod ipsi sibi sunt lex.

secundum ea iudicabit; hunc itaque iudicem consule, audi, time.

Vers. 17. — *SI AUTEM TU JUDAEUS...* Iudaeos hic ex omnium consensu speciatim aggreditur, ut eandem illis applicet damnationem, quam contra gentiles, in cap. 1 conclusit. Ut autem illos iuste condemnet, duo necessaria sunt: primum quod legem noverint, secundum, quod illam non servaverint. Primum hic aggreditur; secundum v. 22. Hic itaque et tribus sequentibus versibus mirā eloquentia concedit illis omnes magnificos titulos quos sibi attribuebant; sed ut illos v. 21, 22, etc., majori pudore suffundat.

SI AUTEM. Noster interpret legit a. d. Gr. *hodieus* habet. Ecce tu Judaeus. Omnes Israelitae ceperunt Iudaei cognominari, post reditum ex captivitate Babylonica, duce Esdrā, à tribu Juda nomen sumentes; gloriosum autem eorum hoc nomen, quia significabat veram religionem, scilicet, unius Dei cultum. *Notas in Iudaei Deus; Judas, confessio dicitur, Theoph.* Et *NEGOTIOSUS IN LEGE*, id est, in iustis, ubique complacens in lege à Deo tibi data, et te verum Dei cultum docente, GLORIOSUS IN DEO, legislatore tuo, duce tuo, et qui te in populum elegit.

Vers. 18. — *ET NOSTRI VOLUNTATEM EUS, NON TANTUM PER LUMEN RATIONIS, SED ETIAM PER LEGEM ET PROFETAS; ET PROBIS UTILIORA.* Gr., *differentia.* Syr.: *Et discernis res congruas quas eductus es ex lege; id*

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum. Hoc enim omnino gentes, etiam legis expertes, conscientiam factorum suorum intus in animo, quae ipsis testimonium ingerit de iis quae bene vel male fecerint.

Et inter se invicem cogitationibus accusantibus etiam defendentibus. Pro cogitationibus, Graecè significatur non qualescumque cogitationes, sed quae sunt ratiocinando ac deceptando; dum adhibito iudicio rationis animus examinat aliquid, et de eo pronuntiat sine verum an falsum, bonum an malum. Sensus est, atque ex hoc testimonio conscientiae fit, ut dum facta sua cogitando expendunt, et inter se conferunt, ipsi sui cogitationibus, vel accusentur propter mala facta, vel excusentur ac laudentur propter bona. In basilica cordis humani Deus tribunal constituit, legesque in ejus tabulis inediti digito suo, rationem creavit iudicem, conscientiam actorem, testes cogitationes, quae vel accusant, vel defendunt ipsum hominem reum.

Vers. 16. — *In die cum iudicabit Deus occulta hominum.* In die, id est, in diem iudicii divini, sicut superioris, in die trā. Nam illa cogitationum accusatio vel excusatio nunc quidem fit, sed respicit diem examinationis ac iudicii Dei.

Secundum Evangelium meum, secundum quod de die iudicii, eiusque penis et praemiis evangelizans; et docere soleo, eductus à Christo. Ita Theophylactus. Evangelium enim suum Paulus non aliud intelligi vult, quam doctrinam evangelicam, à se praedicatam, quod cum Christo revelante didicisset, Gal. 1.

Per Jesum Christum. Hoc adiungendum illi parti: *Cum iudicabit Deus occulta hominum.* Sensus enim est, Deum iudicaturum per Christum hominem, qui constitutus est ab eo iudex vivorum et mortuorum, Act. 10.

Vers. 17. — *Si autem tu Judaeus cognominaris, et repleta in lege, supple ex preced.*: Et tamen ipsam legem non facis, nec observas, gravis hinc de causa damnaberis, q. d.: *Sit tu, à Iudaeo, gloriaris quod sis Judaeus, quodque legis sis peritus, ita ut in doctrina legis compassus, et tamen legem ipsam non facis, non implet, merito sanè acerbis punieris.*

Et gloriaris in Deo, hoc est, gloriaris verum Deum

est, per legem nostri non tantum licitum ab illicito discernere, sed meliora et ad virtutem magis utilia eligere.

Vers. 19. — *CONFIDIS TEIPSUM ESSE DUCEM CAECORUM.* Scribas et Rabbinos hic praecipue tangit, qui magnificos sibi titulos tribuebant; caeteros vero, praesertim gentes despiciant; caecos, insipientes, infantes quodammodo. *CONFIDIS, id est, tu tibi ipse persuades quod caeteros potes docere, quasi caecorum ducem.*

Vers. 20. — *ERUDITOREM INSIPIENTIUM, id est imperitorum, HABENTEM FORMAM SCIENTIAE ET VERITATIS...* *Jaetas* id est, quasi in lege habens regulam, non tantummodo sciendorum et agendorum, sed et forum et rationem alios docendi, quid facere vel fingere debeant.

Vers. 21. — *QUI ERGO ALIUM DOCES...* Resumit scientiam et gloriae titulos, quos sibi tribuebat, et quos illis concessit; sed resumit, ut in eos retorquet, illosque in omnibus ostendat legis violatores; resumptionem incipit ab ultimo et perfectiori. *QUI ERGO ALIUM DOCES, quid faciendum, TEMPTIPSUM NON DOCES, ad faciendum te non excitas, dicis et non facis. PRAEDICAS...* Vide paraphr.

Vers. 22. — *QUI DICIS NON MACHINAMUR...* *QUI ABOMINABIS IDOLA, SACRILEGIUM FACIS; SYR.: Diripis verum sacram, sacrilegium facis, id est, peccas contra veri Dei religionem, eumque graviter offendis, sive res Dei esse tum, qui te ad cultum suum ex omnibus mundi nationibus elegerit, et populum sibi peculiariter fecerit.*

Vers. 18. — *Et nostri voluntatem ejus, ex lege nostri, inquit, quid Deus velit te facere, et a quibus abstineat.* Haec vocari solet voluntas signi, in preceptis consistens.

Et probas utiliora, instructa per legem, id est, ex lege sic institutus est, ut notis bona à malis discernere, ac probe scias quid agere, quid fugere debeas. Sensus: Legem habens in promptu, quae te quotidie docet ac instruit.

Vers. 19. — *Confidis teipsum esse ducem caecorum, etc.* Sensus: *Arrogas tibi tantam legis scientiam, ut etiam caecos, id est, errantibus, ducem te prebere, et tibi qui in tenebris sunt, id est, ignorantibus, lumen doctrinae possis adferre. Confidere pro gloriari legitur etiam alibi.*

Vers. 20. — *Eruditorem insipientium, etc.* Profiteris te magistrum imperitorum, ut qui ex studio legis consecutus sis formam ac rationem, quae etiam alios scientia veritatis imbuet, ac morum preceptis instruere queas.

Vers. 21. — *Qui ergo alium doces, teipsum non doces, id est, non vivis ut doces; doctrinam tuam facto non ostendis. Nam turpe est doctorem, cum culpa redarguit ipsum.*

Vers. 22. — *Qui praedicas non servandum, faris; qui dicis non machinamur, machinis.* Haec facta à Iudaeis non solum cupiditate et affectu, verum etiam ipso opere. Nam etsi nihil manum cohibebat, non animam, in multis tamen effervescentes cupiditates erumpunt in actum externum.

Qui abominaris idola, sacrilegium facis, dum scilicet, avaritia victus, res idolis consecratas, vel demoniis immolatas, contra legem usurpas, ait Chrysost. et Theoph. *Potest etiam intelligi in eo quod quidam aut hominum avaritia illicet necesse adhibent idololatris instructas. Nam et hoc ad idolorum culturam et demoniis societatem pertinere Paulus docet 1 Cor. 10.*

®

concedendo, sive res suas usurpando, sive ei non offerendo que et qualis lex precipiebat, sive alio modo templum profanando. Falsos autem Deos colere, aut verum Deum spernere et enormiter offendere, quid vultum interest?

VERS. 23. — *Qui in lege gloriantur...* Gloriantur quod legem à Deo acceperis, et per legis transgressionem, Deum legis auctorem, afflicis contumelia. Tria sunt hic crimina: primum, quod dehonstant; secundum, quod Deum à quo sunt honestati, dehonstant; tertium, quod lege, quâ honestati sunt, Deum dehonstant, transgredientes illam. Theophyl. post Chrys.

VERS. 24. — *Nomen enim Dei...* Hoc probat auctoritate Isaie 52, v. 5, quem citat tanquam illorum accusatorem. *Nomen Dei per vos*, id est, propter vos, et peccata vestra in legem; *blasphematur*, id est, ignominia afflictor inter gentes, dicentes: Qualis lex, que talem vitam parat; vel qualis Deus, qui talem habet populum. Simile quid habet Ezech., cap. 36, v. 20.

Hinc ergo concludendum restat Judæos non minus, imò magis reos quam gentes, ideòque eodem cum eis meruisse damnationem. Hanc omnia supradicta in Judæos quidem directe dicuntur, sed, heu! in quot Christianos indirecte? ut in fine capituli ostendetur. Unum hic dico, quod vita sancta Christiani, laus est Dei perennis; mala autem vita quasi continua blasphemia. Vide qualis sit tua.

VERS. 25. — *Circumcisio eadem prodest...* Supradictæ conclusioni contradicere poterant Judæi, ob insignium foederis à Deo cum ipsis iniri, quod in sua carne gererant, et quo à gentilibus discernebantur: quod prævidens Apostolus, respondet circumcisioem sine legis observantia nihil prodesse. Itaque et illos hoc signaculo, quo gloriabantur, hic spoliat, eosdem et ipso Judæi nomine spoliaturus.

VERS. 26. — *Non enim qui in manifesto Judæus...* Ut

VERS. 25. — *Qui in lege gloriantur*, tanquam à Deo accepti; nec enim levis erat materia gloriandi, legem à Deo accepisse præ cæteris gentibus. Nam *judicium suum non manifestavit eis*, Psal. 147.

Per prævaricationem legis Deum inhonorat, illum ipsum scilicet, à quo legem accepisti. Nam legis prævaricatio cadit in injuriam et ignominiam legislatoris. Tollitur enim per eam honor illi debites, qui consistit in observatione legis ab eo late.

VERS. 24. — *Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes.* Sensus est: Propter vos, id est, vestra culpa, qui legem à Deo traditam polam violatis; malè de Deo vestro gentes loquuntur, detrahentes honori et majestati ejus, qui habet tam malos cultores, quasi eos vel negligat punire, vel non possit; vel etiam scelera approbet.

Sicut scriptum est. Origenes et alii referunt ad locum Isaie 52, juxta versionem Septuag., que sic habet: *Propter vos semper nomen meum blasphematur in gentibus.* Jam ex his verbis satis apparet illa superiora, *feraris, mercharis, sacrilegium facis*, de externo opere accidit esse. Nam propter solum affectum infans latentem non poterat infamari nomen Dei apud extraneas nationes.

VERS. 25. — *Circumcisio quidem prodest, si legem observet; circumcisio prodest, non per se ad justificandum saltem adultos, sed quia facit te esse ex po-*

lunc versam et sequentes intelligas, cum D. Chrysostomo distinguere duas leges, duas circumcisiones, duo præputia. Legem Mosaicam litteris scriptam, legem naturalem in cordis tabulis insculptam, circumcisionem carnis, circumcisionem cordis, præputium à natura, præputium à voluntate. Placeat Deo circumcisio cordis: hanc Deus intendit, et propter eam jussit circumcisionem carnis; hæc autem sine circumcisione anime superflua est.

Circumcisio igitur prodest, si adsit anime, seu cordis circumcisio, et legis observatio; SIN AUTEM, LEGIS ES PRÆVARICATOR, non tibi plus proderit circumcisio quam si præputium haberes. Cum hæc scribebat Apostolus, circumcisio erat adhuc Judæis licita; imò et sibi necessariam putabant, et id in eos hic non urget D. Paulus; sed ex legis inobservantia infert inutilem fuisse et esse circumcisionem; vel inquirat de circumcissione, prout erat in statu legis.

VERS. 26. — *Si igitur præputium...* A contrario infert quod si homo præputiatus, id est, gentilis, legem naturalem custodiat, apud Deum reputabitur ut circumcisus; tantum illi valebit status incircumcisus, quantum alteri circumcissionis status.

VERS. 27. — *Et judicabit id quod ex natura est...* Et gentilis ille, licet præputium habeat, cum quo natus est, si legem naturalem perficiat, sui comparatione, te condemnabit, o Judæe, qui legem violas, licet et scriptum legis habeas, et circumcisionem. Eodem sensu Christus, Matth. 12, 42, dixit: *Viri Ninivite surgent in judicio, etc.* Regina Austri, etc.

VERS. 28. — *Non enim qui in manifesto...* *Syr.*, qui *patiam*, id est, qui exterius latentem, seu per publicam Judæismi professionem, et externam observantiam; subaudi: Ille verò et coram Deo Judæus est, Deoque placens.

NEQUE QUE IN MANIFESTO, IN CARNE... *Syr.*: Nec etiam que in carne conspicitur circumcisio, supple, pulo Dei signato, cui Deus *credidit sua eloquia*, ut ait Paulus, cap. 309.

Si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est, q. d. Si legem violas, licet circumcisus sis, perinde tamen es ac si incircumcisus gentilis esses; ac si præputium haberes et gentilitium non induisses. Reprimt hic Paulus arrogantiam Judæorum gloriantium de sua circumcissione. Ita Theophylactus.

VERS. 26. — *Si igitur præputium, id est, præputiatus gentilis, justitiam legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur?* q. d. Si gentilis legem custodiat, tunc incircumcisio illi non oberit; sed reputabitur potius, ac si esset circumcisus, quia Judæo valet circumcisio; quia, ut Theophylactus ait, vera circumcisio est præcisio non carnis, sed peccatorum, sive est ipsa actio vera et bona præcisio à vitis; scriptum verò est mala et turpis actio.

VERS. 27. — *Et judicabit id quod ex natura est...* *Syr.*: Et judicabit quem tu judicare soles, et sic præputium habens cum quo natus est, si legem observet ac perficiat, sui comparatione condemnabit te, qui cum litteram, id est, legem, in tabulis scriptam habeas, et carne circumcisus sis, atque externam professionem Judæus, tamen huic professioni non respondes, sed legem acceptam prævaricaris.

VERS. 28. — *Non enim qui in manifesto, Judæus est,*

est vera circumcisio, que Deo placeat, et quam Deus præcipiè intendit.

VERS. 29. — *Sed qui in abscondito Judæus est, id est:* Sed ille verus est Judæus, qui in corde et legis observatione, ex corde profectus, Judæus est; seu, qui per fidem, et internas animi virtutes, et spiritualem legis observantiam, Abrahamum patrem suum imitatur.

Et circumcisio carnis..., id est, et vera et Deo placens circumcisio est ea quæ cor circumciditur à vitis et concupiscentiis.

IS SCRIPIT, NON LITTERA, id est, que fit per Spiritum per externam et publicam Judæismi observationem et professionem, neque que in manifesto, in carne, est circumcisio, subaudi, hic verus Deoque placens Judæus, hæc vera Deoque placens circumcisio est.

VERS. 29. — *Sed qui in abscondito, Judæus est*, qui scilicet in corde et spiritu, per legis observantiam, fidem et gratiam, Christum (qui scopus est legis, quemque lex tota clamat, confitetur. Subaudi, hic vere apud Deum Judæus est, et filius Abrahæ spiritualis.

Et circumcisio cordis in spiritu, non littera. Circumcisio quæ cor circumciditur à vitis et concupiscentiis,

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in præxim redigenda.

1^a Ex vers. 2 discere excitandam et nunquam dormitare sinendam hanc, quam habemus de Dei judicio notitiam. Judicium Dei est secundum veritatem, id est, justum; nihil dans gratiæ, nihil odio, omnia æquitali; personam non respicit, sed causam; bonum et malum attendit et ex æquo judicat; omnia scit, potest que vult, ex recto judicat. O incorruptum, et incorruptibile Dei judicium! quam terribile eris homini corrupto et corde non recto, alios docenti et non facienti, alios judicanti et damnanti, et eadem mala facienti, habenti speciem boni et veritatem mali! Omnibus quidem hominibus terribile erit judicium Dei, at præcipue Christianis legem Dei scientibus, et non servantibus; religiosis, sacerdotibus sanctitatem professis, et secundum statum sui sanctitatem non viventibus; doctoribus, concionatoribus, aliis docentibus, et que docent non facientibus; iudicibus ecclesiasticis et secularibus eadem æquitali que judicant et damnant in aliis.

Hanc divini judicii severitatem et vites, stude coram Deo talem esse, qualem te vult Deus; nomen, professionem, officium, dignitatem tuam imple. Cave non cum Judæis de solo nomine, de professione sola, de sola sanctitate status tui gloriaris; sanctum se credere propter sanctitatis votum, aut propter status sui sanctitatem, maximus error; ille verò sanctus est, qui secundum statum sui sanctitatem vivit, qui regulas perfectionis servat; è contra ille prævaricator et èo damnabilior est, qui sanctitatem professus, longius à sanctitate, moribus distat. Deumque per prævaricationem legis inhonorat; ita ut per eum et propter eum nomen Dei blasphemetur. A tali blasphemia libera me, Deus misericors; ob occultis meis, et ob offensis ob scandalum, parce mihi, Domine; da mihi in postera nomen Christiani, pro-

sanctum, non per litteram, seu per gratiam, non per legem.

Ceteris, Gr. 25, vel, in mase, vel, in neutro; si primum, *cujus Judæi*; si secundum, *ejus Judæi* et circumcissionis spiritualis, *laus, non ex hominibus*, qui vident exteriora; sed apud Deum, qui intuetur cor.

Ex lucensque dicitur concludendum plerosque Judæos nomen Judæi et circumcisi coram Deo non habere, nec majoris fuisse apud Deum meritum quam gentiles; sed utrosque reos fuisse, et neutros habere unde gloriarentur, sed unde humiliterant.

ea demum vera Deoque placita circumcisio est, utpote que spiritualis sit circumcisio, id est, per Spiritum sanctum facta; non autem carnalis juxta litteram legis Mosaicæ.

Carnis laus non ex hominibus, sed ex Deo est, qui Judæus, et que circumcisio spiritualis, laudem et commendationem habet, non apud homines, qui non vident nisi que foris sunt, conspiciunt; sed apud Deum, qui cor intuetur. Qui se Deo interioris, non autem hominibus exterius probare et placere contendit, qui non ab hominibus, sed à Deo laudari cupit et querat; hic verè Judæus est spiritualis.

2^a Ex vers. 28, 29, etc., discere quis sit verè christianus; non qui talis est externa professione, sed qui corde et spiritu christianus est. Christianismus in charitate propriè consistit, que cor per cupiditatum abnegationem circumcidit. Quot itaque christiano nomine gloriatur, et qui reverè christiani non sunt! charitatem non habent, cupiditatibus flagrant! Si professio exterior non sufficit ad Judæismum, quantum minus ad Christianismum?

Parùm ergo prodest christiano, per baptismi characterem, à cæteris gentibus distingui, et ab eis per sacramenta et Christianismi exteriora separari, si moribus et viâ cum illis unatur; si christianæ legis, ejus anima charitas, sit prævaricator, et Christi non servet mandatum; si gentilis, legem naturalem servans, Judæum legis scriptum habet, sed non observantem, damnabit, quanto magis gentilis ille christianum damnabit, qui Christi mandatum et exempla non custodit!

Itaque cave Judæismum in Christianismo; ne gloriaris in solo nomine christiani; ne nequicias in Evangelio; ne fiduciam tuam reponas in sola professione exteriori, imò nec in exteriori sacramentorum perceptione; sed charitati stude semper; sis in corde et ex corde christianus; ama Deum, et ex amore serva Dei præcepta, omnesque ejus adimple voluntates.

Deus, utpote mens æterna et optima, meum potissimum spectat, cor intuetur; de corde judicat; mente igitur et corde potissimum servandus; mente parè, corde mundo, seu in spiritu et veritate adorandus.

5e Ex vers. 29 discite et recordare semper quod veri christiani laus, non ex hominibus, sed ex Deo, qui mentem et cor intuetur.

Ergo ad hominum judicia plerumque falsa non attendendum, sed ad Dei, cor penetrantis, iudicium : testiment, contemnant homines; quid ad me? nec

CAPUT III.

1. Quid ergo amplius Judæo est? aut quæ utilitas circumcisiōnis?

2. Multum per omnem modum; primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei.

3. Quid enim, si quidam illorum non crederunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei evocabit? Absit.

4. Dieu est véritable; et tout homme est menteur selon qu'il est écrit, afin que vous soyez reconnu fidèle dans vos paroles, et victorieux dans les jugements qu'on fera de vous.

5. Mais si notre injustice fait paraître davantage la justice de Dieu, que dirons-nous? Dieu (pour parler selon l'homme) n'est-il pas injuste de nous accabler de sa colère.

6. (Secundum hominem dico.) Absit : alioquin quomodo iudicaret Deus hunc mundum?

7. Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tanquam peccator iudicor?

8. Et non (sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere) facimus mala ut veniant bona? quorum damnatio iusta est.

9. Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam : causati enim sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse.

10. Sicut scriptum est : Quia non est justus quisquam :

11. Non est intelligens, non est requirens Deum.

12. Omnes declinaverunt; simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

13. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant; venenum aspidum sub labiis eorum :

14. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est.

15. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

16. Contritio et infelicitas in viis eorum.

17. Et viam pacis non cognoverunt.

18. Non est timor Dei ante oculos eorum.

19. Scimus autem quoniam quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur : ut omne os obstruat, et subditus fiat omnibus mundus Deo :

20. Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo; per legem enim cognitio peccati.

21. Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata à lege et prophetis :

22. Iustitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes et super omnes qui credunt eum; non enim est distinctio;

virtutem dabit eorum existimatio, nec auferet contemptus; sum id quod sum coram Deo; cætera nihil.

Domine, Deus virtutum, converte me; da mihi cor rectum, cor amore tui fervens, cor te verè et sincèrè diligens; tunc, quidquid sit de hominum iudiciis, ostende faciem tuam, et salvus ero.

CHAPITRE III.

1. Quel est donc l'avantage des Juifs ? et quel est l'utilité de la circoncision ?

2. Leur avantage est grand en toutes manières; principalement en ce que les oracles de Dieu leur ont été confiés.

3. Car enfin, si quelques-uns d'entre eux n'ont pas cru, leur infidélité n'entraîne-t-elle la fidélité de Dieu ?

4. Dieu est véritable, et tout homme est menteur selon qu'il est écrit, afin que vous soyez reconnu fidèle dans vos paroles, et victorieux dans les jugements qu'on fera de vous.

5. Mais si notre injustice fait paraître davantage la justice de Dieu, que dirons-nous? Dieu (pour parler selon l'homme) n'est-il pas injuste de nous accabler de sa colère.

6. Non certes; car si cela était, comment Dieu serait-il le juge du monde.

7. Mais si, par mon mensonge, la vérité de Dieu à éclat davantage pour sa gloire, pourquoi me condamnerai-je encore comme pécheur ?

8. Et pourquoi ne ferons-nous pas le mal, afin qu'il en arrive du bien ? (selon que quelques-uns publient que nous le disons, par une calomnie qu'ils nous imposent.) Ces personnes seront justement condamnées.

9. Quoi donc ! sommes-nous préférables aux gentils? Nullement; car nous avons déjà péché, et les Juifs et les gentils d'être tous dans le péché.

10. Selon qu'il est écrit : il n'y a pas un juste, il n'y en a pas un seul.

11. Il n'y a point d'homme qui ait de l'intelligence; il n'y en a point qui cherche Dieu.

12. Ils se sont tous détournés du droit chemin; ils sont tous devenus inutiles, il n'y en a point qui fasse le bien; il n'y en a pas un seul.

13. Leur gosier est un sépulcre ouvert; ils se sont servis de leur langue pour tromper avec adresse; ils ont sous leurs lèvres un vœu d'aspic.

14. Leur bouche est remplie de malediction et d'âneries;

15. Leurs pieds courent vite pour répandre le sang.

16. Le brisement et le malheur sont dans toutes leurs voies.

17. Ils ne connaissent point la voie de la paix.

18. Ils n'ont point la crainte de Dieu devant les yeux.

19. Or, nous savons que toutes les paroles de la loi s'adressent à ceux qui sont sous la loi, afin que toute bouche soit fermée, et que tout le monde soit soumis à Dieu.

20. Parce que nul homme ne sera justifié devant Dieu par les œuvres de la loi; car la loi ne donne que la connaissance du péché.

21. Au lieu que maintenant, sans la loi, la justice de Dieu nous a été manifestée, la loi et les prophètes lui rendent témoignage.

22. Et cette justice que Dieu donne par la foi en Jésus-Christ, à tous ceux et sur tous ceux qui croient en lui, car il n'y a nulle distinction.

25. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei :

24. Justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem quæ est in Christo Jesu,

25. Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum,

26. In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, et justificans eum qui est ex fide Jesu Christi.

27. Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non : sed per legem fidei.

28. Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis.

29. An Judæorum Deus tantum? Nonne et gentium? Imò et gentium.

30. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisiōnem ex fide, et præputium per fidem.

31. Legem ergo destruimus per fidem? Absit : sed legem statuimus.

Primo et secundo vers. proponit et solvit objectionem contra dicta in fine cap. 2; deinde tertio et sequentibus versibus, usque ad vers. 9, duas alias objectiones ex primâ subnascentes pariter proponit et solvit.

Judeos ergo, quos in cap. 2 deprecatur, hic primum extollit, dicens eos gentilibus præcellere, in eo quod Judæis concessita sunt eloquia et promissa Dei, quæ Deus fideliter adimplebit, nonobstante quorundam Judæorum incredulitate.

At vers. 9 Judæos versus humiliaat, et gentilibus equat in negotio solvitis, in eo quod omnes et hi et illi sub peccato fuerunt; quod et multis Scripturæ testimoniis probat usque ad v. 19, ubi concludit omnes eorum Deo res

PARAPHRASIS.

1. Si verè et coram Deo ille Judæus est, qui corde, sique vera et Deo grata circumcisiō, quæ cordis, quid igitur eximium habet Judæus ex genere? et quam utilitatem offert illi circumcisiō carnis?

2. Multum omnino prærogative habuit Judæicus populus supra gentilem; imprimis quidem, quia Deus ei sita concessit eloquia, prophetas de Messia, futurorum ejus mysteriorum predicationes.

3. Nec est quod quis dicat quod eis perique non crediderunt; esto enim quidam non crediderint, nūm propterea desit esse Dei beneficium? nūm istorum incredulitas inveni reddet Dei fidelitatem in suis promissis? hoc impossibile est.

4. Deus enim summe verax est, qui nec falli potest, nec fallere; à quo longè distat homo, qui ut homo, et falli potest et fallere; Dei autem veracitatem non vincit hominum infidelitatem, testatur David, post peccatum suum dicens : *Miserere mei, Deus*; sic enim fiet ut justus et verax appareas in tuis promissis de regni mei stabilitate; de Messia ex me nascituro. Merui equidem ob scelus meum his promissis frustrari, et reverè iudicant homines te propterea fidem mihi non servaturo; sed parce nihil; sic hominum iudicia

S. S. XXIV

25. Parce que tous ont péché, et ont besoin de la gloire de Dieu;

24. Etant justifiés gratuitement par sa grâce; par la redemption qui est en Jésus-Christ,

25. Que Dieu a proposée pour être la victime de propitiation, par la foi en son sang, pour faire paraître sa justice, par la remission de leurs péchés passés,

26. Qu'il a soufferts avec tant de patience; pour faire paraître en ce temps cette justice qui vient de lui, montrant tout ensemble qu'il est juste, et qu'il justifie celui qui a la foi en Jésus-Christ.

27. Où est donc le sujet de votre gloire? Il est exclus. Et par quelle loi? Est-ce par la loi des œuvres? Non, mais par la loi de la foi.

28. Car nous devons reconnaître que l'homme est justifié par la foi, sans les œuvres de la loi.

29. Dieu est-il seulement le Dieu des Juifs? Ne l'est-il pas aussi des gentils? Oui, certes, il l'est aussi des gentils.

30. Puisqu'il n'y a qu'un seul Dieu, qui justifie par la foi les circoncis, et qui par la même loi justifie les incirconcis.

31. Détruisons-nous donc la loi par la foi? A Dieu ne plaise; au contraire, nous l'établissons.

ANALYSIS.

esse, et iraæ divinæ obnoxio; nec operibus legis justificatus fuisse.

§ 21 eam de gratuitâ per fidem justificatione doctrinam aperit et explicat, usque ad vers. 27, quæ stabilitat et explicat, Judæum Romanum, de suis operibus legalibus gloriantur, confudit dicens : Ubi est ergo gloriatio tua?

Denique ostendit hanc gratuitam, per fidem, justificationem Deo dignam esse, quæ cum sit omnium Deus, dignum est ut in unum suum effundat misericordiam; et sicut omnium unus est Deus et Creator, ita omnibus eorum sit salutis medium, unusque mediator; et hoc legem stabilit, non destruit.

PARAPHRASIS.

1. Si verè et coram Deo ille Judæus est, qui corde, sique vera et Deo grata circumcisiō, quæ cordis, quid igitur eximium habet Judæus ex genere? et quam utilitatem offert illi circumcisiō carnis?

2. Multum omnino prærogative habuit Judæicus populus supra gentilem; imprimis quidem, quia Deus ei sita concessit eloquia, prophetas de Messia, futurorum ejus mysteriorum predicationes.

3. Nec est quod quis dicat quod eis perique non crediderunt; esto enim quidam non crediderint, nūm propterea desit esse Dei beneficium? nūm istorum incredulitas inveni reddet Dei fidelitatem in suis promissis? hoc impossibile est.

4. Deus enim summe verax est, qui nec falli potest, nec fallere; à quo longè distat homo, qui ut homo, et falli potest et fallere; Dei autem veracitatem non vincit hominum infidelitatem, testatur David, post peccatum suum dicens : *Miserere mei, Deus*; sic enim fiet ut justus et verax appareas in tuis promissis de regni mei stabilitate; de Messia ex me nascituro. Merui equidem ob scelus meum his promissis frustrari, et reverè iudicant homines te propterea fidem mihi non servaturo; sed parce nihil; sic hominum iudicia

vinees, et illustrior apparebit fidelitas tua.

5. Sed inquis : Si Dei iustitia spectatur redditur hominum infelicitat, nonne hinc sequitur quod Deus sit injustus; cum peccatores punit, per quos glorificatur?

6. (Non meis, sed impiorum verbis hic utor;) sed absit hæc impia cogitatio! Si enim injustus est Deus, quomodo superius erit hujus mundi iudex?

7. Nam si, iniqui impii, veracitatis Dei per memm peccatum clarior et illustrior apparat. Cur ego, tanquam peccator iudicor, condemnor et ponior?

8. Imò quare potius non peccemus propter hunc finem, scilicet, ut nostris peccatis spectatur fiat Dei gloria (sicut aliqui per calumniam dicunt de nobis, verba nostra sic interpretantes, quasi nos ita loquamur)? Sed proci à pijs animis sint hæc impietates! et ita sentientes, et ita calumniantes, justè et merito damnabuntur.

9. Sed, ut ad propositum redeam, an nos Judæi præcellimus ethnicos in salutis negotio? minime; jam enim in superioribus ostendi omnes et Judæos et Græcos esse sub peccati iugo captivos; in hoc autem quæ et ubi præcellentia?

(Trois.)

5e Ex vers. 29 disce et recordare semper quod veri christiani laus, non ex hominibus, sed ex Deo, qui mentem et cor intuetur.

Ergo ad hominum judicia plerumque falsa non attendendum, sed ad Dei, cor penetrantis, iudicium : testiment, contemnant homines; quid ad me? nec

CAPUT III.

1. Quid ergo amplius Judæo est? aut quæ utilitas circumcisionis?

2. Multum per omnem modum; primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei.

3. Quid enim, si quidam illorum non crederunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei evocabit? Absit.

4. Dieu est véritable; et tout homme est menteur selon qu'il est écrit, afin que vous soyez reconnu fidèle dans vos paroles, et victorieux dans les jugements qu'on fera de vous.

5. Mais si notre injustice fait paraître davantage la justice de Dieu, que dirons-nous? Dieu (pour parler selon l'homme) n'est-il pas injuste de nous accabler de sa colère.

6. (Secundum hominem dico.) Absit : alioquin quomodo iudicaret Deus hunc mundum?

7. Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tanquam peccator iudicor?

8. Et non (sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere) facimus mala ut veniant bona? quorum damnatio justa est.

9. Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam : causati enim sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse.

10. Sicut scriptum est : Quia non est justus quisquam :

11. Non est intelligens, non est requirens Deum.

12. Omnes declinaverunt; simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

13. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant; venenum aspidum sub labiis eorum :

14. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est.

15. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

16. Contritio et infelicitas in viis eorum.

17. Et viam pacis non cognoverunt.

18. Non est timor Dei ante oculos eorum.

19. Scimus autem quoniam quæcumque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur : ut omne os obstruat, et subditus fiat omnibus mundus Deo :

20. Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo; per legem enim cognitio peccati.

21. Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est, testificata à lege et prophetis :

22. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes et super omnes qui credunt eum; non enim est distinctio;

virtutem dabit eorum existimatio, nec auferet contemptus; sum id quod sum coram Deo; cætera nihil.

Domine, Deus virtutum, converte me; da mihi cor rectum, cor amore tui fervens, cor te verè et sincèrè diligens; tunc, quidquid sit de hominum iudiciis, ostende faciem tuam, et salvus ero.

CHAPITRE III.

1. Quel est donc l'avantage des Juifs? et quel est l'utilité de la circoncision?

2. Leur avantage est grand en toutes manières; principalement en ce que les oracles de Dieu leur ont été confiés.

3. Car enfin, si quelques-uns d'entre eux n'ont pas cru, leur infidélité n'entraîne-t-elle la fidélité de Dieu?

4. Dieu est véritable, et tout homme est menteur selon qu'il est écrit, afin que vous soyez reconnu fidèle dans vos paroles, et victorieux dans les jugements qu'on fera de vous.

5. Mais si notre injustice fait paraître davantage la justice de Dieu, que dirons-nous? Dieu (pour parler selon l'homme) n'est-il pas injuste de nous accabler de sa colère.

6. Non certes; car si cela était, comment Dieu serait-il le juge du monde.

7. Mais si, par mon mensonge, la vérité de Dieu à éclat davantage pour sa gloire, pourquoi me condamnerai-je encore comme pécheur?

8. Et pourquoi ne ferons-nous pas le mal, afin qu'il en arrive du bien? (selon que quelques-uns publient que nous le disons, par une calomnie qu'ils nous imposent.) Ces personnes seront justement condamnées.

9. Quoi donc! sommes-nous préférables aux gentils? Nullement; car nous avons déjà péché, et les Juifs et les gentils d'être tous dans le péché.

10. Selon qu'il est écrit : il n'y a pas un juste, il n'y en a pas un seul.

11. Il n'y a point d'homme qui ait de l'intelligence; il n'y en a point qui cherche Dieu.

12. Ils se sont tous détournés du droit chemin; ils sont tous devenus inutiles, il n'y en a point qui fasse le bien; il n'y en a pas un seul.

13. Leur gosier est un sépulcre ouvert; ils se sont servis de leur langue pour tromper avec adresse; ils ont sous leurs lèvres un vœu d'aspic.

14. Leur bouche est remplie de malediction et d'âneries;

15. Leurs pieds courent vite pour répandre le sang.

16. Le brisement et le malheur sont dans toutes leurs voies.

17. Ils ne connaissent point la voie de la paix.

18. Ils n'ont point la crainte de Dieu devant les yeux.

19. Or, nous savons que toutes les paroles de la loi s'adressent à ceux qui sont sous la loi, afin que toute bouche soit fermée, et que tout le monde soit soumis à Dieu.

20. Parce que nul homme ne sera justifié devant Dieu par les œuvres de la loi; car la loi ne donne que la connaissance du péché.

21. Au lieu que maintenant, sans la loi, la justice de Dieu nous a été manifestée, la loi et les prophètes lui rendent témoignage.

22. Et cette justice que Dieu donne par la foi en Jésus-Christ, à tous ceux et sur tous ceux qui croient en lui, car il n'y a nulle distinction.

25. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei :

24. Justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem quæ est in Christo Jesu,

25. Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum,

26. In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, et justificans eum qui est ex fide Jesu Christi.

27. Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non : sed per legem fidei.

28. Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis.

29. An Judæorum Deus tantum? Nonne et gentium? Imò et gentium.

30. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, et præputium per fidem.

31. Legem ergo destruimus per fidem? Absit : sed legem statuimus.

Primo et secundo vers. proponit et solvit objectionem contra dicta in fine cap. 2; deinde tertio et sequentibus versibus, usque ad vers. 9, duas alias objectiones ex primâ subnascentes pariter proponit et solvit.

Judeos ergo, quos in cap. 2 deprecatur, hic primum extollit, dicens eos gentilibus præcellere, in eo quod Judæis concessita sunt eloquia et promissa Dei, quæ Deus fideliter adimplebit, nonobstante quorundam Judæorum incredulitate.

At vers. 9 Judæos versus humilia, et gentilibus equat in negotio solvitis, in eo quod omnes et hi et illi sub peccato fuerunt; quod et multis Scripturæ testimoniis probat usque ad v. 19, ubi concludit omnes eorum Deo res

PARAPHRASIS.

1. Si verè et coram Deo ille Judæus est, qui corde, sique vera et Deo grata circumcisio, quæ cordis, quid igitur eximium habet Judæus ex genere? et quam utilitatem offert illi circumcisio carnis?

2. Multum omnino prærogative habuit Judæicus populus supra gentilem; imprimis quidem, quia Deus ei sita concessit eloquia, prophetas de Messia, futurorum ejus mysteriorum predicationes.

3. Nec est quod quis dicat quod eis perique non crediderunt; esto enim quidam non crediderint, nùm propterea desit esse Dei beneficium? nùm istorum incredulitas inveni reddet Dei fidelitatem in suis promissis? hoc impossibile est.

4. Deus enim summe verax est, qui nec falli potest, nec fallere; à quo longè distat homo, qui ut homo, et falli potest et fallere; Dei autem veracitatem non vincit hominum infidelitatem, testatur David, post peccatum suum dicens : *Miserere mei, Deus*; sic enim fiet ut justus et verax appareas in tuis promissis de regni mei stabilitate; de Messia ex me nascituro. Merui equidem ob scelus meum his promissis frustrari, et reverè judicant homines te propterea fidem mihi non servaturo; sed parce nihil : sic hominum judicium

S. S. XXIV

25. Parce que tous ont péché, et ont besoin de la gloire de Dieu;

24. Etant justifiés gratuitement par sa grâce; par la redemption qui est en Jésus-Christ,

25. Que Dieu a proposé pour être la victime de propitiation, par la foi en son sang, pour faire paraître sa justice, par la remission de leurs péchés passés,

26. Qu'il a soufert avec tant de patience; pour faire paraître en ce temps cette justice qui vient de lui, montrant tout ensemble qu'il est juste, et qu'il justifie celui qui a la foi en Jésus-Christ.

27. Où est donc le sujet de votre gloire? Il est exclus. Et par quelle loi? Est-ce par la loi des œuvres? Non, mais par la loi de la foi.

28. Car nous devons reconnaître que l'homme est justifié par la foi, sans les œuvres de la loi.

29. Dieu est-il seulement le Dieu des Juifs? Ne l'est-il pas aussi des gentils? Oui, certes, il l'est aussi des gentils.

30. Puisqu'il n'y a qu'un seul Dieu, qui justifie par la foi les circoncis, et qui par la même loi justifie les incirconcis.

31. Détruisons-nous donc la loi par la foi? A Dieu ne plaise; au contraire, nous l'établissons.

ANALYSIS.

esse, et iraæ divinæ obnoxio; nec operibus legis justificatus fuisse.

§ 21 eam de gratuitâ per fidem justificatione doctrinam aperit et explicat, usque ad vers. 27, quæ stabilitat et explicat, Judæum Romanum, de suis operibus legalibus gloriantur, confudit dicens : Ubi est ergo gloriatio tua?

Denique ostendit hanc gratuitam, per fidem, justificationem Deo dignam esse, quæ cum sit omnium Deus, dignum est ut in unum suum effundat misericordiam; et sicut omnium unus est Deus et Creator, ita omnibus suam sit salutis medium, unusque mediator; et hoc legem stabilit, non destruit.

PARAPHRASIS.

1. Si verè et coram Deo ille Judæus est, qui corde, sique vera et Deo grata circumcisio, quæ cordis, quid igitur eximium habet Judæus ex genere? et quam utilitatem offert illi circumcisio carnis?

2. Multum omnino prærogative habuit Judæicus populus supra gentilem; imprimis quidem, quia Deus ei sita concessit eloquia, prophetas de Messia, futurorum ejus mysteriorum predicationes.

3. Nec est quod quis dicat quod eis perique non crediderunt; esto enim quidam non crediderint, nùm propterea desit esse Dei beneficium? nùm istorum incredulitas inveni reddet Dei fidelitatem in suis promissis? hoc impossibile est.

4. Deus enim summe verax est, qui nec falli potest, nec fallere; à quo longè distat homo, qui ut homo, et falli potest et fallere; Dei autem veracitatem non vincit hominum infidelitatem, testatur David, post peccatum suum dicens : *Miserere mei, Deus*; sic enim fiet ut justus et verax appareas in tuis promissis de regni mei stabilitate; de Messia ex me nascituro. Merui equidem ob scelus meum his promissis frustrari, et reverè judicant homines te propterea fidem mihi non servaturo; sed parce nihil : sic hominum judicium

S. S. XXIV

25. Parce que tous ont péché, et ont besoin de la gloire de Dieu;

24. Etant justifiés gratuitement par sa grâce; par la redemption qui est en Jésus-Christ,

25. Que Dieu a proposé pour être la victime de propitiation, par la foi en son sang, pour faire paraître sa justice, par la remission de leurs péchés passés,

26. Qu'il a soufert avec tant de patience; pour faire paraître en ce temps cette justice qui vient de lui, montrant tout ensemble qu'il est juste, et qu'il justifie celui qui a la foi en Jésus-Christ.

27. Où est donc le sujet de votre gloire? Il est exclus. Et par quelle loi? Est-ce par la loi des œuvres? Non, mais par la loi de la foi.

28. Car nous devons reconnaître que l'homme est justifié par la foi, sans les œuvres de la loi.

29. Dieu est-il seulement le Dieu des Juifs? Ne l'est-il pas aussi des gentils? Oui, certes, il l'est aussi des gentils.

30. Puisqu'il n'y a qu'un seul Dieu, qui justifie par la foi les circoncis, et qui par la même loi justifie les incirconcis.

31. Détruisons-nous donc la loi par la foi? A Dieu ne plaise; au contraire, nous l'établissons.

(Trois.)

16. Quod et de omnibus simul probo sacra Scriptura auctoritate, apud Iudeos irrefragabili.

17. Scriptum est Ps. 15: Non est quisquam justus; non est qui intelligat aut requirat Deum.

18. Omnes à viâ rectâ mandatorum ad vias pravâs declinaverunt, pariter inutiles facti sunt: non est qui bonam faciat, non est, inquam, vel unus.

19. Sepulcrum apertum est gatur eorum; linguâ suis uti sunt ad alios decipiendos; in ore suo paratum habent venenum non minus lethale quam aspidem.

20. Et Ps. 9: Quorum est exortatione et amaritudine plenum est.

21. Et Isai. 29, v. 7: Veloces pedes eorum ad elevandum sanguinem; non vadunt, sed currunt.

22. Conteritio et calamitas in vis eorum, quocumque vadant, contemunt, et omnes reddunt miseros.

23. Et viam iustis non cognoverunt; non est timor Dei ante oculos eorum; Deum Iudicem non timent; hinc nec timore virtute abstinent à malitiâ.

24. Nec est quod quis dicat hanc ad Iudeos non pertinere, cum certum sit et omnibus notum, quidquid lex loquitur, ad eos polissimum pertinere, qui sunt sub lege; supradicta autem ex lege sunt desumpta, et hæc idem vobis explorant, ut omnibus omnino hominibus os obstruantur; nullus audeat se abeque peccato esse gloriarî; sed è contra omnes omnino sciunt et condempnantur se Deo iudici omnino esse.

25. Quod quidem nec lex Mosâica literaliter observata quoniam mortalium verè et eorum Deo reddet antiquam justum, quia per legem datur quidem cognitio peccati, sed non datur remedium peccati, nisi recurratur ad Christum.

26. At nostris tandem temporibus, in hoc sæculu fœlicissimis, sine legis adiumento, iustitiâ Dei, seu, quâ Deus nos reddi verè justos, per Evangelium manifestata est, et palam annuntiat, quæ olim à lege et à prophetis fuit præannuntiata.

27. Iustitia, inquam, quæ per fidem in Jesum Christum, à Deo infunditur in omnes et super omnes qui credunt in eum; in hoc enim nullum est discrimen.

28. Quia omnes peccaverunt, et nullus habet unde

coram Deo gloriatur; sed omnes unde confundantur, et humiles misericordiam implorent Salvatoris.

29. Iustificatur autem gratis per gratiam Dei misericordiam, per redemptionem, quam, appenso pretio, fecit ac meruit Jesus Christus.

30. Quem Deus proposuit victimam iræ sue propitiatoriam, cujus propitiatoris flammis participes, per fidem, quæ credimus Christum pro nobis mortuum, et hanc propitiationem dedit ut hominibus ostenderet divitiâs iustitiæ suæ, tum quâ iustus est in se, tum quâ iustificat impios, ad remissionem peccatorum precedentium ab origine mundi.

31. Quæ peccata Deus buxque patienter sustinuit, ut hoc nostro tempore evidentiùs, ut iam dixi, ostenderet iustitiam et quâ iustus est in se et quâ iustificat impios; suam enim in se iustitiam ostendit, nolens hominibus parcere, nisi in sanguine unigeniti Filii sui; iustitiam autem, quâ iustificat impios ostendit, et peccatoribus justos et sanctos faciens omnes, quicumque verè credunt in Jesum Christum, propitiatorem nostrum.

32. Die igitur, ô Iudæe, ubi in hoc iustificacionis modo, ratio gloriandi? exclusa est; per quam legem? an per veterem, seu Mosâicam, quæ faciendâ docebat? Non, sed per legem novam, quæ dat virtutem ut faciamus.

33. Ex dictis enim colligimus quemlibet hominem, sive Iudæum, sive gentilem, iustificari per fidem in Jesum Christum, etiam legis Mosâicæ prescripta non servet.

34. An Deus Iudæorum tantum est Deus? Nomen fidem et aquè gentium Deus est? Ita sanè; gentium aquè ac Iudæorum Deus est.

35. Quia ergo unus omnium est Deus, dignum ut unus sit omnibus et circumcisus et incircumcisus iustificacionis modus, scilicet per fidem in Jesum Christum, omnium Salvatorem.

36. Nec dicat Iudæus quod hæc de fide doctrinâ legem Mosâicam destruat; imò legem stabilio: ipsa enim Christum et iustitiam eius figuravit, prædixit et promisit; iustitia ergo per fidem Christi legem stabilivit, cuius veritas, effectus et complementum est.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — Quid ergo amplius, Gr., præcitas, seu eximium. Syr.: Quis est igitur excellentia Iudæi? Interrogatione proponit objectionem, quæ contra proximè dicta fieri potest, quasi diceret: Si ita se res habet, et certam Deo ille sit verè Iudæus, qui ex corde Iudæus est, et illa sit vera et Deo grata circumcisio, quæ cordis, non que in carne, cap. 2, v. 28, 29, et Deus aquè remuneret gentilem ac Iudæum, legem observantes, v. 10;

VERS. 2. — Quid ergo amplius Iudæo est? Sensus est: Si ita se res habet, ut dictum est, quid igitur amplius res gentili, quod eximium collatum est Iudæo? Quid habet Iudæus in quo præcellat?

Aut quæ utilitas circumcisiois, id est, quid prodest esse circumcisum?

VERS. 3. — Multum per omnem modum, id est, valde multum amplius et Iudæo. Primum quidem, quia credita sunt illa eloquia Dei, id est, hoc imprimis

quid igitur prerogative Iudæo ex genere, seu Abraham filio? aut quam utilitatem afferit ipsi circumcisio carnis? Duplex est questio: prime hic respondet Apostolus; secunda in cap. 4 respondit.

VERS. 4. — Multum per omnem modum. Respondet quod multum omnino prerogative habuit Iudæorum populus supra gentilem. Hoc intellige de tempore quod præcessit adventum Christi Domini, secundum priora

et præcipue Iudæis amplius est, quod credita, commissa, tradita sunt eis eloquia Dei. Eloquia aut, id est, legem suam, et Scripturas sacras, in hisque promissiones et pacta divina, futurorumque mysteriorum predicationes. Erat autem permagnum beneficium habere legem et Scripturas sibi traditas à Deo. Privilegia Iudæorum præ nobis explicat idem Apostolus, cap. 9: Quorum est, inquit, adoptio illorum, et gloria, et testamentum, et legislatio, et obsequium, et

tempora, ait S. Anselm.; nam tempore Evangelii omnes sunt unum, ut dicit ad Gal. 3, v. 28. Multas Iudæorum prerogativas recensere cap. 9, v. 4 et 5. Unam hic referre modò sufficit. PRIMUM QUIDEM. Syr., in primis, id est, præcipue, quod Deus eis, ut amicis suis, concederit eloquia sua, prophetiâs de Messia, prædicationes futurorum eius mysteriorum, oracula, figuras futurorum in Ecclesiâ scilicet christianâ.

Et hæc est Iudæi summa privilegia. Bone Deus! Si tu de Christo nascitur oracula, promissiones, tantum scire bonum, quid ergo ejusdem Messia nati, mortui, suscitati, ad dexteram tuam sedentis, exhibitio? Si futurorum mysteriorum predicationes, figuras et umbris obvelata, tantum fuere privilegium, quid ergo eorumdem mysteriorum jam peractorum, aut perlicendum aperta revelatio? manifesta explicatio? Et hæc est tui in nos beneficentia! sic nos dilexisti, ut tui nobis unigenitum dederis Filium; nos aperte per tuum docueris Filium; nos abundanter et copiose per tuum redemeris Filium; omnia nobis in tuo donaveris Filio; ob hæc immensam misericordiam tuam sis in æternum benedictus, ô Deus misericors!

VERS. 5. — Quid enim si quidam illorem non crederent? Occurrit objectioni novæ, ex precedenti responsione nascenti, simulque quasi transiens et aliud agens, Iudæorum pugnat infidelitatem, quâ Christo et Evangelio credere noluerunt, et Dei propinquantem fideliorem, quæ sua promissa exhibuit, non obstante hæc Iudæorum incredulitate.

Prævidens ergo apostolus quod posset quis et instare, dicens: Quid profere Iudæis incredulis eloquia Dei? Respondit 1°: Esto, quidam, imò plerique non crederint, num idè desit esse beneficium ex parte Dei? Respondet 2°: Esto non crederint, an illorum incredulitas inane reddet Dei fidelitatem in promissis suis?

Ansit, id est, non obstante illorum incredulitate, Deus stabit promissis, quæ fecit patribus eorum de Messia ex eis nascituro, omnesque gentes per fidem iustificaturo.

Mirabilis Deus in omnibus suis, non tantum operibus, sed et verbis! Promisit Abraham, Isaac, Jacobo, Davidi, Messiam ex ipsorum posteritate nasciturum; Deus in tempore exhibuit quod promisit patriarchis, dicit Messiam: Israelite, Abraham, Isaac, Jacobi filii, Messiam non receperunt. An hæc infidelitas inane et otiosa reddet Dei fidelitatem? *Abiit*, Deus de la promissa; quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem.

VERS. 5. — Quid enim, si quidam illorum crederent? q. d.: Incrediderunt, credere noluerunt, scilicet eloquiis Dei sibi creditis, hoc est: non habuerunt fidem promissis divinis, quæ continentur in Scripturis.

Namquid incredulitas illorum fidem Dei evocavit? Sensus: numquid illorum incredulitas efficere poterit ut Deus promissa sua non præset, fidemque datam non servet? Fides hic accipitur, ut aliis expressimè in Sermonibus veteris Testamenti, pro veritate in præstandis promissis.

Abiit, gratè, ne sit, ne fiat, scilicet, ut hominum

pidibus suscitavit Abraham filios. Ecce conterritur ad gentes, aiunt Apostoli à Deo inspirati; gentes Evangelio credunt, per fidem fiunt spirituales Abraham filii, verique Israelite facti, Christum Abraham promissum receperunt.

Hinc obstepesce ob ingratum humani cordis perversitatem, donum donorum Dei percipienti! Hinc et mirare omnipotentem Dei bonitatem, ex malis hominum bonum elicentem. Odi, time cor tuum, perversitatem ejus observas semper; ama Dei bonitatem, in eam spera, ei totus imitere.

VERS. 4. — Ansit, Gr., ne fiat. EST AUTEM DEUS VERAX. Gr.: Esto autem Deus verax; fiat, ait Ambrosius, ait Chrysol., jam quam lectionem sensus est: Sit et credatur; vel et appareat Deus constans in promissis suis, etsi vel omnes homines sint mendaces, fidemque fallant.

Syriaca versio: *Abiit, si quidem Deus verax est, iuxta quam lectionem et nostram sensus est: Abiit, quasi diceret: Impossibile est Dei fidelitatem hominum infidelitate abolere. Deus enim summè verax est; semper et in omni casu est et manet verax in dictis et promissis suis; veritas ipsa est, hincque nec falli, nec fallere potest.*

OMNIS AUTEM HOMO MENDAX. In quo procul abest ab homine, qui nature suæ corruptione, mendax et fallax est: nullus enim, qui ex intellectus ignorantia sæpe non fallatur; nullus qui ex voluntatis mutabilitate, aut malitiâ non fallat aliquando, aut possit saltem fallere.

Sicut scriptum est, Ps. 50. Dei veritatem non vincit hominum infidelitate, probat exemplo et verbis Davidis, post peccatum suum dicentis: MISERERE MEI, DEUS... ET JUSTIFICERIS... id est, ita fiet, si mea peccata condones, ut justus et verax apparens in promissis tuis, de stabilitate solli mei, de Messia ex me nascituro. Vide parapsaras; et vincas cetera judicaris; et consequenter fiet ut vincas in judicio, seu vincas iudicia temeraria hominum, qui presumunt te, ob peccata mea, fidem mihi non servaturo. Vincit in judicio, qui justus apparet in lite; vinces ergo, et eò magis justus et fidelis apparebis, quo per peccata mea factus sum promissis tuis indignior.

Hinc D. Paulus vult dicere quod incredulitas Iudæorum Dei fidelitatem non solum non reddet inane, sed et illustriorem.

VERS. 5. — SI AUTEM INQUITAS NOSTRA... Altera obiectio ex ultimarum responsione nascentis: Si peccatum malitia Dei fidem evocet, siquidem impossibile est Deum maneri aut fidem fallere.

VERS. 4. — Est autem Deus verax, in omnibus dictis et promissis, adeo ut fallere non possit. Est enim ipsa veritas. *Omnis autem homo mendax*, scilicet ex senectute, et ex inclinatione depravata sua natura. Sicut scriptum est: *Ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.* Adhuc hoc testimonium ex Paul. 50, quo ostendit Deum semper in promissis esse veracem, non obstantibus etiam hominum peccatis; adeo ut ex nostrâ iniquitate magis etiam appareat atque illustrior fiat ipsius veritas et iustitia.

VERS. 5. — Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus? Si nostra iniquitas

Davidis, etc., si incredulitas Judaeorum, etc., et consequenter si iniquitas nostra iustitiam Dei, seu fidelitatem Dei reddidit illustriorem:

Nequid iniquis est Dees? nonne sequitur quod Deus non possit sine iniustitia peccatores punire? punit enim per quos glorificatur.

VERS. 6. — **SECUNDUM HOMINEM DICO.** Ne quis hoc loquendi modo scandalizet, monet quod hominum, et quidem errantium more, loquatur: *Abiit; alioquin quomodo...*; quia manifeste absurdum est quod obicitur, satis habet respondere quod si Deus esset iniustus, mundum non posset iudicare; atqui credimus omnes quod Deus est iudex mundi; ergo et quod iustus. Vera autem ratio cur Deus iuste puniat peccatores, dabitur, v. 8, ubi eadem obiectio repetitur.

VERS. 7. — **SI ENIM VERITAS DEI.** Priorem objectionem v. 5 factam urget clarioribus verbis: Si veritas, id est, veracitas Dei; abiit, id est, clarior et illustrior facta est per memm mendacium, seu per peccatum memm, cur ego iudicor, condemnor, et punior tanquam peccator? Assumit in se personam peccatoris.

VERS. 8, 9. — **ET NON Sicut Blasphemamur...** FACIAMUS MALA, imò potius facienda erunt mala, ut inde maior Deo gloria proveniat; aliud inconueniens, quod inferitur: sicut blasphemamur, id est, sicut per calumniam, aliqui verba nostra, non bonâ fide referent, dicunt de nobis.

Fortassè quia dixerat Apostolus: *Ubi abundavit delictum, superabundauit et gratia.* Quidquid sit, haec etiam D. Paulus tanquam nimis absurda satis habet delectari, *abiit*, quod abundantius est; et hanc calumniam contemnere et non dignissimam dicere. **QUORUM DAMNATIO...**, quorum, id est, et ita sen-

sive iniustitia commendat, id est, apporere facit, et illustriorem reddit, adeoque confirmat Dei iustitiam et fidem erga homines, quid dicantur? Scilicet ad questionem ex illis dictis oluam, quae sequitur:

Namquid iniquus est Deus qui infert iram? Sensus: An ob id censentiam Deum iniustum esse qui infert iram, id est, punitionem, qui punit et vindicat peccata, ex quibus eius iustitia commendatur?

VERS. 6. — **SECUNDUM HOMINEM DICO.** Id est, secundum humanum sensum loquor; obiectum hanc moueo ex personâ hominis diuinâ nondum capientis; qui facili, sicut experientia docet, huiusmodi questionem occurrant.

Abiit, ut idcirco dicitur Deus iniustus; ut quis de Deo tam absurde et indignè sentiat.

Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum? q. d. Si propter tantam memoratam Deum iniustum censendus est in vindicandis peccatis, igitur non erit idoneus qui iudicat mundum. Quod est longe absurdissimum. Sequela manifesta est, quia iudicem totius mundi iustissimum esse oportet.

VERS. 7. — **SI ENIM VERITAS DEI.** etc. Sensus est: Si fides et veracitas Dei clarior et illustrior facta est per memm mendacium sive iniustitiam, cur ego peccator iudicor, condemnor et punior tanquam mendax et peccator?

VERS. 8. — **ET NON Sicut Blasphemamur, et sicut sicut quidem nos dicere) faciamus mala, ut veniant bona?** Sensus: Et cur non potius dico (sicut quidem male de nobis loquentes aut nos dicere)? Verum hæc

tientium et ita calumniantium DAMNATIO JUSTA EST.

Nota quid vera responsio ad hanc objectionem v. 5 inchoatam, sit, quod peccatum per se et directè non facit ad Dei gloriam (imò per se avertit à Deo), sed tantum per accidens et præter intentionem peccantis, quatenus Deus per suam potentiam et sapientiam scit ex malis elicere bona. Vera itaque causa illustrioris Dei gloria, est omnipotens Dei bonitas et sapientia, peccatum contra naturam suam, et contra peccantis intentionem, ordinans ad sui gloriam.

Hinc iuste punitor peccator, Dei legem violans; hincque nunquam faciendâ mala, quæ Dei sunt offensa.

VERS. 9. — **QUI ERGO PRECELINUS EOS?** Post digressionem, redit ad propositum: An quia dixi v. 2, multum omnino prærogatiuæ esse Judæis, quibus concedita sunt eloquia Dei, idcirco non Judæi precelinus gentiles? — Respondet: **NEQUAQVAM.** Gr., non omnino, et in hoc Apostolus non est sibi contrarius, quia quod dixit de Judaeorum excellentiâ, intellexit de beneficiis externis, de lege, de Scripturis, etc.; quod autem negat nunc, intelligit de verâ iustitiâ, à quâ petenda est vera hominis excellentia.

CAUSATI ENIM SEMES. Gr., præcausati unus enim. Syr., Jam ante determinauimus de Judæis et gentilibus omnes esse sub peccato. Probat non idcirco præcellere Judæos, quia, cap. 1 et 2, jam ostendimus et Judæos et Græcos esse peccatores, seu sub iugo peccati captiuos. Si autem omnes peccatores, et sub iugo peccati, ubi est præcellentia vestra? sicut v. 27: *Ubi est ergo gloriatio tua?*

VERS. 10. — **SICUT SCRIPTUM EST: QUIA NON EST JUSTUS QUISQUAM.** Gr., neque unus.

VERS. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18. — Vide paraphr. His sacre Scripturæ testimoniis probat de

mala, emulsum peccata peccatis, ut veniant bona, quale est Deum glorificari? Potest etiam hoc modo: Et cur non potius facimus mala, ut Deus glorificetur? Sicut quidam calumniant nos dicere: Faciamus mala ut veniant bona, etc.

Quorum, scilicet tam ita sententium, quam nos calumniantium, damnatio iusta est.

VERS. 9. — **QUI ERGO? PRECELINUS EOS?** Nequam. Judæi et gentiles; quos ob merita nostra, legem aut circumuersionem præ eis vocati simus ad fidem et iustitiam Christi; reddi enim hic Paulus ad propositum suum, quod tetigit v. 2; respondet: *Nequamquam precelinus nos Judæi ipsos gentiles.*

Causati enim semes, id est, causam autem attulimus, jam enim ante probauimus, aliis causis et rationibus, Judæos et Græcos omnes sub peccato esse, id est, omnes esse peccatores, et propter peccata damnatione dignos.

VERS. 10, 11. — **Sicut scriptum est, etc.** Non est iustus quisquam. Eamque deinde quasi in partes diuidit dicens: *Non est intelligens, non est respiciens Deum, q. d.:* Quidam non intelligunt, nec cognoscunt Deum, quales sunt gentiles; quidam vero Deum cognoscunt, sed Dei mandata non requirunt nec custodiunt, quales sunt Judæi; atque ad hoc Judæos, nec gentiles, adeoque nemo iustus est inter filios hominum.

VERS. 12. — **Omnes declinauerunt,** id est, recesserunt, scilicet à Deo. Hoc enim quid est aliud quam omnes inuentos malos, neminem bonum? Verum hæc

omnibus prorsus hominibus, tum Græcis, tum Judæis, quod jam speciatim, 1° de gentilibus, deinde de Judæis probauit, nimirum omnes fuisse sub peccato. Hoc autem probat ex Scripturis propter Judæos, ut suâ propriâ lege convincatur.

Circa hæc testimonia, notandum 1° quod partim ex Psalmis, partim ex Isaiâ deducantur; 2° quod verba non semper referat Apostolus, sed sensum; 3° quod generalitas hominum in illis expressa debeat intelligi de humano genere, quale est ex origine suâ, et qualis unusquisque perseuerat, donec iustitiæ Dei particeps fiat, per fidem Jesu Christi; 4° quod enumerata in his versibus vitia non censenda sint in singulis hominibus; sed alia in aliis: ita tamen ut omnes sint, vel fuerint sub peccato; denique quod in his versibus bene describantur peccati et concupiscentiæ effectus humanum genus inficientes, ut infra, post vers. 20.

VERS. 19. — **SCIMUS AUTEM QUONIAM QUÆCUMQUE LEX.** No Judæi dicant hæc Scripturæ testimonia de gentilibus esse intelligenda, illos præoccupat Apostolus, et probat de Judæis principaliter intelligenda, quia ex lege, ex Psalmis et prophetis desumpta; qui propheta et Psalmi Judæis præcipue loquuntur.

UT OMNES OS OBSTRUATUR. Syr., ut omne os obturetur, et universus mundus debitor sit Deo. Arab., fatque uniuersus orbis sub censurâ Dei, id est, et hæc idcirco vobis indicant et exprobrant Psalmi et propheta; ut omne os superbum, et se sine peccato asserens, obstruat, eique silentium imponatur.

OMNES OS, 1° Judaeorum, quia omnes fuere legis Mosæ violatores; 2° omne os Græcorum; si enim de ipsis Dei cultoribus ita loquuntur eloquia Dei, quod de infidelibus, qui peccatis et impietatibus erant obruti? Omnes ergo prorsus homines silent, et nemo

intelligit iuxta mentem et scopum Pauli, de filiis hominum, id est, humano genere, quale est ex sua origine, et qualis unusquisque perseuerat, donec iustitiæ Dei per fidem Jesu Christi particeps fiat. *Si uult inutilis facti sunt,* id est, computruerunt, nullos ferentes bonos fructus fidei et honorum operum.

Non est qui faciat bonum; non est uirque ad unum. Non est ex se, sine Dei, id est, Christi gratiâ, qui faciat bonum absolute, bene scilicet ut inde bonus et iustus coram Deo dici dignusque Dei gratiâ, aut aternâ gloriâ censeret possit, quia omnes ex peccato Adæ corrupti, et concupiscentiâ infecti in peccata uaria proclives declinant. Ita S. August. in Psal. 17. Hinc ergo non sequitur omnia opera infidelium esse mala et peccata, sed tantum esse inepta ad iustitiam et gratiam Dei promerendam. Hoc enim hic uocatur bonum.

VERS. 15. — **Sepulcrum patens est guttur eorum,** q. d.: Quilibet homines peccato et concupiscentiâ corrupti, instar sepulcri patens, spurca, fetra, foetida, dolosa, maledicta exhalant, proloquuntur et eructant. *Linguis suis dolose apertant,* linguis suis utuntur ad dolum et fraudem, aliud loquentes, aliud sentientes. *Venenam aspidum sub labiis eorum,* et quasi qui venenum aspidum, id est, nocentissimam, sub labiis vel in labiis gerant, semper parati sunt pestiferum virus latentium cogitationum ex oris pharetra deprimere, et in quemlibet eparant.

VERS. 14. — **Quorum os maledictione,** etc., ita ut vix aliud eorū profertur in eos quibus offensi sunt, quam contumelias et maledicta.

glorietur se alique peccato esse; sed e contra, omnes omnino homines sciunt se Deo iudici obnoxios esse ad mortem aternam.

SERBIUS; Gr. *ἀσέβεια*, id est, reus, obnoxiosque, ille propriè dicitur, qui sibi ipse ad defensionem minime sufficere cum possit, alterius patrocinio opo indiget, ait D. Chrys. Talis erat conditio nostra, idem. Uniuersus itaque mundus, reum se fateatur, sublitum æternæ condemnationis, delictorem peccatorum, diuinè vindictæ obnoxium, et in hæc reatus sui confessione, sese Deo et Christo ejus subiciat, ejusque gratiæ auxilium imploret, si iustificari et saluari uoluerit.

VERS. 20. — **QUIA EX OPERIBUS LEGIS.** Syr.: Quandoquidem nec lex Mosæica, nec opera legis, quæquam mortalium uerè et coram Deo reddet inquam iustum, **PER LEGEM ENIM COGNITO PECCATI,** id est, datur. Docet quid faciendum, quid ligendum, etc.; at non dat remedium peccati, seu gratiam quæ tollitur peccatum; hæc solus Christus dat; ad eam ergo necessariò recurendum, ejusque iugiter implorandum auxilium.

Et hæc est conclusio ex hucusque dictis deducenda: Nec philosophia, nec lex Mosæica, uerè iustum reddidit quemquam; omnes sub peccati iugo fiære, omnes obnoxii, omnes Christi opo indigentes.

Hanc ueritatem edocuit, eaque penitus imbutus et tu, coram Deo reatum tum humilis ac tremulandus agnosce, et ob eum prostratus et simplex frequenter adora Deum, rogans obnoxie ut per Christi saluatoris tui merita largiatur ut ad peccatorum tuorum indulgentiam et ad gratiam ualeas pervenire. *Υπόδοξί τε,* et condemnationi obnoxium agnosce, nisi tui miseretur Deus: hæc ergo prorsus homines silent, et nemo

VERS. 15. — **Velocet pedes eorum,** etc. id est, ad cæcos et oppressiones incoentium.

VERS. 16. — **Conritio et infelicitas,** etc. q. d.: *Vix, gressus et conatus eorum eo tendunt, ut alios et sese inuicem conerant miserose faciant.*

VERS. 17. — **Et uiam pacis, etc.,** scilicet approbationis notitiâ, quia pacem et iustitiam ueræ pacis conseruatiorem oderunt. Ac si dicat: *Nolum ingredi uiam pacis.*

VERS. 18. — **Non est timor Dei,** etc., id est, ecclésiæ mentis non considerant Deum ubique presentem, proinde timendum esse, tanquam iustum vindicem malorum.

VERS. 19. — **Scimus autem quoniam quæcumque lex loquitur,** etc. *ita qui in lege sunt,* q. d.: *Ne dicas, ô Judæe, hos uersus, qui omnes homines de tam grauibus peccatis argunt, de solis gentilibus loqui; non hi uersus sunt uersus legis, puta Psalmis et prophetarum, qui non tam gentilibus quam his qui in lege sunt, id est, Judæis, loquuntur, quorumque uitia increpant et castigant.* Ita S. Chrysost. et Theoph.

Ut omne os obstruatur (ut nemo audiat se à peccato excusare) et *sublitus fiat omnis mundus Deo.* Sensus: Et ut appareat omnes omnino homines, etiam Judæos, esse Deo iudici ad aternam mortem obnoxios.

VERS. 20. — **Quia ex operibus legis non iustificatur omnis caro coram illo,** id est, nulla caro, nullus homo iustificabitur. Nota: *Clam Apostolus asserit hic neminem iustificari ex operibus legis, ueteris intellige, seu his quæ prescribitur lex uetus, seculis fide et gratiâ Christi, adque patet ex eo quod v. 22 et passim*

per Christum frequenter implora, et eò frequentius quò periculosior et generalior est universi mundi per concupiscentiam corruptio.

Hujus concupiscentie effectus habes in vers. 10, 11, 12, etc., bene descriptis: 1° per peccatum justitia spoliata: *Non est iustus*; 2° rationem corrumpit: *Non est intelligens*; 3° cor depravat et averit à Deo, ut ad creaturas convertat: *Non est requirens Deum*; omnes declinaverunt à Deo, scilicet ad creaturas; 4° ad omne bonum opus reddit inutilis: *Simul ingulter facti sunt*; non est qui faciat bonum, aut si faciat, illud corrumpit mala intentione, aut circumstantiâ reâ; 5° cor corruptum suum in linguam diffusit virus, quæ mundum brevi replet iniquitate, utpote quæ est *iniquitatis universitas et invidia injustitiae*, ut ait D. Jacobus; *acupulcrum patens esse*; 6° lingua veneno infecta fit omnis dolus et fraudis instrumentum, per mendacia, perjuria, adulationes, et mala consilia: *Linguis suis dolosus agebant*; 7° fit aspidum lingua mortem corpori procurans, falsis accusationibus, et mortem anime falsis doctrinis et impietatis scandalois: *Vocatum capidum*; 8° Deo impletis, proximo impetratur: *Quorum os in meditatione*; 9° similitudinem inspirat: *Videlicet pedes eorum*; 10° studet malo et oppressioni pauperum: *Conteritio et infelicitas*; 11° omnem Dei timorem et religionem auferit à corde, siquæ viam pacis, penitentiam et reditum ad Deum occidit: *Et viam pacis*: . . . non est timor Dei.

Ad initium hujus corruptionis, universum ferè mundum inundantis, time, gemis; suspirans et gemens Deum Liberatorem deprecare. *Corructores, Domine, et eripe sanguinem meum; saluum me fac secundum misericordiam tuam.*

Et quia gratia Christi unicum est huic malorum universitati remedium, huic gratiam Christo et per Christum continè pete, quæ preces concupiscentie reparans effectus, det et augeat veram animæ justificationem. Cum ergo fidem Christi justificentem is opponit, non excludit, sed potius includit in fide opera facta ex fide. Sic enim pari modo sub lege includit opera legis, seu quæ faciendâ dicitur lex. Ita S. Augustinus, lib. de Grat. et lib. Arb. c. 7.

Per legem enim cognovimus peccati. Nam lex docet quid faciendum sit, quod cavendum, quid virtus sit, quid vitium et peccatum. Hinc de eâ dicitur Prov. 6: *Mandatum lucerna est, et lex lux, et via vita.* Unde et lex Hebraice vocatur *thora*, id est, doctrina et institutio. Non ergo per legem, neque ex operibus legis est justificatio, quia peccatum tollitur, et lex observatur.

Vers. 21. — *Nunc autem sine lege*, id est, ut Theodor. et Ambros. lege veteri cessante, *justitia Dei*, id est, justificatio, quæ nos Deus à peccatis absolvit, imputando nobis suam justitiam, id est, gratiam, charitatem, aliasque virtutes, per Christi Evangelium manifestata est, quæ olim ante tot secula testificata est à lege et prophetis. Hi enim quasi per Christum dantiam certissimè huic justitiam per Christum dantiam pronuntiaverunt et asseveraverunt. Ita S. Augustinus, lib. de Spiritu et Literâ, c. 9 et 11. Non dicit Apostolus, inquit Augustus, *Justitia hominis, vel justitia proprie voluntatis*, sed: *Justitia Dei*, non quia Deus justus est, sed quia induit hominem eam justificatam, et imputatam, etc.

rationem rectificet per fidem; cor per charitatem à creaturis separet, applicet Deo, istaque Deum requirens; ad bona opera exerecanda reddat aptum, et in Christo omnia potens; per linguam et per manus ad sancta verba et facta undequaque diffuset.

Vers. 21. — *Nunc autem sine lege*. Optimum medicum imitatus est Apostolus, ait Theodoritus: sicut enim medicus docet prius morbi gravitatem eos qui laborant, deinde medicamentorum auxilium adhibet, ita Apostolus postquam horum et illorum iniquitatum coarguit, ipsosque reos et supplicio dignos ostendit, profert deinceps fidei medicamentum, et divine dispensationis benignitatem docet.

Nunc autem, id est, nostris tandem temporibus, in hoc sanè felicissimis, *sine lege*, id est, sine legis operibus, aut auxilio, utpote quæ jam est abrogata, restituta Dei, id est, quæ à Deo est, sui justificatio quæ nos Deus à peccatis absolvit, suamque nobis gratiam imputat, manifestata est, scilicet per Christi Evangelium; erat quidem, nec enim est nota, sed erat opera à nunc autem clarior innotuit, palmam et publicè annuntiata; *testificata à lege et prophetis*, seu, ut ait Syrus, qui suffragari ipsa lex et propheta. Probat quòd prius existerit, et non sit nova, cum ab ipsa lege et prophetis testimonium accipiat. Jam in superioribus citavit Habacuc, dicentem: *Justus ex fide vivit*; hic citat Moysen et prophetas qui de Christo et de Christi fide prædixerunt, Genes. 49, 10; Isai. 55.

Vers. 22. — *Justitia autem Dei*; quæ hic est Apostoli zeopus: explicat quo sit illa justitia, sine lege, manifestata per Evangelium; *justitia*, inquam, sua justificatio, quæ per fidem in Jesum Christum, à Deo infunditur in omnes et super omnes qui credunt in eum; in hoc enim nullum est discrimen.

Vers. 23. — *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei*. Judicialis sententia, quæ utranque par-

Vers. 23. — *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi*, in omnes et super omnes qui credunt in eum. Sensus est: *Justitia, inquam, Dei* quæ est per fidem Jesu Christi. Hi enim omnes justificentur, sive Judæi sint, sive gentiles. Super omnes, significat sublimitatem justitiæ, quod scilicet illa super naturæ vires et merita, de super e celo homini infundatur. Ita Anselm. Cum dicitur justitiam Dei haberi per fidem, aperte significat justitiam non esse ipsam fidem, quod voluit hæretici. Doctrina enim Apostoli est per fidem acquiri justificationem; ita tamen ut ipsa fides sit initium justificationis, atque etiam pars quædam justitiæ.

Non enim est distinctio, scilicet inter Judæos et gentiles. Ac si dicitur: *Nullus est hominum qui possit aut unquam poterit aliter justificari, quam per fidem Jesu Christi*. Hæc et una sola via est omnibus preposita, quæ perveniatur ad justitiam.

Vers. 23. — *Omnes enim peccaverunt*, etc. S. Cyrillus per gloriam intelligit Christum, qui est gloria Patria hoc ipso quo est redemptor et justificator noster, q. d. Paulus: *Omnes egent Christo Redemptore*. Alii, per gloriam hic accipiunt gratiam quæ glorificat Deum. Nam Christi gratia est gloria quedam inchoata, sicut gloria est gratia consummata. Egentis enim Christo et gratiâ Christi ad hoc ut per eam, gloriam quæ indigemus ut benè beatèque semper vivamus, in caelis adipiscamur.

tem, Judæos et Gentiles condemnat; *egent gloriam Dei*. Syr.: *Desiderant gloriam Dei*; ita et D. Chrysost. Arab.: *Facti sunt expertes gloriam Dei*. Gr. *επιζητοῦντες*, ad verbum *postulantur*, ait Erasmus; seu posteriores sunt gloria Dei; quasi diceret: *Non mirum est si nullum in hoc sit discrimen, cum omnes peccaverint, et idèd careant, destinantur gloriam*; posteriorum abest, ut habeant unde gloriantur eorum illo, quinimo habent unde confundantur, unde prostrati et supplices, reos se, imitatorum fateantur, et Salvatoris openi implerent. Vide vers. 19. Puto hos versus esse correlativos.

Vers. 24. — *Justificati gratis*. Syr.: *Justificatur autem*. Theophylactus: *Justificantur enim*, vel, justificandi gratis, sine ullo honorum operum merito.

PER GRATIAM IPSIUS, id est, per gratuitam Dei misericordiam. PER REDEMPTIONEM, QUÆ EST IN CHRISTO JESU; seu, ut ait Syrus, quæ facta est per Jesum Christum, id est, per redemptionem, quam, appenso pretio, fecit ac meruit Jesus Christus.

Gr. *ἀπολύτρωσις*, quæ proprie est redemptio captivi, persoluto pro illius captivæ pretio, quod Gallicè dicitur *ransom*. ERASMUS. Gratis ergo ex parte nostrâ redempti sumus; merito et pretio magno, ex parte Christi; misericorditer ex parte Dei, qui nobis Christum dedit, nostramque redemptionem suscepit.

Vers. 25. — *QUEM PROPOSUIT DEUS*. Syr., *preconstatum*, PROPITIATIONEM. Gr., *δυσπέπτος*, quæ vox in masculino sumpta significat, *propitiorem*, et ita intellexit D. Chrys. In neutro genere propitiatorum significat; et sic intellexerunt Theodor. et Theophyl., putantque (quod et Origeni tribuitur) D. Paulum alludere ad propitiatorum, de quo Hebr. 9, v. 5 et 6, velleque dicere Christum Dominum esse verum propitiatorum; sed verba sequentia: *IN SANGUINE IPSIUS*,

Vers. 24. — *Justificati gratis per gratiam ipsius*. Justificati, id est, ut justificentur, flantque justî, et sint justificati gratis. Pendunt enim hæc verba ab eo quod processit: *Omnes egent gloriam Dei*. Gratis dare significat gratiâ dare, sine merito gratia: enim et gratitum opponitur merito. Unde cum dixisset Paulus: *Justificati gratis*, explicans subdit, *per gratiam ipsius*. Gratis à gratiâ ducitur.

PER GRATIAM IPSIUS (quam manifestamur) per redemptionem, quæ (facta) est in Christo Jesu, id est, per Christum Jesum. Sensus: Peccatores justificati per redemptionem, quam appenso pretio fecit ac meruit Christus Jesus; sive, quod idem est, per Jesum Christum redemptorem. Quamvis igitur quod ad nostram meritâ attinet, gratis justificemur, non tamen absque meritis et satisfactione Christi, qui sanguinis sui pretio nos à peccato redemit, atque in libertatem justitiæ vindicavit; denique omnia bona ad salutem pertinentia nobis promeruit: ut proinde rectè dicatur, non solum justificationem nostram, sed et prædestinationem nisi meritis Christi, testante eodem Apostolo; Ephes. 1: *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem*. Et iterum: *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum*. Verumtamen etiam hæc ipsum fuit gratuite ergo nos misericordie Dei, quod Christum redemptorem et satisfactorem nobis dedit.

Vers. 25. — *Quem (Christum) proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius*, q. d.: Propitiationis et reconciliationis Christi voluit nos Deus

inducant quòd D. Paulus alludebat ad sacrificia propitiatoria veteris legis, quæ omnia cruenta erant et figure sacrificii Christi. Hæc melius interpretes noster, *propitiationem*, id est, victimam propitiantem, seu, quod in re idem est, propitiorem, seu reconciliatorem; Christus enim et propitiator et propitiatus, et sacerdos et victima.

Itaque quem Deus proposuit, exhibuit, dedit nobis; seu, ut ait S. Anselm., in propitiatio omnibus illum posuit propitiationem, id est, victimam ire suæ propitiatoriam, Deique placati cum hominibus reconciliatoriam; per fidem in sanguine ipsius; id est, cujus propitiationis ac reconciliationis participes sumus; per fidem, quæ credimus Christum pro nobis passum et mortuum, et per passionis suæ meritâ, nostrum propitiatorem esse.

Conformis est Syrus: *Per fidem sanguinis ipsius*; D. tamen Chrys.: *Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem*, interveniente ipsius sanguine, juxta quem sensus est, quòd Christus propitiator, seu propitiatio nostra facta sit, per suum ipsius, seu proprium sanguinem. Utique sensus bonus.

AD OSTENSIONEM JUSTITIÆ SÆ, id est, propositi autem Deus Filium suum propitiationem nostram, ut ostenderet divitiam et excellentiam justitiæ suæ, tum quæ in se justus est, tum quæ justificat impios, ut vers. 26.

Primum ostendit, hominibus parere nolens, nisi in sanguine unigeniti Filii. Secundam vero ostendit communicando nobis justitiam suam, nosque per fidem ex peccatoribus faciens justos, sibi similes et sanctos; PROPTER REMISSIONEM, id est, ad remissionem peccatorum præcedentium, quæ se fuerunt ab initio mundi; et ad præterita et ad futura peccata exoptatur sar gis Christi; sed hic de præteritis tantum loquitur, quæ postmodum non est peccato, sed justitia vivendum.

participes fieri per fidem, quæ credimus cum esse nostrum propitiatorem; quæ fide excitamur ad spem veniæ, amorem Dei, et peccatorum detestationem, itaque disponimur ad justificationem. Ita conc. Trient., sess. 6, cap. 2 et 6. *In sanguine ipsius*, causa meritoria significatur, id est, passio Christi Salvatoris.

Ad ostensionem justitiæ suæ, q. d.: Propositi nobis Deus propitiatorem Christum, hoc sine, ut scilicet divitiis justitiæ, quæ Deus in se justus est, ostendat, communicando nobis peccatores condem justitiam; ostendit, inquam, se esse illum qui justificat peccatores per Christum, suamque esse hanc justitiam, non hominum. Hæc enim justitia in lege veteri non erat ostensa, nec manifestata.

Nota, in hæc Apostoli verbis notari et designari omnes causas justificationis. Nam primo, causa efficiens est Deus; secundo, meritoria est Christus; tertio, instrumentalis est sanguis Christi; quarto, applicans est fides; quinto, formalis est remissio peccatorum, per gratiam sanctificantem; finalis denique est ostensio justitiæ Dei.

Propter (id est, ad) remissionem præcedentium delictorum, scilicet Adæ, et aliorum ante Christum, vel, propter, id est, per remissionem; q. d.: Christus omnia etiam præcedentia peccata absolvit; jam ergo amplius non est peccandum, post tantum amorem et pretium nobis exhibitum. Sat vitios, sat veneri, ventrique datum, nunc vivite Christo. Præcedentium delictorum (quæ fuerunt).

VERS. 26. — *In sustentatione Dei*, id est, quæ peccata Deus patienter sustinuit; ad ostensionem restititæ eius in hoc tempore. *Gr.*, in nunc tempore, id est, ut hoc nostro tempore evidentiùs ostenderet justitiam suam, id est, et quæ justus est, et quæ iustificat peccatores.

UT SIT IPSE JUSTUS ET IUSTIFICANS EUM, id est, ad hoc autem illam ostendit, ut appareat ipse justus et per essentiam sanctus, et iustificans alios, seu sanctitatis hominum auctor. Justus in se et sanctus apparet ulciscendo, et nostra peccata puniendo in Filio suo; iustificans et misericors apparet in condonando iis qui credunt in Christum. Vel ut sit et appareat ipse justus, et ipsa iustitia, et omnis iustitia fons, et iustificans, seu iustitiam profundens in omnem qui credit in Jesum Christum.

In his versibus 24, 25, 26, nota breviter omnes iustificationis causas, efficiens est Deus misericors, v. 24: meritoria, Christus; instrumentalis, Christi sanguis; formalis (ex parte) remissio peccatorum; disponens, partialis et applicans, fides; finalis, ostensio iustitiæ et gloriæ Dei.

APPENDIX

Doctrina D. Pauli de verâ iustitiâ.

1° *Iustitia Dei*, v. 21, opus Dei est; 2° datur per fidem in Jesum Christum; 3° in omnia prorsus credentes in eam diffunditur; 4° gratis datur per gratitatem Dei misericordiam; 5° datur per et propter Christi merita, qui nos captivos redemit; 6° hæc redemptio facta est per modum sacrificii propitiatorii; 7° hæc sacrificium sit nostrum, per fidem in sanguine ipsius; 8° huius sanguinis virtus in præcedentia sæcula extenditur: propter hunc sanguinem præcedentia delicta Deus toleravit, et per eundem condonavit; 9° ostendit Deus hoc iustificandi modo, per fidem in Christum pro nobis mortuum; et quod iustus est in se, odio habens peccatum, quod non remittit sine condignâ punitione. *Proprio Filio suo non precepit*, etc.; et quod iustificans et misericors est auctor iustificationis; nos gratis, per fidem in Christum iustificando.

VERS. 26. — *In sustentatione Dei*, q. d.: Quæ delicta Deus sustentavit, id est, toleravit diu expectans, donec Christus veniret, eaque expiaret, itaque ostenderet iustitiam veram in hoc tempore gratiæ, eamque credentibus dare, Ila Anselmus.

Ad ostensionem iustitiæ ipsæ in hoc tempore, volens per hoc significare, Deum misisse Filium suum in plenitudine temporis, hoc est, eo tempore quo iam satis exploratum et compertum esset. Ut sit sensus, Deum tolerasse peccata hominum usque ad ostensionem iustitiæ suæ, id est, ad hoc tempus, quo suam iustitiam mundo voluit patefacere et exhibere.

Ut sit ipse justus, et iustificans eum, qui est ex fide Jesu Christi iustus, id est, fidelis in promissis, vel potius iustus, id est, sanctus et rectissimus. Ad hoc odit peccatum Deus, ut idem Filium dederit in mortem, ut pro peccato ex iustitiâ satisficeret, et à peccato homines ad sanctitatem et rectitudinem suam originalem, in qua à Deo conditi erant, in paradiso traderet, itaque ipse iustus suam iustitiam nobis communicaret, nosque iustificaret per Christum.

VERS. 27. — *Ubi est ergo gloria tua?* quæ, o Iudæe, gloriaris et arrogas tibi ex circumcisione, sacrificiis, aliisque operibus legis Mosaicæ, iustitiam.

Hæc autem per fidem iustitia nova non est, nec nostris inventa temporibus, sed tantum clarior manifestata; sub figuris veteris Testamenti erit abscondita; per Evangelium manifestatur palam universo mundo. Hinc dicitur testificata à lege et prophetis. Sancti veteris Testamenti crediderunt in Christum venturum; iusti novi Testamenti credunt in Jesum Christum, pro nobis passum et mortuum. Porrò, cum dicit Apostolus nos iustificari per fidem, sine operibus, excludit quidem opera fidem præcedentia, et à fide non profecta; non excludit autem opera bona, ex fide et gratiâ Christi facta; aliâ esset sibi ipsi contrarius. Vide cap. 2, v. 6 et 15. Iustificamur ergo per fidem vivam, prout includit charitatem, et opera bona in Evangelio commendata, seu per fidem, quæ per dilectionem operatur, ad Gal. 5. Expresso tamen solius fidei momentum hæc D. Paulus: 1° quia fides maxime incalendanda tunc et nunc; 2° quia fides fundamentum est iustificationis; fides, quasi cor, sicut à corde vita animalis, sic à fide vita spiritualis.

Fides vestibulum aditici spiritualis, ait D. Gregor. Mag., hom. 50, 19, in Ezech. Per eam intratur. Fides radix ex qua pullulat et succrescit iustitia; fides fundamentum iustitiæ, quæ totis fidei innititur et ab eâ continue sustentatur. Fides primogenita filia gratiæ Dei, quia primum donum Dei per Christum.

VERS. 27. — *Ubi est ergo gloria tua?* Positâ præcedenti doctrinâ, Apostolus Iudæam Romanam, quæ se gentilibus præferrebat, interrogat: Ubi est gloriandi ratio in toto hoc iustificationis negotio?

EXCUSA EST; respondet: Abrogata est. Vide v. 25. *Per quam legem?* an per legem Mosaicam, quæ opera præcipiebat? seu quæ præscribat quod faciendum; sed gratiam faciendi non dabit, v. 20. Nequaquam, SED PER LEGEM FIDEM, quæ Dei donum est, et quæ docet ad gratiam Christi recursum, quæ Dei præcepta complectens.

VERS. 28. — *ARBITRAMUR ESIM IUSTIFICARI*, Gr.: *Ratione colligimus ergo fide iustificari hominem*, etc.

Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non; sed per legem fidei. Nota ex S. Augustino, lib. de Spir. et Lit., cap. 15: Lex factorum est ea quæ iubet quid sit faciendum; fidei fides est ipsa fides, quæ imperat gratiam faciendi quod lex iubet. Lex factorum, est lex vitæ; Lex fidei est lex novæ. Lex factorum continet præceptum; lex fidei auxilium. Lex factorum dat lucem, ut sciamus; lex fidei dat virtutem, ut faciamus. Lex factorum dicit Deus: Fac quæ iubeo; lege fidei dicimus: Ita quod iubeo. Lex factorum est ea quæ externa opera et facta, eaque multa præscribit; lex fidei est ea quæ actiones interiores ordinat, inter quas prima est fides et amor. Denique quod hic dicit Apostolus, iustitiam querendam esse ex lege fidei; non autem ex lege factorum, idem est cum eo quod dicit cap. 2, v. 29, circumcisionem cordis fieri spiritui, non litteræ.

Si quaeris cur dicitur maluit Apostolus legem fidei quam simpliciter fidem, aut cur omnino iustitiam sic proponit: *Per quam legem?* respondet Chrysostomus, ut à legis vocabulo non recederet, quod gratum sciebatur auribus Iudæorum.

VERS. 28. — *Arbitramur eam iustificari*, etc. Sensus: Jam ergo colligimus et concludimus ex superioribus

Omnium hæc dicitur conclusio.

Ex dictis ergo colligimus, quemlibet hominem, Iudæum et gentilem, iustificari per fidem, ut explicatum est paulo supra, etsi legis opera non afferat.

VERS. 29. — *AN IUDÆORUM DEUS TANTUM?* quasi diceret: Et hæc iustificandi modus Deo dignus est, qui cum sit omnium Deus, in omnes debuit suam effundere misericordiam, omnibus dare salutis medium.

VERS. 30. — *QUOMAM QUITEN UNUS EST DEUS*. Sicut autem unus est Deus, sic omnibus, sive circumcisis, sive incircumcisis, unum est ad salutem medium, scilicet fides in Christum. Mira Dei bonitas! quia unus omnium Deus, unum dat omnibus medium ad salu-

disputatione hæc nostram propositionem, hominem sive Iudæum, sive gentilem iustificari per fidem quæ iustitiam apprehendat, etiam si legis opera non offerat, ea videlicet quæ solâ cognitione legis adjuncta fecerit; ut que nihil ad iustitiam conducunt. Solenter adnotavit S. Augustin. modò S. Iacobus timentis ne quis ex S. Paulo erraret, putaretque solam fidem iustificare, scripsit suam Epistolam hoc fine ut doceret opera respiri ad iustificationem. Cùm ergò S. Paulus negat opera iustificare, intelligit opera legis et naturæ, quæ sunt per legem et naturæ vires, seclusâ fide et gratiâ Christi; cùm verò S. Iacobus asserit opera iustificare, opera intelligit facta ex fide et gratiâ Christi, atque, ut ait S. August., Paulus intelligit opera quæ fidem præcedunt, Iacobus vero intelligit opera quæ fidem sequuntur.

VERS. 29. — *An Iudæorum Deus tantum?* etc. Sensus est, Deum, quod ad beneficium attingit iustitiæ et salutis æternæ, non solum Iudæorum Deum esse, verum etiam gentium; ut qui æquè sit Dei creatura rationalis capax, et ad supernam felicitatem ordinata; nec necesse eis sit per circumcisionem Iudæicæ na-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in praxim redigenda.

In hoc cap. tertio, nota duo magna christiane pietatis principia.

PRIMUM PRINCIPIUM.

Omnis prorsus homo, qui est in mundo, in se spectatus, et in suis factis propriis, reum se fateri debet coram Deo, et iræ divine obnoxium. Vide vers. 19 et 28. Ex hoc principio omnis hominum superbia annihilatur; omnes peccaverunt, et egent gloriâ Dei;... subditus fiat, etc. Quisquis sim, peccator natus sum; peccator vivo, et nisi mihi miseretur Deus, peccator moritur.

Hinc time, gemo, humiliare, ora, Salvatoris opem implora.

PRAXIS.

Hæc veritate persuasus, tum pro præteritis reatum agnosces, tumque in presenti infirmitatem sentiens, frequenter coram Deo prosternere; prostratus et supplex veniam pete pro præterito; salutis opem implora pro presenti et futuro.

In omnibus vitæ mex statibus et momentis, ego magnâ et gloriôsâ Dei misericordiâ: dicam ergo frequenter et continue: *Miserere mihi secundum magnam et maximam misericordiam tuam.*

Nullum est peccatum quod fecit homo, quod non possit facere alter homo, si desit rector, à quo factus est homo, D. Aug.

tem; quia non poterant omnes homines Ierosolymam ire sacrificari, omnibus hominibus eandem propitiâtionis victimam, quam quisque suam redidat per fidem, sibi que propriam efficiat et Deo pro se offerat.

VERS. 31. — *LEGEM ERGO DESTRUXIT PER FIDEM?* Objicit sibi quod Iudæi solebant objicere: scilicet quod hæc de fide doctrina legem destrueret; cui breviter respondet, quoniam stabilis. Lex enim figurativa, prædixit, promissit Christum et iustitiam, quam Christus attulit; hæc ergo iustitia, per fidem Christi, stabilit legitur, cuius est veritas, effectus, complementum: *Christus enim ipse legis.*

tem incorporati, ut iustitia Dei participes fiant. VERS. 30. — *Quomam quidem unus est Deus* (Iudæorum et gentium) qui iustificat circumcisionem (id est, circumcisos, puta Iudæos) ex fide, et præputium (id est, præputiatis, puta gentiles) per fidem.

VERS. 31. — *Legem ergo destruxit per fidem?* Sensus: Ergone legem aboleamus, irritam facimus, otiosam et inutillem reddimus hæc nostra de iustificatione doctrinâ, quæ fidem exigimus, et opera legis excludimus? Respondet: *Abiit: sed (potius) legem solutimus*, quia lex statuitur et confirmatur ex eo quod illa quæ lex illa significabat et promittebat, per Evangelium (quod fidem hic appellat Paulus) completa sunt. Messias enim in lege novâ adimplevit, et adimplendo quasi stabilitâ et confirmatâ, quodquid Moyses præfiguravit in lege veteri. Opponit Paulus verbum, *soluto*, stabilis, facio ut aliquid stet, alioqui vacillans et casurus; verbo, *destruxit*, aboleo, irritum facio. Quasi dicat: Ego per Evangelium adeo legem non destruo, non delecto, ut eam per hoc stare faciam, stabiliam et confirmem. Evangelium enim est confirmatio, validatio, obsequio legis et Prophetarum.

SECUNDUM PRINCIPIUM.

Iustificamur gratiâ Dei misericordiâ: per redemptioem, etc., quem proposuit propitiatioem. In propitiatioem omnibus illam posuit, etc., S. Anselm. Christus in cruce victima propitiatioem; et hæc victimam Deus misericors nobis exhibuit; ut eam nobis faciamus propriam, per fidem, illamque pro peccatis nostris offeramus ipsi.

Quid misericordiam intelligi valet, ait D. Anselm., quàm, cum peccatorum damnatio æternis tormentis, et unde se redimat non habent, Deus Pater dicit: Accipe Unigenitum meum, et da pro te; et ipse Filius: Tolle me, et redde pro te, D. Anselm., libro *Car Deus homo*, cap. 19.

PRAXIS.

Hæc immensâ Dei misericordiâ frequenter utere, frequenter actus fidei exercere in Christum pro te passum et mortuum, per quos ipsius sacrificium tuum facias; frequenter et hæc victimam, tuam faciam, offer Deo pro peccatis tuis.

Respice in faciem Christi tui. Ne peccata mea respicias, o Deus, sed respice filium tuum migenitum pro me passum et mortuum; hæc preliosa victimam offero tibi. Accipe pro servo inobediens filium obedientem usque ad mortem, mortem autem crucis.

Ideo sancta Ecclesia, à Spiritu Dei semper directa,

Crucifixum ubique in viis, in plateis, in templis exhibet, ut hanc victimam semper et ubique offeramus.

CAPUT IV.

1. Quid ergo dicimus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?
2. Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.
3. Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam.
4. Et autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.
5. Et vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impii, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratie Dei.
6. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus.
7. Beati, quorum remissa sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.
8. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.
9. Beatitude ergo hæc in circumcissione tantum manet? an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abraham fides ad justitiam.
10. Quomodo ergo reputata est? in circumcissione, an in præputio? Non in circumcissione, sed in præputio.
11. Et signum accepit circumcissionis, signaculum justitie fidei, quæ est in præputio; ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam;
12. Et sit pater circumcissionis, non fidei tantum qui sunt ex circumcissione, sed fidei qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abraham.
13. Non enim per legem promissio Abraham, aut seminii ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei.
14. Si enim qui ex lege, hæretici sunt, exinanita est fides, abolita est promissio.
15. Lex enim iram operatur: ubi enim non est lex, nec prævaricatio.
16. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firmas sit promissio omni seminii, non ei qui ex lege est solium, sed et ei qui ex fide est Abraham, qui pater est omnium nostrorum.
17. (Sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te) ante Deum, cui credidit, qui vivificat mortuos, et vocat ea que non sunt, tanquam ea que sunt;
18. Qui contra spem in spem credidit, fietur pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum.
19. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam ferè centum esset annorum, et emortuum vulvam Saræ.
20. In repositione etiam Dei non hesitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo;
21. Plenissime sciens quia quæcumque promissit, potens est et facere.

Deo, pro nobis et pro aliis. Vide et proximi in fine cap. 1.

CHAPITRE IV.

1. Mais quel avantage dirons-nous donc qu'Abraham, notre père, a eu selon la chair?
2. Car si Abraham a été justifié par ses œuvres, il a de quoi se glorifier, mais non devant Dieu.
3. Car, que dit l'Écriture? Abraham crut ce que Dieu lui avait dit, et sa foi lui fut imputée à justice.
4. Or la récompense qui se donne à quelqu'un pour ses œuvres, ne lui est pas imputée comme une grâce, mais comme une dette.
5. Et, au contraire, lorsqu'un homme sans faire des œuvres, croit en celui qui justifie le pécheur, sa foi lui est imputée à justice, selon le décret de la grâce de Dieu.
6. C'est ainsi que David dit qu'un homme est heureux, à qui Dieu impute la justice, sans les œuvres.
7. Heureux ceux dont les iniquités sont pardonnées, et dont les péchés sont couverts.
8. Heureux celui à qui Dieu n'a point imputé de péché.
9. Or, ce bonheur n'est-il que pour les circoncis? n'est-il point aussi pour les incirconcis? car nous venons de dire que la foi d'Abraham lui fut imputée à justice.
10. Quand donc lui a-t-elle été imputée à justice? est-ce après qu'il a été circoncis, ou lorsqu'il était encore incirconcis? Ce n'a point été après qu'il eut reçu la circoncision, mais avant qu'il l'eût reçue.
11. Et il reçut la marque de la circoncision, comme le sceau de la justice qu'il avait eue par la foi, lorsqu'il était encore incirconcis, afin qu'il fût le père de tous ceux qui croient n'étant point circoncis, et que leur foi leur fut imputée à justice.
12. Et afin qu'il fût le père des circoncis qui non seulement ont reçu la circoncision, mais qui suivent aussi les traces de la foi qu'eut notre père Abraham, lorsqu'il était encore incirconcis.
13. Car ce n'est point par la loi que doit s'accomplir la promesse faite à Abraham ou à sa race, de lui donner tout le monde pour héritage, mais par la justice de la foi.
14. Car si ceux qui appartiennent à la loi sont les héritiers, la loi devient inutile, et la promesse de Dieu sans effet.
15. Car la loi produit la colère, puisque, lorsqu'il n'y a point de loi, il n'y a point de violation de la loi.
16. Ainsi c'est par la foi, afin que nous le soyons par grâce, et que la promesse demeure ferme pour tous ses enfants, non seulement pour ceux qui ont reçu la loi, mais encore pour ceux qui suivent la loi d'Abraham, qui est le père de nous tous.
17. (Selon qu'il est écrit: Je vous ai établi père de plusieurs nations) et qui l'est devant Dieu, auquel il a cru, comme à celui qui ranime les morts, et appelle ce qui n'est point comme ce qui est.
18. En sorte qu'il espéra contre toute espérance, et qu'il crut qu'il deviendrait le père de plusieurs nations, selon qu'il lui avait été dit: Votre postérité sera sans nombre.
19. Et il ne s'affaiblit point dans sa foi: il ne considéra point qu'étant âgé de cent ans, sa chair était morte, et que la vertu de concevoir était éteinte dans Sara.
20. Il n'hésita point, et il n'eut pas la moindre défiance de la promesse que Dieu lui avait faite; il se fortifia par la foi, rendant gloire à Dieu,
21. Etant pleinement persuadé qu'il est tout puissant pour faire tout ce qu'il a promis.

22. Ideo et reputatum est illi ad justitiam.
25. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam;
24. Sed et propter nos, quibus reputabitur creditibus in eum qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum à mortuis;
25. Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.

Ipsius Abraham exemplo, qui Pater circumcissionis dicitur, quia primus omnium fuit circumcisus, et circumcissionis præceptum pro se et suis posteris accepit; illius, inquam, patriarchæ exemplum confirmat Apostolus suam de gratiâ per fidem justificatione doctrinam in cap. 5 tradidit.

§ 1 et 2, probat Abraham justificationem non fuisse per opera legalia, aut per circumcissionem.

§ 5 naque ad 19 probat multis rationibus justificationem fuisse per fidem.

Ac 1^a per hæc Genes. 15 verba; Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam; et per rationem in hæc verba fundatam, v. 5, 4, 5.

2^a Auctoritate Davidis, Psal. 51, gratiam justificationem prophetice describens, v. 6, 7, 8.

3^a Ex tempore, quo Abraham justificatus est, quindecim circiter annis ante circumcissionem, v. 9, 10.

PARAPHRASIS.

1. Si fide justificatur homo sine operibus, quid ergo dicemus de Abraham Patre nostro, qui Deo fuit gratissimus? quam igitur habuit justitiam? an operum, an fidei?
2. Certissime, non operum; si enim ex operibus externis justificatus esset Abraham, haberet quidem unde gloriaretur apud homines, qui vident externa; sed non haberet apud Deum, qui cor et animum hominis in primis intuetur; et ideò opera externa sine fide facta non estimant; sicque politice tantum justitiam esse Abraham; ac certissime non politice tantum justitiam est, sed verè, internè et coram Deo; ergo non per opera tantum externa, sed per fidem.
3. Id aperte declarat sacra Scriptura, Genes. 15. *Credidit Abraham Deo; et hæc Abraham fides à Deo fuit illi imputata ad justitiam.*
4. Juxta quæ verba sic ratiocinor: Homini qui opus exerceat, merces rependitur, non gratis, sed ex justitia, et tanquam quid ei debitum.
5. E contra verò homini, qui nullum exercet opus, sed qui tantum credit in eum qui peccatores justificat, hinc, inquam, homini, si justitia detur, datur non quasi merces debita, sed gratis et ex gratuito Dei proposito, cui placuit hujus hominis fidem acceptare ad justitiam; atqui constat ex jam citatâ Scripturâ quòd justitia Abraham fuit data, ex solo Dei reputantis nutu; hoc enim significat, et reputatum est; ergo gratis data est, ergo non ex operibus, sed ob fidem; ergo et nos pariter gratis per fidem sine operibus justificamur.
6. Tali hominis beatitudinem, cui Deus gratis sine

22. C'est pour cette raison que sa foi lui a été imputée à justice.

25. Or, ce n'est pas pour lui seul qu'il est écrit que sa foi lui a été imputée à justice;

24. Mais aussi pour nous, à qui elle sera imputée de même, si nous croyons en celui qui a ressuscité d'entre les morts Jésus-Christ notre Seigneur,

25. Qui a été livré à la mort pour nos péchés, et qui est ressuscité pour notre justification.

ANALYSIS.

4^a Ex eo quòd circumcisio fuit signaculum justitie jam adeptus in præputio per fidem; ergo ipsa justitia posterior.

5^a Ex mysterio significato per justificationem Abraham incircumcisus; scilicet, quòd amicus forent per fidem in Christum justificandi.

6^a Ex præmissione à Deo factâ Abraham, quòd futurus esset hæres mundi; hæc præmissio absolutâ est, à legis operibus independens; imò redderetur irrita, si à legis observantiâ dependeret; completur autem certissime per fidem. Ideò non per legem, sed per fidem fit justificatio. Hoc in stabilitate,

§ 18, 19, 20, 21, 22, magnifice describit fidem Abraham. Denique concludit, asserens ideò ad nos per Scripturam transmissam esse Abraham justificationem per fidem; ut nos fidei Abraham sectatores, illius et justitie esseamus particeps.

PARAPHRASIS.

1. Si fide justificatur homo sine operibus, quid ergo dicemus de Abraham Patre nostro, qui Deo fuit gratissimus? quam igitur habuit justitiam? an operum, an fidei?
2. Certissime, non operum; si enim ex operibus externis justificatus esset Abraham, haberet quidem unde gloriaretur apud homines, qui vident externa; sed non haberet apud Deum, qui cor et animum hominis in primis intuetur; et ideò opera externa sine fide facta non estimant; sicque politice tantum justitiam esse Abraham; ac certissime non politice tantum justitiam est, sed verè, internè et coram Deo; ergo non per opera tantum externa, sed per fidem.
3. Id aperte declarat sacra Scriptura, Genes. 15. *Credidit Abraham Deo; et hæc Abraham fides à Deo fuit illi imputata ad justitiam.*
4. Juxta quæ verba sic ratiocinor: Homini qui opus exerceat, merces rependitur, non gratis, sed ex justitia, et tanquam quid ei debitum.
5. E contra verò homini, qui nullum exercet opus, sed qui tantum credit in eum qui peccatores justificat, hinc, inquam, homini, si justitia detur, datur non quasi merces debita, sed gratis et ex gratuito Dei proposito, cui placuit hujus hominis fidem acceptare ad justitiam; atqui constat ex jam citatâ Scripturâ quòd justitia Abraham fuit data, ex solo Dei reputantis nutu; hoc enim significat, et reputatum est; ergo gratis data est, ergo non ex operibus, sed ob fidem; ergo et nos pariter gratis per fidem sine operibus justificamur.
6. Tali hominis beatitudinem, cui Deus gratis sine

Crucifixum ubique in viis, in plateis, in templis exhibit, ut hanc victimam semper et ubique offeramus.

CAPUT IV.

1. Quid ergo dicimus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?
2. Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.
3. Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam.
4. Et autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.
5. Et vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impii, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratie Dei.
6. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus.
7. Beati, quorum remissa sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.
8. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.
9. Beatitude ergo hæc in circumcissione tantum manet? an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abraham fides ad justitiam.
10. Quomodo ergo reputata est? in circumcissione, an in præputio? Non in circumcissione, sed in præputio.
11. Et signum accepit circumcissionis, signaculum justitie fidei, quæ est in præputio; ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam;
12. Et sit pater circumcissionis, non fidei tantum qui sunt ex circumcissione, sed fidei qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abraham.
13. Non enim per legem promissio Abraham, aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei.
14. Si enim qui ex lege, hæretici sunt, exinanita est fides, abolita est promissio.
15. Lex enim iram operatur: ubi enim non est lex, non prævaricatio.
16. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firmas sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solus, sed et ei qui ex fide est Abraham, qui pater est omnium nostrorum.
17. (Sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te) ante Deum, cui credidit, qui vivificat mortuos, et vocat ea que non sunt, tanquam ea que sunt;
18. Qui contra spem in spem credidit, fietet pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum.
19. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam ferè centum esset annorum, et emortuum vulvam Saræ.
20. In repositione etiam Dei non hesitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo;
21. Plenissime sciens quia quæcumque promissum, potens est et facere.

Deo, pro nobis et pro aliis. Vide et proxim in fine cap. 4.

CHAPITRE IV.

1. Mais quel avantage dirons-nous donc qu'Abraham, notre père, a eu selon la chair?
2. Car si Abraham a été justifié par ses œuvres, il a de quoi se glorifier, mais non devant Dieu.
3. Car, que dit l'Écriture? Abraham crut ce que Dieu lui avait dit, et sa foi lui fut imputée à justice.
4. Or la récompense qui se donne à quelqu'un pour ses œuvres, ne lui est pas imputée comme une grâce, mais comme une dette.
5. Et, au contraire, lorsqu'un homme sans faire des œuvres, croit en celui qui justifie le pécheur, sa foi lui est imputée à justice, selon le décret de la grâce de Dieu.
6. C'est ainsi que David dit qu'un homme est heureux, à qui Dieu impute la justice, sans les œuvres.
7. Heureux ceux dont les iniquités sont pardonnées, et dont les péchés sont couverts.
8. Heureux celui à qui Dieu n'a point imputé de péché.
9. Or, ce bonheur n'est-il que pour les circoncis? n'est-il point aussi pour les incirconcis? car nous venons de dire que la foi d'Abraham lui fut imputée à justice.
10. Quand donc lui a-t-elle été imputée à justice? est-ce après qu'il a été circoncis, ou lorsqu'il était encore incirconcis? Ce n'a point été après qu'il eut reçu la circoncision, mais avant qu'il l'eût reçue.
11. Et il reçut la marque de la circoncision, comme le sceau de la justice qu'il avait eue par la foi, lorsqu'il était encore incirconcis, afin qu'il fût le père de tous ceux qui croient n'étant point circoncis, et que leur foi leur fut imputée à justice.
12. Et afin qu'il fût le père des circoncis qui non seulement ont reçu la circoncision, mais qui suivent aussi les traces de la foi qu'eut notre père Abraham, lorsqu'il était encore incirconcis.
13. Car ce n'est point par la loi que doit s'accomplir la promesse faite à Abraham ou à sa race, de lui donner tout le monde pour héritage, mais par la justice de la foi.
14. Car si ceux qui appartiennent à la loi sont les héritiers, la loi devient inutile, et la promesse de Dieu sans effet.
15. Car la loi produit la colère, puisque, lorsqu'il n'y a point de loi, il n'y a point de violation de la loi.
16. Ainsi c'est par la foi, afin que nous le soyons par grâce, et que la promesse demeure ferme pour tous ses enfants, non seulement pour ceux qui ont reçu la loi, mais encore pour ceux qui suivent la loi d'Abraham, qui est le père de nous tous.
17. (Selon qu'il est écrit: Je vous ai établi père de plusieurs nations) et qui l'est devant Dieu, auquel il a cru, comme à celui qui ranime les morts, et appelle ce qui n'est point comme ce qui est.
18. En sorte qu'il espéra contre toute espérance, et qu'il crut qu'il deviendrait le père de plusieurs nations, selon qu'il lui avait été dit: Votre postérité sera sans nombre.
19. Et il ne s'affaiblit point dans sa foi: il ne considéra point qu'étant âgé de cent ans, sa chair était morte, et que la vertu de concevoir était éteinte dans Sara.
20. Il n'hésita point, et il n'eut pas la moindre défiance de la promesse que Dieu lui avait faite; il se fortifia par la foi, rendant gloire à Dieu,
21. Etant pleinement persuadé qu'il est tout puissant pour faire tout ce qu'il a promis.

22. Ideo et reputatum est illi ad justitiam.
25. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam;
24. Sed et propter nos, quibus reputabitur creditibus in eum qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum à mortuis;
25. Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.

Ipsius Abraham exemplo, qui Pater circumcissionis dicitur, quia primus omnium fuit circumcisus, et circumcissionis præceptum pro se et suis posteris accepit; illius, inquam, patriarchæ exemplum confirmat Apostolus suam de gratiâ per fidem justificatione doctrinam in cap. 5 tradidit.

§ 1 et 2, probat Abraham justificationem non fuisse per opera legalia, aut per circumcissionem.

§ 5 naque ad 19 probat multis rationibus justificationem fuisse per fidem.

Ac 1^a per hæc Genes. 15 verba; Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam; et per rationem in hæc verba fundatum, v. 5, 4, 5.

2^a Auctoritate Davidis, Psal. 51, gratiam justificationem prophetice describens, v. 6, 7, 8.

3^a Ex tempore, quo Abraham justificatus est, quindecim circiter annis ante circumcissionem, v. 9, 10.

PARAPHRASIS.

1. Si fide justificatur homo sine operibus, quid ergo dicemus de Abraham Patre nostro, qui Deo fuit gratissimus? quam igitur habuit justitiam? an operum, an fidei?
2. Certissime, non operum; si enim ex operibus externis justificatus esset Abraham, haberet quidem unde gloriaretur apud homines, qui vident externa; sed non haberet apud Deum, qui cor et animum hominis inprimis intuetur; et ideò opera externa sine fide facta non estimat; sicque politice tantum justitiam esse Abraham; ac certissime non politice tantum justitiam est, sed verè, interne et coram Deo; ergo non per opera tantum externa, sed per fidem.
3. Id aperte declarat sacra Scriptura, Genes. 15. *Credidit Abraham Deo; et hæc Abraham fides à Deo fuit illi imputata ad justitiam.*
4. Juxta quæ verba sic ratiocinor: Homini qui opus exerceat, merces reponditur, non gratis, sed ex justitia, et tanquam quid ei debitum.
5. E contra verò homini, qui nullum exercet opus, sed qui tantum credit in eum qui peccatores justificat, hinc, inquam, homini, si justitia detur, datur non quasi merces debita, sed gratis et ex gratuito Dei proposito, cui placuit hujus hominis fidem acceptare ad justitiam; atqui constat ex jam citatâ Scripturâ quòd justitia Abraham fuit data, ex solo Dei reputantis nutu; hoc enim significat, et *reputatum est; ergo gratis data est, ergo non ex operibus, sed ob fidem; ergo et nos pariter gratis per fidem sine operibus justificamur.*
6. Tali hominis beatitudinem, cui Deus gratis sine

22. C'est pour cette raison que sa foi lui a été imputée à justice.

25. Or, ce n'est pas pour lui seul qu'il est écrit que sa foi lui a été imputée à justice;

24. Mais aussi pour nous, à qui elle sera imputée de même, si nous croyons en celui qui a ressuscité d'entre les morts Jésus-Christ notre Seigneur,

25. Qui a été livré à la mort pour nos péchés, et qui est ressuscité pour notre justification.

ANALYSIS.

4^a Ex eo quòd circumcisio fuit signaculum justitie jam adeptus in præputio per fidem; ergo ipsa justitia posterior.

5^a Ex myterio significato per justificationem Abraham incircumcisus; scilicet, quòd amicus forent per fidem in Christum justificandi.

6^a Ex præmissione à Deo factâ Abraham, quòd futurus esset hæres mundi; hæc præmissio absolutâ est, à legis operibus independens; imò redderetur irrita, si à legis observantiâ dependeret; completur autem certissime per fidem. Ideò non per legem, sed per fidem fit justificatio. Hoc in stabilitate,

§ 18, 19, 20, 21, 22, magnifice describit fidem Abraham. Denique concludit, asserens ideò ad nos per Scripturam transmissam esse Abraham justificationem per fidem; ut nos fidei Abraham sectatores, illius et justitie esseamus particeps.

PARAPHRASIS.

1. Si fide justificatur homo sine operibus, quid ergo dicemus de Abraham Patre nostro, qui Deo fuit gratissimus? quam igitur habuit justitiam? an operum, an fidei?
2. Certissime, non operum; si enim ex operibus externis justificatus esset Abraham, haberet quidem unde gloriaretur apud homines, qui vident externa; sed non haberet apud Deum, qui cor et animum hominis inprimis intuetur; et ideò opera externa sine fide facta non estimat; sicque politice tantum justitiam esse Abraham; ac certissime non politice tantum justitiam est, sed verè, interne et coram Deo; ergo non per opera tantum externa, sed per fidem.
3. Id aperte declarat sacra Scriptura, Genes. 15. *Credidit Abraham Deo; et hæc Abraham fides à Deo fuit illi imputata ad justitiam.*
4. Juxta quæ verba sic ratiocinor: Homini qui opus exerceat, merces reponditur, non gratis, sed ex justitia, et tanquam quid ei debitum.
5. E contra verò homini, qui nullum exercet opus, sed qui tantum credit in eum qui peccatores justificat, hinc, inquam, homini, si justitia detur, datur non quasi merces debita, sed gratis et ex gratuito Dei proposito, cui placuit hujus hominis fidem acceptare ad justitiam; atqui constat ex jam citatâ Scripturâ quòd justitia Abraham fuit data, ex solo Dei reputantis nutu; hoc enim significat, et *reputatum est; ergo gratis data est, ergo non ex operibus, sed ob fidem; ergo et nos pariter gratis per fidem sine operibus justificamur.*
6. Tali hominis beatitudinem, cui Deus gratis sine

Genes. 22. Eadem ergo fide, quæ Deo placuit Abraham ab initio, eadem et placuit in processu et usque in finem; nec ulla fuisse justitiam Abraham operis, in qua fides non influxerit.

Et hinc intellige quomodo D. Jacobus de fide Abraham in immolatione Isaac dicat idem quod hic D. Paulus dicit de fide ejusdem Abraham, circa ortum Isaac; et quidem uterque recte, quia parum par est ratio, et, ut dictum est, fides in omnia justitiam opera induit. Hinc etiam intelliges, si bene omnia perpendas, quod Apostolus hic non de nudâ fide loquitur, sed de fide vivâ, operante, obediens, et de fide vestitâ operibus spei, charitatis, obedientiæ; qualis scilicet fuit fides Abraham, Deum vocantem secuti, reclusâ patriâ; in Deum sperantis, Deo in omnibus obediens, etiam sibi humiliter parati. Et hinc conciliabis D. Paulum fidei justificationem tribuentem, eum D. Jacobo justificationem operibus attribuente, Jac. 2. v. 21; et utique vere et recte, si bene intelligantur. D. Paulus enim loquitur de fide bonis operibus vestitâ; D. autem Jacobus de bonis operibus factis, seu, quorum fides sit principium, mater et alitrix. Sed quare sic diverso modo locuti sunt? quia contrariis oppugnantur errores. D. Paulus agens contra eos qui fidem negligentes, gloriantur de justitiâ quæ est ex operibus, commendat justitiam quæ est ex fide, dicitque Abraham non fuisse justificatum ex operibus, sed scilicet præcedentibus. D. autem Jacobus agens contra eos qui, perceptâ fide, torpescunt otio, et pulchritate se per eandem fidem, utpote justificatos, posse salvari, etsi bona opera non haberent, commendat opera, et dicit Abraham ex operibus esse justificatum, sed quæ fidem subsequuta sunt. Ostendit autem Jacobus se à Paulo non dissentire, sed concordare, cum spatium dicat: *Vicâ quoniam fides cooperatur operibus illius, et ex operibus fides consummata est. Videtis quoniam ex operibus justificatur homo et non fide tantum.*

Hæc ex D. Anselmo; et ipse ex D. Augustino, lib. de Fide et Operibus, cap. 4, qui D. Augustinus putat D. Jacobum hæc scripsisse contra eos qui D. Paulum male intelligebant, et ejus doctrinâ abutebantur.

Fides itaque est omnis justitiæ, primæ, secundæ, etc., radix. Justitiam inchoat, conservat, auget; omnium virtutum supernaturalium mater, nutritrix. Quomodo itaque fervore et studio cum Apostolis orandum: *Domine, adauge mihi fidem, ut in fide et ex fide vivens, in justitiâ continue cresciam!* Sic nulli fides viva, operans, ut sit nulli justitiâ in meritis abundans.

putare fidem ad justitiam, vel pro justitiâ, aliud imputare justitiam.

Vers. 4. — *Et autem qui operatur*, etc. In eo quod dixit fidem Abraham fuisse ei reputatam ad justitiam, sonat gratia, quia fides promissionum Dei gratiæ ininitur.

Vers. 5. — *Et verò qui non operatur* (id est, qui non affert sua opera sive natura viribus facta, nec ex his quærent aut sperat justitiam, quasi mercedem, his delinquent, credenti autem in eum qui justificat impiam, repu-

Vers. 4. — *Et autem qui operatur*. Ex eo quod Scriptura dicit: *Credidit et reputatum est, etc.*, infert Apostolus, non ex operibus Abraham fuisse justificatum, sed per fidem.

Hoc enim est discrimen inter opera et fidem, quod operi debetur merces; quod autem fidei datur, gratis datur. Itaque sensus est: *Ei, qui operi meritorium exercet, merces non gratis rependitur, sed ex justitiâ.*

Vers. 5. — *Et verò qui non operatur*. *Credenti autem*; id est, sed qui tantum credit in eum qui justificat peccatores, reputatur fides, datur justitiâ, non quasi merces debita, sed gratis et ex solo reputantis nutu; seu secundum promissionem gratiæ ejus, id est, ex gratuito Dei proposito, quia placuit ei hanc fidem acceptare et reputare ad justitiam, tum primam, tum secundam.

Hæc verba, secundum propositum, non sunt in Græco, nec in Syriaco, nec in aliis versionibus; habet tamen ea Ambrosius et alii antiqui; et explicant bene quid significet *reputatum est, etc.*, et cur hoc verbo usa sit Scriptura: nimirum ut indicet quod fides ex natura suâ non pariat justitiam, nec fidei debetur justitiâ tanquam debitum, sed ex gratuito et liberali decreto Dei, quo statuit ad actum fidei formate, seu ad actum contritionis gratiam justificationem dare.

Ad perfructum Apostoli ratiocinium, adde quod subintelligit; atque constat ex scripturâ jam citatâ, justitiam Abraham datam fuisse gratis, seu tanquam donum gratuitum; hoc enim significat verbo, et reputatum, etc.; ergo non ex operibus, data enim fuisset ut merces, sed per fidem justificatus est.

Resume totum, et juxta mentem Apostoli applica argumentum: Abraham, Judæorum pater secundum carnem, et omnium fidelium pater secundum spiritum, gratis et per fidem justificatus est; per fidem factus est amicus Dei, et fidelium omnium pater et norma; ergo et nos gratis per fidem et gratiam Christi justificamur. Gratis, 1. quia per meritum Christi, non per opera nostra; 2. quia fides, quæ hæc Christi merita nobis applicat, parum Dei donum est, Christi meritorum fructus.

OBSERVATIO MORALIS.

Gratis creatus sum; gratis redemptus sum; gratis justificatus sum; totum ergo Dei gratiâ sum, id quod sum; gratis è nihilo naturali per potentiam illius extractus; gratis è nihilo peccati per fidem obductus; totum ergo me debet Deo Creatori, Redemptori, Justificatori; o Deus, tripliciter tuius cordis mei Deus; unicum cor meum posside saltem integrum.

tatur fides ejus ad justitiam, id est, hic per fidem justificatur. Abraham justificatus est gratis per fidem, quia scilicet credidit Deo, qui suâ gratiâ justificat impiam; non autem, quia bene suo marito operatus est, aut quia suis bonis operibus meritus est hanc justitiam; ergo et nunc hæc justificatio impis et peccatoribus obtingit, non ex eorum operibus et meritis, sed gratis ex fide Christi, quem Deus proponit nobis redemptorem et propitiatorem. Nam quod datur per fidem et gratiam, non auferretur, sed gratis; quod vero de-

ALTERA OBSERVATIO ET PRAXIS.

Gratiâ Dei sum id omne quod sum, in me nihil meum, nisi mendacium et peccatum: ubi est ergo gloriatio mea? Apoge præsumptio, omnique falsa in propriis meritis confidentia aut elevatio; totus ex Deo sum; totus ergo Deo per Christum semper esse volo: hoc ut ita sit: *Domine, adauge fidem meam*, quæ nihil meum mihi continue demonstret, tuamque erga me misericordiam semper exhibeat; sic in mentis ego jugiter confusus, humilitatus et annihilatus ero, in te solus confidam et glorior.

Quò major fides, eò minor superbia, majorque cordis humilitas. Fides humilitatis mater; sicut quò majus luminare, eò minor illuminati orbis umbra; sic quò major mentis fides, eò minor cordis tumor et umbra, seu vanitas.

Hinc semper orandum: *Domine, adauge fidem.*

Vers. 6. — *Sicut et David dicit beatitudinem nominis*. Davidis auctoritate, et consequenter legis ipsius testimonio, confirmat justitiam sine operum merito ex Dei misericordiâ provenire. Quomodo enim et David, rex ille propheticus, describens hanc quæ nobis per Evangelium contingit beatitudinem, quæ scilicet Deus homini justitiam gratis dat sine operibus, dicit: *Beatus, etc.*; temporis beatitudinem predicat, quo natus est Christus, sicut Dominus ipse ait, Math. 16: *Multi reges et prophete cupierunt videre que videtis*. Ambrosius.

ACCEPTO FERT. Gr. 177. Idem verbum, quod nosier interpres vertit supra, reputat, nunc accepto fert, mox impunit.

Vers. 7. — *Beati quorum remissa sunt*. Adsum Davidis verba, quæ citat D. Paulus, et in quibus nulla fit operum mentio: *Beati illi, quibus remissa, ablata et gratis condonata sunt iniquitates; et quorum ideo tecta sunt peccata*, quia verè ablata, deleta et per-

ur pro operibus, sive pro merito operum, merces est, non gratia. Cùm ergo justificatio Abraham et nobis obtingat gratis per fidem, sequitur eam non obtingere ex operibus, ut operum et meritorum nostrorum sit merces.

Secundum propositionem, id est, liberali decreto gratiæ Dei. Sensus est, fidem reputari ad justitiam, et ex eâ justificari hominem, non quod hic justificandi modus ad primam naturæ pertinet institutionem, sed quia Deus gratuito decreto sic ab æterno ordinavit, quo et ipsam fidem gratis dare constituit.

Vers. 8. — *Sicut et David, etc.* Pro beatitudine in Græco est *beatitudo*; quo vocato ipse justificatio significatur. Et sensus est: Simili modo etiam David, in Psal. 51, dicit et promittit hominem beatificari seu justificari, cum Deus imputat justitiam, id est, quem Deus suo judicio justum reputat absque merito operum ejus; dum scilicet nullam facit operum mentionem, sed tantum peccatorum præcedentium et gratiæ eorum remissionis. Ait enim:

Vers. 7. — *Beati quorum remissa, etc. Remissa*; gratiâ nimirum condonazione, non meritis operum, hoc enim vult probare Paulus, et hoc proprie est remittere offensas et peccata, scilicet gratis ea condonare. *Et quorum tecta sunt peccata*. Tecta, non quasi peccata in justo maneat et latent, vel quod Deo dissimulante non impunitur ad poenam. Hoc enim non patitur perspicax et integra Dei justitiâ. Sed tecta, id est, obliterata, obrita; ita ut non sint, nec existant amplius. Peccata dicuntur remitti per Dei condonatio-

gratiam remissa. Deo enim nihil tegitur, nisi quod non est.

Beati itaque illi quibus sic remissa est et deleta iniquitas, ut nullum illius appareat vestigium; seu, qui, juxta Ps. 50, sunt ad maculis peccatorum ablatus, ut sit et *super nivem dealbatus*.

Vers. 8. — *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*, quia scilicet jam plene condonatum, deletum et ablatum; imputatur enim illud Deus, si adesse; Deus quippe sentit, seu statuit de rebus, ut in se sunt.

Tria sunt in peccato: primum deviatio à lege; Græco, transgressio legis, iniquitas; secundum offensam Dei; tertium reus peccati. Beatus ille cui Deus remittit offensam, suaque misericordiâ condonatum peccatum tegit, quasi nunquam fuerit; et ideo non imputat ad poenam.

Tria sunt et in justificatione, v. g., per baptismum remissio peccatorum, infusio gratiæ sanctificationis, justitiâ quæ justè et sanctè vivitur. Beatus ille cui Deus omnia peccata sic remittit, ut et omnes poenas condonabit; beatus ille qui à peccatis expurgatus, charitatis stola tectus et amictus est; at beator ille, qui, postquam à peccatis justificatus est, et stola gratiæ sanctificantis indutus, sanctè sanctèque vivit; ita ut Deus ei peccatum non imputet, utpote qui nihil mali faciat.

Vers. 9. — *Beatitude ergo hæc in circumcissione? an etiam in præputium* (supple *addit, venit*)? Syr.: *Ista igitur beatitudo super circumcissionem? an super præputium* (ita)? Itaque hæc duo verba, tantum manet, addita sunt ab interprete nostro.

Citatam scripturam Apostolus applicat ad suum intentionem principale, nempe omnium justificationem

nem, legi verò per infusionem justitiâ, id est, gratiæ et charitatis; hæc etiam sunt vestes spirituales et pulcherrimas, quibus amice multitas per peccatum induciâ tegitur et ornatur: hæc est enim stola illa prima, quæ indutus est filius prodigus, Luc. 15. Hæc etiam est vestis nuptialis, de qua dicit Christus, Math. 22: *Amice, quomodo hæc intrasti, non habens vestem nuptialem?*

Vers. 8. — *Beatus vir, etc.* Dicitur autem Deus peccatum non imputare, quia cum delet ac remittit homini peccatum, non jam eum amplius habet pro peccatore; quippe qui peccato remisso jam peccator esse deservit. Sensus ergo est: Beatus est vir cui Deus peccatum condonavit, et consequenter non amplius illud ei imputat, quem deinceps Deus protegit, ne faciat peccatum, quod illi imputet, etc. Beatus, imò beator est, qui postquam à peccatis expurgatus est, justè deinceps vivit, omnique studio vitat peccata, ita ut nihil mali faciat, quod ei Deus in peccatum imputare posset.

Vers. 9. — *Beatitude ergo hæc in circumcissione tantum manet, an etiam in præputio?* Hæc beatificatio seu justificatio de qua David loquitur, tantum contingit Judæis circumcisis? q. d.: Ex etatis Davidis verbis clarè concludere possitis, à Judæis, quibus hæc ejus beatitudo et justitiâ non ad solos circumcisos, sed etiam ad gentes pertinet. Justificatio ergo opus est non legis, quam volis arrogatis, à Judæis, sed gratiæ, quæ communis est omnibus, tam gentibus quam Judæis.

sine operibus fieri. Hæc felicitas, de qua David, cui contingit an circumcisis, seu Judæis tantum? an etiam et incircumcisus, seu gentilibus? Ut conveniat quod etiam gentilibus convenit, rursus considerat locum Scripturæ de Abraham.

VERS. 10. — DICITUR ENIM QUÆ... QUOMODO ERGO... id est, qualis, et in quo statu, existabat Abraham, quando fuit justificatus: an circumcisis? an præputiatus? Constat ex Scripturâ quod erat adhuc præputiatus, quando credidit ex suo semine nasciturum Christum, per quem benedicerentur omnes gentes, et òh, hæc fides suam justificationem est Abraham. Ergo non solum ad circumcisos, sed etiam ad præputiatus spectat hæc felicitas justificationis; ergo et illa non obtinetur per circumcisionem et opera, sed per fidem in Christum, qua gentibus et Judæis communis est. Itaque hic ex tempore quo justificatus est Abraham, scilicet quatuordecim saltem annis antequam circumcisis fuerit, probat Abraham per fidem, non per circumcisionem, adeptum esse justitiam; et idem gentilibus sicut et Abraham per fidem justificari.

VERS. 11. — ET SIGNUM ACCIPI CIRCUMCISIONIS. GR.: *Signaculum justitiæ fidei, quæ in præputio (sine est).* SYR.: *Signum fidei tuæ, quæ fuerit in præputio.* Quarta hæc continetur probatio, justificationem Abraham non fuisse ex circumcissione, quandoquidem circumcissionem recepit in signum justitiæ quam præputiatus adeptus erat; sique circumcisio fuit justificatione posterior.

ET SIGNUM. SYR.: *Signum enim. Et idem ac quia, quia recepit circumcissionem, quæ signum erat fidei, quæ Deus inerat cum eo et ejus posteritati, ut patet Genes. 17. Potest et dici quod signum erat fidei suæ, de Messia è suo semine nascituro, et idem in generationis membro fiebat. Hinc Ambrosius dicit: Credens se filium habiturum, hujus rei signum accipit, quam credidit, ut quid credens, justificatus sit, conerneret. Ambrosius. Hinc utrumque in paraphr.*

SIGNACULUM JUSTITIÆ: accipit, inquam, circumcissionem, ut signaculum justitiæ, quam per fidem acciperet nondum circumcisis. Signum autem et sigillum

Dicitur enim quia reputata est Abraham fides ad justificationem. Abraham ante legem, inò ante circumcissionem justificatus est, non ex circumcissione, aliisque operibus legis, utpote quæ nondum erant, sed ex fide. Unde et circumcissionem postea accepit, ut esset signum justitiæ acceptæ per fidem. Ergo justitia hæc non est ex lege et circumcissione, nec pro lege et circumcissione sola, sed pro omnibus, qui fidem Abraham secutur.

VERS. 10. — *Quomodo ergo reputata est? In circumcissione, an in præputio?* Sensus est: Qualis et quo in statu erat Abraham, quando ei fides ad justitiam reputata est? Nam circumcisis jam erat, an adhuc præputiatus? *Non in circumcissione, sed in præputio, hoc est, nondum circumcisis, sed adhuc habenti præputium.* Ergo justitia Abraham non tantum pertinet ad vos, ó Judæi, sed etiam ad præputiatus gentiles. Rursum ergo Abraham est justificatus, non ex circumcissione, nec ex operibus legis, ex quibus vos, ó Judæi, dicitis petendam esse omnem justitiam; sed ex fide et gratiâ, quæ communis est tam incircumcisus quam circumcisis.

rem supponunt cujus sunt signum et sigillum; prius erat ergo fides et fœdes et justitia, quam circumcisis.

UT SIT PATER OMNIUM CREUDENTIUM; et hæc quæ continetur ratio, sumpta ex mysterio significato, scilicet quod per Christum ex fide forent omnes justificandi. Itaque, idem Abraham adhuc præputiatus per fidem justificatus est, ut ait Pater omnium creudentium; SYR.: *Uiresset pater eorum omnium qui credituri essent ex præputio; id est, ut esset pater omnium qui, manente præputio, credunt; seu gentiliùm incircumcisorum, qui credunt; ET REPUTETUR ET ILLIS AD JUSTITIAM, id est, ut et illis præputiatis gentilibus fides imputetur ad justitiam, sicut et Abraham præputiatus fuit imputata.*

EX hoc incircumcisorum numero sum, quos ex tempore valebas, ó Deus bone! et quem, per tuam summam misericordiam, in baptismo ex fide Christi justificari decreveras. Gratias immortales pro tanto, tali et tam gratuito beneficio! Da percipere quod cupis; da mihi fidem vivam, fidem operantem; da per fidem suam in justitiâ vivere, et in regno caelorum recumbam cum Abraham, Isaac et Jacob.

VERS. 12. — ET SIT PATER CIRCUMCISIONIS... id est, ut esset pater Judæorum circumcisorum, si non tantum circumcisi, sed si etiam sectatores fidei quam præputiatus adhuc Abraham professus est, et quam circumcisis protestatus est.

Ad plenorem horum versuum intelligentiam, adverte quod duo successively fuerunt in Abraham, præputium et circumcisio. Abraham præputiatus adhuc habens credidit Deo, et suâ fide justificatus est; post hæc autem justificatus ex fide adeptum, et circumcisis est. Quare circumcisis, quando quidem justus erat? *In signum et in signaculum: id est, in probationem fidei suæ, et in signaculum justitiæ, per fidem adeptæ.*

Ex parte Abraham circumcisio signum erat et protestatio fidei, quam habuerat, et quam seipsum habebat de Messia, è suo semine nascituro; et idem hoc signum in generationis membro gerebat impressum. Ex parte

VERS. 11. — *Et signum accipit circumcissionis, signaculum justitiæ fidei: quæ est in præputio.* Circumcisio erat signaculum, id est, signum justitiæ, quo scilicet testificatur Deus Abraham justitiam certam esse de legitimâ, justitiâ, inquam, adeptam ante per fidem, cum adhuc esset præputiatus. Sensus hujusmodi est: Abraham jam ante justificatus per fidem, postea accepit signum circumcissionis, id est, ipsam circumcissionem, quæ pro signo data fuit illi et ejus posteritati.

Ut si (Abraham) pater omnium creudentium per præputium, id est, omnium in præputio non tantum, pota omnium gentiliùm. *Et reputetur et illis ad justitiam, ut eorum fides eis reputetur ad justitiam, et ex fide suâ illi quoque justificentur, sicut Abraham ex fide suâ justificatus est.*

VERS. 12. — *Et sit pater circumcissionis, etc.* Vult enim ostendere Paulus Abraham esse patrem omnium creudentium, gentiliùm quoque ad Judæorum. Porro circumcisio talis fuit signum, non its tantum qui sunt ex circumcissione, id est, non solum Judæis, sed et illis (gentilibus) qui sectantur vestigia fidei, quæ est (id

Dei, circumcisio Abraham erat ratificatio, obfirmatio, et declaratio justitiæ, ob fidem suam ei date. Sed quare Deus hæc duo voluit in Abraham, scilicet, quod præputiatus fide suâ justificaretur; et quod jam fide justificatus circumcideretur; et circumcissionis signum, fidem suam de Messia, ex se nascituro, protestaretur? Ut amborum populorum pater esset Abraham; gentiliùm quidem, qui præputiati crederent in Christum Abraham filium; ut illis præputiatis, sicut Abraham præputiatus, fides imputaretur ad justitiam. Judæorum vero circumcisorum pater esset, non quoad carnem tantum, semen enim Abraham sunt; non quoad circumcissionem tantum; Abraham enim pater circumcissionis, prior ipse circumcisis est, et circumcissionis præceptum accepit pro se et posteris suis; sed et secundum spiritum et religionem, si credant in Christum, et fides imitentur, quam præputiatus Abraham habuit, et quam circumcisis protestatus est suæ circumcissionis signo.

Hoc signum idem accipiebant filii Abraham, ut scirentur esse ejus filii, qui credens Deo, hoc signum acceperat, ut æquali essent paternæ fidei; ut crederent in Jesum Abraham promissum. Ambrosius, seu diaconus Hilarius, ut putant.

Fides, non circumcisio, germanos facit Abraham filios: sicut Abraham, fide suâ, non circumcissione, factus est justus, Dei amicus, ita Judæi, non suâ carnali circumcissione, præcisæ, sed suâ in Christum fide, sicut spirituales Abraham filii et amici Dei.

Circumcisio erat signum et protestatio fidei in Christum venturum; Judæorum igitur circumcisio hæc fide destituta, est quasi crumena vacua, ait Theophylactus: ne signum quidem est, ait D. Chrys., quia signum inane, nullius rei signum.

Ex dicitis intellige quam merito in suis officiis canet Ecclesia: *Pater fidei nostræ Abraham summus, in Dominicâ Quinquagesimæ, et sacerdos ad altare fideiùm nomine, vocet Abraham patriarcham nostrum.* Pater, seu patriarcha noster est, qui nobis preit exemplo, prior creditit. Pater fidei nostræ, quia eadem credidit quæ nos: cum hoc discrimine quod

est, quod fuit et oportuit in præputio patris nostri Abraham, cum scilicet Abraham adhuc esset præputiatus et gentilis.

VERS. 15. — *Non enim per legem promissio Abraham, etc.* Abraham promissa fuit benedictio, id est, justitia et salus omnium gentium, non per legem et circumcissionem, sed ante eam, ex eo, quia creditit Deo; ergo postea Abraham hujus promissionis, benedictionis et justitiæ particeps quoque fuit, non per opera legis, sed per fidem. In fide enim, non in lege hæc justitiam constituturæ voluit Deus; et in fide, non in lege, inò ante legem, justitiam hæc accepit Abraham, ut esset exemplar posterorum, significans eos, non ex lege, sed ex fide pariter justificandos esse. *Ut hæres esset mundi, ut scilicet in semine ejus benedicerentur omnes gentes.* Hæc enim est promissio facta Abraham, Gen. 22, ut nimirum Abraham fides, benedictio et filius, scilicet Christus, omnes gentes sibi subiret, sique regnum Christi per omnes hæc gentes dilataretur, et per hoc eas omnes in ipso benedicendas. Nam Christum mundi heredem etiam Paulinus canit in persona Dei Patris dicens:

S. S. XXIV

credidit in Christum, è suo semine nasciturum, in quo benedicendæ erant omnes gentes; nos vero credimus in Christum, Abraham filium, per quem nos Deus benedixit omni benedictione spirituali in caelestibus. Tota itaque hæc Abraham paternitas, et nostra filio spiritualis est, et in fide fundatur; eò germaniores erunt Abraham filii, quò sincerius in Christum credemus, et fideiores erimus Christo Dei et Abraham filio.

Hinc concipe quantum et qualis sit fidei thesaurus! quæ nos in Christum, et per Christum, tunc cum omnibus qui fuerunt, et erunt in mundo sanctis; tum cum fidelibus, tum simpliciter fidelibus. Quam magnificendus hic thesaurus! quam accuratè servandus, augendus, per frequentes actus fidei!

VERS. 15. — *NON ENIM PER LEGEM PROMISSIO. SYR.: Non enim per legem extitit promissum ipsi Abraham et semini ejus ut esset hæres mundi, sed, etc.* Probat Apostolus Abraham, omnium creudentium, etiam præputiatorum esse patrem; simul et argumento novo ex promissione Dei sumpto, prolata justitiam, nec Abraham, nec nobis obtingere, aut per circumcissionem, aut per legem, aut per legis opera, sed per fidem; tale autem est argumentum Apostoli: Promisit Deus Abraham et posteris ejus quod futurus esset totius mundi hæres per Messiam filium ejus; respicit ad illud Genes. 22: *Benedicentur in te omnes gentes.* Ad hæc promissio non facta est per legem, seu sub conditione servandi legem, quæ nondum erat; et quæ, ut dicit ad Gal. 5, v. 17, longè fuit posterior; sed per et propter justitiam fidei, seu propter justitiam quam acquisivit Abraham credendo et obediendo Deo. Ergo et ejus promissionis adimpletio independentes est à lege et legis operibus; sed fit per gratiam fidei.

VERS. 14. — *SI ENIM QUI EX LEGE HÆREDES SUNT.* Si enim illi soli qui legem observant, hæres sunt bonorum Abraham promissionum, EXINATA EST, inanis et vacua facta est Abraham fides tam hœdita, nullusque ejus fructus.

ABOLITA EST PROMISSIO; inò nulla erit divina promissio illi facta; nulla in Abraham, quia ante legem; nulla in posteris Abraham, quia legis prævaricatorum.

Postula hinc, et dabo tibi gentes hereditatam tuam, et possessionem tuam terram terræ. Psal. 45 de quo rursus Apostolus, Hebr. 1: Quæ concessit hereditatem universorum. Hæc est promissio, benedictio, et hereditas Abraham, scilicet Ecclesia toto orbe diffusa, quæ est regnum fideiùm, in quo rex est Christus; pater et patriarcha est Abraham.

VERS. 14. — *Si enim qui ex lege, etc.* Hæres, scilicet promissionis et benedictionis Abraham jam dicitur. Urget et perurgit Apostolus tam hæc quam ad Galat. 5, justitiam nobis obtingere ex fide, non ex lege, et legis operibus, quia si per legem obtingeret, non per fidem, sequeretur ignis absurdum, scilicet fidei et promissionem Abraham esse abolitam et abrogatam. Abraham enim promissa est benedictio, non ex lege, utpote ante legem, sed ex fide, quia scilicet credidit Deo promittenti. Rursus, si ex lege datur justitia, ergo non ex promissione; pugnant enim lex et promissio; lex et fides (fides enim respondet promissioni, estque promissionis acceptatio et applicatio), quia promissio libera est et liberalis, quodque promissum est datur liberaliter, gratuito, et ex gratiâ,

(Quatre.)

VERS. 15.—LEX ENIM IRAM OPERATUR, SYR.: *Significat lex et effectrix irae*, quia lex sine Christi fide et gratia, quae impletur, est impossibilis observari; hincque tantum abest ut benedictionem, iustitiam, hereditatem Abraham promissam causet, quin potius iram, indignationem et vindictam divinam operatur. Non quidem per se, et ex institutione sua, sed per accidens, ratione infirmitatis humane: quia sic lex est occasio peccationis, seu transgressionis mandatorum, et consequenter indignationis divinae: *UT ENIM NON EST LEX, ET PRÆCEPTUM, IN NON EST LEGIS TRANSGRESSIO.*

Lex manifestans peccati malitiam, auget gravitatem peccati contra hanc legem commissi: fit enim ex scientia, et ideo gravius quam quod ex ignorantia.

VERS. 16.—IDEO EX FIDE, GR.: *Propter hoc ex fide, SYR.: Propiterea ex fide quae per gratiam est, justificamur, ut vera sit promissio totius ejus semini, etc.* id est, *ideo ex fide*, obvenit hereditas promissa, ET SECUNDUM GRATIAM: 1° in detur tantum domum gratuitum, non vero tanquam debitum; *VERUM SIT PROMISSIO*, non vero esse firmam promissionem, seu, ut *firmam sit promissio*. Altera datur ratio, cur ex fide; 2° in firma sit divina promissio, et compleatur in omni semine, seu posteritate Abraham.

NON ET QUI EX LEGE EST, SOLUM; id est, non solum in Judaeo qui legem recepit, sed ET ET QUI EX FIDE EST; sed etiam in gentili, qui Abraham fidem sectatur:

QUI PATER EST OMNIUM NOSTRUM, id est, qui Abraham, omnium nostrum, tam gentium quam Judaeorum, pater est, si non carnali generatione, certe spirituali: per similitudinem fidei et religionis.

Supponit Apostolus duas in Dei promissione quali quod verò ex lege et operibus legis datur, id datur non gratuito, nec ex gratia, sed ex iustitia, id est ex merito operum.

VERS. 15.—*Lex enim iram operatur*, quia nimirum lex causa et occasio est, non benedictionis, non iustitiae, non hereditatis, sed peccationis, et consequenter maledictionis, irae et vindictae divinae; non enim lex est lex, nec peccatio, sive transgressio, id est, ubi lex non est, locum non habet transgressio; quemadmodum et contra, ubi lex, ibi transgressio. Ex qua lex quasi per antiphrasim, concupiscentiam avertendi: nam semper nitimur in vetitum, intelligimus lex jugatur fidei et gratiae, quae legem adiuvat, et concupiscentiam reprimit, quod intendit Apostolus; et Scopus enim ejus est ostendere necessitatem fidei et gratiae Christi, ad omnes homines homines deducere, ut iustitiam et salutem assequantur.

VERS. 16.—*Ideo ex fide*, ut secundum gratiam firmam sit promissio omni semini: id est, inquit, ex fide, ut promissio agnoscat gratiam et iustitiam; et rursum, ut promissio firmetur ac rata sit super universum semen Abraham, id est, tam ad gentiles quam ad Judaeos extensa, ut qui omnes in semine Abraham computantur, quia Abraham quasi patrem in fide iustitiam.

Non et qui ex lege est solum (non soli Judaeo), sed et qui ex fide est Abraham, (qui Abraham pater fidem quasi genuinus ejus filius consecratur) qui pater est omnium nostrum, tam gentium quam Judaeorum. Est, inquam, pater propagatione non carnis, sed fidei et spiritus. Nam dum Abraham fidem imitatur, tunc

tates, quod gratuita sit et firma. Si facta esset sub conditione, servandi legem, 1° gratuita non fuisset promissio, sed hereditas promissa obvenisset, quasi merces operanti debita; 2° non fuisset firma, quia lex neminem justificabat, imò damnabat; erat enim occasio peccationis, et consequenter maledictionis. Ideo non ex lege.

IDEO AUTEM EX FIDE, 1° quia quod datur fidei, datur gratis et secundum gratiam; 2° quia omnes fidei sunt capaces, tam gentiles quam Judaei, siquae promissio compleatur in omnibus: siquae Abraham pater sit multarum gentium.

VERS. 17.—*Sicut scriptum est, Genes. 17: Quia pater multarum gentium posui te.*

ANTE DEUM, citatione per parenthesis lecta; haec verba ANTE DEUM, iungenda cum praecedentibus: *Qui est, inquam, omnium nostrum pater, ante Deum*: id est, si non coram hominibus, certe ante Deum et infallibili iudicio Dei, cui nos fides commendat. *Gr. ἐνώπιον*, quod D. Chrys. et Theod. vertunt, *ad exemplum Dei*, ad instar Dei; sicut Deus omnium omnino Pater est per creationem, sic Abraham omnium omnino credentium pater est per exemplum fidei suae:

QUI CREDITUR. Hic Apostolus fidem Abraham commendat, qui creditur Deum, qui omnia potest.

QUI VIVIFICAT MORTUOS, id est, qui potest mortuam vitam dare; seu qui quos vult, suscitavit a mortuis, ET VOCAT EA QUAE NON SUNT, id est, non existentia vocat è nihilo, et ea facit existere; qui regale imperium habet in non existentia et existentia; vocat, et sunt. Creditur, inquam, Deum omnipotentem facile sibi praestitum quod promittit, nempe quod futurus esset pater omnium, etsi nondum esset ipsi filius, essetque senex, et Sara sterilis et aetatis procreta. Ag-

ipse Abraham per Christum suam iustitiam, gratiam et spiritum in nos quasi filios suos transfundit, nosque sibi adsciscit et adoptat.

VERS. 17.—*Sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te*, id est, constitui te, videlicet praedicatione ac proposito certissimo.

ANTE DEUM CUI CREDITUR. Posui te patrem ante Deum, id est, in praesentia et decreto divino, immobili, certo et irrevocabili; necdum enim Abraham acta erat poter multarum gentium; sed tantum in praesentia et praedicatione Dei. Abraham vero est pater omnium nostrorum, non potestate carnali, quae est coram hominibus, sed spirituali, quae est coram Deo, cui creditur. Dicitur haec paternitas esse coram Deo, quia fundata est in fide, quae hominem Deo commendat.

QUI VIVIFICAT MORTUOS, et vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt: proprie Deus vivificat mortuos, cum eis a morte resuscitat. Hic enim verbis Paulus commendat Dei omnipotentiam, q. d.: Sicut Deus potest suscitare mortuos, ita potest facere, ut gentes nate in paganismo spiritaliter renascantur per fidem, sicut filii Abraham, idque creditur Abraham, cum creditur Deo dicens: *Patrem multarum gentium posui te*.

Deus vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt, quia Deus aequale habet imperium in ea quae non sunt, facit ut sint: verbi gratia, hic facit ut gentes, quae non erant, sint filii Abraham.

Ubi nota: Dei vocare est creare et facere; omnia enim possibilia, cum nondum acta sunt, sunt tamen

tur hic, non de oblatione Isaac, sed de ejus ortu promissio. Itaque intelligendus est textus de emortuo corpore Abraham et Sara quibus dedit Deus generandi virtutem: potest tamen etiam Apostolus alludere ad Isaac immolationem, quod Abraham immolavit, credens Deum à mortuis illum posse suscitare.

VERS. 18.—*QUI CONTRA SPEM IN SPEM CREDIT*, id est, qui Abraham ita creditur, ut ex Dei gratia et divina promissione speraret quod secundum naturae vires erat impossibile. *Contra spem naturae*, seu naturalis potentiae generativae, *creditur in spem gratiae et divinae potentiae, UT FIERET*, id est, quod fieret PATER... SECUNDUM QUOD DICTUM EST EI, Genes. 15: *Sic erit semen tuum*, nempe, *ut stella caeli*; quod ex citato loco subaudiatur.

VERS. 19.—*ET NON INFORMATUS EST IN FIDE*, id est, non facilitatis fides ejus, nec consideravit corpus suum emortuum, respectu virtutis generativae, seu ineptum ad sobolem habendam; cum JAN FERER ENTUR, nonaginta novem.

ET EMORTUAM VULVAM SARAE, conceptum non aptum, utpote nonagenarium.

VERS. 20.—*IN REPRIMITIONE ETIAM DEI NON ILESTANT DIFFIDENTIA*, GR.: *In reprimitionem, seu contra reprimitionem, etc., non disceptavit, seu disputavit*; id est, ne minimam quidem diffidit de Dei promissio; SED CONFORTATUS EST FIDE, DASS GLORIAM DEO; sed forti et firma fide creditur, et absque ulla hesitatione, et latent in omnipotentia Dei, quasi in virtute et semine, et cum Deus suo Jussu illa inde evocat, hoc ipso facit ut sint; Dei enim dicere et vocare est efficax, adeoque est, quod nostrum facere. Ita S. Chrysost.

VERS. 18.—*Qui (Abraham) contra spem naturae, et naturalis potentiae generativae in spem creditur*, id est, in rem speratam gratiae et promissionis divinae, creditur, inquam, quod sequitur: *Ut fieret pater multarum gentium*, id est, seu futurum patrem multarum gentium. Nota: Sicuti sperare desperata, est sperare contra spem, sic et credere futura, quorum nulla est spes, est credere contra spem; quod scilicet seni Abraham, et sterili Sara, nascetur Isaac, qui ipsam promissit Deus. Ita Theophyl., Anselm., Theodor.

SECUNDUM QUOD DICTUM EST EI: *Sic erit semen tuum*, Precesserat illud Dei ad Abraham: *Suspice coram, et numerus stellarum, et poteris*. Tum sequitur: *Sic erit semen tuum*, scilicet, sicut stellae innumerabiles.

VERS. 19.—*Et non informatus est fide*, etc., id est, nullam passus infirmitatem aut vacillationem fidei circa promissionem divinam.

Nec consideravit corpus suum emortuum, id est, praesentio iam emortuum et impotens ad generandum.

Cum jam ferè centum esset annorum, dicit autem ferè centum annorum, id est, uno mihis. Habebat enim annos nonaginta novem.

ET EMORTUAM VULVAM SARAE. Verè Abraham tunc fuisse impotentem praesentio iam generandum ex qua liberet femina, sed divino miraculo redditam et fuisse virtutem, qui ex Sara, Cetura, et quaevisque aliis proles suscitare et generare posset. Ita D. Thomas.

VERS. 20.—*In reprimitione etiam Dei non hesitavit diffidentia*, etc. Quavis Abraham audita promissione quiescivit, sed quasi disceptavit dicens Deo: *Potestne contentis nascetur filius, et Sara nonagenaria pariet?* Non tamen id fecit ex incredulitate, sed ex admiratione. Sensus est: Nulla laboravit incredulitate, ut ad promissionem Dei audiam hesitaret.

haec fide dedit Deo gloriam, profertis eum esse summè veracem et omnipotentem.

VERS. 21.—*PLENISSIME SCIENS*, plenissime persuasus quod Deus promissa sua possit exsequi.

VERS. 22.—*IDEO ET REPUTATUR EST*, quae mirabilis persuasio reputata est illi, etc., seu, ob tam heroicam virtutem iustificatus est.

VERS. 25.—*NON EST AUTEM SCRIPTUM TANTUM PROPTER ISECH*, Concomiter ad suum intentum principio, concludi in gratiam spirituum Abraham filiorum, asserens quod ejusdem iustitiae principes erimus, si ejusdem fidei simus imitatores. Spiritus sanctus per Moysen calumniam hanc Abraham laudem, nempe quod ob heroicam fidem suam iustificatus est, transmisit ad posteros, non propter Abraham tantummodo laudandum.

VERS. 24.—*SED ET PROPTER NOS*, sed etiam propter nostram instructionem, et ad nostram fidem provocandam; ut certi et securi simus quod filia nostra nobis ad iustitiam reputabitur; si CREDENS IN DEUM, QUI DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM SUSCITAVIT A MORTUIS.

Duplex his in verbis continetur fidei nostrae comparatio cum fide Abraham: prima in effectu; nobis reputabitur ad iustitiam sicut et illi; secunda in objecto: sicut enim Abraham creditur in eum qui suscitavit a mortuis, ita nos credimus in Deum, qui a mortuis suscitavit Dominum nostrum Jesum Christum.

VERS. 25.—*QUI TRADITUS EST*, qui Jesus Christus

Sed confortatus est fide, id est, firmè ac robusta fide suscepit Dei promissionem.

Dass gloriam Deo, Gloriam Deo tribuit Abraham credens ac profertis eum omnipotentem et in promissis veracem. Per haec enim laudatur et glorificatur Deus.

VERS. 21.—*Plenissime sciens*, etc. Plenè ac certissimè fide persuasus habens, Deum sua promissio seu quaecumque promissit, praestare posse. Nominè autem potentiam Dei, non veracitatem, quia supposita fide potentia, non erat difficile credere Deum facturum quod promiserat.

VERS. 22.—*Ideo et reputatur*, etc., scilicet eadem ratione quae et prius fides promissionis et reputata fuerat ad iustitiam, Gen. 15. Hinc manifestum est quae locutione non significat primam justificationem. Quoties enim creditur Abraham Deo, toties et fides ad iustitiam reputata est. Nam, ut supra dictum est, etiam obedientia per quam nullò modo in tentatione inventus est fidelis, reputata est et ad iustitiam, attestante Scriptura, 1 Machab. 2, et fac. 2.

VERS. 25, 24.—*Sed et propter nos*, id est, nostrae doctrinae causa, quibus reputabitur nostra fides ad iustitiam credituribus (si credamus) in eum qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, q. d.: Abraham datur et proponitur nobis in exemplum justificationis, ac profertis sicut ipse; ita et nos non ex circumcissione, lege et Moysae, sed ex fide et Christo iustitiam querere et consequi debemus.

VERS. 25.—*Qui traditus est*, etc., propter delicta sive peccata nostra abolenda.

Et resurrexit propter justificationem nostram: Scientiam esse, omne meritum Christi Salvatoris in passione ejus et morte completum fuisse, et profertis sua resurrectione cum nobis meritis, ut per ascensionem in caelum, ac caeteris, quae egi post passionem et mortem. Quae doctrina est, omnium theologorum, ut traditus in mortem Christus dicitur propter peccata nostra, id est, ut sua morte peccata peccatis nostris

traditus est à Patre suo, in mortem, PROPTER PECCATA nostra expianda, abolenda. Per antithesin, mortui Christi junxit peccata nostra, que sunt mors animæ; et resurrectioni Christi, nostram justificationem, que est nostra spiritualis resurrectio.

ET RESURREXIT PROPTER JUSTIFICATIONEM NOSTRAM; mortuus est, ut suâ morte peccata nostra, animæ nostre mortem, occideret; et resurrexit à mortuis, ut nos per illum peccatis mortui justitiæ vivamus; et cum illo et per illum IN NOBILITATE VITÆ AMBULEMUS. Hoc tamen inter mortem et resurrectionem Christi discrimen est, quod suâ morte meruit peccatorum nostrorum remissionem; suâ verò resurrectione non meruit nostram justificationem, quia non fuit opus victoris.

debitam aboleret: resurrexisset verò propter justitiam nostram, id est, ut suâ resurrectione typum quemdam nobis præferret resurgendi ad justitiam seu vitæ novitatem, secundum ea que dicuntur infra, cap. 8, vel certe, ut nobis reconciliatis ipse jam redivivus et immortalis justificationem nostram, quæ scilicet mens nostra renovetur de die in diem, et quæ inde sequi-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in præxim accuratius redigenda.

1° Ex hoc capite concepe, et altè mente reponè ideam quam de fide debemus habere quanti sit à te faciendâ hæc divina virtus; quanto ardore sit illius augmentum à te desiderandam et precibus continuis exposcendum; et quam frequenter exercendi sint actus illius.

Omnium divinarum et supernaturalium virtutum mater, alitrix et conservatrix est. Omnis omnium justitiæ primæ, secundæ, tertis, continue radix: justitiam inchoat, conservat, auget, perficit; justus ita ex fide vivit, ut nulla justis sint opera, in quæ fides non influat. Sic Abraham, omnium credentium pater et exemplar, fide, ex impio factus est justus; fide, et justo factus est justior; ac denique fide factus est justissimus, Deo gratissimus, amicus Dei. Vide vers. 2, 3; vide et vers. 4.

Sic ergo et tu, si verè fidelis es, si verè filius patriarchæ fidelium, fide jugiter vive; in omnia opera tua fides influat; illa omnia vivificet, sanctificet Deoque grata reddat. Recordare quod exterior legis, etiam evangelicæ, adimpletio, non justificat, nisi fide, charitate et spiritu Dei animetur. Vivè itaque fide anima, vivifica, sanctifica quidquid agis.

Hoc ut ita sit, hunc in Dei cultu ordinem concepe, et hæc illius ordinis œnsera rationem: Deus spiritus est, et quia spiritus, spiritu et mente vult primario coli: *In spiritu et veritate oportet eum adorare*, sit Christus Domini. Deus spiritus, universorum creator et Dominus est; hinc et corpore et universis nostris actibus et passionibus vult glorificari.

Debet ergo Deus interioris et exterius coli; ac cum hoc ordine, quod ab interiori semper incipiat omnis noster cultus exterior, et ab interiori dirigatur; interior ille sit quasi anima, exterior autem quasi corpus; interior ille cultus sit nostra vera et coram Deo justitia, exterior cultus sit quasi signaculum justitiæ, v. 11

Resurrectio itaque justitiæ nostræ typus est, non causa, sicut mors causa est. Nisi fortè dicas quod passio et resurrectio Christi sunt quasi unum opus redemptionis nostræ, unaque actio Christi completa, quæ simul et semel meruit peccatorum nostrorum remissionem et nostram justificationem. Vide Cornel. à Lap.

Hoc versu videtur tacite insinuare Apostolus, fidem nostram, fide Abrahæ majorem esse, 1° quia Abraham et Sara erant figuratè tantum mortui, Christus Jesus verè et perfecte fuit mortuus; 2° quia præterea credimus quod propter delicta nostra sit mortuus, et propter nostram justificationem suscitatus à mortuis. Vide corol. pietatis infra.

tur salutem, apud Deum promoveret.

Illud observa contra sectarios justitiam nostram in sola remissione peccatorum consistentes; Apostolum diseritè distinguere hæc duo, delictionem peccatorum et justitiam, id est, vitæ novitatem, velut justificationis nostræ partem præcipuam.

Hunc autem interiorem cultum incipit et perficit fides; ideo à fide, omnis justitiæ radice, oriatur omnis noster Dei cultus; fides influat in omnia nostra opera.

2° Ex eodem capite concepe que et qualis sit illa fides justificans de qua hinc loquitur Apostolus, et cujus exemplum nobis exhibet in Abraham; et ideo qualis debet esse et tua. Fides Abrahæ fuit non mortua sed viva; non nuda, sed omnibus patriarchis ornata; non timida, pusillanimitas, et humiliter de Deo sentiens, sed fortis, sublimis, altè et dignè de Dei majestate et omnipotentia sentiens; ipsi penitus submissa, ad omnes ejus voluntates parata, etiam ad unigeniti Filii sui immolationem. Hæc fuit fides patriarchæ fidelium; et hæc fide Deo summopere placuit. Vide vers. 17, 18, etc. Vide et vers. 5.

Talis sit et tua, si Deo placere velis; sit viva, firma, stabilis, spei, obedientiæ, reverentiæ virtutibus vestita; de Deo magnificè sentiens, plene persuasa de summi ejus veracitate, omnipotentia, etc., mortuos vivificans, que non sunt, vocant et creant, etc. Hæc fide plenus, crede firmiter articulos fidei, etiam naturæ captum superantes. Hæc fide firmus, in rebus arduis, in periculis, etc., *te spem, contra spem, crede*. Hæc fide roboratus visibilis et sensibilis sperne; ad æterna, invisibilia tende, aspira, anhela; et in Dei cultu sta, et quidquid accidat, persevera.

3° Ex eodem capite discè quoddam sit præcipuum fidei nostræ objectum. Abraham crediti in Deum qui vivificat mortuos, etc.; nos credimus in Deum qui suscitavit à mortuis Dominum nostrum Jesum Christum, vers. 24, 25. Mors itaque et resurrectio Christi, duo præcipua sunt fidei nostræ mysteria, circa que frequentiores à nobis exercendi sunt actus fidei. Moriens Christus victima fuit expiationis; resurgens Christus victima fuit sanctificationis; in cruce moriens, morte

suâ nostram destruxit mortem; in resurrectione suâ vitam nobis communicavit; typum et exemplar novæ vitæ dedit. Christus ergo frequenter adorandus, et moriens et resurgens; fide vivâ, mortis illius effectus, peccatorum nostrorum remissio petenda; et resurrectionis gratia et virtus invocanda.

Christe moriens et pro me moriens, sis peccatorum meorum mors; Christo resurgens, sis animæ meæ salus, vita, resurrectio.

Sed circa hoc fidei nostræ objectum, nota quod nostra fides superet Abrahæ fidem. Creditit Abraham in Deum qui suscitavit mortuos, et qui ideo poterat omnipotentia suâ, corporibus quasi emortuis Abrahæ et Saræ, dare virtutem generandi sobolem; corpora autem Abrahæ et Saræ non erant verè mortua, sed tan-

CAPUT V.

1. Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum;

2. Per quem et habemus accessum, per fidem in gratiam ipsam in quâ stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei;

3. Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur,

4. Patientia autem probationem, probatio verò spem;

5. Spes autem non confundit quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.

6. Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus, pro impiis mortuus est?

7. Viv enim pro justo quis moritur; nam pro bono forsitan quis audeat mori.

8. Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, secusdum tempus

9. Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab irâ per ipsum.

10. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.

11. Non solum autem, sed gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

12. Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverant.

13. (Usque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset.

14. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverant. Ad quod sit forma futuri.

15. Sed non sicut delictum, ita et donum: si enim unus delicto multi mortui sunt, multo magis gratis

tum figuratè. Nos verò credimus in Deum, qui Jesum Christum verè mortuum, verè à mortuis suscitavit, nunquam moriturum. Majus ergo quid credimus quam quod Abraham creditit.

Adde quod credimus præterea Jesum pro peccatis nostris verè mortuum, et propter justificationem nostram suscitatum: qui duo sunt alii articuli naturaliter incomprehensibiles; et ad quos fides nostra rursus major est, quoad objectum, fide Abrahæ. Nec hoc mirum est, si pro modo revelationis, creverit et fides. Sed bene nota quod pro modo fidei crevit et obligatio vitæ sanctioris; ubi enim Deus plus contulit, plus et exigat. Hinc Christiani debent antiquioribus fidelibus, etiam ipsis patriarchis, esse sanctiores; utpote majoribus donis præventi.

CHAPITRE V.

1. Etant donc justifiés par la foi, ayons la paix avec Dieu, par Jésus-Christ notre Seigneur.

2. Par qui aussi nous avons entrée par la foi à cette grâce dans laquelle nous sommes établis, et nous nous glorifions dans l'espérance de la gloire des enfants de Dieu.

3. Et non seulement dans cette espérance, nous nous glorifions encore dans les afflictions, sachant que l'affliction produit la patience,

4. La patience l'épreuve, et l'épreuve l'espérance.

5. Or, cette espérance ne trompe point, parce que l'amour de Dieu a été répandu dans nos cœurs par le Saint-Esprit, qui nous a été donné.

6. En effet, pourquoi, lorsque nous étions encore dans les langueurs du péché, Jésus-Christ est-il mort pour des impies dans le temps marqué?

7. Car à peine quelqu'un voudrait-il mourir pour un juste: peut-être néanmoins que quelqu'un aurait le courage de donner sa vie pour un homme de bien.

8. Mais Dieu a fait éclater son amour pour nous en ce que lors même que nous étions encore des pécheurs, Jésus-Christ est mort pour nous dans le temps marqué.

9. Maintenant donc que nous sommes justifiés par son sang, nous serons à plus forte raison délivrés par lui de la colère de Dieu.

10. Car si, lorsque nous étions ennemis de Dieu, nous avons été reconciliés avec lui par la mort de son Fils, à plus forte raison, étant maintenant reconciliés avec lui, nous serons sauvés par la vie de ce même Fils.

11. Et non seulement cela, mais nous nous glorifions même en Dieu par Jésus-Christ notre Seigneur, par qui nous avons obtenu maintenant cette réconciliation.

12. Car comme le péché est entré dans le monde par un seul homme, et la mort par le péché, et qu'ainsi la mort est passée dans tous les hommes par ce seul homme en qui tous ont péché.

13. (Car le fait à toujours été dans le monde jusqu'à la loi; néanmoins la loi n'étant point encore, le péché n'était pas imputé;

14. Cependant la mort a exercé son règne depuis Adam jusqu'à Moïse, même à l'égard de ceux qui n'ont pas péché par une transgression semblable à celle d'Adam, qui est la figure du futur.

15. Mais il n'en est pas de la grâce comme du péché; car, si par le péché d'un seul plusieurs sont morts, la miséricorde et le don de Dieu s'est répandu

traditus est à Patre suo, in mortem, PROPTER PECCATA nostra expiandi, abolenda. Per antithesin, mortui Christi junxit peccata nostra, que sunt mors animæ; et resurrectioni Christi, nostram justificationem, que est nostra spiritualis resurrectio.

ET RESURREXIT PROPTER JUSTIFICATIONEM NOSTRAM; mortuus est, ut suâ morte peccata nostra, animæ nostre mortem, occideret; et resurrexit à mortuis, ut nos per illum peccatis mortui justitiæ vivamus; et cum illo et per illum IN NOBILITATE VITÆ AMELEMUS. Hoc tamen inter mortem et resurrectionem Christi discrimen est, quod suâ morte meruit peccatorum nostrorum remissionem; suâ verò resurrectione non meruit nostram justificationem, quia non fuit opus viatoris.

debitam aboleret: resurrexisset verò propter justitiam nostram, id est, ut suâ resurrectione typum quemdam nobis præferret resurgendi ad justitiam seu vitæ novitatem, secundum ea que dicuntur infra, cap. 8, vel certe, ut nobis reconciliatis ipse jam redivivus et immortalis justificationem nostram, quæ scilicet mens nostra renovetur de die in diem, et quæ inde sequi-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in præxim accuratius redigenda.

1° Ex hoc capite concepe, et altè mente reponè ideam quam de fide debemus habere quanti sit à te faciendâ hæc divina virtus; quanto ardore sit illius augmentum à te desiderandam et precibus continuis exposcendum; et quam frequenter exercendi sint actus illius.

Omnium divinarum et supernaturalium virtutum mater, alitrix et conservatrix est. Omnis omnium justitiæ primæ, secundæ, tertis, continue radix: justitiam inchoat, conservat, auget, perficit; justus ita ex fide vivit, ut nulla justis sint opera, in quæ fides non influat. Sic Abraham, omnium credentium pater et exemplar, fide, ex impio factus est justus; fide, et justo factus est justior; ac denique fide factus est justissimus, Deo gratissimus, amicus Dei. Vide vers. 2, 3; vide et vers. 4.

Sic ergo et tu, si verè fidelis es, si verè filius patriarchæ fidelium, fide jugiter vive; in omnia opera tua fides influat; illa omnia vivificet, sanctificet Deoque grata reddat. Recordare quod exterior legis, etiam evangelicæ, adimpletio, non justificat, nisi fide, charitate et spiritu Dei animetur. Vivè itaque fide anima, vivifica, sanctifica quidquid agis.

Hoc ut ita sit, hunc in Dei cultu ordinem concepe, et hæc illius ordinis œnsera rationem: Deus spiritus est, et quia spiritus, spiritu et mente vult primario coli: *In spiritu et veritate oportet eum adorare*, sit Christus Domini. Deus spiritus, universorum creator et Dominus est; hinc et corpore et universis nostris actibus et passionibus vult glorificari.

Debet ergo Deus interioris et exterioris colit; ac cum hoc ordine, quod ab interiori semper incipiat omnis noster cultus exterior, et ab interiori dirigatur; interior ille sit quasi anima, exterior autem quasi corpus; interior ille cultus sit nostra vera et coram Deo justitia, exterior cultus sit quasi signaculum justitiæ, v. 11

Resurrectio itaque justitiæ nostræ typus est, non causa, sicut mors causa est. Nisi fortè dicas quod passio et resurrectio Christi sunt quasi unum opus redemptionis nostræ, unaque actio Christi completa, quæ simul et semel meruit peccatorum nostrorum remissionem et nostram justificationem. Vide Cornel. à Lap.

Hoc versu videtur tacite insinuare Apostolus, fidem nostram, fide Abrahæ majorem esse, 1° quia Abraham et Sara erant figuratè tantum mortui, Christus Jesus verè et perfecte fuit mortuus; 2° quia præterea credimus quod propter delicta nostra sit mortuus, et propter nostram justificationem suscitatus à mortuis. Vide corol. pietatis infra.

tur salutem, apud Deum promoveret.

Illud observa contra sectarios justitiam nostram in sola remissione peccatorum consistentes; Apostolum diseritè distinguere hæc duo, delictionem peccatorum et justitiam, id est, vitæ novitatem, velut justificationis nostræ partem præcipuam.

Hunc autem interiorem cultum incipit et perficit fides; ideo à fide, omnis justitiæ radice, oriatur omnis noster Dei cultus; fides influat in omnia nostra opera.

2° Ex eodem capite concepe que et qualis sit illa fides justificans de qua hinc loquitur Apostolus, et cujus exemplum nobis exhibet in Abraham; et ideo qualis debet esse et tua. Fides Abrahæ fuit non mortua sed viva; non nuda, sed omnibus patriarchis ornata; non timida, pusillanimis, et humiliter de Deo sentiens, sed fortis, sublimis, altè et dignè de Dei majestate et omnipotentia sentiens; ipsi penitus submissa, ad omnes ejus voluntates parata, etiam ad unigeniti Filii sui immolationem. Hæc fuit fides patriarchæ fidelium; et hæc fide Deo summopere placuit. Vide vers. 17, 18, etc. Vide et vers. 5.

Talis sit et tua, si Deo placere velis; sit viva, firma, stabilis, spei, obedientiæ, reverentiæ virtutibus vestita; de Deo magnificè sentiens, plene persuasa de summi ejus veracitate, omnipotentia, etc., mortuos vivificans, que non sunt, vocant et creant, etc. Hæc fide plenus, crede firmiter articulos fidei, etiam naturæ captum superantes. Hæc fide firmus, in rebus arduis, in periculis, etc., *te spem, contra spem, crede*. Hæc fide roboratus visibilis et sensibilis sperne; ad æterna, invisibilia tende, aspira, anhila; et in Dei cultu sta, et quidquid accidat, persevera.

3° Ex eodem capite discè quoddam sit præcipuum fidei nostræ objectum. Abraham crediti in Deum qui vivificat mortuos, etc.; nos credimus in Deum qui suscitavit à mortuis Dominum nostrum Jesum Christum, vers. 24, 25. Mors itaque et resurrectio Christi, duo præcipua sunt fidei nostræ mysteria, circa que frequentiores à nobis exercendi sunt actus fidei. Moriens Christus victima fuit expiationis; resurgens Christus victima fuit sanctificationis; in cruce moriens, morte

suâ nostram destruxit mortem; in resurrectione suâ vitam nobis communicavit; typum et exemplar novæ vitæ dedit. Christus ergo frequenter adorandus, et moriens et resurgens; fide vivâ, mortis illius effectus, peccatorum nostrorum remissio petenda; et resurrectionis gratia et virtus invocanda.

Christe moriens et pro me moriens, sis peccatorum meorum mors; Christo resurgens, sis animæ meæ salus, vita, resurrectio.

Sed circa hoc fidei nostræ objectum, nota quod nostra fides superet Abrahæ fidem. Crediti Abraham in Deum qui suscitavit mortuos, et qui ideo poterat omnipotentia suâ, corporibus quasi emortuis Abrahæ et Saræ, dare virtutem generandi sobolem; corpora autem Abrahæ et Saræ non erant verè mortua, sed tan-

CAPUT V.

1. Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum;

2. Per quem et habemus accessum, per fidem in gratiam ipsam in quâ stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei;

3. Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur,

4. Patientia autem probationem, probatio verò spem;

5. Spes autem non confundit quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.

6. Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus, pro impiis mortuus est?

7. Viv enim pro justo quis moritur; nam pro bono forsitan quis audeat mori.

8. Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, secusdum tempus

9. Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab irâ per ipsum.

10. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.

11. Non solum autem, sed gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

12. Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverant.

13. (Usque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset.

14. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, et ita in omnes homines peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ qui est forma futuri.

15. Sed non sicut delictum, ita et donum: si enim unus delicto multi mortui sunt, multo magis gratia

tum figuratè. Nos verò credimus in Deum, qui Jesum Christum verè mortuum, verè à mortuis suscitavit, nunquam moriturum. Majus ergo quid credimus quam quod Abraham crediti.

Adde quod credimus præterea Jesum pro peccatis nostris verè mortuum, et propter justificationem nostram suscitatum: qui duo sunt alii articuli naturaliter incomprehensibiles; et ad quos fides nostra rursus major est, quoad objectum, fide Abrahæ. Nec hoc mirum est, si pro modo revelationis, creverit et fides. Sed bene nota quod pro modo fidei crevit et obligatio vitæ sanctioris; ubi enim Deus plus contulit, plus et exigat. Hinc Christiani debent antiquioribus fidelibus, etiam ipsis patriarchis, esse sanctiores; utpote majoribus donis præventi.

CHAPITRE V.

1. Etant donc justifiés par la foi, ayons la paix avec Dieu, par Jésus-Christ notre Seigneur.

2. Par qui aussi nous avons entrée par la foi à cette grâce dans laquelle nous sommes établis, et nous nous glorifions dans l'espérance de la gloire des enfants de Dieu.

3. Et non seulement dans cette espérance, nous nous glorifions encore dans les afflictions, sachant que l'affliction produit la patience,

4. La patience l'épreuve, et l'épreuve l'espérance.

5. Or, cette espérance ne trompe point, parce que l'amour de Dieu a été répandu dans nos cœurs par le Saint-Esprit, qui nous a été donné.

6. En effet, pourquoi, lorsque nous étions encore dans les langueurs du péché, Jésus-Christ est-il mort pour des impies dans le temps marqué?

7. Car à peine quelqu'un voudrait-il mourir pour un juste: peut-être néanmoins que quelqu'un aurait le courage de donner sa vie pour un homme de bien.

8. Mais Dieu a fait éclater son amour pour nous en ce que lors même que nous étions encore des pécheurs, Jésus-Christ est mort pour nous dans le temps marqué.

9. Maintenant donc que nous sommes justifiés par son sang, nous serons à plus forte raison délivrés par lui de la colère de Dieu.

10. Car si, lorsque nous étions ennemis de Dieu, nous avons été reconciliés avec lui par la mort de son Fils, à plus forte raison, étant maintenant reconciliés avec lui, nous serons sauvés par la vie de ce même Fils.

11. Et non seulement cela, mais nous nous glorifions même en Dieu par Jésus-Christ notre Seigneur, par qui nous avons obtenu maintenant cette réconciliation. ®

12. Car comme le péché est entré dans le monde par un seul homme, et la mort par le péché, et qu'ainsi la mort est passée dans tous les hommes par ce seul homme en qui tous ont péché.

13. (Car le fait à toujours été dans le monde jusqu'à la loi; néanmoins la loi n'étant point encore, le péché n'était pas imputé;

14. Cependant la mort a exercé son règne depuis Adam jusqu'à Moïse, même à l'égard de ceux qui n'ont pas péché par une transgression semblable à celle d'Adam, qui est la figure du futur.

15. Mais il n'en est pas de la grâce comme du péché; car, si par le péché d'un seul plusieurs sont morts, la miséricorde et le don de Dieu s'est répandu

Dei et donum in gratiâ unius hominis Jesu Christi in plures abundavit;

16. Et non sicut per unum peccatum, ita et donum; nam iudicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem;

17. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, donationis et justitiæ accipientes, in vitâ regnabunt per unum Jesum Christum;

18. legitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ.

19. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam iusti constituentur multi.

20. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum; ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.

21. Ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum.

Sinilitudine, in superioribus capitulis, nostrâ justificationis, ex fide Jesu Christi; mox disserit de hujus justificationis effectibus, ex quibus illius excellentia et celsitudo demonstratur.

Primus ergo nostræ justificationis effectus est pax et tranquillitas conscientiæ nostræ, per Jesu Christi mediatoris nostri meritum, § 1.

Secundus, adeptio filiorum Dei, et hæc ob causam, gloriam et exultationem in spe felicitatis æternæ, filiis Dei preparat, § 2.

Tertius, gaudium et exultatio in ipsis afflictionibus, ut pote hinc æternæ felicitatis affluens; quam affinitatem pulchrâ gratitudine demonstrat Apostolus, § 3, 4, 5.

Hinc filiorum Dei gloriam sperandi, duo nobis firmissima fundamenta statuit: duo scilicet, divini in nos amoris argumenta, nimirum, Spiritus sancti in cordibus

beaucoup plus abondamment sur plusieurs, par la grâce d'un seul homme, qui est Jésus-Christ:

16. Et il n'en est pas de ce don, comme du péché, car nous avons été condamnés par le jugement de Dieu pour un seul péché; au lieu que nous sommes justifiés par la grâce après plusieurs péchés:

17. Si donc, à cause du péché d'un seul, la mort a régné par un seul; à plus forte raison ceux qui reçoivent l'abondance de la grâce, et du don de la justice, régneront dans la vie par un seul qui est Jésus-Christ:

18. Comme donc c'est par le péché d'un seul que tous les hommes sont tombés dans la condamnation, ainsi c'est par la justice d'un seul que tous les hommes reçoivent la justification de la vie.

19. Car comme plusieurs sont devenus pécheurs par la désobéissance d'un seul, ainsi plusieurs seront rendus justes par l'obéissance d'un seul.

20. Or la loi est survenue pour donner lieu à l'abondance du péché; mais où il y a eu abondance de péché, il y a eu une surabondance de grâce.

21. Afin que, comme le péché avait régné en donnant la mort, la grâce de même regne par la justice en donnant la vie éternelle par Jésus-Christ notre Seigneur.

ANALYSIS.

nostris diffusionem, et Christi mortem, pro nobis adhuc peccatoribus; quam Christi charitatem miræ exagant, § 6, 7, 8, 9, 10.

Quantus nostræ justificationis effectus, est quod gloriamur in ipso Deo, ut Patre nostro, et in Jesu Christo, nostro reconciliatore, § 11.

Ut autem hujus nostri cum Deo reconciliatoris accessitalem comincet, rem ab origine petit, § 12.

Ad peccatum, originalem nostræ corruptionis causam inducit, ut Christum, nostræ justitiæ fontem, ostendat, § 12, 13, 14.

Utrumque ergo Adamum et Christum comparat, opponit, Christum Adamo præponit, § 15, 16, 17.

Ac denique, § 18, concludit quod sicut per Adæ inobedientiam peccatores facti sumus, sic per Christi obedientiam, justitiam et vitam æternam adipiscimur.

PARAPHRASIS.

1. Quandoquidem ergo ex fide, et per fidem in Christum, propter delicta nostra traditum, justificati, et à peccatis nostris immutati sumus, pacem habeamus erga Deum, pacato de tranquillo sinu animo, et à mali conscientie terroribus libero; utpote Deo reconciliati, per Dominum nostrum Jesum Christum, mediatorem nostrum;

2. Per unum habuimus accessum ad hæc reconciliationis gratiam, in qua constanter perseveramus et de qua gloriamur, sperantes gloriam filii Dei preparatam.

3, 4. Non solum autem gloriamur in spe future filii Dei gloriæ; sed etiam gloriamur et exultamus in tribulationibus, utpote hinc gloriæ affluens; scimus enim quod afflictio parit patientiam, patientia probatam, proleto spem;

5. Spes autem divina nos re speratâ non frustrabitur, aut frustratis pudore afficiet; quandoquidem Dei charitas et liberalitas effusa et profusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datas est nobis ut

hereditatis æternæ pigmus; tale pigmus qui dedit, quid delegabit?

6. Præterea, ad quid Christus, pro nobis adhuc impii, et peccatorum infirmitate languentibus, tempore præscripto mortuus est, nisi ut suam in nos charitatem ostenderet, spemque nostram firmaret?

7. Vix enim pro alio, licet justo, quis moritur; divi rit, quia pro justo, et sibi benefico, fortè quis sustinet mori.

8. In hoc autem Deus suam in nos charitatem demonstrat admirabilem, quod Christus pro nobis, non sanctis, sed peccatoribus; non amicis, sed inimicis suis, tempore opportuno, mortuus est.

9. Quod si tantum beneficium præstitit lupis, quanto magis nos, nunc per ipsius sanguinem justificatos, Deoque reconciliatos, servabit ab ira Dei in iudicio?

10. Si enim nos, adhuc inimicis, Deo per mortem suam reconciliavit, multo magis reconciliatos salvabit, per vitam suam gloriosam et omnipotentem.

11. Non solum autem gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, aut in tribulationibus, ad hæc gloriam conductibus; sed et in ipso Deo, gloriæ centro; gloriamur, inquam, in Deo, ut Patre nostro, et gloriamur in Domino nostro Jesu Christo, per quem Deo reconciliati sumus, et in divinam ejus filiationem acciti; idque mirâ nostræ reparationis cum nostrâ perditione conveniunt.

12. Quemadmodum enim per unum hominem, Adamum scilicet, peccatum intravit in hunc mundum, et per peccatum mors, et ita omnes homines facti sunt mortales, sicut et peccatores; in Adamo enim, humani generis principio, peccaverunt omnes; ita per unum hominem, Christum scilicet, justitia, et per justitiam vita intravit in mundum.

13. Quod in Adamo peccaverint omnes homines, et consequenter quod ab Adam tempore peccatum fuerit in mundo, etiam ante legem datum, licet peccatum tunc non imputaretur, aut vix reputaretur ab hominibus suam conepiscantiam sequentibus, et legem nondum habentibus, que peccati facilitatem ipsis ostenderet, potest ex morte, effecta et pacis peccati.

14. Ab Adamo enim usque ad Moysen, per quem lex data est, mors regnavit in omnes homines, etiam in infantes, qui propriâ voluntate non peccaverunt, sicut Adam peccavit; et qui ob solum Adæ peccatum erant peccatores, et idcirco mortales, et in hoc Adamo Christi venturi, et rerum ab eo gerendarum est typus; quod sicut Adam omnibus à se natis auctor est mortis et peccati, sic Christus omnibus à se renatis auctor est justitiæ et vitæ.

15. Magnum tamen est inter Christi gratiam et Adæ peccatum discrimen; longè plura enim bona nobis conferret gratia Christi, quam Adæ peccatum invenit mala; siquidem vitam tantum abstulit hoc peccatum; gratia verò Christi, præter vitam redditam, multa

COMMENTARIA.

VERS. 1. — JUSTIFICATI ERGO EX FIDE. Mirabiles hic nostre justificationis effectus exhibet. *Justificati*, id est, à peccatis mundati, justitiam adepti, Deo reconciliati, ejusque amici facti; *ex fide*, non per legis opera, nec per vires liberi arbitrii, sed gratis, per fidem; que Dei donum est; et que primam justitiam de condigno non meretur.

PACEM HABEAMUS. *Gr.*, habemus, *egentes*, *Syr.*, habeamus. D. etiam Chrys., Theodoret., habeamus. Ad Deum. *Syr.*, apud Deum; id est, erga Deum. Sensus est; Pacato et tranquillo ante Deum sinu animo, et à mali conscientie terroribus libero, utpote Deo reconciliati, per Dominum nostrum Jesum Christum mediatorem nostrum.

Primus itaque justificationis nostræ, seu fidei justi-

VERS. 1. — *Justificati ergo ex fide*, etc., ad Deum, id est, erga Deum, cum Deo. Monet Paulus, justificatos ex fide Christi; non ex lege, pacem habere. Sensus est: Ex fide jam justificati, illud beneficium inprimis consecuti sumus, quod cum Deo pacem habeamus, id est, quod Deo sinus reconciliati, quodque cum nunc habeamus placatum, quem propter peccata nostra habebamus offensum. *Pacem*, id est, amici-

Spiritus sancti dona conferret et ipsam immortalitatem;

16. Est et aliud discrimen, quod per Christi gratiam à pluribus liberemur malis quam quæ nobis intulit Adæ peccatum: etenim ob Adæ peccatum, omnes tantum originali peccati sinu obnoxii; gratia autem Christi non ab originali tantum justificat, sed ab omnibus aliis; stæque major effectus Christi gratiæ.

17. Et sanè, si propter unius Adæ peccatum mors per illum unum peccatorem, in omnes homines regnavit, multo majori ratione il qui per fidem recipit abundantiam divinæ gratiæ, justitiæ et omnium supernaturalium donorum, regnabit in vitâ æternâ, per unius Jesu Christi meritum, quod infinitum est, et omnem omnium peccatorum multitudine supererat infinitas.

18. Sicut ergo per unius Adæ peccatum, reatus ad condemnationem in omnes homines pertransiit, sic per unius Christi justitiam, justificatio pertransiit à Christo in omnes homines, qui credunt in illum.

19. Nam sicut per unius Adæ inobedientiam multi facti sunt peccatores, sic et per unius Christi obedientiam, multi abhinc usque ad finem mundi constituentur iusti.

20. Lex equidem inter hoc peccatum, omnium peccatorum exortium, et inter hæc obedientiam, exordium novæ justitiæ, quasi de transverso intervenit; at tantum abest ut peccatum aboleretur, imò per eam factum est, ut peccatum per accidens, ut magis quam ante abundaret delictum: ubi autem occasione legis invaluit peccatum, per adventum Christi superabundat gratia.

21. Ut sicut usque ad id tempus, per universum orbem, regnavit peccatum, peccatores in mortem pertrahens, ita gratia Christi, destructo peccati regno, regnet per justitiam, que in vitam duæ æternam, per Jesu Christi Domini nostri meritum.

VERS. 2. — PER QUEM ET HABEAMUS. *Gr.*, habuimus. *Syr.*, accessimus; id est, qui Dominus noster Jesus Christus dedit nobis per fidem accessum et introitum in hæc justificationis gratiam. Deus est principalis nostre justificationis causa, Christus meritoria, fides, organum seu instrumentum quo virtus sanguinis Christi ad nos derivatur. Eadem tiam cum Deo in justificatione acceptam, habeamus, id est, conservemus.

VERS. 2. — *Per quem et habuimus accessum per fidem in gratiam istam*, justificationis et remissionis peccatorum, ex qua pax ista sequitur. Sensus Apostoli; Cujus operâ ac merito admissi et adducti sumus per fidem ad hæc gratiam, id est, beneficium justificationis. Porro notandum, etsi fides sit initium et pars quædam nostra

ides est justificationis pars, et accessus ad eam, sicut ostium in pars domus.

IX qua stamus, id est, in qua justificationis gratiâ, stamus, consistimus, perseveramus; ET GLORIAMUR IN SPE GLORIÆ FILIORUM DEI. Gr. et Syr. non habent *gloriamur*, sed tantum, *gloria Dei*, id est, et de qua gloriamur, sperantes gloriam filii Dei preparatam. *Gloriamur in spe*, donec glorietur in re.

Secundus ergo justificationis nostræ fructus est, adoptio filiorum Dei, et gloriatio in spe felicitatis æternæ, filius Dei preparatæ. In Christi sanguine regeneratus, factus sum filius Dei; sanguis Christi mihi per baptismum et per alia Sacramenta applicatus, dat mihi jus certum ad futuram filiorum Dei gloriam; spero itaque, et firmissimè spero; et in hac spe gloriari et exultare, quasi in re jam adepti, quia spes certa in pote in Christi sanguine fundata.

VERS. 5. — *NON SOLUM AUTEM, id est, nec id solum, sed non solum gloriamur in spe futura gloriæ; sed ET GLORIAMUR IN TRIBULATIONIBUS*, quas scilicet in hac vita ut Christiani patimur, et per quas nos oportet ad hanc futuram gloriam pervenire. Sicut oportet pati Christianum, et ita intrare in gloriam, sic et oportet pati Christianum, et per tribulationes intrare in gloriam, per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum celorum. Act. 14. *Gloriamur*, inquam, secundum spiritum, licet doleat et gemat infirma caro, et gloriamur de tribulationibus, ut de bona.

SCIENTES, ut qui scimus, quod tribulatio patientiam occasionaliter in nobis producit; tribulatio enim acquiritur patientia. Hæc est Dei nos affligentis voluntas; licetque divina gratia effectus.

VERS. 4. — *PATIENTIA AUTEM PROBATIONEM*, id est, patientia nos reddit probatas, expertos, à vitiosis affectibus purgatos, leuto scilicet tentationis igne. *In igne probatur aurum et argentum; homines verò recipiunt justificationis*, recte tamen et convenienter dici quod per fidem habeamus accessum et ingressum ad gratiam justificationis: quomodo per ostium ingrediamur domum, non nisi ipsam ostium pars domus sit. Fide veluti intro justificationis, eo nos ulterius adduci, et cæteris donis accedentibus simpliciter jussi sumus, ac Deo accepti ad vitam æternam; quemadmodum intrando per ostium eo qui promovetur, ut sit intra domum, in aula, aut in conclave.

In qua stamus, id est, constanter, perseveramus, erecti consistimus, firmi permanemus. In qua gratiâ, inquit, stamus, id est, manemus persistimus; in qua, id est, de qua, etiam gloriamur sub spe et certâ expectatione futura gloriæ, que preparata est et per hanc gratiam præstantia filiis Dei adoptivis.

Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, id est, sub spe, vel propter spem, seu quia speramus gloriam preparatam filii Dei. Ciprianus habet: *Gloriamur in spe charitatis Dei*. Cujus tamen lectionis sensus à priori non variat. Nam gloria Dei filii ejus adoptivi communicatur.

Primus fructus et excellentia justitiæ est pax, secundus est spes gloriæ; tertius est inagrandio animi, et lætitia in adversis ob spem gloriæ; quartus est quod per eam efficiuntur Deo amici et dilecti per charitatem; quintus est quod per eam à Deo adoptantur in filios, eoque Patre gloriamur; sextus est merces vite æternæ.

VERS. 5. — *Non solum autem, nec id solum. Non*

tabiles in camino humilitationis, Eccles. 2.

PROBATIO VERO SPem, id est, ex probatione in afflictionibus, spes constanter et securior redditur. *Deus probavit illos et invenit dignos se, Sap. 5.*

SPES AUTEM NON CONFUNDIT, quia certitudinem habet, ut mox explicabitur; certitudinem scilicet morale. Syriaca versio hos versus sic exprimit: Non ita tantum, sed etiam in oppressionibus nostris gloriamur, ut qui cognoscamus quod oppressio patientiam in nobis perficiat, patientia verbè experientiam, experientia verò spem; spes autem pudore non afficit. Ex hæc egregiâ gradatione, quam D. Augustinus miratus est, patet quod tribulatio viam parat ad gloriam; et ideo Christianus, qui gloriarur in spe gloriæ filiorum Dei, debet et de tribulationibus, que ad hanc gloriam perducunt, gloriarî, hinc.

Tertius justitiæ christianæ fructus est gloria, gaudium et exultatio in afflictionibus. Quod alios confundit et afficit tristitia, Christianam lætificat, etque dat gloriam causam. Quare? quia fides et afflictionem exhibet, non ut malum, sed ut bonum, ut pote afflicti gloriæ Dei; matrem gloriæ filiorum Dei. Afflictio patrit patientiam, patientia probationem, probatio spem; spes autem divina future gloriæ certitudinem habet, ut videbitur. Hinc D. Jacobus, cap. 1: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tribulatione variis incideritis*. Hinc D. Petrus, 1 Ep. 4, 15: *Communicantes Christi passionibus gaudeite*; hinc D. Paulus, 2 Cor. 4, 17: *Momentaneum est enim et leve tribulationis nostre æternam gloriæ pondus operatur in nobis*; hinc D. Bernardus, serm. 17 in Ps. 90: *Siquidem in tribulatione spes gloriæ, imò et ipsa in tribulatione gloria continetur*; sicut spes fructus in semine, sic et ipse fructus in semine est.

VERS. 5. — *SPES AUTEM NON CONFUNDIT*, id est, spes divina, et in Dei promissis fundata, non confundit speculum, inquit, gloriamur de eo quod dixi, id est, de gratiâ istâ.

Sed et gloriamur in tribulationibus, id est, de afflictionibus, pressuris ac persecutionibus, quas propter hanc gratiam, id est, quia Christiani sumus, patimur. Gloriamur, inquam, de deo secundum spiritum, tanquam de magno bono, licet infirma caro doleat. Nam tribulationes summopere confirmant spem electorum, quam habent de gloriâ futuri seculi.

SCIENTES quod tribulatio patientiam operatur, loquitur de justis constantibus et cordatis, qui ex tribulatione robustiores et perfectiores evadunt; non de timidis et levibus, qui tribulationi cedunt et succumbunt. Tribulatio patientiam operatur, quia nobis proficit ad patientiam.

VERS. 4. — *Patientia autem operatur probationem*, quia reddit eum qui affligitur, probatum et exploratum, et cognoscit quanti Deum et cælestia faciat, simulque eum magis ac magis repungit ab affectibus vitiosis.

PROBATIO VERÒ (operatur) spem, id est, spei robur et vigorem. Ita S. Chrysost. et Anselm. Probatio verò spem gignit, excitando eam et augendo. Qui enim jam expertus est se nullis adversis à justitiâ et veritate fidei dimotum esse, etiamsi variè tentatus sit, mirum in modum erigitur animo in spem gloriæ cælestis.

VERS. 5. — *Spes autem non confundit*, id est, non solet pudescere, quia scilicet sperantem non frustra-

rantem, pudore non afficit. Deus enim in se sperantem non fallit unquam, nec eum re speratâ frustrabitur. Unde hoc nosti? et unde tibi hæc certitudo? Ex amore Dei mihi ex duobus manifesto: 1° ex eo quod nobis Spiritum sanctum suum dedit; ex eo quod unigenitum Filium suum pro nobis adhuc peccatoribus in mortem tradidit. Et hæc duo sunt spei christianæ fundamenta; et illius firmissimæ certitudinis argumenta, quibus hic utitur Apostolus, ad firmandam spem nostram; primo quidem argumento in hoc v. 5; secundo autem à v. 6 usque ad 11.

SPES NON CONFUNDIT. Quare? quia Dei, in quem speramus, charitas et liberalitas in nobis effusa et profusa est per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, et quo divine nature consortes facti sumus, amici Dei, filii Dei, omniisque gratiâ et virtutibus ditati.

PER SPIRITUM SANCTUM QUOD... Potest quidem intelligi visibilis Spiritus sancti communicatio, facta apostolis et primis Christianis; sed debet etiam intelligi invisibilis Spiritus sancti communicatio facta nobis per baptismum et alia sacramenta; tunc enim datur Spiritus sanctus, qui per charitatem sanctificat animam, etque virtutibus ornat, et in eâ sanctificatâ et ornatâ habitat tanquam in templo.

Duplex itaque fit nobis domum in justificatione; Spiritus sanctus, increata charitas, et charitas creata.

tur, nec fallit, sed eum certò perducit ad assentionem rei speratæ à Deo. Spes, inquit Bernardus, serm. 57 in Cant., non confundit, quia infundit certitudinem; per hanc enim ipse Spiritus testimonium perhibet spiritui nostro quod sumus filii Dei. Denique spes charitate formatam intelligi, docet probatio sequens.

Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Quod dixi spem nos non confundere, patet utique ex charitate quam Deus nobis copiose exhibuit, effundendo in nos Spiritum sanctum, tanquam pignus hereditatis promissæ, per multiplicia dona que nobis impertivit; nam ex acceptis confirmamur et certi reddimur de futuris. Quæres, quoniam hic intelligitur charitas Dei? S. Chrysost., Theophyl., Ambros., Cajetan., et Toletus, respondent, quod charitas Dei sit charitas que est in ipso Deo, qua Deus nos diligit: hæc diffusa vel effusa est in cordibus nostris, quia in eis efficit charitatem; gratiam, omnique idem et virtutes Spiritus sancti. Scenndò, S. August., Bernard., Anselm., et passim doctores scholastici, imò concil. quæcumq. Trident., sess. 6, c. 7, charitatem Dei, hic intelligunt non eam que est in ipso Deo increata et donata in tempore, quam scilicet Deus nobis infundit, ut eum diligamus; illa enim proprie diffundi vel effundi dicitur, q. d. Paulus: Spes æternorum non confundit nos, quia charitatem habemus, qua Deum diligimus, sumusque Dei amici; Deus autem amicos suos in se sperantes non confundit, imò verò hisdem diligentiibus se hæc sperata æterna bona præparavit. Augustinus ita scribit: Charitas Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non quia nos ipse diligit, sed quia nos facit dilectores suos; sicut dicitur jussu Dei, quia nos justis epus curare efficiunt, et Domini salus, quia nos solvos facit. Plurimè erit sensus, si charitatem Dei utramque accipias, scilicet creatam et incretam, et de utraque bene locum explicat Origen., Theodor., Oecum., et D. Thomas; q. d. Paulus: Charitas Dei increata effudit se per charitatem creatam à se diffusam et effusam in cordibus nostris. Nam charitatis Dei in cor-

increata quippe Dei charitas sese effundit per charitatem creatam à se diffusam in cordibus nostris. Et hæc utraque charitas, hoc utramque donum est primum spei nostre fundamentum, seu filiorum Dei gloriam firmissimè speramus, quia Spiritum sanctum pignus hereditatis æternæ recipimus.

VERS. 6. — *UT QUI EXAM CARISSIMOS... Et secundum divini in nos amoris testimonium et spei nostre fundamentum, mors Christi pro nobis adhuc peccatoribus. Ad quid enim, subandi, nisi ut suam erga nos Deum charitatem ostenderet, spesque nos non confunderet, Christus, ex prescripto Patris, pro nobis adhuc inopis et peccatorum infirmatate languentibus, tempore constituto, exactis Danielis hebdomadibus, MORTUUS EST.*

VERS. 7. — *VIX ENIM PRO JUSTO QUI MORTUUS... Vix enim pro alio, licet justo, quis moritur. NAM PRO BONO, etc.; dixi nix, quia pro justo, et sibi benefico, fortè quis sustineat vitam exponere. BONUS hic est beneficus, benefactor.*

VERS. 8. — *COMMENDAT AUTEM CHARITATEM... In hoc autem Deus summam suam in nos charitatem demonstrat et illustrem reddit; quod CHRISTUS PRO VOBIS, non JUSTUS, sed peccatoribus; et ideo suis inimicis MORTUUS EST. Duo perpende in primis quod mortuus est; secundum, quod pro inimicis.*

dibus nostris effusus, secundum effectus divine erga nos charitatis intelligi debet, id est, secundum dona Spiritus sancti nobis collata ac nobis inchoata; quemadmodum ipse Paulus exponit, cum addit: *Per Spiritum sanctum qui datus est nobis*. Unde fit consequens in nobis esse et cordibus nostris inherere charitatem recipiam erga Deum. Nam præcipue dari nobis dicitur Spiritus sanctus propter donum charitatis, quod et ceteris Spiritus sancti charismatis excellentius est, et maxime necessarium.

VERS. 6. — *Ut quid enim Christus, etc.* Sensus est, Christi tantam erga nos fuisse charitatem, ut pro nobis quando adhuc eramus infirmi, hoc est, vixi peccatorum languoribus detenti, et proinde etiam inopi, id est, injusti et peccatores, mori non dubitaverit tempore à patre constituto. Tanta est Dei charitas erga nos, ut dederit nobis Spiritum sanctum, quo ex inimicis facti sumus amici; igitur non frustrabit nos spe promissionis æternæ gloriæ, quia si, cum adhuc peccatores essemus, adeo nos dilexit Christus, ut pro nobis mortem oppeteret, quanto magis nobis jam justificatis et amicis præstabit cætera que promisit?

VERS. 7. — *Vix enim pro justo quis moritur, Græcè moriturus, id est, mori paratus sit. Vix reperit aliquem inter mortales qui pro justo homine liberando velit se dare in mortem.*

Nam pro bono forsitan quis audeat mori. Dico vix reperiri qui pro justo moriatur; non simpliciter nego reperiri, quia forsitan reperitur aliquis qui id faciat, id est, pro justo et bono homine etiam mori audeat, sustineat, in animum inducat.

VERS. 8. — *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis (in hos, erga nos), quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est.* Ecce hæc est charitas Dei et Christi in nos, Sensus. Magna quidem charitas apud homines æstimatur, si, quod rarissimum est, pro justo aut bono contempnit mortem. Ad Deum enim erga nos charitatem commendat ac testatum facit, atque humanâ charitate longè majorem ostendit in eo quod pro nobis injustis et peccatoribus Christum Filium suum mori voluit.

VERS. 9. — *MULTO Igitur magis, nunc...* Multo magis igitur per ipsius sanguinem, fide nobis applicatum, justificati, per ipsius merita servabimur ad IRA DEI, in iudicio.

VERS. 10. — *SI ENIM cum inimici essemus...* Si enim adhuc inimicos, Deo, per mortem nos reconciliavit, multo magis reconciliatos salvabit per vitam suam gloriosam. Perpende antithesim inter amicos et inimicos, inter mortem et vitam. Vita continet omnipotentiam Christi, qui omnis potestas data est. Si ergo mortalis adhuc Christus, pro nobis inimicis suis, tanta fecit et passus est, quid vivus, gloriosus et omnipotens, non faciet pro suis amicis et filiis? certissime periclitet quod cepit; salvabit in aeternum quos in tempore reconciliavit. Spero non confundi; hanc certitudinem mihi prebat immensus in me amor Dei.

Mirus est hic locus ad firmandam spem nostram, præcipue ob immensitatem charitatis Dei et Christi pro nobis: vix D. Paulus ex illo potest exire et subimet ipsi satisfacere, de hac charitate cogitans et loquens. Hæc charitas, inquit, omnem superat charitatem; inter homines enim vix est ullus qui mori velit pro humo sancto, etiam benefactor; Christus autem homo Deus, pro nobis peccatoribus et inimicis suis mortuus est, et creatus et ignominiose mortuus est. Tanta passus pro peccatoribus et inimicis, quid non faciet pro reconciliatis et amicis? Si per mortem reconciliavit peccatores, quid vivens, gloriosus, omnipotens, non faciet, ut pro sanguine sui reconciliatos salvet in aeternum? Hinc quis Christianus, in sanguine Christi justificatus non speret? quis Christo non dicat: Tu es, Domine, spes mea; in te totum spero: et in mortem tuam, et in vitam tuam spero: mors tua reconciliatio mea est; vita tua gloriosa, salus mea erit; per mortem tuam Deo reconciliatus, spero et quod per vitam tuam salvaber in aeternum.

VERS. 11. — *NON solum autem; sed et gloriamur*

VERS. 9. — *Multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, sicut erimus ab ira per ipsum.* Si enim mortuus est Christus ut nos peccatores justificaret, ergo multo magis postquam per eius sanguinem, id est, passionem quâ suum sanguinem profudit, justificati sumus, per ipsius equidem merita servabimur in extremo iudicio ab ira divina, id est, vindictæ et punitione in ipso exercenda.

VERS. 10. — *Si enim cum inimici essemus, etc.* Quod dicit in *vidi* ipius, mihi sensus videtur: Filio ipsius jam vivere, nec amplius morturo, presertim cum ad dixeram ipsius desens etiam interpellat pro nobis. Diversis præpositionibus usus est Apostolus, dicendo, *per mortem, in vita*, quia in priori pretium significat et meritum redimendis; in posteriori statum eandem feliciter regnantis, ad quon per suam passionem et mortem erectus est, id est, vita immortalis et gloriosa. Tamen dico Apostolus: Si nos inimicos reconciliavit Patri Christus patiens et mortuus, quanto magis reconciliatos salvabit vivens et regnans?

VERS. 11. — *Non solum autem, reconciliati; sed et gloriamur in Deo, etc.* Gloriamur, Græce, *gloriantes*, ut participium participio respondeat; non solum reconciliati, sed et gloriantes. Gloriamur, inquam in Deo, vel et Patri, cuius filii sumus adoptione per gratiam reconciliationis; vel ut omnis nostræ salutis, reconciliationis et renovationis auctore. Sic

in Deo.... Non solum autem, supple, *gloriamur in spe glorie filiorum Dei*, et in tribulationibus ad hanc gloriam conducentibus, ut v. 5 dictum est: huc enim redit oratio. *Sed et in ipso Deo, glorie fonte et centro, gloriamur, in Deo, inquam, gloriamur per Dominum nostrum Jesum, per quem sumus cum Deo reconciliati.*

Gloriamur ergo quod cum Deo reconciliati sumus, et quia illum jam habemus Patrem, amicum, supra modum dilectorem. Gloriamur et quod, per Christum mediatorem nostram, Deo reconciliati sumus, seu quia talem et tantum habemus reconciliationis auctorem.

Quartus hic est justificationis effectus, gloriatio in Deo Patre nostro, et in Jesu Christo, reconciliatioe nostro; reconciliatioe, inquam, nobilissimo, beneficentissimo, omnium celestium benedictionum mediatore. Vids Ephes. 1, 5.

VERS. 12. — *PROPTEREA sicut per unum hominem...* Propterea, hæc particula sermonem jungit cum eo quod proxime dixit: *Per quem reconciliationem accepimus, causamque reddi, cur tali et tanto reconciliatore indigemus.*

Apostolus itaque de nostrâ cum Deo reconciliatione agens, rem, ab altiori principio repetit, seu originalem corruptionis nostræ causam ostendit. Ad scilicet peccatum; ut nostræ reparationis auctorem Christi, omnis justitiæ fontem, ostendat.

Ac 1° comparat gratiam Christi cum peccato Adæ, ostenditque in hoc utramque convenire, quod utramque ab uno homine in omnes pertransiit. Propterea, id est, propterea quod, quia, nam, sicut per unum hominem, Adamum, scilicet, ut v. 14 explicat, peccatum originale, et tota series peccatorum actualium ex originali secuta, INTRAVIT IN MUNDUM, id est, in homines incolas mundi, ET PER PECCATUM mors corporalis, et alie pene in OMNES HOMINES pertransierunt; in quo,

enim in Deo gloriamur esse passim docet et hortatur Apostolus.

VERS. 12. — *Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit.* Sicut per Adæ sumus in peccatum lapsi, ita per Christum ad justitiam rediimus. Invidiit Apostolus comparare primum hominem cum secundo, id est, Adæ cum Christo, ut si dicitur: Sicut Adæ peccat humano generi, ita Christus proficit. Propterea, quia scilicet tantâ charitate, ut jam ostendi, nos Christus amavit, ut suâ morte reconciliaret nos Patri. Pergit enim hic Apostolus ostendere magnitudinem charitatis Christi erga homines, q. d.: Propterea, id est, jam ut amplius declarem, charitatem Christi in homines, propterea dico eum esse secundum Adæ, eamque, propter charitatem et benedicta in homines collata, magis nostrum esse parentem, quam fuerit Adæ: cum hic mortis, Christus vero vitæ sit auctor filiis suis omnibus.

Et per peccatum mors, scilicet intravit in mundum: mortem corporis intelligit. Sicut enim Adæ per peccatum non solum secundum animam, sed etiam secundum corpus in deterius mutatus est, ita in omnes posteros eandem utramque corruptionem transiit.

Et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt. In quo, id est, in Adæ. Dicitur autem omnes peccasse in Adæ, tanquam in principio et radice totius generis, quoniam in lumbis ejus etiam,

scilicet Adæ, Gr. *apud* masculini generis; *aperit*, peccatum, feminini; hinc in Græco nulla æquivocatio; in quo igitur Adæ, tanquam in fonte et principio humani generis, OMNES PECCAVERUNT. Ecce primum comparationis membrum ab Apostolo positum; at impetu spiritus abruptus, alterum comparationis membrum differt usque ad v. 18: *Igitur sicut per unum delictum, etc.*; ibi enim absolvitur comparatio. Agnosendum est igitur hæc hyperbaton, quo per longam parenthesisem Apostolus et peccati originalis universalitatem confirmat, et instituta comparationis dissimilitudinem renouet.

2° Confirmat omnes in Adæ peccavisse, seu quod dixit in v. 12: *In quo omnes peccaverunt.*

VERS. 13. — *USQUE AD LEGEM ENIM PECCATUM ERAT; id est, ab Adæ usque ad legem exclusivè, seu ante legem datam, peccatum tam originale, quam actualia fuit in mundo.*

PECCATUM AUTEM NON IMPUTABAT. Gr., non imputatur, non existente lege. Juxta quon lectionem sensus est: Ibi non est lex, ibi peccatum non imputatur. Sed Syriaca versio sicut et nostra habet, non imputatur; Æthiopi, et Arabica, non reputatur; id est, vix reputatur, vix existimabatur ab hominibus solum naturam et concupiscentiam sequentibus et legem nondum habentibus, quæ peccati fœditatem ipsis ostenderet. Vel cum aliis, non imputabatur à Deo ad tantam penam; ita Gagnæus; seu non imputabatur tam graviter, cum lex scripta non esset, ut ait Dionys. Cardusianus.

VERS. 14. — *SED REGNAVIT MORS AB ADAM.* Probat effectum et potest peccati, morte scilicet, quod omnes etiam ante legem erant obnoxii peccato.

Regnavit mors, et ne fortè excipias infantes à peccato, quia rationis nondum compotes, addit: ETIAM IN EOS, QUI NON PECCAVERUNT, peccato actuali, seu propria

quando ille peccavit. Unde S. Augustinus: In quo, inquit, omnes peccaverunt, quando omnes ille unus homo fuerunt.

Apostolus aut peccatum intrasse per Adæ, sicut justitiam intravit per Christum: Per unum hominem, puta Christum, fuit justitia in mundum ingressa, et per justitiam vita. Itaque vita in omnes pertransiit, in quo omnes justificati et vivificati sunt, quoniamque ex Christo per baptismum et gratiam renati sunt.

VERS. 15. — *USQUE AD LEGEM ENIM PECCATUM ERAT IN MUNDO: vix peccato generaliter hominum, ut etiam actualia comprehenderat; morum omnium fons et focus est originale peccatum, sive ex sint transgressiones, sive non. Non solum tempore legis, quando manifesta est transgressio, verum etiam ab initio usque ad tempus quo lex data est, peccatum erat in mundo.*

Peccatum tamen non imputabatur, cum lex non esset. Negat Apostolus sine lege peccatum imputari, non simpliciter; sic enim ante legem justi fuissent omnes, juxta illud: *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*; sed imputatam transgressionem. Quia, sicut dicitur est cap. superiori, ubi non est lex, nec prævaricatio. Sed quæris: Si non imputatur peccatum ante legem, quomodo tam graviter à Deo puniuntur legibus, ut nunc mundum diluvio deleat, nunc Pentapoli incendio subvertet, Cain regem et prolixus escit super terram, etc.? Responso patet ex dictis. Nam puniti fuerunt hi omnes, non ob transgressionem

voluntate, sicut Adæ; sola itaque mortis illorum causa fuit peccatum originale.

Argumentum ergo Apostoli hoc est: Mors, quæ est poena, effectus et comes individua peccati, erat in mundo ante legem, et regnabat ab Adæ in omnes homines, etiam in illos qui actu non peccaverant, sicut Adæ ergo peccatum, quod est causa mortis, erat in omnibus hominibus, etiam infantibus, ante legem; licet tunc non reputaretur ab hominibus, nature corruptionem et solum concupiscentiam sequentibus; seu licet minus à Deo imputaretur, utpote nondum lege positivè expressè prohibuit. Et ne dicatur fuisse peccatum actualia, addit mortem tunc regnasse, etiam in eos qui actu non peccaverant, sicut Adæ, id est, in infantes; ergo ob solum peccatum originale. Græcus textus et omnes versiones Syr., Arab., Æthiopi, habent: *Qui non peccaverunt.*

IN SIMILITUDINE PRÆVARICATIONIS ADÆ, id est, peccato aliquo actuali, sicut Adæ, qui est forma futuri. Gr.: *Typus illius futuri*; Syr.: *Qui est typus ejus qui erat futurus*, id est, qui Adæus erat typus et figura Christi venturi et rerum à Christo gerendarum. Similes equidem sunt, sed in contrarium, Adæus et Christus; uterque caput et origo; ille peccati, hic gratiæ; ille mortis, hic vitæ; ille damnationis, hic salutis et gloriæ.

Adæus peccando posteritatem suam perdidit: Christus moriendo genus humanum reparavit. Adæus ergo, sui in nos peccati transfusione, figurabat Christum justitiam in nos transfundentem, quemadmodum inquit D. Chrys. Adæus omnibus à se (etiamsi de figuro non comedisset) auctor mortis existit; ejus, quod ob cibum illum introducta est: sic et Christus omnibus à se quamvis justè non agentibus, justitiæ tamen conciliator existit ejus, quam omnibus nobis per crucem largitus est.

legis alicujus à Deo positæ (neque enim data erat lex), sed propter violatam jurâ naturæ peccatis tam magnis, tanque manifestis, ut ultionem provocaret ejus qui auctor est naturæ.

VERS. 14. — *Sed regnavit mors ab Adæ usque ad Moysen.* Quamvis, inquit, ante legem peccatum non imputabatur, erat tamen in mundo, et propter hoc mors ob peccatum invidetæ regnavit, id est, gravisola est, tyrannicum exercitum in genus humanum, etiam toto eo tempore quod legem datam antecessit. Id enim est ab Adæ usque ad Moysen. Nam per peccatum mors, sive illud imputetur, sive non.

Itaque in eos qui non peccaverant in similitudinem prævaricationis Adæ: Id est mors regnavit etiam in eos qui non peccaverunt actu, ut fecit Adæ, puta in infantes; sic moriturum infantium, recte colligit Apostolus curandum peccatum; quod cum non possit esse actualia, sequitur debere esse originale contractum ex Adæ.

Qui est forma futuri. Qui Adæ est forma futuri, id est, figuram gerit, ejus qui venturus erit, scilicet Christi, quon alibi vocat novissimum Adæ, 1° Corinth. 15: sicut enim Adæ et Christus velut duo principia mutuo opposita respectu hominum. Per Adæ enim peccatum et mors intravit in mundum; per Christum justitia et vita. Sicut Adæ solus totam posteritatem peccando perdidit, ita Christus solus moriendo reparavit.

VERS. 15. — Sed non sicut delictum. Dixit versus 14 Adamum fuisse typum Christi, quia sicut ille omnibus à se natus auctor est mortis, ita Christus omnibus à se renatis, auctor est vite. Ecce similitudo. Nunc offert dissimilitudines: nec enim, ut ait D. Chrysostomus, parus sunt peccatum et gratia, mors et vita, diabolus et Deus; sed horum discrimen infinitum.

SED NON SICUT DELICTUM. Gr., *κατάκριτος*, CASUS, ruina, offensio Adami. Syr.: *At non ut lapsum; ITA ET DOMUM.* Gr., *οικονομία*, gratia, beneficium, redemptio Christi.

Si enim unus, scilicet Adami, delicto multi, id est, omnes, ut v. 18 explicat, mortui sunt, id est, facti sunt mortales; multo magis, id est, multo copiosius, gratia et misericordia Dei, in gratia unius hominis, id est, in gratia unius hominis. Syr.: *Propter unum hominem Jesum Christum; IN FLURES.* Gr., in multis. Syr., in multos; *ARENAVIT*, quos facit pro aeternitate immortales.

Nota quod plures, Gr. *πολλοί*, multa, non est hic comparatio *πολλοί* et *unus*; et *multo magis* non significat multitudinem eorum qui Christi gratia participes sunt, quasi plures Christi gratiam habent quam Adae peccatum; sed significat copiam beneficiorum Christi, scilicet Spiritus sancti dona, justitiam, perseverantiam in gratia; denique vitam aeternam.

Primum itaque discrimen inter gratiam Christi et Adae peccatum, est quod longo abundantior sit Christi gratia, seu plura conferat bona, quam peccatum Adae innoxerit mala. Minus nocuit Adamus quam profuit Christus, siquidem Adae peccatum vitam tantum abstulit; gratia vero Christi, praeter vitam reddidit, multa Spiritus sancti dona, et immortalitatem ipsam conferat. De his rursus infra, v. 17.

VERS. 16. — Et non sicut per unum delictum. Gr.: *Per unum peccatum;* Syr.: *Neque ut delictum unius, id est, nec ita se habet donum Christi, ac peccatum Adami.* Non enim sicut Adamus, per unum

VERS. 15. — Sed non sicut delictum, ita et donum; non similiter, inquam, è contrario comparata, id est, peccatum Adae in malum, et gratia Christi in bonum, cum hoc sit multo potentior et efficacior. *Delictum* hic et in sequentibus vocat quod superius peccatum. Hinc delicto et offensione opponit gratiam, donationem et gratissimum beneficium Christi, scilicet ejus redemptionem, satisfactionem, meritum gratiae et remissionis peccatorum: ex quo, quasi causa, manat effectus, donum gratiae et justitiae nobis iuharens, q. d.: Parvus fuit et exiguus casus et ruina Adae (non reparatione et gratia Christi, quia bona et beneficia Christi longe potentiora et efficaciora sunt peccato Adae.

Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, et donum in gratia (per gratiam) unius hominis Jesu Christi in plures abundantius. Nam per unius quidem hominis delictum sunt transgressionem multi, id est, omnes ex eo propagati, mortem incurrunt; verum multo magis per gratiam unius hominis Jesu Christi, id est, propter ejus merita, Deus in multos, scilicet omnes electos, vel omnes ad Christum pertinentes, gratia suae dona largitur effudit.

VERS. 16. — Et non sicut per unum peccatum, supple, Adam innoxerit omnes, ita et donum, supple, Christi, ab uno tantum peccato liberat, sed à multis, quae po-

peccatum omnes innoxerit, ita Christus ab hoc uno tantum peccato justificat, sed à multis et à variis peccatorum generibus.

Est altera dissimilitudo. Praeclit gratia Christi, in eo quod ab omnibus peccatis, non tantum originali, sed et actualibus liberat, cum ob unius Adae peccatum, unius tantum originalis peccati simus obnoxii; sicque Christi gratia potentior ad salvandum, quam Adae peccatum ad perdendum.

NAM JUDICIA, id est, sententia Dei condemnatoria, ex uno Adae peccato; **GRATIA AUTEM** Christi justificat non tantum ab hoc Adae peccato, sed et ab omnibus aliis.

VERS. 17. — Si enim unius delicto mors regnavit per unum. Syr.: *Nam si propter delictum unius regnavit mors, multo magis tu qui accipiant multitudinem illam gratiae, et doni, et justitiae, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.*

Repetit quod v. 15 dixit, sed repetit cum expressiori similitudine et dissimilitudine: similitudine quidem regni, oppositione vero mortis et vite: sicut enim Adamus regnum mortis innoxerit in mundum, ita Christus regnum vite induxit; in quo summa est abundantia gratiae, justitiae et omnium donorum; quam abundantissimam gratiam qui acceperunt, regnabunt in aeternum.

Duo sunt hominibus magna et gratissima, scilicet vita et regnum; immortalitas et summus honor. Haec duo Christus dabit omnibus justis; quippe regnabunt in perpetuum aeternitatem.

VERS. 18. — Igitur sicut per unum delictum. Syr.: *Sicut ergo propter delictum unius exiit condemnatio in omnes homines, ita propter justitiam unius futura est justificatio ad vitam omnibus hominibus.*

Hic tandem, post longam parenthesis, in qua instituta comparationis quassam ostendit disparitates, redit ad id quod incepit, v. 12; ibi incepit: *Præterea sicut, etc.* hic igitur *sicut, etc.*, id est, *sicut per unum peccatum Adae addiderunt, et addeunt. Ita Theophylactus.*

Nam judicium quidem ex uno in condemnationem; gratia autem ex multis delictis in justificationem. Iudicium, id est, reatus, scilicet fluxit ex uno peccato Adae in condemnationem, ut omnes etiam parvuli essent obnoxii condemnationi, id est, poenae damnatae, etsi non sensus, ut docent plerique scholastici. E contrario beneficium et gratia Christi ex multis delictis processit ad justificationem, ut scilicet non ab uno, sed à multis, imò ab omnibus peccatis nos justificaret. Oponeit Paulus gratiam et regnum; rursus, justificationem et condemnationem.

VERS. 17. — Si enim unius delicto mors regnavit per unum, etc. In vita regnabunt, q. d.: Adam innoxerit regnum mortis, Christus vero eminentissimus, et gratia, justitia, bonisque omnibus abundantius innoxerit regnum vite, in quo non reges fecit, ut vitam hic gratiae divinam, et postea sine morte aeternam et gloriosam adipiscamur in caelis. Ita Theophylactus. Nota: non dicit Paulus: Vita regnavit, sicut dixit: Mors regnavit, quia saevius et gloriosius sonat, justificati regnabunt in vita per Christum, quàm si dixisset: Vita regnavit in justificatis per Christum.

VERS. 18. — Igitur sicut per unum delictum in omnes

unius Adami peccatum, reatus ad condemnationem pertransiit in omnes homines, sic per unius Christi iustitiam, justificatio transit à Christo in omnes homines, qui credunt in ipsum. Sicut enim ad contrahendum Adae peccatum, necesse est ab Adamo nasci, sic ad justitiam Christi participandam, necesse est in Christo spiritualiter renasci, per baptismum scilicet, in quo resurgimus à morte peccati in Adamo contracta, ad vitam gratiae, justitiae et gloriae.

VERS. 19. — Sicut enim per inobedientiam. Quia haec doctrina magni momenti est, et quasi christianae doctrinae caput; hinc eam aliis verbis repetit, MULTOS hic dicens, quos antea dixit, OMNES; et praesens durabile, exprimitur per futurum, CONSTITUENTUR, alibi scilicet usque ad finem mundi. Ex hoc v. colligitur quod Adae peccatum fuerit inobedientia; nec obstat quod dicat Eccles. 10, 43: *Initium omnis peccati superbia*, quia ut ibidem dicitur, *initium superbiae hominis apostatare à Deo*; id est, prima pars superbiae consistit in eo quod homo nolit Deo subici, ejusque praecepta servare. Itaque Adae peccatum fuit inobedientia, non secundum actum exteriorem, ut ait hic D. Thom., sed secundum interiorem motum superbiae, quod voluit præcepto divino contra ire.

Hinc sequitur quod inobedientia sit peccatum universale et in omnibus peccatis reperitur. Ex eodem v. colligitur quod in Christo vera fuit obedientia, quae se Patris sui, ut superioris, præcepto subiecit; ac consequenter datum fuit illi à Patre moriendi præceptum; factusque est obediens usque ad mortem. Nec obstat quod dicatur mortuus ex charitate, quia, ut ait idem S. Thomas, hoc ipsum quod obediit, processit ex dilectione quam habuit ad Patrem et ad nos.

Obedientia Christi fuit perpetua, et per omne vitae tempus; hinc in singulari numero exprimitur.

PRIMA OBSERVATIO DOCTRINALIS.
Animadvertite quomodo catholicam fidem de peccato originali, ab omnibus hominibus etiam infantibus contracto, ita stabilita Apostolus, ut et omnia haereticorum subterfugia occidat.

Per unum hominem, Adamum, omnium hominum patrem et caput, peccatum, scilicet originale; hinc in singulari numero expressum, ait D. Thomas; intravit in mundum, in homines mundi incolae; et ut per peccatum, intelligas peccatum metonymice, seu poenam peccati, id est mortem, addit: Et per peccatum mors. Ergo per peccatum supra non intellexit mortem, sed peccatum propriè dictum, quod est causa mortis. Ne etiam dicas peccatum intrasse et pertransiisse in omnes homines, per solam imitationem, non per propagationem naturalem; Apostolus multoties affirmat

homines, supple, reatus pertransiit, in condemnationem, et sic per unum (Christi) justitiam, id est, meritum, quod est causa nostrae justificationis et justitiae, in omnes homines, supple donum et beneficium Christi pertransiit, scilicet in omnes homines, qui sunt ex parte Christi, ad efficiendam in eis justitiam quae perducatur ad vitam aeternam: et si dixisset, ad justificationem vitalem seu vivificam. In justificationem vitalem, quae à morte peccati ad vitam gratiae et gloriae revocatur.

peccatum intrasse in mundum per Adamum, sicut iustitia per Christum intravit; atqui iustitia non imitatione tantum, sed proprie et per se, et per regenerationem in Christo nobis communicatur; ergo pari modo peccatum in mundum intravit per Adamum.

In quo omnes peccaverunt, id est, in quo uno homine tanquam in capite omnes homines, ex decreto Dei, moraliter inclusi et contenti, peccaverunt. Equidem, illud in quo, aliqui non tantum receptores, ut Erasmus, Grotius, sed et antiquiores, v. g., D. Chrysostomus, vertunt *quatenus, in quantum.* Sed praeterquam quod haec expositio non est aequè literalis, non impedit quin ex hoc textu colligatur peccatum originale; quomodo enim omnes homines, etiam infantes peccaverunt, nisi in Adam patre suo?

Manet ergo catholica veritas, quod omnes homines etiam infantes, in Adamo, radice, parente, ac principio suo peccaverunt; et ita definitum est in concilio Arausicano, Milevitano et tandem Trident., sess. 5, c. 4. Adamus quippe pater et princeps nostrae, omnes homines continebat et representabat: omniumque hominum voluntates sic erant, ex Dei decreto, in Adami voluntatem transfusa, ut ipso Adamo peccante censeamur omnes peccasse.

Excipe Christum Dominum, Redemptorem nostrum, et propter ipsum excipe B. Bepparam Virginem, primogenitam redemptionis Filii sui filiam, ut ait S. Bernardinus.

SECUNDA OBSERVATIO DOCTRINALIS.
Adverte quomodo D. Paulus ita fidem circa peccatum Adae docet, ut circa illud nihil curiosum aut incertum dixerit. Duo tantum nos docet Apostolus: primum, quod per Adamum peccatum intravit in mundum; secundum, quod per Adae peccatum, mors transit in omnes homines.

Unam tanti doctoris inimitabilem sobrietatem, nec in incertis et inutilibus questionibus tempus teramus, his contenti quae docuit Spiritus sanctus, et quae Ecclesia delinuit, scilicet: *Quod Deus creavit hominem in aeternam vitam; et, ut est in Graeco, ad immortalitatem, id est, ut esset immortalis, si Deo paruisset et in rectitudine et innocentia, in qua creatus fuerat, perseverasset. Invidio autem diaboli peccatum intravit, et per peccatum mors repergitur in orbem terrarum.* Sap. 2, v. 25. De Eva nihil dicit Apostolus, sed de Adamo, quem solum comparat et opponit Christo, quia licet prima peccatrix Eva, Adamus tamen primaria causa fuit peccati originalis, sicut et generationis. Unde quasi certum videtur quod si non peccasset Adam, Eva sum ad nos peccatum non transfudisset. Illa enim

VERS. 19. — Sicut enim per inobedientiam unius hominis (Adae) peccatores constituti sunt multi (omnes Adae poster), ita per unius (Christi) obedientiam iusti constituentur multi, omnes scilicet qui ex Christo per fidem et gratiam renascuntur. Adverte hic quod et quantus fuerit fructus unius obedientiae, et unius obedientiae. Nota etiam Apostolum id quod prius peccatum et iustitiam dixerat, nunc inobedientiam vocare: ex quo intelligitur de actuali peccato Adae docere actuali iustitia Christi, Paulum fuisse locutum.

non erat typus Christi, ut falso dixit Ambrosiaster, sed Adamus.

TERTIA OBSERVATIO DOCTRINALIS.

Adverto quomodo in precedentibus versibus Apostolus comparat, opponat gratiam Christi cum Ade peccato, hancque illi preponat: ob id, ait D. Chrys., vocat huic, *unus, unus*, sursum ac deorsum insistit.

Ex uno facto, apud Judæos noto et recepto, aliud factum probat, quod Judæi recipere recusabant. Nimirum, ex omnium hominum condemnatione, ob unius Ade peccatum, probat omnium hominum, ex unius Christi Domini meritis justificationem, utpote Deo convenientem et creditu nobis feciliorem. Igitur si factum fuit illud, multo magis et hoc; id est, si *unus delicto mortui sunt omnes, multo magis et convenientius, ut unus hominis gratia vivat omnes.*

Est ergo hæc similitudo inter Adamum et Christum, quod sicut Adam omnes perdidit, Christus omnes reparavit. Est autem dissimilitudo multiplex: prima, quod Adam unicum peccatum nobis transmissit; Christus ab omnibus prorsus peccatis, non originali tantum, sed et actualibus liberat: et in hoc gratia Christi præcellit Ade peccatum. Altera dissimilitudo et excellentia gratiæ Christi, quod Adamus peccato suo nos originaliter justitiam gratia privavit; Christus abundantiam gratiarum, justitiæ et omnium donorum dedit: dat ergo gratiam uberiores, abundantiores, virtutes, quæ non fuissent in statu innocentie; patientiam, penitentiam, martyrium, virginitatem, apostolatam, virtutes religiosas, etc. Dat gratiam potentiores; per gratiam in Adamo perdidit, poterat homo perseverare; per gratiam Christi datur actu perseverare, et quidem in tantâ infirmitate, inter tot hostes, constituit. Dat gratiam intensiorem, in gradu intensiori et cum augmento continuo. De B. Virgine et SS. Apostolis, et aliis insignioribus sanctis dubitari non potest. Dat gratiam extensorem, ad plures se extendentem ad quos non se extendit Ade peccatum; ad Beiparam Virginem, quæ est gratiarum pelagus, et quæ plus habuit gratiæ, quam omnes alii homines; ad angelos, quos multi credunt per Christi merita justificatos. Dat gratiam sufficientiorem, cum Christi gratia sufficit non tantum ad salvandum Ade posteris, sed et infinitos homines et mundos producibiles.

QUARTA OBSERVATIO DOCTRINALIS.

Ex hæc Christi gratiæ excellentiâ collige quantum

VERS. 20. — *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum, q. d.*: Oblit et quasi furtim ad tempus breve, scilicet usque ad adventum Frangeli intravit lex in mundum, ut esset Judæorum quasi pedagogus ad Christum. *Subintravit*, dicitur quidem ad hoc ut dissolutos hominum mores restringeret, illosque duceret ad Christum, qui eos sanaret; sed indirecte ad id quod sequitur, scilicet, ut *abundaret delictum, q. d.*: Unde factum est ut abundaret delictum. Voculi enim ut, consequentiam significant, non causam.

Vitamur (enim) in rebus semper, capitinusque negata. Lex, inquit Augustinus, idæo data est, ut crescentem peccato, humiliarentur superbi, humiliati confiterentur, confessi sanarentur.

ibi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.

Christo debeamus, et quæ nos in hoc nostro lapsu statu solari possint, etiam per comparisonem ad statum innocentie deperditum. Adamus equidem fuit in gratia creatus; nos verò lapsi, per Christum accepimus abundantiam gratiæ et donationis, et justitiæ, ut ait Apost. v. 17. In Adamo, fateri, non fuit concupiscentiæ rebellio, quæ remanet in nobis etiam reatus; at hæc ipsa per Christum fit in nobis materia pugne, et victoria et triumph. Ligno vite quidem in hoc statu nostro privamur; at Christus dat nobis panem vite, sacratissimam Eucharistiam, panem qui de celo descendit, et qui dat vitam æternam. Temporaliter morimur ob Ade peccatum; at per Christum resurgemus ad vitam immortalem et gloriosam, tum animæ, tum corporis.

Gratiæ itaque immortales et æternas Christo Jesu, Redemptori nostro, qui nobis perditis redemptionem dedit abundantem, et superabundantem. Vide D. Chrys., hom. 10, hæc gratiarum Christi abundantiam mirè descendentem: Christus, inquit, non solum vulnere medicamen dedit; sed et sanitatem et pulchritudinem, et honorem et gloriam, et dignitatem longè notatam nostram superantem, etc. Multo plura dedit quam quæ debebamus, et tantò plura quanto mare immensum ad pusillam guttam colatum.

VERS. 20. — *LEX AUTEM SUBINTRAVIT...* Ne oblitum v. 15: *Ugnis ad legem peccatum erat in mundo, putaret quis per legem abolitum fuisse peccatum, oportune dicit hic Apostolus quod tantum abest, ut per legem Moysis subitum fuerit peccatum, quin potius magis invaluerit; itaque lex Moisaica subintravit, id est, quasi de transverso intervenit inter exordium peccati et exordium gratiæ, seu novæ justitiæ; UT ABUNDARET DELICTUM, ut, significat effectum, non causam. Lex quidem intravit, et data est quasi pedagogus, ut hominibus patefaceret damna peccati, eosque duceret ad Christum, qui sanaret illos; sed per eam factum est, per accidens tamen, ut magis quam ante abundaret delictum: UBI AUTEM ABUNDAVIT DELICTUM, id est, postquam autem, occasione legis, invaluit peccatum et mundus ad summum malorum venit, tunc missus est Christus, cujus adventum SUPERABUNDAVIT GRATIA.*

VERS. 21. — *UT SICUT REGNAVIT PECCATUM IN MORTUE, SYC. per mortem, ita regnet gratia per justitiam, etc. Superabundavit, inquam, gratia, ut sicut*

Sensus: Illi peccata occasione legis inundarunt, et homines corruerunt suam transgressionem, ibi redunnavit gratia, id est, benignitas et misericordia Dei peccata remittens, et dona gratificantia tribuens. Nam quomodo major iniquitas peccati, tanto major gratia remittentis; et quanto majorem peccatorum quis fuisse se agnoscit, tanto majorem gratiam sibi conficitur impensam.

VERS. 21. — *Ut sicut regnavit peccatum in morte, etc.* Sensus est: Ut, sicut regnavit, id est, longè latè dominiuum suum exercuit peccatum in morte, sive per mortem, videlicet pertrahens homines ad mortem, ita eam gratia et misericordia Dei late dominetur, adducens justitiam, et per eam produens homines ad vitam æternam, idque per meritum Redemptoris ac Domini nostri Jesu Christi.

usque ad id tempus, per universum orbem regnavit peccatum, peccatores in mortem pertrahens, tum temporalem, tum æternam, ita gratia Christi, destructio peccati regno, regnet per justitiam, quæ in vitam

Corollarium pietatis, seu in hoc capite maxime notanda ad pietatem, et in praxim accuratius redigenda.

Adnotandi quidem sunt omnes hic, v. 1, 2, 5, 11, enumerati nostre justificationis effectus, et ob eos continue Deo Patri nostro, et Domino nostro Jesu Christo, nostro reconciliatori, gratiæ agenda; illos videri in suis locis. At præsertim imprimenda in cordibus nostris duo spei nostre fundamenta, v. 5, 6. Poderet nos hominulos Dei gloriam sperare, nisi firmissimum habereamus hujus spei fundamentum: quodnam igitur est illud? Constat equidem quod Deus possit nobis suam dare gloriam; restaret tantummodo dubitandum an velit: at amor Dei in nos id asseverat. Unde verò hunc Dei in nos amorem novimus? Ex duobus: Quia *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, v. 5, et quia Christus pro nobis adhuc peccatoribus mortuus est, v. 6, 7, 8, 9, 10.* Ea duo divini in nos amoris argumenta infallibilia. Deus ita me dilexit, ut Filium suum unigenitum, pro me misero peccatore, tradiderit in mortem. Deus ita me dilexit, ut in me per baptismum justificatione, Spiritum sanctum summi nihil dederit, æternæ salutis pignus. Vide Commentar., v. 5 et 10.

Quis post talia divini amoris testimonia non speret? *Sperent in te qui noverunt nomen tuum, Psal. 9, v. 11.*

CAPUT VI.

1. Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia abundet?

2. Absit! Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?

3. An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?

4. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vite ambulemus.

5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus simul et resurrectionis erigimus.

6. Hæc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, et ultra non serviamus peccato.

7. Qui enim mortuus est, justificatus est à peccato.

8. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum Christo.

9. Scientes quod Christus resurgens ex mortuis jam non moritur; mors illi ultra non dominabitur.

10. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo.

11. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo, in Christo Jesu Domino nostro.

perducatur æternam; per Jesum Christum, qui sicut hæc justitiam in nobis efficit, ita et vitam dabit nobis æternam.

Tu es, Domine, spes mea, Psal. 90, v. 9. Mihi adhaerere Deo bonum est, et ponere in Domino Deo meo spem meam, Psal. 72, v. 8.

ALII ABSOLVENDUM.

Duplex et in Christo spei nostre fundamentum scilicet illius et mors et vita, v. 9 et 10. *Pro delictis nostris mortuus est; propter nostram justificationem surrexit.* Pro me mortuus in cruce cum lacrymis et sanguinis effusione deprecat est. Nunc in coelis vivens *apparet vultui Dei, et adhuc stigmatizatus orat pro me.* Spero itaque in mortem quam pro me luit; spero et in vitam misericordem quæ pro me gloriosus vivit. Si pro me peccatore tanta passus est mortalitas, quid pro me ponente non faciet gloriosus et omnipotens?

Tineat quidem Christianus ob peccata sua; at multo magis speret ob Christi mortem et viventis meritum. De judicio cogitans Christianus cogitet et de Christo judice: pro me mortuus est Christus, pro me orat à mortuis suscitatus; spero itaque et in æternum sperabo, et in mortem et in vitam Christi. *Eritasi me occiderit, in eum sperabo.* Spes itaque nostra, gloriola nostra, tota sit in Christo, et per Christum in Deo, v. 10.

CHAPITRE VI.

1. Que dirons-nous donc? Demeurerons-nous dans le péché pour donner lieu à cette surabondance de grâce?

2. A Dieu ne plaise! car étant une fois mort à péché, comment vivrons-nous encore dans le péché?

3. Ne savez-vous pas que nous tous qui avons été baptisés en Jésus-Christ nous avons été baptisés en sa mort?

4. Car nous avons été ensevelis avec lui par le baptême pour mourir au péché; afin que, comme Jésus-Christ est ressuscité d'entre les morts par la gloire de son Père, nous marchions aussi dans une vie nouvelle.

5. Car si nous avons été entés en lui par la ressemblance de sa mort, nous y serons aussi entés par la ressemblance de sa résurrection.

6. Sachant que notre vieil homme a été crucifié avec lui, afin que le corps du péché soit détruit, et que désormais nous ne soyons plus asservis au péché.

7. Car celui qui est mort est délivré du péché.

8. Si donc nous sommes morts avec Jésus-Christ, nous croyons que nous vivrons aussi avec Jésus-Christ.

9. Sachant que Jésus-Christ étant ressuscité d'entre les morts ne mourra plus, et que la mort n'aura plus d'empire sur lui.

10. Car quant à ce qu'il est mort, il est mort seulement une fois pour le péché; mais quant à ce qu'il vit maintenant, il vit pour Dieu.

11. Considérez-vous de même comme étant aussi mort à péché, et comme ne vivant plus que pour Dieu, en Jésus-Christ notre Seigneur.

non erat typus Christi, ut falso dixit Ambrosiaster, sed Adamus.

TERTIA OBSERVATIO DOCTRINALIS.

Adverto quomodo in precedentibus versibus Apostolus comparat, opponat gratiam Christi cum Ade peccato, hancque illi preponat: ob id, ait D. Chrys., voci huic, *unus, unus*, sursum ac deorsum insistit.

Ex uno facto, apud Judæos noto et recepto, aliud factum probat, quod Judæi recipere recusabant. Nimirum, ex omnium hominum condemnatione, ob unius Ade peccatum, probat omnium hominum, ex unius Christi Domini meritis justificationem, utpote Deo convenientem et creditu nobis feciliorem. Igitur si factum fuit illud, multo magis et hoc; id est, si *unus delicto mortui sunt omnes, multo magis et convenientius, ut unus hominis gratia vivant omnes.*

Est ergo hæc similitudo inter Adamum et Christum, quod sicut Adam omnes perdidit, Christus omnes reparavit. Est autem dissimilitudo multiplex: prima, quod Adam unicum peccatum nobis transmissit; Christus ab omnibus prorsus peccatis, non originali tantum, sed et actualibus liberat: et in hoc gratia Christi præcellit Ade peccatum. Altera dissimilitudo et excellentia gratiæ Christi, quod Adamus peccato suo nos originaliter justitiam gratia privavit; Christus abundantiam gratiarum, justitiæ et omnium donorum dedit: dat ergo gratiam uberiores, abundantiores, virtutes, quæ non fuissent in statu innocentie; patientiam, penitentiam, martyrium, virginitatem, apostolatam, virtutes religiosas, etc. Dat gratiam potentiores; per gratiam in Adamo perdidit, poterat homo perseverare; per gratiam Christi datur actu perseverare, et quidem in tantâ infirmitate, inter tot hostes, constituit. Dat gratiam intensiorem, in gradu intensiori et cum augmento continuo. De B. Virgine et SS. Apostolis, et aliis insignioribus sanctis dubitari non potest. Dat gratiam extensorem, ad plures se extendentem ad quos non se extendit Ade peccatum; ad Beiparam Virginem, quæ est gratiarum pelagus, et quæ plus habuit gratiæ, quam omnes alii homines; ad angelos, quos multi credunt per Christi merita justificatos. Dat gratiam sufficientiorem, cum Christi gratia sufficit non tantum ad salvandum Ade posteris, sed et infinitos homines et mundos producibiles.

QUARTA OBSERVATIO DOCTRINALIS.

Ex hæc Christi gratiæ excellentiâ collige quantum

VERS. 20. — *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum, q. d.:* Oblit et quasi furtim ad tempus breve, scilicet usque ad adventum Frangeli intravit lex in mundum, ut esset Judæorum quasi pedagogus ad Christum. *Subintravit*, dicitur quidem ad hoc ut dissolutos hominum mores restringeret, illosque duceret ad Christum, qui eos sanaret; sed indirecte ad id quod sequitur, scilicet, ut *abundaret delictum, q. d.:* Unde factum est ut abundaret delictum. Voculi enim ut, consequentiam significant, non causam.

Vitium (enim) in rebus semper, capitivus negata. Lex, inquit Augustinus, idcirco data est, ut crescentes peccato, humiliarentur superbi, humiliati confiterentur, confessi sanarentur.

ibi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.

Christo debeamus, et quæ nos in hoc nostro lapsu statu solari possint, etiam per comparisonem ad statum innocentie deperditum. Adamus equidem fuit in gratia creatus; nos vero lapsi, per Christum accepimus abundantiam gratiæ et donationis, et justitiæ, ut ait Apost. v. 17. In Adamo, fateri, non fuit concupiscentiæ rebellio, quæ remanet in nobis etiam reatus; at hæc ipsa per Christum fit in nobis materia pugne, et victoriæ et triumphi. Ligno vite quidem in hoc statu nostro privamur; at Christus dat nobis panem vite, sacratissimam Eucharistiam, panem qui de celo descendit, et qui dat vitam æternam. Temporaliter morimur ob Ade peccatum; at per Christum resurgemus ad vitam immortalem et gloriosam, tum animæ, tum corporis.

Gratiæ itaque immortales et æternas Christo Jesu, Redemptori nostro, qui nobis perditis redemptionem dedit abundantem, et superabundantem. Vide D. Chrys., hom. 10, hæc gratiarum Christi abundantiam mirè descendentem: Christus, inquit, non solum vulnere medicamen dedit; sed et sanitatem et pulchritudinem, et honorem et gloriam, et dignitatem longè notatam nostram superantem, etc. Multo plura dedit quam quæ debebamus, et tantò plura quantum mare immensum ad pusillam guttam colatum.

VERS. 20. — *LEX AUTEM SUBINTRAVIT...* Ne oblitum v. 15: *Ugnis ad legem peccatum erat in mundo, putaret quis per legem abolitum fuisse peccatum, oportune dicit hic Apostolus quod tantum abest, ut per legem Moysis sublatum fuerit peccatum, quin potius magis invaluerit: itaque lex Moisaica subintravit, id est, quasi de transverso intervenit inter exordium peccati et exordium gratiæ, seu novæ justitiæ; UT ABUNDARET DELICTUM, ut, significat effectum, non causam. Lex quidem intravit, et data est quasi pedagogus, ut hominibus patefaceret damna peccati, eosque duceret ad Christum, qui sanaret illos; sed per eam factum est, per accidens tamen, ut magis quam ante abundaret delictum: UBI AUTEM ABUNDAVIT DELICTUM, id est, postquam autem, occasione legis, invaluit peccatum et mundus ad summum malorum venit, tunc missus est Christus, cujus adventum SUPERABUNDAVIT GRATIA.*

VERS. 21. — *UT SICUT REGNAVIT PECCATUM IN MORTUE, SYC. per mortem, ita regnet gratia per justitiam, etc. Superabundavit, inquam, gratia, ut sicut*

Sensus: Illi peccata occasione legis inundarunt, et homines corruerunt suam transgressionem, ibi redunnavit gratia, id est, benignitas et misericordia Dei peccata remittens, et dona gratificantia tribuens. Nam quomodo major iniquitas peccati, tanto major gratia remittentis; et quanto majorem peccatorum quis fuisse se agnoscit, tanto majorem gratiam sibi conficitur impensam.

VERS. 21. — *Ut sicut regnavit peccatum in morte, etc.* Sensus est: Ut, sicut regnavit, id est, longè latè dominiuum suum exercuit peccatum in morte, sive per mortem, videlicet pertrahens homines ad mortem, ita eam gratia et misericordia Dei late dominatur, adducens justitiam, et per eam produens homines ad vitam æternam, idque per meritum Redemptoris ac Domini nostri Jesu Christi.

usque ad id tempus, per universum orbem regnavit peccatum, peccatores in mortem pertrahens, tum temporalem, tum æternam, ita gratia Christi, destructio peccati regno, regnet per justitiam, quæ in vitam

Corollarium pietatis, seu in hoc capite maxime notanda ad pietatem, et in praxim accuratius redigenda.

Adnotandi quidem sunt omnes hic, v. 1, 2, 5, 11, enumerati nostre justificationis effectus, et ob eos continue Deo Patri nostro, et Domino nostro Jesu Christo, nostro reconciliatori, gratiæ agenda; illos videri in suis locis. At præsertim imprimenda in cordibus nostris duo spei nostre fundamenta, v. 5, 6. Poderet nos hominulos Dei gloriam sperare, nisi firmissimum habereamus hujus spei fundamentum: quodnam igitur est illud? Constat equidem quod Deus possit nobis suam dare gloriam; restaret tantummodo dubitandum an velit: at amor Dei in nos id asseverat. Unde verò hunc Dei in nos amorem novimus? Ex duobus: Quia *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, v. 5, et quia Christus pro nobis adhuc peccatoribus mortuus est, v. 6, 7, 8, 9, 10.* Ea duo divini in nos amoris argumenta infallibilia. Deus ita me dilexit, ut Filium suum unigenitum, pro me misero peccatore, traderit in mortem. Deus ita me dilexit, ut in me per baptismum justificatione, Spiritum sanctum summi nihil dederit, æternæ salutis pignus. Vide Commentar., v. 5 et 10.

Quis post talia divini amoris testimonia non speret? *Sperent in te qui noverunt nomen tuum, Psal. 9, v. 11.*

CAPUT VI.

1. Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia abundet?

2. Absit! Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?

3. An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?

4. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vite ambulemus.

5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus simul et resurrectionis erigimus.

6. Hæc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, et ultra non serviamus peccato.

7. Qui enim mortuus est, justificatus est à peccato.

8. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum Christo.

9. Scientes quod Christus resurgens ex mortuis jam non moritur; mors illi ultra non dominabitur.

10. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo.

11. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo, in Christo Jesu Domino nostro.

perducatur æternam; per Jesum Christum, qui sicut hæc justitiam in nobis efficit, ita et vitam dabit nobis æternam.

Tu es, Domine, spes mea, Psal. 90, v. 9. Mihi adhaerere Deo bonum est, et ponere in Domino Deo meo spem meam, Psal. 72, v. 8.

ALIED ABSOLVENDUM.

Duplex et in Christo spei nostre fundamentum scilicet illius et mors et vita, v. 9 et 10. *Pro delictis nostris mortuus est; propter nostram justificationem resurrexit.* Pro me mortuus in cruce cum lacrymis et sanguinis effusione deprecat est. Nunc in coelis vivens *apparet vultui Dei, et adhuc stigmatizatus orat pro me.* Spero itaque in mortem quam pro me luit; spero et in vitam misericordem quæ pro me gloriosus vivit. Si pro me peccatore tanta passus est mortalitas, quid pro me ponente non faciet gloriosus et omnipotens?

Tineat quidem Christianus ob peccata sua; at multo magis speret ob Christi mortem et viventis meritum. De judicio cogitans Christianus cogitet et de Christo iudice: pro me mortuus est Christus, pro me orat à mortuis suscitatus; spero itaque et in æternum sperabo, et in mortem et in vitam Christi. *Eritasi me occiderit, in eum sperabo.* Spes itaque nostra, gloriola nostra, tota sit in Christo, et per Christum in Deo, v. 10.

CHAPITRE VI.

1. Que dirons-nous donc? Demeurerons-nous dans le péché pour donner lieu à cette surabondance de grâce?

2. A Dieu ne plaise! car étant une fois mort à péché, comment vivrons-nous encore dans le péché?

3. Ne savez-vous pas que nous tous qui avons été baptisés en Jésus-Christ nous avons été baptisés en sa mort?

4. Car nous avons été ensevelis avec lui par le baptême pour mourir au péché; afin que, comme Jésus-Christ est ressuscité d'entre les morts par la gloire de son Père, nous marchions aussi dans une vie nouvelle.

5. Car si nous avons été entés en lui par la ressemblance de sa mort, nous y serons aussi entés par la ressemblance de sa résurrection.

6. Sachant que notre vieil homme a été crucifié avec lui, afin que le corps du péché soit détruit, et que désormais nous ne soyons plus asservis au péché.

7. Car celui qui est mort est délivré du péché.

8. Si donc nous sommes morts avec Jésus-Christ, nous croyons que nous vivrons aussi avec Jésus-Christ.

9. Sachant que Jésus-Christ étant ressuscité d'entre les morts ne mourra plus, et que la mort n'aura plus d'empire sur lui.

10. Car quant à ce qu'il est mort, il est mort seulement une fois pour le péché; mais quant à ce qu'il vit maintenant, il vit pour Dieu.

11. Considérez-vous de même comme étant aussi mort à péché, et comme ne vivant plus que pour Dieu, en Jésus-Christ notre Seigneur.

12. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediat concupiscentiis ejus;

13. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccati; sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo.

14. Peccatum enim vobis non dominabitur; non enim sub lege estis, sed sub gratiâ.

15. Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratiâ? Absit!

16. Nescitis quoniam cui exhibeatis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis, sive peccati ad mortem sive obedientiis ad justitiam?

17. Gratiâ autem Deo, quod fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis.

18. Liberati autem à peccato, servi facti estis justitiæ.

19. Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ; sicut enim exhibuistis membra vestra servire iniquitati et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.

20. Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ.

21. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis? in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.

22. Nunc vero liberati à peccato, servi autem facti Deo habetis fructum vestrum in sanctificationem, in nem vero vitam æternam.

23. Stipendia enim peccati, mors; gratiâ autem Dei, vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro.

Obijcit et solvit difficultatem contra dicta in superiori capite, v. 20, multisque probat Christiano, non modo non peccandum, sed in justitiâ per Christum acceptâ perseverandum et crescendo.

Christiano non peccandum est; imò Christianus ad omnem peccati suggestionem debet insensibilis esse: quare? quia peccato mortuus est in baptismo, qui est mortis Christi typus et participatio, v. 2, 5.

Christianus debet in justitiâ perseverare, et continuo proficere: quare? quia in baptismo, qui est typus et participatio resurrectionis Christi, resurrexit, ut in novitate spiritualis vitæ ambulet et proficiat, v. 4. Hoc ipsum confirmat pulchrâ similitudine invocationis, v. 5, et ex consideratione finis baptismi, v. 6, 7, 8.

§ 9, 10, 11. Alteram indicat rationem, ob quam Christianus peccare non debet; sed Deo ritæ; quia

ANALYSIS.

scilicet Christus Christiani exemplar, à mortuis suscitatus, non moritur amplius, sed totus Deo vivit.

§ 12. Ex dictis concludit, quod Christianus nec debet peccati tyrannidi sese rursus subdere; nec illi tyranno arma præbere; sed Deo, suo Regi et benefactori, subdi, servire, sese totum dare, v. 15. De cætero facile est Christiano hanc peccati tyrannidem vitare; quia sub dominio Christi est, ubi abundat gratia, v. 14.

§ 15. Ex hac abundantia gratiæ rursus instat Apostolus. An idem peccabit Christianus, qui sub gratiâ? imò, Dei misericordiâ, à peccati servitute liber, debet totus Deo servire, cujus per baptismum factus est servus, v. 16, 17, 18.

§ 19, 20, etc. Hanc Dei servitutem æquam, utilem, et gloriosam exhibet.

PARAPHRASIS.

1. An quia dixi, uti abundavit delictum, superabundavit gratia, inferet aliquis in peccato permanendum; imò accumulanda esse peccata, ut gratia magis abundet?

2. Absit à piis mentibus hæc impia cogitatio! peccate enim mortui cum simus, quomodo rursus vivemus in illo? hæc duo, peccare et Christianum

esse, non minus inter se pugnant quam mors et vita.

3. An non recordamini quia quicumque in nomine et virtute Jesu Christi baptizati sumus, in similitudinem et representationem mortis illius baptizati sumus?

4. Etiam ad representandam, etiam oculis, De-

12. Et ainsi que le péché ne règne point dans votre corps mortel, en sorte que vous obéissiez à ses desirs déréglés;

13. Et n'abandonnez point au péché les membres de votre corps pour servir d'armes d'iniquité; mais donnez-vous à Dieu, comme vivants, de morts que vous étiez; et consacrez-lui les membres de votre corps pour servir d'armes de justice.

14. Car le péché ne vous domnera plus, parce que vous n'êtes plus sous la loi, mais sous la grâce.

15. Quel donc? pécherons-nous, parce que nous ne sommes plus sous la loi, mais sous la grâce? Dieu nous en garde!

16. Car ne savez-vous pas que, de qui que ce soit que vous vous soyez rendus esclaves pour lui obéir, vous demeurez esclaves de celui à qui vous obéissez, soit du péché pour y trouver la mort, soit de l'obéissance pour y trouver la justice?

17. Mais Dieu soit loué de ce qu'ayant été auparavant esclaves du péché, vous avez obéi du fond du cœur à la doctrine de l'Évangile, sur le modèle de laquelle vous avez été formés.

18. Et ainsi ayant été affranchis du péché, vous êtes devenus esclaves de la justice.

19. Je parle immédiatement, à cause de la faiblesse de votre chair. Comme donc vous avez fait servir les membres de votre corps à l'impureté et à l'injustice, pour commettre l'iniquité, faites-les servir maintenant à la justice pour votre sanctification.

20. Car lorsque vous étiez esclaves du péché, vous étiez libres de la servitude de la justice.

21. Quel fruit donc tiriez-vous alors de ces désordres dont vous rougissez maintenant? Car ils n'ont pour fin que la mort.

22. Mais à présent, étant affranchis du péché, et devenus esclaves de Dieu, le fruit que vous retirez est votre sanctification, et la fin sera la vie éternelle.

23. Car la mort est la solde du péché; mais la vie éternelle est une grâce de Dieu en Jésus-Christ notre Seigneur.

mini mortem; per baptisma, ter in aquis immersi, quasi sepulti fuimus; sicut Christus triduo fuit in terrâ sepultus: ut quemadmodum Christus per Dei virtutem à mortuis excitatus est, vitam æternam immortalem, ita et nos, per baptismum, hujus etiam Christi resurrectionis representantes et participes, surgamus ex aquis, novam exinde vitam acturi, et in hac novâ et coelesti vitâ perseveraturi, et in eam continue progressuri.

5. Si enim, quasi surculi, per baptismum Christo insiti, ad ejus instar, mortui sumus, sanè et eadem ratione, Christo insiti, ad ejus instar resurgemus, novâque gratiâ vitâ, gloriosam ejus resurrectionem imitabimur.

6. Maximè si consideremus quòd in baptismo et per baptismum, qui est representatio mortis Christi, noster vetus homo unâ cum Christo crucifixus est; ut aboleatur tota peccatorum cogeries; ita et peccatorum tyrannidi non subdamur amplius.

7. Sicut enim servus mortuus non servit amplius, sic et nos, per baptismum, peccato mortui, ab ejus tyrannide liberi sumus.

8. Si autem peccato verè mortui sumus, sicut Christus pro peccato verè mortuus est, confidimus et quòd cum illo vitam æternam in æternum gloriosam.

9. Scimus enim quòd Christus à mortuis suscitatus, vivit immortalis, gloriosus, beatus, ab omni mortalitate et mortalitatis ærummâ liber.

10. Quantum enim attinet ad id quòd mortuus est, pro peccato tollendo mortuus est; quòd autem nunc vivit, totus Deo vivit, totus in honorem Dei.

11. Ad illius igitur exemplum, reputate vos per baptismum, peccato mortuos; in id autem in vitâ servatos, ut quidquid vitæ vobis restat, id totum Deo impendatis, sicut Christus Dominus vivit totus Deo.

12. Ne permittatis itaque peccatum in baptismo profigatum suam rursus tyrannidem in vobis exercere; sed mortalitatis vestræ, omniumque rerum mandatarum vanitatis, memores, reprimitis concupiscentias ad peccatum inclinantes.

13. Neque committatis, ut membra vestra per baptismum Deo consecrata, posthæc militent huic tyranno iniquitatem imperanti; quia potius vos totos Deo, regi, docti et benefactori vestro, cujus beneficio estis ex mortuis redidivi, vos, inquam, totos et singula membra vestra exhibete Deo, quibus ei militetis, ad exequenda justitiæ opera, quæ jubet.

14. Neque vero periculum est, ne vos, sic sub Deo pugnantes, peccatum retrahat sub suum dominium.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *Quid ergo dicemus? permanerimus in peccato...* An quia, cap. 5, v. 20, dixi, ubi abundavit delictum superabundavit gratia, an hoc intelligo, sicut calumniantur aliqui: scilicet in peccato permanen-

VERS. 1. — *Quid ergo dicemus?* etc. Quoniam dixerat gratiam abundare ubi abundavit peccatum, ne quis propterea putaret immorandum esse peccatis, et peccata peccatis accumulanda, quòd scilicet amplius abun-

S. S. XXIV.

et suam in vos tyrannidem exerceat; non enim amplius estis sub lege Mosaicâ, ubi peccatum juræ quasi hæreticario regnabat; sed estis sub dominio Christi, ubi abundat gratia, et ubi fideles in veram libertatem vocati sunt.

15. Sed ex his, quæ dico, an sequitur quòd inimici Evangelii nos docere dicunt? peccemus, quoniam à lege liberi, sub gratiâ sumus; longè absit tam impia consequentia. Quinimò hinc sequitur quòd magis à peccato sit abstinendum, quia spontè peccato renuntiamus, ut justitiæ serviamus.

16. Vos scitis quòd cui vos datis servos ad obediendum, hujus estis servi: sive peccati, ut pro mercede mortem habeatis abeatibus; sive Christi, ut pro mercede justitiæ habeatis et fructum illius, vitam æternam.

17. Gratiâ igitur Deo, quòd cum fueritis servi peccati, huic miserissima servituti renuntiastis; obedistis autem sincerè Christo juxta modum quem Evangelii ejus doctrina prescribit; hæcque vestrâ obedientiâ, vos ultrò Christi imperio subjeçistis.

18. Liberati itaque à peccati servitute, servi facti estis justitiæ, quâ Deo servituri cui servire regnare est.

19. A vobis non exigo quòd jure possem; sed infirmitati vestrâ memetipsum attemperans, pelo ut patrem nunc Deo præstetis servitutum, quam exhibuistis delicto; ut tanto conatu studeatis justitiæ ad vestram sanctificationem agenda, quanto olim studiis immunditie et iniquitati, ut semper essetis iniquiores et inquinatiores.

20. Cum enim velint mancipia peccato serviebatis, eratis à justitiâ alieni; de eâ ne cogitastis quidem; ita ergo nunc justitiæ libere servientes, à peccato sitis omnino alieni; de eo ne cogitetis.

21. Hoc ut libentius faciatis, attendite quis sit virtusque servituti exitus.

22. Quem enim fructum, aut quam utilitatem habuistis ex vestris peccatis et impudicitis, de quibus etiam nunc erubescitis? Fuis autem illorum erit mors æterna.

23. Nunc verò à peccato liberati, Deo autem mancipati, in presentem fructum habetis animarum vestrarum sanctificationem; in futuro, habebitis vitam æternam.

24. Stipendium enim et cibarium quòd peccatori, seu peccati militi datur, est mors et mors æterna; donativum verò, quòd justo, seu justitiæ militi datur, est immortalitas et æterna felicitas, quam nobis promeruit et promisit Dominus noster Jesus Christus.

VERS. 2. — *Absit!* Respondet calumniæ ex doctrinâ daret atque commendaretur Dei gratia. Absit! Quare ut gratia commendetur, à peccatis recedendum est, non in illis manendum.

VERS. 2. — *Qui enim mortui sumus peccato, etc.* Ac

(Cinq.)

sua falso deducta; respondet autem voce sibi consueta, quando res est manifeste absurda; *absit!* ne fiat; vox est valde avertantis.

QUI ENIM MORTUUS SUMUS PECCATO, in dativo; quomodo AMICU VIVENS IN ILLO? Nota quod, juxta Apostolum, vivere legi, peccato, justitiae, Deo, idem sit ac obedire; mori autem, seu mortuum esse, idem ac ab illarum servitute liberum esse; sensus itaque est: Cum à peccati servitute sumus liberi, quomodo rursum obediemus ei; hoc quasi incompatible: peccare enim et Christianum esse, sunt duo inter se pugnantia, sicut mors et vita.

Prima itaque ratio cur Christiano non sit peccandum, peccato mortuus est. Hinc nullum cum eo debet habere commercium, sicut nullum est vivendum cum mortuis; nec mortuorum cum viventibus.

VERS. 5. — AN IGNORATIS, QUIA QUICQUIS... Gr. in *Christum Jesum*. Probat Christianum peccato mortuum esse, quia baptizatus est typus mortis Christi.

AN NESCITIS QUIA QUICQUIS in nomine et virtute Jesu Christi baptizatus sumus? Tripliciter in Christo Jesu baptizati sumus, ait D. Thomas: 1° secundum institutionem Christi; 2° per invocationem Jesu Christi; 3° in quadam conformitate ad Jesum Christum.

IN MORTE IPSIUS; Gr. in *vocem ipsius*, id est in similitudinem et representationem mortis ipsius.

VERS. 4. — CONSEPULTI ENIM SUMUS... Probat baptismi formam representare mortem et sepulturam Christi. Per baptismum enim assimilati sumus Christo sepulto, quia, sicut videtur Christus fuit in terra sepultus, sic et immerguntur in aqua.

IN MORTUO, id est, ad representandam etiam oculis Domini mortem; non sepulturam enim nisi mortuus.

UT QUOMODO CHRISTUS PER GLORIAM, id est, per potentiam Dei gloriosam, surrexit, Gr. *excitatus est à mortuis*, vitam scilicet immortalem acturus.

ITA ET NOS IN NOVITATE... id est, ita nos in baptismo resurgentes, novam exinde vitam agimus, et quidem filius Dei dignam, constanter in justitia perseverando et semper per opera bona proficendo.

Tunc baptismum per trinum corporis immersionem confitebatur: haec autem trina corporis

immersio, quae fiebat in lapsum, ex D. Paulo representabat mortem et sepulturam Christi; corpus verò ex aqua, post immersionem, resurgens, resurrectionis Christi gerebat imaginem. Ipsa itaque baptismi forma mortis sepulturae et resurrectionis Christi est significatio; et quia sacramenta nostra efficiunt id quod significant, ut ait D. Thomas, baptismus in nobis producit effectus mortis, sepulturae et resurrectionis Christi; haec nobis sic applicat mysteria, ut illorum fiamus participes. Per applicationem mortis et sepulturae Christi, omnia nobis peccata remittuntur, et peccato morimur. Per applicationem resurrectionis Christi, gratia nobis communicatur, et vita novà spirituali et divinà vivimus.

Notandum autem 1° quod dicit Apostolus: *Consepulti sumus in mortem*, id est, ut moriamur. Christus post mortem sepultus est; Christianus sepelitur, ut moriatur. Quod Christi erui, hoc nobis baptismus, ait D. Chrys.: sicut in cruce Christus fuit exaltatus, ut secundum carnem moreretur, sic baptizamus ut peccato moriamur. Notandum 2° quod haec expressio, *in mortem*, significat hanc mortem nostram debere esse continuam, et toto vite nostrae tempore crescere. Mortui sumus et sepulti, ut semper moriamur peccato. Notandum denique quod dicit idem Apostolus: *Ut in novitate vitae ambulemus*; hoc enim indicat quod scit mors nostra à peccato, semper debet crescere, ita vita gratia semper debet proficere. Non sufficit Christiano, quod sit in gratia Christi; debet in eà ambulare, proficere, ad ampliorem tendere perfectionem.

Post Origenem existimo quod apostolorum tempore catechumenis explicari solebant ante baptismum haec baptismatis virtus et significatio; et ideo tanquam de re notà Romanos interrogat Apostolus: *An ignoratis?*

Vitam et nostris Christianis haec nota forent, et in illorum mentibus semper presentia! tres effectus haec eis predicarent, quos in nobis habere debet baptismus, nimirum similitudinem mortis, sepulturae et resurrectionis Christi. Sicut Christus mortuus est huic mundo morte sua corporali, ita nos Christiani mortui spirituali, debemus mori mundo, ejusque domino et regi peccato, et continè mori. Sicut Christus sepultus à mundo separatus fuit; ita nos baptizati, nullum cum mundo et peccato debemus habere commercium. Significabat enim mortem et interitum veteris hominis in nobis, quomodo Christus in seipso mortuus fuit vitam mortali. Probat haec Apostolus nos mortuos esse peccato, nos illi vivere debere, ex eo quod per baptismum inserti sumus Christo, ut vivamus vitæ Christi et christianæ; haec enim ex diametro peccato repugnat.

VERS. 4. — *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem*; q. d.: Nos tanquam mortui peccato, sepulti sumus in baptismo; sicut Christus mortuus corporaliter traditus est sepulturae; nemo enim sepelitur, nisi mortuus.

Ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus. Per gloriam Patris, id est, inquit Cajetanus, per vitam gloriosam et immortalem, quam Christus resurgens accepit à Patre, q. d.: Christus resurrexit ad hoc, ut gloriosam et divinitati convenientem vitam ageret, qualis deest Filium Dei. Ut ipsa nova et gloriosa vita

Christus resurgens vitam egit immortalem, ita nos baptizati, vitam novam, incorruptam et Deo dignam debemus agere.

VERS. 5. — *SI ENIM COMPLANTATI FACTI SUMUS... Gr., cippere, insiti. Syr.: Si enim unà cum eo plantati sumus per similitudinem mortis ejus, ita quoque in resurrectione ejus erimus.* Hæc mirà similitudine alludit Apostolus ad insitiones et inoculationes plantarum: sicut enim sarculi, seu ramusculi, ab arbore cui inseruntur, succum trahunt et in eo et ab eo vivimus, sic nos per baptismum Christo insiti, in eo et ab eo vivimus. Per baptismum de peccato, vel de Adam, quasi de malà terrà evelimur, et in Christo, quasi in terrà bonà, seu cum Christo, in terrà gratiæ plantamur. Sensus igitur est: Si quasi sarculi insiti sumus Christo, in similitudinem mortis ejus; neque ejus similitudinem gemimus in baptismo; sicut enim mortuus est corporaliter, ita nos spiritualiter morimur: profectò erimus etiam insiti Christo, in similitudinem resurrectionis ejus, ut sicut ipse resurrexit novà et gloriosà vità, ita nos resurgamus novè vità gratiæ, aliquando vità gloriæ. Sicut sarculus arbori insitus, cum ipsa in hieme quasi moritur, verè reflorescit, quasi resurgens, sic Christianus per baptismum Christo insitus, cum ipso moritur, cum ipso resurgit; sursum pullulans, et quæ sursum sunt querens.

Hæc similitudine confirmat quod peccato debemus esse mortui et gratiæ vitæ vivere, participes effecti resurrectionis Jesu Christi.

VERS. 6. — *HOC SCIENTES, QUIA VETUS HOMO.* Confirmat hoc idem quod præcedit: Debemus peccato mortui esse et spirituali gratiæ vitæ vivere, hocque confirmat ex fine baptismi: *Hoc scientes*, seu considerantes, quod *vetus noster homo*, id est, nostra corrupta natura, *sive crucifixus est. Gr.: Crucifixus*, id est, unà cum Christo crucifixus est, scilicet per baptismum ad quam à Patre resuscitatus est Christus, ipso orante: *Pater, glorifica Filium tuum*, Joan. 17, vocetur gloria Patris. Unde cognovimus est ut et nos baptismum resurgentes novam vitam, dignam filii Dei agamus, idque continè et constanter in eà pergendo et proficendo; hoc enim significat verbum, *ambulemus*. Significat idem quod conversari, vivere, actiones exercere alias post alias. Ita debemus in lege Domini, et in novitate vitæ ambulare, ut proficiamus de die in diem.

VERS. 5. — *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et (supple: Complantati similitudini) resurrectionis erimus.* Pari modo tacitè subdit Apostolus, quod aliquando complantati et nositerimus Christo, similitudini, id est, ad similitudinem resurrectionis ejus, ut nimirum ex Christo, quasi arbore, resurgentes, similes nos ipsi resurrectionem sumamus et participemus. Quod si autem resurrectionis Christi participes esse debemus, igitur in novitate vitæ quam Christi resurrectio significat, ambulandum nobis est. Sensus est, q. d. Paulus: Sicut mortui et passionis Christi in hac vità consortes facti sumus, ita pariter et resurrectionis Christi in futura vità consortes nemus.

VERS. 6. — *Hoc scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est; tanquam dicit: Eidem cruci simul affixum, videlicet cum Christo. Cim et hoc sciatis, veterem hominem nostrum unà cum Christo scilicet in typo seu representatione cruci affixum et mortificatum esse. Veterem hominem vocat vetustatem et corruptionem peccati in homine, quam ex veteri Adam*

et in baptismo, qui est mortis Christi representatio. De hac enim crucifixione hic agitur, ut ex v. 4 patet.

UT DESTRUATUR CORPUS PECCATI, Gr. *destruatur*, id est, aboletur, *corpus peccati*, id est, tota peccatorum congeries et universitas, ejusque membra sunt superbia, avaritia, libido, etc. Hoc autem peccati corpus destruitur, cum ejus membra mortificamus; per baptismum ergo Christo sumus crucifixi, *ut destruat corpus peccati*, id est, ut moriamur peccato, sicut Christus mortuus est pro peccato. Et ultra nos serviamus peccato, ita ut amplius non serviamus illius imperio.

Fingitur peccatum ut tyrannus, peccatoribus imperans ut subjectis, servimus autem peccato, cum obediemus concupiscentiis nostris.

VERS. 7. — *QUI ENIM MORTUUS EST, JUSTIFICATUS EST A PECCATO; Gr.: Nem mortuus justificatus, etc. Syr.: Liberatus est à peccato.* Sicut servus per mortem ut liber à servitute, sic per baptismum, quasi mortem, liberi facti sumus à peccati tyrannide et servitute, et consequenter nobis amplius non peccandum. Per baptismum mortui sumus cum Christo, consepulti, crucifixi, ut explicatum est supra. Ergo sicut mortui sunt sine actione et affectione circa res hujus seculi, cum mortui sunt, sic Christiani mens, cor et sensus debent esse sine illo affectu et commercio erga peccatum, cui mortui sumus.

VERS. 8. — *SI AUTEM MORTUUS SUMUS... Id est, si autem peccato verè mortui sumus, sicut Christus carne mortuus est pro peccato; cademus, pro certo habemus, Christi promissis confisi, quod etiam cum illo novam vitam agemus in æternum gloriosam, fuissemus resurrectionis gloriöse participes. Ab unà resurrectione transit ad aliam, ut nos excitet ad hanc, alterius spe.*

contrarij; vel potius ipsum hominem, in quantum hujusmodi vetustate affectus est.

Ut destruat corpus peccati. Origen., Chrysostom., Ambros., Auselus, et Tuletus: Corpus peccati, inquit, est tota peccatorum massa, quæ quasi unum est corpus hominis veteris, ejusque membra sunt libido, avaritia, fornicatio, enlilitas christiano mortificanda, ut ait Apostolus, Coloss. 5. Destrutur ergo et aboletur in nobis corpus peccati, quando membra ejus mortificamus, id est, quando desideria peccati non consentimus, sed resistimus, eaque in nobis expugnamus et occidimus.

Et ultra non serviamus peccato. Servit peccato, qui peccati desideris, et, ut ita dicam, imperis obsequitur, qui sua peccati dominio est. Nam peccatum fingit ut personam dominantem quæ subjectis servis imperet.

VERS. 7. — *Qui enim mortuus est, etc.*, q. d.: Sicut servus mortuus, per mortem justificatus, id est, absolutus à libertatis est à jure et dominio heri, puta à servitute, ita ut libertus in eum callum, herile hereditatis vel imperium, pari modo et nos à servitute peccati justificati, id est, liberati et absoluti sumus hoc ipso quo hinc mortui sumus per baptismum, ut proinde amplius peccato vacare, et servire non debeamus.

VERS. 8. — *Si autem mortui sumus cum Christo, etc.* Si mortui sumus peccato, quomodo Christus mortuus est carne, condidimus, sicut ille resuscitatus à morte vivit novam vitam, ita nos quoque novam, id est, à vetustate peccati repurgatam vitam deinceps acturos.

VERS. 9. — SCIENTES QUOD CHRISTUS RESURREXIT... Gr., *auscatus à mortuis*, non amplius moritur; mors illi ultra non dominabitur. Syr.: *Scimus enim Christum excitatum ex mortuis, nec amplius moriturum, nec mortuum ei amplius dominaturum.*

VERS. 10. — QUOD ENIM MORTUUS EST PECCATO, IN DATIVO, id est, quantum enim attinet ad id quod mortuus est, pro peccato tollendo mortuus est; QUOD ACTU VIVIT, VIVIT DEO, seu apud Deum, vitam divinam, Deo dignam, beatam, immortalam, etc. Vel etiam, vivit Deo, in honorem Dei; ut Deum dignè amet, adoret, laudet, honoret. Propter Dei gloriam mortuus est; vivit et propter æternam gloriam.

VERS. 11. — ITA ET VOS EXISTIMATE... Applicat præcedentia, indicatque secundum in eis contentam rationem, ob quam Christianus à morte peccati suscitatus, non debeat amplius peccare, sed Deo vivere; sicut Christus à mortuis suscitatus, amplius non moritur, sed vivit totus Deo, ita et vos cogitate de vobis ipsis: reputate vos mortuos esse peccato per baptismum; de cætero autem viventes esse ac vivere debere Deo; seu quidquid vobis vite restat, id Deo impendendum; in CAINSTO IESU DOMINO NOSTRO, id est, per merita Domini nostri Iesu Christi, qui fons est omnis gratiæ: vel ad similitudinem Domini nostri Iesu Christi, qui vivit totus Deo, Christus est exemplar Christiani; sicut ergo Christus à mortuis suscitatus, non amplius moritur, sed totus Deo vivit, totus in honorem Dei, nihil nisi res Dei gerens et curans, ita Christianus, à morte peccati suscitatus, non debeat amplius peccare, sed totus in Deo, secundum Deum et pro Deo vivere; in omnibus Dei gloriam querere. Ad hoc factus est Christianus; ad hoc baptizans, et hoc ei perpetuò deprædicat baptismus.

VERS. 12. — NON ERGO REGNET PECCATUM... Perseverat in metaphora, quæ jam fixa peccatum, ut tyrannum, vim suam in homines exercentem, et fideles hortatur ut à peccati servitute liberati, ipsius tyranni-

VERS. 9. — *Scientes quod Christus, etc.* Docere vult Apostolus non modò recedendum esse à peccatis, sed in novitate vite continuò perseverandum.

VERS. 10. — *Quid enim mortuus est peccato, mortuus est zelum.* Sensus: Quod enim mortuus fuit Christus, id semel duntaxat fieri oportuit, factumque est, videlicet ad destructionem peccati; simul ut mors nostra quæ peccato moritur, in ejus morte representetur. Mortuus est Christus peccato, id est, propter peccatum, ad peccatum in nobis mortificandum et abolendum.

Quod autem vivit, vivit Deo. Id est, quod autem vivit jam excitatus à morte, vivit vitam gloriosam et immortalam, Deoque dignam, quæ immortalis est.

VERS. 11. — *Ita et vos existimate, etc.* Ita, inquit, et vos cogitate de vobis ipsis, nempe vos semel mortuos esse peccato in baptismo; de cætero autem viventes esse ac vivere oportere Deo, id est, vitam vivere Deo congruam, quam nulla mors peccati ulterius sequatur, idque per Christum.

VERS. 12. — *Non ergo regnet, etc.* Peccatum intellige, proprie dictum. Notant S. Chrysost. et Theodor. non dici: Non tyrannizet quasi invisus vobis peccatum, quia peccatum in nobis regnare non potest, nisi nobis volentibus, illudque sponte ac-

di sese non subdant amplius.

UT OBEIATIS CONCUPISCENTIIS EIUS. Indicat quid sit servire peccato, scilicet concupiscentiis obedire, seu mala desideria, quæ sunt quasi jussus peccati, adimplere. Itaque ne permittatis peccatum et concupiscentias ejus, quæ ad peccatum inclinant, regnare in vobis, id est, illis ne consentiatis, nec obediatis.

IN CORPORE VESTRO MORTALI. Prudenter nos Apostolus admonet mortalitatis nostræ, quæ nos excitet ad reprimendas concupiscentias nostras; quasi diceret: Brevis erit pugna, quia et corpus, et mundus, et concupiscentia ejus transit; mortalis hæc vita momentanea est; res mundi vanæ, et ejus concupiscentiæ fluxe sunt; victoria autem peccatum æternam erit.

VERS. 15. — SED NEQUE EXHIBEATIS. Gr.: *Neque stultis*, Syr.: *Nec etiam paraveritis membra...* ANIMA INQUIETITAS PECCATO; id est, arma quibus militetis peccato, inquietatem imperant. SED EXHIBETE VOS DEO, id est, sed membra vestra exhibete Deo, quibus ei militetis, ad opera justitiæ patranda, quæ vobis imperat.

TANQUAM EX MORTUIS VIVENTES, id est, sicut facere decet eos qui ex mortuis rediivi vitam cum Christo vivunt novam et spiritualem. Itaque Deo obedite et servite, qui vos à mortuis cum Christo suscitavit.

Nota 1^a quod membra nostra sint quasi arma media inter virtutem et vitium, sicut ensis militi instrumentum est pro civibus, prædoni vero contra civis. Chrysost., Theophyl. Nota 2^a quod peccato resistentes, justitiæ servientes, Deo militamus, et ideo Deum habemus duces et adiutores; Deum, inquam, qui nos ex mortuis fecit rediivos; quasi diceret: Ne paveatis, sed alacres, et generosi, et benefici memores, sub Deo duce et benefactore vestro, pro justitiâ contra peccatum pugnate.

VERS. 14. — PECCATUM ENIM VOBIS NON DOMINABITUR. Ostendit victoriæ facilitatem, et hujus facilitatis ceptantibus, ac consequenter nobis tyrannizare non potest.

Alii non improbabiler, metonymicè capiunt hæc peccatum, in idem sit quod fomes peccati et concupiscentiam eis non dominatur: ac proinde merito ac ab eis exigere tanquam rem facilem, ut de cætero membra sua exhibeat arma, non peccato, sed Deo.

Non enim sub lege estis, sed sub gratiâ, q. d.: Peccatum rîs qui sub gratiâ sunt, dominari nequit, nisi ipsi liberè se peccato subjiciant. Sub gratiâ autem esse dicuntur, qui ex fide per gratiam Christi, justitiam percipiunt aut expectant. Sensus: Non estis sub lege, quippe jam abolitâ; sed ab eâ translati ad gratiam Christi, cui estis incorporati per baptismum; igitur estis à peccati dominio liberi.

VERS. 15. — *Quid ergo?* etc. Quia, licet simus sub gratiâ, non sub lege, tamen legem aspernari aut prævaricari non licet, sed potius per gratiam legem adimplere debemus.

VERS. 16. — *Nescitis quoniam cui exhibetis, etc.* An nescitis quod cumque vos ipsos addicitis, obediendo voluntati et imperio ejus, servi illius efficiimini; sive peccati, quod hominem sibi servientem trahit ad mortem; sive Evangelii, aut (secundum alios) fidei, cuius obedientia præstat justitiam? Nam in Evangelio justitiam inquituram, id est, ut in dies magis meturgue inquituram, ita scilicet, ut ex una inquiturâ rueretis in aliam, heresitque semper secleratorum.

VERS. 20. — *Cum enim servi essetis peccati, etc.* Justitiâ, id est, à justitiâ, ejusque pulehriam statu; q. d.: Cum serviretis peccato, expertes fui-

dat rationem, quasi diceret: Non est periculum ne, sic sub Deo pugnantes, peccatum suam in vos exerceret tyrannidem, et in suum retrahat dominium; non enim estis amplius sub lege Moysi, quæ peccatum quidem ostendebat, sed vires non dabat ad illud vincendum, et ubi consequenter peccatum jure quasi hæreditario regnabat; sed estis sub dominio Christi, ubi abdat gratia, et ubi fideles, non nisi volentes peccant.

VERS. 15. — *Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus?*... Ex hac libertate gratiæ objicit sibi quod ejus adversarii ipsum docere dicebant: Peccemus, vitis indulgeamus; à lege liberi sub gratiâ sumus. Superabundavit, etc.; est igitur instantia objectionis initio cap. factæ: an preterito gratiâ, liberis peccabimus? Absit! respondet 1ª hæc instantiam, ut absurdam et insipiam aversam et rejiciens.

VERS. 16. — *Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos.* Respondet 2ª novâ ratione probans Christiano, non modò peccandum non esse, sed Deo fideliter servendum, quia Deo nos ultro servos dedimus in baptismo; an ignoratis quod cui vos offeritis servos ad obediendum, hujus vos estis servi?

SIVE PECCATI AD MORTEM, id est, sive servi peccati, ut pro mercede mortem recipiatis æternam; STIPENDIUM ENIM PECCATI MORS, v. 25.

SIVE OBEIATIONIS, id est, Evangelii, obedientiam præcipiens; ad IUSTITIAM, id est, ut pro mercede nunc justitiam habeatis, et aliquando vitam æternam, ut explicat in v. 22. Nota quod obedientiam opponat peccato, quia omne peccatum est quedam inobediencia; est enim legis divine transgressio. Vide c. 5, v. 19. Per obediendum ergo intellige legem evangelicam, quæ docet obedire Deo, ejus mandata servare et consilia sequi. Duos ergo dominos hic designat e diametro repugnantes, Deum et diabolum, v. 22; pecca-

Respondet unde fideles ab eâ peccati tyrannide liberatos esse per Christi gratiam, ut jam et deinceps peccatum eis non dominetur: ac proinde merito ac ab eis exigere tanquam rem facilem, ut de cætero membra sua exhibeat arma, non peccato, sed Deo.

Non enim sub lege estis, sed sub gratiâ, q. d.: Peccatum rîs qui sub gratiâ sunt, dominari nequit, nisi ipsi liberè se peccato subjiciant. Sub gratiâ autem esse dicuntur, qui ex fide per gratiam Christi, justitiam percipiunt aut expectant. Sensus: Non estis sub lege, quippe jam abolitâ; sed ab eâ translati ad gratiam Christi, cui estis incorporati per baptismum; igitur estis à peccati dominio liberi.

VERS. 15. — *Quid ergo?* etc. Quia, licet simus sub gratiâ, non sub lege, tamen legem aspernari aut prævaricari non licet, sed potius per gratiam legem adimplere debemus.

VERS. 16. — *Nescitis quoniam cui exhibetis, etc.* An nescitis quod cumque vos ipsos addicitis, obediendo voluntati et imperio ejus, servi illius efficiimini; sive peccati, quod hominem sibi servientem trahit ad mortem; sive Evangelii, aut (secundum alios) fidei, cuius obedientia præstat justitiam? Nam in Evangelio justitiam inquituram, id est, ut in dies magis meturgue inquituram, ita scilicet, ut ex una inquiturâ rueretis in aliam, heresitque semper secleratorum.

VERS. 20. — *Cum enim servi essetis peccati, etc.* Justitiâ, id est, à justitiâ, ejusque pulehriam statu; q. d.: Cum serviretis peccato, expertes fui-

tum et justitiam, seu obedientiam Deo. Non possumus ultrique servire, sed alteri parendum est: ut autem eligamus bonè, paucis indicat quis sit utriusque imperii exitus; hinc mors æterna, hinc vita æterna; peccatum via ad mortem, justitiâ ad immortalitatem: eligit.

VERS. 17. — *Gratias autem Deo, quod fuistis;* id est esse desistis, vel quòd, cum fueritis servi peccati huic miserissime servituti renuntiantes, obedistis ex corde, id est, non exterius tantum, sed sincera fide, in eam formam, id est, juxta formam quam evangelica doctrina ab apostolis tradita vobis præscribit; hæcque vestra obedientiâ, vos Christi servos spontè dedistis, et publicè declarastis.

VERS. 18. — *Liberati autem à peccato,* à durâ itaque peccati servitute liberati, servi facti estis JUSTITIÆ, quæ Deo servitur, cui servire regare est.

VERS. 19. — *Hæc enim dico propter infirmitatem.* Exiguum quid et tenue vobis propono, vestra potius infirmitati congruum, quam divina Majestati debitum; etenim longè magis Deo quam peccato serviendum foret; ergo vestram tamen infirmitatem peto ut vel parum Deo præstetis servitium, quam delicto exhibuistis.

INQUIETATI AD INQUIETATEM, id est, ita ut ex una rueretis in aliam, sicutque quotidie peiores heretis.

JUSTITIÆ IN SANCTIFICATIONEM; ita ut in dies magis ac magis sanctificemini.

VERS. 20. — *Cum enim servi essetis peccati,* id est, quando, velut mæcipia, peccato servielatis, ut tyranno.

LIBERI FUISTIS JUSTITIÆ, id est, huic regine non servielatis, repugnant enim e diametro, ut dictum est v. 16; supplè: Ergo nunc servi justitiæ faci, sic obediæ vestræ reginæ, ut peccato nullatenus pareatis. Vide Paraph.

desistis) servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinam in quam tradidit estis, q. d.: Obedistis doctrinæ evangelicæ, in quam quasi in tyrum immissi estis à Deo et Apostolis, ut illi, quasi formæ et typo vos apprimatis et conformetis.

VERS. 18. — *Liberati autem à peccato, etc.* Gratias, inquit, Deo, quòd liberati à peccati dominio, servi facti estis justitiæ, nempe per hoc quòd Evangelio obedivistis; ac si dicat: A probrosa servitute, cuiusmodi maxime est servitus peccati, translatis ad honorabilem servitum, scilicet justitiæ quæ Deo servitur.

VERS. 19. — *Hæc enim dico, propter infirmitatem carnis vestræ, sicut enim (q. d.):* Humanum cum est, ut sicut) exhibetis membra vestra, servite inanimatim et inquietati ad inquietatem, ita nunc exhibete membra vestra servite justitiæ in sanctificationem. Nominè carnis intelligi potest ipse homo quantum carnalis est, ad malum pronus, et ad bonum inirmitas. Sensus est: Ego à vobis, o Romani Christiani, rem exigo humanam, id est, reman, moderatam et facilem, ut scilicet, tantum, tantoque comata studentis justitiæ, in sanctificationem, id est, ut in dies magis meturgue inquituram, ita scilicet, ut ex una inquiturâ rueretis in aliam, heresitque semper secleratorum.

VERS. 20. — *Cum enim servi essetis peccati, etc.* Justitiâ, id est, à justitiâ, ejusque pulehriam statu; q. d.: Cum serviretis peccato, expertes fui-

VERS. 21. — *QUEM ERGO FRUCTUM HARVESTIS;* hoc ut faciat, libentis attendite quam oppositi sint tam oppositorum dominorum fructus; quam utilitatem *HARVESTIS* fructus, cum peccato servitibus in illis; respiciat eorum impudicitias, quas v. 19 teigit; præcipue illud de illis erubescit.

IS QUIBUS; *Syr.* : *Quorum vos hodie pudet,* seu ad quorum salam memoriam, nec ad penitentiam conversi, erubescitis. *NAM FINIS ILLORUM MORIS,* scilicet æterna, que à morte corporali incipit et eam complectitur. *FRUCTUS ERGO PECCATI RUBOR,* confusio, denique mors æterna.

VERS. 22. — *NUNC VERO LIBERATI. SERVI AUTEM FACTI DEO.* Nunc Deo mancipatos vocat, quos supra iustitiam servos dixit, quia qui iustitia servit, servit et Deo, omnis iustitia fons et iustitiam nobis præcipiendi; sicut et qui peccato servit, servit etiam diabolo, qui ab initio peccat, et ad peccatum incitat.

FRUCTUM HARVESTIS IN SANCTIFICATIONEM. *Syr.* : *Hæbetis fructus æternos,* id est, opera sancta et sanctificationem in animâ parientia; *FINEM VERO VITAM ÆTERNAM.* *Syr.* : *Quamvis facti estis vita æterna;* id est, his vero, ad quem opera sancta et sanctitas ordinantur, est vita æterna.

sus iustitia; subtrahatis enim vos dominio iustitiae, et quasi unum lego solvite, in peccata revertitis. Ita Angelinus. *Sensus.* — Quando eratis servi peccati, liberi eratis à prætorâ et non exoptanda servitute iustitiae; liberi, inquam, in quantum non servitibus iustitiae.

VERS. 24. — *QUEM ERGO FRUCTUM HARVESTIS TONC IN ILLA, IN QUIBUS QUAE ERUBESCITIS?* ostendit nullum verum fructum ex peccatis percipi, quia fructus proprie in bono intelligitur. Cum autem dicit, *in quibus,* id est, de quibus, *nunc erubescitis,* insinuat effectum quemdam, qui improprè fructus dici potest; ex peccatis consequi, sed malum et fugiendum, cuiusmodi proletem et erubescitiam; quâ parte simul ignovit se loqui possidendum de peccatis immunditia; de his enim maxime solent latentes erubescere.

Nam suis illorum more est. Ad eum nullus ex peccatis fructus percipitur, ut etiam mors inde tandem consequatur. Mortem intelligi eam que vite æternæ opponitur.

VERS. 25. — *Nunc vero liberati à peccato,* id est, à dominio peccati, cui serviebatis.

Servi autem facti Deo, id est, mancipati Deo, nempe per hoc quod ad iustitiam vos operibus iustitiae qua Deus præcipit.

Hæbetis fructum vestrum in sanctificationem, hoc est,

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in prætin redigenda.

P Nota mirabilem Christiani cum Christo per baptismum communionem; eorumque, concursus, conceptus, compatati, coarsuscitati, conviventes, conglorificati sanus. Et hæc omnia triplici modo: typo, participatione, imitatione.

1° Baptismus typus est, et representatio mortis et sepulture, et resurrectionis Iesu Christi Domini nostri: mortis quidem, quia, sicut Christus morte corporali mortuus est ob peccata nostra, sic et nos in baptismo morte spiritali morimur peccato, tum per virtutem et efficaciam baptismi, tum per nostram Satanæ et peccato abrenuntiationem, tum per sanctum novam vitam

Fructus ergo iustitiae sunt sanctificatio, seu sanctitas in tempore, vita et regnum in æternitate.

VERS. 25. — *STIPENDIA.* *Gr.* : *ἀποδο.* *Syr.* : *mercedura;* Obsonium, seu obsonium vocabatur annona militaris. Primum data est in specie, seu cibaria militibus data sunt; deinde pro eâ data est pecunia; ad idem nomen mansit. Obsonium itaque est stipendium cibarium.

Stipendium dicitur à stipe pendentâ, quia æs, seu pecunia militibus distribuenda ponderabatur. Stipendium ergo, obsonium, merces peccati, seu peccatoris, mors æterna, ipsi debetur.

GRATIA AUTEM. *Gr.* : *χάρις.* ; *Syr.* : *donum Dei,* seu donativum; præter stipendia ordinaria, imperatores donativa liberalia dabant militibus, ut eos animarent. His donariis comparatur æterna vita.

Equidem iustitiae merces dici potest; ad maius Apostolus gratiam dicere, quia et ipsa iustitia et opera iusta procedunt à gratiâ; peccator quidem de suo meretur mortem; justus autem Dei gratiâ ad vitam meretur vitam æternam. Adde quod vix æterna est merces quidem, quia datur pro bono opere; est vero gratia, quia merces est infinitè excedens omne bonum opus.

ipsam sanctificationem sive sanctimoniam, viteque munditiam, velat fructum ex illa servitute capitis. Si fructus est sanctitas, utique vera, licet imperfecta, non igitur imitative solam et sancti et iusti sanus. Loquitur enim de fructu quem in hæc vitâ percipiunt; nam de futurâ sequitur:

Finem vero vitam æternam. Ad hæc enim perducit tandem iustitiae servitius, et ad eam ut causam finalem ordinatur.

VERS. 25. — *Stipendia enim peccati, mors.* Merces quam peccatum servis suis recipit, mors est. Considerat Apostolus peccatum ad dominum ac imperatorem, qui non solum servis ac militibus suis imperat, verum etiam stipendia solvat, eamque ob causam usui est stipendii nomine.

Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Iesu Domino nostro. *Gratia,* id est, gratitudo Dei donum est vita æterna. *Sensus est:* Donum quod Deus servis suis largitur, est vita æterna accipienda per Iesu Christi Domini nostri meritâ. *Vita æterna dicitur gratia,* quia licet operibus ex gratiâ factis debeat vita æterna, tamen si labor noster nullo spectetur, ipsa est gratia, quia non sunt condigne passiones lupus temporis ad futuram gloriam. Ita Theodoretus. Theologi communis consensum tenent Deum omnibus suis electis præmia redditurum supra condignum.

propositum. Sepultura vero, quia corpus in baptismum ter aquis immersum, representat Christi corpus in terrâ triduo sepultum. Resurrectionis autem, cuius imaginem gerit corpus post immersionem, ex aquâ in novam vitam resurgens. Vide v. 4.

2° Baptismus est participatio mortis, sepulture et resurrectionis Christi; effectus id quod significat: applicat nobis mysteria que representat; producit in nobis effectus mortis, sepulture et resurrectionis Christi. Mortem Christi nobis sic applicat, ut illa fiat quasi nostra; quasi nos ipsi illam passi simus; et per hæc mortis quam Christus pro nobis passus est, ap-

plicationem; omnia nostra deleantur peccata, et quantum ad culpam et quantum ad penam. Sepulturam Christi nobis applicat, ut per eam corde et affectu à mundo separemur, quasi in terrâ sepulti. Resurrectionem Christi nobis sic applicat, ut per hæc applicationem gratiâ, que via divina est, nobis detur, et jus habeamus ad gloriam, v. 4.

3° Baptismus est imitatio mortis, sepulture et resurrectionis Christi. *Baptizamur in mortem ipsius ad illam imitandam.* *Consepulti sumus in mortem,* id est ut moriamur. Quod Christo crux, hoc nobis baptisma: Christus fuit in cruce fixus, ut secundum carnem moreretur; nos baptizamur, ut moriamur peccato: concrescimus ut *abolatur corpus peccati.* Hæc mors debet esse continua, et in dies crescere, v. 4.

Consepulti sumus in mortem, ut revera velut mortui et sepulti, nullum habeamus cum peccato et mundo commercium; cor, mens, sensus nostri sint sine affectu circa res seculi; ab eis mente et corde saltem sinus abstracti, v. 7. Ex aquis exurgimus, ut in novitate vive ambulemus, in gratiâ semper proficiamus, v. 4.

Hæc scientes, et hæc mirabilem nostram cum Christo communionem in mente semper habentes: 1° ob eam Deo gratias agamus, qui nos *gratificavit in dilecto Filio suo,* in quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum, Ephes. 1, 6. 2° Hæc tria mysteria, mortem, sepulturam et resurrectionem Christi factis et moribus representemus; verè peccato mortui simus, à mundo separati; novam et Deo dignam vivamus vitam. 3° Nostri baptismi illiusque finis memores, studeamus in dies magis ac magis peccato mori, à secularibus separari, ad ampliore charitatis perfectionem pervenire, in charitate ambulantes, que sursum sunt querentes, que sursum sunt sapientes.

4° Nota et mirare divinam Apostoli ideam, sub qua nos per baptismum à peccati tyrannide liberatos, Deo autem mancipatos, hortatur ad obediendum et servandum iustitiæ, et ad non assentendum rursus tyrannidi peccati. Juxta Apostoli mentem, peccatum tyrannus est, iustitia regina est; et hoc et ille summ regnum et dominium oppositum habent; non potest quis utriusque servare, sed alterutri parendum; peccato, imò diabolo servitium, cum concupiscentiæ obeditur; iustitiæ, Christo, Deo servitium, cum desideria mala reprimuntur;

CAPUT VII.

1. An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor), quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit?

2. Nam que sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri.

3. Igitur vivente viro, vocabitur adultera si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.

4. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi; ut filii alterius, qui ex mortuis resurrexit, et fructificemus Deo.

5. Cum enim essemus in carne, passiones pecca-

torum operi perferitur.

Ut nos à miserâ peccati servitute avertat Apostolus, non *regnet inquit peccatum,* tyrannus ille, etc.; ne consentiat illis tyrannidi, obediendo scilicet concupiscentiis, quibus ad malum vos sollicitat. Sed memores et vestre mortalitatis brevi complexu, et rerum secularium vanitatis in instanti disparituri, has concupiscentias fallaces reprimitis, v. 12: eò facilius erit vobis hæc victoria, quo major vobis adest Christi gratia, v. 14. Ut nos animet ad obediendum iustitiæ, sed, inquit, *exhibete vos Deo,* quasi diceret: Iustitiæ obediens, Deo ipsi regi vestro, beneficiari vestro, qui vos à mortuis suscitavit, servietis, v. 13.

Et membra vestra arma iustitiæ Deo. Quia regni fecit mentionem, ejus quoque armaturam congruenter ostendit, parandæque victoriæ rationem nos docuit, ait Theodoretus. Omnes corporis partes et arma iustitiæ sunt, si mens vellet; et rursus peccati, quando illa peccati dominatum amplexa fuerit, idem Theodoretus. Hinc nos hortatur Apostolus: *Sed neque exhibeatis...*; ne membra Deo dicata, peccato, diabolo militent; sed vos toti et omnia vestra Deo militate, v. 15. Vestri non estis, sed Dei, cui spontè per baptismum vos dedistis, et qui vos, non in servos tantum recepit, sed et in filios et heredes adoptavit, v. 18.

Tante charitatis memores, ipsius sitis toti: hoc à vobis exigit gratitudo, ac postulat æquitas; toti fuitis peccato, ipsi, ut mancipia, servietis, de iustitiâ non cogitantes quidem; quod æquius quam ut Deo mancipati, toti Deo sitis; de peccato non cogitantes, v. 19, 20. Id ergo exigit æquitas. Ad idem exigit utilitas vestra; attendite ergo ad utilitatem quam ex peccatis vestris percipitis; quid ex eis restat vobis? pudor, confusio, mors, et mors æterna; hoc est enim stipendium quod diabolus dat peccatoribus, suis militibus, v. 21, 25. Attendite autem et ad utilitatem, quam ex Dei servitio percipitis; vivitis innocentes, puri, sancti, pace divinâ fruimini; et expleto mortalis hujus vite tempore, vitam et regnum percipietis æternum. Immortalitas etenim et æterna felicitas est donativum quod suis militibus promeruit et promissit Dominus noster Iesus Christus.

His omnibus attentis, pugnate, vincite, cum Christo regnabitis in æternum.

CHAPITRE VII

1. Ignorez-vous, mes frères (je parle à ceux qui sent instruits de la loi), que la loi ne domine sur l'homme que pour autant de temps qu'il vit?

2. Car par cette loi, une femme mariée est liée à son mari tant qu'il est vivant; mais lorsqu'il est mort, elle est dégagee de la foi qui la liait à son mari.

3. Si donc elle épouse un autre homme pendant la vie de son mari, elle sera tenue pour adultère; mais si son mari vient à mourir, elle est affranchie de cette loi; et elle peut en épouser un autre sans être adultère.

4. Ainsi, mes frères, vous êtes vous-mêmes morts à la loi par le corps de Jésus-Christ, pour être à un autre qui est ressuscité d'entre les morts, afin que nous produisions des fruits pour Dieu.

5. Car lorsque nous étions dans la chair, les inclinations au péché, étant excitées par cette loi, agis-

VERS. 21. — *QUEM ERGO FRUCTUM HARVESTIS;* hoc ut faciat, libentis attendite quam oppositi sint tam oppositorum dominorum fructus; quam utilitatem *HARVESTIS* fructus, cum peccato servitibus in illis; respiciat eorum impudicitias, quas v. 19 teigit; præcipue illud de illis erubescit.

IS QUIBUS; *Syr.* : *Quorum vos hodie pudet,* seu ad quorum solam memoriam, nec ad penitentiam conversi, erubescitis. *NAL. ENI. ILLORUM MORS,* scilicet æterna, quæ a morte corporali incipit et eam complectitur. *FRUCTUS ERGO PECCATI RUBOR,* confusio, denique mors æterna.

VERS. 22. — *NUNC VERO LIBERATI. SERVI AUTEM FACTI DEO.* Nunc Deo mancipatos vocat, quos supra iustitiam servos dixit, quia qui iustitia servit, servit et Deo, omnis iustitia fons et iustitiam nobis præcipiendi; sicut et qui peccato servit, servit etiam diabolo, qui ab initio peccat, et ad peccatum incitat.

FRUCTUM HARVESTIS IN SANCTIFICATIONEM. *Syr.* : *Hæbetis fructus æternos,* id est, opera sancta et sanctificationem in animâ parientia; *FINEM VERO VITAM ÆTERNAM.* *Syr.* : *Quamvis facti estis vita æterna;* id est, his vero, ad quem opera sancta et sanctitas ordinantur, est vita æterna.

sus iustitia; subtrahatis enim vos dominio iustitiae, et quasi unum lego solvite, in peccata ruitis. Ita Anselmus. *Sensus.* — Quando eratis servi peccati, liberi eratis à prætorâ et non exoptanda servitute iustitiae; liberi, inquam, in quantum non servitibus iustitiae.

VERS. 24. — *QUEM ERGO FRUCTUM HARVESTIS TONC IN ILLA, IN QUIBUS QUAE ERUBESCITIS?* ostendit nullum verum fructum ex peccatis percipi, quia fructus proprie in bono intelligitur. Cum autem dicit, *in quibus,* id est, de quibus, *nunc erubescitis,* insinuat effectum quemdam, qui improprè fructus dici potest; ex peccatis consequi, sed malum et fugiendum, cuiusmodi proletem et erubescitiam; quâ parte simul ignovit se loqui possidendum de peccatis immunditia; de his enim maxime solent latentes erubescere.

Nam suis illorum mors est. Ad eam nullus ex peccatis fructus percipitur, ut etiam mors inde tandem consequatur. Mortem intelligi eam que vite æternæ opponitur.

VERS. 25. — *Nunc vero liberati à peccato,* id est, à dominio peccati, cui serviebatis.

Servi autem facti Deo, id est, mancipati Deo, nempe per hoc quod adhibitis vos operibus iustitiae quæ Deus præcipit.

Hæbetis fructum vestrum in sanctificationem, hoc est,

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in prætin redigenda.

P Nota mirabilem Christiani cum Christo per baptismum communionem; commortui, concrucifixi, concepti, compuncti, coarsuscitati, conviventes, conglorificati sumus. Et hæc omnia triplici modo: typo, participatione, imitatione.

1° Baptismus typus est, et representatio mortis et sepulture, et resurrectionis Iesu Christi Domini nostri: mortis quidem, quia, sicut Christus morte corporali mortuus est ob peccata nostra, sic et nos in baptismo morte spiritali morimur peccato, tum per virtutem et efficaciam baptismi, tum per nostram Satanæ et peccato abrenuntiationem, tum per sanctum novam vitam

Fructus ergo iustitiae sunt sanctificatio, seu sanctitas in tempore, vita et regnum in æternitate.

VERS. 25. — *STIPENDIA.* *Gr.* : *ἀποδο.* *Syr.* : *mercedura;* Obsonium, seu obsonium vocabatur annona militaris. Primum data est in specie, seu cibaria militibus data sunt; deinde pro eâ data est pecunia; ad idem nomen mansit. Obsonium itaque est stipendium cibarium.

Stipendium dicitur à stipe pendendâ, quia æs, seu pecunia militibus distribuenda ponderabatur. Stipendium ergo, obsonium, merces peccati, seu peccatoris, mors æterna, ipsi debetur.

GRATIA AUTEM. *Gr.* : *χάρις.* ; *Syr.* : *donum Dei,* seu donativum; præter stipendia ordinaria, imperatores donativa liberalia dabant militibus, ut eos animarent. His donariis comparatur æterna vita.

Equidem iustitiae merces dici potest; ad maius Apostolus gratiam dicere, quia et ipsa iustitia et opera iusta procedunt à gratiâ; peccator quidem de suo meretur mortem; justus autem Dei gratiâ ad vitam meretur vitam æternam. Adde quod vix æterna est merces quidem, quia datur pro bono opere; est vero gratia, quia merces est infinitè excedens omne bonum opus.

ipsam sanctificationem sive sanctimoniam, viteque munditiam, velat fructum ex illa servitute capitis. Si fructus est sanctitas, utique vera, licet imperfecta, non igitur imitative solam et sancti et iusti sumus. Loquitur enim de fructu quem in hæc vitâ percipiunt; nam de futurâ sequitur:

Finem vero vitam æternam. Ad hæc enim perducit tandem iustitiae servitius, et ad eam ut causam finalem ordinatur.

VERS. 25. — *Stipendia enim peccati, mors.* Merces quam peccatum servis suis recipit, mors est. Considerat Apostolus peccatum ad dominum ac imperatorem, qui non solum servis ac militibus suis imperat, verum etiam stipendia solvat, eamque ob causam usui est stipendii nomine.

Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Iesu Domino nostro. *Gratia,* id est, gratitudo Dei donum est vita æterna. *Sensus est:* Donum quod Deus servis suis largitur, est vita æterna accipienda per Iesum Christum Domini nostri meritâ. *Vita æterna dicitur gratia,* quia licet operibus ex gratiâ factis debeat vita æterna, tamen si labor noster nullo spectetur, ipsa est gratia, quia non sunt condigne passiones lupus temporis ad futuram gloriam. Ita Theodoretus. Theologi communiter consentiunt tenent Deum omnibus suis electis præmia redditurum supra condignum.

propositum. Sepultura vero, quia corpus in baptismo ter aquis immersum, representat Christi corpus in terrâ triduo sepultum. Resurrectionis autem, cuius imaginem gerit corpus post immersionem, ex aquâ in novam vitam resurgens. Vide v. 4.

2° Baptismus est participatio mortis, sepulture et resurrectionis Christi; effectus id quod significat: applicat nobis mysteria quæ representat; producit in nobis effectus mortis, sepulture et resurrectionis Christi. Mortem Christi nobis sic applicat, ut illa fiat quasi nostra; quasi nos ipsi illam passi sumus; et per hæc mortis quam Christus pro nobis passus est, ap-

plicationem; omnia nostra deleantur peccata, et quantum ad culpam et quantum ad penam. Sepulturam Christi nobis applicat, ut per eam corde et affectu à mundo separemur, quasi in terrâ sepulti. Resurrectionem Christi nobis sic applicat, ut per hæc applicationem gratiâ, quæ via divina est, nobis detur, et jus habeamus ad gloriam, v. 4.

3° Baptismus est imitatio mortis, sepulture et resurrectionis Christi. *Baptizatur in mortem ipsius ad illam imitandam.* *Consepulti sumus in mortem,* id est ut moriamur. Quod Christo crux, hoc nobis baptisma: Christus fuit in cruce fixus, ut secundum carnem moreretur; nos baptizatur, ut moriamur peccato: concrucifigimur ut aboletur corpus peccati. Hæc mors debet esse continua, et in dies crescere, v. 4.

Consepulti sumus in mortem, ut reverâ velut mortui et sepulti, nullum habeamus cum peccato et mundo commercium; cor, mens, sensus nostri sint sine affectu circa res seculi; ab eis mente et corde saltem sinus abstracti, v. 7. Ex aquis exurgimus, ut in novitate vive ambulemus, in gratiâ semper proficiamus, v. 4.

Hæc scientes, et hæc mirabilem nostram cum Christo communionem in mente semper habentes: 1° ob eam Deo gratias agamus, qui nos gratificavit in dilecto Filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, Ephes. 1, 6. 2° Hæc tria mysteria, mortem, sepulturam et resurrectionem Christi factis et moribus representemus; verè peccato mortui simus, à mundo separati; novam et Deo dignam vivamus vitam. 3° Nostri baptismi illiusque finis memores, studeamus in dies magis ac magis peccato mori, à secularibus separari, ad ampliore charitatis perfectionem pervenire, in charitate ambulantes, quæ sursum sunt querentes, quæ sursum sunt sapientes.

4° Nota et mirare divinam Apostoli ideam, sub qua nos per baptismum à peccati tyrannide liberatos, Deo autem mancipatos, hortatur ad obediendum et servitium iustitiæ, et ad non assentendum rursus tyrannidi peccati. Juxta Apostoli mentem, peccatum tyrannus est, iustitia regina est; et hæc et ille sum regnum et dominium oppositum habent; non potest quis utriusque servire, sed alterutri parendum; peccato, imò diabolo servituri, cum concupiscentiæ obediunt; iustitiæ, Christo, Deo servituri, cum desideria mala reprimuntur;

CAPUT VII.

1. An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor), quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit?

2. Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est à lege viri.

3. Igitur vivente viro, vocabitur adultera si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est à lege viri, ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.

4. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi; ut filii alterius, qui ex mortuis resurrexit, et fructificemus Deo.

5. Cum enim essemus in carne, passiones pecca-

torum operi perferitur.

Ut nos à miserâ peccati servitute avertat Apostolus, non regnet inquit peccatum, tyrannus ille, etc.; ne consentiat illis tyrannidi, obediendo scilicet concupiscentiis, quibus ad malum vos sollicitat. Sed memores et vestre mortalitatis brevi complexu, et rerum secularium vanitatis in instanti disparituri, has concupiscentias fallaces reprimitis, v. 12: eò facilius erit vobis hæc victoria, quo major vobis adest Christi gratia, v. 14. Ut nos animet ad obediendum iustitiæ, sed, inquit, exhibete vos Deo, quasi diceret: Iustitiæ obediendo, Deo ipsi regi vestro, beneficiari vestro, qui vos à mortuis suscitavit, servietis, v. 13.

Et membra vestra arma iustitiæ Deo. Quia regni fecit mentionem, ejus quoque armaturam congruenter ostendit, parandæque victoriæ rationem nos docuit, ait Theodoretus. Omnes corporis partes et arma iustitiæ sunt, si mens vellet; et rursus peccati, quando illa peccati dominatum amplexa fuerit, idem Theodoretus. Hinc nos hortatur Apostolus: *Sed neque exhibeatis...*; ne membra Deo dicata, peccato, diabolo militent; sed vos toti et omnia vestra Deo militate, v. 15. Vestri non estis, sed Dei, cui spontè per baptismum vos dedistis, et qui vos, non in servos tantum recepit, sed et in filios et heredes adoptavit, v. 18.

Tante charitatis memores, ipsius sitis toti: hoc à vobis exigit gratitudo, ac postulat æquitas; toti fuitis peccato, ipsi, ut mancipia, servietis, de iustitiâ non cogitantes quidem; quod æquius quam ut Deo mancipati, toti Deo sitis; de peccato non cogitantes, v. 19, 20. Id ergo exigit æquitas. Ad idem exigit utilitas vestra; attendite ergo ad utilitatem quam ex peccatis vestris percipitis; quid ex eis restat vobis? pudor, confusio, mors, et mors æterna; hoc est enim stipendium quod diabolus dat peccatoribus, suis militibus, v. 21, 25. Attendite autem et ad utilitatem, quam ex Dei servitio percipitis; vivitis innocentes, puri, sancti, pace divinâ fruimini; et expleto mortalis hujus vite tempore, vitam et regnum percipietis æternum. Immortalitas etenim et æterna felicitas est donativum quod suis militibus promeruit et promissit Dominus noster Iesus Christus.

His omnibus attentis, pugnate, vincite, cum Christo regnabitis in æternum.

CHAPITRE VII

1. Ignorez-vous, mes frères (je parle à ceux qui sont instruits de la loi), que la loi ne domine sur l'homme que pour autant de temps qu'il vit?

2. Car par cette loi, une femme mariée est liée à son mari tant qu'il est vivant; mais lorsqu'il est mort, elle est dégagee de la foi qui la liait à son mari.

3. Si donc elle épouse un autre homme pendant la vie de son mari, elle sera tenue pour adultère; mais si son mari vient à mourir, elle est affranchie de cette loi; et elle peut en épouser un autre sans être adultère.

4. Ainsi, mes frères, vous êtes vous-mêmes morts à la loi par le corps de Jésus-Christ, pour être à un autre qui est ressuscité d'entre les morts, afin que nous produisions des fruits pour Dieu.

5. Car lorsque nous étions dans la chair, les inclinations au péché, étant excitées par cette loi, agis-

torum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.

6. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in quâ detinebamur, ita ut serviamus Deum in novitate spiritûs, et non in vetustate literæ.

7. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit! Sed peccatum non cognovi, nisi per legem; nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.

8. Occasione autem acceptâ, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam: sine lege enim peccatum mortuum erat.

9. Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.

10. Ego autem mortuus sum; et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.

11. Nam peccatum, occasione acceptâ per mandatum, seduxit me; et per illud occidit.

12. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et iustum, et bonum.

13. Quod ergo bonum est mihi, factum est mors? Absit! Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonam operatum est mihi mortem; ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

14. Scimus enim quia lex spiritualis est; ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.

15. Quod enim operor, non intelligo; non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio.

16. Si autem quod nolo, illud facio, consensio legi, quoniam bona est.

17. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

18. Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne meâ, bonum; nam velle adjacet mihi, pericere autem bonum, non invenio.

19. Non enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod nolo malum, hoc ago.

20. Si autem quod nolo, illud facio; jam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum.

21. Invenio igitur legem, velle mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet;

22. Condelector enim legi Dei secundum interio-rem hominem;

23. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

24. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus?

25. Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem, legi peccati.

saiant dans les membres de notre corps pour leur faire produire des fruits pour la mort.

6. Mais maintenant nous sommes affranchis de la loi de mort, dans laquelle nous étions retenus, de sorte que nous servons Dieu dans la nouveauté de l'esprit, et non dans la vieillesse de la lettre.

7. Que dirons-nous donc? la loi est-elle péché? Dieu nous garde d'une telle pensée! Mais je n'ai connu le péché que par la loi; car je n'aurais point connu la concupiscentie, si la loi n'avait dit: Vous n'aurez point de mauvais desirs.

8. Mais le péché ayant pris occasion de s'irriter par les préceptes, a produit en moi toutes sortes de mauvais desirs; car sans la loi, le péché était mort.

9. Et moi je vivais autrefois lorsque je n'avais point de loi; mais le commandement étant survenu, le péché est ressuscité.

10. Et moi, je suis mort, et il s'est trouvé que le commandement qui devait servir à me donner la vie, a servi à me donner la mort.

11. Car le péché ayant pris occasion du commandement, s'étant irrité davantage, m'a trompé et m'a tué par le commandement même.

12. Ainsi la loi est véritablement sainte, et le commandement est saint, juste et bon.

13. Ce qui était bon en soi, m'a-t-il donc causé la mort? Nullement; mais c'est le péché qui, m'ayant donné la mort par une chose qui était bonne, a fait paraître ce qu'il était, de sorte que le péché est devenu par ces mêmes préceptes une source plus abondante du péché.

14. Car nous savons que la loi est spirituelle; mais pour moi je suis charnel, vendu pour être assujéti au péché.

15. Car je n'approuve pas ce que je fais, parce que je ne fais pas le bien que je veux; mais je fais le mal que je hais.

16. Si je fais ce que je ne veux pas, je consens à la loi; et je reconnais qu'elle est bonne.

17. Et ainsi ce n'est plus moi qui fais ce mal; mais c'est le péché qui habite en moi.

18. Car je sais que le bien ne se trouve pas en moi, c'est-à-dire dans ma chair, parce que je trouve en moi la volonté de faire le bien; mais je ne trouve point le moyen de l'accomplir.

19. Car je ne fais pas le bien que je veux; mais je fais le mal que je ne veux pas.

20. Or si je fais ce que je ne veux pas, ce n'est plus moi qui le fais; mais c'est le péché qui habite en moi.

21. Lors donc que je veux faire le bien, je trouve en moi une loi qui s'y oppose, parce que le mal réside en moi.

22. Car je me plais dans la loi de Dieu, selon l'homme intérieur;

23. Mais je sens dans les membres de mon corps une autre loi, qui combat contre la loi de mon esprit et qui me rend captif sous la loi du péché qui est dans les membres de mon corps.

24. Malheureux homme que je suis! qui me délivrera de ce corps de mort!

25. Ce sera la grâce de Dieu, par Jésus-Christ notre Seigneur. Et ainsi je suis moi-même soumis à la loi de Dieu selon l'esprit, et assujéti à la loi du péché selon la chair.

ANALYSIS.

1^a Sex primis versibus explicat et probat quod v. 14 cap. præc. dixit: Non estis sub lege, etc.

Judeus ergo ad Christum conversus alloquens, eis exposuit quomodo per Christum sint à lege liberi: tam qui

in baptismo, per virtutem mortis Christi ipsis tunc applicat, et quasi appropriatæ, mortui sunt; unde lex in eos vim amplius non habet, sicut maritus dominium non habet in conjugem mortuum;

Tam quia, in baptismo, resurrexerunt cum Christo, novam in eo vitam recuperant; ipsi unius, copulati, et spirituali matrimonio conjuncti: sicut sub gratiâ sunt, ut ex eâ Deo fructificent, seu fructus vite producant; sicut sub lege, mortis fructus pepererunt.

2^a Sex aliis sequentibus versibus explicat quomodo lex, licet in se sancta, per occasionem tamen peccatum multificavit, quatenus illa peccatum, antea latens, indicavit et vetuit; hæcque tum novitâ, tum prohibitione, concupiscentiam peccandi irritavit.

Hoc autem moderate causâ Paulus in semetipso exponit, esse in duplici statu supponens; ante legem, v. 9:

PARAPHRASIS.

1. Vos præsertim alloquor, Judei fratres, et legis Moysiæ mari; nescire enim non potestis quid homo legi obnoxius, tantisper lege tenetur, donec ea lex vivit, seu vim et vigorem habet.

2. Hanc legis vim in hominem licet explicare per jus quod lex ipsa dat marito in conjugem: sicut mulier viro per conjugium obnoxia, illi viro per legem obligata est quamdiu vixerit ille; ubi verò mortuus est, soluta est à lege matrimonii; ita et homo legi obnoxius est, donec ea vivit; ab eâ autem liber est; ubi abrogata, seu mortua est.

3. Sicut igitur quamdiu vixerit maritus, uxor illius adultera est, si copulata sit cum alio viro; si verò mortuus sit, soluta est à lege matrimonii, ita ut non reputetur adultera, nec adulterii poenis subiecta, si nupserit cum alio: ita de homine legi obnoxio, qui quasi adulter reputabitur, si adhuc vivente lege nupserit alteri; non verò, si jam mortua sit lex.

4. Itaque, fratres mei, nihil vobis nunc commercii cum lege Moysiâ, quia et vobis ipsa mortua est, per mortem Christi; et vos illi quoque mortui estis, per eandem Christi mortem, vobis in baptismo appropriatam; sic autem mortui estis in baptismo, ut et in eo et per eum à mortuis surrexeritis cum Christo, unumque facti sitis cum illo, quasi uxor et sponsa illius, ut ex illius gratiâ, Deo pariamus opera bona, sancta et divina.

5. Et sanè æquum est ut tanto conjugio nobilitati, fructum edamus Christo, sponso nostro, dignum; cum enim sub lege carnali, quasi marito, viveremus, tunc affectiones et desideria peccandi, quæ per legis occasionem fiebant irritatoria, ita dominabantur in membris nostris, ut per ea fractus peccatorum parerent, mortis factus infelix.

6. Nunc ergo, ubi per Christi gratiam soluti sumus ab illo cum lege conjugio, cuius vinculo vinciebamur, et quod nobis erat occasio mortis, æquum est ut Christo, Filio Dei copulati, novo illorum seu charitatis spiritu, Deo serviamus, scilicet ut unigeniti Filii sui sponsæ, non verò sicut antea, velut servi, solo poteramur metu; hocque charitatis et sponsæ spiritu pariamus opera, Deo Patri, Christoque sponso nostro, digna.

7. Sed vereor ne quis hæc me de lege dicentem audiens, putet me legi hæc calumniam inferre, quod

Ego autem vivebam sine lege, etc.; post legem: Sed cum venisset mandatum, et peccato me occidit.

3^a Facto transitu à statu legis ad statum gratiæ, v. 14, explicat et in hoc statu defendens effectum concupiscentiæ; sicut antem prius in semetipso, ut Judæus, ostendit Judæis prave effectus concupiscentiæ sub lege, etc. et in semetipso, ut Christiano, ostendit Christianis invictos effectus concupiscentiæ, etiam in sancta.

Versu 24° ingenuè ob hæc miseriam, illiusque remedium ostendit v. 25.

peccati sit auctor. Absit à piis mentibus talis interpretatio! Lex peccati nec auctor est, nec magistra, sed index et accusatrix.

Multa sunt enim peccata quæ non cognovi nisi per legem; inò ipsam concupiscentiam internam, quæ externi actus rationem induunt peccati, non novissem esse peccatum, nisi lex eam prohibuisset dicens: Non concupisces.

8. Lex ergo peccatum mihi indicavit et prohibuit, et quidem ut illud coerceret; sed concupiscentiæ vitium in me latens, et quasi sopitum, hujus prohibitionis occasione excitatum et irritatum, acris ad peccandum me sollicitavit, et in me excitavit omne malorum desideriorum genus. Sicutque, per legis occasionem, peccatum, quod erat quasi mortuum, vitam ac vigorem accepit.

9. Hoc ut distinctius concipiatis, duplicem gentis nostræ distinctionem statum: ante legem, et post legem: utrumque autem in meâ personâ expono. Ego Judæus, aliquando, v. g. in Ægypto, vixi sine lege Moysiâ; tunc peccatum non agnoscebam, non curabam, ad illud non nullum excitabar.

Sed postquam accessit lex, dixitque mihi: Non concupisces, hæc prohibitione, concupiscentia mea, quæ erat sopita, et quasi mortua, statim excitata revixit.

10. Revixit, inquam, peccatum; ad ego peccato mortuus sum, quia mors est anima.

11. Sicutque meo, non legis vitio factum est, ut quod mihi datum erat ad vitam, occasio mihi foret mortis.

Quatenus in me insita propensio ad peccatum, à lege, occasione accepit illud avidius appetendi, hæcque propensio, quasi lena me seduxit, in suas partes dolose attraxit; sicutque me, ad opus vitium inducens, occidit.

12. Itaque nihil est quod calumniemur legem, sancta est, et unumquodque ejus mandatum sanctum, æquum et bonum.

13. Sed, inquit hic aliquis, si lex bona est, quomodo mihi mortem peperit? an quod in se bonum est, mihi causa mortis erit?—Absit quod lex dicatur causa mortis; lex ad summum est mortis occasio; vera autem causa mortis est peccatum, per concupiscentiam contra legis prohibitionem commissum. Illic apparet

quantum et quale malum sit concupiscentia, peccati parens, cum per legem, sanctam et bonam, mortem in me sit operata; ejus sane malitia major est quam dici potest, quandoquidem per legem bonam produxit rem pessimam.

14. Lex, inquam, sancta est, ut quae sancta et spiritalis praeteri; unde ergo mors et peccatum? ex natura nostra corruptione, quae sequitur, non quae spiritali, sed quae carni placet.

15. Hanc naturam corruptionem, quae et in sanctis remanet, lubet in meâ personâ vobis exprimere: ego igitur Paulus, licet liber à lege, licet sub gratiâ constitutus, licet apostolus, et multis à Deo dotatus privilegiis, carnalis tamen sum, et carnis stimulos in malum sentiens; illiusque motus sæpe cogor, licet invitatus, et velut servus emptissimus, sustinere;

Carnis, inquam, sum quasi servus; non enim approbo, et ut memini agnosco, quod in parte animalis operor; in quâ non operor per seipsum, quod mente approbo et volo; sed operor malum, quod mente odi; nollem enim concupiscere, iussus concupisco; vellem bonum absciteri, peragere, et invalescente concupiscentiâ, non perficio.

16. Si autem nolens concupisco, sanè mens et voluntas mea consentit cum lege, et, ut bonam approbo legem, dico enim: *Non concupisco.*

17. Unde sequitur quid nunc in hoc statu gratiæ, non ego, seu mens et voluntas mea, concupisco, sed mea natura corruptio; seu insita veteri homini concupiscentiâ, quae, me reluctante, suos motus excitat in me.

18. Novi enim per experientiam quid in me, ut carnali et veteri homine, et per peccatum corrupto,

non sit inclinatio ad bonum, sed propensio ad malum, Equidem quoad mentem et spiritum, velle mihi praestitum est; sed propter hanc insidiam concupiscentiam, exsequi non valeo.

19. Non enim, quod mente volo bonum, hoc perficio; sed quod nolo malum, in carne facio; invidius concupisco.

20. Igitur, sicut jam dixi, non ego, seu mens mea, concupisco, sed vetus et carnalis homo, seu natura corrupta.

21. Itaque, cum juxta divinae legis praescriptum, volo aliquid facere bonum, invenio legem, seu vim aliquam, huic meae bonae voluntati contrariam; et hæc vis, seu lex contraria, oritur ex natura: meae corruptione, seu est natura corrupta: perversa ad malum propensio.

22. Lex enim Dei me secundum mentem delectat.

23. Exuperior autem aliam in carne meâ corruptâ legem, legi Dei, in quâ mens mea delectatur, repugnantem, et hæc carnis meae lex, seu rebellio, me quasi captivum sibi ipsi reddit, cum me cogat invitum ejus motus pati.

24. O me hominem infelicem! quis me liberabit ab hoc mortifero corpore, tot pravis affectibus, ad mortem pertrahentibus, obnoxio?

25. Gratia Dei per merita Domini nostri Jesu Christi.

26. Igitur ego ipse Paulus, qui supra, v. 14, mente et voluntate servio legi Dei, quia nolo concupiscere et concupiscentiæ motibus non consentio; carne autem seu appetitu carnali servio fœditi peccati, seu concupiscentiæ, ipsius motus sentiendo et contra Dei legem concupiscendo, licet invidius

COMMENTARIA.

VERS. 4. — AN IGNORATIS, FRATRES. Dixit in cap. præc., v. 14: *Non sub lege estis, sed sub gratiâ;* et quia statim interrogavit an idem liceret liberius peccare, sique digressus est, et in hac sua digressionem perseveravit in reliquo capite, hinc ad hanc v. 14 propositionem regrediens, illam nunc probat, et explicat.

Interdum itaque ad fidem conversos hæc alloquitur, quos et fratres suos, etiam secundum carnem, vocat, quia et ipse Judæus, et legis non ignarus, quia à primâ aetate Judæi legis notitiâ imbecbantur.

Hos ergo docet Mosaicæ legis vinculo non amplius obligari; idque explicat metaphorâ viri et mulieris.

LEX IN HOMINE DOMINATUR, GR.: *Dominatur homini, QUANTO TEMPORÉ VIVIT. Quid? ille an illa? homo an*

VERS. 1. — AN IGNORATIS, FRATRES, etc. Dominatur inebendo, terrendo, reum faciendo, accusando, condemnando. Hic enim est dominatus legis. *Quanto tempore vivit, scilicet ipsa lex, inquitur Origen. et Ambrosius;* tamen, ut Theophilactus, (Eumenius, ad hominem referre maluit: sed eodem uterque hic sensus videtur. Nobis tamen ad legem referri probabilis est, ut sit sensus: Lex dominatur et potestatem suam exercet in hominem, quando ipsa vivit ac viget, non autem postquam mortua et extincta fuerit.

lex? ambiguum est, si verba spectentur; si mens et sensus Apostoli spectetur, indifferentes est; utrumque enim verum est, et de utroque mens Apostoli verificatur: est tamen probabilis quod de lege debeat intelligi, sique sensus: Scitis, fratres, quod lex, quando viget et abrogata non est, viget et potestatem habet in hominem, sicut maritus in uxorem.

VERS. 2. — NAM QUAE SUB VIRO EST MULIER, GR.: *Uxor utique viri, subteritatis, id est, nuptia, seu viro per conjugium obnoxia, VIVENTI VIRO ALLEGATA EST LEGE. GR.: Fidei viri alligata est lege. Syr.: Ut mulier que distincta est marito suo per legem quando vivit.*

SI AUTEM MORTUUS FUERIT, SOLUTA EST A LEGE VIRI, id est, à lege matrimonii, quâ viro subijciatur. Ostendit igitur comparatione hominem Judæum à jugo legis Mosaicæ liberari, sicut mulier nuptia liberari.

VERS. 2. — NAM QUAE SUB VIRO EST MULIER, viventi viro alligata est lege. Comparat autem legem viro, et homines legi subiectos mulieri viro habenti. Verbo allegoria: nimirum peccatum, mors et lex, quae occasionaliter peccatum et mortem fovet, est maritus; anima nostra est uxor; proles sunt opera mala: hoc maritum mortuo transit animam ad secundum maritum, nuptique Deo, et peperit proles bonarum operum. Ita S. Augustinus.

tur à lege conjugii per mortem mariti. Lex Mosaicæ, ut maritus; Judæus legi Mosaicæ subiectus, quasi uxor matrimonio copulata: sicut quando vivit maritus, illi, per legem matrimonii, alligata est uxor, ita, quando lex viget, illi Judæus fuit alligatus. Sicut autem marito defuncto, uxor soluta est à lege matrimonii, ita ubi lex abrogata fuit, ab eâ solutus est Judæus.

VERS. 5. — Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Gr.: *Si fuerit viro alteri, id est, si nupsit, vel si copulata sit alteri viro. SI AUTEM MORTUUS FUERIT VIR EIUS, LIBERATA EST A LEGE VIRI, id est, soluta est à lege matrimonii; ita ut non censeatur adultera, nec adulterii penis subiecta, si nupsit cum alio viro, non alteri corporis sui potestatem fecerit; licet enim in hoc casu peccet, sed non in legem contra adulteros.*

VERS. 4. — Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis. Syr.: *Nunc igitur, fratres mei, mortui estis legi in corpore Christi. Adaptat similitudinem: hæc enim vox, itaque, indicat conclusionem, quam ex allato exemplo deducit Apostolus. Et quia hæc erat illius argumentatio: Uxor, mortuo marito, soluta est à lege viri; atqui lex, quae erat quasi maritus vester, mortua est per Christi mortem; ergo vos pariter soluti estis, nec amplius sub lege, sed sub gratiâ. Deboisset igitur Apostolus dicere: Mortua est lex, etc.; sed Judæorum imbecillitati consulens, ne eos offenderet, maluit dicere: Vos mortui estis legi. Utrumque autem verum cum sit, verum enim est quod per Christi mortem mortua sit lex, Ephes. 2, v. 15, 16, verum quoque est quod nos mortui sumus, consensu, consensu, etc., ut in cap. 6 dictum est.*

Hinc in re parum referebat, quid verbis Apostolus exprimeret. Sive mortua est lex, sive mortui estis legi. Cautè tamen et prudenter Judæorum infirmitati sese accommodans; legem enim plurimè faciebant.

SI AUTEM MORTUUS FUERIT VIR EIUS, SOLUTA EST A LEGE VIRI, scilicet à lege matrimonii, quâ sub viro potestate mulier tenebatur, et à quâ liberatur per viri mortem.

VERS. 5. — Igitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; id est, si copulata fuerit alii viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro, ac proinde non erit adultera, nec ut talis accusabitur, ad judicabitur, etiam si conjuncta fuerit alii viro.

VERS. 4. — Itaque fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi. Lex quae erat quasi maritus noster, jam mortua est, et esse desit per Christum; ergo nos pariter lege liberali, et soluti sumus, nec sub lege, sed sub gratiâ degimus.

Vos mortificati estis, q. d.: Lex quae erat quasi maritus vester, jam per Christum mortificata et mortua est, quia scilicet in vobis mortuum est et esse desit legi illud imperium, quo lex minator, accessat terret, damnat et puniit. Cum Apostolus dicit, nos mortuos esse legi per corpus Christi, intelligo immolationem in cruce, id est, per corporalem Christi passionem et mortem. Per hanc enim mortuam est lex vetus nobis, et nos legi. Vel potius, et textui convenientius, per corpus Christi, id est, per hoc quod sunt incorporati Christo, tanquam conjuncti alteri viro, et cum eo facti, una caro. Nam sequitur:

Ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit. Sensus: Quo fit ut loco veteris legis jam alium virum habea-

unum dixit, aliud cogitandum reliquit, ait D. Anselmus. Vel secundum D. Chrysostomum, mulierem mortuam aperit dicit; legem vero, maritum, clam significat in propositione, id est, in argumentatione, ut videre est supra.

Mortificati estis per corpus Christi, scilicet crucifixi et pro vobis occisi, Theophyl.; per mortem Domini, D. Chrys. Alii dicunt per corpus Christi, id est, per hoc quod incorporati estis Christo, scilicet per baptismum, et his favere videtur versio Syriaca, supra.

Ut sitis alterius, id est, ut sitis uxor alterius viri, seu ut multo nobilioris contrahatis conjugium, unumque sitis cum Christo, Filio Dei, qui à mortuis surrexit, novusque factus est homo. Christus sponso comparatur, 2 Cor. 11, v. 2; Ecclesia sponse, Ephes. 5, 27.

Ut fructificemus Deo, id est, ut in hoc nostro cum Christo conjugio, et Christi gratiâ, pariamus Deo opera bona et divina, fidei, spei, charitatis, aliarumque virtutum;

VERS. 5. — CUM ENIM ESSEME IN CARNE...; dat rationem ob quam debeant Deo fructificare, simulque ostendit discrimen inter hoc Judæorum cum Christo conjugium, et præcedens eorum cum lege matrimonium.

CUM ENIM ESSEME IN CARNE, id est, cum sub lege viveremus secundum carnalem hominem.

PASSIONES PECCATORUM, id est, motus concupiscentiæ ad peccatum inclinantem, QUAE LEGEM ERANT, id est, quae occasione legis exaltabantur, OPERABANTUR, id est, opus suum peragebant in membris nostris, seu per membra nostra; ET FRUCTIFICABANT MORTUI, id est, ut fructus peccatorum parentem, qui nos ducerent ad mortem, nosque morti pabulum darent. FISIS PECCATI, MORS.

VERS. 6. — NUNC AUTEM SOLUTI SUMUS A LEGE MORTIS, id est, à lege quae erat occasio peccati, et idèò

lis, eorum conjuncti sitis, ejus deinceps arbitrio regimini; scilicet ejus qui à morte resurrexit; ad quos formam etiam vos oportet in novitate vite ambulare, tanquam ex mortuis viventes.

Ut fructificemus Deo, id est, ut Christo tanquam viro nostro qui conjuncti sumus, ex semine gratiæ ejus fructificemus, bonorum operum fructus proferamus.

Ut fructificemus Deo, ut vivas proles ex hoc cum Christo matrimonio pariamus Deo, scilicet opera fidei, spei, caritatis et aliarum virtutum, quae ex semine, id est, gratiâ Christi et Dei, concipiuntur, ut illa Christo et Deo quasi eorum parenti offeramus. Significat à diverso eos qui sub lege erant, non fructificasse Deo.

VERS. 5. — Cum enim essemus in carne, etc. Sensus: Vico, ut fructificemus Deo, qui, quando eramus in carne, in statu veteris et carnalis hominis (conjuncti sumus omnem qui sub lege erant) passiones peccatorum, id est, motus, affectiones ac desideria peccandi, quae sunt et excitantur per legem, exercebantur, et ipso opere complebantur in membris nostris; itaque per ea fructificabamus non Deo, sed morti, id est, fructus edebamus mortiferos, qui sunt ipsa peccata, quia finis et stipendium peccati mors.

VERS. 6. — Nunc autem (per Christi crucem et mortem) soluti sumus à lege (quae erat occasio peccati, et consequenter) mortis in qua delincebamus. Sensus: Apostoli est: Nunc autem per gratiam Christi liberali su-

mortis; in qua detinebamur, id est, ejus vinculo vinciebatur, eramusque captivi: ita ut servianus, id est, ut serviamus Deo in novitate spiritus, id est, novo spiritu, scilicet spiritu charitatis quae diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis; seu ut Deum diligamus, tanquam filii adoptivi, et tanquam unigeniti filii sui sponsi; et non in vetustate litterae, id est, et non sicut sub lege veteri, et tantum litterali, seu spiritu gratiae destituta, tanquam servi, et solo peccatorum metu.

Graeci legunt: *Nunc autem soluti sumus à lege mortis, id est, cum sumus mortui ei, etc.* Alii legunt: *Mortui eo in quo detinebamur.* Alii: *A lege mortua.* Syrus: *Nunc autem cessamus à lege, et mortui sumus ei qui nos detinebat, etc.* Sed nostra lectio, ejus meminit Origenes, quam sequitur Ambrosius, et quam confirmat D. Hieronymus, clarior est.

Ex supra dictis, v. 4, discit quod baptismus illa mors est, et matrimonium sit. Mors quidem, quia per baptismum morimur peccato, veteri homini; cum Christo morimur et sepelimur, ut in cap. 6 sepe dictum est. Matrimonium verò, quia per baptismum animae nostrae unimur Christo, Ecclesiae sponsi, unumque finis cum illo, ut ex ipso et per ipsum opera sancta, et Deo digna pariamus. Ad hoc attende, ó anima mea, et tanto honore nobilitata, Christi sponsi tui zela et amulare gloriam; ama quod amat, omnibus illius subdere voluntatibus; ipsius sis tota. Discit et ex eodem versu, quod hujus matrimonii finis sit fructificare Deo, opera sancta Deo continui parere, tota Deo vivere. Attende, ó anima mea, quomodo lucet Deo in te voluntati responderis. Erubescit, ó anima, in bono sterilis, et in malo fecunda; ruboribusque et doloris plena, recurre ad sponsum tuum, veniam pro praeterito precatur, et pro presenti et futuro Spiritum sanctum petitura.

I. Christe, Filii Dei vivi, omnis autem animae christianae sponsi, miserere animae meae, tunc licet indignissima et infidelissima sponsa; omnes ei condona praeteritas infidelitates, ejusque peccatorum immemor, et tuum da ei, quæso, spiritum, spiritum amoris, ut hoc tuo spiritu, fecunda, edat Deo opera vitae; sine hoc tuo spiritu miser passionum servus ero, et opera mortis semper pariam; at spiritu tuo repletus, Deo subdar, inquit, ex gratia tua, fructus vitae producam.

VERS. 7. — Quid ergo inquit? Lex peccatum minus à jure legis, utpote mortui ipsi legi, in cuius servitute detinebamur. *Soluti sumus, Graece, liberati sumus, id est, enervata in nobis est lex, quia lex vires et nervos suos, scilicet dominium, et jus quasi maritale, quod in nos habebat, amisit.*

Ita ut serviamus (Deo et Christo) in novitate Spiritus, et non in veterale litterae, non in veteri sive in genere, animali et carnali, cuius magistra est legis littera, non gratia. Ita Anselm. Lex enim homini vestustatem suam indicabat quidem et vetabat, sed adeo non auferabat, ut per occasionem etiam eandem auxilium: magis reflicebat enim, irritabat et incitabat reteres concupiscentiae affectus. Novitas vitae vera iustitia est, quae declaratur bonis operibus: vetustas, iniustitia quam ostendunt opera mala.

desideriorum. Lex, seu prohibitio concupiscentiam irritat, sicut aqua caleem vivam.

SINE LEGE INIM (concupiscentiam vetante) peccatum mortuum erat, id est, sopitum. Concupiscentia interior, quia nullà lege humana prohibebatur, erat quasi mortua, sopita, et non reputabatur peccatum: at lege Dei prohibita, exarsit in omnes pravos motus et affectus.

VERS. 9. — EGO AUTEM VIVEBAM SINE LEGE... loquitur in personâ Judaei, ante legem, v. g., in Ægypto. Alii tamen id intelligunt de D. Paulo, cum inciperet adolescere et peccare, legem Mosaicam nondum edoctus. Ita Cornel., Menoch., Tirin.

Ego, Judaeus scilicet, aliquando, v. g., in Ægypto, ante legem Mosaicam, vivebam quasi extel, peccatum non agnosces, non curans, non aestimans; sicque ad illud non multum incitatus. Sed cum venisset mandatum, id est, lex dicens mihi: *Non concupisces*, peccati dans mihi cognitionem, illudque prohibens, peccatum revixit, id est, excitatum est. Concupiscentia mea, quae erat quasi sopita et mortua, per legem excitata revixit.

VERS. 10. — EGO AUTEM MORTUUS SEM... PECCATUM, inquam, revixit; AT EGO PECCATO MORTUUS SUM.

Observa et mirare antithesim inter peccatum et hominem, quibus lex successivè mortis et vitae est occasio. Ante legem, peccatum erat quasi mortuum, homo autem vivebat vivere; post legem, peccatum revixit, homo verò mortuus est, peccato scilicet, quod est mors animae. Ante legem, languebat concupiscentia, et homo non erat prevaricator; post legem, exarsit concupiscentia; ipsi, non obstante lege, obediit homo, factusque est legis prevaricator, et per legis transgressionem, factus est obnoxius morti temporali et aeternae.

ET INVENTUM EST MIHI MANDATUM..., siquæ factum est ut lex quae mihi data erat ad vitam, occasio mihi foret mortis.

Sensus: Concupiscentia vitium in me latens, occasione mandati illius: *Non concupisces*, per illud ipsum excitavit et produxit in me omne genus pravorum desideriorum. Ac si dicat: Multo latius grassari coepit quam ante, tanquam ipsa prohibitione læcessit; quemadmodum de filiis Israel legitur Judicum 2, quod audientes mandata Dei, omnia fecerunt contraria. Nam virtus peccati, lex. Vehementius enim inardescit concupiscentiae flamma dum lege premitur; minime enim in vellum semper.

Sine lege enim peccatum mortuum erat, id est, sopitum erat; per legem enim excitatum revixit. Dicit ergo peccatum sine lege mortuum fuisse, non simpliciter, quasi non esset; sed velut mortuum, quia non cognoscitur nisi per legem; et quia vires suas non exerebat, quemadmodum postea lege superveniente. Conpositum quippe erat donec à lege excitaretur.

VERS. 9. — *Ego autem vivebam sine lege aliquando, nimirum tunc, cum adolescere inciperem et peccare, nec tamen legem Moysi edoctus essem; tunc enim vivebam quasi extel, ac consequenter peccatum non curabam, non agnoscebam, non aestimabam; hinc ad illud non multum incitabar.*

Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit. Sensus est: Postquam verò mandatum illud legis: *Non concupisces*, in notitiam meam venisset, revixit in me pec-

VERS. 11. — NAM PECCATUM, OCCASIONE ACCEPTA. Gr., *occasione accipiens*; id est, nam concupiscentia, occasione legis accepta, in suis partes me dolose traxit et occidit me; ad opus velitum inducendo. Vide paraph.

VERS. 12. — ITAQUE LEX QUIDEM SANCTA... Ex supra dictis concludit Apostolus contra objectionem v. 7 factam; quod tantum abest ut lex peccatum sit, quin imò sancta est, et unumquodque ejus mandatum sanctum, docens quomodo Deus sancte colatur; JUSTUM, prescribens ut unicuique suum reddatur; BONUM, prescribens ea quibus quisque bonus sit, si servetur.

Hinc D. Thomas putat dici *sanctum*, propter præcepta caeremonialia; *justum*, propter judicialia; *bonum*, propter moralia.

OBSERVATIO MORALIS.

Ex dictis de lege v. 7 et 8, quae majoris reatus occasio fuit, discit cum D. Augustino frequenter oratur: Da, Domine, quod jubes, et jube quod vis. Qualiscumque sit nostra, sive per legem, sive per rationem, cognitio, ita pravum et corruptum est cor hominis, ut nisi Christi gratia medicinali sanetur, tota hæc nostra notitia majoris peccati futura sit occasio. Legis cognitio bona quidem est, est enim Dei gratia; et gratiaque ex cordis nostri corruptione lethalis et funesta nobis erit, nisi gratia Dei interna cordis nostri corruptionem sanet. *Legis: Sana me, Domine, et sanabor; autem me fac, et salvus ero, Jerem. 47, 14.*

Ex dictis v. 9, 10, discit quam necessaria nobis Dei gratia, ob miserandum et lacrymis eliam sanguine defendendum statum nostrum. Si enim legem ignoret homo, ipsius ignorantia illi causa mortis est. Si legem novit, ipsius notitia, ob cordis sui pravitate, plenamque majoris criminis erit occasio. Sine lege, aut legis cognitione, non novit concupiscentiam, illam putat naturalem, nec peccatum, aut offensam Dei reputat. Hinc peccatum degitit ut aquam. Si novit catum, scilicet per cognitionem ipsius quam lex praeostat, et consequenter per malorum desideriorum exuberantiam, quae occasionem habet ex lege. *Revixit, id est, excitatum est; et, ut Augustinus exponit, apparere coepit.*

VERS. 10. — *Ego autem mortuus sum, vel mortuus fui, id est, manifestè factus obnoxius morti aeternae, propter manifestam, ut dictum est, legis transgressionem.* Nam mortem aeternam intelligit, quae transgressionis est poena.

Et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Et sic reipsa comperi legem, seu legis mandatum, quod à Deo datum fuit, et per se ordinatum ut hominem perduceret ad vitam et salutem, hæc ipsum mihi edere ad mortem, quia morti aeternae me peccatum reddidit obnoxium.

VERS. 11. — *Nam peccatum occasione, etc.* Nec mirum si peccatum occidit per mandatum, quando et ipsum mandatum occidere dicitur, quia cum sanare non possit, mortem suam transgressoribus comminatur et irrogat. Ita namque dictum est: *Littera occidit, 2 Cor. 5.*

VERS. 12. — *Itaque lex quidem sancta, etc., q. d.: Hoc mandatum: Non concupisces, et quodvis aliud in se sanctum est, quia facit hominem purum, castum, sanctum; et justum est, quia hominem cohibet, ne iniuste alienam uxorem aut rem concupiscat; et bonum est, quia hominem bonum facit, omnesque animi*

illam, et Dei gratia non praevenitur, non obstante peccati noxia et prohibitione, concupiscentiam sequitur, sicutque ob notitiam magis reus.

Itaque, o lumen! o vis et efficacia gratiae! quam mihi necessaria es! o lux aeterna, illumina me! o sanctitas ipsa, sanctifica me! Christe, salvator mundi, illumina mentem meam! Christe, salvator mundi, salva, purga, sanctifica cor meum. Da mihi cor novum, cor docile, et tuae voluntati semper subditum. Da, Domine, quod jubes; sis revera magister et medicus.

Lex pedagogus, non medicus; Christus magister et medicus.

VERS. 15. — QUOD ERGO BONUM EST, MIHI FACTUM EST MORS. ... Ille secundum obicit sibi incommo- dum, ex dictis sequens; hinc enim saltem sequi videtur quod mandatum in se sanctum, mihi factum sit causa mortis.

Abstulit! Non enim lex, sed legis abusus est causa peccati. Lex tantum occasio; vera autem causa mortis, est transgressio legis, seu peccatum contra legis prohibitionem.

NAM PECCATUR, id est, concupiscentia, que parit peccatum, UT APPAREAT PECCATUM, id est, quantum et quale sit malum; PER BONUM, id est, per legem, OPERATUR EST MIHI MORTEM, id est, peccatum me in mortem, instar lenonis vel leprosi, UT FIAT SUPER MORS PECCATUM. Graeco: *Ut fiat secundum hyperbolen*, id est, plus quam dici potest, peccata, peccatur; id est, magna et exuberans peccatorum et malitiae causa.

Per prosopopoeiam loquitur de peccato, seu de concupiscentia, fomite peccati, quasi de persona quae exciteret voluntatem ad peccandum, et quae major peccator, seu peccatrix sit, quando ad majus peccatum excitat; *ut fiat supra modum*, insigniter et excessive peccator, *quam peccata*, reus, peccator; *o peccatrix*, peccatum, idque per ipsam mandatum.

Vires et motus bene et rite ordinat ne componit. Bonum est lex, si quis ea legitime utatur, 1 Tim. 1.

VERS. 15. — *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors?* etc. Sensus: Non vultur mandatum, quod est autem per se bonum, mihi factum est mortiferum, id est, causa mortis? Scilicet ejus quae est peccata transgressio.

Abstulit. Non fuit hunc mortem, vitium et culpa ipsius mandati, sed peccati et hominis mandato obtemperans.

Sed peccatum, ut appareat peccatum (ut robur et vires peccati manifestentur), per bonum (per mandatum, occasionaliter) operatur est mihi mortem. Sed peccatum mihi factum est mors, nimirum (ut appareat quale quantumque sit malum) per bonum operando mihi mortem, id est, per legem.

Ut fiat supra modum peccata peccatum per mandatum. S. Hieron. legit: *Ut fiat peccatum peccatum*. S. Augustinus legit: *Ut fiat supra modum peccatum peccatum*. Loquitur autem Apostolus de peccato velut de persona qualem Sensus: Adeoque illud insit peccatum in me latens occasione mandati, factum est tantum ingens peccatum, dum in me operatur omnem concupiscentiam, et in apertam praevaricationem impellit, insuper et occidit.

VERS. 14. — *Scimus enim quia lex spiritualis est, etc.* Perspicuum est, inquit, non esse culpam legis, dum

Ite quanta cordis nostri perversitas et corruptio! que legis et intellectus lumen corrumpit et inficit; et hae legis et intellectus corruptione, ipsa fit inficit; secleratio et inexcusabilior. Adhuc corrupti quaeramus medicum; humiles, tremebundi, gementes, Christi gratiam imploremus, que sola cordis corruptionem sanat.

VERS. 14. — SCIMUS ENIM QUIA LEX SPIRITUALIS EST...

Syr: *Scimus enim legem spiritus esse; ego vero carnis sum, et venditus sum peccato*. Probat legem sanctam esse, et non causam mortis; simulque rationem reddit ob quam ex lege sequitur a lege non intentum, scilicet peccatum et mors; alia quippe est natura legis, alia hominis, etiam justus et sub gratia constitutus. Lex enim spiritualis est, spiritualia percipiens, et quae spiritualis sunt hominis; virtutem amplecti, vicia fugere.

Ergo autem carnalis sum. Loquitur hic in propria persona, et in statu suo praesenti, ut Cornelius a Lapide colligit ex omnibus Apostoli verbis, que sunt de praesenti, et ut Estius fasus probat.

Ergo autem carnalis sum, id est, vitio naturae corrupte, sequor non que spiritum, sed que carni peccatum; *venditus sum peccato*. Gr. *sub peccatum*. Syr. *et venditus sum peccato*; id est, venditus in servitutem sub iugo peccati, quasi homini. Hoc intelligit; carne, vel secundum carnem servus sum, seu, ut explicat v. 23, *servo legi peccati*. Hincque fit quod lex in me non habet finem suum; sed ego, non ipsa, sum causa peccati et mortis.

Itaque ad clariorem versum sequentium intelligentiam, observa quod Apostolus, facta transitio a praeterito statu legis et peccati, ad statum gratiae, sed adhuc cum concupiscentia luctantis, exponit in sua persona; quae iustus, etiam sub gratia constitutus, contingunt; idque tum ut nos instruat, et ad paginandum excitet; tum ut Judaeis ostendat discrimen quod est inter hunc praesentem sub gratia statum et inter

ea accepta peior quis efficitur. Scimus enim quicumque recte sapimus, legem spirituales esse, quae gratia est quae observata spiritualiter et iustam reddunt hominem. Quia lex, homini, spiritualis est, id est, spiritus praesentis, non carnalis. Dicitur autem tum ut lex quam homo spiritualis, vel a spiritu hominis, id est, mente, est carnis opponit; vel potius a Spiritu sancto, cui passim carnem opponit.

Ergo autem carnalis sum. Augustinus de homine iusto et sub gratia constituto totum hunc locum excipit et exponendum docet; et Apostolum hic et deinceps loqui in sua ipsius persona, et omnium eorum, qui quantumvis sentiant in se legem quantum repugnantem legi mensis sine, id est, concupiscentiae fontem, cuius motibus incitantur ad ea quae divina legi contraria sunt; jam recitat tamen et sub gratia constitutum, mente autem voluntate consequentem in lege Dei. Quod ergo dicit: *Ergo autem carnalis sum*, intellige non in mente, sed carne adhuc concupiscentia contra spiritum. Quod non est absolute carnis esse, sed secundum aliquid; quatenus scilicet homo per gratiam renovatus, adhuc fomitem peccati circumferat, assidue commoventem in ipso peccandi desideria. Qui autem hoc tantum modo carnalis est, si simpliciter est spiritualis, utpote legi, quae spiritualis est, consentiens, et prout Deo, qui legem dedit.

praeteritum statum sub lege; in illo praeterito statu obediebat concupiscentiae et peccabatur; in hoc praesenti gratia statum, concupiscentiae quidem stimulum in malum sentiuntur, at illis resistitur, et non peccatur.

Concupiscentiae quidem quasi tyranno traditi sunt etiam iusti; non autem peccato: instar servi empti cogimur concupiscentiae motu sentire, sed non illis consentire; ingenuisimus sub illius tyrannide, illiusque legi carni servimus, sed mente et affectu servimus legi Dei.

Quod enim operor, non intelligo. Probat se venditum esse peccato; seu, se servum esse concupiscentiae, ex eo quod faciat non qua: facienda sibi videntur, sed quae dominus, nimirum concupiscentia imperat; scilicet, malum concupiscere. Sensus ergo est: Quod operor in parte animalis, non agnosco ut meum, nec approbo; quia, sine ullo voluntatis meae consensu, id agit pars animalis; seu, quod idem est, opera et motus concupiscentiae meae, per rationem et voluntatem non approbo.

Non enim quod volo bonum...; id est, non enim opere perficio bonum quod mente approbo et volo; sed carne operor malum quod mente odi, seu mala carnalis desideria, quae voluntate detestor; in inferiori appetitu sentire cogor. Quasi diceret: Nolle concupiscere, invidios concupisco; vellem bonum alacriter facere, at invalescente concupiscentia, non perficio.

VERS. 16. — SI AUTEM QUOD SOLO, ILLUD FACIO, CONSENSU. SYR: *Suffragium pro legi cum bonum esse*.

SI AUTEM QUOD SOLO...; appetitu superiori, seu vo-

luntate sub peccato. Sensus: Carne adhuc servus sum peccati, quomodo dicit in fine capituli, se carne servire legi peccati. Quo etiam sensu sancta Ecclesia, B. Gregorio auctore, in persona omnium fidelium orat dicens: *Ut nos Unigeniti tui nos per carnem natus liberet, quos sub peccati iugo tunculo servitus tenet*. Quam Ecclesiae orationem opponimus his quibus absurdum videtur in persona iusti hominis dici, quod carnis sit, et venditus sub peccato.

VERS. 15. — *Quod enim operor, non intelligo*, id est, per rationem et voluntatem non approbo, opera et motus concupiscentiae meae. S. August. hunc dat sensum: Probat hic Apostolus se venditum sub peccato, id est, esse servum concupiscentiae, ex eo quod faciat non illa quae sibi facienda videntur, sed illa quae dominus, scilicet concupiscentia, sibi imperat pota concupiscere; id deinde probat verbis consequentibus.

Non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod volo malum, illud facio. Sensus: Non enim perficio id quod mente volo, scilicet bonum; sed carne operor id quod mente odi, scilicet malum, q. d. Paulus: Vellem non concupiscere; et nolle concupiscere, et tamen concupisco.

Nota: *Facio* significat hic actionem hominis imperfectam, id est, actum concupiscentiae appetitus, circa rationis assensum. Unde explicans subdit Apostolus: *Jam non ego operor, illud, sed quod habitum in me peccatum*, q. d.: Hic actus concupiscentiae, non est meus, non est humanus, quia non est liber et deliberatus, sed est actus in habitatis in me peccati; id est, concupiscentiae.

VERS. 16. — *Si autem quod nolo*, etc. Sive, quod bona sit; si, inquit, quod mente non volo sed odi, illud ago, videlicet carne concupiscendo, jam consensu legi, verbi gratia, dicenti: *Non concupiscas*, tantum bona: quia voluntas mea quae nolo quod facio,

luntate; *illud facio*, in appetitu inferiori; id est, si nolo ego concupisco, CONSENSU LEGI, id est, mens et voluntas mea consentit cum lege, adhaeret legi, approbat legem dicentem: *Non concupiscas*. Unde sequitur:

VERS. 17. — *Nunc autem jam non ego*. Graeco: *Nunc autem non amplius ego*, etc. Syr.: *Nunc autem non ego quidem*, etc. Hinc, inquam, sequitur quod nunc, in hoc statu gratiae, non ego, seu mens et voluntas mea, concupisco; sed mea corrupta natura, seu fomies peccati.

VERS. 18. — *Scio enim quia non habitum in me*... Novi enim per experientiam, quod in me, id est, in carne mea per peccatum corrupta, non habitum bonum, id est, inclinatio ad bonum, sed propensio ad malum.

NAM VELLE ADIACET MIHI. SYR: *Ut ut velim bonum, facile quidem mihi est*; at illud exsequor, impotens sum; seu est quidem in me justificatio prompta voluntas faciendi bonum, sed vix illud exsequi possum, quia caro est infirma, et spiritum semper rebellis; vel juxta spiritum est mihi presto velle bonum.

VERS. 19. — *Nos enim quod volo bonum*; superioris est repetitio ad majorem assertionem, v. 15.

VERS. 20. — *Si autem quod nolo, illud facio*. Vide v. 16 et 17.

VERS. 21. — *Invenio igitur legem*, id est, vim, imperium, ditamen concupiscentiae scilicet, legem, inquam, contrariam mihi volenti facere bonum;

QUONIAM MIHI MALEN ADIACET; id est, quia propensio consentanea est, quae vult me hoc nolle. Itaque consensio legi, non solum intellectus iudicantis quod bona sit, verum etiam voluntate meae ei conformans. Quod utique est hominis iusti, ac mente renovati.

VERS. 17. — *Nunc autem jam non ego operor illud*, etc. Graeco: *Nunc autem non amplius ego*. Sensus est: Quomodo renovatus per gratiam, legi consensio; nunc non amplius ego operor malum, sicut faciebam constitutus sub lege; sed peccatum in me habitans illud operatur, id est, concupiscentia mihi insita, et sedem in me fixam habens, pravus motus in me excitat non consentiens.

VERS. 18. — *Scio enim quia non habitum in me*, hoc est in carne mea, bonum. Novi per experientiam in me, quatenus caro sum, id est, carnalis, non habitare bonum, sed malum.

Nam velle, adiacet mihi; perficere autem bonum, non incerto, q. d.: Facultas et bona voluntas videri id quod bonum est, est in me justificatio; sed vix, et non nisi difficulter illud perficere possum. Spiritus enim promptus est, caro autem infirma, imo reluctans spirituali. Ita S. Augustinus, Anselmus, S. Thomas.

VERS. 19. — *Non enim quod volo bonum*, etc. Repetit idem per se verbum quod jam ante dixerat, ad probandum quod dixit: *Perficere bonum non incerto*. Verbum nolo, quo significaret voluntatem aversantem, et in contrarium nitentem. In animi positum res de quo agitur. Unde et prius dixit: *Qui, pro quo postea nolo*.

VERS. 20. — *Si autem quod nolo*, etc. Per hoc enim innuere voluit Apostolus se facere secundum carnem, quod tamen ipse homo mens desiderat avertente; adeoque se hominem rationali ac deliberata actione illud non agere.

VERS. 21. — *Invenio igitur (in me) legem, volenti mihi facere bonum*, etc. Igitur invenio ac deprehendo

scio ad malum mihi intus inest, in inferiori, scilicet anime parte. Hic versus obscurus est; hinc variae sunt illius et constructiones et expositiones, quas apud auctores videre est. Facilis et naturalis mihi videtur contextus, si quod ex praecedentibus intelligitur, subaudiatur, *legem contrariam*, seu repugnantem mihi volentem. Cujus contrarietatis, seu repugnantiae rationem reddit Apostolus, addens: *Quoniam mihi malum adhaeret*, id est, propensio ad malum, insita est.

Ex dictis igitur concludit Apostolus: Cum volo iuxta divinae legis praescriptum, facere aliquid bonum, deprehendo et experior aliam legem, mihi contrariam, et huic meae bonae voluntati repugnantem; haecque lex est perversa naturae meae corruptae ad malum inclinatio. Et haec intelligentia conformis est sequentibus versibus.

VERS. 22. — CONDELECTOR ENIM LEGI DEI, id est, delectat me lex Dei secundum mentem.

VERS. 25. — VIDEO AUTEM ALIAM LEGEM, id est, experior autem aliam legem in carne mea corrupta, scilicet fontem peccati, REPUGNANTEM, Graec., contrariam, seu rebellantem LEGI MENTIS MEAE, seu legi Dei quae dicit: NOS CONCUPISCAS. Intelligit rebellantem meae legem, seu inclinationem quandam, quae scilicet malum mihi adhaeret, et faciendum tanquam lege quodammodo ingeritur; in me, inquam, volente facere quod bonum est. Invenio, quoniam mihi volenti bonum facere malum adhaeret. Est enim malum, inquam, concupiscentia mihi innata, quae bono et legi Dei repugnat. Sic igitur concupiscentia, quae fomes peccati est, eadem etiam lex vocatur, lex, inquam peccati, quatenus inclinatio ad peccatum sollicitudo incitatioque.

VERS. 22. — *Condelector enim legi Dei*, etc. Sensus est: Delectat me lex Dei, utpote lex sancta, iusta et bona; delectat me, inquam, non quavis parte mei, sed secundum mentem, seu partem intellectivam, quae iam per Christi gratiam sanata est. *Tutoriorum hominum* interpretor mentem, non autem hominum novum aut renovatum. Non enim Apostolus idem est homo interior et novus; ut nec idem homo exterior et vetus. Nam et in peccatoribus est interior homo, sed nondum renovatus. In iustus autem interior homo cum novo homine coincidit. Iustus igitur condelectatur legi Dei secundum interiore hominem, non iniustus.

VERS. 25. — *Video autem aliam legem in membris meis*. Sensus: Sed experior aliam legem in membris meis, id est, in corpore meo, et in toto homine exteriori, qui durante hae vita non renovatur, sed corrumpitur. 2 Cor. 2. Ideo autem dicit in membris, quia in membris quibusdam, quae pudor nominari vetat, maxime percipitur et apparet rebellio, quam excitat lex ista peccati de qua sermo est.

Repugnantem legi mentis meae, id est, contrariam, rebellantem. At si dicit: Quo lex bellum movet adversus legem mentis meae, id est, adversus legem Dei, in qua secundum mentem condelector. Est enim eadem lex Dei, et lex mentis; sicut e diversa eadem est lex peccati et membrorum.

Et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Motione, non consensione, ait S. Augustinus, ut scilicet captivus reddat, et subijciat legi peccati, id est, concupiscentiae, ita ut etiam invitus et

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in praezium accuratius redigenda.

In hoc capite D. Paulus, ut pietor excellentissimus, duplex est homo: nemo interior, homo exterior; hominem depingit Christianum. In Christiano quasi

tionem appetitus sensitivi et sensuum, ac praesentium earum partium quas pudor non sinit nominare.

Legem Dei vocat legem mentis suae, ob dicta v. 22.

ET CAPTIVANTEM ME, id est, quae rebellio me captivat motione, non consensione, quia scilicet, invitus cogor villosas concupiscentias passionis sentire.

VERS. 24. — *Infelix ego homo! quis me liberabit!* Talem ac tantam miseriam deplorat Apostolus, et exclamans, atque gemens petit: *Quis me liberabit de hae mortali et moribundo corpore*, tot miseris et pravus affectibus obnoxio!

VERS. 25. — *GRATIA DEI*, etc. Respondet sibi quod gratia Dei, seu gratuita Dei misericordia, intuitu meritorum Christi; Graec. et Syrus habent: *Gratias ago per Jesum Christum*, etc., quod scilicet liberatum sum, vel potius quod sum liberandus.

IGITUR EGO IPSE MENTE SERVIO... *Ego Paulus mente*, id est, parte animae superiore, *servio LEGI DEI* concupiscere vetanti; nolo enim concupiscere; *CARNE AUTEM*, id est, parte animae inferiore, *servio LEGI PECCATI*, id est, concupiscentiae; cuius cogor motus sentire et pati.

relectans, vitiosas eius inclinationes, dictamina, impulsus, sentire cogor; et ejus laqueus et motus evadere non possum. De factis enim omnes, non sui peccato, sed sui concupiscentia quasi captivi tenemur. Dicitur concupiscentia *legi peccati*, quia est fomes ad peccatum sollicitudo, peccatum dictans et suggerens.

VERS. 24. — *Infelix ego homo!* etc. Exclamatio est gemens sui jure servitute peccati secundum carnem, et ad libertatem sublevantis. *Infelix*, id est, miser, arumomosis. *De corpore mortali huius*, id est, ex hoc corpore mortali: ut demonstratio sit corporis, non mortis. Car autem dicit: De hoc corpore mortali, cum tamen haec non de morte, sed de peccato fuerit locutus, ea ratio est, quia, durante hae mortalitate, manet in corpore lex, et servitute peccati iam dicta. Optat autem sua liberari et eripi de mortali hoc corpore, ut idem aliquando recipiat immortalitatem, atque ab omni corruptione et servitute peccati liberum, videbitur per resurrectionem. Liberari a corpore mortali, inquit S. Augustinus, est omni sanato laqueo concupiscentiae carnis, non ad peccatum recipere corpus, sed ad gloriam. Non enim a corpore mortali impii liberantur unquam, quibus in resurrectione eadem corpora ad aeterna tormenta reddentur.

VERS. 25. — *Gratias Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*, supplet: *liberabit me* quandoque a corpore mortali huius, puta in futura resurrectione, dando mihi corpus immortale et gloriosum. *Gratia Dei*, id est, gratuita Dei bonitas per Christum liberabit de hac corruptione.

Igitur ego ipse mente servio legi Dei; carne autem legi peccati, quasi dicit: Interim vero dum adhuc detineor in hoc mortali corpore, dumque plena liberatio mea, ad quam suspiro, differtur, ipse ego Paulus mente saltem et ratione servio legi Dei, licet carne adhuc serviam legi peccati. Docet S. Augustinus in hae vita perpetuam esse hanc luctum, et sufficere nobis, si non consentiamus malis concupiscentiis, itaque futurum, ut in altera beata vita illis non sentiamus.

novus. In christiano Christus habitat per fidem, et in eo per fidem, utrumque gratiam, bonum facit. In eodem christiano habitat vetus homo; homo peccati; habitat, inquam, per concupiscentiam, suaque carnali voluntate, malum agit.

Unus quidem et idem est homo; sed qui dicitur interior, spiritualis, novus, spiritus, mens, pars animae superior; quando conformiter dictamini hominis interni, tum recte rationis, tum gratiae operatur, et fertur in ea qua spiritualia et divina sunt. Dicitur exterior, carnalis, vetus, animalis, homo peccati; quando ex dictamine sensuum et appetitibus sensitivi, operatur et fertur, ut plurimum, in ea, qua carni et sanguini placent, ut dicit cap. 8, v. 5.

In hoc homine quasi duplici, duo sunt agendi principia: principium vite, principium mortis; spiritus et caro, gratia et concupiscentia. Duas sentit leges: legem spiritus, legem carnis; lex spiritus consentit legi Dei, lex carnis inclinat ad peccatum. Hinc in nobis perpetua

CAPUT VIII.

1. Nihil ergo nunc damnationis est illi qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulavit.

2. Lex enim spiritus vite in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis.

3. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filius suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne;

4. Ut justificatio legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

5. Qui enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt, sapient; qui vero secundum spiritum sunt, quae sunt spiritus, sentiunt.

6. Nam prudentia carnis, mors est; prudentia autem spiritus, vita et pax.

7. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo; legi enim Dei non est subiecta: nec enim potest.

8. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.

9. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis; si quidem autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.

10. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem.

11. Quod si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis habitat in vobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.

12. Ergo, fratres, debitor sumus non carni, ut secundum carnem vivamus.

13. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facti carnis mortificaveritis, vivetis.

14. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, illi sunt filii Dei.

15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum S. S. XXIV.

pugna, perpetuumque schisma, quod non finiet nisi in aeternitatis pace; caro concupiscit contra spiritum, spiritus contra carnem. Hanc luctum non sentium qui carni non resistunt, sed illi cedunt; sentiunt autem sancti et spirituales, qui nihil concupiscentis permittunt, ut juxta Dei spiritum vivant.

Nos ergo christianos, ut Dei melius, ad hanc luctum hic accendit apostolica tuba. Nobis itaque vigilandum, pugnamus, vincendum: vigilandum, quia in medio cordis nostri est noster hostis; pugnamus adversus concupiscentiam, illiusque motus inordinati sic collidendi, ut neque in opus exeant, neque illis inobremat nostra voluntas; vincendum: agitur de vita, de salute, de regno, non temporalibus, sed aeternis. *Qui vicerit coramabitur*. Hoc, Domine Jesu, tuae gratiae munus est; hoc tua gloria, hominem infirmum, sui ipsius victorem reddere; hanc, misericors Deus, mihi dona gratiam; da vires, animum, perseverantiam, ut carne victi, ego meule serviam legi tue. Amen.

CHAPITRE VIII.

1. Il n'y a donc point maintenant de condamnation pour ceux qui sont en Jésus-Christ, qui ne marchent pas selon la chair;

2. Parce que la loi de l'esprit de vie, qui est en Jésus-Christ, m'a délivré de la loi du péché et de la mort.

3. Car ce qu'il était impossible que la loi fit, à cause qu'elle était affaiblie par la chair, Dieu l'a fait, ayant envoyé son propre Fils, revêtu d'une chair semblable à celle du péché, et victime pour le péché, il a condamné le péché dans la chair;

4. Afin que la justice de la loi soit accomplie en nous, qui ne marchons pas selon la chair, mais selon l'esprit.

5. Car ceux qui sont charnels giment les choses de la chair; mais ceux qui sont spirituels aiment les choses de l'esprit.

6. Or, cet amour des choses de la chair est la mort, au lieu que l'amour des choses de l'esprit est la vie et la paix.

7. Car cet amour des choses de la chair est ennemi de Dieu, parce qu'il n'est point soumis à la loi de Dieu, et ne le peut être.

8. Ceux donc qui sont dans la chair ne peuvent plaire à Dieu.

9. Mais pour vous, vous n'êtes point dans la chair, mais selon l'esprit, si toutefois l'Esprit de Dieu habite en vous; car, si quelqu'un n'a point l'Esprit de Jésus-Christ, il n'est point en lui.

10. Mais si Jésus-Christ est en vous, quoique votre corps soit mortel à cause du péché, votre esprit est vivant à cause de la justice.

11. Car si l'esprit de celui qui a ressuscité Jésus-Christ d'entre les morts habite en vous, celui qui a ressuscité Jésus-Christ d'entre les morts donnera aussi la vie à vos corps mortels, à cause de son Esprit qui habite en vous.

12. Ainsi, mes frères, nous ne sommes point devenus esclaves de la chair pour vivre selon la chair;

13. Car si vous vivez selon la chair, vous mourrez; mais si vous faites mourir par l'esprit les actions de la chair, vous vivrez;

14. Parce que tous ceux qui sont poussés par l'Esprit de Dieu sont les enfants de Dieu.

15. Aussi n'avez-vous point reçu l'esprit de servi-

(Six.)

scio ad malum mihi intus insita est, in inferiori, scilicet anime parte. Hic versus obscurus est; hinc variae sunt illius et constructiones et expositiones, quas apud auctores videre est. Facilis et naturalis mihi videtur contextus, si quod ex praecedentibus intelligitur, subaudiatur, *legem contrariam*, seu repugnantem mihi volentem. Cujus contrarietatis, seu repugnantiae rationem reddit Apostolus, addens: *Quoniam mihi malum adhaeret*, id est, propensio ad malum, insita est.

Ex dictis igitur concludit Apostolus: Cum volo iuxta divinae legis praescriptum, facere aliquid bonum, deprehendo et experior aliam legem, mihi contrariam, et huic meae bonae voluntati repugnantem; haecque lex est perversa naturae meae corruptae ad malum inclinatae. Et haec intelligentia conformis est sequentibus versibus.

VERS. 22. — CONDELECTOR ENIM LEGI DEI, id est, delectat me lex Dei secundum mentem.

VERS. 25. — VIDEO AUTEM ALIAM LEGEM, id est, experior autem aliam legem in carne mea corrupta, scilicet fontem peccati, *REPUGNANTEM*, Graec., *contrariam*, seu rebellantem LEGI MENTIS MEAE, seu legi Dei quae dicit: *NON CONCUPISCAS*. Intelligit rebellantem me legem, seu inclinationem quandam, quae scilicet malum mihi adhaeret, et faciendum tanquam lege quodammodo ingeritur; in me, inquam, volente facere quod bonum est. Invenio, quoniam mihi volenti bonum facere malum adhaeret. Est enim malum, inquam, concupiscentia mihi innata, quae bono et legi Dei repugnat. Sic igitur concupiscentia, quae fomes peccati est, eadem etiam lex vocatur, lex, inquam peccati, quatenus inclinatio ad peccatum sollicitudo incitatoriae.

VERS. 22. — *Condelector enim legi Dei*, etc. Sensus est: Delectat me lex Dei, utpote lex sancta, iusta et bona; delectat me, inquam, non quavis parte mei, sed secundum mentem, seu partem intellectivam, quae iam per Christi gratiam sanata est. *Tutoriorum hominum* interpretor mentem, non autem hominum novum aut renovatum. Non enim Apostolus idem est homo interior et novus; ut meo idem homo exterior et vetus. Nam et in peccatoribus est interior homo, sed nondum renovatus. In iustus autem interior homo cum novo homine coincidit. Iustus igitur condelectatur legi Dei secundum interiore hominem, non iniustus.

VERS. 25. — *Video autem aliam legem in membris meis*. Sensus: Sed experior aliam legem in membris meis, id est, in corpore meo, et in toto homine exteriori, qui durante hae vita non renovatur, sed corrumpitur, 2 Cor. 2. Ideo autem dicit in membris, quia in membris quibusdam, quae pudor nominari vetat, maxime percipitur et apparere rebellio, quam excitat lex ista peccati de qua sermo est.

Repugnantem legi mentis meae, id est, contrariam, rebellantem. At si dicit: Quo lex bellum movet adversus legem mentis meae, id est, adversus legem Dei, in qua secundum mentem condelector. Est enim eadem lex Dei, et lex mentis; sicut e diversa eadem est lex peccati et membrorum.

Et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Motione, non consensione, ait S. Augustinus, ut scilicet captivus reddat, et subijciat legi peccati, id est, concupiscentiae, ita ut etiam invitus et

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in praezium accuratius redigenda.

In hoc capite D. Paulus, ut pietor excellentissimus, duplicem est homo: nemo interior, homo exterior; hominem depingit Christianum. In Christiano quasi

lionem appetitus sensitivi et sensuum, ac praesentium earum partium quas pudor non sinit nominare.

Legem Dei vocat legem mentis suae, ob dicta v. 22.

ET CAPTIVANTEM ME, id est, quae rebellio me captivat motione, non consensione, quia scilicet, invitus cogor villosas concupiscentias passionis sentire.

VERS. 24. — *Infelix ego homo! quis me liberabit!* Talem ac tantam miseriam deplorat Apostolus, et exclamans, atque gemens petit: *Quis me liberabit de hae mortali et moribundo corpore*, tot miseris et pravis affectibus obnoxio!

VERS. 25. — *GRATIA DEI*, etc. Respondet sibi quod gratia Dei, seu gratuita Dei misericordia, intuitu meritorum Christi; Graec. et Syrus habent: *Gratias ago per Jesum Christum*, etc., quod scilicet liberatum sum, vel potius quod sum liberandus.

IGITUR EGO IPSE MENTE SERVIO... *Ego Paulus mente*, id est, parte animae superiore, *servio LEGI DEI* concupiscere vetanti; nolo enim concupiscere; *CARNE AUTEM*, id est, parte animae inferiore, *servio LEGI PECCATI*, id est, concupiscentiae; cuius cogor motus sentire et pati.

relectans, vitiosas eius inclinationes, dictamina, impulsus, sentire cogor; et ejus laqueis et motus evadere non possum. De factis enim omnes, non sui peccato, sed sui concupiscentia quasi captivi tenemur. Dicitur concupiscentia *legi peccati*, quia est fomes ad peccatum sollicitans, peccatum dictans et suggerens.

VERS. 24. — *Infelix ego homo!* etc. Exclamatio est gemens sui jure servitute peccati secundum carnem, et ad libertatem sublevantis. *Infelix*, id est, miser, arumpositus. *De corpore mortali huius*, id est, ex hoc corpore mortali: ut demonstratio sit corporis, non mortis. Car autem dicit: De hoc corpore mortali, cum tamen haec non de morte, sed de peccato fuerit locutus, ea ratio est, quia, durante hae mortalitate, manet in corpore lex, et servitute peccati jam dicta. Optat autem sua liberari et eripi de mortali hoc corpore, ut idem aliquando recipiat immortalitatem; atque ab omni corruptione et servitute peccati liberum, videlicet per resurrectionem. *Liberari a corpore mortali*, inquit S. Augustinus, est omni sanato laqueo concupiscentiae carnis, non ad peccatum recipere corpus, sed ad gloriam. Non enim a corpore mortali impii liberantur unquam, quibus in resurrectione eadem corpora ad aeterna tormenta reddentur.

VERS. 25. — *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*, supplet: *liberabit me* quandoque a corpore mortali huius, puta in futura resurrectione, dando mihi corpus immortale et gloriosum. *Gratia Dei*, id est, gratuita Dei bonitas per Christum liberabit de hac corruptione.

Igitur ego ipse mente servio legi Dei; carne autem legi peccati, quasi dicit: Interim vero dum adhuc detineor in hoc mortali corpore, dumque plena liberatio mea, ad quam suspiro, dilletur, ipse ego Paulus mente saltem et ratione servio legi Dei, licet carne adhuc serviam legi peccati. Docet S. Augustinus in hae vita perpetuam esse hanc luctam, et sufficere nobis, si non consentiamus malis concupiscentiis, itaque futurum, ut in altera beata vita illam non sentiamus.

novus. In christiano Christus habitat per fidem, et in eo per fidem, utrumque gratiam, bonum facit. In eodem christiano habitat vetus homo; homo peccati; habitat, inquam, per concupiscentiam, suaque carnali voluntate, malum agit.

Unus quidem et idem est homo; sed qui dicitur interior, spiritualis, novus, spiritus, mens, pars animae superior; quando conformiter dictamini hominis interni, tum recte rationis, tum gratiae operatur, et fertur in ea qua spiritualia et divina sunt. Dicitur exterior, carnalis, vetus, animalis, homo peccati; quando ex dictamine sensuum et appetitibus sensitivi, operatur et fertur, ut plurimum, in ea, qua carni et sanguini placent, ut dicit cap. 8, v. 5.

In hoc homine quasi duplici, duo sunt agendi principia: principium vite, principium mortis; spiritus et caro, gratia et concupiscentia. Duas sentit leges: legem spiritus, legem carnis; lex spiritus consentit legi Dei, lex carnis inclinat ad peccatum. Hinc in nobis perpetua

CAPUT VIII.

1. Nihil ergo nunc damnationis est illi qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulavit.

2. Lex enim spiritus vite in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis.

3. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filius suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne;

4. Ut justificatio legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

5. Qui enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt, sapient; qui vero secundum spiritum sunt, quae sunt spiritus, sentiunt.

6. Nam prudentia carnis, mors est; prudentia autem spiritus, vita et pax.

7. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo; legi enim Dei non est subiecta: nec enim potest.

8. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.

9. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis; si quidem autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.

10. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem.

11. Quod si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis habitat in vobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.

12. Ergo, fratres, debitor sumus non carni, ut secundum carnem vivamus.

13. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facti carnis mortificaveritis, vivetis.

14. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, illi sunt filii Dei.

15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum S. S. XXIV.

pugna, perpetuumque schisma, quod non finiet nisi in aeternitatis pace; caro concupiscit contra spiritum, spiritus contra carnem. Hanc luctam non sentium qui carni non resistunt, sed illi cedunt; sentiunt autem sancti et spirituales, qui nihil concupiscentis permittunt, ut juxta Dei spiritum vivant.

Nos ergo christianos, ut Dei melius, ad hanc luctam hic accendit apostolica tuba. Nobis itaque vigilandum, pugnam, vincendum; vigilandum, quia in medio cordis nostri est noster hostis; pugnam, quia in medio concupiscentiam, illiusque motus inordinati sic collidendi, ut neque in opus exeant, neque illis inobremat nostra voluntas; vincendum; agitur de vita, de salute, de regno, non temporalibus, sed aeternis. *Qui vicerit coramabitur*. Hoc, Domine Jesu, tuae gratiae munus est; hoc tua gloria, hominem infirmum, sui ipsius victorem reddere; hanc, misericors Deus, mihi dona gratiam; da vires, animum, perseverantiam, ut carne victi, ego meule serviam legi tue. Amen.

CHAPITRE VIII.

1. Il n'y a donc point maintenant de condamnation pour ceux qui sont en Jésus-Christ, qui ne marchent pas selon la chair;

2. Parce que la loi de l'esprit de vie, qui est en Jésus-Christ, m'a délivré de la loi du péché et de la mort.

3. Car ce qu'il était impossible que la loi fit, à cause qu'elle était affaiblie par la chair, Dieu l'a fait, ayant envoyé son propre Fils, revêtu d'une chair semblable à celle du péché, et victime pour le péché, il a condamné le péché dans la chair;

4. Afin que la justice de la loi soit accomplie en nous, qui ne marchons pas selon la chair, mais selon l'esprit.

5. Car ceux qui sont charnels giment les choses de la chair; mais ceux qui sont spirituels aiment les choses de l'esprit.

6. Or, cet amour des choses de la chair est la mort, au lieu que l'amour des choses de l'esprit est la vie et la paix.

7. Car cet amour des choses de la chair est ennemi de Dieu, parce qu'il n'est point soumis à la loi de Dieu, et ne le peut être.

8. Ceux donc qui sont dans la chair ne peuvent plaire à Dieu.

9. Mais pour vous, vous n'êtes point dans la chair, mais selon l'esprit, si toutefois l'Esprit de Dieu habite en vous; car, si quelqu'un n'a point l'Esprit de Jésus-Christ, il n'est point en lui.

10. Mais si Jésus-Christ est en vous, quoique votre corps soit mortel à cause du péché, votre esprit est vivant à cause de la justice.

11. Car si l'esprit de celui qui a ressuscité Jésus-Christ d'entre les morts habite en vous, celui qui a ressuscité Jésus-Christ d'entre les morts donnera aussi la vie à vos corps mortels, à cause de son Esprit qui habite en vous.

12. Ainsi, mes frères, nous ne sommes point devenus esclaves de la chair pour vivre selon la chair;

13. Car si vous vivez selon la chair, vous mourrez; mais si vous faites mourir par l'esprit les actions de la chair, vous vivrez;

14. Parce que tous ceux qui sont poussés par l'Esprit de Dieu sont les enfants de Dieu.

15. Aussi n'avez-vous point reçu l'esprit de servi-

(Six.)

in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus : Abba, Pater.

16. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod somus filii Dei.

17. Si autem filii, et hæredes; hæredes quidem Dei, coheredes autem Christi; si tamen compatimur, ut et conglorificemur.

18. Existimo enim quod non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis.

19. Nam expectatio creaturæ, revelationem filiorum Dei expectat.

20. Vanitati enim creaturæ subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecti eam in spe.

21. Quia et ipsa creaturæ liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

22. Scimus enim quod omnis creaturæ ingemisit, et parturit usque adhuc.

23. Non solum autem filio, sed et nos ipsi primitias Spiritus habentes; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.

24. Spe enim salvi facti sumus; spes autem quæ videtur, non est spes; nam quod videt quis, quid sperat?

25. Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus.

26. Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram; nam quid oremus, sicut oportet, percipimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis genitibus inenarrabilibus.

27. Qui autem scrutatur corda scilicet quid desideret Spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis.

28. Scimus autem quoniam diligenter Deum omnia cooperantur in bonum, ut qui secundum propositum vocati sunt sancti.

29. Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus;

30. Et eos qui prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, hos et glorificavit.

31. Quid ergo dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos?

32. Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?

33. Quis accessit adversus electos Dei? Deus qui justificat.

34. Quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, imò qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

35. Quis ergo nos separabit à claritate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius?

36. (Sicut scriptum est : Quia propter te mortificamur tota die; æstimati sicut oves occisionis.)

tude qui vos retinere encore dans la crainte; mais vous avez reçu l'esprit de l'adoption des enfants, par lequel nous crions : Abba! mon Père!

16. Et cet Esprit rend lui-même témoignage à notre esprit que nous sommes enfants de Dieu.

17. Si nous sommes enfants, nous sommes aussi héritiers, héritiers de Dieu, et cohéritiers de Jésus-Christ, pourvu toutefois que nous souffrions avec lui, afin que nous soyons glorifiés avec lui.

18. Car je suis persuadé que les souffrances de la vie présente n'ont point de proportion avec cette gloire qui sera un jour découverte en nous.

19. Car toutes les créatures attendent avec grand désir la manifestation des enfants de Dieu,

20. Parce qu'elles sont assujéties à la vanité; et elles ne le sont pas volontairement, mais à cause de celui qui les y a assujéties, dans l'espérance

21. Qu'elles seraient elles-mêmes délivrées de cet asservissement à la corruption pour participer à la liberté glorieuse des enfants de Dieu.

22. Car nous savons que jusqu'à présent toutes les créatures soupirent et souffrent les douleurs de l'enfantement;

23. Et non seulement elles, mais nous encore qui possédons les premières de l'Esprit, nous gémissons en nous-mêmes, attendant l'effet de l'adoption divine, qui sera la rédemption de nos corps.

24. En effet, nous ne sommes encore sauvés qu'en espérance; or, l'espérance que se voit n'est plus espérance; car qui est-ce qui espère ce qu'il voit déjà?

25. Si nous espérons ce que nous ne voyons pas encore, nous l'attendons avec patience.

26. Et de plus, l'Esprit de Dieu aide notre faiblesse, parce que nous ne savons ce que nous devons demander à Dieu dans nos prières, pour le prier comme il faut; mais le Saint-Esprit même prie pour nous, par des gémissements ineffables.

27. Et celui qui pénètre le fond des cœurs entend bien quel est le désir de l'Esprit, parce qu'il ne demande pour les saints que ce qui est selon Dieu.

28. Nous savons que tout contribue au bien de ceux qui aiment Dieu, qu'il a appelés selon son décret, pour être saints.

29. Car ceux qu'il a connus par sa prescience, il les a aussi prédestinés pour être conformes à l'image de son Fils, afin qu'il l'aime entre plusieurs frères :

30. Et ceux qu'il a prédestinés, il les a aussi appelés; et ceux qu'il a appelés, il les a aussi justifiés; et ceux qu'il a justifiés, il les a aussi glorifiés.

31. Après cela, que devons-nous dire à si Dieu est pour nous, qui sera contre nous?

32. Si Dieu n'a pas épargné son propre Fils, et si l'a livré pour nous tous, comment avec lui ne sera-t-il pas donné aussi toutes choses?

33. Qui accusera les élus de Dieu? C'est Dieu même qui les justifie.

34. Qui osera les condamner? après que Jésus-Christ est non seulement mort, mais encore ressuscité et assis à la droite de Dieu, où il intercede pour nous.

35. Qui donc nous séparera de l'amour de Jésus-Christ? serons-nous l'indigence, ou les dépâits, ou la faim, ou la nudité, ou les périls, ou la persécution, ou le fer?

36. (Selon qu'il est écrit : On nous fait mourir tous les jours pour l'amour de vous. Seigneur; au nous regarde comme des brebis destinées à être égorgées.)

37. Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos.

38. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo,

39. Neque aliitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

ANALYSIS.

In superiori cap. exposita sunt legis infirmitas et concupiscentiæ nocentia; in hoc cap. 8 vires spiritus et gratia Christi describitur Apostolus.

Hic spiritus verè christianorum extra damnationem constituit, v. 1, quia liberat eos à dominatu peccati; dat eis vires ad implenda Dei præcepta, 2, 5, 4; facit ut non secundum carnem ambulemus, quod iura est animæ; quia legi divinæ contrarium, Deique tollit amicitiam; sed secundum spiritum, quod est vita et pax, 5, 6, 7, 8.

§ 9. Baptizatus, nec per Spiritum sanctum renatus, non est carnalis, nec carnalis spiritus; si tamen spiritum Dei, in quo baptizatus est, servavit; si non servavit, non est verè Christianus; si servavit, corpus habet quidem obnoxium morti; at spiritum habet vicem vitæ gratiæ, victurum vitæ gloriæ: sicut enim hic spiritus Dei Jesum suscitavit à mortuis; ita Christianos suscitabit ad æternum corporis et animæ vitam, 10, 11.

§ 12. Illic non debemus vivere secundum carnem, quod est mors et mortis origo; sed, Spiritu sancto animati, debemus facta carnis mortificare, vitæ spirituali et Deiformi vivere; ad hoc nobis datus est adoptionis spiritus, in quo et per quem audivit et liberè Deum invocamus ut Patrem; et qui spiritus nobis testimonium reddit, quod sumus filii Dei, et idè hæredes Dei, coheredes Christi; si tamen cum eo pariter, 15, 14, 15, 16, 17.

PARAPHRASIS.

1. Nihil ergo nunc damnatione dignum in his, qui, per baptismum Jesu Christo sunt insiti; si concupiscentiæ resistunt, et ab eâ se regi non patiuntur:

2. Quia gratia spiritus vivificantis, quo quasi lex est in cordibus nostris indita, me et quemvis verè Christianum liberat à dominatu, et à reatu concupiscentiæ, et à morte illius comite.

3. Nam quod lex Mosaica præstare non potuit, quia infirma erat, non tam in seipsum quam propter infirmam carnem hominum, qui legem alioquin sanctam implere non poterant, hoc Deus præstitit, dum Filium suum misit in mundum, per assumptam carnem, carni peccatrici similitem; et dum per hanc carnem à Filio suo assumptam, et quasi peccatricem in cruce suspensam, peccatum, seu fontem peccati, damnavit de peccato proprio dicto, eoque multiplici, et ipsum quasi sceleris reum interfecit.

4. Ut nos Christiani mandata Dei servaremus; non viventes amplius secundum corruptionem carnis, quæ legis adimpletionem impediabat, sed secundum Spiritum Christi, qui nos à peccato liberavit, nobisque dat vires legem adimplendi.

5. Qui enim secundum carnem vivunt, carnalia tantum cogitant et sapiunt; qui verò secundum spiritum vivunt, spiritualia cogitant et sapiunt.

6. At carnalia sapere, mors est animæ; sapere verò spiritualia, vita et pax animæ.

7. Carnalia, inquam, sapere, mors est animæ, quia talis sapientia est inimica cum Deo; legi Dei repugnat, et idè ipsi subijci non potest, quia scilicet ipsius oppositum, seu repugnatum.

8. Illic qui secundum carnem vivunt, Deo placere, Deique præcepta servare non possunt.

9. Vos autem Christiani, in baptismo per Spiritum sanctum renati, non vivitis secundum carnem, sed secundum spiritum, quem in baptismo recepistis; si tamen hic Spiritus non recessit à vobis; si quis autem hunc Spiritum, quem Christus illi per baptismum dedit, amplius non habet, hic non est verè Christianus.

10. Si verò Christus in vobis est per Spiritum suum, corpus quidem habetis obnoxium morti, ob Adæ peccatum, spiritus verò vester vivit vitæ gratiæ per justitiam Christi, vitæ gloriæ: citò victurus.

57. Mais, parmi tous ces maux, nous demeurons victorieux par celui qui nous a aimés.

58. Car je suis assuré que ni la mort, ni la vie, ni les anges, ni les principautés, ni les puissances, ni les choses présentes, ni les futures, ni la violence,

59. Ni tout ce qu'il y a de plus haut ou de plus profond, ni aucune autre créature, ne pourra jamais nous séparer de l'amour de Dieu, en Jésus-Christ notre Seigneur.

ANALYSIS.

§ 18. Neminem nostram deterreat hæc appoita conditio. Nulla quippe proportio hujus vitæ malorum ad futuram divinæ hereditatis gloriam: tanta est hæc gloria, ut et ipsæ insensibiles creaturæ, filiorum Dei servæ, hæc dominarum suorum gloriam anxie et sollicitè expectent; ipsi, suo modo, participaturæ; à fortiori, nos apostoli et fideles, primitias spiritus habentes, ad hanc plenam et consummatam adoptionem gementes anhæmus, 10, 20, 21, 22, 25, 24, 25.

§ 26. Alius ejusdem spiritus effectus est, quod nostram ad orandum adjuvet infirmitatem, ipse in nobis et pro nobis ineffabili modo postulat; præterea facit ut omnia, quantumvis adversa, erudant in bonum his qui ex gratuito Dei proposito ita vocati sunt ad sanctitatem, ut et hæc divine obedientia vocati: nam quos tales fore præscivit Deus, hos prædestinavit ad conformitatem in patientiam cum Filio suo; taliter prædestinatos vocat ad passionem, per quas eos magis ac magis justificat, tandem glorificat hic, ut maxime in cælis.

§ 31. Ex summa Dei in nos charitate, nostram excitat in Deum fiduciam; cuius motiva vide verè. 31, 32, 33, 34. Verè 35, ex eadem Dei in nos charitate, nostram acuit in Deum charitatem, et nostram in Dei charitate inviolabilem sperat perseverantiam.

PARAPHRASIS.

5. Qui enim secundum carnem vivunt, carnalia tantum cogitant et sapiunt; qui verò secundum spiritum vivunt, spiritualia cogitant et sapiunt.

6. At carnalia sapere, mors est animæ; sapere verò spiritualia, vita et pax animæ.

7. Carnalia, inquam, sapere, mors est animæ, quia talis sapientia est inimica cum Deo; legi Dei repugnat, et idè ipsi subijci non potest, quia scilicet ipsius oppositum, seu repugnatum.

8. Illic qui secundum carnem vivunt, Deo placere, Deique præcepta servare non possunt.

9. Vos autem Christiani, in baptismo per Spiritum sanctum renati, non vivitis secundum carnem, sed secundum spiritum, quem in baptismo recepistis; si tamen hic Spiritus non recessit à vobis; si quis autem hunc Spiritum, quem Christus illi per baptismum dedit, amplius non habet, hic non est verè Christianus.

10. Si verò Christus in vobis est per Spiritum suum, corpus quidem habetis obnoxium morti, ob Adæ peccatum, spiritus verò vester vivit vitæ gratiæ per justitiam Christi, vitæ gloriæ: citò victurus.

11. Quia si Spiritus Dei Patris, qui Jesum Filium

sum à mortuis suscitavit, habitat in vobis per justitiam, hic Spiritus, qui Christum suscitavit, et vos resuscitabit, vestraque corpora ex mortuibus reddet immortalia, ut pote ejusdem spiritus habitacula.

12. Hinc concludo quod spiritus, non caro, nobis debet dominari; quia spiritui omnia debemus, nihil autem carni. Absit ergo ut hæc vobis domineat!

15. Si enim secundum carnis desideria viveritis, moriemini, et morte culpe, et morte gehennæ æternæ; si autem spiritu prava carnis desideria extirpaveritis, rivetis et vitæ gratiæ et vitæ gloriæ.

14. Quicumque enim Spiritu sancto animati, carnis mortificant, vitæque spirituales vivunt, ita sicut verè filii Dei, et cum eo vivunt in æternum.

15. Ad hoc, seu ut ita vivamus, nobis Christianis datus est, non spiritus servilis, ad timendum, sicut olim Judæis; sed spiritus filialis, ipse Spiritus sanctus, in quo, et per quem adoptati, Deum invocamus ut Patrem, liberè et altè clamantes: Abba, Pater.

16. Et hic ipse Spiritus Dei nobis datus, idem facit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

17. Si autem Dei sumus filii, ergo et hæredes illius, id est, hæredes Dei sumus, ut filii; coheredes Christi, ut fratres; si tamen cum eo patimur, et quo passus est animo, ut ejus gloriæ simul participes.

18. Neminem deterreat hæc apposta conditio. Et enim tam immensa est hoc filiorum hæreditas, ut si in unam tridacna lancina injicias omnia hujus vitæ mala, in alteram hujus hæreditatis bona, hæc propendebit immensum, quia nulla proportio.

19. Tanta futura est hæc filiorum Dei gloria, ut eam ipsa insensibiles creaturæ anxie et sollicitè expectent, ei suo modo participaturs.

20. Quirersa quippe mundi machina, ut hominum necessitates observat, continæ mutationi et corruptioni obnoxia est; non sponte sua, sed obtemporans ei, cujus voluntate hominum servituti addicta est; non in perpetuum, sed ad tempus, et facta illi spe liberationis à servitute, in universali scilicet resurrectione.

21. Hinc ergo diem attenta prospectat, quia et ipsa tunc à servitute et à corruptione liberabitur, et ab hæc servitute transferetur in libertatem similem libertati gloriose filiorum Dei.

22. Propterea omnes creaturæ simul spirant, et simul condolent, magno quasi femine parturientis dolore; suam, ab initio mundi usque nunc, liberationem expectantes cum gemitu.

23. Non solum autem insensibiles creaturæ taliter gement; sed et nos ipsi apostoli, qui sancti Spiritus primitiis recepimus tantum abundantiam, ut pleni et beati possemus videri; at tamen gravati corpore mortis hujus, intra nosipos gemimus, anhælantes ad plenam et consummatam adoptionem, quæ corpore nostro, ex mortali, immortali facta, liberabimur ab omnibus miseriis.

24. Etiam spe tantum, non ad rem, solvi facti su-

mus; spes autem non est de re præsentis et quæ tenetur; quod enim habet et tenet homo, illud cur speret?

25. Cum ergo spes sit absentium, non præsentium, hinc ingenuissimus et per patientiam expectamus, donec possideamus.

26. Prætereò et Spiritus sanctus nostram adjuvat infirmitatem, quæ tanta est ut nesciamus quid aut qualiter oremus sicut oportet ut exaudiamur; sed ipse Spiritus habitans in nobis, nostrique curam singulariter gerens, postulat pro nobis tanto fervore et vehementiâ, ut nec enarrare possimus.

27. Hæc desideria, hosque gemitus, quos Spiritus sanctus excitat in nobis, novit, approbat, et exaudit cordium scrutator Deus, quia sunt secundum voluntatem suam.

28. Ne diffidamus ergo ob infirmitatem nostram; sed certissimum habeamus quod Deum diligenter omnia cooperatur in bonum; his dico, qui ex gratuito Dei proposito ad sanctitatem vocati sunt, Delique vocationi obedierunt.

29. Nam quos Deus per suam gratiam tales fore præcivit, prædestinavit ad conformitatem in patientiâ cum Filio suo, exemplari nostro; ut ipse Filius, qui ut Deus, est unigenitus; ut homo, sit primogenitus inter multos fratres adoptivos.

30. Quos autem ad hæc cum Christo patiente conformitatem prædestinavit, hos vocavit ad passiones; quos sic vocavit, hos per has passiones magis ac magis justos et sanctos efficit; et quos ita sanctificavit, tandem glorificavit; hic quidem in terris, ad maxime in caelis.

31. Cum hæc ergo sit Deo cura de nobis, quis diffidat? si stat à nobis Deus, quid contra nos poterit ullus adversarius?

32. Qui ne proprio quidem naturali Filio peperit, sed pro nobis omnibus illum morti tradidit, quid nobis non imperiet? donato nobis Filio suo, in quo sumus omnia, simul nobis omnia donavit.

33. Quis ausit accusationem insinutare adversus eos quos Deus elegit, suosque dicit? Deus omnium Judex, hos à peccatis absolvit, justosque pronuntiat.

34. Quis est qui à Deo absolutos condemnet? an Christus Jesus? ipse qui pro nobis mortuus est? qui et nostri causâ resurrexit à mortuis? qui est, nunc sedens ad dexteram Patris, nostram apud illum causam agit, quasi noster advocatus?

35. Cum ergo tot, tantisque beneficiis obstricti simus Deo et Christo, quis nos à divini charitate distrahat, faciaturque ne taliter amati non redamemus? an afflictio? an angustia? an fames? an nuditas? an naufragium? an aliud vitæ periculum? an inapiorum persecutio? an gladius mortem intentans?

36. Quod piis eventurum prædixit David, Psal. 43, canens: *Quoniam propter te mortificaverunt quotidie, et habitus sumus sicut oves carni destinatur.*

37. Tantum abest, ut ista nos à Christi charitate

separent, quin potius in ipsis omnibus et per ista omnia patiendi et moriendo vincimus, amore et exemplo Christi, qui nos ad mortem usque dilexit.

38. In quo confidens, persuasum habeo quod neque comminatio mortis, neque promissio vitæ, neque ulla vis spiritualis, sive demonum, sive angelorum,

COMMENTARIA.

Vers. 1. — *Nulli ergo nunc damnationis, etc. Græcè: Nulla nempè condemnatio, etc. Syr.: Proinde nulla est condemnatio, etc. Ex dictis in cap. 7, à v. 15, conclusis in fine ejusdem cap.: Ipse ego Paulus mente saltem et voluntate servio legi Dei, licet carne serviam legi peccati. Nunc alteram ex ibidem dictis infero conclusionem ad fidelium consolationem: nempè, non est quod damari timeant ob concupiscentiæ motus, dummodo sint involuntarii. Nulla damnatio, id est, nihil damnatione dignum, seu nullum est peccatum, et consequenter nihil quod iram Dei mereatur in iis qui per baptismum Christo sunt insiti; et non secundum carnem, etc., id est, qui non vivunt secundum hominem animale, sed qui concupiscentiæ resistunt, nec ab eâ se regi patiuntur.*

Magna sanè infelicitas est filio Dei in semetipso legem peccati, motusque concupiscentiæ sentire: et hæc habet in sua infelicitate consolationem, quod omnes involuntarii concupiscentiæ motus non sint peccata.

Observa magnum discrimen quod Paulus ponit inter hæc, esse in carne, seu, ut dixit ultimo versu cap. 7, carne servire legi peccati, et tunc, secundum carnem ambulare; primum enim involuntarium est, secundum vero voluntarium. Servire carne, seu secundum carnem, legi peccati, est secundum partem inferiorem, seu animale subdi concupiscentiæ, ipsius motus sensuales et indeliberatos sentire; secundum carnem ambulare, est illis concupiscentiæ motibus obedire, concupiscentiam sequi, ad illam vitæ nostræ dominium deferre, ait D. Chrysostomus. Christianus est quidem in carne; carne, seu secundum carnem seipsum servit legi peccati; at non ambulat secundum carnem, quia lex spiritus nos liberavit à dominatu peccati.

Vers. 2. — *Lex enim spiritus vitæ, id est, lex,*

Vers. 1. — *Nulli ergo nunc damnationis* (nihil damnatione dignum, nihil damnable, nulla damnationis culpa. Ita concil. Trid., sess. 5, can. 5), etiam si motus concupiscentiæ sentiant, est ita, qui sunt in Christo Jesu, id est, qui sunt iustificati. Christoque in baptismo insiti per fidem, spem et charitatem.

Qui non secundum carnem ambulat. Ambulare secundum carnem, est vivere secundum carnem. Carnem igitur Apostolus intelligit carnalem concupiscentiam spiritui adversariam, quæ per omne genus vitiorum spargitur.

Vers. 2. — *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu* (id est, per Christum Jesum liberavit me à lege peccati et mortis. Legem spiritus vocat gratiam Christi, quia lex Dei per Spiritum scribitur in cordibus nostris. Qui spiritus vitæ, id est, vivificans, dicitur, quia vitam tribuit, quia Deo vivimus, et in æternum victuri sumus. Pro liberavit, Tertullianus legit, manumissit. Finimus enim quasi mancipia peccati et mortis; sed à Christo manumissi et libertate donati sumus. Jam lex spiritus

si id tentarent, neque presentia, neque futura, neque fortia,

39. Neque sublimia, neque profunda; uno verbo, nulla creatura, quæcumque sit, poterit unquam nos separare à charitate quæ Deo minuat per Jesum Christum Dominum nostrum.

COMMENTARIA.

spiritus vivificans, seu gratia quam Spiritus sanctus in cordibus nostris imprimat, in Christo Jesu, id est, per Jesum Christum merita, liberavit me à lege, id est, à dominatu et à reatu concupiscentiæ. Hæc enim gratia concedit, ut licet concupiscentiæ motus sentiam, eis tamen non consentiam.

Nota quod gratia dicitur lex, quia instigat ad bonum; sicut fomes dicitur lex peccati, quia ad malum excitat. Observa quod hæc gratia in cordibus nostris à Spiritu sancto inspiratur, ut in illis regnet, passiones subigendo; sicut lex in imperiis regnat, omniaque in suo ordine servat. Cave itaque ne passivus obediendo, spiritum vitæ à corde tuo expellas; ut te rursus concupiscentiæ tyrannidi submittas. Frustra christiano nomine gloriareris, Christi spiritum non habens. Carnalis fomes, non Christianus, ut v. 5 et 9.

Vers. 3. — *Nam quod erat impossibile legi, etc. Syr.: Nam cum impotens esset lex, propter infirmitatem carnis, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, propter peccatum, ut reum pergeret peccatum in carne ipsius. Divus Chrysostomus vertit charitas: Nam quod lex præstare non poterat, ex parte quæ imbecillitas erat propter carnem, hoc Deus proprio Filio misso sub specio carnis peccato obnoxia, præstitit, ac de peccato damnavit peccatum per carnem. His itaque verbis Apostolus ostendit id nobis per gratiam præstitum esse quod lex præstare non potuit, scilicet libertationem à dominatu et à reatu concupiscentiæ, legis implementationem, seu justitiam, v. 4.*

NAM QUOD ERAT IMPOSSIBLE LEGI. Græcè, legis, id est, quod lex Mosaica præstare non poterat, in quo, id est, ex eo quod, seu in quantum erat infirma, per carnem, id est, in seipsâ, sed propter infirmam hominum carnem: ne legem videatur calumniari, infirmitatem adscribit, non legi, sed carni. D. Chrysostomus, id est, lex spiritus vivificantis, pota lex gratiæ et charitatis, per Christum liberavit me à lege peccati et mortis, hoc est, à dictamine, jure, dominatu, reatu concupiscentiæ; ut licet eam sentiam, non tamen consentiam. Ita S. Augustinus.

Vers. 3. — *Nam quod impossibile erat legi* (Mosaicæ, etiam naturalis, et Deo legi), in quo infirmitatem per carnem, q. d. Quatenus lex impotens erat et invalida propter carnem nostram peccato et concupiscentiâ infectam, quæ sanare non poterat. Ita Theopylactus. Mens Apostoli hoc loco est, etsi verbis obnoxiosus expressa, id nobis præstitum per gratiam, quod lex præstare non potuit.

Deus Filium suum misit. Græcè: Deus nos ipsius Filio misso, quem infra vocat proprio Filium, in similitudinem carnis peccati, id est, carnis peccatricis, habentem speciem carnis peccato obnoxia; nempè in eo quia mortalis natus est, ac miseris et mortem passus, quæ debentur peccatoribus. Unde et per æternum septentem à Moysæ erectum præfiguratus est, ut qui videretur habere venenum peccati, reversa tamen non

Deus, suppl' enim D. Chrys., *præstitit. Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati.* Grec. in similitudine. Nota quod non dicit in similitudine carnis, quasi Christus similitudinariam et apparentem tantum carnem haberet; sed, in similitudine carnis peccati, id est, carnis peccatrici. Christus habuit veram carnem, licet sanctissima foret, quia Verbo unita.

ET DE PECCATO DAMNAVIT PECCATUM. Nota in his verbis propositam. Loquitur enim Apostolus de peccato, quasi de tyranno quem de possessione regni, quod intraverat, eiecit Christus.

EX PECCATO, id est, fontem peccati, tyrannum illum, qui in omnes homines vim et tyrannidem exercebat.

DAMNAVIT DE PECCATO, id est, reum peregit, de multiplici peccato, in quod omnes carnales precipitaverat, seu quod fuisset supra modum peccans, ut cap. 7, v. 13, sicutque tyrannus; privavit; ipse vires illa fregit, ut amplius non dominetur in nobis.

IN CARNE, id est, idque per carnem à Filio suo assumptam, et quasi peccatricem in cruce suspensam.

Nota hic et mire Deī consilium: infirmitas legis oriebatur ex carne; vult Deus ut robur, quo lex impletur, oriatur ex carne; ex carne peccatrice omnis imbecillitas et impotentia ad salutem; ex carne sancti Christi, uniti Verbo, seu fontē vitæ, omnis virtus et robur ad salutem; sicutque peccatum in carne habitans, suam damnationem invenit in carne; sicutque spiritus vitæ ex carne trahit, qui mortem traxit ex carne. Itaque Christus in carne mortuus peccatum DAMNAVIT DE PECCATO, ipsiusque sceleris reum peregit, non solum quod fuisset supra modum peccans, ut dictum est supra, sed præterea quod iniuste vim intulerit Filio Dei. Arguente innocentissimum occidit, eò quod videret illum carnis peccati similitudinem habere. Quia igitur peccatum iniuste usurpavit dominium nobis suum, Christus ipsum iuste privavit dominio suo, seu tyrannidē quam exercebat in carne nostrā;

haberet. Deus, in suo Filio suo in similitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum in carne; alioquin ita carnalis nobis quod lex non prohibet, legis scilicet impletionem.

Et de peccato DAMNAVIT PECCATUM IN CARNE. Condemnavit autem, et destruxit peccatum Deus in carne, id est, per carnem Filii sui suspensam et mortificatam in cruce; non quod omnino iam exstinxerit; alioquin enim habitat peccatum in carne renatorum, excitans prava desideria; sed quia dominium ejus abstrulit et solvit; tandem ipsum prorsus aboliturus, quando eos liberabit de corpore mortui injus.

VERS. 4. — *Et iustificatio legis impletur in vobis, q. d.:* Ut iustificatio à peccatis quam lex exigebat, impletur in vobis. Hinc patet per solum naturam et legem, sine gratiā Christi, hominem in hac corruptione non posse secundum legem totumque dealegium implere.

Qui non secundum carnem ambulans, sed secundum spiritum. Quid sit (nempe ut legem impleamus, et per hoc damnationi non simus obnoxii) dom non carnis desideria sequimur, sed instinctum Spiritus sancti.

VERS. 5. — *Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt.* Homines carnales sapiunt, curant, cogitant opera carnis, usque adlicitur et stu-

et qui damnatus peccato videbatur, damnavit peccatum; et per mortem suam, nobis vires doli illud interfecit.

VERS. 4. — *UT IUSTIFICATIO LEGIS; SYR.: Ut iustitia legis, etc.* Ideo Christus secundum carnem in cruce mortuus, nos à carnis domino liberos fecit, ut impleamus mandata legis; nos, inquam, qui non vivimus secundum corruptionem carnis, quo legis adimpletionem impediēbat; sed SECUNDUM SPIRITUM CHRISTI, qui nos liberavit et ad implēnda præcepta reborat.

Christiano non sufficit si secundum carnem non ambulat, sed debet præterea secundum Spiritum Christi ambulare; non sufficit quid à malis abstineat, sed et in bono debet florescere, ait D. Chrys.; vitam Deo dignam debet exhibere, seu debet Dei Spiritu agi, ut filius, v. 11. Ad hoc datus est et spiritus adoptionis.

VERS. 5. — *QUI ENIM SECUNDUM CARNEM SUNT, etc.* Probat ad legis impletionem requiri ut non secundum carnem quis vivat, sed secundum Spiritum Christi; idque probat ex discrimine quod est inter carnales et spirituales: QUI ENIM..., id est, nān carnales, et qui carnaliter vivunt, carnalia cogitant, curant, concupiscunt; QUI VERO SECUNDUM SPIRITUM, etc., spirituales autem student spiritualibus. Qualis amor, tale opus; quale cor, talis vita. Hinc collige qualis sis: an ecclēstias, an terrenus, an spiritualis, an animalis.

VERS. 6. — *NON PRUDENTIA CARNIS.* Grec., *σπουδαία*, sicut in versu precedenti, *σπουδαία*, sapiunt. Sensus ergo est: Atqui sapere, curare, concupiscere carnalia, mors est animæ, et peccatum; sicutque iustitia oppositum. PRUDENTIA AUTEM SPIRITUS, etc.: sapere autem et amare spiritualia, vitam et pacem affert; et ideo iustitiam que animæ vitæ, et pacis æternæ semen.

VERS. 7. — *QUONIAM SAPIENTIA CARNIS.* Grec., *πρότερ* quod prudentia carnis, invidiosa in Deum. SYR.:

dent, ac toti sunt in illis. Tale quid animi significat verbum *sopiant*. Rursus ea que carnis sunt, id est, opera carnis, intellige, ad que concupiscit carnis inclinat; id est, peccata cuiuscumque generis. Non omnia spiritui contraria sunt; de quo sequitur: *Qui vero secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus, sciunt.* Homines spirituales curant et intenti sunt in ea opera que consentanea sunt Spiritui sancto, et que fructus spiritus appellantur, Gal. 5.

VERS. 6. — *Non prudentia carnis, mors est, id est, sapere ac vivere secundum carnem, mortem afferit homi corporali, tum animæ, tum presentem, tum æternam æternam.* Hic sensus patet ex textu Grec. ubi est, sapere carnalis. Item ergo hic sunt hæc quatuor, scilicet sapere, sentire, sapientia et prudentia; que non aliud significant quam amorem, affectum, curam et studium carnis, id est, rerum carnalium; vel spiritus; id est, rerum spiritualium. Prudentia autem spiritus, vita et pax; id est, sapere, amare, sectari spiritualia, vitam æternam, pacem, id est, omnium bonorum proventum, et tranquillam possessionem conciliat. Gloria, et honor, et pax omni operanti boni.

VERS. 7. — *Quoniam sapientia carnis (sapere carnalia) inimica est Deo; dat hic causam cur prudentia et sapientia carnis non vitam, sed mortem afferat; quia*

Propterea quod cogitatio carnis inimicitia est adversus Deum.

Rationem assignat ob quam sapientia, prudentia, cura, amor et studium carnis sit mors, seu mortem afferat; quippe inimica est Deo, seu, ut ait Syrus, inimicitia est in Deum; legi Dei repugnat, ipsi rebellis est. Hinc legi Dei subijci non potest; est enim illius repugnancia et oppositum.

VERS. 8. — *QUI AUTEM IN CARNE SUNT...* Grec.: *At in carne existentes, Deo placere non possunt.* Syrus: *Proinde ii qui in carne sunt, etc.* Dat rationem cur sit inimica Deo. Deus quippe est Spiritus purissimus. Hinc impurus carnis affectus odio habet, et carnales odit. *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est.* Genes. G. 5. Carnis et carnalium amor est Deo contrarius, inimicus, repugnans. Hinc mors animæ, quam à Deo, vitæ, et vitæ fonte, separat.

Hinc lethalem et funestum amorem in corde meo penitus extingue, Deus! est enim animæ mors pressens, et mortis æternæ principium. Hic amor in æternum erit Deo contrarius; et hæc contrarietas et oppositio cum Deo, qui est vitæ ipsa, erit æternæ mortis origo.

VERS. 9. — *VOS AUTEM IN CARNE NON ESTIS...* SI TAMEN, Grec., *si quidem*; SYR., *si verò spiritus*. Hinc tritico dixit, non palea; massa litenti, non stipulae apparent, D. Anselm. Vos, qui baptizati estis, et per Spiritum sanctum renati, non estis carnales; nec carnalia curatis; nec sequimini; sed in spiritu, id est, sed spirituales, spiritualia diligentes, Spiritu sancto sine afflato, ut in spiritu sitis quodam modo conversi.

SI TAMEN SPIRITUS DEI HABITAT IN VOBIS, id est, si non recessit à vobis; si habitat, sedemque fixerit minimum ipsa inimica est Deo, et legi divine. Vita autem nostra animæ maxime beatæ à Deo pendet, et donatur Dei amicitia, non inimicitia; nam inimicos suos Deus æternam morte punit.

Legi enim Dei non est subiecta; nec enim potest, subaudi, subijci legi Dei; veluti si dicas: Vitium virtus esse non potest, nec inclinare ad ea que sunt virtutis; id enim nature ejus omnino contrarium est.

VERS. 8. — *Qui autem in carne sunt (qui carnis affectibus serviunt, eosque explent, qui carnaliter vivunt) Deo placere non possunt.*

VERS. 9. — *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, q. d.:* Vos carnales non estis; carnalia non queritis, non amatis, sed spiritualia; anima enim magis est ubi amat, quam ubi amat. Baptizatos alloquitur; et sensus est: Vos jam baptizati, et per Spiritum sanctum renati, non estis subditi carni, ut sapientia ea que carnis sunt, et secundum carnem ambulatis; sed estis subditi spiritui, ut sapientia ea que spiritus sunt, et secundum spiritum ambulatis.

SI TAMEN SPIRITUS DEI HABITAT IN VOBIS, q. d.: Quando quidem Iam Spiritus Dei in vobis habitat, propterea in spiritu estis. Habitat Spiritus sanctus in homine per fidem vivam et charitatem formatam, et per opera inde procedentia. Spiritus sanctus per spiritum gratie inhabitat in anima nostrā.

SI QUI AUTEM SPIRITUM CHRISTI NON HABET, hic non est ejus, id est: Si quis vestrum non habet inhabitantem Spiritum Christi, aut non agitur Spiritu Christi, videlicet amulando secundum spiritum, et sapiente ea que spiritus sunt; hic ad Christum non pertinet, intellige, tanquam vivum ejus membrum, et palmes

permanentem in vobis, velut templis suis.

SI QUI AUTEM SPIRITUM CHRISTI..., id est, si quis Spiritum sanctum, quem Christus, caput nostrum, illi per baptismum communicavit, amplius non habet; hic non est ejus, id est, non pertinet ad Deum, tanquam membrum vivum. Ergo non sufficit credere et baptizatum esse, ut quis sit verus christianus; sed præterea requiritur ut Spiritus verus habitat.

Attendat hic quisque sibi. Triplicem invenio Spiritum, Christi scilicet, mundi et diaboli; spiritus Christi mihi est, et humilis, et ecclēstias; spiritus mundi vanus, carnalis et terrenus; spiritus diaboli, superbus, arrogans et invidus. Hinc agnosce cuius sis spiritus.

VERS. 10. — *SI AUTEM CHRISTUS IN VOBIS EST* id est, si Spiritus Christi habitat in vobis, corpus quidem mortuum est, corpus quidem vestrum morti obnoxium est, propter peccatum, Adhuc scilicet per quod mors intravit in mundum. Spiritus vero vivit. VERS. 11. — *Quod si Spiritus estis, id est, anima vestra vivit vitæ gratia per iustitiam Christi.* Christianus constat ex corpore mortuo et spiritu vivo; corpus habet morti obnoxium, et ita certo et brevi moriturum, ut jam mortuum dicitur: spiritum habet vitæ gratia vivum, vitæ gloriam brevi victurum. Peccatum et concupiscentia in nobis mortis origo; Spiritus sanctus in nobis vitæ principium; sicut in se vita est essentialis, sic in nobis est fons vitæ spiritualis, habet nobis infundens et communicans. Ex nā parte nobis timendum, quia mors in medio nostræ; ex altera gaudendum, quia vita in nobis. Spiritus sanctus vitæ nostra, vitæ cordis et spiritus nostri.

VERS. 11. — *Quod si Spiritus estis, id est, Dei Patris, qui creavit Jesum; et Pater Christum fructuosus in vitæ; et quia non sic ad Christum pertinet, ideo tandem abscedetur.* Insuper Apostolus Christi divinitatem in eo quod omnium Spiritum modis Dei, modo Christi Spiritum nominat.

VERS. 10. — *Si autem Christus in vobis est, scilicet per Spiritum suum, id est, ut manifestetur sit amicitia cum parte præcedente, si quis Spiritum Christi habet.*

Corpus quidem mortuum est propter peccatum. Mortuum corpus vocat, quod paulo post mortale; sed ideo dicit mortuum, quia non tantum tale est, ut mori possit; sed quod corruptionem in se habeat, quæ perpetuo et inevitabiliter tendat ad mortem. Mortuum ergo est, post peccatum, id est, mortis necessarii fatum est obnoxium, ita brevi et certo, ut quasi jam habeatur, et dicitur mortuum. Ita S. Augustinus.

Spiritus vero vivit propter iustificationem. Sensus est: Si Christus in vobis est, tunc est corpus vestrum mortuum est propter peccatum, spiritus tamen restituitur mens vestra vivit vitæ gratia per iustitiam, quam in hoc efficit Christi spiritus in vobis habitans. Vel hoc sensu: Si Christus in vobis est, igitur spiritus ejus vitæ vestra est, id est, vitam vobis tribuit ac vivere vos facit per iustitiam quam in vobis efficit.

VERS. 11. — *Quod si Spiritus ejus (Spiritus Patris) qui creavit Jesum à mortuis, habitat in vobis, intellige per iustitiam, idque perseveranter.*

Qui creavit Jesum Christum à mortuis (ipse Deus Pater) vivificabit et mortalia corpora vestra. Vivificabit autem Deus mortalia corpora vestra, resuscitando illi eam vitam immortalē et beatam, exemplo Christi capitis et primogeniti mortuorum. Vivificabit, nimiti-

scitavit, et Christus propria virtute resurrexit; et a Spiritu sancto suscitatus est, quia eadem potentia Patris, Filii et Spiritus sancti; HABITAT IN VOBIS: scilicet per justitiam; qui suscitavit, id est, hic Spiritus, qui Christum suscitavit, et vos resuscitabit; non tantum, sed vivificabit et immortalitatem, id est, ad vitam immortalis suscitabit vestra corpora, seu non suscitabit tantum ex mortuis, sed et ex mortalibus reddet immortalia.

PROPTER INHABITANTEM SPIRITUM SANCTUM, id est, propter dignitatem quam corpora vestra habent in eo quod fuerint receptacula Spiritus sancti; ait divus Thomas.

Corporis nostri resurrectio est sequela baptismi: jus adoptionis nostrae, effectus inhabitantis sancti Spiritus in nobis. Spiritus sanctus nobis in justificatione datur, sicut arrhabo seu pars pretii, ut fidelis ipsam vitam pretium; id est, vitam aeternam corporis et animae sceleratorum. Spiritus ergo sanctus vitae fons est in nobis, sicut fuit in Christo fons vitae; sicut ergo Christus a mortuis surrexit, propter inhabitantem Spiritum Dei in illo, ita et nos resurgemus propter eundem Spiritum in nobis habitantem. Sicut autem Christus, quia Spiritus sancti plenitudo habitabat in eo, resurrexit immortalitate et gloria plenissima, ita et nos, quia anima nostra de sancti Spiritus plenitudine receperit, et plus corpus nostrum de Christi gloria participabit.

Quia ergo frequentius et instantius petere debemus? Veni, sancte Spiritus! Spiritus vite! fons salutis! radix immortalitatis! posside cor et corpus meum.

VERS. 12. — ERGO, FRATRES, DEBITORES SUMUS... Conclusio est ex praecedentibus; loquitur autem Apostolus de carne, sicut supra de peccato; id est, ipsi velut personae, dominium et regnum affligit. Non caro, sed spiritus nobis debet dominari: spiritui enim, non carni, debemus quod sumus Christiani; quod anima nostra vivit vitam gratiae, et in aeternum victura sit vitam gloriae; quod et nostra corpora ex mortalibus

rum in resurrectione, hoc est, donabit vobis corpora immortalia et gloriosa, propter inhabitantem Spiritum eius in vobis. Rectius spiritum suum, vel, ut in Graeco, suum spiritum, ut ad Deum Patrem Spiritus referatur; iuxta id quod praecessit: Quod si Spiritus eius, qui suscitavit, etc. Hinc enim potest Spiritum sanctum per spiritum charitatis in nobis inhabitantem esse causam resurrectionis, et vitae gloriosae. Est enim hic Spiritus in se vita, omnia animans, vegetans et vivificans; ac proinde sicut Christi corpus, ita et nostrum vivificabit in resurrectione; si ipse in nobis inhabitet.

VERS. 12. — ERGO, FRATRES, DEBITORES SUMUS NON CARNI, etc. Supple, sed debitores sumus spiritui, ut secundum spiritum vivamus; q. d.: Dixi haec non esse in carne, sed in spiritu, et a Christo translatum esse a carne ad spiritum. Christus enim novam spiritum vitam induxit. Ergo cum in baptismo nos abstraxerimus Christo, quasi parenti et capiti nostro, sequitur pariter nos obstrictos et debitores esse non carni, ut carnaliter, sed spiritui, ut spiritaliter vivamus. Christus enim est, et vivit, non in carne, sed in spiritu.

VERS. 13. — SI ENIM SECUNDUM CARNEM VIVERITIS, morientini, videlicet morte aeterna nequaquam futuri par-

futura sint immortalia; ergo secundum hunc Dei Spiritum vivere debemus, non secundum carnem.

VERS. 13. — SI ENIM SECUNDUM CARNEM VIVERITIS, morientini, morte culpa; in praesenti; morte damnationis aeternae, in futuro, ait D. Thom. SI AUTEM SPIRITU FACTA CARNIS, id est, prava desideria ad peccatum inclinantia, mortificaveritis, vivetis, ut filii Dei, vitam gratiae nunc, vitam gloriae in caelis.

VERS. 14. — QUICUNQUE ENIM SPIRITU DEI AGATUR... Probat quod dixit, vivetis, qui, qui a Spiritu sancto intus inhabitante, per gratiam agatur (Syrus, dicitur, reguntur), et hinc gratiae, seu sancti Spiritus motibus consentientes, seu obediētes, opera carnis mortificant, et spiritualia exercent (seu, ut ait Aëtioptica versio, omnia qui peragunt ea, quae sunt Spiritus Dei). Haec verē sunt filii Dei, et consequenter haec heredes illius, ut dicitur v. 17, et ideo vivunt cum illo. Notat hic D. Chrysostomus, quod non dixerit Apostolus: Quicumque Spiritum acceperit, hi sunt filii Dei, sed: Quicumque Spiritu Dei agatur; dicitur, reguntur, ut ostendat quod non sufficit Spiritum sanctum in baptismo recepisse, sed praeterea requiritur ut a Spiritu sancto regatur, coque doceat et rectorē vitam spirituali et Deiformi vivamus. Ex eodem D. Chrys., non nostro debemus instituto vivere, sed nos, id est, et corpus et animam debemus Spiritui Dei subijcere, ut gubernatori navigii, ut aëri: nostro. Illud autem, agi, regi, gubernari, neque coactionem, neque necessitatem importat, sed motioem, seu passivam nostrae voluntatis inclinationem, quae non excludit libertatem, quia homo ipse agit, et seipsum agit. Agitur et agimus.

Itaque spiritu vivamus, regamur, spiritu malas interficiamus cupiditates, non carnales tantum, sed et superbia, invidiam, propriam voluntatem, etc. Ita vivere spiritu, ita spiritui obedire, vita vere christiana est; vita filiorum Dei est; vita certa ad aeternam corporis et animae vitam, enjus arrhabo et pretium est Spiritus sanctus, v. 11.

tiētes beatae resurrectionis, eo quod Spiritum sanctum non habueritis in vobis habitantem.

SI AUTEM SPIRITU FACTA CARNIS MORTIFICAVERIS, vivetis, Spiritus, id est, per Spiritum sanctum, de quo statim subiungit: Quicumque Spiritu Dei agatur. Inde enim habet, probat Augustinus Spiritum sanctum hic intellexit, non autem spiritum hominis. Porro carnis opera per Spiritum sanctum mortificamus, quando ipso in nobis et nobiscum operante pravis desideriis ad ejusmodi opera incitantibus non consentimus, sed resistimus. Vivetis, vitam aeternam, non solum animarum, sed etiam corporum; ad quam vitam propter inhabitantem Spiritum suum in vobis, Deus ad exemplum Filii sui vos resuscitabit.

VERS. 14. — QUICUNQUE ENIM SPIRITU DEI, etc. Per adoptionem, quibus a Deo promissa atque parata est hereditas vitae aeternae. Unde S. Aug.: Hoc, inquit, nihil aliud est. Ergo agatur, non agimus. — Respondeo, imo et agis, et ageris, et tunc bene agis, si a bono agaris. Spiritus enim Dei, qui te agit, adiutor est agentibus; intelligit si illi sunt, se Spiritu dei agi, ut quod agendum est agatur, et cum operari, illi a quo agatur, gratias agant. Aguntur enim, ut agant, non ut ipsi nihil agant, et ad hoc eis ostenditur quid agere debeant, ut quando id agunt, sicut agendum

VERS. 15. — NOS ENIM ACCEPISSE SPIRITUM SERVITUTIS. Probat eos, qui sic Spiritu Dei aguntur, esse Deo filios, quia hic Spiritus est adoptionis filiorum spiritus, et ad hoc nobis datus, ut eodem spiritu cum Christo Filio Dei, clamemus ad Deum: Pater noster. Vide parva textum ad Galat. 4, v. 6. Non enim accepistis in baptismo spiritum... IN TIMORE; Gr. in timore; Syr., ad timorem, ad timendum, et more servorum, timore poenae obediendum; ITEM, id est, sicut acceperunt Judaei.

Sed, inquit, nunquid iusti in lege veteri erant filii Dei? — Resp. quod erant quidem, sed minores, et quasi servi, sub lege quasi sub pedagogo, et a servis in nihilo dissimiles. Vide Galat., c. 4, v. 5.

SED ACCEPISSE SPIRITUM ADOPTIONIS... filialem, scilicet charitatem, imo et ipsum Spiritum sanctum. Vide c. 5, v. 5. Sicut Verbum divinum Christo homini semetipsum dedit, ut hic homo, qui dicitur Christus, fieret Filius Dei; ita a proportione Spiritus sanctus datur nobis in baptismo, ut simus filii Dei. Vide Cornel. a Lap. hic (infra).

IN QUO CLAMAVIMUS... per quem adoptati Deum invocamus, ut Patrem amantissimum, non timide et submissè, sed libere et alte clamantes: ABBA, PATER.

Nota 1^a quod Apostolus non satis habet dicere quod spiritum libertatis recepimus, sed dicit, spiritum adoptionis, quia ex servis non tantum liberi facti sumus, sed et filii Dei. Nota 2^a quod et non sufficit dicere, in quo dicimus orantes, sed in quo clamamus, seu audacter et publice clamamus: ABBA, PATER. Huic conformis est quod canit Ecclesia: Praeceptis salutaribus moniti, et divina institutione formati, audacter nus dicere: Pater noster, etc. Hoc nos Christus docuit Matth. 6.

Nota denique duarum vocum idem significantium conjunctionem: ABBA, PATER; ABBA Hebraicè, seu Syriacè idem significat ac a $\alpha\beta\beta\alpha$ Graecè, seu pater Latine; quare ergo has duas voces hic simul jungit Apostolus? Ut significet Judaeos et Gentiles pariter vocatos ad filiorum Dei adoptionem: Ita D. Augustinus, lib. de Spiritu et Litera, cap. 32, et lib. de Consensu Evangelic., c. 4. Forè etiam quia ad ipsius Christi orationem in hortu alludit Apostolus, ut nobis est, id est, cum dilectione et delectatione iustitiae, suavitatem quam dedit Dominus, ut terra coram daret fructum suum, accipisse se gaudent.

VERS. 15. — NON ENIM ACCEPISSE SPIRITUM SERVITUTIS ITERNI IN TIMORE, id est, ad timorem; q. d.: Non accepistis spiritum servorum ad timendam ut Judaei, qui metu poenae a peccatis coercerentur; ut timore suppliciorum obsequii sitis ad legem Dei implendum. Spiritus timoris est spiritus servilis, quem acceperunt Judaei, et quasi servi legi obedirent.

Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: ABBA, PATER. Spiritum adoptionis, id est, charitatem et gratiam Spiritus sancti, vel potius ipsius Spiritus sancti, per quem adoptati sumus in filios Dei. Nam de Spiritu sancto subdit quod testimonium reddat spiritui nostro quod sumus filii Dei. Unde et hoc loco nota: Filialio et adoptio nostra in eo videtur consistere, quod sicut Deus Christo homini, dedit seipsum, id est, Deitatem et Verbum, ut hinc hominem qui dicitur Christus, faceret Filium Dei: ita

indicit quod licet adoptivi tantum filii, eodem tamen spiritu, et isdem vocabitis, Deum Patrem nostrum alloquamur, ac Christus ipse primogenitus et consubstantialis filius allocutus est: ABBA, PATER, Marc. 14, 36. Forè et ad hoc vocum repetitione fervorem magnumque affectum significet, quo debemus Patrem coelestem orare: ABBA, PATER. Forè et ad filialem fiduciam, quae nos Christiani possumus statim a baptismo Patrem divinum alloqui, etique in orationibus nostris, quasi parvuli infantes, blandula et iteratè voce balbutientes dicere: PATER, PATER. Quidquid sit de verè hujus repetitionis causâ, magnus sanè et maximus honor Christiano concessus, et qui ante Christi adventum non fuit hominibus concessus; etsi enim iusti fuerint etiam tunc filii Dei; etsi Deum, ut Patrem suum agnovissent, nullus tamen ante Christi praecipuum hanc formatum oravit: ABBA, PATER; diserunt se filios ratione creatos, Isai. 64, 8; ratione providentiae, Sap. 14, 3, non ratione adoptionis.

Vide in, ut eodem quo Christus spiritus dicas, filiali scilicet amore; frustra enim clamamus: ABBA, PATER, nisi clamet amor. Vide Epist. ad Gal., cap. 4, v. 6.

VERS. 16. — IPE ENIM SPIRITUS TESTIMONIUM REDDIT... Graecè: *confeturatur*, seu *confestatur*, id est, et *ipsemet spiritus*, in quo et per quem clamamus, hoc affectu filiali, quo nos ad talem clamorem excitat, confestatur, seu simul cum spiritu nostro testatur nos esse filios Dei. Nota 2^a quod et non sufficit dicere, in quo dicimus orantes, sed in quo clamamus, seu audacter et publice clamamus: ABBA, PATER. Huic conformis est quod canit Ecclesia: Praeceptis salutaribus moniti, et divina institutione formati, audacter nus dicere: Pater noster, etc. Hoc nos Christus docuit Matth. 6.

Dici potest quod et ipse Spiritus sanctus nobis a Deo datus, testimonium sit nos esse filios Dei, quia ipse est spiritus filii; et Deus spiritum filii sui non datur nisi eis, quos vult habere filios. Addi possunt alia testimonia interna, quibus Spiritus sanctus spiritui nostro testatur nos esse filios Dei, v. g., horror peccati, amor Dei, promptum ad obediendum ei, et Spiritus sancti motibus obtemperandi, pax interna, et tranquillitas conscientiae nullis saltem malis et gravibus peccatis obnoxia.

nobis dat Spiritum sanctum, ejusque Deitatem, ut nos faciat suos filios, nosque adoptet. Sic enim apud homines pater dicitur, quo naturam suam filio communicat. Cum ergo patri modo Deus dandum nobis Spiritum sanctum, naturam suam divinam nobis communicat, sequitur eum tunc nos facere et adoptare in filios.

In quo, per Spiritum sanctum, clamamus, non voce, sed filiali et filiali affectu. ABBA, id est, PATER, praedilectio et teneritudine amoris, quasi infantes iustis, qui charissimum parentem balbutientes blanditiâ et iteratè a voce compellere solent: PATER, PATER; quia filiorum Dei est Deum Patrem vocare, idque Christi Filii Dei naturalis exemplo, qui toties in Evangelio vel orans vel docens Deum Patrem suum appellat; deinde et Christi praeecepto, qui nos docuit sic orare: Pater noster, qui es in caelis, Matth. 6.

VERS. 16. — IPE ENIM SPIRITUS, etc. Misit enim Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem: ABBA, PATER, Gal. 4. Quoniam igitur et spiritus noster clamat: ABBA, PATER, atque illipsum in corde seu spiritu

Cave tamen ne cum hæreticis putes hæc testimonia esse certa certitudine fidei; ita ut per ea certi simus et infallibiliter credamus nos esse filios Dei. Licet enim testimonia illa, quando et quatenus sunt à Spiritu sancto, certa sint et infallibilia, tamen quatenus nobis exhibentur, non sunt nisi conjecturaliter et moraliter certa, quia certi non sumus an à Spiritu sancto procedant, an à spiritu malo se in angelum lucis transfigurante.

Vers. 17. — *Si autem filii, et hæredes...* id est, si Patris celestis sumus filii, ergo et illius hæredes, quia hæreditas patris debetur filiis. Ille tamen per hæreditatem non intelligitur jus succedendi in bona defuncti: Deus enim Pater noster immortalis est; sed intelligitur firma, æterna et inalienabilis possessio ipsius Dei. Ipse Deus hæreditas nostra est: *Dominus pars hæreditatis mee*, Ps. 135; ad illius autem possessionem admittuntur filii adoptivi, per visionem beatitudinem.

Hæredes ergo Dei, id est, Deo fructuri, simul cum eo immortaliter victuri, et feliciter regnaturi. Hæc hæreditas accessio est, non successio, et, ut ait S. Anselmus, non minuitur multitudine filiorum, nec sit angustior numerositate coheredum; sed tanta est nullis quantà pietas; tanta singulis, quanta omnibus. *Hæredes quidem Dei*, Patris nostri; **coheredes autem Christi**, Filii Dei naturalis, tanquam fratres ejus. *Prærogativa in multis fratribus.*

Si tamen compatitur, id est, si tamen constanter adversa patimur, et eo animo quo Christus passus est; et **et congruicentur**, id est, ut etiam ipsius glorie sumus participes.

Nota hic duo: primum, quod sumus hæredes Dei vivi; secundum, quod sumus coheredes Dei hominis mortui; ut hæredes Dei vivi possideamus in celo, debemus secundum Dei spiritum vivere, spiritu facta carnis mortificare, spiritu Dei agi et ipsi obedire, v. 13, 14; ut cohereditatem Dei in cruce mortui capiamus, debemus pro Christo et cum Christo pati et mori in cruce nostrâ. Sine crucis participatione, nulla est glorie participatio; certa autem atque securâ est expectatio promissæ beatitudinis, nisi est participatio Dominicæ Passionis, ait S. Leo, serm. 9 de Quadrâ.

nostro clamat Spiritus sanctus, ideo dicit Apostolus Spiritum sanctum confirmari spiritu nostro, id est, non cum eo testari, illo ipso clamore, quem in spiritu nostro excitat, *quod minus filii Dei*. Quæres, quomodo est hoc testimonium? S. Chrysostomus et Volterrus respondent: testimonium hoc esse clamorem, de quo locutus est Apostolus: *omni enim clamamus illi ad affectu: Abba, Pater*, per Spiritum sanctum, etc.

Vers. 17. — *Si autem filii Dei sumus, ergo et hæredes Dei sumus; nam hæreditas filii debetur, non servis; et ad hoc adoptatur quis in filium, ut sit hæres. Hæreditas ista principaliter Deus ipse est, cui dicitur: Dominus pars hæreditatis mee, Psalm. 135.*

Hæredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Filii quidem hæredes tanquam Patris, Christi autem coheredes tanquam Fratris nostri.

Si tamen cum compatitur, ut et congruicentur. Clarior: Si tamen cum eo patimur, ut et cum eo glorificemur.

Vers. 18. — *Existis enim quod non sunt cogitata...* Ne quem terreat præscripta patienti conditio, addit: *Persuasum autem habeo nullam esse paritatem afflictionum temporalium cum futurâ beatitudinis æternæ gloriâ. Quæ proportio momenti ad æternitatem? modicæ pœnæ, ad Deum remuneratorem? nulla est ex naturâ; sed ex gratuito decreto ac promisso Dei.*

Quæ revelabitur is nobis. Nunc quidem Deus in nobis est: at in æternitate gloriæ suam in nobis revelabit, seipsum in nobis manifestabit; **revelabitur**, manifestabitur; velamen auferetur, ut Deus, qui in nobis est, videatur in se, id est, talis qualis est. Ubi nota discrimen inter mundi et cœli gloriâ. Gloriâ mundi tota est externa, in aliis potius quam in nobis; fulgor est transiens, sonus fœmæ; est enim clarâ fama cum laude. Gloriâ Dei erit in nobis, in animâ, in corpore existens, coexistens et superexistens; in nobis, inquam, sed non à nobis aut ex nobis, sed ex Deo et à Deo.

Vers. 19. — *Nam expectatio creature...* Tanta est illa gloriâ filiorum Dei, ut eam omnis creatura expectet anxie et sollicitè. *Prosopopœiam amat dicitur Paulus, ut supra videre est de peccato, de lege, de morte, etc., et hic de naturâ. Prosopopœia igitur fingit mundam, seu creaturam rationis expertem et corruptioni obnoxiam; fingit, inquam, velut personam, quæ magno desiderio expectet gloriâ filiorum Dei: nempe ut unâ cum eis, quasi dominis quibus servit, gloriâ, id est, renovationem et ultimam perfectionem accipiat. Nam expectatio, Græcè, *anxia et sollicita expectatio, expectatio*, attentâ expectatio, qualis est eorum qui capite arrecto aliquid sollicitè observant; sicut, v. g., speculatores seu in speculâ consulti faciunt. *Expectatio expectat*, ut significetur avidissimum desiderium. Itaque universa hæc sensibilis mundi machina attentè et erecto capite, quasi è speculâ prospicit, et expectat hanc patefactionem filiorum Dei, seu tempus illud in quo apparebit qui verè sunt filii Dei. Vila præsens non est tempus patefactionis hujus; multi nunc apparent filii Dei, qui reverâ non sunt; alii sunt quidem, sed non putantur esse. Expectemus, desideremus, sollicitè spectemus illud tempus; interim gemamus, oremus; orantes*

Sicut enim Christus quamvis et Filius esset et Hæres, merito suæ passionis ad gloriâ pervenit, ita etiam, merito suæ, etsi jam illis et sit Hæres, merito patientiæ, quâ Christo compatimur, gloriâ ejus consortium adipiscet.

Vers. 18. — *Existis enim, etc., ad gloriam suo tempore revelandam seu manifestandam ergo vel circa nos, videlicet in adventu Christi ad iudicium; q. d.: Modicâ passione emes gloriâ immensam, quasi si obolo emeris totum orbem. Si quis etiam hostis coronatus non gemas in dorsum tuum conijceret, non doleres, sed gauderes; colligeres ea, et, ut ait S. Augustinus: Talibus lapideis lapidari vellem Parisiis Aurelianæ usque. Hæc gemma, hic lapides preciosi, sunt tribulationes. *Hujus temporis, q. d.: Momentanea passione emes beatam æternitatem.**

Vers. 19. — *Nam expectatio creature, etc.* Tota hæc creatura que hominum vultus observet, attentissimâ

et gementes et bonum operantes, expectemus gloriâ filiorum Dei.

Eheu! cur timeat Christianus, quod omnis creatura vehementissimè desiderat?

Vers. 20. — *Vanitas enim subiecta est, id est, continue mutationi et corruptioni obnoxia est.* Vanum hic idem ac fluxum et mutabile; non volens, id est, non sponte suâ; qualibet enim res naturaliter horret et fugit corrumpi; **sed propter eum**, id est, Deum, qui subiecit eam. *In spe*, id est, non in perpetuum, sed ad tempus, factâ illi certâ spe liberationis, quæ continget in universali resurrectione.

Vers. 21. — *Quia et ipsa creatura liberabitur...* Tunc enim et ipsa creatura liberabitur a servitute, quæ corruptioni et mutabilitati subiecit; tunc enim cessabit generatio, corruptio, motus colorum.

In libertatem gloriæ filiorum Dei, id est, et ab hæc servitute transferetur in libertatem similem libertati filiorum Dei. Novis qualitatibus dotabuntur elementa. Erit cœlum novum, terra nova; sicut nutritrix pueri regis, dum coronatur puer, etiam ipsa propter puerum participat de bonis regis, et sicut servi ad dominorum gloriâ splendidiore veste exornantur. **Ex D. Chrysostomo.**

Vers. 22. — *Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit...* Græcè: *Et compatitur usque nunc*, Syr.: *Scimus enim omnes creaturas suspirare et parturientia pati dolores ad hunc usque diem.* Amplificat prædictum omnis creature desiderium, metaphorâ sumptâ à muliere parturiente, quæ genuit in partus dolore expectans ab onere liberari. *Omnis creatura*, id est, omnes mundi partes simul suspirant; *et compatitur*, etc., id est, simul condolent magno dolore, quasi feminæ parturientis, et liberationem suam cum genuit expectant usque adhuc, id est, ab initio mundi usque nunc.

Finit hic illa Apostoli metaphora, quæ sic immensitatem futurorum bonorum nobis declarat, ut et nos pudelicat tanta bonâ nihil desiderantes; quasi diceret: *Cœlum, terra, elementa et creatura congemiscunt et compatiantur ab initio mundi usque nunc.*

observatio tempus illud expectat, quo gloriâ filiorum Dei manifestabitur, id est, quo illi Dei gloriosi apparebunt. *Expectatio*, id est, sollicita, anxia; et quasi erecto exsertoque capite expectatio, scilicet ab origine mundi. Non dicit: *Creatura expectat*, sed: *Expectatio creature expectat*, q. d.: *Creatura ita avidè hanc gloriâ expectant, ut videantur esse ipsæ expectatio.*

Vers. 20. — *Vanitas enim creatura subiecta est.* Vanitas hæc est defectus mutabilitatis, et opera scilicet, libores, passionis et corruptibilitatis, quibus creatura occupatur propter hominem.

Non volens, id est, non sponte suâ, non ex inclinatione sua natura; cum utraque res naturaliter suam appetat perfectionem, corruptionem autem et defectum fingat: sed ex ordinatione, velutque præcepto Dei, qui illam, hominis culpâ sic exigente, subiecit hinc vanitati, non in perpetuum tamen, sed ad tempus, factâ ei spe liberationis.

Sed propter eum (Deum) Deique ordinationem qui (hinc vanitatis) eam subiecit in spe, propter hominem, et scilicet illi serviat in hoc mortali statu sub spe liberationis et commutationis in melius.

vehementissimè desiderantes regnum Dei Creatoris sui, et redemptionem seu libertatem filiorum Dei, quibus ipse servitum. Et nos filii Dei servitum nostram amamus; Liberatores nostri reformidamus alitem; ad ipsius approximationem tropidamus; adventum regni, quod quotidie rogantes petimus, cum metu refugimus.

Ne creaturâ efflicare deterior! neu tu presentibus rebus acquiescas! sed regnum Dei desiderans, ingenitise ob retardationem nostrâ ab hoc orbe profectiois. **D. Chrys. Downse, adauge fides;** ut mihi regnum tum verè desiderare, ut corde sicut et ore dicam quotidie: *Adveniat regnum tuum*, et consequenter mortem aspiciam, non tui destructionem, sed ut nostram ad æterni regni gloriam participationem.

Vers. 25. — *Non solum autem illa...* id est, non solum creatura irrationalis genuit, sed et nos ipsi, sive apostoli, sive fideles, primitias sanctitatis habentes, id est, qui primos Spiritus sancti fractos cum abundantia percipimus; fidem, spem, charitatem, virtutes infusas, dotes et charismata, que tunc abundant in primitiâ Ecclesiâ.

Et ipsi intra nos gemimus, etc.; nos, inquam, his non satiat, sed ad perfectiora nobis promissa allecti, intra nos ipsos gemimus, anhelantes ad plenam et consummatam infortionem, id est, ad æternam felicitatem, ad quam adoptati sumus, redemptionem corporis nostri, id est, quod liberabitur à mortalitate, concupiscentiâ et omnibus hujus vite miseris.

Duplex est adoptio filiorum Dei: una hujus seculi imperfecta, qua filii per gratiam, quæ secundum mentem regenerantur, adoptantur; altera futuri seculi consummata, quæ secundum totum hominem renovamur ad gloriâ; et ad hanc perfectam et consummatam renovationem fideles sancto Spiritu pleni anhelant. Omnia gratiæ dona nunc sunt primitiâ tantum et initiâ plenæ et perfectæ redemptionis; et hæc primitiâ sanctos excitant ad plenam metam desiderandam. *O perfecta resumptio!* o plena et integra adoptio! o consummata satei Spiritus effusio! quando fiet in nobis?

Vers. 21. — *Quia et ipsa creatura, etc.* Creatura liberabitur a servitute corruptionis tunc quando filii Dei suam assequentur perfectam et gloriosam libertatem.

Vers. 22. — *Scimus enim quod omnis creatura, etc., q. d.: Omnes creature inanes anxie, et magno cum dolore finem malorum loquantur.* Apostolus non de omni prorsus creaturâ loquitur, sed de eâ que in ministerium hominum facta est, id est, corporea, ac præcipue de mundo hoc infecto, qui sedes est corruptionum et corrupturarum mutationum. Si habere sensum, generentur quasi parturientes, idque ab exordio mundi et lapsus huiusmodi, usque nunc.

Vers. 25. — *Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitiâ Spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus.* Chrysostomus ac ceteri heretici Græci interpretantur dictum in personâ omnium regeneratorum, quos antea primitiâ Spiritus habere, quia principium aliquod gustumque Spiritus sancti, velut pignus acceperunt in donis sibi collatis, interim expectantes et anhelantes ad plenitudinem illam sibi repositam in futuro.

Adoptivum filiorum Dei expectantes, redemptivum

Vers. 24. — *Spe enim salvi facti sumus...* Rationem dat, ob quam fideles anhelant ad perfectam adoptionem, sed ad Dei gloriam: quia scilicet, spe tantum, non dum re salvi facti sumus.

Spe autem quae videtur... id est, spes autem non est de re, quae videtur et possidetur; nam quod videtur quis, etc., id est, quod quis videt, tenet et possidet, cur speret illud, cum jam habeat?

Vers. 25. — *Si autem quod non videmus...* cum spes sit rerum non praesentium, sed futurarum et expectandarum per patientiam; sine ingenitumque; donec possideamus. Haec vita vera fidelibus est expectationis, gemitus, et patientiae vita. *Inspici ducant vitam in bonis et in gaudio; moriantur autem in gemitibus.* Vere fideles gemit in vita, letantur in exitu: *Letatus sum in his quae dicebantur mihi; in domum Domini ibimus.*

Vers. 26. — *Similiter autem et Spiritus adiuvat...* Graec. : *Sicut recipit infirmitates nostras.* Syr. : *opitulatur.* Item et Spiritus sanctus simul suscipit, seu consuevit infirmitates nostras, id est, eas quasi manu supposita, nobiscum sustentat, ne deficiamus et laboremur.

Nam quod oramus, sicut oportet, nescimus... Tanta est infirmitas nostra, ut nequidem sciamus quid aut qualiter oramus, sicut oportet, ut exaudiamur.

Seu ipse Spiritus, scilicet habitans in nobis, nostrae curam gerens singulare; postulat pro suis, et loco nostri apud Deum; interpellat quasi advocatus. Postulat autem, non ipse solus, sed una nobiscum et

corporis nostri. Nota: In primo instanti justificationis infunditur homini charitas et gratia, per quam homo participat ad divina naturae, et consequenter accipit ad gloriam; et haeres Dei, ideoque hoc ipso fit filius Dei adoptivus, scilicet Christus est Filius Dei naturalis. Itaque adoptio nostra, qua adoptamur in filios et haeres Dei, contingit nobis in ipsa justificatione. Quod ergo hic Apostolus ait, in coelis deum dandam esse hanc adoptionem, intellige consummatam, quae est ipsa possessio juris et hereditatis, ad quam adoptati sumus, videlicet redemptio corporis nostri, quae partem erit liberatio a mortalitate et concupiscentia, partem gloria corporis ex anime gloria dimissas. Ita SS. Chrysostomus et Ambrosius. Adoptio ergo inchoata hic, sed perfecta erit in caelo.

Vers. 24. — *Spe enim salvi facti sumus, q. d.:* Speramus salutem, quam hic per gratiam inchoavimus, complectendam fore in nobis per gloriam in caelo. Dat causam cur dixerit nos expectare hanc adoptionem filiorum in coelis, quia scilicet necdum re, sed tantum spe salvi facti sumus; per spem enim tendimus ad salutem, quam speramus nos adepturos in caelo; et ideo adhuc gemitus expectantes corporum nostrorum redemptionem, et cum ea perfectum beatitudinis status.

Spe autem quae videtur, non est spes. Sensus: Nulla est spes rei praesentis, quam jam habetur et possidetur; sed spes tantum est rei future, id est, non dum acceptae; sicut fides, rei non vise.

Nam quod videt quis, quid sperat? id est, cur adhuc sperat? ac si dicat: he, quae sperabatur, obtenta, nulla jam restat causa sperandi. Videre enim licet non pro novis sentire, cognoscere, frui, possidere. Loquitur enim Apostolus non de visione Dei, sed de gloria corporis possidendae. Haec enim est redemptio corporis nostri, ut dicit.

Vers. 25. — *Si autem quod non videmus, etc. Si,*

per nos, dum mentem et cor nostrum, quasi sua membra, movet, illuminat, accendit et excitat ad orandum, et aliquando tanto ardore, tantaque vehementia ut nec capere, nec enarrare possimus; ideo GERITIBUS MEMBRABILIBUS.

Hunc sancti Spiritus effectum ut plenius intelligamus, advertite 1° hominis miseriam. Ad eam miseriam, ut omnibus indigeamus. Ad eam infirmam, ut petere non valeamus. Ad eam ignari, ut nec sciamus quid petere debeamus. Adverte 2° sancti Spiritus auxilium. Spiritus sanctus per charitatem cordibus nostris infusam, facit primo ut sentiamus quod sumus, scilicet miseri; praeterea adjuvat infirmitatem, ut orare possimus; facit tandem ut sciamus, desideremus et petamus quod esse debemus; et ob id gemitus ineffabiliter, id est, facit ut oreum tantum vi, tantoque fervore, ut etiam expertissimi capere non possint, tantum abest ut effari liceat. Hinc oratori, ait Theodoretus, date vos ipsos ei, qui clavum tenet universi.

Vers. 27. — *Qui autem scrutatur corda...* Graec. : *At scrutans corda, scit quid proderit, et sperat, quia secundum Deum interpellat pro sanctis.* Syr. : *Qui verbis scrutatur corda, id novit quae sit intentio Spiritus, qui iuxta placitum Dei deprecatur pro sanctis.* Arab. : *Quae sit voluntas Spiritus; et enim orat pro sanctis, in his quae spectant ad Deum.* Sensus est: Nobis quidem inenarrabiles sunt hi gemitus; at Deus cordium nostrorum scrutator, optime novit affectum, et Spiritus sancti gementis in nobis; id est, desideria et gemitus quos excitat in nobis; et ita novit ut approbet

nos, speramus salutem, spes autem eorum est quae nondum habentur, ergo cum patientia servituti ac miserie praesentis expectare debemus adjuvante ac libertatem gloriae filiorum Dei.

Vers. 26. — *Similiter autem et Spiritus adiuvat in firmitatem nostram.* Tanquam dicat: Sicut Spiritus contestatur spiritui nostro, quod sumus filii Dei, sic etiam nos infirmos idem Spiritus coadiuvat; ut quae non videmus, per patientiam expectemus; q. d.: Spiritus sanctus praeter gemitum, spem et patientiam, quae in nobis operatur, insuper adjuvat etiam in hoc gemitu infirmitatem nostram, ut scilicet magna alacritate et fortitudine toleremus infirmitates animae et corporis, vite, quae huius corruptibiles, propter quam gemitus et suspiramus ad caelum, utque eas constanter expectemus, maxime per orationem.

Nam quod oramus sicut oportet, nescimus; oratio enim proprium remedium est infirmitati nostram ad eas superandas. S. Thon. : *Scire qui sit petendum difficillimum est, cum sit difficillimum scire qui sit desiderandum.*

Sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Spiritus sanctus postulare seu intercedere pro nobis dicitur, eo quod edicere sua in nobis operatione nos orantes ac postulantes faciat; hic enim est qui adjuvat infirmitatem nostram, quique docet nos quid orare debeamus, cum ipsi hoc sepe nesciamus. Dicuntur autem gemitus inenarrabiles, sive ineffabiles, vel quia procedunt a desiderio rei ineffabilis, id est, caelestis gloriae; vel quoniam ipsi motus cordis, ut proficere ut in Spiritu sancto, satis enarrari non possunt.

Vers. 27. — *Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus.* Graec. : *Novit quid sit sensus spiritus.* Quoniam, inquit Apostolus, Spiritus sancti in nobis gemitus sunt nobis ineffabiles. Deus tamen eorum scrutator optime novit sensum, affectum, desideria

et exaudiat, quia secundum Dei voluntatem facit sanctos postulare, id est, Deo grata, sanctorum salutis utilia.

Sed, inquit, sanctos tantum Spiritus sanctus facit postulare? nonne et peccatores movet, eorumque oratio est impetratoria? Ita et Spiritus sanctus peccatores, licet nondum inhabitans, per suam tamen gratiam movet ad orandum; et eorum oratio erit impetratoria, si petant necessaria ad salutem, si pie petant et perseveranter.

Ex dictis v. 26 et 27, apostolicam disce praxim orandi. Oraturus tu te Spiritui sancto committe; dic illi: *Postulat cor meum, Deus Domine, quid me vis facere? Vias tuas, Domine, demonstra mihi.* Hic agnosce tuam miseriam; omnibus indiges, omnis omnino boni vacuus. Agnosce et infirmitatem tuam, non tantum ad agendum et ad patiendum, sed et ad desideranda et ad petenda quae tibi sunt necessaria. Agnosce et ignorantiam; necis quid expediat tibi; necis quomodo illud oportet postulare. Triplicem hanc impotentiam tuam agnosces, gemit, ad Spiritum sanctum recurre; tu te illius bonitati committe; postula ut adjuvet, dando sensum, quo tuam percipias miseriam; dando lumen et robur, quo discernas et desideres quae tibi necessaria; dando gratiam, qua secundum Dei voluntatem ores: te ergo committens Spiritui sancto, roga ut ipse postulet in te, pro te, tecum, per te, quae secundum Deum.

Vers. 28. — *Scimus autem gentium diligentes, etc.* Hoc valde apposite addit Apostolus, tum ut modis omnibus fideles excitet ad patientiam; de hac enim agit v. 17 et 18, tum ut afflictos soletur, cum eorum orationes videntur non exaudiri; de hoc enim spectatum in posterioribus versibus.

Nescras quoniam oramus; scit autem Spiritus sanctus, ideo ipsis curae nos committere debemus. Unum tamen nos certo scimus, scilicet quod omnia, quantumvis adversa, concurrent, conspiciant, et pariter cedunt in bonum iis qui Deum diligunt. Hinc una nostra cura sit de Deo diligendo et illi obediendo. De adversis proprie loquitur hic Apostolus; non male tamen ab aliquibus extenditur ad prospera et ad adversa; imo et ad ipsa peccata, quae cedunt in bonum praesens et futurum iis qui, etc., in praesentem quidem, quia humiliores, loquiores et cautores resurgunt; in futuro autem, id est, in gloria, sicut beatae conferunt ad gloriam militis, qui finaliter in bello triumphavit, ait Lyranus.

Iis qui secundum propositum, etc. Graec. : *Secundum Spiritus sui sancti gementis in nobis; et ita novit, ut etiam approbet, et exaudiat.*

Quia secundum Deum postulat pro sanctis: quia mirum illis postulat ea quae sunt secundum Deum, Deique mecum et voluntatem, quaeque Deo grata, sancta et accepta sunt. Haec autem nobis salutaria sunt. Ita Chrysostomus, Theodoretus, Ambrosius.

Vers. 28. — *Scimus autem gentium diligentes Deum omnia cooperantur in bonum; q. d.:* Multa, ut dixi, sancti patiuntur in hac vita; veritatemque iis omnia cooperantur in bonum; animosus ergo et laeto animo omnia ista perferant. Omnia ergo, id est, om-

nia propositum vocata existentibus; in Graeco non est *sancti*, nec etiam in Syriaco. Hoc propositum aliqui vocant clavum totius mysterii divinae predestinationis, quasi ex huius propositi intelligentia pendeat apertio illius absconditi mysterii. Constat equidem, quod diversa huius propositi intelligentia respondent diversis divinae predestinationis explanationibus; an vero ex propositi intelligentia nascatur opinio de predestinatione; an ex opinione de predestinatione nascatur explicatio diversa propositi, incertum. Quidquid sit, hic simpliciter communiore aliorum explanationes refero, humiliter tandem et cum tremore aperturus quid sentio de re quam ineffabilem puto.

Propositum, Graeco: *επιθετος* in Scripturis et in divo Paulo, significat aliquando voluntatem hominum, v. g., Act. 11, 25, Act. 27, 15, 2 ad Tim. 5, 10, etc.; aliquando significat voluntatem Dei, Rom. 9, 11.

Hinc natum est dubium de quo propositum hic loquitur Apostolus, an hominum, an Dei? an Dei et hominum? Patres Graeci intelligunt propositum vocatum, seu praeviam bonam voluntatem eorum qui a Deo vocantur. *Propositum* dicit, ut ne totum vocatum tribuatur, etc.; nam si vocatio solum sufficeret, qua tandem causam non omnes salvi facti sunt? propterea, ait, non vocatum tantum, sed et ipsam propositum vocatum, salutem effecisse; namque enim coacta aut volenter facta est vocatio. Omnes igitur sunt vocati, at non omnes obediunt. Divus Joannes Chrysostomus. Valde apposite vocatum propositum adiunxit; non enim vocat simpliciter, sed eos qui habent propositum. Theodoretus. Vocatus est autem homo secundum propositum, hoc est, secundum propriam voluntatem, Theophyl. Idem tribuit Origeni.

Inter Latinos, Ambrosius ita explicat: Hi autem secundum propositum vocantur, quos credentes credenscit Deus futuros sibi idoneos, ut antiquam crederent, scirentur. Idem et D. Hieronymo tribuitur. Circa quam explanationem, si intelligatur quod bonum hominum propositum sit causa et ratio cur vocentur; hoc explicatio plane sapient errorum Pelagianum contra quem D. August. in lib. de Predestinatione. Si vero intelligatur quod D. Chrysostomus intellexisse videtur: nimirum quod hoc propositum non sit quidem ratio cur vocentur, sed sit conditio et determinatio quorundam qui vocati sunt, ita ut sit sensus: *Omnia cooperantur in bonum, non omnibus quidem vocatis, sed iis qui suo propositio. Dei vocati consentiunt, seu qui Deo vocati obediunt; tunc nullus est error; ex parte enim Dei stat gratuita vocatio;*

nes tribulationes, inquit Ambrosius; S. August. addit, *omnia*, etiam peccata sanctis cooperari in bonum. Nam praedestinati, ait, ex casu humiliores, cautores et ferventiores resurgunt. Ita etiam explicat Anselm. et Thom.

Ita qui secundum propositum vocati sunt sancti, id est, iis qui vocati sunt ad sanctitatem. Verus et certus sensus est, quo propositum Dei, non hominum, intelligitur; Dei, inquam, propositum, id est, voluntas praevia, praedestinato, ac decretum aeternum. August. Anselm. et alii per propositum hoc accipiunt aeternum Dei beneplacitum, liberale decretum, volun-

decretum de gloria quibusdam gratuito danda, etc. an vero, juxta secundam, intelligentiam de eternum Dei decretum de gratia ex mera bonitate danda, sine ullo hominum merito? — Respondeo quod utraque interpretatio sit probabilis, utraque catholica, utraque habens sua fundamenta, tum in Scriptura, tum in traditione; et ideo potest omnis Catholicus quamlibet voluerit, amplecti.

Sed, inquit, quae probabilior et apostolice menti conformior, et ideo graverenda? — Ille mihi disputandi non est animus, multo minus judicandi de abditissima questione, quam sancta mater Ecclesia sinit à filiis suis in utramque partem agitari; sed mentem meam simpliciter aperio, idque, ut reor, juxta D. Pauli doctrinam, cui adhaerere volo. Itaque quia et ex hujus Epistolae scopo, et ex toto illius contextu persuasus sum quod in ea sanctus Apostolus agit de gratia, non de gloria, vide corollarium doctrinale in fine cap. 9: at maxime quia mihi clarissime patet in Apostoli nostri doctrina, quod Deus sincere et serio vult omnes homines salvos fieri, et ad cognoscendum veritatis venire, vide reflectionem in v. 4, 5 et 6, cap. 2 Epist. 4 ad Tim., ubi videbis, omnes distinctiones hujus propositionis restrictivas, non esse ad mentem D. Pauli. Et quia aliunde decretum quoddam ad gloriam eligendi ante praevisa merita, ceteris in massa perditis relicto, cum hinc sincere et serio Dei voluntate de salvandis omnibus hominibus, difficile potest conciliari, decretum vero de danda gratuita gratia multo facilis cum hinc Dei voluntate conciliatur, hinc apostolice menti potius conformiorem esse eorum explanationem, qui per propositionem, intelligunt gratuitum Dei decretum de danda gratia, sine ullo hominum merito, sed ex pura bonitate et benevolentia.

Et sane, si aequitas et ratio postulant ut obscurum ejuslibet auctoris verbum explicetur et intelligatur juxta claram ejusdem auctoris propositionem et certam doctrinam, eadem aequitas et ratio exigunt ut hoc D. Pauli verbum: Secundum propositum, quod obscurum esse patet, tum ex ipso textu, tum ex variis interpretationibus allatis, recentioribus et antiquis; exigunt, inquam, ut hoc obscurum D. Pauli verbum explicetur per claram ejusdem Apostoli propositionem et constantis aeternae.

Hinc scholastici tres ponunt effectus praedestinationis, nimirum vocationem, justificationem, glorificationem; ac consequenter colligunt gloriam et beatitudinem aeternam esse effectum praedestinationis.

Vers. 31. — Quid ergo dicemus ad hoc? Cum tanta sit Dei pro suis electis cura, tanquam certa providentia, ut quoscunque praedestinavit ad gloriam, eos vocaret et justificaret, tandem omnino ad illum periret, quod dicitur sumus inter passiones et adversitates hujus saeculi constituiti, nisi hoc quod sequitur:

Si Deus pro nobis, quis contra nos? Id est, si Deus stat pro nobis, volens omnino implere in nobis aeternum suum propositum justificationis et glorificationis nostrae, cum nemo sit Deus potentior, quis vel hominum, vel demonum ita contra nos insurgat, ut salutem nostram impediatur? Nullus profecto.

Vers. 32. — Qui etiam propter Filium suum pepercit. Præcipio Filio. Hinc Adrian. papa et doctores docent, Christum, in quantum homo est, id est, secun-

dem doctrinam: Deus vult omnes homines salvos fieri....

Quia ergo huic clare et constanti doctrina conformior est explicatio praedicta, sit probabilior v. 28, 29 et 30 interpretatio; nescimus quid aut qualiter orandum; scimus autem, quoniam, dirigente Dei misericordia, omnia cooperantur in bonum, ita.... quos Deus diligit, utpote quos, ex benevolenti cordis sui proposito, ad fidem et gratiam sanctificantem vocavit, et qui Deum diligunt, utpote, qui Deo vocati obediunt. Nam quos praescivit, per gratiam saepe auxilium, et per liberum voluntatis eorum consensum, fore conformes Filio suo, exemplari nostro, tales per suam gratiam fore praesciens, praedestinavit ad hunc cum Filio suo conformitatem, ut Jesus Christus, qui, ut Deus, est unigenitus; ut homo, sit primogenitus inter multos fratres adoptatos, et per gratiam, divinae naturae consortes, et Jesu Christi fratres. Quos autem, tales facturos praesciens praedestinavit, hos et vocavit, et justificavit, et in justitia perseverantes glorificavit.

Vers. 31. — Quid ergo dicemus ad hoc....? cum tanta sit Dei cura de nobis, quid inter hujus secuti adversitates constitui, dicemus nisi: Si Deus pro nobis....? Mira Christianorum vis et fortitudo contra quoslibet nostrae salutis hostes. Si Deus pro nobis, etc.: quis ut Deus? Deus fortitudo mea, adiutor meus.... scutum impenetrabile pateticiae sanctorum Deus.

Vers. 32. — Qui etiam propter Filium suum pepercit... Syr.: Quod si ne proprio quidem Filio pepercit, etc., id est, qui nos ita dilexit, ut naturali Filio suo non pepercerit, sed, etc.

Quorondo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Graec.: gratificavit. Syr.: largiuntur; omnia scilicet ad salutem necessaria, ut nulli hostes possint, si vellimus, eam impedire.

Incarnatio donum est donorum, in quo nobis omnia donantur, sine quo nihil datur: nam omnia per et propter Christum. Si Filium largitus est, ait D. Joan. Chrysostomus, nec simpliciter largitus, sed credi tradidit, quid jam super aliis rebus addabitis, Dominum cum acceperis? Quid haesitas super possessionibus, herum cum habeas? Nam qui quod majus erat, inimicis dedit, qui fiet, ut quae minoris sunt, amicis non det?

dem humanitatem, verè ac proprie esse Filium Dei, scilicet ob gratiam unionis cum Verbo, sine cum persona Filii Dei, quia, in quantum homo, traditus est pro nobis in mortem, quod de eo hic asserit Paulus.

Sed pro nobis omnibus tradidit illum. Theologi bene delinunt pro omnibus traditum, quia passio ejus et mors sufficiens erat omnibus omnino redimendis; pro non omnibus, quia redemptionis proprietatis per se solos est electos. Quæri solet quo sensu Pater Filium tradidisse dicatur in mortem. Brevis dicitur hoc sensu, quia quem ab aeterno decrevit ac voluit pro nostra salute passurum et morturum esse, eundem in tempore per manus impiorum patre ac morti fecit.

Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Graec.: donabit, in futuro. Qui enim Filio suo, qui nihil habet clarior, non pepercit, sed pro salute nostrâ impendit, tradens eum pro nobis omnibus in mortem, certè nec cætera dona ad salutem necessaria nec ipsam denique salutem et gloriam est negaturus.

Vers. 33. — Quis accessit adversus electos Dei? Syr.: Quis saepe opponit electis Dei? Superioribus versibus fideles excitavit ad fiduciam in Deum, contra persecutores exteriores, ethnicos scilicet, qui bonis et viâ Christianos saepe spoliabant; fideles, hoc in caso, armavit quasi totum, dicens: Si Deus pro nobis. Nunc eodem fideles roborat contra timorem internum, scilicet, contra conscientiae anxietatem ob peccata commissa. Quis accessit Christianos, seu electos ad fidem et gratiam christianismi? Omnes Christiani ad gratiam completè sunt electi, inchoatè autem ad gloriam; de electione ad gratiam hic agit Apostolus.

Deus qui iustificat. Graec.: Deus justificans, id est, Deus ipse hos electos à peccatis absolvit et justos pronuntiat.

Vers. 34. — Quis est qui condemnet? Graec.: Quis condemnans? Christus mortuus, magis verò et excitatus, qui est in dextera Dei; id est, qui condemnabit eos? an Christus Jesus? is ipse est qui pro nobis mortuus est; qui nostri causâ resuscitatus est: nimirum, ut ad dexteram Dei sedens, interpellat pro nobis, nostramque salutem Deo commendat.

OBSERVATIO MORALIS in his versibus.

Hic miram Dei bonitatem! o amorem ineffabilem! Pater proprio Filio suo non pepercit.... Spiritus sanctus pro nobis postulat gentibus inenarrabilibus; Filius pro nobis mortuus est, id est, propter nostra delicta; resurrexit propter nostram justificationem, nobisque resurgendi spem certam dedit; nostri causâ sedet ad dexteram Dei Patris; ut, ut regnandi cum illo spem nobis exhibeat; intercedit pro nobis, tanquam advocatus, in his versibus.

Vers. 33. — Quis accessit adversus electos Dei? etc. Quis accusationem iniquitatis obijcit criminibus adversus eos quos Deus elegit valens omnino salvare? q. d.: Nullus id fecerit, nisi frustra. Deus est qui justificat, id est, à peccatis et ab intentata adversarii actione electos suos absolvit, justos quo pronuntiat.

Vers. 34. — Quis est qui condemnet? id est, damnationis sententiam in eos ferat? q. d.: Nemo, nisi frustra; aut quid nocent eis accusationes et damnationes hominum, cum Deus eos justificet?

Christus Jesus (supple est) qui (pro nobis) mortuus est: imò qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis, apud Patrem, tanquam perpetuus advocatus et patronus hostes, exhibendo se et cœtericos suos, quas in passione acceptas adhuc servat, et Patri ostendit, ac consequenter orat, sua merita, suos labores, suas passiones allegando divino conspectui. Nam, ut dicitur Hebr. 4, Jesus intravit in caelum, ut appareret nunc vultui Dei pro nobis.

Vers. 35. — Quis ergo nos separabit à charitate Christi? Sensus: Cum Christus hanc omnia fecerit et faciat pro nobis, quis jam nos separare et abstrahere poterit ab ejus dilectione, sive qua nos eum diligimus, sive qua nos ipse diligit, qui tot et tanta pro nobis fecit? Quod si cum Graecis legamus, à charitate Dei, sensus erit: Cum tanta sit Dei charitas erga nos, ut hanc omnia fecerit, ac Filium suum pro nobis fore voluerit, quis ab ea charitate nos separare poterit, hoc est, efflere, ut Deus vos, quorum gratiam tanta multa fecit, amare desinat? Ille sensus, quo intelligitur charitas seu Dei, seu Christi erga nos; à Caletano, Toletò, aliisque doctis interpretibus traditur; estque valde probabilis. Expendit enim Paulus magnitudinem divini erga nos amoris ex beneficiis

cœtates suas Patri exhibens, quasi ora, quibus interpellat continè. Quis timeat? quis non speret? Tota sancta Trinitas nos amat, fovet, tunc, quem vel hominem, vel diabolum timeamus? quis accessit, Deo absolute, Spiritu sancto adjuvante, Filio sanguinem fundente, et per suam vulnera pro nobis orante? In te, Domine, sperari; non confundar in aeternum.

Corneilius à Lapide multis probat Christum in cœlis verè et proprie pro nobis orare, ostenditque discrimen Christi orantis in viâ, et orantis in cœlo.

Vers. 35. — Quis ergo nos separabit à charitate? in Graeco non est ergo. D. Paulus, ostensâ mirâ Dei erga nos charitate, non dicit simpliciter: Delectis et vos illum diligere; sed quasi Numine afflatus exclamat: Quis ergo nos separabit à charitate, seu qui nos Deus diligit, seu quâ Deum diligimus? Quis efflere poterit ut Deus nos amare desinat, seu ut Deum amare desinamus? an tribulatio, etc. Vide paraphr.

Vers. 36. — Sicut scriptum est: Quia propter te... Syr.: Propter te quotidie morimur, et habiti sumus quasi oves ad maculationem.

Vers. 37. — Sed in his omnibus superamus... Syr.: Verum in his omnibus victoriâ potimur per eum qui dilexit nos. Respondet interrogati: Tantum enim ut ista nos à Christi charitate separant, quim in istis omnibus et per ista omnia superamus. D. Chrys. ex Graeco: Plusquam superamus, supervincimus; plusquam victores sumus, quia cum omni facilitate, quia per ipsa adversaria, quia quasi victorie domuit et certî. Vide D. Chrys.

Vers. 38, 39. — Certus sum enim, etc., id est, confido, certamque spem habeo in Domino, quod neque nolis inapensis, quo probet quod instituat, nihil obistere posse quominus certissime perventuri simus ad salutem; sicut et paulo post, ubi ait: Propter eum qui dilexit nos. Tribulatio? An angustia? An fames? An multas? An periculum? An persecutio? An cladis? Tribulatio sive afflictio potissimum intelligitur in corpore et rebus externis. Angustia in animo, vel, certè in rebus dubiis et perplexis, ubi consilium humanum deficit.

Vers. 36. — Sicut scriptum est, supple, electos pati et passuros esse. Locus est in Psal. 45. Quia propter te mortificamur totâ die. Sensus: propter confessionem tui nominis, et quia tui sumus cultores, assidue tradimur in mortem, quotidianis obijmur periculis.

Estimati sumus sicut oves occisionis. Haud scias atque ovesmetationis destinatae, ut pro libito, et absque commiseratione nos ad mortem et supplicia trahunt.

Vers. 37. — Sed in his omnibus superamus, id est, plus quam victores sumus, supervincimus, scilicet, insigni et illustri victoriâ, quam consequimur, dum non resistendo, sed patienti, et moriendo, superamus hostes omnes et quævis adversa, in usque gloriamur, idque propter eum qui dilexit nos. Excelsionem et faciliem illam victoriam adipiscimur non nostra virtute, sed per auxilium sive Dei, sive Christi, qui nos diligit.

Vers. 38. — Certus sum enim. Id est, certum in Domino spem habeo, persumam habeo, confido. S. Augustin. in Exposit. propositionis 38: Quod autem ait: Certus sum enim, et non dicit: Opinor, plena fide tenui quod nec mors ulla, nec vitæ temporalis

comminationis mortis, neque vitæ promissio, neque angelus, etc., id est, nulla vis spiritalis, sive dæmonum, sive angelorum, si id tentaret.

NEQUE INSTANTIA, id est, presentia. Fortitudo non est in Græco.

NEQUE ALTIITUDO, neque profundum, id est, neque gloriosa, neque humilia; nec cœli, nec inferi, vel neque altiludo prosperitatis, neque profundum miserie.

promissa, nec cetera subsequenter possunt credentem à charitate Dei detorquere.

Quia neque mors, neque vita, neque mors à persecutore intentata, neque vita promissa.

Neque angelus, neque principatus, neque virtutes. Hæc parte spiritus adversarii, id est, dæmones, significantur, quibus omne studium est Christi fideles abstrahere à salute. Porro sub his tribus angelorum ordinibus, ceteros omnes (nam ex omnibus militibus aliquos cecidisse, theologorum sententia perquam probabilis est apud Magistrum, in 2 sent., dist. 6.) comprehensos intelligit, v. d., nullam prohis dæmonum vim et potentiam aeternis prævalere posse.

Neque instantia, neque factura. Instantia, id est, presentia. Intelligi autem tam bona, quam allichi debent homines, quam mala, quibus terretur.

Neque fortitudo. Interpretatur fortitudinem principum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in praxim redigenda.

1° Ex hoc cap. disco quod toti christiani vita possit à trîa reduci: scilicet concupiscentias carnis reprimere, seu malum vitare; carni enim obedire, mors est. Vide vers. 5, c. 12, 15. Spiritus Dei agi, seu bonum in spiritu charitatis agere, v. 14; ad hoc nobis datus est Spiritus sanctus, spiritus filiationis, ut tanquam filii amemus et agamus. Pali in spiritu Christi si comparatur, etc., hæc est conditio ad æternam hereditatem necessaria, v. 17; ut non sint condignæ, etc., v. 18, etc.

2° Ex ejusdem cap. v. 19, 20, 21, 22, collige quod omnis creatura, Dei jussu, hominum utilitatibus mancipata, gemens et quasi coacta, hominum vanitati serviat. Ad Dei gloriam facta est; hominem ad Dei notitiam et amorem naturâ suâ docere debet; hominum malitia servit offensæ Dei: homo enim fruatur utitur, utitur fruentibus, sine ingemiscens omnis creatura, cupiens à servitute liberari.

Ut hunc genitum et clamorem creaturarum contra te vites, cave illarum abusus; illis utere, non fruaris; utere ad Dei gloriam, et cum gratiarum actione: alias contra te in Dei judicio ingemiscens, clamabant quasi contra violatorem et stupratorem.

CAPUT IX.

1. Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibentis conscientia mea in Spiritu sancto;
2. Quoniam tristitia mihi magna est, et continuus dolor cordi meo.
3. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem,
4. Qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum,

Totus hic locus, à v. 28 usque ad finem capituli, est sensu et grandiloquentiâ mirabilis: hinc sanctus Augustinus, lib. de Doctrina christiana 4, cap. 20, profert illum velut exemplar orationis eloquentissimæ. Hinc et post D. Augustinum Erasmus ejusdem Apostolici sermonis vehementiam et ornatum demitur, tandemque exclamat: *Quid unquam Cicero dixit grandiloquentius?*

capium hujus seculi.

Vers. 59. — Neque altitudo, neque profundum. D. Thom. et Anselm. sic explicant: neque altitudo, scilicet arcis et rupis, ex qua quis minaretur præcipitium nisi à Dei amore recedat. Neque profundum, puta mare, aut flumen, in quo pari modo minaretur quis submersiohem.

Neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei. Charitatem Dei intellige vel eam quâ nos Deus diligimus, vel potius eam quâ nos Deus diligit. Significatur enim vis charitatis illius quâ Deus electos suos complectitur, ad præstandum efficaciter ea quæ vult eis donare, et ad removenda contraria.

Quæ est in Christo Jesus, Domino nostro, id est per Jesum Christum tanquam mediatorem et propitiorem nostrum: qui nobis illam Dei charitatem merito sue passionis et mortis conciliavit eodemque merito nos redemit. Quæ ratione Dominus noster vocatur.

pietatem maxime notanda, et in praxim redigenda.

5° Ex eodem cap. apostolicam disce praxim orationis, quam vide v. 26, 27, et de proximo circa predestinationem. Credere quæ fides docet de illâ; quæ Dei sunt adorare; quæ tua sunt fideliter adimplere; bonis operibus vaca, de cætero confide Deo, v. 28, 29, 30. Malo in manibus Dei, quam in meis manibus salutem meam reponi. Libera me, Domine, à meipso: *In te, Domine, speravi. Confido quod de numero sim electorum. Deus meus, in te confido.*

6° In hoc eodem capite habes mira iudicis motiva: Si Deus pro nobis, quis contra nos? v. 31, 32, etc. Tria sunt que nos in tremendo Dei judicio tertere debent; crimina nostra, accusator, iudex. Contra criminum terrorem, cogita quod Deus proprio Filio suo non pepercit, sed propter delicta nostra morti tradidit illum, v. 32. Contra accusatorum terrorem, quicumque sint, cogita quod in v. 33, quis accusabit? etc. Deus omnium iudex, ipse iustificat. Contra iudicis severitatem, cogita quod in v. 34: *Quis est qui condemnat, etc. Christus Jesus, etc. Videatur ipse locus Apostoli, qui sanè mirabilis est.*

Hanc in Deum fideliâm sæpe redigas in praxim per totam vitam, ut et in morte redigas.

CHAPITRE IX.

1. Jésus-Christ m'est témoin que je dis la vérité: je ne mens point; ma conscience me rendant ce témoignage par le Saint-Esprit,
2. Que je suis saisi d'une tristesse profonde, et que mon cœur est pressé sans cesse d'une douleur violente.
3. Jusque-là que j'eusse désiré devenir moi-même anathème, à l'égard de Jésus-Christ, pour mes frères, qui sont d'un même sang que moi selon la chair,
4. Qui sont les Israélites, à qui appartient l'adop-

et gloria et testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa:

5. Quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.

6. Non autem quod exiderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israël sunt, il sunt Israelitæ;

7. Neque qui semen sunt Abraham, omnes filii; sed in Isaac vocabitur tibi semen:

8. Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis assumantur in semine.

9. Promissionis enim verbum hoc est: Secundum hæc tempus veniam, et erit Saræ filius.

10. Non solum autem illa, sed et Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri.

11. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliqui boni essent, aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret).

12. Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei:

13. Quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui.

14. Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? Absit!

15. Moysi enim dicit: Miserebor eorum miseror, et misericordiam præstabo eorum miseror.

16. Ignor non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.

17. Dixit enim Scriptura Pharaoni: Quis in hoc ipsum excipivi te, ut ostendam in te virtutem meam, et ut amitteter nomen meum in universâ terrâ.

18. Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat.

19. Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistit;

20. O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se fixit: Quid me fecisti sic?

21. An non habet potestatem figuræ lutæ ex eadem massâ facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?

22. Quod si Deus, volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientiâ vasa iræ, apta in interitum,

23. Ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiae, quæ preparavit in gloriam.

24. Quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex gentilibus.

25. Sicut in Osce dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.

26. Et erit in loco ubi dictum est eis: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi.

27. Isais autem clamat pro Israël: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquæ salvæ fiunt.

28. Verbum enim consummans, et abbrevians in æquitate: quia verbum brevium faciet Dominus super terram.

tion des enfans, sa gloire, son alliance, sa loi, son culte et ses promesses;

5. Qui ont les patriarches pour pères, et desquels est sorti, selon la chair, Jésus-Christ même, qui est Dieu, au-dessus de tout, et béni dans tous les siècles. Amen.

6. Ce n'est pas néanmoins que la parole de Dieu soit demeurée sans effet, car tous ceux qui descendent d'Israël ne sont pas pour cela Israélites;

7. Ni tous ceux qui sont de la race d'Abraham ne sont pas pour cela ses enfans, puisque Dieu lui dit: Ce sera Isaac qui sera appelé votre fils.

8. C'est-à-dire, que ceux qui sont enfans selon la chair ne sont pas pour cela enfans de Dieu; mais que ce sont les enfans de la promesse qui sont réputés être les enfans d'Abraham.

9. Car voici les termes de cette promesse: Je viendrai en ce même temps, et Sara aura un fils.

10. Ce n'est pas seulement dans Sara, mais aussi dans Rebecca, qui conçut en même temps deux enfans d'Isaac notre père.

11. Car, avant qu'ils fussent nés, et avant qu'ils eussent fait aucun bien et aucun mal, afin que le décret de Dieu demeurât ferme selon son élection.

12. Non à cause de leurs œuvres, mais par la volonté de celui qui appelle, il fut dit à la mère:

13. L'aîné sera assujéti au plus jeune, selon qu'il est écrit: J'ai aimé Jacob, et j'ai haï Esau.

14. Que dirons-nous donc? Est-ce qu'il y a en Dieu de l'injustice? Dieu nous garde d'une telle pensée!

15. Car il dit à Moïse: Je ferai miséricorde à qui il me plaira de faire miséricorde; et j'aurai pitié de qui il me plaira d'avoir pitié.

16. Ainsi cela ne dépend ni de celui qui veut ni de celui qui court, mais de Dieu qui fait miséricorde.

17. Car il dit à Pharaon, dans l'Écriture: C'est pour cela même que je vous ai suscité, pour faire éclater en vous ma puissance, et pour rendre mon nom célèbre dans toute la terre.

18. Il est donc vrai qu'il fait miséricorde à qui il lui plaît et qu'il enduret qui il lui plaît.

19. Vous me direz peut-être: Après cela, pourquoi Dieu se plaint-il? Car qui est-ce qui résiste à sa volonté?

20. O homme, qui êtes-vous, pour contester avec Dieu? un vase d'argile dit-il à celui qui l'a fait: Pourquoi m'avez-vous fait ainsi?

21. Le potier n'a-t-il pas le pouvoir de faire, de la même masse d'argile, un vase destiné à des usages honorables et un destiné à des usages vils?

22. Qui peut se plaindre, si Dieu voulant montrer sa colère et faire connaître sa puissance, souffre avec une patientie extrême les vases de colère préparés pour la perdition?

23. Afin de faire paraître les richesses de sa gloire sur les vases de miséricorde qu'il a préparés pour la gloire,

24. Qu'il a appelés comme nous, non-seulement d'entre les Juifs, mais aussi d'entre les gentils,

25. Selon ce qu'il dit dans Osée: J'appellerai mon peuple ceux qui n'étaient point mon peuple; ma bien-aimée celle que je n'avais point aimée; et l'objet de ma miséricorde celle à qui je n'avais point fait miséricorde.

26. Et il arrivera que dans le même lieu où je leur avais dit autrefois: Vous n'êtes point mon peuple, ils seront appelés les enfans du Dieu vivant.

27. Isaïe s'écrit à l'égard d'Israël: Quand le nombre des enfans d'Israël serait égal à celui du sable de la mer, il n'y en aura qu'un petit reste de sauvé.

28. Paroù que Dieu, dans sa justice, consumera et retranchera son peuple: le Seigneur fera un grand retranchement sur la terre.

comminationis mortis, neque vitæ promissio, neque angelus, etc., id est, nulla vis spiritalis, sive dæmonum, sive angelorum, si id tentaret.

NEQUE INSTANTIA, id est, presentia. Fortitudo non est in Græco.

NEQUE ALTIITUDO, neque profundum, id est, neque gloriosa, neque humilia; nec cœli, nec inferi, vel neque altiludo prosperitatis, neque profundum miserie.

promissa, nec cetera subsequenter possunt credentem à charitate Dei detorquere.

Quia neque mors, neque vita, neque mors à persecutore intentata, neque vita promissa.

Neque angelus, neque principatus, neque virtutes. Hæc parte spiritus adversarii, id est, dæmones, significantur, quibus omne studium est Christi fideles abstrahere à salute. Porro sub his tribus angelorum ordinibus, ceteros omnes (nam ex omnibus militibus aliquos cecidisse, theologorum sententia perquam probabilis est apud Magistram, in 2 sent., dist. 6.) comprehensos intelligit, v. d., nullam prohis dæmonum vim et potentiam ecclesiis prævalere posse.

Neque instantia, neque factura. Instantia, id est, presentia. Intelligi autem tam bona, quam allicenti debent homines, quam mala, quibus terretur.

Neque fortitudo. Interpretatur fortitudinem principum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in praxim redigenda.

1° Ex hoc cap. disco quod toti christiani vita possit à trîa reduci: scilicet concupiscentias carnis reprimere, seu malum vitare; carni enim obedire, mors est. Vide vers. 5, c. 12, 15. Spiritus Dei agi, seu bonum in spiritu charitatis agere, v. 14; ad hoc nobis datus est Spiritus sanctus, spiritus filiationis, ut tanquam filii amemus et agamus. Pali in spiritu Christi si comparatur, etc., hæc est conditio ad æternam hereditatem necessaria, v. 17; ut non sint condignæ, etc., v. 18, etc.

2° Ex ejusdem cap. v. 19, 20, 21, 22, collige quod omnis creatura, Dei jussu, hominum utilitatibus mancipata, gemens et quasi coacta, hominum vanitati serviat. Ad Dei gloriam facta est; hominem ad Dei notitiam et amorem naturâ suâ docere debet; hominum malitia servit offensæ Dei: homo enim fruatur utitur, utitur fruentibus, sine ingemiscens, clamabant quasi contra violatorem et stupratorem.

Ut hunc gemitum et clamorem creaturarum contra te vites, cave illarum abusum; illis utere, non fruaris; utere ad Dei gloriam, et cum gratiarum actione: alias contra te in Dei judicio ingemiscens, clamabant quasi contra violatorem et stupratorem.

CAPUT IX.

1. Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibentis conscientia mea in Spiritu sancto;
2. Quoniam tristitia mihi magna est, et continuus dolor cordi meo.
3. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem,
4. Qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum,

Totus hic locus, à v. 28 usque ad finem capituli, est sensu et grandiloquentiâ mirabilis: hinc sanctus Augustinus, lib. de Doctrina christiana 4, cap. 20, profert illum velut exemplar orationis eloquentissimæ. Hinc et post D. Augustinum Erasmus ejusdem Apostolici sermonis vehementiam et ornatum demitur, tandemque exclamat: *Quid unquam Cicero dixit grandiloquentius?*

capium hujus seculi.

Vers. 59. — Neque altitudo, neque profundum. D. Thom. et Anselm. sic explicant: neque altitudo, scilicet arcis et rupis, ex qua quis minaretur præcipitium nisi à Dei amore recedat. Neque profundum, puta mare, aut flumen, in quo pari modo minaretur quis submersiohem.

Neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei. Charitatem Dei intellige vel eam quâ nos Deus diligimus, vel potius eam quâ nos Deus diligit. Significatur enim vis charitatis illius quâ Deus electos suos complectitur, ad præstandum efficaciter ea quæ vult eis donare, et ad removenda contraria.

Quæ est in Christo Jesus, Domino nostro, id est per Jesum Christum tanquam mediatorem et propitiorem nostrum: qui nobis illam Dei charitatem merito sue passionis et mortis conciliavit eodemque merito nos redemit. Quæ ratione Dominus noster vocatur.

pietatem maxime notanda, et in praxim redigenda.

5° Ex eodem cap. apostolicam disce praxim orationis, quam vide v. 26, 27, et de proximo circa prædestinationem. Credere quæ fides docet de illâ; quæ Dei sunt adorare; quæ tua sunt fideliter adimplere; bonis operibus vaca, de cætero confide Deo, v. 28, 29, 30. Malo in manibus Dei, quam in meis manibus salutem meam reponi. Libera me, Domine, à meipso: *In te, Domine, speravi. Confido quod de numero sim electorum. Deus meus, in te confido.*

6° In hoc eodem capite habes mira iudicis motiva: Si Deus pro nobis, quis contra nos? v. 31, 32, etc. Tria sunt que nos in tremendo Dei judicio tertere debent; crimina nostra, accusator, iudex. Contra criminum terrorem, cogita quod Deus proprio Filio suo non pepercit, sed propter delicta nostra morti tradidit illum, v. 32. Contra accusatorum terrorem, quicumque sint, cogita quod in v. 33, quis accusabit? etc. Deus omnium iudex, ipse iustificat. Contra iudicis severitatem, cogita quod in v. 34: *Quis est qui condemnat, etc. Christus Jesus, etc. Videatur ipse locus Apostoli, qui sanè mirabilis est.*

Hanc in Deum fideliâm sæpe redigas in praxim per totam vitam, ut et in morte redigas.

CHAPITRE IX.

1. Jésus-Christ m'est témoin que je dis la vérité: je ne mens point; ma conscience me rendant ce témoignage par le Saint-Esprit,
2. Que je suis saisi d'une tristesse profonde, et que mon cœur est pressé sans cesse d'une douleur violente.
3. Jusque-là que j'eusse désiré devenir moi-même anathème, à l'égard de Jésus-Christ, pour mes frères, qui sont d'un même sang que moi selon la chair,
4. Qui sont les Israélites, à qui appartient l'adop-

et gloria et testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa:

5. Quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.

6. Non autem quod exiderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israël sunt, il sunt Israelitæ;

7. Neque qui semen sunt Abraham, omnes filii; sed in Isaac vocabitur tibi semen:

8. Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis assumantur in semine.

9. Promissionis enim verbum hoc est: Secundum hæc tempus veniam, et erit Saræ filius.

10. Non solum autem illa, sed et Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri.

11. Eius enim nondum nati fuissent, aut aliqui boni egissent, aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret).

12. Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei:

13. Quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui.

14. Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? Absit!

15. Moysi enim dicit: Miserebor ejus miseror, et misericordiam præstabo ejus miseror.

16. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.

17. Dixit enim Scriptura Pharaoni: Quis in hoc ipsum excipivi te, ut ostendam in te virtutem meam, et ut amitteter nomen meum in universâ terrâ.

18. Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat.

19. Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistit;

20. O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se fixit: Quid me fecisti sic?

21. An non habet potestatem figuræ lutæ ex eadem massâ facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?

22. Quod si Deus, volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientiâ vasa iræ, apta in interitum,

23. Ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ preparavit in gloriam.

24. Quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex gentilibus.

25. Sicut in Osce dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.

26. Et erit in loco ubi dictum est eis: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi.

27. Isais autem clamat pro Israël: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquæ salvæ fiunt.

28. Verbum enim consummans, et abbrevians in æquitate: quia verbum brevium faciet Dominus super terram.

tion des enfans, sa gloire, son alliance, sa loi, son culte et ses promesses;

5. Qui ont les patriarches pour pères, et desquels est sorti, selon la chair, Jésus-Christ même, qui est Dieu, au-dessus de tout, et béni dans tous les siècles. Amen.

6. Ce n'est pas néanmoins que la parole de Dieu soit demeurée sans effet, car tous ceux qui descendent d'Israël ne sont pas pour cela Israélites;

7. Ni tous ceux qui sont de la race d'Abraham ne sont pas pour cela ses enfans, puisque Dieu lui dit: Ce sera Isaac qui sera appelé votre fils.

8. C'est-à-dire, que ceux qui sont enfans selon la chair ne sont pas pour cela enfans de Dieu; mais que ce sont les enfans de la promesse qui sont réputés être les enfans d'Abraham.

9. Car voici les termes de cette promesse: Je viendrai un ce même temps, et Sara aura un fils.

10. Ce n'est pas seulement dans Sara, mais aussi dans Rebecca, qui conçut en même temps deux enfans d'Isaac notre père.

11. Car, avant qu'ils fussent nés, et avant qu'ils eussent fait aucun bien et aucun mal, afin que le décret de Dieu demeurât ferme selon son élection.

12. Non à cause de leurs œuvres, mais par la volonté de celui qui appelle, il fut dit à la mère:

13. L'aîné sera assujéti au plus jeune, selon qu'il est écrit: J'ai aimé Jacob, et j'ai haï Esau.

14. Que dirons-nous donc? Est-ce qu'il y a en Dieu de l'injustice? Dieu nous garde d'une telle pensée!

15. Car il dit à Moïse: Je ferai miséricorde à qui il me plaira de faire miséricorde; et j'aurai pitié de qui il me plaira d'avoir pitié.

16. Ainsi cela ne dépend ni de celui qui veut ni de celui qui court, mais de Dieu qui fait miséricorde.

17. Car il dit à Pharaon, dans l'Écriture: C'est pour cela même que je vous ai suscité, pour faire éclater en vous ma puissance, et pour rendre mon nom célèbre dans toute la terre.

18. Il est donc vrai qu'il fait miséricorde à qui il lui plaît et qu'il endure qui il lui plaît.

19. Vous me direz peut-être: Après cela, pourquoi Dieu se plaint-il? Car qui est-ce qui résiste à sa volonté?

20. O homme, qui êtes-vous, pour contester avec Dieu? un vase d'argile dit-il à celui qui l'a fait: Pourquoi m'avez-vous fait ainsi?

21. Le potier n'a-t-il pas le pouvoir de faire, de la même masse d'argille, un vase destiné à des usages honorables et un destiné à des usages vils?

22. Qui peut se plaindre, si Dieu voulant montrer sa colère et faire connaître sa puissance, souffre avec une patiente extrême les vases de colère préparés pour la perdition?

23. Afin de faire paraître les richesses de sa gloire sur les vases de miséricorde qu'il a préparés pour la gloire,

24. Qu'il a appelés comme nous, non-seulement d'entre les Juifs, mais aussi d'entre les gentils,

25. Selon ce qu'il dit dans Osée: J'appellerai mon peuple ceux qui n'étaient point mon peuple; ma bien-aimée celle que je n'avais point aimée; et l'objet de ma miséricorde celle à qui je n'avais point fait miséricorde.

26. Et il arrivera que dans le même lieu où je leur avais dit autrefois: Vous n'êtes point mon peuple, ils seront appelés les enfans du Dieu vivant.

27. Isais s'écrit à l'égard d'Israël: Quand le nombre des enfans d'Israël serait égal à celui du sable de la mer, il n'y en aura qu'un petit reste de sauvé.

28. Paroù que Dieu, dans sa justice, consumera et retranchera son peuple: le Seigneur fera un grand retranchement sur la terre.

29. Et sicut prædixit Isaias : Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus et sicut Gomorra similes fuissetis.

30. Quid ergo dicemus? Quòd gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam; justitiam autem quæ ex fide est.

31. Israel verò sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit.

32. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus : offenderunt enim in lapidem offensivæ.

33. Sicut scriptum est : Ecce pono in Sion lapidem offensivæ, et petram scandali; et omnis qui credit in eum non confundetur.

Ex effcibus sancti Spiritus, de quibus in cap. 8, et qui in Christianis tantum erant conspicui, non autem in Judæis legem Moysicam observantibus, sequitur manifestè solus Christianos verè justificatos esse, in viâ salutis esse, et consequenter verè populum Dei; Judæos autem nec in viâ justitiæ et salutis esse, nec amplius populum Dei.

Hæc ex doctrinâ suâ sequens evidentem supponens D. Paulus, illamque Judæis ipsi notam esse sciens, verbis non exprimit; sed ut tristitem hæc veritatem, quantum est in se, levat, initio hujus capituli suam erga eos affectionem exhibet usque ad v. 6.

1° Inique asserit et jurat, quòd ob hoc ipsam maxime dolet, miram quòd Judæi sint extra viam salutis, à Deo rejecti, nec amplius populus Dei, nullumque sit in ipsis verum justitiæ signum.

2° Asserit, v. 6, non sibi excidisse veritatem Dei, nec Judæorum incredulitatem excedere promissionem Abraham factam, quia tales promissiones factæ sunt Abraham pro spiritualibus ejus filiis, non pro omnibus carnalibus filiis, v. 6, 7, 8.

Hæc assertionem probat, tum ex ipsis promissionis verbis, quæ ad Isaac tantum, promissionis filium, limitantur, Iampe excluso, v. 9, tum exemplo filiorum Isaac, quorum primogenitus Esau privatur benedictione quam recepit Jacob, ejus filius natus minor, et hoc non ob meritum, sed ob Dei voluntatem, v. 10, 11, 12, 13.

Talibus exemplis patet evidenter quòd non omnes carnales filii, sed promissionis filii solum, sunt veri filii Abraham, ad quos spectat Dei promissio; et inde colligendum relinquitur Apostolus, primò non omnes Judæos esse filios Abraham, sed qui credant. Secundo gentiles, licet non ex semine Abraham, per fidem tamen factos esse spirituales Abraham filios, et Judæis prælatos, non ob meritum, sed ob Dei bonitatem.

3° Asserit, v. 13, nullam propterea esse in Deo injustitiam, sive ob Jacob prælationem præ Esau, sive ob prælationem Christianorum præ Judæis, quia nempe

1. Utinam et vos, ô Judæi, fratres mei, ita Deo per Christum adhaeratis! Veritatem enim vobis di-

29. Et c'est ce que le même Isaië avait dit auparavant : Si le Seigneur des armées ne nous avait réservé quelques-uns de notre race, nous serions devenus semblables à Sodome et à Gomorrhe.

30. Que dirons-nous donc? Que les gentils, qui ne cherchaient point la justice, ont embrassé la justice, cette justice qui vient de la foi;

31. Et qu'Israël, au contraire, qui cherchait la loi de la justice, n'est point parvenu à la loi de la justice.

32. Et pourquoi? Parce qu'ils ne l'ont point recherché par la foi, mais par les œuvres de la loi; car ils se sont heurtés contre la pierre d'achoppement.

33. Selon qu'il est écrit : Je vais mettre dans Sion une pierre d'achoppement, une pierre de scandale, et tous ceux qui croiront en lui ne seront point confondus.

ANALYSIS.

opus astruuntque, opus est misericordiarum; misericordia autem fit et qui placet misereri.

§ 13, 16, hoc probat primo per verba Dei ad Moysen, Exod. 35, 10, mirram postquam omnes Judæi circa vitulum aureum peccaverant, quorum tamen aliqui tantum supplicio sunt affecti, alii eorum supplicio correcti; quippe quia Deus est misericordiarum et dominus.

Secundo, exemplo Pharaonis, quem Deus in sua obstinatione reliquit, quemque tandem demerit, dum Judæorum miseras est, ipsosque salvavit, v. 17.

His exemplis patet Deum misericordiarum suæ dominum esse, et consequenter nullam in Deo injustitiam esse, si Judæos reliquerit in sua obstinatione, Christianos autem misericorditer elegerit; sicut Pharaonem in sua justissimo reliquit obduratione propria, et quam sibi sua malitia procuraverat, v. 18.

4° § 19, objicit sibi : Si ita sit quòd Deus cuius vult miseretur, cur ergo non accusat et punit? — Respondet primo quòd creatura, Dei signum, cum Deo non debeat disputare, nec ullam ab eo rationem exigere; sicut vas fragile cum suo sigillo non disputat, v. 20, 21.

Respondet secundo, justè Deum de hominibus conqueri, qui ipsi suâ malitia, contra Dei voluntatem esse obdurant : Deus autem hæc illorum duritiam cum multa patientia sustinet; si autem postquam illis diu justitiam, summ in illos tram ostendit, sicut in Pharaonem, hæc nihil contra Deum dici potest : malos tolerando, suam ostendit bonitatem; obduratos puniendo, suam ostendit potentiam; et ex hæc ipsorum punitione, suam claritas manifestat in Christianos misericordiam; quos vocat pariter ex Judæis, sed valde paucos; pariter ex gentilibus, et quidem quam plurimos, v. 22, 23, 24, etc.

5° § 30, 31, 32, omnem difficultatis nodum solvens, dicit Apostolus, idè Judæos à viâ salutis rejectos esse, quia in Christum non crediderunt, usque incredulitate illi contigit, quod iter fuentibus, impingunt aliquando in lapides, pedes læstant, sicque ob itineris præcautione impediuntur; gentiles verò ad justitiam et salutem ascitos, quia crediderunt in Christum.

PARAPHRASIS.

co; testor Christum, qui est ipsa veritas; sincere loquor, non adulatorie aut placendi gratiâ; testis est

mihî conscientia mea; imò testis est Spiritus sanctus, conscientia mea auctor et inspector.

2. Juro itaque, et omnia sacra obtestor, quòd summo, jurgi et excruciantie dolore conficior, ob vestram à Christo alienationem, et idè ob vestram à justitiâ casum.

3. Adè quippe vos diligo, vestraque zelo salutem, ut ego ipse, quem nec mors nec vita poterant à Christo separare, optarem ab illius presentia et gloriâ separari, si hæc ratione possem, vos fratres meos, ad Christum, ad justitiam, ad salutem adducere.

4. Vos, inquam, qui ab illo præcellenti parente orti estis, qui cum Deo luctatus est, et idè Israelitæ vocati; vos, quos Deus in filios elegit, et quos præ cæteris omnibus glorificavit; cum quibus fœdus ininit; quibus legem dedit; quos divini obsequii rationem docuit; quos ad Christum, et futuram per eum justitiam et benedictionem promisit.

5. Quorum progenitores sunt sancti patriarchæ, et quod præcipuum, ex quibus Christus prognatus est secundum carnem. Quis majus? nam Christus Deus est, per omnia, et super omnia, et in omnem æternitatem benedicendus : ita sit.

6. Licet autem, ut dixi, magnopere doleam et discerpere ob Judæorum à justitiâ casum, non idè sentio quòd irasit sibi Dei promissiones Abraham factæ, pro Israelitis : non enim omnes, qui ex Israele nati sunt, veri sunt Israelitæ, ad quos spectat divina promissio.

7. Neque omnes, qui sunt ex Abraham semine, idè censentur promissionis illi; sed ut in Scripturâ dictum est Abraham : In Isaac, qui ex virtute divini, et per reprobationem tili natus est, posteritas tua censetur.

8. Quo verbo Deus significavit à se in filios reputari, non quos caro genuit, sed quos promissio et virtus supernaturalis generavit, ut Isaac.

9. Divina enim promissio his verbis continetur, Genes. 18, v. 10 : Revertens veniam ad te tempore isto... et habebit filium Sara uxor tua; sicut autem ille præ cæteris fuit verè filius Abraham, sic et veri sunt Israelitæ, quos Dei promissio et verba pariunt.

10. Non solum autem Sara : historia id quòd dixi, nos edocet, filios à Deo censeri, non carnaliter genitos; sed eos, vel qui promittuntur, vel eliguntur à Deo; sed etiam et Rebecce historia, quæ gemellos, ex Isaac patre nostro concepit, quorum junior Jacob electus fuit à Deo et prælati Esau, fratri suo primogenito, factusque successor et hæres Isaac patris sui.

11. Cum enim nondum nati essent, sed in utero matris adhuc essent inclusi, ut pateret libera Dei voluntas, quòd ab æterno decreverat Jacobum et posterum ejus præferre Esau et posteris ejus.

12. Non ex operum merito, sed ex gratuita Dei electione, dictum est Rebecce per angelum :

13. Major, Esau scilicet, serviet minori, Jacobo; quod in illorum posteris evenit; et de quo jam factò

scribens Malachias dixit vice Dei : Jacobos prætuli; magisque dilexi; Idumæos neglexi.

Quid hoc significat? quòd sicut aliquando Jacob et ejus posteris Judæos prætulit Esau et Idumæis, ita nunc potest Christianos Judæis præferre, Judæos rejicere, Christianos in filios adoptare, utpote per fidem, Abraham, Isaac et Jacob imitatores, spiritualesque filios.

14. Si verò ita sit, quòd Deus gentiles nunc in spiritualibus præferat Judæis, sicut olim Jacobum in temporalibus prætulit Esau, idè sine merito, ut dictum est, numquid erit aliqua in Deo injustitia? absit omninò à piis mentibus hæc impia cogitatio!

15. Non est iniquitas in Deo, si Christianos nunc adoptet, et in filios recipiat; hoc enim opus est misericordiarum; donorum autem suæ misericordiarum dominus est Deus, juxta quòd ipse Dominus Moysi dixit : Miseroribus ejus miseror, etc.

16. Hoc ergo justificationis negotium, de quo hic agimus, hæc paterna Dei in Christianos benedictio, non est in hominis arbitrio, sed paterna Isaac benedictio non fuit in Esau volentis et currentis potestate; sed est opus mere Dei misericordiarum.

17. Non est iniquitas in Deo, si Judæos incredulos in suâ relinquit obstinatione, tandem rejiciat; sicut olim eorum miseris, Pharaonem in suâ reliquit obduratione, ac tandem punivit; secundum quòd Deus de eo dicit in Scripturâ : In hoc ipsum te servavi, et licet contumacem non statim destruxi, ut variis signis et prodigiis meam circa te potentiam ostenderem, hisque prodigiis nomen meum in toto terrarum orbe cò gloriosius percrebresceret, quò major foret tua pertinacia.

18. Deus ergo suarum miserationum dominus, cuius vult miseretur, et quem vult in suâ relinquit obduratione duritiam, et in neutro nulli facit injuriam.

19. Sed hinc rursus objicit mihi : Hoc cum ita sit, cur ergo Deus de peccatoribus conqueritur? videtur enim quòd tales sint ipsius voluntate; Dei autem voluntati quis valeat resistere?

20. O tu, qui de humo, quis es, quò audeas talè quid opponere Deo, et contra eum disputare? quis fero, si luteum vas cum suo sigillo discipet, ejus dicat : Cur me sic fluxisti? cogit ergo te lutum in manu Dei, tumque reverere figulum.

21. Numquid figulus plenum non habet in lutum summè potestatem, ut ex eadem luti massâ faciat vasa quæ voluerit, aliud in usus quidem honestos, aliud verò in sordidos usus? Longè vilior est homo cum Deo collatus, quam lutum cum figulo collatum; posset ergo Deus, quia omnipotens et supernus Dominus, citra cujuspiam injuriam, ex hominum massâ facere quidquid voluerit; at qui bonus et optimus, non vult nisi quòd bonum et optimum; scias ergo quòd Deus vasa non fixit inmundæ, sed homines ipsi sese suis peccatis conspurcavit.

22. Si autem postquam Deus cum multâ patientiâ sustinuit peccatores, qui se suâ malitiâ dignissimos iræ et vindictæ divinæ reddiderunt, et qui suâ

obdurations exitum mernerunt; si, inquam, suam tandem in illos exeret justitiam, eosque punit.

23. Ut hæc eorum punitione manifesti suam potentiam, et ut ex impiorum vindicta clarior elucescat Dei in sanctos misericordia, quos sui gratiâ preparavit ad æternam gloriam. Quid inde contra Deum dici potest?

24. Sanctos intelligi, Christianos, quos Deus partim ex Judæis, partim ex gentibus vocavit.

25. Ex gentibus vocandos fore prædixit Dominus in Osæ, dicens: Vocabo gentes idololâtras ad fidem meam, et tunc plebs quæ non erat mea, erit mea, dilecta, et misericordiam consequetur.

26. Et in locis ubi dici poterat: Vos non populus meus; tunc illud dicitur: Vos filii Dei viri.

27. Valde autem paucos ex Judæis fore ad fidem convertendos Isaias auctor prædixit, dicens: Etsi carnalium filiorum Israël sunt in maximo numero, eorum tantum reliquæ, id est, paucissimi salvabuntur.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — VERITATEM DICO... GRAVE et grande capitis exordium, in quo, sub Christo, vel teste Christo; quasi diceret: testor Christum, veritatem istam, quod veritatem dico; Omnem falsi suspensionem à se amovet, etiam juramento.

Non mentior, id est, sincere loquor, et animo simplici, non adulatorio, urbanitatis gratiâ, aut quasi placituros. TESTIMONIUM MIHI PERHIBENTE... Græcè, *Contestante mihi*, etc., id est, testis est mihi conscientia mea.

In Spiritu sancto, id est, in eo testis est et Spiritus sanctus, meæ conscientie inspector et rector.

Omnis hæc juramentum agnoscent in re gravi et magni momenti, Unde inferunt quod in necessitate licitum sit; veritas autem et charitas debent illius esse regulæ.

VERS. 2. — QUIDNAM TRISTITIA MIHI MAGNA EST... Esse de quo jurat, nimirum quod summè et constantè dolet. Doloris sui causam hæc non exprimit, sed verbis sequentibus implicite significat, scilicet alienationem sine gentis à Christo; quod et ex præced. cap. 8 subintelligi potest. Vide Analysim. Apostolus ergo dolet summo, continuo et exercitativo dolore, ex eo quod plerique Judæi, Christum rejicientes, et in

VERS. 1. — Veritatem dico in Christo, non mentior, id est, ne quis mentiri me suspicet, rem veram sincere et ex animo loquor; idque per Christum, seu Christo teste; q. d.: Testor Christum, juro per Christum me verum dicere.

Testimonium mihi perhibente conscientia mea. Sensus: Ad id quod dico, testem mihi adduco et allego conscientiam meam.

In Spiritu sancto, id est, per Spiritum sanctum, ut ejusdem conscientie mee testem.

VERS. 2. — Quoniam, quod, tristitia mihi magna est, etc., scilicet ob rejectionem et reprobatorem Judæorum à justitiâ et salute. Igitur hic dolor ex ingenti amore fratrum nascitur.

VERS. 3. — Deprobam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis; optarem ego ipse, si liceret.

28. Deus enim cum justitiâ faciet quod locutus est, redigens Israël, quem salvaturus sit, ad brevem et exiguum numerum.

29. Ita ut nisi Dominus exercituum suâ gratiâ nobis aliquod reliquisset semen, funditus perissemus.

30. Hæc cum ita se habeant, quid dicemus? id quod res est: nimirum quod gentes, quæ justitiam (secundum Deum) non querebant, justitiam tamen sunt assecute; illam intelligi justitiam, ad quam Deus vult per fidem perveniri.

31. Israël autem legem justitiæ quærens, ad veram tamen justitiam non pervenit.

32. Quare autem gentes justificatae? quia in Christum crediderunt; quare Judæi non justificati, sed à justitiâ repositi? quia in Christum credere noluerunt; sed in eum lapidem angulararem, et Ecclesiæ fundamentalem impingentes, occiderunt à justitiâ, et ideo à salute.

lapidem angulararem impingentes, amiserunt fidem et gratiam; sicutque extra statum veræ justitiæ, de qua in cap. 8, et consequenter extra statum salutis æternæ.

VERS. 3. — OCTAVAM ESSE... SYR.: *Optârîm*; Æthiop. versio: *Preccar enim ego quid abductus essem à Christo*. D. Chrysost.: *Optârîm*; nec simpliciter dixit Apostolus velim, sed id intendens, ait: *Optârîm*. Theophyl.: *Optârîm*; juxta quos sensus est: *Optarem, vel optârîm, utinam; nimirum si fieri posset, vel si Deus vellet.*

Juxta nostrum interpretem, *optâbam*, id est, jamdum optare ceppi, optavi et opto. *Optâbam enim*, ad eos ipsos diligit, indicat viscera, et quàm vehementer charitate erga eos affectus erat, ait Theophylactus. *Ego ipse*, quem nec mors, nec vita, etc., possunt à Christi charitate, separare, c. 8, v. 37; ANATHEMA ESSE, id est, separatus, alienigenus esse à Christo; non à Christi charitate, sed à gloriâ ipsius, et gloriæ fructu, ait Theophylactus; à Christi presentia et æternâ gloriâ juxta D. Chrysostomum.

Pro fratribus meis, id est, ut illi servarentur; ait Theophyl., seu, si hæc ratione possem illos ad Christum, ad veram justitiam, ad æternam salutem per-

et si fieri posset, esse anathema à Christo, id est, separatus et alienus à Christo, pro fratribus meis Judæis: hæc ipsius Chrysostomi sententia est. In quo sensu Apostoli est: Quamvis tantum Christo si in Christo bonâ respectemur, quanta dudum commemoravi; tamen ipse eundem optarem, si per legem et justitiam Dei liceret, omnibus illis servari, ut fratres mei Judæi eodem illo consequantur. Quæ profecto verba sunt immensi amoris erga fratres, eosque sibi inimicos.

Qui aut cognati mei secundum carnem. Significantur, qui sunt ejusdem generis.

VERS. 4. — Qui sunt Israelitæ. Nomen Israelitarum honorificum erat, videlicet patronymicum ab Israel, nomine divinitus imposito patriarchæ israhel Jacob.

Quorum adoptio est filiorum, quos Deus adoptavit in

ducere; QUI SUNT COGNATI MEI... id est, qui per generationem carnalem nati sunt ab eodem patre Israël, sicut ego.

Ut incensum et inflammatum hoc Paulini pectoris votum melius intelligas, adverte quid sit *anathema*; separatio, alienatio est, ait Theophyl.; hinc et quod Deo sacrum est *anathema* dicitur; et quod ab eo alienum est, eadem habet appellationem, ait Theodoretus post D. Chrysostomum.

Res Deo sacra, Deo in templis appensa, dicitur *anathema*, quia ab usibus profanis separata, et quam honoris gratiâ, nemo audeat attingere. Res à Deo aliena, v. g., homo ab Ecclesiâ abscessus, dicitur *anathema*, quia abominabilis, à cuius aspectu et commercio abhorret alii; et hoc sensu, *anathema* hic sumit Apostolus, sicut et 1 Cor., c. 16.

Heroico itaque charitatis excessu, optat hic divus Paulus, quod oravit Moyses Exodi 32: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me...*

Hæc optatio ex parte objecti, nec fuit, nec potuit esse absoluta et efficaci, quia sciebat Apostolus hoc esse contra divinam ordinationem; ex parte tamen affectus Paulini, fuit pia, sancta et efficaci; quia verè et effectivè ita sentiebat heroico suæ charitatis excessu, verèque optabat, si Deus vellet, à Christi presentia, seu à gloriâ æternâ separari, idque ut tota gens Judaica salvaretur, quod est majus bonum, majorique Dei gloria, quàm unius tantum hominis salutem, ideoque potest per charitatem optari. Vide Cornel. à Lapide.

Hoc votum sic exprimit Theophyl.: Opto pro gloriâ Dei excidere à gloriâ Christi; hoc autem non est excidere, sed potius assepi, ait idem Theophylactus. Huius voti principium charitas letens, seu, ut ait h. Chrys., amoris flamma immensa; omni pelago latior, omni flammâ vehementior. Hinc idem S. Chrys. Paulini interrogat: Qui sit ut preceris anathema esse et alienationem querat? etc. Quoniam, inquit Paulus, etiam atque etiam illum vehementer amo, D. Chrys., homil. 50, 16. Idem Pater addit: Sed quoniam procul ab hoc amore absumus, ne animi quidem cogitatione, cum sibi quoque cultui eos addixit, Exod. 4, dicens: *Filius meus primogenitus Israel.*

Et gloria; quoniam est gloria, scilicet præ ceteris gentibus. Non enim fecit talem omni nationi, Ps. 147, idque sive legem spes à Deo datam; sive admiranda Dei opera per Moysen et alios in illo populo exhibita; sive prophetias, sive promissiones, sive protectionem singularem. Hinc igitur omnia populum illum inter omnes gentes reddiderunt valde gloriosum et celeberrim.

Et testamentum. Græcè et Syriacè: *testamentum*, plurali numero, intelligit pacta familiaria cum patribus eorum facta, et sub generali nomine veteris Testamenti comprehensa: velut de terrâ promissionis, ac terrarum presertim, et adversus hostes veteriâ, de sacerdotio, de regno. Quæ omnia græco vocabulo ab interpretibus Septuag. usurpat, *testamentum* vocantur.

Et legislatio, hoc est, quibus lex à Deo lata fuit. Gravid enim et singularis est prerogativa, legem habere non ab homine, sed à Deo latam, et per hoc Deum ipsam habere legislatorem.

Et obsequium, id est, cultus sacer ac divinus lege cæremotiâ prescriptus.

Itaque Deum amemus, animarum salutem zelamus, concipiemus quomodo D. Paulus, quem nec colimus, nec infernus possunt à Christo separare, optat tamen à Christi fructione separari, ut Judæi credant in Christum, amant Christum, Christoque fruantur.

VERS. 4. — QUI SUNT ISRAELITÆ... Octo Israelitarum enumerat privilegia, seu elogia, quibus suam pergit in eos propensionem aperire, et omnibus illi suspicionem procul avertit. Primum, *quorum adoptio...* id est, quos Deus in filios adoptavit, juxta illud Exodi 4, 22: *Filius meus primogenitus Israel.* Secundum, *et gloria*, id est, quorum gloria præ ceteris gentibus maxima, ob miracula propter eos facta, in transitu maris Rubri, in deserto; et propter inobedientiam Dei inter illos, in columnâ nubis, in arcâ, in templo. Tertium, *et testamentum*, id est, quoniam Deus ininit fœdus, Græcè, *testamenta*, seu quia in duobus tabulis scripta sunt fœderis illius verba, ut voluit aliqui; sive vetus, et novum intelligantur testamenta: unum in litterâ illis datum, alterum in spiritu, ut D. Hieronymus loquitur. Quartum, *et legislatio*, id est, quorum Deus legislator per Moysen. Quintum, *et obsequium*, id est, cultus veri Dei, veræ religio. Sextum, *et promissio cælitus facta*, de Messia, de justitiâ, et salute per Christum præstantiâ. Alii intelligunt promissionem terræ; unde terra promissionis.

VERS. 5. — Quorum Patres. Septimum, quorum progenitores sunt Abraham, Isaac et Jacob, alique patriarchæ. Octavum, et quod omnino maximum est: *Ex quibus Israelitis progenitus est Christus.*

SECUNDUM CARNEM, Græcè. *Quod secundum carnem*, indicans quod aliam naturam quam Christus habet ex Judæis non progenuit; quod et formaliter significat addens:

QUI EST SUPER OMNIA DEUS BENEDICTUS IN SECULA, AMEN: et textus Græcus et omnes omnino versiones in Polyglotta, habent nomen DEUS, et eodem modo punctuant hunc versum, ac nostra versio. Hinc non audiendi illi, qui, ut hanc divinitatem Christi probationem minuunt: vel tollunt nomen DEUS, vel ponunt

Et promissa, q. d.: Benedictio Abrahamæ promissa, omnesque alie promissiones Dei. Harum autem promissionum maxima est ipse Messias, sive Christus, puta redemptio, justitiâ, ac salus præstata per Christum.

VERS. 5. — Quorum patres, subaudi, sunt: id est, qui progenitores habent sanctos patriarchas Abraham, Isaac et Jacob.

Et ex quibus est Christus secundum carnem; sentit populum Judæorum præter alia jam commemorata, sic à Deo fuisse honoratum, ut ex eo Messiam, id est, Christum, promissum incarnari et nasci voluerit. Quâ ratione et Simoni ille iustus Christum vocat gloriam plebis sue Israel, Luc. 2. Huius porro beneficii magnitudinem augeat in immensum personæ Christi dignitas, de qua sequitur:

Qui (Christus) est super omnia Deus benedictus in secula. Amen; sive intelligatur Deus super omnia, sive benedictus super omnia. Quid utrumque in eandem sententiam redit. Nam solus ille qui est super omnia Deus, super omnia benedictus est, in secula id est, laudibus celebrandus in omnem æternitatem

punctum, post omnia, sic: Qui Christus est super omnia. Benedictus sit Deus (Pater) in secula. Erasmus has quidem lectiones refert in notis; Christum tamen Deum ibi profiteretur, et in sua paraphrasi. Sensus ergo est: Qui Christus est super omnia benedictus, benedicendus et laudandus Deus in secula, Amen.

REFLECTIO MORALIS
in v. 4, 5.

Magna quidem hæc Israelitarum privilegia: at privilegiorum Christianis concessorum figuræ tantum; filii Dei adoptivi, et quidem majores, facti sumus per baptismum; in nobis Christus et plenitudo totius divinitatis habitat corporaliter per SS. Eucharistiam; nobiscum Deus inquit fœdus et quidem æternum; nobis datus est in corde Spiritus Dei vivificans et vivificans, non littera occidens in tabulis lapideis; nobis datus est Dei cultus interior et spiritualis, non exterior tantum et ceremonialis, nobis promissa hæreditas æterna, Dei ipsius, omnis boni, fructus; Deus denique Pater noster, Christus frater noster. Hinc hæredes Dei sumus, coheredes Christi, Deum, ob tot et tanta tibi collata beneficia, benedicere, amare, laudare in secula. Vitam hæc Deo dignam, cui tot viculis unites es. Cave ne in mortis hora, hæc sint majoris tux damnationis occasio.

VERS. 6. — NON AUTEM QUOD EXCIDERIT VERBUM DEI... Græc.: Non fieri potest autem quod exciderit, etc. Syr.: Neque enim proavis excidit sermo Dei. Prævenit Apostolus objectionem quæ contra ipsius dolorem, ob Judæorum à salute repulsam fieri potest: nimirum Deus promisi Abraham: quod illius semen multiplicaret sicut stellas cœli, et quod fœdus cum illo contractum esset æternum: quomodo itaque doles, ut ais, ob nostrum à Dei gratiæ casum, et nostram à salute repulsam? An ergo putas quod exciderit Dei verbum, et irritæ factæ sint illius promissiones? Hinc ergo objectioni respondet Apostolus: Licet dolerem et magnopere disruderem ob Judæorum à justitiæ casum, non idcirco sentio quod irritæ sint Dei promissiones Abraham factæ, quia scilicet illæ Dei promissiones non pertinent ad omnes qui ex Israele nati sunt; sed ad illos qui fidem Israelis imitantes, veri fiunt Israelitæ.

VERS. 6. — Non autem quod exciderit verbum Dei. Non hæc eodem tenore à me, quod sentiam excidisse verbum Dei, id est, irritas factas esse Dei promissiones et pacta. Non tamen hæc respicit ad promissiones et pacta de quibus superior, pertinentia ad carnalem Israel: sed promissiones significant omni Testamento implendas in Israele spirituali, et spirituali semine Abraham, per Isaac promissionis filium pæligurato.

Non enim omnes qui ex Israel nati (qui ex Jacob patriarcha prognati sunt) in sunt Israelitæ; veri scilicet secundum mentem Scripturæ, ad quos pertinet divina promissio spiritualis Abraham, et Israeli facta.

VERS. 7. — Neque qui semen sunt Abraham, omnes filii; nec idcirco, quia secundum carnem nati sunt ex Abraham, censendi sunt omnes ejus filii secundum mentem Scripturæ loquentis de filio Abraham, ubi de promissionibus agitur.

Sed in Isaac vocabitur tibi semen, subaudi, dictum est ad Abraham, scilicet Gen. 21, q. d.: Isaac erit et

Nota quod Deus Abraham filius duplices promiserit benedictiones, temporales, scilicet, et spirituales; temporales quidem, de terrâ, v. g., promissis possidendâ, Deus in carnalibus etiam Abraham filius adimplevit; spirituales verò de gratiâ, nimirum, in solis spiritualibus, id est, credentibus adimplet.

Esto itaque quod in plerisque carnalibus Abraham filius exciderit verbum Dei, de spiritualibus benedictionibus, sed non excidit in spiritualibus Abraham filius, id est, fidelibus.

NON ENIM OMNES QUI EX ISRAELE NATI SUNT, VERI SUNT ISRAELITÆ, ad quos scilicet spectat divina promissio; ad solos enim spirituales Abraham et Israeli filios pertinet benedictio et hæreditas promissa.

VERS. 7. — NEQUE QUI SEMEN SUNT ABRAHÆ... Græc.: Neque quia, etc.; Syr.: Neque etiam qui, etc., id est, neque omnes qui ex semine sunt Abraham, id est, censentur filii promissionis, ad quos spectat hæreditas Abraham; alias Isaac et Cethuræ filii, et Esau promissionum essent participes, quod Judæi non admittunt.

Sed in Isaac... sed dictum est Abraham, Genes. 21, 12: In Isaac, seu per Isaac, qui promissione Dei natus est tibi semine et Sara sterili, posteritas tua censebitur.

VERS. 8. — ID EST, NON QUI FIAT CARNIS... explicat latentem hæc in re figuram, quasi diceret: hoc significat illos à Deo reputari filios, non qui ex carne, sed qui ex promissione; seu, quod idem est, hi veri sunt Israelitæ, non quos caro genuit, sed quos gratia et virtus supernaturalis generavit, ut Isaac. Licet ergo omnes Judæi sint ex carne Abraham, non idcirco omnes promissionis filii; licet autem gentes non sint ex carne, non idcirco excluduntur à filiorum numero, quia promissi sunt Abraham, cum dictum est ei: Benedicentur in te omnes gentes. Christiani itaque, quos gratia per fidem in Baptismo regeneravit, veri sunt Abraham filii.

VERS. 9. — PROMISSIONIS ENIM VERBUM HOEC EST... id est, de hæc enim promissione sic scriptum est Genes. 18, 10: Anno proximo, hoc ipso tempore, venimus rurens ad te, et Sara conjugis tua sterilis et vetula filium pariet. Sicut autem ille filius à Deo promissus, vocabitur tum semen, id est, verus et genuinus tuis filius; ac consequenter tux benedictionis hæres, non autem Isaac. Simpliciter: In Isaac, id est, in posteris Isaac, q. d.: Posteritas tua, 6 Abraham, censebitur per Isaac, qui Dei promissione et virtute supernaturalitate est tibi semine et sterili Saræ: non per Isaac, qui filius est carnis, id est, solâ naturali virtute generatus.

VERS. 8. — Id est, non qui filii carnis, etc. id est, qui regenerati sunt secundum spiritum per gratiam fidei, idcirco iuxta promissionem divinam Abraham factam, quia dictum est: Benedicentur in semine tuo omnes gentes. Gen. 22. In semine, id est, ascendantur semen, sive filii, et hæredes Abraham, et consequenter ipsius Dei, divinæque promissionis Abraham factæ.

VERS. 9. — Promissionis enim verbum hoc est: etc., Genes. 18. Verba sunt angeli in personâ Dei loquentis ad Abraham, promittentis ei filium Isaac ex Sarâ conjugis suâ, quantum sterili et vetulâ.

et virtute divinâ genitus, fuit præ Ismaele et cæteris filius Abraham et hæres, sic illi veri sunt Israelitæ, quos Dei promissio et gratia divina pariunt, et in illis adimpletur quod Abraham promissum est: Benedicentur, etc.

OBSERVATIO MORALIS.

Isaac itaque promissus, et virtute divinâ genitus ex patre decrepito et matre sterili, figura fuit Christianorum, spiritualium Abraham filiorum, qui cœlestis ipsi promissi sunt, cum dictum est: Benedicentur in te omnes gentes; et qui per supernaturalem Dei virtutem verbo Dei generantur in aquâ frigidi et sterili. D. Chrysost. aquam frigidam baptismalem comparat cum Sarâ sene et sterili. Sicut promissio, inquit, seu verbum Dei Isaac effluxit et genuit, sic et nos generamur per verba Dei in aquarum lavacro; in Patris enim nomen, et Filii, et Spiritus sancti baptizati, generamur, ait D. Chrysostomus. Idem post eum dixit Theophyl.: Verbum Dei finxit Isaac et genuit, consimili nam ratione super nos filios Dei: in lavacro baptismatis, velati in matricibus, verba divina pronuntiantur, eaque nos refingunt; siquidem in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizati, regeneramur.

Itaque, sicut Isaac verus Abraham filius à Deo reputatus est, non quia ex Abraham semine, sed quia ex promissione, et quia fidei Abraham imitator, sic et nunc hi veri sunt Abraham filii, imò et omnipotentis Dei filii, non qui ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed qui ex Deo per gratiam regenerati, fidem sectantur Abraham, credunt, et obediunt Deo.

Domine Deus, qui per infinitam misericordiam tuam, me filium tuum in Baptismo regenerasti, da mihi fidem et obedientiam, ut verè et in vitâ et in mortè à te reputer ut filius; vivam ergo obediens ut filius, moriar obediens ut filius, in æternum te diligam ut filius.

VERS. 10. — NON SOLUM AUTEM ILLA... Alludavit Apostolus, v. 7, 8, non ad omnes carnales Abraham filios, sed ad spirituales pertinere promissiones à Deo factas Abraham; idcirco v. 9 probavit ex ipsis promissionis verbis, quæ spectant ad Isaac tantum, non ad Ismaelem.

Quia autem ad hoc Judæi respondere poterant, Ismaelem rejectum fuisse, quia ex concubina natus erat, Isaac autem electum fuisse, quia ex Sarâ liberâ,

VERS. 10. — Non solum autem illa (Sara), sed et Rebecca, etc., scilicet ipsam experta est, filios nimirum à Deo censeri non carnaliter genitos, sed eos qui divinitus promittuntur, eliguntur et adoptantur. Nam Jacob filius ejus (Rebecca), licet junior, quia promissus, et electus à Deo, præfatus fuit Esau seniori, factusque est successor et hæres Isaac patris sui.

VERS. 11. — Cum enim nondum nati fuissent (ex Rebecca Jacob et Esau), aut aliquid boni egissent, ut nulli, cum nondum essent in hunc edui, licet jam in utero concepti, nec prorsus quidquam boni malive egissent, adeoque nec per statum agere potuissent, ejus boni vel mali merito alter eligeretur, ut heredi dominus fratris sui, alter reprobareretur, ut fratri serviro.

Ut secundum electionem propositam Dei maneret;

et totius familiæ dominâ dominâ precreatus erat, hinc divus Paulus aliud adducit exemplum, nimirum Jacob et Esau, ex eodem patre, ex eadem matre, eodem tempore genitos; quorum tamen junior electus fuit, senior vero rejectus; 2° se non ex Ismaele, sed ex Isaac esse progenitos, et consequenter promissionis filios; hinc Apostolus hoc exemplo Jacob et Esau ostendit non omnes qui ex Isaac, esse promissionis filios, cum Esau, primogenitus Isaac, non sit promissionis filius, id est, non sit hæres promissionum factarum Abraham et Isaac, Genes. 22, 16, et 26, 5, et 28, 15, unde colligendum relinquit, quod, licet Judæi sint ex Isaac, non idcirco promissionis filii, quia Deus illos rejicere potest, sicut rejecit Esau, primogenitum Isaac; sed veri filii sunt, quos Deus ipse per suam misericordiam vocat et eligit ad Christianissimum, institutum secundum Dei propositum. Unde et rectè concluditur quod asseruit et probat Apostolus: Non omnes qui ex Isaac sunt... v. 6; neque qui semen sunt Abraham, hi filii... v. 7; sed hi sunt veri Abraham filii, qui, ut Isaac, sunt ex virtute supernaturali; quales qui gratia Dei regenerantur in Baptismo; et qui ut Jacob eliguntur, sed ex eorum merito, sed ex merâ Dei bonitate. Quod hæc sit directâ mens Apostoli, patet omni cordato textum sine preoccupazione legenti.

His prænotatis, clarus erit hunc versum sensus. NON SOLUM ILLA, id est, non solum Sara, seu Saræ historia nos id quod diximus edocet; scilicet, filios à Deo censeri, non carnaliter genitos, sed eos, vel qui promittuntur, vel qui eliguntur à Deo.

Sed et Rebecca, id est, sed et etiam nos docet historia Rebecca, quæ gemellos ex Isaac patre nostro concepit, quorum junior Jacob electus fuit à Deo, et præfatus Esau fratri suo seniori, factusque successor et hæres Isaac patris sui.

VERS. 11. — CUM ENIM NONDUM NATI FUISSENT... quippe cum adhuc in utero matris essent inclusi (hic jungi potest quod in v. 15 dicitur, scilicet: Quia major), UT SECUNDUM ELECTIONES... et hoc idem tunc dictum est, ut hoc argumento pateret et probaretur firmum et stabile Dei propositum, seu libera Dei voluntas, quâ ab æterno decreverat Jacobum et posterus ejus præferre et honorare præ Esau et posteris ejus.

VERS. 12. — NON EX OPERIBUS... id est, non ob meritâ sui opera, sed ex gratiâ Dei electione et vocatione, factum est à Deo per angelum, Rebecca.

exponitur autem hæc pars bifariam: uno modo, ut propositum, quo secundum electionem gratuitam, et non ex meritâ deus constituitur Jacob honorare, subiciendo fratrem ipsius servituti, maneret, hoc est, firmum ac stabile esset. Altero modo, ut mysticè significaretur Dei propositum, quo credentes in Christum prædestinavit ad justitiam, et consequenter ad vitam æternam, solâ et gratiâ ipsius electione, absque nullo meritorum respectu, firmum esse atque immutabile.

VERS. 12. — Non ex operibus, etc., patet. Esau Jacobo servitit, non in sua persona, sed in suis posteris. Quasi diceret: Idcirco Deus injustissimum responsum dare voluit matri, cum ipsi nondum nati essent, ut per hoc significaret electionem alterius præ altero non esse ex operibus, sed ex vocante.

VERS. 15. — QUA MAJON, ESÀU scilicet, SERVIVET MINORI, Jacobo; non in personis propriis, sed in posteris suis. Israelitae enim, seu Jacobaei, possederunt terram promissam; et illis natus est Messias, etc. Idumaei autem, posteri Esàu, servierunt Israelitis, à Davide subjugati, vide 2 Reg. 8, 14; servierunt usque ad Joram, filium Josaphat, vide 4 Reg. 8, 22; numerantur servituti eorum anni circiter 150.

SICUT SCRIPTUM EST, Malach. 1, 2, id est, de quo longe postquam completum est, scribens Malachias dixit in personam Dei: JACOB dilexi, id est, Jacobo in sua posteritate majora contulit beneficia: ESÀU autem non habui, id est, neglexi, nolui tanta conferre beneficia posteris ejus: Sic Lia, Genes. 29, 31, dicitur odio habita à Jacobo, id est, neglecta praerachete. Sic Lucae 14, 26, jubemur parentes odio habere, id est, minus diligere, quam Christum.

MAJON V. 10, 11, 12, 15, ELLECIVATIO.

Ad majorem horum textuum intelligentiam, observa quod haec omnia, quae hic ab Apostolo referuntur, juxta sensum litteralem, spectant ad bona temporalia. *Major serviet minori*, scilicet in temporalibus, et eo quo dictum est modo, seu in sua posteritate, Vide v. 15. Quando enim angelus, Genes. 25, v. 23, dicit Rebecca: *Duxi tui gentes in utero tuo et duo populi...*, *major serviet minori*, tunc praedictum est quod inter gemellos illos fratres, et in eis duos populos ex illis oriundos, eventorum erat: scilicet quod unus frater alterum erat supplentarius; unus populus alterum superantur; quod postea evenit, non ex operibus illorum, sed juxta Dei praesidium. In illis ergo Genesibus continetur praedictio de re temporali futura, scilicet de minus praedictio, et alterius postpositio in temporalibus.

De horum autem fratrum, aut populorum ex illis oriendorum, praedestinatione ad gloriam aeternam, aut de reprobatione, nullo modo agitur.

Longè postquam haec praedictio completa est, Malachias, quem citat Apostolus, minus praedictionem vocat amorem Dei, alterius postpositionem vocat odium Dei: *Jacob dilexi, Esàu odio habui*.

Quia quod notandum est tempus quo haec dictum est à Malachia non enim de fratribus illis in utero adhuc inclusis, dictum est: *Jacob dilexi, Esàu...*, uterque erat tunc in peccato originali, siquae naturae filii irae; sed post eventum rei praedictae, multaque post secula, Jacobo, et Jacobeorum praedio vocatur amor; Esàu et Idumaeorum humilitatio vocatur odium.

Notandum effectus illius amoris aut odii: ob hoc autem consulendus est Malachias, quem idem citat

VERS. 15. — *Sicut scriptum est*: etc., Malachiam 1, q. d.: Etsi fratres essent gemini, coque nomine pares, nisi quod Esàu ratione primogeniturae praeponebatur videretur: ego tamen *Jacob dilexi*, id est, volui ei in sua posteritate benefacere: *Esàu autem odio habui*, id est, posthabui ac rejecti, nolens singularia in eius posteritate beneficia conferre. Hoc sensus est literalis verborum prophetae. Jam haec colli-

D. Paulus. Ex Malachia autem amoris illius effectus est, terras habere fertiles, reduci à captivitate Babilonica, etc.; effectus vero odii, ingratis habere terram, in captivitate relinqui, eorum montes et terram in solitudinem poni.

In sensu itaque literali, etiam juxta Malachiam, minus amari, seu praedio super alterum, est in donis et commodis temporalibus; alterius odium, seu postpositio, est in donis et commodis temporalibus; in hoc ergo etiam textu, nihil de praedestinatione, aut de reprobatione.

Restat ergo examinanda mens Apostoli, quid intendat in horum textuum citatione, et quis sit illorum sensus allegoricus, ab Apostolo intentus.

Q. U. MENS APOSTOLI IN HIS VERBIS.

Melius agnosci non potest quam ex ipso ejus contextu, et ex scopo sibi in hac Epistola proposita.

Ex contextu, ut jam indicavi, et ut legenti patet, probat exemplo Esàu, non omnes qui ex Isaac, esse promissionis filios; sed Judaeos, sicut et Esàu posse à Deo rejici; gentiles vero posse à Deo eligi et praeferi Judaeis, sicut Jacob praedictus est Esàu, siquae fieri spirituales Abrahae filii.

Ut hanc D. Pauli mentem, in ipso textu potentem, plenius percipias, et clarius intelligas de qua praedictione aut postpositione intendat loqui, seu in quo gentiles Judaeis praefati sunt ex mera Dei misericordia, recordare finis ab Apostolo in hac Epistola intenti: de praedestinatione aut reprobatione non disputabatur à Romanis, seu Judaeis, seu gentilibus; sed de quadam in Christianismo praedictione erat apud eos altercatio: qui praeferebant aut praefati? an Judaei? an gentiles? ob quid praefati? an ob merita Judaeorum legem Mosaicam observantium? an ob merita gentilibus legem naturalem custodientium? D. Paulus utroque in tota hac Epistola confudit et humiliat; quod et hic praesare satagens, ostendit gentiles quidem, licet posteriores, esse praefatos Judaeis, non ob merita sua, sed ob puram Dei bonitatem et misericordiam. Gentilibus praedio est Judaeorum confusio; at gentilibus sine meritis praedio, est gentilibus humilitatio.

Hoc autem utroque et gentilibus praedictionem et Judaeorum rejectionem probat exemplo Jacob et Esàu. Sicut Esàu, licet patris sui proceptum servaverit, non tamen benedictionem habuit, sed Jacob, licet junior; sic Judaei, licet antiquiores, et legem observaverunt, exclusi sunt à benedictionibus in Christo; gentiles vero, qui benedictionem non quaerebant, benedictionem receperunt; et sicut Jacob fratrem suum supplavit, ita gentiles Judaeos supplaverunt; et sicut Jacob elegit Deus, non ob merita, sed ut *Dei propositum man-*

gendum relinquit Apostolus, argumento à figurà ad rem in figurà ac mysterio significatam, nimirum Jacob, id est, credentes, justitiae; Esàu, id est, volentes credere, reperi à justitia, Odissae accipitur pro eo, quod est posthabere, negligere, non curare, per alio contemere. Notandum non constare, an Esàu sit reprobatus ea reprobatione de qua disserit Apostolus; atque adeo non videri improbabile, quod post deposi-

ret, sic et gentiles elegit, non ob merita, sed ex mera misericordia.

Mens igitur Apostoli fuit dare nobis figuram hujus quod futurum erat inter Judaeos et gentiles in Christianismo; et argumentum à figurà ad rem significatam, nobis colligendum relinquere, quod, sicut Deus Jacobem, posteris natum, praedixit Esàu prius nato, non habita ratione ad eorum merita, quo nulla adhuc erant, ita praedixit credentes non credentibus, ut credentes regerentur in Baptismo, non habita ratione ad opera legalia Judaeorum, nec ad idololatriam, aut alia crimina gentilibus.

Justificatio enim per fidem est gratuita, ut c. 4, v. 4 et 5, probavit Apostolus. Et sicut Deus hac praedictionem Jacobum dilexit, Esàu autem neglexit, sic Christianos, qui sunt promissionis filii, quasi filios dilexit, non ex eorum merito praedio, sed ex libera sua bonitate; Judaeos autem, non credentes, neglexit et rejecti.

Notè quod hic quidem excluduntur opera legis et opera naturae, ad quae Deus in justificatione nullam rationem habet; non vero opera ex fide et gratia, nec ipsam opus quo fidelis fidem et gratiam acceptat, seu quo credit, sperat et ponit, ut ad justitiam se praeparat, in eo vero hoc requiritur ut quis adoptetur et fiat promissionis filius.

CONCLUSIO MORALIS.

Ergo nec militi, nec parentibus meis, nec ulli creaturae debeo, quod sim christianus, adoptivus Dei filius; sicut Jacobo nec illi, nec parentibus debuit quod praeferebatur; ergo soli Deo me totum debeo, soli Dei misericordiae debeo gratiam adoptionis in Christianismo. Hanc Dei misericordiam et in tempore et in tota aeternitate exalto.

VERS. 14. — Quid ergo dicemus? Nemoque inquietas... Occurrit objectioni quae contra Dei justitiam, ob hanc sine merito electionem, fieri potest; quasi dixerit: Si, quemadmodum Deus Jacobum fratri suo praedixit in temporalibus, ita nunc gentiles credentes Judaeis praefert in spiritualibus, in gratia scilicet et benedictionibus filii Abrahae promissis, et per Christum obtentis, numquid propterea dici potest quod sit aliquid in Deo injustitia, maxime cum id sit aliunde eorum meritis?

Ansui respondet, aversis rem Dei naturae planè repugnatem.

tum fraternum odium, de quo Genes. 25, in verà religione à parentibus accepta detulimus, salutem adeptus si.

VERS. 14. — *Quid ergo dicemus?* etc. Apostolus hic occurrit tacite objectioni: Si Deus sine merito Jacob dilexit, Esàu vero illi aequalem odio habuit, ergo injustus videtur; hoc autem dicere, est injuriam. Respondit Apostolus: Abiit, et rationem reddens, atque objectionem solvens, subdit:

VERS. 15. — *Non enim dixi*. Electionem, inquit, planè gratuitam et indelictam ostendunt verba Dei ad Moysen Exod. 33: *Miserere, cuius miserere*, id est, cuius volueris misereri; et *miserere illi praedico*, cuius miserere; significat enim Deum misereri quibuscumque voluerit, eligendo eos ad salutem ex solo

VERS. 15. — *Moti enim dicit*: *Miserere...*, Graecè: *Et miserere quemcumque miseratus sum*. Hoc textu utitur ad probandum nullam in Deo injustitiam esse, s Christianos adoptet, Judaeisque praedictos, sicut Jacobum praedixit Esàu: quia scilicet opus utrumque, opus est misericordiae; Deus autem miseretur cui vult. Quasi diceret: Deus donorum suorum dominus est, nemini quidquam debet, sua gratis cui vult dicit; nisi misericordiam faciens, nulli facit injuriam; juxta illud quod ipse dixit Moysi, Exod. 35, 19: *Miserere...*; haec autem gentilibus praedio, sicut et Jacobo praedio, opus est misericordiae; in neutro ergo facit injuriam.

Miserere cuius miserere... Haec verba dicta sunt Moysi Exod. 35, 19, postquam omnes circa rituum aeternum peccaverant, quorum tamen aliqui tantum supplicio sunt affecti, alii eorum supplicio sunt correcti. Videtur etiam quod possum ad litteram intelligi, vel de beneficio ipsi Moysi singulariter promisso, vide v. 19: *Ego ostendam omne bonum tibi...* et *miserere cui volueris...*; vel de protectione temporali, qua factus populus Dei erat coram aliis populis glorificandus, vide v. 16.

Hic autem Apostolus haec verba refert ad probandum quod nulla sit in Deo injustitia, si gentiles credentes adoptet, praeferebatque Judaeis non credentibus; sicut nulla fuit in Deo injustitia, cum Jacobum praedixit Esàu, quia hoc utrumque opus est misericordiae; Deus autem donorum suae misericordiae dominus est.

Inaque haec verba, neque in sensu literali spectant ad aeternam praedestinationem; nec in sensu allegorico, ea de tali praedestinatione D. Paulus intelligit, sed de misericordia Christianis praer Judaeis facta, nimirum de verà justitia Christianis collata.

Quot Judaei, de quibus dictum est: *Miserere...*, damnati tamen fuerunt? quot et Christiani, quibus à D. Paulo haec Dei verba applicantur, et damnati sunt, et damnabuntur? De gratia ergo intelligenda sunt juxta D. Pauli mentem.

VERS. 16. — *Litter nos volentis...*, id est, hoc ergo, de quo hic agimus, hoc justificationis negotium, seu haec paternae Dei in Christianos benedictio, non est in hominis arbitrio; sicut paternae Isaac benedictio non fuit in Esàu, eam desiderantem, et propter eam habendam currentem, potestate; sed opus est meriti Dei misericordiae.

benepaetio suae voluntatis, q. d.: Praedestatio haec et electio Jacobi praer Esau, et allegorice figuram fidei Abrahae, id est, Christianorum, praer illis carnalis, id est, Judaeis, non est emptum delata, nec operum justitiae, sed misericordiae, ac consequenter nihil laborum et gratulium, nunquam ergo iniquum; q. d.: Ergo nulla est in carnalium Judaeorum reprobata, et credentium acceptatione ad justitiam, gratiam et salutem, quae sunt benedictio Abrahae et semini; electio promissa, iniquitate; quia acceptatio haec nulli est delata, sed plane est in Dei arbitrio, ut eam dei gratis et gratuito cui voluerit; non ergo Judaeis facti injuriam, cum gentilibus fieri misericordiam.

VERS. 16. — *Igitur non volentis...*, etc., q. d. Paulus: *Benedictio Abrahae et Isaac* non fuit Esàu vo-

CONCLUSIO MORALIS ET DOGMATICA.

Ergo in se solâ fundatur Dei misericordia: donorum quippe suorum dominus est Deus. Sicut Ismaele relicto, Cethurroque filiis, elegit Isaac; sicut Jacobum praprosui. E-am, licet uterque in eodem utero, eodemque tempore formati fuerint; sicut ex quâ plurimis, qui vitulum adoraverunt in deserto, alii supplicio sunt affecti, alii eorum supplicio correcti, sapientiores evaserunt; hæcque omnia, quia voluit, quia Dominus, quia gratia sue dominus; ita nunc paucos ex Judæis, qui crediderunt, suscepit, cæteros repulit; gentiles quâ plurimos adoptavit, benedixit, non ob eorum desideria, aut bona opera, sed propter Dei misericordiam, cui placuit in fide christianâ, non in operibus legis, benedictionem Abrahamæ promissam collocare.

VERS. 17. — **Dicit enim Scriptura Pharaoni...** SYR.: *Aut enim in Scripturis Pharaoni, id est, Deus in Scripturis dicit Pharaoni. Magnâ sapientia, ne invidiosam orationem reddat, supplicii argumentum ac probationem à barbaro profert, ne illos iræ vasa cogatur appellare, aut D. Chrysostomus. Hoc textu utitur Apostolus ad probandum nullam in Deo esse injustitiam, si dùm Christianorum miseretur, Judæos incredulos insuâ reliquit obstinatione; sicut justissime Pharaonem in suâ reliquit obduratione propriâ, et quam suâ sibi militiâ procuraverat, illiisque tandem cum suo exercitu submersit, dùm Moysen et populum Judaicum salvaret. Quasi diceret: Non est etiam iniquitas in Deo, si Judæos incredulos et obstinatos derelinquat; sicut olim eorum miseretur, Pharaonem in suâ obduratione derelinquit, cum quod de eo dicit in Scripturis:*

IN HOC IPSUM EXCITAVI TE. Ambros., *te servavi; alii codices, inquit, habent, excitavi, sed addit: Sive servavi, sive suscitavi habebant, idem est sensus. Igitur te suscitavi, sen constitui regem; vel te servavi, et contumacem non destruxi. Poterat Deus Pharaonem contumacem illicq; prosternere, vivum servavit; ut ostenderem in te...* ut plura potentie mee signa circa te facerem, que magnam homini tuo gloriam parent.

Nota quod duplex fuerit intentio Dei circa Pharaonem: prima Dei intentio Pharaonem ad thronum lentis, et currentis in campum ad venandum; ut cum ex sua venatione comeditis pater, benediceret ei; sed fuit Jacobi, cupis Deus miseretur est, ut in eum caderet, non in Esau, licet is senior esset et primogenitus: ita Anastasius. Ut sit sensus: quod quis sit electus à Deo, non ex merito bonæ voluntatis, utpote ex merito boni operis seu conversationis præcedentis aut prævisæ, sed ex solo ac libero beneficio est Dei miseretur.

VERS. 17. — **Dicit enim Scriptura Pharaoni, etc.** Probativè Apostolus non esse iniquum quod Deus gratiâ electione et voluntate Jacob dilexerit, ejusque miseretur sit, sine illius operibus et meritis. Ille probat secundam antithesin sue partem, scilicet, quod Esau odio habuerit, et noluerit ejus misereri, id, non ex demeritis Esau, præ Jacob, accidisse, sed ex Dei voluntate, qui nullo ejus misereri. Est enim hæc Deo liberum, ut patet in Pharaone, quem, qui obduratus erat in suis peccatis, sibi suoque peccatis permisit, et dimisit, ac tandem punivit mergendo

eventus, erat ut justè regnaret, Deo obediret, populum justè regeret; secundaria (ex hypothesei quod impiè regnaret, Deoque contumaciter resisteret), militiam Pharaonis ordinavit ad suam gloriam, et ad ostensionem potentie suæ; et in hoc maxima elucet Dei sapientia; et nulla in Deo ob hoc injustitia.

ET UT ANNUTIETUR...; reverâ Dei nomen in toto terrarum orbe eo gloriosius precebat, quò major erat Pharaonis potentia, illiusque pertinaciter obstinatio, et major Judæorum oppressio. Hinc innuitur quod Deus verus esset Deus, et quod populus Judaicus ejus esset populus. Vide Josue 2, v. 9, 10, 11. Duplicem pariter excipie intentionem Dei circa Judæos obduratos, omnesque alios peccatores obduratos. Illos conservat et sustinet Deus, ut sese corrigant et salventur; cum autem videt eos magis ac magis indurari, eos tandem punit, ut suam in illis potentiam manifestet, aliisque rebellibus metum salutarem incutiat. Et in hoc nullâ injustitiam, quâ nunquam ponit, nisi suâ culpâ et obduratione proteritas.

VERS. 18. — **ERGO CÆCIS VULT MISERERUR...** Recta conclusio, cum sit gratia sue dominus, ut v. 15 dictum est, et ut ostendit in Jacobo, in Israelitis, Ægypti incolis, denique in Christianis.

ET QUEN VULT INDURAT, ut ostendit in Pharaone, in Judæis incredulis, quos in peccatorum suorum punitionem, in suâ dicitur derelict.

Nota quod et homo se indurat, et quod Deus hominem indurat, induravit, sen induravit se cor Pharaonis; Exodi 7, v. 2, 19, 52; cap. 9, v. 55, et Deus cor Pharaonis induravit, Exod. 10, 1, v. 20, 27, etc. cum hoc discrimine maximo, quod homo sese propriè et positivè indurat suâ malitiâ et obstinatione; Deus autem indurat permissivè, negativè, non dando specialem gratiam, illam suæ malitiæ descendendo, et sinendo fieri duriorum: illum in patientiâ sustinendo, et leniter tractando.

Sic Dei misericordia Pharaonem indurabat; cum enim eum flagellabat Deus, videbatur quod populum Dei dimissurus erat; cum verò Deus auferbat flagella, Pharaô fiebat ex eo contumacior; et ita de Judæis et de omnibus obduratis intellige.

Pharao Dei patientiam existimavit imbecillitatem, eum in mari Rubro; cum tamen miseretur sit Nabuchodonosor, et aliorum, qui aquè ut Pharaon mali et obdurati fuerunt.

VERS. 18. — **Ergo cæcis vult, etc.** Apostolus hic ex illo testimonio: *Miseretur, cupis miseretur*, scilicet Jacobi, et allegoricè populi fidelis, sive christiani, quem dilexit, infer: *Ergo cæcis vult miseretur.* Ex illo vero: *In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te, virtutem meam, infer et colligit: Ergo quem vult, indurat, scilicet Pharaonem; et per consequens, non ex operibus, sed quia vult, odio habet Esau, et allegoricè carnales Judæos, quos repellit à benedictione Abrahamæ. Hoc enim est, quod toto hoc capite probare contendit: scilicet Dei voluntate credentes adscendit, et Judæos repulsi esse à benedictione Abrahamæ. Quod enim Pharaon non à Deo, sed à seipso, suaque malitiâ propriè et directè sit obduratus demonstratur, ex eo quod Deus misso Moysse Pharaoni decies præcepit obduratum populi Judaici; ergo voluit ut missum faceret populum, non ergo enim obdurare voluit, etc.*

et ejus causâ suam auxit contumaciam. Theodoretus. CONCLUSIO.

Ex supradictis concluditur quod Deus donorum suorum dominus est, supremus et liberrimus gratiarum sanctorum dispensator; gratiam, cui vult imperit; cur miseretur, gratulâ et liberaliter miseretur; cum quæpiam tandem sibi ipsi deserit, nulli facti injuriam, sed justum exercet judicium; misericordie suæ exempla dedit in Jacobo et posteris ejus; dat et in credentibus, sen Judæis, seu gentilibus; justitiæ exempla dedit in Pharaone et obduratis Judæis.

Hanc veritatem edocuit, ama Deum misericordem, time justum; die et repete semper: *Miserere mei, Deus, secundum magnam et miram misericordiam tuam.*

VERS. 19. — **Dicit itaque mihi: Quid adhuc queritur...** Objecto à Judæo facta ob præcedentem conclusionem: Si, ut dicit, *Deus cæcis vult, miseretur, et quem vult indurat*, cur ergo de peccatoribus conqueritur? cur eos accusat et punit? voluntate enim Dei? tales sunt; *Dei autem voluntati quis resistit?* Hinc blasphemie interrogationi duplici modo respondet Apostolus: 1° Retundit blasphemorum superbiam toti objectu propriè ipsorum vilitatis, tum objecta absolutè et supremè domini quod Deus habet in omnia opera sua; 2° respondet categoricè, v. 22, 25, etc. Poterat igitur Apostolus statim respondere Deum de peccatoribus justè conqueri, quia ipsi propriâ suâ malitiâ, contra Dei voluntatem sese obdurant. Vide v. 18, 21 et 22. Poterat negare Dei voluntate tales, seu obduratos et imponentes esse. Poterat addere, voluntati quidem Dei non resisti in his, que vult absolutè et sine conditione; hic autem allam esse rem, ut patet ex dictis v. 17, de primâ Dei intentione Pharaonem ad thronum eventus; et v. 18, de modo quo Pharaonem rebellem obduravit, improprie scilicet et indirectè, et ex dictis v. 22 et 25. Denique dicere potuisset quod locum forsitan aliquem haberet hæc objectio, si Deus Pharaonem justum, sanctum, Deo obedientem, deseruisset, ad peccatum impulisset, propriè et directè obdurasset. Idem intellige de Judæis obduratis; at longe aliter se res habet. Tantum abest ut sic obduret, imò cum multâ patientiâ talem sustinet obdurationem fieri.

VERS. 19. — **Dicit itaque mihi, Græcè, et Syriacè dices.** Adversarium facit objicientem sibi hoc quod sequitur: *Quid adhuc queritur, id est, conqueritur, queratur. Sensus est: At dices mihi: Si Deus quos vult eligit, et quos vult reprobat; cur non contentus facere pro filio que vult, etiam conqueritur de hominibus apud prophetas; et irascensis more gravia comminatur, quod ad ipsum non convertantur ut salvi fiant?* *Voluntati enim ejus quis resistit?* id est, resistere potest? Dicunt ergo ipsi: Si Deus quos vult miseretur, et quem vult indurat, quid mirum est nos esse miseris et induratos? Voluntate enim Dei tales sumus: voluntati autem ejus quis resistit? Hanc causam auferit et elidit Apostolus dicens, voluntatis divine, utpote sapientissimæ, optimæ et eminentissimæ; à creaturâ non esse quærendam rationem; neminem enim de eâ queri, vel illi obtemperare debere, sed illam omnes silentio venerari, illique summâ humili-

Alia non deerrant Apostolo responsiones, quas in fine cap. afferret et in sequentibus. Sed ante omnia blasphemorum ferociam voluit edomare, dicens:

VERS. 20. — **O homo! tu quis es, qui respondes Deo?** *O homo!* id est, ô tu, qui de humo i quis, quantulus es tu, qui auderes respondere Deo! seu, ut habet D. Chrysostomus et Theophylactus, *qui ex adverso respondet Deo*, hoc est, qui contradicis, qui resistis Deo, et contra Deum disputas.

Quia superbia hujus questionis est causa, hinc Apostolus blasphemum retundit, 1° propriæ suæ vilitatis objecto.

NUMQUID DICIT FIGMENTUM EI QUI SE FINIIT? quasi diceret: Hominem te cogita, illum cogita Deum; te creaturam et figmentum cogita, illum vero Creatorem et figulum tuum; et hæc cogitas, tu vas fictile, cum Deo Creatore et figulo tuo desines disputare. Numquid enim vas fictile dicit figulo, etc.?

Hinc docemur Deo nec respondendum, nec ab eo querenda ratio; sed Dei dictis parendum, licet illo rationem ignoremus; dominus est, et hoc Apostolus intendit, hæc loquelâ et similitudine.

VERS. 21. — **AN NON HABET POTESTATEM FIGULUS LUTI...?** 2° Retundit et blasphemum objectu supremi domini quod Deus habet in omnia creata, et quod licet Deus exerceat absolutè et pro libito, nulli faceret injuriam, qui Dominus omnipotens et absolutus. Numquid figulus vas plenum et potestatem superbum non habet in lutum suum, ut ex eadem massâ faciat vasa que velit?

ALIUD QUODEN IN HONOREM, id est, in usibus honorificis; ALIUD VERO IN CONTUMELIAM, id est, in vile et abjectum ministerium.

Hæc figuli et luti similitudine usus est Isaias, cap. 29, 16, et cap. 45, 9, ut ostendat non debere homines vasa lutea Dei officijs sui facta reprehendere, ipsique contradicere. Vide loca citata.

Hæc eadem similitudine usus est et Jeremias, cap. 18, v. 6, sed, quod notandum, ipse Jeremias, v. 8 et 10, ostendit quod hæc comparatio non respondet in omnibus: quandoquidem Deus ibi semetipsum vasis suis, id est, hominibus accomodat; itaque consilia, hominum, qui sunt vasa libera, consiliis attemperat;

tate et reverentiâ se submittere debere. Ait ergo: **VERS. 20. — O homo! tu quis es, qui respondes Deo?** ac si dicit: tu quis es, qui disputas cum Deo? Hominem te cogita; illum, Deum; ita desines cum illo velle in disputationem venire, et ejus judicia discutere: *Puletris S. Greg. inquit: Respondere Deo non posse convincitur qui homo nominatur; qui per hoc quod de humo sumptus est, judicium superna discutere dignus non est.*

NUMQUID DICIT FIGMENTUM EI, qui se finivit, id est, figulo; Quid me fecisti sic, cur me tale finivisti? Numquid, ait Apostolus, vas fictile jure poterit expostulare cum figulo, cur ipsum tale aut tale fecerit? ac si dicat: Minime. Hoc propriè ad reprobos accomodat; nam electi non habent quod querantur aut expostulent, sed unde gratias agant.

VERS. 21. — **Annon habet potestatem figulus luti, etc.** Sicut figulus potest ex eodem luto facere vas unum in honorem, aliud id contumeliam: ita Deus ex eadem massâ hominum, quos vult misere-

agitare penitentiam de bono aut malo quod circa illos cogitavit iuxta quod homines bonam aut malam agunt penitentiam. Vide Jerem., c. 18, v. 8 et 10.

Hinc prudenter D. Chrys. admonet quod hæc comparatio figuli et vasorum luteorum non debeat in omnibus verificari; sed tantum valet ad hoc quod homo non debeat contradicere Deo, sed ejus incomprehensibili sapientie cedere, subditi, obediere, tacere; similem esse rei inanimæ, quæ figuli manus subsequitur; hæc multo fuisse D. Chrysostomus.

Quidquid ergo circa nos faciat Deus, optinet nos, honoret, puniat; debemus adorare, sedere, iustum imitari; et sicut iustum figuli manus sequitur, sic et voluntati omnis gubernantis cedere. Et hoc nos docet hæc comparatio ex propheta desumpta, et in sensu literali intellecta.

Cave autem ne ad officii rationem existimes hæc à Paulo dicta fuisse, ait D. Chrys.; alias hæc multa sequuntur absurda, etc.; et D. Paulus qui ubique ipsam voluntatem coram, secum ipse pugnet. Idem D. Chrysostomus.

Hoc etenim discrimen est inter homines et vasa lutea, quod homines vasa sint libera, et consequenter ipsimet per peccatum, seu per suam libertatem alium, sese faciunt vasa in contumeliam, sese proprie et positivè indurant, cum possent, si vellet, adjuvante Dei gratia, se à suis sordibus emundare, et ex vasa contumelie, fieri vasa in honorem. Vide D. Paulum 2 ad Timoth. 2, 20 et 21.

Sed quid ex hac comparatione nobis inferendum relinquat Apostolus? Hoc ex dictis in toto contextu intelligendum, scilicet si figulus jus et potestatem habet ex eadem massa faciendi vasa quocumque voluerit, quantum potiori jure Deus ex eadem massa illorum Abraham, aliquos, scilicet Israelitas, potest bonis et honoribus camellare? alios, Ismaelitas et Iudæos talibus privare? Imò Israelitarum servituti addicere? Quanto potiori jure Deus potest ex eadem massa hominum Ægypti incolam, aliquos, scilicet Ægyptios, et Pharaonem rebellem plagis affligere, se denique in profundum maris submergere? Israelitas verò e captivitate liberare, et in terram fluentem hic et illic inducere? Quid aliter in sensu saltem allegorico nobis intelligendum relinquat Apostolus? Quanto potiori jure Deus et ratione dominii et ratione justitiæ, ex eadem hominum massa, sed diversarum disposita, Christianos credentes, potest facere vasa in honorem, id est (ut D. Paulus explicat 2 ad Tim. 2, v. 20, 21), vasa sanctificata, et tulla Donulo, ad omne opus bonum parata; Iudæos verò incredulos et volentes per fidem à sordibus suis emundari, vasa in contumeliam, seu profana, inutilia Deo, malis dedita! Cum hoc tamen discrimine, quod, sicut Deus proprie, positivè et directè miseretur, sic et proprie, positivè et directè

indurat, et quem vult indurat. Cujus ergo miseretur, id est, quem peccato liberat et justificat, ut Christianos credentes, hos facit vasa in honorem: quem verò indurat, ut Pharaonem et Iudæos incredulos, hos facit vasa in contumeliam: sed sicut Deus positivè

facit vasa in honorem. Sicut autem non nisi improprie, indirecte, negativè, permissivè indurat, ita non nisi improprie et indirectè facit vasa contumelie; ipsi autem peccatores directè et proprie sese tallificiunt, sicut sese proprie et positivè indurant.

Quid est ergo, ex ipso D. Paulo, vas in honorem? Est vas sanctificatum, utile Domino, ad omne bonum opus paratum? id est, omnis et quilibet christianus, seu justificatus. Quid est autem vas contumelie? omnis non christianus, non justificatus. Omnes quidem et christianus, seu justificatus, et non christianus, seu non justificatus, sunt ex eadem massa, seu genere hominum. Unde ergo habet justificatus quod sit vas sanctificatum? à Dei misericordia, quæ ipsam prævinit, et eam conansit, seu, ut dicitur v. 52, quæ credidit in Christum. Unde habet non justificatus, quod sit vas in contumeliam? à sua duritia, quæ Dei misericordiam repulit, seu quia in Christum credere noluit, ut v. 52.

Hoc ut clarius intelligas, et ob id Deo dignus possis agere gratias, concipe Christum ut contrarium honoris.

OBSERVATIO MORALIS.

Christus est centrum honoris et divini benedictionis; in ipso, ob ipsam, et per respectum ad ipsam, honoratur apud Deum, et benedicitur à Deo, quicumque honorati ac benedicti fuerunt, sunt et erunt. Per respectum ad Christum, benedicti fuerunt Abraham, Isaac, Jacob, omnes quicumque fideles: Deus benedixit nos in omni benedictione spirituali in caelestibus, in Christo, D. Paul., Ephes. 1. In loca, que honoris et benedictionis centro quærendus honor, quærenda benedictio; fide, charitate, etc. Quicumque huic centro fide unitur, fit vas honoris et benedictionis; et eò majoris, quò majori fide et charitate illi unitur. Hinc omnis verè fidelis, vas est honoris et omnis spiritualis benedictionis. Hinc omnis incredulus vas est contumelie et dedecoris. Hinc discite Christo, benedictionis centro uniti, non habitu tantum fidei, sed et frequentibus actibus fidei, spei, charitatis, ut in dies et in momenta fias vas majoris ac majoris honoris atque benedictionis.

In hoc centro perire, quiesce.

ALTERA OBSERVATIO ET PRÆXIS.

Sicut Christus centrum est in quo benedicimur à Deo, sic et centrum est in quo Deum benedicimus benedictæ; sicut in ipso, et propter ipsum, omnia nobis donantur à Deo, sic in ipso et per ipsum de omnibus debemus gratias agere Deo. Sicut mediator est, per quem recipimus, ita et per quem reddimus; sicut alique Christo, nihil à Deo sperandum, ita sine Christo, nihil Deo gratum.

Itaque Christo nobis continue adhaerendum, ut petamus, ut reddamus, ut benedictionem divinam recipiamus, ut dignas Deo gratias agamus.

et directè miseretur; sic positivè et directè facit vasa in honorem. Et sicut permissivè et indirectè tantum indurat, sic permissivè et indirectè tantum facit vasa in contumeliam.

VERS. 22. — Quod si Deus volens ostendere iram et notas facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ, apta in interitum... Grec., adaptate. Syr., consummata ad exitum. Repressa blasphemorum superbiâ, incipit Apostolus objectioni factæ v. 19, categoricè et directè respondere: Si quem vult indurat, cur Deus queritur, et punit induratos? Respondet Apostolus, quia homines ipsi sese suâ propria malitiâ positivè indurant, et se suâ duritie aptant ad perditionem; Deus autem illos patienter sustinet, et peccare permittit, et punire differt; sicque suâ patientiâ dicitur illos obdurare. Quod si, supple: Quid tim, si; vel: Quid ad te, si; vel: Quid est iniqui in Deo, si; vel: Tu quis es qui respondeas Deo, si sustinuit in multa longanimitate, nec statim punivit, sed ad respicientiam invitavit; vasa iræ, id est, homines suâ malitiâ dignissimos, in quos Deus gravissima ederet justitiæ exempla; apta, seu aptati, suâ scilicet obstinatione et impenitentia, ad perditionem, id est, qui suâ obstinâtâ malitiâ exitum meruerunt.

Volens ostendere..., id est, si, inquam, postquam tales peccatores diu, cum patientiâ sustinuit Deus, expectans eorum conversionem; si tandem in illos ostendit iram suam, notamque facit suam in puniendo potentiam, sicut in Pharaonem, quid inde contra Deum dici potest?

Nota 1^a in his Apostoli verbis rationem rejectionis et positionis divini, scilicet duritiem, seu Pharaonis, seu Iudæorum, seu aliorum quorumcumque peccatorum. Nota 2^a ex isdem verbis colligi hanc peccatorum duritiem proprie non esse à Deo, sed contra Dei voluntatem; quandoquidem Deus illam cum multâ patientiâ sustinet. Nota denique in hæc et sequenti versu triplicem contineri rationem, ob quam Deus impios cum multâ patientiâ tolerat. Primò, ut convertantur, et per penitentiam ad Dei misericordiam recurrant; Deus, quia benignus et misericors, omnesque vult salvos fieri, hominem peccantem non statim punit, sicut punit angulum; sed eum, utpote infirmum, cum multâ patientiâ sustinet; hæcque suâ bonitate et longanimitate ad penitentiam diu invitavit, videns quod hæc suâ bonitate et patientiâ peccator ad suam ipsius perditionem abitur; et ob eam fit in dies contumacior, divina tandem justitiâ suam in illum exercet potentem vindictam; peccatorem ergo obduratum punit iuxta cordis illius duritiâ, id est, eò severius

VERS. 22, 23. — Quod si Deus volens ostendere iram..., ut ostenderet divitiis gloriæ suæ in vasa misericordie, etc. Apostolus hic perfectè respondet queritur, et induratis punit? Respondet ergo hic hoc modo, q. d.: Indurati ipsi positivè se fecerunt et aptant vasa iræ; Deus ergo non fecit eos, sed sustinuit. Id est, patienter peccare permisit, differens diu supplicium, sicque eos indurasse dicitur; idque duplici de causâ. Prior est, ut iram, id est, justam

et potentem suam vindictam in eos ostenderet, uti fecit, dum Pharaonem misit in mari Rubro. Fuitbat enim Pharo Dei patientiam, per quam non puniret cum Deus, impotentiam esse. Posterior est, ut ex hæc severitate Dei in induratos appareret gloriosa Dei misericordia, opolentia et libertatis in vasa misericordie, id est, in sanctos et electos, quibus non puniam, sed gloriam preparavit.

VERS. 24. — Quos et vocavit nos, etc. Quos, idem est, ac si dicat: Hæc vasa misericordie, non lutea

quò diutius et obstinâtius divini benignitati restitit. Vide cap. 2, v. 5. Tertio, ut aliorum obduratum punitione, plurimis aliis peccatoribus metum salutarem incutiens, eos convertat et sanctificet. Quoniam misericordia superexcelsit iudicium; in ipsi punitione elucet Dei misericordia, 1ª quia peccatorem, quantumlibet rebellem, citra condignum, etiam post longam patientiam, punit; 2^a quia sic punit, utnamque eum manifestat vindictam, ut et hinc in aliis suam ostendat misericordiam, quos hujus punitionis metu convertit à vitis, sanctificat, facitque vasa misericordie, ut in v. sequenti dicitur.

VERS. 25. — Ut ostenderet divitiis gloriæ suæ..., id est, abundantiam bonitatis suæ. Syr., misericordie suæ. Bonitas gloriæ Dei; ob eam enim sancti Deum glorificant;

IN VASA MISERICORDIE, id est, in sanctos, justificatos, et verè fideles.

QUE PRÆPARAVIT IN GLORIAM, hic incipientem per gratiam in celo perficiendam per beatitudinem; præparavit autem vocando eos, ut explicat in sequentibus, et fidem dando.

OBSERVATIO MORALIS IN V. 22 ET 23.

Cum multâ patientiâ Deus peccatores sustinet. Deus ergo improbitatis hominum non est auctor; sed cum sit infinitè bonus et sapiens, ut bonus permittit et tolerat malum; ut sapiens, ex malo medicamentum conficit contra malum. Sicut medicus non creant vipersas, ait Theodoretus, sed ex eis medicamentum hominibus utile conficit, ita Deus malos non facit; sed postquam improbos diu toleravit, ex eorum improbitate medicamentum conficit; illos quippe punit, illorumque punitione alios peccatores terret et convertit, et suam misericordiam in sanctos manifestat.

Adoro te, Deus bonè, Deus justè, Deus infinite sapiens, à Deus semper misericors! Quia bonus, sustines eum patientiâ; quia justus, punis tandem qui indurat longa patientiâ; à qui semper misericors, etiam in punitione miseretis; peccatorum quidem, quos citra condignum punit; aliorum verò, quos tali punitione instruis et convertis. Da mihi, Domine Deus, te in omnibus adorare! da mihi et tunc justifiere et tunc misericordie operibus, ad salutem meam, et ad gloriam tuam rectè vult!

VERS. 24. — Quos et vocavit nos... Explicat Apostolus quid intelligat per vasa misericordie, nos, scilicet Christianos, quos partim ex Judæis, partim ex gentibus vocavit Deus, id est, omnes Christianos. Non ergo solum ad gloriam prædestinatos, quot enim ad Christianismum vocati sunt, qui ad gloriam non sunt prædestinati! Si autem omnes christianus, vas

et potentem suam vindictam in eos ostenderet, uti fecit, dum Pharaonem misit in mari Rubro. Fuitbat enim Pharo Dei patientiam, per quam non puniret cum Deus, impotentiam esse. Posterior est, ut ex hæc severitate Dei in induratos appareret gloriosa Dei misericordia, opolentia et libertatis in vasa misericordie, id est, in sanctos et electos, quibus non puniam, sed gloriam preparavit.

VERS. 24. — Quos et vocavit nos, etc. Quos, idem est, ac si dicat: Hæc vasa misericordie, non lutea

miseri cordiae, ergo omnis non christianus, vas irae. Haec vasa misericordiae sunt eadem que dicta sunt *vasa in honorem*; vasa autem irae sunt eadem, ac *vasa in contumeliam*.

VERS. 25. — SICUT EX OSSE DICITUR VOCABO... IN GRÆCO non est, misericordiam non consecutam, misericordiam consecutam. Probat ex Osse, gentiles fore vocandos in Ecclesiam; vocabo gentes idololatrias ad fidem meam, et que non erat plebs mea, cum fuerint ad me conversæ, vocabo eas plebem meam, dilectam et misericordiam consecutam.

VERS. 26. — ET ERIT IN LOCO UBI DICITUR EST EIS... in Græcia, v. g., in Italiâ, in Galliâ, etc., ubi dici poterat: Vos non populus meus; tamen, postquam fuerint ad fidem conversi, dicentur filii Dei etc.

Nota cum Theodoro, quod hæc testimonia ex Osse cap. 1 et 2 desumpta, de Judæis quidem in sensu literaliter dicta sunt; per hæc enim prædixit Osens, quod futurum erat illis: nempe eam decem tribubus per Assyrios abductis, non essent amplius populus Dei; deinde cum paucis quibusdam in patriam rediit, rursum foret populus Dei; at in sensu mystico de gentibus intelliguntur, per vocationem ad fidem factis populus Dei; omnia quippe in figurâ continebantur illis.

Hinc D. Paulus hæc facta et verba Osse ut rei in Ecclesia future prædictionem respexit, nempe vocationis gentium ad illam, ut ex non plebe fierent plebs Dei.

OBSERVATIO MORALIS.

Tria in his versibus continentur magnifica Christiani elogia; est ò plebs Dei, dilectus, divinum misericordiam amittit, quos Deus ad se, suamque gratiam suscipit et dilationem vocat, nempe nos fideles, tum ex Judæis, tum ex gentibus.

VERS. 25. — SICUT IN OSSE DICITUR: Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non dilectam, dilectam, q. d.: Vocabo gentes idololatrias, que non fuerint plebs mea, ad meam fidem et cultum, ut cum fuerint ad me conversæ, vocem eas plebem meam, et qui non erant à me dilecti, id est, gratiæ donis affecti, famique dilecti; ita ut vero nomine populus meus, inique dilecti vocari possint.

Et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam; gentes enim, quas paulo ante dixit ex non plebe factas esse plebem Dei, hic ex statu derelictionis, dicit esse translatas in statum misericordiae et gratiæ Dei, ut plebs gentilis, que antea non erat misericordiam consecuta, jam vocaretur misericordiam consecuta.

VERS. 26. — ET ERIT IN LOCO, etc. Et erit, id est, hæc quod dictam, aliquid futurum est in ipso loco, ut in Græciâ, Italiâ, Galliâ, et ubiqueque morali fuerint dudum à vero Dei cultu alieni, sic ut vocari possent non populus meus; in eodem, inquam, loco, et absque eo quod locum mutent, verum Dei cultum suscipiant, ac per hoc erunt et vocabuntur filii Dei vivi, seu viventis, id est, Dei veri, cujus esse vivere est.

VERS. 27. — Tunc autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris (innumerabilis), reliquia (id est pauci) salve fient. Sensus propheticus est: Etsi populus secundum carnem ex Israel gentis, juxta promissionem Abraham factam usque ad hunc multiplicetur, ut comparari posse videtur cum arena que est in litore maris; salve tamen ex eo reliquia, id est, paucissimi salvi erunt. Quæmodum dicit infra, cap. 11: Cateri vero ex

seruicordiam consecutus. Sumus populus Dei, ob Dei cultum; dilecti à Deo, ob gratiam filiationis; misericordiam consecuti, ob nostrum cum Deo reconciliamentum. Ut populus ejus et oves pascuæ ejus, debemus illam colere, adorare, illi parere, omnia mandata ejus observare. Ut filii, debemus cum diligere, ipsius spiritu agi. Ut reconciliati et misericordiam consecuti, debemus illius esse tui, et in vita et in morte; sine viciniis, sive moritur, Domini sumus.

VERS. 27. — ISRAELI AUTEM CLAMAT PRO ISRAEL... Sicut ex Osse probavit gentiles ad Christianismum fore vocandos, ita nunc ex Isaiâ probat Judæos fore quidem vocandos, sed valde paucos fore convertendos: non nisi reliquia salve fient, sen, ut habet Isaias, 10, v. 22, conuertentur, scilicet ad Dominum.

VERS. 28. — VERBUM ENIM CONSUMMATUM... supple, Dominus erit, id est, Deus consummabit et abbreviat verbum, id est, rem de qua hic agitur; populum Judaicum, cum justitia, id est, justo iudicio.

Quia verbum abbreviatum... quia Dominus Judæorum numerum, ad Christum conversorum, breuem faciet et exiguum, ita ut penè consumatur.

VERS. 29. — ET SICUT PRÆDIXIT ISAIAS: Nisi Dominus SARATH... et sicut aieat, cap. 10, v. 9, idem Isaias prædixit. Nisi Dominus exercitum servasset, modicum aliquod ex Judæis semen servasset, v. g., B. Virginem, apostolos et apostolicos viros, et quosdam ab eis conversos, jam funditus perissemus, toto Israele rejecto.

Nota 4^a quod hæc Isaiâ verba in sensu literaliter alium habent sensum, de paucis scilicet Judæis sub

erant aut. Si cui magis placet versio pro Israel, poterit hunc sensum facere: Isaias hoc solum clamat pro Israel, reliquia ejus populi salvas fore; exterorum dominat multitudinem perierunt.

VERS. 28. — Verbum enim consummatus, etc.; sensus: Deus erit consummatus et abbrevians verbum in justitia vel enim justitia, id est, Deus quod locutus est faciet, redigens Israelcum quem salutaris sit, ad breuem, accisum et exiguum numerum; ita ut penè consumatur. Sed tamen paucos illos facti justitiam donis affluentes, secundum illud ejusdem prophete, cap. 4: Omnis qui relictus fuerit in Sion, et residuum in Jerusalem, sanctus vocabitur. Quod impletum fuisse constat in apostolis ac cæteris primitivæ Ecclesiæ filiis, quos apostolica Scriptura passim sanctos appellat. In æquitate, id est, in justitia, id est, justis, seu justo iudicio, id facturus est Deus; nam hic intendit Apostolus probare Judæici populi reprobandum, salvis duntaxat reliquiis.

VERS. 29. — Et sicut prædixit Isaias, etc. Et sicut idem Isaias prophetavit, dicens: Nisi Dominus exercitum reliquisset nobis, id est, populo Judaico, saltem exiguum semen, in quo velut reliquiis, promissæ benedictiones impleverunt; penitus essent consumpti et perdit, sicut Sodoma et Gomorrah, quorum nulla prostris exstant reliquia; nec ulla ex parte illarum benedictionum fuissemus participes. Nisi tamen Christi porum relapsum, videlicet beatam Virginem, apostolos et priores electos ex Judæis credentes eligisset Deus, reprostratis inisset totis Israel ob indolentiam, et perisset, uti Sodoma; ita S. Hieronymus et Cyril. Cur autem Deus vocetur Dominus exercitum, hæc ratio est: quia infinitum habet angelorum multitudinem sub imperio sui quasi militum, et ad omnia que jusserit, expeditum.

rege Ezechia salvandis, et à rege Assyriorum clade liberandis; sed hic in sensu mystico accipiuntur ab Apostolo, de paucis ad Christum convertendis, sicut salvandis. Erat apud Judæos receptum omnem liberationem veterum figuram fuisse liberationis que erat à Messia expectanda.

Nota 2^a paucos Judæos ad Christum conversos et salvatos rectè vocari messes; nam iste reliquie gentis Judæicæ, salus mundi fuerunt per fidem quam ubique disseminarunt: sicut quod ex messe servatur ad semen, perexiguum est, sed iude venient nove messes, ita pauci quidem ex Judæis tempore B. Pauli, servati sunt; at ex illis et per illos facta est per totum terrarum orbem fidei disseminatio; unde salus mundi.

OBSERVATIO MORALIS.

In supradictis Isaiæ testimoniis elucet Dei justitia simul et misericordia: justitia quidem, et valde terribilis, in rejectione tot Israelitarum; misericordia vero ineffabilis, in servatione paucorum, qui quasi semen fuerunt, unde totius mundi salus.

Quis non timeat videndo tam paucos ex tanto populo, tantisque beneficiis prævento, salvatos! Sed quis christianus non speret, videndo quod per ineffabilem Dei misericordiam, ad Christianismum præ totis rejectis, vocatus sit!

Gratias immortales Deo; vocationi tuæ fidelis esto, et spera in Domino. Time multitudinem; latam viam fuge; non est enim salutis via. Contende intrare per angustam portam; hæc est que ducit ad salutem.

Quid ergo dicemus? quod gentes...

CONCLUSIO TOTIUS QUESTIONIS.

Ex omnibus supradictis quid concludemus? Fatebimur quod gentes, que ex Abraham semine non erant progenitæ, et que justitiam, quâ in Dei filios adoptarentur, non querebant, imò, que in omnia seclera

VERS. 30. — Quid ergo dicemus? Cum, inquit, tanta prædixerint prophetæ de gentium vocatione, et Judæorum abiectione; quid dicemus? Nempe hoc quod sequitur:

Quid gentes que non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, hoc est, quod gentes que erant sine cultu et lege minus Dei, ideòque nec justitias, quâ quis Deo placet, assurgendo studebant. Justitiam autem que ex fide est, id est: Eam (dico) justitiam apprehenderunt, que ex fide est, non que ex operibus. Simul iudicæ eos ipsa fide justitiam apprehenderunt, quam non sectabantur? Respondet, ex fide: non solum quia ex fide justitia est, sed etiam quia fide apprehenditur: eo nimirum sensu quem exposuimus ad illud cap. 5: Arbitramur justitiam hominum per fidem. Est autem hæc notatio veræ justitiæ, quæ ex fide est.

VERS. 31. — Israel vero sectando legem justitiam, etc. id est, non prævenit, scilicet Israel gentes, in acquirenda justitia. Nota. Hæc Apostolus post longam totius capituli disputationem resolvit questionem, et dat propriam causam cur rejecti sint Judæi à justitia et salute, gentes vero ad eam sint adepte et electe: nimirum quia Judæi cum quæsierunt, ubi non debebant, scilicet in operibus legis, non in fide Christi, ubi eam possunt Deo. Hoc est enim quod subdit Apostolus:

VERS. 32. — Quare? Quia non ex fide: sed quasi ex operibus, supple, justitiam quæsierunt Judæi: gen-

S. S. XXIV.

tes non sectantur, justitiam tamen assecute sunt; illam, inquam, justitiam, ad quam Deus voluit per fidem perveniri.

VERS. 31. — ISRAEL VERO SECTANDO LEGEM JUSTITIÆ... id est, maxima pars Israelitarum, seu filiorum Abraham, secundum carnem, incedens per viam legis Mosaicæ, que quasi manu ducet ad justitiam et ad Christum justitiæ fontem, tamen ad veram justitiam, gratiam justificamentum non pervenit.

VERS. 32. — QUARE? Græc., propter quid? post longam disputationem, D. Paulus solvit tandem difficultatis nodum, veramque assignat causam cur Judæi rejecti sunt à justitia et à salute; gentes vero ad eam sunt ascite, eamque sunt adeptæ; nimirum quia gentes in Christum crediderunt, Judæi autem credere noluerunt; sed quasi ex operibus tunc erant, ipsoque timore suo cæciti, offenderunt in lapidem offensivum, in Christum scilicet, cujus humilitatem insultantes, cum in Messiam noluerant agnoscere, sed repulerunt.

VERS. 33. — SICUT SCRIPTUM EST... sicut prædixit Isaias, c. 28, v. 16, cap. 8, v. 14: Ponam in Sion lapidem angularem et fundamentum Ecclesiæ meæ, Christum scilicet, ex Judæis nasciturum; et omnis qui credit in eum, sive Judæus, sive gentilis; spe et expectatione suâ non frustrabitur, sed, sicut credidit, justitiam et salutem consequetur. Quomodo vero non crediderit, confunditur; nec justitiam, nec salutem consequitur; cum potius lapis ille, lapis eris offensivus et scandalus, id est, occasio lapsus et ruine, et tamen damnationis æternæ, non lapidis culpa, sed incredularum mentium vitio, quia nempe credere noluerunt.

Itaque ex D. Paulo rejecti sunt à justitia Judæi, quia non crediderunt; justitiam adepti sunt gentes, quia crediderunt: non autem quia alii ad gloriam, alii ad opprobrium creati et prædestinati.

tes vero fidem Christi amplecti sunt, et per hæc fidem quæsierunt et invenierunt veram justitiam.

Offenderunt enim in lapidem offensivum, in Christum. Causam subiecit ejus quod dixit: Non ex fide; quia scilicet Christum in quem crederent, ut credendo justificarentur, propter ejus humilitatem et carnis illustratam non agnoscerunt, nec receperunt: imò graviter in eum, velut lapidem limum jacentem, offenderunt, male et indignè eum tractantes.

VERS. 33. — Sicut scriptum est (Isa. 8): Ecce pono in Sion lapidem angularem, et petram secundam, id est, offensivam. Ecce, inquit Isaias, ego pono in Sion, id est in Judæâ, vel in Ecclesiâ, cujus initium ex Sion, hoc est, ex Jerusalem metropoli Judææ; ponam, inquam, lapidem probatum, angularem, præiosum; et eundem lapidem offensivum; hoc est, Christum ex Judæis nasciturum, atque inter eos conversaturum; in quem ipsi, qui sibi rectè et inoffensè videbantur ambulare, tanquam ex lege justæ, graviter impactori sui et cæcari, non sine vulnere: videlicet percussit ac læsi à lapide in quem impegit.

Et omnis qui credit in eum, non confundetur. Sensus est: Et omnis, sive Judæus, sive gentilis, qui crediderit in illum lapidem, id est, Christum; videlicet per ipsum à Deo justitiam et salutem expectans; handquam pœdet, hoc est, expectatione suâ non frustrabitur; quia, sicut credidit, omnino futurum est ei. Citat Paulus Isaiâ cap. 28. Porro loquuntur Apostolus et propheta de fide conjuncta cum spe et fiducia.

(Hæc.)

Ille jure quod initio cap. seq. Apostolus orat pro Israel, et in fine cap. v. 14, exultat Israel ut gen-

Corollarium doctrinae in caput 9.

Quia ex intelligentia hujus capituli non magna lux oritur ad difficillimas theologicas quaestiones solvendas, hinc, omni quo potui studio exposit hoc legi et relegi; et ut illius sensus, divina aspirante gratia, mihi clarius innotesceret, attendi ad omnia e quibus posset mihi mens apostolica patere.

1. Attendi ad scopum Apostoli in tota hac Epistola, scilicet repugnare altercationem inter Judaeos et gentiles convencos exortum de suis ipsorum meritis; quidam istorum? an Judaei? an gentiles evangelicam gratiam possessione meruerunt? Hujus igitur Epistolae finis est docere unde iustitia Christiana, seu iuste iustificatio hominis.

2. Attendi et vidi quid, ad hunc finem colligans, haecenus peregit Apostolus. Primo capite docuit gentiles, legis naturalis custodia, nec iustificatos fuisse, nec christianam iustitiam promeruisse, cum ipsi philosophi, gentium sapientissimi, fuerint pessimi, et in horrenda ruertur scelera. Secundo capite docuit nec Judaeos, legalium observatione, iustificatos esse, nec iustitiam christianam meruisse, cum et ipsi fuerint omnibus peccatis obnoxii, et eo operatioribus, quo in lege Dei doctoribus, et de Dei mandatis instructionibus. Tertio cap. utroque supercilium confundens, conclusit omnes, tum Judaeos, tum gentiles, sub peccato fuisse; quos habere iuste gloriantur, sed omnes pariter egere gloria Dei. Ibidem, sub finem, docuit iustitiam gratis a Deo dari, per fidem Christi, omnibus quibuscumque credentibus, Judaei sint aut gentiles. Quarto cap. docuit Abraham ipsum sic per fidem esse iustificatum. Quinto cap. hujus iustitiae christianae excellentiam et utilitatem explicuit: quam ut magis illustret, originem peccati profiti, deinde opponit, et proponit Christi gratiam ad peccato. Sexto cap. fideles etc. iustificatos hortatur, ut sanctis moribus studeant iustitia per Christum accepta, servanda et agenda etc. quia, ut ait cap. septimo, post iustificationem manet illius concupiscentia, quam lex acuit, sed nimis gratia repugnat et superat. Octavo cap. enumeravit fructus sancti Spiritus in iustificatis; et quia hic sancti Spiritus effectus erant in Christianis tum manifesti, tum in Judaeis legem Moosaicam observantibus, hinc rebus ipsis patet Christianos populum Dei factos esse, iustificatos et in via salutis esse; Judaeos vero nec in iustitia, nec in via salutis, esse amplius populum Dei: et ubi haec ultimam Paulus Judaeos, et Iudaeorum salubris amonitio, neget et dolet initio capitis noni.

In hoc ergo capite, ut ex toto hoc contextu patet, sicut et ex Epistole scopo, agitur de iustitia, seu de gratia iustificante, quam gentiles per fidem adepti sunt, quam Judaei per suam incredulitatem amiserunt. Hoc idem insinuant reliqua omnia ad quae pariter attendi. Somnus et contumacia Pauli dolor, v. 2; non enim dolebat Apostolus ob Iudaeorum casum a gloria,

illic remittentur et salventur; hincque colliges quid non punitur illos ab aeterna salute reprobatos.

in caput 9.

sen a predestinatione aeterna, tum quia ab illa non caditur, tum quia singularium predestinatione non erat illi nota; sed dolebat quod Iudaei incredulitate sua gratiam amiserant, et extra viam salutis erant. Spirituales Abrahae filii, v. 7, 8, 9, etc., per Isaac et Jacob figurati, et in quibus complemur spirituales promissiones a Deo factae Abrahae, quarum praecipua est benedictio, iustitia, sanctitas, adoptio divina per Christum consequenda. De hac ergo hic agitur.

Conclusio totius capitis hanc iustitiam formaliter exprimens, v. 30: *Quid ergo dicemus...? quia conclusio clara et formalis Apostolus clarè et manifestè indicat quod de hac iustitia egerit in toto capite.*

Hoc etiam confirmant duo sequentia capita, ad quae similiter attendi: caput decimum, ubi, postquam declaravit quantum iustitia legis praevaleat iustitia fidei, affirmat Apostolus quod ad hanc fidei iustitiam Deus Judaeos et gentiles pariter vocavit; sed Judaeos Deo vocanti contradixisse, nec credere voluisse. Caput undecimum, ubi dicit non omnem populum Iudaeum a iustitia ob indelictum excisidisse, v. 1, 2, etc. Vers. 11, ubi simulatur et provocat Judaeos ad credendum, ut salvi fiant, quia possunt fide versus inseri oleam, seu Ecclesiae Christi, et fieri populus Dei. Vers. 18 et 20, ubi gentiles hortatur ad humilitatem, ad timorem, ne et ipsi decendant.

Quibus omnibus, sive hoc caput nonum precedentibus, sive subsequentibus, sive componentibus, attentè perpensis et consideratis, mihi quasi manifestum apparet quod in hoc cap. 9 D. Paulus agit de gratia, non de gloria; de gratia, inquam, non preveniente, nec de gratia vocationis, quam hic supponit et quam cap. 10 probat concessam, v. 16, 17, 18, 19, sed de gratia iustificante, seu de gratia qua liberat a lege peccati et mortis, qua veram confert iustitiam, qua facit filios Dei, datque fiduciam ad Deum clamandi: *Abba, pater, quae facit haeredes Dei, etc.*, de quibus cap. 8.

In hoc ergo cap. D. Paulus a thesi ad hypothesein descendens, ostendit gentiles quamplurimos, non ob meritum, sed per Dei misericordiam, vere iustificatos fuisse, populum Dei factos, spirituales Abrahae filios; quia crediderunt in Christum; Judaeos vero persequo, carnales Abrahae filios, a iustitia exclusos, quia Christi fidem amplecti noluerunt.

Quid de gloria non agatur, sed de gratia ad gloriam predestinatione et reprobatione ab illa, patet, si ad scopum Epistolae attendas, notumque contextum sine praedivicio legas: nullam enim textum reperies, qui, sive in sensu literali, sive in sensu allegorico, de hac agit predestinatione aut reprobatione. Consuevit idem insinuant reliqua omnia ad quae pariter attendi. Somnus et contumacia Pauli dolor, v. 2; non enim dolebat Apostolus ob Iudaeorum casum a gloria,

sed, inquit, Apostolus agit ex te de gratia; ergo et de gloria. — Fateor quod Apostolus agens de gra-

tia, ex consequenti agit de gloria, quatenus quos Deus vocat ad gratiam et iustificat, non ad aliam finem destinat quam ad gloriam, sed sicut necesse non est eodem modo disponi et ordinari utrumque, ita ut ad gloriam et gratiam una sit ratio perveniendi, ita nec necesse non est de uno argumentari sicut de altero; seu ex gratia gratiae collatione, infero gratiam destinationem ad gloriam.

CONSECTARIA EX DICIS.

Colligo primum praefer mentem Apostoli quodam hujus capitis textus intelligi de gratia predestinatione ad gloriam, et de reprobatione ab illa, de quibus non agit Apostolus. Consule Anal., Paraph., Comment. Colligo secundò opinionem de gratia predestinatione ad gloriam, qua ita certam esse ac alligando putavi. Vide cap. 8, reflex. dogm., v. 28, 29, utpote quae in nullo formaliter et expresso Scripturae textu fundata videtur; sed ad summum in quibusdam obscuris et praeter incutem Apostoli intellectis. Sic enim ratiociner: Si qua opinio indiget in claris et expressis Scripturae textibus fundari, maxime haec de predestinatione Dei ad gloriam, ante praevisa omnia merita; et tamen tantum abest ut claris et expressis textibus haec opinio fundetur, ut in nullo, vel saepe in obscuris tantum fundata videtur.

Quod enim haec velle animadverti, à nemine negari potest quin hi textus S. Pauli de Esau et Jacob, de signi similitudine; et alii valde sunt obscuri (hanc obscuritatem demonstrat ipsa textus lectio, et varia explicationum diversitas), et tamen in his textibus obscuris praecipua fundatur doctrina de gratia predestinatione et reprobatione, sine praevisis meritis aut demeritis.

Opinio verò contraria fundatur non tantum in multo clarioribus, sed et expressioribus, v. g.: *Deus vult omnes homines salvos fieri, et alios qui creantur infiri.*

CONCLUSIO.

Quid igitur de hoc praedestinationis mysterio sentiendum.

Sentio primo illud esse cultibet mortali ascendendum et impenetrabile. Hoc idem sentiet mecum, qui advertere voluerit quaestione non esse de possibili, utrum Deus potuerit aliquos eligere ante, aliquos post praevisa merita; constat enim quod utrumque pro libito potuerit; sed quaestio est de facto, an scilicet Deus aliquos efficaciter elegerit ad gloriam, ante omnem meritorum praevisionem; et hoc factum sentio nobis mortalibus ascendendum et impenetrabile. Ratio est quia factum à mera et aeterna Dei voluntate pendens, nobis innotescere non potest, nisi per revelationem: hoc autem factum non est nobis clarè et expressè revelatum: nam revelatio Dei ad nos emanat vel per Scripturas, vel per traditionem; neque Scriptura, neque traditio sese clarè et expressè explicat circa hoc factum; etenim si sacra Scriptura in aliquibus locis gratuite predestinationi favere videtur, in aliis illi videtur contradicere, ut apparebit in locis infra citandis: sicut nihil omnino certum et constans ab eis possumus hanc in re edoceri. Sic etiam in-

certa est traditio; nam sancti Patres et concilia circa hoc factum non consentiunt; sed aliquid affirmant, alii negant; imò et idem Pater, v. g., sanctus Augustinus, ob diversos loquendi modos, pro utraque opinione à theologis citatur.

Cum itaque nobis facta non sit constans haec de re revelatio, salus esset animam à iudicio suspendendo quam iudicare; salus esset hanc sacram praedestinationis caliginem humiliter adorare, quam temerariè illam scrutari praesumere. Vide reflex. mor. in v. 29 et 50 cap. 8.

Sentio secundò opinionem quae praedestinationis positivae, et reprobationis negativae causas ex sola Dei voluntate repetit, probabilè et catholicam esse; modò cum illa praedestinatione ac reprobatione admittatur voluntas Dei antecedens, quae conferat aut praeparet media ad salutem sufficientia, aliis quam praedestinatis. Sed quia nullus est Scripturae locus, ex quo evidenter colligatur illa reprobatio negativa ante omnem demeritum, et praedestinatio positiva ante omnem meritum (versus enim vigesimus primus hujus capitis, ex quo potissimum deduct solet, alium sensum habere potest, ut patet ex illius explicatione à nobis allata, et reverè longe aliter explicatur à sanctis Patribus, tum Graecis, tum Latinis, non solum sancto Augustino antiquioribus, sed etiam plerisque posterioribus, ut videtur est apud P. Petrus Thom. dogm., l. 10 de Praedest., cap. 10), hinc nulla nos divina cogit auctoritas ad hanc de gratia predestinatione sententiam; quin imò ab ea possunt abstergeri multa alia Scripturae loca clariora, et contrariè sententiae faventia.

Sentio tertio sententiam hanc opinionem de gratia predestinatione contrariam, fundatam esse in multis Scripturae locis, clarè et expressè asserentibus Deum velle omnium hominum salutem, nolle aliquos perire, etc.; quae quidem loca multò melius cum ea sententia concordare videtur, quam cum altera; atque adeò non esse damnandam quasi falsam et Scripturis adversam; sed potius quasi sacrae Scripturae, divinae voluntatis testi, conformiorem esse amplectendam.

Praecipua Scripturae loca sunt primo ad Timotheum, cap. 2, v. 4: *Deus vult omnes homines salvos fieri.* Vidi ibidem dicta de hujus propositionis apostolice restrictioibus; sunt contra D. Pauli mentem. Ibidem, caput 4, v. 10: *Qui est Salvator omnium hominum.* D. Petri secundae, 5 cap., v. 9, et quasi S. Paulum explicantis: *Deus vult omnes homines salvos fieri, ait S. Paulus; volens utique perire, sed omnes ad penitentiam reverti, ait D. Petrus. D. Joh. primo 2 cap., v. 2: Ipsa est propitius pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* Matth. 18, v. 14: *Non est volentis ante Patrem vestrum, qui in caelis est, ut perdat unum de puillis istis;* 25, v. 37: *Quoties volui congregare filios istos!* etc.; Ezech. 48, v. 28: *Numquid volentis pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* etc.; Isai. 5, v. 3: *Judicavit inter me et vinum meum, quid est quod, etc.*

Post haec et alia Scripturae testimonia; nunquid qui credunt simpliciter Deum velle omnium hominum

salutem, possunt tunc et secrè Deo dicere : Si de-
cujmur, à te decepti sumus ?

Sed, inquit, ex adverso hujus sententiæ stat S.
Augustinus, quem in his questionibus ducem sequi
testantur Romani pontifices et concilia. — Respondeo
primò id à multis negari, et contraria loci opinioni
testimonia, ex sancto Augustino afferri. Respondeo
secundò, dato, non concessio, quòd hæc fuerit opinio
S. Augustini, non omnia quæ in refellendis hæreticis
à D. Augustino sunt proposita, de fide existimata
fuisse ab eis, qui doctrinam ejus maximè commenda-
runt, sanctis pontificibus et conciliis; sed alia tan-
quam de fide desinuerunt, alia probabiliter dicta arbitri-
trati sunt; de quibus libera posteritati judicia relique-

CAPUT X.

1. Fratres, voluntas quidem cordis mei et obsecra-
tio ad Deum, sit pro illis in salutem.

2. Testimonium enim perhibeo illis, quòd emula-
tionem Dei habent, sed non secundum scientiam.

3. Ignorantes enim justitiam Dei, et sumi querentes
statuere, iustitiam Dei non sunt subiecti.

4. Finis enim legis Christus, ad justitiam omni cre-
denti.

5. Moyses enim scripsit quoniam justitiam, quæ ex
legge est, qui fecerit homo, vivat in eâ.

6. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit : Ne dixe-
ris in corde tuo : Quis ascendet in celum? id est,
Christum deducere;

7. Aut quis descendet in abyssum? hoc est, Chris-
tum à mortuis revocare.

8. Sed quid dicit Scriptura? Propè est verbum in
ore tuo, et in corde tuo; hoc est verbum fidei, quòd
predicamus;

9. Quis si confitearis in ore tuo Dominum Jesum,
et in corde tuo credideris, quòd Deus illum suscitavit
à mortuis, salvus eris.

10. Corde enim creditur ad justitiam; ore autem
confessio fit ad salutem.

11. Dicit enim Scriptura : Omnis qui credit in illum
non confundetur.

12. Non enim est distinctio Judæi et Græci : nam
idem Dominus omnium, dives in omnes qui invo-
cant illum.

13. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini
salvus erit.

14. Quomodo ergo invocabunt, in quem non credi-
derunt? aut quomodo credent ei, quem non audie-
runt? quomodo autem audient, sine predicante?

15. Quomodo verò predicabunt, nisi mittantur si-
cut scriptum est : Quàm speciosus pedes evangelizan-
tium pacem, evangelizantium bona!

16. Sed non omnes obediunt Evangelio : Isaias
enim dicit : Domine, quis credidit auditui nostro?

17. Ergo fides ex auditu, auditus autem per ver-
bum Christi.

18. Sed dico : Numquid non audierunt? Et quidem
in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines
orbis terræ verba eorum.

runt. Quòd manifestè declarat Coelestinus papa, qui,
postquam Pelagianæ heresim capta damnavit, sic
concludit : Profundiores, difficilioresque partes oc-
currentium questionum, quas latius pertractant,
qui hæreticis resisterent, sicut non audentem contem-
nerent, ita non necesse habemus astruere. In eo autem
profundiorum questionum genere, reponi sanè potest
hæc de prædestinatione controversia.

Utraque igitur opinio probabilis, et cuius illa Ro-
mani pontificis sententiæ permittitur quam voluerit
amplecti; sed quancumque amplectamur, trepidi et
humiles amplectamur, scientes, et plèné persuasi,
quoniam inscrutabilia sunt judicia Dei.

CHAPITRE X.

1. Certainement, mes frères, je sens dans mon
cœur une grande affection pour le salut d'Israël, et
je le demande à Dieu par mes prières.

2. Car je puis leur rendre ce témoignage, qu'ils ont
du zèle pour Dieu; mais leur zèle n'est point selon la
science,

3. Parce que ne connaissant pas la justice qui vient
de Dieu, et s'efforçant d'établir leur propre justice,
ils ne se sont point soumis à la justice de Dieu.

4. Car Jésus-Christ est la fin de la loi pour justifier
tous ceux qui croient en lui.

5. Or Moïse dit, touchant la justice qui vient de la
loi, que celui qui en observera les ordonnances y
trouvera la vie.

6. Mais pour ce qui est de la justice qui vient de la
foi, voici comme il en parle : Ne dites point en votre
cœur : Qui pourra monter au ciel? c'est-à-dire, pour
en faire descendre Jésus-Christ.

7. Ou, qui pourra descendre au fond de la terre?
c'est-à-dire, pour rappeler Jésus-Christ d'entre les
morts.

8. Mais que dit l'Écriture? La parole n'est point
éloignée de vous; elle est dans votre bouche et dans
votre cœur : telle est la parole de la foi que nous vous
prêchons.

9. Parce que si vous confessez de bouche que Jésus
est le Seigneur, et si vous croyez de cœur que Dieu
l'a ressuscité d'entre les morts, vous serez sauvés.

10. Car il faut croire de cœur, pour obtenir la
justice; et confesser la foi par ses paroles, pour obte-
nir le salut.

11. C'est pourquoi l'Écriture dit : Tous ceux qui
croient en lui ne seront point confondus.

12. Parce qu'il n'y a point en cela de distinction
entre le Juif et le Grec; puisque tous n'ont qu'un
même Seigneur, qui répand ses richesses sur tous
ceux qui l'invoquent.

13. Car tous ceux qui invoquent le nom du Seigneur
seront sauvés.

14. Mais comment l'invoqueront-ils, s'ils ne croient
point en lui? et comment croiront-ils en lui, s'ils n'en
ont point entendu parler? et comment en entendront-
ils parler, si personne ne leur prêche?

15. Et comment y aura-t-il des prédicateurs, s'ils
ne sont envoyés? Selon qu'il est écrit : Que les pieds
de ceux qui annoncent l'Évangile de paix sont beaux,
de ceux qui annoncent les vrais biens!

16. Mais tous n'obéissent pas à l'Évangile. C'est
ce qui a fait dire à Isaië : Seigneur, qui a cru ce qui
nous a entendu prêcher?

17. La foi donc vient de ce qu'on a entendu; et on
a entendu, parce la parole de Jésus-Christ a été
prêchée.

18. Mais je demande : Ne l'ont-ils pas entendue?
Qui certes, leur voix a retenti par toute la terre, et
leur parole s'est fait entendre jusqu'aux extrémités du
monde.

19. Sed dico : Numquid Israel non cognovit? Pri-
mus Moyses dicit : Ego ad emulationem vos adducam
in non gentem; in gentem insipientem, in iram vos
mittam.

20. Isaias autem ait, et dicit : Inventus sum à
non querentibus me; palam apparui eis qui me non
interrogabant.

21. Ad Israel autem dicit : Totà die expandi ma-
nus meas ad populum non credentem et contradicen-
tem.

ANALYSIS.

Prosequitur et arguit Apostolus rationem, quam cap. 9,
r. 30, dedit de Judæorum à justitia casu, ob infidelita-
tem suam; sed ne vel eos jam offenderet ob dicta, vel
offendat ob dicenda,

Initio hujus cap. suum rursus in illos affectum, sum-
me in eorum salutem ardens desiderium patefacit; lan-
dat eos ob zelum, excusat et ignorantiam.

§ 5. Zelum suum legem justitiam, eique morali-
tatis adherent, quia ignorant veram et internam justi-
tiam, quam Deus dat per fidem; et quia ignorant Chris-
tum esse legis scopum, justitiæ fontem, à quo hau-
rienda omnis vera Dei justitia, r. 4.

§ 5. Ex ipso Moyse probat hujus justitiæ fidei ex-
cellentiam, hancque justitiæ externæ factorum justitiæ
anteponi debere, utpote faciliorem et utiliorem, r. 6, 7, 8.

§ 9. Omnia hujus justitiæ christianæ officia ad duo
reducit : ad fitem cordis, et ad confessionem oris. Hæc
duo justitiæ et salutem conferunt omni indiscrimina-
tione homini fidei, Judæis nisi vel gentilibus, r. 10, 11, 12, 13.

§ 14. Idèò omnibus annuntianda, reverè fuerunt
annuntiata; omnes audierunt, sed non omnes obedi-
erunt; plurimi gentiles crediderunt, plerique Judæi con-
tradixerunt; et hæc est eorum perditionis causa, r. 15,
16, 17, 18, 19, 20, 21.

PARAPHRASIS.

1. Fratres, hæc cum maximo animi mei dolore lo-
quor, quia propensus est in illos animi mei affectus,
et vehemens est mentis illorum salutem deside-
rium; unde pro illis assidue obsecro, ut respiciant et
salventur.

2. Illorum equidem incredulitatem non excuso :
hoc tamen illis testimonium perhibeo, quòd aliquo
Dei studio et zelo ducuntur, sed non secundum scien-
tiam necessariam ordinato.

3. Quia enim ignorant veram justitiam, quam Deus
dat per fidem, hinc sine legali justitiæ moribus adhe-
rent, justitiam verò Dei repellunt.

4. Ignorantes quòd Christus sit legis Mosaicæ finis,
et omnis justitiæ fons, ex quo per fidem haurienda
sit justitia à quocumque fidei.

5. Utraque tamen justitiam distinxit Moyses, et
justitiæ fidei palmam dedit; in Levitico enim 18, de
justitiæ legali scribens, dixit : Custodie leges meas,
utque justitiam, quæ qui fecerit homo, vivat in eis. Quibus
verbis duo significat : primum, quòd ad illam justiti-
am legalem habendam, multa sint facienda, quæ fe-
cerit, etc.; secundum, quòd inus justitiæ merces sit
tantum temporanea, vivat in eis.

6. De justitiâ verò quæ per fidem datur, scribens
Deuter. 30, ait : Ne dixeris in corde tuo : Quis in
celum ibit, Christum inde deducetur?

7. Aut quis ad inferos descendet, Christum à mortuis
revocaturus? non opus est ut de hoc sis sollicitus.

8. Sed audi quid Scriptura dicat : Rex tibi facilis
est et ad manum, nec alibi querenda quam in corde et
ore tuo; sufficit enim si credas et confitearis, quòd
reverè Christus de caelo descendit, et à mortuis res-
urrexit; ad hæc pauca revocatur Evangelium quòd
predicamus.

9. Quia si corde credas, et ore confitearis Filium
Dei Dominum Jesum, pro te incarnatum et mor-
tuum, atque resuscitatum, salvus eris, hic à peccatis
per justificationem, aliquando ab omni miseriâ per
gloriam.

10. Interna enim cordis fides requiritur, ut quis sit
justus; externa verò fidei professio necessaria est,
ut quis sit salvus.

11. Hoc ex Isaiâ probari potest, dicit enim : Qui-
cumque credit in illum, non perdetur.

12. Cùm dicat : Omnis, quicumque, sanè tollit omne
discrimen, sive Judæi, sive Græci : Deus enim ex
æquo omnium Dominus est; cuius bonitas exherbat
in omnes qui verè et sincerè illius opem implorant,
juxta illud quòd ait Propheta Joel :

13. Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini,
salvus erit.

14. Cùm autem prius sit credere quam invocare,
quomòdò invocabunt eum in quem non crediderunt?
aut quomòdò credent ei de quo non audierunt? quomòdò
audient, nisi sint qui predicant ignotum?

15. Quomòdò verò predicabunt præcones, nisi
missi sint ab eo cuius est Evangelium. Reverè Chris-
tus apostolos suos in omnem terram misit, sicut pre-
dictum est ab Isaiâ, dicente : Quam gratus est adven-
tus Evangelii præconum, pacem è bona nobis à Chris-
to procurata annuntiantium!

16. Sed, inquit, cùm ad omnes missi sint apo-
stoli, cùm gratus sit eorum adventus ob bona quo
annuntiant, cur ergo non omnes, sed valde pauci cre-
dunt et obediunt Evangelio? — Resp. id mirum vi-
deri non debere, cum ab Isaiâ predictum fuerit, di-
cente in apostolorum personâ : Domine, quis credidit
sermonibus nostris?

salutem, possunt tunc et secrè Deo dicere : Si de-
cujmur, à te decepti sumus ?

Sed, inquit, ex adverso hujus sententiæ stat S.
Augustinus, quem in his questionibus ducem sequi
testantur Romani pontifices et concilia. — Respondeo
primò id à multis negari, et contraria loci opinioni
testimonia, ex sancto Augustino afferri. Respondeo
secundò, dato, non concessio, quòd hæc fuerit opinio
S. Augustini, non omnia quæ in refellendis hæreticis
à D. Augustino sunt proposita, de fide existimata
fuisse ab eis, qui doctrinam ejus maximè commenda-
runt, sanctis pontificibus et conciliis; sed alia tan-
quam de fide desinuerunt, alia probabiliter dicta arbitra-
ri sunt; de quibus libera posteritati judicia relique-

CAPUT X.

1. Fratres, voluntas quidem cordis mei et obsecratio ad Deum, sit pro illis in salutem.
2. Testimonium enim perhibeo illis, quòd emulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.
3. Ignorantes enim justitiam Dei, et sumi querentes salutare, iustitiam Dei non sunt subieci.
4. Finis enim legis Christus, ad justitiam omni crediti.
5. Moyses enim scripsit quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivat in eâ.
6. Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit : Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendet in celum? id est, Christum deducere;
7. Aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum à mortuis revocare.
8. Sed quid dicit Scriptura? Propè est verbum in ore tuo, et in corde tuo; hoc est verbum fidei, quòd predicamus;
9. Quis si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quòd Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris.
10. Corde enim creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem.
11. Dicit enim Scriptura : Omnis qui credit in illum non confundetur.
12. Non enim est distinctio Judæi et Græci : nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum.
13. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit.
14. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient, sine predicante?
15. Quomodo verò predicabunt, nisi mittantur sicut scriptum est : Quàm speciosus pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!
16. Sed non omnes obediunt Evangelio : Isaias enim dicit : Domine, quis credidit auditui nostro?
17. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.
18. Sed dico : Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.

runt. Quòd manifestè declarat Coelestinus papa, qui, postquam Pelagianæ heresim capta damnavit, sic concludit : Profundiores, difficilioresque partes occurrentium questionum, quas latius pertractant, qui hæreticis resisterunt, sicut non audent contentum, ita non necesse habemus astruere. In eo autem profundiorum questionum genere, reponi sanè potest hæc de prædestinatione controversia.

Utraque igitur opinio probabilis, et cuius illi Romani pontificis sententiæ permittitur quam voluerit amplecti; sed quæcumque amplectamur, trepidi et humiles amplectamur, scientes, et plèné persuasi, quoniam inscrutabilia sunt judicia Dei.

CHAPITRE X.

1. Certainement, mes frères, je sens dans mon cœur une grande affection pour le salut d'Israël, et je le demande à Dieu par mes prières.
2. Car je puis leur rendre ce témoignage, qu'ils ont du zèle pour Dieu; mais leur zèle n'est point selon la science.
3. Parce que ne connaissant pas la justice qui vient de Dieu, et s'efforçant d'établir leur propre justice, ils ne se sont point soumis à la justice de Dieu.
4. Car Jésus-Christ est la fin de la loi pour justifier tous ceux qui croient en lui.
5. Or Moïse dit, touchant la justice qui vient de la loi, que celui qui en observera les ordonnances y trouvera la vie.
6. Mais pour ce qui est de la justice qui vient de la foi, voici comme il en parle : Ne dites point en votre cœur : Qui pourra monter au ciel? c'est-à-dire, pour en faire descendre Jésus-Christ.
7. Ou, qui pourra descendre au fond de la terre? c'est-à-dire, pour rappeler Jésus-Christ d'entre les morts.
8. Mais que dit l'Écriture? La parole n'est point éloignée de vous; elle est dans votre bouche et dans votre cœur : telle est la parole de la foi que nous vous prêchons.
9. Parce que si vous confessez de bouche que Jésus est le Seigneur, et si vous croyez de cœur que Dieu l'a ressuscité d'entre les morts, vous serez sauvés.
10. Car il faut croire de cœur, pour obtenir la justice, et confesser la foi par ses paroles, pour obtenir le salut.
11. C'est pourquoi l'Écriture dit : Tous ceux qui croient en lui ne seront point confusés.
12. Parce qu'il n'y a point en cela de distinction entre le Juif et le Grec, puisque tous n'ont qu'un même Seigneur, qui répand ses richesses sur tous ceux qui l'invoquent.
13. Car tous ceux qui invoquent le nom du Seigneur seront sauvés.
14. Mais comment l'invoqueront-ils, s'ils ne croient point en lui? et comment croiront-ils en lui, s'ils n'en ont point entendu parler? et comment en entendront-ils parler, si personne ne leur prédiche?
15. Et comment y aura-t-il des prédicateurs, s'ils ne sont envoyés? Selon qu'il est écrit : Que les pieds de ceux qui annoncent l'Évangile de paix sont beaux, de ceux qui annoncent les vrais biens!
16. Mais tous n'obéissent pas à l'Évangile. C'est ce qui a fait dire à Isaië : Seigneur, qui a cru ce qui nous a entendu prêcher?
17. La foi donc vient de ce qu'on a entendu; et on a entendu, parce la parole de Jésus-Christ a été prêchée.
18. Mais je demande : Ne l'ont-ils pas entendue? Qui certes, leur voix a retenti par toute la terre, et leur parole s'est fait entendre jusqu'aux extrémités du monde.

19. Sed dico : Numquid Israel non cognovit? Primus Moyses dicit : Ego ad emulationem vos adducam in non gentem; in gentem insipientem, in iram vos mittam.

20. Isaias autem ait, et dicit : Inventus sum à non querentibus me; palam apparui eis qui me non interrogabant.

21. Ad Israel autem dicit : Totà die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem.

ANALYSIS.

Prosequitur et urget Apostolus rationem, quam cap. 9, r. 30, dedit de Judæorum à justitia casu, ob infidelitatem suam; sed ne vel eos jam offenderet ob dicta, vel offēdat ob dicenda,

Initio hujus cap. suum rursus in illos affectum, summe in eorum salutem ardens desiderium patefacit; laudat eos ob zelum, excusat et ignorantium.

§ 5. Zelant suum legem justitiam, eique mordicis adherent, quia ignorant veram et internam justitiam, quam Deus dat per fidem; et quia ignorant Christum esse legis scopum, justitiæ fontem, à quo haurienda omnis vera Dei justitia, r. 4.

19. Et Israël n'en a-t-il point en aussi connaissance? Moïse a dit le premier : Je vous rendrai jaloux d'un peuple qui n'est pas mon peuple, et je ferai qu'une nation insensée viedra l'objet de votre indignation.

20. Mais Isaië dit hautement : Ceux qui ne me cherchaient pas m'ont trouvé; et je me suis fait voir à ceux qui ne demandaient point à me connaître.

21. Et il dit contre Israël : J'ai tendu mes bras durant tout le jour à ce peuple incrédule et rebelle à mes paroles.

ANALYSIS.

§ 5. Ex ipso Moyse probat hujus justitiæ fidei excellentiam, hancque justitiæ externæ factorum justitiæ anteponi debere, utpote facilitatem et utilitorem, r. 6, 7, 8.

§ 9. Omnia hujus justitiæ christianæ officia ad duo reduci : ad fidem cordis, et ad confessionem oris. Hæc duo justitiæ et salutem conferunt omni indiscriminatum homini fidei, Judæis nisi vel gentilibus, r. 10, 11, 12, 13.

§ 14. Idèò omnibus annuntianda, reverè fuerunt annuntiata; omnes audierunt, sed non omnes obediunt; plurimi gentiles crediderunt, plerique Judæi contradixerunt; et hæc est eorum perditionis causa, r. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

PARAPHRASIS.

1. Fratres, hæc cum maximo animi mei dolore loquor, quia propensus est in illos animi mei affectus, et vehemens est mentis illorum salutem desiderium; unde pro illis assidue obsecro, ut respiciant et salventur.
2. Illorum equidem incredulitatem non excuso : hoc tamen illis testimonium perhibeo, quòd aliquo Dei studio et zelo ducuntur, sed non secundum scientiam necessariam ordinato.
3. Quia enim ignorant veram justitiam, quam Deus dat per fidem, hinc sine legali justitiæ mordicis adherent, justitiam verò Dei repellunt.
4. Ignorantes quòd Christus sit legis Mosaicæ finis, et omnis justitiæ fons, ex quo per fidem haurienda sit justitia à quocumque fidei.
5. Utraque tamen justitiam distinxit Moyses, et justitiæ fidei palmam dedit; in Levitico enim 18, de justitiæ legali scribens, dixit : Custodite leges meas, utque justitiam, quæ qui fecerit homo, vivat in eis. Quibus verbis duo significat : primum, quòd ad illam justitiam legalem labendam, multa sint facienda, qui fecerit, etc.; secundum, quòd inus justitiæ merces sit tantum temporanea, vivat in eis.
6. De justitiâ verò quæ per fidem datur, scribens Deuter. 30, ait : Ne dixeris in corde tuo : Quis in celum ibit, Christum inde deducitur?
7. Aut quis ad inferos descendet, Christum à mortuis revocaturus? non opus est ut de hoc sis sollicitus.
8. Sed audi quid Scriptura dicat : Rex tibi facilis est et ad manum, nec alibi querenda quam in corde et ore tuo; sufficit enim si credas et confitearis, quòd reverè Christus de caelo descendit, et à mortuis resurrexit; ad hæc pauca revocatur Evangelium quòd predicamus.

9. Quia si corde credas, et ore confitearis Filium Dei Dominum Jesum, pro te incarnatum et mortuum, atque resuscitatum, salvus eris, hic à peccatis per justificationem, aliquando ab omni miseriâ per gloriam.

10. Interna enim cordis fides requiritur, ut quis sit justus; externa verò fidei professio necessaria est, ut quis sit salvus.

11. Hoc ex Isaiâ probari potest, dicit enim : Quicumque credit in illum, non perdetur.

12. Cùm dicat : Omnis, quicumque, sanè tollit omne discrimen, sive Judæi, sive Græci : Deus enim ex æquo omnium Dominus est; cuius bonitas exherbat in omnes qui verè et sincerè illius opem implorant, juxta illud quòd ait Propheta Joel :

15. Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.

13. Cùm autem prius sit credere quam invocare, quomòdò invocabunt eum in quem non crediderunt? aut quomòdò credent ei de quo non audierunt? quomòdò audient, nisi sint qui predicant ignotum?

15. Quomòdò verò predicabunt præcones, nisi missi sint ab eo cuius est Evangelium. Reverè Christus apostolos suos in omnem terram misit, sicut predictum est ab Isaiâ, dicente : Quam gratus est adventus Evangelii præconum, præcè est bona nobis à Christo procurata annuntiantium!

16. Sed, inquit, cùm ad omnes missi sint apostoli, cùm gratus sit eorum adventus ob bona quoque annuntiant, cur ergo non omnes, sed valde pauci credunt et obediunt Evangelio? — Resp. id mirum videri non debere, cum ab Isaiâ predictum fuerit, dicente in apostolorum personâ : Domine, quis credidit sermonibus nostris?

47. Colligamus ex dictis à v. 34, quòd fides ex auditu habetur; auditus autem per quem natielur fides, id est prædicatione verbi Dei et Christi.

18. Sed vane à Judæis incredulis spero cur non credunt? an quia non audierunt, et illis prædicatione defuit? Imò verò in omnem terram exiit sermo prædicationis apostolorum; quomodo solas Judæos latet quòd per univèrsam mundum resonat?

19. Sed iterum ab eis querit: Numquid non cognoverunt et Evangelium ubique prædicari, et gentes per illud ad Deum converteri? Quinimo viderunt, sed illarum conversionem invaserunt, imitari vero noluerunt; utrumque à prophetis prædictum est.

Primum à Moysè, Deuter. 32. 21. in personam Dei in Judæos trahi sic loquente: Ego vos, o Judæi, qui repellitis Evangelium, ad invadendum, et in hanc in-

COMMENTARIA.

VERS. 1. — FRATRES, VOLUNTAS VOTUM CÆCUM ILLI... Græcè: boni voluntas, cæcus, voluntas. Quomam tristitia non dixit, et tristitia diuturna est, ut omnia inimicitie tollatur amplexio, multa inter preparatione, ait D. Cyrillusostomus. *Bona voluntas cordis mei, id est, propensus est in illos animus mei affectus, et vehemens est mihi desiderium ergo salutem ipsorum.*

ET OBSCURATIO AD DEUM FIT (A DEO) VNO ILLIS. Græcè, pro Israel, etc. id est, hinc pro eis obsecro, optans illis omnia bona, præsertim æterna. Ergo D. Paulus illis omnia bona, præsertim æterna. Ergo D. Paulus illis omnia bona, præsertim æterna. Ergo D. Paulus illis omnia bona, præsertim æterna. Ergo D. Paulus illis omnia bona, præsertim æterna.

D. Pauli charitas sit zeli pastoralis exemplar. Sic pastor oves suas in cædo gerat; errantibus commiseratur, pro ipsis orat, ipsas curat.

VERS. 2. — TESTIMONIUM ESUM PERHIBEO... Græcè, testor. Preterita verò paternæ reprehensiones laudibus miscet; sicque arguit quòd vitiosum est, ut laudet quod laude dignum est. Zelum habent, inquit, legis divitæ, sed non scientiâ necessariâ directum. Quia frequens est apud Christianos ille Judæorum zelus imprudens, et quanta mala perpetrat in Ecclesiâ! Quo ardentior est, eo periculosior, si per scientiam non dirigatur. Ut hæc vitiositas et pericula et mala, intellecto cur moderetur; æquus cum co-

VERS. 1. — Fratres, voluntas videtur cordi vobis, etc.; propensus animus vobis, et vehemens desiderium mihi est ergo Judæos, ut salventur. Unde erit et obsecro pro illis. Idque, ne putent ipsi hæc tristitia de ipsorum peccatis et repulsa à Christo no dixisse ex odio, sed potius ex commiseratione. Ita S. Chrysost., Theod. Quæres, quomodo pro illis orare se dicat, quos voluit à Deo reprobatos? Respondet: Gratulor non ut omnes salvæ fissent, sed ut aliqui ex illis, saltem in quoque die præcederent per ordines, et animam esse salvandos. Nominè enim omnino infanti reprobi erant. Ha capite sequentia, si quo modo, inquit, etc., et solvos faciam aliquos ex illis.

VERS. 2. — Testimonium enim perhibeo illis, etc.;

tabo per gentes, qui non fuerunt hactenus populus meus, et qui hactenus insipienter vixerunt, idola stultè colentes; sed quos ad salutem per Apostolos vocabo, et ob quorum conversionem ad indignationem concitabimini.

20. Insias autem Moysen secutus, Judæorum offensam non veritas, aperit dicit in personâ Christi; inventus sum per fidem à gentilibus qui mo non querebant; palam per Evangelii mei prædicationem apparui illis ipsis, qui non me, sed idola sua consueverant.

21. De Israele autem ideam Isaias in personâ Christi dicit: Toto die expandi manus meas ad populum incredulum, et obstinatè mihi contradicentem.

COMMENTARIA.

gnitione, et iuxta certa scientiæ et fidei principia, non secundum cæcos cordis, licet pii, sensus et motus.

VERS. 5. — IGNORANTES ESUM JUSTITIAM DEI... Probat eos zelum non habere secundum scientiam, quia enim ignorant veram et Deo probatam justitiam.

JUSTITIAM DEI, id est, quæ verè et coram Deo justè redduntur, et quam habemus per vivam fidem in Jesum Christum, hinc et sciam, id est, justitiam legis, seu quæ per legem et legalium observantiam habetur, et quæ coram hominibus justificat, studeat struere, il est, argere, stabilire.

JUSTITIA DEI NOS SENT SUBJECTI. Sive ergo justitia moralis adherentes Judæi, justitiam Dei reprobant; justitiam Dei, cujus fundamentum est fides in Jesum Christum, noluerunt colla sua humiliter subdere.

OBSERVATIO MORALIS.

Judæi ignorantes veram, internam et Deo gratiam justitiam, que oritur à fide, id est, à submissione nostrâ, Deo se nobis revelanti, et nos se vocant, salutem suam constitutere voluerunt in externa et legali illâ justitiâ, quam per externas observantias comparant; et quia justitiâ Dei viam non inveniunt, hinc à salute excedunt. Hæc quot Christiani, imò et religiosi Judæorum sum in externis observantis justitiam collocant; de Christo, salutis fonte, non cogitant; ad fidem, justitiæ principium, non attendunt; sicque in suis externis actionibus, fide et spiritu deservitis, confidentes, phantasticam, et non veram pietatem secundum errorem; q. d. : Judæi zelum errantem per legem Mosaicam tuentia habent, putant in se zelum Dei, sed errant; quia verè contra Dei honorem, et veritatem agunt, cum fidem et legem Christi, que verè lex Dei, oppugnant.

VERS. 5. — Ignorantes enim justitiam Dei, etc. Justitiam Dei Paulus intelligit eam, que nos facit justos, non coram hominibus, sed coram Deo; que sua est in reprobatissimis hominibus non Deo, per fidem Christi; sicuti Judæorum justitiâ sua erant in imperio legis coram hominibus. Unde eam Paulus vocat justitiam carnalem, id est, ex sensu et naturæ virtutis et legis operibus partem: hinc enim opponitur justitiâ Dei, id est, à Deo et Dei gratiâ proveniens. Pro non sum subjecti,

tatem et justitiam habent. Hanc timeamus Judæismum, et ut illum vitemus, ad Christum salutis fontem, oculis fidei attendamus continè; in ipso salutem queramus, non in nobis; spiritu fidelè et charitatis actiones nostras amineamus.

VERS. 4. — FINIS ENIM LEGIS CHRISTUS AD JUSTITIAM OMNI CREDENTI; id est, verè ignorant justitiam Dei: non Christiani, quem neci respondent, est finis, scopus et terminus, ad quem tendit et quasi manu ducit tota lex Mosaisca, ad veram justitiam per illum præstandam omni in illum credenti.

Lex itaque Judæos docebat justitiam in Christo querere, quia lex ipsa justificare non poterat; hinc ad Christum, Judæos, quasi manu ducebat, ut per illum, seu per fidem in illum, veram solidamque justitiam assquererent. At hoc ignorantes, in viâ remanserunt, ad terminum non pervenerunt; externæ legis justitiæ moralibus adherentes, veram et internam justitiam, quam Deus in fide et obedientiâ Christi constituit reprobant. Vide et in ne alibi justitiam queras, quæ in Christo, in fide et obedientiâ Christi.

Christus omnis omnino justitiæ fons est; nulla enim, nisi ab ipso, vera justitiâ fuit et in veteri et in novâ lege. Medium autem, seu canalis, quo fons ille, justitiam communicat: aut communicat, fides est; fides, inquam, non nuda et sola; sed que per dilectionem operatur; seu que spem, penitentiam, bona opera, quasi mater fecunda producit. Hoc itaque canali te fonti justitiæ frequenter adjuce, ut suam justitiam illi communicet. Crede in Christum, spera in Christum, dilige Christum; credens, sperans, diligens, obedi Christò, opera fere verè christiana.

VERS. 5. — MOYSES ENIM SCRIPSIT, QUOMAM JUSTITIAM... Græcè: Moyses enim scribit justitiam, que est ex lege; faciens ea homo, vivit in eis; Syr.: Siquidem Moyses ita descripsit justitiam, que est in lege; quòd qui ea pergerit, per ipso vivet. Duas v. 5, indicavit justitias: externam et internam, Judæicam et divinam; legaleam, que requirit opera legis Mosaiscæ; evangelicam, que fidem in Christum requirit; primæ moralibus adherent Judæi, secundam ignorant; legitur per Græcæ claris habent, non subdidit se, illi non obtemperant, q. d. : Quis Judæi suam justitiam ex lege quaesiverunt, hinc noluerunt se subdere fidei Christi, ac consequenter, nec verè justitiæ Dei. Hanc enim Deus in fide et obedientiâ Christi constituit.

VERS. 4. — FINIS ENIM LEGIS (EST) CHRISTUS, etc. Finis est scopus legis est Christus, quia tota lex ad Christum, quasi ad finem, terminum et scopum suum, referatur, tendit, dicit et vocat. Sensus est, Christum esse per quem lex impletur, et vera justitiâ acquiritur: quatenus quisque in eum credit ut propitiatorem, per ipsum Deus et peccatis remittit, et gratiam bene vivendi præstat, ad justitiam omnem eredit. Ut scilicet per fidem Christi omnes credentes in eum justitiam assquerant. Apostolus dum fidem nominat, etiam extera vult intelligi, quæ fides nominatè agenda: vel quòd eodem modo, ipse intelligit bonâ voluntate formatam.

VERS. 5. — Moyses enim scripsit (Levit. 18) quomam justitiam, etc., q. d. Paulus: Qui fecerit justitiam legis, justam, quòd legè præscriptam est, hic vivit in eâ; hoc est, hic non punitur morte, quam lex trans-

Moysen ipsum Judæis probat Apostolus quòd ignorarunt, nihilum justitiam internam ab externâ distinguere, et illam hæc esse et faciliorem et perfectiorem.

1° Per verba Moysis ostendit justitiæ legalis conditionem; Moyses enim de justitiâ legalis scribit, dicit, Levit. 18, 5: Custodite leges meas atque jussiones, quæ faciunt homo, vivet in eis, id est, non punitur morte temporalis, quam lex suis transgressibus intulit; vel, vivit in eis, pervivet, longævius erit, vitâ vivet longâ et prosperâ. Ecco merces justitiæ factorum.

Duo itaque significantur in his verbis: Primum, quòd ad legaleam justitiam habendam, multa factenda erant, quæ fecerit homo; secundum, quòd hujus externæ et legalis justitiæ merces sit vita tantum temporalis, longâ et prosperâ.

VERS. 6 ET 7. — QUO AUTEM EX FIDE EST JUSTITIA, SIC DICIT... 2° Per eundem Moysen ostendit justitiæ fidei conditiones, faciendam nempe et utilitatem: facilitatem, quia prope est in ore et in corde; utilitatem, quia salutem conferat æternam. Ut facilitatem fidei probet, Evangelio applicat verba Moysis Deuter. 30, 12: Mandatum quod ego præcipio tibi hodie, non arduum est, neque prescæ positum, neque in caelo ætatum, ut possis dicere: Quis nostrum valet ad eum ascendere, ut deferat illud ad nos?

Quod Moyses dixit de mandato legis, hoc Apostolus attribuit Christo, et conveniunt, ait D. Thomas, quia Christus est verbum Dei, in quo sunt omnia Dei mandata.

Sensus ergo accomodatius hic agnoscendus est, quo Apostolus justitiam fidei facilem esse declarat; neque enim ad illam habendam opus est, vel in caelum ascendere, vel ad inferos descendere.

Quia res difficiles significantur similitudine ascendens in caelum, et descendens ad inferos; hinc Apostolus, ut significet fidem non esse rem difficilem, dixit: Ne dixeris in corde tuo... Quis in caelum ibit, ut Christum inde faciat descendere? aut quis ad inferos descendat, ut Christum à mortuis ad vitam inferi redimat? non opus est, inquam, ut de hoc sis sollicitus, aut labores; sufficit tibi ut credas quòd reversi de caelis descendit, et à mortuis resurrexit, et hoc utrumque præscriptis suis sæpè intulit; vitæque vitâ temporali, prosperâ, quam lex servavitibus se promittit, Ezech. 20: q. d. : E contrario verò qui fidei Christi simpliciter fuerit, hic vivet vitâ justitiæ in hoc mundo, et in futuro vivet vitâ salutis, gloriæ et libertatis æternæ.

VERS. 6, 7. — Quo autem ex fide est justitiâ, sic dicit... Qui quis descendat in abyssum? etc., Græcè, à mortuis rediret. Sensus est: Ne dicas, à te certitudinem fidei, et ad justificationem equè est Christo presentem, et ad vitæque, quæque aspectu et presentia sanetur et justificetur? Itaque ipso vel corde vel infero invocamus? Non patuit hæc à te peti, propius enim et facilis justificaboria quam modus est, si in Christum credas mortuum et resuscitatum; vitâ salutem; et tibi, ac que illi non profuerit; D. d. : Ne dicas, à te dicit, legi servare, hæc servavit hæc vitæ est et plura; fides et justitiâ Christi quæ dem salutem præstat, sed obscura est et remota. Nam erras et falleris: non enim ita se res habet, quia, ut sequitur

confitearis, ita ut corde tantum et ore indigeas.

VERS. 8. — *Sed quid dicit Scriptura? Propè est verbum...* Quod de lege dixit Moyses, hoc D. Paulus transfert ad fidem quâ justificamur. *Propè est...* Res tibi facilis est et ad manum, nec alibi querenda quam in corde tuo et in ore tuo, ut scilicet corde credas, et ore confitearis Dominum Jesum Christum.

Secundum Moysen hæc verba significant opus esse tantum et lex legatur et corde retineatur; secundum D. Pauli applicationem, ut Evangelium Christi corde credamus et ore confiteamur.

Hoc est, tale est, inquit, verbum fidei; ad hæc pauca revocatur Evangelium, quoniam nos apostoli predicant, et Judæis et gentibus: ut scilicet credas et que per fidem cognoveris faciendo, opere perficias.

Quia si confitearis in ore tuo... si corde credas et ore confitearis Filium Dei pro te incarnatum, mortuum et resurrexerit, salvus eris, hic à peccatis per justificationem, aliquando ab omni miseria per glorificationem.

Nota quod hic solius resurrectionis fit mentio, quia articulus ille, quasi terminus aliorum, eos supponit et complectitur.

Hic completa videtur antithesis v. 3. inchoata inter externam et legalem iustitiam per opera, et internam Dei iustitiam per fidem; illa difficilis, hæc facilior; illa perim utilis, hæc utilis et nunc et in æternum: unde concludit divus Chrysostomus: vides quomodo Judæos omni venia privet, qui acceptantes quod gravior est et inefficax, negligunt quod leno est, et illos salvare potest.

VERS. 10. — *Corde enim creditur ad iustitiam...* fides enim cordis necessaria est ut quis sit iustus; interna tunc ipse fides est id primum quo justificatur homo.

ORE AUTEM CONFESSIO FIT AD SALUTEM, id est, externa autem fidei professio necessaria est ut quis sit salvus, juxta quod Christus ait in Evangelio: *Qui me confessum fuerit...* et ego confitebor eum..., Math. 10.

VERS. 8. — *Sed quid dicit Scriptura? Propè est verbum (iustitiae et salutis) in ore tuo, etc.* Porro verbum fidei dicit, vel Evangelium quo fides in Christum, annuntiat, vel fidem ipsam, de qua dicitur: Fides quam professus est et necessarium ad iustitiam consequendum, reversa est ejusmodi, videlicet prope te, in ore et corde. Magis ad manum est omnibus iam Evangelium et fides Christi, quam olim fuerit lex Moysi: ita ut fidem hæc omnes facillime corde; id est, mente, complecti, et ore proloqui, itaque justificari et salvari possint.

VERS. 9. — *Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum...* nam, inquit, si ore confessus fueris Dominum Jesum descendisse de caelis, et hominem factum. Hæc pars opponitur illi dubitationi: Quis ascendit in caelum, ut Christum deificet? Quoniam absolute potest accipi ista pars, et quidem melius, si fallor, hoc modo: Si confitearis ore tuo Jesum esse Dominum, quomodo dicit I Cor. 12: *Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto*, hæc enim sensum expressit ex lectio, quam recitant Hieronymus et Augustinus: quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Jesus. Et si tunc, si Dominus est, quantum confiteri oportet: igitur de caelo descendit. Ad hoc enim descendit, ut hominem redimeret, et ipso redemptione

Et qui me arduerit... hunc Filius hominis erubescet, Luc. 9.

OBSERVATIO MORALIS
in vers. 9 et 10.

Omnia religionis officia in his duobus comprehenduntur: corde credere, ore et opere confiteri. Interiora in fide, quæ cæterorum basis est, continentur exteriora in confessione, quæ fit ore et opere. Fides cordis Deum intus honorat, confessio exterius: et quia intus et exterius cum debemus honorare, hinc non sufficit credere, sed præterea necesse est internam fidem exhibere lingua, manibus, vitâ. Qui Christum Dominum erubuit, Christo servire indignus est, multo magis cum ipso regnare.

ALIA OBSERVATIO MORALIS
in vers. 6, 7, 8.

Incarnatio, mors et resurrectio Christi præcipua indicantur fidei nostræ objecta; at ibidem indicatur quod nobis necessarium non sit ea mysteria penetrare, sed Deo nobis illa revelanti credere. Certus sum et scio quod Deus potest facere quod non valeo capere; credo itaque quicquid revelavit Deus, quantumcumque meum superet captum; nihil, sicut et Tertullianus, credibile, quia incredibile; non pudendum, quia pudendum. Sicut Abraham in *apertum contra apertum creditur*, ut fieret pater fidei, sic in fidem contra fidem nihil credendum est, ut sim spiritualis Abrahæ filius.

VERS. 11. — *Dicit enim Scriptura: Omnis qui credit...* Probat ex Scripturâ quod omnis qui, ut explicatum est, credit, salvus erit; et, quod v. 4 dicit, Christum justificare omnes credentes. Hæc verba enuntiantur ex Isaïâ, 28, 16. Non convalescet, id est, expectatione sua non frustrabitur, sed speratam assequitur salutem. Fides est spes nostræ fundamentum, omnis homi cælestis radix, nostræ salutis basis et substantia, hypostasis; hinc à Deo continue petenda.

nis jure Dominus ejus esset. Et in corde tuo credideris, quid Deus illum suscitavit à mortuis. Opponitur hæc pars alteri dubitationi: Quis descendit in abyssum, ut Christum à mortuis revocet?

Salvus eris, Græcè, salvaberis, id est, salutem consequeris, velut jam ex fide, et confessione fidei iustitiam adeptus, quæ perducit ad salutem.

VERS. 10. — *Corde enim creditur ad iustitiam, etc.* q. d.: Fides cordis valet et necessaria est ad acquirendam iustitiam: professio vero illa, quæ fit ore, vana est, et necessaria est ad iustitiam hanc consequendam, et augendam, et consequenter ad salutem æternam promerendam et consequendam. Corde, id est, mente et voluntate, licet enim fides sit actus intellectus, tamen ob ejus invidiam actusque difficultatem, necessarius est concursus et imperium ipsi voluntatis, quo intellectui imperet, ut tam obscuro et difficilia credat; eoque actus hic fit liber et meritorius.

VERS. 11. — *Dicit enim Scriptura (Isaïâ 28): Omnis, etc.* Non pudebit, non frustrabitur sua fide et spe, sed iustitiam et salutem speratam omnino assequetur. Credentem, intelligit obedientem, id est, eam voluntate faciendum ea quæ fides Christi prescribit.

VERS. 12. — *Non enim est distinctio...* Instat et explicat quod generatim Isaïas dixit: *Omnis, Græcus sit vel Judæus, dummodo crediderit*, quia Deus jure creationis Dominus est omnium, et aliunde abundat bonitate et misericordiâ in omnes; hinc neminem credentem, et in se confidentem repellit à salute.

VERS. 13. — *Omnes enim quæcunque invocaverint...* Sumuntur hæc verba ex Joël. 2, 32, et hic in sensu mystico intelliguntur.

Nota quod salutem hic invocationi tribuat, quam supra fidei tribuit. Sicut autem supra sub nomine fidei intellexit professionem fidei, et consequenter bona opera, sic credere Christo et ei obedire, ita sub invocatione intelligit invocationem cum debita fide, spe, contritione et charitate: alioquin Turcæ, hæretici, et impii Christiani per salam Dei invocationem salvarentur. Quam potens et dives est oratio, in cujus manibus sunt omnes Dei divitiæ! *Petite et accipietis...* et omnis quicumque invocaverit, etc. Quasi tota religio Deique cultus in oratione continentur, fides, spes, charitas. Fides orat, ait D. Augustinus, est radix orationis, et oratio quasi primus fidei bos et fructus. Spes orationem fœdit; claritas accendit et meritum tribuit. Omnis qui sic cum fide, spe et charitate oraverit, salvus erit. Talis oratio est religionis anima; homines Deo necesse, ut Deo cultum debitum exhibeant, et à Deo gratias necessarias recipiant. Domino Jesu, deo nos orare: *Pater noster*, etc.

VERS. 14 et 15. — *Quomodo ergo invocabunt...* quomodo veni predicabunt, etc. Occasione accepta eorum quæ dixit de salute promissâ omnibus Deum invocantibus, Apostolus summâ gentilibus prædicationem iustitiam, sibi reddit rationem cur gentibus prædicet; gradatim ascendit ab invocatione ad fidem; à fide ad auditum; ab auditu ad prædicationem; à prædicatione ad missionem: ita ut missio sit basis et fundamentum salutis nostræ. Sine missione non fit prædicatione, sine prædicatione non est auditus, sine auditu non est fides, sine fide non est invocatio, nec adoratio, nec cultus Dei.

Tunc à primo ad ultimum relinquit colligendum

VERS. 12. — *Non enim est distinctio Judæi et Græci.* Ubiq. Apostolus in verbis Isaïæ vocem, *Omnis*, q. d.: Omnes sive Judæus, sive Græcus, qui credit in Christum, hic salvus erit. Deus enim in negotio iustitiæ et salutis non distinguit, non curat, an Judæus sis, an Græcus, id est, gentilis.

Non idem Dominus omnium, dicit in omnes, qui invocant illum. Dives, id est, affluens, liberalis, munificus, et copiose suus gratias, suoque dona largiens.

VERS. 13. — *Omnes enim, etc.* Græcè, *salvaberis*. Hinc servitium erat Paulus ex Joël, cap. 2. Invocare nomen Domini est cum cui Dominus se Deus innotuit, orare pro salute obinenda. Sed invocationem intellige præcedentem ex fide. Ad hæc igitur invocationem pertinent omnes orationes, quibus à Deo per Christum petatur salutaria bona vel remissio peccatorum, gratia, justitia, tentationum victoria, perseverantia, vita æterna.

VERS. 14. — *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt?* q. d.: Quomodo invocabunt Deum, quasi Dominum, et autorem salutis, omnique boni, in quem non credunt?

quod Deus, cum sit omnium Dominus, dives bonitate in omnes, omnique salutem volens, apostolos suos ad omnes gentes miserit, ut eis summi prædicent Evangelium, cui credant; ut invocent, justificentur, et salvæ fiant, et consequenter se Dei jussu esse prædicatorem gentium. Sicut scriptum est: *Quam speciosus est Sabaudium videtur: Revera missi sunt, et prædicaverunt, sicut scriptum est...* Isaï. 52, 4: *Quoniam apostoli, id est, quam gratus et suavis adventus Evangelii precorum, pacem et bona per Christum nobis procurata, suis auditoribus annuntiantium; nempe peccatorum remissionem, reconciliationem cum Deo, gratiam et dona Spiritus sancti, et infinita alia bona etiam corporalia, miraculis comprobata, quibus etiam etiam à Deo missos.*

Hinc necessaria colligitur missio divina, que duplex est: ordinaria, que fit auctoritate eorum qui Dei vires gerunt, scilicet Christi vicariis, episcopis; extraordinaria, que fit immediate à Deo per inspirationem internam, qualis fuit missio prophetarum. Hæc missio debet prohari signis et certis argumentis.

D. Thomas ait quod hujus missionis extraordinariæ signa sint aliquando S. Scripture auctoritas; ita D. Joannes interrogatus quis esset, dixit: *Ego rex claustrorum...* sicut dixit Iulianus; abipando rei veritas, que annuntiat; aliquando miracula. Adhuc tamen non sufficere prodigia, et probat ex Iteuter. 15.

Hinc discit primo quomodo magnificandam verbi divini ministerium, à quo pendet mundi salus; secundo quanto respectu audiendum Dei verbum, sive à prelati, sive ab eis quos mittunt, cum Deus ipse nobis per nos loquitur, et in Dei nomine nobis illud annuntiat; tertio quanto studio, quantaque gravitate annuntiandum sit illud verbum à prædicatoribus, qui Dei vires gerunt, ipsiusque omnipotentis mandata declarant.

VERS. 16. — *Sed non omnes credunt...* Græcè, *non crediderunt*. Occurrit objectioni: Si missi sunt, si

Ant quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem credent nisi predicanti? id est, quomodo audient de eo in quem credunt, si nemini sit, qui eis annuntiet? ac si dicat, non id fieri posse. Ex eo quod Deus per Jochem omnibus se invocantibus salutem promiserit, colligit Apostolus omnibus gentibus prædicandum esse Evangelium.

VERS. 15. — *Quomodo ergo predicabunt, nisi mittantur?* scilicet, à Deo, vel Christo. Multi quidem prædicant non missi, de quibus apud Jerolimam Dominus, *Non mittam eos, et ipsi corruent*; et tales habet plurimos seculum hæreticorum, sed licet ex legitimo nemo prædicet nisi legitime missus, quomodo mitti soleat principum legati cum mandatis.

Sicut scriptum est (Isaïâ 52): *Quoniam speciosus pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona?* q. d.: Quam pulchre, suavis et gratus erit adventus, et discursus annuntiantium Evangelium, ejusque bona et læta munia, scilicet pacem cum Deo, gratiam, iustitiam, et salutem! Sed, quam ergo et accepti erunt auditoribus suis apostoli, hæc bona hominibus per totum orbem annuntiantes et evangelizantes?

VERS. 16. — *Sed non omnes credunt Evangelio.* At

predicaverunt, si tam speciosi sunt pedes evangelizantium, cur ergo non omnes obediant Evangelio? — Respondet illi predictum fuisse ab Isaia, et ideo mirum videri non debere, si plerique suis vitis aut Judaismo affixi, Evangelium respiciant, eo suam duritiam non credant. Isias igitur in apostolorum personâ loquens, dicit: *Domine, quis erodit sermonibus, quis à nobis audiverunt? quasi diceret: Valde pauci, audiant nostro? sermoni à nobis audito. Idem Dei verbum emoluit et indurat, sensitificat et dicitur: sicut idem solis calor terram emoluit, lutum indurat, Emoluit, Dominus, cor meum, ad verbum fidem.*

Vers. 17. — *Pauci fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi, Græc. Dei: Syr. Dei.* Ex citatis Isaiæ verbis inferri quod jam dixerat v. 14, fides esse ex auditu et prædicatione verbi Christi, seu Græc. *verbi Dei*, facta per apostolos à Christo missos quasi legatos; seu potius ex dictis à v. 14 colligitur quod fides ex auditu nascatur: intellige primum in auditibus; secundo occasionaliter fides enim est gratiam Dei donum, quod à solo Deo infunditur animæ.

Vers. 18. — *Sed dico: Numquid Israel non audiverunt...?* Ex principio proxime posito inferri inexcusabiles esse Judæos; an non audiverunt? an defuit illis prædication? Imò verò in omni terra, etc. Quod de cæcis in sensu literali dicitur Prophecia, hoc de apostolis in sensu mystico dicitur Apostolus, quasi diceret: Numquid solos Judæos laiet, quod per omnem terram resonat?

Paulatim impletum est hoc Davidis vaticinium, sed sufficienter ab Judæorum condemnationem impletur erat. B. Pauli temporibus; tunc enim in illustrioribus viribus apostoli et prædicaverunt et miracula fecerunt; et inde tantarum rerum fama ad omnes terras, in quibus habitabant Judæi, pervenerat.

D. Thomas occasione hujus vaticinii Davidis petit quid sentendum sit de his qui de fide nihil audiverunt. — Respondet illos habere quidem excusationem de peccato infidelitatis, damnandos tamen ob peccatum originale et alia peccata quæ addiderunt. Adhuc quod non omnes, imò verò pauci, hæc hæc amnis quæ Evangelii nomine significatur, quævis audita, fide recipiant. Causam esse quod multi suis vitis, aut suo Judaismo affixi, nulli credere et obedire Evangelio, idcirco oculos, aures et animam avertunt ab hæc specie et pulchritudine Evangelii, et evangelizantium.

Isaias enim dicit: Qui per de Judæis, cap. 53) Dominus, quis erodit sermonibus, quis à nobis audiverunt? quasi dicitur: Valde pauci, audiant nostro? sermoni à nobis audito. Idem Dei verbum emoluit et indurat, sensitificat et dicitur: sicut idem solis calor terram emoluit, lutum indurat, Emoluit, Dominus, cor meum, ad verbum fidem.

Vers. 17. — *Ergo fides ex auditu, etc.*, puta per prædicationem apostolorum, qui quasi legati missi à Christo, eius verbum prædicant.

Vers. 18. — *Sed dico, numquid non audiverunt? q. d. : Vixi fidem debere nasci ex auditu, auditum au-*

si fecissent quod in se est, Dominus eis secundam suam misericordiam providisset, eis mittendo Iudæi prædicatorem, sicut B. Petrum misit Cornelio, B. Paulum Macedonibus; hoc tamen, inquit, quod faciunt quod in se est, ex Deo est, ipsorum corda movente.

OBSERVATIO MORALIS.

Judæi inexcusabiles sunt Christiani, apud quos continue resonat verbum Dei, et ei tamen vel non credunt, vel non obediunt; aure corporis audiunt, aure cordis non recipiunt.

Duplex est auditus verbi Dei: internus, externus; hic fit aure corporis per externam prædicationem: ille fit aure cordis per consensum datum gratiæ Dei, cordis postea aperiunt. Plerique audiunt ore corporis verbum Dei, sed non audiunt ore cordis, ei non obediunt; imò factis et moribus contradicunt. Auditus externus erit contradicendum commendatio, Domine Jesu, da mihi cordis auditum, cordis docilitatem, obedientiam verbo tuo, voci gratiæ et sanguinis tui.

Vers. 19. — *Sed dico: Numquid Israel non cognovit...?* Hæc interrogatio Judæos urget, et eos inexcusabiles ostendere pergit, eo quod non tantum audiverunt, sed et gentes per verbum Dei conversas viderunt; et illorum conversionem tantum abest ut imitatio simi, quinimo invident, et ex invidia induratissimi sunt in incredulitate sua; et hæc invidia et induratio reddunt eos inexcusabiles. Ostendit autem hæc Judæorum culpam à Moyse prædictam Deuter. 32, v. 21: *Ego vos...*, id est, gentium populum, qui hæc invidia non fuit populus meus, et qui vixit insipienter, infida stultè adorando, sic efferam Evangelii mei prædicationem, ut vobis evadant insidendi; et vetera prævidet, et vobis prædico quod ex illorum conversione ad emulationem et indignationem concitabimini. Hæc autem invidia et emulatio notitiam præsupponit: quomodo enim qui ob Evangelium invident alios, illud non cognoverunt?

Quot Christiani Judæos in hoc imitantur, subque in sanctos invidia damnabiliores evadunt? Certe Dei sui mores et vitia contradicunt, et ob hoc tantum debere nasci ex prædicatione verbi Dei et Christi: jam verò, vel qui verò dico, et interrogo, numquid non de facto hæc auditum habuerunt, numquid non audiverunt Evangelium omnes gentes? q. d. : *Omnia audiverunt, id est, partim audiverunt, partim audierunt, et in suis orbibus terræ verba nostra; præteritum ergo, hæc certitudinem: quod enim factum futurum prædicant, tam certo fiet, ac si jam factum esset. Non ergo sensit Apostolus omnes omnium seculorum homines audivisse quod constat verum non esse: sed significat, tempore præordinato à Deo prædicatum esse, et prædicari Evangelium, ut per totum mundum audiret.*

Vers. 19. — *Sed dico, numquid Israel non cognovit? scilicet gentes etiam prædicandum esse Evangelium: hæc enim hoc scire noluit et invident: scire tamen debuit et potuit ex Moyse et Isaiâ, qui hoc prædixerunt, ut patet ex eorum verbis, quæ hæc et, et subnecto. Ita Origenes, q. d. : Ad eo verum est,*

mandi sunt; sed insuper sanctos verbo Dei obediens oderunt, illis invident, hincque damnabiliores sunt.

Heu! caveamus ne aliorum salus, ob invidiam nostram, majoris sit nostre damnationis occasio; humilitemus nos ob infidelitatem nostram; gratias agamus Deo ob aliorum sanctitatem et fidelitatem: sique aliorum sanctorum nostræ conversionis et sanctificationis erit occasio.

Vers. 20. — *Isaias autem dicit, et dicit...* Tandem ex Isaiâ probat quod aliquando convertendi erant gentes, Judæi autem indurandi. Audacter enim et libere, Judæorum offensam non veritus, dicit in personâ Christi de gentibus:

INVENITE SUM, fide, scilicet ex auditu apostolorum conceptâ; à gentilibus, qui suis idolis intenti, nec me cogitabant, nec me querebant.

PALAM APPARET; Græc. *conspicuum factus sum*; scilicet, per apostolorum prædicationem illis ipsis gentilibus, qui non me, sed idola sua consueverunt et interrogare solebant. Hæc habentibus Deo gratiam, nos qui de gentium numero sumus; nos ipse quesivit, dum ab eo eramus aversi; nobis sese manifestavit, dum de eo ne cogitabamus quidem; sed ad quid nos quesivit, et apparuit nobis? ut salvet nos, ut suæ gentium prædicationem esse Evangelium, ut illis futurum prophete Judæis prædixerint, idcirco Judæos hoc ipsum cognovit, aut esse debet.

Primum Moyses dicit (Deut. 32) : *Ego ad emulationem vos adducam in non gentem, id est, emularem faciam, ad emulationem provocabo, in gentem insipientem, in terram vos adorantem.* Hinc est, ego Deus vos, o Judæi, qui repellitis Evangelium, ad terram et invillam committam, in, id est, per non gentem, puta per gentes, qui non fuerunt hæc in gentem, quæ ad Christi gratiam vocabo, voluimus, o Judæi, in hæc gratiâ et Ecclesiâ meâ præponam: in, id est, per gentem insipientem, puta per gentes, qui hæc in gentem insipienter vixerunt, et stulto adorant idola, in terram vos adorantem, bilem et invidiam jam dictam vobis commovet.

Vers. 20. — *Isaias autem dicit, et dicit, audacter et libere loquitur, non veritus storm offensum.* Nam propter hæc et similia libere et amantose à se dicta et propheta scorta dissecat et Isaias à Manasse, et Judæis, ut habet certissima traditio Hebræorum, ait S. Hieronymus. Dicit autem non ex sua, sed Dei, vel Christi personâ, cap. 65.

Corollarium doctrinæ confirmans quæ in

Merito divus Joannes Chrysostomus in fine hujus capitis dicit: Vile quomodo omnium quæ supra posuerit tuborum apertissimam solutionem addixerit, prolians Judæorum perditionem ab ipsorum obstinatâ voluntate profectam esse, ita ut omnino venâ sint indigni. Audiverunt enim verbum Dei, illud intellexerunt; illos Deus vocavit, ad illos manus extendit omni tempore, id est, sæculo vocavit; tandem ut recitarent zelotypiæ passionem excitavit. Fit suspensio, ait idem Divus Joannes Chrysostomus, ut paucos vocatos à patre non accedat, sed obstinatè renuat; ubi primum viderit alium quempiam patrem ad patrem accedere, ultrò et ipse ad paternos sinus accu-

rei manifestatione faciat in æternum beatos. O bonitas! o misericordia! æternâ gratiarum actione digna.

Vers. 21. — *Ad Israel autem dicit tota die, Græc. totam diem, etc.* De Israel autem idem Isaias in personâ Christi dicit: *Omni die, perpetuò, frequentissimè; toto vitæ meæ tempore, EXPANDI MANUS MEAS, per meam et apostolorum meorum prædicationem, per infinita miracula, à me et à meis facta. Potest etiam intelligi de extensione manuum Christi mortis in cruce pro populo isto, Christi carnificæ et occisore. At populus Judæus ad hæc omnia non attentans, incredibili obstinatione soluti credere; imò contradixit et Christo et discipulis ejus; et hæc obstinatio illorum perditionis est causa. Hæc audientes attendamus ad nos ipsos: nonne Christi manus totâ die sunt ad nos spectatæ, ad damnandum nos, ad prædicandum nos, ad recipiendum nos in sinu misericordie, ad quem vocat, cujusque viam monstrat? sed, heu! nonne Judæi ingratiore, Christo corde, moribus et vitâ contradicunt? nonne dona gratiæ contemnunt? nonne ipsius auxilium repellimus? nonne misericordiam obtemperamus. Timeamus ergo ne illorum damnationem sentiamus, quorum ingratitude non imitatur. Christo credamus, Christo obediamus, Christo credentes et obediunt, Deo vivamus et moriamur. Amen.*

Personas sunt à non querentibus me, præteritum pro futuro positum more prophetico, ob rei certitudinem. Sensus: Invenient me fide ex auditu conceptâ, qui me non querebant, ne de me nihil cogitabant, occupati in cultu falsorum Deorum, scilicet populus gentilis. Usu Scripture querere Deum dicuntur, qui Deum colere volunt, et Deo placere, atque in eo homo proferre, quasi bonitatis assensum totum quod cupiunt.

Palam apparuit hic qui non interrogabam, puta illis ipsis gentilibus, quæ non me, sed suam Jovem, Martem, Venereum consueverunt et interrogabant: postea, audita verbi prædicatione, tracti per gratiam meam, querebant me cooperant.

Vers. 22. — *Ad Israel autem dicit* (de Israel autem dicit): *Totâ die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem; per prædicationem Christi et apostolorum ejus, et per crebra miracula ab eis facta, continue velut expansis ad amplectendum manibus præbui me cognoscendum populo Judaico; qui tamen persuaderi non potuit ut crederet, sed semper contradixit, ac resistit evangelicæ prædicationi: ut patet S. Simeonis oraculum factis sic illis Christus in signum cui contradicuntur, Luc. 2.*

precedentis capitis corollarium dicta sunt.

rit: ita ut efficit emulatio, quod non potuit sæcula advocatio. Sic Deus Judæorum salutem volens, illos non advocavit solum, ad ipsosque manus extendit; sed et zelotypiæ passionem in ipsis excitavit, dum gentes, quos ut vitæ aspernaturus, ad se vocavit, in suam Ecclesiam introduxit, quæque populum declaravit; verum neque sic accesserunt Judæi; quæ ergo venâ digni sunt f. nullâ sanò. Ubi notabis veram rejectionis Judæorum causam, ipsorum esse obstinatam in suâ incredulitate perniciam; non verò ipsorum ab æternâ salute reprolationem, de qua non agit, et ad quam non recurrit Apostolus; sed ad ipsorum incredulitatem, et contradicentem. Gentès verò

vocate, quæsitæ, venerunt, consenserunt. Apparui, conspicuus factus sum: ecce gratia præveniens et vocans; *inventus sum*, inventum apprehenderunt gentes, conspicuum agnoverunt, et in ipsum adjuvante

CAPUT XI.

1. Dico ergo: Numquid Deus repulit populum suum? Absit! Nam et ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin:

2. Non repulit Deus plebem suam, quam præciviti. An nescitis in Ebraï quid dicit Scriptura: quemadmodum interpellat Deum adversus Israel?

3. Domine, prophetas inos occiderunt, altaria tua suffoderunt; et ego relictus sum solus, et quaerant animam meam.

4. Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non crederunt genium ante Bala:

5. Sic ergo et in hoc tempore, reliquæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt;

6. Si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia.

7. Quid ergo? quod quaerbat Israel, hoc non est consecutus: electio autem consecuta est; cæteri vero execrati sunt:

8. Sicut scriptum est: Dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos ut non viderent, et aures ut non audirent, usque in hodiernum diem.

9. Et David dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, et in captivum, et in scandalum, et in retributionem illis.

10. Obscurentur oculi eorum ne videant; et dorsum eorum semper incurva.

11. Dico ergo: Numquid sic offenderunt ut caderent? Absit! Sed illorum delicto, solus est gentibus ut illos assententur.

12. Quod si delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum!

13. Vobis enim dico gentibus: Quamlibet quidem ego sum gentium apostolus, ministerium meum honorifico.

14. Si quomodo ad emulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis.

15. Si enim amisso eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?

16. Quod si delibatio sancta est, et massa: et si radix sancta, et rami.

17. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleastro esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis oliivæ factus es,

18. Noli gloriarî adversus ramos; quod si gloriaris, non tu radiceam portas, sed radix te.

19. Dices ergo: Fracti sunt rami, ut ego inserar.

20. Bene: Propter incredulitatem fracti sunt; tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time.

Dei gratia crederentur: ecce cooperatio et salus gentium.

Sicque totum hoc caput emulcat quod in præcedenti capite dictum est.

CAPITULUM XI.

1. Que dirai-je donc? Est-ce que Dieu a rejeté son peuple? Non certes; car moi-même je suis Israélite de la race d'Abraham, de la tribu de Benjamin.

2. Dieu n'a point rejeté son peuple qu'il a connu dans sa prescience. Ne savez-vous pas ce qui est rapporté d'Élie dans l'Écriture? de quelle manière il demanda justice à Dieu contre Israël:

3. Seigneur, ils ont tué vos prophètes, ils ont démolî vos autels; je suis demeuré seul, et ils me cherchent pour m'ôter la vie?

4. Mais qu'est-ce que Dieu lui répondit? Je me suis réservé sept mille hommes qui n'ont point béni le genre devant Bala.

5. De même donc en ce temps Dieu n'a sauvé ceux qui s'est réservés selon l'élection de sa grâce.

6. Si c'est par grâce et n'est donc pas par les œuvres; autrement la grâce ne serait plus grâce.

7. Après cela, que dirai-je, sinon qu'Israël, qui rechercha la justice, ne l'a point trouvée; mais que ceux-là seuls l'ont trouvée, qui ont été choisis de Dieu; et que les autres ont été aveuglés.

8. Selon qu'il est écrit: Dieu leur a donné jusqu'à ce jour un esprit d'assourissement et d'insensibilité, des yeux pour ne point voir, et des oreilles pour ne point entendre.

9. Et David dit encore d'eux: Que leur table leur soit un filet où ils se trouvent enveloppés; qu'elle leur devienne une pierre de scandale, et qu'elle soit leur juste punition.

10. Que leurs yeux soient tellement obscurcis qu'ils ne voient point; et faites qu'ils soient toujours courbés contre terre.

11. Que dirai-je donc? Les Juifs sont-ils tombés de telle sorte que leur chute soit sans ressource? à Dieu ne plaise! mais leur chute est devenue une occasion de salut aux gentils, afin que l'exemple des gentils leur donnât de l'émulation pour les imiter.

12. Que si leur chute a été la richesse du monde, et si leur diminution a été la richesse des gentils, combien leur plénitude enrichira-t-elle le monde encore davantage!

13. C'est pourquoi je vous dis, à vous qui êtes gentils, que tant que je serai l'apôtre des gentils, je travaillerai à rendre illustre mon ministère.

14. Pour éviter d'exci-ter de l'émulation dans l'esprit de ceux qui ne sont unis selon la chair, et d'en sauver quelques-uns,

15. Car si leur réprobation est devenue la réconciliation du monde, que sera leur rappel, sinon un retour de la mort à la vie?

16. Car si les prémices des Juifs sont saintes, la masse l'est aussi; et si la racine est sainte, les rameaux le sont aussi.

17. Si donc quelques-uns des branches ont été rompus, et si vous, qui n'êtes qu'un olivier sauvage, avez été enté parmi celles qui sont demeurées, et avez été fait participant de la sève qui sort de la racine de l'olivier.

18. Vous ne devez pas vous élever de présomption contre les branches naturelles: si vous pensez vous élever au-dessus d'elles, considérez que ce n'est pas vous qui portez la racine, mais que c'est la racine qui vous porte.

19. Vous direz peut-être: Ces branches ont été rompues afin que je fusse enté en leur place.

20. Il est vrai; elles ont été rompues à cause de leur incredulité; et pour vous, vous demeurez ferme par votre foi; mais prenez garde à ne pas vous élever, et tenez-vous dans la crainte.

21. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.

22. Vide ergo bonitatem et severitatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem; in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate; alioquin et tu excideris.

23. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur; potens est enim Deus iterum inserere illos.

24. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam, quanto magis il qui secundum naturam inserentur suo olive!

25. Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc (et non sitis vobis ipsis sapientes), quia cæcitas ex parte conigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret.

26. Et sic omnis Israel salvus fiet, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem à Jacob:

27. Et hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum.

28. Secundum Evangelium quidem, inimici propter vos; secundum electionem autem, charissimi propter patres:

29. Sine penitentia enim sunt dona et vocatio Dei.

30. Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum.

31. Ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur.

32. Conchist enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium miseretur.

33. O altitudo divinarum sapientie et scientie Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!

34. Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?

35. Aut quis prior dedit illi, et retribuatur ei?

36. Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula. Amen.

ANALYSIS.

Quia in cap. 9 et 10 docuit Apostolus gentiles per fidem ad justitiam et salutem accitos, Judæos vero ob infidelitatem suam à justitia et à salute reiectos.

Hinc in hoc undecimo capite Judæos solvit, gentilibus autem adsciscit anam gloriam.

Primo itaque verum Judæorum fuit dolorem, ex eo quod non omnis Israel à Deo sit repulso; idque primam suo Paulus exemplo probat: Nam et ego Israelita sum, et tamen fidelis; deinde et Dei testimonio Eliæ dicentis: Reliqui mihi 7000, etc. Sicut hujus prophætiæ temporibus multos sibi Deus fideles servos reservavit in Israel, sic et nunc per animam gratiam.

§ 7. Rem potius aperit, scilicet quod isti multi fideles, per Dei gratiam reservati, in minore sint numero; ceteri autem omnes in maximo numero execrati sunt;

21. Car si Dieu n'a point épargné les branches naturelles, vous devez craindre qu'il ne vous épargne pas aussi.

22. Considérez donc la bonté et la sévérité de Dieu; sa sévérité envers ceux qui sont tombés, et sa bonté envers vous, si toutefois vous demeurez ferme dans l'état où sa bonté vous a mis, autrement vous serez aussi retranché.

23. Si eux-mêmes ne demeurent pas dans leur incredulité, ils seront de nouveau entés sur leur tige, puisque Dieu est tout-puissant pour les enter encore.

24. Car si vous avez été coupé de l'olivier sauvage, qui était votre tige naturelle, pour être enté contre votre nature sur l'olivier franc, à combien plus forte raison ceux qui sont les branches naturelles de l'olivier même, seront ils entés sur leur propre tronc!

25. Car je ne veux pas, mes frères, que vous ignoriez ce mystère, afin que vous ne soyez point sages à vos propres yeux, qui est qu'une partie des Juifs est tombée dans l'aveuglement, jusqu'à ce que la plénitude des gentils soit entrée dans l'Eglise.

26. Après quoi, tout Israël sera sauvé, selon qu'il est écrit: Il sortira de Sion un libérateur qui hantera l'impie de Jacob:

27. Et c'est là l'alliance que je fais avec eux, lorsque j'aurai effacé leurs péchés.

28. Il est vrai que, selon l'Évangile, ils sont maintenant ennemis, à cause de vous; mais, selon l'élection, ils sont très-aimés, à cause de leurs pères.

29. Parce que les dons et la vocation de Dieu sont immuables, et il ne s'en repent point.

30. Car, comme autrefois vous ne croyiez point en Dieu, et que vous avez ensuite obtenu miséricorde, à cause de l'incredulité des Juifs,

31. De même à présent les Juifs n'ont point cru, afin que vous requissiez miséricorde, et afin qu'à leur tour ils reçoivent eux-mêmes miséricorde.

32. Car Dieu a renfermé tous les hommes dans l'incredulité, afin de pouvoir exercer sa miséricorde envers tous.

33. O profondeur des trésors de la sagesse et de la science de Dieu! que ses jugements sont incompréhensibles et ses voies impénétrables!

34. Car qui a connu les desseins du Dieu? ou qui est entré dans le secret de ses conseils?

35. Ou qui lui a donné quelque chose le premier pour en prétendre récompense?

36. Car tout est de lui, tout est par lui, et tout est en lui: à lui seul, soit gloire dans tous les siècles. Amen.

juxta prophetarum ratiocinia, quæ citat e. 8, 9, 10.

Hinc v. 11 rursus Judæos solvit; sic tamen ut simul gentiles doccat non spernare, nec Judæos spernare, tum quia hic Judæorum lapsus non est irreparabilis; tum quia hic eorum casus fuit gentibus solus; si autem eorum lapsus fuit mundi solus, quid erit eorum integra conversio?

§ 15. Paulus gentium apostolus gentiles monet se animi sic inter eos ministerium implere, ut etiam Judæorum solati per amulationem provocandæ intendat (suum ergo gentiles imitantur exemplum), quia Judæorum ad fidem assumptio, erit quasi mundi resurrectio.

§ 16. Judæi sunt à massa sancta, et in gentis patriarchis Deo consecrata; sunt rami è radice sancta: licet autem eorum quam plurimi sint fracti, et gentiles in

vocate, quæsitæ, venerunt, consenserunt. Apparui, conspicuus factus sum: ecce gratia præveniens et vocans; *inventus sum*, inventum apprehenderunt gentes, conspicuum agnoverunt, et in ipsum adjuvante

CAPUT XI.

1. Dico ergo: Numquid Deus repulit populum suum? Absit! Nam et ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin:

2. Non repulit Deus plebem suam, quam præciviti. An nescitis in Ebraï quid dicit Scriptura: quemadmodum interpellat Deum adversus Israel?

3. Domine, prophetas inos occiderunt, altaria tua suffoderunt; et ego relictus sum solus, et quaerunt animam meam.

4. Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non crederunt genium ante Bala:

5. Sic ergo et in hoc tempore, reliquæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt;

6. Si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia.

7. Quid ergo? quod quaerbat Israel, hoc non est consecutus: electio autem consecuta est; cæteri vero excessi sunt:

8. Sicut scriptum est: Dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos ut non viderent, et aures ut non audirent, usque in hodiernum diem.

9. Et David dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, et in captivum, et in scandalum, et in retributionem illis.

10. Obscurentur oculi eorum ne videant; et dorsum eorum semper incurva.

11. Dico ergo: Numquid sic offenderunt ut caderent? Absit! Sed illorum delicto, solus est gentibus ut illos assententur.

12. Quod si delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum!

13. Vobis enim dico gentibus: Quamlibet quidem ego sum gentium apostolus, ministerium meum honorifico.

14. Si quomodo ad emulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis.

15. Si enim amisso eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?

16. Quod si delibatio sancta est, et massa: et si radix sancta, et rami.

17. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleastro esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis oliivæ factus es,

18. Noli gloriarî adversus ramos; quod si gloriaris, non tu radiceam portas, sed radix te.

19. Dices ergo: Fracti sunt rami, ut ego inserar.

20. Bene: Propter incredulitatem fracti sunt; tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time.

Dei gratia crederentur: ecce cooperatio et salus gentium.

Sicque totum hoc caput emulcat quod in præcedenti capite dictum est.

CAPITULUM XI.

1. Que dirai-je donc? Est-ce que Dieu a rejeté son peuple? Non certes: car moi-même je suis Israélite de la race d'Abraham, de la tribu de Benjamin.

2. Dieu n'a point rejeté son peuple qu'il a connu dans sa prescience. Ne savez-vous pas ce qui est rapporté d'Élie dans l'Écriture? de quelle manière il demanda justice à Dieu contre Israël:

5. Seigneur, ils ont tué vos prophètes, ils ont démolî vos autels; je suis demeuré seul, et ils me cherchent pour m'ôter la vie?

3. Mais qu'est-ce que Dieu lui répondit? Je me suis réservé sept mille hommes qui n'ont point béni le genre devant Bala.

6. De même donc en ce temps Dieu n'a sauvé ceux qui s'est réservés selon l'élection de sa grâce.

7. Si c'est par grâce et n'est donc pas par les œuvres; autrement la grâce ne serait plus grâce.

8. Après cela, que dirai-je, sinon qu'Israël, qui rechercha la justice, ne l'a point trouvée; mais que ceux-là seuls l'ont trouvée, qui ont été choisis de Dieu; et que les autres ont été aveuglés.

9. Selon qu'il est écrit: Dieu leur a donné jusqu'à ce jour un esprit d'assourissement et d'insensibilité, des yeux pour ne point voir, et des oreilles pour ne point entendre.

10. Et David dit encore d'eux: Que leur table leur soit un filet où ils se trouvent enveloppés; qu'elle leur devienne une pierre de scandale, et qu'elle soit leur juste punition.

11. Que leurs yeux soient tellement obscurcis qu'ils ne voient point; et faites qu'ils soient toujours courbés contre terre.

12. Que dirai-je donc? Les Juifs sont-ils tombés de telle sorte que leur chute soit sans ressource? à Dieu ne plaise! mais leur chute est devenue une occasion de salut aux gentils, afin que l'exemple des gentils leur donnât de l'émulation pour les imiter.

13. Que si leur chute a été la richesse du monde, et si leur diminution a été la richesse des gentils, combien leur plénitude enrichira-t-elle le monde encore davantage!

14. C'est pourquoi je vous dis, à vous qui êtes gentils, que tant que je serai l'apôtre des gentils, je travaillerai à rendre illustre mon ministère.

15. Pour éviter d'exci-ter de l'émulation dans l'esprit de ceux qui ne sont unis selon la chair, et d'en sauver quelques-uns,

16. Car si leur réprobation est devenue la racine d'édification du monde, que sera leur rappel, sinon un retour de la mort à la vie?

17. Car si les prémices des Juifs sont saintes, la masse l'est aussi; et si la racine est sainte, les rameaux le sont aussi.

18. Si donc quelques-uns des branches ont été rompus, et si vous, qui n'êtes qu'un olivier sauvage, avez été enté parmi celles qui sont demeurées, et avez été fait participant de la sève qui sort de la racine de l'olivier.

19. Vous ne devez pas vous élever de présomption contre les branches naturelles: si vous pensez vous élever au-dessus d'elles, considérez que ce n'est pas vous qui portez la racine, mais que c'est la racine qui vous porte.

20. Vous direz peut-être: Ces branches ont été rompues afin que je fusse enté en leur place.

21. Il est vrai; elles ont été rompues à cause de leur incurie; et pour vous, vous demeurez ferme par votre foi: mais prenez garde à ne pas vous élever, et tenez-vous dans la crainte.

21. Si enim Deus naturalibus ramis non peperit, ne forte nec tibi parcat.

22. Vide ergo bonitatem et severitatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem; in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate; alioquin et tu excideris.

23. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur; potens est enim Deus iterum inserere illos.

24. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam, quanto magis il qui secundum naturam inserentur suo olive!

25. Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc (et non sitis vobis ipsis sapientes), quia cæcitas ex parte conigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret.

26. Et sic omnis Israel salvus fiet, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem à Jacob:

27. Et hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum.

28. Secundum Evangelium quidem, inimici propter vos; secundum electionem autem, charissimi propter patres:

29. Sine penitentia enim sunt dona et vocatio Dei.

30. Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum.

31. Ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur.

32. Conchist enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium miseretur.

33. O altitudo divinarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!

34. Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?

35. Aut quis prior dedit illi, et retribuatur ei?

36. Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula. Amen.

ANALYSIS.

Quia in cap. 9 et 10 docuit Apostolus gentiles per fidem ad justitiam et salutem accitos, Judæos vero ob infidelitatem suam à justitia et à salute reiectos.

Hinc in hoc undecimo capite Judæos solvit, gentilibus autem adsciscit anam gloriam.

Primo itaque verum Judæorum fuit dolorem, ex eo quod non omnis Israel à Deo sit repulso; idque primam suo Paulus exemplo probat: Nam et ego Israelita sum, et tamen fidelis; deinde et Dei testimonio Eliæ dicentis: Reliqui mihi 7000, etc. Sicut hujus prophætiæ temporibus multos sibi Deus fideles servos reservavit in Israel, sic et nunc per anam gratiam.

§ 7. Rem potius aperit, scilicet quod isti multi fideles, per Dei gratiam reservati, in minore sint numero; ceteri autem omnes in maximo numero excecati sunt;

21. Car si Dieu n'a point épargné les branches naturelles, vous devez craindre qu'il ne vous épargne pas aussi.

22. Considérez donc la bonté et la sévérité de Dieu; sa sévérité envers ceux qui sont tombés, et sa bonté envers vous, si toutefois vous demeurez ferme dans l'état où sa bonté vous a mis, autrement vous serez aussi retraché.

23. Si eux-mêmes ne demeurent pas dans leur incurie, ils seront de nouveau entés sur leur tige, puisque Dieu est tout-puissant pour les enter encore.

24. Car si vous avez été coupé de l'olivier sauvage, qui était votre tige naturelle, pour être enté contre votre nature sur l'olivier franc, à combien plus forte raison ceux qui sont les branches naturelles de l'olivier même, seront ils entés sur leur propre tronc!

25. Car je ne veux pas, mes frères, que vous ignoriez ce mystère, afin que vous ne soyez point sages à vos propres yeux, qui est qu'une partie des Juifs est tombée dans l'aveuglement, jusqu'à ce que la plénitude des gentils soit entrée dans l'Eglise.

26. Après quoi, tout Israël sera sauvé, selon qu'il est écrit: Il sortira de Sion un libérateur qui hantera l'impie de Jacob:

27. Et c'est là l'alliance que je fais avec eux, lorsque j'aurai effacé leurs péchés.

28. Il est vrai que, selon l'Évangile, ils sont maintenant ennemis, à cause de vous; mais, selon l'élection, ils sont très-aimés, à cause de leurs pères.

29. Parce que les dons et la vocation de Dieu sont immuables, et il ne s'en repent point.

30. Car, comme autrefois vous ne croyiez point en Dieu, et que vous avez ensuite obtenu miséricorde, à cause de l'incredulité des Juifs,

31. De même à présent les Juifs n'ont point cru, afin que vous requissiez miséricorde, et afin qu'à leur tour ils reçoivent eux-mêmes miséricorde.

32. Car Dieu a renfermé tous les hommes dans l'incredulité, afin de pouvoir exercer sa miséricorde envers tous.

33. O profondeur des trésors de la sagesse et de la science de Dieu! que ses jugements sont incompréhensibles et ses voies impénétrables!

34. Car qui a connu les desseins du Dieu? ou qui est entré dans le secret de ses conseils?

35. Ou qui lui a donné quelque chose le premier pour en prétendre récompense?

36. Car tout est de lui, tout est par lui, et tout est en lui: à lui seul, soit gloire dans tous les siècles. Amen.

ANALYSIS.

juxta prophetarum ratiocinia, quæ citat e. 8, 9, 10.

Hinc v. 11 rursus Judæos solvit; sic tamen ut simul gentiles doccat non sperbere, nec Judæos spernere, tum quia hic Judæorum lapsus non est irreparabilis; tum quia hic eorum casus fuit gentibus solus; si autem eorum lapsus fuit mundi salus, quid erit eorum integra conversio?

§ 15. Paulus gentium apostolus gentiles monet se anam sic inter eos ministerium implere, ut etiam Judæorum solati per amulationem provocandæ intendat (nam ergo gentiles imitantur exemplum), quia Judæorum ad fidem assumptio, erit quasi mundi resurrectio.

§ 16. Judæi sunt à massa sancta, et in gentis patriarchis Deo consecrati; sunt rami è radice sancta: licet autem eorum quam plurimi sint fracti, et gentiles in

eorum locum insiti, ne tamen propterea Judaeos spernatis gentiles, tum quia ipsi in radice Judaici sunt insiti; tum quia et ipsi possant facite frangi et excidere: si enim Deus naturalibus ramis non peperit, quantum minus instituit? Dei itaque in Judaeis severitatem mstant; Dei erga se bonitatem amant, et sua fidelitate consercent.

§ 25. Judaei, si ob infidelitatem vram velint recedere, sua rursus olea inserentur, et eo facilius, quo naturales sunt rami. Revera inserentur, ubi praesentibus gentium in Ecclesiam intrarit; tunc enim et tota Judaeorum multitudo

PARAPHRASIS.

4. Dixi Judaeos à Deo repulsos; sed nunc quaero: Ergone Deus populum suum plane repulit? non hoc dico: ego etenim sum ex illo populo, non asellitus; sed ex stirpe Abrahæ, de tribu Benjamin progenitus; et tamen ille christianus, imò et apostolus Christi.

5. Non repulit Deus eam plebem suam partem, quam praevidit gratia sua fore fidelem, et in Christum credituram. Certo vos non latet quod in lib. 5 Regum scriptum est, ubi Elias Deum ammonens, Israelum incesat, quasi totus à Deo cultu defecisset, et ad idololatriam delapsus sit.

6. Domine, inquit, propitias meos occiderunt, altaria tua subvertentur; et ego solus tui cultus relictus sum, et quaerunt inferre mihi vitium meum.

7. Sed quid Elias sic loquenti divinitus responsum est? Non tu solus, ut putas, verus Dei cultor, idola non adoras, sed per gratiam meam septem milia virorum mihi reservavi, qui non curverunt genua eorum idolo Baal.

8. Sic et in hoc legis evangelicæ tempore pauci Judaei credentes in Christum, per gratulam Dei electionem justificati sunt; paucos dico, et quasi reliquias, prae multitudine incredulorum, licet illi pauci revera sint multi.

9. Si autem hæc electio gratuita est, ut dixi, ergo iustificatio non fit ex operibus legis, sed gratis ex virtute Christi, per fidem vivam nobis applicatam.

10. Quid est igitur quod doceo? nimirum quod major pars populi Israelitici, quæ iustitiam ex operibus legis quaerebat, tam non est assumta ob incredulitatem suam; minor autem illius populi pars, in Christum credens, electa est ad iustitiam; cæteri vero incredulitate sua execrati et obdurati sunt.

11. Sicut ab Isaiâ, cap. 29, 16, predictum est: quia Deo rebelles Christum rejecerunt, dedit illis Dominus spiritum soporis; qui omnem illis animam seorsum; ita ut oculos habentes, non vident, et auribus non audiunt. Tales sunt erga Christum in hunc usque diem.

12. Item predicti et David dicens, Psalm. 69, 25: Mensa illorum vertatur illis in laqueum quo captantur, et in offendiculum in quod impingant; hocque illis eveniat in justam suæ punitionis vindictam.

13. Obseverantur mentis eorum oculi, ita ut celestia nec videant, nec desiderent; sed mente et corde

Christi fidem convertetur, Deo ob patres semper chara.

§ 30. Sicut aliquando gentiles fuerunt increduli, et per Dei misericordiam, occasione incredulitatis Judaeorum, ut fidem sunt adducti, ita vicissim Judaei gentiliam exemplo procerit, aliquando credent in Christum, Deique misericordiam consequentur: concludit ergo Deus omnes sub peccato, ut omnium misericorditer.

§ 35. Ex hæc, id est, et si fide delicias, et te similiter frangat et rejiciat.

32. Ut ergo non superbas, sed ut cum humilitate Deo gratias agas, vide et time ex una parte, Dei in incredulos severitatem; ex altera vero parte, Dei erga te, qui credis, bonitatem; hæque in te Dei bonitatem fide et bonis operibus conserva: alioquin et tu amputaberis, et rejicieris amputatus.

35. Sed et Judaei, si suam deserant incredulitatem, rursus in hanc sanctam oleam inserentur; id enim omnipotenti Deo non tantum possibile, sed et facillimum.

36. Nam si tu, gentilis, præter morem ex oleastro excisis es infrogifero, et frugifera insertus olive, quanto facilis Judaei, qui sunt rami naturales, sine rursus inserentur olive!

37. Hæc, fratres, vobis aperire volo quoddam arcanum, quod fortis silentio tegerem, nisi vestra referret me loqui, ne de vestra fide superbiatis, et in Judaeos incredulos insolentis; hoc ergo arcanum quod vobis aperio, est quia cæcis excitis in parte Judaici populi contigit, et durabit donec in Ecclesiam introierit eorum gentium numerus, qui sunt credituri.

38. Et cum completus fuerit gentium conversorum numerus, tunc tota Judaeorum multitudo convertetur, et ad salutem veniet, sicut scriptum est: Veniet et Sion, etc.

39. Si enim eorum ob infidelitatem rejectio fuit occasio mundi cum Deo reconciliationis, quid erit eorum ad fidem conversio, nisi quasi quaedam mundi à mortuis resurrectio? hæc itaque conversionem et vos mecum optate.

40. Hæc Judaeorum ad fidem conversio, et per fidem vera sanctificatio, eo magis speranda est, quod hic populus sit in suis patribus et in sua radice moraliter sanctificatus; sicut fruges per primitias sanctificantur, et rami arboris per radicem sanctam, quæ suam quasi sanctificationem in ramos trajicit.

41. Fateor quod aliqui rami ab arbore hæc sancti detracti sunt; tu autem, o gentilis, cum esses oleæ sylvestris et infructuosæ surculus, insitus es inter ramos illius arboris, cujus radix sancta; et factus es particeps succi pinguis, quem naturales rami ex oleæ radice sugunt.

42. Hinc vide ne propterea gloriaris adversus ramos rejectos; quod si effertis animo, memento quod à radice Judaicæ sustineris et fovetis; illa nihil à te trahit, tu verò ab eâ fidei spiritum habes; illa nihil tibi debet, tu multum illi.

43. Fortè gloriandi ansam arripies, dicens: Fructus

sunt naturales rami, ut ego gentilis insererer.

40. Concedo quod dicit; sed memento quod propter suam incredulitatem fracti sunt; tu autem per fidem oleæ insertus es, et in eâ nunc stas; ne propterea superbas, sed potius time, ne, sicut et illi, per infidelitatem frangaris et decidas.

41. Si enim Deus naturales ramos ob infidelitatem rejecti, vide ne, si à fide delicias, et te similiter frangat et rejiciat.

42. Ut ergo non superbas, sed ut cum humilitate Deo gratias agas, vide et time ex una parte, Dei in incredulos severitatem; ex altera vero parte, Dei erga te, qui credis, bonitatem; hæque in te Dei bonitatem fide et bonis operibus conserva: alioquin et tu amputaberis, et rejicieris amputatus.

45. Sed et Judaei, si suam deserant incredulitatem, rursus in hanc sanctam oleam inserentur; id enim omnipotenti Deo non tantum possibile, sed et facillimum.

46. Nam si tu, gentilis, præter morem ex oleastro excisis es infrogifero, et frugifera insertus olive, quanto facilis Judaei, qui sunt rami naturales, sine rursus inserentur olive!

47. Hæc, fratres, vobis aperire volo quoddam arcanum, quod fortis silentio tegerem, nisi vestra referret me loqui, ne de vestra fide superbiatis, et in Judaeos incredulos insolentis; hoc ergo arcanum quod vobis aperio, est quia cæcis excitis in parte Judaici populi contigit, et durabit donec in Ecclesiam introierit eorum gentium numerus, qui sunt credituri.

48. Et cum completus fuerit gentium conversorum numerus, tunc tota Judaeorum multitudo convertetur, et ad salutem veniet, sicut scriptum est: Veniet et Sion, etc.

VERS. 1. — DICO ERGO: NEMQUAM DEUS REPULIT POPULUM. — Quia superius dixit, Judaeos ob incredulitatem suam à Deo rejectos, et à iustitia coëcidisse, gentes autem propter fidem ad iustitiam ascitas, objicit sibi per interrogationem: Ergone verum est quod Deus populum suum repulerit, ne fiat particeps benedictionum in Christo promissarum?

Astr! Respondet quod non; idque suo probat exemplo: NAM ET EGO ISRAELITA SÛM, ET TAMEN FIDELIS, christianus et apostolus.

VERS. 4. — DICO ERGO: NUMQUAM DEUS REPULIT POPULUM SUUM? Abit! Dico, inquit, et quaero occasione testimoniorum quæ ex Moysæ et Isaiâ adduxi: nunc igitur Deus repulit populum suum Israeliticum, ut non fiat particeps benedictionum promissarum in Christo? Absit hoc: non repulit Deus populum suum omnino atque in totum.

Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin, fidelis tamen et christianus. Tales quoque sunt apostoli, multique alii, ex Judæis credentes. Non ergo repulit Deus absolutè populum suum, sed tantum eos, qui Christo credere nolunt.

VERS. 2. — NON REPULIT DEUS PLEBEM SUAM, QUAM PRÆSCIVIT. Sensus: Non repulit Deus populum suum Israeliticum qui parte eum præscivit, seu præcognovit, id est, prædixit, elegit, ac proprie summi esse po-

37. Et hoc est fructus quod pepigi, etc.

38. Et quidem plerique ob Evangelium Christi, quod rejiciunt, Deo sunt excisi; quatenus autem ex sanctis patribus orti sunt, et ad gentem à Deo electam pertinent, Deo sunt clari ob sanctos patres.

39. Quia immutabilia sunt absoluta Dei dona et promissa.

50. Sicut enim vos, o gentiles, aliquando eratis increduli, nunc autem occasione incredulitatis Judaeorum, per Dei misericordiam ad finem adducti estis.

51. Ita vicissim Judaei nunc Christi fidei et gratia, quam recipitis, non credunt; ut vestrae fidei exemplo et occasione provocati, aliquando credant, et una vobiscum misericordiam consequantur.

52. Sic itaque Deus iustitiam consilio permisit omnibus in infidelitatem successivè delatis; ut omnes sentiant se, non suo merito, sed gratuita Dei misericordiam salvatos.

55. Cujus divini consilii rationem cum explicare non valeam, exclamare liceat: O altitudo et profunditas divinae misericordiae, et sapientiae et scientiae Dei! quam inscrutabilia sunt iudicia, seu decreta ejus, et inaccessibiles viæ, seu modi, quos illa exsequitur!

54. Quis enim cognovit unquam mentem Domini? aut quis illi fuit à consilio?

55. Quis prior dedit Deo, ut ei Deus vicem reddere debeat? nullus sanè.

56. Quandoquidem à Deo, velot Creatore, sunt omnia; per ipsum, velot conservatorem, subsistunt omnia; in ipso, velot in fine, consistunt et continentur omnia; seu ad ipsum, velot ad finem, tendunt omnia. Ipsi uni ob id debetur honor, laus et gloria in secula. Amen.

COMMENTARIA.

VERS. 2. — NON REPULIT DEUS PLEBEM SUAM, QUAM PRÆSCIVIT, id est, non repulit eam plebem suam partem, quam præscivit gratiam sibi gratis oblatam spontè admissuram, fore fidelem, et in Christum credituram.

AN SENSUS IN ELIA, id est, in Elia personâ, vel de Elia; per hebraismum. An nescitis quid Scriptura, 5 Reg. 19, dicat, ubi Elias zelo Dei motus, colloquitur cum Deo contra Israelitam, quasi totus à Deo cultu defecisset, et ad impietatem et idololatriam delapsus fuerit.

pulum voluit: in quo conspectum est ei sibi eterno, secundum illud Psal. 140: Benedixit enim Dominus in populo suo, ac si eleret dicit apostolus: Quem præordinavit ab æterno ad salutem. Hoc enim Apostolo est prædixit. Sicut Augustinus interpretatur ac plurius declarat, lib. de Domo perseverantia, cap. 18, nec secus Aquinas, Lyranus, Toletus, et alii.

AN NESCITIS IN ELIA QUID DICIT SCRIPTURA? In Elia, hoc est de Elia, vel in gessis Elia, qui scribuntur 5 Reg. 19, ubi Elias apud Deum queritur, eumque interpellat adversum Israelitas, puta adversum Achab regem Israel, ejusque uxorem Jezabel, eorumque assessores.

Quæntummodum interpellat Deum adversum Israel? adversus eum postulat, vel auxilium, vel ultionem, tamquam totus à Dei cultu ad impietatem delapsus esset.

VERS. 5. — DOMINE, PROPHEtas tuos occiderunt... Hæc dicit Elias morore confectus, et omnia putans deperdita, sequi solum Dei cultorem existimans esse superstitem. Nec enim Deus prophetas suos de omnibus certos facit; sed illis sæpe et electis suis manifestat tantum mala quæ fiunt, et quæ Deum inobno-rant, ut illos exerceat et probet, eorumque zelum accendat.

ALTARIA TUA SUFFODIENT, id est, in tui contemp-tum everterunt. Hæc altaria, de quibus hæc, erant illa quæ in decem tribubus Israel erant in excelsis constructa, tempore quo non permittentur ad tem-plum ire; sicut cessare videbatur lex Deuter. 16, 2, quæ id fieri vetabat. Hæc altaria impia ab Achab, et Jezabel eversa sunt, quia ex odio Dei cultusque di-vini, piæ ab Ezechias et Josia eversa sunt, quia vetita, Deuter. 16.

VERS. 11. — SED QUID DEDIT ILLI DIVINUM RESPON-SUM...? id est, non omnes, ut putas, ad idola delectan-tur, vel occisi sunt; sed per gratiam meam conser-vavi et à nece, et ab idololatriæ cultu septem millia, qui genua non flexerunt ANTE BALS. GRÆC. 23 Bazi, femin., id est, statua Bals; SEPTEM MILLIA, id est, multa millia, finitum pro infinito.

Septenarius numerus apud Hebræos significat mul-titudinem, propter sabbatum, ut Cornel. à Lapide, et exemplis probat.

OBSEVATIO MORALIS.

Ab exemplo Eliæ discamus gloriam Dei zelare, de ipsius offensis dolere, morore confici ad taucitatem eorum qui ipsam verè diligunt et colunt, qui verita-tem sectantur, justitiamque tenent; ut divino edocui oraculo, ne iudicemus, sed diffidamus; sed Deum ado-rantes, ipsius nos voluntati subiectiatis, confisi et persasi quod sit omnipotens, nullumque permittat malum, quin ex eo bonum aliquod sit eliciturus. Per-suasi præterea quod quantumque videatur esse peccatorum numerus, multos tamen Deus à seculi corruptione conservat; multos habet servos sibi fide-les, et qui genua ante idola non fluctant, sed qui ipsam ple colunt. His ergo fidelibus Dei servis uniamur ani-mo, licet nobis sint incogniti, et cum illis Deum verè colamus, adoremus.

VERS. 5. — Domine, prophetas tuos occiderunt, al-taria tua suffoderunt. Verisimile est Eliam loqui de altariis quæ passim in excelsis studio quodam pie-tatis Deo vero erecta fuerant; maxime postquam de-cem tribus regum sibi tyrannide prohibita fuerant, ne Hierosolymam ascendentes sacrificii causa, Quævis enim illi in lege vetitum esset, eæ recte fœderit Ezechias et Josias reges Juda, etiam eorum iniquitas evertendo; tamen impium erat se sustulere odio cultus Dei Israel, et ferat Antab et Jezabel cum suo populo. Tale erat altare quod instauravit Elias in monte Carmeli, 3 Reg. 18.

Et ego relictus sum solus, et querunt animam meam, quod est, insidiantur vite meæ, querunt me ad per-dendum. Dixit hoc Elias morens, afflictus, et ex ne-cessitate pusillitiam. æstimans omnia perditam esse, et longe deterior, quam reverè erant: unde pusillani-mitatem ejus, pariter et errorem corrigi hic Domi-nus.

VERS. 4. — Sed quid dedit illi divinum responsum? etc.

Sanctos suos Deus conservat, abscondit, custodit; Conservat me, Domine, quoniam defecit sanctus. Abscon-de me sub umbrâ alarum tuarum. Custodi me ut popu-lam oculis, quoniam speravi in te et in auxilio gratia tue.

Amo describi et de ignorantum, absconditorum fide-lium esse numero. Novit Dominus qui sunt ejus. Hoc tibi sufficiat. Absconde me, Domine; ut abscon-ditum conserva, custodi, protege.

Si nos lateat divine Providentiæ ratio, quod sæpe fit, maxime tui res nosque desuper versu videatur, igno-tum tamen Deum tunc adoremus, et invisibilem cum Moyse, tanquam videntes sustineamus.

VERS. 5. — SIC ERGO ET IN HOC TEMPORE, promul-gati scilicet Evangelii; MELCHISE, id est, pauci Judæi credentes in Christum; pauci, inquam, præ infinita non credentium multitudine; ita ut poscæ reliquie videatur, licet reverè illi pauci multi sint et num-meri.

SALVE FACTE SUNT, id est, justificate sunt; justi-ficatio est salus à peccato et æternæ salutis inchoatio.

SECTORS ELECTIOM GRATIE, id est, per electio-nem gratiam. De justificatione hic agi probatum est in c. 9. Vide corollarium cap. illius non. Justificatio autem est gratuita, nullum adhuc meritum supponens in justificando, etiam positus in filo dispositio-nibus ad justificationem prærequisitis, v. g. positâ fide, penitentiâ et aliis dispositionibus; justificatio est gratuita et secundum electionem gratiæ, quia hæc omnes dispo-sitiones nullam propriè dictum jus tribuant ad justiti-am; nec enim sua naturali vi et efficaciæ disponunt ad justitiam, sed quia Deo placuit ita constituere.

Hinc querenti cur filius positus fuerit à Deo jus-tificatus, responderi potest, 1° quia se per gratiam disposuit; 2° quia Deus gratis voluit: utrumque enim verum est sensu explicato. Et hinc Cornel. à Lap., et post ipsum Tirinus, putant conciliari posse sanctorum Patrum locutiones dissidentes, v. g., D. Chrysostomi dicentis hunc ad justitiam electum, quia gratiæ con-sentientis credidit; D. Augustini dicentis, quia Deus hunc gratuito ad justitiam elegit.

VERS. 6. — SI AUTEM GRATIAM JAM NON EX OPERI-BUS, ALIOQUIN GRATIA JAM NON EST GRATIA. Additur in quasi dicat: Ne putas, à Eliæ, te solum Dei superse cultorem; reliquos vel esse occisos, vel ad Bals de-fessisse. Ecce septem millia me prævidentia et gratiâ conservavi, et à nece et ab idololatriâ; qui me sequi colant, ut tu. Retè quoque adnotant Augustinus et Chrysostomus, non dixisse Dominum à Relectis sunt, sed reliqui mihi, videlicet ad commendandum gratis sui beneficium, ac si dicat: Ego per gratiam meam mihi ipsi eos servavi, et me cadentes, ab his tunc multis cadentibus, effeci; id est, perseverantiam dedi.

VERS. 5. — Sic ergo et in hoc tempore, reliquie, etc. Sensus est: Sicut olim Deus per suam gratiam sibi servavit septem millia virorum, qui non deces-sent genua ante Bals, licet id Elam probantem Dominum lateret; sic et in hoc presenti tempore, vide-liet promulgati Evangelii, per electionem Dei gra-tiam, ex populo Judæico Christum recipere volentem, de quo Joan. 1: Et sui cum non receperant; facta sunt reliquie, id est, reliqui sunt, remanserunt, et servati sunt multi qui Christum recipere.

VERS. 6. — Si autem gratia, jam non ex operibus, 4

Græco: Si autem ex operibus, non amplius est gratia; alioquin opus non amplius est opus. Syrus habet simi-liter, et Arab. versio. Hanc tamen additionem superfluum et non ad D. Pauli mentem arriatrat Erasmus.

Occasione ejus quod dixit immediate, secundum elec-tionem gratiæ, iterum inculcat quod docuit supra, justificationem fieri non ex operibus legis, sed ex vir-tute Christi, quæ per fidem vivam nobis applicatur; alioquin justificatio, quam constat esse gratiam, non esset gratia, sed merces.

VERS. 7. — QUID ERGO? QUOD QUEREBAT ISRAEL, NOC... Græc., quod inquiri Israel, etc. Quid ex dictis sequitur? quod major pars populi Israelitici, qui querebat et adhuc querit justitiam, illam tamen non est assecutus, quia non querit ubi et quomodo oportet; querit enim ex operibus legis, cum debeat querere ex meritis Christi, per fidem sibi applicatis.

ELECTIO AUTEM... id est, minor pars illius populi, Judæi nimirum, qui Christi fidem amplexi sunt; hi à Deo electi ad justitiam, illam assecuti sunt.

LETI VERO EXCECATI SUNT... Græc., obdormerunt; Syr., corde suo obtenebati sunt; id est, cæteri verò qui Christi fidem non amplexi fuerunt, excæcati sunt et indurati, directè et propriè à se suoque malitiâ, indurati verò à Deo deserente, ut dicitur est cap. 9, v. 18, 21, 22.

VERS. 8. — SICUT SCRIPTUM EST: DEDIT ILLIS DEUS SPIRITUM... Ostendit hoc predictum fuisse ad Isaiâ,

per gratiam et gratiam Dei electionem servata sunt reliquie que in Christum credentes; non estur ex operibus, id est, ex aliquo operum merito, id exassecutus sunt, scilicet ut tanquam reliquie sortarentur, alii peremeritis. Sic interpretatur Augustinus, libro de Dono perseverantiæ.

Alioquin gratia jam non est gratia, tam sequeretur, gratiam non esse gratiam. Id, inquam, sequeretur; quia repugnant gratiam, et debitum; gratia namque sunt aliquid indebitum; meritum autem omne, ut tale, aliqua modo debitum est. Apóstolus loquitur non de quibusdamque operibus sed de illi quæ gratiam omnem præveniunt, et gerunt ad solas habere vires referenda sint. Possunt ipsa opera, quibus ali-quid mereretur, esse gratiâ donata, atque ita san-tus se habet in promerendâ vitâ æternâ. Nam opera quibus eam mereretur, à gratiâ Dei promanant; nec alia sunt nostra bona merita quam Dei dona; quemadmo-dum id declarat synodus Tridentina, sess. 6, c. 16. Quantum autem ad totam hominis salvationem atti-net, quam electio respicit; nihil boni meriti eam præcedit, sed ipsa electionis gratiâ omnium honorum operum se totius renovationis nostræ causa est.

VERS. 7. — Quid ergo? supple, dicemus, vel, quid sequitur ex dictis?

Quod querebat Israel, hoc non est consecutus. Sensus est: Judæi justitiam quam querebant et secta-bantur, et adhuc querunt, non sunt assecuti: quia non eam quaesierunt, nec quaerunt quemadmodum oportet. Querunt enim ex operibus, cum illa solum habeatur ex gratiâ.

Electio autem consecuta est; hebraismus, electio pro electis. Sensus: Sed reliquie illius populi, quæ per gratiam suam, Deus elegit, consecute sunt justitiam, videlicet ex fide. Reliquiarum electionem intelligi li-quet ex prævidentiâ.

Cæteri verò excæcati sunt; cæcitas ex parte consistit in Israel. Exceptis, inquit, reliquis, cæteri Judæi, non

S. S. XXIV,

cap. 29, v. 10, cujus sensum exprimit Apóstolus, non verba.

SPIRITUS COMPOSITIONIS, seu, ut ait Isaiâs, saporia; est sordibus altissimus et profundissimus, qui oculorum et aurium omnem sensum adimat, quasi oculi essent acui compuncti, excæcati. Hunc Spiritum dedit Deus descendendo eos sua malitiâ, ut supra.

OCCULI UT NON VIDEANT... Hoc sopore lethargo sep-ulsi, nec Christi miraculis, nec predicatione exper-gefacti sunt; videntes non videntur, audientes non audierunt. Vide etiam Isai. cap. 6, v. 10.

VERS. 9. — ET DAVID DICIT: FIAT MENSA EORUM... id est, mensa spiritalis, mensa verbi divini, sacra Scriptura, coram ipsis expansa, quasi mensa, in quâ spiritaliter edebantur, et eorum animarum saginetur, vertatur ipsis in laqueum quo captantur, et in offen-diculum in quod impingunt. Hocque contingit illis in RETRIBUTIOMEN, in retributionem, ait dicit Chryso-stomus, sine justam vindictam sui punitionis, quia ex sacris Scripturis noluerunt Christum agnoscere.

VERS. 10. — OBSCURETUR OCCULI EORUM...; per oc-culos intellige mentem, pro dorsum, voluntatem; quasi diceret: Cælestia nec videant, nec desiderent; sed cælesti lumine privati, terrena tantum sapiant, quan-tum, mente et corde curri et ad terram propensi. Et hoc in sensu mystico, secundum D. Paulum, Alius est enim sensus literalis in Davide.

OBSEVATIO MORALIS.

In his prophetarum verbis predictur miserandus solum deseri sunt; vorum etiam vitas multâ excæcati sunt, ut clarum lumen evangelii non vident, imò et indurati, ut videre noli.

VERS. 8. — Sicut scriptum est Isai. 61: Dedit illis Deus spiritum compositionis; spiritum stuporis et pertinaciæ; id est, animam in malo constantem et pertinacem, ut inde nequeat dimoveri; quemadmo-dum quod clavo altitum est, regere potest avelli. Dedit autem Deus hunc spiritum Judæis, non immittendo animis eorum pertinaciæ, sed gratiam non apponendo, et insuper pro meritis occisiones et officendia ponendo.

Oculis ut non videant, et aures ut non audiant, itaque in hodiernum diem. Ita à Deo derelicti sunt, ut quod homini saporato contingit in corpore, patiantur in animo: scilicet ut pro sapore nec cecis intantur ad videndum, nec auribus ad audiendum, sic ut non attendant animis ad mysteria salutis per Evangelium revelata; itaque ex quo tempore Christus adventit, usque in præsens.

VERS. 9. — Et David dicit (Psal. 68): Fiat mensa eorum in loquens, etc.; mensa spiritalis anime, scilicet mensa legis Dei et S. Scripture, quas Judæi unas reputant delicias et summum suum bonum, fiat eis in scandalum, et in retributionem, id est, in penam demeritorum, ut scilicet justo Dei iudicio, quia ea abusi sunt, et quia ex ea Christum agnoscerent noluerunt, jam inde merent et excæcationem petant, unde vitam et lumen captabant: ita Anselm., Origen. et Cajetan. Vel mensa, hoc est, agnus paschalis, iat Judæis in laqueum, ut nimirum occasione paschalis omnes Hierosolymam convenient, itaque à Tito obsiderent, et captantur; ita enim reipsâ evenisse narrat Josephus, lib. 7 Belli, cap. 17.

VERS. 10. — Obscuretur oculi eorum non videant, id est, mens eorum subtractione tui luminis ita obteneb-ratur, ut recto iudicio privati clarum ac præsentem veritatem non agnoscat.

(Neuf.)

Judeorum status, usque in hodiernam diem perseverans; quasi ipsorum oculi et aures transpuncta et effossa essent, nec vident nec audiunt; imò sœra Scriptura fit illis in laqueum et in scandalum, quia ipsa abundantur ad suam perniciem, ita ut tenebras et mortem trahant, unde lucem et vitam deberent trahere. Sed, quænt quam bene isdem versibus expiariatur christianis, Deo infidelis, justa punitio! Spiritu saporis, stupiditatis et compunctionis à Deo percitur; videns non videt, audiens non audit; quasi dormiat, mentem et animum spiritum habet; et hoc à Deo et iuste, videre et intelligere voluit; quasi fœces, venter et exensum nec videt, nec intelligit.

Hæc ergo cœcitas, sicut induratio, fit ab homine et à Deo: sicut Pharaonis iustus duravit cor suum, Deus punit cor Pharaonis induravit: ita quia christianis lucem gratia rejecta, utique: *Recede à nobis, viam actionum nostram notamus, Job 21, hinc Deus illam animi palpore quasi in tenebris, et errare quasi ebriam, Job 12, 25.* In hoc misero cœcitate et voluntarie stupiditate statu, lux ei luere, non intendit; verbum illi loquitur, non audit; sœra Scriptura fit illi in laqueum et in scandalum, inique tenebras et errorum trahit, unde lucem et veritatem habere debet; sacra Eucharistia, mensa spiritualis, fit illi mors et venenum; panis vite, quo abundant, fit illi deterioris mortis cœcitas. Hinc quid accidit? de tenebris ruit in tenebras, de surditate in surditatem, de morte in morte; cœcitas nec videns, nec sapiens, terrena tantum videt, sapit et desiderat, mente et animo curvus et ad terram propensus.

Veri christiani conversatio in cœlis est: peccatoris vero dorsum semper curvum est, effragne conversio lata in terra.

Hæc est peccatoris iusta retributio; avertit se à Deo, ut ad creatam se converteret; avertit à Deo mœlitis et ad terram conversus, velut brutum incurvatus. Num et ego ipse sum in hoc miserabili statu? cœcitas non videns, ad divina surdus, mente et corde curvus in terram. *Ne ovetas faciem tuam à me, Deus! Ne projecis me à facie tua, et Spiritum tuum, etc. Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis.*

Et dorsum eorum semper incurva; nihil celeste sapiant, sed animo ac desiderio semper terram spectent, res terrenas que ac desideret; contra quam veri christiani, quorum conversatio in cœlis est, dum ea que sursum querunt ac sapiunt, non que super terram, Phil. 3, Col. 3.

Vers. 11. — *Dico ergo, iniquum sit offendere ut cœderent? Absit.* Num in hæc iudicio sicut excecatis iudeis, ut processis setam sit de tota ratione, nec speranda sit ulla restitutio? Absit. Iudeos non sic offendisse, ut perditis eaderent; id est, ut casus irreparabilis, et omnino universalis inde sit sequentis. Neque enim omnino populum Judaicam Deus abiecti, sed reliquias sibi inde servavit, ac ceterorum casu ad tempus uti voluit tanquam occasione conversionis, et salutis gentium.

Sed illorum delicto, salus est gentibus ut illos emulgentur. Sensus Apostoli est: Quia postius delicto seu lapsu sive offensa Judeorum usus est Deus ad magnum quoddam bonum, scilicet ad vocationem et salutem

Vers. 11. — *Dico ergo: Iniquum sit offendere?*

Quia dixit excecatis esse plerosque Judeos et de illis impleta esse prophetarum vaticinia, quærit an sic cœderent, ut eorum casus sit irreparabilis, et sine ulla spe aliquando resurgendi.

Absit! inquit; venit enim tempus, sub finem mundi, quo respiciant omnes; interim illorum delicto et casu Deus uti voluit, tanquam occasione conversionis et salutis gentium; et conversione gentium uti voluit ad accendendam Judeorum emulgentem, ut et ipsi convertantur.

Adorandum sanè Dei consilium profunditatem! Judeorum casum in incredulitatem permisit, ut apostoli ad gentes predicationem suam transferrent, et ut ex gentium conversione sequeretur Judeorum emulgentem et imitatio; seu ut Iudei, videntes bona sibi promissa et à se neglecta, transferri ad gentes, illos emulgentem, et imitentur.

Inique ex Judeorum casu, gentium vocatio et salus; ex gentium salute, aliquando Judeorum salus et conversio.

Vers. 12. — *Quod si delictum, Græcè, ruina, seu casus, Syr., lapsus;* quod si lapsus Judeorum fuit occasio salutis mundi, ten esset ac redundavit in spirituales mundi divitias, scilicet in salutem copiose præstitam gentibus toto orbe diffusis.

Et ministerio, reiectio Judeorum non credituram, cessit ad multitudinem gentium convertendam; quantum magis plentitudo eorum? supple, erunt divitias mundi et divitias gentium, id est: Quantum magis universus Israel in fine mundi credens Christo, ditata gentes, et ad se imitantium provocabit! Itaque in fine mundi convertentur Iudei erodentes in Christum, suæque exemplo trahent ad Christum quotquot supererunt ex gentibus infidelis.

Illorum mirare et adora D. Sapientie profunditatem, que omnibus ad suos fines utitur: etiam ex illis, que sunt opposita voluntati, suam percipit voluntatem; ex multitudinis Judeorum incredulitate, elicit salutem multitudinis gentium per fidem; sique paucitas Judeorum credulitatem facta est opulenti mundi per fidem gentibus communicatam.

gentium, vicissim usus gentium conversione ad salutem Judeorum. Dum enim gentes ad fidem vocat, Iudeos (sicut per Moysen paradit) ad emulgentem provocat; ut qui vident promissa patris suis facta, et à se neglecta, transferri ad gentes. *Ut eos amulgentur, id est, ut gentes provocentur per se scilicet Iudeos, ad emulgentem et sui imitantem.*

Vers. 12. — *Quod si delictum illorum dicitur aut mundi.* Si, inquit, delictum sine lapsu Judeorum per occasionem cessit ac redundavit in spirituales mundi divitias, hoc est, in salutem copiose præstitam gentibus toto orbe diffusis.

Et dimittit eorum divitias gentium, id est, si cessit ad multitudinem gentium convertendam Judeorum abiectio, qua factum est, ut tam pauci ex illis idonei susciperent, cæteris indelictate excecatis;

Quanto magis plentitudo eorum? supple, divitias gentium erunt. Cum videlicet plena eorum imitatio sit, que universus Israel in fine mundi credet Christo, supple, ditabit, et provocabit, confirmabitque gentes

Homium itaque malis bene Deus utitur, et ex malo bonum elicit. Hoc edoctus, Dei voluntatem in omnibus adora; in omnibus et ex omnibus gloriam Dei spera, et expecta; quantumcumque res videantur labefactate, ex illis suam Deus gloriam elicit et aliquod bonum, et hoc bonum consolare et Deum lauda.

Vers. 15. — *Vobis enim dico gentibus...* Syr., nos autem alioque, gentes, etc. Ad gentes, seu postus ad Christianos ex gentibus conversos sermonem dirigit, eosque monet Iudeis incredulis compati, illos non spernere, imò ipsorum conversionem verbo et exemplo satagere, ad hocque gentes suo provocat exemplo. Vobis itaque dico, gentes, quod quamdiu vester apostolus ero, apostolatus mei ministerium verbis, exemplis et miraculis honorificabo.

Vers. 14. — *Si quomodo ad emulgentem provocem...* ut hoc quasi stimulo Iudeos excitent ad emulgentem vestri, sique vestro provocati exemplo, ad Christum convertantur saltem aliqui, plentitudine eorum ad aliud tempus reservata. D. Paulus suum ministerium tribus honorificavit, ait D. Thomas, 1° moribus, multa præcipue patientia; in omnibus exhibuit misericordiam... 2° Cor. 6, 4; 2° gratis et sine sumptu ubique predicando, 1° Cor. 9, 18; 5° maxima omnium Ecclesiarum sollicitudine, 2° Cor. 11, 28.

His tribus ministerium suum honorat minister Christi: sit sanctus, gratis ministret, sit sollicitus. D. Paulus Iudeis fratres et contritiles suos in ordine ad salutem æternam diligit; in illis nullam nisi pro celesti gloria desiderat emulgentem. Sic omnes Christi ministri suos sive parentes, sive amicos diligant.

Vers. 15. — *Si enim amissio eorum reconciliatio est...* Græcè: *Si enim abiectio,* id est, si reiectio maioris partis eorum fuit occasio reconciliationis gentium, per totam terrarum orbem diffusarum; quæ abiectio, id est, quid erit illorum conversio, eorumque ad fidem assumptio, seu adjunctio?

Nisi vita ex mortuis? id est, perinde erit ac si mundus ex unâ sui parte mortuus, integrè reviviscat; illorum ergo, et vos et ego debemus optare conversionem.

ad se imitantium: maxime cum multi ex Israelitis ab infidelitate in sacris litteris versati, cum Eliâ et Henoch per orbem prædicabant et Christum et Scripturâ efficaciter et clarè Iudeis demonstrabant.

Vers. 15. — *Vobis enim dico gentibus:* etc. id est, laudabo, honorificè peragam, illustrabo et exornabo predicationem Evangelii apud gentes: ut spartam quam tractus sum, quoque mihi commissa est, hanc exornem. *Coodecorabo, glorificabo tam verbis quam factis.*

Vers. 14. — *Si quo modo ad emulgentem provocem carnem meam, puta Iudeos,* qui mihi secundum carum cognati et consanguinei sunt. Sic autem loquitur, ut quodam naturæ vineulo obstrictum se significet ad promovendam Judeorum salutem. Nam ideo gentium sum Apostolus, ut mirum hoc meo apostolatu apud gentes, provocem Iudeos ad sanctam quamdam emulgentem, ut scilicet ipsi, tam me, quam gentes quas converto, imitentur in fide, et zelo Christi.

Et amicos factam aliquos et illis. Dicit aliquos, sciens suo tempore non futurum ut admodum multi ex eis ad salutem adducerentur, plentitudine videlicet in aliud tempus reservata.

Vers. 16. — *Quod si delictum sancta est, et massa...* Græcè: *Quod si primitia; Syr.: Sed si primitia sancta.* Duabus metaphoris ostendit non sperandam esse Judeos, nec fugiendam, imò sperandam illorum conversionem, et ad hoc laborandum, nullo qui legalem et naturalem quamdam habent sanctitatem, verumque sperandam locum, in quo quæque sint sancti; et consequenter possunt converti, Christianique fidem amplecti. Prima metaphora sumitur à primitiis, seu ab eâ oblatione que fiebat de frugibus maturis, et que totam massam sanctificabat morali quâdam asstimatione, ita ut reliquum, v. g. frumenti coquere, et ex eo vesei liceret; secunda sumitur à radice, que ramos sanctificat; quasi diceret: Apostoli et primi discipuli, Christianorum primitia, sancti sunt, et Evangelium amplecti sunt; ergo, etc. Patriarchæ, prophete, patres Judeorum sancti sunt; ergo, etc.

Hoc loco Calvinus abhorret ad probandum peccos Christianorum baptismo non egere, sed male: non enim loquitur hic Apostolus de sanctificatione, que reddit amicos Dei, sed de sanctitate metaphorica, que Deo consecrat et appropriat; sicut locus, vestis, pecunia dicitur sancta. Alioquin eodem argumento probaretur etiam aditus Christianorum filios, imò omnes Iudeos esse sanctos, utque sanctorum filios, et consequenter nec baptismo, nec aliis Sacramentis indigere.

Hoc ergo tantum prolat, apostolos et patriarchas Iudeis quamdam suæ sanctitatis umbram conferre, que dat locum sperandi veram sanctitatem, et ideo nec sunt spernendi, nec fugiendi, sed illorum salus speranda, et ad hoc laborandum. Quis de proximo saluto desperet? præcipue de salute Christiani, in sanguine Christi per baptismum sanctificati? Quis è contra proximi sui, quantumcumque peccatoris, salutem non speret, et ad illum convertendum, verbo, oratione, exemplo non laboret, cum tantum finis sanctitatem habeat in sanguine Christi? In hoc ergo pretioso sanguine confisi, oremus, laboremus pro peccatorum conversione et salute.

Vers. 17. — *Quod si aliqui ex his fructus sunt...*

Vers. 15. — *Si enim amissio, abiectio, reprobatio eorum, etc.* si Judeorum abiectio cessit mundo ad peccatorum remissionem: quid mundo conferret virtutis assumptio, nisi iustificationem, que est vita ex mortuis? q. d.: Si Judeorum incredulitas et abiectio, gentibus et universo orbi attulit occasionem reconciliationis, quia videlicet à Iudeis repulsa ad gentes; petransiit: quam gaudentes res erit, si etiam ipsi Iudei rursim assumantur ad fidem? Videlicet perinde erit, ac si mortuus quis ad vitam revocetur.

Vers. 16. — *Quod si delictum sancta est, et massa.* Hæc metaphora desumitur ab eo quod in lege fiebat: ubi Deo oblati, et per hoc sanctificati frumenti primitiis, ut præcipitur Num. 15, quærentque massa postea fieret ex eo frumento, reputatur sancta. Sic igitur si patriarchæ, qui sunt velut primitie populi Judaici, sancti fuerunt: itaque populus ipse ex illis primitiis, reputabitur sanctus: ita Chrysostomus.

Et si radice sancta, et rami, id est, si patriarchæ, qui quibus velut radice arboris arbor Judaici populi, sancti sunt: ipsa etiam arbor cum ramis suis, id est, populus Judaicus sanctus erit.

Quod si quidam ex rami arboris Judaicae fracti et revulsi sunt ab arbore, id est, a fide et a iustitia parentum. Patriarchae enim in Christum venturum crediderunt; posteriores autem Iudaei presentem non receperunt.

TE AUTEM CUM OLEASTER ESSES... id est: Tu autem, o gentilis, cum esses olea sylvestris et infructuosa, id est, ex radice infideli et idololatrá, ex qua nullum divinae gratiae succum poterat attrahere; **INSERTUS ES IN ILLIS**, id est, insertus es inter ramos illius arboris, cuius truncus et radix sancta; **ET SOCIUS RADICIS...** et factus es particeps radicis, et succi pinguis, quem naturales rami sugunt ex radice oleae; id est, per fidem insertus corpori Ecclesiae, una cum fidelibus Iudaeis particeps eandem spiritum fidei et gratiae quem habuerunt SS. patriarchae.

VERS. 18. — NOLI GLORIARI ADVERSUS RAMOS... fractos scilicet, multo minus adversus ramos adhaerentes.

QUOD SI GLORIARIS... id est, quod si illis insultare tibi subrepit, dicitur tibi, quod tu, qui ramus es insertus, non sustentas radicem, nec in eam succum trahis, sed o contra radice Judaica te sustentat et ab ea succum tibi christianae, imo Christum ipsum accipis; ideo adversus Iudaeos non debes gloriari, sed erga illos humiliter te gerere.

Abraham, Isaac, Jacob, patriarchae, prophetae, apostoli Iudaei fuerunt; illi autem sunt radix olivae. Sumus enim *supradefinitio super fundamenta apostolorum et prophetarum. Haec salus ex Iudaeis est*, Joan. 4. Ne illis itaque insultemus; radicis nostra sunt, ab illis fides et salus nostra, quin potius illis compatiatur, pro illis oremus, pro nobis timeamus, ne forte et nos eademsumus. Nihil nobis debent patriarchae; nos illis multum debeamus, et consequenter eorum filius propter illos.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

Ecclesia Dei est oliva, quia arbor pulchra et fructifera.

VERS. 17. — Quod si aliqui ex ramis (ex Iudaeis) fracti sunt, Graeco, defracti sunt, scilicet ab arbore, puta a sua radice, scilicet a fide et iustitia suorum parentum exciderunt, eo quod fidem, quam in Christum venturum habuerunt, in eum venturum abiecerunt. Reperunt glorificationem et salutem gentium adversus Iudaeos, persistentes in metaphora radicis, arboris, et ramorum; et Iudaicam quidem populum, quatenus insit arboris surreverat ex sancta radice maiorum, etiamque generis nobilitatem retinebat. Quod si inquit, aliqui Iudaeorum recesserunt a sancta societate sui populi, tanquam rami fracti ab arbore bona, eorum modi est oliva.

Tu autem (o popule gentilis) cum oleaster esses, insertus es in illis; cum pitius esses oleaster, id est, populus profanus et infidelis, ex profanis et infidelibus oriundus; nonper insertus es oliva in illis, id est, inter illos, scilicet olive ramos in arbore manentes.

Et socius (particeps) radicis et pinguedinis olive factus es, puta fidei, gratiae et pinguedinis Spiritus sancti, quam Iudaeorum parentes habuerunt, maxime Abraham Patrem credentium, eiusque posterit, qui fuerunt Ecclesia Dei. Hec enim est oliva.

VERS. 18. — Noli gloriari adversus ramos (jam fractos, puta contra Iudaeos incredulos). Quod si gloriaris, etc., quasi dicat: Si tu, o gentilis infidelis, insultas

fera; huius olive radicis sunt patriarchae, prophetae, apostoli; pinguedo huius olive est abundantia gratiae Spiritus sancti, quam habuerunt praee omnes apostoli. Cuiusvisque Iudaeus fidelis huius olive ramus erat; plerique fracti sunt per suam infidelitatem; nos gentiles, per fidem, in illorum locum inserti sumus, patriarchis associati, apostolorum socii, particeps gratiae, etc. Ob hoc gratias agamus Deo; ob hoc in Domino gloriamur; at ne gloriamur adversus Iudaeos, ne despiciamus ramos fractos, etc. Sic cum aliquem cadere aut occidisse cernis, illi complate, ora pro ipso, time pro te; timens et humilitatis roga pro la, dicens: *Conserva me, Domine, quoniam defecit sanctus.*

VERS. 19. — DICES ERGO: FRACTI SINT... Sed dicis forte, hincque gloriandi usum accipies; **FRACTI SUNT RAMI NATURALES, ut ego gentilis eorum loco insereretur, sicut me Deus praetuli illis.**

VERS. 20. — BENE, PROPTER INCREDULITATEM... Graeco patet, id est, recte dicis; concedo quod illis, fracti sunt ut tu inseraris: sed memento quod *propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas*: id est, per fidem et propter fidem olea insertus es, et in eam tunc stas; **NOLI ALTUM SAPERE. GREG.:** Ne offeraris animo; **SYR.:** Ne offerat mentem, id est, ne propterea superbas ac glories, sed potius time, quia fides qua olea inflexa non te est agglutinat quin possis excidere; time ergo ne propter infidelitatem excidas ab ea, sicut et illi.

Hinc bene contra Calvinum inferatur quod fides possit amitti, cum Apostolus huius amissionis timere reprimit gentium arrogantiam.

VERS. 21. — SI ENIM DEUS NATURALIBUS RAMIS... Si enim Deus Iudaeos, naturalis origine, a sancta patriarcharum radice ortos, propter infidelitatem cadere permisit, et ob eam ab Ecclesia expulsi, quanto magis id timere debet gentilis insertus, si fidem humilitate non servet! Hinc collige quod humilitas sit

Iudaeo infideli, respondebitur et dicitur tibi, te tantum insertum esse radici, id est, fidei et ecclesiae sanctorum patriarcharum, prophetarum et apostolorum, qui omnes Iudaei fuerunt, ab eaque te omnem gloriam et utilitatem sugere, hincque gratia; hincque rursus excidisti posse: ut et rami naturales, id est, Iudaei, a superbia effracti et evulsi sunt.

VERS. 19. — DICES ERGO, etc.: id est, ad hoc Deus permisit Iudaeos a fide excidere, ut ego ad fidem in terram. Quasi dicat: *FRACTI SUNT ET REJECTI IUDAEI ab Ecclesia; unde factum et consequentem est, ut ego gentilis Iudaeorum vice illi aggregarer et insereretur.*

VERS. 20. — BENE ET RECTE DICIS, probo quod dicis, illos fractos, et te insertum esse: imo fractos illos ad hoc, ut tu inseraris. Sed scito, quod propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas. Sensus est: Tu autem non tuo opere, sed per fidem insertus in sacram olivam, eadem fide adhuc in illa stas, id est, manes et consistis: sicut illi, contra quos gloriaris, aliquando steterunt.

Noli altum sapere (id est, superbiere), sed time. Caveto, inquit, ne superbas, ne animo offeraris propter hoc quod fide stas in oliva: sed time ne aliquando per infidelitatem ab ea excidas, sicut illi exciderunt. Gloriaris enim, quo radice et oleam jam dicitur unaris, scilicet fides, non est firma firma, quia ab ea

fidei custos; Christo per fidem et gratiam adheremus, fidei autem et gratiae custos est humilitas: itaque timeamus, humiliter, cum timore et humilitate Deo gratias agamus.

VERS. 22. — VIDE ERGO BONITATEM ET SEVERITATEM DEI, ut cum timore et humilitate Deo gratias agas, ex una parte Dei severitatem in incredulos praee oculis habeas, et ex alia parte, Dei bonitatem in te, qui credidisti.

SI PERMANSERIS IN BONITATE, id est, si hanc Dei in te bonitatem studeas retinere; non tantum in fide perseverando, sed et secundam fidem pio vivendo, divinae bonitati correspondendo; **ALIOQUIN ET TU EXCIDERIS,** id est, et tu amputaberis et decides ab olea, id est, Ecclesia.

OBSERVATIO MORALIS.

Fideli omnia debent in bonum cooperari et peccata et gratia; aliorum peccata nos debent humiliter, gratia nobis exhibita debet nos in Dei amorem accendere; severitas Dei in peccatores debet nobis timorem incutere, benignitas Dei in nos debet gratiam, fideles, perseverantes reddere. Cum ergo aliquem cadere videremus, timeamus casum, compatiatur eadenti, oremus pro illo; ille hodie, ego cras. Quid de me foret in tali occasione, in talibus circumstantiis? Gratias Deo, quod non ceciderim. Dei bonitatem in nos attendentes tot et tantas conferentem gratias, grato et humili simus animo, Deum amemus, laudemus, colamus, in eius amore et cultu perseveremus. Perseverantia, ut ex hoc textu patet, certissimum est praedestinationis signum; at de quo nemo certus, ut etiam hinc patet.

VERS. 25. — SED ET ILLI, SI NON PERMANSERINT... Sed et Iudaei, si suam perfidiam deserant, velintque credere, rursus inserentur in hanc oleam Ecclesiae.

POTENS EST ENIM DEUS... et nihil ipsum praeter incredulitatem impedit, quin iterum inserat.

VERS. 24. — NAM SI TU EX NATURALI... quasi diceret: Hoc Deo non tantum possibile, sed et natura excidere, et consequenter a radice separari possis, uti iam multas gentes ab Ecclesia separatas, et a fide excidisse videmus.

VERS. 21. — SI ENIM DEUS NATURALIBUS RAMIS (Iudaeis, expellendo eos a sua Ecclesia, amicta, et salute) non propter, time, ne forte nec tibi (gentili) institui, si in fidem aut vitam christianam pecces parcat.

VERS. 22. — VIDE ERGO BONITATEM ET SEVERITATEM DEI. Sensus: Et intelligas te nihil habere unde glorieris adversum Iudaeos, considera bonitatem seu benignitatem gratiam Dei vocantis atque eligentis, et severitatem sui rigorem Dei rejicientis ac reprobandis, et misereri nolentis.

In eos quidem, qui ceciderunt, severitatem. Quae permissio ad severitatem pertinet, tanquam divina reprobationis effectus.

Et te autem bonitatem Dei. Vide, inquit, Dei erga te benignitatem: qui scilicet te populum gentilem sine illis tuis meritis ad Evangelii gratiam efficaciter vocavit.

Si permanseris in bonitate, non tui, ut quidam exponunt; sed Dei: hoc est, in eo ad quod Dei bonitatem seu benignitatem vocatus es atque adductus. Quasi dicat: Si perseveraveris in fide et iustitia. Si per-

suus facilius. Nam si tu, gentilis, ex idololatrá gentilitate, quasi ex sylvestri et agresti olea excidissis es; **ET CONTRA NATURAM, huius oleastri, INSERTUS ES IN BONAM OLIVAM ECCLESIAE.** 1° *Est contra naturam quod oleaster in oleam inseratur, seu est contra morem agriculturæ quod arboris malae ramus inseratur in bonam, è contra surculis bona inseritur in truncum malae.* 2° *Est contra naturam quod oleaster insitius ferat fructum olive; illud enim quod inseritur, crescit et fructum fert sibi proprium. Nos tamen gentiles per baptismum in Christo sumus insiti, ut christianos fructus habeamus.*

QUANTO MAGIS TU, QUI SECUNDUM NATURAM, id est, qui secundum naturalem propagationem a sanctis et fidelibus patriarchis prognati sunt, et consequenter sunt naturaliter de populo Dei; quanto magis, inquam, rursus inserentur suae olive pristinae, si suam deserant perfidiam, ut credant in Christum!

OBSERVATIO MORALIS.

Ex dictis collige quod sicut de Dei bonitate nunquam praesumendum est, sic de nullius hominis salute nunquam desperandum. Nunquam praesumendum, quia, ut ait D. Chrysost., abusus gratiae tremendus est: nam ob hoc ipsum quid bonus factus est erga te Deus, timendum tibi; non enim immota tibi bona manebunt, si torpescere volueris (id est, si non feceris quae divina bonitati digni correspondant). Hinc addidi verba.

Nunquam de cuiuspiam salute desperandum, quia Deus omnipotens est et de lapidibus potest suscitare fideles, id est, de obduratis facere contritos. De nullius praecipue christianam salutem desperandum, quia gratia ipsi per baptismum collata conaturale quodam salutis est principium; conaturalem et tribuens salutis facilitatem; per hanc gratiam factus est membrum Christi, membrum Ecclesiae; fiet autem per peccatum hoc membrum mortuum sit, Christo tamen facile est illud per gratiam suam resuscitare, illudque suo Spiritu iterum animare. Si barbaros, Turcas et infideles *maneris.* Hinc enim patet primo, quod perseverantia certum est signum et causa electionis et praedestinationis ad salutem et gloriam aeternam. Secundo, hinc patet, quod de perseverantia hinc nemo sit certus.

Alioquin et tu excideris, id est, tu qui modo ramus es olive per Dei vocantis bonitatem, si in ea bonitatem non permanseris, sed per infidelitatem recesseris; eo ipso excidissis, amputaberis, ac decides ab arbore societatis eterne.

VERS. 25. — SED ET ILLI, SI NON PERMANSERINT IN INCREDULITATE, inserentur, hoc est, atque è diverso Iudaei, si relicta infidelitate fidem susceperint, eo ipso rursus inserentur arbori olive.

Potens est enim Deus iterum inserere illos. Potens, non nudam Dei potentiam, sed et actum effectumque significat.

VERS. 24. — NAM SI TU EX NATURALI EXCISUS ES OLEASTRO, et contra naturam insertus es in bonam olivam. Sensus: Nam si tu, homo gentilis, excidissis es ex oleastro, cuius eras ramus naturalis, utpote secundum carnem ex ejus radice propagatus; et tamen contra naturam huius tree originis, per Dei potentiam insitus es in bonam, pulchram et veram olivam.

Quanto magis tu, qui secundum naturam inserentur suae olive? Quanto magis, inquit, per eandem Dei

sua gratia convertit, quanto facilis christianum peccatorem, sed penitentem convertet! Ne desperes itaque, christiane peccator, quicumque sis; Deus omnipotens est, nec ullum est peccatorum birarum ex quo te non valeat extrahere. Deus ex infidelitē fidelem fecit in baptismo; ex paganis facit quotidie Christianos; quanto facilis ex christiano peccatore, sed dolente et converti volente, faciet verē fidelem! Infidelium conversio est Christianorum conversionis quasi pignus. Hinc itaque ad penitentiam animamur.

Vers. 25. — *NOLO ENIM VOS IGNORARE, FRATRES, MYSTERIA.* Syr., *hoc arcana.* Rediit Apostolus ad futuram Judaeorum reconciliationem, de qua cap. 11, et qua interrupta ad reprehendam gentium superbiam. Ad illi ergo jam dicitis:

Vos, o christiani gentiles, scire velim arcana hōe Dei consilium; mysterium, apud Graecos, quiddam arcanaum.

UT NON SCITIS VOBIS IPSIS SAPIENTES, Graec.: *Ut non scitis quid vos ipsos arrogantes, id est: Hoc autem dico ad deprimendam vestram arrogantiam, seu ne de vestra fide superbiatis, vobismetipsis placentes, et quod diuinum est, vobis trahentes.*

QUA CAECITAS, Graec., obduratio; Syr., *obduratio cordis;* hoc ergo mysterium est, quod caecitas et obduratio, non omnium, sed maxime partis Iudaeorum, Dei permissione accidit.

DOCEAT Graec., usquequo; Syr., *usquequo,* id est: *Et darabit haec caecitas Israel, donec in Ecclesiam potentiam Iudaei, qui secundum naturam sunt, id est, qui sunt rami naturales olivae, iterum eidem suae olive inserentur, sic ut insiti coalescant?*

Vers. 25. — *Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut supra vobis ipsis implicatis.* Hoc dico ad deprimendam arrogantiam vestram; ut ne insolens placentis vobis ipsis.

Quia caecitas ex parte conspici in Israel, Graec.: Quod obduratio ex parte Israeli facta est. Quod ait: *Nolo vos ignorare,* pro eo quod dixeret, scire vos volo, docet aliquando verē futurum esse, spernens mysterium, id est, rem ceteris arcanaum et paucis cognitam. Probat hic Paulus id quod dixit, non ita Iudaeos esse excusatos ab Ecclesia et regno Dei, qui rursus illi inseri possint, ex eo, quod de facto rursus illi inserendi sint post conversionem et institutionem gentium. Idem Apostolus vocat *mysterium*, id est, mirabile, arcanaum et stupendum Dei iudicium, dispositionem, providentiam, permissionem et ordinationem, qui factum est et consentium, ut misso Christo primo Iudaei excusarentur, hoc consilio, ut gentes vocarentur ad salutem, ac desinere omnes Iudaei alligarentur, crederent, et salvarentur. Contigit autem Israeli caecitas ex parte non extim vel mediocri, sed multo maxima.

Donec plentudo gentium intraret. Sensus: Donec multitudine gentium populi ex omnibus mundi partibus, secundum predictiones propheticas, collecta fuerit ad fidem, vel intraverit in Ecclesiam fidelium; q. d.: Caecitas erit in Israel, donec numerus eorum, qui ex gentibus credituri sunt, plene compleatur, intrateque in ovile Christi.

Vers. 26. — *Et sic omnis Israel salvus fiet, id est, salvus erit, salvabitur.* Gregorius papa, non omnes sed multos ex Iudaeis qui tunc in infidelitate remanserunt, ad cognitionem veritatis reddituros affirmat. *Omnis Israel,* id est, omnes omnes, plurimū ex singulis tribubus Israel, excepta una tribu Dan, in fine mundi convertentur et salvabuntur. Excipio tribum Dan,

introierit numerus eorum qui ex gentibus credituri sunt.

Vers. 26. — *Et sic omnis Israel salvus fiet;* Syr.: *Et tunc, etc., cum completus fuerit gentium conversorum numerus, tunc Iudaeorum natio convertetur ad fidem, et ad salutem teniet.*

Sicut scriptum est... Isai. 59, 20: *Veniet ex Sion, id est: Ex tribu Iuda, et ex familia David, habitante in Sion, nascetur Christus, qui omnem impietatem auferat à posteris Israel.*

Vers. 27. — *Et hoc illis à me testamentum;* Syr.: *Et tunc habebunt Iudaei illud quod à me est, cum remiserit ipsis peccata eorum;* seu, hoc est foedus quod cum ipsis pepigi, et quod complebo, cum abstulerit peccata eorum, per baptismum, scilicet, et penitentiam. Ex hoc Apostoli loco et ex Malach. 4, v. 5 et 6, statuitur traditio de futura Iudaeorum conversione, in fine mundi, itaque ex utraque gentium et Iudaeorum plenitudine constandam unam et perfectam Ecclesiam.

Vers. 28. — *Secundum Evangelium quidem invidiam;* Syr.: *Ceterum in Evangelio hostes erant propter vos, in electione autem dilecti propter patres.* Qui Iudaei, quantum attinet ad Evangelium Christi, quod rejiciunt, sunt quidem hostes Dei et Deo exosi, proflata vos, et hoc, vestro bono, o gentiles, ut scilicet illud Evangelium vobis annuntietur.

Secundum autem electionem, quantum verò spectat ad electionem, quā Deus olim Iudaeos in populum

quia ex hac nulli signator, inter 144 milliā signatorum ex duodecim tribubus Israel, Apoc. 7. Unde multi putant Danites adhaesuros contribuli sui Antichristo. Sanē S. Hippolytus et multi alii docent quod Antichristus praecipuus sectatoris et propugnatoris habebit Iudaeos. Ergo omnes omnino Iudaei in fine mundi non convertentur ad Christum.

Sicut scriptum est (Isa. 59): Veniet ex Sion, qui impietatis, et auferat impietatem à Jacob, puta ab Israel. Jacob enim ab angelo vocatus est Israel, Genes. 32, v. d.: *E gente Judaica, atque ex ipsa regis stirpe Davidis (nam Sion erat civitas David, ac xpedes regni) nascetur liberator ac salvator, scilicet Christus, qui auferat ac aboleat peccata populi progeniti ex patriarcha Jacob.* Quae peccatorum illius populi abolitio cum peccata non sit in primo Christi adventu per ipsos et apostolorum quae predicationem (tunc enim solae reliquiae servatae sunt, ceteri excitati), relinquunt, introducit gentium plenitudinem, expectandam.

Vers. 27. — *Et hoc illis à me testamentum, etc.* Sensus: *Et hoc illis erit à me testamentum, hoc foedus quod cum eis fecerim, haec promissio: quod abolerum sim peccata eorum; quasi dicit, in eo testamento hoc impleretur, quod auferam peccata, non aliquorum et populo, sed ipsis populi. Cū abstulerit Deus peccata eorum, in fine scilicet mundi, ut ait S. Chrysost. et S. August., et per predicationem Elio et Hemech, et patet Malach. 1, et Apoc. 11.*

Vers. 28. — *Secundum Evangelium quidem (qui adversantur Iudaei) invidiam suam, Dei propter vos, ut vos, o gentes, hac occasione recipiatis predicationem et fidem.* Urget, repetit, et iudicat hoc Apostolus, ut gentes beneficium Evangelii, sibi occasione Iudaeorum praestitum agnoscat, idcirco illis, licet incredulis, non indignentur, sed commiserentur.

Secundum electionem autem abierunt (sunt) propter patres, eorum, id est, sanctos patriarchas, quos supra primitivam et radicis nomine significavi; quo-

elegit, Deo sunt charissimī propter patres eorum, quibus promisit se Deum fore seminis eorum, Genes. 17, 7, et Deuter. 4, 51.

Vers. 29. — *Sine penitentia;* Graec., *impenitentia;* Syr.: *Non enim revocat Deus deum suum.* Inmutabilia enim sunt Dei dona et promissa absolute, et sine conditionis facta; talis est autem promissio Dei patriarchis facta, quod nunquam penitus abiecit eos, nec extinguit gentem; sed recordabitur foederis quod pepigi cum Abraham, Isaac et Jacob, Levit. 26, 42, 45, etc.

Vers. 30. — *Sicut enim aliquando et vos non credidistis...* sicut enim, vos, o gentiles, aliquando eratis increduli, occasione verò incredulitatis Iudaeorum, per Dei misericordiam adducti estis ad fidem. *D. Chrysost. sic habet: Quomodo enim et vos quondam increduli fuistis Deo, nunc autem per illorum incredulitatem misericordiam adepti estis, sic et isti nunc increduli facti sunt, ob id quod vos misericordiam consecuti estis, ut et ipsi misericordiam consequantur.*

Vers. 31. — *Ita et illi nunc non crediderunt...* id est, ita vicissim Iudaei dunc sunt increduli.

In misericordiam vestram; Graec., *misericordiam vestram;* noluit credere quod Dei misericordia per Christum ad vos, gentiles, pertinet, seu quod Deus velit gentium misereri. Vel noluit credere misericordiae Dei vobis factae per Christum; id est, fidem et gratiam Christi rejecerunt. At is erit aliquando exitus; ut et ipsi, exemplo vestro provocati, et occasione

rum fides et pietas ita Deo placuit, ut promiserit se Deum fore seminis eorum post eos, Genes. 17 et Deuter. 4.

Vers. 29. — *Sine penitentia enim, etc.* Sine penitentia, quasi dicas, *impenitentia, immutabilia, id est, talia quorum nec possit nec debeat penitere eum qui dedit aut promisit.* Loquitur Apostolus de promissis et vocatione quae ex electione procedunt, id est, haec quae facta sunt absolute et sine conditione. Haec quippe sunt immutabilia; nec licet potest ut Deus hominum peccatis offensus, id quod semel absolute promisit aliquando retractet. Eiusmodi fuere promissiones Abrahae et Davidi, factae, de Christo nascituro; et propheticae predictiones de certo tempore quo nasciturus esset. Unde falluntur Iudaei dicentes adventum Messiae, ultra quam praedictum est, differri propter ipsorum peccata. Numquid enim iniquitatis illorum fidem Dei evasabit? Ita docet haec sententia Paulus, non obstante pertinaci infidelitate, et illis peccatis populi Iudaei, certissime ac suo tempore futurum, ut Deus impleat promissa, servetque testamentum sui pactum quo pollicitus est se ablatum ejusdem populi peccata.

Vers. 30. — *Sicut enim aliquando et vos (o gentes) non credidistis Deo, Graec., increduli fuistis.* Nam plus est incredulum esse, quam non credere. Gentiles ante Christi adventum erant sine Deo in hoc mundo, Ephes. 2.

Nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem Iudaeorum, propter incredulitatem fratrum suorum. Significatur pertinacia non credendi, etiam visis vel auditis idoneis documentis; quod proprie vitium erit Iudaeorum, de quibus ait Dominus: *Nunc autem et viderunt et oderunt,* Joan. 15. Nota, Apostolum non dicere: *Nunc autem credidistis;* sed, *misericordiam consecuti estis;* ut intelligant, quod crediderint, esse misericordiam Dei fidem largientis.

Vers. 31. — *Ita et illi nunc non crediderunt in*

vestrae fidei, tandem in Christum credant, eandemque vobismetis misericordiam consequantur.

Vers. 32. — *Conclusit enim Deus omnia;* Graec., *omnes;* Syr., *omnes;* Graec., *in incredulitatem;* Syr., *in inobedientiam.* Mira conclusio, quae omnes debet humiliare, et concordare facere, omnesque ad Dei misericordiam magnificandam inducere.

Omnia, id est, omnes homines, tam gentiles quam Iudaeos, Deus permisit in infidelitatem successivē dilabi, et in illā, veluti in carcere, seu, ut ait D. Thom., sicut in quadam erroris catena, concludi; unde sine Christi gratia nullus posset egredi, ut ostendit Deus miseratorem, suamque misericordiam universo patefaciat orbi.

Ut hanc infidelitatis successionem intelligas, initio mundi, omnes in verā religione vivebant; gentiles primō in idololatriam delapsi sunt: Deos per Abraham, deinde per Moysen, Iudaei cum Iudaeis init, ipsique verum Deum colerunt. At postmodum Christum et Evangelium repulerunt, illorum incredulitatis occasione ad gentes delatum est Evangelium; gentes in Christum crediderunt, verumque Deum colant; Iudaei vero rejecit sunt à Deo. Circa finem saeculorum gentes à fide deficiunt, ut Apostolus docet secundum Thess., cap. 2, v. 3; Iudaei verò tunc fidei doctrinam recipient; tandem uterque populus ad Christum convertetur, ad invicem reconciliabitur, et unam conflabit Ecclesiam. Hinc exclamavit Apostolus:

Vers. 35. — *O altitudo divitiarum, sapientiae et scientiae vestrae misericordiam, id est, increduli fuerunt vestrae misericordiae.* Credere enim noluerunt Iudaei beneficium Dei per Christum ad gentiles pertinere. Nam vestram misericordiam intelligit misericordiam Dei ergo vos. Hanc enim Iudaei gentibus invidabant.

Ut et ipsi (Iudaei) misericordiam consequantur; non solum consecutionem, sed et eandem libentem hic datur. Hoc quidem loco causam finem in non incredulitatis Iudaeorum, sed in omissione divinae. Sicut vos gentiles aliquando increduli Deo, licet nullis vobis facta essent promissiones, tamen misericordiam consecuti estis, et adducti ad fidem occasione incredulitatis Iudaeorum: ita vicissim de Iudaeis quibus facta sunt à Deo promissiones existimandum est, ut et ipsi manifestam et insignem Dei misericordiam, adducatis eos ad fidem, aliquando experiantur. Hinc eo dicuntur, ut avertat alteris exprobrant, sed utique verum experti misericordiam; unanimes, uno ore Deum saltem auctorem collaudent.

Vers. 32. — *Conclusit enim Deus omnia, etc.* Conclusit, id est, concludi permisit, Deus omnes suo peccato et sub incredulitate. Peccator enim peccato, quasi saxo, vel carcere clauditur; quia ex eo sine Dei gratia egredi nequit. Concludit Apostolus totam hanc dispositionem suam v. 30 cap. 9, scilicet omnes homines tam Iudaeos quam gentes esse peccatores, et sub peccati iugo concludi, atque indigere gratia Dei et Christi; q. d.: Deus tam Iudaeos quam gentes coarctavit longē infidelitatis successivē, et vicissim concludi permisit, ut eos ad fidem et gratiam suam vocaret, ac liberaret, itaque gloriosam suam misericordiam omnibus patefaceret.

Vers. 35. — *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei!* Altitudo profunditatem hic significat. Sensus est: O quam profunda et humanis sensibus impersectabilis est copia seu magnitudo tam sapientiae quam scientiae Dei! Apostolus hic divinae misericordiae

SCIENTIE DEI! Græc., *ô profunditas!* etc. *ô profundum!* *ô abyssalem profunditatem!* *scis, idem ac abyssus. Diciturum, et sapientiam, et scientiam Dei; Græc. et Syr. hæc tria per copulam se distinguunt.*

Triâ itaque negat Apostolus posse penetrari. Primò divitiâ bonitatis divinæ, id est, abundantiam seu magnitudinem divinæ misericordiæ, gentiliùm primò, deinde Judæorum infidelitatem patienter perferentis. Secundò sapientiam, quâ res se ordinavit, ut vicibus ageretur; Judæorum casus esset gentiliùm salus, et Judæorum in illos invidia, esset Judæorum salus. Tertiò scientiam, quâ distinctissimè novit omnia futura: Judæorum rejectionem, gentiùm adoptionem, Judæorum reasumptionem, gentiùm defectionem, utriusque populi æternam reunionem.

QUAM INCOMPREHENSIBILIA SUNT JUDICIA... seu decreta, et INVESTITIBILIA, GR., *improgrigibilia*, VLE, id est, rationes et modi quibus illa exsequitur. Hæc nullus, nec angelus, nec homo scrutando comprehendere poterit.

VENI, 54, 55. — *QUIS ENIM COGNOVIT SENSUM DOMINI? AUT QUIS CONSILIARIUS... AUT QUIS PRIOR DEDIT ILLI?* Hæc tria tribus supradictis opponit, sicut Theodoretus: *Scientia, quæ cognovit... sapientia, quæ consiliarius... divitiis, quæ prior dedit illi?* Quis cognovit mentem (scilicet) Domini? quis ejus consilii participes fuit? Reges terreni consiliarios habent, qui ipsorum secreta narrant; Deus autem, Rex regum, ad sua consilia neminem admittit; id tantum nosimus, quod nobis revelare dignatur. Quis dedit Deo, quod ab eo prius non accepit, unde remunerationem debet expectare? nullus.

VENI, 56. — *QUONIAM IN IPISO, ET PER IPISUM, ET IN IPISO...* Ab ipso, tanquam auctore: per ipsum, ut conservatorem; in ipso, seu, ut in Græco, ad ipsum, et in ipso, tanquam ad finem ultimum, nisi gloria in secula, Amen. Cornelius à Lapide, et post ipsum Tiddæ, de quâ præcessit, non nimis quam sapientie abyssum admiratur. Per divitiâ accepit hic Paulus magnitudinem misericordiæ Dei, quâ nos divites fecit in omnibus divitiis gratiæ et gloriæ; q. d.: *O profundam misericordiæ, sapientiam et scientiam Dei! Misericordiam, quâ tantum miseris est; sapientiam, quâ omnia concludi permittit sub peccato et infidelitate, quæque ita omnia dispensavit, ut primò neglexerit gentes, ut sic Judæos eligeret; deinde Judæos rejiceret, et sic eligeret gentes: denique utresque in fine eligeret et completeretur. Scientiam, quâ omnia futura distinctissimè novit antequam fiant, ut Judæorum rejectionem, gentiùm adoptionem et justitiam, quod hoc loco spectat Apostolus.*

Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, Græcè, *investitibilia*. Explicat Apostolus id quod dixit de profunditate sapientie divinæ. Nam judicia Dei, quibus de rebus statuit et ordinat, ætus sunt sapientie ejus. Ea inscrutabilia sive incomprehensibilia sunt, et abyssus multa; quia nullas intellectus creatus, nec angelicus quidem potest ad plenum rationes eorum scrutando comprehendere.

Ipse gloria in secula, neque, sit, aut est. Finit enim omnium operum Dei est, ut ipse per illa glorificetur in omnem æternitatem. Quod quoniam omnes velle debemus, adjicit approbationis clausulam.

Amen, id est, ita fiat; dignum enim et justum est ut in omnia secula glorificetur Deus.

rius, voluit hoc D. Pauli exemplo et communi apostolorum usu et imitatione, excepisse in Ecclesiâ hæc sanctissimæ Trinitatis dogmatum: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, et à concilio Nicæno additum fuisse: Sicut erat in principio, et nunc et tempus, et in secula seculorum, Amen.* Citant D. Basilium, Baron., tom. 5, au. 525. Gloria Patri, ex quo omnia; gloria Filio, per quem omnia; gloria Spiritui sancto, in quo omnia, etc. Vide plura apud. Cornel.

OBSERVATIO in r. 25, 28, 30, 51.

Mirare obstupescendum Dei iudicium, quod decrevit contraria per contraria pericere: ex Judæorum incredulitate fidem gentiùm eduxit, et in fine mundi, gentiùm fide utetur ad Judæorum incredulitatem destruendam; tunc enim gentiùm exemplo provocati, fidei doctrinam suscipiunt. Hoc Apostolus vocat mysterium, seu mirabile arcanum et stupendum iudicium, v. 25, et illud aperit, v. 20, 51. Arcanum mysterium, et quidem bonitatis, v. 28, ubi sanctus patriarchas, Judæi, licet increduli et obdurati, Deo tamen sunt chari; non describit eos penitus, sed de illorum salute et conversione futura cogitat; et sicut Judæorum infidelitate usus est ad fidem gentiùm dandam, ita fide gentiùm data utetur in fine mundi, ad abolendam Judæorum infidelitatem: tunc enim cum magis venerit Elias, fidei doctrinam suscipiunt, et in Christum credent. *Elias venturus est, et restituet omnia,* Matth. 17.

OBSERVATIO GENERALIS

ad doctrinam spectans et ad mores.

Totam hæc disputationem capite non ceptam, concludit Apostolus eadem propositione, quam in capite tertio, v. 9, posuit quasi conclusionem primi et secundi capituli, nimirum omnes, et Judæos et Græcos esse sub peccato, et v. 25, egerat gratiâ Dei. Sic in fine hujus capituli, v. 52, concludit *Deus omnia in infidelitate, ut omnium miseretur*, id est, et gentes et Judæorum qui det consilium Deo, uti explicat Isaias, cap. 40, sed etiam qui particeps et consensus sit consilii Dei; q. d.: *Nemo est consiliarius et arcanorum divinarum; ac proinde nemo scribit debet, qui Judæis relictis gentes sibi jam asseruit Deus.* Quis enim adfuit in consilio Domini? Jeremia 52.

VENI, 55. — *AUT QUIS PRIOR DEDIT ILLI, etc.* Hanc sententiam sumpsisse videtur Apostolus ex Job 41, ubi ait Dominus: *Quis autem dedit illi, ut reddam ei?* Parrò neminem Deo quâlibet primo dedisse, quod non accepit ab eo, prolata Apostolus illa sententia, quam salubri dicens:

VENI, 56. — *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.* Dicuntur autem omnia esse ex ipso, scilicet Deo, tanquam primâ effetrice causâ. Et per ipsum, quatenus per eundem omnia gubernante et conservantur: et in ipso, Græcè, in ipso, scilicet omnia respiciunt et tendunt, quia sic Deus omnia agit et gubernat, ut ea in se ipso tanquam finem ordinem atque dirigat. Universa enim propter semetipsum operatus est, Proverb. 16.

Ipse gloria in secula, neque, sit, aut est. Finit enim omnium operum Dei est, ut ipse per illa glorificetur in omnem æternitatem. Quod quoniam omnes velle debemus, adjicit approbationis clausulam. Amen, id est, ita fiat; dignum enim et justum est ut in omnia secula glorificetur Deus.

duos convicti infidelitatis, ita ut excusationem non habeant; sicut qui criminum sunt convicti, eflugium non habent, suntque quasi reatus sui convictione constricti. Sic autem concludit Apostolus, ut omnes ad quos scribit, et Judæos et gentiles doceat non superbi de se sentire, sed humiliari; non alterari, sed utrosque ad concordiam venire, scientes et convicti quod non ex meritis, sed ex Dei misericordiâ sint salvandi.

Sed nota quod hæc eadem convictio unitiveque fidei sit ad salutem necessaria. Poccavi, reatus mei convictione sum constrictus, sub peccato quasi sub carcere sum inclusus; peccavi sciens et volens, excusationem non habeo. Ego itaque gratiâ Dei; sine gratiâ in æternum manebis sub peccati catena. Salus ergo mea opus est misericordiæ Dei, non justitiæ mee. O Deus bone! Deus misericors, fac mecum secundam misericordiam tuam; et quandoquidem misereri tui delictis sunt, ideoque peccatum et infidelitatem patris in omnibus, ut omnium misereris, atque nullus nisi per tuam misericordiam salvetur, miserere mei peccatoris et infidelis; sed in tuâ misericordiâ sperantis, à te unico auxilium querentis.

ALTERA OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

Postquam Apostolus attulit rationes quas potuit divinæ dispensationis circâ Judæorum rejectionem à

CAPUT XII.

1. Olascero itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placeantem, rationalibus obsequium vestrum.

2. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in novitate sensus vestri: ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta.

3. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.

4. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent.

5. Ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.

6. Habentes autem donationes, secundum gratiam quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei,

7. Sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrinâ,

8. Qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate.

9. Dillecto sine simulatione; odientes malum, adhaerentes bono;

10. Charitate fraternitatis invicem diligentes; honorè invicem prevenientes;

justitiâ, et gentiliùm adoptionem et justitiam, in his tribus capitulis 9, 10, 11, quasi omnia quæ dixi nihil sint in comparatione eorum quæ ipsam, licet divinitus edoctum, latent, exclaimans miratur: *O altitudo!* etc. Utinam et nos humiliter et modestè his de rebus disputemus! Revelata quidem didicimus, abscondita verò miremur et adoremus. Neque enim promptum est cuiquam Dei videre mentem, aut quibus modis ordinavit res suas, homo animal cæcum, et ipse se nesciens, ultrò potest rationibus consequi; quid oporteat fieri, quando, vel quo genere ipse creatorum rerum Pater, Moderator et Dominus scit solus. Arnob., lib. 11, citatus à Grotio. Non ideo non justum est quod Divinitus agit, quia capere vim divinæ justitiæ homo non valet; sicut plus Deus est quam humana ratio, sic mihi plus debet esse quam ratio, quod à Deo agi cognosco. Salvia., ab eodem citatus.

D. itaque Pauli modestiam et sobrietatem imitator; ipsum in hoc sacro predestinationis labyrintho ita sequar, ut non ultra progrediar; sistam ubi stetit; mirabor, et humilis adorabo quod mirans et exclamans adoravit: *O altitudo!* etc.

Incomprehensibilia sunt judicia Dei. Iusta quidem et rationalia sunt in se, et infinite sapientiæ plena; et ratio nobis incomprehensibilia, sicut et sapientia.

CHAPITRE XII.

1. Je vous conjure, donc, mes frères, par la miséricorde de Dieu, de lui offrir vos corps comme une hostie vivante, sainte et agréable à ses yeux, pour lui rendre un culte raisonnable.

2. Et ne vous conformez point au siècle présent, mais transformez-vous en des hommes nouveaux par le renouvellement de votre esprit, afin que vous reconnaissez quelle est la volonté de Dieu, ce qui est bon, ce qui est agréable à ses yeux, et ce qui est parfait.

3. Je vous exhorte aussi, vous tous, selon le ministère qui m'a été donné par grâce, de ne point vous clover au delà de ce que vous devez dans les sentiments, que vous avez de vous-mêmes, mais de vous tenir dans les bornes de la modération, selon la mesure du don de la foi que Dieu a départie à chacun de vous.

4. Car, comme dans un seul corps, nous avons plusieurs membres, et que tous ces membres n'ont pas la même fonction;

5. De même ce Jésus-Christ, nous sommes plusieurs qui ne formons qu'un seul corps, étant tous réciproquement les membres des uns des autres.

6. Nous avons aussi des dons différents, selon la grâce qui nous a été donnée. Que celui qui a reçu le don de prophétie de l'Eglise s'attache à son ministère, en use selon la règle de la foi.

7. Que celui qui est appelé au ministère administratif. Que celui qui a reçu le don d'enseigner s'applique à enseigner.

8. Que celui qui a reçu le don d'exhorter exhorté. Que celui qui fait l'aumône la fasse avec simplicité. Que celui qui est chargé de la conduite de ses frères s'en acquitte avec soin et avec vigilance. Que celui qui exerce les œuvres de miséricorde le fasse avec joie.

9. Que votre charité soit sincère et sans déguisement: ayez le mal en horreur, et attachez-vous fortement au bien.

10. Que chacun ait pour son prochain une affection vraiment fraternelle: prévenez-vous les uns les autres par des témoignages de déférence.

SCIENTIE DEI! Græc., *ô profunditas!* etc. *ô profundum!* *ô abyssalem profunditatem!* *scis, idem ac abyssus. Diciturum, et sapientiam, et scientiam Dei; Græc. et Syr. hæc tria per copulam se distinguunt.*

Triâ itaque negat Apostolus posse penetrari. Primò divitiâ bonitatis divinæ, id est, abundantiam seu magnitudinem divinæ misericordiæ, gentiliùm primò, deinde Judæorum infidelitatem patienter perferentis. Secundò sapientiam, quâ res se ordinavit, ut vicibus ageretur; Judæorum casus esset gentiliùm salus, et Judæorum in illos invidia, esset Judæorum salus. Tertiò scientiam, quâ distinctissimè novit omnia futura: Judæorum rejectionem, gentium adoptionem, Judæorum reasumptionem, gentium defectionem, utriusque populi æternam reunionem.

QUAM INCOMPREHENSIBILIA SUNT JUDICIA... seu decreta, et INVESTITIBILIA, GR., *imprestigibiles, v. l. e.*, id est, rationes et modi quibus illa exsequitur. Hæc nullus, nec angelus, nec homo scrutando comprehendere poterit.

VERS. 34, 35. — *QUIS ENIM COGNOVIT SENSUM DOMINI? AUT QUIS CONSILIARIUS... AUT QUIS PRIOR DEDIT ILLI?* Hæc tria tribus supradictis opponit, sicut Theodoretus: *Scientia, quis cognovit...? sapientia, quis consiliarius...? divitiis, quis prior dedit illi?* Quis cognovit mentem (scilicet) Domini? quis ejus consilii participes fuit? Reges terreni consiliarios habent, qui ipsorum secreta narrant; Deus autem, Rex regum, ad sua consilia neminem admittit; id tantum nosimus quod nobis revelare dignatur. Quis dedit Deo, quod ab eo prius non accepit, unde remunerationem debet expectare? nullus.

VERS. 36. — *QUONIAM IN IPSO, ET PER IPSUM, ET IN IPSO... Ab ipso, tanquam auctore; per ipsum, ut conservatorem; in ipso, seu, ut in Græco, ad ipsum, et in se, tanquam ad finem ultimum, nisi gloria in secula, Amen. Cornelius à Lapide, id est, post ipsum Titianum qui det consilium Deo, ut explicat Isaias, cap. 40, sed etiam qui particeps et consensus sit consilii Dei; q. d.: Nemo est consensus consiliorum et arcana divinarum; ac proinde nemo scribit debet, qui Judæis relictis gentes sibi jam asseruit Deus. Quis enim adfuit in consilio Domini? Jeremia: 23.*

VERS. 35. — *AUT QUIS PRIOR DEDIT ILLI, etc.* Hanc sententiam sumptissime videtur Apostolus ex Job 41, ubi ait Dominus: *Quis autem dedit illi, ut reddam ei?* Parrò neminem Deo quâlibet primo dedisse, quod non accepit ab eo, prolata Apostolus illa sententia, quam salubriter dicens:

VERS. 36. — *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Dicuntur autem omnia esse ex ipso, scilicet Deo, tanquam prima effetrice causa. Et per ipsum, quatenus per eundem omnia gubernante et conservantur: et in ipso, Græcè, in ipso, scilicet omnia respiciunt et tendunt, quia sic Deus omnia agit et gubernat, ut ea in se ipsum tanquam finem ordinem atque dirigat. Universa enim propter semetipsum operatus est, Proverb. 16.*

Ipsi gloria in secula, neque, sit, aut est. Finit enim omnium operum Dei est, ut ipse per illa glorificetur in omnem æternitatem. Quod quoniam omnes velle debemus, adjicit approbationis clausulam.

Amen, id est, ita fiat; dignum enim et justum est ut in omnia secula glorificetur Deus.

rius, volunt hoc D. Pauli exemplo et communi apostolorum usu et insitutione, excepisse in Ecclesiâ hæc sanctissimæ Trinitatis dogmatum: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, et à concilio Nicæno additum fuisse: Sicut erat in principio, et nunc et tempus, et in secula seculorum, Amen.* Citant D. Basilium, Baron., tom. 5, au. 325. Gloria Patri, ex quo omnia; gloria Filio, per quem omnia; gloria Spiritui sancto, in quo omnia, etc. Vide plura apud. Cornel.

OBSERVATIO in r. 25, 28, 30, 31.

Mirare obstupescendum Dei iudicium, quod decrevit contraria per contraria pericere: ex Judæorum incredulitate fidem gentium eduxit, et in fine mundi, gentium fide utetur ad Judæorum incredulitatem destruendam; tunc enim gentium exemplo provocati, fidei doctrinam suscipiunt. Hoc Apostolus vocat mysterium, seu mirabile arcanum et stupendum iudicium, v. 25, et illud aperit, v. 20, 31. Arcanum mysterium, et quidem bonitatis, v. 28, ubi sanctus patriarchas, Judæi, licet increduli et obdurati, Deo tamen sunt chari; non descriit eos gentis, sed de illorum salute et conversione futura cogitat; et sicut Judæorum infidelitate usus est ad fidem gentiliùm dandam, ita fide gentiliùm data utetur in fine mundi, ad abolendam Judæorum infidelitatem: tunc enim cum magis venerit Elias, fidei doctrinam suscipiunt, et in Christum credent. *Elias venturus est, et restituet omnia, Matth. 17.*

OBSERVATIO GENERALIS

ad doctrinam spectans et ad mores.

Totam hæc disputationem capite non ceptam, concludit Apostolus eadem propositione, quam in capite tertio, v. 9, posuit quasi conclusionem primi et secundi capituli, nimirum omnes, et Judæos et Græcos esse sub peccato, et v. 25, egerat gratiâ Dei. Sic in fine hujus capituli, v. 32, concludit *Deus omnia in infidelitate, ut omnium miseretur*, id est, et gentes et Judæorum qui det consilium Deo, ut explicat Isaias, cap. 40, sed etiam qui particeps et consensus sit consilii Dei; q. d.: Nemo est consensus consiliorum et arcana divinarum; ac proinde nemo scribit debet, qui Judæis relictis gentes sibi jam asseruit Deus. Quis enim adfuit in consilio Domini? Jeremia: 23.

VERS. 35. — *AUT QUIS PRIOR DEDIT ILLI, etc.* Hanc sententiam sumptissime videtur Apostolus ex Job 41, ubi ait Dominus: *Quis autem dedit illi, ut reddam ei?* Parrò neminem Deo quâlibet primo dedisse, quod non accepit ab eo, prolata Apostolus illa sententia, quam salubriter dicens:

VERS. 36. — *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Dicuntur autem omnia esse ex ipso, scilicet Deo, tanquam prima effetrice causa. Et per ipsum, quatenus per eundem omnia gubernante et conservantur: et in ipso, Græcè, in ipso, scilicet omnia respiciunt et tendunt, quia sic Deus omnia agit et gubernat, ut ea in se ipsum tanquam finem ordinem atque dirigat. Universa enim propter semetipsum operatus est, Proverb. 16.*

Ipsi gloria in secula, neque, sit, aut est. Finit enim omnium operum Dei est, ut ipse per illa glorificetur in omnem æternitatem. Quod quoniam omnes velle debemus, adjicit approbationis clausulam.

Amen, id est, ita fiat; dignum enim et justum est ut in omnia secula glorificetur Deus.

duos convicti infidelitatis, ita ut excusationem non habeant; sicut qui criminum sunt convicti, eflugium non habent, suntque quasi reatus sui convictione constrikti. Sic autem concludit Apostolus, ut omnes ad quos scribit, et Judæos et gentiles doceat non superbi de se sentire, sed humiliari; non alterari, sed utrosque ad concordiam venire, scientes et convicti quod non ex meritis, sed ex Dei misericordiâ sint salvandi.

Sed nota quod hæc eadem convictio unitiveque fidei sit ad salutem necessaria. Poccavi, reatus mei convictione sum constriktus, sub peccato quasi sub carcere sum inclatus; peccavi sciens et volens, excusationem non habeo. Ego itaque gratiâ Dei; sine gratiâ in æternum manebis sub peccati catena. Salus ergo mea opus est misericordiæ Dei, non justitiæ mee. O Deus bone! Deus misericors, fac mecum secundam misericordiam tuam; et quandoquidem misereri tui delictis sunt, ideoque peccatum et infidelitatem patris in omnibus, ut omnium misereris, atque nullus nisi per tuam misericordiam salvetur, miserere mei peccatoris et infidelis; sed in tuâ misericordiâ sperantis, à te unico auxilium querentis.

ALTERA OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

Postquam Apostolus attulit rationes quas potuit divinæ dispensationis circâ Judæorum rejectionem à

CAPUT XII.

1. Olascero itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placeantem, rationalibus obsequium vestrum.

2. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in novitate sensus vestri: ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta.

3. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.

4. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem scutum habent.

5. Ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.

6. Habentes autem donationes, secundum gratiam quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei.

7. Sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrinâ,

8. Qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate.

9. Dillectio sine simulatione; odientes malum, adhaerentes bono;

10. Charitate fraternalis; invicem diligentes; honorare invicem prevenientes;

justitiâ, et gentiliùm adoptionem et justitiam, in his tribus capitulis 9, 10, 11, quasi omnia quæ dixi nihil sint in comparatione eorum quæ ipsam, licet divinitus edoctum, latent, exclaimans miratur: *O altitudo!* etc. Utinam et nos humiliter et modestè his de rebus disputemus! Revelata quidem didicimus, abscondita verò miremur et adoremus. Neque enim promptum est cuiquam Dei videre mentem, aut quibus modis ordinavit res suas, homo animal cæcum, et ipse se nesciens, ultrò potest rationibus consequi; quid oporteat fieri, quando, vel quo genere ipse creatorum rerum Pater, Moderator et Dominus scit solus. Arnob., lib. 11, citatus à Grotio. Non ideo non justum est quod Divinitus agit, quia capere vim divinæ justitiæ homo non valet; sicut plus Deus est quam humana ratio, sic mihi plus debet esse quam ratio, quod à Deo agi cognosco. Salvian., ab eodem citatus.

D. itaque Pauli modestiam et sobrietatem imitator; ipsum in hoc sacro predestinationis labyrintho ita sequar, ut non ultra progrediar; sistam ubi stetit; mirabor, et humilis adorabo quod mirans et exclamans adoravit: *O altitudo!* etc.

Incomprehensibilia sunt iudicia Dei. Iusta quidem et rationalia sunt in se, et infinite sapientiæ plena; et ratio nobis incomprehensibilia, sicut et sapientia.

CHAPITRE XII.

1. Je vous conjure donc, mes frères, par la miséricorde de Dieu, de lui offrir vos corps comme une hostie vivante, sainte et agréable à ses yeux, pour lui rendre un culte raisonnable.

2. Et ne vous conformez point au siècle présent, mais transformez-vous en des hommes nouveaux par le renouvellement de votre esprit, afin que vous reconnaissez quelle est la volonté de Dieu, ce qui est bon, ce qui est agréable à ses yeux, et ce qui est parfait.

3. Je vous exhorte aussi, vous tous, selon le ministère qui m'a été donné par grâce, de ne point vous élever au delà de ce que vous devez dans les sentiments, que vous avez de vous-mêmes, mais de vous tenir dans les bornes de la modération, selon la mesure du don de la foi que Dieu a départie à chacun de vous.

4. Car, comme dans un seul corps, nous avons plusieurs membres, et que tous ces membres n'ont pas la même fonction;

5. De même ce Jésus-Christ, nous sommes plusieurs qui ne formons qu'un seul corps, étant tous réciproquement les membres des uns des autres.

6. Nous avons aussi des dons différents, selon la grâce qui nous a été donnée. Que celui qui a reçu le don de prophétie de l'Eglise s'attache à son ministère, en use selon la règle de la foi.

7. Que celui qui est appelé au ministère administratif. Que celui qui a reçu le don d'enseigner s'applique à enseigner.

8. Que celui qui a reçu le don d'exhorter exhorté. Que celui qui fait l'aumône la fasse avec simplicité. Que celui qui est chargé de la conduite de ses frères s'en acquitte avec soin et avec vigilance. Que celui qui exerce les œuvres de miséricorde le fasse avec joie.

9. Que votre charité soit sincère et sans déguisement: ayez le mal en horreur, et attachez-vous fortement au bien.

10. Que chacun ait pour son prochain une affection vraiment fraternelle: prévenez-vous les uns les autres par des témoignages de déférence.

11. Sollicitudine non pigri, spiritu ferventes, Domino servientes,

12. Spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes,

13. Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes.

14. Benedicite persequentibus vos; benedicite, et noxie maledicere:

15. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus:

16. Illis qui inveniunt sentientes; non alta sapientis, sed humilibus convitantes; noxie esse prudentes apud vosmetipsos;

17. Nulli malum pro malo reddentes; providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus;

18. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes;

19. Non vosmetipsos defendentes, charissimis, sed date eorum ire; scriptum est enim: Mili vindicta, ego retribuam, dicit Dominus.

20. Sed si esurierit inimicus tuus, cibus illum; si sitit, potum da illi; hoc enim faciens, carbonem ignis congreges super caput ejus.

21. Noli vinci a malo, sed vince in bono malo.

ANALYSIS.

A doctrina fidei transit Apostolus ad precepta morum. In hoc ergo capite docemur:

1° Quomodo erga Deum nos habere debemus; sive quoad corpus, quod ipsi, ut hostiam vivam, immolare debemus, p. 1, sive quoad animum, quoniam à secularibus abstractione, interiori renovare debemus; ut mentis renovari, voluntati Dei in omnibus facienda studemus, p. 2; sive quoad dona gratis, quibus quilibet Dei minister, suo proprio dono contentus, debet unctè et modè uti, ad Ecclesiam, ejus membrum esse, utilitatem, p. 3, 4, 5, 6, 7, 8.

PARAPHRASIS.

1. Cum ergo tanta sit in vos Dei misericordia, per hanc ipsam, vos, fratres, ostendit et obsecro, ut in gratitudinis monumentum, humiletis illi, non peccodes mortis, sed vestra ipsa corpora, hostiam Deo viventem, sanctam, et ab omni peccatorum macula purgatam; Deo gratiam, utpote à spiritu puro et sanctificato oilatam.

2. Et ne sicut amatores hujus seculi sectentur voluptates et commoda, vestrisque servitibus cupiditatibus; sed per sedulam mortificationem vestrarum cupiditatum, studete ut mente renovemini, ut spiritu renovati experiamini, gustate spirituali sapientis, quæ sit voluntas Dei, possitisque distinguere quod bonum est, vultque Deus à nobis fieri; quod melius est, ipsiusque oculis gratus; quod optimum et perfectum est, ipsique gratissimum.

3. Hanc Dei in vos voluntatem, ego Dei minister, omnibus vobis Romæ existentibus dico, et quidem juxta officium mihi gratis indultum, edico; scilicet, ut nullus de se supra modum sapiat, sed unusquisque suo

11. Ne soyer point lâches dans votre devoir: conservez-vous dans la ferveur de l'esprit; souvenez-vous que c'est le Seigneur que vous servez.

12. Béjoignez-vous dans l'espérance; soyer patients dans les maux, persévérants dans la prière.

13. Charitables pour soulager les nécessités des saints, prompts à exercer l'hospitalité.

14. Bénissez ceux qui vous persécutent; bénissez-les, ne faites point d'imprécations contre eux.

15. Soyer dans la joie avec ceux qui sont dans la joie, et pleurez avec ceux qui pleurent.

16. Tenez-vous toujours unis dans le même esprit, n'ayez point de pensées présomptueuses; mais accoutumez-vous à ce qu'il y a de plus bas et de plus humble. Ne soyer point sages à vos propres yeux.

17. Ne rendez à personne le mal pour le mal; ayez soin de faire le bien, non seulement devant Dieu, mais aussi devant tous les hommes.

18. Vivez en paix, si cela se peut, et autant qu'il est en vous, avec toutes sortes de personnes.

19. Ne vous vengez point vous-mêmes, mes chers frères, mais donnez lieu à la colère; car il est écrit: C'est à moi que la vengeance est réservée, et c'est moi qui la ferai, dit le Seigneur.

20. Au contraire, si votre ennemi a faim, donnez-lui à manger; s'il a soif, donnez-lui à boire; car agissant de la sorte, vous amasserez des charbons de feu sur sa tête.

21. Ne vous laissez point vaincre par le mal, mais travaillez à vaincre le mal par le bien.

2° Quomodo erga proximum quoad actus interiores habere nos debemus, scilicet illum diligere verè, purè, honestè et humiliter, p. 9, 10.

3° Docemur quales in nobis esse debemus, diligentes, ferventes, orationi instantes, p. 11, 12, non alta sapientes, p. 16.

4° Quomodo erga proximum, quoad externa officia, nos gerere debemus, à r. 15 usque in finem, ubi quoque ira in proximum nobis prohibetur, p. 14, 17, 19, 20, 21, et unica nobis permittitur vindicta, bona scilicet pro malis reddere, p. 20, 21.

dono contentus, sobriè et modè se gerat intra mensuram doni sibi à Deo collati.

4. Sicut enim in uno et eodem corpore multa habent membra diversa, et hæc omnia membra corporis nostri non habent eandem functionem, sed diversam,

5. Ita nos omnes fideles et Dei ministri, quasi diversa membra, diversas functiones habemus, unum Christi corpus mysticum sumus; singuli autem alter alterius invicem membra sumus.

6. Cum igitur diversa habeamus dona, prout Deus unicuique nostrum per suam gratiam largitus est, is utamur modè, et unusquisque intra doni sui limites se continet.

Cui contigit prophetice donum, ad explicandas sacras Scripturas, eo ad bonam Ecclesiam sobrius utatur, juxta regulam fidei.

7. Cui contigit aliquid in Ecclesia ministerium, seu ecclesiasticus ordo, in hujus sui ministerii functione inclusus, officio suo modè fungatur.

8. Qui docendi talentum et officium habet, extra fastum suam doctrinam, seu eruditionem largiatur. Qui minus habet ad honores maiores et ad pietatem exhortandi, suo quoque munere modè fungatur.

Cui inenimabile officium elemosynas communicandi, illud bonè fide prestat his quibus opus est, dando sine personarum acceptione.

Cui commissa est cura ceteros regendi; sollicitus, vigilans et sedulus, subditorum sibi curam gerat, Deo pro his rationem reddentus.

Qui miseris succurrit, id alacri animo et hilari vultu faciat.

9. Caveat fidelis à profanorum simulatione, qui verbo et signo tenus diligunt, non re; dilectio sit inter vos vera, sincera, ex corde; sic autem proximum amate, ut ejus vitia odii habeatis, virtutes verò diligatis.

10. Non modò sincera sit vestra inter vos dilectio, sed fraterna; vos invicem ut fratres, ejusdem Patris celestis filios diligite, vos invicem ut filios Dei, et ut fratres Christi, honore prævenite.

11. Caveat et fidelis ab omni pigritia; sed omnes estote in officio prompti et alacros, spiritu ferventes, utpote qui Deo regum Regi et Domino servitis.

12. Propterea gaudete et sperate; ipse enim erit merces vestra magna nimis; hujus mercedis intimi, vestras oppressiones patienter sustinete, assiduis orationibus celestis auxilium à Domino cui servitis, et pro quo patimini, implorantes.

13. Ceterum tanta sit erga proximum vestra elaritas, ut pauperum inopia, quasi vestra sit, et vestra copia sit quasi pauperum.

Erga peregrinos autem hospitalitatem non tantum exerceo, quando petunt, sed et ad illos currentes, offerte hospitium.

14. Eis verò qui vos, vel odio Christi, vel alio motivo, persequuntur et affligunt, non modò non malè precemini, sed è contra illis benè precemini, salutem et gratiam optantes.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — OBSECO ITAQUE VOS, FRATRES. Itaque, cum tanta sit in vos misericordia Dei: gratis quippe vos vocavit, gratis et justificavit, tot aliis à justitia repulsis, ut tribus ultimis capitibus, nono, decimo, undecimo dictum est.

OBSECO, Græc. ἱκετορ, PER MISERICORDIAM, Græc. per miserationes. Hoc plura indicat magnitudinem misericordiae; quasi diceret: Obseco et hortor vos per hæc viscera misericordiae Dei in vos.

UT EXIBEATIS, Græc. ἀποκρίθητε, sistete, id est,

VERS. 1. — Obseco itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, q. d.: Docui haec vobis, vos, o gentes, per Dei gratiam et misericordiam adscitis esse ad justitiam et salutem; Judæos verò ab eis repulsos esse; nunc ut à dogmatibus ad mores transeam, obseco vos, o fideles, qui tantam Dei misericordiam, gratiam et justitiam consecuti estis, ut Deo grati sitis, et digne Deo, tantisque grati vivatis, ut opere præ-

15. Charitas sic inter vos omnia prospera et mala reddat communia, ut ex charitate gaudentes cum gaudentibus, tristementi cum tristibus.

16. Sit vobis omnibus unus animus, sicut et cor unum; estote itaque concordes inter vos; propterea cavete ne de vobis ipsis clarè sentiat, sed ita demisè, ut et cum infans hominibus benignè conversemini.

Cavete et ne, nimium vestrae prudentiae tribuentes, aliorum judicia spernatis; hæc enim duo sunt concordiae contraria.

17. Quòd si forte vos quis offendat verbo aut facto; ne retaliatis, convicium pro convicio, aut injuriam pro injuria reddentes sit:

Sed vobis cura sit ita benefacere, ut non Deo tantum, qui cor intuetur, placeatis; sed ut etiam per bona opera vestra omnes homines edificentur.

18. Si salvà justitià et veritate fieri potest, quantum in vobis est, pacem habete, non solum cum fratribus, sed etiam cum omnibus omnino hominibus.

19. Hoc ut ita sit, fratres charissimis, non vosmetipsos vindicete, sed vobis irato cedite, illumque suo judici relinquire, qui in Dementiorum dicit: Mihi vindicta compedit; et ego juxta justissimum respondam.

20. Hoc edoctus oraculo, cave ne læsus laedas, itud pro maleficio reponè beneficium; si forte esuriat tuus inimicus, illum cibo refove; si sitiat, potum illi porrige; hæc tua in eum beneficia erunt quasi carbonès ardentes, quibus cum à capite ad pedes circumdatum, inflammabis ad te redamandum.

21. Hæc sola tibi vindicta permittitur, hieque tantum inimicum vincendi modus conceditur minus, benefecis vincere; cave itaque ne ab eis læsus vindictam expetas; sic enim te tui adversarii malitia superabit; sed bonis officiis ita ejus malitiam expugna, ut tuis beneficiis victus, ex inimico fiat amicus; et hæc est perfecta et christiana victoria.

sistite. Offerte, quasi diceret: Affenatè à vobis, et in Dei dominium transferete.

CORPORA VESTRA, non vicinas mortuus et cultu materiali jugulatas, sed exhibetis ea corpora vestra, hostiam spirituali quodam mortificationis gladio occisam, sed viventem fide viva, spe firmam, charitate animatam.

SANCTAM, ita ut sit sancta, et ab omni peccatorum maculis purgata, Deoque placet.

RATIONABILE OBSEQUIUM VESTRUM, Græc. λογικόν, stetit, quod fides dictat, quodque Deus et Christus à vobis efflagitat.

Ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, q. d.: Offerte Deo corpora vestra, affenatè illa à vobis, ac transferete ea tanquam hostiam vivam in Dei dominium, ut in utamini non ad libitum, sed ad Dei cultum et honorem. Ita S. Chrysostomus.

Intellectus, id est, cultum Dei rationalem, seu spiritua-
lem, seu non brutus pecudes ut olim, sed rationalem
et spirituales victimas, scilicet hominem ipsum, seu
corpus à victima rationali et sanctificato oblatum.
Syrus: *Acceptum Deo per ministerium rationale*, seu
placitum Deo per cultum spirituales. Vult Aposto-
lus ut exhibeamus Deo corpus nostrum, omnesque
corporis motus et actus; sed quasi hostiam rationa-
lem et spirituales, quippe à spiritu interno, puro et
sancto animatam et oblatam. Sicut Deus spiritus est,
ita spirituales illi et internum exhibete cultum, qualis
est supra dictus, spirituali scilicet mactatione Deo
corpus immolando.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Alludit Apostolus ad sacrificia vetera, in quibus
occidebantur victimæ, vituli, oves, hirci, colum-
bæ, etc., hisque veteribus sacrificiis opponit novum,
scilicet spirituales sacrificandi modum; sed à Deo
per hæc externa et vetera sacrificia semper intentum
ut enim ait hic D. Thomas post D. Augustinum, visi-
bile sacrificium, quod exterius offertur Deo, signum
est invisibilis sacrificii, quo quis se et sua in Dei
obsequium exhibet. Nos ergo D. Paulus docet ethorta-
tur ut in gratitudinis monumentum, nos et omnia
nostra Deo sacrificamus; et quia, ut ait D. Thomas,
homo triplex habet bonum, animam, corpus, exte-
riora bona, hæc debet Christianus animam Deo sacrifi-
care per devotionis et contritionis humilitatem; exte-
riora bona per eleemosynarum largitionem, corpus
per mortificationem. De eleemosyna Hebr. ultimo ca-
pite et sibi; hæc speciatim de corporis hostiæ per
spiritum offerenda.

Hujus sacrificii spiritualis et Christiani sacerdos est
spiritus, altare est cor nostrum, gladius contritio,
mortificatio, ignis est charitas, hostia corpus, peccato,
quidem mortuum, à Deo vivum; à mente pura, sancta
animatum, quæ se, suum corpus, omnesque corporis
actiones ad Dei gloriam dirigit et offert.

Offerant ergo Judei carnales, hostias mutas, et ir-
rationales victimas, corpora mortua, incapacia Deum
laudandi et glorificandi, ipsique placendi. Christianus
vero offerat Deo corpus suum vivens et sanctifi-
catum in Baptismo per Spiritum sanctum; Deo pla-

Viventem, id est, virtutibus deditam, quam caro,
vitiis dedita, mortua est, inquit S. Gregorius. *Viventem*,
id est, quæ vitam, videlicet Christum, in se
gerat. *Sanctam*, hoc est, ab omni immunditia et in-
quinatione peccati immunem; et per hoc beneplacitam,
id est, acceptam et gratissimam Deo cui exhibetur.
Rationabile obsequium vestrum; vocat enim Apostolus
obsequium seu cultum rationalem cum qui in ratione
ac mente situs est, id est, cultum spirituales, ad
differentiam cultus externi atque corpori, qualis fuerat
Judeorum, consistens in hostiarum carnalium
mactatione. Recta autem ratio dicitur, ut Deum magis
internâ fide, spe, pietate, amore, et puritate mentis,
quam externis corporis ceremoniis colendum esse.

Vers. 2. — *Et nolite conformari huic seculo.* Sensus
est: Cavete ne vitæ et conversatione similes efficiamini
illis qui sectantur hujus seculi seu mundi voluptates
et commoda, nisi que servant cupiditatibus.

Sed reformamini in novitate sensus vestri, Græcè,
transformamini, ut scilicet, transactis ex veteri figurâ

consens, utpote membrum Christi; Deum laudans et
glorificans per actiones Deo consecratis, et per mortifi-
cationem, actiones animales et sensuales mactantem.

PRAXIS.

Quomodo corpus fiet hostia? ait D. Chrysostomus;
nilil mali respiciat oculus, et factus est oblatio; nilil
turpe loquatur lingua, et facta est oblatio; nilil in-
qui committat manus, et facta est holocausta: imò
non sufficient ista, sed ut bona etiam faciamus opus
est, nimirum, ut eleemosynam faciat manus, calumnias
inferentibus benedicat os, auditis divinis continè
sermonibus vacet: nilil enim immundi habet hæc
hostia; aliorum primitias complectitur hæc hostia;
et nos igitur tam manuum quam pedum, tam oris
quam omnium aliorum primitias Deo reddamus.

Vers. 2. — *Et nolite conformari.* Græcè, *ne con-
formamini*, Syr.: *Et ne assimilamini huic seculo*; seu
reformamini, Græcè: *Sed transformamini in renova-
tione mentis vestre*, id est, ex veteri in novam transitu
formam, seu et in vitam ducatis similes hominibus
sectantibus hoc seculum, cui per baptismum renun-
tiastis. Vide paraphras. Divus Chrysostomus, et post
eum Theodoretus, notant quod D. Paulus res hujus
seculi, scilicet opes, potentiam, honorem vocat figuras,
quæ sunt pariter durabiles; *Pretereamus figuram hujus
mundi*; quæ sunt autem spiritus, seu virtutem, vocat
formam, quia sunt res veræ, solidæ et permanentes.

Ad duo tota revocatur moralitas Christiana: prin-
cipium, ut anima se retrahat à novitiis; secundum, ut
se convertat ad ea quibus perferitur, seu ut mundo
per cupiditatem non configuretur, sed ut Christo per
charitatem conformetur.

Ut probetis quæ sit voluntas Dei... quia Dei vo-
luntas est omnis sanctitatis regna, mensura, fons et
origo; hinc Apostolus vult ut in omnibus illam cognos-
cere et adimplere studeamus. Hæc autem cognitio fru-
ctus est renovationis interioris: quò plus enim refor-
mamur spiritu mentis, eò magis illustramur à Deo,
menteque purgatâ probamus et sapimus quid bonum,
perfectum, id est, quid nos precipit nisi bona, ac sibi
placita, et perfecta, hoc est, irreprehensibilia: pro-
betis, inquam, eò sine ut illam Dei voluntatem cogita-
tum amplectamini et impletis.

Vers. 3. — *Dico enim per gratiam quæ data est mihi*,
id est, per apostolatam; vel minus apostolicam gra-
tiam mihi à Deo datam; q. d.: Ex munere, officio et
auctoritate apostolice dico et edico ea quæ sequuntur.

Omnibus quæ sunt inter vos, id est, omnibus fide-
libus qui Romæ estis. Vult enim hæc præcepta ad om-
nes eos pervenire.

*Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad
sobrietatem*; lenius verit: *Sapite ad prudentiam*;
Hieronymus: *Sapite ad pudicitiam*; S. August.: *Sapite
ad temperantiam*; S. Chrysostom.: *Sapite ad
modestiam*, id est, ad humilitatem. Sensus est: Hic
et mones quomodo vestram, ne sapere modum de se
sentiat, neque plus quam par est sibi tribuat; sed de
se sentiat sobrie, temperate, et cum modestia. Cupis
quidem admonitionis occasionem Paulo dederat alter-
cationi, quæ Romæ inter fideles Judeos et Græcos orta
fuerat de justificatione. Nam in ea modestie lines ex-
cesserant non sine iactantia vitio.

Et unicuique sicut Deus divisi mensuram fidei. Dico
in novam formam; q. d.: Studete quotidiana re-
novationis mentis vestre per mortificationem malorum
affectuum et cupiditatum. Siepe hæc metamorphosi
fiet, ut in dies transmutemini magis et magis in alios
hominibus. Induite formam novitatis sensus, id est,
mentis; ut mentem virtutibus innovetis, ut diligatis
et queratis ea quæ sunt mentis et spiritus, ut opera
nova, spiritalia et divina edatis ex hac novâ et divinâ
formâ Spiritus sancti.

Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacita,
et perfecta. Quò magis reformamur spiritu mentis nos-
træ, eò magis illustramur à Deo, magisque purgatâ
mente probamus et sapimus quid sit bonum, melius,
et optimum à Deo vultum, Deoque gratum. Ut sciat
quæ sit voluntas Dei bona, id est, quid Deus à nobis
velit fieri bonum; et beneplacita, id est, melius; et
perfectum, id est, optimum et sibi gratissimum. Sen-
sus est: Ad illam reformationem vitæ vestre hoc per-
tinet, ut probetis, id est, exquiratis ac diligenter scruta-
temini, quæ sit Dei voluntas bona, beneplacita, et

tes faciant quod bonum est, quodque Deus vult à no-
bis fieri, præcepta scilicet. Proficientes faciunt quod
melius est, Deique oculis gratias, consilia. Perfecti
faciunt quod perfectum est, Deoque gratissimum, id-
que perfectè, seu amore puro et charitate perfectè.

Vers. 5. — *Dico enim per gratiam quæ data est...*
Hoc enim junct sequentia cum precedentibus, quasi
diceret: Dico vobis quæ sit erga vos Dei voluntas,
scilicet ut nullus superbi sentiat de semetipso. Vide
paraphrasim.

Alteratio inter fideles Judeos et Græcos orta
admonitionis occasione dedit; quia enim utriusque
modestie leges exarserant, et in iactantia vitium in-
ciderant, hinc omnibus fidelibus Romæ existentibus
D. Paulus ex officio numeris apostolice præcipit ut su-
pra modum de se non sentiant, sed sobrie, modestè et
iacta mensuram fidei, seu doni in fide sibi à Spiritu
sancto collati. Per fidem ergo hic intelligitur donum
fidei Christianæ et etiam dona gratuita et visibilia,
quæ tunc Spiritus sanctus fidelibus largiebatur, et
quorum fundamentum est fides.

Modestiam præcepturam, modestiam servat Apo-
stolus, 1° apostolatam suam gratiam vocans, seu gratis
acceptam; 2° indicans id est officio se facere, et ad
hoc munus eis dandum, ex munere apostolice tene-
ri; 3° utens verbo, dico, non autem verbo, præcipio;
quod modestius. Ita superior, prælatum, intra mo-
destiam limites se continet, modestiam commendans.
Ita quilibet fidelis iuxta doni mensuram à Deo sibi
collatam agat, alieno talento nec invidat, nec se ingerat.

Vers. 4. — *Sicut enim in uno corpore...* Probat
quemlibet fidelem debere sapere ad sobrietatem, et
intra mensuram fidei seu doni accepti; hoc autem
probat similitudine sumptâ à corpore humano: *Sicut
enim in uno et eodem corpore*, multa sunt membra
diversa, hæc autem omnia membra non eandem ha-
bent functionem; frustra enim essent diversa, nisi
propter actus diversos.

Vers. 5. — *Ita multi usum corpus vestrum...* Syr.:
Ita et vos qui multi sumus, unum eum corpus in Chri-

perfecta, id est, quid non precipit nisi bona, ac sibi
placita, et perfecta, hoc est, irreprehensibilia: pro-
betis, inquam, eò sine ut illam Dei voluntatem cogita-
tum amplectamini et impletis.

Vers. 5. — *Dico enim per gratiam quæ data est mihi*,
id est, per apostolatam; vel minus apostolicam gra-
tiam mihi à Deo datam; q. d.: Ex munere, officio et
auctoritate apostolice dico et edico ea quæ sequuntur.

Omnibus quæ sunt inter vos, id est, omnibus fide-
libus qui Romæ estis. Vult enim hæc præcepta ad om-
nes eos pervenire.

*Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad
sobrietatem*; lenius verit: *Sapite ad prudentiam*;
Hieronymus: *Sapite ad pudicitiam*; S. August.: *Sapite
ad temperantiam*; S. Chrysostom.: *Sapite ad
modestiam*, id est, ad humilitatem. Sensus est: Hic
et mones quomodo vestram, ne sapere modum de se
sentiat, neque plus quam par est sibi tribuat; sed de
se sentiat sobrie, temperate, et cum modestia. Cupis
quidem admonitionis occasionem Paulo dederat alter-
cationi, quæ Romæ inter fideles Judeos et Græcos orta
fuerat de justificatione. Nam in ea modestie lines ex-
cesserant non sine iactantia vitio.

Et unicuique sicut Deus divisi mensuram fidei. Dico

*sto, singuli autem ex vobis, alii aliorum sumus mem-
bra.* Id est: Ita nos omnes fideles, quasi diversa mem-
bra, varias et diversas gratias et functiones habenta,
unum corpus sumus in Christo, id est, in Ecclesia;
singuli autem membra sumus, sive commembres.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

In corpore humano tria sunt, ait D. Thomas: unitas
corporis, membrorum pluralitas, officiorum di-
versitas; adde et aptitudo ejusque membri ad suum
officium. Ita in Ecclesia, seu corpore mystico Christi,
est 1° membrorum, seu fidelium multitudo; 2° est unitas,
uniantur enim fideles Christo, capiti suo interi-
us, per fidem et gratiam; sibi invicem exterius, per
Sacramenta, seu, ut ait D. Thomas, fide et affectu cha-
ritatis spiritualiter unum invicem et Deo; unum cor-
pus et unus spiritus; 3° est officiorum diversitas, ad
utilitatem communem roducta; deique sunt et di-
versæ gratiæ et dotes, quarum jamjam faciet Apo-
stolus enumerationem.

Hinc restat concludendum: Unusquisque sobrie sa-
piat, subque functione contentus sit. Hinc etiam docemur
à Christo capite nostro humiliter dependere, ejus
Spiritui animari, ipsi in omnibus parere; dormitur et
cum fidelibus omnibus charitate conjungi, nulli invi-
dere, omnes adjuvare; singuli enim membra sum-
mus.

Vers. 6. — *Habentes autem donationes secundum...*
id est: Cum itaque diversa dona habeamus,
prout Deus unicuique per suam gratiam largitus est, et
subaudi, his utamur modestè ad sobrietatem, et unus-
quisque intra doni sui limites se continet; quod et
in sequentibus, ad singula dona quæ enumerat, sub-
audiendum.

Sive prophetiam, id est, qui prophetie donum ac-
cepit, sive ad futura prædicando, sive ad Scripturam
explicandam; *secundum rationem*, Græcè, *analogiam*,
Syr.: *pro mensurâ fidei*, id est, eo dono modestè utar,
secundum regulam et analogiam fidei, ita ut
ipsis, seu prædictio, seu prædicatio, sit fidei conformis.

unicuique vestram sapere, id est, ut sapiat, sicut
Deus divisit seu partitus est ei mensuram fidei, id est,
sentiat de se iuxta mensuram ac modum doni in fide
sibi collati. Nominat fidem, quod illa ceterorum do-
norum directrix sit ac moderatrix.

Vers. 4, 5. — *Sicut enim in uno corpore multa
membra habemus, omnia autem membra non eandem
actum (actionem, functionem, operationem) habent*; *ita multi*
(hoc est, omnes nos fideles, qui sumus quasi
varia membra, varias gratias, et functiones habentia)
unum corpus sumus in Christo, puta una Ecclesia sumus,
cujus nexis interior est per fidem et gratiam;
exterior, per Sacramenta à Christo instituta. Per
hæc enim omnes neclimur et jungimur cum Christo,
et in Christo; hujus enim corporis, id est, Ecclesie,
caput est Christus. *Singuli autem alter alterius mem-
bra.*

Vers. 6. — *Habentes autem donationes secundum
gratiam, quæ data est vobis, differentes.* Habentes dona
diversa et varia, prout unicuique nostrum per gra-
tiam suam largitus est Deus.

Sive prophetiam secundum rationem fidei. *Rationem*,
Græcè, *proportionem*. Prophetia nomine intelligit
Paulus doctrinam, et ea quæ ad docendi munus per-

VERS. 7. — SIVE MINISTERIUM IN MINISTRANDO... id est, qui aliquid in Ecclesia recipit ministerium, seu ordinem ecclesiasticum, in iustis ordinis, seu ministerii functione, versetur modestè et sobriè.

SIVE QUI DOCET IN DOCTRINA, id est, qui talentum habet, et functionem recipit alios docendi, suo munere modestè fungatur et studiose.

VERS. 8. — QUI EXHORTATUR IN EXHORTANDO, id est, qui talentum et munus habet moralitatem evangelicam docendi, et ad bonos mores exhortandi, suo quoque officio modestè fungatur, omni compressa relatione animi, talibus functionibus insidians.

QUI TRIBUTUS IN SIMPLICITATE, SYR., cum simplicitate, id est, cui ex officio incumbit elemosinas distribuere, illud bonâ fide faciat, sine fraude, sine dolo, sine personarum acceptatione.

QUI PREEST IN SOLICITUDINE... GRÆC., prefectus, SYR., qui stat in capite, id est, qui repâ Ecclesiam: v. g., episcopus, pastor, si sit solutus, vigilans; ipsius enim est ad singulos attendere, ut moneat, corrigat, etc.

QUI SUBREPTUS IN HILARITATE, id est, qui miseros ope vel pecuniâ sublevat, id faciat alacri animo et hilari vultu. D. Chrysostomus multas huius hilaritatis in misericordiâ læcendâ rationes affert. Ex parte miserî: non tantam egestatem illius, sed et pudorem sublevalis, quoniam, inquit, nihil adeo videtur hominibus turpe, ac ad alios accipere, nisi excedenti hilaritate susceptionem illam sustuleris, ostenderisque quod magis accipias quam des, magis deicijs accipiamus quam refoveamus. Ex parte miserentis: quic regnum accipiens, molestus est? quis remissionem peccatorum accipiens, in errore manet? noli itaque pe-

nerent. Secundum rationem fidei: fides hic est intelligentia perfecta rerum divinarum et Scripturarum, quæ non tantum humano studio, labore et industria, quam Dei illuminantis operatione et inspiratione acquiruntur. Hæc doctrinâ prophetiam, hoc est, gratiam explicandi doctrinam et Scripturam sacram, secundum analogiam, id est, secundum proportionem et mensuram fidei, id est, intelligentiæ, sapientiæ à Deo nobis concessæ.

VERS. 7. — SIVE MINISTERIUM IN MINISTRANDO: Sive habentes gratiam aliquis ministerii ecclesiastici in quocumque gradu et ordine, ut sunt episcopus, presbytericus, diaconatus, etc.; cuiusmodi gratiam qui habet, illi dico, non sibi placeat, sed eum modestè et curâ ad aliorum utilitatem exequatur eruditum sibi ministerium, sciens se vocatum ad opus, non ad honorem.

Sive qui docet, in doctrinâ, hic est: Si quis habet gratiam docendi, id est, ea rege novit aptis et convenientibus verbis explicandi, alique tradendi: utatur eâ facultate ad docendum alios.

VERS. 8. — QUI EXHORTATUR IN EXHORTANDO, id est, in exhortationis gratiâ et talento, quod accepit, id facit, puta exhortatur. Sub exhortatione etiam consolationem accipit.

QUI TRIBUTUS IN SIMPLICITATE, q. d.: Qui habet functionem et officium distribuendi elemosinas, eam habet in simplicitate, id est, secundum gratiam simplicitatis, bonâ fide, sine personarum acceptatione, ac sine respectu proprii commodi.

QUI PREEST IN SOLICITUDINE, q. d.: Qui preest, in gratiâ sollicitudinis se continet, in eâque preest, ut

omnia, respicere sumptum, sed ex illo sumptu proventum; si enim qui seminari gaudet, licet in incertum seminet, multo magis qui eorum, quasi agrum, colit.

D. Chrysostomus. Hinc Eccl. 55, v. 11: Tu omni dote hilarera fac cultum tuum. Hæc autem hilaritas in tribus consistit: in animi lætitiâ, in vultus hilaritate, in verborum affabilitate.

VERS. 9. — DILECTIO SIVE COMMUNICATIO... Transit Apostolus à charismatibus ecclesiasticis ad laicæ, seu Christianis omnibus communia: hicque fidelem considerat per respectum ad proximum, quoniam debet diligere. Dilectio sit vera, sincera, sine fictione... GRÆC., ἀγάπη, non ὑποκριτική, non tantum in verbo, sed in exteriori apparentiâ, sed in vero cordis affectu et operis efficacîâ, primæ Joan. 3, 18.

OSTENSUS MALUS, etc., sit pura; si amicus proximum, ut ejus odianus vitiâ, virtutes verò diligamus. Ita D. Thomas. Nisi malis Apostolum hinc generale Christianorum omnium officium statuere, quod est ut abhorreat à malo, adhaerent bono.

VERS. 10. — CHARITATE FRATERNITATE, φιλότητι, id est, charitate fraternâ vos amate, ut ejusdem Patris coelestis filios; HONORE INVICEM PRAEVENIENTES, id est, studete ut vos invicem honore praeveniat; praevenit autem, qui primus honoratur. In his duobus versibus tres indicantur conditiones affectus interni quem proximo debemus: sincerè illum diligere, purè diligere, interius honorare; hæcæque reverentiam et dilectionem signat et operibus exhibere: sit sincerus, purus, honestus et humilis. Talis autem erit, si christiani consideremus ut filium Dei, fratrem nostrum, membrum Jesu Christi, nostrumque commendemus.

VERS. 11. — SOLICITUDINE NON PIGRI... SYR: Esdebitum gorum qui sibi commissi sunt curam et sollicitudinem gerat.

Qui miseretur in hilaritate, q. d.: Ergo cum miseris, utere dono hilaritatis, quod Deus tibi cum officio dedit, ut hilarem te præbeas miseris et aegrotis.

VERS. 9. — Dilectio sine simulatione, q. d.: Proximus diligatur sincerè et ex animo, non simulatè. Nam dilectio simulatâ non est dilectio.

OSTENSUS, abhorrentes, malum, vitium, peccatum, adherentes bono et virtuti. Bonum denotat honestatem, justitiam.

VERS. 10. — Charitate fraternitatis invicem diligentes, amore fraterni alius ad alium amorem affecti. Ratio, quia estis invicem membra, non tantum ut homines, sed ut fideles, ac peculiariter hoc nomine fratres.

Honore invicem praevenientes; praevenit autem, qui anteverit, id est, qui prius honorat. Intellige, quantum in te est, non enim uterque alterum praevenire potest, nisi voluntate et studio. Ratio præcepti, quia per hoc invocatur et fovetur unum dilectio, quam proxima sententia commendaverat.

VERS. 11. — Sollicitudine non pigri, non gravatim, sed diligenter et promptè, atque ex animo facientes officium, presertim quo juvenis sit proximus.

Spiritus ferventes, hoc est, impetu quodam animi succensus ad exsequendum ea, quæ vestre sunt functionis et officii: sic enim eritis studio non pigri.

Domino servientes, ut in omni actione et officio quod proximis impendimus, non quæ nostra sunt quaeramus, sed Domino serviamus, ejusque honori studemus.

tole diligentes et non pigri, etc. D. Chrysostomus, in quo non pigri. Docet Apostolus quales in nobis ipsis esse debeamus, scilicet alacres et prompti in officio; SPIRITU FERVENTES, id est, Spiritu sancto, quasi igne, succensi; DOMINO SERVIENTES, id est, Deo, Regi regum et Domino dominantium, servientes; cujus servitium præstat hominum imperis. Ad abstractionem et fervorem in nobis evocanda, vult Apostolus ut attendamus ad Dominum, cui servimus; Deo scilicet, Christoque serviamus.

Græcis textus in Polyglottâ habet, ἐκ αὐτοῦ τρυφῶντες, tempore servacites. Ambrosius legit, tempore servacitas, quod Erasmo magis arridet. Sed Syrus et omnes alia versiones habent: Domino servientes. D. Chrysostomus: Domino servientes. Theodoret., Theophyl., idem; bonum tantum sensum potest habere, tempore servacitas, quasi diceret: Ne fervor vester sit imprudens, ubique incongruo tempore aggredatur; sed temporis opportunitatem in omnibus capite.

VERS. 12. — SPE GAUDENTES; SYR: Gaudete in spe vestrâ, id est, gaudeatintinu mercedis æternæ; Deus, cui servimus, erit merces nostra magna nimis; hæc spe gaudeat.

IN TRIBULATIONE PATIENTES; SYR: Sustinete vestras oppressiones, id est, hæc spes vos fortes reddet, et in omni tribulatione patientes.

ORATIONES INSTANTES, id est, hæc eadem spes faciet gemitis et constanti, et inenarrabilibus æternam hanc felicitatem desiderare. Vel ut hæc obtineatis, orationes estote instantes. Tres hoc verbo comprehenduntur orationis conditiones: sit pia et afflictiosa, sit de re ad salutem pertinente, sit perseverans et assidua.

VERS. 13. — NECESSITATIBUS SANCTORUM COMMUNICANTES... Tanguntur hic et in sequentibus versibus exterior charitatis ad proximum officia; varia sunt pro varietate status: si sit in necessitate et indiget, ipsis indigentibus subvenite, resque vestras illi communes facite.

VERS. 12. — Spe gaudentes; spem intelligit futuram retributionis. Ea namque animam christianorum fovet, et alacritatem suggerit, et gaudii quodam perfundit in omni opere pietatis, tum verò mirabile consolator et fortiter resistit in afflictionibus huius vite.

Instantes in oratione, hoc est, in oratione assidue perdurantes, vel instantes cum soliditate. Instare, est cum patientiâ et perseverantiâ quadam insistere, incombere, multum esse in aliqua re.

VERS. 13. — NECESSITATIBUS SANCTORUM COMMUNICANTES, id est, fratrum seu Christianorum indigentia de vestris facultatibus subvenite, res vestras fratribus inopiâ laborantibus communes facite.

Hospitalitatem sectantes, scilicet cum exercentes erga Christianos hospitium gentes, ne videlicet sui expendant injuriis carni, aut malorum hominum, aut divertere cogantur apud infideles.

SANCTORUM, id est, Christianorum: sic vocabantur, quia per baptismum sancti erant effecti et Deo consecrati.

NECESSITATIBUS COMMUNICATE; SYR: Participes estote indigentibus sanctorum; quasi diceret: Divites communicent inopiâ panperum, et pauperes communicent divitum copiâ; sique fiet ut pauperes et beneficiatî divitum subsistant; divites vero ex pauperum patientiâ accrescant. Non dicit, subvenite, inquit D. Chrys., sed communicate; ostendens quod plus accipiant quam præstent, et quod res ita negotio est, communicatio quidem est: ut peccatum offers, illi fiduciam tibi erga Deum afferent.

HOSPITALITATEM SECTANTES, id est, si sit advena, hospitalitatem erga ipsum exerceat. Nota: Sectantes hospitalitatem, instruens nos ut non expectemus egenos, sed ad ipsos curramus et sectemur; sic Loth, sic Abraham, bonam expectans venationem; videntur D. Chrysostomus.

VERS. 14. — BENEDICITE PERSEQUENTIBUS VOS...; si vobis ita sit contrarius, ut vos persequatur, ipsi herò precemini, seu bonum appreciamini et ne male precemini.

VERS. 13. — GAUDERE CUM GAUDENTIBUS...; si sit in lætitiâ, cum ipso gaudeat; si tristetur, et cum ipso tristetur. Caritas reficit omnia: communia, prospera et mala.

VERS. 16. — INVICEM INVICEM SENTIENTES, id est, eodem estote animo, seu concordet inter vos estote. NOX ALTA SARBENTIS; quasi diceret: Et quia superbia est inimica concordie, ideò non datè sententiam de vobis, ita ut supra alios eminare velitis.

SED HUMILIBUS CONSENTIENTES, id est, sed ita demissè de vobis ipsis sentite, ut cum pauperibus et infirmis humilibus benigne conveniamini.

NOLITE PATIENTES ESSE APUD VOSMETIPSOS, quasi diceret: Et quia sapientia præsumptio alterum est contrariè impediendum, ne animam vestram prædicatio et iudicio tribuat, quasi vestra consilia vobis satisfaciat.

VERS. 13. — Benedicite persecuentibus vos, hoc est, bene precemini et orate Deum pro his qui vobis nocent, aut damna moliantur inferre, vel etiam inferant; quales potissimum erant persecutores Christianiæ religionis.

Benedicta et nolite vindicere; bene, inquam, precamini eis, non male. Ne extremam, et ne iniquitanti eis mala, scilicet ex animo vindictæ cupidus, anim ex zelo iustitiæ mala quodopie impis imprecari sunt sancti, ut Eusebius, Job, et ipse Paulus, Act. 25.

VERS. 15. — Gaudere cum gaudentibus, q. d.: Ea sit sympathia inter vos, Christiani, ut fratrum bona vel mala iocundè vos ac illos tangant.

Tunc cum sentibus, id est, prospera et adversa, velut vestra respiciemus, atque his ut propriis afficiamur, detrahetis de bonis, delinemus de malis.

VERS. 16. — Invicem invicem sentientes; siis eodem animo alius erga alium affecti.

Non alta sapientes, sed humilibus consentientes; non datè de vobis ipsis sentientes ut velitis supra alios eminare, ut ambulationes honores; sed humilia sapientes, id est, humiliter ac demissè de vobis sentientes.

Nolite esse patientes apud vosmetipsos, id est, vestra speram optinere, in oculis vestris; q. d.: Ne patientes vestra consilia vobis succurre, quasi aliorum

cliant, et aliorum consilio non egentis.

VERS. 17. — *Nulli malum pro malo reddentes...* Si quis vos offendit, ne malum pro malo reddatis.

Providentes bona non tantum coram Deo... Nec Græcus textus, nec Syriaca versio habent, non tantum coram Deo, sed, *robia curæ sit benefecere coram omnibus hominibus*; id est, sed bonum cum tantâ curâ et circumspectione facite, ut non Deo tantum probetur, sed etiam omnibus hominibus; quasi diceret: Sic vivite, ut non Deo tantum, qui cor intuetur, placeatis; sed ut etiam per bona opera externa proximos adificetur. Luceat ergo lux vestra intus per charitatem, exterius, per bona exempla. Interius lucemus cogitatione, affectu, intentione. Exterius habitu, actione, sermone. Vide D. Bernard. apud Cornel. à Lapide.

VERS. 18. — *Si fieri potest, quod ex vobis est...* quia non semper à nobis pendet pacem habere cum omnibus; idè D. Paulus duas hic ponit clausulas.

Si fieri potest, salva scilicet justitia et veritate, quod ex vobis est; ne prebeatur à vobis occasio dissensionis, sed è contra studiosè curate quæ pœis sunt.

VERS. 19. — *Nos vosmetipsos defendentes*; Græcè, ulciscentes; Syr., *neq. ulciscimini*. Defendere hic idem ac vindicare, seu ulcisci. Itaque non vosmetipsos vindicatis, sed vobis iram cedite, nec ipsi resistatis jurgando, vel reprehendendo; Domini est servus punire, non conservare, sicut scriptum est Deuter. 32, 15: *Mihi vindicta, supple. competit, et ego, ut pote justissimus iudex, retribuam.*

consilio non egentis, ne nimium vestre prudentie et iudicio tribuatis.

VERS. 17. — *Nulli malum pro malo reddentes*. Vindictam prohibet; cuius proprium est, malum pro malo reddere.

Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, q. d.: Ita honestè, amicè, justè et sanctè vivite, ut vita vestra et conversatio bona et amabilis non tantum Deo sed et hominibus probetur, nec à quoquam jure culpari possit, sed cæteris in exemplum virtutis luceat et præfulgeat.

VERS. 18. — *Si fieri potest, etc.*, pacem colentes, in pace viventes, ut fieri possit, nempe salvâ justitiâ, pietatè ac veritatè, et quod ex vobis est, ne videlicet à vobis atque ex vestra parte prebeatur ulla dissensionis occasio.

VERS. 19. — *Nos vosmetipsos defendentes, charissimi; defendentes, pro vindicantes, ulciscentes, unde et Tertullianus legit: nos vosmetipsos ulciscentes.*

Sed data locum iræ, id est, sinite ut locum habeat. Da locum iræ, inquit, hoc est, da veniam iræ, iram et injuriam ubi illatum condona.

Scriptum est enim: Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus; Mihi ultio et retributio, mea est ultio, id est, ad me pertinet, ad me spectat officium ulciscendi injurias, qui sum iudex omnium hominum.

VERS. 20. — *Sed si esurierit inimicus tuus, cito illi: si sitis, potum da illi: Quin tu contra potius, confer in*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in praxim accuratius redigenda.

1^a Ipsam nota totius capituli ideam, sub quâ dicitur Paulus non docet quid Deo, quid proximo et quid no-

Hinc Lutherus et alii quidam hæretici putant, ne magistratibus quidem licere vindictam, sed errant, quia magistratibus vindicta est Dei vindicta, ut patet in capite sequenti.

VERS. 20. — *Sed si esurierit inimicus tuus...* Græcè: *Si ergo...*; unicui nobis vindictæ locus, seu modus permittitur, scilicet benefecendo; si esurierit... CIRA ET POTUM... His duobus notissimis unicui beneficiorum genera significantur.

Hoc enim faciens, carbones ignis... id est, concervabilis ignitis amoris carbonibus, quibus accendatur cor ejus ad redmandum. Per ignem ergo intelligitur amor; quasi diceret: Tua beneficia erunt quasi carbonibus ardentibus, quibus cum à capite ad pedes circumdabis, ut cor ejus inflammetur. Quidam tamen sic interpretantur, quasi diceret Apostolus: Hoc si feceris, reddes eum graviori panâ dignum, nisi respicatur, sed primus sensus melior et magis christiani.

VERS. 21. — *Noli vinci à malo...* id est, noli vinci à malitiâ tui adversarii, ita ut vindictam expectes, sed malitiam ejus tuâ vince beneficentiâ. Sicut in Deo misericordia impercussit iudicium, seu iustitiam superat, sic in christiano bonitas malitiam debet vincere. Quia christianus est charitatis filius Dei, id est, filius ipsiusmet charitatis, Deus enim charitas est, hinc Dei debet imitari bonitatem, qui solem suum fieri oriri inter bonos et malos, omnibusque bene facit.

Ideo toties in hoc capite nobis ira prohibetur et vindicta, nunquam nobis conceditur vindictæ modus, homini pro malo reddere.

eum qui te læserit, beneficia, quibus videris eum indigere.

Hoc enim faciens, carbones ignis congreges super caput ejus. S. Hieronym. et S. Augustin.: Congeres, inquit, super caput inimici (cum clamando) carbonibus ignis, id est, ignis, non ira, sed charitatis et amoris, qui cum inflammant ad redmandum. Nulla major, ait S. August., est provocatio ad amandum, quam prevenire amando. Numquam efficacissimum est phylitrum: *Ut ameris, ama*. Si il feceris, tandem ac paulatim accumulatis in eum beneficiis, velut congestis carbonibus, excitabis in eo penitentiam dolentem; simulque cum succedens ad te redmandum, ut iam pro inimico habes amicum. Solet enim per ignem amor significari.

VERS. 21. — *Noli vinci à malo, etc.* Noli vinci à malitiâ inimici tui, ut te ipsum ulcisci veles, non expectatâ Dei vindictâ; sed vince ejus malitiam tuâ beneficentiâ. Egregie verò christiana illa virgo sanctitate illustris apud D. Taulerum moriens, regala quomodo ad tantam sanctitatem pervenisset! Respondit: Primo, afflictiones meas nulli nisi Deo quæsta sum. Secundo, erga omnes liberalis fui, saltem animo. Tertio, ita à quibus læsa fui beneficiis singulare rependi, quod non fecissem, nisi læsa ab eis fuisset. Ecce hæc est voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta, quâ à versu 2 hucusque per singula persequitur, hisque complet et perficit Apostolus.

his ipsis debeamus; ita ut hoc duodecimum caput sit totius christiane moralitatis quasi summarium.

Quid Deo debeamus.

Christianus per infinitam Dei misericordiam in Christi sanguine sanctificatus, Deum perpetuò debet honorare, corpus suum ipsi in baptismo consecratum exhibendo, ut hostiam vivam, sanctam, rationalem, spiritualem, seu spiritualem, mortificationis cultro submissam. Hujus sacrificii modum et praxim vide in Commentario, v. 1. Mentem suam à seculi cupiditatibus abstractam, de die in diem renovando atque sanctificando per frequentem, et, si fieri potest, continuam ad Deum applicationem, quâ cognoscat et faciat quod Deus vult, quod Deo gratum, quodque gratissimum. Vide in Commentario versum secundum. In suo statu et ordine, juxta Dei voluntatem, permanendo, in eoque, juxta Dei donum sibi collatum, sanctè et modestè Deo et Ecclesie deservendo. Vide versus 4, 5, 6, etc.

Quid proximo debeamus.

Ipsam verè, sincerè, purè diligere; ipsam honorare prevenire, ut filium Dei, fratrem nostrum, membrum Christi, commembrum nostrum. Vide versus 9 et 10; ipsi omnia charitatis officia, juxta statum et occasionem, exhibendo. Vide versum 13.

Quid nobis debeamus.

Animi promptitudinem ad officium, spiritus fervorem et alacritatem, ut qui Deo, Regi regum, et Domino dominantium, servimus; idèque gaudere, sperare, alacriter agere, patienter sustinere, instanter orare. Vide versus 11, 12.

3^a Duas circa elemosynam faciendam nota conditiones hic apponit à Apostolo: *Qui tribuit in simplicitate... Qui miseretur in hilaritate*. Primo debet

CAPUT XIII.

1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi à Deo: que autem sunt, à Deo ordinatæ sunt.

2. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.

3. Non principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illâ.

4. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum fecerit, time; non enim sine causâ gladium portat; Dei enim minister est: vindex in iram et qui malum agit.

5. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

6. Ideo enim et tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.

7. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.

8. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. S. XXIV.

1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi à Deo: que autem sunt, à Deo ordinatæ sunt.

2. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.

3. Non principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illâ.

4. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum fecerit, time; non enim sine causâ gladium portat; Dei enim minister est: vindex in iram et qui malum agit.

5. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

6. Ideo enim et tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.

7. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.

8. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. S. XXIV.

elemosyna tribui simpliciter, in paupere tantam considerando quod considerari debet, nimirum quod est pauper, quod est Christi membrum, Christumque representat. Non attendatur an sit amicus, utilis, gratus futurus; non etiam inquiratur cruciosus an bonus sit, an dyscolus, an factus, etc. Ne scriberis curiosè pauperum vitam atque negotia, ait D. Chrysost.; nam extreme illud insolentium est, pro uno pane totam hominis miseri vitam curiosè inquirere; etiam si fuerit laetor, etc., homicida, etc., etiam te ipsum interempturum esset, neque sic tamen fame laborantem continere deberes, quia discipulus illius es qui in ipsâ cruce dixit pro se crucifigentibus: *Pater, ignosce illis, etc.* Hæc et alia multa vide hom. 21 in hoc cap. 12. Secundo debet hilariter dari. Vide Commentarium vers. 8. Hujus hilaritatis rationes, tum ex parte miseris, tum ex parte miserentis, vide ibidem.

3ª Circa christianam vindictam nota quantum differat seculum à celo, mundus à Deo. Putant, et falsò putant filii hujus seculi, quod non ulcisci, sit succumbere; at contra Spiritus Dei docet quod ulcisci sit succumbere et vinci. Docet præterea verum et divinum vincendi modum, et omni gloriâ dignum: *Vince in bono*. Christianè ulcisci et vincere, est malitiam bonitate superare; qui enim sic agit, seipsum vincit, de inimico triumphat, quem sibi et Deo reconciliat. Hanc unicam vindictam Deus nobis permittit, imò præcipit. *Ego autem dico vobis: Diligite, etc.*

O Deus bone! da quod jubes, ut sim verè filius tuus, qui totus bonitas et charitas es.

De hoc sancto vincendi modo multa referuntur exempla sacra et profana à Cornel. à Lap. hic. Vide in Comment. versus 17, 19, 20, 21.

CHAPITRE XIII.

1. Que toute personne soit soumise aux puissances supérieures; car il n'y a point de puissance qui ne vienne de Dieu, et c'est lui qui a établi toutes celles qui sont sur la terre.

2. Celui donc qui résiste aux puissances, résiste à l'ordre de Dieu; et ceux qui y résistent, attirent la condamnation sur eux-mêmes.

3. Car les princes ne sont point à craindre, lorsqu'on ne fait que de bonnes actions, mais lorsqu'on en fait de mauvaises. Voulez-vous donc ne point craindre les puissances? Faites bien; et alors elles vous en loueront.

4. Car le prince est le ministre de Dieu pour votre bien; mais si vous faites le mal, vous avez raison de craindre, parce que ce n'est pas de vain qu'il porte l'épée; car il est le ministre de Dieu pour exécuter sa vengeance, en punissant celui qui fait de mauvaises actions.

5. Il est donc nécessaire de vous y soumettre, non seulement par la crainte du châtiment, mais aussi par un devoir de conscience.

6. C'est aussi pour cela que vous payez le tribut aux princes, parce qu'ils sont les ministres de Dieu, toujours appliqués aux fonctions de leur ministère.

7. Rendez donc à chacun ce qui lui est dû; le tribut à qui vous devez le tribut; les impôts à qui vous devez les impôts; la crainte à qui vous devez la crainte; l'honneur à qui vous devez l'honneur.

8. Acquiescez-vous envers tous de tout ce que vous leur devez, ne demeurant redevables à personne que

(Dix.)

gatis : qui enim diligit proximum, legem implevit.

9. Nam : Non adulterabis : Non occides : Non furaberis : Non falsum testimonium dices : Non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur : Dilige proximum tuum sicut teipsum.

10. Dilectio proximi malum non operatur; plenitudo ergo legis est dilectio.

11. Et hoc, scientes tempus, quia hora est jam nos de somno surgere; nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus.

12. Nox processit, dies autem appropinquavit : abijciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis.

13. Sicut in die honesto, ambulemus, non in conversationibus et chibellibus, non in cultibus et impudicitis, non in contentione et emulatione :

14. Sed indigni Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideris.

Ab ethica transit Apostolus ad politicam.

Assertit ergo Christianus principibus et omnibus publicè dignitate præditis, obedientiam debere, primo, quia à Deo est instituta potestas, et potestatis ordinata distinctio; secundo, quia ad bonum nostrum instituta et ordinata, ut scilicet improbitate coercita, iustus evocent boni; tertio, quia principes et magistratus sunt in hoc Dei ministri: hinc inferi quod eis parendum sit, etiam in conscientia, et eis tributa sint zobenda, à primo

PARAPHRASIS.

1. Omnis anima Deo ædilis et subdita, principibus et omnibus publicè dignitate præditis etiam subijciatur, quia scilicet à Deo instituta est publica potestas, et à Deo est ordo, et distinctio potestatis.

2. Proinde, qui legitime potestati, suo munere fungenti, resistit, is Deo ipsi resistit, à quo est ejus auctoritas; ac consequenter poenas à Deo meti poterit.

3. Ut autem libentibus principibus obediatis, attende ad quod instituta sit illorum potestas, in honorum scilicet favore, ut, improbitate malorum coercita, tuis vivant boni; vis autem potestatem illorum non tuerere? age quod bonum est, sicque non modo poenas non timebis, sed et laudem ab eis assequeris.

4. Princeps enim à Deo institutus est, et sub Deo constitutus, ut tanquam Dei minister, homo præsit publico, idcirco et tuo : si vero scelus aliquod commiseris, est quod timeas; non enim frustra gladium portat, sed ut malos puniat, siquidem Dei minister est, Deique vices gerit, ad supplicium de sceleratis succedendum.

5. Quapropter principum iustis legibus parendum visis est, non solum ne ab eis puniamini, sed etiam ne coram Deo rei sis, qui Dei ministro et vicario existis.

de l'amour qu'on se doit les uns aux autres; car celui qui aime son prochain accomplit la loi :

9. Parce que ces commandemens de Dieu : Vous ne commetrez point d'adultère : Vous ne tuerez point : Vous ne déroberez point : Vous ne porterez point de faux témoignage : Vous ne désirerez point le bien de votre prochain : et si l'y en a quelque autre semblable, tous ces commandemens sont compris en abrégé dans cette parole : Vous aimerez votre prochain comme vous-même.

10. L'amour qu'on a pour son prochain ne souffre point qu'on lui fasse aucun mal, et ainsi l'amour est l'accomplissement de la loi.

11. Acquiesçons-nous donc de cet amour, et d'autant plus que nous savons que le temps presse, et que l'heure est déjà venue de nous réveiller de notre assoupissement, puisque nous sommes plus proches de notre salut que lorsque nous avons reçu la loi.

12. La nuit est déjà fort avancée; et le jour s'approche : quittons donc les œuvres de ténèbres, et revêtons-nous des armes de lumière.

13. Marchons avec bienveillance et avec honnêteté, comme on doit marcher durant le jour. Ne vous laissez point aller aux débâches ni aux ivrogneries, aux impudicités ni aux dissolutions, aux querelles ni aux envies :

14. Mais revêtez-vous de notre Seigneur Jésus-Christ, et ne prenez pas soin de votre chair jusqu'à contenter ses desirs déréglés.

ANALYSIS.

versus ad septimum.

8. Redi ad charitatem omnibus debitam, de qua capite duodecimo jam multo dicti; et ad eam omnes accita, antequam quod est legis plenitudo, v. 9, 10.

Dualis v. 11 et sequentibus fideles commotentes ac civilis prospectu salutis; utique ut abijctis tenebrarum operibus, assumant arma lucis, et exiit rictu, induant Dominum Jesum Christum.

6. Propter eandem rationem illi tributa venditis, et pendenda sunt, quia scilicet Dei sunt ministri, illiusque vices gerunt, dum in hoc incumbunt, ut malos coerceant ad honorum tutelam.

7. Unicusque igitur reddite quod ei debetur : tributum, cui debetur tributum; vestigal, qui vestigal; reverentiam et honorem, quibus reverentia et honor debentur, et unicuique juxta ordinem suum.

8. Omnibus denique debitis ita satisfacite, ut nihil cuiquam debeatis nisi charitatem et amorem, eorum debitum ita solvitur, ut semper maneat. Charitatem igitur mutuum amplectamini, et totam legem adimplebitis.

9. Quidquid enim lex præcipit aut vetat circa proximum : v. g., ne quis adulterium committat, ne quis occidat, ne quis furum faciat, ne falsum testimonium dicat, ne rem proximi concupiscat; et si quod est aliud præceptum, hoc omne brevi charitatis præcepto summario comprehenditur : Dilige proximum tuum, sicut teipsum.

10. Qui proximum diligit sicut seipsum, nullum illi malum inferi; omne quod potest hominem procurat; omnem ergo legem adimplet : charitas ergo legis est totalis observatio.

11. Omnibus, inquam, debita reddite, et nemini quidquam, præter charitatis debitum, debeatis. Et

hoc eò promptius et fidelibus agite, quòd scimus urgere tempus : ecce enim hora à somno peccati et torporis expurgandi, et ab eo statim surgendi, quandoquidem propior est nostra salus, quam cum credere cœpimus.

12. Ecce nox hujus vite præterit, vitæque propior ad finem; adest æternitatis dies semper duratur : abijciamus ergo peccata, tenebrarum opera; et arma lucis, bona scilicet opera induamur.

13. Et quia dies adest, sicut in clara luce, decenter compositi, ambulemus : non luxu indulgentes, in co-

COMMENTARIA.

VERS. 1.—OMNIS ANIMA POTESTATIBUS SUBJACENTIBUS. Græc., *supereminentibus, præcellentibus, superlabentibus; Syr., dignitate præditis*, positive, non comparativè; Quia Deuter. 17, 15, dicitur Judæis ut regem eligant de numero fratrum suorum, hinc externis non parendum inferebant; et quia se liberos, utpote populum Dei, gloriabantur, hinc publicanos horrebant, tributum ab imperatoribus impositum, Judæi etiam Christiani solvere repugnabant. Hinc errorem ut corrigat Apostolus, et ne Christiani videantur de sectâ Judæ Galilæi, qui rebellionem in Galilæa excitârât, negans à Judæis tributum esse Casari solvendum, Paulus statuit, et contrarium absolute decernit, dicens: *Omnis anima, id est, omnis homo, quicumque sit, potestatibus supereminentibus*, id est, regibus, magistratibus et omnibus publicè dignitate præditis, *subjacet* sive, id est, subjiciatur in his quæ ad eorum spectant jurisdictionem.

NON EST ENIM POTESTAS NISI À DEO. Probat quod asseruit, obediendum potestati, ac primo probat ab origine potestatis, seu quia à Deo est instituta potestas, et à Deo est ordo et distinctio potestatis, juxta verba sequentia.

QUÆ AUTEM SUNT. Græc. : *Quæ autem existentes potestates; Syr. : Et quotquot sunt potestates, à Deo sunt ordinatæ*; id est, non solum potestas in genere, sed et variæ species potestatis, seu gradus superiores et inferiores à Deo sunt ordinatæ.

Potestas ecclesiastica est à Deo immediate; Christus enim D. Petrum et alios apostolos Ecclesie præfecit. Potestas vero secularis, de qua hic, ut patet ex sequentibus de gladio et de tributis, est à Deo saltem mediâtè, quia natura et ratio, quæ est à Deo, ita dicta, ut bono potestatis regimine, homines à multis sceleribus coerceant, justitiam et pacem colant, nec sese mutuo devocent ut lupi et pisces.

VERS. 1.—OMNIS ANIMA (omnis homo) potestatibus subijctis subditis sit; puta in temporalibus subdita sit regi et potestati civili, quod propriè hic intendit Apostolus; per potestatem enim civilem intelligit; in spiritualibus verò subdita sit prælati, episcopis, pontifici.

NON EST ENIM POTESTAS NISI À DEO. Non tribuimus, inquit S. August., dandi regni atque imperii potestatem nisi Deo vero, qui dat felicitatem in regno colorum solis pui, regnum verò terrenum et pui et in pui, sicut ei placet, cui nihil injustè placet.

Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Quæcumque

messationibus, et temulentis convotationibus; non spurcis libidinibus et lascivis voluptatibus; non per contentionem et livorem immo certantes.

11. Sed Dominum Jesum Christum, qui per suam gratiam habitat in cordibus vestris, sic exprimit vestris moribus, ut ipse solus, ipiisque sobrietas, castitas, et charitas vivat in vobis, sicut in homine vestito sola vestis apparet.

Sicque Christum induti, corporis quidem necessitati providebitis, at ejus voluptati non favebitis.

Dixi potestatem secularem esse à Deo, saltem mediâtè, tunc quia fuit aliquando à Deo immediâtè : Deus enim Saulem Judæis regem dedit; tunc quia providentiâ speciali sæpè attendens regna subditorum utilitatibus, aut pœnis juxta merita. Deus enim, ait Theodoretus, si propior fuerit, dat principes, qui iustum colunt et observant : *Dabo potestatem secundum carmen meum*, Jerem. 5. Cum autem vult eos qui peccatum castigare, eos etiam à malis principibus regi permittit : *Constitutum adolescentulum principem eorum, et illos dominabuntur eis*, Isai. 5, 4. Ita Theodoretus hinc locum citat, quem nos legitimus : *Dabo potestatem principibus eorum, et effrenati dominabuntur eis*, Isai. 10.

Nota post D. Chrysostomum et post D. Thomam, quod omnis potestas in se considerata à Deo quidem est, et à Deo ordinata; non tamen omnis ad potestatem ingressus, nec omnis potestatis vult. Licet autem quis sua abutatur potestate, dummodo legitime creatus sit, suam habet à Deo potestatem. Vide hæc de re divum Augustinum à Cornelio citatum infra.

VERS. 2.—ITIQUE QUI RESISTIT... Conclusio sequens ex præmissis. In hoc Deus non separatur ab homine, qui res spernit, me aperit. QUI AUTEM RESISTIT, scilicet potestati, DAMNATIONEM SUAM ACQUIRIT, æternam à Deo, temporalem à magistrato.

A Deo est potestas; ergo potestati debetur honor, non tantum exterior, sed et interior, ut Dei vicario, seu imagini; debetur obedientia, non civilis et politica tantum, sed etiam voluntaria et ex corde, per respectum ad Deum. A Deo est ordo, et distinctio potestatis; ergo non supremam tantum, sed et subordinatam parendum est. A Deo sunt principes et superiores, etiam non boni, legitime tamen creati; ergo et ipsis parendum; honor ipsis exhibendus; non attendendum ad illorum personas aut defectus, sed ad potestatem quam habent à Deo.

sunt potestates, id est, quicumque sunt homines potestate præditi, ut principes ac magistratus, id sunt ordinati atque iustitiam, et, ut Petrus loquitur, missi à Deo, dante potestatem et volente, ut eis tanquam suis in ea potestate vicariis obediant, etc.

VERS. 2.—Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Porro resistens potestati, quicumque resistit, id est, obedire noluit legi, sive edicto quod à potestate procedit.

Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt, tum ab ipsâ potestate temporariam, tum à Deo æternam.

VERS. 3. — NAM PRINCIPES NON SUNT TIMIDI BONI OPENIS. Græc. : *Non sunt pavor honorum operum, sed malorum.* Supra, v. 4, ab origine potestatis sumpsit argumentum, quo probaret obedientiam debitam; hic à fine instituta potestatis, alterum sumit subjectionis argumentum: nimirum in favorem honorum instituta est potestas, scilicet ut, improbitate coercita, tultis vivant boni. **VIS AUTEM NON TIREMUS?** Syt. : *Vis igitur, etc.* quod bonum est age; non modo penas non timebis, imò laudem et premium ab illa potestate consequeris.

VERS. 4. — DEI ENIM MINISTER EST TIBI IN BONUM, id est, principis enim Dei minister est; Deoque subservit in bonum tuum, ut possis tranquille et quiete vivere.

SI AUTEM MALUM FECERIS, TIME, id est, est quod timeas.

NON ENIM SINE CAUSA, id est, nec enim frustra gladium portat, sed ut eum in malefactores stringat.

DEI ENIM MINISTER EST. Syt. : *Siquidem minister Dei est; aliorum ita qui male agunt, id est, siquidem Dei minister est, ejusque vices gerens, ad supplicium de sceleratis sumendum.* Sub nomine gladii comprehenduntur omnia genera suppliciorum. Meminerit principis, omnique potestas, se Dei vicarium et ministrum, et consequenter quod secundum Dei spiritum et voluntatem debet in omnibus agere sapienter, iuste, cum amore subditos regere. Meminerit eandem potestatis se in bonum esse Dei ministrum; et consequenter se contra malum, non contra bonum, potestatem habere; se, ut equos iudices, virtutum premiari, vitia punire debere. Meminerit inferior se Deo in suo ministro parere, et consequenter obedientiam christiano, Dei filio, non indignam, imò convenientissimam esse. Meminerit idem inferior quod si à potestate non remuneretur, sed contra vituperetur et puniatur, hoc quidem contra Dei ordinem esse; non tamen sine Dei voluntate; Dei voluntas est ut patienter ferat inferior, et eò majorem à Deo speret in cælis mercedem: *Merge vestra magna est in cælis.* Sicut sterilitas, imbres et cætera naturæ mala, ita luxur, avaritia, cateraque dominantium vitia sunt toleranda.

nam in inferno. Ita S. Chrysost., Theophyl., (Œcumenius.

VERS. 5. — NAM PRINCIPES NON SUNT TIMIDI BONI OPERIS, sed mali; non intendant penas et supplicia bonis, sed malis.

VIS AUTEM NON TIREMUS POTESTATEM? Bonum fac, et habebis laudem ex illa; tum quia punitio malorum, quam fecit magistratus, laus est honorum; tum quia idem magistratus bonos laudat et premiatur.

VERS. 4. — *Dei enim minister est tibi in bonum, in bonum tuum, scilicet, ut et iuste ac tranquille vivas; imò laudem etiam ac præmia consequaris, si non ab hominibus, certè à Deo, cuius ille minister est.*

SI AUTEM MALUM FECERIS, TIME; si vero quid mali commiseris, ut furtum, adulterium, homicidium, est quod timeas.

NON ENIM SINE CAUSA GLADIUM PORTAT, Græcè frustra. Principes sive potestas non frustra gladium gestat; sed ut eo tutatur, ut eum stringat in malefactores.

Dei enim minister est: vindex in ira et qui malum

VERS. 5. — IDEO NECESSITATE ESTOTE SUBDITI... Syt. : *Quamobrem necesse est nobis ut subijciamur.* Ex dictis concludit: idè oportendum est illorum edictis et legibus, idque necessario, necessitate tum legis divinæ, Matth. 23, 21 : *Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris;* tum legis humanæ, idem præcipiens; non solum PROPTER ILLAM, id est, metum positionis, à magistratu subeundo; SED ETIAM PROPTER CONSCIENTIAM, id est, ne fias coram Deo reus, cuius minister est magistratus.

VERS. 6. — IDEO ENIM ET TRIBUTA PRÆSTATIS... Græc. : *Propter hoc enim et tributa solvitis;* id est, propter eandem rationem tributa solvitis, non tantum ex metu, sed quia etiam Christus illud citato Math. loco præcipit, quia DEI SINT MINISTER, in hocque tibi incumbunt ut, Dei iure, malos coercerent, et ut boni tranquille vivant. Loquitur hic Apostolus de principibus, ut principes sunt, non de iis qui suæ potestatis usum pervertunt.

VERS. 7. — REDDITE ERGO OMNIBUS DEBITA... Ex hucusque dictis generale elicit conclusionem: *Reddite ergo omnibus, seu unicuique, quod ei debetur: exactoribus tributum, tributum, exactoribus vectigalia, vectigalia, principibus reverentiam et obedientiam, omnibus honorem.* Non regibus tantum, sed et regum ministris suis debetur honor in ordine suo.

Tributum est quod solvitur pro prædiis, et personis; vectigal, quod pro mercibus. Nomine timoris intelligit sollicitam cautionem, ne à nobis in quopiam offendantur. Nomine honoris, omnia reverentia signa.

PRIMA OBSERVATIO MORALIS.

Ex v. 5 discant inferiores subditi non politice, ex metu penas, aut se præmiis, sed religiose propter Deum; aspiciant principes et rectores suos, ut Dei ministros, sub illoque respectu ipsos honorent, eisque obediant; tunc Deum honorant et Deo obediunt. Ex v. 6 discant illis, eodem modo, tributa solvere, nempe ut Dei ministris, Deoque servientibus in re magna, et ipsi Ecclesie usque; nimirum assidui sunt, ut Dei vice malos puniant, ad innocentium tutelam. D. Thomas infert hinc subditos teneri ex vi iustitiæ ad solvenda principibus tributa, utpote stipendia sui ministerii. Unusquisque de suo ministerio vivere debet; cum en-

agit: Ad hoc enim instituta est potestas secularis, et ea potestatem publicam conservet, et vite communis honestatem teneat.

VERS. 5. — *Idèo necessitate subditi estote, id est, legibus et edictis ejus obtemperate: oportet, inquam, necessitate precepti.*

Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, ne scilicet ea fiat rea inobediencia coram Deo: Dei enim minister est magistratus.

VERS. 6. — *Idèo enim et tributa præstatis;* nam solutio tributorum subjectionis est professio.

Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes; tunc scilicet in hoc ipsum incumbentes, ut Dei loco sint in tutam, malis in obsequium.

VERS. 7. — *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum (debitis) tributum (reddite); cui vectigal (debitis) vectigal (reddite).* Latine, *reddite* à vehendo dicitur: qui solvitur ex his que advehuntur, vel vehuntur, ad securitatem et restaurationem viarum, pontium, aggerum, etc.

principes suo regimine Deo ministrant, à populo debent tributa, quasi stipendia, suscipere. Hinc et D. Chrys. notat quod D. Paulus non dicit, date, sed reddite, et adjicit, quod debetur. Debitum siquidem res est ista, quod si non feceris, perdis penas dabis. Verba sunt D. Chrysost.

SECUNDA OBSERVATIO MORALIS.

Hinc discant et principes quantum religioni debeant, que ipsis non corpora tantum, sed et corda subditi inferiorum. Discant et quod tributis, quasi stipendiis alantur, ut republice serviant, illisque utilitati toti incumbant, *propter se ipsos*, fortiter incumbentes, in Græco. Ex D. Thom. peccant principes dupliciter, 1° si utilitatem populi non procurant, sed solum ad eorum bona diripienda intendunt; 2° si violenter diripiunt supra statutam legem, que est quasi quoddam pactum inter regem et populum, et si supra populi facultatem exigunt.

VERS. 8. — *NEMINI QUDDAM DEBEATIS NISI...* Græc. *diligere alii alios;* Syt. *nisi alter alterum diligit.* Ab iis que principibus debentur, reddit ad ea que sunt omnibus debita, eaque ad charitatem reducat, de qua jam multa in cap. præc. Inque rursus urget dilectionem proximi, cuius debitum est perpetuum, et per quam tota lex impletur. *Nemini quiddam debeatis...*, id est, omnibus debitis ita satisficite, ut nihil cuiquam debeatis, nisi charitatem et amorem. Hoc autem egregie monent, quia cætera debita solvuntur, et amplius non debentur; charitatis verò debitum semper solvitur et manet, quia, cum proximus sit semper diligendus, postquam hoc illi debitum persolvisti, adhuc debes; perpetuum est, semper solubile et semper insolubile debitum. Hinc D. Aug. : *Mutua charitatem libens reddo, et gaudens recipio; quam recipio, adhuc repeto; quam reddo, adhuc debeo.* Epist. 62 ad Coelestin.

QUI ENIM DILIGIT, LEGEM IMPLEVIT, id est, omnia præcepta, quæ proximum spectant.

VERS. 9. — *NAM NON ADULTERABIS...* Syt. *Etenim id quod dictum est: Non occides...* Et si quod est aliud mandatum, id est, quodcumque est aliud præceptum. In hoc verbo, INSTAURATUR, Græc. *recapitulatur;* Syt. *perficitur, id est, summam comprehendit.*

Cui timorem (debitis, illi reddite) timorem, id est, reverentiam, et inde consequentem obedientiam. Ita S. Chrysostomus.

VERS. 8. — *Nemini quiddam debeatis, nisi ut invicem diligatis:* Reddite cuique quod debetis, sic ut non amplius debeatis, uno debito charitatis excepto.

Qui enim diligit proximum, legem implevit. Legem, scilicet eam que proximum spectat; quam subdit Apostolus, dicens: Diliges proximum tuum sicut teipsum.

VERS. 9. — *Nam: Non adulterabis, etc.* quia dilectio proximi includit et præsupponit dilectionem Dei, ut sui causam et fontem. Proximum enim diligendum est propter Deum.

VERS. 10. — *Dilectio proximi malum non operatur, id est, non incitat ad malum aliquid inferendum proximo: imò nec patitur et malum inferri: sed ubi potest, procurat et bona sicut sibi ipsi.*

Plenitudo ergo legis est dilectio. Plenitudo, hoc est, consummatio, adimplectio, id est, finis et scopus legis

dicitur. *DILIGES PROXIMUM TUUM, SICUT TEIPSUM. Sicut non significat æqualitatem dilectionis; ordine enim charitatis plus debet homo seipsum diligere quam proximum; significat ergo similitudinem et hanc triplicem, ait D. Thomas: 1° quantum ad finem, ut nos et proximum diligamus, propter Deum; 2° quantum ad formam, ut cum sincero amore amicitia, non concupiscentia diligas; 3° quantum ad effectum, ut illius necessitati subvenias, sicut et tuæ. Uno verbo debes ex charitate proximo exhibere ea charitatis officia, et eo modo, que et quomodo tu tibi exhibes et cupis exhiberi.*

VERS. 10. — *DILECTIO PROXIMI MALUM NON OPERATUR, id est, nec malum inferri, nec inferri patitur; sed ubi potest, eadem illi ac sibi bona procurat.* Est ergo legis consummatio, ac totalis observatio. Abstinet à malo; omne bonum efficit, vel imperat; est ergo legis plenitudo. Definitio brevis et vera virtutis est ordo amoris, ait D. Aug., lib. 15 de Civ., cap. 22. Semel breve præceptum tibi præcipitur: Dilige, et fac quod vis; sive taceas, dilectione taceas; sive clames, dilectione clames; sive emendes, dilectione emendes; sive parcas, dilectione parcas: radix sit intus dilectionis, non potest de ista radice, nisi bonum transire, D. Aug., lib. 1 de Doctr. christ., cap. 22.

VERS. 11. — *Et hoc, SCIENDES TEMPUS; hoc, non refertur ad tempus, ut patet ex Græco, ubi non conveniunt in genere; sed refertur ad id quod dictum est v. 7: Reddite omnibus debita; et v. 8: Nemini quiddam debeatis. Quasi diceret, et hoc, quod dixi, eò promptius agere debemus, quod sciamus tempus et horam esse expergiscendi à somno peccati, et ab eo surgendi pro penitentiam; PROMPTO ENIM EST... quàm cum credere cupimus. Videtur Apostolus à re bellicæ similitudinem sumere. Militia est vita nostra, idèo nos paratos et expeditos oportet esse, ita ut dicere possimus: *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.* Hinc nos, negligentie somno dormientes, Apostolus, quasi buccinarum sonitu, excitat; HORA EST NOS... hoc est, ut ait D. Chrys., propè est resurrectio; propè est terribile iudicium; propè est dies illa, velut citharus accensa: ne dormiamus, ne pigrescamus, sed vigilemus, ne nos dies illa incautos supripiat.*

est dilectio; quia tota lex intendit nos docere ad charitatem.

VERS. 11. — *Et hoc (scilicet, quod jam dixi, præstentis) scientes tempus: quia hora est jam nos de somno surgere.* Et hoc, id est, idque cum sciamus tempus, id est, opportunitatem, quam affert Evangelium, scilicet ad diligendum proximum, ad reddendum omnibus debita; ad implendum totam legem, jam adesse: et quia jam tempus est et hora de somno peccatorum surgendi. Ita tempus et opportunitas, scilicet hora diei, gratiæ, fidei, et legis Christi jam adest, quæ sol ipse Christus radios et lumen fidei per orbem spargere incipit, tenebris errorum expulsi.

Nunc enim propè est nostra salus, quàm cum credidimus, id est, quam fuerit ante Christi adventum; cum sola fide absentem Christum, et gratiam ac salutem futuram crederemus et sperarem. Alter S. Chrysostomus, q. d. Paulus: *Quo magis ætate, æque ac fide et meritis crescimus, eò propius fini et bea-*

Vers. 12. — *Nox precessit...*; Syr. *jam nos proteritis; dies vero...*; totum hujus vite tempus nox est; reteritis diei comparatur. Igitur *nox precessit, proteritis*, id est, ad finem properat vita; mundus transit et concupiscentia ejus; *dies autem appropinquavit*, id est, adest aeternitas semper duratura; *abiciamus ergo opera tenebrarum*, id est, peccata; mundana, transitoria et ferè transita, seu praelerita contemnamus, reliquamus.

Indeamus arma lucis, id est, arma fulgentia, bona et sancta opera, quæ sunt et instrumenta quibus tegimur; et arma quibus protegimur contra nostre salutis hostes. *Aderna*, semper manentia diligamus, sectemur. *Vel etiam potest dici cum Theodoro*: Quod totum tempus quod incarnationem præcessit, nox fuit; tempus ignorantie fuit; tempus vero ab incarnatione, dies est; ortus est sol justitiæ. Hinc fideles hortantur Apostolus ad opera lucis, ad vitam evangelicam, seu, ut ait in cap. 12, v. 2: *Reformamini in novitate sensus*.

Vers. 13. — *Sicut in die honeste ambulemus...*, id est, et quia dies est, ut dixi, sive intelligas, quia ortus est sol justitiæ, sive quis aeternitatis dies appropinquat. *Amentes* decenter compositi; sicut faciunt illi qui in publicum prodeunt; id est, opales, quæ sunt tantum voluptatis et gula causæ; unde ebrietates que titidini aeternæ accellimus nunc, quam cum credere incipimus.

NON IN COMESTATIONIBUS ET EBRIETATIBUS... Tria præcipue fugiamus opera tenebrarum, scilicet comestationes et comestiones, id est, epulas, quæ sunt tantum voluptatis et gula causæ; unde ebrietates que titidini aeternæ accellimus nunc, quam cum credere incipimus.

Vers. 12. — *Nox precessit*. Nox hujus seculi plena tenebris errorum et peccatorum longe jam progressa est, ad finem properat, ac ferè jam proteritis.

Dies autem appropinquavit, id est, tempus expectatæ salutis et gloriæ, quod est perpetua dies sine nocte, exars errorum et peccatorum, jam propè accessit, propinquum est, instat, non longe abest.

Abiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. Abicienda sunt nobis opera noctis et tenebrarum, id est, peccata quæ ferè fugiunt, quæ quæ malè agi, odii lucem, Joan. 3; et assumenda sunt arma lucis, id est, bona opera, quæ clara die sine nocte possunt ostendi.

Vers. 13. — *Sicut in die honeste ambulemus*, quoniam dies jam adhaeret, quæ luce sua omnia detegit: honeste, compositè, decenter ambulandum, conversandum nobis est.

Non in comestationibus et ebrietationibus. Comestationes sunt convivia, quæ non honestatis, sed gula causæ sunt.

Non in cubilibus et inconvitiis, hoc est, non in fornicationibus, quæ sunt in cubilibus et fornicationibus. Est metonymia. *Et inconvitiis*, id est, aliis fornicationis speciebus libidinis, Græcè enim est *lascivus*, id est peccantior libido.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim reducenda.

1° Ex primis versibus discè christianum modum reges, principes, magistratos, quemcumque publicæ autoritatis prædium honorandi. Attende à quo sit illorum potestas, ab quid; et ideò quid sint per respectum ad Deum. Principes, rex à Deo institutus, sub

mentem alienant, et ad libidinem et alia vitia provocant; libidinum spurcitas, quæ in cubilibus sunt, et alias quæcumque lascivias; invidias atque contentiones pro honoribus assequendis. Græcè, *non in die et amulatione*. Hæc præcipue tria vitiorum capita tanguntur fugienda: gula, libido, ambitio. Primum abicitur bonis externis; secundum bonis corporis; tertium anime bonis. Ex ebrietate et inconvitiis quæ mala sequantur, vide apud D. Chrysostomum, hic.

Vers. 14. — *Sed induimini Dominum Jesum Christum*. Hæc metaphorè frequenter utitur Apostolus, Gal. 8; Eph. 4, 6; Coloss. 3, et 1 Thessal. 5. Sed ipsum Dominum Jesum Christum, omnesque ejus virtutes in animo vestro sic imprimite, eumque sic imitamine moribus vestris, ut solus in vobis videatur Christus, sicut in homine vestro, sola vestis appareat. Seu Christi Spiritus et gratia vos intus ita repleat, ut ejus virtutes, quasi habitus, vos externis cooperiant; et videamini ipse Jesus Christus esse.

Et ne carnis curam...; Syr. *Et ne solliciti sitis carnis vestrae ad concupiscentias*; Græcè, *in desideriis*, id est, ne corpori vestro prospiciatis mollior et delicatior, ad explendos, scilicet, illius desideria et voluptates. Quasi diceret, Christum indui, carni seu corpori providete tantum ad sanitatem, non ad luxum et voluptatem; sed totam vestram diligentiam ad spiritualia curanda insumite. Ita ferè D. Chrysostomus. Non prohibet Paulus quominus corpori provideatur ad sanitatem, sed ne indulgetur ad voluptatem; sic alendum est ut vivat et valeat; non ut lasciviat.

Non in convitiis, et amulatione. Contentio est concertatio pro gloria et honore, cui semper conjuncta est amulatio, id est, invidia homini alieni.

Vers. 13. — *Sed induimini Dominum Jesum Christum*, ut scilicet Jesus, id est, Jesu spiritus, gratia, virtus, vita in vobis eleveat. Induimini ergo et ornate vos Christi virtutibus: maxime ut externè vitam et professionem, quasi veste agnoscat omnes vos esse servos Christi; ita S. Chrysost. Christum induere, est Christi virtutes in se exprimere. Idem copiose et perfecte. Induere Christum, est undique in nobis per sanctimoniam et mansuetudinem Christum in nobis conspiciendum esse. Homo enim indutus id esse videtur, quod indutus est: appareat itaque in nobis Christus, ut Chrysostomus.

Et carnis curam ne feceritis in desideriis, ad explenda desideria, seu cupiditates. Non simpliciter prohibet curam seu providentiam carnis, id est, corporis, cum ipse illi dicat: *Nemo carnem suam unquam odio habuit, sed nutrit et fovet eam*, Ephes. 5; verum prohibet, ne carnis curam agamus in desideriis, id est, ad satisfaciendum ea quæ sunt sensibus et voluptatibus carnis. Quod faciunt qui præsertim curam corporis delicatias et voluptates sibi indulgent.

Deo constitutus, omnibus major, solo Deo minor, ait Tertullianus, Dei vicarius et minister, ut bono prædium publico. Hinc ipsi debetur honor, reverentia, obedientia; et qui sub hoc respectu regem honorat, Deum honorat; qui verò spernit, spernit et Deum, siquæ

simul humane et divinx majestatis reus. Vide versus 1, 2, 5, 4, 5, 6.

2° Ex v. 8 discè charitatis debitum; perpetuum est et semper solubile; semper solvitur, et semper debetur; in quo differt à cæteris omnibus debitis. Attende itaque ad perpetuò solvendum, quod perpetuò debes; solve autem libenter quod te solvendum ditabit, et eò amplius ditabit, quò promptius, largius et liberalius solveris.

Hæc virtus omnes virtutes includit, omnia vitia destruit; ex uno latere habet abstinentiam à malo, ait D. Chrysostomus: malum enim non operatur; ex altero habet efficacem honorum operationem: plenitudo, seu consummatio, legis dilectio.

3° Ex v. 12, ne in peccatis dormias unquam, aut in vita salutis perpesas. recordare frequenter horum Apostoli verborum: *Hora est jam nos de somno surgere*. Ecce clauditur vita, mors instat, adest aeternitas.

CAPUT XIV.

1. Infernum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum.

2. Alius enim credit se manducare omnia; qui autem infirmus est, olus manducet.

3. Is qui manducat non manducantem non spernat; et qui non manducat manducantem non judicat. Deus enim illum assumpsit.

4. Tu quis es, qui judicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit: stabit autem; potens est enim Deus statuere illum.

5. Nam alius judicat diem inter diem; alius autem judicat omnem diem; unusquisque in suo sensu abundet.

6. Qui sapit diem, Domino sapit; et qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo; et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo.

7. Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur.

8. Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.

9. In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur.

10. Tu autem quid judicas fratrem tuum? aut tu quare spernas fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.

11. Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quotiens nulli flectitur, omne genu; et omnis lingua confitetur Deo.

12. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.

13. Non ergo amplius invicem judicemus; sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.

14. Scio, et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi et qui existimat quid commune esse, illi commune est.

15. Si enim propter cibum frater tuus contristatur,

adest terribile iudicium, aeternitatis decisivum. fisdem utere verbis, ut ad bonum luctus, seu gratiæ usum, temetipsum excites. *Non præcessit*; tempus ignorantie, tenebrarum, idololatricæ clapsus est. Ortus est sol justitiæ, ambulamus in die; ergo sicut in die, in mediâ luce honestè, sanctè vivamus coram Deo et hominibus.

Adhuc modicum lumen... Illo sanctè utamur, ad bene operandum; ecce nox in qua non potero operari.

4° Ex v. 14 discè quid sit christianus ex D. Paulo: homo Christum indutus; intus Christi gratia et spiritu animatus; externus Christi virtutibus, sobrietate, castitate, humilitate, patientiâ, charitate indutus; homo in quo solus appareat Christus; homo qui dicere possit: *Vivo ego, jam non ego, vivit terò in me Christus*.

Eheu! quando christianus ero? Christianus quasi alter Christus, et ego Christo rebellis.

CHAPITRE XIV.

1. Recevez avec charité celui qui est encore faible dans la foi, sans en venir avec lui à des contestations;

2. Car l'un croit qu'il lui est permis de manger de toutes choses; et l'autre, au contraire, qui est faible, ne mange que des légumes.

3. Que celui qui mange de tout, ne méprise pas celui qui n'ose manger de tout, et que celui qui ne mange pas de tout, ne condamne point celui qui mange de tout, puisque Dieu l'a reçu.

4. Tu quis es, pour oser ainsi condamner le serviteur d'autrui? S'il tombe ou s'il demeure ferme, cela regarde son maître; mais il demeurera ferme, parce que Dieu est tout-puissant pour l'affermir.

5. De même, l'un met de la différence entre les jours; l'autre considère tous les jours comme égaux; que chacun abonde en son sens.

6. Celui qui distingue les jours, les distingue pour plaire au Seigneur; celui qui mange de tout, le fait pour plaire au Seigneur, car il rend grâces à Dieu; et celui qui ne mange pas de tout, le fait aussi pour plaire au Seigneur, et il rend aussi grâces à Dieu.

7. Car aucun de nous ne vit pour soi-même, et aucun de nous ne meurt pour soi-même.

8. Mais soit que nous vivions, c'est pour le Seigneur que nous vivons; soit que nous mourions, c'est pour le Seigneur que nous mourons. Soit donc que nous vivions, soit que nous mourions, nous sommes tous jours au Seigneur.

9. Car c'est pour cela même que Jésus-Christ est mort, et qu'il est ressuscité, afin d'acquiescer une domination souveraine sur les morts et sur les vivants.

10. Vous donc pourruez condamnez-vous votre frère? ou vous, pourquoi méprisez-vous votre frère? Car nous comparerons tous devant le tribunal de Jésus-Christ.

11. Selon cette parole de l'Écriture: Je jure par moi-même, dit le Seigneur, que tout genou fléchira devant moi, et que toute langue confessera que je suis Dieu.

12. Ainsi chacun de nous rendra compte à Dieu de soi-même.

13. Ne nous jugeons donc plus les uns les autres; mais jugez plutôt que vous ne devez pas donner à votre frère une occasion de chute et de scandale.

14. Je sais, et je suis persuadé, selon la doctrine du Seigneur Jésus, que rien n'est impur de soi-même, et qu'il n'est impur qu'à celui qui le croit impur.

15. Si, en mangeant de quelque chose, vous attris-

Vers. 12. — *Nox precessit...*; Syr. *jam nos proteritis; dies vero...*; totum hujus vite tempus nox est; reteritis diei comparatur. Igitur *nox precessit, proteritis*, id est, ad finem propter vitam; mundus transit et concupiscentia ejus; *dies autem appropinquavit*, id est, adest aternitas semper duratura; *abiciamus ergo opera tenebrarum*, id est, peccata; mundana, transitoria et fere transita, seu praelerita contemnamus, reliquamus.

Indeamus arma lucis, id est, arma fulgentia, bona et sancta opera, quae sunt et instrumenta quibus tegimur; et arma quibus protegimur contra nostrae salutis hostes. *Armata*, semper manentia diligamus, sectemur. *Vel etiam potest dici cum Theodoro*: Quod totum tempus quod incarnationem precessit, nox fuit; tempus ignorantiae fuit; tempus vero ab incarnatione, dies est; ortus est sol justitiae. Hinc fideles hortantur Apostolus ad opera lucis, ad vitam evangelicam, seu, ut ait in cap. 12, v. 2: *Reformamini in novitate sensus*.

Vers. 13. — *Sicut in die honeste ambulemus...*, id est, et quia dies est, ut dixi, sive intelligas, quia ortus est sol justitiae, sive quia aternitatis dies appropinquat. *Ambulemus* decenter compositi; sicut faciunt illi qui in publicum procedunt, id est, opera facimus quae lucem non refringunt.

Non in conversationibus et ebrietatibus... Tria praecipue fugiamus opera tenebrarum, scilicet conversationes et conviviata, id est, epulas, quae sunt tantum voluptatis et gula causae; unde ebrietates quae titidum aeternae saeculorum nunc, quam cum credere incipimus.

Vers. 12. — *Nox precessit*. Nox hujus saeculi plena tenebris errorum et peccatorum longe jam progressa est, ad finem prope, ac fere jam proteritis.

Dies autem appropinquavit, id est, tempus expectatae salutis et gloriae, quod est perpetua dies sine nocte, exars errorum et peccatorum, jam prope accessit, propinquum est, instat, non longe abest.

Abiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. Abicienda sunt nobis opera noctis et tenebrarum, id est, peccata quae fecem fugiunt, quae quae male agunt, odii lucem, Joan. 3; et assumenda sunt arma lucis, id est, bona opera, quae clara die sine nocte possunt ostendi.

Vers. 13. — *Sicut in die honeste ambulemus*, quoniam dies jam adhaeret, quae luce sua omnia detegit: honeste, compositae, decenter ambulandum, conversandum nobis est.

Non in conversationibus et ebrietatibus. Conviviata sunt convivia, et quae non honestatis, sed gula causae sunt.

Non in cultibus et ebrietatibus, hoc est, non in fornicationibus, quae sunt in cubilibus et fornicationibus. Est mentionem. *Et ebrietatibus*, id est, aliis voluptuosis speciebus libidinis, Graece enim est *lascivia*, id est, peccantior libido.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim reducenda.

1° Ex primis versibus discit christianum modum reges, principes, magistratos, quemcumque publicae auctoritatis praedictum honorandi. Attende à quo sit illorum potestas, ab quid; et ideò quid sint per respectum ad Deum. Principes, rex à Deo institutus, sub

mentem alienant, et ad libidinem et alia vita provocant; libidinum spurcitas, quae in cubilibus sunt, et alias quaeque lascivias; invidias atque contentiones pro honoribus assequendis. Graecè, *non in die et amulatione*. Hic praecipue tria vitiorum capita tanguntur fugienda: gula, libido, ambitio. Primum abicitur bonis externis; secundum bonis corporis; tertium animae bonis. Ex ebrietate et impudicitia quae mala sequantur, vide apud D. Chrysostomum, hic.

Vers. 14. — *Sed induimini Dominum Jesum Christum*. Hae metaphorè frequentè utitur Apostolus, Gal. 8; Eph. 4, 6; Coloss. 3, et 1 Thessal. 5. Sed ipsum Dominum Jesum Christum, omnesque ejus virtutes in animo vestro sic imprimite, eumque sic imitamine moribus vestris, ut solus in vobis videatur Christus, sicut in homine vestro, sola vestis appareat. Seu Christi Spiritus et gratia vos intus ita repleat, ut ejus virtutes, quasi habitus, vos externis cooperiant; et videamini ipse Jesus Christus esse.

Et ne carnis curam...; Syr. *Et ne solliciti sitis carnis vestrae ad concupiscentias*; Graecè, *in desideriis*, id est, ne corpori vestro prospiciatis mollior et delicatè, ad explenda, scilicet, illius desideria et voluptates. Quasi diceret, Christum indui, carni seu corpori providete tantum ad sanitatem, non ad luxum et voluptatem; sed totam vestram diligentiam ad spiritualia curanda insumite. Ita fere D. Chrysostomus. Non prohibet Paulus quominus corpori provideatur ad sanitatem, sed ne indulgetur ad voluptatem; sic alendum est ut vivat et valeat; non ut lasciviat.

Non in contentione, et amulatione. Contentio est concertatio pro gloria et honore, cui semper conjuncta est amulatio, id est, invidia homini alieni.

Vers. 13. — *Sed induimini Dominum Jesum Christum*, ut scilicet Jesus, id est, Jesu spiritus, gratia, virtus, vita in vobis elecent. Induimini ergo et ornate vos Christi virtutibus: maxime ut externè vitam et professionem, quasi veste agnoscat omnes vos esse servos Christi; ita S. Chrysost. Christum induere, est Christi virtutes in se exprimere. Idque copiose et perfecte. Induere Christum, est undique in nobis per sanctimoniam et mansuetudinem Christum in nobis conspiciendum esse. Homo enim indutus id esse videtur, quod indutus est: appareat itaque in nobis Christus, ut Chrysostomus.

Et carnis curam ne feceritis in desideriis, ad explenda desideria, seu cupiditates. Non simpliciter prohibet curam seu providentiam carnis, id est, corporis, cum ipse illi dicat: *Nemo carnem suam unquam odio habuit, sed nutrit et fovet eam*, Ephes. 5; verum prohibet, ne carnis curam agamus in desideriis, id est, ad satisfaciendum concupiscentiis et voluptatibus carnis. Quod faciunt qui praeterita curant corporis delicias et voluptates sibi indulgent.

Deo constitutus, omnibus major, solo Deo minor, ait Tertullianus, Dei vicarius et minister, ut bono praesidio publico. Hinc ipsi debetur honor, reverentia, obedientia; et qui sub hoc respectu regem honorat, Deum honorat; qui vero spernit, spernit et Deum, sique

simul humane et divinx majestatis reus. Vide versus 1, 2, 5, 4, 5, 6.

2° Ex v. 8 discit charitatis debitum; perpetuum est et semper solubile; semper solvitur, et semper debetur; in quo differt à ceteris omnibus debitis. Attende itaque ad perpetuò solvendum, quod perpetuò debes; solve autem libenter quod te solventem ditabit, et eò amplius ditabit, quo promptius, largius et liberalius solveris.

Hae virtus omnes virtutes includit, omnia vicia destruit; ex uno latere habet abstinentiam à malo, ait D. Chrysostomus: malum enim non operatur; ex altero habet efficacem honorum operationem: *plentudo, seu consummatio, legis dilectio*.

3° Ex v. 12, ne in peccatis dormias unquam, aut in vicia salutis perpesas, recordare frequentè horum Apostoli verborum: *Hora est jam nos de somno surgere*. Ecce clauditur vita, mors instat, adest aternitas.

CAPUT XIV.

1. Infernum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum.

2. Alius enim credit se manducare omnia; qui autem infirmus est, olus manducet.

3. Is qui manducat non manducantem non spernat; et qui non manducat manducantem non judicat. Deus enim illum assumpsit.

4. Tu quis es, qui judicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit: stabit autem; potens est enim Deus statuere illum.

5. Nam alius judicat diem inter diem; alius autem judicat omnem diem; unusquisque in suo sensu abundet.

6. Qui sapit diem, Domino sapit; et qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo; et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo.

7. Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur.

8. Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.

9. In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur.

10. Tu autem quid judicas fratrem tuum? aut tu quare spernas fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.

11. Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quotiens nulli flectetur, omne genu; et omnis lingua confitebitur Deo.

12. Haque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.

13. Non ergo amplius invicem iudicemus; sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.

14. Scio, et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi et qui existimat quid commune esse, illi commune est.

15. Si enim propter cibum frater tuus contristatur,

adest terribile iudicium, aternitatis decisivum. fisdem utere verbis, ut ad bonum luctus, seu gratiae usum, temetipsum excites. *Non praerassis*; tempus ignorantiae, tenebrarum, idololatricae clapsus est. Ortus est sol justitiae, ambulamus in die; ergo sicut in die, in medià luce honestè, sanctè vivamus coram Deo et hominibus.

Adhuc modicum lumen... Illo sanctè utamur, ad bene operandum; ecce nox in qua non potero operari.

4° Ex v. 14 discit quid sit christianus ex D. Paulo: homo Christum indutus; intus Christi gratia et spiritu animatus; externis Christi virtutibus, sobrietate, castitate, humilitate, patientia, charitate indutus; homo in quo solus appareat Christus; homo qui dicere possit: *Vivo ego, jam non ego, vivit terò in me Christus*.

Eheu! quando christianus ero? Christianus quasi alter Christus, et ego Christo rebellis.

CHAPITRE XIV.

1. Recevez avec charité celui qui est encore faible dans la foi, sans en venir avec lui à des contestations;

2. Car l'un croit qu'il lui est permis de manger de toutes choses; et l'autre, au contraire, qui est faible, ne mange que des légumes.

3. Que celui qui mange de tout, ne méprise pas celui qui n'ose manger de tout, et que celui qui ne mange pas de tout, ne condamne point celui qui mange de tout, puisque Dieu l'a reçu.

4. Tu quis es, pour être ainsi condamner le serviteur d'autrui? S'il tombe ou s'il demeure ferme, cela regarde son maître; mais il demeurer ferme, parce que Dieu est tout-puissant pour l'affermir.

5. De même, l'un met de la différence entre les jours; l'autre considère tous les jours comme égaux; que chacun abonde en son sens.

6. Celui qui distingue les jours, les distingue pour plaire au Seigneur; celui qui mange de tout, le fait pour plaire au Seigneur, car il rend grâces à Dieu; et celui qui ne mange pas de tout, le fait aussi pour plaire au Seigneur, et il rend aussi grâces à Dieu.

7. Car aucun de nous ne vit pour soi-même, et aucun de nous ne meurt pour soi-même.

8. Mais soit que nous vivions, c'est pour le Seigneur que nous vivons; soit que nous mourions, c'est pour le Seigneur que nous mourons. Soit donc que nous vivions, soit que nous mourions, nous sommes tous jours au Seigneur.

9. Car c'est pour cela même que Jésus-Christ est mort, et qu'il est ressuscité, afin d'acquiescer une domination souveraine sur les morts et sur les vivants.

10. Vous donc pourruez condamnez-vous votre frère? ou vous, pourquoi méprisez-vous votre frère? Car nous comparerons tous devant le tribunal de Jésus-Christ.

11. Selon cette parole de l'Écriture: Je jure par moi-même, dit le Seigneur, que tout genou fléchira devant moi, et que toute langue confessera que je suis Dieu.

12. Ainsi chacun de nous rendra compte à Dieu de soi-même.

13. Ne nous jugeons donc plus les uns les autres; mais jugez plutôt que vous ne devez pas donner à votre frère une occasion de chute et de scandale.

14. Je sais, et je suis persuadé, selon la doctrine du Seigneur Jésus, que rien n'est impur de soi-même, et qu'il n'est impur qu'à celui qui le croit impur.

15. Si, en mangeant de quelque chose, vous attris-

jam non secundum charitatem ambulat; non cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est.

16. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.

17. Non est enim regnum Dei, esca et potus; sed iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto:

18. Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo, et probatur est hominibus.

19. Itaque quæ pacis sunt, sectemur; et quæ edificationis sunt, in invicem custodiamus.

20. Noli propter escam destruere opus Dei: omnia quidem sunt munda, sed malum est homini, qui per offensivum manducat.

21. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.

22. Tu fidem habes? penes te metipsum habe coram Deo. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat.

23. Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est: quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

ANALYSIS.

In duobus precedentibus capitulis, charitatem erga proximum multoties commendavit Apostolus; in hoc quædam dissidiorum, charitatis offensivorum, causas componit.

Ex Judæis conversi, et in fide adhuc infirmi, cibos et dies iuxta legem Moisaicam observant, et gentiles conversos, ob istorum inobstantiam iudicabant; hi autem Judæos, ob hoc ipsum, contempserunt ut infirmos; hos et illa aie arguit Apostolus, ut utroque doceat charitatis regulas.

Primo versus docet infirmum à doctioribus cum charitate suscipiendum.

Secundo versus breviter exponit altercationis argumentum, quod supra.

Tertio versus sic eum definit, ut usumque in sui praxi relinquat, dummodo charitatem servent et pacem; docti non spernant infirmos; infirmi non iudicent doctos.

A versus 4 ad 15 multis probat neminem à fratre suo

PARAPHRASIS.

1. Inter alia autem mutum charitatis officia, hoc speciatim vobis commendo: si quis sit inter vos in rebus fidei nondum satis instructus, hunc vos, qui doctiores estis, assumite cum charitate instruendum, et cum eo ne disputationibus contendatis.

2. Verbi gratia, si quis de Evangelio bene instructus est, credit sibi licere quibuslibet cibis vesci; alius autem de fide minus instructus, putat id non esse licitum, et ideo vescitur oleribus, ne quid à lege Moisaicâ prohibuit comedat.

3. Hæc tanti non sunt momenti, ut ob ea imminutionem pati debeat fraternam charitatem. Igitur qui, juxta libertatem Evangelii, quibuslibet apposisit vescitur, non spernat infirmiores, qui, ex animi sui infirmitate, à carnibus abstinent, et oleribus vescitur; et sic

tez votre frère, dès-lors vous ne vous conduisez plus par la charité. Ne faites pas périr, par votre manger, celui pour qui Jésus-Christ est mort.

16. Que notre bien donc ne soit point blasphémé, 17. Car le royaume de Dieu ne consiste pas dans le boire et dans le manger, mais dans la justice, dans la paix et dans la joie que donne le Saint-Esprit.

18. Et celui qui sert Jésus-Christ en cette manière se rend agréable à Dieu, et est approuvé des hommes.

19. Recherchons donc ce qui peut entretenir la paix parmi nous, et observons tout ce qui peut nous édifier les uns les autres.

20. Que le manger ne soit pas cause que vous détruissiez l'ouvrage de Dieu. Ce n'est pas que toutes les viandes ne soient pures; mais un homme fait mal en manger, lorsqu'en le faisant il scandalise les autres.

21. Et il vaut mieux ne point manger de chair, et ne point boire de vin, ni rien faire de ce qui est à votre frère une occasion de chute et de scandale, on de ce qui peut l'affaiblir dans sa foi.

22. Avez-vous une foi éclairée? Contentez-vous de l'avoir dans le cœur aux yeux de Dieu. Heureux celui qui sa conscience ne condamne point en ce qu'il veut faire.

23. Mais celui qui étant en doute ne laisse pas d'en manger, est condamné, parce qu'il n'agit pas selon la foi. Or, tout ce qui ne se fait point selon la foi, est péché.

iudicandum, tum quia auctoritatem iudicandi non habemus, v. 4; tum quia scientiam ad iudicandum necessarium non habemus; cor fratris nostri non notivimus; Deum in corde glorificat, v. 6; tum quia Christi solus est non iudicare; et Christo non debemus præcipere quod omni sanguinis sui pretio, v. 9. Memores itaque quod coram Christo, communi omnium Domino et Iudice, sistemus iudicandi, alios ne iudicemus, v. 10, 11, 12.

§ 15 et multis sequentibus doctiores monet, ut caveant ne dent infirmioribus scandalum; nullus quidem cibis iam immundus est: caveant tamen ne propter cibum frater peccet, v. 15, ne dent occasionem blasphemie, v. 16; attendant quod regnum Dei non sit esca, sed iustitia, pax et charitas, v. 17, itaque sectentur quæ sunt pacis et edificationis, v. 19; caveant ergo quod scandalum destruit, v. 20: præstaret res licita non uti, quam illius usu perire scandalum, v. 21.

Denique docet infirmos, ne quidquam contra conscientiam agant, v. 23, 25, aliorum exemplo scilicet et imitari.

non damnet eum, qui promiscuo cibo utitur, quia Deus illum sibi adiunxit, suumque fecit.

4. Tu enim, Judæe, fratrem tuum condemnans, quis es? et quo iure servum iudicas alienum?

Certe, etsi condemnandus esset, non tamen à te, sed à domino suo, cuius sententiâ, causâ cadet, aut subsistet, illius arbitrio puniendus aut absolvendus:

Ego autem dico tibi quod causâ non cadet, quia Dominum habet potentem et clementem, qui suâ potentia fulcit, suâ clementiâ absolvat.

5. Quod de cibis dixi, idem de diebus dico: nam qui infirmus est, et imperfecte adhuc fidei, diem inter diem distinguit; contra doctior et solidæ fidei, dies omnes iudicat pares: ob ista similiter fraternam non sciendatur concordia; sed suo quisque relinquatur

iudicio, presertim ubi nullum est religionis detrimentum.

6. Etenim qui dies observat et distinguit, id ad Dei gloriam et obsequium facit; sicut et qui dies omnes Deo pariter dedicat. Dei quoque honorem intendit;

Item qui promiscuè quodvis comedit, ad Domini gloriam comedit; gratias enim illi agit de cibo assumpto;

Et qui abstinet à cibis, religionis ergo abstinet, et de cibis sibi permittit, Deo pariter gratias agit.

7. Uterque, inquam, Deum benedicit: nemo enim nostrum, qui Christiani sumus, sui causâ vivere debet aut mori, sed Dei gratiâ, cuius totum sumus.

8. Sive enim vivimus, Domino vivimus, à quo est vita nostra; sive morimur, Domino morimur, quo iudice morimur: in quocumque ergo statu simus, seu viventes, seu morientes, Domini sumus, qui magno pretio nos redemit, sui scilicet sanguinis pretio.

9. In hunc quippe finem Christus mortuus est, et morte suâ nostræ redemptionis lytrum solvit; et à mortuis suscitatus vitâ vivit immortalis, ut in mortuos et vivos, in celo et in terrâ dominetur.

10. Cum ergo Dei Christianique simus, quare tu, Judæe, non manducas, fratrem tuum manducantem, iudicas ut gulosum? et tu, gentilis, quodlibet oppositum comedens, quare fratrem tuum, hæc libertate non utentem, spernas ut rationis inopem, et in fide impertum?

Quo iure hæc in alterutrum exeretis auctoritatem? omnes enim nos Christi sumus pariter servi; omnes pariter sistendi sumus ante tribunal Christi, et ab eo iudicandi; quid ergo illius officium præcipitis?

11. Recordamini ejus quod apud Isaiam scriptum est: Vivo ego, dicit Dominus; me mortales omnes agnoscent, constabuntur, et genuflexi adorabunt ut Deum, Dominum et supremum Iudicem suum.

12. Cum ergo coram hoc supremo et acquirissimo iudice, unusquisque nostrum pro semetipso sit rationem redditurus, non pro aliis, quorum cura nobis non est commissa;

13. Proprie nostræ salutis invigilantes, nostrumque proprium negotium agentes, non amplius alios iudicemus in malum.

Sed potius hoc apud vos statuere, nulli fratrum occasionem dare aut remora in viâ salutis, aut casus à salute.

14. Quod ad me attinet, ego certissime scio, et plenissime sum persuasus, Christi afflatu et doctrinâ, quod nullus cibis sit sui naturâ impurus, ideoque licet promiscuè quolibet uti;

Per accidens tamen, propter ignorantiam, aliquis cibis sit immundus, et scilicet qui putat illum immun-

dum seu prohibitum; et ideo coram hoc infirmo prudenter utendum est evangelicâ libertate.

15. Etenim si hic frater tuus infirmus existimat, licet ex errore, aliquid immundum, et illud tamen coram eo comedis, sicut cum ob tum cibum lædis, aut saltem mærorer afficis;

Tunc peccas contra fraternam charitatem.

Ah! ne frater tuus, licet infirmus, sit tibi tam vilis, ut cum cibo tuo perdas, quem Christus tantum fecit, ut pro illo salvando mori non dubitaverit.

16. Cavete igitur ne causa sius cor blasphemetur fides et religio nostra, ob vestras de cibis edendis aut non edendis dissensiones et schismata.

17. Etenim vera religio, per quam Deus in nobis regnat, et ob quam nobis celeste regnum parat, non consistit in electione cibi et potus.

Sed in morum innocentia, in pacis fraternæ studio, et in spiritali gaudio, bonam conscientiam semper comitante.

18. In his quisquis Christo servit, et in Deo placet, et à piis hominibus approbatur.

19. Itaque sectemur ea quæ pacem conciliant et arguent, et ea faciamus quæ ad mutuum conferunt edificationem.

20. Cave, christiane, in fide doctior, ne propter vilem cibum destruas ædificium Dei; fratrem scilicet infirmum, in quo Christus per fidem habitat.

Scio, et illud jam dixi, nullum cibum ex se immundum esse; imò mundi sunt omnes, tum naturâ suâ, tum Christi Domino permisso.

Nihilominus peccat illo qui cibo ex se licito utitur cum sui fratris scandalo; tunc enim res bonâ malè utitur.

21. Præstabilius est omnino à carnibus abstinere, et nunquam vinum bibere, quam scilicet cum cibo quopiam, aut potu, fratri tuo lapsus occasionem dare; sive te contra conscientiam imitetur, sive te temerè iudicet; et per te scandalizatus, infirmior fiat in fide.

22. Tu in fide instructor credis, et bene, quod nullus amplius cibis sit immundus; hæc fidem in animâ, et coram Deo serva; at ne câ foris cum tui fratris offensione utaris;

Beatus autem omnis qui semetipsum non condemnat iustitiam in eo quod probat exteriori, seu qui nihil contra conscientiam operatur, malo impulsu exemplo, aut quovis alio motivo.

23. Qui verò fluctuat et hæsitat ambiguus, an tali cibo liceat uti, si sic quilibet comedit, ille reus est peccati; utpote propriâ suâ conscientia iudicatus; dictabat enim sibi non licere, quod fecit tamen; quidquid autem est contra conscientie dictamen peccatum est.

COMMENTARIA.

VERS. 4. — INFIRMUM AUTEM IN FIDE ASSEMBITE; SYR.: Et verò qui est infirmus in fide date moram. Gentiles.

VERS. 4. — Infirmum autem in fide assumeite, id est, ad conversationem vobis adjungite, et habete ut fru-

son ex gentilibus conversos alloquitur Apostolus, et hortatur ut infirmiores in fide cum charitate suscitrem, nec repellite tanquam alienam à Christo, quin potius ut infirmum et curâ egeantem fovete.

VERS. 7. — NEMO ENIM NOSTRUM SUI VIVIT...; Græc., *sibi ipsi*, etc. Probat et manducantem et non manducantem Domino manducare, et non manducare. *Nemo enim nostrum*, qui Christiani sumus, propter se vivit aut moritur; sed propter Deum, ejus est totus, et ad ejus propterea gloriam omnia sua referre debet.

VERS. 8. — SIVE ENIM VIVIMUS, DOMINO VICINUS... id est, Christo Domino, qui nos fecit suos, et cui propterea debemus et vitam, et mortem, et omnia nostra consecrare.

SIVE ERGO VIVIMUS, SIVE MORIMUR, DOMINI SUMUS, id est, Christi, à quo empti subus pretio magno, ipsis scilicet sanguine. Servorum nihil est, omnia vero sunt Domini. Cum ergo servi simus Christi Domini, qui nos suo sanguine redemit, ideo omnia nostra, et vita et mors, Christi sunt.

VERS. 9. — IN HOC ENIM CRISTUS MORTUUS EST ET RESURREXIT. Græc. addit, et *revixit*. Addit etiam Syrus. Dat causam cur Christi sumus, non nos. *In hac*, id est, in hunc finem, *Christus mortuus est*, et *resurrexit*, à mortuis, *vita vivens immortalis*;

UT ET MORTUORUM ET VIVORUM DOMINICA, id est, ut ex morte sua et ex resurrectione sua dominaretur in mortuos et vivos. A primo quidem conceptionis instanti, Christus quantum Dominus fuit, hujus tantum domini usum et exercitium adeptus est per mortem et resurrectionem suam. *Data est nihil omnia potestas in celo et in terra*, in totam Ecclesiam triumphantem et militantem, etc.

VERS. 10. — TU AUTEM, QUID JUDICAS FRATREM TUUM...? Cum solus Dei et Christi simus, quare, tu

nimus cibos: hinc sapere hic significat discernere, et discernendo observare diem abstinentie. Qui ergo ita sapit, et discernit diem abstinentie, *Domino sapi*, hoc est, ad Dei legislatoris obsequium facit et discernit: ita S. Chrysost. Sentit Apostolus in utrumque de altero existinare debere; quod nimirum ad Christi Domini faciunt honorem, et cibos lege vetitos.

Et qui manducat (idolothyta, et cibos lege vetitos) *Domino* (ad Domini Dei honorem) *manducat*.

Gratias enim agit Deo, scilicet manducaturus.

Et qui non manducat (qui idolothytis et cibis lege vetitis abstinet) *Domino non manducat*, id est, ad Dei honorem is abstinet.

Et gratias agit Deo, non tam quia velitis abstinet, quam quia lege concessis utitur.

VERS. 7. — *Nemo enim nostrum sibi vivit*, etc., q. d.: Non ad nostrum usum et commodum præcipue, sed ad Dei obsequium vivimus, et morimur: ille enim est Dominus nostræ vite et mortis.

VERS. 8. — *Sive enim vivimus, Domino vicinus: sive morimur, Domino morimur*: Nemo nostrum vivit propter se, id est, ad suam ipsius gloriam aut commodum, tanquam finem suæ vite, sed ad gloriam Domini, ejus est servus: et nemo nostrum eligit mori propter se, sed propter Dominum.

Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus, q. d.: Totum, quod sumus, quod agimus, quod vivimus, quod morimur, est Christi Domini, ejus enim servi sumus.

VERS. 9. — *In hoc enim Christus mortuus est*, etc., ut dominaretur, id est, ut exerceret accepere potestatis et domini usum: nam Christus à primo instanti suæ incarnationis, ratione unionis hypostaticæ, fuit Dominus omnium: sed post mortem hujus domini plenum exercitium accepit. Sicut Christus mortuus est ut dominaretur mortuorum, ita resurrexit ut dominaretur vivorum: ergo resurgens in vitam æternam, ut

Judeæ, non manducans, *judicas et condemnas fratrem gentilem*, libertate sibi à Christo Domino suo data, manducantem?

AUT TU, gentilis manducans, et firmior in fide, QUARE SPERNIS FRATREM TUUM Judæum, non manducantem, ex animi et conscientie teneritudine, et quis jus à Christo sibi datum, sicut et tibi, nondum satis intelligi?

OMNES ENIM STABIMUS ANTE TRIBUNAL CHRISTI; id est, omnes enim sistendi sumus ante tribunal Christi, eo tanquam communi omnium Domino judicandi. Quasi diceret: Quid ergo illius officium prævenitis? Illus enim solus est de nobis servis suis judicare. Recordare de terribili judicio Dei, qui sistendus es brevi, et alios non judicabis.

VERS. 11. — SCRIPTUM EST ENIM, Isai. 45. 25: *Vivo ego, seu, ut habet Isaias: In memetipso juravi*, id est, per memetipsum, seu per vitam meam juro.

NILI PLECTETUR OMNE GENU, id est, omnes homines me supremum Judicem agnoscent, supplices et subditi adorabunt.

ET OMNES LINGUÆ CONFITEBITUR DEO, id est, Deumque confitebuntur; boni quidem voluntarie, mali vero involuntarie.

VERS. 12. — ITAQUE UNUSQUISQUE NOSTRUM PRO SE; Græc., *seipso*, etc., seu de seipso, non de aliis, coram hoc supremo Judice ac Domino RATIONEM REDDET; an tantum reddiderit, quantum accepit? tantum glorificaverit, quantum cognovit? pro mensura talenti accepit erit judicium.

VERS. 15. — NON ERGO AMPLIUS INVICEM JURAMENTIS, Christus nobis vivis dominatur in æternum.

VERS. 10. — *Tu autem quid judicas fratrem tuum?* Compellat hæc parte non manducantem, id est, cum fide infirmus est, ut patet ex supradictis. Sequenti autem parte manducantem alloquitur.

Aut tu quare spernis fratrem tuum? Ut qui manducando scandalum ei præbeas. *Spernis*, Græc., *pro nihilo habes*; nam qui fratri scandalum ponit, ita agit ac si salutem ejus nihil penderet. Porro non judicandum esse docet ex eo quod Christus est omnium nostrum iudex.

Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, q. d.: Ille unus erit iudex, scilicet Christus: ergo invicem non iudicemus.

VERS. 11. — *Scriptum est enim* (Isai. 45): *Vivo ego* (juro pro vita mea), dicit Dominus, quantum (quod) *nihil plectetur omne genu* (omnes gentes me erunt et adorabunt); est enim hoc loco propheta de conversione omnium gentium ad Christum, et omnia lingua confitebitur Deo, q. d.: Omnes homines me Christum hominem agnoscent pro Deo, et iudice suamque, laudabuntque meam elementam vel justitiam; sed boni voluntarie, mali involuntarie.

VERS. 12. — *Itaque unusquisque nostrum pro se*, Græc., *de seipso*, id est, de factis propriis, non de aliis.

VERS. 15. — *Non ergo amplius invicem juramentis et ratiunculis causam afferit*.

VERS. 11. — *Scio et confido in Domino Jesu*, à quo didici, et scio id quod dico et doceo. Quia (quod) *nihil commune per ipsum*. Q. d.: Scio per Christum, id est, per Christi legem et libertatem nullam escam esse communem, id est, immundam, nisi ei qui per errorem vel conscientiam erroneam, existimat quod commune esse, illi commune, id est, immundam et vitium est.

id est, nec manducans abstinentem, nec abstinentem manducantem condemnem; sed unusquisque circa ea que ad eum spectant, occupetur.

SED HOC JERIBAT MAGIS, SE POSUIT... id est, sed hoc apud vos potius statuit, ne fratri vestro ponatis officendiculum, quod ambulatent retardet; vel scandalum, quod sit ei causa cadendi. Hoc videtur ad firmiores, seu doctiores specialiter spectare, sicut et reliqua hujus capituli et initium sequentis. Illos ergo monet Apostolus ut caveant ne libertate evangelicæ abutentes, occasione dent infirmioribus, vel eos judicandi, vel contra conscientiam suam edendi, vel fortè, quod pejus est, ad Judaismum redendi.

VERS. 14. — SCIO ET CONFIDO IN DOMINO JESU... Græc., *scio et persuasus sum in Christo Jesu*; Syr.: *Novi siquidem, et persuasum habeo per Dominum Jesum*. Id est, quod ad me, indubitè scio et persuasum habeo per doctrinam Domini Jesu, à quo illud didici, *GRATIA NIHIL COMMUNE PER IPSUM*, id est, quod nullus cibus sit immundus; per ipsum, id est, per Christum, per legem Christi, per legem evangelicam. Ita Theodoretus. In Græco tamen loquendo est, *per seipsum*. Syrus habet, *ex seipso*, Origenes, *per se et naturam suam*; ito et D. Chrysostomus, Theophylactus; accentibus mutatio hæc facit variationem: *de seipso*, vel *de seipso*, que in re, non est magna, quia utrumque verum.

NSI ET QUI EXISTIMAT QUID COMMUNE... id est, et tamen qui judicat in conscientia, licet erroneè, cibum aliquem immundum, illi, inquam, immundus est ille cibus, non ex veritate, sed ex errore, seu opinione quam sequi debet in praxi. Duo statuit Apostolus in hoc versu: primum: nullus cibus naturæ suæ est immundus, unde colligendum reliquit: Ergo promissionem quolibet cibo licet uti; secundum: per accidens tamen propter ignorantiam, aliquis cibus immundus est, ei, scilicet, qui existimat illum immundum, seu prohibitum. Ille enim, si tali cibo, quem existimat prohibitum, vescatur, peccabit, quia debet secundum conscientiam suam, licet erroneam, agere. Et hæc colligit Apostolus in sequentibus quod debeat firmus in fide prudenter et secundum charitatem uti evangelicæ libertate supradictæ, et cavere ne sit infirmo occasio peccati.

VERS. 15. — SI ENIM SPERET CIBUM FRATER TUUS CONTRISTAT, IAM NON PROCE, NON AMPLIUS... Nam si frater tuus existimat, licet ex errore, aliquid immundum esse, et illud tamen coram eo comedis, sique illum contristas et scandalizas, tunc contra

VERS. 15. — *Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulabis*, q. d.: Si frater tuus existimat cibum esse communem et vitandum, et in tamen eum comedis, itaque fratrem contristas et scandalizas; peccas contra charitatem; provocas enim illum, ut contra conscientiam eundem cibum comedat.

Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Perdas, inquam, daturus occasionem vel temerè judicandi te, vel infeliciter imitandi; q. d.: Christus dedit vitam pro fratre tuo: tu pro eo da, aut potius relinque cibum.

VERS. 16. — *Non ergo blasphemetur* (à gentilibus

charitatem peccas.

Noli cibo tuo...; Græc., *ne cibo tuo perdas*, id est, ne fratrem tuum tam vilem habeas, ut eum perdas, quem Christus tanti fecit, ut pro illo mortem subire non dubitaverit. Perdes autem, si edidit tuo des occasione illi, vel temerè te judicandi, vel contra conscientiam suam te imitandi, vel ad Judaismum scandalizatus redendi. Hinc discere quantum sit infirmis compatiendum et condescendum, ne propter nos et per nos percat ille pro quo Christus obiit. Discere et quid charitas debeat omnium nostrarum actionum esse regula; et scientiā et libe secundum charitatem utendum.

Ut inam autem charitatem erga proximum accendas, et ex dilectione tu te illius accommodes infirmitati, perpende Christi pro eo charitatem: Christus pro eo mortuus est, et ego nihil patiar pro quo Christus obiit! Christus suæ propria morte vitam ei dedit; et ego hæc illi vitam meo scandalo eripiam! tantine facio Christi sanguinem, ut escæ villi, vel verbo fortè mordaci, fratrem meum velim perdere, pro quo Christus Dominus pretiosum sanguinem suum fudit!

VERS. 16. — NON ERGO BLASPHEMETUR BONA MENTUM. Græc., *restum*; Syr., *nostrum*. Ne sitis ergo causa cur male de nobis loquantur tum Judæi, tum gentiles; nostraque religio ac evangelica libertas male audiat apud eos, qui fors sunt, propter contentiones vestras de cibis edendis vel non edendis.

VERS. 17. — NON EST ENIM REGNUM DEI ESCA ET POTUS... Religio per quam Deus regnat in nobis, et per quam regnum cælestis paratur, non consistit in electione cibi et potus, sed in justitiā, quæ lex Dei servatur, et in pace cum proximo, et in gaudio spirituali, quod ex justitiā et pace nascitur, seu quo Spiritus sanctus replet veris piis, verè pacificos.

Hec loco obutuntur heretici contra jejuniū et ciborum abstinentiam ab Ecclesiā præcepta. Sed notent 1° Apostolum non dicere: Regnum Dei non est abstinentia aut jejuniū, sed non est esca; 2° Apostolum agere non de jejuniis aut abstinentiā ab Ecclesiā institutis, sed per legem Mosaicam præceptis, ut dictum est v. 5. Vide ibi dicta; 3° Apostoli sensum esse quod regnum Dei non consistit per se in esca, licet per accidens, ob Ecclesiæ præceptum, vel ob votum, abstinentia et jejuniū sint ad salutem necessaria, et patet in Adæ peccato.

VERS. 18. — QUI ENIM IN HOC NECESSARIO CRISTO, PLECTIT DEO... id est, qui in his tribus virtutibus,

propter vestram discordiam et scandalum bonum nostrum, scilicet libertas et fides christiana; quam ut fideles per scandalum non obediunt blasphemie gentium, monet et urget hæc Apostolus: gentes enim scandalizabantur, et à Christianismo avertabantur, cum videbant Christianos ita inter se contendere de cibis, et ciborum delictis.

VERS. 17. — *Non est enim regnum Dei esca, etc.*, q. d.: Pietas, fides, et gratia, quibus Deus regnat in nobis, non consistunt per se in certo cibo et potu, quibus hæc per se necessaria sint ad gratiam et beatitudinem assequendam.

VERS. 18. — *Qui enim in hoc* (in hisce quæ dixi,

quas versu præcedenti recensui, in verâ scilicet pietate erga Deum, in pacis cum proximo servandæ studio, et in gaudio spirituali et in curâ alios spiritaliter consolandi, non autem contentioibus irritandi, qui sic Christo servit, et Deo placet et ab hominibus piis approbatur.

VERS. 19. — *Itaque quæ pacis sunt sectentur, et quæ...* Syr. : *Nunc post pacem curamus et post edificationem mutuum.* Ex dictis concludit Apostolus ut cum studio nos applicemus ad sectandâ quæ ad pacem et ad mutuum edificationem pertinent, per bonâ scilicet exempla.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

Frequens et familiare est Apostolo nomen edificationis, et ab ipso factum familiare Christianis, quorum tamen pacem vim et originem nominis illius intelligunt : ut autem intelligas, nota 4^a quod secundum Apostolum fideles sunt templum Dei, 1 Cor., cap. 5, v. 16; cap. 6, v. 19; 2 Cor., cap. 6, v. 16. 2^a Paradisus est civitas, cujus Deus fundator et architectus, Heb. 11, 10; cujus singuli fideles sunt lapides vivi, scalpri salubris testibus et tunsiore plurimâ præparati, ut in suo reponantur loco. Hinc illud omne quod facimus, ut proximus noster, vel Christo lapidi angulari firmus uniat, vel invicem alteri alteri charitate jungatur, hoc vocatur edificatio. Quidquid igitur ad beatitudinem conferri et disponi, edificatio est. Quidquid ad sanctitatem conferri, seu, ut Spiritus sanctus in nobis, velut in templo suo habitat, edificatio est. Duo autem ad hoc conferuntur : documenta sciunt et exempla.

VERS. 20. — *Noli propter eam destruere opus Dei...* Græc. : *Ne propter eam destruas, etc.*, id est, cave ne propter cibum, qui res est ex se invidens, destruas et evertas ædificium Dei, templum Dei, domum Dei. Perseverat inceptâ templi figurâ : frater, seu Christianus, in quo Christus habitat, domus est Dei, templum Spiritus sancti; cave ne per tuum exemplum destruas hoc opus Dei. Hinc discamus quanto studio cavendâ sint alterationes pacem turbantes, et mala exempla ad malum inducentia, cum per hæc destruat opus Dei.

OMNIA QUIDEM SUNT MUNDA, SED MALA... Syr. : *Sed mala sunt homini, qui cum offendiculo, etc.* Fateri

patia in pace, justitiâ, et gaudio Spiritus sancti, in quibus consistit regnum Dei) servit Christo, placet Deo, et probatur et honoratur.

VERS. 19. — *Itaque quæ pacis sunt, etc.* videlicet præbentes invicem bona exempla, quibus adhibeantur et conferantur proximi in fide et pietate.

VERS. 20. — *Noli propter eam destruere opus Dei, quia ædificium Dei, scilicet fidem, charitatem, et religionem christianam in proximo, vel opus Dei, hoc est, proximum ipsum, quem Deus fecit christianum, fidelem, piûm, ius domum et templum suum.* Omnia quidem sunt munda; nihil est commune per seipsum.

Sed malum est homini, qui per offendiculum manducat; malum, id est, peccatum est homini, id quod per se mundum est, edere per offendiculum, id est, cum offendiculo et destructione proximi.

VERS. 21. — *Bonum est non manducare carnes, et*

quidem, et illud jam dixi supra, v. 14, nullus cibum immundus est; sed omnes cibi sunt mundi, tum naturâ suâ, tum Christi permissu; peccat nihilominus homo qui illis utitur cum offendiculo et destructione proximi, quia tunc homo ille re bonâ malè utitur. Hinc rursus discamus quantâ cum discretione sit cum fratribus vivendum; quanto studio omnia sint observanda, ne scandalum pariat infirmis; etiam res bonæ, ubi per charitatem non diriguntur, mala sunt homini, qui per eas scandalum præbet proximo.

VERS. 21. — *Bonum est non manducare carnes...* Græc. : *Pulchrum, honestum est, etc.*; Syr. : *Bonum est nos non edere carnes, nec bibere vinum, nec quicquam in quo offendatur frater noster.* Sensus ad litteram bonus quidem; videtur tamen quod positum hic pro comparativo ponatur, seu bonum, pro melius; præstaret namque concedere carnes, et vinum non bibere, quam si fratri dare lapsus occasionem; sive labatur, te contra conscientiam imitando, sive labatur, te temerè judicando, sive labatur in fide infirmior evadendo. Charitas debet omnia edere; non tantum ab illicitis, sed et a licitis abstinendum, ubi charitas proximi postulat.

VERS. 22. — *Tu fidem habes...* firmiter alloquitur : Tu credis, et bene, nullum amplius cibum immundum esse; hanc fidem in animo serva et cura Deo; at nobis illam in publico prodere, eaque sit eorum tui fratris offendiculo.

BEATUS QUI NON JUDICAT... id est, beatus qui semetipsum inferius non condemnat in eo quod probat exterioris, et de facto; uno verbo, beatus qui nihil contra conscientiam agit. Hoc ad infirmum dirigitur, qui putans non licere carne, v. g., nullâ vesci, aliorum tamen excitatus exemplo, contra proprio conscientiam celebrat.

VERS. 23. — *Qui autem incensit; Græc. : At ambigens, seu qui dubitat, hæsitat, an scilicet liceat uti tali cibo, et tamen sic dubitans comedit.*

DAMNATUS EST, id est, ille reus est peccati, et proprio citam judicio; quia non ex fide, id est, qui non juxta fidem, seu conscientiam suam agit, quæ dicebat non licere.

OMNE AUTEM QUOD NON EST EX FIDE, id est, quicquid est contra conscientiam, peccatum est. Fides

non bibere vinum, neque aliud quid simile facere in quo frater (proximus) tuus offendatur ut scandalizetur, aut infirmetur.

VERS. 22. — *Tu fidem habes?* Dices mihi, inquit, te fidem habere quæ credas, ac certis persuasum habere omnia esse munda, ac legem cessare per Christum; proindeque licitum tibi esse vesci quibuslibet; atque cum fidei te velle proferri libero ciborum uti. Sequitur responsio :

Pecca tamenquam habet coram Deo, q. d. : Noli istam jactare, illicite uti, cum frater scandalosus.

Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat, quod eligi, quod amplectitur; q. d. : Beatus est qui nihil agit contra conscientiam, qui non movet sibi dubia, et scrupulos in re aliis licitâ et adaptatâ, quales est vesci idolotytis, aut cibis Judæis vetitis.

VERS. 23. — *Qui autem discernit (cibum a cibo, quasi illicitum et vitium a licito et permissu), si manducaverit*

hic idem est ac firma persuasio, seu dictamen conscientie; patet enim textum legenti, quod hic non agitur de fide supernaturali christianâ, sed de fide morali et particulari practica. Unde colliges quod nostra conscientia sit primus casista noster; ita ut, licet nos doctorem turba quid faciendum doceat, si

damnavit est (peccati et damnationis reatum incurrit), quia non ex fide, hoc est, quia non ex conscientie dictamine et credulitate, quæ credit licere hoc cibo vesci, supple manducat. Q. d. : Quia manducat, et agit contra conscientiam, hinc peccato et damnationi se obstringit : Ita Chrysostomus.

Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Sensus est : Omne quod quis agit non persuasus id sibi licere,

Corollarium pietatis, seu in hac capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1^a Quantâ charitate sit cum infirmis utendum. Cum charitate suscipiendus, instruendus, vivendus, v. 1; cum eo non altercandum, ibid.; maxime cavendum ne detur ei offendiculum, v. 15, 13; ne pereat ille pro quo Christus mortuus est, ne destruat opus Dei, v. 20. Nam, ut ait divus Chrysostomus, si ecclesiam augere, grave est et scelestum, multo magis, si hoc fiat spirituali templo; angustior quippe est homo, magisque venerandus quam ecclesia; non enim propter parietes mortuus est Christus, sed propter ista Spiritus sancti templi, hom. 26. Moral.

2^a Quantum periculosum sit judicare proximum, quia judicandi jus non habemus, Dei est; Dei ergo judicio sit : Deo hæc nostro judicio facinus injuriam, v. 4; quia scientiam ad judicandum necessariam non habemus, cor enim non novimus, hinc sæpè damna-

CAPUT XV.

1. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere.

2. Quousque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad edificationem.

3. Etiam Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est : Improperium impropertium tibi occiderunt super me.

4. Quousque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; ut per patientiam, et consolationem Scripturarum, spem habeamus.

5. Deus autem patientiam et solati, det vobis illipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum :

6. Ut unanimes, uno ore honorificet Deum et Patrem. Nominis nostri Jesu Christi.

7. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei.

8. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum :

9. Gentes autem super misericordiam honorare Deum, sicut scriptum est : Propterea consoletur tibi in gemitibus, Domine, et nomen tuo cantabo.

10. Et iterum dicit : Letamini, gentes, cum piebe ejus.

illud ipsum hic noster doctor internus condemnat, et judicat non faciendum, peccaverimus illud faciendum. Hinc discat quanti referat scire quid faciendum, et non dubitare; quanti referat in dubio securus amplecti, et dubium deponere.

sed vel illicitum putans, vel dubians utrum liceat, peccatum est. Qui discernit cibum hunc quasi illicitum ab alio licito, si manducat id quod discernit quasi illicitum, damnatus est; quia non ex fide, id est, quia non ex credulitate quod id liceat, sed contra conscientiam dictamen manducat. Apostolus enim per fidem hic, non intelligit fidem christianam, sed credulitatem, persuasionem, et dictamen conscientie.

Corollarium pietatis, seu in hac capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

mus eum qui apud Deum justus est; quique hoc ipso opere quod damnamus, Deum honorat; illud enim ad Dei gloriam facit; itaque et nostro judicio facinus injuriam proximo; quia judicando maximum Christum facinus injuriam, cujus mortis et resurrectionis jura violamus : mortuus est enim et resurrexit, ut omnium Dominus sit et Jdex; ipsi ergo præcipimus quod sui sanguinis pretio meruit, et emit, iudicium sciens et dominum; violamus et ejus gloriosæ resurrectionis jura, usurpantes potestatem quam a Patre in sua resurrectione recepit in omnes homines : *Data est mihi omnis potestas...*; dedit et potestatem iudicium facere.

Ad hæc attendamus, ut cum infirmis secundum charitatem agamus; et ut iudicium Deo reimpentes, de nemine judicemus.

CHAPITRE XV.

1. Nous devons donc, nous qui sommes plus forts, supporter les faiblesses des infirmes, et non pas chercher notre propre satisfaction.

2. Que chacun de vous ait de la complaisance pour son prochain, dans ce qui est bon et ce qui peut l'établir.

3. Car Jésus-Christ n'a pas cherché à se satisfaire lui-même, selon ces paroles de l'Écriture : Les infirmes qu'on vous a faites sont tombés sur moi!

4. Car tout ce qui est écrit a été écrit pour notre instruction, afin que nous conservions une espérance ferme par la patience, et par la consolation que les Écritures nous donnent.

5. Que le Dieu de patience et de consolation, vous fasse la grâce d'être toujours unis de sentiment et d'affection les uns avec les autres, selon l'esprit de Jésus-Christ :

6. Afin que d'un même cœur et d'une même bouche, vous glorifiiez Dieu le Père de notre Seigneur Jésus-Christ.

7. C'est pourquoi supportez-vous les uns les autres, comme Jésus-Christ vous a supportés pour la gloire de Dieu.

8. Car je vous déclare que Jésus-Christ a été le ministre de l'Évangile à l'égard des Juifs circoncis, afin que Dieu fût reconnu véritable par l'accomplissement des promesses qu'il avait faites à leurs pères.

9. Mais pour les gentils, ils doivent glorifier Dieu de la miséricorde qu'il leur a faite, selon qu'il est écrit : C'est pour cette raison, Seigneur, que je publierai vos louanges parmi les nations, et que je chanterai des cantiques à la gloire de votre nom.

10. Et l'Écriture dit encore : Rejoignez-vous, nations, avec son peuple.

quas versu præcedenti recensui, in verâ scilicet pietate erga Deum, in pacis cum proximo servandæ studio, et in gaudio spirituali et in curâ alios spiritaliter consolandi, non autem contentioibus irritandi, qui sic Christo servit, et Deo placet et ab hominibus piis approbatur.

VERS. 19. — *Itaque quæ pacis sunt sectentur, et quæ...* Syr. : *Nunc post pacem curamus et post edificationem mutuum.* Ex dictis concludit Apostolus ut cum studio nos applicemus ad sectandâ quæ ad pacem et ad mutuum edificationem pertinent, per bonâ scilicet exempla.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

Frequens et familiare est Apostolo nomen edificationis, et ab ipso factum familiare Christianis, quorum tamen pacem vim et originem nominis illius intelligunt : ut autem intelligas, nota 4^a quod secundum Apostolum fideles sunt templum Dei, 1 Cor., cap. 5, v. 16; cap. 6, v. 19; 2 Cor., cap. 6, v. 16. 2^a Paradisus est civitas, cujus Deus fundator et architectus, Heb. 11, 10; cujus singuli fideles sunt lapides vivi, scalpri salubris testibus et tunsiore plurimâ præparati, ut in suo reponantur loco. Hinc illud omne quod facimus, ut proximus noster, vel Christo lapidi angulari firmus uniat, vel invicem alteri alteri charitate jungatur, hoc vocatur edificatio. Quidquid igitur ad beatitudinem conferri et disponi, edificatio est. Quidquid ad sanctitatem conferri, seu, ut Spiritus sanctus in nobis, velut in templo suo habitat, edificatio est. Duo autem ad hoc conferuntur : documenta sciunt et exempla.

VERS. 20. — *Noli propter eam destruere opus Dei...* Græc. : *Ne propter eam destruas, etc.*, id est, cave ne propter cibum, qui res est ex se invidens, destruas et evertas ædificium Dei, templum Dei, domum Dei. Perseverat inceptâ templi figurâ : frater, seu Christianus, in quo Christus habitat, domus est Dei, templum Spiritus sancti; cave ne per tuum exemplum destruas hoc opus Dei. Hinc discamus quanto studio cavendâ sint alterationes pacem turbantes, et mala exempla ad malum inducentia, cum per hæc destruat opus Dei.

OMNIA QUIDEM SUNT MUNDA, SED MALA... Syr. : *Sed mala sunt homini, qui cum offendiculo, etc.* Fateri

patia in pace, justitiâ, et gaudio Spiritus sancti, in quibus consistit regnum Dei) servit Christo, placet Deo, et probatur et honoratur.

VERS. 19. — *Itaque quæ pacis sunt, etc.* videlicet præbentes invicem bona exempla, quibus adhibeantur et conferantur proximi in fide et pietate.

VERS. 20. — *Noli propter eam destruere opus Dei, quia ædificium Dei, scilicet fidem, charitatem, et religionem christianam in proximo, vel opus Dei, hoc est, proximum ipsum, quem Deus fecit christianum, fidelem, piûm, ius domum et templum suum.* Omnia quidem sunt munda; nihil est commune per seipsum.

Sed malum est homini, qui per offendiculum manducat; malum, id est, peccatum est homini, id quod per se mundum est, edere per offendiculum, id est, cum offendiculo et destructione proximi.

VERS. 21. — *Bonum est non manducare carnes, et*

quidem, et illud jam dixi supra, v. 14, nullus cibum immundus est; sed omnes cibi sunt mundi, tum naturâ suâ, tum Christi permissu; peccat nihilominus homo qui illis utitur cum offendiculo et destructione proximi, quia tunc homo ille re bonâ malè utitur. Hinc rursus discamus quantâ cum discretione sit cum fratribus vivendum; quanto studio omnia sint observanda, ne scandalum pariat infirmis; etiam res bonæ, ubi per charitatem non diriguntur, mala sunt homini, qui per eas scandalum præbet proximo.

VERS. 21. — *Bonum est non manducare carnes...* Græc. : *Pulchrum, honestum est, etc.*; Syr. : *Bonum est nos non edere carnes, nec bibere vinum, nec quicquam in quo offendatur frater noster.* Sensus ad litteram bonus quidem; videtur tamen quod positum hic pro comparativo ponatur, seu bonum, pro melius; præstaret namque concedere carnes, et vinum non bibere, quam si fratri dare lapsus occasionem; sive labatur, te contra conscientiam imitando, sive labatur, te temerè judicando, sive labatur in fide infirmior evadendo. Charitas debet omnia edere; non tantum ab illicitis, sed et a licitis abstinendum, ubi charitas proximi postulat.

VERS. 22. — *Tu fidem habes...* firmiter alloquitur : Tu credis, et bene, nullum amplius cibum immundum esse; hanc fidem in animo serva et cura Deo; at nobis illam in publico prodere, eaque sit eorum tui fratris offendiculo.

BEATUS QUI NON JUDICAT... id est, beatus qui semetipsum inferius non condemnat in eo quod probat exterioris, et de facto; uno verbo, beatus qui nihil contra conscientiam agit. Hoc ad infirmum dirigitur, qui putans non licere carne, v. g., nullâ vesci, aliorum tamen excitatus exemplo, contra proprio conscientiam celebrat.

VERS. 23. — *Qui autem incensit; Græc. : At ambigens, seu qui dubitat, hæsitat, an scilicet liceat uti tali cibo, et tamen sic dubitans comedit.*

DAMNATUS EST, id est, ille reus est peccati, et proprio citam judicio; quia non ex fide, id est, qui non juxta fidem, seu conscientiam suam agit, quæ dicebat non licere.

OMNE AUTEM QUOD NON EST EX FIDE, id est, quicquid est contra conscientiam, peccatum est. Fides

non bibere vinum, neque aliud quod simile facere in quo frater (proximus) tuus offendatur ut scandalizetur, aut infirmetur.

VERS. 22. — *Tu fidem habes?* Dices mihi, inquit, te fidem habere quæ credas, ac certis persuasum habere omnia esse munda, ac legem cessare per Christum; proindeque licitum tibi esse vesci quibuslibet; atque cum fidei te velle proferri libero ciborum uti. Sequitur responsio :

Pecus tantquam habet coram Deo, q. d. : Noli istam jactare, illicite uti, cum frater scandalizet.

Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat, quod eligi, quod amplectitur; q. d. : Beatus est qui nihil agit contra conscientiam, qui non movet sibi dubia, et scrupulos in re aliis licitâ et adaptatâ, quales est vesci idolotytis, aut cibis Judæis vetitis.

VERS. 23. — *Qui autem discernit (cibum a cibo, quasi illicitum et vitium a licito et permissu), si manducaverit*

hic idem est ac firma persuasio, seu dictamen conscientie; patet enim textum legenti, quod hic non agatur de fide supernaturali christianâ, sed de fide morali et particulari practica. Unde colliges quod nostra conscientia sit primus casista noster; ita ut, licet nos doctorem turba quid faciendum doceat, si

damnavit est (peccati et damnationis reatum incurrit), qui non ex fide, hoc est, quia non ex conscientie dictamine et credulitate, quæ credit licere hoc cibo vesci, supple manducat. Q. d. : Quia manducat, et agit contra conscientiam, hinc peccato et damnationi se obstringit : Ita Chrysostomus.

Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Sensus est : Omne quod quis agit non persuasus id sibi licere,

Corollarium pietatis, seu in hac capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1^a Quantâ charitate sit cum infirmis utendum. Cum charitate suscipiendus, instruendus, vivendus, v. 1; cum eo non altercandum, ibid.; maxime cavendum ne detur ei offendiculum, v. 15, 13; ne pereat ille pro quo Christus mortuus est, ne destruat opus Dei, v. 20. Nam, ut ait divus Chrysostomus, si ecclesiam augere, grave est et scelestum, multo magis, si hoc fiat spirituali templo; angustior quippe est homo, magisque venerandus quam ecclesia; non enim propter parietes mortuus est Christus, sed propter ista Spiritus sancti templi, hom. 26. Moral.

2^a Quantum periculosum sit judicare proximum, quia judicandi jus non habemus, Dei est; Dei ergo judicio sit : Deo hæc nostro judicio facinus injuriam, v. 4; quia scientiam ad judicandum necessariam non habemus, cor enim non novimus, hinc sæpè damna-

CAPUT XV.

1. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere.

2. Quousque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad edificationem.

3. Etiam Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est : Improperium impropertium tibi occiderunt super me.

4. Quousque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; ut per patientiam, et consolationem Scripturarum, spem habeamus.

5. Deus autem patientiam et solatiâ, det vobis illipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum :

6. Ut unanimes, uno ore honorificetis Deum et Patrem. Nomini nostri Jesu Christi.

7. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei.

8. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum :

9. Gentes autem super misericordiam honorare Deum, sicut scriptum est : Propterea consoletur tibi in gemitibus, Domine, et nomen tuo cantabo.

10. Et iterum dicit : Letamini, gentes, cum piebe ejus.

illud ipsum hic noster doctor internus condemnat, et judicat non faciendum, peccaverimus illud faciendum. Hinc discat quanti referat scire quid faciendum, et non dubitare; quanti referat in dubio securus amplecti, et dubium deponere.

sed vel illicitum putans, vel dubitans utrum liceat, peccatum est. Qui discernit cibum hunc quasi illicitum ab alio licito, si manducat id quod discernit quasi illicitum, damnatus est; quia non ex fide, id est, quia non ex credulitate quod id liceat, sed contra conscientiam dictamen manducat. Apostolus enim per fidem hic, non intelligit fidem christianam, sed credulitatem, persuasionem, et dictamen conscientie.

Corollarium pietatis, seu in hac capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

mus eum qui apud Deum justus est; quique hoc ipso opere quod damnamus, Deum honorat; illud enim ad Dei gloriam facit; itaque et nostro judicio facinus injuriam proximo; quia judicando maximum Christum facinus injuriam, cujus mortis et resurrectionis jura violamus; mortuus est enim et resurrexit, ut omnium Dominus sit et Jdex; ipsi ergo præcipimus quod sui sanguinis pretio meruit, et emit, iudicium sciens et dominum; violamus et ejus gloriose resurrectionis jura, usurpantes potestatem quam a Patre in sua resurrectione recepit in omnes homines : *Data est mihi omnis potestas...*; dedit et potestatem iudicium facere.

Ad hæc attendamus, ut cum infirmis secundum charitatem agamus; et ut iudicium Deo resignantes, de nemine judicemus.

CHAPITRE XV.

1. Nous devons donc, nous qui sommes plus forts, supporter les faiblesses des infirmes, et non pas chercher notre propre satisfaction.

2. Que chacun de vous ait de la complaisance pour son prochain, dans ce qui est bon et ce qui peut l'établir.

3. Car Jésus-Christ n'a pas cherché à se satisfaire lui-même, selon ces paroles de l'Écriture : Les infirmes qu'on vous a faites sont tombés sur moi!

4. Car tout ce qui est écrit a été écrit pour notre instruction, afin que nous conservions une espérance ferme par la patience, et par la consolation que les Écritures nous donnent.

5. Que le Dieu de patience et de consolation, vous fasse la grâce d'être toujours unis de sentiment et d'affection les uns avec les autres, selon l'esprit de Jésus-Christ :

6. Afin que d'un même cœur et d'une même bouche, vous glorifiiez Dieu le Père de notre Seigneur Jésus-Christ.

7. C'est pourquoi supportez-vous les uns les autres, comme Jésus-Christ vous a supportés pour la gloire de Dieu.

8. Car je vous déclare que Jésus-Christ a été le ministre de l'Évangile à l'égard des Juifs circoncis, afin que Dieu fût reconnu véritable par l'accomplissement des promesses qu'il avait faites à leurs pères.

9. Mais pour les gentils, ils doivent glorifier Dieu de la miséricorde qu'il leur a faite, selon qu'il est écrit : C'est pour cette raison, Seigneur, que je publierai vos louanges parmi les nations, et que je chanterai des cantiques à la gloire de votre nom.

10. Et l'Écriture dit encore : Rejoignez-vous, nations, avec son peuple.

11. Et iterum : Laudate, omnes gentes, Dominum ; et magnificate eum, omnes populi.

12. Et rursus Isaias ait : Erit radix Jesse, et qui exurgit regere gentes ; in eum gentes sperabunt.

13. Deus autem spei replet vos omni gaudio et pace, in credendo ; ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti.

14. Certus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientiâ, ita ut possitis alterutrum monere.

15. Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducere, propter gratiam que data est mihi à Deo.

16. Ut sim minister Christi Jesu in gentibus ; sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, et sanctificata in Spiritu sancto.

17. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum.

18. Non enim audeo aliquid loqui eorum que per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo et factis :

19. In virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti : ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi.

20. Sic autem predicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum edificarem, sed sicut scriptum est :

21. Quibus non est annuntiatum de eo, videbant ; et qui non audierant, intelligent.

22. Propter quod et impediorum plurimum venio ad vos, et prohibitus sum usque adhuc.

23. Nunc verò ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam precedentibus animis :

24. Cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod preteritis videam vos, et à vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruius fuero.

25. Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis.

26. Prohaverunt enim Macedonia et Achaia, collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Jerusalem.

27. Plicui enim eis ; et debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles ; debent et in carnalibus ministrare illis.

28. Hoc igitur cum consummavero, et assignavero eis fructum hunc ; per vos proficiscar in Hispaniam.

29. Scio autem quantum veniens ad vos, in abundantia benedictionis Evangelii Christi veniam.

30. Obsecro ergo vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.

31. Ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem sanctis.

32. Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et refrigerer vobiscum.

33. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

11. Et ailleurs : Nations, louez toutes les Seigneurs : Peuples, glorifiez-les tous.

12. Isaïe dit aussi : Il sortira de la tige de Jessé un rejeton qui s'élèvera pour commander aux nations ; et les nations espéreront en lui.

13. Que le Dieu d'espérance vous comble de joie et de paix dans votre foi, afin que votre espérance croisse toujours de plus en plus, par la vertu du Saint-Esprit.

14. Pour moi, mes frères, je suis persuadé que vous êtes pleins de charité, que vous êtes remplis de toute sorte de connaissance, et qu'ainsi vous pouvez vous instruire les uns les autres.

15. Cependant je vous ai écrit ceci, mes frères, et peut-être avec un peu de liberté, voulant seulement vous faire ressouvenir de ce que vous savez déjà selon la grâce que Dieu m'a faite.

16. Pour être le ministre de Jésus-Christ parmi les nations, ou exercer la sacrificature de l'Évangile de Dieu, afin que l'oblation des gentils lui soit agréable, étant sanctifiée par le Saint-Esprit.

17. J'ai donc sujet de me glorifier en Jésus-Christ du succès de l'œuvre de Dieu.

18. Car je n'oserais parler de ce que Jésus-Christ a fait par moi, pour amener les gentils à l'obéissance par la parole et par les œuvres,

19. Par la vertu des miracles et des prodiges, et par la puissance du Saint-Esprit, et de sorte que j'ai porté l'Évangile de Jésus-Christ dans cette grande étendue de pays qui est depuis Jerusalem jusque à l'Illyrie.

20. Et je me suis tellement acquitté de ce ministère, que j'ai en soin de ne point prêcher l'Évangile dans les lieux où Jésus-Christ avait déjà été prêché pour ne pas bâtir sur le fondement d'autrui ; venant ainsi à cette parole de l'Écriture :

21. Ceux à qui il n'avait point été annoncé, verront sa lumière ; et ceux qui n'avaient point encore entendu parler de lui, le connaîtront.

22. C'est ce qui m'a souvent empêché d'aller vers vous, et je n'ai pu le faire jusqu'à cette heure.

23. Mais n'ayant plus maintenant aucun sujet de demeurer davantage en ce pays-ci, et désirant depuis plusieurs années d'aller vers vous,

24. Lors que je ferai le voyage d'Espagne, j'espère vous voir en passant, afin qu'après avoir un peu joui de votre présence, vous me conduisiez en ce pays-là.

25. Maintenant je m'en vais à Jérusalem, pour rendre service aux saints :

26. Car les Églises de Macédoine et d'Achaïe ont résolu avec beaucoup d'affection de faire quelque part de leurs biens à ceux d'entre les saints de Jérusalem qui sont pauvres.

27. Ils s'y sont portés d'eux-mêmes, et en effet ils leur sont redressables ; car si les gentils ont participé aux richesses spirituelles des Juifs, ils doivent aussi leur faire part de leurs richesses temporelles.

28. Lors donc que je me serai acquitté de ce devoir, et que je leur aurai distribué cette aumône, je passerai chez vous en m'en allant en Espagne.

29. Or, je sais que vous allez voir, ma venue sera accompagnée d'une abondante bénédiction de l'Évangile de Jésus-Christ.

30. Je vous conjure donc, mes frères, par Jésus-Christ notre Seigneur, et par la charité du Saint-Esprit, de consister avec moi par les prières que vous ferez à Dieu pour moi.

31. Afin qu'il me délivre des infidèles qui sont dans la Judée, et que les saints de Jérusalem reçoivent favorablement le présent que je leur porte.

32. Et qu'ainsi étant plein de joie, je puisse aller vers vous ; si c'est la volonté de Dieu, et joindre avec vous d'une consolation mutuelle.

33. Que le Dieu de paix demeure avec vous. Amen.

ANALYSIS.

1^a Firmiores speciatim hortatur ut exemplo Christi Domini, qui peccata nostra tulit, quippe sibi ipsi non vixit, sed nobis, et nostra soluti totus, sic et illi leniter ferant infirmitates, sibi ipsi non vicant, siveque tantum commodis serviant, sed proximorum edificationi et solati student, v. 1, 2, 3, 4.

2^a Omnibus Romanis, sive Judæis, sive gentilibus, per modum benedictionis perfectam appretatur inter se concordiam ; et ut omnem inter utrumque populum dissensionem extinguat, rursus ipsa omnibus exhibet exemplum Christi, qui utrumque populum misericorditer suscepit salvandum, v. 5, 6, 7.

Attendant gentiles quod Christus Dominus, ipse Judæus et Judæorum minister fuit et apostolus ; attendant Judæi quod Deus per prophetas Judæos gentium assumptionem ad fidem predixit, 8, 9, 10, 11, 12. Rur-

sus eis omnibus simul Dei gratiam appretatur, seu inchoatam absoluit benedictionem, v. 13.

3^a Epistolam finiturus, Romanorum laudibus emollit ea que forte dixit illis aspera ; suam Epistolam humiliter insinuat, quasi ipsis inutiliter, quia scientiâ et charitate sunt pleni ; eam excusat quasi liberiorum ; at ita scripsit, ut suo inter gentes apostolico muneri satisficeret ; breviter exponit fructum sui inter gentes Evangelii, quod ab Jerusalem ad Illyricum usque primum ubique predicavit, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

4^a Se ad ipsos venturum pollicetur, in Hispaniam Româ profecturus ; sed antea Jerusalem vadit, electionum perlaturus ; interim eos instanter obsecrat ut pro ipso Deum orent, utique suum Deo commendent, ut omnibus feliciter peractis, Roman lætus veniat, si sit Dei voluntas.

PARAPHRASIS.

1. Non tantum debemus scandalum quovis modo vitare, sed et nos, qui vel scientiâ vel virtute provectiores sumus, debemus minus doctorum, minusque perfectorum, ignorantias et infirmitates cum charitate sustinere ; et non nobismetipsis placere, vel ob scientiam nostram, vel ob virtutem.

2. Sed potius inusqueque vestrum, aut contemptor, student proximo suo placere, et glorificari in illis que ipsius homo edunt, et per que potest effici melior.

3. Etenim Christus, omnium nostrum exemplum, non sibi met placuit, nec sua quæsitivè, sed nostra, sicut Davidis ore pronuntiavit ; opprobria tibi, o Pater, ab hominibus illata, in me transuli, et hecunda suscepit.

4. Hæc enim ita de Christo predicta sunt, ut et ad nos instruendos præscripta sint : quippe tota Scriptura ad nostram doctrinam ordinata est, ut per patientiam, ad quam nos sanctorum, et maximo Christi exemplis excitat, et per consolationem quam nobis suggerit verbis et exemplis, non habeamus æternæ beatitudinis quam promittit.

5. Precor autem Deum ; à quo patientiâ, à quo et solidum, ut vobis omnibus dei perfectam inter vos concordiam ; talem, inquit, concordiam, qualem debet Christianos.

6. Ut vos omnes, Judæi et Græci, omnibus dissensionibus extinctis, unanimitè, uno corde et uno ore glorificetis Deum et Patrem Dominum nostrum Jesum Christum.

7. Hoc ut ita sit, vos invicem diligite, fovete, suscipite, sicut et Christus ipse vos omnes suscepit, sibi adjunxit et sociavit ad gloriam hereditatis æternæ.

8. Vos, inquam, Jesus Christus salvandus suscepit omnes ; Judæos quidem, quorum ipse doctor et evangelista fuit, ut ostenderet Deum esse veracem, qui præstaret posteris ea que promiserat patribus ;

9. Gentes autem, quibus nulla facta fuerat promissio, ut præter spem, solâ Dei misericordiâ, ad S. S. XXIV.

salutem admissæ, maximis Deo gratias agant pro tanto beneficio, non quidem promisso, sed tamen à prophetis predicto ; sic enim in Psalmis Christus Patri suo loquitur :

Propterea gloriam tuam inter gentes, per fidem in Ecclesiâ tuâ admissas, celebrabo, et nomen tuo laudis hymnum cantabo.

10. Rursus in Douteironii cantico Scriptura dicit : Extantiam, gentes, tuâ cum populo ejus, quia scilicet una cum Judæis estis populus Dei.

11. Et iterum Psalm. 116 : Laudate Dominum, etc., ob misericordiam vobis factam per Christi gratiam.

12. Mem prædixit Isai. 41, 10 : Orietur Christus ex stirpe Jesse ; exurgat ad regendas gentes ; in ipsam omnes gentes sperabunt.

13. Precor itaque ut Deus ipse, sciens, ipse et patientie et solati auctor (v. 5), plenus ac perfectus vos gaudio replet, et concordiam in eadem fide, ut excluso omni dissidio, spes vestra magis ac magis crescat in vobis per gratiam et virtutem Spiritus sancti.

14. Hæc autem vobis sic appretor, ut de vestra tamen virtute non diffidam ; scio enim et certus sum quod estis charitate pleni, et omni scientiâ repleti ; ideoque potentes ad vos invicem monendum, si que meis non indignis admonitionibus.

15. Sic ergo scripsi vobis, et forsam paulo liberius scripsi, non ut vos velut ignaros doceam, sed ut in memoriam vobis que scitis reducam ; hocque ut apostolice muneri, à Deo mihi gratis imposito, satisfaciam.

16. Hoc autem munus est, ut ego sim inter gentes publicus sacerdotum Jesu Christi minister ; sacrificans per evangelicam predicationem, non pecudes, sed homines ad fidem conversos ; ut gentiles sic evangelicâ predicatione spiritaliter metati, fiant oblatio accepta Deo, et sancti Spiritus igne sanctificata.

17. In quo quidem ministerio, ita mihi res feliciter successit, ut habeam unde glorier, non apud homines, sed apud Deum ; non in nemetipso, sed in

(Onze.)

Christi Jesu, cujus vice et cujus virtute meo munere fungor.

18. Vix enim audeam eloqui quid per me Christus non effecerit ad gentium obedientiam seu conversionem efficiendam, et predicationis verbo, et miraculorum operatione.

19. Per potentiam, signis insolitis, stupendisque prodigijs instructam, et Spiritus sancti charismatibus munitam; ita ut longè lateque dilataverim Evangelium Christi: scilicet, ab Jerusalem usque ad Illyricum, et per adjacentis hinc inde regiones propagaverim.

20. Sic autem huic evangelico muneri incoliti, et sollicitè curam predicare, non in his locis in quibus jam erat annuntiatum Christus, ne super fundamenta ab alijs facta edificarem, sicutque fidem non tam fundatam, quam fundatam confirmarem.

21. Sed adimplevit quod ab Isaià predictum est: Gentes, quibus de Christo venturo nihil ante munitum est, videntibus oculis fides, per apostolorum predicationem, eum advenisse; et qui de illo nihil audierant, cum per fidem cognoscunt.

22. Ideo, quod sæpe volui et sæpe proposui, ad vos scilicet ire, nonnulli, ob continis hujus mei ministerij curas et occupationes implere potui.

23. Nunc autem, cum in his regionibus Græcæ, Achaïæ, Macedoniae, etc., nulli sit locus Evangelio vacuus, et cum aliunde à multis jam annis ardentè desiderem ad vos ire,

24. Quando in Hispaniam iter arripiam, spero fore ut in itinere videam vos, et à vobis deducar illuc; postquam vestra conversatione et presentia prius ex parte sciaturo fuero.

25. Nunc igitur Jerosolymam predicatur, aliquas

VERS. 1. — DEBEMUS AUTEM NOS FIRMIORES; GRÆC. *potentes*, Syr. *fortes*; INEQUITIATAS INFIRMORUM; GRÆC. *impotentiam*, Syr. *imbecillitatem*; SUSTINERE; GRÆC. *portare*, Syr. *ferre*: Nota primò *debemus*: debitum est fraternæ charitatis, ut firmiores, doctiores, in virtute provectiores charitativè et leniter ferant infirmorum, id est, minus doctorum, minus perfectorum ignorantias, hallucinationes, et quæ ex talibus ignorantibus faciunt. Nota secundò *sustinere*, portare tanquam onus, instar lajutorum. Ad hoc quippe datur eis vis et virtus, ut portentis compatiendo, instruendo, non improdenter contradicendo, scandalum vitando, bonum exemplum dāno. Sicut in corpore naturali membra firmiora ferunt debiliora, sic in Ecclesia firmiores debent infirmos sustinere. Sicut in edificio materiali aliqua eliguntur firmiora, v. g., fundamenta, columnæ, etc., ad sustinendum totum edificiū pon-

VERS. 1. — Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere. Debemus ad facere: videlicet ad significandum, hoc quod dicit, omnino pertinere ad debitum fraternæ charitatis, eum, ubi opportunum est, instrumentum, ut et ipsi confirmetur in fide ceterisque virtutibus.

Et non nobis placere; non nostro animo morem gerere, ut quæ grata nobis sunt et utilis sectentur eum

elemosynas perlaturos, et sanctis pauperibus ministraturos.

26. Placuit enim Ecclesijs Macedoniae et Achaïæ, pauperibus illis Jerosolymitanis partem aliquam facere de suis operibus.

27. Placuit, inquam, eis, et quidem jure merito, quippe sunt illis debitores: si enim gentiles spiritualibus Judæorum divitijs communicaverunt, per apostolos à Jerosolymitanis missos, æquum sane ut et ipsi gentiles de suis temporalibus bonis partem faciant pauperibus Jerosolymitanis.

28. Hoc igitur charitatis munere ubi persanctus fuero, huncque beneficentiæ fructum mihi consignatum, sanctis pauperibus deposuero, Româ transiens proficiscar in Hispaniam.

29. Scio autem quid ad vos veniam cum uberius gratiarum Christi donis, ad vos confirmandos in fide.

30. Interim ego, vos fratres, obsecro per Domini nostri Jesu Christi merita, et per charitatem in conspectibus nostris à Spiritu sancto diffusam, ut me, precibus ad Deum pro me effusus, laborantem et certantem adjuvetis.

31. Rogabo primò, ut cum in Judæam venero, liberos ab incredulis Judæis; secundo, ut meum ministerium in elemosynis preferendis et distribuendis, sit fidelibus acceptum, sanctisque Jerosolymitanis gratum.

32. Tertio, ut boni operis successu letus et hilaris ad vos veniam, si fecerit Dei voluntas, et apud vos aliquantisper recedat.

33. Precor autem ego pro vobis Deum, pacis et concordie auctorem et conservatorem, ut apud vos maneat, vobis adsit et optuletur. Amen.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DEBEMUS AUTEM NOS FIRMIORES; GRÆC. *potentes*, Syr. *fortes*; INEQUITIATAS INFIRMORUM; GRÆC. *impotentiam*, Syr. *imbecillitatem*; SUSTINERE; GRÆC. *portare*, Syr. *ferre*: Nota primò *debemus*: debitum est fraternæ charitatis, ut firmiores, doctiores, in virtute provectiores charitativè et leniter ferant infirmorum, id est, minus doctorum, minus perfectorum ignorantias, hallucinationes, et quæ ex talibus ignorantibus faciunt. Nota secundò *sustinere*, portare tanquam onus, instar lajutorum. Ad hoc quippe datur eis vis et virtus, ut portentis compatiendo, instruendo, non improdenter contradicendo, scandalum vitando, bonum exemplum dāno. Sicut in corpore naturali membra firmiora ferunt debiliora, sic in Ecclesia firmiores debent infirmos sustinere. Sicut in edificio materiali aliqua eliguntur firmiora, v. g., fundamenta, columnæ, etc., ad sustinendum totum edificiū pon-

VERS. 2. — Ut unusquisque vestrum proximo...; proximi scandalo, vel incommodo, v. g., ut idololatrya et escae lege vitatis comedamus cum offendendo infirmorum.

VERS. 2. — Unusquisque vestrum proximo suo placet, etc., id est, ad promovendum verum esse bonum, quod est fides, justitia, salus æterna; quod illi sit, proximus ipse edificari dicitur.

VERS. 3. — Etenim Christus non sibi placuit, q. 4.

Græc., *nostrum*, id est, sed unusquisque proximo suo condescendat, moremque gerat ut illum suâ charitate edifice, ad bonum attrahat, meliorem fiat. Nota quod non in omnibus proximo nostro gratificari debemus, sed in his que ipsius bono et edificationi cedunt; et in hoc differt complacentia, quam inspirat charitas, ab illâ quam inspirat cupiditas. Cupiditas et mundana dilectio complacet in malo et ad malum; divina charitas in bono et ad bonum; hæc placere studet ut salvet; illa placet adulationibus ut perdat.

VERS. 3. — Etenim Christus non sibi placuit. Urget exemplo Christi, seu exemplo charitatis, quam Christus erga nos omnes exercuit. Etenim Christus non propriis commodis, voluntati, aut quieti studuit, sed glorie Dei et humani generis salutem.

SICUT SCRIPTUM EST, PE. 68, etc., ut patet ex verbis que Davidis ore pronuntiat; hæc verba deus sensus habent, et probant quod Christus Dei gloriam et nostram salutem intendat.

IMPROPERIA IMPROPERANTIIUM TIBI... id est, peccata contra te, Deus, facta, ita me affixerunt, ac si in me facta fuissent. Ecce gloria Dei. Vel: Sic ob ea dolui, ut ad placandum iram tuam in homines, qui ea committent, ipsa in me luenda susceperim. Ecce charitas proximi. Itaque sicut Christus peccata nostra tulit, sic debemus fratrum infirmitates ferre.

VERS. 4. — QUÆCUMQUE ENIM SCRIPTA SUNT; GRÆC. *ante scripta sunt*, seu prescripta; Syr.: *Quidquid enim quondam scriptum est*, in veteri Testamento deificet. Rationem dat cur verba in personâ Christi à Davide pronuntia allegaverit ad nostram instructionem, quia scilicet tota Scriptura ad nostram doctrinam ordinata sit; ET PER PATIENTIAM, ad quam nos hortantur Scripturæ exemplis sanctorum, et maxime Christi, et per CONSOLATIONEM, quam verbis et exemplis suggerunt, SPEREM HABEAMUS æternæ beatitudinis quam pronuntiat. Patientia, consolatio, spes, fructus

Imitami Christum. Nam Christus suæ voluntati, nature, quieti et commodis non servivit, ut nos et nostra negligeret; sed ea omnia, et vitam suam pro nostra salute exposuit. Ita ergo et nos Christiani debemus facere pro fratrum salute, coramque infirmitates sustinere, et ne eos scandalizemus, etc.

Sed sicut scriptum est; sed nobis placuit in bonum, vel infirmitates nostras sustinuit.

Improperia improperantium tibi ceciderunt super me; sic ob ea indolui, ut pro illis tanquam meis ipsius peccatis, ad placandum iram tuam in eos qui hæc admittent, me humiliaverim usque ad mortem crucis, exsolvens que non rapui; quæ in re declaravi quanta mihi cura fuerit saluti eorum.

VERS. 4. — Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Doctrinam intelligi quæ instruit ad pietatem et salutem æternam. Quæ doctrina divinis Scripturis propria est. Quæcumque scripta sunt in S. Script., præsertim de Christo, ad nostram (qui Christiani sumus) doctrinam, institutionem et imitationem scripta sunt.

Ut per patientiam et consolationem Scripturarum, sperem habeamus, future glorie et vite æternæ. Pro per consolationem, Græcè est, per Scripturarum exhortationem, scilicet ad bona opera; hæc enim sperem exaccunt. Facit hoc Scriptura per exempla, que narrat, per ex-

sertis sacre Scripturæ lectionis; tota ordinata est ad fidei nostræ instructionem, aut ad spei stabilimentum, aut ad charitatis incrementum. Hinc collige quo sit animo legenda.

VERS. 5. — DEUS AUTEM PATIENTIS ET SOLATI...; ut ostendat à quo sint expectandæ patientia, consolatio et spes, quas insinuavit querendas in Scripturis, tribus epithetis exornat Dei nomen. *Deus patientia*; et *consolatio*; et v. 13, *Deus spes*, auctor scilicet et dator. Deus charitas est, et quia charitas et patientia est et consolatio, imò fons, mare consolationis, à quo omnis vera consolatio. O Deus charitas! o Deus consolatio, et consolationis oceanus! in te et à te uno sit consolatio mea; mundi gaudet in mundanis; tu es, o Deus, et eris unica consolatio mea et nunc et semper. *Deus itaque patientia*... DEI VOIS INMISSUM SAPERE, id est, idem sentire, idem velle, in idem sensu et affectu conspirare, ita ut inter vos nec sit sententiarum diversitas, nec affectuum alienatio.

SICUTQUE JESUM CHRISTUM, id est, secundum fidem, doctrinam et exemplum Christi.

VERS. 6. — UT UNANIMIS TIVO ORE; GRÆC. *Ut unanimitè in uno ore glorificatis*, id est, ut uno animo, uno corde, et uno ore glorificetis Deum, etc. *Unanimis*, quantum ad identitatem credulitatis; *uno ore*, quantum ad identitatem confessionis; *honorificatis*, quantum ad veritatem operis, ait Lyranus.

VERS. 7. — PROPTER QUOS SUSCEPIT INVICEM...; Syr.: *Propter easumale et portio alii alios*, id est, propterea vos invicem excipite, fovete, supportate; firmis infirmum, doctus ignarum; gentilis Judæum, Judæus gentilem.

SICUT ET CHRISTUS SUSCEPIT VOS...; rursus exemplo Christi urget ad mutuum charitatem; quemadmodum Christus Dominus nos omnes suscepit, sibi adjunctis, ac sociavit ad Dei gloriam secum participandam.

hortationes, per promissiones et precia, que Deus servis suis promittit in Scripturis. His enim nos consolatur, exhortatur, et in spei beatitudinis excitat.

VERS. 5. — Deus autem patientia et solatio, etc. Sensus est: Deus patientia et sancta consolationis auctor, sed vobis ut subitis dissidiis et altercatibus, que habetis inter vos, sine de justificatione, sine de gloriam ac diem observationem, idem inter vos nutu sentiat, idque secundum Jeann Christum, hoc est, secundum doctrinam quam Christus docuit, vel quam tradidit religio christiana.

VERS. 6. — Ut unanimes, etc. Hoc adnotat tunc propter firmos et infirmos; tunc vero propter Judæos et gentiles. Quos omnes vult, positis disensionibus, uno animo et uno ore Deum glorificare.

VERS. 7. — Propter quos suscepit invicem. Sensus: Alius alium sibi adjunctum, firmus infirmum, doctus rudem, gentilis Judæum, et contra: foveteque eum et supportet ac instruat, et ut semel dicam, salutem ejus fraternâ sollicitudine curet.

Sicut et Christus suscepit vos, in honorem Dei. Quemadmodum et Christus nos sibi adjunctis, salutis nostræ curam habuit, adeo ut suo sanguine redemptus, fratres suos ac Dei filios efficeret, ut per hoc Dei gloriam et honorem promoveret, ita vos quoque invicem assumite, ut in unitate et concordia vestra Deus glorificetur.

VERS. 8. — DICO ENIM JESUM CHRISTUM MINISTRUM... Hoc et sequentibus versibus explicat quomodo Christus utroque populum, Judaeum et gentilem suscepit: Judaeum quidem, ut promissiones patris factas implere, gentilem vero ex sola misericordia, licet id per prophetas fuerit predictum. Simul assignat et offert rationes et motiva utroque ad mutuum concordiam inducentia; gentilis ne spernat Judaeos, quibus ipse Christus Evangelium, veritatem Dei, praedixit; Judaeus ne ferat aegre gentiles, de quibus vaticinium fuit, quod in Dei populum assumerentur. Ut ergo tollat Apostolus dissensionem inter Judaeos et gentiles orbes, et ne alii adversus alios insurgant, ostendit utroque populum et a Deo privilegium assumptum, et a Christo susceptum. *Dico enim Jesum Christum...* Inducorū prerogativa haec est, quod Christus ex eis natus, eos docuit, eisque Evangelium ministravit. Idque propter veritatem Dei, id est, ut ostenderet Deum esse veracem in promissis Abraham factis. Itaque minister circumcisiōnis, idem est, ac doctor, predicator Judaeorum, apostolus eorum et evangelista.

VERS. 9. — GENTES AUTEM SUPER MISERICORDIAM HONORARI. Gr. glorificāre, etc. Gentium privilegium, seu gratia est, quod ex misericordia; a prophetis predicta, sunt assumpta: Dico enim quod gentes, quibus nulla facta fuit promissio, debent Deum glorificare, pro misericordia sibi praestata; SECT. SCRIPTUM EST, Ps. 17, 50:

PROPTEREA CONFITEBOR TIBI... id est, propter gentium vocationem, nomen tuum inter gentes celebrabo. Ubiq; misericordia quidem; ut Judaeis promissa, gentibus non promissa, sed a prophetis predicta.

VERS. 10. — ET ITEM DICIT, Scriptura, Deuter. 32, 4, 5.

VERS. 8. — Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisiōnis propter veritatem Dei. Illud est, inquit, quod dico, Jesum Christum ministrasse Evangelium Judaeis (quos nomine circumcisiōnis designat) per semetipsum illis Evangelium praedicando; idque pro veritate seu fide Dei praestanda, id est, ut Dei fidem servaret.

Ad confirmandas promissiones potest, id est, ad implendas promissiones a Deo patribus eorum factas, Abraham, David et ceteris. Confirmatur enim promissio, dum exhibetur res promissa.

VERS. 9. — Gentes autem super misericordia honorare Deum. Gentes vero, quibus nulla facta promissio est, dico debere Deum glorificare et laudibus celebrare, pro misericordia sibi praestata.

Sicut scriptum est (Psal. 17): Propterea (propter vocationem, gratiam, aliamque beneficia gentibus praestata) confitebor tibi in gentibus, Domine. Quasi dicat: Inter gentes, o Domine, aperis profector et celebrabo tunc nomen, misericordiam et beneficia eis exhibita.

Et nomen tuum celebrabo. Celebrabo divina nomen tuum, ut tu Deus glorificeris. Hoc quoque Christus se facturum dixit in gentibus, quia per totam gentium Ecclesiam id nomen facti in suis membris.

VERS. 10. — Et iterum dicit (Deuter. 32): Latamini, gentes, cum plebe ejus, cum Judaeis, conversis. Conglomerat Apostolus hic testimonia Scripturae de vocatione gentium, tum ut Judaeis cum magis persuadeat, tum ut gentes hoc beneficiū magis ponderent.

VERS. 11. — ET ITEM, Psal. 110: Laudate Dominum...

VERS. 12. — ET RECUSUS ISAIAS AIT, 41, 10. His quatuor testimoniis D. Paulus ostendit gentibus, quid Deo debeant propter hanc sibi praestitam misericordiam simul et Judaeis ostendit quod injuste gentibus invident, quod Deus illis se datum toties praedixerat.

Primum testimonium Davidi quidem convenit, et ad mysticum Davidem, Christum scilicet, aptatur; qui dicit quod patris sui laudes inter gentiles ad fidem conversos decantabit. Secundum invitat gentes ad Deum cum populo Israel laudandum. Tertium omnes simul gentes ad Dei laudes invitat. Quartum predict quod gentes in Christum sperant; seu quod Christus arduus sit secundum carnem, ex radice, id est, stirpe Jesse, patris David; qui ergo Christus exurgat, ut gentibus imperet, sique eorum princeps, in eoque, tanquam summo Redemptorem et Salvatorem sperant.

Christe, Rex meus, Salvator meus, Deus meus; in te tota spes mea, rege me, salva me; spem meam, o Deus Redemptor, imple.

VERS. 13. — DEUS AUTEM SPIRITUS... auctor, immo principium, medium et finis. Illam enim ipse produxit in nobis; illam ipse sustinet et conservat; illam ipse replebit per sui fructum in coelis. Deus igitur spiritus repleat vos omni gaudio, id est, pleno et totali gaudio spiritali. Et facti in crebros; Græc. in crederet; Syr. per fidem, id est, et concordia in eadem fide; per quam omnis inter vos extinguatur dissensio; UT ABUNDANTIS, id est, ut laeti, hilaris, abundatis, in ser, ita ut magis ac magis crescat in vobis per Spiritum Sanctum, id est, per potentiam a Spiritu sancti gratia accipiam. ET VIRTUTE; Græc. in virtute; Syr. pro virtute.

Deoque gratias agant.

VERS. 11. — Et iterum: Laudate, omnes gentes, Dominum, etc. Levitantur ergo omnes gentes et populi ad laudandum Deum pro misericordia confirmata, et veritate exhibita populo Israelitico.

VERS. 12. — Et recusus Isaias ait (cap. 41): Erit radix Jesse, et qui exurgat regere gentes. Scopus est: Hic quod dico, aliquando futurum est. Radix Jesse, id est, Christus arduus ex stirpe Jesse patris David secundum carnem, idem ipse qui exurgat et staret, futurus instar signi in vobis erexit, ad quem undique populi conflant; exurgat, inquam, ut gentibus imperet, sique eorum princeps; ille est, quem gentes suae vocationis gratiam agnoscentes requirunt, in quem sperant, adeoque deprecantur sunt; tantum abest ut ejus impium et principatum sui recusatorem. Christus: quomodo vobis ostendit, res radix David, hinc quod humanitatem ipse habuit ex radice David; Nam Christus, ita homo, talis est ex semine David, sed quia Deus, facti radix, id est, Creator et Dominus Davidis. Ita explicat se Script. Apoc. 22, cum dicit: Ego sum radix et stirps David.

Et qui exurgat regere gentes, in cum gentes accipiant, q. d.: Radix hic ille est, vel idem est, qui regit gentes.

VERS. 13. — Deus autem spiritus, scilicet auctor, cuius gratia factum est, ut in eum speretis.

Repleat vos omni gaudio, et pace in credendo, ut nimirum in fide suscepta nullas contentiones cum fratribus habeatis, nisi habitus Judaei cum

tem, id est, ope Spiritus sancti, seu per potentiam, etc., ut dictum est. Aliqui tamen interpretantur: Et virtute Spiritus sancti, id est, in charitate, quae est virtus Spiritus sancti; ita ut D. Paulus, fidem, spem et charitatem illis appetere.

VERS. 14. — CERTUS SUM AUTEM, FRATRES MEI... Apostolica modestia simul et praeclata Paulus emollit sua monita, sique sese insinuat intimius in lectorum animos; quasi diceret: Quantum ad me, licet vos doceam, o Romani, scio tamen et certus sum quod me non indigetis instructione, utpote qui pleni estis dilectione, et omni scientia repleti; ita ut possitis alter alterum monere. Duo ad alios docendum necessaria sunt: scientia et charitas; scientia reddit idoneum, charitas urget capacem; persuasus sum autem quod et charitate pleni estis, ET OMNI SCIENTIA REPLETI. Paulus Epistolam finit eo quo cepit modo, scilicet, Romanorum laudibus, ut emollit que in medio dixit illis aspera.

VERS. 15. — AUDACIUS AUTEM SCRIPSI VOBIS... Suam Epistolam quasi superfluum insinavit in vers. 14. Hic eam excusat quasi audaciorum. Audacius ex parte, id est, paulo liberius forsitan scripsi vobis; PARTEM IN MEMORIALI... id est, non tam ut vos doceam, quam ut in memoriam vobis revocem quae scitis.

PROPTER GRATIAM; Græc. per gratiam; Syr. per, id est, idque ut apostolico numeri mili a Deo imposito satisfaciam. Nota et mirare Apostoli libertatem et honestatem; scribit audacter, demulcet honeste; sic veritas liberè dicenda; sic honestas ubique apud omnes observanda. Hinc discat omnis superior subditis non superbe, sed humiliter loqui, scribere, imperare; monitionibus et correctionibus miram gratiam et efficaciam habet humilitas.

VERS. 16. — UT SIM MINISTER JESU CHRISTI... Explicat gratiam seu munus sibi divinitus impositum; explicat autem egregia metaphorā, quā de Evangelii predicatione loquitur, quasi de sacrificio. Ut inter gentes sim minister, publicus sacrorum minister et sacerdos Jesu Christi.

Ut abundatis in spe et virtute Spiritus sancti, ut spes in vobis augeatur magis ac magis, augeatur mirum causā sperandi, quae est gaudium, pax et multa charitas; spes, inquam, augeatur per virtutem, id est, efficaciam operationum Spiritus sancti.

VERS. 14. — Certus sum autem, etc., q. d.: Ego vos, o Romani, hac Epistola docebo et amonem, non quasi ignotus, fordidus aut improbus, quippe non possis invicem monere; certus enim sum vos plenos esse dilectione et scientia; sed tantum, ut ostendam animi mei affectum erga vos, utpote memoriam eorum quae scitis vobis revocem, tanquam apostolus vester, ut ipse se explicet versus sequenti.

VERS. 15. — Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte, (id est, aliquantulum audacius, paulo liberius inquam in memoriam vos revocans. Non omnia que in hac Epistola vos docui, ignoratis; sed bonam eorum partem vobis tanquam scientibus ad memoriam reducere volui.

Propter gratiam (apostolatam) quae data est mihi a

SANCTIFICANS, Græc., sacrificans, EVANGELIUM DEI, seu consecrans per predicationem Evangelii.

UT FIAT OBATIO GENTIUM... id est, ut gentiliosus sic spiritualiter evangelica predicatione maculatus fiat oblatio Deo accepta, sancti Spiritus igne sanctificata et incensa.

Itaque D. Paulus hic gentium conversionem exhibet velut sacrificium metaphorice; in quo quidem sacrificio, ipse Paulus sacerdos est; victimae gentes, consecratio victimae, praedicatio Evangelii; ignis quo victimae comburitur, Spiritus sanctus.

Observatio moralis.

Ergo evangelizare, predicare, est sacrificare. Concionator est sacerdos, labor concionandi quasi consecratio; victimae sunt auditorum animae; ipsarum conversio sacrificium est.

Videst itaque concionator quā puritate et religione et quo studio suum peragat ministerium; sese ad illud praeparat quasi sacrificaturus; et quia animum consecratio, seu sanctificatio est praedicationis finis, Spiritum sanctum ardentem et assidue concionator invocet super se ministrum, et super auditorum corda, tanquam victimam Deo immolendam.

Observatio doctrinalis.

D. Paulus predicationem metaphorice vocat sacrificium; sicut cap. 12 corpora nostra vocat hostiam; alibi elemosinam vocat sacrificium, sicut etiam contritio dicitur sacrificium. At tantum abest ut haec metaphorica sacrificia negent, quinimo stabiliment et confirmant veri sacrificii in Ecclesia veritatem; sicut metaphora non mittit, sed confirmat et augere rei, unde similior, veritatem. Est igitur in Ecclesia vera oblatio, liturgia vera, verum sacrificium, vera hostia; inde D. Paulus has traxit metaphoras. Ineptus igitur Calvinus hinc occasionem sumpsit verum in Ecclesia negandi sacrificium; et inuicem praedicationis sacrificium stabilendi; quasi verò mystica iustitia, misericordia et cordis contriti sacrificia, quae passim leguntur in Scripturis, sacrificia veteris legis sustulerit.

VERS. 17. — HABEO IGITUR GLORIAM...; Græc., glorificationem, id est, unde gloriatur in CHRISTO AUCTO DEUM.

Deo. Scripti, inquit, haec non docens, sed in memoriam vos revocens, ut officio et muneri, post apostolatam meo, satisfaciam; mentioni enim et correctioni magnum suavitatem, gratiam et efficaciam dat humilitas.

VERS. 16. — Ut sim minister Christi Jesu in gentibus. Minister, supple sacrorum, id est, sacerdos, q. d.: Sacerdos sum hoc ipso quo Apostolus: simul inquit Christus esse Deum, ut ejus sacerdotem se profertantur.

Sanctificans Evangelium Dei, id est, administrans Evangelium a Deo missum hominibus, eoque ministerio velut sacerdotio fungens. Id enim significat vox Græca, saceris operum, rem sacra faciens.

Ut fiat oblatio gentium accepta, et sanctificata in Spiritu sancto, q. d.: Ad hoc sum sacerdos mysticus, puta pro eo Evangelii, ut nimirum per meam predicationem gentes placant Deo, et sanctificentur per Spiritum sanctum: itaque quasi victimam mundam et despectissimam Deo offerantur et consecrantur, inquit S. Augusti., ipsique deinde opera sancta Deo, quasi victimas offerant.

VERS. 17. — Habeo igitur gloriam, etc., q. d.: Ex

vel in his que sunt ad Deum. Græc. ... scilicet ob successum Evangelii per me Christi ministrum inter gentes annuntiat.

VERS. 18. — NOX ENIM ADEO ALIQUID... id est, vix enim audeam dicere quid per me non effecerit Christus ad gentium obedientiam, seu conversionem efficiendam verbo predicationis et miraculorum peroratione. Alii committunt: Ut gloriari non est necesse quod loquar quid per me non effecerit Christus; seu non audeo aliorum facta mihi arrogare, laudemque capere ex eis que Christus per me non effecerit, ut gentes reduceret in obedientiam Evangelii.

VERS. 19. — IN VIRTUTE SIGNORUM... id est, per potentiam operandi prodigia, v. g. demones eiciendi, morbos curandi, mortuos resuscitandi.

IN VIRTUTE SPIRITUS SANCTI... id est, per clarissimam Spiritui sancto peculiariter attributa, v. g. dona linguarum, prophetia, de quibus ad Cor. 1, cap. 12.

ITA UT AD JERUSALEM... ESSE AD ILLYRICUM, non rectè viâ, sed in orbem circumiens, Orientales et Ponticas regiones, Asiam et Thraciam doctrinâ evangelicâ repleverim. Illyricus nunc Sclavonia, seu Bosnia.

VERS. 20. — SIC AUTEM PREDICAVI... id est, amantem contendens, sollicitè curans et ambiens predicare, ubi Christus non erat cognitus, etc.

VERS. 21. — Sicut scriptum est... Isai. 52, 15, id est, sed feci quod ab Isaiâ scriptum est: Gentes

eo quâdâm minister Christi atque sacerdos et apostolus gentium, habeo nunc gloriari, non in me, sed in Christo, qui per me operatus est, et in his operibus sibi tantum gentium, bloque, ad Deum, id est, in his rebus que ad Deum pertinent, puta in rebus salutis, que ad gratiam et gloriam divinam spectant.

VERS. 18. — Non enim audeo aliquid loqui eorum que per me non efficit Christus in (circa) conversionem et obedientiam gentium; q. d.: Habeo nunc gloriari, si cogitem et loquar, non falsa, sed vera, puta ea que verè per me efficit Christus, in tam mirâ et magnificâ tot gentium conversione, etc. Ergo quidquid loquor verè loquor et gloriari.

VERBO IN FACILIBUS; Græcè, sermone et opere. Igitur verbum intelligitur evangelicæ predicationis; opus autem in miraculis.

VERS. 19. — In virtute signorum et prodigiorum, id est, per potentiam declarantium signis et prodigiis.

In virtute Spiritus sancti. Potest intelligi de charismatis Spiritus sancti: ut sunt dona linguarum, prophetia, discretio spirituum, interpretationis sermonum, et cetera que enumerantur 1 Corinth. 12. Hæc enim peculiariter adscribi solent Spiritui sancto.

Ita ut ad Jerusalem neque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. Paulum implevisse dicunt, id est, dilatasse Evangelium Christi, immo que ejus ac notitiam extuldisse. Que enim impulerit, ea dilatavit et extendit. Est enim peculiaris Scripturæ phrasis, replere pro diffundere, extendere, propagare, quavis in paucis animadversa.

Nota hic ingentem zelum et circumum Apostolorum: duos hoc loco predicationis suæ terminos statuit, Jerusalem et Illyricum, medias omnes regiones; Arabiam, Damascus, Antiochiam, Seleuciam, Cyprum,

Deum et Christum ignorantes audient de eo et illum cognoscent.

Observatio moralis.

Quid non potest unicus homo Spiritus sancti virtute plenus? D. Paulus ab Jerusalem usque ad Illyricum, omnes medias et circumjacentes regiones, fide Christi illustraverat anno Christi 58, quod creditur hæc Epistola fuisse scripta; anno autem Christi 69 mortuus est; et creditur ante mortem Italiam, Galliam, Hispaniam peragrâsse. Vix enumerari possunt urbes, gentes, populi, quos Apostolus, velut fulmen, illuminavit et inflammavit. Quædammodum æceros miraculorum hoc uno verbo, in virtute signorum, alligavit; ita, ait D. Chrys., infinitas urbes et gentes, hoc uno verbo, per circumum, comprehendit. Sanè in D. Paulo gratia Dei vacua non fuit.

Hæc, ego miser humanico, inutilissimus Dei servus; qui nihil boni, plurimum mali et facio et feci; hæc, inquam, videns et ob ea obstupesco, quid agam? Mirabor saltem et laudabo Deum in sanctis suis; in sanctis et fideles Dei servos veneror; gaudebo et exultabo quod Deus ab aliis dignè et laudabiliter servatur; sanctos rogaibo, ut sub superabundantiâ meam adjuvent inopiam: sancte Paule, digne Dei apostole, ora pro indigno et inutilissimo Dei servo.

VERS. 22. — PROPTER QUOD ET IMPEDIEBAR FLUMINEM, Græcè, quædam, quod verti potest etiam supra, id est, idèd sepe eum vellem ad vos venire, impeditus fui usque modo, scilicet, curâ populorum, ad quos nondum, at jam ad vos Evangelii notitia venerat, me re-

Pamphyliam, Pisdiam, Lycaoniam, Syriam, Ciliciam, Phryciam, Galatiam, Mysiam, Troadem, Achaïam, Epirum et alias, quasi fulmen, omnes fide Christi illustrans, et charitate inflammans, paucis annis ipse pervasit.

VERS. 20. — Sic enim predicavi Evangelium hoc (sic magno studio conatus sum et ambivi evangelizari), non ubi nominatus est Christus, id est, non in locis quibus Christus jam erat annuntiat, ad qua predicatione Evangelii jam pervenerat.

Ne super alienum fundamentum edificarem. Fundamentum intelligit fidei christiænæ. Alienum vocat, quatenus ab alio apostolo vel predicatorè factum est. Non est autem sensus, Paulum studio cavisse ne ipsam predicaret ubi Christus fuerat annuntiat. Nam lapsus prædicavit, ubi jam ante Christiani erant, quos volebat victos perducere Hierosolyman, Act. 9. Romanis quoque Petri predicatione conversis, nunc scripto, postea verbo Christum evangelizavit. Verum hæc egi, non tam ut apostolus, cuius est fundare et plantare, quam ut fructus, conditor et vegetator; quemadmodum ipse probatissimè est sub initium, hujus Epistolæ: namque in transitu et per occasionem quam ex proposito; sicut dicit in sequentibus, se Romanos pertransiturum, ut in Hispaniam proficisceretur, ubi nullum adhuc fidei fundamentum positum erat.

VERS. 21. — Sed sicut scriptum est, Isaiæ 52, ubi extat de vocatione gentium prophetia, quam pariter per Paulum impleri voluit Christus, pariter per alios apostolos. Ait enim Isaias: Quibus non est annuntiatum de eo (puta gentes Deum et Christum ignorantes) videbant (cognoscent enim), et qui non audiverunt, intelligunt.

VERS. 22. — Propter quod impediebar plurimum, id est, pluries, venire ad vos, etc.

trabente. In Græco non est, et prohibitus sum usque ad hæc, nec in Syro.

VERS. 25. — Nunc verò ulterius... id est, nunc autem cum nullum amplius locum Evangelio vacuum habeam in his Græciæ, Achaïæ, Macedoniæ, etc., regionibus, etc. Nota finem Epistolæ principio conformem, ait D. Chrys.; nam in principio dixit: Saepenumero proposui... hic causam ponit propter quam impeditus fuit, desiderium utrobique exprimit.

VERS. 24. — CUM IN HISPANIAM PROFICISCI COEPERO, id est, cum in Hispaniam iter arripereo, spero fore ut videam vos; et Græciâ per Italiam in Hispaniam iter carperè volebat; et A VOIBUS DEDUCAR ILLEGE, scilicet in Hispaniam per Galliam. Si VOIBUS ERIMUS EX PARTE... id est, postquam vestrà conversatione et presentia ad aliquod saltem tempus recreatus fuero, Græcè, expletus fuero. Dicens, ex parte, significat desiderii sui magnitudinem; quasi diceret: Non quantum vellem, sed quantum licebat.

Patet ex Act. 21, divum Paulum, hoc iter quod animo conceperat, tunc quidem non perfecisse, quia ut venit Hierosolyman, comprehensus fuit à Judæis, et Romam captivus missus, ibique biennio detentus. An verò post liberationem iter in Hispaniam, Baroniis, tom. 1 Annal., ad an. Dom. 61, testes et rationes affert in utraque partem. Cornelius à Lapide et Tiranus putant quod iteri, et citant auctores.

VERS. 25. — Nunc igitur proficiscar; Græcè: Nunc autem proficiscor, id est, nunc iter instituo Hierosolyman, aliquas perlaturus eleemosynas, quas collegi in Macedonia et Achaïâ; et illas ministraturus, seu distributurus Christianis Hierosolymitanis: illis, scilicet, qui pauperes erant, tum quia suis omnibus divenditis, pretium ad apostolorum pedes abjecerant; tum quia, ob fidem, reliquorum honorum rapinam passim herant, ut Hebr. 10 dicitur.

VERS. 26. — PROBAYERUNT ENIM MACEDONIA... id est, placuit et visum est Ecclesiis Macedonia, et Achaïæ facultatem suarum communicationem facere in sanctos, pauperes, seu pauperibus qui sunt inter sanctos, id est, Christianos Hierosolymitanos.

VERS. 27. — PLACUIT ENIM HIS, ET DEBITORES SUNT, id est, voluerunt, inquam, et ipsis placuit, et jure merito, quippe sunt eis debitores, scilicet ex gratitudine.

NAM SI SPIRITUALIBUS PARTICIPAS... id est, si enim gentiles spiritualibus Judæorum divitiis, id est, fidei,

VERS. 25. — Nunc verò ulterius locum non habens in his regionibus: Locum scilicet vacuum, cum in his repleverim Evangelium, ubique fundatis Ecclesiis, ubique constitutis et ordinatis episcopis et presbyteris, qui mea cepta perficiant. Regiones intelligi Achaïam et Macedoniam. Eas enim paulo post nominabit; et in Achaïâ erat Corinthi, ubi hæc scribit Epistolam.

Cupiditatem autem habens venendi ad vos, ex multis jam precedentibus annis. Magno teneor desiderio jam a multis annis ad vos proficiscendi, vosque invisendi.

VERS. 24. — Cum in Hispaniam proficisci coepero, spero quod prateritis videam vos, et a vobis deducar illuc. Spero, inquit, fore ut istic iter faciens, videam vos, et illic, id est, in Hispaniam, à vobis deducar.

Si vobis primò ex parte fruius fuero, q. d.: Inexplebitur hæc vestri desiderium, ut nunquam totum

communicaverunt per apostolos, à Judæis Hierosolymitanis missos ad eos.

DEBENT ET IN CARNALIBUS MINISTRARE; Græcè, sacrificare eis, id est, æquum est ut et ipsi gentiles de suis bonis temporalibus, que ad carnem stantiam spectant, non ad spiritum, et idèd spiritualibus longè sunt inferiora, partem aliquam Judæis faciant.

Duo hic notanda: primum, quod eleemosynam dare, sit sacrificare, Hierosolytanis. Eleemosyna quasi liturgia, seu sacrificium; eleemosynarii sunt quasi sacerdotes: reverà bona sua Deo offerentes, illa quasi sacrificant. Hoc sacrificium tanti fecit Apostolus, orbis terrarum doctor, ut illud quasi apostolatus sui partem consideret; imò illud tot aliis negotiis et curis præferat, quibus pro salute gentium erat implicatus; præferat etiam et vehementi suo Romano videndi desiderio. Tanti apostolici et doctoris exemplo docuit omnes, etiam sublimiores prælati, hoc minus multis aliis antepone; eleemosynas etiam propriis manibus distribuere.

Secundum, quod eleemosyna sit Christi pauperibus debita, tum quia orationibus, tum quia concionibus et aliis functionibus spiritualia largimur populo christiano. Et bene notat hic D. Thomas et post ipsum Estius, quod sicut gentiles conveniunt non tantum divo Paulo, Sylæ et Barnabæ concionatoribus debitores erant; sed et societati sanctorum pauperum, à quibus illi apostoli fuerant missi, si non uni tantum ut alteri evangelizata debetur à populo sustentatio; sed et fratris conventus, seu congregationis, à quibus illi mittuntur.

VERS. 28. — HOC Igitur cum consummavero et assignavero; Græcè, et Syr., assignavero, id est, hoc claritatis muneri ubi perforatus fuero; huncque beneficentia fructum, seu eleemosynam obligatam sanctis tradidero; PER VOS PROFICISCAR, id est, Româ transiens proficiscar in Hispaniam. De hoc itinere et transitu intento, vide dicta v. 24.

Juxta verbum Græcè, et Syr., assignavero, cum signatum assignavero, videtur quod D. Paulus hæc pecuniam nobilitatis obligatam ferre, nequis suspiceretur eum aliquid usurpasse sibi. Hoc Apostoli exemplo caveat omnis Christi minister à minima susceptione avaritiæ; provident bona non tantum coram Deo, sed et coram hominibus.

Fructum vocat Apostolus eleemosynam, quia verbi

illud saturare possim, sed dimittat ex parte, præsertim si tantum in transitu vos videam et salutem, mihi desino, It. Theophrastus. Significat se ex illorum adhibito magnum gaudium et sollicitatem accipiturum.

VERS. 25. — Nunc igitur proficiscor, etc. In Indis Christianis in paupertate et necessitate constitutis deferam collectam eleemosynarum, quam pro eis feci in Macedonia et Achaïâ.

VERS. 26, 27. — Probaverunt enim Macedonia et Achaïa, etc. Placuit enim eis, et debitoribus sunt eorum, nempe sanctorum agendum Hierosolyman.

Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus (in temporalibus bonis) ministrare illis.

VERS. 28. — Hoc igitur cum consummavero, etc., id est, id facere propono et spero.

divini fructus est; pietatis fidelium fructus est, fructus et orationum, gemituum et lacrymarum pauperum; at fructus danti utilior quam recipienti. Hinc fructus dicitur, ait D. Chrys., ut innotet Apostolus contributores lucrum facere, juxta illud Christi Domini: *Beatus est magis dare quam accipere.*

VERS. 29. — SCIO AUTEM QUONIAM VENIENS AD VOS...., id est, scio quod meus ad vos adventus erit cum uberrimis gratiarum donis, scilicet, ad confirmandos vos, ut dicitur in cap. 1. D. Chrys. aliter exponit: Scio me, cum venero, vos inventurum repletos omnibus spiritualibus donis.

VERS. 30. — OBSERO VOS ERGO, FRATRES; id est, ego vos obsecro per Domini nostri Jesu Christi merita, PER CHARITATEM à Spiritu sancto in cordibus nostris infusam, quæ in unum corpus colligamur.

UT ADUVETIS ME; Græc. *Simul mecum certatis, orationibus...* Præsentabat Paulus, magnum sibi certamen instare, Act. 20, 25; sciebat et quod precibus sint quasi certamen cum Deo, cujus figuram habemus in lectu Jacobi cum angelo. Hinc collige quod licet sanctos invocare; si enim D. Paulo licuit Romanorum adhuc viventium precibus non simpliciter, sed etiam per sanctissimam quæque obsecrare, quidam

VERS. 29. — Scio autem, quoniam veniens ad vos, etc., q. d. : Deus per meum adventum, prædicationem et conversationali copiosam vobis impertietur esangelicorum mysteriorum cognitionem, amorem, consolationem, gratiam et fructum. Ita Origenes et Anselmus.

VERS. 30, 31. — *Obsero ergo vos, fratres, etc., ut libere ad infidelium qui sunt in Judæa. Pro adjungenda me. Græcè est: Ut concurretis in epone mecum.* Præsentabat Apostolus certamen quod postea habuit Hierosolymis, Act. 21, ubi capus fuit ab infidelibus Judæis, contra quod precibus certabat, et Romanorum ut secum certent, precibus hic implorat, Ita S. Chrysostomus.

Et obtulit mihi (ministerii elemosinarum, quæ delecto christianis pauperibus in Judæa dependentibus) oblatio accepta fuit in Jerusalem sanctis. Orate etiam ut hoc meum ministerium, quo fungor in perferenda Hierosolymam elemosinâ, sanctis pauperibus qui in ea sunt, acceptum ac gratum sit, eoque lætificet.

Corollarium pietatis, seu quæ in hoc capite ad pietatem maxime sunt notanda, et in proximo redigenda.

4° Ex hoc capite discite fraternæ charitatis debitum esse, infirmis compati, ipsorumque infirmitates leniter et charitative portare, ipsos instruere, juvare, fovere; sicut fraternæ charitatis debitum est pauperibus compati, ipsis erogare, illorumque miseriam sollevare. Ad hoc datur scientia et virtus, ut instruantur ignarus, et portetur infirmus; sicut ad hoc datur sunt divitiis opes, ut subleventur pauperes. Et sicut dives in suis divitiis sibi complacens, easque sibi reservans, peccat avaritiâ, sic vel in suâ scientiâ vel virtute sibi placere, easque ad proximi bonum et salutem non uti, amor quidam est concupiscentiæ charitatis contrarius.

O Deus charitas! parce mihi, et ne recorderis concupiscentiâ, complacentiâ et avaritiâ meas! quoties mihi complacui? quoties in fratrem meum indignans excandui? quoties ejus ignorantias et hal-

licent D. Pauli, cum Christo nunc regnantis, amillum et suffragis invocare? hoc etiam sibi fecit D. Paulus, Eph. 6, Col. 4, 1 Thess. 5, 2 Thess. 5, Hebr. 15.

VERS. 31. — UT LIBERER AB INFIDELIBUS...., ab incredulis Judæis, ET OBSEQUI MEI OBLATIO; Græc., et ministerium meum, scilicet in elemosinis et colligendis et perferendis, sit acceptum fidelibus, ipsisque gratum. Ipsi etiam Judæis conversis erat suspectus Paulus, quasi Judæismi hostis et gentium patronus

VERS. 32. — UT VENIAM AD VOS...., ut boni operis successu letus veniam ad vos. PER VOLUNTATEM DEI, si fuerit Dei voluntas. ET REFRIGERER, Græc., et simul recreer vobis; Syr., et vobiscum respiciam, et id est, apud vos refocillet et mensu consuetudine recreerur.

VERS. 33. — DEUS AUTEM PACIS, supple auctor, sicut vers. 5: *Deus patientiæ et solati;* vers. 15: *Deus spei.* Rogat pro ipsis, sicut et ipsorum orationes petiit; rogat autem quod jam bis in hoc capite rogavit, ut amputatâ omni discordiâ, concordēs sint in veritate, idque à Deo pacis efflagit.

Si Paulus implorat orationes Romanorum fidelium pro se ad Deum, cur non vicissim ac similiter Romani implorant orationes Pauli? Et si Pauli vivens in hac carne mortali, cur non etiam hac mortalitate exuit, et regnatis cum Christo?

VERS. 32. — *Ut veniam ad vos in gaudio.* Ut, eventum significat. Sensus enim est: Ita fiet ut cum gaudio veniam ad vos.

Per voluntatem Dei. Hoc addit, quia piorum fidelium est omnia bona à Dei voluntate expectare, et in omnibus à ejus providentiâ Dei pendere.

Et refrigerer vobiscum, q. d.: Ut refocillet, et ex tot laboribus recreer, videns vestrum profectum in Evangelio, et vos pariter recreamini videns me, de quo multa mandatis.

VERS. 35. — *Deus autem pacis, etc.* Optat eis pacem à Deo pacis auctore, videlicet respiciens ad contentiones que inter eos fuerant, tam de justificatione inter Judæos et gentiles, quam de legalium observatione Judæis ipsis inter se.

lucinationes agrè tuli, leniter non instruxi charitative non correxi? Quot ergo peccata contra te commisi! O Deus charitas! O Deus patientiâ! Sed qui me peccantem patienter sustinisti; de peccato meo dolentem et penitentem suscipe propitius, et refove tuo miseratus auxilio. Da cordi meo diligere, compati, sustinere; da proximo complacere ad Dei gloriam, sicut Christus nos suscepit in honorem Dei.

3° Ex eodem capite discite fundamentalem charitatis et misericordiâ nostræ erga proximum rationem, nimirum ineffabilem Filii Dei erga nos humanitatem ac benignitatem, et admirabilem propter nos concessum.

Christus suscepit nos in honorem Dei, nos sibi sociavit omnes; in incarnatione solâ nostras omnes suscepit infirmitates; in passione sua tuli omnia nostra peccata; toto sue vite tempore non sibi placuit;

propriis commodis, aut quieti non studuit, sed nostræ salutis et gloriæ Dei. Ergo et nos debemus fratrum infirmitates ferre, ipsis compati, illorum commodis et salutis studere, illis complacere et favere, ad illorum bonum et gloriam Dei.

3° Et hinc simul discite christiânè et meritorie facere, quod in sua frequentiori sit civitèr tantum, et aliquando, imò sæpè, cum peccato; scilicet proximo complacere, salutationes, amicitias et alia hujusmodi signa honestatis exhibere; hoc fiat ex charitate, ad exemplum charitatis Christi, in bonum et ad adulationem proximi; et tunc erit actio meritoria, utpote divinx charitatis actio; secus, cum fit ex complacentiâ humanâ, cum adulatione, cum men-

CAPUT XVI.

1. Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, qui est in ministerio Ecclesiæ, quæ est in Cenchris.

2. Ut eam suscipiatis in Domino dignè sanctis et assistatis et in quocunque negotio vestri indigerit; etenim ipsa quoque assistit multis, et mihi ipsi.

3. Salutate Priscam et Aquilam adjutores meos in Christo Jesu.

4. (Qui pro animâ meâ suas cervicæ supponebant; quibus non solus ego gratias ago, sed et cuncta Ecclesiæ gentium);

5. Et domesticam Ecclesiæ eorum. Salutate Epanetan dilectum mihi, qui est primitivus Asiæ in Christo.

6. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis.

7. Salutate Andronicum et Juniam, cognatos et conceptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo.

8. Salutate Ampliatam dilectissimam mihi in Domino.

9. Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyæ dilectorem meum.

10. Salutate Apellen probum in Christo.

11. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino.

12. Salutate Tryphenam, et Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino.

13. Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus, et meam.

14. Salutate Asyncritam, Phlegontem, Hormam, Patroham, Hermen, et qui cum eis sunt, fratres.

15. Salutate Phyllologum et Juliam, Nereum et sororem ejus, et Olympiadem, et omnes, qui cum eis sunt, sanctos.

16. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi.

17. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensionem et offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt; et declinate ab illis.

18. Injunctum enim Christo Domino nostro non servium, sed suo ventri; et per dulces sermones, et benedictiones, seducunt corda innocentium.

dadio. Vide discrimen complacentiæ christiânæ et mundanæ, v. 2.

Hanc christiânæ complacentiâ divus Paulus suos nos docet exemplo, v. 14 et 15.

4° Denique ex hoc capite discite et nota quid prædicationis sit sacrificium; et iteò debet concionator ad eam magnâ pietate, puritate et studio se præparare; ad Dei gloriam, et ad animarum salutem omnia referre, hecque duo tantum intendere; debet auditorum corda, quos victimam, preclibus, lacrymis, penitentia ad sanctificationem præparare; Spiritum sanctum super illa assidue invocare. Vide reflex. moral., v. 16.

CHAPITRE XVI.

1. Je vous recommande notre sœur Phébé, diacresse de l'Eglise qui est au port de Cenchres.

2. Afin que vous la receviez au nom du Seigneur, comme on doit recevoir les saints, et que vous l'assistiez dans toutes les choses où elle pourrait avoir besoin de vous; car elle en a assisté elle-même plusieurs, et moi en particulier.

3. Saluez de ma part Prisque et Aquilas, qui ont travaillé avec moi pour le service de Jésus-Christ.

4. Qui ont exposé leur tête pour me sauver la vie, et à qui je ne suis pas le seul qui sois obligé, mais encore toutes les Eglises des gentils.

5. Saluez aussi l'Eglise qui est dans leur maison. Saluez mon cher Epénète, qui a été les précurseurs de l'Asie, en Jésus-Christ.

6. Saluez Marie, qui a beaucoup travaillé pour vous.

7. Saluez Andronic et Junie, mes parents, qui ont été compagnons de mes liens, qui sont considérables entre les apôtres, qui ont embrassé la foi de Jésus-Christ avant moi.

8. Saluez Amplias, qui j'aime particulièrement en notre Seigneur.

9. Saluez Urbain, qui a travaillé avec vous pour le service de Jésus-Christ, et mon cher Stachys.

10. Saluez Apelle, qui est un fidèle serviteur de Jésus-Christ.

11. Saluez ceux de chez Aristobule. Saluez Hérodion mon cousin. Saluez ceux de la maison de Narcisse, qui sont au Seigneur.

12. Saluez Tryphène et Thyrsos, lesquelles travaillent pour le service du Seigneur. Saluez notre chère Perside, qui a aussi beaucoup travaillé pour le service du Seigneur.

13. Saluez Rufus, qui est un élu du Seigneur, et sa mère que je regarde comme la mienne.

14. Saluez Asyncrite, Phlegon, Hormas, Patrobe, Hermès, et nos frères qui sont avec eux.

15. Saluez Phylologue et Julie, Nérée et sa sœur, et Olympade, et tous les saints qui sont avec eux.

16. Saluez-vous les uns les autres par un saint baiser. Toutes les Eglises de Jésus-Christ vous saluent.

17. Mais je vous prie, mes frères, de prendre garde à ceux qui causent parmi vous des divisions et des scandales contre la doctrine que vous avez apprise, et d'éviter leur compagnie.

18. Car de tels hommes ne servent point Jésus-Christ notre Seigneur, mais leur ventre; et par des paroles flatteuses ils séduisent les âmes simples.

divini fructus est; pietatis fidelium fructus est, fructus et orationum, gemituum et lacrymarum pauperum; at fructus danti utilior quam recipienti. Hinc fructus dicitur, ait D. Chrys., ut innotet Apostolus contributores lucrum facere, juxta illud Christi Domini: *Beatus est magis dare quam accipere.*

VERS. 29. — SCIO AUTEM QUONIAM VENIENS AD VOS...., id est, scio quod meus ad vos adventus erit cum uberrimis gratiarum donis, scilicet, ad confirmandos vos, ut dicitur in cap. 1. D. Chrys. aliter exponit: Scio me, cum venero, vos inventurum repletos omnibus spiritualibus donis.

VERS. 30. — OBSERO VOS ERGO, FRATRES; id est, ego vos obsecro per Domini nostri Jesu Christi merita, PER CHARITATEM à Spiritu sancto in cordibus nostris infusam, quæ in unum corpus colligamur.

UT ADUVETIS ME; Græc. *Simul mecum certatis, orationibus....* Præsentabat Paulus, magnum sibi certamen instare, Act. 20, 25; sciebat et quod precibus sint quasi certamen cum Deo, cujus figuram habemus in lectu Jacobi cum angelo. Hinc collige quod licet sanctos invocare; si enim D. Paulo licuit Romanorum adhuc viventium precibus non simpliciter, sed etiam per sanctissimam quæque obsecrare, quidam

VERS. 29. — Scio autem, quoniam veniens ad vos, etc., q. d. : Deus per meum adventum, prædicationem et conversationali copiosam vobis impertietur esangelicorum mysteriorum cognitionem, amorem, consolationem, gratiam et fructum. Ita Origenes et Anselmus.

VERS. 30, 31. — *Obsero ergo vos, fratres, etc., ut libere ad infidelium qui sunt in Judæa. Pro adjungenda me. Græcè est: Ut concertetis in epone mecum.* Præsentabat Apostolus certamen quod postea luit in Hierosolymis, Act. 21, ubi capus fuit ab infidelibus Judæis, contra quod precibus certabat, et Romanorum ut secum certent, precibus hic implorat, Ita S. Chrysostomus.

Et obtulit mihi (ministerii elemosinarum, quos delero christianis pauperibus in Judæa dependentibus) oblatio accepta fuit in Jerusalem sanctis. Orate etiam ut hoc meum ministerium, quo fungor in perferenda Hierosolymam elemosinâ, sanctis pauperibus qui in ea sunt, acceptum ac gratum sit, eoque lætificet.

Corollarium pietatis, seu quæ in hoc capite ad pietatem maxime sunt notanda, et in proxima redigenda.

1° Ex hoc capite discite fraternæ charitatis debitum esse, infirmis compati, ipsorumque infirmitates leniter et charitative portare, ipsos instruere, juvare, fovere; sicut fraternæ charitatis debitum est pauperibus compati, ipsis erogare, illorumque miseriam sollevare. Ad hoc datur scientia et virtus, ut instruantur ignarus, et portetur infirmus; sicut ad hoc datur sunt divitiis opes, ut subleventur pauperes. Et sicut dives in suis divitiis sibi complacens, easque sibi reservans, peccat avaritiâ, sic vel in suâ scientiâ vel virtute sibi placere, easque ad proximi bonum et salutem non uti, amor quidam est concupiscentiæ charitatis contrarius.

O Deus charitas! parce mihi, et ne recorderis concupiscentiâ, complacentiâ et avaritiâ meas! quoties mihi complacui? quoties in fratrem meum indignans excandui? quoties ejus ignorantias et hal-

lucias D. Pauli, cum Christo nunc regnantis, amicum et suffragium invocare? hoc etiam sibi fecit D. Paulus, Eph. 6, Col. 4, 1 Thess. 5, 2 Thess. 5, Hebr. 15.

VERS. 31. — UT LIBERER AB INFIDELIBUS...., ab incredulis Judæis, ET OBSEQUI MEI OBLATIO; Græc., et ministerium meum, scilicet in elemosinis et colligendis et perferendis, sit acceptum fidelibus, ipsisque gratum. Ipsi etiam Judæis conversis erat suspectus Paulus, quasi Judæismi hostis et gentium patronus

VERS. 32. — UT VENIAM AD VOS...., ut boni operis successu letus veniam ad vos. PER VOLUNTATEM DEI, si fuerit Dei voluntas. ET REFRIGERER, Græc., et id est, ut recerret vobis; Syr., et vobiscum respiciam; et si est, apud vos refocillet et mensu consuetudine recreeretur.

VERS. 33. — DEUS AUTEM PACIS, supple auctor, sicut vers. 5: *Deus patientiæ et solatii*; vers. 15: *Deus spei*. Rogat pro ipsis, sicut et ipsorum orationes petiit; rogat autem quod jam bis in hoc capite rogavit, ut amputatâ omni discordiâ, concordet sint in veritate, idque à Deo pacis efflagit.

Si Paulus implorat orationes Romanorum fidelium pro se ad Deum, cur non vicissim ac similiter Romani implorant orationes Pauli? Et si Pauli vivens in hac carne mortali, cur non etiam hac mortalitate exuit, et regnatis cum Christo?

VERS. 32. — *Ut veniam ad vos in gaudio.* Ut, eventum significat. Sensus enim est: Ita fiet ut cum gaudio veniam ad vos.

Per voluntatem Dei. Hoc addit, quia piorum fidelium est omnia bona à Dei voluntate expectare, et in omnibus à eum providentia Dei pendere.

Et refrigerer vobiscum, q. d.: Ut refocillet, et ex tot laboribus recreer, videns vestrum profectum in Evangelio, et vos pariter recreamini videntes me, de quo multa mandatis.

VERS. 35. — *Deus autem pacis, etc.* Optat eis pacem à Deo pacis auctore, videlicet respiciens ad contentiones que inter eos fuerant, tam de justificatione inter Judæos et gentiles, quam de legalium observatione Judæis ipsis inter se.

lucinationes agrè tuli, leniter non instruxi charitative non correxi? Quot ergo peccata contra te commisi! O Deus charitas! O Deus patientiâ! Sed qui me peccantem patienter sustinisti; de peccato meo dolentem et penitentem suscipe propitius, et refove tuo miseratus auxilio. Da cordi meo diligere, compati, sustinere; da proximo complacere ad Dei gloriam, sicut Christus nos suscepit in honorem Dei.

2° Ex eodem capite discite fundamentalem charitatis et misericordiam nostram erga proximum rationem, tum mirum ineffabilem Filii Dei erga nos humanitatem ac benignitatem, et admirabilem propter nos concessum.

Christus suscepit nos in honorem Dei, nos sibi sociavit omnes; in incarnatione solâ nostras omnes suscepit infirmitates; in passione sua tuli omnia nostra peccata; toto sue vite tempore non sibi placuit;

propriis commodis, aut quieti non studuit, sed nostræ salutis et gloriæ Dei. Ergo et nos debemus fratrum infirmitates ferre, ipsis compati, illorum commodis et salutis studere, illis complacere et favere, ad illorum bonum et gloriam Dei.

3° Et hinc simul discite christiânè et meritorie facere, quod in usâ frequentiori sit civititer tantum, et aliquando, imò sæpè, cum peccato; scilicet proximo complacere, salutationes, amicitias et alia hujusmodi signa honestatis exhibere; hoc fiat ex charitate, ad exemplum charitatis Christi, in bonum et ad adulationem proximi; et tunc erit actio meritoria, utpote divinx charitatis actio; secus, cum fit ex complacentiâ humanâ, cum adulatione, cum men-

CAPUT XVI.

1. Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, qui est in ministerio Ecclesiæ, quæ est in Cenchris.

2. Ut eam suscipiatis in Domino dignè sanctis et assistatis et in quocunque negotio vestri indigerit; etenim ipsa quoque assistit multis, et mihi ipsi.

3. Salutate Priscam et Aquilam adjutores meos in Christo Jesu.

4. (Qui pro animâ meâ suas cervicibus supponeunt; quibus non solus ego gratias ago, sed et cuncta Ecclesiæ gentium);

5. Et domesticam Ecclesiæ eorum. Salutate Epanetan dilectum mihi, qui est primitivus Asiæ in Christo.

6. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis.

7. Salutate Andronicum et Juniam, cognatos et conceptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo.

8. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino.

9. Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyæ dilectorem meum.

10. Salutate Apellen probum in Christo.

11. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino.

12. Salutate Tryphenam, et Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino.

13. Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus, et meam.

14. Salutate Asyncritam, Phlegontem, Hormam, Patroham, Hermen, et qui cum eis sunt, fratres.

15. Salutate Phyllologum et Juliam, Nereum et sororem ejus, et Olympiadem, et omnes, qui cum eis sunt, sanctos.

16. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi.

17. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensionem et offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt; et declinate ab illis.

18. Injunctum enim Christo Domino nostro non servium, sed suo ventri; et per dulces sermones, et benedictiones, seducunt corda innocentium.

dacio. Vide discrimen complacentiæ christiânæ et mundanæ, v. 2.

Hanc christiânæ complacentiæ divus Paulus suos nos docet exemplo, v. 14 et 15.

4° Denique ex hoc capite discite et nota quid prædicationis sit sacrificium; et iteò debet concionator ad eam magnâ pietate, puritate et studio se præparare; ad Dei gloriam, et ad animarum salutem omnia referre, hecque duo tantum intendere; debet auditorum corda, quos victimam, precibus, lacrymis, penitentia ad sanctificationem præparare; Spiritum sanctum super illa assidue invocare. Vide reflex. moral., v. 16.

CHAPITRE XVI.

1. Je vous recommande notre sœur Phébé, diaconesse de l'Eglise qui est au port de Cenchres.

2. Afin que vous la receviez au nom du Seigneur, comme on doit recevoir les saints, et que vous l'assistiez dans toutes les choses où elle pourrait avoir besoin de vous; car elle en a assisté elle-même plusieurs, et moi en particulier.

3. Saluez de ma part Prisque et Aquilas, qui ont travaillé avec moi pour le service de Jésus-Christ.

4. Qui ont exposé leur tête pour me sauver la vie, et à qui je ne suis pas le seul qui sois obligé, mais encore toutes les Eglises des gentils.

5. Saluez aussi l'Eglise qui est dans leur maison. Saluez mon cher Epénète, qui a été les précurseurs de l'Asie, en Jésus-Christ.

6. Saluez Marie, qui a beaucoup travaillé pour vous.

7. Saluez Andronic et Junie, mes parents, qui ont été compagnons de mes liens, qui sont considérables entre les apôtres, qui ont embrassé la foi de Jésus-Christ avant moi.

8. Saluez Amplias, que j'aime particulièrement en notre Seigneur.

9. Saluez Urbain, qui a travaillé avec vous pour le service de Jésus-Christ, et mon cher Stachys.

10. Saluez Apelle, qui est un fidèle serviteur de Jésus-Christ.

11. Saluez ceux de chez Aristobule. Saluez Hérodion mon cousin. Saluez ceux de la maison de Narcisse, qui sont au Seigneur.

12. Saluez Tryphène et Thyrsos, lesquelles travaillent pour le service du Seigneur. Saluez notre chère Perside, qui a aussi beaucoup travaillé pour le service du Seigneur.

13. Saluez Rufus, qui est un élu du Seigneur, et sa mère que je regarde comme la mienne.

14. Saluez Asyncrite, Phlegon, Hormas, Patrobe, Hermès, et nos frères qui sont avec eux.

15. Saluez Phylologue et Julie, Nérée et sa sœur, et Olympade, et tous les saints qui sont avec eux.

16. Saluez-vous les uns les autres par un saint baiser. Toutes les Eglises de Jésus-Christ vous saluent.

17. Mais je vous prie, mes frères, de prendre garde à ceux qui causent parmi vous des divisions et des scandales contre la doctrine que vous avez apprise, et d'éviter leur compagnie.

18. Car de tels hommes ne servent point Jésus-Christ notre Seigneur, mais leur ventre; et par des paroles flatteuses ils séduisent les âmes simples.

19. Vestra enim obedientia in omnem locum divulgata est. Gaudet igitur in vobis, sed vobis vos sapientes esse in bono, et simplices in malo.

20. Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum.

21. Salutat vos Timotheus adiutor meus, et Lucius, et Jason, et Sosipater, cognati mei.

22. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam, in Domino.

23. Salutat vos Fabius hospes meus, et universa Ecclesia. Salutat vos Erastus arcarius civilis, et Quartus frater.

24. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

25. Et autem, qui potens est vos confirmare iuxta Evangelium meum, et peccationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus aeternis taciti.

26. (Quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum secundum preceptum aeterni Dei, ad obedientiam fidei), in cunctis gentibus cogniti.

27. Sicut sapienter Deo per Jesum Christum qui honor et gloria in secula seculorum. Amen.

1^a Commentat Phœben, Ecclesie Cenchreensis diaconissam, a qua et aliorum multorum beneficentiam, hujusque ad Romanos Epistolam fabricam, v. 1, 2.
2^a d. r. 3. ad. 16, salutat quatuordecim sanctos, quos nominat, et quorum nomenque singulari et propria laude coronat.
3^a v. 17, hortatur Romanos ut noverint eos qui de conversione et scandalorum sunt auctores, ut ab eis fugiant; idque auctor duplici ratione: uno, ex praevidendo apostolorum parte desumpta; duo, ex claudii decessione, non

4. Ceterarum commendo vobis sororem nostram Phœben, hujus Cenchreensis Ecclesie diaconissam, et qua hinc ad vos proficiscitur, hasque nostras litteras deferat.
2. Vos itaque rogo, ut eam, ob Christum, excipiat, sicut decet a sanctis excipi mulierem sanctam, et ad usum, in quocumque negotio, vestra indigne rit opera; equum est sonè ut illi ad usum, quandoquidem ipsa frequenter aliis quam pluribus sanctis ad usum, et mihi ipsi.
3. Salutate Priscillam, ejusque maritum Aquilam, meos in Evangelio promovendo cooperarios.
4. Laborum insuper et periculorum meorum confortes; qui semelsum pro vita mea membra objecerunt periculo vite; ob qua merita non ego solus illis gratias ago, sed et omnes gentium Ecclesia.
5. Salutate etiam cum illis totam eorum familiam christianam. Salutate Ephestum, mihi clarissimum, qui, me in Asia predicante, primus in Christum credidit; estque meus in Christo primogenitus ex hac provincia.
6. Salutate Mariam, qua pro vobis multum laboravit.

7. Salutate Andronicum et Juniam, mecum sanguinis vinculo ligatos, et, quod majus est, passionum, ob Christum, in carcere mecum participes; qui sunt illustres inter Evangelii praecones; et in hoc me praecellent, quod priores me Christo crediderunt.
8. Salutate Ampliam, mihi ob pietatem charissimam.
9. Salutate Urbanum, meum in promovenda Christi gloria cooperarium, hujusque consortem Stachyn, mihi magnopere charum.
10. Salutate Appellen, multis pro Christo toleratis passionibus prolatum.
11. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli familia. Salutate Heroionem cognatum meum; salutate Christianos Narcissi domesticos.
12. Salutate Triphynam et Tryphosam, qua suo modo promotioni Evangelii collaborant. Salutate Persidem mihi charissimam, qua multum pro Domino laboravit.
13. Salutate Rufum, pietate christianâ eximium, illiusque matrem, quam ut meam veneror et diligo.
14. Salutate Asyncritum, Philegontem, Hermam,

10. Votre obéissance est venue à la connaissance de tout le monde; et je m'en réjouis pour vous; mais je désire que vous soyez sages dans le bien, et si simples dans le mal.
20. Que le Dieu de paix brise au plus tôt Satan sous vos pieds. Que la grâce de notre Seigneur Jésus Christ soit avec vous.
21. Timothée, qui est le compagnon de mes travaux, vous salue comme aussi Lucius, Jason et Sosipater, mes parents.
22. Je vous salue au nom du Seigneur, moi Tertius, qui ai écrit cette lettre.
23. Caius, qui est mon hôte, et toute l'Eglise, vous saluent. Eraste, trésorier de la ville, vous salue, et votre frère Quartus.
24. Que la grâce de notre Seigneur Jésus-Christ soit avec vous tous. Amen.
25. Gloire soit à celui qui est tout-puissant pour vous affermir dans la foi de l'Évangile et de la doctrine de Jésus-Christ, que je prêchais suivant la révélation du mystère, qui, étant demeuré caché dans tous les siècles passés.
26. A été découvert maintenant par les oracles des prophètes, selon l'ordre du Dieu éternel; et a été connu de tous les peuples, afin qu'ils obéissent à la foi.
27. A Dieu seul sage, honneur et gloire, par Jésus-Christ, dans tous les siècles des siècles. Amen.

Jesu Christo; alterâ ex Romanorum parte; illorum fides toto orbe celebris est, et illam Paulus non vult errorum perurbatione obcurari; idè vult eos ita prudentes, ut non decipiantur; ita bonos, ut non decipiant. Vera, 20, amicum dicitum optat et promittit contra hujusmodi deceptores.
4^a v. 21, 22, 23, Romanorum salutatores nominat.
Denique illis suo more benedicit, totaque Epistolam claudii predicatione et glorificatione.

1. Ceterarum commendo vobis sororem nostram Phœben, hujus Cenchreensis Ecclesie diaconissam, et qua hinc ad vos proficiscitur, hasque nostras litteras deferat.
2. Vos itaque rogo, ut eam, ob Christum, excipiat, sicut decet a sanctis excipi mulierem sanctam, et ad usum, in quocumque negotio, vestra indigne rit opera; equum est sonè ut illi ad usum, quandoquidem ipsa frequenter aliis quam pluribus sanctis ad usum, et mihi ipsi.
3. Salutate Priscillam, ejusque maritum Aquilam, meos in Evangelio promovendo cooperarios.
4. Laborum insuper et periculorum meorum confortes; qui semelsum pro vita mea membra objecerunt periculo vite; ob qua merita non ego solus illis gratias ago, sed et omnes gentium Ecclesia.
5. Salutate etiam cum illis totam eorum familiam christianam. Salutate Ephestum, mihi clarissimum, qui, me in Asia predicante, primus in Christum credidit; estque meus in Christo primogenitus ex hac provincia.
6. Salutate Mariam, qua pro vobis multum laboravit.

7. Salutate Andronicum et Juniam, mecum sanguinis vinculo ligatos, et, quod majus est, passionum, ob Christum, in carcere mecum participes; qui sunt illustres inter Evangelii praecones; et in hoc me praecellent, quod priores me Christo crediderunt.
8. Salutate Ampliam, mihi ob pietatem charissimam.
9. Salutate Urbanum, meum in promovenda Christi gloria cooperarium, hujusque consortem Stachyn, mihi magnopere charum.
10. Salutate Appellen, multis pro Christo toleratis passionibus prolatum.
11. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli familia. Salutate Heroionem cognatum meum; salutate Christianos Narcissi domesticos.
12. Salutate Triphynam et Tryphosam, qua suo modo promotioni Evangelii collaborant. Salutate Persidem mihi charissimam, qua multum pro Domino laboravit.
13. Salutate Rufum, pietate christianâ eximium, illiusque matrem, quam ut meam veneror et diligo.
14. Salutate Asyncritum, Philegontem, Hermam,

10. Votre obéissance est venue à la connaissance de tout le monde; et je m'en réjouis pour vous; mais je désire que vous soyez sages dans le bien, et si simples dans le mal.
20. Que le Dieu de paix brise au plus tôt Satan sous vos pieds. Que la grâce de notre Seigneur Jésus Christ soit avec vous.
21. Timothée, qui est le compagnon de mes travaux, vous salue comme aussi Lucius, Jason et Sosipater, mes parents.
22. Je vous salue au nom du Seigneur, moi Tertius, qui ai écrit cette lettre.
23. Caius, qui est mon hôte, et toute l'Eglise, vous saluent. Eraste, trésorier de la ville, vous salue, et votre frère Quartus.
24. Que la grâce de notre Seigneur Jésus-Christ soit avec vous tous. Amen.
25. Gloire soit à celui qui est tout-puissant pour vous affermir dans la foi de l'Évangile et de la doctrine de Jésus-Christ, que je prêchais suivant la révélation du mystère, qui, étant demeuré caché dans tous les siècles passés.
26. A été découvert maintenant par les oracles des prophètes, selon l'ordre du Dieu éternel; et a été connu de tous les peuples, afin qu'ils obéissent à la foi.
27. A Dieu seul sage, honneur et gloire, par Jésus-Christ, dans tous les siècles des siècles. Amen.

Jesu Christo; alterâ ex Romanorum parte; illorum fides toto orbe celebris est, et illam Paulus non vult errorum perurbatione obcurari; idè vult eos ita prudentes, ut non decipiantur; ita bonos, ut non decipiant. Vera, 20, amicum dicitum optat et promittit contra hujusmodi deceptores.
4^a v. 21, 22, 23, Romanorum salutatores nominat.
Denique illis suo more benedicit, totaque Epistolam claudii predicatione et glorificatione.

1. Ceterarum commendo vobis sororem nostram Phœben, hujus Cenchreensis Ecclesie diaconissam, et qua hinc ad vos proficiscitur, hasque nostras litteras deferat.
2. Vos itaque rogo, ut eam, ob Christum, excipiat, sicut decet a sanctis excipi mulierem sanctam, et ad usum, in quocumque negotio, vestra indigne rit opera; equum est sonè ut illi ad usum, quandoquidem ipsa frequenter aliis quam pluribus sanctis ad usum, et mihi ipsi.
3. Salutate Priscillam, ejusque maritum Aquilam, meos in Evangelio promovendo cooperarios.
4. Laborum insuper et periculorum meorum confortes; qui semelsum pro vita mea membra objecerunt periculo vite; ob qua merita non ego solus illis gratias ago, sed et omnes gentium Ecclesia.
5. Salutate etiam cum illis totam eorum familiam christianam. Salutate Ephestum, mihi clarissimum, qui, me in Asia predicante, primus in Christum credidit; estque meus in Christo primogenitus ex hac provincia.
6. Salutate Mariam, qua pro vobis multum laboravit.

Satrobam, Hermem, et ceteros fratres, qui cum suis sunt conjuncti.

15. Salutate Philologum et Juliam; Nereum et sororem ejus, et Olympam, et omnes Christianos qui sunt cum eis, et in illorum vivunt contubernio.

16. Salutate vos omnes invicem osculo sancto, et quod sancti sit signum amoris.

Salutat vos omnes Christi Ecclesie, quarum in vos novi propensionem.

17. Hoc autem vos rogo, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et scandala gignunt inter vos, falsas opiniones docentes; contra doctrinam vobis traditam, et à vobis acceptam; hos, inquam, observate, ut ab eis fugiatis.

18. Cognitis ergo fugite; etenim isti Christo Domino non servant, nec ejus Evangelii profectum quaerunt; sed suis propriis student commodis, suoque ventri, Deo suo, servant; dum verbis suavibus, blandis et adulatoriis seducunt corda simplicium, et sibi non praecaverunt; idè ab illis cavete, eosque vitate.

19. Alunde vestra per fidem Christo obedientia ad omnes permanavit; et ob hanc vestram fidem, ego de vobis gaudeo: sed ne hanc vestre fidei puritas obscurat, volo vos prudentes et circumspectos esse in amplectendo quod bonum est, ne decipiimini à seductoribus; volo autem vos ita simplices et imperitos in malo, ut nemini nocere valeatis.

20. Deus autem pacis auctor et amator citò conterat sub pedibus vestris Satanam, hosque ejus ministros.

VERS. 1. — COMMENDO AUTEM VOBIS PHOEBEN. Per hanc debet creditur hanc ad Romanos Epistola.

SOROREM NOSTRAM, fide scilicet et religione. QUA EST IN MINISTERIO, Graec., qua est diaconissa, seu ministra Ecclesie. Baronius, ad annum Christi 54, recenset officia, seu ministeria diaconarum, seu diaconissarum istarum: scilicet custodire fores ecclesie per quas feminae intrabant: sicut enim in templo locum à viris separatim habebant, ita et fores distinctas; docere feminas non instructas, earum mores formare, easque juvare susceptione Baptismi et Confirmationis. Grotius hic notat quod in Juda diaconi viri etiam mulieribus ministrare poterant; in Graecia autem, ubi non erat tam liber accessus ad feminas, ecclesie duplici feminarum auxilio opus habebant; altere enim erant, qua: feminarum mores formabant; aliae, qua: feminas pauperes aut negotias pecuniâ quæ operâ sublevabant.

EX HARUM NUMERO ERAT PHOEBE, quam D. Paulus Romanis commendat, ejusque commendationis argu-

VERS. 1. — COMMENDO AUTEM VOBIS PHOEBEN sororem nostram. Non dicit sororem meam, sed nostram; sororem religionis, id est, christianam, quomodo fideles omnes sese mutuo fratres et sorores appellabant.

Quae est in ministerio Ecclesie qua est in Cenchris. Erant enim olim qua: appellabantur diaconissae, non

menta sumit à meritis, et à personâ Christi, cui serviebat; à sanctitate Christianismi, ejus et ipsa, et Romani professionem faciebant; ab officiis Ecclesie praestitis à Phœbe; à gratitudine ob beneficia, qua: ab eâ recuperat ipse Paulus.

Quae est in Cenchris. Cenchre portus erat et pagus, seu quasi suburbium Corinthi, in quo erat quaedam ecclesia seu parochia, in qua tunc erat Paulus, versus Jerusalem navigare paratus.

VERS. 2. — UT EIUS SUSCIPIATIS IN DOMINO, id est, et eam excipiatis hospitio ob Christum, cui fideliter illa servit.

DIGNÈ SANCTIS, id est, sicut decet sanctos à sanctis excipi, et assistitis, id est, ad usum, optulimini, eique manus porrigatis, nuncumque volas: opus laboretis.

ETERNI HISA GEORGE ATTITIT. Gr.: Nam et ipsa assistit mulis facta est, scilicet hospitio excipiens illos, occultans, et protegens adversus persecutores, seu Judaeos, seu paganos.

Ad hoc vobiscum sit favor et gratia Domini nostri Jesu Christi.

21. Salutat vos Timotheus, in Evangelio predicando meus coadjutor, et Lucius, et Jason, et Sosipater, consanguinei mei.

22. Et ego, nomine Tertius, qui hanc Epistolam, dictante Paulo, scripsi, vos in Domino saluto.

23. Salutat vos Caius, apud quem hic hospiter, et universa Ecclesia, qua: mecum in ejus aribus diversatur; salutat vos Erastus, Corinthiarum urbis quaestor ararius, et etiam Quartus frater.

24. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.

25. Eterna gloria sit omnipotenti Deo, qui vos gratia sua confirmare et stabilire potest in eâ doctrinâ quam vos docere et quam unquam praedicato, ino et etiam quam praedicavit ipse Dominus Jesus Christus, ut reverteretur arcana omnibus retroactis seculis abscondita, scilicet redemptionis et salivationis omnium gentium per Jesum Christum Salvatorem totius mundi.

26. Sed quod nunc, hoc scilicet tempore luminis et gratiae manifestatum est per scripturas prophetarum, expositas per apostolos, ab ipso Christo hominibus edoctos, et ab aeterno Deo delegatos; manifestatum, inquam, in cunctis gentibus, ut illud gentes omnes fide suscipiant, eique vitâ et moribus obediunt.

27. Deo, inquam, omnipotenti, soliique sapienti, honor sit et aeterna gloria, per Jesum Christum, divina gloria splendorem. Amen.

VERS. 1. — COMMENDO AUTEM VOBIS PHOEBEN. Per hanc debet creditur hanc ad Romanos Epistola.

SOROREM NOSTRAM, fide scilicet et religione. QUA EST IN MINISTERIO, Graec., qua est diaconissa, seu ministra Ecclesie. Baronius, ad annum Christi 54, recenset officia, seu ministeria diaconarum, seu diaconissarum istarum: scilicet custodire fores ecclesie per quas feminae intrabant: sicut enim in templo locum à viris separatim habebant, ita et fores distinctas; docere feminas non instructas, earum mores formare, easque juvare susceptione Baptismi et Confirmationis. Grotius hic notat quod in Juda diaconi viri etiam mulieribus ministrare poterant; in Graecia autem, ubi non erat tam liber accessus ad feminas, ecclesie duplici feminarum auxilio opus habebant; altere enim erant, qua: feminarum mores formabant; aliae, qua: feminas pauperes aut negotias pecuniâ quæ operâ sublevabant.

EX HARUM NUMERO ERAT PHOEBE, quam D. Paulus Romanis commendat, ejusque commendationis argu-

VERS. 1. — COMMENDO AUTEM VOBIS PHOEBEN sororem nostram. Non dicit sororem meam, sed nostram; sororem religionis, id est, christianam, quomodo fideles omnes sese mutuo fratres et sorores appellabant.

Quae est in ministerio Ecclesie qua est in Cenchris. Erant enim olim qua: appellabantur diaconissae, non

menta sumit à meritis, et à personâ Christi, cui serviebat; à sanctitate Christianismi, ejus et ipsa, et Romani professionem faciebant; ab officiis Ecclesie praestitis à Phœbe; à gratitudine ob beneficia, qua: ab eâ recuperat ipse Paulus.

Quae est in Cenchris. Cenchre portus erat et pagus, seu quasi suburbium Corinthi, in quo erat quaedam ecclesia seu parochia, in qua tunc erat Paulus, versus Jerusalem navigare paratus.

VERS. 2. — UT EIUS SUSCIPIATIS IN DOMINO, id est, et eam excipiatis hospitio ob Christum, cui fideliter illa servit.

DIGNÈ SANCTIS, id est, sicut decet sanctos à sanctis excipi, et assistitis, id est, ad usum, optulimini, eique manus porrigatis, nuncumque volas: opus laboretis.

ETERNI HISA GEORGE ATTITIT. Gr.: Nam et ipsa assistit mulis facta est, scilicet hospitio excipiens illos, occultans, et protegens adversus persecutores, seu Judaeos, seu paganos.

Et mihi ipsi. In eum hospitalis fuerat, ejusque curam gesserat, ait Theodoretus. Hinc diaconissa e Genethreensi fori Romam negotiorum causa proficisciebatur; eademque opera hanc D. Pauli Epistolam ad Romanos deferrebat.

VERS. 5. — SALUTE PRISCAM, GRÆC. Priscillam; Syr., Priskalam et Abulan. Prisca seu Priscilla, et Aquila maritus ejus, Judæi erant scenopegi, seu tentoriarum optices, nuper Româ a Claudio ejeti, sed illuc erant reversi. Hincque colligitur quod edictum Claudii contra Judæos non duraverit. Prisca uxor nominatur ante maritum, quia, ait Lyraus, prius crediti, et ordo gratiæ præponitur ordini iurature. Priscæ tamen Cor., cap. 16, v. 19, Aquila prior nominatur; itaque hujus rei causâ satis incerta, nec cui opus est querere. ANIMATORUM MEORUM, GRÆC. animi operantes, seu conductores meos; IN CHRISTO, id est, in negotio fidei promovendo.

VERS. 4. — QUI PRO ANIMA MEA SCAS CERVICIS; GRÆC. Quam ipsorum cervicem præposuerunt; id est, qui pro meâ vitâ tuendâ, sese mortis periculo objecerunt, sive in seditione Corinthiaca, de qua Act. 18, 12, sive in Ephesina, Act. 19, 24.

QUIS VOS SOLUS EGO GRATIAS AGO... tum ab doctoris gentium conservationem, tum, quod probabilis est, propter filiorum sedulam in conversione gentium operam. Coniungit ad hoc operam non retardabat.

VERS. 5. — ET DOMESTICAM ECCLESIAM FORUM, id est, familiam eorum christianam; seu fideles qui sunt in eorum dono. Quia recens ab exilio redibat Christiani, inquit Grotius, credibile est, cum huc Paulus scriberet, nullos fuisse Romæ communes Christianorum conventus, neque presbyteros, quos alioqui salutaret Paulus; tati autem tempore quæque domus ecclesia est, sicut Tertullianus ait; ubi tres, ecclesia est,

ubi decet Christianos excipere. Christianos, qui quasi sancti recipi debent. Iti Chrysostomus.

Ut assistens ei in quocunque negotio vestri indigerit; etiam ipsa quæque vestri multas, et mihi ipsi. Videtur hanc Phœbe fuisse ex illis, de quibus 1 Timothi. 5 dicitur: Si hospitiæ recepisti, si pedes sanctorum lavisti, etc.

VERS. 5. — Salute Priscam et Aquilam, Judæos scenopegos, qui nuper Româ a Claudio ejeti, sed jam eo reversi erant, ut hæc docet Apostolus. Vide Act. 18. Adjuvatores meos in Christo Jesu, id est, in iis quæ ad fidem Jesu Christi promovendam pertinent.

VERS. 4. — Qui pro animâ meâ scas cervicis præposuerunt, q. d. Qui pro vitâ meâ tuendam suam objecerunt periculo, vel in illâ seditione Ephesi per Demetrium excitata, de qua Act. 19, vel in Corinthiaca, de qua Act. 18, vel in aliâ simili.

Quibus non solus ego gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ gentium, vel propter hospitalitatem passim omnibus exhibitam; vel in genere, propter Evangelii in gentes propagandam sedulam cooperationem.

VERS. 5. — Et domesticam Ecclesiam (familiam christianam) eorum, etc. Qui primus in Asiâ ad fidem Christi est conversus.

VERS. 6. — Salute Mariam, etc. Quis hic labor vel quod opus fuerit, non exprimit Apostolus; quoniam credendum est tale fuisse quod ad Evangelii negotium promovendum pertinebat. Quænam item fuerit hæc Maria, non constat. Putant meriti crediti cum esse quam Ignatius ad ipsam scribens vocat Deo dignam, et fontanarum sapientissimam; ac rursus (in Epistola ad He-

bræi laici, Hincusque Grotius. Hanc autem Grotii notam observo contra hereticos, qui negant D. Petrum Romæ unquam fuisse; quia ipsam in hæc Epistola D. Paulus non salutat. Vide plura v. 16.

SALUTE EPENETUM... Latine idem ac Iodatum, seu honoratum.

QUI EST PRIMITIVUS ASIE, GRÆC. primitivus; id est, qui primus in Asiâ, Minore sollicitus, ejus caput est Ephesus, Christi fidem amplexus est; Græcus et Syrus hostiæ habent: Primitivus Achaia; sed malo, cum ex 1 Cor., cap. 16, v. 15, primitivus Achaia sit Stephanus, non Epenetus.

VERS. 6. — SALUTE MARIAM, QUÆ MULTUM LABORAVIT IN VOS, id est, pro vobis, egera vos; GRÆC. ergastor; utrumque forsitan verum.

VERS. 7. — SALUTE ANDRONICUM ET JUNIAM COGNATOS... Junia putatur uxor Andronici. Ab aliis putatur vir, quia dicuntur nobiles in apostolis. Vide Estium: Judæi erant, forte Benjaminitæ, sicut et Paulus, vel alio sanguinis vinculo cum eo ligati. Hinc vocat illos cognatos suos.

CONCEPTIVOS MEOS, id est, et quod majus est, mecum passionem ob Christum participes. Paulus sepe fuit ob Christum in carceribus, ut ait 2 ad Cor. 6, v. 5, et e. 11, v. 25; incertum autem ubi hi cum ipso fuerint captivi.

QUI SUNT Nobiles IN APOSTOLIS. SYR.: Sæntique percellentes inter apostolos, id est, illustres inter Evangelii præcones. ET ANTE ME FUERUNT IN CHRISTO, id est, ante me credituram Christo.

VERS. 8. — SALUTE AMPHIMACHUM; GRÆC. Amphimach; SYR., Amphimachum.

VERS. 9. — SALUTE URBANUM, ANIMATOREM, GRÆC. conductorem; SYR., cooperationem... ET STACHYUM.

VERS. 10. — SALUTE APHELLEN PRODEM; SYR.,

robenum diaconum) eruditissimam, ac speciem piærum feminarum, etc.

VERS. 7. — Salute Andronicum et Juniam cognatos et conceptivos meos, qui seculæ mecum ejusdem gentis, puta sunt Judæi. Parvo conceptivos intelligit: quod aliquando communia cum Paulo vincula ipso Christo passi fuissent. Ubi tamen, sunt quando factum sit ignoratur.

Qui sunt nobiles in apostolis, n. d. Qui inter apostolos et doctores sunt insignes et illustres. Ita S. Chrysostomus et Theod. Non enim soli illi duo dicuntur vocati à Christo, sed et Paulus, Silas, Barnabas, aliique similes apud ethnicos et infideles evangelizantes, fuerunt et etiamnum sunt apostoli.

Qui ante me fuerunt in Christo, in fide Christi, q. d. Qui ante me crediderunt, et christiani fuerunt. Nam esse in Christo, est esse christianum.

VERS. 8. — Salute Amphimachum, etc.: Græc. Amphimach dilectum meum. Addit Paulus, in Domino, nempe Christo, ut christianam declarat dilectionem.

VERS. 9. — Salute Urbanum adiutorem nostrum in Christo Jesu. Vocat autem adiutorem seu cooperarium in Christo, sicut expressum est superius. Hoc est, in iis que ad fidem Christi propagandam pertinent.

Et Stachyus dilectum meum. Hic Stachys à B. Andrea apostolo primus Byzantini civitatis episcopus ordinatus est: ut legitur in Martyrologio Romano.

VERS. 10. — Salute Apellen, etc., id est, probatum Christi discipulum. Nam Græca vox probatum et sincerum significat.

electum, etc.; probum, id est, multis experimentis probatum bonâ et sincerâ fide Christianum.

VERS. 11. — SALUTE EOS QUI SUNT EX ARISTOBELLI DOMO. SALUTE HERODIONEM COGNATUM MEUM, sive quia ejusdem gentis, sive quia ejusdem tribus sive alio sanguinis vinculo: nihil certû.

SALUTE EOS QUI SUNT EX NARCISSE DOMO; QUI SUNT... id est, qui credunt Domino, seu sunt Christiani. Hic Narcissus putatur Claudii imperatoris libertus famosus, vir edicatus et ambitiosus; sed in ejus domo multi erant Christiani. Hunc Narcissum fuisse probat Fromondus contra Baronium, qui putat alium fuisse Narcissum.

VERS. 12. — SALUTE TRYPHENAM, etc. Mulieres sunt que pro ratione sui seras collaborarunt promotioni Evangelii, sive hospitalitate, sive aliâ virtute.

VERS. 13. — SALUTE REPHAM ELECTAM IN DOMINO, id est, eximium inter Christianos; ET MATREM EIUS ET MEAM, id est, matrem illi matrem, affectu meam. Aliqui putant hanc Rufam esse filium Simonis Cyrenæi; alii, ut Estius, negant, et probabilis.

VERS. 14. — SALUTE ASYNCRITUM, PHLEGONTEN, HERMAN, etc. Hanc Origenes putat esse auctorem libri, qui Pastor dicitur, et qui apud antiquos maxime fuit auctoritatis.

VERS. 15. — SALUTE PHILOLOGUM ET JULIAM... Dubitatur an Julia, seu Julias, sit viræ ad mulier. Origenes putat esse feminam Philologi uxorem; ET OLYMPIAM, GRÆC. Olympam. Estius virum putat; idem asserit Fromondus.

VERS. 16. — SALUTE INVICEM IN OCULO SANCTO, id est, religioso et quod sancti et sinceri amoris est

VERS. 11. — Salute eos qui sunt ex Aristobelli domo, id est, familia Græcæ, salutatis eos qui sunt ex Aristobelli domesticis seu familiaribus, atque ipsam imprimis (quod intelligitur) Aristobulum. Sicut et mox, ipsum Narcissum. Hic Aristobolus solitus fuit congregare fideles in suam domum, id est, fideliû conventus facere. Ejusdem tanquam apostolorum discipuli et martyris die natalis in Romano Martyrologio notatur ad idus martii. Quo etiam loco Baronius adnotat missum fuisse Aristobulum ad Britannos Evangelii predicandi causâ.

Salute Herodionem cognatum meum, gentilem Pauli, id est, Judæum, vel potius sanguine conjunctum.

Salute eos qui sunt ex Narcissi domo, n. d. Narcissum cum suis domesticis, qui sunt in Domino, id est, eos qui in Christum Dominum credunt. Unde videtur in eadem domo aliqui fuisse infideles, quos salutari non jubet.

VERS. 12. — Salute Tryphenam et Tryphonam, que laborant in Domino, id est, que collaborant Evangelio Christi Domini. Numquam eo labore qui sexti illi conveniunt. Mulieres inbre nobiles loenienses, quas Paulus fecerat ad Christum conversit, ut memoratur in secunda Thracia virginis hebdomabus.

Salute Repham electam in Domino. Hanc impensius laudat, quia laborantem vocat, et multum laborasse dicit. Utens autem verbo præteriti temporis, laboravit; respicere videtur ad labores quosquam penitentiæ et graves, quos Ecclesiæ causa Persis subverat.

VERS. 13. — Salute Rufam electam in Domino. Electam vocat, quod pietate cæset insignis inter Christi Domini fideles.

signum. Mox erat tunc, presertim in sacris conventibus, ut post orationem, ante synaxim, seu sanctæ Eucharistiæ sumptionem, in signum dilectionis fraternæ, sese sancti osculari, dicendo: Pax tibi. Injussu oculi loco successit osculum tabellæ, cujus etiam nunc usus perseverat. Hoc osculo Christiani ostendebant se omnino inter se pares, utpote fratres. Non tamen viri feminas osculabantur, cum, ut v. 1 dictum est, hoc in loco separato orarent.

SALUTANT VOS OMNES ECCLESIE CHRISTI, id est, quos sunt in Græciâ, vel, ut dicit Theodoretus, totius terrarum orbis nomine salutat eam civitatem, que universo terrarum orbi præsediat.

Porrò res est notata digna, quod D. Paulus, qui erga omnes fratres Romæ existentes, tam officiosum sese exhibet, de D. Petro nullam faciat mentionem: hinc cum heretici sumunt argumentum negandi principem apostolorum unquam Romanum fuisse pontificem. Sed innumerè peccat totius orbis testes docent non tantum quod D. Petrus Romanus pontifex fuerit, sed et Romæ obierit ubi cum D. Paulo. Auctores citat Tiranus, Chron. sac., cap. ultimum, Neronis anno ultimo. Videtur potest Baronius anno Christi 54. Grotius in præfatione hujus Epist., initio, dicit aperte quod D. Petrus Romam Ierici circa initia Claudii imperii, ad reprehendam Simonis Magi impietatem, ut veteres, inquit idem Grotius, tradidit.

Omissa fuit itaque salutatio D. Petri à S. Paulo, quia sciebat D. Petrum unam cum aliis Judæis edicto Claudii imperatoris Româ pulsam, nondum rediisse, sed occupatum esse in Evangelio longius ac latius propagando.

Et matrem ejus et meam. Causâ honoris eam que huius secundum carcerem mater erat, etiam suam matrem nuncupat. Ex quo colligitur fuisse venerabilem feminam, ac de re christianâ bene meritam.

VERS. 14. — Salute Asymeriam, Phlegontem. Hi duo, simul cum Herodione supra dicto, tanquam apostolorum discipuli recitantur in Martyrologio Romano.

Herman, Patrobum, Herman. Herman iste, sicut do eo loquitur Rom. Martyrologium, dignè semperis sacrificans, acceptabilique Deo hostia factus, virtutibus clarus coelestia regna petivit. Hunc esse auctorem libri qui Pastor inscribitur, putat Origenes. Liber Rosaria quo loco laudendus, vide Estii, fol. 229.

Et qui eorum est tant fratres, id est, christianos eorum domesticos.

VERS. 15. — Salute Philologum et Juliam, etc. Sanctos vocat quos paulo ante fratres, id est, verâ communionem; quoniam etsi forte non omnes quos salutari jubet, tales sint, id est, verè sancti: communitas tamen ipsa sanctitatem est. Adnotat ex Chrysostomo Theophylactus, Paulum in hæc Epistola tam multum salutasse, quam in nullâ aliâ; causamque addit, quia nonnum viderat Chispe Romanos.

VERS. 16. — Salute invicem in oculo sancto, id est, cum osculo, quale docet sanctos, quodque symbolum sit amoris casti, sancti spiritualis ac divini, quam charitatis vocamus.

Quares, cur S. Petrum non salutet hic Paulus? An quia Romæ Petrus nunquam fuit, ut ex hoc loco contendunt novantes? Respondeo, minime, sed causa est, vel quod ad Petrum penitentiæ litteras dederit Paulus, vel quod Petrus, utpote Judæus, ante aliquot annos Româ pulsus à Claudio imperatore, etiamquam abes-

Innocentius I, alii, et postipso Baronius et Bellarminus docent D. Petrum tum temporis Britanniam, Hispaniam et Africam excurrisse, ad fundandas illic et firmandas Ecclesias. Vide Grotium citatum et retatum in v. 5. Adhuc potest quod si Romae fuisset tunc D. Petrus, ortum dissidium composuisset, nec D. Paulus ad Romanos hinc de re scribendi impalisset officium.

VERS. 17. — *ROGO ACTEM VOS, FRATRES, UT OBSERVETIS; Græc., speculamin, consideretis.* Hoc dicit contra pseudo-apostolos, qui legis Mosiacæ observantias predicabant, easque volebant gentibus conversis imponere: hoc ergo vult ad Romanos observari, ut eos fugiant et ab illis caveant.

PRETER, id est, contra doctrinam quam vos didicistis: vixi scilicet voce, a D. Petro et aliis apostolis vestris. Et declinate ab illis, id est, observate ut fugiatis.

Hinc iterum Grotius argumentum sumit credendum quod tunc Romae non fuerint conventus communes, nec presbyterium: alioquin, inquit, D. Paulus talis excommunicari voluisset. Ubi autem sine tali regimine est Ecclesia, nihil aliud possunt signari, quam declinare familiarem convictum cum eis qui non ex regulâ Christi vivunt. Ita Grotius.

VERS. 18. — *HIEREMOY EXIM GASTRO ROMANO VOSTRO NON SERVAVIT.....* Duobus rationibus vitatur Apostolus, quibus Romanis suadent tales falsos doctores fugere; quarum prima sanctorum ex parte pseudo-apostolorum, et hoc vocis exprimitur. Isti falsi doctores, dum suas voces falsitates predicant, non intempunt Christo Domino servire; nec sua lucra et commoda querunt, ut possint delicias vivere.

QUO SUO VESTRI; Græc., suo ipsorum vestri. Idem sermo discurrat enim ad alias in Italia, Hispania, Africa, et Britannia Ecclesias fundandas et juvenandas, ut tradit et docet Innocentius III, Episc. ad Decretum. Sane si Petrus eo tempore fuisset, non utique pratermississet pro sua auctoritate et munere apostolico, dissidium componere, quod inter fideles Judæos et gentes ortum fuerat, et errorem de justitia legis et operum, mentibus eorum penitus extirpare. Sed nec Paulus sibi sumpsisset operam scribendi ad Romanos, qui presentem haberet suum apostolatum et doctorem, presertim tanti nominis virum. Quæret, cur saltem Petrus ipse, si absens erat, ad suos Romanos veniret, sic dissidentes non scripsisset. Propterea, credo, quod res ad eum potius agerent non esset perlatâ. Nisi dicere velimus, aut Baronius, hanc Epistolam pro sua defensione Paulum scripsisse, quod de abrogatis legalibus sibi negotium factum esset.

SALUTAM VOS OMNES ECCLESIAE CARNI. Non quod ab eis salutandi Romanos suscepisset Paulus mandatum, longe enim aberant; sed quia eorum claritatem et affectum noverat, quo Romanos salvere, et prospere agere cupiebat. Sic quoque vulgo et veteri amicis et familiaribus scribitur: Salutem te ille vis-ite familiaris tuus et meus, citamini nobis ut tale dixerit: quia novimus ejus mentem quæ alium salvere et bene agere desiderat. Hinc enim meus est hominum iusticæ scribitur, hic usus, communis, verus, et mundici expers.

VERS. 17. — *Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensionem et offensivam, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt.* Preter, id est, contra, præter doctrinam quam didicistis, id est, contra do-

cto isdem dicit ad Philip. 3, v. 18 et 19: *Quorum Dea ventur est, ad eum omnia sua referunt; ET PER DULCES SERMONES; Græc., et per blandiloquentiam et benedictionem.* Amicitias querunt hominum, et maxime divitum, ut inde parent utilitates: hinc, per verba blanda, suavia, placentia, et per adulationes, seducunt corda simplicium et sibi non præventivam.

VERS. 19. — *VESTRA EXIM ORIENTALIA; Græc.: In omnes devenit.* Secunda Pauli ratio desumitur à Romanorum fide, quæ, ut cap. 1, 8, dicit, *manifestatur in universo mundo.*

GALDEO IGERE IN VOBIS, id est, ob hanc vestram fidem; SED VOLO VOS SAPIENTES ESSE IN BONO..... Ne hinc fidei vestre puritas obscuratur per errorem permissionem, volo vos ita sapientes et illuminatos in bono, ita discretos et prudentes, ut non possitis decipi. Ita simplices, innocentes, in malo, ut non possitis decipere; uno verbo, ita sapientes ut non decipiatur; ita bonos ut non decipiatur. *Simplices, Græc.: hæreticos; simplices, simplex, deducitur à simplex, cornu, et ab simplex: quasi sine cornu, excorsus, non valet necesse peccare, placidus, innocens.*

VERS. 20. — *DEUS AUTEM PACIS CONTRASTAT SATANAM...* Promittit et optat divinum auxilium contra tales deceptores, qui Satana sunt organa. *Dens, pacis amator, et qui dissensionem istas odit, conterat citò diabolum, qui per istos pseudo-apostolos vos conturbat et decipere conatur. Conterat, inquam, citò sub pedibus vestris, ut eum concusetis, et oblitescere faciat.* Alludit ad verba Dei, Genes. 5, 15: *Ipsa conteret caput...*

GRATIA DOMINI JESU CHRISTI VOS VESTRIS, id est, ad hoc, sen ad salutem contentem, gratia, et auxilium Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum.

etiam vobis intin traditam. *Et declinate ab illis, ac si dicit: Ideo observate, ut ab illis declinetis, id est, eorum consortium fugitis.*

VERS. 18. — *Hieremoddi enim Christo Domino vestro non servavit, sed suo vestri, id est, querunt unde laute vivant, et gulum expleant.*

Et per dulces sermones, et benedictionem, seducunt corda innocentium. Aquit in multis magis hæc eadem conuenit, quam in hæreticos nostros seculi, qui per blandiloquentiam, assentationes, magnificam promissam, perque speciosa nomina verbi Dei, pure doctrinam, et securitatis conscientiam, decipiunt simplices et imperitos.

VERS. 19. — *Vestra enim obedientia, quæ promptè et perfecte Evangelio credidistis, in omnem locum divulgata est, q. d.: Ergo, o Romani, nil cupistis, ita pergitè tueri hanc fidem et obedientiam.*

Quando legitur in vobis, Propter quod, inquit, et gaudere vult de vobis ac vestri causâ.

Sed vult vos sapientes esse in bono, et simplices in malo. *Sapientes, id est, prudentes et castos, ne à bono quod accipitis, illorum seductionum dolibus et blandis persuasionibus excidatis. Ad malum autem simplices, id est, rudes, quasi nescientes male agere, qui nullam nocendi artem tenentis.*

VERS. 20. — *Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velutis.* *Dens, inquit, pacis amator, Satanam per ministras suas verborum magisterio calceat: nec vestro insidiantem, hoc est, ad lapsum et defectum à reâ fide sollicitentem, brevi conterat sub pedibus vestris, id est, citò victoriam de eo vobis tribuat, extinctis penitus inter vos opinionem dissidii,*

VERS. 21. — *SALUTAT VOS TIMOTHEUS ANCTOR; Græc., simul operans, seu cooperarius meus, in Evangelio scilicet.* ET *LEUCIS; putatur esse D. Lucas, qui cum D. Paulo erat; ET JASOX ET SOSIPHYR, cognati mei; quia Judæi, vel, ut supra dictum est, de aliis, v. 7 et v. 11.*

VERS. 22. — *SALUTO VOS EGO TERTIUS; nomen est amanuensis, qui, permittente Paulo, suam addidit salutationem.*

QUI SCRIPSI EPISTOLAM, PAULO NIMIRUM DICTANTE. IN DOMINO, id est, saluto vos in Domino.

VERS. 23. — *SALUTAT VOS GAIUS, HOSPEX... id est, apud quem hospitiis, de quo etiam 1 Cor., c. 1, v. 14, ET UNIVERSA ECCLESIA, que scilicet in Cæli edibus hospitabat; Græc., universa Ecclesia; sensusque est non tantum meus, sed et omnium fratrum hospes. Aliqui volunt hunc esse Gaium, quem D. Joan., in sua Epistola tertiâ, laudat ab hospitalitate. Alii dubitant, ut Estius.*

SALUTAT VOS ERASMUS, ARCIANUS; Græc., procurator, Syr., æconomus, id est, prefectus et dispensator arca; seu ærarij publici civitatis, id est, Corinthi. ET **QUARTUS.** Nomen proprium; FRATER, cuius? an Tertii? an Erasmi? an divi Pauli? primum videtur Estio verosimilius. *Juxta D. Thomam, frater idem est ac christianus, seu fidelis.*

VERS. 24. — *GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI CUM OMNIBUS VOBIS.* Semel et iterum valentius: iterat enim hæc quod, v. 20, verosimiliter hic propria manu,

quod ipsum etiam brevi facturum confido. *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum.* Gratiam à Deo per Christum precatur Romanis, ut et Sitaræ insidiis evadant superiores, et omni in bono proficiant. Nam gratia nomine favorem et beneficentiam intelligit, ad omnia que sunt pietatis et salutis.

VERS. 21. — *Salutat vos Timotheus, anctor meus.* Vitique in negotio propagandi Evangelii suis et præmittit ad quem tunc exstant ipsius Epistolæ.

Et Leucis. Hinc emundum esse cum Luca evangelistâ sentit Origenes, non ab ratione: ut etiam perierat docti sententia ejus susceperunt.

VERS. 22. — *Saluto vos ego Tertius, etc., qui scripsit Epistolam ad gloriam Christi, aut q. d.: Salutem gratia à Christo Domino est et profectior; vobis precor.* Tertius ergo hic nomen est proprium scribæ, qui dicitur Paulo Epistolam scripsit. Nulla sit igitur dubitatio, quin Paulus Epistolæ dicitur fuerit, ac Tertius non aliud quam scribæ, qui verba dictantæ excepit, quamvis eum et Pauli fuisse discipulum præcipue est existimare; et postea factam episcopum Ieronicum tradunt nonnulli.

VERS. 23. — *Salutat vos Gaius, hospes meus, hospitium suum dicit, apud quem hospitabatur.* Hic Corinthus erat, quem à se baptismum fuisse testatur, 1 Cor. 1. Ad hunc Gaium scripsit S. Joannes tertiam suam Epistolam catholicam, in qua cum ab hospitalitate et misericordia in pampere dilabatur.

Et universa Ecclesia, scilicet que est Corinthi, unde hæc Epistolam scripsit Paulus. Videtur ergo ex hoc loco Cui domus fuisse Ecclesia, sive locus ad quem ad S. synaxas congregabantur Christiani, qui erant Corinthi. Vide Ambrosium, Syrus, et Græca legitur: *Cælius est hospes non tantum meus, sed etiam universæ Ecclesie Corinthiæ.*

Salutat vos Erastus, æcaricus civitatis, id est, questor, qui nimirum commissa erat cura publici ærarij. Hic

juxta morem suum finiturus, rursus scribit, quod amanuensis operâ scripsit, v. 20.

VERS. 25. — *ET AUTEM QUI POTENS EST.....* Hos tres versus sequentes divus Chrysostomus, Theodoretus et Theophylactus legunt, et exponunt in fine cap. 14, hæcque Epistolam finiant, v. 24, c. 16: *Gratia Domini nostri Jesu Christi.*

Syrus non ponit versum 24, sed post versum 23 jungit: *Deo autem qui potens est.....* deinde Epistolam finit per: *Gratia Domini nostri Jesu Christi.* Latini omnes, etiam Ambrosius, legunt ut in nostrâ Vulgata. Origenes etiam apud Græcos similiter legit; fatetur tamen ab aliis aliter legi, hæcque verba: *Et qui potens est, in fine c. 14.* repouit. Difficile est hujus variationis rationem reddere. Fortè hæc verba: *Et qui potens est.....* bis posita sunt in Epistola; semel manu Tertii, in c. 14; secundo manu propria D. Pauli, hic. Quidquid sit de c. 14, omnes Latini, etiam vetustissimi, et cum illis Origenes, consensum cum nostro interpreto.

Divus ergo Paulus, post datam Romanis benedictionem, et iteratum divine gratiæ precationem, suam erga illos singularem affectum testificari volens, hinc, propria manu, Epistola sæpe coram eum imponit, quæ Deum ob eorum fidem ita glorificat, ut eorum in fide et in charitate confirmationem præcedat.

ET AUTEM, id est, Deo (supple sit gloria, v. 27) QUI POTENS EST VOS CONFIRMARE; Græc., stabilire, scilicet

postea Philippensium fuit episcopus, et martyrio vitam finit.

ET QUARTUS, frater. Ex nomine nomenclâ conjectat est, hunc Tertii qui scripsit Epistolam, fratrem dicit secundo eum carum. Quidam fratrem Erasmi volunt. Sed non addit, *frater*, quod additum oportebat.

VERS. 24. — *Gratia Domini nostri Jesu Christi, etc.* Nota, Apostolus passim Epistolis suis et præmittit et subjungit precationem gratiæ, ut doceat, nil ita christiano in votis esse debere, ac Dei gratiam, gratiæque augmentum, quæ scilicet non hominibus, sed Deo grati sumus de placeamus: sic cum ad omnia virtutum opera validè ac potentes efficiamur, degimusque in perpetua pace ac letitia. Sicut enim famulus qui regi servit, ipud quem gratiosus est, nihil tristitæ sentit, quidquid inimicitia vel adversitatis aliunde occurrat: Ita nos nihil meritorie sentimus, sive amari, aliquid nos decessant et iudicant, sive perire et iudicantur ingruant, si in Dei gratia sumus, si Deo nos gratia sua roboret et confirmet: Si in gratia Dei sis, terribilis eris, non tantum hominibus, sed et demonibus. Tales fuerunt apostoli, qui cælestis divitiæ Domini sui imperio sunt potiti, etc., inquit S. Chrysostomus.

VERS. 25. — *Et autem qui potens est vos confirmare, sive stabilire, scilicet in fide suscipit.* Quod dicit propter multos aduersus in fide delictes, de quibus in superioribus. Dicit autem, qui potens est; significare vult id omnino à Deo sperandum, et expectandum esse. Quod et alibi hic locutione significat, ex potentia suadens effectum sperandum, distinxit in his que sperare jubemur; ut hujus ejusdem Epistolæ exp. 14: *Potens est enim Deus iterum inserere illos.* Et exp. 14: *Potens est enim Deus ostendere gratiam abundantem fructu in vobis.* Et Hebr. 2: *Potens est et cæcis qui renuntia auxilium.*

Juxta Evangelium meum, et prædicationem Jesu

in ea fide et doctrina, quae est iuxta Evangelium, quod ego praedico.

ET PREDICATIONEM JESU CHRISTI, id est, et quod Dominus ipse Jesus Christus praedicavit; sicut non est tamen mea quam Jesu Christi doctrina. Ita divus Chrysostomus; ita etiam divus Thomas.

Alii tamen interpretantur: Quae est iuxta Evangelium, quod ego praedico de Jesu Christo, et conformis est Syrus, ut videbitur infra.

SECUNDAM REVELATIONEM; Syr., per revelationem, seu ut reveletur arcanum, omnibus retroactis seculis absconditum, scilicet magnum mysterium Incarnationis Filii Dei.

TEMPORIBUS AETERNIS, id est, in tota temporis universitate, seu omni retroacto tempore, cujus initium est valde remotum.

VERBIS, 26. — Quid nunc patefactum est, id est, hoc autem tempore gratiae manifestatum per scripturas prophetarum, scilicet expositis et explicatis per apostolos; quibus Christus aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas, ait D. Lucas, 24. Prophetae praedixerunt futuram Verbi divini incarnationem; apostoli factam esse praedicaverunt, et prophetas adimpletas esse.

Christi, qui potest vos confirmare in fide; quia nimirum adhaerens doctrinae Evangelii mei, quo vobis praedicavi Jesum Christum. Suam ergo vocat Evangelium, id est, a se praedicatum.

SECUNDAM REVELATIONEM MYSTERII TEMPORIBUS AETERNIS FACIT. Sensus: Qui Evangelii praedicatione revelavit et manifestavit mysterium omnibus retro seculis mundo occultatum et paucis cognitum. Tempora aeterna dicitur universam temporis, quod praeterit: tunc interpretatur alibi vocat tempora aeterna. Ut 2 Timoth. 1, et Tit. 1, q. 3. Paulus: Non est recens loventium Evangelii, sed ab aeterno semper fuit ipsum Evangelium in secreto divinitatis consilio, mentoque divinae tacitum et occultum, et nunquam latens in mundo proptatum aut praedicatum. Unde subdit:

VERBIS, 26. — Quod (scilicet mysterium iam dictum) nunc patefactum est, Graece, manifestatum autem nunc, scilicet per apostolorum praedicationem.

Per scripturas prophetarum, qui Christum Christique Evangelium praedixerunt. Quod autem dicit, per scripturas propheticas, supple, expositas et intellectas.

SECUNDAM PRaeCEPTIONEM AETERNI DEI, id est, ex mandato seu delegatione aeterni Dei, facta videlicet apostolis. Facite commenta officii sui dignitatem à magnitudine delegantis, quem proprio vocat epistole, aeternum Deum.

AD OBEDIENTIAM FIDEI, id est, ut fides prompta voluntate suscipiatur, ut omnium omnes gentes Evangelium itidemque Christi audiant, illique credant et obe-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ultimo ad pietatem et ad praxim maxime notanda.

1° Observa in toto hoc capite exemplum christianae erga proximum charitatis atque necessitudinis; quasi divus Paulus voluerit hic in praxim redigere doctrinam à se traditam in capitis praecedentis verso secundo: *Unanimesque vestrum proximo amo placeat in bonum; nosque docere modum christianae et meritorie faciendi, quod in usum frequentiori ut civititer tantum; nimirum salutationes, amicitias, et alia honestatis signa exhibere, de quibus vide in coroll. pietatis, cap. 15, n. 2. 5.*

ipsis factorum exhibitione manifestarunt, seu eventibus ad vaticinia respondentibus.

SECUNDAM PRaeCEPTIONEM AETERNI DEI, id est, juxta mandatum; Graec., ad ordinationem; seu delegationem ab aeterno Deo ipsis apostolis factam.

AD OBEDIENTIAM FIDELIUM GENTIBUS COGNITI, id est, cunctis, inquam, gentibus manifestatum, ut obedientiam fidei, seu ut omnes gentes illud Evangelium audiant, fide suscipiant, illique moribus obediant.

VERBIS, 27. — SOLI SAPIENTI DEO...; Deo, inquam, qui solus sapiens est, nosse sit et gloria aeterna per Jesum Christum. Vide in Paraphr. clariorem expositionem. Pronomen cui hebraismo redundat; Hebraei enim repetunt relativum cum antecedente, ait Cornelius à Lapide. Hos tres versus ita Syrus exprimit: *Deo autem qui potens est vos confirmare in Evangelio meo, quod praedicatum est de Jesu Christo per revelationem aeterni, quod temporibus aeternis absconditum fuit; revelationem autem hoc tempore per scripturas prophetarum, et per mandatum Dei aeterni, patefactum omnibus gentibus ad obedientiam fidei; qui solus sapiens est, gloria per Jesum Christum in secula seculorum. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.*

In cunctis gentibus cognitum, Graecè, in omnes gentes notificatum seu patefactum: scilicet mysterium, quod nunc patefactum est, et in cunctis gentibus cognitum.

VERBIS, 27. — SOLI SAPIENTI DEO per Jesum Christum. Haec rebus ad. Et qui potens est (vers. 25); q. d.: SOLI SAPIENTI ET POTENTI DEO per Christum et christianam religionem, quibus sit honor et gloria sempiterna. Christus Deus et homo cum sit, ut Deum honorem recipiat cum Patre et Spiritu sancto; ut homo vero, illud desiderat. Demum autem cum praedicavit in mundo SS. Trinitatem, et jussit baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti omnes gentes.

Nota, vox epistole innuit per nullam hominum sapientiam hominem potuisse viam salutis agnosceret: quia solus Deus à seipso et per essentiam sapiens est, qui eam per fidem nobis manifestavit. Hinc solus sapiens dicitur. Vide Baruch. 5.

Cui honor et gloria in secula seculorum, Amen. Seculo seculorum vocat Apostolus secula proprio nomine aeterna, et, ut Augustinus exponit, continuata secula, id est, nunquam terminanda. Graeca et Syrus non habent cui. Sic ergo haec omnia ordinanda sunt: ei qui potens est vos confirmare, videlicet soli sapienti Deo, sit honor et gloria, Amen.

Vide S. Chrysostomum, hic, in morali, homil. ultim., pulchre et patetice ostendentes, qualem S. Paulus suo zelo, labore et fervore honoravit et glorificavit Deum.

¶ Ille ab Apostolo disce modum digne Deum glorificandi, scilicet per Jesum Christum. Dominum nostrum, v. 27. *Deo honor sit et gloria per Jesum Christum.* Ut haec apostolicam et verè christianam praxim melius intelligas et accuratius observes, nota quod solus Jesus Christus Deum digne glorificat: ipse solus Deo infinito infinitum exhibet honorem. Hujus veritatis ratio est, quia angeli, homines, creaturae omnes ceteram Deo sunt quasi non sint, quasi nihilum et inane reputantur, ex Isai. 40, 17. Nihil autem laus

et glorificatio verè nihilum est, et nullius momenti. At Christus Jesus, homo Deus est; hinc infiniti meriti, hincque Deum infinite glorificans: et ideo digne.

Deum infinite glorificavit toto saeculo vitae mortalis tempore; id est, à primo Incarnationis instanti, usque ad mortis momentum; glorificavit, inquam, per suum esse, quod omnium miraculorum est maximum; per omnes suas internas et externas actiones et passionem, quae theandricae fuerunt, et ideo valoris infiniti. Maxime verò glorificavit per mortem suam, quae fuit immolatio hominis Dei, in honorem Dei, et consequenter sacrificium Deo dignum, honorem Deo proportionatum reddens, Deumque, quantum fieri potest, glorificans.

Ex quo resurrexit, et gloriosus in caelos ascendit. Deum infinite glorificat in terris et in caelis. In terris, et quidem ubique terrarum, super altare, ubi in sanctissimam Eucharistiam continuè et semper ad Dei gloriam immolatur, ubi continuè et semper Deum adorat, in nihilum quasi redactus. In caelis coram throno Dei, ubi, teste D. Joannis, Apoc. 5, 6, Agnus stat velut occisus, id est, in passionis suae memoriam; sua sacra stigmata Deo semper exhibet, *interpellans pro nobis*, et in aeternum exhibebit ad aeternam Dei gloriam.

Etenim (et hoc bene nota) quia nihil unquam Deum ita glorificavit ac eremita Filii Dei ad Dei gloriam immolatio, quae quantum fieri potest, Deum glorifica-

vit; hinc ipse Filius Dei, hanc sui immolationem ad Dei gloriam, usque ad consummationem saeculorum mysticè continuat et continuat ubique terrarum. Hinc et Filius Dei hanc sui immolationem ad Dei gloriam in aeternum representat et representabit in caelis. Per Christum itaque caeli et terra pleni sunt gloria Dei. Ipse solus est gloria Dei, gloria infinita, universalis, Deo digna.

Nobis itaque Deum glorificaturis, quid faciendum? Christus, Dei gloria, Deo offerendus: cum Apostolo nobis dicendum: *Deo sit honor et gloria per Jesum Christum. Deo sit honor et gloria in caelis per Jesum Christum*, illi propter quinque vulnerum cicatrices, quibus in corpore glorioso reservavit, *stantem tanquam occisum. Deo sit honor et gloria in terris per Jesum Christum*, super altare in sacrosanctam Eucharistiam mysticè semper immolatum, et in immolationis statu ubique conservatum. *Deo sit honor et gloria*, et in caelis et in terris per Jesum Christum, qui in caelis et in terris semper et continuè Deum laudat, amat, adorat, colit digne, infinite, quantum potest.

Deum ergo glorificaturi, Christo Deum glorificanti, unamur fide, charitate, sicut Christo unam, in ipso, cum ipso et per ipsum glorificemus Deum, laudemus, amemus, adoremus et colamus. Haec nostra Dei glorificatio, quae quantum nostris, nihil est, nulliusque momenti; quantum Christi, erit preiosissima, et Deo digna.

IN PRIMAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS Praefationes.

Corinthos, quam Cicero totius Graeciae lumen appellat, Achaiae, quae nunc Morea dicitur, metropolis erat; duobus in aetia portibus, Ionio et Aegeo mari imminuentibus, ut ait D. Chrysostomus.

In hoc nobilissimum emporium D. Paulus Athenis venit, hincque à Christo Domino monitus, per decem et octo menses mansit, tantoque incolarum profecto Evangelium praedicavit, ut quamplurimos ad Christum converteret.

At postquam praedicationis gratia in alias civitates et provincias profectus est omnium gentium Aposto-

lus, Corinthii, qui divites erant, deliciis assueti, et secularis sapientiae nimis studiosi, à primo fervore statim delapsi, dein à falsis apostolis seducti, in tam varios errores et tot abyssis provaluti sunt, ut et de mortuorum resurrectione dubitarent.

Quod, ut audivit Paulus, Corinthiorum pater: ipse enim, ut ait, per Evangelium eos Christus generavit, filiorum sibi charissimorum salutis zelo succensus, ad eos hanc priorem Epistolam, maxime animi libertate scripsit, tum ut monita illorum emendationi necessaria daret; tum ut quaestionibus ab eis sibi propositis

Corinthios Paulus scripserit: eò quod in hac meminerit prioris ejusdem Epistolae ad eos datae. Sic enim ait, cap. 5: *Scripti vobis in Epistola. Si hinc rectè opinentur an secus, videbitis eum ad eum locum perventum erit. Prior hinc Epistola non unum, sed multa ac varia continet argumenta; prout multa erunt de quibus vel alio modo Corinthii Apostolo videbantur, vel ipsi ab eo instrui cupiebant. Nam ipso per,*

in ea fide et doctrina, quae est iuxta Evangelium, quod ego praedico.

ET PREDICATIONEM JESU CHRISTI, id est, et quod Dominus ipse Jesus Christus praedicavit; sicut non est tamen mea quam Jesu Christi doctrina. Ita divus Chrysostomus; ita etiam divus Thomas.

Alii tamen interpretantur: Quae est iuxta Evangelium, quod ego praedico de Jesu Christo, et conformis est Syrus, ut videbitur infra.

SECUNDAM REVELATIONEM; Syr., per revelationem, seu ut reveletur arcanum, omnibus retroactis seculis absconditum, scilicet magnum mysterium Incarnationis Filii Dei.

TEMPORIBUS AETERNIS, id est, in tota temporis universitate, seu omni retroacto tempore, cujus initium est valde remotum.

VERBIS, 26. — Quid nunc patefactum est, id est, hoc autem tempore gratiae manifestatum per scripturas prophetarum, scilicet expositis et explicatis per apostolos; quibus Christus aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas, ait D. Lucas, 24. Prophetae praedixerunt futuram Verbi divini incarnationem; apostoli factam esse praedicaverunt, et prophetas adimpletas esse.

Christi, qui potest vos confirmare in fide; quia nimirum adhaerens doctrinae Evangelii mei, quo vobis praedicavi Jesum Christum. Suum ergo vocat Evangelium, id est, a se praedicatum.

SECUNDAM REVELATIONEM MYSTERII TEMPORIBUS AETERNIS FACIT. Sensus: Qui Evangelii praedicatione revelavit et manifestavit mysterium omnibus retro seculis mundo occultatum et paucis cognitum. Tempora aeterna dicitur universam temporis, quod praeterit: tunc interpretari alibi vocat tempora recedentia. Ut 2 Timoth. 1, et Tit. 1, q. 3. Paulus: Non est recens loventium Evangelii, sed ab aeterno semper fuit ipsum Evangelium in secreto divinitatis consilio, mentoque divinae tacitum et occultum, et nunquam latens in mundo propatum aut praedicatum. Unde subdit:

VERBIS, 26. — Quod (scilicet mysterium iam dictum) nunc patefactum est, Graece, manifestatum autem nunc, scilicet per apostolorum praedicationem.

Per scripturas prophetarum, qui Christum Christique Evangelium praedixerunt. Quod autem dicit, per scripturas propheticas, supple, expositas et intellectas.

SECUNDAM PRaeCEPTIONEM AETERNI DEI, id est, ex mandato seu delegatione aeterni Dei, facta videlicet apostolis. Facite commentati officii sui dignitatem à magnitudine delegatis, quem proprio vocat epistoleto, aeternum Deum.

AD OBEDIENTIAM FIDEI, id est, ut fides prompta voluntate suscipiatur, ut omnium omnes gentes Evangelium idemque Christi audiant, illique credant et obe-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ultimo ad pietatem et ad praxim maxime notanda.

1° Observa in toto hoc capite exemplum christianae erga proximum charitatis atque necessitudinis; quasi divus Paulus voluerit hic in praxim redigere doctrinam à se traditam in capitis praecedentis versus secundo: *Unamquamque vestram proximo suo placeat in bonum; nosque docere modum christianae et meritorie faciendi, quod in usu frequentiori sit civititer tantum; nimirum salutationes, amicitias, et alia honestatis signa exhibere, de quibus vide in coroll. pietatis, cap. 15, n. 2. 5.*

ipsis factorum exhibitione manifestarunt, seu eventibus ad vaticinia respondentibus.

SECUNDAM PRaeCEPTIONEM AETERNI DEI, id est, iuxta mandatum; Graece, ad ordinationem; seu delegationem ab aeterno Deo ipsis apostolis factam.

AD OBEDIENTIAM FIDELIS GENTIS GENTIBUS COGNITI, id est, cunctis, inquam, gentibus manifestatum, ut obediant fidei, seu ut omnes gentes illud Evangelium audiant, fide suscipiant, illique moribus obediant.

VERBIS, 27. — SOLI SAPIENTI DEO...; Deo, inquam, qui solus sapiens est, nosse sit et gloria aeterna per Jesum Christum. Vide in Paraphr. clariorem expositionem. Pronomen cui hebraismo redundat; Hebraei enim repetunt relativum cum antecedente, ait Cornelius à Lapide. Hos tres versus ita Syrus exprimit: *Deo autem qui potens est vos confirmare in Evangelio meo, quod praedicatum est de Jesu Christo per revelationem aeterni, quod temporibus aeternis absconditum fuit; revelationem autem hoc tempore per scripturas prophetarum, et per mandatum Dei aeterni, patefactum omnibus gentibus ad obedientiam fidei; qui solus sapiens est, gloria per Jesum Christum in secula seculorum. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.*

In cunctis gentibus cognitum, Graece, in omnes gentes notificatum seu patefactum: scilicet mysterium, quod nunc patefactum est, et in cunctis gentibus cognitum.

VERBIS, 27. — SOLI SAPIENTI DEO per Jesum Christum. Haec rebar ad. Et qui potens est (vers. 25); q. d.: SOLI SAPIENTI ET POTENTI DEO per Christum et christianam religionem, quibus sit honor et gloria sempiterna. Christus Deus et homo cum sit, ut Deum honorem recipiat cum Patre et Spiritu sancto; ut homo vero, illud desiderat. Demum autem cum praedicavit in mundo SS. Trinitatem, et jussit baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti omnes gentes.

Nota, vox epistole innuit per nullam hominum sapientiam hominem potuisse viam salutis agnoscere: quia solus Deus à seipso et per essentiam sapiens est, qui eam per fidem nobis manifestavit. Hinc solus sapiens dicitur. Vide Baruch. 5.

Cui honor et gloria in secula seculorum, Amen. Seculo seculorum vocat Apostolus secula proprio nomine aeterna, et, ut Augustinus exponit, continuata secula, id est, nunquam terminanda. Graeca et Syrus non habent cui. Sic ergo haec omnia ordinanda sunt: ei qui potens est vos confirmare, videlicet soli sapienti Deo, sit honor et gloria, Amen.

Vide S. Chrysostomum, hic, in morali, homil. ultim., pulchre et patetice ostendentes, qualem S. Paulus suo zelo, labore et fervore honoravit et glorificavit Deum.

¶ Ille ab Apostolo disce modum digne Deum glorificandi, scilicet per Jesum Christum. Dominum nostrum, v. 27. *Deo honor sit et gloria per Jesum Christum.* Ut haec apostolicam et verè christianam praxim melius intelligas et accuratius observes, nota quod solus Jesus Christus Deum digne glorificat: ipse solus Deo infinito infinitum exhibet honorem. Hujus veritatis ratio est, quia angeli, homines, creaturae omnes ceteram Deo sunt quasi non sint, quasi nihilum et inane reputantur, ex Isai. 40, 17. Nihil autem laus

et glorificatio verè nihilum est, et nullius momenti. At Christus Jesus, homo Deus est; hinc infiniti meriti, hincque Deum infinite glorificans: et ideo digne.

Deum infinite glorificavit toto saeculi vite mortali tempore; id est, à primo Incarnationis instanti, usque ad mortis momentum; glorificavit, inquam, per suum esse, quod omnium miraculorum est maximum; per omnes suas internas et externas actiones et passionem, quae theandricae fuerunt, et ideo valoris infiniti. Maxime verò glorificavit per mortem suam, quae fuit immolatio hominis Dei, in honorem Dei, et consequenter sacrificium Deo dignum, honorem Deo proportionatum reddens, Deumque, quantum fieri potest, glorificans.

Ex quo resurrexit, et gloriosus in caelos ascendit. Deum infinite glorificat in terris et in caelis. In terris, et quidem ubique terrarum, super altare, ubi in sanctissimam Eucharistiam continuè et semper ad Dei gloriam immolatur, ubi continuè et semper Deum adorat, in nihilum quasi redactus. In caelis coram throno Dei, ubi, teste D. Joannis, Apoc. 5, 6, Agnus stat velut occisus, id est, in passionis suae memoriam; sua sacra stigmata Deo semper exhibet, *interpellans pro nobis*, et in aeternum exhibebit ad aeternam Dei gloriam.

Etenim (et hoc bene nota) quia nihil unquam Deum ita glorificavit ac eremita Filii Dei ad Dei gloriam immolatio, quae quantum fieri potest, Deum glorifica-

vit; hinc ipse Filius Dei, hanc sui immolationem ad Dei gloriam, usque ad consummationem saeculorum mysticè continuat et continuat ubique terrarum. Hinc et Filius Dei hanc sui immolationem ad Dei gloriam in aeternum representat et representabit in caelis. Per Christum itaque caeli et terra pleni sunt gloria Dei. Ipse solus est gloria Dei, gloria infinita, universalis, Deo digna.

Nobis itaque Deum glorificaturis, quid faciendum? Christus, Dei gloria, Deo offerendus: cum Apostolo nobis dicendum: *Deo sit honor et gloria per Jesum Christum. Deo sit honor et gloria in caelis per Jesum Christum*, illi propter quinque vulnerum cicatrices, quibus in corpore glorioso reservavit, *stantem tanquam occisum. Deo sit honor et gloria in terris per Jesum Christum*, super altare in sacrosanctam Eucharistiam mysticè semper immolatum, et in immolationis statu ubique conservatum. *Deo sit honor et gloria*, et in caelis et in terris per Jesum Christum, qui in caelis et in terris semper et continuè Deum laudat, amat, adorat, colit digne, infinite, quantum potest.

Deum ergo glorificaturi, Christo Deum glorificanti, unamur fide, charitate, sicut Christo unam, in ipso, cum ipso et per ipsum glorificemus Deum, laudemus, amemus, adoremus et colamus. Haec nostra Dei glorificatio, quae quantum nostris, nihil est, nulliusque momenti; quantum Christi, erit preiosissima, et Deo digna.

IN PRIMAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS Praefationes.

Corinthos, quam Cicero totius Graeciae lumen appellat, Achaiae, quae nunc Morea dicitur, metropolis erat; duobus in aetia portibus, Ionio et Aegeo mari imminuentibus, ut ait D. Chrysostomus.

In hoc nobilissimum emporium D. Paulus Athenis venit, hincque à Christo Domino monitus, per decem et octo menses mansit, tantoque incolarum profecto Evangelium praedicavit, ut quamplurimos ad Christum converteret.

At postquam praedicationis gratia in alias civitates et provincias profectus est omnium gentium Aposto-

lus, Corinthii, qui divites erant, deliciis assueti, et secularis sapientiae nimis studiosi, à primo fervore statim delapsi, dein à falsis apostolis seducti, in tam vario errore et tot abyssis provaluti sunt, ut et de mortuorum resurrectione dubitarent.

Quod, ut audivit Paulus, Corinthiorum pater: ipse enim, ut ait, per Evangelium eos Christus generavit, filiorum sibi charissimorum salutis zelo succensus, ad eos hanc priorem Epistolam, maxime animi libertate scripsit, tum ut monita illorum emendationi necessaria daret; tum ut quaestionibus ab eis sibi propositis

Corinthios Paulus scripserit: eò quod in hac meminerit prioris ejusdem Epistolae ad eos datae. Sic enim ait, cap. 5: *Scripti vobis in Epistola. Si hinc rectè opinentur an secus, videbitis eum ad eum locum perventum erit. Prior hinc Epistola non unum, sed multa ac varia continet argumenta; prout multa erunt de quibus vel alio modo Corinthii Apostolo videbantur, vel ipsi ab eo instrui cupiebant. Nam ipso per,*

responderet : scriperant enim ad eum zelantiores, ut patet ex cap. 7, v. 1.

Ac primo quidem, quia Corinthii de suorum magistrorum precellentia inaniter et vanè contendeant, et propterea inter eos schisma natum erat; hortatur ut, his inanibus contentionibus diremptis, sint unanimes; quia verò ex immodicâ sapientie secularis existimatione exortum erat hoc schisma, hinc quatuor primis capitibus humanam sapientiam deprimit, crucis autem humilitatem commendat.

Capite quinto arguit eos, quod hominem incestuosum in Ecclesia sua tolerant, quem excommunicari jubet.

Capite sexto lites damnat, et præsertim coram infidelium tribunalibus; et quorundam impudicum redarguit.

Litteras sepe quibusdam dubis inter ipsos exortis, Paulum apostolum suum consuluisse, liquet ex illo 7 cap. initio: *De quibus antea scriptis vobis*. Sunt autem ista summarie quæ tractantur in hac Epistola, et hoc ordine: Primum, ac penè ab exordio, Corinthios increpat quod divisiones inter se haberent ex studiis incerta erga magistros: quibus res magis, causam aperit, quod secularium sapientiam humilitatem crucis Christi, docens ejus mysteria seculo esse incognita; ac revocant à comparandis et iudicandis Evangelii ministris. Deinde, eos reprehendit quod hominem incestuosum, et excommunicatum dignum, in suo consortio et in Ecclesia tolerant: quem et Sotane tradendum iudicat. Tertio, culpat quod iudicis inter se contendent, idque apud iudices infideles. Quarto, taxat quorundam impudicum: matrimonium commendat, ejusque leges præscribit; cui tamen virginitalis et perpetue continentie studium anteponeit. Quinto, de carnalia idola immolatorum eos eos instruit. Sexto, digreditur ad utilitatem, necessarium sibi commendationum, commendationis nempe modum gratis, ac nullo stipendio Corinthiis Evangelium prædicaverit; cum iuxta Domini constitutionem ex Evangelio vivere potuissent. Septimo, generatim eos ad perseverantiam vitam christianam hortatur; admonens quæ vita fugere debent: inde stylum refecit ad argumentum de immolatoribus. Octavo, docet honestatem servandam in conventibus Ecclesie: ne mulieres aperto capite erant. Nonò, quod ab eis peccatum erat in celebratione cene dominicæ, corrigit, reuocantur mysteriorum S. Eucharistie institutione. Decimo, disserit de donis spiritalibus; exhortans exemplum mensurandi contentum humani, ut suum quisque donum conferat in usum communem: præcipit verò omnes studentes charitati, tanquam dono omnium excellentissimo. Undecimo, præcipit ut donis prophetie ac linguarum utantur ordinatè. Duodecimo, resurrectionem corporum à quibusdam negatam, multis argumentis astruit, et qualitates ejus ad modum describit. Postremo, de collegendis in fratres pauperes elemosinas eos admonet. Atque hæc de materia totius Epistolæ satis. Eam scriptam esse Philippo Macedonice quidam opinantur: et ita habet hypographie in Græcis codicibus Epistolæ subiecta. Sed multo verisimilius est, quod Cæcemonius sentit, Ephesi scriptam esse: quemadmodum et habet argumentum quod passim in Latinis Epistolæ præmittitur. Dicit enim Apostolus ultimo cap. se persumansurum Ephesi. Mentit etiam Aquilæ et Priscille, velut secum eodem loco morantium, dum ab illis sa-

Doctore capite septimo et sequentibus variâ sibi proposito dubia resolvit de matrimonio et virginitate, de usu idolothorum, de mulierum in templis veneratione, de cenâ eucharisticâ, de Spiritu sancti donis, de præcellentia charitatis, de usu donorum sancti Spiritus in Ecclesia, de corporum resurrectione, quam probat et explicat.

Denique Corinthios ad elemosinas Jerosolymitanis pauperibus faciendas hortatur.

Scripta est hæc Epistola Ephesi in Asia, ut colligitur ex cap. 16, v. 8, vel saltem in loco ei vicino, anno Christi 57. Videantur *D. de Tillamont, notâ 44 in S. Paulum, et P. Amelote in Prefat.; Fromondus, Corinæ, à Lep., Etais (infra)*.

Item Corinthios scribit. Illos autem Ephesi habitasse testatur Lucas, Act. 18, et satis intelligitur ex historicæ continuatione, cap. 19, circa quod tempus scripta est hæc Epistola. Certe Philippus aliquando versatus esse omnino legitur. Sed et ex eo quod dicit: *Salutate vos Ecclesie Asiae*, plane intelligitur in Asia, ubi Ephesus erat, hæc Epistolam ab eo scriptam esse. Nam quod in Macedonia non sit scripta, satis arguit hæc nihil capituli verba: *Veniunt autem ad vos cum Macedoniam pertransierit. Nam Macedoniam pertransierit. Constat etiam scriptam esse ante Epistolam ad Romanos. Nam hujus Epistolæ cap. ult. dicitur loquitur, velut adhuc deliberas de sua profectio in Ierusalem. Dicit enim: *Quod si dignum fuerit, ut ero cum vobis, in ea vero quam scribitur ad Romanos, neminem tuam. In ea vero quam scribitur ad Romanos, de protectione jam constitutum habet, uti delectant illa verba cap. 15: *Nam igitur profecturum in Ierusalem ministrare, seu ministrans, sanctis. Quod vero attinet ad eos quibus scribitur hæc Epistola: utrum ad Corinthios qui ex gentibus erant tantummodo scripta sit; an etiam ad Iudeos Corinthii morantes et Christo initiatos, dubitaverit aliquis, propter illud quod dicit, cap. 12: *Scitis quoniam gentes cum ecclesiis, ad simpliciter muta prohi ducibantur ecclesiis. Verum procul dubio sua inscriptione complectitur etiam Iudeos, tanquam ejusdem Corinthiorum Ecclesie fideles: quemadmodum et Epistola ad Rom. et ceteræ omnes ad Ecclesias gentium missæ, fideles utriusque populi suis inscriptionibus comprehendunt. Nam et unus erat in singulis civitatibus episcopus; sic et una Ecclesia ex omnibus ejusdem loci fidelebus collecta: licet esse potuerit in eadem civitate, abstinere, ut ita dicam, prochie. Habebant enim Judæi christiani suos synagoga, in quibus et Moyses legebatur, et Christi mysteria pergerunt; ut indicant apostoli Jacobi ibidem, Act. 15: quamvis fatendum, Iudeos gentibus tam Corinthii, quam in aliis, quæ per gentes erant Ecclesiis, fuisse multo pauciores. Unde quæritur ita fideles ad quos scribit, alloquitur Paulus, ac si soli gentiles essent. Quod utique cum fecisse credendum est in loco memorato. Nam aliqui in eo quod scribitur cap. 1, quosdam Corinthiorum dicere: *Ego Cephas*; Iudeos potissimum notat, quorum Cephas, id est Petrus, erat quemadmodum peccatoris apostolus. Aliter quoque in personâ loquitur Iudeorum, videlicet tantum Iudeis Iudeos alloquens; ut cap. 10, cetera dicunt: *Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres nostrum ad nos fuerunt, etc.* Non enim sic loqueretur, nisi inter eos ad quos scribit, aliqui Judæi fuissent. Sed ad expositionem Epistolæ veniamus.****

IN PRIMAM AD CORINTHIOS EPISTOLAM COMMENTARIA.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, vocatus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Sosthenes frater,
2. Ecclesie Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum et nostro.
3. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.
4. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu :
5. Quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientiâ :
6. Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis :
7. Ita ut nihil vobis desit in ullâ gratiâ, expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi,
8. Qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die adventus Domini nostri Jesu Christi.
9. Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi Domini nostri.
10. Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut ipsimum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata; sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententiâ.
11. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab his qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos.
12. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit : Ego quidem sum Pauli; ego autem Apollonis; ego verò Cephas; ego autem Christi.
13. Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis?
14. Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Gaium;
15. Ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis.
16. Baptizavi autem et Stephanæ domum: exterium nescio si quem alium baptizaverim.
17. Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare; non in sapientiâ verbi, ut non evanescat crux Christi.
18. Verbum enim crucis, pereuntibus quidem stultitia est; iis autem qui salvî sunt, id est, nobis, Dei virtus est.
19. Scriptum est enim : Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobo.

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, après de Jésus-Christ par la vocation et la volonté de Dieu, et Sosthènes son frère,
2. A l'Eglise de Dieu qui est à Corinthe, aux fidèles que Jésus-Christ a sanctifiés, et qui sont appelés pour être saints, et à tous ceux qui, en quelque lieu que ce soit, invoquent le nom de notre Seigneur Jésus-Christ, qui est leur Seigneur comme le nôtre.
3. Que Dieu notre Père et Jésus-Christ notre Seigneur vous donne la grâce et la paix.
4. Je rends pour vous à mon Dieu des actions de grâces continues, à cause de la grâce de Dieu, qui vous a été donnée en Jésus-Christ;
5. Et de toutes les richesses dont vous avez été comblés en lui dans tout ce qui regarde le don de la parole et de la science;
6. Le témoignage qu'on vous a rendu de Jésus-Christ ayant été ainsi confirmé parmi vous.
7. De sorte qu'il ne vous manque aucun don pour attendre avec confiance la manifestation de notre Seigneur Jésus-Christ.
8. Et Dieu vous affermira encore jusqu'à la fin pour être trouvés sans péché au jour de l'avènement de notre Seigneur Jésus-Christ.
9. Dieu, par lequel vous avez été appelés à la société de son fils Jésus-Christ notre Seigneur, est fidèle et véritable;
10. Or je vous conjure, mes frères, par le nom de Jésus-Christ notre Seigneur, d'avoir tous un même langage, et de ne point souffrir de divisions parmi vous; mais d'être tous unis ensemble dans un même esprit et dans un même sentiment.
11. Car j'ai été averti, mes frères, par ceux de la maison de Chloé, qu'il y a des contestations parmi vous.
12. Ce que je veux dire, est que chacun de vous prend parti, en disant: Pour moi, je suis à Paul; et moi, je suis à Apollon; et moi, je suis à Cephas; et moi, je suis à Jésus-Christ.
13. Jésus-Christ est-il donc divisé? Est-ce Paul qui a été crucifié pour vous ou avez-vous été baptisés au nom de Paul?
14. Je rends grâce à Dieu de ce que je n'ai baptisé aucun de vous; sinon Crispus et Gaius;
15. Afin que personne ne dise quod vous avez été baptisés en mon nom.
16. J'ai encore baptisé ceux de la famille de Stéphane; et je ne sache pas en avoir baptisé d'autres.
17. Parce que Jésus-Christ ne m'a pas envoyé pour baptiser, mais pour prêcher l'Évangile, sans y employer la sagesse de la parole pour ne pas anéantir la croix de Jésus-Christ.
18. Car la prédication de la croix est une folie pour ceux qui se perdent; mais pour ceux qui se sauvent, c'est-à-dire, pour nous, elle est la vertu et la puissance de Dieu.
19. Car il est écrit : Je détruirai la sagesse des sages, et je rejeterai la science des savants,

responderet : scriperant enim ad eum zelantiores, ut patet ex cap. 7, v. 1.

Ac primo quidem, quia Corinthii de suorum magistrorum precellentia inaniter et vanè contendeant, et propterea inter eos schisma natum erat; hortatur ut, his inanibus contentionibus diremptis, sint unanimes; quia verò ex immodicâ sapientie secularis existimatione exortum erat hoc schisma, hinc quatuor primis capitibus humanam sapientiam deprimit, crucis autem humilitatem commendat.

Capite quinto arguit eos, quod hominem incestuosum in Ecclesia sua tolerent, quem excommunicari jubet.

Capite sexto lites damnat, et præsertim coram infidelium tribunalibus; et quorundam impudicum redarguit.

Litteras sepe quibusdam dubis inter ipsos exortis, Paulum apostolum suum consulis, liquet ex illo 7 cap. initio: *De quibus antea scripsimus vobis*. Sunt autem ista summarie quæ tractantur in hac Epistola, et hoc ordine: Primum, ac penè ab exordio, Corinthios increpat quod divisiones inter se haberent ex studiis incerta erga magistros: quibus res magis, causam aperit, quod secularium sapientiam humilitatem crucis Christi, docens ejus mysteria seculo esse incognita; ac revocant à comparandis et iudicandis Evangelii ministris. Deinde, eos reprehendit quod hominem incestuosum, et excommunicabilem dignum, in suo consortio et in Ecclesia tolerarent: quem et Sotane tradendum iudicat. Tertio, culpat quod iudicis inter se contenderent, idque apud iudices infideles. Quarto, taxat quorundam impudicum: matrimonium commendat, ejusque leges præscribit; cui tamen virginitalis et perpetue continentie studium anteponebat. Quinto, de carnalia idola immolatorum eos eos instruit. Sexto, digreditur ad utilitatem, necessarium sibi commendationum, commendationis nempe modum gratis, ac nullo stipendio Corinthiis Evangelium prædicaverit; cum iuxta Domini constitutionem ex Evangelio vivere potuissent. Septimo, generatim eos ad perseverantiam vitam christianam hortatur; admonens quæ vitia fugere debent: inde stylum refecit ad argumentum de immolatoribus. Octavo, docet honestatem servandam in conventibus Ecclesie: ne mulieres aperto capite erant. Nonò, quod ab eis peccatum erat in celebratione cene dominicæ, corrigit, reuocantur mysteriorum S. Eucharistie institutione. Decimo, disserit de donis spiritalibus; exhortans exemplum mensurandi contentione humani, ut sumis mensuris donum conferat in usum communem; præcipit verò omnes studentes charitati, tanquam dono omnium excellentissimo. Undecimo, præcipit ut donis prophetie ac linguarum utantur ordinate. Duodecimo, resurrectionem corporum à quibusdam negatam, multis argumentis astruit, et qualitates ejus ad modum describit. Postremo, de collegendis in fratres pauperes elemosinas eos admonet. Atque hæc de materia totius Epistolæ satis. Eam scripsit esse Philippus Macedonice quidam opinantur: et ita habet hypographe in Græcis codicibus Epistolæ subiecta. Sed multo verisimilius est, quod Cæcemonius sentit, Ephesi scriptam esse: quemadmodum et habet argumentum quod passim in Latinis Epistolæ præmittitur. Dicit enim Apostolus ultimo cap. se persumansurum Ephesi. Mentit etiam Aquila et Priscilla, velut secum eodem loco morantium, dum ab illis sa-

Doctore capite septimo et sequentibus variâ sibi proposito dubia resolvit de matrimonio et virginitate, de usu idololatorum, de mulierum in templis veneratione, de cenâ eucharisticâ, de Spiritu sancti donis, de præcellentia charitatis, de usu donorum sancti Spiritus in Ecclesia, de corporum resurrectione, quam probat et explicat.

Denique Corinthios ad elemosynas Jerosolymitanis pauperibus faciendas hortatur.

Scripta est hæc Epistola Ephesi in Asia, ut colligitur ex cap. 16, v. 8, vel saltem in loco ei vicino, anno Christi 57. Videantur *D. de Tillamont, notâ 44 in S. Paulum, et P. Amelote in Prefat.; Fromondus, Corinæ, à Lep., Epist. infra*.

Item Corinthios scribit. Illos autem Ephesi habitasse testatur Lucas, Act. 18, et satis intelligitur ex historicæ continuatione, cap. 19, circa quod tempus scripta est hæc Epistola. Certe Philippus aliquando versatus esse nunquam legitur. Sed et ex eo quod dicit: *Salutate vos Ecclesie Asiae*, plane intelligitur in Asia, ubi Ephesus erat, hæc Epistolam ab eo scriptam esse. Nam quod in Macedonia non sit scripta, satis arguit hæc nihil capituli verba: *Veniunt autem ad vos cum Macedoniam pertransierit. Nam Macedoniam pertransierit*. Constat etiam scriptam esse ante Epistolam ad Romanos. Nam hujus Epistolæ cap. ult. dicitur loquitur, velut adhuc deliberas de sua profectioe in Ierusalem. Dicit enim: *Quod si dignum fuerit, ut ero cum vobis, in ea vero quam scribitur ad Romanos, neminem tuam*. In ea vero quam scribitur ad Romanos, de protectione jam constitutum habet, uti delectant illa verba cap. 15: *Nam igitur profecturum in Ierusalem ministrare, seu ministrans, sanctis*. Quod verò attinet ad eos quibus scribitur hæc Epistola: utrum ad Corinthios qui ex gentibus erant tantummodo scripta sit; an etiam ad Iudeos Corinthii morantes et Christo initiatos, dubitaverit aliquis, propter illud quod dicit, cap. 12: *Scitis quoniam gentes cum ecclesiis, ad simpliciter muta prout dicebamini gentes*. Verum procul dubio sua inscriptione complectitur etiam Iudeos, tanquam ejusdem Corinthiorum Ecclesie fideles: quemadmodum et Epistola ad Rom. et ceteræ omnes ad Ecclesias gentium missæ, fideles utriusque populi suis inscriptionibus comprehendunt. Nam et unus erat in singulis civitatibus episcopus; sic et una Ecclesia ex omnibus ejusdem loci fidelibus collecta: licet esse potuerit in eadem civitate distincta, ut ita dicam, prochie. Habebant enim Judæi christiani suos synagoga, in quibus et Moyses legebatur, et Christi mysteria peragebantur; ut indicant apostoli Jacobi ibidem, Act. 17: *quamvis fatendum, Iudeos gentibus tam Corinthii, quam in aliis, quæ per gentes erant Ecclesiis, fuisse multo pauciores*. Unde quæritur ita fideles ad quos scribit, alloquitur Paulus, ac si soli gentiles essent. Quod utique cum fecisse credendum est in loco memorato. Nam aliqui in eo quod scribitur cap. 1, quosdam Corinthiorum dicere: *Ego Cephas*; Iudeos potissimum notat, quorum Cephas, id est Petrus, erat quemadmodum peccatoris apostolus. Aliter quoque in personâ loquitur Iudeorum, videlicet tantum Iudeis Iudeos alloquens; ut cap. 10, cetera dicunt: *Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres nostrum ad nos fuerunt, etc.* Non enim sic loqueretur, nisi inter eos ad quos scribit, aliqui Judæi fuissent. Sed ad expositionem Epistolæ veniamus.

IN PRIMAM AD CORINTHIOS EPISTOLAM COMMENTARIA.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, vocatus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Sosthenes frater,
2. Ecclesie Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum et nostro.
3. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.
4. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu :
5. Quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientiâ :
6. Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis :
7. Ita ut nihil vobis desit in ullâ gratiâ, expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi,
8. Qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die adventus Domini nostri Jesu Christi.
9. Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi Domini nostri.
10. Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut ipsimum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata; sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententiâ.
11. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab iis qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos.
12. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit : Ego quidem sum Pauli; ego autem Apollonis; ego verò Cephas; ego autem Christi.
13. Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis?
14. Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Gaium;
15. Ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis.
16. Baptizavi autem et Stephanæ domum: ceterum nescio si quem alium baptizaverim.
17. Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare; non in sapientiâ verbi, ut non evanescat crux Christi.
18. Verbum enim crucis, pereuntibus quidem stultitia est; iis autem qui salvî sunt, id est, nobis, Dei virtus est.
19. Scriptum est enim : Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobo.

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, après de Jésus-Christ par la vocation et la volonté de Dieu, et Sosthènes son frère,
2. A l'Eglise de Dieu qui est à Corinthe, aux fidèles que Jésus-Christ a sanctifiés, et qui sont appelés pour être saints, et à tous ceux qui, en quelque lieu que ce soit, invoquent le nom de notre Seigneur Jésus-Christ, qui est leur Seigneur comme le nôtre.
3. Que Dieu notre Père et Jésus-Christ notre Seigneur vous donne la grâce et la paix.
4. Je rends pour vous à mon Dieu des actions de grâces continues, à cause de la grâce de Dieu, qui vous a été donnée en Jésus-Christ;
5. Et de toutes les richesses dont vous avez été comblés en lui dans tout ce qui regarde le don de la parole et de la science;
6. Le témoignage qu'on vous a rendu de Jésus-Christ ayant été ainsi confirmé parmi vous.
7. De sorte qu'il ne vous manque aucun don pour attendre avec confiance la manifestation de notre Seigneur Jésus-Christ.
8. Et Dieu vous affermira encore jusqu'à la fin pour être trouvés sans péché au jour de l'avènement de notre Seigneur Jésus-Christ.
9. Dieu, par lequel vous avez été appelés à la société de son fils Jésus-Christ notre Seigneur, est fidèle et véritable;
10. Or je vous conjure, mes frères, par le nom de Jésus-Christ notre Seigneur, d'avoir tous un même langage, et de ne point souffrir de divisions parmi vous; mais d'être tous unis ensemble dans un même esprit et dans un même sentiment.
11. Car j'ai été averti, mes frères, par ceux de la maison de Chloé, qu'il y a des contestations parmi vous.
12. Ce que je veux dire, est que chacun de vous prend parti, en disant: Pour moi, je suis à Paul; et moi, je suis à Apollon; et moi, je suis à Céphas; et moi, je suis à Jésus-Christ.
13. Jésus-Christ est-il donc divisé? Est-ce Paul qui a été crucifié pour vous ou avez-vous été baptisés au nom de Paul?
14. Je rends grâce à Dieu de ce que je n'ai baptisé aucun de vous; sinon Crispus et Gaius;
15. Afin que personne ne dise quod vous avez été baptisés en mon nom.
16. J'ai encore baptisé ceux de la famille de Stéphane; et je ne sache pas en avoir baptisé d'autres.
17. Parce que Jésus-Christ ne m'a pas envoyé pour baptiser, mais pour prêcher l'Evangile, sans y employer la sagesse de la parole pour ne pas anéantir la croix de Jésus-Christ.
18. Car la prédication de la croix est une folie pour ceux qui se perdent; mais pour ceux qui se sauvent, c'est-à-dire, pour nous, elle est la vertu et la puissance de Dieu.
19. Car il est écrit : Je détruirai la sagesse des sages, et je rejeterai la science des savants,

20. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquistator hujus seculi? Nonne stultum fecit Deus sapientiam hujus mundi?

21. Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.

22. Quoniam et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam querunt:

23. Nos autem prædicamus Christum crucifixum: Judæis quidem scandalum, gentilibus autem stultitiam;

24. Ipsi autem vocati Judæis etque Græcis, Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam;

25. Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

26. Videte enim vocatiónem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles.

27. Sed quæ stulta sunt mundus elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortis:

28. Et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret:

29. Ut non gloriaretur omnis caro in conspectu ejus.

30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est vobis sapientia à Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio:

31. Ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino gloriatur.

20. Que sont devenus les sages, que sont devenus les docteurs de la loi, que sont devenus les savants du siècle? Dieu n'a-t-il pas convaincu de folie la sagesse de ce monde?

21. Car Dieu voyant que le monde, avec la sagesse humaine, ne l'avait point connu dans les ouvrages de sa sagesse divine, il lui a plu de sauver, par la folie de la prédication, ceux qui croiraient en lui.

22. Car les Juifs demandent des miracles, et les gentils cherchent la sagesse:

23. Pour nous, nous prêchons Jésus-Christ crucifié, qui est un scandale aux Juifs, et qui paraît une folie aux gentils;

24. Mais qui est la force de Dieu et la sagesse de Dieu pour ceux qui sont appelés, soit Juifs, soit gentils;

25. Parce que ce qui paraît en Dieu une folie, est plus sage que la sagesse de tous les hommes; et que ce qui paraît en Dieu une faiblesse, est plus fort que la force de tous les hommes.

26. En effet, mes frères, considérez qui sont ceux parmi vous qui ont été appelés à la foi. Il y en a peu de sages selon la chair, peu de puissants, et peu de nobles:

27. Mais Dieu a choisi les moins sages selon le monde, pour confondre les sages; il a choisi les faibles selon le monde, pour confondre les puissants:

28. Et il a choisi les plus vils et les plus méprisables selon le monde, et ce qui n'était rien, pour détruire ce qu'il y a de plus grand.

29. Afin qu'aucun homme ne se glorifie devant lui.

30. C'est par cette voie que vous êtes établis en Jésus-Christ, qui nous a été donné de Dieu pour être notre sagesse, notre justice, notre sanctification et notre rédemption:

31. Afin que, selon qu'il est écrit, celui qui se glorifie ne se glorifie que dans le Seigneur.

ANALYSIS.

Solenni solutatione præmissa, v. 1, 2, 5, D. Paulus Deo gratias agit, quod spiritualia dona Corinthiis ab eo colunt, quæ Christi Evangelium in eis confirmant, æquique dant quod Deus gratiam illis conferret usque in finem sanctæ perseverantia, v. 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Hæc honorificæ præfatione Corinthios, ad lectum paratos, scribit Apostolus, ac leniter, eos obsecrans per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut natum inter eos schisma dirimant, v. 10.

Nam exponit, ut ei relata est, v. 11, 12. Hujus schismatis sequelas obscuras et sacrilegas exponit, v. 13. Deo gratias agit, quod nullam ex parte suâ schismatis dederit occasionem. Vix quæquam, inquit, ego baptizavi; tantummodo prædicavi, idque simpliciter, ne per me crux Christi reddatur inanis, v. 14, 15, 16, 17.

Prædicationis suæ simplicitatem sic justificat, ut ei latenter transcat ad schismatis causam, quam omnino destruit.

Quia igitur ex nimis humana sapientia studio et affectu, natum est Corinthiorum circa magistrorum suorum præcellentium schisma; ut illud radicibus evellat, aperit eis Dei consilium, homines per crucis stultitiam salvos

faciens, reprobatâ à Deo sapientiâ seculari, v. 18.

Hoc Dei consilium probat ab Isaia prædicatum, v. 19. Probat de facto adimpletum, v. 20. Hujus rationem reddit, v. 21, quia per sapientiam mundus Deum non glorificavit: hinc eâ reprobatâ, Deo placuit per crucis stultitiam salvare credentes.

Mirum quidem Dei placitum, et hominum placitè acceptum! nam Judæi signa petunt, et Græci sapientiam, v. 22; ut nos apostoli, Dei placito obediens, hominum placita negligentes, simpliciter prædicamus crucifixum; Judæis scandalum, gentilibus stultitiam; fidelibus vero Dei virtutem et sapientiam, omni humana virtute et sapientia longè et infinitè superiorem, v. 23, 24, 25.

Hoc Dei consilium Corinthiis in quâ ipsorum conversione videntur; animadvertant quod stultum, infirmum et contemptibilem Deus elegit, ut sapientes, potentes et in maximo pretio habitos confunderet, v. 26, 27, 28.

Et hæc, ut lata nostra gloriatio sit, non in nobis, nec in aliis hominibus; sed in Christo Jesu, qui nostra factus est sapientia, justitia, sanctitas et redemptio, v. 29, 30, 31.

PARAPHRASIS.

1. Paulus Dei jussu vocatus (sen cælesti vocatione) apostolus Jesu Christi, et Sosthenes frater.

2. Congregationi Dei, quæ est Corinthi, seu fidelibus per Baptismum à Jesu Christo sanctificatis, et

ad sanctitatem vocati; hisque omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, ubicumque sint illi et nos, salutem.

3. Gratias vobis et pax multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino nostro Jesu Christo.

4. Gratias ago semper Deo meo pro vobis, ob gratiam Dei, seu ob dona vobis cœlitus collata per Jesum Christum.

5. Gratias, inquam, ago quod in Christo et per Christum spiritualibus divinae scientiæ et eloquentiæ divitiis cumulati estis; seu quod in Ecclesia, per Christi merita, Deus vobis amplam dedit facultatem omnia fidei mysteria intelligendi et eloquendi.

6. Per quæ dona Evangelium Christi confirmatum est in vobis.

7. Ita ut nullum vobis desit charismatum genus: donec fiat manifestatio gloriæ Domini nostri Jesu Christi, quam expectatis.

8. Spero quod et Deus, cui gratias ago, confirmabit vos usque in finem (seu dabit gratiam perseverantii usque in finem), ut inculpati sitis in die adventus Domini nostri Jesu Christi.

9. Id, inquam, spero, quia Deus qui vos in communionem Filii sui Jesu Christi Domini nostri vocavit; fidelis et constans est (perseverabit ergo auxilia dare, quæ jam cepit largiri).

10. Vos autem, fratres, obsecro per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut omnes idem dicatis, et non sint in vobis dissensiones; sed tam perfecta sit concordia, ut omnium vestrum eadem sit mens, eadem sententia.

11. (Nec id sine causâ moneo): mihi enim de vobis, fratres mei, manifestatum est à domesticis Chloës, sororis nostræ, quod sint inter vos dissidia.

12. Hoc repeto, quod (ut mihi relatum est) unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli discipulus, dicit unus; ego Apollo, dicit alter; ego Cephas, dicit tertius; ego Christi, dicunt sapienter alii.

13. Ergone Christus apud vos divisus est et multiplicatus? an Paulus apud vos Christus est? an pro vobis Paulus, ut Christus, crucifixus est? an in nomine Pauli, quasi Christi, baptizati estis?

Idem intellige quæsitum de Petro, etc.

14. Gratias ago Deo, quod neminem vestrum meis manibus baptizaverim, nisi Crispum et Caium.

15. (Id ejus divini providentiæ factum est) ne cui dorem occasionem dicendi quod in nomine meo baptizati sitis.

16. Baptizavi etiam et Stephanæ familiam; necno enim aliquem alium è Corinthiis baptizaverim.

17. Non enim me Christus primario seu principaliter misit, ut baptizarem, sed ut prædicarem, non sermonibus eruditione multâ et eloquentiâ ornatis, ne inanis reddatur crux Christi (scilicet in hominum opinione.)

18. Simplex enim crucis et crucifixi prædicatio, licet incredulis, ob incredulitatem suam pernicissimâ, stultitia videatur, credentibus tamen, seu nobis per fidem, vitam salutis ingressis, Dei virtus est et potentia.

19. (Quod simplex crucis verbum, non verò eloquentia, aut philosophia, sit Dei virtus ad salvandos homines) prædixit Isaia 29, 40: Rejectionem sapientiam humanam, et prudentiam secularem reprobo: seu his non utar ad veram beatitudinem, aternamque salutem hominibus procurandam.

20. Reverâ, ubi gentilis philosophus? ubi Judeorum doctor? ubi curiosus naturæ rerum indagator? (quis eorum Evangelii minister?) nullus. Nomen ergo hoc suo contemptu Deus ostendit fatuam et inanem esse mundanam sapientiam.

21. (Et sanè merito!) quia enim mundus est Dei sapientiâ, in creaturis elucens, per suam humanam sapientiam Deum non cognovit, multo minus glorificavit, (idè reprobatâ hæc sapientiâ,) placuit Deo per prædicationem crucis, quæ mundo stultitia videtur, salvos facere (non dissentes seâ) credentes.

22. Mirum sanè Dei placitum! Etenim Judæi prodigia petunt; gentiles sapientiam et eloquentiam querunt.

23. Nos autem (Dei jussu) prædicamus Christum crucifixum; qui, quia crucifixus, Judæis scandalum est; gentilibus autem stultitia videtur.

24. Prædicamus tamen, quia iis qui divinâ gratiâ sunt ad fidem vocati, sive Judæi sint, sive gentiles; iis, inquam, Christus crucifixus, Dei virtus est et sapientia.

25. Quod enim stultum Græcis videtur in Deo crucifixo, hoc ipsum omni humana sapientiâ est sapientius; et quod infirmum Judæis videtur in Messia crucifixo, hoc omni potentia humana fortius est.

26. Hoc in vestrà vocatione patet: videte enim sive vocantes, sive vocatos; certè non multos reperietis inter illos carnali sapientiâ, potentia et nobilitate præditos.

27. Sed eos elegit Deus, quos velut fatuos reputat mundus, ut sapientes confundat; et eos qui nullius in mundo sunt potentia, ut potentes seculi confundat.

28. Et ignobiles et despectos, et pro nihilo habitos in mundo, Deus elegit, ut ea quæ sunt in magno pretio, destrueret, scilicet nobiles, potentes, sapientes.

29. Hocque totum, ut nullus mortalium coram Deo in quoquam gloriaretur (nisi in Dei gratiâ).

30. Ex quâ, et per quæ et vos, è Corinthiis, estis Christiani, Christo incorporati; qui Christus à Deo nobis datus est, ut nostra sit sapientia, justitia, sanctificatio et redemptio.

31. Ut, sicut scriptum est: qui gloriatur, in Domino gloriatur. (Ergo non in hominibus doctoribus.)

VERS. 4. — **Pavles vocatus apostolus Jesu Christi.** Ecce prociuum confestim increpans falsos doctores, ait Theophyl., quasi diceret: Non à meto ipso intratus, sed ecclesie vocatione, Deique jussu *apostolus Jesu Christi*, seu missus ad predicandum Jesu Christi Evangelium. Utinam hoc verè dicere possit omnis Ecclesie seu prelati, seu minister; non meà, sed Dei voluntate, in ministerium ingressus sum. Missus sum à Christo, non fui proprio suffragio electus. Utinam de nullo verè dici possit, non per Dei voluntatem, sed secundum ejus indignationem et iram, propter subditorum peccata, ut ait et explicat D. Thomas. Itaque voluntas Dei, et quidem beneplaciti, debet esse apostolatus et omnis ecclesiasticae dignitatis origo.

Et Sosthenes frater, de quo Act. 18, ex archisynagogo, seu synagoga Corinthiacae princeps, factus fuerat D. Pauli comes. Potest Estius hanc Epistolam, à Paulo dictantem, fuisse à Sosthene scriptam; hincque Sosthenem ab Apostolo socium in salutatione adhibuit. Quidquid sit, hæc in re modestiam nos docet Apostolus, dum hominem sibi longe inferioriorem associat; et suam simul indicat profectum, cum Corinthios corrigere volens, Corinthiaco archisynagoga, sibi socium adiungit in salutatione; ut sciat Corinthios id quod in Epistola continetur, non à Paulo tantum, sed et à Sosthene proficisci.

VERS. 2. — **Ecclesia Dei, quæ est Corinthi,** id est, congregationi fidelium, seu fidelibus Corinthi congregatis à Deo, et ad Dei cultum.

Ecclesia Dei, quia à Deo, et ad Deum, et in Deo. A Deo vocata; ad Deum volentium congregata; in Deo consistens; et à Dei Spiritu gubernata. *Ubi tres in vocatæ meo, sicut in media sententia.*

SANCTIFICATIUS IN CHRISTO JESU. Explicat que sit illa Ecclesia fuit; fidelibus scilicet, à Jesu Christo per Baptismum à peccato allatis, et gratiæ Dei donatis.

VOCATI SANCTI, quasi diceret: Hinc merito sancti vocantur, quia reverè jam sanctificati sunt, et vocatione divina sunt ad sanctitatem vocati.

QUI CONVOCATI SÛT INVOCATI... quasi diceret: Non Corinthios tantum, sed et omnibus Christianis, ubiqueque sint illi et nos. Supple scribit, vel solum

VERS. 1. — **Pavles vocatus apostolus Jesu Christi,** vocatum apostolum se confirmat per hoc quod sequitur, *per voluntatem Dei*, hoc est, jussu, decreto ac beneplacito Dei.

Et Sosthenes frater. Erat hic princeps synagoga Corinthi; confertus ad Christum à Paulo, pro fide coram Gallio proconsule scribit verberatus, Act. 18, ac post mortem relictus inter sanctos, 28 Novemb.

VERS. 2. — **Ecclesia Dei, quæ est Corinthi, sanctificatus in Christo Jesu, vocatis sancti,** id est, ad sanctitatem vocatis à Deo, cum omnibus, etc., id est, cum omnibus christianis ubiqueque consistant; sive memem hoc in loco nostro, sive in alio quolibet suo loco. Ita Clerus.

VERS. 3. — **Gratiæ vobis et pax, etc.,** subaudi, multumque.

VERS. 4. — **Gratiæ ego Deo meo semper pro vobis**

dici. Ex Apostoli mente Epistola hæc circularis, seu ad omnes Christianos, specialiter tamen ad Corinthios.

Omnes ergo Christianos salutat in quocumque loco moreretur et nostrum, seu nos et illi simas. Hoc unitatem insinuat: licet enim Christiani sint loco separati, unum quid sunt omnes, una ecclesia, unum Christi corpus; hinc omnis illorum locus et nostrum est.

VERS. 5. — **GRATIÆ VOBIS ET PAX,** scilicet multiplicetur. **A DEO PATRE...** à quo omne bonum, Jacobi 1, **ET DOMINO JESU CHRISTO...** per quem omnia, seu per quem *maxima et pretiosa donantur*, 2 Petr. 1. Tacetur Spiritus sanctus, quia in donis intelligitur, ait D. Thomas, *gratiæ et pax, quæ per Spiritum sanctum donantur*.

VERS. 4. — **GRATIÆ AGO DEO MEO...** IN GRATIÆ DEI, id est, ob gratiam Dei, que data est vobis per Jesum Christum, seu ob dona vobis cœlestia collata, que v. 5 explicat. In omni ferè Epistola gratias agit Deo, ut nos doceat esse gratos. Omnia bona sunt à Deo: ad Deum ergo per gratiarum actionem sunt remittenda, ut uberius refluant ad nos; sicut aquæ ad mare recurrit, ut iterum fluant. Omnia per Christum et propter Christum nobis donantur; ergo per Christum nostra gratiarum actio referenda.

VERS. 5. — **QVOD IN OMNIBUS DIVITES FACTI ESTIS;** Græcè, *divitiis estis*, id est, gratias, inquam, ago, quod abundantia, seu cumulatis estis omnibus divitiis spiritualibus.

IN NULO, id est, in Christo, et per Christum, seu in Ecclesia Christi, et per Christi merita.

IN OMNI VERBO, ET IN OMNI SCIENTIA, id est, in omni dogmate linguarum, et in omni cognitione rerum divinarum; seu quod emulati estis omnibus divitiis spiritualibus scientiæ et eloquentiæ diviniæ.

Corinthii divites erant ob commercium; ad hoc alludens, ait, et spiritualiter facti estis divites; Deus vobis amplam facultatem dedit omnia fidei mysteria intelligendi et eloquendi. Hoc intellige de perfectioribus, quos hic laudat, imperfectiores postea correcturus. Vide v. 10.

VERS. 6. — **SICUT TESTIMONIUM CHRISTI...** Sicut; secundum quod, pro, per quæ, id est, per que dona, intelligentiæ scilicet et eloquentiæ, Evangelium Christi

in gratiæ Dei, etc., id est, per Christum Jesum. Nul- lum enim bonum salutare datur à Deo hominibus, nisi per meritum Jesu Christi; *in gratiæ*, id est, propter gratiam Dei. Nomen *gratiæ* complectitur omne donum gratuitum ordinatum ad salutem, vel propriam habentis vel communem fidelium.

VERS. 5. — **QVOD IN DONATIONIBUS DIVITES FACTI ESTIS IN NULO** (per illum Christum) *in omni verbo* (predicationis Evangelii) *et scientiæ*, id est, spiritualis ejus intelligentiæ. Q. d. : Gratiæ ago Deo, quod vobis copiosum per me et Apollo exhibuerit predicationem et doctrinam Evangelii, ejusque sensum et intelligentiam. **ET IN OMNI SCIENTIÆ.** Significat Apostolos Corinthios ditatos utroque dono, et cognoscendi divini, et eodem apte eloquendi. In quibus conjunctis consistit sermo scientiæ.

VERS. 6. — **Sicut testimonium Christi, etc.,** id est,

sili, quod predicavi vobis, confirmatum est. Sen, ut ait Theophylactus, per quæ stabilita est in vobis predicatio Christi. Fortè simpliciter, quæ dona testimonium sunt, Evangelium Christi confirmans in vobis. Vide secundam ad Cor., 13, v. 12.

Hic versus per parenthesis legendus.

VERS. 7. — **ITA ET SIMIL. VOBIS DEST...** Græcè, *in nullo gratuito dono*, id est, ita ut nullum vobis desit donum gratuitum.

EXPECTANTIBUS REVELATIONEM... Syr.: *Sed expectatis, etc.*, id est, donec fiat revelatio, seu manifestatio gloriæ Domini nostri Jesu Christi, quam expectatis. Hæc revelatio fiet in secundo adventu, in quo omnia gratiarum dona consummabuntur. Laudat resurrectionem expectantes, et oblique ferit dubitantes, seu non credentes, de quibus infra, cap. 15.

VERS. 8. — **QUI ET CONFIRMABIT VOS SINE CRIMINE...** Græcè, *inculpatus*. Verba sunt bonæ fidei, sicut ad Philipp. 1: *Confidens hoc ipsum, quod qui cepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi...*; quasi diceret: Spero quod Deus (enim scilicet gratias ago) confirmabit vos, sed debet gratiam perseverandi usque in finem; ut inculpatus, *sine crimine*, id est, sine gravi peccato, sed justus et sanctus appareatis in DIE ADVENTUS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Precatur firmitatem et perseverantiam, et ut sint sine crimine; per quod ostendit nonnulli concessos, et eos criminibus obstrictos, ait Theophylactus. Idem dixerat Theodoretus.

FIDELIS DEUS, PER QUEM VOCATI ESTIS IN SOCIETATEM...; id autem spero, quia Deus, qui vos ad societatem Filii sui, et consequenter ad sanctitatis illius imitationem vocavit; verax, fidelis et constantis est in promissis suis; dabit ergo auxilia ad sanctè perseverandum necessaria, que jam dare cepit, et deinceps daturum se promissit.

IN SOCIETATEM; Græcè, *in communionem*; Syr., *in consortium*. Societatem Filii, adoptionem vocavit, Theodoretus.

Nota moralis.

Hic cum D. Chrysostomo nota et mirare Christiani dignitatem. Pope: quantum donationis magnitudinem!

quibus modis aut rebus, nempe sermone et scientiâ, quibus diuti estis. Et sensus est: Hujusmodi donis, velut certo firmoque testimonio, cognoscitur vos esse fideles ac servos Christi, ejusque spiritum accepisse.

VERS. 7. — **ITA UT NULUM VOBIS DESIT IN NULO GRATIÆ.** Notandum, Paulum non dicere eos in omnibus esse perfectos, et nullum eis desisse perfectionem gratiæ; sed, in omnibus divites esse, et nullam eis gratiam desisse. Nam etisi numero donorum divites erant et abundabant; tamen in eis nondum erant perfecti, ne quidem æ perfectionem quam multi assequuntur in hac vitâ; sed ut ad eam paulatim proficerent, exhortandi erant.

Expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, in secundo illius adventu, quando omnium gratiarum copiam et consummationem in gloria cœlesti à Christo accipientis.

VERS. 8. — **Qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine,** quantum est ex parte sua, id est, gratiam dabit, que vos confirmare possit, et ita confirmabit etiam recipere, cæ usi, et vos confirmare in Christi

D. Chrys. Christi Filii Dei socius, consors, cum eo quid unum, quasi Christus alter est. Quia per Baptismum factus sum Christi membrum, Christi corpus, quid unum cum Christo, quasi Christus ipse. Hinc in illo sum Filius Dei, hæres Dei, coheres, consors, socius Christi. Baptismus itaque vocatio est ad societatem, consortium, communicationem filiationis divini, hereditatis æternæ, omnium Dei honorum fructuum æternæ cum Christo.

Sed quid secum importat hæc vocatio, et ad quid astringit? Et sicut sum Christi membrum, Christi corpus; sic et de Spiritu Christi vivam; Spiritu Christi in meis actionibus et passionibus animer; Christi mores, vitam et exempla imiter, socius sim et consors sanctitatis Christi; sancti estote, ô Christiani, consortes mei, quia ego sanctus sum; quod plus sancti, eò plus et consortes mei.

Omnes baptizati de societate quidem sum Filii Dei, sed plus aut minus, juxta majorem aut minorem Spiritus et gratiæ Christi participationem, et juxta majorem aut minorem vitæ Christi internæ et externæ imitationem. Hæc itaque Spiritus Christi interna participatio, hæc Christi vitæ imitatio, totum debet esse studium meum, desiderium meum, votum meum.

O Deus misericors, Deus clemens, qui me immeritum ad societatem Filii tui vocasti, da mihi, licet indigno, ejusdem Filii tui Spiritu animari, et in omnibus vivere, ut me Spiritu Christi animatum et viventem, Christoque indutum, agnoscas pro filio, et in simo tuo, ut Filium, recipias in æternum. Amen.

VERS. 10. — **OBSECO AUTEM VOS, FRATRES,** hincque profatus est Apostolus et quidem honorificè, quia totam Ecclesiam Corinthiaco, in quâ spirituales et perfecti plures, allocutus est. Ob hoc ergo perfectiores, totam laudavi Ecclesiam, de parte, quasi de toto, loquens, ait D. Augustinus. Sicut et postea malos ejusdem Ecclesie ita reprehendit, quasi omnes essent culpabiles, ut idem D. Augustinus annotavit, epist. 19, q. 6.

Postquam ergo bonis et benignis verbis acres Corinthiorum preparavit, nunc accusationem incipit; non eam tamen nudam indecens, sed observationem

fidei et claritatis relictis. Confirmabit, inquam, ad hoc, ut sitis et persistatis usque in finem vitæ, sine crimine, id est; inculpatis, quos nemo culpare aut criminari possit, quasi crimen aliquod contra fidem et charitatem Christi commiseritis.

In die adventus Domini nostri Jesu Christi; hic enim ultimus nosser et rerum omnium certus finis. Nam confirmatio fidelium usque in finem vitæ sine crimine, preparatio bonorum est ad diem quo venturus est Dominus ad judicium.

VERS. 9. — **Fidelis Deus, etc. Societatem filii** hic vocat Paulus communionem fidel. gratiæ, et gloriæ Christi, que habetur in Ecclesia Christi; sive ipsum christianismum, in quo habemus societatem filiationis, hereditatis, Sacramentorum, et omnium honorum Christi; q. d. : Vocati estis, ut sitis filii Dei, socii, membra, fratres et coheredes Christi. Ita Anselm., Amb., Theophyl., Chrys.

VERS. 10. — **Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi,** in corpus unum eandemque Ecclesiam, familiam, domum et Ecclesiam vo-

et admonitionem præmittens: *Obsecro, Theodoretus.*

PER SOMNEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Obsecrationi rectè adijungit nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idem Theodoretus; id enim erat quod ab ipsis spernebatur, quia cum oporteret eos ab ipso appellari, à suis presidentibus denominationes assumebant.

UT INAVSEM DICATIS OMNES, id est, idem dicatis. SYR.: *Ut sit unus sermo vobis omnibus et non sint inter vos dissidia, sed ut sitis perfecti unâ mente, unâque sententiâ.* Intellegitur ergo perfectio unitatis: sitis compacti in eadem mente et in eadem sententiâ; Theophyl., quasi diceret: Omnium vestrum sit idem animus, idem sententiâ, idemque dicatis. Unum estis omnes in Christo, iuxta v. 9: ergo et inter vos unum in Christo estote. Unum mysterium Christi, corpus estis omnes; ergo et omnium vestrum unus sit animus; unanimes estote; idem valis sit intellegere, velle, dicere.

Duo Christianos omnes ad perfectam invitavit unionem, scilicet, unitas corporis Christi, quod sumus omnes; unitas Spiritus Christi, quo vivere debemus omnes. Hoc omnium nostrum debet esse mens una, cor unum, idem sermo, idem sensus.

VERS. 11. — SIGNIFICATIO EST ENIM IN ME VOBIS, FRATRES MEI, AB HIS QUI SUNT CHLOES; SYR., à domesticis Chloes; Arab., familiares Chloes; ita et D. Chrys. Chloes itaque Lemica fuit christiana inter Corinthios illustris. Quasi diceret: Non sine causâ vos, fratres, hortor ad unionem; iudici enim à domesticis Chloes, sororis nostræ, quod sint inter vos dissidia.

VERS. 12. — HOC ALTEM DICO QUOD UNSQUISQUE...; repeto quod, ut mihi relatum est, unusquisque vestrum dicit: Ego sum Paulus. Vide paraphr., intellige: Ego sum discipulus, sectator, filius spiritualis Pauli. Ego APOLLO...; DEO ALTEM CHRISTE. Non reprehendit quod dicant: Ego sum Christi, sed quod non omnes hoc dicunt quod illi relatum fuit à domesticis Chloes; debent ergo verè et litteraliter intellegi de Paulo, de Apollo, de Cepha. Non est ergo verum, ut putant aliqui, quod hæc nomina usurpet Apostolos ad significandas personas, seu philosophorum, seu pseudo-apostolorum, à quibus Corinthiorum factiones sua nomina traherant. Non debito tamen quia Apostolus bonus hic doctores nominans, sub eorum specie, falsos percutiat apostolos; si enim in eis qui boni sunt gloriantur sumus omnes, quicumque fideles et Christiani sumus.

Ut idipsum dicatis omnes, scilicet, quasi fratres germani, verbis et voce consentiant, dicatis omnes simul: Ego sum Christi; non autem hic dicit: Ego sum Pauli; ille: Ego sum Apollo. Rursum non tantum voce, sed et mente consentiant.

Et non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sermone, et in eadem sententiâ; ut idem sententiâ, et inter vos consentiant in Christo, ut vobis invicem aptè coherere in unâ mente et sensu in Christo.

VERS. 11. — Significatio est enim mihi de vobis, fratres mei, ab his qui sunt Chloes. Putant aliqui Chloes esse nomen loci, ut oppidat aut vici; sed hic locus alibi nusquam legitur. Unde veritas Chrysostr. et Sy-

dum negat, quanto magis in malis doctoribus, quorum doctrina falsa et vita corrupta? Hoc cap. 4, v. 6, declarat Apostolos dicens: *Hæc in me et Apollo propter vos transfigurari.* Vide locum. Litteratur ergo textus intelligendus de Paulo et Apollo, ob quos primario principaliter exortum fuit hoc Corinthiorum schisma, ut colligi potest ex cap. 3, v. 4, 5, etc.

Sed quomodo à bonis et optimis doctoribus schisma? Hæc videtur schismatis origo fuisse. D. Paulus omnium primus Christum Corinthi prædicavit, Corinthiosque ad fidem convertit; vide Act. 18, 11. Hinc Corinthiorum verè pater et apostolus. Post Paulum Apollo, vir eloquens et potens in Scripturis; magno spiritus fervore Corinthi Christum docuit et explicavit; vide Act. 18, v. 24, 25. Hinc verosimiliter factum ut quibusdam Paulus, huic Apollo comparatus, frigideret et minus eloquens visus fuerit. Et hinc schisma, dum alius se Pauli, tantæ famæ viri, discipulum esse jactat; alius verò se Apollo, hominis tam discreti discipulum esse gloriatur; tertius, sive, quia Rome, Antiochie aut alibi, à D. Petro eductus et baptizatus; sive, quod putat Baronius, quia vult hoc schisma ob Paulum et Apollo exortum, declinare, se Petri omnium apostolorum principis discipulum et filium gloriatur. Quarus denique aliis assurgens, et sapienter sentiens et loquens dicit: *Ego sum Christi,* cuius ministri tantum sunt omnes apostoli; ego sum Christianus.

Hoc Corinthiorum schisma non videtur magni fuisse momenti: omnes enim in Christum credebant, omnes se Christianos esse gloriabantur; et D. Paulus Christi Domini verè et unice amator, ferre non potest quod suum, vel cujuslibet hominis nomen cum glorioso Christi Jesu nomine miscetur; Paulus, inquam, unitatis Ecclesie perfectus amator, omnem horret mystici corporis Christi scissionem; ne minimam quidem illius divisionem pati poterit. Ne igitur Ecclesia Christi in varias dividatur sectas, sicut apud paganos Corinthi et alibi philosophorum sectæ, hæc primam fideliū divisionem totis hic impugnat viribus.

Insimilans ergo et arguens Corinthios, quod non omnes se Christianos esse et dici gloriatur, sed aliqui se Paulianos, alii Petrianos, alii Apollonianos dici velint, obsecrat eos; et quidem per nomen Domini nostri Jesu Christi, quod addit, ut indicet quod non sit aliud nomen sub celo datum, in quo oportet nos putare hoc esse nomen familie vel femine. Quasi dicit: Ex familia Chloes audivi.

Quia contentiones sunt inter vos; contentiones sunt veriorum concertationes, ubi quisque vult superare. VERS. 12. — Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli; Ego autem Apollo; Ego verò Cepha. Sermo superfluous hoc aut simili modo: Ego sum Pauli discipulus, sectator, tanquam mellioris magistri; et sic de aliis. Alii vero magistrum suum Apollo præterant, eloquentiam hominis excellentes, idè quæ ejus comparatione Paulum deprimentes. Verosimile est Judæos fuisse qui dicebant: Ego Cepha, videlicet Petro studentes tanquam apostolo circumcissionis. Atque hinc factum ut acriter inter se contenderent, dum quique studiosi suum magistrum præferant.

Ego autem Christi, Constans est interpretum tam

nos solos fieri, aut gloriari. Per hoc ergo sanctum et adorabile nomen Domini Jesu, obsecrat ut idem dicant, se licet: Ego sum Jesu Christi, ego sum Christianus, Deo et Christo totus addictus. Et ut non sint deinceps inter eos schismata, circa homines Christi ministros; sed sicut omnes in Christum credunt, sic et omnes sese Christianos dicant; siquæ perfecti sint unâ mente, unâque sententiâ; sicut omnium una fides, ita et unum nomen. Ut autem aliter loquentibus horrorem incutiat, in sequentibus versibus ostendit illorum loquelæ absurditatem, quasi blasphemam; quia supponere videtur Christi multipliciter, quod sanè blasphemum.

VERS. 13. — DIVINUS EST CRISTUS? (interrogative); SYR.: *Nunquid divinus est Christus?* Quasi diceret: An apud vos Christus divinus et multiplicatus est? seu an plures apud vos sunt Christi? an Paulus Christus? an Apollo? an Petrus Christus? seu, ut ait Theodoretus, nunquid domini et potestatis socios habet Christus, et propterea divinus est?

NEGOTIO PAULUS CRUCIFIXUS EST PRO VOBIS? scilicet, quasi Christus; an non solus Christus pro vobis mortuus est? Theodoretus. Idem intellige de Petro, de Apollo: nunquid Petrus, ut Christus, crucifixus pro vobis? Proprium nomen adducit, ne videatur livore ductus, aliorum nomina recordari. D. Athanasius.

ACT IN SOMNEM PAULI BAPTIZATI ESTIS? scilicet, quasi Christi; idem intellige de Petro et Apollo. His absurdis et blasphemis interrogative enuntiat, ostendit absurditatem quasi blasphemam Corinthiorum dicentium: *Ego Pauli, ego Petri,* etc., quia videntur supponere multos Christos. Illisque Corinthiis concludendum relinquit quod sicut unus Christus est, qui pro nobis crucifixus fuit, et in cujus nomine baptizati sumus, sic et unus tantum magister et doctor, in quo et de quo gloriamur nobis est, et à quo nomen nobis duccendum. Ceteri magistri et doctores, homines tantummodo sunt, Christi humiles servi sunt; propter Christum, illum et nostrum Dominum, honorant quidem sunt; sed nec in eis gloriari nos oportet, nec ab eis nomen sumere licet.

Hæc doctrinâ hocque facto Paulus omnes in Ecclesiâ sectas et factiones simul jugulat; vult omnes in Græcorum quàm Latinorum sententiâ, Paulum hæc auduisse velut bonè et christiane dictum, se doluisse quod non omnes hoc idem dicerent. Erat enim hæc vox unitatis, non schismatis.

Ego autem Christi, non male, sed rectè loquentium est, si ab eis contentio, et contentio apostolorum et vivarum Christi; quæ enim doceret dicere: *Nos omnes Christi, patris Christiani.* Ita Ambrosius, Theophyl., D. Thomas, et hinc sensum eundem est quo scribitur cap. 3: *Vos autem Christi, Christus autem Dei.*

VERS. 15. — DIVINUS EST CRISTUS? Sensus est: Num Christi corpus dissectum est in partes? Ac si dicit, ut solit, abbat.

Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? Q. d.: Nunquid Paulus sua passione vos redemit? Minime; solus enim hoc Christi est, qui solus noster est redemptor.

Aut in nomine Pauli baptizati estis? Q. d.: Unus est Christus, in cujus nomine equè omnes baptizati

Christum credentes in Christo et de Christo gloriantur, à Christo nomen sumere et gloriari; sicut ipse solus pro nobis mortuus est, ita in ipso solo nobis gloriamus.

Obsecratio moralis.

Hinc ergo dicitur omnis doctor, animarumque minister, animas ad Christum adducere, uni Deo et Christo devovere. Caveat ne eas sibi devotas alliciat, ut faciat suas; totis suis viribus impediatur ne de suo nomine aut personâ gloriatur. Meminerit se ministrum, non Dominum; se canalem, non fontem; ad Dominum et ad fontem esse docere oculos attollere, Dominoque et fontis gratas esse.

Hinc et dicitur omnis anima christiana Christi ministros doctoresque suos revereri, hoc Christum et in Christo; reverentiam illis debent et honorem: sed caveant ne quasi Christos reputent, ne illis superstitione adherent; aliis illis merito dicitur: *Divinus est Christus?* an doctor vester Christus? an pro vobis doctor vester crucifixus? Meminerit quod sicut unus Christus est, sic et unus magister, unusque doctor, in quo nobis est gloriamus. Ideo pro nobis crucifixus est Christus, idè in sanguine illius baptizati sumus, ut illi simus toti devoti et addicti: *Enipit estis pro magno, glorificate Beldemphorem,* et propter Beldemphorem, honorate redemptionis ministros, doctores, baptistas, confessorios, etc.

VERS. 11. — GRATIAS AGO DEO, QUOD NEMINEM... id est, neminem ferè, seu perpaucos manibus meis baptizaverim; id enim divina providentiâ factum agnosco, ne huic blasphemæ absurditati ulinò emulata, occasionem darem. Per hoc arguit et emulata et baptizatos, qui ad injuriam Salvatoris, baptismatis ejus gratiam hominibus deputant; illis dissimulantibus gloriæ causâ, Ambros., seu Hilarius Diaconus, ut volunt.

NEMINEM VESTRUM BAPTIZAVI, NISI CRISPUM. Fuit Corinthi archisynagogus, sicut et Sosthenes, sive uterque simul archisynagogi fuerint in duabus synagogis, erant enim plures aliquando in eadem urbe; sive alteri alteri successerit in eadem synagoga; ET CAUSAM, hospitem, scilicet, meum.

VERS. 13. — NE QUIS DICAT QUOD NOMINE ME...; estis: ergo frustra pro nobis, baptismi ministris de præcellenti contendentis. Hinc D. Thom. et alii, adeoque Græcorum historia docet, Græcos accepisse hæc suam baptismi formam, ut non dicant: Ego te baptizo; sed: *Baptizatur servus Christi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti:* ne quis dicat: *Ego sum Pauli, ego sum Apollo.*

VERS. 14. — GRATIAS AGO DEO, QUOD NEMINEM VESTRUM BAPTIZAVI. Et quidem Deo gratias agit, quos providentiâ factum sit, ut hoc, quod est Paulum, non baptizasse Corinthios, cessarit ad eorum bonum, id est, ad evitacionem peccati, quo factarent se in Pauli nomine baptizatos esse; aut tanquam per baptismum in ejus nomine ascripti dicerent: *Ego sum Pauli.*

Nisi Crispum et Gaium. Crispus apud Corinthios Judæorum archisynagogus fuerat: in quem Paulo predicante credidisse Dominum cum omni domo sua scribit Lucas, Act. 18. Porro Gaius hospes erat Pauli, ut ipse testatur Rom. ult.

VERS. 15. — Ne quis dicat, etc.; Græcè, quod in no-

Gr., quid in nomen meum baptizari; ne quis calumnietur dicens quod in nomine meo vos baptizaverim, voluerimque vos nominari Paulianos.

VERS. 16. — BAPTIZATI AUTEM ET STEPHANE DOMUM, cuius elogium vide cap. ultimo hujus Epistolae, v. 15. NESCIO NUM ALIQUIS ALIUM E CORINTHIIS BAPTIZAVIT. D. Thomas arbitratur hinc Graecos hanc formam baptizare: Baptizator servus Christi, etc., non verò: Ego te baptizo, etc., ne cui daretur occasio dicendi: Ego sum Pauli, ego Cepha...

VERS. 17. — NON ENIM MISIT ME CHRISTUS BAPTIZARE... non enim me primario et principaliter misit Christus ut baptizarem, sed ut praedicarem. Praedicatione primarium est apostolorum munus. Hinc episcopi a conc. Trid. praescriptum.

NON IN SAPIENTIA VERBI; à schismatis reprehensione transit latenter ad schismatis originem; et quia ex immoedo eloquentia studio et affectu exortum fuerat, ideo hic et tribus sequentibus capitulis sapientiam secularem deprimit; crucis verò virtutem et humilitatem ubique commendat. Misit, inquam, Christus me praedicare, non sermonibus multà eruditione et eloquentia ornatis. Reprehendit ergo Corinthios sapientie et eloquentiae nimium addictos.

UT NON EVACUETUR CRUX CHRISTI...; SYR.: Ne inanis reddatur crux Christi, in hominum scilicet opinione, dum putarent se ad fidem per eloquentiam vim adductos, non per virtutem crucis et crucifixi gratiam. Ubi major apparatus eloquentiae, ibi minor virtus apparet in cruce, quia tunc fides Evangelio data, artificiosis hominum verbis potest ascribi, non soli crucis virtuti.

UT NON EVACUETUR..., ut hanc vocem bene intelligas, supponendum est quod crux, ob Christum in ea crucifixum, sit salutifera virtute plena; arbor est vitae, lignum salutis, fons gratiae; et quod hoc vita, haec salus, haec gratia è cruce et è Crucifixi corde per fidem fluit in animas credentium; fides autem ex auditu, auditus verò per verbum. Hinc sicut fides est simplex, et sicut crux nuda fuit, ita verbum fidei sit simplex; ita praedicatione crucis nuda, non ornata, non

men meum baptizari. Ne quis me calumnietur, et dicat, quod vos baptizandi transcripserim in nomen meum, ac de me Paulianos vocari voluerim, tanquam meo Baptismo sanctificatos.

VERS. 16. — Baptizati autem et Stephanus domum, Stephanus, ait Theoph., vir erat Corinthi celebris, quem proinde à fide et charitate laudat Paulus, cap. 16.

Letterarum nescio si quem alium baptizaverim, ex verbis, id est, Corinthiis. De his enim ad quos scribit, proprie homini videtur.

VERS. 17. — Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare. Sic intellige: Non principaliter ad hoc me misit, ea non est primaria pars legislationis meae. Fecit ergo utrumque, sed alterum per alios, à quibus id facile fieri poterat: ipse in eo, quod magis ac difficilior erat, totus occupatus.

Non in sapientia verbi, id est, cum eloquentia et sermonis ornatu non evangelizo. Hoc est quod repetit initio proximi capituli, se venisse, non in sublimitate sermonis aut sapientie. Utumque enim à se renovet, et sermonis apparatus, et sapientiae secularis ostensionem.

compta. Quò simplicius verbum, eò clarior apparet et crucis virtus et gratia Crucifixi; quò plus similitudinis in sermone, eò minus virtutis apparet in cruce; per sermōnis apparatus extenuatur, evacuat virtus crucis, crux et Crucifixus defraudatur suae virtutis et potentiae laude. Caveat ergo curiosior divini verbi praeco, ne Christus in iudicio sibi impropriet, quòd nimio sermonis ornata, et variâ eruditionis ostensione, virtutem crucis evacuaverit, seu cruceam suâ laude defraudaverit. Caveat et Crucifixi praeco, sed suæ potius quàm Crucifixi gloriae studiosus, ne sibi impropriet, quòd cruceam evacuaverit, Crucifixum suâ gloria spoliavit, ut eam faceret sibi propriam.

VERS. 18. — VERBUM ENIM CRUCIS... Dixi: Ne evacuatur virtus crucis, et non siue causâ dixi: nam simplex praedicatione crucis et Crucifixi, seu potius de Christo pro nobis in cruce mortuo, licet incredulis, salutis viam per fidem ingredi nolentibus, et id eò PRESENTES, stultitia videatur; nobis tamen creditibus et in salutis viâ per fidem constitutis Dei virtus est, et potentia. Quid stultius, inquit infideles, quàm salutem ab homine crucifixio sperare? Scipsum non salvavit, quomodo salvabit alios? Haec quidem blasphemant impij, quia crucis virtutem et Crucifixi potentiam ignorant; at nos fideles novimus quòd, et si ex infirmitate carnis crucifixus est, virtute tamen divinitatis est potentissimus: scimus quòd ipsius mors vita nostra sit; et quia id scimus per fidem. Hinc Christi mors nobis Dei virtus est; hinc simplex iujus mortis praedicatione medium et instrumentum est, quò Dei potentia salutem nostram operatur.

VERS. 19. — SCRIPTUM EST ENIM..., quòd simplex crucis verbum, non verò sapientia et eloquentia humana, sit Dei virtutis medium et instrumentum, per quò salutem hominum operaturus esset Deus. Probat ex Isai. 29, 14, juxta Septuaginta praedicente quòd Deus sapientiam humanam esset reprobaturus et eâ ad opus salutis nostrae non usurus.

PENDAM, id est, ostendam perditione dignam, rejiciam SAPIENTIAM mundi, sive secularem, ET PRUDENTIAM PRUDENTIUM REPROBAM; SYR.: Et prudentiam

Ut non evacuatur crux Christi, id est, inanis reddatur, dum putant homines se salutem assecutos, et sibi fidem persuasam esse vi humana eloquentiae, non vi passionis Christi. Haec fuit origo schismatis dicentium: Ego sum Pauli, ego Apollo, quòd scilicet Apollo eloquentiae placeret novumque Corinthiis delicatis, et eloquentia studiosis; aliis verò spiritum magis quàm verba querentibus, placeret Paulus imperius quidem sermone, sed non scientiâ. Unde Paulus, hic, et per tria sequentia capita, multis eloquentiam et sapientiam secularem insectatur et deprimit.

VERS. 18. — Verbum enim crucis, praesentibus quidem stultitia est; q. d.: Sermo de cruce salvatrice, sive quòd per cruceam et passionem Christi redempti sumus, incredulis ac perversis hominibus, ideoque peritris stultitia apparet.

Ita autem qui salvi sunt, id est, nobis, Dei virtus est, id est, potentia, robor, fortitudo. Loquitur in persona electorum. Nec enim alii sunt qui salvi sunt, quam electi: ut nec alii qui pererunt, quam reprobi.

VERS. 19. — Scriptum est enim, Isai. 29, ubi sic ait: Peribit sapientia à sapientibus ejus, et intellectus praedicationum ejus abscondetur, passivè. Sed Septuag., quos

mente prius; abscondam, efficiam ne luceat; ostendam nulli eam esse usui ad homines docendos ad Christum.

VERS. 20. — UBI SAPIENS... Altero Isaiæ loco, 55, 18, id factum esse probat, quærens: Ubi sapiens? id est, gentilis philosophus. Ubi scriba? Judaeorum doctor. Ubi conquisitor veteris seculi? seu curiosus rerum naturae indagator, physicus; Syr., disputator, quia res physicae disputationi maxime subsunt. MUNDUM TRADIDIT DISPUTATIONI EORUM; quasi diceret: Quem eorum Deus assumpsit in Evangelii sui ministerium? Supponens quòd responderetur quia nullum, concludit: NONNE STULTIAM FECIT DEUS SAPIENTIAM...; quasi diceret: Nonne hoc suo contempta Deus ostendit stultitiam esse hujus mundi sapientiam? Nonne infatigabilis Deus sapientiam mundi, ait Tertullianus. Palam ostendit esse fatuam, inanem, inotilem, nullius momenti, quam Deus suis rebus adhibere noluisset.

Quam fatua, quam vana, inanis et contemptibilis illa sapientia, qua nec potuit veritatem invenire, nec alios ad veritatem adducere! Quam sapiens, et docta, et veneranda crucis stultitia quae coelestem Evangelii veritatem et docuit homines, et in mundo stabilivit, invitavit omnibus mundi sapientibus et potentatibus! Haec est Dei virtus; haec gloria Christi; haec sapientiae mundanae confusio. Ubi nunc sapientes? confusi sunt, depressi sunt, annihilati per piscatorum praedicationem.

VERS. 21. — NAM QUIA IN DEI SAPIENTIA...; Graec.: Postquam enim in Dei, etc.; hujus rei rationem reddit Apostolus, illicque justum ostendit.

NAM QUIA MUNDUS, seu mundi doctores et sapientes, EX DEI SAPIENTIA, id est, ex rebus à Deo sapienter fa-

sequitur Paulus virtutem acivè: Perditam sapientiam sapientiam, et prudentiam prudentiam abscondam. Pro quo Paulus habet reprobandum; et, ut Tertull. verit. irritum faciam; estque idem sensus. Peribit enim sapientia, quia Deus eam perdet et abijcet. Nota Paulum referre ad universum genus sapientiae secularis id quòd prophetae proprie de Judaeorum sapientia, quae Pharisaeica erat, dixit. Est enim par quòd hoc utriusque, inò omnis sapientiae secularis, ratio. Q. d.: Faciam ut sapientia seculari homines ad salutem uti nollint, sed Evangelio, et cruce Christi.

VERS. 20. — Ubi sapiens, id est, philosophus gentium. Ubi scriba? id est, doctor Iudaeorum. Citat Paulus Isaiæ 55. Ubi, inquit, est filiaritas? Ubi lego verba ponderamus (id est, scribam)? Ubi doctor peritiorum? qui reipsum esse conquisitor seculi? physicus, qui naturae et mundi aereana curiosè scrutatur. Q. d.: Abijcet sunt philosophi et scribae, omnesque mundi sapientes depressi et confusi sunt, per praedicationem apostolorum et gloriam Evangelii. Ita Christus omnes.

Nonne stultitiam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Stultitiam fecit, id est, stultitiam ostendit; ponitur verbum reale pro mentali vel verbali. Stultum, inquam, in cruce et Christi ac salutis cognitione; ad hanc enim fide opus est, non acuminè. Ita S. Chrysost. Scientia piscatorum, inquit S. Ambrosius, stultum fecit scientium philosophorum, cum scilicet suos et naturae terminos egressa est.

VERS. 21. — Nam quia in Dei sapientia non cognovimus mundum, per sapientiam Deum. In Dei sapientia, quam scilicet ostendit in sapientissima et tam stupendis mundi fabricis, et gubernatione, ait D. Thom., Dei

etis, seu creaturis, in quibus elucet mira Dei sapientia; Deum mundi opilecem, per suam sapientiam et solertiam non cognovit, non reverit esse, nec glorificavit. Graeci, seu gentiles, doctorem habebant sapientiam Dei, nempe illam quae in creaturis cernitur; Deum tamen non agnovit. Theophylactus.

PLACUIT DEO...; ideo reprobatâ hanc sapientiam, placuit, bene visum est Deo, per praedicationem crucis (quae videtur mundi sapientibus stultitia) SALVOS FACERE, non sublimia speculantes, aut disserentes, sed simpliciter credentes. Mutata est itaque per peccata hominum via salutis. Deus Creator noster sapientiam suam in hujus mundi opilecio, tam sapienter condidit, visibiliter hominibus exposuerat; ut ex operis admiratione raperetur in opilecis cognitionem, admirationem, amorem et cultum. Hoc non cessit feliciter; evacuaverunt homines in cogitationibus suis... Deumque non glorificaverunt; hinc placuit Deo per cruceam specie contemptibilem, sed virtute mirabilem, vanam essigere sapientiam, hominesque non speculantes, aut disputantes salvare, sed credentes. Fides ita salutis medium necessarium, ut sine fide illa, vana sit et inutilis scientia.

VERS. 22. — QUONIAM ET JUDEI SIGNA PETUNT...; explicat praedicationem, scilicet, placuit Deo per stultitiam...; quasi diceret: Mirum sanè Deo placuit! quoniam et Graeci, et Syr., quoniam quidem et, Judaei miracula assueti, signa quaerunt, quibus ad credendum moveantur. Graeci, seu gentiles, rationationibus dediti, sapientiam quaerunt, argumentis et syllogismis volunt suaderi.

VERS. 23. — NOS AUTEM, DEI JUSSU, PREDICAVIMUS

sapientiam intelligenti saltem in opilecio mundi; melonymice tamen acceptam pro ipso mundi opilecio, omnibus ad contemplandam expositis.

Placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes. Hinc Deus per rem, qua mundo videtur stulta, scilicet per cruceam, mundo se et salutem veram revelavit, ut stultis se accommodaret, et cum eis quasi stultesceret uti praecceptor cum pueris repueras et balbutit. Sic Christus, qui non intelligebatur ut Deus, hominibus se revelavit, ut homo, et passibilis. Hoc autem ingens est espicium. Ita h. Thom., Anselm. et alii.

VERS. 22. — Quoniam et Judaei signa petunt. Commendat Apostolus virtutem evangelicæ praedicationis tam Judaeis quam gentilibus despecta. Significat, inquit, et Judaei signis olim assueti; signa, id est, miracula, exigunt; quibus velut divinis testimoniis adducuntur ad credendum.

Et Graeci sapientiam quaerunt. Et Graeci, inquit, solam sectantes rationem naturalem, requirunt humanam sapientiam, id est, philosophicis rationibus docet et disertè propositis persuaderi volunt: et si quid ratione assequi non possunt, quale est mysterium crucis, non recipiunt, sed explodunt atque irrident. Quenam modum Paulo contigit Christum praedicationem apud Athenienses philosophos. Act. 17, unde et à Festo praeside auditus: Inanis, Paulè, Aethorum 26.

VERS. 23. — Nos autem praedicavimus Christum crucifixum. In captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Opponit enim Apostolus praedicationem Christi crucifixi sapientiae seculari.

Judaei quidem scandalum; quia crucis opprobrium eos iuraviat, et injuriat.

CHRISTUM CRUCIFIXUM, JUDÆIS QUIDEM SCANDALUM, quia crucifixus; expectabant enim Messiam summam cum potentiam et majestate venturum. Hec infirmitas et crucifixio Judæis est lapis offensionis et petra scandali.

GENITES AUTEM STULTIUM: quid enim stultum quam ab homine crucifixo solum sperare?

VERS. 24. — IESUS AUTEM VOCATUS JUDÆIS ET GRÆCIS. Obijci poterat: Ad quid ergo predicatis Crucifixum, apostole, qui scandalum et stultitia est, sicque Judæos et Græcos offendit? Cui respondet: Iudei Crucifixum prædico, quia Crucifixus meus et firmitas est et potentia, et stultitia et sapientia; non credentibus quidem stultitia et imbecillitas, iis autem qui divinam gratiam ad fidem vocati, credunt, sive gentiles sint, sive Judæi, iis, inquam, hic Crucifixus Dei vietus fides et SAPIENTIA, sicut sol cæcis tendere, videntibus vero lumen. Theodoretus.

VERS. 25. — QUIA QUOD STULTUM EST DEI... Probat hanc ultimam propositionem, quod vocatis Crucifixus sit Dei virtus et sapientia; quia quod stultum Græco videtur in Deo crucifixo, hoc ipsum omni sapientia humana sapientius est: quod infirmum Judæis videtur in Messia crucifixo, hoc omni potentia humana fortius. Hoc enim stultum et infirmum Dei fecit quod nec omnis humana sapientia, nec tot prodigia fecerunt; sive in gentilibus, sive in Judæis; scilicet homines convertit, salutem operatum est. Hoc stultum Dei omni sapientia humana sapientius est, quia omnem tandem philosophiam devicit, sibi que subiecit; omnem intellectum capitavit in obsequium Christi. Hoc infirmum Dei omni humana potentia fortius, quia omnem

Gentibus autem stultitiam; mera stultitia erat hominem crucifixum aut predicare, aut credere mundi salvatorem.

VERS. 24. — IESUS AUTEM VOCATUS JUDÆIS UTQUE GRÆCIS, iis vero qui divinam predestinationem vocati sunt ad fidem; sive Judæi illi sint, sive Græci, id est, gentiles.

Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam, virtus quidem, id est, potentia, quæ eripuit eos a potestate diaboli, qui in Evangelio vocatur fortis armatus, Luc. 11. Sapientia vero, quam ostendit in eo quod per humilitatem et crucem et mortem Christi Filius sui elegit redempt.

VERS. 25. — QUIS QUOD STULTUM EST DEI, etc. id est, stultitia et infirmitas Dei, id scilicet quod in Deo et Christo nato et passo putant stultum et infirmum; scilicet Dei humanitas, mortalitas, passio, crux, fuit id, quo sapientissime et fortissime Christus quasi vicit homines, Satanam, et totum orbem, aiant SS. Ambrosius et Anselmus. Quasi dicat: In eo patet mira Dei sapientia et virtus, quod per rem stultam etque infirmam, scilicet crucem, sapientiam omnium et fortitudinem vicerit. In cruce redemti hominem, non per potentiam deitatis, sed per justitiam et humilitatem passionis, ut ait S. Augustinus.

VERS. 26. — VIDETE ENIM VOCATIONEM VESTRAM, FRATRES. Vocacionem dicit vocatos, sicut alibi circumcionem, circumcisos. Videte, inquit, et considerate vocatos ad fidem, id est, fideles, qui et quales sint, etiam illi qui inter eos præcipui sunt, ut apostoli Christi.

QUI NON MULTI SAPIENTES SECUNDUM CARNEM, id est, quod non multi humana sapientia præditi; supplementum vel ex eo quod præcedit, vocati sunt, vel ex sequentibus, electi sunt; utique ad fidem, vel etiam ad

sibi contradicentem potentiam superavit; Crucifixus, merito quasi victus, omnem vicit, sibi que subieci mundum.

Hic ergo repeti potest, quod dictum supra: Ubi sapiens? ubi scriba? ubi consiliator...? adde ultra nobilitatem ubi potens?

VERS. 26. — VIDETE ENIM VOCATIONEM VESTRAM...; quasi diceret: Hoc omne quod dico vobis, scilicet et quod per stultitiam prædicationem... v. 20; et quia Christus Dei sit virtus et sapientia, 24; et quod stultum Dei...; 25; hoc, inquam, patet in vocacione vestra. Attendite enim ad vocacionis vestre rationem et modum, sive Dei ministros, qui vos vocarunt, specieis; sive vosmetipsos, qui vocati estis; certe non multos reperietis aut inter illos, aut inter vos, qui humana et carnali sapientia, potentia et nobilitate sint præditi. Hic non multos: erant enim aliqui, v. g., Dionysius Areopagita, Paulus proconsul, Nicodemus, ipse Paulus, Apollo.

VIDETE VOCATIONEM VESTRAM, id est, et vocantes et vocatos; scilicet, videte quales sint.

VERS. 27. — SED QUÆ STULTA SUNT MUNDI... Sed Deus eos elegit quos, ob simplicitatem et ignorantiam, quasi stultos reputat mundos; UT CONFUNDAT SAPIENTES, et eos qui nullus sunt in mundo poterat, plebeos, ut confundat, Græcè, confundat, Syt., pudore afficiat, fontia, hujus seculi potentes.

VERS. 28. — ET IGNORABILIA MUNDI... et ignobiles et despectos, et pro nihilo habitos in mundo Deus elegit et despectos eos qui in magno habentur pretio, scilicet nobiles, potentes, sapientes, eosque quasi nihil esse ostenderet.

Evangelii prædicationem.

NON MULTI POTENTES. Potentes secundum seculum intellige.

NON MULTI NOBILES, id est, claro genere nati. Non dicit Apostolus: Nemo sapiens secundum carnem, nemo potens, nemo nobilis. Nam hujusmodi etiam nonnulli primis illis temporibus ad fidem accesserunt, ut Nicodemus princeps Judæorum, Joseph ab Arimathea, nobilis deenit, Dionysius Areopagita, etc.; verum hi comparatione multitudinis evocantium paucissimi erant. Ceterum inter duodecim Christi apostolos, à quibus primis omnium erus Christi prædicata fuit mundo, nullus omnino secundum seculum sapiens, potens, nobilis: Hinc Ambrosius, lib. 5 in Lucan, ad illud esp. 6: Elegit ex ipso: Adverte, inquit, velleste consilium: non sapientes aliquos, non divites, non nobiles, sed piscatores, et publicanos, etc.; vauum ergo videtur, quod de nobilitate et purpura S. Bartholomæi laboratur nonnulli.

SED QUÆ STULTA SUNT MUNDI ELEGIT DEUS, ut confundat sapientes, id est, ut pudore afficiat sapientes: (omni qui essent, sed qui esse viderentur, ait S. Augustinus, serm. 65, vel sapientes non simplices, sed secundum carnem. Pudentem enim hujusmodi sapientes, dum per suam sapientiam prestare non possunt, id est, homines ad æternam salutem adducere et vobis facere, quod sine eis præstant indocti.)

ET INFIRMA MUNDI ELEGIT DEUS, id est, infirma secundum mundum, dicit homines nulli seculi potentiam præditos, sed plebeios et inopes.

UT CONFUNDAT FORTE, id est, ut illorum comparatione veluti podesfaciat omnem hujus mundi potentiam: dum per illos facit, quod potentes seculi non possunt.

VERS. 28. — ET IGNORABILIA MUNDI ET CONTEMPHIBILA

EA QUÆ NOS SUNT, id est, quæ nihil esse reputantur; EA QUÆ SUNT, id est, quæ magis estimantur. Tria mundus æstimat et miratur: sapientiam, potentiam, nobilitatem; hæc tria Deus sprexit in hominum vocacione ad salutem; è contra, insipientiam, impotentiam et ignoditatem ad salvandos homines elegit. Qui ex nihilo fecerat omnia, ex privationibus reparavit omnia. Per insipientes docuit mundi sapientes, et per infirmos et impotentes superavit reges, omnes seculi potestates; per ignobiles omnem humiliavit nobilitatem et excellentiam mundanam.

VERS. 29. — UT NOX CLORIBET OMNIS CARO... homo à parte suo vilior caro dicitur ad majorem humiliacionem: quasi diceret, mortalis: ut nulli mortalium occasio datur faciendi se vocatum, sive ad Christianismum, sive ad munus apostolicum, vel ob scientiam, vel ob natalium nobilitatem, vel ob potentiam, vel ob alia præclara merita; sed ex merâ Dei gratiâ. Hinc in omnium mortalium cordibus annihilatio eorum Deo; sive in nobilibus, potentibus, sapientibus, quia propter arrogantiam suam à Deo contempti, neglecti, repudiati. Ut enim bene notat Theophylactus, id non ex primario Dei consilio factum est; sed propter arrogantiam suam, indigni facti sunt prædicatione Evangelii, ejusque susceptione, sive in plebeis, ignobilibus, indoctis, quia ex micro Dei beneficio assumpti. Solum ergo Deo gratias referant nobilitatem et grati.

Hinc et discite, quisquis sis, omnem seculi pompam et celebritudinem spernere, si velis salvari. Omnia quoque plurimum estimantur à mundo, Deus habet pro nihilo; ergo et tu habe pro nihilo, si velis à Deo æstimari, diligere. Cor tuum coram domino conforma; sperne quod spernit Deus; æstima quod Deus considerat.

ELEGIT DEUS; et eos qui secundum seculum ignobiles erant et obscuri, ideoque despecti, reliquoque pro nihilo habiti, elegit Deus.

EA QUÆ NOS SUNT, id est, abjecta, quæ pro nihilo habentur; quasi dicit homines nullis nominis aut numeri. Deus elegit apostolos abjectos qui pro nihilo habebantur.

UT EA QUÆ SUNT DESTRUERET, id est, ea quæ habentur in pretio, puta sapientes et potentes mundi, destrueret et quasi annihilaret; ut eos qui magis sunt hominum æstimacione, contemptibiles et obscuros redderet, ac velut ad nihilum redigeret: quod est destruere juxta versumque nostrum.

VERS. 29. — UT NOX GLORIBET, etc., non omnia, id est, nullus, Rursus caro, id est, homo. Quasi dicit: Ideo Deus elegit et vocavit ad Christum non sapientes, nobiles, et potentes; sed rudes, ignobiles, et impotentes, ut nullus homo gloriaretur se vocatum ad Christianismum ob suam sapientiam, opes, nobilitatem, fortitudinem, et merita; sed sciat se vocatum ex merâ Dei gratiâ. Ita S. Anselmus.

VERS. 30. — EX IPSO AUTEM NOS ESTIS IN CHRISTO IESU; ex ipso scilicet Deo, et non ex vobis; etiam vos estis quidquid estis coram Deo; et ab eo habetis quidquid boni quod ad pietatem pertinet, habetis; idque per Christum Iesum. Aliter: Vos estis ex Deo, id est, illi Dei, homines Dei estis, vel estis ex Deo nati, idque per Christum. Tertius sensus: Ex Deo vos estis in Christo, id est, per Dei gratiam estis Christiani, Christo incorporati, et beneficiorum ejus participes.

QUI (CHRISTUS) FACTUS EST NOBIS SAPIENTIA ET DEO, et justitia, et sanctificatio, et redemptio, nempe causalis, quod Christi merito justitiam, sanctificationem et re-

Cor tuum ô Deus, imprime cordi meo! pone te ut signaculum super cor meum!

VERS. 30. — EX IPSE AUTEM NOS ESTIS... Ex ipso et per ipsum, id est, ex ipsius dono, et per illius gratiam, et vos, ô Corinthii, estis NOVA IN CUNCTO CREATURA, Christiani, Christo inserti, incorporati.

QUI FACTUS EST NOBIS SAPIENTIA A DEO qui Christus à Deo nobis datus est, ut auctor sapientia, justitia, sanctificationis et redemptionis; seu, per quem Christum, Dei beneficio, accepistis veram sapientiam, justitiam, etc. Pro nobis moriens, nos à peccati servitute redemit; per baptismum nos in suo sanguine lavans, fecit justos et sanctos; in eodem sanguine nos regenerans, ex ignobilibus fecit nobiles; ex filiis iræ, Dei filios; ex peccatoribus justos et sanctos; ex stultis sapientes, divinam scilicet sapientiam. Hæc omnia nobis Christus per suam passionem promeruit, et per suam gratiam et Sacramenta produxit in nobis. Per Christum Deus nobis omnia dedit et veram sapientiam, et justitiam, et sanctificationem; et aliquando à morte et à miserâ redimemur, ut in Domino solo glorie mur. Omnia supernaturalia per ipsum, tota religio in ipso.

Per redemptionem potest intelligi perfecta redemptio à morte scilicet et miseris, per resurrectionem. Potest et dici quod Christus Evangelio suo sit nostra sapientia; sua gratia, nostra justitia; sacrificio suo, nostra justificatio; sua resurrectione, nostra redemptio à miseris.

VERS. 31. — UT QUOMODUM SCRIPTUM EST... Jerem. 9, 25, 24, non isdem verbis, sed sensu, hinc censâ sumpto. Ex Dei dono Christus omnia nobis factus est, ut nemo nostrum, nec in seipso, nec in alio quodamplationem à Deo acceperimus. Christus factus est nobis auctor et causa vera et christiana sapientia, redemptionis, sanctitatis, et justitiæ; primo, satisfactoris et meritorie; idque maxime hic specialitè apostolus; quia Christus pro debito humano, justissimo sanguinis sui pretio satisfecit, et meruit nobis justitiam, sapientiam et sanctitatem, adeoque factus est nobis justitia; quia justitia, id est, satisfactio Christi nostra est: perinde ac si nos Deo satisfecissemus. Unde, ut theologi docent, in justificatione per Sacramenta, quasi prius natura Christi satisfactio nobis applicatur; ut deinde posterius natura propter eam recitantur peccata et gratia indolentur.

VERS. 31. — Ut quomodum scriptum est (apud Jeremiam, cap. 9, non veritas tantum isdem, sed sensu) qui gloriatur, etc. Apud prophetam sic legitur: Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis; sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire et nosse me. Sensus igitur Apostoli ex propheta est iustusmodi: Qui gaudet et gloriatur se habere aliquid unde placeat Deo, non id suæ sapientie aut potentie aut aliorum circumquæ homo nature ascribit, sed soli gratiæ Dei acceptum ferat. Quamquam illud in Domino potest de Christo accipi, de quo proxime sermo fuerat, ut sensus sit, in nulla alia re gloriamur esse, quam in eâ quam per Christum habemus, qui nobis omnia factus est. Non ergo, ô Corinthii, in vobis, non in Paulo, vel Apolo præceptoribus vestris, sed in Domino gloriamur. Ille (ait S. Anselmus) in solo Domino gloriatur, qui cognoscit non suam, sed illius esse, non suum ut sit, sed etiam ut non nisi ab illo bene sit aibi, à quo habet et ut sit.

piam homine gloriatur; sed in Domino, seu in Dei bonitate; quasi diceret: Quis ergo vos, ô Corinthii, gloriamini, sive in vobis ipsis, sive in aliis hominibus, ob sapientiam, etc.? Gloriamini autem in eo, qui in

Corollarium pietatis, seu in hoc capite primo ad pietatem maxime notanda, et in proximam redigenda.

In hoc primo capite tria ad suam adificationem notet omnis, et quilibet christianus. Primum, quantum facere debeat Christianismi gratiam. Secundum, quantum horrere debeat cinem in Christianismo divisionem. Tertium, quantum spernere debeat quæ mundus quidem æstimat, Deus autem spernit, sapientiam humanam, potentiam, nobilitatem.

Primum colligitur ex v. 9, ubi Christianismus dicitur communitio, societas cum Christo. Per baptismum Christo, Filio Dei, unius, incorporatus, factus sum niam quid cum eo, quasi Christus ipse. Per baptismum itaque factus sum in Christo filius Dei, heres Dei, coheres, conors, socius Filii Dei; jus habens in illo ad æternam honorem Dei fruitionem cum eo. Quis majus, quid nobilior potest excogitari? quid felicior Deus ipse nihil dare potest? ob id gratias immensas Deo.

Ibidem, v. 9, vult ad quid adstringat hæc nobilitas: scilicet ad participationem, seu imitationem internæ et externæ Christi sanctitatis. Illum imitaberis intus, si Spiritum Dei agaris; imitaberis exterius, si sancta quoque opereris. Hæc utraque imitatio debet esse tuta nostra æmulatione; quæ plus similes erimus Christo, eo plus socii, consortes, coheredes erimus Christi. Vide ibid.

Secundum colligitur, primo ex dictis ad v. 10. Duo Christianos omnes ad perfectam unionem invitant, nimirum unitas corporis, et unitas spiritus. Unum corpus sumus omnes. Unus spiritus, quo vivere debemus omnes. Omnes ergo mens una, cor unum debemus esse; qui secus facit, Christi corpus, Christi spiritum quasi dividit, quod horrendum. Secundum ex dictis ad v. 12 et 15, de horrore quem ipse D. Paulus habuit de mimina corporis Christi seissione.

CAPUT II.

1. Et ego, cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientie, annuntians vobis testimonium Christi.

2. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum.

3. Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos.

4. Et sermo meus, et prædicatio mea, non in persuasibilibus humane sapientie verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis.

5. Ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

6. Sapientiam autem loquimur inter perfectos; sapientiam vero non hujus seculi, neque principum hujus seculi, qui destruantur;

7. Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ

Christo Jesu vos regeneravit, illuminavit, justificavit, Spiritu sancto donavit, à morte aliquando vindicavit, hincque Christiani denominamini.

Tertio ex ejus interrogatione: *Namquid divites estis Christus?* quæ interrogatio potest Christianorum divisionibus applicari.

Tertium colligitur ex dictis v. 27, 28, 29. Tria mandus æstimat, sapientiam seu scientiam, potentiam, nobilitatem, et hæc tria Deus spernit in hominum salute procuranda. Stulta, infirma, ignobilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, scilicet nobiles, potentes, sapientes destrueret. In his ergo non gloriamini, imò ob hæc tremendum, quia à Deo contempta et reprobanda. In Deo solo gloriamini. Donec unice diligendum. Cor nostrum cordi divino penitus conformandum.

Speciatum notanda ab Ecclesie ministris.

In hoc eodem capite, præter tria jam notata, et omnibus Christianis communia. Ecclesie ministri habent quædam sibi speciatim annotanda. Omnes ergo primum versum notent: *Paulus, vocatus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei;* et hinc ad suam vocationem attendentes, videant, an per Dei voluntatem in ministerium sicut ingressi; timeant ne secundum ejus indignationem et iram. Videant ibi dicta.

Pastores, directores, omnesque animarum curam habentes, notent dicta ad v. 14, videantque nam animas ad Christum Dominum ducant; an vero sibi ipsis devotas alliciant, reddantque suas. Concionatores, verbi Dei ministri, notent dicta ad v. 17: *Non in sapientia verbi, ne evacuetur crux Christi;* et ad semetipsum reflecti, videant quæ simplicitate, tum animi, tum verborum, prædicent verbum crucis, seu Crucifixum. Videant ibi dicta; videant et dicta ad v. 20, 21, 22, 25, 25, 26.

CHAPITRE II.

1. Pour moi, mes frères, lorsque je suis venu vers vous pour vous annoncer l'Évangile de Jésus-Christ, je n'y suis point venu avec les discours élevés d'une éloquence et d'une sagesse humaine;

2. Car je n'ai point fait profession de savoir autre chose parmi vous que Jésus-Christ, et Jésus-Christ crucifié.

3. Et tant que j'ai été parmi vous, j'ai toujours été dans un état de faiblesse, de crainte et de tremblement;

4. Et je n'ai point employé en vous parlant et en vous prêchant, les discours persuasifs de la sagesse humaine, mais les effets sensibles de l'Esprit et de la vertu de Dieu;

5. Afin que votre foi ne soit pas établie sur la sagesse des hommes, mais sur la puissance de Dieu.

6. Nous prêchons néanmoins la sagesse aux parfaits, non pas la sagesse de ce monde, ni des princes de ce monde qui se perdent;

7. Mais nous prêchons la sagesse de Dieu révélée

abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram;

8. Quia nemo principum hujus seculi cognovit: si enim cognovissent, nunquam Dominum glorie crucifixissent.

9. Sed sicut scriptum est: Quod oculis non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparavit Deus his qui diligunt illum;

10. Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.

11. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.

12. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis;

13. Quæ et loquimur non in doctis humane sapientie verbis, sed in doctrina Spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes.

14. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere; quia spiritualiter examinatur.

15. Spiritualis autem judicat omnia, et ipse à nemine judicatur.

16. Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.

In hoc capite applicat sibi quæ in primo dicit; quia ergo Deus, sapientia seculari reprobatæ, elegit stultitiam prædicationis crucis, ad salvandos credentes; atque et infirma Deus elegit, ut confunderet sapientes et potentes.

Hinc asserit primo se ita ad eos venisse, non in sublimitate sermonis et sapientie, sed in simplicitate et in infirmitate, ut Evangelium annuntiare, v. 1, 2, 3, 4, 5. Asserit secundo se tamen veram non ignorare sapientiam;

ANALYSIS.

hanc enim, ut ait, loquimur inter perfectos; sapientiam non hominum, sed Dei; quam nemo, nec hominum, nec demonum novit; sed quam solus Dei Spiritus, omnia scrutans, et omnia, revelat, v. 8, 7, 8, 9, 10, 11.

Hanc sapientiam nos, inquit, docuit Spiritus sanctus, v. 12; hanc et nos loquimur inter perfectos, seu spirituales, v. 13, quia animalis homo non percipit eam, sed ei stultitia videtur, v. 14, 15, 16.

PARAPHRASIS.

1. Hinc et ego veniens, Evangelium Christi vobis annuntiaturus, veni ad vos, non per sublimitatem sermonis, neque per subtilitatem sapientie secularis (sed illud vobis simpliciter prædicavi).

2. Ita enim me gessi apud vos, quasi nihil aliud scirem, nisi Jesum Christum, hincque pro nobis crucifixum.

3. Hinc etiam et ego apud vos conversatus sum magnâ cum humilitate et cum timore et tremore (humilitatis comitibus).

4. Propterea et mei sermones privati, et mee conciones publicæ, non constiterunt verbis, quibus humana sapientia aliâ solet ad persuadendum; sed Dei Spiritum et virtutem præ se tulerunt.

5. Ut vestra fides non nasceretur ex humana scientiâ et eloquentiâ, sed ex Dei potentiâ.

6. (Veram tamen non ignoro sapientiam,) siquidem eam loquor inter perfectos; sapientiam vero non secularem, seu mundanam; neque superstitiosam, demonum adminiculo inventam, quorum potestas per Christum destruitur.

7. Sed loquimur Dei sapientiam, in mysterio et per mysterium (Incarnationis) absconditam, quam ab æterno Deus prædestinavit ad gloriam nostram (et temporalem et æternam).

8. Quam nullus ex principibus hujus seculi cognovit: si enim cognovissent eam, nequaquam Dominum glorie cruci affixissent.

9. Sed in hoc mysterio impletum est quod prædixerat Isaias, 64, 4, nec oculis vidit, nec auris audivit, nec mens cuiusquam hominis concepit quæ Deus preparavit his qui diligunt ipsam.

10. (Quod autem tactenus fuit absconditum), hoc Deus nobis apostolis suis revelavit per Spiritum suum; hic enim Spiritus omnia etiam abditissima Dei penetrat.

11. Quis enim hominum novit quæ in hujus vel illius hominis animo sunt occultatas? sanè solus istiusmet hominis spiritus qui unum cum ipso est, ita et solus Spiritus sanctus, qui ex Dei substantiâ est, et unum cum Deo, novit quæ Dei sunt.

12. Nos autem apostoli recepimus, non spiritum

piam homine gloriatur; sed in Domino, seu in Dei bonitate; quasi diceret: Quis ergo vos, ô Corinthii, gloriamini, sive in vobis ipsis, sive in aliis hominibus, ob sapientiam, etc.? Gloriamini autem in eo, qui in

Corollarium pietatis, seu in hoc capite primo ad pietatem maxime notanda, et in proximam redigenda.

In hoc primo capite tria ad suam adificationem notet omnis, et quilibet christianus. Primum, quantum facere debeat Christianismi gratiam. Secundum, quantum horrere debeat cinem in Christianismo divisionem. Tertium, quantum spernere debeat quæ mundus quidem æstimat, Deus autem spernit, sapientiam humanam, potentiam, nobilitatem.

Primum colligitur ex v. 9, ubi Christianismus dicitur communio, societas cum Christo. Per baptismum Christo, Filio Dei, unius, incorporatus, factus sum niam quid cum eo, quasi Christus ipse. Per baptismum itaque factus sum in Christo filius Dei, heres Dei, coheres, conors, socius Filii Dei; jus habens in illo ad æternam honorem Dei fruitionem cum eo. Quis majus, quid nobilior potest excogitari? quid felicior Deus ipse nihil dare potest? ob id gratias immensas Deo.

Ibidem, v. 9, vult ad quid adstringat hæc nobilitas: scilicet ad participationem, seu imitationem internæ et externæ Christi sanctitatis. Illum imitaberis intus, si Spiritum Dei agaris; imitaberis exterius, si sancta quoque opereris. Hæc utraque imitatio debet esse tuta nostra æmulatione; quæ plus similes erimus Christo, eo plus socii, consortes, coheredes erimus Christi. Vide ibid.

Secundum colligitur, primo ex dictis ad v. 10. Duo Christianos omnes ad perfectam unionem invitant, nimirum unitas corporis, et unitas spiritus. Unum corpus sumus omnes. Unus spiritus, quo vivere debemus omnes. Omnes ergo mens una, cor unum debemus esse; qui secus facit, Christi corpus, Christi spiritum quasi dividit, quod horrendum. Secundum ex dictis ad v. 12 et 15, de horrore quem ipse D. Paulus habuit de mimina corporis Christi seissione.

CAPUT II.

1. Et ego, cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientie, annuntians vobis testimonium Christi.

2. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum.

3. Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos.

4. Et sermo meus, et prædicatio mea, non in persuasibilibus humane sapientie verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis:

5. Ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

6. Sapientiam autem loquimur inter perfectos; sapientiam verò non hujus seculi, neque principum hujus seculi, qui destruantur;

7. Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ

Christo Jesu vos regeneravit, illuminavit, justificavit, Spiritu sancto donavit, à morte aliquando vindicavit, hincque Christiani denominamini.

Tertio ex ejus interrogatione: *Namquid divites estis Christus?* quæ interrogatio potest Christianorum divisionibus applicari.

Tertium colligitur ex dictis v. 27, 28, 29. Tria mandus æstimat, sapientiam seu scientiam, potentiam, nobilitatem, et hæc tria Deus spernit in hominum salute procuranda. Stulta, infirma, ignobilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, scilicet nobiles, potentes, sapientes destrueret. In his ergo non gloriamini, imò ob hæc tremendum, quia à Deo contempta et reprobanda. In Deo solo gloriamini. Donec unice diligendum. Cor nostrum cordi divino penitus conformandum.

Speciatum notanda ab Ecclesie ministris.

In hoc eodem capite, præter tria jam notata, et omnibus Christianis communia. Ecclesie ministri habent quædam sibi speciatim annotanda. Omnes ergo primum versum notent: *Paulus, vocatus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei;* et hinc ad suam vocationem attendentes, videant, an per Dei voluntatem in ministerium sicut ingressi; timeant ne secundum ejus indignationem et iram. Videant ibi dicta.

Pastores, directores, omnesque animarum curam habentes, notent dicta ad v. 14, videantque nam animas ad Christum Dominum ducant; an verò sibi ipsis devotas alliciant, reddantque suas. Concionatores, verbi Dei ministri, notent dicta ad v. 17: *Non in sapientia verbi, ne evacuetur crux Christi;* et ad semetipsum reflecti, videant quæ simplicitate, tum animi, tum verborum, prædicent verbum crucis, seu Crucifixum. Videant ibi dicta; videant et dicta ad v. 20, 21, 22, 25, 25, 26.

CHAPITRE II.

1. Pour moi, mes frères, lorsque je suis venu vers vous pour vous annoncer l'Évangile de Jésus-Christ, je n'y suis point venu avec les discours élevés d'une éloquence et d'une sagesse humaine;

2. Car je n'ai point fait profession de savoir autre chose parmi vous que Jésus-Christ, et Jésus-Christ crucifié.

3. Et tant que j'ai été parmi vous, j'ai toujours été dans un état de faiblesse, de crainte et de tremblement;

4. Et je n'ai point employé en vous parlant et en vous prêchant, les discours persuasifs de la sagesse humaine, mais les effets sensibles de l'Esprit et de la vertu de Dieu;

5. Afin que votre foi ne soit pas établie sur la sagesse des hommes, mais sur la puissance de Dieu.

6. Nous prêchons néanmoins la sagesse aux parfaits, non pas la sagesse de ce monde, ni des princes de ce monde qui se perdent;

7. Mais nous prêchons la sagesse de Dieu révélée

abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram;

8. Quia nemo principum hujus seculi cognovit: si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.

9. Sed sicut scriptum est: Quod oculis non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparavit Deus his qui diligunt illum;

10. Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.

11. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.

12. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis:

13. Quæ et loquimur non in doctis humane sapientie verbis, sed in doctrinâ Spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes.

14. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere; quia spiritualiter examinatur.

15. Spirituales autem judicant omnia, et ipse à nemine judicatur.

16. Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.

In hoc capite applicat sibi quæ in primo dicit; quia ergo Deus, sapientia seculari reprobatâ, elegit stultitiam prædicationis crucis, ad salvandos credentes; atque et infirma Deus elegit, ut confunderet sapientes et potentes.

Hinc asserit primo se idcirco ad eos venisse, non in sublimitate sermonis et sapientie, sed in simplicitate et in infirmitate, ut Evangelium annuntiet, v. 1, 2, 3, 4, 5. Asserit secundo se tamen veram non ignorare sapientiam;

PARAPHRASIS.

1. Hinc et ego veniens, Evangelium Christi vobis annuntiaturus, veni ad vos, non per sublimitatem sermonis, neque per sublimitatem sapientie secularis (sed illud vobis simpliciter prædicavi).

2. Ita enim me gessi apud vos, quasi nihil aliud scirem, nisi Jesum Christum, hincque pro nobis crucifixum.

3. Hinc etiam et ego apud vos conversatus sum magnâ cum humilitate et cum timore et tremore (humilitatis comitibus).

4. Propterea et mei sermones privati, et mee conciones publicæ, non constiterunt verbis, quibus humana sapientia aliâ solet ad persuadendum; sed Dei Spiritum et virtutem præ se tulerunt.

5. Ut vestra fides non nasceretur ex humana scientiâ et eloquentiâ, sed ex Dei potentiâ.

6. (Veram tamen non ignoro sapientiam,) sequidem eam loquor inter perfectos; sapientiam verò non secularem, seu mundanam; neque superstitiosam, demonum adminiculo inventam, quorum potestas per Christum destruitur.

mée dans son mystère; cette sagesse cachée qu'il avait prédestinée avant tous les siècles, pour notre gloire:

8. Sagesse que nul des princes de ce monde n'a connue, car s'ils l'eussent connue, ils n'eussent jamais crucifié le Seigneur de la gloire.

9. Et de laquelle il est écrit que l'œil n'a point vu, l'oreille n'a point entendue, et le cœur de l'homme n'a jamais conçu ce que Dieu a préparé pour ceux qui l'aiment.

10. Mais pour nous, Dieu nous l'a révélé par son Esprit, parce que l'Esprit de Dieu pénètre tout, jusqu'aux secrets les plus profonds de Dieu;

11. Car qui des hommes connaît ce qui est dans l'homme, sinon l'Esprit de l'homme qui est en lui? Ainsi nul ne connaît ce qui est en Dieu, que l'Esprit de Dieu.

12. Or, nous n'avons point reçu l'Esprit du monde, mais l'Esprit de Dieu, afin que nous connaissions les dons que Dieu nous a faits.

13. Et nous les annonçons, non avec les discours qu'enseigne la sagesse humaine, mais avec ceux que l'Esprit enseigne; communiquant les choses spirituelles aux spirituels.

14. Or l'homme animal ne conçoit point les choses qui sont de l'Esprit de Dieu; elles lui paraissent une folie, et il ne peut les comprendre, parce qu'on doit en juger par une lumière spirituelle.

15. Mais l'homme spirituel juge de tout, et n'est jugé par personne.

16. En effet, qui connaît l'Esprit du Seigneur nous pour l'instruire et le conseller? Mais nous avons l'Esprit de Jésus-Christ.

ANALYSIS.

hanc enim, ut ait, loquimur inter perfectos; sapientiam non hominum, sed Dei; quam nemo, nec hominum, nec demonum novit; sed quam solus Dei Spiritus, omnia scrutans, et omnia, revelat, v. 8, 7, 8, 9, 10, 11.

Hanc sapientiam nos, inquit, docuit Spiritus sanctus, v. 12; hanc et nos loquimur inter perfectos, seu spirituales, v. 13, quia animalis homo non percipit eam, sed ei stultitia videtur, v. 14, 15, 16.

PARAPHRASIS.

7. Sed loquimur Dei sapientiam, in mysterio et per mysterium (Incarnationis) absconditam, quam ab æterno Deus prædestinavit ad gloriam nostram (et temporalem et æternam).

8. Quam nullus ex principibus hujus seculi cognovit: si enim cognovissent eam, nequaquam Dominum gloriæ cruci affixissent.

9. Sed in hoc mysterio impletum est quod prædixerat Isaias, 64, 4, nec oculis vidit, nec auris audivit, nec mens cujusquam hominis concepit quæ Deus preparavit his qui diligunt ipsam.

10. (Quod autem hactenus fuit absconditum), hoc Deus nobis apostolis suis revelavit per Spiritum suum; hic enim Spiritus omnia etiam abditissima Dei penetrat.

11. Quis enim hominum novit quæ in hujus vel illius hominis animo sunt occultatas? sanè solus istiusmet hominis spiritus qui unum cum ipso est, ita et solus Spiritus sanctus, qui ex Dei substantiâ est, et unum cum Deo, novit quæ Dei sunt.

12. Nos autem apostoli recepimus, non spiritum

ei videntur, sed Spiritum Deo coessentialem, ut per illum cognoscamus ea beneficia que nobis à Deo concessa sunt in Christo.

15. (Que nobis à Spiritu sancto revelata) loquimur, alioque docemus, non doctis humanæ sapientie verbis, sed eloquiis Spiritus sancti, spiritualibus spiritalia conferentes (seu, ut dixi, sapientiam loquentes inter perfectos), non indiscriminatim omnibus omnia tradentes.

16. Animalis enim homo (seu qui solus animæ lamine naturali ducatur) non percipit spiritalia; stulti

ei videntur, et ea non potest intelligere, quia spiritaliter sunt examinanda.

15. Spiritualis autem (seu perfectus, et à sancto Spiritu illustratus) omnia etiam spiritalia discernit et iudicat: ipse verò à nemine non spiritali iudicatur.

16. Nam quis hominum naturali lumine cognoscit consilia Domini? qui doceat eum? nos autem apostoli ex Spiritu sancti revelatione, tenemus Christi mentem et sensum.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *Et ego cum venissem ad vos...* Ut horum verborum connexionem cum precedentibus advertas, eorumque sensum melius percipias, nota quod cap. 1, v. 21, dixit Apostolus quod Deus, rejecta seculari sapientia, decreverit per *predicationis stultitiam*, seu simplicitatem, *salvos facere credentes*. Ideo, addit Apostolus, v. 27: Rudes et simplices apostolos elegit Deus, *que stulti sunt mundi...* et *infirmi...*

Ab hæc thesi ad hypothesis nunc descendens, hæque supra dicta generaliter, sibi ipsi applicans, ait: *Et ego cum venissem ad vos*; quasi diceret: Quia Deus, rejecta seculari sapientia, decrevit per simplicitatem predicationis, hominum salutem reparare; Hinc et ego veniens, Evangelium Christi vobis annuntiaturus, veni ad vos, non per sermonis sublimitatem, seu per eloquentiam; neque per subtilitatem sapientie secularis, seu per philosophiam; sed Evangelium Christi vobis predicavi simpliciter, sine aduiculo eloquentie aut philosophie.

In cap. 1, v. 1, apostolus se dixit *Paulus per voluntatem Dei*; hic autem insinuat apostolatam se gessisse juxta voluntatem Dei; quia ergo Deus simplicitatem ornamentalium humanæ sapientie prætulit in nostræ salutis opere, ideo Paulus *secundum Dei voluntatem apostolus*, Evangelium Christi simpliciter predicat, non ornato et sublimi sermone, quia tale est placitum Dei.

In se reflectat vir evangelicus, an per et juxta voluntatem Dei ministerium impleat. Caveat ergo sibi prædicator concupiscens, et de verborum elegantia nimis sollicitus, adverteat tandem se à Dei voluntate, et ab apostolorum imitatione prorsus alienum.

In sublimitate; Græcè: *σοφία*, secundum sublimitatem, seu per eminentiam sermonis; Syr.: *Non sermone grandiloquo, neque sapientiam vobis arcuam Dei.*

VERS. 1. — *Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientie, id est, secundum vel per sublimitatem.* Itaque ego quoque quasi unus è grege apostolorum, qui juxta electionem et voluntatem Dei non sunt usi eloquentia et sapientia seculari; isdem uti noli, venique ad vos, non in sublimitate, sed in simplicitate sermonis et sapientie. *Annuntians vobis testimonium Christi.* Igitur quando veni ad vos lesis Christi, videlicet annuntians vobis Evangelium, quod est testimonium Christi, id est, de Christo, itaque juxta legationem mihi impertam; nullum ostendi in predicatione meâ vel eloquentie vel sapientie secularis eminentiam; sed sim-

TESTIMONIUM CHRISTI, id est, Evangelium, quod est *testimonium Christi*, seu de Christo; Græcè, *testimonium Dei*, id est, misericordie Dei. Utrumque verum est: Evangelium enim testis est divini in nos misericordie, et infancti Christi charitatis.

VERS. 2. — *Non enim judicavi me scire...* id est, non declaravi, dissimulavi me aliud scire, etc.; seu ita me gessi apud vos, quasi nihil aliud scirem quam Jesum Christum, huncque pro nobis crucifixum. Hinc autem scientie conformis fuit mea loquendi et agendi ratio. Qualis scientia, talis et loquela; seu meus predicandi modus fuit predicationis mee subjecto conformis, simplex et humilis.

Secundam ergo dat rationem, ob quam simpliciter eis sit locutus. Prima quidem fuit, quia tale est Dei placitum, qui simplicitatem prætulit eloquentiæ; secunda verò, quia Corinthiis Jesum Christum, huncque crucifixum, quasi nihil aliud sciret, predicabat.

Ut d. Prædi mentem plenius habeas, hæcque verba profundius intelligas, attende ad v. 6, ubi ait sapientiam se loqui inter perfectos; et ad v. 15, ubi spiritualibus spiritualia confert, et ad initium tertii cap., ubi dicit quod Corinthiis non potuit, *quasi spiritualibus loqui*; sed *lac*, tanquam parvulus in Christo, potum dedit, non escam, ejus nondum erant capaces. Et hinc intelliges 1° hunc potum, hocque pietatis christianæ lac, esse Jesum Christum, huncque crucifixum. Intelliges 2° Paulum se gerere apud Corinthiis quasi nihil aliud nisi Jesum Christum, huncque crucifixum, sciret; ideo esse eo simpliciter et nudè Corinthiis exponere fidei christianæ mysteria; à presertim incarnatam Dominicam; quod Deus pro nobis factus sit homo; pro nobis passus, crucifixus et mortuus, surrexit à mortuis, ascendit ad cælos, et deique ad dexteram Majestatis. Hæc sunt elementa

pliei sermone usæ, ac nullo adjectis aduiculo philosophiæ humanæ, Christiano vobis predicavi.

VERS. 2. — *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos; q. d.:* Non reputavi, non assumi aliâ scientiam, quam eam que est de Jesu crucifixo, Salvatore nostro: unde ita me gessi inter vos, quasi nihil scirem sapientie humanæ, cum tamen multum ejus callerem; nam ab ipse Græcos cito, sed apud vos dissimulavi me quopiam scire: non declaravi me aliud scire, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum, ut simpliciter, ut alii apostoli, prædicarem. Inquit Christus crucifixum; non quod illa fidei mysteria non prædicarem, sed quod præcipue docuerim et inculcavi in unâ Christi cruce esse gloriantiam, et spe-

fidei; hocque lac quod Corinthiis, utpote infantibus in Christo, simpliciter exponeret et potum dabat.

Quando ergo dicit: *Non enim judicavi...* idem est ac si diceret: Non putavi expedire, hinc et decrevi apud vos non ut aliâ scientiâ quam que est de Jesu crucifixo; illum vos docui, quasi nihil aliud scirem: fidei christianæ rudimenta, quasi catechista, vobis simpliciter exposui. Hinc simplex, non sublimis, fuit mea loquendi ratio.

Potuisset Apostolus Corinthiis, sicut et Atheniensibus, de Divinitate sublimia dicere; at de Incarnatione Dominicâ, de passione et de morte Jesu Christi simpliciter agebat apud eos. Potuisset de ipsâ Incarnatione apud Corinthios, sicut inter perfectos, altè et profunde loqui, id est, multa sublimia et profunda disserere; at illis simpliciter exponeret elementa hujus mysterii, communiora et ab omnibus necessario ad salutem credenda. Omnes quidem articulos fidei docebat Corinthios, at presertim illis inculcabat articulum de Jesu Christo, passo et crucifixo, et pro nobis mortuo, quia cæterorum est basis. Mors quippe Christi, vita nostra; in ejus morte baptizati sumus, vitamque divinam in ejus sanguine reperimus. Sanguis Christi, lac nostrum.

Observatio moralis.

Nota et animadvertite quod ex mente D. Pauli, Jesus Christus, hincque crucifixus, sit christianæ pietatis lac, ac lac divinam; lac ab omnibus Christianis, quasi modò genitis infantibus, semper opandus, semperque potandum, quia vim habet omnium vitiorum ardores in nostris cordibus extinguendi, vim habet omnium virtutum christianarum pulchritudinem in animalibus nostris efformandi.

1° Extinguit omnium vitiorum ardores peccaminosus, Jesus Christus enim crucifixus bene potatus, bene rauditus et digestus; docet nos suis doloribus omnium carnis concupiscentiam crucifigere; suâ nuditate ac summâ paupertate docet nos omnem oculorum concupiscentiam crucifigere; suâ ignominia, suisque opprobriis docet omnem vitæ superbiâ crucifigere. 2° Efformat ac nutrit omnes in nobis virtutes christianas: quia, extinctis ardoribus vitiosis, omniumpque peccatorum crucifixus capillus, Jesus Christus crucifixus bene potatus, ore bibulis atque digestus, docet nos cordis sui humilitatem, spiritus paupertatem, corporis abnegationem atque mortificationem; hisque virtutibus sese efformat in nobis ipse Jesus Christus

randam esse justitiam ac salutem, erueamus, ut addit S. Augustinus, innotandum esse; ac vitæ crucifixus esse gressu anno. Puerulus parvulus in Christo lacte potat; adultus in fide, solido cibo roborat. Inter illos nihil nisi Christum, et hunc crucifixum se scire judicat: inter istos, de secretis cælestibus et mysteriis à seculo absconditis disputat.

VERS. 5. — *Et ego in infirmitate, etc.* Timor et tremor, quæque conjunguntur in Scripturis, ferè significant sollicitudinem operis cum metu offendi: Ut Psal. 2: *Servite Domino in timore, et exultate ei cum illo: nolite timere, sed timete eum, et tremore vestram salutem operamini.* Infirmitatem interpretantur que potentia opponitur. Aliis placet quod et ego magis probè instruitam fidei accipi pro humilitate conver-

crucifixus; parvi firmis in eo et cum eo crucifixi; ut aliquando simus in eo et cum eo gloriosi. Similes evadimus crucifixo, ut regnanti et summè beato simus in æternam similes.

Felicem ergo, ô terque, quaterque felicem illum qui Jesum Christum crucifixum bene sciverit! qui hoc pietatis lac bene potaverit, bene digesserit; quique hæc digestionem Jesum Christum crucifixum in se efformaverit!

Hanc sacram scientiam, ô Deus misericors, da mihi servo tuo! omnia nesciam, cæterorum obliviscar! unum sciam Jesum Christum, huncque crucifixum. Christo Jesu crucifixo, tu te cordi meo pone, nobile signaculum! da mihi tuam humilitatem, paupertatem, mortificationem imitari.

VERS. 5. — *Et ego in infirmitate...* Dixit supra, v. 27: *Infirma elegit Deus...*; hoc sibi ipsi nunc applicans ait: *Et ego quoque in infirmitate*, id est, magis cum humilitate, et animi demissione conversatus sum apud vos, laborans mei manibus, victumque mihi labore meo comparans.

FEL ET TREMO CUM TIMORE ET TREMORE, humilitatis comitibus; multa mala Corinthi passus est Paulus, et pejora timuit: adeo ut per Christum in visu roborari indiguerit. Vide Act. 18, 42. Sensus itaque est quod non sermone tantum imperius fuerit, sed et personâ et conversatione humilis, seu simplex et infirmus, quia *stulta et infirma Deus elegit.*

VERS. 4. — *ET SERMO MEUS ET PREDICATIO MEA...* Hinc, ut jam dixi, et mei privati, seu familiares sermones, et meæ conciones publicæ, non in persuasivibus... id est, persuasiis, seu aptis ad persuadendum; Syr.: *Non fuit in persuasionibus verbum sapientie*; id est, non in verbis et argumentis quibus vitæ humana sapientia ad demulcendum et ad persuadendum.

SED EX OSTENSIONE... sed si sermonibus meis defuit ars humana, sanè non defuit eis virtus divina: verbis quidem et argumentis ad demulcendum et persuadendum ab humana sapientia exquisitis, non usus sum in Evangelio predicando; sed signis et miraculis, Spiritus sancti virtute patratis. Dei spiritum, et virtutem Spiritus sancti demonstrâram et pro se tulerunt sermones mei. Habent mathematici suas demonstrationes, habent et physici smas. Apostolorum demonstrationes fuerunt, magno spiritus impetu et charitatis ardore, res altas et divinas eructare; signis et prodigiis esse confirmare.

sationis, de qua dicit 2 Cor. 10: *Qui in facie quidem humilis sum inter vos; et propter quod de eo dicebatur, ut ipse referret eodem loco: Presentia corporis infirma.* Et cap. 15, ait: *Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus.* Itaque sensus est: Quando predicavi vobis Evangelium, non solum usus sum humili sermone, nihil admissens sapientie secularis: verum etiam humiliter admodum ipse me gessi, manibus laborans, nec utens potestate, quam Dominus mihi dedit, et inter hæc sollicitus, ne quid committerem verbo aut facto, quo vos offendi resisteris à fide susceptis. Summa est, ut doceat se veratam fuisse apud Corinthios, non ut sermone tantum, sed et personâ humilem.

VERS. 4. — *Et sermo meus et predicatio mea, id est, (Triste.)*

Qui voluerit ergo apostolicus fieri, stodeat ejus esse eloquentia, quae res divinas docet; non concitate et de verbis sollicita; sed quae res altas, veritates sublimes, profunda mysteria, ingenti dicat animo, prout Spiritus sancti tulit impetus: Tunc verba ejus erunt quasi ignis, aut igne sagitte corda audientium penetrantes, et quasi nullens conterens petram.

VERS. 5. — UT FIDES VESTRA NON SIT... Id est, non nascatur, etc., ut in Paraph., seu ut vestra ad Christum conversio non scribatur humanis sapientiae, sed virtuti divinae; non humanum credatur opus, sed divinum.

VERS. 6. — SAPIENTIAM AUTEM LOQUIMUR... Sicut loquitur apud Corinthios auctoritatem, et quia eorum aliqui Paulum, in eloquentiam et imperitiam, minus existimabant, asserit quod verum non ignetis sapientiam. Quasi diceret: Licet apud vos, ut dixi, juxta Dei placitum, neglexerit saeculi sapientiam, vestram tamen non ignoro; siquidem sapientiam loquitur inter veteres, id est, spirituales, proveciores; quos infra, v. 14, et cap. 3, v. 2, carnalibus et animalibus opponit.

SAPIENTIAM VERO NON HABES SECLUM... Explicat quae sit illa sapientia, quam scit et cum perfectioribus loquitur. Ad 1° explicat quid non sit: non hujus saeculi; id est, non saecularis, mundana, humana, seu philosophia humana ratione comparata; sapientia hominum: haec enim vana est.

NEQUE PRINCIPUM HUIUS SECLUM... Neque principum huius saeculi, Joan. 12, 51. Neque sapientia demonum admiculo inventa, seu philosophia diabolica, v. g., ars divinatoria, magia, cultus demonum. Sapientia superstitiosa, quae tunc erat frequens. Ista enim vanissima.

QUI DESTRUXIT, scilicet quantum ad potentiam, seu quorum demonum potestas per Christi regnum destruitur. Nunc principes hujus mundi ejicietur foras, Joan. 12, 51. Si cum aliis, per principes hujus saeculi, intelligas magnates, qui sapientia, opibus et potentia praesant inter homines, et quorum scientia est politica, jurisprudentia, cognitio historiarum; intellige citium qui per mortem abolerent et evanescent.

VERS. 7. — SED LOQUIMUR DEI SAPIENTIAM... Explicat, si oratio mea quae usus sum in Evangelio predicando, non (fuit) in persuasibilibus, id est, persuasoris sive exquisitis ad persuadendum, humanae sapientiae verbis; in hisce enim excellit Paulus, Paulumque superabant oratores, et philosophi (qui erant Corinthii).

Sed in ostensione, spiritus et virtutis. Hic ergo fuit demonstratio apostolorum; ostendere nimirum primo magnum zelum et spiritum eructantem sapientia et arcana; non humanam, sed divina: Ita ut manifeste cererent audientes, Spiritum sanctum per os eorum loqui. Secundo, ostendere magnas virtutes, id est, proclia et miracula.

VERS. 8. — UT FIDES VESTRA, etc. Quasi dicat: Ideo Deus vult me evangelizare, non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis; ut vestra fides, id est, conversio vestra ad fidem Christi, tribuatur non hominum sapientiae et eloquentiae, sed virtuti, id est, potentiae et efficaciae Dei, nimirum ut fides vestra sit fundata, non in hominum, sed in Dei sapientia et potentia. Ita Anselmus et alii.

cat quid sit: sapientiam Dei, et consequenter veram, sicut Deus ipse verus est. Sapientiam in mysterio absconditam, seu quae abscondita est in mysterio et per mysterium incarnationis, quae incarnatio est per excellentiam mysterium Dei, sacramentum Dei, ut ipse Paulus loquitur.

Quantum est ergo illa Dei sapientia quam D. Paulus loquitur cum perfectis? Ipse Dei Filius incarnatus, seu Christus Dominus, in quo sunt absconditi omnes thesauri sapientiae...

Ut hanc Dei sapientiam intelligas absconditam in mysterio, recordare quod Filius Dei, Verbum Patris, ab aeterno, in sinu Patris, est splendor gloriae, ipsa quoque Dei Sapientia; ubi verò Filius Dei factus est filius hominis; ubi Verbum caro factum est, hic Dei Filius fuit splendor absconditus in carne; Sapientia Dei fuit abscondita sub tegumento humanitatis nostrae. Quis itaque est verus Sapientia Dei in mysterio abscondita.

Ut autem intelligas Paulum dicentem: Sapientiam Dei in mysterio absconditam loquor, inter perfectos, nota et adverte quod D. Paulus Christum, Filium Dei, Verbum carne factum, omnibus quidem loquebatur et praedicabat; sed diversimodò, scilicet, unicuique pro suo capiti; parvulis et adhuc infantibus in Christo, Christum ut luc, potum dabat; id est, eos rudimenta christianae fidei et ab omnibus necessario credenda simpliciter docebat, ut iam dictum est v. 2; perfectis verò, spiritualibus et provecioribus, Christum, ut solium ethum, porrigebat; id est, eos altiora et sublimiora fidei christianae mysteria docebat; et hoc vocat sapientiam loqui inter perfectos, seu, ut est in Graeco, in perfectis. Itaque in Christo, Sapientia Dei, seu in incarnationis mysterio, duo sunt distinguenda, juxta mentem D. Pauli: Alia communia, ab omnibus ad salutem necessario credenda; v. g., quod Deus factus sit homo, pro nobis passus, mortuus, etc.; et haec, quia credita necessaria et intellectu faciliora, Paulus loquebatur omnibus. Alia verò secretiora, altiora, sublimia; v. g., quae spectant ad modum et finem incarnationis, passionis et redemptionis Christi; quae ad adoptionem filiorum, ad praedestinationem, etc.; quae ad moralem significationem passionis, crucifixionis, mortis et sepulturae, resurrectionis et ascensionis Christi. Et haec D. Paulus loquebatur et explicabat, non omnibus, sed capacioribus tantum et in fide iam

excitavi humanam], neque principum hujus saeculi, qui destruantur. Sensus hujus loci est: Sapientiam loquimur non hujus saeculi, id est, sapientiam philosophiae saecularis, quae naturali rationis lumine comparari potest; neque sapientiam principum hujus saeculi, id est, introductam a demonibus; qualis genethliacorum et superstitiosae philosophiae, quae repleta erat doctus Sinouis; qualis item maxime doctum cultum cum exercenonis: qui principes hujus saeculi, id est, demones, destruantur sive abolerent, destruantur, inquam, per Christum, qui in hoc apparuit ut dissolvat et destruat opera diaboli, 1° Joan. 3, et ut princeps hujus mundi ejiciatur foras, Joan. 12. Desiruntur ergo, quia potestas eorum destruitur.

VERS. 7. — SED LOQUIMUR DEI SAPIENTIAM IN MYSTERIO, quae abscondita est; sapientiam Dei quae abscondita est, id est, consilia divina sapientiae quae Deus esse voluit abscondita, et ante Filii sui passionem gaucissimis revelata (quae idem Apostolus, Ephes. 5, vocat sacra-

Sapientiam verò non hujus saeculi (quam supra vobis

provetis. hoc autem vocat sapientiam inter perfectos loqui, sublimiora scilicet et profundiora de Christo, Sapientia Dei, disserere; secretiora Dei consilia et fidei mysteria exponere.

Sensus igitur est: Et si vobis, o Corinthii, utpote in Christo parvulis, et in fide infantibus, communia tantum fidei mysteria, seu quasi christianae religionis rudimenta, simpliciter exposuerim, Christumque, Dei Sapientiam, vobis, velut iac, potum dederim, non ignoro tamen sublimiora de Christo mysteria; hanc enim Dei sapientiam, in mysterio absconditam, alitè et profundè loquor cum perfectioribus et in fide provecioribus.

Recordandum hic quod D. Paulus Corinthi christianae religionis fundamentum jecerit, Christumque pro nobis crucifixum simpliciter praedixerit; Apollo autem iisdem Corinthiis Christum sublimiter et eloquenter explicaverit, hincque inter Corinthios seditimatis origo, dum aliqui dicunt se esse Pauli, primi ilorum apostoli; alii verò se esse Apollo, viri Paulo sublimioris et eloquentioris. D. Paulus hic Apollo sublimiter et eloquenter praedicantem non dimittit; sed suo simplicis apud Corinthios praedicationis rationem ita reddit, ut suam teneat apud eos auctoritatem et famam, et moit ab ipsis ut minus sapiens et imperitus haberi. Hinc, ait, sapientiam loquimur, non cum parvulis, utpote illis incapaciibus, ut dicit cap. 3, sed cum perfectis.

IN MYSTERIO. Multi et plerique recentiores, Estius, Cornel., Menoch., Tirin., etc., volunt, in mysterio, referri ad loquimur; quasi diceret Apostolus: Loquimur secreto et apud pauciores. Contrarium tamen asserit Theodoretus; sensus non est: In mysterio loquimur, sed: Sapientiam, quae est in mysterio absconsa, hominibus proferimus. Verba sunt Theodreti; idem post ipsum ceusent alii multi.

Sed ad hanc constructionem praefendam duo me movent: primum, quia sensus multò pluriò et plenior est, si jungatur, in mysterio, cum, quae abscondita est, et intelligit, ut supra explici, Sapientiam Dei, seu Filium Dei, per incarnationis mysterium absconditam, quae incarnatio hic et aliibi est antonomastice sacramentum et mysterium Dei, et sacramentum absconditam. Secundum, quia inutile est addere quòd loqua-

mur secreto et apud pauciores, cum dixerit, inter perfectos, qui sanè pauci sunt. Quae abscondita est. Hae enim Dei sapientia, incarnatio Verbi hincque abscondita fuit, mundo prostris ignota, fidei fidelibus, sanctisque viris, Dei amicis, velata figuris et umbris. Quam praedestinavit Deus... Hanc tamen ab aeterno Deus decrevit ad nostram sanctificationem et gloriam, seu ad gloriam nostrae adoptionis in terris, et ad gloriam nostrae beatitudinis in caelis.

Observatio moralis. Hic siste, lector, verba perpende, et mirare mecum; sapientiam suam, Filium suum, in mysterio absconditam, Deus praedestinavit ad gloriam tuam. Concipe 1°, si potes, Sapientiam aeternam Dei, Deum ipsum, in mysterio et per mysterium incarnationis absconditam, et quasi annihilatam; concipe 2°, si potes, hanc Sapientiam Dei, sed humanitate nostrà sic absconsa, ex ineffabili Dei bonitate, praedestinatam ab aeterno, ad tuam gloriam et temporalem et aeternam.

Deus ad hominum gloriam praedestinatus! Greater ad creaturam hominum! Filius Dei factus est filius hominis, ut tu, hominis fili, fieres filius Dei, nunc per gratiam, aliquando per gloriam. Hanc aeternam charitatem, nimum et incomprehensibilem mirare, adora, ama, redama.

VERS. 8. — QUAM NEMO PRINCIPUM HUIUS SECLUM... Hanc Dei Sapientiam, Christum, Filium Dei incarnatione, ad nostram gloriam destinatum, peccatorum nostrorum purificationem in suo sanguine facturum, et aeternam vitae gloriam nobis per mortem suam promeriturum, nemo nec demum, hujus saeculi principum, nec hominum quorumcumque potestatem in hoc saeculo habentium, cognovit. Nemo demum; nunquam enim id attentassent, undè suum imperium erat evertendum; nunquam per suos ministros suos crucifixissent, qui per suam mortem nobis aeternam daturus erat vitam, et per suam ignominiam nos ad sempiternam addoctorus erat gloriam. Nemo hominum, potestatem in saeculo habentium, nec Pilatus, nec Herodes, nec Annas et Caiphas, etc.; alias enim Christum auctorem gratiae, et gloriæ distributorem, nequaquam crucifigi jussissent. Idem dixit D. Petr. in Act. Apost.: Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut

mentum absconditum a saeculis in Deo], loquimur et docemus non proplam et passim apud omnes, quia non omnes ea capiunt, sed in mysterio, id est, secreto, et apud pauciores; scilicet eos qui spirituales et perfecti sunt. Quidam ita supplent et exponunt: Loquimur Dei sapientiam, latentem in mysterio, id est, absconditam illam; quam praedestinavit Deus, etc.

Quam praedestinavit Deus ante saecula in gloriam nostram; quam sapientiam, id est, quae consilia sapientiae suae Deus ab aeterno praedixit ac decrevit exsequenda in tempore; quibus nos addoctor ad gloriam adoptionis filiorum.

VERS. 8. — QUAM NEMO PRINCIPUM HUIUS SECLUM COGNOVIT. D. d.: Si hanc sapientiam vel potius gloriam, ejusque per Christum praedestinationem cognovissent Pilatus, Annas, Caiphas, alique principes Judaeorum, nunquam Dominum ipsius glorie, scilicet Christum, cuius merito nobis, ante saecula, puta ab aeterno, praedestinata et praeparata est haec aeterna gloria,

mentum absconditum a saeculis in Deo], loquimur et docemus non proplam et passim apud omnes, quia non omnes ea capiunt, sed in mysterio, id est, secreto, et apud pauciores; scilicet eos qui spirituales et perfecti sunt. Quidam ita supplent et exponunt: Loquimur Dei sapientiam, latentem in mysterio, id est, absconditam illam; quam praedestinavit Deus, etc.

Quam praedestinavit Deus ante saecula in gloriam nostram; quam sapientiam, id est, quae consilia sapientiae suae Deus ab aeterno praedixit ac decrevit exsequenda in tempore; quibus nos addoctor ad gloriam adoptionis filiorum.

VERS. 8. — QUAM NEMO PRINCIPUM HUIUS SECLUM COGNOVIT. D. d.: Si hanc sapientiam vel potius gloriam, ejusque per Christum praedestinationem cognovissent Pilatus, Annas, Caiphas, alique principes Judaeorum, nunquam Dominum ipsius glorie, scilicet Christum, cuius merito nobis, ante saecula, puta ab aeterno, praedestinata et praeparata est haec aeterna gloria,

mentum absconditum a saeculis in Deo], loquimur et docemus non proplam et passim apud omnes, quia non omnes ea capiunt, sed in mysterio, id est, secreto, et apud pauciores; scilicet eos qui spirituales et perfecti sunt. Quidam ita supplent et exponunt: Loquimur Dei sapientiam, latentem in mysterio, id est, absconditam illam; quam praedestinavit Deus, etc.

Quam praedestinavit Deus ante saecula in gloriam nostram; quam sapientiam, id est, quae consilia sapientiae suae Deus ab aeterno praedixit ac decrevit exsequenda in tempore; quibus nos addoctor ad gloriam adoptionis filiorum.

VERS. 8. — QUAM NEMO PRINCIPUM HUIUS SECLUM COGNOVIT. D. d.: Si hanc sapientiam vel potius gloriam, ejusque per Christum praedestinationem cognovissent Pilatus, Annas, Caiphas, alique principes Judaeorum, nunquam Dominum ipsius glorie, scilicet Christum, cuius merito nobis, ante saecula, puta ab aeterno, praedestinata et praeparata est haec aeterna gloria,

mentum absconditum a saeculis in Deo], loquimur et docemus non proplam et passim apud omnes, quia non omnes ea capiunt, sed in mysterio, id est, secreto, et apud pauciores; scilicet eos qui spirituales et perfecti sunt. Quidam ita supplent et exponunt: Loquimur Dei sapientiam, latentem in mysterio, id est, absconditam illam; quam praedestinavit Deus, etc.

Quam praedestinavit Deus ante saecula in gloriam nostram; quam sapientiam, id est, quae consilia sapientiae suae Deus ab aeterno praedixit ac decrevit exsequenda in tempore; quibus nos addoctor ad gloriam adoptionis filiorum.

VERS. 8. — QUAM NEMO PRINCIPUM HUIUS SECLUM COGNOVIT. D. d.: Si hanc sapientiam vel potius gloriam, ejusque per Christum praedestinationem cognovissent Pilatus, Annas, Caiphas, alique principes Judaeorum, nunquam Dominum ipsius glorie, scilicet Christum, cuius merito nobis, ante saecula, puta ab aeterno, praedestinata et praeparata est haec aeterna gloria,

et principis vestri, etc. Non ideo tamen excusati, post tot et tanta miracula à Christo in divinitatis suae testimonium patrata.

Abiscidit se Deus homo, Sapiëntia Dei, ut mori tradatur, et morte suam vitam nobis mereatur. O bonitas! quorumdam hominum peccato usus est Deus, ad salutem omnium procurandam. O sapientia!

Vers. 9. — Sed sicut scriptum est... Sed evenit per hoc mysterium, quod scriptum est, seu in hoc mysterio impletum est quod de eo prædixerat Isaias, 64, 4. Propheta sensum exprimit Apostolus, verba non scrupulosè refert: In cor hominis ascendit, id est, in mentem venit. Isaiæ verba sunt hæc: A seculo non audierunt, neque auribus perceperunt, oculos non vidit, Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te, c. 64, v. 4. Q.Æ. PRÆPARASTI, scilicet Incarnationis mysterium, Christum Filium tuum, et Salvatorem nostrum, nostramque per eum adoptionem, ac denique gloriam æternam. Siquidem, ut v. 7 dictum est, Sapientiam suam, Filium suum, prædestinavit Deus ad gloriam nostram et temporalem in terris, et æternam in caelis. Superat autem omnem sensum et intellectum et cognitio Incarnationis Filii Dei, Salvatoris nostri, et cognitio nostræ per eum adoptionis, et cognitio nostræ per eum glorificationis æternæ. Hæc itaque Isaiæ textus intelligi potest et de Salvatore, quem nobis præparavit Deus, et de salute nostrâ, per gratiam in terris inchoatâ, et per gloriam in caelis consummandâ.

crucifixissent; advertit solerter Gabriel Vasquez, I. P. disp. 2, cap. 5.

Si enim cognovissent, intellige sapientiam Dei de qua jam fuit factus.

Namque Dominum gloriam crucifixurum; Dominum gloriam simpliciter intelligit Dominum, id est, Deum gloriosum, quomodo in Psalmis rex gloriæ et Dominus majestatis appellatur. At Græci interpretes Dominum gloriæ appellatum dicit voluit, quod per crucem esset ad gloriam evehendum.

Vers. 9. — Sed sicut scriptum est. Sed scilicet abscondita sunt eis hæc sapientia, et gloria, quæ finis est sapientie istius: idque probat ex eo quod de eâ scripsit Isaias: Quod oculus non vidit, etc. Nota Isaiam, cap. 64, quem hæc citat Paulus, agere de incarnatione Christi et vitæ præsentis. Videtur admirare Isaias avolare ab incarnatione et Christo homine, ad gloriam æternam, qui fructus est et finis incarnationis Christi. Tales enim raptus et transitus, prophetis ob lumen prophetiam subtile et amplum sunt familiares. Oculis non vidit, etc., id est, superant omnem sensum, experientiam, cogitationem naturalem, et omne hominis naturale desiderium, ea bona que tu, o Domine Deus, præparasti per Christum, expectantibus te: tum in hæc vita, scilicet his qui aliiquid de his jam inædificandis; tum maxime et propinque in futurâ gloriâ: in illa enim Deus, qui est omnia bona, dabit se beatus, et erit omnia in omnibus, ait Anselmus. Hisce enim Isaiæ verbis probat Apostolus id quod dixerat; scilicet arcantem et absconditam esse sapientiam, æque ac gloriam Christi. Nota: In cor hominis non ascendit, id est, in mentem hominis non venit; sive homo naturaliter cogitare, concipere, intelligere nequit. Cor enim per catachresin, hæbreis, mentem significat. Hebræi, mens cogitationem vocant ascensum; et cogitare vocant ascendere in cor. Pro expectantibus, ut habet Isaias, Paulus habet diligentes, quia expectatio à dilectione manat naturaliter.

Vers. 10. — Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum; ne quis objiciat, quo igitur pacto vos illa loqui

Quæ salus est incarnationis fructus et finis, justa illud: Quam prædestinavit... De his tribus absque te, Deus, nec rectè cogitare, nec loqui possumus.

Vers. 10. — Nos autem revelavit Deus... Consequenter ad præcedentia poterat objici: Si me sensibus attingi, nec mente percipi potest hæc Sapientia Dei in mysterio abscondita, nostraque salus ab eâ manans, unde ergo, tu apostole, eam nosti, eamque loqueris? Huic objectioni occurrens, eamque solvens dicit: Nobis, apostolis suis, Deus illam revelavit per Spiritum sanctum suum, quem in nos effudit abundè.

SPIRITUS ENIM OMNIA SCRUTATEN. Hic enim Dei Spiritus, utpote Deus ipse, intimè penetrat, et perfectè cognoscit omnia que in Deo sunt, etiam abditißima et secretissima. Absque ullâ inquisitione aut perscrutatione, Deus, pro æterno mente intuitu, omnia videt et intimè penetrat: hunc autem intuitum Dei omnia penetrantem, Scriptura, humano more loquens, exprimit per verbum scrutatur, quia nos scrutari solemus que planè et perfectè cognoscere volumus. Hinc dicit: Scrutans corda et renes Deus.

Vers. 11. — Quis enim hominem scit que... Per similitudinem probat quod Spiritus Dei omnia novit que sunt in Deo; et quod solus novit. Sicut enim nullus hominum novit que sunt occultata in animo hominis vel illius hominis, nisi spiritus, seu mens et intellectus istiusmet hominis, qui spiritus est unum quid cum illo homine, sic et solus Spiritus sanctus, potestis, si nec in mentem cuiquam venire poterunt? Deus, inquit, nobis per spiritum suum revelavit. Unde Clemens Alexandr., lib. 1. Pædagog., cap. 6, sic interpretatur: Nec auri auditus; præter illum, inquit, solam, que in tertium celum rapta est; puta Pauli, qui in paradiso, aure suâ audivit hæc arcana verba, que non licet homini loqui. Ad ergo Paulus: Nobis autem, intellige, non omnibus fidelibus, sed apostolis, qui eadem mysteria tradiderunt aliis, et ut supra dixit, sapientiam loquuntur inter perfectos. Hic est Spiritus sanctus, quem, ait Dominus ad apostolos, Joan. 14, mittet Pater in nomine meo: ille vos docebit omnia; et cap. 16: Docebit vos omnia veritatem.

Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Scrutatur, id est, penetrat et perspicit. Homines enim, ut quid ignotum perspicant, illud scrutari et inquire solent; Deus autem sine inquisitione omnia suo mentis cernit in ictu et intuitu (Ila S. Tiron., Theodor., Theophyl.). Profunda Dei vocat omnia intima et secretissima Dei consilia; inter que maximum est hæc mysterium gloriæ et redemptionis hominum, per Christum: hæc omnia penetra et perspicit Spiritus sanctus, quia unicus cum Deo est essentie et cognitionis, et consequenter ita profunda Dei scrutatur, ut nihil remaneat in Deo incognitum, sed ejus, eoque et visio obijctum unum ad eum, Deumque tantum cognoscit, quantum cognosci potest, id est, comprehendit Spiritus sanctus, utpote Deus, tum Deum quam divinitatem. Ita Molina, I part., quest. 14, art. 5: Theodor., S. Thomas. Quasi dicat Paulus: Hæc mysteria et arcana Dei revelavit nobis Spiritus sanctus, ille omnium secretorum Dei est conscius, ad eoque scrutatur et percipit profunda Dei.

Vers. 11. — Quis enim hominem scit que sunt hominis, que in hominis intus, puta in corde et mente, delitescunt, nimirum cogitationes, volitiones et intentiones, ipsæque fundum cordis humani,

Nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita et que Dei sunt, que in Dei mente sunt abscondita, puta cogitationes, et determinationes divine voluntatis.

qui eandem cum Deo naturam ac substantiam habet, omnia que Dei sunt, et in Deo, novit.

Vers. 12. — Nos autem non spiritum... id est, non humanam ac seculari sapientiâ donati sumus, ut terrena et secularia sciamus et loquamur.

SED SPIRITUM QUI EX DEO EST, id est, qui ex Dei ipsius substantiâ est, seu Spiritum coessentialem et consubstantialem Deo, hunc præceptorem et instructorem habuimus. Ita D. Athanasius, Theophylactus.

UT SCIAMUS... Et quia lux est ille Spiritus Dei, per illum sensus illuminati, ut per fidem cognoscamus hæc mysteria que in nostri gratiam facta sunt, et ingenta beneficia que ex summa Dei misericordiâ nobis sunt præparata, et jam in Christo concessa.

Agit D. Paulus, ut patet, de beneficiis toti humano generi, totique Ecclesiæ collatis, per Christi mysteria; frustra ergo hæc verba contorquent heretici, ut suam stabilitatem specialem fidem ac scientiam de suâ, v. g., justificatione in individuo: de hoc enim non agitur.

Vers. 13. — Que et loquimur... id est, que mysteria, et dona Dei, nobis per Spiritum sanctum revelata, loquimur, aliosque docemus; non verbis artificio rhetorico constructis, nec argumentis et rationibus ex philosophiâ deductis, sed eloquiis Spiritus sancti, seu que nobis suggerit Spiritus sanctus. Græc., *in doctrinâ, in doctis Spiritus sancti, supple verba.* Noster interpres legit, *in doctrinâ*; Syr. legit idem.

SPIRITUALIBUS SPIRITUALIA COMPARANTES; Græc., *comparantes, comparatione.* Hoc nomen spiritualibus duplici modo potest sumi, vel in neutro genere, vel in masculino, et hinc duplicem sensum habet. Si in neutro genere sumatur, sensus est, quod divus Paulus spiritualiter, seu eloquentiâ spirituali tradat res spirituales; si in masculino sumatur, sensus est quod visus spiritualibus res spirituales tradat Apostolus. In primo sensu, sermo accommodatur materia; in secundo, materia accommodatur auditoribus. Primum

nemo cognovit, nisi Spiritus Dei, id est, Spiritus sanctus, qui coram æque ac sul ipsius est conscius. Est enim Spiritus sanctus intus, æque ac spiritus hominis homini ipsi est intus: ac proinde, sicut spiritus hominis, humanitatis; ita Spiritus Dei, divinitatis, divitæque omniscientie et omnipotentis est particeps. Cuius, ait, nemo cognovit nisi Spiritus, subadjungendum est, et nisi is qui volens Spiritus ea revelare, vili nulli et apostolis illam ea revelasse dixi. Nemo nisi Spiritus, q. d.: Nemo scit secreta Dei, nisi Spiritus Dei, et illi qui eandem cum Spiritu habent naturam, intellectum, cognitionem, scilicet Pater et Filius; hi soli scrutant profunda Dei, nemo alius.

Vers. 12. — Nos autem non spiritum hujus mundi accipientes, sed Spiritum qui ex Deo est. Nos, inquit, non spiritum mundi accipientes, id est, non sumus instituti sapientiam mundanâ et seculari (sive enim spiritum mundi Græci interpretantur), ut sciamus hæc que sunt hujus sæculi; sed accipientes Spiritum qui ex Deo est, id est, Spiritum Dei. Loquitur ut supra, in persona apostolorum, qui non fuerant imbuti sapientiâ hujus mundi, sed repleti Spiritu sancto.

Ut sciamus quia à Deo donata sunt nobis; q. d.: Hic Spiritus ostendit et revelat nobis que et quanta bona à Deo nobis, scilicet apostolis, aliisque diligentibus Deum, donata sint, nimirum tanta quanta nec oculus vi-

sensum sequitur D. Chrysostomus, et post eum multi antiqui et recentiores; secundum assert Theophylactus, eumque sequitur D. Thomas et alii multi.

Sed quis sensus literaliter est, et Pauline menti conformior? Attente consideratis et præcedentibus et sequentibus, patet quod secundus: hic enim locus relationem habet ad id quod v. 6 præcessit: *Loquimur sapientiam inter perfectos*, et ad id quod sequitur, v. 14, 15, etc., et maxime initio cap. 5: *Non potui vobis quasi spiritualibus loqui, sed tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi.* Spirituales hic vocat quos supra vocavit perfectos; per spiritualia hic intelligit, quod supra sapientiam appellavit, scilicet sublimiora et secretiora fidei. Vide dicta v. 7.

Vult ergo dicere Paulus quod mysteria sibi revelata doceat quidem alios, non indiscriminatim, omnia omnibus tradens, sed accommodatè et proportionatè, pro suorum auditorum captu ac confertis et explicatis; spiritualia scilicet et sublimiora tradens viris spiritualibus et perfectis; communia vero, et ab omnibus necessario credenda, dans potum sicut lac parvulis, quos hic animales vocat. Vide dicta v. 2 et 7. Itaque *comparantes*, consulto et adhibito iudicio tradentes, conferentes. Comparatio est, ubi distinctio ac separatio.

Vers. 14. — ANIMALIS AUTEM HOMO... Dat rationem cur agat cum distinctione supradictâ. Ut autem textum intelligas, nota quod animalia, seu qui animâ vivit, tripliciter sumitur in Scripturis: Primum qui crescit, nutritur et alimentis indiget, ut vivat, sicut alia animalia indigent alimentis; et hoc sensu Anan dicitur animalis, 1 Cor. 15, 45. Secundò qui sequitur animæ sensitivæ concupiscentias, seu carnis desideria; sic Judas in sua Canonica quosdam vocat animales, spiritum non habentes. Tertio qui solius animæ lumine naturali ducitur, et sic etiam fidelis, qui tamen sensus et naturale rationis lumen plerumque sequitur, et vix assurgit ad ea que sunt sensibus et rationi superiora,

dit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt.

Vers. 15. — Que et loquimur, id est, que eadem tradimus aliis, sed non passim omnibus.

Non in doctis humanam sapientie verbis. Doctis, Græcè persnasivis. Sensus: Etiamque mysteria nobis per Spiritum Dei revelata, non intentes verbis arte compositis, nec oratione per humanam sapientiam instructa.

Sed in doctrinâ Spiritus, id est, in iis verbis, que et qualia docet Spiritus sanctus. Sensus: Sed utentes oratione qualem docet ac suggerit Spiritus sanctus, Sic Joan. 6: *Et erant omnes docti, seu doctibiles Dei; Græcè, docti à Deo.*

Spiritualibus rebus spiritualia verba et discursos comparantes, ac conferentes; q. d.: Brevem hæc spiritualium sapientiam à Scripturâ, et aliis spiritualibus discorsibus, non autem philosophicis, rhetoricis, aut terrenalibus rationibus, conceptibus et eloquiis. Spirituales viris spiritualibus adaptantes, id est, tanquam illis apta tradentes. Nam spiritualibus utique spiritualia conveniunt. Unde supra dixit: *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Hinc etiam sequitur: *Animalis homo non percipit et que sunt Spiritus Dei.* Et post: *Spiritualis autem iudiciali animo. Sensum hunc reddit et doctè perscrutat S. Thomas.*

Vers. 11. — Animalis autem homo, non percipit ea

dicatur animalis. Quo sensu animalis, parvulus in Christo, carnalis, et secundum hominem, hie idem sunt.

Itaque parvulus in Christo, et adhuc animalis homo, fide licet instructus, et mysteria credat, prae imbecillitate tamen spiritus, non intelligit ea que sunt Spiritus Dei, id est, magis spiritualia, sublimiora, ac diviniora in mysteriis fidei.

SCIENTIA ENIM EST ILLI. Hæc, quia aliora, videntur illi absurda et rationi contraria, et ea non potest intelligere, quæ SPIRITUALITER, sunt discutienda, examinanda, iudicanda. Biblia Romana habent, *examinanda*. Hoc autem ipsius captum superat, utpote qui naturali tantum rationis lumine est assuetus. Sicut supra, cap. 1. 18, dixit quod *verbum crucis pernitissimum, id est, infidelibus, est stultitia*, sic nunc dixit quod spiritualiora fidei sunt ipsa infidelibus, sed in fide parvulis, stultitia. Hincque probat quod hæc spiritualiora non sint illis parvulis et infirmis exponenda; ut enim bene D. Thomas explicat, his in verbis hæc includitur ratiocinatio: Nulli sunt tradenda documenta, quæ capere non potest; sed homo animalis non potest capere que sunt Spiritus Dei. Animalis hic dicitur qui tantum sensibus, et naturale rationis lumen sequitur; sive qui secundum animam est, et secundum animam sapit, quibus animæ sensus et cogitationes sequitur, quales erant apostoli ante Spiritum sanctum, et Laurentii hoc tempore, querentes eloquentiam et iam nihil fideles etiam non mali, qui aliora non capiunt.

Nota. *Animalis* dicitur, qui animæ vivit; sumiturque tripliciter: Primo, qui crescit, nutritur, eget cibo, ut animalia. Sic Adam creatus licet in gratia, dicitur animalis, 1 Cor. 15. Secundo, qui sequitur animam, id est, omnipotentem, desideria. Sic Iulus vocatur animalis, spiritum non habentes. Tertio, qui scientiam, non spiritalem et sublimem, sed animæ sensibusque obviat, et fœcili sequitur. Ita hic capitur.

Sic spiritualis dicitur, qui Spiritu vivit. Primo, quasi spiritus, non egens cibo; sic Christus post resurrectionem dicitur spiritualis, 1 Cor. 15. Secundo, qui Spiritus instructus, dictamen, et purissimum sequitur. Ita sæpe alibi. Tertio, qui Spiritus sublimem doctrinam capit et laurit, ita hic vocatur spiritualis, inquit Chrysostomus, D. Thom. et alii.

S. Bernardus, vel quisquis est auctor tractatus de Vita solitaria; Incipientium, inquit, status potest dici animalis; profectum, rationis; perfectum, spiritualis, etc. Perfectio vero hominis rationalis incipit in homine spirituali; profectus eius, revelata facie speculari gloriam Dei; perfectio vero transformari in eandem imaginem à claritate in claritatem, sicut à Domini Spiritu.

Stultitia enim est illi. Melius ex Græco: *Stultitia enim est senti*. Quia que sunt Spiritus Dei, stultitia sunt illi homini; sublimiora divini Spiritus mysteria; mirum ea que Paulus inter perfectos loquitur.

Et non potest intelligere, Græce, *cognoscere*, scilicet ea que sunt Spiritus Dei. Nondum est, inquit, capax eorum cognoscendorum, nondum aptus est ad ea percipienda.

Quia spiritualiter examinatur, iuxta rationes Spiritus sancti, et regulas fidei. Examinatur. Ita Biblia Romana. Animalis homo non potest percipere que sunt Spiritus Dei: quoniam illa spiritualiter examinatur, id est, spirituali intellectu examinanda, discutienda, ac dijudicanda sunt.

VERS. 15. — *Spiritualis autem præsentat omnem*. Vocatur spiritualis, qui fidem et præsentiam atque doctrinam Spiritus sancti sequitur, qui Spiritum rectorem

per spiritualia documenta; ergo non sunt ei tradenda.

VERS. 15. — *SPIRITUALIS AUTEM...* *Spiritualis* tripliciter etiam sumitur: 1º qui cibo non eget, ut Christus nunc; 2º qui spiritus dictamen sequitur; 3º qui sublimiora fidei mysteria intelligit. Itaque spiritualis, perfectus ac solidus Christianus, qui Spiritum sanctum doctorem habet, discernit, discit et iudicat omnia, etiam sublimiora.

ET IPSE A NEMINE IUDICATUR..., quia aliorum examine et iudicio superior est, utpote Dei Spiritu illuminatus. Hoc ergo intelligendum de homine vero spirituali, et ut spirituali, seu ut spiritualiter iudicante; alius errare et argui potest, sicut D. Petrus à D. Paulo reprehensus fuit.

VERS. 16. — *Quis enim cognovit...* Rationem dat ob quam spiritualis non potest iudicari ab animalis, quia scilicet animalis caret sensu et intellectu rerum divinarum et spiritualium. Quasi diceret: Ut animalis homo spiritualiter iudicare possit, debet Dei mentem et secreta mentis nosse quam nō homo spiritualis; at non cognoscit; vel enim illa naturaliter

animæ habet, et doctorem. Ita S. Chrysostomus, Anselmus et dicitur Thomas. *Spiritualis enim iudicat*, id est, examinat, redarguit, et discernit secundum regulas fidei, et prædicitur divine, quæ habet, ut in eo quo quis spiritualis est, à Spiritu sancto est instructus. Sensus: Homo spiritualis (quem supra dixi perfectum), qui pro consuetudine mentem habet avocantem in divinis, utpote jam adultus et procerus in vita spirituali, idcirco est ad bene iudicandum, non solum de rebus sensibilibus atque terrenis (quod solum potest animalis); verum etiam de spiritualibus, id est, aliis, rursus ac difficilioribus religionis nostræ mysteriis, quæ à Christo celestia vocantur, Joan. 5. Si inquit, *terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixerō vobis celestia, creditis?* Augustin. lib. de vera Religione, cap. 51, de spirituali dicit: Omnia iudicat, quia super omnia est, quando cum Deo est: cum illo autem est, quando purissime intelligit, et tota claritate quod intelligit, diligit.

Et ipse à nemine iudicatur. *A nemine*, id est, à nullo alio, qui videlicet non sit spiritualis. Ita post Chrysostomum Theophylactus, addens similitudinem de vidente et non vidente. Nam qui videt, et sua videt, et ea que sunt non videns: hoc vero nec sua, nec que illius sunt videt.

Alioqui spiritualis à spirituali iudicari, quomodo Petrus à Paulo iudicatus fuit, Gal. 2, nihil prohibet. Unde nec sequitur hominem spiritalem non iudicari à lege. Nam et lex ipsa spiritualis est, Rom. 7. Sed dices: igitur à suo principe vel prelate, si sit animalis, iudicandus non erit is qui spiritualis est? Verum hic non agi de iudicio publicæ potestatis, quod est principum et prelatorum. Tantum enim toto hoc loco vult Apostolus per spiritalem excludere animaliam et immundam sapientiam, et credere ac profiteri spiritalem animam quæ gloriantur. Corinthiis, et cujus imperitiam Paulum postulat Apollon. Unde tacite Corinthios vocat animalia, quæ querant dicta hominæ sapientie verba, id est, humanam sapientiam et eloquentiam, qualem miserrantur in Apollō: dicitque eos non posse iudicare de spiritualibus, et eam sapientiam spiritalem; se vero et sibi similes viros spirituales iudicare debere tam de sapientia spirituali, quam animalis. Hæc et non aliam vult Apostolus.

VERS. 16. — *Quis enim cognovit (per se scilicet) sensum Domini, qui instruit eum?* Respicit Apo-

et vi luminis naturalis nosset, quod est impossibile: vel supernaturaliter, Deo scilicet revelante; sed supponitur contrarium, cum supponatur animalis, seu saltem anime naturali lumine ductus. Quis enim humanum humano lumine mentem Dei melius novit, ut docent eum?

NOTA. *SENSUM DOMINI HABEMUS: SYR., mentem; Arab.; intellectum; Ethiop.: Cogitationes tenuemus ac novimus ex revelatione Spiritus sancti, ut dictum est, v. 10.* Apostoli mens his in verbis est Corinthiis insinuare, 1º quod apostoli per Spiritum sanctum spiritus ad locum Isaiæ 40, qui sic habet: *Quis cognovit mentem Domini, et quis ejus consiliarius fuit? Qui instruit eum?* Igitur Paulus hæc interrogatione probare intendit, non animalis, sed spiritualis, cuiusmodi inprimis erant apostoli, nosse ea que sunt Spiritus Dei: se de his posse iudicare, eademque aliis tradere. Id enim est quod sequitur: *Non autem sensum Christi habemus. Sensus*, id est, mentem, intelligentiam, sapientiam Christi, pura spiritualis et divinam, non animale et humanam; nostra

rituale ac divinam receperunt sapientiam, ad certitiam fidei mysteria homines edocenda; 2º quod hæc divina sapientia apostolorum sit sine comparatione sublimior ac præstantior humanæ ac seculari sapientia, quam tantoper mirantur Corinthiis, quia adhuc animales et nondum spirituales.

Mundane sapientie contemptum ingerit; celestis et divinæ sapientie amorem inspirat; abstrahit ab illa, ut ad hanc transferat. Juxta D. Pauli scopum, istam et tu contemne, hanc ama et desidera.

enim sapientis non Platoni est, non Pythagoro, sed Christi, qui sua ipsius dogmata menti nostræ infudit. Ita Chrysost. Potest autem tota sententia sic explicari: Quamvis secundum prophetam nemo perfecte novit mentem, consilia et cogitationes Dei; multo magis quisquam sit qui possit eum instruere consiliis: nos tamen apostoli, qui spirituales sumus, mentem Christi Domini ex revelatione Spiritus sancti percipimus: ut de spiritualibus, id est, arcibus religionis mysteriis iudicare possimus, atque illis ea tradere qui eorum discendorum fuerint capaces.

Corollarium pietatis seu in hoc capite maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1º Vir apostolicus in apostolo Paulo quem apostolicum vite, scientiæ, conversationis et practicationis modum. Paulus jussu Dei, apostolus Jesu Christi, ut apostolatum juxta Dei beneplacitum exerceat, humilis est in se, humiliter, et cum gaudio sincerae humilitatis iudicis, inter homines conversatur, v. 5, quasi solum Jesum Christum, hancque crucifixum sciat, v. 2. Hunc unum prædicat simpliciter, abjectis humanæ scientiæ ornamentis, v. 4; à magno spiritus ardore, Dei Spiritum præ se ferente, v. 4. Hæc est veri Apostoli index, hic à Spiritu sancto nobis in D. Paulo descripta; ad quam quo propius quis accesserit, eo iustius Apostoli titulum merebitur. Videat ecclesiam evangelicæ dicta v. 1, 2, 5, 4. Valde speciatim que sunt apostolicæ demonstrationes, ut illis utatur. Vide v. 1.

2º Omnis anima Christiana discat ex v. 2, quod sit hæc christiæ pietatis, sanguis nimirum Domini nostri Jesu Christi, Fili Dei, pro nobis passus, emittivi,

CAPUT III.

1. Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo.

2. Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis: sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis.

3. Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?

4. Cum enim quis dicit: Ego quidem sum Pauli, alius autem: Ego Apollon, nonne homines estis? Quid igitur est Apollon? quid vero Paulus?

5. Ministri ejus cui credidistis, et minimeque sicut Dominus dedit.

6. Ego plantavi, Apollon rigavit; sed Deus incrementum dedit.

7. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus.

CHAPITRE III.

1. Anssi, mes freres, je n'ai pu vous parler comme à des hommes spirituels, mais comme à des personnes encore charnelles, comme à de petits enfants en Jésus-Christ.

2. Je ne vous ai nourris que de lait, et non pas de viandes solides; parce que vous n'êtes pas alors capables; et à présent même vous ne l'êtes pas encore, parce que vous êtes encore charnels.

3. Car puisqu'il y a parmi vous des jalousies, des disputes, n'est-il pas visible que vous êtes charnels, et que vous vous conduisez selon l'homme?

4. En effet puisque l'un dit: Je suis à Paul, et l'autre: Je suis à Apollon, n'êtes-vous pas charnels encore? Qu'est donc Paul, et qu'est Apollon?

5. Ce sont les ministres de celui en qui vous avez cru, chacun: c'est lui qui vous a donné le Seigneur.

6. C'est moi qui ai planté, c'est Apollon qui a arrosé; mais c'est Dieu qui a donné l'accroissement.

7. Et ainsi celui qui plante n'est rien; celui qui arrose n'est rien; mais tout vient de Dieu, qui donne l'accroissement.

dicatur animalis. Quo sensu animalis, parvulus in Christo, carnalis, et secundum hominem, hie idem sunt.

Itaque parvulus in Christo, et adhuc animalis homo, fide licet instructus, et mysteria credat, prae imbecillitate tamen spiritus, non intelligit ea que sunt Spiritus Dei, id est, magis spiritualia, sublimiora, ac diviniora in mysteriis fidei.

SCIENTIA ENIM EST ILLI. Hæc, quia aliora, videntur illi absurda et rationi contraria, et ea non potest intelligere, quæ SPIRITUALITER, sunt discutienda, examinanda, iudicanda. Biblia Romana habent, *examinanda*. Hoc autem ipsius captum superat, utpote qui naturali tantum rationis lumine est assuetus. Sicut supra, cap. 1. 18, dixit quod *verbum crucis pernitissimum, id est, infidelibus, est stultitia*, sic nunc dixit quod spiritualiora fidei sunt ipsa infidelibus, sed in fide parvulis, stultitia. Hincque probat quod hæc spiritualiora non sint illis parvulis et infirmis exponenda; ut enim bene D. Thomas explicat, his in verbis hæc includitur ratiocinatio: Nulli sunt tradenda documenta, que capere non potest; sed homo animalis non potest capere que sunt Spiritus Dei. Animalis hic dicitur qui tantum sensibus, et naturale rationis lumen sequitur; sive qui secundum animam est, et secundum animam sapit, quibus animæ sensus, et cogitationes sequitur, quales erant apostoli ante Spiritum sanctum, et Laurentii hoc tempore, querentes eloquentiam, et iam nihil fideles etiam non mali, qui aliora non capiunt.

Nota. *Animalis* dicitur, qui animæ vivit; sumiturque tripliciter: Primo, qui crescit, nutritur, eget cibo, ut animalia. Sic Adam creatus licet in gratia, dicitur animalis, 1 Cor. 15. Secundo, qui sequitur animam, id est, omnipotentem, desideria. Sic Iulus vocatur animalis, spiritum non habentes. Tertio, qui scientiam, non spiritalem et sublimem, sed animæ sensibusque obviat, et fœcili sequitur. Ita hic capitur.

Sic spiritualis dicitur, qui Spiritu vivit. Primo, quasi spiritus, non egenus cibo; sic Christus post resurrectionem dicitur spiritualis, 1 Cor. 15. Secundo, qui Spiritus instructus, dictamen, et inspiratum sequitur. Ita sæpe alibi. Tertio, qui Spiritus sublimem doctrinam capit et laurit, ita hic vocatur spiritualis, inquit Chrysostomus, D. Thom. et alii.

S. Bernardus, vel quisquis est auctor tractatus de Vita solitaria; Incipientium, inquit, status potest dici animalis; profectuum, rationalis; perfectorum, spiritualis, etc. Perfecto vero hominis rationalis natum est hominis spiritualis; profectus eius, revelata facie speculari gloriam Dei; perfectio vero transformari in eandem imaginem à claritate in claritatem, sicut à Domini Spiritu.

Stultitia enim est illi. Melius ex Græco: *Stultitia enim est senti*. Quia que sunt Spiritus Dei, stultitia sunt illi homini; sublimiora divini Spiritus mysteria; mirum ea que Paulus inter perfectos loquitur.

Et non potest intelligere, Græce, *comprehendere*, scilicet ea que sunt Spiritus Dei. Nondum est, inquit, capax eorum cognoscendorum, nondum aptus est ad ea percipienda.

Quia spiritualiter examinatur, iuxta rationes Spiritus sancti, et regulas fidei. Examinatur. Ita Biblia Romana. Animalis homo non potest percipere que sunt Spiritus Dei: quoniam illa spiritualiter examinatur, id est, spirituali intellectu examinanda, discutienda, ac dijudicanda sunt.

VERS. 15. — SPIRITUALIS AUTEM JUDICAT OMNIA. Vocatur spiritualis, qui fidem et prudentiam ac doctrinam Spiritus sancti sequitur, qui Spiritum rectorem

per spiritualia documenta; ergo non sunt ei tradenda.

VERS. 15. — SPIRITUALIS AUTEM... Spiritualis tripliciter etiam sumitur: 1º qui cibo non eget, ut Christus nunc; 2º qui spiritus dictamen sequitur; 3º qui sublimiora fidei mysteria intelligit. Itaque spiritualis, perfectus ac solidus Christianus, qui Spiritum sanctum doctorem habet, discernit, discit et iudicat omnia, etiam sublimiora.

ET IPSE A NEMINE JUDICATUR... quia aliorum examine et iudicio superior est, utpote Dei Spiritu illuminatus. Hoc ergo intelligendum de homine vero spirituali, et ut spirituali, seu ut spiritualiter iudicante; alius errare et argui potest, sicut D. Petrus à D. Paulo reprehensus fuit.

VERS. 16. — QVIS ENIM COGNOSCI... Rationem dat ob quam spiritualis non potest iudicari ab animalis, quia scilicet animalis caret sensu et intellectu rerum divinarum et spiritualium. Quasi diceret: Ut animalis homo spiritualiter iudicare possit, deberet Dei mentem et secreta mentis nosse quam nō homo spiritualis; at non cognoscit; vel enim illa naturaliter anime habet, et doctorem. Ita S. Chrysostomus, Anselmus et dicitur Thomas. *Spiritualis enim iudicat*, id est, examinat, rebrigit, et discernit secundum regulas fidei, et prædicitæ divine, que habet, ut in eo que quis spiritualis est, à Spiritu sancto est instructus. Sensus: Homo spiritualis (quem supra dixi perfectum), qui pro consuetudine mentem habet avocantem in divinis, utpote jam adultus et procerus in vita spirituali, idcirco est ad bene iudicandum, non solum de rebus sensibilibus atque terrenis (quod solum potest animalis); verum etiam de spiritualibus, id est, aliis, raris ac difficilioribus religionis nostræ mysteriis, que à Christo celestia vocantur, Joan. 5. Si inquit, *terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixerō vobis celestia, creditis?* Augustin. lib. de vera Religione, cap. 51, de spirituali dicit: Omnia iudicat, quia super omnia est, quando cum Deo est: cum illo autem est, quando purissime intelligit, et tota claritate quod intelligit, diligit.

Et ipse à nemine iudicatur. A nemine, id est, à nullo alio, qui videlicet non sit spiritualis. Ita post Chrysostomum Theophylactus, addens similitudinem de vidente et non vidente. Nam qui videt, et sua videt, et ea que sunt non videns: hoc vero nec sua, nec que illius sunt videt.

Alioqui spiritualis à spirituali iudicari, quomodo Petrus à Paulo iudicatus fuit, Gal. 2, nihil prohibet. Unde nec sequitur hominem spiritalem non iudicari à lege. Nam et lex ipsa spiritualis est, Rom. 7. Sed dices: igitur à suo principe vel prelate, si sit animalis, iudicandus non erit is qui spiritualis est? Verum hic non agi de iudicio publicæ potestatis, quod est principum et prelatorum. Tantum enim toto hoc loco vult Apostolus per spiritalem excludere animaliam et immundam sapientiam, et credere ac profiteri spiritalem animam quæ gloriantur. Corinthiis, et cujus imperitiam Paulum postulat Apollon. Unde tacite Corinthios vocat animalia, quæ querant dicta hominæ sapientie verba, id est, humanam sapientiam et eloquentiam, qualem miserrantur in Apollō: dicitque eos non posse iudicare de spiritualibus, et eam sapientiam spiritalem; se vero et sibi similes viros spirituales iudicare debere tam de sapientia spirituali, quam animalis. Hec et non aliam vult Apostolus.

VERS. 16. — QVIS ENIM COGNOSCI (per se scilicet) sensum Domini, qui instruat eum? Respicit Apo-

et vi luminis naturalis nosset, quod est impossibile: vel supernaturaliter, Deo scilicet revelante; sed supponitur contrarium, cum supponatur animalis, seu saltem anime naturali lumine ductus. Quis enim humanum humano lumine mentem Dei melius novit, ut docent eum?

NOTA. SENSUM DOMINI HABEMUS: SYR., mentem; Arab.; intellectum; Ethiop.: *Cogitationes tenuemus ac novimus ex revelatione Spiritus sancti*, ut dictum est, v. 10. Apostoli mens his in verbis est Corinthiis insinuare, 1º quod apostoli per Spiritum sanctum spiritales ad locum Isaac 10, qui sic habet: *Quis cognovit mentem Domini, et quis ejus consiliaris fuit? Qui instruat eum?* Igitur Paulus hæc interrogatione probare intendit, non animalis, sed spiritualis, cuiusmodi imprimis erant apostoli, nosse ea que sunt Spiritus Dei: se de his posse iudicare, eademque aliis tradere. Id enim est quod sequitur: *Non autem sensum Christi habemus*. Sensus, id est, mentem, intelligentiam, sapientiam Christi, pura spiritalem et divinam, non animale et humanam; nostra

Corollarium pietatis seu in hoc capite maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1º Vir apostolicus in apostolo Paulo quem apostolicum vite, scientiæ, conversationis et practicationis modum. Paulus iussu Dei, apostolus Jesu Christi, ut apostolatum juxta Dei beneplacitum exerceat, humilis est in se, humiliter, et cum gaudio sincere humilitatis iudicis, inter homines conversatur, v. 5, quasi solum Jesum Christum, hancque crucifixum sciat, v. 2. Hunc unum predicat simpliciter, abjectis humanæ scientiæ ornamentis, v. 4; à magno spiritus ardore, Dei Spiritum præ se ferente, v. 4. Hæc est veri Apostoli index, hic à Spiritu sancto nobis in D. Paulo descripta; ad quam quo propius quis accesserit, eo iustius Apostoli titulum merebitur. Videat ecclesiam evangelicis dicta v. 1, 2, 5, 4. Valde speciatim que sunt apostolicæ demonstrationes, ut illis utatur. Vide v. 1.

2º Omnis anima Christiana discat ex v. 2, quod sit hæc christianna pietatis, sanguis nimirum Domini nostri Jesu Christi, Fili Dei, pro nobis passus, emittivi,

CAPUT III.

1. Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulus in Christo.

2. Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis: sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis.

3. Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?

4. Cum enim quis dicit: Ego quidem sum Pauli, alius autem: Ego Apollon, nonne homines estis? Quid igitur est Apollō? quid vero Paulus?

5. Ministri ejus cui credidistis, et minimeque sicut Dominus dedit.

6. Ego plantavi, Apollō rigavit; sed Deus incrementum dedit.

7. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus.

rituale ac divinam receperunt sapientiam, ad eruditia fidei mysteria homines educenda; 2º quod hæc divina sapientia apostolorum sit sine comparatione sublimior ac prestantior humanæ ac seculari sapientia, quam tantoperè mirantur Corinthii, quia adhuc animales et nondum spirituales.

Mundane sapientie contemptum ingerit; celestis et divine sapientie amorem inspirat; abstrahit ab illa, ut ad hanc transferat. Juxta D. Pauli scopum, istam et tu contemne, hanc ama et desidera.

enim sapientis non Platoni est, non Pythagoro, sed Christi, qui sua ipsius dogmata menti nostræ infudit. Ita Chrysost. Potest autem tota sententia sic explicari: Quamvis secundum prophetam nemo perfecte novit mentem, consilia et cogitationes Dei; multo magis quisquam sit qui possit eum instruere consiliis: nos tamen apostoli, qui spirituales sumus, mentem Christi Domini ex revelatione Spiritus sancti percipimus: ut de spiritualibus, id est, arcanis religionis mysteriis iudicare possimus, atque illis ea tradere qui eorum discendorum fuerint capaces.

morti. Hoc lacte nutritur pro continuam meditationem; hoc divinum lac bene potatum et digestum, omnium vitiorum ardorem extinguit in pectus cordibus. Hoc idem lac omnium christianorum virtutum pulcherrimum efformat in animabus sanctis. Vide fusiùs dicta ad versum secundum.

5º Vir spiritualis et perfectus discat ex v. 7, que sit vera sapientia, cui debet perpetuo studere, scilicet Jesu Christi, Deus homo, seu æterna Dei Sapientia, sub humanitatis nostræ tegumento abscondita; in ipso habitat plenitudo divinitatis; hinc in eo absconditæ sunt omnes scientiæ et sapientiæ thesauri. Quò influens illum penetraveris, eo profundiores scientiæ et sapientiæ thesaurus invenies. Hæc sapientiam miraberis pro te in mysterio absconditam, et quasi annihilatam, v. 7, iulio. Hæc sapientiam animalis ab æterno prædestinatam ad tuam temporalem et æternam gloriam, v. 7, in fine.

CHAPITRE III.

1. Anssi, mes frères, je n'ai pu vous parler comme à des hommes spirituels, mais comme à des personnes encore charnelles, comme à de petits enfants en Jésus-Christ.

2. Je ne vous ai nourris que de lait, et non pas de viandes solides; parce que vous n'êtes pas alors capables; et à présent même vous ne l'êtes pas encore, parce que vous êtes encore charnels.

3. Car puisqu'il y a parmi vous des jalousies, des disputes, n'est-il pas visible que vous êtes charnels, et que vous vous conduisez selon l'homme?

4. En effet puisque l'un dit: Je suis à Paul, et l'autre: Je suis à Apollon, n'êtes-vous pas charnels encore? Qu'est donc Paul, et qu'est Apollon?

5. Ce sont les ministres de celui en qui vous avez cru, chacun: c'est lui qui vous a donné le Seigneur.

6. C'est moi qui ai planté, c'est Apollon qui a arrosé; mais c'est Dieu qui a donné l'accroissement.

7. Et ainsi celui qui plante n'est rien; celui qui arrose n'est rien; mais tout vient de Dieu, qui donne l'accroissement.

- 8. Qui autem plantat, et qui rigat, unum sunt; unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum sumum laborem.
- 9. Dei enim sumus adiutores; Dei agricultura estis, Dei edificatio estis.
- 10. Secundum gratiam Dei, quae data est mihi, sapiens architectus fundamentum posui; alius autem superaedificat. Unusquisque autem videat quomodo superaedificet.
- 11. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Jesus.
- 12. Si quis autem superaedificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam;
- 13. Unusquisque opus manifestum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur; et unusquisque opus suum sicut sit, ignis probabit.
- 14. Si cuius opus manserit quod superaedificavit, mercedem accipiet.
- 15. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit; sic tamen quasi per ignem.
- 16. Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?
- 17. Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus; templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.
- 18. Nemo se seducat: si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc saeculo, stultus fiat ut sit sapiens.
- 19. Sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutiis eorum.
- 20. Et iterum: Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanae sunt.
- 21. Nemo itaque gloriatur in hominibus.
- 22. Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive praesentia, sive futura; omnia enim vestra sunt.
- 23. Vos autem Christi: Christus autem Dei.

- 8. Celui donc qui plante et celui qui arrose ne sont qu'une même chose. Mais chacun recevra sa récompense particulière selon son travail.
- 9. Parce que nous sommes les coopérateurs de Dieu, et vous êtes le champ que Dieu cultive, et l'édifice qu'il bâtit.
- 10. Selon la grâce que Dieu m'a donnée, j'ai posé le fondement comme un sage architecte. Un autre bâtit dessus: mais que chacun prenne garde comment il bâtit sur ce fondement.
- 11. Car personne ne peut poser d'autre fondement que celui qui a été mis; et ce fondement c'est Jésus-Christ.
- 12. Si donc on élève sur ce fondement un édifice d'or, d'argent, ou de pierres précieuses, ou si on en élève un de bois, de foin, de paille;
- 13. L'ouvrage de chacun paraîtra enfin; et le jour du Seigneur fera voir quel il est, parce qu'il sera découvert par le feu, et que ce feu mettra à l'épreuve l'ouvrage de chacun.
- 14. Si quelqu'un a bâti sur ce fondement un ouvrage qui demeure sans être brûlé, il en recevra la récompense.
- 15. Si l'ouvrage de quelqu'un est consumé par le feu, il en souffrira la perte: il ne laissera pas néanmoins d'être sauvé, mais comme en passant par le feu.
- 16. Ne savez-vous pas que vous êtes le temple de Dieu, et que l'Esprit de Dieu habite en vous?
- 17. Si quelqu'un donc profane le temple de Dieu, Dieu le perdra; car le temple de Dieu est saint. C'est vous qui êtes ce temple.
- 18. Que nul ne se trompe soi-même; si quelqu'un d'entre vous pense être sage selon le monde, qu'il devienne fou pour être sage.
- 19. Car la sagesse de ce monde est une folie devant Dieu, selon qu'il est écrit: Je surprendrai les sages dans leurs propres artifices;
- 20. Et ailleurs: Le Seigneur pénètre les pensées des sages, et il en connaît la vanité.
- 21. Que personne donc ne mette sa gloire dans les hommes.
- 22. Car toutes choses sont à vous, soit Paul, soit Apollon, soit Céphas, soit le monde, soit la vie, soit la mort, soit les choses présentes, soit les futures: tout est à vous,
- 23. Et vous êtes à Jésus-Christ, et Jésus-Christ est à Dieu.

ANALYSIS.

Paulus qui in capite 2, v. 15, spiritualibus spiritualium confert, Corinthiis, utpote carnalibus, spiritualia conferre non potuit; sed lae, quasi parvulis, potandum dedit, v. 1.

Etiam et nunc carnales sunt et parvuli, quia de magistrorum eorum praecellentiâ pueriliter inter se contendunt, v. 2, 3, 4.

Ut hanc Corinthiorum infantiam erudiat, simul et illorum schismâ funditus evertat, quaerit: Quid ergo sunt illi magistri vestri, ob quos vaniter contenditis? v. 4.

Nonne ministri Dei, qui vobis fidem dedit; et quidem ministri tales, quos illos efficit? v. 5.

Hinc eis concludendum relinquî: Ut quid ergo de ministris gloriamini, et non potius de Domino, à quo et fides vestra, et vestrorum praepotens omnis excellentia?

Rem duabus illustrat similitudinibus.

Prima. Agricultura estis, 6 Corinthi; Deus agricola; vestri praecoens sunt ejus ministri; unus eorum vos Dei

jussu plantavit, a ter rigavit; et Deus solus efficit ut plantati et rigati germinetis, creseceritis et fructificetis, v. 6.

Concludendum relinquî: Ergo Deo agendum est, et in Deo gloriamandum, non in ministris, qui suam à Domino mercedem pro labore recipiunt, v. 8.

Secunda. Vos aedificamini; Deus architectus; apostoli sunt ejus cooperarii; unus, Dei jussu, fundamentum posuit, alii superaedificaverunt, v. 9.

Hic, relicto tantisper aedificio, deflectit ad operarios. Ergo, inquit, inter vos fundamentum posui; videat quisquis alius operarius quid fundamento superaedificet.

Equidem non potest aliud poni fundamentum, quàm quod à me positum est, scilicet Christus Jesus, v. 10, 11.

Potest autem diversimodè huic fundamentum inaedificari, scilicet vel aurum, vel argentum, vel lapides pretiosi, vel ligna, vel fenum, vel stipula, v. 12.

Quale autem fuerit cuiusque opus, ignis probabit in die iudicii: ille, cuius tunc opus in igne illiusum per-

- manserit, v. 15. Bonus operarius reputabitur, et remunerabitur, v. 14. Ille verò, cuius opus arserit, operam laboris sui perdet, et operis sui dispendium patietur; et ipse salvabitur sicut homo, incensâ domo, transiens per ignem, v. 15.
- Redit ad aedificium. Templum Dei vos estis, v. 16; deinde malos operarios alloquitur: Vae eis qui templum Dei violaverint, disperdet illos Deus, v. 17.
- Hic illos omnes alloquitur, et eos praesertim qui ob sapientiam humanam efferebantur. Et sicut supra, v. 10, dixit: Videat unusquisque, etc., sic nunc: Nemo se

seducat, humanâ sapientiâ deceptus; sed qui hâc sapientiâ sapiens est, simplicitati et humilitati evangelicæ studeat, ut verè sapiat, v. 18.

Corinthios omnes alloquens, ex supra dictis concludit: Nemo gloriatur in hominibus, quicumque sint illi, sed in Domino; omnia quippe per Christum nostra sunt; nos Christi, et Christus Dei. Itaque in Christo Domino gloriemur, per quem et in quo nobis omnia donata sunt; et in Deo, qui nobis Christum ipsam, et omnia in ipso nobis donavit, v. 21, etc.

PARAPHRASIS

- 1. Et ego, fratres, cum essem apud vos, non potui convenienter vobiscum loqui quasi cum spiritualibus; sed veluti cum carnalibus, seu adhuc in Christo parvulis.
- 2. Lac vobis potandum dedi, non escam solidam praebui, nondum enim eam ferre poteratis; imò ne nunc quidem potestis, quia carnales et infantes adhuc estis.
- 3. Cum enim inter vos, quasi inter parvulos, sit ambulatio, et ex ambulatio contentio, nonne carnaliter estis, secundum humanum et carnalem affectum ambulatis?
- 4. Cum enim unus vestrum dicat: Ego sum Pauli, et alter dicat: Ego sum Apollos, nonne humanis et carnalibus affectibus estis obnoxii?
- Quid sunt igitur sive Apollos, sive Paulus, sive alii?
- 5. Ministri sunt ejus, cui credidistis; et illorum unusquisque ministrat, sicut illi dedit Dominus.
- 6. Ego Paulus, Dei minister, Ecclesiam vestram plantavi per fidem; Apollos, alter Dei minister, vos quasi plantam novellam rigavit uberiori doctrinâ; sed Deus vobis à me plantatis, ab Apollo rigatis, dedit vitam gratiae et incrementum fidei.
- 7. Itaque nec plantator, nec rigator debent à vobis ut aliquid considerari; sed Deus solus, qui vitam vobis et incrementum dedit.
- 8. Iterque autem et plantator et rigator, aequo sunt ministri ejusdem Domini, à quo unusquisque illorum, propriam mercedem recipiet, secundum laborem suum.
- 9. Dei enim sumus cooperarii, in vobis colendus, qui Dei estis agricultura, et in vobis aedificanda, qui estis aedificium Dei (hinc unum sumus, hincque à Domino merces nostra).
- 10. Ego Paulus, secundum gratiam à Deo mihi datam, Ecclesiae vestrae fundamentum posui ut architectus sapiens; alius autem super illud aedificat: porro videat quisque quomodo superaedificet.
- 11. Nam, quod ad fundamentum spectat, nemo

potest aliud ponere quàm quod ego posui, scilicet, Christum Jesum (cujus fidem vos primus docui);

12. Si quis autem super hoc fundamentum aedificat aurum, vel argentum, vel lapides pretiosos, vel ligna, vel fenum, vel stipulas,

13. Quale sit unusquisque opus aliquando manifestum erit; hoc enim dies Domini declarabit, quia in igne et cum igne fiet et declarabitur dies illa; et tunc ignis unusquisque opus non manifestabit tantum, sed et probabit.

14. Ille, cuius opus, quod superaedificavit, illiusum manserit in igne, laboris sui justam recipiet mercedem.

15. Ille verò, cuius opus exustum fuerit ab igne, et laboris operam perdet et operis sui dispendium patietur; ipse tamen salvus erit, sed sicut homo, qui incensâ domo, transit per ignem.

16. Nescitis vos Dei templum esse, et Spiritum Dei in vobis habitare?

17. Si quis autem templum Dei destruxerit, eum Deus male perdet: siquidem templum Dei sanctum est, quod estis vos.

18. Nemo semetipsum seducat: si quis inter vos sapiens esse videtur (sapientiâ seculari), stultus evadat, simplexque fiat, ut sit verè et coram Deo sapiens.

19. Sapientia enim mundana non pluris aestimatur à Deo quàm stultitia. Scriptum est Job. 5, 13: Capiam sapientes in calliditate ipsorum.

20. Et Ps. 95, 11, scriptum est: Novit Dominus cogitationes hominum, qui sapientes sibi esse videntur, vanas et stultas esse.

21. Quapropter nemo gloriatur in hominibus;

22. (Sed in Deo, per cuius misericordiam) omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollos, sive Petrus (aliqui Dei ministri), sive mundus, sive vita, sive mors (et prospera, et adversa), sive praesentia, sive futura, omnia, inquam, vestra sunt (per Dei gratiam).

23. Vos autem estis Christi; Christus autem Dei. Ergo in Christo gloriamini, cuius estis, et in Deo qui vobis Christum et in Christo omnia dedit.

COMMENTARIA.

VERS. 1.—ET EGO FRATRES... Sicut hic locus ad praecedentium intelligentiam confert, sic ex praecedentibus ipse clarior intelligitur. Quis sit spiritualis,

VERS. 1.—Et ego, fratres, non octui vobis loqui quasi

intelligitur ex cap. 2, v. 15; quis sit carnalis, parvulus in Christo, seu animalis, ex v. 14, cum hoc discrimine, quòd animalitas hic imbecillitatem mentis ac spiritualibus, sed quasi carnalibus. Idem est hoc loco

judicii denotet; carnalitas autem vitium affectus indicet. Quid sit lac, seu facilius et suavior Christiane religionis doctrina, ex v. 2 et 7, de humanitate et passione Christi; quid esca, seu solidus cibus, sublimior doctrina, sapientia, v. 7.

Horum autem cum precedentibus contextu clara est. Paulus supra dixit quod sapientiam loquatur inter perfectos, v. 6, et quod spiritualia spiritualibus conferat, seu sublimiora perfectis, v. 13. Nunc Corinthis rationem redditur eam hanc apud illos sapientiam non sit locutus: invidiam quia illius incapaces erant.

Et ego, fratres, cum apud vos essem, non potui convenire, seu non judicavi expolire vobis, quasi spiritualibus spiritualia conferre, et sapientiam inter vos loqui (non propter suam egestatem, sed propter illorum imbecillitatem), sed necesse duci vobis, quasi carnalibus, id est, adhuc in Christo parvulis.

Vers. 2. — *Lac vobis...* dare potandum, seu elementa fidei simpliciter tradere; non escam, seu solidum cibum praebere, quem nondum ferro et concilio quere poteratis. Quasi diceret: Temperanda et vobis accommodanda sunt Christi doctrina; quia ergo parvuli eratis in Christo, et quasi modo geniti, lac vobis dedi, non cibum; ut parvulis locutus sum, simplicem fidei doctrinam simpliciter vobis tradidi; sapientiam vero, seu sublimiorem ejusdem fidei doctrinam non sum locutus: non quia ovescistis, sed quia non vobis expedit: illius enim eratis incapaces; animalis homo non percipit... ut dixi supra, cap. 2, v. 14.

Nota et adverte quod postquam Apostolus in precedentibus suam in predicando simplicitatem apud Corinthis tenuit est, 1° quia talis fuit Dei voluntas, qui simplicitatem praeiit humanam sapientiam, cap. 1, v. 21, 27; 2° quia praedicationis suae materia, scilicet, Jesus Christus, hinc crepiscit, simplicem praedicationem modum postulat, cap. 2, v. 2; tertium nunc rationem addit, quae Pauli praedicationis simplicitatem ita justificat, ut et Corinthiorum supercilium, ob sapientiam seculari superbia, deprimat. Affirmat enim quod ob eorum in religione Christiana ruditatem et infantiam, necesse habuerit eis simpliciter loqui, quod aliorum doctrinae, seu sapientiae incapables.

carnalis, qui supra animalis. Sicut enim illic animalis, ita hic carnalis spirituum opponit: ut carnalis intelligatur, qui sensu carnis impeditur à spiritualibus contemplandis.

Tantum parvulus in Christo. Carnales exponit Apostolus parvulos sive infantis in Christo, quod nimirum ipsi quasi parvuli et carnales tanta sapientie necdum essent capaces, ac proinde non esca, sed lacte nutriendi.

Vers. 2. — *Lac vobis potum dedi.* Humiliorem ac simpliciore doctrinam, quam velit infantem in Christo facilius caperetis, vobis tradidi. Lac vocat Apostolus faciliorem, suaviorem et simpliciore doctrinam Christi humanitate et gratia ad redemptionem: qualis convenit catechizantibus recentis conversis, et adhuc carnalibus.

Non cibum, non cibum solidum. Perfectorum est solidus cibus, Hebr. 5, quo nomine significat doctrinam sublimiorem quae adultis in Christo convenit. Escam, id est, solidum cibum, vocat perfectiorem, robustiorem, et de altioribus mysteriis doctrinam;

Hinc discat omnis doctor quod doctrina sit auditoribus accommodanda; parvulis lac sit dandum, provectoribus esca solidior praeberenda. Omnium quippe est fides; at paucorum intelligentia: hujus prudentiae defectu, quot conciones inutiles!

Doctrinam auditoribus accommodabat doctor gentium, quia semetipsum non praedicebat, nec suam in praedicatione gloriam quaerebat; sed auditorum salutem. Quot è contra concionatores, quia semetipsos quaerunt, sublimia praedicant, non utilia; cibum solidiorem apponunt, ubi lac praedandum foret? Caveant et sibi directores animarum, qui antequam à visis purgaverint, vanis et euriis spiritualibus antus occupant.

Sed nec nunc quidem poteratis... Imò ne nunc quidem poteratis, tanto post fidei acceptam tempore, quia scilicet carnales adhuc et infantis estis. Confundit, ut proficiat; pungit, ut citius aperiat et sanet.

Vers. 3. — *Gen enim sit inter vos zelus...* id est, amulatio, invidia, quia inter parvulos, et contentio, id est, et ex invidia pueriliter contentatis de vestrum praecipuum dignitate. Graec. addit, et dissidia, id est, et idem inter vos seculandam; Syrus addit idem quod in Graeco. Gradationem observa: invidia contentionem parit, contentio divisionem, seu, ut ait Theophrastus, zelus est pater contentionis; haec autem gignit dissidia.

Nonne carnales estis? ad Gal. 5, 20, inter opera carnis enumerat contentiones, etc.; et secundo hominem ambulat, id est, secundum affectum humanum et carnalem.

Vers. 4. — *Cum enim quis dicit: Ego quidem...* id est, cum enim unus vestrum dicit: Ego sum Paulus, et alter dicit: Ego sum Apollo... nonne hinc sequitur quod secundum carnem adhuc vivitis, et non secundum spiritum; et ideo carnales estis, non spirituales. In forma ille carnalis est qui invidia, contentioni et scissurae subiacet; tales estis, cum unus vestrum contentiosè dicit: Ego, etc.; ergo carnales estis.

Quis Christianus ferit haec ratiocinatio? quot enim vident, contentunt, seculantur, et toto tempore vitae suae externales? Hinc discamus charitati, paci et

uti de Deo, de Dei Spiritu et spiritualibus, de crucis sapientia, potentia, amore. Ita Ambros., Theop., S. Thomas, Anselmus.

Vindictam enim poteratis. Dat igitur rationem Apostolus, cur solidum cibum Corinthis non praeberet, quia ferre non poterant.

Vers. 5. — *Quia enim sit inter vos zelus, et contentio: nunc carnales estis, idem est carnalis; animalis, secundum hominem subditus; scilicet spiritus Dei destitutus, qui sequitur motus concupiscentiae, sive naturae corruptae. Q. d. Paulus: Vos, ó Corinthis, estis carnales, id est, contentios; quia ut pueri inaniter de dignitate magistrorum contentatis, dum hic sum Paulus, alter sum Apollo praefert et vendit.*

Et secundum hominem ambulatis? Ambulare secundum hominem, est affectus humanos et carnales in vita et actionibus suis ostendere.

Vers. 4. — *Cum enim quis dicit: etc., id est, affectibus humanis et carnalibus obnoxii.*

unitati studere, qui fructus sunt spiritus, et verè spiritualitatis characteres.

Vers. 5. — *Quid igitur est Apollo?* Ecce tandem securum ad schismatis radicem opponit. Quid sum igitur sive Paulus, sive Apollo, sive omnes illi magistri, ob quos inanimiter contentatis?

Ministri eius cui credidistis; Gr., per quos creditistis; Syr. idem; id est, ministri sunt, quorum opera externà usus est Deus ad vobis praedandum verbum, per quod fides vobis est data.

Et exacergete sicut Dominus dedit, id est, et sicut unicuique dedit Dominus. Sed unusquisque illorum ministrat et secundum talentum à Domino acceptum, et secundum ministerii officia illis à Domino distributa. Concludendum relinquit: Ergo vobis in Domino gloriamdum, cuius summi ministri; in illo, inquam, à quo et fides vestra, et à quo omnis ministrorum excellentia. Hinc dicitur quo loco doctor sit habendus: minister est, non domus; canalis est, non fons; à Deo habet quidquid est et quidquid habet; et ministerium, et talentum, et sapientiam. Deus itaque in illo considerandus, audiendus, reverendus. Vide dicta in cap. 1, v. 15. Idem de libro sapientie dicendum; ita legendus est, ut per eum, quasi per canalem, ad sapientiae fontem ascendamus. Fons sapientiae verbum in excelsis; hinc omnis sapientia creata fuit. Ad hunc itaque fontem recurre, attende, quotiescumque verborum aliquum sapientiae rivulum. Biba de rivulo, gratias age fonti; lauda Deum omnis sapientiae fontem; ama, cole, revere verbum aeternum, ipsam Sapientiam; ipsi omni honor et gloria.

Vers. 6. — *Ego plantavi, Apollo irrigavit.* Similitudine rem illustrat. Ecclesia vestra agricultura est, Deus agricola, apostoli vestri sunt agricolae servi, quorum unusquisque diversum officium accepit à Domino, et talentum ad illud optum. Ego Paulus, Dei minister, apostolus juxta Dei voluntatem, Dei jussu, Ecclesiam vestram plantari per fidem, quam vobis praedicaui primus; seu vos, ó Corinthis, in Ecclesia agro plantavi, prima Christiane religionis elementa docens. Apollo, alter Dei minister, superveniens, vos quasi plantam novellam fovit, excoluit, rigavit, uberiori et ampliori doctrina Christum et christianam religionem vos docuit.

Sed Deus incrementum dedit; et Deus solus, agricola primarius, vobis à me plantatis, et ab Apollo rigatis, vitam gratiae, et incrementum fidei et virtutum dedit. Ipse solus per suam gratiam internam fecit ut vos, plantati, rigati, viveretis, germinaretis, cre-sceratis et fructificaretis.

Vers. 7. — *Itaque neque qui plantat est aliquid, etc., quia licet foris exhalant suum ministerium, non tamen actione sua intereorem attingunt effectum vel vegetations in naturalibus, vel sanctificationis in divinis. Sed illam quidem efficit natura Deo auctore. Ista vero sibi soli Deus reservat.*

Vers. 8. — *Qui intem plantat, et qui rigat, unum sunt.* Unum sunt, id est, ambo non aliud quam ministri, et quidem unius Domini ministri. Ergo omnes eadem charitate et unione complexi debetis, non autem propter eos facere schismata.

Vers. 9. — *Qui intem plantat, et qui rigat, unum sunt.* Unum sunt, id est, ambo non aliud quam ministri, et quidem unius Domini ministri. Ergo omnes eadem charitate et unione complexi debetis, non autem propter eos facere schismata.

Vers. 10. — *Qui intem plantat, et qui rigat, unum sunt.* Unum sunt, id est, ambo non aliud quam ministri, et quidem unius Domini ministri. Ergo omnes eadem charitate et unione complexi debetis, non autem propter eos facere schismata.

tum dedit. Ipse solus per suam gratiam internam fecit ut vos, plantati, rigati, viveretis, germinaretis, cre-sceratis et fructificaretis.

Vers. 7. — *Itaque neque qui plantat...* itaque nec plantator, nec rigator debent à vobis, ut aliquid, considerari, sed Deus solus; à quo vestra gratiae vita et incrementum fidei. Illi quidem extrinsecum suum dederunt vobis ministerium, secundum quod illis à Domino datum et praecipuum est; at actione sua non attingunt intereorem effectum conversionis et sanctificationis vestrae; sed illam solus Deus, ut auctor gratiae efficit; sicut Deus solus, ut auctor naturae, vegetationem dat plantis naturalibus, non autem illarum plantator et rigator.

Itaque plantator et rigator, si ad Deum comparentur, non sunt aliquid, nihil sunt, 1° quia à se non sunt, non nihil sunt; 2° quia quod sunt et quod habent, seu quod plantant et rigant, hoc habent à Deo; 3° quia per suam operam externam non attingunt intereorem effectum, non sunt auctores, aut conversionis ad fidem, aut majoris sanctificationis per incrementum fidei, spei et charitatis.

Concludendum relinquit: Ut quid ergo gloriamini in hominibus, qui nihil sunt, nihil habent, nihil possunt? Deo soli gratias agite, qui vobis per suos ministros vitam gratiae dedit; in Deo solo gloriamini, à quo et vita vestra, et omnis ministrorum suorum opera et excellentia.

Hoc sciat et ad hoc attendat omnis anima fidelis. Arbor seu planta sua in Ecclesia agro per Baptismi ministrum plantata; rigata per verbi divini et Sacramentorum ministros; à Deo solo pendit spiritualis et divina animae meae vita; ipse solus dat gratiam, et incrementum gratiae. Hinc sub Dei manu omnipotentem frequenter et assidue humilietur: in manibus suis sors et aeterna vita mea: sic humiliata, annihilata oriet, insiet, gemat, speret. Et de hoc persuasus sit omnis operans in agro Dei laborans: nihil sum, nihil possum, à Deo solo salus; Domini est movere, tangere, convertere, incrementum dare. De hoc persuasus labore, omnes expectans à Deo, et laboris sui fructum et mercedem.

Vers. 8. — *Qui autem plantat et rigat, unum sunt;* id est, aequè sunt ministri unius et ejusdem Domini, à quo quisque illorum propriam mercedem recipiet secundum laborem suum. Quasi diceret: Aut nihil sunt, aut idem sunt; nihil in se et à se; utique

Sed Deus incrementum dedit, id est, interior dedit vitam et vigorem gratiae ad cresendum, et adulescendum in fide, virtute et christianismo. Hoc enim solus est Dei. Vide August. tract. 5 in Joannem.

Vers. 7. — *Itaque neque qui plantat est aliquid, etc., quia licet foris exhalant suum ministerium, non tamen actione sua intereorem attingunt effectum vel vegetations in naturalibus, vel sanctificationis in divinis. Sed illam quidem efficit natura Deo auctore. Ista vero sibi soli Deus reservat.*

Vers. 8. — *Qui intem plantat, et qui rigat, unum sunt.* Unum sunt, id est, ambo non aliud quam ministri, et quidem unius Domini ministri. Ergo omnes eadem charitate et unione complexi debetis, non autem propter eos facere schismata.

Et hoc quidem potest litteraliter intelligi: bene tamen et in sensu Apostoli, si non primario, saltem secundario, hoc de fidelibus omnibus intelligere potest, fidei fundamentum proprias suas actiones supererecturibus; vel bonas, per aurum, argentum et lapides pretiosos significatas; vel minus bonas, et peccatis venialibus infectas, per lignum, fenum et stipulam figuratas.

Videat ergo unusquisque fidelis, quid fidei in baptismo accepit, invidet; an charitatis aurum, sapientiae et contemplationis argentum, et omnium virtutum lapides pretiosos; an verò opera bona quidem, sed vanitate vel aliis peccatis venialibus infecta?

Nota quod cum de superedificandis hic agit Apostolus, et non de destructivis, de quibus v. 17, consequenter hanc eius doctrinam non potest intelligi de doctoribus hereticis, eorumque doctrinis impuris; etenim fidem everunt, non super fidem aedificant; nec etiam de peccatis mortalibus, quia qui talia agunt, non salvantur; hi autem de quibus agit Apostolus, salvantur, v. 15.

Videat ergo quid, quomodo et quo animo quisque fidelis superedificet.

Vers. 15. — *Unusquisque opus...* quia unusquisque opus aliquando tandem erit omnibus manifestum; materiae differentiam patefaciet dies dominicus, Theodoretus. *DIES ENDI DOMINI...*; Gr., *nam dies*; Syr., *dicentium ille*. Dies iudicii dicitur autonomasticè, *dies, vel dies ille*, vel *dies Domini*. Jam nostra dies est, dies hominis, tempus nostrum, quando nostram impietatem voluntatem, etiam contra Deum, ait D. Thomas, post D. Anselmum. Dies autem iudicii erit dies Domini, qui voluntas hominum completur de hominibus, qui per iustitiam, vel praebantur, vel damnantur. Dies ergo iudicii declarabit quale fuerit opus cuiuscunque.

Quia in ipse revelabitur. Alludit ad id quod scriptum est, Psal. 96: *Ignis ante ipsum procedet*. Ignis nempe purgatorius mundi, quasi divina iustitiae fletor, iudicium mundi procedet et per illum revelabitur, id est, declarabitur, sunt apparatus quod dies illis sit dies iudicii.

magis clarescet: vicina verò domus è ligno et stipulis conflabitur, et qui eam inhabitabit, elebatur quidem, sed ambitus: ita si quis Christianorum, praesertim doctorum, et praedicatorum Evangelii, fidei Christi superedificet aurum et argentum, id est, opera sancta, ac praesertim doctrinam sanam, ipsorum et sanctorum, pertinent ad ornamentum Ecclesiae: hic mercedem accipiet. S. Thom.: *Aurum, ait, et charitas; argentum, sapientia et contemplatio; lapides pretiosi, sunt virtutes aliae*. E contrario lignum, fenum, stipulae sunt peccata non gravis, illa et mortalia, ut vult Chrysost., Theophyl., sed levia et venialia, quibus scilicet mens adhaerescit ad vanam, v. g., ad carnis commodum, nugae, vanam gloriam. Proprie verò ad mentem et sensum Apostoli, lignum, fenum, stipulae, est doctrina incerta, frivola, pomposa, phantasia, curiosa, inutilis. In S. Ambrosio, S. Thom., Theodor., Anselmo; qui enim hoc superedificavit fundamentum fidei Christi, hic salvus erit, sic tamen quasi per ignem.

Vers. 15. — *Unusquisque opus manifestum erit.*

Quia ergo in igne et cum igne fiet dies illa, hinc, ait D. Paulus: *Unusquisque opus*, non tantum erit manifestum, sed et probatum; ignis quippe sua luce manifestabit, et suo calore probabit unusquisque opus. Sicut ignis noster nunc aurum purum probat, impurum purgat, stipulas et ligna comburit, ita ignis confaguratorius omnes justos, qui tunc erunt super terram, probabit quidem, sed quos puros, ut aurum, invenierit, illosos et doloris immunes servabit; quos autem bonos quidem, sed culpis venialibus impuros repererit, purgabit plis autem pro quosque meritis torquendo; malos autem et impios secum tandem in infernum convolvens inflammabit et torquet in aeternum. Erit ergo ignis ille probatorius, purgatorius, et vindicatorius, sed diversorum respectu. Sufficit itaque ad exprimendos effectus hic ab Apostolo designatos, scilicet probare, purgare, perdere, seu punire; nihil ergo melius intelligi potest per ignem hic ab Apostolo allegatum, quam ignis confaguratorius mundi; quò de re vide finit Estium et Cornelium à Lapide, ex quibus praefata (infra).

Ad hunc omnem locum breviter et clarè explicandum, nota 1° quod per diem Domini designat dies iudicii universalis, in quo, ut dicit Ecclesia, Christus venturus est iudicare saeculum per ignem. De hoc die loquitur Apostolus hic et alibi, tanquam instet, et suo tempore sit futurus; ut ad eum, velut incertum et vicinum, assidue se preparent omnes fideles. Sed sub hac aie iudicii universalis comprehendit dies iudicii particularis, seu dies mortis, in quo unusquisque iudicatur; idem enim articulus diei iudicii erit, et eadem utriusque iudicii sententia. Nota 2° quod per ignem, de quo hic Apostolus, intelligitur ignis confaguratorius, qui praevius, comes et licet Christi iudicis erit; quippe probat et purgat eos qui tunc vivunt; impuris mortem et poenam, plis autem minus acerbam, pro quosque meritis affertens. Sed sub hoc igne intellegitur purgatorium ignem, quò statim post mortem purgantur animae iustae, et ita intellexerunt Patres Latini in concilio Florentino; uterque ignis purgatorius est: ille confaguratorius, scilicet, purgatorius erit universorum tunc viventium; hic nihilominus

Tactè haec Apollo, et alios Evangelii praesens, maxime eloquentes, quibus periculum est à vanitate, ut eam caveant, et pure veritatis sint magistri, si se sic fecerint, igne hoc exuri debeant; aut aliquis tales fuisse Corinthios, eosque contentiosos et schismaticos inesse causam vel occasionem, satis insinuat Apostolus.

Dies enim Domini declarabit, id est, dies iudicii, maxime universalis; quia haec in igne revelabitur. Illa enim Domini, jam nostra est dies, ait Anselmus, Theodor., Ambrosius.

Quia in igne revelabitur. Totus hic Apostoli locus de die iudicii, tam particularis, quam universalis, de quo igne tam purgatorio, quam confagatorio mundi intelligendus est.

Et unusquisque opus quale sit, ignis probabit. Sensus est: *Lo ipso igne, quo revelabitur vel dies Domini, vel ipse Domini, vel opus cuiusque, tanquam instrumentum iustitiae divinae, quodquod doctrinae superedificatum fuerit fundamento à ministris vestri Dei, severè examinabitur: sive illud sit ut aurum,*

ignis purgatorii, est singulorum nunc decedentium purgatorius. Hic ergo se habet ad illum tanquam pars ad totum, et unus in altero debet intelligi.

Hic de re vide plura apud Cornel. à Lapide, qui existimat non improbabili quòd unus et idem ignis futurus sit; ita ut desinente purgatorio in fine mundi, ignis illius loci fiat confaguratorius ignis.

Vers. 14. — *Si cuius opus manserit...* operarius ille, cuius opus, utpote solidum, vim ignis toleraverit et in illo permanserit illasum, bonus reputabitur operarius, et à Domino supremo architecto remunerabitur, seu justam laboris sui mercedem accipiet; persexerat in metaphorà aedifici à v. 9 excepta: domus ex auro, argento, marmore non laeditur ab igne; ita doctrina pura et sana (vel opera sancta) nihil patitur in Dei iudicio, sive universalis, sive particulari, ut dictum est v. 15. Sed sive doctor, sive christianus, quicumque sit, laudabitur et premiabitur aeternitatis coronà.

Vers. 15. — *Si cuius opus aversum...* ille verò, cuius opus aversum fuerit ab igne, sicut fenum et stipula comburi solet, is et laboris sui perdet operam, et operis sui dispendium patietur; idem doctori vano (idem et omni christiano vano) contiget, quòd architecto, cuius aedificium, quia ex materia combustibili constructum, ab igne consumeretur.

Domus ex ligno, feno et stipulae facili comburitur et in pulverem reducit; ita et doctrina vana, pomposa, nimis ornata, minusque utilis et solida; ita et opera vana, ex amore rerum temporalium facta.

Hic autem salvus erit...; talis, sive doctoris, sive christiani vanitas in igne, vel confagrationis, vel purgatorii, cremabitur; id est, doctor ille vel christianus multabitur quidem et vanitatis suae luet poenas; ipse tamen salvus erit; sed sicut homo, qui incensà domo, elabitur et transit per ignem, combustus. Cùm ex D. Paulo salvus sit hic operarius, consequens est ut hic locus non intelligatur de operario absolutè malo, id est, auctore doctore haeretico, nec de christiano mortaliter peccante; hi enim non salvantur, sed in aeternum torquentur.

Hic ergo versibus agit de sanctis et salvandis, sive doctoribus, sive simpliciter christianis; verso 14 quidem, de sanctis omnibus puris, ut aurum; verso autem 15, de sanctis, qui aliquibus culpis venialibus repleantur, lapides pretiosi; sive ut ligna, fenum, stipula.

Vers. 14. — *Si cuius opus manserit...* Sensus est: *Si cuius opus quòd superedificavit, permanserit illasum ab igne, utpote purum, sanctum et irreprehensibile, quomodo aurum aurum ab igne non laeditur; pro eo opere ipse aedificator mercedem recipiet à iudice Christo. Itaque tali structori ignis ille, quantum ad quosmodi opus attinet, nullum interit cruciatum aut dolorem; quia nihil in eo inveniet purgandum.*

Vers. 15. — *Si cuius opus aversum, detrimentum patietur.* Si cuius opus quòd superedificavit, ab igne corruptum et combustum fuerit, quomodo ligna, fenum, stipula comburi solent ab igne, hoc est, si malum ac reprehensibile inventum fuerit, idemque poena dignum; ipse aedificator detrimentum huiusmodi operis patietur, nihil pro eo mercedis accepturus, sed ma-

rienter impuri, et hi punientur, sed puni salvantur.

Versu 17 de doctore haeretico et pernicioso, seu fidei everso loquitur. Idem intellige de omni, qui in peccato mortali reperi fuerit, seu qui peccato templum Dei violaverit, sanctumque Spiritum ex corde suo exulaverit.

Observatio moralis.

Ad haec omnia supra dicta attende, et sepe reflecte, o anima christiana! Templum Dei facta es per baptismum; per fidem tunc tibi datum, inchoatum est in te hoc Dei templum; toto autem vitae huius tempore crescere et continue perfici debet.

Dei in hoc aedificando cooperatus es, christiane: Vide ergo et attende seriò quid et quomodo superedifices; qualia opera fidei fundamenta superaddas; an pura, sancta et solida, an frivola et vana. Hoc Deus, qui totus lux et ignis est, in suo severo examine et iudicio probabit. Ante hunc Iudicem, cordis et animos scrutantem, illa sola opera subsistent, et erunt solida, quae in charitate, et ex charitate facta fuerint. Quidquid vel vanitate, vel quavis cordis impuritate, seu affectu inordinato vitiatum et infectum erit, hoc omne coram Deo lignum erit putridum, fenum aridum, palea combustibile, et in favillam reducenda.

Hoc igitur omne comburatur; huius igitur operam et mercedem perdes, imò hoc omne multaberis. Et quia nihil impurum intrabit in regnum colorum, hinc ob minimum cordis impuritatem, poenas lues in die purgatorio, et non nisi per ignem purgatum, salutem consequeris à Domino. Quid sit autem de bonis etiam actibus tunc eris reus, quid ergo malis? Ad hoc attende seriò; hoc severum Dei iudicium fidei nunc lumine praeveni; examina ita ipse, et proba opera tua: an aurum, an lignum, an argentum, an fenum, etc. Huius quae convenientia fidei tuae cum operibus tuis? quae convenientia Christi tecum, o Christiane! Itaque dote de praeterito, et per penitentiam dolorem redime tempus, repara praeteritum. Per charitatis ardorem, sanctitatis praesens, vivifica omnia opera tua, Christoque digna rotte et congrua. Per assiduum orationis studium, prepara futurum, vigila, oro, sicque tuum iudicem propitium habebis.

Vers. 16. — *Nescitis quis tempus Domini veniat...* Redit ad fideles Corinthios, à quibus deflexerat: ad

gis propter illud ab igne cruciantis operans, damnatum passurus est, et dispendium facturus sui operis ac laboris; quomodo meritorum damnatum patitur sturum mercium, òmni eas in mare proicit, ut ipse evadat; ita detrimentum quisque patietur, id est, poena multabitur operans, ita tamen et solvus fiat per ignem. *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem; Graecè, salvabitur, salvus fiet.* Vult enim Apostolus hanc similitudine ostendere; igne puniendus esse doctores, qui fidei Christi vanam et turpissimam superedificavit; salvus erit sicut is qui ex incensà domo elabitur, et transit impunitus per ignem. De igne purgatorio hunc locum occupant omnes catholici Patres et doctores Latini, et concilium Florentinum, initio: estque consensus et traditio Ecclesiae.

Vers. 16. — *Nescitis quis tempus Domini veniat...* Quasi dica: *Estis iudicium non hominis, sed Dei, ac consequenter non proloquimur, sed sanctum, puta*

coram doctores. Quos ergo prius vocavit *edificatum Dei*, nunc vocat *templum Dei*, ob inhabitantem Dei Spiritum in vobis, scilicet per gratiam, fidem, spem, charitatem, aliaque dona sua. Et Ecclesia, et quilibet anima sancta, est *templum Dei*, in qua Spiritus sanctus inhabitat secutus quam in arca, quae Ecclesiae et animae sanctae erat tantum figura.

VERS. 17. — Si quis *alter templum Dei violaverit*... Malos hic doctores, falsosque apostolos alloquitur, qui suis perveris doctrinis fidem, donis Dei fundamentum, et tenebant. Illi non salvabuntur quasi per ignem, sed in igne peribunt, et per ignem cruciabantur in aeternum; templi sui destructorem Deus perdet, sed damnabit in aeternum.

TEMPLUM ENIM DEI SANCTUM EST... Injuria aeterna damnationis assignat rationem: nec enim impie violatur sacra Deo, ut patere potest in Athalia et Balthazare, quos perdidit Deus; hinc, quia sacra templi profanavit, 2 Paral. 24, v. 3, illum, quia Dei templum profanavit, 2 Paral. 24, v. 7. Si autem materialis templi profanatores perdidit Deus, quanto magis disperdet eos, qui spirituale Dei templum, quod estis vos, suis erroribus exerceat conantur! Hoc idem cum Patribus Graecis intellige de his Christianis qui sordidis moribus profanant aut violant in semetipsis templum Dei.

VERS. 18. — Nemo se *seducat*: si quis videtur... Assignat diversis eventibus, qui unicuique operario, in die iudicii, contingent, in qua boni et optimi praemiantur; boni, sed aliquo affectu inordinato templum Dei, in quo Deus habitat per fidem, gratiam, charitatem et dona sua. Ita Anselmus et alii passim.

VERS. 17. — Si quis *autem templum Dei violaverit*, disperdet illum Deus. Sensus est: Si quis per falsam doctrinam subvertit fundamentum spiritualis aedificii, atque ita destruit ipsum aedificium, seu templum Dei: is non existimet se salvum fore per ignem, sed plane perituro. Disperdet enim illum Deus: quia nimirum aeterno ignis supplicio destructorem illum sui templi puniet.

Templum enim Dei sanctum est quod estis vos. Ac si dicat: Sacrilegium committit ille templi Dei violator, ut ipse rem sanctam, id est, Deo consecratam corrumpens: idemque dignus quem Deus ultor injuriae templi sui disperdat.

VERS. 18. — Nemo se *seducat*. Graecè: Ne quis seipsum decipiat. Loquitur autem Apostolus de his qui cum essent imbuti sapientia seculari, magistros fidelium esse venditant: quorum quidam, ut dictum est, boni erant, sed imperfecti, quia super fundamentum apostolicum aedificabant ligna, fenum stipulam; alii vero simpliciter mali, quos ut templi Dei corruptores proxime notaverat. Igitur de utrisque dicit: Nemo seipsum fallat, confidens ac sibi placens in sua sapientia, quasi non sit passurus ea quae dixi, si vel inutilia doceat vel perniciosi.

Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc saeculo (sapientia scilicet et eloquentia seculari, rhetorica, philosophica, mundana, terrena, idemque quasi sapiens superbiat, et ex fastu alios despicat), stultus fiat et sit sapiens. Stultus fiat, id est, doctrinae christianae, quae stultitia est incredulitas, penitus se subiciat, et intellectum suum in obsequium fidei captivum: ita fatrum ut verè et secundum Deum sapiens fiat.

VERS. 19. — Sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum, quia Deus reprobat sapientiam se-

vidiam, per ignem prius purgati, salvabuntur, perversi autem damnabuntur. Rursus ad eos qui ob eternam sapientiam efferebantur, sermonem habet; et sicut v. 10 dixit eis: *Unusquisque videt quomodo superbiae fiat*, ita nunc eisdem ait: *Nemo se seducat*, humana sapientia deceptus; nemo de se, et de suo opere presumat, ob secularis sapientiam. Quinimo, si quis videtur habere sapientiam proclivius (tremens ne ut palea comburatur), hanc reprobet sapientiam, stultusque fiat, id est, simplicitati et humilitati evangelicæ student ut verè et coram Deo fiat sapiens, et quasi verum parum reputetur in die illi.

VERS. 19. — SAPIENTIA ENIM HUIUS MUNDI... Dittationem ob quam reprobanda sit à nobis sapientia secularis: nempe quia à Deo reprobanda et contempta, ut dictum est 1 Cap., v. 19, etc. Sapientia enim stultitia, quia nihil confert ad salutem; imò saepe obest saluti, quia verè et divini distribit sapientia, inflat, seducit.

SCRIPTURÆ EST ENIM... Job 5, 13. Verba sunt Eliphaz: *Comprehendam*, capiam sapientiam in caliditate eorum; delegam omnem eorum astutiam, et detectam evertam, stultitiamque monstrabo.

VERS. 20. — ET ITERUM, Psalm. 55, 11: *Novi Dominus cogitationes hominum*, qui sibi sapientes esse videntur, vanas et stultas esse, et ad salutem inutiles; verum putant quod falsum, falsum quod verum.

VERS. 21. — Nemo itaque *glorietur in hominibus*, calare, et abiecit quasi falsum; penitus, quia nihil sapit salutare et divinum, nihil utam fecit ad negotium salutis. Secundò, Deus ea uti nōbit in Evangelio predicando, sed potius rudibus apostolis. Tertio, quia saepe contraria est fidei. Tum in speculativis, ubi mysterio sanctissimæ Trinitatis, incarnationis, mortis Filii Dei, repugnant omnes seculi sapientes, quasi illa impossibilia et incredibilia sint.

Scriptura est enim. Quod dicit sapientiam mundi huius esse stultitiam apud Deum, duobus testimoniis confirmat, quarum prius sumptum est ex libro Job, cap. 5. *Comprehendam sapientes in caliditate eorum*.

Sunt hoc verba non Job, sed Eliphaz, qui falso disputat contra Job, volens probare Job peccasse, et per peccata calamitates suas esse promeritum: male recargitur à Deo. Job 42, etc. proinde verba hec Eliphaz non à Deo. Sed ut notandum est, haec Eliphaz, sed vix sapientis. Probat enim Paulus, hunc Eliphaz sententiam, quia in se vera est, et sapienter à sapiente illo dicta. Sensus Apostoli: Deus deprehendit, detegit, eludit omnem astutiam ac versutiam sapientum huius seculi. Sapientiam eorum stultitiae convincit: dum scilicet ostendit ejusmodi sapientiam non posse prestare id quod promittit, hoc est, nihil posse ad bene beatorumque vivendum.

VERS. 20. — Et iterum (scriptum est Psal. 95): *Dominus novit cogitationes sapientium*, etc. Sensus est: Dominus novit cogitationes et consilia hominum qui sibi sapientes esse videntur, vana esse et inutilia ad finem quem spectant, id est, ad vitam beatam. Omnes enim sapientes beatitudinem promittunt. Quibus hinc sententiis et rationibus Apolo-tos docet Corinthios, vanam et inane esse sapientiam et eloquentiam secularem, in qua ipsi gloriantur, et ob quam Apollo praeponeret Paulo. Veram autem sapientiam esse fidem et doctrinam christianam, quam ipse etiam, simplici licet sermone, ardent tamen, et efficaci spiritu predicaverat.

VERS. 21. — Nemo itaque *glorietur*, etc. Eluocueti-

Omnes hic Corinthios alloquitur, ex supra dictis concludens nemini gloriantium esse in hominibus, quicumque sint illi, et quantalibet sapientia sint praediti: quasi diceret: *Cum ita sit quod ministri nihil sint*, v. 7, et quod sapientia sit stultitia apud Deum, v. 19.

Nemo ergo *glorietur in hominibus* propter eorum humanam sapientiam; nemo ob illos contendat, et eis nemo sese addicat.

VERS. 22. — OMNIA ENIM VESTRA SUNT... Dat rationem cur in hominibus, quamvis sapientibus, non sit nobis gloriantium; sed in Deo solo, qui nobis per Christum et ob Christum dedit et ministros salutis, et omnia ad fidem necessaria. Quasi diceret: Per Dei misericordiam et liberalitatem, omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Petrus, sive quicumque alius Dei minister: Dei jussu et voluntate salutem vestram famulantur omnes.

Sive *vestrae*, omnesque in eo contentae creaturae, quae etiam suo modo salutem vestram procurande Dei jussu subserviunt.

Sive *vita*, quae vobis à Deo data est, ut in ea beatitudinis aeternae merita colligatis.

Sive *mors*, quam quidem non fecit Deus, sed quam justè ordinavit, ut peccati supplicium; sed et miseri-

malis inferens, et damnati, ut illis dominemini.

VERS. 22. — Omnia enim vestra sunt, hoc est, omnia propter vos sunt, et ad vestram ordinantur utilitatem: propter vos autem, intellige electos. Horum enim gratia sunt omnia.

Sive *Paulus*, sive *Apollo*, sive *Cephas* sive *Paulus*, inquit, qui plantavit: sive *Apollo*, qui rigavit: sive *Cephas*, id est, Petrus, quamvis apostolorum princeps, et, ut ait Thomas, universalis pastor ovium Christi. Nam in non aliud sunt quam ministri, per quos creditis.

Sive *vita*, id est, universa corpora creatura, quae sine dubio propter electos est. Sive *vita*, sive *mors*. Vestra est vita, ut in ea merita colligatis: vestra mors, quia per mortem transit ad vitam aeternam.

Sive *praesentia*, sive *future*. Vestra sunt praesentia, tam adversa quam prospera, quia illis vivimus in hominum. Vestra sunt futura bona, quia illis fruimur: unde jam vestra sunt in spe, reipsa erunt in caelo. Ita S. Thomas et Anselmus. Vestra quoque sunt

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad gratiam redigenda.

Ex versu 2 dicat omnis doctor, conculator, animarum director, doctrinarum, conciones, directionem animarum sibi subditorum capacitali proportionare. Vide in Commentario. Ex v. 5 dicat omnis christianum quid debeat in suo doctore, conculatore, direttore considerare, audire, revereri. Vide in Commentario. Ex v. 7, 9 discamus omnes quid in Ecclesia simus.

1° Plantae in agro Dei, quas Deus, ut agricola, per suos ministros plantavit et rigat; at quibus ipse solum, per suam gratiam internam, dat vitam et incrementum. Hinc Dei ministros ita reveremur, ut à Deo solo pendamus, in ipso confidamus, humiles vitam et incrementum expectemus ab eo. Vide v. 6 et 7.

2° Aedificium, domus, palatium, templum, in Christo, angulari lapide, fundatum: in Baptismo incertum

S. S. XXIV.

condiderit ut ponticibus esset meritum, illisque transiens, et quasi porta ad aeternam vitam; et prospera et adversa, et vita et mors vestra salutem cooperantur Dei providentia.

Sive *praesentia*, id est, omnia bona, tum naturae, tum gratiae, quae vobis in praesenti vita dantur ad aeternitatem promerendam.

Sive *future gloriae bona*, quae vobis per Christum, et ob Christum promittuntur in caelis:

OMNIA ENIM VESTRA SUNT, tum naturae, tum gratiae, tum gloriae bona; omnia propter electos.

VERS. 25. — Vos *autem Christi*, supple, estis, qui pretio magno, sui scilicet sanguinis, vos redemit; cujusque membra, peculium et possessio divitis.

CHRISTUS AUTEM DEI, quia secundum divinitatem est Dei Filius; secundum humanitatem, Dei servus et possessio. Ergo in Christo et in Deo vobis gloriantium: in Christo quidem, cujus estis, in quo et ob quem omnia vestra sunt; in Deo autem, qui et Christum et omnia in Christo donavit vobis. Quomodo non omnia nobis in illo donavit? Gloriamini igitur in Christo, omnis gratiae fonte; gloriamini in Deo, omnium honorum fonte et principio. *Lataniam in Domino, et exaltate justis, et gloriamini, omnes recti corde.*

Omnia enim vestra sunt, ut jam per partes ostendi.

VERS. 25. — Vos autem *Christi*: ut membra mystica Christi capitis et Domini estis, ac consequenter Christi possessio estis, sanguine ejus empti. Ita Anselmus et S. Thomas. Q. d. Ergo vobis, o Corinthii, non in hominibus Paulo, vel Apollo, sed in Christo gloriantium est.

Christus autem Dei. Christus quia homo, Dei est, quasi Domini et capitis sui creatura et possessio, ait S. Thomas, et Cretianus.

Ex dictis patet, fideles sanctos, et maxime electos, esse finem, propter quem Deus omnia creavit: horum verò omnium finis est Christus ut homo. Hinc enim gloria per se tali homini debetur, scilicet, ut omnium creaturarum et hominum esset finis, ut omnia illi servirent, ut omnia ad ejus gloriam ordinarentur. Christus autem est propter Deum, et Dei gloriam. Quasi dicat Apostolus: Ergo non in Paulo, vel Apollo, sed in solo Deo, ad quem omnia alia reducuntur, est gloriantium.

Christus autem Dei. Christus quia homo, Dei est, quasi Domini et capitis sui creatura et possessio, ait S. Thomas, et Cretianus.

Ex dictis patet, fideles sanctos, et maxime electos, esse finem, propter quem Deus omnia creavit: horum verò omnium finis est Christus ut homo. Hinc enim gloria per se tali homini debetur, scilicet, ut omnium creaturarum et hominum esset finis, ut omnia illi servirent, ut omnia ad ejus gloriam ordinarentur. Christus autem est propter Deum, et Dei gloriam. Quasi dicat Apostolus: Ergo non in Paulo, vel Apollo, sed in solo Deo, ad quem omnia alia reducuntur, est gloriantium.

est hoc aedificium; per totam autem vitam debet crescere et perfici, v. 10. Perficitur à sacerdotibus per doctrinam; perficitur et ab unoquoque nostrum per opera bona. Videant sacerdotes quid doceant et superaddiscant: ad nos ipsi videmus quid super Christum, in Baptismo datum, superedificemus, animum, argentum, lapides preciosos. Vide v. 10, 11, 12.

Praxis.

Ut hoc melius digrosas, sistere frequenter coram Deo iudice, qui totus lux et ignis est, et ante ipsam examina opera tua, an in charitate et ex charitate sunt facta; an aliquis inordinati affectus iniquitate vitati. Haec in favillam redigentur, illa sola coram Deo subsistent. Vide v. 15. Hinc tremere, dolere, patientiam agere, ora, attentas vive.

(Quartorze.)

CAPIT. IV.

1. Sic nos existimē homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.

2. Hic jam quaeritur inter dispensatores, ut fideles quis inveniatur.

3. Mihi autem pro minio est ut à vobis judicet, aut ab humano die; sed neque meipsum judico.

4. Nilil enim mihi conscius sum; sed non in hoc justificatus sum; qui autem iudicet me, Dominus est.

5. Itaque nōtū ante tempus iudicare, quoad quē veniat Dominus, qui et illuminat abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium; et tunc laus erit unicuique à Deo.

6. Hic autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo, propter vos; ut in nobis discatis, ne supra quā scriptum est, unus adversus alterum infletur pro aliō.

7. Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti?

8. Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis; et vitam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus!

9. Puto enim quod Deus nos apostolos novissimos ostendit, tanquam mundi destinatos; quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus.

10. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo; nos infirmi, vos autem fortes; vos nobiles, nos autem ignobiles.

11. Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudī sumus, et colapsis cædimur, et instillatī sumus.

12. Et laboramus operantes manibus nostris; maledicimur, et benedicimus; persecutionem patimur, et sustinemus.

13. Blasphematur, et absecramus: tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium perisema usque adhuc.

14. Non ut confundam vos hanc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo.

15. Nam si decem milia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.

16. Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut et ego Christi.

17. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, et fidelis in Domino, qui vos commonefaciet vias meas, quæ sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesiâ doceo.

18. Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam.

19. Veniam autem ad vos citò, si Dominus voluerit; et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem.

20. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute.

21. Quid vultis? in virgâ veniam ad vos, an in charitate, et spiritu mansuetudinâ?

CHAPITRE IV.

1. Que les hommes nous regardent comme les ministres de Jésus-Christ et les dispensateurs des mystères de Dieu.

2. Or, ce qui est à désirer dans les dispensateurs, est qu'ils soient trouvés fideles;

3. Pour moi, je me mets fort peu en peine d'être jugé par vous, ou par quelque homme que ce soit; je n'ose pas me juger moi-même.

4. Car encore que ma conscience ne me reproche rien, je ne sais pas justifié pour cela. Mais c'est le Seigneur qui est mon juge.

5. C'est pourquoi ne jugez point avant le temps, jusqu'à ce que le Seigneur vienne, qui exposera à la lumière ce qui est caché dans les ténèbres, et qui fera voir les plus secrètes pensées des cœurs; et alors chacun recevra de Dieu la louange qui lui est due.

6. Au reste, mes frères, j'ai proposé ces choses en ma personne et en celle d'Apollon, à cause de vous; afin que vous appreniez, par notre exemple à n'avoir pas de vus d'autres sentimens que ceux que je viens de marquer, prenant garde à ne pas vous enfler d'orgueil les uns contre les autres par autrui.

7. Car qui est-ce qui met de la différence entre vous? Qu'avez-vous que vous n'avez reçu? Mais si vous l'avez reçu, pourquoi vous en glorifiez-vous, comme si vous ne l'avez point reçu?

8. Vous êtes déjà rassasiés; vous êtes déjà riches; vous régnez sans nous, et plâti à Dieu que vous régneziez, afin que nous régussions aussi avec vous;

9. Car il semble que Dieu nous traite, nous autres apôtres, comme les derniers des hommes, comme ceux qui sont condamnés à la mort, nous faisant servir de spectacle au monde, aux anges et aux hommes.

10. Nous sommes fous pour l'amour de Jésus-Christ; mais vous autres vous êtes sages en Jésus-Christ; nous sommes faibles et vous êtes forts; vous êtes honorés, et nous sommes méprisés.

11. Jusqu'à cette heure nous endurons la faim et la soif, la nudité et les mauvais traitemens; nous n'avons point de demeure stable;

12. Nous travaillons avec beaucoup de peine de nos propres mains; on nous maudit, et nous bénissons; on nous persécute, et nous le souffrons;

13. On nous dit des injures, et nous répondons par des prières: nous sommes jusqu'à présent regardés comme les ordures du monde, comme les balayures qui sont rejetées de tous.

14. Je ne vous écris pas ceci pour vous donner de la confusion; mais je vous avertis de votre devoir, comme mes très-chers enfans.

15. Car quand vous auriez dix mille maîtres en Jésus-Christ, vous n'avez pas néanmoins plusieurs pères, puisque c'est moi qui vous ai engendrés en Jésus-Christ par l'Évangile.

16. Soyez donc mes imitateurs, je vous en conjure, comme je le suis moi-même de Jésus-Christ.

17. C'est pour cette raison que je vous ai envoyé Timothée, qui est mon fils très-cher et fidèle en notre Seigneur, afin qu'il vous fasse ressouvenir de la manière dont je vis moi-même en Jésus-Christ, et dont j'enseigne partout dans toutes les Églises.

18. Il y en a parmi vous qui s'enflent de présomption, comme si je ne devais plus aller vers vous.

19. J'irai vous voir néanmoins dans peu de temps, s'il plaît au Seigneur; et alors je reconnaitrai, non quelles sont les paroles de ceux qui sont enflés de vanité, mais quelle est leur vertu.

20. Car le royaume de Dieu ne consiste pas dans les paroles, mais dans la vertu.

21. Que voulez-vous que je fasse? Aimer-vois mieux que j'aile vers vous, la verge à la main, ou avec charité et dans un esprit de douceur?

ANALYSIS.

Pergit Apostolus in evellendo radicibus Corinthiorum schismate; et quia tum ex doctorum, tum ex discipulorum culpa fuerat exortum;

Hinc in hac conclusionis, in qua rem tandem conficit, modo hos, modo illos, modo utroque simul alloquitur, arguit et docet.

In v. 1 magistros docet et discipulos: magistros, quid sint, ministri scilicet, non domini; specialius tamen docet discipulos quomodo debeant suos honorare doctores, scilicet ut Christi ministros.

In v. 2 magistros monet officii sui, Domino suo sint fideles.

In v. 3 et 4 eodem exemplo suo docet hominum iudicia spernere, non laudem ab eis quaerere.

In v. 5 discipulos docet de suis magistris non iudicare, sed eorum iudicium Domino relinquere.

In v. 6 utroque alloquitur, et monet quod et cur eos,

PARAPHRASIS.

1. Unusquisque nos apostolos et Evangelii prædicatores existimet, quales revera sumus, nihilum Christi ministros et dispensatores mysteriorum Dei.

2. Cæterum id præcipue requiritur in dispensatoribus, ut quis inveniat fideles.

3. Quod ad me, parum meâ refert quid vos aut quis alius hominum de me iudicetis; quid enim aliorum iudicia curem, ne quidem ego memetipsum iudico.

4. Nullus equidem rei mihi conscius sum, sed non ideo apud Deum justificatus sum; qui verò de me certo iudicat, Dominus est.

5. Nolite igitur, ô Corinthii, de vestris magistris iudicare; sed expectate diem illum quo veniat Christus Dominus, omnium iudex; occultas ipse tunc hominum actiones profertur in lucem, et omnibus manifestas faciet latentes in corde voluntates, sicque tunc patebit quid laudis quisque mereatur apud Deum.

6. Hæc que hæcenus dixi vobis, fratres, proposui in meâ et in Apollone personâ; nec ullum doctorum vestrorum nominavi, ne quemquam offenderem; et hoc propter vos; ut in nostro doctorum exemplo discatis, sicut scripsi, doctores vestros Christi omnes ministros esse, sicque nullus vestrorum amplius infletur adversus alium pro suo magistro.

7. Quis enim te, ô doctor, discernit ab aliis? quid habes quod à Deo non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non accepisti?

8. Tandem saturati estis et ditati; independentem à nobis regnatis; et vitam regnum adepti sitis, ut et nos vobiscum regnemus!

9. Tantum abest enim ut nos regnemus, quin imò arbitror quod Deus nos apostolos in infimo loco constituerit, tanquam homines ad mortem damnatos; quippe qui (quasi in theatro collocati) spectamur indigne à mundo, id est, ab angelis et hominibus.

10. Nos propter Evangelium Christi irridemur ut stulti; vos verò in Ecclesiâ, sapientium nomine gloriamini; nos sumus imbecilles, vos autem potentes; vos clari, nos obscuri.

et in Apollone nomine, docuerit; et quia multo magis precaverit doctores quam discipulos, hinc, relictis ad tempus discipulis,

§ 7. Doctores vanos, et de Dei donis inanimiter gloriosos relinquit. Eodem præsumptores postquam, v. 8, gravi angustiarit irōnia, et aliorum apostolorum exemplo, vitam episcopalem à quâ longe distabant, scribit docet, v. 9, 10, 11, 12, 13.

§ 14. Nihil ad discipulos, et pudentes ob nimiam in talibus magistris gloriantem; ostendit, dicens quid non exprōbans; sed diligens hæc dixerit.

§ 15. Summ in eos paternam testatur affectum, eosque ad sui invitationem hortatur, v. 16 et 17; v. 18. Summ promittit ad eos adventum.

In sequentiâ minatur se gloriosos et inflatos doctores puniaturum, sique eorum non verba, sed opera examinatorum.

11. A prædicationis initio ad hanc usque horam omnia patimur incommoda vite, et esuriam, et sitim, et nuditatem, et approbria, nec certam habemus sedem, undique à malevolis prodigati.

(Supple hæc dicta v. 9: Vos autem saturati estis, ditati, regnum adepti.)

12. Manuum nostrarum labore victum nobis comparamus; maledicimur, nos autem bene precamur; persecutionem patimur, et patienti sustinemus animo.

13. Conviciis afflicimur, et nos Deum pro ipsis obsecramus; usque nunc facti sumus quasi sordes huius mundi, omnium rejectamenta (adeo abjecti sumus, quasi hominum vitissimi et abjectissimi).

14. Hæc scribo (apostolicam vitam cum doctorum vestrorum vitâ conferens), non ut vos pudefaciam; sed ut, vos, tanquam charissimos filios meos, moneam, sique emendemini.

15. Si enim decem milia pædagogorum habeatis; sed non multos patres habetis; siquidem ego solus vos per Evangelium in Christo Jesu genui.

16. Hinc rogo vos, ut me (vestram in Christo patrem) imitemini, sicut et ego Christum imitor.

17. Hæc de causâ misi ad vos Timotheum, qui est filius meus dilectus et fidelis in Domino; ipse vobis in memoriam reducet quomodo vivam iuxta præcepta Jesu Christi, et quomodo vivendum esse doceam ubique in omnibus Ecclesiis.

18. Ideo quidam ex vobis ita superbi se gesserunt, quia erudierunt quod non sim venturus ad vos.

19. Sed si Domino placebit, cito veniam ad vos, et explorabo, non sermonem eorum qui superbiunt, sed opera. (Non quam disertè loquantur, sed quam potenter operentur.)

20. Etenim regnum Dei in faciendâ non consistit; sed in virtute operum exhibitâ.

21. Quid est duobus eligitis? an ut veniam ad vos eunt virgâ severa correptionis; an in spiritu charitatis et mansuetudinâ?

Vers. 1. — Sic nos existimet homo ut ministros Christi... Hæc pars connectenda cum precedenti c. 5, v. 21. Pergit enim Apostolus in conclusione hinc exopta: *omni itaque gloriatur in hominibus...* sed quicunque nos honorare voluerit, honoret ut ministros Christi. In priori parte venit iudicium indebitum, ne quis gloriatur in hominibus: hic verò docet modum, quo doctores salutis sunt honorandi, scilicet ut ministri Salvatoris.

Sic nos existimet homo, id est, quilibet Hebraeus est, ut ministros et legatos à Christo missos, et dispensatos; Græcè, *oeconomos*.

Mysterium. Syr., *arcanorum Dei*, id est, mysticæ et divinæ doctrinæ, simul et Sacramentorum et omnium celestium honorum, à Deo per Christum Ecclesiæ concessorum: regitur enim in hæc Epistola et de doctoribus et de baptisatis. Ecclesiæ est familia Dei; apostoli, episcopi, etc., sunt ejusdem familie oeconomi, dispensatores, thesaurorum ararii. His verbis edocentur simul doctores et discipuli, quasi diceret: Doctores, præbati, merentibus vos tantum ministros esse, non dominos: ne ergo (quæ Domini sunt), arrogate vobis; ne simatis à votis discipulis cognominari, et in vobis et de vobis gloriarì. Servi, ministri, oeconomi estis, et de vestrà oeconomia rationem reddiduri: ergo vos ipsi humilissimi sibi potest manu Dei, et timete. Fideles, christiani, scitote vestros doctores et prælatos esse ministros tantum: ne ergo nimium extolatis eos: et scitote Christi Salvatoris ministros esse: non ergo contumacis iniquum, quin inò illos honorate et reverentia quia ministri Salvatoris: et quia collectione honorato dispensatores, à quibus pendet salus, et spiritalis abundantia vestra.

Vers. 2. — Hic jam quæritur inter dispensatores... Græcè: *ò ti loizis, ceterum, de cetero*, id præcipit in dispensatoribus requiritur, ut quis inveniat fidelis. Syr.: *He jam respiratur*, etc. Laus præcipua dispensatoris est fidelitas. Hæc fidelitas Corinthiorum doctoribus deerat: ipsi enim non Domini gloriam, sed suam apud homines quærebant: et de Dei bonis, quasi de suis gloriantur. Illos ergo monet officii sui, sed modestè et indirectè, et eorum facio semper nomine, ut in totà hæc Epistola, de quo reddetur ratio, v. 6. Hic interim nota, quod, quia schisma hoc Corinthiorum, partim ex doctorum, partim ex discipulorum

Vers. 1. — Sic nos existimet homo ut ministros Christi, etc. mysticæ, arcane et divinæ doctrinæ, atque Sacramentorum Christi.

Vers. 2. — Ut fidelis quis inveniat. Nimirum militè agens Domini sui negotium: rem Domini tractans, non ut suam, sed suæ fidei commissam: nec suam, sed Domini sui gloriam ex sui administratione quærens.

Vers. 3. — Nihil autem pro minimo est ut à vobis iudicet, aut ab humano die, id est, ab humano iudicio, quomodo dies Domini pro iudicio Dei frequentè accipitur, ut sit sensus: Atque omnino non moror hominum de me iudicia. Nam qui iudicat me, Dominus est. Sermo plane similis apud Jeremiam, cap. 17, sic loquentem Deo: *Laus mea in eo, et diem hominis non desideravi*, id est, in iudicio tuo inveniar lauda-

culpâ erat exortum: doctores enim inanis gloriæ cupidi, et discipulos ad se attrahere volentes, studebant eis eloquentiâ, et seculari sapientiâ placere: discipuli verò nimia lujus eloquentiâ, et secularis sapientiæ opinione ducti, de magistrorum merito ex eloquentiâ judicabant; unum alteri præferent; hinc sese ad dicebant, et de eo gloriantur. Hinc Apostolus in hæc conclusione, ubi totam hanc de schismate rem conficit, modò magistros, modò discipulos, modò utrosque simul alloquitur, arguit, et docet. In primo versu, discipulos et magistros quasi promiscuè docet, specialius tamen discipulos; in hoc secundo versu, magistros principaliter officii sui monet; student Domino fideles esse, Dei gloriam quærere, non suam; animarum salutem quærere, non sui lucra; Christianis sibi subditos ad Deum adducere, non sibi adducere; Dei thesauros, quibus, quomodo, et quantum opus est, distribuere; non prodigere, et temerè indignis erogare.

Vers. 3. — Nihil autem pro minimo est... Græcè: In minimum est. Syr., *nihil verò minima res est à vobis iudicari*. Corinthii de suis doctoribus diducabant; viros sanctos et pios, propter simplicitatem iridebant; malos et vitios plenos, propter eloquentiam magni existimant, ait D. Chrysostomus. Hæc iudicia in discipulis coerct Apostolus, et exemplo suo docet à doctoribus sperni debere: Nihil minima res est, parum meâ referat quid vos de me iudicetis, qualis aut quantus à vobis iudicet.

Aut ab humano die. Syr., *aut à quovis homine*. Alaudit Apostolus ad Jerem. 17, v. 16: *Laus mea in eis, et diem hominis non desideravi*; id est, laudem et approbationem humanam: quia dies pro prosperitate, nos pro adversitate sumitur. Hinc, inquit Gagnæus, dies humanus dicitur, approbatio, favor et commendatio hominum. Dies hominis, iudicium est hominis, Ambrosius; sive quia dies Domini in Scripturis frequenter est iudicium Dei; sive quia reis dicitur dies, cum citantur ut se iudicio sistant; sive quia iudicium humani est sicut et dies.

Sed segete metescit iudicio... Quasi diceret: Quâ aliorum iudicia curem, ne quidem ego memetipsum certo possum iudicare, quia sæpè nescio quo fine, quo motivo, quâ conscientia agam.

Vers. 4. — Nihil enim mihi conscius sum... Quibus: hominum iudicia quibus me laudent, non ambio. Felix qui dicere potuit: *Diei hominis non desideravi*, ita ut lujus rei testem habeat Deum: Hæc summa perfectio est, quâ omnia ut stercora reputas, ut Christianum iustificamus. Anselmus hoc. *Inquit, non humana iudicia, sed æterni iudicis exortum accipimus, atque ideo derogamus verbis, cum Paulo despicimus*. Hoc est ergo quod quidam sanctorum dixit: *Nisi me bonus, dice contemnere et contemni*.

Sed neque meipsum iudico, Græcè, *di iudico*, q. d.: Non possum certo iudicare mea opera, intentionem, conscientiam.

Vers. 4. — Nihil enim mihi conscius sum, sed non in hæc iustificatus sum, q. d.: Non iudico me. Nam licet nullus infidelitatis in numero apostolicis mihi conscius sim, non ideo tamen revera justus sum;

quàm enim non mihi veniat in mentem, me in meo ministerio infidelem fuisse; non ideo tamen apud Deum ab omni culpâ sum liber. *Delicta quis intelligit?* Psalm. 18. *In angelis reperit pravitatem*, Job. 4, 18. Quot ergo nixos Deus in me videt, quis ego non video? Majorem offensarum partem ne intelligimus quidem, ait D. Basilii in Constitut. monach., c. 4.

Qui autem iudicat me... Qui verò de me, et omnibus aliis certum et exactam potest ferre iudicium, Dominus est; ipse enim actus, non tantum externos videt, sed et omnes affectus internos: illi ergo relinquendum est omne iudicium.

Vers. 5. — Itaque nolite ante tempus, scilicet iudicii, iudicare, id est, de magistris vestris:

Quoadusque veniat Dominus; id est, sed expectate diem illum, quo veniat Christus Dominus, omnium iudex.

Qui et illuminabit abscondita tenebrarum, id est, tenebris; occultas scilicet hominum actiones, seu bonas, seu malas, proferet in lucem.

Et manifestabit consilia cordium, id est, latentes in corde voluntates; seu tunc manifestum faciet omnibus, quo consilio, quo fine, et quâ intentione quisque sua fecerit opera.

Tunc laus erit unicuique, justo scilicet; seu tunc parebit omnibus, quid laudis quisque mereatur à Deo, seu quis sit laude dignus, aut alio dignior. Quot in tenebris non latent actiones, sive bonæ, sive malæ? Quot in cordibus latent voluntates et consilia? Dies Domini, dies lucis, hæc omnes dissipabit tenebras; perspicua reddet omnium corda, conscientiasque apertas manifestabit omnibus. Tunc laus erit vera, quia à Deo; solida, quia æterna. Interim vanam, et citò diffidentem hominum laudem sperne; conscientie dictamen sequere; Dei voluntatem in omnibus adimple.

Vers. 6. — Hæc autem, fratres, transfiguravit... Mira prudentiâ, et charitate D. Paulus sub suo et Apollo nomine, Corinthiorum doctores correxit et instruxit; quos ne nominavit quidem. Non nominavit, ait D. Thomas, ne videretur ex odio vel irridiâ contra eos loqui. Potest et dici quod non nominavit, ut eorum sub suo et Apollo nomine modestiâs, corrigeret, et eorum discipulos non offenderet; sicque majorem dissensionum occasionem non præberet. Videt etiam,

non eorum hominibus; horum enim iudicium non curat, ut dixi, sed eorum Deo: ipsæ enim fortè in me peccata videt, quis ego non video.

Qui autem iudicat me... Dominus est; Christi, inquit, iudicio, qui Dominus est omnium nostrarum, reservandus sum; non à vobis conservis iudicandus; illius iudicium certissimum est; vestrum incertum et fallax.

Vers. 5. — Itaque nolite ante tempus iudicare, quia quomodo non habetur certa rei iudicanda: notitia, nondum est tempus iudicandi.

Quoadusque veniat Dominus; qui et illuminabit abscondita tenebrarum, id est, tenebras, obscuras, et occultas hominum cogitationes et actiones. Ergo vult solè Deo arcana hominis, maxime intentiones, secreta inclinationes, et fundum cordis, qui homini est profunda abyssus, ac consequenter justitiam, certo prelo; ita ut nemo alterum, imò nec seipsum iudicare debeat, sive ex fide, sive ex operibus, sive ex

v. 18. At nunc tandem veritatis doctor ceniet utrisque aperendum esse, quod in animo præsserit, scilicet propter majorem eorum utilitatem, et modestiorum instructionem. Hæc quæ tacentis dixi, fratres, de magistris, in quibus gloriamini, et ob quos contentus.

Transfiguravi in memetipsum et Apollo. Syr., *potui super personam meam et Apollo*; seu propositi in meâ et Apollo personâ.

Transfiguravi, *metemorphosin*. Metemorphosin proprie significat habitum mutare; per metaphoram transferitur ad orationem, et significat locutionem figuratam, quæ sic unum dicit, ut aliud innuat. Vult ergo dicere Paulus, quod, ubi in superioribus retulit quod unusquisque Corinthiorum dicebat, scilicet, ego sum Paulus, ego Apollo; quid igitur ait Paulus? quid Apollo? sub suo et Apollo nomine alios etiam intellexerit magistros, ob quos inter se contendebat Corinthii. Equidem ob Paulum et Apollo quidem contendebat; sed et propter alios multos dissidebant plurimi. Ostendit, ait divus Chrysostomus, personas alias, quæ erant absconse in Pauli et Apollo appellatione.

Propter vos; quasi diceret, hoc feci, vos memetipsum et Apollo nominavi, non verò doctores vestros, propter vestram utilitatem instructionem.

Propter vos. In Græco refertur ad magistros et ad discipulos simul; seu omnes fideles Corinthios comprehendit, ut ex sequentibus patet.

Ut in nobis discatis... Græcè: *Ut in nobis discatis, non supra quam scriptum est sapere*. Syr., *ut per nos discatis non amplius de vobis sentire quam scriptum est*. Similiter Arab., D. Chrysostomus, Theodoritus, Theophylactus. Et hæc pars pertinet ad magistros, et quæ sensus: Ideo memetipsum et Apollo nominavi, non vos, ô magistri, ut in nostrâ personâ discatis modestè de vobis sentire; nec alium de vobis sensum et affectum habere, quem alium de vobis supra scripsi; scilicet vos esse sicut et nos, Christi ministros, utilitati fidelium subservientes, c. 5, v. 5, 22, et c. 4, vers. 1.

Vos adversus alterum... Græcè: *Ut ne nimis super vana inflentis adversus alterum*. Syr., *et nequa supra proximum vana effertur propter aliquem*. D. Chrys., *Ne unus pro uno inflentur adversus alterum;*

gratiâ Christi, nisi solus Deus. Potamus enim sæpè nos bene agere, cum male agimus; nos ex gratiâ et Dei amore facere, quod amore nostre gloriæ vel cupiditatis facimus. Ita Chrysostomus, et Ambrosius, etc.

Et manifestabit consilia cordium, id est, manifestum omnibus faciet, quo consilio, quo fine et intentione, quisque fecerit opera sua, etiam in speciem bonæ. Vel consilia cordium generaliter intelligit latentes cogitationes animorum.

Et tunc laus erit unicuique à Deo. Unicuique bono, et tandem merenti tunc erit laus apud Deum, atque ab ipso Deo dicente: *Euge, serve bone et fidelis*. Matth. 25, quæ sunt utique verba laudantis. Tunc apparet, quis magistrorum fuerit honore dignus, aut alius dignior: de quo nunc contendit. Nam illud erit tempus distribuendi à Deo honoris meritorum.

Vers. 6. — Quam scriptum est; quam scripsi, cap. 4.

et hoc, ait idem D. Chrysostomus, increpat discipulos, estque sensus: Et ut vos, ô discipuli, discatis, non amplius natus, discipulus scilicet, adversus alterum discipulum inflari, superbie, et insolenter gloriari pro alio, scilicet magistro, quasi sapientiore et eloquentiore; quandoquidem ex supra scriptis videlicet, quod nec nos apostoli patimur nostros discipulos pro nobis adversus alios efflori, nec in nobis gloriari. Juxta Vulgatam nostram, hæc verba *propter vos*, videntur ad discipulos potius pertinere: sic tamen ut in eis et per eos corrigat et instruat doctores.

PROPTER VOS, seu propter vestram instructionem, scilicet, ut, ubi dixi, cap. 5, v. 1: *Quid igitur est Apollo, quid Paulus? ministri...* et v. 22: *Omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo...* in nostro duorum exemplo discitis doctores vestros Christi ministros esse, vestri salutis sub ipso servientes; ideoque nullus suum extollens magistrum, induitur adversus alium: etenim ut scripti, cap. 5, v. 8: *Omnes unum sunt, æque sunt ministri Christi*; nullusque loquas vel illius hominis sese discipulum esse gloriatur, sed quod Christi suis discipuli. *Nemo tanquam gloriatur in hominibus, sed sic nos existimus homines...*

VERS. 7. — **QUIS ENIM VE DISCERIT?** Eundem, ut dixit v. 2, magistri simul et discipuli simul schismatis causa fuerunt; doctores tamen multo magis re, quam discipuli: qui enim in Deum humiles, et grati, ob dona ab eo sibi collata debebant esse; vani et inflati de acceptis à Deo, quasi suis, gloriabantur. Qui humilitatis exemplar alius hominibus esse debebant, discipulorum applausus querentes, eos vanitatem suam docerant exemplo: et doctor unus alium superbie spernens, idem faciendo auctor fuerat plebi; sicutque major ob præcipua schismatis et contentionsis causas. Hinc Apostolus hos doctores vanos, et de Dei donis inaniter gloriabundos, alloquens, tacito tamen nomine, ob rationem, v. 6 et 18 ostendit, ait:

QUIS TE, ô doctor, disceruit, quasi ceteris excellentiorum? quis te fecit alii præstantiorem, et velut ab illis disceruit? Loquitur de discretionem donorum naturalium, sapientie, eloquentie, etc., sed par ratio

VERS. 8. — **QUIS ENIM TE DISCERUIT?** q. d. : Cujus suffragio tibi hæc discretio et præcedentia tribuitur? *Quis te disceruit?* id est, segregat aut eximit à cæterorum grege, tanquam illi præstantiorem, ô Corinthios catechumene. Quasi dicat: Nullus, nisi tu qui inflaris. Licet enim à sanctiore, eloquentiore, et doctiore esses laqueatus aut electus, non ideo tamen es sanctior aut doctior.

*Quid autem habes quod non accepisti? No forte superbus doctor interrogatus: Quis te disceruit? ex adverso respondit: Deo me discerno studio, labore, et industria ab aliis, quibus præsto; secundum hæc interrogacione pressis cum urget Apostolus dicens: *Quid autem habes quod non accepisti?* scilicet ab alio, nec alimne quam à Deo. Est autem vera Pauli sententia tam de bonis naturalibus, quam de his que nature terminis excedunt. Ex hæc sententia docent Patres, hominem nihil boni à seipso habere: sed quicquid labi boni, ut virtutes, bona opera, studium, constantiam, cooperationem, consensum, motum ac nutum voluntatis, id totum in Deum ductorem et largitorem esse referendum: adeo ut affirmare non dubitent, hominem de suo non habere nisi mendaciam*

de discretionem gratia, seu per gratiam. Quod si dicas, labor et industria mea; insto:

QUID AUTEM HABES, QUOD NON ACCEPISTI? à Deo scilicet? Si autem accepisti et ingenium et industriam, quo gloriaris... honor est penes dantem, non penes accipientem: *Quid ergo gloriaris?* Deo, qui omnia tibi dedit quæcumque habes, gratias ago, honorem reddo. Deus hæc tibi charismata dedit ad suam gloriam, non ad tuam; in suis usus, non ad tuos, aut ad tua iura: quid ergo in tibi ea arrogas et facis propria, sur gloria et honorum Dei? Hæc doctoribus vanis diceas, corrigi et discipulos eximia doctorum talenta vanè mirantes, in magistris suis gloriantes, hominibus non Deo, gloriam de suis donis reddentes. Omnes ergo docet Deum omnium bonorum auctorem et largitorem laudare; in Deo gloriari, qui omne bonum est; non in hominibus, qui ex se nihil sunt, nihil habent, nihil possunt. Hanc generalem apostoli sententiam, D. Aug. et conc. Arausic. II, can. 6, accipit in particulari de discretionem per gratiam et electionem divinam: negantque contra Pelagianos et Semipelagianos, posse quemquam à massa peccatorum et peccatorum se discernere; et salutis sue initium ordi per se, seu solis nature viribus: sed statuant ad hoc necessario requiri gratiam Dei excitantem, cooperantem, qui liberum adjuvat arbitrium.

VERS. 8. — **JAM SATURATI ESTIS...** Eosdem doctores alte de se sentientes et vanè presumes, gravi et longa suggillat ironia; eorum tumorem pungit, ut sanet; ulens aperit, ut curet. Jam dudum, jam, tam cito; ut ostendat ex tempore hoc impossibile esse, ait D. Chrys. Jam ergo ad satietatem usque repleti estis omnibus bonis et in omni numero divino opulentis. Quasi dicat: Nihil vobis exceptandum deest. Ita de se sentiant.

SINE VOBIS; id est, nostro non indigentes auxilio et independentes à nobis; **RESNATIS**, scilicet, iuxta Corinthios, apud quos dominabantur.

ET EXIMARI... Non invidio, quoniam exopto: dummodò verè ad vestram, et ad vestrum subditorum salutem regnetis.

et peccatum, ut delinquit in concilio Arausico, can. 22, verbis desumptis ex S. Augustino, tractatu 3 in Joannem.

SI AUTEM ACCEPISTI QUID GLORIAS QUAM NON ACCEPISTI? Qui in Deo gloriatur, hoc ipso esse humiliat, Deum gratias boni sui dantem. Itaque talis non se insolenter efflor supra alios, ut faciant isti contra quos agit Apostolus.

VERS. 8. — **JAM SATURATI ESTIS.** Est autem ironicus sermo, quo doctores illos irridet, non solam gloriantes in seipsis et non in Deo, de bonis que habebant; verum etiam ascribentes sibi bonorum copiam æ præcellentiam quam non habebant. *Jam*, inquit, saturati estis, id est, ad satietatem usque repleti sapientia ac ceteris donis. Sic enim de se sentiebant.

Jam dicites facit, estis, seu ditati estis, id est, abundantes usque adeo ut etiam in alios dona vestra possitis effundere. Cum quis alios despicit, vultque haberi singularis: hæc tangit cum ait: Sine nobis regnatis, sine nostro auxilio omnibus Dei bonis excellere et triumphare vos putatis, ô Corinthii, et magis vos, ô magistri, inter discipulos

Ur et vos, per charitatem vestri boni participes effeci, solum regnumus.

VERS. 9. — **PUTO ENIM QUOD...** Opponit suam et veterum apostolorum vitam, vanæ et molli horum doctorum vitam: ut eos pudefactos, ad vitam apostolicam, à qua longè distabant, alliciat, impellat. Tantum enim abest, ut nos regnemus: quinimo, arbitror, sed videtur, quod Deus vos apostolos, in infimo constituerit loco, tanquam homines ad mortem destinatos.

OSTENDIT: Constituit, ait Syr., fecit ultimos tanquam reos et damnatos, D. Chrysostomus.

NOVISSIMOS ELEGIT velut bestiarum; ait Tertull., id est, damnatos ad bestias, speciem pro genere. Sors horum hominum erat omnium infima; et regio maximè opposita. Hinc Apostolus, postquam hos doctores in throno collocat, se et alios apostolos, in infimo constituit loco. *Regnatis*: et nos apostoli, omnium mortalium vilissimi et abjectissimi sumus; quasi ad bestias, aut ignes damnati. Valde dolentis et eos pudore afficientis verba sunt, hæc, ait D. Chrysostomus: pudorem inducens verba sunt, ait Theophylactus.

QUA SPECTACULUM... **GRÆCO, ΘΕΑΤΡΟΝ**, pro his qui spectantur. Dammati, seu ad bestias, seu ad ignes, in theatro collocati, supernè spectantur ab omnibus, eorum ludibris expositi. In hæc ergo similitudine peregrinos Apostolus ait, quippe qui, tanquam in theatro collocati, ab omnibus spectantur et omnium nos spectantium ludibris exponunt.

MORSO, id est, angelis et hominibus, qui sunt nostri certantissimi spectatores.

VERS. 10. — **NOI SUTLI PROPTER CHRISTUM; id est,** quasi comparato regno, summam dignitatem vobis vendicatis, nobis exclusis.

Et nitamur regnatis: Regnum, inquit, vobis non invidemus, sed optamus: modo verè regnetis, id est, Corinthios ad eorum salutem regalis ac dirigatis.

Ut et nos nobiscum regnemus. Sensus: Vos securè et feliciter agitis, in istis apud Corinthios eminentia, tanquam in regno pacato, quieti à laboribus, et longe positi extra pericula: cum nos interim in extremo contemptu, laboribus et periculis assidue versemur. Ac nitamur bene et secundum Deum illi regno vestro utamini: ut et nos tandem his malis liberati, ejusdem pacifici regni vobiscum sinus participes.

VERS. 9. — **PUTO ENIM QUOD...** *Puto enim quod, Deum nos apostolos certantissimos putandi, tanquam morti destinatos, id est, qui sumus peritissimi, quos scilicet ultimos ultimus hinc temporibus misit in mundum. Ostendit, id est, designavi tanquam homines morti destinatos et ad dictos. Verbi gratia, damnatos ad bestias: unde Tertull. legit, *velut bestiarum*. Nam bestiarum Romanis dicebantur, qui cum bestis depugnare damnati erant. Q. d. : Deus designavit et destinavit nos, non regno et triumphis, sed morti et martyrio.*

Quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus; q. d. : Facti sumus, ut damnati; qui in theatro mortalium vel cum bestis pugnaturi, ab omnibus spectantur. Loquitur Paulus de spectaculo, quo apostoli velut homines damnati, ludibris spectaculum expositi videbantur.

VERS. 10. — **NOI SUTLI PROPTER CHRISTUM, vos autem prudentes in Christo; q. d. :** Nos apostoli stulti sumus secundum seculum ac vestro iudicio: idque propter Christum, cujus Evangelii predicandi causa videamur imprudenter ac temerè nosmetipsos obji-

propter Evangelium Christi, nos irridemur, ut stulti. **VOS AUTEM PRUDENTES IN CHRISTO;** id est, vos verò in eodem Evangelio predicando sapientie et eloquentie gloriam acquisitis: pseudoapostolorum vanitatem pungit. Dicit irridemur ut stulti, vos in Ecclesiâ sapientiam et prudentiam nomine gloriantini.

NOI INFIRMI, imbecilles; vos fortes, seu potentes. VOS NOBILES, dati; nos obscuro et inglorii.

VERS. 11. — **USQUE IN HANC HORAM...** Hic eorum molliem percussit: hæc enim opponit dicitis v. 9 de doctorum horum satietate et abundantia. *Jam saturati, etc.* Nos ab initio nostræ predicacionis usque in hæc horam indigentes patimur omnia vite incommoda: famem, sitim, nuditatem, opprobria; vagi et instabiles, nullum certum locum stabilem habentes.

VERS. 12. — **LABORAMUS...** ut victum nobis comparemus.

MALEDICIMUR. SYR. ignominia vos afficit, nos autem bene precamur. PERSECUTI SUMUS... insectantur nos, **SYR., patienti sustinemus animo.**

VERS. 13. — **BLASPHEMAMUR,** id est, conviciis afflicimur. **OBSCURAMUS** Deum pro ipsis, vel obscurationum more blandè et humiliter cum eis loquimur et agimus.

TANQUAM PURGAMENTA... id est, excrementa, sordes, feces.

PERIPSEMA, VOX GRÆCA, ἀπό εἰς ἀπέχεσθαι, radere; abstergere. Peripsema, id est, ramentum, res vilissima, quæ abicitur, pedibus calcatur: quisquillus, ait D. Hieronymus. Quo nomine metaphorice usus est Apostolus ad significandum hominem abjectissimum, contemptissimum.

TANQUAM PURGAMENTA. GR., καθαρίσματα. Ambrosio,

cere tot periculis et incommodis. Vos autem secundum seculum ac vestro iudicio prudentes in Evangelio Christi. Ob eloquentiam et philosophiam, quasi illis muscitis, et quia sic predicatis Christum, ut quædæ caventis, ne quid periculi ejus causa incurrat.

NOI INFIRMI, qui multa mala patimur, nec resistimus: quod est infirmitas. *Vos autem fortes, ac validi, quia vestra seculari eloquentia, sapientia, amicitia, mala et adversa que occurrunt facile averitis. Hinc nos nobiles, id est, gloriosi sine clari, nos autem ignobiles, inglorii, inhonorati, ignominiosi.*

VERS. 11. — **USQUE IN HANC HORAM ac curramus, etc. Pro instabilibus sumus, GRÆCO: Certum sedem non habemus, incertis sedibus, erramus et vagamur.**

VERS. 12. — **Et laboramus operantes manibus nostris GRÆCO: proprii manibus.** *Maledicimur, et benedicimus, id est, bene precamur: tantum abest ut maledicta regeramus.*

Persecutionem patimur, et sustinemus, id est, patienter et æquo animo ferimus, non resistimus, nec cogitamus vindictam.

VERS. 13. — **Blasphemamur, et obscramus, id est,** conviciis affect benignum ac molle responsum dantes; humiliter loquimur obscurationem more: quæ sic vincamus malitiam adversariorum.

*Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus. Purgamenta sunt feces, excrementa, sordes, inquinant Theophylactus et Theodoros. Unde et Syrus vertit: *Tanquam sterces mundi facti sumus, idque non semel, sed semper, usque ad hanc horam.**

Omnia peripsema usque adhuc. Significat hæc et priori parte extrema vilis et contemptus.

Gagnat. s (Grotius) et alii volunt *arguendos* idem significare, ac *adversarios* iustitiam, seu iustitiam, pœcula, seu hostias piaculares. Viles, seclési et civitates ad id adhibebantur homines, quos quasi totius civitatis sceleribus onustos, diis sacrificabant, vel in mare proiecibant, dicentes: Esto nostrum perisema, id est, nostra piacularis hostia. Apud Hebræos, caper emissarius, de quo Levit. 16, 24, fuit tale piaculum.

Vers. 14. — *Non ut confundam vos...* Viva hæc apostolica vite idea cum molli Corinthiorum doctorum vitâ comparata, non hos tantum doctores pœfacere debebat; sed et ipsorum discipulos, utique, qui postpositis apostolis, tanta et tanta pro ipsorum salute passis, tales prætulere magistros; et eorum sese discipulos esse gloriati fuerant, ab eisque cognominari volebant. Hinc Apostolus, relicto doctoribus, quibus in totâ hæc Epistola non nisi indirecte loquitur, sermonem dirigit ad fideles Corinthios, ut valens curet, quod inficit. Non vos pudore afflicti hæc scribo; sed, etc., quod per verba fecit, id dicit se non fecisse; vel potius se fecisse quidem dicit, sed non mala mente, ait D. Chrysost. Non exprobrans; sed diligens hæc dico. Mihi, inquit, ignocite, si quid gravius dictum est; hæc sunt ex dilectione, idem D. Chrysost. Ut filios meos charissimos amorem, non ut pœfaciam, sed ut emendemini.

Vers. 15. — *Nam si decem milia pædagogorum...* ad vestros mores efformandos. Ego solus sum vester spiritalis pater, qui vos per Evangelium Christo genui; ceteri sunt vestri pædologi, qui vos à me genuit, instruant.

Vers. 16. — *Rogo ergo vos...* Syr., ut meo similes alii; in Græc. et Syr. non est, sicut et ego Christi.

Vers. 17. — *Intra mens ad vos Timotheum...* propterea, ut meo patrem vestrum, ino Christum ipsam imitentis, et pædagogorum vitâ non contrahatis. Hæc de causâ *mei ad vos Timotheum*; quæ est filius charissimus; et qui, in Christo prædicando, ejusque Evangelio propagando, est mihi comes et coadjutor fidelissimus. Itaque, cujus fides in his que Dei sunt,

Vers. 14. — *Non ut confundam vos, hæc scribo.* Sensus: Que scribo de vestra vilitate et contemptu, de vobis magistro vestrorum hostore et gloria, non scribo ut vos pudore afficiam.

Vers. 15. — *Nam si decem milia pædagogorum habentis in Christo, sed non multos patres.* Uno; et patris multo vehementior est in filium amor quam pædologi.

Vers. 16. — *Nam si decem milia pædagogorum habentis in Christo, sed non multos patres.* Uno; et patris multo vehementior est in filium amor quam pædologi.

Vers. 17. — *Idem mens ad vos Timotheum, Græcè, propter hæc meo vobis Timotheum;* quæ est filius charissimus; et qui, in Christo prædicando, ejusque Evangelio propagando, est mihi comes et coadjutor fidelissimus. Itaque, cujus fides in his que Dei sunt,

Vers. 14. — *Non ut confundam vos, hæc scribo.* Sensus: Que scribo de vestra vilitate et contemptu, de vobis magistro vestrorum hostore et gloria, non scribo ut vos pudore afficiam.

mili perspecta est, in memoriam vobis reduct, vixit meos; id est, quomodo vivam secundum præcepta Christi, et vivendum esse doceam ubique. Tris pœcis dicit his verbis. Primum, quod mihi singulare docuerat Corinthios; sed id quod ubique docet omnes. Doctrina christiana est catholica, omnibus, ubique, semper eadem. Secundum, quod Timotheum præmittit, non ut doctorem, sed ut monitorem. Non ferret molestus; quia Timotheus nondum erat vitæ provector. Tertium, vias suas, vias esse Christi; sive per vias intelligas conversationem, et institutionem vitæ; sive intelligas doctrinam et prædicationem; eadem est Pauli ac Christi conversatio, eadem prædicatio.

Vers. 18. — *Tamquam non venturus sim...* Syr., quasi verò ipse venturus non sim ad vos, superbiunt quidam ex vobis.

Quidam, scilicet ex pædologis, seu magistris; quos in totâ hæc Epistola nusquam nominat; ne eos irretit et insanabiles reddat, et ut modestè et tacto nomine moniti, libentius corrigerentur; sed quos in secundâ Epist., quia contumaces et falsa doctrina convictos, acris arguet, ut pseudoapostolos.

Quidam ergo sic inflati sunt, ita superbo se posse: cum: quia crederent quod non sim venturus ad vos. Tangit eosam illorum elationis et insolentiam, ut non reprimat et curet. Sicut mali discipuli absentia magistri facti sunt arrogantes, secediores.

Vers. 19. — *Veniens autem ad vos cito, etc.* promittit, non prædicat; nec enim tam cito ad eos ivit; hinc secundam Epistolam post aliquod intervalum scripsit, antequam Corinthum rediret.

Et cognoscam; observabo, attentè perspiciam, non eorum facundiam, sed energiam, efficaciam. Explorabo non an deserti sint, sed quam potenter operati sint illi qui sic superbiunt. Quam christiane vixerint ipsi, et quantum apud vos profecerint in vestris efformandis moribus. Loquitur enim de pædologis, quorum minus est puerorum mores efformare. Aliqui intelligent de virtute faciendi miracula, quanta per eos Deos operatus sit.

id est, fidem mihi operam præstans in his que ad Christum et ejus Evangelium propagandum pertinet.

Quæ vos commoverunt mea mens, que erat in Christo Jesu. Sensus est: Qui in memoriam vobis reduct meam conversationem, prædicationem, pericula, labores, et horum tolerantiam; denique totam vitam meam institutum, quod sequor in religione Christi; quibus cognitis habetis quod in me, ut filii in patre, iubit mihi.

Sicut ubique in omni Ecclesia doceo: Nilil, inquit, peculiare vobis injungo; sed illud exigè modò: in sim ab aliis, ut scilicet exempla apostolorum imitentur.

Vers. 18. — *Tamquam non venturus sim ad vos, etc.* inflat enim sapientia secleribus; parit autem hominibus, ne quasi injuria affecti irriterent, et insanabiles se, cum teneri, exhiberent.

Vers. 19. — *Veniens autem ad vos cito, si Dominus voluerit, nam, ut dicitur Prover. 16: Cor hominis disponit viam suam; sed Dominus est dirigere gressus ejus.*

Et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem; non facundiam eorum qui inflati sunt, sed virtutem, id est, energiam.

Vers. 20. — *Non enim in sermone...* regnum Dei, christianismus, per quem Deus regnat in nobis; non consistit in faciendo sermone, seu in facundia; sed in virtute operibus exhibitâ, et præcipuè in tolerantia, de qua v. 10, 11, etc. Qui per virtutum intelligent potentiam miracula faciendi, explicant: Non enim verbis exultis et tumidis; sed miraculis Spiritus san-

Vers. 20. — *Non enim in sermone est regnum Dei, etc.* id est, virtus, energia spiritus, et perfectio christiana, et maxime apostolica, quæ Deus regnat, et Evangelii, suæque gratiæ et spiritus efficaciam ostendit in nobis et in Ecclesia, non est sita in eloquentia, sed in potenti operatione Spiritus sancti, scilicet in efficaciâ sermonis, potestate misericordiarum, expulsiõne demonum, et potius in tolerantia et vitâ apostolicâ, morum conversione et sanctimonia. Nam S. Joannes Baptistâ nullum fecit miraculum, et tamen regnum Dei prædicare cepit in virtute sancte vitæ, spiritu et

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

Prælati, doctores, Christi sunt ministri et economi, qui de sua economiâ rationem Deo sunt reddituri.

Quia Christi sunt economi; à Christianis sunt quidem honorandi; non verò judicandi; sed domini sui judicio, relinquendi.

Quia autem Christo sunt de sua economiâ rationem reddituri, student ipsi fideliter ministrare, hominumque judicia parim curantes, Domini judicium

CAPUT V.

1. Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis, nec inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat.
2. Et vos inflati estis; et non magis luctum habentis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit!
3. Ego quidem absens corpore, presens autem spiritu, jam judicavi ut presens, eum qui sic operatus est.
4. In nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu.
5. Tradere hujuscemodi Stannæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi.
6. Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit?
7. Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi; etenim pascha nostrum immolatus est Christus.
8. Itaque epuletur, non in fermento veteri, neque in fermento malitie et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.
9. Scripsi vobis in epistola: Ne commisceamini fornicariis.
10. Non utique fornicariis hujus mundi, aut avariis, aut rapacibus, aut idolis servientibus; alioquin debueratis de hoc mundo exisse.

eti virtute editis, stabilium est regnum Dei.

Vers. 21. — *Quid vultis...* utrum à duobus eligitis? an ut veniam ad vos cum virgâ? id est, severitate, seu cum potestate puniendi filios discipulos. An potius in spiritu dilectionis et mansuetudinis? An ut pater severus? an ut pater benignus?

Vers. 21. — *Quid vultis?* In virgâ veniam ad vos, Quæ me quasi patrem vestrum decet. Virgâ, inquam, id est, severitate corripimus et potestate puniendi. Ita Chrysost., Theophyl., et Ans. In.

An in charitate, et spiritu mansuetudinis? id est, an vultis ut veniens ostendam erga vos amorem, et mansuetudinis seu lenitatis affectum? Quæ avisenim Apostoli semper animi gereret charitatem et mansuetudinem erga fideles; non tamen eam semper ostendebant.

Vers. 21. — *Quid vultis?* In virgâ veniam ad vos, Quæ me quasi patrem vestrum decet. Virgâ, inquam, id est, severitate corripimus et potestate puniendi. Ita Chrysost., Theophyl., et Ans. In.

An in charitate, et spiritu mansuetudinis? id est, an vultis ut veniens ostendam erga vos amorem, et mansuetudinis seu lenitatis affectum? Quæ avisenim Apostoli semper animi gereret charitatem et mansuetudinem erga fideles; non tamen eam semper ostendebant.

Vers. 21. — *Quid vultis?* In virgâ veniam ad vos, Quæ me quasi patrem vestrum decet. Virgâ, inquam, id est, severitate corripimus et potestate puniendi. Ita Chrysost., Theophyl., et Ans. In.

CHAPITRE V.

1. C'est un bruit constant qu'il y a de l'impureté parmi vous, et une telle impureté, qu'on n'entend point dire qu'il s'en commette de semblable parmi les païens, jusque-là qu'un d'entre vous abuse de la femme de son propre père.
2. Et vous êtes encore enflés d'orgueil; et vous n'avez pas au contraire été dans les pleurs pour faire retrancher du milieu de vous celui qui a commis une action si honteuse.
3. Pour moi, étant à la vérité absent de corps, mais présent en esprit, j'ai déjà prononcé ce jugement, comme si j'étais présent.
4. Que vous et moi ne soyons pas ensemble au nom de notre Seigneur Jésus-Christ, celui qui est conjugal de ce crime soit, par la puissance de notre Seigneur Jésus.
5. Livre à Satan pour moëtifier sa chair, afin que s'il n'ait été sauvé au jour de notre Seigneur Jésus-Christ.
6. Vous n'avez donc point sujet de vous tant glorifier. Ne savez-vous pas qu'un peu de levain aigrît toute la pâte?
7. Purifiez-vous du vieux levain, afin que vous soyez une pâte toute nouvelle, comme vous êtes vraiment de nouveaux pains sans levain; car notre agneau pascal, Jésus-Christ a été immolé pour nous.
8. C'est pourquoi célébrons cette fête, non avec le vieux levain, ni avec le levain de la malice et de la corruption, mais avec les pains sans levain de la sincérité et de la vérité.
9. Je vous ai écrit dans une lettre que vous n'eussiez point de commerce avec les fornicateurs;
10. Ce que je n'entends pas des fornicateurs de ce monde, non plus que des avarés, des ravisseurs ou des idolâtres; autrement il faudrait que vous sortissiez du monde;

11. Nunc autem scripsi vobis non commisseri, si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebrius, aut rapax; cum ejusmodi nec cibum sumere.

12. Quid enim mihi de his qui foris sunt, judicare? Nonne de his qui intus sunt, vos judicatis?

15. Nam eos qui foris sunt Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipsis.

Corinthios graviter increpat, quod hominem notorie incestuosum, in suo cœtu, taciti ferant; hincque, v. 2 novam occasionem sumit eorum fastidium deprimendi.

§ 5, 4 et 5, recedatam hunc jubet à fidelium cœtu præscedi, ut humilitatis respiciat.

Rursus, v. 6, insaniam eorum gloriationem redarguit. § 7 et 8, jubet, non hunc tantum, sed et omnes publicè facinorosos vitari à fidelibus; ut puri, et sine fer-

PARAPHRASIS.

1. Non sine causâ dixi: Quid vultis? in virgâ... Etenim non levi et vago rumore, sed certâ et publicâ famâ, auditur inter vos impudicitiâ talis, qualis nec inter gentes audiri solet: ita ut novercam suam aliquis habeat in concubinam.

2. Et vos, hoc scientes, superbitis et vanis contentioneibus occupamini, ubi humiliari et lugere debetis, et curare, ut de vestro cœtu præscedatur ille facinorosus.

5. Ego à vobis absens quidem corpore, vobis autem animo et affectu præsens, decrevi, quasi de facto præsens vobis essem.

4. Decrevi, inquam, in nomine et auctoritate Domini nostri Jesu Christi, quâ fungor, ut (vobis in unum congregatis, quibus et ego spirita præsens ero, una cum potestate mihi à Domino nostro Jesu Christo tradita.)

5. Incestuosus ille per excommunicationem permittatur potestati demonis; ad carnis illius vexationem, ut ejus animam respiciens, salva fiat in die judicii.

6. Sanè non est bona imò mala et intempestiva est vestra de sapientiâ seculari gloriatio: scire enim debetis, quod sicut modicum fermentum totam farinæ massam, cui immisceatur, imbuat: ita hoc unus hominis scelus totam vestram Ecclesiam potest infectare.

VERS. 1. — *OMNINO AUDITE INTER VOS FORNICATIO...* Explicat cor discreti in ultimo precedenti capitis versu, quid vultis? in virgâ veniam ad vos... Modis igitur cum emphasi exponit facinus, tam enorme quam singulare, publicum tamen et certum, et nihilominus à Corinthiis toleratum; quasi diceret: Non sine causâ

VERS. 4. — *OMNINO AUDITE INTER VOS FORNICATIO, ET TALIS FORNICATIO, QUALIS NEC INTER GENTES, ITA UT QUI UXOREM PATRIS SUI, ID EST, NOVERCAM, HABENT, SCILICET SIBI CONCUBINAM, HABERE, PRO CO QUOD EST UTI, IN USU HA-*

11. Mais quand je vous ai écrit que vous n'eussiez point de commerce avec ces sortes de personnes, j'ai entendu que si celui qui est du nombre de vos frères est fornicateur, ou avare, ou idolâtre, ou médisant, ou ivrogne, ou ravisseur du bien d'autrui, vous ne mangiez pas même avec lui.

12. Aussi pourquoy entreprendrais-je de juger ceux qui sont dehors? N'est-ce pas de ceux qui sont dans l'Eglise que vous avez droit de juger.

15. Dieu jugera ceux qui en sont dehors; mais pour vous, retranchez ce méchant du milieu de vous.

ANALYSIS.

mento novitatis, Christum, perenne pascha nostrum, comedant.

§ 9, 10, 11, explicat de quibus vitandis loquitur facinorosis, scilicet non de gentilibus, quibus plenus erat mundus, et quos vitare non possent; sed de eis qui Christo nomen desiderant.

§ 12, de pagano non judicat, sed eos tremendo Dei judicio relinquat. De cætero ipsi incestuosum hunc à se projiciant.

PARAPHRASIS.

7. Accurate igitur et perfecte purgate vos ab hoc, et ab omni flagitioso (sive ab omni quod vos corrumpere potest), ut novæ et pura massa sitis, sicut puri et sancti esse debetis: etenim Christus, agnus noster paschalis, immolatus est.

8. Festum igitur agamus epulis de more sollemnibus; non cum pane fermentato veteris hominis, neque cum pane fermentato actionum malarum et nequam; sed cum moribus puris et sanctitate veri.

9. Scripsi vobis in Epistola, ut cum fornicariis non converserimini.

10. Id autem intelligi volo, non de pagano scortatoribus, aut oppressoribus, aut rapacibus, aut idololârum cultoribus; alioquin egeremini etiam ex hoc mundo exire, quia talibus est plenus.

11. Sed quod scripsi vobis, ne commiscerimini, intelligo de christianis: ita ut si quis christianus sit scortator, aut oppressor, aut idololârum cultor, aut conviciator, aut ebrius, aut raptor, cum talibus non cibum quidem sumatis.

12. Quid enim ad me attingit judicare de his, qui sunt extra Ecclesiam? notine vos de his, qui intra vestram sant Ecclesiam, judicatis?

15. Ceteram eos qui sunt extra Ecclesiam, Deus judicabit. Quod ad vos attingit, hunc incestuosum de cœtu vestro projicite.

COMMENTARIA.

dixi: Quid vultis? in virgâ veniam ad vos. Etenim auditur omnino, id est, non levi, vago et incerto rumore; sed constanti, certâ, et publicâ famâ. Ab omnibus jam passim auditur ex publicâ famâ, D. Chrysostomus. Nihil vulgatius, ait Photius à Gagneo citatus.

ISTER VOS, FIDELIS SCILICET, QUI TANTA PERCEPTIS VYHERE, frequens est in sacris Literis. Notant Theodor. et Chrys., hic, hunc fornicarium fuisse insignem, potentem, et duorum factionis et sebastianis inter Corinthios. Quæritur, an hic fornicarius, vel potius incestuosus, uxorem patris viventis, aut mortui accepisset? Respondent aliqui, mortui; sed videtur potius viventis patris fuisse uxor: hæc enim proprie dicitur uxor patris. Et quia, v. 12, c. 7, Epist. 2, ait: Hæc scripsi non propter eam qui fecit injuriam, nec eam qui passus est, scilicet pater. Ergo vivebat adhuc pater. Ita Anselmus et alii.

stera, qui arcaorum fuitis participes, qui ad cœlum vocati estis. D. Chrysostomus.

FORNICATIO. Græc., *porneia*, quo nomine significatur omnis illicita conjunctio, sive scortatio sit, sive adulterium.

ET TALIS FORNICATIO, QUALIS NEG INTER GENTES, ID EST, QUALIS NEC INTER ETHNICOS, À VERÀ DEI NOTIÀ alienos, auditur; id est, vix auditur, non sine horrore auditur, non solet audiri. Græc. et Syr. addunt, nominatur: sed melius cum interprete nostro subaudies, auditur, ut jam explicatum est.

ITA UT UXOREM PATRIS SUI, ID EST, NOVERCAM. Non dicit tamen novercam, sed uxorem patris sui, ut eò acrius feriat, dum patris meminit, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

HABEAT, NIMIRUM IN CONCUBINAM, NON IN CONJUGIO: etenim ne gentiles quidem id ferrent. Ex secunda Cor., cap. 7, v. 12, ubi dicitur: *Nec propter eam qui passus est injuriam, communitur colligiatur quod pater ille viveret adhuc, sique incestus erat et adulterium.* Tanta fuit, etiam in primis sanctimonia seculari, humana fragilitas! Inter Christi Domini discipulos, unus fuit fur et proditor; inter apostolorum discipulos, fuit unus incestuosus et adulter: hinc collige quod nec tempus, nec locus, nec societas non eximiat à fragilitate: semper et ubique temendum, vigilandum, orandum: *Et ne nos inducatur in tentationem.*

VERS. 2. — **ET VOS INFLATI ESTIS...** *Et vos, à Corinthiis, hoc scientes, tanquam turpitudinis apud vos commissæ consensu, nihilominus superbitis, et præsuperbiâ vanis contentioneibus occupamini.* Et magistros hic et discipulos alloquitur, et ob unius publicum crimen, multos suffundit omnes.

ET NON MAGIS LUCTUM HABEISTIS. Græc., *luctatis*, id est, cum potibus humiliari et lugere debuissetis; humiliati, et lugentes curare, ut de vestro cœtu præscederet ille facinorosus. Hinc discite quod unius crimen, si publicum fuerit et scandalosum, publicas omnium exigit lachrymas, quia noxa est publica: communem omnium postulat sollicitudinem, ut procul pellatur; quia pestis est publica. Conveniebat ut oraretis et ploraretis, tanquam super marbo et peste, ut tolleretur è vobis, cœn publica noxa. Theophyl.

VERS. 2. — **ET VOS INFLATI ESTIS, q. d.:** Et vos interim in vestris superbis contentioneibus occupamini, et negligitis correctionem hujus incestus, nec curatis ut reus tollatur, id est, expellatur, è cœtu vestro, et excommunicetur, ita Chrys., Theophyl.

VERS. 3. — **Ego quidem absens corpore, præsens autem spirita.** Porro spiritus præsensum se dicit, hoc est, animo, affectu, sollicitudine. Nonnulli præsentem spiritum interpretantur, quod per spiritum nosse

VERS. 5. — **Ego quidem absens...** Postquam unius enorme facinus exposuit, et omnibus illud exprobravit, eorum negligentiam supplet, et remedium præscribit et incestuosum profuturum, et toti Corinthiorum cœtu; scilicet, jubet ut excommunicentur, ne alios infectet, et ut ipse humilitatis respiciat.

Ego à vobis absens quidem corpore, vobis autem affectu et sollicitudine præsens, statui et decrevi, quasi de facto et corpore vobis præsens essem.

JAM JUDICAVI; id est, decrevi hujusmodi incestuosum tradere, seu ut tradatis; vel condemnari eum tradendum esse Satane. Uno verbo incestuosum Apostolus ipse non excommunicat, sed excommunicandam esse statuit.

VERS. 4. — **IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI...** decrevi, inquam, et statui in nomine Domini nostri Jesu Christi, id est, illius auctoritate et vice, quâ fungor. D. Chrys. hæc verba, in nomine Domini nostri Jesu Christi; jungit cum sequentibus, connotatis vobis, etc. quia fideles in Christi nomine conveniunt. D. Thomas hæc eadem verba jungit cum precedente, *judicanti*, seu decrevi: quia non nisi, ut Christi vicarius et minister, judicandi potestatem habebat Apostolus. Et hanc constructionem potius magis Apostoli scopo congruam; vult enim significare quod rem tantam, non aggregatur ut persona privata; sed in persona Christi, ut Christi vicarius et minister. Decrevi igitur, in nomine Domini nostri Jesu Christi ut, vobis in unum congregatis, quibus et ego spirita præsens ero, una cum virescere et potestate à Domino nostro Jesu Christo, mihi data,

VERS. 5. — **TRADERE REUSMOTU SATANÆ...** id incestuosus ille tradatur Satane, id est, excommunicetur et per excommunicationem ejiciatur ab Ecclesiâ, regno, domo, et corpore Christi: et sic cum ignominia ejectione, permittatur potestati demonis, cuius regnum est extra Ecclesiam, seu regnum Christi. **IS EXTERNUM CARNIS, ID EST, AD CARNIS ILLIUS VEXATIONEM, SEU UT CORPORE VEVERET ET MACERETUR à demone.** Tunc excommunicatus demou etiam visibiliter vexabatur. **UT SEMPER SALVUS...** ut ejus anima, hæc confusione et vexatione respiciens, salva fiat in die judicii.

ex que apud Corinthios agebantur atque si præsens esset. Jam judicari et præcari, hoc est, tanquam præsens, ac si præsens essem eam corpore. Jam judicanti, id est, decrevi, apud me statui, et facto hæc verba statui, judico, et impero eum excommunicari et tradi Satane, idque in nomine Christi, id est, auctoritate et vice Christi, quâ fungor, dum impero et judico.

Eum qui sic operatus est, id est, qui tale ac tantum facinus perpetravit.

VERS. 4. 5. — **In nomine Domini nostri Jesu Christi...** tradere hujusmodi Satane in interitum carnis, ut egritudine corporis, vulneribus, aut plagis ipsam maceret diabolus, ut caro ejus atteratur, carnemque ignoranter, ut ita humiliatis respiciat. Ita Theod., Chrysost., Theophyl., Anselm.

U spiritus autem sitis die Domini nostri Jesu Christi, q. d.: Ut anima et meus hæc poena respicietur et renovata, salva sit in die judicii.

Circa excommunicationem notanda.

Ex his tribus versibus collige excommunicationis, 1^a antiquitatem: incipit ab apostolis: id est, antiqua est ac ipsa Ecclesia. 2^a Ministrum: scilicet, apostolos, episcopos, etc. *Ego quidem*... 3^a Auctoritatem principalem. *In nomine Domini nostri Jesu Christi*; id est, in nomine, auctoritate et in persona Domini nostri Jesu Christi: à quo apostolorum et episcoporum auctoritas.

Christus igitur ipse principalis est excommunicans, episcopus non nisi ut Christi vicarius, Christiane vicem et personam supplens. Et consequenter in Spiritu Christi, excommunicare debet, eodem animo ac fine, quo Christus ipse, hominum salvator, excommunicaret; nimirum, ut salvet animas. Christi, peccatorum salvatoris, vicarius est: peccatorum ergo salutem, in sua excommunicatione intendit: scilicet, ut pœdatur; separet, ut fortius uniatur; pœnitiat in tempore, ut salvetur in aeternum. Recordatur se pastorem, se patrem, se salvatorem esse. Caveat sibi ab omni dominationis animo, ab omni vindicta, vel ira affectu, et commotione; nec enim Dei potestas, Christiane auctoritatis ministrorum sanctorum passionum confirmabit unquam. Homo potest et debet Dei minister esse: Deus hominis iniqui minister esse acquirit.

4^a Modum: *congregatis vobis*; id est, in publico actu fidelium: ad aliorum terrorem; et *in nomine Domini nostri Jesu Christi*; episcopus quidem cum plebe sua; sed in episcopo, non in plebe, residet auctoritas Christi, seu potestas excommunicandi.

Quidem Ecclesie corpori data est, et ad Ecclesiam bonum; sed ab ejus visibili capite exercenda, vice et in virtute Christi Domini, visibilis ejus capitis. Hinc, ait Apostolus: *vobis congregatis*, quibus et *spiritu praeconis* ero, quia cum *virtute Domini nostri Jesu Christi*, mihi data. Quasi praevideret novantes hereticos, qui doctri erant penes plebem esse potestatem excommunicandi, eosque voluerit refellere. Ego, inquit, una cum potestate Christi, vestro coetui adero, et per eum, qui meâ vice vobis praeest, sententiam pronuntiabo.

5^a Formalitatem: *trahere Satanam*, id est, ejicere extra Ecclesiam, ejicere à Christi corpore, separare ab omni cum Christo unione, privare omnibus Ecclesie Sacramentis, orationibus et suffragiis; sicut spoliatum omnibus bonis, omni auxilio et protectione destitutum, permittere diaboli potestati; sicut ovis errans et derelictus exponitur lupo: non traditur directe, sed indirecte.

6^a Effectum: *in infernum curas*, id est, ut peccatoris hujus caro affligatur à demone, morbis, vulneribus, et plagis. Hoc miraculorum tempore, excommunicati solabant à demone vexari, etiam visibiliter, in corpore.

VERS. 6. — *Non est bona gloria vestra*, i. e. gloria vestra, quâ vos acclatis de sapientia seculari, quâque dicitis: Ego sum Pauli, ego Apolo, mala est et in-temporaria; cum potius oculis et animis denuntietur

Hoc refert Gagnus, qui citat Theodorum. Hoc Cornel. à Lap., qui auctores citat. Hoc Tyrinus, qui citat Orig., Hilari., Hieron., Ambros., August. Hoc et affirmare videtur D. Chrys., qui sic explicat, cum tradens diabolo, tanquam pedicogo: hoc et Theophylactus. Hoc tamen non improbabilius refutat Estius, qui vult tradi Satanæ, nihil sit aliud quam excommunicari, quoniam nulla corporalis infestatio; quæ fiat à demone, excommunicationi conjuncta fuerit.

7^a Finem, scilicet, animæ salutem, ut vexatus et humilitatus respiciat, et in die judicii salvus fiat: puniatur ut melior fiat, attrahat gratiam et in aeternam salvetur: sicut lacrum patris majus: pena enim temporalis, lacrum est aeternum, D. Chrysostomus.

VERS. 6. — *NON EST BONA*,..... *IRASCIS* vesaniam eorum redarguit glorificationem, scilicet, ob sapientiam secularem, de qua in precedentibus capitulis dictum est. Patres tamen Graeci intelligunt hanc glorificationem Corinthiorum, ob sapientiam hanc incestuosam: putant enim quod fecit unus è primis eorum magistris, factiosusque dux; hinc, inquit D. Chrys., à schismate transit Apostolus ad hunc schismatis ducem. Hoc post D. Chrysostomum asserunt Theodoretus, et Theophylactus: sed cum non appareat quod fundamentum id ab eis dicitur, et alimde Estius multis probabilibus id rationibus refutat, priorem explicationem puto veriorum, scilicet: Non est bona jactantia vestra de seculari sapientia nec contentio de magistrorum precellentia: etenim vani et tumidi estis, ubi timidi, humiles, suffusi et tristes esse debetis.

NE SCITIS QUIA MODICUM FERMENTUM TOTAM MASSAM CORRUMPIIT. Græc., *ὀλίγον ζύμα*, fermentat; sed Pater Amelotte vult nostrum interpretem legisse *ζύμα*, *corrumpit*; et citat manuscripta, et auctores qui sic habent, aut legerunt: vultque à D. Paulo hic fermentum considerari, non ut fermentationis principium; sed ut alterius, et acore suo corrumpens. Ideo legendum, *corrumpit*. D. tamen Hieronymus voluit l. g., *fermentat*. Quidquid sit, sensus est:

NE SCITIS QUOD Sicut fermentum, quantumlibet modicum, totam farinæ massam, cui immiscetur, acore suo imbuat, ita hoc unius hominis infandum scelus, à vobis cognitum et toleratum, totam vestram Ecclesiam potest inficere, tum pravitate exempli, nam enim unius exemplum multos plerumque corrumpit; tum imputatione: justum quippe est ut scelus ab omnibus cognatur, et ab omnibus toleratur, omnibus impetur, et in omnibus puniatur. Intellige, si ex convenientia toleratur, non ex prudentia; seu, ut ait D. Thomas, si peccanti consentiatur, saltem non corrigendo, dum possunt corrigere.

deberetis; eò quod tantum solet inter vos sustineretis.

NE SCITIS QUIA MODICUM FERMENTUM TOTAM MASSAM CORRUMPIIT? q. d.: Hæc unius fornicarii labes omnes vos

VERS. 7. — *EXPURGATE VETUS FERMENTUM*, id est, veteris hominis fermentum, seu quicquid cum habet corrumpendi mores. Omne vitium, ait D. Chrysostomus: hunc ergo flagitiosum et omnes alios intelligit; idem Chrys.

EXPURGATE; id est, accuratè et perfectè vos purgate ab omni flagitio; seu promptè et sollicitè hunc et similes à vobis ejicite.

UT SITIS NOVA COSSPENSIO, Græc., *nova massa*, id est, nova et pura massa ex farinâ et aquâ, quæ borbore pasta dicitur, et quæ nullo fermento sit infecta, seu ut sitis puri, saneli.

SICUT ESTIS AZYMI; id est, sicut estis, et secundum vestram professionem debetis esse, sine illo peccatorum fermento; puri et sancti. Panes azymi, sunt panes sine fermento: homines azymi sunt homines sine peccati fermento, sine morum corruptione; homines qui sibi cavent ab omni morum corruptione. Tales autem sunt et esse debent christiani, per Baptismum ab omni peccato mundati et sanctificati, totius vite tempore, ab omni peccato debent esse puri.

ET ENIM PASCHA NOSTRUM IMMOLATUS EST CHRISTUS. Captam prosequitur allegoriam, quia ergo meminit azymorum, et in Pascha Judæi comederant azymos, hinc rationem reddere cur dixerit nos debere esse azymos, seu puros, subiungit: Et enim Christus, noster agnus paschalis, immolatus est. Quasi diceret, perenne celebramus Pascha; Christus, Agnus Dei, nosterque paschalis agnus, jam immolatus est, et in perpetuum immolatus. Sicut ergo Judæi Pascha celebrantes abstinebant à fermento: ita nos, in quibus complete sunt figure, continuum Pascha celebrantes, continè debemus à delictorum fermento abstinere; semper debemus esse azymi, puri et sancti.

VERS. 8. — *ITAQVE EPULEMUR*; Græc. et Syr., *festum agamus*. Noster interpres dixit *epulemur*, quia in signum lætitiæ, epulis solemnibus festum agebatur. A festo, dicitur *festum*.

ITAQVE EPULEMUR; id est, festum agamus epulis de more solemnibus. Explicat de quibus epulis loquitur.

NON IN FERMENTO VETERI; id est, non in pane fermentato veteris hominis, seu veteris vite peccatis infecto.

NEQUE IN FERMENTO MALITIÆ ET NEQUITIÆ, id est, neque in pane fermentato actionum malarum et nequam, id est, actionibus malis et nequam.

quasi fermentum pervadit et aspergit.

VERS. 7. — *Expurgate vetus fermentum*; patidum istum fornicarium e cogit vestro, ne enim totum quasi fermentum inficiat, ejicite. Nonnulli *fermentum* veteris generaliter interpretantur peccati vitium seu prioris vite corruptionem, ut hæc sit generalis exhortatio ad vitam puritatem.

Ut sitis nova conspersio, id est, nova massa, hoc est, ut sit vestra Ecclesia nova et pura.

Sicut estis azymi, id est, infermentati, sinceri et puri à fermento peccati. Esse debetis azymi, puri scilicet et sancti.

Et enim pascha nostrum immolatus est Christus. Nota etenim, q. d.: Jure exigo ut sitis azymi et puri, qui

SED IN AZYMIS SINCERITATIS, id est, moribus puris, seu omnem horrentem impuritatem, ET VERTUTIS, id est, sanctitate verâ, omnem fugientes simulationem et hypocritam. Permansit in metaphorâ et ostendit quidam fermentum, quod azymum vo-averit. Theodoret.

Pro majori supra dictorum intelligentiâ, notandum quod Pascha sumitur aliquando pro festo paschali; aliquando pro agno, seu victimâ paschali; aliquando pro epulo paschali, seu comestione agni paschalis. Ille autem sumitur pro agno paschali, sed mysticè intellecto. Explico: Agnus paschalis, sive ille, cujus sanguine suis postibus illito, Israelitæ liberati sunt ab angelo Ægyptiorum primogenita perentente, de quo Exodi 12, v. 5, etc. sive ille, quem quotannis immolabant Judæi in tanti beneficii memoriam, de quo Ipsi, v. 27; ille, inquam, agnus paschalis figura fuit innocenti Christi, qui dicitur Agnus Dei, qui venit in modum pro nobis immolari, et nos per suum sanguinem ab aeternâ morte liberare. Sicut agni paschalis sanguine postibus illito, Judæi liberati sunt ab angelo devastatore; sic per Christi sanguinem cordibus nostris aspernum, per fidem et per sacramenta, ab aeternâ morte liberamur. Agnus quotannis in Paschâ immolandus, debet esse sine macula: Christus fuit semper sine peccato, semper purus et innocens. Agnus ille paschalis debet die 14 luxu immolari; Christus hæc ipsâ die fuit maculatus. Panis ergo à sensu allegorico argumentans, ait: Pascha nostrum, Christus verus agnus paschalis, veraque paschalis victima, immolatus est, nos morte sua liberati ab angelo devastante et à diaboli servituti jugo, etc. Ergo sicut Judæi, ubi figuralis agnus erat immolatus, abstinebant à fermento; sic et nos, immolati Christo, vero Dei Agno et nostro, à peccato abstinemus, puri et sancti sumus; epulemur spiritualiter in azymis sinceritatis et veritatis. Et qui semel, sed pro semper immolatus est Christus; perenne celebramus Pascha; tota nostra vita sit nobis unus et continuus Pascha diei, quo spiritualiter Christo, Agno Dei, pro nobis immolato, vescamur, fide, spe, charitate, morum puritate et innocentia. Et hæc est mens divi Pauli: Quod si christianitas omnis, ob memoriam passionis Christi, debet esse purus, sanctus, innocens, à peccatoribus segregatus; quanto magis sacerdos christianus, qui epulum paschale, sanctissimam Eucharistiam, Agnum Dei mysticè immolatum, quem quotidie comedit; debet esse sanctus, purus, innocens, à peccatoribus

pascha agilis, in quo omnia Judæis erant azyma: sicut enim pascha typus erat Christi, ita panes azymi erant typus christianorum, et innocentia laicalis ac vite pure et christianæ.

VERS. 8. — *Itaque epulemur*, itaque festivitatem celebremus. Quia solebant festa solemnibus epulis celebrari, in signum lætitiæ. Nota, epulum et festum hoc est vel agni paschalis vel azymorum. Per pascha hæc Christum in Eucharistia sacrificio immolatum et manducatum intelligunt S. Cyrillus, Nazianz., Chrysost., Ambrós., Hieron., et Origen. Unde S. Andreas: *Ego, ait, quotidie agnum immaculatum immolo, cujus carnem cum omnibus populis comederit, agnus tu-*

regregatus? Ejus vita continuum est Pascha: sit ergo spiritu purus et sanctus, laus Dei perpetua, continuum iustific sacrificium.

Vers. 9. — Scripsi vobis in Epistola. In hac, v. 2 et 7 huius cap., inquit Patres Graeci; in aliâ precedenti, quae deperdita est, aiunt D. Thomas et alii. Vide Estium. Ne cum fornicariis communionem habeatis.

Vers. 10. — Non utique cum fornicariis..... Explicat de quibus loquatur, scilicet non de gentilibus, quos vitare vix possent; quia mundus pleus est huiusmodi hominibus.

Vers. 11. — Nunc autem scripsi vobis. Sed quod scripsi, intelligi volo de christianis: ita ut si quis christianus sit fornicator, aut, etc., cum huiusmodi publicis peccatoribus omnem convictum et consuetudinem qui sacrificatus est integro pervererat et rivas. Hinc etiam Ecclesia hunc locum Apostoli, pro epistola legit in solemnitate paschali, quia de omnes communicare praecipit; cum in veritate Ecclesia de eodem fideles quotidie manducarent, ut hic hortatur Apostolus.

Non in fermento veteri, id est, non cum fermento veteris vitis.

Neque in fermento malitiae et nequiae. Pro nequitia alii versutiam, alii, pravitatem vertunt. Augustinus malignitatem legit. Theophylactus admonet, nequitiam aliud quicquid esse, quam si malitia. Malus enim est, inquit, pejus male agit; nequam autem qui mediate et cum dolo male agit.

Sed in azymis sinceritatis et veritatis. Significat vult Apostolus, sinceritatem ac veritatem conversationis: ut, quemadmodum adnotavit Theophylactus, vita sincera et pura opponitur malitiae: vita vera, id est, hypocrisis ac dolo vacans, opponitur nequitiae.

Vers. 9. — Scripsi vobis in Epistola, etc.: Ne habeatis consortium cum fornicariis. Non utique fornicariis huius mundi, quasi dicit: id quod scripsi, volo intelligatis universè dictum de fornicariis, ac si comprehensio velim etiam infideles, sed et in qui frater est, id est, si sit christianus, ait Ambrosius, et publice male audiat, quasi fornicator, hunc vitate.

Vers. 10. — Non utique fornicariis huius mundi, etc.,

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

In hoc capite duo praecipue ad praxim notanda: Primum, quod non de nostris tantum peccatis, sed et de alienis, praesertim ubi publica sunt et scandalosa, dolere et lugere debemus, tanquam de morbo et peste publicâ, nos omnes comminante.

Hinc et pro aliquo peccatis orare, conteri, poenitentiam agere debemus ne et nos inficiant. Vide v. 2 et 6. Secundum, quod tota christiani vita debet esse pura, sancta, à peccatis munda, quia pascha continuum: Christus, agnus noster paschalis, immolatus est.

CAPUT VI.

1. Audet aliquis vestram habens negotium adversus alterum, iudicari apud iniquos, et non apud sanctos?

2. An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis?

dinem devitate. Eheu tempora nostra! Haec vitia non sunt iam apud christianos minus communia, quam olim apud paganos; talibus modò plenus est mundus: quò fugiet, qui voluerit maledicos, aut impuros vitare?

Vers. 12. — Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare? Quasi diceret, non ad me pertinet de gentilibus iudicare. Qui Christi non est, nec fuit; nec ad Ecclesiam, nec ad Ecclesiae ministros pertinet.

Nonne vos de his qui sunt intra vestram Ecclesiam iudicatis, et debitis, si scandala fecerint, poenitentia punitis?

Vers. 13. — Nam eos qui foris sunt Deus iudicabit; non Ecclesia: eos ergo Dei iudicio relinquit. Quod ad vos spectat, auferite fornicarium à vobis.

id est, qui nondum facti sunt christiani.

Vers. 11. — Nunc autem scripsi vobis non communicetis; si in qui frater nominatur, est fornicator. Nominatur, inquit, id est, iudicatur, condemnatur in iudicio de fornicatione, tanquam fornicator.

Aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebrius, aut rapax: cum huiusmodi nec cibum sumere; consortium cum eis ita vobis fugiendum esse, ut nec mensam cum eo habeatis communem.

Vers. 12. — Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare? Sensus Apostoli: Quid ad me attinet, ut praeter fratres nostros curae et potestati subiectos, etiam eos iudicare velim ac punire. meo decreto qui sunt extra Ecclesiam, id est, et extra meum iurisdictionem?

Vers. 9. — Scripsi vobis in Epistola, etc.: Nam, inquit, et qui praesent inter vos, id est, in Ecclesia Corinthiorum, tantum eos, qui in Ecclesia sunt, iudicant ac puniunt; nempe christiani christiano: videlicet agnoscetes, ad eos qui foris sunt, potestatem suam non extendi.

Vers. 13. — Nam eos qui foris sunt, Deus iudicabit. Habent enim Deum iudicem, qui non relinquet impunitos; sed etiam severius in eos animadvertet.

Auferite malum ex vobis ipsis; eicite de cetero vestro fornicarium.

Vers. 10. — Non utique fornicariis huius mundi, etc.,

CHAPITRE VI.

Ergo sicut Iudei, ubi figuratis agnus paschalis erat immolatus, abstinebant à fermento; sic et nos, Christo vero paschali agno immolato, à peccati fermento debemus abstinere, puri et sancti vivere.

Quia ergo Christus semper immolatus; ideo et christianus debet semper epulari in azymis sinceritatis et veritatis. Tota ejus vita pascha perenne, vita pura, vita sancta.

Quid si hoc de omni; et quilibet christiano verum est: quanto magis de sacerdote, ob epulum paschale. Vide v. 8.

CAPITRE VI.

1. Comment se trouve-t-il quelqu'un parmi vous qui, ayant un différend avec son frère, ose l'appeler en jugement devant les méchants et non pas devant les saints?

2. Ne savez-vous pas que les saints doivent un jour juger le monde? Si donc vous devez juger le monde, êtes vous indignes de juger des moindres choses?

3. Nescitis quoniam angelos iudicabimus? quanto magis secularia?

4. Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum.

5. Ad verecundiam vestram dico: Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum?

6. Sed frater cum fratre iudicio contendit: et hoc apud infideles!

7. Jam quidem omnino defectum est in vobis, quod iudicia habeatis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?

8. Sed vos injuriam facitis, et fraudatis; et hoc fratribus.

9. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri,

10. Neque molles, neque masculorum concubinatores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt.

11. Et haec quidam fastidis: sed ablut estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri.

12. Omnia mihi fient, sed non omnia expedient: omnia mihi fient, sed ego sub nullius religio potestate.

13. Eseci ventri, et venter escis: Deus autem et hunc et has destinet: corpus autem non fornicationi, sed Domino, et Dominus corpori.

14. Deus vero et Dominum suscitavit: et nos suscitabit per virtutem suam.

15. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit.

16. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erant enim (inquit) duo in carne unâ.

17. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est.

18. Fugite fornicationem: omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicator, in corpus suum peccat.

19. An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, et non estis vestri?

20. Empti enim estis pretio magno. Glorificate et portate Deum in corpore vestro.

In hoc cap. de duobus agit; sitis damnat, et impudicitiam insectatur.

Quod spectat ad literas; primum factum exponit, non sine indignatione; deinde damnat illud ex quâcumque parte consideratum; ex parte iudicium, in primis verbis; ex parte litigantium, v. 6; ex parte illis ipsis, qui peccatum est, v. 7, tum in laeso, qui non tulit injuriam; tum in lædente, qui fecit injuriam.

Et hanc corrigat, et ad poenitentiam adducat; monet injustos regnum Dei non lucratururos; hincque sumit

5. Ne savez-vous pas que nous serons juges des anges mêmes? combien plus devons-nous être de ce qui ne regarde que la vie présente?

4. Si donc vous avez des différends touchant les choses de cette vie, prenez pour juges les moindres personnes de l'Eglise.

5. Je vous le dis pour vous en faire confusion: est-il possible qu'il ne se trouve point parmi vous un seul homme sage qui puisse être jugé entre ses frères?

6. Mais on voit un frère plaider contre son frère; et encore devant des infidèles!

7. C'est déjà certainement un péché parmi vous, de ce que vous avez des procès les uns contre les autres. Pourquoi ne souffrez-vous pas plutôt qu'un vous fasse tort? Pourquoi ne souffrez-vous pas plutôt qu'on vous trompe?

8. Mais c'est vous-mêmes qui faites le tort; c'est vous qui trompez, et cela à l'égard de vos propres frères.

9. Ne savez-vous pas que les injustes ne seront point héritiers du royaume de Dieu? ne vous y trompez pas: ni les fornicateurs, ni les idolâtres, ni les adultères;

10. Ni les impudiques, ni les abominables, ni les voleurs, ni les avares, ni les ivrognes, ni les médisants, ni les ravisseurs du bien d'autrui, ne seront héritiers du royaume de Dieu.

11. C'est être que quelques-uns de vous ont été autrefois; mais vous avez été lavés, vous avez été sanctifiés, vous avez été justifiés au nom de notre Seigneur Jésus-Christ, et par l'Esprit de notre Dieu.

12. Tout m'est permis, mais tout n'est pas avantageux; tout m'est permis, mais je ne me rendrai esclave de qui ce soit.

13. Les viandes sont pour le ventre, et le ventre est pour les viandes; mais un jour Dieu détruira l'un et l'autre. Le corps n'est point fait pour la fornication, mais pour le Seigneur; et le Seigneur est pour le corps.

14. Mais comme Dieu a ressuscité le Seigneur, il nous ressuscitera de même par sa puissance.

15. Ne savez-vous pas que vos corps sont les membres de Jésus-Christ? Arracherai-je donc à Jésus-Christ ses propres membres, pour les faire devenir les membres d'une prostituée? à Dieu ne plaise.

16. Ne savez-vous pas que celui qui se joint à une prostituée devient un même corps avec elle? car ceux qui étaient deux ne sont plus qu'une chair, dit l'Écriture.

17. Mais celui qui demeure attaché au Seigneur, est un même esprit avec lui.

18. Fuyez donc la fornication: quelque autre péché que l'homme commette, il est hors du corps; mais celui qui commet la fornication pèche contre son propre corps.

19. Ne savez-vous pas que votre corps est le temple du Saint-Esprit qui réside en vous, et qui vous a été donné de Dieu? et que vous n'êtes plus à vous-mêmes.

20. Car vous avez été rachetés d'un grand prix; glorifiez donc Dieu, et portez-le dans vos corps.

ANALYSIS.

occasionem illa multa enumerandi enormia peccata, à Dei regno excludentia, v. 9, 10, 11, idque idem facit, quia Corinthiorum multi tales aliquando fuerant.

§ 12. Duplici occurrat objectioni, quae in supra dicta de libris fieri potest. Denique, v. 15, duas breviter offert rationes, ut, ob quas christiano non expedit litigare.

In eodem v. 15, eodem sine tenus transit ad fornicationem, apud paganos habitam pro re indifferenti: sed apud christianos horrendum est sacrilegium; quia

regregatus? Ejus vita continuum est Pascha: sit ergo spiritu purus et sanctus, laus Dei perpetua, continuum iustific sacrificium.

Vers. 9. — Scripsi vobis in Epistola. In hac, v. 2 et 7 huius cap., inquit Patres Graeci; in aliâ precedenti, quae deperdita est, aiunt D. Thomas et alii. Vide Estium. Ne cum fornicariis communionem habeatis.

Vers. 10. — Non utique cum fornicariis..... Explicat de quibus loquatur, scilicet non de gentilibus, quos vitare vix possentis; quia mundus pleus est huiusmodi hominibus.

Vers. 11. — Nunc autem scripsi vobis. Sed quod scripsi, intelligi volo de christianis: ita ut si quis christianus sit fornicator, aut, etc., cum huiusmodi publicis peccatoribus omnem convictum et consuetudinem qui sacrificatus est integro perreuerat et ritus. Hinc etiam Ecclesia hunc locum Apostoli, pro epistola legit in solemnitate paschali, quia de omnes communicare praecipit; cum in veritate Ecclesia de eodem fideles quotidie manducarent, ut hic hortatur Apostolus.

Non in fermento veteri, id est, non cum fermento veteris vitis.

Neque in fermento malitiae et nequitiar. Pro nequitiâ alii versutiâ, alii, pravitate vertunt. Augustinus malignitatem legit. Theophylactus admonet, nequitiâm aliqd per se esse, quam si malitia. Malus enim est, inquit, quisque male agit; nequam autem qui mediat et cum dolo male agit.

Sed in azymis sinceritatis et veritatis. Significat vult Apostolus, sinceritatem ac veritatem conversationis: ut, quemadmodum adnotavit Theophylactus, vita sincera et pura opponitur malitiae: vita vera, id est, hypocritae ac dolo vacans, opponitur nequitiâ.

Vers. 9. — Scripsi vobis in Epistola, etc.: Ne habeatis consortium cum fornicariis. Non utique fornicariis huius mundi, quasi dicit: id quod scripsi, volo intelligatis universè dictum de fornicariis, ac si comprehensio velim etiam infideles, sed et in qui frater est, id est, si sit christianus, ait Ambrosius, et publice male audiat, quasi fornicator, hunc vitate.

Vers. 10. — Non utique fornicariis huius mundi, etc.,

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

In hoc capite duo praecipuo, ad praxim notanda: Primum, quod non de nostris tantum peccatis, sed et de alienis, praesertim ubi publica sunt et scandalosa, dolere et lugere debemus, tanquam de morbo et peste publicâ, nos omnes comminante.

Hinc et pro aliquo peccatis orare, conteri, penitentiam agere debemus ne et nos inficiant. Vide v. 2 et 6. Secundum, quod tota christiani vita debet esse pura, sancta, à peccatis munda, quia pascha continuum: Christus, agnus noster paschalis, immolatus est.

CAPUT VI.

1. Audet aliquis vestram habens negotium adversus alterum, iudicari apud iniquos, et non apud sanctos?

2. An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis?

dinem devitate. Eheu tempora nostra! Haec vitia non sunt iam apud christianos minus communia, quam olim apud paganos; talibus modò plenus est mundus: quò fugiet, qui voluerit maledicos, aut impuros vitare?

Vers. 12. — Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare? Quasi diceret, non ad me pertinet de gentilibus iudicare. Qui Christi non est, nec fuit; nec ad Ecclesiam, nec ad Ecclesiae ministros pertinet.

Nonne vos de his qui sunt intra vestram Ecclesiam iudicatis, et debitis, si scandala fecerint, poenitentis punitis?

Vers. 13. — Nam eos qui foris sunt Deus iudicabit; non Ecclesia: eos ergo Dei iudicio relinquit. Quod ad vos spectat, advertite fornicarium à vobis.

id est, qui nondum facti sunt christiani.

Vers. 11. — Nunc autem scripsi vobis non communicetis; si in qui frater nominatur, est fornicator. Nominatur, inquit, id est, iudicatur, condemnatur in iudicio de fornicatione, tanquam fornicator.

Aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebrius, aut rapax: cum huiusmodi nec cibum sumere; consortium cum eis ita vobis fugiendum esse, ut nec mensam cum eo habeatis communem.

Vers. 12. — Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare? Sensus Apostoli: Quid ad me attinet, ut praeter fratres nostros curae et potestati subiectos, etiam eos iudicare velim ac punire. meo decreto qui sunt extra Ecclesiam, id eoque et extra meam jurisdictionem?

Nemo de his qui iustus sunt, vos iudicatis? Nam, inquit, et qui praesent inter vos, id est, in Ecclesia Corinthiorum, tantum eos, qui in Ecclesia sunt, iudicant ac puniunt; nempe christiani christiano: videlicet agnoscetes, ad eos qui foris sunt, potestatem suam non extendi.

Vers. 13. — Nam eos qui foris sunt, Deus iudicabit. Habent enim Deum iudicem, qui non relinquet impunitos; sed etiam severius in eos animadvertet.

Adverte malum ex vobis ipsis; et sic de cetero vestro fornicarium.

CHAPITRE VI.

1. Comment se trouve-t-il quelqu'un parmi vous qui, ayant un différend avec son frère, ose l'appeler en jugement devant les méchants et non pas devant les saints?

2. Ne savez-vous pas que les saints doivent un jour juger le monde? Si donc vous devez juger le monde, êtes vous indignes de juger des moindres choses?

3. Nescitis quoniam angelos iudicabimus? quanto magis secularia?

4. Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum.

5. Ad verecundiam vestram dico: Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum?

6. Sed frater cum fratre iudicio contendit: et hoc apud infideles!

7. Jam quidem omnino defectum est in vobis, quod iudicia habeatis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?

8. Sed vos injuriam facitis, et fraudatis; et hoc fratribus.

9. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri,

10. Neque molles, neque masculorum concubinatores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt.

11. Et haec quidam fastis: sed abuti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri.

12. Omnia mihi fient, sed non omnia expedient: omnia mihi fient, sed ego sub nullis religio postale.

13. Eseci ventri, et venter escis: Deus autem et hunc et has destinet: corpus autem non fornicationi, sed Domino, et Dominus corpori.

14. Deus vero et Dominum suscitavit: et nos suscitabit per virtutem suam.

15. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit.

16. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erant enim (inquit) duo in carne unâ.

17. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est.

18. Fugite fornicationem: omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicator, in corpus suum peccat.

19. An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, et non estis vestri?

20. Empti enim estis pretio magno. Glorificate et portate Deum in corpore vestro.

In hoc cap. de duobus agit; sitis damnat, et impudicitiam insectatur.

Quod spectat ad literas; prius factum exponit, non sine indignatione; deinde damnat illud ex quâcumque parte consideratum; ex parte iudicium, in primis verbis; ex parte litigantium, v. 6; ex parte illis ipsis, qui peccatum est, v. 7, tum in laeso, qui non tulit injuriam; tum in laedente, qui fecit injuriam.

Et hanc corrigat, et ad penitentiam adducat; monet injustos regnum Dei non lucratururos; hincque sumit

5. Ne savez-vous pas que nous serons juges des anges mêmes? combien plus devons-nous être de ce qui ne regarde que la vie présente?

4. Si donc vous avez des différends touchant les choses de cette vie, prenez pour juges les moindres personnes de l'Eglise.

5. Je vous le dis pour vous en faire confusion: est-il possible qu'il ne se trouve point parmi vous un seul homme sage qui puisse être juge entre ses frères?

6. Mais on voit un frère plaider contre son frère; et encore devant des infidèles!

7. C'est déjà certainement un péché parmi vous, de ce que vous avez des procès les uns contre les autres. Pourquoi ne souffrez-vous pas plutôt qu'un vous fasse tort? Pourquoi ne souffrez-vous pas plutôt qu'on vous trompe?

8. Mais c'est vous-mêmes qui faites le tort; c'est vous qui trompez, et cela à l'égard de vos propres frères.

9. Ne savez-vous pas que les injustes ne seront point héritiers du royaume de Dieu? ne vous y trompez pas: ni les fornicateurs, ni les idolâtres, ni les adultères;

10. Ni les impudiques, ni les abominables, ni les voleurs, ni les avares, ni les ivrognes, ni les médisants, ni les rivaux du bien d'autrui, ne seront héritiers du royaume de Dieu.

11. C'est être que quelques-uns de vous ont été autrefois; mais vous avez été lavés, vous avez été sanctifiés, vous avez été justifiés au nom de notre Seigneur Jésus-Christ, et par l'Esprit de notre Dieu.

12. Tout m'est permis, mais tout n'est pas avantageux; tout m'est permis, mais je ne me rendrai esclave de qui ce soit.

13. Les viandes sont pour le ventre, et le ventre est pour les viandes; mais un jour Dieu détruira l'un et l'autre. Le corps n'est point fait pour la fornication, mais pour le Seigneur; et le Seigneur est pour le corps.

14. Mais comme Dieu a ressuscité le Seigneur, il nous ressuscitera de même par sa puissance.

15. Ne savez-vous pas que vos corps sont les membres de Jésus-Christ? Arracherai-je donc à Jésus-Christ ses propres membres, pour les faire devenir les membres d'une prostituée? à Dieu ne plaise.

16. Ne savez-vous pas que celui qui se joint à une prostituée devient un même corps avec elle? car ceux qui étaient deux ne sont plus qu'une chair, dit l'Écriture.

17. Mais celui qui demeure attaché au Seigneur, est un même esprit avec lui.

18. Fuyez donc la fornication: quelque autre péché que l'homme commette, il est hors du corps; mais celui qui commet la fornication pèche contre son propre corps.

19. Ne savez-vous pas que votre corps est le temple du Saint-Esprit qui réside en vous, et qui vous a été donné de Dieu? et que vous n'êtes plus à vous-mêmes.

20. Car vous avez été rachetés d'un grand prix; glorifiez donc Dieu, et portez-le dans vos corps.

ANALYSIS.

occasionem illa multa enumerandi enormia peccata, à Dei regno excludentia, v. 9, 10, 11, idque idem facit, quia Corinthiorum multi tales aliquando fuerant.

§ 12. Duplici occurrat objectioni, quae in supra dicta de libris fieri potest. Denique, v. 13, duas breviter offert rationes, ut, ob quas christiano non expedit litigare.

In eodem v. 15, velimè sine transi ad fornicationem, apud paganos habitam pro re indifferenti: sed apud christianos horrendum est sacrilegium; quia

per eam membrum Christi fit membrum meretricis; templum Spiritus sancti pollutum; emptius Dei servus Dei, Dominum offendit per ea ipsa, quae Domini sunt.

PARAPHRASIS.

1. Fieri potest ut quis christianus, controversiam habens adversus alteram christianum, audeat apud infideles iudices litigare, potius quam apud aliquos à christianis arbitros?

2. An ignoratis quod sancti hunc mundum iudicabunt? quod si per vos mundus ipse iudicandus est; an estis indigni, qui iudicetis de minimis et frivolis negotiis?

3. An ignoratis quod ipsos angelos (scilicet apostolos) iudicabunt? quanto magis digni estis, qui de temporalibus iudicetis?

4. Si ergo de rebus huius vite controversias habeatis, eos, qui in Ecclesia sunt infirmi, constituite in iudices (potius quam ad gentiles recurratis).

5. Id ad erubescendum vestram dico vobis. Ad eum nemo est inter vos sapiens et eruditus, qui possit fratrem suum iudicare?

6. Sed christianus in christianum litiget, et hoc apud iudices infideles.

7. Jam quidem procul dubio delinquistis in hoc, quod inter vos forenses disceptationes habetis: quare non potius illatum sustinetis injuriam? quare non potius illatum datum patimini?

8. Sed et contra vos ipsi injuriam et damnum inferitis, et hoc vel fratribus vestris.

9. An ignoratis quod iniusti regnum Dei non hereditabunt; ne erraveritis: neque scortatores, neque cultores idolorum, neque adulteri.

10. Neque qui turpia patiuntur; neque qui turpia agunt, neque qui clam rapiunt aliena; neque qui fraude, neque qui per vim rapiunt aperiè, neque ebrios, neque maledici, regnum Dei hereditate possidebunt.

11. Et quidem tales quidam ex vobis fuerunt: sed abluti estis, et sanctificati estis, et iustificati estis, Christi Domini Redemptoris nostri merito, et Spiritus sancti beneficio.

12. Omnia legitis non prohibita, mihi et vobis

Denique concedit Deum à nobis et in corpore et in animà glorificandum.

licent quidem; sed non omnia quae licent, expediunt: quasi diceret (esto licet licent, non tamen expediunt: esto etiam licet coram ethnicis litigare): Non expedit, ne sub eorum religioini servitate.

15. Adde quod esca, ros vilis, venteri sekundo destinata; et venter, pars ignobilis, cibis conquisendis destinatus. Adde quod Deus utraque destruet, seu eorum usum brevi abolebit: non expedit ergo propter haec vilia, et brevi desitura, litigare. Porro corpus non sic fornicationi destinatum est, sed Domino consecratum (cujus est membrum), et Dominus corpori datus est caput (et hoc in aeternum).

14. Deus enim qui Dominum suscitavit, et nos per suam omnipotentiam suscitabit, ut in aeternum Christo, capiti nostro, uniamur.

15. Si nescitis, sane scire debetis, corpora vestra esse Christi Domini membra: ergone tollens membra quae Christi sunt, tradam ea meretrici? Absit hoc sacrilegium.

16. Illud tamen committit fornicator christianus, quia adherens meretrici, fit unum cum ea corpus, juxta illud quod Scriptura dicit, Genes. 2, erunt duo per carnalem unionem, una caro.

17. Qui autem Deo charitate conjungitur, fit unus cum eo spiritus.

18. Sacilegam ergo horrete, et fugite fornicationem. Omne aliud peccatum, quod ordinarie committunt homines, extra ipsorum corpus est (non peccat in corpus suum): fornicator autem in proprium corpus suum peccat, quod ex Christiano et divino facit meretricium et bestiale.

19. An ignoratis corpora vestra esse templum Spiritus sancti, qui habitat in vobis, et quem accepistis à Deo.

20. Denique scire debetis quod vestri juris non estis: etenim empti estis pretio magno, sanguinis Jesu Christi; itaque glorificate, et portate Deum in corpore vestro.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, iudicari apud iniquos?* Puta fratrem sive christianum iudicari, id est, iudicio experiri, ju-

reprehendit, quod apud iudices paganos litigent, non sine magno Evangelii dedecore. Ac primo factum exponit: *Audet aliquis...* Exprobrantis, et ex indignatione mirantis locutio. Quasi diceret: Fieri potest ut quis christianus, controversiam habens adversus alteram christianum, audeat apud infideles iudices fratrem suum in jus vocare? potius quam aliquem, aut aliquos à fratribus arbitros eligere, qui rem pacifice, et cum charitate componant? Hec repre-

hensio cadit in actorem, qui fratrem suum ad ethnicorum tribunalia traheret: nec enim qui vocalatur in jus, legitimum iudicem vitare poterat.

ART. VI. *EDIFICIUM SINT INIQUI; TUM QUIA IPE CARENT, QUAE VIVIT JUSTUS; TUM QUIA CARENT VERE RELIGIONE, ET CONSEQUENTER DEO NON REDDUNT QUAE DEBENT. INIQUI AUTEM EXPRESSE VOCAT EOS, UT INSINUET QUOD IMMÉRITO JUS AB EIS QUERATUR. QUASI DICERET: INIQUI SINT; QUOMODO JUS REDDENT VOBIS? DEO NON REDDUNT QUAE DEBENT; QUOMODO QUAE SUA SUNT, HOMINIBUS RED-*

dicio concedere apud iniquos, puta apud gentiles infideles: iniquos enim opponit sanctis, cum ait:

Et non opus sanctos? Graece, sub sanctis, id est,

denti? Qui in Deum iniquus est, et in homines erit iniquus. Christiani è contra sancti sunt, quia verum fidem ac religionem habent; et quia per Baptismum sanctificati sunt: hinc aequi in Deum et in homines. Illae praestat infirmis et minus eruditum christianum habere iudicem, quam apud infidelem eruditissimum litigare: justus iustitiam reddit.

VERS. 2. — *AN NESCITIS QUONIAM SANCTI... Factum v. 1. expositum damnat, quia divinae fidelium auctoritatis derogat.*

AN NESCITIS QUONIAM CHRISTIANI, CHRISTI MEMBRA... cum Christo capite suo, mundum universum iudicabunt? Sancti mundum iudicabunt, approbando sententiam Iudicis. Apostoli, eisque similes, Christi assessores, sententiam proferent: non ore, sed spiritu, ait et explicat D. Thomas.

ET SI IN VOBIS... id est, si per vos mundus ipse et homines mundum quoad aeterna sunt aliquando iudicandi: quomodo horum hominum iudicia queritis? quasi vosmetipsos indignos arbitremini, qui de minimis, caducis et frivolis negotiis iudicetis: quia sunt ea, ob quae litigatis. Mundi iudices cum sitis, cur à mundo iudicari mavultis, quam à fratribus vestris, ad concordiam charitative redit?

VERS. 5. — *NESCITIS QUONIAM ANGELOS... Crescit oratio; quasi diceret: Parum est vos hominum iniquorum iudices esse cum Christo: angelos ipsos iudicantes: bonos quidem laudis et approbationis iudicio: malos vero damnationis et exprobrationis iudicio. Una est Ecclesia Christi, ad angelos et homines conflata; non est omnium caput, unus Iudex Christus Dominus: angelos ergo iudicabit et homines. In hoc Christi iudicio angebitur sanctorum angelorum accidentale praemium, ex praemio sanctorum hominum quos illuminaverunt. Malorum autem angelorum angebitur poena, ex poena hominum per eos seductorum, ait D. Thom. hic. Addi potest quod multo magis angebitur eorum poena, ex gloria sanctorum hominum, à quibus ipsi victi sunt, et qui tunc de ipsis triumphabunt, quasi victores de victis. Omnes ergo sancti iudicium Christi de sanctis angelis laudabunt et glorificabunt: ut praeterea demonum victores, eis tanquam victis, vilibus, à Deo contemptis, et in aeternum proiecitis, insulta-*

fidelibus sub christianis. Quos sanctos appellat, eo quod Ecclesiae fidelium sancta sit; etsi non singuli quique sancti.

VERS. 2. — *An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Sanctos assumendos esse iudices suadet Apostolus, ex eorum dignitate: quae tanta est, ut etiam mundum, scilicet reliquum, hoc est, totum genus infidelium et reproborum sint iudicaturi. Quod fiet in extremo iudicio, ubi boni iudicabunt non sola comparatione, verum etiam approbatione sententiae divinae.*

Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis? q. d. : Si per vos christianos et sanctos iudicabitur totus mundus, quanto magis per vos, quasi arbitros, minimae vestrae lites componi debent?

VERS. 5. — *Nescitis quoniam angelos iudicabunt? Amplificatio est ejusdem argumenti sumpti ex dignitate christianorum, qui non solum iudicaturi sint*

S. S. XXIV.

mundum, et exprobrabunt quod homines, fragili carne vestiti, steterint in veritate, cadentibus angelis. Hic igitur tuam, o Christiane, dignitatem agnosce: mundi, demonumque iudex futurus es: cum ergo tanta sis in caelis auctoritas tua, ne vilesas in terris. Mundi iudex, ne mundo subiacaris; ne mundanis inhiis, mundo ne inhaeretas, de mundanis ne litiges, mundanorum hominum opiniones et iudicia ne queras. Demonomum iudex, demoni ne obtemperes unquam; demones constanter vince, quibus in lavacro renuntiasti; ut aliquando toto spectante mundo, victos traducas palam, et triumphes illos in Christo. Ex Coloss. 2, v. 15.

QUANTO MAGIS SECLARIA. GRÆC. *Βορταία, res huius vite, res ad victum, vestitum, etc., pertinentes. id est, quanto magis digni estis, qui de temporalibus, scilicet de pecuniis, de agris, etc., iudicetis. Cum mundum et angelos ipsos sitis iudicaturi quoad aeterna, quam indignum est vos apud paganos de rebus caducis litigare et iudicari!*

VERS. 4. — *SECLARIA IGITUR IUDICIA... Ex supra dicta christianorum auctoritate iudicaria concludit, quod infirmis christianis sit rebus secularibus iudicandis superior et nimis idoneus. Si ergo de rebus huius vite controversias aliquas habeatis, CONTEMPTEBILES, GRÆC. *μηδία* factos, id est, abjectos, contemptos; eos qui in Ecclesia infirmi sunt et minimi astantur, CONSTITUTE IN IUDICES, GRÆC. *αδίκηει, sedere faciant*; scilicet ut iudicent tanquam arbitri, potius quam ad gentiles iudices recurratis. Huius vite bona, christianis contentione non merentur, cuius sollicitudo continua debet esse de aeternis: Porro unum est necessarium. Quod si tamen aliqua inter christianos oritur controversia, praestat arbitros ab eis eligi, quam apud iudices litigari. Praestat arbitros minimis eruditiss, sed sanctiores et aequiores eligi, quam ad iudices eruditiores, sed minus equos recurri.*

VERS. 5. — *AD VERBERANDUM VESTRAM DICENDUM. Monet quod hoc dicat, non stabiliens, quasi velit lites de facto iudices, contemptos et imperitos eligi: sed ut vos, o Corinthii, pudore suffondam, eo quod ad gentiles recurratis, quasi non sint apud vos sapientes et periti, qui litigia vestra possint componere.*

mundum, id est, homines, verim etiam angelos: tunc quod malos, id est, demones; quia sancti victores demones in hac vita fuerunt, hinc pro praemio in iudicio militiam eius, superbiam, et imbecillitatem eorum toto mundo tradentem, et quasi victo, vili, contempnibili, à Deo projecto, et in aeternum damnato insultabunt: ut et Christus, ad Coloss. 2, v. 15: quae res demonibus superbissimis maxima et molestissima poena erit.

Quanto magis secularia, scilicet negotia, quae ad communem hominum usum pertinent, solvendi, digni et apti sumus iudicare!

VERS. 4. — *Secularia igitur iudicia si habueritis, provide iudicia siquidem habueritis de his quae ad vite usum attinent.*

Contempnibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituit ad iudicandum, potius quam gentiles iudices, sive arbitros constituit ad iudicandum. Ita Theodoritus.

VERS. 5. — *Qui possit iudicare inter fratrem suum?*

(Quintus.)

Sic nos est inter vos sapiens, id est, sedone nemo est inter vos sapiens et eruditus, qui possit fratrem suum iudicare? Græcè, *οὐκ ἔστι, ἢ ἓν ἄνθρωπον*.

VERS. 6. — SED FRATER CUM FRATRE..... id est, christianis in christianum, membrum Christi in aliud Christi membrum. Ecce malum ex parte litigantium.

ET HOC APUD INFIDELLES. Ecce alibi malum, ex parte iudicium, ad quos, non sine Ecclesie contempta et scandalo, recurrunt. Postquam factum initio expositum damnavit ex parte iudicium, damna et ex parte litigantium; illud in seipso tandem damnaturus. Sed quid diceret Paulus, si filios in parentes, etc., si mortuos in alios, etc., si sacerdotum in episcopos vereretur litigantes; et hoc apud laicos et seculares?

VERS. 7. — JAM QUIDEM OMNINO DELICTUM EST... Litent ipsam in se considerant damnat quasi delictum. Græcè, *ἄνεγκαν, διήμιον, δεφετος, μινωρατιν, ἀ verbo ἀπορροια, succumbit, cedit, vincit, frangit. Itaque ἀνεγκαν significat hic quamdam animi impotentiam et imbecillitatem, quæ Corinthiis fræ vel fueri cupiditatis succumbentibus, inter se litigabant. Græcè, Jam quidem igitur omnino minoratū in vobis est. Sic, Jam itaque inuicem culpa obnoxii estis, etc.; audaciam superis vocavit ad infideles iudices recurrens; hic delictum vocat ipsammet Corinthiorum litigare.*

Mem sentis Pauli circa litig.

Jam quidem omnino delictum est. Non dico, quod iudices ethnicos adatis; sed hoc ipsam quod iudicia, seu lites habeatis. Et quia pars læsa poterat dicere, iniuria sum affectus, hanc ejus excusationem rejicit dicens: Quare non magis injuriam accipitis?... Sic itaque litem ipsam Corinthiorum damnat, ut et lites et litigantis excusationem non admittat. Ita D. Paulum explicent et intellexit D. Augustinus, in Enchirid., cap. 78. Ita D. Thomas, ad delictum vobis impositum, quod post conversionem vestram iudicia habeatis inter vos, inter quos scilicet debet esse pax, etc. Ita ante omnes D. Chrysostomus, qui quadruplum hic crimen agnovit: Primum noscere injuriam ferre; secundum injuriam ferre; tertia pars enim alteri fieri injuriam; tertium ad iniquos recurrere; quartum in fratrem litigare; sicutque fratrem charitatem cum scandalo ledere.

Sed iniques, peccatumne est christiano litigare, seu in iudicio sua repetere? Respondet D. Thomas, post glossam, I^o perfectis, quibus nihil est proprium, peccatum est, si quid in iudicio repetatur, quasi proprium: hoc tamen in iudicio repetere, ea que sunt communia; hoc enim, inquit, est opus charitatis, defendere, vel recuperare res pauperum.

2° Omnibus peccatum est ob tria: 1° ob causam ex sibi, et fratrem, hoc est, inter fratres, puta christianos litigantes.

VERS. 6, 7. — Sed frater cum fratre iudicio contendit... Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia haberi fieri vos, q. d.: Imperfecto, dejecto, impotentia animi est in vobis, quod scilicet ire, iuri, contentiosaque affecta vincimini, et quod nihil potest sufflere potestis.

quæ quis iudicium habet; si ex cupiditate et avaritia; 2° ob modum iudicii, si cum contentione et detrimento pacis iudicium prosequatur; 3° ob perversionem iudicii, si iniuste et fraudulenter in iudicio procedat; 4° ob scandalum.

5° Ex charitate licet sua in iudicio repetere; si sic in iudicio procedatur, ut nihil fiat contra iustitiam, et contra charitatem. Quod quia factum difficillimum; plerumque enim lites, non ex charitate, sed ex inordinato rerum temporalium amore, suscipiuntur: plerumque ex libris nascuntur plurima contra charitatem peccata; sinistra suspiciones, odia, obretractationes, vindictæ, etc., plurima contra iustitiam, fraudes, doli, falsitates, calumnias. Adde temporis iacturam, mentis distractionem, salutis ob temporalia negligentiam, Dei oblivionem.

Hinc concludit debet quod lites quidem non sit in se quod malum; sed infinita propemodum mala secum trahit; ita ut sit inexhausta malorum et criminum incanitas abyssus. Itaque christianus obediat Christo dicenti, Matth. 5, 40: Et, qui vult locum in iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte et ei pallium; et Lucæ; Ab eo qui auferi tibi vestimentum, etiam tunicam nulli prohibere... Et: Qui auferi que tua sunt, ne repetas. Hæc præcepta Domini, ait D. Thomas, non sunt semper observanda in executione opere, sed semper sunt habenda in preparatione animi; ut scilicet simus parati hoc facere, vel sustinere, potius quam aliquid agere contra charitatem fratrem.

Quare non magis injuriam accipitis?... Hoc Apostolus parti læsæ dicit. Inalios enim ex causis nascuntur lites: vel quia persone litem bovor; vel quia damnum aliquod in temporalibus infertur. Quare non potius injurias persone illatas, et damna in temporalibus facta patienter sustinetis, quam ut iudicio contra inferentem, vel injuriam, vel damnum contentis? Si crimen est injuriam non ferre; quanto magis injuriam facere? ait D. Chrys.

VERS. 8. — SED VOS INIURIAM FACIENS... Hoc parti ledenti dicit; sed vos ipsi et injuriam et damnum inferitis; ET HOC FRATRIBUS, quod crimen agere?

VERS. 9. — AN MERTETIS QUA INIQUI. Græcè, *ἰναρι*; id est, qui injuriam non injuriam faciunt, ARGENTI DEI HEREDITATE NON POSSIDEBUNT.

Nota ex D. Paulo delictorum discrimen; delicti quidem, non patientem injurias accusavit, sed ob eo non dicit quod de facientibus injuriam hic affirmat. Regnum Dei non possidebunt.

NOLITE ARGARE. Præfatio Paulo soluta in rebus majoribus inveniunt, quas vult observari et retinere.

NEQUE FORNICARI... Multa gratia enumerat peccata à Dei regno excludenda: neque scortatoribus, neque

Quare non magis injuriam accipitis? id est, damnum patienti, ut deest christianos novus in tanta paci-tate, primo fervore, pacis et perfectionis professionem. Apostolus hic non iudicium taxat, sed primo, impotentiam litigantium; secundo, quod fratribus, id est, christianis, injuriam faciunt.

VERS. 8, 9, 10. — Sed vos injuriam faciatis... An necitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt?... Neque

entores Molorum, neque adulteri.

VERS. 10. — NEQUE MOLLIS, qui turpia patiuntur, ait Theophyl., scorta mascula; seu extantii, ait Monachus et alii. Plerique tamen per molles intelligunt sui ipsius corruptores, per voluntariam pollutionem.

NEQUE MASCULORUM COCUBITORES: sodomitæ, qui turpia et infanda agunt; NEQUE VERES, qui clam rapiunt aliena; NEQUE AVARI, qui fraude et dolo proximum suum circumveniunt; NEQUE RAPACES, qui per vim rapiunt aperte; NEQUE ENIMISTI, NEQUE MALDICI. Minora peccata hic cum majoribus conjungit, quia non de supplicio loquitur agitur; sed de regni amissione, è regno autem pariter excludunt, ait Theophyl.

REGNUM DEI POSSIDEBUNT, Græcè, *hereditabunt*. Syr., *hereditate non possidebunt*. Hereditas filiorum est, non spuriorum: hereditas ergo Dei, ad Dei filios, Deo similes, sanctos, justos, castos, omnibus ex charitate benefacientes, attingit; non ad injustos, impudicos, invidios et nequam, Deo in omnibus absumiles et oppositos. Hinc in Scripturis tam sæpe memorer, ut Deo similes simus: Sancti estote, quia sanctus sum, etc. Estote imitatores Dei, sicut filii charitatis, etc. Nostra cum Deo in moribus temporalibus similitudo parit eternam nostram cum Deo in gloria similitudinem. Similitudo per gratiam producit similitudinem in gloria; gratia semen gloriæ. Semper Dei præcepta ad hanc temporalem in moribus similitudinem tendunt, seu ut similes sancti, justi, casti, etc., sicut Deus sanctus, justus, etc., est; ut scilicet in æternum Deo similes simus in gloria, illius regni heredes, beatitudinis socii, gloriæ consortes. Scimus quantum cum apparuerit, similes ei erimus. Erimus omne quod est, fruamur omni bono, quod est et quo fruatur ipse; o beatam hereditatem! o terque, quaterque felicem omnibus boni fruitorum! Vide corollarium pietatis.

VERS. 11. — ET LITE QUIDAM... id est, et quidam ex vobis tales quidem fuerunt. SED ABLETI ESTIS: scilicet, hic peccatorum sordibus per lavacrum regenerationis, et per penitentiam lacrymas; et non ablati tantum; SED SACRIFICATI ESTIS, id est, veram adepti estis animæ sanctitatem, per internam Dei gratiam vobis infusam.

SED JUSTIFICATI ESTIS, id est, per eandem gratiam, veram estis iustitiam consecuti.

mollis, neque masculorum concubitores, etc. Non est aliud regnum Dei quam vita æterna nobis in Scripturis promissa.

VERS. 11. — Et hæc quidam fecistis, sed obliti estis. Per oblivionem intelligi potest vel ipso baptisimo, qui est ablutio corporalis et exterior, vel baptisimi effectus qui est ablutio spiritualis et interior, quam exterior illa significat.

Sed sanctificati estis, id est, puritatem consecuti, ita ut jam verè et coram Deo sancti sitis. Nam sanctitas non solum significat absentiam sordium, verum etiam munditiam sancti positivam et inherentem, quæ quis applicat ad Deum; quemadmodum iustitia significat rectitudinem.

Sed justificati estis, id est, veram iustitiam adepti, quæ non aliud est quam interioris hominis rectitudo, principiat sita in conformitate mentis ad legem Dei.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, id est, Christi merito Redemptoris nostri: Ipse enim est causa meritoria nostre justificationis; et Spiritus sancti beneficio, ipse est nostre sanctificationis auctor. Gratiæ ergo æternas Dominus nostro Jesu Christo, qui nos lavit in sanguine suo, peccatorumque nostrorum purificationem fecit in eodem sanguine. Gratias æternas Deo, qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum... qui nos gratificavit in dilecto Filio suo: in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum secundum divitiis gratiæ ejus.

VERS. 12. — OMMIA MIHI LICENT... Occurrit objectioni duplici, quam contra superioris dicta, Corinthiis facere poterant.

1° Contra v. 7 poterant objicere: Nonne licet sua in iudicio repetere? cur ergo nos accusas audacia? etc.: Jam quidem omnino delictum est in vobis, etc.

2° Contra verum primum objicere poterant: Nonne sua repetere licet, coram legitimis iudicibus, quamquam ethnicis? cur ergo nos accusas audacia? etc.: Audet aliquid veritatem... Hinc utrique objectioni occurrens respondet; primo quidem, fatendo quod licet, seu nulli lege sit prohibitum; sed non expedit, inquit. Omnia mihi licent, id est, omnia, legitime non prohibita, mihi et vobis licent quidem; sed non expedit omnia que licent. Quasi diceret: Non invelor in lites, quia per se mihi sint, aut legitime prohibite; sed quia non expedit, ut in litesque proavi. Secundæ objectioni respondet, eadem verba repetens: Omnia mihi licent, quasi diceret: Licet coram ethnicis etiam iudicibus sua repetere: hoc nulla quidem lege prohibetur. Sed statim ut ab hoc faciendo advertat, novam, specialem et præcipuam rationem affert, ob quam non expedit.

SED EGO SUB NULLIS HUMANÆ POTESTATE: quasi diceret: Esto, licet, non expedit tamen vobis, ne sub iniquorum iudicium potestate redigamini; forte, non sine fidei vestre periculo: etiam timendum non vos advertant ab eâ, ob temporalis. Sed quare D. Paulus hæc ita vagè, concisè, obscure, et sub sub nomine dixit? Forte, ut claris loquens, potestates et magistratus ledere, videretur eorum jurisdictioni oblectare; et ne, si hæc ejus Epistola ad eorum iustitiam perveniret, Evangelio noceret. Quia quid sit, constant est Apostoli doctrina: Subditi estote omnium humane

Talem prorsus esse, quæ quis à peccatis ad Deum verè converteris, accepta coram remissione, novum induit hominem, atque ita mente renovatus ambulat in novitate vite, et in observatione mandatorum Dei.

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Sensus: per meritum Domini ac Redemptoris nostri Jesu Christi. Tota namque justificatio et renovatio nostra à principio usque ad finem et consummationem, ascribenda est merito passionis Christi.

Et in Spiritu Dei nostri, id est, virtute Spiritus sancti à Deo nostro procedentis. Hinc enim auctori ex quo ad sanctificationem nostram pervenit, peculiariter in sacris Litteris ascribi solent.

VERS. 12. — Omnia mihi licent, sed non omnia expedit, quasi dicit Apostolus: Repetere sua in iudicio licet quidem, quatenus simpliciter non est prohibi-

creatur, sive regi...; sive ducibus...; sive magistris... coram eis vocati, comparete; interrogati, respondete: sed si qua sit inter vos de secularibus controversia, in finem christianum eligite in arbitrum, potiusquam ad ethnicos iudices recurratis, ob multas iam allatas rationes; sed presertim non sub eorum servitute redigamini, cum magno vestra salus periculo.

Vers. 13. — *ESCA VENTRI, ET VENTER ESCIS*: duas alias rationes paucissimis verbis adfert, ob quas litigare probris non expedit. Primum desumit ex vilitate rerum, ob quas litigatur. *Esca, res vilis, ventri sodando destinata; et venter, pars ignobilis, escis coquendis destinata, quasi diceret: Vobis christianis ad Dei regnum hereditate possidendam vocatis, non expedit inter vos lites habere; propter res, quae ad escas et ad ventrem ferre tendunt omnes. Secundum desumit à brevitate durationis illarum.*

DEUS AUTEM ET HUNC ET HAS DESTRUIT. Deus utraque et ventrem et escas destruit: id est, eorum usum abolit; usus enim odenū cessavit in morte; post resurrectionem erimus sicut angeli Dei, non comedentes, sicut nec nubentes. Haec dicitur, ut harum rerum contemptus ingeratur: quasi diceret: Haec in vobis se villa, et brevi desiturae sperant, aliis reliquit; vos vero filii Dei, aeterna, divina, estimata, curate, prosequimini totā mentis sollicitudine et toto cordis affectu. *Deus cordis mei! Deus totius cordis mei!* totum cor meum ad te trahit; totum cor meum ad te sursum leva; nullaque pars ejus à te distans, frabatur in terram, inheret terre!

CORPUS AUTEM NOS FORNICATIONI..... *Græc.* ut corpus, etc.; *Syr.* porro corpus non fornicationi, etc., cum ponito precedente: ita ut incipiat phrasim; Porro, etc. *Cap. 5.* de enormi impudicitia agit, et quae talis erat, *quælis esse inter gentes*..... Hæc de simplici fornicatione, et quædam inter gentes valde frequent;

bitum, nec per se malum: non tamen expedit ob causas supra dictas. Anselmus et S. Thomas referunt hanc sententiam ad superiora de iudicis: quasi dicat: Haec contra iudicia dixi, non quasi illicitum sit ex se in iudicio sua repetere, sed quod nolim sub aliorum, scilicet iustorum, advocatorum, procuratorum, maxime indignum, potestatem vos reddi.

Omnia mihi licent, sed ego sub nullis redigor potestate. Senectus est: Multa mihi licent, quæ tamen facere nolim, ne redigat sub alienam potestatem, id est, non parat me propter res pecuniaras ac temporales, velut essem sub eorum potestate, vel abstrahi, vel distrahi, quominus liber et absque impedimento serviam Deo. Quod non potero, si tempus et cogitationes impendantur. Pro quo sensu notandum est, à postulatim fideles passim atocare ab implicentis curam huius seculi: quò sint expeditiores ad serviendum Deo.

Vers. 15. — *ESCA VENTRI* (scilicet destinata est, *avocata ac venter escis, q. d.*: Car lites suscipitis ob temporalia, quæ ferè ad escas et ventrem tendunt? *Esca enim res caduca est et vilis, ad hoc facta ut in ventrem proficiatur: venter autem vilissima pars hominis tantum est ad hoc, et escas coquat, digerat, egerat, corruptat, estque vae sordium: et tam esca quam venter peribunt, quia in morte fiunt esca verminum: et licet venter resurgat, non tamen amplius escas admittit.*

et ab ipsis etiam philosophis habitā pro indifferenti. Ne igitur Corinthii, à gentilibus philosophis selecti, putarent idem de fornicatione, ac de libus esse, scilicet, licere quidem, sed non expedit: inter utrumque discrimen ostendit Apostolus, dicens:

CORPUS AUTEM NOS FORNICATIONI, scilicet destinatum est, sicut venter escis coquendis: quasi diceret: Non ideo formatum est corpus nostrum, ut fornicationi vacet: sed ut famuletur Domino: Sæc Dominus; et Dominus corpori, id est, corpus nostrum Domini est, ut membrum ejus, et Dominus nostri corporis est, et caput illius: nostrum ergo corpus Domino capiti nostro casto et sancto debet famulari, non vero fornicationi vacere. Hæc primam rationem nota avertentem à fornicatione. Domini est corpus nostrum, et Dominus est nostri corporis: membrum sumus Christi Domini; Christus autem Dominus sumus nostri caput est: hæc ratio capitis ad membrum, et membri ad caput, infert castitatis obligationem. Sicut Christus datus est caput corpori nostro, ut illud sanctificet et regat; sic corpus nostrum datum est Christo, ut illi castis et sanctis moribus deserviat.

Vers. 14. — *DEUS VERO ET DOMINUM DESTRUIT, ET NOS*... Ne putarent etiam hanc relationem temporalem esse, et brevi desituram, scilicet, in morte, sicut tunc desinet relatio ventris ad escas, et escarum ad ventrem, de qua verso precedente, affirmat aeternam fore hanc nostri cum Domino relationem, quia, sicut Deus Christum Dominum crucifixum et mortuum suscitavit à mortuis, sic et nos ad vitam aeternam per suam omnipotentiam suscitabit, ut in aeternum illi, tanquam capiti nostro, uniamur. Christo itaque, in aeternum nostro capiti et Domino, dignæ, id est, sancte et castè servendum: omnis impudicitia christiano fugienda, horrenda: nec nominetur in nobis.

Vers. 15. — *NESCITIS QUONIAM CORPORA VESTRA*. Claris explicat supradictam relationem, et intimam

Deus autem et hunc et has destruit, abolit, in morte et resurrectione, ut scilicet non sit amplius venter escarum, qui escis possentur, nec escæ sicut ventris, ut ventrem inescant et impleant. Filii namque resurrectionis, qui venter cum ceteris membris restituntur, sicuti neque nubent neque inveniunt, ita nec comedunt nec bibent; *sed erunt sicut angeli Dei in celo*, Matth. 22. Si igitur hæc abolenda sunt, quia usum non habent nisi temporarium; non delecto me coram servum reddere, etiam cum periculo, ne me propellant in fornicationem.

Corpus autem non fornicationi destinatum est datum est, ut fornicetur, sed ut Domino casto corpore serviamus, Christumque ut caput castis et sanctis moribus sequamur. Ita Anselmus et Thyrasostenus.

Et Dominus corpus. Christus scilicet corpori nostro datus est in caput, ut illi quasi inuntem; q. d. Ergo corpora nostra non fornicationi, sed Christo capiti quasi membra, pure servare debent, semperque caput suum Christum, Christique puritatem amulari.

Vers. 14. — *Deus vero et Dominum destruit, etc.* Quoadmodum, inquit, Deus Christum Dominum resuscitavit à morte ad vitam immortalitatem; ita et nos corpora donabit immortalitate: ut ipsa quidem semper vivant, cesset autem usum membrorum ad ea quæ sunt huius corruptibilis vite, per virtutem suam.

Vers. 15 — *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi?* Vos ipsi enim, ac vos consequenter corpus

Christi Domini, capitis Ecclesie, unionem cum corporibus nostris, ut christianam omnem pressius urgeat ad fornicationem cum horrore fugiendam; utpote, quæ Christo Domino, capiti nostro, sacrilegam inferat injuriam. Si nescitis, sine scire debetis corpora vestra esse Christi Domini membra. Sic Deus ipsum dedit caput Ecclesie, ut sit et singulorum fidelium caput: Ecclesia mysticum Christi corpus est; singuli christiani, Christi membra, tam animā, tam corpore, quia Christus integram nostram assumpsit naturam, et spiritalem et corpoream. Licet enim Christus Dominus sit caput nostrum, præcipue ratione animæ; cui fidem, gratiam, vitam spiritalem et gloriam inspirat; secundario tamen nostrum etiam caput est respectu nostrorum corporum, quæ sunt animæ nostræ instrumenta, eisque largitur vim et facultatem, quæ facilius animæ imperanti pareant. Ad hoc attende, o christiane! Christus caput tuum est: tu Christi, capitis Ecclesie, membrum: de te, in Baptismo et per Baptismum, tam verè dicere potest Christus: Hoc est corpus meum mysticum, scilicet et adoptivum; quam in Eucharistia: Hoc est corpus meum, naturale, per transubstantiationem. Hæc concepta et seriò attentè veritate, concipe et horre fornicationis et omnis impuritatis sacrilegam enormitatem.

TOLLENS ENIM MEMBRA CHRISTI, FACIAM..... Ergone tollam membra, quæ Christi sunt, ut ea meretrici tradam?

Abst, inquit; hoc sacrilegum horres; revera tamen fit per fornicationem, ut probant sequentia.

Vers. 16. — *AN NESCITIS QUONIAM QUI ADHERET MERETRICI*... *Græc.* qui agglutinetur meretrici, id est, unum corpus cum ea: *Erunt enim*, inquit Scriptura, Gen. 2, 24, *duo in carne una*, id est, duo, per corporum unionem sunt una caro. Quod non minus physicè verum est de meretrice, quam de conjugè; licet enim actus externi conjugum et fornicantium valde differant in genere moris; conjugum enim actus sunt virtutis, justitiæ, et temperantiæ, actus autem fornicantium

et animæ vestra, estis membra Ecclesie Christi. Pulchre S. Augustinus, serm. 18, in hæc Apostoli verba: *Vita, inquit, corporis unum est, vita animæ Deus est. Spiritus hæc habitatio animæ, et per quantum in corpore, ut et corpora nostra templum sint Spiritus sancti, quem habitamus à Deo.*

Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretrici: Abst. Ostendit gravitatem peccati ejus qui fornicatur, ut qui Christianum caput suum contumelia afficiat, omnia membra ejus ad fornicationem prostinet, faciendæ membra meretricis seu fornicariæ mulieris. Quod quidem summo pre debet fugere christianus.

Vers. 16. — *An nescitis quoniam qui adheret meretrici, etc., unum corpus*, per corporum unionem et communicationem, ut cum meretrice in societate una habent opes, quia communes, sic fornicarii unum habent corpus, quia utriusque corpus est utriusque commune, ait Cajetanus; et sic sunt duo in carne una, id est, duo sunt una caro. Quasi dicat, è duobus fiet vultus unus homo, non spiritalis, sed carnalis et quasi totus caro.

Vers. 17. — *Qui autem adheret Domino (cum eo sit et) est unus spiritus*. Senectus: Qui dicit et charitate Christo Domino sese agglutinat, sic quodammodo fit unus cum eo spiritus: nimirum conjunctione spiritus

sunt actus libidinis et vitii; non differunt tamen secundum speciem naturæ, ut ait hic D. Thomas.

Vers. 17. — *QUI AUTEM ADHERET*. *Græc.* agglutinatur Domino, id est, qui casto corpore et animo adheret Domino, unus cum eo fit spiritus, unus scilicet, consensus et gratia.

Notandum ad mora.

Paucis verbis possunt hi tres ultimi versus in formam redigi. Horrendum probris sacrilegium est Christi Domini membra in infamis meretricis membra commutare; hoc tamen facis, o christiane quisquis sis, qui fornicaris: quia Christi membrum cum sis per Baptismum, sis per fornicationem membrum et corpus meretricis: juxta illud Genes. 2, 24: *Erunt duo una caro*, unumque corpus. Hoc sacrilegium horres; horre ergo et cum horrore fugito fornicationem, per quam membra Christi fiunt membra meretricis, et filii Dei fiant filii diaboli. Hoc sacrilegium fugere non contentus, dilige Deum, adhaere Deo; per charitatem agglutinare Deo, fies unus cum Deo spiritus; omnium Dei bonorum particeps et concursor. Ad hanc cum Deo unionem invitat Apostolus; quasi dicat: *Sorsum corda, o filii Dei*, Patrem vestrum diligite; ipsi casto amore adhaere, ut unus sitis cum eo spiritus.

Vers. 18. — *FUGITE FORNICATIONEM*. Cetera vitia pugnando vincuntur; sola libido fugiendo vincitur; fugiendo scilicet, occasiones, aspectus, colloquia, consortia.

ONNE PECCATUM, QUODCUMQUE FECERIT... Aliud avert argumentum impuritatis fugiendæ, ductum à contumelia, quam fornicator inferi corpori suo, ut quem injuria Christo capiti nostro illata non movet, moveat saltem contumelia proprio corpori suo illata.

ONNE ALIUD PECCATUM: quod ordinariè committunt homines, EXTRA IPSORUM CORPUS EST, id est, non peccat ordinariè in sum corpus, non illud maculant et dehonestant.

QUI AUTEM FORNICATUR, IN CORPUS... Specialem hinc indicat fornicationis malitiam; in hoc nimirum quod

sunt cum spiritu Christi. *Unus*, non essentialiter, sed accidentaliter, unus, inquam, charitate, voluntatis consensus, gratia et gloria: quæ hominem faciunt quasi divinum et Deum, ut cum Deo quasi unus idemque sit spiritus. Ita Ambrrosius, Anselm., Gregenarius. Unde ex hoc loco S. Basilii, lib. de vera Virg., demonstrat spiritum castam et sanctam esse sponsam Dei, etiamque in divino imaginis excellentiam transferri; ut cum Deo unus fiat spiritus: atque ex hæc cum Deo conjunctione nascitur omnium puritas, virtutem, incorruptionem, pacem et tranquillitatem. Unitus, inquit Bernardus, spiritus cum Deo hominis cor sursum habentis, prolicentis in Deum voluntatis est perfectio. Cum jam non solium vult que Deus vult; sed sic est non tantum affectus, sed etiam in affectu periculus, ut non possit velle nisi quod Deus vult; velle autem quod Deus vult, hoc jam simile Deo esse est, etc.

Vers. 18. — *Fugite fornicationem*. Punitarie est vitio fornicationis, ingendo magis quam repugnando superari. Hunc igitur hostem vincere qui valet, fugiat: id est, ipse etiam peccat et solus huius generis cogitationes atque phantasmas penitus ex animo repellat, et horum quoque occasiones sedulo vitet.

Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est, id est, tale quo non peccat in corpus suum,

totum hominem immergit in cloacam. Audi D. Chrysostomum: Quoniam dicit non poterat nihil esse pejus fornicatore, aliter id amplificavit, dicens: In fornicatione totum corpus fit secleratum et execrandum: tanquam enim incidens in lebetem immunditatis, sordibusque et inquinamento tinctum, sic pollutur. Fornicator peccat in corpus suum, illud corrumpeo et inquinando preter usum rationis, ait D. Thomas. Vel, ut idem doctor Angelicus ait ex D. Augustino, quia anima fornicatoris totifera carni in illo actu subicitur: ita ut nihil aliud possit ibi cogitare, itaque sicut equus et mulas, totus caro. Ceteris omitto aliorum interpretationes, quas videre est apud Estium, Cornelli, etc.

Notandum ad intelligentiam.

Sed ex eorum varietate adverto, quod interpretes semper laborarint in assignanda speciali ratione, ob quam fornicans peccet in corpus suum. Origenes ex Patribus Græcis supra decem enumerat interpretationes: Patres Latini addiderunt et suos. Præsertim adverto quod allate rationes, vel in actu conjugalem possunt retorqueri, vel ad animam spectant potius quam ad corpus: hinc testam legi et relegi. Legenti et relegenti saluti in mentem, quod tamen scribo non affirmans, sed dubitans, et aliquando, si Deo placeat, reflexurus, scilicet, vel hinc versus 18 esse præcedentium coherensionem et sequentium, quasi diceret: Horrete et fugite ergo fornicationem, per quam fornicator membra Christi commutans in meretricis membra, peccat et in corpus suum: et tunc christianum erat, seu Christi erat, et consequenter sanctum, parum, nolite, et quodammodo divinum: ex christiano autem, ex sancto, nobili et divino facit illud meretricium, vile, sordidum, bestiale: vel esse versus 19 quasi antecedens, ita ut versus 19 sit huius asserti præbitio, seu ideò fornicatorum peccare in corpus suum, quia, cum per baptismum Spiritus sancti templum factum sit, pollutit illud per fornicationis immunditiam. Hinc conjectura faret quod iisdem verbis Apostolus fornicationis enormitatem exagere per relationem corporum nostrorum ad Spiritum sanctum, quibus ante per relationem ad Jesum Christum: An necitis quomodo membra vestra...

corpus proprium non maculat, non pollutit. Omne peccatum, id est, plerumque omnia peccata que ordinariis et communiter faciunt homines, extra corpus sunt. Qui autem fornicatur, in corpore suo peccat; cum qui fornicatur, aut quocumque modo peccat per immunditiam carnalem, peccat in corpus suum, quia debonest illud, et ignominia afficit, excitans in eo brutalem ac fœdum libidinem; quæ immurum ita probris absorbetur opinibus, ut in eo actu nihil aliud cogitare possit.

VERS. 19. — An necitis quomodo membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo? Proinde fatemini in Deum tanti numeris auctorem integræ et injuriæ, si Spiritum sanctum per fornicationem à vobis expuleritis.

Et non estis vobis, q. d. Vestri ipsorum: id est, non estis vestri juris.

VERS. 20. — Impti enim estis pretio magno. Sensus: Non estis juris vestri. Nam servi empti estis, utpote

VERS. 19. — AN NECITIS QUOMODO MEMBRA VESTRA... Alterum argumentum fugiendo fornicationis. Cum per baptismum facti, simus templum Spiritus sancti, fornicatio est sacrilega atque impia templa profanatio. Totus homo templum Dei est; mens hominis, quasi aditum templi; anime facultates, basilica; corpus verò, quasi porticus. Hinc, ut ait Tertullianus, lib. de Cultu fem. 2, hujus templi ædificata et antistita pudicitia est.

QUEM HABETIS A DEO. Auctorem tanti numeris recenseat, ut ingratitude exagere; quasi diceret: Injurius et ingratus est in Spiritum sanctum, qui per gratiam habitat in vobis, et in Deum ipsum, qui Spiritum sanctum misit in vos. Totam itaque sanctissimam Trinitatem specialiter offendit christianus fornicator: Filium, cujus est membrum; Spiritum sanctum, cujus est templum; Patrem, qui Spiritum sanctum nobis dedit, et per Filium nos redemit.

ET NON ESTIS VESTRI, id est, vestri juris. Ultimam argumentum ductum à sacrilegio furto, quod fornicator committit.

VERS. 20. — IMPII ENIM ESTIS, scilicet pretio inestimabili, sanguinis Jesu Christi, Filii Dei. Servus empitius maximam domino facit injuriam, si illum, per hoc ipsum quod ejus est, offendant. Caveat ergo ne corpore, quod Domini est, Dominum offendat, sed e contra

GLORIFICATE ET PORTATE... Græcè, in corpore vestro et in spiritu vestro, quæ sunt Dei. Syr. idem. Portate Deum in corpore, templo quod inhabitat.

Notandum ad intelligentiam.

Nemo miretur quod Apostolus ad Corinthios scribens, tam acriter in fornicationem invehat: Corinthus civitas erat Veneri dicata, in qua scortationum et turpitudinum erat non tantum omnis licentia, sed et honor. Collyis, dæmon, apud Corinthios colitur, presses effeminatorum et impudicorum, ait Suidas verbo Collyis. Fanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quam mille laborerit scortorum famulas meretrices, quas decem, viri mulieresque deducunt, ait Strabo, lib. 9, et Herodotus in Chio, hisper mille quotidie selectissimæ ex totâ Græciâ et Asia puellæ omnibus adveniantibus prostituuntur: quod pretio redempti, sanè permagno et inestimabili, nempè sanguine Filii Dei. Quamobrem vos ipsos et corpora vestra tanquam rem pretiosam debetis intertemerata servare bonum vestro. Quasi dicit: Magni summi vobis, magni facite vestra corpora. Ne corpus suum vilipendat, ne gratis vendas, tam maxime deas. Hæc est enim gloria Dei, si magni fiat illi corpora: quæ Deis tanto tibi pretio comparavit, scilicet sanguine suo?

GLORIFICATE ET PORTATE Deum in corpore vestro, eamdem illud servando in obsequium spiritus et Dei. GLORIFICATE Deum in corpore vestro, tanquam templo ejus, quando servamus illud purum ab omni immunditia, et ornatum bonis operibus. Per hæc enim Deus glorificatur apud homines, secundum illud Matth. 5. Stetit lux vestra coram hominibus, ut videtur operi vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est. Portamus autem Deum in corpore nostro, quando corpus totum obsequio Dei mancipamus. Metaphorâ sumpta à jumentis, quæ portant sessorum, et ad quæ voluntatem moventur.

ille honori et pietati dncebant, putantes se hoc modo felici matrimonio captare. Vide Cornelliæ à Lapide, in fine 6 cap., et in cap. 11, v. 5; Trinum, in fine 6 cap.; Fromondum, in præfatione. Hinc non minoribus indigebat argumentis, quibus à fornicatione arcerentur. Corinthiari, idem ac scorturi, lascivire, genio et libidini indulgere. Hinc: Non tuncis homini contingit odire Corinthum, quia est magnum ab amatis suis exigebat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in praxim redigenda.

1^a Nota dicit Pauli mentem circa lites, octo primis versibus expressam, ut omnem, quantum poteris, litem vites. Vide etiam dicta v. 15.

2^a Nota quod v. 10 dictum est de hereditate Dei possidendâ à Dei filiis, Deoque similibus, justis et sanctis, non autem à spuris, illis nequam, et Deo dissimilibus: Hincque studeo similibus esse, sanctus, justus, peccatum horrens, omne bonum cogitans, amans, faciens. Omnia Dei præcepta tendunt ad hæc nostram moralem cum Deo similitudinem efficiendam; seu ut Deo similes nos in moribus efficiant. Malum prohibent, quod Deus, ipsa sanctitas, horret. Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris. Hæc, e. 1, 15. Bonum, sanctitatem, justitiam præcipiunt, quia Deus ipsa bonitas, ipsa justitia, ipsa sanctitas est. Unumquodque Dei præceptum quoddam divine sanctitatis est declaratio, quam imitentur, ut sancti simus, sicut et ipse sanctus est. Ad hæc eandem similitudinem procurandam ten-

dunt Dei promissa et mixta. Eternam Deis similitudinem exheredationem, seu separationem et alienationem à se, summo et æterno bono, si fuerimus absimiles: Neque molles, neque fures, neque avari... neque rapaces, neque ebriosi, hereditabim regnum Dei. Eternam suam hereditationem, regnum suum; suæque beatitudinis consordium nobis promittit, si sancti fuerimus, ipsique similes in moribus. Hinc ergo divine similitudinis totis viribus studeamus; malum horreamus; quasi à facie cogitamus peccatum; virtutem, sanctitatem omnem amplectimur.

3ª Nota rationes quibus Apostolus in septem ultimis versibus Corinthios fideles avertit à fornicatione; et horribis peccatum, christiano, Christo; imò tot sanctissime Trinitati maxime injuriosum; christiano, quem ex sancto et divino facit sordidum et amabilem, et quasi bestialem; Christo, cujus membra fecit meretricia; Deo, quem offendit per hoc ipsum quod Dei est.

CAPUT VII.

CHAPITRE VII.

1. De quibus autem scripsistis mihi: Bonum est homini mulierem non tangere:

2. Propter fornicationem autem, unusquisque suam uxorem habeat, et unusquisque suum virum habeat.

3. Uxori vir debitum reddit: similiter autem et uxor viro.

4. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.

5. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus: ut vacetis orationi: et iterum reverimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.

6. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.

7. Volo enim omnes vos esse sicut incipsum; sed unusquisque propriam duntaxat habet ex Deo: alius quidem sic, alius verò sic.

8. Dico autem non nuptis et viduis: Bonum est illis si sic permanent, sicut et ego.

9. Quod si non se continent, nubant; melius est enim habere quam uri.

10. Iis autem qui matrimonio juncti sunt, præceptio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere.

11. Quod si discesserit, manere inemptam, aut viro suo reconciliari; et vir uxorem non dimittat.

12. Nam ceteris ego dico, non Dominus: Si quis

1. Pour ce qui regarde les choses dont vous m'avez écrit, je vous dirai qu'il est avantageux à l'homme de ne toucher aucune femme.

2. Néanmoins, pour éviter la fornication, que chaque homme vive avec sa femme, et chaque femme avec son mari.

3. Que le mari rende à sa femme ce qu'il lui doit, et la femme ce qu'elle doit à son mari.

4. Le corps de la femme s'est point en sa puissance, mais en celle de son mari: de même le corps du mari n'est point en sa puissance, mais en celle de sa femme.

5. Ne vous refusez point l'un à l'autre ce devoir, si ce n'est du consentement de l'un et de l'autre, pour un temps, afin de vous exercer à l'oraison: et ensuite vivez ensemble comme auparavant, de peur que la dissiduité que vous avez à garder la continence ne donne lieu à Satan de vous tenter.

6. Or je vous dis ceci par condescendance, et non par cet impératif.

7. Car je voudrais que vous fussiez tous comme moi; mais chacun a son don particulier, selon qu'il le reçoit de Dieu, l'un d'une manière, et l'autre d'une autre.

8. Pour ce qui est de ceux qui ne sont plus dans les liens du mariage, et des veuves, je leur déclare qu'il leur est bon de demeurer dans cet état, comme j'y demeure moi-même.

9. Si néanmoins ils sont trop faibles pour garder la continence, qu'ils se marient; car il vaut mieux se marier que d'être brûlé.

10. Quant à ceux qui sont mariés, ce n'est pas moi, mais le Seigneur, qui leur fait ce commandement: Que la femme ne se sépare point d'avec son mari.

11. Si elle s'en est séparée, qu'elle demeure sans se marier, ou qu'elle se reconnoisse avec son mari; et que le mari de même ne quitte point sa femme.

12. Pour ce qui est des autres, ce n'est pas le Seigneur, mais c'est moi qui leur dis: Que si un homme a

totum hominem immergit in cloacam. Audi D. Chrysostomum: Quoniam dicit non poterat nihil esse pejus fornicatore, aliter id amplificavit, dicens: In fornicatione totum corpus fit secleratum et execrandum: tanquam enim incidens in lebetem immunditatis, sordibusque et inquinamento tinctum, sic pollutur. Fornicator peccat in corpus suum, illud corrumpeo et inquinando preter usum rationis, ait D. Thomas. Vel, ut idem doctor Angelicus ait ex D. Augustino, quia anima fornicatoris totifera carni in illo actu subicitur: ita ut nihil aliud possit ibi cogitare, itaque sicut equus et mulas, totus caro. Ceteris omitto aliorum interpretationes, quas videre est apud Estium, Cornelli, etc.

Notandum ad intelligentiam.

Sed ex eorum varietate adverto, quod interpretes semper laborarint in assignanda speciali ratione, ob quam fornicans peccet in corpus suum. Origenes ex Patribus Græcis supra decem enumerat interpretationes: Patres Latini addiderunt et suos. Præsertim adverto quod allate rationes, vel in actu conjugalem possunt retorqueri, vel ad animam spectant potius quam ad corpus: hinc testam legi et relegi. Legenti et relegenti saluti in mentem, quod tamen scribo non affirmans, sed dubitans, et aliquando, si Deo placeat, reflexurus, scilicet, vel hinc versus 18 esse præcedentium coherensionem et sequentium, quasi diceret: Horrete et fugite ergo fornicationem, per quam fornicator membra Christi commutans in meretricis membra, peccat et in corpus suum: etiam in christum erat, seu Christi erat, et consequenter sanctum, parum, nolite, et quodammodo divinum: ex christiano autem, ex sancto, nobili et divino facit illud meretricium, vile, sordidum, bestiale: vel esse versus 19 quasi antecedens, ita ut versus 19 sit huius asserti præbitio, seu ideò fornicatorum peccare in corpus suum, quia, cum per baptismum Spiritus sancti templum factum sit, pollutit illud per fornicationis immunditiam. Hinc conjectura faret quod iisdem verbis Apostolus fornicationis enormitatem exagere per relationem corporum nostrorum ad Spiritum sanctum, quibus ante per relationem ad Jesum Christum: An necitis quomodo membra vestra...

corpus proprium non maculat, non pollutit. Omne peccatum, id est, plerumque omnia peccata que ordinariis et communiter faciunt homines, extra corpus sunt. Qui autem fornicatur, in corpore suo peccat; cum qui fornicatur, aut quocumque modo peccat per immunditiam carnalem, peccat in corpus suum, quia debet esse illud, et ignominia adicit, excitans in eo brutalem ac fœdum libidinem; quæ immurum ita probris absorbetur opinans, ut in eo actu nihil aliud cogitare possit.

VERS. 19. — An necitis quomodo membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo? Proinde fatemini in Deum tanti numeris auctorem integræ et injuriæ, si Spiritum sanctum per fornicationem à vobis expuleritis.

Et non estis vobis, q. d. Vestri ipsorum: id est, non estis vestri juris.

VERS. 20. — Impii enim estis pretio magno. Sensus: Non estis juris vestri. Nam servi empti estis, utpote

VERS. 19. — AN NECITIS QUOMODO MEMBRA VESTRA... Alterum argumentum fugiendo fornicationis. Cum per baptismum facti, simus templum Spiritus sancti, fornicatio est sacrilega atque impia templa profanatio. Totus homo templum Dei est; mens hominis, quasi aditum templi; anime facultates, basilica; corpus verò, quasi porticus. Hinc, ut ait Tertullianus, lib. de Cultu fem. 2, hujus templi ædificata et antistita pudicitia est.

QUEM HABETIS A DEO. Auctorem tanti numeris recenseat, ut ingratitude exagere; quasi diceret: Injurius et ingratus est in Spiritum sanctum, qui per gratiam habitat in vobis, et in Deum ipsum, qui Spiritum sanctum misit in vos. Totam itaque sanctissimam Trinitatem specialiter offendit christianus fornicator: Filium, cujus est membrum; Spiritum sanctum, cujus est templum; Patrem, qui Spiritum sanctum nobis dedit, et per Filium nos redemit.

ET NON ESTIS VESTRI, id est, vestri juris. Ultimam argumentum ductum à sacrilegio furto, quod fornicator committit.

VERS. 20. — IMPII ENIM ESTIS... scilicet pretio inestimabili, sanguinis Jesu Christi, Filii Dei. Servus emptus maximam domino facit injuriam, si illum, per hoc ipsum quod ejus est, offendant. Caveat ergo ne corpore, quod Domini est, Dominum offendat, sed e contra

GLORIFICATE ET PORTATE... Græcè, in corpore vestro et in spiritu vestro, quæ sunt Dei. Syr. idem. Portate Deum in corpore, templo quod inhabitat.

Notandum ad intelligentiam.

Nemo miretur quod Apostolus ad Corinthios scribens, tam acriter in fornicationem invehat: Corinthus civitas erat Veneri dicata, in qua scortationum et turpitudinum erat non tantum omnis licentia, sed et honor. Collyis, dæmon, apud Corinthios colitur, presses effeminatorum et impudicorum, ait Suidas verbo Collyis. Fanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quam mille laborerit scortorum famulas meretrices, quas decem, viri mulieresque deducunt, ait Strabo, lib. 9, et Herodotus in Chio. Hisper mille quotidie selectissimæ ex totâ Græciâ et Asia puellæ omnibus adveniantibus prostituuntur: quod pretio redempti, sanè permagno et inestimabili, nempè sanguine Filii Dei. Quamobrem vos ipsos et corpora vestra tanquam rem pretiosam debetis intertemerata servare hominum vestro. Quasi dicit: Magni summi vobis, magni facite vestra corpora. Ne corpus suum vilis pendas, ne gratis vendas, tam maxime deus. Hæc est enim gloria Dei, si magni fiat illi corpora: que Deis tanto tibi pretio comparavit, scilicet sanguine suo.

GLORIFICATE ET PORTATE Deum in corpore vestro, eamdem illud servando in obsequium spiritus et Dei. GLORIFICATE Deum in corpore vestro, tanquam templo ejus, quando servamus illud purum ab omni immunditia, et ornatum bonis operibus. Per hæc enim Deus glorificatur apud homines, secundum illud Matth. 5. Stetit lux vestra coram hominibus, ut videtur operi vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est. Portamus autem Deum in corpore nostro, quando corpus totum obsequio Dei mancipamus. Metaphorè sumpta à jumentis, que portant sessorem, et ad quæ voluntatem moventur.

ille honori et pietati dncebant, putantes se hoc modo felici sibi matrimonio capere. Vide Cornelliæ à Lapide, in fine 6 cap., et in cap. 11, v. 5; Trinum, in fine 6 cap.; Fromondum, in præfatione. Hinc non minoribus indigebat argumentis, quibus à fornicatione arcerentur. Corinthiari, idem ac seorturi, lascivire, genio et libidini indulgere. Hinc: Non tuncis homini contingit odire Corinthum, quia est magnum ab amatis suis exigebat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et in praxim redigenda.

1^a Nota dicit Pauli mentem circa lites, octo primis versibus expressam, ut omnem, quantum poteris, litem vites. Vide etiam dicta v. 15.

2^a Nota quod v. 10 dictum est de hereditate Dei possidendâ à Dei filiis, Deoque similibus, justis et sanctis, non autem à spuris, illis nequam, et Deo dissimilibus: Hincque studeo similibus esse, sanctus, justus, peccatum horrens, omne bonum cogitans, amans, faciens. Omnia Dei præcepta tendunt ad hæc nostram moralem cum Deo similitudinem efficiendam; seu ut Deo similes nos in moribus efficiant. Malum prohibent, quod Deus, ipsa sanctitas, horret. Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris. Habec, c. 1, 15. Bonum, sanctitatem, justitiam præcipiunt, quia Deus ipsa bonitas, ipsa justitia, ipsa sanctitas est. Unumquodque Dei præceptum quoddam divine sanctitatis est declaratio, quam imitentur, ut sancti simus, sicut et ipse sanctus est. Ad hæc eandem similitudinem procurandam ten-

dunt Dei promissa et mixta. Eternam Deis similitudinem exheredationem, seu separationem et alienationem à se, summo et aeterno bono, si fuerimus absimiles: Neque molles, neque fures, neque avari... neque rapaces, neque ebriosi, hereditabim regnum Dei. Eternam suam hereditationem, regnum suum; suæque beatitudinis consortium nobis promittit, si sancti fuerimus, ipsique similes in moribus. Hinc ergo divine similitudinis totis viribus studeamus; malum horreamus; quasi à facie cogitamus peccatum; virtutem, sanctitatem omnem amplectimur.

3ª Nota rationes quibus Apostolus in septem ultimis versibus Corinthios fideles avertit à fornicatione; et horribis peccatum, christiano, Christo; imò tot sanctissime Trinitati maxime injuriosum; christiano, quem ex sancto et divino facit sordidum et amabilem, et quasi bestialem; Christo, cujus membra fecit meretricia; Deo, quem offendit per hoc ipsum quod Dei est.

CAPUT VII.

CHAPITRE VII.

1. De quibus autem scripsistis mihi: Bonum est homini mulierem non tangere:

2. Propter fornicationem autem, unusquisque suam uxorem habeat, et unusquisque suum virum habeat.

3. Uxori vir debitum reddat: similiter autem et uxor viro.

4. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.

5. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus: ut vacetis orationi: et iterum reverimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.

6. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.

7. Volo enim omnes vos esse sicut incipsum; sed unusquisque propriam duntaxat habet ex Deo: alius quidem sic, alius verò sic.

8. Dico autem non nuptis et viduis: Bonum est illis si sic permanent, sicut et ego.

9. Quod si non se continent, nubant; melius est enim habere quam uri.

10. Iis autem qui matrimonio juncti sunt, præceptio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere.

11. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari; et vir uxorem non dimittat.

12. Nam ceteris ego dico, non Dominus: Si quis

1. Pour ce qui regarde les choses dont vous m'avez écrit, je vous dirai qu'il est avantageux à l'homme de ne toucher aucune femme.

2. Néanmoins, pour éviter la fornication, que chaque homme vive avec sa femme, et chaque femme avec son mari.

3. Que le mari rende à sa femme ce qu'il lui doit, et la femme ce qu'elle doit à son mari.

4. Le corps de la femme s'est point en sa puissance, mais en celle de son mari: de même le corps du mari n'est point en sa puissance, mais en celle de sa femme.

5. Ne vous refusez point l'un à l'autre ce devoir, si ce n'est du consentement de l'un et de l'autre, pour un temps, afin de vous exercer à l'oraison: et ensuite vivez ensemble comme auparavant, de peur que la dissiduité que vous avez à garder la continence ne donne lieu à Satan de vous tenter.

6. Or je vous dis ceci par condescendance, et non par cet impératif.

7. Car je voudrais que vous fussiez tous comme moi; mais chacun a son don particulier, selon qu'il le reçoit de Dieu, l'un d'une manière, et l'autre d'une autre.

8. Pour ce qui est de ceux qui ne sont plus dans les liens du mariage, et des veuves, je leur déclare qu'il leur est bon de demeurer dans cet état, comme j'y demeure moi-même.

9. Si néanmoins ils sont trop faibles pour garder la continence, qu'ils se marient; car il vaut mieux se marier que d'être brûlé.

10. Quant à ceux qui sont mariés, ce n'est pas moi, mais le Seigneur, qui leur fait ce commandement: Que la femme ne se sépare point d'avec son mari.

11. Si elle s'en est séparée, qu'elle demeure sans se marier, ou qu'elle se reconnoisse avec son mari; et que le mari de même ne quitte point sa femme.

12. Pour ce qui est des autres, ce n'est pas le Seigneur, mais c'est moi qui leur dis: Que si un homme a

frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittit illum.

15. Et si qui mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittit virum.

14. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidellem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidellem: calicium filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.

15. Quid si infidelis discedit, discedat; non enim servituti subjectus est frater, aut soror in huiusmodi; in pace autem vocat nos Deus.

16. Unde enim scis, mulier, si virum salvum facies? aut unde scis, vir, si mulierem salvam facies?

17. Nisi unicuique sicut dixit Dominus, unumquemque sicut vocavit Deus ita ambulet, et sicut in omnibus Ecclesiis docet.

18. Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium. In præputio, aliquis vocatus est? non circumcidatur.

19. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est; sed observatio mandatorum Dei.

20. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permanet.

21. Servus vocatus es? non sit tibi curæ; sed et si potes fieri liber, magis utere.

22. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini; similiter qui liber vocatus est, servus est Christi.

25. Pretio empti estis; nolite fieri servi hominum.

24. Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permanet sicut Deum.

25. De virginibus autem præceptum Domini non habeo; consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis.

26. Existimo ergo hoc hominem esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.

27. Alligatus es uxori? noli querere solutionem. Solutus es ab uxore? noli querere uxorem.

28. Si autem acceperis uxorem, non peccasti; et si nonserit virgo, non peccavit: tribulationem tamen carnis habebit in huiusmodi: ego in vobis parco.

29. Hoc itaque dico, fratres: Tempus breve est; reliquum est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint:

30. Et qui flent, tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et qui emunt, tanquam non possidentes;

31. Et qui utantur hoc mundo, tanquam non utantur: præterit enim figura huius mundi.

32. Volo autem vos sine sollicitudine esse; qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo.

33. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est.

34. Et mulier inopata, et virgo, cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu; quæ autem

une femme qui soit infidèle, laquelle consente de demeurer avec lui, qu'il ne se sépare point d'avec elle.

15. Et si une femme fidèle à un mari qui soit infidèle, lequel consente de demeurer avec elle, qu'elle ne se sépare point d'avec lui.

14. Car le mari infidèle est, sanctifié par la femme fidèle, et la femme infidèle est sanctifiée par le mari fidèle; autrement, vos enfans seroient impurs, au lieu que maintenant ils sont saints.

15. Si le mari infidèle se sépare d'avec sa femme qui est fidèle, qu'elle le laisse aller, parce qu'un frère ou une sœur ne sont point asservis en telle rencontre; mais Dieu nous a appelés pour vivre en paix.

16. Car que savez-vous, ô femme, si vous sauvez votre mari? et que savez-vous, ô mari, si vous sauvez votre femme?

17. Mais que chacun se conduise selon le don particulier qu'il a reçu du Seigneur, et selon l'état dans lequel Dieu l'a appelé; et c'est ce que j'ordonne dans toutes les Eglises.

18. Un homme est-il appelé à la foi étant circoncis? qu'il n'affecte point de paraître incirconcis. Y est-il appelé n'étant point circoncis? qu'il ne se fasse point circoncire.

19. Ce n'est rien d'être circoncis, et ce n'est rien d'être incirconcis; mais le tout est d'observer les commandemens de Dieu.

20. Que chacun demeure dans l'état où il était quand Dieu l'a appelé.

21. Avez-vous été appelé étant esclave? ne portez point cet état avec peine, mais faites-en un bon usage, quand même vous pourriez devenir libre.

22. Car celui qui, étant esclave, est appelé au service du Seigneur, devient affranchi du Seigneur; et de même celui qui est appelé étant libre, devient esclave de Jésus-Christ.

25. Vous avez été achetés d'un grand prix; ne vous rendez pas esclaves des hommes.

24. Que chacun, mes frères, demeure dans l'état où il était lorsqu'il a été appelé, et qu'il s'y tienne devant Dieu.

25. Quant aux vierges, je n'ai point reçu de commandement du Seigneur; mais voici le conseil que je donne, comme étant fidèle ministre du Seigneur, par la miséricorde qu'il m'en a faite.

26. Je crois donc qu'il est avantageux, à cause des nécessités pressantes de cette vie, je veux dire qu'il est avantageux à l'homme de ne point se marier.

27. Êtes-vous lié avec une femme? ne cherchez point à vous délier; n'êtes vous point lié avec une femme? ne cherchez point de femme.

28. Si néanmoins vous épousez une femme, vous ne péchez pas; et si une fille se marie, elle ne péche pas; mais ces personnes souffriront dans leur cœur des afflictions et des peines; or, je voudrais vos les épargner.

29. Voici donc ce que je vous dis, mes frères: Le temps est court, et ainsi que ceux mêmes qui ont des femmes soient comme n'en ayant point;

30. Et ceux qui pleurent, comme ne pleurant point; ceux qui se réjoissent, comme ne se réjoissant point; ceux qui hébètent, comme ne possédant point;

31. Enfin, ceux qui usent de ce monde, comme n'en usant point: car la figure de ce monde passe.

32. Pour moi, je désire vous voir dégagés de soins. Celui qui n'est point marié, s'occupe du soin des choses du Seigneur, et de ce qu'il doit faire pour plaire au Seigneur.

33. Mais celui qui est marié s'occupe du soin des choses du monde, et de ce qu'il doit faire pour plaire à sa femme, et ainsi il se trouve partagé.

34. De même une femme qui n'est point mariée, et une vierge s'occupe du soin des choses du Seigneur, afin d'être sainte de corps et d'esprit; mais

celle qui est mariée s'occupe du soin des choses du monde, et de ce qu'elle doit faire pour plaire à son mari.

35. Or je vous dis ceci pour votre avantage; non pour vous dresser un piège, mais pour vous porter à ce qui est plus parfait, et qui vous donne un moyen plus facile de prier Dieu sans empêchement.

36. Si quelqu'un donc croit que ce lui soit un désavantage que sa fille passe la fleur de son âge sans être mariée, et qu'il juge devoir la marier, qu'il fasse ce qu'il voudra; il ne péchera point si elle se marie.

37. Mais celui qui n'était engagé par aucune nécessité, et qui se trouvant dans un plein pouvoir de faire ce qu'il voudrait, prend une ferme résolution dans son cœur, et juge en lui-même qu'il doit conserver sa fille vierge, fait une bonne œuvre.

38. Et ainsi celui qui marie sa fille fait bien; mais celui qui ne la marie point fait encore mieux.

39. La femme est liée à la loi du mariage, tant que son mari est vivant; mais si son mari meurt, elle est libre. Qu'elle se marie à qui elle voudra, pourvu que ce soit selon le Seigneur.

40. Cependant elle sera plus heureuse si elle demeure veuve, comme je le lui conseille; et je crois que j'ai aussi l'esprit de Dieu.

ANALYSIS.

Varia resobit dubia sibi à Corinthiis proposita circa conjugium, continentiam, et virginitatem.

Primum dubium. Nam christiano, homini per Spiritum sanctum renato, liceat usus matrimonii? — Respondet quod melius quidem foret ab eo abstinere; propter vitandam tamen impuritatem, conjugii cohabitare pergit, mutuum sibi debitum reddant; nec sese oportet nisi ex consensu mutuo ad tempus, et ut oratio sit sententia vacent et purius; post quod tempus, idem familiaritatis commercium recipiant; quod tamen Paulus indulget, non jubet: caput enim, si fieri commodè posset, ut omnes sibi forent in continentia similes, v. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Secundum dubium. An inopertis et viduis expedit nubere? — Respondet satis esse ut caribet manant: quod si tamen non se continent, nubant; melius est nubere quam uri, 8, 9.

Tertium dubium. An licet divorcium? v. 10. — Respondet ex Christi Domini præcepto, insolubile esse conjugium: conjugati igitur non discendant ab invicem, aut

celle qui est mariée s'occupe du soin des choses du monde, et de ce qu'elle doit faire pour plaire à son mari.

35. Or je vous dis ceci pour votre avantage; non pour vous dresser un piège, mais pour vous porter à ce qui est plus parfait, et qui vous donne un moyen plus facile de prier Dieu sans empêchement.

36. Si quelqu'un donc croit que ce lui soit un désavantage que sa fille passe la fleur de son âge sans être mariée, et qu'il juge devoir la marier, qu'il fasse ce qu'il voudra; il ne péchera point si elle se marie.

37. Mais celui qui n'était engagé par aucune nécessité, et qui se trouvant dans un plein pouvoir de faire ce qu'il voudrait, prend une ferme résolution dans son cœur, et juge en lui-même qu'il doit conserver sa fille vierge, fait une bonne œuvre.

38. Et ainsi celui qui marie sa fille fait bien; mais celui qui ne la marie point fait encore mieux.

39. La femme est liée à la loi du mariage, tant que son mari est vivant; mais si son mari meurt, elle est libre. Qu'elle se marie à qui elle voudra, pourvu que ce soit selon le Seigneur.

40. Cependant elle sera plus heureuse si elle demeure veuve, comme je le lui conseille; et je crois que j'ai aussi l'esprit de Dieu.

PARAPHRASIS.

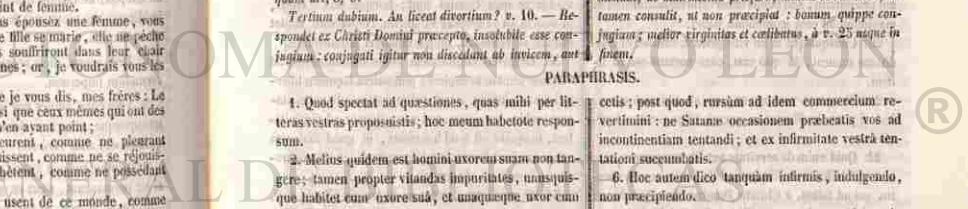
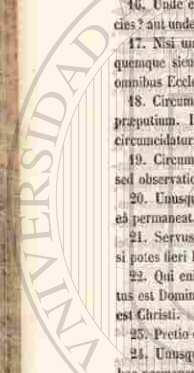
ocis; post quod, rursum ad idem commercium revertimini: ne Satanae occasione præbeatis vos ad incontinentiam tentandi; et ex infirmitate vestra tentationi succumbatis.

6. Hoc autem dico tanquam infirmis, indulgentia, non præcipiendo.

7. Velleim enim vos omnes esse sicut me ipsum in continentia: sed unusquisque à Deo donum proprium habet; alius quidem tale donum; alius vero tale diversum.

8. Non nuptis autem et viduis dico quod illis hominum est, si sic inopati maneant, sicut et ego sum in nuptis.

9. Quod si tamen non se continent, matrimonium

Jungantur : satius enim est uxorem ducere, quam fornicari.

10. Conjugatus ego, non à meipso, sed auctoritate Christi Domini præcipio, ut ab invicem non separentur, facto scilicet quodam fororum divorcio :

11. Quod si verò ob aliquam causam separentur, maneat exilibus, ut reconcilientur.

12. Quod spectat ad alios, scilicet disparis fidei conjugatos, Christus Dominus de illis nihil præcipit : hinc ego Domini spiritu motus dico : Si quis christianus uxorem habeat idololatricam, et hinc cum illo habitare consentiat, non damnatur eam.

13. Et si quæ mulier christiana virum habeat idololatricam, qui cum eâ possit habitare voverit, non dimittit eam :

14. Jam enim vir infidelis quasi sanctificatus est permuliere fidelem. Spes est sanctificationis. Et mulier infidelis quasi sanctificata est, per virum ad eam. Spes est quod ad fidem convertatur, si simul cohabitent. Secus verò filii vestri illegitimi habentur, et in idolorum cultu educantur : nunc autem et legitimi et pie educati, et spes est quod fiant sancti, id est, christiani.

15. Si verò peccatis prior discedit, et conjugium dirimit, sinistrè abire, in tali enim casu non obligatur pars christiana, libera manet à tali conjugio. Ad peccata vocati nos Deus : Christi religio non cogit nos ad servitutem, quâ pax nostra turbetur.

16. Alis, fortè : Spes est conversionis. Res est valde incerta. Unde enim scis? etc. Itaque sine abire, et in totâ uere libertate.

17. Veritatem in unusquisque theo in negotio sequendum gratiam sibi datam, ambulet, et in statu, in quo erat, cum ad fidem vocatus est, stantibus permaneat. Ita docet in omnibus Ecclesiis.

18. Aliquis ad fidem vocatus est, cum jam esset circumcissus? ne culam attrahat faciat : alius gentilis in præputio ideam suscepit? non curet de circumcissione.

19. Nullius momenti sunt ad salutem circumcisio, aut præputium : sed fidelis observatio mandatorum Dei maximam ad eam momentam habet.

20. Unusquisque in eo vitæ genere, ordine, et conditione maneat, in quo erat, cum vocatus est ad fidem.

21. Si servus vocatus es, ne sit tibi molestum : inò si potes in libertatem vocari, elige potius ut servias :

22. Quil enim de servitute aut libertate curas, cum hæc apud Christum sint paria? Qui enim servus vocatus est ad fidem, à Christo Domino liber factus est : et qui liber vocatus est, Christi Domini Redemptoris nostri servus factus est.

23. Magnè sanguinis Christi pretio redempti estis : ne ergo sitis passionum hominum servi, nec Deum offendentis unquam, ut hominibus placeatis.

24. Unusquisque igitur Deo serviens, maneat in statu, in quo erat, cum ad christianissimum vocatus est.

25. De virginitate servanda, nullum Christus dedit

præceptum : hinc ego de eâ vobis de tantummodo consilium : illud autem do vobis, tanquam vir, qui gratiam à Domino consecutus sum, ut sim fidelis minister Dei, ejusque mentem fideliter exponam.

26. Itaque existimo et dico, bonum et melius hoc esse, scilicet virginem permanere : ita dico, hoc, homini, id est, utriusque sexui, bonum et optimum est, propter vitandam inexistentem in conjugio molestiam.

27. Itaque si sis alligatus uxori, ne divorcium quæras : sed si liber es, consulo, ut sic permanens, hoc quæras uxorem.

28. Hoc tamen sic consulo, velut melius, ut nolim arbitris quod male feceris nubendo. Si acciperis uxorem, non peccasti, et si virgo nubat, non peccat : sed tales, contractio conjugio, multas secundum carnem tribulationes habebunt : quas ego vos, miseratione vestri ductus, optem eximii.

29. Hoc itaque, fratres, vobis omnibus dico, et ad hoc attentos vos velim, scilicet quod tempus vite breve est : hinc fiet, ut non virginis modo de vultibus non cogitent, sed ut et ipsi conjugati sint sicut in unum :

30. Et qui ob adversa tristes sunt, tanquam non tristes : et qui ob prospera læti sunt, tanquam non læti : et qui acquirit, sicutique dirigit, tanquam nihil habentes :

31. Et qui unquam hujus mundi bonis, quasi non utantur : quia transitoria est facies hujus mundi : in qua, sicut in scenis comicis, in momento vertuntur omnia.

32. Vos autem à conjugio dehortans, et ad callidum exhortans, opto vos exemptos à rerum peritissimum sollicitudine, ut deo vacetis liberis. Qui celestis est, curat que Domini sunt, et quomodo placeat deo : hoc agit præcipit.

33. Uxoratus autem sollicitus est de rebus hujus mundi, quomodo placeat uxori : sicque mente et curâ divitiis est, atque distractus.

34. Et mulier iniuncta et virgo utrobis cogitat et meditat que Domini sunt : hocque nunquam curat, ut sancta sit et corpore et spiritu. Nupta vero studeat utilitati se vincti, neque familiarum promovende.

35. Ceterum virginitatem vobis commendans, ad vestram utilitatem in aspicio : non autem laqueum libertati vestre injicio, quasi velim continendi necessitatem vobis imponere : sed vos adhortor ad virginitatem, tanquam ad quid honestius, et quod majorem vobis præbeat facultatem deo vacandi, et sine distractione hominum observandi.

36. Si quis autem putat se delectari in quidam patet, ex eo quod virginem suam plusquam nulum servet, et judicat quid eam debet educare : agit, proit, voluerit : non peccat, si tradat eam nupti.

37. Qui verò firmum habens in animo propositum, cui aliunde proposito nihil obstat, sed plenum habet libertatem faciendi quod vult : is, inquam, si notario judicio decrevit virginem suam in virginitatis statu servare, bene et melius facit.

58. Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit : et qui non jungit, melius facit.

59. Mulier vincata est lege conjugii, quomodo vivit ejus maritus : ubi vero mortuus est, libera est : cui vult rursum nubat, dummodo nubat viro christiano.

40. Beatorum autem erit, si celebs permanserit secundum consilium meum : arbitror autem quod Dei spiritum habeam : et hinc quod à Deo sit consilium meum.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — De quibus autem scripseris multa...

Juxta Theodoretum, hic incipit tomus secundus, ubi ad varia Corinthiorum consulta respondet Apostolus. Primo autem rogantur Corinthii, circa matrimonii usum, an baptizatus licet post Baptismum ut conjugio ante Baptismum contracto? Sive pseudoapostoli, sive sanctiores haberentur, Corinthios docerent à re uxoria abstinentiam esse, ut ait Ambrosius, et post ipsum S. Anselmus, alique recentiores multi : sive hoc ab illi Corinthiorum, pietatis studiosiores, excohiberint, ut orationi et pietati liberius vacarent : sic volunt alii, inter quos Estius. Quidquid sit, juxta omnes antiquos, hic non queritur an baptizatus licet uxorem ducere : de hoc enim v. 8, sed an illis licet ut conjugali consuetudine, ut loquitur Theodoretus : seu an illis abstinentiam esset à re uxoria, an non, ut ait D. Athanasius : et ita explicat D. Chrysostomus, Theophylactus, Hieronymus adversus Jovinianum, lib. 1, citatus à Gagnaxo, Cornelio, etc. Hæc autem questionem respondet Apostolus continentiam quidem laudans, fornicationem vero vituperans, conjugalem autem continentiam concedens, ait Theodoretus. Sensus itaque est : Quod spectat ad questionem quas mihi per vestras litteras proposuistis, hoc mecum habetote responsum.

Primum dubium, seu prima questio.

An christiano licet usus conjugii?

Ac quia primò rogasti num christiano, homini quippe celesti, et per Spiritum sanctum renato, licet usus matrimonii. — Respondendo rosum. Græc., pulchrum, id est, egregium et laudabile : seu melius et honestius esse quidem uxorem suam non tangere, id est, non cognoscere, seu ab illius amplexu abstinere, et nullum conjugii actum exercere. Syr., ad mulierem non accedere. Abstinere ab uxore, ait Erasmus. Hoc enim angelicum est et summe optandum, hominique celesti et renato maxime dignum. In uno sexu, alterum intellige, ait dicitur Chrysostomus.

VERS. 2. — PROPTER FORNICATIONEM... Græc., fornicationem.

VERS. 1. — De quibus autem scripseris multa, q. d. : Quod attinet ad questionem quas mihi proposuistis de matrimonio et celibatus jure, usu, fructu, sic respondeo : Bonum est homini mulierem non tangere. Romani, id est, patrum, res præclara, eximia est. Ita Theophyl., Bonum ergo est bonum mortale et spirituale, quod per se facit ad contentum mentis Victoriam, pietatem et salutem. Bursium tangere, vel cognoscere mulierem, hæretis holocausti, et modeste fornicationibus idem est, quod exercere actum conjugii.

VERS. 2. — Propter fornicationem autem, ne scriberet in eam incidat, si celebs sit, et latens casti vivere non velit, inaspiciat suam uxorem habet. Sicut, Græcè : proprium. Sed et illud propter fornicationem, subaudi, vitandam.

VERS. 3. — Uxor tibi debitum reddat, etc. Vir pro

visitatione, quod omnia impuritates genera includit. Fornicationem tamen et aliarum impuritatum vitandorum gratiâ, uniusque vestrum uxorem quam duxit habeat. Syr., tenet : Ethiope, habet cum uxore suâ, id est, habere pergit, eaque utatur. Idem de uxore intellige, quandoquidem una est natura, ait Theodoretus. Conjugalem continentiam concedit Apostolus, non præcipit, ut ipsemet explicat v. 6. Multo minus hic conjugium præcipi omnibus, etiam sacerdotibus et monachis, ut perverse inferat hæretici ex voce distributivâ minusquam. 1. Quia de contrahenda conjugio hic non agitur, sed v. 8. 2. Eisi ageretur de conjugio, illud Apostolus non præcipere, alias sibi ipsi contradiceret dicens v. 7 : Volo omnes homines esse sicut meipsum : v. 8 : Non nuptias dico : bonum est illis si sic permanent : v. 38 : Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit : qui non jungit, melius facit. Adde quod, etsi conjugium præcipere, capacibus et non impositis hominibus illud præcipere : non autem voto obstrictis, et conjugii incapibus. Sed quid mirum, si tam perverse ratiocinerentur hæretici, quos impuritas exercebat. Ad eorum est hæreticum vis fuisse, qui non fuerit impudicus.

VERS. 5. — UXORI TIBI DEBITUM, Græc., debitum benevolentiam : Syr., dilectionem. Duplex vitanda fornicatio, propria et aliena. Ad utramque vitandam, maritus uxori, et uxor marito debitum amoris et honoris reddat officium. Debitum conjugale ad utrumque conjugem æqualiter pertinet.

VERS. 4. — MULIERI SUI CORPORIS POTESTATEM, Græc., jus, etc. Affertur ratio cur mutuum sibi debitum, et utrique parti æquale : quia scilicet sua sibi corpora mutuo dolerant : hinc neuter plenum sui corporis potestatem habet, neuter sui juris est in officio conjugali : sed alter alteri obstrictus. Quia paria sunt jura, paria sunt et debita : hinc nec possunt sibi mutuo corpus denegare, nec alteri tradere.

VERS. 5. — NOLITE FRANGERE, FRICEM... De frangere hic est continere, altera invito, ait Theophyl.

marito accipitur. Debitum, Græcè : debitum benevolentiam : ita honestè periphrasi debitum conjugale circumseribit Apostolus. Recte autem debitum vocatur, quia ex justitia qualem debetur. Cujus ratio sequitur.

VERS. 4. — Mulier sui corporis potestatem non habet, etc. Sui corporis, scilicet secundum ea membra que sexum distinguunt, et quolibet ea servantur acta conjugali. Potestatem, ut pro sua voluntate possit continere, vel alteri se conjugere, non habet mulier paria uxori, sed maritus. Idem sibi tantum non alteri, ita S. August., lib. 5 contra Julian., cap. 14, unde pro potestatem non habet, Græcè : jus non habet, scilicet ad continentium, vel ut alteri corpus suum tradat.

VERS. 8. — Nolite frangere invicem, negotio debiti conjugalis, nisi forte ex concensu, ad tempus, ut vi-

lactus. Ne itaque hoc debitum vobis denegatis, nisi ex consensu, et ad tempus, et ut orationi, Græc., orationi et jejuni vacetis. Pœnitentiæ et orationis. Jejuniū disponit ad orationem; oratio sanctificat jejuniū. Pœnitentiæ et jejuniū quasi corpus, oratio quasi anima; utrumque simul, quasi totum sanctitatis, Deo gratum efficit. Non dixit simpliciter ut oreis, sed ut orationi vacetis; puras, ferventius et magis assidue: sub orationis nomine intellige et sacrificiū et Eucharistiæ perceptionem, quæ sunt orationes præcipuæ, et quæ majorem postulant et puritatem et recollectionem. Hinc Ecclesia conjugalis continentiam suadet dicens Deo specialiter sacris, mysteriorum celebrationi et per Eucharistiā participationi dedicatis; similiter et temporibus orationi et pœnitentiæ destinatis. Sic tamen suadet ut non præcipiat: hæc enim continentia debet ex consensu nutu fieri.

ET ITERUM REVERTENTEM IN IDIPSEM... SYR., ad idem negotium; Eulio, vers., et iterum etate simul. Reverti est iterum significat in unum, seu in eundem locum vel diorū. Igitur sensus est: Quo solemnitas et orationis expleto tempore, solum familiaritatis commercium repetite; ne si diutius maneat thoro separati, Satanas ex hac diuturnitate suam occasione vos tentandi; et vos, ob incontinentiam, ad quam provecti estis, tentationis succumbatis. Corinthii, ut nota Harveyus, Annot. tom. I, erant genio suo salacissimi, et præ cæteris Græcis Veneris studio delitissim. Vide dicta in fine cap. 6.

VERS. 6. — HOC AUTEM DICO... hoc, scilicet, revertenti: Non præcipio, sed permitto; non jubeo, sed indulgeo. SYR., hoc autem dico tantquam infirmis, non ex præcepto.

VERS. 7. — VOTO ESTI OMNES VOS... Græc., omnes homines; SYR., siquidem ego vobis omnes homines esse meū instar in periculis (quæ fuerit Paulus indicat v. 8).

ceita orationi; Græc., ut vacetis jejuniis et orationi.

Et iterum revertentem in idipsum; Græc., et iterum ad idem conventum. Ut sensus sit: Orationis tempore initio conjugibus redendum ad opus continentium; quod, inquit Hieronymus, erubescit suo vocari nomine. Ne tentet vos Satanas, id est, ne in adulterium aliquæ diabolice corruptelæ vos tentando pertrahat diabolus si diutius maneat thoro separati.

Propter incontinentiam vestram. Sensus: Post orationem redite ad opus conjugale; quod ut faciatis, moneo propter incontinentiam vestram, ne aliquis Satanas vos sollicitet et inducat ad deteriora.

VERS. 6. — Hoc autem dico secundum indulgentiam, etc. q. d.: Quodam indulgeo, non præcipio.

VERS. 7. — Voto enim omnes vos esse sicut meipsum, quoad castitatem et continentiam. Nota: voto, id est, velle, cupere, optare si commode fieri possit. Voto ergo significat hic actionem volendi inchoatum et imperfectam. Patres ex eo colligunt et docent Paulum ab omni concubitu sese continuisse, et in perpetuum castitate vivere, ut Epiphanius, hæresi 58; Hieronymus ad Eustoch., cap. 8, et in epist. ad Celantian., cap. 8; Augustinus, lib. de Gratia et Libero Arbitrio, cap. 4, etc.

Sed unusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem, etc. alia vero sit; id est, alius tale, alius autem

Volo, opto, velle, optāri, si posset, votum est, non præceptum, optāri omnes vos esse sicut meipsum in continentia, ait D. Chrysostomus. Virgo erat Paulus, ait Occumenius. Vide apud Estium multas sanctorum Patrum citationes pro D. Pauli castitate.

SED UNUSQUISQUE PROPRIUM DONUM... Ad conjugatorum solatium, Dei donum appellat etiam matrimonium. Alia quippe Dei dona sunt majora, alia minorā. Castitas autem conjugalis, licet donum sit virginitatis minus, Dei tamen donum est.

VERS. 8. — DICO AUTEM NON SUPTIS ET VIDUIS... Secundum dubium, seu secunda questio.

An christiano expedit nubere.

Quæsierat Corinthii circa nondum nuptos et viduas, nun expediat nubere.

DICO NON NUPTI UNQUAM, seu qui matrimonium jugum nondum acceperunt; ET VIDUIS, id est, iis qui acceperunt quidem, sed morte disjuncti fuerunt; Theodoretus.

BONUM EST ILLIS, SYR., salus est, seu expedit ut castibus maneat, sine matrimonio, sicut et ego castus sum; idem Theodoretus. Tantum abest ut Apostolus conjugium præcipiat, sicut in v. 2 dicitur heretici; quin imò dehortatur ab illo, omnesque innuptos ad sui exemplum in castitate imitandum hortatur. D. Ambr. et D. Anselmus hic asserunt D. Paulum nunquam fuisse uxoratum; si enim uxorem duxit qui hoc dixit, sicut et ego, ergo omnes homines uxortos esse voluit, nullamque virginem esse, sibi que ipse contradiceret; D. Anselm. ex D. Ambrosio, seu, ut voluit alii, ex libro diacono.

VERS. 9. — QUOD SI NON CONTINENT, NUBANT, id est, matrimonio jungantur. Hoc intellige sicut omnes intellexerit sancti Patres apud Estium citati, scilicet de iis quibus nubendi potestas est, non vero de obstrictis continentie voto. Hi enim ad sanctiora incontinentiæ suæ remedia debent confluere, ait Estius, ad jejuniū, orationem, vigiliās, piās meditationes, lectiones

tale. De fidelibus agit Apostolus, ne dicere vult, non unum omnia habere, sed alios alia. Viduas enim donum habent castitatis conjugalis, alii quidam, alii virginales.

VERS. 8. — DICO AUTEM NON NUPTI, ET VIDUIS: BONUM EST ILLIS SI SIC PERMANENT (scilicet innupti sunt), sicut et ego innuptus permanens. Bonum est si sic permanent, id est, permanere velint; q. d.: Volo, id est, velle, omnes esse sicut meipsum, hoc est, esse virgines uti ego virgo sum; sed nolo id præcipere.

VERS. 9. — Quod si non se continent, nubant. Melius (salus) est enim nubere, quam uti; scilicet, nisi jam per votum nuperis Christo, illis nubere, quam uti melius est, qui adhuc nubere possunt. Apostolus enim dat causam, cur velit incontinentes et fragiles nubere, ne scilicet truantur, id est, fornicentur: nam alios generosos pugiles vult continere. Q. d.: Qui se non continent, nubant: melius est enim nubere, quam non continere. Ita Theodor., Ambr., Anselm., S. Thom., Augustin. Melius, inquit Hieronym., est nubere quam uti, id est, melius est maritum ducere quam fornicari. Urunt ergo, non qui tentantur incentive libidinis, sed qui à tentatione superant: non qui sentit, sed qui consentit. Quomodo dicitur uti igni, non qui calorem ejus qualitercumque molestiam sibi sentit, sed qui a ignoto igne leditur ac sanctorum

sacras, perpetuam occupationem; ad fugam otii, periculosorum colloquiorum, aspectum, etc.

MELIUS EST ENIM NUBERE QUAM UTI. Græc., igniri; Eulio, versio, quam fornicari. Eodem modo D. Hieronymus ab Estio citatus. Sicut uritur ab igne, non qui calorem sentit, sed qui ab igne leditur et realiter adurit, ita à libidine uritur, non qui sentit eam, sed qui consentit illi; qui ab ea vincitur, et vitius succumbit tentationi: hoc est proprie igniri, rursus. Tentatio itaque non est visio, sed solus tentationi consensus: quin imò tentatio, si vincatur, coronæ materia est. Sanè si non coronatur nisi victor, si nulla sine certamine victoria, tentari, contra tentationem certare, etque vincere, ad coronam necessarium est.

VERS. 10. — IIS AUTEM QUI MATRIMONIO... Tertium dubium, seu tertia questio.

An inter christianos licet divorcium.

Circa matrimonii insolubilitatem consultum erat à Corinthiis, D. Paulus, respiciens ad præceptum Domini de uxore non dimittenda, ait: Conjugatis præcepto, non ego, sed DOMINUS, id est, ego non à meipso, sed ex Christi Domini auctoritate et voluntate nobis traditione notā, jubeo ut ab invicem non separentur, facti scilicet quoad thorum divorcium. Nec uxor à marito discedat, nec maritus uxorem dimittat. Intellige clausulam à Christo Domino additam: NISI OB FORNICATIONEM. Quæ clausula ad utrumque sexum æqualiter spectat. Hoc Domini præceptum de matrimonio insolubilitate nunc quidem scriptum est Math. 5, 32, et 19, 9; Marc. 10, 9; Lucæ 16, 48. Tunc autem solâ traditione ac memoriâ notum erat.

VERS. 11. — QUOD SI DISCESSERIT... Quod si ob fornicationem, aut aliam ob causam uxor separata fuerit à viro suo, aut maneat cæcels, aut cum viro suo reconcilietur. Idem intellige de viro: paria enim utrinque jura. Eligant aut jure conjugii non uti, aut reconciliari. Christus Dominus hic sicut alibi, fecit et docuit. Ecclesiam enim sponsam suam, in suo sanguine lotam, sibi copulavit in æternum. Nec Ecclesiam dimittit Christus unquam, nec Christum Ecclesia deseret. Hicque facti docet et præcepto conjugatis insolubilitate uniri. Sacramentum hæc, matrimonii, nuptiarum est, ait Apostolus; ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Sacre Christi cum Ecclesia nuptias insolubilis honorarium signum est matrimonium; et in hoc

Quod satis declarat Græcæm verbum ab igne deductum, igniri, incendi, comburi. Quod si uti non plus esset quam pati motus libidinis, et inquietari stimulus carnis, ut voluit sectarii; jam ipse Paulus, qui supra dixit: Volo omnes homines esse sicut meipsum, juxta suum hoc consilium uxorem ducere delinisset. Nam de stimulo carnis alia queritur: Dolus est, inquit, nihil stimulus carnis meæ, etc.; 2 Cor. 12. Accommodatis est textus, ut nubere dicatur melius quam uti, quia nubere melius malum est, et secundum veniam concessum; uti vero deterius, ne minime concedendum. Ideo melius est nubere, quia pejus est uti. S. Thomas melius interpretatur nuptias tolerandum. Tale quoque est quod S. Martinum dicere solitum refert Sulpitius: Conjugium pertinet ad remiam, virginitas

Sacramentum est. Conjuges igitur sui insolubili unione, suo amore sincero, et complacitâ nutu, hanc imitentur et fideliter exhibeant Christi unione cum Ecclesia sponsa sua. Caveant ne sint signa mendaciæ, fallaciæ, et ne Christi et Ecclesie sint opprobra. De his fuit Ephes., cap. 5, in fine.

VERS. 12. — NAM CÆTERIS EGO DICO, NON DOMINUS... Hæc verba multi ad præcedentia in v. 8 referunt, volumine hæc esse sensum: Conjugatis præcipit Dominus, non ego, etc. Cæteris autem, scilicet non ruptis, ego consulto. Dominus non præcipit, ut innupti permanent. Frémondas ait quod Catharinus primus hæc verba sic intellexit contra omnes veteres. Sed cum nihil ad hoc cogat, puto naturalis, si ad sequentia referatur: ita ut per cæteros intelligatur conjugati disparis fidei. Ita intellexit D. Aug. apud Frémondas; ita D. Anselmus; quasi diceret: De conjugatis fidelibus hactenus egi, ut v. 5 satis indicavi, dicens, ut vacetis orationi: jam cæteris loquor, iis nimirum qui sunt disparis fidei, seu quantum unus christianus est, alter paganus. Tunc, ad Apostolorum prædicationem, quotidie contingat ut unus conjugatorum crederet in Christum, hæretique christianus, aliter vero in infidelitate sua remaneret. Hinc ergo difficultas oriatur, nun christianus ab infideli deberet discedere, an verò cum illo permanere. Et probabile est quod hæc difficultatem Corinthii per litteras suis Apostolo proposuerit.

Quantum ergo dubium, seu quarta questio.

Nam fidelis cum infideli conjugium sit indissolubile.

Nota quod difficultas sit de matrimonio ante fidei susceptionem contracto: nec enim fidelis licet cum infideli contraheret; sed, ut in fine capituli dicti ipsa Paulus, tantum in Domino, id est, fideli et pio, ut explicat Theodor. Hinc D. Chrys., et post eum Theod., Theoph., notant quod non dicit Apostolus, si quis vult accipere infidelem, sed si quis HABET INFIDELIEM. Nota et quod cultus disparis nondum irritat matrimonium: hoc enim non à D. Paulo, sed ab Ecclesia fuit institutum. Dubium resolutur à Apostolo, quasi præfator dicens: Nam cæteris ego dico... id est, de talibus conjugis Christus nihil dixit, nihil præcepit; sed ego, apostolice auctoritate fretus et Domini Spiritu motus, dico: Si quis Christianus uxorem habet idololatram, et hæc cum illo habitare consentit, non illum dimittat.

VERS. 11. — QUOD SI DISCESSERIT... reconciliari: Hinc sequitur divorcium, etiam justum et licitum, non solvere matrimonium vinculum, sed tantum thori consortium, ut si contra sit altera, non licet viro innocentii aliter matrimonium. Eadem est ratio uxoris, si vir sit adulter. Et vir uxorem non dimittit, sine gravi et justâ causâ. Nam ob fornicationem et alia justis de causis licet dimittere.

VERS. 10. — IIS AUTEM, qui matrimonio juncti sunt, etc. Respicit Apostolus ad præceptum dominicum: non licere viro dimittere uxorem, nec uxori virum, exceptâ causâ fornicationis, Math. 5 et 19; Marc. 10; Luc. 6.

VERS. 6. — Hoc autem dico secundum indulgentiam, etc. q. d.: Quodam indulgeo, non præcipio.

VERS. 7. — Voto enim omnes vos esse sicut meipsum, quoad castitatem et continentiam. Nota: voto, id est, velle, cupere, optare si commode fieri possit. Voto ergo significat hic actionem volendi inchoatum et imperfectam. Patres ex eo colligunt et docent Paulum ab omni concubitu sese continuisse, et in perpetuum castitate vivere, ut Epiphanius, hæresi 58; Hieronymus ad Eustoch., cap. 8, et in epist. ad Celantian., cap. 8; Augustinus, lib. de Gratia et Libero Arbitrio, cap. 4, etc.

Sed unusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem, etc. alia vero sit; id est, alius tale, alius autem

Vers. 13. — Et si qua mulier... Utrique sexui paria dot innoxia; quia per utriusque condilio, et per utriusque conjugatio.

Vers. 14. — Sanctificatus est esum vir infidelis... Dux superioris assertionis, seu resolutionis affert rationes. Primam ex parte conjugum ductam; quasi diceret: tantum abest ut in allegato caso sit pro christiano aliquid fidei periculum; quinimo magna spes est sanctificationis pro pagano.

Sanctificatus est esum... Non dixit, sanctus est; sed sanctificatur; D. Chrys., id est, preparatur ad sanctitatem; disponitur ad fidem, quae radix est sanctitatis. Etenim paganus ille cum uxore sua christianam benevole et pacifice vivendo, eique sua christianae religionis exercitia permittendo, sibi ipse viam sternit ad sanctitatem; magna spes est quod per uxorem suam brevi converteretur ad fidem et sanctificetur. Candidatus est timoris, ad Tertullianum; candidatus est fidei, ait D. Hier. Sancta et fidelis domus virum sanctificat infidelem, jam candidatus est fidei, quem filiorum et nepotum credens turba circumdat; D. Hier. ad Lactantium. Multis exemplis confirmata fuit haec veritas, quae apud P. Cornelium videtur licet.

Et sanctificata est mulier... Similiter et uxor ad sanctitatem preparatur per uxorem conversationem cum viro fidei; cum enim animus consentiant, spes est quod nec fide, nec religione dissentiant. Hae explicatio valde naturalis est, atque adeo literalis: sed omittendam non puto D. Joan. Chrysostomi et aliorum eius sequacium opinionem, qui hanc sanctificationem explicant de usu matrimonii. Scrupulose diligebant Corinthii, ne fideles polluerentur per contactum infidelis; seu, ut ante ipsum dixit Tertullianus a Gratiano citatus, verebantur ne non liceret eis matrimonio suo uti, qui in carnis sanctam credidissent. Paulus ut hunc metum eximeret, ait sanctificationem esse usum matrimonii propter pietatem fidei, seu partis christianae. Tanta est copia lae munditiae.

Alloquitur filii vestri... Secundam ex parte liberorum ductam.

Vers. 12. — Nam ceteris ego dico, etc. Ego dico, id est, ego consulo id quod sequitur, scilicet, ut infidelis infidelem conjugem pacificam non dimittat.

Vers. 15, 11. — Et si quis infidelis... Et si quis infidelis... et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem; q. d.: Matrimonium et conjunctio ista sancta est: unde non profanatur, nec pollutitur fideles per contactum infidelis, ut vos scrupulose timeis, sed pietatis infidelis moralis ipsam denominationem, et quasi sanctitatis aspergine, ait Anselmus, inde sanctificatur: tam quia maritus est sancte, id est, fideles conjugis: tum quia eam in fide sua non impediendo, et benevole cum ea vivendo, quasi viam sternit sibi, ut per peccata, merita, verba et exempla fideles conjugis converteretur et ipse, fiatque sanctus: sicut sancta Caecilia maritum suum Valerianum convertit.

Alloquitur filii vestri immundi essent, Quasi dicat: Si ab infidelis conjugis feceritis divortium, filii vestri habebuntur quasi nati ex illicito thoro, adulterio, illegitimis: Neque unquam sancti sunt, id est, mundi; immundi autem, id est, ex honesto et legitimo matrimonio concepti et nati. Ita Ambrosius, Anselmus, Augustinus. Sancti sunt, quia convivente infidelis, facile fide-

Alloquitur, id est, si separarentur ab infidelis, rita vestri essent immundi. Haecque duobus modis, 1° quia illegitimam haberentur et ex illegitimo matrimonio nati; 2° quia profani heredit et idololatraz; quia in infidelium cultu educarentur.

Nunc actus sancti sunt, id est, et legitimi, et pius educati: hincque magna spes est quod fient sancti, id est, christiani. Sunt quasi designati sanctitati, et per hoc etiam saluti, ait Tertullianus, lib. de Animis, cap. 59. Hinc ergo nullum Calvinum patrociniū dicenti, fidelium filios nasci sanctos, et Baptismo non indigere. Etenim hic Apostolus non agit de interna animae sanctitate, aut parentum, aut filiorum; sed de imperfecta, inclinata, seu de preparatione ad sanctitatem. Parentum quidem infidelium, per sanctam conversationem cum parte fidei; filiorum vero, per sanctam educationem, seu, ut ait Tertullianus, per institutionis disciplinam. Hinc enim et Apostolus ex sanctificato altero sexu sanctos procreari ait, tam ex senioris prerogativa, quam ex institutionis disciplina; Tertullianus.

Vers. 15. — Quod si infidelis discedit, id est, quod si pars pagana, sive vir, sive mulier, discedat, et prior conjugium dirimat, sinatur abire; et in tali conjugio libera maneat pars christiana; ita ut ab illa neque possit contrahere.

Non esum servitutis... Christiana etenim religio non cogit nos ad servitutem, quia pax nostra turbetur: in tali ergo casu non obligat fideles, ut vel celum maneat; aut ad priora convivia redeat: ut dixi supra de fidelibus conjugatis loquens.

Is pater autem vocatur... Ad pacem nos vocavit Deus. Ergo si te perturbat paganus, seu quia prior discedit, conjugiumque dirimit, seu, ut ait D. Chrys., quia pugnat, bellumque movet: si jubet te sacrificare, aut sociam esse impietatis, melius est discedere, melius est divellatur matrimonium, quam pietas; D. Chrysostomus. Major Dei causa est quam matrimonium; nec debetur reverentia conjugii, ei qui horret autem conjugii: nec oportet ligare cum eo qui disce-

lis parentis fide et diligentia ac cura sanctificari, baptizari, et christiane educari possunt. Ita Augustinus, lib. 3 de pecc. Meritis, cap. 12: et ex Tertulliano, Hieronymus, epist. 155, ad Paulinum.

Vers. 15. — Quod si infidelis discedit, discedat. Sensus est: Si infidelis discedit, non consentiens habere cum fidei, ut fidei, id est, si religioe ejus offensus eam relinquat; non est quod conjux fideles existimet se debere illum sequi; sed sinat eum discedere, tanquam per illum discessum libertati suae relicta.

Non enim servituti subiectus est frater aut soror in infamiam. Non est servitute subiectus frater aut soror infamibus, hinc est, infidelibus qui discedunt, aut consultant non consentiant.

In pace nos autem vocavit Deus. In pace, id est, ad pacem. Quod autem dicit, hinc est: Religio christiana, ad quam a Deo vocati sumus, non cogit nos ad hanc servitutem, quia pax christiana turbetur, hoc est, pacificus et tranquillus Christi cultus in familia impediatur. Quare sicut pater filium, et filius patrem potest plena libertate relinquere ex ejusmodi causa; sic et conjux fideles infidelem.

dit: quia odio Dei discedit, ac per hoc nec dignus habendus est. Ambrosius in Paulum. Contumacia creatoris solvit jus matrimonium; idem.

Vers. 16. — Utrumque enim scis, mulier... Occurrit rationi, quae posset in contrarium afferri; nimirum, spes est quod convertatur; et respondet quod res sit valde incerta. Unde enim scis, etc. Itaque sine abire, et tu discede, tuncque mere libertate.

Vers. 17. — Nunc utrumque sicut vivisti... Syr., sed unusquisque ut sibi pariter est Deus. Et unusquisque ut cum vocavit Dominus, ita ambulet. Aethiops, et Arab, veritatem unusquisque sicut, etc. Itaque nisi positum pro sed, et ita etiam Theophylact. Sensus ergo est: Sed hoc in negotio, unusquisque secundum gratiam a Deo sibi datam ambolet; et in statu in quo erit, cum vocatus est ad fidem, stabilis permanet. His verbis indicat Apostolus fidelem non teneri sub precepto ad dimittendum paganos, etiam discedentem; sed posse retineri, et cum eo habitare, si sit spes eum Christo lucrifaciendi. Praeceptum quidem est non discedendi ab infidelis pacifice cohabitare volente, sed non est praecceptum repudiandi volentem discedere, nisi forte sit propriis subversionis periculum. Haec ita re Deum consulendum est, et secundum ejus voluntatem et gratiam unusquisque debet agere: sed nihil agendum teneri. Hominis conditionem fides, seu baptisma non mutat.

Ita docet in omnia Ecclesiam. Et merito, ne christiana religio republicam perturbare videretur.

Vers. 18. — Circumcisis aliquis vocatus est... A conjugio, etiam disparibus non facile mutandis, transit ad alias conditiones etiam non mutandas. Sive fuerit alia questio a Corinthiis proposita, scilicet an servi per baptismum fiant liberi? an gentiles baptizati debeant circumcidi? sive Paulus, pro suo more, ab una re, ad aliam similem trauscat ex occasione.

Vers. 16. — Unde enim scis, mulier, etc. quasi dicat: Donum Christi est pax; ad hanc, non autem ad servitutem inopietam et rissosam vocati sumus a Christo. Si ergo infidelis rixis, probris, minus in fidem et fiduciam conjugum, discessionem querit, discede, o conjux fideles, ab eo, ut pacifice vivas: neque pretendas spem conversionis ejus. Unde enim id speres, in homine pagano, blasphemum, rixosum ac contumacem? unde spes, vel unde speras, quod eum salutum facies?

Vers. 17. — Nunc utrumque sicut vivisti... Nunc utrumque sicut vocavit Deus, ita ambulet: Dixi, inquit, fidelem infidelis conjugis discedente non esse subiectum servituti, ut cum sequatur aut retineat, non quidem salutis ejus procurande causa; non prohibeo tamen quominus id faciat, si presertim occulto Dei dono et inspicito ad id moveatur. Imo mentem mea hinc est, ut quisque, quod fieri potest, ita ambulet, sicut vocavit illum Deus: hoc est, converseatur, Deoque serviat, manens in eo genere vite in quo ad fidem a Deo vocatus est: sive in conjugio, sive extra conjugium, sive in servitute, sive in libertate, sive in alio quocumque.

Et tunc in omnibus ecclesiis docet. Sensus: Nec vos hinc solam; sed omnibus ecclesiis hanc meam sententiam propono et prescribo: christianismum non cogere ad mutandum esse. Vers. 18. — Circumcisis aliquis vocatus est? id est,

Quidquid sit, vult Apostolus fideles, quantum religio sinit, in suo statu stabiles esse. Aliquis ad fidem vocatus est, cum jam a parentibus Judaeis esset circumcisis:

Non abdicat. Graec., ne attrahat, id est, ne contem medicamentis attrahi et extendi curet. Sicut quidam Judaei, de quibus, ex D. Epiphano Gagaxus, Estius, Cornelius, Emmanuel Sâ. Alius ex gentilibus natus, in praecipuo fidem suscepit non curet de circumcissione.

Vers. 19. — Circumcisio nunc est... hinc quippe adaphora sunt, non pertinent ad fidem, nulliusque momenti sunt ad salutem; sed fideles observatio mandatorum Dei, maximum momentum habet. Non enim interest, an quis sit circumcisis, an non: sed an sit fidelis servus Dei. Diligere Deum ex toto corde, et ex amore ejus observare mandata, haec est vera religio, sine qua cetera nihil.

Vers. 20. — Unusquisque in qua vocatione... unusquisque in quocumque vite genere, ordine et conditione maneat, in qua erit, cum vocatus est. Intellege de statu honesto, licito, inculpato.

Vers. 21. — Servus vocatus es... SPT., et servus vocatus es, non sit tibi cura; quin etiam si potes in libertatem vocari, elige tibi ut servus Arabi, praerogativa est in servitute utaria. D. Chrys., magis servus, Theod., perge servire. Theophyl., servitio, volens ostendere, quod non ledit servitium, sed etiam predest, ait D. Chrysostomus, qui relictis eis qui interpretantur, si potes liberari, liberare, quod D. Pauli scopo valde contrarium est, ait idem Chrysostomus. Ex quo filius Dei pro nobis circumcissionem formam servi suscepit, servitus non est fugienda, quinimo propter Deum libertati praeferenda; ob majorem humilitatem et patientiam exercendam.

Vers. 22. — Qui esum in Domino vocatus est ser- quispiam prius circumcisis, utpote Judaeus aut discedere, vocatus est ad fidem. Non adducit praecipuum, id est, non attrahat; scilicet ferro, praecipuum. Ita Theophylactus. Ne praesulcat eum aut pualcat circumcissionis, nec afflert esse praecipuum.

In praecipuo aliquis vocatus est? Non circumciliatur, hoc enim esse judicare et Christum abjicere.

Vers. 19. — Circumcisio nunc est, et praecipuum nihil est. Sensus: Nihil hoc valet, quod eum coarctat ad justitiam et salutem, idcirco non sunt affectanda. Age de Judaeis ad Christianismum conversis.

Non observatio mandatorum Dei, supplicet, est aliquis, confert ad justitiam et salutem; quia scriptum est; Factores legis justitiam habent, Rom. 2; et: Si quis ad vitam ingredi, servus mandato, Matth. 19.

Vers. 20. — Unusquisque in qua vocatione vocatus est, etc. Vocationem intelligit vite statum seu conditionem.

Vers. 21. — Servus vocatus es? Non sit tibi cura, Servus eris, inquit, quando vocatus es ad fidem? Non te res illa angat, quod servus sis.

Sed si et potes fieri liber, magis tamen, etc. Etiam si possis assequi libertatem, magis tamen, id est, potius, utere servitute, et in ea permanere magis boni causa, scilicet ad tuam exercitacionem, et dominum tui saltem, etc.

Vers. 22. — Qui enim in Domino vocatus est servus, libertas est Dominum; q. d.: Servi heredes si fiant christiani, non ambiant fieri liberi a servitute heriti, sed

ves. . . Paucissimis verbis ostendit in Christo equales esse servos et liberos: quasi diceret: Quid enim de servitute, aut libertate curas? apud Christum hæc paria sunt: qui enim servus vocatus est, à Christo liberatus est; et qui liber et dominus vocatus est, Christi Domini et Redemptoris omnium servus factus est. Libertus dicitur, qui ex servo factus est liber; tales autem sunt omnes christiani, qui à servitute peccati et diaboli, in libertatem filiorum Dei sunt asseri. Omnes tamen Christi sumus servi; omnium nostram Dominus ac Redemptor est Christus. Itaque si servitus te contrahat, scito te libertum Christi; si libertas atollit, scias te servum Christi; Theophyl. Coadservi sumus omnes: liberti sumus omnes; in Christo itaque pares et servi et liberi.

VERS. 25. — PRETIO EMPITI ESTIS. Omnes hic Christianos, sive ingenbos, sive liberos alloquitur. Magno sanguinis Christi pretio redempti estis; et verà filiorum Dei libertate donati: Christum ergo supremum Dominum vestrum agnosce.

NOLITE FIERI SERVI HOMINUM... tanquam supremorum dominorum: ne ergo quinquam vestram quid servile faciat in gratiam hominum: ne sitis servi possessionum hominum: ne Deum offendatis, ut hominibus placeatis. A Christo redempti, Christo servite, et propter Christum et juxta voluntatem Christi; temporalibus suis dominis obsequium, et ministerium preestent quatenusque sunt servi. Duobus provelat et Deo et dominis temporalibus: videlicet, ne sub Dei preterito discedat à dominis; et rursum ne à Deo deliciant, dominis supra quam par est obsequando; Theophyl.

VERS. 24. — UNUSQUISQUE IN quo... Itaque dñm modo Christi et Dei salvum sit obsequium, ne curate de statu; sed quisque Deo serviens maneat in eo, in quo erat, cum christianus factus est. Fides omnip sanctificat statum; non ergo de statu mutando coglorientur quod à servitute peccati asserti sunt in libertatem gratiæ et adoptionis filiorum Dei. Vide Cursos., hic, et in Moral., hom. 19.

Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi, quia redemptus ab eo.

VERS. 25. — PRETIO EMPITI ESTIS, puta sanguinis Christi, qui antagonistæ dicitur peccati, utpote agens et immensum. Ita Ambros. Dicitur autem tam ad servos quam ad liberos, adæque communitur ad omnes liberos.

Nolite fieri servi hominum. Pretio sanguinis sui Christus vos emit, et servos suos fecit; igitur nolite fieri servi hominum, id est, ne vos ita subjicite hominibus, ut Christo Domino debitum subtrahatis, aut quoquo modo minusque obsequium atque servitium: ita videlicet, ut hominibus serviendo Dei obsequium negligatis.

VERS. 24. — UNUSQUISQUE IN quo vocatus est, etc.; q. d.: Verumtamen, quisque in suo statu, sive herili, sive servili, in quo vocatus est, et venit ad christianismum, permaneat opud Deum, id est, Deo serviens, et à Deo non recedens.

VERS. 25. — De virginitate autem (ut scilicet nanciantur virginæ; et servant Deo in virginitate) præceptum Domini non habeo: consilium autem do, ut id faciant, tanquam misericordiam consecutus à Domino, ut sint fideles. Virginatatem, inquit, consulo, tanquam is, qui misericorditer assumptus sum ad gratiam apostolicam

tandum, sed de sanctificando.

VERS. 25. — De virginitate autem... Quintum dñm seu quinta questio, à Corinthiis proposita.

An virginitas à christiano servanda.

Hæc de re, inquit, nullum Christus dedit præceptum, quod necessitatem imponat; hinc nec ego quidquam jubeo; sed nõ vobis tantummodo coarctum, et ne spernatis, quia consilium tantummodo. Etenim illud de vobis tanquam vir, qui gratiam à Deo sum adeptus, et sine fidelis Dei minister, et consequenter qui Dei mentem omnibus fideliter exponam. Fidelis est ministri omnem Dei voluntatem singulis et omnibus aperire, non præcepta tantum declarare; sed et consilia; ut sciant et probeat fideliter, quæ sit voluntas Dei, bona, beneplacita et proficua.

VERS. 26. — EXISTO ERGO hoc voscu esse... Itaque existo et dico, hoc scilicet in perpetua virginitate permanere, bonum, Græc., pulchrum, existimium, præclarum, melius esse; idque multas ob causas, ac primo propter instantem, præsentem; Græc., præsentem, instantem, scilicet in conjugio molestiam, id est, propter vitandas urgentes et inevitabiles rei uxorie molestias. Syr., propter necessitatem temporis, id est, propter angustias temporis, propter urgentem brevi moriendi necessitatem. Hæcque ratio sic explicata convenit cum v. 29; ubi expressè dicitur: Tempus breve est, quasi diceret, adeo breve et angustum vite nostræ tempus, adeo coarctatum tempus nobis ad æternitatem promerendam concessum, ut nulla illius pars sit carni tribuenda; sed totum anime salutis impertendum.

QUONIAM BONUM EST. Non redditur hic ratio, sed fit repetitio; quasi diceret: Bonum, inquam, et optimum est nomen, id est, utriusque sexui, sic esse, et permanere virginem et sine conjugio.

muneris apud gentes, ut fideliter illis consuam. Ita Ambrosius, Anselmus, Theodor. Q. d.: Quo præ aliis apostolis indignior, majori gratiæ et misericordiæ vocatus sum ad apostolatam, eo magis in eo decet me esse fideliem, et fideliter consilere nis, ad quæ à Christo missus sum apostolus.

VERS. 26. — Existio ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem. Hoc, scilicet virginatatem, Ita Ambros. et alii, vel aptius, hoc, ut scilicet sint et manent virginæ. Propter instantem necessitatem. Instantem necessitas, vel præsens necessitas est necessitas temporis, id est, angustia præsentis vite, quæ nobis vitæ nostræ immutat et imminet, eximie ardet et urget, ut propter ad mortem et æternitatem. Instant ergo necessitas est brevis temporis, quod nobis datur ad æternitatis acquisitionem: quo præmitti non debet conjugium, sed nihil aliud. S. Hieronymus, lib. I. Ita Chrysostomus, Anselmus, et S. Hieronymus, lib. I. contra Jovinianum: Necessitas, ait, hæc est brevis moriendi. Quasi dicit Paulus: In hæc brevi vitæ necessitas est placendi Deo, et studiosè parandi victum et necessaria, scilicet bona opera, ut inde vivamus beati in tota æternitate; ergo consulo virginatatem. Hæc enim uni Deo intendere potest, cum conjugati per ænera conjugii distraherentur.

Quoniam bonum est homini sic esse; quasi dicit: Existimo bonum esse manere virginem propter instantem necessitatem: quoniam, id est, quod, in-

VERS. 27. — ALLIGATUS ES UXORI... Itaque, si quidem sis alligatus uxori et vinculum matrimonii contraxeris, ne divorcium queras, juxta præceptum Domini, de quo v. 10. Sed si liber es, tuique dominus, consulo ut sic permanes, nec queras uxorem. Hoc enim melius et perfectius, ut jam dixi, et inferiis dicam.

VERS. 28. — SI AUTEM ACEPERIS... Hoc tamen tibi sic consulo, tanquam melius, ut nolum arbitreris quod peccaveris, si meo consilio non adhaeres. Si enim conjugem acceperis, non peccasti; et si virgo nubat, non propterea peccabit. Sed tales, matrimonio contracto, multas secundum carnem tribulationes et molestias habebunt. Per tribulationem carnis, intellige, mille matrimonii incommoda, angores et curas, ait D. Athanasius: seu, ut ait D. Thomas, afflictiones pro procurandis necessariis sibi, et filiis suis et aliis.

Ego autem vobis parco, id est, vestri misereor, seu, à quibus angustiis, ego vestri miseratione ductus, vos optatim exiui; seu vobis parco, dum vos à talibus exemptos volo.

VERS. 29. — HOC ITAQUE DICO; TEMPUS BREVE EST. Secundò ob vite nostræ brevitatem, et hujus mundi rerum vanitatem. Hæc itaque, fratres, vobis omnibus nuptis et innuptis habeo dicendum, et ad hoc vos attempo velim. 1º Tempus breve est. Græc., contractum, id est, breve et angustum est vite nostræ tempus; mors non tardat, sed quasi for stat in insidias. 2º Præterit figura; id est, facies, species, dispositio rerum hujus mundi transitoria est, et in continuo fluxu. Torrens rerum fluit, momentis transvolantibus enecta rapiuntur; Aug. Vel præterit; præterit, quod significat etiam fallit, decipit, species, apparentia hujus mundi. Omnia igitur hujus mundi fluxa sunt et fallacia; transitoria et deceptoria. Hæc si bene penetraveritis: 1º quod instet mors, 2º quod omnia hujus mundi sint fluxa, 3º quod omnia hujus mundi sint fallacia.

RELIGIUM EST, superest, id est, hinc fiet, ut non quam, homini sit bonum sic esse, scilicet in virginitate.

VERS. 27, 28. — Alligatus es uxori...? Si autem acceperis uxorem, non peccasti: et si imperti virgo, habilis scilicet ad nubendum, puta libera et innupta, nec Deo consecrata. Ita Theodoritus, Papias, et S. Hieronymus. Valis nubendo, non peccasti.

Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi. Aperiens sibi per conjugii copulam dolorum officinam, inquit S. Basilus, lib. de S. Virginitate. Vocat Apostolus tribulationem carnis, conjugii, liberorum et familiarum ænera. Tribulationem ergo carnis appellat eam, quæ circa carnem et carnalia versatur, quæque carnem affligit.

Ego autem vobis parco. Ego autem vobis tanquam filiis parco, cupiens afflictionem et molestiarum quæ nuptis consequuntur, expertes esse, idæoque contentiam suadeo.

VERS. 29. — Hoc itaque dico, fratres, tempus breve est; q. d.: Breve est omne hoc tempus, et imminet dies judicii: non ergo temporaneis seculi voluptatibus immoremur sed compremens nos ad judicium.

Reliquum est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint, ut scilicet non magnopere rei uxorie affligantur, ut animam, mentem atque amorem magis

virgines tantummodo de nuptis contrahendis non cogitent, sed ut et ipsi conjugati, qui nuptias jam contraxerunt, sint sicut innupti: vivant ut soliti et liberi.

VERS. 30. — Et qui flectit... ob tristia scilicet et mala quæ illis acciderunt; sint quasi non flectes, et non multum tristes, quia hæc mala brevia sunt et cito finitura. Nulla vos frangat adversitas.

Et qui cadent et læti sunt, ob prospera quæ eis contigerunt, non multum gaudeant; quia hujus mundi bona insanè sunt et fallacia. Nulla vos corrumpet, aut inflabit prosperitas.

Et qui erunt... seu aliquid acquirunt, simatquo divites, sint quasi nihil habent, quia transitoria hæc bona, et ab eis statim evolutura.

VERS. 31. — Et qui utuntur... Et qui utuntur hujusmundi bonis, sint quasi non utantur. Græc., non abutentes. Sine affectu et adhesionem utuntur, cum moderatione propter necessitatem; scientes quod in mundo, sicut in scenis comicis, in momento vertuntur omnia. Hoc significat: PRÆTERIT ENIM FIGURA. Mundi figuram dixit, quia omnia ejus bona solo terminantur aspectu, et apparentia tantummodo sunt, et nullo subsistent fundamento. Divus Athanasius, umbra boni, et umbra momentanea boni. Figura Græc., xpaç, facies, visio. Vide dicta, v. 29. Præterit, præterit, vel etiam decipit. Vide ibidem. Omnia mundi levia sunt, et brevi avolatara; illudnet et seducunt. Talia cum sint hujus mundi bona; nomia et fluxa, transitoria et fallacia; cum insuper mors omnes cito sit adacturata. Hinc Apostolus vult ab omnibus concludi, quod omnes, sive nupti, sive innupti, sive tristes et infelices, sive læti et felices, sive divites, sive pauperes, in eadem cordis et animi debeant esse dispositione, nec esse que se distinguant ab invicem; nunquam debere curare omnes, ut Deo vacent, æternæque bona comparent: hæc quippe vera, solida, æterna.

VERS. 32. — VOLO AUTEM VOS SINE SOLICITUDINE

in Domino quam uxoriibus deligant. Ita Ambrosius et Anselmus.

VERS. 30. — Et qui flect, tanquam non flectes, hoc est, quibus tristia accidunt, quæ sunt flendi materia, non his admodum commoveantur; sed patienter et æquanimiter ferant, utpote non ita duratura, sequæ consulenter spe vite futura.

Et qui cadent, tanquam non cadentes, consideratione brevitatis ac vanitatis gaudiorum hujus mundi.

Et qui erunt, tanquam non possidentes, perpetui mirum, sed tanquam usufructuarii ad vitam.

VERS. 31. — Et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur; ut qui rebus hujus mundi utuntur, utantur obiter, ac velut transcursum, quantum fert necessitas; eoque modo sint quasi non utentes.

Præterit enim figura hujus mundi. Tota hujus mundi facies et dispositio transitoria est, aliquando cessabit. Noli, ait Bernardus, amare præsentia, quæ possessa ouerant, amata inquinant, amissa cruciant. Figura, id est, habitus, species ac status mundi fugax. Ita Ambros. et Anselm. Nota: Mondo non tribuit Apostolus formam: hæc enim solidior est et constantior; sed figuram, quæ mobilis est, fugax, evanida.

An labor, an requies. Sic transit gloria mundi.

VERS. 32. — Volo autem vos sine sollicitudine esse.

(Seize.)

zass. Apertè ostendit quis sit scopus virginitatis: qui enim virgo est, à supervacaneis et inutilibus cogitationibus liberam habet animam; et futuram vitam, quantum licet imitari; Theodoretus. Et hoc voluit sequentia. Tertiam itaque rationem hic affert Apostolus, ob quam virginitas matrimonio sit preferenda, scilicet ob majorem facultatem Deum observandi; quasi diceret: Vos à conjugio dehortans, et ad castitatem exhortans, opto vos liberos à rerum inaniam, et brevi periturarum sollicitudine, ut Deo et rebus divinis vacetis liberius.

Qui sine uxore est... Græc., *calite*, curat que Domini, quomodo placeat Domino. Hoc unum agit, nihil aliud, aut vix aliud habet quod agat, nisi ut cogitet de Domino, illique placere studeat.

VERS. 55. — QUI AUTEM CUM UXORE EST...; uxorem autem sollicitus est de rebus hujus mundi, et quomodo placeat uxori. Cura uxoris et filiorum, cogitatio mundi est, ait Ambrosius.

Et divites sunt. Christo enim servit ad salutem, mundo ob uxorem; sicque curâ divinus est et distractus. Aliter Græcus textus hodiernus et Syrus, et sanctus Chrysostomus cum suis; jungunt enim hoc verbum cum sequentibus, faciuntque sensum: Divites sunt mulier et virgo; seu, ut ait Syrus: Perro differentia est inter mulierem et virginem. Sed d. Hieronymus asserit hanc lectionem non esse apostolicæ veritatis.

VERS. 54. — ET MULIER INUPTA ET VIRGO... Idem asserit de feminino sexu, aut cælibe, aut uxorato, quod prius dixit de masculino.

Mulier inupta, et maxime virgo, conjugii experta, unum studet ut placeat Deo, hocque unum curat, ut sancta sit corpore et spiritu. Quæ autem nupta est... cogitat de rebus mundi, et studet placere marito; conit se oculis ejus, eique mores suos accommodat; sicque et divisa est, dum Christo ad salutem placere studet, et mundo ob maritum. Quam periculosa est illa divisio, ubi Deo sæpè tribuitur pars minima; potior mundo. Quam facilis est Deo totum cor tribuere, quam justè illud inter Deum et uxorem, aut maritum dividere!

VERS. 53. — PORRO HOC AD UTILITATEM... Hoc itaque dico ad utilitatem vestram, id est, ad virginitatem vobis commendo, ad vestrum profectum

Volo, id est, velim; ut supra: Volo, omnes vos esse sicut meipsum, sine sollicitudine, ac consequenter in virginitate et cælibatu vivere.

Qui sine uxore est, sollicitus est que Domini sunt: Magnam habet opportunitatem occupandi se totum cogitatione eorum rerum que Christi domini sunt, id est, qua spectant ad æternam salutem.

Quomodo placeat Deo; placetur autem Christo per opera pietatis.

VERS. 55. — Qui autem cum uxore est, etc., in multis minirum curas distractus, ut uni Domino vacare non possit, sed partem Deum, partem, et potius, uxorem et filii sibi vindicent. Ita Ambrosius.

VERS. 54. — Et mulier inupta et virgo cogit que Domini sunt, sollicitus meditatur, et curat ea que Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu, etc. Sancta, id est, pura et immaculata. Virgo, inquit (Ecumen.), corpore sancta est, propter castitatem; spiritus autem

spiritualium aspicio: non autem loquor vobis injicere volo, necessitatem vobis imponens, quam Christus non imposuit; sed ad virginitatem vos adhortor tantquam ad quid honestius, et quod majorem vobis facultatem præbeat Dominum sine distractione observandi. Conjugati divisi sunt, et curis secularibus distracti, sicque minus piis meditationibus et actionibus idonei: virginis verò conjugii perturbationibus liberi, facilius, et absque distractione Deo vacant. Græc. textus habet, *sed ad decens et bene adhaerens Domino indistractè*, id est, ad id quod honestum est (intellige honestius, nam et matrimonium honestum est); et ad id quod facti adhaerere Domino sine distractione, seu quod majorem dat facultatem Domino vacandi. Hoc significat, bene adhaerens Domino, id est, faciliè adhaerens; indistractè, sine perturbatione, sine impedimento.

Nota quod ubi Romana Biblia habet, Domino observandi; Plantinians et alia quædam habent, Dominum observandi; S. Gregorius papa, Domino observandi; et hæ tres expositiones respondent Græcæ voci, bene adhaerens: Deo enim adhaeremus per observationem, per observationem, per servitium. Virginitas ergo, ex mente divi Pauli, matrimonio melior est, non tantum ad vitandas curas et molestias temporales, ut voluit Lutherus; sed ut quis sanctior evadat, Deoque et rebus divinis facilius et perfectius vacet, ut sancti Patres docent, libris hæc de re pluribus conscriptis, D. Chrysostomus, Basilus, Athanasius, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus.

Bene ergo divus Thomas in v. 25 hujus capituli ait: In virginitate permanere, bonum est; honestum propter puritatem; delectabile propter libertatem; utile propter mercedem; quia et debetur aureola et fructus centesimus; Luc. 8. Et etiam divus Augustinus in Gloss. ait: Supergræditur virginitas conditionem humanæ nature; per quam homines angelis assimilantur, major tamen victoria virginum quam angelorum: angelii enim sine carne vivunt; virginis autem in carne triumphant. Vide apud Cornelium à Lapide in hunc v. 55, et in precedenti 54, multa virginitatis encomia ex sanctis Patribus ducta, ubi et probat contra hæreticos, quod virginitas sit virtus illustris, quæ Deum honorat et colitur.

VERS. 56. — Si quis autem turpem se videri existat, etc. — Si quis autem turpem se videri existat, sancta est, propter familiaritatem cum Deo, et Spiritus sancti inhabitationem.

VERS. 55. — Porro hoc ad utilitatem vestram dico. Ad majorem scilicet perfectionem, et profectum vestram in spiritu et virtute cælibatus vobis commendo.

Non ut loquor vobis injucium, non quod vobis imponere velim necessitatem continentis, et vos eo cogere. Ita (Ecumen., Theophyl., Chrysost.). Sed ad id quod honestum est, scilicet vos adhortans ad honestum, id est, honestiorem et meliorem vivendi conditionem in cælibatu.

Et quod facultatem præbeat vobis virginibus, sine impedimento Diavolum observandi; q. d.: Ad id quod assidet Deo indistractè, seu, ut in cælibatu individuali semper assideatis et adhaeratis Deo. Ita Theophylactus et Theodoretus, scilicet ut sit vobis facultas Dominum assidue observandi.

VERS. 56. — Si quis autem turpem se videri existat,

quis autem indecens esse super virginem suam existimat, etc. Syr., si quis autem putat deridendam fore virginem suam, quod præterierit tempus, nec dederit eam viro, etc.: sensus ergo est: Si quis putat se, virginemque suam aliquid dedecoris subire, ex eo quod illam nubilem, et plusquam nubilem (Græc., *superætantam*, id est, supra ætatem nubilem) diutius servet et non elocet.

ET ITA OPORTET FIERI, et putat quod debeat illam locare, idque congruum et convenientius esse; agat prout voluerit, non peccat, si det illam nupti. Per illud oportet, intellige necessitates, tum decencie, tum conscientie; decencie quidem, quia putat se et filiam suam despici; conscientie verò, quia ipse pater novit, sen ex corpore, seu ex animo puellæ, seu aliâ ex parte, quod necesse sit illam viro tradere. Parentum quippe, ut sapientiorum, est omnia hæc in re prudenter considerare; et hoc innuit Apostolus: non verò significat quod possint pro suo arbitratu filiam nolentem dare nupti.

VERS. 57. — NAM QUI STATUIT... Græc., qui verò nullam habens necessitatem nec decencie, nec conscientie, de quâ v. precedenti, sed plenam habens libertatem facienti quod voluerit (quia filia non obstat, sed parentum arbitrio se permittit), ille, inquam, qui talibus in circumstantiis firmum habet in animo propositum, et maturo decreti judicio virginem suam in virginitatis statu servare, bene et melius facit, quia dat filiam suam quod est optimum. Paucis verbis multa complectitur, indicatque quod hæc in re piè, prudenter, et libere sit agendum. 1° piè: consulendas enim Deos, ejuisque voluntas querenda; 2° prudenter: omnia considerata; 3° libere: voluntas præsertim et propensio filie attendenda. Pater qui talibus in circumstantiis filiam volentem Deo consecrat, quasi sacerdos, Deo gratum offert sacrificium: qui verò nolentem et repugnantem, pro suo tantum arbitrio in-

mat super virginem suam, quod sit superadulta, quasi turpe sit et indecorum, quod illa virgo plus æquo sit superadulta. Et ita oportet fieri, et ita potius fieri debere putat pater, ut collocet illam viro in matrimonium, vel quia ipsa non vult continere.

Quod vult faciat. Filiam tradat nupti si vult; vel servet virginem, si id mali. Non peccat, si nubat.

VERS. 57. — Nam qui statuit in corde suo firmus, etc. Qui verò inquit, stabilis ac firmus habet animo propositum, nec movetur vulgi sermonibus, ut secus faciat quam constituit apud se; non habens necessitatem, scilicet præcepti, potestatem autem habens circa propriam voluntatem; et hoc judicavit in corde suo, id est, maturo judicio apud se decretis ac statutis, servare virginem suam (Græc., *ut servet*), bene facit, quia consilium Christi et meum adimplet.

VERS. 58. — Ignor et qui matrimonio jungit virginem suam, etc. Id est, rem facit meliorem et præstantiorem, scilicet genere suo.

VERS. 59. — Mulier alligata est legi, scilicet matrimonii, ut discedere à suo viro et alii nubere non possit.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad præzium redigenda.

Ex v. 4, 5 et 6, patet usum conjugii ab Apostolo concessi secundum indulgentiam, propter incontinen-

molat; timescè filiam suam, et quoad corpus, et quoad animam, fiat torter et carnis.

VERS. 58. — Ignor et qui matrimonio jungit... BENE FACIT, quia matrimonium bonum; sanctum, à Deo institutum.

QUI NON JUNGIT, MELIUS FACIT, quia virginitas matrimonio melior ne præstantior, ut ostensum est in superioribus. Virginitas est aurum; cælibatus argentum; conjugium est æramentum. Vide apud Cornelium à Lapide v. 57. Laudem virginitatis vide apud divum Thomam in Commentario, lect. 5 de Virginitibus autem, etc.

VERS. 59. — MULIER ALLIGATA EST LEGI... Ultimum dubium, seu sexta questio.

An vidua liceat iterum nubere?

Melior quamdiu vivit ejus maritus, vincata est per legem conjugii; ita ut nec à viro suo discedere possit, nec alteri nubere; idem intellige de viro conjugato. Insolubile ergo jugum matrimonii, sola morte solvendum.

QUOD SI DORMIERIT, LIBERATA EST à tali lege; id est, libera est, et jus habet de se statuendi.

CUI VULT NUBAT, TANTUM IN DOMINO, id est, dummodo viro fideli et christiano. Hinc inferitur, lege divini et apostolicæ, nuptias fidelium cum infidelibus esse prohibitas. Exempla quorundam sanctarum mulierum in contrarium, excusantur vel ignorantia legis, vel interpretatione legis non obligantis in certis casibus, ait Estius.

VERS. 40. — BEATORUM AUTEM ERIT... si cælestis permanens, secundum consilium, quod dedi supra et ob eadem rationes, v. 8, 51, 51.

POTO AUTEM QUOD ET EGO SPIRITUM DEI HABEAM. Magna quidem humilitatis sunt hæc verba, dum dicit, poto: sed magna etiam sunt auctoritas, dum dicit, Spiritum Dei habeam... hoc enim affirmat consilium Pauli pro Dei sententiâ amplectendum.

sit, quanto tempore vir ejus vivit, vivente viro. Quod si dormierit vir ejus, id est, mortuus fuerit, mors lidellium dicitur solvens: ex eo enim evigilavit in resurrectione.

Liberala est: cui vult nubat, id est, est libera ad nubendum cui voluerit, tantum in Domino, id est, in Domini Ecclesiâ et christianismo: Nubat ergo in Domino, id est, nubat viro christiano. Ita Ambrosius, Theod., Theophyl., Anselm., Thomas, S. Augustinus.

VERS. 40. — Beatorum autem erit si sit permanens. Beatorum autem est, si sic maneat. Sic, id est, sine viro. Tum hic in quietâ et sanctiore vita, tum in futuro majori beatitudine felicior et gloriosior erit in celo, ait Ambrosius, si sic. (separata in viduitate) permanens. Hinc patet consilium viduitatis, tanquam melioris matrimonii.

Poto autem quod et ego Spiritum Dei habeam. Nimium spiritum consilii, secundum quem puto me ista fideliter suadere. Ita Anselm. et alii. Nota et ego, q. d.: Sicut alii apostoli, ita et ego Spiritum Dei habeo. Notat S. Aug., tract. 57 in Joan., puto non dubitantis esse, sed asseverantis et incipientis.

Uiam, et ob vitandas impiritates. Caveant itaque conjugati, ne remedio, secundum indulgentiam, et ob in-

firmitatem concessio, abutantur ad voluptatem, et ad ipsam incontinentiam. Remedium est: illo igitur utantur, ut remeatis sui solent; in necessitate, non sine quadam repugnantia, cum circumspicione et precautione multa, moderatè, ad sanitatem. Sit intentio pura, modus honestus, usus moderatus. De his vido fusiùs Ephes. 5, in fine.

Ex v. 5, conjugati discant apostolicam praxim, et ad quam eos invitat Ecclesia. Contineant diebus Deo specialiter sacris, orationi, jejuniis, penitentiis, sacra communioni, et mysteriorum participationi destinatis.

CAPUT VIII.

1. De his autem quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus: scientia inflat, charitas verò edificat.

2. Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire.

3. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo.

4. De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus.

5. Nam etsi sunt qui dicuntur dii, sive in cælo, sive in terrâ (si quidem sunt dii multi, et domini multi):

6. Nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in filium; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum.

7. Sed non in omnibus est scientia: quidam autem cum conscientia usque nunc idolis, quasi idolothytum manducatis; et conscientia ipsorum, cum sit infirma, pellitur.

8. Escæ autem nos non commendat Deo; neque enim si manducaverimus, abundabimus, neque si non manducaverimus, deficiemus.

9. Videte autem ne fortè hæc licentia vestra afflictiorem fiat infirmis.

10. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in idolo recumbentem, nonne conscientia ejus, cum sit infirma, edificabitur ad manducandum idolothytum?

11. Et peribit infirmis in tua scientiâ frater, propter quem Christus mortuus est?

12. Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.

13. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

ANALYSIS

Corinthii doctiores quidam idolothyta liberis, et cum infirmiorum scandalo comedebant; illos D. Paulus tribus capitibus sequentiibus corrigi et instruit. Et quia scientiam sibi vendicabant, obque freti, scandalizabant infirmos: hinc illorum arrogantiam mirâ prudentiâ comprimit, tribus primitis verbis hujus capituli; in quibus scientiam charitate destitutam, non tantum multum, sed et resi scienti, et omnia noxiâ, esse docet.

Ex v. 10, discant conjugati, secundum Christi Domini præceptum et exemplum, indissolubile esse conjugium. Caveant itaque ab omni divortio: caveant ne sint signa fallacia, et idèò Christi et Ecclesie opprobrium. Vide Epist. ad Ephes., cap. 5, in fine. Attendat omnis christianus ad v. 29, et si ibi dicta bene penetraverit, omnia transitoria facili contemnet. Attendat parentes ad dicta v. 56, circa filiarum suarum collocaionem, et ad dicta v. 57, circa earum consecrationem, ut hæc observent in utraq.

CHAPITRE VIII.

1. Quant aux viandes qui ont été immolées aux idoles, nous n'ignorons pas que nous avons tout sur ce sujet assez de science; mais la science enflé, et la charité édifie.

2. Si quelqu'un se persuade savoir quelque chose, il ne sait pas même encore de quelle manière il doit savoir.

3. Si quelqu'un aime Dieu, il est connu et aimé de Dieu.

4. Quant à ce qui est donc de manger des viandes immolées aux idoles, nous savons que les idoles ne sont rien dans ce monde, et qu'il n'y a nul autre Dieu que le seul Dieu.

5. Car encore qu'il y en ait qui soient appelés dieux, soit dans le ciel, soit sur la terre; et qu'ainsi il y ait plusieurs dieux et plusieurs seigneurs,

6. Il n'y a néanmoins pour nous un seul Dieu, qui est le Père, de quel toutes choses tirent leur être, et qui nous a faits pour lui; et il n'y a qu'un seul Seigneur, qui est Jésus-Christ, par lequel toutes choses ont été faites, comme c'est ains par lui que nous sommes tout ce que nous sommes.

7. Mais tous n'ont pas la science; car il y en a encore à présent qui, croyant que l'idole est quelque chose, mangent des viandes qui lui ont été offertes, et ainsi leur conscience, qui est faible, en est souillée.

8. La viande par elle-même ne nous rend pas agréables à Dieu; si nous mangeons, nous n'en aurons rien davantage devant lui; ni rien de moins, si nous ne mangeons pas.

9. Mais prenez garde que cette liberté que vous avez ne soit aux faibles une occasion de chute.

10. Car si l'un d'eux en voit un de ceux qui sont plus savants, assis à table dans un lieu consacré aux idoles, ne sera-t-il pas porté, lui qui est encore faible, à manger aussi de ces viandes sacrifiées aux idoles?

11. Et vous perdrez, par votre science, votre frère encore faible, pour qui Jésus-Christ est mort.

12. Or, péchant de la sorte contre vos frères, et blessant leur conscience qui est faible, vous péchez contre Jésus-Christ même.

13. C'est pourquoi si ce que je mange scandalise mon frère, je ne mangerai plutôt jamais de chair, pour ne pas scandaliser mon frère.

Deinde v. 4, 5 et 6, assumit principium, quo freti doctiores illi, libere et indifferenter idolothytis vescuntur; scilicet, idolum nihil est, quia unus tantum Deus: idolothytis ergo nihil accidit ex eorum immolatione: ergo cibi sunt ab aliis non differentes. Hæc tantum verum concedit Apostolus: et non idèò comendat cum scandalo. Etiam ait v. 7: Hanc scientiam non habent omnes: quippe sunt inter vos multi, reciter à pagam

non converti; qui, antiquâ suâ de idolis et de idolothytis opinione nondum planè rejectâ, vestro exemplo scandalizantur; et ad idolothyta contra conscientiam comedenda provocantur. Hinc eos doctos v. 9 etiam aliq. etiam hortatur, ut à tali scandalo caveant. Re vobis quidem iustitiis v. 8; tali enim comestione nec sanctiores eritis,

1. Quod spectat ad cibos immolatiis, scimus, quòd nos omnes perfectiores, sufficientem habeamus scientiam: at scientia sola inflat et reddit superbum; charitas verò proximum edificat.

2. Si quis autem putans se aliquid scire, hinc inflatur; hic nondum cognovit quomodo oporteat scire.

3. Si quis verò doctus Deum diligit, et ex amore Dei studet proximorum edificationi; hic à Deo cognitus, approbatus est dilectus est.

4. Quod spectat igitur ad immolatiis cibos; scimus quòd nihil habeant sacri, quia scimus quòd idolum nihil est, et quòd unus tantum est Deus.

5. Licet enim sint qui dii dicuntur, sive in cælo, sive in terrâ; siquidem in falsâ paganorum opinione multi sunt dii, et multi domini.

6. Nobis tamen fidelibus unus tantum est Deus: Pater æternus, ex quo omnia per creationem, et in se, seu propter quem, nos: et unus nobis est Dominus Jesus Christus, per quem omnia (creata) et per quem nos et creati et redempti.

7. Sed hæc scientia non est in omnibus: sunt enim aliqui, qui in suâ conscientia, quam ad hoc usque tempus de idolis habent, idolothytum tanquam

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DE HIS AUTEM QUÆ IDOLIS SACRIFICANTUR. Græcè, de idolothytis, id est, de immolatis idolo ànc. eto. id est, hinc. Idolothyta ergo sunt panis, vinum, carnes, et alii cibi idolis immolati. Quod spectat ad cibos immolatiis, scimus, id est, non ignoro; de seipso loquitur in plurali, ut alibi sæpè. Vel doctiores alloquens, eos correcturus, illis sese adjungit, ut modestus arguat.

SCIMUS QUOD NOS OMNES PERFECTIORES, ET IN FIDE CHRISTIANÀ BENE INSTRUITI, SUFFICIENTEM SCIENTIAM HABEAMUS. Ita Syr., Æthiop., Arab. Et hic est sensus litteralis, sed intentus hic est qui sequitur: Non ignoro quòd vos spiritualiores, sufficientem habeatis de idolothytis scientiam: scitis enim quòd ab aliis cibis non differant, ut v. 4 dicitur; sique necessarium non est, ut vos hæc de re doceam. Scientiam illis esse concedit, ut quia abutantur illis, statim adjungit: SCIENTIA INFLAT. Et hic incipit correctio; eorumque

VERS. 4. — DE HIS AUTEM, QUÆ IDOLIS SACRIFICANTUR, SCIMUS, QUOD SCILICET IMMOLATA IDOLIS AB ALIIS CIBIS NON DIFFERANT, NEC PIUS HABENT NUMINIS VEL RELIGIONIS, UT VESTRI, QUOD CORINTHIIS, PERSUASUM VIDENTUR. Vide Chrysost. Quia omnes (bene et plenè in fide Christi instruiti) scientiam (id est, sufficientem rerum christianarum cognitionem) habentur, ex qua scimus idolothyta esse adiphora.

nec abstinentiâ pejores; re verò (fratris vestris maxime perniciosa, cum de illorum agatur salute, v. 10.

§ 11 et 12, exagget hoc illorum peccatum: in Christum peccant.

§ 15. Asserit quòd ipse mallet carnem nunquam comedere, quam ullam è fratribus scandalizare.

PARAPHRASIS.

immolatum et sacrum edunt; cumque infirma sit hæc eorum conscientia, contaminantur.

8. Aliud verò hæc esca non facit Deo gratus: neque enim ex eâ manducantes fierus Deo gratiores, novamque gratiam acquirimus; neque ab eâ abstinentes, habebimus minus quid virtutis et meriti.

9. Cavete igitur, ne hæc vestra edandi libertas fiat infirmis occasio lapsus et ruinae.

10. Si quis enim infirmus viderit quem doctum in templo cum idololatriis epulantem; nonne ejus conscientia, jam infirma, confirmabitur in errore suo ad comedendum idolothytum, ut idolothytum.

11. Sique per tuam hujusmodi scientiam, quâ absteris, peribit frater infirmus, propter quem salvandum, Christus mortuus est.

12. Et sic in fratres infirmos peccantes, infirmamque eorum conscientiam vestro imprudenti facto vulnerantes, in Christum ipsum, eorum caput, peccatis.

13. Quam ob rem, si esca fratrem meum scandalizat, eligam potius carnem quamcumque nunquam manducare, quam fratrem, manducando, scandalizare.

animi timorem, ex scientiâ conceptum, reprimit. Illos tamen modestè corrigi, loquens in genere, nec eos specificans, ut magis prosit correctio.

SCIENTIA, sola scilicet, et sine charitate, inflat, tumet, turget; seu, ut ait Syrus, reddit arrogan-tem.

CHARITAS VERÒ EDIFICAT, id est, aliorum salutem studet, illam promovet; dietat videndum esse non tantum quòd in se licitum est, sed quòd aliis expedit.

Quasi disceret: Equidem scitis sufficienter: at quia charitas scientiæ vestræ non est adjuncta: scitis inutiliter, imò nocivè et vobis et aliis. Vobis quidem, quia hæc scientia vestra vos inflat, arrogantes reddit et superbos; aliis verò, scilicet infirmis, quibus vos, inflatis scientiâ, quasi stupidis insultatis, et quos abusu scientiæ periculis in peccatum, ut dicitur infra. Scientia inflans, scientiâ in peccatum trahens,

Scientia inflat, q. d.: Scientia hæc vestra quæ scitis idola nihil esse, et consequenter licitum idolothytis vesci, isque vescimini cum scandalo ignorantibus hoc: hæc, inquam, scientia facit vos superbie contra igno- rantes, eosque despiciere.

Charitas verò edificat, scilicet infirmos et ignaros: ut eos in fide et pietate christianâ contincat et promoveat. Id enim est edificare, proximos ad salutem pro-

firmitatem concessio, abutantur ad voluptatem, et ad ipsam incontinentiam. Remedium est: illo igitur utantur, ut remeatis sui solent; in necessitate, non sine quadam repugnantia, cum circumspicione et precautione multa, moderatè, ad sanitatem. Sit intentio pura, modus honestus, usus moderatus. De his vido fusiùs Ephes. 5, in fine.

Ex v. 5, conjugati discant apostolicam praxim, et ad quam eos invitat Ecclesia. Contineant diebus Deo specialiter sacris, orationi, jejuniis, penitentiis, sacra communioni, et mysteriorum participationi destinatis.

CAPUT VIII.

1. De his autem quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus: scientia inflat, charitas verò edificat.

2. Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire.

3. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo.

4. De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus.

5. Nam etsi sunt qui dicuntur dii, sive in cælo, sive in terrâ (si quidem sunt dii multi, et domini multi):

6. Nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in filium; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum.

7. Sed non in omnibus est scientia: quidam autem cum conscientia usque nunc idolis, quasi idolothytum manducatis; et conscientia ipsorum, cum sit infirma, pelluntur.

8. Escæ autem nos non commendat Deo; neque enim si manducaverimus, abundabimus, neque si non manducaverimus, deficiemus.

9. Videte autem ne fortè hæc licentia vestra afflictiorem fiat infirmis.

10. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in idolo recumbentem, nonne conscientia ejus, cum sit infirma, edificabitur ad manducandum idolothytum?

11. Et peribit infirmis in tua scientiâ frater, propter quem Christus mortuus est?

12. Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.

13. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

ANALYSIS

Corinthii doctiores quidam idolothyta liberis, et cum infirmiorum scandalo comedebant; illos D. Paulus tribus capitibus sequentiibus corrigi et instruit. Et quia scientiam sibi vendicabant, obque freti, scandalizabant infirmos: hinc illorum arrogantiam mirâ prudentiâ comprimit, tribus primis versibus hujus capituli; in quibus scientiam charitate destitutam, non tantum multum, sed et resi scienti, et omnia noxiâ, esse docet.

Ex v. 10, discant conjugati, secundum Christi Domini præceptum et exemplum, indissolubile esse conjugium. Caveant itaque ab omni divortio: caveant ne sint signa fallacia, et idcirco Christi et Ecclesie opprobrium. Vide Epist. ad Ephes., cap. 5, in fine. Attendat omnis christianus ad v. 29, et si ibi dicta bene penetraverit, omnia transitoria facili contemnet. Attendat parentes ad dicta v. 56, circa filiarum suarum collocaionem, et ad dicta v. 57, circa earum consecrationem, ut hæc observent in utraq.

CHAPITRE VIII.

1. Quant aux viandes qui ont été immolées aux idoles, nous n'ignorons pas que nous avons tout sur ce sujet assez de science; mais la science enflé, et la charité édifie.

2. Si quelqu'un se persuade savoir quelque chose, il ne sait pas même encore de quelle manière il doit savoir.

3. Si quelqu'un aime Dieu, il est connu et aimé de Dieu.

4. Quant à ce qui est donc de manger des viandes immolées aux idoles, nous savons que les idoles ne sont rien dans le monde, et qu'il n'y a nul autre Dieu que le seul Dieu.

5. Car encore qu'il y en ait qui soient appelés dieux, soit dans le ciel, soit sur la terre; et qu'ainsi il y ait plusieurs dieux et plusieurs seigneurs,

6. Il n'y a néanmoins pour nous qu'un seul Dieu, qui est le Père, de quel toutes choses tirent leur être, et qui nous a faits pour lui; et il n'y a qu'un seul Seigneur, qui est Jésus-Christ, par lequel toutes choses ont été faites, comme c'est ains par lui que nous sommes tout ce que nous sommes.

7. Mais tous n'ont pas la science; car il y en a encore à présent qui, croyant que l'idole est quelque chose, mangent des viandes qui lui ont été offertes, et ainsi leur conscience, qui est faible, en est souillée.

8. La viande par elle-même ne nous rend pas agréables à Dieu; si nous mangeons, nous n'en aurons rien davantage devant lui; ni rien de moins, si nous ne mangeons pas.

9. Mais prenez garde que cette liberté que vous avez ne soit aux faibles une occasion de chute.

10. Car si l'un d'eux en voit un de ceux qui sont plus savants, assis à table dans un lieu consacré aux idoles, ne sera-t-il pas porté, lui qui est encore faible, à manger aussi de ces viandes sacrifiées aux idoles?

11. Et vous perdrez, par votre science, votre frère encore faible, pour qui Jésus-Christ est mort.

12. Or, péchant de la sorte contre vos frères, et blessant leur conscience qui est faible, vous péchez contre Jésus-Christ même.

13. C'est pourquoi si ce que je mange scandalise mon frère, je ne mangerai plutôt jamais de chair, pour ne pas scandaliser mon frère.

Deinde v. 4, 5 et 6, assumit principium, quo freti doctiores illi, libere et indifferenter idolothytis vescuntur; scilicet, idolum nihil est, quia unus tantum Deus: idolothytis ergo nihil accidit ex eorum immolatione: ergo cibi sunt ab aliis non differentes. Hæc tantum verum concedit Apostolus: et non idcirco comendat eum scandaloso. Etiam ait v. 7: Hanc scientiam non habent omnes: quippe sunt inter vos multi, reciter à pagam

non converti; qui, antiquâ suâ de idolis et de idolothytis opinione nondum planè rejectâ, vestro exemplo scandalizantur; et ad idolothyta contra conscientiam comedenda provocantur. Hinc eos doctos v. 9 etiam aliq. etiam hortatur, ut à tali scandalo caveant. Re vobis quidem iustitii v. 8; tali enim comestione nec sanctiores eritis,

1. Quod spectat ad cibos immolatos, scimus, quod nos omnes perfectiores, sufficientem habeamus scientiam: at scientia sola inflat et reddit superbum; charitas verò proximum edificat.

2. Si quis autem putans se aliquid scire, hinc inflatur; hic nondum cognovit quomodo oporteat scire.

3. Si quis verò doctus Deum diligit, et ex amore Dei studet proximorum edificationi; hic à Deo cognitus, approbatus est dilectus est.

4. Quod spectat igitur ad immolatos cibos; scimus quod nihil habeant sacri, quia scimus quod idolum nihil est, et quod unus tantum est Deus.

5. Licet enim sint qui dii dicuntur, sive in cælo, sive in terrâ; siquidem in falsâ paganorum opinione multi sunt dii, et multi domini.

6. Nobis tamen fidelibus unus tantum est Deus: Pater æternus, ex quo omnia per creationem, et in se, seu propter quem, nos: et unus nobis est Dominus Jesus Christus, per quem omnia (creata) et per quem nos et creati et redempti.

7. Sed hæc scientia non est in omnibus: sunt enim alii, qui in suâ conscientia, quam ad hoc usque tempus de idolis habent, idolothytum tanquam

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DE HIS AUTEM QUÆ IDOLIS SACRIFICANTUR. Græcè, de idolothytis, id est, de immolatis idolis. Idolothyta ergo sunt panis, vinum, carnes, et alii cibi idolis immolati. Quod spectat ad cibos immolatos, scimus, id est, non ignoro; de seipso loquitur in plurali, ut alibi sæpè. Vel doctiores alloquens, eos correcturus, illis sese adjungit, ut modestus arguat.

SCIMUS QUOD NOS OMNES PERFECTIORES, ET IN FIDE CHRISTIANÂ BENE INSTRUITI, SUFFICIENTEM SCIENTIAM HABEMUS. Ita Syr., Æthiop., Arab. Et hic est sensus literalis, sed intentus hic est qui sequitur: Non ignoro quod vos spiritualiores, sufficientem habeatis de idolothytis scientiam: scitis enim quod ab aliis cibis non differant, ut v. 4 dicitur; sique necessarium non est, ut vos hæc de re doceam. Scientiam illis esse concedit, ut quia abutantur illis, statim adjungit: SCIENTIA INFLAT. Et hic incipit correctio; eorumque

VERS. 4. — DE HIS AUTEM, QUÆ IDOLIS SACRIFICANTUR, scimus, quod scilicet immolata idolis ab aliis cibis non differant, nec plus habeant nominis vel religionis, ut vult quidam, quæ Corinthiis, persuasi videntur. Vide Chrysost. Quia omnes (bene et plenè in fide Christi instruiti) scientiam (id est, sufficientem rerum christianarum cognitionem) habentur, ex qua scimus idolothyta esse adiphora.

nec abstinentiâ pejores; re verò (fratris vestri maxime perniciosâ, cum de illorum agatur salute, v. 10.

§ 11 et 12, exagget hoc illorum peccatum: in Christum peccant.

§ 15. Asserit quod ipse mallet carnem nunquam comedere, quam ullam è fratribus scandalizare.

PARAPHRASIS.

immolatum et sacrum edunt; cumque infirma sit hæc eorum conscientia, contaminantur.

8. Aliud verò hæc escæ non facit Deo gratus: neque enim ex eâ manducantes fierus Deo gratiores, novamque gratiam acquirimus; neque ab eâ abstinentes, habebimus minus quid virtutis et meriti.

9. Cavete igitur, ne hæc vestra edendi libertas fiat infirmis occasio lapsus et ruinae.

10. Si quis enim infirmus viderit quem doctum in templo cum idololatriis epulantem; nonne ejus conscientia, jam infirma, confirmabitur in errore suo ad comedendum idolothytum, ut idolothytum.

11. Sique per tuam hujusmodi scientiam, quâ absteris, peribit frater infirmus, propter quem salvandum, Christus mortuus est.

12. Et sic in fratres infirmos peccantes, infirmamque eorum conscientiam vestro imprudenti facto vulnerantes, in Christum ipsum, eorum caput, peccatis.

13. Quam ob rem, si esca fratrem meum scandalizat, eligam potius carnem quamcumque nunquam manducare, quam fratrem, manducando, scandalizare.

animi timorem, ex scientiâ conceptum, reprimit. Illos tamen modestè corrigi, loquens in genere, nec eos specificans, ut magis prosit correctio.

SCIENTIA, sola scilicet, et sine charitate, inflat, tumet, turget; seu, ut ait Syrus, reddit arrogan-tem.

CHARITAS VERÒ EDIFICAT, id est, aliorum salutem studet, illam promovet; dietat videndum esse non tantum quod in se licitum est, sed quod aliis expedit.

Quasi disceret: Equidem scitis sufficienter: at quia charitas scientiæ vestræ non est adjuncta: scitis inutiliter, imò nocivè et vobis et aliis. Vobis quidem, quia hæc scientia vestra vos inflat, arrogantes reddit et superbos; aliis verò, scilicet infirmis, quibus vos, inflati scientiâ, quasi stupidis insultatis, et quos abusu scientiæ periculis in peccatum, ut dicitur infra. Scientia inflans, scientiâ in peccatum trahens,

Scientia inflat, q. d.: Scientia hæc vestra quæ scitis idola nihil esse, et consequenter licitum idolothytis vesci, isque vescimini cum scandalo ignorantium hoc: hæc, inquam, scientia facit vos superbie contra igno- rantes, eosque despiciere.

Charitas verò edificat, scilicet infirmos et ignaros: ut eos in fide et pietate christianâ contincat et promoveat. Id enim est edificare, proximos ad salutem pro-

scientia dæmonum est, non pastorum. Væ ergo tali scientiæ, quia diabolica. Væ taliter scienti; quia ipsa duplex portabit iudicium; et pro suis et pro alienis punietur delictis. Bene et congruè D. Thomas hic: Ægyptiorum, id est, sapientium hujus mundi, hæc fuit plaga, scilicet vesicæ turgentibus, de quibus Exod. 9. Ad speciatim doctoribus scientiæ turgentibus convenit, quod de maleficis Ægyptiis dicitur Ibidem v. 11: *Nec poterant malefici stare coram Moysè, propter ulcera, seu vesicas, quæ in illis erant.* Nec sibi, nec aliis proderant ob vesicæ. Sic doctor turgidus sibi et aliis inutilis, quoniam et noxius.

VERS. 2. — *Si quis autem se existimat...* Græcè, non est se; sed subauditur. Si quis putans se aliquid scire, ideo inflatur, et in sua sibi scientiâ complacet; camque ad aliorum salutem non refert, hic noxiam cogitavit eomodo orateat scire, scilicet cum humilitate et cum charitate. Illos rursus humiliat ut corrigat, sed semper in tertiâ personâ loquens, ob rationem superioris datam.

Si quis autem... quasi diceret, etsi rem sciat, quod substantiam; modum tamen bene sciendi necessitatis: sique imperfectam tantum scientiam habet.

Observatio moralis.

Quis autem sit bonus sciendi modus, seu quid sit scire quomodo oportet. Ex D. Pauli verbis superioribus colligi potest, scilicet, sine inflatione; seu cum humilitate; sine aliorum scandalo, seu cum edificatione. Itaque humilitas et charitas duo sunt modi bene sciendi. Ad habendum utrumque, recordare semper principii et finis scientiæ. Principium Deus, Pater Iuminum, à quo omne lumen. Hinc humilitas: *Quid habes quod non accepisti.* Finis, Dei gloria, salutis proximi. Hinc charitatis exercitium: Non mihi propter me data est scientia, sed propter edificationem aliorum: *Luceat lux vestra coram hominibus.* De doctoribus dicendum quod de divitibus; sicut hi divitiarum non sunt domini, sed depositarii; ita docti, scientiæ non sunt proprietarii, sed depositarii; illis pro aliis data est, illam debent communicare ad aliorum edificationem, non illam appropriare sibi, aut ad aliorum scandalum uti.

D. Thomas ex D. Bernardo ait: *Modus sciendi est, ut scias quo ordine, quo studio, quo fine, scire queque oportet.* Quo ordine, ut id prius, quod maturius ad salutem; quo studio, ut id ardentius, quod efficacius est ad amorem; quo fine, ut non ad inanem gloriam, vel curiositatem, vel aliquid simile, sed ad edificationem tuam et proximi. Sunt namque, qui scire

movere, cui est contrario opponitur scandalum peccatum, quo proximus destruitur, hoc est, damno salutis afficitur.

VERS. 2. — *Si quis autem se existimat scire aliquid, etc.* id est, qui putans se aliquid scire inde inflatur, hic necesse scit quis sit finis, usus et modus scientiæ, videlicet, ut per scientiam non superbiat, prois quibus possit, nemini obis, neminem scandalizet: et sic à Deo agnoscat et ametis.

VERS. 5. — *Si quis autem diligit Deum, et propter*

volunt eo sine tantum, ut sciant, et curiositas est; quidam et sciunt, et vanitas est; quidam ut scientiam vendant, et turpis questus est; quidam ut adincentur, et prudentia est; quidam ut adificent, et charitas est; D. Bern., serm. 56. Bonæ autem scientiæ fructum discite ex verso sequenti.

VERS. 5. — *Si quis autem diligit Deum...* Humiliat Paulus ut erigat; corrigit ut perficiat: hinc ut hos et omnes alios excitet ad bene sciendum, et scientiâ melius utendum, docet eos bonæ scientiæ fructum; scilicet, Deo gratum efficere. Quasi diceret: *Si quis, charitate iuncta scientiæ, Deum et proximum diligit: ita ut scientiâ suâ ad Dei gloriam et proximi salutem utatur; hic Deo gratus, et in hoc complacet sibi Deus.* Quia discrimen inter scientiam et scientiam! Si quis scientiam habet sine charitate, hic Deum novit quidem, sed à Deo ignotus est. *Nunquam novi vos, ait multis malis prophetiæ et doctoribus, Matth. 7. v. 15.* Si quis autem scientiam habet cum charitate, hic et Deum novit, et à Deo cognoscitur et dilectus est: in hoc complacet sibi Deus. Sicut in Verbo divino, Spiritus sancti comprincipio, complacet sibi Pater æternus. Sic à portione, in doctore, charitatis promotore, complacet sibi Deus. Tales igitur esote, doctores: charitatem scientiæ adijungite; et ex amore Dei proximum edificate: ne dicatur vobis: *Non novi vos, sed ut audiat: Venite, benedicti, dilecti, etc.*

VERS. 4. — *Deus autem...* Superioribus, quasi per parenthesin, contra vanam scientiam dicitur, redit ad propositum, exponitque scientiam, de qua doctores illi gloriabantur, et quæ abutebantur cum infirmorum scandalo. Quod spectat igitur ad immolatiois cibos;

Scimus, non vos soli scitis; scimus sicut et vos, hocque sciunt in fide bene instructi.

Scimus, scilicet quod ab aliis cibis non differant, nihil sacri aut religionis traserint ex immolatione; quia scimus quod isolum sum. Quidquid sit quoad materiam, nihil est quod formam, seu representationem; nihil unum habet et representat; imago falsa, et rei falsæ est. Figura, seu idolum Jovis, ut Dei, v. g., nihil est, quia revera Jupiter non est Deus; idolum ergo nihil est, non est quod representat, non est Deus. Scimus et quod tres tantum Deus est, non verò plures dii: hinc etiam idolum nihil est; non est Deus, quoniam idola multa: Deus autem unus. Ad vitandum hæreticorum fraudem, qui imaginem cum idolo confundunt, ut ex Scripturis probent imagines veterari; nota quod ex dicto Thomâ, hic, imago, seu simulacrum, est similitudo alicujus rei naturalis. Ido-

Deum proximum: ut eum idolothorum esu, aliare non scandalizet, sed edificent, hic cognoscit et ab eo, id est, hic à Deo approbatus et dilectus est, in hujus scientiâ complacitum est Deo.

VERS. 4. — *De scitis autem quæ idola immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, q. d.* Non est id quod existimat et quod representat, non est Deus. Unde explicans subdit: *Et quod nullus est Deus nisi unus, q. d.* Idolum nihil est, id est, nihil tale est quale præ se fert, quia nihil habet unum. Ma-

lum autem nullius rei similitudo. Vel idolum est similitudo rei falsæ, v. g., similitudo vel representatio Jovis ut Dei, qui non est Deus. Imago autem est rei veræ, quales sunt omnes imagines sacre, de quibus vide Bellarminum, lib. 2 de Imaginibus, cap. 5.

VERS. 5. — *Nam uti sent qui dicantur dii, scilicet à gentibus idololatri, sive in cælo, astrâ, etc.; sive in terra, reges.*

Siquidem apud ipsos sunt dii multi, in falsâ illorum opinione, et homini multi. Græci deos cælestes appellabant Jovem, Apollinem, Junonem, etc.; terrenos, Herulem, Bacchum et Æsculapium, Nymphas, etc.; Theodoretus.

VERS. 6. — *Non tamen...* fidelibus et recte sententibus, unus tantum est Deus.

Pater æternus, ex quo, tanquam primo principio, et omnis entis fons, omnia per creationem;

ET NOS IN ILLUM, seu propter illum, ad illum gloriam et obsequium. Sicut nostrum est primum principium; sic et noster ultimus finis est, ad quem, per fidem tendimus; nostrum est specialiter summum bonum.

ET UNUS DOMINUS JESUS CHRISTUS, PER QUEM, UT VERBUM, GENIA creata; ET NOS PER IPSUM, UT DEUM hominem redempti. Sicut per ipsum, Deus mundum creavit; sic per ipsum, Deus mundum reparavit. Hinc duplici ratione ex Deo sumus per Filium; et quod cum non essemus, facti sumus; et quod redempti sumus, reparati et facti fideles, seu nova creatura. Fidem nostram hic non explicat Apostolus, sed eam summarie opponit infidelium erroribus: Apud infideles, inquit, multi sunt dii, et domini multi.

NOBIS AUTEM fidelibus est unus tantum Deus, et una tantum Dominus. Nota autem cum S. Chrysostomo, Theodoro, et aliis Patribus, quod dii et domini; Deus et Dominus, hic æqualem vim habeant. Cum ergo dicit: *Unus est Deus, Pater, et unus Dominus Jesus Christus,* per primum non excludit Filium et Spiritum sanctum, sed tantum falsos deos. Per secundum non excludit Patrem et Spiritum sanctum, sed falsos dominos. Excludit solum deorum et domitorum apud nos multitudinem, ait D. Chrysostomus. Nominatur autem in primo Pater, quia fons est divinitatis, et esse divinum alii communicat personis. Hinc et quo omnia, non tantum qui sunt ab eo diversa; sed et Filios, et Spiritus sanctus procedunt. Solus autem

terraliter est signum, formaliter nihil: quia imago est falsa rei, sive Dei qui non est: ac consequenter idolothytum, quæ tale, nihil est, id est, nihil habet numinis vel sanctitatis ex idolo, cui est oblatum.

VERS. 5, 6. — *Nam etsi sunt qui dicantur dii à paganis, et apud eos sunt dii et domini multi, ut sequitur, tunc, inquam, tam celestes, ut sol, luna, stella; quam terrestres, ut Jupiter, Apollo, Hercules;*

Nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in illum, in illius scilicet gloriam et cultum creati sumus.

VERS. 7. — *Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum, scilicet creati et redempti sumus: sed non in omnibus est scientia, jam dicta, quod idolum et idolothytum nihil sit. Nam, ut sequitur: Quidam autem cum conscientia idoli, ex erroneâ*

Filius, Jesus Christus, dicitur Dominus, quia iure redemptionis nostræ, pretio sanguinis sui, noster Dominus est. Sed reipsa sicut Pater est Dominus; sicut et Spiritus sanctus est Dominus: ita Filius et Spiritus sanctus est Deus.

NOBIS tamen est unus Deus, et una Dominus essentialiter. Videtur D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, qui mirantur hic divi Pauli prodentiam, eò quod Corinthiorum infirmorum, et recenter ab errore conversorum, imbecillitati parcat.

VERS. 7. — *Sed non in omnibus est scientia.* Concedit Apostolus, hoc quidem esse verum; scilicet, quod idolum nihil, et quod idolothytis nil religionis ex immolatione adveniat; et consequenter citi sunt, ab aliis non differentes; hoc scimus, sicut et vos; hoc sciunt omnes spirituales et perfecti. Sed non idè licet vobis indifferentem et passim idolothytis vesci. Quia non est in omnibus hæc scientia, non sciunt omnes quod nos scimus, idolum nihil esse, et idolothytis nihil advenire.

QUIDAM AUTEM cum conscientia esse nung... id est, sunt enim hominuli, qui cum opinione, quam usque nunc conservant de idolo, nimirum quod aliquid numinis, seu vim aliquam habet: et cum hæ opinione et conscientia, idolothytum ut idolothytum, seu ut quid sacrum comedunt; scilicet eadem conscientia quæ gentes.

ET CONSCIENTIA IPSORUM cum sit infirma, id est, est quia infirma est et erronea eorum conscientia; hoc errore suo sollicitè per idolothytorum comestionem.

VERS. 8. — *Esca autem nos non commendat Deo...* Aliunde verò hæc esca nos Deo gratos non facit; nihil facit ad pietatem, quæ Deo placeat: neque enim ex eâ manducantes, stemus apud Deum meliores, seu gratiam acquiremus: neque ab eâ abstinentes, minus quid habebimus virtutis et meriti; non deficiemus. Ut quid ergo appetitis illam, vobis quidem inutilem; fratribus verò infirmis nocivam. Nota quod Paulus agit de esca idolothytorum, et de hæc abstinentiâ: non autem de abstinentiâ, quæ fit per penitentiam; sique nihil hinc contra Ecclesiæ doctrinam et proximum de jejuniis. Non virtus esca; sed virtus abstinentiæ prodest, ait divus Thomas: id est, temperantiâ, obedientiâ, religio.

conscientiâ putantes quod idolum habeat aliquid divinitatis, quasi idolothytum manducant, id est, cum reverentiâ quasi venerandum, quod numini in idolo latentis sit oblatum et sanctificatum. Ita Anselmus.

Et conscientia ipsorum, cum sit infirma, non plene in fide instructa circa idolothytia, polluitur, quia contra conscientiam, aliorum exemplo manducant idolothytia. Ita Chrysostomus.

VERS. 8. — *Esca autem nos non commendat Deo.* Q. d. Idolothytorum, vel aliorum ciborum esus per se nihil facit ad pietatem, quæ Deo placeat: neque enim si manducaverimus (idolothytia) abundantius, scilicet virtute, merito et gratiâ, quæ nos commendat apud Deum. Ostendit quam esca sint res viles et exiles, ideoque omittendæ ob scandalum, et postponendæ edificationi proximorum. Ita Anselmus.

VERS. 9. — **VIDETE AUTEM NE FORTE HÆC...** Itaque caveite, ne hæc vestra libertas indifferenter ex eis comedendi, sit infirmis occasio lapsus et ruinae. Non negat, imò concedit licitum esse comedere: sed videte ne vestro jure et libertate abutimini.

VERS. 10. — **SIC ENIM QUIS VIDERIT EUM...** Explicat quod in superiori versu dixit, *et enim quis infirmus, recens a paganismo ad Christum conversus* (quales tunc multi), *viderit eum*; Græc., *habentem scientiam*, id est, qui scit idolothytum non esse sacrum. Si, inquam, viderit hunc doctum in templo, vel in mensâ, idolo consecratâ, cum idololâtris epulantem et de idolothytis comedentem. Mos gentiliûm, sicut et Judæorum, erat vicinas, utpote sacras, in templo vel in loco templi vicino comedere.

NONNE CONSCIENTIA VESTRA, infirmi scilicet, hoc tuo exemplo provocabitur ad comedendum idolothytum, hocque contra conscientiam, quæ dicit illi hoc non licere. Supponit erronea, ut dictum est. Hoc factum gravissimè culpabit capite decimo, v. 20, 21, mensum appellans dæmoniorum.

EDIFICABITUR AD MANDUCANDUM. SYR., confirmabitur. Theophylactus, magis stabiliter, intellige, in errore suo, seu ad comedendum idolothytum, ut idolothytum, supra. Hinc discite quod scandalum sit inordinatè constructio; seu, ut ait Tertullianus, scandalum, non bonæ rei, sed malæ exemplum est, ædificans ad delictum, lib. de Vel. virg., cap. 3.

VERS. 11. — **ET PERIBIT INFIRMUS IN TUA SCIENTIA...** Siquè per tuam hujusmodi scientiam, quæ contra charitatem abuteris, *peribit frater infirmus*, peccans scilicet et Deum offendens; *propter quem Christus Dominus mortuus est*, ut illum à peccatis erueret. Peribit etiam, quia tuo exemplo scandalizatus, in persecutionis tempore sacrificabit idolis; siquè per tuam scientiam excidit à salute is pro quo salvando Christus mortuus est.

Neque, si non manducaverimus, deficiemus. Sic vulgò dicimus: Sive ad convivium hoc vocer, sive non, non ideò saturabor vel esuriam, non ideò pinguior ero vel macrior, ditior vel pauperior.

VERS. 9, 10. — **Videte autem ne forte hæc licentia vestra** (comedendi idolothyta) *offendiculum fiat infirmis...* *Si enim quis viderit eum qui habet scientiam* (idolothytum nihil esse) *in idolo recumbentem*, etc. In idolo, id est, inquit, Erasmus, in epulo idolorum. Secundo, propriè *in idolo*, id est, in templo, vel mensâ idolis consecratâ. Nam ibi accumbentem comestur idolothytis: tales enim epulas, utpote sacras, in templo instrui solere docet Hierodotus in Clio. Sic enim et Judei victimas pacificas comedeant in atrio templi. Deuter. 16. Hinc Syrus hic vertit: *Si quis te viderit accumbentem inter idola*. Unde patet, idolothyta edere in idolo, non tantum esse malum propter scandalum, sed etiam per se, quia est professio idololatriæ. Nota *edificabitur*, id est, provocabitur, erigetur, ut comedit idolothyta, quasi sacra, et quasi quid gratiæ inde accepturus. Alii *edificabitur*, inquit, ut id est, provocabitur, ut contra conscientiam, quæ putat cibum idolo oblatum ab eo esse afflatum et contaminatum, indigne se contaminandum, eum manducet.

VERS. 11. — **Et peribit infirmus in tuâ scientiâ frater**, etc.: Et peccabit frater infirmus comedendo ido-

VERS. 12. — **SIC AUTEM PEGCANTES IN FRATRES...** scilicet infirmos, quos scandalizatis, et quodam modo vulneratis vestro imprudenti facto, in Christum ipsum peccatis; tum quia quem redemit Christus, vos perditis; et idè inutilis, imò nociva scientiæ et aliis. Scientia dæmonum est, trahens ad peccatum. Tales docti similes sunt Ægyptiorum sapientibus, qui ob vesicas, nec sibi, nec aliis proderant. Vide v. 1. Secundum, quod è contra scientia cum charitate, et scientiæ et aliis utilisima; in tali doctore, alios ad amorem Dei promovente, Deus sibi complacet, sicut in Verbo divino, Spiritûs sancti compingit. Vide v. 2. Tertium, quod sit bonus sciendi modus, scilicet cum humilitate et charitate; vide v. 2; et ad utramque conducuntia; ibidem vide.

VERS. 13. — **Quapropter si esca...** Quam ob rem, ne sic in Christum, et in fratres peccem, eligam proprio ædificavit sanguine, occidis quod sua morte vivificavit, immunitas est; Pater Georgius Ambianus.

VERS. 15. — **Quapropter si esca scandalizat fratrem meum**, etc. Verbum *scandalizare*, pro eo quod est offendiculum esse, et peccandi occasione præbere. Hoc magistri, inquit Chrysostomus, opinii est officium, suo exemplo docere quæ præcipiunt. S. Basilus, in Regulis brevioribus, reg. 64. ait, *ad scandalum esse magis, quò is qui illud dat majori scientiâ aut gradu præditus est, additque quod Deus de manu ejus sanguinem peccantium, qui illius malum exemplum sequuntur, requirit et reposcet.*

lothytm, quò putat edentem coinquinari, proindeque rem illicitam facere: et peccando peribit, per tuam scientiam, quæ, dum tum malè uteris, præstas illis peccandi occasionem: eumque perdis quem Christus in tantum dilexit, ut pro ejus salute mortem oppeteret non dubitavit.

VERS. 12. — **Sic autem peccantes in fratres, et percutientes** (scandalizantes et per scandalum vulnerantes) *conscientiam eorum infirmam*, etc. Christus enim sibi factum arrogat, quod uni ex minimis factum fuerit, Matth. 25. Rursum qui scandalizat proximum, in Christum peccat, quia Christi fabricam, puta proximum probatè et saltem, quam Christus suo sanguine construxit, niolo suo exemplo destruit et evertit.

VERS. 15. — **Quapropter si esca scandalizat fratrem meum**, etc. Verbum *scandalizare*, pro eo quod est offendiculum esse, et peccandi occasione præbere. Hoc magistri, inquit Chrysostomus, opinii est officium, suo exemplo docere quæ præcipiunt. S. Basilus, in Regulis brevioribus, reg. 64. ait, *ad scandalum esse magis, quò is qui illud dat majori scientiâ aut gradu præditus est, additque quod Deus de manu ejus sanguinem peccantium, qui illius malum exemplum sequuntur, requirit et reposcet.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Ex primis versibus tria nota circa scientiam. Primum quòd scientia sola, seu sine charitate, inflat: et idè inutilis, imò nociva scientiæ et aliis. Scientia dæmonum est, trahens ad peccatum. Tales docti similes sunt Ægyptiorum sapientibus, qui ob vesicas, nec sibi, nec aliis proderant. Vide v. 1. Secundum, quod è contra scientia cum charitate, et scientiæ et aliis utilisima; in tali doctore, alios ad amorem Dei promovente, Deus sibi complacet, sicut in Verbo divino, Spiritûs sancti compingit. Vide v. 2. Tertium, quod sit bonus sciendi modus, scilicet cum humilitate et charitate; vide v. 2; et ad utramque conducuntia; ibidem vide.

VERSUS 11 ET 12, nota quàm grave sit infirmorum scandalum, et quàm offensivum Christi, et idè quanto studio vitandum.

EX V. 15, quòd nullus sit despicienda salutis, ob conditionis vilitatem. Quò quis pauperior, et conditionis vilior, èd est Christo et apostolis similior: ergo èd magis christianus, nosterque in Christo frater.

CAPUT IX.

1. Non sum liber? non sum apostolus? Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? nonne opus meum vos estis in Domino?

2. Et si alii non sum apostolus, sed tamen vobis sum; nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino.

3. Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc est:

4. Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi.

5. Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et ceteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas?

6. Aut ego solus et Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi?

7. Quis militat suis stipendiis unquam? quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat?

8. Numquid secundum hominem læx dico? et an læx hæc non dicit?

9. Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura est læo?

10. An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt: quoniam debet in spe, qui arat, arare, et qui triturat, in spe fructus percipiendi.

11. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnam est si nos carnalia vestra metamus?

12. Si alii potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? sed non usi sumus hæc potestate; sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum dæmus Evangelio Christi.

13. Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sumunt, edunt, et qui altari deserviunt, cum altari participant?

14. Ita et Dominus ordinavit filii qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.

15. Ego autem nullo hominibus usus sum. Non autem scripsi hæc ut merita fiat in bonum; est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet.

16. Nam si evangelizavero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit: vobis enim nihil est si non evangelizavero!

17. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem invitus, dispensatio mihi credita est.

18. Quæ est ergo merces mea? Ut Evangelium præ-

CHAPITRE IX.

1. Ne suis pas libre? ne suis-je pas apôtre? N'ai-je pas vu Jésus-Christ notre Seigneur? N'êtes-vous pas vous-même mon ouvrage en notre Seigneur?

2. Et quand je ne serais pas apôtre à l'égard des autres, je le suis au moins à votre égard; car vous êtes le sceau de mon apostolat en notre Seigneur.

3. Voici ma défense contre ceux qui m'interrogent sur ma mission:

4. N'avons-nous pas le pouvoir de manger et de boire?

5. N'avons-nous pas le pouvoir de mener partout avec nous une femme sœur, comme font les autres apôtres, les frères de notre Seigneur, et Céphas?

6. Serions-nous donc seuls, Barnabé et moi, qui n'aurions pas le pouvoir d'en user de la sorte?

7. Qui est-ce qui va jamais à la guerre à ses dépens? qui est-ce qui plante une vigne, et n'en mange point du fruit? ou qui est le pasteur d'un troupeau, qui ne mange point de lait du troupeau?

8. Ce qui se dit ici n'est-il que selon l'homme? Et la loi ne le dit-elle pas elle-même?

9. Car il est écrit dans la loi de Moïse: Vous ne tiendrez point la bouche liée ou bœuf qui foule les grains. Or Dieu se met-il en peine de ce qui regarde les bœufs?

10. Et n'est-ce pas plutôt pour nous-mêmes qu'il a fait cette ordonnance? Oui, sans doute, c'est pour nous que cela a été écrit: en effet celui qui laboure doit labourer avec l'espérance de recueillir, et celui qui bat le grain doit espérer d'y avoir part.

11. Si nous avons semé en vous des biens spirituels, est-ce une grande chose que nous recueillions de vous biens temporels?

12. Si d'autres usent de ce pouvoir à votre égard, pourquoi n'en userois-je pas plutôt qu'eux? Mais nous n'avons point usé de ce pouvoir; et nous souffrons au contraire toutes sortes d'incommodités, pour n'apporter aucun obstacle à l'Évangile de Jésus-Christ.

13. Ne s'avez-vous pas que les ministres du temple mangent de ce qui est offert dans le temple, et que ceux qui servent à l'autel ont part aux oblations de l'autel?

14. Ainsi le Seigneur a aussi ordonné à ceux qui annoncent l'Évangile de vivre de l'Évangile.

15. Pour moi néanmoins, je n'ai usé d'aucun de ces droits; et encore maintenant je ne vous écris point ceci, afin qu'en en usant ainsi envers moi, puisque j'ai mérité mieux mourir que de souffrir que quelqu'un me fît perdre cette gloire.

16. Car si je prêche l'Évangile, ce ne m'est point un sujet de gloire, puisque je suis obligé nécessairement à ce ministère; et malheur à moi si je ne préche pas l'Évangile!

17. Si je le prêche de bon cœur, j'en aurai la récompense; mais si je ne le fais qu'à regret, je dispense seulement de ce qui m'a été confié.

18. Quelle est donc ma récompense? En prêchant

dicas, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate meâ in Evangelio.

19. Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem.

20. Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer;

21. Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege), ut eos qui sub lege erant lucrifacerem. Iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi), ut lucrifacerem eos qui sine lege erant.

22. Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.

23. Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar.

24. Nescitis quod si qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit præmium? Sic currite ut comprehendatis.

25. Omnis autem qui in pæno contendit, ab omnibus se abstinere; et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam.

26. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi aërem verberans;

27. Sed castigo corpus meum, et in servitum redigo, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.

Quibusdam de se factis, et quidem omni carnis abstinentiâ multo difficilioribus, confirmat quod docuit in capite præcedenti, omnino vitandâ esse scandala, et quod ultimo verba dixit: Si esca, etc.

Primum Apostoli factum. Apostatus Corinthiorum cum sit, et idem vitæ necessaria jure potuerit ab eis exigere, maluit summi vitæ incommoda pati, quam hoc uti jure, ne officium daret Evangelio apud eos. Secundum factum. Liber cum sit, et sui juris, servum omnium sponte factus est, ut omnes Christo lucrifaceret. Concludendum eis relinquit, quod si Paulus tanta passus est et fecit pro vitando infirmorum scandalo, et pro omnium salute procurandâ, quidni et ipsi aliquid, eadem ob causas, putantur et faciant?

Itaque primis tribus verbis sumi apud eos apostolatum breviter stabiliri.

§ 4. Duo apostolatus jura, non minima sibi, quam aliis apostolis debita, expulsi. Jus alimenta ab ipsis exigendi, probat variis argumentis à v. 7 usq. v. 14.

§ 15. Hoc jura non esse sua, nec vult uti, ne, ut

1. An non ego liber sum? An non ego sum apostolus? (Quid mihi deest ad apostolatam?) Nonne Dominum nostrum Jesum Christum vidi, et ab eo missus sum? Nonne per Evangelium in Christo vos genui?

2. Et sane, licet aliis non essem apostolus, sum tamen et quidem indulgentissimus vester apostolus: quia visipis, vestraque conversio certum et authenticum estis apostolatus mei testimonium.

3. Et consequenter apologia, et defensio mea apud

de telle sorte l'Évangile, que je le prêche gratuitement, afin de ne jamais abuser du pouvoir que j'ai dans la prédication de l'Évangile.

19. Car étant libre à l'égard de tous, je me suis rendu serviteur de tous, pour gagner à Dieu plus de personnes.

20. Et j'ai vécu avec les Juifs comme Juif, pour gagner les Juifs;

21. Avec ceux qui sont sous la loi comme si j'eusse encore été sous la loi, quoique je n'y fusse pas assés, pour gagner ceux qui sont sous la loi; avec ceux qui n'avaient point de loi, comme si je n'en eusse point eu moi-même (quoique j'en eusse une à l'égard de Dieu, ayant celle de Jésus-Christ), pour gagner ceux qui étaient sans loi.

22. Je me suis rendu faible avec les faibles, pour gagner les faibles: je me suis fait tout à tous, pour les sauver tous.

23. Or, je fais toutes choses pour l'Évangile, afin d'en être participant.

24. Ne savez-vous pas que, quand on court dans la carrière, tous courent, mais un seul remporte le prix? Courrez donc de telle sorte que vous remportiez le prix.

25. Or, tous les athlètes gardent en toutes choses une exacte tempérance, et dépendent de n'est que pour gagner une couronne corruptible, au lieu que nous en attendons une incorruptible.

26. Pour moi je cours, et je ne cours pas au hasard. Je combats, et je ne donne pas des coups en l'air.

27. Mais je traite rudement mon corps, et je le réduis en servitude, pour que n'ayant prêché aux autres, je ne sois reproché moi-même.

ANALYSIS.

dixit v. 12, officium daret Evangelio. Tacite, sed efficaciter hoc dicit Corinthiis: Hinc dicitur, saltem à re vobis inutili, scilicet ab idololatriâ abstinere, ne scandalizatis infirmos.

§ 19. Liber cùm sit, omnium servus factus est. V. 20, 21, 22, varios assignat servitutis suæ modos.

§ 23. Id facit propter Evangelium, et ut præmiis ab eo promissis sit particeps. Hoc efficaciter dicit Corinthiis: Et vos, eandem ob causam, studete omni modo præmiis salutem procurare, et vestram operari: et ut ad hoc eos efficiens excitet, suæ charitatis exemplo adjungit similitudinem maxime apostitam et congruentem. V. 24. Vita christiana stadium est, in quo curriam quidem omnes: non tamen omnes, sed qui legitime currunt, coronam reportant: ergo sic currite, ut apprehendatis eam.

§ 25. Docet modum coronam reportandi per abstinentiam, per laborem, per tim sibi faciendam; denique se proponit exemplum, et exemplo suo docet modum bene currendi, et pugnandi.

PARAPHRASIS.

eos, qui de apostolatu meo dubitantes, de eo me interrogant.

4. (Cum ergo vester sim apostolus) numquid jus consequenter habeo cibum, potum, aliaque necessaria à vobis exigendi?

5. Nonne et jus habeo, quod habent alii apostoli et cognati Domini, et quo utitur ipse Petrus, scilicet aliquam matronam christianam nobiscum docendi,

que ut soror nobiscum vivens, de nobis prædicantibus curet?

6. Aut forte solus ego et Barnabas hoc jus (ex Evangelio vivendi, et etiam mulierem nobiscum docendi) non habemus?

7. Quis miles stipendiis à duce, qui militat, accipis non vivat? Quis vinitor de vineæ suæ fructibus non comedit? Quis pastor de sui gregis lacte non pascatur?

8. Numquid ad probandum quod dico, humana tantum mihi suppetant argumenta? Nonne et lex divina hoc etiam dicit?

9. Scriptum est in lege, Deuter. 25: Non oculos capistro os bovis triturantis: unde sic ratiocinor: An in hæc lege ferendi, Deo præcipua cura est de bobus?

10. An verò debemus existimare quod propter nos præcipue hæc legem tulerit? Ita sanè propter nos (apostolos, aliosque Dei ministros in aëre sui triturantes) hoc scriptum est. Quandoquidem qui arat, cum spe messis participandæ arat; et qui triturat, cum spe participandæ trituræ triturat:

11. Magnamne erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus?

12. Si alii hoc in vos jurè utuntur, quanto magis nos (apostoli, et patres vestri, possumus uti)? Sed nos hæc potestate non uti sumus: imò omnia inde emergentia incommoda perferimus, ne quod demus, hæc libertate nostrâ, impedimentum Evangelio apud vos promovendo.

13. Nescitis quod qui in templo, sacra ministeria obviante, operantur; de templi oblationibus comedunt; et qui altari deserviunt, suas ex oblati victimis partes accipiunt.

14. Hoc idem jus Christus dedit apostolis, et divini verbi ministris; ut scilicet Evangelium prædicantes, vivant de Evangelio.

15. Licet autem tot sint argumenta, hoc jus mihi concedenda; nullo tamen persuasus sum, ut hæc uterer potestate: et ne potestis quod hæc ideo scribam, ut deinceps necessaria mihi suppetantur; nec usus sum, nec in futuro nil volo hoc jure: ego sine perire malim, quam ut quis inanem et vacuum reddat gloriam meam.

16. Quæ est illa gloria mea? An Evangelii prædicatio? non: quia quod rem mihi necessaria est, ob præceptum Domini: ita ut maledictionem Dei incurram, si non prædicavero. (Solum mihi restat optio circa modum prædicandi.)

17. Si enim voluntarius et gratis prædico, singularem habeo mercedem et gloriam: si verò reluctans, et non gratis, tantò mihi pejus; illa singulari gloria

carebo: prædicandum mihi tamen est, quia verbi prædicandi dispensatio mihi commissæ est et injuncta.

18. Quæ est ergo mea singularis gloria? Si sine impensâ et gratis Evangelium prædicem; si in Evangelio prædicando non utar potestate meâ, scilicet exigendi necessaria.

19. Nam cùm ab omnibus essem liber, et mei juris; spontè omnium me servum feci, ut eò plures lucrifacerem.

20. Cum Judæis religione, seu judaizantibus, factus sum tanquam Judæus, ut judaizantes Christo lucrarer.

21. Iis qui sub lege Mosæ sunt, sive Judæis, sive proselytis, legem servantis, similem me exhibui, legem observans (licet scirem eâ me non adstringi), ut eos lucrifacerem. Iis qui legem Mosæ non habent, et non servant, id est, gentilibus, factus sum quasi legem non habens (licet coram Deo sine lege non sim, quippe qui Christi legem servo), ut gentiles lucrarer.

22. Factus sum infirmis velut infirmus, ut eos lucrifacerem Christo. Uno verbo, omnibus omnia factus sum, ut omnes salvos facerem.

23. Hæc autem omnia feci, et facio propter Evangelium facilius promovendum, et ut præmiis in Evangelio promissis comparticeps efficiar; scilicet, cum aliis fidelibus.

24. (Ut autem et vos faciatis idem) cogitate quod sicut il, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt: sed non omnes præmium reportant, sed il soli qui cursum legitime perierint: ita nos curriam quidem omnes, sed non omnes Evangelii præmium accipiunt: sic ergo vos in Evangelii stadio currite, ut apprehendatis præmium.

25. Cogitate et quomodo omnis, qui cursu, vel lætè certat, abstinere ab omnibus, vitæ, vel velocitatem corporis impediens: et illi quidem, ut coronam brevi peritiam accipiant; quidni et nos christiani, à multis abstinemus, quanquam licitis, ut eternam coronam obtineamus?

26. Ego igitur in evangelico stadio sicut stadium domus recta curro, totoque nisu tendo ad destinatam metam, ut præmium apprehendam: sicut pugil in Evangelio palæstrâ pugno, non inaniter aërem verberans:

27. Sed certis et destinatis jejibus corpus meum, spiritus mei adversarium, obtundam; victumque ac edomitum, ago ut servum, mihi que subiectum: ne forte, cùm aliis prædicaverim, viamque salutis ostenderit, ipso salute indignus inveniar, et à Deo tanquam reprobus cecider.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *NON SUM LIBER? NON SUM APOSTOLUS?* Græcè, inverso ordine, non sum apostolus? Non sum liber? et ita divus Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus; Syrus tamen legit sicut interpres noster.

VERS. 4. — *Non sum liber? non sum apostolus?* Dixerat Paulus in fine capituli præcedentis omnino ca-

carebo: prædicandum mihi tamen est, quia verbi prædicandi dispensatio mihi commissæ est et injuncta.

18. Quæ est ergo mea singularis gloria? Si sine impensâ et gratis Evangelium prædicem; si in Evangelio prædicando non utar potestate meâ, scilicet exigendi necessaria.

19. Nam cùm ab omnibus essem liber, et mei juris; spontè omnium me servum feci, ut eò plures lucrifacerem.

20. Cum Judæis religione, seu judaizantibus, factus sum tanquam Judæus, ut judaizantes Christo lucrarer.

21. Iis qui sub lege Mosæ sunt, sive Judæis, sive proselytis, legem servantis, similem me exhibui, legem observans (licet scirem eâ me non adstringi), ut eos lucrifacerem. Iis qui legem Mosæ non habent, et non servant, id est, gentilibus, factus sum quasi legem non habens (licet coram Deo sine lege non sim, quippe qui Christi legem servo), ut gentiles lucrarer.

22. Factus sum infirmis velut infirmus, ut eos lucrifacerem Christo. Uno verbo, omnibus omnia factus sum, ut omnes salvos facerem.

23. Hæc autem omnia feci, et facio propter Evangelium facilius promovendum, et ut præmiis in Evangelio promissis comparticeps efficiar; scilicet, cum aliis fidelibus.

24. (Ut autem et vos faciatis idem) cogitate quod sicut il, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt: sed non omnes præmium reportant, sed il soli qui cursum legitime perierint: ita nos curriam quidem omnes, sed non omnes Evangelii præmium accipiunt: sic ergo vos in Evangelii stadio currite, ut apprehendatis præmium.

25. Cogitate et quomodo omnis, qui cursu, vel lætè certat, abstinere ab omnibus, vitæ, vel velocitatem corporis impediens: et illi quidem, ut coronam brevi peritiam accipiant; quidni et nos christiani, à multis abstinemus, quanquam licitis, ut eternam coronam obtineamus?

26. Ego igitur in evangelico stadio sicut stadium domus recta curro, totoque nisu tendo ad destinatam metam, ut præmium apprehendam: sicut pugil in Evangelio palæstrâ pugno, non inaniter aërem verberans:

27. Sed certis et destinatis jejibus corpus meum, spiritus mei adversarium, obtundam; victumque ac edomitum, ago ut servum, mihi que subiectum: ne forte, cùm aliis prædicaverim, viamque salutis ostenderit, ipso salute indignus inveniar, et à Deo tanquam reprobus cecider.

28. Quæ est ergo mea singularis gloria? Si sine impensâ et gratis Evangelium prædicem; si in Evangelio prædicando non utar potestate meâ, scilicet exigendi necessaria.

19. Nam cùm ab omnibus essem liber, et mei juris; spontè omnium me servum feci, ut eò plures lucrifacerem.

20. Cum Judæis religione, seu judaizantibus, factus sum tanquam Judæus, ut judaizantes Christo lucrarer.

21. Iis qui sub lege Mosæ sunt, sive Judæis, sive proselytis, legem servantis, similem me exhibui, legem observans (licet scirem eâ me non adstringi), ut eos lucrifacerem. Iis qui legem Mosæ non habent, et non servant, id est, gentilibus, factus sum quasi legem non habens (licet coram Deo sine lege non sim, quippe qui Christi legem servo), ut gentiles lucrarer.

22. Factus sum infirmis velut infirmus, ut eos lucrifacerem Christo. Uno verbo, omnibus omnia factus sum, ut omnes salvos facerem.

23. Hæc autem omnia feci, et facio propter Evangelium facilius promovendum, et ut præmiis in Evangelio promissis comparticeps efficiar; scilicet, cum aliis fidelibus.

24. (Ut autem et vos faciatis idem) cogitate quod sicut il, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt: sed non omnes præmium reportant, sed il soli qui cursum legitime perierint: ita nos curriam quidem omnes, sed non omnes Evangelii præmium accipiunt: sic ergo vos in Evangelii stadio currite, ut apprehendatis præmium.

25. Cogitate et quomodo omnis, qui cursu, vel lætè certat, abstinere ab omnibus, vitæ, vel velocitatem corporis impediens: et illi quidem, ut coronam brevi peritiam accipiant; quidni et nos christiani, à multis abstinemus, quanquam licitis, ut eternam coronam obtineamus?

26. Ego igitur in evangelico stadio sicut stadium domus recta curro, totoque nisu tendo ad destinatam metam, ut præmium apprehendam: sicut pugil in Evangelio palæstrâ pugno, non inaniter aërem verberans:

27. Sed certis et destinatis jejibus corpus meum, spiritus mei adversarium, obtundam; victumque ac edomitum, ago ut servum, mihi que subiectum: ne forte, cùm aliis prædicaverim, viamque salutis ostenderit, ipso salute indignus inveniar, et à Deo tanquam reprobus cecider.

versu apóstoli: Si sic, etc.; sic exorditur: An non ego sum apóstolus? An non ego sum liber? Quibus interrogationibus asserit se liberum esse et apóstolum. Quod Paulus liber esset, id est, nulli mancipatus, hoc nullus unquam negavit, ideo probatione non indiget. Quod verò sit apóstolus, quidam malevoli, et pseudoapóstoli negarunt: hinc contra eos breviter, sed efficaciter apóstolatam suam probat, dicens: NONNE CHRISTUM JESUM DOMINUM NOSTRUM VIDI, Act. 9, v. 5. Quasi diceret: Quid mihi deest ad apóstolatam? *Nonne Dominum vestrum Jesum Christum vidi?* non mortalem quidem, sed gloriosam, et in caelis regnantem: nonne ab eo missus sum ad evangelizandum? Vide Act. 16, v. 15. Quod si haec non sufficiunt, sed ex opere vultis apóstolatam meam dignoscere:

NONNE OPUS MEUM VOS ESTIS IN DOMINO? Nonne per praedicationem, ad fidem Domini vos converti? nonne per Evangelium in Christo vos genui?

VERS. 2. — ET SI ALIIS NON SUM APOSTOLUS... Licet ergo aliis non essem apóstolus, sanè sum indubitus apóstolus vester.

NAM SIGNACULUM APOSTOLATUS MEI... id est, vos ipsi signaculum vestri apóstolatus mei, quia apóstolatus meus in vobis sigillatus est. Fides Christi, quam, me praedicante, recepistis signa et prodigia, quae in fidei confirmationem, apud vos perpetravi; Spiritus sancti charismata, quae ad hoc usque tempus apud vos emicant, sigilla sunt apóstolatus mei, et mea apud eos, qui me apóstolum esse negarent, apologia et defensio. *Signaculum*, sigillum, demonstratio, ait divus Chrysostomus, seu certum veritatis signum. Per tria haec signaculum est, etc.; quasi diceret: Sicut per sigillum litteris appositum, constat eas esse veras, sinceras, authenticas, seu instrumentum authenticum; sic per signa et prodigia, quibus vestram conversionem operatus sum, et confirmavi; patet omnibus, et constat me verum esse Christi apóstolum. Conversio ergo vestra certum et authenticum est apóstolatus mei testimonium, et evidens argumentum. Vos ipsi sic sigillati, quasi patentes estis meae missionis litterae, et consequenter mea defensio, etc.

VERS. 5. — MEA DEFENSIO... Graec., mea apologia

dalum quam ad dandum rara virtutis exemplum, jure suo, tot nominibus sibi debito, cesserit, nolens recipere stipendium praedicationis suae, sed proprio labore victum sibi parans: ut Corinthii suo jure decedant, ad praesertim non vascatur idololatriam, in gratiam proximorum, etc.

Non sum liber? Non sum apóstolus? Q. d.: Nonne mei juris sum, ut tanquam Christi apóstolus sumptus et alimentum à vobis exigere et accipere possim? Hoc tamen non facio, ut ostendam quanti sit faciendo proximi salutis, et consequenter quam vos scandala idololatriarum, et alia quaevis vitare debeatis. Ita Chrysost.

Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? q. d.: Hinc patet me esse apóstolum, quia Christum vidi, et ab eo ad evangelizandum missus sum, Act. 9 et 22.

Nonne opus meum vos estis in Domino? id est, in fide ad religionem Christi, quia ego per Evangelium in Christo vos genui; vestra Ecclesia à me aedificata est, vos estis mea structura.

VERS. 2. — Et si aliis non sum apóstolus, sed tamen

me inquirantibus, id est, si qui vel dubitantes, vel negantes, vel de meo apóstolatu volentes fieri certiores, me de eo interrogent, et examinent; nos estis mea defensio, mea apologia; vos eis prodo, quasi certum et patens apóstolatus mei argumentum: quia, ut dixi, vos estis quasi patentes, authenticas, et sigillo munitas, missionis et commissionis meae litterae. Idem ferè dicitur secunda Cor., cap. 12, v. 12. Itaque et vobis, metipsis, et aliis testimonium estis authenticum et demonstratio apóstolatus mei: indubitus ergo sum apóstolus, et apóstolus vester. Hoc stabilio, et efficaciter probato, illis exponit apóstolatus sui jura, et privilegia duo.

VERS. 4. — NUMQUID NON HABEMUS POTESTATEM... Primum jus vite necessaria exigendi ab eis quibus evangelizatur. Quandoquidem vester sum apóstolus, vosque opus meum in Domino: jus consequenter habeo à vobis cibum, potam, aliaque necessaria petendi.

Nota moralis.

Hoc jus commune est omnibus Ecclesiae ministris: sed duo notent. Primum, quod Apóstolus jus suum fundit in labore, *opus meum estis*. Secundum, quod Apóstolus inducit jus necessaria exigendi. Labor apóstoli; jus apóstoli seu ex labore, et opere, jus edendi. Laboranti debetur alimentum; hoc jus est commune omnibus in Ecclesia laborantibus: et id probant omnes, quae sequuntur, rationes. Sed non laborantibus, otiosis, nihil facientibus, quodnam jus? Sed male agentibus, destruentibus, et scandalizantibus, quod et quale jus? Heu quot in Ecclesia fures domestici, et iniqui Ecclesiae honorum pradones! Laboranti debetur cibum, potus, vite necessaria; hoc jus commune est omnibus Ecclesiae ministris laborantibus. Sed si necessariis non contenti, superflua quaerant; si avari congregent divitias; si vani in vanis et luxuriosis; si voluptuarii in deliciis et voluptatibus Ecclesiae bona consumant, quodnam illis jus faciendi, quod ex se malum est, et omni jure, etiam secularibus, prohibitum? Heu! quantum, et quale va, talibus Ecclesiae ministris dicit Christus, qui profanis etiam dixit: *Ve vobis divitiis! ut vobis qui ridetis!*

rois sum. Ac si dicat: Esto non sum aliis apóstolus, ad sanè negari non potest vestrum apóstolum me esse.

Nam signaculum apóstolatus mei vos estis in Domino, Graec., sigillum, quod haberi solet apud homines certum signum veritatis. Testimonium apóstolatus mei extat in vobis, scilicet in evangelizando, in edendis miraculis, in labore et periculis, quae vel suscepi, vel feci apud vos ad vestram conversionem: quibus quasi sigillis divinis consignavi, confirmavi et corroboravi apóstolatam meam.

VERS. 5. — MEA DEFENSIO APUD EOS QUI ME INTERROGANT (qui inquirunt de mea vocatione et apóstolatu) haec est, quae extat in vobis, ut dixi. Ita Anselmus.

VERS. 4. — NUMQUID NON HABEMUS POTESTATEM QUANDOQUE ET BIBENDI? Scilicet de sumptibus vestris. Q. d.: Hoc est gloria et defensio mea, et mei apóstolatus, quod nullo pretio, ut pseudoapóstoli, imò nec ullo sumptu accepto, ut apóstoli alii, sed gratis evangelizem; cum tamen ad sumptum hunc jus ad potestatem habeam, neque ad alii.

VERS. 5. — NUMQUID NON HABEMUS... Alterum jus, seu privilegium, quo ceteri apóstoli, etiam D. Petrus utebatur; imò et quo Christus ipse usus fuerat. Luc. 8, v. 5. Vester apóstolus cum sim, jus et potestatem consequenter habeo, quod habent alii apóstoli, et fratres, seu cognati Domini, Joannes, Jacobus, Judas et Simon, et quo ipse apóstolorum princeps, Petrus, utitur: Scilicet matronam aliquam christianam nobiscum ducenti, quae, ut soror, nobiscum vivens, curet de nobis, suisque facultatibus necessaria nobis praedicantibus subministret; ita sancti Patres Graeci et Latini. Equidem hoc loco noverat, contra venerandam sanctorum Patrum auctoritatem, abusi sunt; nomenque *matronae*, quod significat mulierem in genere, uxorem interpretati sunt; ut plebi persuaderent apóstolos et Paulum fuisse conjugatos, et eorum exemplo sacrilegis suis patrocinarentur conjugis. Sed Tertullianus, lib. de Monog., c. 8; D. Hieronymus, epist. 22, et alii, quos videre est apud Bellarminum, de Caelib. sacerdot., docent expressè nullos apóstolorum, praeter unum Petrum, habuisse uxorem, idque ante conversionem. Quod verò D. Paulus semper caelebs fuerit, constat ex ipsiusmet verbis hujus Epist., c. 7, v. 7 et 8. Haereticum num citant sanctum Clementem Alexandrinum: sed quid unus contra omnes alios, qui negant absolute. Praeter ea Clemens haereticorum causae non faveat, sed potius officit, quia addit Paulum, etsi uxorem habuerit ante conversionem, non amplius post conversionem habuisse, ut uxorem. Citant et epistolam D. Ignatii ad Philadelphianos: sed Baron., an. 57, probat nomen divi Pauli huic exemplari insertum esse à Graecis clericis recentioribus. Vide Tirinum. Itaque per *matronas*, intellige, christianam mulierem; sicut alibi per *fratres* accipit, intelligitur viri fratres, non vero mariti.

VERS. 6. — AUT EGO SOLEUS ET BARNABAS... Quasi diceret: Quare solus Barnabas et ego, qui eundem cum illis apóstolatam gerimus, eandem non haberemus potestatem, idemque jus, edendi scilicet, seu vivendi ex Evangelio, et mulierem circumducendi, etc., de quo

VERS. 5. — NUMQUID NON HABEMUS... etc., *sororem mulierem*, id est, christianam matronam. Eam quippe fuisse apóstolorum consuetudinem, ut divites feminas comites haberent, quibus necessaria vitae subministrantibus, ipsi securis atque expeditus Evangelio vacarent. Ac sanè ad hunc intellectum cogit exemplum Christi. Nam de eo refert Luc., cap. 8, quod cum secutae mulieres alique ministrabant ei de facultatibus suis. Hoc autem erat *mulierem circumducere*. Quo potissimum exemplo ipsiusmet fecerunt apóstoli. Sicut et ceteri apóstoli, et fratres Domini, et Cephas, Fratres, id est, cognati Christi, scilicet Jacobus, Joannes, Judas, Ita Anselmus. Imò Petrus princeps apóstolorum et Ecclesiae.

VERS. 6. — AUT EGO SOLEUS, et Barnabas, etc. Pariter enim ad gentium conversionem Paulus et Barnabas missi fuerunt à Spiritu sancto, Act. 15. Hoc operandi, id est, faciendi quod ceteri faciunt, vivendi ex Evangelio et mulierem circumducendi.

VERS. 7. — QUA MILITAT VOS STIPENDIIS UNQUAM? Q. d.: Sicut equum est, milites alii et vivere suis stipendiis, vitantorem passu fructu suae vineae, pastorem lacte gregis quem pascit, ita par est praecones Evan-

in versu superiore? Sanè, sicut nobis omnibus par est conditio, ita et omnibus jura paria, licet eis pariter non utantur.

VERS. 7. — QUIS MILITAT VOS STIPENDIIS UNQUAM?... Jus mulierem christianam circumducendi, teligisse contentus, multis argumentis probat jus eis Evangelio vivendi. Primò probat illud ad exemplis consuetudinis humanae. Sicut equum est, ut miles stipendii vivat, quae à duce, cui militat, accipit; sicut equum est, ut vitior de vineae suae fructibus comedat; et pastor de lacte gregis pascatur: ita par et equum est, ut praecones Evangelii et hominum vivant.

Observatio moralis.

Paritas est aequa: sed si cum divo Chrysostomo Pauli verba perpendamus, sic praecones jus probant, ut praecora sacerdotum duo doceant: Primum, quod debet pugnare, laborare, vigilare. Pugnare contra vitia; laborare in vinea Domini; vigilare super gregem suum. Habet ergo miles fortitudinem, agricolae diligentiam, et curam pastoris. Secundum, quod oportet doctorem parvo salutato contentum esse, solumque necessario cibo, ait Chrysostomus. Non dixit Apóstolus, *quis militat*, et non est dives? sed *quis militat suis stipendiis*? Neque dixit, *quis plantat vineam*, et aurum non colligit? aut fructum integrum non vindemiat? sed, *ex fructu eius non comedit*? Neque dixit, *quis pascit gregem*, et de agnis non exeret mercaturam? sed *ex lacte non comedit*? non ex agnis, sed ex lacte. Haec attendat, qui omnia voluit exedere, et totum fructum vindemiarum: D. Chrysostomus.

VERS. 8. — NUMQUID SECUNDUM HOMINEM HEC DICO... id est, numquid ad probandum quod dico, humana tantum mihi suppetant argumenta; divina verò mihi desunt testimonia? NONNE ET LEX HOC ETIAM DICIT? Probat ex lege Moysi.

VERS. 9. — SCRIPTUM EST ENIM IN LEGE MOYSI... Deuter. 25: NON ALLEGABIS, capistrabis, infrenabis. Mos erat in Palestina, sicut et in aliis multis regionibus Orientis et Graeciae, grana segetum ungulis bouum, ex aristis excutere. Tenaciores autem aliqui ora bouum infrenabant, ne de frugibus, quas terebant, ederent:

gelli vivere ex Evangelio, puta ex sua vinea, scilicet Ecclesia, et ex suo grege, id est, christianorum bonis, sumptus et alimentum acciperent.

VERS. 8. — NUMQUID SECUNDUM HOMINEM HEC DICO? Numquid haec dico ex humano et carnali affectu, tanquam mihi meisque commodis consulere volens? Minime. Quin verò illa ipsa ex lege divina stabili et communi, an et lex haec non dicit?

VERS. 9. — Scriptum est enim in lege Moysi (Deut. 25): Non allegabis ex bovi trituranti, quia imitium par est ut animalia laborantia comedant; mos enim erat apud Orientales, ut et hodie in quibusdam Gallicae fove, boum operà uti ad fruges pedibus triturandas. Qui vero tenaciores erant bouum ora obligabant, ne de frugibus quas terebant edere possent. Quod erat incontinentiae cupidum et injustitiae, quam lex inibuit.

Numquid de bobus cura est Deo? Q. d.: Praecipua cura Dei in hac lege non fuit bouum, sed altius quod spectavit, videlicet nos, et nostrum similes, qui sumus boves typici, laborantes, et triturantes in agro et arca dominica, ex Evangelio posse vivere. Et hoc est quod salubrit.

et quia hoc erat eujusdam inclementia, et, ut ita loquar, injustitie: sequum est enim, ut animalia laborantia comedant: hinc Deus vultu capistrari, seu capistro occidit ora beum triturantium. Ex hac lege ratiocinatur Apostolus ad scopum suum, dicens:

VERS. 10. — *An nos propter nos utique.* Grec. omnino, id est, precipue. Vide paraphrasim. Respondet sibi affirmative, dicens: Nam propter nos scripta sunt, id est, ita sanè propter nos apostolos, aliosque Dei ministros, id scriptum est principaliter. Itaque duo sunt attendendi sensus in hac Dei lege, litteralis scilicet et mysticus. Litteralis est de bobus; mysticus vero est de apostolis, eorumque similibus, qui in arca Domini laborant. Litteralis quidem primus sensus est: mysticus vero primarius est, principaliter à Deo intentus. Legem itaque ferens Deus de bobus triturantibus, ne capistrarentur; vult significare eos, qui in sua arca laborant, non debere infrenari, id est, posse ex Evangelio vivere. Argumentatur ergo hic Apostolus à minori ad majus: quasi diceret: Si Deus consulit de bobus, quanto magis servis suis, hominibus laborantibus, consulit esse voluit? si bovem voluit de sua tritura vivere, quanto magis Evangelii ministrum esse debere doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, ut pote qui bobus triturantibus, seu frumentum à palea separantibus, assimilantur. Ostendit etiam quod quo de brutis scripta sunt, ea precipue propter hominum doctrinam scripta sunt: x. g., hic Judæis precepit, etiam in jumentis misericordiam exercere; ut cum in hominibus multo magis exerceret.

VERS. 11. — *Si nos propter nos utique.* Grec. omnino, id est, precipue. Vide paraphrasim. Respondet sibi affirmative, dicens: Nam propter nos scripta sunt, id est, ita sanè propter nos apostolos, aliosque Dei ministros, id scriptum est principaliter. Itaque duo sunt attendendi sensus in hac Dei lege, litteralis scilicet et mysticus. Litteralis est de bobus; mysticus vero est de apostolis, eorumque similibus, qui in arca Domini laborant. Litteralis quidem primus sensus est: mysticus vero primarius est, principaliter à Deo intentus. Legem itaque ferens Deus de bobus triturantibus, ne capistrarentur; vult significare eos, qui in sua arca laborant, non debere infrenari, id est, posse ex Evangelio vivere. Argumentatur ergo hic Apostolus à minori ad majus: quasi diceret: Si Deus consulit de bobus, quanto magis servis suis, hominibus laborantibus, consulit esse voluit? si bovem voluit de sua tritura vivere, quanto magis Evangelii ministrum esse debere doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, ut pote qui bobus triturantibus, seu frumentum à palea separantibus, assimilantur. Ostendit etiam quod quo de brutis scripta sunt, ea precipue propter hominum doctrinam scripta sunt: x. g., hic Judæis precepit, etiam in jumentis misericordiam exercere; ut cum in hominibus multo magis exerceret.

VERS. 12. — *Si nos propter nos utique.* Grec. omnino, id est, precipue. Vide paraphrasim. Respondet sibi affirmative, dicens: Nam propter nos scripta sunt, id est, ita sanè propter nos apostolos, aliosque Dei ministros, id scriptum est principaliter. Itaque duo sunt attendendi sensus in hac Dei lege, litteralis scilicet et mysticus. Litteralis est de bobus; mysticus vero est de apostolis, eorumque similibus, qui in arca Domini laborant. Litteralis quidem primus sensus est: mysticus vero primarius est, principaliter à Deo intentus. Legem itaque ferens Deus de bobus triturantibus, ne capistrarentur; vult significare eos, qui in sua arca laborant, non debere infrenari, id est, posse ex Evangelio vivere. Argumentatur ergo hic Apostolus à minori ad majus: quasi diceret: Si Deus consulit de bobus, quanto magis servis suis, hominibus laborantibus, consulit esse voluit? si bovem voluit de sua tritura vivere, quanto magis Evangelii ministrum esse debere doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, ut pote qui bobus triturantibus, seu frumentum à palea separantibus, assimilantur. Ostendit etiam quod quo de brutis scripta sunt, ea precipue propter hominum doctrinam scripta sunt: x. g., hic Judæis precepit, etiam in jumentis misericordiam exercere; ut cum in hominibus multo magis exerceret.

VERS. 13. — *Si nos propter nos utique.* Grec. omnino, id est, precipue. Vide paraphrasim. Respondet sibi affirmative, dicens: Nam propter nos scripta sunt, id est, ita sanè propter nos apostolos, aliosque Dei ministros, id scriptum est principaliter. Itaque duo sunt attendendi sensus in hac Dei lege, litteralis scilicet et mysticus. Litteralis est de bobus; mysticus vero est de apostolis, eorumque similibus, qui in arca Domini laborant. Litteralis quidem primus sensus est: mysticus vero primarius est, principaliter à Deo intentus. Legem itaque ferens Deus de bobus triturantibus, ne capistrarentur; vult significare eos, qui in sua arca laborant, non debere infrenari, id est, posse ex Evangelio vivere. Argumentatur ergo hic Apostolus à minori ad majus: quasi diceret: Si Deus consulit de bobus, quanto magis servis suis, hominibus laborantibus, consulit esse voluit? si bovem voluit de sua tritura vivere, quanto magis Evangelii ministrum esse debere doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, ut pote qui bobus triturantibus, seu frumentum à palea separantibus, assimilantur. Ostendit etiam quod quo de brutis scripta sunt, ea precipue propter hominum doctrinam scripta sunt: x. g., hic Judæis precepit, etiam in jumentis misericordiam exercere; ut cum in hominibus multo magis exerceret.

VERS. 14. — *Si nos propter nos utique.* Grec. omnino, id est, precipue. Vide paraphrasim. Respondet sibi affirmative, dicens: Nam propter nos scripta sunt, id est, ita sanè propter nos apostolos, aliosque Dei ministros, id scriptum est principaliter. Itaque duo sunt attendendi sensus in hac Dei lege, litteralis scilicet et mysticus. Litteralis est de bobus; mysticus vero est de apostolis, eorumque similibus, qui in arca Domini laborant. Litteralis quidem primus sensus est: mysticus vero primarius est, principaliter à Deo intentus. Legem itaque ferens Deus de bobus triturantibus, ne capistrarentur; vult significare eos, qui in sua arca laborant, non debere infrenari, id est, posse ex Evangelio vivere. Argumentatur ergo hic Apostolus à minori ad majus: quasi diceret: Si Deus consulit de bobus, quanto magis servis suis, hominibus laborantibus, consulit esse voluit? si bovem voluit de sua tritura vivere, quanto magis Evangelii ministrum esse debere doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, ut pote qui bobus triturantibus, seu frumentum à palea separantibus, assimilantur. Ostendit etiam quod quo de brutis scripta sunt, ea precipue propter hominum doctrinam scripta sunt: x. g., hic Judæis precepit, etiam in jumentis misericordiam exercere; ut cum in hominibus multo magis exerceret.

VERS. 15. — *Si nos propter nos utique.* Grec. omnino, id est, precipue. Vide paraphrasim. Respondet sibi affirmative, dicens: Nam propter nos scripta sunt, id est, ita sanè propter nos apostolos, aliosque Dei ministros, id scriptum est principaliter. Itaque duo sunt attendendi sensus in hac Dei lege, litteralis scilicet et mysticus. Litteralis est de bobus; mysticus vero est de apostolis, eorumque similibus, qui in arca Domini laborant. Litteralis quidem primus sensus est: mysticus vero primarius est, principaliter à Deo intentus. Legem itaque ferens Deus de bobus triturantibus, ne capistrarentur; vult significare eos, qui in sua arca laborant, non debere infrenari, id est, posse ex Evangelio vivere. Argumentatur ergo hic Apostolus à minori ad majus: quasi diceret: Si Deus consulit de bobus, quanto magis servis suis, hominibus laborantibus, consulit esse voluit? si bovem voluit de sua tritura vivere, quanto magis Evangelii ministrum esse debere doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, ut pote qui bobus triturantibus, seu frumentum à palea separantibus, assimilantur. Ostendit etiam quod quo de brutis scripta sunt, ea precipue propter hominum doctrinam scripta sunt: x. g., hic Judæis precepit, etiam in jumentis misericordiam exercere; ut cum in hominibus multo magis exerceret.

VERS. 16. — *Si nos propter nos utique.* Grec. omnino, id est, precipue. Vide paraphrasim. Respondet sibi affirmative, dicens: Nam propter nos scripta sunt, id est, ita sanè propter nos apostolos, aliosque Dei ministros, id scriptum est principaliter. Itaque duo sunt attendendi sensus in hac Dei lege, litteralis scilicet et mysticus. Litteralis est de bobus; mysticus vero est de apostolis, eorumque similibus, qui in arca Domini laborant. Litteralis quidem primus sensus est: mysticus vero primarius est, principaliter à Deo intentus. Legem itaque ferens Deus de bobus triturantibus, ne capistrarentur; vult significare eos, qui in sua arca laborant, non debere infrenari, id est, posse ex Evangelio vivere. Argumentatur ergo hic Apostolus à minori ad majus: quasi diceret: Si Deus consulit de bobus, quanto magis servis suis, hominibus laborantibus, consulit esse voluit? si bovem voluit de sua tritura vivere, quanto magis Evangelii ministrum esse debere doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, ut pote qui bobus triturantibus, seu frumentum à palea separantibus, assimilantur. Ostendit etiam quod quo de brutis scripta sunt, ea precipue propter hominum doctrinam scripta sunt: x. g., hic Judæis precepit, etiam in jumentis misericordiam exercere; ut cum in hominibus multo magis exerceret.

triturant, cum spe participande tritura tritatur. Jungo quod sequitur.

VERS. 11. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

VERS. 12. — *Si alii potestatis vestre participes sunt...* iterum à minori ad majus. Si alii, qui per Evangelium in Christo vos non genuerunt, patresque vestri non sunt; hoc tamen jure fruuntur in vos; quanto magis nos apostoli, et patres vestri? Doctores quosdam falsos denotat, qui impudenter, et cum auctoritate accipiunt ab ipsis: hinc non dixit, si alii accipiunt, etc., sed *si potestatis vestre participes sunt*, hoc est, dominantur, et imperium exercent in vos. Theophylactus divum Chrysostomum secutus.

VERS. 13. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

VERS. 14. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

VERS. 15. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

VERS. 16. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

oblatis, quas cum altari participabant, id est, particabantur; quia ignis absorbent partem quo Dei erat; ministris altaris edebant partes quas illis lex concedebat. Levit. 7, 6; Deuter. 18, 4.

VERS. 11. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

VERS. 12. — *Si alii potestatis vestre participes sunt...* iterum à minori ad majus. Si alii, qui per Evangelium in Christo vos non genuerunt, patresque vestri non sunt; hoc tamen jure fruuntur in vos; quanto magis nos apostoli, et patres vestri? Doctores quosdam falsos denotat, qui impudenter, et cum auctoritate accipiunt ab ipsis: hinc non dixit, si alii accipiunt, etc., sed *si potestatis vestre participes sunt*, hoc est, dominantur, et imperium exercent in vos. Theophylactus divum Chrysostomum secutus.

VERS. 13. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

VERS. 14. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

VERS. 15. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

VERS. 16. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

VERS. 17. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

VERS. 18. — *Si nos vobis spiritualia...* Magnamine erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus? Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram cotentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et coelestia, aeternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum laborem, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

ipsi necessaria datur, hac suspensionem refellit, dicens: Non usus sum, sed nec modo, nec in futuro ito volo. Jus quidem meum non ignoro; jus meum vobis ostendo: sed nec eo usus sum, nec unquam uti volo. Abraham, Genes. 14, v. 23, nihil accipere voluit de praeda bello parata, ne dicas: *Ego dicitur Abraham*. Paulus ne alimenta quidem vult à Corinthiis pro tot et tantis laboribus accipere.

BONUM EST MILI MAGIS MORI, QUAM UT GLORIAM MEAM... Grec., *quàm gloriationem*, etc. Ego fame perire mium, quam ut quis evacuet, id est, vacuum et vanum reddat *gloriam meam*, scilicet sine sumptibus, et gratis predicare, ut explicabit v. 18.

GLORIAM DIXIT, UT GAUDIUM EXCESSUM OSTENDAT; Theophylactus post D. Chrysostomum. Ne quis suspicetur, quod merces et lagens non acciperit; tantum, inquit, absum à morere, ut gloria ducam; Athanasius, idem divus Chrysostomus, Theophylactus.

VERS. 16. — *NAM SI EVANGELIZAVERO, NON EST MIHI GLORIA...* Explicat quid, seu qua illa gloria. Nam est Evangelii predicatio? Non, qui mihi necessaria est; gravi Domini precepto injuncta, et taliter injuncta, ut nisi obediendo, *VE MIHI SIT*, mercedem meam, tanquam gravis Dei precepti transgressorem. Itaque sensus est: Evangelii predicatio, ob Domini preceptum, est mihi quoad rem necessaria;

VE ENIM MIHI SIT... Etiam maledictionem Dei incurro, si non predicavero. Recordamini Jone Deo resistentis; mihi quid pejus imminet, si Domini preceptum de predicando Evangelio non impleo. Solum mihi restat optio circa praevidendi modum; scilicet, ut vel libens et voluntarius, et gratis predicem; vel ut invitus, reluctans, et quasi coactus.

VERS. 17. — *SI ENIM VOLENS HOC AGO...* Si libens, volens. Grec., *volens*, voluntarius, gratis et liberaliter predicem, MERCEBER, non qualemcumque, sed singularem et extremam habebis. Scilicet mercedem non tantum operis precepti, sed gloriam operis indebiti, supererogati et heroici; mirum gratis predicare.

SI AUTEM INVITUS. Grec., *esse*, non ultroque, non sponte mea, non liberaliter et gratis predicem; sed reluctans, vel quasi coactus, seu. Dei precepto, seu metu prece; mihi quidem tantò pejus; illa enim singulari gloria et mercede eximia carebo. Predicandum

SEUDOAPOSTOLUS, QUI CORINTHIIS GRAVES ERANT ET SUMPTUOSI.

VERS. 16. — *NAM SI EVANGELIZAVERO, NON EST MIHI GLORIA...* Explicat quid, seu qua illa gloria. Nam est Evangelii predicatio? Non, qui mihi necessaria est; gravi Domini precepto injuncta, et taliter injuncta, ut nisi obediendo, *VE MIHI SIT*, mercedem meam, tanquam gravis Dei precepti transgressorem. Itaque sensus est: Evangelii predicatio, ob Domini preceptum, est mihi quoad rem necessaria;

VE ENIM MIHI SIT... Etiam maledictionem Dei incurro, si non predicavero. Recordamini Jone Deo resistentis; mihi quid pejus imminet, si Domini preceptum de predicando Evangelio non impleo. Solum mihi restat optio circa praevidendi modum; scilicet, ut vel libens et voluntarius, et gratis predicem; vel ut invitus, reluctans, et quasi coactus.

VERS. 17. — *SI ENIM VOLENS HOC AGO...* Si libens, volens. Grec., *volens*, voluntarius, gratis et liberaliter predicem, MERCEBER, non qualemcumque, sed singularem et extremam habebis. Scilicet mercedem non tantum operis precepti, sed gloriam operis indebiti, supererogati et heroici; mirum gratis predicare.

SI AUTEM INVITUS. Grec., *esse*, non ultroque, non sponte mea, non liberaliter et gratis predicem; sed reluctans, vel quasi coactus, seu. Dei precepto, seu metu prece; mihi quidem tantò pejus; illa enim singulari gloria et mercede eximia carebo. Predicandum

tamen, quia dispensatio mihi credita est. Græc., dispensationem creditam suscepit, id est, et mihi credita et commissa Evangelii dispensatio; et creditam dispensationem suscepit: itaque predicandum necessario. Si autem sic necessitate compulsus predicō, dispensationem mihi creditam adimpleo quidem, officioque meo fungor: sed non est quod inde gloriar, facio quod debeat, et quod facere jussus sum; servus sum iustitias. Hinc mihi nulla singularis gloria; præcepti tantum operis mercedem habeo.

VERS. 18. — *QUE EST ERGO MERCES MEA?* id est, singularis gloria, ET EVANGELIUM PREDICANS SINE SUMPTIBUS, id est, sine deni gratis, quod gratis accepit: si Evangelium gratitum, Græc., à sumptibus immūne, sine impensā predicem: et si in Evangelio predicando non UTAR POTESTATE MEA, scilicet jure necessaria exigendi.

NOX ABUTAR, id est, omnino UTAR. Simplem usum appellavit abutum, ait Theophylactus: non utar, non perat potestate mea, etc. Vel non abutar; quasi diceret: Si propter Evangelii promotionem, hominumque salutem, non faciam quod licet quidem, sed quod non expedit; tunc enim libertatis et abusus. Tangit doctores, suā scientiā et potestate abutentes: quasi diceret: Et vos discite non facere que licent quidem, sed que non expedit; id est, vestra non abuti libertate ac potestate, cum infirmorum scandalo idololatra comedentes. Hos doctores Corinthios Paulus hincque suā à necessariis ipsis abstinentiā, docuit ab inutilibus idololatriis abstinere. Omnia enim superiora dicta efficaciter dicunt: Ego Paulus, apostolus vester, abstinui, non ut licitis tantum, sed et à necessariis; idque diu et magno cum labore, omnia vite incommoda sustinui, ne cuiusquam vestrum instructionem et conversionem retardarem. Hujus rei vos testes estis, o Corinthii, apud quos esurians et manibus meis laborans vixi. Hinc ergo discite saltem à rebus vobis inutilibus abstinere, ne scandalum infirmioribus præbeat. Sed hoc non contenti, discite altero exemplo non tantum scandala non dare; sed et omni modo proximorum salutem promovere.

raliter aut gratis predicem, sed quasi coactis præcepto Dei, vel metu potestatis. Dispensatio mihi credita est; q. d.: Tunc non habeo gloriam illam singularem, sed neque necro, quia officio fungor meo; et facio quod jubetur. Nam commissaria est tunc et demandata hæc dispensatio sive admittenda Evangelii.

VERS. 18. — *Quæ est ergo merces mea?* gloriosa illa, et singularis ipsi dicta. Nota. Merces ponitur hic pro merito, sive opere herico, et merito magnum mercedis, per metonymiam.

Ut Evangelium predicans, sine sumptibus pontam, tradam et annuntium Evangelium, sine sumptu, ac si dicat, insumptuosum, hoc est gratitum. Sic enim loquitur ipse Paulus in Epist. 2, cap. 11: *Gratia Evangelium Dei evangelizavi vobis*: Sensus: Ita demum mercedem ac præmium boni doctoris à Deo expectabo, si predicatus Evangelium Christi, sumptus ab aliis quibus predicō non accipiam. Hoc est enim Evangelium ponere seu facere insumptuosum ac gratitum. Nam ponere pro facere frequens est in sacris Litteris.

Ut non abutar potestate meā in Evangelio. Abutar, id est, inquit, omnino utari omni jure meo. Significat ergo se extensis teneri ad ponendum sine sumptu

VERS. 19. — *NAM LIBER CUM ESSEM.* Græc., liber existens, id est, liber cum sim, aut cum essem. Hic versus refertur ad primum hujus capituli versum, ubi dixit, *non sum liber?* et sensus est: Cum mei juris essem, ab omnium hominum servitute liber; nulli mortalium, sive Judæo, sive Græco obnoxius, aut mancipatus. Sponte meā omnium hominum me servum feci; omnibus, et Judæis et gentilibus memem- ipsum subjei, quasi mancipium, ut eo plures Christo lucrificarem, faceremque salvos. Ecce factum, seu charitatis exemplum, priori facto longè majus et difficilium. Non solum à vobis nihil accepit; non solum hoc meo jure apud vos non sum usus, ne vestre instructioni in fide remoram ponerem: sed omnium hominum salutis amore et zelo pressus, omnium me servum dedi: Non uni tantum homini servi, sed universo orbi; non unā tantum servitute, sed omnimoda. Ita fete sanctus Chrysostomus.

VERS. 20. — *ET FACTUS SEM JUDÆIS TANQUAM JUDÆIS.* Varios assignat servitutis sue modos. Cum Judæis religione, seu judaizantibus, factus sum tanquam judaizans, seu religione Judæorum, ut eos Christo lucrarer, et salvos facerem. Exempla vide Act. 21, v. 24, 25, 26, ubi rarus est, purificatus, et que ad purificationem, ablutit.

VERS. 21. — *IS QUI SUB LEGE SUNT...* Explicat et extendit propria verba, proselytos addens genere Judæos; ita qui sunt sub lege Mosaisca, sive Judæis, sive proselytis, id est, omnibus legem Mosaicam servantibus; sicut enim me exhibui, legem servavi, quamvis probè scirem eā me non adstringi. Legita servatit, ubi potes, et expedire judicabat. Exemplum vide Act. 16, 15, ubi circumcidit Timotheum, ut evorteret circumcisionem, ait divus Chrysostomus.

IS QUI SINE LEGE SUNT... Græc., ex legibus, ut extes, id est, is qui legem Mosaicam non habent, nec servant; id est, omnibus aliis, extra Judæos et proselytos, factus sum quasi legem non habens: is me assumilavi, legem Mosaicam non servavi.

CER SINE LEGE NON ESSEM. Græc., non existens cetera Deo, sed in lege Christo. Hoc addit, ne quis malè interpretetur, quia sumptus accipere poterat, abuteretur.

VERS. 19. — *Nam cum liber essem ab omnibus (ab omnibus);* q. d.: Cum meum essem obstrictus, omnium tamen me servum feci, ad omnia me demisi, etiam ad inopiam et famem, omnium infirmitatibus me accommodavi, etc.; ut plures lucrificarem, id est, ut quam plurimos acquiram Christo, salvosque faciam.

VERS. 20. — *Evactus sum Judæis tanquam Judæus,* etc. Judæis, inquit, cum quibus mihi conversandum fuit, factus sum tanquam Judæus, id est, similibus illis, intellige quosdam actiones quasdam et observationes exterriores; velut circumcidens Timotheum, tondens sibi caput cum voto secundum legem, ac rursus ex voto sese purificans, diesque purificationis in templo cum oblationibus annuatim, Act. 16.

VERS. 21. — *Is qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege);* id est, cum probè scirem legem Mosaicam non teneri, ut eos qui sub lege erant lucrificarem, nempe Christo, ad ejus idem illos adducendo. Ita qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, quasi sine lege fuerit; quomodo gentiles Dei legem omnino non servantes (cum sine lege Dei non

pretetur quod dixit ut EXLEX, etc. dicitur; sic dicitur; quasi reverè pro libitu vicerit, seu ut impius. Licet coram Deo sine lege non sim, quippe qui Christi legem servo ET EXLEXUS, id est, gentiles, INCRUCIFEREM.

VERS. 22. — *FACTUS SEM INFIRMIS INFIRMUS...* ipsis scilicet in animo compatens, eorum scandala vitans, ac propterea legales quasdam observantias exerceens, ab idololatriis abstinens, etc.

OMNIBUS OMNIA FACTUS SUM... Uno verbo omnibus me attemperavi; in omnes me formas verti, quantum permittit Deus, et exigit salus proximi, omnibus me similem exhibens, et OMNES SALVOS FACEREM.

Græc., ut omnino aliquos sermō, quod divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus vertunt, ut paucos saltem aliquos facerem salvos; miranturque Deo, Pauli zelum, qui vel unius gratiā, omnem laborem suscepit. Ita disertè Theodoretus. Sed, ut bene notat Estius, iuxta nostram lectionem, quoniam etiam sequitur Syrus, ut omnes sermō; non minor est Apostoli charitas, qui omnibus omnia factus sit, omnium studens salutem; id est, circa singulos quosque, excluso nemine, hoc agens, ut salvi fiant.

Observatio moralis.

Ille cum divo Chrysostomo mirare Apostoli nostri demissionem et accommodationem; qui tantus in se cum esset, omnibus omnia factus est, etiam exilium et infirmis. Cum eodem Chrysostomo mirare hujus apostolice demissionis effectum. Paulus, inquit, solus descendit; ascendit autem cum universo orbe terrarum (quem scilicet suā charitate lucratus est). Imitari Pauli demissionem, quisquis sis, hoc quoque fac, ait Chrysostomus: nec te existimes deici et decidere, cum sis summus, si propter fratrem sustineris aliquid humile et abjectum: si sie descendas, ascendes cum multo lucro. Ut imiteris, discite ex divo Chrysostomo quomodo descenderit Apostolus, seu omnibus omnia factus sit. Non simularis, simulator enim querit exitum; simulat ut accipiat, non ut det: Paulus vero non sic, sed tanquam medicum, tanquam magistrum, tanquam patrem. Ille quidem tanquam ægroto; hic vero tanquam discipulo; alter vero tanquam

etiam, sed in lege essem Christi). Sensus est: Cum tamen revera non sim nec vixim sine lege Dei, sed observem legem Christi cum sim obnoxius. Et Iucrificarem eos qui sine lege erant, hoc est, gentiles.

VERS. 22. — *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrificarem.* Omnibus omnia factus sum, non mentiens, vel peccantis aut, sed compatentis affectu, ut omnium moribus me contemperans, quantum honestas et Dei lex patitur, omnium moribus modari possem, ut omnes facerem salvos; per quod declaratur magna charitas apostoli Pauli, quod omnium servum se fecerit, ut ex omnibus saltem aliquos, etsi paucos, ad salutem perduceret.

VERS. 23. — *Omnia autem facio propter Evangelium;* etc., ut nimirum fructum prædicati Evangelii suo tempore percipiam, et participem cum aliis prædicatoribus, hoc est, ut una cum illis assueque ab bona que præmittit Evangelium.

VERS. 24. — *Nescitis quod in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit præmium?* q. d.: Ideo sine sumptu evangelizo, ideo omnibus omnia fio,

5 S. XXIV.

illo se demittit, ad correctionem, non ad damnum; ita etiam licet quoque; D. Chrysostomus. Ardens sanctorum charitas pro suā et aliorum salute facit, quod cupiditas et passio vehemens peccatorum facit pro suā et aliorum servitute; claritate sancti hinc omnibus omnia; cupiditate mali simulat omnia: illi ut salvent, hi ut perdant, sancti Christum imitantur, peccatores diabolum.

VERS. 25. — *OMNIA AUTEM FACIO...* Hæc autem omnia feci, et facio propter Evangelium facilius, celerius et latius promovendum; seu propter faciliorem, expeditiorem et diffusorem hinc propagationem. Hæc ratio convinit cum altat v. 12: *Ne quod offendiculum.*

UT PARTICIPEM, Græc., comparticipem EIUS EFFICIAM id est, et ut Evangelio longius et abundantius à me disseminato ac propagato, fructum ejus cum aliis fidelibus in æternitate percipiam; seu fiam cum aliis fidelibus consocius et comparticeps præmii, quod nobis Evangelium promittit. Attende humilitatem; qui primas meruit in bonorum communicatione, se simpliciter fidelibus conjungit, ait Theophylactus post Chrysostomum. Eximia hæc D. Pauli charitas, cuius et testes fuerant Corinthii, ad imitationem ipsos efficaciter licet, scilicet ut et ipsi proximorum salutem omni modo serviant; sique laborantes, contendunt præmium fidelibus ab Evangelio promissum obtinere, hoc quippe sue charitatis exemplo quasi dicit: Hinc et vos discite proximi saltem amare; cum non modò vestris scandalis non retardare; sed et omni modo pro vestris viribus promovere. Sed ut pressus adhuc urgeat, sue charitatis exemplo jungit appositam et valde congruentem similitudinem.

VERS. 24. — *Nescitis quod in stadio...* Dixi quod hæc ideo feci et facio, ut participem sim præmii, quod promittit Evangelium. Hæc et tacitè quod vos similitur agere debetis: nec sine causâ utrumque dico. Hujus enim vite cursus stadium est, in quo currunt omnes, et ad præmium in Evangelio promissum contendimus. Scitis autem quod quæ in stadio CERRUNT, OMNES QUIDEM CERRUNT, sed non omnes bravium accipiunt, sed illos qui cursum rite et legitime perferunt: sic et omnes christiani currunt ideo laboro; quia in stadio hoc curro, quia ad bravium concuro pro præmio, etiam primo et maximo. Unus accipit bravium; q. d.: Sicut in stadio, ita in vita et vita christiani non omnes currentes accipiunt bravium, sed tantum bene et rite currentes ad metam usque. Sicut in stadio, qui rectè currit accipit bravium, sic et qui rectè currit in christianismo, coronam gloriæ accipiet.

Sic currite ut comprehendatis, scilicet coronam gloriæ et bravium victoriæ. Vox sic, notat rectitudinem, diligentiam, celeritatem, et perseverantiam, que maxime in cursu ad bravium requiritur. Talis fuit cursus Christi, quoniam omnes christiani imitandum sibi proponere debent. Quidam enim currunt bene, sed in laevo cursu non perseverant: quales Galatæ, quibus ait cap. 3: *Curritis bene; et hic: paulò post da cursus queritur impeditos.* Unde et hic: paulò post da seipso loquens, affirmat se currere, inani dubium bene: et tamen alios se castigare corpus suum dicit, ne forte cum aliis prædicaverit, ipse reprobus fiat. Constat igitur ex hoc Scripturæ loco, quemadmodum

(Dir-cept)

quidem, ad non omnes premium Evangelii reportant, sed il tantum, qui bene et legitime iuxta Evangelium currunt usque in finem.

Sic **CURRIT**, et **COMPREHENSIVUS**. Sic ergo currit, sic vivit, ita vite vestre cursum dirigite (scandala vitantes, proximo ex charitate servientes, de hoc enim semper est questio), ut aeternum vite premium reportetis. Vel sic currite, ut in curso primi sitis, et egregium associamini premium. Agitur enim de premio ultimo, de quo v. 18.

STADIUM, locus in quo currantur: hinc cursores stadiodromi.

BRACHIUM, seu brachium, premium veteribus designatum. Palmam unius accipit apud stadiodromos: apud nos, omnes illi qui legitime currunt. Comparatio itaque fit in eo, quod non omnes accipiant: non in eo quod mori.

VERS. 25. — **QUIBUS ACTEM QUI IN AGONE...** Græc., omnis agonizans, per omnia temperans est. — Alludit ad agones Olympicos, atque Græcorum certamina, et maxime Isthmia, que celebrabantur Corinthi. De his vide Cornelium, Titium. Docet itaque modum quo possint brachium apprehendere; omnis qui in cursu, aut pugilato verat, per omnia temperans est; abstinet ab omnibus que vires aut velocitatem corporis possent minuire, eumque in agone impedire. Servabant temperatissimam vitæ rationem, abstinentes à superfluis, et delicatioribus cibis, contenti certo quantum ac demerso, seu necessario victu. Vide Cornelium à Lapide. Abstinet venere et vino, ait Moræus citatus à Græcio.

ET ILLI QUIDEM, UT CORONAM CORRUPTIBILEM... momentaneam ac brevi perituram, ex oleastro, aut piceo, aut iuræ.

NON ALIENI INCONVERTENT... Quidni et nos christianam, ut immarcescibilem et æternam coronam habeamus; abstinentibus à multis, quamquam licitis, vinisque nobis faciendis, ut aliqua, quamvis difficilia, operemur ad nostram, et aliorum salutem? Multum dispar donum est, ait Ambrosius: ac per hoc vult diligentiores nos esse debere, quibus non terrenis et marcescibilibus floribus; sed æternis consortia geminis, in modum regalis diademat, spiritalis corona servatur. Am ex multis aliis, veram justitiam amitti posse: quod negant heretici novæ.

VERS. 25. — **Omnes autem qui in agone contendit**, id est, agonizans, in agone decertans, gymnasticam exercetis, ab omnibus, scilicet enim in agone impedientibus, se abstinet; Græcè: *Per omnia temperans est et ab omnibus.* Et (ut Cyrillus) continens. Addit Clemens Alexandr. ut licet abstinuisse venere. Sicut enim libido corpus debilitat, enervat et exhaust; ita continentia et castitas roborat corpus, ac multo magis mentem. Et ita hoc Apostoli dictum: *ab omnibus*, id est, ab omni libidine se abstinet.

Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, id est, premium aliquod temporale ac periturum: *Nos autem incorruptam*, id est, æternam coronam, in cælo repositam itis qui bene certaverint et ensam consummaverint.

VERS. 26. — **Ego igitur, sic curro, etc. Pugno**, id est, prætor in bello, inquit S. Thomas, id est, pugilem ago, pugnis certo, non quasi aerem verberans,

brosius. Modus itaque quo possimus hanc apprehendere coronam, est si abstinemus, si vim nobis facimus, si ex charitate proximorum saluti studeamus; eoque libentius, quò gloriosior nobis corona proponitur.

VERS. 26. — **Ego igitur sic curro.** Rursus se in exemplum proponit, et exemplo suo modum currendi docet et pugnandi. Stadiodromus, seu cursus certans in stadio, qui vult bravium reportare, non divertit in cursu, quasi qui nullum scopum habet, sed rectè currit ad metam destinatum, ut ibi coronam ex edito appensam, et certantibus propositam, currendo manibus apprehendat.

Ego igitur more stadiodromorum sic curro, in evangelico ministerio, non in incertum, hinc et illic, in quamlibet partem, sed rectè, celeriter, totoque nisi tendens ad scopum, ut coronam expositam apprehendat.

Sic **PUGNO**, NON QUASI AEREM VERBERANS. Græc., *pugnis certo*, pugnis ago, pugilem more decerto. Pyetis, seu pugil, aerem sæpè verberat inani ictu, et incasso comati, quem vitat adversarius. Non sic ego pugno in Evangelii palestra, non inaniter aerem verbero; non temerè, inconsideratè pugno, sed certis et destinatis ictibus hostem meum ferio. Equus ille? *corpus meum.*

VERS. 27. — **Sed castigo corpus meum.** Græc., *oblando*, frivolum facio. Sed corpus meum, spiritus adversarium, castigo, oblando, ictibus frivolum facio, id est, multis incommotis officio, labore manuum, fame, siti, etc.

ET IN SERVITUTEM REDIGO, ut servum ago, ac mihi subiectum teneo. Pugil victor adversarium victum trahebat, ut servum; ita Paulus de suo corpore victo et edomito triumphat. Corpus esse castigandum, multis sanctorum Patrum exemplis et autoritatibus probat Cornelius à Lapide. Idem notat solos sanctos anterioris vite miraculis ebruisse.

NE FORÈ CUM ALIIS PRÆDICAVERIM, viamque salutis ostenderit; ipse salute indignus inveniat, et à Deo tanquam reprobos ejiciat. Versus 25 dixit: *Ut particeps efficiat Evangelii...* hic per oppositionem, ne salute indignus efficiat. Cohererent omnia. Paulus metuit damnari: Calvinus credit hinc se salvandum.

Id est, frustra et inaniter laboras: sed hostem verbero, scilicet corpus et carnem meam subigo, quæ subacta faciliè duo reliquit hostes, scilicet dæmon et mundus, subiguntur.

VERS. 27. — **Sed castigo corpus meum: Castigo**, id est, subigo, coercere, contumdo. Irenæus interpret., lib. 4, cap. 72, veritè: *Levitium facio corpus meum*, id est, sicum et squalidum reddo, ut intelligas Paulum fame et inedia corpus suum attenuare et affligere. Et in servitutem redigo, id est, ut servum ago, ac subiectum mihi teneo: sic tracto ut cogitar et assuescat servire. Jam quomodo corpus suum castigaverit, et in servitutem redierit, alibi significat, ut illis verbis 2 Epist. cap. 6: *In laboribus, in vigiliis, in jejuniis.* Porro castigatio corporis fit per jejunia, ciliça, humilitationes, plagas, aliansque carnis macerationes et afflictiones. Hinc nonnulli censent Paulum corpori suo plagas et verbera indidisse.

NE FORÈ CUM ALIIS PRÆDICAVERIM ipse reprobos efficiat, id est, reprobatus; q. d.: Ne reprober et rejiciat à

Hoc exemplo suo, hisque similitudinibus, Corinthios, etiam in idolo epulatores perstringit, simul et eos ad sui imitationem excitat.

Sic **CURRO** rectè, celeriter, toto nisu; utque velocitè curram, ab omnibus etiam sæpè necessariis abstineo: sic et vos mecum currite rectè, diligenter, perseveranter; sic et mecum abstinete, non ab epulis et deliciis tantum, sed et in ipso necessario victu temperantes estote.

Sic **PUGNO**, sic adversarium meum corpus certis

Deo, enoque excludat. Laqueus non de probatione aeternà, que est in mente divinà, sed temporali, quem exereitio aeternæ. Hinc patet incertum gratis; et predestinationis. Paulus metuit damnari, ut fide credes te salvandum? Secundò, hinc colligitur Paulum non habuisse revelationem de sui salute; ita S. Gregorius, lib. 6, epist. 22, ad Gregorium; tertio, non ita fuisse confirmatum in gratià, quia ab eà excidero potuisset. *Si Paulus hæc timuit* (ait Chrysost.), *qui tam*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ut pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

Aliqua hic ad Dei et Ecclesie ministros spectantur; aliqua ad omnes in genere christianos: itaque.

1° Omnis Dei et Ecclesie minister attendat ad v. 4, 7, 10, 11, 12, 14, hincque ab Apostolo tria discat, minus sum, jus sum, iudicium sum. Minus, scilicet laborare, pugnare, vigilare, v. 4; arare, serere, triturare, v. 11. Jus, vivere, v. 14; vite necessaria recipere, v. 4. Iudicium et condemnationem suam, si otiosus, et iners, nec labore, nec pugnet, nec vigilet; vel si nec aret, nec serat, nec triturat. Si necessariis non contentus, querat superflua; si avarus congreget divitias; si vanus et voluptuosus in vanis et deliciis ecclesiastica bona consumat. Vide dicta ad v. 4, 7, etc. Idem Dei et Ecclesie minister attendat ad v. 15, 16, 17, 18, hincque ab exemplo D. Pauli discat suamque statum sui perfectionem, scilicet gratis ministrare, nihilque ab hominibus accipere, ut Deus sit illius tota merces magis nimis. Attendat ad v. 19, 20, 21, 22, ut ibi ab exemplo D. Pauli discat alteram sui statum perfectionem, scilicet ex charitate omnibus omnia fieri: sit medicus, magister, pater. Vide dicta ad v. 22.

CAPUT X.

1. Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerant, et omnes mare transierunt;

2. Et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, et in mari;

3. Et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt;

4. Et omnes eundem potum spiritalem biberunt (bibeant autem de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus);

5. Sed non in pluribus eorum beneficiarum est Deo; nam prostrati sunt in deserto.

6. Hæc autem in figurâ facta sunt nostri, ut non

facilis obtundit; sique variis laboribus et incommodis victum et edomium in servitum redigo. Ita et vos mecum decertate, ita et corpus vestrum oblandite; ita et deliciis privatum, laboribus fractum, agnia ut servum, et tenete subiectum. Timeo ne reprobos efficiat. Et vos timeat; recomandamini Israelitarum; quanta bona à Deo sunt adepti; quanta delicta mala perpessi, et quot ex illis reperi. Hæc figura sunt malorum vobis immanium, nisi Deo fideliores fueritis. Vide caput sequens.

multas docuit; et finit postquam predicavit, quid nos differimus? Augustinus, serm. 19 de Verbis Apostoli, eianre vitam belâ: Sicut timere non terruit. Quid enim faciet annis, ubi aries tremuit? Adlo Gregorium Patrum affirmare apostolum Paulum hæc scribentem, quamvis jura ad baptismum eundem ascendisset, et in paradiso ductus arcaia verba audisset, que homini loqui non liceat, tamen adhuc trepidasse et timuisse ne à salute excideret.

2° Omnis et quilibet christianus assumat velut sibi dicta à versu 24 usque ad finem capitis, hincque discat, 1° quod vita christiana sit stadium et palestra; 2° quod nunquamque christianus stadiodromus sit et pugil: hinc in pugilato minus sicut oleo; 3° quod in hoc stadio et agone, antagonistæ sunt caro, mundus, et dæmon; ita tamen, ut prima subacta, subigantur et alii; 4° quod bravium sit æterna gloria; 5° quod philippum, seu panem athleticum, sit victus solibus et jejuniis, abstinentia à deliciis; 6° quod pugna sit virtutis exercitium, quod non peragitur sine conflictu interno et externo; seu sine cordis mortificatione, et corporis castigatione. Nobis omnibus hæcque pugnandum, nobis currendum. Ad exemplum D. Pauli sic curramus rectè, promptè, perseveranter, ut palmam tandem apprehendamus. Vide dicta ad v. 36, 27. In hoc cursum sistere, reprodi est, ut delictis, ait D. Bernardus, epist. 254. Ad exemplum divi Pauli sic pugnemus, sic obtundamus corpus nostrum; sic subigamus inedia, vigiliis, ut victores aliquando conquiri mereamur. Victo corpore, facile de mundo et dæmone triumphabimus.

CHAPITRE X.

1. Je ne veux pas que vous ignoriez, mes frères, que nos pères ont tous été sous la nue; qu'ils ont tous passé au travers de la mer Rouge;

2. Qu'ils ont été baptisés sous la conduite de Moïse dans la nue et dans la mer;

3. Qu'ils ont tous mangé d'une même viande spirituelle;

4. Et qu'ils ont tous bu d'un même breuvage spirituel; car ils buvaient de l'eau de la pierre spirituelle, qui les servait; et cette pierre étoit Jésus-Christ.

5. Mais il y en eut peu d'un si grand nombre, qui furent agréables à Dieu, car ils périrent dans le désert.

6. Or, toutes ces choses ont été des figures de ce

quidem, an omnes premium Evangelii reportant, sed si tantum, qui bene et legitime juxta Evangelium currunt usque in finem.

Sic **CURRIT**, et **COMPREHENSIVUS**. Sic ergo currit, sic vivit, ita vite vestre cursum dirigite (scandala vitantes, proximo ex charitate servientes, de hoc enim semper est questio), ut aeternam vite premium reportetis. Vel sic currite, ut in curso primi sitis, et egregium associamini premium. Agitur enim de premio ultimo, de quo v. 18.

STADIUM, locus in quo currantur: hinc cursores stadiodromi.

BRACHIUM, seu brachium, premium veteribus designatum. Palmam unius accipit apud stadiodromos: apud nos, omnes illi qui legitime currunt. Comparatio itaque fit in eo, quod non omnes accipiant: non in eo quod mori.

VERS. 25. — **QUIBUS ACTEM QUI IN AGONE...** Græc., omnis agonizans, per omnia temperans est. — Alludit ad agones Olympicos, atque Græcorum certamina, et maxime Isthmia, que celebrabantur Corinthi. De his vide Cornelium, Titium. Docet itaque modum quo possit brachium apprehendere; omnis qui in cursu, aut pugilato verat, per omnia temperans est; abstinet ab omnibus que vires aut velocitatem corporis possent minuire, eumque in agone impedire. Servabant temperatissimam vitæ rationem, abstinentes à superfluis, et delicatioribus cibis, contenti certo quantum ac demerso, seu necessario victu. Vide Cornelium à Lapide. Abstinet venire et vino, ait Moræus citatus à Græco.

ET ILLI QUIDEM, UT CORONAM CORRUPTIBILEM... momentaneam ac brevi perituram, ex oleastro, aut piceo, aut iuræ.

NON ALIENI INCONVERTAR... Quidni et nos christianam, ut immarcescibilem et æternam coronam habeamus; abstinentibus à multis, quamquam licitis, vinisque nobis faciendis, ut aliqua, quamvis difficilia, operemur ad nostram, et aliorum salutem? Multum dispar donum est, ait Ambrosius: ac per hoc vult diligentiores nos esse debere, quibus non terrenis et marcescibilibus floribus; sed æternis consortia geminis, in modum regalis diademat, spiritalis corona servatur. Am ex multis aliis, veram justitiam amitti posse: quod negant heretici novæ.

VERS. 25. — **Omnes autem qui in agone contendit**, id est, agonizans, in agone decertans, gymnasticam exercetis, ab omnibus, scilicet enim in agone impedientibus, se abstinet; Græcè: *Per omnia temperans est et ab omnibus.* Et (ut Cyrillus) continens. Addit Clemens Alexandr. ut licet abstinuisse venire. Sicut enim libido corporis debilitat, enervat et exhaust; ita continentia et castitas roborat corpus, ac multo magis mentem. Et ita hoc Apostoli dictum: *ab omnibus*, id est, ab omni libidine se abstinet.

Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, id est, premium aliquod temporale ac periturum: *Nos autem incorruptam*, id est, æternam coronam, in cælo repositam itis qui bene certaverint et ensam consummaverint.

VERS. 26. — **Ego igitur, sic curro, etc. Pugno**, id est, prætor in bello, inquit S. Thomas, id est, pugilem ago, pugnis certo, non quasi aerem verberans,

brosius. Modus itaque quo possimus hanc apprehendere coronam, est si abstinemus, si vim nobis facimus, si ex charitate proximorum saluti studemus; eoque libentius, quò gloriosior nobis corona proponitur.

VERS. 26. — **Ego igitur sic curro.** Rursus se in exemplum proponit, et exemplo suo modum currendi docet et pugnandi. Stadiodromus, seu cursus certans in stadio, qui vult bravium reportare, non divertit in cursu, quasi qui nullum scopum habet, sed rectè currit ad metam destinatum, ut ibi coronam ex edito appensam, et certantibus propositam, currendo manibus apprehendat.

Ego igitur more stadiodromorum sic curro, in evangelico ministerio, non in incertum, hinc et illic, in quamlibet partem, sed rectè, celeriter, totoque nisi tendens ad scopum, ut coronam expositam apprehendat.

Sic **PUGNO**, NON QUASI AEREM VERBERANS. Græc., *pugnis certo*, pugilem ago, pugilem more decerto. Pyetes, seu pugil, aerem sæpè verberat inani ictu, et incasso comati, quem vitat adversarius. Non sic ego pugno in Evangelii palestra, non inaniter aerem verbero; non temerè, inconsideratè pugno, sed certis et destinatis ictibus hostem meum ferio. Equus illic? *corpus meum.*

VERS. 27. — **Sed castigo corpus meum.** Græc., *oblando*, frivolum facio. Sed corpus meum, spiritus adversarium, castigo, obtundo, icibus frivolum facio, id est, multis incommotis officio, labore manuum, fame, siti, etc.

ET IN SERVITUTEM REDIGO, ut servum ago, ac mihi subjectum teneo. Pugil victor adversarium victum trahebat, ut servum; ita Paulus de suo corpore victo et edomito triumphat. Corpus esse castigandum, multis sanctorum Patrum exemplis et autoritatibus probat Cornelius à Lapide. Idem notat solos sanctos anterioris vite miraculis ebruisse.

NE FORÈ CUM ALIIS PRÆDICAVERIM, viamque salutis ostenderit; ipse salute indignus inveniat, et à Deo tanquam reprobos ejiciat. Versus 25 dixit: *Ut particeps efficiat Evangelii...* hic per oppositionem, ne solute indignus efficiat. Cohererent omnia. Paulus metuit damnari: Calvinus credit hinc se salvandum.

Id est, frustra et inaniter laboras: sed hostem verbero, scilicet corpus et carnem meam subigo, quæ subacta faciliè duo reliquit hostes, scilicet dæmon et mundus, subiguntur.

VERS. 27. — **Sed castigo corpus meum: Castigo**, id est, subigo, coercere, contendo. Irenæus interpret., lib. 4, cap. 72, veritè: *Frivolum facio corpus meum*, id est, sicum et squalidum reddo, ut intelligas Paulum fame et inedia corpus suum attenuare et affligere. Et in servitutem redigo, id est, ut servum ago, ac subjectum mihi teneo: sic tracio ut cogitar et assuescat servire. Jam quomodo corpus suum castigaverit, et in servitutem redierit, alibi significat, ut illis verbis 2 Epist. cap. 6: *In laboribus, in vigiliis, in jejuniis.* Porro castigatio corporis fit per jejunia, ciliça, humilitationes, plagas, aliansque carnis macerationes et afflictiones. Hinc nonnulli censent Paulum corpori suo plagas et verbera indixisse.

NE FORÈ CUM ALIIS PRÆDICAVERIM ipse reprobos efficiat, id est, reprobatus; q. d.: Ne reprober et rejiciat à

Hoc exemplo suo, hisque similitudinibus, Corinthios, etiam in idolo epulatores perstringit, simul et eos ad sui imitationem excitat.

Sic **CURRO** rectè, celeriter, toto nisu; utque velocitè curram, ab omnibus etiam sæpè necessariis abstineo: sic et vos mecum currite rectè, diligenter, perseveranter; sic et mecum abstinete, non ab epulis et deliciis tantum, sed et in ipso necessario victu temperantes estote.

Sic **PUGNO**, sic adversarium meum corpus certis

Deo, enoque excludat. Laqueus non de probatione aeternà, que est in mente divinà, sed temporali, quem exereitio aeternæ. Hinc patet incertum gratis; et predestinationis. Paulus metuit damnari, ut fide credes te salvandum? Secundò, hinc colligitur Paulum non habuisse revelationem de sua salute; ita S. Gregorius, lib. 6, epist. 22, ad Gregorium; tertio, non ita fuisse confirmatum in gratià, quia ab eà excidero potuisset. *Si Paulus hæc timuit* (ait Chrysost.), *qui tam*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ut pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

Aliqua hic ad Dei et Ecclesie ministros spectantur; aliqua ad omnes in genere christianos: itaque.

1° Omnis Dei et Ecclesie minister attendat ad v. 4, 7, 10, 11, 12, 14, hincque ab Apostolo tria discat, minus sum, jus sum, iudicium sum. Minus, scilicet laborare, pugnare, vigilare, v. 4; arare, serere, triturare, v. 11. Jus, vivere, v. 14; vite necessaria recipere, v. 4. Iudicium et condemnationem suam, si otiosus, et iners, nec labore, nec pugnet, nec vigilet; vel si nec aret, nec serat, nec triturat. Si necessariis non contentus, querat superflua; si avarus congreget divitias; si vanus et voluptuosus in vanis et deliciis ecclesiastica bona consumat. Vide dicta ad v. 4, 7, etc. Idem Dei et Ecclesie minister attendat ad v. 15, 16, 17, 18, hincque ab exemplo D. Pauli discat suamque statum sui perfectionem, scilicet gratis ministrare, nihilque ab hominibus accipere, ut Deus sit illius tota merces magis nimis. Attendat ad v. 19, 20, 21, 22, ut ibi ab exemplo D. Pauli discat alteram sui statum perfectionem, scilicet ex charitate omnibus omnia fieri: sit medicus, magister, pater. Vide dicta ad v. 22.

CAPUT X.

1. Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerant, et omnes mare transierunt;

2. Et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, et in mari;

3. Et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt;

4. Et omnes eundem potum spiritalem biberunt (bibeant autem de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus);

5. Sed non in pluribus eorum beneficiarum est Deo; nam prostrati sunt in deserto.

6. Hæc autem in figurâ facta sunt nostri, ut non

facilius obtundo; sique variis laboribus et incommodis victum et edomium in servitutum redigo. Ita et vos mecum decertate, ita et corpus vestrum obtundite; ita et deliciis privatum, laboribus fractum, vigiliæ ut servum, et tenete subjectum. Timeo ne reprobos efficiat. Et vos timeat; recomandamini Israelitarum; quanta bona à Deo sunt adepti; quanta delicta mala perpessi, et quot ex illis reperi. Hæc figura sunt malorum vobis immanium, nisi Deo fideles fueritis. Vide caput sequens.

multas docuit; et finit postquam predicavit, quid nos differimus? Augustinus, serm. 19 de Verbis Apostoli, eianre vitam belâ: Satis timere non taruit. Quid enim faciet annis, ubi aries tremuit? Adlo Gregorium Papam affirmare apostolum Paulum hæc scribentem, quamvis jura ad baptismum eundem ascendisset, et in paradiso ductus arcaia verba audisset, que homini loqui non liceat, tamen adhuc trepidasse et timuisse ne à salute excideret.

2° Omnis et quilibet christianus assumat velut sibi dicta à versu 24 usque ad finem capitis, hincque discat, 1° quòd vita christiana sit stadium et palestra; 2° quòd nunquamque christianus stadiodromus sit et pugil: hinc in pugilato minus sicut oleo; 3° quòd in hoc stadio et agone, antagonistæ sunt caro, mundus, et dæmon; ita tamen, ut prima sitacta, subigantur et alii; 4° quòd bravium sit æterna gloria; 5° quòd philippum, seu patris athleticis, sit victus solibus et jejunium, abstinentia à deliciis; 6° quòd pugna sit virtutis exercitium, quòd non peragitur sine conflictu interno et externo; seu sine cordis mortificatione, et corporis castigatione. Nobis omnibus hæcque pugnandum, nobis currendum. Ad exemplum D. Pauli sic curramus rectè, promptè, perseveranter, ut palmam tandem apprehendamus. Vide dicta ad v. 36, 27. In hoc curro sistere, reprodi est, ut defecere, ait D. Bernardus, epist. 254. Ad exemplum divi Pauli sic pugnemus, sic obtundamus corpus nostrum; sic subigamus inedia, vigiliis, ut victores aliquando conquiri mereamur. Victo corpore, facile de mundo et dæmone triumphabimus.

CHAPITRE X.

1. Je ne veux pas que vous ignoriez, mes frères, que nos pères ont tous été sous la nue; qu'ils ont tous passé au travers de la mer Rouge;

2. Qu'ils ont été baptisés sous la conduite de Moïse dans la nue et dans la mer;

3. Qu'ils ont tous mangé d'une même viande spirituelle;

4. Et qu'ils ont tous bu d'un même breuvage spirituel; car ils buvaient de l'eau de la pierre spirituelle, qui les suivait; et cette pierre étoit Jésus-Christ.

5. Mais il y en eut peu d'un si grand nombre, qui furent agréables à Dieu, car ils périrent dans le désert.

6. Or, toutes ces choses ont été des figures de ce

sinus concupiscentes malorum, sicut et illi concupiscent.

7. Neque idololatras efficiamini, sicut quidam ex ipsis; quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere.

8. Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti tria millia.

9. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt.

10. Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore.

11. Hæc autem omnia in figurâ contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines secularum deveniunt.

12. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat.

13. Tentado vos non apprehendat nisi humana: fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione quod, ut possitis sustinere.

14. Propter quod, charissimi mihi, fugite ab idololorum cultura.

15. Ut prudentibus loquor, vos ipsi iudicatis quod dico.

16. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?

17. Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.

18. Videte Israel secundum carnem; nonne qui edunt hostias, participat sunt altaris?

19. Quid ergo? alios quod idolis immolatum sit aliquid? aut quod idolum sit aliquid?

20. Sed que immolant gentes, demonis immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri demoniorum: non potestis calicem Domini bibere, et calicem demoniorum;

21. Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ demoniorum.

22. An æmulamur Dominum? Numquid fortiores illo sumus? Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.

23. Omnia mihi licent, sed non omnia edificant.

24. Nemo quod suum est querat sed quod alterius.

25. Omne quod in macello venit manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.

26. Domini est terra, et plenitudo ejus.

27. Si quis vocat vos infidelium, et vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.

28. Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est idolis, nolite manducare, propter illum qui indicavit, et propter conscientiam.

29. Conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Ut quid enim libertas mea iudicatur ab alieni conscientia?

qui nous regarde, afin que nous ne nous abandonnions pas aux mauvais desirs, comme ils s'y abandonnerent.

7. Ne devenez point aussi idolâtres comme quelques-uns d'eux; dont il est écrit: Le peuple s'assit pour manger et pour boire, et ils se levèrent ensuivie pour jouer.

8. Ne commettons point de fornication, comme quelques-uns d'eux commirent ce crime, pour lequel il y en eut vingt-trois mille qui furent frappés de mort en un seul jour.

9. Ne tentons point Jésus-Christ, comme le tentèrent quelques-uns d'eux, et qui furent tués par les serpents.

10. Ne murmurez point comme murmurèrent quelques-uns d'eux qui furent frappés de mort par l'ange exterminateur.

11. Or, toutes ces choses qui leur arrivaient étaient des figures; et elles ont été écrites pour notre instruction, à nous autres qui nous trouvons à la fin des temps.

12. Que celui donc qui croit être debout, prenne bien garde de tomber.

13. Vous n'avez eu encore que des tentations humaines et ordinaires. Dieu est fidèle, et il ne permettra pas que vous soyez tentés au-dessus de vos forces; mais il vous fera tirer avantage de la tentation même, afin que vous puissiez persévérer.

14. C'est pourquoi, mes très-chers frères, fuyez l'idolâtrie:

15. Je vous parle comme à des personnes sages; jugez vous-mêmes de ce que je dis.

16. N'est-il pas vrai que le calice de bénédiction que nous bénissons est la communion du sang de Jésus-Christ, et que le pain que nous rompons est la communion du corps du Seigneur?

17. Car nous ne sommes tous ensemble qu'un seul pain et un seul corps, nous tous qui participons à un même pain.

18. Considérez les Israélites selon la chair: n'est-il pas vrai que ceux d'entre eux qui mangent de la victime immolée, prennent part à l'autel?

19. Est-ce donc que je veuille dire que ce qui a été immolé aux idoles ait quelque vertu, ou que l'idole soit quelque chose?

20. Mais je dis que ce que les païens immolent, ils l'immolent aux démons, et non pas à Dieu. Or je désire que vous n'ayez aucune société avec les démons, car vous ne pouvez pas boire le calice du Seigneur et le calice des démons:

21. Vous ne pouvez pas participer à la table du Seigneur et à la table des démons.

22. Est-ce que nous voulons irriter Dieu, et le jurer de jalousie? Sommes-nous plus forts que lui? Tout m'est permis, mais tout n'est pas avantageux.

23. Tout m'est permis, mais tout n'est pas édifiant.

24. Que personne ne cherche sa propre satisfaction, mais le bien des autres.

25. Mangez de tout ce que vous vend à la boucherie, sans vous enquérir d'où il vient par scrupule de conscience:

26. Car la terre et tout ce qu'elle contient est au Seigneur.

27. Si un infidèle vous prie à manger chez lui, et que vous y veniez, allez, mangez de tout ce qu'on vous servira sans vous enquérir d'où il vient par scrupule de conscience.

28. Mais si quelqu'un vous dit: Ceci a été immolé aux idoles, n'en mangez pas, à cause de celui qui vous a donné cet avis, et aussi de peur de blesser la conscience.

29. Quand je dis la conscience, je ne dis pas la vôtre, mais celle d'un autre; car pourquoi m'exposerai-je à faire condamner par la conscience d'autrui la liberté que j'ai de manger de tout?

30. Si ego cum gratiâ participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago?

31. Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.

32. Sine offensione estote Judeis, et gentibus, et Ecclesie Dei:

33. Sicut et ego per omnia omnibus placeo, non querens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.

ANALYSIS.

Caput nonum Paulus absolvit tremens, ne reprobus efficiatur; hocque suo tremore, nos idem secum timere docuit. In primis autem hujus capituli versibus, sumum et nostrum timorem confirmat, exemplo veterum Hebræorum verè tremendo: licet enim isdem omnes à Deo beneficia, etiam stupendis et inauditis, prævenerint fuerint; plerique tamen, ob ingratitude suam, morte puniti sunt in deserto: ita ut è sexcentis millibus, duo tantum hominum terram promissam ingressi fuerint. Hæc, ait Paulus, v. 6, figura nostri sunt. Populus ille nostri figura; beneficia victoribus illis omnibus collata, gratiarum nobis omnibus in hac peregrinatione collatarum figura; ingratum illorum punitio, malorum nobis independentium radis delineatio; si sicut illi fuerimus malorum concupiscentes, idololatras, fornicarios, tentatores Christi, murmuratores. Hæc, rursus ait v. 11, sunt malorum nobis contingendorum pœnitentia, et nobis eruditendis conscripta; ut nos christianis, qui in ultimum mundi ætate vivimus, alieno sapientum exemplo. Itaque v. 12, ait: Qui putat se stare, caveat ne cadat; sicut steterunt illi, et ceciderunt. Ne nimio tamen timore deficiantur Corinthii, v. 13, precatur, ut non gravis eos invadat tentatio; eorumque animos spe in Deum erigit.

V. 14. Terrore, ob superius dicta, Corinthiis incusso, ait ad eos advertendus ob idololatriam, que sic idololatriam aperte nominat, quia scilicet participationes sunt sacrificiorum demonis oblatorum.

PARAPHRASIS.

4. Quidam reprobari timeam? Quidni et vos idem mecum timeatis? Memores estote eorum, que patribus nostris acciderunt: omnes illi post egressum ex Ægypto, sub columnâ nubis fuerunt, et omnes mare Rubrum mirabiliter transierunt;

2. Et omnes, Moysè duce et administro, quodammodo lapsi sunt in hæc nube et mari, nostri baptismatis figura.

3. Et omnes idem manna coelitus datum comederunt.

4. Et omnes equam divinitus datam biberunt. (Bibebant autem de aquâ, quam è saxo Moyses eiecit ictu virgæ, cujus aqua rivuli castra eorum aliquandiu secuti sunt in deserto; hæc autem rupes figurabat Christum, è cujus latere percusso, fluxit aqua ad refectionem Ecclesie.)

5. Beneficia ergo omnibus illis communia quidem fuerunt: verumtamen quamplurimos eorum Deus gra-

30. Si je prends avec action de grâces ce que je mange, pourquoy parle-t-on mal de moi, et me condamne-t-on pour une chose dont je rends grâces à Dieu?

31. Soit donc que vous mangiez, soit que vous buviez, et quelque chose que vous fassiez, faites tout pour la gloire de Dieu.

32. Ne donnez point occasion de scandale, ni aux Juifs, ni aux gentils, ni à l'Eglise de Dieu;

33. Comme je tâche moi-même de plaire à tous en toutes choses, ne cherchant point ce qui m'est avantageux en particulier, mais ce qui est avantageux à plusieurs pour être sauvés.

V. 16. Sicut calix benedictus, seu eucharisticus, communicatio est sanguinis Christi; et panis consecratus, communicatio corporis Domini: ita libamen, et idololatria sunt participationes cum demonis.

V. 18. Sicut Israelitis de victimis edentes, oblatis sacrificiis sunt participes; ita vos, ô Corinthii, idololatria comedentes, sacrificii sacrificii participes estis.

V. 20, etc. Nolo autem vos christianos fieri demonum socios. Non potest quis altaris Christi, et altaris demonum esse participes. Hoc est Dominum irritare, et quasi ad zotolypum provocare. Ubi suam Paulus de idololatriis mentem hæc integrè aperuit, et quasdam objectiones resolvit. Tandem hæc de idololatriis questionem, ab octavo capite agitantem, ita componit, ut docetis aliquid concedat, et infirmorum saluti consulat.

V. 23. Permittit, ut indifferenter edant et comedant ex omni, quod in macello venale prout, nulla prius interrogatione factâ, immolatum sit, an non?

V. 27. Permittit, ut apud ethnicos invitati, sine scrupulo comedant ex appositis.

V. 28. Quod si quis dixerit: Hoc fuit immolatum, vetat ex eo ne comedant; ne liberate sua male utentes, quempiam scandalizent, denique à blasphemiam occasionem. Hortatur denique, ut in omnibus honorem Dei querant, et salutem proximi; et ab eis nulla oritur causa scandali, sive infidelibus sive fidelibus.

tos non habuit, sed ob scelera morte puniti in deserto, ita ut duo tantum terram promissam fuerint ingressi.

6. Hæc autem omnia nostri figura sunt: sicut beneficia illis omnibus collata, gratiarum nobis omnibus collatarum sum figura; sic et illorum temporalis punitio, æternæ christianorum punitiois figura; si necessarii non contenti, per gulam peccemus sicut et illi;

7. Si efficiamini idololatras, sicut quidam ex ipsis, qui Moysè absente, vitulum aureum confecerunt, adoraverunt, hostiisque carnati, sederunt ad comedendum immolatas oblates; deinde surrexerunt ad saltandum et ludendum circa vitulum;

8. Si fornicari fuerimus, sicut quidam ex illis cum filiabus Meab fornicati sunt, ob quod una die viginti tria millia occisi sunt;

9. Si Christum tentemus, de ejus promissis diffi-

dentis: sicut et quidam eorum Christum ut Deum, eorumque docem, toties exacerbarunt; ob quod ab Iguis serpentibus interfecit sunt:

10. Si mansiveritis, et facientes susceperitis, sicut illi Moysi obmurmuraverunt, in illa conspiratione, ob quam ab angelo exterminati sunt Core, Dathan et Abi, etc.:

11. Memento, inquam, quod hec que Judæis accidit, sunt nobis contingendorum prænuntiæ, et quod nobis erudiendis et corrigendis conscripta, ut nos christiani, qui in vltima mundi ætate vivimus, alieno sapiamus exemplo.

12. Itaque nemo nostrum sibi fidat, sed qui stat, timeat ne cadat: sicut steterunt illi, et tamen ceciderunt.

13. Opto, Deumque precor, ut tentatio vos non terdat, nisi levis, et superari facilis; ne, si gravior, vos superet, et catis. Confidite tamen; Deus, qui suis fidelis est, non patietur vos tentari supra vires vestras, sed vos roborando, faciet ut tentatio feliciter habeat exitum; ita ut possitis sustinere, imò et vincere.

14. Quapropter, hoc ut ita sit, o charissimi mei, fugite, et procul estote ab omni idolorum cultu, et ab idololatriis, que quedam sunt idololatria.

15. Cum viris prudentibus et sapientibus mihi res est: itaque vos ipsi iudicate ad verum sit quod dico; scilicet consensionem idololatorum esse idololatriam.

16. Nonne calicem benedictum et consecratum bibentes, communicamus Domino, et ejus unum sanguinem? Nonne panem quem consecramus, et consecratum frangimus populo distribuendum, comedentes, communicamus, et unum panem cum corpore Domini?

17. Ita sano, et ita realiter, ut nos omnes unus panis, unum Christi corpus sumus, quia ex uno pane comedimus, qui est corpus Christi. Idem ergo intelligit de bibentibus filamen, et de comedentibus idololatria; communicant enim demonibus quibus oblata sunt.

18. Hoc ipsum videte ex Judæicâ religione. Nonne omnes apud Judæos, qui de victimis comedunt, oblati sacrificii sui participes? Ita ergo idololatria comedentes, sacrificii demonum sacrificii sunt participes.

19. An propterea dico, idolum, aut idololatriam aliquid esse? minime.

20. Sed dico, quod illud ipsum quod gentes in-

dicunt, id est, COMMENTARIA.

VERS. 1. — *NOLO ENIM VOS IGNORARE...* Ut sequentium coherentiam cum precedentibus claris intuearis; recordare quod capiti præcedenti, v. 25, dixit: *Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar.* Hæcque dicens, Corinthios docuit mentem salutem suam omni modo stabilire. Versu 24, dixit:

VERS. 1. — *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt.* Quasi dicit: Ideo dixi post Baptisum christianis esse certandum

melant, demonibus immolant, et non Deo: et idò qui idololatria comedunt, communicant cum demonibus; Nolo autem vos christianos fieri demonum socios, per consensionem carnis illis oblatarum: Non potestis calicem Domino consecratum bibere, et vinum demonibus bibatum.

21. Non potestis altaris Domini, et altaris demoniorum esse participes.

22. An Dominum volumus ad zelotypiam provocare? Num illo fortiores sumus?

23. Sed ais: Numquid hoc in se licitum est? Esto licet in se idololatriam comedere; sed non expedit omnia que licent: non expedit, inquam, quia non edificant; imò destruit et ad ruinam impellit hæc comestio in idolo, vel coram infirmo.

24. Caritas autem dicat, ut non nostra queramus cum alterius scandalum aut incommodum.

25. Hanc tandem concludo questionem, inquamque vobis aperit mentem. Primo ex omni quod in macello venale præstat, emite et comedite promiscuè, nihil interrogantes immolatum sit an non? Idque propter conscientiam, qua scitis idolum nihil esse, et idololatriam nihil imparum habere.

26. Quæ terra et omnia Domini sunt, et idò bona:

27. Secundo, si quis ethnicus vos invitât ad comedendum, et vultis ire, de omnibus appositis sine scrupulo cogitate, non loquentes, sine immolatum, uenite, quia scitis nihil hinc inpuritatis oriri.

28. Tercio, si quis autem è conviviis dicat, hoc sit immolatum; ex eo ne comedatis, propter monitoris injuriam et minus instructam conscientiam.

29. Conscientiam dico, non tuam, que firma est, sed illius monitoris, que sentit hoc tibi non licere. Cur autem factam id quod mihi quidem liberum est, et licitum in se; sed ob quod alius in conscientia sua me damnat.

30. Quod si per Dei beneficium cibus uter, cur occasionem dabo, ne quasi idolis devotum calumniari pro re, de qua Deo, et non demonibus, gratias ago?

31. Sive ergo edatis, sive bibatis, sive quid aliud faciat, omnia ad Dei gloriam referatis.

32. Nullis autem à vobis oritur offensionis causa, sive Judæis, sive gentilibus, sive christianis fratribus.

33. Sicut et ego omnibus placere studeo, non querens utilitatem meam, sed quod aliorum salutem maxime considero.

34. Sicut et ego omnibus placere studeo, non querens utilitatem meam, sed quod aliorum salutem maxime considero.

35. Sicut et ego omnibus placere studeo, non querens utilitatem meam, sed quod aliorum salutem maxime considero.

36. Sicut et ego omnibus placere studeo, non querens utilitatem meam, sed quod aliorum salutem maxime considero.

37. Sicut et ego omnibus placere studeo, non querens utilitatem meam, sed quod aliorum salutem maxime considero.

docuit abierit currendum, fortiter pugnandum, ut brevium reportaret. Denique, v. 27, dixit: *Cavito... ne factè et ipse reprobus efficiar*, hocque suo tremore docuit omnes Corinthios tremere, ne et ipsi reprobi fiant. Hæc autem omnia, scilicet quod æterna salus cum omni sollicitudine sit facienda; quod nobis non sufficiat fidem recepisse; et in Ecclesia stadium ingressos esse: sed nobis errendum, nobis pugnandum; quod de Dei donis acceptis, non sit nobis blandiendum; quin imò, ob illa nobis timendum, nisi vita gratiis correspondeat, hæc, inquam, omnia confirmat terribili veterum Hebræorum exemplo, qui, licet tot et tantis à Deo præventi beneficiis, licet in nube et mari omnes baptizati, pane celesti nutriti, potu miraculoso recreati et refocillati, non omnes tamen, sed è sexcentis millibus duo tantum terram promissam sunt ingressi. Quod sanè aperitissime respondet allate similitudini: *Omnes quidem currunt, sed unus... et quod fides præstans omnes docet cum curâ, cum omni sollicitudine et tremore salutem suam operari.* Nunc ad textum.

NOLO ENIM VOS IGNORARE... etenim recordari vos velim, memores esotie: quoniam, id est, quod patres nostri, id est, Hebræi, Judæicæ gentis, è qua sumus, progenitores: et christiane religionis, quam profitemur omnes, prodromi et antecessores.

OMNES SUB NUBE FUERUNT. Primo recenset beneficia, et quidem insignia, illis omnibus à Deo mirabiliter collata. Post miraculosum illorum ex Ægypto egressum, omnes illi sub nube, id est, sub columnâ fuerunt, in qua, ut dicitur Exod. 13, 21, *Dominiis præcedebat eos ad ostendendam viam*, et qua, ut dicitur Num. 9, v. 13, 16, etc., *eos operiebat*, ubi quiescebant; nubes

per peccata amiserunt. *Patres nostri*, patres Judæorum, è quibus ego sum, et multi inter vos, o Corinthii. *Sub nube*. Nubes læx illi columna per diem obumbravit Hebræos ut nubes, et per noctem luna obumbravit, que eos duxit per desertum quadraginta annis.

Et omnes mare Rubrum, sive sinum Arabicum transierunt, sicco pede, Moysè per virgam suam aquas percussente, et dividente.

VERS. 2. — *Et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube et in mari; Exod. 14.* Nota, transitum maris Rubri typum fuisse Baptismi, in quo sanguine Christi rubricauerunt, et mergimus Ægyptios, scilicet peccata. Moyses typus est Christi; nubes est Spiritus sanctus, assistum conspiciendum refrigerans, nosque illuminans.

VERS. 3. — *Et omnes eandem escam*, etc.; q. d.: Omnes Hebræi tam boni quam mali comederunt eandem escam, id est, idem manna.

VERS. 4. — *Et omnes eandem potum spiritalem bibebant.* Erant enim illa spiritalia, non in se, sed in rebus significationibus, quarum erant figure: sicut et alia

expandebat se super castra, ut eos ab aestu solis protegeret.

ET OMNES MARE RUBRUM MIRACULOSÉ TRANSEERUNT.

VERS. 2. — *ET OMNES IN MOYSE.* Græcè, in *Moyse* BAPTIZATI SUNT. Hæc utitur voce, ut nostri baptisimus, et aliorum christiane religionis Sacramentorum umbra et figuram clarius exprimat.

OMNES IN MOYSE, id est, Moysè duce et administro, seu per Moysen, gentis Hebræicæ duce, et divinæ voluntatis inter eos ministrum et interpretem. Quodam modo baptizati sunt, scilicet typicè in hac nube et mari, nostri baptismatis figurâ, quatenus hæc nubes eorum capitibus impendens, erat figura aquæ eorum capitibus infundende; mare totum Judæorum corpus circumdans, figurabat baptizandi immersionem in regenerationis lavacro. Ægyptii in hoc eodem mari submersi, figurant peccata nostra, in hoc regenerationis lavacro submergenda. Omnes igitur Judæi, Moysi Dei ministro cæcantes, et illo præcunte, sub nube, et intra mare progredientes, quasi baptizati sunt. Credibile est, ait Esaius, quod aliquibus maris guttis, et aliquo nubis rore fuerint aspersi, quo Baptismi Sacramentum evidenter significaretur.

VERS. 3. — *OMNES EANDEM ESCAM SPIRITUALEM*, id est, manna. Dicitur esca spiritalis; tum quia angelorum manibus preparata; tum quia variis et miro gustus habens; tum et maxime, quia typus et figura Christi, panis vivi, qui de celo descendit; et sacratissima Eucharistia, panis celestis, mirabiles gustus hic dantis, et in celo vitam æternam conferentis. Porro eandem, intellige, inter se; seu bonos, seu malos; tam qui perierunt, quam qui servati sunt; ut patet, tum ex eo quòd de solis Hebræis hæc actum est; tum ex sequentibus: *SED NON IN PLURIBUS TORUM...* licet omnes eandem escam comederint, etc., non tamen omnes Deo placerunt. Quod de Hebræis.

VERS. 4. — *ET OMNES EANDEM POTUM SPIRITUALEM*, id est, aquam de petra percussam; que dicitur spiritalis, quia miraculo producta, et quia typus et figura sanguinis et aquæ, que de percusso Christi

manna, qua in illo populo vel exhibebantur, vel gerebantur in typum futurorum.

Bibebant autem de spiritali, consequente eos, petra. Petra enim que desit aquam Hebræis, erat typus Christi, qui est vera petra, è qua fluxit sanguis vitæ, conspiciens nostræ restinguens. Hæc autem petra comitata dicitur Israelitis, eo quod aquæ que petra copiosissime fundebat, pro commoditate populi in rivis divisas, longo spatio profuerunt donec venirent ad locum, ubi esset aquarum copia. Unde, Psalm. 77, de illis aquis dicitur: *Et detulit tanquam fluxum aquam, et torrentes inundaverunt.* Et Psalm. 104: *Dirupit petram, et fluxerunt aquæ: ubi erant in sicco flumina.*

Petra autem erat Christus. Illius petra significatum erat Christus; sive quod per petram significabatur esse Christus, Christus enim et petra firmissima totum sustinet Ecclesiam; idemque percussus et occisus à Judæis, quarum figuram Moyses gerebat, exundavit aquas uberrimas gratiarum, quibus salubriter relictur in hujus vite deserto, quæcumque beatitudinis ad terram promissionis spiritualesque nos arctam, id est:

latere fluxerunt. Hanc aquam divinitus datam biberunt omnes Judæi, et qui perierunt in deserto, et qui servati sunt, Josue et Caleb.

BIBERANT AUTEM DE SPIRITUALI PETRA. Græc., enim, Ropes, seu petra Horeb, à Moysè percussa, dicitur spiritalis, quia non vi naturæ, sed divini virtute fundelata aquam; et quia typus et figura erat Christi in cruce lancea percussendi. Itaque spiritalis hic idem est ac mysticum, seu mysticum habens sensum.

CONSEQUENTE EOS. Syr., quæ cum ipsis veniebat. Hæc ropes Judæos secuta est effecta, seu per rivus aquarum, et rupe continue manantium, quæ castra Hebræorum aliquandiu secuta sunt in deserto; juxta quod in psalm. 77, 16, dicitur: *Deditur tanquam fontina aquas.* Et psalm. 104: *Dirupit petram, et fluxerunt aquæ, abierunt in rivo fontina.*

PETRA AUTEM ERAT CHRISTUS, id est, figurabat Christum, et cujus percussio lateris fluxit aqua, ad refectorem et potationem Ecclesie christianæ.

Observatio moralis.

Hæcque divinx in Judæos misericordie beneficia retulit, et quidem omnibus omnino communis: omnes prorsus boni, multi, baptizati, manna postea potu miraculoso refecti sunt. In his modo, juxta divi Pauli mentem, insinuat gratiarum omnibus christianis collatarum umbram et figuram. Paucis Theodoritus; illa, inquit, nostrorum typus erant: mare enim imitabatur lavacrum; nubes autem gratiam Spiritus; Moyses vero sacerdotem; virga crucem; Israel transmittens, eos qui baptizantur; persequentes vero Ægypti, figuram demonum implebant; ipse autem Pharaon, figura erat diaboli. Itaque transiit per mare Rubrum, in quo Pharaon et Ægypti submersi fuerunt, figura fuit nostri Baptismatis in sanguine Christi; in quo omnia peccata nostra submersa fuerunt, et nos à diaboli servitute liberati, translati sumus in regnum Christi.

Nubes sub quâ fuerunt Hebræi, et quæ ipsos præcedebat, ut monstraret viam, fuit figura divinx gratiæ, per Baptismum nobis collatæ, ut nos in hujus mundi deserto ducat ad terram promissam. Nubes illa, seu potius columna, per noctem ignis erat, suâ luce tenebras dissipans, seu calore frigus et humorem expellens; per diem erat nubes refrigerans; diu, nocteque erat columna, juxta Exod. 13, 21 et 22: *Nunquam defuit columna nubis per diem, et columna ignis per noctem coram populo.* Sic gratia, quasi divinus ignis illuminat et calefacit; quasi nubes refrigerat; quasi columna sustentat et roborat. Suâ luce ignis ille divinus mentis nostre tenebras illuminat; suo calore cordis nostri teporem et frigus accendit. Nubes illa patriam celestem; q. d. Paulus: Christi divinitatis virtute, quæ erat petra spiritalis significata per petram dantem Hebræis aquam, quæ Hebræos semper comes per desertum sequelatur, data est Hebræis aqua de petra illa materiali. Ita S. Chrysostomus, Ambrosius, Anselm. Hanc aquam typicam miraculose eis dabat, ut Christum eam dantem agnoscerent et colerent: quod tamen, et sequitur, plurimi eorum non fecerunt.

coelestis ardorem et æstum concupiscentiæ refrigerat. Hæc divina columna lassos sustentat, debiles et infirmos roborat. Nunquam deest nobis ignis, nubes, columna.

Manna, sacratissima. Euchariæ, animam variis gustibus recreantis, et in æternam vivificantem figura fuit. Quatordecim analogias inter utramque referit Cornelius à Lapide. Petra Horeb figura Christi, lapis angularis, et Ecclesie fundamenti. Percussio petra, figura percussiois lateralis. Aqua saliens è petra, figura aquæ è Christi latere fluentis. Petra Horeb, per aquarum rivus ex se manantes, secuta est Judæos in deserto, tanquam iiliciter comes. Christus per Sacramenta sanguinis et aquæ, tanquam gratia rivus è corde suo manantes, et per Spiritum suum, nobiscum est usque ad consummationem sæculi: *Ecce ego vobiscum cum omnibus diebus, etc.*

Adsumt ergo divinx misericordie beneficia, nobis omnibus collata, sicut et illorum figura: omnibus omnino Judæis erant communes. Omnes baptizati sumus in Christi sanguine, omnes divinx gratiam recipimus in Baptismo; omnes panem vitæ comedimus in Euchariæ; omnes aquas de fontibus Salvatoris hausimus, et haurimus per hæc et alia Sacramenta. Omnes itaque gratias à Deo recipimus, et quidem beneficiis populo Judæico collatis, eò majores, quò illorum beneficia, gratiarum nostrarum fuerunt tantum umbræ. Sed etiam: ne propterea nobis blandimur, quin imò magis metumus, nisi gratia, humiles, devoti, et Deo obsequentes fuerimus. Videte patres nostros, memores estote eorum quæ eis acciderunt.

Vers. 5. — SED NON IN FLORIBUS LORUM... Quamvis omnes, nullo excepto, fuerint baptizati, divinitus nutriti et potati; non omnes tamen, sed ex illis duo tantum in terram promissam fuerint ingressi. Omnes adlati, exceptis Josue et Caleb, mortui sunt in deserto. Hoc paucis Apostolus.

IN PLURIBUS, id est, quamplurimis, plerisque non est beneplacitum Deo. Græc., *collocetis.* Plerosque eorum Deus non approbavit, gratos non habuit, scilicet ob idololatriam, murrinationes, et alia scelera, propter quæ puniti conruerunt in deserto.

Observatio moralis.

Quis hæc attentè legens, de se presumat? Quis contra non contemnit, et eò magis, quò Judæice ingratiitudinis complementum apparet expressis in christianis.

OMNES BAPTIZATI QUIDEM: sed heu! quam pauci, quam paucissimi verè christianis! verè Christo credentes, verè Christum imitantes, verè adimplentes quæ Deo, coram angelis, in baptismo promiserunt.

Vers. 5. — Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo; q. d.: Licet omnes idem manna conederint, eandem aquam de petra biberint, tamen non omnes plauerunt Deo. Ita Chrysost. Theophyl. Hebraisimus, id est, plurimi eorum Deo non plauerunt: imò vehementer displicerunt; nique propter incredulitatem, murrinationes, et alia peccata, quibus iram Dei adversum se provocaverunt.

Nam prostrati sunt in deserto. Sic, Hebr. 5, de illis: *Quorum calorem prostrata sunt in deserto.*

OMNES SUB NUBE... Spiritum sanctum, gratiam in optimo receperunt: sed quis servavit? quis illius lumen sequitur? quis ejus motioni obtemperat? quis ejus auxilio et sustentaculo fretus, ambulat in charitate, de virtute in virtute usque ad montem Dei? Omnes panem vitæ comedunt: sed quàm multi indignè! hinc toto indurati et mortui. Omnes de fontibus Salvatoris hauriunt aquas; alia Sacramenta percipiunt, sed non quâ par est devotione: hinc mortem hauriunt sæpè, unde vitam haurire deberent. Inde quid nobis timendum? ne nobis eveniat quod contigit Judæis? ex infinitâ multitudine, duo tantum promissam terram ingressi sunt; ne de nobis fiat quod prædixit Christus. *Multi vocati, pauci verò electi:* ne ex quamplurimis eurentibus, unus tantum, id est, paucissimi bestitudinis æternæ levam assequantur; ceteri omnes, ob inertiam, ob ingratiitudinem reprobatam, supplicis addicantur æternis?

Prostratio Judæorum in deserto, figura est æternæ christianorum prostrationis in inferno. Mors illorum temporalis, æternæ christianorum mortis est imago. Ab eo cui plus datum est, plus exigitur; et qui in majoribus fuit ingratus, graviora meretur supplicia. Tot autem et tantis à Deo affecti sumus gratis, ut beneficia Judæis collata, licet insignia et portentosa, ad illas tamen comparata, figuræ tantum sint et umbræ. In tantis et tanta est ingratiitudo nostra, ut Judæorum ingratiitudo, infidelitatis nostræ sit tantum umbra et figura. Ingratiitudinis ergo Judæicæ punitio nostræ punitiois umbra tantum est et figura, typus, rudis delineatio. Hæc omnia seriò perpende, et time, et cum tremore salutem tuam, Deo fidelis, operare.

Vers. 6. — Hæc autem typi, seu figuræ nostri facta sunt; quasi diceret: Hæc omnia quæ dixi, typi, seu rudis delineatio sunt eorum quæ circa nos faciendæ sunt. Sicut beneficia Judæis collata figura tantum et rudis delineatio sunt gratiarum nobis à Christo collatarum, ut dictum est v. precedenti. Sicut ingratiitudo Judæorum, ingratiitudinis nostræ figura tantum est et umbra, ut ibid., sic temporalis Judæorum punitio, æternæ christianorum punitiois est figura. Vide ibidem. Quanto culpa gravior, tanto poena grandior. Sicut in brutis longè melius est quod figuratur, quàm ipsa figura; ut regnum eorum, quàm terra promissionis: ita in malis longè pejus est quod figuratur, quàm ipse malus.

Omnes enim Hebræi, qui ducè Moysè egressi sunt ex Ægypto, ob peccata sua, præsertim murrinationem, mortui sunt in deserto, deapitis Josue et Caleb, qui soli cum nostris mortuorum solibus ingressi sunt terram promissam, Num. 14.

Vers. 6. — Hæc autem in figurâ facta sunt nostri. Figura hic tam exemplum, quam typum significat. Vult enim Deus Hebræos statueret Christianis in exemplum, ut ex ipsorum punitioe discerent Deum revereri, illique obedire.

Et non omnes concupiscentes malorum sicut et illi patres nostri, scilicet ipsi Hebræi concupiscentes debent carnium, in loco nunc dicitur est *Synagoga concupiscentiæ,* quò quò Hebræi undem, cù hæc carnium concupiscentiam cæsi sint à Deo, Num. 11.

quàm figura significans. Secundum Augustinum illa supplicia quæ sustinuerunt, figura fuerunt gehennæ, quæ omni poenâ major est. D. Thomas hic. Corinthiis itaque et omnibus Christianis indicat his verbis Apostolus, nos non modò cruciatum iri, sed acerbioris esse, quàm Judæos, poenis afflictiendos. Omnia quippe in figurâ continebantur illa; et beneficia, et supplicia figura tantum erant, umbra, pictura, gratiarum et poenarum apud nos futurarum realiter et verè, si peccatis similibus Deum offendantur.

UT NON SIMUS CONCUPISCENTES MALORUM. Nos itaque illorum punitio monet, ut nostris non obediamus concupiscentis; seu ne necessariis non contenti, per gulam peccemus sicut illi. Sic præcipua Judæorum vitia tangit, ob quæ puniti conruerunt in deserto; ut ea Corinthiis applicet ad illorum emendationem. Primo itaque respiciens ad id quod Num. 11, v. 4, 55 et 54 refertur de Judæis, qui manna non contenti, dixerunt: *Quin dabit nobis carnis ad vescendum?* etc.; ob quam concupiscentiam illa puniti fuerunt, ut vocatos sit locus ille *Synagoga concupiscentiæ;* hocque gulosi et epulatores Corinthiis applicans, ait: Ista coram punitio nos admonet, ne necessariis non contenti, sicut et illi, cesas concupiscentibus illicitis, aut saltem illicitè, scilicet cum scandalo, ut docti Corinthii. Potest etiam aliquid in se licitum, illicitè appeti, si vehementer, ardenter et gulosè.

Vers. 7. — NEQUE IDOLOLATRE EFFICIAMUR... Secundò respiciens ad id quod Exod. 32 refertur de populo Israelitico, qui Moysè absente, vitulum aureum confavit, adoravit, hostisque oblati, sedit ad manducandum carnes immolatas; deinde surrexit ad saltandum et ludendum circa vitulum, ob quæ plurimi fuerunt occisi; hocque Corinthiis in idolo accumbentibus applicans, ait: Hæc punitio monet nos, ut non simus idolorum cultores; nec quid faciamus ad idoli cultum pertinens, aut saltem ad eum adducens. Tale est idololatria comedere, quod saltem gradus est ad idoli cultum; quasi diceret: Videte ne in idolo accumbatis, sicut illi sederunt comesturi idololatria; et ne fortè circa idola saltati, ludati sicut et illi.

Vers. 8. — NEQUE FORNICEMUR SICUT... Tertio respiciens ad Num. 25, ubi populus fornicatus est cum filiabus Moab, ob quod viginti tria milia occisi sunt; hocque fornicatoribus Corinthiis applicans, ait: *Neque fornicemur.* ET CECIDERUNT UNA DIE VIGINTI TRIA MILIA. In illi. Num. 25, v. 9, occisi sunt viginti quatuor milia.

Vers. 7. — Neque idololatre efficiamur, etc. Exod. 32. Nam elegerat et liberum epulo constructo ex hostiis pacificis quas aureo vitulo simulaculo oblatant. Unde et *arriverunt ludere,* saltando nimirum et choros agendo; has enim vias post descendens è monte vidit Moyses. Exod. 32.

Vers. 8. — Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, cum scilicet Hebræi colerent Beelhegor, id est, Præpon, et in ejus gratiam et cultum fornicati sunt cum filiabus Moab. Num. 25.

Et ceciderunt una die viginti tria milia. Chrysostomus, Anselm., Cajet. referunt hoc ad plagam ob fornicationem cum filiabus Moab, de qua jam dixi, quæ recensetur Num. 25, sed ibi dicuntur cæsi viginti quatuor milia; hæc autem sunt tantum viginti tria milia. Cajet.

tuor millia. Hoc variis modis conciliat Estius: approbat tamen magis id errore scribae factum esse, cum Oeumenius aliquando legerit in Septuaginta eundem numerum, ac in D. Paulo legitur.

VERS. 9. — NEQUE TENTEMUS CHRISTUM... Scrupissime Hebraei Deum tentaverunt in deserto, at praecipue respicit Paulus ad Num. 21, ubi populus, pertusus iueneris et laboris, locutus est contra Dominum et Moysen; diffidens nempe de Dei promissis. Ob quod ab ignitis serpentibus interfecti sunt. Serpentes illi dicuntur Ienti, quia suo morsu colorem et sicut mortiferam causabant. Hocque Corinthios, de Dei promissis diffidentibus, et de resurrectione dubitantibus, ut videtur est. 16, 12, Deum etiam in idolo tentantibus, ut huius capituli v. 22, applicans, ait:

NON TENTEMUS CHRISTUM, sicut quidam ex ipsis Christum, ut Deum, eorumque obsecrae toties tentaverunt. Vide apud Estium veterem traditionem, cui faveat hic locus, scilicet quod angelus, Israelitarum ductor, Christi personam pesserit.

VERS. 10. — NEQUE INMURAVERITIS... Denique respiciens ad Num. 11, 11 et 16, locumque applicans Corinthiis, qui adversus praefectos missabant, et factiones suscitabant, ait: NEQUE INMURAVERITIS... Exterminator dicitur angelus, cujus ministerio exterminati sunt Core, Dathan et Abiron et alii, etc.; Num. 16.

VERS. 11. — HEC AUTEM OMNIA IN FIGURA... Rursus admonet hunc, quod Iudeis acciderunt, esse nobis contingendum praenuntiis, eaque nobis erudiendis et corrigendis esse conscripta.

SCIENTIA SUNT AD CORRUPTIONEM. Syr., ad eruditionem nostram, id est, ad nos commoneudos, in quos saeculorum fines devenerunt. Ut nos christiani, qui ad ultima mundi aetate vivimus, alieno sapiamus, exemplo.

Observatio moralis.

Attende quod Hebraeorum punitio, christianorum sit admonitio, eruditio. Deus Hebraeos punitit ad

tantum respondet errore scribarum non viginti tria pro viginti quatuor. Alii respondent Apostolum die quo venimus, quia major numerus, scilicet viginti quatuor, inclinet in bonum, scilicet viginti tria, sed plures et aperti dicimus Apostolum respicere ad Exod. 32, v. 28, ubi ob adoratum vitulum caesa dicuntur viginti tria millia: ut habent Biblia Romana. Hanc ergo poenam non refert Paulus ad fornicatores proxime praecedentes, sed reus ad Hebraeorum ad idololatrias, de quibus agit v. 7: nam oblitus poenam sancti sacerdoti illam exponere, quasi postmodum illam tradidit esse enim in saepevolutis sceleribus poenam semper subvenit, etc.

VERS. 9. — Nequis tentemus Christum, quasi diffidentis eius promissis, ut aliqui Corinthiorum dubitabant de resurrectione, ut patet c. 15, ideoque signa petimus, 2 Petri, 3.

Sciit quidam eorum tentaverunt. Citat Num. 21, ubi dicitur: Et tederat capiti populum iueneris et laboris, locutusque contra Dominum et Moysen, ait: Cur eduxisti nos de Aegypto ut moreremur in solitudine? Deest punctus, non sunt aquae, omnia nostra jam naucaut super cibo isto levissimo. Ubi nota contra Dominum. Hunc

exemplum nostrum; ut eorum poena sapiamus, vita fugiamus, vitam emendemus. Sed attende quod Hebraeorum poena, nostrorum sint figurae tantum et umbrae, nulla quasi lineamenta; sicut eos donorum magnitudine excedimus, sic poenis atrocioribus afficiemur; illorum poena temporaria, nostrae erunt aeternae: hinc de fine saeculorum nos monet Apostolus, ubi terribilis expectatio iudicii. Attende denique quod secundo monet Apostolus, omnia in figura contingebant illis. Deus qui, iuxta Tertullianum, Adamum ipsum formans, Christum cogitabat, omnia veteris legis ordinans, Christum et christianissimum ante oculos habebat. Omnia erant figurae, praefigurationes, nulla lineamenta Christi, aut Ecclesiae christicae: hinc discite, Scripturam legens, veritatem in figuris intueri, novum Testamentum in veteri considerare: ut in veteri omnia umbra, pictura, figurae nostrae; aut eum Christum respiciunt, aut christianissimum erudiant. Sed ne longius extra mentem Apostoli nobis hic expressam excurras.

In Israele carnali, de Aegypto exeunte, et per mare Rubrum transiente, spiritualem Israelen, fideles Abrahae filios intinere, per baptismum in Christi sanguine; exentes de mundo. In Israelitici populi itinere per desertum ad terram promissam, itinere nostram, per lujus vitae desertum, protectionem ad hereditatem nobis promissam in caelis. In Moysae eorum duce, intinere Christum, nostrum ducentem et legislatorem; in nube, gratiam sancti Spiritus; in manna, sacratissimum Eucharistiam; in aqua spiritali sui miraculosa, Ecclesiae Sacramenta, Salvatoris fontes nos consequentes. Peccavi variis modis Israel; fuge peccatum. Ob peccata sua puniti sunt Hebraei, plerique prostrati sunt in deserto: time supplicium; si peccaveris, eo grandius erit et atrocius, quo peccatum tuum enormius; utpote qui majoribus praesentes es gratis; et qui monitis, alieno debuisti sapere exemplo. Eorum temporaria prostratio, tuae prostrationis aeternae praefigurat. Omnes illi in deserto prostrati, immeritis Dei beneficiis praeventi fuerunt:

enim Dominum Paulus explicat hic esse Christum; ergo Christus est Dominus Deus.

Et a serpentina perierunt, scilicet morsibus eorum interfecti; Scriptura serpentes ignitos, id est, venenosos vocat, Num. 21, quia suo morsu et affatu calidissimo tantum calorem inducebant, ut qui ab eis erant mori sibi iri viderentur.

VERS. 10. — Neque inmuraveritis (vel contra Deum, vel potius contra homines vobis praefectos), sicut quidam eorum inmuraverant, etc. Angelo scilicet, per quem Deus poenam Hebraeis inmuraveritibus inflixit, ut Core cum suis a terra virus absorberent, alla quatuordecim milia et septingenti igne perierunt, Numer. 16. Hic angelus videtur fuisse Michael dux populi, et legis in Sinai dator et vindex, Exod. 25, 15 usque Christi.

VERS. 11. — Hec autem omnia in figura contingebant illis. Hae omnia, nimirum quae jam dixi: Figurae hic non tam sensum allegoricum vel mysticum significant, quam exemplum. Quasi dicat: Deus punitit Hebraeos in figura nostrae, hoc est, ad exemplum nostrum, ut eorum poena sapiamus.

Scripta sunt autem ad corruptionem nostram. Sensus: Ut his lectis vel auditis, adnocti sapiamus, no simili-

isidem ac illi, qui servati sunt, gratis affecti. Hinc discite, ob Dei gratias non efforci. Discite quod si, ut populus ille, concupiscentibus suis obedieris, si gulosis et carnalis, si tui nimis amator et idololatra, si impudens, si Deo non subditus, fidelis et obtemperans, si adversus praepositos rebellis, etc., tibi nec proderunt Baptismus in Christi sanguine, nec communitio cum Christo, etc. Ex sexcentis millibus, duo tantum Josue et Caleb, promissam terram sunt ingressi. Haecque propter eruditionem tuam scripta sunt. His ergo eruditus, attende tibi, vigila, ora, treme, et multo cum tremore salutem tuam operare.

VERS. 12. — ITAQUE QUI SE EXISTIMAT STARE... Recta ex praecedentibus conclusio. Cum, ut patet ex dictis, tanta sit salutis difficultas, tantum lapsus in hae vita periculum. Qui putat stare, attendat sibi, et caveat ne cadat: steterunt Hebraei, et ceciderunt tamen; alieno sapientis exemplo, time, cave, attende, ne cadas. Hec conclusio responderi ei, quod dicitur est initio capituli: Quidni timeam? quidni timeatis, ne reprobi stamus? Diffidentia sui stabilit in bono; confidentia praecipit ad lapsam.

VERS. 15. — TENTATIO VOS NON APPREHENDAT... Graec., non apprehendit. Syr., non inveniit. Nisi humana, id est, vulgaris, modica, communis, et frequens inter homines. Juxta nostram Vulgatam, Apostoli votum est, et quidem praecedentibus conformis; scilicet ob supra dictam salutis difficultatem, et ob lapsus periculum, opto, Deumque precor, ut tentatio vos non invadat, nisi levis, modica, vulgaris, et quae facile vincit potest: ne si gravior, vos superet, et ad consentiendum inducat; sicut et succumbentes, cadatis. Vel consilium est, quo cautiore eos, et sibi ipsis attentiores reddat; quasi diceret: Ne sinatis a subrepente tentatione vos apprehendi et vinceri; nisi forte de his levibus peccatis, a quibus nullus homo liber est. Juxta Graecam, quem sequitur Syrus, monitio est humiliantis, fastumque reprimentis; quasi ter peccatos similia patiantur.

In quos fines saeculorum devenerunt. Ultimam quippe mundi aetatem significat, quae ab adventu Christi penditur usque ad saeculi consummationem. Loquitur tamen Apostolus non tantum in persona ideum sui temporis, sed et eorum qui post futuri erant usque ad novum saeculum.

VERS. 12. — Itaque qui se existimat stare, etc. Scilicet alieno cauto exemplo. Praecipue notat eos qui scientiae nomine sibi placentes, eum destructione proximum et idololatriae periculo. Ceteri idolis immolatos comederunt. Observa Paulum non dicere qui stant, sed, qui se existimat stare, qui sibi videtur stare. Multi namque sibi stare videntur, qui non stant. Fallunt enim seosiprosos, ad certam illantur. Quales videlicet erant nos indabat scientia, charitatis desolatos edificant, qui stant, vident ne cadat; nemo est tanta firmitate solidatus, ut de stabilitate sua debet esse securus, inquit S. Leo, serm. 5 de Quadragesima.

VERS. 15. — Tentatio vos non apprehendat, nisi humana; q. d.: Esto, 6 Corinthii, tentemini et sollicitemini ad schismata, ad litigia, ad luxum et venerem, ad idola et idololatrias; constantes tamen esto: quia hae tentationes, quae vos apprehendunt et occupant, communes sunt et humanae, quas facile, si velitis, vincitis.

Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari

diceret: Ne quidquam de vobis praesumatis; modica tantum, non leve quicunque passis estis, sicut ad Hebr. 12, 4, dicit: Noniam ad tempus iniquae vestrae stitistis. Ita D. Christostomus et ejus sequaces.

FIDELIS AUTEM DEUS EST... Ne nimis ob superbiis dicta delectentur, eorum animos spe in Deum erigit. Fidelis est Deus in promissis suis. Cum ergo nullis in locis promiserit, se suis auxiliaturum, et post tentationem coronam eius gloriae se daturum. Jacob. 1: Confidite, non sicut vos supra vestras tentari: sed vos per suam gratiam roborando, faciet ut tentatio foeteum habeat exitum. Eccl. 1:24 significat exitum, evasionem gloriosam, qualis est evasio militis, qui victor exadit de praelio.

UT POSSITIS SUSTINERE. Ita ut possitis sustinere, imo et vincere: non modo nullum ex tentatione detrimentum accipietis, sed et multum lucrum reportabitis. Nota juxta hanc ultima verba, quod de se ipso diffidere, suam timere fragilitatem, vigilare, sibi quae attendere, suam christiana quidem fortitudinis initiale fundamentum: at in Domino confidere, in solo ejus auxilio inniti, tumquam ab eo solo sperare, nostrae fortitudinis est: consummatum, et stabile fragilitatis humanae firmamentum. Nota secundum priora verba, quod nullo modo peccare, angelicum est; per ignorantiam et infirmitatem peccare, humanum: scienter et voluntarie, diaboleum. Homines quidem fragiles et ignari nunc sumus, at aequales angelis aliquando futuri; scilicet in resurrectione. Quoadque suam ad angelorum perveniamus sanctitatem, diaboleam saltem cavemus multam; omne quidem horreaum peccatum, ad praesentem diaboleum; et ex insidiat: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana, nunquam diabolea.

VERS. 14. — PROPTER QUOD, CARNISSIMI... In superioribus Corinthios exterruit Apostolus; indicat hanc quid eos exterruerit, nimirum ut ab idololatriis averteret, de quibus a cap. 8 principaliter agit.

supra id quod potestis. Si non patitur Deus nos tentari supra vires; ergo multo minus, imo nullo modo impellit nos Deus ad peccata, ut vult Calvinus. Deus, ait Augustinus, impossibilitatem non habet sed non in eis vires tentationum resistamus; sed iudicia monet ad facere quod possit, et retrare quod non possit, et adiuvat ad peccata. Deus est fidelis, id est, verus in promissionibus, qui se protectorem suorum electorum promisit, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis ferre; quia vel cadere non sinit, vel a casu erigit.

Sed faciet etiam cum tentatione proveniunt, ut possitis sustinere. Sensus est: Is qui vos permittit tentari, faciet ut bonum exitum habeat tentatio: hoc est, ut eam superetis, ac victoriam habetis reportetis. Ut possitis sustinere, id est, ita sustinere, ut superent ad hoc vires ad plus aliquid sustinendum; itaque late tantumque auxilium Deus confert, ut cum magno excessu possit quae tentationem superare.

VERS. 14. — Propter quod charissimi mihi, etc. Unde per propter quod, significat se omnia praecedente dixisse, ad hoc, ut alisteret eos ab idololatriis et idololatriis. Unde non dicit, ne colatis idola; sed, fugite ab idololatriis, id est, ab idololatriis colitis. Christianus enim idololatriam cum ab idololatriis comedit, nisi non proprie colat idola, tamen ab idololatriis non satis recedebat. Nam esse ille idololatrii, participatio quaedam erat cultus idololatrii.

Propter quod, id est, propter ea que hactenus de Israelitis dixi vobis, o charissimi mei. Seu quapropter, hoc ut sit, ut vos adjuvet Deus, fugite, procul estote animo et corpore ab idololatris. Id est, ab idololatriis, seu immolationum carnium comestione, que quedam est idololatria: quia, ut dicit v. 20, participatio est sacrificiorum demonum oblatum.

VERS. 15. — Ut prudentibus loquor... Quia idololatriam comedere, vocavit idololatriam, ne quempiam hæc dictione exasperaverit, lenit orationem, prudentes et sapientes eos vocans. Quia tamen dictum non modo non retracta, sed et probari fusiùs intendit; prius benevolam eorum attentionem sibi conciliat, non tantum illos laudans ut prudentes et sapientes, sed et ipsos, santes et noxios, constituens iudices à se dicendum; quasi diceret: Quia cum viris prudentibus et sapientibus nihil res est, hinc non alios exopto iudices de his que dicturus sum: itaque vos ipsi iudicate, non bene prohem idololatriam cultum idololatriam esse, et ideo vobis fugiendum esse ab illis.

VERS. 16. — CALIX BENEDICTIONIS... Primum, ex ipsa religione christiana probat assertum suum, scilicet immolationum comestione, cum sit participatio sacrificiorum demonum oblatum, idololatriam esse.

CALIX BENEDICTIONIS, id est, qui Christus in cœna benedixit; cui sacerdotes in missa benedicunt; cuius hausta benedictio credentibus infunditur; D. Anselmus.

NONNE COMMUNICATIO SANGUINIS CHRISTI EST? faciens nos unum cum ipso; D. Thomas. Id est, non ne calicem Domini benedictum et consecratum bibentes communicamus Domino? unumur Domino? Ita sanè; quia ut Theophylactus, post S. Chrysostomum, ait, quod in

VERS. 15. — Ut prudentibus loquor, scilicet id quod sequitur. Ac si dicat: Cum prudentibus et intelligentibus mihi sermo est.

Vos ipsi iudicatis quod dico. Sensus: Id quod volo dicere tale est, ut vos ipsi, tanquam prudentes, facile de eo iudicare possitis.

VERS. 16. — Calix benedictionis cui benedictus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Calix benedictionis quem benedictum. Benedixit autem Christus panem et calicem, hoc est, Dei benedictionem et omnipotentiam super panem et vinum invocavit, ut presertim esset, et iam, et in futuris omnibus consecrationibus, ad panem convertendum corpus, et vinum calicis in sanguinem Christi, quando legitime pronuntiantur verbo consecrationis. Similis fuit benedictio panem, Luc. 9. Non ergo benedictio hæc fuit consecratio, licet id velit D. Thomas, 3 part., quest. 78, artic. 4, sed previa oratio. Ita Trident., sess. 15, cap. 1. Unde in liturgia S. Jacobi, Basilii, et nostrâ, Christi exemplo petimus, ut Deus benedicat hæc dona, ut divina virtus in panem et calicem descendat ad perfectissimam consecrationem: et hinc dicitur calix benedictionis, id est, à Christo benedictus. Nonne communicatio sanguinis Christi est? Ergo, non typus sanguinis, ut vult Calvinus: sed ipsissimus sanguis Christi est, et nobis communicatur in calice Eucharistia. Non dixit, inquit Theophylactus, participatio, sed communicatio; ut aliiquid excellentius indicet, puta summam unionem. Quod autem dicit Injunctum est, hoc quod in calice est, illud est, quod effluxit de latere Christi, et ex eo accipientes communicant, id est, unumur Christo. Non potest itaque vos, o Corinthii, ad idololatriam calicem recurrere, à calice hoc, qui vos ab idolis

calice est, illud est quod ex Christi latere fluxit; et ex eo accipientes, communicamus, id est, unumur Christo. Id quod est in calice, est id quod fluxit ex latere, et illius sumus participes; D. Chrysostomus. Subintellige: Ergo similiter calix maledictus idololatriam, est communicatio cum idolis et demonibus. Sicut participans calicem Domini, fit unum cum ipso; sic participans calicem demoniorum, fit unum cum eis. Demonis unitas est maximè fugienda: ergo et participatio idololatriam in eorum veteratione; D. Thomas.

ET PANIS QUEM FRANGIMUS... id est, quem consecramus, offerimus Deo; et oblatum frangimus, et populo fidei distribuimus; NONNE COMMUNICATIO COLORIS DOMINI EST? faciens nos unum cum Christo, quia sub specie panis sumitur corpus Christi, ait D. Thomas. Notat hic P. Cornelius ex Stukio, licet heterodoxo, quod Orientales habebant panes latos et subtiles, in se præter placentas, quos manibus facile frangebant, ut in cultro opus non haberent: hinc frangere panem.

VERS. 17. — QUONIAM UNUS PANIS... Syt., quoniam unum igitur panem est panis ille; ita et nos omnes unum sumus corpus: siquidem nos omnes ex uno illo pane accipimus. Ita sanè communicatio est, et ita realis et vera, ut quemadmodum unus est panis ille, quem sumimus, et est Christi corpus; sic et nos omnes, unus panis, unum Christi corpus sumus, quia ex uno pane comedimus, qui est corpus Christi. Quid dico communicationem? sumus illud ipsum corpus: quid est enim panis? corpus Christi; quid autem sumus, qui sumunt? corpus Christi, non corpora multa, sed unum corpus; D. Chrysostomus. Sicut ex multis granis fit unus panis; ita ex multis fidelibus fit unus

frangitur. Nos in Eucharistia Deum ipsum tangere et manducare, et ab eo omnia bona percipere clarissimè asseverat Chrysostomus in morali, lom. 24, dicens: Hæc mensa animarum nostre via est, meri mensis, fiducia vinculum, fundamentum, spes, salus, lux, vita nostra. Si hinc hoc sacrificio manibus nigribus, maxime cum fiducia sanctum ascendemus vestibulum, et quid futura commemorato? Nam dum in hæc ritia annuas, ut terra nobis sit colium, facit hoc mysterium: sicut enim in celis, ita in terra regnum corpus tibi videndum proponitur, et, nonne eum conspicias tantum, sed tangis et comedis, etc.

Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Sensus est: Communicatio, vel essus panis, quem frangimus, communicatio nobis ipsum Christi corpus, ut illud reverè singuli in Eucharistia participemus. Corpus Domini panem Apostolus vocat, tum quia ex pane factum est: quia ratione homo pulvis seu terra vocatur, Genes. 5, tum possimè quia speciem panis totamque eius operationem retinet. Adde, non dici inde panem, sed panem quem frangimus, id est, eucharisticum, sive transubstantiatum, qui est corpus Christi, panis tamen speciem et operationem retinet. Ita omnes Patres et doctores orthodoxi. Hinc frangere panem, est verbum ecclesiasticum et sacramentale. Unde Paulus hæc Eucharistiam vocat panem quem frangimus, scilicet in Sacramento species corporis Christi frangentes, et comedentes; et in sacrificio illas offerentes, sumentes, et consumentes.

VERS. 17. — Quoniam unus panis, etc., de quo sic exclamat S. Augustinus: O sacramentum pietatis! o signum unitatis, o vinculum charitatis! Aquinas verò

panis sacer et vivus, scilicet unum Christi corpus mysticum, quod est Ecclesia.

VERS. 18. — VIDETE ISRAEL SECUNDUM CARNEM... Secundo, hoc ipsum probat ex religione Judaica; miramur, quod qui de victimis comedit, participat de sacrificio; et consequenter idololatriam idololatriam esse, quia participatio sacrilegi sacrificii. Videte populum ex Israele secundum carnem progenitum: sic vocat Iudeos, ad christianorum distinctionem, qui sunt spirituales Israelitæ, et per fidem Abrahe filii. Nomen omnes apud illos, qui de immolatis victimis comedunt, oblati sacrificii sunt participes? Hinc ergo et contra vosmetipsos, o Corinthii, concludite, quod qui de idololatriis comedunt, sacrilegi sacrificii sunt participes, sicutque idololatriæ: quia victimæ consumptio, est sacrificii consummatio. Hoc eis reliquit concludendum, quia perspicuum, et quia ipsos v. 15 dicendum à se constituit iudices.

Ratiocinatio D. Pauli, in his versibus probantis idololatriam comestione esse idololatriam, hæc est: Omnis cum demonibus communicatio est idololatria: idololatriam comestio est cum demonibus communicatio: ergo idololatria. Probat minor. In omni prorsus religione, comestio victimarum est communicatio, et cum eo cui oblata est victima, et cum eo qui eam obtulit. Patet in christianismo, ubi potio calicis sacri est communicatio sanguinis Christi; et ubi comestio panis consecrati, est communicatio et unio cum corpore Christi; imò et cum omnibus illud comedentibus, quippe qui omnes sunt unus panis, unumque Christi corpus hæc comestione. Patet in Judaismo, ubi participatio, seu comestio de hostiis oblati, est participatio cum altari, et cum sacrificio oblato, et cum offerentibus. Ergo pariter idololatriam comestio, id est, comestio victimarum demonum oblatum, est communicatio cum demonibus, et communicatio cum his qui colunt et adorant demones: ergo est idololatria.

Observatio dogmatica.

In hæc Apostoli ratiocinatione nota 1^a eucharisticum sacrificium divo Paulo ita certum esse et incontestatum, ut illud assumat tanquam argumentationis stipe principium ab omnibus notum. 2^a Quod omnia divi Pauli verba supponunt et indicant realem sanguinis et corporis Christi præsentiam, comestione et communicationem. Communicatio sanguinis, v. 16; communicatio corporis, ibidem: 3^a Quod ipsa mens D. Pauli hæc realem corporis Christi comestione et sanguinis potationem supponit, sicut supponit realem apud Iudeos et apud ethnicos victimarum comestione; et aliis ruit totum Apostolici argumentum. Illius enim scopus

subtiliter ac sublimiter in his Apostoli verbis duplicem observat unitatem: primam incorporationis, quia in Christum transformatur, cum dicit, unus panis: alteram vite et sensus, quam à Christo capite accipimus, cum addit, unus corpus. Sic ergo ratiocinatio: Nos Christiani quicumque de uno pane, id est, corpore Domini, et de uno calice, id est, sanguine Domini, communicamus, hoc ipso cum Christo Domino et inter nos societatem sancte religionis habe-

est probare eos qui de victimis demoni consecratis comedunt, realiter cum demonibus communicare; sicut apud christianos, qui calicem sacrum bibunt, et panem consecratum manducant, realiter communicant corpori et sanguini Christi: et sicut apud Iudeos, qui de hostiis comedunt, participat realiter altari et sacrificio, et omni Judaico cultui. Si autem tollatur realis communicatio corporis et sanguinis Christi, ut figurativa substituitur; tunc nulla paritas erit, et nullum argumentum. 4^a Hæc divi Pauli verba, hæcque ejus mentem de reali communicatione corporis et sanguinis Domini, intellexere sancti Patres. Audi S. Chrysostomum: Calix benedictionis... Valde fidei dicit et terribiliter; hoc est autem quod dicit: Id quod est in calice est id quod fluxit ex latere, et illius sumus participes. Panis quem frangimus... Quod non passus est in cruce, hoc in oblatione patitur propter te, et patitur frangi, ut omnes impleat; S. Chrysostomus. Idem D. Chrysostomus hæc ardentem in nos Christi charitatem miratur, que omnium hominum superat magnificentiam: hi enim in pecuniis, in possessionibus et vestibus suam ostendunt liberalitatem: in sanguine autem nihil unquam; Christus autem suum corpus dat et sanguinem. Ipsi nunc verbis uter: ipsum mutavit sacrificium, et pro cæde brutorum se ipsum jussit offerri. Paulo supra dixerat: Si sanguinem cupis, non aram idolorum brutorum caede, sed meum altare meo creata sanguine. In morali sensus explicat quæ sit Christi corpus in Eucharistia, scilicet idem quod in præsepi revereri sunt Magi, etc., quod in cruce fuit affluxum, etc., quod sol videns crucifixum, radios averit, etc. Sed, inquires, oratorie hæc dicit Chrysostomus.

Insuper est hoc effugium; 1^a quia dogmaticè loquitur, et ut doctor, ubi litteram interpretatur in Commentario; 2^a in morali sensus quidem explicat, sed ut orator christianus et verax: esset autem mendax, si diceret non esse corpus in præsepi adoratum, à Judæis crucifixum, etc., et vinum esse sanguinem pro nobis effusum.

Observatio dogmatica et moralis.

Ab ipso Apostolo discimus hic quid sit Eucharistia, et quo animo ad eam accedere debeamus. Communicatio est corporis Domini pro nobis crucifixi; communicatio est sanguinis Christi pro nobis effusi; consummatio est et applicatio sacrificii in cruce peracti. Christus, Agnus Dei, in cruce pro nobis omnibus immolatus est. Sacratissima autem Eucharistia, hujus Agni comestio, singularis christianis applicato, participatio, communicatio est corporis pro nobis immolati, et sanguinis pro nobis effusi. Christus in cruce fons

mans atque foveam; adeoque unum inter nos et cum illo tanquam capite, mysticum corpus effluunt: ergo fideles una cum infidelibus ex immolationis illorum edentes, societatem impie religionis cum eis incurrunt, atque idololatriæ participes efficiuntur: imò, sicut infra dicit, ipsorum demoniorum socii fiunt.

VERS. 18. — Videte Israel secundum carnem, etc.; q. d.: Eodem modo qui comedunt de pane eucharistico participes sunt sacrificii eucharistici, et qui co-

est immensus et inexhaustus meritorum et gratiarum. Sanctissima Eucharistia, Salvatoris comestio, hoc meritorium pelagus applicat iniquique fideli, et applicabit usque ad finem mundi, pro misceusque modo. Sicut apud Iudaeos, imò et apud ethnicos, victimarum comestio et consumptio, erat sacrificii peracti participatio et consumptio. Sic apud nos sanctissima Eucharistiae perceptio, Christi crucifixi Salvatoris comestio, est sacrificii in cruce pro nobis peracti communicatio, et pro singulis consumptio. Itaque ad sanctissimam Eucharistiam accedens, Christum in cruce meritorium cogit, cumque tu tibi pro te mortuum applica, juxta Domini preceptum: *Hæc quotiescumque feceritis*, etc. Vide plura in corollario pietatis in fine.

VERS. 19. — Quid ergo dico. Obicit sibimetipsi. An propterea dico: contra id quod, c. 8, v. 4, dixi: idolum, aut immolatum idolo, aliquid esse? Minime.

VERS. 20. — Sed quæ immolant gentes... Sed dico quod illud quod gentes immolant, non vero Deo, sed demoniis immolant: et propterea qui gentium sacrificiis participat, de idololatriis comedentes, cum demoniis habet communicationem.

Nolo autem vos christianos fieri demoniorum socios per participationem carum illis oblatarum.

VERS. 21. — Non potestis calicem Domini bibere, id est, non potestis calicem Domini sacrificatum bibere, et calicem demoniis oblatum, seu vinum diis libatum.

Non potestis bibere, seu altaris Domini participes esse, et bibere, seu altaris demoniorum. Altare Christi, ubi sacrificatur Christus; membra Domini, ubi comeditur Christus, et ubi ipse quasi nobiscum convivat, seipsum apponens comedendum. In idolis apponuntur mensæ, in quibus post sacrificium peractum transerebantur ex altari carnes immolatae, ut ex eis comederent qui oblatarii, eorumque amici et invitati. Contingebat autem aliquando, ut quidam è Corinthiis, postquam idololatria comederant, ad sacratissimum Eucharistiam accederent; hoc arguens D. Paulus, ait: *Non potestis calicem Domini...* Non potestis bibere.

VERS. 22. — An emulamur Dominum? Syr., an medant idololatria, participant de sacrificiis idololatriæ, illaque cõsumunt, ac per hoc quasi sacrificant idolis.

VERS. 19. — Quid ergo etc. q. d.: Minime. Idolum enim et comeditur idololatriam nihil est, nihil habet virtutis vel virtutis, ut dixi cap. 8, v. 4.

VERS. 20, 21. — Sed quæ immolant gentes... Non potestis mensæ Domini participes esse, etc. Mensæ, sacrae scilicet, id est, altaris, quæ est quasi mensa Dei, in qua Deus quasi convivat nobiscum, ut patet Malachiæ 1. ita Ambros., Anselm. et concilium Trident., sess. 22 c. 1. Ubi ex hoc loco docet Eucharistiam esse sacrificium, de ea enim Apostolum agere, non de sacrificio crucis. Primò, quia crucis vicinia transit, et jam dñi desit: hic autem agi Apostolum de sacrificio, cujus Corinthi in dies erant participes. Secundo, ex voce mensæ, et membra Domini, id est, altaris: ubi enim est altare, ibi est et sacerdos, et sacrificium. Hæc enim tria sunt correlativa.

provocando provocamus ad zelotypiam Dominum nostrum? num fortiores illo sumus? Exaggerat ut provocet eos: quasi diceret: An Dominum irritare, ad zelum et ad iram vultis provocare? dñm sic ad ejus adversarios delictis, et in acie cum illis hostibus statis; quasi illo fortiores silis, et peccatis irati Dei possitis evadere. Maluit tamen in primâ personâ loqui, ut tantisper leniret. Eadem dictione usus est, quâ Moyses in Judæos, Deuter. 52, 21: *Ipsi me emulati sunt in non Deo, ad iram me provocaverunt in idolis suis*; D. Chrys. Probat itaque duram communicationem, de quibus v. 21, incompatibilitatem; ex eo quod à mensâ Domini transire ad mensam diaboli, sit à Domino delicere, ad ejus hostes transigere, sicut Dominum ad zelum irritare, illamque spernere, quasi vindicta impotentem, et qui non timeatur. Quot, loci quot loquē christiani sic à Domino delinunt, ad ejus hostes transigunt, dñm à mensâ Domini, ad spectacula, ad pompas diaboli transeunt? Quot alii Dominum ad zelum provocant, dñm in ipso templo, et in ipsi oculis Domini, creaturam, non creatorem adorant?

Nemois fortiores Deo sumus?
VERS. 25. — Omnia vobis licent... Occurrit objectioni: Dices, quod res in se licita sit et indifferens. — Resp.: Nemo licet in se, sed non experit omnia quæcumque licent.

Omnia vobis licent, intellige omnia adia phora, nullâ lege prohibita, quale est idololatriam comedere: sed non omnia edificant, v. g., comedere idololatriam in idolo, vel coram infirmo: imò hæc comestio destruit, quia scandalizat, et ad ruinam impellit. In se licet, per accidens non licet; si scandalizat frater, si tibi quis ob id deterior. Idololatria materialiter, et in cibum comedere, licet tibi, si solus; si nihil aliud habeas. Formaliter autem, ut idololatria, et demoniis sacra, non licet, quia sic est idololatria.

VERS. 24. — Nemo quod suum est querat... scilicet cum frater sui scandalo aut incommodo: hujus enim utilitatem spirituales debemus corporali nostre utilitati aut voluptati præferre. Licet ergo non sit illicita idololatriam comestio, hoc tamen solum non debetis attendere, sed præterea consulere proximorum infirmitati et utilitati. Considera nam id quod fit,

VERS. 22, 25. — An emulamur Dominum, id est, an provocemus Dominum ad iram et zelum? Quasi coniequentes ejus potentiam, et probare volentes an parere nos possit, ad rivalem et hostem ipsius diabolum transiremus? Id enim facit qui participes effectus mensæ Domini, postea sese mensæ demoniorum associat.

Namque fortiores illo sumus? Ac si dicat: Minime. Ergo non impio nobis cedere illa immolatio et Dei ad iram provocatio.

Omnia vobis licent, sed non omnia edificant, quæ, ut sequitur, non omnia edificant. Quasi dicat: Materialiter licet vobis idololatriam per se, per accidens tamen non licet, si sequatur scandalum.

VERS. 24. — Nemo quod suum est querat, etc.; q. d.: Nemo querat carnem idolis immolatam, ubi comendum, gratiam, sapidam, vultis preli: sed in hæc re aliusque similibus querat alterius, proximi scilicet, utilitatem, ut non cum ejus scandalo, et

dammum afferat, nam eversionem? S. Chrysostomus. Itaque non jus, sed charitas actionum nostrarum est regula: non enim solummodo quod jure possumus, debemus considerare, sed etiam quod claritas postulat, jusque nostrum, per charitatem, proximi hono sæpè sacrificandum. Qui proximum amat, Deum amat.

VERS. 25. — Omne quod in macello... Totam hæc de idololatriis questionem, ab octavo capite agitatum, admirabili terminat temperamento; quo sic aliquid doctis Corinthiis concedit, ut et infirmorum saluti penitus consulat. Temperamentum autem hoc est: 1° Permittit ut emant et comedant indifferenter ex omni quod venale prostat, nullâ factâ prius interrogatione, immolatum ne sit, an non?

MACELLO, locus Romæ, ubi vendebatur caro: sic dicitur ab homine, cujus id fuerat solum, ait Grotius: itaque *macellum*, vox Græca ex Latino. Fieri poterat, ait inquit Grotius, ut macellaris antequam ad macellum carnes deferret, aliquid de eis in iram dedisset; vel ut sacerdotes, partes que ipsi cedebant, vendidissent. Et de hoc non vult inquiri, sed indifferenter emi, propter conscientiam, in qua scitis, et persuasi estis, idolum nihil esse, et idololatriam nihil impurum habere in se.

VERS. 26. — Domini est terra... Scitis enim quod terra et omnia que in eâ, Domini sunt, et ideo in se bona. Nullus cibus ex se malus aut impurus, sed intemperantia, infidelitas, oblitio Dei, inobediencia, contemptus Ecclesiæ, conscientiam malè utentis reddunt impuram.

VERS. 27. — Si quis vocat vos infideliter... 2° Permittit, ut apud ethnicos invitati ad comedendum, de appositis sine scrupulo comedant, nihil interrogantes, ut supra, v. præc. 25.

ET VULTIS ME. Nec jubet, nec prohibet, ait divus Chrysostomus: sed hoc addit, forte ut innovet melius se facturos, si non eant.

VERS. 28. — Si quis autem vobis dixerit... Si quis è convivis dixerit vobis: *Hoc fuit immolatum*, prohibet ex eo ne comedant, itaque propter monitoris conscientiamno spirituali illam emat et comedat. Ita Theophylact.

VERS. 25. — Omne quod in macello venit, etc. Omne, scilicet omnia tam idolis immolata, quam non immolata indifferenter comedite: nihil interrogantes, id est, nihil judicantes, vel discernentes: Ambrosius, nihil disquirentes; Theophylact., nihil hesitantes. Propter conscientiam, quasi scrupulos sit faciendus, sit tendat idololatria, illamque cogere debetis, an scilicet carnes quas emere vultis, fuerint idolis oblatas; nec tales emere et comedere liceat. Ita Anselmus, Ambrosius, Theodoretus.

VERS. 26. — Domini est terra, etc. q. d.: Omnis creatura, quia Domini est, bona est et munda: sic et idololatria non immunda sunt, ut vos putatis esse, ex eo quod demoniis sunt oblatas: sed munda sunt, quia à Domino creata sunt. Ita Chrysost., Theoph.

VERS. 27. — Si quis vocat vos (ad prandium vel cenam) infideliter, et vultis ire, omne (etiamsi idololatriam sit) quod vobis apponitur, etc. Si enim rogatus, et responderet esse idololatriam, conscientia vestra constringeretur, eoque vobis non poteritis.

VERS. 28. Si quis autem dixerit (in prandio vel

cenam; ne ledatur, ait Chrysostomus; seu rationem habentes illius, qui movuit, conscientie infirmæ, et minus instructe. Gr. addit hæc: *Domini est terra, etc.*, sed Syrus et Arabs non legunt, nec interpretes nostræ.

VERS. 29. — Conscientiam dico, non terram. Nosti enim quod idolum nihil est, et quod omnia Dei sunt: sed alterius, scilicet convivæ, qui movuit hoc immolatum esse; et qui videtur sentire, quod hoc tibi non liceat: propter librum, inquam, abstine.

UT QUI ENIM LIBERTAS MEA... Persuamur mihi, ut sæpè: cur enim, et cui bono vult libertate meâ, cum alterius scandalo; seu cur faciam id quod nisi quidem liberum est, sed ob quod alius in sua conscientia me damnat. Fabula est, inquit, christianorum religio; sicut quidem idola sese execrari, et interim ea que eis oblatas sunt, libenter comedunt. Theophylactus.

VERS. 30. — Si ego cer gratia participo... Si per beneficium Dei, damis et concedentis, utor cibis; cur blasphemio, seu calumnia occasione dabo, pro re, de qua Deo gratias ago, non demoniis?

UT QUI BLASPHEMOR? quasi sim idolo devotus, et non horreoque que sunt idoli, eum reverè tamen et horreoque idola, et uni Deo gratias agam. Itaque nec abutar meâ libertate, nec occasione blasphemandi dabo, ideo non comedam. Dnas itaque in supra dictâ circumstantia rationes dat non comedendi. Primam quidem, quia abuter meâ libertate, et proximo darem occasionem de me male judicandi, illamque scandalizarem. Secundam, quia darem occasionem etiam in me, et in christianam religionem blasphemandi: itaque pro re, de qua Deo gratias ago. Unus è recentioribus auctor patet Apostolum hæc dicere in personâ doctorum, ut quid enim libertas mea, etc., si ego, etc., vultis esse eorum quærimonias, quas ut iustus admittit Apostolus. Sed conjunctio enim indicat quod Apostolus probet id quod dixit: *Nolite manducare propter illam... et propter conscientiam illius...* ut quid enim, etc.

VERS. 31. — Sive ergo manducatis... Conclusionem conâ: *Hoc idolis immolatum est? nolite manducare, propter illam qui indicant; ne videlect et scandalum præbetis manducando; sive fidelis ille sit sive infidelis.*

Et propter conscientiam; non scilicet ledas conscientiam fratris tui in fide infirmi, tui in mensâ assidentis, dum cum tuo exemplo provocas, ut contra conscientiam suam idololatria comedat.

VERS. 29. — Ut quid enim libertas mea, etc. q. d.: Quare istam libertate meâ cum scandalo, ut damnet ab alienâ conscientia? Illa enim, cum infirma sit et rudes, putat me rem damnabilem facere, si comedam idololatriam. Quasi dicat: Nutriturum id faciendum est. Ita S. Ambrosius.

VERS. 30. — Si ego cer gratia participo, etc. Scitis est: Committere non debet, ut alius nihil maledicat, aut male de me loquatur, propter id quod ego Deo gratias ago, id est, propter cibum: sed potius abstinere, quamvis aliqui cum gratiâ participarent.

VERS. 31. — Sive ergo manducatis, etc. q. d.: Ita manducate, libite, omniaque vestra ita facite, ut apta et habita sint ad gloriam Dei promovendam,

generali hortatur eos, ut sive manducant, sive bibant, sive quid aliud faciant; omnia propter Dei gloriam faciant; et in omnibus caveant, ne ledatur honor Dei, et offendantur proximi, sive Judæus, sive gentilis, sive christianus. *Omnia propter semetipsum operatur est Dominus*: ergo et nos omnia propter illum facere debemus. Omnia bona à Deo procedunt: ergo ad eum referenda; per amorem omnia vobis donat: per amorem omnia ei reddenda.

Vers. 52. — *Sine offensore estote...* Ne quemquam offendatis; à vobis nulla oriatur causa offensio- nis, scandali; sive Judæis, qui dum christianos vident idololatria comedentes, dicunt: Ecce quomodo christiani unum Deum colunt.

Sive Gentilibus, qui dicebant: Hæc scilicet ut talia sint, ex quibus glorificari possit Deus, nemo offendi, nec Dei gloria laedi, sed potius omnia adificari, et consequenter Dei gloria celebrari et promanari.

Vers. 52. — *Sine offensore estote Judæis, etc.* Tales, inquit, vos gerite, ut nullum præbeatis offendiculum neque Judæis, neque gentilibus, neque Ecclesie Dei. Judæos et gentiles rectè plerique restringunt ad eos qui fortis sunt, id est, infideles, et Eccle-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad redigenda.

1. Ex primis hujus capituli versibus discamus omnes quanto cum tremore salutem nostram debeamus operari; hæc in re de nullo nobis unquam blandiendum; cum etiam ob ipsa Dei dona nobis sit metuendum. Quamvis, et quàm portentosis beneficiis à Deo præventi fuerint Israëlites? et tamen in quàm paucissimis eorum Deo beneficiatum est? E sexcentis millibus duo tantum in terram promissam sunt ingressi: hujus exempli, verè terribilis, memor ferre: et eo profundius humiliare sub omnipotentis manu Dei, quò majoribus ab eo prævenimus es gratis. Ut autem hoc Israelitarum exemplum in te sit efficacius, tu temetipsum in ipsis intueere, quandoquidem ipsi reverè erant tui figura. Israel carnalis de Egypto exiens, et per mare Rubrum transiens, etc., spiritualis Israelis erat figura, v. 11. Beneficia carnali Israël collata, figurabunt beneficia christianis conferenda, v. 4. Israelitarum ingratitude, nostræ tui ingratitude umbra, v. 5. Temporalis Judæorum multo, nostræ conditionis æternæ typus, et realis delineatio, v. 5. Hæc omnia sigillatim perpende: et alieno sapienti exemplo, vilita fuge ob quæ Israelite terræ promissæ sunt privati, v. 6, 7, 8, 9, 10, 11.

2. Ex v. 16 et 17, discamus ad fidem nostram confirmationem, quæ fuerit Apostoli nostri fides circa sanctissimam Eucharistiam. Ita certò credebatur illum esse

cum faciant christiani, ergo nihil mali putant esse in idololatria. Sive christianis infirmis, qui scandalizantur, et urgentibus malis, ob hoc faciliè desinant, idolis sacrificantes, aut idololatria in illorum honorem comedentes.

Vers. 55. *Sicut et ego per omnia...* Scipsum dat exemplum, imò exemplum Christi, cujus Paulus imitatore se præbuit, studens nullum offendere, et omnes adificare; non quæ sua sunt, querere, sed æternam aliorum salutem commodis suis preferere. Divus Chrysostomus hic resumit omnes causas, ob quas ab idololatria abstinendum esse dixit Apostolus. Quia id inutile, et supervacaneum, propter damnum fratris, propter Judæi blasphemiam, propter Græci maleficientiam, quia ea res sit quidam cultus idolorum.

siam possidim ingressos. Nam de fidelibus est tertium mentium, et *Ecclesiæ Dei.*

Vers. 55. — *Sicut et ego per omnia omnibus placeo* (id est, placeo eorum et satago, ut omnes adificem, neminem offendam et scandalizem), non querens quid mihi utile est, etc.; Græcè, non querens meum ipsius commodum, id est, utilitatem, sed multorum. Id enim argumentum est charitatis, quæ non querit quæ sua sunt.

pietatem maximè notanda, et ad præxim redigenda.

sacrificium, ut hæc veritatem assumat tanquam indubitatum sui rationis principium. Apud nos christianos, inquit Apostolus, comestio panis eucharistici et potatio calicis sacri, est unio et communicatio una corpore et sanguine Christi sacrificatis. Apud Judæos comestio victimarum est communicatio cum oblato sacrificio. Ergo pariter comestio idololatorum est communicatio cum demoniis, et idololatria. In hoc ratiocinio, vel supponitur ubique sacrificium, apud christianos scilicet, Judæos et paganos; vel nulla erit paritas, siquæ quòd blasphemum cogitatu, nulla ratiocinatio. Credamus itaque cum Apostolo sanctissimam Eucharistiam sacrificium esse, et quidem incrementum: at sacrificium cræatum, seu in cruce peractum, nobis applicans.

PRAXIS APOSTOLICA.

Eucharistia communicatio est corporis Domini pro nobis crucifixi; communicatio est sanguinis Domini pro nobis effusi. Ad eam itaque accedens, recordebare Christi Domini, in cruce pro te mortui; ipsi pro tali morte gratias age; ama tantum, et tam beneficentem Redemptorem; inde copiosam redemptionem, cuique fac tibi propriam; offer illam in peccatorum tuorum remissionem: spera, quales in Jesu crucifixo, Salvatore tuo. Vide v. 16, 17, 18.

CHAPITRE XI.

1. Soyez mes imitateurs comme je le suis moi-même de Jésus-Christ.
2. Je vous loue, mes frères, de ce que vous vous souvenez de moi en toutes choses, et de ce que vous gardez les traditions et les préceptes que je vous ai donnés.
3. Mais je veux que vous sachiez que Jésus-Christ

Christus est; caput autem mulieris, vir; caput verò Christi, Deus.

4. Omnis vir orans aut prophetans velato capite, detorpat caput suum.

5. Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, detorpat caput suum: unum enim est ac si decalvetur.

6. Nam si non velatur mulier, tondeatur: si verò turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum.

7. Vir quidem non debet velare caput suum; quoniam imago et gloria Dei est, mulier autem gloria viri est.

8. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro.

9. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.

10. Ideo debet mulier potestatem habere supra caput propter angelos.

11. Verantamen, neque vir sine muliere, neque mulier sine viro, in Domino.

12. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem: omnia autem ex Deo.

13. Vos ipsi judicate: decet mulierem non velatum orare Deum?

14. Nec ipsa natura docet vos, quòd vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi;

15. Mulier verò si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt?

16. Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.

17. Hoc autem præcipio, non laudans, quod non in melius, sed in deterius, convenitis.

18. Primum quidem convenientibus vobis in ecclesia, audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo.

19. Nam oportet et hæreses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.

20. Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est dominicam cenam manducare.

21. Unusquisque enim suam cenam præsumit ad manducandum; et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.

22. Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Lando vos? in hoc non lando.

23. Ego enim accepi à Domino quòd et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem.

24. Et gratias agens fregit, et dixit: Accipite, et manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem.

25. Similiter et calicem, postquam convavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine: hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem.

26. Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, S. S. XXIV.

est le chef de tout homme; que l'homme est le chef de la femme; et que Dieu est le chef de Jésus-Christ.

4. Et tout homme qui prie ou qui prophétise, ayant la tête couverte déshonore sa tête;

5. Mais toute femme qui prie ou qui prophétise n'ayant point la tête couverte d'un voile, déshonore sa tête, car c'est comme si elle était rasée;

6. Parce que si une femme ne se voile point la tête, elle devrait donc aussi avoir les cheveux coupés; mais s'il est honteux à une femme d'avoir les cheveux coupés ou d'être rasée, qu'elle se voile la tête.

7. Pour ce qui est de l'homme, il ne doit point se couvrir la tête, parce qu'il est l'image et la gloire de Dieu, au lieu que la femme est la gloire de l'homme.

8. Car l'homme n'a point été tiré de la femme, mais la femme a été tirée de l'homme.

9. Et l'homme n'a pas été créé pour la femme, mais la femme pour l'homme.

10. C'est pourquoi la femme doit porter sur sa tête cette marque de la puissance que l'homme a sur elle à cause des anges.

11. Toutefois l'homme n'est point sans la femme, ni la femme sans l'homme en notre Seigneur.

12. Car comme la femme a été tirée de l'homme, ainsi l'homme naît de la femme, et l'un et l'autre viennent de Dieu.

13. Jugez-en vous-mêmes: est-il décent à une femme de prier Dieu sans avoir un voile sur sa tête?

14. La nature même ne vous enseigne-t-elle pas qu'il serait honteux à un homme de laisser croître ses cheveux?

15. Et qu'il est au contraire honorable à une femme de les laisser croître, parce qu'ils lui ont été donnés comme un voile qui doit la couvrir?

16. Si quelqu'un aime à contester, pour nous, ce n'est point la notre coutume, ni celle de l'Eglise de Dieu.

17. Je ne puis vous louer en une chose que je vais vous dire, qui est que vous vous conduisez de telle sorte dans vos assemblées qu'elles vous nuisent au lieu de vous servir.

18. Car premièrement j'apprends que lorsque vous vous assemblez dans l'Eglise, il y a des partialités parmi vous, et je le crois en partie;

19. Parce qu'il faut qu'il y ait même des hérésies, afin qu'on découvre par là ceux d'entre vous qui ont une vertu éprouvée.

20. Lors donc que vous vous assemblez comme vous faites, ce n'est plus manger la cène du Seigneur.

21. Car chacun se hâte de manger son souper en particulier, sans attendre les autres; ainsi les uns n'ont rien à manger pendant que les autres font des excès.

22. N'avez-vous pas vos maisons pour y boire et pour y manger? ou méprisez-vous l'Eglise de Dieu? Voulez-vous faire honte à ceux qui sont pauvres? Que vous dirai-je sur cela? vous en louerai-je? Non certes, je ne vous en loue point.

23. Car c'est du Seigneur que j'ai appris ce que je vous ai enseigné, qui est que le Seigneur Jésus, la nuit même qu'il devait être livré, prit du pain:

24. Et ayant rendu grâces, rompit ce pain et dit: Prenez et mangez, ceci est mon corps, qui sera livré pour vous: faites ceci en mémoire de moi.

25. Il prit de même le calice après avoir soupé, en disant: Ce calice est la nouvelle alliance en mon sang: faites ceci en mémoire de moi toutes les fois que vous le boirez.

26. Car toutes les fois que vous mangerez ce pain, (Dix-huit.)

generali hortatur eos, ut sive manducant, sive bibant, sive quid aliud faciant; omnia propter Dei gloriam faciant; et in omnibus caveant, ne ledatur honor Dei, et offendantur proximi, sive Judæus, sive gentilis, sive christianus. *Omnia propter semetipsum operatur est Dominus*: ergo et nos omnia propter illum facere debemus. Omnia bona à Deo procedunt: ergo ad eum referenda; per amorem omnia vobis donat: per amorem omnia ei reddenda.

VERS. 52. — *SINE OFFENSIVE ESTOTE...* Ne quemquam offendatis: à vobis nulla oriatur causa offensio- nis, scandali; sive JUDÆIS, qui dum christianos vident idololatrias comedentes, dicunt: Ecce quomodo christiani unum Deum colunt.

SIVE GENTILIBUS, qui dicebant: Hæc scilicet ut talia sint, ex quibus glorificari possit Deus, nemo offendi, nec Dei gloria laedi, sed potius omnia adificari, et consequenter Dei gloria celebrari et propagari.

VERS. 52. — *Sine offensione estote Judæis, etc.* Tales, inquit, vos gerite, ut nullum præbeatis offendiculum neque Judæis, neque gentilibus, neque Ecclesie Dei. Judæos et gentiles rectè plerique restringunt ad eos qui fortis sunt, id est, infideles, et Eccle-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad redigenda.

1. Ex primis hujus capituli versibus discamus omnes quanto cum tremore salutem nostram debeamus operari: hæc in re de nullo nobis unquam blandiendum; cum etiam ob ipsa Dei dona nobis sit metuendum. Quamvis, et quàm portentosis beneficiis à Deo præventi fuerint Israëlites? et tamen in quàm paucissimis eorum Deo beneficiatum est? E sexcentis millibus duo tantum in terram promissam sunt ingressi: hujus exempli, verè terribilis, memor ferre: et eo profundius humiliare sub omnipotentis manu Dei, quò majoribus ab eo prævenimus es gratis. Ut autem hoc Israelitarum exemplum in te sit efficacius, tu temetipsum in ipsis intueere, quandoquidem ipsi reverè erant tui figura. Israel carnalis de Ægypto exiens, et per mare Rubrum transiens, etc., spiritualis Israelis erat figura, v. 11. Beneficia carnali Israël collata, figurabunt beneficia christianis conferenda, v. 4. Israelitarum ingratitude, nostram tui ingratitudeis umbra, v. 5. Temporalis Judæorum multito, nostram conditionis æternæ typus, et realis delineatio, v. 5. Hæc omnia sigillatim perpende: et alieno sapienti exemplo, vilita fuge ob quæ Israelite terrâ promissâ sunt privati, v. 6, 7, 8, 9, 10, 11.

2. Ex v. 16 et 17, discamus ad fidem nostram confirmationem, quæ fuerit Apostoli nostri fides circa sanctissimam Eucharistiam. Ita certò credebatur illum esse

cum faciant christiani, ergo nihil mali putant esse in idololatriâ. Sive christianis infirmis, qui scandalizantur, et urgentibus malis, ob hoc faciliè desinant, idolis sacrificantes, aut idololatrias in illorum honorem comedentes.

VERS. 53. Sicut et ego per omnia... Seipsum dat exemplum, imò exemplum Christi, cujus Paulus imitatore se præbuit, studens nullum offendere, et omnes adificare; non quæ sua sunt, querere, sed æternam aliorum salutem commodis suis preferere. Divus Chrysostomus hic resumit omnes causas, ob quas ab idololatriâ abstinendum esse dixit Apostolus. Quia id inutile, et supervacaneum, propter damnum fratris, propter Judæi blasphemiam, propter Græci maleficientiam, quia ea res sit quidam cultus idolorum.

siam possidim ingressos. Nam de fidelibus est tertium mentium, et *Ecclesiæ Dei*.

VERS. 53. — *Sicut et ego per omnia omnibus placeo* (id est, placeo eorum et satago, ut omnes adificem, neminem offendam et scandalizem), non querens quid mihi utile est, etc.; Græcè, non querens membris commodum, id est, utilitatem, sed multorum. Id enim argumentum est charitatis, quæ non querit quæ sua sunt.

pietatem maximè notanda, et ad præxim redigenda.

sacrificium, ut hæc veritatem assumat tanquam indubitatum sui rationis principium. Apud nos christianos, inquit Apostolus, comestio panis eucharistici et potatio calicis sacri, est unio et communicatio una corpore et sanguine Christi sacrificatis. Apud Judæos comestio victimarum est communicatio cum oblato sacrificio. Ergo pariter comestio idololatorum est communicatio cum demoniis, et idololatria. In hoc ratiocinio, vel supponitur ubique sacrificium, apud christianos scilicet, Judæos et paganos; vel nulla erit paritas, siquæ quòd blasphemum cogitatu, nulla ratiocinatio. Credamus itaque cum Apostolo sanctissimam Eucharistiam sacrificium esse, et quidem incrementum: at sacrificium cræatum, seu in cruce peractum, nobis applicans.

PRAXIS APOSTOLICA.

Eucharistia communicatio est corporis Domini pro nobis crucifixi; communicatio est sanguinis Domini pro nobis effusi. Ad eam itaque accedens, recordebare Christi Domini, in cruce pro te mortui; ipsi pro tali morte gratias age; ama tantum, et tam beneficentem Redemptorem; inde copiosam redemptionem, cuique fac tibi propriam; offer illum in peccatorum tuorum remissionem: spera, qualesce in Jesu crucifixo, Salvatore tuo. Vide v. 16, 17, 18.

CHAPITRE XI.

1. Soyez mes imitateurs comme je le suis moi-même de Jésus-Christ.
2. Je vous loue, mes frères, de ce que vous vous souvenez de moi en toutes choses, et de ce que vous gardez les traditions et les préceptes que je vous ai donnés.
3. Mais je veux que vous sachiez que Jésus-Christ

Christus est; caput autem mulieris, vir; caput verò Christi, Deus.

4. Omnis vir orans aut prophetans velato capite, detorpat caput suum.

5. Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, detorpat caput suum: unum enim est ac si decalvatur.

6. Nam si non velatur mulier, tondeatur: si verò turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum.

7. Vir quidem non debet velare caput suum; quoniam imago et gloria Dei est, mulier autem gloria viri est.

8. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro.

9. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.

10. Ideo debet mulier potestatem habere supra caput propter angelos.

11. Verantamen, neque vir sine muliere, neque mulier sine viro, in Domino.

12. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem: omnia autem ex Deo.

13. Vos ipsi judicate: decet mulierem non velatum orare Deum?

14. Nec ipsa natura docet vos, quòd vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi;

15. Mulier verò si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt?

16. Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.

17. Hoc autem præcipio, non laudans, quod non in melius, sed in deterius, convenitis.

18. Primum quidem convenientibus vobis in ecclesia, audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo.

19. Nam oportet et hæreses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.

20. Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est dominicam cenam manducare.

21. Unusquisque enim suam cenam præsumit ad manducandum; et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.

22. Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Lando vos? in hoc non lando.

23. Ego enim accepi à Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem.

24. Et gratias agens fregit, et dixit: Accipite, et manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem.

25. Similiter et calicem, postquam convavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine: hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem.

26. Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, S. S. XXIV.

est le chef de tout homme; que l'homme est le chef de la femme; et que Dieu est le chef de Jésus-Christ.

4. Et tout homme qui prie ou qui prophétise, ayant la tête couverte déshonore sa tête;

5. Mais toute femme qui prie ou qui prophétise n'ayant point la tête couverte d'un voile, déshonore sa tête, car c'est comme si elle était rasée;

6. Parce que si une femme ne se voile point la tête, elle devrait donc aussi avoir les cheveux coupés; mais s'il est honteux à une femme d'avoir les cheveux coupés ou d'être rasée, qu'elle se voile la tête.

7. Pour ce qui est de l'homme, il ne doit point se couvrir la tête, parce qu'il est l'image et la gloire de Dieu, un lieu que la femme est la gloire de l'homme.

8. Car l'homme n'a point été tiré de la femme, mais la femme a été tirée de l'homme.

9. Et l'homme n'a pas été créé pour la femme, mais la femme pour l'homme.

10. C'est pourquoi la femme doit porter sur sa tête cette marque de la puissance que l'homme a sur elle à cause des anges.

11. Toutefois l'homme n'est point sans la femme, ni la femme sans l'homme en notre Seigneur.

12. Car comme la femme a été tirée de l'homme, ainsi l'homme naît de la femme, et l'un et l'autre viennent de Dieu.

13. Jugez-en vous-mêmes: est-il décent à une femme de prier Dieu sans avoir un voile sur sa tête?

14. La nature même ne vous enseigne-t-elle pas qu'il serait honteux à un homme de laisser croître ses cheveux?

15. Et qu'il est au contraire honorable à une femme de les laisser croître, parce qu'ils lui ont été donnés comme un voile qui doit la couvrir?

16. Si quelqu'un aime à contester, pour nous, ce n'est point la notre coutume, ni celle de l'Eglise de Dieu.

17. Je ne puis vous louer en une chose que je vais vous dire, qui est que vous vous conduisez de telle sorte dans vos assemblées qu'elles vous nuisent au lieu de vous servir.

18. Car premièrement j'apprends que lorsque vous vous assemblez dans l'Eglise, il y a des partialités parmi vous, et je le crois en partie;

19. Parce qu'il faut qu'il y ait même des hérésies, afin qu'on découvre par là ceux d'entre vous qui ont une vertu éprouvée.

20. Lors donc que vous vous assemblez comme vous faites, ce n'est plus manger la cène du Seigneur.

21. Car chacun se hâte de manger son souper en particulier, sans attendre les autres; ainsi les uns n'ont rien à manger pendant que les autres font des excès.

22. N'avez-vous pas vos maisons pour y boire et pour y manger? ou méprisez-vous l'Eglise de Dieu? Voulez-vous faire honte à ceux qui sont pauvres? Que vous dirai-je sur cela? vous en louerai-je? Non certes, je ne vous en loue point.

23. Car c'est du Seigneur que j'ai appris ce que je vous ai enseigné, qui est que le Seigneur Jésus, la nuit même qu'il devait être livré, prit du pain:

24. Et ayant rendu grâces, rompit ce pain et dit: Prenez et mangez, ceci est mon corps, qui sera livré pour vous: faites ceci en mémoire de moi.

25. Il prit de même le calice après avoir soupé, en disant: Ce calice est la nouvelle alliance en mon sang: faites ceci en mémoire de moi toutes les fois que vous le boirez.

26. Car toutes les fois que vous mangerez ce pain, (Dix-huit.)

can cenam manducandam convenitis; ut verè sit dominica et communis omnibus, vos invicem expectate.

54. Quòd si quis esuriat, nec possit jejunos ex-

COMMENTARIA.

VERS. 1. — IMITATORES MEI ESTOTE... Hæc verba secundum sensum pertinent ad præcedens caput. Versu 55 dixi quòd per omnia omnibus placeo, non querens quòd mihi utile est... et in hoc Christum Dominum imitor, qui sua commoda non quæsit, sed nostram salutem.

Mri ergo, apostoli vestri, imitatores estote, sicut et ego Christi Domini imitator sum, qui sese nobis infirmis, per omnia accommodavit, ut nos faceret salvos; ita et vos fratrum vestrorum salutem, etiam cum vestram utilitatem præjudicio, querite. Christus Filius Dei pro nostrâ salute è caelis in terram descendit, per triginta tres annos laboravit, sudavit, tandem crucifigi dignatus est: et hoc sit omnium prædicatorum exemplar; hæc imitatorum zelum imitentur, et deia subditis suis dicant: Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Solide notat D. Thomas, quòd postea Apostolus non dicat simpliciter: Imitatores mei estote, sed addit, sicut et ego Christi. Quia subditi, inquit, prælatos suos imitari non debent in omnibus, sed in quibus illi Christum imitantur, qui est indicium sanctitatis exemplar. Quòd ut melius intelligas, sequere divum Thomam, qui subimit et angelicè Jesum Christum, Filium Dei, in diverso statu considerat, at semper et ubique exemplar. Ut Verbum Dei, et primordiale principium totius processionis rerum, per quod omnia facta sunt; est primordiale exemplar, quod omnes creature imitantur, tanquam veram et perfectam imaginem Patris. Unde dicitur Coloss. 1: Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnia creature; quia in ipso condita sunt universa. Ut Filius Dei, in splendoribus sanctorum genitus, ex terno ante luciferum; seu ut genitus est ante omnem creaturam, per gratiam lucentem, habens exemplariter in se splendores omnium sanctorum: ut sic speciali modo est exemplar specialium gratiarum, quibus spirituales creature illustrantur. Et quia hoc exemplar erat à nobis valde remotum, ideo homo fieri voluit, ut hominibus humanum exemplar præberet. Hoc exemplar prælati Ecclesie, ut superioribus, principaliter imitandum proponitur. Exemplum dedi vobis, ut quemadmodam, etc. Joan. 15. Secundario verò ipsi prælati, exemplo Christi informati, proponunt exemplar vite subditi: Forma facti gregis, 1 Petr. ultimo. Ut nonnequissimos formam daremus, etc. 2 Thess. 3; hic: Imitatores mei estote, etc. Felicem illum pastorem,

VERS. 1. — Sicut et ego Christi, scilicet imitator sum; nominatum in eo quod dixi me per omnia omnibus placere. Nam et Christus non sibi placuit, Rom. 15. sed delit redemptionem sanctissimum pro omnibus, 1 Tim. 2.

VERS. 2. — Laudo autem vos, fratres, quòd per omnia mei memores estis. Omnis verò intellige doctrinam, præcepta, traditiones.

Et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis; ut ser-

pectare, domi sua comedat, ne conventus vestri vertantur in occasionem damnationis, ob gulam et ebrietatem, etc. De cæteris, ubi venero, prescribam.

qui Christi sanctitatem indutus, verè dicere potest: Imitatores mei estote! etc. Felicem illum gregem, cui Christi Domini sanctitatem, in suo pastore, exemplariter intueri licet!

VERS. 2. — LAUDO AUTEM VOS... Transit ad reformationes, de quibus in analysi: et pro suo more, hæc brevi laude, Corinthiorum benevolentiam prius occupat, ut correctionis duritiem tantisper emolliat.

LAUDO VOS, inquit, QUOD PER OMNIA MEMEMORES SITIS. Vide parapluras. Hæc laus de bonis et perfectioribus, quales erant multi, intelligenda; sic autem cordiales laudat, ut et alios hæc laude provocet ad traditionem observantiam. Hic notant sancti Patres, Chrysostomus et alii, quòd multa sine scripto tradiderit apostoli, et que tamen erant necessario tenenda.

VERS. 3. — VOLO AUTEM VOS SCIRE... Notanda ad intelligendum.

Primum aggreditur reformationem, scilicet de velandis mulieribus in publicis conventibus. Pro quò notandum 1° quòd valde vero simile sit, quòd conditoris Corinthii quæsierit à D. Paulo, ut statueret de modo orandi publice in templo; an aperto, an cooperto capite. A capite enim septimo agit de iis, de quibus ad eum scriperant. 2° Mirum non debere videri si contra pudorem, mulieres Corinthie, aperto vultu et capite loquerentur in templo.

Corinthus, ut jam dictum est, civitas erat Veneri dicata, in qua turpitudinum erat, non tantum omnis licentia, sed et honor. Vide cap. 6, in fine. Hinc Corinthiæ erant impudentes, aperti vultu, oculis, et capite incedentes, suamque formam ostentantes. Et quia hic mos erat patrias et Corinthi decens habebatur, hinc et christiana; eum quasi patriam, sibi retinendum putabant. Sed D. Paulus virgo et puritatis amator, qui Corinthiorum scortationem tam acriter in cap. 6 insectatus est; hunc morem, imperitias fructum et radicem, penitus amputat; velamen imponendo mulieribus.

Notandum 5° quòd circa viros, varius fuerit mos, in variis regionibus et temporibus; et unicoque consuetudini sua non deerat ratio. Apud Judæos, sacerdotes et levites in templo erant tecto capite. Vide Exod. 28, 37; Ezechiel. 44, 18, fortè quia tunc omnia lecta et obscura. Grotius variis citationibus hic probat, quòd Græci, aperto capite, sacra peragebant; idque, ut indicarent quòd palam, sine metu et pudore Deo sus sit: Non solâ tenetis memoriâ, que vobis servanda tradidi et præcepi, id est, traditiones, instituta, præcepta: verum ipso opere ea præstatis.

VERS. 3, 4, 5. — Volo autem vos scire... Omnis vir orans aut propheta velato capite... Omnis autem mulier orans, etc. Propheta enim hic non sumitur proprie, ut idem sit quòd prophetiam proloquens aut explicans; sed improprie, idemque est, quòd scieris hymnis et psalmis Deum laudans, esseque Deo decan-

servirent. Theodoretus tamen Græcus dicit, quòd christiani, Græco more, et comas habebant, et operata capita habentes, Deum orabant. Idem ait Theophylactus. Aeneas in Italiam intulit morem sacra facienti tecto et velato capite; ut Virgil., Æneid. 5, docet, sive, ne quòd malum omen oculis aut auribus obveniret; sive, ut Plutarchus à Fromondo citatus, ait, ut se humiliarent et subjectionem suam ad Deum testarentur. Quidquid sit de nationum moribus; audiamus sanctum Paulum, apostolicâ auctoritate, quid apud nos faciendum sit, statuentem.

VOLO AUTEM VOS SCIRE... id est, sed præterea vos scire velim, quod ORNS VIRI CAPUT, id est, Dominus, superior et rector est CHRISTUS. Est etiam mulieris caput, sed per virum.

MULIERIS AUTEM CAPUT, dominus, superior et rector est VIR. Intellige de omni muliere, seu de toto femine sexu, secundum ordinem naturæ.

CAPUT VERO CHRISTI DEUS. Quod intellige de Christo homine. Sicut enim Pater ipso major est, ita et Ilius Dominus est. Ad stabilendum quod sequitur in v. 4 et 5, supponit hic quasi principium, quòd vir sit omnis mulieris caput et dominus; sicut Christus Dominus est omnis viri caput; addit autem quòd Christi caput est Deus, ut fontem omnis superioritatis ostendat. Ex hoc principio inferit in sequentibus quòd omnis vir orans, aut prophetans publice, debet aperto esse capite, quia liber et dominus est. Mulier verò orans aut prophetans publice, debet esse operio capite, quia naturaliter subdita. Apud antiquos, nuditas et aperto capitis, signum erat libertatis; velamen autem erat symbolum subjectionis; et secundum has opiniones tunc receptas, hic loquitur D. Paulus: nunc enim aperto capite loqui, signum est subjectionis, ut notat Tirinus. Noster ergo mos nudandi et aperiendi capita in signum reverentiæ, erat tunc incognitus Græcis et Italis.

VERS. 4. — ORNS VIR ORANS AUT PROPHETANS... Tunc nondum erat introductus mos decantandi psalmos, sed in conventibus publicis oratio ab uno publicè facta per omnibus; sacra Scriptura legebatur et exponebatur. Vide cap. 14, v. 25, etc. Id autem, apud Corinthios, viri velato capite præstant; quibus, juxta principium supra positum, sese opponit apostolus, dicens:

ORNS VIR ORANS publice, aut prophetam legens et explicans, vel quidvis aliud ex Scripturâ, si caput suum velet; DETURPAT ILLUD, id est, afficit dedecore: quia tegit illud, quasi servile foret. Caput tegere est potestatem capiti imponere; nam capitis tegumentum est dominatoris vice, signumque subjectionis, ait Theophylactus. Tales ergo viri deturpant caput suum,

tans. Sic propheta pro cantore capitur, Paralip. 25; 1 Reg. 10. Sic Saul dicitur fuisse inter prophetas, id est, inter cantores, Dei laudes canentes. Deturpat, id est, dedecorat, probo afficit caput suum. Quasi dicat: Si non velet se mulier in templo, facit contra naturam honestatem et verecundiam illi inditam à Deo. Unum enim ait, perinde est, æquè turpe est mulieri, si non veletur, ac si deculeatur.

id est, subinceptis faciunt injuriam, quia liberi cùm sint et domini, sese tegunt quasi servos et alteri subditos; sicutque sese derogant præcellenti. Aliqui volunt id intelligi de capite morali, Christo Domino, de quo in versu præcedenti, quasi Christus Dominus injuria afficitur hoc facto; sed ipse textus in versu sequenti, ubi de mulieribus, indicat quòd de naturali capite debeat intelligi, eo, quò dictum est, modo.

VERS. 5. — ORNS AUTEM MULIER... Erant tunc et mulieres prophetantes, ut filie Philippi, de quibus Act. c. 21, 9, et alia, de quibus prædixit Joel. 2, 28; id autem mulier aperto capite faciens, subinceptis facit injuriam, sese afficit ignominia. Quia perinde est ac si decalvetur. Sive hoc illi æquè turpe est, ne si raso et decalvata appareret, quòd sanè mulieribus probrosum.

VERS. 6. — NAM SI NON VELATER MULIER. Græcè, etiam tondeatur. Si enim velamen illud abiecit quòd modestia suggerit, abiecit et illud quòd natura dedit. Supponit quòd capillitium longius et copiosius datum est mulieri, quasi quoddam naturale velamen, quòd eam doceat, sese pro modestia velare; ita ut primum capillum velum, sit quasi initium secundi velaminis, scilicet, modestie: Sive hoc illi æquè secundum abiecit, abiecit et primum.

SI VERO TURPE EST... Quòd si dedecorosum est tonderi et radi mulierem, velamen ergo non abiecit. Ut capitis decalvatio, sic capitis detectio, ait D. Athanasius. Quo fit, ut si capitis operimento sustulit mulier, et similis ei apparet, quæ comam detraxerit. Modestia est mulieris decus. Hæc sese probo afficit, ubi modestiam abiecit. Hanc ergo servet ubique, ac præsertim in ecclesiâ, in publicis pietatis conventibus. Si mulierem non velatam Paulus considerat ad decalvatam et rasam, quibus oculis intueretur scandalosas quarundam nostrarum nuditates! Quibus exprimeret theatra multarum ornamenta, que usque ad aras deferunt? Eheu! quasi salutarices et comice ecclesias ingredientur, minus supplicature, quam Deo ipsi insultature.

VERS. 7. — VIR QUIDEM NON DEBEAT VELARE... QUONIAM... Nova ratione probat quòd jam asseruit. Vir est imago gloriosa Dei: seu divine Majestatis effulgens et irradiatio suo, scilicet in alias creaturas, etiam in mulierem imperio. Est quippe Dei vicarius, et Dei vice dominus creaturarum. Ergo velari non debet, non tantum quia velamen hoc suæ præjudicet præminentie, sed etiam quia Dei gloria non est occultanda, imò manifestanda. Non dicitur hic de imagine Dei ratione animæ, quia ut sic, mulier est etiam imago Dei.

VERS. 7, 8. — Nam si non velatur mulier, tondeatur, id est, etiam tondeatur: quia par est turpitudinem. Si vero turpe est mulieri tonderi... Vir quidem non debet velare caput suum: quoniam imago et gloria Dei est. Dicit hic Apostolus, quòd vir sit Dei imago et gloria, id est, imago gloriae vel gloriosæ, in qua scilicet maxime clarescit Dei augustas et imperium. Est enim vir in supremo rerum gradâ collocatus in hoc mundo, et tanquam secundarius aliquis Deus, donau-

Mulier autem gloria viri est. Ergo velari debet.
 VERS. 8. — Nos enim vir ex muliere.... Probat mulierem esse gloriam viri. 1^a Quia ex Genes. 2, v. 21, mulier facta est ex viri, sicutque vir est mulieris principium ex quo.

VERS. 9. — Etenim non est creatus vir.... 2^a Quia ibidem dicitur facta similibus viro, facta in adiutorium viri, sicutque propter virum, scilicet, in adiutorium, tum ad societatem, tum ad proles generationem. Rationem ex dictis: Mulier ex viro sumpta est, et propter virum facta est. Ergo vir mulieris est principium ex quo, et mulieris finis. Ergo cum quadam proportione mulier est a viro, sicut vir a Deo, et propter virum, sicut ipse propter Deum. Ergo mulier gloria viri, sicut vir gloria Dei. Mulier est quadam viri extensio et communicatio, ejusque gloria. Ergo velanda, tum ut hinc subjectionis signo virum sumat, principium et finem habeat; tum quia occultanda gloria viri, praesertim ubi Deus honorandus. Et haec est D. Pauli conclusio in versu sequenti.

VERS. 10. — Ideo, debet mulier potestatem.... Id est, velum, quod signum est potestatis viri in uxorem. Per metonymiam datur signo nomen rei significata: velum significat potestatem viri in uxorem. Hinc illud vocat potestatem.

Ideo, propter superius dicta, tenetur mulier velamen, quod est illius subjectionis symbolum, et potestatis viri in illam signum, supra caput habere.

PROPTER ANGELOS, qui, scilicet, nostris adsunt conventibus, ut nostris praesint orationibus. Et haec angelorum praesentia, nova ratio est mulierum pudoris et modestiae; ne, videlicet, angeli sint eorum impudentiae testes, accusatores, et vindicet. S. Anselmus et D. Thomas per angelos intelligunt etiam sacerdotes et episcopos: Imo Clemens Alexandrinus intelligit quosvis viros pios et probos: ne, scilicet, eos ad turpia provocet. Hinc velat mulieres toto vultu velari. Parant ergo tenerunt angelorum puritati: timeant angelorum coelestium vindictam.

VERS. 11. — Veritatem neque vir (signatur) sine muliere, neque mulier sine viro. Sed utrius ab altero dependet in Domino: sic volente, vel per Dominum, quem omnium auctorem et ordinatorem. Vido paraph.

VERS. 12. — Nam sicut de viro mulier... Nam sicut

nam omnibus. Mulier autem gloria viri est, id est, mulier facta est ad gloriam viri ex viro, velut ejus opus factum. Et imago a unde illi subiecta est, et in signum subjectionis velanda.

VERS. 8. Nos enim vir ex muliere est, etc. Mulier ex viro formata est, non contra; et proinde mulier est gloria viri, id est, ea res in qua tanquam in pulchro opere ex se formato, vir merito gloriatur.

VERS. 9. — Etenim... sed mulier propter virum, ut scilicet esset viro in adiutorium, ad vitam societatem, et proles propagationem.

VERS. 10. — Ideo debet mulier potestatem habere supra caput. Potestas significat hic auctoritatem, ius, imperium, principatum, non ipsius mulieris, sed viri in mulierem. Alludit enim ad Gen. 3: Sub viro potestate erit, et ipse dominabitur illi.

Propter angelos: ad litteram sensus est, mulieres

olim mulier ex viro prodit; ita et nunc vir ex muliere nascitur: OMNIA AUTEM A DEO, id est, et haec a Deo, prima causa, rerum vires sic ordinant; ut mutua sit dependentia et mutua amor. Deum ergo rerum auctorem adoret utique: illius ordini subiacent: sese diligentes adjuvent: cum affectu mulier obediat: cum charitate praesit et regat vir.

Observatio moralis.

Ordo Dei, seu a Deo prescriptus, Deum honorat; et se observantes ducit ad Deum. Vir itaque Deum honorabit, atque semetipsum sanctificabit, si ratione mulieri praesit; si religione, obedientiam a muliere sibi praestitam, ad Deum referat; si sit Dei fidelis imago, omnia ad prototypum referens. Mulier Deum honorabit et semetipsum sanctificabit, si propter Deum viro suo sit obediens, illum revereatur, ut imaginem Dei, illum adjuvet; illique serviat cum affectu. Secus autem erit, si vir mulieri passione mancipetur, si ratione et religione non dominetur; si eam, quasi mancipium, regat imperiosus; si mulier viro non subleget, sed velit dominari, et Deus offendatur, et uterque culpabitur. Ut hic ordo Dei servetur, tria notentur capitula, hic a D. Paulo, v. 2, exhibita: Deus omnis superioritatis fons, caput est Christi; Christus, hominum redemptor, caput est viri; vir, mulieris principium et finis, illius est caput. Sicut ergo Christus Deo subditur, ut suae vitae et potestatis principium, sic et vir Christo subdatur, ut Domino, qui redemit, liberavit et salvavit; sic et uxor marito subdatur ut viro principio, fini et capiti. Et quia Deus omnis potestatis principium est et finis, hanc conjugis suae reverentiam et submissionem vir referat ad Deum; subaque potestate utatur ad Dei gloriam et ad suae conjugis utilitatem temporalem et aeternam salutem.

VERS. 15. — Vos ipsi iudicate... Post allatis a me rationes, vos ipsi nunc iudicate, an deceat mulierem non velatam in publicis coetibus orare, contra ipsius naturam dictamem.

VERS. 14. — NEC IPSA NATURA DOCEAT VOS... Graeco, an nec ipsa, etc., Syr., nonne ipsa natura, etc., intellige, communis sensus, usus ubique receptus, dictamen naturae, docet vos quod viro sit probro, si feminarum more, sit comatus. Hoc enim mollis animi argumentum est. Intellige de usu apud gentes maxime cultas recepto, v. g., Graecos, Romanos. Etenim plebere habere velamen super caput ob reverentiam angelorum, quia mulieres angelos testes habent, hunc pudoris, aut impudentiae, item obedientiae, et ir-obedientiae suae. Ita Christostomus, Theophyl., Theodor., Thom., Anselmus.

VERS. 11. — Veritatem neque vir sine muliere, etc. Alter enim alterius, utpote conjugio, esse indiget, idque in Domino, id est, Dominus ita volente et disponente.

VERS. 12. — Nam sicut mulier prima, Eva, de viro formata est, ita et vir per mulierem concipitur, formatur, nascitur, propagatur. Omnia autem ex Deo, sunt, ordinantur, et disponuntur.

VERS. 15. — Vos ipsi iudicate, apud vos ipsos iudicate: id est, in suo quisque animo aestimet quod dicit. Debet mulierem non velatam orare Deum, quasi dicit: Minime.

VERS. 14. 15. — Nec ipsa natura docet vos, id quod

rique barbari tunc temporis erant comati, v. g., Galli, Germani, Hispani, Britanni, etc.

VERS. 15. — MULIER VERO SI COMAM NUTRIAT... E contra mulieri decens accedit, si comata sit, quia coma pro velamine data est, et, in Graeco. Capillum longum et copiosum a naturae mulieri datum est, quasi naturale velamen.

VERS. 16. — SI QVIS AUTEM VIDETUR ESSE CONTENTIOSUS... Syr., ceterum si quis contendat adversum haec, id est, si quis contrariam sententiam contentiosus teneatur, nolim contra huiusmodi rixari; modo sciat nec nostrum esse morem, nec Ecclesiae consuetudinem, quasi diceret: Oppono synagoga consuetudinem, oppono Ecclesiae morem. Ibi que sisto. Alii per nos intelligunt, apostolos; quasi diceret: Nos apostoli talem consuetudinem, mulieres scilicet in Ecclesia aperto capite tolerandi, non habemus; vox Ecclesiae Dei, ubique terrarum diffusa, hoc in suis conventibus tolerat. Hinc Grotius ait: Duobus securibus disputationes amputatae, apostolice instituto et Ecclesiarum consuetudine. Revera apostolorum instituto et Ecclesiarum consuetudine obistere, est disputare non veritatis, sed vanitatis et victoriae studio; *praeferens, amat victoriae, contentiosus*. Duobus in securibus multas ab haereticis intentatas disputationes amputare possumus.

VERS. 17. — HOC AUTEM PRAECEPTUM NON LAUDANS... Graeco, hoc autem annuntians, non laudo, etc. Syr., hoc autem quod praecipio, non tanquam vos laudans, quia non progressi estis, sed in detrimendum descendistis. Aliqui hoc referunt ad superius dicta de velandis mulieribus; quae interpretantur: Hoc, scilicet mulierem velato capite orare, *virum aperto, praecipio, interim non laudo quod non in melius*. Alii vero probabilius ad sanctorum dicenda de Agapis, explicantur et statim videbuntur. Sed omnes conveniunt quod hoc versus transeat Apostolus ad aliud malum reformandum, et quidem priore pejus. Quod ut melius intelligas,

Notandum ad intelligentiam.

Observa quod primis illis Ecclesiae temporibus, fideles, statim diebus, praesertim vero dominicis, conveniebant in ecclesiam, sacrosanctum Eucharistiae Sacramentum percipienti. Ibi ergo congregati, ut perfectius representarent ultimam cenam, post quam Dominus noster Jesus Christus, proprium corpus suum, discipulis suis dedit manducandum, et sanguinem potandum; primo commune omnibus ex aequo pauperibus et divitibus faciebant convivium; deinde ad sanctissimum Eucharistiam accedebant. Supponitur hic quod infra, v. 20, ex ipso textu probabitur, Agapes priores fuisse sacratissime Eucharistiae percipiendum. Haec convivium, ob communem omnium charitatem praecedat, scilicet obsequi mulierem non velatam orare, sed patiens eius contrarium, scilicet id quod sequitur: quod vir quidem et comam nutriat... Mulier vero si comam nutriat, etc.

VERS. 16. — Si quis autem videtur contentiosus esse, etc. Contentiosus, ut scilicet contendat, non veritatis, sed gloriae et victoriae studio; feminas christi-

tem, vocabant Agapes, *agapes, charitates*. Haec Agapes Paulus apud Corinthios instituerat; ad illo digresso, res sancta et sancta iustitia, abili in abusum: dicitores enim, specieis pauperibus, particulares sibi cenas parabant, ubi sese ingurgiant, alii intererant esurientibus. Et hunc abusum, aliosque duos et coneritos, quippe quorum unus erat luxus abusus causa, nempe dissensio; alter vero effectus, scilicet indigna communio; Paulus hic redarguit acriter, dicens: In hoc autem quod nunc annuntio vobis, non laudo vos; scilicet, non laudo, quod conventus vestri, non modo in melius non proficiunt, sed et contra deficient in deterius; sed non in sanctis et pejus procedunt. Superioris abusus correctionem incipit a laude, v. 2: *Laudo autem vos, fratres*; tum quia multi reversa traditionum apostolicarum observatores erant; tum quia res, quam aliqui transgredebantur, magni momenti non erat. Hic autem incipit expressis dicens, quod eos non laudat, intelligit, quod et contra valde vituperat: ut statim ab initio ostendat rei, quam reprehendit, absurditatem.

NON IN MELIUS, SED IN DETERIUS CONVENTIS. Bene notat hic D. Thomas, quod omne animal tempore naturale instinctu convenit, nisi eis bonum aliquod corporale. Hinc, inquit, homo, animal sociale, et secundum rationem agens, convenit in unum, ut sit et melius aliquod temporale; v. g., in unitatem civitatis conveniunt homines, propter sacrificium et utilitatem vitae; et ideo fideles in unum convenire debent propter aliquid melius spirituale. Conventus ergo fidei instituti sunt ad melius bonum spirituale, v. g., ad majorem inter se unitatem, et ad melius Deo servandum. Quo posito haec est mens Apostoli: His conventibus vestris progredi et ad virtutem pergere debueratis; et contra retrogressi estis a virtute ad vitium. His corporis coetibus, mentes et corda vestra magis ac magis uniri debebant, et contra mente et corde divisi estis. Illis Agapis charitas inter vos vehementer accendi debuit, et contra refriguit. Sinceram et ardentem charitatem accessi et unii, dehaeritis ad sanctissimum Eucharistiam unitatis symbolum et vere charitatis formacem accedere velut igniti: ad contra frigidi, divisi, invidi, malevoli, accessitis ad amorem amorem, sicutque indigni et ad vestram perniciem communicatur! Et haec sunt conventuum vestrorum vitia, quae nec laudo, nec laudare volo, sed in qua acriter invehor. Scilicet secessare, ingluvies, in pauperum neglectus, male communionis.

Observatio moralis.

Etenim a quo et a quanto tempore, ex bono molam oritur; et inde pejus nascitur, unde melius expectabatur! Hoc in ipsis etiam sanctitatis temporibus contingit. Quoties et apud nos, sicut apud antiquos, refriguit stans velandus non esse cum in templo orant, sed pristinum gaudium morem, et nudatam retinere debent.

VERS. 17. — Hoc autem praecipio, etc., q. d.: Hoc de velandis mulieribus ita praecipio, ut interim vos non laudem in eo quod sequitur, scilicet, quod non in melius, sed in deterius convenitis, id est, quod non ad

charitas ulā vehementer accendi debuit! quoties res sancte et sancte institutae abierunt in abusum! quoties ibi nata sunt zizania, ubi expectabatur triticum! *Inimicus homo hoc facit, facit et faciet.* Et hoc videtis, o Deus bone, qui malum odisti! et hoc permittis, o Deus omnipotens, qui malum omne potes impedire! Imo permittis quia bonus et patiens es, et multae misericordiae; et peccatorum suis, et ad penitentiam expectas. Imo permittis, quia omnipotens es, et ex malo, vales elicere bonum, et ex deteriori malo, magis bonum elicere; et ex pessimo opimum. Quid ergo faciat homo christianus hos humanae societatis defectus intuent? Si sit praefatus; eos corrigat, in eos invelatur, dei zelo ductus, sicut apostolus Paulus. Si sit subditus, eos cum charitate et patientia toleret, divinam adorans providentiam, quae etiam de peccatis ordinat, et ex omnibus novit aliquid elicere bonum. Adoro te, o Deus bone, qui malum permittis! adoro te, o Deus omnipotens, qui ex ipso malo bonum elicis, et de peccatis etiam ordinas ad tui gloriam! Da mihi malum ita tolerare, ut nunquam malo consentiam.

VERS. 18. — PRIMUM QUIDEM CONVENTIBUS... ANIMO SCISSURAS... Corrigit h' animum discussionem, aliorum defectum causam. Ac primo quidem, contra finem conventum, qui ad majorem animum unionem instituti sunt, audio, quod cum in unum locum conventus corpore, scissurae sunt et animorum dissidia inter vos. Graec., *schismata*. Non exprimit quid dissideant; sed ex praecedentibus, et ex sequentibus colligi potest. In praecedentibus visum est, quod ob magistris erant divisi. Hinc, ut Gagnus refert et quibusdam Graecis, non in communem mensam Christi corpus et sanguinem sumebant, sed privatim, prout varie erant sectae. In sequentibus videbitur, quod pauperes à divitibus spererentur, et ab illorum convivio arcebantur. Hincque rursus divisio et scissurae.

ET EX PARTE CREDO. Graec., *partem aliquam credo*, scilicet eorum quae mihi de vobis dicuntur.

VERS. 19. — NAM OPORTET ET HERESIS ESSE... Graec., *et in vobis haereses esse*. Vide paraphrasim. Graeci per haereses intelligunt hae dissensiones in moribus, sicut et per schisma; sed melius Latini intelligunt scissuras in fide, seu falsas opiniones circa dogmata. Ita ut D. Paulus argumentetur à majori: *Oportet et haereses esse inter vos*, quod schismate pejus est: quidni credam ergo esse schismata?

utilitatem et profectum spirituales, sicut oportebat, conventus in Ecclesiam, sed magis ad spirituale detrimentum.

VERS. 18. — Primum quidem conventibus vobis in Ecclesia, audio scissuras esse inter vos in Ecclesia, id est, in ipso conventu, et ex parte credo. Id intelligi potest, vel de parte rerum, vel de parte personarum, vel Apostolum credere partem aliquam maiorem, quam sibi narrata essent.

VERS. 19. — Nam oportet et haereses esse. Chrysostomus exteriore Graeci, haereses intelligit hoc loco, non adversas sanam et catholicam doctrinam erroneas opiniones; sed dissidia circa meas, et locuti et tempus accumbendi.

OPORTET. Moraliter necesse est, positā scilicet hominum multorum superbia et pertinacia. Et in vobis, Nec est alla ratio, cur vestra Ecclesia à tali malo potius eximatur, quam alia.

HERESIS ESSE, id est, scissuras circa dogmata fidei. Haeresis equidem olim, sicut et secta, vos fuit media, in bonam et malam partem; sed communis nunc usus, in malam sumitur, et significat scissuram in fidei dogmatibus.

ET ET QUI PROBATI SUNT... ut qui fideles sunt et probi, seu constantes in fide et in moribus, agnoscantur, omnibusque fiant manifesti.

Ur, effectum notat, non causam, alii divus Chrysostomus, ostenditque bonum, quod Deus ex haeresi malo elicit. Per haereses scoria separatur à corpore Ecclesiae, et manet aurum purum.

VERS. 20. — CONVENTIBUS ERGO VOBIS... tacta animum discussionem, transit ad Agapes reformandas, atque quod à Domini cenā absint longissime Corinthiorum Agapes. Sanè, eo quo conventus modo, dominicam cenam non celebratis, nec representatis; sed potius contrarium ei quid agitis. Domini convivii causa, omnibus, etiam Judaei proditori, communis fuit; vestra verò non communis, sed particularis. Dominicum ergo cenam Apostolus vocat Agapes, quia prae se habent ultimam Domini cenam. Vide dicta v. 17. Agaparam, seu hujus charitativum convivii pars erat sanctissima: Eucharistia percipio. Et de hoc omnes conveniunt; sed an prima, an postrema pars fuerit dubitatur. D. Chrysostomus arbitratur priorem fuisse communionem, deinde post communionem convivium. Baronius divum Chrysostomum sequitur, an. 57. D. Augustinus putat convivium processisse, deinde subsequenter fuisse communionem; epist. 118, c. 6. Et hae opinio probabilior est, et textui apostolico conformior. Haec quippe causa iustitia erat ad imitandam et representandam Domini cenam ultimam; unde D. Paulus vocat illam dominicam cenam; Christus autem post cenam agni paschalis et communem, sanctam Eucharistiam instituit. Adde quod D. Paulus Corinthios arguit quod male et indignè communicent, quia cenam praesumunt; quia ebrai, quia in pauperes dari: quae omnia indicant quod posterior erat communicatio; nec enim indigna foret, ob subsequentia peccata; nec enim indigna foret, ob subsequentia peccata; nec enim indigna foret, ob subsequentia peccata. Denique hoc confirmat mos, qui per multa secula duravit in nonnullis Ecclesiis, in quibus post cenam vulgarem, exemplo Christi, sumebant Eucharistiam, Sozomenus, lib. 7 Hist., cap.

Et et qui probati sunt... ut qui probi, solidi ac firma sunt, manifesti fiant in vobis.

VERS. 20. — Conventibus ergo vobis in unum, etc., q. d.: Dna conventus tali modo ad Eucharistiam et cenam Christi Domini, jam vestra cenā non est cenā dominica, nisi esse solebat; et vestram manducare, jam non est dominicam cenam manducare, nisi olim erat; non instituitis cenam Domini (qui omnes apostolos, quin et Judam cenam sine sabbate et die adhibuit), sed Bacchi aut Martis. Conventus enim ad inebriandum, et pauperes excludendum; itaque quilibet in se ebrus, in pauperes verò violentus est. Ita Anselm., Chrysost., Theophil.

Et et qui probati sunt... ut qui probi, solidi ac firma sunt, manifesti fiant in vobis.

VERS. 20. — Conventibus ergo vobis in unum, etc., q. d.: Dna conventus tali modo ad Eucharistiam et cenam Christi Domini, jam vestra cenā non est cenā dominica, nisi esse solebat; et vestram manducare, jam non est dominicam cenam manducare, nisi olim erat; non instituitis cenam Domini (qui omnes apostolos, quin et Judam cenam sine sabbate et die adhibuit), sed Bacchi aut Martis. Conventus enim ad inebriandum, et pauperes excludendum; itaque quilibet in se ebrus, in pauperes verò violentus est. Ita Anselm., Chrysost., Theophil.

29, narrat quid suo tempore hoc ad huc fieret in Aegypto. Illius consuetudinis meminit concilium tertium Carthag., can. 29, cui interfuit D. Augustinus. Vide Estium et Cornel. à Lapide.

VERS. 21. — UNUSQUISQUE ENIM SUAM CENAM PRÆSUMIT, seu prius sumit. Syr., *antevertens comedit*. Arab., *anticipat*, seu ante capit ad manducandum. Graec., *in edendo*, id est, unusquisque enim diliorum suam propriam cenam, seu edifica quae attulit in Ecclesiam; sumit; non expectatis, nec invitatis pauperibus; seu, solus, exclusis pauperibus, comedit, quae in commune conferre debet. Unde fit, ut alius esuriat, dum alius ebrius est, ingurgitatus, id est, plus quam satis manducavit et bibit. Duo taxat in divitibus vitia, ingluviem et pauperum neglectum.

VERS. 22. — NUMQUID DOMOS NON HABETIS... Haec divitum crimina exaggerat, ex parte loci, cuius sanctitas violatur: ex parte fidelium, quorum presentia continentur; ex parte pauperum, quorum pauperies durior redditur. Quasi diceret: Si vestra vultis soli comedere, et vos ingurgitare, cur id domi non faciatis, ubi sine irrevocabili, sine scandalo, sine pauperum robore, id ageretis, sicutque minori eum peccato.

Aut Ecclesiam Dei contentis? An locum orationis et claritati destinatum spernit, in eo comessationibus et ebrietatibus vacantes; sicutque locum sanctum pollutentes? Vel, an sanctorum fidelium congregationem vilipenditis, haec in eorum conspectum facientes? Ecclesia utraque significat, et congregationem fidelium, et locum ubi congregatur.

Et confunditis eos... Et pudore suffundere vultis

VERS. 21. — Unusquisque enim suam cenam praesumit. S. August., epist. 118: *Præsumit*, inquit, hoc est, sumit ante synaxim. Hoc enim proprie est praesumere; et quia ad hanc praesumptionem tollendam, jubet, versu 25, ut in unum sese expectent, scilicet in cenā ante S. synaxim. Nam in ipsa cenā synaxi: vel post eam, non videtur opus fuisse expectationis, cum ea non celebraretur, nisi postquam omnes convenissent, eamque promissis sumebant pauperes iussu divitibus.

Ubi nota. Tempore Pauli, christiani ut imitarentur Christum (qui post cenam agni et communem, Eucharistiam instituit) ante cenam eucharisticam instituebant cenam communem omnibus christianis, cum pauperibus, quam divitibus; imque in imitate christianae charitatis symbolum. Perduravit hinc mos in nonnullis Ecclesiis per multa saecula: nam hoc Sotomeni adhuc tempore, ut ipse narrat, lib. 7 Hist., cap. 59, in Aegypto, multis urbibus et pagis, sumpta cenā vulgari, exemplo Christi, celebrabant et sumebant S. synaxim. Idem de aliis quibusdam Ecclesiis indicat concilium Carthaginense III, can. 29. Hunc morem, ubi et quomodo permissus fuit, non taxat hic Apostolus, sed eius abusum, in his qui in hac cenā se inebriabant, amittentes alios pauperiores esurire. Hoc enim taxans subdit: *Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.* Et, qui manducata indignè, hoc est, in peccato mortali ebrietas, et contentus pauperum, reus erit corporis et sanguinis Domini. Rursus concludens, v. 25: *Itaque, fratres, inquit, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate: si quis esurit, dum manducate, ut non in iudicium convenitis, scilicet, dum convenitis, ut cenam dominicam, sive eucharisticam manducetis, ut dixi, v. 26.* Ergo loquitur de conventu qui fiebat ante, non autem post cenam eucharisticam. Licet quibus post prima haec Ecclesiae tempora, scilicet cum Ecclesia sanxit, ut Eucharistia ob re-

pauperes, qui, quia nihil habent, nihil attulerint; hincque coguntur esurientes et confusi, vos lautè et opipare egulantes aspiciere. Dicitur esse pauperi esurire; dicitur esse pauperi esurienti, ob pauperem et esuriam suam contenti; at durissimum est sic esurientes et contempto, alios in oculis suis epulantes intueri. Recordamini mali divitis et Lazari historiam, et quid ei simile videbitis inter vos. Cavete ergo ne finis vester hujus divitis fini sit similis.

Quid dicam vobis? Scilicet, ut, iactantibus, locum sanctum pollueritis; fideliū congregationem spernentibus; pauperes pedeficiantibus, eorumque pauperiem intolerabilem reddentibus.

Laudo vos? Graec., *laudabo* vos in hoc? Is nocet nos laudo. Sanè nec laudo, nec laudabo: in haec quippe sunt enormia mala, non laude, sed omni vituperio digna. Laudavi supra, v. 2, quia traditionum mearum observatores: hic non laudo, quia traditiones meas non solum non servatis, sed contrarium agitis, quasi eorum sitis peccatis oblitus. Hinc et hodie egor scriptis vobis tradere, quod olim viva voce tradidi vobis.

VERS. 25. — EGO ENIM ACCEDI A DOMINO... Quia ergo traditionum oblitus, et eis contrarium agitis, ut in posterum eis melius refinatis et perfectis admplaceatis; ut claris cognoscatis, quam longissime, ut versu 29 dixi, distatis à cenā dominicā; et consequenter quam gravissime in hoc sanctissima Eucharistiae Sacramento celebrando peccatis; utque hos omnes vestros abusus quamprimum reformatis et omnia ad exemplor Christi Domini reducat, vobis hodie trado scriptis, quod aliquando viva voce tradidi.

rentiam, non nisi à jejuniis sumeretur, post Eucharistiam celebrata sit haec agape; ut potest ex Tertulliano et Chrysostomo, et ex Augustino, epist. 118. Graeco vocabulo *agape*, id est, charitates, appellabatur; vult quaedam fraterna dilectionis symbola.

Præsumit ad manducandum, Præsumit manducare, vel praesumit manducando, scilicet suam cenam.

Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Esurieliant pauperes, quod nihil attulissent, et à divitibus negligenter; illis interitus laute epulantiibus, et tam cito quam potu referentibus sese supra modum.

VERS. 22. — Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? Aut Ecclesiam Dei contentis, et confunditis eos, pudore afflictiis pauperes, qui non habent? Senus: Si cenam non vultis facere communem, sed privatam: cur non in suis quisque privatis redibus comeditis et bibitis? Illic enim locus est privatae refectio. An sacrum illum caelum christianorum, qui vocatur Ecclesia Dei, quis convocata à Deo, despiciat ac vilium habetis? Per hoc mirum, quia vacatis in eo comessationi et ebrietati. Nam ea res conventum illum non meliorior debestabat.

Et confunditis eos qui non habent? Eos, inquit, qui nihil attulerunt, eo quod non habent quod conferant, pudore et probro affligit coram tota Ecclesia: dum vobis epulantiibus cogunt esurire. Hoc enim erat pudorem illis ingerere, et inopiam quodammodo exprobrare.

Quid dicam vobis? Laudabo vos? In hoc non laudo. Dixi, inquit, me vos laudare, quod per omnia meli sitis memores, et sicut tradidi vobis praescripta mea servatis. Verum in eo nunc copor exceptionem facere. Nam in cenā dominicā et celebratione mysteriorum traditionem meam male servatis, idcirco licet in re non laude, sed reprehensione digni estis.

Ego enim accedi à Domino quod et tradidi vobis, non

num statuit, in quo clarè, non figuratè loquendum. Ipsa actio, cum Sacramento maximum, et sacrificium augustissimum, usque ad finem mundi duraturum, instituitur; in quibus reuiviscit tantè erat periculi et momenti. Voluntas, cum illios suos ardentissimè prosequitur amore, eisque maximum vult bonum, quod possit: *cum dilexisset suos... in finem dilexit eos.* Potestas, *sicut quis à Deo exiit, et ad Deum vadit, et omnia Pater ei dedit in manus;* omnia potest. Ipsa denique verba, simplicia et clara, hisque supra dictis respondentia. Simplicia, quia sunt patris iamjam morituri, filios suos alloquens, solumque testamentum condentis. Simplicia, quia sunt verba sacerdotis Mediatoris, et *ram factus* stantentis. Simplicia, quia sunt verba summi pontificis, sanctissimi et veracissimi, falsum dogma, et omnem idololatriam maximo habentis odium; et quibus consequenter, ne minimum quidem vellet suis verbis occasione dedit; sed quæ tamen reverè fecit, si figuratè locutus est. Simplicia, quia sunt verba Salvatoris, nostre salutis zelantissimi, potentissimi, et maximum nobis bonum, omnium sporum mirabilium memoriale, facere volentis. Hursus ipsa verba, seu verborum contextus: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur;* ergo verum corpus, quod de facto pro nobis in mortem traditum est, non figura. Vel secundum Græc. *quod frangitur,* scilicet iam de presenti, per fractionem specierum panis, in Christi corpus iam conversi: nec enim alibi fractum est corpus Christi. *Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur.* Math. 26, 28; Marc. 14, 24. *Effundetur,* scilicet in cruce. Vel iuxta Græc., *effunditur,* iam cum singuli libant. Sanguis veteris effusus est in cruce, non figura. Sanguis veteris Testamenti fuit verus: ergo et sanguis novi. Quis mortaliū volens id agere (suppono quod divinitus possit), quod Christum fecisse credimus; quis, inquam, posset verbis clarioribus ut: *Hoc est corpus meum; hic est sanguis meus?*

Quis ergo mortaliū hæc Christi verba clara, et simplicia, non credens simpliciter, ante Christi tribunal audeat stare? Quid enim respondebit Christo querenti: Cur mihi non credidisti? cur me mentium esse dixisti? Affirmavi ego veritas: *Hoc est corpus meum,* etc., in negasti, dicens: Non est corpus, sed figura corporis. Catholicus autem securus accedet, et si per impossibile foret deceptus; diceret enim confitemur continet hic calix, sicut charta continet scripturam testamenti. Est igitur sensus istiusmodi: Id quod hoc poculo continetur, est sanguis meus, in quo, id est, per quem, *verum Testamentum* sancitur et confirmatur. Vocatur autem novum Testamentum ex promissione, quæ deus spiritualia bona, id est, fidem, spem, charitatem, veniam peccatorum, legis obedientiam, perseverantiam et vitam æternam electis suis se daturum promisit.

Hoc facite, quod ego jam feci, nimirum consecrate, offerte in sacrificium, sumite, distribuite Eucharistiam, uti ego consecravi, obtuli, sumpsi, distribui. Unde hic apostoli ordinati sunt sacerdotes. Ita conc. Trident. sess. 22, c. 1, ex Ecclesia perpetuo consentans. *Quotiescumque bibitis, in meam commemorationem,* ad recolendam memoriā passionis et mortis meæ.

deiter: Si deceptus sum, à temetipso, æternā Veritate, deceptus sum: idèo quippe deceptus fui, quia tibi, ó Christe, Veritas ipsa, simpliciter credidi dicenti: *Hoc est corpus meum;* et quia Ecclesie, sponsæ tuæ, verba tua literaliter intelligenti, credidi simpliciter. Christo credidi, Ecclesie Christi credidi. Christus autem Veritas est: Ecclesia verò Christi columna veritatis est. Securus credo, et in fide catholica permaneo.

VERS. 26. — QUOTIESCUMQUE ENIM MANDUCABITIS... Relatà Christi Domini institutione, et ipsius institutionis sine indicato, scilicet in memoriā dominicæ passionis, Corinthios nunc alloquitur Apostolus, ut attendant ad superius relata, et videant an hæc mysteria ex celebrent animo et fine, quæ sunt instituta. In memoriā dominicæ passionis celebranda sunt: hic est finis à Christo intentus et declaratus; imò hæc sunt ipsamet mysteria, representatio, annuntiatio sui passionis dominicæ. Hunc sacrum panem comedere, et hinc pretiosum sanguinem libere; annuntiare et representare est Domini mortem. Per mysticam, scilicet sanguinis ejus à corpore separationem, quæ fit vi verborum per consecrationem; vel etiam quæ fit per ipsam comestionem corporis sacri, quasi à sanguine separati, et potationem sanguinis pretiosi, ut ellisi, et à corpore separati. In utraque specie consecrata est representatio mortis dominicæ, sed perfectius in utraque simul.

QUOTIESCUMQUE MANDUCABITIS PANEM HUNC, ET CALICEM HIBETIS, mortem Domini debetis cogitare, sentire, representare et annuntiare. Hæc quantum ergo abestis à dominicæ cenâ! Jam non est dominicam cenam manducare. Quantum abestis à fine per Christum intento, et quàm graviter et multipliciter in Christi Sacramentum peccatis! Cœna Christi fuit omnibus communis: vestra autem particularis. Cœna Christi fuit annuntiatio suæ mortis; vos cenam agentes, Christique mortem Sacramento representantes, de hæc morte non cogitatis: sed luxu vacatis et gula. Cœna Christi fuit æterni fœderis symbolum; vestra cenâ, invidia, dissensionis, et dissidiorum origo.

Donec VENIAT, scilicet iudicaturus vivos et mortuos: hinc sequitur quod ad finem usque mundi duratura sit sanctissima Eucharistia, seu incrementum Christi sacrificium, cruenti annuntiatio perpetua.

VERS. 26. — Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis: mortem Domini annuntiatibus, cum verbis hinc in canone missæ dicitur: *Unde et nos memora tam beator passionis, tum potius factis et rebus, representatis non tam nobis quam populo mortem Christi.* Ita Anselmus, Theophilus, Ambros. Pro annuntiatis, Syrus vertit, in memoriā reocabit. Annuntiare mortem Domini est mortis ac totius passionis ejus pro nobis susceptæ gratiam memoriam recolere.

Nota: Mortem suam præ vite suæ gestis alius jubet Christum annuntiare, quia morte consummatum est Christi testamentum, et ultima voluntas ac re demptio nostra, et extremus Christi in nos amor, quo pro nobis mortem subit, quorum omnium memoria est Eucharistia.

VERS. 27. — ITAQUE QUICUMQUE MANDUCAVERIT... Clarius indicat ad quid superiora retulerit, nimirum ad docendum eos, quàm graviter in sanctissimam Eucharistiam peccent, eosque corrigat. Transit ergo ad indignæ communionis enormitatem, quam ex superioribus inferet et exaggerat. Quia hæc mysteria sunt annuntiatio, et ipsa realis representatio dominicæ passionis. Ergo quicumque ea manducat vel bibit inveni, id est, conscius sibi peccati mortalis, aut irreverenter, v. g., senielibris, contentiosus, in pauperes durus (ut vos, ó Corinthii), *RES ERIT CORPORIS ET SANGUINIS DOMINI,* supple, ab invicem separati, id est, res erit mortis Domini: perinde ac ipse, qui Domini sanguinem effuderit, aut Theophylactus; par crimen facit, ac si Christum Dominum crucifigeret, ejusque sanguinem funderet; à proportionè peccati sicut Judas et Judas; tradit sicut Judas, insultat sicut Judas, ait Theodorctus. Itane de frustulo panis indignè manducato loqueretur Paulus, representatio, annuntiatio sancti Patres interpretarentur? Hinc ergo heur inferitur à catholicis, 1° quod reverè corpus et sanguis Christi sint in Sacramento; 2° quod etiam à malis realiter sumuntur; 3° quod utrumque sub una tantum specie, propter particulam vel. Ceterum ex ipso contextu intelligitur, quid sit indignè manducare, vel libere, scilicet irreverenter et in statu peccati mortalis, ut Corinthiis multè, quos arguit Apostolus.

VERS. 28. — PROBET AUTEM SEIPSUM HOMO, Ostensio malo, remedium præbet, docetque quomodo ad sanctissimam Eucharistiam accedendum, ne tanti criminis quis reus sit. Unasquisque semetipsum probet, et examinet, suamque conscientiam studiosè scrutetur; attentè consideret an à peccatis sit pura. Hinc antiquis alia voce dicebatur: Sancta sanctis. Et taliter probatus, examinatus, et preparatus per contritionem et confessionem sacramentalem (si fuerit peccati mortalis conscius) corpus Domini manducet, et sump-

Donec, inquit, ipse veniat, nempe gloriosus ad iudicium. Ibi intelligi datur, ait Thomas, quod hic ritus Ecclesie non cessavit usque ad finem mundi.

VERS. 27. — Res erit corporis et sanguinis Domini. Violat nimirum, indignè sumpti, et tractati, ut à Judæ et Judæis tractatus fuit. Ita Photius, Theophylact. et Chrysost. Sicut enim regi gravem injuriam facit, qui ejus mensæ accumulât, relictis hospitium contra-ponit in animo; sic et qui cum peccato mortali accumulât mensæ Christi; et longe magis, qui ipsum Christum manducat, et in corde hostis recipit. Ita Basilus, serm. 2, de Baptismo, cap. 5. Hinc patet, in Eucharistia verum esse Christi corpus: non enim de nudo signo verum est, quod qui illud indignè sumit, res erit corporis et sanguinis Domini.

VERS. 28. — Probet autem seipsum homo, etc. Probet, hoc est, se examinet, num saptus sit, et dignè dispositus ad tanta mysteria, atque ad ea decenter et congrue se purget et præparet, non ut examinet an habeat fidem (illam enim præsupponit habere); loquitur enim Apostolus de fidelibus Corinthiis sed an sibi sit conscius alicujus peccati, maxime mortalis, v. g., christiani ac superbie, ut dixit v. 24, illudque purget contritione et confessione.

VERS. 29. — Qui enim manducat et bibit indignè, iudicium sibi manducat et bibit: ac si dicat: Talis reatum damnationis incurrit, non ex natura mysteriorum quæ vivifica sunt, ait Theophylactus, id est, gratiæ et salutis

quædam bibat.

VERS. 29. — QUI ENIM MANDUCAT... Ut attentius se quisque probet, indignæ communionis penam denuntiat. Indignè edendo et bibendo damnationem suam in se accersit; condemnationem suam sibi manducat et bibit, id est, ad æternam suam damnationem manducat et bibit; propterea quod corpus Domini à pane communi non discernit. Ergone quemquam damnandum affirmat Apostolus propter indignam naturalis panis comestionem, et quia non discernit illum à pane communi, si de facto panis tantum est, et non realiter corpus domini? Sed, inquit Calvinista, imago corporis Domini est. Quid ergo de te fiet, sacramentum imaginum destructore? Quicumque te veritas, his Apostoli verbis confodieris.

VERS. 30. — IDEO MULTI INFIRMI... Ut eos sensibilibus tangat ad penitentiam; hujus iudicii executionem in eorum infirmis et mortuis animadvertit et exhibet.

Item, quia indignè communicant et iudicium sibi manducant; multi inter vos languent et agrotant, et immaturè morte moriuntur. Sicut Ananias et Saphira tunc temporis, ob furum et mendaciam morte puniti sunt, ad aliorum exemplum; sic et multi Corinthiorum temporaliter variis languoribus et morbis, imò et morte puniti fuerunt, ob indignam communionem; ad aliorum emendationem, et ad christianæ religionis veritatem confirmandam. Sanctus Anselmus dicit quod et adhuc propter hæc causam multi post Pascha variis infirmitatibus corripiuntur, quia corpus Redemptoris indignè perciperant.

VERS. 31. — QUOS SI NOSTRIFIS PROBATEMUS... Probationis et examinis supra dicti necessitatem indicat, ad vitandum Dei iudicium.

Quos si nostrifis probatemus, conscientiam nostram discernendo, et peccata, si que sint, damnando et expiando, non poterunt morbis et afflictionibus ob indignam communionem

per se efficacia; sed per suam indignitatem. Iudicium, id est, damnationem, ait Chrysost. Non iudicium corpus Domini, sed eo tanquam promissio, communi et in differentibus obitens. Ita Photius et Anselmus. Nam, ut ait S. Justinus, in orat. ad Anton. Pium imp.: *Ves christiani Eucharistiam non ut communem cibum sumimus, sed credimus quod sicuti per verbum Dei, Dei Filius factus est homo, ita per verba consecrationis in Eucharistia fit et fit caro et sanguis Christi.*

VERS. 30. — Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles. Sic hodie, ait Anselmus, multi post pascha variis morbis corripiuntur, quia indignè corpus acciperunt.

Et dormiant multi. Prematurè moriuntur, vel potius mortui sunt (ob indignè, et sine prolatione sumptam Eucharistiam) et in morte quiescunt. Ibi enim proprie dormire dicuntur. Sic Anselm. et Chrysost. imò ob hæc peccatum vesaluntur à demone. Testis est S. Chrysost., in 4 ad Timoth., hom. 5.

VERS. 31. — Quod si nostrifis iudicaremus, probatemus, examinaremus, discerneremus, ut si quid peccati inveniamus, illud contritione et confessione expiemus. Ita sensus est: Quod si nostrifis iudicaremur, id est, probaremur, ac non nisi probati mensum illam sacramentum acciperemus, ac non nisi probati manducamus et bibimus: ac si dicat: Talis reatum damnationis incurrit, non ex natura mysteriorum quæ vivifica sunt, ait Theophylactus, id est, per iudicium

VERS. 52. — *DEM IUDICAMUR...* Solutur eos in temporalibus his promissis à Deo inflictis, asserens medicinales esse, et à Deo, tanquam patre, immixtas, ad eorum spirituale bonum. Dùm corporaliter à Domino punimur, castigazione, tanquam filii erudimur à patre et à pedagogo; ut emendati, non damnemur in æternam cum infidelibus.

VERS. 53. — *FRATRES MEI...* Redit ad Agapes, à quibus ad communionem, que eorum erat pars postrema, deflexerat. Vide supra, v. 20; et totam rem hanc concludens, statuit quid in eis agendum sit, ad

cum Dei moribus et morte puniti fuissent.

VERS. 52. — *Dico iudicamur autem* idem, scilicet iudicamur in presentibus vitis per mortuos et mortem; à Domino corrigimur, ut non cum hoc mundo, id est, infidelibus et peccatoribus mundi, damnemur, sed ut hinc hoc castigazione admittimus, per penitentiam peccatum hoc indignis communiis et pœnitentiis, itaque salvemur.

VERS. 53. — *Frater meus, etc.*, id est, ad celebrandam eorum communionem, de qua supra.

VERS. 54. — *Si quis exiit domi, manducet.* Illic deducitur mors tam foetida, ut communicari toto eo die jejuniarent usque ad cenam communem, ideo enim exsurgens ad eam venisset ad Apostolum. Sensus est: Si quis non potest tam diu jejuniis in ecclesia

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° Notent prelati, quod sicut Christus Dominus, summus altissimi Dei sacerdos, omnium prelatorum est exemplar; ita et ipsi prelati, huius summi Sacerdotis vicarii, huiusque exemplaris imitatores, subditorum suorum sunt exemplaria, forma facti gregis. Videant itaque quomodo Christum Dominum, exemplar suum, imitentur; et an suis subditis cum Apostolo verè dicere possint: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Vide v. 1.

2° Notent omnes tria capita, ad que dicitur Paulus omnem reducit subiectionem; Deum, Christum, virum: Deus caput est Christi; Christus caput est viri; vir caput mulieris. Vide v. 5. Videat vir 1° quomodo Christo, capiti suo, subdatur; 2° quomodo præsens uxori sibi subditæ: Vident autem mulier quomodo viro, principi, fini, et capiti suo subdatur. Hæc factus dicta vide v. 12.

3° Nota quod à primis etiam Ecclesie temporibus,

CAPUT XII.

- De spiritualibus autem nolo vos ignorare, fratres.
- Scitis quoniam cum gentes essetis ad simulacra muta prout ducebamini euntes.
- Ideo notam vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu; et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.
- Divisiones verò gratiarum sunt: idem autem Spiritus;
- Et divisiones ministrarum sunt: idem autem Dominus;
- Et divisiones operationum sunt: idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.

supradictorum abusus non reformationem. Scilicet, ut eorum cœna verè dominica sit, et omnibus communis; prescribit ut se se invicem expectent: concedit tamen, ut si quis exurit, nec possit ad vesperam jejuniis expectare; domi suæ comedat, non in Ecclesia; ne quod ad salutem institutum est, fiat occasio damnationis, vel ob gulam, vel ob superbiam, et peccatum contempnam. Et hæc, inquit, nunc sufficiant, cetera ad hæc pertinentia, cum ad vos venero, prescribam.

permanere, donec omnes conveniant; prius domi comedat, aut certè pragmet aliquid, ne sit ei molestum expectare communem cœnam.

Ut non in iudicium, puta in condemnationem, ob superbiam, gulam, ebrietatem, inobedientiam consentias.

Cetera autem, cum venero, disponam, id est, oratione, constitutione, ac sigillatim prescribam. Cetera, nimirum que spectant ad dignam et honestam Eucharistie celebrationem. Est hic locus illis pro traditionibus ecclesiasticis. Vide S. August. ep. 118: *Talis, ait, traditio est, ut Eucharistia servetur à jejuniis, cum tamen Christus post cœnam eam instituerit.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

res sanctæ et sancte institute, abest suspensio in aliquo, v. 17. Quare Deus id permittit? ibidem. Quid in tali casu faciendum? ibidem, v. 17.

1° Nota, v. 24, modum celebrandi et communicandi, ab ipso Christo Domino intentum et institutum, in sese scilicet passionis memoriam. Hanc praxim vide in fine v. 24.

2° Nota quomodo omnia realem Christi in Eucharistia presentiam probent. Vide v. 25. Nique collige quanta sit catholici in sua fide securitas, v. 25, in fine. Quantum est contra omni heterodoxo debet esse tremor, ibidem. Vide observationem dogmaticam.

3° Nota, v. 27 et 29, quanta sit mala communiois enormitas. Unde oritur hæc enormitas, juxta Apostolum. Apostoli verba realem Christi presentiam in Eucharistia evidenciant. Quid faciendum ad vitandam hanc mala communiois enormitatem, v. 29.

CHAPITRE XII.

- Pour ce qui est des dons spirituels, je ne veut pas que vous ignoriez, mes frères.
- Vous vous souvenez bien que, lorsque vous étiez païens, vous vous laissiez entraîner, selon qu'on vous menait, vers les idoles muettes.
- Je vous déclare donc que nul homme, parlant de l'esprit de Dieu, ne dit anathème à Jésus, et que nul ne peut confesser que Jésus est le Seigneur, si non par le Saint-Esprit.
- Il y a à la vérité diversité de grâces, mais il n'y a qu'un même Esprit.
- Il y a diversité de ministères, mais il n'y a qu'un même Seigneur.
- Et il y a diversité d'opérations surnaturelles, mais il n'y a qu'un même Dieu qui opère tout en tous.

7. Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem.

8. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientie; alii autem, sermo scientie secundum eundem Spiritum.

9. Alteri fides in eodem Spiritu; alii, gratia sanctorum in uno Spiritu;

10. Alii, operatio virtutum; alii, discretio spirituum; alii, prophetia; alii, genera linguarum; alii, interpretatio sermonum.

11. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.

12. Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum tamen corpus sunt; ita et Christus.

13. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Iudei, sive gentiles, sive servi, sive liberi; et omnes in uno Spiritu potati sumus;

14. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa.

15. Si dixerit pes: Quoniam non sum manus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore?

16. Et si dixerit auris: Quoniam non sum oculus, non sum de corpore; num ideo non est de corpore?

17. Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus?

18. Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit.

19. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus?

20. Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.

21. Non potest autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo; aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessari.

22. Sed multo magis que videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt:

23. Et que putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantius circumdamus; et que inhonestas sunt nostra, abundantius honestatem habent.

24. Inhonestas autem nostra nullius egunt; sed Deus temperavit corpus, et ei cui deceret, abundantius tribuendo honorem;

25. Ut non sit schisma in corpore, sed ipsam pro invicem sollicita sint membra.

26. Et si quid patitur unum membrum, compatimur omnia membra; sive gloriam unum membrum, condignant omnia membra.

27. Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro.

28. Et quosdam quidem possit Deus in Ecclesia primam apostolos, secundum prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum.

7. Or ces dons du Saint-Esprit, qui se font connaître au dehors, sont données à chacun pour l'utilité de l'Eglise.

8. L'un reçoit du Saint-Esprit le don de parler dans une haute sagesse; un autre reçoit du même Esprit le don de parler avec science;

9. Un autre reçoit le don de la foi par le même Esprit; un autre reçoit du même Esprit la grâce de guérir les maladies;

10. Un autre, le don de faire des miracles; un autre, le don de prophétie; un autre, le don du discernement des esprits; un autre, le don de parler de diverses langues; un autre, le don de l'interprétation des langues.

11. Or, c'est un seul et même Esprit qui opère toutes ces choses, distribuant à chacun ses dons, selon qu'il lui plaît.

12. Car, comme notre corps, n'étant qu'un, est composé de plusieurs membres, ils ne sont tous néanmoins qu'un même corps; il en est de même de Jésus-Christ.

13. Car nous avons tous été baptisés dans le même Esprit, pour n'être tous ensemble qu'un même corps, soit Juifs, soit gentils, soit esclaves ou libres; et nous avons tous reçu un divin breuvage; pour n'être tous qu'un même Esprit.

14. Car le corps n'est pas un seul membre, mais plusieurs.

15. Si le pied disait: Puisque je ne suis pas la main, je ne suis pas du corps; ne serait-il point pour cela du corps?

16. Et si l'oreille disait: Puisque je ne suis pas œil, je ne suis pas du corps; ne serait-elle pas pour cela du corps?

17. Si tout le corps était œil, où serait l'ouïe? et s'il était tout ouïe, où serait l'odorat?

18. Mais Dieu a mis dans le corps plusieurs membres, et il les a placés chacun comme il lui a plu.

19. Car si tous les membres n'étaient qu'un seul membre, où serait le corps?

20. Il y a plusieurs membres, et tous ne font qu'un seul corps.

21. Or, l'œil ne peut pas dire à la main: Je n'ai pas besoin de votre secours, non plus que la tête ne peut pas dire aux pieds: Vous ne m'êtes point nécessaires.

22. Mais au contraire les membres du corps qui paraissent les plus faibles sont les plus nécessaires:

23. Nous honorons même davantage les parties du corps qui paraissent les moins honorables, et nous couvrons avec plus de soin et d'honnêteté celles qui sont les moins honnêtes.

24. Car pour celles qui sont honnêtes, elles n'en ont point besoin; mais Dieu a mis un tel ordre dans tout le corps, qu'un honneur davantage ce qui est moins honorable de soi-même;

25. Afin qu'il n'y ait point de division dans le corps, mais que tous les membres conspirent mutuellement à s'entraider les uns les autres;

26. Et que si l'un des membres souffre, tous les autres souffrent avec lui, ou si l'un des membres a quelque avantage, tous les autres s'en réjouissent avec lui.

27. Or vous êtes le corps de Jésus-Christ, et membres les uns des autres.

28. Car Dieu a établi dans son Eglise, premièrement des apôtres, secondement des prophètes, troisièmement des docteurs; ensuite ceux qui ont la vertu de faire des miracles, puis ceux qui ont la grâce de guérir les maladies, ceux qui ont le don d'assister les frères, ceux qui ont le don de gouverner, ceux qui ont le don de parler de diverses langues, ceux qui ont le don de les interpréter:

VERS. 52. — *DEM IUDICAMUR...* Solutur eos in temporalibus his promissis à Deo inflictis, asserens medicinales esse, et à Deo, tanquam patre, immixtas, ad eorum spirituale bonum. Dùm corporaliter à Domino punimur, castigazione, tanquam filii erudimur à patre et à pedagogo; ut emendati, non damnemur in æternam cum infidelibus.

VERS. 53. — *FRATRES MEI...* Redit ad Agapes, à quibus ad communionem, que eorum erat pars postrema, deflexerat. Vide supra, v. 20; et totam rem hanc concludens, statuit quid in eis agendum sit, ad

cum Dei moribus et morte puniti fuissent.

VERS. 52. — *Dico iudicamur autem* idem, scilicet iudicamur in presentibus vitæ per mortuos et mortem; à Domino corrigimur, ut non cum hoc mundo, id est, infidelibus et peccatoribus mundi, damnemur, sed ut hinc hoc castigazione admittimus, per penitentiam peccatum hoc iudicamus communiis et pacem, itaque salvemur.

VERS. 53. — *Frater meus, etc.*, id est, ad celebrandam eorum dominicam, de qua supra.

VERS. 54. — *Si quis exiit domi, manducet.* Illic deducitur mors tam foetida, ut communicari toto eo die jejuniarent usque ad cenam communem, idem enim essentibus ad eam venisse ait Apostolus. Sensus est: Si quis non potest tam diu jejuniis in ecclesia

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° Notent prelati, quod sicut Christus Dominus, summus altissimi Dei sacerdos, omnium prelatorum est exemplar; ita et ipsi prelati, huius summi Sacerdotis vicarii, huiusque exemplaris imitatores, subditorum suorum sunt exemplaria, forma facti gregis. Videant itaque quomodo Christum Dominum, exemplar suum, imitentur; et an suis subditis cum Apostolo verè dicere possint: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Vide v. 1.

2° Notent omnes tria capita, ad que dicitur Paulus omnem reducit subiectionem; Deum, Christum, virum: Deus caput est Christi; Christus caput est viri; vir caput mulieris. Vide v. 5. Videat vir 1° quomodo Christo, capiti suo, subdatur; 2° quomodo præsint uxori sibi subditæ: Vident autem mulier quomodo viro, principi, fini, et capiti suo subdatur. Hæc factus dicta vide v. 12.

3° Nota quod à primis etiam Ecclesie temporibus,

CAPIT. XII.

- De spiritualibus autem nolo vos ignorare, fratres.
- Scitis quoniam cum gentes essetis ad simulacra muta prout ducebamini euntes.
- Idem notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu; et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.
- Divisiones verò gratiarum sunt: idem autem Spiritus;
- Et divisiones ministrarum sunt: idem autem Dominus;
- Et divisiones operationum sunt: idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.

supradictorum abusus non reformationem. Scilicet, ut eorum cœna verè dominica sit, et omnibus communis; prescribit ut se se invicem expectent: concedit tamen, ut si quis esuriat, nec possit ad vesperam jejuniis expectare; domi suæ comedat, non in Ecclesia; ne quod ad salutem institutum est, fiat occasio damnationis, vel ob gulam, vel ob superbiam, et peccatum contempnam. Et hæc, inquit, nunc sufficiant, cetera ad hæc pertinentia, cum ad vos venero, prescribam.

permanere, donec omnes convenerint; prius domi comedat, aut certè pragmet aliquid, ne sit ei molestum expectare communem cœnam.

Ut non in iudicium, puta in condemnationem, ob superbiam, gulam, ebrietatem, inobedientiam consentias.

Cetera autem, cum venero, disponam, id est, oratione, constitutione, ac sigillatim prescribam. Cetera, nimirum que spectant ad dignam et honestam Eucharistie celebrationem. Est hic locus illis pro traditionibus ecclesiasticis. Vide S. August. ep. 118: *Talis, ait, traditio est, ut Eucharistia servetur à jejuniis, cum tamen Christus post cœnam eam instituerit.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

res sanctæ et sancte institute, abest suspensio in aliquo, v. 17. Quare Deus id permittit? ibidem. Quid in tali casu faciendum? ibidem, v. 17.

1° Nota, v. 24, modum celebrandi et communicandi, ab ipso Christo Domino intentum et institutum, in sese scilicet passionis memoriam. Hanc praxim vide in fine v. 24.

2° Nota quomodo omnia realem Christi in Eucharistia presentiam probent. Vide v. 25. Nique collige quanta sit catholici in sua fide securitas, v. 25, in fine. Quantum est contra omni heterodoxo debet esse tremor, ibidem. Vide observationem dogmaticam.

3° Nota, v. 27 et 29, quanta sit mala communis enormitas. Unde oritur hæc enormitas, juxta Apostolum. Apostoli verba realem Christi presentiam in Eucharistia continent. Quid faciendum ad vitandam hanc mala communis enormitatem, v. 29.

CHAPITRE XII.

- Pour ce qui est des dons spirituels, je ne veut pas que vous ignoriez, mes frères.
- Vous vous souvenez bien que, lorsque vous étiez païens, vous vous laissiez entraîner, selon qu'on vous menait, vers les idoles muettes.
- Je vous déclare donc que nul homme, parlant de l'esprit de Dieu, ne dit anathème à Jésus, et que nul ne peut confesser que Jésus est le Seigneur, si non par le Saint-Esprit.
- Il y a à la vérité diversité de grâces, mais il n'y a qu'un même Esprit.
- Il y a diversité de ministères, mais il n'y a qu'un même Seigneur.
- Et il y a diversité d'opérations surnaturelles, mais il n'y a qu'un même Dieu qui opère tout en tous.

7. Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem.

8. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientie; alii autem, sermo scientie secundum eundem Spiritum.

9. Alteri fides in eodem Spiritu; alii, gratia sanctorum in uno Spiritu;

10. Alii, operatio virtutum; alii, discretio spirituum; alii, prophetia; alii, genera linguarum; alii, interpretatio sermonum.

11. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.

12. Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum tamen corpus sunt; ita et Christus.

13. Etiam in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Iudei, sive gentiles, sive servi, sive liberi; et omnes in uno Spiritu potati sumus;

14. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa.

15. Si dixerit pes: Quoniam non sum manus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore?

16. Et si dixerit auris: Quoniam non sum oculus, non sum de corpore; num ideo non est de corpore?

17. Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus?

18. Nunc autem posuit Deus membra, unum quodque eorum in corpore sicut voluit.

19. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus?

20. Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.

21. Non potest autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo; aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessari.

22. Sed multo magis que videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt:

23. Et que putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantius circumdamus; et que inhonestiora sunt nostra, abundantius honestatem habent.

24. Inhonestas autem nostra nullius eguit; sed Deus temperavit corpus, et ei cui deceret, abundantius tribuendo honorem;

25. Ut non sit schisma in corpore, sed ipsam pro invicem sollicita sint membra.

26. Et si quid patitur unum membrum, compatimur omnia membra; sive gloriam unum membrum, condignant omnia membra.

27. Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro.

28. Et quosdam quidem possit Deus in Ecclesia primam apostolorum, secundum prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum.

7. Or ces dons du Saint-Esprit, qui se font connaître au dehors, sont données à chacun pour l'utilité de l'Eglise.

8. L'un reçoit du Saint-Esprit le don de parler dans une haute sagesse; un autre reçoit du même Esprit le don de parler avec science;

9. Un autre reçoit le don de la foi par le même Esprit; un autre reçoit du même Esprit la grâce de guérir les maladies;

10. Un autre, le don de faire des miracles; un autre, le don de prophétie; un autre, le don du discernement des esprits; un autre, le don de parler diverses langues; un autre, le don de l'interprétation des langues.

11. Or, c'est un seul et même Esprit qui opère toutes ces choses, distribuant à chacun ses dons, selon qu'il lui plaît.

12. Car, comme notre corps, n'étant qu'un, est composé de plusieurs membres, ils ne sont tous néanmoins qu'un même corps; il en est de même de Jésus-Christ.

13. Car nous avons tous été baptisés dans le même Esprit, pour n'être tous ensemble qu'un même corps, soit Juifs, soit gentils, soit esclaves ou libres; et nous avons tous reçu un divin breuvage; pour n'être tous qu'un même Esprit.

14. Car le corps n'est pas un seul membre, mais plusieurs.

15. Si le pied disait: Puisque je ne suis pas la main, je ne suis pas du corps; ne serait-il point pour cela du corps?

16. Et si l'oreille disait: Puisque je ne suis pas œil, je ne suis pas du corps; ne serait-elle pas pour cela du corps?

17. Si tout le corps était œil, où serait l'ouïe? et s'il était tout ouïe, où serait l'odorat?

18. Mais Dieu a mis dans le corps plusieurs membres, et il les a placés chacun comme il lui a plu.

19. Car si tous les membres n'étaient qu'un seul membre, où serait le corps?

20. Il y a plusieurs membres, et tous ne font qu'un seul corps.

21. Or, l'œil ne peut pas dire à la main: Je n'ai pas besoin de votre secours, non plus que la tête ne peut pas dire aux pieds: Vous ne m'êtes point nécessaires.

22. Mais au contraire les membres du corps qui paraissent les plus faibles sont les plus nécessaires:

23. Nous honorons même davantage les parties du corps qui paraissent les moins honorables, et nous couvrons avec plus de soin et d'honnêteté celles qui sont les moins honnêtes.

24. Car pour celles qui sont honnêtes, elles n'en ont point besoin; mais Dieu a mis un tel ordre dans tout le corps, qu'un honneur davantage ce qui est moins honorable de soi-même;

25. Afin qu'il n'y ait point de division dans le corps, mais que tous les membres conspirent mutuellement à s'entraider les uns les autres;

26. Et que si l'un des membres souffre, tous les autres souffrent avec lui, ou si l'un des membres a quelque avantage, tous les autres s'en réjouissent avec lui.

27. Or vous êtes le corps de Jésus-Christ, et membres les uns des autres.

28. Car Dieu a établi dans son Eglise, premièrement des apôtres, secondement des prophètes, troisièmement des docteurs; ensuite ceux qui ont la vertu de faire des miracles, puis ceux qui ont la grâce de guérir les maladies, ceux qui ont le don d'assister les frères, ceux qui ont le don de gouverner, ceux qui ont le don de parler diverses langues, ceux qui ont le don de les interpréter:

29. Numquid omnes apostoli? numquid omnes prophetae? numquid omnes doctores?
 30. Numquid omnes virtutes? numquid omnes gratiam habent curacionum? numquid omnes loquuntur? numquid omnes interpretantur?
 31. Annullamini autem charismata meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstrat.

ANALYSIS.

Per tria sequentia capita Corinthios intravit de Spiritu sancti dicitur: in hoc autem duodecimo capite de charismatibus, seu donis gratiis agit, id est, gratiis gratis datis. Ante omnia brevem et facilem dicit regulam, qua dignoscant ea, seu qua Spiritus sancti dona discernant ab effectibus maligni spiritus. Hae regulae datae, v. 3, statim, v. 4, apprehenditur spirituales Corinthiorum virtutes circa charismata et eorum vim sanare. Quis ergo apud Corinthios in fide infirmos, charismata erant occasio superbiae, invidia, dissidium, hinc in his Corinthiorum vitis sequuntur, et contrarias virtutes innumeras dicit totus est Apostolus in reliquo capite.

Hinc, v. 4, 5, 6, multoies reperit quod haec dona, licet varia, ab uno tamen fonte manent, quasi dicens: Cur dissidetis ob ea quae ab unitate profuntur. Hinc, v. 7, asserit quod ad communem utilitatem dantur; quasi di-

PARAPHRASIS.

1. Interim, fratres, nolo vos Spiritus sancti dona latere;
 2. Scitis quod cum idololatrae essetis, tunc prout ducebamini, seu vestra curiositate, seu aliorum exemplo, seu ipsius diaboli suggestioni, ad idola muta assidue et frequenter ibatis (ubique à maligno spiritu afflatis videbatur).
 3. Ideo quia vidistis, et ne vos confundatis cum afflatis à Spiritu sancto; sed ut facile discernatis sanctae afflatus; hanc vobis trado regulam: Nemo per Spiritum Dei loquitur, maledicendo Jesu; et nemo potest cum debita cordis reverentia Jesum Dominum suum profiteri, nisi per Spiritum Dei.
 4. Equidem donorum sunt differentiae: idem autem Spiritus sanctus, omnium donorum fons.
 5. Et ministerium differentis sunt: idem autem Dominus à quo despenduntur.
 6. Et divinarum operationum differentiae sunt, seu diversae sunt facultates diversa miracula patrandi; idem verò Deus, Pater aeternus, fons Deitatis et potentiae, qui per suam inlunam praesentiam et virtutem, haec quanta operatur in singulis illa patrandibus: tunc igitur Deo, omnium charismatum auctori, gratias sunt agendae; ob ea Deus laudandus, adorandus; non est autem quod hinc quis sese efferat; nec est quod alius invidet: quia
 7. Cuicumque datur tale aliquod donum, per quod manifestatur Spiritus sancti virtus; non ad suam ei gloriam datur, sed ad aliorum utilitatem.
 8. Alii quidem à Deo Patre, per Spiritum sanctum ab eo procedentem, datur facultas altissima fidei mysteria, per altissima principia explicandi;

29. En effet tous sont-ils apôtres? tous sont-ils prophètes? tous sont-ils docteurs?

30. Tous ont-ils les miracles? tous ont-ils la grâce de guérir les maladies? tous parlent-ils plusieurs langues? tous ont-ils le don de les interpréter?

31. Outre ces dons, ayez plus d'empressement pour les meilleurs; mais je vais encore vous montrer une voie beaucoup plus excellente.

cent: Cur ergo ea habentes efferuntur? ipsi enim, non propter ipsos dantur: cur non habentes, invident; cum propter ipsosmet alii danti sint? Hinc, v. 8, 9, 10, enumeratis omnibus charismatibus, et in notem genera distribuit, statim, v. 11, addit quod et infra cepit reperit, quia necessarium ad haec Corinthiorum sananda vitia: Ab uno et eodem sunt Spiritus: cur ergo ob ea dissidetis? Haec Deus dat pro suo beneplacito; cur ergo aut efferimini, aut invidetis? Nomen suorum numerum dominus aut Deus? Hinc, v. 12, egregia Ecclesiae comparatio cum haerentem corpore; ut omni in peribis, invidia, dissidio destructis; cunctis Ecclesiae Corinthiae fidelibus, velut ejusdem corporis membris, pacem, concordiam, unitatem amorem; et studium sibi invicem servandi inspirat. Cetera spectantur in commentario vide.

alii autem facultas res fidei explicandi per scientias humanas;
 9. Alii per eundem Spiritum datur fides, miraculorum mater; alii donum languores et morbos sanandi.
 10. Alii potestas insigniora faciendi miracula; alii donum prophetandi, seu futura predicendo, seu Scripturarum alstrusa explicando, alii sagacitas discernendi astutus hominum, à quo sint; alii donum variis loquendi linguis; alii donum linguas peregrinas interpretandi.
 11. Haec autem omnia inoperatur unus et idem Spiritus sanctus, qui pro sua voluntate, singulis sua dona distribuit, ad commune totius Ecclesiae bonum. Hinc ergo non est quod quis efferatur, aut invidet, aut dissidet: sed opera pretium est, ut omnes, iuxta donum sibi datum, communis Ecclesiae bono afflorent.
 12. Sicut enim corpus physicum, v. g. hominis, unum quidem est: membra tamen habet multa, singula suis locis et usibus destinata: sed ita ut haec omnia membra unum sint corpus; ita et mysterium Christi corpus, unum quidem est, multa tamen et diversa membra, singulos scilicet fideles, variis donis afflatis, habet: sed ita ut omnia illa membra, seu fideles omnes, unum sint tantummodo Christi corpus, una Ecclesia.
 13. Dixi quod omnes fideles unum sint corpus; etenim nos omnes in Baptismo per unum et eundem Spiritum, in idem corpus compacti sumus, sive Judaei, sive ethnici, sive servi, sive liberi, et omnes eundem spiritum hausimus.
 14. Dixi quod Ecclesiae corpus multa habeat mem-

bra: etenim hoc de ratione corporis organici est; quod manum, et ad omnia inutile foret, si unum esset tantummodo membrum; et quod necessario multa et varia sita et officio membra requirit: hinc in Ecclesia sunt superiora, media, inferiora membra; ad omnia aequaliter Christi membra.

15. Si pes, pars inferior corporis, dixerit: Quia locum medium non habeo, sicut manus; non sum de corpore: an propterea de corpore non est? Minime: quia non situs membrum facit, sed unio cum corpore. Per pedem, intellige infimas Ecclesiae Corinthiaca partes, seu fideles infimis locis et officis deputatos; quos sub hac figura arguit, quod obmurmurabant; simul et solatur, asserens quod aequaliter ac alii, sint de corpore Christi.

16. Et si auricula sortem suam deplorans, dicat: Non sum oculus, ideò à corpore sum extranea; an ideò non est pars corporis? Minime, propter rationem v. 15 dictam. Per aurem, intellige discipulos, dono sapientiae et scientiae privatos, sapientibus, doctis, et doctioribus invidentibus: hos ergo arguit et solatur, sicut pedes, v. 15.

17. Si totum corpus ad oculum esset redactum, ubi id per quod audirendum? Si nihil nisi aures, ubi nares? Eodem docet speciatim quod necessaria sit membrorum varietas, quam docuit in genere v. 14.

18. Propterea Deus varia membra posuit in corpore; quorum unicuique locum suum et munus, pro sua voluntate, non pro merito, dedit. Hoc et de mystico Christi corpore intellige, quod Deus varietate membrorum instruxit, et unumquodque membrum suo loco et officio destinavit, ut illi placuit: eos ergo docet suo loco et dono contentos esse, et Dei voluntati submissos.

19. Quòd si nunc omnia membra in unum redigerentur, ubi corporis harmonia?

20. Non ita se res habet: sed per Dei voluntatem nunc multa quidem sunt membra, loco et officio diversa; sed ita tamen, ut omnia simul unum sint corpus. (Resumptio probatorum à v. 12.)

21. Non potest autem oculus, quia situ altior, et officio nobilior, prudenter et vere discernere, nisi sita minus alta, et officio minus nobilis: Opera tua non indigeo. Neque caput, pars corporis suprema, pedibus, velut extremis, dicere: Non esis mihi necessarii. (Hic sub figura oculi et capitis, pungit sublimiores, in sua sublimitate tumidos; quorum fastum deprimi, indicans quòd eis necessarii sunt illi, quos velut viles spernit.)

22. Tantum adest ut illum corporis membrum, tanquam inutile, desipere possit; quin imò quae videntur imbecilliora, sunt magis ad vitam necessaria, quam plerumque robustiora.

23. Hinc ea quae valde putantur minus honesta, majori et uberiori ornatu circumdamus extrinsecus: et ea quae pudenda vocantur, majori cura tegimus. Sic inferiori, vilibus deputati; talentis, ut videtur, destitu-

ti; imò et aliquà infamia notati, sed humiles, contriti, sanctificati per poenitentiam, contenti non debent: sed cum charitate foveri, ornari, et conservari; quia saepe Deo clariore, et Ecclesiae utiliore, suis scilicet preclius.

24. Quae autem in nobis sunt per se decora et honesta, nullis eorum ascititibus ornamentis: sed Deus haec temperatò corporis nostri membra moderat est; ut eis, quibus decus deerat, majorem ornatum tribuerentur.

25. Idque, ut inter omnia corporis membra, nullum sit dissidium: sed ut omnia pari sollicitudine sese vicissim teneant et adjuvent.

26. Et ut tanta sit inter illa omnia dilectio et concordia, ut si quid patitur unum, compatiatur cetera; et si quando unum honore afficitur, cetera congaudeant. Ita sit inter vos, ejusdem corporis membra; non sit dissidium, sed mutua dilectio, mutua auxiliium.

27. Vos omnes estis corpus Christi, et singuli vestrum estis ejusdem corporis membra: at conexa, ab invicem dependentia; et ideò mutuis vos invicem officiis adjuvare debetis.

28. Et sicut in corpore naturali Deus pro sua voluntate varia membra posuit, eaque variis usibus destinavit; ita et in mystico Christi corpore voluit varia esse membra, et varia charismata. Ac primo quidem loco collocavit apostolos, Christi legatos; secundo prophetas, qui futura praevident, et occulta deagent; tertio doctores, qui doctrinam evangelicam exponunt populo; quarto, qui virtute divina praediti, miracula perpetrant; quinto, qui donum habent agrotos divitiis sanandi, sexto, qui afflictis, auctoritate, consilio, operà subveniunt; septimo, qui temporalium rerum regimini praesunt; octavo, qui variis loquuntur linguis; denique, qui eas interpretantur.

29. Numquid omnes apostoli? etc. Numquid omnes? etc.

30. Numquid omnes virtutes? etc. Minime, quia sicut à totum corpus oculis, etc., v. 17, et sicut à omnia membra in unum redigerentur, ubi corpus? v. 19. Ita si omnia Ecclesiae membra et charismata ad unum redigerentur, ubi mystici corporis Christi harmonia? Necessaria est membrorum, et donorum diversitas: hanc diversitatem Deus pro suo arbitratu distribuit; unumquodque sit suo loco et officio contentus; unusquisque pro suo dono commune bonum promovet, iuxta Dei beneplacitum.

31. Inter haec, utem charismata, zelate, et à Deo expetite, non majora, et ex vulgi judicio plaris aestimata, sed potiora, et utiliora vobis et Ecclesiae. Sed et praeter haec à me hucusque enumerata, superest via quaedam excellentior, et quam vobis junjam monstrabo: haec est charitas Dei, et proximi, propter Deum; quae omnibus charismatibus supra modum praecedit, ad Deum ducit, et in eum elevat, et sine qua nihil prosunt cetera.

VERS. 1. — DE SPIRITUALIBUS AUTEM... Hujus capituli cum precedenti conexio hæc est: Caput præcedens fuit Apostolus, dicens: Cætera ad Agapes, et sanctissimam Eucharistiam spectantia, præsens præscribam; hoc autem incipit, dicens:

DE SPIRITUALIBUS AUTEM... id est, interim dùm ad vos veniro, solo vos de Spiritu sancti donis texorare. Tunc in Baptismo, per Spiritum sanctum baptizatis, communitè dabantur charismata spiritualia, seu dona gratuita linguarum, prophetie, operationum, etc., de quibus infra: et quia circa hæc dona, eorumque usum multipliciter peccabant Corinthii, ut v. 4 dicitur: *id est sine mora vult de his instrui.*

VERS. 2. — *SCITIS QUONIAM CUM GENTES ESSETIS...* Hic locus, propter suam brevitatē, est obscurus: brevior autem nobis videtur et obscurus; quia noscimus quod tunc feliç, et quod notum erat Corinthiis, quibus scribentur Apostolus. Ad ejus ergo loci intelligentiam, nobis necessarìo supplendum aliquid. Epistolam multi volent hunc Apostolum indicare gratiæ necessitatē, tum in mala vitando, tum in bono faciendū: sed quia hic de donis gratuitis agitur, ut sequentiū patet, non verò de gratiâ sanctificante, hinc probabilior, et apostolice textui conformior mihi videtur eorum conjectura, qui putant Apostolum, ante omnia, velle fidelibus Corinthiis dare notam faciendā, quæ Spiritus sancti dona discernant ab effectibus maligni spiritus. Ita divus Chrysostomus. Ut hujus nota necessitatē intelligas, et textum claris percipias:

Notanda ad intelligentiam.

Adverte quod plerique Corinthiorum ethnici, et idolorum cultores aliquando fuerant; tuncque futurorum curiosi, sepe sepius ad rates ferant, qui iohannis alerant. Viderant ergo tunc sæpius Pythones et Pythonissas. Imò cum ad eos scriberet divus Paulus, Corinthii erant multi Satanae spiritu affliti, qui futura prædicabant, variisque loquebantur linguis. Poterant autem hujusmodi divinatores, et præstigiatores fidelium curibus interesse, et eos perturbare. Hinc D. Apostolus Corinthios volens de spiritualibus instruere, ante omnia necessarium judicat, brevem et facilem eis notam dare, quæ afflatis à Spiritu sancto discernant ab afflatis à maligno spiritu. Nunc ad textum.

Scris quod cum idololatra essetis, tunc **PROUT PECCABAMINI**, scilicet seu vestra curiositate, seu aliorum

VERS. 1. — *De spiritualibus autem, etc.* id est, de charismatibus quibus distitistis, ut antio Epistola dixi, volo vos instruere. Vocat ea spiritualia ab auctore Spiritu sancto.

VERS. 2. — *Scitis quoniam cum gentes essetis, etc.* Similiter nota, prout (quædam mancipia) dicebantur à consuetudine, institutione majorum, et sacriliciorum, atque à demonis impulsu *cautes*, id est, itatis.

VERS. 5. — *Idem notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu.* In Spiritu, id est, per Spiritum. Scelus est: Quod cum ita sit, impietius scire vos volo, quod nullus per Spiritum Dei loquens Jesum vocat anathema, id est, Jesum execratur. Jesu maledicit, interitum ei et exterminandum imprecatur: sed potius talis Jesum agnoscat et invocet, quasi, auctorem gratiæ, salutis, omniumque donorum spiri-

exemplo et pravâ consuetudine, seu ipsius diaboli suggestionē acti.

AD SIMILACRA META, de quibus scriptum est: *Os habent, et non loquuntur.*

EUNTES, supple eratis, id est, assidue et frequenter loquentes.

Vidistis ergo tunc, sicut et nunc videtis sæpe Pythones et Pythonissas, futura multa predicantes, variis linguis loquentes, præstigiis nonnullis operantes.

VERS. 5. — **IDEO.** Scilicet quia vidistis, et quotidie videtis: ne confundatis eos cum afflatis à Spiritu sancto, sed ut breviter et faciliè discernatis verum et sancte afflatis:

NOTUM VOBIS FACIO, quod nemo per Spiritum Dei loquens, seu à sancto Spiritu afflatus, dicit ANATHEMA JESU, id est, maledicit Jesu, blasphemat in Jesum. Anathema dicitur res execrabilis et exterminanda: igitur anathema dicere, est rem execrari, maledicere, et exterminandam pronuntiare. Et quod nemo potest Dominum Jesum cum debili veneratione, et cordis affectu dicere, summasque Dominum profiteri, nisi per Spiritum Dei. Facilis itaque, et brevis nota, ad discernendum à quo spiritu quis afflatus sit, hæc est: ipsum interrogate de Jesu. Si promptè, et constanter confitetur Jesum Christum esse Filium Dei, Redemptorem hominum, et consequenter Dominum, cui parere debent omnes; hic à Spiritu sancto est. Si verò dicit anathema Jesu, Græcè, *anathema Jesum*, id est, anathematizandum; si nomen ejus execratur, et blasphemat in ipsum: hic à spiritu maligno est. Ad hæc regula, à divo Paulo hic tradita, conformis est illi, quæ dabit S. Joan., Epist. 1, c. 4, v. 2: *In hoc cognoscitur Spiritus Dei: omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, etc.* Jesus Christus, Filius Dei, Mediatur Dei et hominum, omniumque Dominus, totius est religionis fundamentum, et quidem unicum: *Nec enim aliud est nomen sub celo datum, etc., fundamentum aliud nemo potest ponere.* Hujus Epist. c. 5, 12. Ituc fundamentum qui adhaeret fide, sp., charitate, Deo adhæret, Deo placet, à Spiritu sancto est. Illic qui non adhæret, qui non subest, qui non parat, ut Dominum, Deo non adhaeret. Deus non est, Spiritum Dei non habet. Itaque cum D. Thomæ credulo tandem et fideli, dicamus frequenter: **Dominum.** Ille à Paulo dicitur propter Judæos, qui de Spiritu Dei gloriantes, Jesu tamen maledicebant: atque cum non solum Christum negabant, sed etiam dicebant anathema. Ita Cajetanus.

Et nemo potest dicere: Dominus Jesu, nisi in Spiritu sancto. Dicere Dominum Jesum, id est, agnoscere, credere, invocare et predicare nomen Domini Jesu, ejusque idem profiteri, loquam, et invocare ut oportet, non trum. Profleri, loquam, et invocare ut oportet, id est, prout est ad salutem. Ille facere nemo potest, nisi in Spiritu sancto, id est, nisi per Spiritum sanctum. Fides enim, spes et oratio sunt dona Spiritus sancti; quasi dicit: Hæc dona adde non solum vestra, sed Spiritus sancti, ut nec Jesum agnoscat et invocare et vobismetipsis possit: sed agnito hæc et invocatio sit Spiritus S. donum.

meus et Deus meus. Cordè, non manu, Christo unil, amemus, adoremus eum, ut Dominum et Deum nostrum: *Dominus meus et Deus meus.*

VERS. 4. — **ET DIVISIONES VERO GRATIARUM...** Datâ brevi et facili regulâ ad discernendos Spiritus sancti charismata: jam quasi medicus accedit ad sanandas spirituales Corinthiorum agitudines, circa hæc spiritualia dona, eorumque usum.

Nota ad intelligentiam.

Itaque nota quod apud Corinthios, adhuc imperfectos, et in fide infirmos, charismata erant occasio superbie, invidia, dissidii. Qui enim majora dona perceperant, adversus alios efferebantur. Qui nulla aut minora tantum habebant, adversus eos qui majora receperant, ardebant invidia.

Hincque ob Spiritus sancti dona dissidebant plerique Corinthiorum. Et in his eorum vitis sanandis, contrariisq; eis virtutibus insinuandis, totus est Apostolus in hoc capite, id est, totus in retundendâ priorum superbiâ; totus in extingvendâ aliorum invidia; totus in inspirandâ omnibus Ecclesiæ Corinthiæ fidelibus, velut ejusdem corporis membris, paci, concordia, in uno amore, et studio sibi invicem inserviendi. Quod sedulo notandum, et præ oculis assidue habendum, ad perfectam textus intelligentiam. Ecce quod spectat ad Apostoli mentem, nunc ad verba.

DIVISIONES GRATIARUM. Græcè, *discrimina charismatum*, seu donorum gratuitorum, id est, equidem donorum sunt differentia; diversis diversa dantur; hoc uni, illud alteri, etc.

IDEM AUTEM SPIRITUS, scilicet Spiritus sanctus, qui omnium aliorum donorum fons est; quasi diceret: Multitudine quidem et varietate differunt, non auctore, qui unus et idem est Spiritus sanctus. Ne sit ergo inter vos divisio ob ea, quæ ab unitate manant, et quæ à Spiritu sancto, paci auctore procedunt. Præterea gratiæ sunt, id est, dona gratuita, nemini debita; ut quid ergo ea alter alteri invidet? Cur ob ea quis angatur animo? Ab omnibus gratiæ sunt habende; nemini dolendum, ex D. Chrysostomo.

VERS. 5. — **ET DIVISIONES MINISTRATIONUM...** Græcè, *discrimina ministeriorum*, id est, varia quidem in Ecclesiâ distributa sunt ministeria, v. g., apostolatus, episcopatus, presbyteratus, diaconatus, etc.

IDEM AUTEM DOMINUS, scilicet Jesus Christus, Ecclesiæ caput, princeps et Dominus, sub quo omnes illi varii ministri militant et Deo serviunt: et à quo hæc omnia ministeria conferuntur. Differentia igitur in

VERS. 4. — *Divisiones vero gratiarum nostræ.* Gratia divisa sunt per Ecclesiam, hæc uni, illi alteri datur et dividitur. *Idem autem Spiritus,* id est, idemque Spiritus sanctus est, qui ea omnia largitur: cujus et dona vocantur.

VERS. 5. — *Et divisiones ministeriorum sunt, Græcè, ministeriorum.* Ministeria quoque, inquit, vario distributa sunt per Ecclesiam.

Idem autem Dominus, scilicet Jesus Christus, à quo ut Deo, et per quem ut hominem illa omnia conferuntur.

VERS. 6. — *Et divisiones operationum sunt.* Operationes item, hoc est, operandi facultates, et impetus

ministerio, non in Domino. Porrò attende ad verba *ministrationem*, seu ministerium, laborem et sudorem indicant: quid ergo doles, si alterum jusset plus laborare, tibi parens? ait D. Chrysostomus.

VERS. 6. — **ET DIVISIONES OPERATIONUM.** Græcè, *typæ*, efficacia, operationes. Syr., et *divisiones virtutum*; id est, diverse sunt facultates operandi diversa miraculorum genera.

IDEM VERO DEUS, Pater æternus, fons deliciarum, et omnipotentis, qui per suam intimam presentiam, virtutem et efficaciam, hæc omnia supernaturalia operatur in singulis illa patrantibus. Non est ergo quod quis ob ea sese effret, quia aliena virtus est id quod operatur; et alieni muneris est id quod habet. Non est etiam quod quis aliis invidet; quia habentibus datur ad communem utilitatem. Sed est quod omnes uni Deo, omnium donorum auctori, gratias agant; ob ea Deum laudent, amet, adorent. Sed est præterea quod unusquisque suo dono contentus, iuxta sibi datum, et Dei benedictionem, communi Ecclesiæ bono ministret, laboret, insudet.

VERS. 7. — **UNICUIQUE AUTEM...** id est, cuiuscumque autem datur tale aliquod donum, per quod manifestatur sancti Spiritus virtus et presentia; non ad suam ei vanam gloriam datur, sed ad UTILITATEM, Græcè, *et ut proficiat*, ad id quod expedit, ait D. Hieronymus. Ad id quod confert, Erasmus; id est, datur ut conferat, aut exerceat aliquod fideli populo utile, v. g., ut per hoc convertat infideles ad fidem, vel ut fidelibus confirmet in fide: itaque ad utilitatem Ecclesiæ.

Nota litteralis.

Nota in superioribus versus totam sanctissimam Trinitatem insinuat; v. 4, Spiritum sanctum; v. 5, Jesum Christum; v. 6, Patrem æternum. Quod si primo loco Spiritus sanctus nominatus est, et ultimo Pater æternus, hoc indicat inter divinas personas dignitatis ordinem non esse, sed perfectam æqualitatem. Nota et quod spiritualia dona unicuique personæ sub diversâ ratione attribuntur. Spiritui sancto, qui bonitas et amor est, tribuntur ut gratiæ, seu ut gratuita, quæ ex gratiâ Dei bonitate manant. Jesu Christo, Filio Dei, Ecclesiæ Domino, quam suo sanguine acquisivit et sibi gloriosam exhibuit, attribuntur ut ministeria; tum quia ipse est, ut Dominus, ministeria distribuere: tum quia ipsi, et sub ipso ministrat omnis ecclesiasticus ordo. Patri omnipotenti, totiusque potentis fonti, attribuntur ut operationes, seu efficacia, quia ab ipso omnis virtus et operatio

mularum per Ecclesiam distribuit sunt.

Idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Pro operatur, S. Hieronymus, lib. 8 de Trinitate, legit *inoperatur*. Significat intimam presentiam, vim, et efficaciam, quæ Deus intus omnia operatur, maxime miracula, et dona gratuita: de his enim agit toto capite Paulus.

VERS. 7. — *Unicuique autem datur, etc.* Hieronymus legit, *ad id quod utile est.* Hieronymus, ad id quod expedit; sensus est: Cuiuscumque datur aliquod beneficium donorum, per quod manifestatur eum accepisse Spiritum sanctum. Datur, inquam, ad utilitatem, hoc propriam, sed totius Ecclesiæ.

Observatio moralis.

Hinc itaque discat omnis Ecclesie minister, quomodo semetipsum in suo ministerio debeat intueri. Omnipotentis Dei instrumentum est, in operanda animarum salute. Jesu Christi, Ecclesie principis et Domini minister est, in perlicienda hominum redemptione. Spiritus sancti, gratiarum fontis, canalus est, per quem claritas diffunditur in fidelium cordibus. Igitur ut instrumentum omnipotentie divinae, penitus ei subjaceat; et omnia juxta Dei beneplacitum, inspirationem et motum operetur. Ut minister tepidioris animarum, cum zelo laboret, vigilet, insudet in salvandis hominibus sibi commissis. Ut gratiarum Spiritus sancti canalus, effundat votis, verbis, exemplis; nihil sit in illo non sanctum, nihil non sanctificans.

VERS. 8. — *Alii quidem dixerunt...* Enumerat omnia illa Spiritus sancti dona, quibus vetus Ecclesia nobilitabatur, et in novem genera distribuit. Alii quidem à Deo Patre, per Spiritum sanctum, ab eo procedentem, daturis facultas explicandi altissima fidei mysteria, idque per altissima principia, v. g., sanctissimam Trinitatem, incarnationem, etc., eo modo, quo ipse Paulus sapientiam loquebatur inter perfectos. Vide dicta hujus Epistolae, cap. 2, v. 7.

Alii sermo scientiae, id est, facultas explicandi res fidei, per scientias humanas, seu per ratiocinationem, exempla et comparationes. Sicut faciunt nunc theologo.

Secundum, id est, per eundem Spiritum.

VERS. 9. — *Alteri fides.* Non dogmatum, sed miraculorum, id est, excellens in Deum fiducia, ad quod ab eo impetrandum. Fidei robur, quae juxta homini promissum, montes etiam transferat, ait Erasmus. Hae fides, miraculorum mater, nascitur

VERS. 8. — *Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae,* facultas explicandi sapientiam, id est, altissima mysteria Trinitatis, incarnationis, praedestinationis, ut explicat cap. 15.

Alii autem sermo scientiarum secundum Spiritum, ut scilicet explicet quae ad agenda, moresque pertinent. Haec scientia à scientia distinguit S. Augustinus. Alii actionum intelligunt, quia res fidei per exempla, comparationes, rationes humanas et philosophicas explicantur.

VERS. 9. — *Alteri fides in eodem Spiritu.* Fides hic est intelligentia magnae mysteriorum fidei ad ea contemplandum et explicandum. Sic enim ad Rom. 12, dicit prophetas habere prophetiam, et debere prophettare, hoc est, docere secundum rationem fidei, id est, juxta mensuram intelligentiae rerum fidei sibi à Deo datam.

Alii gratia sanctorum in uno Spiritu, per unum et eundem Spiritum sanctorum. Charismata amulorum vocat Apostolus, dona curandi languores et agilitates corporales; sive id fiat impositione manuum, quae est oratio super hominem, S. Augustinus teste, lib. 5, de Baptismo, cap. 16. Haec promittit Dominus, Marc. 16: Super aegros manus imponet, et bene habebunt.

VERS. 10. — *Alii operatio virtutum,* quia sunt excitare mortuos, demones eiecere, panem incredulos et impios per miraculum, uti S. Petrus Ananiam et Saphiram miraculose morti ponit, Act. 5. Haec Chrysostomus et Ambrosius. Et sic distinguitur operatio virtutum à gratia sanctorum.

quidem ex fide theologica, illamque includit; sed praeterea constantem dicit in Deum fiduciam, quae confidit homo Deum hoc facturum, ut colligi potest ex Marc. 9, 25; Luc. 17, 5.

IN EODEM SPIRITU, id est, per eundem Spiritum, ait Syrus. ALII GRATIA SANCTORUM. Graec., *donationum*, id est, donum languores et morbos sanandi per eundem Spiritum.

VERS. 10. — *Alii operatio virtutum,* id est, potestas illustriora et celebriora faciendi miracula, v. g., mortuos suscitandi: quin et vivos miraculose morte puniendi, ut Act. 5, v. 5. Talia miracula specialiter dicuntur virtutes, *charismata*, quia divina virtus et omnipotentia in illis maxime efficit.

ALII PROPHECIA, id est, donum tum futura praedicendi, tum abstrusa Scripturarum explanandi.

ALII DISCRETIO SPIRITUM, id est, sagacitas discernendi abstrusus hominum: à quo sint? an à Deo? an non?

ALII GENERA LINGUARUM, id est, donum variis linguis loquendi.

ALII INTERPRETATIO SERMONUM. Graec., *linguarum*, donum linguis peregrinis interpretandi, sui domum interpretandi quae aliis linguis peregrinis locuti sunt. Non enim quisquis linguam tenet, idem arcum sensum sermonis tenet, ait Erasmus. Hinc duo dona sunt loquendi et interpretandi linguis. Vide Estium qui citat Cajetanum.

VERS. 11. — *Hae autem omnia operatur...* id est, per vim in nobis occurrentem efficiunt omnes et idem Spiritus, qui pro suo arbitratu et beneplacito, singulis sua dona distribuit.

Nota litteralis et moralis.

Sepe repèterit et quod haec varia dona ab uno et eodem sunt Spiritu; et quod ea Deus pro sua

Alii prophetia, id est, donum futura praedicendi, vel Scripturas, praesertim propheticas, explicandi. Quod unumque generali nomine revelationis arcumorum, comprehendit potest.

Alii discretio spirituum, cogitationum scilicet et intentionum cordis, et consequenter actionum et sermonum; ut sciat an à natura, an à daemone, an à dei vel angelis spiritu et instinctu proficiscatur. Haec Chrysostomus, Ambrosius, Anselmus. Tale donum habuit S. Hieronimus, teste S. Hieronymo, in ejus vita.

Alii genera linguarum, id est, donum loquendi variis linguis. Quod quidem in Ecclesia gratuita fuit omnimodum frequens, ut in Actis apostolorum manifestum est.

VERS. 11. — *Hae autem omnia operatur unus atque idem Spiritus.* Solum nominat Spiritum sanctum, qui in divinis amor est: cui praeiudice bonitas, et ex eius libens distributio donorum Dei congruenter appropriatur.

voluntate confert; quia haec veritates necessariae ad sanandas Corinthiorum supradictas agilitates, id est, ad eorum retinendam superbiam et extinguendam invidiam, et omne dissidium componendum. Quoties ergo dicit, quod ab uno Spiritu procedunt; toties eis exprobat. Quare ergo dividimus ob ea, quae ab uno profunt Spiritu, et quidem paucis auctore? Quoties dicit quod ea Deus gratuito et pro sua bona voluntate confert, toties exprobat suerbo: quare ergo ab alioquo et modo gratulorum minus inflaris? Quoties repètit quod iniquis haec donorum distributio à Dei beneplacito pendet, qui sui singulis ad communem Ecclesiae utilitatem confert; toties exprobat invidio: Quare ergo in tibi displices? Quare de Dei beneplacito conquereris? Tu quis es, qui Dei tui beneplacitum aegre feras? Alinde cur aliis invides quod eis propter te datum est? Nihil est ergo, aut quod hic quisquam sibi placeat; aut displiceat; aut ab aliis dissideat; sed est, quod omnes, sua sorte contenti, Deoque grati, juxta sibi datum, communi Ecclesiae utilitati laborent.

VERS. 12. — *Sicut enim corpus unum est...* Pulcherrimum comparationis sensibilibus ostendit, quod nec majores duntaxat numerus offerri debent; nec qui minora tantum habent sibi displicere, et aliis invidere, atque ab eis dissidere; sed quod omnes pacifice vivere, sibi invicem inservere, et unum auxilium prestare; qui scilicet omnes ejusdem corporis membra et unum corpus.

SICUT ENIM CORPUS PHYSICUM, v. g., hominis, unum quidem est corpus, verum tamen habet multa, singula suis locis et suis usibus destinata; sed ita in haec membrorum multitudine, unum sit tantummodo corpus.

ITA ET CHRISTUS, seu christianismus; unum est mysticum corpus, multa quidem et diversa habens membra, numerum singulos fideles, suis variis donis ditatos et officiis destinatos; sed omnia illa mystica membra simul sumpta, id est, omnes simul fideles, unum sunt tantummodo mysticum Christi corpus, uno Ecclesia. Debent ergo non offerri, non invidere, non dissidere; sed uniri, sed mutuo diligere, mutuo

Dividens singulis, id est, dividens unicuique propria, peculiariter, propria; vel potius propria, scilicet carnis, dona et clarissima. Ita S. Hieronimus, *prout rati*, scilicet ipse Spiritus. *Prout vult*, id est, pro sua ipsius voluntate, quam cum Patre Fatoque communem habet, ut divina dona dispense ac distribuat in homines.

VERS. 12. — *Sicut enim corpus, naturale et animale, puta humanis, unum est, etc.* unum scilicet corpus habet, quia Ecclesiam, et quae variis sunt membra, et ipse est caput. Caput et corpus dicitur Christus, proprie in fidelem unitatem carnis et membrorum. Unus ergo totius corporis caput Christus est: membra omnes fideles, una cum Christo capite, corpus hoc mysticum constituentem.

VERS. 13. — *Etiam in uno Spiritu,* per unum eundemque Spiritum sanctum, omnia vix in unum corpus baptizati anima. Docet Apostolus, quando et quantum fideles facti sint unum corpus: videlicet in Baptismo, per quia iussu sunt Christo, et facti membra corporis illius, in quo Christus est caput. In unum corpus,

compati, sibi invicem inservere.

VERS. 13. — *ETIAM IN UNO SPIRITU...* Duo jam dixit de Ecclesia, mystico Christi corpore: scilicet quod unum sit corpus et quod multa et varia habeat membra: hae duo nunc successivè probat in sequentibus versibus. At primò quidem ostendit hic quod sit unum corpus, simul et explicat et quomodo facta sit unum corpus, nempe in Baptismo. Etiam nunc omnes fideles, sive Iudaei, sive ethnici, sive servi, sive liberi, Baptismo iussu sumus et incorporati in Christo; factique sumus unum Christi corpus; idque per unum et eundem Spiritum, qui nobis tunc infusus est.

ET OMNES IN UNO SPIRITU POTATI SUMUS: Graec., *in unum Spiritum, etc.* Syr., *et nos omnes unum Spiritum haurimus.* Ambrosius, unum Spiritum potavimus. Quod dupliciter intelligi potest; vel de spiritali potatione Spiritus sancti; quo sumus omnes à fidei et irrigati in Baptismo; vel de hauri gratia Spiritus sancti, seu de hauri Spiritus Christi, per potationem calicis eucharistici. Utrumque sensum affert et approbat D. Chrysostomus.

OMNES UNO SPIRITU POTATI SUMUS, id est, inquit Chrysostomus, venimus ad eandem mysteriorum initiationem, eadem mensuram fruimus.

IN UNUM CORPUS BAPTIZATI SUMUS, et unam largitus est mensuram: et unam dedi irrigationem. Idem sanctus Chrysostomus: Sed cur non dixit eodem corpore nutrimur, et eundem bibimus sanguinem? Quia cum dixit de Spiritu, utrumque significavit et sanguinem et eorum; per utrumque enim uno Spiritu potamur. Idem sanctus Pater. Juxta hanc interpretationem, quae maxime naturalis videtur, de eucharistico potu hic agitur, sicut prius de Baptismo actum est; sensusque est, quod nos omnes unum et eundem Christi Spiritum potavimus: scilicet, cum ex calice eucharistico sanguinem ejus bibimus. Inaque non tantum in unum Christi corpus rati et incorporati sumus per Baptismum; sed etiam eodem esca, puta carne et sanguine Christi, alimur omnes in Eucharistia. Idem corpus sumus, eodem Christi Spiritu vivimus, eodem alimur scilicet Christi mysticum, quod est Ecclesia, ac consequenter in ipsum Christum, qui, uti jam dixit, est quasi corpus totius Ecclesiae. *Baptizati*, id est, Baptismo incorporati sumus.

Sive Iudaei, sive gentiles, sive servi, sive liberi. Servos anteposuit liberis, ut innoveret in Christo nihil inter hos esse discrimina; secundum id quod ait de his qui sunt in Christo Jesu, Gal. 3: Non est servus, neque liber.

Et omnes in uno Spiritu potati sumus, scilicet in calice Eucharistico unum Christi Spiritum cum sanguine bibimus. Unde Graecè quae dicitur habent: *Omnes uno potu potati sumus*, ut scilicet unum eundemque ex eo Christi Spiritum participemus, qui per omnia permanent singula membra vivificat, et suis functionibus reddit idonea. Q. d.: Non tantum natum sumus, et quasi membra inserti in idem corpus jam dictum; sed et eodem alimento nutrimur, scilicet carne et sanguine Christi in Eucharistia. Nam ex una specie Eucharistica, scilicet vini, alteram panis, id est, ex potu vobum intelligit; uti è contrario ex panis specie vini speciem

escē, sanctissimā Eucharistiā; unum ergo sumas omnes; summus tamen et multa.

VERS. 14. — *NAM ET CORPUS NON EST UNUM MEMBRUM...* Ad percipiendam incaptam Ecclesiam cum corpore humano comparationem, restat probandum quod Ecclesia corpus, sicut et corpus humanum, multa et varia habet membra. At quia hoc per se clarum et evidens est, nec eget probatione; aliū assurgit Apostolus, affirmans generaliter hoc de ratione corporis esse.

NAM CORPUS ORGANICUM, NON EST UNUM tantummodo membrum; maneam enim et ad omnia inutile foret: sed necessariū multa et variā requirit membra, distincta et differentia loco et munere, alia superiora, alia inferiora; ita tamen ut omnia sint æqualiter corporis membra, æqualiter de corpore, et æqualiter omnia simul unum et idem corpus. Hoc generaliter affirmans Apostolus, affirmat et speciatim quod probandum habet de Ecclesia, scilicet, quod necessariū Ecclesie corpus habet multa et varia et diversa membra, sicut et officio differentia: superiora, media, inferiora; ita tamen ut omnia sint æqualiter corporis Christi membra, de Christi corpore, et omnia simul unum Christi corpus. Ecclesia ergo, christianismus, sicut et corpus naturale, unum est et multa. Hoc posito, reordare hunc scopi apostolici; scilicet, spirituales Corinthiorum agritudines circa charismata sanare; aliorum superbiā retundere; aliorum invidiam extinguere; omnibus concordiam, mutuum amorem, et studium sibi invicem inseruendi inspirare, ut jam dictum est vers. 4. Jam verò artem mirare, quā hæc omnia perficit.

VERS. 15. — *SI DIXERIT PES: QUONIAM...* Aggreditur firmo inferiorum Ecclesie Corinthiæ membrorum exactionem: Fideles qui nulla dona receperant, aut qui minoribus tantum erant donati, suā sorte non contenti, obmurmurabant, et conquerebantur quasi essent à corpore extranei. Ut hos Apostolus arguat et simul instruat, atque soletur, per prosopopeam inducit inferiores et minus præcipuis corporis partes, suā sorte non contentas, sed murmurantes, et sese conquerentes, quod alii ipsis sicut majores et præstantiores:

SI PES, pars corporis inferior; Si pes, inquam, totius corporis onere gravatus, dixerit: Quia locum medium non habeo, sicut manus; idem non sum de corpore. An propterea de corpore non est? Minime: quia non sum, nec officium faciunt membrum corporis, sed unio cum corpore, et informatio ab eodem animā. Sub hæc figurā Paulus infans Ecclesie Corinthiæ partes, id est, fideles inferioribus locis et ministeriis intelligit, cap. 10, v. 17; ita Chrysost., et pulchre Cajetan., hic.

VERS. 14, 15. — *Nam et corpus non est unum membrum...* et simul idem est de corpore? q. d. Minime. Insinuat Apostolus istiusmodi querelas fuisse inter Corinthios, propter detractionem et ministeriorum disparitatem.

VERS. 16. — *Et si dixerit auris, etc.* Per auram et oculum quæ sunt sensuum instrumenta, possunt intelligi, qui in Ecclesia vacant actionibus vite contem-

placitatis alioquitur. Arguit eos, quod animadvertentes alios superioribus locis et officiis deputatos, obmurmurabant; et suorum ministeriorum pertasi, conquerebantur, quod essent quasi à Christi corpore extranei. Hos autem sic arguit, ut doceat et soletur, affirmans quod non minus sint de Christi corpore, quam qui superioribus locis et officiis suis destinati; quia locus et munus non faciunt Christi membrum, sed unio cum Christo.

VERS. 16. — *Et si dixerit auris...* Hanc versum eodem modo ac superiorem explica; per auram intellige audientes, discipulos, intelligentes et scientiā privatos, obmurmurantes quod docē, sapientes, doctoresque non sint. Itaque omnes hæc figurā, quasi diceret: Obmurmuratis vos, qui nulla, aut qui minor tantum dona receperitis; alioque suspicientes, et ipsis indignis, dejectissimi, et vos quasi à Christi corpore alienos reputatis. Sed bono estote animo, etenim nec sitis, nec nimis, sed unio cum Christo, facit membrum Christi. Itaque hanc unitatem servantes, fide, spe, charitate, non curate de loco et de officio; sed vestra sorte contenti, Deique voluntati submissi, vestro fungimini munere.

VERS. 17. — *SI TOTUM CORPUS OCVLES...* Eisdem pergit instruere et solari; ipsos spectatim dicens, quod non possint omnes superiores et nobiliores partes esse, sed necessarium sit ad corporis utilitatem et decorum, ut alie sint.

SI TOTUM CORPUS ad oculum redactum esset; ubi id per quod audiendum? Si nihil nisi aures, ubi nars? Idem intellige de mystico Christi corpore; si omnes essent doctores, ubi discipuli? Si omnes doctores, ubi audientes? Hoc foret incongruum.

VERS. 18. — *Nunc autem possit Deus...* Ut doceat eos suo loco et officio contentos, communi Ecclesie bono pro suis viribus laborare; recurrit ad Dei voluntatem, jam sæpe allegatam. Sicut Deus pro suā voluntate varia membra posuit in humano corpore; sicque collocavit ea omnia, et ad unum proprium destinavit officium; ut si locum aut munus mutaveris, corpus universum perideris. Ita et de mystico Christi corpore, Deus illud varietate membrorum et diversitate donorum instruxit; unumquodque membrum suo loco et muneri destinavit. Itaque ne eximes cur sue, et cur non sic; sufficiat tibi scire quod Deus ita voluit. Dei voluntatem adora; penetrare ne tentaveris.

Dominus est; illi ergo subjicere; divina voluntas sit tunc voluntatis regula; illi totaliter submissis, inique sorte contentis, labora pro tuo modulo. Res sit suo loco et munere contentas, quia sic voluit Deus, omnium plative. Quo in genere doctores sunt ut oculi, discipuli ut aures; quemadmodum explicat Thomas, etc.

VERS. 17. — *Si totum corpus oculus, etc.* id est, si totum auris, ubi nars? Sic igitur et in corpore mystico, etc.

VERS. 18. — *Nunc autem possit Deus membra, etc.* Atverò Deus humanum corpus sic instituit, ut esset compositum ex variis membris situ et officio distinctis.

Creator et Dominus. Sic autem voluit, quia est conductibile. Proderit tibi inferiorum fuisse et ab id Deum laudabis in æternum.

VERS. 19. — *Quod si essent omnia unum membrum...* Repeti quod jam pluries dixit, scilicet in mystico Christi corpore, sicut et in corpore naturali, necessarium esse membrum diversitatem: hoc dixit v. 14, v. 17. Sed hic novo modo et sensibili, suppositione factā. Quod si nunc per Dei omnipotentiam, omnia corporis membra in unum redigerentur: ubi foret corpus? Ad quid utile? non esset corpus organicum, sed maneam et inutile. Idem intellige de mystico Christi corpore. Incongruum foret sanē maximo Christi corpore. Incongruum foret sanē maximo, si omnia charismata ad unum redigerentur, sive darentur omnibus omnia, sive uni tantum darentur omnia.

VERS. 20. — *Nunc autem multa...* Nunc autem per Dei voluntatem non ita se res habet; sed Ecclesia, sicut et corpus naturale, habet multa quædam membra, sed sic multa, ut omnia simul sint unum corpus, et omnia sigillatim sint unius et ejusdem corporis membra, et æqualiter membra, sive superiora sint, sive media, sive inferiora. Hic itaque versus est quasi resumptio propositionis v. 12 factæ, et lucetque per partes probate. Unde concludendum restat, quod parum refert quo in loco aut officio quis sit constitutus, sed maxime refert ut unusquisque, Dei voluntatem adimpleat, suo munere, juxta Dei donum fungatur. Multa sunt unum et unum multa: ubi est ergo differentia? Ubi est quod exuperat, et ubi est quod est minus? D. Chrysostomus.

VERS. 21. — *Non potest oculus...* Castigatis, instructis et solatis sublevatis Ecclesie Corinthiæ minoribus, seu his qui minoribus donis erant affecti, unum sermonem dirigit ad eos, qui majoribus charismatibus acceptis, intumescabant et vanitate tumidi, adversus inferiores insolentabant. Ut autem horum fistum et arrogantiam deprimat, ostendit quod hi, quos ut viles spernunt, sint et ipsismet majoribus et toti Ecclesie maxime necessarii.

Non potest prudenter et verè oculus, quia situ altior et officio nobilior, dicere manet, quia loco minis alto et officio minis nobili: OPERA TUA NON INDEXE. Etenim manus, multa et qualem necessaria oculo præstata obsequia, quæ sibi ipsi oculis non potest exhibere, v. g., tuetur eum ne lædatur; lesum curat et sanat. Sub hæc oculi figurā doctores et contemplativos, seu sapientem et scientie donis ditatos alioquitur, eosque innot, quod licet officio sint activis sublimiores; horum tamen indigent opera, sicut Maria sedens

VERS. 19. — *Quod si essent, etc.* Intellige corpus organicum.

VERS. 20. — *Nunc autem multa, etc.* sic igitur et in Ecclesia.

VERS. 21, 22. — *Non potest autem oculus dicere manni...* Sed multo magis quæ videtur membra corpora inferiora esse, etc. Per membra inferiora accipitur ventrem et vestre contenta. Venit enim quasi calix et mixta totius corporis, quæ singulis membris cibum concoquit et disperit, maxime necessariis est vivo et corpori.

et audiens verbum Domini, indiget ministerio Martha, ait D. Thomas.

Aut iterum caput superiori loco collocatum, non potest dicere pedibus, in infimo positus: Non estis mihi necessarii. Etenim sine pedibus, caput de loco non posset dimovere; sine motu autem plerumque sua consilia non posset peragere. Sub capitis figurā prælatos alioquitur Apostolus, eo quod monet, quod inferiorum suorum opera se indigant, ut sine illis non possint plerumque sua opera adimplere; ita ut ipsimet forent inutiles. Omnibus ergo sublimioribus, per caput et oculos figuratis, et in suā sublimitate tumentibus dicit: Dignitatem spectatis, ad necessitatem non attenditis. Attendite itaque quod à seipsis pendant et motibus auxiliis egent omnia minus corporis membra. Edisa vllissimorum membrorum opera, imò etiam ornata, tam caput quam totum corpus indiget; pede enim uno claudicante, elaudicat plerumque Ecclesie; superfluum unum abrumat totam faciem miro modo deformat; D. Chrysostomus. Ferrum potest quod non potest aurum, ait Ambrosius.

VERS. 22. — *Sed melius magis quæ videtur...* Quasi non sufficiat dixisse, quod inferiores sint ipsis superioribus necessarij, addit et quod toti corpori Ecclesie sint maxime necessarij; et ideo non contemnendi, sed cum charitate fovendi.

Quæ videtur infirma, imbecilliora, utpote multo firmitate prædita, v. g., cerebrum, intestina, sunt multo magis ad vitam necessaria, quam plerumque robustiora. Sine ossibus nullis conservatur vita; sine cerebro, aut intestinis conservari non potest.

VERS. 25. — *Et quæ putamus ignobiliora...* Ad quam necessitatem attendentes, ignobiliora, Græcè, magis inhonorata, seu honoris vacua, v. g., pedes, et quæ sub ventre, quæ inservunt egestioni, honore uberiori, id est, ornata majori extrinsecis circumdamus. Honor, hic, vestitus, ornatus.

Et quæ ignobescens... Indecora: quæ vocamus pudenda, genitalia. His plus decoris adjuungimus, seu illa majori curâ tegimus. Recte dicit, quæ videtur, quæ putamus... Nihil enim in nobis est ignobile et inhonestum: quia opus est Dei. His vitiis et simplicitudibus docet Apostolus non modò minores, infirmos, senes, pauperes, omnibus, ut videtur, donis et talentis destinatis; sed etiam aliquâ notâ infames, verum penitentes, contritos, humiles; hos, inquam, omnes contemni non debere, sed foveri, conservari, orari; quia sæpe Deo gratiores et ideo Ecclesie, suis præcibus et meritis sunt maxime necessarij.

VERS. 25. — *Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, hæc honorem abundantiorum circumdamus.* Membra ignobiliora sunt pedes, ait Chrysost.; hæc honorem abundantiorum circumdamus, id est, diligentius eos custodimus, vestimus, calcæamus elegantibus crepidis, calcæis, vel cereis eos ornamus et commutamus, ne in saxa impingant, ne succedendo laedantur, ne simulo frigore vel humore aliquam intemperiam noxiam, quæ in stomachum et caput reddeat, contrahant.

Et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorum habundantia habent. Inhonestas intelligit venalia. Ita S. Chry-

Observatio moralis.

Qua videntur infirmiora... Quae istamvis ignobiliora... Homo videt ea quae parent, Deus autem cor intraret. Hinc tam sepe falsum et fallax iudicium hominis. Hinc quia tam coram distat a terra; tantum cogitationes Dei differunt a nostris. Deus saepe plura facit, quos contentinuis et spernit quos magni facimus. Nullum itaque spernans: omnes Dei iudicio relinquamus: interim per charitatem et humilitatem fovemus, curamus, adjuvamus, honoremus, ornemus eo: maxime, qui despecti et derideji videntur. Quam sepe, qui viles et contemptibiles apparent hominibus, Deo sunt gratissimi! Quam sepe quos ut infames aspiciunt homines, quia quidam aliquando macula notati, sed tunc sanctificati, humiles et contriti, Deo sunt plerique gratiores, et toti Ecclesiae, suis meritis et precibus utiliores! Qui invidiosa dona Spiritus sancti acceperunt visibilia; eis plerumque Deus maximam largitus est invisibilem gratiam, ait Gaguax.

VERS. 24. — HONESTA ALIENI NOSTRA... facies, oculi, manus non egent acerbis ornamentis, quia per se decora. Hoc addit, ne quis majorum laudat ob dicta superbis.

SED DEUS, rerum omnium auctor, TEMPERATI, Graec., contemperati. Italicè diceremus, ha bilanciatu e contrapesato, ait Menochius: nos autem gallicè, il a contrebalancé, id est, hanc temperatam moderatus est corpus nostrum, seu corporis nostri membra, ut eis, quibus a natura deus deerat, majorum tribueremus ornatum. Dicitur autem Deus hoc fecisse, scilicet per instinctum, quem nobis dedit, membra, quae minus videntur dignitatis habere, et quorum officium vilius est; diligentius tegendi, et majori ornati honorandi, ut quibus a natura deerat, daretur ab arte.

VERS. 25. — UT NON SIT SCHISMA... Idque ut inter omnia corporis membra, non sit dissidium; sed e contra, tanta concordia, sollicitudo, dilectio, ad auxilium sibi mutuo prestandum. Omnia in unum conspirent, in commune consulant.

sost. Ambros. et Thoph. Vocantur, ait S. Augustinus, lib. 3. retract. 7. verenda, inhonesta, non ex natura prima institutione, sed quia post peccatum in sua maxime regnat contrarietas, quae legi mentis repugnat, ideoque homini pudenda est: pudet enim hominem quasi dominum, quod membrum hoc ita sibi sentiat rebelle. Hae abundantiorum honorem habent, id est, hae diligentius et honestius tegimus atque vestimus, ut etiam si quis toto corpore nudus sit, hae tamen membra nudari non patiatur, ait Theophylactus.

VERS. 24. — HONESTA ALIENI NOSTRA, puta oculi, facies, manus, quae sunt membra honestiora et nobilitiora corporis, nullam egent, quia per se deest decoris et honoris habent.

Sed Deus temperavit corpus, ei cui deest, abundantiam in tribuendo honorem, majorum scilicet custodiam, curam, amictum, ornatum.

VERS. 25. — UT NON SIT SCHISMA IN CORPORE, etc.; si igitur et in corpore mystico fieri oportet.

VERS. 26. — ET SI QUID PATIATUR UNUM MEMBRUM, compatiuntur omnia membra. Compatiuntur (ut sic membrum patiens dolere levatur) non per communionem cladis, sed per sollicitudinem charitatis, ait S. August. epist. 155. Compatiuntur autem beati nostris malis, non doloris affectu, sed amoris: quatenus ex chari-

VERS. 26. — ET SI QUID PATIATUR UNUM MEMBRUM... Revera quando unum patitur, compatiuntur caetera, et quando unum honore afficitur, caetera letantur. Hanc eandem concordiam, unionem, affectum, sibi in vicem inserendi studium omnibus insinuat et superioribus et inferioribus. Omnes ergo in his verbis adhaerent, ut patet ex sequentibus. Tria autem exigit, ut ait D. Chrysostomus; scilicet non abscondi, sed exactè esse unitos: alterum alterius similiter curam gerere: existimare communia ea quae accidunt.

VERS. 27. — VOS AUTEM ESTIS CORPUS CHRISTI... Ne quis ignoret ad quid haec superiora dixerit, explicat expressè et comparisonem applicat.

Vos omnes estis corpus Christi mysticum, et singuli vestrum membra estis.

MEMBRA DE MEMBRO, in partem, id est, commembres, compartes ejusdem corporis, membra connexa et ab invicem dependentia, et ideo unitis inter vos officiis adjuvandi. Graec., hodiernus habet, membra ex parte, in partem, id est, pars membrorum. Sicut enim vos, o Corinthii, non estis soli corpus Christi; sic nec omnia Christi membra estis. Sunt enim et alii fideles membra Christi. Syr., membra in loco vestro. Juxta hanc lectionem quam sequitur D. Chrysostomus, sensus est: Singuli vestrum estis membra particularia Christi suo loco et officio destinati; juxta diversa dona vobis a Deo collata.

VERS. 28. — ET QUOSDAM QUIDEM POSUIT DEUS, Sicut v. 18 dixit de corpore naturali: Nunc autem posuit Deus membra... sic et de mystico Christi corpore, seu Ecclesia, dicit: Et quosdam quidem posuit Deus... ut indicet, quod à Dei voluntate nata sit diversitas locorum et donorum; et ideo uniusquique Dei voluntati submissus, suo loco et officio sit contentus.

PRIMUM APOSTOLOS. Haec est prima dignitas Ecclesiae: post Christum sunt Ecclesiae fundamenta: Ecclesiarum principes: fidei sutores, capiti fidelium et dures, patres primarii: religionis fundatores.

SECUNDO PROPHETAS. Sunt quasi oculi, qui occulta tate student à nobis, ut communibus membris, eis longe infra se positis, avertere et profligare mala que patiuntur.

Sive gloriatur unum membrum, compatiuntur omnia membra. Gloriatur, gloria afficitur; Graec., glorificatur. Syrus, exultat unum membrum, compatiuntur omnia membra. Cyprianus, epist. 12 et 32. Ita legit: Exultatur unum membrum, collatur et caetera membra.

VERS. 27. — VOS AUTEM ESTIS CORPUS CHRISTI, etc. Vos fidei estis, Ecclesia in qua volo omnia que de corpore naturali dixi, per similitudinem intelligi et compleri: estis membra de membris, id est, membra membrorum, hoc est, commembra, compartes. Q. d.: Estis contrares ejusdem societatis et corporis mystici, scilicet Ecclesiae. Ita Chrysostomus. Singuli alteri alterius membra, id est, membra invicem connexa et dependentia. Quasi dicit Paulus: Estis, o Corinthii, membra ejusdem corporis Christi, puta Ecclesiae; ergo non sint schismata inter vos, unus alium non spernit, non invidet, non dolet, sed juvet, amet, gaudeat; quisque suo loco, gradu, officio sit contentus: quia si particeps erit non tantum sui boni, sed et aliorum: sicut pes ambulat pro orculo, etc.

VERS. 28. — ET QUOSDAM QUIDEM POSUIT DEUS IN ECCLESIA VARIAM APOSTOLOS, ut caput; secundo prophetas,

delegant et futura provident.

TRAITO DOCTORES, qui quasi lingua, doctrinam ab apostolis acceptam, exponunt populo.

DEUS VIRTUTES, seu miraculorum patrores, sunt quasi manus.

EXIMIE GRATIAS CURATIONUM, id est, qui donum habent verbos sanandi.

OPITULATIONES. Qui fratribus suis in infirmitate, aut necessitate opitulatur, non miraculose eos sanando, sed operà, verbis, elemosinis: sunt ergo qui opera misericordiae corporalia et spiritualia exercent.

GENERATIONES, id est, administratores rerum temporalium, qui à fidelibus offerantur pro pauperibus. Alii intelligunt rectores animarum, seu directores.

GENERA LINGUARUM, id est, peritos variorum idioma-tum, seu donum variis linguis loquendi. Notat D. Chrysostomus, quod aliqui dono linguarum, quod plura faciebant Corinthii, D. Paulus ultimum locum dedit.

INTERPRETATIONES... donum illas interpretandi. Vide dicta v. 10.

VERS. 29. 50. — NUMQUID OMNES APOSTOLI... Non tam est interrogatio quam negatio: interrogando enim negat. Mens itaque Apostoli est affirmare de mystico Christi corpore, quod de naturali corpore dicitur, necessarium esse membrorum et donorum diversitatem: Si totum corpus oculis, ubi auditus, v. 17. Si omnes essent apostoli, ubi eorum discipuli? Si omnes doctores, ubi audientes? Sed nihilominus omnes aequaliter sunt Christi membra, de Christi cor-

ut oculos; tertio doctores, ut linguam; deinde virtutes, Graecè, potestates; hoc est, miraculorum operatores: hi sunt quasi manus Ecclesiae. Virtutes hae ad personam referri, perspicuum est ex eo quod postea persequens dicit: Numquid omnes virtutes? Observa gratiam miraculorum ab Apostolo postpositi prophetiae et doctrinae.

Eximie gratias curationum, curatores scilicet morborum.

Opitulationes, qui aliis opitulatur, exercentque circa aegros, pauperes, miseros, peregrinos et hospites opera misericordiae.

Gubernaiones, qui praesunt gubernationis rerum temporalium; quos Iudeus offerentiam Ecclesiae, ubi anima ultimi sunt quasi pedes in corpore Christi, scilicet Ecclesiae. Tales fuerunt dicitur ecclesi ab apostolis, ubi videtur et in mensis praesentem, Act. 6.

Genera linguarum, id est, donum loquendi diverso genere linguae.

Interpretationes sermonum; sensum autem repete ex superiore, v. 10.

VERS. 29. — NUMQUID OMNES APOSTOLI? quasi dicitur: Minime. Numquid omnes prophetae? Eadem responsio: Minime. Numquid omnes doctores?

Carollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

In hoc capite aliqua sunt speciatim ad Ecclesiam ministris attributa; alia ad quoslibet christianos; aliqua inferioribus convenientia; alia superioribus; itaque:

1. Omnis Ecclesiae minister notet aegritudines, quae circa ministerium contingere possunt; hae sunt

pore, Christi corpus. Omnes sunt commembres, membra connexa, et à se invicem dependentia: quorum unumquodque mutuo aliorum auxilio opus habet. Haec autem dicuntur, ut uniusquique suo loco et officio contentus, pro suo dono commune hominum Ecclesiae promovere student.

VERS. 31. — EMULANINI AUTEM CHARISMATA... Syr., quid si zelo tenemini donorum ampliorum, ego adhuc ostendam vobis viam praestantiorum. Sensus est: quantum emulamini charismata, studete meliora, id est, Ecclesiam utiliora consequi. Hanc sensum conditionatum praefert Estius. Alii simpliciter: Zelate, id est, desiderate, à Deo expetite, non majora, sed meliora, id est, utiliora vobis et Ecclesiae; ad haec nitamini.

ET AMBUC EXCELLENTIORUM... sed et omnibus his à me carissatis charismatibus excellentiorum viam jamjam vobis demonstrabo, claritatem scilicet, quae via est ad Deum, ad sanctitatem, ad gloriam aeternam. Haec caeteris donis non modo praecellit: sed et ita illa omnia perficit, ut sine illa nihil prosint ad salutem. Charitas via dicitur, quia per illam necessario incedendum ad patriam, vel à scopo aberrandum: ut via regia, communis, omnibus aperta, omnibus proposita. Charismata aliquibus dantur, multis non dantur; charitas omnibus offertur, nobis perpetuo potest adesse. Charismata propriis aliis dantur; non semper nos Deo gratos reddunt; charitas nobis propriae datur, nos sanctificat, nosque Deo semper gratos efficit. Hinc via est, ut ait Apostolus, non visibilis, supra modum, et per excessum, aliis excellentiorum. Hic verus transitus est à charismatibus ad charitatem: hinc aliqui hic incipiunt caput decimum tertium.

VERS. 50. — NUMQUID OMNES VIRTUTES? Numquid omnes gratiam habent curationum? Gratiam, Graecè dona, ut legitur in Commentario Ambrosii.

Numquid omnes linguis loquuntur? Hae interrogatio post alias posita, Corinthiorum increpato est: qui volebant omnes loqui linguis.

Numquid omnes interpretantur? quibus dicitur: Sentit enim Apostolus, nec omnes quidem eos qui loquuntur linguis, posse interpretari quod loquuntur.

VERS. 51. — EMULANINI AUTEM CHARISMATA MELIORA, Graecè praestantiora, id est, ad Ecclesiam juvantia utiliora: cum aliqui in spiritualibus ex majora dicuntur, quae sunt meliora. Sensus est: quantum emulamini charismata, quod non prohibeo, studete consequi meliora, id est, Ecclesiae Dei utiliora. Si carularum meliora, ecce ostendem vobis viam excellentiorum. Ita Chrysost., Theophylact., etc.

Et adhuc excellentiorum viam vobis demonstro, viam scilicet charitatis, quae via est ad Deum, ad vitam et gloriam aeternam. In hoc ergo distinguat Apostolus charitatem à charismatibus; quod hae gratis dantur ad utilitatem Ecclesiae, non ad sanctificationem ejus cui dantur, charitas vero datur ad hoc, ut is qui illam habet, sanctus et gratis Deo fiat.

pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

superbia, invidia, dissidium, inertia, esseque vitet, v. 4. Notet et eorum agritudinem medelam, v. 10. Notet denique praxim apostolicam, quae suo ministerio fangi debet, nimirum ut omnipotentis Dei instrumentum; ut Redemptoris hominum minister; ut

Spiritus sanctificans organum, et quasi canalus, v. 7.
 2° Omnes baptizati ex palchra similitudine, de qua
 versu duodecimo usque ad finem capitis, discant,
 1° se aequaliter omnes esse membra Christi, licet situ
 et officio diversa, v. 5; et ob hunc honorem unusquis-
 que Deo gratias agat; 2° discant quod nec locus, nec
 numerus faciant Christi membrum; sed mox cum Chris-
 to: studeat ergo Christo uniri frequenter et intime,
 non tantum per habitum fidei, sed et per actus confir-
 mans fides, spei, et charitatis, v. 16; 3° sciat unusquis-
 que quod per Dei voluntatem suum locum et officium
 habet; hincque Dei, Creatoris omnipotentis, voluntati
 subditus, suo statim sit contentus, et in eo Deum glo-
 rificet, v. 18.

3° Sciant inferiores, quod eis prederit inferiores

CAPIT. XXIII.

1. Si linguas hominum loquar, et angelorum, cha-
 ritaltem autem non habeam, factus sum velut aes sonans,
 aut cymbalum tintinnans.

2. Et si habuerim prophetiam, et noverim mysteria
 omnia, et omnem scientiam: et si habuerim omniam il-
 lorum, ita et montes transferam, charitatem autem non
 habebro, nihil sum.

3. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates
 meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam,
 charitatem autem non habebro, nihil mihi prodest.

4. Charitas patiens est, benigna est; charitas non
 ambulat, non agit perperam, non inflatur.

5. Non est ambulans, non querit quae sua sunt, non
 irritatur, non cogitat malum.

6. Non gaudet super iniquitate, congaudet autem
 veritati.

7. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat,
 omnia sustinet.

8. Charitas nunquam excedit: sive prophetiae eva-
 cuabuntur, sive linguae cessabunt, sive scientia des-
 truetur.

9. Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophe-
 tiamus.

10. Cum autem venerit quod perfectum est, eva-
 cuabitur quod ex parte est.

11. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus,
 sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus; quando
 autem factus sum vir, evanesci quae erant parvuli.

12. Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc
 autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte;
 tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum.

13. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria
 haec: maior autem horum est charitas.

Charitatis, super omnia charismata, precellentium de-
 monstrat ob tria: 1° quia maxime necessaria: sine cha-
 ritate caetera non prosunt; 2° quia maxime utilis: caetera
 specularem aliquam utilitatem habent, charitas omnino-
 dam; 3° quia maxime durabilis: caetera in hac vita du-
 rant, charitas in aeternitate permanet. Tribus primi-
 teribus maximam charitatis necessitatem probat: sine

fuisse; aliis itaque nec de suo stata
 obmurmurent: sed Dei voluntatem adorantes, et fa-
 cientes, pro suo modulo serviant supremo rerum om-
 nium Domino, v. 18, 19.

4° Superiores ex v. 21, 22, 25, discant quod nullum
 debeant spernere, nec adversus inferiores intume-
 scere, 1° quia a Deo sunt quod sunt; 2° quia ad alio-
 rum utilitatem sunt quod sunt; 3° quia aliorum opera
 sic indigent, ut sine illis sua non possent officia per-
 gere; 4° qui ascepit illi, quos viles reputant, Deo sunt
 gratissimi, et Ecclesiae utilissimi, v. 15. Omnes itaque
 simus per charitatem uniti, alter alterius curam gerat,
 omnia arbitremur inter nos communia, tanquam
 ejusdem corporis membra.

CHAPITRE XIII.

1. Quand je parlerais toutes les langues des hom-
 mes et des anges mêmes, si je n'avais point la cha-
 rité, je ne serais que comme un airain sonnant et une
 cymbale retentissante.

2. Et quand j'aurais le don de prophétie, que je pé-
 nétrerais tous les mystères, et que j'aurais une per-
 faite science de toutes choses; et quand j'aurais toute
 la foi possible et capable de transporter les montagnes,
 si je n'avais point la charité, je ne serais rien.

3. Et quand j'aurais distribué tout mon bien pour
 nourrir les pauvres, et que j'aurais brûlé pour Dieu
 pour être brûlé, si je n'avais point la charité, tout cela
 ne me servirait de rien.

4. La charité est patiente; elle est douce et bien-
 faisante; la charité n'est point envieuse; elle n'est
 point dédaigneuse et précipitée; elle ne s'enfle point
 d'orgueil.

5. Elle n'est point ambulante; elle ne cherche point
 ses propres intérêts; elle ne se pique point, et ne
 s'agrite point; elle n'a point de mauvais soupçons.

6. Elle ne se réjouit point de l'injustice, mais elle
 se réjouit de la vérité.

7. Elle suppose tout, elle croit tout, elle espère
 tout, elle souffre tout.

8. La charité ne finira jamais, au lieu que les pro-
 phéties s'évanouiront, que les langues cesseront et
 que la science sera abolie.

9. Car ce que nous avons maintenant de science
 et de prophétie est très-impairfait.

10. Mais lorsque nous serons dans l'état parfait,
 tout ce qui est impairfait sera aboli.

11. Quand j'étais enfant, je parlais en enfant; je
 jugeais en enfant; je raisonnais en enfant; mais lors-
 que je suis devenu homme, je me suis dépit de tout
 ce qui tenait de l'enfant.

12. Nous ne voyons maintenant que comme en un
 miroir et en des énigmes; mais alors nous verrons
 face à face; je ne connais maintenant qu'imparfai-
 tement; mais alors je connaîtrai comme je suis moi-
 même connu.

13. Ces trois vertus, la foi, l'espérance et la cha-
 rité demeurent à présent, mais la charité est la plus
 excellente des trois.

ANALYSIS.

ipsum nec donum linguarum, etiam universalissimum; nec
 prophetiam perfectissimum; nec scientiam evidentissimam;
 nec fidem, manens etiam transiens; nec utilitatem
 beneficentissimam praesentem: tanta est charitatis neces-
 sitas.

§ 4, 5, 6 et 7, omnimodam probat charitatis utilitatem; omnia vicia remouet, omnia bona operatur: sic

autem charitatem per effectus et officia depingit, ut et
 Corinthiis reuelatum probaret suis infirmis etiam unum-
 diu aperiunt. In reliquo capite perpetuam charitatis

PARAPHRASIS.

1. Etsi linguas omnibus loquar, non solum homi-
 num, sed et angelorum, id est, omnibus linguis que
 sunt, aut esse possunt, seu in terris, seu in caelis;
 charitatem autem non habeam, factus sum sicut aes
 resonans, aut cymbalum inaniter tintinnans: hec mihi
 inutile.

2. Supponamus aliquid dono linguarum preclarioris:
 licet habeam donum prophetandi perfectissimum;
 licet et simul habeam sapientiam donum, per quod om-
 nia fidei mysteria, iam altissima noverim; licet et
 habeam praetera scientiam donum, per quod haec mys-
 teria, caeteris quasi palpanda, proponam; licet deni-
 que tantam fidem habeam, ut montes per illam trans-
 ferre possim, resque stupendas effecere: si tamen
 charitas mihi desit, nullius sum apud Deum meriti.

3. Quoniam supradictis addo: Etsi tanto mihi sit
 epulatiois dos, ut omnes meas facultates pauperi-
 bus nutriendis distribuam; imò si corpus meum, pro
 solvendis miseris, flammis exponero, ita ut vivus
 comburam: si haec sine charitate faciam, aut postea,
 nihil mihi proderunt ad salutem: charitas ergo est
 omnium maxime necessaria. Est praetera omnium
 virtutum utilissima, quia omnia mala remouet, om-
 nia bona peragat.

4, 5. Patiens est, benigna, nemini invidet, non est
 petulans et factulunda, non arrogans et fastuosa; sed
 modesta et verecunda; non suis studet commodis,
 non irritatur injuriâ; imò ne malum cogitat, nec vindic-
 tiam.

6. Non gaudet illi quibus malelit: congaudet autem
 de iustitiâ et probitate proximi, quasi de sua.

7. Nihil non suffert, nihil non credit: de nemine

COMMENTARIA.

VERS. 4. — Si linguas omnium loquar... Viam aperit om-
 nibus aliis excellentiorum, quam in fine precedentis
 capitis promisit. Haec via charitas est, quam super
 omnia charismata praecellere probat: et quia donum
 linguarum Corinthiis pluris fidebant; hinc Apostolus,
 qui in precedenti capite, quasi Corinthiorum iudicium
 damnam, hoc linguarum donum in ultimo loco sem-
 per collocavit, in hoc capite, Corinthios pariter per-
 stringens, a dono linguarum charitatis praecedentiam
 incipit ostendere.

Si linguas omnium loquar, seu nationum ubique
 terrarum degentium, loquar: imò si linguas angelo-
 rum, id est, linguas omnibus hominibus praestantiorum lo-
 quar. Hyperbole est, significans per exaggerationem

VERS. 4. — Si linguas hominum loquar et angelo-
 rum. Quoniam Corinthii donum linguarum praeter
 caeteris admirabantur, sive quia primum hoc apostoli ac-
 ceperant, descendente super ipsos Spiritu sancto,
 Act. 2, idcirco Paulus ab eo caput exordium. Si, in-
 quit, dono linguarum ita pollem, ut omnium gentium
 linguas loquar: imò et angelorum. Angelorum ergo haec
 lingua non sunt sensibiles, et ut Cajetan., sed in-

durationem asserit: caeterorum autem destructionem et
 ratione, et similitudinibus probat

numquam desperat; omnia, quantumcumque molesta,
 sustinet.

8. Denique charitas perpetua est, nunquam cessa-
 bit, etiam in patria permanebit. Tunc prophetia abo-
 lebitur: quia nullus visus, ubi omnia clarè videntur;
 linguarum donum cessabit, ubi nullus erudiendus;
 scientia, sive innoxia, destruetur, adveniente claro lu-
 mine gloriae.

9. Imperfecta est nunc omnis nostra cognitio, tunc
 theologica, tunc prophetica, quia parva et obscura:

10. Cum autem advenerit perfecta et clara divina
 essentia: visio, evanescent imperfecta theologie, et pro-
 phetiae cognitio.

11. Vitae praesentis status, est quasi infantia; vita
 futura est status virilis. Sicut ergo cum essem infans,
 loquebar seu balbutiebam ut infans, sentiebam impru-
 denter ut infans; puerilia cogitabam ut infans: cum
 autem factus sum vir, abieci puerilia, animusque vi-
 rem fieri. Ita nunc quasi infans de Deo, et de re-
 bus divinis pueriliter cogitamus, sentimus et loqui-
 mur: tunc autem in statu perfecto perfectè et clarè
 cogitabimus et loquemur.

12. Nunc per fidei speculum Deum et divina obser-
 vè, indistinctè videmus: tunc autem clarè, perfectè,
 in sua essentia videbimus: nunc pauca, et imperfectè
 cognosco: tunc Deum intuebor in seipso, sicut Deus
 intueatur meam essentiam, cognoscens scilicet simili,
 non aequali.

13. Nunc in praesenti vita manent fides, spes, cha-
 ritas, utpote ad perfectam iustitiam necessariae; inter
 has autem maxima est charitas, et omnium donorum
 Dei praestantissima.

linguas, seu idioma quae sunt, aut esse possunt, sive
 in terrâ, sive in caelo.

CHARITATEM AUTEM NON HABEAM; FACTUS SUM VELUT
 AES RESONANS, AUT CYMBALUM TINTINANS, &c. &c. &c. vox
 facta ex similitudine soni recipitur, et undans vis
 concavit, sicut terra tantum ex sono tubae, ait Fronto-
 nius. Sicut haec strepitum quidem edunt, forsitan et au-
 dientem delectant, sed inutiliter sibi laborant: nisi
 quod seipsa, dum crepant, deterunt; ita et ego sine
 charitate omnibus loquens linguas, factus sum homo
 lugens et vanus, nihil instructus, licet aliis forsitan
 non ingratis et inutilis. Sola cordis lingua, charitas,
 auditur à Deo, ipsi grata est, et nobis utilis.

telligibiles, scilicet haec linguas sunt ipsi conceptus an-
 gelici, perfectissimi et pulcherrimi.

Angelorum linguas, id est, elegantissimam linguam. Sic
 vulgo dicitur: Divine loquatur. Et hoc scholasticè ser-
 monis, aliquid humanis linguis excellentissimum significaret.

Charitatem autem non habebro, factus sum sicut aes
 sonans aut cymbalum tintinnans, insonantiam et confusum
 sonum edens. Q. d.: Sonans alata, alata. Sic appi-
 n

Spiritus sanctificans organum, et quasi canalis, v. 7.
 2° Omnes baptizati ex palchra similitudine, de qua versu duodecimo usque ad finem capitis, discant, 1° se aequaliter omnes esse membra Christi, licet situ et officio diversa, v. 5; et ob hunc honorem unusquisque Deo gratias agat; 2° discant quod nec locus, nec numerus faciant Christi membrum; sed mox cum Christo: studeat ergo Christo uniri frequenter et intus, non tantum per habitum fidei, sed et per actus constantis fidei, spei, et charitatis, v. 16; 3° sciat unusquisque quod per Dei voluntatem suum locum et officium habet; hincque Dei, Creatoris omnipotentis, voluntati subditus, suo statui sit contentus, et in eo Deum glorificet, v. 18.

3° Sciant inferiores, quod eis prederit inferiores

CAPIT. XXIII.

1. Si linguas hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans, aut cymbalum tintinnans.

2. Et si habero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam: et si habuerim omniam illud, ita et montes transferam, charitatem autem non habero, nihil sum.

3. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habero, nihil mihi prodest.

4. Charitas patiens est, benigna est; charitas non ambulat, non agit perperam, non inflatur.

5. Non est ambulans, non querit quae sua sunt, non irritat, non cogitat malum.

6. Non gaudet super iniquitate, cogitandum autem veritati.

7. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.

8. Charitas nunquam excedit: sive prophetiae evanescunt, sive linguae cessabunt, sive scientia destruetur.

9. Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus.

10. Cum autem venerit quod perfectum est, evanescunt quae ex parte est.

11. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus; quando autem factus sum vir, evanesci quae erant parvuli.

12. Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum.

13. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria haec: major autem horum est charitas.

Charitatis, super omnia charismata, precellentium demonstrata ob tria: 1° quia maxime necessaria: sine charitate caetera non prosunt; 2° quia maxime utilis: caetera speciem aliquam utilitatem habent, charitas omnino datur; 3° quia maxime durabilis: caetera in hac vita durant, charitas in aeternitate permanet. Tribus primis tribus maxime charitatis necessitate probat: sine

fuisse; aliis itaque nec de suo stata obmurmurent: sed Dei voluntatem adorantes, et facientes, pro suo modulo serviant supremo rerum omnium Domino, v. 18, 19.

4° Superiores ex v. 21, 22, 25, discant quod nullum debeant spernere, nec adversus inferiores intumescere, 1° quia a Deo sunt quod sunt; 2° quia ad aliorum utilitatem sunt quod sunt; 3° quia aliorum operi sic indigent, ut sine illis sua non possent officia peragere; 4° qui ascepit illi, quos viles reputant, Deo sunt gratissimi, et Ecclesiae utilissimi, v. 15. Omnes itaque simus per charitatem uniti, alter alterius curam gerat, omnia arbitremur inter nos communia, tanquam ejusdem corporis membra.

CHAPITRE XIII.

1. Quand je parlais toutes les langues des hommes et des anges mêmes, si je n'avais point la charité, je ne serais que comme un airain sonnant et une cymbale retentissante.

2. Et quand j'aurais le don de prophétie, que je pénètrerais tous les mystères, et que j'aurais une parfaite science de toutes choses; et quand j'aurais toute la foi possible et capable de transporter les montagnes, si je n'avais point la charité, je ne serais rien.

3. Et quand j'aurais distribué tout mon bien pour nourrir les pauvres, et que j'aurais brûlé pour Dieu tout ce que je possédais, si je n'avais point la charité, tout cela ne me servirait de rien.

4. La charité est patiente; elle est douce et bienfaisante; la charité n'est point envieuse; elle n'est point dédaigneuse et précipitée; elle ne s'enfle point d'orgueil.

5. Elle n'est point ambulante; elle ne cherche point ses propres intérêts; elle ne se pique point, et ne s'agrite point; elle n'a point de mauvais soupçons.

6. Elle ne se réjouit point de l'injustice, mais elle se réjouit de la vérité.

7. Elle suppose tout, elle croit tout, elle espère tout, elle souffre tout.

8. La charité ne finira jamais, au lieu que les prophéties s'évanouiront, que les langues cesseront et que la science sera abolie.

9. Car ce que nous avons maintenant de science et de prophétie est très-impairfait.

10. Mais lorsque nous serons dans l'état parfait, tout ce qui est impairfait sera aboli.

11. Quand j'étais enfant, je parlais en enfant; je jugeais en enfant; je raisonnais en enfant; mais lorsque je suis devenu homme, je me suis dépit de tout ce qui tenait de l'enfant.

12. Nous ne voyons maintenant que comme en un miroir et en des énigmes; mais alors nous verrons face à face; je ne connais maintenant qu'imparfaitement; mais alors je connaîtrai comme je suis moi-même connu.

13. Ces trois vertus, la foi, l'espérance et la charité demeurent à présent, mais la charité est la plus excellente des trois.

ANALYSIS.

ipsa nec donum linguarum, etiam universalissimum; nec prophetiam perfectissimum; nec scientiam evidentissimam; nec fidem, mox etiam transiens; nec utilitatem beneficentissimam praesentem: tanta est charitatis necessitas.

§ 4, 5, 6 et 7, omnimodam probat charitatis utilitatem; omnia vicia remouet, omnia bona operatur: sic

autem charitatem per effectus et officia depingit, ut et Corinthiis reddendum probaret suis infirmitatibus unumquodque aptissimum. In reliquo capite perpetuam charitatis

durationem asserit: caeterorum autem destructionem et ratione, et similitudinibus probat

PARAPHRASIS.

1. Etsi linguas omnibus loquar, non solum hominum, sed et angelorum, id est, omnibus linguis quae sunt, aut esse possunt, seu in terris, seu in caelis; charitatem autem non habeam, factus sum sicut aes resonans, aut cymbalum inaniter tintinnans: haec mihi inutile.

2. Supponamus aliquid dono linguarum preclarioris: licet habeam donum prophetandi perfectissimum; licet et simul habeam sapientiam domini, per quod omnia fidei mysteria, etiam altissima noverim; licet et habeam praetera scientiam domini, per quod haec mysteria, caeteris quasi palpanda, proponam; licet denique tantam fidem habeam, ut montes per illam transferre possim, resque stupendas effecere: si tamen charitas mihi desit, nullius sum apud Deum meriti.

3. Quibus supradictis addo: Etsi tanto mihi sit epulatiois dos, ut omnes meas facultates pauperibus nutriendis distribuam; imò si corpus meum, pro solvendis miseris, flammis exponero, ita ut vivus comburam: si haec sine charitate faciam, aut postea, nihil mihi proderunt ad salutem: charitas ergo est omnium maxime necessaria. Est praetera omnium virtutum utilissima, quia omnia mala remouet, omnia bona peragit.

4, 5. Patiens est, benigna, nemini invidet, non est petulans et factulunda, non arrogans et fastuosa; sed modesta et reverenda; non suis studet commodis, non irritat injuriâ; imò nec malum cogitat, nec vindictam.

6. Non gaudet illi quibus malefit: cogitandum autem de justitiâ et probitate proximi, quasi de sua.

7. Nihil non suffert, nihil non credit: de nemine

COMMENTARIA.

VERS. 4. — Si linguas omnium loquar... Viam aperit omnibus aliis excellentiorum, quam in fine precedentis capitis promisit. Haec via charitas est, quam super omnia charismata praecellere probat: et quia donum linguarum Corinthiis pluris fidebant; hinc Apostolus, qui in precedenti capite, quasi Corinthiorum iudicium damnans, hoc linguarum donum in ultimo loco semper collocavit, in hoc capite, Corinthios pariter perstringens, a dono linguarum charitatis praecedentiam incipit ostendere.

Si linguas omnium hominum, seu nationum ubique terrarum degentium, loquar: imò et linguis angelorum, id est, linguis omnibus humanis praestantioribus loquar. Hyperbole est, significans per exaggerationem

VERS. 4. — Si linguas hominum loquar et angelorum. Quoniam Corinthii donum linguarum praeter caeteris admirabantur, sive quia primum hoc apostoli acciperant, descendente super ipsos Spiritu sancto, Act. 2, idcirco Paulus ab eo capit exordium. Si, inquit, dono linguarum ita pollem, ut omnium gentium linguas loquar: imò et angelorum. Angelorum ergo haec lingua non sunt sensibiles, et ut Cajetan., sed in-

unquam desperat; omnia, quantumcumque molesta, sustinet.

8. Denique charitas perpetua est, nunquam cessabit, etiam in patria permanebit. Tunc prophetia abolabitur: quia nullus visus, ubi omnia clarè videntur; linguarum donum cessabit, ubi nullus erudiendus; scientia, sive innoxia, destruetur, adveniente claro lumine gloriae.

9. Imperfecta est nunc omnis nostra cognitio, tunc theologica, tunc prophetica, quia parva et obscura:

10. Cum autem advenerit perfecta et clara divina essentia: visio, evanescit imperfecta theologie, et prophetiae cognitio.

11. Vitae praesentis status, est quasi infantia; vita futura est status virilis. Sicut ergo cum essem infans, loquebar seu balbutiebam ut infans, sentiebam imprudenter ut infans; pueritia cogitabam ut infans: cum autem factus sum vir, abieci puertiam, animumque virilem intuli. Ita nunc quasi infans de Deo, et de rebus divinis puertiliter cogitamus, sentimus et loquimur: tunc autem in statu perfecto perfectè et clarè cogitabimus et loquemur.

12. Nunc per fidei speculum Deum et divina observè, indistinctè videmus: tunc autem clarè, perfectè, in sua essentia videmus: nunc pauca, et imperfectè cognoscimus: tunc Deum intuebor in seipso, sicut Deus intuetur meam essentiam, cognoscens scilicet simili, non aequali.

13. Nunc in praesenti vita manent fides, spes, charitas, utpote ad perfectam justitiam necessariae; inter has autem maxima est charitas, et omnium donorum Dei praestantissima.

linguas, seu idioma quae sunt, aut esse possunt, sive in terrâ, sive in caelo.

CHARITATEM AUTEM NON HABEAM; FACTUS SUM VELUT AES RESONANS, AUT CYMBALUM TINTINANS, &c. &c. &c. Vix dicta ex similitudine sunt recipiendi, et undantis vox concavit, sicut terra tantum ex sono tubae, ait Fröbenius. Sicut haec strepitum quidem edunt, forsitan et audientem delectant, sed inutiliter sibi laborant: nisi quod seipsa, dum crepant, deterunt; ita et ego sine charitate omnibus loquens linguas, factus sum homo ignis et vana, nihil instructurus, licet aliis forsitan non ingratis et inutilis. Sola cordis lingua, charitas, auditur à Deo, ipsi grata est, et nobis utilis.

telligibiles, scilicet haec linguas sunt ipsi conceptus angelici, perfectissimi et pulcherrimi.

Angelorum linguas, id est, elegantissimam linguam. Sic vulgo dicitur: Divine loquatur. Et hoc scholasticè sermonis, aliquid humanis linguis excellentius significaret.

Charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tintinnans, insonantiam et confusum sonum edens. Q. d.: Sonans alia, alia. Sic appi-

VERS. 2. — *Et si habuerit prophetiam...* Crescit oratio; prophetia domini pluris estimandum est, quam domum linguarum, ut in capite 14, v. 1, dicimus. Supponimus itaque quod prophetandi domum habeam perfectissimum, sive ad Scripturas abstrusiores explicandas. Adde quod et per sapientie domum, omnia etiam altissima fidei mysteria intelligam: imò et quod per scientiam domum, illa aliis intelligenda, et quasi palpanda proponam. Adde tandem, quod tantum, tamque intensam fidem habeam, ut motus transferre possim, resque insolitas et stupendas efficere: Si tamen charitatem non habuero, nullius apud Deum ero pretii, nullusque meriti. Ista quidem magna sunt, sed ego nihil sum, Augustinus.

VERS. 3. — *Et si distribuero...* Magnum sane et rarum est omnia sua in pauperum usus erogare: majus et rarius est corpus suum rogo tradere conlucendum. Licet tamen omnes meas facultates, non partem tantum, sed omnes, pauperibus nutriendis distribuero. Hoc optulaciones spectat. Licet ergo corpus meum (miserorum juvenandorum gratia) flammis tradidero ita ut vivus ardeam, que mors est omnium terribilis, ait D. Chrysostomus. Si hæc sine charitate aut faciam ut patiar, nihil mihi proderunt ad vitam æternam, hæc possunt ob inanem gloriam fieri, sicut apostolorum tempore peregrinum philosophus, publice in ludis olympicis, pro inani gloria, sese flammis tradidit comburendum. Hoc refert Lucianus, qui presens aderat. Ex dietis concludenda restat, non modo claritatis præcellentia, sed et necessitas absoluta. Sine charitate mihi inutilia sunt omnia charismata. Sine charitate mihi non prosunt omnia virtutum opera, etiam rarissima et difficillima. Omnia nostra exteriora Deus estimat ex charitate; ipsum martyrium grammaticus ob garrulitatem dictus est *cybalum orbis*.

VERS. 2. — *Et si habuerit prophetiam, id est, domum prophetie, et nossem mysteria omnia, et omnium scientiam, id est, omnium scientiam, scilicet eorum ad que scientia domum extenditur. Et si habuerit omnium fidem, ita ut motus transferam, charitatem meam non habuero, nihil sum.* Sensus est: Si fidem habeam adeo perfectam, ut per eam miracula fecerim etiam maxima, factique difficillima; quale est, hominum opinionem, mentem loco dimovere, et alio transferre. Perfectam autem fidem dico, non à charitate, quam formatam fidem vocant theologi: sed ab illustratione intellectus circa ea que eroduntur et promissæ sunt, cum fiducia impetrandi quod petitur. Q. d.: Sine charitate nihil prodest, nihil facit amicitiam cum Deo, nihil est quod homini conciliet justitiam et salutem, ne fides quidem maxima et excellentissima, que motus transferat.

Nihil sum, id est, nullius sum pretii apud Deum; nihil istorum me Deo commendat.

VERS. 3. — *Et si distribuero in cibis pauperum omnia fecerit & mea. Addidit pro exemplo operis in speciem videlicet proclari & quæ magna solent hoc estimari ab hominibus, sicut et si quid sequitur.*

Et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Sensus apostoli hic erit: Martyrium nihil prodest, nisi vel antequam, vel sequatur, vel adit charitas, sive ut principium, sive ut terminus et effectus martyrii. Ita Catechæus et

ex charitate pensat. Debet ergo charitas ante omnia desiderari. Et hoc Apostolus ita Corinthios, charismatum zelatores, docet, ut et idem nos doceat. Hanc itaque astinemus, hanc super omnia expectamus; sine qua nulla salus: sine qua omnia nihil. O Deus charitas! da mihi charitatem, bonitas tue participationem; sine qua nihil bonum, nihil tibi gratum; per quam bonus efficiar, tibi gratus, tuus verè filius, te super omnia diligens; ut tue divinæ bonitatis munus particeps factus, sum aliquando divinæ tue beatitudinis particeps.

VERS. 4. — *Charitas patiens est...* Demonstrat charitatis præcellentiam ob necessitatem, probat namque ejusdem excellentiam ob omnimodam illius utilitatem. Porro eam per dotes et proprietates illi describit, ut unusquisque, non Corinthiorum duntaxat, sed et nostrorum, possit agnoscere num habeat charitatem, super omnia necessariam et ad omnia utilem.

CHARITAS PATIENS EST, GRÆC. ET SYR., longanimitas.
BENIGNA, id est, suavis, comis, commoda, benivola. MOROSUS et contentiosus carpit, ait Theophylactus.

CHARITAS PATIENS EST, non formaliter, sed casualiter, id est, patientiam parit. Omnis virtus à charitate est, non elicitivè, sed imperativè. Regina virtutum eorum sit, earum actus imperat, dirigit, format et perleat.

NON EMULATOR, id est, non invidet. Hoc propter invidios dixit. D. enim Paulus illi charitatis elogium et pietatum hic facit, ut et medicum Corinthiis præbeat, eorum agnitudinibus sanandis aptissimum. Recordare dictorum, cap. 12, v. 1 de spiritualibus Corinthiorum infirmitatibus circa charismata et eorum usum; et hic earum medelam observabis, post D. Chrysostomum, hom. 54, et Theophylactum. Charitas universalis remedium, seu omnium spiritualium

Franciscus Suarez. Quasi dicit, ait Anselmus: Sine charitate nihil, licet excellens, prodest; eam charitate verò omnia, licet vilia, prosunt, siumque aerea et divina. *Nihil mihi prodest, unum injur, non capio utilitatem (scilicet ut justifier et salver), ita Syrus.* Docet ergo, non solum charismata que proprie non suat virtutes, quibus homo bonus efficitur; sed et opera virtutum quatuordecim speciosa, ac suo genere præclara et ardua, nihil homini ad salutem prodest, si desit charitas illi que prestat ut Dei gloria querat in æternis et salis proximum. Adde charitatem, prosunt omnia; detrahæ charitatem, nihil prosunt cetera: Sic Augustin., serm. 50 de Verbis Domini, cap. 2. Martyrium ipsum, si ideo fiat, ut admirationi et laudi habeatur à fratribus, frustra sanguis effusus est. Hieron. in Comment. Epist. ad Gal. 5.

VERS. 4. — *Charitas patiens est, benigna est.* Ambros. legit: Charitas iniquitatem est. *Charitas patiens est, non formaliter, sed casualiter, quia parit patientiam et benignitatem: quia patientia æquæ ac benignitas non est actus elicitus, sed imperatus à charitate.*

Charitas non emulatur, Græcè, non zelat, huc est, non invidet. Non emulatur, dicitur in vitio patientie, invidia est; præsertim ubi quis dolet alteri obsequi quod ipse concupiscit, et non obtinuit.

Non agit perperam, perverse, proceat, multibus. Non infatur, id est, per charitatem meo super alios superbè se extollit, aut alios infra se despicit, ut solent homines magnis donis præditi, si charitate destituantur.

agritudinum medicam et medela.

NON AGIT PERPERAM, SYR., non est tumultuosa. Variè admodum explicatur hoc *perperam, perverse, proceat, proterve, temerariè, dissimulatoriè, petulantè et factibundè, stullè, insolè, stolidè.* Non est petulant et factibunda, quod est primum genus superbiæ, ait Fromondus.

NON INFATUR, superbiæ ventò ex sui existimatione nato; quod est alterum superbiæ genus. Hoc ad arrogantes.

VERS. 5. — *NON EST AMBITIOSA.* Græcè, non *indecorè agit.* Syr., non *patrat quod pudendum est, seu cavet quidquam agere, quod turpe sit.* Menochius: Non se gerit indecorè et impudenter, sed est modesta et verecunda. Hoc noster interpres expressit, dicens: *Non est ambitiosa.* Aspicit ad id quod faciunt ambiliosi, dum honoris captandi gratià, ad vilia et pudenda obsequia sese demittunt. Omnem superbiàm à charitate removet.

NON QUÆRIT QUE SUA SUNT, id est, publicum potius quam suum querit commodum.

NON IRIBATUR, id est, non exacerbat, seu modum servat in ira: læsa vindictam non appetit, sed condonat offensas.

NON COGIT MALUM, id est, non facit malum de quoquam suspicatur, sed omnia in bonam partem accipit.

VERS. 6. — *NON GAUDET SUPER INIQUITATE.* Græcè, *super injuriat.* D. Chrysostomus, non letatur iis quibus malè fit. Non gaudet aut de peccato proximi, aut de malo, quod ei accidit. Hucusque mala recensuit charitati quo traria, et que removet charitas.

CONGAUDET AUTEM VERITATI, id est, de veritate. Veritas hic probatam, integritatem, justitiam significat. Resumuntur hic charitatis proprietates. Itaque jungenda hæc: *Charitas patiens est, benigna est, congaudet de bono proximi, quasi de suo.*

VERS. 5. — *Non est ambitiosa: non pudet charitas, quia nihil nullumque deus amat. Non reputat sibi pudore, quod fratribus sese submittat, aut obiectum et humile aliquid vel agat vel patitur: quomodo Christus ad pedes discipulorum lavandos se demisit, et crucis ignominiam sustinuit.*

Non querit que sua sunt. Ad querendum que sua sunt, impellit amor sui, que est vitiosa cupiditas.

Non iribatur, hoc est, non facile conciliatur ad iram, sed tolerans est injuriam.
Non cogitat malum, non reputat aut non imputat erugiam malum. Si faceretur ab aliquo charitas, non assueti injuriam, nec petit vindictam, sed dissimulat, et cæcit, ignoscit.

VERS. 6. — *Non gaudet super iniquitate; non gaudet, quia quis nullum quid et injuriam facit.*

Congaudet autem veritati, q. d.: Charitas cum proximis videt justò et rectè vivere, ac proficere, non invidet, sed quasi de augmento proprii profectus gaudet et hilarescit, ait, ex S. Gregorio, Anselm. Veritas ergo hic est æquitas, probitas, et justitia.

VERS. 7. — *Unam vultis, instar trabis que insipsum omnia sustinet: vel potius instar palmæ, que non succumbit venti suo, sed magis instar forticis erigitur.*

Omnia credit, q. d.: Charitas facit cuncta credendum credere, cuncta speranda sperare, et per potentiam expectare. Charitas omnia credit non hominibus, sed

VERS. 7. — *OMNIA SUFFERIT, id est, aliorum defectus tolerat et silentio tegit.* Græcè, *στυχα, sulci, tolerat, sustinet; instar trabis.*

OMNIA CREDIT; scilicet, prudenter credenda, et qua credita non nocent.

OMNIA SPERAT, id est, omnia bona de proximo sperat, illius conversionem, etc., de nullo desperat.

OMNIA SUSTINET, columnias, persecutiones, ipsam mortem. Ex dietis collige quod charitas omnium virtutum sit utilissima, quia omnia per eam mala vitantur; omnia bona geruntur, ait D. Thomas.

Observatio moralis.

Ex dietis agnosce, an charitatem habeas, præstantissimum Dei donum. Vide an vitia viceris, que procul à se repellit charitas; an nulli invidias; an perperam non agas; an fastu non intumescas; an ambitu non insolutescas; non tua queras; læsus non appetas vindictam; malum non facit suspicere; non læsteris iis quibus malè fit. Vide an bona geras que charitas imperat; an sis patiens, benivola, de bono proximi gaodens; illius defectus tolerans; omnia de illo bona credens, omnia sperans, omnia sustinens. Si ex effectibus in te charitatem, eminentissimum Dei donum agnoveris, Deo, ipsi charitati et charitatis auctori, gratias age; Deoque gratus, et ut ejus filius dilectissimus, in dilectione ambula, cresce, profice, actibus et operibus in charitate et ex charitate elicitis. Sin verò ex effectibus contrarium agnoveris, ingenisce, ora, desidera, enitere, labora, ut virtutem habeas, omnium virtutum maxime necessariam; sine qua nulla virtus; omnium virtutum maxime utilem, que omnia mala removet, omnia bona gerit.

VERS. 8. — *CHARITAS NEQUAM EXCITAT.* Aliam charitatis super omnia alia dona præcellentiam aggreduerit depingere, ob perpetuum ejus durationem. Cetera temporalia sunt; in hæc tantum vitâ manent; charitas etiam in statu patriæ permanet.

Deo: non est tarda ad credendum omnia que credenda divinitus traduntur. Nam hominibus omnia credere levitatis est, non charitatis. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax; Rom. 7. Sic et Augustinus hanc partem intellexit, lib. de Spiritu et Lit., cap. 52, ita scribens: Ipsa charitas que omnia credit, non omni spiritui credit: ac per hoc omnia quidem credit; sed Deo. Quia non dictum est, omnibus credit.

Omnia sperat, à Deo, non ab hominibus: omnia, inquam, que Deus promittit ac speranda proposuit.
Omnia sustinet, patienter expectat promissa Dei, quamvis in longum tempus dilata; faciens quod precipit Habacuc propheta, c. 2: Si moras fecerit, expecta, cap. 5: Patientes estote, fratres, usque ad adventum Domini.

VERS. 8. — *Charitas nequam excitat.* Sensus est, ita charitatem haberi in hoc seculo, ut si quis eam retinet usque ad exitum hujus vitæ, permansura cum eo sit in vitâ futura. Non intermoritur, nunquam cessabit, cetera dona in gloria cælesti cessabunt.

Charitas nequam excitat, scilicet per se. Nam sponte sua non, quam hominem deserit, nisi prius ab eo per occultum deseratur. Sin peccas, per se non excidet charitas, sed per vim eam ipse ejicies.

Sive prophetia recubantur. Que quidem omnes abolende sunt, quia non erit illorum usus in cœlesti patriâ: ubi omnes clarè videbunt Deum, nihilque re-

revelatione, aut in scientiâ, aut in prophetiâ, aut in doctrinâ?

7. Tamen quæ sine animâ sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur?

8. Etiam si incertam vocem det tuba, quis parabit ad bellum?

9. Ita et vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in sera loquentes.

10. Tam multa, ut puta, genera linguarum sunt in hoc modo; et nihil sine voce est.

11. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus; et qui loquitur mihi barbarus.

12. Sic et vos, quoniam æmulatores estis spirituum, ad edificationem Ecclesie querite ut abundetis.

13. Et ideo qui loquitur linguâ, oret ut interpretetur.

14. Nam si orem linguâ, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est.

15. Quid ergo est? Oratio spiritu, oratio et mente; psallam spiritu, psallam et mente.

16. Ceterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicit: Amen, super tuam benedictionem, quoniam quid dicit nescit?

17. Nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur.

18. Gratias ago Deo meo quod omnium vestrum linguâ loquor.

19. Sed in ecclesiâ volo quinque verba sensu meo loqui, et alios instruam, quam decem milia verborum in lingua.

20. Fratres, nolite pueri effici sensibus; sed multità parvuli estote; sensibus autem perfecti estote.

21. In lege scriptum est: Quoniam in aliis linguis et labiis aliis loquitur populo huic; et nec sic exaudient me, dicit Dominus.

22. Itaque lingue in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus, prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus.

23. Si ergo conveniat universa Ecclesiâ in unum, et omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ aut infideles, nonne dicent quod insanitis?

24. Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiotâ, convinctur ab omnibus, iudicatur ab omnibus:

25. Occulta cordis eius manifesta fiunt; et ita cadens in faciem, adorabit Deum, pronuntiatis quod verè Deus in vobis sit.

26. Quid ergo est, fratres? cum convenitis, unusquisque vestrum psallam habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet. Omnia ad edificationem fiunt.

27. Sive linguâ quis loquitur, secundum duos, aut ut multum tres, et per partes, et unus interpretetur.

28. Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesiâ, sibi autem loquatut et Deo.

29. Propheete autem duo aut tres dicant, et ceteri

sant, ut per la révelation des choses cachées, ou par la science, ou par la prophétie, ou par la doctrine?

7. Les choses inanimées qui rendent des sons, comme le hautbois et les harpes, si elles ne forment des tons différens, comment pourra-t-on distinguer ce que l'on joue sur ces instrumens?

8. En effet, si la trompette ne rend qu'un son confus, qui se préparera au combat?

9. De même, si la langue que vous parlez n'est intelligible, comment pourra-t-on savoir ce que vous dites? Vous ne parlerez qu'en l'air.

10. Car il y a tant de diverses langues dans le monde, et il n'y a point de peuple qui n'ait sa langue particulière.

11. Si donc je n'entends pas la force des mots, je serai barbare à celui à qui je parle; et celui qui parle me sera barbare.

12. Ainsi, puisque vous avez tant d'ardeur pour les dons spirituels, désirez d'en être enrichis pour l'édification de l'Eglise.

13. C'est pourquoi que celui qui parle une langue demande à Dieu le don de l'interpréter.

14. Car si je prie en une langue étrangère, mon cœur, à la vérité, prie; mais mon esprit est sans fruit.

15. Que ferai-je donc? Je prierai de cœur, mais je prierai aussi avec intelligence; je chanterai de cœur des cantiques, mais je les chanterai aussi avec intelligence.

16. Que si vous ne louez Dieu de tout cœur, comment celui qui tient la place du peuple répondra-t-il Amen, à la fin de votre action de grâces, puisqu'il n'entend pas ce que vous dites?

17. Ce n'est pas que votre action de grâces ne soit bonne, mais les autres n'en sont pas edifiés.

18. Le lieu non Dieu de ce que je parle toutes les langues que vous parlez.

19. Mais j'aime à mieux ne dire dans l'Eglise que cinq paroles dont j'aurai l'intelligence pour en instruire aussi les autres, que d'en dire dix mille en une langue inconnue.

20. Mes frères, ne soyez point enfans pour n'avoir point de sagesse, mais soyez enfans pour être sans flatter, et soyez sages comme des hommes parfaits.

21. Il est dit dans l'Écriture: Je parlerai à ce peuple en des langues étrangères et inconnues, et après cela même ils ne m'entendront point, dit le Seigneur.

22. Ainsi les langues inconnues sont un signe, non pour les fidèles, mais pour les infidèles, et le don de prophétie, au contraire, n'est pas pour les infidèles, mais pour les fidèles.

23. Si donc toute une Eglise étant assemblée en un lieu, tous parlent diverses langues, et que des ignorans ou des infidèles entrent dans cette assemblée, ne diront-ils pas que vous êtes des insensés?

24. Mais si tous prophétisent, et qu'un infidèle ou un ignorant entre dans votre assemblée, tous le convainquent, tous le jugent.

25. Le secret de son cœur est découvert, de sorte que, se prosternant le visage contre terre, il adorera Dieu, renouant témoignage que Dieu est véritablement parmi vous.

26. Que faut-il donc, mes frères, que vous fassiez, si vous êtes dans votre assemblée? L'un est inspiré de Dieu pour se prosterner en ce que, l'autre pour instruire, un autre pour révéler les secrets de Dieu, un autre pour parler une langue inconnue, un autre pour l'interpréter? que tout se fasse pour l'édification.

27. S'il y en a qui aient le don des langues, qu'il n'y en ait point plus de deux ou trois qui parlent en une langue inconnue, et qu'ils parlent l'un après l'autre, et qu'il y ait quelqu'un qui interprète ce qu'ils auront dit.

28. Que s'il n'y a point d'interprète, que celui qui a ce don de parler les langues inconnues se taise dans l'Eglise, et qu'il ne parle qu'à lui-même et à Dieu.

29. Pour ce qui est aussi des prophètes, qu'il n'y en

iudicent.

30. Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat.

31. Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur:

32. Et spiritus prophetarum prophetis subiecti sunt.

33. Non enim est dissensionis Deus, sed pacis; sicut et in omnibus ecclesiis sanctorum doceo.

34. Mulieres in ecclesiis taceant; non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit.

35. Si quid autem voluit discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesiâ.

36. An à vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit?

37. Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quos scribo vobis, quia Domini sunt mandata.

38. Si quis autem ignorat, ignorabitur.

39. Itaque, fratres, æmulamini prophetare; et loqui linguis nolite prohibere.

40. Omnia autem honestè et secundum ordinem fiant.

ait point plus de deux ou trois qui parlent, et que les autres en jugent:

30. Que s'il se fait une révélation à un autre de ceux qui assistent, que le premier se taise.

31. Car vous pouvez tous prophétiser l'un après l'autre, afin que tous apprennent et que tous soient consolés.

32. Aussi les esprits des prophètes sont-ils soumis aux prophètes.

33. Car Dieu n'est pas un Dieu de trouble et de confusion, mais un Dieu de paix, et c'est en que j'enseigne dans toutes les églises des saints.

34. Que les femmes se taisent dans les églises, parce qu'il ne leur est pas permis d'y parler, mais elles doivent être soumises selon que la loi l'ordonne.

35. Si elles veulent s'instruire de quelque chose, qu'elles le demandent à leurs maris lorsqu'elles seront dans leurs maisons; car il est honteux à une femme de parler dans l'église.

36. Est-ce de vous que la parole de Dieu est sortie, ou les seuls à qui elle soit venue?

37. Si quelqu'un croit être prophète ou spirital, qu'il reconnaisse que les choses que je vous écris sont des ordonnances du Seigneur.

38. Si quelqu'un veut l'ignorer, il sera lui-même ignoré.

39. Ainsi, mes frères, désirez surtout le don de prophétie, et n'empêchez pas l'usage du don des langues.

40. Mais que tout se fasse dans la bienséance et avec ordre.

ANALYSIS.

Et dicitis de charitatis excellentiâ in capite decimo tertio, 1° concludit charitatem ante omnia desiderandam esse, et ordines ecclesie insecutandam: charismata autem ex charitate appetenda, ac maxime prophetiam.

2° Multis rationibus, et similitudinibus probat, à v. 2° usque ad v. 25°, prophetiam dono linguarum, quo maxime gloriabatur Corinthii, præferendam esse, quia utilior est ad edificationem, v. 2°, usque ad 15. Utilior ad orationem, tum privatam, tum publicam, à v. 14 usque ad 17. Ab inutilitate Paulus iudicat de donis, et Corinthios hortatur ut similiter iudicent, v. 18, 19, 20.

Utilior denique, quia fidelibus prodest, et infidelibus, quod propter infideles convertendos, datum est Ecclesiæ; illis non semper prodest; imò aliquando nocet infidelibus et fidelibus idiotis, à versu 21, usque ad 26.

3° Modum præscribit Apostolus, quo in Ecclesiâ donis illis uti debeant. 1° Statuit in genere, ut illis ad Ecclesiam edificationem tantum; 2° circa donum linguarum statuit, ut duo, aut tres ad summum, successivè

loquantur, et unus interpretetur: quod si desit interpres, taceat ille, qui linguarum donum habet; 3° circa donum prophetiæ statuit ut duo, aut tres prophetæ successivè loquantur; ceteri verò prophetæ discernant ac iudicent de eo, quod à prophetantibus dicitur, v. 27, 28, 29. Quod si tunc temporis nova fut alieni audientium revelatio; taceat qui prophetabat, et huic det locum, nec dicat: Non possum tacere: signum spiritus prophetiæ subiectus est prophetis, v. 30, 31, 32, 33.

4° Multiterius in Ecclesiâ silentium penitus indicit, ita ut nec possint interrogare: eujus statuti varios dat rationes, v. 34, 35, et quia contrarium fœbat apud Corinthios, illos acriter objurgat, v. 36.

5° Statuta sua assertè esse Domini mandata; qua, ut talia, debent ab omnibus, etiam prophetis, suscipi et observari, v. 37, 38. Illa omnia ad tria reducit: primum, ut donum prophetiæ præsertim expetant; secundum, ut donum linguarum non supprant; tertium, ut omnia fiant honestè et ordinatè, v. 39, 40.

PARAPHRASIS.

1. Cum tanta sit charitatis utilitas et excedentia, hanc super omnia ardentè desiderate, et omni vestro conatu insecutandam: spiritualia nihilominus charismata ne negligatis, sed ex charitate appetite, maxime verò utiliora; ac ideo prophetiæ donum, quod multò utilius est dono linguarum:

2. Qui enim linguâ ignotâ loquitur, soli Deo loquitur, cujus laudes verbis peregrinis profert; hominibus verò non loquitur, qui eum non intelligunt: sancto tamen afflatus Spiritu, loquitur divina secreta, et ideo reverendus.

3. Qui verò prophete munere fungitur, non Deo tantum loquitur, sed et hominibus, quos suis sermo-

nibus ædificat, adhortatur et solatur: hominibus ergo utilior est propheta, quam qui linguis loquitur.

4. Hic sibi soli prodest, semetipsum devotionis affectu, et eorum que dixit intelligentiâ, edificando: ille toti prodest Ecclesiæ, quam sermonibus suis ædificat: quanta ergo inter utrumque utilitatis differentia!

5. Ne propter hæc tamen putetis quòd linguarum donum despretiare velim; illud tanti facio, ut optarem ego, si Deo placeret, vos omnes linguis loqui; hoc donum magnum est, et à Spiritu sancto est: sed, ut dixi v. 1, magis opto, ut prophetiæ donum, quod utilius et præstantius est, habeatis: major enim est

(Pngt.)

qui prophetam agit, quam qui linguis loquitur: nisi istatum vulgari lingua interpretetur quam dixit, ut inde Ecclesia edificationem accipiat: tunc enim ille par est propheta.

6. Ut hujus interpretationis necessitatem clarius intelligatis; supponamus quod nunc primum ad vos veniam, linguisque tantum ignotis loquar; quid inde percipietis utilitatis; nisi si loquar vobis, ut vel alias et arcanas quasdam veritates aperiam per sapientiam donum; vel per scientiam donum res fidei relictam vobis intelligibiles; vel per prophetiam abstrusiora Scripturae loca vobis explicavero; vel quod proprio studio didicistis, vobis communicem methodico modo, seu catechistico?

7. Alia non desini exempla, quibus rem eandem reddam vobis sensibilibus; videto instrumenta inanimata, sonum tamen voci similem reddentia; sive tibia sit et alia hujusmodi, quae flatu resonant, sive cythara et alia quae tactu pulsantur et sonant; haec omnia si tantum sonent, et distinctos non dederint sonos; quid proderunt, cum nullus agnoscat quid aut tibia, aut cythara canitur?

8. Similiter et tuba, quae vox quedam est publica, si sonitum confusum et indistinctum dederit, quis miles ad pugnam sese preparaverit?

9. Sic igitur et vos linguis loquentes ignotis, nisi per interpretationem sermonem vestrum reddatis intelligibilem, quemodo quis percipiet quod dicitis? sane vocem in aera spargitis inutiliter, nihil proficitis.

10. Et revera tam multa et tam varia sunt idiomatum genera in mundo, nulla quippe ratio sine suo idionate propria.

11. Si ergo nesciero vocum significationem, ero illi qui meam linguam non novit, barbarus, et ipse mihi barbarus erit;

12. Propterea vos, o Corinthii, cum spiritualium charismatum emulatores sitis, optate ut ea habeatis, unde major Ecclesiae proveniat utilitas.

13. Ac proutem qui donum habet linguis ignotis loquenti, a Deo petat gratiam interpretandi (tunc enim utilis erit, non ad exhortandum tantum, sed et ad orandum).

14. Nam si ego, v. g., orem lingua mihi ignota, affectus quem mens a Spiritu sancto motus orat; sed mens intellectus, quia verba non intelligit, sine fructu reflectionis est: merced quidem, sed non reficior.

15. Quid ergo faciendum? dabo operam ut non cordis affectum tantum oram, sed et mentis intelligentiam; ut Dei laudes canam, et devotissimis affectu, et mentis attentione.

16. Alioquin, ut est, nisi donum habeas interpretandi, si Deum publice laudaveris, laudes ejus linguam profertis aliis ignota, quemodo qui vult populi jocum tenet, insequitur rudis et illitteratus, in fine precipitatorum, quas non intelligit, recitat et dicit.

17. Quis quidem ipse et Dei honorificatio parat est, Deo gratia, et illi mactatio; sed ea ad proximos non applicatur, quia non percipit eam; proinde ergo, ut non donec interpretetur, sed et illi gratia daretur.

tionis, ut utilis sis et exhortationibus, et orationibus.

18. Quod ad me, gratias ago Deo meo, quod multum sit apud vos sermonis genus, quod ego non intelligam et loquar; hoc Dei donum est, illudque pluris facio:

19. Sed philomonia malo in fidelium caetero, pauca verba a me intellecta, et aliis a me explicata loqui ad eorum instructionem, quam innumera proferre in lingua auditoribus meis ignota.

20. Hinc nostro sensui et iudicio conformamini, fratres charissimi; et ne in posterum, sicut poeri, de rebus iudicatis ex apparentia; sed ex utilitate, sicut viri prudentes; et consequenter prophetia donum, utpote omni modo utilem dono linguarum praeferte, illudque magis appetite. Opto quidem vos repaerescere, non quod inopiam iudicii, sed quod innocentiam animi; volo autem vos prudentiam et iudicio viros esse perfectos.

21. Hinc memi iudicium et desiderium Scripturae testimonio conforme est; Isaiae enim 28, v. 11, 12, scriptum est: Variis linguis et diversis idiomatibus loquar populo huic Iudaeo, nec tamen ad me convertentur.

22. Hoc probat donum linguarum, quod Ecclesiae datum est, non propter fideles praecipue; sed praesertim propter infideles convertendos, non sum semper effectum habere; prophetiae vero donum, quod datum est Ecclesiae praecipue propter fideles confirmandos, promovendos et consolandos, hoc effectum semper habet in illis; ergo utilis est, et magis appetendum; et hoc maxime appetendum, quo sic pluribus prodest, ut nemini noceat. Non ita de linguarum dono, quod aliquando nocet fidelibus et infidelibus.

23. Hoc patebit suppositione facta. Supponamus ergo quod universa quaedam Ecclesia particularis in unum conveniat caeterum; et quod omnes, nemine interpretante, linguis loquantur ignotis; supponamus et quod tunc in hunc caeterum intrent idiotae, linguarum ignari; vel quod aliqui pagani, curiositatis gratia, illis subreant; nomine omnes illi vos insanos reputabunt, qui loquimini quae nullis intelligit? in hoc ergo casu, linguae fidelibus et infidelibus nocebunt.

24. Contrarium prorsus eveniet, si soli propheta loquantur, et lingua vulgari christianas veritates explicent; tunc enim si quis vel infidelis, vel idiota interverit, non vos arguet et damnabit, ut supra; sed ipse a prophetantibus arguetur, et damnabilis demonstrabitur.

25. Etenim peccata, quae in corde suo occulta gerit, prophetae divini verbi lumine delegat, eorum monitionibus; unde fiet ut peccatorum suorum conscientiae tactus, apud proximos in faciem, sequi peccatorum agnoscent, Deum pro misericordiam obtinentem, linguarum et prophetiae adfuerit, palmam constantem; quod nisi fieri potest sine dono et in vobis. Quae ergo, prophetia dicitur et infidelibus prodest.

26. Quid ergo faciendum est? Quoties ad ecclesiam publicam convenitis, quicumque ex vobis divinitus inspirati vel prophetae, seu ceterum spirituales ad Dei

laudem, vel instructionem populo utilem, vel aliquam revelationem sibi factam, vel donum peregrinis linguis loquendi, vel interpretandi donum, nihil horum negligatur; sed haec omnia decenti ordine, et ad publicam conventus edificationem fiant.

27. Quod ad linguarum donum spectat, datur et illi sus locus; sed ita, ut duo tantum, aut ad summum tres successivè in quolibet conventu loquantur; et unus sit semper, qui lingua vulgari explicet populo quae illi lingua peregrina dixerunt.

28. Quod si desit qui possit interpretari, taceat ille, qui linguarum donum habet, expectet que tempus quo possit fructuosè uti suo dono; interim sibi soli secreto loquatur et Deo, ceteros vero non perturbet.

29. Quod autem ad prophetas attinet, duo aut tres ex illis successivè loquantur; ceteri vero prophetae iudicent verine sint an falsi prophetantium sermones.

30. Quod si, uno propheta, Deus alium ex prophetis audientibus afflaverit, tunc qui prior propheta, taceat, et det illi prophetandi locum.

31. Si hic servetur modus et ordo, poteritis omnes ordine vestro prophetae, ut omnes instructionem et exhortationem a vobis accipiant.

32. Nec est quod quis dicat: Divinitus urgeor, ideo nec tacere, nec differre possum; etenim spiritus prophetae solutus est prophetis: liberè loquantur et taceant.

33. Nam Deus est pacis spiritus, non tumultus et dissidii; esset vero dissidii spiritus, si omnes ad simul loquendum sic impelleret, ut liberi non essent; unus ergo post alterum loquatur, sicut in omnibus ecclesiae doceo.

COMMENTARIA.

Vers. 1. — SECTAMINI CHARITATEM; Graec., *persequeamini*, etc.; Syr., *currite post charitatem*. Conclusio sequens ex dictis in toto capite procedenti. Cum charitas tante sit necessitatis, tantaeque utilitatis; et ideo tante super omnia charismata excellentiae: hanc, fratres, omni studio, omnique conatu insectemini, donec apprehendatis eam.

EMULAMINI, Graec., *autem*, id est, ne tamen negligatis, sed amate, appetite. **SPIRITUALIA**, supple charismata, **MAGIS AUTEM**, id est, maxime vero donum prophetandi, donum docendi et explanandi mysteria fidei, Scripturasque sacras et eorum latentes sensus explanandi; ut dictum est cap. 12, v. 10, et ut patet ex sequentibus vers. 3 et 5. Perfectam prophetiae descriptionem vide apud Cornelium à Lapide et apud Estium.

Mors D. Penit.

Paucis hic multa conficit Apostolus.

1° Corinthios, donorum emulatores, docet ante omnia, charitatem ardenti studio appetendam esse; et omni conatu persequendam, donec habeatur; haec sola sufficit; sine hac omnia nihil; ideo eam perse-

Vers. 1. — Sectamini charitatem. Quoniam, inquit, charitas tam excellens et necessaria virtus est, cum *sectamini*, vel, ut graeco est, *persequeamini*. Significat

34. Quod ad mulieres haec in re spectat, taceant omnino in ecclesiis; nec enim illis alicubi in Scripturis permittitur esse publice loqui, aut concionari; sed in lege praecipitur eis ut viris suis subdita sint; suam ergo subjectionem suo testentur silentio.

35. Quod si quid non intellexerint, illudque velint addiscere, domi maritos suos interrogent; in ecclesiis vero nec doceant, nec interrogent; quia probris indecorum est mulierem in coetibus sanctorum loqui.

36. Quam ob causam, o Corinthii, ritum ab omnibus observatum, vos non servatis? An à vobis processit Evangelii praedictio, ut aliorum sicut exemplar, ceterique ad morem vestrum astringantur? aut ad vos solos pervenit Evangelium, ut pro vobis libitum, nulla ad alios habita ratione, ritus ordinis?

37. Si quis apud vos videtur esse propheta, vel à sancto Spiritu inspiratus, sciat et cognoscat quae scribo vobis, et apprehendat quod Christi Domini mandata sunt, non mea; etenim non ex me, sed ex ejus Spiritu et voluntate haec statuo.

38. Si quis autem hoc ignorat, aut ignorare vult, ut contradicat, sciat quod vicissim à Christo Domino ignovabitur, in die scilicet, quae sibi dicenti: Domine, in nomine tuo prophetavimus, respondebit: Non novi vos.

39. Itaque, ut tribus verbis totum hunc sermonem concludam, optate et expetite praecipue prophetiae donum, quia utilem. Dono linguarum praeditis ne prohibeatis loqui, eo quo statim ordine et modo.

40. Omnia in vestris coetibus honestè et ordinatè fiant.

Observatio moralis.

Hoc ergo et nos quoque docet Apostolus: Super omnia charitatem habete, Coloss. 3. Charitas, virtutum regina, vos Deo coniungit, Deo similes efficit, Dei filios constituit; ubi eam et per eam, omnia vobis proficiunt ad salutem; sine hac, omnia nihil sunt. Charitatem ergo toto vitio tempore persequeamini, emuladite, colite, perlicite. Abscessit à vobis? toto nisu, totisque viribus currite post eam, nec desistite, donec apprehendatis. Assesum estis illam? amplectimini, custodite diligenter, non sicut ei rebelles unquam, sed semper obtemperantes. Assidue resiliit à vobis, qua non ad id quod oportet, ea utimur, sed omnia ei preferimus, ait D. Chrysostomus. Ut ergo non discedat, nec vos deserat unquam, eam nusquam deserite, sed semper colite, eam omnibus praeferte; omnia vestra, iuxta ejus motus et praescripta, facite. Omnia vestra in charitatis studium charitatis; ut eam insectemur, perinde ut venator feram insequitur.

Emulamini spiritualia. Sensus: Non prohibeo quo-

ritate fiant. Custodistis illam? pericite. *Amplitude in dilectione*, ait Apostolus. Non sufficit in charitate esse, sed ambulandum in charitate; crescendum continue per bona opera, in charitate et ex charitate facta, per passiones ob Deum toleratas. Hoc agere, est esse vero Christianum; est agere christiane; est perpetuo mereri, continue ditescere, instantanea et inania in solitas et plenas eternitatis convertere. Talibus enim convenit illud Apostoli: *Momentaneum et leve (actionis et) tribulationis nostrae, aeternam gloriae pondus operatur in nobis.*

2° Eosdem Corinthios docet spiritualia quidem charismata posse desiderari, non ex vanitate, sed ex charitate et edificandi desiderio. His utiliora magis appetenda.

Hiac prophetandi, seu docendi, donum magis appetendum, quam donum linguis extraneis loquendi.

Quia vero Corinthii hoc linguarum donum plerisque faciebant, et de illo maxime gloriabantur, ut erroneum eorum iudicium corrigat Apostolus, eosque ab hac inani iactantia purget, nullis rationibus et similitudinibus probat prophetiam dono linguarum excellere; ideoque preferendam et magis desiderandam.

VERS. 2. — QUI ESIM LOQUITUR... Prima ratio sumitur à majori utilitate in proximo edificando. Qui lingua pergrina et ignota loquitur, Deo soli loquitur, seu Deum solum audirentem habet, qui non verba tantum intelligit, sed et cordis affectum videt. Seu *Deo loquitur*, cuius laudes verbis peregrinis profert, quaeque glorificat. Sed *hominibus non loquitur*, quia ipsam non intelligunt; supponitur enim quod lingua auditoribus ignota loquitur; illis ergo loquitur inutiliter.

SCRIBIT TAMEN LOQUITUR MYSTERIA, id est: Spiritu sancto tamen afflatus loquitur mysteria fidei, seu divina secreta, hincque non est contemendus, quinimo reverendus. Quia hoc donum depressit Apostolus, ostendens non magis eius utilitatem esse, ideo rursus extollit, ne videatur frustra datum, ait D. Chrysostomus.

VERS. 3. — NAM QUI PROPHETAT; GRÆC. *prophetans* minis aspiratis ab charismata; quin studium ea consequendi facile permisit. Verum id volo vos facere cum iudicio et ex charitate; non excellendi studio, sed edificandi. Ut est donum linguarum, gratia sanitatum, et alia.

Magis autem ut prophetetis; ut scilicet ex afflatu Spiritus sancti doceatis, dicatis, vel canatis ea, quae alios ad pietatem excitent. Hoc enim est hic prophetare.

VERS. 2. — Qui enim loquitur lingua (alià et peregrinà), non hominibus loquitur, sed Deo, qui non solum intelligit verba loquentis, sed etiam inspicit affectum cordis. Quod hominibus non loquitur, probat: *Nemo enim audit, videlicet cum intellectu*: id est, nullus intelligit ea quae loquitur, licet ipse Spiritu afflatus loquatur subiecta alia mysteria: non est enim qui interpretetur.

Spiritu autem loquitur mysteria. Sed queres, quo spiritu? loquitur Spiritum sanctum intelligunt. Alii tamen ex antiquis quam ex recentioribus, de spiritu hominis interpretantur: ut per spiritum intelligatur affectus animi, ad quem pertinet devotio. Quem spiritum à mente, id est, intelligentià, Paulus in sequentibus aperit distinguit. Ita sensus erit: Eum qui lingua

verò, id est, at qui prophetat, nominibus loquitur, et prodest ad *edificationem*... Mysteria quippe fidei et veritates christianas sic explicat, ut auditores edificet incipientes, hortetur proficientes, soletur afflictos, ait D. Thomas.

Hinc patet quid per prophetam intelligat Apostolus, doctorem scilicet et concionatorem, qui suis sermonibus fideles confirmat in fide, hortatur ad bonum, avertit à malo, solatur in afflictionibus. Equidem futuri praedictio ad prophetiam pertinet; sed et haec etiam tria munia obierunt antiqui prophetae. Hinc etiam patet quod sit concionatoris munus: fidelium pietatem nutrire; eos ad bona opera hortari; in necessitatibus solari, huiusque vite miseriam usum docere, ad aeternam felicitatem promerendam.

Ratio his duobus versibus contenta, potest sic in formam redigi: Utilius est Deum simul glorificare, et proximum edificare, quam Deum glorificare tantum; at qui linguis loquitur ignotis, Deum quidem glorificat; sed proximum non edificat; qui verò prophetat, Deum glorificat, et proximum edificat; ergo nullus est prophetae quam linguis peregrinis loqui tantum.

VERS. 4. — QUI LOQUITUR LINGUA... Qui lingua ignota loquitur, sibi soli prodest devotione et affectu, quo loquitur; SE SOLEM EDIFICAT eorum intelligentià, quae dicit. Loquitur hic Apostolus de iis qui sciunt quae dicunt, sed aliis explicare non possunt, D. Chrysostomus.

QUI AUTEM PROPHETAT, fidelium conventus edificat, illisque prodest. Quantum autem interest inter unum et Ecclesiam, tanta est inus et illius differentia, dicit Chrysostomus. Haec ratio quibusdam videtur eadem esse cum praecedenti, illiusque paucioribus resumptio; sed si bene attendatur, alia est, et prima superaddit, quod prophetia non tantum sit hominibus utilis, sed et maxime utilis, toti scilicet hominum cuncti.

VERS. 5. — Volo autem.... Obviam et occurrit falso praemissorum intellectui, quasi diceret: Ne proloquitur occulta quaedam, ac sibi non intellecta, loqui cum pio devotionis affectu quo in Deum suspirat.

VERS. 5. — Nam qui prophetat, etc. Ecce quod dixi, prophetare hic est loqui quae alios edificent, exhortentur et consolentur: ac proinde praestat prophetare quam loqui linguis peregrinis, utpote quae nemo intelligit, ut proinde nemo his instrui, edificari, vel consolationem aliquam accipere possit.

VERS. 4. — Qui loquitur lingua, semipsum edificat, id est, sibi ipsi prodest, tum sibi prodest. Quod si semipsum edificat is qui loquitur lingua quam non intelligit; non igitur inutile est aut orare, aut laudare Deum verbis non intellectis.

Qui autem prophetat, Ecclesiae Dei edificat. Qui prophetat, inquit, conventui fidelium proficit; per hoc nempe quod loquitur adificationem, exhortationem, consolationem.

VERS. 5. — Volo autem (hoc est, velim, optarim) omnes vos loqui linguis; magis autem prophetate, ut scilicet alios ad pietatem excitetis. Nam maior est qui prophetat, quam qui loquitur linguis; nisi forte interpretetur, ex ignota lingua in aliquam notam. Et E-

teis quod haec vobis scribens, linguarum donum improbem: quinimo magni facio, et quantum ad me attinet, velim ego, si Deo placeret, vos omnes linguis loqui; sed haec dico vobis, ut intelligatis quod magis optare debeatis, nimirum prophetiae donum, ut primo versu dixi.

NAM MAIOR EST... id est, quia utilis, et ideo dignior est QUI PROPHETAT, ignarusque docet, quam QUI LINGUIS EXTERNIS LOQUITUR; nisi qui linguarum donum habet, habeat et interpretandi donum; ad edificationem Ecclesiae. Ex hoc versu patet quod aliquando separantur haec duo dona; aliquando etiam in eadem personâ reperiebantur: id est, qui loquebatur linguis, quo dixerat interpretabatur; et hic erat par propheta, ait D. Chrysostomus; et is erat propheta, ait D. Thomas, quia interpretatio cuiuscumque ardui pertinet ad prophetiam. Imò, ut addit D. Thomas, donum linguarum cum interpretatione, melius est quam prophetia, quia utrumque donum simul conjungitur.

VERS. 6. — NUNC AUTEM, FRATRES, SI VENERO... A semetipso sumit exemplum ad supradictorum confirmationem, nempe prophetiam dono linguarum utiliore esse, nisi dono linguarum juncta sit interpretatio. Semper in sul personâ, quae sunt gravia et molesta agit, ait D. Chrysostomus.

NUNC, id est, et sanè si ego ipse, etc. Ecce egomet, etc. At verò si ego ipse, vobis, fratres, linguis loquar ignotis, quid inde percipietis utilitatis?

NISI VOBIS LOQUAR, id est, nisi quae dico, LINGUA VESTRA VOBIS EXPOSAM.

AT IN REVELATIONE, id est, aut per revelationem, veritates alias, sed obscuras vobis aperiendo dono sapientiae.

AT IN SCIENTIA, aut per scientiam, eas vobis sensibiles et quasi palpandas reddendo per rationes humanas et per similitudines et exempla, dono scientiae.

AT IN PROPHETIA, id est, aut per prophetiam difficiliorem Scripturam loca vobis explicando more concionatoris.

AT IN DOCTRINA, id est, aut per doctrinam, veritates Evangelii modo simpliciori et catechistico vos docendo. Quotum ista possunt ad uno reduci sic: Nisi vos instruiam, aut per revelationem, seu per prophetiam, aut per scientiam, seu per doctrinam. Id est, nisi

classis adificationem accipiat, ipso videlicet interpretante.

VERS. 6. — Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens; quid vobis prodero, nisi vobis loquar, aut in revelatione, id est, nisi loqui revelationem, quia expositionem revelationis mihi facere.

Aut in scientiâ, id est, ea quae scio per scientiam, vel à Deo infusam, vel studio partam.

Aut in prophetiâ, id est, ea quae scio per prophetiam, tum proprie dictam, tum improprie: prophetiam, hoc est, occultorum et obscurorum, maxime sacra: Scripturae, explicationem.

Aut in doctrinâ, scilicet per eam docendo et accomodando meum sermonem ad captum auditorum. Sic fere D. Thom. et Theoph.

VERS. 7. — Tamen quae sine animâ sunt vocem dantia, nam et instrumenta animae expertia, quae sonum reddunt voci similem. Sive tibia, etc., ac si dicat: Nullo modo id intelligi ac discerni poterit.

quod mihi revelatum est, vobis emittent propheticum seu concionatorum modo; vel nisi quod proprio studio didici, vobis communicem methodo et catechistico modo.

VERS. 7. — TAMEN QUAE SINE ANIMA...; GRÆC., *inanimata*, Syr., *res quae sunt inanimata*. Eandem rem elegantè illustrat similitudine, ductâ ab instrumentis, quae sunt quaedam artificiales et stultae lingue.

Tamen, id est, quia etiam. Nam et instrumenta, animâ sensuque carentia, quae sonum tamen reddunt voci similem;

SIVE TIBIA, et alia quae flatu pulsantur et sonant; SIVE CYTHARA, et alia huiusmodi quae tactu pulsantur et resonant; haec, inquam, et alia, nisi distinctos sonos dederint, non agnoscerent id quod aut tibia aut cythara canitur.

VERS. 8. — ET ESIM SI INCERTAM... Similiter si tibia, quae publica quaedam vox est et lingua, sonum confusum et indistinctum dederit, quis miles ad pugnam aut ad receptum se preparaverit? Alius quippe sonus ad pugnam excitat; alius de recessu monet.

VERS. 9. — ITA ET VOS...; lingua scilicet peregrinâ loquentes, nisi MANIFESTUM SILEMONT... id est, nisi per interpretationem, vestrum sermonem reddatis intelligibilem, quomodo ab aliis intelligimini? sanè vocem criticis in aera spargentes; inutiliter loquentini, nihilque proficietis.

Quot hodie in aera loquentes! quae loquuntur, non ut ab hominibus intelligantur, cunctisque proficiant, sed ut dociti, sublimes videantur, et ut tales, admirationi habeantur. Hi tempus terunt, otiose loquuntur, pietatem lucrum putant; Dei donis et auditorum otio et patientiâ abutuntur: vanitatem suam aeternae suae et auditorum salutis preferunt. Quot in uno facinore reatus! Ut illos vitet doctor, suamque multiplicem damnationem, loquatur ut auditoribus proficiat; ideoque studeat à cunctis intelligi, omnium captus esse accommodans, utilia, edificatoria, familiariter et clarè loquatur.

VERS. 10. — TAM MULTA, ET PUTA... Rationem dat ob quam inutiliter loquantur: ut puta, etenim, nempe, reverè. *Tam multa sunt linguarum*, seu idiomatum GENERA IN MUNDO, ET SIMIL, id est, nulla gens sine voce; sine suo idiomate proprio.

VERS. 8. — Et enim si incertam vocem det tibia, haud distinguens ipso sonitu ad quid vocet homines, aut quid agendum moneat. *Quis parabit se ad bellum*, aut ad pugnam, ad praesidium? Ulrike nemo, quia sonus tibus indistinctus non hoc loquitur.

VERS. 9. — Ita et vos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, id est, qui bene et clarè significet, sermonem vestrum interpretando feceritis intelligibilem;

Quomodo scietur id quod dicitur? id est, quomodo id quod loquimini, ab aliis intelligitur? Lingua enim est character, imago, index et nuntius mentis. Nam voces sunt notae carum affectionum, quae in animâ delitescunt.

Eratis enim in aera loquentes; locutionem significans inutiliter, ut quam nullus intelligit: sicut sermō verberare, pugnam significat inutiliter, et quâ non laeditur adversarius.

VERS. 10. — Tam multa, stipula, generum linguarum

Vers. 11. — Si ergo nesciero... virtutum, id est, significacionem sui vim, quam vox, seu verbum habet significandi; ergo et, qui meam linguam non novit, barbarus; et ipse qui mihi barbarus erit; alter alterum reputabit barbarum. *Barbarus* à Grecis dicitur est, qui Græcè loqui nesciebat; hic autem barbarus est qui lingua loquitur, quam alius non intelligit. Quot et in patria sua et apud suos barbari qui sublimiores, non familiares; quia alta, rara, curiosa, intelligibilia dicunt, non simplicia, utilia et edificatoria; quia modo sublimi, non simplici et auditoribus accommodata loquuntur. Hi receduntur finis prophetici sermonis, v. 5 indicati; hominibus loquuntur ad edificacionem, exhortacionem et solacionem. Hic est finis à Deo intentus; emendem habet Dei minister; ad eum suos sermones dirigat: ne si apud fideles barbarus fuerit, non intellectus et inutilis, et alienando dicenti: *In nomine tuo prophetorimus*, respondeatur: *Non novi te.*

Vers. 12. — Sic et vos, supple, linguis ignotis loquentes, eritis ad invicem barbari: quod ut non sit, quoniam amulatores estis spirituum, id est, spirituum donorum, operante, ut exuberetis ad edificacionem Ecclesie, seu appetite ea que vobis desunt, ut per ea perficiatis illa que habetis, et Ecclesia melius edificetur. Vel simpliciter, ut forte melius cum D. Chrysost.: Sic et vos, id est, propterea, cum sitis charismatum amulatores, optate, ut ea habeatis, unde major proveniat Ecclesie utilitas.

Ex dictis hucusque concludit intantum: nimirum ut appetant utiliora ad edificacionem Ecclesie.

Vers. 13. — Et ita, id est, ac proinde qui linguam cognitam ignota petat à Deo gratiam interpretandi. Aliqui igitur donum habebant ignotis linguis loquendi, quas non intelligebant; aut quas saltem non poterant explicare, hincque à Spiritu sancto.

Vers. 14. — Nam si omnia, ut rationem ob quam debeant petere gratiam interpretandi, que interpretatio est actus prophetie, ut dictum est v. 5. Simulque nova ratione probat prophetiam esse dono linguarum utiliorum, non tantum ad exhortacionem, ut lucusque probatum est, sed et ad oracionem, ut hic incipit ostendere.

aut in hoc mundo; uti varias linguas audire contingit.

Et nihil sine voce est. Nihil, id est, nulla linguarum est sine voce, q. d.: Multe sunt lingue, et queque suas habet voces.

Vers. 11. — Si ergo nesciero virtutum, etc. Frustra sane quisque loquitur quacunquè lingua, si non intelligatur: critique alter alteri non intelligant barbaros.

Vers. 12. — Sic et vos, quoniam amulatores estis spirituum, donorum scilicet Spiritus sancti et gratiarum, de quibus cap. 12.

Ad edificacionem Ecclesie queritis, ut abundantius, q. d.: Petite et possite à Deo hæc dona abunde vobis donari: sed ita ut sitis utantur, non ad ostentacionem, sed ad edificacionem Ecclesie.

Vers. 13. — Et ita qui loquitur linguam, orat ut interpretetur. Quid ea que peregrina lingua loquitur, ad aliorum intelligentiam proferre possit.

Vers. 14. — Nam si oram linguam, spiritus meus

Exhortatio et oratio per linguam exercentur, sed sine interpretatione, que est actus prophetie, utraque minus utilis; cum interpretatione verò utilior est utraque; ergo petenda interpretatio. Quia autem oratio vel publica est, quando quis orat in seipso et pro se, vel publica, quando quis orat coram populo, et pro aliis, ut ait D. Thomas, de utraque oratione agit successivè: de privata hic, de publica v. 16. Itaque qui donum linguarum habet, petat et interpretandi donum, quia hæc interpretandi gratia ipsi habenti linguarum donum necessaria ad melius et utilis erandum.

Nam si, ego, v. g., privatim oram lingua mihi ignota, seu preces bonas quidem, sed lingua mihi ignota proferam.

Spiritus meus orat, id est, affectus meus, cor meum, voluntas mea à Spiritu sancto mota, orat quidem seu anima mea ad Deum afficitur, Deo unitur, ad Deum elevatur per donum linguarum. Sumitur hic spiritus ut Act. 18, 25, ubi Apollo dicitur spiritu fervens.

Mens autem mea, id est, intellectus meus, quia non intelligit, sine fructu est, id est, sine fructu refectiois; ait D. Thomas, seu non edificator. Fructus mentis est intelligere, et intelligendo refici, ait Estius. Meretur quidem sic orans sed non reficitur; melius est autem mereri et refici, quam mereri tantum. Seu melius est refici et quoad intellectum, veritatis intelligentia, et quoad voluntatem, devotionis affectu, quam refici tantum quoad voluntatem, pietatis motu. Uno verbo melius est orare mente et corde quam corde tantum.

Vers. 15. — Quid ergo est, supple faciendum? Quoad spiritum, id est, dabo operam ut non affectu cordis tantum oram, sed et mentis intelligentia; seu, ut non solum devotionis instinctum in corde concipiam; sed et orationis sensum mente percipiam.

Psallam spiritu, id est, psalmos, cantica spiritualia, Dei laudes eorum et devotionis affectu et mentis attentione. Orare, est necessitates à Deo petere; psallere, est laudes Dei canere; utrumque autem animo et intellectu faciendum.

orat, hoc est, spiritum meo reficit, mens autem mea sine fructu est. Hæc hæc idem est quod sensus, Aristotel. inquit: Quis est horum verborum sensus? Apostolus opponit hic linguam et mentem; sine verbum et sensum. Sensus autem hic idem est quod intelligencia, non activa, quæ scilicet sentiam, hoc est intelligam: sed passiva, scilicet, quæ sentiar, id est, intelligar ab omnibus. Passiva enim hic capitur sensus. Hæc ergo mens, id est, sensus, significatio et intelligentia linguarum mearum est sine fructu, quia nemo eam capit intelligere, ut inde ad pietatem exciteretur.

Vers. 15. — Quid ergo est? id est, quid igitur opus ut faciam? Sibi respondet versus sequentibus.

Orabo spiritum, ut spiritus meus oratione mea pascat: orabo et mente, id est, verbo sensu et intelligentia, orabo intelligenter, ut aliis me sentire, id est, intelligere, possint. Psallam spiritu, psallam et mente. Alitit Paulus ad illud Psalm. 46, v. 8: Psallite sapienter, pro quo Hebraice est, in intelligentia, quod Septuag. vertunt, psallite intelligenter, ut nimirum vos ipsi intelligatis et sapiatis ea que psallitis, et ut ali qui vos audiant, ea que psallitis intelligant.

Vers. 16. — Ceterum...; Syr., alioqui. Idem nunc ostendi de oratione publica, quod de privata jam dixi: scilicet quod utilior sit cum interpretatione; utilior, inquam, non tantum ipsi oranti, sed etiam auditori. Ceterum, id est, alioqui, nisi donum habes interpretandi, si nescieris, id est, si Deum publicè laudaveris, errabis, id est, corde tantum, scilicet lingua tibi et aliis ignota laudes divinas proferas. Agitur hic de canticis spiritualibus, que fideles à Spiritu sancto moti, in medium proferant in lingua aliena, ait Estius, et fusè probat Cornelius à Lapide.

Qui supplet locum idiotæ, etc. id est, quomodo qui rudis populi locum tenet, seu qui pro plebe respondet, ipseque rudis et illiteratus, seu laicus, aiant D. Chrysost. et Theophylactus: Quomodo, inquam, in fine precum tuarum, quas non intellexit, respondet, Amen? Amen, fiat, verum est. Est approbatio et adoptio precum ab episcopo seu sacerdote factarum.

Ab apostolorum temporibus, vel omnis populus, vel unus et singularis, populi locum tenens, dicebat, Amen, fiat, fiat. Verum est.

Quomodo preces approbabit et adoptabit, quas non intellexit?

Notat Cornelius à Lapide, quod Amen, cum orationi preponitur, est affirmantis; cum postponitur, est vel confirmantis, vel concedentis, vel optantis.

Vers. 17. — Nam tu quærens... id est, tua Dei laus et benedictio bona quidem est et Deo grata, et tibi meritoria, quia pio voluntatis motu, Deo gratias agis.

Sen proximus ex ea non edificatur, quia eam non percipit. Melior autem esset, si qui eam audiant, intelligerent, et ex ea edificarentur. Orandum ergo, ut cum dono linguarum, detur et interpretationis gratia.

Observatio dogmatica.

His precedentiis versibus 14 et 16 abutuntur novantes ad damnandum Ecclesie morem, lingua Latina, plerisque nunc ignota, publicum officium celebrandi; sed immeritò: primò, quia nulla paritas est inter orationes et benedictiones, de quibus agit hic D. Paulus, et publicum Ecclesie officium. Agit enim Apostolus de quibusdam orationibus, quas aliqui particulares, dono linguarum præditi, sive privatim recitabant, sive publicè proferbant; et quia hæ orationes erant novæ, et à privatis erant hominibus, idè poterat eis error subesse: hincque idiota non poterat eis securè

Vers. 16. — Ceterum si benedixeris spiritu, etc. Si benedixeris, id est, si Deum laudaris tua lingua et spiritu. Loquitur Paulus de benedictione psalmis et linguis, quas unusquisque ex spiritu proferat ad communem fidelium edificacionem. Idiota, est indoctus; rudis, linguarum expert. Ita Chrysost., Syrus, Theophyl.: Amen, dicto confirmantis et approbantis est apud Hebræos: Latine fiat, verum, firmiter ratumque sit. Amen in proce verò tantum est optantis. Sic in oratione dominicâ subiungitur Amen, quasi signacionem devotionis, Psal. 105. Et dicit omnis populus, fiat, fiat. Hebraice, Amen.

Vers. 17. — Nam tu quidem bene gratias agis. Nimirum querentis spiritu, id est, pia animi devotio-

respondere: Amen. Publicum verò officium, ab Ecclesia approbatum et acceptum, et quod in nomine totius Ecclesie profertur, certissime ab omni errore liberum est. Hinc etiam idiota potest et cum securitate respondere: Amen. Secundò D. Paulus in toto hoc capite non velat, immo formaliter et expresse permittit orari in lingua peregrina, dummodo fiat interpretatio; at hoc publicè in Ecclesia, ubi vulgari sermone habetur ab omnibus legi possunt officia; et ubi pastores ea publicè interpretantur.

Igitur immeritò obijciatur nobis D. Pauli doctrina, que fideliter observatur in Ecclesia. Etenim et Bibliz et officia divina in vulgari lingua habentur traducta et interpretata.

Denique morem immeritò sectarii damnant, quem omnes prorsus Ecclesie sequuntur, Syra, Ægyptiaca, Arabica, Græca, etc. Omnes enim lingua vulgariter ignota publicum celebrant officium; lingua scilicet, antiqua Græca, Syriaca, Ægyptiaca, etc. que non sunt amplius in usu apud plebem, ut probat auctor Historiæ criticæ novi Testamenti, tom. 1, cap. 1. Equidem Ecclesia primis temporibus officium lingua vulgariter celebravit, et adhuc celebraret, nisi lingua Latine, per varias nationes Romanum imperium invalentes, multiplex facta fuisset immutatio; at nunc ob antiquitatis venerationem, et ob innumera vitanda incommoda, que ex infinitis propè nascerentur translationibus, intelligibili linguam servat. Ea in hoc omnes prorsus Ecclesie sunt conformes, si Protestantes excipias, que in hoc, sicut et in multis aliis, verè fuerunt novantes. Idem fecere Iudei quod Ecclesia Christiana; perdidit enim lingue Hebraice in captivitate usque, semper tamen legerunt Hebraice in synagogis. Hunc morem tempore Christi servabant, quem tamen Dominus nunquam damnavit; et hunc morem etiam nunc servant adhuc. De his videri potest Historia civitas, loco citato.

Vers. 18. — Gratias ago Deo meo... Rursus sicut circa donum linguarum testatur existimacionem, ob illud Deo gratias agens. Gratias ago Deo meo, quòd omnium vestrum linguis loqui noverim; Græca: Plusquam omnes linguis loquor. Hoc Dei donum est, illudque pluris facio, tantum abest ut contumax sit.

Vers. 19. — Sed in Ecclesia... Nihilominus malo in fidelium conventu, quævisque, id est, pauca verba, sensu suo, id est, sciens et intelligens que dico et ea valens interpretari; seu pauca verba, à me intellecta, id facis, hoc est, quod supra dixit eum qui loquitur linguam, loqui Deo, et spiritu loqui mysteria, et semetipsum edificare.

Sed alter non edificatur, id est, proximus tuus nullum ex verbis tuis percipit fructum, non promovetur ad salutem.

Vers. 18. — Gratias ago Deo meo, etc. Omnium vestrum, id est, omnium gentium, que vobiscum est inter vos versantur; linguis loquor. Quasi dicit Paulus: Non eleva; nec vilipere donum linguarum, nam et ipse eo utitur; sed non eo modo, quo vos in Ecclesia ad ostentacionem, sed ad edificacionem.

Vers. 19. — Sed in Ecclesia vobis, id est, multo, quinquè (paucissima) verba sensu meo (id est, intelli-

et aliis à me explicata, loqui ad illorum instructionem.

QUAM DECEM MILLIA, id est, innumera proferre in lingua peregrinā et ab auditoribus non intellectā. Hoc exemplo suo docet eos quid debeant optare et facere. Docet et paucis rectum concionandi modum: primò sciat et intelligit doctor que vult docere; secundo spondeat illud paucis et claris verbis exprimere.

VERS. 20. — FRATRES, NOLITE PERI... Ut hoc sum exemplum, summe sensum et iudicium jam declaratum imitentur Corinthii, eos aliquem interpellat, eorumque circa dona iudicium ita corrigat, ut et puerilem illorum ob ea petentiam humiliet.

NOLITE PERI PERI... Puerorum est ex apparentia de rebus iudicare; virorum verò prudentium, ex utilitate diiudicare; puerorum est de rebus speciosis, licet inutilibus gloriari; virorum autem solida aestimare, appetere et de eis gloriari. Itaque cavete, fratres, ne pueriliter, sed imprudenter ex apparentia de rebus iudicetis; linguas aestimantes, quia quamdam exchant admirationem.

SED MALITIA PARVULLI... Græcè: *Sed malitia parvulæ, id est, quantum ad malitiam, estote infantes.* Quid est hoc? ne nosse quidem quid sit vitium, ait D. Chrysostomus, quasi diceret: Opto quidem vos reparaiores, non quoad iustitiam iudici, sed quoad innocentiam animi, seu ut sitis ita simplices, ut malitiam non sciat. Ne ergo, sicut pueri ex apparentia moveamini ad plerumque estimanda, que minus estimanda sunt, et ad adæquatis appetenda que minus utilia.

SENSIBUS AUTEM PERFECTI ESTOTE; SYR.: *Mentibus autem perfecti, etc.*, id est, viri perfecti, seu perfectæ ætatis et prudentes. Itaque ut viri prudentes attendite quid melius et quid utilius sit; illud estimatè, appetite, præferite; et consequenter prophetia donum, ut pote nullis donò linguarum, præferite, et illud magis appetite.

VERS. 21. — IS LEGE SCRIPTUM EST... Ut suo iudicio conformes Corinthii, linguas minus aestiment, o-

gentia, quia intelligat loqui, ut et alios instruat, quam decem milia verborum in lingua peregrinā, quam audientes non intelligant.

VERS. 20. — FRATRES, NOLITE PERI OFFI SENSIBUS, q. d.: Mentis iudicia ac ratione nolite effici pueri, ut pueriliter ostentetis donum vestrum linguarum.

Sed malitia parvuli estote, id est, in malitia estote simplices, ut illa sit vobis incognita quasi infantibus: infantes sitis in malitia. Infans qui lari non potest, multò minus nosse malitiam. Sic et christianus in malo sit infans, ut illud non noverit, nec de eo fari aut disserrare possit. Verbi gratia, non sciat quid sit amulatio, pollutio, fornicatio. Tertullianus: *Repereraere, inquit, nos Apostolus jubet secundum Deum, ut malitia infantes per simplicitatem, ita decem sapientes sensibus simus.*

Sensibus autem perfecti estote. Sensibus, id est, mentis, animo. Similes estote viris adultis et ætate perfectis, sensus habeatis exercitatos ad spiritalem boni malitiae discretionem.

VERS. 21. — IN LEGE SCRIPTUM EST, ISAÏA 28. Aliquando enim lex vocatur, non solum Pentateuchus, sed et Prophetæ, totumque vetus Testamentum. Ita Chrysostomus.

Quoniam in aliis Anquiis et labiis aliis loquar populo

tendit ex Scripturarum testimonio, eos sapè inutiliter fuisse ad finem ad quem à Deo ordinatè sunt; simulque suum supradictum sensum et iudicium confirmat ipsius Dei testimonio.

In lege. Sub nomine legis comprehendit prophetas, sicut Christus Dominus, Joan. 15, 15, comprehendit et Psalmos. Itaque totum vetus Testamentum dicitur Lex. In lege, id est, Isaï. 28, 11 et 12, quem citat eodem sensu, sed non isdem verbis. Hujus textus sensum litteralem vide apud Cornelium à Lapide; allegoricus enim est is, quem D. Paulus exponit.

IN ALIIS LINGUIS... id est, linguis peregrinis et diversis idiomatibus loquar eis, scilicet Judæis.

ET NEC SIC EXAUDIET ME, id est, nec tamen ad me convertentur, ait D. Chrysostomus. Hoc signum spiritualiter datum fuit ad Judæorum conversionem; scilicet in die Pentecostes; sed illi vix signis non crediderunt; ita D. Thomas. *Loquebantur variis linguis apostoli...*, Act. 2; eos audierunt Judæi, increduli tamen plerique permanerunt; ad deum non sunt conversi. Sed cur hoc fecit Deus, si non erant credituri? ut semper carneretur facere qua sua sunt, ait D. Chrysostomus.

Deus que sua sunt semper facit, et providentiam suam ostendit, etiam sciat eos non obtenturos, ut incensurabiles sint. Theophylactus.

VERS. 22. — FRATRE LINGUE... Hinc concludit quod lingue date sint Ecclesie, præsertim ad convertendos infideles; qui tamen sapè non convertuntur, et vitium est in Judæis, v. 21.

PROPHETIA AUTEM... Prophetia verò donum, seu munus explicandi mysteria et veritates fidei, datum est præcipue propter fideles confirmandos, promovendos, consolandos, omnimodo adificandos. Hoc enim supponit fidem. Et hoc effectus in plerisque semper habet prophetia. Hinc tale donum magis utile, hincque magis estimandum et appetendum. Hincque verum quod v. 19, dixit: *Malo quinque verba...*

VERS. 25. — SI ERGO CONVENIAT... Hoc idem pro-

hulo. Sensus: Ego Dominus loquar populo huic Judæico, variis et peregrinis linguis; scilicet per apostolos meos; quod quidem præcipue fuit impletum in die Pentecostes, Act. 2, qui alius lingua non ad triduum, sed ad dedicationem loquebantur. Nam qui loquuntur linguis aliis, quasi habili sunt et barleri non intelligentibus, et deridere videntur auditores; et ipsi vicissim audientibus habentur ridendi, imò et insani, vel etiam temerarii. Unde quidem eorum qui apostolos audiebant variis loquentes linguis, irridentes dicebant, quia musto pleni sunt isti, Act. 2.

Et nec sic exaudiet me, dicit Dominus. Et nec sic audietur, id est, sine hujusmodi signo quod eis daturus sum; audient, sive exaudient me, id est, credent, obtemperabunt verbis meis que per apostolos loquar.

VERS. 22. — Itaque loquar in signum tant non fidelibus, qui jam credunt, sed infidelibus, ut credant. Prophetia autem, id est, doctrinae verbi Dei, et exhortationes, signum sunt non fidelibus, sed infidelibus. Signum, inquam, benedictionis, quia Deus suos erudit et benedicit, id est, ad omne bonum incitat et promovet.

VERS. 25. — Si ergo conveniat univèrsam Ecclesiam in unum, et omnes linguas loquantur (simul, mixtum, confusè, et tumultuarie), intrent autem idiotæ vel infideles,

quæ

hat ab inconvenienti, quòd ex dono linguarum potest evenire, et quod ex prophetia non accidit; scilicet, non modo non prodest semper donum linguarum, sed aliquando nocet infidelibus et fidelibus, ut hoc patet:

SI CONVENIAT UNIVERSA ECCLESIA. Supponimus quòd tota quedam particularis ecclesia, seu vestra, seu alia in eundem locum conveniat; et quòd OMNES LINGUIS LOQUANTUR ignotis, nemine interpretante.

INTRENT AUTEM IDOTÆ ACT INFIDELIS, id est, supponimus et quod tunc in hanc ecclesiam intrent idiotæ, linguarum ignari; vel etiam quòd aliquis infidelis, curiosus gratia, huc subrepat.

NONNE DICENT QUOD INSANIS, id est, nonne vos insanos reputabunt; quippe qui loquimini, que nullas intelligit. Quo casu, non modo non prosunt infidelibus, sed nocent lingue infidelibus et fidelibus. Porrò sic suum probat intentum Apostolus, ut et Corinthios de dono linguarum gloriandos humiliet, dicens: *Quia insanitis.*

VERS. 24. — SI AUTEM OMNES PROPHETENT... Omnino contrarium eveniet, si soli prophete loquantur, et lingua vulgari christianas veritates explicent: tunc enim non soli fideles adificabuntur, ut dictum est in v. 22, sed et si quis infidelis intraverit, non vos arguet et condemnabit, ut supra; sed ipse arguetur, convincetur et condemnabitur; id est, damnabilis demonstrabitur à prophetantibus.

SI AUTEM OMNES, unus scilicet post alterum, propheta, id est, lingua vulgari concionentur. INTRENT AUTEM, etc., CONVINCATUR AB OMNIBUS; scilicet prophetantibus. DUBITABUNT, id est, condemnatur, seu damnabilis demonstratur.

VERS. 25. — OCCULTA CORDIS EUS... Nam prophetae, lumine verbi Dei peccata, que in corde suo tecta gerit, detegit; eique manifestabunt.

ET ITA CADENS... id est, unde peccatorum suorum conscientia tactus, cadet pronus in faciem, seque peccatorem agnosces, Deum prostrato corpore reverebitur et adorabit pro misericordiâ obtinendâ.

PROSONTIANUS... Palam affirmans quòd verè Deus est in vobis; cum per vos mira et miranda operetur: nonne dicunt quòd insanitis?

VERS. 24. — Si autem omnes prophetent. Prophe-tate accipitur pro eo quòd est ex inspiratione divina proferre quedam occultis, præsertim pertinentia ad explanationem Scripturarum; atque ex his auditores instruit.

Intrent autem quis infidelis, vel idiota, convincitur ab omnibus, dicitur ab omnibus, quia nimirum ab omnibus prophetis, id est, doctoribus et concionatoribus, de sua indelitate, malis moribus et vitiis arguitur et increpatur.

VERS. 25. — Occulta cordis eius manifesta fiunt. Dum sic apud se per doctrinam prophetarum redarguitur et diiudicatur infidelis aut idiota; manifesta ei sunt qua prius in corde ipsius ita latebant, ut nec ipse qualia essent, agnosceret.

Et ita cadens in faciem adorabit Deum, id est, totò cordis et corporis humilitate verum Deum agnosces, sibi que deinceps colendum statuet.

Prosonitius quòd verè Deus in vobis sit, id est, proficis, palam affirmans et testificans, aperte confitens

Digitus Dei est hic. Hinc sequitur quòd prophetia omni modo et omni casu sit utilior dono linguarum; hoc enim finem intantum sapè non assequitur; scilicet, infidelium conversionem: imò è contra nocet aliquando fidelibus et infidelibus idiotis; prophetia verò non solum nunquam nocet, sed et ipsis infidelibus sapè prodest. Ex his prophetia effectibus patet quid per prophetam intelligat Apostolus. Sed et in isdem effectibus videat evangelicus concionator finem, ad quem debet tendere; scilicet, per claram veritatem evangelicarum expositionem, ipsi peccatori secreta, que gerit in corde, peccata, reddere manifesta; commque enarrantum ita ipsis oculis exhibere, ut ob eam horreat, et contremiscat; horrens et tremens ad Dei iudicium sui pedes correat; misericordiam et veniam imploraturus; sicque commutatus, conversus, humilifatus ac contritus, Deum deinceps concitatur, adoret atque colat.

VERS. 26. — Quid ERGO EST? Tot argumenti stabilitate prophetie excellentiâ, jam statuit Apostolus, ordinis amator, quomodo in cotibus ecclesiasticis utendum sit Spiritus sancti donis.

Primò, statuit in genere, ut illis ad Ecclesie edificationem utantur. Ilac enim est omnium charismatum finis. Vide hic Christianismi fundamentum et regulam. Quomodo enim est artificis officium adificare, ita etiam christiani proximos prodesse per omnia, dicitur Spiritus.

Quid ERGO EST, scilicet faciendum? interrogat, ut suis respondentibus instruat. Respondens ergo dicit: CUM CONVENIAT ad cœtus publicos, EXUSURGAT VESTRUM PSALMUM HABET, id est, quicumque ex vobis divinitus movetur vel ad edendum, vel ad canendum psalmum. Etiam, ait D. Chrysostomus, olim psalmos faciebant ex dono, et docebant ex dono. Per psalmum, intellige canticum spirituale ad Dei laudem.

DOCTRINAM HABET, id est, unde peccatorum suorum conscientia tactus, cadet pronus in faciem, seque peccatorem agnosces, Deum prostrato corpore reverebitur et adorabit pro misericordiâ obtinendâ.

AROCALYPTUM... vel ad explicandas latentes veritates per revelationem aliquam sibi factam;

LINGUAM... vel ad loquendum linguis peregrinis;

Deum christianorum esse verum Deum.

VERS. 26. — Quid ERGO (faciendum) est, fratres? Cum convenitis (in ecclesia) unusquisque vestrum psalmum habet. Quisquis vestrum vel psalmum habet, id est, canticum aliquod spirituale, quòd Deum laudet. Ad hoc enim quidam peculiariter inspiratur.

Doctrinam habet, Apocalypsim habet. Doctrina sermo scientie est, id est, que scientiam comprehendit; Apocalypsis verò, que revelatio est altiorum mysteriorum, comprehendit prophetiam, tanquam sermone sapientie per quem enuntianda est.

Lingua habet, interpretationem habet. Sensus est: Alius ex dono paratus est loqui peregrinā lingua; alius verò donum habet quò lingua interpretetur.

Omnia ad edificationem fiunt, id est, ad promovendam Ecclesiam Christi; et singula ejus membra, in vita spiritali. Caritas enim studium est, ubique edificare, quatenus aded edificanda materia. Nam et si alius non est quem adifices, te ipsum edificas.

VERS. 27. — Sive lingua quis loquitur. Quòd si, inquit, lingua quis loquitur, unus aut plures

INTERPRETATIONEM... vel ad interpretandum:
OMNIA AD EDIFICATIONEM; Hoc omnia decent ordine, et ad publicam convenientiam et talentorum à Deo datorum; qui aliud intendit, infidelis minister est, pravariicator est, fur et sacrilegus; qui Dei dona sibi facit propria, eaque ad semetipsum, quasi ad finem dirigit.

VERS. 27. — SIVE LINGUA QUIS...; Syr.: *Quid si quis lingua loquatur.*

Secundum, et aliquid speciatim quomodo linguarum dono sit utendum in convenientibus; scilicet, ut duo linguarum aut tres ad summum, successive loquantur, et unus sit interpret, qui vulgari sermone fideliter explicet quae lingua peregrina dicta fuerint.

SECUNDUM DUOS, id est, per duos hoc fiat, ACT ET MULTUM TRES, id est, ad summum tres, PER PARTES, id est, successive, unus post alterum. Nulli tunc dona sancti Spiritus habebant; Apostolus autem, ut videretur confusus, velut se simul omnes loquantur, et ne plerumque oportet prolongaretur oratio; velut ne plerumque duo aut tres in eodem coetu loquantur.

VERS. 28. — SI AUTEM NON FUERIT INTERPRETES, SI NON SIT quis interpretandi donum habens, TACEAT qui linguarum donum habet, tempus expectans quo possit utilis et cum edificatione loqui; interim sui sui et Deo loquatur, secretò, in corde, ne ceteros perturbet non intelligentes. Syr.: *Et inter semetipsum et Deum loquatur.*

VERS. 29. — PROPHETE AUTEM DUO.

Tertio, statim circa prophetas, ut duo vel tres successive loquantur; ceteri verò, propheta scilicet, iudicent an id quod à prophetantibus dicitur, sit utilis et sane doctrinae.

VERS. 30. — QUOT SI ALII...; id est, si tunc temporis, seu uno prophetae, Deus alium ex prophetis sedentibus et audientibus afflaverit, et quid ei melius

Secundum duos, aut ut multum tres. Duo aut ad summum tres loquantur, scilicet in uno conventu.
Et per partes, id est, quisque seorsum, puta vicissim, ne fiat confusio.

Et unus interpretetur, hoc est, unus aliquis interpretandi dono praeditus, statim interpretetur quod alius lingua peregrina dixerit; videlicet ne fructus careat huiusmodi sermo à nemine intellectus.

VERS. 28. — Si autem non fuerit interpret, taceat in ecclesia; quod si, impit, nullus adit qui possit interpretari, publicè in ecclesia non loquatur is qui donum linguarum habet.

Sit autem loquatur et Deo; tacitus et in corde loquatur sibi ipse, id est, ad sumum privatam edificationem; quia non alios edificari non potest. Item loquatur Deo, spiritu et pio affectu, quo ad orandum aut laudandum Deum movetur: quem utique affectum Deus, qui dedit, inspicit. Quod si faciat, non erit ei propterea inutile donum hoc, etiamsi interprete destituerit.

VERS. 29. — Propheta autem duo cui tres dicant, suis prophetias scilicet, sua dogmata, lumina, monita sibi à Deo aspirata.

Et ceteri, non vulgus, sed propheta, ut precessit, dixerint, ex dono sibi concessa, an id quod dicit propheta, sive doctor, sit verè propheta, id est, doctrina sana et utilis, nec ne.

VERS. 30. — Quod si alii aliquid melius revelaverit,

revelaverit, ille qui prior propheta, taceat et det tunc locum prophetandi. Hoc enim velle videtur Spiritus sanctus, novam suggerens revelationem.

VERS. 31. — POTESTIS ENIM...; Syr.: *Siquidem tua omnia potestas singularim prophetare, ut quisque discat, et quisque consolationem accipiat.* Quasi diceret: Ille ratione, nimirum si servetur modus et ordo quem praescribo, poterunt omnes prophetae ordine suo prophetae, ut omnes instructionem et exhortationem accipiant.

EXHORTENTER, passivè sumendum.

VERS. 32. — ET SPIRITUS PROPHETARUM...; Occurrit objectioni quae potest hic fieri, quasi diceret: Nec est quod quis dicat: Sic moveor et divinitus urgeor ut vel non possim tacere (hoc spectat ad actum prophetantem), vel non possim differre; hoc perinat ad alios prophetas inspiratos.

Et, id est, etiam; Syr.: Siquidem spiritus prophetiae subditus est prophetis. Testis est Jonas, spiritui propheticò resistens. Non est ergo de Dei prophetis, sicut de fanaticis idolorum vatibus, seu pythonibus: hi enim à demonibus arrepti sic agebantur, ut suae potestatis non essent; spiritus verò propheticus est in potestate prophetarum; hinc tacere possunt, ubi voluerint, et consequenter sibi invicem cedere, et vicem suam expectare. Lenis est Spiritus Dei, et leniter propheta agit; hinc sic afflat eos, ut non cogat. Pacificus est Spiritus Dei: hinc pacem et ordinem amat; neutrum perturbat. Spiritus propheticus à Deo quidem est; homini tamen prophetae subditus, quoad actum, ordinem et modum.

VERS. 33. — NON ENIM EST DISSESIONIS DUES...; Deus est Spiritus pacis, non dissidii, Syr., *tumultus.* Esset autem spiritus dissidii et tumultus, si omnes impelleret ad loquendum simul. Unus ergo post alterum loquatur; sicut et in omnibus sanctorum ecclesiarum DOCEO.

fuerit sedenti, et audienti, surgat ille et loquatur, ac prior propheta taceat et sedeat. Non enim erit, ut audientes sederent, loquentes starent.

VERS. 31. — POTESTIS ENIM OMNES PER SINGULOS prophetare. Non omnes fideles, quia iam dixerat c. 12: *Numquid omnes prophetae? Sed omnes prophetae donum habentes; q. d.: Possunt omnes prophetae sigillatim hanc ratione, si nimirum servent modum et ordinem, quem iam praescripsi, exhortari, et omnes discant, et omnes exhortentur, id est, exhortationem et consolationem accipiant.*

VERS. 32. — Et spiritus prophetarum, etc. Et possint prophetae spiritum prophetiae colligere et tacere cum volent, aliisque prophetis dare locum dicendi, *discant, et omnes exhortentur, id est, exhortationem et consolationem accipiant.*

VERS. 33. — Non enim est dissestionis Dues, ut cogat hos illosve simul prophetare, tumultuari, et invicem interurbare. Dissestionis, quod dictio proprie confusionem denotat, hoc est, turbatum rerum ordinem, ut in tumultu aut seditione. Sed pacis. Vocatur

VERS. 34. — MULIERES IN ECCLESIA...; ne de utroque sexu intelligatur quod dixit supra: *Potestis omnes prophetare, silentium ita mulieribus iudicet, ut nec interrogare permittat in ecclesia; sed si quid non intellexerint, vult à viris suis petant.* Debent ergo viri esse tam docti, ut suas uxores docere possint, aut Primasius ab Esatio citatus.

SICUT ET LEX DIXIT...; Lex hic, sicut et v. 21, sanatur pro Scripturà veteris Testamenti. Scriptura ergo, Genes. 32. 16, ait: *Sub viri potestate eris.* Hanc autem subjectionem vult Apostolus, ut suo silentio testetur.

VERS. 35. — TURPE EST ENIM...; Addit quòd et hoc contra verecundiam, sexui femineo naturaliter inditum, foret, scilicet loqui publice.

VERS. 36. — AN A VOIS VERBUM DEI PROCESSIT...; Ex hoc versu, et ex precedentibus 34. 35, ita valde probabile quòd Corinthii mulieres, sicut aperto capite orabant in ecclesiis, sic et publice loquebantur, sive prophetantes, sive saltem interrogantes; et propterea D. Paulus Corinthios, ob hunc morem, omnium Ecclesiarum consuetudini contrarium, acriter objurgans, ait:

An à vobis, ó Corinthii, prodit sermo Dei? vosne aliorum doctores estis, ut mores et consuetudines stabilialis? ACT IN VOS SOLOS...; an ad vos solos pervenit, in inmensis aliis quidquam statutus? Nec primi credidistis, nec soli; alios ergo consilere debueratis, et eis conformari.

Alii tamen hanc D. Pauli objurgationem intelligunt de quibusdam refractariis, qui ejus statutus acquiescere noluerant.

DENS PACIS, quia nimirum pacis auctor est.

VERS. 34. — MULIERES IN ECCLESIA TACEANT. Etiam prophetissa, quia contra ordinem naturae est et legis, Genes. 3, ut in conspectu virorum femine eis subdita loquantur; ita Ambros. Jure, ait Anselmus, tacere jubetur femina, quae cum loqueretur viro suo suavitè peccatam, Genes. 2.

Non cum permittitur eis loqui, subaudi in aliis ecclesiis, aut in ecclesiis sanctorum.

Sed quiditas esse, sicut et lex dicit. Legem accipit pro Scripturà veteris Testamenti, Genes. 3: Sub viri potestate eris.

VERS. 35. — Si quid autem voluit discere, domi viros suos interrogat. Hinc, ait Primasius, viri adeo docti esse debent, ut uxores suas docere, et in rebus fidei instruere possent.

Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia; id enim est contra verecundiam illi sexui naturaliter inditam.

VERS. 36. — AN A VOIS VERBUM DEI PROCESSIT? q. d.: Nonne ante vos creditur ecclesia Judaica, Samaritana, Palaestina, Cyprus, et Syria. Inspecite ergo ordinem et morem illarum ecclesiarum, an ita de suis donis contentant, an ita linguas suas jactitent, de hisque tam pueriliter gloriantur sicuti vos facitis? Ita Ambrosius et Anselmus.

Aut in rōa solas periclit? Sensus: An vos soli creditistis? Vestra ecclesia nec prima est nec sola, debetis ergo priores imitari, et aliis ecclesiis vos conformare.

VERS. 37. — Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, si quis, inquit, eminet inter vos, et habetur tanquam excellens propheta, aut homo spiritualis,

cere nolebat. Sed primus sensus naturalior videtur, et eum sequitur divus Chrysostomus, Theophylactus, et Erasmus. — **SI QUIS INTER VOS creditur esse indubitatus propheta, vel à Spiritu sancto afflatus, hic, per me licet, cognoscat quae scribo vobis.** Quasi diceret: Cupio hoc ei ostendi, communicari; certus scilicet quòd non contradicat, sed deprehendat quòd Christi Dominus MANDATA SUNT, quia haec non meo modo proprio, sed ex divina inspiratione dico et statuo.

VERS. 38. — SI QUIS AUTEM IGNORAT...; Si quis autem hoc vult ignorare, aut de hoc dubitare, ignorabitur; Graec.: *Ignarus esto; Syr.: Ignare, sen, ignorans esto; id est, ipse vicissim ignorabitur, improbitur à Christo Domino.* Spreta enim ejus in me, legatio suo, auctoritas, Deum habebit vindicem. *Nonne in nomine tuo prophetavimus, Christus Dominus respondit: Non novi vos.*

VERS. 39. — ITAQUE, FRATRES MELI...; Rediit ad id, unde tansiper diverit, et concludens, omnia ad tria reducit; primum, ut expectant praecipue donum prophetiae, quia melius et utilis; **AMULAMINI PROPHETARE;** secundum, ut neminem deo linguarum praedictum prohibeant loqui, eo quo dictum est ordine et modo; **ET LOQUI LINGUIS NOLITE PROHIBERE.**

VERS. 40. — OMNIA AUTEM HONESTE...; Tertium, ut omnia cum honestate et ordine fiant in eorum coetibus. Decore autem et ordine fiant, si ii qui linguas loquantur, cum interpretatione loquantur, et non velut insanientes; si prophetae sibi mutuo cedant; si feminae conticescant, Theophylactus.

cognoscat quae scribo vobis, quoniam Domini sunt mandata; Domini non per se, sed per me jubentis, ut hic ordo in vestris coetibus et collationibus servetur. Nam sensus est: Ille propheta aut spiritualis iudicet atque cognoscat, ea quae scribo vobis, esse praecipue Christi Domini: propheta quidem, ex dono prophetae; ac si diceret: Hae per me vobis praecipit Christus: idque veri prophetae et spirituales ignorare non debent.

VERS. 38. — Si quis autem ignorat, etc., q. d.: Qui non vult agnoscere has leges et potestatem meam, ignorabitur, id est, improbitur à Deo, dicente: Nescio eos; nam qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit. Sensus est: Si quis non agnoscat, haec esse Domini mandata, nec meis verbis, nec iudicio prophetae, aut hominis spiritualis acquiescit, sed inavult ignorare; vicissim ignorabitur à Domino, auditur illud cum reprobris: Nescio vos; id est, Dominus eum non agnoscat pro suo.

VERS. 39. — Itaque, fratres, amulamini prophetare, quoniam, inquit, amulatores estis spirituum, id consequi studeat quòd magis adhaeret, id est, donum et actum prophetandi patius quam loqui linguas.

Et loqui linguas nolite prohibere, id est, ne rejicite tanquam invalidum aut inutile. Habet enim et illud suum utilitatem, modo quis in tempore utatur.

VERS. 40. — Omnia autem honeste, etc. Ad honestatem et decentiam pertinet, ne mulieres in ecclesia loquantur. Id enim turpe est, ut ante dixit. Ad ordinem, ne quibus loqui licet, plures simul loquantur, sed singuli, alius post alium. *In rebus, id est, in publico vestro conventu.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1° Discamus singuli quomodo charitatem cæteris omnibus præferre et super omnia desiderare debeamus. Illam toto vitæ tempore debemus persequi, si abscesserit a nobis; custodire, si adsit; et non custodire tantum, sed et augere, colere, perficere. Vide dicta v. 4, et observationem moralem.

2° Notet divini verbi concionator tria sui ministerii munia: edificare, hortari, solari; edificare incipientes, hortari proficienses solari afflictos. Recordetur quod hæc tria sint finis prophetici sermonis, à Deo intentus, et ab Apostolo nobis indicatus. v. 5. Ad

CAPUT XV.

1. Notum autem vobis facio, fratres. Evangelium quod prædicavi vobis, quod et accepistis, in quo et statis.

2. Per quod et salvamini, quæ ratione predicaverim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis.

3. Tradidi enim vobis imprimis quod et accipi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas;

4. Et quia sepultus est, et quia resurrexit tertiâ die secundum Scripturas;

5. Et quia visus est Cephe, et post hoc undecim; 6. Deinde visus est, plusquam, quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt;

7. Deinde visus est Jacobo, deinde apostolis omnibus;

8. Novissimè autem omnium tanquam abortivo visus est et mihi.

9. Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.

10. Gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit; sed abundantius illis omnibus laboravi; non ego autem, sed gratia Dei necum.

11. Sivo enim ego, sive illi, sic predicamus, et sic credidistis.

12. Si autem Christus prædicatur quod resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?

13. Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit.

14. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra;

15. Invenimur autem et falsi testes Dei: quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt.

16. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit.

17. Quòd si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, adhuc enim estis in peccatis vestris.

18. Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt.

hunc ergo finem suos sermones dirigat evangelicus propheta. Caveat autem vitia, v. 9 et 11 notata: no vocem in aera spargat, v. 9; ne sit apud suos barbarus, v. 11; sed bona concionis effectus intendat, v. 25 indicatos. Quos ibi videat.

5° Omnis Dei et Ecclesie minister dicitur ex v. 26 quis sit omnium prorsus ministeriorum, omniumque donorum et talentorum à Deo acceptorum finis, scilicet edificare. Hunc ergo finem semper intendat; alias prævaricator, fur et sacrilegus erit. Vide v. 26.

CHAPITRE XV.

1. Il ne me reste plus maintenant, mes frères, qu'à vous faire souvenir de l'Évangile que je vous ai prêché, que vous avez reçu, dans lequel vous demeurerez fermes.

2. Et par lequel vous êtes sauvés, pour que vous le reteniez comme je vous l'ai annoncé, puisque autrement ce serait en vain que vous auriez embrassé la foi.

3. Car, premièrement, je vous ai enseigné, et comme donné en dépôt ce que j'avais moi-même reçu, savoir: que Jésus-Christ est mort pour nos péchés, selon les Écritures;

4. Qu'il a été enseveli, et qu'il est ressuscité le troisième jour, selon les Écritures;

5. Qu'il s'est fait voir à Céphas, puis aux onze apôtres;

6. Qu'après il a été vu en une seule fois de plus de cinq cents frères, dont il y a plusieurs qui vivent encore aujourd'hui, et quelques-uns sont déjà morts;

7. Qu'ensuite il s'est fait voir à Jacques, puis à tous les apôtres;

8. Et qu'enfin, après tous les autres, il s'est fait voir à moi-même qui ne suis qu'un avorton.

9. Car je suis le moindre des apôtres, et même je ne suis pas digne d'être appelé apôtre, parce que j'ai persécuté l'Église de Dieu.

10. Mais c'est par la grâce de Dieu que je suis ce que je suis, et sa grâce n'a point été stérile en moi; mais j'ai travaillé plus que tous les autres, non pas moi toutefois, mais la grâce de Dieu avec moi.

11. Ainsi, soit que ce soit moi, soit que ce soient ceux qui vous prêchent, voilà ce que nous vous prêchons tous, et voilà ce que vous avez cru.

12. Puis donc qu'on vous a prêché que Jésus-Christ est ressuscité d'entre les morts, comment se trouve-t-il parmi vous des personnes qui osent dire que les morts ne ressuscitent point?

13. Que si les morts ne ressuscitent point, Jésus-Christ n'est donc point ressuscité.

14. Et si Jésus-Christ n'est point ressuscité, notre prédication est vaine, et votre foi est vaine aussi.

15. Nous serons même convaincus d'avoir été de faux témoins à l'égard de Dieu, puisque nous avons rendu témoignage contre Dieu même, qu'il a ressuscité Jésus-Christ, qu'il n'aurait pas néanmoins ressuscité si les morts ne ressuscitent pas.

16. Car si les morts ne ressuscitent point, Jésus-Christ n'est point aussi ressuscité.

17. Que si Jésus-Christ n'est point ressuscité, votre foi est vaine; car vous êtes encore dans vos péchés.

18. Ceux qui sont morts en Jésus-Christ ont donc péri sans ressource.

19. Si in hæc vitâ tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.

20. Nunc autem Christus resurrexit à mortuis primitivè dormientium:

21. Quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.

22. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur,

23. Unusquisque autem in suo ordine: primitivè Christus, deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt.

24. Deinde filius, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem.

25. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.

26. Novissima autem inimica destructur mors; omnia enim subiecti sub pedibus ejus. Cum autem dicit:

27. Omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia.

28. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subiectus erit ei qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.

29. Alioquin quid faciet qui baptizatur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? et quid et baptizatur pro illis?

30. Ut quid et nos periclitamur omni hora?

31. Quotidie morior pro vestra gloria, fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro.

32. Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Manducamus et bibamus, cras enim moriemur.

33. Nolite seduci: corrumpunt mores honos colloquia mala.

34. Vigilate, justi, et nolite peccare; ignorantiam enim Dei quidam habent: ad reverentiam vobis loquor.

35. Sed dicit aliquis: Quomodo resurgunt mortui? qualive corpore venient?

36. Insuper, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur.

37. Et quod seminas, non corpus quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alioquin cæterorum.

38. Deus autem dat illi corpus sicut vult; et unicuique seminum proprium corpus.

39. Non omnis caro eadem caro; sed alia quidem hominum, alia verò pecorum, alia volucrum, alia autem piscium.

40. Et corpora cælestia, et corpora terrestria; sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium.

41. Alia claritas solis, alia claritas lune, et alia claritas stellarum; stella enim à stellâ differt in claritate.

42. Sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione.

19. Si nous n'avions d'espérance en Jésus-Christ que pour cette vie, nous serions les plus misérables de tous les hommes.

20. Mais maintenant Jésus-Christ est ressuscité d'entre les morts; il est devenu les premières de ceux qui dorment.

21. Car, comme la mort est venue par un homme, la résurrection des morts doit venir aussi par un homme.

22. Et comme tous meurent en Adam, tous revivront aussi en Jésus-Christ.

23. Et chacun en son rang: Jésus-Christ d'abord comme les premières, puis ceux qui sont à lui, qui ont cru en son avènement.

24. Et alors viendra la consommation de toutes choses, lorsque Jésus-Christ aura remis son royaume à Dieu son Père, et qu'il aura détruit tout empire, toute domination et toute puissance.

25. Car Jésus-Christ doit régner jusqu'à ce que son Père lui ait mis tous ses ennemis sous ses pieds.

26. Or la mort, le dernier ennemi, sera détruite aussi; car l'Écriture dit que Dieu lui a mis tout sous les pieds, et lui a tout assujéti. Mais quand elle dit: 27. Que tout lui est assujéti, il est infaillible qu'il en faut excepter celui qui lui a assujéti toutes choses.

28. Lors donc que toutes choses auront été assujétiées au Fils, alors le Fils sera lui-même assujéti à celui qui lui aura assujéti toutes choses, afin que Dieu soit tout en tous.

29. Autrement, quelle raison auraient ceux qui sont baptisés pour les morts, s'il est vrai que les morts ne ressuscitent point? pourquoi sont-ils baptisés pour les morts?

30. Et pourquoi nous-mêmes nous exposons-nous à toute heure à tant de périls?

31. Car il n'y a point de jour que je ne meure, je vous en assure par votre gloire, mes frères, dont je puis me glorifier en Jésus-Christ notre Seigneur.

32. Si, pour parler selon l'homme, j'ai combattu à Ephèse contre des bêtes farouches, quel avantage en tirai-je si les morts ne ressuscitent point? Ne pensons qu'à boire et à manger, puisque nous mourrons demain.

33. Ne vous laissez pas séduire; les mauvais entretiens corrompent les bonnes mœurs.

34. Réveillez-vous, justes; et ne vous laissez point aller aux péchés; car il y en a parmi vous quelques-uns qui ne connaissent point Dieu. Je vous le dis pour vous faire honte.

35. Mais, dira quelqu'un, comment les morts ressuscitent-ils? quel sera le corps dans lequel ils revivront?

36. Insuper que vous êtes: ce que vous semez ne reprend point de vie, si le ne meurt auparavant.

37. Et quand vous semez, vous ne semez pas le corps de la plante qui doit naître, mais la graine seulement, et elle naît de quelque autre chose.

38. Mais Dieu lui donne un corps tel qu'il lui plaît, et il donne à chaque semence le corps qui est propre à chaque plante.

39. Toute chair n'est pas la même chair; mais autre est la chair des hommes, autre est la chair des bêtes, autre est celle des oiseaux, autre celle des poissons.

40. Car il y a des corps célestes et des corps terrestres; mais les corps célestes ont un autre éclat que les corps terrestres.

41. Le soleil a son éclat, la lune le sien, et les étoiles le leur; et même entre les étoiles l'une est plus éclatante que l'autre.

42. Il en arrivera de même dans la résurrection des morts. Le corps maintenant, comme une semence, est semé plein de corruption, et il ressuscitera incorruptible.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1° Discamus singuli quomodo charitatem cæteris omnibus præferre et super omnia desiderare debeamus. Illam toto vitæ tempore debemus persequi, si abscesserit a nobis; custodire, si adsit; et non custodire tantum, sed et augere, colere, perficere. Vide dicta v. 4, et observationem moralem.

2° Notet divini verbi concionator tria sui ministerii munia: edificare, hortari, solari; edificare incipientes, hortari proficienses solari afflictos. Recordetur quod hæc tria sint finis prophetici sermonis, à Deo intentus, et ab Apostolo nobis indicatus. v. 5. Ad

CAPUT XV.

1. Notum autem vobis facio, fratres. Evangelium quod prædicavi vobis, quod et accepistis, in quo et statis.

2. Per quod et salvamini, quæ ratione predicaverim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis.

3. Tradidi enim vobis imprimis quod et accipi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas;

4. Et quia sepultus est, et quia resurrexit tertiâ die secundum Scripturas;

5. Et quia visus est Cephe, et post hoc undecim; 6. Deinde visus est, plusquam, quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt;

7. Deinde visus est Jacobo, deinde apostolis omnibus;

8. Novissimè autem omnium tanquam abortivo visus est et mihi.

9. Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.

10. Gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit; sed abundantius illis omnibus laboravi; non ego autem, sed gratia Dei necum.

11. Sivo enim ego, sive illi, sic predicamus, et sic credidistis.

12. Si autem Christus prædicatur quod resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?

13. Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit.

14. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra;

15. Invenimur autem et falsi testes Dei: quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt.

16. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit.

17. Quòd si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, adhuc enim estis in peccatis vestris.

18. Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt.

hunc ergo finem suos sermones dirigat evangelicus propheta. Caveat autem vitia, v. 9 et 11 notata: no vocem in aera spargat, v. 9; ne sit apud suos barbarus, v. 11; sed bona concionis effectus intendat, v. 25 indicatos. Quos ibi videat.

5° Omnis Dei et Ecclesie minister dicitur ex v. 26 quis sit omnium prorsus ministeriorum, omniumque donorum et talentorum à Deo acceptorum finis, scilicet edificare. Hunc ergo finem semper intendat; alias prævaricator, fur et sacrilegus erit. Vide v. 26.

CHAPITRE XV.

1. Il ne me reste plus maintenant, mes frères, qu'à vous faire souvenir de l'Évangile que je vous ai prêché, que vous avez reçu, dans lequel vous demeurerez fermes.

2. Et par lequel vous êtes sauvés, pour que vous le reteniez comme je vous l'ai annoncé, puisque autrement ce serait en vain que vous auriez embrassé la foi.

3. Car, premièrement, je vous ai enseigné, et comme donné en dépôt ce que j'avais moi-même reçu, savoir: que Jésus-Christ est mort pour nos péchés, selon les Écritures;

4. Qu'il a été enseveli, et qu'il est ressuscité le troisième jour, selon les Écritures;

5. Qu'il s'est fait voir à Céphas, puis aux onze apôtres;

6. Qu'après il a été vu en une seule fois de plus de cinq cents frères, dont il y a plusieurs qui vivent encore aujourd'hui, et quelques-uns sont déjà morts;

7. Qu'ensuite il s'est fait voir à Jacques, puis à tous les apôtres;

8. Et qu'enfin, après tous les autres, il s'est fait voir à moi-même qui ne suis qu'un avorton.

9. Car je suis le moindre des apôtres, et même je ne suis pas digne d'être appelé apôtre, parce que j'ai persécuté l'Église de Dieu.

10. Mais c'est par la grâce de Dieu que je suis ce que je suis, et sa grâce n'a point été stérile en moi; mais j'ai travaillé plus que tous les autres, non pas moi toutefois, mais la grâce de Dieu avec moi.

11. Ainsi, soit que ce soit moi, soit que ce soient ceux qui vous prêchent, voilà ce que nous vous prêchons tous, et voilà ce que vous avez cru.

12. Puis donc qu'on vous a prêché que Jésus-Christ est ressuscité d'entre les morts, comment se trouve-t-il parmi vous des personnes qui osent dire que les morts ne ressuscitent point?

13. Que si les morts ne ressuscitent point, Jésus-Christ n'est donc point ressuscité.

14. Et si Jésus-Christ n'est point ressuscité, notre prédication est vaine, et votre foi est vaine aussi.

15. Nous serons même convaincus d'avoir été de faux témoins à l'égard de Dieu, puisque nous avons rendu témoignage contre Dieu même, qu'il a ressuscité Jésus-Christ, qu'il n'aurait pas néanmoins ressuscité si les morts ne ressuscitent pas.

16. Car si les morts ne ressuscitent point, Jésus-Christ n'est point aussi ressuscité.

17. Que si Jésus-Christ n'est point ressuscité, votre foi est vaine; car vous êtes encore dans vos péchés.

18. Ceux qui sont morts en Jésus-Christ ont donc péri sans ressource.

19. Si in hæc vitâ tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.

20. Nunc autem Christus resurrexit à mortuis primitivè dormientium:

21. Quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.

22. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur,

23. Unusquisque autem in suo ordine: primitivè Christus, deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt.

24. Deinde filius, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem.

25. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.

26. Novissima autem inimica destructur mors; omnia enim subiecti sub pedibus ejus. Cum autem dicit:

27. Omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia.

28. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subiectus erit ei qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.

29. Alioquin quid faciet qui baptizatur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? et quid et baptizatur pro illis?

30. Ut quid et nos periclitamur omni hora?

31. Quotidie morior pro vestra gloria, fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro.

32. Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Manducamus et bibamus, cras enim moriemur.

33. Nolite seduci: corrumpunt mores honos colloquia mala.

34. Exigilate, justi, et nolite peccare; ignorantiam enim Dei quidam habent: ad reverentiam vobis loquor.

35. Sed dicit aliquis: Quomodo resurgunt mortui? qualive corpore venient?

36. Inspiciens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur.

37. Et quod seminas, non corpus quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alioquin cæterorum.

38. Deus autem dat illi corpus sicut vult; et unicuique seminum proprium corpus.

39. Non omnis caro eadem caro; sed alia quidem hominum, alia verò pecorum, alia volucrum, alia autem piscium.

40. Et corpora cælestia, et corpora terrestria; sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium.

41. Alia claritas solis, alia claritas lune, et alia claritas stellarum; stella enim à stellâ differt in claritate.

42. Sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione.

19. Si nous n'avions d'espérance en Jésus-Christ que pour cette vie, nous serions les plus misérables de tous les hommes.

20. Mais maintenant Jésus-Christ est ressuscité d'entre les morts; il est devenu les premières de ceux qui dorment.

21. Car, comme la mort est venue par un homme, la résurrection des morts doit venir aussi par un homme.

22. Et comme tous meurent en Adam, tous revivront aussi en Jésus-Christ.

23. Et chacun en son rang: Jésus-Christ d'abord comme les premières, puis ceux qui sont à lui, qui ont cru en son avènement.

24. Et alors viendra la consommation de toutes choses, lorsque Jésus-Christ aura remis son royaume à Dieu son Père, et qu'il aura détruit tout empire, toute domination et toute puissance.

25. Car Jésus-Christ doit régner jusqu'à ce que son Père lui ait mis tous ses ennemis sous ses pieds.

26. Or la mort, le dernier ennemi, sera détruite aussi; car l'Écriture dit que Dieu lui a mis tout sous les pieds, et lui a tout assujéti. Mais quand elle dit:

27. Que tout lui est assujéti, il est intelligible qu'il en faut excepter celui qui lui a assujéti toutes choses.

28. Lors donc que toutes choses auront été assujétiées au Fils, alors le Fils sera lui-même assujéti à celui qui lui aura assujéti toutes choses, afin que Dieu soit tout en tous.

29. Autrement, quelle raison auraient ceux qui sont baptisés pour les morts, s'il est vrai que les morts ne ressuscitent point? pourquoi sont-ils baptisés pour les morts?

30. Et pourquoi nous-mêmes nous exposons-nous à toute heure à tant de périls?

31. Car il n'y a point de jour que je ne meure, je vous en assure par votre gloire, mes frères, dont je puis me glorifier en Jésus-Christ notre Seigneur.

32. Si, pour parler selon l'homme, j'ai combattu à Ephèse contre des bêtes féroces, quel avantage en tirai-je si les morts ne ressuscitent point? Ne pensons qu'à boire et à manger, puisque nous mourrons demain.

33. Ne vous laissez pas séduire; les mauvais entretiens corrompent les bonnes mœurs.

34. Réveillez-vous, justes; et ne vous laissez point aller aux péchés; car il y en a parmi vous quelques-uns qui ne connaissent point Dieu. Je vous le dis pour vous faire honte.

35. Mais, dira quelqu'un, comment les morts ressuscitent-ils? quel sera le corps dans lequel ils revivront?

36. Insensé que vous êtes! ce que vous semez ne reprend point de vie, s'il ne meurt auparavant.

37. Et quand vous semez, vous ne semez pas le corps de la plante qui doit naître, mais la graine seulement, et celle du blé ou de quelque autre chose.

38. Mais Dieu lui donne un corps tel qu'il lui plaît, et il donne à chaque semence le corps qui est propre à chaque plante.

39. Toute chair n'est pas la même chair; mais autre est la chair des hommes, autre est la chair des bêtes, autre est celle des oiseaux, autre celle des poissons.

40. Car il y a des corps célestes et des corps terrestres; mais les corps célestes ont un autre éclat que les corps terrestres.

41. Le soleil a son éclat, la lune le sien, et les étoiles le leur; et même entre les étoiles l'une est plus éclatante que l'autre.

42. Il en arrivera de même dans la résurrection des morts. Le corps maintenant, comme une semence, est semé plein de corruption, et il ressuscitera incorruptible.

45. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute.

44. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Si est corpus animale, est et spiritale, sicut scriptum est :

45. Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.

46. Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale; deinde quod spiritale.

47. Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de celo, celestis.

48. Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis celestis, tales et celestes.

49. Igitur, sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem celestis.

50. Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit.

51. Ecce mysterium vobis dico : Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.

52. In momento, in ictu oculi, in novissima tuba (canet enim tuba), et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.

53. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptibilem, et mortale hoc induere immortalitatem.

54. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est : Absorpta est mors in victoriam.

55. Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus?

56. Stimulus autem mortis peccatum est; virtus vero peccati, lex.

57. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.

58. Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobili, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino.

45. Il est semé tout difforme, et il ressuscitera tout glorieux. Il est privé de mouvement, et il ressuscitera plein de vigueur.

44. Il est semé corps animal, et il ressuscitera corps spirituel. S'il y a un corps animal, il y a aussi un corps spirituel, selon qu'il est écrit :

45. Adam, le premier homme, a été créé avec une âme vivante, et le second Adam a été rempli d'un esprit vivifiant.

46. Mais ce n'est pas le corps spirituel qui a été formé le premier; c'est le corps animal, et ensuite le spirituel;

47. Le premier homme est le terrestre formé de la terre, et le second homme est le celeste descendu du ciel.

48. Comme le premier homme a été terrestre, ses enfants aussi sont terrestres; et comme le second homme est celeste, ses enfants aussi sont celestes.

49. Comme donc nous avons porté l'image de l'homme terrestre, nous porterons aussi l'image de l'homme celeste.

50. Or, je vous dis ceci, mes frères, parce que la chair et le sang ne peuvent posséder le royaume de Dieu, et que la corruption ne possédiera point ce héritage incorruptible.

51. Voici un mystère que je vais vous dire : nous ressusciterons tous, mais nous ne serons pas tous changés.

52. En un moment, en un clin d'œil, au son de la dernière trompette (car la trompette sonnera, et les morts ressusciteront en un état incorruptible, et alors nous serons changés.

53. Car il faut que ce corps corruptible soit revêtu de l'incorruptible, et que ce corps mortel soit revêtu de l'immortel.

54. Et quand ce corps mortel aura été revêtu de l'immortel, alors cette parole de l'Écriture sera accomplie : La mort a été absorbée par une victoire.

55. O mort, où est ta victoire? O mort, où est ton aiguillon?

56. Or, le péché est l'aiguillon de la mort, et la loi est la force du péché.

57. Mais rendons grâces à Dieu, qui nous donna la victoire par notre Seigneur Jésus-Christ.

58. Ainsi, mes chers frères, demeurez fermes et inébranlables, et travaillez sans cesse de plus en plus à l'œuvre de Dieu, sachant que votre travail ne sera pas sans récompense en notre Seigneur.

ANALYSIS.

Quidam Corinthii, pagana philosophia opinionibus imbuti, et pseudopostolorum erroribus impliciti, de futurâ mortuorum resurrectione dubitabant, qui illud dogma vertebant in allegoriam : et quia hoc erat religionem funditus exortere; hoc enim mortuorum resurrectio, unum est à præcipuis christianæ religionis capitibus; hinc Apostolus hanc Evangelii veritatem sollicitè probat toto hoc decimo quinto capite. Quatuor primum versibus sibi sternit per refrigerant Evangelii, Corinthiis à se prædicati, memoriam; cætera Evangelii tria præcipua capita sunt, Christi pro peccatis nostris mors, sepultura et resurrectio. Hanc Christi resurrectionem probat à quarto versu usque ad duodecimum, testimoniis prophetarum, apostolorum, et discipulorum plusquam quingentorum.

§ 12. Incipit ex Christi resurrectione probare et nostram : tanta quippe Christi resurrectionis connectio cum nostrâ; ut ex Christi resurrectionis veritate sequitur et nostra resurrectio; et ex negatione nostræ resurrectionis, sequatur et negatio resurrectionis Christi. Ex

nigillatione autem resurrectionis Christi, horrenda sequuntur absurda, de quibus usque ad vigintiunum versum.

§ 20. Ex tot horridis absurdis, et ex prophetarum et apostolorum, et discipulorum testimoniis superius relatis; concludit certissimam esse debere resurrectionem Christi : et ex hac resurrectione certissimâ, pergit et nostram probare, v. 21, 22.

§ 25. Explicat quid nostræ resurrectionis connectio, scilicet ordinem, quo sancti resurgent.

§ 28. Expōnit quid resurrectionem sanctorum sequens, nimirum Ecclesiæ militantis formam, illius à Christo oblationem Deo faciendam; demum tyrannidâ absolutam destructionem.

§ 25. Transit ad aliud medium, quo nostram rursum probet resurrectionem; scilicet promittit Deus Filio suo perfectam omnium hostium eorum debellationem et subjectionem : ergo mors, una ex inimicis Christi, destruetur per generalem resurrectionem.

§ 27 et 28. Explicat quod dicit de generali omnium

subjectione sub pedibus Christi, ne quis male interpretetur.

§ 29. Nova submittit argumenta ad resurrectionis nostræ confirmationem usque ad v. 35, ubi Corinthiorum incredulitatis ostendit originem, scilicet cum scriptum commercium : quod ut deinceps vident, hortatur.

§ 35. Objectiones philosophorum ita solvit, ut et nostræ resurrectionis veritatem confirmet, explicet, et illustret per varias similitudines, usque ad 42.

§ 45. Dotes corporis gloriosi describit : surget spi-

PARAPHRASIS.

1. In memoriam vobis revoco, fratres, Evangelium quod vobis predicavi, quod recepistis, in quo et perseveratis hactenus.

2. In cujus fide et professione salutem consequimini, si tamen illius doctrinam servatis, talem qualem vobis predicavi : aliâ frustra credidistis.

3. Inter præcipua autem fidei capita, sermone vobis tradidi quod et ego accepi, nimirum quod Christus Dominus pro peccatis nostris mortuus sit, ut in Scripturis prædictum erat.

4. Et quod sepultus sit, in verâ mortis testimonium; et quod tertio die resurrexit, ut etiam in Scripturis prædictum, et præfiguratum est.

5. Præterea docui vos quod visus sit redivivus, primum Petro, et postea undecim apostolis.

6. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul congregatis, quorum plurimi vivunt usque in hanc diem, quidam vero mortui sunt.

7. Præterea visus est Jacobo, fratri Domini, primo Hierosolymorum episcopo, deinde et conspectus est discipulis omnibus.

8. Ultimò, et post omnes, visus est et mihi infirmi et imperfecti apostolo, quique aliorum respectum sum abortivum.

9. Etiam ego sum minimus (infimus) apostolus, qui nec sum dignus ut dicar apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.

10. Merâ autem Dei gratiâ et misericordiâ apostolice dignatus sum honore : hanc tamen Dei beneficentiam non passus sum in me otiosam : quin imò, licet omnium nimis, copiosius tamen laboravi, quam singuli omnes : idem mihi non ascribo, sed Dei gratiæ, quæ mecum, veni (quæ feci quidquid feci).

11. Ad rem redeo. Itaque sive ego, sive omnes alii apostoli, qui Christum vidimus; omnes idem, et eodem modo predicavimus, Christum scilicet realiter et verè resurrexisse, idem et vos credidistis.

12. Quod si ab omnibus apostolis prædicatur quod Christus verè surrexit à mortuis; quomodo quidam spud vos audent dicere quod non sit resurrectio mortuorum.

13. Si enim nulla mortuorum est resurrectio, sequitur quod nec Christus resurrexit.

14. Quod si autem Christus à mortuis non resurrexit, ergo inanis et falsa est prædicatio nostra; ergo inanis et falsa fides vestra.

ritale; sicut ab Adamo, animali et terreno, unum animalia et terreni sumus; ita tunc à Christo spirituali et celesti, spirituales erimus et celestes, usque ad v. 30.

§ 31. Modum docet, qua fiet resurrectio, scilicet in instanti, etc. Denique, v. 38, Corinthios hortatur, ut in fide stabiles sint, et in omni bono opere abundantes; cum sciant quod sit futura resurrectio, et æterna merces bonorum operum.

15. Ac proinde nos apostoli sumus falsi testes Dei, et in Deum injurii; quod quidem in ejus nomine, et velut ab eo missi diximus, quod Christum suscitaverit, quem tamen non excitavit, si ceteri mortui non resurgunt.

16. Etiam si non est in genere mortuorum resurrectio, nec est Christi resurrectio.

17. Quod si Christus non resurrexit, vana fides vestra, quæ baptismum suscepistis; adhuc enim estis in peccatis vestris, nec per baptismum remissa sunt.

18. Quin etiam et illi qui in hac fide, et pro hac fide mortui sunt, prostrati interierunt.

19. Quod si in hac tantum vita, et ob hanc tantam vitam speramus in Christo, et ultra spes nostra non porrigitur; sanè omnium hominum miserissimi sumus.

20. A talibus, et tantis absurdis unquam credendis, avertat nos Deus : è contra certissimè credamus, quod Christus à mortuis resurrexit, et quod resurrexit, ut primus fructus è mortuis sicut abstractus, ad immortalitatem Deo oblatum, et generalem suscitandorum messem consecraret et promittens.

21. Et sanè æquum erat; ut sicut per unum hominem peccantem mors intravit in mundum; sic per unum hominem sanctum mors destrueretur, et fieret resurrectio mortuorum.

22. Et sicut ob unius Adæ peccatum omnes mortui sunt obnoxii; ita ob unius Christi innocentiam, immortalitati restituerunt omnes.

23. Unusquisque autem sanctorum in ordine suo vivificabitur, plus aut minus gloriosus, juxta sua merita. Christus primus omnium; tempore et dignitate jam surrexit; deinde qui Christo adherent, seu membra capituli, in secundo ejus adventu resurgent in ordine suo.

24. Peractâ autem totius corporis resurrectione, finis erit regni, seu Ecclesiæ Christi super terram; tuncque Christus eam Deo Patri suo exhibebit, et offeret planè sanctam et pacatam, abolitâ scilicet omnium hostium tyrannide.

25. Interim autem oportet illum à dextris Dei sedentem regnare, eo quod cepit modo, devictis quidem hostibus suis, sed nondum planè subditis; usquequàm Pater æternus, sum adimplem promissum, ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.

26. Tunc enim novissima, post peccatum, post diabolum, mors, una ex ejus inimicis, destruetur per generalem resurrectionem; scriptum est enim psal-

mo 8: *Omnia subiecit*, etc., et consequenter ipsam mortem.

27. Cùm autem Scriptura dicit, omnia Filio subiecta, sine dubio ab hæc expressione generali excipiendus est Deus ipse, qui omnia Filio suo subiecit.

28. Tantùm enim abest ut Christo subdatur Deus, quin imò, cùm omnia Filio subiecta fuerint, tunc et ipse Filius Christus, caput Ecclesiæ, cum omnibus suis membris, subijciatur Deo; tuncque Deus erit omnia in omnibus.

29. Alioquin quid factum qui pro mortuis baptizantur? si mortui non resurgunt, quare pro illis baptizantur?

30. Quin et nos, Evangelii præcones, ut quid quotidie de vitâ periclitamur, si non sit expectanda merces?

31. Non periclitor modò, sed et quodam modo morior quotidie, novis semper periculis expositus, ut gloriam possim de vobis Jesu Christo, Domino nostro, per me conversis.

32. Si propter hominum gloriam Ephesi ad bestias pugnavi, quid hoc mihi prodest, si mortui non resurgunt? quin potissimum cùm Epicureis edamus et bibamus, eras enim moriturus.

33. Cavete ne pravâ cum talibus conversatione seducamini, memores quod mores bonos mala colloquia corrumpunt.

34. Exspersioni ab errore ad justitiam, et a peccato abstinete; quidam enim inter vos cognitionem non habent; hoc ad vestrum pudorem dicere cogor.

35. Sed stabilitâ resurrectione, quaerit aliquis: Quomodo fieri potest ut mortui et putrefacti revocentur ad vitam? et qualia erunt resurgentium corpora?

36. Falsò sapiens vocaris, qui talia quaris: granum, quod tu in agro tuo seminas, corruptum reviviscit, et non reviviscit, nisi mortuum et corruptum fuerit: hoc vides quotidie fieri naturaliter, et dubitas quod Deus supernaturaliter corpora mortua et corrupta resuscitare!

37. Et quod seminas, non id corpus est, quod nasciturum est; seminas enim nudum granum, v. g. tritici, vel alterius speciei.

38. Illic autem grano putrefacto, Deus corpus pulchritudinis dat, ut illi visum est assignare; et unicuique semini proprium et conveniens corpus assignat; ita fiet de corporibus mortuis, et in terrâ seminat; per divinam omnipotentiam resurgent eodem numero quidem et substantia, sed in qualitatibus perfectiora; et unusquisque sanctorum proprium corpus habebit specialiter renovatum, pro suis meritis.

39. Sicut omnium mortalium animalium caro differt pro diversitate animantium: alia siquidem est caro hominis, etc., ita caro immortalium differet pro diverso singularum merito.

40. Et sicut alia est celestium corporum, v. g., astrorum pulchritudo; et alia terrestrium, v. g., gemmarum, idque pro qualitatibus diversitate, ita

diversa erit susceptorum gloria pro diversitate meritorum.

41. Et sicut astrorum ipsorum alia et diversa est claritas: alia enim claritas solis, alia lune, etc., ita unusquisque sancti diversa erit gloria ab alterius gloria.

42. Sic unicuique sua erit gloria propria in resurrectione mortuorum. Hoc autem quod sequitur, erit omnibus commune; sepelitur in terrâ corruptibile, et ut corrumpatur, surget incorruptibile.

43. Sepelitur vile, abjectum et difforme; resurget pulchrum et splendidum; seminatur infirmum, invalidum, et sine motu; surget potens, forte et agile.

44. Sepelitur tale quale est animalium corpus; surget spirituale, subtile, leve, ab animalium indigentia independentes. Ne miremini quod corpus spirituale dixerim; etenim sicut est corpus animale, quod habemus ab Adamo, ita et est corpus spirituale, quod habebimus à Christo.

45. De primo scriptum est: Factus est animal vivens, citâ scilicet subditâ indigentis animalium; et hæc vitam tribuit nobis. Christus autem in sua resurrectione factus est spiritus vivificans, carni suam vitam tribuens, qualem habent spiritus; et hæc vitam tribuit nobis.

46. Sed spirituale corpus non est in nobis prius tempore; sed prius habemus animale corpus, quod Adamus; deinde spirituale habebimus, quale Christus.

47. Primus homo, quia de terrâ limo, ideò terrenus et animalis; secundus, quia de coelo natus, ideò celestis et spiritualis.

48. Qualis fuit terrenus ille parens, tales et nunc sumus, scilicet terreni, et animales; qualis est Christus, Pater noster celestis, tales erimus celestes et spirituales.

49. Quomodo igitur ante baptismum Adamo terreno et peccatori, improbis moribus nostris, similes fuimus, ita et nunc in Christo renati, sanctis moribus, Patris nostri celestis imaginem portemus.

50. De hoc autem, fratres, ideò vos moneo, quia carnis et sanguinis opera regnum Dei possidere non possunt; neque vita vitii corrupta immortalitatis hereditate fruatur.

51. Ecce rem arcanae vobis aperio, ne vos lateat resurgendi modus: omnes quidem resurgemus, sed non omnes ad gloriam immutabimur.

52. Hæc autem resurrectio non fiet paulatim et cum morâ, sed in indivisibili temporis puncto, in actu oculi, ad somni extreme tæle. Personabit enim tuba, et tunc mortui omnes, etiam reprobi, resurgent immortales; Et nos justî, ad felicem statum reformabimur; ex animalibus, spirituales fietis.

53. Oportet enim ut hoc corpus corruptioni obnoxium, fiat incorruptibile; et hoc mortale corpus quod habemus, immortale reddatur.

54. Cùm igitur hoc mortale corpus factum fuerit immortale, tunc adimplebitur Scriptura, quæ dicit:

Mors absorpta est, id est, in totum absorpta, et in æternum destructa, per victoriam, quâ superata est à Christo.

55. Ubi est, mors, victoria tua? ubi stimulus quo soles homines perferdere? contractus est.

56. Porrò mortis: aciens est peccatum; hoc nos confodit: peccati robur lex, quæ peccandi libidinem irritat, et aliunde peccatum gravis reddit.

57. Deo autem agamus gratis, qui nobis dedit pec-

catum et mortem vincere per Dominum nostrum Jesum Christum.

58. Itaque, fratres mei charissimi, stabiles estote in resurrectionis fide, et in eâ ne vacilletis; sed estote semper progredientes in operibus bonis, quibus vos ad resurrectionem præparetis; enim sciatis quòd labor vester non erit inanis, sed quòd magna futura sit ejus merces; etenim resurgemus; et in æterna beatè vivemus.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — NOTEM AUTEM VOBIS FACIO, id est, remissioni vos facio, seu in vestram memoriam revoco. Nihil vobis nunc trado novum.

EVANGELIUM, id est, bonum de Christo Salvatore mundum; cuius summa, quòd Deus factus sit homo, et cruci afflixus fuerit et resurrexerit, divus Chrysostomus.

QUOD PRÆDICAVI VOBIS, quod et ut verum recepistis, etc.; nihil vobis innotuit aut peregrinum trado, sed ad principium recurro.

IS QUO ET STATIS, id est, in ejus etiam professione, saltem plerique, perseveratis. Promissionis loquitur, ut et hi qui in fide fixi sunt, gaudeant; et qui mutant, corripere se debeant, ut corrigantur. Ambrosius.

VERS. 2. — PER QUOD ET SALVAMINI, id est, in cuius fide et professione salutem consequemini.

QUIA RATIONE... Est hic transpositio; sic ergo construendum: Si tamen servatis illius Evangelii doctrinam talem qualem vobis prædicavi. *Quâ ratione*, Græcè, *ἐπι λόγου, quo sermone*, id est, quomodo, seu talem, qualem vos eam docui. Hoc autem ideò dicit, quia resurrectionis digna quidam apud Corinthios in allegoriam vertant, dicentes quòd per novitatem vitæ jam essent illius compotes. Vide dicta de Hymeneo et Phileto, 2 ad Tim. 2, v. 17. Hi ergo pseudodoctores per resurrectionem intelligebant spirituales anime resurrectionem, seu transitum à vitâ pravâ, quæ mors est, ad sanctitatem, quæ vitâ est; seu, ut eorum nomine D. Chrysostomus ait, resurrectio est anime purgatio. Et hos doctores falsos statim ab initio percutit Apostolus, dicens Corinthiis: In fide resurrectionis salvabimini, si eam creditis talem qualem vobis prædicavi, scilicet realem et corporalem resurrectionem in fine mundi futuram.

NIS FRUSTRA CREDIDISTIS, id est, alias frustra credidistis. Ostendit quòd in capite fidei accepta sit plaga, ait D. Chrysostomus. Fides veræ et realis corporum resurrectionis est basis et fundamentum christiane religionis; ergo et basis salutis æternæ; ergo nisi credatur, frustra quisvis aliud creditur.

VERS. 3. — TRADIDI ENIM VOBIS... Scriptis itaque reperio quæ verbis astruxi,

IS FRUCTUS, id est, inter præcipua christiane fidei

VERS. 1, 2. — *Natum autem vobis facio... Per quod et salvamini: quâ ratione prædicaverim vobis, et tenetis, id est, retinetis, firmiter tenetis, nisi frustra credidistis.*

VERS. 3, 4. — *Tradidi enim vobis in primis, quod*

capita; *Tradidi vobis*, verbis scilicet, quasi depositum, quod et accepit à Domino, pariter quasi depositum. Fidei doctrina depositum est, à Christo Domino datum apostolis; et per illos, eorumque in apostolorum successores ad nos transmissum, ad æternam nostram salutem. Hoc depositum fideliter servatum et observatum; salvabit nos in æternum; servemus ergo ut salvemur. In his autem D. Pauli verbis duplicem nota traditionem sine scripto; tradidit verbis, quod verbo, sine Scripturâ receipt Apostolus. *Tradidi* quosdam christes mortuus erat, verò scilicet, et non apparet tantum; ideò mortis Christi historia tam accuratè in Evangelii descripta, ut verbò sciremus quòd verò mortuus sit pro peccatis nostris, non pro suis, qui innocens, impollitus et sanctus sanctorum; sed pro nostris, quasi Agnus Dei in Paschate immolatus.

SECUNDE SCRIPTURAS. Mortis Christi duritiam legit auctoritate Scripturarum, ait Tertullianus. Nam et Apostolus non sine onere pronuntians Christum mortuum, adjecti, secundum Scripturas, ut duritiam pronuntiationis Scripturarum auctoritate molliret, et scandalum auditori averteret, Tertullianus, lib. adv. Prax., cap. 29. Non citat Apostolus, qui Corinthiis notas supponit, Isai. 53, v. 8, de quo Tertullianus. Hoc et Isaias prior pronuntiavit: *Et Dominus tradidit eum pro delictis nostris.*

VERS. 4. — *ET QUIA SEPULTUS EST, in verò mortis testimonium; ET QUIA RESURREXIT, Græcè, excitatus est, quia mors somnus; hæc resurrectio dicitur excitatio. Verè autem resurrexit, sicut verè mortuus est. Quia autem Christi resurrectio est resurrectionis nostre causa, ideò probat illam Apostolus, primò prophetarum testimonio, dicens: Secundum Scripturas hoc enim in Jonâ præfiguratum, hoc ab Isaiâ prædictum: *Erit sepulcrum ejus gloriosum.* Hoc ab Oscâ, 6, v. 7: *Vivificabit nos post duos dies, in die tertiâ suscitabit nos, ipse, scilicet tertiâ die resurgens; ipsius enim resurrectio nostra causa est.**

VERS. 5. — *ET QUIA VISUS EST CERTIS.* Secundò probat apostolorum testimonio. Fides nostra superedificata supra fundamenta prophetiarum et apostolorum; hinc post prophetarum Scripturas, citat apostolorum visiones, seu testimonia. Incipit autem à

et accepit: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, intelligit prophetias et reliquas veteris Testamenti.... Et quia sepultus est, etc.

VERS. 5. — *Et quia visus est Cepheri, Petro. Inter* (Vingt-sept.)

principio apostolorum, de quo, Luc 24, 34, creditur hoc visio facta, cum Petrus à monumento recessit ipso die resurrectionis. D. Paulus non refert omnes apparitiones de quibus evangelistae; non loquitur enim de mulieribus quibus apparuit Christus, nec de Cleopha, ejusque socio euntibus in Emmaus. Refert autem aliquas, quas non refert Evangelium, scilicet apparitionem D. Jacobi factam, et alteram raris quam quingentis fratribus.

ET POST HOC ENDECH: Græc., duodecim. Sic vocabatur apostolorum collegium, quia duodecim numero institutum. Hæc visio facta est in Jerusalem, primo absente Thoma in die resurrectionis; secundo præsentis Thomæ post dies octo. De primâ D. Joannes, cap. 20, v. 19; de secundâ D. etiam Joan. 20, 26.

VERS. 6. — DEINDE VISUS EST PETER QUAM QUINGENTIS... Tertio probet discipulorum testimonium: Vixit enim in Gallicia, ubi plures erant Christiani, et ubi constat illis JESU, Matth. 28, 16. Traditio habet quod in monte Thabor. Plus quam quingentis fratribus simul congregatis; Et quibus... ita in ab eis testimonium peti possit, si quis ex vobis dubitet. Primus ergo Petrus solus vidit, deinde Petrus cum aliis discipulis, tum et etiam plurimorum fidelibus, quorum nulli vixerit, atque mortui sunt.

VERS. 7. — DEINDE... id est, præterea, VISUS EST JACOBO, fratri Domini, primo Jerosolymorum episcopo, et ejus magna erat apud fideles auctoritas. De hac visione nihil refert Evangelium. Divus quidem Hieronymus de illa loquitur ex evangelio Hebræorum, sed cum sit apocryphum et apocrypha est ejus auctoritas, licet res ipsa narrata vera sit. Certum est ergo quod Christus D. Jacobi apparuit, quia de hoc D. Paulus; incertum vero quando apparuit, quia de hoc nihil D. Paulus.

DEINDE APOSTOLUS OMNIBUS. Per apostolos hic intellige et septuaginta discipulos, seu omnes Christi discipulos, in ascensione, cum eduxit eos foras in Bethaniam, Lucæ 24, 50.

VERS. 8. — NOTISSIMUS AUTEM... ultimò et nihil, informi et imperfecto apostolo, quales sunt factus ab-

viros primus revera fuerit Petrus qui Christus à morte rediit apparuit.

ET POST HOC UNDECIM, scilicet in octava pasche, præsentem jam Thomam, Christus apparuit undecim apostolis.

VERS. 6. — DEINDE VISUS EST PLUS QUAM QUINGENTIS FRATRIBUS SIMUL. Multi putant hanc esse eccleberimam, et toties à Christo ante promissionem apparitionem in monte Galilee. Unde præsumunt eo confiterentur omnes Christiani, tuncque non in ascensione, sed ante, tunc Christus non in Gallicia, sed in Judæa ex monte Olivæ ascendit in caelum. Ita Hieronymus.

ET QUIBUS NUNTI MEMENT INQUA EDUXIT, ut ab illis peti possit testimonium.

QUIDAM AUTEM DORMIERUNT, in hoc testimonio ad finem usque perseverarunt.

VERS. 7. — DEINDE VISUS EST JACOBO. Alphei, qui frater Domini dicitur, laudat primus episcopus Hierosolymitanus.

DEINDE APOSTOLIS OMNIBUS, et discipulis in ascensione ad caelum. Ita Anselmus et alii.

VERS. 8. — NOTISSIMUS AUTEM OMNIBUS, etc. Abiit, id est, contempto, et abiectio. Ita Theoph. et Theo-

arivi; quasi diceret: Qui respectu apostolorum sum quasi abortivum. Hinc colligitur quod à D. Paulo Christus visus sit corporaliter, oculisque corporalis; aliis male se conferret cum aliis, qui corporaliter eum conspexerunt; et male ex hac sua visione copiam probaret Christi resurrectionem. Vidit autem etiam in Damascum Iret, Act. 9, post ascensionem. Ex Apostoli humilitate, abortivum se dicens, discit quod quò major in nobis est Dei gratia, eò major et profundior esse debet humilitas. Hæc humilitatis lacta, Deo grata et nobis utilis.

VERS. 9. — EGO ENIM SUM... dat rationem cur se dixerit abortivum, scilicet ob vitæ prioris demeritum; quasi diceret: Indignus sum vocari apostolus, seu et re et nomine apostoli sum indignus.

QUI PERSECUTUS SUM ECCLESIAM DEI. Apostolorum est Ecclesiam fundare, ego autem Ecclesiam persecutus sum. Ignota erat et delata culpa, sed sufficit ad Pauli contritionem et humilitationem coram Deo et coram hominibus. Sic et nos semel peccasse sufficit perpetuam humilitatem et penitentiam. Et peccatum meum contra me est semper.

VERS. 10. — GRATIA AUTEM DEI... Dei autem merito gratia et misericordia sum apostolus.

ET GRATIA EIUS... hæc tamen Dei gratia in me non fuit inanis, vacua, infructuosa, sine opere et fructu; vel, ut ait Ambrosius, pauper in me non fuit. Novit humiliari, novit et relevari; ita tamen ut humilitas humane sit infirmitatis, et sublimitas divina sit potestatis.

SEN ABUNDANTIS... imò copiosius laboravi quam singuli omnes, vel quam unusquisque apostolorum. Nullus tot spatia percurrit, tot populi prædicavit, tot persecutiones pertulit; nullus labori manuum suarum predicando vitam comparavit.

NON EGO AUTEM... id est, ait D. August., non solus ego, sed gratia Dei mecum. Ac per hoc nec gratia Dei sola, nec ipse solus, sed gratia Dei cum illo, D. Aug., lib. de Gratia et libero Arbitrio, cap. 5.

SED GRATIA DEI MECUM... Græc., quia mecum, supple laboravit; cum enim processerit hoc verbum,

laboravi, naturalis est ut hoc idem subadiatur. Si tamen malis subintelligi, est, seu quæ mecum est, intellige quæ nihil auxilium mihi favit, et opulenta est. Itaque D. Paulus gratie Dei potissimum partem tribuit; sed non negat liberi arbitrii cooperationem; imò illam astruit dicens: LABORAVI, non ego solus, sed Dei gratia ad junct et confortatus. Auxilium autem non excludit, imò includit operationem illius qui adjuvatur.

Obervatio moralis.

Hinc discamus cum Dei gratia cooperari; et juxta Apostoli monitum, gratiam Dei non in vacuum recipere. Hortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.

Gratia nobis datur ad opus bonum, ad fructus penitentiae dignos producendos. Attende ergo tila, et vide num in te sint opera bona; nam fructus penitentiae dignos producat; huius quàm pauper est in te gratia Dei! quia vacua et infructuosa: Si Christus nunc ad te veniat fructum quaerens, quid de te fiet? Contremisce, quoties recordor sicut infructuosos sortem; nequam ex te fructus nascatur, ait illi Christus; et statim arida facta est. Justior in me foret talis sententia. Etenim non erat tempus siccum, ut notat Evangelista.

Et ecce venit fuit, fuit venit, tempus præcisiois moe pedalis, tempus messis, tempus colligendi fructus; et in me non sint fructus! Adjuva eos; Deus salutaris noster, et propter gloriam nominis tui libera nos. Da tandem facere fructus penitentiae dignos.

VERS. 11. SIVE ENIM EGO... A v. 9, ab epithetum abortivi, digressus est ab incepto sermone v. 4, nunc autem sermonem interruptum resumit.

Sive ego, sive illi, alii scilicet omnes apostoli, qui Christum vidimus, nos omnes eodem modo, realiter scilicet, et corporalem Christi resurrectionem prædicamus, talem et vos credidistis. Constat itaque et ex Scripturis prophetarum, et ex variis apparitionibus factis apostolis et discipulis, et ex communi omnium apostolorum doctrina, quod Christus verè et realiter à mortuis resurrexit. Et vos, ô Corinthii, talem fidem suscepistis. Veritas itaque est apud vos indubitata, fundata supra fundamenta prophetarum et apostolorum.

VERS. 12. — SI AUTEM CANISTIS... Hæc veritate gratia muneris apostolici. Neque tamen sensus est, abundantius sen copiosius quam omnes illi simul, sed, quam singuli, id est, unusquisque illorum. Igitur plus operis laboravi, quia nullus illorum tot loca percurrit, totque ac tantas tulit adversitates, ac molestias Evangelii causa, atque Paulus.

Non ego (solus) autem, sed gratia Dei mecum. Intelligitur enim, gratia quæ mihi in auxilium adest, et operum præstat, mecumque operatur. Præsumis se non solum operis esse ministrum per effectum, sed et operantis modumque socium per consensum. Ita Bernard., lib. de Grat. et Lib. Arbit.

VERS. 11. — Sive enim ego, etc.; q. d.: Tam ego, quàm alii apostoli, ita omnes prædicamus et asseveramus tanquam oculati testes, scilicet Christum mortuum esse, et à mortuis resurrexisse, nobisque esse visum et apparuisse.

VERS. 12. — Si autem Christus prædicatur, etc. Quidam, hic fuit Cerinthus cum suis, qui primus post Simonem Magum hæresiarca tempore S. Pauli negavit resurrectionem.

VERS. 13. — Si autem Christus non resurrexit... Invenitur autem et falsi testes Dei. Invenitur, inquit, hoc est, arguitur, deprehenditur (quod in apostolo turpissimum est) falsi testes Dei. Nam testes Dei sunt, quorum est veritate Dei fundare homines; falsi testes Dei, qui pro veritate Dei falsa prædicant. Injuriam Dei probatio sequens exaggerat.

Quoniam testimonium dicitur advertere Deum, quod nascitur Christus. Quia quomodoque falsum aliquid annuntiat tanquam Dei verbum, facit Deum mendacem.

sic stabilità, ostendit nunc Apostolus tanquam principio ad profundam nostram resurrectionem futuram. Cum resurrexerit Christus, cum hoc ab omnibus apostolis ubique prædicatur, cum et hoc à vobis sit creditum, ut indubitatum, evanesco et quâ fronte, quibus apud vos audent dicere, quos non sit mortuum resurrexerit. Sive possibilis: à facto enim ad posse valet consequentia. Christus resurrexit; ergo mortuum resurrexerit possibile est. Sive futura: à capite ad membra valet ratio conformitatis. Christus, caput nostrum, surrexit; ergo et nos ejus membra resurgemus.

VERS. 15. — SI AUTEM RESURREXIT... quomodo, inquam, audent dicere quod non est mortuum resurrexerit; si enim non est mortuum resurrexerit, ergo neque Christus resurrexit. Sobolito genere, tollitur et species. Tanta est connexio Christi resurrectionis cum nostra resurrectione, ut ex veritate resurrectionis Christi sequatur et veritas nostra, et ex negatione nostre resurrectionis sequatur negatio Christi resurrectionis. Ex negatione autem Christi resurrectionis sequuntur absurditates horrende; quas vide in sequentibus versibus.

VERS. 14. — SI AUTEM CHRISTUS... si enim Christus non resurrexit, inanis, vana et falsa est apostolorum prædicatio. Totum christianæ religionis ædificium fundatur in veritate resurrectionis Christi; hoc everso fundamento, ruit christiana religio et apostolorum prædicatio.

INANIS QUOQUE ET VANA EST FIDES VESTRA, ô Corinthii, quia in Christi resurrectione fundata. Totâ Christianorum spes in fide resurrectionis Christi fundatur; hæc eversa, ruit ædificium.

VERS. 15. — INVENIUNT... et nos apostoli, mendaces et falsarii deprehendimur, idque in Dei ignominiam. Etenim in ejus nomine et tanquam ab eo ussi prædicavimus quod veritate Christum à mortuis suscitavit, si hoc falsum, ergo impit et sacrilegi sumus; nos qui Deo summè veraciter, falsitatem imponimus, et qui ejus auctoritate et verbo abutimur ad errorem et mendaciam apud homines inducendum.

VERS. 15. — SI AUTEM CHRISTUS NON RESURREXIT... non est, etc. Tam qui Christus fuit unus ex mortuis, tunc quia hæc primarè mortis et resurrectionis Christi causa fuit, scilicet plena abolitio mortis, vite reductio, fuitque Christi resurrectio exemplar nostræ, scilicet ut alii homines resurgant ad justitiam in hac vita, et ad gloriam in altera. Est autem Christus resurgens, exemplar resurrectionis hominum electorum, quatenus gloria resurrectionis est hæc immortalitas in Christo tanquam capite perfectissimè declarata, suo quodam modo et ordine declaranda est in omnibus ejus membris, id est, electis.

VERS. 14, 15. — Si autem Christus non resurrexit... Invenitur autem et falsi testes Dei. Invenitur, inquit, hoc est, arguitur, deprehenditur (quod in apostolo turpissimum est) falsi testes Dei. Nam testes Dei sunt, quorum est veritate Dei fundare homines; falsi testes Dei, qui pro veritate Dei falsa prædicant. Injuriam Dei probatio sequens exaggerat.

Quoniam testimonium dicitur advertere Deum, quod nascitur Christus. Quia quomodoque falsum aliquid annuntiat tanquam Dei verbum, facit Deum mendacem.

VERS. 15. — SI AUTEM CHRISTUS NON RESURREXIT... Invenitur autem et falsi testes Dei. Invenitur, inquit, hoc est, arguitur, deprehenditur (quod in apostolo turpissimum est) falsi testes Dei. Nam testes Dei sunt, quorum est veritate Dei fundare homines; falsi testes Dei, qui pro veritate Dei falsa prædicant. Injuriam Dei probatio sequens exaggerat.

Quoniam testimonium dicitur advertere Deum, quod nascitur Christus. Quia quomodoque falsum aliquid annuntiat tanquam Dei verbum, facit Deum mendacem.

VERS. 15. — SI AUTEM CHRISTUS NON RESURREXIT... Invenitur autem et falsi testes Dei. Invenitur, inquit, hoc est, arguitur, deprehenditur (quod in apostolo turpissimum est) falsi testes Dei. Nam testes Dei sunt, quorum est veritate Dei fundare homines; falsi testes Dei, qui pro veritate Dei falsa prædicant. Injuriam Dei probatio sequens exaggerat.

Quoniam testimonium dicitur advertere Deum, quod nascitur Christus. Quia quomodoque falsum aliquid annuntiat tanquam Dei verbum, facit Deum mendacem.

VERS. 15. — SI AUTEM CHRISTUS NON RESURREXIT... Invenitur autem et falsi testes Dei. Invenitur, inquit, hoc est, arguitur, deprehenditur (quod in apostolo turpissimum est) falsi testes Dei. Nam testes Dei sunt, quorum est veritate Dei fundare homines; falsi testes Dei, qui pro veritate Dei falsa prædicant. Injuriam Dei probatio sequens exaggerat.

Quoniam testimonium dicitur advertere Deum, quod nascitur Christus. Quia quomodoque falsum aliquid annuntiat tanquam Dei verbum, facit Deum mendacem.

VERS. 15. — SI AUTEM CHRISTUS NON RESURREXIT... Invenitur autem et falsi testes Dei. Invenitur, inquit, hoc est, arguitur, deprehenditur (quod in apostolo turpissimum est) falsi testes Dei. Nam testes Dei sunt, quorum est veritate Dei fundare homines; falsi testes Dei, qui pro veritate Dei falsa prædicant. Injuriam Dei probatio sequens exaggerat.

ait *Pater habet vitam in semetipso, ita dedit et Filio*, etc. Is jam resurrexit, ipse resurrectio et vita et aliorum resurrectionis exemplar; et alii multi cum eo surrexerunt ejus gloriosae resurrectionis comites et asseclae, de quibus D. Matth., 27, 53, 55.

DEUS II QVI SUNT CHRISTI... id est, justi omnes, Christi gratia participes, Christi fratres et membra, qui per fidem, spem et charitatem Christo colligunt, Deoque laeales permanserunt; illi, inquam, in secundo Christi adventu, resurgent in instanti quidem omnes, *et cum sempiterno in aeternitate suo, martyre in martyre, doctor ut doctor, etc.* Et rursus *semper in ordine suo*, eò gloriosior, quò fuerit Christo similior et Deo fidelior.

Gratia semen est glorie, Caritas mensura beatitudinis. Utraque ergo nostrum sit desiderium, studium (avaritia et ambitio nostri). *Quid vultis in caelo, et à te quid vultis super terram? Deus cordis mei et pars mea Deus in aeternum.*

Græc: *Qui Christi sunt, in adventu eius*. Christi appellat non solum eos qui post ejus incarnationem in ipsum crederantur, sed eos etiam qui in lege et ante legem, pietate et virtute insignes fuerunt, Theodoretus.

VERS. 21. — **DEUS PATER**, id est, post hanc gloriosam sanctorum resurrectionem, Ihs erit regni, seu Ecclesie Christi super terram; et consequenter erit consummatio seculi.

CUM TRANSIBIT REGNUM DEO ET PATRI... Adjungit hic Apostolus id quod generalem sanctorum resurrectionem sequetur, scilicet oblationem Ecclesie Deo Patri à Christo. *Cum tradiderit, id est, obtulerit, representaverit regnum, id est, Ecclesiam suo sanguine acquisitam, quam scilicet cum gratiarum actione et submissione Deo Patri suo, tunc Christus Dominus offeret, ut honorum omnium auctori et fini.*

Notanda ad intelligentiam.

Christus post suam resurrectionem semetipsum à mortuis suscitatum, ut primitias sanctorum suscitandum obtulit Deo Patri. Idem Christus post generationem omnium sanctorum suscitationem, totam suam Ecclesiam, sanctos omnes, ut plenam messem offerret eidem Deo Patri. In sua resurrectione semetipsum caput Ecclesie obtulit; tunc semetipsum integrum, id est, caput et corpus, omniaque membra sua gloriosa offeret, dedicabit et subjiciet Deo, omnium

VERS. 24. — **DEUS FINIS**, supple erit, id est, consummationem fore omnium rerum; eò quòd nulla sit amplius in expectatione futura rerum mutatio nisi in ultimo peracto iudicio, et eo completo quod sequitur: *Cum tradiderit regnum, id est, Ecclesiam fidelium et congregationem electorum, Deo et Patri; utique hic Christus homo, significatus per illum hominem nobilium, qui oblit in regionem longinquam, accipere sibi regnum et reverti, Luc. 19.* Hoc autem Christi regnum Ecclesia ejus est, *quam sequitur sanguine suo, Act. 20.* et que dicitur in omnibus sanctis ævo Christo: *Fecisti nos Deo nostro regnum, Apoc. 5.* Hoc ipsum regnum suum tradit Christus Deo et Patri, ut in eà gloriose in æternum regnet, et regni ejus non erit finis, Luc. 1. Tradet regnum Deo et Patri, id est, cum subjectione et gratiarum actione gloriosum illud regnum suum Deo

honorum principio et fini, ut eum laudet, adoret, amet in æternum. Vel etiam presentabit Ecclesiam, id est, eam in Dei conspectu constituit, non ut eam Deus incipiat aspicere, sed ut Deum sancti intueatur, et ipso fruatur. Adimplebit quòd promissit. *Venite, benedicti Patri mei, videte, intemini, videntes et intuentes possidete patrum vobis regnum...*

Equidem Christus caput Ecclesiam suam Deo nunc offert continue; at nondum à morte et à mortalitatis miserà liberam; nondum à demum insidiis tutam, nondum perfectè sanctam. Adhuc enim ex aliqua parte, id est, in quibusdam ejus membris dominatur peccatum; adhuc in ejus membris grassatur diabolus; mors et mortis miserie sempiterna. Tunc autem offeret eam ab omni prorsus hoste liberam, planè sanctam, omninò beatam et petitis gloriosam exhibebit Deo.

CUM EVAGAVERIT OMNES PRINCIPATUM... id est, cum aboleverit omnem potestatem demonum, qui ex his ordibus ceciderunt et nunc fideles lacessant; quasi diceret: *Cum sibi perfectè subjecerit omnes suos et Ecclesie suæ hostes. Ille sibi vix parat ad aliud argumentum, quo nostram Apostolorum resurrectionem probaturus est, nimirum ex perfectà omnium Christi hostium debellatione et subjectione.*

VERS. 25. — **OPERET AUTEM ILLUM REGNARE...** D. Paulus manifestè respicit psal. 109: *Dixit Dominus Domino meo...*

Supponenda ad intelligentiam.

Supponit ergo et habet in mente omnia in hoc psalmo loco contenta; et eadem vobis in mente sunt habenda, ad plenam Pauline argumentationis intelligentiam.

Supponit primò quòd Christus à mortuis suscitatus et in caelum exaltatus, sedet à dextris Dei, ibique gloriosus regnat, devictis quidem hostibus suis, morte, peccato, diabolo, sed nondum planè solutis, quia diabolus, quem in semetipso triumphavit, Coloss. 2, 15, adhuc in suis membris mysticis sevit; peccatum, cujus chirographum tulit de medio, affligens illud cruci, ibid. 14, adhuc in multis fidelibus dominatur; mors, quam in semetipso devicit resurgens, adhuc in sanctis vivet et regnat. Supponit secundo quòd Christus sic à dextris Dei sedenti et sic regnanti, Pater æternus promittit perfectam omnium hostium suorum, diaboli, peccati et mortis victoriam et subjectionem

Patri suo offeret, profitens universam regni sui gloriam illi auctori se acceptam referre: eaque professione suam omnibus tam angelis quam hominibus, nec electis modo, verum etiam reprobus, faciet manifestam: ut omnes agnoscat potentiam et gloriam esse solius Dei; denique ad eum ut principium, et in eum ut finem omnia esse conuertat, ut sit Deus omnia in omnibus.

Cum evagaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutes; q. d.: Cum aboleverit Christus omnium principatum demonum, qui sunt et vocantur principatus et virtutes, ne amplius fideles lacessant; tunc tradet regnum jam dictum Patri, erique omnium finis et consummatio.

VERS. 25. — **OPERET AUTEM ILLUM REGNARE**, hoc est, Christum oportet regere Ecclesiam, donec ponat

nem. His suppositis oportet autem illum regnare... id est, oportet Christum à dextris Dei sedentem, regnare eò quo cepit modo, et de quo in suppositione prima; **DOXET**, seu usquequò Pater æternus suum adimplens promissum, **PONET OMNES FINIS FINISQUE, SEU REPROBUS FINIS**, id est, usque ad finem mundi.

VERS. 26. — **NOVISSIMA ACTEM...** tunc enim novissima, id est, post diabolum victum, post peccatum destructum, mors una ex inimicis Christi, annihilabitur, per generalem scilicet, et gloriosam sanctorum resurrectionem. Illam equidem in semetipso devicit à mortuis ipse resurgens; at eam perfectè et omninò destruxit, omnes electos suos, omniaque membra sua à morte suscitans, nusquam moriuros, sed in æternum gloriosè victuros. Non sine causà mors destruitur novissima. Etenim, ut ait D. Chrysostomus, in initio mors intravit novissima; prius enim diaboli consilium et inobedientia, et tunc mors. Hinc etiam novissima destruetur post peccatum, post diaboli tyrannidem abolitam, cum evagaverit... ut versu superiori.

OMNIA ENIM SUBJECIT... Hanc eandem mortis destructionem et nostram consequenter resurrectionem confirmat ex alio psalmo, scilicet octavo, mysticè intellecto, est enim de Adam, ut figurà Christi. *Omnia subjicit, præteritum pro futuro, subjiciet, prophetamur more ad majorem certitudinem.* Hoc autem verum non foret, nisi et mors destrueretur et planè Christo subjeceretur, etiam in ejus mystico corpore.

VERS. 27. — **CUM AUTEM DICAT, SUPPLE SCRIPTURA VEL PROPHETA: OMNIA SUBJECIT...** ne quis aut Judens, aut quavis aliis male interpretetur quòd jam dixit de generali omnium subjectione Christo futurà, explicet Scripturam, dicens quòd sine dubio ab hac enumeratione generali excipiendus sit Deus ipse, qui omnia Filio suo subjicit. At excepto Deo, omnia prorsus ei subjiciuntur.

VERS. 28. — **CUM AUTEM SUBJECIT...** tantum enim abest, ut Deus Christo subdat, quia imò, ubi mors

(Deus Pater) omnes inimicos (demones et omnes reprobos) sub pedibus ejus.

VERS. 28. — **NOVISSIMA AUTEM INIMICA DESTRUATUR** mors. Mors, quæ scilicet adhuc aliquatenus regnat in corporibus sanctorum, omninò abolitur in resurrectione. Ita Anselmus; q. d.: inter hos mors ultimo destruetur. Primus enim inimicus Christi et Christianorum est diabolus, qui à Christo in cruce victus est; secundus est peccatum, quòd à Christianis per gratiam Christi in hac vitâ vincitur; tertius est mors, quæ in resurrectione ultima vincetur.

Omnia enim subjicit sub pedibus ejus; q. d.: Omnes homines, et angelos, bonos et malos, in resurrectione planè subjiciet Deus Christo. Nota, prophetice subjicit, idem est quòd certissimo subjiciet, ac si jam subjiciet.

VERS. 27. — **CUM AUTEM DICAT, NEMPE SCRIPTURA SIVE PSALISTA: OMNIA SUBJECIT AUT ET; SINE DUBIO, PRÆTER EUM QUI SUBJECIT ET OMNIA;** id autem est, præter Deum Patrem. Hoc Apostolus addidit ad significandum universalem subjectionem omnium sub Christo, ut deus solus exciperet Pater, intelligamus omnia cætera sine exceptione Christo fore subjicenda; et prævidet bene concludi, quòd etiam mors ipsa tandem ei subjicienda sit, et ab eò destruenda per universa-

destructa fuerit et omnia Filio fuerit subditi, ruxc ex ipse Filius, ut homo, cum omnibus suis, id est, Christus caput Ecclesie, cum omnibus membris suis, subjiciatur Deo. Denique gratis adorabit, laudabit et glorificabit in æternum.

UT SIT DEUS OMNIA EX OMNIBUS. Hæc autem dicit; atque ita Deus omnium bonorum auctor et finis, flexque sanctorum in Christo et in omnibus illius membris plenissime regnabit et glorificabitur. Illos possidebit et ab illis possidebitur; Deique sic à fidelibus possessus, erit illis omnia, eorum perfecta beatitudo, omninque desideriorum finis et adimpletio. *Deus erit omnia in omnibus sanctis; in illis plenissime regnabit, ab illis perfectè glorificabitur.* Deus erit omnia in omnibus sanctis illum glorificantes, id est, perfecta illorum beatitudo. Deum sancti ex toto corde, toto mente, totis viribus amant; sanctos Deus sua fructione replebit et summo beatificabit. Quæcumque ab hominibus honestè desiderantur, et vita, et salus, et victus, et copia, et gloria, et honor, et pax, et omnia bona, ipse finis erit desideriorum nostrorum, quia tunc illi deest satisfactio nostrorum desideriorum. D. Anselmus.

Observatio novissima.

Nota hæc et mirare beatum æternitatis commercium. Sancti subjiciuntur Deo in Patri, Deum laudant, amant, glorificant ut omnium bonorum auctorem. Deus sanctos diligit ut filios, omnium suorum bonorum possessorem replet et beatificat, ut sine felicitatis hæredes. O beatum commercium! O felicem sanctorum Deo subjectionem! Ergo Deo subjici et servare, regnare est; nec est alia sanctorum beatitudo, aut aliud regnum æternum quàm Deo subditi, servare, Deum amare, adorare, laudare, etc. Ergo et nunc Deo subditi et servare, regnare est; nec est hæc alia beatitudo, aliud bonum optatum. *Nunc ergo Deo subditi erit omnia mea? ubi ipse enim exaltare.*

VERS. 29. — **ALIOQUI QUID FACIENT...** Probià mortuorum resurrectione, tunc et Christi ipsius re-

lem electorum resurrectionem. Eandem subjectionis omnium generalitatem apertissè expressit, Hebr. 2: *In eo, inquit, quid omnia et subjicit, nihil dimisit non subjicendum ei.*

VERS. 28. — **CUM AUTEM SUBJECIT FUERIT ILLI OMNIA,** nimirum, morte destructa, novissima, tunc et ipse Filius victus erit ei, qui subjicit alii omnia. Christus ut homo subiectus erit, id est, subjiciet et offerretur cum electis suis ad æternum Dei laudem, et patris patriem divinam bonitatis, donandi et glorie. Ita Anselmus.

Et sit Deus omnia in omnibus. Tunc in omnibus Deus erit omnia, quia nihil in electis erit mali, sed omnia bona, ac prævidet nihil quòd non sit Dei, ut in omnibus laudetur et glorificetur solus Deus. Vel, ut Deus in electis sit omnia, id est, vice rerum omnium; scilicet, ut sit ipse nostra vita, salus, virgus, copia, gloria, etc. Tunc omnia in omnibus erit, ut singuli sanctorum omnes virtutes habeant, ut sit Christus totus in cunctis. Ita Hieronymus, Epistola ad Amantium.

VERS. 29. *Alioqui quid facient, qui baptizantur pro mortuis, et omnino nichil non renegant?* Alioqui, id est, si omnium non est mortuorum resurrectio, curum fructum reportantur qui baptizantur pro mortuis, et per hoc profitentur se baptizari propter sta-

surrectione, tum ex perfectâ rerum omnium submissione imperio Christi, nova nunc argumenta subnectit, ad illius veritatis confirmationem. Ac primo argumentatur ab exemplo eorum qui pro mortuis baptizabantur. Quid sit autem pro mortuis baptizari, notum erat Corinthiis; hinc et eis clarus erat hic Apostoli locus; quia vero nobis id ignotum, hinc et locus obscurus.

Porro loci obscuritatem indicat interpretationum diversitas, quas vix illi major, ut videre est apud Estium, Cornelium, etc. Omnes interpretationes vidi et expendi, nullamque sine difficultate reperi. Una e communioribus est quod Apostolus loquatur de clinicis, seu iis, qui agroti et jamjam morituri baptismum suscipiebant. Sed practer quam quod textus apostolicus de maritis loquitur, non de morituris, hic abusus roudum erat introductus apostolorum tempore; de eo nihil legitur in Scripturis, imò vix in historiis, ante quartum seculum. Erat ergo Corinthiis ignotus. Altera etiam valde communis interpretatio vult Apostolum loqui de baptismo melancholico afflictionum pro mortuis toleratarum. Sed hæc acceptio baptismi in sacris Scripturis est valde rara et pro afflictione tantum gravissimâ, quæ est martyrii, et quæ debet fornicatis, seu ab aliis advenire, non autem voluntarie imponi. Alie multæ afferuntur expositiones, sed quæ baptismum spectant in genere; et idè alienæ sunt, à mente D. Pauli, qui de quorundam tantum baptismum, non de quolibet loquitur.

Inque apostolice simpliciter hæc litteræ, et baptismum et mortuos ad litteram intelligo.

Notandum est intelligentiam.

Tunc temporis quidam pro suis consanguineis, aut amicis, sine baptismo obstrictis, baptizabantur, putantes hoc mortuis prodesse. Narrat D. Chrysostomus, irridens tamen, quomodo id faciebant. Errabant illi, quatenus credentiam unum pro aliis posse baptizari; in aliquo tamen commendari poterant, scilicet, in hoc quod fidem resurrectionis videbantur habere, ait D. Thomas. Errorem illorum non probat Apostolus, sed eorum factum et fide usum ad suum intentum. Igitur sicut àthenis, ad Deum ignoto sacra, usus est ad noticiam veri Dei prædicandam Atheniensibus, ita hæc quorundam factum, licet superstitiosum, utilis, ad fidem in futurum post hanc vitam? Corpora baptizantur, ergo corpora resurgunt: dum enim Sacramentum baptismi impenditur corpori, corpus consecratur immortalitati, ait Tertullianus. Frequens erat primis Ecclesie temporibus, quomodo nulli baptismum dicerent usque ad extremum videri, ut in lecto baptizarentur, ut plene baptismum ab omni culpa et peccati peragati evocent in caelum; beatam resurrectionem adepturi. Unde et Clinici dicuntur, quasi dicuntur Lecturarii: de quibus à Baptismo non repellendis multi eamenes extant. Hæc sensus apertus ac simplicissimus est, et ad probandum id quod Apostolus instituit, aptissimus.

Ut quid et baptizantur pro illis? Quorsum, inquam, aut quorsum, quæso, etiam pro statim post mortem futuro baptizantur, si à morte non est reditus ad vitam? Ac si dicat: Si vana est expectatio resurrectionis, et spes nostra non extenditur ultra terminum

resurrectionis apud Corinthios confirmandam.

Sensus ergo est: Nisi resurgant mortui, quid proficiunt illi, qui baptizantur pro mortuis suis? quam utilitatem per baptismum conferent eis? Ita divus Anselmus, Ambrosium secutus; hic enim sic habet:

In tantum ratam et stabilem vult ostendere resurrectionem mortuorum, ut exemplum eorum, qui tam securi erant de futurâ resurrectione, ut etiam pro mortuis baptizarentur, si quam fortè mors prevenisset; timentes ne aut malè, aut non resurgeret, qui baptizatus non fuerat, vivus nomine mortui tingebatur. Unde subject: Ut quid baptizantur pro illis? Exemplo hoc factum non probat, sed fixam fidem in resurrectione ostendit. Ambrosiaster.

Grotius, qui hunc sensum sequitur, sicut et Erasmus, ait: Mirari hunc ritum eò minus debemus, quod nonnullis in locis ipsa mortuorum corpora sint baptizata, ut apparet ex canone qui aliis est 18, aliis 19, concilii Cartaginensis. Nec minus mortuis corporibus data Eucharistia, ut nos docet idem canon Cartaginensis, et octogesimus tertius synodi in Trullo habita.

Ut quid et nos...? Quin et nos ipsi apostoli et Evangelii præcones, si non sit resurrectio mortuorum, et merces expectanda, ut quid omni tempore, mediis nos objicimus periculis?

Vers. 51. — Quotidie moriamur... Taceo de aliis, sed quod ad me spectat, non tantum dico, sed et iuro per sanctam, quam de vobis habeo gloriam, quod quotidie in variis et continuis vobis periculis versor. Quis autem id faciat, nisi qui meliorem sperat vitam et expectat resurrectionem?

PER VESTRAM GLORIAM, supple iuro. Hoc in Græco indicat particula *vè*: hinc Syrus: *Iuro per gloriam vestram*. Divus tamen Chrysostomus, Theodoretus et Theophylactus juramentum hoc non agnoscent, sed simpliciter vertunt: *Propter vestram profectam. Per gloriam, Græcè, per glorificationem*, seu per materiam quam habeo de vobis gloriamdi ob fidem et conversionem vestram.

Quam habeo in vobis... non ex me, sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi, qui me fecit idoneum ministrum, et qui vestra coram vobis.

huius vite; soli ergo victuri debent baptizari, non qui illic morituri sunt.

Vers. 50. — Ut quid et nos, etc.; g. d.: Statim nos objicimus tot periculis et persecutionibus ob spem resurrectionis, si non est resurrectio.

Vers. 51. — Quotidie moriamur, id est, mortis periculis quotidie pro Evangelio, et gentium conversione me objicere.

Per vestram gloriam, fratres. Sensus est: Quotidianis vite periculis expositus sum, et, ut ita dicam, quotidianas mortes patior; ita iuro per gloriam seu glorificationem, quæ de vobis glorior tanquam meis in Christo illis.

Quam habeo in Christo Jesu Domino nostro, id est, quæ gloriatur per Christum Dominum, ex cuius merito et passione mihi provenit omnis gloriamdi materis, esse secundam illud Gal. 6: *Mihi abest gloriam, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.*

Vers. 52. — Si secundum hominem... si humano tantum studio, spe et fine temporalis gloria, et non ob spem resurrectionis et mercedis æternæ.

AD BESTIAS PUGNARI ERNEST. D. Chrysostomus, Ambrosius, Erasmus in paraphr., Cajetanus id. ad litteram de veris bestiis intelligunt; et id Nicephorus refert Histor. eccles. lib. 2, cap. 25. Baronius et alii communiter per bestias intelligunt homines offeratos, et refellit Baronius, Annal., tom. 1, ad annum Christi 35; Historiam Nicephori, ex apocryphis desumptam.

De hæc pugna, sive cum feris, sive cum offeratis hominibus, non est locutus D. Lucas in Actis, ut ostendit Baronius, et post eum Estius.

Quo mihi proderunt...? quid mihi proderunt tot labores et pericula? Quin potius cum Epicureis, *τακτικῶς*, Isai. 22. Hoc verbum est irridens, ait divus Chrysostomus. Sic eorum objurgat insanium, qui vel in corde credunt non fore resurrectionem; ostenditque qualis hinc consequentia. Christianismus destruitur, ut Epicureismus stabilitur.

Vers. 55. — Nolite seduci... Sed hinc illos admonet ut sibi caveant. Nolite seduci, præva scilicet cum ejusmodi hominibus conversatione.

Correspondunt enim vestris bonis colloquia mala. Hoc à Menandro potè sumptum. Periculosus cum impiis commercia.

Vers. 54. — Evigilate, justi; Græcè, *γυῖτε*, id est, ad justitiam, seu in posterum justè victuri. Tanquam ebriis et furentibus hoc dicit, ait divus Chrysostomus, aberrantibus et infidelitate ebriis, ait Theodoretus. Expergiscimini ab erroris et voluptatum ebrietate ad justis sitis.

ET NOLITE PEGGARE, à peccato abstinete, à voluptatibus abstinete. Ostendit quod hæc sint semina incredulitatis, D. Chrysostomus.

INORDINATIUM ERIBI... id est, quidam enim inter vos Dei cognitionem non habent; ad reverentiam vobis loquor. Hoc ad vestrum pudorem dicere cogor, ut scilicet pudefacti redeant ad sapientiam; et ut vos erubescatis, quod talis aliqui sint inter vos. Justis etiam erubescendum de malorum vitis et erroribus, præsertim verò prelati, in quos redudant inferiorum error ad defectus.

Ex his Apostoli verbis inferri potest quod quidam

Vers. 53. — Si (secundum hominem) ad bestias pugnari Epistolæ, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Quod ut hominum more loquar, qui libenter commemorare solent pugnas suas et pericula, è quibus gloriam evaserunt, cum adversariis meis, velut cum feris compressus, depugnavi Epistolæ, et insipientium coram sustinui: quid mihi prodest? Græcè, *quæ nihil utilitatis, scilicet ex ea pugna, pressura, et tolerantia; si non est mortuorum resurrectio?*

Manichæus, et bibeant, cras enim moriemur, ac si dicat: Si non est futura mortuorum resurrectio: reliquam est, ut omnes vitam ducant Epicuream, et delictis ac voluptatibus sese expleant, dicantque: *Ede, hinc, bibe, post mortem nulla voluptas.*

Vers. 55. — Nolite seduci. Nolite decipi, ne sinatis vos abduci in errorem.

Correspondunt enim vestris bonis colloquia prava, dicti, scilicet

pravis impiorum colloquiis seducti fuerant; et ita huius vite curis et studiis incumbant, ut viderentur aliterius vite spem abjecisse. Tunc quidam; hinc autem quæ?

Vers. 25. — Sed dicit aliquis. Stabilità resurrectionis veritate, dicit aut tres Apost. resolvit objectiones, seu questiones, quæ à philosophis fiunt contra resurrectionis dogma. Prima questio: Quomodo resurgunt mortui, id est, quomodo et quâ virtute fieri potest, ut homines mortui, putrefacti et in pulverem redacti, revocentur ad vitam? Secunda questio: Quæ corpora venient ad vitam? id est, suppositâ illorum resurrectionis possibilis, qualia erunt resurgentium corpora? Hujus secundæ questionis duplex est sensus, juxta duplicem illius respectum. Primus: Qualia erunt hæc corpora considerata per respectum ad id quod fuerat dum viverent? an talia, qualia tunc? Secundus: Qualia erunt hæc corpora considerata per respectum ad se invicem in illo resurrectionis statu? seu, an omnia resurgentium corpora erunt inter se paria? His tribus questionibus successivè respondet Apostolus, et quia philosopho, seu physico quærenti respondet, hinc expositiones suas physicas exprimit et illustrat comparationibus.

Vers. 36. — Insipientes, tu, quod seminas... Prima questio, id est, quomodo fieri potest ut mortui resurgant? respondet Apostolus, et quia hoc querit philosophus, sapiens et amator sapientie, hinc, sit illi, *insipientes*, id est, falsè sapiens diceris, sed verius insipiens, qui non reflectens ad ea que te ministro quotidie sunt, quæris quomodo resurgat mortui? Tu hoc energiam et emphasin habet. Comparat enim, aut potius opponit quærentis personam, cum Deo omnipotente. Tu, qui immortalis es, et peris, resurrectionis tamen quotidie es epifex, et de Dei potentia dubitans, quæris: Quomodo...? Quod seminas... granum quod in agro tuo seminas, mortuum et corruptum reviviscit, et nisi prius mortuum fuerit et corruptum, non reviviscit. Hoc vides quotidie te ministro fieri institerit, et hoc vides dubitas tamen quin Deus per suam omnipotentiam possit corpora mortua et corrupta revivificare et ad vitam revocare? Si granum mortuum et corruptum te ministro reviviscit naturaliter, quomodo sapiens es, et dubitas quod Deus supernaturaliter possit corpora mortua et corrupta resuscitare?

et, erroris, puta colloquia cum atheis et incredulis, qui negant resurrectionem.

Vers. 54. — Evigilate, justi, expergiscimini à peccato, ut justis illis sensus est: Ab erroris et voluptatum ebrietate expergite, jam sapite, et ad ea que justa et recta sunt, animam applicate. Et nolite peccare. Ignorantium enim Dei quidam habent; ita vitium, ac si Deum ignorent, qui se totos immergunt voluptatibus, ut non cogitent quidem de Deo.

Ad reverentiam vobis loquor, id est, ad pudorem vobis loquor; pudor enim est christiano, dubitare de resurrectione et potentia divina.

Vers. 55, 56. — Sed dicit aliquis... Insipientes, tu quod seminas non revivificat, etc. Nisi granum frumentum cadens in terram mortuum fuerit, Joan. 12; indicans, non nisi morte intercedente corpora nostra ad vitam

His ergo verbis tria exprimit Apostolus: Primum indicat id fieri per Dei omnipotentiam; secundum id facile fieri posse demonstrat exemplo grani, etc., argumento à minori ad majus: Si hoc fit naturaliter, etc., quid per omnipotentiam?

Denique demonstrat quòd tantum abest ut mors et corruptio sint resurrectionis obstacula, quin imò sunt ad illam preparationis prerequisites: sicut granum propterea vivit, quia corruptum, sic excitabitur, quia mortui.

NISI GRANUM FERIENTI CADENS IN TERRAM,..... Mors ergo non timenda, sed ut preparatio ad aeternitatem aspicienda.

VERS. 37. — ET QUOD SEMINAS, NON CORRELS, QUOD FUTURUM EST. Secunda quaestio per primum respectum considerata respondet, scilicet: *Quali corpore venient? seu qualia erunt resurgendum corpora? an talia qualia prius? Respondet igitur Apostolus quòd erunt perfectiora, et id per grani revisionis comparationem demonstrat. Quod seminas in agro tuo, non id corpus est, quod nasciturum est; seminas enim purum granum, v. g., tritici, hordei, vel alterius speciei, et cum pulchris indumentis germinat, ait Theodoretus.*

VERS. 38. — DEUS ACTUS DAT ILLI CORPUS SICUT VULT. Huic autem semini putrefacto Deus per elementorum ministerium dat corpus congruum et conveniens, prout illi placuit, unicuique semini proprium corpus assignare. De ergo virtute exurgit corpus ornatum suo alterum, spica scilicet cum calmo et foliis, etc.; corpus grano seminato pulchrius et decentius. Supple: Ita per divinam omnipotentiam de corporibus mortuis et in terra seminata: resurgent eadem quidem quòd substantiam, sed in qualitatibus valde diversa, multò pulchriora atque perfectiora. Sicut ergo corpus ex grano mortuo et putrefacto nascens, ipso grano pulchrius et perfectius est, ita et corpus resurgens pulchrius erit et in suis qualitatibus perfectius, ut explicabitur v. 42. Et in hoc tantum fit comparatio, quae alias claudicat, in eo quòd spica sit aliud numero et substantia corpus, quam granum quod seminatum sit. Nosram vero corpus resurgens erit idem numero et in substantia; sed in qualitatibus perfectius, seu, ut ait Ambrosius, et post eum D. Anselmus, meliorata substantia, non numero multiplicata. Huic autem esse Apostoli sensum probat v. 42, 43, etc. Mortalia semine

esse resurrectura: quomodo semen non exurgit in corpus vivens, nisi prius moriatur.

VERS. 37. — *Et quod seminas, etc.* q. d.: Illud seminas, non seminas corpus ex semine nasciturum, puta arborem, aut spicam, sed nudum semen, et granum pomi, vel tritici; et tamen Deus huic grano seminato, et è terra renascenti reddit non aliud granum, sed integrum et pulchrum corpus, puta arboris vel spicae, quod suo calmo, foliis, aristas et granis instruit et ornatur. Ita corpus nostrum seminatur mortuale; resurgit autem restitutum immortalitate et gloria.

VERS. 38. — *Deus autem dat illi (semini et grano) corpus sicut vult: etc.* Proprium, id est, propria natura: et speciei, quia grano, verbi gratia, tritici, Deus

nata sunt, resurgent immortalitate vestita, v. 53, 54, etc.

ET ENIGMATE SEMINUM PROPRIUM CORPUS.... Sic respondet hic secunda quaestio per primum respectum considerata, ut et incipiat eidem quaestioni per secundum respectum considerata respondere: scilicet, an resurgendum corpora erunt inter se paria? Sicut unicuique seminis grano Deus dat novum corpus proprium, ita unicuique sancto Deus in resurrectione dabit corpus proprium, id est, specialiter renovatum pro suis meritis. Hanc speciem unicuiqueque sancti pulchritudinem clarius aliis illustrabit similitudinibus, in sequentibus versibus.

Sed interim nota quomodo Apostolus physiolum physicam aggredditur ratione, et ex mundi sapientia, de qua sibi blauditur philosophus, non sapientem, sed insipientem esse demonstrat. Id bene notavit Ambrosius, et post eum S. Anselmus.

Quòd aliter huiusmodi insipientes, qui opera naturae vident, et aliter non assurgunt, ad Creatoris scilicet ac ipsius gratiae notitiam? Hinc ergo discamus sapienter philosophari ex operibus naturae, gratia miracula agnoscere et revereri. Sicut ex naturali seminis corrupti revisione, supernaturalem corporum nostrorum resurrectionem futuram agnovit Apostolus; sicut in pulchritudine et decentia corporis ex grano corrupto nascentis, sanctorum resurgendum corporum etiam pulchritudinem demonstrat; sicut ex propria unicuique grano plantae, propriam unicuique sancto pulchritudinem, juxta merita singulorum.

VERS. 39. — *Non omnis caro, eadem caro....* Per alias multas comparationes clarius adhuc manifestat corporum resurgendum inter se ad invicem differentiam. Licet enim, ut ait D. Chrysostomus, etiam in seminibus non sit unus ordo, sed alia sint praestantiora et honestiora, alia vero deteriora; licet, inquam, inter spicas quaedam sit differentia, et aliae sint aliis praestantiores, haec tamen differentia non contentas Apostolus, majorem et manifestiorem exhibet inter sanctorum corpora. Ne putarem ergo quòd omnia resurgendum futura sint inter se ad invicem paria, sicut omnes spicae ejusdem speciei fere parae sunt, et aequales; sed sicut diversorum animalium caro differt pro diversitate alimentorum; ALIA SICHEDIM, id est, alterius conditionis et dispositionis est CARO DOMINI, alia caro bovis, etc.: ita caro diversorum hominum immortalium differet in gloria, pro unicuique diverso me-

spicam et corpus dai, non hordei, vel avenae, sed tritici, et sic de caeteris.

VERS. 39. — *Non omnis caro, eadem caro.* Sensus est: Non omnis caro ejusdem est naturae, conditionis et praestantiae. Carnem non corpus nominat, ut insinuat in verà carne mortuos resurrecturos, non in corpore quod vel aëreæ vel aetheris sit natura. Ideò collocatur in symbolo fidei, carnis resurrectio in.

Sed alia quidem hominum, alia vero pecorum, alia ratiarum, alia autem piscium. Porro sentit Apostolus, sicut diversorum animalium diversa caro est, ita diversorum hominum fore diversa in resurrectione corpora, quae ad gradus gloriae, respondentes gradibus meritorum: ut qui minoris meritis est, minor; qui magis, magis gloriosum corpus recipiat.

rito, seu, ut ait Ambrosius, ita unus carnis homines diversi erunt dignitate, in resurrectione.

VERS. 40. — *Et corpora caelestia....* et sicut caelestium corporum; v. g., astrorum pulchritudo, alia est quam pulchritudo corporum terrestrium, v. g., gemmarum, lapidum pretiosorum et metallorum; idque pro diversitate locorum et qualitatum; ita diversi erit resurgendum corporum gloria, pro diversis sanctorum meritis.

VERS. 41. — *Alia claritas solis....* et sicut astrorum ipsorum alia et diversa est claritas; alia quippe solis, ALIA ESTER.... ita unicuiqueque sancti diversa erit gloria ab alterius sancti gloria; unicuique sua erit propria. Omnes lucebunt, sed diversè lucebunt. Illis omnibus eadem est communis, sed unicuique splendor proprius.

Supradictarum applicatio.

VERS. 42. — *Sic et resurrectio mortuorum.* Est certissima applicatio ultimarum saltem similitudinum ad resurrectionem: Sicut animalium diversa caro; sicut caelestium et terrestrium corporum diversa pulchritudo; sicut solis, lunae et stellarum diversa claritas; sic sanctorum corpora diversa qualitibus dotata resurgent; ita ut magnum inter illa futurum sit gloriae discrimen. Verum puto et quòd sit omnium supradictarum à v. 26 comparationum applicatio; quarum nulla haecenus facta est applicatio ab Apostolo; et idem sensisse videtur Theodoretus, qui citatis Apostoli verbis, addit: *Nempe sicut est comparatio seminum.*

Igitur, sicut granum mortuum et corruptum reviscit naturaliter, quia mortuum et corruptum, ita corpora nostra mortua et corrupta resurgent per Dei omnipotentiam, quia mortua et corrupta; sicut corpus in grano corrupto nascens, pulchrius est et perfectius grano corrupto, ita corpus resurgendum, licet idem numero et substantia, multò tamen erit pulchrius et perfectius in suis qualitatibus; et sicut unicuique grano Deus dat corpus proprium, ita unicuique corpori sancto Deus propriam et singularem pulchritudinem dabit pro unicuique merito. Et hanc pulchritudinis singularitatem clarius demonstrat Apostolus, altatis similitudinibus, v. 39, 40, 41.

VERS. 40. — *Et corpora caelestia, et corpora terrestria;* caelestia quidem quae in caelo sunt, ut sol, luna stellae; terrestria vero, quae in terra sunt, ut arbores ac caetera vegetabilia terra infixa: quae tamen omnia suam ac propriam habent formam, pulchritudinem et quae gloriae.

Sed alia quidem caelestium gloria, alia autem terrestrium. Significat pro meritoque diversitate, quae inter bonos fideles maxima est, permagnum quoque futuram in corporibus resurgendum gloriae diversitatem: velut si gloriam caelestium corporum coelestia cum gloria terrestrium.

VERS. 41, 42. — *Alia claritas solis.... Sic et resurrectio mortuorum,* supple, erit, aut esse habebit. Apud sancti et beati comparantur stellis. Sicut una stella alteri, ita et unus beatus alteri, uti gratia et meritis, ita gloria et praemis praefiget, atque micat inter omnes Virginius sidus, velut inter ignis luna minoris.

Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione. Seminatur corpus humanum, dum scilicet sepelitur, ut

Ex supradictis colligenda.

Quòd sit corporum varia et diversa sit gloria, quantum major et magis diversus animarum splendor? quandoquidem ex beatitudinis animae redundantia profundè luce corporum gloria. Quò plus fuerit meritum, eò major erit et in anima et in corpore, gloria; quò profundius fuerit cordis humilitas, et major demissio animae, eò splendidior erit exaltatio in gloria. Awa ergo nesciri nunc et pro nihilo reputari.

Porro in hac diversà corporis et animae sanctorum gloria, intus et diversa damnatorum supplicia, tum in anima, tum in corpore. Nec enim, ut D. Chrysostomus ait, omnia in eodem igne eadem supplicii crudelitate torquebantur. Ignis illi sapiens sapienter et justè pro demeritis unicuique torquebit. Sicut sancti omnes, licet in eadem regno, non omnes eandem consequentur gloriam, ita licet peccatores eadem sint in gehennâ, non omnes tamen eadem sustinebunt, Chrysostomus.

SEMINATUR CORRUPTIO, SURGIT IN INCORRUPTIONE. Post D. Chrysostomum puto quòd Apostolus dimissâ oratione de differentiâ corporum gloriosorum, redit ad resurrectionis modum, quasi diceret Apostolus: Sua quidem in resurrectione mortuorum unicuique erit gloria propria, ut in superioribus versibus dixi; hoc autem quod sequitur erit omnibus beatis corporibus commune, et in hoc unumquodque illorum suscitatum differet à semetipso mortali.

Primum quòd seminatur, id est, sepelitur, in terra (insistit in similitudine capiti de grano), seminatur ergo corruptibile, corruptioni obnoxium et ut corruptum, resurgit incorruptibile et impassibile.

VERS. 45. — *SEMINATUR IN INFIRMITATE....* Semine quod sepelitur vile, difforme, abjectum, festidum et vermicibus scatens, resurgit cum splendore, claritate et gloria. SEMINATUR IN INFIRMITATE, Tertio, sepelitur infirmum, invalidum, sine sensu et motu; surgit in virtute, cum potentia et summa agilitate.

VERS. 44. — *SEMINATUR CORPUS ANIMALE....* Quarto sepelitur tale quale est animalium corpus, crassum, durum, impenetrabile, indigestis, aut quòd indiguit cibo et potu et aliis ad animalium vitam necessariis;

quasi semen in terram abjicitur, ut corruptum in vermes et emeres. *Seminari* vocat mori instar seminis. Quia Deus sic ordinavit ut corpora nostra non reformarentur ad vitam gloriosam, nisi per mortem. Mortui corpus corruptibile: resurgit incorruptibile.

VERS. 45. — *Seminatur in ignobilitate, surgit in gloria.* Gloriosum, clarum, fulgidum. Ignobilitatem pro ignominia ponit interpretis. Mortui corpus multa habet mortem miseris et foeditatibus obnoxium; suscitabitur idem corpus ex parte gloriosum. Ut Thoma specialiter significari putat dotem claritatis. Surgit in gloria splendoris sicut sol. Ita Primasius.

VERS. 45, 44. — *Seminatur in infirmitate, surgit in virtute.* Græce, in potentia; id est, potens, ceter; agilis. *Seminatur corpus animale, id est, quod vivit, aut potius quod vivit vita vegetativa et sensitiva, ut animalia, aëreæ cibo et potu: item crassum, durum, eedere nescium et impenetrabile, surgit corpus spirituale, id est, spiritus sublimis omnino et conformatum; ut*

SURGET SPIRITUALE, INSTAR SPIRITUS, nec cibo nec potu indigens, subtile, leve, penetrabile; spiritui omnino subditum et conformatum.

COLLIGENDA.

Hinc sancti Patres colligunt quatuor corporis gloriosioris dotes, impassibilitatem, claritatem, agilitatem et sublimitatem. Hinc etiam inferunt quod corpora nostra nec specie, nec numero differant à semetipsis, sed tantum in qualitatibus. Ex corruptibilibus fient incorruptibilia, ex diffinis abjectis clara et splendida; ex gravibus et crassis et vis se movere valentibus, agilia; ex animalibus, subtilia et spiritualia. Porro spiritualia erunt, non spiritus; sicut nunc animalia sunt, non anima, ait sanctus Anselmus. Idem dixit D. Thomas contra hereticos, opinantes quod caro nostra in spiritum convertitur. Sicut nunc corpus nostrum est animale, non anima, sic et tunc erit spirituale, non spiritus, D. Thomas.

SI EST CORPUS ANIMALE.....; in Greco non est si, nec in Syriaco. Explicat Apostolus quod dicit, *corpus spirituale*, quasi diceret: Ne miremini quod *corpus spirituale* dixerim, etenim sicut est animale corpus, ita et corpus est spirituale: nunc quod habemus à primo parente nostro secundum carnem; alterum quod habemus à nostro secundum spiritum parente, Christo Jesu, Domino nostro. *Corpus animale* vocat corpus obnoxium indigentem animalium, scilicet cibi et potus et actionibus animalibus implicitum. *Corpus spirituale* vocat corpus spiritui perfecte subditum et ab indigentibus animalium independens, seu, ut bene et paucis Ambrosius: Animale corpus est dum cibis sustentatur, ut vivat; spirituale autem cum horum nihil indiget, conversum in vitam.

Probat igitur quod asseruit: *Surget spirituale*; seu quod in resurrectione spirituales erimus, et id paritate probat: sicut nunc animales sumus, quia primus parens noster secundum carnem animalis fuit, ita in resurrectione spirituales erimus, quia Christus, noster secundum spiritum parens, fuit in sua resurrectione spiritualis. Quod primus noster pater facit animalis, probat ex Scripturis.

VERS. 45. — Sicut scriptum est, id est, de primo scriptum est Genes. 2, 7: FACTUS EST PRIMUM HOMO, ADAM, IN ANIMAM VIVENTEM, id est, anima vivens, vel animal vivens, seu habuit animam viventem, et que suo corpori vitam tribueret vegetati-

cibo et potu non eget, non laboret, non fatigetur, sed quasi celeste sit, et delicatum, atque, ut Tertullianus ait, quasi in angelicum habitum sit commutatum. *Spirituale*, id est, subtile; ut instar spiritus omnia alia corpora penetret et pervadat. Ita Damasc., l. 4 de Fide, cap. 28.

Si est corpus animale, est et spiritale; nam utraque hæc differentia corporis reperitur atque existit. Sicut scriptum est, id est, sicut innuit Scriptura, Genes. 2.

VERS. 45. — *Factus est primus homo Adam in animam viventem*, hoc est, Adam factus est anima, id est, animal vivens vitam sensitivam et vegetativam; ac prout

viam, que ad sui conservationem indigeret alimentis, sicut indigent animalia. De animalibus etiam scriptum est Genes. 1, 24: *Producat terra animam viventem*. Talis fuit Adæ vita, animalium indigentis subdita, et aliam nobis dare non potuit; hinc animales sumus.

NOVISSIMUS ADAM, id est, Christus Dominus. Christus dicitur *Adam*, quia sicut ex Adamo secundum carnem nascuntur omnes, ita ex Christo secundum spiritum reascuntur omnes. Dicitur *novissimus Adam*, quia post eum nemo succedet, qui sit caput et auctor fidelium. Dicitur etiam secundus, quia inter Adamum et Christum non fuit medius, qui sit hominum caput et principium.

IN SIMILITER VIVIFICATEM, id est, Christus Dominus in sua resurrectione factus est spiritus, carnem suam ita vivificans, ut animalium indigentis non sit amplius subdita. Seu anima gloriosa Christi tunc facta est spiritus carnem suam spiritualiter vivificans, id est, vitam ei tribuens immortalam, impassibilem, claram, agilem; et nobis per ipsum incorruptibilitatem donavit, ut ait Theophylactus post divum Chrysostomum. Sed prior explicatio, que plerumque Latinorum est, accuratior videtur, et apostolico textui conformior. Etenim, juxta divi Pauli mentem, sicut in versu precedenti opponitur *corpus animale* et *corpus spirituale*, ita hic opponitur, fieri in *animam viventem*, et fieri in *spiritum vivificantem*. Sicut ergo *corpus animale* ab Apostolo dicitur corpus, quod ad sui conservationem indiget alimento, velut animalium corpora; corpus verò spirituale vocat illud cui spiritus ita dominatur, ut solus ei sufficiat ad perpetuam vitam, et ad omnem actionem, ita per *animam viventem*, à qua corpus animale dicitur, intelligit animam humanam, quatenus animat et vegetat; que vegetatio fit per nutritionem. Et per *spiritum vivificantem* intelligit ipsum animam humanam, quatenus per se valet et sufficit ad conservandum, movendum et regendum corpus suum, independentem ab omni alimento. *Adamus* itaque factus est in *animam viventem*, id est, habuit animam, que corpori suo vitam tribuit per vegetationem; hinc corpus habuit animale, et hoc cor-

cibo, potu, aliisque fomentis alendum, et in animalis hæc vita conservandum.

NOVISSIMUS ADAM, id est, Christus, factus est in *spiritum vivificantem*; ut scilicet haberet post resurrectionem animam gloriosam, que instar vivifici spiritus corpus plane vivificaret, illudque redderet spirituale, id est, instar spiritus gloriosum, equi express, impassibile et immortale: corpus, inquam, tum suum, tum nostrum. Ude Theophyl., Chrysost., Theod., notant non dici *spiritum viventem*, sed *spiritum vivificantem*. Anima enim sive spiritus Christi, non tantum vivit gloriose in se, sed etiam vivificat, et eadem vitam gloriosam donat tam animas quam corpora nostra.

pus nobis, suis secundum carnem filiis, tribuit. Christus autem Dominus, qui in suo quidem conceptu, corpus recepit animale; factus enim fuit etiam in *animam viventem*, sicut Adamus, ex quo secundum carnem natus est. In sua resurrectione factus est in *spiritum vivificantem*; tunc illius anima gloriosa carnem suam incepit spiritualiter vivificare, vitam ei tribuens impassibilem, etc. Et hæc carnis spiritualitatem, seu hæc vitam immortalam, impossibilem, ab animalium indigentis independentem, corporibus nostris imperietur in nostra resurrectione. Tunc Christus suam et nostram carnem vivificabit, corpus nostrum, sicut et illius, erit spirituale, impassibile, clarum, agile, subtile. Sicut nunc ab Adamo corpus habemus animale, ita tunc à Christo et à Christi meritis habebimus corpus spirituale; nos ipsi spiritum habebimus nostra corpora vivificantem.

In eandem v. 45 animadvertio.

Communionem exposui explanationem, et quam primò secutus sum: unum tamen in eà mihi semper displicuit, scilicet quòd de magisque animà bestia dicit possit quòd soli Deo Scriptura tribuit, *spiritus vivificans*. Hinc re attentius examinata, simpliciorum, ac D. Pauli et sanctorum Scripturarum stylo, imò et antiquorum Patrum, interpretationi conformior, puto hæc, que sequitur, interpretationem:

Factus est primus homo Adam in animam viventem. Duo in his verbis animadverto: primum, quòd Adamus per suam animam vivit ipse, et quidem solus; secundum, quòd vivit vitam animalium, indigentis obnoxia. Factus est in animam viventem, id est, animal vivens, seu habuit animam, que suo proprio corpori vitam tribueret; at vitam, que ad sui conservationem, alimentis indigebat sicut, aliorum animalium vita.

Novissimus Adam in spiritum vivificantem. Duo pariter in his verbis contenta reperio, et quidem duobus superioribus opposita: primum, in sua resurrectione Christus spirituali vitam vivit, non animalium, sicut Adamus; secundum, Christus vivit, non ipse solus, sed et alios vivificat, non item Adamus. Factus est in spiritum, seu quasi spiritus, vitam vivens spiritali, immortalis, impassibilis, etc. Factus est in spiritum vivificantem, seu in spiritum, quo non tantum vivit ipse, sed quo vivificet spiritualiter alios, seu quo vitam aliis tribuit spirituale, immortalam, æternam. Potestatem habet alios vivificandi; reverà tunc multos eorum spiritualiter vivificavit, sanctos omnes in fine mundi vivificaturus. Equidem ab instanti conceptionis suo Christus fuit vita, fons vite, et, ut ait ipsemet, *resurrectio et vita*; potuit, imò naturaliter debuit spiritualiter vivere; potuit et alios spiritualiter vivificare; et ad actu, et in se, et in aliis presitit in sua resurrectione. Tunc ergo propriè factus est spiritus vivificans, semetipsum spiritualiter vivificavit, multos suæ resurrectionis comites spiritualiter vivificavit, nos omnes in fine seculorum spiritualiter vivificabit. Tunc ergo spirituales erimus,

seu corpus à Christo habebimus spirituale, sicut nunc ab Adamo corpus habemus animale; et hoc probat Apostolus.

Notanda ad intelligentiam.

Pro pleniore hujus loci intelligentia, et pro prævidendis et explicandis omnibus difficultatibus que ex utraque illius parte possunt oriri, notandum primò, cum D. Thom., quòd forma humana dicitur anima et spiritus. Anima, quatenus animat et vegetat, seu, ut ait D. Thomas, in quantum intendit curam corporis, vegetando, nutriendo, generando, spiritus dicitur, quatenus intendit cognitioni, intelligendo, volendo, et alia spiritualia operando. Positâ hæc distinctione, que in ipsis Scripturæ verbis fundatur, divus Paulus hoc Genes. loco subditur utitur ad suum intentum, scilicet ad ostendendum discrimen vitam quam nunc habemus ab Adamo, et vite quam in resurrectione habebimus à Christo Domino. Adamus in sua creatione, seu per animæ suæ infusionem, vivit ipse, at vitam dependente à cibo, potu, somno, sicut animalia; que etiam in Genesi dicuntur facta in animam viventem; et quia talis fuit Adæ vita, talis est et vita quam ab eo traximus. Christus autem Dominus in sua resurrectione, que est illius quasi gloriosa natiuitas, factus est in spiritum vivificantem. Primò factus est spiritus, seu vitam vivit spiritali, impassibili, immortalis, æternæ, etc.; secundò, factus est spiritus vivificans; hæc eandem vitam spiritualem aliis communicare cepit; et hæc eandem vitam spiritualem nobis in resurrectione communicabit. Hinc spirituales erimus, corpus habebimus à Christo spirituale, sicut nunc ab Adamo corpus habemus animale.

Notandum secundo quòd D. Paulus his Genes. verbis, ad suum intentum utens, et dicens de Adamo quòd factus est in animam viventem, seu animal vivens, non propterea negat quòd Adæ anima sit spiritalis, seu spiritus, et consequenter ab animalium animabus valde diversa, eisque longè superior; imò hoc soppinit Apostolus, utpole in eodem Genes. loco contentum; unde hæc verba desumit. Ibi enim Moyses de creatione animæ Adami loquens, mirabili utitur metaphora, dicens: *Inspiravit in faciem ejus spiritum vivificantem*, ut indicaret eam non ex materia, sicut animas animalium, sed quasi ex divinis præcordiis eductam esse, et ideo divinam, spiritualem, et Deo similem.

De piscium creatione loquens Moyses, dixerat Genes. 1, 20: *Producat aqua reptile animæ viventis*, de animalium creatione dixit quoque Deus: *Producat terra animam viventem in genere suo*, ibidem 24, his verbis manifestè est videndum quòd hæc animalium animæ sint et materia educte: piscium scilicet ex aquis; animalium vero terrestrium et terrâ.

Atverò cum de hominis agit creatione, longè aliter loquitur, Genes. 2, 7: *Formavit Deus hominem*, id est, corpus hominis, de limo terre; ecce corporis humani formationem per Dei manus; et *inspiravit in faciem ejus spiritum vivificantem*; ecce infusionem animæ. Hanc Deus inspiravit, insufflavit, id est, non ex aquis, non ex terrâ, non ex ullâ materia, sed ex suis præcordiis Deus eduxit. Quasi diceret: Divini cordis halitus

est anima hominis, et ideo divina, Deo similis, spiritalis. Et hoc dicit Paulus, Scripturarum peritissimus, supponit, imò asserit, cum alia verba his annexa citat: *Et factus est in animam viventem.*

Notandum tertio quòd dicit Paulus asserens de Christo quòd factus sit in spiritum vivificantem, non negat quòd in suo conceptu Christus animale corpus receperit, seu corpus animalium indigentis subditum; tunc enim sicut Adamus, de quo secundum carnem natus est, factus est in animam viventem. Sed de Christo resurgente debet intelligi dicit Paulus, juxta quem Christi resurrectio est gloriosa illius nativitas, de qua ipsemet, Act. 13, 35, intelligit quòd in psalm. 2: *Filius meus es tu, ego hodie genui te; resuscitans Jesum, dixit: Filius meus es tu, Act. 13, 33. In hac ergo nativitate gloriosa Christus factus est spiritus vivificantem: spiritus quidem, quia vitam duxit spiritalem, beatam et divinam, seu, ut alibi idem Apostolus ait: Nunc vivit ex patre Dei, vivificans autem, quia hanc vitam spiritualem, beatam et divinam dedit sanctis resurrectionis suae comitibus, et hanc nobis vitam dabit aliquando.*

Vers. 36. — *SEN NON PRIUS QUOD SPIRITALE...*, supple corpus, id est: Sed spirituale corpus non est in nobis prius tempore, sed corpus animale: hoc enim in illud convertitur. Sen prius habemus animale corpus, quæ habuit Adam, hunc et ipse Christus, sæp. vite mortalis tempore; postea verò, in resurrectione scilicet, spirituale corpus habebimus, quæ nunc Christus habet. Ab imperfectioribus ad perfectiora in progressus; sic prius facti sumus pueri quàm viri.

Vers. 47. — *PRIUS HOMO DE TERRA TERRENS; GRÆCÆ, IUDÆORUM, SEU DE LIMBO.* Alteram assignat nostrorum principiorum differentiam, et istius differentie rationem congruatam: *Prius homo*, quia de terra factus, ideo *terrenus* et animalis; *secundus homo*, quia de cælo (scilicet de sinu Patris, in Virginis sinu descendit), et quia origine celestis, ideo in sua resurrectione factus est planè celestis, gloriosus, et incorruptibilis. Equidem Christo, Filio Dei, connaturaliter corpus gloriosum, ab instanti conceptionis suæ debebatur; sed quia passurus veniebat, et nesci sua passione redempturus, et quia aliunde hæc corporis gloria cum passionibus erat incompatibilis, ideo eam non admisi nisi in sua resurrectione, ubi factus est planè celestis, et omnino gloriosus.

Vers. 46, 47. — *Sed non prius quod spiritale est...* *Prius homo de terra*, etc. Christus dicitur celestis, id est, gloriosus et incorruptibilis, uti sunt corpora celestia. Hanc celestem gloriam Christus in animam habuit reipsa à principio nativitate et conceptionis suæ. Sensus est: Secundus homo Christus Dominus, qui de cælo est, id est, divinam habens originem, utpote natus ex Deo; per resurrectionem factus est etiam corpore celestis, id est, qualitates suæ dignitati congruentes etiam secundum corpus accepit, factus scilicet immortalis, impassibilis, et omni ex parte gloriosus.

Vers. 48. — *Qualis terrenus, tales et terreni;* sicut Adam è terra terrenus mortuus est, et in terram re-

Vers. 48. — *QUALIS TERRENS, TALES ET TERRENI...*, id est, quale corpus habuit pater noster terrenus, tale et nobis, suis secundum carnem filiis, communicavit: hæc terreni sunt, animales, fragiles, mortales, etc.

Et *QUALIS CELESTIS, TALES ET CELESTES*, id est, et quale corpus habet noster celestis Pater, tale et nobis, suis secundum spiritum filiis, communicabit in resurrectione, corpus scilicet spirituale, celeste, immortale, impassibile, dignum prorsus habitaculo celesti. Corporis Christi gloria est exemplar futurae glorie corporum nostrorum. *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Circa corpus Adami, nota quòd in statu innocentiæ erat quidem, ratione sub materia, in terram resolvable et mortale; sed ob gratiam erat immortale; mori poterat ex naturâ, ex gratiâ non erat moriturum, et post peccatum mori debebat.

Vers. 49. — *IGITUR, Sicut portavimus imaginem terreni, et modum docet quo nos ad hanc cum Christo glorioso conformitatem preparamus.* Ut ergo celestes, sicut Christum, efficiamus quemadmodum ante baptismum, nostris moribus impropriis, Adami terreno et peccatori similis sumus, animales, terre affixi, peccatores, inobedientes; ita nunc in Christo renati, et ad ejus glorie societatem vocati, sanctis moribus nostris, Christo Patri nostro celesti et divino similes simus, sancti, celestes et divini. Nunc ipsius imaginem in corde portemus, affectibus, moribus et operatione, ut illam aliquando portemus etiam in corpore. Et hæc est hujus loci sensus, juxta nostram Vulgatam, qui juxta Græcæm hodiernam paulo alius est, quia ubi legitur *portamus, Græcæ habet, portabimus; Syr. etiam in futuro, induemus; Theodoretus etiam, portabimus; prædicantis est, ait, non adhortantis, portamus.* D. tamen Chrysostomus habet, *portamus; Theophylactus utramque.* Juxta lectionem in futuro hic sensus est: Sicut habuimus corpus simile corpori Adami terreni, id est, corpus miseris et mortalitati obnoxium, ita et habebimus corpus simile corpori Adami celestis, gloriosum, spirituale, etc. Sive legas, *portabimus*, per modum prædicantis, sive, *portamus*, per modum adhortantis, in re parum refert; utrumque enim verum est. Portabimus enim aliquando, si modò portemus. Hoc ergo ut realiter eveniat nobis, nunc moraliter portemus imaginem Christi, in corde, in ore, in opere.

dit, ita et omnes terreni ab eo pati in terram redibunt. *Et qualis celestis, tales et celestes;* id est, Christus per resurrectionem adeptus est corpus celeste, id est, immortale et gloriosum, ita et ex eo renati sancti filii celestes, id est, immortales et gloriosi.

Vers. 49. — *Igitur, sicut portavimus imaginem terreni, etc.* Sensus: Et sicut gustavimus in nobis imaginem terreni Adami; quatenus etiam ipsi terreni facti sumus et per hoc ei similes; ita quoque gustabimus in nobis imaginem hominis celestis, scilicet Christi; quatenus et ipsi secundum corpus celestes erimus per beatam resurrectionem, promittente futuri quædam illius imaginem. Ita Theodor., Theophyl. et Eucumen.

Vers. 50. — *Hoc autem dico...* Hic versus, sicut et præcedens, et physicè et moraliter potest intelligi, et in utroque verus est.

Si moraliter sumatur, explicat præcedentem verbum, juxta nostram Vulgatam intellectum; quasi dicitur: De hoc non frustra vos moneo, scilicet ut in mente et in corde portemus imaginem nostri parentis spiritualis et celestis.

Quia caro et sanguis, id est, opera carnis, homines carnales, carnis affectibus subdit, regnum Dei hereditate possidere non possunt. Cælo non potestur, qui non deserit secundum desideria carnis et sanguinis vivere.

Negè corruptio... Clarius adhuc explicat quid per carnem et sanguinem intellexerit, scilicet opera carnis, libidinem, etc. Quisquis ergo desiderat ad incorruptionis gloriam pervenire, festinet opera carnis deponere, et celestis hominis imaginem, sanctè vivendo, portare, ait D. Anselmus.

Si sumatur physicè, explicat præcedentem verbum juxta Græcæm hodiernam, et sic sensus: *Caro et sanguis*, naturalis, corruptibilis, seu corpus animale et terrenum, quæ nunc habemus ab Adamo, regnum Dei possidere non possunt; cum illo glorie statu non conveniunt. *Negè corruptio...*, id est, caro animalis et corruptibilis, statum incorruptibilem et immortalem possidebit. In cælo non erit animale corpus, sed spirituale, eo quo supra, v. 58 et 42, explicatum est sensu. Erat enim caro vera et eadem cum nostrâ, eadem, inquam, quoad substantiam, sed in qualitatibus meliorata et multo perfectior, ut dictum est v. 44, et ut rursus dicitur v. 55.

Vers. 51. — *Ecce mysterium vobis dico...* Post solatas philosophorum objectiones, Apostolus Corinthios alloquitur, et eos, ut nihil hæc in re lateat, docet modum quo fiet resurrectio. *Ecce.* Vult illos attentos, magnam quid et arcanum et hæcenus inauditum, eis diciturus, mysterium.

Omnes quidem resurgemus (boni scilicet et mali), sed non omnes immutabimur, ad gloriam, seu non omnes ex animalibus fietus spirituales (eo quo supra-

Vers. 50. — *Hoc autem dico, fratres;* hoc est, inquit, quod volo dicere.

Quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt: neque corruptio incorruptibilem possidebit. Caro et sanguis accipiunt pro homine naturali. *Caro et sanguis*, scilicet, naturalis et corruptibilis, quæ sunt terreni Adami, et quædam habemus in hac viâ, regnum Dei non possidebunt. Quod enim v. 46 et 47 Apostolus vocat corpus animale et terrenum, hic vocat carnem et sanguinem. Tantum enim vult ostendere, in cælo non fore corpus animale et carnale, quæ hic est: sed spirituale et celeste. Unde explicans subdit: *Negè corruptio*, id est, caro animalis et corruptibilis, incorruptionem possidebit. Ita Theod., Theoph., Ambros.

Vers. 51. — *Ecce mysterium vobis dico.* Hisce verbis Apostolus excitat attentionem legentium, atque insinuat se quid arcanum, tremendum, secretum de resurrectione dicturum. Ita Theophylactus.

Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, per gloriam scilicet.

Vers. 52. — *In momento.* Repentè resurgemus; Græcè, in atono, id est, in indivisibili, ut est punctum

dictum est modo), sed tantum justè. Grævus hodiernus habet omnino contrarium: *Omnes quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur;* Syrus etiam: *Non omnes obdormiemus, omnes autem immutabimur.* Hanc litteram sequuntur et explicat D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus. Et propter hanc textum, et propter verba Apostoli primè ad Thess., 4, v. 14, Græci putant quòd non omnes justè moriuri sint, sed quòd illi ipsos adventus Domini vivos deprehenderit, sint, nullâ intercedente morte, induturi dotes gloriosæ corporis, seu ex animalibus spirituales evasuri, ut ait Theophylactus, ex D. Chrysostomo. Hanc Græcorum opinionem sequitur Cajetanus, qui patat hoc esse magnum mysterium, quod Apostolus hic docet: *Non dormiemus omnes, et non omnes tamen immutabimur.* Siquitur et Erasmus, imò Estius veropem putat et fusè perorat, utque apostolice sermone convenirentem.

Hæc igitur opinio propter arcanum gravitatem, nec erroris, nec temeritatis notari potest. Opposita tamen, quæ censet omnes morituros et resurrecturos, est probabilior, certior et aptius coherens generalibus D. Pauli lectionibus, ad Heb. 9: *Statutum est hominibus sæculi mori;* hic, v. 12: *Sicut in Adam omnes moriuntur,* etc. Vide dicta cap. 4 primæ Epistolæ ad Thess., v. 16.

Omnes ergo morientur, et omnes resurgent.

Vers. 52. — *IN MOMENTO.* Explicat ergo mirabilem resurrectionis modum: ad tantum opis, scilicet, ad omnes prorsus homines, quæ usquam fuerit, suscitandos non longa requiritur temporis mora; sed in momento; Græcè, in atono, id est, in indivisibili temporis puncto perficitur omnium omnino hominum resurrectio.

In ictu oculi; Syr.: *Quasi in ictu oculi;* Arab.: *In miclacione oculi,* seu motu, seu citius quam fiat ictus oculi, summi celeritate; ad ostendendam Dei omnipotentiam contra eos quibus supra, v. 53, impossibile videbatur mortuorum resurrectio, Ambrosius et post eum Anselmus.

Et hoc arcanum puto quod Corinthios hic docet

temporis, et ictus sive miclatus oculi, ut sequitur. *Momentus* (inquit S. Hieronymus) est punctum temporis quod cæcis et divitiis non potest.

In ictu oculi. Hæc duo, in momento et in ictu oculi, Paulo summan celeritatem significant, hoc est, instantaneam. Sunt autem referenda ad verbum *immuntabimur*, ut sensus sit, illam immutabilitatem omnium electorum in statu incorruptibili, non exigere moram temporis, quæ fiat ex periculis, proinde posse fieri, ut peragatur in puncto temporis, id est, in instanti.

In novissima hebdomada. Uterque tuba hæc novissima respectu omnium præcedentium; emittente ultimâ tubâ, quæ 4 Thessal. 4 vocat tubam Dei, et vocem archangelæ, de qua etiam Dominus, Matth. 24: *Et mittet (Filius hominis) angelos suos cum tubâ et voce magnâ.* Et Joan. 5: *Quisquis quæ in monumentis sunt, audivit vocem ejus.*

Et mortui resurgent incorrupti; eos qui mortui erunt et in Christo dormiantes, ad sonitum tubæ suscitandos ac resurrecturos esse incorruptibiles, hoc est, immortales et impassibiles. Nam significatur incorruptio perfecta, quam dotem impassibilitatis appellant

Apostolus, sicut et idem docuit Thessalonicenses. Vide ibi dicta cap. 4. Primum Epist., v. 14. Ipse D. Chrysostomus hoc putat esse Arcanum quod docet hic Apostolus. Idem dicit et Theophylactus, licet sentiant non omnes esse morituros.

IN NOVISSIMA TUBA, id est, ad clangorem tubæ, quæ dabitur ultimum signum. Solebant Iudei tuba populum convocare. Vide Num. 10, v. 27.

CANET ENIM TUBA, id est, personabit tuba extremi iudicii præannuntiata, sive sit vera et realis tuba, sive sit vox archangeli sonora, potens et efficax, de qua in Epist. ad Thess. 4, v. 15.

REURGENT IMMORTALES, tunc mortui omnes, etiam reprobi, reurgent immortales, ad corruptionis statum antiquam reversuri. Etiam reprobi resurgent incorrupti integritate membrorum, sed tamen corrumpendi dolore penarum, ait Anselmus post D. Aug., Epist. 146. Totum quod pertinet ad ordinem nature, conferretur etiam reprobus, D. Thomas.

ET NOS..., justis scilicet; exponit quod dixit: Non omnes immutabimur, sed nos justis tantum ad felicem statum reformabimur, ex animalibus bene spirituales. Secundum Græcos, et nos justis, qui tunc vivemus, in dotes gloriosas, sine morte, transformabimur. Non dicit de seipso, sed de iis qui invenientur vivi, D. Chrysostomus.

Sed cur hoc in primâ persona sæpe dicit, vide ad Thess. cap. 4, v. 15, ut nos exemplo doceat de incertâ et terribili die iudicii cogitare, loqui, tremere, et ad illam nos continue preparare.

VERS. 55. — OPORTET ENIM CORREPTIBILE BOC.... Oportet, quia Deus decrevit, corruptibile hoc, manum palpans et nota indicans corpus suum. Hoc idem numero corpus, carnem et corruptioni nunc obnoxium, corpus idem manet, mortalitas autem et corruptio aboletur et evanescit, Theophylactus.

INSUETE, tanquam vestem pretiosam, incorruptio-nem, seu incorruptibilitatem, quæ morbum, dolorem et mortem prorsus excludat.

ET MORTALE BOC.... hoc idem numero corpus, ob peccatum mortis obnoxium, inducere immortalitatem. Erit eadem caro, nunc mortalis, tunc immortalis, sicut idem est corpus vestitum, non vestitum.

VERS. 54. — CUM AUTEM MORTALE BOC.... Cum igitur hoc corpus factum fuerit, ex mortali et corruptibili, immortale et incorruptibile.

TUNC FIT, id est, tunc adimplebitur Scriptura, quæ dicit: ABSORPTA EST MORS IN VICTORIA. Aliqui theo-

logi, id est, quæ omnem offensivam passionem excludat.

VERS. 55. — Oportet enim corruptibile hoc, inducere incorruptionem, etc. Pronomen hoc idem individuum corpus demonstrat.

VERS. 54. — Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est. Tunc, et eo ipso, fiet, impletur hæc Scriptura: Absorpta est mors in victoria. Hæc sumpta est non ad verbum, sed quoad sensum ex Osæ 15, ubi dicitur: De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Hoc enim in re idem est cum eo quod hic ait Apostolus: Absorpta est mors in victoria.

Imit hoc ex Isaia 25, 8, sumi, ubi D. Hieronymus vertit, præcipiabit mortem. Alii volunt ex Osæ, non ad verbum, sed ad sensum, cap. 15, 14: De manu mortis liberabo eos, etc.; quod, inquit, idem est. Vide Cornel. à Lapide. Absorpta est, absorpta in totum et in æternum destructa; siquæ nihil ab ei-mendum erit sanctis, in victoria, id est, per victoriam, quæ superata est à Christo.

CHRISTUS à mortuis resurgens vicit mortem; idem Christus sanctos suos in fine mundi suscitans à morte, mortem absorbebit in æternum, illam ad nihilum rediget (nisi quæ comparabit, sicut aqua cum absorpta fuerit, ait D. Anselmus).

VERS. 55. — UN EST, MORS, VICTORIA....? Propheta et post eum Apostolus, in personâ iustorum triumphum canit de morte et inferno, seu de statu mortuorum. Tanquam Deo sacrificans pro victoriâ, ait D. Chrysostomus, et Deo afflatus, et futura videns quasi jam facta, jaçenti mortui insulat. *Uti est, mors, victoria tua?* Victoria tua, quæ absorberet corpora mortuum, temporalis fuit; victoria nostra, quæ absorpta es in corporibus resurgentium, æterna constabit, D. Anselmus.

UN EST, MORS, STIMULUS TUUS? Aculeus, quo solebas homines confodere, perit, confRACTUS EST.

VERS. 56. — STIMULUS AUTEM MORTIS PECCATUM EST. Osæ dictum explicat evangelio sensu: *Stimulus mortis*, quo nos confodit, peccatum est; sicut scorpio, mors in aculeo robur habet, Theophylactus. Peccatum est stimulus mortis; et consequenter illâ gravatus, et ea in ipso vim habet, D. Chrysostomus. Aculeus autem mortis dicitur, quo mors facta est, non quem mors fecit; peccato enim morietur, non morio peccamus. Aculeus mortis est peccatum originale, per cujus vulnus mors intravit, divus Anselmus.

VIRTUS VERÒ PECCATI LEX, id est, potentia, vis, robur peccati lex, quia per occasionem legis, peccatum vetantis, revixit et vires accepit peccatum.

Nititur in vitium.

Deinde virtus peccati lex, quia peccatum eo gravius est, quo magis patet peccanti voluntas Dei peccatum vetantis; patet autem clarissime per legem voluntas Dei. Sicut lex contrahit ad cognoscendum peccatum, ita etiam ad augendum supplicium, D. Chrysostomus. Major et fortius est peccatum per scientiam, D. Ambrosius, sen, ut creditur, Hilarius Diaconus. Ante legem peccatores erant homines, post legem prævaricatores, id est, gravius peccaverunt, scilicet contra

VERS. 55. — *Uti est, mors, victoria tua?* etc. Cuius Paulus Osæ cap. 15, ubi noster seruit: *Fro mors tua, o mors; parvus tuus ero, inferne.* Senius est: *Uti est, mors, victoriâ et stimulus tuus, quo solus homines occidere eisque dominari? Q. d.: Perit, confRACTUS est à Christo, qui est mors tua, o mors, et morsu suo te, o inferne, dirupit et absorpsit.*

VERS. 56. — *Stimulus autem mortis peccatum est.* Stimulus, per quem scilicet mors nobis præcipue nocet et pangit. Sicut enim scorpium licet parvus sit, per aculeum, ita mors per peccatum omnes occidit, ait Theophyl., quæ sine peccato nihil poterat.

Virtus verò peccati lex; q. d.: Peccatum maxime

legem ostendentem et damnantem peccatum, ut docet D. Aug., serm. 35 de Tempore. Si autem dum vellet prohibere, fit reddidit gravius, non est culpa in remedium conferenda, sed in eum qui male usus est medicamento, dicitur Chrysostomus.

VERS. 57. — DEO AUTEM GRATIAS... agamus, qui nobis dedit gratis et liberaliter vincere peccatum, et consequenter mortem, quæ est pena peccati.

PER DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM, id est, per meritum Domini nostri Jesu Christi, à quo nobis omnis gratia, quæ peccatum vincimus. Sed Deo gratias agimus, qui dedit nobis victoriam de morte et aculeo ejus, ut vinceremus mortem per immortalem resurrectionem; et aculeum ejus, peccatum, per gratuitam justificationem. *Per Jesum Christum Dominum nostrum*, per quem mediatorem omnia bona quæ habemus, dantur nobis à Patre, S. Anselmus.

VERS. 58. — ITAQUE, FRATRES MEI... hortando concludit: Cum sciat quod resurrectio futura sit, et consequenter merces honorum et malorum; deinceps ESTOTE STABILES IN FIDE resurrectionis, et IMMOBILES, ita ut nemo vos de hoc statu fidei et spei future dimo-

virtus exierit per legem, id est, per occasionem legis vetantis; semper enim nititur in vitium, cupimusque negata. Ita Theodor., Theophyl., Ambros., Anselm.

VERS. 57. — *Deo autem gratias agimus, qui dedit nobis victoriam (de peccato et morte) per Dominum nostrum Jesum Christum.* Mors autem non destruitur nisi vita reddatur, et quidem perpetua: quod non contingit nisi per resurrectionem iustis promissam.

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

Corollarium est resurrectio mortuorum.

Crede quod Redemptor meus vivit, à mortuis surrexit, vivit, sedet, regnat beatus ad dexteram Dei, v. 5, 4, 5, etc. Crede quod Redemptor meus, Spiritus vivificans, resurrectio ipsa, vita et fons vite, me vivificabit mortuum; à mortuis surrecturus sum, in æternum spiritualiter victurus, v. 12, 20, 25, 24. Crede quod in hæc carne me vivificatus, sed et spiritualis, impassibilis, immortalis, clarus, agilis, subtilis factus, videbo Deum, Salvatorem meum, beatum, hæres Dei, coheredes Christi, v. 28, 42, 35, 41, 55. Hoc credens, hæque sperans, gemo, desidero, expecto, memetipsum preparare volo. Gemo, ob hujus vite miseriam, ob hujus animæ et mortalis corporis aggravationes. *Quis me liberabit à corpore*

CAPUT XVI.

1. De collectis etiam, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite.

2. Per unum sabbatum unusquisque vestrum apud se seponat, recordans quod ei benè placuerit; ut non cum venero, tunc collectæ fiant.

3. Cum autem præses fuero, quos probaveritis per epistola, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem.

S. S. XXIV.

vere possit. *Stabiles et immobiles dicit, ut per hanc repetitionem firmitatis et constantiæ necessitatem ostendat; quasi diceret: Ne tantisper in hæc fide vacilletis. Fides resurrectionis est ædificii christiani fundamentum; hoc fundamentum vacillante, nutat ædificium.*

ABUNDANTES... S. S. S. Sed estote semper progredientes, in opere Domini, id est, in bonis et sanctis operibus, quibus vos ad resurrectionem preparatis.

SCIENTES... cum per fidem sciatis laborem vestrum non fore vobis inane et à mercede vacuum, sed magnam vobis fore mercedem in Domino. Etenim resurgemus et in æternum vivemus beati in Domino et cum Domino; hæres Dei, coheredes Christi; immensus Dei bonis fruamur in æternum. Hanc itaque mercedem possumus et debemus intueri, quæ nos ad laborem animemus. Si labor terret, merces inviet, ait divus Bernardus.

Nota cum D. Chrysostomus, non tantum bona operantes, sed libenter et abundanter et quidem semper, quod fiet, si omnia in charitate fiant.

Abundantes in opere Domini semper. Bona opera vocat opus Domini, vel quia Dominus ea diligit et exigit à nobis, ut exponit Theophylactus, assidueque negata. Ita Theodor., Theophyl., Ambros., Anselm.

VERS. 57. — *Deo autem gratias agimus, qui dedit nobis victoriam (de peccato et morte) per Dominum nostrum Jesum Christum.* Mors autem non destruitur nisi vita reddatur, et quidem perpetua: quod non contingit nisi per resurrectionem iustis promissam.

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

VERS. 58. — *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmiis æternis; scientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.*

Apostolus, sicut et idem docuit Thessalonicenses. Vide ibi dicta cap. 4. Primum Epist., v. 14. Ipse D. Chrysostomus hoc putat esse Arcanum quod docet hic Apostolus. Idem dicit et Theophylactus, licet sentiant non omnes esse morituros.

IN NOVISSIMA TUBA, id est, ad clangorem tubæ, quæ dabitur ultimum signum. Solebant Iudei tuba populum convocare. Vide Num. 10, v. 27.

CANET ENIM TUBA, id est, personabit tuba extremi iudicii præannuntiata, sive sit vera et realis tuba, sive sit vox archangeli sonora, potens et efficax, de qua in Epist. ad Thess. 4, v. 15.

REURGENT IMMORTALES, tunc mortui omnes, etiam reprobi, reurgent immortales, ad corruptionis statum antiquam reversuri. Etiam reprobi resurgent incorrupti integritate membrorum, sed tamen corrumpendi dolore penarum, ait Anselmus post D. Aug., Epist. 146. Totum quod pertinet ad ordinem nature, conferretur etiam reprobus, D. Thomas.

ET NOS..., justis scilicet; exponit quod dixit: Non omnes immutabimur, sed nos justi tantum ad felicem statum reformabimur, ex animalibus bene spirituales. Secundum Græcos, et nos just, qui tunc vivemus, in dotes gloriosas, sine morte, transformabimur. Non dicit de seipso, sed de iis qui invenientur vivi, D. Chrysostomus.

Sed cur hoc in primâ persona sæpe dicit, vide ad Thess. cap. 4, v. 15, ut nos exemplo doceat de incertâ et terribili die iudicii cogitare, loqui, tremere, et ad illam nos continue preparare.

VERS. 55. — OPORTET ENIM CORREPTIBILE BOC.... Oportet, quia Deus decrevit, corruptibile hoc, manum palpans et nota indicans corpus suum. Hoc idem numero corpus, carnem et corruptioni nunc obnoxium, corpus idem manet, mortalitas autem et corruptio aboletur et evanescent, Theophylactus.

INSUERE, tanquam vestem pretiosam, incorruptiorem, seu incorruptibilitatem, quæ morbum, dolorem et mortem prorsus excludat.

ET MORTALE BOC.... hoc idem numero corpus, ob peccatum mortis obnoxium, inducere immortalitatem. Erit eadem caro, nunc mortalis, tunc immortalis, sicut idem est corpus vestitum, non vestitum.

VERS. 54. — CUM AUTEM MORTALE BOC.... Cum igitur hoc corpus factum fuerit, ex mortali et corruptibili, immortale et incorruptibile.

TUNC FIT, id est, tunc adimplebitur Scriptura, quæ dicit: ABSORPTA EST MORS IN VICTORIA. Aliqui theologo, id est, quæ omnem offensivam passionem excludat.

VERS. 55. — OPORTET ENIM CORRUPTIBILE BOC. inducere incorruptionem, etc. Pronomen hoc idem individuum corpus demonstrat.

VERS. 54. — CUM AUTEM MORTALE BOC. inducit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est. Tunc, et eo ipso, fiet, impletur hæc Scriptura: Absorpta est mors in victoria. Hæc sumpta est non ad verbum, sed quoad sensum ex Osce 15, ubi dicitur: De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Hoc enim in re idem est cum eo quod hic ait Apostolus: Absorpta est mors in victoria.

Imit hoc ex Isaia 25, 8, sumi, ubi D. Hieronymus vertit, præcipiabit mortem. Alii volunt ex Osce, non ad verbum, sed ad sensum, cap. 15, 14: De manu mortis liberabo eos, etc.; quod, inquit, idem est. Vide Cornel. à Lapide. Absorpta est, absorpta in totum et in æternum destructa; siquæ nihil ab eadem erit sanctis, in victoria, id est, per victoriam, quæ superata est à Christo.

CHRISTUS à mortuis resurgens vicit mortem; idem Christus sanctos suos in fine mundi suscitans à morte, mortem absorbebit in æternum, illam ad nihilum rediget (nisi quæ comparabit, sicut aqua cum absorpta fuerit, ait D. Anselmus).

VERS. 55. — UBI EST, MORS, VICTORIA....? Propheta et post eum Apostolus, in personâ iustorum triumphum canit de morte et inferno, seu de statu mortuorum. Tanquam Deo sacrificans pro victoriâ, ait D. Chrysostomus, et Deo afflatus, et futura videns quasi jam facta, jaenti morti insultat. Ubi est, mors, victoria tua? Victoria tua, quæ absorberet corpora mortuum, temporalis fuit; victoria nostra, quæ absorpta es in corporibus resurgentium, æterna constabit, D. Anselmus.

UBI EST, MORS, STIMULUS TUUS? Aculeus, quo solebas homines confodere, perit, confRACTUS EST.

VERS. 56. — STIMULUS AUTEM MORTIS PECCATUM EST. Osce dictum explicat evangelio sensu: Stimulus mortis, quo nos confodit, peccatum est; sicut scorpio, mors in aculeo robur habet, Theophylactus. Peccatum est stimulus mortis; et consequenter illâ gravatus, et ea in ipso vim habet, D. Chrysostomus. Aculeus autem mortis dicitur, quo mors facta est, non quem mors fecit; peccato enim morietur, non morte peccamus. Aculeus mortis est peccatum originale, per cujus vulnus mors intravit, divus Anselmus.

VIRTUS VERO PECCATI LEX, id est, potentia, vis, robur peccati lex, quia per occasionem legis, peccatum vetantis, revixit et vires accepit peccatum.

Nititur in vitium.

Deinde virtus peccati lex, quia peccatum eo gravius est, quo magis patet peccanti voluntas Dei peccatum vetantis; patet autem clarissime per legem voluntas Dei. Sicut lex contrahit ad cognoscendum peccatum, ita etiam ad augendum supplicium, D. Chrysostomus. Major et fortius est peccatum per scientiam, D. Ambrosius, sen, ut creditur, Hilarius Diaconus. Ante legem peccatores erant homines, post legem prævaricatores, id est, gravius peccaverunt, scilicet contra

VERS. 55. — UBI EST, MORS, VICTORIA TUA? etc. Cuius Paulus (Osce cap. 15, ubi noster seruit: Fero morsa tua, o mors; morsa tua es, inferne. Senus est: Ubi est, mors, victoriâ et stimula tua, quo soles homines occidere eisque dominari? Q. d.: Perit, confRACTUS est à Christo, qui est mors tua, o mors, et morsa tuo te, o inferne, dirupit et absorpsit.

VERS. 56. — Stimulus autem mortis peccatum est. Stimulus, per quem scilicet mors nobis præcipue nocet et pangit. Sicut enim scorpium licet parvus sit, per aculeum, ita mors per peccatum omnes occidit, ait Theophyl., quæ sine peccato nihil poterat.

Virtus vero peccati lex; q. d.: Peccatum maxime

legem ostendentem et damnantem peccatum, ut docet D. Aug., serm. 35 de Tempore. Si autem dum vellet prohibere, fit reddidit gravius, non est culpa in remedium confidenda, sed in eum qui male usus est medicamento, dicitur Chrysostomus.

VERS. 57. — DEO AUTEM GRATIAS... agamus, qui nobis dedit gratis et liberaliter vincere peccatum, et consequenter mortem, quæ est pena peccati.

PER DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM, id est, per meritâ Domini nostri Jesu Christi, à quo nobis omnis gratia, quæ peccatum vincimus. Sed Deo gratias agimus, qui dedit nobis victoriam de morte et aculeo ejus, ut vinceremus mortem per immortalem resurrectionem; et aculeum ejus, peccatum, per gratuitam justificationem. Per Jesum Christum Dominum nostrum, per quem mediatorem omnia bona quæ habemus, dantur nobis à Patre, S. Anselmus.

VERS. 58. — ITAQUE, FRATRES MEI... hortando concludit: Cum sciat quod resurrectio futura sit, et consequenter merces honorum et malorum; deinceps ESTOTE STABILES IN FIDE resurrectionis, et IMMOBILES, ita ut nemo vos de hoc statu fidei et spei future dimo-

virtus exierit per legem, id est, per occasionem legis veteris; semper enim nititur in vitium, cupimusque negata. Ita Theodor., Theophyl., Ambros., Anselm.

VERS. 57. — Deo autem gratias agimus, qui dedit nobis victoriam (de peccato et morte) per Dominum nostrum Jesum Christum. Mors autem non destruitur nisi vita reddatur, et quidem perpetua: quod non contingit nisi per resurrectionem iustis promissam.

VERS. 58. — Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abundetis in operibus bonis, quæ Dominus Deo placeat, ad vos vos excitando per spem resurrectionis, et præmittentes sentientes quod labor vester non erit inanis, nec mercedis expertus apud Dominum. Hoc enim est in Domino.

Corollarium est resurrectio mortuorum.

Crede quod Redemptor meus vivit, à mortuis surrexit, vivit, sedet, regnat beatus ad dexteram Dei, v. 5, 4, 5, etc. Crede quod Redemptor meus, Spiritus vivificans, resurrectio ipsa, vita et fons vite, me vivificabit mortuum; à mortuis surrecturus sum, in æternum spiritualiter victurus, v. 12, 20, 25, 24. Crede quod in hæc carne me vivificatus, sed et spiritualis, impassibilis, immortalis, clarus, agilis, subtilis factus, videbo Deum, Salvatorem meum, beatum, hæres Dei, coheres Christi, v. 28, 42, 35, 41, 55. Hoc credens, hocque sperans, gemo, desidero, expecto, memetipsum preparare volo. Gemo, ob hujus vite miseriam, ob hujus animas et mortalis corporis aggravationes. Quis me liberabit à corpore

CAPIT. XVI.

1. De collectis etiam, quæ fiunt in sanctis, sicut ordinavi ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite.

2. Per unam sabbati unusquisque vestrum apud se seponat, recordans quod ei bene placuerit; ut non cum venero, tunc collectæ fiant.

3. Cum autem præses fuero, quos probaveritis per epistola, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem.

S. S. XXIV.

vere possit. Stabiles et immobiles dicit, ut per hanc repetitionem firmitatis et constantiâ necessitatem ostendat; quasi diceret: Ne tantisper in hæc fide vacilletis. Fides resurrectionis est ædificii christiani fundamentum; hoc fundamentum vacillante, nutat ædificium.

ABUNDANTES... S. S. Sed estote semper progredientes, in opere Domini, id est, in bonis et sanctis operibus, quibus vos ad resurrectionem preparatis.

SCIENTES... cum per fidem sciatis laborem vestrum non fore vobis inane et à mercede vacuum, sed magnam vobis fore mercedem in Domino. Etenim resurgemus et in æternum vivemus beati in Domino et cum Domino; hæres Dei, coheredes Christi; immensus Dei bonis fruamur in æternum. Hanc itaque mercedem possumus et debemus intueri, quæ nos ad laborem animemus. Si labor terret, merces inviet, ait divus Bernardus.

Nota cum D. Chrysostomo, non tantum bona operantes, sed libenter et abundanter et quidem semper, quod fiet, si omnia in charitate fiant.

Abundantes in opere Domini semper. Bona opera vocat opus Domini, vel quia Dominus ea diligit et exigit à nobis, ut exponit Theophylactus, assiduante Hærvæ, qui interpretatur opus mandatorum Domini: vel quia Dominus ea in nobis operatur. Deus est enim, ait idem Apostolus, qui operatur in vobis et velle et perficere, Philip. 2. Generaliter intelligi potest opus Domini, quodcumque fit ad Christi Dominum gloriam et honorem: quale esse debet omne opus hominis christiani.

Scientes quod labor vester non est inanis in Domino, hoc est, certissime persitatis, quod opera vestra bona non erunt à mercede vacuum apud Dominum. Labor est vocat opera bona, quod non sine labore et molestiâ fiat. Labor vester propter Dominum susceptus non erit frustraneus. Ita Occumenius.

CHAPITRE XVI.

1. Quant aux amonnes qu'on recueille pour les saints, faites la même chose que j'ai ordonnée aux églises de Galatie.

2. Que chacun de vous mette quelque chose à part chez soi le premier jour de la semaine, l'amusant peu à peu selon sa bonne volonté, afin qu'on n'attende pas à mon arrivée à recueillir les amonnes.

3. Et lorsque je serai arrivé, j'enverrai, avec des lettres de recommandation, ceux que vous aurez jugés propres pour porter vos charités à Jérusalem.

(Vingt-deux.)

- 4. Quod si dignum fuerit ut et ego eam, mecum ibunt.
- 5. Veniam autem ad vos, cum Macedoniae pertransiero; nam Macedoniae pertransibo.
- 6. Apud vos autem forsitan manabo, vel etiam hiemabo: ut vos me deducatis quocumque iero.
- 7. Nolo enim vos modo in transitu videre, spero enim mo aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit.
- 8. Permanebo autem Ephesi, usque ad Pentecosten.
- 9. Ostium enim mihi apertum est magnum et evidens, et adversarii multi.
- 10. Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos; opus enim Domini operatur, sicut et ego.
- 11. Ne quis ergo illum spernatis; deducto autem illum in pace, ut veniat ad me; exspecto enim illum cum fratribus.
- 12. De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum ut veniret ad vos cum fratribus; et nunquam non fuit voluntas ut veniret: venit autem, cum et vacuum fuerit.
- 15. Vigilate, state in fide, virtiliter agite, et confortamini.
- 14. Omnia vestra in charitate fiant.
- 15. Obsecro autem vos, fratres, notis domum Stephanæ, et Fortunati, et Achaici; quoniam sunt primitie Achaie, et in ministerium sanctorum ordinaverunt seipsos.
- 16. Et et vos subditi sitis ejusmodi, et omni cooperanti et laboranti.
- 17. Gaudeo autem in presentia Stephanæ, et Fortunati, et Achaici; quoniam id, quod vobis decrat, ipse supplerunt.
- 18. Revertentur enim et meum spiritum, et vestrum. Cognoscite ergo qui hujusmodi sunt.
- 19. Salutant vos ecclesie Asiae. Salutant vos in Domino multum Aquila et Priscilla, cum domestica sua ecclesia; apud quos et hospiter.
- 20. Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in osculo sancto.
- 21. Salutatio mea manui Pauli.
- 22. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, Maran atha.
- 23. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobissem.
- 24. Caritas mea cum omnibus vobis in Christo domini. Amen.

- 4. Si la chose mérite que j'y aille moi-même, ils viendront avec moi.
- 5. Or j'irai voir quand j'enrai passé par la Macédoine, car je passerai par cette province;
- 6. Et peut-être que je m'arrêterai chez vous, et que même j'y passerai l'hiver, sinon que vous me conduisiez au lieu où je pourrai aller.
- 7. Car je ne vax pas cette fois vous voir en passant, mais j'espère que je demeurerai assez longtemps chez vous, si le Seigneur le permet.
- 8. Je demeurerai à Ephèse jusqu'au jour de la Pentecôte;
- 9. Car Dieu m'y ouvre visiblement une grande porte, et il s'y élève contre moi plusieurs ennemis.
- 10. Si Timothée va vous trouver, ayez soin qu'il soit en sûreté chez vous, parce qu'il travaille à l'œuvre du Seigneur aussi bien que moi.
- 11. Que personne donc ne le méprise; mais reconduisez-le en paix afin qu'il vienne me trouver, parce que je l'attends avec nos frères.
- 12. Pour ce qui est de mon frère Apollon, je vous assure que je l'ai fort prié d'aller vous voir avec quelques-uns de nos frères; mais enfin il n'a pas eu de venir le faire présentement. Il ira vous voir lorsqu'il en aura trouvé une occasion favorable.
- 13. Soyez vigilants; demeurez fermes dans la foi; agissez courageusement et soyez pleins de force;
- 14. Faites avec amour tout ce que vous faites.
- 15. Vous connaissez, mes frères, la famille de Stephanas, de Fortunat et d'Achaïe; vous savez qu'ils ont été les premiers de l'Achaïe, et qu'ils se sont consacrés au service des saints.
- 16. Je vous prie donc d'avoir pour eux la déférence qui leur est due, et pour tous ceux qui contribuent par leur peine et par leur travail à l'œuvre de Dieu.
- 17. Au reste, je me réjouis de l'arrivée de Stéphanas, de Fortunat et d'Achaïe, parce qu'ils ont suppléé à ce qui me manquait à cause de votre absence.
- 18. Car ils ont consolé mon esprit, aussi bien que le vôtre. Honorez donc de telles personnes.
- 19. Les églises d'Asie vous saluent. Aquilas et Priscille, chez qui je demeure, et l'église qui est dans leur maison, vous saluent avec beaucoup d'affection en Notre-Seigneur.
- 20. Tous nos frères vous saluent. Saluez-vous les uns les autres par un saint baiser.
- 21. Je vous écris ce salut, moi Paul, de ma propre main.
- 22. Si quelqu'un n'aime point Notre-Seigneur Jésus-Christ, qu'il soit anathème: Maran atha.
- 23. Que la grâce de Notre-Seigneur Jésus-Christ soit avec vous.
- 24. Pai pour vous tous une charité sincère en Jésus-Christ. Amen.

ANALYSIS.

Quatuor gravis vericulis Corinthios monet de collectâ pro pauperibus Hierosolymitanis faciendâ, etque modum præscribit hanc elemosinam et colligendi, et mitterendi.

¶ 5. De seipso loquitur Apostolus Corinthiis, quasi amici, quibusque multumque cum eis facturus, quò iturum, quando ad eos venturum, et quamdiu apud eos permaniturum.

¶ 10. Timotheum commendans, iria pro illo petit ab

eis: ut sit apud eos securus, habeatur in honore, dedicatur pacifice.

¶ 12. Sic exorat Apollon quòd nunc ad Corinthios non vadat, ut eos tamen solatur spe futuræ Apollon apud eos præsentia, ubi vacuum fuerit.

Beligna inampli in commendationibus et salutationibus. Non diligentes Dominum nostrum Jesum Christum anathematizat; diligentes amplectitur.

- 1. Quod spectat ad collectionem pecuniarum pro elemosinis, quæ sunt pro sublevandis pauperibus christianis, habitantibus Jerusalem; idem vos facite quod ecclesie Galatie faciendum præcepi.
- 2. Die Dominicâ unusquisque vestrum apud se reputat, ac recodant quod ei bene visum fuerit; et hoc moneo, ut in promptu sit pecunia, et non, cum venero, tunc colligenda;
- 3. Cum autem ad vos venero, quoscumque ex vobis elegeritis, ego hos cum meis litteris mittam Jerusalem, ut vestram perferant beneficentiam.
- 4. Quod si opera pretium fuerit ut et ego illuc vadam, mecum ibunt.
- 5. Ad vos autem veniam, cum pertransiero Macedonia: si quidem Macedonia obiter pertransibo.
- 6. Apud vos autem forsitan manabo, ut post hiemem, vos me deducatis quocumque proficiam.
- 7. Nolo nunc obiter et viam transiturus vos invisere; spero etenim me aliquantulum tempus apud vos commoraturum, si Dominus id permiserit.
- 8. Interim Ephesi commorabor usque ad Pentecosten.
- 9. Si quidem spes magna et evidens affulget fructus vestris, sed non sine negotio, quia adversarii multi, qui conantur impedire.
- 10. Quod si venerit ad vos Timotheus, videte ne quid illi contingat apud vos periculi; opus enim Domini in Evangelio promovendo mecum operatur, estque meus collega, et cooperarius.
- 11. Ne quis ergo illum, ut juvenem etate spernatis; sed ut apostolum illum honorate, abentem comitantem, et officiosè deducentes, ut ad me veniat; nam illum expecto cum fratribus.
- 12. Quod attinet ad Apollon, quem desideratis, notum vobis facio quòd illum vehementer hortatus sum ut ad vos iret cum aliquot fratribus; at certus ob cau-

VERS. 1. — DE COLLECTIS AUTEM...; Græcè, de collectâ, seu de collectione pecuniarum pro elemosinis.

QUE ERUNT IN SACRIS; Græcè, que in sanctis. Verbum non exprimitur, sed subintelligitur, vel que sit, vel que faciendus est; in sanctis, id est, pro sublevandis pauperibus christianis habitantibus Jerusalem, vel in Judæâ. Hi à suis contributibus, ob Christi fidem, fuerunt omnibus exuti bonis, Hebr. 10, 34, et eos apostoli in concilio Hierosolymitano commendaverunt Paulo et Barnabæ ad gentes missis, ad Galat. 2, 40; tantum ut pauperum memores essent, quod sollicitus sui facere.

VERS. 4. — DE COLLECTIS AUTEM, etc. In sanctos, hoc est, in christianos pauperes Hierosolymitanos agentes.

VERS. 5. — PER VIAM SABBAÏ, id est, in primo die hebdomadæ, videlicet dominicâ, unusquisque vestrum apud se ponat, recodens quod ei bene placuerit. Ut scilicet ante cenam et agere quisque apud se seponat, quod mox veniens in Ecclesiam ad cenam offerat in elemosinam et collectam. Recodens, Græcè thesauricus, quod de eo proprie dicitur, qui paulatim

ssas non fuit illi voluntas ad vos venire eundi; ibit autem cum erit opportunus et otium.

15. Interim, dum ad vos venio, vigilate, vestra saluti attenti, state in fide suscepta, infracto sitis animo contra male sciendentes, et fortes vosmet prestare.

14. Omnia vestra fiant in charitate et cum charitate.

15. Notis, fratres, que et qualis sit domus Stephanæ, et Fortunati, et Achaici; scitis quia primi ex Achaia crediderunt Domino, et esse totos fidelium ministerio dederunt, soliti in eos charitatis exhibentes officia; hinc ego vos obsecro

16. Ut illos reverentini, eisque et omnibus hujusmodi cooperantibus, et ad Evangelii propagationem laborantibus, honorem et obsequia præstetis.

17. Grata mihi fuit hic presentia Stephanæ, et Fortunati, et Achaici, quia presentia vestra defectum supplerunt.

18. Saepe contubernio et colloquio recalcitrant spiritum meum, imò et vestrum, quia totus vester. Tales ergo peccatarii honore prosequamini.

19. Salutant vos omnes Ecclesie, que sunt in Asia, Minori scilicet; salutant vos plurimum in Domino Aquila et Priscilla, cum ea que in domo eorum est, Ecclesia; apud quos et ego hospiter Ephesi.

20. Salutant vos omnes fideles; et vos salutate invicem in osculo pietatis, symbolo charitatis.

21. Saluto vos ego Paulus, atque id meâ propria manu subscribo.

22. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, Maran Atha.

23. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobissem.

Vos omnes sincerè diligo et amplector in Christo Jesu, Dominus nostro; ita et vos invicem diligite in Christo Jesu. Amen.

COMMENTARIA.

SICUT ORDINAVI; Syr., quemadmodum præcepi. Sensus ergo est: Quod spectat ad collectionem pecuniarum pro sanctis, seu fidelibus Hierosolymitanis sublevandis faciendam, vos idem facite, quod ecclesie Galatie faciendum præcepi; seu eundem tervale modum, quod illis constitui. Modum præcipit, rem non præcipit, sed liberam relinquat.

VERS. 2. — PER VIAM SABBAÏ...; Græcè, sabbatum. Duplex hic hebdomada. Primus, sabbatum, pro prima; apud Judæos numerus cardinalis pascitur per numerum, ut Gen. 1, v. 5: Factumque est vespere et mane, dies unus; id est, primus. Secundus hebdomada, sabbatum, pro, hebdomada. Apud eosdem collecta reperit et cumulat. Quod ei bene placuerit, pro modo facultatum seu lucri hebdomadarii quisque seponat et emanulum faciat, tribuendum in collectam publicam.

Ut non, cum venero, tunc collecta fiant. Vult Apostolus collectas prius heri particulatim per dies dominicas; ut, cum venierit, paratas eas inveniat, ita ut interim, ut summa ex his colligenda statim mitti possit Hierosolymam.

Judeos sabbatum erat septima dies, hęcque dies erat sacra et tota Deo devota. Ab hac autem die, tanquam à nobiliori parte, et ipsa hebdomada dicebatur sabbatum, ut: *Sejuno bis in sabbato*, id est, in hebdomada; et omnes alii dies dicebantur etiam sabbata, sed cum addito, prima sabbati, secunda sabbati, etc., id est, prima à sabbato, seu post sabbatum, etc., secunda post sabbatum. Itaque septima dies dicebatur absolutè sabbatum, cetera cum addito. *Per manum ergo sabbati*, id est, primà die à sabbato, seu die dominicâ, primâ die hebdomadæ. *Per unam sabbatorum*, id est, primâ dierum hebdomadæ.

UNUSQUISQUE VESTRUM APUD SE SEPNAT, RECOMENDENS. Græc., *thesaurizans*, id est, paulatim accumulans; tribuendum postea in collectione publicâ.

QUOD EI BENE PLACUERIT. Libera est elemosyna. Græc., quod prosperatum fuerit, seu quod, Deo proptero, bene successerit. A Deo est prosperitas; hinc et ad Deum referenda; facultates à Deo suppeditantur; ideò in Deum referendæ, seu quasi primitiæ, seu quasi decimæ.

Itaque sensus est: *Unusquisque vestrum*, die Dominicâ apud se (in arcuâ quadam domestica, ait D. Chrysostomus) *seponat*, paulatim thesaurizans, seu cumulans faciens, tribuendum in collectione publicâ, quod ei bene visum fuerit, pro modo facultatum et lucri, prout Deus ei benedixerit; ut cum venero, non fiant tuæ collectæ, sed paratæ sint, tantumque restet summam ex eis conflant mittere Jerusalem.

Nota doctrinalis.

Ex hoc loco bene colligitur quod jam tum ab apostolis septimæ diei solemnitas translata fuerit in diem Dominicam; ideò enim Apostolus vult primâ die post sabbatum collectas fieri, quia eâ die, utpote Dominicâ, conveniebant fideles divina celebrari mysteria, siquæ opportunitas erat elemosynas colligendi. Hinc etiam bene colligitur quod non omnia scripta sint, quæ servari jusserunt apostoli; sed quadam vivâ voce tradita, quæ traditiones apostolicæ dicuntur.

Observatio moralis.

Ex hoc eodem loco et ex praxi quam in hac die docet Apostolus, discat quilibet Christianus quod dies Dominica, dies orationis sit et elemosynæ dies; et ideò elemosynæ, quia dies orationis. Oraturus, et ideò quasi mendicus, accedat ad Deum, da mendicis ut exaudiaris; da, et dabitur tibi; quæ mensurâ mensurus fueris, remetietur tibi. Elemosynis mensurâ peccata tua, ut dimissis peccatis tuis, gratis ores et exaudiaris. Elemosyna diei Dominicæ erit redemptio peccatorum in hebdomadâ præteritâ commissorum;

VERS. 3, 4. — *Cum autem præsens fuero?... Quod si dignum fuerit ut et ego cum, etc.* Hinc verbis, tacitè estimantur eos ad largiorem collectam, videntur tantam quæ apostoli perierunt ministerio non sit indigna.

VERS. 5, 6. — *Veniam autem ad vos.... Apud vos autem forsitan manebis, ac si dicat: Adventus meus ad vos non erit transitus solum, ut dixi de Macedonia, sed erit mora durtiorum. Apparet autem fuisse moram*

erit et præservatio à peccatis in hebdomadâ sequenti; siquæ hac elemosyna redimet à præteritis, et præservabit à futuris. D. Chrysostomus hanc fidelibus oraturis dabat praxim.

Praxis christiana.

Pauperum arculam domi faciatis, et juxta locum in quo stas orans, sita sit, et quoties ad orandum fueris ingressus, deponere primùm elemosynam, et tunc emittè precationem, etc. Hanc habens arculam, habes arma adversus diabolum; precationem reddis altam; sanctum domum construis, quæ habet alimenta regis intus recondita. Ideò et juxta lectum sita sit arcula, noxque nullis perturbabitur visis et insomniis; tantum in eâ nihil turpiatur ex injustitiâ. Chrysostomus in Moralibus.

Superius dixerat: Domum tuam fac ecclesiam, arculam gazophylacium; esto custos sacre pecunie, à te ipso ordinatus dispensator pauperum; benignitas et humanitas dat tibi hoc sacerdotium.

VERS. 5. — *CUM AUTEM PRÆSENS FUERO; Græc., cum affuero; Syr., cum advenero.*

Quos PROBaveritis..., seu quos ex vobis elegeritis, ut fideles, et ad hoc opus aptos, ego eos mittam cum litteris meis, quibus scilicet et vestram liberalitatem commendem, et de eorum fidelitate testimonium perhibeam.

PERFERE GRATIAM VESTRAM, id est, beneficentiam. Divus Chrysostomus notat quod dicit Paulus abstinet à nomine elemosynæ; utitur autem nomine gratiæ, ut ostendat eos magna operari, ut ostendat eos lucrari.

VERS. 4. — *QUOD SI DIGNUM FUERIT... Quod si collecta tanta sit, ut æquum sit me ire, eos comitabor. Corinthios paulo tenaciores excitat ad largitatem; sed nota quàm sollicitè Paulus vitet minima scandala, minimamque suspicionem.*

Quos PROBaveritis. Liberam relinquit electionem. MECUM IBEANT, ne videatur aliquid sibi velle decerpere.

VERS. 5. — *VENIAM AUTEM AD VOS... Aperit illis, quasi amicis suis, quid sibi facturus, etc. An hæc omnia inferius dicenda compleverit Apostolus, controveritur. Sed noto quod hæc et similia verba significant voluntatem et animi propositum; unde, licet non succedat rei eventus, nihil propterea falsi in verbis, quia ex animo et bonâ fide dicta sunt.*

VERS. 6. — *HIEMABO, hibernabo, totam hiemam transigam.*

Ut vos RE... Fideles solebant apostolum suum à se discedentem deducere, in viâ comitari, et vitæico jurare.

VERS. 7. — *NOLO ENIM VOS... Nolo hunc, id est,*

trium ferè mensium, ex loco Actuum 29, addit, forsitan, propter rei incertitudinem.

Vel etiam hiemabo, id est, totam hiemam apud vos peragam, ut vos me deducatis quocumque iero. Fideles honorificum sibi dicebant, si quæ apostolum à se discedentem deducerent.

VERS. 7. — *Nolo enim... si Dominus permisit, id est, concesserit. Dominum Christum intelligere videtur, de quo dicitur Act. 16; Et non permisit eos spiri-*

in hac occasione, obiter tantum, et aliò propterea vos invisere.

VERS. 8. — *PERMANEBO AUTEM EPHESI... Hinc colligitur hanc Epistolam Ephesi scriptam esse.*

VERS. 9. — *OSTIUM ENIM MAGNUM... Duas dat rationes cur Ephesi sit permanens: prima, quia spes, occasio magna et evidens sese offert multis convertendi; secunda, quia ibi adversarii multi, qui resistunt et conantur impedire. Nihil terret Apostolum; ideò permanet, quia adversarii multi.*

EVIDENS, *ἐμφανής*. Nunc textus Græcus habet *ἐφ' ἑαυτῶν*, sed evidens magis convenit ostio; Syrus habet, *plenum operosis factis*.

VERS. 10. — *SI AUTEM VENERIT TIMOTHEUS... Paulus, qui sibi nihil timet, pro Timotheo discipulo suo timet. Timebat ne quis aut nobilitate, aut opibus, aut sapientiâ tunc, illum ut juvenem sperneret. Hinc rogat primò ut sit apud eos sine periculo, nullus sit ei molestus.*

Opus ENIM DOMINI... Meis est in Evangelio promovendo cooperarius et collega. *Opus Domini*, Evangelii promotio, seu propagatio. Maximum hic habes Timothei elogium; D. Pauli fuit collega et cooperarius, sicut et ego.

VERS. 11. — *NE QVIS ERGO... Hinc rogat secundo ne quis eum, ut ætate juvenem spernet; sed ut apostolum et Pauli collegam honoret; et in honoris testimonium, eum abentem deducant in pace, et lauto prospectantur vitæico. Hoc confirmat quod v. 6 dictum est, scilicet fideles, Evangelii præconem deducebant honorificè, et vitæico recreabant.*

tus Jesu. Hoc addit, quia nesciebat, an permissurus esset Dominus.

VERS. 8. — *Permanebo autem Ephesi, etc.; quia scilicet Ephesi erat celeberrimum illud Diane templum, ibique residebant Asia Minoris primarii. Unde Ephesi salubritate preconant Asia, et ut Philostr., lib. 8 Vita Apollonii, testatur, plurimum Ephesi vigebat sapientiâ; itaque major ibi messis erat S. Paulo: quæ causa fuit cur Ephesi morari et permanere statuerit.*

VERS. 9. — *Ostium enim mihi operosis est magnum et evidens.* Magna scilicet Ephesi mihi se aperit occasio et dicitur Evangelii seminandi, et convertendi multos. Ita Ambrosius.

Et adversarii multi. Verisimile est autem Judæos intelligi, qui in eâ civitate multi erant, siquæ more suo remoram Evangelio facturi: quemadmodum et ficerè jam operant: bestia mirum ille, cum quibus Ephesi pugnaverat. Ut dicitur est capite superiori.

VERS. 10. — *Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos, curate ut securè apud vos agat, id est, timendi causam non habeat; nemo sit ei molestus.*

Opus enim Domini operatur, sicut et ego. *Opus Domini*, Christi intelligere, id est, spectans ad promovendum Christi Evangelium. Cujusmodi opus in primis est ipsa Evangelii prædicatio.

VERS. 11. — *Ne quis ergo illum spernet, Græcè, vitæico id, nihil faciat. Quod metuendum erat ob ætatem ejus adhuc juvenilem.*

Destitit autem illum in pace, ut veniat ad me, scilicet, Ephesum, ubi nunc ago: *expecto enim illum cum fratribus.*

VERS. 12. — *De Apollo autem fratre vobis notum facio, quantum invitum rogavi eum sive hortatus sum eum, ut veniret ad vos cum fratribus, id est, ut ad vos*

VERS. 12. — *De APOLLO AUTEM FRATRE... Notum erat Corinthiis, et apud eos desideratus. Hinc Apollonius sese excusat quod eum non miserit. Quod attinet ad Apollo: NOTUM VOBIS FACIO QUANTUM, etc.; hæc verba non sunt in Græcè, nec in Syro, et putantur addita; NULTUM ROGAVI ILLUM, UT AD VOS IRET, sed certas ob causas non potuit; NON FUIT ILLI VOLUNTAS.*

VENIET AUTEM... Solatur Corinthios per spem.

VERS. 13. — *VIGILATE... Paucis multa. Dum ad vos veniam, de vestra salute sollicitus, vigilate contra diaboli astutias, et contra malè studentium insidias. STATE; vigilantis enim situs est, et stanti difficilè somnus obrepat.*

VIGILITE UT AGITE, Syr., *probate vos viros. Mulebrem fugite inconstantiam et levitatem. Et confortamini; forti et infracto sibi animo.*

VERS. 14. — *OMNIA VESTRA... Speciatim verò omnia facite, non ex contentione, aut ambitione; sed ex charitate, siquæ nulla erunt apud vos schismata.*

VERS. 15. — *OBSECO AUTEM VOS, FRATRES, NOTIS DOMUM STEPHANE, FORTUNATI ET ACHAEI. Græc. et Syr. solum habet, Stephanum. Nostis familiam Stephanæ, quæ, et qualis sit, et quanti meriti. Prima est quæ in Ecclesiâ fidem suscepit, FRUITUR.*

ET IN MINISTERIUM... Et præterea ex charitate sese ultrò sanctorum ministerio addiderunt, hospitalitatem et beneficentiam in illos exercentes. *Obsecro itaque*

VERS. 16. — *UT ET VOS SCRIBIT... Eos reverendo, honorando, eisque obsequendo. ET OMNI COOPERANTI... Idem præstate honoris et obsequii omni et collibet co-*

iret, vosque inviseret, fratribus aliquot comissus. Et utique non sibi voluit ut non veniret. Sensus est: Frustra cum hortatus sum ut ad vos iret. Nam ob certas causas non erat ei nullo pacto animus non eundi.

Veniet autem (ad vos, ô Corinthi, Apollo) cum ei tacuerim, id est, opportunitate, fuerit. Ita Ambrosius.

VERS. 13. — *Vigilate, state in fide, etc. Vigilare, id est, salutis vestre curam gerite, scilicet adversus malè studentium insidias. State (qui situs est vigilantis), id est, persistite in fide Evangelii, quod à nobis didicistis. Estate virili et infracto fortique animo adversus ea mala, quæ vobis ab hostibus et persecutoribus fidelium, seu Judæis, seu gentilibus, infurorant aut imminant.*

VERS. 14. — *Omnia vestra in charitate fiant, q. d. Paulus: O Corinthi, non in contentione, non cum ambitione et schismate, sed cum charitate christiani, quæ virtus est divina à Christo vobis infusa, omnia vestra facite.*

VERS. 15, 16. — *Obsecro autem vos, fratres... ut et vos subditi sitis ejusmodi, quod sic cum Theoph. ordinandum est: Obsecro vos, fratres, ut subditi sitis Stephanæ, Fortunati, Achæio (et omni cooperanti et laboranti); nota enim domum, id est, domos, puta familias eorum, quantum (quod) primitus sibi Achæio, primi scilicet qui in Achaïâ crediderunt Christo, quæ se suoque ordinaverunt et addiderunt ministerio sanctorum, ut scilicet exerceant hospitalitatem in christianos egenos et peregrinos, maxime qui laborant in Evangelio. Nota subditi sitis, nimirum honorando eos, eorum monita et exempla sequendo. Et omni cooperanti et laboranti, id est, non solum illis subditi sitis, sed et omnibus quicumque vel cum illis vel mecum rem evangelicam adiuvant. Tales enim præ aliis digni sunt honore.*

VERS. 17. — *Gaudeo autem in presentia Stephanæ,*

operanti ad Evangelii propagationem, et ad fideles sublevandos allaboranti.

VERS. 17. — **GABEBO AUTEM IN PRESENTIA STEPHANI, ET FORTUNATI, ET ACHAÏ.** Hi tres Corintho venerant Ephesum Pauli visendi gratia; testatur enim Apostolus quod illorum presentia fuerit sibi gratissima, quia scilicet sua presentia omnium Corinthiorum presentiam, quam Paulus desiderabat, suppleverunt.

VERS. 18. — **REFECERUNT.** Sua enim presentia et colloquio refocillarunt spiritum meum, qui et vesper est, quia vobis sum totus, et charitate conjunctissimus, nihilque nisi vestrum hominum cogitans et volens.

CHOMOSEITE.... honorate, colite, etc. Illos commendat Apostolus, timens ne Corinthii infenso sint in eos animo, quia eorum vita sibi manifestasset.

VERS. 19. — **SALUTATI VOS ECCLESIE ASTE,** scilicet minoris, in qua erat Ephesus, unde hanc Epistolam misit.

CUM DOMESTICA VITA ECCLESIAE. Id est, cum reliquis fidelibus, qui in eadem familia vivunt.

VERS. 20. — **IN OSCELO SANCTO,** id est, quod sanctos decet, estote sancti amoris symbolum.

VERS. 21. — **SALUTATIO, MEA MANU,** subauditur scripta. Hucusque dictavit Apostolus, scriptaque amanuensis; hic vero calamus sumptit Paulus, et propria manu scripsit quae sequuntur.

VERS. 22. — **SI QUIS NON AMAT.**... Dominum sui amore pressus, stylium chrumpit ex quadam animi commotione, et ante salutationem interjecit anathema in eos qui non amant Dominum nostrum Jesum Christum.

SIT ANATHEMA. Cum execratione separaretur et abjiceretur exitio destituitur.

MARAN ATHA. Vox Hebraeo-Syriaca, significans De-

um *Fortunati, et Achaï;* quia scilicet hi viri ipsi Paulo praesentes sunt; quoniam id quod vobis dicitur circa meum ministerium, ipsi supplere debent; ut ro vobis mihi ministrarent, et sic quibus et facultatibus me, remque christianam juverent et promoverent.

VERS. 18. — *Refecerunt enim et meum spiritum, et vestrum, quoque: quia mea refectio, vestra quoque refectio et recreatio est.*

Cognoscite ergo qui injuriamdi sunt, id est, reverentini, colite eos, honorificos habetote.

VERS. 19. — *Salutati vos ecclesia Aste.* Minorem Asteo intelligit, in qua erat Ephesus, ubi scribitur hanc Epistolam.

Salutati vos in Domino multum Aquila et Priscilla, cum domestica vita ecclesiae; Graeco, cum ea qua in domo eorum est ecclesia. Apud quos et hospitium me, remque christianam juverent et promoverent.

VERS. 20. — *Salutati vos omnes fratres, id est, fideles, qui circa nos sunt. Salutate invicem in osculo sancto, hoc est, cum osculo quod sanctos decet, quodque symbolum est sancti et christianam amorem.*

VERS. 21. — *Salutatio mea, manu Pauli, subauditur scripta hanc esse quae sequitur. Haec verba cum his quae sequuntur usque ad finem, affirmat Paulus sua manu se scripsisse loco salutationis qua elandi solet epistola. Nam reliquam Epistolam totam ipso dictante scriptam ab alio quoyam fuisse existinandum est. Piusquam ipsa verba salutis adscribat, per hyperbaton interpositi executione quendam in eos, qui salute sunt indigni, decessit.*

VERS. 22. — *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema. Maran Atha. Anathema est res quae cum execratione separatur, abjicitur, et destituitur ad extremum exitium; quod in hominibus*

minis noster venit. Supple, iudex et vindex, ut talen puniat, quasi imprecatio, quae peccatorum ad Dei iudicium renouit. Sicut illis qui cum amant, redemptio venturus est Christus; ita his, qui cum non amant, anathema sit, id est, ut illos abominetur et perdat; Ambrosius. Per unum hoc verbum omnes terruit; eos, qui membra sua faciebant membra meretricis; eos, qui fratres offendebant per immolata idolis; eos qui nominabantur ex hominibus; eos qui non credebant resurrectioni; D. Chrysostomus. Non solum autem terruit, sed etiam ostendit viam virtutis; et fontem vitii: quomodo enim quae vehemens fuerit charitas extinguit et expellit omnes peccatorum species; ita etiam quando fuerit imbecillior, facit ea germinare. Idem Chrysostomus. Charitas Christi, omnis virtus, sive omnis virtutis, extinctio omnis peccati. Non diligeret Christum, mors omnis virtutis, fons, origo, vita omnis peccati. Attende tibi, et hoc terribili tollit expergefactus: *Quisquis non amat Jesum, sit anathema, etc.*, vide num cum verè et sincere diligas; num ejus mandata ex amore servas; num illius Evangelii veritates diligas; num ejus membra, pauperes, in quibus habitas, et quos tibi, ut semetipsum, commendat, honores, diligas, adjuves; num Ecclesiam, ipsius corpus, reveraris; num crucem, Christi sponsum, honores, aures, cum reverentia suscipias. Quam panem Christum Dominum verè diligunt! Quot ergo pertervere debet hoc anathema: *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, etc.* Diligam te, Domine fortitudo mea, firmamentum meum, et refugium meum; diligam te verè, sincerè, efficaciter; tua voluntati in omnibus cum affectu subditus; tuae veritati, tuos mores diligens et amplectens; temet-

est aeterna damnatio. Non sicut ergo verba excommunicationis; sed execrantis et denuntiantis eternam damnationem his qui Christum non amant, et infidelibus. Quales forè erant inter Corinthios, qui seculari sapientia philosophorum imbuti, Christum quiesque dominationem velut obiectum et humilem asperam iam cooperant. Sanè B. Thomas sensum hunc indicat dum sic exponit: *Si quis non amat Dominum Jesum Christum, id est, fidem Christi: et isti, inquit, sunt heretici, Lyran. referi ad Judaeos, negantes Dominum, id est, Messiam, venisse: et Jesum, quem apostoli Messiam ac Dominum predicabant, odio prosequentes, atque anathema dicentes, ut supra, c. 12; quibus vicissim meretricis dicitur anathema. Generaliter hoc anathemate percussit ac terri voluit omnes illos, quos Apostolus ob gravia peccata hanc Epistolam castigavit: ut schismaticos, fornicarios, idololatras cum fratribus offendendo comedentes, sacra mysteria indignè participantes, resurrectionem mortuorum non credentes; quibus utique cunctis imminet certus interitus, nisi poenitentiam agant.*

Maran Atha idem est quod: Dominus noster venit. Dices: Quis facit *Maran Atha*, id est, *Dominus noster venit*, ad rem et scopum Apostoli? Subjicit itaque Paulus post *anathema Maran Atha*, quia Hebraei quendam condemnantes solebant id facere sub comminatione et contestatione praesentis divini iudicii, ut patet Dan. 12, Ps. 9, etc.; *Maran Atha*, id est, Dominus noster venit, scilicet, vindex ad iudicium; aut potius, *Maran Atha*, id est, venit Dominus iudex, ut eum qui Christum non amat, anathemate feriatur, danet, et puniat. Est enim *Maran Atha* sicut et *anathema* vox execrantis et condemnantis.

ipsum in tuis ministris reverens, in pauperibus amans, in crucis adorans, te unum diligens, et omnia propter te.

VERS. 25. — **GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI VOSVOC.** Haec est salutatio quam propria manu, v. 21, dicit se scripsisse, estque quasi sigillum, quo suas Epistolas claudit Apostolus. Salutatio sanè tanto Apostolo digna.

VERS. 25. — *Gratia Domini nostri, etc.* Est autem haec salutatio quam dixit manū suā se subscribere, quā nimirum omne hominum salutari precatur à Deo per Christum his ad quos scribit; quia, ut ait Thom., in

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

1^a Ex versu secundo nota quod dies dominica sit dies orationis et elemosynae; et idè elemosynae dies, quia dies orationis. Vide ibi dieta in commentario. Hincque collige quod hae dies transigi debent in orationibus et in operibus misericordiae faciendis, quibus Deus glorificatur, et anima nostra sanctificatur. Attende ergo tibi, et vide quomodo hunc diem transigas, an in oratione; in verbi divini meditatione; in operibus misericordiae, seu corporalibus, seu spiritualibus. Cave ad hodiernum abusu, seu à perverso modo dies festos celebrandi: post missam particularem uicunquam audiam, hi dies integri peraguntur in ludis, in deambulationibus, in potationibus, in eboreis, in lasciviis. Heu salubra mendacia, in quibus maxime offenditur Deus, qui maxime debet honorari; in quibus maxime conspiciatur christianitas, qui de-

GRATIA.... Omne bonum salutari illis à Deo peccator per Jesum Christum, vitam salutem, fortitudinem animae, gratiam, gloriam, etc.

CHARITAS MEA.... Vos sincerè charitate diligo in Christo Jesu; affectu, licet absens corpore, sum vobis conjunctissimus, affectu, inquam, non humano, aut carnali, sed tuo spirituali, et christiano. Amen.

gratia Domini nostri Jesu Christi continetur omniae bonum.

VERS. 21. — *Charitas mea, quā vos diligo, cum omnibus vobis sit, ut simili charitate sincerè vicissim me et invicem diligatis in Christo Jesu, et propter Christum. Ita Ambr. et Ansel. Amen.*

bebat maxime sanctificari! Cave et ad hodiernam pauperes duritia, et dominicis et aliis diebus assueti; proxium autem disce à D. Chrysostomo omnibus fidelibus orationis datam. Vide in commentario v. 2.

2^a Audientis terribile tonitru ab ore divi Pauli prolatum: Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, v. 22, attende tibi, et vide num verè diligas ipsum; habitas, mandata Dei servans ex amore; actus, frequentes charitatis actus exercens. Sin autem sis in actu, vel in habitu peccati mortalis; mandatorum Dei actualiter et habitualiter transgressor, frem, jam enim tua iudicialis sententia prolata est: *Maran Atha*; Dominus noster venit, iudex et vindex tibi dicitur: *Discede à me, maledicto, etc.* Ad tam terribile tonitru, qui non expergefcitur, non dormit, sed mortuus est.

IN EPISTOLAM II AD CORINTHIOS Præfationes.

Plerosque Corinthiorum prima divi Pauli Epistola meliores effecerat; hinc secunda haec, priore lenior, benignior, et ferè utique consolatoria. Et sanè par erat, ait divus Chrysostomus, ut quemadmodum Co-

Paulo apostolo suum ad Corinthios adventum quem promiserat, graves ob causas differente duntaxat, quibus vel illi sperarent, vel ipse stansisset: valeret temporis quidam ex circumcissionum pseudopostoli, quibus studium erat Evangelio legem Moysicam admiscere, et ex Evangelio quæstam facere, Paulo absente, libertis apud Corinthios se suamque doctrinam insinuaverant, non sine ambitione, Paulique eorum apostoli contemptu, cujus et doctrine et personae detrahant. Porro ea de quibus in priore Epistola Corinthios admonuerat, partim jam erant correctæ, partim non erant. Nam fornicarios quidem ille famosis, excommunicationis ignominia ad poenitentiam erat adductus; verum illa quædam gentilitatis ac veteris hominis vitia apud eos residebant. Sed et de collecta faciendâ

rintibus, cum peccarent, conceñsebat; sic etiam eos ad meliorem mentem reversionem, comprobaret, ac laudibus afficeret. Quia verò pseudoapostoli, prioris Epistolæ monitis ac correptionibus irritati, peioresque

in fratres pauperes Hierosolymæ degentes, necdum Apostoli prescripto satisfactum erat. Quibus intellectis, cum statim ad eos accurere non posset, hanc secundam scripsit Epistolam: in qua primum commemoratis afflictionibus in quas incidit, excusatus esse, causamque reddidit cur juxta promissum non veniret. Deinde fornicarium jubet in gratiam recipi, condonatione poenitentis relinquit. Tertio, monus sum apostolicum ex comparatione legis evangelicæ cum lege Moysicæ, commendat et extollit: obiter taxatis pseudoapostolorum hypocritarum; suamque Evangelio predicantem sinceritatem asserens. Quarto, subnequit exhortationem; quæ monet ut vitam ducant christianam professione dignam; atque infidelium mores et societatem vitent. Quinto, consolatur eos, ac debet quan-

operanti ad Evangelii propagationem, et ad fideles sublevandos allaboranti.

VERS. 17. — **GABEBO AUTEM IN PRESENTIA STEPHANI, ET FORTUNATI, ET ACHAÏ.** Hi tres Corintho venerant Ephesum Pauli visendi gratia; testatur enim Apostolus quod illorum presentia fuerit sibi gratissima, quia scilicet sua presentia omnium Corinthiorum presentiam, quam Paulus desiderabat, supplerent.

VERS. 18. — **REFRAGERENT.** Sua enim presentia et colloquio refocillarunt spiritum meum, qui et vesper est, quia vobis sum totus, et charitate conjunctissimus, nihilque nisi vestrum hominum cogitans et volens.

CHOMOSITE.... honorate, colite, etc. Illos commendat Apostolus, timens ne Corinthii infenso sint in eos animo, quia eorum vita sibi manifestasset.

VERS. 19. — **SALUTATI VOS ECCLESIE ASTE,** scilicet minoris, in qua erat Ephesus, unde hanc Epistolam misit.

CUM DOMESTICA VITA ECCLESIAE. Id est, cum reliquis fidelibus, qui in eadem familia vivunt.

VERS. 20. — **IN OSCELO SANCTO,** id est, quod sanctos decet, estote sancti amoris symbolum.

VERS. 21. — **SALUTATIO, MEA MANU,** subauditur scripta. Hucusque dictavit Apostolus, scriptaque amanuensis; hic vero calamus sumptit Paulus, et propria manu scripsit quae sequuntur.

VERS. 22. — **SI QUIS NON AMAT.**... Dominum sui amore pressus, stylium chrumpit ex quadam animi commotione, et ante salutationem interjecit anathema in eos qui non amant Dominum nostrum Jesum Christum.

SIT ANATHEMA. Cum execratione separaretur et abjiceretur exitio destituitur.

MARAN ATHA. Vox Hebraeo-Syriaca, significans De-

um *Fortunati, et Achaï;* quia scilicet hi viri ipsi Paulo praesentes sunt; quoniam id quod vobis dicitur circa meum ministerium, ipsi applicaverunt; et vos vobis mihi ministraverunt, et sic quibus et facultatibus me, remque christianam juverunt et promoverunt.

VERS. 18. — *Refragerunt enim et meum spiritum, et vestrum, quoque: quia mea refectio, vestra quoque refectio et recreatio est.*

Cognoscite ergo qui injuriamdi sunt, id est, reverentini, colite eos, honorificos habetote.

VERS. 19. — *Salutati vos ecclesia Aste.* Minorem Asteo intelligit, in qua erat Ephesus, ubi scribitur hanc Epistolam.

Salutati vos in Domino multum Aquila et Priscilla, cum domestica vita ecclesiae; Graeco, cum ea qua in domo eorum est ecclesia. Apud quos et hospitium me, remque christianam juverunt et promoverunt.

VERS. 20. — *Salutati vos omnes fratres, id est, fideles, qui circa nos sunt. Salutate invicem in osculo sancto, hoc est, cum osculo quod sanctos decet, quodque symbolum est sancti et christianam amorem.*

VERS. 21. — *Salutatio mea, manu Pauli, subauditur scripta hanc esse quae sequitur. Haec verba cum his quae sequuntur usque ad finem, affirmat Paulus sua manu se scripsisse loco salutationis qua clausi solet epistola. Nam reliquam Epistolam totam ipso dictante scriptam ab alio quoyam fuisse existinandum est. Piusquam ipsa verba salutis adscribat, per hyperbaton interpositi executione quendam in eos, qui salute sunt indigni, decessit.*

VERS. 22. — *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema. Maran Atha. Anathema est res quae cum execratione separatur, abjicitur, et destituitur ad extremum exitium; quod in hominibus*

minis noster venit. Supple, iudex et vindex, ut talen puniat, quasi imprecatio, quae peccatorum ad Dei iudicium renouit. Sicut illis qui cum amant, redemptio venturus est Christus; ita illis, qui cum non amant, anathema sit, id est, ut illos abominetur et perdat; Ambrosius. Per unum hoc verbum omnes terruit; eos, qui membra sua faciebant membra meretricis; eos, qui fratres offundebant per immolata idolis; eos qui nominabantur ex hominibus; eos qui non credebant resurrectioni; D. Chrysostomus. Non solum autem terruit, sed etiam ostendit viam virtutis; et fontem vitii: quomodo enim quae vehemens fuerit charitas extinguit et expellit omnes peccatorum species; ita etiam quando fuerit imbecillior, facit ea germinare. Idem Chrysostomus. Charitas Christi, omnis virtus, solum omnis virtutis, extinctio omnis peccati. Non diligeret Christum, mors omnis virtutis, fons, origo, vita omnis peccati. Attende tibi, et hoc terribili tollitru expergefactus: *Quisquis non amat Jesum, sit anathema, etc.*, vide num cum verè et sincere diligas; num ejus mandata ex amore servas; num illius Evangelii veritates diligas; num ejus membra, pauperes, in quibus habitas, et quos tibi, ut semetipsum, commendat, honores, diligas, adjuves; num Ecclesiam, ipsius corpus, reveraris; num crucem, Christi sponsum, honores, aures, cum reverentia suscipias. Quam panem Christum Dominum verè diligunt! Quot ergo pertervere debet hoc anathema: *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, etc.* Diligam te, Domine fortitudo mea, firmamentum meum, et refugium meum; diligam te verè, sincerè, efficaciter; tua voluntati in omnibus cum affectu subditus; tuae veritati, tuos mores diligens et amplectens; temet-

est aeterna damnatio. Non sicut ergo verba excommunicationis, sed execrantis et denuntiantis eternam damnationem his qui Christum non amant, et infidelibus. Quales forè erant inter Corinthios, qui seculari sapientia philosophorum imbuti, Christum quiesque dominationem velut obiectum et humilem asperam iam cooperant. Sanè B. Thomas sensum hunc indicat dum sic exponit: *Si quis non amat Dominum Jesum Christum, id est, fidem Christi: et isti, inquit, sunt heretici, Lyran. referi ad Judaeos, negantes Dominum, id est, Messiam, venisse: et Jesum, quem apostoli Messiam ac Dominum predicabant, odio prosequentes, atque anathema dicentes, ut supra, c. 12; quibus vicissim meretricis dicitur anathema. Generaliter hoc anathemate percussit ac terri voluit omnes illos, quos Apostolus ob gravia peccata hanc Epistolam castigavit: ut schismaticos, fornicarios, idololatras cum fratribus offendendo comedentes, sacra mysteria indignè participantes, resurrectionem mortuorum non credentes; quibus utique cunctis imminet certus interitus, nisi poenitentiam agant.*

Maran Atha idem est quod: Dominus noster venit. Dices: Quis facit *Maran Atha*, id est, *Dominus noster venit*, ad rem et scopum Apostoli? Subjicit itaque Paulus post *anathema Maran Atha*, quia Hebraei quempiam condemnantes solebant id facere sub comminatione et contestatione praesentis divini iudicii, ut patet Dan. 12, Ps. 9, etc.: *Maran Atha*, id est, Dominus noster venit, scilicet, vindex ad iudicium; aut potius, *Maran Atha*, id est, venit Dominus iudex, ut eum qui Christum non amat, anathemate feriat, danet, et puniat. Est enim *Maran Atha* sicut et *anathema* vox execrantis et condemnantis.

ipsum in tuis ministris reverens, in pauperibus amans, in crucis adorans, te unum diligens, et omnia propter te.

VERS. 25. — **GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI VOSVOCOR.** Haec est salutatio quam propria manu, v. 21, dicit se scripsisse, estque quasi sigillum, quo suas Epistolas claudit Apostolus. Salutatio sanè tanto Apostolo digna.

VERS. 25. — *Gratia Domini nostri, etc.* Est autem haec salutatio quam dixit manū suā se subscribere, quā nimirum omne hominū salutari precatur à Deo per Christum his ad quos scribit: quia, ut ait Thom., in

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

1^a Ex versu secundo nota quod dies dominica sit dies orationis et elemosynae; et idè elemosynae dies, quia dies orationis. Vide ibi dieta in commentario. Hincque collige quod hae dies transigi debent in orationibus et in operibus misericordiae faciendis, quibus Deus glorificatur, et anima nostra sanctificatur. Attende ergo tibi, et vide quomodo hunc diem transigas, an in oratione; in verbi divini meditatione; in operibus misericordiae, seu corporalibus, seu spiritualibus. Cave ad hodiernum abusu, seu à perverso modo dies festos celebrandi: post missam particularem uicunquam audiam, hi dies integri peraguntur in ludis, in deambulationibus, in potationibus, in eboreis, in lasciviis. Heu salubra mendacia, in quibus maxime offendit Deus, qui maxime debet honorari; in quibus maxime conspiciatur christianitas, qui de-

GRATIA.... Omne bonum salutare illis à Deo peccator per Jesum Christum, vitam salutem, fortitudinem animae, gratiam, gloriam, etc.

CHARITAS MEA.... Vos sincerè charitate diligo in Christo Jesu; affectu, licet absens corpore, sum vobis conjunctissimus, affectu, inquam, non humano, aut carnali, sed tuo spirituali, et christiano. Amen.

gratia Domini nostri Jesu Christi continetur omniae bonum.

VERS. 21. — *Charitas mea, quā vos diligo, cum omnibus vobis sit, ut simili charitate sincerè vicissim me et invicem diligatis in Christo Jesu, et propter Christum. Ita Ambrosius et Anselmus. Amen.*

bebat maxime sanctificari! Cave et ad hodiernam pauperes duritia, et dominicis et aliis diebus assueti; proximo autem disce à D. Chrysostomo omnibus fidelibus orationis datam. Vide in commentario v. 2.

2^a Audientis terribile tonitru ab ore divi Pauli prolatum: Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, v. 22, attende tibi, et vide num verè diligas ipsum; habitas, mandata Dei servans ex amore; actus, frequentes charitatis actus exercens. Sin autem sis in actu, vel in habitu peccati mortalis; mandatorum Dei actualiter et habitualiter transgressor, freme, jam enim tua iudicialis sententia prolata est: *Maran Atha*; Dominus noster venit, iudex et vindex tibi dicitur: *Discede à me, maledicte, etc.* Ad tam terribile tonitru, qui non expergefcitur, non dormit, sed mortuus est.

IN EPISTOLAM II AD CORINTHIOS Præfationes.

Plerosque Corinthiorum prima divi Pauli Epistola meliores effecerat; hinc secunda haec, priore lenior, benignior, et ferè utique consolatoria. Et sanè par erat, ait divus Chrysostomus, ut quemadmodum Co-

Paulo apostolo suum ad Corinthios adventum quem promiserat, graves ob causas differente diutius, quam vel illi sperarent, vel ipse statuisset: valentem temporis quidam ex circumcissionum pseudopostoli, quibus studium erat Evangelio legem Moysaeani admiscere, et ex Evangelio quæstam facere, Paulo absente, libentibus apud Corinthios se suamque doctrinam insinuerant, non sine ambitione, Paulique eorum apostoli contemptu, cujus et doctrine et personae detrahant. Porro ea de quibus in priore Epistola Corinthios admonuerat, partim jam erant correctæ, partim non erant. Nam fornicarios quidem ille famosus, excommunicationis ignominia ad poenitentiam erat adductus; verum illa quidam gentilitatis ac veteris hominis vitia apud eos residebant. Sed et de collecta faciendâ

rintibus, cum peccarent, conceñebat; sic etiam eos ad meliorem mentem reversionem, comprobaret, ac laudibus afficeret. Quia verò pseudoapostoli, prioris Epistolæ monitis ac correptionibus irritati, peioresque

in fratres pauperes Hierosolymæ degentes, necdum Apostoli prescripto satisfactum erat. Quibus intellectis, cum statim ad eos accurere non posset, hanc secundam scripsit Epistolam: in qua primum commemoratis afflictionibus in quas incidit, excusatus esse, causamque reddidit cur juxta promissum non veniret. Deinde fornicarium jubet in gratiam recipi, condonatione poenitentis relinquit. Tertio, monens sum apostolicam ex comparatione legis evangelicæ cum lege Moysaica, commendat et extollit: obiter taxans pseudoapostolorum hypocritism; suamque in Evangelio predicando sinceritatem asserens. Quarto, subnequit exhortationem; quæ monet ut vitam ducant christianam professione dignam; atque infidelium mores et societatem vitent. Quinto, consolatur eos, ac debet quan-

facti, adversâs veritatis Apostolum, absentem, andaciis oblatrabant, eumque ut vanum et arrogantem, nulliusque pretii hominem, in odium et inviam vocabant, ait idem divus Chrysostomus; hinc in hac Epistola Paulus se, suamque doctrinam contra falsos criminatores impensis defendit : suos labores, persecutiones, revelationes, ac divinas prerogativas expressis enumerat; non honoris cupiditati serviens, sed eos qui Corinthios decipiebant, mendacii coar-

tam ceperat utilitatem ex trisilla quam eis peperat oburgatio prioris Epistolæ. Sexto, provocat eos exemplo Macedonum ad largam penitentiæ collationem in concione Hierosolymitanos; additis et aliis argumentis quibus id persuadecit. Septimo, rursus suam commendans ac stabilienis ministerium, apertius sim interitalem in pseudoapostolos, ac suis eos coloribus loquendo. Et quoniam illi magnis titulis sese venditabant apud simplices; ipse contra de se recenset ea, propter que multo justius adversus illos possit gloriari. Postremo, Corinthios monet, ut vitia quibus adhuc erant inquinati, corrigant; talesque sese præsentent, quales ab ipso cum potestate venturo velint inveniri. Ceterum, Epistolæ status in quo præcipuo innotet, est apostolatus ac personæ suæ defensio contra pseudoapostolos.

Quo loco fuerit scripta, non constat. Summarium Epistolæ Latinis codicibus præfixum loquitur à Troade missam, ejusque fit mentio cap. 2. Græcorum typographe Philippos Macedoniæ nominat. Utriusque loci meminit Lucas, Act. 20, ubi et Pauli profectio describitur, in qua valde prohibite est eum hæc Epist. scripsisse. Verum è Troade missam dici non potest.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater, ecclesie Dei, que est Corinthi, cum omnibus sanctis, qui sunt in universâ Achaia.

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis,

4. Qui consolatur nos in omni tribulatione nostrâ; ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni pressurâ sunt, per exhortationem quâ exhortamur et ipsi à Deo.

5. Quoniam sicut abundat passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra.

6. Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione et salute, sive consolamur pro vestra consolatione, sive exhortamur pro vestra exhortatione et salute, que operator tolerantiam earumdem passionum, quas et nos patimur.

7. Ut spes nostra firma sit pro vobis; scientes quod sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis;

8. Non enim volumus ignorare, vos, fratres, de tribulatione nostrâ, que facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæleret nos etiam vivere.

9. Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos;

guens, ait Theodoretus.

Hujus itaque Epistolæ summa, ut mihi videtur, consolatoria est et apologetica: Corinthiorum consolatoria; Pauli defensoria. Singula autem accuratè exhibuit uniuscujusque capituli analysis.

Scripta putatur à Macedoniâ, anno Christi 57; Philippis, autem Græcia exemplaria, et Syriaca versio. Baronius tamen putat Nicopoli scriptam, post reditum à Macedoniâ, anno 58.

Jam enim inde Paulus discesserat in Macedoniam, ut ipse testatur, cap. 2, v. 12 et 13. Quare verisimile est vel in Macedoniâ scriptam esse: vel, ut existimat card. Baron., in urbe Nicopoli post reditum Pauli à Macedoniâ. Nam illic loquuntur eum se scribit ad Titum 5. Est autem Nicopolis in Epiro sita. Græcæ vitæ, per quem aut per quos missa sit Epistola satis aperte ex eodem 8 cap. colligitur: neque per Titum missam esse, perque duos alios quos una cum Tito mittere se dicit, tacitis eorum nominibus. Nec di-versim tradant annotationes Latinorum et Græcorum. Nec rationem video cur de Tito quidam notiteriorum dissentiant. Qui mihi videntur parum attentè considerasse ea que Paulus scribit loco memorato de legatis à se missis Corinthum, causâ collectæ quam idixerat maluranda. Nam de priore Titu ad Corinthios advenit ut id intelligeret, serios sermones ac res ipsa de qua agitur, omnino non patiatur. Scripsum vero citam hæc Epist. ante eam que est ad Rom. ex eo liquet, quod in hac igitur adhuc negotium faciendâ collectæ: quæ factam et paratam, ut à se perforatur Hierosolymam, ad Romanos scribens significat.

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, apôtre de Jésus-Christ, par la volonté de Dieu, et Timothée son frère; à l'église de Dieu qui est à Corinthhe, et à tous les saints qui sont dans toute l'Achaïe.

2. Que Dieu notre Père et Notre-Seigneur Jésus-Christ vous donne la grâce et la paix.

3. Béni soit le Dieu et le Père de Notre-Seigneur Jésus-Christ, le Père des miséricordes, et le Dieu de toute consolation,

4. Qui nous console dans tous nos maux, afin que nous puissions aussi consoler les autres dans tous leurs maux, par la même consolation dont nous sommes nous-mêmes consolés, de Dieu.

5. Car à mesure que les souffrances de Jésus-Christ s'augmentent en nous, nos consolations aussi s'augmentent par Jésus-Christ.

6. Or, soit que nous soyons affligés, c'est pour votre instruction et pour votre salut. Soit que nous soyons consolés, c'est aussi pour votre consolation; soit que nous soyons encouragés, c'est encore pour votre instruction et pour votre salut, qui s'accomplit dans la souffrance des mêmes maux que nous souffrons.

7. C'est ce qui nous donne une ferme confiance pour vous, sachant qu'ainsi que vous avez part aux souffrances, vous aurez aussi part à la consolation;

8. Car je ne veux pas, vous laisser ignorer, mes frères, l'affliction qui nous est survenue en Asie, qui a été telle, que les maux dont nous sommes sommes très-accablés, ont été excelsifs, et au-dessus de nos forces, jusqu'à nous rendre même la vie empoisonnée.

9. Mais nous avons entendu prononcer en nous-mêmes l'arrêt de notre mort, afin que nous ne mettions point notre confiance en nous, mais en Dieu, qui ressuscite les morts.

10. Qui de tantis periculis nos eripuit et eruit; in quem speramus quoniam et adhuc eripiet,

11. Adjurantibus et vobis in oratione pro nobis: ut ex multorum personis, ejus que in vobis est donationis, per multos gratiæ agantur pro vobis.

12. Nam gloria nostra hæc est: testimonium conscientie nostre, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientiâ carnali, sed in gratiâ Dei, conversati sumus in hoc mundo; abundantius autem ad vos.

13. Non enim alia scribimus vobis, quam que legistis et cognovistis; spero autem quod usque in finem cognoscetis.

14. Sicut et cognovistis nos ex parte, quod gloria vestra sumus, sicut et vos nostra, in die Domini nostri Jesu Christi.

15. Et hæc confidentiâ volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam habereis;

16. Et per vos transire in Macedoniam, et iterum à Macedoniâ venire ad vos, et à vobis deduci in Judæam.

17. Cum ergo hoc voluissem, nunquid levitate usus sum? aut que cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me est et nos?

18. Fidelis autem Deus, quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est illo est et nos.

19. Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos predicatus est, per me et Syllanum, et Timotheum, non fuit est et nos, sed est in illo fuit.

20. Quotquot enim promissiones Dei sunt in illo est; ideo et per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram.

21. Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos, Deus;

22. Qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.

23. Ego autem testem Deum invoce in animam meam, quod parens vobis, non veni ultra Corinthum. Non quia dominatur fidei vestre, sed aliores sumus gaudii vestri, nam hæc statis.

ANALYSIS.

Primò salutem, non Corinthios tantum, sed et omnes universæ Achaïæ fideles, quibus gratiam et pacem exoptat.

§ 5. Deo, Patri Domini nostri Jesu Christi, Patri consequenter misericordiarum, et omnis perfectæ consolationis auctori, gratias agit, eo quod illam in omnibus suis afflictionibus suis concolatur: ut sicut in eo abundat pro Christo passiones; sic et abundet per Christum consolatio. Hæcque gratiarum actio, Paulus vixit uti putat ad excusandum sui apud Corinthios advenit dila-tationem: sic enim indicat quod magnis persecutionibus et periculis impeditus fuerit ac detentus.

§ 6. Affirmat omnia sua et tribulationem, et consolationem, ad eorum salutem et salutem cedere, sicque eorum benevolentiam captat.

§ 8. Speciatim ipsis describit ingentem quam in Asia passus est persecutionem; sicque pergit et in eorum

10. Qui nous a délivrés d'un si grand péril; qui nous en délivre encore, et qui nous en délivrera à l'avenir, comme nous l'espérons de sa bonté.

11. Et les prières que vous ferez pour nous y contribueront aussi; afin que la grâce que nous avons reçue en considération de plusieurs, soit aussi recon-nue par les actions de grâce que plusieurs en rendront pour nous.

12. Car nous avons reçu gloire, et notre conscience nous rend ce témoignage, que nous nous sommes conduits dans ce monde, et surtout à votre égard, dans la simplicité de cœur, et dans la sincérité de Dieu, non avec la sagesse de la chair, mais dans la grâce de Dieu.

13. Je ne vous écris que des choses dont vous reconnaissez la vérité en les lisant, et j'espère qu'à l'avenir vous vous en rendrez entièrement.

14. Ainsi que vous avez déjà reconnu en partie que nous sommes votre gloire, comme vous serez la nôtre au jour de Notre-Seigneur Jésus-Christ.

15. C'est dans cette confiance que j'avais résolu auparavant d'aller vous voir, afin que vous recussiez une seconde grâce.

16. Je voulais passer par chez vous en allant en Macédoine, revenir ensuite de Macédoine chez vous, et de là me faire conduire par vous en Judée.

17. Ayant donc pour lors ce dessein, est-ce par incertitude que je ne l'ai point exécuté? Ou, quand je prends une résolution, cette résolution n'est-elle qu'humaine, et trouvez-vous ainsi en moi le oui et le non?

18. Mais Dieu qui est véritable m'est témoin qu'il n'y a point en de moi et de vos dans la parole que je vous ai annoncée.

19. Car Jésus-Christ, Fils de Dieu, qui vous a été prêché par nous, par moi, par Syllan et par Timothée, n'est pas tel que le oui et le non se trouvent en lui; il est très-ferme.

20. Car c'est en lui que toutes les promesses de Dieu ont leur vérité; et c'est par lui aussi qu'elles s'accomplissent toutes à l'honneur de Dieu, et à notre gloire.

21. Or celui qui nous confirme et nous affermit avec vous dans la foi en Jésus-Christ, et qui nous a oints, c'est Dieu même.

22. Et c'est lui aussi qui nous a marqué de son sceau, et qui pour gage nous a donné le Saint-Esprit dans nos cœurs.

23. Pour moi donc je prends Dieu à témoin, au péril de mon âme, que c'est pour vous épargner, que je n'ai point encore été à Corinthhe. Ce n'est pas que nous dominions sur votre foi, mais nous tâchons de contraindre à votre joie, puisque vous demeurez fermes dans la foi.

animis ubi corinthios, et in parandâ morâ suæ executionis. Tanta fuit hæc persecutio, ut supra vires naturales fuerit, ipse de viâ desperaverit, mori certus; ac Deus illam à morte eripuit, eripuit, et eripiet, per orationem multorum, quos ab eis petit.

§ 12. Hæc Dei protectionem, hæcque Corinthiorum præces sperat Paulus, quia simpliciter et sincere, eorum Deo, usque ad mortem desideraverit, mori certus. Hæc propositio, Paulus simplicitatis et sinceritatis affirmatio, basis est ejusdem divi Pauli apologetice; quia enim Corinthiis in Epistola prima, cap. 10, promiserat se ad eos venturum, hæcque promissionem distulit, hinc pseudo-apostoli Paulum calumniantur quasi lecem et inconstantem in promissis et, quod pejus erat, in suis predicationibus. Suam ergo sinceritatem in omnibus affirmat Apostolus, et ut calumniam refellat: V' Fateur quid sincerè voluit et promisit ire Corinthum, quod tamen non

impleat; v. 15, 16. 2. Pseudopostolorum calumniam inde illatam, sibi in seipsum obijci per questionem. Nihil quid, etc., v. 17. 5. Suspensio, et tantisper dilata sunt mentis ratione, aut nihilominus predicaciones veras et constantes esse probat; quia, ut Dei summi veritatis apostolus, predicavit; quia Christum Filium Dei, aeternam

PARAPHRASIS.

1. Paulus, per Dei voluntatem apostolus Jesu Christi, et Timotheus, tum propter fidem, tum propter dignitatem, frater; Ecclesiae Dei, quae est Corinthi, et omnibus sanctis, qui Christo serviunt in universa Achaia, salutem dicunt.

2. Gratia et pax vobis detur, et multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino nostro Jesu Christo.

3. Benedicatur ac laudetur Deus, qui et Pater est Domini nostri Jesu Christi, et ideo in nos pater summus misericors, et Deus omnis vere atque perfectae consolationis fons et auctor.

4. Qui nos in omni tribulatione nostrâ consolatur, ad hoc ut et nos ipsi possimus eos consolari, qui in quacumque sunt angustiâ, per eam quam à Deo recipimus consolationem, illam in afflictorum corda refundentes.

5. Quia, sicut abundant tribulationes, quas pro Christo patimur; ita et abundat consolatio, quae per Christum fruimur.

6. Sive autem affligimur, id vobis utile; id enim ad vestram exhortationem et salutem cedit, quatenus nostro exemplo vos Deus hortatur ad tribulationes fortiter ferendas, quibus ad salutem perventis: sive consolationibus afflicimur; id ad vestram etiam consolationem confert; quia, ut dixi v. 4, ideo nos consolatur Deus, ut consolationem nostram vobis refundamus; sive inuis exortamur à Deo, id pariter ad vestram salutem cedit; quia hinc aptiores reddimur ad vos exhortandos ad salutem. Quae efficit in vobis tolerantiam earundem tribulationum, quas et nos apostoli patimur.

7. Propter quod spes, quam de vestra salute concepit, firmior redditur ac securior:

8. Quia scimus quod sicut afflictionem nostram participes estis; ita eritis aeterni solatii.

9. Nolo vos, fratres, ignorare tribulationem, quae nobis in Asia contigit. Scitote ergo quoniam excessive afflictionum pondere pressi sumus, et graviore quam sustinerent vires humanae; ita ut vita nobis esset tediola.

10. Sed et tanta fuit periculi magnitudo, ut animis noster intus judicaret nos certo morituros; et hoc ita permisit Deus, ut tantis erepti periculis, discamus non in nobis fidere, sed in Deo solo; qui cum vult, non à mortis tantum periculo liberat, sed et mortuos suscitavit ad vitam.

11. Revera ipse est, qui nos de tantis mortis periculis eripuit; ipse est qui et nunc eruit; spero autem quod et adhuc eripiet in futuro.

12. Si per vestras ad Deum preces adjuveis, idque peto ut donum Dei, scilicet salus mea, mihi per mul-

tos procurata, et ob multis collata; à nullis etiam gratiarum actione, mea vice recolatur.

13. Has preces vestras, hocque Dei per vestras preces auxilium spero; quia, quod mea gloriatio est, conscientia mea mihi testimonium reddit, quod ubique, et maxime apud vos, animo simplici et sincero, quasi Deo spectante, me gessi; non in sapientia carnali, sed in sapientia quae mihi per gratiam Spiritus sancti data est.

14. Vos ipsi mihi testes estis: non enim alia tunc scribo vobis, quam quae vos ipsi legitistis, et cognovistis in meo apud vos conversatione: spero autem quod eundem me semper videbitis.

15. Sicut de facto pars, saltem aliqua, vestram jam cognovit me talem esse; ut de me, doctore vestro, gloriari possitis, sicut et ego de vobis, discipulis meis, gloriarer in die iudicii.

16. Confidens de hoc vestro in me affectu, anteaquam sincere vultis ad vos venire, ut geminatum à me beneficium habereis.

17. Steteram enim per vos transire, iturus in Macedoniam, et iterum à Macedoniâ ad vos redire, et apud vos permanere; à vobis postea in Iudaeam deducendus.

18. Cum ergo id revera vulerim, et tamen de facto non praesertim; numquid propterea levis sum, et inconstans; aut numquid quae facere cogito, ea animo carnali, et mea querens delibero: hincque unum dico, aliud facio?

19. Quidquid sit de me, de quo postea; fidelis tamen, et summè verax est Deus: ideo Evangelium ejus, quod apud vos predicavimus, est verum, et constans, mutationi non obnoxium, aut falsitatis.

20. Etenim Jesus Christus, quem ego, Sytas et Timotheus inter vos predicavimus; Dei Filius est, et veritas ipsa; ideo ejus Evangelium contradictioni non obnoxium, sed constans veritas est.

21. Ita verus est Jesus Christus, Dei Filius, ut sit omnium Dei promissionum veritas et complementum. Ideo per ipsum Deo credimus, quod nostra est gloria.

22. Deus autem est, qui nos inter vos confirmat suos apostolos et in Christo ministros; ipse est et qui nos unxit Spiritu suo;

23. Qui et nos signavit per sua charismata, et qui dedit in cordibus nostris Spiritum sanctum, arribationem promissionum suarum.

24. Jam ut dilationis meae vobis reddam rationem, testem invoco Deum, volens ut me puniat, si fallo: ideo nondum veni Corinthum, vestri causa, ne severitate apostolica cogerer uti.

24. Non quod ob fidem vestram velimus in vos dominari; sed quia velimus gaudio vestro cooperari,

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS APOSTOLUS JESU CHRISTI... Vide in hoc prooemio dicta initio primae ad Corinthios, ac speiatim, quod Dei voluntas debeat esse apostolata, et omnis ecclesiastica potestatis origo.

ET TIMOTHEUS FRATER. Recens Corinthio redierat, quò miserat illum Apostolus, ut in primâ Epistola, cap. 16, v. 10. Hinc notus erat et clarus Corinthiis, quibus virtutis suae experientiam dederat, ait divus Chrysostomus et Theophylactus; et ideo Paulus illum sibi jungit in salutatione.

ECCLESIAE DEI, QUAE EST CORINTHI, SIVE OMNIBUS SACRIS, id est, christianis. Cur autem sancti vocentur christiani, vide initio primae Epistolae ad Corinthios; qui sunt in universa Achaia. Corinthus erat Achaiae metropolis; Achaia autem pars Graeciae. Quia omnibus illis communes erant nomina, communem illis scribit Epistolam, quâ omnibus moderatur.

VERS. 2. — GRATIA VOBIS ET PAX... Supple datur et multiplicetur.

GRATIA, id est, principium omnium bonorum, et pax, aeterna scilicet, omnium bonorum ultimum et finis, et consequenter caetera bona inter utrumque contenta. Ecce bona christianis desideranda, gratia et pax.

A DEO PATRE NOSTRO, id est, à totâ sanctissimâ Trinitate, quae est Pater noster. Ecce bonorum omnium fons, et causam efficientem, à quâ omne bonum procedit.

ET DOMINO JESU CHRISTO. Ecce Mediatorem, per quem omnia; causamque meritoriam gratiae et pacis. Vide dicta in Epistola ad Rom., cap. 4, v. 7.

VERS. 3. — BENEDICTUS DEUS, id est, benedicatur et laudetur Deus, cuique gratiae agantur: nostrum enim, benedicere, est bonum recognoscere, ait divus Thomas.

DEUS ET PATER DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Deus, inquam, qui est Pater Domini nostri Jesu Christi et ideo Pater in nos misericordissimus.

PATER MISERICORDIARUM, id est, summè misericors, à quo miserationes, tanquam à fonte proflunt, manantque misericordiae, ait Theodoretus.

DEUS TOTIUS CONSOLATIONIS, id est, omnis vere et perfectae consolationis auctor. Deus est verè Pater misericordiae. Quare? quia de suo bonus, misericordiam in nos, quasi de suis visceribus effundit, et gratiam ex seipso parit. Secus est de filione et

VERS. 4. — Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater. Frater, id est, euapostolus, ut Papa episcopos, episcopos canonicos, abbas monachos fratres vocant.

Ecclesiae Dei, quae est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia; quia Corinthus Achaiae metropolis erat, ad quam ceteri ejusdem provinciae confuissent.

VERS. 2. — Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, etc., subaudi, multiplicetur.

VERS. 3. — Benedictus Deus et Pater Domini nostri

quippe qui statim in fide, et in eâ firmi estis.

COMMENTARIA.

VERS. 4. — PAULUS APOSTOLUS JESU CHRISTI... Vide in hoc prooemio dicta initio primae ad Corinthios, ac speiatim, quod Dei voluntas debeat esse apostolata, et omnis ecclesiastica potestatis origo.

ET TIMOTHEUS FRATER. Recens Corinthio redierat, quò miserat illum Apostolus, ut in primâ Epistola, cap. 16, v. 10. Hinc notus erat et clarus Corinthiis, quibus virtutis suae experientiam dederat, ait divus Chrysostomus et Theophylactus; et ideo Paulus illum sibi jungit in salutatione.

ECCLESIAE DEI, QUAE EST CORINTHI, SIVE OMNIBUS SACRIS, id est, christianis. Cur autem sancti vocentur christiani, vide initio primae Epistolae ad Corinthios; qui sunt in universa Achaia. Corinthus erat Achaiae metropolis; Achaia autem pars Graeciae. Quia omnibus illis communes erant nomina, communem illis scribit Epistolam, quâ omnibus moderatur.

VERS. 2. — GRATIA VOBIS ET PAX... Supple datur et multiplicetur.

GRATIA, id est, principium omnium bonorum, et pax, aeterna scilicet, omnium bonorum ultimum et finis, et consequenter caetera bona inter utrumque contenta. Ecce bona christianis desideranda, gratia et pax.

A DEO PATRE NOSTRO, id est, à totâ sanctissimâ Trinitate, quae est Pater noster. Ecce bonorum omnium fons, et causam efficientem, à quâ omne bonum procedit.

ET DOMINO JESU CHRISTO. Ecce Mediatorem, per quem omnia; causamque meritoriam gratiae et pacis. Vide dicta in Epistola ad Rom., cap. 4, v. 7.

VERS. 3. — BENEDICTUS DEUS, id est, benedicatur et laudetur Deus, cuique gratiae agantur: nostrum enim, benedicere, est bonum recognoscere, ait divus Thomas.

DEUS ET PATER DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Deus, inquam, qui est Pater Domini nostri Jesu Christi et ideo Pater in nos misericordissimus.

PATER MISERICORDIARUM, id est, summè misericors, à quo miserationes, tanquam à fonte proflunt, manantque misericordiae, ait Theodoretus.

DEUS TOTIUS CONSOLATIONIS, id est, omnis vere et perfectae consolationis auctor. Deus est verè Pater misericordiae. Quare? quia de suo bonus, misericordiam in nos, quasi de suis visceribus effundit, et gratiam ex seipso parit. Secus est de filione et

VERS. 4. — Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater. Frater, id est, euapostolus, ut Papa episcopos, episcopos canonicos, abbas monachos fratres vocant.

Ecclesiae Dei, quae est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia; quia Corinthus Achaiae metropolis erat, ad quam ceteri ejusdem provinciae confuissent.

VERS. 2. — Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, etc., subaudi, multiplicetur.

VERS. 3. — Benedictus Deus et Pater Domini nostri

sic intus roborando, ut et alios ipsi possint consolari.

Hæc omnia exprimit Apostolus, dicens, *qui consolatur nos...* Non dixit, qui non sint nos affligi, hoc enim tum Dei potentiam declarat, tum eorum qui calamitatibus premuntur patientiam auget, et consequenter gloriam, ait D. Chrysostomus. Sed dixit, qui consolatur nos *in omni...*, non in hac aut illa tantum, sed in omni; idem D. Chrysostomus. Hæc est ergo novæ legis gratia; non à malis præservari, aut liberari; quod in veteri Testamento ligat sæpè; sed in malis internâ consolatione, fortes reddi atque constantes.

Hoc discrimen nobis indicavit ipse Christus, in cruce pendens, et Patri suo per os prophete dicens: *In te speraverunt patres nostri, speraverunt et liberati ees; ad te clamaverunt et salvi facti sunt.* Ecce patriarcharum et antiquorum sanctorum à malis divinis liberationem. *Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis.* Ecce Christi derelictionem in doloribus et opprobriis. Sed ecce dolorum et opprobriorum sanctificationem, et quasi deificationem, in personâ Christi. Et ecce solidam Christiani in doloribus et opprobriis consolationem. Christo Deo sum similis, sum conformis; communico Christi passionibus. Hinc gaudium; hinc vis, robur et consolatio interna. Dum patior, sum quod fuit Christus. Sum vir dolorum, sicut et Christus. Opprobrium sum hominum sicut et Christus. *Communicantes ergo Christi passionibus, gaudete.* 1 Pet., v. 13. Ex quo Deus pro nobis passus est, honorificum est, letum est pati pro Deo. Ex quo Deus pro nobis vir dolorum factus est, honorificum est, sanctum est, divinum est dolere, sentire, pro Deo pati. Dolores et opprobria Christus in sua personâ conservavit, delicavit; sed et eis vim dedit sanctificandi, delictandi patientes christianos. Cum itaque communicamus Christi passionibus, opprobriis et doloribus, gaudemus; non liberationem à passione, non descensum à cruce petamus, sed gratiam christianam, quâ roborati libenter patiamur.

VERS. 5. — QUONIAM SICUT ABUNDANT PASSIONES CHRISTI, id est, quas pro Christo patimur; ITA ET PER CHRISTUM ABUNDAT CONSOLATIO NOSTRA. Qui pro Christo affligitur, per Christum roboratur et divino auxilio consolationem recipit, afflictioni proportionatam: quò major passio, eò major est consolatio. Hoc noverat, crucis amator B. Andreas, qui in cruce pendens Deum orabat, ne sineret eum à cruce separari; quia, inquietabat, virtutem sanctæ crucis agnovi. Sed heu! hoc ignoramus plerique, qui pati timemus, et nihil curâ sunt, per exhortationem, quâ exhortamur et ipsi à Deo. Ut dicit S. Thomas: Qui non est consolatus, nescit consolari.

VERS. 5. — QUONIAM SICUT ABUNDANT PASSIONES CHRISTI IN NOBIS. Passiones Christi vocat quas pro Christo patimur; ita Ambrosius: q. d. : Ne despondas animum, quisquis poteris afflictiones et mala, quia quantum exuberant mala, tantum evolverunt consolationes.

Ita et per Christum abundat consolatio nostra. Pro magnitudine passionum, etiam consolationis materiam et effectum subministrat.

VERS. 6. — SIVE AUTEM TRIBULAMUR PRO VESTRâ EX-

ardentibus, quàm à cruce liberari petimus. O Deus bone! Deus misericoors! Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, da mihi virtutem sanctæ crucis agnoscere, ut eam diligam, eam desiderem, in eâ gaudeam. Veræ et celestis consolationis fons est, mater gloriæ, scala paradisi; initiatio ad æternam beatitudinem.

VERS. 6. — SIVE AUTEM TRIBULAMUR... In hoc textu notandum 1° quòd CONSOLAMUR ET EXHORTAMUR passivè sumi debeant, ut olim usurpabantur; quòd autem passiva sint, patet ex Græco. Notandum 2° quòd in Græco et in Syriaco duo tantum sint membra, scilicet, *sive tribulamur... sive consolamur...* Deest autem, *sive exhortamur*; et eum fundamentum; cum unicum sit Verbum in Græco significans et consolamur et exhortamur. Vel ergo, per scribas, unum alteri additum est; vel noster interpres voluit utramque verbî *εὐχαριστία*, significationem exprimit. Notandum 3° quòd paulò aliter construuntur hi duo versus sextus et septimus in Græco, et apud divum Chrysostomum, Theodoretum, Theophylactum. D. Chrysostomus sic legit: *Sive autem tribulamur, pro vestrâ consolatione et salute, que operatur in tolerantia earundem passionum, que et nos patimur; et spes nostra firma est pro vobis. Sive consolamur, pro vestrâ consolatione et salute, scientes quòd sicut estis socii passionum, ita eritis consolationis.* Sed melior est nostre Vulgatæ constructio, quam servat etiam Syriaca et Arabica versio; sensusque est, qui in paraphrasi exprimitur: *Sive affligimur, id vobis utile, etc.* Vide paraphrasim. Magistrorum exempla sunt discipulorum hortamenta. *Sive consolationibus afficimur, id etiam ad vestrâ consolationem confert, etc.* Vide paraphrasim.

SIVE EXHORTAMUR, id est, sive intus excitamur et confortamur à Deo, id pariter ad vestrâ salutem fertur; quia per hoc aptiores reddimur ad vos hortandos et excitandos ad salutem.

QUE OPERATUR... Græc., *effecta*, id est, que vestra salus efficitur per tolerantiam, etc. D. Chrysostomus *que efficitur in tolerantia*, etc. Notat expressè quòd D. Paulus non dixit, que efficit, sed *que efficitur*. Juxta nostram Vulgatam, *que operatur tolerantiam*... que salus à vobis sperata, vos animat ad ferendas tribulationes similes eis, quas nos apostoli patimur. Salus ergo efficit tolerantiam tribulationum, ut causa finalis, sicut, v. g., sanitas sperata efficit sumptionem amare medicinæ.

VERS. 7. — UT, Græc., *ut*, Arab., *E-thiop.*, *et*.

hortatione et salute, q. d. : Tribulationes patimur, ut vos consolemur et salvemus, et ut patientiâ nostrâ, spe in Deum, ejusque consolatione vos amicum ad afflictiones nobiscum pro fide forlitter ferendas. Ita Ambrosius.

Sive consolamur pro vestrâ consolatione, sive exhortamur pro vestrâ hortatione et salute. Que operatur tolerantiam earundem passionum, que et nos patimur. Que (scilicet salus), quasi finis exoptatus operatur tolerantiam.

VERS. 7. — Ut spes nostra firma sit pro vobis. Spem, inquit, firmam et certam animo cepi pro vobis, id

UT SPES NOSTRA FIRMA... propter quòd, scilicet, quia sicut et nos patimur; idèò spes, quam de vestrâ salute concepimus, firmior ac securior redditur.

SCIENTES, id est, scimus enim quòd sicut socii PASSIONUM ESTIS, sic eritis et beatitudinis. Nota, *scientes*, scimus. Scientia est certa et evidens, quòd si passionum socii simus, et æternæ consolationis erimus socii.

Observatio moralis.

Quanta hinc anima fidei afflicte consolatio! Afflicto semen est beatitudinis, artha gloriæ, certitudo est consolationis futuræ. Salus æternâ per tribulationum tolerantiam efficitur. Tribulatio efficit salutem, rectaque ducit ad beatitudinem. Quid ergo anime tribulata faciendum? Deo salutem illius operanti subdatur: sese sub Dei potestati manu humiliet; se duci simat, licet repugnante naturâ, quò Deus salvator illam post se ducit. Audiat illum intus dicentem sibi, tolle crucem tuam, et veni, sequere me, si socius fueris passionum, socius eris et gloriæ. Crux ad beatitudinem recta et secunda via. Firmiter ergo, secure et tranquillè beatitudinem speret anima christiana patiens christianè.

VERS. 8. — NON ENIM VOLEMUS... Specialius explicat mala, que recens passus est, et que Corinthiis modum erant nota; sicque et semetipsum Corinthiis explicat, et Corinthiorum animos sibi conciliat, hoc in eos charitatis indicio: signum enim amoris est sua alius confidenter declarare. Nolo vos, fratres mei, ignorare tribulationem que nobis contigit in Asia, et, ut putatur, Ephesi. Creditur enim quòd loquatur de persecutione à Demetrio excitatâ, de quâ Act. 19.

QUONIAM SUPRA MODUM GRAVATI SUMUS supra virtutem, dum exsuperantiam, per excessum. Excessivè gravati sumus, pondere tribulationis, non secus ac navis, que pro gravi quodam onere demergitur, ait D. Chrysostomus.

Supra virtutem, id est, humanam potentiam; seu nulla virtus humana tantum pondus ferre potest, in vitâ, nisi Dei gratiâ succurratur.

ITA UT TREMERET SOS... tanto pondere pressos, vivere. Idem dicit Job., c. 19: *Tredet animam meam etiam meæ.* Græc., *ita ut per dubitare non etiam vivere*, id est, ita ut valde dubitarem de vitâ. Syr., adeò ut vitâ nostra propè dissolveretur. Erasmus, ita ut desperarem de salute nostrâ.

est, de consolatione et salute vestrâ: idque propter communicationem passionum.

VERS. 8. — Non enim volumus ignorare vos, fratres, id tribulationem nostrâ, que (tribulatio) facta est in Asia. Ephesi à Demetrio arguente Diocæs, qui seditionem populi contra Paulum excitavit, quâ penè oppressus fuit Paulus, Act. 19: ita S. Thomas.

Quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, hoc est, supra vires naturæ et corporis, non gratiæ et animi; nam ope gratiæ, invicto animo, tribulationem hanc Paulus perivit et superavit. Ita ut tredere nos etiam vivere. Non absurdè potest intelligi tedium vitæ passus Apostolus ob gravitatem afflictionis. Nam et beatus Job initer adversa dixit: *Tredet animam meam, cap. 10.*

VERS. 9. — Sed ipsi in nobismetipsis responsum

VERS. 9. — SED IPSI IN NOBISMETIPSIS RESPONSUM. Græc., *decretum*, Syr., *sententiam*; D. Chrysostomus, *sententiam, iudicium, expectationem mortis...*, id est, præ magnitudine periculi, animus noster, quasi respondendo, dicitur, seu iudicabat nos certè mortuos. Sicque in eodem statu eramus, ac illi, quibus mortis sententiâ pronuntiata est. Extremum expectabamus momentum.

UT NON SIMUS FIDENTES IN NOBIS, id est, ut tantis erepti periculis discamus non in nobis fidere; sed in Deo qui suscitavit mortuos. Græc., *sed in Deo exultante mortuos*; sed in Deo solo, qui non à periculis tantum mortis liberat, sed et ab ipsâ morte. Nos quasi suscitavit à mortuis.

VERS. 10. — QUI SUSCITAVIT MORTUOS: QUI DE TANTO MORTE. Vide paraphrasim.

VERS. 11. — ADJUVANTIBUS ET VOBIS IN ORATIONE... id est, si per vestras ad Deum preces adjuvetis, UT EX MULTORUM PERSONIS... Id à vobis peto ut donum Dei, Græc., *ita in nos donatio* (scilicet incommutabilis mihi per multos procurata; vel propter multos collatâ à multis gratiarum actione, meâ vice, meoque nomine recolatur: duplex ergo potest esse sensus. Primus, ut sicut fuit per multos procuratum donum; ita et per multos de eo gratiæ reddatur. Secundus, ut sicut propter multos mihi collatum est beneficium, ita per multos, meo nomine, recolatur, seu, ut ait Chrysostomus, ut multe facies (seu persone) gratias agant Deo, quandoquidem multe quodque gratiam accepterunt. Et uterque sensus Pauli cordis humillitatem prodit. 1° in hoc quòd nec à se, nec propter se, putat oblatum donum; 2° in eo quòd sicut nec ipse, nec propter se obtinuit: ita nec putat se dignum, qui gratiarum actionem reddat. Discit hinc, quisquis sis, quòd aliorum precibus indiges; cum ipse Paulus Corinthiorum precibus indigerit. Discit et hinc pro aliis humiliter orare; et pro beneficiis eis à Deo collatis, gratias agere. Utrumque D. Chrysostomus fusè docet; sic enim, inquit, et mandatum explemus, et ad charitatem incitamus.

VERS. 12. — NAM GLORIA NOSTRA... quasi diceret, hoc spero. Vide paraphrasim. Quia tibi conscientiam meam consulto, illa mihi testimonium reddit, quòd est mea gloriatio, nempe gaudium.

QUOD IN SIMPLICITATE CORDIS ET SINCERITATE DEI. Nimirum, quòd animo simplici, recto et sincero me

moris habuimus, adeò ut non sperarem me supervituros. Ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo. Edificare cum propheta: *Oculi mei semper ad Dominum*, Psal. 24.

VERS. 10. — Qui suscitavit mortuos: qui (Deus) de tanto periculis nos eripuit et eruit, ex tali tantaque morte, id est, mortis periculis tam patentibus et evidentiis. Ita Theophyl.

In quem speramus, quoniam et allicque eripit. In quo spectum firmam collocatum habemus, quòd et deinceps eripitur sit, scilicet è malis adhuc obvolutis.

VERS. 11. — Adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis, etc., id est, pro dono in nos collato gratiæ agantur per multos pro nobis.

VERS. 12. — Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiarum nostrarum. Sensus: Id de quo gloriatur et in

gessi, quasi spectante Deo.

NON IN SAPIENTIA CARNALI. Ferit obtractatores suos; hypocritas, et eloquentia, seu seculari sapientia turbidos.

SED IN GRATIA, id est, cum Dei gratia et per Dei gratiam et per Spiritus sancti charismata. In sapientia qua nihil per Spiritum sanctum data est; in signis et prodigiis, quae Dei gratia faciunt, ait Theophylactus.

IN HOC MUNDO, id est, ubicunque abundantius apud vos...; et maxime apud vos, ô Corinthii. Nam et signa et miracula apud vos abundans, et ceram diligentissime majorem adhibuimus; vitamque ab omni reprehensione alienam, ait D. Chrysost.

VERS. 15. — *NON ERAT ALIA SCRIBIBUS VOBIS, QUAM QUAE LEGISTIS ET COGNOVISTIS.* Graec., quoniam quae legisti auti et cognovisti. Syr., quoniam quae scitis et cognovisti. Arab., legisti vel cognovisti. Quia de se magnifico locutus est, sibi quae ipsi testimonium dixit, ipsos testes producit; D. Chrysost. Non alia vobis scribo, de me simpliciter et sincerè ubique conversione; quoniam quae vos ipsi legistis et cognovistis in meis apud vos actionibus. Notum est vobis et perspicuum, quoniam simpliciter et sincere apud vos fuerim conversatus; et de hoc vos ipsi mihi testes esse potestis.

SCIEDO AUTEM, quod omnino me semper videbitis, scilicet, cum ad vos venire; dat spem eos videndi.

VERS. 14. — *SICUT ET COGNOVISTIS...* sicut et de facto nunc cognovistis.

EX PARTE, id est, saltem aliqui, si non omnes. Pungit eos, quia non omnes. Sicut ergo saltem pars aliqua vestrum jam cognovit, me talem esse, ut de me doctore vestro, gloriarì possitis; scilicet, quia talem quo confido coram Deo; testimonium est conscientiae meae; q. d.: Propterea spero me liberatum iri à Deo è pressuris quae mihi adhuc instant; quia bene mihi conscius sum, ac de eo gloriarì possum apud vos. *Grand in simplicitate cordis; et sinceritate Dei.* Dicit suam conscientiam sibi testari, quod simpliciter, recto et sincero animo, qui Deo iudice probetur, conversatus sit. Sinceritas autem ipsam intentionem refertur.

Et non in sapientia carnali. Non humana philosophia aut eloquentia prodicavi, sed gratia, zelo, efficacia, ac spiritu divino. Sapientiam carnalem intelligit eam quam in priore Epistola vocavit humanam, et huius mundi et saeculi sapientiam, id est, humano studio atque ingenio comparatam, cuiusmodi fuit sapientia philosophorum.

SED IN GRATIA DEI CONVERSATUS SUMUS IN HOC MUNDO. Gratiam Dei dicere videtur gratiam ac potentiam Dei operationem, tam in signis exterioribus miraculorum, quae per eum Deus facit, quam in occulto tractu puriorum ad credendum Evangelio per ipsum predicatum.

Abundantius autem ad vos, vel apud vos.

VERS. 15. — *NON ERAT ALIA SCRIBIBUS VOBIS, QUAM QUAE LEGISTIS, ET COGNOVISTIS.* Sensus: Non sunt vana quae scribo de re et sincerè meae apud vos conversatione; vos ipsi mihi testes estis.

VERS. 14. — *SICUT ET COGNOVISTIS NOS EX PARTE.* Addens ex parte, perstringit Corinthios, quod plus satis auscultantes annulis et obtractatoribus Pauli, minus adhuc bene et honorifice de suo apostolo sentiant.

habuitis apostolum, tam integrè, apud vos conversatum, tam sincerè de vestra salute sollicitum. Sicut et ego vicissim, de vobis discipulis meis, glorior in die iudicii. Suos hic discipulos in eodem secum ordine collocat, ait Theodoretus. Ubique eos rerum omnium socios adhibet, consolationis, passionis salutis, supra, v. 6. Eodem modo hic et gloriae; gloria vestra sumus, et vos nostra, divus Chrysostomus.

VERS. 15. — *ET HAC CONFIDENTIA VOLUI...* haec in plurali locutus est; nunc in singulari, quia moram, quasi culpam excusat. Haec spe et confidentia fretus, scilicet confusus de vestro in me affectu, et de vestro in virtute proficendi desiderio.

PRIUS... id est, antehac, cum priorem meam Epistolam scriberem, reverè et non fictè VOLUI ad vos venire, ET SECUNDAM GRATIAM HABERETIS, id est, ut duplex à me beneficium haberetis. Primum, scilicet per meum ad vos transitum; secundum, per meum ad vos reditum. Hoc explicat versutus sequens.

VERS. 16. — *ET PER VOS TRANSIRE...* volui per vos transire iturus in Macedoniam. Ille transitus non fuit sine aliqua gratiae spiritualis imperitione. Hoc vocat beneficium, gratiam, χάρις, vel secundum alios χάρισμα, gaudium, ob praesentiam Apostoli.

ET ITERUM A MACEDONIA;... et iterum à Macedonià ad vos redire volui, et apud vos diutius permanere, et forsitan hienare, cap. 16. Prima Epistola: ecce iteratum et majus beneficium et gaudium.

ET A VOBIS REDUCI... et hinc, seu Corintho in Iudaeam ire volui, ab aliquibus è vobis, itineris mei comitibus, illic deducendus.

VERS. 17. — *CUM ERGO HOC VOLESSEM...* id est, cum ergo hoc reverè et sincerè volerim, et tamen de facio non adimpleverim.

Quid gloria vestra sumus. Quomodo enim et iam ex parte de me cognovistis, et persuasum habetis, quodam gloria sive gloriantio vestra; hoc est, quod ex me sit vobis gloriantio materia; nempe quod nacti sitis talem apostolum tanquam sincerum Evangelii predicatorem, qui non sua quarat, sed tantum ea quae Jesu Christi sunt ac vestrae salutis.

Sicut et vos nostra, in die Domini nostri Jesu Christi. Et vos nostra, scilicet gloria seu gloriantio, estis.

VERS. 15. — *ET HAC CONFIDENTIA VOLUI VENIRE AD VOS, ETC.* Hoc est. Ut ex secundo meo adventu secundum acciperetis gratiam, qui dudum accepistis primam, quando primum istae veniens ad fidem vos converti. Gratiam intelligit spirituale beneficium ad veram pietatem pertinens, ut sunt fides, spes, charitas; ceteraque christiane virtutes, et earum incrementa.

VERS. 16, 17. — *ET PER VOS TRANSIRE IN MACEDONIAM...* Cum ergo hinc (venire scilicet ad vos) voluissem (nec tamen id praestiterim), nunquid levitate volui sum? Nunquid volens ac statuens illud facere, quod tamen postea non feci, leviter ac temere illud volui? Aut quae cogito (quae delibero, statuo) secundum carnem cogito. Secundum carnem cogitare est cogitare more hominum carnalium, id est, in cogitationibus suis ac studiis obsequi carnali cupitum affectum, velut avaritiam, ambitionem, aut consequentem ejusmodi quae commodi temporalis.

Ut sit apud me Est et Non? Ut in promissis instatilis sim et vanus, ut modo affirmavi me ad vos venturum, modo revocem, et negem, uti pueri facere solent. Ha Anselmus.

NUNQUID LEVITATE ERIS SUM, ... id est, nunquid propterea dicit potest quod sim levit et inconstans et mendax?

ACT QUAE EGROTO FACERE, EA ANIMO CARNALI, ET MEA COMMODO QUERENS DELIBERO? Inique fiat quod instatilis sim, idem modo volens, modo nolens; nunc affirmans, nunc negans, vel unum dicens et alterum faciens. Hoc de veritate Apostolo columbianatorum pseudoapostoli, et quod pejus et malitiosius erat, ex hac pretensà Pauli inconstantià, inferbant eum in suis predicationibus constantiorem non esse, quam in suis promissis. Ideò divinus Apostolus, dilata tandem, ac suspensè sua mora, ac mutationis excusatione, primum refutat hanc adversariorum suorum calumniam de suis predicationibus; quas veras et constantes esse peneis verbis probat, sed multis rationibus eonglutat.

VERS. 18. — *FIDELIS AUTEM DEUS...* quasi diceret, quidquid sit de me et de meà mutatione, de qua postea, fidelis tamen et summè verax est Deus.

QUI, id est, propterea, idè, Evangelium ejus, quod ego, ut Dei apostolus apud vos predicavi, verum est et constans; et non admittit est et non est, ETIAM ET NON: seu mutationi et contradictioni non est obnoxium. Ita D. Chrysostomus, etc.; adventus mei pollicitio, meo erat, etc.; ut predicatio non mea erat, nec humana, sed Dei. Quod autem Dei est, in id mendacium cadere nequit; idem Chrysostomus. Quod deliberavi, ex me Paulo est, quod predicavi, ex me apostolo; D. Thomas. Deus est verax qui per os meum loquitur; S. Anselmus. Prima ergo ratio, quae Paulus probat predicationes suas esse veras; quia Dei apostolus est, et sua predicatio est Dei summè veracis verbum. Hanc rationem hic tantum tangit, sed eam fusius explicat v. 21: Qui autem confirmat nos, ut suos, apud vos, apostolos, et in Christo ministros, Deus, etc. Vide ergo v. 21.

VERS. 19. — *DEI ENIM FILIUS...* Secundum hic dat rationem, ob quam vera est sua predicatio et infallibilis. Quia scilicet, Jesus Christus, quem predicavit, Dei Filius est, et veritas ipsa; et ideò non est varius et mutabilis, non fuit est et non, sed constans et invariabilis; sed est in illo fuit. Quasi diceret: Jesus Christus, quem ego et Syllus et Timotheus vobis predicavimus, Dei Filius est, ipsa veritas est, quae nec fallere, nec falli potest; quae nec mutationi aut contradictioni obnoxia.

VERS. 21. — *QUI AUTEM CONFIRMAT NOS...* Altissim arbitror hic afferri rationem, ob quam vera sit, et falsitati non obnoxia D. Pauli predicatio; potuque hanc rationem, esse prioris extensivam et explicativam, nimirum fidelis et summè verax est Deus; ergo predicatio, quam ut Dei summè veracis apostolus, vobis annuntiavi, vera est. Deus est qui nos confirmat in verà Christi predicatione, ut simus in eo stabiles et firmi, ne unquam ad verbum falsitatis declinemus...

VERS. 18. — *Fidelis autem Deus, etc., q. d.:* Deum vocavimus tunc, vel novit Deus, qui fidelis et verax est testis, meo vos dicendo non fesselle, se proinde meo jam non tenendo ad vos, ut statueram, fallere voluisse.

VERS. 19. — *Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos predicatus est, per me, et Silvanum, et Timotheum.* Silvanus sive Silvanum apostolum et Timotheum fuisse Pauli cooperarios in predicando Corinthi Evangelio potest intelligi ex Act. 18.

Non fuit Est et Non, sed Est in illo fuit, q. d.: Docerim et predicatio mea de Christo Dei Filio non fuit Est et Non, id est, varia, inconstans, et sibi contraria. Sed Est in illo fuit, q. d.: Fuit constans assereretur: quia idem semper de Christo affirmari et doceri.

traditioni subiacere potest; sed constans, invariabilis et aeterna veritas est. Ergo nostra de Christo, aeterna veritate, predicatio, et quam, ut Christi legatus vobis annuntiavi, vera, constans, infallibilis est.

VERS. 20. — *QUOTIENS ENIM PROMISSIONES...* Tertio hic ratio continetur, quae confirmat intentionem; scilicet, veras esse suas de Christo predicationes, et simul explicat secundam rationem allatam. Sed antea noto hunc versum variè legi. Graec., quotquot enim promissiones Dei, in illo etiam et in illo Amen, Deo ad gloriam per nos; id est, quotquot à Deo promissa sunt in veteri Testamento, haec in Christo completa sunt. Etiam et Amen, idem significant. Itaque in illo sunt etiam et Amen, id est, vera sunt, impleta sunt. Deo ad gloriam, per nos, ut Deo sit gloria, per nostrum ministerium. Syrus: Omnes promissiones Dei, per Christum aut etiam; idè per ipsum datus Amen, ad gloriam Dei, etc., id est, idè per ipsum canimus, Amen, in Ecclesia, ad gloriam Dei. Juxta nostram Volgatam, sensus est: Quotquot à Deo promissa sunt in veteri lege, haec in Christo vera sunt et completa: ipse est omnium Dei promissionum veritas et adimpletio.

Idè per ipsum, id est, Christum; Amen, id est, verum est; dicimus, Deo: seu idè per Christum credimus Deo.

AD GLORIAM NOSTRAM, id est, quod nostra gloria est, nostraque salus aeterna. Credere enim Deo, et credere tot et tanta bona à Deo promissa, et pro nobis, in Christo adimpleta, nostra gloria nunc est, et aeterna nostrae gloria radix. Fides radix aeternae gloriae, et nostra temporalis seu actualis gloria. Ratiocinatio Apostoli his verbis inclusa, haec est: Christus, filius Dei, ita veritas ipsa est, ut sit etiam omnium Dei promissionum complementum, adimpletio et veritas; ergo nostra, de Christo, veritate ipsa, et promissionum Dei complementum, predicatio vera est, nulli mutationi aut contradictioni obnoxia.

VERS. 21. — *QUI AUTEM CONFIRMAT NOS...* Altissim arbitror hic afferri rationem, ob quam vera sit, et falsitati non obnoxia D. Pauli predicatio; potuque hanc rationem, esse prioris extensivam et explicativam, nimirum fidelis et summè verax est Deus; ergo predicatio, quam ut Dei summè veracis apostolus, vobis annuntiavi, vera est. Deus est qui nos confirmat in verà Christi predicatione, ut simus in eo stabiles et firmi, ne unquam ad verbum falsitatis declinemus...

VERS. 20. — *Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo Est. Sensus est:* Omnes Dei promissiones quascunque vobis annuntiavimus, per Christum sunt ratae, validae et immutabiles; quia per eum complentur.

Idè et per ipsum Amen. Deo ad gloriam nostram. Graeca sic habent: Et in ipso Amen Deo ad gloriam per nos, id est, per ministerium nostrum.

VERS. 21. — *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo...* Qui et signavit nos, etc., id est, tanquam sigillum quoddam nobis impressit Spiritum sanctum largiendo veris ejus charismata, quae sigilli instar nos probent veros Dei nuntios ac ministros. Qui idè Deus dicitur in cordibus nostris arbitrum suarum promissionum, ipsum Spiritum sanctum.

S. Anselmus. Quòd autem Dei sui apostolus, et verus Christi minister, Deus per effectus hic enumerandos manifestè indicavit.

Deus est, qui nos vocatum, id est, apud vos, inter vos, suos confirmat apostolus et veros in Christo ministros manifestat. Ipse est, qui nos exivit, scilicet Spiritus sancti unctione, seu infusione donorum Spiritus sancti.

VERS. 22. — QUI ET SIGNAVIT NOS... Ipse est qui per hæc sancti Spiritus charismata, quasi per divina sigilla, nos obsignavit, et evidenter declaravit et authenticè probavit veros Dei ministros esse. Hæc enim fuerunt quasi sigilla divina auctoritatis nobis commissa, sicut per sigilla regum, patrum litterarum regum, per quas datur regis auctoritas.

ET DEDIT VOBIS GRÆCÆ, arrationem, arrham Spiritus sancti, id est, fuerunt et arrha promissionum Dei, seu Spiritus sancti. Arrha, initium et portio quadam rerum nobis promissarum in Evangelio. Cùm ergo nos Deus suos apostolos authenticè declaravit, signis, prodigijs, et Spiritus sancti donis, quis dubitet quin vera sit predicatio tot obsignata sigillis divina auctoritatis et veritatis.

Observatio dogmatica et moralis.

Evangelij nobis per apostolos prædicatam veritatem demonstrant: 1. Dei summè veracis, infallibilis auctoritas. Evangelium enim, ut Dei verbum, apostoli, ut Dei apostoli, et ab eo missi prædicarunt. Utrumque autem, id est, et Evangelium esse Dei verbum, et apostolos esse Dei apostolos, authenticè declararunt signa et miracula. 2. Christi Filij Dei, æterna et invariabilis veritas. Evangelium enim, Christi, Filij Dei, veritatis æternæ, omnium Dei promissionum complementum, est predicatio, homines multos: ergo verum est, cùm ipsam veritatem annuntiat. 3. Spiritus sancti sanctitas ipsa. Evangelium enim, verbum Dei, hominum de Christo nondum prædicaverunt apostoli, Spiritu sancto intus uncti, Spiritus sancti charismatibus exterioris sigillati, et Spiritum sanctum, credentibus, ut Evangelij promissionum arrationem, communicantes.

VERS. 25. — Ego autem testem Deum invoco in animam meam, ac si diceret: Perdat me Deus, nisi vera dixeris. Si mentor, Deus vindictam puniat et damnet animam meam.

Quòd parcens vobis, non veni ultra Corinthios; ne scilicet uti cogerer auctoritate apostolica contra vitam, et delinquentes in vobis: sed parcens vobis abstinui, ne cum correctione ad vos veniens, vos contristerem. Ita Anselmus.

Non quia dominarum fidel vestras; non quod dominemur vobis fide, id est, propter idem vestram, quomodo nostro magisterio didicistis; quasi propter eam jus aliquod ac potestatem, qualis est dominorum, ego et consortis mei in vos usurpare velimus. Ita Theodor.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1. Ad tuam ipsius consolationem discere, et recordare semper, quòd Deus sit Pater misericordie, inò Pater misericordiarum, omniaque consolationis Deus; quia Deus et Pater est Domini nostri Jesu Christi, qui

Ergo totius sanctissime Trinitatis testimonio authenticè confirmata est Evangelij per apostolos prædicatam veritatem. Ergo Deo ipsi contradicere, qui Evangelio contradicere: Deo ipsi credit, qui credit Evangelio.

VERS. 25. — EGO AUTEM TESTEM DEUM INVOCO... Stabilitatis suæ predicationis veritate, jam accedit ad excusationem sui adventus dilati; et quia credit vult, in re gravissimè, per Deum jurat. Deum obtestor, volens ut me puniat, si mentior, quasi diceret, perdat me Deus, si fallo. Deum ergo obtestor, quòd idè nondum veni Corinthum; PARCENS VOBIS, quia vobis militiam agere; seu ne cogerer apostolicè auctoritate uti, ad puniendam facinoram, quibus multi vestrum erant astricti.

NON QUIA DOMINARUM... Quia dixit, parcens vobis... hocque verum quoddam denotat imperium; sese explicat, à se removens omnem dominationis suspicionem. Non quòd, ab idem Christi, à me vobis prædicatam, et à vobis susceptam, velim herilem in vos exercere potestatem. Sed quia sumus cæcæ vestri auctoritatis, idè volens gaudium vobis et consolationem solidam procurare, meliorem expectavi occasione, non castigandi, sed gratulandi.

NAM FIDE STATIS, seu perseveratis christianè, propterea gaudium afferre malo, quam supplicium.

Notanda ad mores.

Ex his duobus versibus, discere 1. instrumentum in necessitate licitum, et ab Apostolo sæpè adhibitum. 2. Veri pastoris mirare et discere charitatem: sese justificat Paulus, ut animarum sibi subditorum amorem et fiduciam sibi servet, illarum militatis gratià. 3. Mirare et discere veri pastoris prædicationem, differt ne severitatis agat; dat respiciendum tempus, ne puniat; gaudium mavult afferre, quam supplicium. 4. Et discere quomodo faciendum sit à vero pastore, etiam minima dominationis suspicio. Verus pastor non Dominus fidei, sed salutis et æterni gaudij minister; idè non debet herilem exercere potestatem; sed in spiritu lenitatis regere et spirituale gaudium adjuvare; quo, Dei gratià, subditorum animos exhilarat.

doretis et Photinis. Est autem dominari, præesse cum ostentatione potestatis, eaque abuti ad privata commoda.

Sed adjutores sumus quorundam vestri. Adjutores, Græcè, cooperatores, qui potius, inquit, idè dixi parcens vobis, quòd una studeamus procurare gaudium vestrum. Nam fide statis, que per dilectionem operatur, non per dominium cogitur, inquit Anselmus. Quasi dicat: In fide vestra non habeo quod corrigam, sed tantum in moribus, quos, quia fideis estis, non imperiosè redarguam, sed leni monitione hæc Epistola reformabo, ut leniter emendati mecum una omnes gaudeatis: quia enim verè fideles estis, hinc non dubito vos statim meis monitis obsequentes fore.

pro nobis in cruce lacrymas et sanguinem fundens, clamore valido precatas est misericordiam. Vide v. 5, in commentario. Hanc fidei nostræ veritatem penetra; et de hæc plene persuasus, in Domino confide semper.

per, et per Christi meritis, misericordiam sperans implora.

2. Ad tuam doctrinam et consolationem discere, que sit gratia christianismi, et in quo differat à gratià veteris Testamenti. Vide v. 4. Discere quòd Christus crucis consecravit, et quasi deliquit, inò crucis vim sanctificandi et delictandi dedit, ibidem. Discere que sit vera christianij patientis consolatio, v. 5 et 7. Discere quòd crux recta sit et secura ad beatitudinem via,

CAPUT II.

1. Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos.

2. Si enim ego contristo vos, et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?

3. Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non, cùm venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere; confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est.

4. Non ex multà tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut contristemini, sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantis in vobis.

5. Si quis autem contristavit, non me contristavit, sed ex parte, ut non onerem omnes vos.

6. Sufficit illi, qui ejusmodi est, objurgatio hæc, que fit à pluribus:

7. Ita ut à contrario magis donetis, et consolamini, ne forte abundantiori tristitia absorbeat qui ejusmodi est.

8. Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem.

9. Idè enim et scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obediens sitis.

10. Cui autem aliquid donastis, et ego, nam ego quòd donavi, si quid donavi, propter vos in personam Christi.

11. Ut non circumveniamur à Satanà: non enim ignoramus cogitationes ejus.

12. Cùm venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino,

13. Non habui requiem spiritui meo, eò quòd non invenirem Thium, fratrem meum; sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam.

14. Deo autem gratias, qui semper triumphat per nos in Christo Jesu, et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco;

15. Quia Christi bonus odor sumus Deo, in vis qui salvati sunt, et in his qui pereunt;

16. Aliis quidem odor mortis in mortem; aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus?

17. Non enim sumus sicut plerumque adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.

ANALYSIS.

Plenius explicat itineris sui retardati causam: idè non venit, ne rursus contristaret eos, et ne pariter ipse, §. 8. XXIV.

v. 7. Et idè quid christiano patienti et afflicto sciendum, ibidem v. 7. Oret præterea, ut sanctæ crucis virtutem agnoscat, v. 5.

5. Ad tuam fidem firmendam, nota quomodo Evangelium Christum fidei authenticè sanctissime Trinitatis testimonio confirmatum, v. 22.

4. Pastores et prælati notent multa sibi ad mores et regimen convenientia, v. 25, 21.

CHAPITRE II.

1. Je résous donc en moi-même de ne point aller vous voir de nouveau, de peur de vous causer de la tristesse.

2. Car si je vous avais attristés, qui pourrait me rejoindre, puisque vous qui devriez le faire, seriez vous-mêmes dans la tristesse que je vous aurais causée ? 3. C'est aussi ce que je ne recusse pas tristesse sur tristesse, de la part même de ceux qui devaient me donner de la joie: ayant cette confiance en vous tous que chacun de vous trouvera sa joie dans la mienne.

4. Il est vrai que je vous écris alors dans une extrême affliction, dans un serrement de cœur, et avec une grande abondance de larmes, non dans le dessein de vous attrister, mais pour vous faire connaître la charité toute particulière que j'ai pour vous.

5. Que si l'un de vous m'a attristé, il ne m'a pas attristé moi seul, mais vous tous aussi, au moins en quelque sorte; ce que je dis pour ne le point surcharger dans son affliction.

6. Pour ce qui est de celui qui a commis ce crime, c'est assez pour lui qu'il ait subi la correction et la peine qui lui a été imposée par votre assemblée.

7. Et vous devez le traiter maintenant avec indulgence et le consoler, de peur qu'il ne soit accablé par un excès de tristesse.

8. C'est pourquoi je vous prie de lui donner des preuves effectives de charité.

9. Il est pour cela même que je vous en écris, afin de vous éprouver, et de reconnaître si vous êtes obéissants en toutes choses.

10. Ce que vous accordez à quelqu'un par indulgence, je l'accorde aussi; et si j'use moi-même d'indulgence, j'en use à cause de vous au nom et en la personne de Jésus-Christ.

11. Afin que Satan n'emporte rien sur nous; car nous n'ignorons pas ses desseins.

12. Or étant venu à Troade pour prêcher l'Évangile de Jésus-Christ, quoique le Seigneur m'y eût ouvert une porte,

13. Je n'ai point eu l'esprit en repos, parce que je n'y avais point trouvé mon frère Thimé: mais ayant plus congé d'être, je m'en suis allé en Macédoine.

14. Au reste, je rends grâces à Dieu, qui nous fait toujours triompher en Jésus-Christ, et qui répand par nous en tous lieux l'odeur de la connaissance de son nom.

15. Car nous sommes devant Dieu la bonne odeur de Jésus-Christ, soit à l'égard de ceux qui se sauvent, soit à l'égard de ceux qui se perdent;

16. Aux uns une odeur de mort qui les fait mourir, et aux autres une odeur de vie qui les fait vivre. Et qui est capable d'un tel ministère?

17. Car nous ne sommes pas comme plusieurs qui altèrent la parole de Dieu; mais nous la prêchons avec une entière sincérité, comme de la part de Dieu, en la présence de Dieu, et dans la personne de Jésus-Christ.

ad eorum tristitiam, tristaretur, v. 1, 2. Pari ratione excusat et prioris Epistolæ duritiam, v. 5. Hincque terribilis (Vingt-trois.)

bus, mirā charitatis arte, insinuat quod et ipsi sint ejus gaudium, et quod eorum tristitia sit et sua; utrumque, vice versa, Corinthiorum gaudium est etiam Pauli; et Pauli gaudium est et Corinthiorum; item de tristitia.

§ 4. Ejusdem prioris Epistolae durities excusat ob tristitem statum in quo scripsit, et ob animum quo scripsit.

§ 5. Transit ad precipuum tristitiae auctorem, quem tamen ob penitentiam non nominat, nec ejus crimina.

§ 6 et 7. Eum vult absolvi, et in pristinum statum restitui; v. 8. id rogat ut patreans, v. 9. jubet ut apostolus.

§ 10. Prior ipse condonari propter eam; ut lenitatis.

PARAPHRASIS.

1. Decevi apud memetipsum non redire ad vos, tristitiam rursus daturus vobis.

2. Nam si ego, dum apud vos ero, morore vos afficiam, equis est qui me exhalaret? Nullus: quia vos, o charissimi mei, et gaudium meum, in tristitia cecidistis: tristis notam tristem non lætificat.

3. Ob hoc ipsum scripsi vobis, ut respiceretis, ne veniens ad vos, et inemendatos inveniens, nimium habere tristitiam ex his, de quibus, utpote charissimis filiis, oporteret me gaudere.

Scripsi, inquam, persuasus quod gaudium meum existimatis vestrum, et ideo statim tolleretur a vobis quae secretis mihi displicere, et tristitiam daturat.

4. Hanc Epistolam scripsi vobis ex magna oppressione et anxietate cordis, non absque multis lacrymis; non ut vos contristarem, sed ut ex hinc meo vos sanandi sollicitudine, cognosceretis singularem meam erga vos affectionem.

5. Quod si quis mororis causam dedit, non me solum tristitia affecit; sed etiam vos omnes, saltem aliquatenus; adeo ut non vos accusarem, ut criminis conscios et participes.

6. Sufficit tali, non nomino, oburgatio publica, et ejectio, quae et, a vobis congregatis, facta est.

7. Ita ut e contrario vellem, ut ipsi jam penitentem condonem, et illum consolentem, ne forte in medico morore obruatur, et in barathrum desperationis cadat.

8. Quapropter obsecro vos, ut publico decreto ratam, firmitaque factis vestram in eum charitatem.

9. Nam ideo hanc Epistolam scripsi vobis, ut expectari an in omnibus mihi obediatis; scilicet tam in

del eis exemplum, ne circumveniamur à Satanà ob nimiam severitatem.

§ 12. Rediit ad suam peregrinationis profectum; Epheso Troadem itit: sed ibi non reperio Titum, scripsit est in Macedoniam, expectaturus Titum, à quo Ecclesiae Corinthiensi statum citius addidicere.

§ 14. Ibi multa mala passus, sed Deo gratias agit, quia per Christum facti cum in persecutionibus victorem: et quia per ad ministerium diffundit quaqueverim benefragrantem sui cognitionem.

§ 15. Christi bonus odor est omnibus, salutaris creditibus, mortifer incredulis, v. 16. Ex hoc bono odore sumit occasionem, suam contra falsos doctores apologiam texendi. Non sicut illi, Evangelium componunt, sed sincere prædicant, tanquam à Deo, eorum Deo, in Christi personâ, v. 17.

gratiâ præstandâ, quam in sententiâ pronuntiant. 10. Cui autem aliquid condonaveritis; et ego, vobis animo pressens, condono: nam et ego, quod donavi, si quid donavi, propter vos donavi, vice et auctoritate Christi.

11. Ne decipiatur à Satanâ, ob nimiam nostram severitatem: etenim illius astutias et dolos non ignoramus.

12. Cum Epheso egressus, venissem Troadem, Evangelii prædicandi gratiâ; etsi magnum mihi patuit aditus ad Domini negotium;

15. Requiem tamen non habui in animo meo; eo quod ibi non invenierim Titum, quem Corintho expectabam: hinc Troadensibus valedicens, profectus sum in Macedoniam, Titum expectaturus, et ab eo rerum vestrarum statum cognosciturus.

14. In Macedoniâ quidem multa passi sumus; sed Deo gratias, qui nos per Christum facit victores et semper triumphantes; et qui, per nos, quaqueverim diffundit sui benefragrantem notitiam.

15. Quia ad Dei gloriam, sumus Christi bonus odor, et his qui credentes salvi sunt; et his qui credere nolentes, perent.

16. Malis quidem hic odor est mortifer, et mortem afferens, sed suo vitio: bonus vero est odor vitalis et vitam donans. Ad id præstandum, qui, ut par est, idoneus?

17. Saltem, Dei gratiâ, non sumus sicut plerumque, qui, falsis veris miscentes, componunt verbum Dei; sed sincere illud prædicamus, sicut à Deo processit; quasi nos spectante Deo, Christi nomine, velut ejus legati.

COMMENTARIA

VERB. 1. — STATI AUTEM HOC IPSUM... Graec. judicavi autem mihi ipsi hoc, non iterum venire in tristitia ad vos. Iueneris sui retardati causam citius reddidit, et

VERB. 1. — STATI AUTEM HOC IPSUM APUD ME, etc. scilicet non venire ad vos, et parcere vobis vestrisque delictis, ut dixit v. 22.

plenus explicat: quod in fine cap. 1, v. 25, jurans dixit: Percens vobis, non veni adhuc Corinthum. Decevi apud memetipsum hoc, scilicet non redire ad vos, tristitiam vobis daturus: seu ne vos nondum emendatos inveniens, castigationibus rursus contristarem; oburgans, ait divus Chrysostomus, exca-

seens, aversans. Quasi diceret: Per priorem Epistolam meam vos errantes contristavi, non volui rursus contristare, ideo venire distuli, dedique tempus emendationi.

VERB. 2. — SI ENIM EGO CONTRISTO VOS... Nam si, ego, dum apud vos ero morore, vos afficiam; equis est qui me lætificet?

Nisi is qui CONTRISTATOR EX ME, id est, nisi forte is, quem morore afficere, quasi diceret: Nemo; cum vos, o charissimi mei, qui gaudium meum estis, in tristitia essetis: tristis autem tristem non lætificat. His verbis insinuat quod ipsi sint ejus gaudium, et quod illorum tristitia sit et sua; hincque noluit eos contristare, quia contristaretur et ipse: è contra vult illorum gaudio cooperari, sicut dixit v. 24, cap. 1, ut et ipsis congaudeat.

Observatio moralis.

O mirandum sanè cordis apostolici charitatem! Quid non facit, ut illos suos ab erroribus, et à vitiosis ereptis, sanctificet et Christo loqueret? Primò peccantes ipsos absens per Epistolam arguit, increpat; et brevi se ad eos venturum minatur; deinde parces, tempusque donans emendationi, tardat venire, ne cogatur nondum emendatos rursus corrigere; et ne hæc geminata correptione infirmos adhuc discipulos, et à falsis doctoribus obsessos, exasperet; tempus ergo expectat aptius. Interim rursus scribit, et quia, pleuroque saltem, novit emendatos, illos solatur, demulcet, priores Epistolae duritas excusat; plùs doluit, quam ipsi; illorum omnium tristitia et sua est. Hinc non vult illorum tristitiae auctor esse; sese eorum gaudii adiutorem profuturum. O miris divine charitatis artes! quid non apostolica corda cogis, animarum sacra, divinaque fames? Has apostolice charitatis artes ita miretur ut et imitetur superior ecclesiasticus.

VERB. 3. — ET HOC IPSUM SCRIPSI VOBIS, ET NON, CUM VENERO, TRISTITIAM HABEAM SUPER TRISTITIAM. Graec. ne veniens tristitiam habeam. Syr., quod autem hoc ipsum scripsi vobis, inde est, ne cum venerim, morore me afficiam, ex quibus oporteret me gaudium demulcere. Nec textus Graecus, nec Syriacus, nec Arabicus, nec Ethiopica versio habent hæc duo verba super tristitiam. Ambrosius etiam illa non addit, nec in textu, nec in explicatione. Erasmus suspicatur ex Epist. ad Philipp. c. 2, v. 27, hæc addita fuisse. Multa tamen exemplaria citat

VERB. 2. — Si enim ego contristo vos, hoc est, etsi contristavi vos per Epistolam primam oburgatricem, tamen jam lætificor vobiscum in fornicari; et vestra penitentia et tristitia.

Et quia et qui me lætificet, nisi qui contristator ex me? Q. d.: Maxime me lætificet is, qui ad meam oburgationem dolet et pœnitet, scilicet inestuosus ille fornicarius, quem excommunicavit, Epist. 1, c. 5. Ita Ambros.

VERB. 3. — Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero tristitiam supra tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere? q. d.: Vult per Epistolam præmissam vos oburgare et corrigere, ne coram vobis cogere oburgare, quod mihi valde triste foret.

P. Amelotte, in quibus illa legit. Excusat Apostolus hæc priores Epistolae duritias. Dixerat, v. g.: Quid vultis, in virgâ veniam? cap. 4, v. 21, et alia dura sibi dixit: hæc nunc emolliit; eorum rationem reddens. Quasi diceret, propterea, ob hoc ipsum, scilicet, ut respiceretis, sic scripsi vobis; ne veniens ad vos, et vos inemendatos inveniens, geminatum, seu nimiam tristitiam habeream ex his, de quibus, utpote meis charissimis filiis, oporteret me gaudere. Filius sapiens gaudium et gloria patris; juxta illud Prov. 10, v. 1: Filius sapiens lætificat patrem.

CONFIDENS IN OMNIBUS VOBIS... hoc, inquam, scripsi, confusus atque persuasus, quod meum gaudium existimetis ut vestrum, sicut ego vestrum existimo meum; et ideo quod statim à vobis tolleretur, quocumque secretis mihi displicere, et tristitiam mihi creare. Ecce primam rationem, ob quam duriosculè vobis scripsi, scilicet, ut emendarentur, ne vos contristarem, et ego magis quam vos ipsi, ex vestro morore contristarem; sed ut sublati omnibus tristitiae et vestrae et mee causis, simul in Domino gauderemus omnes: itaque non tam meâ, quam vestrâ causâ feci.

VERB. 4. — NAM EX MULTA TRIBULATIONE... Syr., ex magna oppressione et anxietate cordis. Pergit in emolliendis prioris Epistolae asperitatibus. Propterea declarat eis tristem statum, in quo erat, cum scripsit; et animum eis aperit, quo scripsit. 1° Status. Ex multa tribulatione... Omnia hic verba ponderanda sunt cum D. Chrysostomo, non dixi simpliciter, ex tribulatione, sed ex multa tribulatione, nec per lacrymas solum, sed PER MULTAS LACRYMAS ET CORDIS ANGSTIAM: hoc est, incidere profoculatur, ac strangulatur: ac tristitiae nubem non ferens, ad vos scripsi; D. Chrysostomus. Itaque ostendit quod multo magis doluerit, quam ipsi. 2° Animum scribens. NOX ET CONTRISTEMINI, id est, non intendens tristitiam vestrâ matum, seu quasi me delectet tristitia vestra.

SED ET SCIATIS... Syr., sed ut cognosceretis charitatem vehementem quam habeo erga vos, id est, sed ut ex hæc meâ sanandi vos sollicitudine, memi cognosceretis singulari in erga vos affectum: seu, ut ait D. Anselmus, quam magno dilectionis affectu vestram salutem queram, cupiens vos à peccatis eripere, et Christo reddere. Non charitatem tantum dixit, sed quam ARDENTISSIMAM... ut indicet, quod eos pro cæteris diligit, ut eximius et præcipuus discipulus; D. Chrysostomus. Ita

CONFIDENS IN OMNIBUS VOBIS, quia meum gaudium tantum vestrum est. Omnino confusus sum fore: ut quod mihi displicere intelligeretis, statim tolleretur, quia meâ gaudia existimatis vobis esse communia, et consequenter dolores meos estimatis esse vestros, ut quod mihi displicet, et vobis displicet.

VERB. 4. — NAM EX MULTA TRIBULATIONE ET ANGSTIÂ cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut contristemini, contristatromini. Scripsi, inquit, non intendens unquam tristitiam vestrâ; sed bonum aliquod ei conjunctum; scilicet emendationem vestram.

Sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantiam in vobis, erga vos; ut intelligeretis quantum vos diligam.

que si verba iracundia plena erant, hæc tamen animi concitatio ex ingenti claritate et dolore nascebatur; idem S. Chrysostomus, qui et D. Paulum comparat patri medico, charissimis filiis sui alicui secanti, aut urvanti, et ideo dupliciter dolenti; et quod filius sit ager; et quod filium ægrum secare cogatur: utrumque autem amoris est argumentum. Talem se, et patrem et medicum, recordetur prælatos corrigens; doleat et se dolere testetur, et ex amore, non odio, non morositate filium suum corrigat et sudet.

VERS. 5. — *SI QUIS AUTEM CONTRASTAVIT...* Ubi sese excusavit, Deum ipsum imitatus, ut notat D. Chrysostomus. Dens enim, Mich. 6, ait: *Popule meus, quid feci tibi...?* transit ad præcipuum fructificæ auctoritatem, scilicet, fornicarium; sed propter illius penitentiam, sermonem sic emittit, ut nec eum nominet, nec ejus crimen; nec de tristitia, quam suo crimine causavit, nisi sub conditione loquatur. *Si quis...*, quasi criminis illius oblitus sit Apostolus, ac de eo dubitet.

SI QUIS AUTEM CONTRASTAVIT... SYR., quod si quis tristitia afficit, non me tristitia afficit, sed propemodum vos omnes. Id est, si quis contrastavit, non me solum, sed omnes vos contrastavit, EX PARTE, id est aliquatenus, in aliquo saltem gradu et modo; paululum: vel cum SYR., propemodum, ferè vos omnes.

UT NON ODEREM, supple, vos omnes. SYR., ne oderatis sit vobis sermo. In priori Epistola, cap. 5, v. 2, videtur Apostolus omnes Corinthios culpasse, quasi consentientes, aut dissimulantes: *Et vos, inquit, inflati estis, ut non magis luctum habueritis.* Hoc ut leniat, hic dicit omnes esse propemodum, vel eos omnes aliquatenus, aliquo saltem gradu et modo fuisse doloris sui socios et participes. Ad id ut non vos omnes accusem, quasi criminis consensios et participes. Injuria itaque veritas constructio hæc est: *Si quis contrastavit, non me solum contrastavit, sed etiam vos omnes ex parte, id est, saltem aliquatenus, ita ut vos non accusem, quasi delicto consentientes.* D. tamen Chrysostomus aliter hanc ultimam partem, *ut non oderem*, explicat, id est, dixi, *ex parte*, non quod vos minorum inde morem acceperitis; quam ego, sed non illum, qui stuprum perpetravit, nimium odorem. Ut indulgentius cum eo agerem, dixi, *ex parte*.

VERS. 5. — *SI QUIS AUTEM CONTRASTAVIT, non me, scilicet solum, contradicere fornicarius, de quo Epist. I, c. 5, sed ex parte;* quia necum multos alios bonos contrastavit, ait Anselmus: qui cum excommunicatum à me, à egi sui cur oligurgatione cleaverunt.

Ut non oderem omnes vos, hæc infamia et suspicione, quasi patrem non esse multos qui dolent propter illum incestum. Priori enim Epistola, cap. 5, videtur omnes culpasse quasi consentientes vel dissimulantes illum incestum: *Et vos, ait, inflati estis, ut non magis luctum habueritis.*

VERS. 6. — *Sufficit illi qui injuriam dicit, etc. Hæc, illa publica scilicet separatio et confusio, quæ à tota Ecclesia ejectionis est incestuosus. Sufficit illi tali, scilicet ei qui Ecclesiam contrastavit. Sufficit, inquam, pro satisfactione sui delicti: ita nimirum, ut, quamvis enormis facinorosi personam longè majorem ac diuturniorem merito postulet, reliquum tamen poena per*

VERS. 6. — *Sufficit illi, etc.* Nec eum nominat, nec peccati illius mentionem facit, quia penitentem vult indulgentiam impertiri. A Corinthiis, Apostolo jubente, in primâ Epistola publice correptus, damnatus et excommunicatus fuerat incestuosus ille; sed quia ad mentem rediit, et sincerâ penitentia crimen agnovit; eum peccatentem vult Apostolus ab excommunicatione absolvi et in pristinum statum restituere.

SUFFICIT ILLI, qui vos et me contrastavit, id est, incestuosus, sufficit ad poenam pro delicto suo satisfactoriam, publica obsecratio, confusio, et ab Ecclesia ejectione, quæ à vobis congregatis facta est.

SUFFICIT, attentâ illius infirmitate; et spectatâ illius penitentia, quæ magna fuit; cum timeat Apostolus, ne nimio more absorbeat. Hinc discit penitentias satisfactorias esse corporis et anime viribus propugnandas. Animadvertit et hic indulgentiarum originem. Sic enim sufficit incestuosus penitentia, ut fiat tamen ei condonatio: indulgentia et relaxatio conceditur, ut patet ex versu sequente.

VERS. 7. — *ITA UT E CONTRARIO...* scilicet, velle ut ipsi jam penitenti et humilitati condonatis: scilicet, impositam ei poenam remittentes, eoque in pristinum statum restituentes.

ET CONSOLEMINI, omnia ei amoris signa exhibentes: ne forte immo dico more obruat, demergatur, et in barathrum desperationis cadat, et à fide deiciat. Sed, ut ait Ambrosius, et post eum S. Anselmus, ne diutius videns se à cunctis sperni, desperans de se, det animum ad mundo fruentium, quasi qui locum, apud Deum, jam non habeat. Hoc est enim, à majori tristitia absorberi, desperantem de se, converti ad adjuvanda peccata, quibus gravatus absorbeat morie secunda.

VERS. 8. — *PROPTER QUOD...* ne scilicet absorbeat. OBEDEO VOS... non ut præceptor imperat, sed ut advocatus rogat, Corinthiis in judicariâ sede positus, ait D. Chrysostomus. Illis ergo loquitur velut iudicibus, quorum suffragio vult incestuosum excommunicatum, sed penitentem, publicè absolvi; eos rogat velut patronos.

UT CONFIRMETIS; GRÆC., *επιβεβαιώσατε*, confirmare, id est, publico decreto, et in publico Ecclesie vestre cœtu, ratam, firmamque faciatis vestram in eum charitatem.

indulgentiam ei condonatur. Hinc patet eum post excommunicationem permississe. Unde laxat et absolvit eum Apostolus hic.

VERS. 7. — *Ita ut e contrario magis donec, et consolentur.* Donare pro condonare, remittere, gratiam debiti facere. Sensus est: Ita ut e contrario, id est, loco severitatis quæ longiorem adhibere poenam exigere possent, potius uti vos oportet lenitate et indulgentia, quæ condonatis ac remittitis quicquid ei poenæ reliquum est.

Ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui ejusmodi est. Ut ex prorsus obruat bonum, pariatque in eo effectus ut immo dico more con-sequi solent: uti sunt animum dampnare, semper salutis aligere, pietatis operibus resuavitate, totum se mundo dedere, etc.

VERS. 8. — *Propter quod obsecro vos, etc.* id est, ut publico Ecclesie consensu declaratis vos denno it

Kopie sunt comita, ait Erasmus: sine *εξπαρτε* hic significat in publico Ecclesie cœtu declarare. Rogat itaque ut publico Ecclesie cœtu, eum in fratrem delectent et suscipiant. Quasi diceret, unite membrum corpori, adjuvate ovem gregi, vehementem animi affectum ei ostendite; Theodoretus.

VERS. 9. — *HEU ENIM SCRIPSI VOBIS...* hæc Epistolam, ut experimento cognoscam, an in omnibus obedientes sitis: non modò in amputando, sed etiam in adjungendo, ait D. Chrysostomus. Id est, ut probem an sitis tam alacres in gratia præstandâ, quam fideles fuistis in sententiâ pronuntiandâ. Sic ergo obsecrat, ut ei imperet: vult enim obedientiam. Præcipere poterat, velut apostolus, rogare maluit, sicut patronus; at sic rogat iudices, tanquam advocatus; ut à iudicibus subalternis obediri velit, tanquam apostolus et Christi vicarius. Docet prælatos auctoritate suâ uti moderate. Docet subditos prælatorum precibus obedire, ut jussionibus.

VERS. 10. — *QUI AUTEM ALIQUO DONASTIS...* GRÆC., *donatis*, seu condonatis, pro condonabitis; seu, ut ait Tertullianus, donaveritis. SYR., cui verò remittitis. Arab., et culpam quam condonabitis.

ET EGO, vobis animo presens, condono; quasi diceret, sicut in priori Epistola, cap. 5: *Congregatis vobis et spiritu meo*, illum excommunicavit; ita me vobis nunc adjungo, ut quod condonatis, ego condonem.

NAM ET EGO QUOD DONAVI, SI QUID DONAVI PROPTER VOS, IN PERSONA CHRISTI. Sicut auctor fui poenæ, sic et promotor sum indulgentiæ. Et id quidem propter vos, ut exemplo meo discatis lenitate non minus uti quam severitate.

IN PERSONA CHRISTI, auctoritate Christi, summi pontificis, cujus vices gero, quique dixit: *Quæcumque solveritis...* hæc in nomine Domini nostri Jesu Christi, etc., illum tradidi Satanæ, Epistola primâ, cap. 5, v. 4 et 5; sic in eodem nomine et auctoritate, vobis congregatis presens, illi condono.

VERS. 11. — *UT NON CIRCUMVENIAMUR...* id est, lum pro fratre completi.

VERS. 9. — *Ideo enim scripsi*, scilicet hæc Epistolam, ut confirmatis in illum charitatem, ut processit. *Ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis*, ut videam, utrum, sicut obedistis in eo excommunicando, sic et obedistis in recipiendo.

VERS. 10. — *Qui autem aliquo donastis, et ego*, Cui gratiam et remissionem fieri per Titum rogastis, et ego, scilicet donari illi, et condonari rogo. Ita Theodoretus.

Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos, in persona Christi. Hoc autem in persona Christi, non est aliud quam nomine, vice et auctoritate Christi: cujus scilicet personam Paulus gerebat; q. d.: Condono vice et auctoritate Christi, cujus personam gero, qui dixit: *Quicquid solveris super terram, erit solutum et in celo.*

VERS. 11. — *Et non circumveniamur à Satanâ;* ne decipiamur, ut scilicet fornicarius ille ab inimici rigoribus à Satanâ in desperationem impellatur.

Non enim ignoramus cogitationes ejus, Tertullianus, lib. de Pudicitia, cap. 15, legâ: *Non enim ignoramus injectiones ejus, puta rapinas ejus.*

decipiamur à Satanâ, sub specie boni, nimirum si ob nimiam nostram severitatem hunc impellat ad desperationem, et abducet à fide; et nos ipsos sic includat laqueis suis. Hoc bene et paucis Ambrosius, ne remedium nostrum fiat ejus triumphus. Dixit in precedenti versu *donavi propter vos*; hinc videtur quod dicere debuisse, ut non circumveniamini, sed dicere maluit, ut non circumveniamur. Tùm ut modestiam servet, tum ut presentiam suam inter illos indicet.

NON ENIM IGNORAVIS... hujus callidi serpentis astutias et dolos, quibus nos, tum prælatos, tum subditos à Deo conatur abducere. Varia sunt et opposita ejus in nos machinationes, modò illecebris, modò desperatione; modò nimia lenitate, modò nimia severitate nos impugnat. Hoc bene D. Thomas expressit dicens: *Diabolus enim multos decipit, quosdam, scilicet, trahendo ad peccatorum perpetrationem; quosdam verò ad nimiam contra peccantes rigiditatem; ut si non potest eos habere per perpetrationem facinorum, saltem perdat, quos jam habet, per prælatorum austeritatem, qui eos non misericorditer corrigentes, in desperationem inducunt; et sic non perdit, et illos diaboli laqueis includit.*

VERS. 12. — *CUM VENISSEM AUTEM TROADEM...* Redi ad liberis sui narrationem, eisque declarat quò ierit, cum decrevisset ad eos non ire. Epheso egressus ivit Troadem, Phrygiæ minoris urbem, in littore Hellesponti. An Troas, sit Troja famosa, multi affirmant. Fromondus, ec. Act. 20, v. 6 et 7, colligit quòd Troas sit urbs littoralis, Troja verò aliquanto spatio distabat à terra; erat tamen, inquit, in eadem Phrygiâ minore.

PROPTER EVANGELIUM CHRISTI, id est, prædicandi Evangelii gratiâ.

ET OSTIUM, id est, etsi magnis patuerit aditus ad Evangelium propagandum; seu magna mihi spes affligeret multos acquirendi Christo.

VERS. 13. — *NON HABET REQUIEM SPIRITUS...* id est, in animo meo.

VERS. 12. — *Cum venissem autem Troadem, propter Evangelium Christi, abandi prædicandum, et ostium (aditus magnus) mihi apertum erat in Domino, in negotio Domini, scilicet ad propagandum ejus Evangelium.* Ita Anselmus.

VERS. 15. — *Non habet viem spiritus meo (in spiritu), id est, in animo meo) eo quod non invenimus Titum fratrem suum, in Evangelio prædicando adiutorem et socium.* Principibus hæc offert causam, cur Tito non invento requiem Apostolus non haberet: quia per Titum, quæ Corinthum miserat, expectabat ut sibi nuntiaretur an Corinthii jam se corripissent. Requiem ergo spiritus Pauli non habebat, eo quòd Titum non invenisset, scilicet Corintho reversum. ut ejus rebus scribit de rebus Corinthiorum fieret. Et hæc Apostolus scribit, ait Primusius, ut intelligant ipsam omnia propter charitatem fecisse. Ergo quod dicit tale est: Postquam Epheso digressus veni Troadem Evangelii causa, quamvis in ea urbe spes copiosius fructus apparet, adeò laudem verborum vestrarum curâ ac sollicitudine tenor, ut ille non putarem mihi subsistetum, eo quòd Titus quæ à vobis expectabam, non advenisset.

Sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam,

EO QUOD NON INVENIEM... ibi Titum, quem Corinthio expectabat, et à quo sperabat me cognosciturum Ecclesie vestre statum.

SED VALDE GENS ISTA... Illud rerum vestrarum sollicitus, fratribus Truado commemorantibus valedixi. Nimirum illis instructis, rebuscque ad illos spectantibus ordinatis; vel forte aliquibus discipulis ibi relictis, qui ostio illo aperto; pergerent, aut Promouduis.

PROFECTES SURIN MACEDONIAM, Titum expectaturus, et ab eo Ecclesie vestrae statum citius agnoscuturus. Ille omnibus Apostolorum; quod in cap. 7, v. 5, dicit; scilicet, quòd in Macedonia omnem passus sit infans et foris tribulationem; sed de ea, episcopi affectu, Deo gratias agit.

VERS. 14. — DEO AUTEM GRATIAS, QUI SEMPER TRIUMPHAT NOS... Hebraeus est, significans: Qui per Christum nos semper facit triumphare; seu, qui per Christum facit, non solum ut omnia adversa superemus, simulque in persecutionibus victores, sed etiam post pacem et victoriam reddat illustriores.

ET ODOREM SOTTILE, S. E. L. A., id est, et suavitatem seu benedictivam sui cognitionem, id est, familiam Evangelii sui.

PER NOS, equidem concessos, sed nunquam dejectos quaquaversum diffusit, in omni loco. Quo magis conterantur et concutiantur aromata, eò majora spirant fragrantiam et sic et nos, quò magis concutiamur, et persecutionibus continuemur, eò suaviora et abundantiora Dei Evangelique Christi spargimus odorem.

Colligenda.

Illic collige quòd passio martyrum sit triumphus et martyr, et Dei, et Christi. Quid enim est triumphus? Imperatoris victoris progressio in publicum cum trophæis, aliisque victorie signis. Ergo passio martyrum, triumphus est martyr, quia per eam de carne, mundo et diabolo victores, martyri sui instrumentis, quasi trophæis, illustres et conspicui, publice coram omnibus triumphant argunt. Ergo passio martyrum, triumphus est Dei; quia per eam odori Dei bene olens, suavis et bene fragrans ejus notitia diffusitur. Ergo passio martyrum, est Christi triumphus; quia per eam Evangelium Christi disseminatur; fides perditam vincit; Titum illic expectaturus, et ex eò de vobis aliquid certi cogniturus.

VERS. 14. — Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo. Triumphat, id est triumphare facit. Ita Ambrosius. Anselm. Videtur Apostolus in Macedonia sacris persecutionibus perterritus. Unde c. 7 dicit se ibi omnem tribulationem passum fore pugnas, infans thores: sed Dei gratia hæc omnia superavit cum gloria et triumpho. Triumphus enim Dei est, ibi qui lituro., passio martyrum pro Christi nomine, crucis effusio, et inter tormentis letitia.

Et odorem notitie suæ manifestat per nos in omni loco. Odor notitie Dei, id est, famæ ejus, à vobis quam longinquis diffusidit.

VERS. 15. — Quis Christi bonus odor unius Deo, etc. Nominis Christi in omni loco bonus odor unius Deo: et prædicationis nostræ longè latiusque

cit et veritas mendacium. Deus ergo per passiones martyrum et ipsos martyres facit triumphantes, et igitur per eos triumphat.

VERS. 15. — Quis Christi bonus odor... id est, bona fama, verbo, exemplo, patientia.

Deo, id est, ad Dei gloriam, vel Deo in odorem suavitatis, sicut hostiæ et thymiamata veteris legis dicebantur offerri Deo, in odorem suavitatis.

IS QUI SALVI FIUNT... ET IS QUI CREDUNT ET SALVI FIENT; ET IS QUI CREDERE NOLENTES, in sua infidelitate PEREUNT. Tanquam thuribula incensa, spargimus, quocumque incedimus, spirituales fidei christianæ odorem, et credulis prædicamus et incredulis; quia, quantum ad nos attinet, volumus, sicut et Deus, omnes salvos fieri. Hunc eundem christianæ fidei odorem ubique et nostris passionibus spargimus. Quasi unguentorum ampullæ sumus; quanto magis fragrimus, tanto ampliore odorem Dei et Christi diffundimus ad omnes.

VERS. 16. — ALIIS QUIDEM ODORE MORTIS... malis quidem hic odor est mortifer et mortem afferens, sed occasionaliter, non nostro, sed eorum vitio. Bonus autem est ODORE VITÆ; et vitam afferens, sicut fragrantia unguenti columbæ vegetat, scaralarum necesse, aut CECUMENIENSIS. Sicut odor florentium vinearum homines recreat, serpentes necat, ait D. Thomas. Sicut lumen solis oculos sanos recreat debiles cruciat. Sicut ignis aurum purgat, stipulam absulit. Sic fama de Christo sparsa, bonis est odor vivificus, spirituales vitam impertiens; malis est odor mortifer; non ex se, est enim odor vite; sed eorum vitio, quia vitam respiciunt; seu, ut ait Christus, quia dilexerunt magis tenebras, quam lucem.

ET AD HÆC QVIS TAM IDEONEUS? Græcè, ad hæc quis idoneus? Syr., et ad hæc quis veri idoneus? D. Chrysostomus, gratiæ profectio id est, hoc totum Christi est; nihil est quod nobis arrogemus; idem ait D. Chrysostomus.

QUIS TAM IDEONEUS? Aliqui, tam, putant additum: alii volunt quoniam, in qua tam conversum. Sensus est: Quis sicut par est, idoneus est, ut ubique Christi bonus sit odor? quasi diceret: Quam pauci reperitur ism idonei? vel juxta Vulgatum: Quis tam idoneus, quam nos apostoli?

VERS. 17. — NON ENIM SERVIS SICUT PLURIMI... Exspirat fragrantia; ita Hier. Bonam Christi famam verbo et exemplo spargimus in honorem Dei, apud omnes, non eos solum qui credunt et salvi fiunt, verum etiam qui credere nolentes perierunt.

VERS. 16. — Aliis quidem odor mortis in nostrum, alia autem odor vite in vestrum. Sicut fragrantia unguenti columbæ vegetat, scarabæum necat, ut ait Hieron., sic et lumen solis oculos sanos recreat, debiles offendit: et ignis aurum purgat, stipulam absulit: et ipse Christus alios in ruinam, aliis in resurrectionem positus est; Luc. 2.

Et ad hæc quis tam idoneus? Quasi dicit: Quis pauci tam idonei ministri, qui ubique sunt bonus odor Christi? Ita Ambrosius.

VERS. 15. — Non enim unius sicut plerique, adulterans verbum Dei. Adulterata, id est, quod sincerum est, corruptantes. Adulterat ergo verbum Dei, qui

bono Christi odore, de quo in versu præcedenti, occasione sumit sese contra falsos doctores defendendi: suam ergo hic resumit apologiam, quam usque ad cap. 8 texit.

NON ENIM SERVIS SICUT PLURIMI ADULTERANTES. Græcè, *cauponantes*. Syr., qui *miscent verbum Dei*. Cauponari est, eum qui vinum adulterat: eum qui pecunia id vitend, quod gratis dare debet, D. Chrysostomus. Ferit hic falsos doctores, qui falsificabant Evangelium, et ad quæstum abutebantur verbo Dei.

ADULTERANTES, id est, falsificantes, vitiantes. Cauponantes, id est, veris falsa miscentes, ut caupones qui vina corrumpunt per commixtiones. Illi falsi doctores christianismum judaismi admixtionem adulterabant.

SED EX SINCERITATE... Illorum falsificationi suam opponit sinceritatem; sed sincerè, purè, sine admixtione.

SICUT EX DEO, seu à Deo accepti; seu sicut ex Deo processit.

CORAM DEO. Deum præ oculis habentes, quasi spectante Deo.

IN CRIBRO LOQUUNT, seu prædicamus. Non in sapientia, seu eloquentia seculari, ut dixit in primo capite, v. 12, sed in Dei gratia, in Christo, id est, Christi gratia innixus, et eloquentia, quam dat Spiritus sanctus. Non nostrâ sapientia, ait D. Chrysostomus, et eruditione, sed illius potentia affuit. Vel tanquam in Christi personâ, et vice Christi.

veritati falsitatem conjungit. Unde S. Gregor., 32 Meral., c. 17: Adulterari, inquit, verbum Dei, est aut alter de illo sentire quam est, aut ex eo non spirituales fructus, sed adterinos totius querere laudis humanæ; coram Deo, vel in conspectu Dei, in Christo, pro, in Christi veritate, fidelitate, et sinceritate, scilicet loqui et prædico. Aliter S. Chrysostomus: In Christo, inquit, id est, per Christum et Christi gratiam.

Sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo in Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad præxim redigenda.

- 1° Omnis prælati ex primis lujus secundi capitis versibus dicit, et imitatur miras apostolicæ charitatis artes, quibus animis sibi commissis Christo iuratur. Vide v. 2, 3, 4, in commentario. Sit pater et medicus, v. 4. Diligat, et ex charitate agat, v. 4. Auctoritate suâ moderate utatur, v. 9. Astutias diaboli varias cavet, v. 11.
- 2° Concinator apostolicus ex ultimis hujus capitis

CAPUT III.

- 1. Incipimus iterum nosmetipsos commendare: non nunquid egenus (sicut quidam) commendatitius epistolis ad vos, aut ex vobis?
- 2. Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scilicet et legitur ab omnibus hominibus:
- 3. Manifestat quòd epistola estis Christi, ministrata à nobis, et scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.

Observatio morali

Ex hoc versu discite bonum et malum concionandi modum. Ille versus apostolus est, et bonus præco, qui veritatem evangelicam purè et sine permissione, sive falsitatis aut novitatis, ad placendum invento; sive eloquenti affectata; sive intentionis lucri temporalis. Sed sincerè, sicut à Deo, processit.

CORAM DEO, quasi qui in conspectu Dei vivitis, omnia videntes, eor et renes penetrantis, loquitor.

IN CRIBRO, Christi cribulum, tanquam ejus legatus se vicarius. Ille autem est caupo, non apostolus, nec prædicator, qui falsa veris miscet, qui ad quæstum habet Evangelium; qui eloquentiæ seculari affectata, et ad placendum populo, prædicat. Qui de Deo loquitur, non quasi presente; sed quasi absente; de Deo non cogitans, Deum non querens, nec aspiciens; nec ejus oculos veritus. Qui non in Christo, de Christo loquitur; sed in semetipso, sibi confidens, sibi ipsi complacens, semetipsum prædicans et querens. Itaque recordetur concionator evangelicus: 1° se Dei legatum, à Deo missum, et in Dei nomine loqui: verbum ergo Dei prædicat, sicut à Deo processit, Dei voluntatem sincerè annuntiat, purè reddat et integrè quod à Deo profectum est, et accepit; 2° se coram Deo vivente loqui. Deo spectante, angelante, tanquam sub ejus oculis et auribus: veritatem ergo oculos Dei, nihil dicat quod non possit subire examen Dei; 3° se in Christo loqui, in ejus Spiritu: in ipso confidat, in ejus gratiâ imitatur; speretque sibi datum iri quid loquatur.

Christo loquitur. Loquitur verbum Dei ex sinceritate, qui neque Dei verbum adulterat admixtione alienæ doctrine, neque eo abutitur ad quæstum aut gloriam humanam, coram Deo, vel in conspectu Dei, in Christo, pro, in Christi veritate, fidelitate, et sinceritate, scilicet loqui et prædico. Aliter S. Chrysostomus: In Christo, inquit, id est, per Christum et Christi gratiam.

versibus discat verum concionandi modum. Ubique verbo, exemplo, presertim verò patientia, spirituales fidei christianæ fragrantiam diffusat, v. 14, 15, 16. Sit quasi arumata, v. 14. Sit quasi thuribulum incensum, v. 15. Sit quasi unguentaria ampulla, v. 16. Vitet pseudopostolorum vitia; non sit caupo, v. 17. Sed verus sit apostolus: propterea trium sit semper memor; quæ videt in fine, v. 17.

CHAPITRE III.

- 1. Commenceron-nous de nous louer à nous relever nous-mêmes: et avous-nous besoin, comme quelques-uns, qui d'autres nous donnent des lettres de recommandation envers vous, ou que vous nous en donniez envers les autres?
- 2. Vous êtes vous-mêmes notre lettre de recommandation, qui est écrite dans notre cœur, qui est reconnue et lue de tous les hommes;
- 3. Car vous sçavez que vous êtes la lettre de Jésus-Christ, dont nous avons été les secrétaires: et qui est écrite, non avec de l'encre, mais avec l'Esprit du Dieu vivant; non sur des tablettes de pierre, mais sur des tablettes de chair, qui sont vos cœurs.

EO QUOD NON INVENIEM... ibi Titum, quem Corinthio expectabat, et à quo sperabat me cognosciturum Ecclesie vestre statum.

SED VALDE PENSIS... Hinc rerum vestrarum sollicitus, fratribus Truado commemorantibus valedixi. Nimirum illis instructis, rebusque ad illos spectantibus ordinatis; vel forte aliquibus discipulis ibi relictis, qui ostio illo aperto; pergerent, aut Promouidus.

PROFECTES SURIN MACEDONIAM, Titum expectaturus, et ab eo Ecclesie vestrae statum citius agnoscurus. Ille omnibus Apostolorum; quod in cap. 7, v. 5, dicit; scilicet, quòd in Macedonia omnem passus sit infans et foris tribulationem; sed de ea, episcopi affectu, Deo gratias agit.

VERS. 14. — DEO AUTEM GRATIAS, QUI SEMPER TRIUMPHAT NOS... Hebraeus est, significans: Qui per Christum nos semper facit triumphare; seu, qui per Christum facit, non solum ut omnia adversa superemus, simulque in persecutionibus victores, sed etiam post pacem et victoriam reddat illustriores.

ET ODOREM SUAVITAE, SÆCULI... id est, et suavitatem seu benedictionem sui cognosciturum, id est, familiam Evangelii sui.

PER NOS, equidem concessos, sed nunquam dejectos quaquaversum diffusit, in omni loco. Quo magis conterantur et concutiantur aromata, eò majora spirant fragrantiam et sic et nos, quò magis concutiamur, et persecutionibus continemur, eò suaviorum et abundantiorum Dei Evangelique Christi spargimus odorem.

Colligenda.

Hinc collige quòd passio martyrum sit triumphus et martyr, et Dei, et Christi. Quid enim est triumphus? Imperatoris victoris progressio in publicum cum trophæis, aliisque victorie signis. Ergo passio martyrum, triumphus est martyrum, quia per eam de carne, mundo et diabolo victores, martyri sui instrumentis, quasi trophæis, illustres et conspicui, publice coram omnibus triumphum agunt. Ergo passio martyrum, triumphus est Dei; quia per eam odori Dei bene olens, suavis et bene fragrans ejus notitia diffusitur. Ergo passio martyrum, est Christi triumphus; quia per eam Evangelium Christi disseminatur; fides perditam vincit; Titum illic expectaturus, et ex eò de vobis aliquid certi cogniturus.

VERS. 14. — Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo. Triumphat, id est triumphare facit. Ita Ambrosius. Anselm. Videtur Apostolus in Macedonia sacris persecutionibus perterritus. Unde c. 7 dicit se ibi omnem tribulationem passum fore pugnas, infans thores: sed Dei gratia hæc omnia superavit cum gloria et triumpho. Triumphus enim Dei est, ibi qui fuerunt, passio martyrum pro Christi nomine, crucis effusio, et inter tormentis letitia.

Et odorem notitiae suae manifestat per nos in omni loco. Odor notitiae Dei, id est, famae ejus, à vobis quam longinquis diffusidit.

VERS. 15. — Quis Christi bonus odor unius Dei, etc. Nominis Christi in omni loco bonus odor unius Dei: et praeiudicatis nostrae longè latiusque

cit et veritas mendacium. Deus ergo per passiones martyrum et ipsos martyres facit triumphantes, et igitur per eos triumphat.

VERS. 15. — Quis Christi bonus odor... id est, bona fama, verbo, exemplo, patientia.

Deo, id est, ad Dei gloriam, vel Deo in odorem suavitatis, sicut hostiae et thymiamata veteris legis dicebantur offerri Deo, in odorem suavitatis.

IS QUI SALVI FIUNT... ET IS QUI CREDUNT ET SALVI FIENT; ET IS QUI CREDERE NOLENTES, in sua infidelitate perierunt. Tanquam thuribula incensa, spargimus, quocumque incedimus, spirituales fidei christianam odorem, et credulis praedicamus et incredulis; quia, quantum ad nos attinet, volumus, sicut et Deus, omnes salvos fieri. Hunc eundem christianae fidei odorem ubique et nostris passionibus spargimus. Quasi unguentorum ampullae sumus; quanto magis fragrimus, tanto ampliore odorem Dei et Christi diffundimus ad omnes.

VERS. 16. — ALIIS QUIDEM ODORE MORTIS... malis quidem hic odor est mortifer et mortem afferens, sed occasionaliter, non nostro, sed eorum vitio. Bonus autem est ODORE VITAE; et vitam afferens, sicut fragrantia unguenti columbinae vegetat, scaralarum necesse, aut Cinnamonis. Sicut odor florentium vinearum homines recreat, serpentes necat, ait D. Thomas. Sicut lumen solis oculos sanos recreat debiles cruciat. Sicut ignis aurum purgat, stipulam absulit. Sic fama de Christo sparsa, bonis est odor vivificus, spirituales vitam impertiens; malis est odor mortifer; non ex se, est enim odor vitae; sed eorum vitio, quia vitam respiciunt; seu, ut ait Christus, quia dilexerunt magis tenebras, quam lucem.

ET AD HÆC QUIS TAM IDEONEUS? Graec., ad hæc quis idoneus? Syr., et ad hæc quis verè idoneus? D. Chrysostomus, gratia profecto id est, hoc totum Christi est; nihil est quod nobis arrogemus; idem ait D. Chrysostomus.

QUIS TAM IDEONEUS? Aliqui, tam, putant additum: alii volunt quoniam, in qua tam conversum. Sensus est: Quis sicut par est, idoneus est, ut ubique Christi bonus sit odor? quasi diceret: Quam pauci reperitur ism idonei? vel juxta Vulgatum: Quis tam idoneus, quam nos apostoli?

VERS. 17. — NON ENIM SERVUS SICUT PLURIMI... Exspirat fragrantia; ita Hier. Bonam Christi famam verbo et exemplo spargimus in honorem Dei, apud omnes, non eos solum qui credunt et salvi fiunt, verum etiam qui credere nolentes perierunt.

VERS. 16. — Aliis quidem odor mortis in nostrum, alia autem odor vitae in vestrum. Sicut fragrantia unguenti columbinae vegetat, scarabæum necat, ut ait Hieron., sic et lumen solis oculis sanos recreat, debiles offendit: et ignis aurum purgat, stipulam absulit: et ipse Christus alios in ruinam, aliis in resurrectionem positus est; Luc. 2.

Et ad hæc quis tam idoneus? Quasi dicit: Quis pauci tam idonei ministri, qui ubique sunt bonum odori Christi? Ita Ambrosius.

VERS. 15. — Non enim unius sicut plerique, adulterans verbum Dei. Adulterata, id est, quòd sincerum est, corruptantes. Adulterat ergo verbum Dei, qui

bono Christi odore, de quo in versu precedenti, occasione sumit sese contra falsos doctores defendendi: suam ergo hic resumit apologiam, quam usque ad cap. 8 tenuit.

NON ENIM SERVUS SICUT PLURIMI ADULTERANTES. Graeco, cauponantes. Syr., qui miscent verbum Dei. Cauponari est, eum qui vinum adulterat: eum qui pecunia id vitium, quod gratis dare debet, D. Chrysostomus. Ferit hic falsos doctores, qui falsificabant Evangelium, et ad quæstum abutebantur verbo Dei.

ADULTERANTES, id est, falsificantes, vitiantes. Cauponantes, id est, veris falsa miscentes, ut cauponæ qui vina corrumpunt per commixtiones. Illi falsi doctores christianismum judaismi admixtionem adulterabant.

SED EX SINCERITATE... Illorum falsificationi suam opponit sinceritatem; sed sincerè, purè, sine admixtione.

SICUT EX DEO, seu à Deo accepti; seu sicut ex Deo processit.

CORAM DEO. Deum præ oculis habentes, quasi spectante Deo.

IN CRISTO LOQUUNT, seu predicamus. Non in sapientia, seu eloquentia seculari, ut dixit in primo capite, v. 12, sed in Dei gratia, in Christo, id est, Christi gratia innixus, et eloquentia, quam dat Spiritus sanctus. Non nostrâ sapientia, ait D. Chrysostomus, et eruditione, sed illius potentia afflari. Vel tanquam in Christi personâ, et vice Christi.

veritati falsitatem conjungit. Unde S. Gregor., 32 Moral., c. 17: Adulterari, inquit, verbum Dei, est aut alter de illo sentire quam est, aut ex eo non spirituales fructus, sed adterinos tantum querere laudis humanae: ex sinceritate verò loqui, est illi aliud in eloquio quam oportet, scilicet auctoris et creatoris gloriam querere.

Sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo in

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

- 1° Omnis praelatus ex primis lujus secundi capitis versibus discat, et imitet miras apostolice charitatis artes, quibus animis sibi commissis Christo iuratur. Vide v. 2, 3, 4, in commentario. Sit pater et medicus, v. 4. Diligat, et ex charitate agat, v. 4. Auctoritate sua moderate utatur, v. 9. Astutias diaboli varias cavet, v. 11.
- 2° Concionator apostolicus ex ultimis hujus capitis

CAPUT III.

- 1. Incipimus iterum nosmetipsos commendare: non nunquid egenus (sicut quidam) commendatitius epistolis ad vos, aut ex vobis?
- 2. Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scilicet et legitur ab omnibus hominibus:
- 3. Manifestat quòd epistola estis Christi, ministrata à nobis, et scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.

Observatio moralis

Ex hoc versu discat bonum et malum concionandi modum. Ille versus apostolus est, et bonus præco, qui veritatem evangelicam purè et sine permissione, sive falsitatis aut novitatis, ad placendum invento; sive eloquentie affectata; sive intentionis lucri temporalis. Sed sincerè, sicut à Deo, processit.

CORAM DEO, quasi qui in conspectu Dei vivit, omnia videns, eor et renes penetrans, loquitur.

IN CRISTO, Christi imitatio, tanquam ejus legatus se vicarius. Ille autem est caupo, non apostolus, nec prædicator, qui falsa veris miscet, qui ad quæstum habet Evangelium; qui eloquentia seculari affectata, et ad placendum populo, prædicat. Qui de Deo loquitur, non quasi presente; sed quasi absente; de Deo non cogitans, Deum non querens, nec aspiciens; nec ejus oculos veritus. Qui non in Christo, de Christo loquitur; sed in semetipso, sibi confidens, sibi ipsi complacens, semetipsum predicans et querens. Itaque recordetur concionator evangelicus: 1° se Dei legatum, à Deo missum, et in Dei nomine loqui: verbum ergo Dei prædicat, sicut à Deo processit, Dei voluntatem sincerè annuntiat, purè reddat et integrè quod à Deo profectum est, et accepit; 2° se coram Deo vivente loqui. Deo spectante, angelante, tanquam sub ejus oculis et auribus: verbum ergo oculis Dei, nihil dicat quod non possit subire examen Dei; 3° se in Christo loqui, in ejus Spiritu: in ipso confidat, in ejus gratia imitatur; speretque sibi datum iri quid loquatur.

Christo loquitur. Loquitur verbum Dei ex sinceritate, qui neque Dei verbum adulterat admixtione alienae doctrine, neque eo abutitur ad quæstum aut gloriam humanam, coram Deo, vel in conspectu Dei. In Christo, pro, in Christi veritate, fidelitate, et sinceritate, scilicet loquit et prædicat. Aliter S. Chrysostomus: In Christo, inquit, id est, per Christum et Christi gratiam.

versibus discat verum concionandi modum. Ubique verbo, exemplo, presertim verò patientia, spirituales fidei christianae fragrantiam diffusat, v. 14, 15, 16. Sit quasi arumata, v. 14. Sit quasi thuribulum incensum, v. 15. Sit quasi unguentaria ampulla, v. 16. Vitet pseudopostolorum vitia; non sit caupo, v. 17. Sed verus sit apostolus: propterea trium sit semper memor; quæ videt in fine, v. 17.

CHAPITRE III.

- 1. Commenceroz-nous de nouveau à nous relever nous-mêmes: et avous-nous besoin, comme quelques-uns, qui d'autres nous donnent des lettres de recommandation envers vous, ou que vous nous en donniez envers les autres?
- 2. Vous êtes vous-mêmes notre lettre de recommandation, qui est écrite dans notre cœur, qui est reconnue et lue de tous les hommes;
- 3. Car vous sçavez que vous êtes la lettre de Jésus-Christ, dont nous avons été les secrétaires: et qui est écrite, non avec de l'encre, mais avec l'Esprit du Dieu vivant; non sur des tablettes de pierre, mais sur des tablettes de chair, qui sont vos cœurs.

4. Fiduciam autem talem habemus, per Christum ad Deum :

5. Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est :

6. Qui et idoneus nos fecit ministros novi Testamenti, non littera, sed Spiritu: littera enim occidit, Spiritus autem vivificat.

7. Quod si ministratio mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, quæ evacuat:

8. Quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria!

9. Nam si ministratio damnationis gloria est, multo magis abundat ministerium iustitiæ in gloria.

10. Nam nec glorificationem est, quod claruit in hæc parte, propter excellentem gloriam.

11. Si enim quod evacuat, per gloriam est, multo magis quod manet, in gloria est.

12. Habentes igitur talionem spem, multa fiducia sumus.

13. Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuat;

14. Sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non revelatum (quoniam in Christo evacuat);

15. Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.

16. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

17. Dominus autem Spiritus est; ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas.

18. Nos verò omnes, revelatâ facie gloriam Domini speculantes, in eadem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.

4. Or. c'est par Jésus-Christ que nous avons une si grande confiance en Dieu.

5. Car nous ne sommes pas capables de former de nous-mêmes aucune bonne pensée, comme de nous-mêmes; mais c'est Dieu qui nous en rend capables.

6. Et c'est lui aussi qui nous a rendus capables d'être les ministres de la nouvelle alliance, non par la lettre, mais par l'Esprit. Car la lettre tue; mais l'Esprit vivifie.

7. Que si le ministère de la lettre gravée sur des pierres, qui était un ministère de mort, a été accompagné d'une telle gloire, que les enfants d'Israël ne pouvaient regarder le visage de Moïse à cause de la gloire dont il éclatait, laquelle devait néanmoins finir.

8. Combien le ministère de l'Esprit doit-il être plus glorieux!

9. Car si le ministère de la condamnation a été accompagné de gloire, le ministère de la justice en aura incomparablement davantage.

10. Et cette gloire même n'est point une véritable gloire, si on la compare avec la sublimité de celle de l'évangile.

11. Car si le ministère qui devait finir a été accompagné de gloire; celui qui durera toujours doit l'être beaucoup davantage.

12. Ayant donc une telle espérance, nous vous parlons avec une entière liberté;

13. Et nous ne faisons pas comme Moïse, qui mettait un voile sur son visage, parce que les enfants d'Israël ne pouvaient regarder fixement la clarté passagère de son visage.

14. Aussi leurs esprits sont demeurés endurcis et aveuglés; car jusqu'à aujourd'hui même, lorsqu'ils lisent l'Ancien-Testament, ce voile demeure toujours sur leur cœur sans être levé, parce qu'il ne s'ôte que par Jésus-Christ.

15. Ainsi jusqu'à cette heure, lorsqu'on leur lit Moïse, ils ont un voile sur le cœur.

16. Mais lorsque ce peuple sera converti au Seigneur, le voile sera ôté.

17. Or le Seigneur est Esprit; et où est l'Esprit du Seigneur, là aussi est la liberté.

18. Ainsi nous tous, n'ayant point de voile qui nous couvre le visage, et contemplant la gloire du Seigneur, nous sommes transformés en la même image, et nous avançons de clarté en clarté par l'illumination de l'Esprit du Seigneur.

ANALYSIS.

Primo verum adversariorum suorum calumniam, quam in illos retorquet. An nosmetipsos, inquit, commendamus?

§ 2. Respondet quod non, quia vos, ô Corinthii, nostra estis epistola commendatissimi; vestra per me ad Christum conversio, omnibus nota, ne satis ubique commendat.

§ 3. Levit et explicat hoc quod dixit: Epistola nostra estis, quin potius epistola estis Christi, nostro ministerio scripta, non atrimento, sed Spiritu Dei; non in sacris tabulis, sed in tabulis mollibus cordis vestri.

§ 4. 5. Hujus rei gloriam totam in Deum refundit. Hoc quidem nobis valde gloriosum est; sed hæc gloria, non à nobis, sed à Christo; non in nobis, sed in Deo, qui nos ex omnino insufficientibus, reddidit ad tantum ministerium idoneos.

§ 6. Sicut evangelicam ministerium confert cum Mosaico; hoc fuit ministerium litteræ occidentis; illud

est ministerium Spiritus vivificantis.

§ 7, 8, 9, 10, 11. Sui ministerii gloriam præfert Mosaico ministerii glorie. Si ministerium litteræ, mortalis, et damnationis, ita fuit Moysi gloriosum; quanto magis evangelicum spiritus, iustitiæ, et vite æternæ ministerium, apostolis erit gloriosum! Nulla inter utrumque gloriam comparatio.

§ 12. Conferit namque ministerii cum modo quo Moyses suum exercebat, præfertque suum Mosaico. Hæc præcellentis glorie spe animati non apostoli, longè apertiùs agimus ac loquimur quam Moyses: hic Judæis lecturnus, velum in faciem suam injiciebat; nos non ita, sed aperte loquimur.

§ 14. Mystice explicat Moysi velamen: figurabat hodiernam Judæorum cæcitate, qui Christum in Moysi fulgore figuratum, etiam nunc non vident.

§ 15. Velamen habent ex per cor, quod per illum ad Christum conversionem auferetur.

PARAPHRASIS.

4. Numquid hæc dicimus, quasi velimus nosmetipsos rursus commendare, et nos in vestram gratiam insinuare; aut numquid fortè nos egemus, sicut pseudo-apostoli, ut ab aliis ad vos commendatitias epistolas impetremus, aut à vobis ad alios?

2. Talibus commendatitiis non egemus, quia vos, Corinthii, epistola nostra estis, cordibus nostris inscripta, omnium oculis exposita, quasi patentes litteræ, quæ nos ubique commendant.

5. Quin potius per fidem vestram manifestum est, quod estis epistola Christi, nostro ministerio scripta, non atrimento, sed Spiritu Dei viventis; non in tabulis lapideis insculpta, sed in tabulis mollibus, et vivis cordis vestri.

4. Magna quidem nostra fiducia dicendi talia, quia magna hæc nobis gloria; sed hanc gloriam et fiduciam habemus, non à nobis, sed Christi beneficio; non in nobis, sed in Deo, et apud Deum.

5. Hæc enim vobis dicimus, non quasi ex nobis, seu nostris viribus possimus quidquam ad animarum conversionem conferens cogitare, multa minus facere; sed tota nostra sufficientia et virtus est à Deo,

6. Qui nos elegit, et idoneos fecit novi Testamenti ministros; non legem in tabulis lapideis scriptam nobis dando, aliis proponendam; sed Spiritum sanctum nobis largiendo, etiam aliis communicandum: quæ duo valde diversa sunt: lex enim lateris tantum scripta, occasio fuit mortis; Spiritus autem sanctus fons est vite in cordibus nostris.

7. Quod si tamen ministerium legis, quæ mortem causabat, sed quæ digito Dei insculpta erat in lapidibus, ita Moysi gloriosum fuit, ut illi Israel non viderent fixis oculis intueri faciem ejus, propter gloriam vultus illius, licet transitoriam;

8. Quanto magis gloriosum erit ministerium legis, quæ credentibus dat Spiritum vivificantem?

9. Quod si, inquam, ministerium legis, quæ damnationis æternæ erat occasio, res fuit gloriosa; quanto

magis gloriosus erit ministerium legis, quæ veram dat iustitiam et sanctitatem?

10. Tantum est in his rebus discriminis, ut si hanc gloriam cum illâ compares, nec gloria quidem est gloria veteris legis.

11. Si enim lex vetus, ejusque ministerium, quæ transitoria erant, gloriosa fuerunt, multo magis erunt gloriosa lex nova, et ministerium ejus, quæ usque ad finem mundi permanebunt.

12. Nos igitur apostoli, novæ legis ministri, spe glorie permanentis animati, liberè et intrepide agimus et loquimur.

13. Nec predicando facinus quod faciebat Moyses, cum loqueretur Judæis: ipse enim velo faciem suam tegebatur, ne in hanc radiantem Israelitæ desiderenter oculis, quæ tamen Mosaica: faciei gloria, citò fuit abolita.

14. Hæc velamen in facie Moysi significabat Judæorum mentis cæcitate; qui usque in hodiernum diem, cum vetus Testamentum legunt, quasi velo obteatas mentes habent, non intelligunt quod legunt, quia in Christum non credunt, per quem tollitur hoc velamen.

15. Et in hunc usque diem, cum legitur in synagogis Moyses, caritate laborant, quasi velamen super cor eorum sit injectum.

16. At cum ad Dominum conversi fuerint, auferetur ab eis hoc velamen.

17. Non ita de nobis, quos Deus ministros Spiritus fecit; Spiritus enim ille Dominus est, suam liber, et spirans ubi vult; hinc ubi reperitur ille, qui et Jesu Christi Spiritus est, ibi et libertas spiritus et cordis.

18. Tantum abest ut velamen super faciem habeamus, imò verò revelatâ facie, gloriam Domini in nobis, quasi in speculis excipientes, per hujus glorie reflexionem, sumus illius luminis particeps; de claritate ad claritatem progredientes per Domini Spiritum, per quem in soles quasi transformati, illuminationem alios.

COMMENTARIA.

VERS. 1.—INCIPIMUS ITERUM... QUODIAM IN fine capituli præcedentis, v. 14 et 15, semetipsam laudare visus est Apostolus, hinc prævidens pseudo-apostolos de hæc Epistola dicturos quod de priore dixerant, scilicet quod Paulus laudibus affectatis semetipsam commendat; hoc, inquam, prævidens, ita diluit, ut in ipsos adversarios retorquet quod ipsi D. Paulo objiciebant, nimium quod semetipsos commendarent.

Interrogans ergo objicit sibi: An incipimus iterum, id est, in hæc Epistola, sicut in primâ à quibusdam reprehensum est. Vide præfationem hujus Epistolæ. Vide et cap. 5, v. 12, hujus ejusdem Epistolæ.

VERS. 4.—INCIPIMUS ITERUM NOSMETIPROS COMMENDARE? Numquid hæc dicimus, tanquam volentes nos vobis et aliis commendare?

Aut numquid egemus (sicut quidam) commendatitiis

magis gloriosus erit ministerium legis quæ veram dat iustitiam et sanctitatem?

10. Tantum est in his rebus discriminis, ut si hanc gloriam cum illâ compares, nec gloria quidem est gloria veteris legis.

11. Si enim lex vetus, ejusque ministerium, quæ transitoria erant, gloriosa fuerunt, multo magis erunt gloriosa lex nova, et ministerium ejus, quæ usque ad finem mundi permanebunt.

12. Nos igitur apostoli, novæ legis ministri, spe glorie permanentis animati, liberè et intrepide agimus et loquimur.

13. Nec predicando facinus quod faciebat Moyses, cum loqueretur Judæis: ipse enim velo faciem suam tegebatur, ne in hanc radiantem Israelitæ desiderenter oculis, quæ tamen Mosaica: faciei gloria, citò fuit abolita.

14. Hæc velamen in facie Moysi significabat Judæorum mentis cæcitate; qui usque in hodiernum diem, cum vetus Testamentum legunt, quasi velo obteatas mentes habent, non intelligunt quod legunt, quia in Christum non credunt, per quem tollitur hoc velamen.

15. Et in hunc usque diem, cum legitur in synagogis Moyses, caritate laborant, quasi velamen super cor eorum sit injectum.

16. At cum ad Dominum conversi fuerint, auferetur ab eis hoc velamen.

17. Non ita de nobis, quos Deus ministros Spiritus fecit; Spiritus enim ille Dominus est, suam liber, et spirans ubi vult; hinc ubi reperitur ille, qui et Jesu Christi Spiritus est, ibi et libertas spiritus et cordis.

18. Tantum abest ut velamen super faciem habeamus, imò verò revelatâ facie, gloriam Domini in nobis, quasi in speculis excipientes, per hujus glorie reflexionem, sumus illius luminis particeps; de claritate ad claritatem progredientes per Domini Spiritum, per quem in soles quasi transformati, illuminationem alios.

NOSMETIPROS COMMENDARE. Numquid hæc dicimus quasi velimus nos jactare, ut vobis et aliis commendatitios simus, et in vestram benevolentiam et gratiam nos insinuemus?

AUT NUMQUID EGEMUS...? Aut numquid fortè nos egemus commendatitiis epistolis, quæ ab aliis ad vos preferamus, aut à vobis ad alios?

SICUT QUIDAM. Ferit adversarios suos, et in eos retorquet quod objiciebat D. Paulo. Hincque colligitur quod pseudo-apostoli, ut virtutis et doctrine nomen sibi comparant, commendatitias litteras circumferrebant, quos aut fixerant, aut à civitatibus unde profere-

epistolæ ad vos, aut ex vobis? Ex, id est, à vobis scriptis epistolis, quibus apud alios commendare? Sicut quidam, suppl. egent; seu potius, faciunt: id est, commendatitias undique studiosè conquirunt.

ciscabantur, emendicaverant, ad alias civitates, quò properabant.

Talibus artibus et hodiè multi virtutis et doctrine nomen quærant, qui rem non habent; sed heu! quàm vani sunt tituli hominis, virtute vacui!

Vers. 2. — *EPISTOLA NOSTRA VOS ESTIS.* Respondet quòd talibus commendatitii non egerat, quia ipsi Corinthii sunt Paulo vice commendatitii epistolæ, nec indiget aliâ. *Epistola nostra vos estis.* Ego, per Evangelii prædicationem, Christum in mentibus vestris inscripsi, vos ad ipsum converti; hæc vestrâ ad Christum per me conversio, vobis et omnibus nota, me satis commendat.

SCRIPTA IN CORNIBUS NOSTRIS. Hanc epistolam in corde meo porto; vos ad Christum per me conversos, et ideo meos filios in Christo charissimos; eorum meo insculptos et impressos, virtute circumfero.

Nota Corinthios duplici titulo esse divi Pauli epistolam: primò, quia Paulus in eorum mentibus, quasi tabulis, Christum inscripsit; secundo, quia ipso Corinthios, in ipse suos in Christo filios, in corde suo, quasi tabulâ vivente, insculptos gerit Paulus. Primo modo Corinthii sunt quasi tabulæ; secundo modo sunt quasi characteres et litteræ.

QUI SCRIBIT ET LEGITUR AB OMNIBUS... Hæc epistola utroque modo considerata, scilicet et legitur ab omnibus hominibus. Quòd Christum in mentibus vestris inscripsit per Evangelii prædicationem, hoc omnibus notum, Corinthus erant emporium celeberrimum; hinc ejus ad Christi fidem conversio fuit notissima et celeberrima. Quòd vos in corde meo insculptos geratis, hæc omnibus patet per eloquia mea, et per frequentem de vobis cum laude et affectu commemorationem. Itaque scilicet et legitur ab omnibus hominibus, quòd ego vos per Evangelium in Christo genuerim; et quòd ego vos, meos in Christo filios charissimos in corde meo geram. Hinc estis mihi, vos ipsi, ò Corinthii, quasi meæ litteræ patentes, omnium oculis expositæ, et quas omnes homines inspicere possunt et legere. Hinc nec ab aliis ad vos, nec à vobis ad alios, commendatitii ego epistolâ; non ad vos, quia vòs ipsi epistolâ mea; non à vobis ad alios, quia vestra conversio omnibus nota; et aliunde vos ipsi meos, in corde meo impressos, omnibus ostendo.

Observa hæc duo apostoli, prælati, pastoris munia: primum, in mentibus populorum sibi subditorum Christum formare, inscribere, perlicere; secundum, populos sibi subditos, in corde suo insculptos gerere, eos diligere, de eorum salute et perfectione quasi continuo cogitare, et sollicitum esse. Hoc in veteri lege

Vers. 2. — *Epistola nostra vos estis.* Vos, ò Corinthii, meâ operâ conversi, estis mihi iustar epistolæ commendatitii ab omnibus lectæ et intellectæ, quam pro meâ commendatione exhibeo quibus volo. Omnes enim sciunt quales fueritis ante conversionem.

Scripta in cornibus nostris. Sensus: Eam epistolam, quæ vos estis, cordi meo inscribam et impressam ubique circumfero. Inscriptionem intellige per memoriam et amorem.

Quis scribit et legitur ab omnibus hominibus; et quam epistolam omnibus in promptu est inspicere et legere,

significat summus pontifex, portans nomina filiorum Israel coram Domino super utrumque humerum, Exod. 28, 12.

Vers. 5. — *MANIFESTATI QUOD EPISTOLA CHRISTI...* Explicat et quasi corrigi quòd superius dixit: *Epistola nostra vos estis;* quasi diceret: Quin potius estis epistola Christi, nostro ministerio scripta. *Manifestati,* subaudi: vos estis manifestati, id est, manifestum est per fidem et opera vestra quòd estis epistola Christi, quasi principalis auctoris.

MINISTRATA A NOBIS, id est, nostro ministerio, quasi amanuensis, scripta;

NOX ATRAMENTO, sicut cetera hominum epistolæ; *SED SPIRITU DEI VIVI,* id est, afflatu Spiritus sancti, qui, Christo largiente, vobis nostro ministerio fuit communicatus;

NOX IN TABULIS LAMBEIS, sicut lex Mosæica.

SIBI IN TABULIS CORNIBUS CARNALIBUS, id est, vivis, mollibus, sentientibus. Carnem hic non opponit spiritali, ut alibi sæpe; sed lapideo, duro, et significat molle, ductile, obediens. Itaque per fidem et opera vestra patet quòd estis epistola quam Christus ipse scripsit, nostro ministerio utens, nostris vocibus, quasi instrumento suo; scripsit autem non atramento, sed efficaciâ et effusione Spiritus sancti; non in tabulis duris et saxeis, sed in tabulis mollibus, obediens, id est, in cordibus vestris docilibus, et ad omnia promptis.

Nota hæc indicant utriusque Testamenti differentiam. Quanto intervallo spiritus ab atramento, et cor à lapide distat, tanto et novum Testamentum à lege discrepat, sicut Theophylactus.

Observatio moralis.

Hinc et collige: Ergo cor meum charta Christi est; digitus, quo Christus in corde meo scribit, Spiritus sanctus est; atramentum quò dicitur, gratia, inspiratio, illustratio, pia motio; quòd scribitur, fides, spes, charitas.

Meum est non esse saxeam, durâ cervicæ non resistere Spiritui sancto; sed obedire huic digito Dei, in corde meo scribenti, id est, Spiritui sancto inspiranti. Quia et hoc, ò Deus, est tunc gratia. Anter igitur primum à meo, cor lapideum, saxeam, adamantium; et da mihi cor carneum, vitium, sentiens, obediens. Etiam rebellem compelle voluntatem meam. Hele, destrue in corde meo, omnes falsos amores, vanos terrores, noxios errores, et his omnibus deletis et destructis, verè dicam: *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.* In eo scribe veritatem, imprimè estum timorem, infunde sincerum tui amoris affectum, tu super omnia, purè, et unice diligam.

perinde ut litteras patentes omniumque oculis expositas.

Vers. 5. — *Manifestati quod epistola estis Christi.* *Manifestati,* id est, de quibus manifestum est, et jam constat, quòd epistola estis Christi.

Ministrata à nobis, hoc est nostro ministerio conscripta. Christus, inquit, hujus epistolæ principalis est auctor, idemque nobis ministris ad eam scribendam usus est.

Et scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non

Vers. 4. — *FIDUCIAM AUTEM TALEM...* Rursù sese explicat, ita ut totam Deo gloriam reddat.

FIDUCIAM AUTEM TALEM; quòd epistola nostra, seu nostro ministerio scripta, sitis Spiritu Dei vivi; hæc, inquam, fiduciam habemus, non à nobis, sed à Christo; hæcque gloriam habemus non in nobis, sed in Deo et apud Deum; quasi diceret: Equidem magna est nostra fiducia dicendi talia de vobis: quia magna hinc nobis gloriatiois et commendationis materia; sed hæc fiduciam, hæcque gloriam apud Deum habemus, non nostro merito; sed Christi beneficio et merito.

FIDUCIA NOSTRA, id est, gloriatio nostra per Christum est ad Deum; Christus enim nobis est causa, cur in Deo gloriamur; nihilque placet nostrum est, ne minimum quidem; Theophylactus. Non dixi, fiduciam habemus, tanquam aliud nostrum sit, aliud Dei; sed totum Deo ascribo; D. Chrysostomus.

Vers. 5. — *NOX QUOD SUFFICIENTES SIMUS...* Hæc enim vobis dicimus, non quasi simus à nobis, quasi ex nobis, id est, nostris naturæ viribus, *sufficientes,* idonei; cogitare aliqum ad animarum conversionem et salutem confertis. Agitur enim de sufficientiâ et idoneitate ad apostolatûs ministerium, ut patet legenti. Primis versibus locutus est Paulus de conversione Corinthiorum suo ministerio factâ, et de eâ locutus est sub metaphora epistolæ à se scriptæ. Et quia hoc illi gloriosum videtur; hic ut totam hujus conversionis gloriam Deo reddat, agnoscat et publicè fateatur, quòd ex æternitate sit insufficientis aliquid cogitare quòd vel ad Corinthiorum, vel ad aliorum quorundamque salutem conferat; et ideo multò minus sufficientes est ex se, aliqum tale facere, aut exequi.

SED SUFFICIENTIA NOSTRA. SYR., *virtus nostra ex Deo est,* per GRÆCUM; *merita,* ut dixit v. præcedenti. *Observatio dogmatica et moralis.*

Omnis nostra sufficientia ad bene cogitandum et ad bene agendum ex Deo est. Et hinc cognoscimus quia nihil sanius, nisi misericordiâ et gratiâ Dei regamur, ait D. Anselmus. Attendant hæc verba, qui putant ex nobis esse ceptum fidem, et ex Deo esse fidei supplementum: quis enim non videat prius esse cogitare, quòd credere? nullus quinque credit aliquid, nisi prius cogitaverit esse credendum. Si ergo non

in tabulis lapideis, quomodo mirum scripta fuit lex veteri populo Judaico per Moysen data?

Sed in tabulis cordis carnalibus, id est, carnis, puta in corde molli, ductili, docili, id est, facillius et promptis ad obediendum ipsi Corinthii fideles, scripta in tabulis cordis carnis, in quantum fides et charitas et cetera quæ lex nova præcipit, in eorum cordibus impressa erant per Spiritum sanctum.

Vers. 4. — *Fiduciam autem talem habemus,* etc., quia confidenter gloriamur in Deo, de hæc Dei nostræque epistolæ, deinde ministerii nostri dignitate et tractu per ministerio Moysæ et aliorum veteris Testamenti ministrorum. Ita Anselmus.

Vers. 5. — *Non quod sufficientes simus cogitare aliqum à nobis, quasi ex nobis.* Aliquid, scilicet boni, quòd spectet et ordinetur ad fidem, gratiam, meritum, et salutem æternam, ut quis idoneus sit minister novi Testamenti, ut præcessit. Quòd si ex se nemo potest

sufficientis cogitare boni aliquid à nobis; profectò hæc credere sufficientis; quòd sine cogitatione non possumus: sed sufficientia nostra, sed et credere incipiamus, ex Deo est. Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes quiddam agimus, D. Anselmus. Hinc ergo magna nobis humilitatis occasio. Hinc omnimoda necessitas ad Deum semper recurrendi, et per Christum mediatorem nostrum, gratiam ad omnia petendi.

Vers. 6. — *Qui et idoneos nos fecit ministros novi Testamenti.* Qui et idoneos fecit nove legis ministros: seu, ut ait D. Chrysostomus, fecit ut hinc minime paræ esse possumus et ad illud obediendum apostoli.

NOX LITTERA, SED SPIRITU. GRÆC., *non litteræ, sed Spiritus.* SYR., *non litteræ, sed Spiritus,* sicut interpres nosier.

NOX LITTERA, id est, non sicut Moysi litteram solum; sed legem in tabulis lapideis scriptam; nobis dando aliis proponendam et annuntiandam.

SED SPIRITU, id est, sed præterea Spiritum sanctum nobis largiendo; etiam aliis communicandum, quo hanc amorem diligant et impleant.

LITTERA ENIM OCCIDIT; id est, lex sola, lex litteris tantum scripta, Spiritus sancti gratiæ præsidio destituta, occidit animam occasionalmente. 1° Quia docet quòd agendum; hæc vires dat ad agendum; hincque peccator scienter et cum prævaricatione; 2° quia concupiscentiam irritat ad contrarium faciendum; nihilque in vitium. Vide dicta c. 7 ad Rom., v. 8, 10.

SCIENTIUS AUTEM VIVIFICAT; quia christiorem diffundit in cordibus nostris: claritas autem est anime via. Nota hic collationem evangelii ministerii cum Mosæico, et istius præ hoc excellentiam. Solum litteram Judæis dedit Moyses, Spiritum sanctum Christianis dederunt apostoli. Ministerium ergo Mosæicum fuit litteræ occidens; apostolicum verò ministerium est Spiritus vivificans. Spirituales quidem erat lex, sed spiritum non præbebat; non enim Moyses spiritum, sed litteras attulit; at contra, hoc nostræ fidei commissum est, ut spiritum decimus, D. Chrysostomus.

LEX NOXA EST, sed in tantum bona, ut bona jubeat; gratia autem in tantum bona, ut bona conferat; D. Aug., lib. 2, cap. 1, contra adversarium legis. Cautur à Fromondo.

cogitare tale aliquid, ergo multò et minò operari. Ita conciliam Aristicum, c. 1, can. 7; et D. Augustinus, de Prædest. sanctorum, c. 2.

Sed sufficientia nostra ex Deo est. Quòd idonei sumus ad aliquid boni vel cogitandum vel agendum, et sequi, aliqum boni possumus, id totum ex Deo est per Christum.

Vers. 6. — *Qui et idoneos nos fecit ministros novi Testamenti.* Qui Deus, inter alia bona quæ ex ipso habemus, etiam hoc nobis apostolis contulit, quòd prævaricari et idoneos reddiderit novi Testamenti ministros: idoneos autem, id est, non quæ nostra sunt quærentes, sed ex quæ Jesu Christo.

Non litteræ, sed Spiritus. Non lege, sed gratiâ; c. d. Fecit nos idoneos ministros novi Testamenti: non, inquam, ministris litterarum, id est, legis scriptæ et datæ per Moysen, quæ est lex veteris: sed ministris Spiritus, hoc est, ministris legis novæ, quæ Spiritus sanctus

VERS. 7. — **QUOD SI MINISTRATIO MORTIS...** Ex indicato discrimine colligit præcellentem evangelicæ ministerii gloriam, præ gloriâ Mosaicæ ministerii. Idque contra pseudo-apostolos, qui Judæi erant, quique legis Mosaicæ ministerium sibi arrogantes, legis observantias deprecabant, et judaismum cum Evangelio miscere volebant. Tales ministros hic singula apostolorum verba depriment; ministros *literæ*, ministros *mortis*, ministros *damnationis*, dicens:

QUOD SI MINISTRATIO, seu ministerium, *transiens*, mortis, id est, legis, que mortem occasionaliter causabat, ut dictum est versu præcedente,

LITTERÆ DEFORMATA IN LAPIDIBUS, id est, que digito Dei formata, scripta, inscripta erat in lapidibus, seu tabulis marmoreis; Græc. paulo aliter: Si vero ministratio mortis in litteris, informatâ in lapidibus, id est, si ministratio litteræ occidentis, seu legis scriptæ, que mortem causabat, etc.; constructio quidem paulo diversa, sed idem sensus;

FUIT IN GLORIA, ita fuit Moysi gloriâ,
UT FILII ISRAEL NON POSSENT INTENDERE, id est, fixis oculis intueri faciem illius;

PROPTER GLORIAM, id est, propter radorum splendorem. Vide Exod. 34, v. 29.

QUE EVACCATA, Græc., abolendam; referitur ad gloriam, id est, propter gloriam vultus ejus, licet transitoriam, sicut lex ipsa, quæ jam est abolita; itaque, si ministerium legis occidentis, quod consistebat in afferendis litteris, digito Dei formatis in tabulis lapideis, ita fuit Moysi gloriosum; ut Israelitæ non possent immotis oculis intueri vultum ejus, propter radorum splendorem transitorium;

datur ad legem implendam.
Littera enim occidit, Spiritus autem vivificat. Lex scripta, quam Deus per Moysen dedit, si sola sit, ac spiritu destituta (quod est lex vetus), occidit, hoc est, eos quibus data est, æternæ morti reddit obnoxios; non quidem per se sine quo vitio (lex enim sancta, et mandatum sanctum et justum et bonum, Rom. 9), sed ex occasione latentis in eis concupiscentiæ. De qua sub nomine peccati ita scribit Apostolus eodem loco: Occasione accepto, etc., littera occidit per occasionem; occasionaliter enim lex venit et incitat concupiscentiam et peccatum, quod occidit animam. Ita Augustinus et Anselmus.

Littera occidit, quia Moyses eam legem dedit, nil nisi litteram dedit; Christus autem simul cum lege Spiritum dedit. Ita Augustinus, lib. de Spir. et Lit., cap. 4.

Spiritus vivificat. Primum, quia Spiritus gratiæ et claritatis vitam supernaturalem dat animæ. Secundo, quia impellit, et infundit motum et agilitatem ad bona opera, et ad legem implendam. Tertio, quia dirigit ad vitam æternam, quam suis observatoribus lex promittit. Huius vitæ et Spiritus ministri a Christo missi fuerunt apostoli.

VERS. 7. — **Quod si ministratio mortis, littera deformata in lapidibus, fuit in gloria, id est, si ministerium et promulgatio legis veteris mortem et damnationem comminantis et inferentis, fuit in gloria, id est, valde gloriosa scilicet cum tonitru, tubâ cælesti, terræ motu montis Sina, splendore vultus Moysi, gloriôsè magnificèque lex vetus promulgata fuit. Deformata, Græcè, impressa et inscripta tabulis lapideis. Nota, Paulus hic legem veterem vocat mortis ministrum, et quasi hectorem; eo quod ipsius esset occidere quidem reos, non**

VERS. 8. — **QUOMODO NON MAGIS...**, Cui non magis, vel quanto magis.

MINISTRATIO SPIRITUS, id est, ministerium legis que credentibus dat Spiritum vivificantem, et æternam eis promittit gloriam;

ERIT IN GLORIA? id est, erit gloriosum, seu res erit gloriosa, in celo scilicet, ubi præ cæteris sanctis, apostolorum gloria mirabilis erit. Quod de hæc præsertim cælesti gloriâ loquitur Apostolus, indicat verbum erit, et v. 12: Habentes talem spem, futuram scilicet æternæ gloriæ, et ita intellexit D. Chrysostomus, Theophylactus. Licet ergo ministerio apostolorum fuerit valde gloriosum propter dona et miracula; de hæc tamen gloria hic non agitur, sed de futurâ quam à minori ad majus probat Apostolus. Hinc discat evangelicus minister in suo ministerio nihil terrenum et transitorium querere, sed cælestem et æternam gloriam. In Dei cultu terrena querere, Judæi; Christiani verò Deum ipsum, et divina tantum querere.

VERS. 9. — **NAM SI MINISTRATIO DAMNATIONIS...** Sub aliis verbis, sed æquivalentibus, confirmat, et repetit quod in versu præcedente dixit. Si ministerium legis, que erat occasio damnationis æternæ: reos enim reddebat et æterno supplicio obnoxios, ut dictum est v. 6.

Gloria est, id est, res gloriosa fuit;
Multo magis abundat in gloria, id est, excellit in gloriâ, ministerium justitiæ, id est, ministerium legis, que verum dat justitiam et animæ sanctitatem.

VERS. 10. — **NAM NEC GLORIFICATUM EST...** Græcè, *cliam nec glorificatum est ita quod glorificatum in hæc vitam vivificare obnoxios.*

Ita ut non possim intedere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus que evaccatur. Ita lucida erat facies ejus, ut radios luminis vibraret, ejusque quasi cornu emitteret. Quæ evaccatur, que scilicet gloria inferenda erat à Moysæ: huius radii, et hic splendor, uti et vita, Moysen morientem deseruerunt.

VERS. 8. — **Quomodo non magis, etc., id est, cur non magis ac potius ministerium novæ legis, que vivificantem Spiritum subministrat, glorificabitur? Scilicet eâ gloriâ que in futurum seculum promissa est. De qua gloriâ loquitur expressis, Rom. 8, vocans eam gloriam adoptionis filiorum. Nam, licet illa sit futura communis omnibus electis, longe major tamen illi continget, ut per quos cæteri fuerint ad gloriam adducti. Patet hæc gloria legis novæ in spiritu vehementi, ac lingua variis et igneis, que in Ponteoco, cum lex nova est promulgata, apostolos omnibus gentibus gloriosos effecerunt, Act. 2.**

VERS. 9. — **Nam si ministratio damnationis gloriatur.** Quod si ministerium legis, que reddidit homines æternæ damnationis et mortis obnoxios, gloria fuit, id est, res gloriosa; sequitur:

Multo magis abundat ministerium justitiæ in gloriâ. Abundat, idem quod excellit. Igitur, inquit, nullo major et excellentior debetur gloria ministerio novæ legis, que justitiam confert, quod damnatio mortis evadit et vita acquiritur. Est autem observandum hoc loco, Paulum non comparare Moysen cum Christo, sed cum apostolis Christi.

VERS. 10. — **Nam nec glorificatum est, etc., q. d.:** Alique adeo gloria Moysi in Sina non est dicenda gloria hæc in parte, si videlicet comparatur cum apo-

parte, id est, ne quidem claruit, quod claruit, si comparatio fiat. Syr., *perinde enim est ac si non esset gloriosum, id quod glorificatum est, in comparatione hujus excellentiæ gloriæ.* Si hæc cum illâ compares, ne gloria quidem est veteris legis gloria; D. Chrysostomus.

EX PARTE, id est, in comparatione; Theophylactus. Quasi diceret: Quid comparo? affuscat novæ legis gloria veteris gloriâ; sicut lumen majus obscurat minus: ita ut veteris legis ministerium, licet gloriosum, videatur inglorium, si comparetur cum novæ legis ministerio.

VERS. 11. — **SI ENIM QUOD EVACCATUR...** Si enim Moysi ministerium transitorium et quasi momentaneum suam habuit gloriam; multo magis ministerium, quod sempiternum est, solidiori et perpetuâ constabit gloriâ. Sicut lex vetus erat umbra tantum transitoria novæ legis; ita gloria transitoria vultus Moysi, erat umbra æternæ apostolorum gloriæ; et aliorum novæ legis ministrorum, ait Fromondus. Itaque quantum ministerium spiritus, vitæ et salutis æternæ præcellit ministerium litteræ, mortis et damnationis æternæ; tantum novæ legis ministerium antecellit veteris legis ministerium. Hæc autem præcellentiâ spiritualis est, interior, æterna; non corporalis, exterior, temporalis. Caveat itaque minister evangelicus ab amore temporalium, exteriorum, corporaliū; amet et aspiret ad spiritualia, interna, æterna.

VERS. 12. — **HABENTES IGITUR TALEM SPEM...** Oculis evangelicæ ministerii præcellentia, nunc agit de illius usu, quem Mosaico inferiorum dicit. Nos igitur apostoli novæ legis ministri, talis ac tantæ gloriæ spe animati; sperantes scilicet, quod per evangelicæ prædicationis ministerium, æternam et immensam obtinebimus gloriam.

MULTA FIDUCIA... liberè et intrepidè agimus et loquimur. Intrepidè verbum Dei ubique predicamus. Nihil occultantes, nihil dissimulantes, nihil suspicantes, sed perspicuè loquimur. Divus Chrysostomus.

VERS. 15. — **ET NON Sicut MOYSES...** nec predicando factus, quod fecit Moyses legem afferens Judæis et quoties illis loquebatur. Vide Exod. 34, v. 35, 35. Moyses velabat faciem suam; quia, ait D. Thomas, nondum venerat tempus revelandi claritatem stolici muneris gloriâ, propter ejus gloriam excellentem, quâ longe præcellit Moysi. Ita Chrysostomus.

VERS. 11. — **Si cum quod evaccatur (Moyses scilicet et lex evaccanda et abolenda per Christum) per gloriam eam (in gloriâ est, gloriosa est); multo magis quod monet (scilicet lex nova Christi) in gloriâ est.**

VERS. 12. — **Habentes igitur talem spem, quod Dominus per nos apostolos spiritum gratiæ diffundat, nosque ita glorificabit deinceps præ Moysæ, uti fecit hæcensis. Ita Chrysostomus.**

Multâ fiducia loquimur; confidenter evangelizamus, cum libertate, ingenuè, aperte. Ita Chrysostomus.

VERS. 15. — **Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam; q. d.:** Moyses velabat faciem suam; nos contra, non velamus faciem Christi, sed illum magnâ libertate omnibus proponimus. Non occultamus Evangelicæ lucem, sicut Moyses in typo fecit occultatus cum Israelitis.

Ut non intenderent filii Israel in faciem ejus quod

veritatis. Habemus nos fiduciam absque velamine loquendi.

QUOD EVACCATUR. Aliqui, juxta v. 7, hæc partem referunt ad gloriam faciei Moysi, voluntque significari: que tamen Mosaicæ faciei gloria citò fuit abolita, extincta. Alii, inter quos divus Thomas, ad velamen referunt. Velamen istud erat obscuritas figurarum, que per Christum evaccata est, D. Thomas. Græcus textus hodiernus habet: *Ut non intenderent in finem abolit.* Syr., *in finem ejus quod aboletur.* Arab., *finem*, et ita D. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, qui legerunt finem, non faciem. Juxta quos patres velamen super faciem Moysi duo mysticè significabat. Primum, quod Judæi non erant visuri legem esse antiquam, seu habituram finem.

Secundum, quod non erant visuri legem per Christum esse antiquandam: ipse enim finis legis; in veritate completi, quod Moyses in figurâ tradidit. Neutrum viderunt, imò nec hodie vident plerique Judæi; et hoc mysticè significat velamen super faciem Moysi juxta Patres Græcos. Juxta nostram Vulgatam, que legit in faciem, *et aboletur*, idem sensus est ac in v. 7, scilicet, Moyses velabat faciem suam Judæis locuturis, non illi fixis oculis intuerent in radiantem ejus faciem.

QUOD EVACCATUR, id est, que tamen Mosaicæ faciei gloria citò abolenda erat.

VERS. 14. **SED OBSCURI SUNT...** Græcè, *obscurerunt cogitationes eorum.* Syr., *obscuran tunc mentibus suis.* Illis versus D. Paulus allegoricè explicat velamen Moysi. Hæc velamen, quod ad figuram erat in facie Moysi, manet adhuc et sedet in corde Judæorum ad ignorantiam.

USQUE IN HODIERNUM... Syr., *siquidem usque ad hodiernum diem, cum super Testamentum legitur, idem illud velamen perstat super eos; nec revelatur, quia per Christum oblitescunt.* Tanta est mentis eorum cæcitas, tanta cordis carnalitas, ut non intelligant quod legunt.

QUONIAM IN CHRISTO EVACCATUR, id est, quoniam per Christum solum tollitur hoc velamen; illi autem Christum recipere nolunt: ideò non vident, quia non credunt in Christum, per cujus fidem et gratiam tollitur hoc velamen.

evaccatur. Sensus est Moysen velo texisse faciem, ad significandum filios Israel non potuisse mentis oculis intedere in Christum, qui tunc est ejus ministerii, quod abolendum erat.

Quod evaccatur, quod scilicet velamen Moysi abolendam erat per Christum. De velaminis enim hujus revelatione per locum et legem nos Testamenti agit in sequentibus. Ita Anselmus. Nota cum Theodor. Splendor vultus Moysi instar solis significabat claritatem et gloriam Christi et legis novæ; velamen verò significabat umbram, crassas ceremonias, obscuritatemque legis Moysi.

VERS. 14. — **Sed obscuri sunt sensus eorum.** Ut significetur filios Israel, ideò non intendentis animium in legem legis, quod habentis sensus animi obtusos, obdurate et excæcatos.

Usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non corvatum. Item illud velamen quod olim super faciem Moysi positum

VERS. 15. — SCO USQUE IN HOMINEM DIEM... Idem repetit, ut rem hanc mirabilem notemus et de fidei gratia Deum laudemus, et hanc executionem eayemus. Quot enim et Christiani in ipsa Evangelii luce executioni, quia velamen habent super cor, scilicet malitiam, impuritates! *Beati ergo quando corde...*

VERS. 16. — CUM AUTEM CONVERSES FUERIT... SYR.: *At cum aliquis eorum converteretur.*

ACCEPTERIT; GRÆC. *circumferetur velamen.* Ubi autem ad Christum Dominum sese converterit cor eorum; ubi in eum crediderint et fide respererint, tunc auferetur... veritatem in figuris significatam videbunt. Hujus conversionis typum exhibebat Moyses, qui cum ad Dominum reverteretur in monte, velamen auferebat. Itaque Moyses figuram populi Judæici gerens, velamen ponebat, ad significandam incredulorum ecclesiam; illud ad Dominum reversus deponeret, ad designandam credentium fidem, seu ad designandam quid Judo eveniturum esset, cum converteretur ad Christum Dominum.

VERS. 17. — DOMINUS AUTEM SPIRITUS EST. Non ita prohibet eus intuitum, remanet in præsens usque tempus, non retrahit, sive non ablatum à cordibus Judæorum, quosque libros veteris Testamenti legunt.

Quoniam in Christo enuncatur; q. d.: Per gratiam et fidem Christi evocatur ut tollitur hoc velamen, ut clarè veteris Testamentum, Christusque eo significatum intelligamus et videamus.

VERS. 18. — *Nos vero omnes in judicium dicit, cum loquitur (à Judæis in synagoga) utatque lex et veteris Testamentum) velamen positum est super cor vestrum. Hoc velamen est peritiam et traxit ea obstinata invidia, quæ Judæis malitiam adhibent carnalibus sacrificiis, et ritibus legis veteris, itaque exacerbat ut non videant Christum pro illis ritibus adhibentem.*

VERS. 16. — *Cum autem conversus fuerit ad Dominum, etc.* Moyses avertens à Domino, et facie velatus significavit populum veterem deo contrarium, et cor habentem obscuratum. Idem vero Moyses conversus ad Dominum, tunc rectum habens faciem, typum gessit populi christianis ad Deum conversis et revelata cordis facie salubris mysteria contemplantis.

VERS. 17. — *Dominus autem Spiritus est;* nimirum ille Spiritus quem hoc capite jam aliquando nominavit ad eum Spiritum Dei vivi, per quem novum Testamentum distinxit à veteri, et cuius supplicium ministrum se docuit: in quem etiam statim Spiritum Domini nuncupat. Connexio talis est: Moyses ab Israele conversus ad Dominum, à littera ad spiritum. Nam Spiritus ille Dominus est. Hoc abdit, ut voluit Chrysostomus, Theodoritus et Obliquensis, ac minus aliquod nobis presertim videatur, qui converteritur ad Spiritum, quam Moysi qui converteretur ad Dominum; cum Spiritus ipse sit Dominus. Ille enim Dominus ad quem converteretur est Spiritus, et Spiritus sanctus dabit eis legem spiritus et libertatis; ut spiritualibus oculis et sensibus videant Christum in lege velatum et absconditum, illumque adirent et colant in spiritu et veritate.

Ubi autem Spiritus Domini, ubi libertas. Intendit hæc parte explicare mysticam significationem ablati velaminis. Ut enim velum impositum subjectionis ac servitatis ejusdem iudicium est in eo cui imponitur: quemadmodum docet Apostolus, 1 Cor. 14, v. 10, ita velaminis ablatio significationem habet donatæ libertatis, quæ donatio sit non per litteram, sed per spiritum. Ut sensus sit: Spiritus Domini, cum ipse sit Dominus, idcirco liberamus, de quo scriptum est, quod ubi vult, spirat, Joan. 3, et quod omnia operatur quasi vult, 1 Cor. 12, tanquam velamine servitutis ablati,

de nobis, Evangelii ministris, sicut de Moysse; nos aperte loquimur, libere agimus; quia Christus Dominus, utpote Deus, est Spiritus, hinc dat nobis spiritum legem spiritualiter intelligendi, seu veritatem in figuris videndi.

Ubi autem (hic) Spiritus Domini, ubi libertas, *Discipulis*, ingenua, libera, clarè illuminata voluntas. Id est, ubi, ablato umbrarum, subjectionis, timoris servilis velamine, clarè luce, et ultroneâ voluntate ambulamus secundum legem Dei. Itaque duplex hic notatur libertas: Prima intellectus, per claram notionem veræ religionis, ablati scilicet umbris et figuris; secunda voluntatis, per amorem justitiæ, ablati timore servili. Judæi Deum veram colebant, sed casu cultu; Christiani adorant in spiritu et veritate. Judæi timore vindictæ, Christiani amore justitiæ.

VERS. 18. — *Nos vero omnes...* In ministerio litteræ, solus Moyses illuminatur, non vero omnes Christiani, ac præsertim nos apostoli, primitus Spiritus habentes.

REVELATA FACIE, interiori, scilicet intellectus, id libertatem communicat illis quos inhabitat, id est, Christianis: libertatem utique spiritalem, quia Spiritus est à servitute legis et peccati eos liberans. Pro libertate, Græcè est *spontanea*, ingenua, libera, et clarè illuminata voluntas, ut scilicet, ablati legis Moysi velamento, clarè et spontaneâ voluntate ambulemus secundum legem Dei. Duplex est hæc libertas. Prima, ut Chrysostomus, est intellectus, estque clara notitia mysterii trinitatis, incarnationis, etc., quæ Judæis obscura erant. Item veræ religionis et divini cultus, quem Judæi putabant consistere in maceratione hominis et arietum, cum Deus eoli velit et adorari in spiritu et veritate. Ubi advertit: Sicut crassities, hebetudo, obscuratio, ignorantia intellectus, quæ mens, quasi tenebris, vinculis et carcere contracta tenetur, recte dicitur servituti et servituti conditio; ita contra illuminationem, claritatem, et clara intellectus cognitio recte dicitur libertas, quæ mens ignorantia, erroribus, crassisque rerum speciebus libera, libere veritatis, Deo, rebusque divinis et spiritualibus vacat et intendit. Secunda libertas, ut docet S. Augustinus, est affectus, estque amor justitiæ, non timor vindictæ, ut scilicet spontè et libere legem impléamus ex amore virtutis, non ex formidine peccati. Hæc enim libertas et spiritus amoris Christianorum opponitur servituti et timori servili Judæorum.

VERS. 18. — *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes.* Ac si dicit: Non facimus ut Moyses, et patet ex Græco. Nam Græcè est: *Quasi in speculo speculantes.* Nota: Apostolus speculatio hic vocat verum carne vestitum, et spectabile factum, quodque in Evangelio et Ecclesiæ spectaculum proponitur, et Moysi velato opponitur. Unde cap. seq. vocat imago Dei; Christus enim, quæ Deus, est Verbum et speculum Patris; quæ homo, est speculum Deitatis, ejusque gratiæ et gloriæ; ac consequenter Evangelium Christi non est aliud, quam speculum gloriæ Dei, idque clarissimum et lucidissimum. Potest per speculum hoc accipi fides, per quam quasi speculum, sed æmulationem et obscurum, Deum et divina contemplantur.

In eandem imaginem transformamur; q. d.: Cum Dei gloriam in Christo, ejusque Evangelio, quasi in speculo intuemur, per hoc, quasi in eandem Dei glo-

est, ablati à nobis per Christum figurarum velamine, quod Judæi usque nunc habent super cor et oculos.

GLORIA DOMINI nostri Jesu Christi, incarnationem ejus, nostræ redemptionis opus, omnia fidei mysteria.

SECULANTES, activè, id est, in Moysse et veteri Testamento, velut in speculo, intuentes. *Speculantes*, passivè, in intellectibus nostris, velut in speculo excipientes.

IN EANDEM IMAGINEM TRANSFORMAMUR, per illius solis, Christi scilicet, radiorum reflexionem, finis et nos ejus claritatis participes; finis quasi specula, jubar divinum in alios emittentia; seu quasi soles jubar alios illuminantes.

A CLARITATE IN CLARITATEM, scilicet progredientes, seu claris et claris in dies.

TANQUAM A DOMINI SPIRITU, id est, idque per Dominum Spiritum, per quem sic illuminamur et transformamur. Sicut argentum purum, ad radios solis positum, recipit in se fulgorem solis et eum remittit, sic et anima Christiani, ac præsertim apostolorum per Spiritum sanctum purificata, sanctificata, argenteo purior efficit, ab eodem Spiritu radios suscipit, quos remittit in alios. Theophylactus ex divo Chrysostomo. (Alia v. 17 explicatio.)

Dominus autem Spiritus est. Probabilis quidem est præcedens v. 17 explicatio, juxta quam, per Dominum intelligitur Dominus noster Jesus Christus, qui dicitur Spiritus, quæ Deus. Et hujus intelligenti præcipuum fundamentum est, quod in versu præcedenti 16, de Domino nostro Jesu Christo locutus creditur Apostolus ubi dixit: *Cum conversus fuerit ad Dominum...* Attamen, re attentius consideratâ, probabiliorè potè sequentem D. Chrysostomi, Theodoret et Theophylacti explanationem, qui per Spiritum intelligunt

riam transformamur, eamque in nobis representamus. Videtur autem hic esse sensus: Eiusdem gloriæ imagine in nobis, ut in speculo receptâ, velut in eam transformamur. Nam imago in speculo quodammodo forma speculi est.

Transformamur, non essentialiter, quasi essentia nostra transformetur in essentiam divinam, sed transformamur accidentaliter, ut scilicet quasi per reflexionem radiorum lucis Christi quasi speculi in nos, flammæ lucidæ luce fidei, et gratiæ Christi, adeoque flammæ quasi specula jubar divinum emittentes, et quasi soles quidam, nos illuminantes, inquit Chrysostomus; immo flammæ quasi dii, divine consortes nature. Quos, ut ait Paulus, præsertim et destinavit (Deus), conformes fieri imaginis Filii sui.

A claritate in claritatem, vel, à gloriâ in gloriam; à claritate Christi in claritatem nostram, ut famus clari et lucidi sapientiæ, et gratiæ ad instar Claris.

Tanquam à Domini Spiritu. Vox tanquam significat causam congruam et dignam tantæ transformationis;

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° In praxi, ô Christiane, quisquis sis, recorde quod cor tuum sit charta Dei, in qua per Spiritum sanctum, quasi digitum suum, scribit, inspirando quod hominis est, v. 5. Hujus veritatis memor, dic: *Paratum cor meum, Deus;* ora itaque, ut scribas, inspiret: *Aspirando praxim;* tu vero aspiratus, audi, obedi, exequere quod inspiratur. At tunc omnimode ad

Spiritum sanctum, voluntque significari quod Spiritus sanctus sit Dominus; in quâ propositione Spiritus sit subjectum, Dominus attributum. Hujus intelligentis primum fundamentum dicit Chrysostomus desumit ex articulo; secundum ex eo quod in hoc capite jam sæpè Spiritum nominavit Apostolus, et per Spiritum intellecti Spiritum sanctum. Unde Theodoritus ait, insensitâ et impudenti plerum esse, Dominum Jesum Christum hoc loco Spiritum velle appellari. Reverè hi Patres Græci ita certum putant per Spiritum hic intellecti Spiritum sanctum, ut hinc probent ipsum esse Deum. Denique bene notat Esaius quod non sit apostolica consuetudo Christum appellare Spiritum; et quod hujus loci circumstantia diversum exigat.

Sit itaque hæc explicatio: *Dominus autem est Spiritus.* Non est autem de nobis Christianis, et præsertim de nobis apostolis, quos Deus idoneus fecit ministros Spiritus, quemadmodum erat de Moysse; nos enim aperit loquimur et agimus, quia Spiritus ille, cujus nos ministri sumus, Dominus est, nulli subiectus, summè liber, spiritus ubi et quando vult; hinc

Ubi reperitur ille Spiritus, qui et Domini nostri Jesu Christi, Filius Dei, Spiritus est, ubi libertas; libertas intellectus, per claram notionem veræ religionis, ablati scilicet umbris et figuris; libertas voluntatis, per amorem justitiæ, ablati timore servili. Igiture per Spiritum sanctum dat nobis clara et spirituali legem intelligentiæ, et à nobis ablati umbrarum velamine, et per eundem Spiritum infusa nostris cordibus charitate, et à nobis ablati servitii timore, clarè loquimur, aperte et libere agimus; quemadmodum omnes clarè luce et ultroneâ voluntate ambulamus, secundum legem Dei

q. d. : Tanquam, id est, sicut decet Spiritum Dei nos transformare. Porro tota sententiâ Paulina potest ad hunc modum explicari: Nos autem omnes novi Testamenti filii, quos Moyses revelata facie cum Domino loquens, eamque ex consensu sermionis Domini splendidiorem ac radiantem habens, significavit: hinc facie mentis revelata, gloriam Domini per nos videm intuemur, ejusque splendorem in animis nostris velut specula quilibet recipientes, quodammodo transformamur ad eandem imaginem, hoc est, ad similitudinem gloriæ Dei; idque à claritate Dei in claritatem nostram, id est, à claritate seu gloriâ Dei in nobis expressè ac retrorsum, perinde ut olim in facie Moysi. Transformamur, inquam, velut à Domini Spiritu, vel à Domino Spiritu. Dicit autem Apostolus, nos omnes, ut significet id quod uni Moysi quondam in figurâ ac mysterio contigit, nunc in veritate toti Ecclesiæ fidelium complere. Cajetanus, Garganus et alii nonnulli exponunt de solis Evangelii ministris.

bonum insufficiente memor, qui non bonum cogitare quidem vult, multo minus illud exequi, humilitatis sub potente manu Dei, oras adde: *Et adjuvando prosequere;* da Deus, et lumen et robur; da cogitare, et velle, et facere, v. 5.

2° Et in praxi recorde, ô Dei minister, excellentiam evangelicæ ministerii; per quod, non lapideis profers

tabulas, oculis corporeis exponendas; sed Spiritum sanctum cordibus fidelium communicas, eisque vitam ministras æternam; vide v. 6, 7, 8, 9, 10. Hojios itaque memor excellentiæ, cave ab omni, in tanto ministerio, securidâ, sed alacriter, liberè, intrepidè et dignè Deo, diuineque Spiritu sancto ministra, v. 11, 12. Cave in ministerio spirituali et divino, ab omni terrenorum et corporalium amore; sed cœlestia, et æterna, divina quære, intende, dilige, inspira, v. 8, 11.

CAPUT IV.

1. Ideo habentes administrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficiamus.
2. Sed abdicamus oculita decorem, non ambulantes in astutiâ, neque adolterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo.
3. Quod si tantum operam est Evangelium nostrum, in his qui perierunt est operum.
4. In quibus Deus hujus seculi exceperit mentes infidelium, ut non falgat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.
5. Non enim nosmetipsos predicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum; nos autem servos vestros per Jesum.
6. Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illavit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu.
7. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus; ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis.
8. In omnibus tribulationibus patimur, sed non angustiamur; oportiamur, sed non destituimur.
9. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur; dejicimur, sed non perimus.
10. Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris.
11. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum: ut et vita Jesu manifestetur in carne nostrâ mortali.
12. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis.
13. Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Crediidi, propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur.
14. Scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum.
15. Omnia enim propter vos; ut gratia abundant per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei.
16. Propter quod non deficiamus; sed licet is qui foris est noster homo corruptatur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem.
17. Id enim quod in presenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternam gloriæ pondus operatur in nobis.
18. Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed

Cave in ministerio Spiritus sancti, qui totus lux est et amor; cave, inquam, ab omni malitiæ velamine super cor tuum. Ad hoc frequenter ad Dominum convertere, rogans: *Cor mundum crea in me, Deus, etc. Faciem tuam illumina super servum tuum, etc. Illumina vultum tuum super me, et miserere mei, etc.* Talibus ad Deum conversionibus, fies divini luminis particeps, ut in alios illud reflectere valeas, v. 15, 16, 17, 18.

CHAPITRE IV

1. C'est pourquoi ayant reçu un tel ministère selon la miséricorde qui nous a été faite, nous ne perdons point courage.
2. Mais nous rejetons loin de nous les passions qui se cachent comme étant honteuses, ne nous conduisant point avec artifice, et n'altérant point la parole de Dieu, mais n'employant pour nous rendre recommandables envers tous les hommes, qui jugeront de nous selon le témoignage de leur conscience, que la sincérité avec laquelle nous prêchons devant Dieu la vérité de son Évangile.
3. Que si l'Évangile que nous prêchons est encore vaillâ, c'est pour ceux qui périssent qu'il est vaillâ.
4. Pour ces infidèles dont le Dieu de ce siècle a aveuglé les esprits, afin qu'ils ne soient point éclairés par la lumière de l'Évangile de la gloire de Jésus-Christ, qui est l'image de Dieu.
5. Car nous ne nous prêchons pas nous-mêmes; mais nous prêchons Jésus-Christ notre Seigneur; et quant à nous, nous nous regardons comme vos serviteurs par Jésus-Christ.
6. Parce que le même Dieu qui a commandé que la lumière sortit des ténèbres, a fait luire sa clarté dans nos cœurs afin que nous puissions éclairer les autres, et leur donner la connaissance de la gloire de Dieu, selon qu'elle paraît en Jésus-Christ.
7. Or nous portons ce trésor dans des vases de terre, afin que l'on reconnaisse que la grandeur de la puissance qui est en nous, est de Dieu, et non pas de nous.
8. Nous sommes pressés par toutes sortes d'afflictions, mais nous n'en sommes point accablés; nous nous trouvons dans des difficultés insurmontables, mais nous n'y succombons pas.
9. Nous sommes persécutés, mais nous ne pas abandonnés; nous sommes battus, mais nous ne sommes point entièrement perdus.
10. Portant toujours en notre corps la mort de Jésus, afin que la vie de Jésus paraisse aussi dans notre corps.
11. Car nous qui vivons, nous sommes à toute heure livrés à la mort pour Jésus, afin que la vie de Jésus paraisse aussi dans notre chair mortelle.
12. Ainsi sa mort opère en nous, et sa vie en vous.
13. Et parce que nous avons un même esprit de foi, selon qu'il est écrit: J'ai cru, c'est pourquoi j'ai parlé; nous croyons aussi nous autres, et c'est aussi pourquoi nous parlons.
14. Sachant que celui qui a ressuscité Jésus, nous ressuscitera aussi avec Jésus, et nous placera avec vous en sa présence.
15. Car toutes choses sont pour vous, afin que la grâce de Dieu se répandant avec abondance, il en revienne aussi à Dieu plus de gloire, par les actions de grâces qui lui en seront rendues par plusieurs.
16. C'est pourquoi nous ne perdons point courage; mais encore que dans nous l'homme extérieur se détruisse, néanmoins l'homme intérieur se renouvelle de jour en jour.
17. Car le moment si court et si léger des afflictions que nous souffrons en cette vie, produit en nous le poids éternel d'une souveraine et incomparable gloire.
18. C'est pourquoi nous ne considérons point les

que non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

ANALYSIS.

- Suum, suorumque collegarum defensionem, contra pseudo-apostolorum calumniam, ita terit in hoc capite, ut et eos obliquè percutiat.
- § 1, 2, 5 et 4. Tam gloriosum ministerium, per Dei misericordiam consecuti, in eo fungendo non pigrescimus; nec quidquam eo indignum, aut turpe quid agimus etiam occultè; sed castè, sincerè et clarè Evangelium ubique predicamus; ita ut, si quibusdam adhuc sit ignotum, malitiâ cœcis, et videre volentibus, sit ignotum.
- § 5 et 6. In hæc autem predicatione, non nostram, sed Domini nostri Jesu Christi gloriam querimus; non dominari fidelibus, sed eis ministrare ambimus; idque ut Dei in nos misericordiam respondeamus; qui sicut olim à tenebris abyssu locum eduxit, que mundum illuminaret, ita mentes nostras, prius tenebras, per Spiritum suum illuminavit, ut alios scientiâ et cognitione gloriæ suæ in Christo vivo, illuminaremus.
- § 7. Hanc autem cœlestis luminis et gratiæ thesaurum in nobis, vasis testaceis et fragilibus, includit, ut ei soli tribuatur omnia nostri ministerii gloria.
- § 8. Quò fragiliora sumus, eo clarior apparet in vobis ejus omnipotentia; hinc unquam pressi, non angustiamur; oportiamur, non destituimur.
- § 9, 10, 11. Continuis agitanti persecutionibus, ca-

PARAPHRASIS.

1. Proinde, cum per Dei misericordiam, ad tantum ac tale ministerium fuerimus vocati, in eo fungendo non segnes sumus, nec ob adversa concidimus animo.
2. Nihil, nec occultè, tanto ministerio indigno agimus; sed à nobis longè rejicimus omnem etiam occultam vitæ turpitudinem; nec astutè conversamur inter homines, nec Dei verbum falsificamus; sed nudâ et aperta vitæ et doctrine veritate, nos laude dignos efficitur, et apud homines rectè judicantes, et coram Deo, omnia intente.
3. Quòd si post tam apertam Evangelii predicationem, adhuc quibusdam velatum est, his tantum est velatum, qui perire volunt et non videre.
4. His, nimirum infidelibus, quorum mentes diabolus exceperit, ne fulgeat eis lux clarissima Evangelii, per quod manifestatur gloria Christi, qui est perfecta imago Dei Patris, lumen de lumine.
5. In hæc autem apertè Evangelii predicatione, non nostram, sed Domini nostri Jesu Christi gloriam querimus; nec nostram, sed vestram utilitatem, nosque servos vestros propter Jesum et in Christo Jesu, profitemur.
6. Idque ut Dei in nos gratia respondeamus, qui sicut olim de tenebris abyssu locum eduxit, que mundum illuminaret, ita mentes nostras, prius tenebras, per Spiritum sanctum illuminavit; ut alios scientiâ et cognitione gloriæ Dei, in Christo, velut imagine suâ locentis, illuminaremus.

choes visibiles, mais les invisibles, parce que les choses visibles sont temporelles, mais les invisibles sont éternelles.

ANALYSIS.

- dimus; prostrati, non perimus; mortificati, non morimur: sique divina nos conservante potentia, mortem simul et resurrectionem Domini nostri Jesu Christi quâdam similitudine representamus, hæc nostrâ morte simul et vitâ.
- Itaque ob Evangelium continuè morimur; ac nostrâ corporali morte spiritualiter vivimus, v. 12.
- § 15. Ceterum, non obstantibus tot periculis et moribus, liberè tamen et audacter predicamus, quia verè credimus; sicut de David scriptum est: Crediidi, ides locutus sum et loquor.
- § 14. Credimus, inquam, et fide certissimâ, quod Deus, qui Dominum nostrum Jesum pro nobis occisum, suscitavit à morte; et nos propter Jesum occisos, suscitabit, nosque vobiscum, ad quos omnia nostra ordinantur ministeria, in suo regno collocabit.
- § 16. Hinc non deficiamus in adversis, sed mens nostra fit quotidiè vegetior; quia fide scimus quod momentanea et levis tribulatio parat nobis gloriam infinitam et æternam.
- § 18. Ideò ad presentia et visibilia, que temporalia sunt, non spectamus; sed ad futura et invisibilia, que durabunt in æternam.

7. Hanc autem cœlestis luminis thesaurum in nobis, testaceis et fragilibus vasis, haberi voluit, ut omnis ministerii nostri sublimitas et gloria ipsi tribuatur, et non nobis imputetur.
8. In hoc ejus divina virtus in nobis apparet, quod undique et modis omnibus pressi, non opprimimur; anxii et perplexi, non destituimur, sed nobis adest Deus.
9. Continuis agitanti persecutionibus, Deo protegente, exadimus; prostrati, non frangimur.
10. Insuperentibus mortis periculis, mortem Domini nostri Jesu Christi, quâdam similitudine, in corporibus nostris semper et ubique exprimus; ut et ejusdem vitæ gloriæ in corporibus nostris aliquando reveleetur.
11. Nos enim, quâdâ vivimus, morti propter Jesum exponimur, ut et vita immortalis Jesu appareat aliquando in nostrâ carne mortali, cum immortalitatem induerit.
12. Itaque per Evangelii predicationem mors corporalis in nobis efficitur, sed per nostram mortem vitâ spiritualis vobis procuratur.
13. Ceterum, in mediis his moribus et periculis, habentes eundem fidei spiritum quem habuit David in suis tribulationibus, sicut de eo scriptum est: Crediidi, idè loquor; ita et nos apostoli, quia verè credimus, idè et liberè et audacter predicamus.
14. Certissimâ fide scientes quòd Deus, qui Jesum pro nobis occisum suscitavit à morte, nos propter Je-

tabulas, oculis corporeis exponendas; sed Spiritum sanctum cordibus fidelium communicas, eisque vitam ministras æternam; vide v. 6, 7, 8, 9, 10. Hojios itaque memor excellentiæ, cave ab omni, in tanto ministerio, securdia, sed alacriter, liberè, intrepide et dignè Deo, diuineque Spiritu sancto ministra, v. 11, 12. Cave in ministerio spirituali et divino, ab omni terrenorum et corporalium amore; sed cœlestia, et æterna, divina quære, intende, dilige, inspira, v. 8, 11.

CAPUT IV.

1. Ideo habentes administrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficiamus.
2. Sed abdicamus ocula decorem, non ambulantes in astutiâ, neque adolantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo.
3. Quod si tantum operam est Evangelium nostrum, in his qui perunt est operum.
4. In quibus Deus hujus seculi exceperit mentes infidelium, ut non falgat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.
5. Non enim nosmetipsos predicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum; nos autem servos vestros per Jesum.
6. Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illavit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu.
7. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus; ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis.
8. In omnibus tribulationibus patimur, sed non angustiamur; oportiamur, sed non destituimur.
9. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur; dejicimur, sed non perimus.
10. Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris.
11. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum: ut et vita Jesu manifestetur in carne nostrâ mortali.
12. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis.
13. Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur.
14. Scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum.
15. Omnia enim propter vos; ut gratia abundant per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei.
16. Propter quod non deficiamus; sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem.
17. Id enim quod in presenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternam gloriæ pondus operatur in nobis.
18. Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed

Cave in ministerio Spiritus sancti, qui totus lux est et amor; cave, inquam, ab omni malitiæ velamine super cor tuum. Ad hoc frequenter ad Dominum convertere, rogans: *Cor mundum crea in me, Deus, etc. Faciem tuam illumina super servum tuum, etc. Illumina vultum tuum super me, et miserere mei, etc.* Talibus ad Deum conversionibus, fies divini luminis particeps, ut in alios illud reflectere valeas, v. 15, 16, 17, 18.

CHAPITRE IV

1. C'est pourquoi ayant reçu un tel ministère selon la miséricorde qui nous a été faite, nous ne perdons point courage.
2. Mais nous rejetons loin de nous les passions qui se cachent comme étant honteuses, ne nous conduisant point avec artifice, et n'altérant point la parole de Dieu, mais n'employant pour nous rendre recommandables envers tous les hommes, qui jugeront de nous selon le témoignage de leur conscience, que la sincérité avec laquelle nous prêchons devant Dieu la vérité de son Évangile.
3. Que si l'Évangile que nous prêchons est encore vaillâ, c'est pour ceux qui périssent qu'il est vaillâ.
4. Pour ces infidèles dont le Dieu de ce siècle a aveuglé les esprits, afin qu'ils ne soient point éclairés par la lumière de l'Évangile de la gloire de Jésus-Christ, qui est l'image de Dieu.
5. Car nous ne nous prêchons pas nous-mêmes; mais nous prêchons Jésus-Christ notre Seigneur; et quant à nous, nous nous regardons comme vos serviteurs par Jésus-Christ.
6. Parce que le même Dieu qui a commandé que la lumière sortit des ténèbres, a fait luire sa clarté dans nos cœurs afin que nous puissions éclairer les autres, et leur donner la connaissance de la gloire de Dieu, selon qu'elle paraît en Jésus-Christ.
7. Or nous portons ce trésor dans des vases de terre, afin que l'on reconnaisse que la grandeur de la puissance qui est en nous, est de Dieu, et non pas de nous.
8. Nous sommes pressés par toutes sortes d'afflictions, mais nous n'en sommes point accablés; nous nous trouvons dans des difficultés insurmontables, mais nous n'y succombons pas.
9. Nous sommes persécutés, mais nous ne pas abandonnés; nous sommes battus, mais nous ne sommes point entièrement perdus.
10. Portant toujours en notre corps la mort de Jésus, afin que la vie de Jésus paraisse aussi dans notre corps.
11. Car nous qui vivons, nous sommes à toute heure livrés à la mort pour Jésus, afin que la vie de Jésus paraisse aussi dans notre chair mortelle.
12. Ainsi sa mort opère en nous, et sa vie en vous.
13. Et parce que nous avons un même esprit de foi, selon qu'il est écrit: J'ai cru, c'est pourquoi j'ai parlé; nous croyons aussi nous autres, et c'est aussi pourquoi nous parlons.
14. Sachant que celui qui a ressuscité Jésus, nous ressuscitera aussi avec Jésus, et nous placera avec vous en sa présence.
15. Car toutes choses sont pour vous, afin que la grâce de Dieu se répandant avec abondance, il en revienne aussi à Dieu plus de gloire, par les actions de grâces qui lui en seront rendues par plusieurs.
16. C'est pourquoi nous ne perdons point courage; mais encore que dans nous l'homme extérieur se détruisse, néanmoins l'homme intérieur se renouvelle de jour en jour.
17. Car le moment si court et si léger des afflictions que nous souffrons en cette vie, produit en nous le poids éternel d'une souveraine et incomparable gloire.
18. C'est pourquoi nous ne considérons point les

que non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

ANALYSIS.

- Suum, suorumque collegarum defensionem, contra pseudo-apostolorum calumniam, ita terit in hoc capite, ut et eos obliquè percutiat.
- § 1, 2, 5 et 4. Tam gloriosum ministerium, per Dei misericordiam consecuti, in eo fungendo non pigrescimus; nec quidquam eo indignum, aut turpe quid agimus etiam occultè; sed castè, sincerè et clarè Evangelium ubique predicamus; ita ut, si quibusdam adhuc sit ignotum, malitiâ cœcis, et videre volentibus, sit ignotum.
- § 5 et 6. In hæc autem predicatione, non nostram, sed Domini nostri Jesu Christi gloriam querimus; non dominiæ fidelibus, sed eis ministrare ambimus; idque ut Dei in nos misericordiam respondeamus; qui sicut olim de tenebris abyssu locum eduxit, que mundum illuminaret, ita mentes nostras, prius tenebras, per Spiritum suum illuminavit, ut alios scientiâ et cognitione gloriæ suæ in Christo vestro, illuminaremus.
- § 7. Hanc autem cœlestis luminis et gratiæ thesaurum in nobis, vasis testaceis et fragilibus, includit, ut ei soli tribuatur omnia nostri ministerii gloria.
- § 8. Quò fragiliora sumus, eo clarior apparet in vobis ejus omnipotentia; hinc unquam pressi, non angustiamur; oportiamur, non destituimur.
- § 9, 10, 11. Continuis agitanti persecutionibus, ea-

PARAPHRASIS.

1. Proinde, cum per Dei misericordiam, ad tantum ac tale ministerium fuerimus vocati, in eo fungendo non segnes sumus, nec ob adversa concidimus animo.
2. Nihil, nec occultè, tanto ministerio indigno agimus; sed à nobis longè rejicimus omnem etiam occultam vitæ turpitudinem; nec astutè conversamur inter homines, nec Dei verbum falsificamus; sed nudâ et aperta vitæ et doctrine veritate, nos laude dignos effluimus, et apud homines rectè judicantes, et coram Deo, omnia intente.
3. Quòd si post tam apertam Evangelii predicationem, adhuc quibusdam velatum est, his tantum est velatum, qui perire volunt et non videre.
4. His, nimirum infidelibus, quorum mentes diabolus exceperit, ne fulgeat eis lux clarissima Evangelii, per quod manifestatur gloria Christi, qui est perfecta imago Dei Patris, lumen de lumine.
5. In hæc autem apertè Evangelii predicatione, non nostram, sed Domini nostri Jesu Christi gloriam querimus; nec nostram, sed vestram utilitatem, nosque servos vestros propter Jesum et in Christo Jesu, proletemur.
6. Idque ut Dei in nos gratia respondeamus, qui sicut olim de tenebris abyssu locum eduxit, que mundum illuminaret, ita mentes nostras, prius tenebras, per Spiritum sanctum illuminavit; ut alios scientiâ et cognitione gloriæ Dei, in Christo, velut imagine suâ locentis, illuminaremus.

choes visibiles, mais les invisibles, parce que les choses visibles sont temporelles, mais les invisibles sont éternelles.

ANALYSIS.

- dimus; prostrati, non perimus; mortificati, non morimur: sique divina nos conservante potentia, mortem simul et resurrectionem Domini nostri Jesu Christi quâdam similitudine representamus, hæc nostrâ morte simul et vitâ.
- Itaque ob Evangelium continuè morimur; ac nostrâ corporali morte spiritualiter vivimus, v. 12.
- § 15. Getierim, non obstantibus tot periculis et moribus, liberè tamen et audacter predicamus, quia verè credimus; sicut de David scriptum est: Credidi, ides locutus sum et loquor.
- § 14. Credimus, inquam, et fide certissima, quod Deus, qui Dominum nostram Jesum pro nobis occisum, suscitavit à morte; et nos propter Jesum occisos, suscitabit, nosque vobiscum, ad quos omnia nostra ordinantur ministeria, in suo regno collocabit.
- § 16. Hinc non deficiamus in adversis, sed mens nostra sit quotidiè vegetior; quia fide scimus quod momentanea et levis tribulatio parat nobis gloriam infinitam et æternam.
- § 18. Ideò ad presentia et visibilia, que temporalia sunt, non spectamus; sed ad futura et invisibilia, que darabunt in æternam.

PARAPHRASIS.

7. Hanc autem cœlestis luminis thesaurum in nobis, testaceis et fragilibus vasis, haberi voluit, ut omnis ministerii nostri sublimitas et gloria ipsi tribuatur, et non nobis imputetur.
8. In hoc ejus divina virtus in nobis apparet, quod undique et modis omnibus pressi, non opprimimur; anxii et perplexi, non destituimur, sed nobis adest Deus.
9. Continuis agitanti persecutionibus, Deo protegente, exadimus; prostrati, non frangimur.
10. Insuperentibus mortis periculis, mortem Domini nostri Jesu Christi, quâdam similitudine, in corporibus nostris semper et ubique exprimus; ut et ejusdem vitæ gloriæ in corporibus nostris aliquando reveletemur.
11. Nos enim, quâdum vivimus, morti propter Jesum exponimur, ut et vita immortalis Jesu appareat aliquando in nostrâ carne mortali, cum immortalitatem induerit.
12. Itaque per Evangelii predicationem mors corporalis in nobis efficitur, sed per nostram mortem vitâ spiritualis vobis procuratur.
13. Cœterum, in mediis his moribus et periculis, habentes eundem fidei spiritum quem habuit David in suis tribulationibus, sicut de eo scriptum est: Credidi, idè loquor; ita et nos apostoli, quia verè credimus, idè et liberè et audacter predicamus.
14. Certissima fide scientes quòd Deus, qui Jesum pro nobis occisum suscitavit à morte, nos propter Je-

num occisos, à morte suscitabit, et vobiscum in regno suo collocabit.

15. Dixi vobiscum, nec temerè; omnia enim nostra ministeria ad vestram salutem ordinantur, ut quò laetius et ad plures effundatur evangelica gratia, eò plures Deo reddant gratiarum actionem, quà gloriificentur Deus.

16. Hæc spe, hocque animo freti, non deficiamus in adversis; sed licet pars exterior nostra, raro scilicet,

corrumpatur, seu attenuetur; pars tamen interior, animus noster, sit in diea vegetior.

17. Quia fide certà scimus, quòd momentanea et levis afflictio corporis parit nobis ineffabilem pondus gloriæ æternæ et infinitæ, seu gloriæ sublimissimæ, et que mirè supra modum superat omnes hujus temporis afflictiones;

18. Ideò ad hæc præsentia, quæ videntur, et temporaria sunt, non spectamus; sed ad invisibilia, et quæ sunt æterna.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — IDEO HABENTES ADMINISTRATIONEM... Græcè, hæc. In superiori capite evangelicæ ministerii præcellentiam ostendit; nunc verò ad suam suorumque collegiarum defensionem descendit, contra adversariorum suorum calumnias: sic autem suam textit apologiam, ut et suos adversarios tacite percutat. Habentes administrationem hæc, de quâ dixi.

Juxta quod, Græcè, ἐξ ὧν, prout, sicut. Id est, cum per gratiam Dei misericordiam vocati et electi fuerimus ad tantum et tale ministerium, et quod ad tantum nos gratiam promovet.

IDEO, id est, ut licet gratuite Dei super nos misericordie respondeamus, et hæc nobis promissâ gloriâ non simus indigenti.

Nos deficiamus, id est, non negnescimus, ait Erasmus, in hoc scilicet munere fungendo; vel non deficiamus, id est, non destituimur, nec deficiamus ad periculosa et ad afflictiones, ait Theophylactus. Uterque sensus hinc et verus, sed ultimus literalis et juxta Græcum, et juxta nostram Vulgatam.

VERS. 2. — SED ABICAMUS; Syr. sed execrati sumus, id est, reprobamus, longe repellimus à nobis.

OCCECTA PANGONUS; Syr. occultamenta dedecoris, id est, ea factio quæ ob pudorem solent à peccantibus occultari, ne per ea cadant in opprobrium.

NON AMBLASTES IN ASTUTIA, id est, simulatè ac versutiè non conversamur inter homines: unum palam ostendentes, aliud occultè facientes.

NEQUE ADULTERANTES...; Syr. Neque dolose tractantes secretionem Dei, id est, non falsificantes verbum Dei, hic dolos, sicut et captionatio, de qua cap. 2, v. 17, opponitur sinceritati ac puritati quæ verbum Dei debet administrari. Vide ibi dicta.

SED IN MANIFESTATIONE VERITATIS... id est, sed nudè et apertè, tum vitæ nostræ, tum doctrinæ veritate.

VERS. 1. — IDEO HABENTES ADMINISTRATIONEM, juxta quòd misericordiam consecuti sumus, Cùm igitur, inquit, hæc tam excellenti ministerio fungamur, non nostris meritis, sed gratuita Dei benignitate et electione ad illud vocati.

NON DEFICIMUS. Non succumbimus malis et adversitatibus, quæ nobis accidunt hujus ministerii causâ; non cedimus animo.

VERS. 2. — SED ABICAMUS, Græcè, obnegamus, re-nunciamus. Syrus, execramur.

OCCECTA dedecoris, id est, occulta dedecorosa, quæ solent à peccantibus occultari, ne per ea in probum et infamiam incidant. Hoc igitur est, quod dicit: Longè sumus ab omni, etiam occultâ, vitæ turpitudine.

NON AMBLASTES in astutiâ; ut aliud palam ostenda-

nos apud homines rectè, et secundùm conscientiam judicantes, commendatos et laude dignos efficiamus, et coram Deo omnia videntè.

Notanda ad intelligentiam.

Ad pleniorum horum versuum, imò et ad totius ferè capituli hujus intelligentiam, recordare quòd hic, et jam dixi, duo simul agit Apostolus, scilicet adversarios suos tacite perstringit, et se suosque collegas contra adversarios suorum calumnias justificat. Intelligit ergo quasi diceret: Pseudoapostoli, quis à Deo non sunt in ministerium vocati, sed spontè intrusi, et in eo se suaque commoda querunt, idè in adversis statim debent. Quasi mercenarij lupum vident et fugiunt. Nos apostoli, per Dei gratiam voluntatem vocati, per Dei gratiam, in nostro munere fungendo, non negnescimus, nec ob adversa qualicumque deficiamus. Bonus pastor vitam dat pro ovis. Pseudoapostoli, sanctitatis speciem præ se ferentes, occultè turpes sectantur voluptates. Quæ in occulto fiunt ab eis, turpe est et dicere. Nos apostoli omnem, etiam occultam, reprobamus vitæ turpitudinem. Nihil, nec occultè, nostro ministerio indignum agimus; sed vivimus dignè Deo, cujus sumus ministri. Pseudoapostoli, ut se apud homines commendat, versutiè conversantur, ipso Dei verbo subdole utuntur, illudque corrumpunt ad fines suos, ut homines decipiant, et fucatis operibus et falsis sermonibus, sese alios quam sint demonstrant; semetipsos et opere et sermone mentiantur. Nos apostoli, nihil per hypocrisis facimus nec loquimur; nec operibus, nec sermonibus mentimur, ut gratiores simus, sed ipsâ veritate et vitæ et doctrinæ nosmetipsos commendatos efficiamus apud omnes homines, seu fideles, seu infideles, dummodo rectè sentiant, et secundùm conscientiam judicent; imò et coram Deo, cor et renes probante. Ipsâ sumus aliud occultè faciamus. Notat libidines pseudoapostolorum, et voluptates occultas. Nam, ut ait Epiph. 2. Quæ in occulto fiunt ab ipse, turpe est dicere.

VERS. 4. — IN QUIBUS DEUS HUIUS SECVLI EXECRAT MENTES INFIDELIUM. Θεωμηνος et S. Thomas: Deus, inquit, hujus seculi est diabolus, qui deus est seculariter viventium, non creatione, sed sua perversitate, exemplo, imperio et suggestionè: ideo enim non Deum vocat, sed alienam idem hujus seculi, id est, secularium, qui temporariè et caduca præferunt consilia et æternis bonis. Deus hujus seculi est invidia, sive opes, et pompæ, in quibus seculares nituntur finem et compe bonum quas in Deo constitunt. Sic ad Phil. 2, dicitur: Quoniam Deus ventus est. Significatur autem his verbis velum oppositum mentibus infidelium, ipsa nimis cæcitas inducitur à diabolo.

GLORIA CIVITATIS, id est, quod est gloria Christi, seu per quod manifestatur gloria Christi, ejus divinitas, resurrectio, etc.; seu Evangelii à nobis predicati, ad tur occulta, judicem refugiat.

VERS. 5. — QVOD SI ETIAM OPTUM EST EVANGELIUM NOSTRUM; etc. In illis, id est, apud eos: nisi malis: Sensus est: Quòd si adhuc velatum et occultum est quibusdam Evangelium quod predicamus, dumtaxat illis qui percutit, in est, reprobis, velatum est et occultum. Unde quod dixi capite præcedente de Judæis Evangelio non credentibus, velatum vase, possum super cor eorum, id est, universè de favobis significat.

VERS. 4. — IN QUIBUS DEUS HUIUS SECVLI EXECRAT MENTES INFIDELIUM. Θεωμηνος et S. Thomas: Deus, inquit, hujus seculi est diabolus, qui deus est seculariter viventium, non creatione, sed sua perversitate, exemplo, imperio et suggestionè: ideo enim non Deum vocat, sed alienam idem hujus seculi, id est, secularium, qui temporariè et caduca præferunt consilia et æternis bonis. Deus hujus seculi est invidia, sive opes, et pompæ, in quibus seculares nituntur finem et compe bonum quas in Deo constitunt. Sic ad Phil. 2, dicitur: Quoniam Deus ventus est. Significatur autem his verbis velum oppositum mentibus infidelium, ipsa nimis cæcitas inducitur à diabolo.

UT NON FULGAT ILLI ILLUMINATIO EVANGELII GLORIÆ CHRISTI. Ut non fulgeat, Græcè, ἵραται, orietur. Est subditore quiddam, et argutus clarè lucis sive illuminationis et gloriæ divinæ, quæ reverbatur in cælis. Sicut enim aurora et lucifer, sive stella Veneris præit

veritate vitæ et doctrinæ manifestamus omnibus hominibus quid coram Deo ipso simus et quid seniamus. Quales sumus coram Deo, tales apparemus hominibus; et quales apparemus, tales et sumus.

Notanda ad mores.

In his ergo verbis imaginem habes veri et falsi pastoris, doctoris, apostoli. Falsum execrare, bonum imitare. Ad exemplum divi Pauli et aliorum apostolorum, fidelis minister Christi attendat ad Dei misericordiam erga se, ad ministerii sui dignitatem, ad æternam gloriam sibi promissam; et his omnibus respondens, nec segnescat in prosperis, nec animo concidat in adversis. Nihil, nec occultè, suo ministerio indignum agat, sed omnem execretur etiam occultam vitæ turpitudinem; ambulet simpliciter, sincerè verbum Dei predicet; solâ vitæ et doctrinæ veritate sese commendatione dignum reddat, et coram hominibus, et coram Deo, omnia intueatur.

VERS. 5. — QVOD SI ETIAM OPTUM EST... Ob dicta, tum proximiè, tum in fine cap. 5, v. 18, potest obijci: Si veritatem Evangelii ita manifestas, cur ergo tot hominibus adhuc est optum? — Huic objectioni occurrens, respondit id fieri non ministeriorum vitio, sed hominum illorum culpâ, qui, mente obcecati, lumen non percipiunt. Quòd si, post tam apertam veritatis prædicationem adhuc velatum est Evangelium quod predicamus, iis tantum velatum est qui percutit et perire volunt, quia vera videre nolunt, quæ vitis ipsorum adversantur.

VERS. 4. — IN QUIBUS DEUS HUIUS SECVLI... id est, illis, scilicet infidelibus, quorum Deus hujus seculi, diabolus; princeps mundi hujus, Joan. 14, mentes execravit tenebris infidelitatis et vitiorum, SE FELICITAT ILLIS LUX EVANGELII.

GLORIA CIVITATIS, id est, quod est gloria Christi, seu per quod manifestatur gloria Christi, ejus divinitas, resurrectio, etc.; seu Evangelii à nobis predicati, ad tur occulta, judicem refugiat.

VERS. 5. — QVOD SI ETIAM OPTUM EST EVANGELIUM NOSTRUM; etc. In illis, id est, apud eos: nisi malis: Sensus est: Quòd si adhuc velatum et occultum est quibusdam Evangelium quod predicamus, dumtaxat illis qui percutit, in est, reprobis, velatum est et occultum. Unde quod dixi capite præcedente de Judæis Evangelio non credentibus, velatum vase, possum super cor eorum, id est, universè de favobis significat.

VERS. 4. — IN QUIBUS DEUS HUIUS SECVLI EXECRAT MENTES INFIDELIUM. Θεωμηνος et S. Thomas: Deus, inquit, hujus seculi est diabolus, qui deus est seculariter viventium, non creatione, sed sua perversitate, exemplo, imperio et suggestionè: ideo enim non Deum vocat, sed alienam idem hujus seculi, id est, secularium, qui temporariè et caduca præferunt consilia et æternis bonis. Deus hujus seculi est invidia, sive opes, et pompæ, in quibus seculares nituntur finem et compe bonum quas in Deo constitunt. Sic ad Phil. 2, dicitur: Quoniam Deus ventus est. Significatur autem his verbis velum oppositum mentibus infidelium, ipsa nimis cæcitas inducitur à diabolo.

UT NON FULGAT ILLI ILLUMINATIO EVANGELII GLORIÆ CHRISTI. Ut non fulgeat, Græcè, ἵραται, orietur. Est subditore quiddam, et argutus clarè lucis sive illuminationis et gloriæ divinæ, quæ reverbatur in cælis. Sicut enim aurora et lucifer, sive stella Veneris præit

declaramandam gloriam Christi; vel adeò ut non fulgeat illis lux clarissima, et splendor gloriosus Evangelii Christi.

QUI EST IMAGO DEI, id est, splendor gloriæ, Hebr. 1; etiam lucis æternæ, Sap. 7; illuminat omnem hominem, Joan. 1. His tamen noctibus non affuget, quia lucem fugiunt, tenebras amat magis quam lucem. Et hoc est judicium mundi et mundanorum. Evangelium ergo nostrum perspicuum est prædicationis veritatis; oculum depravatione cæcitas, seu quia velamen est super cor eorum.

Observatio moralis.

In illis infidelibus, ab hujus seculi deo execratis, intueri infinitis propemodum homines, qui se christianos dicunt; sed qui, amore hujus seculi obcecati, clarissimam Evangelii lucem non vident; divitiarum, voluptatum et honorum amore capti, non affuget lux evangelica paupertatis, mortificationis et humilitatis Christi; obvelatum est illis hoc Evangelium; verum non erudunt quòd ipsorum cupiditatibus adversatur. Cupiditas velamen est super cor eorum: Christi gratiæ est hoc velamen tollere; hanc ergo gratiam continè effugiat Christianus, quæ videri, quæ amet, quòd opere compleat veritates Evangelii Christi. Da illuminatus oculus cordis nostri, ventus, non mentis tantum, sed et cordis; oculus, quibus sic videamus, ut et amemus.

VERS. 5. — NOS ENIM NOSMETIPSOS PREDICAVIMUS... Dilatè objectione, probat quòd dicit, scilicet quòd sincerè predicent, et se solâ veritatis manifestatione commendent. Non enim ad gloriam vel utilitatem nostram predicamus, sed ad gloriam Jesu Christi Domini nostri, cui unice incumbimus: omnis nostra prædicatio ad eum refertur, ut Dominum nostrum.

NOS ATQUE SERVOS VESTROS PALAM PROFITEMUR, propter Jesum, nostrum et vestrum Dominum. Nosmetipsos ut servos totos impendimus utilitati vestræ et prædicit soli, sic fides in hæc vitâ quasi lucifer præit et prædicit clarissimam gloriam; et visum in capis. Textus Ambrosianus scorum magis quam verba reddi: Ut non perdatam tamen Evangelii majestatis Christi.

Evangelii gloriæ Christi; Evangelium enim dicitur gloria Christi, quia illo glorificatur Christus, Christi redemptio, resurrectio, divinitas. Ita Ambrosius.

QUI EST IMAGO DEI. Christus, cùm sit imago Dei, non qualescumque, sicut homo, ad imaginem et similitudinem Dei factus, sed omnibus, ut ita dicam, numeris absoluta atque perfecta: non quidem illuminatur à Deo, quia lumen non accipit participativè, sed à Deo Patre emanat tanquam lumen de lumine. Locutus enim Apostolus de Christo secundùm naturam increatam, sequentibus quàm imago Dei dicitur, et hoc loco et Colos. 1, quia natus ex Deo, perfectissime Patrem Deum representat: adeò ut rogatus ostendere Patrem, responderit: Qui videt me, videt et Patrem, Joan. 14. Quâ ratione etiam Hebr. 1 vocatur splendor gloriæ Dei, et figura substantiæ ejus. Et Sap. 7: Cæclior lucis æternæ, speculum sine maculâ Dei majestatis, et imago non latens illius.

VERS. 5. — NOS ENIM NOSMETIPSOS PREDICAVIMUS, sed Jesum Christum Dominum nostrum: hoc est, in Evangelii prædicatione non nostram speculamur gloriam, nec nostræ studentis utilitatis, quædammodum faciunt pseudoapostoli: sed predicamus Jesum Christum De-

ac saluti, *per Jesum*, et propter Jesum, à quo hoc apostolatus ministerium accepimus ad vestram salutem.

Observatio moralis.

In his quoque verbis pseudoapostolos cerne, se suaque quærentes in predicatione, non que Jesu Christi; et fidelibus dominari volentes, non servire. Et hæc duo caveat verus Christi minister. Christi Domini minister es; Domino tuo sis ergo fidelis; ejus gloriam quære, non tuam aliis fur. aris et latro. Fidelium minister es propter Jesum; illis ergo propter Jesum ministra cum charitate et zelo, cum humilitate et mansuetudine. Ab omni autem dominationis specie cave; aliis herus eris, non minister et servus, contra Domini tui voluntatem. Sicque rursus fur et latro: latro gloriæ, latro et dominationis; quod utrumque Christi est, non tu.

Hæc quæ in Ecclesia fuerit!

Vers. 6. — *Quoniam Deus, qui dixit...* Dat rationem ob quam se totos Domini Jesu gloriæ et proximorum saluti per predicationem impendant. *Quoniam idem Deus, qui, initio mundi jussit è tenebris oriri lucem, quæ mundum illuminaret: facta lux, Gen. 1; idem, inquam, Deus illuxit in mentibus nostris, prius tenebris, id est, nobis apostolis suis prius ignis infudit lucem fidei et cognitionis mysteriorum.*

Ad illuminationem... id est, non solum ut nos illuminemur, sed et ut alios illuminemus scientiâ et cognitione gloriæ Dei.

In facie Christi Jese, id est, quæ gloria Dei clarè in Filii sui facie, velut in imagine, luceat. *Qui videt me, videt et Patrem. In facie: Syr., in personâ Jesu Christi, id est, quò officio fungimur in personâ Christi, vice et nomine Christi, seu ut legati Christi. Juxta nostram Vulgatam, quam sequuntur D. Chrysostomus et Theophylactus, in facie...* id est, ut illuminemus alios scientiâ gloriæ Dei, ut apparet in Christo; seu per Christum, ait Theophylactus, per quem lucet in nobis Pater. *Ego te clarificavi super terram.*

Observatio litteralis et moralis.

Sicut è tenebris abyssi lux educta fuit, ut Deum in suis creaturis videremus, ita è tenebris legis lux evangelium, id est, omnis predicatione nostra ad eum refertur, ut Dominum nostram, vel absolutè, ut Dominum totius creature, etiam secundum humanam naturam.

Nos autem servos vestros per Jesum, propter Jesum, sumptè exhibemus, palmam fatemur nos non aliud esse quam servos vestros propter Jesum Dominum, à quo ministerium hoc nobis injunctum est.

Vers. 6. — *Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris:* Quia Deus est, qui dixit, id est, jussit, suæ voluntatis imperio fecit, de tenebris, vel è tenebris, scilicet illis que prius erant super faciem abyssi, locum splendescere, dicendo: *Facta lux, Genesis cap. 1.* Et idem est qui resplescit in cordibus nostris, id est, lucem fidei et cognitionis mysteriorum Christi, mentibus nostris, id est, apostolorum, infudit se superfludit.

Ad illuminationem scientiæ claritatis Dei. Sensus: Deus illuxit nobis, ut nos illuminarem alios, refuso videlicet à nobis in illos eodem lumine cognitionis gloriæ ejus. *In facie Christi Jese:* Ut illuminati illumi-

gelice, seu lucem fidei, ut Deum in Christo, sua substantiali imagine, videremus. Quò Christus creaturis perfectior est imago Dei, eò et perfectior est Dei in Christo cognitio quam in creaturis.

Hujus autem lucis originem nota: Deus Pater luminem fonsque luminis est; Christus, lucem de lumine, à Patre luminem genitus, ut lucem; Christus lucem de lumine, suos discipulos et apostolos illuminavit, et per eos et illorum successores illuminavit, et pergit illuminare mundum. Sicut autem lux à Deo creata est ad lucendum, ita apostoli, omnesque apostolici, seu in apostolico munere successores, ad illuminandum.

Attendat ergo sibi vir apostolicus, et in se et in opera sua reflexus, videat quomodo hinc divina erga se voluntati respondet. An lucet in se? an alios illuminat doctrinæ et exemplorum suorum lumine? an Deum clarificat super terram? Recordetur se hæcnam super candelabrum positam, ut luceat omnibus qui in domo Dei sunt. Caveat ne sit è contra tituli firmans, sui que funi tenebris et fetore obscurans et offensus.

Vers. 7. — *Habemus actem thesaurum...* thesaurum scilicet celestis scientiæ mysterium Dei ad illuminationem aliorum; seu angustiam illud evangelicæ predicationis munus.

In vasis fictilibus; Syr., in vase testaceo, id est, in corpore luteo, fragili et caduco; in animâ quidem spiritali et immortalis, sed luteo corpore circumdata. Potes et optime intelligere per vasa hæc, non solum corpora, sed et apostolorum personas, quas vocat testaceas et fictiles, quia apostoli homines erant viles, rudes, illiterati, inopes, fragiles et contemptibiles.

Ut sceleritatis; Græc., *ὀψέτης*, excessus, eminentia, excellentia.

Virtutis, id est, potestatis nostræ, seu que in nobis est, seu que in nobis apparet.

Syr Dei, id est, Deo tribuatur, non nobis; seu ut eminentia virtutis nostræ sit Dei.

Sicut ex nihilo Deus creavit omnia, ita et vilibus et nihili instrumentis reparavit, ut soj Dei et creationis et reparacionis tribuatur gloria. Cave tibi, vas testaceum, et vide ne quidquam in opere Dei tibi tribuenus et alios scientiâ, et cognitione claritatis, hoc est, clarè et gloriosè Dei, id est, que est de Deo, que resplescit in facie Christi, hoc est, in clara, vel per claram cognitionem Christi, et redemptiois ejus; vulgo enim clarè cognoscitur quisque per faciem. Hinc cognoscere in facie, significat cognoscere clarè et aperte. Persistit in allusionem velaminis, et faciei Moysi velate, et Christi aperte.

Vers. 7. — *Habemus autem thesaurum tantum in vasis fictilibus.* Porro thesaurum tanquam rem valde pretiosam, vocat munus sibi creditum à Deo, hoc est, ipsum ministerium Evangelii. Neque tamen aberrant qui thesaurum intelligent illuminationis; velut Aquinas et alii: idque suffragante Tertulliano, qui thesaurum interpretatur de lumine. *In vasis fictilibus, Græcè, testaceis,* id est, in corpore luteo, fragili, caduco. Quasi dicat Paulus: Vas fictile corpus nostrum est. Ut sensus sit, apostolos gestare pretiosum ac luculentum evangelicæ ministerii thesaurum in seipsis tanquam vasis fictilibus.

buis; sed humilare sub omnipotentis manu Dei, eique totam tribue gloriam tui ministerii. *Soli Deo omnis honor et gloria.*

Vers. 8. — *In omnibus tribulationem patimur.* Horum testaceorum vasorum fragilitatem simul et sublimem in illis Dei virtutem demonstrat. *In omnibus tribulationem...* Græc., *in omni pressi, sed non coarctati;* Syr., *per omnia pressimur, sed non suffocamur;* Ambrosius, *in omnibus pressuram passi, sed non contumguitati.* Id est, rebus adversis undique premimur; sed divinâ nos protegente potentia, non coarctamur: imò in angustiis, mens nobis lata, libera et excelsa.

Aporiamus, equidem rerum egentes, et consilii inopes, heremus anxii; seu omni humano auxilio, solatio et consilio destituti, nescimus quid agere debeamus. **Aporia** est inopia mentis et corporis, id est, penuria rerum et inopia consilii.

Secum non destitimus, in hac aporia, quia divinam nobis adit auxilium, solatium et consilium, ubi desunt humana. Ambrosius habet: *Inopiam passi, sed non destituti,* id est, inquit, in inopiâ positus adit pastor Deus.

Vers. 9. — *Persecutionem patimur,* ab hominibus, sed non derelinquimur, à Deo.

Deicimus in terram, humanâ malitiâ; sed non tremimus, quia divinâ potentia erigimur. Vel ex alto precipitamus, vasa fictilia et testacea; à Deo manum suam supponente, non frangimur, nec, qui in nobis reconditis est thesaurus, effunditur.

Vers. 10. — *Semper mortificationem...* continuis periculis et moribus expositi, passionem et mortem Domini nostri Jesu, in corporibus nostris semper et ubique circumferimus; Syr., *bojulamus;* Arab., *portamus,* id est, quâdam similitudine exprimitur.

Ut sublimitas sit virtutis (id est, potentie et fortitudinis) Dei, et non ex nobis. Pro ut sublimitas, Ambros. legit: *Ut eminentia virtutis sit Dei,* q. d.: Ideo vult Deus nos thesaurum istum habere in vase fictili, ut excellentia que in me est, et fructus quem facio in conversione tot gentium, non mihi, sed potentie et efficacie Dei, ac gratiæ Christi ascribatur. S. Hieronymus legit: *Ut abundantia fortitudinis nostræ sit ex Deo.*

Vers. 8. — *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur.* Sensus est: Quavis undique premiamur rebus adversis, non tamen ita redigimur in angustiam, ut comprimamur et conteramur; sed Deo ope servamur in mediis pressuris. Pro non angustiamur, Græcè est, non coarctati, non anxii redditi. Alioqui necessarium est, ut qui premitur, adigatur in angustiam, et angustietur: sed Apostolo rebus in angustiis mens erat læta, ampla et excelsa: Syrus veritè: *Premimur, sed non suffocamur.*

Aporiamur, sed non desistimur, hoc est, rerum omnium penuria premimur, at non opprimimur: in Ambros., Theophyl.; egentes; sed egestati non succumbentes. Egestas enim in animo patienti, sapienti, tranquillo, et in Deum defixo, quietem, sufficientiam, imò et copiam parit. Est enim *aporìa*, inopia non tantum corporis, sed et animi, puta consilii inopia, dubitatio, et perplexitas; cum mens, undique se malis obsepam videns, anxia hæret, nescitque quid consilii capere, quid agere debeat. Sed Deus apostolis, suscipit in hac aporia succurrit, suggeritque viam evadendi.

Ut et ejusdem Domini Jesu vita gloriosa, quam nunc habet, in corporibus nostris aliquando reveletur, quando reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis aut. Potest et dici: *Nostris mortibus continuis mortem Domini Jesu representamus; et nostro è mortis faucibus exitu ferè continuo, resurrectionis Christi speciem exhibemus.* Ita D. Chrysostomus, Theophylactus, etc.

Vers. 11. — *Semper enim nos, qui vivimus...* Quamdiù enim vivimus, morti exponimur propter Jesum, ut aliquando vita Jesu æterna et immortalis appareat in nostrâ carne mortali quando scilicet immortalitatem inderimus. Vel ideò morti semper tradimur, et tamen vivimus, ut in nobis appareat quòd Christus surrexit et vivit; nec enim nos in tot moribus vivos servaret, nisi viveret.

Observatio moralis.

Hinc, et tu, vas testaceum, discè christianum, apostolicum divinumque patienti modum. Pressus undique malis, ne coarctoris, seu ne suffocaris; mentem in Deum eleva, Deum te videntem, primumque malorum tuorum autorem adora, et corde fiducia pleno invoca. Experieris quod propheta expertus est, et dixit: *Quoniam invocaverunt exarduit tui Deus justitiæ mee, in tribulatione dilatasti mihi.*

Aporiamus, inopiâ rerum et consilii, in rebus arduis anxius et perplexus, ne desperes; sed in Deum erectus, ejusque Providentiæ confisus, inopiam tuam, curam et anxietatem tuam in Deum, ejusque providentiæ sinum prodesse. *Et ipse te eruet.* ipse tibi adert adjutor, consolator et consilium, ubi desunt humana.

Mortificatus, cruci affixus, Christum in te crucifixum intueri; ejus in te signata venerare. **Mortificatio,** passio tua est passionis et mortis Christi

Vers. 9. — *Persecutionem patimur, etc.* Quavis inquit, in tam gravia pericula sepe incidimus, ut videamur allicio perituri; tamen Deo opulente custodimur, ne percamus.

Vers. 10. — *Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferimus.* Sensus est: Quotidians periculis, et ut ita dicam, moribus expositi sumus; et per hoc passionem et mortem Domini Jesu nos illius ministro atque vicarij representatione quadam gestamus et circumferimus in nostris corporibus.

Ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. Vita, scilicet tui futuro, ut mirum cum Christo servamus ad gloriam; ut sequitur versu 14, tum præsens, ut scilicet adinstar resurrectionis Christi corpora nostra, licet allicta, vegetiora fiant ex spiritu ob spem resurrectionis, et opem Dei, quâ nos à tot in dies periculis liberat et roborat.

Vers. 11. — *Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, q. d.: In nobis hæc qualis quali vivit perpetuis mortis periculis et ætumnis exponitur.* Ita Chrysostomus. Hoc est, ergo quòd nos in omni tribulatione animâ, consolatur et roborat, scilicet quòd cogitemus in eâ nos conformari Christo patienti et resurgenti.

Ut et vita Jesu manifestetur in carne nostrâ mortali, id est, ut in corporibus nostris mortalibus toties in mortem traditis, et tamen adhuc viventibus, manifestò appareat etiam Jesum, quem prædicamus, vivere.

participatio; opprobrium tuum ejus opprobriorum communicatio; in christiano patitur Christus. *Communione ergo Christi passionibus gaudere, si compatieris, et glorificaberis.* Passio et mortificatio tua vite beate, gloriose et immortalis erit principium et semen. Sicut in te nunc mortificato et crucifixo representatur mors et passio Christi sic in te resuscitato, glorioso, representabitur aliquando resurrectio et gloria Christi.

VERS. 12. — ERGO MORS IN VOBIS OPERATA... GRÆC., *εργαστηρ*, passivè. Ex dictis concludit: Ergo per Evangelium preditionem, mors corporalis, sollicit, efficitur in vobis, seu ob Evangelium quotidianè morimur, quotidianis exponimur mortis periculis.

VITA AUTEM IN VOBIS, id est, at per nostram mortem, seu, per nostram mortis pericula quotidiana, procuratur vobis vita fidei, religio et religionis augmentum; ob que vitam vivetis sempiternam. Et hic obliquo juxta pseudo-apostolos, in quibus nihil simile reperies; nec talem ob Evangelium mortificationem et passionem, nec talem eorum in periculis à Deo conservationem, nec per mortem illorum, salutis aliorum procuracionem.

VERS. 15. — HABENTES AUTEM EUNDÈM... Rationem dat ob quam, non obstantibus tot periculis et mortibus, contantè tamen et audacter apostoli suo fungantur officio; libere sollicit et intrepide predicant, minime quia verè credunt. Et hic pseudo-apostolos imitare, tacentes in periculis, quia non credunt. *Comez muti, latrare non audent.*

Habentes autem in his omnibus supradictis tribulationibus, eandem fidei sententiam quam habuit David tribulatus; sicut de eo scriptum est: Cœciliâ, corde, vincta et cœpoclocus sui ore. Ita et nos apostoli, quia corda credimus, ideò et predicamus audacter et libere, mediis in mortibus.

VERS. 14. — SCIENTES QUONIAM QUI RESCITAVIT JESUM... Qui creditis? fide certissima, quia Deus, qui Dominum Jesum pro nobis occisum, suscitavit à mor-

VERS. 12. — Ergo mors in vobis operatur, etc.; q. d.: Vestra spiritualis vita per fidem et gratiam; id est, salutis anime vestrae nostrâ corporali morte procuratur. Ita Ambrosius. Nam apostolorum et martyrum passio et mors, vita est Ecclesie; sanguis martyrum semen est Christianorum.

VERS. 15. — Habentes autem eandem spiritum fidei, dicit scriptum est; q. d.: Sicut David tentationibus immerus, et à solo Deo ereptus, dixit: *Credidi, id est, credo, quod Deus juxta promissam suam me à meis malis liberabit semper.* Unde et idem audacter *locutus sum; et vitam proloquor; ita et nos credimus et speramus, ac minime profitemur, operi, robur, liberalitatem ac resurrectionem nostram à Deo uti promissam. Ita et certissimo prestandam, ita Theophylact, Chrysostomus. (Eodem Spiritum fidei, dicit auctorem, donatorem: vel metonymicè spiritum fidei; id est, fidem à Spiritu donatam, quomodo legitur alibi spiritum mansuetudinis, pietatis, etc., pro ipsius hujusmodi donis Spiritus sancti. Iam eundem spiritum fidei rectè intelligimus eandem fidem ab eodem Spiritu profectam. Quasi dicit Apostolus: Cum ad eadem credenda ab uno Spiritu sancto moveamur.*

Credidi, vel credo, id est, credere pergo, propter quod locutus sum.

te, et nos propter Jesum ejusque Evangelium occisus, suscitabit in die novissimo, nosque ad dexteram auiam vobiscum constituit in regio vivorum.

VERS. 15. — OMNIA ENIM PROPTER VOS, quasi diceret: Nos dixi vobiscum, non vos vobiscum, et rectè, quia omnia ministeria nostra ad vestram salutem ordinantur; et quod agimus et quod patimur vestrum est.

UT GRATIA ABUNDANS... ut in multis effusa gratia, per multos etiam pariat gratiarum actionem, quâ Deus glorificatur.

Multa ex precedentibus notanda.

Nota primo, ex v. 15, quod tempora quidem variata sint, sed non fides; habemus eundem fidei spiritum, quem sancti patriarche habuerunt; credidit venturum, quem nos venisse credimus. Nota secundo quod non benè et perfectè credit, qui quod credit, loqui erubescit. *Corda creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, Rom. 10, v. 10; qui me erubescit... et hunc Filius hominis erubescet, Lucae 9, 26.* Benè crediderunt apostoli et martyres; qui, quia crediderunt, ideò confessi sunt; credendo vitam apprehenderunt; loquendo invenerunt mortem, sed mortem in quâ corpus corruptibile seminaretur, et incorruptio meteretur, ait D. Anselmus. Nota tertio quod fides, que in omnibus radicis est salutis, et creaturæ novæ initium, in apostolis et martyribus fuit illorum et nostræ salutis principium. Quia crediderunt, justi facti sunt, vitam apprehenderunt; quia crediderunt, locuti sunt, predicaverunt, suisque verbis et predicationibus alios ad fidem adduxerunt; *fides ex auditu.* Quia locuti sunt, mortem subierunt; at ex illorum morte locutus nostra. Sanguis martyrum semen fuit Christianorum.

Nota, ex v. 15, quod et Spiritus sancti charismata et apostolorum omnia ministeria sint ad fideliem salutem ordinata; hæc autem salutis ad Dei gloriam, tanquam ad finem ultimum.

Et nos credimus, propter quod et loquimur, ac si dixit: Quomodo David inter persecutiones et pericula credidit se perventurum ad regnum sibi à Deo promissum, et propterea de eo confidenter apud homines locutus est; ita nos quoque ministri novæ Legis, licet persecutionibus pressi et periculis expositi, tandemque morituri, certissime tamen credimus nos ad gloriam promissam perventuros. Propter quod et confidenter vobis de ea loquimur.

VERS. 14. — *Scientes quoniam qui suscitavit Jesum, etc.* in gloria cum vobis resuscitatus. Nota. Ex modestia aut, non, vos vobiscum, sed, nos vobiscum, quia vos causa et objectum uti Evangelii mei, ita et gloria mea estis.

VERS. 15. — *Omnia enim propter vos.* Benè dixi, inquit, quod Deus nos constituit vobiscum, nam omnia nostra sunt aut sunt propter vos: id est, universum ministerium nostrum ordinatur ad utilitatem et salutem vestram, ideòque nos æquum est fieri cōsortes salutis et gloriæ vestræ.

Ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei, hoc est, ut in multis effusa gratia, per multos idem personarum gratiarum actionem pariat atque diffundat, quâ Deus glorificatur.

VERS. 16. — PROPTER QUOD NON DEFICIMUS... Propter quod, superiora respicit: propter spem æternæ gloriæ, propter vestram salutem, et propter majorem Deo procurandam gloriam; seu spem beate resurrectionis habentes, ut multorum salutem et majorem Dei gloriam procuremus. *Non deficimus in adversis, nec fatigamur in nostro munere fungendo, sicut in v. 4.*

SED LICET IS QUI FORIS EST... id est, pars exterior hominis, caro, corrumpatur pressuris, plagis, fame, siti, frigore, etc.

TAMEN IS QUI INTUS EST... pars interior, spiritus renovatur, fit vegetior fide et spe futuri præmii. Vel renovatur per novas gratias, quibus reflorescit in Dei cognitione, et accenditur in Dei amore; hincque major de die in diem alacritas ad majora toleranda.

VERS. 17. — *Id enim quod in presenti est momentanea...* *Id enim quod in presenti est momentanea et levis tribulatio, id est, præsens, celeritè transiens, et quasi momentanea et levis tribulatio.*

SPERA MODUM IN SUBLIMITATE; GRÆC. *Secundum excellentiam in excellentiam, id est, excellentè excellentem, et sublimissimam gloriam operatur, seu parit in nobis. Itaque non deficimus, sed de die in diem renovamur, quia fide scimus quod præsens hæc et celeritè transiens, et quasi momentanea, et aliunde levis tribulatio, quam propter vestram salutem Deique gloriam patimur, prodest in nobis, seu nobis meretur futuram gloriam, incomparabiliter majorem et excellentiorem, id est, æternæ gloriæ potes.*

Apostolica verba perpende: Præsens et momentanea cum æterno, leve cum gravi, tribulationem cum gloria comparat; et hoc non contentus, alteram vocem jungit, eamque duplicat, cum ait: Spera modum in sublimitate, seu magnitudinem excellentè excellentem, ait Theophylactus; mirè supra modum, ait Erasmus. Syrus autem sic habet: Naniq̄ oppressio hujus temporis, licet exigua et levisima sit, gloriam infinitam, in seculum seculorum parat nobis.

VERS. 18. — *Non contemplantibus vobis...* Ideò ad hæc præsentia, quæ videntur, non spectamus; sed ad

VERS. 16. — *Propter quod non deficimus.* Propter spem, inquit, illius gloriæ quam ex resurrectione expectamus, non succumbimus malis quæ nobis Evangelii ministris plurimè superveniunt.

Sed licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur; tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem, id est, ut Theophyl., Ambros., Anselm., licet exterius homo, id est, corpus, corrumpatur pressuris, plagis, fame, siti, frigore, modicè, fluxillis et morbis; tamen qui intus est, id est, anima et spiritus, renovatur et proficit fide, spe, charitate, nihil alacritate, et fortior ac fulgidior, quasi aurum in igne evadit, ait Chrysostomus.

De die in diem, q. d.: Sicut externus homo, id est, corpus, in dies per tot plagas et erummas deficit et senescit: ita interior, hoc est, mens, in dies renovatur et juvenescit, idque ob spem resurrectionis.

VERS. 17. — *Id enim, quod in presenti est momentanea, et leve tribulationis nostræ. Momentanea, quod quasi momento transit; q. d.: Omnis nostra tribulatio momentanea est et levis. Si cum æterno illo*

futura, non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt et transitoria; quæ autem non videntur, æterna sunt et permanentia; rei autem temporaria ad æternam nulla durationis proportio.

Omnia quæ videntur, sive supplicium dicas, sive quietem; quæ non videntur, sive regnum sit, sive cruciatum; ut illic nos excilet et ardeatur, hinc terrorem nobis injiciat. D. Chrysostomus.

Observatio moralis.

Hi fuerunt in apostolis effectus fidei: fide pleni et animati, temporalia omnia sprevere; æterna sola dilexere; visibilia hæc, quia transitoria, nec aspexerunt quidem; ad invisibilia, quia æterna, ut ad scopum, spectare semper et continè, v. 17 et 18. Sed, ô felicem temporalem et visibillum contempsum! Sed, ô feliciorè ad invisibilia et æterna, ut ad scopum, attentionem et intuitum continuum!

Hinc fortè facti sunt in bello, v. 16; hinc de die in diem vegetiores in passionibus, v. 17; hinc cum gaudio famem, sitim, verbera, carceres, mortem toleraverunt, 8, 9, 10, 11: scientes et fidei videntes quid momentanea et levis tribulatio æternam et infinitam illis pariet gloriam, 17.

Similia et nos faceremus, et similiter pateremur, si similem haberemus fidem. Hanc ergo indesinenter effugiamus. *Domine, adauge nobis fidem. Da nobis illuminatio cordis cogitatio, quibus temporalium et visibillum omnium inane et nihilum videamus, æternorum et invisibillum veritatem jugiter intueamur. Viso et attentò temporalium nihilo, ab eis oculis sic averteamus, ut nec aspicimus. Perspecta æternorum solidâ et constanti veritate, ad hæc anhelabimus; ad hæc, inter multas varietates, nostra fide semper erunt corda; ad hæc, ut ad scopum nostrum, omnia nostra dirigemus et opera et passiones; propter hæc, temporalium iacturam, corporis ipsius destructionem libenter patiemur, quia momentum cum æterno, leve et modicum cum infinito et immenso commutabimus. Ô felicem momentaneam tribulationis cum æternâ requie commutationem! ô terque quaterque beatam vitam miseræ cum divinâ vitâ commutationem!*

et gravissimo gloriæ pondere coneratur, perinde ac si plumam universi, vel favillam levissimam cum plumbo totius universi coalesceret.

Spera modum in sublimitate, q. d.: Incomparabiliter majus et excellentius est pondus gloriæ future tribulatione quam hic patimur.

Æternam gloriæ pondus operatur in nobis: Opus patientiæ nostræ procreat ex se fructum æternæ et immense gloriæ; nihilum mercedo, sed meritum ratione tandem assequendo.

VERS. 18. — *Non contemplantibus vobis quæ videntur, sed quæ non videntur.* Dum non spectamus ad hæc præsentia bona, quæ videmus, ut sint opes, honores, dignitates, et omnis gloria hujus seculi: sed ad bona futura, quæ non videmus, sed credimus.

Quæ enim videntur, temporalia sunt, hoc est, quæ brevissimi sunt temporis.

Quæ autem non videntur, æterna sunt; quæ, inquit, non videntur, sed creduntur à nobis, in æternam duratura sunt, ideòque merito hæc præ illis spectanda nobis sunt et speranda.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad proximum redigenda.

1° Dei et Ecclesia minister in versibus 1, 2, 5, 6 notet veri apostoli, episcopi, pastoris virtutes, quas imiter. Notet et pseudopostoli, falsi pastoris, mercenarii vitia, quae exeret et fugiat.
Utriusque imaginem habes in commentario v. 2.
Vide praeterea v. 5, 6, 7.
2° In versibus 8, 9, 10, 11, discamus omnes christianum, apostolicum, et divinum patendi modum.

CAPUT V.

1. Scimus enim quoniam si terrestri domus nostra hujus habitacionis dissolvatur, quod edificacionem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in coelis.

2. Nam et in hoc ingemiscimus, habitacionem nostram, quæ de caelo est, superindui cupientes;

3. Si tamen vestiti, non nulli inveniamur.

3. Nam qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati, eo quod volumus expoliari, sed supervestiri, ut absorbeat quod mortale est à vitâ.

5. Qui autem efficii nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus.

6. Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino

7. (Per fidem enim ambulamus, et non per speciem);

8. Audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, et presentes esse ad Dominum.

9. Et ideo contentidimus, sive absentes, sive presentes, placere illi.

10. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.

11. Scientes ergo timorem Domini, hominibus studemus, Deo autem manifesti sumus. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse.

12. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasione datus vobis gloriandi pro nobis; ut habeatis ad eos qui in facie gloriantur, et non in corde.

13. Sive enim mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis.

14. Caritas enim Christi urget nos; æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sumus.

15. Et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.

16. Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus.

Vide Observationem moralem in fine, v. 11.

5° Notemus quod hanc christianam patientiam, apostolicamque fortitudinem dei fides viva, quæ rerum omnium temporalium instantaneam vanitatem patefaciat; solidam et constantem æternorum veritatem demonstrat. Vide v. 16, 17, 18.

Hæc ergo fides continè petenda. Vide observationem moralem in fine v. 18.

CHAPITRE V.

1. Car nous savons que si cette maison de terre où nous habitons vient à se dissoudre, Dieu nous donnera dans le ciel une autre maison; une maison qui ne sera point faite par la main des hommes, et qui durera éternellement.

2. C'est ce qui nous fait gémir dans le désir que nous avons d'être revêtus de cette maison céleste.

3. Si toutefois nous sommes trouvés vêtus, et non pas nus.

4. Car pendant que nous sommes dans ce corps comme dans une tente, nous gémissons sans cesse; parce que nous ne voulons pas être dépourvus, mais être revêtus par-dessus; en sorte que ce qu'il y a de mortel en nous soit absorbé par la vie.

5. Or c'est Dieu même qui nous a formés pour cet état, et qui nous a donné pour gage son Esprit.

6. Nous sommes donc toujours pleins de confiance; et, comme nous savons que pendant que nous habitons dans ce corps, nous sommes éloignés du Seigneur et hors de notre patrie.

7. Car ce n'est que par la foi que nous marchons vers lui sans en avoir encore une claire vue;

8. Dans cette confiance que nous avons, nous aimons mieux sortir de ce corps, pour aller habiter avec le Seigneur.

9. C'est pourquoi toute notre ambition est de lui être agréables, soit que nous soyons éloignés de lui, soit que nous soyons en sa présence.

10. Car nous devons tous comparaître devant le tribunal de Jésus-Christ, afin que chacun reçoive ce qui est dû aux bonnes ou aux mauvaises actions qu'il aura faites pendant qu'il était revêtu de son corps.

11. Connaissant donc la crainte du Seigneur, nous tâchons de convaincre les hommes de notre innocence; Dieu connaît qui nous sommes; et je veux croire que nous sommes aussi connus de vous dans le secret de votre conscience.

12. Nous ne prétendons point nous relever encore ici nous-mêmes à votre égard; et nous voulons seulement vous donner occasion de vous glorifier à notre sujet, afin que vous puissiez répondre à ceux qui mettent leur gloire dans ce qui paraît, et non dans ce qui est dans le fond du cœur.

13. Car, soit que nous soyons emportés comme hors de nous-mêmes, c'est pour Dieu; soit que nous nous tempérions, c'est pour vous.

14. Parce que l'amour de Jésus-Christ nous presse; considérant que si un seul est mort pour tous, donc tous sont morts.

15. Et que Jésus-Christ est mort pour tous, afin que ceux qui vivent ne vivent plus pour eux-mêmes, mais pour celui qui est mort et qui est ressuscité pour eux.

16. C'est pourquoi nous ne connaissons plus personne selon la chair; et si nous avons connu Jésus-Christ selon la chair, nous ne le connaissons plus maintenant de cette sorte.

17. Si qua ergo in Christo, nova creatura, vetera transierunt: ecce facta sunt omnia nova;

18. Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis.

19. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum; et posuit in nobis verbum reconciliationis.

20. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.

21. Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso.

Primis versibus pergit rationem reddere coram, que in fine cap. 4. v. 16, dixit, scilicet cur ipse Paulus, et ejus collega non deficiant in tribulationibus; imò ubi coram corpore pressuris corrumpitur, spiritus fit de die in diem vegetior.

1. Quia scimus per fidem, quod si corpus, terrena domus animæ, destruitur, in resurrectione corpus habebimus spirituale, immortale, gloriosum.

2, 3, 4. Ad hanc gloriam anhelamus, non quidem exui corpore cupientes; sed immortalitatem superestari; mortem enim naturaliter formidamus.

5. At considerantes et quod Deus ad hanc nos gloriam erexit, et in ejus pignus, Spiritum sanctum nobis dedit; confidimus et optamus à corpore separari, et Domino presentes esse, ipsoque frui, v. 6, 7, 8.

9. Et tanto bono fruamur, omni studio satagimus Deo placere: et tremendum ejus cogitantes iudicium, sincerè coram eo ambulamus, nostramque sinceritatem hominibus enudare studemus; ne cuiquam sinus offendiculo, v. 10, 11.

12. Hic à se removet omnem vanæ gloriæ suspensionem, et semetipsum justificat contra pseudo-apostolorum calumnias, explicans quo animo se laudet, et ase

PARAPHRASIS.

1. Novimus enim per fidem, quod si corpus hoc terrenum, quod est animæ domicilium, adinstar tabernaculi, destruitur pro Christo, habebimus in resurrectione domicilium, seu corpus spirituale, æternum, cælestis, non humanitas sed divinitus factum.

2, 3. Nam in hoc luteo corpore gemimus, desiderantes incorruptibilitatem et dotes gloriosas cælestis corporis, tanquam indumentum superindui: quod quidem nullis contingit, si nos corpore vestiti, et non nudos deprehendat dies Domini.

4. Quamdiu, inquam, in hoc luteo tabernaculo moramur, gemimus illius onere pressi, et ad incorruptibilitatem anhelamus; non quod velimus per mortem hoc exui corpore: sed vellemus, per immutationem superindui immortalitatem, ut per apprehensionem æternæ vitæ absorbeat hujus corporis mortalitas.

5. Deus autem ipse est, qui nos ad hoc cælestis domicilium format et aptat; qui nobis illud promisit,

17. Si donc quelque'un est en Jésus-Christ, il est devenu une nouvelle créature. Ce qui était vieux est passé; tout est devenu nouveau.

18. Et le tout vient de Dieu, qui nous a reconciliés avec lui-même par Jésus-Christ, et qui nous a confiés le ministère de cette réconciliation.

19. Car Dieu a réconcilié le monde avec soi en Jésus-Christ, ne leur imputant point leurs péchés; et il a mis en nous la parole de cette réconciliation.

20. Nous faisons donc la charge d'ambassadeurs de Jésus-Christ; et c'est Dieu lui-même qui vous exhorte par notre bouche. Ainsi nous vous conjurons, au nom de Jésus-Christ, de vous reconcilier avec Dieu.

21. Qui, pour l'amour de nous, a traité celui qui ne connaissait point le péché comme s'il était le péché même, afin qu'en lui nous devinssions justes de la justice.

ANALYSIS.

humiliet; neutrum sui causâ, utrumque propter Dei gloriam, et proximi salutem, v. 15.

14. Ad se agendum moerit et urget Christi charitatem et exemplum: pro omnibus mortuus est, ut nobis ipsis morti, ipsi vitamus, non nobis, v. 15.

16. Hinc nos apostoli, nobis mortui, Christo soli viventes, neminem, nec nos, nec alios, nec ipsam Christum, secundum carnes et humanos affectus inuenimur, aut diligimus; sed secundum charitatem Christi spiritum, Dei gloriam, et proximorum salutem in omnibus nostris facis et verbis querimus.

17. Taliter agit quilibet Christianus, nova in Christo creatura factus, in novitate vitæ ambulat.

18. Bajus veritatis principium ostendit Deum, qui nos per Christum sive reconciliavit; et nos apostolos, hujus reconciliationis hominibus conferendæ, nuntios fecit et cooperarios, v. 19.

20. Itaque cumus, Christi loco, Dei ad homines legati; et per nos Christus, et Deus ipse vos hortatur. Cum Deo redite in gratiam. Memores injus in nos misericordie; ipsam iustitiam, fecit peccatum; ut vos peccatores, et peccatum ipsum, essetis iustitia Dei.

qui et Spiritum sanctum nobis in artham dedit.

6. Hæc igitur fide et spe freti, homo semper animo sumus; cum sciamus quod quamdiu in hoc corpore moramur, absumus à Domino.

7. (Nunc enim in viâ sumus, in fide versamur; nondum propriam Dei pulchritudinem intuemur.)

8. Audemus, inquam, et bono ducimus potius abesse à corpore, et adesse Domino, ipsamque inueniri.

9. Et ideo omni studio enitimur, ut sive nunc, sive tunc, Domino placeamus, sincerè illius voluntatem exsequentes.

10. Si quidem nos omnes, nullo excepto, oportet coram Christo, omnium iudice supremo, stare, examinari, ac manifestari; ut unusquisque referat quod ipsi debuit est, præmium vel penam, convenienter vitæ bonæ vel malæ, quam duxit, quandô fuit in corpore.

11. Illud itaque tremendum iudicium pro oculis

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad proximum redigenda.

1° Dei et Ecclesia minister in versibus 1, 2, 5, 6 notet veri apostoli, episcopi, pastoris virtutes, quas imiter. Notet et pseudopostoli, falsi pastoris, mercenarii vitia, quae exeret et fugiat.
Utriusque imaginem habes in commentario v. 2.
Vide praeterea v. 5, 6, 7.
2° In versibus 8, 9, 10, 11, discamus omnes christianum, apostolicum, et divinum patendi modum.

CAPUT V.

1. Scimus enim quoniam si terrestri domus nostra hujus habitacionis dissolvatur, quod edificacionem ex Deo habemus, domum non manufactam, aeternam in coelis.

2. Nam et in hoc ingemiscimus, habitacionem nostram, quae de caelo est, superindui cupientes;

3. Si tamen vestiti, non nulli inveniamur.

3. Nam qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati, eo quod volumus expoliari, sed supervestiri, ut absorbeat quod mortale est à vita.

5. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus.

6. Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino

7. (Per fidem enim ambulamus, et non per speciem);

8. Audentes autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, et praesentes esse ad Dominum.

9. Et ideo contentidimus, sive absentes, sive praesentes, placere illi.

10. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.

11. Scientes ergo timorem Domini, hominibus studemus, Deo autem manifesti sumus. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse.

12. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasione datus vobis gloriandi pro nobis; ut habeatis ad eos qui in facie gloriantur, et non in corde.

13. Sive enim mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis.

14. Caritas enim Christi urget nos; aestimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sumus.

15. Et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.

16. Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus.

Vide Observationem moralem in fine, v. 11.

5° Notemus quod hanc christianam patientiam, apostolicamque fortitudinem dei fides viva, quae rerum omnium temporalium instantaneam vanitatem patefaciat; solidam et constantem aeternorum veritatem demonstrat. Vide v. 16, 17, 18.

Haec ergo fides continè petenda. Vide observationem moralem in fine v. 18.

CHAPITRE V.

1. Car nous savons que si cette maison de terre où nous habitons vient à se dissoudre, Dieu nous donnera dans le ciel une autre maison; une maison qui ne sera point faite par la main des hommes, et qui durera éternellement.

2. C'est ce qui nous fait gémir dans le désir que nous avons d'être revêtus de cette maison céleste.

3. Si toutefois nous sommes trouvés vêtus, et non pas nus.

4. Car pendant que nous sommes dans ce corps comme dans une tente, nous gémissons sans cesse; parce que nous ne voulons pas être dépourvus, mais être revêtus par-dessus; en sorte que ce qu'il y a de mortel en nous soit absorbé par la vie.

5. Or c'est Dieu même qui nous a formés pour cet état, et qui nous a donné pour gage son Esprit.

6. Nous sommes donc toujours pleins de confiance; et, comme nous savons que pendant que nous habitons dans ce corps, nous sommes éloignés du Seigneur et hors de notre patrie.

7. Car ce n'est que par la foi que nous marchons vers lui sans en avoir encore une claire vue;

8. Dans cette confiance que nous avons, nous aimons mieux sortir de ce corps, pour aller habiter avec le Seigneur.

9. C'est pourquoi toute notre ambition est de lui être agréables, soit que nous soyons éloignés de lui, soit que nous soyons en sa présence.

10. Car nous devons tous comparaître devant le tribunal de Jésus-Christ, afin que chacun reçoive ce qui est dû aux bonnes ou aux mauvaises actions qu'il aura faites pendant qu'il était revêtu de son corps.

11. Connaissant donc la crainte du Seigneur, nous tâchons de convaincre les hommes de notre innocence; Dieu connaît qui nous sommes; et je veux croire que nous sommes aussi connus de vous dans le secret de votre conscience.

12. Nous ne prétendons point nous relever encore ici nous-mêmes à votre égard; et nous voulons seulement vous donner occasion de vous glorifier à notre sujet, afin que vous puissiez répondre à ceux qui mettent leur gloire dans ce qui paraît, et non dans ce qui est dans le fond du cœur.

13. Car, soit que nous soyons emportés comme hors de nous-mêmes, c'est pour Dieu; soit que nous nous tempérions, c'est pour vous.

14. Parce que l'amour de Jésus-Christ nous presse; considérant que si un seul est mort pour tous, donc tous sont morts.

15. Et que Jésus-Christ est mort pour tous, afin que ceux qui vivent ne vivent plus pour eux-mêmes, mais pour celui qui est mort et qui est ressuscité pour eux.

16. C'est pourquoi nous ne connaissons plus personne selon la chair; et si nous avons connu Jésus-Christ selon la chair, nous ne le connaissons plus maintenant de cette sorte.

17. Si qua ergo in Christo, nova creatura, vetera transierunt: ecce facta sunt omnia nova;

18. Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis.

19. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum; et posuit in nobis verbum reconciliationis.

20. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.

21. Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso.

Primis versibus pergit rationem reddere coram, quae in fine cap. 4. v. 16, dixit, scilicet cur ipse Paulus, et ejus collega non deficiant in tribulationibus; imò ubi coram corpore pressuris corrumpitur, spiritus fit de die in diem vegetior.

1. Quia scimus per fidem, quod si corpus, terrena domus animae, destruitur, in resurrectione corpus habebimus spirituale, immortale, gloriosum.

2, 3, 4. Ad hanc gloriam anhelamus, non quidem exui corpore cupientes; sed immortalitatem superestari; mortem enim naturaliter formidamus.

5. At considerantes et quod Deus ad hanc nos gloria exui, et in ejus pignus, Spiritum sanctum nobis dedit; confidimus et optamus à corpore separari, et Domino praesentes esse, ipsoque frui, v. 6, 7, 8.

9. Et tanto bono fruamur, omni studio satagimus Deo placere; et tremendum ejus cogitantes iudicium, sincerè coram eo ambulamus, nostramque sinceritatem hominibus enudare studemus; ne cuiquam sinis offendiculo, v. 10, 11.

12. Hic à se removet omnem vanam gloriae suspensionem, et semetipsum justificat contra pseudo-apostolorum calumnias, explicans quo animo se laudet, et ase

PARAPHRASIS.

1. Novimus enim per fidem, quod si corpus hoc terrenum, quod est animae domicilium, adinstar tabernaculi, destruitur pro Christo, habebimus in resurrectione domicilium, seu corpus spirituale, aeternum, caeleste, non humanitas sed divinitus factum.

2, 3. Nam in hoc luteo corpore gemimus, desiderantes incorruptibilitatem et dotes gloriosas caelestis corporis, tanquam indumentum superindui: quod quidem nullis continget, si nos corpore vestiti, et non nudos deprehendat dies Domini.

4. Quamdiu, inquam, in hoc luteo tabernaculo moramur, gemimus illius onere pressi, et ad incorruptibilitatem anhelamus; non quod velimus per mortem hoc exui corpore: sed vellemus, per immutationem superindui immortalitatem, ut per apprehensionem aeternae vitae absorbeat hujus corporis mortalitas.

5. Deus autem ipse est, qui nos ad hoc caeleste domicilium format et aptat; qui nobis illud promisit,

17. Si donc quelque'un est en Jésus-Christ, il est devenu une nouvelle créature. Ce qui était vieux est passé; tout est devenu nouveau.

18. Et le tout vient de Dieu, qui nous a reconciliés avec lui-même par Jésus-Christ, et qui nous a confiés le ministère de cette réconciliation.

19. Car Dieu a réconcilié le monde avec soi en Jésus-Christ, ne leur imputant point leurs péchés; et il a mis en nous la parole de cette réconciliation.

20. Nous faisons donc la charge d'ambassadeurs de Jésus-Christ, et c'est Dieu lui-même qui vous exhorte par notre bouche. Ainsi nous vous conjurons, au nom de Jésus-Christ, de vous reconcilier avec Dieu.

21. Qui, pour l'amour de nous, a traité celui qui ne connaissait point le péché comme s'il était le péché même, afin qu'en lui nous devinssions justes de la justice.

ANALYSIS.

humiliet; neutrum sui causâ, utrumque propter Dei gloriam, et proximi salutem, v. 15.

14. Ad se agendum moerit et urget Christi charitatem et exemplum: pro omnibus mortuus est, ut nobis ipsis morti, ipsi vitamus, non nobis, v. 15.

16. Hinc nos apostoli, nobis mortui, Christo soli viventes, neminem, nec nos, nec alios, nec ipsam Christum, secundum carnes et humanos affectus inuenimur, aut diligimus; sed secundum charitatem Christi spiritum, Dei gloriam, et proximorum salutem in omnibus nostris facis et verbis quarimus.

17. Taliter agit quilibet Christianus, nova in Christo creatura factus, in novitate vitae ambulat.

18. Bajus veritatis principium ostendit Deum, qui nos per Christum sive reconciliavit; et nos apostolos, hujus reconciliationis hominibus conferendae, nuntios fecit et cooperarios, v. 19.

20. Itaque cumus, Christi loco, Dei ad homines legati; et per nos Christus, et Deus ipse vos hortatur. Cum Deo redite in gratiam. Memores iustis in nos misericordiae; ipsam iustitiam, fecit peccatum; ut vos peccatores, et peccatum ipsum, essetis iustitia Dei.

qui et Spiritum sanctum nobis in artham dedit.

6. Ille igitur fide et spe freti, bono semper animo sumus; cum sciamus quod quamdiu in hoc corpore moramur, absumus à Domino.

7. (Nunc enim in via sumus, in fide versamur; nondum propriam Dei pulchritudinem intuemur.)

8. Audemus, inquam, et bono ducimus potius abesse à corpore, et adesse Domino, ipsamque inueniri.

9. Et ideo omni studio enitimur, ut sive nunc, sive tunc, Domino placeamus, sincerè illius voluntatem exsequentes.

10. Si quidem nos omnes, nullo excepto, oportet coram Christo, omnium iudice supremo, stare, examinari, ac manifestari; ut unusquisque referat quod ipsi debuit est, praemium vel pernam, convenienter vitae bonae vel male, quam duxit, quamdiu fuit in corpore.

11. Illud itaque tremendum iudicium pro oculis

habentes, sincerè coram Deo agimus, et hanc nostram sinceritatem hominibus suadere studeamus, ne cuiquam sinus offendamus.

Quod ad Deum spectat, ipsi patet nostra sinceritas; confido quòd et vobis in conscientia pateat, quidquid in contrarium vobis dicant malevoli.

13. Hæc vobis non dicimus, ut nos reddamus vobis commendatioribus; sed ut vobis ansam præbeamus de nobis gloriamdi: et habeatis in promptu unde nos tecum adversis eos, qui de rebus apparentibus extolluntur, sed non in cordis paritate.

14. Scitote ergo quòd nihil nostri causa fecimus, aut loquimur: si enim magna de nobis loquentes, videntur insanire, Deo insanimus, cujus gloriam querimus: si verò humilia de nobis loquentes, sani et sapientes sumus, vobis sapimus, quibus exempla modesti damus.

15. Ad sic agendum nos movet et urget Christi charitas, qui nihil sui causa fecit: dum enim perpendimus, quia ipse unus pro nobis omnibus mortuus est in cruce, nihil de fama sua curans propter nos; hinc inferimus quòd omnes, et ideo nos ipsi sumus mortui, seu æternæ morti obnoxii.

16. Et dum perpendimus quòd ideo pro omnibus mortuus est Christus; ut illi, qui vivunt naturali vita, jam non propter seipsum vivant, sed propter eum, qui propter nos mortuus est et resurrexit, hinc inferimus quòd non nobis, sed Christo Redemptori nostro vivere debemus.

17. Itaque nos apostoli, nobis ipsis mortui, Christo viventes, neminem secundum carnales nostros cordis

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *SCIMUS ENIM...* Hæc particula, enim, indicat quòd hæc cum præcedentibus in fine cap. 4 coherent. Dat ergo rationem, cur ad visibilia et temporaria non spectent, et cur non deficiant in momentaneis tribulationibus; imò cur mens renovetur, ubi caro corrumpitur. Pergit itaque inculcare vitæ futuræ gloriam, et quantum ad corpus, et quantum ad animum.

1° Quantum ad corpus, post resurrectionem, de qua supra, v. 14, etc.

SCIMUS ENIM PER FIDEM, sumusque persuasi, certissimi, id est, quòd si TERRESTRIS DOMUS NOSTRA, id est, caro, corpus nostrum, quod ex terrâ et in terrâ est; quodque quasi animæ nostræ domicilium;

HINC HABITATIONEM, id est, in quo Æternæ habitabit. *Græcè, domus tabernaculi,* id est, in qua domo habitat, quasi in tabernaculo, seu tentorio; ad parvum scilicet tempus, sicut milites in tentoriis.

DISSOLVATUR, id est, destruat pro Christo;

VERS. 4. — *SCIMUS ENIM, QUAMVIS SI TERRESTRIS DOMUS NOSTRA HUIUS HABITATIONIS DISSOLVATUR;* id est, scimus, si corpus mortale, in quo, brevi tempore quasi in tabernaculo, tanquam peregrini et viatores moramur, dissolvatur, quòd ædificacionem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis, habituri sumus ædificium in cælis, a Deo nobis preparatum, domicilium, inquam, non manufactum, id est, fa-

ffectus intuemur aut diligimus, sed secundum charitatis Christi spiritum.

Imò si Christum ipsum aliquando propter humanas quasdam rationes cognovimus et dileximus, posteriori nunc affectu, spirituali et divino eum revereremur et adoramus, illique servimus.

17. Si quis igitur nobiscum est in Christo regeneratus, hic sciat se novam creaturam: illi vetera transierunt; nova debent esse omnia. In novitate vitæ ambulet.

18. Omnis autem hæc novitas a Deo est, omnium bonorum auctore; qui nos, per peccatum inimicos suos, in amicitiam recepit per Christi merita, et nos fecit huius reconciliationis hominibus conferenda ministris.

19. Etiam Deus mundum sibi reconciliavit per Christum, gratis remittens illis eorum delicta, intuitu meritorum Christi, et hanc reconciliationis gratiam nos omnibus prædicare voluit.

20. Nos igitur apostoli, loco Christi, sumus Dei ad homines legati; et perinde est ac si Deus ipse vos per nos rogaret.

Nos et omnes homines obsecramus, vicæ Christi, Mediatoris Dei et hominum, reconciliamini Deo, memores infinitæ ejus in vos misericordie.

21. Filium suum, justitiam ipsam, a peccato sic alienam, ut illud ne nossent quidem, fecit in cruce peccatum, et peccatorum nostrorum hostiam, ut nos peccatores, efficeretur, per huius hostie meritum, justitia Dei: seu justî coram Deo, et divine participes justitiæ.

COMMENTARIA.

HABEMUS, id est, habebimus citò in resurrectione; agit enim de resurrectione, ut patet ex v. 14 cap. 4, et ideo sequentia sunt intelligenda de corpore glorioso, non simpliciter de gloriâ animæ.

ÆDIFICACIONEM, id est, ædificium a Deo factum, seu corpus spirituale, de quo prima Cor. 15, v. 42, 43, etc.

NON MANUFACTUM. Perstat in metaphora, quæ cepit de corpore loqui, per similitudinem ædificii; quòd quidem solet hominum manibus fieri. Nostrum autem ædificium cœlestis, seu corpus spirituale, fiet tale divinitus, seu divinâ potentia. Corpus equidem animale factum est humanâ operatione; corpus vero spirituale fit operatione divinâ, per Spiritum vivificantem, ut dictum est prima Cor. e. 15.

ÆTERNAM IN CÆLIS, immortale, incorruptibile, castelle, et huic supremo conveniens loco. Pari ergo et moeri non timemus, quia novimus quòd, si pro Christo destruat hoc nostrum terrestre corpus, in quo anima

etiam non opere humano, sed opere divino, supra omnem naturæ facultatem; corpus videlicet gloriosum, immortale, æternum. *Donum,* id est, corpus resurrectione glorificatum, habemus, id est, habebimus certò in resurrectione. Et tale corpus propriè domus est animæ beatæ, sicut corpus mortale domus est animæ hinc viventis et patientis. Ita Chrysost., Theodori, Theophyl., Ambrosius. Repromittit meliorem domum

nostra, quasi in tentorio, nunc habitat; habebimus in resurrectione domicilium, seu corpus, non terrenum, sed spirituale; non temporarium et corruptibile, sed æternum et immortale; non humanis factum, sed divinâ potentia, Deo scilicet, hoc nostrum terrenum et animale corpus reddente spirituale, cœlestis, immortale, subtile, clarum, et gloriosum. Itaque nobis mori licet.

Ad hæc attende, anima christiana, hæc oculis fidei intueri; penetra, libique continuè presantia reddere; corpus terrenum et animale spernes; pro Christo pati et mori non timetis.

VERS. 2. — *NAM ET IN HOC...* domicilio scilicet, seu corpore terreno. *Syr., etenim ad hoc gemimus, et expectamus indui domo nostra, quæ ÷ cælis est.*

INGEMISCIMUS IN HOC LUTEO CORPore, desiderantes HABITATIONEM NOSTRAM..., id est, incorruptibilitatem et dotes gloriosas, tanquam indumentum, superindui, non deposito hoc terreno tabernaculo.

DU ÷ SUNT IN HIS VERBIS METAPHORÆ PERMIXTÆ; una ÷ domo, altera ÷ veste sumpta. Corpus nostrum et vestis et domicilium est animæ.

VERS. 3. — *SI TAMEN VESTITI...* Hoc quidem, supervestiri scilicet, nobis continget, si nos dies Domini vivos, seu corpore vestitis deprehendat, et non corpore jam exutos: qui enim vivi reperierit, aut sine morte aut saltem cum brevissima, immutabitur, dotes gloriosas corporis, ut pallium, superinduetes.

DIVUS PAULUS DE FINE MUNDI SEMPER EGIT, ut proximo, et qui posset eodem secum tempore viventes deprehendere, ut visum est prima Cor. 15, prima ad Thessal. cap. 4, v. 15. Hic itaque sensus satis est literalis. Multi tamen interpretantur: si vestiti gratiâ, charitate, bonis operibus, et non nudi inveniamur. Si tamen exentes ÷ corpore, Christum indui, et non nudi inveniamur, id est, si in formâ baptismi, et traditione manserimus, ait Ambrosius; si Christum indui fecerimus, digni erimus superindui promissâ gloriâ: in illum enim decidit promissa charitas, quem videri signum adoptionis habere. Idem Ambrosius.

per resurrectionem, ait Tertullianus.

VERS. 2. — *NAM ET IN HOC INGEMISCIMUS, etc.* Propter hoc, scilicet mortem et dissolutionem, que intervenire debet, ut à vitâ hac transeamus ad æternam, ingemiscimus: nam mors hæc contra naturam est. Optaremus enim superindui gloriâ, non spoliari vitâ. Purò corpus immortale vocat Apostolus habitaculum quod de cælo est: eodem sensu quo proximo vocatur ædificium, quòd ex Deo habemus, eo tempore quâ solâ divinâ virtute nobis constructur.

VERS. 3. — *SI TAMEN VESTITI, etc.* Idque adeò reipsâ nobis continget, si in die Domini vestiti corpore, non autem nudi reperti fuerimus; id est, si tunc residui futuri sumus, et noniam mortui. Ita Cajetanus.

VERS. 4. — *NAM ET QUI SUMUS IN HOC TABERNACULO (CORPORIS SCILICET), INGEMISCIMUS GRAVATI, SCILICET, OB JEJUS (CORPORIS) ONUS ET PONDUS;* ita tamen ut cum Nazianzeno dicamus: Domine, aufer à me tunicam hanc ita graveam (corpus scilicet terrestre, ponderosum, arduosum), sed est de nobis leviorum. *Et quid notamus expectari, enim, scilicet corpore, sed superindui, scilicet gloriâ;* si tamen vestiti carne et corpore, non è

QUI PERSEVERAVIT... SALVUS ERIT. Uterque sensus est bonus; sed quis de facto verus, et D. Pauli? Non sum persuasus, dubito.

VERS. 4. — *NAM ET QUI SUMUS...* Mem aliis verbis repetit, causam addens cur gemant sancti, et explicans modum, quo superinductionem cupiant. Nam quamdiu moramur in hoc mortali, educto, et luteo corpore; gemimus illis onere pressi, et ad incorruptibilem suspiramus.

EO QUOD SOLVMUS, id est, non quòd velimus hoc exui, scilicet per mortem: id enim natura refugit; sed vellemus per immutationem superindui immortalitate et dotibus gloriosis.

UT ABSORBETUR... ita ut per apprehensionem æternæ vitæ, sine morte mediâ, absorbeat lux corporis mortalitas et corruptio.

VERS. 5. — *QUI AUTEM EFFICIT NOS IN HOC IPSUM...* *Græcè, at operatus nos, seu qui effectus nos. Syr., parò qui dispoit nos, id est, qui nos formavit, paravit, format, parat, et aptat ad hoc immortalius indumentum, vel ad hoc cœlestis domicilium;* Deus est omnipotens.

QUI DEDIT VOBIS PIGNUS SPIRITUS, et ad hoc non tantum nos effecit, sed et illud nobis promisit, et in promissionis suæ securitatem, Spiritum sanctum nobis pignus dedit.

Observatio literalis.

DEI GRATIA SCRIBIT APOSTOLUS OMNE HUIUS NOSTRÆ IMMORTALITATIS MERITUM; nostramque hæc in re fidem et spem auget, tum ex omnipotentia Dei, tum ex sincerâ Dei voluntate et promissione, tum ex pignore nobis ad huius voluntatis et promissionis securitatem dato. Quasi diceret: Ad hoc ipsum immortalitatis indumentum Deus omnipotens nos effecit; illud præterea in sacris Scripturis multoties nobis promisit, et ne verbis ipsis diffideremus, suæ promissionis implenda pignus, Spiritum sanctum nobis dedit.

AD HOC IPSUM DEUS OMNIPOTENS NOS EFFECIT, 1° in ipsâ creatione, quæ creavit Deus hominem immortalem, et quò nos ad imaginem suam creavit, ut ipsius beatitudinis essentis participes; 2° in nostrâ regeneratione,

induti per mortem inveniamur. Apostolus enim ita loqui solet de resurrectione et die judicii, quasi in instet, et quasi eam ipse cum aliis tunc viventibus sit visurus. Unde 1° Thess. 4: *Deinde, loquit, nos qui vivimus, qui restantur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus.*

Ut abhorreatur quod mortale est, à vitâ, mortalitas ad immortalitatem, ne scilicet corpus ab animâ deserat, sed, animâ habitante in corpore, fiat incolumis, quod ante ingloriosum fuit. Brevissime Tertullianus illud, volentes exui, sed superindui, sic exponit: Volentes mortem experiri, sed vitâ præveniri.

VERS. 5. — *QUI AUTEM EFFICIT NOS IN HOC IPSUM, DEUS.* Sensus est: Qui nos Evangelii ministris paravit atque formavit, et quòd præ paratque reddidit ad hoc ipsum, id est, ad induendum vel superinducendum domicilium cœlestis, Deus est.

QUI DEDIT VOBIS PIGNUS SPIRITUS. Ipse Spiritus sanctus, cujus multa dona magna et manifeste iam accepimus, ait Apostolus, est pignus, id est, artha futuræ gloriæ nobis data à Deo; ut de gloriâ immortalitatis

quæ filii Dei facti sumus in Christo, ut illius immortalitatis essemus hæredes. Etenim, inquit Theophylactus, per baptismum Deus sanctificavit animam et corpus, et utraq; diviora reddidit, à peccato nos liberans, ex quo mors propagata erat... À peccato vero postquam nos liberavit, corruptionem etiam destruxit; ex peccato enim corruptio.

Hoc ipsum Deus omnipotens sapientissime repromisit in Scripturis, ac tandem in promissionis suæ securitatem Spiritum sanctum pignus dedit. Qui nobis per baptismum Spiritum dedit, pignus quoque immortalitatis nobis impertit, ait Theophylactus. Futura immortalitatis pignus est Spiritus; et aliter, qui dedit nobis in presenti Spiritum ex parte, pignus quoddam dedit se totum quoque traditurum: quomodo autem dabit, nisi corpore et animo incorruptibiles futuri simus? Ubi igitur pusillum hic acciperis, arrhabonem videlicet, confido quod et totum tunc prorsus sis habiturus; idem Theophylactus.

Observatio moralis.

Qui autem effecit nos... qui dedit nobis pignus Spiritus. Quantum fidem, spem, fiduciamque nostram, his paucis verbis firmat Apostolus, æternamque corporis et anime vitam nos docet certo sperare!

Ad hoc creatas sum ab Omnipotente: et quia per peccatum jus ad hanc vitam perdidit, factusque sum mortalis, et filius iræ; ideo per baptismum in Christi sanguine ad eam regeneratus fui; omne peccatum, nuda mortalitas propagata erat, destructum fuit; mihi que regenerato, et in Dei filium adoptato, Deus æternam vitam repromisit. Et ne verbis ipsis diffiderem, sue promissionis implenda pignus, Spiritum sanctum dedit. O charitas! Hanc cogita, recogita, et serio perpende, ò anima mea, ut finis tui semper memineris, et in Deum nunquam ingrata, terrenis nequaquam inherens; sed ad æterna, tanquam ad finem tuum continue tendas, fide, spe, religione, bonis operibus. In charitate semper ambulans et proficiens; nec pati, nec mori reformidans, ut ad immortalitatem, et incorruptionem, ad quam te Deus creavit, pervenias.

Vers. 6. — *Adventes igitur semper.* Supple, sumus. Nunc incipit et de anime gloria agere, ut v. 8 clare patet. Hæc igitur fide et spe freti, bono semper animo sumus et in periculis et in passionibus, et in ipsa morte.

Scientes quomam dei semus... id est, quia scimus adipsam non dubitemus, imò certissimi sumus, si arriam suo tempore representemus. Eundem spiritum vocavit pignus datum in cordibus, supra, cap. 1.

Vers. 6. — *Adventes, confidentes, id est, audemus, confidimus, audetis et fidenter pericula et mortem pro Christo et Evangelio suscipimus, imò optamus. Igitur, qui scilicet hanc gloriam et vitam æternam quasi hereditatem speramus ejusque pignus Spiritum sanctum accepimus, ideo audemus quævis ardua et agere et pati semper, scientes quomam dium sumus in corpore, peregrinamur à Domino; q. d. : Hæc peregrini sumus, quia conscripti sumus civis coeli, et hæredes Dei; festinamus ergo ex peregrinatione hæc tendere, et consequi patriam nostram celestem, Denique Patris nostri hereditatem adire.*

Vers. 7. — *Per fidem enim ambulamus, etc.* Hoc

quod quandiu in hoc corpore habitamus, peregrinamur, et absentes sumus à Domino, id est, à conspectu Domini. Hæc in aliena patria, tanquam peregrini sumus, absumus à Christo, absumus à patria, ad quam creati sumus: procedi à visibus Dei, quæ est felicitas nostra.

Vers. 7. — *PER FIDEM ESIM...* Nunc enim in viâ sumus, et per fidem ambulamus, id est, fide duce et præviâ, tendimus ad patriam; seu gressus nostros, affectus nostros per obscuram fidei lumen dirigimus. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.*

ET NON PER SPECIEM... id est, nondum ad clarum Dei in se visionem pervenimus; nondum facie ad faciem, seu ut est, videmus; seu nondum illius speciem, essentiam, propriam pulchritudinem intuemur, uno verbo nondum fruimur.

Vers. 8. — *ADVENTES AUTEM...* Repetit, ut perficiat quod versu sexto copii dicere, et quod per versus septimi parenthesim fuit interruptum.

ADVENTES, INQUAM, HÆC FIDE ET SPE FRET, ET OPTAVIS à corpore magis absentes esse, quam in eo commorari;

ET PRESENTES ESSE AD DOMINUM, id est, ipsi in patria jungi, ipsum videre, ipsoque frui.

Hæc beatitudinem anime, quæ fruuntur sancti, statim ac sunt à corpore separati; ob quam audent, confidunt, optant à corpore separari, ut Deo, summo bono, fruantur in anima.

Syrus paucis et clarè hos tres versus exprimit: *Quomam igitur scimus et persequi sumus, quod quandiu in corpore habitamus, peregrinamur à Domino nostro (per fidem enim ambulamus, et non per visum) propterea confidimus, et peroptamus peregrinari à corpore, et esse apud Dominum nostrum.*

Vers. 9. — *ET IDEO, id est, ut præsentem sumus aliquando ad Dominum, eoque fruamur; CONTENTIUS, Græcè, satagimus, id est, omni studio entium fideliter nostrum ministerium exequi, et sanctè vivere; et*

SIVE ABSENTES, SIVE PRESENTES, SYR, sive peregrini, sive incolæ, id est, sive vivi, sive mortui, vel sive nunc, sive tunc, illi placeamus; SYRUS, peroptamus, omnibus votis cupimus, magis, id est, valentes, peregrinari à corpore, et præsentem esse ad Dominum, id est, eligentes potius abesse à corpore, ut liceat adesse Deo, ejusque presentia, specie et facie perficere. Græcè, et domi agere ad Dominum, sive apud Dominum, id est, tanquam in patria præsentem apud Dominum morari. Tertullianus immorari dixit.

Vers. 9. — *Et ideo contenti sumus, certam, omni studio, ministerio, comatu et nisu nostro contenti sumus, certam et ambimus Deo placere, ut in hoc*

est, fide duce ac præviâ tendimus ad celestem patriam; nec adhuc ad speciem pertingimus, quia scilicet necdum ipsam speciem, id est, naturam et pulchritudinem Dei, in se contemplamur facie ad faciem.

Vers. 9. — *Et ideo contenti sumus, certam, omni studio, ministerio, comatu et nisu nostro contenti sumus, certam et ambimus Deo placere, ut in hoc*

credimus, si verè speramus, contendamus, ambiamus, omni studio entium ejus voluntatem in omnibus exequi; hinc pendet nostra salus; ut enim ait Theodoretus, non sufficit fides ad salutem, sed convenit benefactorum in omnibus colere et observare.

Vers. 10. — *OMNES ENIM NOS MANIFESTARI...* dat rationem ob quam nobis omni studio semper contendendum sit, ut Domino placeamus. Quia nos omnes, nemine excepto, oportet coram Christo, omnium tam vivorum, quam mortuorum iudice supremo, stare, examinari, denique manifestari, omnibus et angelis et hominibus.

ET UNUSQUISQUE REFERAT, quod ipsi debitum est, præmium vel penam, convenienter vite, vel bonæ, vel malæ, quam duxit, quandiu fuit in corpore.

Quæ tremenda exprimitur in hoc iudicio. Universale erit, omnes nos; nullus mortalium excipitur. Necessarium et inevitabile, oportet. Clarum, certum et evidens... manifestari; non exteriora tantum, sed et interiora. Clara licet, evidens et publica manifestatio etiam cordium, id est, intentionum, coram Deo, angelis et hominibus; hinc pudor et confusio. Irrevocabile, quia ANTE TRIBUNAL CHRISTI, coram supremo omnium iudice. Æquissimum, ut referat unusquisque, etc., iuxta facta, volita, et cogitata à se, quandiu vixit in corpore. Hæc! quid cogito, dum hæc terribilia non cogito?

Vers. 11. — *SCIENTES ERGO TIDOREM DOMINI. TIDOR* ibi per metonymiam ponitur, pro timoris objecto, scilicet pro tremendo Christi iudicio. Illud ergo tremendum iudicium scientes, et præ oculis habentes, sincerè et fideliter coram Deo agimus.

HOMINIBUS SUAVEMUS, id est, et nostram in agendo sinceritatem studemus hominibus suadere; scilicet ne cuiquam simus scandalo; vel illius actionis malæ suspensionem adversum nos præbeamus. Ita omnes Patres Græci, divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, divus Athanasius, plerique Latini recentiores, Estius, Erasmus in paraphrasi.

HOMINIBUS SUAVEMUS, hoc est, offendiculis modemur, ait Theophylactus.

Hinc divus Chrysostomus inferit, quod ad evitandam nostram in Dei iudicio reprehensionem, non studio non patiamur nos à quocumque superari. Sive absentes, sive præsentem placere illi. Quomam ergo tanta presentia nobis proposita sunt ac promissa, propterea contendimus, certam atque omni studio committimus, fideliter ac sincerè coram Deo ministerium nostrum exsequendo; ut sive degentes in hoc domicilio corporis, sive ut ad eum pro mortem peregrinamus, id est, sui vivi, seu mortui, Christo Domino placeamus, acceptique simus.

Vers. 10. — *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, q. d. : Contendimus placere Deo in omni opere nostro, ut in tribunali Christi, cui stendi sumus, donec gloria corporis, et bestia Dei presentia ac visione; non autem ea privemur cum illis qui Deo per opera mala displicerunt.*

Et referat unusquisque propria corporis, scilicet gesta et facta, prout gessit.

Vers. 11. — *Scientes ergo timorem Domini, id est, quia scimus timeendum esse Dominum iudicem et vindicem, hinc eundem hunc timorem hominibus suade-*

ficet nihil agere mali; non sufficit coram Deo bene agere; sed præterea nobis emendandum est, ne pravà apud homines suspicione laboremus; aut quiscumque per nos, etiam innocenter offendatur. Tanta debet esse nostra erga proximum charitas! Hinc quis hoc oculatissimum Dei iudicium reformidans, non dicat: *Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce terro tuo?*

DEO AUTEM MANIFESTI SEMUS. Quod ad Deum spectat, ipsi nostra sinceritas patet, quæ nihil latet.

Spero autem et in conscientia... Confido quod et vobis in conscientia pateat, quicquid aliqui dicant vobis in contrarium. Testatur ipsorum conscientias, contra pseudo-apostolorum maledicta.

Vers. 12. — *NON ITERUM COMMENDAVIMUS...* Qui versu precedente studuit omnem de se ullius actionis, aut intentionis prave suspensionem à proximo suo avertere; hæc ab eodem proximo studet omnem vanæ gloriæ suspensionem de se amovere. Hoc ut melius intelligas, recordare quod in præfatione hujus Epistolæ dictum est ex divo Chrysostomo: pseudo-apostoli Paulum tradebant ut vanum et arrogantem, ob quendam ab illo dicta in priore Epistolâ, quibus sese laudare videbatur. Ad hanc calumniam transit Apostolus, illam deleturum. Hæc, inquit, vobis non dico, ut me, meoque in Evangelio predicandum socios, precationis attollam, vobisque reddam commendatos.

FRATRES, id est, sicut jam in prima Epistolâ quibusdam visus sum facere. Vide cap. 9, v. 1.

SEN OCCASIONE... Sed hæc dicimus, ut vobis de nobis apud pseudo-apostolos, qui nos contumelias dilacerant, gloriam ansam præbeamus; Theophylactus.

UT HABEATIS... in promptu, unde causam nostram tueamini adversus eos, qui GLORIANTER IN FACIE, id est, in iis quæ sub aspectum cadunt; in exterioribus, v. g., eruditione, divitiis, vel in quibusdam bonis apparentibus operibus, quæ faciunt, hincque gloriantur.

NON IS CORDE, in quo non habent unde gloriantur; propria enim vincuntur conscientia, ob occulta decora, de quibus c. 4, v. 2. Vel non in cordis puritate gloriantur, sicut nos apostoli, unde vera et solida coram Deo gloria. Beati mundo corde.

ma, ut eo Dominum timeant.

Deo autem manifesti sumus, q. d. : Deus scit me sincere bene timere, et timeam hunc alius suadere. Significatur enim manifesta Dei de nobis notitia sic presentis, ut semper ferat. Interim observa quod si Deo jam manifesti sumus, non ergo Christo nos manifestandos esse dequim in extremo iudicio, sed hominibus coram Christo.

Spero autem, et in conscientia vestra manifestos nos esse. Spero et confido sinceritatem nostram quâ in evangelico munere versamur, ita vobis jammidi manifestam et probatam esse, ut bene rectoque de nobis sentiatis.

Vers. 12. — *Non iterum commendamus nos vobis, ac si dicat Apostolus: Ideoque non hæc scribo, quod monegere studem me meoque Evangelii socios iterum vobis commendare; ut quorum in conscientias satis iustificatus sumus.*

Sed occasionem damus vobis gloriamur pro nobis; ut orebus vobis materiam gloriamur de nobis; idque

Quid proderit hypocritis fallax et inanis apud homines gloria, quibus interea, vera et solida deest apud Deum gloria? Id vere sim, quod sum apud Deum. Cetera, quidquid apparent hominibus, vana sunt, et nihil.

VERS. 15. — SIVE ENIM EXCEDIMUS... Hic ad suam, circa predicam in versu precedenti calumniam, justificationem descendit Apostolus; explicans cur, et quo animo semetipsum aliquando laudet, aliquando humiliet; neutrum sine necessitate; neutrum sui cuius, sed utrumque propter Dei gloriam, et proximum salutem.

SIVE ENIM EXCEDIMUS... Syr., non sive intempe- rante, Deo; sive temperantes, vobis. Mentis excessum hic vocat quod alibi vocat insaniam, scilicet de se gloriosum loqui. Itaque si, quasi rationis limites egressi, nihil aliud de nobis loquimur;

Deo, supple, insanit sumus; id est, Dei causâ id facimus, non dâ dei nobis, ut vilibus hominibus existimatis, contempti nos et nostram doctrinam habeatis, et propterea peratis, ait D. Chrysostomus. Hic enim apostolorum, et evangelicæ doctrine contemptus, in Dei contemptum, cuius sunt apostoli, cedere, et ad veram perditionem.

SIVE SOBRIUS... id est, sana mensis; humiliter, et modestè de nobis sentimus et loquimur. Sobrietatem seu temperantiam hoc loco vocavit humilitatem, mentis excessum, narrationem eorum qua rectè gesserat; Theodoratus.

Vobis, supple, sapimus; id vestri gratiâ facimus, ut modestè exemplum vobis præbeamus; seu, ut ait divus Chrysostomus, ut à nobis modestè et submissè de vobis sentire liceatis. Si desipimus ergo, Deo desipimus; si sapimus, vobis sapimus. Hæc in re nil propter nos, sed omnia propter Dei gloriam et vestram salutem.

VERS. 14. — CHARITAS ENIM CHRISTI GREGT... Græc., colibet. Syr., constringit.

adversus temulos gloria nostre pseudo-apostolos qui nobis obtrahant.

It habetis occasionem scilicet gloriandi de me, ad eos, contra eos, qui in facie gloriantur, qui externa se specie jactant, cum sibi non sint in conscientia bene concili, sicut hypocritæ et pseudo-apostoli, et non in corde, id est, non ex cordis ac conscientie testimonio; et non ita sentunt corde, uti fors de se prædicant; non illes intus se vident, quales exterius videri volunt; conscientia non respondet externa speciei.

VERS. 15. — SIVE ENIM MENT EXCEDIMUS, DEO; quasi dicat: Si nostri oblii vehementiâ aliqua aut zelo aliquidurimus quomundant putant insaniam, ut scilicet quasi insanit arripimus in laudes inhisierit nostri, hæc gloriosus divinitusque de nobis loquamur (superbia enim et jactantia videtur, et est insaniam, ait Ambrosius, seipsum laudare), Deo, hoc est, ad Dei honorem, id facimus. Sive sobrii sumus, in sermone scilicet indubitate nostris, nobis id sit, ut nimiam vos modestiam forsancimus. Ita Chrysost., S. August., Anselm., Theophil., et alii sic explicant, quasi dicat: Si rapimus in excessum vel extasim divini amoris, contemplationis et locutionis, dicentes: Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes; et: Contendimus, sive audentes, sive præsentates placere illi; et: Bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, et

Particula, enim, hunc versiculum cum precedenti jungit, indicatque hic rationem prædictorum reddi: scilicet, cur, sive insanit, Deo insanit; sive sapiat, proximo sapit; et cur nihil sui causâ faciat; sed omnia ob Dei gloriam et proximi salutem, quasi dicere: Ad sic agendum urget nos Christi charitas, qui omnia propter Dei gloriam et nostram salutem fecit, et ejus exemplum nos colubet aliter agere.

ESTIMANTES HOC... id est, dum enim apud nos serio perpendimus hoc, scilicet, QUONIAM SI USUS, id est, quod, quandoquidem ipse enim pro omnibus mortuus est.

ERGO OMNES MORTUI SUNT. Hinc inferimus quod omnes mortui sunt et consequenter nos ipsi mortui sumus, id est, æternæ morti obnoxii. Pro omnibus hominibus ab æternâ morte redimendis Christus mortuus est: ergo et pro nobis ipsis mortuus est. Mortui eramus; et pro nobis ab æternâ morte liberandis mortuus est Christus. O immensa! ô nimia et nimis urgens charitas!

Hic locus illustrandus et explicandus est eo, qui est, Ephes. 2, v. 5, 4, 5; videtur enim quod apud se perpendicularit, quod ibi dixit Apostolus: *Eramus naturâ filii iræ, sicut et ceteri. Deus autem, qui dives est in misericordiâ præter omniam charitatem suam, quâ dilexit nos, et cum excusis mortui peccatis, concitavit nos in Christo, cuius gratiâ salvati estis, et conversi estis, etc.* Confer hæc loca, et videbis quod hic breviter exprimit, sed revera idem apud se cogitat et sentit; quod ibi fusius explicat. Meditans, perpendens et penetrans Paulus inmensam charitatem, qua Christus pro Paulo à morte liberando mortuus est; Paulus ardebat, et urgebatur hæc nimia Christi charitate.

VERS. 15. — ET PRO OMNIBUS MORTUUS EST... supple, et estimantes quoniam pro omnibus mortuus... seu et dum præterea apud nos serio perpendimus quod ideò pro omnibus à morte liberandis et spiritaliter vivificandis mortuus est: ET ET QUI VIVIT, JAM NOX

presentes esse ad Dominum. Quâ in re gloriari et nos laudasse vixi sumus. Vel, ut verbi Chrys., si insaniam, hoc est, si videmus quandoque amore et contemplatione ebrii et insani, uti apostoli, Act. 2 et 20, Deo, id est, ad Dei gloriam id facimus. Excessus mentis est intentio ad superna, inquit Augustinus, ut et quasi de memoria labatur infirma. Sobrius somus totis, q. d.: Licet alta contemplantur, sobrie tamen de his loquimur, ut vos ea capere possitis.

VERS. 14. — CHARITAS ENIM CHRISTI URGET NOS, compellit nos, ut et nos Christi exemplo et amore idem faciamus, insaque totos hominibus impendamus, ut eos faciamus salvos à morte; ideoque, prout eis compedit, hinc mente excedamus, prout solari simus.

ESTIMANTES HOC, quoniam si unusquis mortuus est, ergo omnes mortui sunt, q. d.: Tanta fuit Christi charitas, ut pro omnibus moreretur. Unde sequitur nos fuisse mortuos; et ideò cum mortuus est, ut nos à morte et corporis et animæ liberaret. Est, quo magis patet Christi miseratio et charitas, quod scilicet et tanta mortis miseria, eam in se suspiciens, nos eriperit, quæ profectione urget nos, ut in Christum redimemur, eoque amore in proximi salutem laudem omnibus incolumam.

VERS. 15. — ET PRO OMNIBUS MORTUUS EST CHRISTUS, ut et qui vivit, jam non sibi, non suo gloriæ, voluntati, voluptati, rursus; sed et, qui pro ipso mortuus

SIBI VIVANT, SED EI, QUI... id est, ut ei, qui pro ipsum sunt à morte liberati; et vitam gratiâ possideat; non sibi vivant, sed Christo redemptori suo, qui pro eis MORTUUS EST ET RESURREXIT: seu, qui eos et à morte liberavit suâ propriâ morte; et eos suâ resurrectione resuscitavit. Confer citatum locum supra, *convincit et concitavit...*

Hinc inferimus quod nos, et omnes, qui hæc immensâ Christi charitate, ab æternâ morte sumus liberati, et divini gratiâ vitam resuscitati; non nobis, sed Christo debeamus vivere; non propter nos agere, sed propter ipsum; non nostra curare, sed quæ Dei; ita ut omnia propter Deum et proximi salutem faciamus. Hanc consequentiam in mente Apostolum habuisse testatur sequens versiculus, id est, hujus consequentiæ fons; immò hæc ipsamet consequentia.

VERS. 16. — ITAQUE NOS... hinc fit quod nos apostoli, hæc ineffabili charitate pressi.

EX HOC, scilicet tempore, Græc., ex tunc, id est, ex quo copiamus esse Christi, seu nobis mori, et Christo vivere, ex quo capimus esse christianis.

MEMINIMUS, id est, nihil, nec nos, nec alios carnaliter, seu propter nos; aut propter aliquas rationes humanas, aut cognoscimus, aut diligimus; sed omnia spiritaliter in Christo et propter Christum, cui vivimus.

Hæc pars, secundum carnem, potest vel ad ipsum cognoscendum referri; vel ad cognitum: et pato quod per utrumque respectum vera sit. Per primum, nos nobis mortui, Christo viventes, non cognoscimus, nec judicamus, nec diligimus, secundum carnales, seu humanos nostri cordis affectus; sed secundum Christi spiritum. Qualis vita, talis et operatio: quia ergo carni mortui sumus; secundum carnem non agimus: quia verò vivimus Christi spiritu, hinc et secundum eundem Christi spiritum agimus, cogitamus et loquimur. Per secundum etiâ respectum. Nos nobis mortui, cum Christo viventes et resuscitati, carnales in aliis hominibus circumstantias non attendimus, v. g., quod Judæi sint vel gentiles, divites vel pauperes, cognati aut alieni, etc., hæc non consideramus; nec presentis et futuræ; id est, omnes suæ vite actiones instituant ad nutum et voluntatem et honorem sui Domini, qui ipso sua morte redemit, eoque redemptionis iure servos efficit.

VERS. 16. — ITAQUE NOS EX HOC MEMINIMUS SECUNDUM CARNEM. Ex hoc, scilicet tempore, nam Græcè est, ex tunc, id est, dempsit; q. d.: Quia Christi tanta in nos est charitas, nosque urget, ideò nihil estimamus carnalia, id est, externa et præsentia extra Christum, nota famam, valetudinem, amicitias, cognationes. Ita Chrysost., ut sit persona pro re; neminem, hoc est, nihil, ait Natal. Apostolus opponit carni sive homini carnali novam creaturam, que in hæc vita est, et vivit per fidem et gratiam in Christo; ait enim: *Si qua ergo in Christo nova creatura, quare sic novis viam et proprie expleret: Ex hoc, id est, apostoli, neminem nostrum secundum carnem, id est, speciem externam, scilicet quod nobis sit cognatus, amicus, Judæus, nobilis, elegans, doctus; his affectibus naturalibus mortuus sum, quia in Christo recuperavi illi soli vivo, ipsum solum, et omnes in ipso*

quam propter hæc carnales et humanas rationes diligimus; sed secundum charitatis spiritum omnes diligimus in Christo, propter Deum. Nec aestimamus carnali affectu, aut propter carnalia diligimus; utpote nobis et carni mortui, Christo soli viventes. Imò nec Christum ipsum, cui soli vivimus, secundum carnem, id est, aut carnali affectu, aut propter humanas respectus, diligimus.

ET SI COGNOVIMUS SECUNDUM CARNEM CHRISTUM... id est, primò, si Christum nobis presentem cognovimus, dileximus, eique adhesimus, secundum carnales, seu humanos nostri cordis affectus; sicut amicus amico diligit: at jam talis affectus per spiritum sanctum cessavit in nobis. Hoc Apostolus in aliorum discipulorum persona dicit, ait D. Thomas; carnales erant, et ipsi Christo apud eos presentem, secundum carnalem affectum adhererant. Vide D. Thomam, qui et D. Augustinum citat. Secundo, si Christum aliquando secundum carnales et humanos respectus cognovimus et dileximus, v. g., quòd Judæus, noster affinis et cognatus, vel per alias temporales rationes et circumstantias: at jam talibus mortui, cum affectu prioris, utpote spirituali et divino estimamus, reveremur et adoramus, ut hominem Deum, redemptorem mundi, Deum et Dominum nostrum; eique ut tali vivimus, servimus; et ei soli vivendum et serviendum ubique prædicamus.

Quale est esse, tale est et vivere; et quale est vivere, tale est et operari: seu, ut dicitur, modum essendi requirit modus operandi. Quia ergo apostoli soli mortui, Christo conviventes, spirituales effecti sunt: ideò et spirituales fuerunt in vita et in operationibus: spiritaliter vivebant, cogitaverunt, dilexerunt, et omnia sua operati sunt. Hinc nihil propter se, propter sua commoda, propter suum honorem proprium; sed affectu supra omnia creata elevati, et toti in Deum absorpti, per ipsum, propter ipsum, et in ipso omnia sua operabantur. Hinc itaque verum est et concludendum restat, *si mente excedimus, id est, si insaniam magnificè loquentes de nobis; Deo, et propter Deum insaniamus; illius gloria cupidi, cui vivimus; non nostram, cui mortui sumus. Si sobrii sumus, vobis, si*

secundum charitatis spiritum, non secundum carnem amò; q. d.: Ego non quero placere hominibus, aut laudes et gloriam hominum, sed Dei.

Neminem nostrum secundum carnem, notitiâ videlicet amoris et propensionis affectus, id est, in nemine gloriarum carnalis propinquitas causâ, nec quidem in ipso Abraham patre nostro secundum carnem, quia laus omnis nostra et gloriatio est Christus.

Et si cognovimus secundum carnem Christum, hoc est, si aliquid ad Christum estimavimus et vidimus (si non ego Paulus, certe alii apostoli nostri) presentem, mortalem, carnis passionibus, fami, frigori obnoxium, hominem nobis similem, tunc non novimus nisi immortalem et impassibilem. Ita Chrys., Theodor.

Sed nunc jam non nostrum. Esi aliquando magnam et gloriosam putavimus, gentium et consanguinitatem esse Christi secundum carnem, et nos esse Hebræos Christi cognatos, aut etiam familiariter conversati sumus, jam illis terrestribus affectibus mortui sumus, et per Christum recreati angustius de eo sentimus, et

sapimus, modeste loquentes; vobis sapimus, propter vestram salutem, cui intendimus, nulla in vobis carnalia spectantes; nihil carnale à vobis sperantes, sed vos spiritualiter secundum Deum diligentes. Itaque nobis mortui, non nostra curamus, nec nosmetipsos predicantes. Carni mortui, neminem secundum carnem cognosecimus aut diligimus; nec quærimus vobis carnaliter placere; nec nos vobis carnaliter commendare reddere. Sed Deo viventes, Dei gloriam in omnibus quærimus: Christum, mundi salvatorem, spiritualiter et divine diligentes; salutem per Christum mundo datam, et vobis et omnibus, quos in charitate Christi diligimus, omni studio procurare stagemus. Et hæc est vera Apostoli contra pseudo-apostolorum calumnias defensio et justificatio. Nec semetipsum commendavit, nec Corinthiis aut aliis hominibus carnaliter placere studuit; sed Dei gloriam et proximorum salutem in omnibus suis operibus et verbis quæsit.

O divinum agendi modum! Deum in omnibus spectare, diligere, intendere; propter Deum, salutem proximis omni studio procurare! Talis fuit apostolorum agendi modus. Talis et tuus esse debet, et de hoc moneris in versu sequenti.

VERS. 17. — SI QUÆ ERGOS CHRISTO NOVA CREATURA: VETERA... GRÆC., si quis in Christo, nova creatura: vetera, etc. SYR., qui quis in Christo est; factus est nova creatura. Concludit Apostolus, unumquemque Christianum monens de suo statu, et eum ad novitatem vite et motum exhortans.

Nota ad intelligentiam.

Ut autem hanc conclusionem melius percipias, et textus connexionem, adverte, in superiora reflectens, quod duo asseruit Apostolus, et inde duo jam conclusit.

§ 14. Asseruit quod *Christus pro omnibus mortuus est*; hincque collegit: *Ergo omnes mortui sunt*, et consequenter et nos mortui eramus; sique pro me à morte liberando mortuus est Christus. § 15. Asseruit: *Ideo pro omnibus mortuus est Christus, ut in qui per ipsum à morte suo liberati, et vitam gratiæ possident, jam non sint erant*, sed Christo Redemptori suo, qui pro eis mortuus est et resurrexit. Hincque,

§ 16. collegit hoc sibi et suis collegis applicans: *Ideo nos apostoli nobis mortui sumus; Christo soli vivimus; ita ut nihil, nec nos nec alios homines, nec Christum ipsum, nisi spiritualiter cognoscamus aut diligamus.* Hic autem, § 17, hoc idem omnibus baptizatis applicans, et ad omnes Christianos extendens, infert: *Si quis ergo nobiscum est in Christo regeneratus, in Christum credens, Christumque professus, hic sciat se novam creaturam.* Illi

Christum tantum novimus secundum spiritum, id est, ut hominem divinum, orbis redemptorem, doctorem, auctorem gratiæ et salutis, atque ut tali vivimus et servimus, talenque orbe toto predicamus.

VERS. 17. — *Si quis ergo in Christo nova creatura.* Quare si quis est in Christo, nova creatura est, q. d.: *Si quis ergo mecum est in Christo regeneratus, et quasi in alium hominem et novam creaturam est re-*

VETERA TRANSIERUNT, id est, veteris et carnalis hominis affectus, cupiditates non ei dominantur: sciat se carni mortuum, nihilque secundum carnem cognoscit aut diligit.

ECCE FACTA SUNT OMNIA NOVA. Sicut illud novum esse, spirituale scilicet et divinum, in baptismo collatum est, ita sibi illi vita nova, novus vivendi modus, spirituales sint illi sensus et affectus. Carni mortuus est sibi, Christo vivus, secundum Christi spiritum vivat: sicut Christus surrexit à mortuis, ita et in novitate vite ambulat.

Observationes morales.

Hinc discamus 1° quod christianismus, seu Ecclesia, mundus est novus; quilibet verò Christianus nova per Baptismum factus est creatura. Ante Baptismum erat in nihilo peccati: ut enim ait divus Augustinus, peccatum nihil est, et nihil sunt homines cum peccant; per Baptismum autem ex illo peccati nihilo transit ad esse supernaturale et divinum gratiæ; ex nihilo, seu homine nihili, factus est filius Dei, divina natura consors. Ecce nova creatio, et nova creatura.

Discamus 2° quid sit novum esse in Baptismo receptum, esse scilicet spirituale, supernaturale et divinum, ita et novum agendi modum, spirituale et divinum, per charitatem nobis in Baptismo infusam. Nova debet esse novæ creaturæ operatio: sicut spiritualis et divina est creatura, ita spiritualiter et divine debet agere. Vetera nobis transierunt. Carni mortui, non secundum carnem debemus vivere; Christo convivificati et conresuscitati, secundum Christi Spiritum debemus agere. Utinam promissimus in Baptismo. Primum, remittatis Sathanæ et operibus ejus, peccatis scilicet; secundum, Deo obedientiam promittentes.

Discamus 3° quod in quantum quis proficit in hoc spirituali agendi modo, in tantum proficit in christianismo. Tuum ergo consule modum agendi, et ex eo infer an sis, et quantum sis christianus. An carnaliter, an spiritualiter agis. Tunc verè christianus eris, cum tu tibi planè mortuus, Christo penitus vixeris, in novitate vite ambulans. Hoc autem ut in te fiat, immissam in te Christi charitatem frequenter et serio meditare.

1° Cum divo Paulo cogita et perpende, pro me, naturâ iræ filio, et æternæ morti obnoxio, Christus mortuus est. Attende, pro me nihilo: imò qui nihilo sum minor et peior; Christus, Filius Dei, et Deus, mortuus est: suâ propriâ morte me redemit à morte. O charitas urgens! o charitas nimia! Pro bono vix quis audeat mori, et pro me pessimo, mortuus est optimus Filius Dei! pretioso sanguine suo factus est Redemptor meus copiosissimus, et ego ineffabili pre-

creatus et transmutatus; in hoc vetera transierunt, veteres scilicet, tum Judaismi ritus, tum potius affectus et iudicia, quæ est novissæ aliquem secundum carnem, quod præcessit. Ecce enim in tali factus sum omnia nova, ut novos habeat affectus, nova iudicia de re et spe christianâ, novam vitam, novam spem resurrectionis, novam gratiam, sanctitatem, justitiam.

tio sum ab eo redemptus. Emptus ergo sum Christi servus, mancipium sum Christi, totus Christi sum. Servus non est sus, sed domini sui servus. Emptus non est sus, sed redemptoris sui. Totum ergo me debeo Christo, Domino meo, Redemptori meo: omnia ergo mea non sunt mea; meum esse, meum vivere, meum operari, non sunt mea; sed sunt Christi, Domini mei, Redemptoris mei. Hæc omnia, et vitam, et honorem, et opera, et me totum debeo et debui in filius gloriam et honorem impendere, illi esse, illi vivere, illi operari debeo et debui. Quot ergo furta, imò sacrilegia hactenus commisi, o pissime Redemptor meus! Toties fur et sacrilegus fui, quoties propter me, propter homines vixi, aut egi, et non propter te. Etenim

2° Perpende: Ideò pro me mortuus est Christus, ut non mihi vivam, sed ei qui pro me mortuus est et resurrexit. Nota duo in his verbis; et quod pro te mortuus est Christus, et quod pro te resurrexit. Nota et quod hinc duo à te Christus exigit, ait D. Thomas. Quia pro te mortuus est, et tu debes tibi ipsi mori, id est, pro Christo temetipsum abnegare. Quia verò pro te Christus resurrexit; et tu debes ita peccato, veteri vite, et tibi ipsi mori, ut resurgas ad novam Christi vitam; seu, ut Rom. 6: *Quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris; ita et nos in novitate vite ambulavimus.* Tunc ergo verè christianus ero, cum mihi ipsi planè mortuus, Christo penitus vixeris, in novitate vite ambulavero.

Hic trice gratiæ effectus est, o Spiritus Dei! Veni itaque, veni sancte Spiritus! operare in me, quod in apostolis; da mihi cor novum, mihi mortuum, Christo vivum, Deum solum amans, et proximum in Deo, et propter Deum diligens; per te sim nova in Christo creatura, ei vivens qui pro me mortuus est et resurrexit.

VERS. 18. — OMNIA AUTEM EX DEO. SYRUS hæc jungit cum precedentibus; et facta sunt omnia nova à Deo ipso. Apostolus primum hujus novitatis principium ostendit Deum, ut ei gratias habeamus. *Omnia autem hæc nova, jam dicta, à Deo sunt, omnium hominum auctore.*

QUI NOS RECONCILIAVIT..., qui nos, per peccatum inimicos suos, in amicitiam recepit, nobisque gratiam contulit per Christum; seu per Christi, mediatoris nostri satisfactionem et merita.

ET DEDIT NOBIS MINISTERIUM..., et nos apostolos suos, facti hujus reconciliationis hominibus confidens, nuntios et cooperarios: seu nobis apostolis suis commissis officium hujus reconciliatiois hominum cum Deo (quam Christus nobis in suâ passione pro-

Ecce facta sunt omnia nova, hoc est, omnis vetustas in novitatem commutata est.

VERS. 18. — *Omnia autem nova jam dicta ex Deo, ex Dei donatione et gratiâ facta et data sunt, qui nos reconciliavit sibi per Christum, etc., ut per nostram predicationem persuadearis hominibus Christi fidem et penitentiam, novam et christianam vitam, itaque ipsos Deo reconcilians.*

S. S. XXIV.

meruit), verbo promulgande et Sacramentorum administratione procurande. Ad hoc enim reconciliatiois ministerium pertinet, non tantum predicandi munus, sed et potestas baptizandi, peccata remittendi, quam Christus in Evangelio suis apostolis dedit: hæc autem potestas, quam Christus suis delegavit apostolis, est à Deo. *Data est mihi omnia potestas... emittes ergo docete... baptizantes...* Matth. 28, 18. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos;* Joan. 20. Deus itaque nostræ reconciliationis auctor; Christus mediator; apostoli verò ministri; idem intellige et de apostolorum successoribus. Et hæc subordinationem hic nobis indicat Apostolus.

VERS. 19. — QUONIAM QUIDEM DEUS ERAT IN CURSUTO... Clarius explicat duo, quæ in versiculo precedenti dixit, scilicet, et quod Deus nostræ reconciliationis sit auctor, quam Christus nobis promeruit; et quod Deus sit fons et origo potestatis, quam Christus suis dedit apostolis.

QUONIAM QUIDEM; GRÆC., ut quia Deus; SYR., quod quidem Deus est, qui per Christum reconciliavit omniam cum majestate suâ. D. Chrysostomus et ceteri Patres Græci post eum, vertunt sicut et Syrus: *Deus erat reconciliatus, seu reconciliatus per Christum, et hanc sensum Estius potat magis congruum.* Multi tamen Latini, tum antiqui, tum recentiores intellexerunt: *Deus erat in Christo, scilicet, per unitatem essentie;* seu, ut ait Ambrosius, pater per id intelligitur esse in Filio, quod una eorum sit substantia: hi enim est unitas, alii nulla est differentia. Hocque textu probant unitatem Filii cum Patre. Deus ergo nostræ salutis auctor ERAT IN CURSUTO Filio suo, per unitatem essentie; erat et in illo, velut in propitiario; ibique intuitu meritum Christi, Filii sui, mediatoris nostri, ad singulos ejus actus et ad singulas passiones, ERAT RECONCILIANS SIBI MUNDUM.

NOS REPUTANS... id est, non imputans hominibus delicta ipsorum, sed gratis remittens et condonans propter hæc Christi merita; quibus ad singula momenta, gratiæ justificantis infusionem nobis promeruit.

ET POSUIT IN NOBIS..., et idem Deus misericors, et hominibus reconciliari volens, ob dilectum Filium suum, nobis apostolis suis commisit Evangelium remissionis peccatorum et reconciliationis ubique predicandum.

O profunditatem clementiæ divine! cum cum Pater Filium suum legatum misisset, eumque omnium conspicuus esset ab his qui reconciliatione indigebat, neque se tamen neglexit homines, verum ministerium reconciliationis, inquit, nobis apostolis suis dedit, ut

VERS. 19. — *Quoniam quidem Deus erat in Christo, id est, per Christum, mundum reconcilians sibi. Mundus hoc loco genus humanum significat.*

Nos reputans illis delicta ipsorum. Deus erat in Christo non imputans, hoc est, per Christum remittens, illis, id est, mundo sive hominibus, delicta ipsorum; adeoque eos sibi gratificans in dilecto Filio suo.

(Vingt-cinq.)

circumuentes legatione fungamur ad eos qui à Deo defecerunt, eosque ad eum perducamus. Theophylactus, v. 18.

VERS. 20. — Pro Christo ergo legatione fungamur. Ex dictis immediate in versiculo precedente, concludit hic ad apostolicum ministerium gloriam. Nos igitur constituti hic ad apostolicum ministerium gloriam, in ejusque montis substituti, legati sumus Dei ad homines; et quod Deus Pater per Christum hominem antea fecit, nunc per nos, Christi vicarios, pergit facere; ita ex D. Chrysostomo Theophylactus. Tanto ministerium in pretio est apud Deum hominum genus, ut et Filium dederit, idque cum eum mactatum iri exploratum haberet, et vestra causa nos apostolos creavit; itaque non abs re, omnia propter vos, dixit supra.

TANQUAM DEO EXHORTATE...; SYR.: Et perinde est ac si Deus rogaret vos per nos. Ne existimetis vos à nobis rogari; Christus ipse vos rogat; Pater ipse per nos vos orat atque obsecrat. D. Chrysostomus. Quemadmodum per Christum adhortatur nos Pater, sic et nunc per nos adhortatur, ut ipsi reconciliemini. Theophylactus.

OBSECRAMUS PRO CHRISTO. Vos et omnes homines rogamus et obsecramus vice et loco Christi, cui in hac legatione successimus.

RECONCILIAMINI DEO; hoc est quod et Christus, et Pater ipse per nos vos obsecrat: *Reconciliamini Deo.* O miram pietatis et indulgentiæ, sive humilitatis magnitudinem! ait Theophylactus; ipse est per nos offensus, et quasi deliquit in nos, per legatos intercedit ut condonemur Deo, id est, ut cum ipso redeamus in gratiam. Redite cum Deo in gratiam. *Credite, penitentiam, et, per Christi meritum Deo reconciliamini.* Christi passio meruit nobis reconciliationem; hæc verò per fidem, per penitentiam, per Sacra-

Et posuit in nobis verbum reconciliationis; ut reconciliatio mundi, quam Deus in Christo paravit, effectui demandaret, nobis Apostolis injunxit munus evangelizandi mundo gratiam hanc reconciliationis; nos elegit ac fecit ministros annuntians tanti beneficii.

VERS. 20. — Pro Christo ergo legatione fungamur. Pro Christo, id est, vice et loco Christi, et, ut alibi loquitur, in persona Christi, cujus apostoli sumus. Tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo; q. d.: Obsecramus vice Christi, quasi legati Christi, et quasi Christus per nos vos obsecrat, ut velitis Deo reconciliari. En qua industria, efficaciam, zelo nititur Apostolus in Corinthios convertit.

VERS. 21. — Eum, qui non noceret peccatum, scilicet per experientiam, qui tamen noceret illud per simplicem notitiam, ait D. Thomas, id est, Christum, qui peccatum nunquam fecerat.

Pro nobis peccatum fecit, id est, hostiam pro peccato nostro fecit Deus Christum pro nobis, ne nos quasi victimæ piaculæ, illud æternam morte et igne lucremus. Ac si dicat Apostolus: Nostrum peccatum, ut in quo posuerit iniquitatem omnium nostrorum, Isaie 53. Sic alibi Christus dicitur factus pro nobis maledictum,

ments nobis applicatur. Sicque conciliantur quod v. 19: *Reconciliavit nos sibi, et quod hic: Reconciliamini Deo.*

VERS. 21. — Eum enim; Græc., eum enim; Syr., idem. Rationem affert que nos moveat ad sperandum et quærendam eum fiduciam nostram cum Deo reconciliationem. Tanta fuit in nos misericordia Dei, ut Filium suum, qui peccatum non noceret, qui ipsa justitia erat, D. Chrysostomus et Theophylactus. Qui nulli unquam peccato fuit obnoxius, imò sic alienus à peccato, ac si illud prorsus ignoraret. Quod alienum est à conscientia, videtur alienum et à scientia, ait ex D. Augustino Fromondus.

Pro nobis peccatum fecit, id est, ut peccatorem et sceleratissimum hominem pro nobis morti tradidit, D. Chrysostomus; seu nostri causâ maledixit, quasi ipsum peccatum esset; seu quasi esset omnium peccatorum reus, et quasi peccatum universale. *Posuit in eo iniquitatem omnium nostrorum.* Isaie 53, 6. *Agna Dei qui tollit peccata mundi. Peccatum ergo fecit, id est, hostiam pro peccatis nostris.* Christus, ipsa met justitia, omnium hominum peccatis onustus, verò dicitur peccatum, et verius quam vel hircus emissarius, vel aliæ victimæ Judaicæ, que umbra tantum Christi erant.

UT NOS EFFICEREMUS JUSTITIA DEI, id est, justæ gratiæ Dei; valde, perfecti justî, justî coram Deo; participes justitiæ Dei.

In ipso, ut ejus membra, vel per ipsius merita; ut peccatores justificarentur apud Deum in Christo, Ambrosius. Nota cum divo Anselmo: Ipse ergo peccatum, ut nos justitia, non nostra, sed Dei; non in nobis, sed in illo; sicut ipse peccatum, non sumus, sed nostrum; nec in se, sed in nobis, similitudine carnis peccati, in qua crucifixus est.

quia scriptum est: *Maledictus omnis qui pendet in ligno,* Gal. 3, et Hebr. 21.

Ut nos efficiamus justitia Dei in ipso, id est, per ipsum Christum, hoc est, per Christi meritum; q. d.: Ut nos efficiamus justî apud Deum, justitia à Deo infusa per merita Christi. Dicitur justitia, non justî, ait Theophyl., ut excellentiam gratiæ significet, qua fit ut nullus in justo sit noxius, nulla peccati macula, sed omnis et tota gratia ac justitia. Dei justitiam nobis attribuit B. Augustinus passim exponit, eam que in nobis est, non à nobis, sed in Deo; id est, quam nobis internum et inherentem, ex Deo gratia habemus, lib. de Sp. et Lit., c. 9 et 18; tract. 26 super Joan., serm. 45 de Verbis Apost., c. 1; Psal. 98; et lib. 5 contra Pelag., c. 7; quibus locis disertè explicat quemadmodum eadem vocetur justitia Dei et nostra: *Dei, quia à Deo est; nostra verò, quia in nobis; Dei, quia Deus eam donat; nostra, quia nos eam recipimus.* Nam et demum coram Deo, id est, vera justitia nostra est, quam in nobis Deus ipse facit; cui nihil placere potest, nisi quod suum est. Itaque sentit Apostolus Christum pro nobis factum esse peccatum, ut nos per eum verè justî efficieremur, ac nempe justitia, que Deo probata sit. *Justitia Dei, quia Deus debet non nobis, sed Christo, et Christi meritis, ut justitiam nobis infundat, et peccata remittat.* Ita August., Enchir. 41.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1ª Nota quinque in Dei judicio terribilia, v. 10, et hinc sequelam, nimirum coram Deo et hominibus agere sincerè. Vide v. 11, in commentario.

2ª Immensam Christi erga nos omnes charitatem seriò et sapè perpende, de qua vide v. 14 et 15, et hinc sequelam, scilicet ut non nobis ipsis, sed Christo vivamus. Vide commentarium.

3ª Nota, et in praxim redige christianam agendi modum, de quo versibus 16 et 17, in commentario.

4ª Notet Dei minister versus 18, 19, 20, 21, et diu

CAPUT VI.

1. Advjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.

2. Ait enim: Tempore accepto exaudivit et in die salutis adjurvi te, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.

3. Nemini dantes ullam offensionem, et non vituperetor ministerium nostram;

4. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientiâ, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis,

5. In plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis,

6. In castitate, in scientiâ, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta,

7. In verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiæ à dextris et à sinistris;

8. Per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam; ut seductores, et veraces: sicut qui ignoti et cogniti;

9. Quasi morientes, et ecce vivimus; ut castigati, et non mortificati;

10. Quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes.

11. Os nostrum patet ad vos, ô Corinthii; cor nostrum dilatatum est.

12. Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris.

13. Eandem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico, dilatamini et vos.

14. Nolite jugum ducere cum infidelibus. Que enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut qua societas luci ad tenebras?

15. Que autem conventio Christi ad Belial? aut qua pars fidei cum infidelibus?

16. Qui autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.

17. Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, immundum ne tetigeritis;

18. Etego recipiam vos: et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens.

CHAPITRE VI.

1. Étant donc les coopérateurs de Dieu, nous vous exhortons à ne pas recevoir en vain la grâce de Dieu.

2. Car il dit lui-même: Je vous ai exaucé au temps favorable, et je vous ai aidé au jour du salut. Voici maintenant le temps favorable; voici maintenant le jour du salut.

3. Nous prenons garde aussi de ne donner à personne aucun sujet de scandale, afin que notre ministère ne soit point déshonoré.

4. Mais, agissant en toutes choses comme des ministres de Dieu, nous nous rendons recommandables par une grande patience dans les maux, dans les nécessités pressantes, et dans les extrêmes afflictions,

5. Dans les plaies, dans les prisons, dans les séditions, dans les travaux, dans les veilles, dans les jeûnes;

6. Par la pureté, par la science, par une douceur persévérante, par la bonté, par les fruits du Saint-Esprit, par une charité sincère,

7. Par la parole de vérité, par la force de Dieu, par les armes de la justice pour combattre à droite et à gauche;

8. Parmi l'honneur et l'ignominie; parmi la mauvaise et la bonne réputation; comme des séducteurs, quoique sincères et véritables; comme inconnus, quoique très-couus;

9. Comme toujours mourants, et vivant néanmoins; comme châtés, mais non jusqu'à être tués;

10. Comme tristes et toujours dans la joie; comme pauvres et enrichissant plusieurs; comme n'ayant rien, et possédant tout.

11. Ô Corinthiens! ma bouche s'ouvre, et mon cœur s'étend par l'affection que je vous porte.

12. Mes entrailles ne sont point resserrées pour vous; mais les vôtres le sont pour moi.

13. Rendez-moi donc amour pour amour; je vous parle comme à mes enfants; étendez aussi pour moi votre cœur.

14. Ne vous attachez point à un même joug avec les infidèles, car quelle union peut-il y avoir entre la justice et l'iniquité? quel commerce entre la lumière et les ténèbres?

15. Quel accord entre Jésus-Christ et Bélial? quelle société entre le fidèle et l'infidèle?

16. Quel rapport entre le temple de Dieu et les idoles? car vous êtes le temple du Dieu vivant, comme Dieu dit lui-même: J'habiterai en eux, et je m'y promènerai; je serai leur Dieu, et ils seront mon peuple.

17. C'est pourquoi sortez du milieu de ces personnes, dit le Seigneur; séparez-vous d'eux, et ne touchez point à ce qui est impur;

18. Et je vous recevrai; je serai votre père, et vous serez mes fils et mes filles, dit le Seigneur tout-puissant.

ANALYSIS.

Tanquam Dei legatus, et humiliter cum Deo reconciliationis minister, hortatur Corinthios ut Dei gratia, suo ministerio eis collata, fideliter respondeant; atque pressius ipsos ad id urget, monet opportunum eis salutis tempus, à prophetâ predictum et optatum, adesse, v. 1 et 2.

A v. 5 ad 11 describit qualiter ipse et ejus socii hoc suo Dei legatorum munere fungantur, quâ vitæ integritate, quâ patientiâ, etc.; sicque suam pingit vitam verè apostolicam, ut se suosque collegas, contra obrectantium calumnias justificans, simul et pseudoapostolorum mollem vitam tacite carpens, omnibus Evangelii ministris vitæ apostolicæ præbeat exemplar.

§ 11. Vitæ suæ peractâ imaginem, hanc de se lo-

PARAPHRASIS.

1. Dei itaque voluntatem exsequentes, simul et vestræ salutis consulentes, hortamur vos, ne gratiam Dei, in vos nostro ministerio collatam, redditis inutilen.

2. Ait enim Deus apud Isaiam 49, 8: In tempore acceptabili exaudivi te, et in die salutis succurri tibi. Ea adest vobis tempus illud amabile à Deo promissum: en adest dies ille acceptissimus salutis: ne sinatis frustra vobis elabi, sed vestram salutem sedulo operemini.

3. Sic autem hoc nostro fungimur officio, ut sollicitè curemus, ne cui simus in ullâ re offensivuli occasio; ne ullam ministerio nostro suscitemus calumniam.

4. Sed potius, ut in quavis re exhibeamus nos tales, quales par est Dei ministros esse, multum patientes, in afflictionibus, in necessitatibus, in auxiliatibus.

5. In plagis ferendis, in carceribus, in seditionibus tolerandis, in laboribus suscipiendis, in vigiliis, in jejuniis.

6. Exhibemus et nos, ut decet Dei ministros, castitate, scientiâ, animi lenitate, benignitate, Spiritûs sancti donis, charitate verâ, et non forçatâ.

7. Sincerâ evangelicæ veritatis predicatione, illiusque per miracula confirmatone: armis justitiæ, quibus à dextris et à sinistris ita cingimur, ut semper et ubique Deo fideles, semperque justî simus,

8. Sive cum honor nobis redditur, sive cum contemnimur; sive cum bene, sive cum male de nobis loquimur: habemur ut impostores, et tamen veraces: videmur viles et obscures; et de facto sumus cogiti et elari.

VERS. 1. — ADJUVANTES AUTEM... Græc., *cooperantes*. Deo scilicet, cujus ministri, legatiquè sumus, ut in fine cap. 5 dictum est.

EXHORTAMUR. Syr., *obsecramus vos, ne inanis fiat in vobis gratia Dei, quam recipiatis.*

VERS. 1. — *Adjuvantes autem exhortamur, etc.* Adjuvantes, Græcè, *cooperantes* Deo, ut propositam reconciliationem assequamini.

quandî libertatem excusaturus, alloquitur Corinthios, meus au sum ad eos patere, quia cor suum in eos dilatum est; seu ideo eis se libere loqui, quia eos effuscâ diligit.

§ 12. Amicè oburgat, quod ab illis ipse minus diligitur.

§ 13. Pacem postulat amoris vicem.

§ 14. Recensens legati personam et munus, hortatur Corinthios, ut omnem cum infidelibus fugiant periculosam offensionem, lascivique multiplicem reddat rationem, usque ad hujus capitis finem.

Quod demique concludit, allegans Dei promissionem: Quod si feceritis, ero vobis Pater, et vos mihi filii.

§ 15. Paterem postulat amoris vicem.

9. Credimur jamjam morituri, et ope Dei servati vivimus: sepe corrumpimur, at, Deo servante, non occidimur.

10. Ob tot mala quæ patimur, tristes videmur; et tamen in Domino semper gaudemus interiori; putremus putamur, et tamen multos locupletamus; nihil habere videmur, et omnia in Christo possidemus.

11. Ore libero et patienti, vobis, ô Corinthii, loquor, quia cor nostrum erga vos dilatatum et expansum est.

12. Et quia cor nostrum in vos dilatatum est; hinc non exiguum, sed spatiosum in nobis locum possideis. Et contra cor vestrum erga nos angustum est; ideo et vester erga nos affectus est tenuis.

13. Vicissim et vos, tanquam illis loquor, dilatate corda vestra, ut parem nobis reddatis affectum.

14. Ne eodem cum infidelibus jugo jungamini: que enim convenientia justitiæ cum iniquitate? Quid commune habet lux cum tenebris?

15. Que concordia Christo cum Belial? Quid commune habet fidelis et infidelis?

16. Que congruentia templo Dei cum idolis deminiorum? Vos enim estis templum Dei viventis, sicut testatur ipse Deus in Scripturis, dicens: Inhabitabo in illis, et in illis ambulabo; et ero illorum Deus, et ipsi vicissim erunt populus mihi dicatus.

17. Quapropter exite de medio profanorum, et vos ab illorum commercio separate; et illorum immunditatis non inquinemini, dicit Dominus.

18. Quod si feceritis, ego vos recipiam, et ero vobis Pater, et vos multi filii et filie eritis, dicit Dominus omnipotens.

COMMENTARIA.

Gratia Dei, hic generale est beneficium reconciliationis mundi per Christum, de quo in fine cap. 5. Sed sub illo comprehenduntur gratiæ particulares quas Christus nobis promeruit, et quas Deus nobis dat ad hoc generale beneficium assequendum; seu ut

In vacuum gratiam recipit, qui cum ea non laborat, ait Anselm., nec ei suum studium adjungit, quique per desidiam facit ut in se gratia sit otiosa, dum eam

illis famus participes. Ille igitur Apostolus suo legati munere fungens apud Corinthios, ait: Nos Dei legati, ut cum Deo ad vestræ reconciliationis opus periciendum, nostrâ predicationis ministerio cooperemur; hortamur vos et obsecramus, SE GRATIAM DEI, in vos, nostro ministerio collatam, reddatis inutilem. Gratia Dei est remissio peccatorum, quam in vacuum recipit quisquis in bonis operibus se postea non exercet, ait D. Anselmus. Gratia Dei est facultas bene operandi, concessa divinitus homini, de qua dicitur, sine me nihil potestis facere; quam in vacuum recipit, qui cum Dei gratiâ non laborat, nec adjungit studium suum, ut possit Dei præcepta, ipso adjutore, implere; idem divus Anselmus. Inutilis ergo redditur nostra cum Deo reconciliatio, si in reconciliationem statim non perseveramus, sed post justificationem nostram peccatam Deum offendimus. Inutilis redditur nostra ad fidem vocatio, si à fide suscepta recedimus; aut si juxta fidem non vivimus, nostraque fides per dilectionem non operatur. Fides sine operibus mortua est; inutilis ergo et vacua. Inutilis redditur et quelibet Dei gratia, si cum ea non laboramus, si ad opus non redigimur. Ille quot christianis et gratia Christi, et Christus ipse, substantialis Dei gratia, redditur inutilis! Quot ergo quibus dici potest: Hortamur vos NE IN VACUUM GRATIAM DEI RECIPIATIS.

VERS. 2. — AIT ENIM... Deus apud Isaiam prophetam 49, 8. Ut Corinthios urget ad fideliter divinæ gratiæ respondendum, et ad suæ salutis opus, cum Dei adjutore, attentè et sedulo periciendum; monet eos, quod adit illis tempus opportunum gratiæ, à prophetâ optatum et predictum; et hortatur consequenter, ut eo utantur bene.

Ait Pater æternus Filio suo, in cruce pro salute hominum patienti, et deprecanti: TEMPORE ACCEPTABILÎ, placabili, EXAUVI TE; ET IN DIE SALUTIS, seu quâ solent hominum operaboris, ADJUVI TE. Christus in cruce anxius est pro nobis, flevit, oravit, Deus illum exaudivit *pro sua reverentiâ*, cuique promissit pro nobis auxilia gratiæ. Hoc previdit, et prædixit Isaias citatis verbis, ubi præteritum ponitur pro futuro, more prophætico, ob eventus certitudinem. Adest ergo predictio temporis et gratiæ ab Christi merita futuri, ab Isaiâ facta. Hanc autem predictio-

bonis explere operibus non satagit; q. d.: Ne putetis quod sola fides sit reconciliatio, quia ad eam bona via et opera sunt necessaria. Ita Theophyl. ex Chrysost.

Nota. Gratiam vocat generale beneficium reconciliationis mundi et redemptionis Christi; de illo enim agit in fine capitis præcedentis; sub illo tamen intelligit gratiam particularem, quam cuique meruit Christus, et quam cuique dat Deus, ut hujus generalis Christi redemptionis quoque participes fiat.

VERS. 3. — Ait enim (Deus per Isaiam, c. 49): Tempore acceptabili exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Sunt autem apud prophetam verba Dei Patris ad Christum, quibus testatur se eum exaudivisse orationem pro electorum salute, eorum qui ex gentibus erant colligendi, proque eadem causâ laborantibus auxiliandum fuisse; idque in tempore accepto seu placido, hoc est, merito omnibus acceptabili, et in quo gentes ad salu-

nem D. Paulus dicit nunc impletam. Ecce nunc tempus acceptabile: adest nobis tempus illud amabile, et cum omni gaudio et exultatione acceptandum. Ecce nunc dies salutis. Syr., *dies vite*.

Jam illoccesit vobis dies ille acceptissimus salutis, diesque vite. Ne sinatis ergo frustra vobis elabi, sed eo salutem sedulo operamini. Tempus autem Christum, non fuit dies, sed nox, ait D. Thomas: quia tunc tumbæ tantum et tenebræ. Tempus autem Christi dies est, ob luminis abundantiam. Ante Christum non erat salus, quia nullus ad finem salutis, seu ad visionem Dei perveniebat, ait D. Thomas. Tempus autem Christi dies est, et dies salutis; quia ex quo nata est salus in mundo, homo salutem assequitur. Tempus ergo gratiæ, quod incipit à passione Domini, dies est, ob lumen; et dies salutis, quia ad salutem pervenitur.

Perpente hic et penetra hanc Dei in te misericordiam, quod in tempore Christi, in tempore gratiæ, et in die salutis et vite, et in medio christianismo, natus sis: Non fecit taliter omni nationi. Hinc ergo inestimabili misericordie responde; animi tui continuâ in Deum gratitudinem; cordis tui erga divinam gratiam assidua fidelitate; hujus pretiosi temporis usu saneto et legitimo. Ora, lege, vigila, labora, tempus sic imple, ut nulla dies in te reperitur vacua. Tempus est exauditionis, cra: tempus est auxilii, labora, bonis operibus vaca, divino fretus auxilio. Dum dies est, operare. Venit enim nos, quando nemo potest operari; Joan. 9, 4. Adhuc medicum... lumen in vobis est; ambulato dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant; Joan. 12, 35.

VERS. 5. — NEMINI DANTES ULLAM OFFENSIONEM... Græc., *nullam in ullo dantes offensionem*. Refertur hic versus ad primum, exhortamur, nemini dantes. Itaque versus secundus per parenthesis legendus, et sensus est: Exhortamur vos: Deo quidem cooperantes, sed et sollicitè curantes, ne cui hominem simus in ullâ re offensivuli occasio. UT NON VITUPERETUR... Syr., *ne sit noxus in ministerio nostro*. Seu, ut nullam in ullâ re suscitemus ministerio nostro calumniam. Ministrorum vita in ipsum ministerium redundat. Non, ut ait S. Gregorius, cuius vita despicitur, restat ut predictio ejus contemnatur. Hinc famosus et put-

tem vocare consiliat.

Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. En, inquit Apostolus, tempus illud acceptabile et subditurum, de quo Deus Pater verbis prophete memoratis locutus est ad Filium, nunc est, nunc adventi, jamque vobis annuntiatum est; et propterea vos exhortamur, ne committatis ut gratiam hanc in vacuum recipiatis. Tempus illud vocatur hominibus acceptum, id est, dignum quod cum plausu et exultatione ab omnibus acceptetur ac suscipiatur, utpote mundo salutem adferens, quomodo Christus vocatur *Esperatio gentium*, Gen. 49, et *Desideratus cunctis*.

VERS. 5. — *Nemini dantes ullam offensionem*. Officium nostræ lectionis exerceamus, sedulo caventes ne cuiquam in ullâ re simus offensivuli, ne quem verbo aut facto scandalisemus. *Ut non vituperetur ministerium nostrum*, ut ministerium evangelicæ predicationis non reprehendatur, non infametur, non male au-

licius peccator predicando peccat, ait D. Thomas. *Notanda ad intelligentiam.*

Ad clariorem horum et sequentium versuum intelligentiam, nota quod ab hoc tertio versiculo usque ad undecimum describitur Apostolus qualiter ipse et ejus collega suo legati munere fungantur, quia vite integritate, quo exemplo, quantâ patientiâ, etc. Vivam ergo nobis dat imaginem vite verè apostolicæ, et hâc suæ vite imagine tria simul præstat. 1° Se, suosque collegas tacite laudat et defendit contra calumnias pseudo-apostolorum. 2° Horum molliorem, et alia, iusta apostolorum virtutibus opposita, tacite et indirectè notat. 3° Omnes quidem fideles, at præsertim omnes Evangelii præcones hortatur ad sui et ad suorum sociorum imitationem. Docet ergo omnes Evangelii ministros modum, quo suum debent officium peragere.

1° Vita præconis Evangelici sit in omnibus irreprehensibilis, nullam in ullo det offensionem, ne vituperetur ministerium.

VERS. 3. — SED IN OMNIBUS, id est, sed potius in quavis re.

EXHIBEBAMUS. GRÆC., exhibentes, vel commendantes, NOSMETIPROS Sicut DEI MINISTROS... id est, tales, quales decet esse Dei ministros.

2° Omnium virtutum sit exemplar.

IN MULTA PATIENTIA, non unius, aut alterius, sed in multâ plurimorum malorum patientiâ. Bonorum omnium fundamentum in patientiâ posuit, ait D. Chrysostomus. Apostolica præsertim vite fundamentum, patientiâ.

3° Sint multum patientes.

IN TRIBULATIONIBUS. Quod in genere dixit in multâ patientiâ, nunc exponit in specie; seu mala que tolerat in novem classes distribuit; in tribulationibus, seu pressuris vulgaribus; in necessitatibus, gravibus, urgentibus; in angustiis, difficillimis, seu gravissimis.

VERS. 4. — IN FLAGIS, verberibus per flagella, per lapides, de quibus cap. 11.

CARCERIBUS, vincula, custodia, loci tenebrosi et fetentes.

IN SEDITIONIBUS, seu tumultibus populorum in nos, D. Chrysostomus in instabilitatibus; sic exagitati ut nullibi consistendi sit nobis potestas.

dat apud homines.

VERS. 4. — Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, id est, uti facere convenit Dei ministros, quorum est non sumus, sed Dei gloriam, cuius ministri sumus, et cuius in conspectu versantur, in omnibus spectare.

In multâ patientiâ, q. d.: Exhibeamus nos quasi Dei ministros patientes in multis tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, aliisque quæ sequantur.

VERS. 5. — In plagis, id est, in verberibus quibus corpus læditur, ferendis. In carceribus, in editionibus, id est, in sustinendis tumultibus populi passim adversum nos seditionibus concitatis. In laboribus, in vigiliis, in jejuniis, scilicet Evangelii causâ tolerantis, aut etiam sponte susceptis, ut exponunt Chrysostomus, Theophylactus et alii.

VERS. 6. — In castitate, Græcè, in puritate, scilicet omnibus in rebus. In castitate; pura enim et plena est

IN LABORIBUS. Intellige labores, quos hinc et illinc Evangelii causâ cursando sustinuit; et eos labores, quos ad victum sibi comparandum, etiam voluntariè assumpsit.

VIGILIIS, in docendo et laborando.

JEJUNIIS, tum necessariis, ob rerum inopiam; tum voluntariis, mortificationis gratiâ: sic enim ea sustinebat, quæ publici erant onera ministerii, ut non omitteret private abstinence opera. Hæc sunt mala, quæ Paulus Evangelii causâ perulit; et in quibus Evangelicus præco debet multâ patientiâ se dignum Dei ministrum exhibere.

VERS. 6. — IN CASTITATE... Subsequuntur bona, quæ Paulus in suo officio peragendo exerceat; seu virtutes, quibus suum ornavit apostolatium. Hicque docet apostolicam vitam, quod sicut omnium malorum debet esse patiens, sic et omnium honorum debet esse ferax.

IN CASTITATE, mentis et corporis. Castitas est præcipuum sacerdotis et evangelici ministerii ornamentum, ait S. Bernardus, epist. 42; quod cum dilectum Deo et hominibus facit. E contra impuritas reddit illum contemptibilem. Virginitas et castitas est verè Ecclesiæ nota, ait Cornelius à Lapide; solis catholicis, Dei gratiâ, possibilis; hæreticis impossibilis, apud quos non est invenire virgines, nec ministros celibes.

IN SCIENTIA, scilicet fidel et sacre Scripturæ.

IN LONGANIMITATE, seu animi lenitate adversus eos qui ipsam offendeant.

IN SINCERITATE, seu benignitate erga omnes.

IN SPIRITU SANCTO, donis Spiritus sancti instructi.

IN CHARITATE NON FICTA, sed verâ et effectivâ, id est, non solum veris et vultu, affectum exhibentes, sed et factis diligentes proximum. Hæc sunt virtutes hominem apostolicum commendantes, et quas Paulus suo nos docet exemplo.

VERS. 7. — IN VERBO VERITATIS... Hic nobis indicat modum, quo suas exercebat functiones evangelicas; et se Dei ministrum exhibebat.

IN VERBO... Sincere evangelicæ veritatis predicando.

IN VIRTUTE DEI, miraculis, potentiâ Dei factis, illas confirmando.

PER ARMA JUSTITIÆ ET SANCITATIS, A DEXTRIS ET A

sinistris, ut scilicet omni libidinis usu abstineas, et castitatem angelicam colas, ut fecit Paulus et apostoli; signum est hominem esse divinum, Deique ministrum.

In scientiâ, ad docendum imperitos et imperfectos. Anselmus per scientiam intelligit cognitionem sacre Scripturæ. In longanimitate, id est, animi lenitate.

In mansuetudine, ne per rancorem his qui nos vexant simus asperi, sed per mansuetudinem mentis, verborum et operum iis simus dulces, benigni, benedici.

In sinceritate, q. d.: Omnia tam pio, benigno, sincero, incenso spiritu agamus, ut pateat nos non venisse, aut superbiâ agi, sed à Spiritu sancto. Ita Anselm., Theoph., Chrysost.

In charitate non fictâ, Græcè, non simulatâ. Non solis verbis charitatem ostendimus; sed ipsis factis cum prastamus, salutem hominum unico quærentes.

VERS. 7. — In verbo veritatis, ut veritatem evangelicam verè et sincerè predicemus.

SINISTRIS. Græcè, dextris et sinistris. Syr., tam in dextrâ, quàm in sinistrâ, id est, quibus tam à dextris quàm à sinistris cingimur, et utraq; manu pugnemus et vincimus, in prosperis et in adversis: ita ut nec his frangamur, nec extollamur in illis. Quasi dicere: Semper fidem, semper et aliq; Deo fideles et iusti, et in gloriâ et in contemptu, et in maledictis et in laudibus.

VERS. 8. — PER GLORIAM ET IGNIBILITATEM... PER INFAMIAM... seu cum nobis honor redditur: seu cum contemnimur: sive bonè, sive malè de nobis loquantur. Dextra justorum sunt gloria, bona fama, quod veraces habeantur, quod cognoscantur, etc. Sinistra verò quod ignobilis et infames habentur, quod seductores putantur, quod ignorantur, etc. Sed milites Christi, per arma justitiæ à dextris et à sinistris muniti, debent incedere, ut hinc et inde diabolum expugnant, et in prosperis timeant, et in adversis confidunt. S. Anselmus. In gloriâ non superbiat; in infamiâ non sicut pusillanimes, et in justitiâ derelinquant, ex D. Thomâ. Omnibus itaque ad Dei gloriam et proximi salutem utatur homo evangelicus.

UT SANCITATEM, id est, habeamur impositores; et tamen verè sumus veraces, seu veridici.

Sicut qui ignoti, id est, multis videmur ignoti, viles, obscuri et contemptibiles: et tamen de facto sumus ubique cogniti, et in pretio habitus apud fideles et probos.

VERS. 9. — QUASI MORTENTES, id est, credimur jam mortui, et Dei ore servati vivimus.

UT CASTIGATI, id est, sæpè à magistratibus correpti, flagellis casti, at, Deo moderante, non occidimur.

VERS. 10. — QUASI TRISTES, id est, ob tot mala, que patimur, moerore videmur affecti; et tamen in Domino semper gaudemus: quia noster interior homo renovatur, cap. 4, v. 16, propter spem retributionis æternæ. Hæc est apostolicæ patientiæ perfectio, gaudere in adversis: *Ibant gaudentes à conspectu...*

Sicut EGENTES... Pauperes putamur, et verè nihil habemus: omnibus enim renuntiamus; et tamen alios locupletamus, non spiritualibus tantum divitiis, sed et temporalibus, per elemosinas, quas eis procuramus.

In virtute Dei, in potentiâ Dei; nihil horum que dixi necum est; sed hæc omnia in virtute et potentiâ Dei facta sunt. Significat ergo quod verbum veritatis in quo laborat, sit effectus et fructuosum per virtutem Dei.

Per arma justitiæ à dextris et à sinistris, hoc est, tam in prosperis quàm in adversis, ubique justitiæ, id est, justitæ ac sanctæ vite, virtutisque actionibus tanquam arma utamur, ut ne prosperis elevemur, nec turbemur adversis, aut desperemus. Ita Anselmus.

VERS. 8. — Per gloriam et ignibilitatem, q. d.: Sive honoremur et laudemur, sive inhonoremur et vituperemur, ut cum Lycaonibus voluerunt Paulum ut Deum adorare, et mox ut impostorem lapidare, Act. 10.

Per infamiam et bonam famam, sive honore, sive ignominia nos afficiant homines; sive bonè de nobis loquantur, sive malè, semper tenemus rectum justi-

TANquam nihil habentes. Omnia quippe propter Christum, cum ipso etiam habendi desiderio dimiserant, ut ait S. Gregorius, hom. 5 in Evangelio. Omnibus ergo temporalibus bonis, quibus renuntiamus, videmur exuti; et verè sumus exuti, quoad dominium.

ET OMNIA POSSIDENTES, et divinâ providentiâ nobis ubique necessaria suppeditante; quoad usum, quasi omnia possidemus, et quasi omnia forent nostra. Necessaria, Deo suppeditante, ubique reperimus; nec plura volumus; hinc perinde contenti sumus, et magis, quàm si de facto omnia possideremus.

Hæc est evangelicæ paupertatis prerogativa, nihil habere, nihil velle, omnia contemere propter Christum. Et in Christo omnia possidere, 1° per interioris cordis magnitudinem, ait D. Thomas: quâ scilicet evangelicus pauper omnibus terrenis major et superior, omnium verè dominus est. 2° Per divinam providentiam, quo centuplum à Christo promissum, pauperi evangelico suppeditans, ipsam quoad usum facit ditiores, quàm si omnia sua possideret; imò et intus facit hilariorum et pacatiorum, quàm si verè omnia omnino possideret. Hoc experiebatur pauperissimus Franciscus cum noctes integras insumeret, repetendo et intus gustando: Deus et omnia: Deus meus et omnia. Deum ipsam, omne bonum, et omnium rerum Dominum, possidebat.

Observatio moralis.

Hæc omnia supradicta de se, suisque similibus locutus est Apostolus, ut omnes fideles ad ea toleranda, vel agenda exhortetur, ait D. Anselmus. At præsertim ut viris evangelicæ apostolicæ vite normam præbeat et exemplar. Sicut multum patientes in tribulationibus, v. 4; sint omnium virtutum cultores, casti, benigni, v. 6; predicent sincerè, Dei virtute freti, v. 7. Armis justitiæ hinc et hinc cingantur, quibus pugnent et vincant et in prosperis et in adversis; Deique regum in omnibus et per omnia promoveant; v. 7, 8, etc. Talibus se Dei ministros exhibebunt.

VERS. 11. — Ob NOSTRUM PATEAT AD VOS... Factâ enumeratione malorum, que in suo legati munere peragendo patitur, et bonorum, que in eadem functione exercet, Corinthios alloquitur, sicut apud eos excusatus de hæc sua loquendi et cor sum apertendi fiducia.

the cursum, ab integritate et sinceritate ministerii nostri præstandâ non discedimus.

Ut seductores et veraces, at falsò tales reputati, ut qui verè veraces sumus, veritatem predicantes divinitus acceptam, id est, ipsam Dei verbum.

Sicut qui ignoti et cogniti, quasi qui infidelibus et improbis habeantur ignoti et obscuri, cum notis sumus Deo et conscientiis vestris. Ita Ambrosius.

VERS. 9. — Quasi mortentes, et ecce vivimus, quasi qui videmur propter quotidianâ pericula, flagella et ærumas semper mori, cum Deus ecce nos vivos conservet illesos et vegetos.

Ut castigati et non mortificati, ut qui castigantur, sed non occidimur.

VERS. 10. — Quasi tristes, videtur autem gaudentes. Propter mala que patimur, sumus quasi dolentes et moerore affecti; sed verè semper in Domino gaude-

OS nostrum.... Apertè et libère vobis loquor, quia scilicet cor nostrum erga vos expansum est et dilatatum; quasi diceret: Quia vos ardentissime diligo, ideò et vobis apertissime loquor: seu ut cap. 7, v. 4, dicit: *Multa mihi fiducia.*

VERS. 12. — *Non angustiamini....* Hoc sequitur ex proximo dictis: quia cor nostrum dilatatum est; ideò non exiguum, sed spatiosum locum habetis in nobis. Loquitur de corde, quasi de domicilio. Spatiosè habitatis in cordibus nostris.

ANGUSTIAMINI AUTEM... VISCERIBUS VESTRIS, id est, in corde vestro. Amanter objurgat eos, quòd non ita redolent eum: quasi diceret: Cor vestrum angustum est erga nos, et non dilatatum: ideò non spatiosum, sed exiguum locum habemus in eo: seu tenuis est vester affectus in nos. Non est de corde vestro, sicut de nostro; nec de vestro in nos affectu, sicut de nostro in vos.

VERS. 15. — *Eandem autem habentes....* Græcè, *at eandem compensationem* (ut natis dico) dilatamini et vos.... Subauditur *carè, secundum eandem compensationem, amoris, scilicet. Syr., ceteram, tanquam filius dico, compensato mihi naras meas, que sunt apud vos, et dilatate charitatem vestram erga me.* Id est, parèmi nobis amoris vicem reddentes, loquor ut filius, dilatate et vos corda vestra: seu nos effusè diligite, sicut et vos effusè diligimus.

Sic amet prælati et studeat amari. Amet, non dominetur: ametur, non timeatur.

Sicut egentes, multo autem incupientes, tum divinis et celestibus, tum terrenis bonis; colligat enim Paulus et leonostros pro pauperibus, maxime Hierosolymitanis.

Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes, quia postquam reliquerunt omnia propter Evangelium, similes erant iis qui nihil habent; et tamen reverè possidebant omnia, quia omnium primum vides eis patebant, omninoque possessiones ad usum eis cedebant. Qui propter regni spem inopià laborant, et propter inopiam regnant.

VERS. 11. — *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii,* scilicet ad loquendum libere vobiscum, et plene vos instituendos; q. d.: Non possum silere, et pro salute vestra vos non commendare; et quia ex abundantia cordis os loquitur, ideò subdit:

Cor nostrum dilatatum est, amore erga vos; q. d.: Vehementissime vos amo.

VERS. 12. — *Non angustiamini in nobis,* sed plene et spatiosè in corde meo habitatis, latissimè vos cordis charitate complectitur. Loquitur de corde et animo, quasi domicilio. Sed angustiamini in visceribus vestris. Præcordia vestra angusta sunt, ut parum in eis loci habeant; q. d.: In amore et benevolentia mihi non respondetis: parum amoris mihi rependitis.

VERS. 15. — *Eandem autem habentes remunerationem,* etc., id est, secundum eandem remunerationem charitatis dilatamini et vos; q. d.: Eandem charitatis mensuram et latitudinem mihi reddite et reponite; pari mensurà cor et charitatem vestram in me extendite et dilatate.

VERS. 14. — *Nolite jugum ducere,* participationem et commercium habere cum infidelibus, ne sitis jugo copulati cum infidelibus. Jugum docent cum infidelibus, qui talem cum illis inveniunt societatem, quæ fiat ut in partem illorum declinent, mores eorum et vitia sequantur, juxta illud Psalmi 105: *Comitari sunt inter gentes, et differunt opera eorum.* Hujusmodi vero

VERS. 14. — *Nolite ducere....* facta hæc charitatis digressionem, quæ primò Corinthiis dixit quòd de se loquatur, non ex philantia, seu amore sui, sed ex amicitia, seu illorum amore; secundò, summam erga eos indicavit charitatem suam, ut eos tanquam sui parum studiosos, amanter objurgaret; ubi eorum corda recesserunt, transit ad aliam rem, sed eis, non sibi necessariam. Resumens erga personam et munus legati divini, monet eos omnem cum infidelibus affinitatem fugere.

Ne jungamini eodem jugo cum infidelibus. Hæc prohibetur omnis arcta cum infidelibus societas, ex qua oritur periculum communicandi cum eorum infidelitate, vitii et moribus: at præsertim prohibetur cum eis matrimonium, quæ est intima et archissima societas. In primis tamen sex Ecclesie seculis tolerata sunt Christianorum cum infidelibus matrimonia, et in concilio Toletano 4, anno 654. Imparietas cultus facta est impedimentum dirimens. Hujus prohibitionis duas affert rationes. Primam desumit ex inæqualitate et incompatibilitate partium; quarum una, justitia, lux, Christus, fidelis, templum Dei: altera iniquitas, tenebræ, Belial, idempus, idolorum: res inter se incompatibiles.

VERS. 16. — *Qui autem consensit.* Probat quòd christiani sint templum Dei: idque probat ex Levit. 26, 12. Ad literam hæc locus est de tabernaculo, seu templo portatili; sed allegoricò intelligitur de animâ justâ, quæ est quoddam Dei mobile templum.

societas maxime est conjugium. *Que cum participatio jussit cum iniquitate?* id est, justis cum iniquis, puta fidelibus cum infidelibus.

Aut que societas luci ad tenebras? q. d.: Lux et tenebræ in eandem locum aut subjectum convenire simul nequeunt. Lucem ergo vocat fideles; tenebras vero infideles.

VERS. 15. — *Quæ autem conventio Christi ad Belial?* id est, consouantia, consensus, concordia. Quòd conjugium Christi, qui est omnis disciplina, obedientia, iustitia pater, cum Belial, id est, diabolo, ejusque assensu infidelibus?

VERS. 15. — *Quæ autem conventio Christi ad Belial?* id est, consouantia, consensus, concordia. Quòd conjugium Christi, qui est omnis disciplina, obedientia, iustitia pater, cum Belial, id est, diabolo, ejusque assensu infidelibus?

VERS. 16. — *Quis autem consensit templo Dei cum idolis?* Quæ consensio seu confederatio vobis, qui estis templum Dei, cum infidelibus, qui sunt templa idolorum. Id est, diaboli, qui in idolis colendum se ingerit? Vult enim dicere non convenire ut fidelis jungatur infideli, sicut non convenit iustitiam iniquitati, lucem tenebris, Christum Belial, templum Dei idolis jungi et sociari.

Vas enim civitatis templum Dei viri, per fidem, gratiam, sanctitatem, hinc ipsos fideles Dei veri ac vivi templum esse. Nec autem templa, sed templum, ut significet ita singulos esse Dei templa, ut tamen omnes unum Dei templum constituent; sicut constituent unum corpus et unam Ecclesiam.

Sicut dicit Deus, Ipsiis, inquit, Dei testimonio probamus vos esse Dei templum.

Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ego illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. Locus est Levit. 26, Ezech. 37. *Inhabitabo in eis,* per gratiam, quæ faciam ut me colant; et *ambulabo in eis,* varas virtutum actiones quibus me colant, in eis exercendo atque operando. *Et ego illorum Deus,* et ipsi erunt mihi populus; ego me Deum illis præstabo; et

VERS. 17. — *Propter quod exite....* Secundam rationem desumit ex precepto apud Isai. 52, 11, de fugiendis Babylois et eorum immunditiis; quòd hæc

ut populum meum eos diligam, protegam, beneficiisque fovebo.

VERS. 17. — *Propter quod exite de medio eorum,* etc.; Isaiæ 52: *Recedite, recedite, exite inde; pollutum nolite tangere; exite de medio ejus,* scilicet Babylois. Fidelibus jubet ut infidelium nimia commercia vitent, et immundam, id est, immundos infideles non tangant, hoc est, cum eis non conversentur, malis non consentientes.

VERS. 18. — *Et ego recipiam vos,* scilicet de medio infidelium exeamus; q. d.: Non eritis desolati, si unum infidelium societatem reliqueritis; nam ego vos, ut dilectos et amicos meos beneficiisque fovebo; relictâ

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad præziam redigenda.

1° Omnis et quilibet christianus attendat ad infinitam Dei in illum misericordiam, quæ res ab æterno sic ordinavit, ut in tempore Christi, et in medio christianismi nasceretur.

Tempus Christi, christianismus, tempus est gratiæ, dies est salutis et æternæ vitæ. In hoc ergo tempore nasci, quanta gratia! Vide v. 2. Quomodò huic gratiæ debeamus respondere; vide ibidem. Caveamus ne in vacuum tantam gratiam receperimus, v. 1. Quis in vacuum eam recipiat, v. 1.

CAPUT VII.

1. Hæc ergo habentes promissiones, charissimè, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficiamus sanctificationem in timore Dei.

2. Capite nos. Neminem læsimus, neminem corrumpamus, necinam circumvenimus.

3. Non ad condemnationem vestram dico: prædiximus enim, quod in cordibus nostris estis, ad commorandum et ad convivendum.

4. Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis; repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostrâ.

5. Nam et cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugnae, intus timores.

6. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titii.

7. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, quæ consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram emulationem pro me, ita ut magis gauderem.

8. Quoniam etsi contristatus vns in epistola, non me pensitet; etsi poneret, videns quòd epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit;

9. Nunc gaudeo: non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad penitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis.

10. Quæ enim secundum Deum tristitia est, penitentiam in salutem stabilem operatur; seculi autem tristitia mortem operatur.

adaptat. Si hoc Deus Judeis præcepit; quanto magis et christianis, qui sunt Judeis multo sanctiores.

VERS. 18. — *Et ego recipiam vos;* Jeremiæ 31, 4 et 9; in paternam amicitiam.

seculi consolatione, transibitis in amicitiam meam, et honorum meorum participationem.

Et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias. Promissio est adoptionis filiorum novi Testamenti, quæ Deus sic aliquos in suam recipit amicitiam et gratiam, ut per eam efficiatur divine consortes naturæ, et per hoc celestium bonorum hæredes ac participes. Id enim est esse Dei filium per adoptionem.

Dicit Dominus omnipotens. Addit Domino epitheton omnipotentis, ne de promissione ejus adimplendâ quis dubitet.

2° Omnis Dei minister à D. Paulo discat qualis esse debeat. Quæ vita fugere, v. 5. Quas virtutes sectari, v. 4, 5, 6. Qualiter sumum peragere ministerium, v. 7, 8, 9. Apostolicum autem vivendi modum hæc legat in versibus 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, ut suum cum illo comparans, pudore afflictorum, summoque corrigat.

3° Omnis prælati et pastor discat à divo Paulo paternam in suos subditos habere viscera; illos diligant ut filios, et ab eis amari velint ut patres, v. 11, 12, 15.

CHAPITRE VII.

1. Ayant donc reçu de telles promesses, mes très-chers frères, purifiez-vous de tout ce qui souille le corps et l'esprit, achevant l'œuvre de notre sanctification dans la crainte de Dieu.

2. Bonne-nous une place dans votre cœur. Nous n'avons fait tort à personne; nous n'avons corrompu personne; nous n'avons pris le bien de personne. 3. Je ne vous dis pas ceci pour vous condamner, puisque je vous ai déjà dit que vous êtes dans mon cœur à la mort et à la vie.

4. Mais je vous parle avec une grande liberté. J'ai grand sujet de me glorifier de vous; je suis rempli de consolation, je suis comblé de joie parmi toutes mes souffrances.

5. Car étant venus en Macédoine, nous n'avons eu aucun repos selon la chair, mais nous avons toujours eu à souffrir, combats au dehors, frayeurs au dedans.

6. Mais Dieu, qui console les humbles et affligés, nous a consolés par l'arrivée de Titus.

7. Et non seulement par son arrivée, mais encore par la consolation qu'il a lui-même reçue de vous, m'ayant rapporté l'extrême désir que vous avez de me revoir, la douleur que vous avez ressentie, l'ardente affection que vous me portez, ce qui m'a été une augmentation de joie.

8. Car encore que je vous aie attristés par ma lettre, néanmoins je m'en suis point fâché, quoique je l'aie été auparavant, en voyant qu'elle vous avait attristés pour un peu de temps.

9. Maintenant j'ai de la joie, non de ce que vous avez eu de la tristesse, mais de ce que votre tristesse vous a portés à la pénitence. La tristesse que vous avez eue a été selon Dieu; et ainsi la peine que nous vous avons causée ne vous a été nullement désavantageuse.

10. Car la tristesse qui est selon Dieu, produit pour le salut une pénitence stable; mais la tristesse de ce monde produit la mort.

OS nostrum.... Apertè et libère vobis loquor, quia scilicet cor nostrum erga vos expansum est et dilatatum; quasi diceret: Quia vos ardentissime diligo, ideò et vobis apertissime loquor: seu ut cap. 7, v. 4, dicit: *Multa mihi fiducia.*

VERS. 12. — *Non angustiamini....* Hoc sequitur ex proximo dictis: quia cor nostrum dilatatum est; ideò non exiguum, sed spatiosum locum habetis in nobis. Loquitur de corde, quasi de domicilio. Spatiosè habitatis in cordibus nostris.

ANGUSTIAMINI AUTEM... VISCERIBUS VESTRIS, id est, in corde vestro. Amanter objurgat eos, quòd non ita redolent eum: quasi diceret: Cor vestrum angustum est erga nos, et non dilatatum: ideò non spatiosum, sed exiguum locum habemus in eo: seu tenuis est vester affectus in nos. Non est de corde vestro, sicut de nostro; nec de vestro in nos affectu, sicut de nostro in vos.

VERS. 15. — *Eandem autem habentes....* Græcè, *at eandem compensationem* (ut natis dico) dilatamini et vos.... Subauditur *carè, secundum eandem compensationem, amoris, scilicet.* Syr., *ceteram, tanquam filius dico, compensato mihi naras meas, que sunt apud vos, et dilatate charitatem vestram erga me.* Id est, parèmi nobis amoris vicem reddentes, loquor ut filius, dilatate et vos corda vestra: seu nos effusè diligite, sicut et vos effusè diligimus.

Sic amet prælati et studeat amari. Amet, non dominetur: ametur, non timeatur.

Sicut egentes, multos autem incupientes, tum divinis et celestibus, tum terrenis bonis; colligebat enim Paulus et leonostros pro pauperibus, maxime Hierosolymitanis.

Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes, quia postquam reliquerat omnia propter Evangelium, similes erant iis qui nihil habent; et tamen reverè possidebant omnia, quia omnium primum vides eis patebant, omninoque possessiones ad usum eis cedebant. Qui propter regni spem inopià laborant, et propter inopiam regnant.

VERS. 11. — *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii,* scilicet ad loquendum libere vobiscum, et plene vos instituendos; q. d.: Non possum silere, et pro salute vestra vos non commendare; et quia ex abundantia cordis os loquitur, ideò subdit:

Cor nostrum dilatatum est, amore erga vos; q. d.: Vehementissime vos amo.

VERS. 12. — *Non angustiamini in nobis,* sed plene et spatiosè in corde meo habitatis, latissimè vos cordis charitate complector. Loquitur de corde et animo, quasi domicilio. Sed angustiamini in visceribus vestris. Præcordia vestra angusta sunt, ut parum in eis loci habeant; q. d.: In amore et benevolentia mihi non respondetis: parum amoris mihi redditis.

VERS. 15. — *Eandem autem habentes remunerationem,* etc., id est, secundum eandem remunerationem charitatis dilatamini et vos; q. d.: Eandem charitatis mensuram et latitudinem mihi reddite et reponite; pari mensurà cor et charitatem vestram in me extendite et dilatate.

VERS. 14. — *Nolite jugum ducere,* participationem et commercium habere cum infidelibus, ne sitis jugo copulati cum infidelibus. Jugum docent cum infidelibus, qui talem cum illis inveniunt societatem, quâ fiat ut in partem illorum declinent, mores eorum et vitia sequantur, juxta illud Psalmi 105: *Comitari sunt inter gentes, et differunt opera eorum.* Hujusmodi vero

VERS. 14. — *Nolite ducere....* factâ hâc charitatis digressionem, quâ primò Corinthiis dixit quòd de se loquatur, non ex philantia, seu amore sui, sed ex amicitia, seu illorum amore; secundò, summam erga eos indicavit charitatem suam, ut eos tanquam sui parum studiosos, amanter objurgaret; ubi eorum corda recesserint, transit ad aliam rem, sed eis, non sibi necessariam. Resumens erga personam et munus legati divini, monet eos omnem cum infidelibus affinitatem fugere.

Ne jungamini eodem jugo cum infidelibus. Hoc prohibetur omnis arcta cum infidelibus societas, ex quâ oritur periculum communicandi cum eorum infidelitate, vitii et moribus: at præsertim prohibetur cum eis matrimonium, quæ est intima et archissima societas. In primis tamen sex Ecclesie seculis tolerata sunt Christianorum cum infidelibus matrimonia, et in concilio Toletano 4, anno 654. Imparietas cultus facta est impedimentum dirimens. Hujus prohibitionis duas affert rationes. Primam desumit ex inaequalitate et incompatibilitate partium; quarum una, justitia, lux, Christus, fidelis, templum Dei: altera iniquitas, tenebræ, Belial, idempus, idolorum: res inter se incompatibiles.

VERS. 16. — *Qui autem consensit.* Probat quòd christiani sint templum Dei: idque probat ex Levit. 26, 12. Ad literam hic locus est de tabernaculo, seu templo portatili; sed allegoricò intelligitur de animâ justâ, quæ est quoddam Dei mobile templum.

societas maxime est coniugium.

Que cum participatio jussit cum iniquitate? id est, justis cum iniquis, puta fidelibus cum infidelibus.

Aut que societas luci ad tenebras? q. d.: Lux et tenebræ in eundem locum aut subjectum convenire simul nequeunt. Lucem ergo vocat fideles; tenebras vero infideles.

VERS. 15. — *Qui autem conventio Christi ad Belial?* id est, consouantia, consensus, concordia. Quòd coniugium Christi, qui est omnis disciplina, obedientia, iustitia pater, cum Belial, id est, diabolo, ejusque assensu infidelibus?

VERS. 15. — *Qui autem conventio Christi ad Belial?* id est, consouantia, consensus, concordia. Quòd coniugium Christi, qui est omnis disciplina, obedientia, iustitia pater, cum Belial, id est, diabolo, ejusque assensu infidelibus?

VERS. 16. — *Quis autem consensit templo Dei cum idolis?* Que consensio seu confederatio vobis, qui estis templum Dei, cum infidelibus, qui sunt templa idolorum. Id est, diaboli, qui in idolis colendum se ingerit? Vult enim dicere non convenire ut fidelis jungatur infideli, sicut non convenit iustitiam iniquitati, lucem tenebris, Christum Belial, templum Dei idolis jungi et sociari.

Vos enim estis templum Dei viri, per fidem, gratiam, sanctitatem, hinc ipsos fideles Dei veri ac vivi templum esse. Nec autem templa, sed templum, ut significet ita singulos esse Dei templa, ut tamen omnes unum Dei templum constituant; sicut constitunt unum corpus et unam Ecclesiam.

Sicut dicit Deus, Ipsiis, inquit, Dei testimonio probamus vos esse Dei templum.

Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. Locus est Levit. 26, Ezech. 37. *Inhabitabo in eis,* per gratiam, quâ faciam ut me colant; et *ambulabo in eis,* varas virtutum actiones quibus me colant, in eis exercendo atque operando. *Et ero illorum Deus,* et ipsi erunt mihi populus; ego me Deum illis præstabo; et

VERS. 17. — *Propter quod exite....* Secundam rationem desumit ex precepto apud Isai. 52, 11, de fugiendis Babylois et eorum immunditiis; quòd hic

ut populum meum eos diligam, protegam, beneficiisque fovebo.

VERS. 17. — *Propter quod exite de medio eorum,* etc.; Isaiæ 52: *Recedite, recedite, exite inde; pollutum nolite tangere; exite de medio ejus,* scilicet Babylois. Fidelibus jubet ut infidelium nimia commercia vitent, et immundam, id est, immundos infideles non tangant, hoc est, cum eis non conversentur, malis non consentientes.

VERS. 18. — *Et ego recipiam vos,* scilicet de medio infidelium exeamus; q. d.: Non eritis desolati, si unum infidelium societatem reliqueritis; nam ego vos, ut dilectos et amicos meos beneficiisque fovebo; relictâ

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad præziam redigenda.

1° Omnis et quilibet christianus attendat ad infinitam Dei in illum misericordiam, quæ res ab æterno sic ordinavit, ut in tempore Christi, et in medio christianismi nasceretur.

Tempus Christi, christianismus, tempus est gratiæ, dies est salutis et æternæ vitæ. In hoc ergo tempore nasci, quanta gratia! Vide v. 2. Quomodò huic gratiæ debeamus respondere; vide ibidem. Caveamus ne in vacuum tantam gratiam receperimus, v. 1. Quis in vacuum eam recipiat, v. 1.

CAPUT VII.

1. Has ergo habentes promissiones, charissimè, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.

2. Capite nos. Neminem lesimus, neminem corrumimus, necinim circumvenimus.

3. Non ad condemnationem vestram dico: prædiximus enim, quod in cordibus nostris estis, ad commoriendum et ad convivendum.

4. Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis; repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostrâ.

5. Nam et cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugnae, intus timores.

6. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titii.

7. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, quæ consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram emulationem pro me, ita ut magis gauderem.

8. Quoniam etsi contristatus vni in epistola, non me pensitet; etsi poneret, videns quòd epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit;

9. Nunc gaudeo: non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad penitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis.

10. Que enim secundum Deum tristitia est, penitentiam in salutem stabilem operatur; seculi autem tristitia mortem operatur.

adaptat. Si hoc Deus Judeis præcepit; quanto magis et christianis, qui sunt Judeis multo sanctiores.

VERS. 18. — *Et ego recipiam vos;* Jeremiæ 31, 4 et 9; in paternam amicitiam.

seculi consolatione, transibitis in amicitiam meam, et honorum meorum participationem.

Et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias. Promissio est adoptionis filiorum novi Testamenti, quâ Deus sic aliquos in suam recipit amicitiam et gratiam, ut per eam efficiatur divine consortes naturæ, et per hoc celestium bonorum hæredes ac participes. Id enim est esse Dei filium per adoptionem.

Dicit Dominus omnipotens. Addit Domino epitheton omnipotentis, ne de promissione ejus adimplendâ quis dubitet.

2° Omnis Dei minister à D. Paulo discat qualis esse debeat. Quæ vita fugere, v. 5. Quas virtutes sectari, v. 4, 5, 6. Qualiter sumum peragere ministerium, v. 7, 8, 9. Apostolicum autem vivendi modum illa legat in versibus 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, ut suum cum illo comparans, pudore afflictorum, summoque corrigat.

3° Omnis prælati et pastor discat à divo Paulo paternam in suos subditos habere viscera; illos diligant ut filios, et ab eis amari velint ut patres, v. 11, 12, 15.

CHAPITRE VII.

1. Ayant donc reçu de telles promesses, mes très-chers frères, purifiez-vous de tout ce qui souille le corps et l'esprit, achevant l'œuvre de notre sanctification dans la crainte de Dieu.

2. Bonne-nous une place dans votre cœur. Nous n'avons fait tort à personne; nous n'avons corrompu personne; nous n'avons pris le bien de personne. 3. Je ne vous dis pas ceci pour vous condamner, puisque je vous ai déjà dit que vous êtes dans mon cœur à la mort et à la vie.

4. Mais je vous parle avec une grande liberté. J'ai grand sujet de me glorifier de vous; je suis rempli de consolation, je suis comblé de joie parmi toutes mes souffrances.

5. Car étant venus en Macédoine, nous n'avons eu aucun repos selon la chair, mais nous avons toujours eu à souffrir, combats au dehors, frayeurs au dedans.

6. Mais Dieu, qui console les humbles et affligés, nous a consolés par l'arrivée de Titus.

7. Et non seulement par son arrivée, mais encore par la consolation qu'il a lui-même reçue de vous, m'ayant rapporté l'extrême désir que vous avez de me revoir, la douleur que vous avez ressentie, l'ardente affection que vous me portez, ce qui m'a été une augmentation de joie.

8. Car encore que je vous aie attristés par ma lettre, néanmoins je m'en suis point fâché, quoique je l'aie été auparavant, en voyant qu'elle vous avait attristés pour un peu de temps.

9. Maintenant j'ai de la joie, non de ce que vous avez eu de la tristesse, mais de ce que votre tristesse vous a portés à la pénitence. La tristesse que vous avez eue a été selon Dieu; et ainsi la peine que nous vous avons causée ne vous a été nullement désavantageuse.

10. Car la tristesse qui est selon Dieu, produit pour le salut une pénitence stable; mais la tristesse de ce monde produit la mort.

11. Ecco enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantum in vobis operatur sollicitudinem; sed defensionem, nec indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed emulationem, sed vindictam; in omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio.

12. Igitur, etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit injuriam, nec propter eum qui passus est; sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam habemus pro vobis.

15. Coram Deo; ideo consolati sumus; in consolatione autem nostrâ, abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titî, quia relictus est spiritus ejus ab omnibus vobis.

14. Et si quod apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus; sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita et gloriatio nostrâ, que fuit ad Titum, veritas facta est.

15. Et viscera ejus abundantius in votis sunt: remissioentis omnium vestrum obedientiam; quomodo cum timore et tremore excepistis illum.

16. Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

§ 1. Ex Dei promissione, nobis in fine capitis sciti factâ, quod Dei templum, imò filii sumus; concludit Apostolus quod omnem debemus horrere corporis et animæ immunditiam; et e contra debemus omni stultæ sanctitatis, nostram sanctificationem in Baptismo inchoatam perficientes per bona opera, in filii Dei facti.

§ 2. Pœnitentia multa conficit: ad quam enim epistolam videmus, Corinthios rogari, ut eam in suo corde collocent, seu in amicitiam recipiant. Modeste vultem suppressim ingenia que in nos contulit benefacti, ob qua merito possent eorum amicitiam exigere; ipsius tantum allegat, quod nulli eorum fecerit injuriam, neminem corruerit, neminem fraudaverit: quibus verbis pseudo-apostolorum vitia notans, indicat Corinthiis, quod se potius quam illos debent diligere.

§ 3 et 4. Mirâ charitatis arte, tria simul præstat. 1. tenui quod v. 2 dicitur; 2. sibi conciliat amicitiam, quam postulat, cordis sui in Corinthios effundit; 3.

1. Igitur, ut tam præclaris digni sumus promissionibus, mundemus nos ab omni sordis carnis, ab omni labe mentis: sanctitatem in Baptismo acceptam, per castam Dei timorem, in nobis perficientes.

2. Amatè nos, et in vestris cordibus collocatè. Neminem lesimus, neminem falsâ doctrinâ corrumimus, nihil à quopiam extorsimus; vestrâ ergo amicitia non sumus indigniores; quam qui talia perpetrarent apud vos.

3. Hæc non dico, vos condemnans, sed vos diligens; etenim, ut jam dixi vobis, vos estis in cordibus nostris, sicutque vos diligimus, ut æquè parati simus pro vobis et vobiscum mori, ac vivere.

4. Vobis libere loquor, quia magna mihi fiducia

11. Considérez donc combien cette tristesse selon Dieu, que vous avez ressentie, a produit en vous, non seulement de soin et de vigilance sur vous-mêmes, mais de satisfaction envers nous, d'indignation contre cet incestueux, de crainte de la colère de Dieu, de désir de nous revoir, de zèle pour vous défendre, d'ardeur à venger ce crime; vous avez fait voir, par toute votre conduite, que vous étiez purs et irréprochables dans cette affaire.

12. Car lorsque nous vous avons écrit, ce n'est ni à cause de celui qui a fait l'injure, ni à cause de celui qui l'a soufferte; mais pour vous faire connaître le soin que nous avons de vous.

15. Berant Deum. C'est pourquoi nous avons été consolés; et outre la consolation que nous en avons reçue, notre joie s'est encore beaucoup augmentée par celle de Titus, voyant que vous avez tous contribué au repos de son esprit.

14. Et quo si je me suis loué de vous, en lui parlant, je n'ai point eu sujet d'en rougir; mais plutôt que nous ne vous ayons rien dit que dans la vérité, aussi le témoignage avantageux que nous avons rendu de vous à Titus, s'est trouvé conforme à la vérité.

15. C'est pourquoi il ressent dans son cœur un redoublement d'affection envers vous, lorsqu'il se souvient de l'obéissance que vous lui avez tous rendue, et combien vous l'avez reçu avec crainte et tremblement.

16. Je me réjouis donc de ce que je puis me promettre tout de vous.

ANALYSIS.

sibi transiit perat ad id quod dicturus est de gaudio, quod ex eorum emendatione percipit.

§ 5. Antequam hoc summi gaudium explicet; exagereat mala que recens in Macedonia passus est, intra et foris. Magna fuit tribulatio; àt magna gaudium. 1. ob adventum Titî, Paulo charissimî, v. 6; 2. ob consolationem, quam Titus habuit apud Corinthios ex eorum penitentia, et quam Paulus communicavit, hæc eorum illi referens penitentiam, v. 7. Hinc v. 8 et 9, Paulum non penitentem scripsisse; imò Paulus gaudet, non de Corinthiorum tristitia, sed de eorum penitentia, quia secundum Deum.

§ 10, 11, etc. Hujus salutaris penitentia signa et effectus refert: propter que consolatur Paulus; ipsius consolatio augetur Titî consolatione.

§ 15 et 16. Titus Corinthios teneris diligit; et de ipso gaudet Paulus, quod optima quoque potest in posterum ab illis expectare.

PARAPHRASIS.

In vobis, magna mihi et frequens apud alios de vobis, tantquam mihi addeitis, gloriatio: repletus sum ob vos consolatione; imò abundo et superabundo gaudio; ita ut omnium tribulationum nostrarum molestiam superet, illasque sensim in vobis exstinguat hoc de vobis gaudium.

5. Non sine causâ tribulationes commemoro. Etenim cum in Macedonia venissemus, nulla corpori nostro data est à laboribus relaxatio: sed undique pressi sumus: foris, apertis persecutioibus, intus, timoribus malorum, quibus erat præcautum.

6. Sed Deus, afflictorum et maximè humilium consolator, nos consolatus est per adventum Titî nobis charissimî, et tandem à nobis expectatî.

7. Non solum autem per adventum Titî nos Deus consolatus est, sed etiam per consolationem, quam Titus ipse à vobis recepit, et quam in nos refodit, referens nobis vestrum vos emendandi desiderium; vestram de peccatis vestris letum et dolorem; ferventem vestrum erga me amorem, zelumque me tuendi contra obtractores: ita ut, his auditis, magis gavisus sim, quam antea fueram contristatus de vestra morositudine.

8. Certè etsi vos contristavi per priorem Epistolam meam, cognito nunc hujus tristitiæ fructu, non me penitet, quanquam antea penituerit; quia videbam quòd Epistola illa magnam vobis intulerat tristitiam, licèt ad horam tantum duraturam.

9. Nunc gaudeo, non quia morosi fuistis, sed quia per morositatem illam pervenistis ad penitentiam: contristati enim estis ob offensam Dei, unde meliores effecti estis; tantum abest ut ullam à nobis detrimentum passi sitis.

10. Illa enim tristitia que ex amore Dei est, et Deo placita, parit penitentiam stabilem et salutarem; tristitia vero que ex amore seculi est, mortem gignit æternam.

11. Ecco hæc ipsum in vobis videre est; etenim hæc vestra secundum Deum tristitia, quantum in vobis reperit sollicitudinem, non solum; sed et satisfactionem, quæ vosmetipsos purgatis; non solum, sed et indignationem adversus incestuosum; non solum, sed et

VERS. 1. — Hæc ergo... Conclusio sequens ex dictis in fine cap. 6, v. 16, 17, 18.

HABENTES PROMISSIONES, scilicet, nos fore templum Dei, et Deum in nobis habiturum; nos fore Dei filios et filias, et Deum nobis fore Patrem.

MUNDEMUS NOS, scilicet, per penitentiam et per fugam peccati.

AN OMNI INQUINAMENTO CARNIS ET SPIRITUS, id est, ab omnibus sordibus peccati, seu carnalis, v. g., gula, luxurie, etc.; seu spiritualis, v. g., superbiæ, invidia, etc. Templum Dei sumus, cap. 6, v. 16, templum autem Dei docet mundities et sanctitudo. Itaque videte ne Dei templum quocumque peccato profandis: è contra templum Dei orate, munditia et sanctitate. Filii Dei sumus: sancti ergo sitis, sicut et Pater noster sanctus est.

PERFICIENTES, scilicet, per bona opera, sanctificationem nostram. In Baptismo sanctificati sumus; et corpus nostrum et anima nostra sanctificata sunt.

VERS. 1. — Hæc ergo habentes promissiones, christianis, minime, Christianos fore templum Dei, ejusque filios et filias, atque habituros Deum in se habitantem et inambulantem, ut precessit.

Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritualis. Hinc theologî sumunt divisionem peccati in carnale, quod versatur circa objectum carnale, facitque hominem quasi bestiam, ut est gula, libido, ebrietas; et spirituale, quod versatur circa objectum spirituale, facitque hominem quasi demonem, ut est ira, superbia, invidia.

Perficientes sanctificationem in timore Dei, perficientes quotidianò profectum sanctitatem in baptismo

timorem, ne quid tale deinceps contingat; non solum, sed et desiderium Deo satisfaciendi; non solum, sed et zelum et ardorem in flagitiosos; non solum, sed et vindictam, quâ punisisset seculum? Uno verbo, his omnibus declaratis vos puros et insones esse in hoc negotio.

12. Prout quod vobis hæc de re scripsi, non scripsi ejus tantum gratiâ, qui peccaverat, ut ejus salutem considerem; nec propter eum in quem peccatum est, ut satisfactionem illi providerem; sed etiam et præcipue, ut meam ergo vos omnes coram Deo pastorem sollicitudinem manifestarem; non scilicet unius aut alterius lues totam Ecclesiam inficeret.

15. Idcirco, cognito successu, consolationem accipimus; at læc nostra consolatio accrevit, inique multo uberius ob gaudium Titî; seu quod à vobis Titus secum attulit, nililique communicavit; ex eo quod per vos omnes recreatus fuerit animus ejus.

14. Unde fit, ut si quid Titus, de vestro in me affectu glorians dixi; non sim pudefactus: sed sicut quocumque vobis dixi, vera comperis; sic et Titus vera comperit, que ipsi dixeram glorians de vobis.

15. Hinc et amor illius in vos major et tenerior est, dum recordatur quòd promptitudine illi, mandata mea perferenti, obedivisti; quantum cum reverentiâ ac timore illum ad vos venientem excepisti.

16. Gaudeo certè vos talis mihi comperis esse, ut nihil sit boni quod à vobis non possim expectare.

COMMENTARIA.

Hæc autem sanctificatio, que in Baptismo inchoata est, toto vite tempore perficienda est bonis operibus.

In timore Dei, filialis, scilicet, seu in amore, et cum amore factis. Timor filialis, non tantum innotet, sed et perfectio veræ sanctitatis. Omnis ergo christianus, quia Dei templum et Dei filius, debet omne, seu carnale, seu spirituale peccatum horrere, lugere, detestari: sed hoc ei non sufficit. Debet præterea toto vite tempore sanctitati vacare, inchoatam in Baptismo sanctificationem suam, bonis operibus in charitate et ex charitate facis perficere. Quotid magis sacerdos christianus, qui per consecrationem est quasi Christi pater, et in quo quotidie Christus per Sacramentum habitat quasi corporaliter; quanto magis, inquam, debet quodlibet horrere peccatum, et eminationi studere sanctitati! *Mundamini qui fertis eam Domini; Isai. 52.*

VERS. 2. — CAPITE NOS. Hæc conclamatione ex proximè dictis deducta, Apostolus ad suam apologiam refert; inchoatam: quia nimirum sanctitas consistit in munditia carnis et spiritus, inquinamento utriusque jam dicto contraria. *Perficientes, inquam, in timore, id est, per timorem Dei, ejus scilicet templum sumus.*

VERS. 2. — CAPITE NOS. Id est, amplectamini nos. Hinc visceribus charitatis, sicut ego vixissim vos animo complector. Ita Theoph. S. Thomas exponit capite nos per invitationem.

Neminem lesimus, injuriâ affectimus. Neminem corrupimus, quod fit per mala vitæ exempla. *Corrumptum bonos mores colloquii præca.*

Neminem extorsimus, neminem fraudavimus, nullius rem extorsimus, vel vi aut fraude occupavimus.

et alludens ad id quod v. 12 dixit: *Dilatamini et vos, ait*:

Capite nos, id est, recipite nos in cordibus vestris: seu, ut ait Ambrosius, capaces esote nostri. Verbum Graecum significat receptionem locati in loco, quasi diceret: Locate nos in cordibus vestris; concedite nobis locum in eis non arctum, sed amplum: ideo, *dilatamini et vos*.

Capite nos, id est, amate nos; quamquam non dixit, amate, sed quod miserationem redolebat: *Capite*. Quisnam nos, inquit, à vestris mentibus abegit? quis eiecit? quid causae est, quamobrem in vobis coarctemur? *Capite nos*; atque hinc rursum ratione ipsos ad se pertrahit; D. Chrysostomus.

NEMINEM LESIMUS... Vidisti charitatis Paulinae flammam et ardorem in verbo; *Capite nos*, amate nos. Ille observa modestiam et prudentiam ejus. Non enarat sua in eos beneficia, ob quae deberent eum amare; sed his, modestiae causâ, suppressis *neminem*, inquit, *lesimus*, id est, nihil fecimus ob quod à vobis minus amemur. Hoc quidem modestè dicit, sed et prudenter; ut et minus molestus habeat oratio, et acrius tamen feriat, ait D. Chrysostomus. Quasi diceret: Si neminem laesi, cur ergo à multis minus diligor, et minus diligor, quam qui vos ledunt. Notat hic pseudo-apostolus, suosque mores innocuos vitiosus illorum moribus opponit.

NEMINEM LESIMUS. Graecè, *injuria fecimus*. Syr., *in neminem iniquè egimus*.

NEMINEM CORRUPTIMUS, falsâ doctrinâ, aut malo exemplo.

NEMINEM CIRCVENVENIMUS, id est, neminem fraudavimus, res illius dolo, vel arte extorquentes. *Neminem depravati sumus*, ait Arab. versio. Cur ergo minus à vobis diligimur, quam qui talia perpetravit apud vos? Hoc Corinthiis arguit injustitiam; qui falsos doctores, corruptores, et dolosos raptores, pleris faciebant quam apostolos, veritatis doctores, et sanctitatis magistros et exempla. Et hanc dicit asperitatem, licet non aperte, seniens Apostolus, sermonem suum temperat.

VERS. 5. — NON AB CONDEMNATIONEM... Ne exacerbet eos, quos vult demulcere, corrigit, aut saltem lenit, quod dicit. Non averso animo, vobis hæc dico, et ut condemnem; sed ex charitate, et quia diligo: etenim jam pluries dixi vobis: *Yoa eis in cordibus nostris*, cap. 6, v. 11; cap. 5, v. 52; vosque ita diligo, ut vobiscum, et pro vobis aequè paratus sim et mori et vivere. Vide cap. 12, v. 15: *Libentissimè impendat et superimpendat*.

VERS. 5. — Non ad condemnationem vestram dico, quasi damnem, culpam et arguam vos talia de me suscipere, quod scilicet aliquem laeserim, aut circumvenierim. Ita Anselmus.

Proditimus enim quod in cordibus nostris estis, ad commorationem, et ad convecendum; q. d.: Ita vos amo, et vobiscum, et pro vobis mori et vivere paratus sim.

VERS. 4. — Multa mihi fiducia est apud nos, id est, ita bene de vobis sentio, ut eum magna fiducia et sermone libertate vobiscum agam, vosque etiam admodum, confidens vos benignè ac placidè meas admonitiones et inreprobatones accepturos.

VERS. 4. — MULTA MIHI FIDUCIA... Hæc dicit, tum ut excuset suam cum eis loquendi libertatem, tum et ut hinc sui cordis apertione et effusione, eorum corda dilatet; sibi quæ amicitiam conciliet, quoniam ab eis postulat: tum denique ut molliorem transitum sibi faciat ad gaudium, de quo v. 6 dicturus est ob eorum emendationem. Sæcè ergo et mirâ arte tria simul præstat: excusat, dilatât, transit.

MAGNA MIHI FIDUCIA IN VOBIS. De vestrà amicitia multum confido; hinc vobis libere loquor.

MULTA MIHI GLORIATIO PRO VOBIS, id est, de vobis: seu multum et sæpè de vobis apud alios glorior.

REPLETUS SUM CONSOLATIONE, à vobis emanante, ob vestram emendationem, de qua brevi.

SEPERABENDO GAUDIO; non tantum plenus sum, sed abundo; non tantum abundo, sed superabundo gaudio: ita ut gaudium super omnem tribulationem nostrarum tristitiam, licet magnam, prævaleat, illiusque sensum extinguat in me.

Notanda ad intelligentiam.

Hæc apostolica verba miram mihi redolent charitatem, quæ Paulus Corinthiorum pater, inexplicabili filiorum suorum salutis sibi flagrans; eorum sibi benevolentiam, amicitiam, fiduciam, sollicitudinem et ardentem curam; ut et illorum sanationem perficiat; et sanctificationem absolvat. *Multa mihi fiducia*... sum eis cor aperit ut et ipsi suum aperiant; confidit, ut confidant. *Multa mihi gloriatio*... existimat, pleris facit illos; gloriatur de illis, sicut pater de filiis sapientibus: ut et ipsi suum patrem æstimet, venerentur, eique obediant. *Repletus sum*... superabundo gaudio... Ob illorum emendationem exuberat gaudio; ut alacris et constantius in penitentia perseveret; suique in bono perseverantia, patrem et apostolum suum, sibi charissimum, lætitiâ perfundant.

Notandum ad mores.

Ab hoc apostolice charitatis exemplo discat omnis ecclesiasticus superior, summam erga suos inferiores exhibere charitatem; multam illis fiduciam testari; suam de eorum virtutibus existimationem, ubi opus est, manifestare. Caveat maximè ne subditi patere se non diligi, non curari, non æstimari: hinc enim schismata. Caret et contra ut sciant se suo superiori esse cordi, curæ, existimationi; hinc inio, pax. Propterea Pauli secutus exemplum, confidat; ut et ipsi confidant. *Multa mihi fiducia*. Glorietur, ut et ipsi gloriarentur. *Multa mihi*... Gaudet de eorum virtutibus, ut in bono perseverent. At hæc, sicut in Apostolo, sincera sint, non hypercritica; ex charitate nascuntur, non ex

Multa mihi gloriatio pro vobis, de vobis; id est, multum ac sæpè apud alios de vobis ac vestri nomine glorior, prædicans obedientiam vestram erga me apostolum et patrem vestrum.

Repletus sum consolatione, id est, maximum solatium super malis que passus sum, attulit mihi vestra correctio, per Titium annuntiata.

Superabundo gaudio in omni tribulatione nostrâ, id est, in omnibus afflictionibus et pressuris que mihi tristitia afferunt, tam exuberant gaudio à vobis profecto perlassus sum, ut omnem tristitiam extinxerit.

cupidditate, seu ex philantia. His sincerae charitatis indicibus, superior suos inferiores sibi devincit, illorum sibi fiduciam conciliabit; sibi autem fidentes, et fiducialiter secum agentes, pacificè reget, in charitate perficiet et sanctificabit.

VERS. 5. — NAM ET CUM VENISSEMUS... Antequam suum eis explicet gaudium, exponit que et quanta fuerit tribulatio, quam recens passus est, et quam tegit in v. 4. Narrat ergo adversa que in Macedonia recentè passus est, eaque exaggerat; ut clarior pateat quantum sit illud gaudium, quod tot et tantorum malorum tristitia prævaleat. Nam post acerbam tribulationem, que nobis in Asia facta est, de qua cap. 1, v. 8, cum hinc Epheso pulsus venimus in Macedoniam.

NULLAM REQUIEM, AUT RELAXATIONEM HABUIT CARO nostra, seu corpus nostrum. Caro requiem non habuit, sed habuit spiritus. Spiritus enim requievit in spe future retributionis, dum caro laboraret in dolore presentis afflictionis, ait S. Anselmus. Anima Pauli invincibilis erat, ait Theophylactus. Renovatur de die in diem, ut dixit ipse Paulus, cap. 4, v. 16.

SED OMNEM TRIBULATIONEM... Graecè, *sed in omnibus afflictis*, supple finimus, sed potius omne genus afflictionum experti sumus.

FORIS PUGNA, extra nos, apertas sustinimus ab infidelibus persecutiones.

INTUS TIMORES, in corde timores novarum et secretarum persecutionum, quibus præcavendum erat et hinc sensus videtur naturalior. Vel timores, ne fides impedimentum, aut scandalum pateretur, ait Primasius à Fromondo citatus. Vel ne qui nuper erant conversi, desererent, ait S. Anselmus, qui etiam sic interpretatur: Foris pugnae, ab apertis inimicis. Intus timores, à falsis fratribus. Sic et Ecclesia, addit ideam sanctus, semper habet inimicos et quos ferat foris, et quos gemat intus; foris facilius evitabiles, intus difficilius tolerabiles. Sunt enim falsi fratres, sunt mali filii, et tamen filii; qui non contra nos blasphemant Christum: sed nobiscum adorant Christum, et in nobis persequuntur Christum, sicut Absalon patrem suum. De his est timor in Ecclesia, ne ceteros ad imitationem sui pertrahant: valde enim periculosum est infirmis habitare cum talibus; hincque D. Anselmus. Nota quod Lucas, in Act. apost., cap. 20, meminit quidem hujus itineris in Macedoniam, sed nullam hujus tribulationis facit mentionem; unde colligitur quod multa fecit et passus est D. Paulus, quæ D. Lucas non retulit.

VERS. 5. — Nam et cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra. Tanta mala repente nobis excitata sunt ab adversariis, ut carni, id est, corpori nostro, quod sine fomentis et requie diu subsistere nequit, nulla daretur relaxatio, nulla requies.

Sed omnem tribulationem passi sumus; undique tribulationes irruebant in nos.

Foris pugnae, intus timores. Exterius erat nobis pugnandum cum hostibus Evangelii; interius vero, id est, in animo patiebantur timores novarum persecutionum.

VERS. 6. — SED QUI CONSOLATUR HUMILES... Grande quidem fuit illud malum, quod et foris et intus passi sumus, sed prevaluit gaudium. Nam Deus afflictorum, et maximè humilium consolator, nos consolatus est per adventum Titii, à vobis ad me reversi, et mihi de vobis bona et gratissima nuntians. Titium D. Paulus miserat ad Corinthios, ut per eum cognosceret quid apud eos operata esset prior Epistola, quam ad eos scriperat; hinc cap. 2, v. 13, Titium Paulus Troade quaesierat; et eo ibi non reperto, transit in Macedoniam, nolens ire Corinthum, antequam hujus Ecclesiam statum cognovisset. Titus ergo D. Paulo charissimus, et ab eo dicit et sollicitè expectatus, Corintho tandem adventit ad Paulum, et eique Corinthiorum emendationem narrat. Hinc Apostolo magna consolatio, et quod Titus redierit, et quod Corinthii respiciant.

VERS. 7. — NON SOLUM AUTEM IN... id est, non solum autem per adventum Titii, quem vehementer optabam, nos Deus consolatus est; sed etiam per consolationem, quam ipse Titus de vobis accepit, et quam in nos refudit.

REFERENS NOBIS VESTRUM DESIDERIUM. Syr., *vestram charitatem erga nos*. Ipse enim nobis annuntiavit vestrum mei videndi desiderium; seu quanto ardore nos videre cupivisset. S. Anselmus ait, *vestrum de emendatione desiderium*. D. Thomas: *Vestram desiderium de profectum in melius*.

VESTREM FELTUM, ob peccata vestra, vel ob meam in vos stomachationem, ait D. Chrysostomus.

VESTRAM EMULATIONEM PRO ME, id est, ferventem erga me amorem vestrum, zelum me et collegas vestros tuendi contra obtractores.

ITA ET MAGIS GAUDEREM. Syr., *que cum audiret, gaudii plurimum habui*. Juxta hanc versionem, quam multi sequuntur, *magis*, ponitur pro *maximè*; et explicatio hæc simplicior videtur. Qui vero sumunt *magis*, comparativè; hi secundum diversos respectus comparationis, diversimodè explicant. Vel per respectum ad superiora: *ITA ET MAGIS GAUDEREM* de vestra correctione quam dolcham de nostrâ tribulatione, ita D. Anselmus. Vel ita ut consolatio Titii auxilium meum de ejus adventu gaudium; ex presentia Titii exhilaratus, magis gavissus sum; quæ talia mihi de vobis nuntiavit, ait Theophylactus.

Per respectum ad sequentia; ita ut his auditis magis gavissus sim, quam antea fueram ob vestra delicta contristatus. (*Et si posuisset*.)

Vel ita ut ex auditis majus perciperem gaudium quam fuerat dolor, senseram ex eo quod vos in Epi-

VERS. 6. — Sed qui consolatur humiles, etc., quia Titus Corintho reversus, bona de statu Corinthiorum annuntiabat.

VERS. 7. — Non solum autem in adventu ejus, vestram correctionem annuntiavit.

Sed etiam in consolatione, quæ consolatus est in vobis, consolationem accepit Titus in vobis. Referens nobis vestram desiderium, emendationis.

Vestrum felitum pro peccatis penitentiam. Vestram emulationem pro me, quæ scilicet me, necnonque bonorem et apostolorum zelus contra obtractores tuæ et propugnare. Ita ut magis gauderem. Apostolus,

stelo contristatorem. (Quoniam est contristari.)

Vers. 8. — QUONIAM ET SI CONTRISTAVI VOS..... Hinc occasione accipit excusandi se, quod in Epistola sua graviter eos increpaverit; et tristitia, quam illis causavit, epistolam ostendit. Certè, etsi vos, per priorem meam Epistolam, contristavi, vos in eâ duriorè increpans, nunc cognito hujus tristitiae fructu, non me poenitet.

ET SI POENITERET, id est, etsi poeniterit aliquantulum, ante adventum Titî, cum adhuc incertus essem de operato Epistolæ meæ successu, poenitentiæ me vos contristasse. Non poenitit Paulum scripsisse: quia et Dei spiritum allatus scripsit; et id postulabat Ecclesiæ Corinthiæcæ status. Sed ipsum poenitit de aliquo Epistolæ suæ effectu, scilicet de tristitiâ, quam causavit illis suis. Non secus ac pater condolet dolori, quem filio, per reprehensionem aut castigationem causavit. Hoc explicat sequentibus verbis.

VIDENS QUOD EPISTOLA ILLA..... Poenitit; quia patet quod Epistola illa magnam vobis intulerat tristitiam, licet ad tempus tantum duratorem.

Nota quod in nostra Vulgata, hæc verba, videns quod Epistola illa..... jurgantur immediate præcedentibus, ita ut causam significant, cur Paulum poeniterit; quia patet quod Epistola illa..... In Græco autem, ubi post hæc verba; et poenitit, fit inter periodus; et nova inchoatur, per hæc verba, videns, seu, video quod, datur ratio cur Paulum non poeniteat: Non me poenitet, quia videns quod ad breve tempus vos contristavit.

Vers. 9. — NUNC GAUDEO..... non quia mestri fuisset, licet ad horam tantum; sed quia per mortificationem illam pervenistis ad poenitentiam. Non vestra tristitia, sed poenitentia vestra tristitiæ fructus, mihi gaudium peperit. Sicut medicus non gaudet de amaritudine, sed de effectu, scilicet de sanitate, ait D. Thomas.

CONTRISTATI ENIM ESTIS SECUNDUM DEUM, id est, juxta Dei voluntatem et beneplacitum; scilicet ob offensam Dei.

UT IN NECESSITATE UT NULLUM EX VOBIS DETRIMENTUM passis sitis, seu ob nostram correctionem; quinimo lucrum maximum feceritis; meliores enim effecti estis; Deique gratiam recuperastis.

auditis his quo Titus reberat, majus gaudium ex eis cepit, quam fateri dolere quoniam peccaverat ex eo quod Corinthios sua Epistola contristasset.

Vers. 8. — Quoniam et si contristavi vos in Epistola, non me poenitet; non dolo me et scripsisse que vos contristarent, postquam Titus à vobis reversus annuntiavit quem fructum peperit in vobis illa nostra severior objurgatio.

Etsi poeniteret, videns quod Epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit, tamen profuit vobis, vosque commovit ad agendam poenitentiam, que vobis jurem conscientie pacem et lætitiâ conciliavit.

Vers. 9. — Nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam; q. d.: Non gaudeo de tristitiâ vestra, sed de fructu tristitiæ, qui est poenitentia seu correctio vestra. Contristati enim estis secundum Deum, id est, tristitiâ procedenti ex amore Dei et justitiâ quam Deus præcipit; non autem ex amore seculi, quam statim post vocat seculi tristitiâ. Et enim qualis amor est, talis et tristitiâ.

Vers. 10. — QUÆ ENIM SECUNDUM DEUM..... Nota cum D. Thomâ, quod omnis tristitiâ ex amore causatur; tristatur enim quis, quia caret eo quod amat. Qualis ergo amor, talis et tristitiâ. Est autem duplex amor; unus, quo Deus diligitur; et ex hoc oritur tristitiâ secundum Deum: alius, quo seculum amatur; et ex hoc causatur tristitiâ seculi. Tristitiâ ergo secundam Deum, est tristitiâ ex amore Dei orta, ob Deum offensum. Et hæc tristitiâ parit poenitentiam. Est quidem poenitentia, quia dolo de peccato ob Deum sicque contritio est. Et parit poenitentiam, scilicet actus satisfactorius poenitentia, quos versiculo sequenti refert Apostolus.

IN SALUTEM STABILEM. Græc., hanc poenitentiam, id est, que poenitentia est causa salutis æternæ et nunquam penitende. Vel parit poenitentiam stabilem et salutarem. Seclum autem tristitiâ, seu de secularibus amissis, de opibus, honoribus, et ex cupiditate orta, mortem parit æternam. Supponit amor immo dicus et mortalis. Charitas, animæ vita, vitam parit æternam. Cupiditas, mors animæ, mortem parit æternam. Itaque per seculi tristitiâ, eam intelligit que mortem detrimentum affert, ait D. Chrysostomus; nam moror ad peccata duxerat utilis est. Quod hinc liquido perspicui potest: etenim qui ob amissas opes in morore est, in omnimodum acceptum, hæc ratione non resarcit: qui ob alienam mortem, ob morbum, etc., morore discruciat; jaculentium non excitat, morbum non repellit, imò auget, etc. Atqui ob peccata in morore est, is solus è morore fructum capit: peccata enim absumit ac delet. Quoniam enim medicamentum istud ad hoc tantum comparatum est: idcirco hæc etiam duntaxat vim habet, utilitatemque suam exerit; in aliis rebus non modo non juvat, sed etiam obest, divus Chrysostomus, Hæcque;

Vers. 11. — ECCE ENIM BOI IPSUM....., hoc ipsum, scilicet, quod tristitiâ secundum Deum, poenitentiam parit salutarem, in vobismetipsis videte.

QUANTAM ENIM HÆC VESTRA SECUNDUM DEUM TRISTITIÂ, peperit IN VOBIS SOLICITUDINEM! Græc., studium, Syr., actualitatem; scilicet vos emendandam, Deum placandam, scandalosus corrigendi.

Sed, subintellige, non solum; sed, vel imò.

Ut in nullo detrimentum patiantur ex vobis, qui vobis causa tristitiæ finimus, cum ea tristitiâ vobis fuerit admodum salutaris.

Vers. 10. — Quæ enim secundum Deum tristitiâ est, poenitentiam in salutem stabilem operatur, id est, efficit poenitentiam esse salutarem; vult si dicam: Homo studiosus efficit hominem doctum; et sobrius, sanum; ut perspicuus sensus sit, tristitiâ, que est secundum Deum, causam esse salutis.

Seculi autem tristitiâ mortem operatur. Tristitiâ seculi sen mundi, tristitiâ est secundum seculum, que nascitur ex amore seculi; quam patiuntur homines ex omissione vel impedita perceptione eorum que carnaliter diliguntur. Tale est quod dicit: Justum est me gaudere de hæc tristitiâ vestra que secundum Deum est, quia longe alius est effectus illius tristitiæ, quam tristitiæ seculi. Nam illa salutem et vitam æternam perpotant; hæc verò mortem æternam conciliat.

Vers. 11. — Ecce enim hæc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantum in vobis operatur sollicitudinem;

DEFENSIONEM. Græc., anæloyias, excusationem, quâ vos circa factum incestuosi, excusastis apud Titum.

Sed, subintellige, non solum, vel imò, INDIGNATIONEM, adversus hunc et alios flagitiosos.

Sed, id est, non solum, vel imò, TIMOREM, ne talia crimina detriceps apud vos perpetrentur.

Sed, id est, non solum, vel imò, DESIDERIUM DEO satisfaciendi, vel nos videndi.

Sed, id est, non solum, sed, vel imò, EMULATIONEM, seu studium et zelum boni, vel zelum pro me adversus peccatores, ait Fromondus.

Sed, id est, non solum, sed, vel imò, VINDICTAM, quâ incestuosum et alios punivistis. Septem hic enumerantur effectus poenitentia gradatim ascendentes.

IN OMBUS EXHIBUITIS..... Tot argumentis manifestatis vos insontes esse et puros à participatione criminis in hoc incestuosi negotio.

IGITUR ET SI SCRIPSI..... Igitur quod vobis hæc de re scripsi, scripsi non tantum ut ejus, qui peccaverat, salutem consulere, scilicet incestuosi; nec etiam propter eum qui passus est injuriam, seu patris illius, ut ei satisfactionem providerem.

Hinc inferunt quod viveret adhuc ille pater, cujus uxorem filius acceperat.

Sed, etiam et præcipue UT MEAM ERGA VOS PASTORALEM SOLICITUDINEM ORABAR DEO, et circa vestram salutem manifestarem. Græc., studium vestrum pro vobis; Syr., ut immo teat coram Deo diligentibus vestra propter sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed emulationem, sed vindictam; q. d.: Tristitiâ hæc de Deo offenso non tantum induxit sollicitudinem reconciliandis, sed et defensionem Pauli; imò indignationem contra peccatum, insuper timorem sanctum cavendi detriceps peccata, quinimò desiderium satisfactionis, imò veri emulacionem et zelum contra peccatores, adeoque tandem vindictam et castigationem peccatorum, qui summs est poenitentia gradus et fructus.

In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio; Syrus: Ostendistis quod puri sitis in illo negotio; id est, à fornicarii peccato alieni et immunes; licet enim id initio punire n-glexeritis, jam tamen displicentiam ejus ostendistis illud vindicando et poenitendo. Ita Anselmus et Theophylactus.

Vers. 12. — Igitur, etsi scripsi vobis non propter eum qui fecit injuriam, non propter fornicarium, nec propter eum qui passus est, id est, qui injuriâ affectus est, nimirum pater, cujus uxore, sua scilicet noverca, ille incestuosus abusus est.

Sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, q. d.: Cum priori Epistola ærius scripsi, non particulatim incestuosus, vel parentis ejus injurias persequi vobis; sed ostendere sollicitudinem quam pro communi Ecclesiæ vestre salute gero, ut scilicet ab eâ commune hoc scandalum et publicum infamiam depellerem.

Quam habemus pro vobis coram Deo. Significat sollicitudinem suam fuisse sinceram et ex charitate profectam, qualem velit probari coram Deo giudice.

Vers. 15. — Ideo consolui unum. In consolatione autem nostrâ, abundantius magis gavisus sumus super gaudio Titî. Id est, idcirco consolationem accepimus ex consolatione vestri; quin uberius insuper gavisi

non, id est, ut appareat quantum me ametis coram Deo.

Vers. 15. — Ideo CONSOLUI SUMUS, ob hæc faciendâ dicta consolationem accepimus.

IN CONSOLATIONE AUTEM NOSTRâ..... At hæc nostra consolatio multum accrevit, fuit uberior ob gaudium Titî: eò quod spiritus ejus ab omnibus vobis fuerit refocillatus, recreatus.

Vers. 14. — Etsi quid apud illem...; ita ut si quid ei, cum illum ad vos mitterem, magnificè dixi de vobis, scilicet, de vobis glorians, ut pater de filiis sapientibus; non erubescam de hæc meâ gloriatione: sed sicut quæcumque vobis de Tito dixi, per experientiam versa compertis; sic et Titus vera compertit, que ipsi dixeram de vobis. Imò tam vera, ut ipsa appareat veritas.

Vero simile est quod illis de Tito laudibus multa dixerit, ait D. Chrysostomus.

Vers. 15. — ET VISCERA EJUS.....; hinc tenerius in vos affectus est, dum recordatur quâ promptitudine, etc. Vide paraphrasim.

Vers. 16. — Gaudere quod...; quod tales sitis; ut possim in omnibus optima quæque de vobis polliceri. Confidenter et libere possum vos munere, arguere, corrigere, optima proponere, v. g., elemosinam, seu bonorum vestrorum in pauperes largitionem, de qua cap. 8.

Sicut sapiens medicus jam penè sanata vulnera leuissimis medicamentis curat, ut prius inreputatis uestura sanetur; D. Anselmus.

utimus ob gaudium Titî, quod recreatus sit spiritus illius ab omnibus vobis.

Quia relictus est spiritus ejus ab omnibus vobis, recreatus fuit vestra correctione, dicta, zelo.

Vers. 14. — Et si quid apud illum de vobis glorians eum, non eum confusus, tanquam inaniter et falso glorians.

Sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, id est, sicut quæcumque vobis tanquam apostolis prædixi vera fuerunt, quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo Est et Non, sed Est in illo fuit.

Ita et gloriatio nostra que fuit ad Titum, veritas facta est, hoc est, et verba mea quibus apud Titum de vobis iterum glorians, comperit quales esse vera. Titus enim tales vos invenit, quales ego vos apud eum descripsi.

Vers. 15. — Et viscera ejus abundantius in vobis sunt, Viscera vocat intimos affectus. Cur et viscera ejus magis jam in vos propendunt quam ante; plus jam vos diligit Titus quam ante.

Reminiscens omnium vestrum obedientiam; dum recordatur et secum recollit quantum cum obedientia suscepistis nostra monita, que ad vos detulit.

Quomodo cum timore et tremore excipiat illum; hoc est, dum iterum recordatur quantum cum sollicitudine eum à vobis missum suscepisset, metentes ne quid in vobis esset quod eum offenderet.

Vers. 16. — Gaudere quod in omnibus, etc. Gaudet me tantum fiducie invenisse apud vos, ut absque periculo offensivis possum libere vobiscum agere, non modo, corripiendo, incipendo, quæ etiam tenendo piquiam à vobis. Adnotat enim (Eugenius hoc dicere Apostolum ut viam præstruat orationi subsequenti de elemosinâ.

Corollarium pietatis, seu in hoc copite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1° Notet omnis christianus rationes, ob quas toto vite tempore debet horrere peccatum, sanctitati verò continuè studere, v. 1.

2° Notet omnis superior ecclesiasticus sanctam et mirandam artem, quò divi Pauli charitas erga Co-

CAPUT VIII.

1. Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniae.

2. Quòd in multo experimento tribulationis, abundantia gaudii ipsorum fuit : et altissima paupertas eorum abundavit in divitiis simplicitatis eorum.

3. Quia secundum virtutem, testimonium illis reddo, et supra virtutem voluntarii fuerunt.

4. Cum multa exhortatione observantes nos gratiam et communicationem ministerii quod fit in sanctis.

5. Et non sicut speravimus, sed semetipsos dederunt primum Domino, deinde nobis per voluntatem Dei.

6. Ita ut rogaemus Titum, ut quemadmodum cepit, ita et perficiat in vobis etiam gratiam istam ;

7. Sed sicut in omnibus abundantia fidei, et sermone, et scientiæ et omni sollicitudine, insuper et charitate vestrà in nos, ut et in hæc gratià abundetis.

8. Non quasi imperans dico ; sed per aliorum sollicitudinem, etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans.

9. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopià vos divites essetis.

10. Et consilium in hoc do : hoc enim vobis utile est, qui non solum facere, sed et velle cupistis ab anno priore :

11. Nunc verò et facto perficite : ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit et perficiendi ex eo quod habetis.

12. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet.

13. Non enim ut illis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate.

14. In presentibus tempore vestra abundantia illorum inopiàm supplet ; ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat æqualitas, sicut scriptum est :

15. Qui multum, non abundavit ; et qui modicum, non minoravit.

16. Gratias autem Deo, qui dedit eandem sollicitudinem pro vobis in corde Titii.

17. Quoniam exhortationem quidem suscepit : sed cum sollicitus esset, suà voluntate profectus est ad vos.

18. Misimus etiam cum illo fratrem, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias :

rinthios utiliter, v. 4. Ut eam in suis subditos imitetur suo modo, ibid., v. 4. Notet tamen in Corinthiis effectus tristitiæ, quæ secundum Deum est, seu vera poenitentia ; ut eam in suis subditis, ubi opus fuerit, non veretur suis correctionibus procurare, v. 10.

CHAPITRE VIII.

1. Il fait maintenant, mes frères, que je vous fasse savoir la grâce que Dieu a faite aux Eglises de Macedoniae.

2. C'est que leur joie s'est d'autant plus redoublée, qu'ils ont été éprouvés par de plus grandes afflictions ; et que leur profonde pauvreté a répandu avec abondance les richesses de leur charité sincère.

3. Car il est vrai, et il faut que je leur rende ce témoignage, qu'ils se sont portés d'eux-mêmes à donner autant qu'ils pouvaient ; et même au-delà de ce qu'ils pouvaient ;

4. Nous conjurant avec beaucoup de prières de recevoir leurs aumônes, et de souffrir qu'ils eussent part à la charité qu'on fait aux saints.

5. Et ils n'ont pas fait seulement en cela ce que nous avions espéré d'eux ; mais ils se sont donnés eux-mêmes, premièrement au Seigneur, et puis à nous par la volonté de Dieu ;

6. C'est pourquoi nous avons prié Tite, que, comme il a déjà commencé, il achève de vous rendre parfaits en cette grâce :

7. Et que, comme vous êtes riches en toutes choses, en foi, en paroles, en sciences, en toutes sortes de soins, et dans l'affection que vous nous portez, vous le soyez aussi en cette grâce.

8. Ce que je ne vous dis pas néanmoins pour vous imposer une loi, mais seulement pour vous porter, par l'exemple de l'ardeur des autres, à donner des preuves de votre charité sincère.

9. Car vous savez quelle a été la bonté de notre Seigneur Jésus-Christ, qui, étant riche s'est rendu pauvre pour l'amour de vous, afin que vous devinsiez riches par sa pauvreté.

10. C'est donc ici un conseil que je vous donne, parce qu'il vous est utile, et que vous n'avez pas seulement commencé les premiers à faire cette charité, mais que vous en avez de vous-mêmes formé le dessein dès l'année passée.

11. Achevez donc maintenant ce que vous avez commencé dès lors, afin que, comme vous avez une prompte volonté d'assister vos frères, vous les assistiez aussi effectivement de ce que vous avez.

12. Car lorsqu'un homme a une grande volonté de donner, Dieu la reçoit, ne demandant de lui que ce qu'il veut, et non ce qu'il ne peut pas.

13. Et ainsi je n'entends pas que les autres soient soulagés, et que vous soyez surchargés ; mais que, pour ôter l'inégalité,

14. Votre abondance supplée maintenant à leur pauvreté, afin que votre pauvreté soit soulagée par leur abondance, et qu'ainsi tout soit réduit à l'égalité, selon qu'il est écrit.

15. Celui qui en recueillit beaucoup n'en eut pas plus que les autres ; et celui qui en recueillit peu, n'en eut pas moins.

16. Or, je rends grâces à Dieu de ce qu'il a donné au cœur de Tite la même sollicitude que j'ai pour vous.

17. Car non seulement il a bien reçu la prière que je lui ai faite, mais s'y étant porté de lui-même avec encore plus d'affection, il est parti de son propre mouvement pour aller vous voir.

18. Nous avons envoyé aussi avec lui notre frère, qui est devenu célèbre, par l'Évangile, dans toutes les Eglises.

19. Non solum autem, sed et ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ in hæc gratiam, quæ ministratur à nobis ad Domini gloriam, et destinatum voluntatem nostram :

20. Deviantes hoc, ne quis nos vituperet in hæc plenitudine, quæ ministratur à nobis.

21. Providemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus.

22. Misimus autem eum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpe sollicitum esse, nunc autem multò sollicitiorem, confidentià multà in vos.

23. Sive pro Titho, qui est socius meus et in vos adiutor, sive fratres nostri, apostoli ecclesiarum, gloria Christi.

24. Omissionem ergo, quæ est charitatis vestræ, et nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite in faciem ecclesiarum.

In hoc capite Corinthiis hortatur ad eleemosynam pauperibus Ierosolymitanis faciendam. Huius autem exhortationis eordium ducti ad exemplo Macedoniae, quos ex omni parte commendat, ut Corinthios ad imitationem pressius excitet.

§ 1, 2, 3, 4, 5. Quoniam pauperes sint, et exhausti, fuerunt tamen liberales, pro viribus et supra vires ; voluntarii, imò cum precibus, non sua tantum dederunt ; sed et semetipsos, pœnos ad omnem Dei voluntatem et nostram.

§ 6. Hoc eorum exemplo motus, Paulus Titum rogat, ut ad Corinthios redeat, eos ad eandem beneficentiam hortaturus ; imò eò abundantiore, quò Corinthii sunt in omnibus ditiores, v. 3.

§ 8. Hic in re nihil imperat Apostolus, ne Corinthios tenaciores laudet ; sed eos hortatur 1° exemplo Macedoniae ; 2° et præcipiendū exemplo Christi Domini, quò dives existens ut Deus, medicavit ut homo, ut nos illius inopià dilaceremur, v. 9 ; 3° ex ipsorum proposito et voluntate, ut qui sponte suò et voluerunt et primi caperent, v. 11.

PARAPHRASIS.

1. Scire vos volo, fratres, gratiam admirandam, quam Deus contulit ecclesiis Macedoniae.

2. Primum ergo notum vobis facio, quòd per multas tribulationes probati, non modo constantes fuerunt ; sed et letati sunt, et valde letati : notum quoque vobis facio, quòd fidei extremè pauperes, fuere tamen liberalissimi ; abundanter et sincero corde in usum pauperum contulerunt.

3. Fuere, inquam, liberalissimi ; quia pro viribus, et supra vires (testor ego, qui adsum), non rogati, sed sponte et ultrò sua largiti sunt.

4. Instanter à nobis obsecrantes gratiam communicandi ministerio, quòd fit in sanctis.

5. Et non hoc tantum fecerunt quòd sperabamus, sed et semetipsos totos obtulerunt Christo hominò, et nobis, ejus ministris, ad omnem Dei voluntatem.

6. Et hæc Macedoniae beneficentià motus, Titum rogavi, ut ad vos redeat, suis exhortationibus per-

S. S. XXIV,

19. Et de plus, c'est aussi lui qui a été choisi par les églises pour nous accompagner dans nos voyages, et prendre part au soin que nous avons de procurer cette assistance à nos frères, pour la gloire du Seigneur, et pour secourir notre bonne volonté.

20. Notre dessein a été d'éviter que personne ne puisse rien nous reprocher sur le sujet de cette aumône abondante, dont nous sommes les dispensateurs ;

21. Car nous tâchons de faire le bien avec tant de circonspection, qu'il soit approuvé, non seulement de Dieu, mais aussi des hommes.

22. Nous avons envoyé encore avec eux notre frère, que nous avons reconnu zélé et vigilant en plusieurs rencontres, et qui l'est encore beaucoup plus en celle-ci, à cause de la grande confiance qu'il a en vous.

23. Soit à cause de Tite, qui est uni avec moi, et qui travaille comme moi pour votre salut, et nos autres frères qui sont les apôtres des églises, et la gloire de Jésus-Christ.

24. Donnez-leur donc devant les églises des preuves de votre charité ; et faites voir que c'est avec sujet que nous nous sommes loués de vous.

ANALYSIS.

runt hoc idem facere : quod ergo ab anno præterito, et spontè voluntatis et copistis, nunc perficite pro viribus, v. 10, 11.

§ 12. Nihil exigit supra vires : nec vult ab eis in tantà copià dari, ut ipsi sit rei familiaris angustia, dum pauperes Ierosolymitanis, ab eis ditati, erunt in abundantia, v. 15. Sed optat, hoc charitatis commercium, quondam inter divites et pauperes æqualitatem ferri : nunc in hæc sita dicitur ex abundantia suà dent pauperibus ; ut in futuro, ex spirituali pauperum abundantia recipiant, acque neutri in viribus deficiat, v. 13, 15.

§ 16, 17, 18, 19, 22. Laudat Titum et alios duas ceteros, quos Corinthiam misit ad hæc eleemosynarum collectionem.

§ 20 et 21. Talis ac tantus viros mittit, ne vel minima sit de eis suspicio.

§ 25 et 24. Ex tantorum virorum gravitate urget Corinthios, ad tantam et tale charitatis specimen exhibendam, ut de eis ipse merito possit gloriari.

acturus hæc quoque beneficentiam, quam incepit, cum esset apud vos.

7. Inò ut sicut in omnibus bonis excellitis, in fidei dono, in dono linguarum, dono scientiæ, dono diligentie in administrando, dono charitatis, quam erga nos declarastis ; ita et in hæc quoque dote sitis eximi.

8. Non id vobis præcipio, sed per Macedoniae diligentiam et fervorem, charitatis vestræ sinceritatem, et bonam infolent aliis probatam et exploratam reddere volo.

9. Recordamini Dominum Jesum : notis enim existimam illius in nos gratiam et charitatem ; qui dives existens, ut Deus, propter vos in assumpti naturæ egenus factus est, ut vos illius inopià in spiritualibus essetis divites. Ipsum imitamini, pauperes ditare.

10. Et hæc in re consilium vobis do, non impero. Id autem vobis consulo, quia vobis utile ; vobis, inquam, qui non solum id cupistis, sed et spontè vo-

(Vingt-six.)

luisis ab anno præterito; sicut Macedones prævenisti et facto et voto.

11. Nunc ergo absolute quod cupistis; ut quemadmodum prompti fuistis ad volendum, ita prompti sitis ad perficiendum; missisque iuxta suas facultates.

13. Si enim bona voluntas adsit, et faciat secundum id quod habet et potest; Deo accepta est: non postulat id quod non habetur.

13. Non enim exigo tantam à vobis conferri copiam, ut illi beneficentia vestra ditari; vivant remissius, et in otio; vobis autem sit rei familiaris angustia; sed velim quamdam later vos æqualitatem fieri.

14. Nunc in hæc vita, vestra in temporalibus abundantia prosperam copiam sublevet; ut et illorum in spiritualibus abundantia vestra spirituali inopia suppleat in futuro; sicut quædam fiet æqualitas, quantum neutri in neutro deficiat.

15. Sicut scriptum est Exod. 16. 18: Qui molinam de manna collegit, non plus habuit; et qui modicum collegit, non minus reperit; hanc paritatem faciat apud vos charitas.

16. Gratias autem ago Deo, qui Tito eandem ac mihi dedit sollicitudinem pro vobis.

17. Etenim nostram ad vos eundem exhortationem suscepit quidem; sed sine stimulis non eguit; quia enim vestri molinam studiosus est et amans, sponte sua, et alacriter ad vos profectus est.

18. Misimus etiam quæcumque illum, qui passim per omnes ecclesias laudatur et celebratur

COMMENTARIA.

VERS. 1. — NOTAM ALIUM FACIENS... quasi diceret: Notam vobis loci tribulationem, quam in Macedonia passus sum. Cap. 7. v. 5. dixi vobis et gaudium, quo in omni nostra tribulatione superabundavi. Nunc autem et vos scire volo gratiam admirandam, quam Deus contulit ecclesiis Macedonia; tribulationis meæ eiusmodi.

GRATIAM DEI. Otium bonum à Deo est, et Dei gratia. Duplex autem bonum Deus contulit Macedonibus: bonum beneficentia, bonum patientia; et utrumque perfectum et emansum; in tribulatione enim non tantum fieri patientes, sed et alacres, et præ gaudio exultantes. In paupertate summa fuerunt non tantum liberales, sed et magnifici; hæc singularis gratia Dei.

VERS. 2. — QUOD IN MULTO EXPERIMENTO TRIBULATIONIS ABUNDANTIA CADDO IPSORUM FUIT. Fuit hoc est in Græc., sed ab interprete additum. Syr., quantum per probationem nullam afflictionis liberam, uberior fuit ipsorum gaudium. Ambrosius, quod in multa probatione pressura, abundavit gaudium ipsorum.

VERS. 3. — NOTAM ANTIAM FACIENS VOBIS, etc. nota patientiam magnam, liberalitatem et misericordiam quam Deus dedit christianis Macedonia.

VERS. 2. — QUOD IN MULTO EXPERIMENTO TRIBULATIONIS ABUNDANTIA QUODI IPSORUM FUIT, q. d.: Cum in variis tribulationibus quasi experimentis probarentur, erant in magno gaudio, coque abundabant.

Et altissima, id est, profundissima, et quasi ad fundum usque exhausta, paupertas eorum, abundavit in di-

propter Evangelium à se scriptum et prædicatum.

19. Næc id solam, sed et publico ecclesiarum suffragio orlistus est omnes peregrinationis nostræ; tum ut mecum prædicet; tum ut mecum hæc vestrorum elemosiarum gratiam pauperibus procurat: quod charitatis officium administrans ad Domini gloriam, et ad animi nostri promptitudinem, in pauperum obsequio declarandam.

20. Tales ac tanta viros misimus ad vos, ne quis suspicetur nos quidquam ex hæc pecuniarum copia, quas colligimus et perferimus, in usum nostrum sublegere.

21. Etenim sollicitè curamus bona operari, non solum coram Deo, cordis inspectore, sed etiam coram hominibus, exteriora tantum spectantibus, et omni modo curamus ne eos scandalizemus.

22. Cum autem duobus viris vobis spectatissimis, misimus alium fratrem nostrum, quem in multis et sexagenario diligenter et solidum expertus sum; sed quem in hoc negotio diligentiorum futurum confido, ob multam fidem et existimationem ejus de vobis.

23. Sive ergo propter Titum, qui meus collega est et participes laborum, quos vestri causâ suscipio; sive ob alios duos fratres nostros, qui ab ecclesiis debent, et missi sunt, et gloria Christi dici possunt.

24. Ostendite quanta sit vestra charitas, et quæ merito de vobis apud alios gloriatur: id autem talibus viris exhibentes, et ecclesiis à quibus missi sunt, ostendetis.

Primum ergo vobis notum facio quod per multas afflictiones et persecutiones probati, non eas tantum constanter passi sumus; sed et ex eis magnum pereperunt gaudium.

IN MULTO EXPERIMENTO... Quam fuerunt illæ Macedonum persecutiones? Primum probabile est quod participes fuerint tribulationis, de qua D. Paulus cap. 7. v. 5. Secundum certum est quod alias antea graves passi sunt, de quibus primæ Thess. cap. 2. v. 14; et cap. 1. v. 6: *Et vos imitatores nostri facti estis et Domini, excipientes eorum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritus sancti. Multis ergo persecutionibus, et tribulationibus probati, lætati sunt, et valde lætati.*

ABUNDANTIA GAUDIÏ, quasi diceret: Quod major tribulatio, eò majus gaudium: multiplicatio tribulationis fuit et gaudii multiplicatio. *Abundantia gaudii*, id est, ingens et quæ verbis non potest explicari lætitia in ipsis nota est, ait D. Chrysostomus.

Unde tale et tantum in tribulatione gaudium? Ex spe retributionis æternæ à Christo promissa: *Beati*

vitas simplicitatis eorum; hoc est, in copiam et abundantiam benignitatis et elemosynæ eorum; q. d.: Macedones copiosissime et benignissime sua largiti sunt, cum essent pauperes. Nota. Simplicitas hic significat candidam, liberalem et alacrem largiendi voluntatem: non enim ex donorum multitudine, sed ex animi promptitudine liberalitas æstimatur, ait Chrysostomus et Theophylactus.

eritis... Gaudete in illa die et exultate, ecce enim merces vestra multa est in celo. Luc. 6. 23. *Constanter mala pati, virtus quidem est patientia; at in passionibus gaudere, patientiæ perfectio est: apostolica patientia est: Ite gaudentes, etc.; christiana patientia est: Omne gaudium exultatione, fratres mei, cum in tentationibus variis incidideris; Jacobi 1. v. 2.*

ET ALTISSIMA PAUPERIAS ROMÆ. Græc., et secundum profundum paupertatis eorum. Syr., et profunditas egestatis eorum exultavit per divitias simplicitatis eorum. Ambrosius, et quod profusa paupertas eorum.

Notum quoque vobis facimus quod summa, profunda et infima paupertas eorum exultavit in opulentiam sinceri cordis liberalitatem. Licet spoliati et ad fundum usque exhausti (nam à suis contribulibus talia passi sunt, quia fideles Judæi à suis, primæ Thess. 2. v. 14), lætæ tamen et abundantem, simplici et sincero corde contulerunt in usum pauperum: licet extremè pauperes, tamen liberalissimi.

Simplicitas hic significat sinceritatem, seu candidam et alacrem largiendi voluntatem. Tribulatio læta, et valde læta: paupertas liberalis, imò magnifica; effectus sunt admirandæ Dei gratiæ, signa sunt omnipotentia Dei in humanâ fragilitate operantis. Hanc Dei gratiam miremur in sanctis: illam et humiliter amulemur; saltem cum ordinariâ Dei gratiâ, sumus in tribulatione patientes; in abundantia liberales.

VERS. 5. — QUIA SECUNDUM VIRTUTEM... Explicat et probat hanc Macedonum simplicitatis abundantiam, quasi diceret: Verè abundavit eorum paupertas; quia pro viribus et supra vires.

TESTIMONIUM... Græc., tator, id est, testis ego sum, qui præsens adsum.

VOLUNTARIUM... non rogati, sed sponte et ultrò liberales fuerunt.

VERS. 3. — CUM MULTA EXHORTATIONE... In Græc. additur, suscipere nos. Syr., affliguntur à nobis multa cum observatione, ut in partem venirent beneficentia ministerii sanctorum. Theodoretus, ipsi nos rogaverunt ut sanctorum subventionis curam gererent. Hanc subventionem vocat gratiam et communicationem, quia per utrumque fit lucrum ejus qui impertit, ex eodem Theodoretus.

Erasmus, multi cum obtestatione rogantes nos, ut gratiam et communicationem ministerii, quod est in sanctos, susciperemus. Fortè liberalius, quis sine addito, instanter à nobis rogaverunt gratiam communicandi ministerii, quod fit in sanctos.

Sensus itaque est: Cum precibus multis et instanter.

VERS. 5. — Quia secundum virtutem, secundum vires et opes suas, testimonium illis reddo, etc. Non rogati, non provocati, mota proprio spiritu et ultrò tam liberales fuerunt, ut supra vires facultates contribuerunt.

VERS. 4. — Cum multa exhortatione obsecrantes nos, ut susciperemus gratiam, et communicationem ministerii, etc.; suscipere nos.

VERS. 5. — Et non sicut speravimus, supple, fecerunt, q. d.: Multo amplius dederunt quam speravimus; sua largitate spem nostram superarunt. Sed semetipsos dederunt primum Donum, deinde

libus nos obsecrantes, ut susciperemus donum, quod gratiâ offerantur: et ipsis permitteremus aliquid in subsidium sanctorum conferre.

VERS. 5. — ET NOS SICUT SPERAVIMUS... Et non hoc tantum fecerunt, quod sperabamus, id est, non solum tantum bona dederunt, sed et semetipsos vobis Christo Domino, et nobis ejus ministris obtulerunt, ad Dei voluntatem, per nos indicant, faciendam. Qui vos audivit, me audivit; Lucæ 10. 16. Probabile est, quoddam aliquos è suis obtulerint, qui colligerent elemosynas et eas deferrent in Jerusalem, et facerent quemcumque juxta Dei voluntatem præciperet Apostolus: sicut omni modo venirent in partem ministerii, quod fit in sanctos, et suis bonis et suis personis; seu et elemosynâ et obsequio.

Observatio moralis.

Collige hic Macedonum laudes in præcedentibus versibus sparsas. In tribulatione læti; in paupertate liberales, pro viribus, supra vires; voluntarii, cum precibus, non sua tantum dederunt; sed et semetipsos, paratos ad omnem Dei voluntatem. Et in hoc eorum facto perfectam observa charitatem, quam copis imitari. Cor tuum, personam tuam, vitam tuam, omnia tua, Deo, Ecclesiæ, pauperibus offerens et consecrans voluntarie. Disco et ex hoc Macedonum exemplo, cum elemosynam esse facturus, cor tuum Deo primum offerre; hoc deinde donum confirmâ elemosynâ tuæ in pauperem largitione. Elemosynam tuam considera quasi tributum, quo Deum, tui et sanctorum omnium Dominum protestaris; humiliter ergo et reverenter dona. Sic et tu, et tua minora Deo accepta erunt: sicut de Abel scriptum est: *Respicit Deus primum ad Abel, deinde et ad munera ejus*; Gen. 4. Deus primum respicit cor dantis, deinde ejus donum; ante omnia igitur cor offerendum.

VERS. 6. — ITA UT ROGAREMUS... Facto Macedonum encomio, quasi præbido, tum ad sumum intentum accessit, suamque mecum Corinthiis explicat. Et hæc Macedonum beneficentia adducit regem Titum, à vobis ad me reversum, et consequentor mihi presentem, ut ad vos redeat, hæcque meas perferat litteras, et apud vos perferat; hæc quoque gratiam, id est, elemosynarum in Jerusalem mittendarum collectionem, quam incipit.

PERFICIAT, vos hortando et elemosynas colligendo. QUERAMUS IN CORPUS, cum esset apud vos.

ETIAM GRATIAM ISTAM, seu, ut ait Syrus, *hinc quoque beneficentiam*. Quam scilicet ceteris vestris virtutibus adhibet.

VERS. 7. — SED SICUT IN OMNIBUS... Instans hor-

note: q. d.: Macedones resignarunt se primo Domino voluntati, deinde nostre, parati facere et dare quicquid voluissent. *Per voluntatem Dei*, id est, Deo tam primum affectum subjectionis et beneficentia in eorum cordibus operante.

VERS. 6. — Ita ut rogaeremus Titum, etc., q. d.: Rogaverimus Titum, ut sicut nos in Macedonia, ita ipse colligeret Corinthi elemosynas. Stimulat exemplo Macedonum Corinthios, ut largi sint in contribuendo.

VERS. 7. — Sed sicut in omnibus abundantia fuit, et sermone, et scientiâ et omni sollicitudine, Græcè dicit

tatur, inò ut, *sicut in omnibus rebus abundantis*; in fide, quã abunde imbuti estis; in dicendi facultate, quã præcellitis; in scientia rerum divinarum; et in omni sollicitudine, circa fratrum salutem; insuper et in eximia erga nos charitate. Sic et in hoc dono; scilicet, in illa gratiã elemosynariã excellatis, liberaliter et prompte largiendo.

VERS. 8. — *Non quasi imperans dico...* Græc.; *non secundum imperium dico*, id est, non præcipio vobis, nec iure iuræ quo possum.

SED PER ALIUM, scilicet, Macedonum sollicitudinem et diligentiam, in dando et colligendo elemosynas, quam narravi, VESTRÆ CHARITATIS bonam indolem, et ingeniam inclinationem; aliis probatam et exploratam reddere volo.

VESTRÆ CHARITATIS ingenium bonum. Græc., *γεννησιν, ingenium*, id est, ingenium, germinationem, sobrietatem, bonam indolem. *CONPROBANS*, id est, probatorem et fulgentiorem reddere volens; Theophylactus. Laudat ingenium charitatis animum, seu genium liberalitatis; ut exaritat.

VERS. 9. — *SCITIS ENIM GRATIAM...* Excitat exemplo charitatis Christi.

SCITIS EXIMIAM IN NOS CHRISTI GRATIAM et charitatem.

QUONIAM CUM DIVES ESSET, nimirum, ut Deus, habens omnium bonorum plenitudinem, omne bonum.

Nota, cum dives esset; non verò cum fuisset. Græc., *dices existens*. Fuit enim semper dives, ut Deus; pauperitatem nostram assumens, divitias suas non amisit; sed, ut ait D. Augustinus, fuit intus dives, foris pauper; latens Deus in divitiis; apparens homo in paupertate.

DIVES ERGO EXISTENS, ut Deus.

PROPTER VOS EGENS, factus est. Græc., *mendicanti*. Ait Erasmus: *Caritatem omnibus bonis temporalibus, quorum Dominus erat, ut pote celi et terræ Dominus.*

Natus in stabulo, in præsepio positus; quia non erat ei locus in dieriorio. Vivens non habuit ubi caput re-

gentiã, quam habebat pro salute fratrum. Insuper et charitatem vestrã in nos, id est, ea quæ procedit ex vobis, diligentibus, in nos, dilectos.

Ut et in hac gratiã abundantis, q. d.: Curate ut sicut fide, sollicitudine, charitate erga me abundantis, ita pariter et elemosynã in pauperes abundantis. Ita Anselmus.

VERS. 8. — *Non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinem*, scilicet per exemplum Macedonum, qui tam solliciti fuerunt subvenire pauperibus. *Etiam vestrã charitatem ingenium bonum comprobans*; q. d.: *Ut comprobatis et ostendam vestram charitatem habere bonum ingenium; cum sine iussa meo, sua sponte, facit quod bonum illi ingenium suggerit, dicit et suscit.*

VERS. 9. — *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi*. Concessit enim, inquit, à nobis edocui, quod et quantum beneficium in vos gratuito contulit Dominus noster Jesus Christus.

Quoniam propter vos egens factus est, id est, quod vestri causã pauper factus sit et indigens rerum temporalium, videlicet in assumptã naturã. *Cum dives esset, intellige in naturã divinã*. Græc., *dices existens*; neque enim dives esse desuit, quando pauper factus est, quia non desuit esse Deus, quando factus est homo.

clinaret. Moriens nudus; sepultus in sepulcro alieno. Et hoc quare?

Ut illius inopia, in temporalibus, vos, in spiritualibus essetis divites; in fide, pietate, iustitiã, gratiã, gloriã, æternis et permanentibus divitiis. Hec serio cogitate et apud vos expendite; et nulli rei parcatis, ut fratres vestros, ad exemplum Christi, vestris ditibus elemosynis. Si enim omnium creator et Dominus propter vos egens factus est: quidni pro ejus amore aliquam saltem divitiarum vestrarum partem donabitis, ut pauperibus, vestris et Christi fratribus, succurratis.

VERS. 10. — *Et consilium in hoc*, id est, hinc in re, seu ut, ad exemplum Christi, elemosynam largiamini, do vobis.

Hoc enim vobis utile est, quia meritum vite æternæ. Elemosyna plus prodest facientibus, quam accipientibus. Hinc D. Joan. Chrysostomus. Nisi pauperes essent, salus nostra magnã ex parte prolapsa ac evanesca esset; ut qui ubi pecunias serere possemus, non haberemus.

VOS ERGO UTILE EST, QUI NON SOLEM FACERE, sed et velle primi copistas a superiori anno, ita Græc.

Stimulat eos sua propriã promptitudine; ut qui primi facere cœperunt, et sponte sua primi voluerunt ab anno præterito.

NON SOLEM FACERE, seu largiri primi copistis, seu et ultra; sponte vestre, nullo vos ad id hortante, velle ab anno superiore.

Sicque Macedones prævenistis et voto et facto, et primi fecistis et primi voluistis.

VERS. 11. — *Nunc verò et perficite...* id est, nunc ergo absolute quod copistis.

Ut quemadmodum affuit vobis promptitudo voluntatis, sic et adsit plenitudo facti, secundum suam quisque substantiam et facultatem. Sen, sicut prompti fuistis ad volendum, ita prompti sitis ad perficiendum secundum facultates vestras. Syr.: *Ut sicut incensum vobis cupido hujus voluntatis, sic et factio exsequantur.*

Ut illius inopiã vos divites essetis: ut illius paupertatem in temporalibus vos efficeremini divites in spiritualibus; q. d.: Ergo et vos, ò Corinthii christiani, exemplo Christi elemosynã vestrã pauperes ditare, imò vos depauperate, ut alios ditetis, si Christo esse velle similitur.

VERS. 10. — *Et consilium in hoc do*, id est, in hac re. Hoc enim vobis utile est. Rationem dat consilii. Nam, inquit, hoc quod consilio, id est, opus elemosynæ, vobis conducit et utile est ad bonum spirituale, scilicet ad Deum promerendum; talibus enim bonis promeretur Deus, ait Hebr. 15, de beneficentiã et communiõne loquens.

Qui non solum facere, sed et velle copistis ab anno prioris. Velle, ultra scilicet, ac nemine impellente; hoc enim, ut insinuat Paulus, plus est quam facere, scilicet rogatum. Ita Anselmus.

VERS. 11. — *Nunc verò et factio perficite*. Quod facere copistis, perficite. Ita enim facere incœperat, Tito hortante, de quo paulo ante dixit se eum rogasse ut, quemadmodum cœperat, ita et perliceret in illis hanc gratiam.

Ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, quã velleis scilicet ab anno superiore, ita sit et perficiendi, ita vobis adsit et perficere, id est, ita et perficiat, ex eo quod habetis, et possidetis, id est, pro facultate vestrã et opibus.

EX EO QUOD HABETIS, id est, pro facultate et opibus vestris.

VERS. 12. — *Si enim voluntas prompta est...* Græc., et si enim promptitudo animi prius adsit, secundum id quod habet quis, bene acceptus est; non secundum id quod non habet. Syr., *si enim adsit voluntas, iuxta id quod habet planè accepta est, non iuxta id quod non habet*. Id est, si adsit bona voluntas, et faciat secundum id quod habet, id est, potest, seu si det juxta suas facultates, Deo accepta est; quasi diceret: Bono animo date quod potestis.

NON SECUNDUM ID QUOD NON HABETIS. Subaudi exigitur; id est, supra facultates non exigitur. Quia dixit versu tertio, quod Macedones supra vires dederunt, ne videatur idem à Corinthiis exigere, monet ut unusquisque, juxta vires suas, bono animo donet. Non postulat Deus id quod non habetur. Non quantitate, sed mentis qualitate respicit Deus, ait Theodoretus.

Hinc D. Augustinus in Psal. 105: *Si potes dare, da, si non potes, affabilem te fac; coram Deo bonitatem, ubi non invenit facultatem; nemo dicit, non habeo: charitas de sacculo non erogatur. Hinc Tobias filio suo dicit, Tob. cap. 4: *Quantum poteris, esto misericors: si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertire stude.**

Nota quod voluntatem quidem Deus præcipue attendit; sed quod hæc voluntas, ut vera sit et seria, et Dei conspectu et approbatione digna, debet in actum exire secundum id quod potest, id est, dare pro viribus, alias esset tantum velleitas.

VERS. 13. — *Non enim ut aliis sit remissio...* Syr., *non quidem ut aliis sit relaxatio, vobis autem angustia. Vide paraphrasim. Laudo quidem Thessalonicensem, qui supra vires largiù sum, vos ad id non adigo; D. Chrysostomus, qui addit: Non quod nollet, sed quia erant imbecilliores.*

Pecunie contemptus, voluntaria paupertas, perfectio quidem est; et hanc non ignorat divinus Apostolus; hanc lauden hic non imperat; quia, ait Theodoretus, imbecillitate animi leges metitur.

SED EX ÆQUALITATE, id est, sed velim hoc charitatis commercium, quiddam inter vos æqualitatem fieri.

VERS. 14. — *In presenti tempore vestra abundantia...*

VERS. 12. — *Si enim voluntas prompta est*, etc. Sensus est: Quod si suppedit prompta animi voluntas ad dandum, ea merito acceptanda est, si quisque det juxta modum suarum facultatum, sive multum illud sit, sive parvum; ita ut non exigatur à proxiimo amplius, quam pro ratione ejus quod habet ac possidet.

VERS. 13. — *Non enim ut aliis sit remissio*, etc. Non enim ut aliis relaxata sit, vobis autem angustia. VERS. 14. — *Sed ex æqualitate. In presenti tempore vestra abundantia illorum inopiã supplere*. Sensus est: Sed hoc vobis et exigo, ut vos qui bonis temporalibus abundantis, de vestrã copiã illorum inopiã temporali succurratis.

Ut et illorum abundantiam vestrã inopiã sit supplementum; q. d.: In hoc seculo vestra temporalis abundantia supplet illorum temporalem inopiã, ut vicissim illorum abundantia vestrã spiritualis inopiã supplementum fiat.

ITA... *Vestra in temporalibus abundantia; seu divitiæ temporales, quibus abundantis, pauperum inopiã sublevant, illis necessaria dando.*

ET ILLORUM IN SPIRITUALIBUS ABUNDANTIA, seu spirituales illorum divites, vestrã in spiritualibus inopiã supplet, per orationem, et per communionem meritorum; quasi diceret: Abundans opibus, quibus sancti erent; abundantis illi apud Deum sanctitatis et justitiæ meritis, quibus fortè non ita divites estis; date illis nunc de vestrã abundantia, ut aliquando de illorum recipiatis abundantia, UT FIAT ÆQUALITAS. Sic quedam fiet ex utraque parte æqualitas, quatenus neutri in neutro deficient. Pauperes per vestram abundantiam sublevati, habebunt sibi sufficientia; contenti erunt; sicque vobis quodammodo æquales. Vos autem eorum orationibus adjuti, et divitis spiritualibus ditati, et quendam meritorum communionem cum illis habentes; eis secundum justam proportionem eritis æquales.

VERS. 15. — *Sicut scriptum est, Exod. 16, 18. In hujus rei figuram, qui multum de manã collegit, non plus habuit; et qui modicum collegit, non minus reperit, sed uterque mensuram gomor. Charitas ergo inter vos facit quod Deus per suam abundantiam operatus est apud Judæos, ad nostram doctrinam et instructionem. Per charitatem fiat quoddam inter vos bonorum et temporalium et spiritualium paritas. Fiet autem, si ex charitate pauperibus multum dent divites; si ex eadem charitate pauperes multum erent pro divitiis.*

Hinc, ait Cajetanus, religiosi et ecclesiastici moneantur, ut elemosynas, quas accipiunt, non pariant ipsis relaxationem spiritualium; sed foveant potius, ut habeant bona spiritualia, non tantum pro seipsis; sed etiam pro largientibus elemosynas.

VERS. 16. — *Gratias autem Deo, subaudi ago. Qui TITO DEBIT RENDERE AC MIHI SOLLICITUDINEM PRO VOBIS. Laudat hic et in sequentibus ministros, per quos elemosynã erant colligenda, ut eis libentius confidant.*

VERS. 17. — *Quoniam exhortationem...* Vide paraphrasim.

SED CUM SOLLICITUS ESSET. Græc., *studiosior existens*, id est, cum à seipso sit vestri valde studiosus et amicus.

SUA VOLUNTATE... sponte sua, libenter et alacriter

Ut fiat æqualitas, tam in remuneratione et elemosynã spirituali, quam temporalis.

VERS. 15. — *Sicut scriptum est, Exod. 16: Qui multum, non abundavit; et qui modicum, non minuerat. Ex quo loco probat Paulus, per exemplum collectionis et commisionis manã, Deum velle ut homines communionem bonorum quodammodo colant æqualitatem. Sensus enim est: Non plus habuit qui plus collegit; neque minus habuit qui minus collegit, sed omnes aequè multum.*

VERS. 16. — *Gratias autem Deo*, etc., ut scilicet Titus sollicitus pro vobis vestroque profectu ac lucro spiritali vos exhortaretur ad beneficentiam in pauperes.

VERS. 17. — *Quoniam exhortationem quidem suscepit*, puta minus exhortandi vos ad elemosynam Titus suscepit. Ita Anselmus.

Sed cum sollicitus esset, suã voluntate profectus est ad vos, ut ad hoc opus tam pium vos pro-

PROFECTUS EST AD VOS. Cum istis meis litteris, per quas hoc scelitis. Hoc refertur ad tempus, quo Corinthii has litteras erant lecturi: nondum enim Titus erat profectus, cum he scriberentur. Profectum tamen putat D. Chrysostomus.

VERS. 18.— MISERUS ETIAM... Vide paraphrasim. Licet exiatis et probata virtutis fuerit Titus, duos tamen et alios testes et socios dat irreprehensos ob rationem dandam v. 20, ne minima sit suspicio.

VERS. 19.— NOS SOLEMUS AETER... Vide paraphrasim.

IN HANC GRATIAM, id est, ad hanc eleemosynarum vestrarum gratiam pauperibus Hierosolymitanis peccandam; scilicet, exhortanda, colligenda, deferenda.

QUE MINISTERATUR... id est, quod charitatis officium administratur, ad homini gloriam, qui in pauperibus colitur et pascitur. Quod non est ministerium, nisi fecerit.

ET DESTINATAM VOLUNTATEM VOSTRAM, Græcè, προθυμίαν, promptitudinem, id est, ad promptam animi nostri voluntatem in pauperes, Christi membra, declarandam, Græcè, et ad promptitudinem animi vestri; scilicet excitandam, seu ut aliis ad erogandum promptiores.

Observationes literales.

Quoquo modo legatur, patet ubique D. Pauli prudentia. 1. Non eligit ipse, sed ab ecclesiis vult eligi ministros ad eleemosynarum collectionem et delationem destinatos; idque ob rationem v. 20 dicendam. 2. Hoc ministerium cum aliis subire non recusat, ut suam in pauperes promptam et alacrem voluntatem declarat. 3. Graves viros eligit curas, et fideles promptius et securius excitat ad largiendam, tum ob exploratam auctoritatem, tum ob constantiam et ob deferentiam sanctitatem probatam et nemini suspectam.

Quis autem sit frater ille, cuius laus in Evangelio, et qui socius et collega D. Pauli dulciter opud interpretes. Theodoretus Barnabam fuisse putat; sed Barnabas jura abierat à Paulo, qui Silam in ejus locum assumperat. Act. 15, v. 39, 40. Baronius, Estius et alii multi volunt esse Silam, qui in Barnabe loem assumptus est. D. Hieronymus et alii quamplurimi putant fuisse D. Lucam, individuum D. Pauli comitem, et qui scripsit Evangelium, ob quod celebris in ecclesiis. Frobenius enim probabiliter putat quod

VERS. 18.— Misimus etiam cum illo fratrem, cuius laus est in Evangelio, predicando; cum Barone Silam accipit, ut simpliciter cum Anselmo et Hieronymo, Lucam, per omnes ecclesias.

VERS. 19.— Non solum autem, supple, laudem habet in evangelio. Sed et in quantum est ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hanc gratiam, quæ ministratur à nobis, hoc est, ad gratiam hoc ministerium colligendi eleemosynas. Ad Domini gloriam, et destinatum voluntatem nostram, hoc est, ad alacritatem animi nostri declarandam in hoc tam pio Dei et pauperum obsequio.

VERS. 20.— Brevitatis gratia, ne cum nos scriberet in hanc plenitudinem, eleemosynarum et pecunie collectæ, quæ ministratur à nobis.

VERS. 21.— Prævidemus enim bona, Græcè, prævidemus; seu procurantes bona, honesta. Non solum coram Deo, etc., q. d.: Procuro et satago honestè agere non tantum coram Deo, sed et coram hominibus.

tune scriptum fuerit; licet alii dubitent: sed licet non fuerit scriptum, ea res non obstat, quin de D. Luca intelligatur, ob manus Evangelistæ quod fideliter gessit. Et hæc D. Hieronymi opinio confirmatur testimonio D. Ignatii, quidam Ephes. scribens, hoc idem elogium divo Luca tribuit, dicens, ut testatur Paulus: Cujus laus est in Evangelio.

VERS. 20.— DEVITANTES ROC. Vide paraphrasim.

PLECTENDO, hic copiam significat, et quia facilis est è magna copia aliquid fortim et occultè subtrahere, idè D. Paulus ut omnem vitet suspitionem, multos secum graves et probata virtutis assumit socios.

VERS. 21.— PROVIDEMUS ENIM BONA... Vide paraphrasim. Conscientia nostra nobis; fama proximo nostro est necessaria, ait D. Augustinus.

VERS. 22.— MISERUS ETIAM CUM ILLIS, TITO ET LUCA, ETIAM FRATREM VOSTRUM, vobis forte incognitum, at quem ET MULTIS ET SÆPE experti sumus diligentem et sedulum.

NUNC AUTEM MULTO SOLICITIOREM, id est, in hoc autem negotio diligentior et sollicitior erit.

CONFIDENTIA MULTA IN VOBIS, Græcè, confidantia multa quæ in vos. Syr., ob multam fiduciam erga vos. Arab., ob ingentem fiduciam suam erga vos. Ethiop., quia multum diligit vos. Ambrosius, multa fiducia vestra.

Sensus itaque est: Ob multam confidentiam et existimationem, quam habet de vobis; seu quia de vobis optima quæque sperat. Alii referunt hæc verba, multa fiducia, ad miserum, quasi diceret, hos miseris confidentes omnino quod vos, quo par est, honore et amore suscipietis. Sed literaliter arbitror quod omnes versiones sequuntur.

VERS. 25.— SIVE PRO TITO... Syr.: Sive ergo consideret Titus, meus est socius et adiutor in re vestra, etc. Arab., quid autem ad Titum, est collega meus et portans mecum onus vestrum. Ethiop., et si de Tito questio sit, socius meus, etc. Resumit quæ de his tribus illustratis commendabilis dixit, et in ultimo versu concludat: Titus meus est collega, in Evangelio predicando, et in vestra salute promovendo cooperarius.

Alii duo fratres sunt ECCLESIAE APOSTOLI, al

VERS. 25.— Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quoniam probatissimus in multis negotiis sollicitior esse, seu diligentem esse; id est, cuius sollicitudo et diligentia multis argumentis nobis explorata est. Nunc autem multo sollicitiorem, sive diligentiorem.

Confidentia multa in vos, q. d.: Confidens multum, et sperans illos, uti par est, à vobis honestè et amantèr excipiendo, idque, sive pro Tito, id est, partim ob amorem et venerationem Tit. Qui est socius meus, et is ros adiutor, in Evangelii negotio, quodque sumus adiutor seu cooperatur erga Corinthios, id est, ad promovendum eorum salutem.

Sive fratres nostri, nempe reliquorum duorum quoque fratrum, sive pro aliis duobus, scilicet conatus; quippe qui fratres nostri sunt, id est, Judæi sunt, quos alibi vocat suis cognatos secundum carnem. Hoc peculiare dicit de istis duobus, nam Titus gentilis erat, Gal. 2.

Apostoli ecclesiarum, hoc est, ait Theophylactus,

eis missi; sunt et gloria Cælesti, quam procurant.

VERS. 24.— OSTENSIONEM ERGO, QUÆ EST... Ex tantorum virorum gravitate, urget Corinthios ad charitatis exhibitionem, seipsis dignam, dignam et ipsius Pauli gloriatione; dignam denique ecclesiarum expectatione.

OSTENSIONEM ERGO, QUÆ EST CHARITATIS, id est, tantum ac tale charitatis specimen illis exhibete; quantum vos decet et liberalem animum vestrum. Hoc indicat pronomem, quæ ostensionem, quæ, id est, ostensionem, exhibitionem, vestra charitate dignam. ET ROSTRE GLORIE PRO VOBIS, Græcè, de vobis, id est,

ab ecclesiis missi et electi, videlicet ad huc manus colligenda et referenda pecunia.

Gloria Christi, q. d.: Qui apostoli sunt gloria Christi, id est, promoveat et illustrent gloriam Christi. Quod tales essent vitæ et moribus, ut in his Christus glorificetur.

VERS. 24.— Ostensionem ergo, quæ est charitatis

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1. Omnis quidem christianus, at præsertim qui christianæ perfectioni student, duo notent miranda pietatis et charitatis exempla in Macedonibus. In tribulatione multa læti fuerunt et alacres. In paupertate summi largi fuerunt et magnifici. Hæc autem duo gratia miracula sine mirentur, ut et pro nostro modulo conentur imitari; læti palamur, gaudemus in pauperibus; in paupertate nostrâ benefici sumus et liberaliores. Vide v. 1, 2, 3, 4, 5. Ad utramque conferet exemplum Christi Domini; qui dives cum esset, pro nobis egenus factus est; beatus cum esset, pro nobis et pati, et mori voluit. Aspicentes ergo in auctoritate et consummationem fidei nostræ Jesum, curramus per patientiam et charitatem. Vide v. 9.

2. Notent divites ordinem, quem eleemosynam facturi servare debent. Primò cor suum donent Deo. Deinde bona sua pauperi largiantur; Deus enim cor dantis primario respiciet, secundario munera, v. 5.

CAPUT IX.

1. Nam de ministerio, quod fit in sanctos, ex abundantia est mihi scribere vobis.

2. Scio enim promptum animum vestrum; pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniam et Acliana parata est ab anno præterito, et vestra emulatio provocavit plurimos.

3. Misi autem fratres, ut ne quod gloriamur de vobis evacuetur in hæc parte, ut (quemadmodum dixi) parati sitis.

4. Ne cum venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos (ut non dicamus vos) in hæc substantiâ.

5. Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut proveniant ad vos, et præparent reprovissam benedictionem hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, non tanquam avaritiam.

6. Hoc autem dico: Qui parè seminat, parèt et

et quæ decet nostram de vobis gloriationem. Intellegitur de gloriatione, quæ sperè de vobis gloriosis sum; tum de gloriatione futurâ, ut possim de vobis gloriarî.

IN ALIOS, tales ac tantos, quos dixi ostendit, ostensionem ostendite; sicut expectans expectatis; exhibete.

IN FACIEM ECCLESIAIUM, id est, palam et in conspectu ecclesiarum; vel tale specimen charitatis, quod adhibet omnes ecclesias: seu quod ad aliorum edificationem est in conspectum omnium ecclesiarum, dignum ergo quam spectent, mirentur et laudent omnes ecclesie.

vestra, et nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite, q. d.: Charitatem ostendite insignem in Titum et sociis, scilicet eam quæ decet vos, vestramque tam liberalem charitatem pariter et gloriam, id est, gloriationem nostram de vobis.

In faciem ecclesiarum, in conspectu scilicet omnium ecclesiarum. Ita Anselmus.

Notent et modum eleemosynam faciendi, seu sua bona Deo dandi; humiliter scilicet et reverenter, v. 5. Notent fructum eleemosynæ; plus prodest facienti, quam recipienti, v. 10. Omnes denique facientem facilitate faciendi eleemosynam; quod quam facilitatem nullis exensatur, cum ad eleemosynam faciendam sufficit voluntas, dummodò vera sit et seria, v. 12.

5. Notent pauperes modum eleemosynam recipiendi, humiliter et grate. Deum pro benefactoribus suis multum et assidue precantur, v. 14, 15. Notent et ipsi pauperes, quod ab eleemosynâ suo modo faciendâ non sint inhumani; quandoquidem sufficit voluntas ut v. 12. Velint ergo, compatiantur, obsequantur, verbis et officiis consolentur. Alia multa de eleemosynâ vide in capite sequenti in commentario, et in corollario pietatis.

CHAPITRE IX.

1. Car il seroit superflu de vous écrire davantage touchant cette assistance que je prépare pour les saints.

2. Parce que je sais avec quelle affection vous vous y portez, ce dont je me glorifie aussi devant les Macedoniens; leur disant que la province d'Acliane a été disposée à faire cette charité dès l'année passée; et notre exemple a excité le même zèle dans l'esprit de plusieurs.

3. C'est pourquoi j'ai envoyé mes frères vers vous, afin que ce ne soit pas en vain que je me sois loué de vous en ce point, et qu'on vous trouve tout prêts, selon l'assurance que j'en ai donnée.

4. De peur que si ceux de Macédoine, qui viendront avec moi, trouvent que vous n'eussiez rien préparé, ce ne fût à nous, pour ne pas dire à vous-mêmes, un sujet de confusion dans cette conjoncture.

5. C'est ce qui m'a fait juger nécessaire de prier nos frères d'aller vous trouver avant moi, afin qu'ils aient soin que la charité que vous avez promis de faire soit prête avant notre arrivée; mais de telle sorte que ce soit un don offert par la charité, et non arraché à l'avarice.

6. Or je vous avertis que celui qui sème peu, mois-

PROFECTUS EST AD VOS. Cum istis meis litteris, per quas hoc scelitis. Hoc refertur ad tempus, quo Corinthii has litteras erant lecturi: nondum enim Titus erat profectus, cum he scriberentur. Profectum tamen putat D. Chrysostomus.

VERS. 18.— MISERUS ETIAM... Vide paraphrasim. Licet exiatis et probata virtutis fuerit Titus, duos tamen et alios testes et socios dat irreprehensos ob rationem dandam v. 20, ne minima sit suspicio.

VERS. 19.— NOS SOLEMUS AETER... Vide paraphrasim.

IN HANC GRATIAM, id est, ad hanc eleemosynarum vestrarum gratiam pauperibus Hierosolymitanis peccandam; scilicet, exhortanda, colligenda, deferenda.

QUE MINISTERATUR... id est, quod charitatis officium administratur, ad homini gloriam, qui in pauperibus colligit et passitur. Quod non est ministerium, nisi fecerit.

ET DESTINATAM VOLUNTATEM VOSTRAM, Græcè, προθυμίαν, promptitudinem, id est, ad promptam animi nostri voluntatem in pauperes, Christi membra, declarandam, Græcè, et ad promptitudinem animi vestri; scilicet excitandam, seu ut aliis ad erogandum promptiores.

Observationes literales.

Quoquo modo legatur, patet ubique D. Pauli prudentia. 1. Non eligit ipse, sed ab ecclesiis vult eligi ministros ad eleemosynarum collectionem et delationem destinatos; idque ob rationem v. 20 dicendam. 2. Hoc ministerium cum aliis subire non recusat, ut suam in pauperes promptam et alacrem voluntatem declarat. 3. Graves viros eligit curas, et fideles promptius et securius excitat ad largiendam, tum ob exploratam auctoritatem, tum ob constantiam et ob deferentiam sanctitatem probatam et nemini suspectam.

Quis autem sit frater ille, cuius laus in Evangelio, et qui socius et collega D. Pauli dulciter opud interpretes. Theodoretus Barnabam fuisse putat; sed Barnabas jura abierat à Paulo, qui Silam in ejus locum assumperat. Act. 15, v. 39, 40. Baronius, Estius et alii multi volunt esse Silam, qui in Barnabe loem assumptus est. D. Hieronymus et alii quamplurimi putant fuisse D. Lucam, individuum D. Pauli comitem, et qui scripsit Evangelium, ob quod celebris in ecclesiis. Frobenius enim probabiliter putat quod

VERS. 18.— MISERUS ETIAM cum illo fratre, cuius laus est in Evangelio, predicando; cum Barone Silam accipit, ut simpliciter cum Anselmo et Hieronymo, Lucam, per omnes ecclesias.

VERS. 19.— Nos solemus autem, supple, laudem habet in evangelio. Sed et in quantum est ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hanc gratiam, quo ministratur à nobis, hoc est, ad gratiam hoc ministerium colligendi eleemosynas. Ad Domini gloriam, et destinatum voluntatem nostram, hoc est, ad alacritatem animi nostri declarandam in hoc tam pio Dei et pauperum obsequio.

VERS. 20.— Brevitatis gratia, ne cum nos scriberet in hanc plenitudinem, eleemosynarum et pecunie collectæ, quæ ministratur à nobis.

VERS. 21.— Prævidemus enim bona, Græcè, prævidemus; seu procurantes bona, honesta. Non solum coram Deo, etc., q. d.: Procuro et satago honestè agere non tantum coram Deo, sed et coram hominibus.

tune scriptum fuerit; licet alii dubitent: sed licet non fuerit scriptum, ea res non obstat, quin de D. Luca intelligatur, ob manus Evangeliste quod fideliter gessit. Et hæc D. Hieronymi opinio confirmatur testimonio D. Ignatii, quidam Ephes. scribens, hoc idem elogium divo Lucae tribuit, dicens, ut testatur Paulus: Cujus laus est in Evangelio.

VERS. 20.— DEVITANTES ROC. Vide paraphrasim.

PLECTENDO, hic copiam significat, et quia facilis est è magna copia aliquid fortim et occultè subtrahere, idè D. Paulus ut omnem vitet suspitionem, multos secum graves et probata virtutis assumit socios.

VERS. 21.— PROVIDEMUS ENIM BONA... Vide paraphrasim. Conscientia nostra nobis; fama proximo nostro est necessaria, ait D. Augustinus.

VERS. 22.— MISERUS ETIAM CUM ILLIS, TITO ET LUCA, etiam fratrem nostrum, vobis forte incognitum, at quem in multis et sæpe experti sumus diligentem et sedulum.

NUNC AUTEM MULTO SOLICITIOREM, id est, in hoc autem negotio diligentior et sollicitior erit.

CONFIDENTIA MULTA IN VOBIS, Græcè, confidantia multa quæ in vos. Syr., ob multam fiduciam erga vos. Arab., ob ingentem fiduciam suam erga vos. Ethiop., quia multum diligit vos. Ambrosius, multa fiducia vestra.

Sensus itaque est: Ob multam confidentiam et existimationem, quam habet de vobis; seu quia de vobis optima quæque sperat. Alii referunt hæc verba, multa fiducia, ad miserum, quasi diceret, hos miseris confidentes omnino quod vos, quo par est, honore et amore suscipietis. Sed literaliter arbitror quod omnes versiones sequuntur.

VERS. 25.— SIVE PRO TITO... Syr.: Sive ergo consideret Titus, meus est socius et adiutor in re vestra, etc. Arab., quid autem ad Titum, est collega meus et portans mecum onus vestrum. Ethiop., et si de Tito questio sit, socius meus, etc. Resumit quæ de his tribus illustratis commendabilis dixit, et in ultimo versu concludat: Titus meus est collega, in Evangelio predicando, et in vestra salute promovendo cooperarius.

Alii duo fratres sunt ECCLESIAE APOSTOLI, al

VERS. 25.— MISERUS ETIAM cum illis et fratrem nostrum, quoniam probatissimus in multis sæpe sollicitior est, seu diligentem esse; id est, cuius sollicitudo est diligentia multis argumentis nobis explorata est. Nunc autem multo sollicitiorem, sive diligentiorem.

CONFIDENTIA multa in vos, q. d.: Confidens multum, et sperans illos, uti par est, à vobis honestè et amantèr excipiendo; idque, sive pro Tito, id est, partim ob amorem et venerationem Titii. Qui est socius meus, et in re adiutor, in Evangelii negotio, quodque sumus adiutor seu cooperatur erga Corinthios, id est, ad promovendum eorum salutem.

Sive fratres nostri, nempe reliquorum duorum quoque fratrum, sive pro aliis duobus, scilicet conatus; quippe qui fratres nostri sunt, id est, Judæi sunt, quos alibi vocat suis cognatos secundum carnem. Hoc peculiare dicit de istis duobus, nam Titus gentilis erat, Gal. 2.

Apostoli ecclesiarum, hoc est, ait Theophylactus,

eis missi; sunt et gloria Cælesti, quam procurant.

VERS. 24.— OSTENSIONEM ERGO, QUÆ EST... Ex tantorum virorum gravitate, urget Corinthios ad charitatis exhibitionem, seipsis dignam, dignam et ipsius Pauli gloriatione; dignam denique ecclesiarum expectatione.

OSTENSIONEM ERGO, QUÆ EST CHARITATIS, id est, tantum ac tale charitatis specimen illis exhibete; quantum vos decet et liberalem animum vestrum. Hoc indicat pronomem, quæ ostensionem, quæ, id est, ostensionem, exhibitionem, vestra charitate dignam. ET ROSTRE GLORIE PRO VOBIS, Græcè, de vobis, id est,

ab ecclesiis missi et electi, videlicet ad huc manus colligenda et referenda pecunia.

Gloria Christi, q. d.: Qui apostoli sunt gloria Christi, id est, promoveat et illustrent gloriam Christi. Quod tales essent vitæ et moribus, ut in his Christus glorificetur.

VERS. 24.— Ostensionem ergo, quæ est charitatis

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1. Omnis quidem christianus, at præsertim qui christianæ perfectioni student, duo notent miranda pietatis et charitatis exempla in Macedonibus. In tribulatione multa læti fuerunt et alacres. In paupertate summi largi fuerunt et magnifici. Hæc autem duo gratia miracula sine mirentur, ut et pro nostro modulo conentur imitari; læti palamur, gaudemus in pauperibus; in paupertate nostrâ benefici sumus et liberaliores. Vide v. 1, 2, 3, 4, 5. Ad utramque conferet exemplum Christi Domini; qui dives cum esset, pro nobis egenus factus est; beatus cum esset, pro nobis et pati, et mori voluit. Aspicentes ergo in auctoritate et consummationem fidei nostræ Jesum, curramus per patientiam et charitatem. Vide v. 9.

2. Notent divites ordinem, quem eleemosynam facturi servare debent. Primò cor suum donent Deo. Deinde bona sua pauperi largiantur; Deus enim cor dantis primariò respiciet, secundariò munera, v. 5.

CAPUT IX.

1. Nam de ministerio, quod fit in sanctos, ex abundantia est mihi scribere vobis.

2. Scio enim promptum animum vestrum; pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniam et Acliana parata est ab anno præterito, et vestra emulatio provocavit plurimos.

3. Misi autem fratres, ut ne quod gloriamur de vobis evacuetur in hæc parte, ut (quemadmodum dixi) parati sitis:

4. Ne cum venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos (ut non dicamus vos) in hæc substantiâ.

5. Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut preveniant ad vos, et præparent reprovissam benedictionem hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, non tanquam avaritiam.

6. Hoc autem dico: Qui parè seminat, parèt et

et quæ decet nostram de vobis gloriationem. Intellegitur de gloriatione, quæ sæpe de vobis gloriosis sum; tum de gloriatione futurâ, ut possim de vobis gloriarî.

IN ALIOS, tales ac tantos, quos dixi ostendit, ostensionem ostendite; sicut expectans expectatis; exhibete.

IN FACIEM ECCLESIAARUM, id est, palam et in conspectu ecclesiarum: vel tale specimen charitatis, quod adhibet omnes ecclesias: seu quod ad aliorum edificationem est in conspectum omnium ecclesiarum, dignum ergo quam spectent, mirentur et laudent omnes ecclesie.

vestra, et nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite, q. d.: Charitatem ostendite insignem in Titum et sociis, scilicet eam quæ decet vos, vestramque tam liberalem charitatem pariter et gloriam, id est, gloriationem nostram de vobis.

In faciem ecclesiarum, in conspectu scilicet omnium ecclesiarum. Ita Anselmus.

Notent et modum eleemosynam faciendi, seu sua bona Deo dandi; humiliter scilicet et reverenter, v. 5. Notent fructum eleemosynæ; plus prodest facienti, quam recipienti, v. 10. Omnes denique facientem facilitate faciendi eleemosynam; quo quam facilitatem nullis exensatur, cum ad eleemosynam faciendam sufficit voluntas, dummodò vera sit et seria, v. 12.

5. Notent pauperes modum eleemosynam recipiendi, humiliter et grate. Deum pro benefactoribus suis multum et assidue precantur, v. 14, 15. Notent et ipsi pauperes, quod ab eleemosynâ suo modo faciendâ non sint inhumane; quandoquidem sufficit voluntas ut v. 12. Velint ergo, compatiantur, obsequantur, verbis et officiis consolentur. Alia multa de eleemosynâ vide in capite sequenti in commentario, et in corollario pietatis.

CHAPITRE IX.

1. Car il seroit superflu de vous écrire davantage touchant cette assistance que je prépare pour les saints.

2. Parce que je sais avec quelle affection vous vous y portez, ce dont je me glorifie aussi devant les Macedoniens; leur disant que la province d'Acliane a été disposée à faire cette charité dès l'année passée; et notre exemple a excité le même zèle dans l'esprit de plusieurs.

3. C'est pourquoi j'ai envoyé mes frères vers vous, afin que ce ne soit pas en vain que je me sois loué de vous en ce point, et qu'on vous trouve tout prêts, selon l'assurance que j'en ai donnée;

4. De peur que si ceux de Macédoine, qui viendront avec moi, trouvent que vous n'eussiez rien préparé, ce ne fût à nous, pour ne pas dire à vous-mêmes, un sujet de confusion dans cette conjoncture.

5. C'est ce qui m'a fait juger nécessaire de prier nos frères d'aller vous trouver avant moi, afin qu'ils aient soin que la charité que vous avez promis de faire soit prête avant notre arrivée; mais de telle sorte que ce soit un don offert par la charité, et non arraché à l'avarice.

6. Or je vous avertis que celui qui sème peu, mois-

metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet.

7. Uiusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate; hilarem enim datorem diligit Deus.

8. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis; ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum.

9. Sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in seculum seculi.

10. Qui autem administrat sœmœ seminanti, et panem ad manducandum præstabit, et multiplicabit sœmœ vestrum, et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ.

11. Ut in omnibus locupletari abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo.

12. Quoniam ministerium hujus officii, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino.

13. Per probationem ministerii hujus, glorificantes Deum in obedientia confessionis vestry, in Evangelium Christi, et simplicitate communicationis in illis et in omnibus.

14. Et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis.

15. Gratias Deo super inenarrabili dono ejus.

A. v. 10. *capitis octavi usque ad finem, suos commentat legatos; nunc retri ad negotium eorum sunt destinati; de quo tamen superfluum est, uti vobis scribere, et ad illud excitent animos vestros; quia scio ad illud promptum et paratam voluntatem vestram. Recetâ rem ipsam hic notâs tangit, quâ tres ejus circumstantias, acriter in dâdo promptitudinem, abundantiam, hilaritatem: et hoc tantâ dexterositate simul et honestate tangit, ut quasi supponat potius quàm percurant.*

§ 2, 3, 4. *Mirâ charitatis arte promptitudinem inquisit.*

§ 5, 6. *Abundantiam egregiâ seminantis comparatione*

PARAPHRASIS.

1. Vos igitur vobis commendo legatos: nam de ipso subsilio pauperibus subministrando, propter quod veniunt ad vos, superfluum est vobis plura scribere, quibus excitent animos vestros.

2. Siquidem novi promptam esse ad illud voluntatem vestram; et de hæc animi vestri promptitudine glorior apud Macedones, dicens quoniam non Corinthiis tantum, sed et toto Achaia, jam ab anno superiore parata est sanctis elemosynam largiri: et hoc vestræ promptitudinis exemplum multos provocavit ad imitationem.

3. Præmissi autem Titum, et duos alios fratres nostros, ne hæc nostra de vestrâ promptitudine gloriatio, vani sit et falsa, in hoc elemosynarum negotio; eos, inquam, ideò misi, ut quemadmodum Macedonibus dixi vos esse paratos; ita de facto parati sitis, vos vestra elemosyna sit parata, cum advenero.

sonnera peu; et que celui qui sème avec abondance, moissonnera aussi avec abondance.

7. Que chacun donne ce qu'il aura résolu en lui, même de donner, non avec tristesse, ni comme par force; car Dieu aime celui qui donne avec joie.

8. Et Dieu est assez puissant pour vous combler de toute grâce, afin qu'avant en tout temps et en toutes choses tout ce qui suffit pour votre subsistance, vous ayez abondamment de quoi exercer toutes sortes de bonnes œuvres.

9. Selon qu'il est écrit: Il distribue son bien; il donne aux pauvres; sa justice demeure éternellement.

10. Dieu donc, qui donne la sèmençe à celui qui sème, vous donnera le pain dont vous avez besoin pour vivre; et il multipliera ce que vous avez semé et fera croître de plus en plus les fruits de votre justice.

11. Afin que vous soyez riches en tout, pour exercer avec un cœur simple toutes sortes de charités: ce qui nous donne sujet de louer à Dieu de grandes actions de grâces.

12. Car cette oblation, dont nous sommes les ministres, ne supplée pas seulement aux besoins des saints, mais elle est abondante envers Dieu, par le grand nombre d'actions de grâces qu'elle lui fait rendre.

13. Parce que ces saints, recevant ces preuves de votre libéralité par notre ministère, se portent à glorifier Dieu de la submission que vous témoignez à l'Évangile de Jésus-Christ, et de la bonté avec laquelle vous faites part de vos biens, soit à eux, soit à tous les autres.

14. Et à témoigner l'amour qu'ils vous portent, par les prières qu'ils font pour vous, et par le grand désir qu'ils ont de vous voir, à cause de l'excellente grâce que vous avez reçue de Dieu.

15. Dieu soit loué de son ineffable don.

ANALYSES.

§ 7. *Hilaritatem, Scripturæ testimonio.*

§ 8. *Occurrit difficultati, quæ in his exsequendis posset retardari; vult eos in Deum omnipotentem confidere et sperare. Dabit eis Deus et sufficientia sibi, et unda tribuant alia.*

§ 10. *Hoc illustrat comparatione Dei cum heri temporali, et comparatione elemosynarum cum colono.*

§ 12. *Usque ad finem, varias hujus elemosynæ refert utilitates, quibus utilium hucusque de eâ dicitur pondus.*

4. Ne fortè, si mecum venerint Macedones, et vos, quos ab anno præterito paratos esse dixi, inveniant nondum paratos; erubescamus nos, ut non dicam vos, in hoc nostræ gloriationis argumento: nos, quia mendaces; vos, qui negligentes, et in subvertendis pauperibus pigri.

5. Hæc ergo de causâ necessariam duxi rogare hos fratres nostros, ut prius ad vos vadant, quàm ego cum Macedonibus adventem, et præsentem ut hæc vestra largitas, aut promissa, sit parata et collecta; sic patem, ut appareat quod sit charitatis donum, non avaritiæ tributum.

6. Intelligit quod dico: qui parèc seminat, et minus liberaliter largitur, parèc metet, seu exiguum referet fructum: et qui copiosè seminat, seu largitur, copiosè metet, seu uberem referet fructum.

7. Unusquisque tamen donec juxta voluntatem suam, at det hilariter, non tristis; det et libenter, non quasi

coactus: Deus enim hilarem datorem diligit, ac remunerat.

8. Ne timeatis autem ne, si copiosius tribuatis, vos ipsi fortè indigetis: potest enim Deus tantam omnium honorum abundantiam vobis dare; ut in omni re, in omni tempore, omnem et plenam sufficientiam habentes, exercetis abundè omnia pietatis opera.

9. Sicut in Psalm. 111 de viro justo scriptum est: More seminantis sparsit opes suas, et eas in pauperes liberaliter distribuit; ob hoc justitia ejus manet in seculum seculi.

10. Ne timeatis itaque, imò confidite: Deus, qui nunc dat vobis facultatem elemosynam largiendi, et aliorum inopiis succurrendi; ipse vobis necessaria dabit, nec patietur vobis necessaria deesse; imò multiplicabit bona temporalia, quæ in pauperes seminat, et angelis spiritualia proventus sanctitatis, et justitiæ vestræ.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *NAM DE MINISTERIO...* Hæc cum præcedentibus jungenda, ut in paraphrasi. In hoc igitur capite non tam excitat ad dandum, quàm docet modum dandi promptè, largè, hilariter, ac primò de promptitudine dandi.

VERS. 2. — *SCIO ENIM...* *Syr.*, *quidem novi promptitudinem voluntatis*, etc., quia novi promptam esse vestram voluntatem ad hæc largitionem faciendam, et de hæc animi vestri promptitudine sæpe gloriaris sum apud Macedones, dicens illis: quoniam Achaia, cujus caput est Corinthus, jam ab anno præterito parata est sanctis elemosynam largiri.

Artem mirare et honestum cum Corinthiis agendi modum. Promptitudinem illorum supponit et laudat, ut eos promptitudinem doceat. De Corinthiorum promptitudine gloriatur apud Macedones; ut Corinthios pudeat, si coram Macedonibus appareant minus ad dandum prompti. Siquè mirâ sapientiâ Paulus discipulos et filios suos ur-et ad bonum.

ET VESTRA EMULATIO. Græc., et quæ ex vobis est emulatio, id est, et vestræ promptitudinis exemplum fecit, ut alii multo fuerint promptiores; seu vestrum exemplum multos ad imitationem provocavit.

Sæpiâ laudavit Macedones ob largitatem; quia, inquit, supra vires, cap. 8, v. 5; hic Achaia laudat ob voluntatis promptitudinem, AN ANNO PRÆTERITO.

Vide, quomodo et illos per hos excitat, inique per illos, ait Theoplyctus post Chrysostomum. In quo patet spiritualis sapientiâ Pauli; ait Theodoretus.

VERS. 1. — *Nam de ministerio*, etc., id est, subministratio hujus elemosynæ, quæ fit in sanctos, id est, in pauperes christianos, ex abundantia est, id est, superfluum est scribere vobis, cum ad illam prompti sponte vestrâ procuratis. Ita Anselmus.

VERS. 2. — *Scio enim promptam animam vestram*, ad contribuendum elemosynam.

Pro quo de vobis gloriatur apud Macedones (de promptitudine), quoniam et Achaia parata est ab anno præterito, et vestra emulatio, id est, zelus misericor-

11. Ut in omnibus bonis divites facti, possitis in posterum corde simplici, et sincero affectu, omne charitatis genus exercere; quod vobis materiam præbeat Deo gratias agendi.

12. Quoniam harum elemosynarum administratio, non solum supplet ea quæ sanctis desunt ad sustentationem: sed præterea facit, ut ob id plurimè à multis Deo reddantur gratiarum actiones.

13. Qui vestram, per nostrum ministerium, pietatem experti, Deum glorificant ob vestram evangelicam confessioni obedientiam, et ob sinceram liberalitatem, quæ illis, et alios omnes honorum vestrorum facis participes.

14. Deum etiam glorificant precibus et obsecrationibus, quos pro vobis fundunt, quos optant videre, ob eminentem pietatem, quæ vobis à Deo collatam inferunt ex vestrâ liberalitate.

15. Gratias agimus Deo pro dono ipsius ineffabili.

COMMENTARIA.

VERS. 5. — *MISI AUTEM FRATRES...* Titum et alios duos illustres socios, de quibus in cap. 8; ne quod gloriaris de vobis, id est, ne nostra de vestrâ promptitudine gloriatio

EVACUETUR, id est, inanis sit et falsa.

IN HAC PARTE, hæc in re, in hoc elemosynarum negotio. Circa alia multa, de quibus etiam pro vobis gloriatur, nihil timeo.

Pressius urget ad promptitudinem, ob illorum honorem sollicitus. Eos ergo prædicat, ut quemadmodum Macedonibus dixi vos esse paratos, ita silis reverè parati, vestraque pecuniarum collectio facta et parata, cum ad vos venero.

VERS. 4. — *NE CUM VENERINT...* Græc. ne fortè si venerint, etc. Multis ex locis patet quod discipuli suos apostolos deducebant, et lincris impensas præbebant; 1 Cor. 16, 6; Rom. 15, 24; Act. 16, 5, etc.

ERUBESCAMUS. Nos, quasi mendaces, qui falso de vestrâ promptitudine gloriati sumus.

NE DICAM VOS, ad quos si pudor maxime pertinebit, quia vestra erit culpa.

IN HAC SUBSTANTIA Græc., *etiam*; Græc., addit gloriationis, id est, in hoc nostræ gloriatiois fundamentum, argumetum, subjectum. *Syr.* in gloriatione illâ, quæ gloriati sumus, affirmantes scilicet et gloriantes vos esse paratos.

Mirâ charitatis arte, seipsam Corinthiorum partem facit, certatque pro ipsis; ait Theoplyctus. Siquè eo pressius illos ad promptitudinem urget, quò majus sibi et illis imminet commune dedecus, si non invideat vestræ, quem apud alios prædicat et de quo gloriatur, provocat plurimos, ad imitationem.

VERS. 3. — *Misi autem fratres*, Titum et alios duos, ut ne modò gloriemur de vobis, evacuetur in hæc parte, ne scilicet falsa appareat, ne inanimè videat gloriatus et falso, vos esse tam promptos et liberales; si parcos et imparatos vos inveniant Macedones.

Ut quemadmodum dixi parati sitis, in adventum meum.

VERS. 4. — *Ne cum venerint Macedones mecum*, scilicet apud quos de vobis tam magnificè gloriatus

niantur parati. Volo quomodo infirmos, non tantum spiritualibus, sed humanis etiam urget rationibus; ait divus Chrysostomus.

VERS. 5. — NECESSARIUM ERGO... Ne ergo nos et vos coram Macedonibus erubescamus; necessarium duxi tres illos spectabiles viros prenittere.

UT PREVENIAM AD VOS, id est, prius ad vos veniam, quam ego cum Macedonibus adventum.

ET PRÆPARAT REPRIMISAM. Græc., *præparatam*, seu ante promissam, id est, quam de vobis promissurus et diximus paratam.

BENEDICTIONEM, beneficentiam, largitionem, eleemosynam. PARATAM ESSE, id est, curent ut hæc vestra benedictio, quam de vobis promissurus, et quam gloriosi somnus esse paratam, revera sit parata et collecta.

SIC QUASI BENEDICTIONEM... sic autem sit parata et collecta, ut patam apparet quod sit liberalis et spontanea beneficentia. Si charitatis et liberalitatis donum, libenter, hilariter et largè datum.

NON TANQUAM AVARITIAM, non sit avaritiae tributum, tardè, invite, parè, et cum verbis malo ominantibus datum.

Transit Apostolus ad abundantiam et absterilitatem; et hæc conditiones ex ipso nomine Græco deducit; sit de facto, *ἀπορίας*. Derivatur ab *ἴς*, id est, *bonè*, et *ἴσος*, id est, *dico*, vel *colligo*; *ἀπορίας* ergo significat et benedictionem, et bonam collectionem. Sit revera benedictio, *ἀπορίας*, benedictionis nomen mereatur; sit bona, ubi collatio, celeriter, spontaneè, et hilariter data.

Dicit modum eleemosynam faciendi; scilicet, animo et vultu læto, cum verbis gratiosis, quasi qui incertum facit; et tunc est benedictio; et causa benedictionis æternæ à Deo et ab hominibus. Qui autem eleemosynam tristis, invitus dat, hic avaritiam dat, non benedictionem, ait S. Chrysostomus.

VERS. 6. — HOC AUTEM DICO; in Græc., *hoc autem* (non est dico). Explico quod dixi, tanquam benedictionem et non avaritiam.

QUI PARCÈ SEMINAT, PARCÈ ET METET... Eleemosyna semen est, quod in manu pauperis, quasi in agro Dei seritur; et cuius messis in sinu Dei colligitur. Sicut agricola, qui parcè seminavit, parcè et metit; ita et qui parvam facit eleemosynam; parvam recipiet à Deo mercedem. Intellege parvam in comparatione multum seminantis; erit enim semper magna merces in communi. *Et imenerint vos imperatores*, etc.; in hæc materia laudis et vituperii circa eleemosynas, et tenacem avaritiam.

VERS. 7. — NECESSARIUM ERGO EXISTIMAVI ROGARE FRATRES, ut præveniant ad vos. Græcè, *ut præcederent ad vos*; præcederent, inquam, priusquam ego veniam cum Macedonibus.

ET PRÆPARAT REPRIMISAM BENEDICTIONEM, beneficentiam et eleemosynam vestram.

Hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, ut videatur spontanea et liberalis beneficentia; non tanquam avaritiam, non verò ab avaris extorta. Ita Anselmus.

VERS. 8. — HOC AUTEM DICO, q. d.: Hoc est quod volo dicere, aut quod volo vos scire.

Qui parcè seminavit, parcè et metet; et qui seminavit in

paratione seminis, seu eleemosynæ date.

Sicut agricola, qui multum et copiosè seminavit, multum et copiosè metet; ita

QUI SEMINAT IN BENEDICTIONIBUS. Vide v. 5 quid significat *ἀπορίας*; largè, copiosè, in beneficentis, valde beneficè largitur pauperibus; qui multas benedictiones, beneficentias, uberes collationes, quasi semina effundit in pauperes; amplam, uberem, copiosam mercedem à Deo recipiet.

Cum facis eleemosynam recordare quod seminavit et consequenter quod plus recepturus es, quam seminavit; sed eà proportionem, quã plus aut minus dederis; plus aut minus libenter et hilariter dederis. Pro modo largitionis erit et modus præmii. Qui dat liberaliter, à Deo recipiet liberaliter. Hæc tamen liberalitas ex animo potius quam ex dono estimatur, ut patet in vultu, quia duo tantum minuta dedit. In ista ergo liberalitate aita est messis abundantia. Si multum habes, da multum; si parum habes, da libenter et gratis.

VERS. 7. — UNUSQUISQUE PROUT... Hoc tamen non dico, ut quemquam invitum cogam; etenim non tantum exigo quàm animum. *Unusquisque* docet quod voluerit; sicut in corde suo proposuit, ait det hilariter. Tertiam expressiõnem assignat eleemosynæ conditionem.

NON EX TRISTITIA, quam parit animus avarus, qui dat parum et tristis; sed hilariter, animo et vultu læto.

NON EX NECESSITATE, quasi per vim, quasi coactus, vel potentiam auctoritatis; vel aliorum tantum exemplo; ut suo consulat honori; sed sponte et libenter.

HILAREM ENIM DATOREM DEUS DATUR, id est, approbat et remunerat. Eleemosyna charitatis fructus est, à corde ergo procedat per claritatem spero, dilatato; deat eam gaudio et libenter. *In omni dato hilarem facultatem* num. Ecclesiastici 35, v. 11. Si panem dederis tristis, et panem et meritum perdidisti; Aug., in Psal. 42. Apud homines qui apparent tantum vident, sufficit quod quis operetur actum virtutis; apud Deum, qui cor intuetur, non sufficit quod solum operetur actum virtutis secundum speciem, nisi etiam secundum delatum modum operetur; scilicet, delectabiliter et cum gaudio; et idè non datorem tantum, sed hilarem datorem diligit Deus; et non tristem et remunerantem; D. Thomas.

VERS. 8. — POTENS EST AUTEM DEUS. Stabilis bonæ eleemosynæ conditionibus, occurrit timida cuidam cogitationi, quæ possent ab eleemosyna promptè,

benedictionibus, de benedictionibus et metet. Ostendit hæc sententia, ab exemplo eorum qui seminant, largè tribuendum esse, ut larga sit retributio.

VERS. 7. — UNUSQUISQUE PROUT DESTINAVIT IN CORDE suo, non ex tristitia, quam parit avarus animus, aut ex necessitate, consulendi suæ fame et pudori; q. d.: Volo bonum vestrum, etiamsi exiguum sit, esse voluntarium, ne mercede privetur apud Deum.

Hilarem enim datorem diligit Deus. Hilarem datorem vocat eum qui libenter et ex animo dat.

VERS. 8. — POTENS EST AUTEM DEUS omnem gratiam abundare facere in vobis, etc.; ut scilicet assidue, cunctim et abundè facere possitis eleemosynas, aliisque et aliis benefecere.

largè, hilariter faciendè averti; scilicet, si sic largiamur, forte nos ipsi indigebimus. Quibus respondet, id ne timeatis. *Potens est Deus*... *Syr., facultas abundem est in manibus Dei omnem beneficentiam augendi in vobis*. Quasi diceret: Deus, qui cum liberalibus liberalis est, potest facere, ut pro vestra eleemosyna, omne genus bonorum abundet in vobis; seu potest omnium bonorum abundantiam vobis dare.

UT IN OMNIBUS... ita ut in omni re, in omni tempore, omnem et plenam sufficientiam habeatis; seu que vobis sufficient ad honestè vivendum.

ABUNDETIS... et præterea habeatis abundè ad omnia pietatis opera exercenda. Qui paucis contentus, sibi sufficientiam tantum tribuit; is multum poterit aliis dare. Sibi parvus, in pauperes magnificus. In carnalibus, quantum sat sit, ipsis petit; at in spiritualibus, ut etiam abundant, postulat; D. Chrysostomus.

VERS. 9. — SICUT SCRIPTUM EST... Auctoritate Scripturæ et exemplo ex eà deducto confirmat fiduciam in Dei potentiam; seu confirmat quod in versiculo precedente dixit: *Potens est Deus*... *Sicut scriptum est*... quasi diceret: Ita ut quid simile vobis contingat, quod de viro justo scriptum est in psal. 111.

DISPERSAT, id est, more seminantis sparsit opes suas; et eas in pauperes liberaliter et largè distribuit.

IUSTITIA EJUS, id est, eleemosyna ejus; quæ iustus lit iustior; et quæ peccator ad iustitiam disponitur. Iustus quippe homines elicit, ait D. Chrysostomus, peccata in modum ignis absorbens et condiciens, cum largissimè profunditur. Eleemosyna igitur, seu opera misericordie, hic iustitia dicitur, sicut Matth. 6, 1: *Attendite ne iustitiam vestram faciat coram hominibus*. Iustitia itaque, seu eleemosyna ejus, licet dispersa, non perit, sed MANET et fructificat. Sicut semina in terram projecta non perent, sed uberiore fructu succrescent; ita eleemosyna iusti in pauperes sparsa non perit, sed permanet et fructificat.

IN SECULO SECLI, id est, in seculo tum præsens, tum futurum; ait Theophylactus; seu in tempore et in æternitate. Permanet et fructificat in tempore quidem, per benedictionem Dei sæpè multiplicantis bona temporalia iusti eleemosynarii, quibus possit ampliores rursus eleemosynas facere; seu, ut ait D. Paulus, *abundare in omni opus bonum*. In æternitate verò permanet et fructificat; quia præmia continue parit æternæ.

Observatio litteralis.

Ex præcedentibus in v. 8, et ex sequentibus v. 10, mihi videtur quod hæc sit mens D. Pauli; in citatione hujus Psalmistæ versiculi, scilicet, quod eleemosyna iusti maneat in tempore et in æternitate, ita ut largitur tribuendo non deficiat in tempore. In his enim versibus ita vult Apostolus Corinthios ad amplam eleemosynam, per intuitum mercedis æternæ, inducere.

VERS. 9. — SICUT SCRIPTUM EST (in psal. 111): *Disperavit, dedit pauperibus*, id est, more seminantis spargit opes suas, ac distribuit eas in pauperes. *Iustitia ejus manet in seculo sæculi*; manet scilicet in Dei memoria, et in æternæ mercede, quasi segete et messe.

VERS. 10. — QUI AUTEM ADMINISTRAT SEMEN SEMINANTI,

ere; ut et per intuitum divinæ omnipotentie, ab eorum cordibus omnem repellat diffidentiam, ne ho eleemosynam largitionem, ipsis necessaria desint. Inò vult ut credant et sperent quòd Deus eis et sibi sufficientia dabit, et abundè ad omnia pietatis opera in alios exercendè. Hanc in Deum fiduciam illis inspirat,

1ª allegatione divinæ omnipotentie;

2ª auctoritate Scripturæ, et exemplo viri iusti, da quo Psalmista loquitur;

3ª promissione et similitudine de quibus v. 10; sed ante:

Observatio moralis.

Ille cum D. Chrysostomo mirare, quòd quæ asserta pervenit, eodem cum dispergunt, manent et quidem in perpetuum. Quocirca, inquit, plenà, cõteritque manu seranus.

Hinc divus Basilus opes puteis comparat, in Lucam 12. Putei continuò exhausti et copiosiore et pulchriore flunt aqua; dimissa verò et quieti factio putrent; sic et opes recedunt inutiles sunt, translate in pauperes fructum parant.

Clemens Alexandrinus, lib. 5. Pasdag., cap. 7, eadem naturam similitudine; et alteram addit. Sicut ad ubera quæ suguntur, hæc confidere solet; ita et opes confluent ad eos qui erogant illas.

VERS. 10. — QUI AUTEM ADMINISTRAT... PANEM PRÆSTARE... Ille nostra Vulgata dicitur ab hodierno Græco; quod iuxta Græcum optat Apostolus: *Suppediet, multiplicabit, auget*; optativo modo, iuxta nostram Vulgatam Apostolus promittit: *Præstabit, multiplicabit, auget*. D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus volum et orationem esse dico. Arabica versio in optativo; Syriaca versio sicut et noster interpres in futuro loquitur: *Largitur, multiplicabit, auget*. Item Æthiopica versio.

Quò longius omnem Corinthiorum diffidentiam repellat Apostolus, illis hæc duo promittit, que in v. 8 Deo possibilis dixit; et que in v. 9 iusti ordinariò contingere probavit ex Scripturis; scilicet, sufficientiam ad honestè vivendum; et abundantiam ad dandum pauperibus. Hæc autem ita promittit ut et rem elegantem similitudine illustret, et suadet. Deum comparat hero temporali; eleemosynarium, colono; eleemosynam, semini. Sicut hortus, qui suo colono semen administrat, quod in agro suo seminat; eidem colono dat panem et omnia victui necessaria, et præterea in tempore messis, facit illum tunc messis participem; quæ participatione, multiplicatis ejus seminibus, longè plura in anno sequenti potest seminare et metere; et sic deinceps in annis sequentibus; ita ut crescat quotannis seminum multiplicatio; ita Deus, qui eleemosynario, quasi suo colono, SEMEN, id est, bona temporalia dedit quod in pauperibus, agro suo, sereret; eidem et victui necess-

ut suum agrum seminet, et panem ad manducandum præstabit, multiplicabit, auget, q. d.: Potens est Deus præstare, multiplicare, et sic deinceps in annis vestrum.

Et multiplicabit semen vestrum, et auget incrementa frugum iustitiarum vestrarum, quasi segete et messe. Charitatis vestre, scilicet dabit incrementum gratia

BARIA PRESTABIT; et ejus facultates MULTIPLICABIT, quos rursus in plures possit pauperes dispergere: sicque magis ac magis mereri. Hæc est similitudo; illiusque sensus. Jam ad verba.

QUI AUTEM ADMINISTRAT, id est, Deus, qui vobis, servis suis, suppeditat bona, quæ distribuat: sen qui dat vobis facultatem elemosynam faciendi, et aliorum inopiam sublevandi.

ET PASER... id est, victum et omnia alia vobis necessaria dabit.

ET MULTIPLICABIT... et insuper multiplicabit hæc bona temporalia, quæ seminatis in pauperes: sicut multiplicat semina in terram facta. Ecce carnalem elemosynæ mercedem; ait D. Chrysostomus.

ET AUGMENTA INCREMENTA FRUGUM. GRÆC. *fructus geminos*, seu geminam JESTITÆ VESTRÆ, id est, et quod precipuum est *augenti* spiritalis provenus *justitiæ vestræ*; scilicet dabit hic incrementum gratiæ, et in celo gloriæ. Ecce spiritalem remunerationem.

Incrementum gratiæ, majoris gloriæ meritum, fructus sunt et soboles justitiæ, seu charitatis quæ per elemosynam exercetur. Triplicem itaque observa messem pro uno elemosynæ semine, temporalem, spirituales, æternam. Dona temporalia per elemosynam multiplicantur. Gratia et sanctitas interna augetur. Continuo crescit gloria meritorum. Itaque quàm merito Christus dixit, Act. 20, 35: *Beatus est magis dare, quam accipere*. Multo majus enim est dantis, quam recipientis emolumentum. Deus crescit in gratiâ; crescit in gloriæ merito: ordinariè ditatur et temporaliter. Ordinariè dixi, quia plerumque plus abundant elemosynarii, quam avari. Hic tamen providentiæ modus non est perpetuus, ut notat Estius: quia Deus ad suorum probationem et majorem gloriam, de rebus aliter disponit.

VERS. 11. — Ut in omnibus... id est, ut in temporalibus et spiritualibus bonis divites facti.

ABUNDETIS IN OMNIBUS SIMPLICITATE... id est, possitis in posterum corde simplici et affectu sincero omne charitatis genus abundanter exercere.

SIMPLICITAS; hic, manifestantia, aiunt D. Chrysostomus, Theodoretus; candida liberalitas, candida et liberalis largiendi voluntas, ait Gagnius.

hic, et gloriæ in celo. Ita Theophylactus. Fruges enim intelligit divitiæ et æternæ remunerationis, ait Anselmus.

VERS. 11. — Et in omnibus locupletati, abundetis in omni simplicitate. Deus ea quæ dixi vobis prestabit (aut prestat), utpote qui vobis omnia divites perfectæ simplicitatis, id est, virtutis sincere liberalitatis.

Quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo, id est, quæ vestra simplicitas efficit, ut per nos gratiæ agantur Deo.

VERS. 12. — Quoniam ministerium hujus officii, administratio scilicet hujus collectæ elemosynarum, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, etc., ut per multos, ac præsertim eos qui vestræ liberalitatis sunt participes: gratiæ Deo agantur.

VERS. 13. — Per probationem ministerii hujus glorificantes Deum, dum per nostrum ministerium, probata illis vestra liberalitate, Deum glorificant.

In obedientiâ confessionis vestræ, in Evangelium

Docet hic divitiarum finem et usum. Non sunt defendende: non sunt in vanis aut voluptuosis expendende; sed ad omnem simplicitatem habenda, id est, ad omne bonum opus simplici et sincero charitatis affectu exercenda.

QUÆ OPERATUR... quæ vestra simplicitas et manifestantia, materiam nobis præbet Deo gratias agendi. Elemosyna semen est gratiarum actionis. A Deo procedit bonum quod datis, et bona voluntas, quæ datis; ad Deum redit utrumque per nostram gratiarum actionem.

VERS. 12. — QUONIAM MINISTERIUM... GRÆC. *ἐκ τῆς λειτουργίας*, *diaconia hujus liturgiæ*. Syr., quia functio ministerii hujus...

Probat propter eorum elemosynam Deo gratias agi, et alias recenset elemosynæ utilitates, quibus hæc rem conficit. Quoniam collectio et administratio harum elemosynarum, non solum supplet sanctorum inopia, eis necessaria suppeditando; sed præterea facit, ut ob id plurimæ à multis Deo reddantur gratiarum actiones.

VERS. 13. — PER PROBATIONEM... id est, per experientiam, explorationem, id est, vestram quippe beneficentiam; per nostrum ministerium experti, Deum glorificant.

IN OBEDIENTIA CONFSSIONIS... Syr.: *Quid anbjecti illis confessioni Evangelii Christi*. 1° Deum glorificant quod per opera vestra apparat quod vere christiani sitis et Evangelii sequaces. Sen ob vestram obedientiam fidei christiæ et Evangelii Christi: quam professioni. Charitas in pauperes præcipitur ab Evangelio. Reddunt ergo Deo gratias ob vestram fidem et obedientiam Evangelio; seu ob vestram fidem veram, vivam et operantem.

ET SIMPLICITATE... 2° Ob candidam et sinceram liberalitatem, quæ illos et alios omnes vestrorum bonorum participes effecistis.

VERS. 14. — ET IN IPSORUM OBSERVATIONE... 3° Et glorificant Deum per orationes quas fundunt pro vobis, quos et optant videre, ob excellentem gratiam vobis à Deo collatam: fidem et charitatem, ex quibus orta est beneficentia vestra.

VERS. 15. — GRATIAS DEO SUPER INENARRABILI

Christi. Glorificant Deum in obedientiâ vestrâ, quæ contemnit, et profitemini Evangelium Christi. Unde Syrus: Glorificant Christum quod subditi sitis confessioni Evangelii Christi. In Evangelium, id est, erga Evangelium, vel Evangelii.

Et simplicitate communicationis in illos et in omnes, id est, et super liberalitate vestrâ, quæ simplici animo paratque intentione participes bonorum vestrorum temporalium feceritis ipsos ac ceteros Christi pauperes.

VERS. 14. — Et in ipsorum observatione, pro vobis, q. d.: Pauperes Hierosolymitani, qui vestram elemosynam recipient, dum per vobis orant et observant, glorificant etiam Deum.

Desiderantur vos propter eductorem gratiam Dei in vobis; id est, qui magno vestri videndorum desiderio tenentur, idque propter eminentem Dei gratiam, quam vobis inesse cognoscunt; gratiam, inquam, fidei, ac beneficentiæ ex fide profectæ.

VERS. 15. — Gratias Deo super, etc., dono, scilicet

nono rtes. Paulus quasi pro pauperibus gratias agit Deo, pro dono ineffabili, beneficentiæ, cujus fructus charitatis et elemosynæ vestræ, ex quo tam multa bona, totque Dei laudes undequaque redundant, ut

Cerollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

In capite præcedenti ordinem vidisti servandum in elemosynâ benè et sanctè faciendâ. Cur primò dandum Deo; deinde danda pauperi substantia. Hoc Apostolus docuit in capite præcedenti. Vide corollarium pietatis: in hoc autem capite:

1° Nota modum quo danda sit hæc pauperi substantia, nimirum promptè, largè, hilariter. Promptè danda est elemosyna; bonæ voluntatis fructus est, et charitatis donum: sit ergo prompta, detur celestiter. Nescit enim tarda molimina Spiritus sancti gratia. Largè et abundanter danda; semen est gloriæ, in paupere, quasi in agro Dei sata, et cujus messis in sinu Dei colligitur eo abundantior, quò copiosius fuerit semen: sit ergo larga, multa, abundans. Qui parèc seminat, parèc et metet; et qui copiosè seminat, metet copiosè. Hilariter et lætè danda; æterni regni emptio et acquisitio est: quis æternum Dei regnum acquirat tristis? Fiat ergo hilariter, corde aperto, vultu læto, cum verbis honestis et gratiosis, quasi qui lucrum facit maximum. Ad hæc vide v. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

2° Nota duo verba quibus utitur Apostolus, et quorum uno hæc tres elemosynæ conditiones exprimit; altero autem tria vitia illis opposita rejicit. Elemosyna, inquit, non sit avaritia, seu non sit avaritiæ donum; quod invitè, et ideo tardè, parèc, et cum tristitiâ datur. Elemosyna sit benedictio, quæ datur ex animo, et ideo promptè, largè, hilariter. Vide v. 5.

3° Nota v. 8, 9, 10, 11, quomodo sic omnem diffidentiam à fidelium cordibus repellat, ut eos ad hæc tres elemosynæ conditiones adimplendas efficaciter excitet, intuitu multiplicis utilitatis et temporalis et æternæ. Vide in commentario triplicem mensuram,

CAPUT X.

CHAPITRE X.

1. Insuper enim ego Paulus obsecro vos, per mansuetudinem et modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem confido in vobis.

2. Rogo autem vos ne præsens audeam, per eam confidentiam quæ existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tanquam secundum carnem ambulantes.

3. In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus.

4. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Dei ad destructionem munitionum, consilia destruentes.

5. Et omnem altitudinem extollemus se adversus scientiam Dei, et in captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi,

verbis non possunt enarrari; ob æternam gloriam, quam nec oculus vidit...

merito dicatur inenarrabile. Vide Chrysostomum.

poralem, spirituales et æternam, pro uno elemosynæ semine; v. 10.

4° Nota v. 12 apostolicam D. Pauli praxim in hæc sua functione elemosynas pauperibus Hierosolymitanis à Corinthiis fidelibus procurandi. Hanc elemosynarum oblationem Apostolus aspiciat ut sacrificium; cujus sacerdotes erant Corinthii offerentes; diaconi autem ministrantes, ipse Paulus, Titus, et alii ejus comites; victimæ, ipsa elemosynæ; altare, pauperes Hierosolymitani; fumus et fragrans odor, gratiarum actio, et gloria Dei. Et hinc discere apostolicis oculis elemosynam aspiceret. *Liturgia est*. Mysticum sacrificium, cujus es sacerdos, et quod ubique Deo potes et debes offerre.

PRAXIS.

Cum itaque pauperem fide præditum cernis elemosynam à te petentem, altare statim cogita; existima te aram Christi videre, ait D. Chrysostomus: hoc igitur altare revere, et super illud sacrificia. Super hoc altare mysticum, honora Dominum de tua substantiâ, Prov. 3, 9. De deo tuis divitiis, offer sacrificium, ex quo gloria et gratiarum actio, quasi fumus, ascendat ad Dominum. Da itaque, si potes, et da promptè, largè, hilariter, animo et vultu læto, et cum verbis gratiosis. Recordare quod sacrifices et offeras ipsi Deo, omnium honorum auctori. Si nihil habes de bonis externis, da de tua substantiâ internâ, da affectum, da compassionem, verbum consolatorium, da vel lacrymulam. Discas viscera aperire indigentibus; da pro magno promptitudinem, si nihil aliud habes; da vel lacrymulam: magnum enim remedium est afflictio misericordiâ; D. Gregor. Nazian., orat. de Curâ pauperum. Alia multa de elemosynâ vide in capite octavo in commentario, et in corollario pietatis.

1. Mais moi-même Paul, je vous conjure par la douceur et la modestie de Jésus-Christ, moi qui, étant présent, paraîs bas et méprisable parmi vous, au lieu qu'étant absent, j'agis envers vous avec hardiesse;

2. Je vous prie qu'étant présent, je ne sois point obligé d'user avec confiance de cette hardiesse avec laquelle on m'accuse d'agir envers quelques-uns, qui s'imaginent que nous vivons selon la chair;

3. Car, encore que nous vivions dans la chair, nous ne combatons pas selon la chair.

4. Les armes de notre milice ne sont point charnelles; mais elles sont puissantes en Dieu, pour renverser les remparts ennemis; et c'est par ces armes que nous détruisons les raisonnements humains;

5. Et tout ce qui s'élève avec hauteur contre la science de Dieu; et que nous réduisons en servitude tous les esprits, pour les soumettre à l'obéissance de Jésus-Christ;

6. Et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.

7. Que secundam faciem sunt, videte. Si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita et nos.

8. Nam et si amplius aliquid gloriaris fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in edificationem, et non in destructionem vestram, non erubescam.

9. Ut autem non existimet tanquam terrere vos per epistolas

10. (Quoniam quidem epistole, inquit, graves sunt et fortes; presentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis);

11. Hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas, absentes, tales et presentes in facto.

12. Non enim audeamus inserere, aut comparare nos quibusdam qui seipsos commendat; sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, et comparantes nosmetipsos nobis.

13. Nos autem non in immensum gloriamur, sed secundam mensuram regule que mensus est nobis Deus mensuram pertingendi usque ad vos.

14. Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos; usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi.

15. Non in immensum gloriantes in alienis laboribus; spem autem habentes crescentis fidei vestre, in vobis magnificari secundam regulam nostram in abundantiam.

16. Etiam in illa, que ultra vos sunt, evangelizare, non in aliena regula in his que preparata sunt gloriosi.

17. Qui autem gloriantur, in Domino gloriantur.

18. Non enim qui seipsam commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.

6. Avant en notre main le pouvoir de punir tous les desobeissants, lorsque vous aurez satisfait à tout ce que l'obissance demande de vous.

7. Jugez au moins des choses selon qu'elles paraissent. Si quelqu'un se persuade en lui-même qu'il est à Jésus-Christ, il doit aussi considérer en lui-même que, comme il est à Jésus-Christ, nous sommes aussi à Jésus-Christ.

8. Car quand je ne glorifierais un peu davantage de la puissance que le Seigneur m'a donnée pour votre edification, et non pour votre destruction; je n'aurais pas sujet d'en rougir.

9. Mais afin qu'il ne semble pas que je veuille vous étonner par des lettres

10. (Parce qu'à la vérité, disent-ils, les lettres sont graves et fortes; mais lorsqu'il est présent, il paraît las en sa personne et méprisable en son discours);

11. Que celui donc qui est dans ce sentiment, considère qu'étant présents, nous nous conduisons dans nos actions de la même manière que nous parlons dans nos lettres, étant absents.

12. Car nous n'osons pas nous mettre au rang de quelques-uns, qui se relèvent eux-mêmes, ni nous comparer à eux; mais nous nous mesurons sur ce que nous sommes véritablement en nous, et nous ne nous comparons qu'avec nous-mêmes.

13. Or nous, nous ne nous glorifions point démesurément, mais nous renfermions dans les bornes du partage que Dieu nous a donné, nous nous glorifions d'être parvenus jusqu'à vous.

14. Car nous ne nous étendons pas au delà de ce que nous devons, comme si nous n'étions pas parvenus jusqu'à vous, puisque nous sommes arrivés jusqu'à vous, en prêchant l'Évangile de Jésus-Christ.

15. Nous ne nous relevons donc point démesurément, en nous attribuant les travaux des autres, mais nous espérons que votre foi croîssant toujours en vous de plus en plus, nous étendrons notre partage beaucoup plus loin.

16. En prêchant l'Évangile aux nations qui sont au delà de vous, sans entreprendre sur le partage d'un autre, et nous glorifiant d'avoir été sur ce qu'il aurait déjà préparé.

17. Que celui donc qui se glorifie, ne se glorifie que dans le Seigneur.

18. Car ce n'est pas celui qui se rend témoignage à lui-même, qui est vraiment estimable; mais c'est celui à qui Dieu rend témoignage.

ANALYSIS.

In hoc, et duobus sequentibus capitulis eam propriam apologiam scribit Apostolus contra pseudo-apostolos, et quoniam ab eis deceptos, qui ex priorum epistolarum irritati, Paulum si eorum, in presentia suadent et humiliter, in absentia vero audacem et per litteras fulminantem; hincque traducebant eum et hominum sanum, carnalem, ac in Evangelii ministerio, astutia, simulatione, aliisque mediis carnalibus utentem.

Primo itaque et secundo verbi auctoritatem apostolicam cum humilitate christianam coniungens, obicit per Christi mansuetudinem, ne cogitanti ipsius in eo auctoritate sit.

§ 3. In carne vixit quidem, sed non secundum carnem militat: arma quippe ejus spiritalia, eoque Dei virtute potentissima; tum ad omnes, quocumque infidelium intellectus debellandos et captivandos in obsequium Christi; tum ad omnem facinoram inobedientiam puniendam. Hæc apostolica puniendi auctoritate se tandem verarum minatur, v. 6.

Interim, v. 7, Corinthiis nec ipsis casus iudicium committit; ex factis ergo evidentibus et notis iudicent,

an sibi Paulo preferri debeant pseudo-apostoli: si enim illi Christi ministri sunt, patet quod et ego; in hoc ergo solent per sum illis.

Molestè suppressit v. 8 facta Corinthiis nota, quibus tantum posset extollere potentiam, ne illam extolunt, eideat velle metum per epistolas incutere: tunc enim, inquit, quod epistolæ meæ graves sint et fortes; presentia vero infirma et contemptibilis.

§ 11. At ipso scribo volo, quod quis sum ab omni verbo, talis et factus presens ero.

§ 12. Et sequentibus ne se iustificet, ut obicit taret pseudo-apostolorum vilitatem, quæ comparatur aliis preferunt; quæ se falso jactant, quasi totam terrarum urbem prædicando percurserint; quæ de alienis laboribus gloriantur. Paulus est contra, nec se pede metiens, non nullæ se talibus comparare; non jactat se super id quod est, et facit: reverti autem et de factis Corinthiis Evangelium primum prædicavit; de quo, nam de alieno labore gloriantur, in eo solo gloriantur esse ac et prædicant.

PARRAPHRASIS.

1. Ego autem ipse Paulus, vestre apostolus, obsecro vos per Christi mansuetudinem ac benignitatem: ego, loquens, qui, ut aiunt obtretractores mei, et quod mihi verum vito, cum apud vos sum presens, humiliter me gero, et cum absum à vobis, audacter et cum auctoritate in vos ego.

2. Rogo autem vos, ne cogar, cum apud vos ero, ea fiducia uti, quæ absens existimor audere; seu ne cogar meam potestatem audacter exercere in quodam è vobis, qui à pseudo-apostolis sedecti, existimant nos secundum carnem vivere.

3. Etenim licet illis hominibus similes, in carne vivamus infirma; non tamen secundum carnem, aut carnales affectus militamus, seu evangelicam exceramus ministerium.

4. Nam hujus militie nostre arma sunt, non carnalia, sed spiritualia; eaque, Dei virtute, potentissima ad evertendas adversariorum nostrorum nationes; quibus armati destruiimus philosophorum fidem oppugnantium ratiocinationes.

5. Et omnem altitudinem scientie humane et sermonis, que sese contra Evangelium effert; et quocumque ingenium, quantumlibet excellens, et studiosi exitium, decimus captivum ad obediendum Christo Domino, per voluntariam fidei humilitatem.

6. Et eisdem armis ad manum habemus potestatem puniendi omnem inobedientem: quam quidem potestatem exercebo in contumaces, cum impletus fuerit obedientium numerus.

7. Interim ex factorum evidentia videte an pseudo-apostolis minor sim. Et quis illorum gloriaris se Christi ministrum esse; hie apud semetipsum etiam perpendat, quod et ego quoque sum Christi minister, et in hoc illi non impar.

8. Diceo non imparera, nam si quid amplius addidero de potestate, quam mihi Christus ipse dedit, ut saluti vestre proxim, non ut ei noceram, non erubescam quasi mendax aut vanus: quia veritatem dico, ad Dei gloriam, et ad salutem vestram.

9. Verum non faciam, ne videar velle meam

COMMENTARIA.

VERS. 1. — IPSE AUTEM EGO PAULUS... In superioribus capitulis loquens, plurali numero usus est, quia non tam se, quam suos collegas, suumque in genere evangelicam ministerium inerti visus est: Hic autem tribus vocibus singularibus exorditur: Ipse Ego Paulus, quia suam singulariter apologiam contra suos amulos Judæos aggreditur, Dico Judæos, hoc enim patet: ex cap. 11, v. 23; Judæos autem ad Christum conversos, ut patet ex hujus capitis v. 7, sed judicantes, seu legem cum Evangelio permissentes; et idio Paulum odio singulari prosequentes, quia lo-

VERS. 1. — Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi, q. d.: Ero vos per Christi mansuetudinem, ne me cogitis israel. Qui in facie quidem humilis sum inter vos; quando presens sum, facile et specie externa humilis et abjectus videor.

ostentare potentiam et metum per epistolas incutere.

10. Etenim, inquit obtretractores mei, epistole ejus pondus et vim habent; ejus verò presentia corporalis humilis et demissa; ejusque sermo contemptibilis, sine vi, sine poudere.

11. Quicumque sit ille, qui talia loquitur; sciat, et persuasum habeat, quia quales sumus, verbo, cum absumus; tales de facto erimus, cum vobis presentes fuerimus.

12. Non enim audeamus in quorundam numerum nos ingerere, aut nos cum eis comparare, qui semetipsos commendat et extollit, nos verò despiciunt; sed nosmetipsos nostro quasi pede metimur, nosque nobiscum, non cum aliis, comparamus; multò minis nos illis preferimus.

13. Nos autem non gloriamur supra modum, ut quidam, sed manebimus intra limites, quos nobis Deus assignavit; juxta quam regulam apostolatus meus à Jodæa ad Corinthum usque pervenit.

14. Neque enim hæc in re non ultra quam par est jactamus; aut gloriam nostram ultra terminos extendimus; quandoquidem reverè et de facto primi ad vos pervenimus: primum Evangelium Christi prædicavimus.

15. Neque sicut quidam, sine fine et modo gloriamur de laboribus alienis; speramus autem quod fide vestra crescente, per hunc vestrum profectum in melius, agebitur in vobis gloria nostra, secundam mensuram laboris nostri in vobis excedentis.

16. Et præterea speramus quod ad alias ultra Corinthum provincias progredietur evangelizando, non in locis per alios preparatis; neque in alienis laboribus gloriantes; imò nec in nostris, sed in Deosolo.

17. Quisquis vult in aliquo gloriosi, glorietur in Domino, ex quo, per quem, et ad quem omnia.

18. Non enim qui semetipsum laudibus effert, illo verè probatus est, sed ille quem Deus commendat, seu laude dignum demonstrat per opera.

gem per Evangelium abrogatam apertius prædicabat. Contra tales amulos, hic suam elevat vocem: Ipse ego Paulus.

Magna his verbis emphasis, magna gravitas inest, ait D. Chrysostomus. Dignitatem et auctoritatem indicant hæc verba, ait Theophylactus; hunc enim pre se ferunt sensum: Obsecro vos itæc ego PAULUS, terrarum orbis doctor, Humilitatem è contra in his eisdem verbis agnovit D. Thomas, qui putat Apostolum ad sui nominis etymologiam alludere. Paulus autem interpretatur humilis et quietus, ait D. Tho-

Absens autem confido in vobis. Sensus est: Ego Paulus, inquam, qui (quod mihi vito) veritatem ad obsecrans), cum apud vos sum, humiliter et submissè me gero; cum absum sum, audaciam et confidentiam cum auctoritate erga vos ostendo in epistolis quas scribo. Hæc enim ab Apostolo sic de seipso dicitur,

mas. Ad quod alludens Apostolus: *Ipsae ego Paulus*, id est, vere *Paulus*, id est, verè humilis, parvus et minimus, *obsecro* vos.

Uterque sensus et Patrum Graecorum, et D. Thomae verus et optimus est. Graecorum quidem, quia reverè suam hic vocem Apostolus attollit in pseudo-apostolos, de se magnificè sentientes, Paulum verò ut nullius pretii hominem, nihil sani docentem, traducentes. Talem autem calumniosorum superbiam suam tandem auctoritate vult compescere; ne sua vilipendatur predicatio, et proximi salus destruat, quam edificavit. Hinc cum emphasi, cum acerbitate et auctoritate loquitur: *Ipsae ego Paulus*. D. Thomae verò, quia de facto Paulus, Christi humilitatis amator et imitator, etiam dum minatur, dumque territat, suam ostentans potentiam, humilitatem tamen prae se fert et obsecrans loquitur, non imperans; quia superhos vult Christi et suo exemplo humilitatem docere, et humilitate ad salutem adducere. Hinc licet minas, humiliter tamen obsecrat, ut à malo desistant, ad meliorem mentem redeant, et ipsam ad puniendum non cogant. Auctoritatem ergo suam Paulus hic demonstrat minarum in contumaces intentione. Humilitatem verò suam exhibet, sua ipsorum obsecratione, et per Christi mansuetudinem observatione, ne ad punitionem cogant. Ita superior ecclesiasticus, qui quos arguit vult corrigere, adificare, salvare; suam semper auctoritatem debet cum humilitate contemperare.

PER MANSUETUDINEM ET MODOSTIAM, Graecè, *ἐπιείκεια*, *comitatem*, facilitatem, humilitatem. Hinc Jurisconsulti benignam legis interpretationem vocant epicheiam.

Mansuetudo spectat ad animum, comitas ad conversationem.

Admiranda sane fuit in omnes mansuetudo et comitas Christi: at haec non miranda modo; sed et omnibus imitanda proposuit: *Discite à me quia mitis sum*, etc.

Ostendit his verbis D. Paulus quantum haec Christi virtus sibi sit cordi, quam cara, cum per eam obsecraret. Ostendit et simul quam verè sit illius sectator, et quam sincerè velit imitari, non punire; sed omnes ad positivum venire: idèo rogat per Christi mansuetudinem, ne cogant eum contra hanc mansuetudinem, irasci, punire, etc. Quasi diceret: Ne cogatis me delicere ab hac mansuetudine, quam adeo cupio, ut et intersectionis loco eam vobis obijciam; ait Theophylactus. Sic invidus irascatur, et puniat, sicut in vituperium ipsius ab aliis objecta.

VERS. 2. — *Rogo autem vos ne per vos audeam, per eam confidentiam quae existimor auctore in quosdam.* Rogo vos, ut vestra culpa contingat, ut qui praesens apud vos humiliter haec loquor, me gessi, posthac cum eadè fiducia quae absens auctore existimor, etiam praesens audeam; hoc est, auctore et intrepide potestatem meam exerceam in quosdam ex vobis.

Qui arbitror non tanquam secundam carnem ambulans, tanquam carnalibus mediis, carnali scilicet, humanae ac politicae prudentia, industria, astutia utar, ut cum non ausim praesens comparare, vel imperare, absens id faciam per auctores et minaces lit-

terior, Christi mansuetudinis semper memor.

QUI IN FACIE QUIDEM... Pseudo-apostoli Paulum contemnentem, dicebant quòd quidem praesens et in conspectu humilis erat et timidus, absens verò auctore erat et minax; hincque calumniabantur eum quasi carnalem, ut in v. 2. Haec autem eorum verba hic repetit, ut calumniam refellat. *Ego igitur Paulus ille, qui...* Vide paraphrasim.

CONFIDIO. Graecè, *ἐπέστη*, *liber sum et auctor*.

VERS. 2. — *Rogo AUTEM VOS...* Explicat et perficit quod in primo versu incepit. Vide paraphrasim.

EXISTIMOR. Graecè, *ἐπίσταμι*, id est, delibere, quasi noandum determinatus, ut locum det ponentibus.

Dicebant obrectatores, Paulum praesentem mitius agere, captandae gratiae causa, et improborum offensae metu; absentem verò durius agere, sui timoris et reverentiae inculcandae gratia. Hincque inferebant quòd in Evangelii ministerio mediis uteretur carnalibus, astutiis, et prudentiis seculari et politici. Haec calumniam refellit v. 5.

Hinc discit quid carnalibus omnia carnalia; et idèo spiritualis homo semper ab aliquo spernetur et reputabitur ut carnalis. Hinc discat et superior spiritualis, qui quòque mundo se gerat, ab aliquo damnabitur; si humiliter se gerat, ignavus et blandiens; si cum auctoritate agat et loquatur, superbus reputabitur. Haec una è ministerii persecutionibus est; agat coram Deo quòd sumus est; patiatur ab hominibus quòd Deo bene visum fuerit; ad utrumque, exemplo divi Pauli, inò exemplo ipsius Christi, pastorum pastoris, ammetur.

VERS. 3. — *IN CARNE ENIM AMBULANTES...* Italiam refellit calumniam, quia contra ministerii sui gloriam. Equidem, aliis hominibus similis, corpus ergo carneum, et in carne infirmà vivo. At secundum carnem, aut carnales affectus, non militamus adversus infidelitatem et peccatum. *Vita hominis militia est*, ait Job. 7; at apostoli vita speciatim est militia, quia sub imperatore Christo militatur adversus mundum et demonem, mundi seu saeculi principem. At militia non carnalis, sed spiritualis; non secundum carnis affectus, aut prodentiam secularum, regulasque mundi.

VERS. 4. — *NAM ARMA MILITAE...* id est, apostolici ministerii nostri ARMA NON SUNT CARNEA, scilicet opes, gloria, astutia, simulatio, facundia, vires et alia quibus homines carnales et politici ad fines suos utuntur: haec enim omnia invalida.

SED POTENTIA DEO..., id est, sed spiritualia, eoque fortis.

VERS. 5. — *IN CARNE ENIM AMBULANTES...* etc. Apostolus secundum carnem ambulare, militare, gloriari dicit eos, qui carnalium et politicorum hominum more animaliter vivunt, ambulant, gloriantur in specie et apparentia externa, in rebus et dolibus externis, videntur in nobilitate, prospectu, eloquentia, gratia, prudentia, etisque quasi armis utuntur ad favorem et plausum hominum, ut omnes sibi conciliant ac subijciant.

VERS. 6. — *NAM ARMA MILITAE...* non carnalia sunt, ut sunt artes, scientia, rationes, praxes humanae, facundia, adulationes, factantia, simulationes,

Dei virtute, valida, fortis, efficacia. *Potentia Deo*, id est, per Deum. Syr., *virtus Dei*.

Nota cum divo Chrysostomo quòd totam potentiam Deo ascribit: idèo non dicit, nos potentes sumus; sed *arma*: et haec non in se, aut per se potentia, sed per Deum. Non nos ea tanta fecimus, sed Deus ipse; gestamus ea quidem; at Deus ipse per ea dimicat et operatur. Quae sunt haec arma apostolica? Verbum Dei, patientia, mansuetudo, humilitas, oratio, charitas. Haec in se quidem infirma; at per Deum, per Dei potentiam, per dona Spiritus S., per miracula.

POTENTIA SUNT AD DESTRUCTIONEM MUNITIONUM, id est, ad evertendas omnes adversariorum munitiones, seu omnia munimenta, quibus suos tuentur errores, et quae obijcunt contra Evangelium.

CONSILIA DESTRUCTIVES, pro destruis. Quibus destruis ratiocinationes, syllogismos, per quos fidem oppugnant. Explicat, inquit divo Chrysostomo, quid per munitionem intelligat, scilicet fastum gentiliū, vim argumentorum, et captiones dialecticas.

VERS. 5. — *ET OMNEM ALTITUDINEM...* Persistit in metaphora munitionum, quorum alia quidem artificia, alia verò sublimitate sunt inespugnabilia. De prioribus in v. 4; hic de posterioribus seu de turribus. Si turris fuerit munitio, vel propugnaculum resistens scientiae Dei, seu Evangelio, id quoque demolitur; Theophylactus. Sensus ergo est: Quibus et destruis omnem elationem, quae sese offert adversus cognitionem Dei, id est, quicquid in scientia humana et sermone seculari altum et sublime est, et quòd Evangelio Dei opponitur.

ET IN CAPTIVITATEM, Graecè, *captivantes*. Syr., *et captivos ducimus omnes intellectus ad obedientiam Christi*; id est, et omne seu quolibet ingenium, quantumcumque sit excellens et studii exaltum, ducimus captivum ad obediendam humiliter Christo Domino. Hoc in Dionysio Areopagita, in Paulo praesule, in Clemente Romano, et aliis effecerunt arma apostolica; hoc et in omnibus operari sufficientia erant. Animo revolve eos, qui magice artis libros combusserunt,

affectata gravitas et prudentia, quibus mundi homines utuntur.

Sed potentia Deo, fortis Deo, valida et efficacia per Deum, id est, virtus summi Dei, quia Deus per ea poterit operari in animis audientium, easque ad fidem converterit, etc. Haec arma, ait Ausermus, sunt vehementia spiritus et zeli, efficaciae predicationis, ut Deus videatur verbis nostris pondus et energiam indere et infundere, sapientia, sanctitas, miracula, crebra oratio, pura infensus patientia, charitas.

Ad destructionem munitionum. Munitiones vocat omnes rationes, syllogismos, sophismata, eloquentiam, virtutes philosophicas, seculares potentiam, gratiam, antichiam, et quicquid gentiles ac demones obijcunt et opposuerunt apostolis et Evangelio. Ita Chrysost., Ausermus, et alii.

Consilia destruentes, q. d.: Nostris armis destruis omnia praedentium hujus saeculi consilia, quibus Evangelium nostrum creteret, suum gentilismum, suos doctores: et philosophos statere et stabilire, Christoque et nobis praefere moluntur.

VERS. 6. — *ET OMNEM ALTITUDINEM...* quicquid in sermone vel scientia seculari grande et sublime est, et apud homines admirationem excitat.

et videbis quomodo Paulus captivos duxerit; Theophylactus. Vide Act. 19, 19.

IN OBEDIENTIAM. Graecè, *in obedientiam*, id est, ad obediendum Christo. His verbis emollit captivitatibus durum nomen. Captivi gemunt sub iugo; at felices captivi, qui obediunt Christo. Ut enim divo Chrysostomo ait, à servitute ad libertatem, à morte ad vitam, ab exitu ad salutem transierunt.

VERS. 6. — *ET IN PROMPTU. Graecè, in parato, HEBRETES. Syr., ac parati sumus ad faciendam vindictam de iis qui non obediunt, CUM IMPLETA FUERIT OBEDIENTIA VESTRA*, id est, ad manum habentis potestatem animadvertendi in fideles qui non obediunt; scilicet per censuras ecclesiasticas, quarum praecipua est excommunicatione.

CUM IMPLETA FUERIT VESTRA OBEDIENTIA, id est, quam potestatem in contumaces exercebo; cum completus fuerit numerus eorum, qui volunt obedire.

Multè adhuc erant Corinthii ab impostoribus decepti, qui divo Paulo non obediabant; et qui magnis erant peccatis onerati, quibus dat emendationis tempus. Terrefecit eos, ut emendarentur; minatur et saepe minatur, et neminem vult ferire, nisi quidam persistenter contumaces. Medicus est praestantissimus, pater communis, patronus, procurator, sit divo Chrysostomo, omnes vult salvare, salvare, tueri, protegere, neminem vult perire. Talia viscera indunt praeterea, etiam minas et punitiones. Patrem, medicum, patronum se cogitat, solatem intendat et querat.

VERS. 7. — *QUAE SECUNDAM FACIEM SUNT VIDETE. Graecè, quae secundam faciem aspiciat* Syr., *faciem latuentem*? Chrysostomo, *videbit*. Legendum est per interrogationem, ait Theodoretus. Videtis? Hoc inter utramque lectionem discrimen interest, quòd iuxta Graecos, D. Paulus Corinthios objurgat quòd ea tantum quae parent, et puniunt, quasi diceret: Ita ne externam tantum hominis personam consideratis? Juxta nostram Vulgatam Apostolus monet, ut saltem ex rebus apparentibus et notis iudicent, an minor sit pseudo-apostolus: seu, ut ait D. Thomas, communit

Extantem se ostendit scientiam Dei. Quòd totum destruendum dicit, quatenus extollitur adversus scientiam Dei, quae nimirum Deus cognoscitur.

Et in captivitatibus redigentes omnes intellectus in obedientiam Christi, q. d.: Haec militia nostra vincimus et captivamus omnes hostes nostros. Captivum ducimus omne ingenium humanum, quantumcumque excellens et scientiis exultum, ad obediendum et humiliter submitendum se Christo per fidem.

VERS. 6. — *Et in promptu habentes ulteri omnes inobedientiam, h. d.:* Promptum quicquid ulla est haec elici rebellium et pseudo-apostolorum, qui nisi detrahant inobedientiam, eos scilicet excommunicando. *Cum impleta fuerit vestra obedientia*, q. d.: Tunc ea potestate uterem, cum vestra obedientia fuerit impleta, id est, cum vos plebs ad obedientiam reductos videro.

VERS. 7. — *Quae secundam faciem sunt videte*, q. d.: Secundam faciem, ut aiunt, humilis sum; ergo est, si quis de seipso confidit, sibi persuasum habet se Christi fidelem esse, aut potius Christi ministrum.

eis iudicium cause sue; quasi diceret: Rem expendite ex iis, quae manifesta sunt, et ex iis licet componite.

Si quis constiterit... id est, gloriatur se Christi ministrum esse.

Hoc cogitet iterum apud se. Syr., *is sciat ex se ipso*; id est, hic, etiam me non morante, apud semetipsum perpendat, quod et ego quoque sum minister Christi; hoc enim omnibus appareret, tam ex vita mea, tum ex actionibus: et ideo in hoc non sum inferior illo.

Pseudo-apostoli, sicut Iudaei, se christianos esse gloriabantur. Legem autem cum Evangelio miscbant.

Vers. 8. — *Non nisi amplius...* dixi me in hoc illi non imparere; non si quid amplius addidero, seu si quid plus dixerò de nostrâ potestate, quam illi possint de sua dicere.

Non erubescam, quasi mendax; aut vanus, quia veritatem dicam, non ad meam, sed ad Dei gloriam et salutem vestram.

Quam dedit vobis dominus in iudicationem... Ostendit legitimum Ecclesiasticam potestatis usum, edificare, prodesse: simul et suis amicis improperat quod ipsi desiderant in Corinthiis, quae Paulus in illis adificaverat: quia legalia observanda praedicabant, quae Paulus abrogata docerat.

Si quid igitur amplius dixerò de potestate, quam mihi Christus ipse dominus dedit, ut in vobis extruam spirituale salutis aedificium; cuius basis est fides, spes quasi paries, caritas cunctum; non verò ut hoc aedificium destrua, falsâ doctrinâ aut exemplo pravo: Non erubescam quasi quid aut falsò, aut vanè dixerim.

A Domino datur potestas ecclesiastica. Hinc à fidelibus honorandi: ceteri sunt omnes hâc potestate à Domino honorati. A Domino datur potestas ecclesiastica in adificationem, non in destructionem. Hinc praebitus inferiorum saluti tenetur semper prodesse: nunquam nocere. Hinc pastor falsa docens, contra fidem, aut bonos mores; destructor est, non pastor.

Hoc cogitet iterum apud se, id est, hoc etiam atque etiam perpendat apud se, scilicet ut non opus habeat à nobis dicitur; res enim per se manifesta est.

Quia sicut ipse Christus est, ita et nos. Hâc parte non sumus eo inferiores.

Vers. 8. — *Non nisi amplius aliquid gloriose fiero de potestate nostrâ,* apostolica, quâ non tantum praedicare Evangelium, sed etiam corripere et punire delinquentes possum.

Quam dedit vobis Dominus, Christus ipse, non homo quispian; sicut ait Gal. 1.

In adificationem, et non in destructionem vestram. Ad hoc, inquit, potestatem mihi dedit, ut vos et alios homines edificem spiritualiter, id est, ad salutem promovam; non autem ut destrua, id est, à salute aut profectum salubris impediam.

Non erubescam, non pudelicam tanquam arrogans; quia iure et cum honestate id facere possum.

Vers. 9. — *Ut autem non existimet, etc.*; ut autem non videat terere vos velle, et metum incutere per epistolâ, quasi praesens nihil audeam.

Vers. 9. — *Ut autem non existimet...* Syr., *verum commone, ne existimet tanquam is, qui perterrefaciendo perterrefaci vos per Epistolâ meâ.* Possem, inquam, de maiori potestate gloriari, sed non faciam, ne videat velle mesum ostentare potentiam et metum vobis per Epistolam incutere.

Vers. 10. — *Quosiam quidem Epistola...* etiam, inquit, obtracatores mei, epistola ejus graves sunt sententiarum pondere, et fortes rationum argumentis; seu pondus et vim habent; in eis et per eas tonat, fulminat, terrefacit.

PRESENTIA AUTEM CORPORIS VILIS, pusilla, infirma virtus et corporis habitus nihil habens magnificum, Et sermo dejectus, humilis, contemptibilis. Græcè, *nihil factus*; quasi diceret: Sine vi, sine pondere. Quasi diceret: Tonat et terrefacit absens: ubi adest, humiliter apparet, cuius sermo contentiuatur.

D. Paulus corpore parvus erat, hinc à D. Chrysostomo trichibialis appellatur. Paulus trichibialis est et ceteros transcendit, D. Chrysostomus citatus à Cornelio à Lapide, qui et Nicephorum citat.

Vers. 11. — *Hoc cogitet...* ac perscrutari voleat quisquis ille sit, qui tanta de me dicit: quia quædam sermo videri per Epistolâ, cum absimus; tales et de facto erunt, ad vos advenientes.

Alii, tales et de facto sumus praesentes: seu sumus vobis semper similes, sive cum adsumus, sive cum absumus.

Vers. 12. — *Non enim audeamus...* dico quod mihi semper sim similes. Non enim audeamus nos in eorum numerum inserere, aut eos comparare quibusdam, scilicet, pseudo-apostolis, qui sese extollunt, nosque depriment. Tales ac tanti sunt, ut nec audeamus, ob nimiam inaequalitatem nos cum illis conferre.

Ironiam hic agnosce, quâ illos arroganter insinuat; quia falsò se jactabant et aliis praeferebant.

Sed ipsi in nobis semetipsos metientes, id est, metuntur et comparantur, nosmetipsos nobis; id est, nulli nos comparamus, multò minus aliis nos praefertimus; sed nosmetipsos secundum ea, quae sunt in nobis, quasi nostro pede, et nostrâ mensurâ metuntur; non in maiorem facti quam sim.

Vers. 10. — *Quosiam quidem...* inquit, mei obtracatores et pseudo-apostoli, epistola, quas ad vos scribit Paulus, 6 Corinthi, graves sunt et fortes, hoc est, durae et acres, severae et minaces; praevallia autem corporis infirma, vilis, abjecta, pusilla, contracta. Et sermo contemptibilis, rudis, incoercitatus, inlegrus.

Vers. 11. — *Hoc cogitet qui ejusmodi est, obtracator,* qui factus de me, cogitât hoc, quia, id est, quod, quales sumus verbo per epistolâ abjectus, falsè et praesentia in factis, sermo, transmissus per epistolam, nunquam potestatem nostram ac severitatem ostendentes; tales etiam sumus praesentes; nec solum sermone, sed et opere, scilicet cum opus est.

Vers. 12. — *Non enim audeamus incutere,* id est, annumerare, aut comparare nos quibusdam qui se ipsos commendent; q. d.: Illi tam magnos se faciunt, ut non audeamus nos censere cum talibus pseudo-apostolis qui se suaque supra veritatem extollunt; q. d.: Non ea facto, quae non habeo, ut ipsi; sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, et comparantes nosmetipsos

Græci legunt: *Sed ipsi in seipsis semetipsos metientes, et conferentes seipso semetipsis non intelligunt.* Syr., *sed quia isti semet sibi comparant, non intelligunt.* D. Augustinus ita legit etiam. Juxta hanc lectionem sensus est: Sed ipsi pseudo-apostoli semetipsos secundum proprium affectum, qui in ipsis est, metientes, non secundum aliquam certam regulam; nec secundum operam à se factorum veritatem; et ideo in sua mensurâ, seu in suo iudicio errantes, et se majores quam sint, arbitantes; non intelligunt, seu non sapient: hoc enim stultum est suo se iudicio metiri.

Vers. 13. — *Nos autem non in mensurâ Græcè,* non in immensurâ, gloriabimur. Syr., *Nos non gloriabimur supra mensuram nostram, sed iuxta mensuram terminis, quos distribuit nobis Deus, ut et pertingamus usque ad eos.*

Taxat pseudo-apostolos, qui se jactabant, quasi totum terrarum orbem praedicando percurrisset, ait D. Chrysostomus, et post ipsum Theophylactus.

Nos autem non gloriabimur supra modum, ut quidam.

Sed secundum mensuram regule... id est, sed in modum intra limites quos Deus vobis assignavit.

Mensuram pertingendi ad vos usque. Juxta quos, apostolatus meus ad vos usque pervenit.

Aliquid ad regulam, seu funiculum distributionis, per quam agri menores partes terrarum cuique possessori suas assignant. Juxta quam metaphoram Deus vinea dominus, singulis servis suis partem assignat, quam suis laboribus excolant. Quos autem inter alias provincias, et Achaïam Paulo dedit excolendam. Siquae Paulus jure potest gloriari de Corinthiis, quasi de vinea quam plantavit et coluit: seu quod primus illis Evangelium praedicavit, illosque in Christo Jesu, per Evangelium genuit.

Vers. 14. — *Nos enim, quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos.* Non superextendimus nos, id est, neque hâc in re, nos ultra quam par est, jactamus; seu gloriam nostram extra suos terminos extendimus.

nobis; id est, metior me meo pede, meis dotibus, et Dei donis, rebuque à me per Dei gratiam gestis, ut Phlois. Sed ipsi arroganti et ambitione crescenti, non intelligunt se metiri et comparare semetipsos magnosque facere ea suo ipsorum iudicio; q. d.: Inepti ipsi se attollunt, et gigantes faciunt.

Vers. 15. — *Nos autem non in immensam gloriabimur,* id est, ultra modum, seu politis ultra terminum ac metas laboris nostri in Evangelio. Videtur, quia pseudo-apostoli sese mendaciter jactasse quod usque ad fines orbis terræ propagassent Evangelium Christi; quod erat in immensum gloriari. Nos autem, inquit, non ita gloriari volumus.

Sed secundum mensuram regulæ quâ mensura est vobis Deus; id est, ego me verâ mensurâ se regulâ metior, donorum videlicet et provinciarum, quam mihi sui designatione quasi memoratâ regulâ admensus est, et attribuit Deus.

Mensuram pertingendi usque ad vos, id est, evangelizandi à Judæa per interperantes omnes provincias, Corinthum usque; q. d.: Glorior, et verè glorior de meâ mensurâ ac magnitudine, id est, multitudine

Quasi non pertingentes ad vos... id est, eundem illam superextendimus, si ad vos reverâ non pervenissim.

Usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi, id est, ad de facto ad vos perveni et primus perveni; primus Evangelium Christi vobis praedicavi. De vobis ergo illis meis, vineâ meâ, opere meo, possum merito gloriari.

Retundit pseudo-apostolorum vanitatem, verbis se jactantium et superextendentium: sed de facto nullam urbem à se conversam ostendunt: sique de alienis, et non de suis laboribus gloriabantur.

Vers. 15. — *Nos in mensurâ gloriantes...* Græcè, non in immensurata gloriante... Syr., *namque gloriabimur praeter mensuram nostram in labore alieno*; id est, non eximus à limitibus nostris, gloriante de laboribus alienis, sicut obtracatores mei, qui gloriantur de Ecclesiis, quas fundaverunt alii, earumque se apostolos falso jactant; quasi diceret: Cùm de vobis gloriar, nos gloriar supra modum, de labore alieno, sicut pseudo-apostoli, in Christo enim Jesu per Evangelium ego vos genui; 1 Cor. 4. Nonne opus meum vos estis? 6.

Spem autem habentes, id est, habemus; seu, ut ait Syrus, *sed est nobis spes.*

Crescentis fidei, id est, crescente fide vestra, Syr., *crescente fide vestra.* Græci per genitivos expriment, quae Latini per ablativos absolutos.

In vobis magnificari. Syr., *per nos in vobis magnificari iri*, id est, spero quod in vobis fides vestra profectum, magnificabitur in vobis: seu in vobis augetur gloria nostra, propter vestrum in melius profectum.

Secundum regulam nosyam in abundantiam, id est, augetur, inquam, secundum mensuram laboris nostri in vobis excolendis, perficiendis et promovendis in abundantiam, seu ad perfectionem. Potest etiam, in abundantiam, verti abundantier et jurgi verbo, magnificabitur.

Vers. 16. — *Etiam in illa quâ ultra vos scribit, evangelizare.* Syr., *quia et ultra vos progrediemur evangelizando*; id est, et praeterea spero, quod ad alias,

provincia, quos Christus et Ecclesia adiacet.

Vers. 14. — *Non enim quasi non pertingentes ad vos, etc., propagando.* Ut proinde veritatem possim de vobis, ut illis diceret: In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui, etc. *Opus meum est in Domino.* 1 Cor. 4 et 6.

Vers. 15. — *Non in immensum gloriante in alienis laboribus.* Nam gloriabimur extra mensuram nostram, ac super alienis laboribus, nisi faciunt annuli nostri; qui Corinthi, nisi Apostolus fundamenta fidei jecerat, subintrarent in ejus labores.

Spem autem habentes crescentis fidei vestrae. Spero quod, etiam fides vestra crescat, me interitum non epulis, quodque per vos aditus mihi fiet ad vicinas provincias, ut possim ulterius evangelizare, et superextendere me metamque praedicationem. Ita Chrysostomus.

In vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantiam. Nam fides crescent, id est, in plures dilatata, argumentum erat etiam amplius regulæ.

Vers. 16. — *Etiam in illa quâ ultra vos scribit evangelizare,* id est, longius, ulterius in alias gentes ac

ultra Corinthum, regiones, progrediemur, Evangelii predicandi gratia.

NON IN ALIENA REGULA, IN HIS QUÆ PREPARATA SUNT, GLORIARI. Græc., in parata gloriari, id est, non gloriantes, seu gloriam nostram non querentes. In aliena regula, id est, in alienis terminis, seu in provinciâ aliis à Deo assignatâ. In iis que preparata sunt, id est, seu non in locis per aliorum labores preparatis.

Sciendum est, ait D. Thomas, quod predicator potest habere duplex argumentum gloriæ de predicatione sua: unum est ut conversus ad predicationem suam proficiat in melius; aliud ut per ipsos conversos alii converteantur. Et quantum ad ista duo sperat Apostolus augeri gloriam suam de Corinthiis: 1° de profectu eorum in melius; 2° in conversione aliorum, ad quos finis fidei Corinthiorum pervenerit; quosque propterea facilius convertet Apostolus. D. Thomas.

populos evangelizare spero. Non in aliena regula, in iis que preparata sunt gloriari, &c. Nota gloriari novalla excolere, sed prius mœta ipse novalla facio, deinde excollo. Ipse prius ubique fidem planto et prædico, Rom. 10.

Vers. 12. — Qui autem gloriatur, etc. id est, cum illa gloria illi fuerit à Domino delata et approbata, gloriatur in Domino Christo, id est, de ista tantum gloriatur, que à Deo per Christum accipitur, atque ab eo se accepisse agnoscat; et totum quod creditur gloriam suam, referat in Deum.

Corollarium, pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad præcæm redigenda.

Præcipua et varia superior ecclesiasticis habet in toto hoc capite notanda sancti regiminis exempla et documenta.

Primum, Auctoritas cum humilitate semper miscenda; hoc superiorem docet exemplum D. Pauli, minacis simul et humilis, v. 1. Vide in commentario.

Secundum, Invitus piam prælati, Christi Domini, prælatorum prælati, mansuetudinis semper memor. Hoc et docet D. Pauli exemplum, v. 1.

Tertium, Quocumque modo se gerat superior, sive ignoscat, sive puniat, sciat et expectet ab aliquo se improbandum. Quil tunc prælati faciendum? Agat coram Deo quod suum est; patiatur ab hominibus quod Deo bene visum fuerit. Hoc docet doctrinâ et exemplo S. Pauli, v. 2, 3.

Quartum, Quid sit superior ecclesiasticus? Dux militiæ spiritualis sub imperatore Christo: Que sunt arma quibus in hac sacra militiâ uti debet prælati? Verbum Dei, patientia, mansuetudo, humilitas, ora-

CAPUT XI.

1. Utinam sustineretis modicum quid insipientiæ meæ! sed et supportate me: 2. Emulor enim vos Dei emulatione. Respondi enim vos mihi viri virginem castam exhibere Christo. 3. Timeo autem ne sicut serpens Evam seduxit astutiâ suâ, ita corrumpam sensus vestri, et excidant à simplicitate que est in Christo.

A. Nam si is qui venit, alium Christum predicat,

Notat D. Chrysostomus, quod regula se mensura vocabulis usus sit Apostolus; 1° velut ad orbis terrarum possessionem, præstantissimamque hereditatem profectus; 2° ut ostendat totius huius negotii summam divini beneficii esse; ideoque nihil nobis ascribendum, sed totam gloriam Deo reddendam. Hisce.

VERS. 17. — QUI AUTEM GLORIATUR... Græc., à gloria, in Domino gloriatur; quasi diceret: Quid de gloriâ loquor; qui vult in aliquo gloriari, GLORIETUR IN DOMINO, à quo accepit omnia, et ad quem omnia referre debet; gloriatur et in Domino, quod sit eius.

NON ENIM QUI SEMPER COMMENDAT, id est, laudibus efficit, HÆC PROBATUS EST; seu, nostra propria laus non verè nos laude dignos efficit.

SCIENTEM DEUS COMMENDAT, id est, sed ille verè laude dignus est, quem Deus ipse commendat, seu talen demonstrat per opera, que per eum efficit. Non oportet, ait Theodoros, nobis ipsi tribuere virtutis testimonium, sed divinam expectare sententiam.

Vers. 18. — Non enim qui seipsum commendat, etc.; id est, commendabilem, ex iis que verè per eum operatur, ostendit. Nam Deus, ut adnotat Thomas, est causa totius boni operis per homines facti. Vel, quem Deus commendat, id est, cui Christus per meritum suum verè communicat et per que commendatur. Opposit hæc duo, gloriari in se, et gloriari in Domino; gloriari in se, est seipsum commendare; in Domino autem gloriari, est à Domino commendari, et in Domino commendatione gloriari.

Quintum, Ad quid instituta est potestas ecclesiastica? Ad adificationem, non ad destructionem, v. 8. Quid ergo continuo debet intendere prælati? Subditos edificare, sanctificare, salvare, ad hoc eis semper prodesse, nunquam nocere. Huius ergo finis semper memor, ad eum omnia sua referat, etiam minas et poenias. Se medicum, se patronum, se patrem esse perpetuo recordetur, v. 6.

Sextum, Intra limites sue jurisdictionis sese contineat, v. 12, 13, 14.

Septimum, Expectet à Domino commendari, non ab hominibus, v. 17.

CHAPITRE XI.

1. Plûtâ Dieu que vous voulussiez un peu supporter mon imprudence! et supportez-la, je vous prie. 2. Car j'ai pour vous un amour de jalousie; et d'une jalousie de Dieu, parce que je vous ai fiancés à cet unique époux, qui est Jésus-Christ, pour vous présenter à lui comme une vierge toute pure.

3. Mais j'apprends qu'ainsi que le serpent séduisit Ève par ses artifices, vos esprits ne se corrompent, et ne dégènerent de la simplicité chrétienne.

4. Car si celui qui vient vous prêcher vous amou-

quem non prædicavimus, aut alium Spiritum accepitis, quem non accepistis, aut aliud Evangelium, quod non recepistis, rectè poteremini.

5. Existimo enim nihil me minus fecisse à magnis apostolis.

6. Nam etsi imperitus sermone, sed non scientiâ: in omnibus autem manifestati sumus vobis.

7. Aut nunquid peccatum feci, me ipsum humiliâus ut vos exaltarem: quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis?

8. Alias Ecclesias expoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum.

9. Et cum essem apud vos, et egerem, nulli onerosus fui; nam quod mihi deerat, supplerunt fratres, qui venerunt à Macedonia; et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo.

10. Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaie.

11. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit.

12. Quod autem facio, et faciam; ut nuputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in quo gloriatur, inveniantur sicut et nos.

13. Nam ejusmodi pseudo-apostoli sunt operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi.

14. Et non mirum: ipse enim Satanâs transfiguratur se in angelum lucis.

15. Non est ergo magnam, si ministri ejus transiguntur velut ministri justitiæ, quorum finis erit secundum opera ipsorum.

16. Iterum dico (ne quis me potest insipientem esse, aliquin velut insipientem accipite me, ut et ego modicum quid gloriar);

17. Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientiâ, in hæc substantiâ gloriæ.

18. Quoniam multû gloriatur secundum carnem; et ego gloriabor.

19. Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes.

20. Sustinetis enim si quis vos in servitum redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cadit.

21. Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audeat (in insipientiâ dico), audeo et ego:

22. Hebræi sunt, et ego: Israelitæ sunt, et ego; semen Abraham sunt, et ego:

23. Ministri Christi sunt (ut minus sapiens dico), plus ego; in laboribus plurimis, in carceribus abundantiss, in plagis supra modum, in mortibus frequenter.

24. A Judeis quinque, quadragenas, unâ minus, accipit.

25. Ter virgis cæcis sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci; nocte et die in profundo maris fui.

26. In itineribus sæpè, periculis flammium, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex genit-

cait un autre Jésus-Christ que celui que nous vous avons annoncé, ou s'il vous faisait recevoir un autre Esprit que celui que vous avez reçu, ou s'il vous prêchait un autre Evangile que celui que vous avez embrassé, vous auriez raison de le souffrir.

5. Mais je ne pense pas avoir été inférieur en rien aux plus grands d'entre les apôtres.

6. Car si je suis grossier et peu instruit par la parole, il n'en est pas de même pour la science. Mais nous nous sommes fait assez connaître parmi vous en toutes choses.

7. Est-ce donc que j'ai fait une faute lorsque, afin de vous élever, je me suis rabaisé moi-même en vous prêchant gratuitement l'Evangile de Dieu.

8. J'ai dépouillé les autres Eglises, en recevant d'elles l'assistance dont j'avais besoin pour vous servir.

9. Et lorsque je demeurais parmi vous, et que j'étais dans la nécessité, je n'ai été à charge à personne; mais nos frères, qui étaient venus de Macédoine, ont suppléé aux besoins que je pouvais avoir; et j'ai pris garde à ne vous être à charge en quoi que ce soit, comme je le ferai encore à l'avenir.

10. La vérité de Jésus-Christ est en moi, qu'on ne me ravira point cette gloire dans toute l'Achaïe.

11. Et pourquoi? Est-ce à cause que je ne vous aime pas? Dieu le sait.

12. Mais je fais ce à et je le ferai encore afin de retrancher une occasion de se glorifier à ceux qui la cherchent, en voulant paraître tout-à-fait semblables à nous pour trouver en cela un sujet de gloire.

13. Car ces personnes sont de faux apôtres, des ouvriers trompeurs qui se transforment en apôtres de Jésus-Christ.

14. Et on ne doit pas s'en étonner, puisque Satan même se transforme en ange de lumière.

15. Il n'est donc pas étrange que ses ministres aussi se transforment en ministres de la justice; mais leur fin sera conforme à leurs œuvres.

16. Je vous le dis encore une fois, que personne ne me juge imprudent; ou au moins, souffrez-moi comme imprudent, et permettez-moi de me glorifier aussi un peu.

17. Croyez, si vous voulez, que ce que je dis, je ne le dis pas selon Dieu; mais que je fais paraître de l'imprudenc dans ce que je prends pour un sujet de me glorifier.

18. Puisque plusieurs se glorifient selon la chair, je puis bien aussi me glorifier comme eux.

19. Car étant sages comme vous êtes, vous souffrez sans peine les imprudens.

20. Vous souffrez même qu'on vous asservisse, qu'on vous dévore, qu'on peigne votre bien, qu'on vous traite avec hauteur, qu'on vous frappe au visage.

21. C'est à ma confusion que je le dis; car je reconnais que nous avons été faibles en ce point. Mais pour ce qui est des autres avantages qu'ils osent s'attribuer eux-mêmes, je veux bien faire une imprudence en me rendant en cela aussi hardi qu'eux.

22. Sont-ils Hebreux? je le suis aussi. Sont-ils Israëlités? je le suis aussi. Sont-ils de la race d'Abraham? j'en suis aussi.

23. Sont-ils ministres de Jésus-Christ? quand je devrais passer pour imprudent, j'ose dire que je le suis encore plus qu'eux. J'ai plus souffert de travaux, plus reçu de coups, plus enduré de prison; je me suis souvent vu tout près de la mort;

24. J'ai reçu des Juifs en cinq différentes fois quarante coups moins un.

25. J'ai été battu de verges par trois fois; j'ai été lapidé une fois, j'ai fait naufrage trois fois; j'ai passé un jour et une nuit au fond de la mer;

26. J'ai été souvent dans les voyages, dans les périls sur les fleuves, dans les périls des voleurs, dans les périls de la part de ceux de ma nation, dans les périls de la part des païens, dans les périls au milieu des villes, dans les périls au milieu des déserts, dans

ultra Corinthum, regiones, progrediemur, Evangelii predicandi gratia.

NON IN ALIENA REGULA, IN HIS QUÆ PREPARATA SUNT, GLORIARI. Græc., in parata gloriari, id est, non gloriantes, seu gloriam nostram non querentes. In aliena regula, id est, in alienis terminis, seu in provinciâ aliis à Deo assignatâ. In iis que preparata sunt, id est, seu non in locis per aliorum labores preparatis.

Sciendum est, ait D. Thomas, quod predicator potest habere duplex argumentum gloriæ de predicatione sua: unum est ut conversus ad predicationem suam proficiat in melius; aliud ut per ipsos conversos alii converteantur. Et quantum ad ista duo sperat Apostolus augeri gloriam suam de Corinthiis: 1° de profectu eorum in melius; 2° in conversione aliorum, ad quos finis fidei Corinthiorum pervenerit; quosque propterea facilius convertet Apostolus. D. Thomas.

populos evangelizare spero. Non in aliena regula, in iis que preparata sunt gloriari, &c. Nolo gloriam novalla excolere, sed prius mea ipse novalla facio, deinde excollo. Ipse prius ubique fidem planto et prædico, Rom. 16.

Vers. 17. Qui autem gloriatur, etc. id est, cum illa gloria illi fuerit à Domino delata et approbata, gloriatur in Domino Christo, id est, de istis tantum gloriatur, que à Deo per Christum accipit, atque ab eo se accepisse agnoscat; et totum quod creditur gloriam suam, referat in Deum.

Corollarium, pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad præm redigenda.

Præmia et varia superior ecclesiasticis habet in toto hoc capite notanda sancti regiminis exempla et documenta.

Primum, Auctoritas cum humilitate semper miscenda; hoc superiorem docet exemplum D. Pauli, minis simul et humilis, v. 1. Vide in commentario.

Secundum, Invitus piam prælati, Christi Domini, prælatorum prælati, mansuetudinis semper memor. Hoc et docet D. Pauli exemplum, v. 1.

Tertium, Quocumque modo se gerat superior, sive ignoscat, sive puniat, sciat et expectet ab aliquo se improbandum. Quil tunc prælati faciendum? Agat coram Deo quod suum est; patiatur ab hominibus quod Deo bene visum fuerit. Hoc docet doctrinâ et exemplo S. Pauli, v. 2, 3.

Quartum, Quid sit superior ecclesiasticus? Dux militiæ spiritualis sub imperatore Christo: Que sunt arma quibus in hac sacra militiâ uti debet prælati? Verbum Dei, patientia, mansuetudo, humilitas, ora-

CAPUT XI.

1. Utinam sustineretis modicum quid insipientiæ meæ! sed et supportate me:

2. Emulor enim vos Dei emulatione. Respondi enim vos unum virum virginem castam extulere Christo.

3. Timeo autem ne sicut serpens Evam seduxit astutiâ suâ, ita corrumpam sensus vestri, et excidant à simplicitate que est in Christo.

4. Nam si is qui venit, alium Christum prædicat,

Notat D. Chrysostomus, quod regula se mensura vocabulis usus sit Apostolus; 1° velut ad orbis terrarum possessionem, præstantissimamque hereditatem profectus; 2° ut ostendat totius huius negotii summam divini beneficii esse; ideoque nihil nobis ascribendum, sed totam gloriam Deo reddendam. Hisce.

Vers. 17. — QUI AUTEM GLORIATUR... Græc., à gloria, in Domino gloriatur; quasi diceret: Quid de gloriâ loquor; qui vult in aliquo gloriari, GLORIETUR IN DOMINO, à quo accepit omnia, et ad quem omnia referre debet; gloriatur et in Domino, quod sit eius.

NON ENIM QUI SEMPER COMMENDAT, id est, laudibus effert, HÆC PROBATUS EST; seu, nostra propria laus non verè nos laude dignos efficit.

SCIO QUEM DEUS COMMENDAT, id est, sed ille verè laude dignus est, quem Deus ipse commendat, seu talem demonstrat per opera, que per eum efficit. Non oportet, ait Theodoros, nobis ipsi tribuere virtutis testimonium, sed divinam expectare sententiam.

Vers. 18. — Non enim qui scripsit commendat, etc.; id est, commendabilem, ex iis que verè per eum operatur, ostendit. Nam Deus, ut adnotat Thomas, est causa totius boni operis per homines facti. Vel, quem Deus commendat, id est, cui Christus per meritum suum verè communicat et per que commendatur. Opposit hæc duo, gloriari in se, et gloriari in Domino; gloriari in se, est seipsum commendare; in Domino autem gloriari, est à Domino commendari, et in Domino commendatione gloriari.

Corollarium, pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad præm redigenda.

Præmia et varia superior ecclesiasticis habet in toto hoc capite notanda sancti regiminis exempla et documenta.

Primum, Auctoritas cum humilitate semper miscenda; hoc superiorem docet exemplum D. Pauli, minis simul et humilis, v. 1. Vide in commentario.

Secundum, Invitus piam prælati, Christi Domini, prælatorum prælati, mansuetudinis semper memor. Hoc et docet D. Pauli exemplum, v. 1.

Tertium, Quocumque modo se gerat superior, sive ignoscat, sive puniat, sciat et expectet ab aliquo se improbandum. Quil tunc prælati faciendum? Agat coram Deo quod suum est; patiatur ab hominibus quod Deo bene visum fuerit. Hoc docet doctrinâ et exemplo S. Pauli, v. 2, 3.

Quartum, Quid sit superior ecclesiasticus? Dux militiæ spiritualis sub imperatore Christo: Que sunt arma quibus in hac sacra militiâ uti debet prælati? Verbum Dei, patientia, mansuetudo, humilitas, ora-

CHAPITRE XI.

1. Plût à Dieu que vous voulussiez un peu supporter mon imprudence! et supportez-la, je vous prie.

2. Car j'ai pour vous un amour de jalousie; et d'une jalousie de Dieu, parce que je vous ai fiancés à cet unique époux, qui est Jésus-Christ, pour vous présenter à lui comme une vierge toute pure.

3. Mais j'apprends qu'ainsi que le serpent séduisit Ève par ses artifices, vos esprits ne se corrompent, et ne dégèrent de la simplicité chrétienne.

4. Car si celui qui vient vous prêcher vous annonce

quem non prædicavimus, aut alium Spiritum accipitis, quem non accepistis, aut aliud Evangelium, quod non recepistis, rectè poterimus.

5. Existimo enim nihil me minus fecisse à magnis apostolis.

6. Nam etsi imperitus sermone, sed non scientiâ: in omnibus autem manifestati sumus vobis.

7. Aut nunquid peccatum feci, me ipsum humilius ut vos exaltarem; quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis?

8. Alias Ecclesias expoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum.

9. Et cum essem apud vos, et egerem, nulli onerosus fui; nam quod mihi deerat, supplerunt fratres, qui venerunt à Macedonia; et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo.

10. Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaie.

11. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit.

12. Quod autem facio, et faciam; ut nuputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in quo gloriatur, inveniantur sicut et nos.

13. Nam ejusmodi pseudo-apostoli sunt operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi.

14. Et non mirum: ipse enim Satanæ transfiguratur se in angelum lucis.

15. Non est ergo magnam, si ministri ejus transiguntur velut ministri justitiæ, quorum finis erit secundum opera ipsorum.

16. Iterum dico (ne quis me potest insipientem esse, aliquin vel insipientem accipite me, ut et ego modicum quid gloriari);

17. Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientiâ, in hæc substantiâ gloriæ.

18. Quoniam multum gloriatur secundum carnem; et ego gloriabor.

19. Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes.

20. Sustinetis enim si quis vos in servitum redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cadit.

21. Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audeat (in insipientiâ dico), audeo et ego:

22. Hebræi sunt, et ego: Israelitæ sunt, et ego; semen Abraham sunt, et ego:

23. Ministri Christi sunt (ut minus sapiens dico), plus ego; in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter.

24. A Judeis quinque, quadragenas, unâ minus, accipit.

25. Ter virgis cæcis sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci; nocte et die in profundo maris fui.

26. In itineribus sæpè, periculis flammium, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex genit-

cait unum autre Jésus-Christ que celui que nous vous avons annoncé, ou s'il vous faisait recevoir un autre Esprit que celui que vous avez reçu, ou s'il vous prêchait un autre Evangile que celui que vous avez embrassé, vous auriez raison de le souffrir.

5. Mais je ne pense pas avoir été inférieur en rien aux plus grands d'entre les apôtres.

6. Car si je suis grossier et peu instruit par la parole, il n'en est pas de même pour la science. Mais nous nous sommes fait assez connaître parmi vous en toutes choses.

7. Est-ce donc que j'ai fait une faute lorsque, afin de vous élever, je me suis rabaisé moi-même en vous prêchant gratuitement l'Evangile de Dieu.

8. J'ai dépouillé les autres Eglises, en recevant d'elles l'assistance dont j'avais besoin pour vous servir.

9. Et lorsque je demeurais parmi vous, et que j'étais dans la nécessité, je n'ai été à charge à personne; mais nos frères, qui étaient venus de Macédoine, ont suppléé aux besoins que je pouvais avoir; et j'ai pris garde à ne vous être à charge en quoi que ce soit, comme je le ferai encore à l'avenir.

10. La vérité de Jésus-Christ est en moi, qu'on ne me ravira point cette gloire dans toute l'Achaïe.

11. Et pourquoi? Est-ce à cause que je ne vous aime pas? Dieu le sait.

12. Mais je fais ce à et je le ferai encore afin de retrancher une occasion de se glorifier à ceux qui la cherchent, en voulant paraître tout-à-fait semblables à nous pour trouver en cela un sujet de gloire.

13. Car ces personnes sont de faux apôtres, des ouvriers trompeurs qui se transforment en apôtres de Jésus-Christ.

14. Et on ne doit pas s'en étonner, puisque Satan même se transforme en ange de lumière.

15. Il n'est donc pas étrange que ses ministres aussi se transforment en ministres de la justice; mais leur fin sera conforme à leurs œuvres.

16. Je vous le dis encore une fois, que personne ne me lège imprudent; ou au moins, souffrez-moi comme imprudent, et permettez-moi de me glorifier aussi un peu.

17. Croyez, si vous voulez, que ce que je dis, je ne le dis pas selon Dieu; mais que je fais paraître de l'imprudenc dans ce que je prends pour un sujet de me glorifier.

18. Puisque plusieurs se glorifient selon la chair, je puis bien aussi me glorifier comme eux.

19. Car étant sages comme vous êtes, vous souffrez sans peine les imprudens.

20. Vous souffrez même qu'on vous asservisse, qu'on vous dévore, qu'on preme votre bien, qu'on vous traite avec hauteur, qu'on vous frappe au visage.

21. C'est à ma confusion que je le dis; car je reconnais que nous avons été faibles en ce point. Mais pour ce qui est des autres avantages qu'ils osent s'attribuer eux-mêmes, je veux bien faire une imprudence en me rendant en cela aussi hardi qu'eux.

22. Sont-ils Hebreux? je le suis aussi. Sont-ils Israëlités? je le suis aussi. Sont-ils de la race d'Abraham? j'en suis aussi.

23. Sont-ils ministres de Jésus-Christ? quand je devrais passer pour imprudent, j'ose dire que je le suis encore plus qu'eux. J'ai plus souffert de travaux, plus reçu de coups, plus enduré de prison; je me suis souvent vu tout près de la mort;

24. J'ai reçu des Juifs en cinq différentes fois quarante coups moins un.

25. J'ai été battu de verges par trois fois; j'ai été lapidé une fois, j'ai fait naufrage trois fois; j'ai passé un jour et une nuit au fond de la mer;

26. J'ai été souvent dans les voyages, dans les périls sur les fleuves, dans les périls des voleurs, dans les périls de la part de ceux de ma nation, dans les périls de la part des païens, dans les périls au milieu des villes, dans les périls en milieu des déserts, dans

hos, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus.

27. In labore et curam, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate:

28. Præter illa que extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum.

29. Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?

30. Si gloriari oportet, que infirmitatis mee sunt, gloriabor.

31. Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in secula, scilicet quod non mentor.

32. Damasci præpositus gentis Aræte regis, custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet.

33. Et per fenestram in sportu dimissus sum per murum, et sic elugii manus ejus.

ANALYSIS.

In hoc capite Apostolus, sancto Dei zelo pulsus, et verâ necessitate coactus, tota est in semetipso, ut ministro Christi commendando, et in pseudo-apostolis, ut Satanae ministris reprehendis. Laudes ergo suas discrete recitat, et I. veniam sibi precatur, si quasi insipienter egat. Ad hoc, inquit, adigor aucta zelotypia, quâ pro Christo erga vestras animas laboro.

§ 2. et 3. Explicat hanc zelotypiam. Ex una parte, ego velut parasymplicus, non omnes, seu vestram Ecclesiam, per fidei, Christi Dominum despondi, nunquam ipsi virginem castam exhibere volo. Ex altera parte, vereor ne Satanae, per hos pseudo-apostolos, mentes vestras corrumpat errore, sicut Evam per serpentem seduxit astutia. Hinc meus pro Christo, et pro salute vestra zelus. Et hinc me, apostolorum vestrorum commendare cogor: hos verbis pseudo-apostolos, Satanae ministros, deponere, ne cum solatis vestra periculo, illis mihi apostoli Christi præferant. Et hinc insipientiam meam, si quis sit, patienter tolerare debetis, quia vestram ego causam, non meam.

Sic quasi præfatus; v. 4. Corinthiis improperat, quod innumeris tales pseudo-apostolos, sibi Paulo, præponant: cum vos nihil doceant illi, quod ego Paulus prius non docuerim.

§ 5. Imò verò vos non minus perfecta docui, quam, non dico pseudo-apostoli, sed veri, et primarii apostoli, Petrus, Joannes et Jacobus doceant.

§ 6. Esto pseudo-apostoli sint vobis verborum pompâ insulsi, sed non sunt in rebus divinis doctores; et obtunde in omnibus omnino aperte vobiscum ago, non aucte et dolose, sicut illi.

§ 7. Corinthiis acriter punit, interrogans eos, an

PARAPHRASIS.

1. Insanum quidem est semetipsum laudare: uti-
tam verò hanc in me insipientiam tantisper patiamini; ad id ego: itaque, queso, me toleretis.

2. Ad hoc, inquam, adigor, non philantia, sed divina zelotypia, quâ erga vestras animas laboro: ego enim tanquam pronubus vos, seu vestram Ecclesiam,

les périls sur la mer, dans les périls entre les faux frères.

27. J'ai souffert toute sorte de travaux et de fatigues, les veilles fréquentes, la faim, la soif, les jeûnes réitérés, le froid et la nudité.

28. Outre ces maux extérieurs, le soin que j'ai des Églises attire sur moi une foule d'affaires qui m'assiègent tous les jours.

29. Qui est faible, sans que je m'adiluisse avec lui? Qui est scandalisé, sans que je brûle?

30. S'il faut se glorifier de quelque chose, je me glorifierai de mes peines et de mes souffrances.

31. Dieu, qui est le Père de Notre-Seigneur Jésus-Christ, et qui est béni dans tous les siècles, suis que je ne mens point.

32. Étant à Damas, celui qui était gouverneur de la province pour le roi Arétas faisait garde dans la ville pour m'arrêter prisonnier;

33. Mais on me descendit dans une corbeille par une fenêtre le long de la muraille, et je me sauvai ainsi de ses mains.

in hoc apud eos peccaverit, et idcirco postponunt illum, quia humiliter factus est apud eos, ut illos exaltaret apud Deum, et quia gratis Evangelium eis prædicavit?

§ 8 et 9. Hoc exagitat, apud vos existens, pro vobis laborans, omnibus indignis, nihil à quoquam vestrum recepi, sed necessaria à Macedoniensibus habui, licet pauperibus.

§ 10. Ne putent autem hoc ab eo dici, ut nunc saltem docent; asserunt etiam sub juramento, quod in Achaia nunquam quid accipiet, ut pseudo-apostolis ob-
tinetur.

§ 15. Vici eos depingit coloribus; fallaces et dolosi sunt operarii; apostolorum quidem Christi larvam circumferant: at veri sunt Satanae ministri, quorum finis erit inter et malus.

§ 16. Iterum veniam petit, si quid ad laudem suam dixerit; hancque eò facilius sperat ab illis, quod et pseudo-apostolos patiuntur, non verbis tantum iactabundus, sed et operibus onerosus; scilicet rapaces, deceptorum, contumeliosorum.

§ 21. Per ironiam, et profecto gratiam, fatetur quod in hoc quidem sit pseudo-apostolis inferior: at in nullo alio, sive naturæ, sive gratiæ dono.

§ 22. Quoad naturam, si Hebraei sunt, et ego quoad gratiam, si Christi ministri sunt: cum veritate dicit, quod plus ego.

Hanc veritatem in religio capite probat per labores plurimos, quos pro Christo suscepit; per passionem pauperum, qua toleravit in corpore; per sollicitudinem animi sui pro omnibus Ecclesiis; per claritatem suam consuetudinum pro infirmis; per dolores suos pro scandalizatis.

uni viro, Christo scilicet, despondi; et eam volo virginem castam illi, velut marito exhibere.

5. Vereor autem ne sicut Satanae, sub figura serpentis latens, Evam seduxit astutia sua; ita per hos pseudo-apostolos, ministros suos, mentes vestras corrumpat, et excidatis ab illa fidei simplici-

itate, que Christianum decet: et hinc mea in tales ministros zelotypia.

4. Etenim si novus ille doctor superveniens, et in labores nostros sese ingerens, alium Salvatorem prædicaret, verè alium Salvatorem quam ille, quem nos vobis prædicavimus; si tali magistro predicante, alium reciperetis Spiritum, quem per nos non acciperitis; si doctor ille alium et præstantius doceret Evangelium, quam quod vobis tradidimus; rectè et merito talem iactabundum, et sese nobis anteponentem pateremini.

5. At sanè non ita se res habet: arbitror enim quòd nec doctrinâ, nec operibus inferior sim; non dico istis falsis apostolis, sed et ipsis veris et primoribus apostolis.

6. Esto pseudo-apostoli sint nobis sermone Græco peritiores, sed non sunt in rebus divinis doctiores. Hanc divinorum scientiam, que apostolum decet, callo; vos ipsi scitis, quia in omnibus manifesti fuimus apud vos, et dictis et factis.

7. Aut fortè culpam commisi, et propterea me minus æstimatis, quia apud vos inemulsum humiliavi, ut vos hæc meâ humilitate exaltarem in fide: aut forte peccavi, quia gratis omnino Evangelium Dei vobis annuntiaui?

8. Alias Ecclesias pauperes feci, ab eis necessaria recipiens, ut vobis sine sumpto inservirem.

9. Et vobis præsens, vobisque serviens, et rebus necessariis destitutus, nulli vestrorum molestus fui; quia quod mihi deerat ad vitæ necessitates, et labore manuum lucrari non potui, suppleverunt fratres, qui venerunt à Macedonia: sicut autem in omnibus hæc tenis cavi, ne forem ulli onerosus; ita et in posterum cavebo.

10. Verum dico, testis est mihi Veritas ipsa Christus; non Corinthi solum, sed et in totius Achaiae regionibus, hæc mea Evangelii vobis prædicandi gratitudo gloria non abruptetur.

11. Cur id apud vos ago? an quia vos non diligo; idcirco et dona respuo? Deum mei cordis inspectorem testor, quia vos diligo, inò et deperio, v. 2.

12. Id igitur facio, et faciam; seu in totâ Achaia et gratis prædico, et prædicabo; in pseudo-apostolis autem occasionem, quam querunt nobis pares esse, de quo gloriantur; aut sanè sicut et nos nihil à vobis accipiant.

13. Querunt, inquam, nobis esse similes: nam huiusmodi homines falso titulo, et nomine tantum Apostoli, sunt operarii dolosi; qui apostolorum Christi larvam circumferunt, cum sint Satanae ministri.

14. Et non mirum quòd isti personas assumant apostolorum, cum ipse Satanae, eorum doctor, et temeberrum angelus, esse præstigio transfiguret in angelum lucis.

15. Non est ergo quòd velut magnum miremur, si Satanae ministri induant figuram apostolorum, qui veritatis et justitiæ sunt ministri: at larvam tandem detrahatur Deus, eisque pœnas dabit factis iniquis delictis.

16. Hæpeto quòd initio dixi, ut me patiamini, si quid ad meam laudem dixerò; nec quis me propterea putet insipientem; nec enim id ago sine ratione: quòd si tamen id à vobis non valeam obtinere, ut insipientem me accipiat; et forte ut tantisper glorior.

17. Quod in hac gloriantis materiâ loquor, si verba spectetis, non loquor secundum Deum, habent enim iustitiam speciem; sed si animam et charitatem spectetis, secundum Deum loquor, ne scilicet Christi ministro contempto, adheratis Satanae ministris:

18. Quandoquidem tot alii de rebus carnalibus et externis gloriantur, et illos fortis patienter; et ego illo- rum insipientiam secutus, tantisper gloriabor, sperans quòd et patienter feretis.

19. Sapientes enim cum sitis, libenter tamen insipientes, me multo molestiores tolerantis.

20. Suffertis enim si quis illorum imperioso dom-
nato vos in servitum redigit; si quis bona vestra sumptibus consumit; si quis muneribus acceptis, vestras facultates extenuat et exhaust; si quis fastu sese extollit, ut vos deprimat; si quis palmâ vos in faciem credit, ut vos habeat iudicio.

21. Per modum contumelias et exprobrationis hoc dico vobis: hæc enim cum vobis faciam illi, eos tamen me pluris facis. Quasi nos in hac parte simus illis infirmiores seu inferiores, et idcirco minus æstimandi à vobis. Hanc illis cedo præcellentiam, sed non aliam. In quæcumque alia re quis eorum audeat gloriari, ut minus sapienter loquor, et ego audebo gloriari.

22. Si gloriantur quòd Hebraei sunt, et ego sum Hebraeus; quod Israelitæ sunt, sum et ego; quòd posterius sunt Abraham, et ego quoque.

23. Quòd ministri Christi sunt, aut saltem se dicunt; stultè, sed verè loquor; ego plus quam illi; pro Christi Evangelio plures sustinui labores quam illi; sapienter et diutius in vinculis fui quam illi; in verberibus longe frequentius quam illi; sapienter in mortis periculis quam illi.

24. A Judæis quinquages casus fui, et quadragenas plagas, unâ minus, accepti.

25. A gentilibus ter virgis cæsus sum; semel lapidatus sum; ter naufragium feci; noctem et diem exegi in profundo mari, periculis undis, cum summi vitæ desperatione.

26. Pro eodem Christi Evangelio sæpè, non longa tantum et molesta, sed et periculosa suscepti timere; sæpè fui in periculis fluminum, in periculis scierorum, in periculis ex persecutione Iudeorum; in periculis ex persecutione gentium; in periculis in civitate obortis, periculis in deserto, periculis in mari, ex parte Iudeorum; Act. 20, 5; ex parte naufragum tradidare volentium; periculis à simulatis, et falso nomine fratribus.

27. Quot alii labores pro Christo suscepti? Quot molestiæ et fatigationes perpessa? vigilia militum; fames et sitis serpè tolerata defecta esculentorum; jejunia crebra spontè suscepta; frigeris et nuditatis molestia sæpè perpessa.

28. Præter hæc, que extrinsecâ sunt, et corpus

tangunt, alia sunt que angunt animum, nimirum moles negotiorum mihi quotidie, quasi agmine facto, incumbendum; sollicitudo quam pro tot Ecclesiis gero.

29. Quis fidelium infirmatur, et ego per infirmum cordis affectum non infirmor? Quis offenditur, cuius offendendo non urar, seu animo discredet?

30. Si gloriamur mihi sit; de his gloriabor passionibus et humilitatibus pro Christo toleratis; non de his magnitudinibus, de quibus gloriabor pseudo-apostoli.

31. Deus omniscius, et Pater Domini nostri Jesu

Christi, qui est in omnem aeternitatem laudabilis, scit quod verum dico, nec quidquam addo.

32. Cum essem Damasci, is quem rex Aretas prosequeretur illi genti, dispositis ad portas die ac nocte militibus excubiis, civitatem Damascenam custodiebat, modis omnibus agens, ut me comprehenderet, ut in gratiam Iudaorum occideret:

33. Et per fenestram e moenibus nocte à discipulis, sine demissis sum, in sporta inclusus, et hoc modo evasi perfecti manus.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — UTINAM SUSTINERETIS MODICUM QUOD... *Græc.*, utinam toleraretis meam paulisper insipientiam. *Syr.*, utinam verò toleraretis me paulisper, ut loquerer insipienter. *Græc.* et *Syr.* parum, seu paulisper jungunt verbo *toleraretis*. Nostri Vulgata nomini *insipientie* iungit; *modicum quid insipientie meæ*, id est, quandam insipientiam meam parvulam. Quod maiorem exprimit humilitatem; quasi hæc non sit tota Pauli insipientia, sed tantum parvula. *Insipientiam* autem hic vocat, gloriari, suas laudes dicere; quia reverè insanum est se laudare, nisi gravis causa subit, ut hic suberat: et tunc quidem hæc causam ignorantibus, hoc videtur insipientia. Vocat ergo insipientiam, quod insipientiam speciem præ se ferat; et quod aliquibus ut insipientes videri poterat. Sensus ergo est: Utinam vos patiamini meum ipsum laudare. Paulumque à Paulo commendari: hoc equidem insanum foret, nisi ad id cogere.

SED ET SUPPORTE ME: sed ad illud cogor; itaque, quæso, me toleretis.

Observatio moralis.

Humilitas est vera christianam sapientiam, quam nos Christus, Dei Sapientia, docuit factis et verbis: *Dixit enim quia humilitas*, etc. Scipsum ergo laudare vera insipientiam christianam videri debet. Hinc nunquam sine magna humilitate prævia debet christianus, etiam ubi necessitas est, semetipsum laudare. Hoc Paulus suo nos docet exemplo; qui coactus suas hinc laudes dicere: hic, inquam, ubi agitur de apostolatus institutione, de præcationum suarum fructu, de animarum salute, quas per Evangelium Christo generat: remm tamen sibi minuites procedit; insipientem se pluribus dicit, humilitatemque maximam præ se fert, contra ordinarias humilitatis regulas agere coactus.

VERS. 2. — EMULOR ENIM VOS... *Græc.*, zelo vos. *Syr.*, non zelotypus sum erga vos.

DAT RATIONEM ET CUR DESIPIAM et cur insipientiam

VERS. 1. — *Utinam sustineretis modicum quid insipientie meæ?* id est, gloriatoris, que videtur esse insipientia; ego tamen sapientissime eam usurpo ex zelo, ut Evangelium meum et fidem apud vos tuncar contra pseudo-apostolos. Ita Anselm., Chrysost.

SED ET SUPPORTE ME: quod opto ut meam insipientiam toleretis, id etiam peto ut faciatis.

VERS. 2. — *Emulor enim vos Dei emulatione.* Zelotypus sum erga vos zelo Dei, q. d.: Non ambio mihi hæc sponsam, sed Christo et Deo: non mea glorie, commendo, hæris; sed Christi, omnia hæc adorno:

ejus debeant tolerare Corinthii. Ad hæc enim ineptiam deducit me, non mei proprius amor, sed Dei et vestri vehementis et purus amor. *Ardeat vos in Deum depergo.* Gorgæus. Zelotypus sum erga vos, zelotypi laboro; eo vos amore diligo, qui corvalem non petit.

DEI EMULATIONE. At zelo Dei ergo vos zelotypus sum. Non mei causa, sed Dei causa, et salutis vestre zelo. Erga vos sum zelotypus, sicut et Deus erga nos dicitur zelotes, non ut ipse questum hinc faciat, sed ut salutem nobis afferat.

RESPONDI ENIM VOS... SYR. Respondi enim ea viro unico, virginem castam, quam offeram Christo. Explicat cur et quomodo erga illos sit Dei zelo zelotypus. Ex una parte, ego tanquam spiritualium nuptiarum promissus et conditor, per fidem ex, id est, Ecclesiam vestram, *respondi enim vobis*, scilicet Christo; et eam volo, VIRGINEM CASTAM, et integram illi tanquam marito exhibere.

VERS. 3. — **TIMEO AUTEM...** Ex alia parte vereor ne sicut Satanas, sub serpentis figurâ latens, Evam seduxit astutia sua; sic et per hos pseudo-apostolos, Satana ministros, mentes vestre corrumpantur erroribus;

ET EXCIDATIS A SIMPLICITATE, QUÆ EST IN CHRISTO, id est, et excidat ab illâ fidei, et morum simplicitate, que christianam decet. *Græc.*, ita corrumpantur mentes vestras à simplicitate illâ in Christum. *Syr.*, que est erga Christum, id est, quæ creditur in Jesum Christum. Verbum *excidatis* additum est ab interprete nostro, majoris claritatis gratiâ.

Et hinc zelus meus, meaque zelotypia. Vos ardent in Deum depergo, vos respondi Christo, vos illi volo servare castos et puros in fide. Aliunde verò vos ambiunt Satana lenones, qui fidem vestram corrumpere student. Hinc mea zelotypia. Hinc illos ferre non valeo, hinc insipientia mea, seu hinc me laudare

Christus enim sponsus est, ego tantum castam doctorem et paramythum.

RESPONDI ENIM VOS UNI VIRO VIRGINEM CASTAM EXHIBERE CHRISTO. Dicitur autem virgo, propter integritatem fidei claritatem informam. Desponsatio hæc fit per fidem, spem, aliisque virtutes. Nam, ut ait S. Augustinus, tract. 15. in Joan., virginitas mentis et integra fides, solida spes, sincera charitas.

VERS. 5. — **TIMEO AUTEM ME...** excidat à simplicitate, etc., id est à simplici, purâ et incorruptâ fide, quam habetis in Christum.

cogor, ut mihi apostolo Christi credatis; et hoc animarum corruptores deprimeret, ut ab illis cavetis. Insipientia itaque mea non est insipientia, sed sapientia, seu Dei glorie, et salutis vestre zelus: tolerate igitur que taliter insipientem, seu me memetipsum commendantem, ad vestrum profectum magis quam ad haudem meam.

Observationes morales.

Ex secundo versu collige 1° quod quælibet anima fidei per baptismum Christo despondetur, seu fit per fidem sponsa Christi: Annulo suo sabbathavit me Dominus meus, dicere potest omnis anima christiana; 2° quod plures anime, una Ecclesia particularis, imò et tota universalis Ecclesia, sint una sponsa, sicut et Christus est unus sponsus; una, inquam, per unitatem fidei, et vinculum charitatis. 3° hujus sponse virginitas est fides incorrupta: hinc rem novam! excludit divus Chrysostomus, in mundo post nuptias non manent virginæ, que virginæ erant; hæ post nuptias sunt virgines, que non erant virginæ; 4° hujus sponse das, regnum colorum, ait divus Chrysostomus, sicut sponsus Christus rex, ita sponsa regina. Hujus sponse nuptia in hoc seculo preparantur, in futuro consummantur. Preparantur per fidem, spem et charitatem. At consummantur per speciem et visionem, quando indissolubili vinculo copulabitur Christo. Hæc quidem omnibus christianis animabus conveniunt, à specialibus animabus religiosis, que Christo etiam in hæc vitâ perfecti uniantur. Vide Corneilium à Lapide.

VERS. 4. — **NAM SI IS QUI VENIT...** His quasi prefatis, ostendit Corinthiis, quod immerito tales magistros plures faciant, cum nihil eos doceant, quod prius non docerent. Etiam si novus ille apostolus superveniens, et in labores nostros sese ingerens, alium Jesum, seu Salvatorem, prædicaret, et qui verè sit alius et excellentior, quam ille, quem vobis prædicavi; si tui magistro prædicante, alium reciperetis Spiritum, et qui præstantiora vobis dona conferret, quam que recepistis me prædicante; si magister ille aliud Evangelium, præstantius et meliora promittens, vobis prædicaret, quam quod vos docui; rectè et merito patremini talem magistrum iactandum et sese nobis præferentem; at sane non ita se res habet.

VERS. 5. — **EXISTIMO ENIM NIHIL ME MINUS FICISSE...** Arbitror enim quod nec doctrinâ, nec operibus sim inferior; non dico, istis pseudo-apostolis; sed et ipsi

VERS. 1. — *Nam si is qui venit, alium Christum, prædicat, quam non prædicavi;* q. d.: Si pseudo-apostoli aliam doctrinam perfectiorem de Christo vel Christi prædicarent, quam ego non prædicavi; quasi prædicatio mea ad salutem et Christianisum perfectionem non sufficit.

Aut alium spiritum accipitis quem non accepistis, q. d.: Si illa dona Spiritus sancti, que per me non accepistis, acciperetis à pseudo-apostolis istis. *Aut aliud Evangelium quod non recepistis, rectè patremini;* vel sustineretis, q. d.: Ubi est ille alius spiritus, alia dona, que præcavit? Sane nusquam comparent. Testes vos appello, qui nihil aliud quam ventosa verba ab eis accepistis.

magnis et excellentissimis apostolis, Petro, Joanne, Jacobo; ita D. Chrysostomus; et omnes antiqui. Quamquam recentiores multi potant per ironiam lic pseudo-apostolos vocari supra modum apostolos, seu, ut est in Græco, *super valde apostolos*. Et juxta hunc sensum melius coherent omnia et præcedentia et sequentia. Sed nihil cogit antiquos Patres deserere.

Observe quod qui, 1 Cor. 15, 9, dixit: *Non sum dignus vocari apostolus;* nunc ubi necessitas postulat, dicit: *Existimo nihil me minus fecisse à magnis apostolis.* Non erubescit se excellentioribus apostolis æquiparare; quia id postulat charitas et animarum salus. Omnia ad aliorum utilitatem, et Dei gloriam.

VERS. 6. — **NAM ET SI IMPERITES...** *Græc.*, idiota, id est, indoctus sermonis. *Syr.*, incultus sermone. Vide paraphrasim. Juxta antiquos hæc non referuntur ad versiculum præcedentem, sed est responsio novæ adversariorum objectioni, Paulo sermonis rudicitatem imperperantium.

Fateor quod sermone sum rudis; at rerum divinarum scientiam calleo, que divinam præconem deest.

Non curat secularem sapientiam, que, ut 1 Cor. dixit, evacuat scientiam Christi gloriam; sed scientiam Dei, veram sapientiam habere gloriam. Talis sit homo verè apostolicus. Indirectè sermoneis nitorem et peritiam concessit pseudo-apostolis, à eis negat scientiam; sermone sunt periti, sed scientiâ Dei indocti. Quot et hodie hujusmodi homines! In ostentis autem manifestati sensus vobis. *Græc.*: *Sed in omni manifestati in omnibus in vos. Syr.*: *Verum in omnibus manifesti sumus apud vos.* Hæc (quoque falsus perstringit apostolos, utpote in versulâ ambulantes, quasi diceret: Non sicut illi aliud sumus, et aliud apparemus: sed in omnibus et omnino aperte vobiscum agimus, ita et et dictis et factis simus vobis manifesti.

AN D. PAULUS RAVERÀ FUERIT SERMONE IMPERITUS? — Resp. 1° quod sine fundamento ex hoc versiculo collegerint aliqui D. Paulum fuisse balbum, seu impedito lingue: dicitur enim hic imperitus, idiota, incultus, non impeditus. Resp. 2° quod D. Paulo non adfuerit sermonis persipientia; nec Græci sermonis elegantia; ut patet legenti; sed in rudi sermone fuit illi nervosa eloquentia, et ubi voluit, divinum dicendi artificium. Hinc aliqui dicunt illum eloquentissimum, ut D. Augustinus, alii negant, ut Origenes, et D. Hieronymus.

VERS. 5. — *Existimo enim nihil me minus fecisse à magnis apostolis.* Vocat magistros eos qui inter apostolos eximii erant et summi, quales Petrus et Jacobus et Johannes.

VERS. 6. — *Nam et si imperitus sermone, sed non scientiâ;* Et si, quod ad sermonem attinet quo vobiscum loquor aut scribo, sim imperitus ac veluti idiota, non tamen quoad scientiam rerum divinarum quas docere me proficere, scilicet divinarum, et ad vestram salutem spectantium. Nam utique sine hujus modi scientia, verus Christi apostolus ac doctor gentium esse non posset.

In omnibus autem manifestati sumus vobis; id est, nihil apud vos dissimulante egi; totus et per omnia vobis manifestatus sum.

VERS. 7. — AUT NUMQUID PECCATUM FECI? GRÆC. an peccatum feci... Syc., aut fortè culpam commisi...

His verbis Corinthios acriter punit, simul et magnam sui et pseudo-apostolorum discrimen ostendit, quòd humiliter et gratis Evangelium prædicaverit, quòd ipsi cum fastu et pro lucro. Numquid forte peccavi, et idèd me minus aestimatis, quia humilis apud vos factus sum; vile opificum exarceus, et labore manuum mearum victum mihi comparatis? Non superbi me gessi, nec meo fastu vos oppressi, sicut illi; et hoc mihi peccatum.

Ut vos exaltetis; id est, ut hæc meâ humilitate vos exaltarem in fide; seu ut vos filiis Christo lucrarem; ad ejus gratiam aufererem, per quam everherminia gloriari.

QUOMAM GRATIS EVANGELIUM DEI EVANGELIZAVI VOBIS? An mihi impunitus ad culpam, quòd gratis omnibus, et sine lucro, et sine stipendio vobis predicaverim?

Nota in hoc versiculo duplicem apostolicam D. Pauli predicantis virtutem: humilitatem in sua conversatione; purporem in corde et in praxi, seu in vita. Nec pretium aut lucrum vult, aut recipit pro predicatione; nec stipendium ad sustentationem necessarium suscepit. Talibus virtutibus proximi promovetur salus, humilitas cordis, etc., purpertas spiritus, virtutes vere apostolicæ, sed hæc! quam pauci sectantur eas!

VERS. 8. — ALIAS ECCLESIAS EXPOLIAVI. Quod in versu præcedente dixit, hic et in versiculo sequente exaggerat, præsumptumque peccatum quasi aggravat. Vide parapsalmum.

STIPENDIUM GRÆC. ἄμισρον, modicum quidd, quale datur militi.

VERS. 9. — ET CIM ESSEM APUD VOS... Et apud vos presens et existens; pro vobis diu notique laborans, et omnibus indigens; seu vobis presens, vobis serviens, rebus necessariis destitutus.

NULLI ONEROSUS FUI, id est, nulli vestrum molestus fui: nec idèd sequior fui in ministerio vestro. Græc., non obortari cuiquam. D. Hieron. ad Algas, quest. 10, dicit hæc dictionem esse Gethibus peculiarem.

NAM QUOD MIHI DEERAT, ad vite necessitates, superavit.

VERS. 7. — Aut nunquid peccatum feci, melius humiliter, ut res creditum? An peccatum feci meipsum humilians, deieciens ad scenopogium, et labores manuum, quibus victum mihi pararem, humiliter nempe et tenuiter, sumpti meo victibus; ne vobis essem oneros, sed vos potius exaltarem et honorarem hæc meâ humilitate; q. d. An hoc ipsum quòd glorie est et beneficii causa, imperperatis mihi?

Quomam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis, q. d. Usque adeò non peccavi in vos, et ad singulari beneficio vos affecerim, gratis Evangelium prædicans, quod apud alios non feci.

VERS. 8. — Alias Ecclesias expoliavi, etc. Sensus est: Ab aliis Ecclesiis, quavis essent vobis pauperiores, ut proutè spoliari ac denudari videretur, accepi stipendium ac sumptum necessarium, ut vobis Evangelium ministrarem.

VERS. 9. — Et cim essem apud vos, et egerem; nulli onerosus fui. Sed strenuè meis manibus laboravi; nec tamen in predicatione obortui, sed æque diligen-

PLEVERUNT, supra id quod labore manuum lucratur. Act. 18, v. 5.

FRADES, QUI VENERUNT A MACEDONIA. Act., 18, v. 5.

ET IN OMNIBUS SINE ONERE ME SERVAVI ET SERVAVO. Ne quis autem putet hæc ab eo dici, ut ab illis in posterum accipiat; addit quòd sicut lætens in nullo fuit onerosus, sic nec erit in futuro: gratis ministravi, gratis ministrabo, et cavebo ne cuiquam sin oneri. Timuit Apostolus ne ipsa vite necessaria recipiens, foret onerosus. Hinc saltem limæanus superflua recipere.

VERS. 10. — EST VERITAS IN ME... Jurat quòd idem observabit semper, seu nihil à quopiam recipiet in Achaia.

Verùm dico, Christus Veritas, est nulli testis; quòd hæc GLORIATIO, Evangelii vobis predicandi gratis, per me non abrumpetur apud vos et in totâ Achaia.

NON INFINGETUR. Græc., non obturabitur. Metaphora ab amibus sumpta, aiunt Patres Græci Chrysostomus, Theophylactus; quasi diceret: Donis vestris non obturabitur, aut obstructis cursum hujus mee glorie, sed fluet indesinenter per omnes Achaie regiones, cujus metropolis erat Corinthus. Idem hic significat Apostolus quod in 1 Cor., cap. 9, v. 15: Bonum est michi magis mori, quam ut gloriam meam quis eripiat.

VERS. 11. — QUARE? quia non diligo vos? Cur ita facis apud nos? An quia nos non diligis, idèd loca nostra respis? Solemus enim eorum, quos non diligimus, dona contemnere.

Item jurat, Deum cordium inspectorem testem adhibens, quia eos diligit. Dona quidem sunt respicienda, sed sine contemptu, imò cum gratitudine, et cum affectu.

VERS. 12. — QUOD ACTEM FACIO, ET FACIAM... id est, id facio et faciam, seu gratis evangelizo, et evangelizabo non solum Corinthi; sed in totâ Achaia, ut pseudo-apostolis amptem occasionem, quam querunt nobis esse similes et pares, de quo GLORIANTUR.

Optabant pseudo-apostoli ut aliquid reciperet Apostolus; sique dicere possent quòd, ad ejus exemplum ter omnibus et singulis decendo, monendo, consulendo, ne impudici; atque si nihil aliud, nulla vite sustentande necessitas curare mihi incubuit.

NAM QUOD MIHI DEERAT, suppleverunt fratres, qui venerunt à Macedonia; et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo. Adit autem de futuro tempore, ne commemorando præteritam absentiam, videatur adonere Corinthos quid illi postquam erga se facere debeant.

VERS. 10. — Est veritas Christi in me, in veritate Christi loquor, testor Christi veritatem; vobis ego per Christum (Ambros., sub Christi testimonio) verè sanctique affirmo ac jurò me nihil pro sumpto à vobis accepit. Ita Theoph.

Quomam hæc gloriatio, quòd gratis vobis evangelizaverim, non infingetur in me in regionibus Achaie.

Quare? Quia non diligo vos? Deus scit, au non diligam.

VERS. 12. Quod actem facio, et faciam, id est, sed quod lætens facio, gratis per Achaiam prædicans

ipsi reciperent; et consequenter gloriari quòd in hoc ipsi similes et pares forent; quem aliunde se superare factabant, scilicet in eloquentiâ. Ut hæc eis gloriandi occasione amputet Apostolus, nihil recipit, nec vult recipere; ut patet omnibus quòd in hoc saltem sint illo inferiores. Alii Græci, qui supponunt quòd pseudo-apostoli gratis quoque predicare gloriabantur. Hoc saltem simulabant, ait D. Chrysostomus, sed furtim et occultè recipiebant. Illis, inquit, Paulus prædicit occasione gloriandi, quam querebant inde; quia hæc in re, non habebant quòd gloriarentur, cum Paulo forent tantum pares. Sed probabilis est quòd palam acciperent pseudo-apostoli, cum de eis loquens, v. 20: Sustinetis... si quis deerrat, si quis accipit.

VERS. 15. — NAM ERUSMODI... Hos falsos apostolos quis hic pingit coloribus; simul et explicat quòd dixit, verum non esse similes. Nam hujusmodi homines falso titulo et nomine tenus apostoli sunt, à Christo non missi, nec à Christi veris apostolis.

OPERARI DOLISI, fallaces, qui omnia ficto faciunt animo et in fallant; D. Chrysostomus.

TRANSFIGURANTES SE... assumunt Christi apostolorum personas, cum revera sint ministri Satane. Larvam apostolorum circumferunt, non autem vim ac facultatem; Chrysostomus.

VERS. 14. — ET NON MIRUM... Et hæc in re nihil novum. Nam Satanas, nisi angelos tenebrarum, transformatur in angelum lucis; malus in bonum.

VERS. 15. — NON EST ERGO MAGNUM... non est ergo quòd miremur tanquam magnum, si ejus ministri figuram se personam induant apostolorum, veritatem, pietatem ac veram justitiam annuntiantium.

QUORUM FINIS ERIT... et tandem larvam eis detrahet Deus, penamque dabit factis iniquis debitam. Finis eorum erit secundum opera illorum, id est, malus.

Ab ipso Ecclesia exordio fuisse falsi doctores, hypocrite, apostolorum Christi larvam circumferentes; ut fideles deciperent. Ab ipso mundi exordio Satanas, humana salutis adversarius, tenebrarum angelus, sese in lucis angelum transformat, ut facillius decipiat.

Hinc discamus timere, cavere, rogare, et ne nos

Evangelium, idem et facturus sum desinere.

Ut amptem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in quo gloriari invaduntur alicui et vos. Gloriantur in predicatione se esse mihi pares, cum sint inferiores; ego enim gratis, ipsi lucrati causa evangelizant. Ita Anselm., Chrysost., et Theoph.

VERS. 15. — Nam quosdam pseudo-apostoli, sunt operari dolosi, seu dolosi. Ingerent seipsum, mentientes se missos esse. Transfigurantes se in apostolos Christi, scilicet à seipsis, id est assumens personam apostolorum Christi, dicentes se esse Christi apostolis, sed falsos.

VERS. 14. — Et non mirum, quòd audeant se transfigurare in apostolos Christi.

Ipsi enim Satana transfiguratur se in angelum lucis. Dicit lucis; solent enim angeli boni, utpote beati, lucidi et gloriosi apparere, cum se ostendant hominibus. Secundo lucis, id est veritatis, justitiae, pietatis; hæc præ se fert Satanas, hæc promittit hominibus quorum vel oculis visibiliter apparet, vel phantasie se suaque consilia insinuat, ostendit, impruunt, cum vere sit angelus tenebrarum; qui non nisi peccata, errores, dolos suggerit.

inducam... sed liberi nos à malo, à malo spiritu in bonum transformato; à malo doctore; apostoli larvam circumferente. Et hinc discamus nec in nobis, nec in hamine, nec in angelo spem ponere; sed in solo Deo.

VERS. 16. — FREMERE... repeto quòd ab initio dixi, rursusque vos rogo, ut meo patienter sustineatis, si quid ad laudem meam dixerò.

NE QUIS ME FUTER... nec propterea quis me putet insipientem, nec enim id ago sine ratione, sed ob causam. Nulla quidem res est gloriari; ego verò non ut stolidus hæc facio, sed coactus; D. Chrysostomus.

ALIQUEN VELUT INSPIENTEM... quòd si tamen id, quòd à vobis peto, non possim obtinere; ut insipientem accipite me, et patienter sustinate; tantum ut mihi tantisper liceat gloriari. Hic sensus naturæ est, nec primo injus capitis versus contradicit, ut putat auctor veterisque, qui vult lic ab Apostolo retractari, quòd ab initio dixit. Hincque particulam rursus, ipse solus, contradicentibus omnibus omnino versionibus, et interpretibus Græcis et Latinis, vult non significare, iterum, de notione; sed è contra, seu tout au contraire, je me retracte. Quòdquid sit de hæc rursus significatione in genere, sanè illa huic loco non convenit; idem enim in re hæc dicit Apostolus, quod in primo versu dixit. Ibi insipientem vocat gloriari, quia speciem habet insipientie; ut insipiens videtur iis, qui causam ignorant. Hic autem rogat, ut propter hæc insipientie speciem, non putetur insipiens, id est, verè insipiens; quia id non agit insipienter et sine ratione. Quòd si tamen ab eis non potest obtinere id quòd rogat; concedit ut velut insipientem ipsam accipiant, dummodo gloriari permittant; idque concedit sapientissimè, proximi sui salutem sine proprie fama anteponendo.

In his ergo verbis patet et humilitas et charitas apostoli. Humilitas; excusatione toties iteratâ, ostendit sanè quam iustus et exactus gloriatur. Charitas; hæc internam confusionem suam, imò et externam Corinthiorum propterea contemptum, animarum salutem sacrificando.

VERS. 17. — QUOD LOQUOR... Fateatur quòd specie tenus et apparenter non agat secundum Christi doctri-

VERS. 15. — Non est ergo magnum, id est, mirandum tantum res magna. Si ministri ejus transfigurantur velut ministri justitiae, id est, figuram se personam assumunt ministrorum justitiae.

Quorum finis erit secundum opera ipsorum, q. d. Esi fallat homines, Deus fallere non poterit, à quo tandem recipiet mercedem operibus suis debitam, hoc est, interitum et mortem æternam.

VERS. 16. — Iterum dico ne quis me putet insipientem esse, scilicet ob id quia meipsum prædico. Nam justa causa est cur id faciam. Aliquam velut insipientem accipite me, q. d. Quòd si aliud impetrare non possim, accipite me velut insipientem, tantum ut mihi paululum gloriari liceat. Nota. Valde premollis, ut ostendat quam iustus, et non nisi coactus descendat ad laudes suas. Ita Chrysost.

Ut ego modicum quidd glorie, id est, ut cum illis annulos nostros toleratis tam multa de se justitiam, mihi quoque concedatis vel paulum de me ipso gloriari.

VERS. 17. — Quod loquor, non loquor secundum Deum; quòd loqui propono et intendo, meos scilicet laudes.

nam, qui nos humilitatem factis et verbis docuit, ut jam dictum est in commentario, v. 1. Quod in hoc gloriosioris argumento loquor, si verba spectetis tantum externa, vos loquor secundum Deum, speciem enim habent insipientis; si verò animum spectetis et verborum scopum, secundum Deum loquor. Ex charitate enim loquor; et ex necessitate me laudo; ne me Christi ministro contempto, credatis et adhaeratis Satanae ministris. Ago apparenter contra humilitatem, quae est vera sapientia, quam nos Deus, per Christum docuit; hinc non secundum Deum loquor. Sed id invitus ago et ex charitate: hinc non insipienter, sed quasi insipienter, seu quasi in insipientia, mea laus speciem habet insipientiae quidem, sed est vera et secundum Deum sapientia.

IN HAC SESTANTIA GLORIAE. Graec. *ἐν ταύτῃ τῇ σεστάντιᾳ*; idem verbum in eodem sensu usurpatum reperies cap. 9, v. 4. scribit in hac materia, seu in hoc argumento gloriosioris: *In hac parte gloriosioris*, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

VERS. 18. — QUONIAM MULTI GLOBIBUS. quandoquidem pseudo-apostoli, annuli mei, gloriantur in rebus carnalibus et externis et ad apostolum non pertinentibus; et illos sic gloriantes, inò ad naseam usque jactabundos tolerat.

Et ego illorum secutus insipientiam, tantisper gloriabor; sperans quod et patienter feretis me uti- lier gloriantem.

VERS. 19. — LIBENTER ENIM SUFFERTIS. Syr., *purifici enim estis ad obtemperandum rationis expertibus, cum eis ita sapientes.* Quasi diceret: id eo facilius spero, quòd vos cum sitis sapientes, alios tamen suffertis insipientes, me multo maiores. Insipientia mea vobis multo minus erit onerosa, quam pseudo-apostolorum: mea ad summum erit verbosa, illorum verò est effectiva et effectibus molesta; vos enim tyrannice regant, vos devorant.

VERS. 20. — SUSTINETIS ENIM SI QUIS. id est, si quis illorum duro et imperioso dominatu vos in servitute tenet; sed regit et servos.

Si quis devoravit, id est, bona vestra consumit et exhausti sumptibus.

Si quis accipit, à vobis munera, quibus vestras extenuat facultates.

Sed quasi in insipientia in hac substantia gloriae, in hoc subjecto, in hac materia gloria quae gloriari de meis laboribus in sequentibus intendo.

VERS. 18. — Quoniam multi gloriantur secundum carnem, in rebus carnalibus et externis, puta in nobilitate, divitiis, sapientia, circumfusione, parentibus Hebraeis gloriantur pseudo-apostoli; hinc et ego in eisdem gloriabor, in Chryso.

VERS. 19. — Libenter enim suffertis insipientes, etc. Est ironia. Quasi dicat: Sustinetis insipienter jactantes se gloriosabund illos pseudo-apostolos, sustinetis, spero, et me apud sapientes sapienter et utiliter gloriantem.

VERS. — 20. Sustinetis enim si quis vos in servitute tenet, qui imperioso vobis utatur ut mancipis. Significat imperiosum pseudo-apostolum in Corinthios fideles dominationem, quae eos propinquam ut servos premebat. Nam ad ejusmodi subjectionem pertinent quae sequuntur.

Si quis extollitur, fastu tumens, ut vos deprimat, et quandam in vos tyrannidem exerceat.

Si quis in faciem vos cadit, id est, habet ludibrium, seu contumeliam quasi alapam vobis impingit.

Ita quidem explicatur communiter haec ultima pars; unde plerique verba sequentia, *secundum ignobilitatem dico*, explicat quasi dent sensum sequentem: Hoc intelligo, quantum ad contumeliam; non quod de facto vos cadant in faciem, sed quod contumelia, vos quasi viles afficiant.

Sed nonne fieri posset, ut quisquam pseudo-apostolorum ad hanc deveniret violentiam, ut palmam quinquam Corinthiorum exciderit; et hoc eis exprobraret Apostolus? Cum omnia alia ad litteram sint vera, cur non et haec pars? An minus est crimen, tyrannidem exercere, devorare, accipere, etc., quam aliquo fortè proprio motu cadere? Hinc in re nihil affirmo; sed meam dubium expono.

VERS. 21. — SECUNDUM IGNOBILITATEM DICO. QUASI... obscurum est quod ait; nam quantum molestum ac grave erat, idcirco hoc ita collocavit, ut acerbitatem obscuritate falleret; D. Chrysostomus.

Nota quid ad intelligentiam.

Obscuritatem hujus loci probat explicationum varietas, omnes legi, omnes expendi, nullam penitus satisficientem inveni. Hinc textum attentius legi; omnes versiones contuli; et lux major affulsit. Graec.: *secundum contumeliam dico.* Syr., *quasi eam contumelia dico.* Arab., *per modum contumelie et exprobrationis hoc dico; ac si nos infirmum essemus.* Ex textu et ex his ejus versionibus concipio quod D. Paulus superiora, in versibus 19 et 20 contenta, dixit per modum exprobrationis. Sed quibus? Ex ipso contextu patet quod fessis Corinthiis, quos in his versiculis alloquitur. Quid ergo Corinthiis exprobrat? Intellige ex ipso contextu et ex eo, de quo hic agitur; scilicet: Haec et alia, cum vobis pseudo-apostoli faciunt; illos tamen aestimatis, diligitis et plaris quam me facitis.

Quasi nos hac in parte infirmi, seu illis inferiores simus, id est, quasi verò nos propter infirmitatem idem vobis non fecerimus; et non propter humilitatem, modestiam et charitatem. Quasi verò non poterimus, sicut et illi, fidelem titulum abutentes, opprimere vos. Quasi verò talia, quae dixi, facere, sit in illis virtus.

Si quis devoravit, id est, bona vestra extorquet. Significat inexplentem aviditatem quantum ad sumptus vite, quos intendem exigebant.

Si quis accipit, scilicet à vobis. Si quis extollitur, id est, extollit se supra vos; potestatem sibi vendicant in vos, seipsos laudant, se saepe magni factum et deprecitant, dicendo se esse populum Dei, illos, ex gentibus peccatores.

Si quis in faciem vos cadit, non alapis, sed contumeliis, in faciem exprobrantes quod fueritis idololatriae, peccatores, immundi, quòd sitis preputiani.

VERS. 21. — Secundum ignobilitatem dico, q. d.: Cum dico pseudo-apostolos in faciem vos cadere, non simpliciter dico, sed quasi ignominiam et convicia quae in vos jactant, et in faciem exprobrant.

Quasi nos infirmi fuerimus in hac parte, q. d.: Sustinetis furtes, audaces, miltices et imperiosos pseudo-apostolos, me verò non sustinetis; sed contemnitis tanquam infirmum, pusillanimum et timidum, quasi

tus et perfectio aestimatione digna; et talia non facere, sit in nobis infirmitas et peccatum vestro contemptu dignum.

Ironia similis, inò eadem ac ea quae v. 7; quasi diceret: An peccatum feci, quia humilis, pauper et modestus apud vos fui? quia ex charitate, et gratis omnino, vobis evangelizavi? quia vos non devoravi, non oppressi, contumelia non affeci? Et haec eadem exprobratio tangit obliquè falsos apostolos: qui talia facientes, sese jactabant quasi magnos; et D. Paulum, ut infirmum et homuncionem deprimebant; hincque sese anteponabant illi. Quasi verò non illis hac in parte simus inferiores; quasi talia facere sit virtus et perfectio; non facere peccatum. Ille itaque D. Paulus indignationis tactus, et plura cogitans atque sentiens, quam verbis exprimat, tacitus in corde, haec egregiam concedit pseudo-apostolis superioritatem ac praecellentiam. Esto, simus illis, hinc in parte inferiores; sicutque nobis in ea superiores; at sanè in nullà illa re praecellentiam illis concedo.

In quo quis audeat? id est, in quacumque re quis eorum audeat gloriari.

IN INSIDENTIA DICO, id est, quasi insipiens loquor, et ego gloriari audebo.

Observatio moralis.

D. Paulus, totius terrarum orbis doctor, speciatum vero Corinthiorum amatissimus pater, et apostolus, tot eximis virtutibus et praclaris dotibus insignitus; ab ipsis tamen Corinthiis, suis in Christo filiis, postpositus hypocrisis, falsis operariis et veris Satanae ministris; qualis et quanta injustitia! At quantum solamen omni praelato ecclesiastico, sua munia ritè peragenti, et à suis tamen inferioribus, in honore minoribus habito! Haec fuit semper consuetudo mundi, et erit usque in finem; ait Cornelius à Lapide, post Salmeronem quem citat; contumaciter resistere Dei servis, ad minimas occasiones obstrepere, et obumbrare, de severitate moderatè conqueri; abhorre ab omni disciplina; impostoribus autem et pseudo-apostolis serviliter se subdere, omnia illis permittere; quicquid oneris imponere ipsis libuerit, patienter suscipere: ita Israelitae, contempto Samuele sancto, ac modesto, mulerunt ferro jugum fastuosi et tyranni regis, 1 Reg. 8.

Hoc in casu, superior gravavit et attentus, et ob id à suis despectus, cogitavit D. Paulum pseudo-apostolos postpositum à suis; et ob hunc iniquum sui despectum, dejectior non erit animo. E. contra superior qui imperiosius agere non poterim quam feci; q. d. Paulus: Potui sanè eadem licentia et imperio in vos uti, quo pseudo-apostoli usi sunt, sed nolui ex humilitate, modestiè et charitate eximii. Ita Chrys.

In quo quis audeat, supple gloriari (in insipientia, id est, quasi insipientis, vel insipienter dico), audeo et ego, scilicet gloriari. Sensus est: Quaecumque illi sibi arrogant tanquam gloriosa, ego quoque mihi arrogabo.

VERS. 22. — Hebraei sunt, et ego, etc. Gloriosius erat Israelitam dici quam Hebraeam, et semen Abraham dici, quam Israelitam.

VERS. 25. — Ministri Christi sunt, per concessio-

officii sui negligens, et à suis tamen honoratus; cogitet pseudo-apostolus honoratus; attendat sibi et caveat, ne sicut honoris illorum, ita et vitiorum sui participet; saltem non superbiat ob honorem sibi et distantie ministris communem.

VERS. 22. — Hebraei sunt, scilicet, origine et lingua, et ego sum Hebraeus origine et lingua. Hebraicum callo.

ISRAELITE SINT, id est, ex posteris Jacob, non ex posteris Esau; et ego, sum Israelita.

SEMEN ABRAHA SINT, id est, naturales filii, non proselyti. Haec erat summa Iudeorum gloria, de qua jactabant: Semen Abraham, filii Abraham sumus, qui fuit specialiter amicus Dei; cui facte sunt repromissiones à Deo, etc.

ET EGO SUM ABRAHA FILIUS. In hoc ergo pares sumus.

VERS. 25. — Ministri Christi sunt; tales saltem se dicunt, licet de facto satanae sint ministri, v. 15. Esto sint, ut voluit, ministri Christi.

UT MINUS SAVESUS LOQUOR, sed tamen verè loquor, ego sum ples quam illi. Syr., *et ego illis praestantior.* D. Chrysostomus, *et ego his melior sum et praestantior.*

Observatio litteralis et moralis.

Hoc probat in sequentibus; non miracula profertens, quae fecit; non per excellentiora charismata quae recepit; non per tot urbium, provinciarum et regnorum admirandum conversionem; quam, Deo dante, operatus est; sed per labores, plagas, carceres, omnesque, quas pro Christo passus est; et omnes Christi ministros docet media, quibus possit praestantius sacro Christi apostolatu et ministerio communicare; nimirum si plurimum patiantur et laborent pro Christo.

Communicantibus igitur Christi passionibus, gaudent, ò Christi ministri! quia sic et divino ejus apostolatu, cum D. Paulo, communicatis excellentibus. Sicut oportet laborare et pati Christum, et per labores et passionem summi salvatoris exercere ministerium, si que in suam gloriam intrare. Ita et oportet pati et laborare Christi ministrum; per labores assiduos et passionem quam plurimas summi peragere ministerium, si que gloriam aeternam promereri. Hoc nos docet exemplum D. Pauli, per antonomasiam apostoli.

IN LABORIBUS PLURIBUS. Graec., *in laboribus abundantius*, id est, pluribus quam illi. Syr., *in labore plus quam illi; in verbis plus quam illi; in vinculis plus quam illi, in mortibus pluribus.*

nem hoc dicit; et vocent se Christi ministros, et ego sum, inò plus quam ipsi, ut nimis sapienter dico, hoc est, quasi insipientes delirans loquor. Tanquam dicat Apostolus: Ministri Christi sunt (stulte loquor, stultitiae meae ignocentia), plus et excellentius ego sum.

In laboribus pluribus; id est, pluribus quam pseudo-apostoli.

In carceribus abundantius, in plagis supra modum, id est, in verbis insolenter, et, ut ita dicam, excessivo mihi illis; supra quam dici vel credi potest.

In mortibus frequentiter. Mortis periculis, ubi comes mei, aut alii vel à latronibus, vel à satidiosis cedebantur aut jugulabantur.

IN PLAGIS SUPRA MENTEM. Græc., ἐκκεντρί, id est, plus quam dici potest.

IN MORTIBUS, id est, in vitæ periculis; FREQUENTER.

VERS. 24. — A JUDÆIS QUINGENTES QUADRAGENAS, scilicet, plagas, ITA MISSUS, id est, 59. Lex, Deuter. 25, 3, vetabat ne quadragenarius plagarum numerus excederetur. Hinc Judæi, ne excederent, sique legem certiter observarent; triginta novem dabant tantum. Porro de his flagellationibus D. Pauli nihil in Act. Apost.

VERS. 25. — TER VIRGIS CÆCÆ... à gentilibus, hinc colligitur quod Judæi non virgis excederent, sed fibros seu nervis. De unâ tantum fustigatione in Actis, 16, 22.

SEMEL LAPIDATUS SUM. Lystris, Act. 11, 18.

TER NAUFRAGIUM FERI. De hoc nihil H. Ludæi; illud enim naufragium, de quo Act. 27, 48, post hanc Epistolam scriptum est.

NOCTE ET DIE... IN PROFUNDO MARIS... Græc., non est, maris, sed tantum, ἐν τῷ, profundo, quod de omni profundo, seu carcere, seu puto potest intelligi. Reverâ Beroanus intelligit profundissimum carcerem Cyzicenum, in quem D. Paulus sit injectus. Sed de carceribus jam dictum est, v. 25. Ille autem agitur de naufragio, et de æternâ naufragium consequente. Hinc bene noster interpres addidit: In profundo maris sui, id est, justa Theodoretum, scaphâ dissolutâ, totam noctem, dieque hinc et illuc à fluctibus impulsus transiegi. Syr. pariter, ter in naufragio sui, die et nocte in medio mari, sine nauigio sui. Ex his versibus patet quod multa de D. Paulo prætermiserit D. Lucas in Actis apostolorum.

Observatio moralis. Sed quale spectaculum nobis, in his versibus, exhibetur? Christi legatum videri iustissimum et virgine castum, quasi vite et pessimam aliquam foret in hæcquam; Evangelii Dei præconem video lapidibus obrutum, quasi blasphemus homo foret; Dei ministrum et servum fidelissimum video naufragum, et undis hinc et illuc pulsam et exagitatum, quasi foret impius ab ipso Deo derelictus. Heu spectaculum scandalosum, si carnis oculis cernatur! Si est scientia in æterno? At spe-

VERS. 24. — A JUDÆIS QUINGENTES QUADRAGENAS UNAM MISSUM RECEPI. Jussert Dominus; Deut. 25, ut plagarum numerus quadragenarius non excederet, cui et certis et plenis satisfacerent Judæi, non quadraginta, sed una minus, scilicet triginta novem reis infligebat. Ita Talmudici.

VERS. 25. — TER VIRGIS CÆCÆ SUM, à gentilibus. Semel lapidatus sum. Id passus est Lystris Lyconia, potissimum à Judæis, adeoque graviter et mortuus putaretur, quemadmodum refertur Act. 11.

TER NAUFRAGIUM FERI, naufragatus sum, naufragium passus sum.

Nocte et die in profundo maris sui, id est, alto et medio mari diem noctemque undis jactatus egi. Ita Theophyl.

VERS. 26. — IN ITERRIBUS CARPÆ, non solum molestis, sed et periculosis.

Periculis fluminum, quæ interdum non minus periculosa sunt navigantibus quam mare.

Periculis latronum, in quos inciderat iter faciens.

Periculis ex genere, ex gente mea. Insidias intel-

lecticulum edificatorum, si fidei cernatur oculo! Hinc enim docet, æternas, passiones, humilitationes non horrere, quasi vera mala, sed æstimare quasi Dei dona servis suis preparata: Vobis donatum est pro Christo, ut non tantum credatis in eum, sed et ut pro peccatis vestris, hinc et docet hæc mundi mala non fugere; sed amare, desiderare, ut bonorum æternorum radices; in eisque gloriari, quasi in vere glorie mellis et quasi principii. Allicio mater glorie. Per hæc Christus et apostoli intrarunt in gloriam. Hæc sunt Christi et apostolorum ejus insignia. Hæc sunt quibus prædestinavit Deus nos facere conformes imaginis Filii sui; ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Da mihi, ô Deus! hæc penetrare; hæc semper oculis fidei videre; ut crucem æstivem, diligam, reverer.

VERS. 26. — IN ITERRIBUS CARPÆ... pro Evangelio Christi, predicando et promovendo, longa, molesta et periculosa sæpe suscepti itinera. Ulque sparsa pericula: pericula in fluminibus navigandis et trajiciendis: pericula ex parte latronum; ex parte Judæorum, ex parte gentiliùm; nunc in civitate, nunc in deserto, nunc terra, nunc mari. Ubique insidias: pericula denique à falsis fratribus: seu simulatis fidelibus. A principio enim diaboli injecti zizania. Theodoretus.

VERS. 27. — IN LABOR ET TRUENNA. Græc., in fatigatione et miseria. Quot labores graves et defatigantes eadem de causâ suscepti! Quot molestias perpassæ!

IN VICIIS MULTIS, ad orandum, prædicandum, laborandum.

IN FAME ET SITI, ex necessitate, defectu esculentorum in longis itineribus, per loca arida; æstatis tempore.

IN JEJUNIIS MULTIS, sponte et ex religione susceptis.

IN FRIGORE ET NUBITATE, ob vestitus tenuitatem, qui non sufficiebat ad frigus arcedum. Heu! tantum et quale discrimen apostolice vite cum nostra; vite laboriosæ, cum otiosa; vite patientis, cum molli et delicatâ; vite pauperis, abjectæ, contemptæ, cum divite, honoratâ, superbiâ! Erubescamus ita differre ab eis, quos gloriamur habere patres in fide. Erubescamus nihil pro nobis ipsis pati velle, pro quibus tot et tanta passi sunt apostoli.

Periculis ex gentibus, id est, à gentilibus; sed hic plerumque à Judæis in ipsum conatibus, ut ex Actis liquet.

Periculis in civitate, velut Damasci, Hierosolymis, Ephesi, atque aliibi.

Periculis in solitudine, id est, in desertis locis, in quibus et ab adversariis collocabantur insidie.

Periculis in mari, ille peculiariter loquitur de periculis sibi mare naviganti paratis ex insidiis hostium, maxime Judæorum, cujus exemplum habemus Act. 20, ubi scribitur factas illi fuisse insidias à Judæis naviganturo in Syriam.

Periculis in falsis fratribus, id est, periculis que passus sum à simulatis et falso nomine Christianis.

VERS. 27. — IN LABORE ET TRUENNA. Significat vox Græca laborem cum difficultate ac fatigatione conjunctum.

In vigiliis multis, in fame et siti. Inediam et penuriam passus est, gratis Evangelium prædicans.

In jejuniis multis. Jejunia ad purificandam mentem,

VERS. 28. — PRÆTER ILLA... INSTANTIA MEA. Græc., ἐκκεντρία; significat conspiratio, oppugnatia, concursus. Hinc D. Chrysostomus hoc intelligit de factionis conspirationibus, seu seditiosis populis in Paulum; sed præterquam quod de eis actum est, v. 25, verba sequentia, sollicitudo ECCLESIAREM, determinant sensum ad negotia. Instantia igitur, hic, est concursus, conspiratio curarum, moles negotiorum, mihi quasi globo facto, quotidie instans; seu, ut ait Erasmus, incumbens mihi quotidiana sollicitudo pro Ecclesia.

VERS. 29. — ET EGO NON TRON. Græc., igneo, vehementissime discrucior, quasi in igne arderem.

VERS. 30. — QUE INFIRMITATIS... à GLORIABOR et edomandum carnem, sponte assumpta, quo fructuosius Evangelium predicaret. Sic enim ait I Cor. 9: Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte, etc.

VERS. 30. — PRÆTER ILLA QUÆ EXTRINSECA SUNT, instantia mea quotidiana. Instantia, hoc est, negotiorum moles mihi instans, circumstans et incumbens. Jam verò præter illa que foris et extrinsecis mihi accidunt, id est, corporis afflictiones et pericula, cujusmodi sunt quæ hæcenus recensui, sunt et peculiarior animi dolores atque afflictiones, quibus excrucior Evangelii causâ. Nam quotidie ad me, tanquam apostolum Ecclesiarum, concurrunt undique à fidelibus, ob varias difficultates circa negotium evangelicum emergentes; quæ res animam meam inquietant maxime in modum.

Sollicitudo omnium Ecclesiarum, id est, plurimarum, scilicet earum quas ipse fundaverat, aut quibus per se vel per discipulos suos Evangelium prædicaverat.

VERS. 29. — Quis infirmatur, dolet, affligitur, et ego non infirmor? non doleo, non affligor? Quis fidelium infirmatur animo, propendit ad ipsam, pronus est ad peccandum levi occasione, et ego non infirmor per infirmum affectum commiserationis, metueas ac sollicitè cavens ne frater infirmus cadat?

Corollarium pietatis, seu in hoc copite ad pietatem maxime notanda, et ad præxim redigenda.

1^a Nota quod humilitas est vera christiani sapientia, quam Christus Dominus, æterna Dei sapientia, nos facit docuit et verbis. Ideo Filius Dei factus est homo, iustus humilis et verè seraphicus sanctus Pater noster Franciscus, ut homines doceret humilitatem. Intus ergo superbiere, vera est insipientia; et, ut ait Ecclesiasticus, 10, 15, inimicum omnia peccati, et propterea semper malum. Verbis autem semetipsum extollere, apparet saltem insipientia, quæ sine verâ necessitate, imò et sine prævia magnâ humilitatis exhibitione, nunquam est licita. Hinc divus Paulus semetipsum laudare coactus, toties veniam petit, toties semetipsum insipientem dicit. A Christo Domino, humilitatis Doctore, veram discamus sapientiam, cordis humilitatem, quam semper et ubique servemus. A divo Paulo, Christi imitatore fidelissimo, discamus quantâ modestiâ et humilitate nobis sit utendum, etiam quando verâ necessitate coacti, ordinarias humilitatis externæ leges, nostris propriis laudibus infirmimus. Vide commentarium v. 1, 3, 16.

2^a Nota quanta sit anime christianæ nobilitas. Per

in afflictionibus, flagellis, carceribus, passionibus et reliquis enumeratis et obtemperabilibus.

VERS. 31. — DEUS... SCRIT QUOD NON MENTIOR. Jurat in re gravissimâ, et ad Deum pertinentem. D. Chrysostomus ad septem refert hoc juramentum, plerique recentiores et ad præcedentia.

VERS. 32. — DAMASCUS... urbs capitalis Syriæ, non longè à monte Libano, Arctas, rex Arabie Petrice, socer Herodis Antipæ, qui Herodes Arctæ filium dimisit, ut Herodiadem, fratris sui Philippî uxorem duceret, hic Arctas Damascum tenebat, eique præfectum imposuerat.

Quis scandalizatur, et ego non uror? hoc est, ignesco, incendior, ardeo non dolore, quasi meum esset malum, quod subit proximus cum scandalizatur; non zelo, ut illum curem, et scandalum tollam.

VERS. 30. — SI GLORIARI OPERET, quæ infirmitatis meæ sunt, id est, de afflictionibus, flagellis, persecutionibus et passuibus pro Christo susceptis gloriabor, ob que video infirmus, sed vera dicere; q. d.: Abicit, afflicti, imbecillis et contemptibilis. Ita Chrysostomus.

VERS. 31. — Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, etc. Deus horum omnium testis est, qui novit nam non mentiri, sed vera dicere; q. d.: Absit ut abutar ejus testimonio, cum omnis laus et honor debetur in omnem æternitatem.

VERS. 32. — Damasci præpositus gentis Arctæ regis (saurana Arctæ regis: fuit hic super Barrodis, sicut Theoph. Herodes enim Antipæ qui Joannem Baptistam occidit, filium Arctæ uxorem duxerat, teste Josepho I, custodiebat civitatem Damascenam, aut me comprehendere; scilicet Judæis adversariis meis tradendum, Nam Judæorum operâ qui Paulum interficere cupiebant, factum esse quod hic scribit, Lucas in Actis Apost. disertè exposuit.

VERS. 33. — Et per sanctum in spiritâ dimissus sum per mare, id est, per mania civitatis, idque nocte, et à discipulis, id est, Christianis, ut refert Actorum historia.

fidem in Baptismo facti est sponsa Christi, Filii Dei. Hujus sponsæ virginitas, est fidei incorruptio. Hujus sponsæ dos est regnum celorum. Hujus sponsæ nuptiæ preparantur quidem in hoc sæculo per fidem, spem et charitatem; at consummuntur in celo per clarâ Dei visionem, et amorem beatificum. Vide v. 5, in commentario.

3^a Ab exemplo D. Pauli discat Christi minister quod apostolice viri dux sunt præcipue virtutes, humilitas cordis, et paupertas spiritus. In suâ conversatione sit humilis; in usu et in prævi sit pauper. Lucrum non querat; imò dona respuat: sic tamen ut gratitudinem et affectum offerentibus testetur. Vide commentarium v. 7, 10, 11.

4^a Ab exemplo divi Pauli, pseudo-apostolis postpositi, solamen habeant zelationis prælati, si à suis subditis minus honorentur. E contra vero negligentiores à suis inferioribus honorati, timeant ne pseudo-apostolis sint etiam in aliis rebus similes. Vide commentarium, v. 21.

5ª Omnis Christi et Ecclesie minister discat media,

quibus sacro Christi ministerio dignè communicet, per laborem scilicet et passionem. Quò plus pro Christo, et animarum salute laborabit et patietur; eò dignius Christo animarum Salvatori communicabit, et dignior erit ejus minister. Vide commentarium, v. 25.

6° Hinc et nos omnes Christi fideles discamus quò CAPUT XII.

1. Si gloriari oportet (non expedit quidem), veniam autem ad visiones et revelationes Domini.

2. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit), raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum.

3. Et scio hujusmodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit).

4. Quomam raptus est in paradysum; et audivit arcana verba que non licet homini loqui.

5. Pro hujusmodi gloriabor; pro me autem nihil gloriabor nisi in infirmitatibus meis.

6. Nam, etsi voloero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam: parco autem, ne quis existimet supra id quod videt in me, aut aliquid audiat ex me.

7. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi simulò carnis mee, angelus Satanæ, qui me colaphizat.

8. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet à me;

9. Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.

10. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo; cum enim in inferno, tunc potens sum.

11. Factus sum insipiens, vos me cogistis. Ego enim à vobis debui commendari: nihil enim minus fui ab his qui sunt supra modum apostoli, tametsi nihil sum;

12. Signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos, in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus.

13. Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donante mihi hanc injuriam.

14. Ecce teritio hoc paratus sum venire ad vos; et non ero gravis vobis. Non enim quero que vestra sunt; sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.

15. Ego autem libentissimè impendam, et superimpendam ipse pro animabus vestris; licet plus vos diligens, minus diligar.

16. Sed esto, ego vos non gravavi; sed cum essem assistens, dolo vos cepi.

17. Numquid pro aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos?

modo passiones aspiciere debeamus, non ut mala, sed ut aeternorum honorum radices et principia. Vide commentarium, v. 25. Ex versu autem 27, erubescimus nostram mollem, et oisiam vitam cum dura et laboriosa Apostoli vitâ conferentes.

CHAPITRE XII.

1. S'il faut se glorifier, quoiqu'il ne soit pas avantageux de le faire, je viendrai maintenant aux visions et aux révélations du Seigneur.

2. Je connais un homme en Jésus-Christ, qui fut ravi il y a quatorze ans au troisième ciel (si ce fut avec son corps, ou sans son corps, je ne sais, Dieu le sait).

3. Et je sais que cet homme (si ce fut avec son corps, ou sans son corps, je ne sais, Dieu le sait).

4. Fut ravi dans le paradis, et qu'il y entendit des paroles ineffables, qu'il n'est pas permis à un homme de rapporter.

5. Je pourrais me glorifier, en parlant d'un tel homme; mais pour moi, je ne veux me glorifier que dans mes faiblesses.

6. Car quand je voudrais m'en glorifier je pourrais le faire sans être imprudent, puisque je dirais la vérité; mais je me retiens, de peur que quel'un ne me estime au-dessus de ce qu'il voit en moi, ou de ce qu'il entend dire de moi.

7. Aussi de peur que la grandeur de mes révélations ne me causât de l'orgueil, Dieu a permis que je ressentisse dans ma chair un aiguillon, qui est l'ange de Satan, pour me donner des soufflets.

8. C'est pourquoi j'ai prié trois fois le Seigneur, afin que cet ange de Satan se retirât de moi;

9. Et le Seigneur m'a répondu: Ma grâce vous suffit, car ma puissance se perfectionne dans la faiblesse. Je prendrai donc plaisir à me glorifier dans mes faiblesses, afin que la puissance de Jésus-Christ habite en moi.

10. Et ainsi je sens de la satisfaction dans les faiblesses, dans les outrages, dans les nécessités, dans les persécutions, dans les afflictions pressantes que je souffre pour Jésus-Christ; car lorsque je suis faible, c'est alors que je suis fort.

11. J'ai été imprudent, mais c'est vous qui m'avez contraint, car c'était à vous à parler avantagèrement de moi, puisque je n'ai été en rien inférieur aux plus fameux d'entre les apôtres, quoique je ne sois rien pour moi-même.

12. En effet les marques de mon apostolat ont paru parmi vous dans toute sorte de patience, dans les miracles, dans les prodiges, et dans les efforts extraordinaires de la puissance divine.

13. Car en quoi avez-vous été inférieurs aux autres Eglises, si ce n'est en ce que je n'ai point voulu vous être à charge? Pardonnez-moi cette injure que je vous ai faite.

14. Voici la troisième fois que je me prépare pour aller vous voir; et ce sera encore sans vous être à charge, parce que c'est vous que je cherche, et non pas votre bien, puisque ce n'est pas aux enfants à amasser des trésors pour leurs pères, mais aux pères à en amasser pour leurs enfants.

15. Aussi, pour ce qui est de moi, je donnerai très-volentiers tout ce que j'ai, et je me donnerai encore moi-même pour le salut de vos âmes, quoique ayant tant d'affection pour vous, vous n'en avez pas autant pour moi.

16. On dira peut-être qu'il est vrai que je ne vous ai point été à charge, mais qu'étant artificieux, j'ai usé d'adresse pour vous surprendre.

17. Mais me suis-je servi de quelqu'un de ceux que je vous ai envoyés, pour tirer quelque chose de vous?

18. Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne isdem vestigiis?

19. Olim putatis quòd excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur; omnia autem, charissimi, propter edificationem vestram.

20. Timeo enim ne fortè cum venero, non quales volo, inveniam vobis, et ego inveniam à vobis qualem non vultis: ne fortè contentiones, revultiones, animo sitas, dissensionis, detractiones, susurrations, inflationes, seditiones sint inter vos:

21. Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et luceam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immunditiâ, et fornicatione, et impudicitâ, quam gesserunt.

ANALYSIS.

Amplius gloriam suam Apostolus, et qui in capite præcedenti se ut Christi ministrum, pro pseudo-apostolis commendavit ob labores et passionem, que abundavit Evangelii causâ, pro illa toleravit, in hoc capite se pro eisdem commendat, ob Dei dona sibi excellentissimè collata, ob visiones scilicet et revelationes.

§ ergo 2, 5, 4, eorum narrat raptum in tertium cœlum: quem tamen modestè causâ exprimit, non in suo nomine, sed in tertiâ personâ; nec enim gloriari vult, nisi in infirmitatibus, v. 5.

§ 6. Posset plura hujusmodi dicere, sed supprimit, ne major videatur quam sit.

§ 7. Narrat quomodo, ne ob revelationes extolleretur, datus est illi stimulus carnis, angelus Satanæ, cum continuò colaphizans; quomodo rogavit, ut tolleretur; Christi responsum, quia virtus in infirmitate perficitur: hincque movet Paulus in suis infirmitatibus gloriari, quam in Domini revelationibus, v. 8, 9, 10.

§ 11. Excusat suam temeritatem laudandâ licentiam, cuiuspanque rejectis in Corinthios, qui apostoli sui apostoliam texere debuissent; cum non fuerit apud eos præci-

PARAPHRASIS.

1. Si gloriandum sit; hoc equidem in se, et sine necessitate non expedit: sed cum ad id cogar, referam visiones et revelationes mihi à Christo Domino factas.

2. Novi quemdam christianum, qui ante annos quatuordecim raptus fuit (an in corpore, an extra corpus nescio, Deus scit); sed raptus est in tertium usque cœlum.

3. Et novi quid ille homo (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit)

4. Raptus est in paradysum, et ibi audivit ineffabilia verba, que mortalis homo non potest eloqui.

5. Pro tali homine, in cœlum sic raptò, gloriabor; pro me autem non gloriabor, nisi in meis infirmitatibus, que me vilè reddunt et abjectum.

6. Quamquam etsi in divinis etiam revelationibus gloriari voloero, non ero insipiens; siquidem eas referendo, veritatem dicam; et non sine necessitate; sed abstinero, nec de his plura dicam; ne quis me ma-

S. S. XXIV.

18. J'ai prié Titè d'aller vous trouver, et j'ai envoyé encore avec lui un de nos frères. Titè a-t-il tiré quelque chose de vous? n'avons-nous pas suivi le même esprit? n'avons-nous pas marché sur les mêmes traces?

19. Pensez-vous que ce soit ici encore notre dessein de nous justifier devant vous? nous vous parlons devant Dieu en Jésus-Christ; et tout ce que nous disons, mes très-chers frères, est pour votre édification.

20. Car j'apprehende qu'arrivant vers vous, je ne vous trouve pas tels que je voudrais, et que vous ne me trouviez pas aussi tel que vous voudriez. J'apprehende que je ne rencontre parmi vous des dissensions, des jaloussies, des animosités, des querelles, des médisances, de faux rapports, des troubles, et des tumultes;

21. Et qu'ainsi Dieu ne m'humilie lorsque je serai revenu chez vous, et que je ne sois obligé d'en pleurer plusieurs, qui étant déjà tombés dans des impuretés, des fornications et des déverglements infâmes, n'en ont point fait pénitence.

ANALYSIS.

plus apostolatus inferior: cum ejus viderint apostolatus signa; cum ab eo non minore receperint dona, quam quos receperunt cætera ecclesia ab aliis apostolis, nisi quod illis evangelizant gratis, v. 12, 15.

Hujus injuriæ, si que sit, veniam ita petit, ut v. 14 testetur quòd in suo præstet inuito, nihilque sit ab eis accepturas.

Hujus rei tres dat rationes effectus plenas. 1° Illorum quærit salutem, non eorum dona. 2° Ut eorum pater, juxta naturam legem, nulli filius suis dare, non ab eis acciperet. 3° Non sua tantum, ut pater, paratus est eis dare; sed et semetipsum pro eorum salute, v. 15.

§ 16. Refutat calumniam alibi ad adversarios illatum, quòd dolat, non per se, sed per discipulos suos à Corinthiis pecuniâ extorserit, v. 17, 18.

§ 19. Affirmat quòd quæcumque dixit, non ad sui commendationem dixit, sed ad eorum edificationem.

§ 20. Timet ne ad eos veniens, inveniat aliquos quales non optat; et ne propterea cogatur apud eos esse qualem ipse non desiderat, v. 21, 22.

PARAPHRASIS.

1. Si gloriandum sit; hoc equidem in se, et sine necessitate non expedit: sed cum ad id cogar, referam visiones et revelationes mihi à Christo Domino factas.

2. Novi quemdam christianum, qui ante annos quatuordecim raptus fuit (an in corpore, an extra corpus nescio, Deus scit); sed raptus est in tertium usque cœlum.

3. Et novi quid ille homo (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit)

4. Raptus est in paradysum, et ibi audivit ineffabilia verba, que mortalis homo non potest eloqui.

5. Pro tali homine, in cœlum sic raptò, gloriabor; pro me autem non gloriabor, nisi in meis infirmitatibus, que me vilè reddunt et abjectum.

6. Quamquam etsi in divinis etiam revelationibus gloriari voloero, non ero insipiens; siquidem eas referendo, veritatem dicam; et non sine necessitate; sed abstinero, nec de his plura dicam; ne quis me ma-

(Yingt-huit.)

quibus sacro Christi ministerio dignè communicet, per laborem scilicet et passionem. Quò plus pro Christo, et animarum salute laborabit et patietur; eò dignius Christo animarum Salvatori communicabit, et dignior erit ejus minister. Vide commentarium, v. 25.

6° Hinc et nos omnes Christi fideles discamus quò CAPUT XII.

1. Si gloriari oportet (non expedit quidem), veniam autem ad visiones et revelationes Domini.

2. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit), raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum.

3. Et scio hujusmodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit).

4. Quomam raptus est in paradysum; et audivit arcana verba que non licet homini loqui.

5. Pro hujusmodi gloriabor: pro me autem nihil gloriabor nisi in infirmitatibus meis.

6. Nam, etsi voloero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam: parco autem, ne quis existimet supra id quod videt in me, aut aliquid audiat ex me.

7. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi simulò carnis mee, angelus Satanæ, qui me colaphizat.

8. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet à me;

9. Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.

10. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo; cum enim inermor, tunc potens sum.

11. Factus sum insipiens, vos me cogistis. Ego enim à vobis debui commendari: nihil enim minus fui ab his qui sunt supra modum apostoli, tametsi nihil sum;

12. Signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos, in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus.

13. Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donante mihi hanc injuriam.

14. Ecce teritio hoc paratus sum venire ad vos; et non ero gravis vobis. Non enim quero que vestra sunt: sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.

15. Ego autem libentissimè impendam, et superimpendam ipse pro animabus vestris; licet plus vos diligens, minus diligar.

16. Sed esto, ego vos non gravavi; sed cum essem assistens, dolo vos cepi.

17. Numquid pro aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos?

modo passiones aspiciere debeamus, non ut mala, sed ut aeternorum honorum radices et principia. Vide commentarium, v. 25. Ex versu autem 27, erubescimus nostram mollem, et oisiam vitam cum dura et laboriosa Apostoli vitâ conferentes.

CHAPITRE XII.

1. S'il faut se glorifier, quoiqu'il ne soit pas avantageux de le faire, je viendrai maintenant aux visions et aux révélations du Seigneur.

2. Je connais un homme en Jésus-Christ, qui fut ravi il y a quatorze ans au troisième ciel (si ce fut avec son corps, ou sans son corps, je ne sais, Dieu le sait).

3. Et je sais que cet homme (si ce fut avec son corps, ou sans son corps, je ne sais, Dieu le sait).

4. Fut ravi dans le paradis, et qu'il y entendit des paroles ineffables, qu'il n'est pas permis à un homme de rapporter.

5. Je pourrais me glorifier, en parlant d'un tel homme: mais pour moi, je ne veux me glorifier que dans mes faiblesses.

6. Car quand je voudrais m'en glorifier je pourrais le faire sans être imprudent, puisque je dirais la vérité: mais je me retiens, de peur que quelqu'un ne m'estime au-dessus de ce qu'il voit en moi, ou de ce qu'il entend dire de moi.

7. Aussi de peur que la grandeur de mes révélations ne me causât de l'orgueil, Dieu a permis que je ressentisse dans ma chair un aiguillon, qui est l'ange de Satan, pour me donner des soufflets.

8. C'est pourquoi j'ai prié trois fois le Seigneur, afin que cet ange de Satan se retirât de moi:

9. Et le Seigneur m'a répondu: Ma grâce vous suffit, car ma puissance se perfectionne dans la faiblesse. Je prendrai donc plaisir à me glorifier dans mes faiblesses, afin que la puissance de Jésus-Christ habite en moi.

10. Et ainsi je sens de la satisfaction dans les faiblesses, dans les outrages, dans les nécessités, dans les persécutions, dans les afflictions pressantes que je souffre pour Jésus-Christ; car lorsque je suis faible, c'est alors que je suis fort.

11. J'ai été imprudent, mais c'est vous qui m'avez contraint, car c'était à vous à parler avantagèrement de moi, puisque je n'ai été en rien inférieur aux plus fameux d'entre les apôtres, quoique je ne sois rien pour moi-même.

12. En effet les marques de mon apostolat ont paru parmi vous dans toute sorte de patience, dans les miracles, dans les prodiges, et dans les efforts extraordinaires de la puissance divine.

13. Car en quoi avez-vous été inférieurs aux autres Eglises, si ce n'est en ce que je n'ai point voulu vous être à charge? Pardonnez-moi cette injure que je vous ai faite.

14. Voici la troisième fois que je me prépare pour aller vous voir: et ce sera encore sans vous être à charge, parce que c'est vous que je cherche, et non pas votre bien, puisque ce n'est pas aux enfants à amasser des trésors pour leurs pères, mais aux pères à en amasser pour leurs enfants.

15. Aussi, pour ce qui est de moi, je donnerai très-volentiers tout ce que j'ai, et je me donnerai encore moi-même pour le salut de vos âmes, quoique ayant tant d'affection pour vous, vous n'en avez pas autant pour moi.

16. On dira peut-être qu'il est vrai que je ne vous ai point été à charge, mais qu'étant artificieux, j'ai usé d'adresse pour vous surprendre.

17. Mais me suis-je servi de quelqu'un de ceux que je vous ai envoyés, pour tirer quelque chose de vous?

18. Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne isdem vestigiis?

19. Olim putatis quòd excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur: omnia autem, charissimi, propter edificationem vestram.

20. Timeo enim ne fortè cum venero, non quales volo, inveniam vobis, et ego inveniar à vobis qualem non vultis: ne fortè contentiones, revultiones, animo sitas, dissensionis, detractiones, susurrations, inflationes, seditiones sint inter vos:

21. Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et luceam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immunditiâ, et fornicatione, et impudicitâ, quam gesserunt.

ANALYSIS.

Amplius gloriam suam Apostolus, et qui in capite præcedenti se ut Christi ministrum, pro pseudo-apostolis commendavit ob labores et passionem, que abundavit Evangelii causâ, pro illa toleravit, in hoc capite se pro eisdem commendat, ob Dei dona sibi excellentissimè collata, ob visiones scilicet et revelationes.

§ ergo 2, 5, 4, eorum narrat raptum in tertium cœlum: quem tamen modestè causâ exprimit, non in suo nomine, sed in tertii personâ; nec enim gloriari vult, nisi in infirmitatibus, v. 5.

§ 6. Posset plura hujusmodi dicere, sed supprimit, ne major videatur quam sit.

§ 7. Narrat quomodo, ne ob revelationes extolleretur, datus est illi stimulus carnis, angelus Satanæ, cum continuò colaphizans; quomodo rogavit, ut tolleretur; Christi responsum, quia virtus in infirmitate perficitur: hincque movet Paulus in suis infirmitatibus gloriari, quam in Domini revelationibus, v. 8, 9, 10.

§ 11. Excusat suam temeritatem laudandâ licentiam, culpamque rejicit in Corinthios, qui apostoli sui apostoliam texere debuissent; cum non fuerit apud eos præci-

PARAPHRASIS.

1. Si gloriandum sit; hoc equidem in se, et sine necessitate non expedit: sed cum ad id cogar, referam visiones et revelationes mihi à Christo Domino factas.

2. Novi quemdam christianum, qui ante annos quatuordecim raptus fuit (an in corpore, an extra corpus nescio, Deus scit); sed raptus est in tertium usque cœlum.

3. Et novi quid ille homo (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit)

4. Raptus est in paradysum, et ibi audivit ineffabilia verba, que mortalis homo non potest eloqui.

5. Pro tali homine, in cœlum sic raptò, gloriabor: pro me autem non gloriabor, nisi in meis infirmitatibus, que me viliem reddunt et abjectum.

6. Quamquam etsi in divinis etiam revelationibus gloriari voloero, non ero insipiens; siquidem eas referendo, veritatem dicam; et non sine necessitate; sed abstinere, nec de his plura dicam; ne quis me ma-

S. S. XXIV.

18. J'ai prié Titè d'aller vous trouver, et j'ai envoyé encore avec lui un de nos frères. Titè a-t-il tiré quelque chose de vous? n'avons-nous pas suivi le même esprit? n'avons-nous pas marché sur les mêmes traces?

19. Pensez-vous que ce soit ici encore notre dessein de nous justifier devant vous? nous vous parlons devant Dieu en Jésus-Christ; et tout ce que nous disons, mes très-chers frères, est pour votre édification.

20. Car j'appréhende qu'arrivant vers vous, je ne vous trouve pas tels que je voudrais, et que vous ne me trouviez pas aussi tel que vous voudriez. J'appréhende que je ne rencontre parmi vous des dissensions, des jaloussies, des animosités, des querelles, des médisances, de faux rapports, de l'orgueil, des troubles et des tumultes;

21. Et qu'ainsi Dieu ne m'humilie lorsque je serai revenu chez vous, et que je ne sois obligé d'en pleurer plusieurs, qui étant déjà tombés dans des impuretés, des fornications et des déverglements infâmes, n'en ont point fait pénitence.

ANALYSIS.

plus apostolus inferior: cum ejus viderint apostolatus signa; cum ab eo non minore receperint dona, quam quos receperunt: cætera ecclesiarum ab aliis apostolis, nisi quod illis evangelizant gratis, v. 12, 15.

Hujus injuriæ, si que sit, veniam ita petit, ut v. 14 testetur quod in suo præstet inuito, nihilque sit ab eis accepturas.

Hujus rei res dat rationes effectus plenas. 1° Illorum quærit salutem, non eorum dona. 2° Ut eorum pater, juxta naturam legem, nulli filius suis dare, non ab eis accipere. 3° Non sua tantum, ut pater, paratus est eis dare; sed et semetipsum pro eorum salute, v. 15.

§ 16. Refutat calumniam ubi ab adversariis illatum, quòd dolat, non per se, sed per discipulos suos à Corinthiis pecuniâ extorcerit, v. 17, 18.

§ 19. Affirmat quòd quæcumque dixit, non ad sui commendationem dixit, sed ad eorum edificationem.

§ 20. Timet ne ad eos veniens, inveniat aliquos quales non optat; et ne propterea cogatur apud eos esse qualem ipsi non desiderant, v. 21, 22.

PARAPHRASIS.

jorem existimet, quam facta et verba mea declarant.

7. Et ne fortè revelationum sublimitate elideram superbiam, datus est mihi, impactusque carnis meæ stimulus, Satanæ minister, qui me colaphis cædat, seu ignominia afficiat.

8. Ob ejus molestiam ter Dominum rogavi, ut à me discederet ille Satanæ dominus.

9. Et mihi respondit interius; nec est necesse, nec expedit tibi et discolor; sufficit tibi gratia mee auxiliium. Nam potentia mea in humana infirmitate illustrior apparet.

Hinc post talè responsum in nullâ aliâ re libentius gloriabor, quam in meis infirmitatibus, ut inermor et perficiatur in me virtus Christi.

10. Quam ob rem mihi potissimè complacere ac condelector in infirmitatibus meis, in contumeliis, in egestatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo toleratis. Cum enim hæc pro eo patior, tunc verè Christi virtute, in me habitante, potens sum.

(Yingt-huit.)

11. Factus sum velut insipiens, memetipsum laudando : at vos in causâ, qui me ad id adgressi, audientem præbentes obtractatoribus meis : contra quos me, apostolum vestrum, defendere debuistis. In eo enim quod ad apostolicum munus spectat, non fui minor, non dicam his pseudo-apostolis, sed apostolorum præcipuis; quamvis ex me nihil sum.

12. Signa tamen et miracula apud vos, vobisque spectantibus, edidi, per quæ meus vobis pateret apostolatus; per omnimodam patientiam, per omnia miraculorum genera, sive signa, sive prodigia, sive virtutes dicantur.

13. Quid est enim, sive in doctrinâ, sive in miraculis, quod minus habuistis præ cæteris ecclesiis, seu aliis apostolis, seu à me fundatis? Hoc unum, quod ad alterum apostolorum exemplum, non gravavi vos sumptibus: si hoc sit injuria, condonate mihi, licet non poenitentem.

14. Ecce jam tertio paratus sum ad vos ire; et hæc vice nulli onerosus ero sicut nec fui. Non enim in hoc Evangelii ministerio meam quero utilitatem, vestrasque propterea pecunias; sed vos ipsos, vestramque salutem. Non enim patrum est à filiis accipere, sed potius illis dare; et partium assignare patrimonio.

15. Ego autem pater vester, libentissimè, non mea tantum omnia, in vestros usus impendam; sed et memetipsum pro salute vestrà impendam: licet vicium mihi non rependatis, et vos ardentem amantem fricidii diligatis.

16. Sed esto, inquit, hoc verum sit, ego ipse nihil accepi, nullique fui onerosus; sed cum sim homo ver-

VERS. 1. — *SI GLORIANI OPORTET (NON EXPEDIT QUIDEM).* Sublime quid de se dicturus, rursum modestie causâ, præfatione utitur; quâ paucissimis verbis duo simul præstat: et necessitatem indicat, quâ semetipsum commendare cogitur; et idipsum, scilicet semetipsum laudare, docet extra casum necessitatis non expedire. *Si gloriani oportet, id est, si sit gloriantis necessitas, ut reverèrnuè ad id cogor propter vos. Non expedit quidem, id est, licet aliquando, et extra talem necessitatis casum non expediat. Syrus nostro interpreti confutantis est: Gloriantis oportet, sed non expedit.* Græcus textus differt: *Gloriantis sanè non conferi mihi.* Juxta Patres Græcos: *Mihi quidem utilis non est horum narratio, sed vobis commoda;* Theodoretus.

VERSUM AUTEM AD VISIONES... commemorandas, seu referant visiones et revelationes mihi à Christo Donato factas. Græcè, *veniam enim, etc.*; dans hic rationem cur ei non expediat hæc in re gloriarî.

VERS. 1. — *Si gloriantis oportet, non expedit quidem, id est, quamvis propter vos oporteat me gloriarî, ut dignitatem ministerii mei tueri adversus obtractatores, nihil tamen id non expedit.*

Veniam autem ad visiones et revelationes Domini, scilicet commemorandas. Cum aliquid videtur, cujus intelligentia sive significatio videntem latet, visio solum est; quando autem aperitur intelligentia rei visæ, revelatio est. Conjungit ergo Apostolus visiones et re-

velatus; quod ipsemet non feci palam; forte per alios subornatos dolo et arte clanculum feci.

17. Sed hoc quomodo dicas? Quomodo probes? Numquid per aliquem eorum, quos ad vos misi, quidquam à vobis extorsi?

18. Hortatus sum Titum, ut ad vos iret; et alium fratrem illi addidi in socium: eum Titum minimum quid à vobis exegit? Nonne enim Titus et ego apud vos conversati sumus? Nonne iisdem vestigiis institimus?

19. Jam dudum à pseudo-apostolis decepti, putatis quod non simpliciter agamus vobiscum; hæcque dicimus ad excusationem nostrâ: Credite mihi, teste Deo, et in Christi spiritu loquor, id est, verè et sincerè. Quæcumque hæcenus, quasi in mel commendationem, dixi; ea diu ad vestram edificationem et salutem, pro quâ sum sollicitus.

20. Metuo enim, ne cum ad vos venero, sicut ire paratus sum, forte contingat ne vos inveniam non qualis volo: à vitis, scilicet, correctos; et idè me sentiat qualem non vultis; judicem severum, non patrem benignum.

21. Timeo ne forte reperiam inter vos ea que in priorè Epistola jam correxi vitia; pugnas verborum, livores, iras, detractiones, rixas, discordias, superbias, tumultus et seditiones.

22. Hoc, inquam, timeo, ne cum iterum ad vos venero, Deus me contristet apud vos, et cogar cum lectu castigare multos, qui jam pridem peccaverunt, impudè vivendo, et nondum penitentiam egerunt de suis impudiciis.

COMMENTARIA.

Datur aliquando visio sine revelatione; cum scilicet res visa non intelligitur, ut contigit Pharaoni, Genes. 41, 47; Nabuchodonosori, Daniel. 2, 51. Datur autem visio, et revelatio simul, cum res visa intelligitur: revelatio igitur addit visioni rei visæ intelligentiam. Divo Paulo factæ sunt non visiones tantum, sed et revelationes; seu data est visio cum intelligentiâ, idque à Domino (Domini) non à diabolo, qui potest etiam visiones et revelationes immittere, ut ait D. Thomas.

VERS. 2. — *SCIO HOMINEM IN CHRISTO...* Modestie causâ de se, quasi de alio homine loquitur. Ex quo loquendi modo, sicut et ex superioribus 4 præfationibus, patet quantum divo Paulo humilitatis esset cordi; et quantum sibi vim intulerit, ut hæc Dei donis sibi collata proferret, etiam coactus, et ad necessariam aliorum utilitatem. Cogitur loqui; loquitur ergo; sed et loquens tacet, sequè sic explicat, ut sese tegat:

velationes, quia que vidit, etiam perfectè intellexit. Vocat autem eas visiones et revelationes Domini, id est, à Christo Domino sibi factas.

VERS. 2. — *Scio hominem in Christo, id est, novi hominem quandam christianum, Christo per sacramentum fidei incorporatum.*

Ante annos quatuordecim. Hinc deducitur, raptum hunc Pauli contigisse octennio post ipsius conversionem, scilicet anno Domini 44, Claudii imperatoris 2,

unicam è multis revelationibus refert, et hæc ipsam alii personam attribuit. De semetipso loqui timeat humilis; Dei donis silentio tegat, etiam loquens, et ea proferre coactus.

NOVI HOMINEM IN CHRISTO, id est, christianum, Christo unicum, incorporatum.

ANTE ANNOS 14... RAPTEM. Ad raptum enim hoc omnes referunt.

Qui per tot annos siluit; procedi dubio usque ad finem vitæ siluisset, nisi inevitabili necessitate ad loquendum cogere, ne scilicet seducti perirent Corinthii. Si autem tantâ gratiâ à quatuordecim jam annis à Deo donatus est; quot aliis abhinc fuit cumulatis, post tot et tanta pro Christo et facta et tolerata? D. Thomas putat id contigisse in ipsâ divi Pauli conversione; seu in triduo illo, quo fuit neque videns, neque manducans. Sed re accuratius examinâtâ, Baronius et alii post eum recentiores, putant id evenisse anno à Pauli conversione circiter octavo, cum missus fuit Antiochiam cum Barnabâ, Evangelium gentibus prædicaturus, ut est in Act. 15; Baron., an. 44 et 58. Vide Esaiam.

SIVE IN CORPore NESCIO... An id ei evenierit in corpore, id est, corpore etiam translate: an extra corpus; id est, in animâ solâ, sine ullo corporis motu, nascio. Ita antiquiores plerique, imò et multi recentiores. Vel cum plerisque recentioribus: An illius hominis anima tunc à corpore separata fuerit, an non, nescio, quia anima in Deum rapta ad hoc non attendit; sed tota fuit intenta in que spectanda offerrebantur.

DEUS SCRIBIT. Non jurat hic, ut supra v. 32; sed hujus rei, quam ipse nescit, Deo omnia cognitionem committit.

RAPTEM HUIUSMODI... Nescio, inquam, quomodo raptus sit ille homo: sed scio quod raptus est usque ad tertium, id est, supremum cœlem, seu empyreum.

Triplex in Scripturis agnoscitur cœlum. Aereum, seu nubiferum, in quo nubes et volucres cœli. Sidereum, seu astriferum, in quo stellæ et planeta, cœrumque orbis, si qui sint. Empyreum, seu angeliferum, in quo angeli, et omnes beati. In hoc raptus est divus Paulus, sed quomodo?

Quomodo divus Paulus in cœlum raptus.

D. Chrysostomus, Ambrosius, hæc divi Pauli verba: *sive in corpore, sive extra corpus...* sic intelligunt, ut

cum ejus conversio in annum Domini 36 incidit. Constat enim scriptam fuisse hæc Epistolam anno Domini 58, Neronis autem 2, à quo si retrorsum computes annos 14, ut ipsemet hic ait, incidet in annum Christi 44. Non ergo hic raptus contigit anno quo conversus fuit, sed quo prædicandi in gentibus Evangelii munus cum Barnabâ accepit, secundum eam que Actorum 15 scribitur.

Sive in corpore, nescio, sive extra corpus, nescio. Licet Apostolus asserat se hæc de re nihil certè scire, probabiliter tamen D. Thom., 2-2, q. 175, art. 3, et alii, opinantur Pauli animam quasi formam mansisse unitam corpori; aliqui enim Paulus mortuus fuisse, et mox resurrectisse; Deum autem non deest, ut cum homines in extasis rapti, eos occidat: imò sic non fuisse hic raptus et extasis, sed occisio et mors,

illis divus Paulus dubitare videtur, an verè et resisteret cum corpore et animâ simul raptus fuerit in cœlum; an verò sola anima sua, corpore in terris relicto, sic raptus fuerit. Inter recentiores, Grotius eodem modo hæc eadem verba intelligit. Dicit Paulus nescire se utro modo ei, de quo agit, il evenierit; *de corpore, id est, corpore translate; extra corpus, id est, in animâ, sine ullâ corporis motione.* Fromondus ait, posse defendi divi Chrysostomi sententiam, quod anima ejus cum, vel sine corpore rapta fuerit motu locali usque in cœlum; ne videretur Paulus inferior aliis apostolis, etc. Imò Cornelius à Lapide censet, et probat ut probabilis, quod D. Paulus verè et realiter motu locali, cum corpore et animâ raptus fuerit in cœlum Empyreum. Videri potest hic quomodo probet. Pater Georgius Ambianus sentit etiam Paulum totum et integrum, animâ et corpore raptum esse usque ad tertium cœlum, parte tertiâ de conditione raptis. Communior tamen est recentior opinio, quod divi Pauli raptus fuerit intellectualis, seu extasis fuerit; non verò raptus physicus, seu corporis, seu animæ. Sed dubitatur ab illis, an in illâ extasi, seu rapto intellectuali, anima D. Pauli fuerit à corpore separata, an verò corpori remanserit unita. De quâ dubitatione nihil, inquit, certè statui potest; cum nec ipse divus Paulus quidquam hæc de re certum haberet. Communiter tamen post divum Thomam creditur quod anima D. Pauli corpori remanserit unita; non verò raptus, an eo realiter separata; tunc enim non fuisset raptus, aut extasis, sed mors et occisio: mors enim est animâ à corpore separatio.

In corpore ergo mansit anima Pauli, sed à sensibus alienata, et independentè à phantasmatibus videns, ac intelligens ea que divinitus ei revelabantur. In quâ opinione raptus fuit homo ille, rapto scilicet intellectuali, seu extasi, id est, ejus animâ à sensibus alienata, divinitus elevata est ad cognitionem supernaturalem sublimium Dei mysteriorum, independentè à phantasmatibus, eo modo quo angeli et anime, bestie in Empyreo. Sicut corpus grave rapti dicitur, ait Fromondus, cum sursum elevarer extra locum naturalem, ita anima, quando extra phantasmatia, à quibus naturalis ejus cognitio dependet, elevatur, ut modo angelico intelligat independentè à phantasmatibus.

De hæc utraq; verisè secundi intelligence et ex multaque hic intervenissent miracula, qua frustra multiplicamus, cum sine his suaviss et naturalis manens in corpore rapti poterit, ut alii sancti rapti sunt.

Deus scit, quemadmodum solvens de rebus ignotis et occultis aut aliqui incertis, dicere, Deus novit an ita sit.

Raptum huiusmodi usque ad tertium cœlum. Raptus, ait D. Thom., est ab eo quod est secundum naturam, in id quod est supra naturam; ex vi superioris nature elevatio. In rapto alienatur et abstrahitur animâ à sensibus et phantasmatibus, et sic ab his abstractis fuit Paulus. Cœlum primum est aerium, secundum sidereum, tertium cœlum est quod theologi empyreum vocant, sedes beatorum, de quo dicitur: *Angeli cœlum in cœlis semper vident faciem Patris, Math. 18. Hoc*

sanguinem et humores excitabat ad turpia representata. Hoc autem ut probabilis coniectio, quia talibus concupiscentiis motibus, in carne Pauli a demone excitatis, melius quam eucumque alii ex supradictis, conveniunt omnes textus notatæ circumstantiæ. Primò, hoc pendendum, nec nisi metaphoricè nominandum, quod nulli alii convenit, potuisset enim omnia alia honestè nominare; secundò, hoc in carne, quod persecutori non convenit. Hoc verè stimulus, carnem quasi repetitis ictibus stimulans et excitans. Hoc unum ex telis igneis nequissimi spiritus, de quibus Ephes. 6, 16. Tertio, hoc angelus, seu minister Satanæ, per quem ad peccatum impellit, quod de morbis dici non potest;

Quarto, hoc colaphizat, seu plus pudoris causat, quam doloris, quod etiam nulli alii convenit;

Quinto, hoc summe humiliat animam coram Deo, iuxta suam intentionem; quod non ita prestant omnia alia. Non persecutio, quia pro Deo pati, gloriosum. Non agritudo, quæ corpus cruciat, non animum. At concupiscentia in carne sancti excitata, verè et indimè est cordis illius coram Deo humiliatio; peccatum in corde suo sentit, et ignorat an de facto non consentiat: hinc timor, humiliatio coram Deo, annihilatio: ne fortè reprobus efficiat. Sextò, ab hac molestia ut liberetur, convenit, imò docuit Christus hos orare: et ne nos inducat in tentationem.

Non ita de aliis, maxime de persecucionibus, quas Paulus sciebat apostolo Christi inevitabiles, sibi et aliis omnibus apostolis communes, sibi et aliis gloriosiss. Non conveniebat ergo ut tam instanter oraret ab eis liberari, sed ut patientiam et fortitudinem peteret. Denique patet ex aliis textibus quod talis passus sit Paulus, Rom. 7, 25, ubi loquit et gemit ex concupiscentiam legi Dei in se repugnantem, et ibidem agnoscit quod seò Dei gratia per Jesum Christum sit ab eà liberandus, quod Christi Domini responso conforme: *sufficit tibi gratia mea.*

Nec est quod quis cum Erasmo dicat hoc tanto viro et senè indignum. Resp. enim primò quod quò magis indignum et humilians, eò magis intento fini conveniens. Secundò, non ita senex erat, sed circiter quinquagenarius: quot autem sancti, multo seniores, de concupiscentia carnis conquesti sunt. Auditor D. Gregorius Nazianzenus, epist. 96. Tertio quod voluntas est vite nostre contemporanea, ut ait Aristoteles: quartò, a demone erat excitatus. Paulus ergo, totius terrarum orbis doctor, Paulus in tertium usque eorum rapta, ne ob revelationes efferatur animo, a demone vexatur in carne per vivam turpium representationem in plantasi et per humorum commotio-

nem et excitationem ad turpia representata.

Observatio moralis.

Sed, ó bone Deus, quale hinc spectaculum! mens Pauli in eorum rapta, caro Pauli in eorum derelicta! Quale monstrum! Miram sanè et stupendam talium et ipsa oppositorum conjunctionem. Sed quod mirabiliss, quod Paulus in celo, quia in celo, idè Paulus quasi peccator et reprobis in infernali lato infusus, quia quasi angelus in paradiso, et ne fiat reprobis. Ne *magis revelatum...*, id est, ne fiam quasi diabolus et Lucifer. O miram artem, quæ Deus sanctos suos conservat, et amplificat! Mirabilis sanè Deus in sanctis suis. Mirabiliter illos cruciat, humiliat, ut in sanctitate conservet.

Sed hinc discite quantum malum sit elatio cordis, quæ tali remedio curatur et in tanto apostolo. Hinc discite quantum illam debetis timere, quam curà vitare, idè frequenter ad tuas infirmitates attendere, et in eis humiliari. Hinc monitor Paulo datus est ad premandam superbiam, ut in turra triumphali triumphanti datur monitor suggerens: Nonne tu esse memento, D. Hieronymus, epist. 25, ad Pal.

Vers. 8. — *Propter quod...* Grec. et Syr., *super hoc*, id est, super hac molestia, seu quia res hæc erat mihi valde molesta. Tam, id est, *seps*, ait Chrysostomus; vel te tantum, quia tertio vice orans, accepti à Domino responsum.

Ut describeret à se, scilicet ille Satanæ angelus, qui me sic vexabat: erat ergo aliquid extrinsecus assistens, non aliquid internum, ut morbus.

Vers. 9. — *Et dixit mihi...* scilicet interitis. Ecce obiter alteram revelationem D. Paulo factam à Domino.

Servavit tamen... Necessè non est, nec expedit tibi ut à te discedat, quia sufficit tibi gratie mee auxilium, actualè scilicet, ad ei resistendum, imò et ad vincendam omnem, etiam cum profecto, tentationem.

Ter Dominum deprecatus est, et non impetravit; non quasi despectus fuisse, sed quia insens contra se peccat ut cessarent ab eo tentationes per quas profector felat, Ambrosius. Fuit ergo auditus, et non auditus; auditus quoad sanitatem, non auditus quoad voluntatem: vel fuit auditus secundum id quod implicite volebat, non auditus secundum id quod explicite volebat, nesciens sibi non expellere. Ita sæpè justi non audiantur et audiuntur; non audiantur ad votum, audiuntur ad profectum. Bonus Dominus, qui sæpè non tribuit quod volumus ut tribuit quod mallems, D. Hieronymus citatus à D. Thom. Sic ager vult, secatur, clamat, nec audit medicus ad ejus voluntatem, sed audit ad sanitatem. D. Augustinus à Fromondo citatus.

contemplabilem. Maxime enim ad ignominiam et pudorem hominis pertinet, pati in carne sua turpes ac bestiales motus libidinis.

Ut inhaerit in me virtus Christi, ut fixam in me sedem habeat, magisque in dies super me confirmet potentia Christi: quæ nimium potens sum in ostentando superandas omnes infirmitates. Ex humilitate gloriatur, non in fortitudine sua, sed in infirmitate, quam loquendo vincatur.

NAM VIRTUS... Grec., *potentia mea*, id est, virtus, potentia, quæ hominem infernum corroboret, IN INFIRMITATE PERFICITUR, id est, plenius et perfectius sese exercet et illustrior apparet. Quò major est hominis infirmitas et ad malum pronitas, et tentatio fortior, eò majus ei suggeritur auxilium et illustrior obtingit victoria.

Duo hic notanda. Primum, quod virtus hic non opponitur vitio, sed infirmitati, estque virtus, seu potentia Christi hic loquentis, non virtus Pauli, aut nostra, virtus non exercet. Secundum, quod hæc Christi virtus, seu potentia perficitur in infirmitate. Primò, quia magis illustratur; secundò, perficitur in infirmitate occasionaliter et quasi per antipetissimam contrarii, sit Fromondus, quia homo tentatus ad malum, ne succumbat, acris viris exercit, in Deum se projicit, et novam gratiam impetrat, quæ Christi virtus in ipso perficitur, ita Fromondus.

Itaque in tentatione infirmitatem tuam agnosce, humilia animam tuam coram Deo, ad ejus auxilium recurre; tunc virtutem accipies, cum infirmitatem agnosces.

LIBERTISSIMÈ. Grec., *libertissimè*. Ambrosius, *libertissimè*. Libertissimè igitur gloriosum. Grec., *magis gloriabor*, id est, quia Christi virtus in infirmitate perficitur, sicque mihi prodest quod nocera putabam: Hinc libertissimè magis gloriabor, vel gloriabor potius in infirmitatibus meis quibuscumque, sive sint à natura, sive Deo permittente sint ab extrinsecis, quam in revelationibus, aliisque rebus in se gloriosis.

Ut inhaerit in me virtus Christi, ut Christi potentia plenius et perfectius inhaerit, seu fixam et stabilem in me sedem habeat.

Vers. 10. — *Propter quod...* id est, propter has insignes infirmitatis utilitates, seu quia per illas perficitur virtus Christi, et quia per et propter illas inhaerit, immoratur magisque confirmatur Christi virtus in homine infirmo. Propterea non patienter tantum tolero, sed et mihi complaceo et condecoror in infirmitate.

Vers. 9. — *Et dixit mihi Dominus, sufficit tibi gratia mea; ut in te, licet delictis, in me tamen sis fortis ad hæc tentationem superandam.* Hinc patet Paulum non fuisse in sua præce exaudiam, nec hoc stimulo liberatum.

Non virtus in infirmitate perficitur. Non expedit tibi stimulum illum carnis à te auferri, quia potentia gratie mee maxime declaratur in infirmitate, dum per eam fit ut tentatio carnis superetur à te, aut ne nocere, toleretur, et per hoc magis illustretur fortitudo te reddat. Virtus. Græcè est, *potentia*, fortitudo mea, quam scilicet ego Deus tibi, ó Paulo, aliisque sanctis communico et infuso. Hæc in infirmitate perficitur, quia quò major est infirmitas, id est, carnis tentatio, eò major à Christo fortitudo contra eam suggeritur.

Inhaerit igitur gloriabor in infirmitatibus meis; id est, magis ac potius quam in illa re quæ visæ excellere.

Ut inhaerit in me virtus Christi, ut fixam in me sedem habeat, magisque in dies super me confirmet potentia Christi: quæ nimium potens sum in ostentando superandas omnes infirmitates. Ex humilitate gloriatur, non in fortitudine sua, sed in infirmitate, ut sic provocet in se virtutem ac fortitudinem Christi.

teabus, in ignominia, in oppressionibus, in persecutionibus, in carceribus pro Christo. Etiam stimulum carnis intellige hic comprehensum.

CUM ENIM INFIRMUS, id est, has infirmitates pro Christo patior.

TUNC POTENS SUM, Christi virtute, quæ in me inhaerit, perficitur et augetur, et me potentem reddit et omnibus infirmitatibus et tentationibus superiorem.

Sed gloriari licet aut complacere sibi in tentationibus carnis? Non licet in se consideratis, quatenus ad malum excitant, sed licet quatenus afflictiones sunt à Deo permissæ, et quatenus in his et per eas perficitur virtus Christi, seu ratione boni, quod ex ei nascitur. *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ*, Jac. 1, 12.

Vers. 11. — *FACTUS SUM INSIPENS...* Grec. *addit gloriatus*. Syr., *in gloria mea*. Absolutè à suis laudibus oratione, sese rursus excusat quamquam reject in Corinthios. *Factus sum quasi insipiens, me ipsum laudando* Deique dona mihi concessa revelando, *sed id vos me cogentis, ego enim à vobis derect...* Probat quæ cogentur: cum enim vos, filii mei, me patrem et apostolum vestrum, quem nostis, et de quo nemo melius quam vos testis testimonium dare: cum, inquam, delincentis me commendare et contra obtractatores meos vindicare, et contra calumniantes auditis, ipsis credidistis, de me malo sensistis, et pseudo-apostolos mihi apostolo vestro præfulistis, sicque me invitum ad laudes meas coegistis, non mei causæ, sed salutis vestræ gratiæ, ne me Christi ministro neglecto falsos doctores Satanæ ministros secuti periretis.

NUN ENIM MINUS FUI... Probat quod ipsum debuerant commendare.

Quia quamvis ex me nihil sim, tamen in eo quod spectat ad apostolicum munus et donà ei concessa, non fui minor us: qui sunt steps nonum apostolorum, id est, apostolorum præcipui. Syr., *admodum præstantem*.

Hinc per infirmitatem significat omnem passionem, tribulationem, tentationem, humiliationem.

Vers. 10. — *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus; propter quod, id est, propter insignem earum utilitatem quam dixi: non tantquam per se expectandis, sed quatenus per illas in me perficitur atque inhaerit virtus Christi.*

In contentione, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo, scilicet ipsis ac toleratis. Cum enim infirmus, cum affligor, eaque que jam dixi patior, tunc potens sum, non mea, sed Christi virtute, quæ me facit omnibus illis superiorem.

Vers. 11. — *Factus sum insipiens; gloriando ac me ipsum laudando factus sum quasi insipiens.*

Vos me cogentis, ad hæc laudem, ut scilicet per illam opinionem et coram vobis meam apud vos reciperem.

Ego enim à vobis debui commendari, nam vestrum postulo erat, me doctorem et apostolum vestrum commendare, meamque dignitatem adversus obtractatores tuari.

Nihil enim minus fui ab his qui quot supra modum apostoli; id est, apostolorum primi atque præcipui. Nihil inferior fui in apostolatu, scilicet apostolicis laboribus, gratis, passionibus.

tes apostoli. Non sui in actione minor quanto Petrus, Joannes, Jacobus; ita Anselmus Ambrosium secutus.

Pseudo-apostoli Paulum deprimebant quasi apostolis longe inferiores; hinc ait: Non sui minor, etc.

VERS. 12. — SIGNA TAMEN... Græc., signa quidem apostoli. Syr.: Signa apostolorum edita inter vos. Signa signum, seu miracula inter vos vobisque spectantibus edita, per que meus à vobis apostolatus evidenter agnosceretur.

IN OMNI PATIENTIA, id est, cum omnimoda patientiâ. Hoc uno verbo omni, comprehendit omnes, quas passus est passionibus et persecutionibus apud eos.

IN SIMIS, ET PROBIS, ET VIRTUTIBUS, id est, per unita miraculorum genera, majora, minora, communia. Primum character apostoli est omnimoda patientiâ secundum ea miracula humiliter patrare.

VER. 15. — QUI EST ERAS... Rursus probat et quod cum commendare debuerit et quod aliis apostolis non sit inferior, eosque ideo interpellat. Quid est, sive in doctrinâ, sive in miraculis, quod minus auctus? An minora per me dona recepisti quàm ceteris ecclesiis inferioribus, quia in re fuisisti aliis ecclesiis inferioribus.

PRE CETERIS ECCLESIIIS, sive ab aliis apostolis, sive à me fundatis.

NI SI QUOD EGO IPSE NON GRAVAVI? Græc., non oborior vobis. Et Syr. Nisi in hoc quod non fuerim vobis oneris. Vido cap. 11, v. 9. Nisi quod gratis evangelizavi vobis, nihil à vobis accepi. Ceteras ecclesias expoliari vobis serviens, cap. 11, v. 8.

DONATE MIHI... Si sit injuria, hæc nihil condonate. Ironia valde pungens. Utinam multi possent eâ uti, et in hoc unâ peccent quod gratis evangelizent et Ecclesie suis sumptibus serviant!

VERS. 14. — ECCE TERTIO HOI, Græc., non est hoc. Syr.: Ecce jam tertio paratus non venire, etc. Dicit quod tertio paratus sit, etc., non dicit quod tertio iam hinc controversia an de facto ferit tertio.

Ratio controversiæ, hic et cap. 15, v. 1, dicit: Ecce tertio, etc. D. tamen Lucius non tantum Pauli adventus Corinthum scribit. Primum Act. 18, v. 1; secundum Act. 20, v. 2, implicite tantum exprimit, de tertio nullibi. Afirmat Baronius quem sequitur Fro-

TAMEN NIHI SUM, ex me; quod enim sim apostolus, non meum est, sed gratia Christi. Ita Anselmus.

VERS. 12. — SIGNA TAMEN... Græc., signa quidem apostoli. Syr.: Signa apostolorum edita inter vos. Signa signum, seu miracula inter vos vobisque spectantibus edita, per que meus à vobis apostolatus evidenter agnosceretur.

VERS. 15. — QUI EST ERAS... Rursus probat et quod cum commendare debuerit et quod aliis apostolis non sit inferior, eosque ideo interpellat. Quid est, sive in doctrinâ, sive in miraculis, quod minus auctus? An minora per me dona recepisti quàm ceteris ecclesiis inferioribus, quia in re fuisisti aliis ecclesiis inferioribus.

mondas et alii multi. Baron., an. 58. Negat D. Thomas quem sequitur Estius et alii, etc.

EX SON ERAS GRÆC... Ne putent quod saltem aliquando se ab eis quid accepturus, affirmat quod in suo perseveravit instituto et nihil recipiet in futuro, sicut nec recipit.

NON ENIM QUERO DE VESTRA... Ne laudet eos tum ironia versis precedentibus, tum id quod hic asserit, quod ab eis nihil recipiet, hinc rei rationes assert affectu plenas. Non recipiam à vobis. Primum, quia in meo ministerio non mea temporalia quæro commoda, vestrasque propterea pecunias desidero, sed animarum vestrarum salutem æternam. Vos quæro, vos omnibus temporalibus antepono.

DICTUM APOSTOLO DIGNUM. Non vestra, sed vos quæro. Da mihi animas, Genes. 14, 21. Apostolos sit animarum venator.

NE ENIM DEBENT FILII PARENTIBUS... Secundò, quia juxta naturam institutum, parentes debent filiis thesauris respondere, non filii parentibus. Qui dat esse, debet et necessaria ad vitæ conservationem dare, hinc filii sunt parentum heredes. Hoc quidem in carnalibus verum, non in spiritualibus; patres enim spiritualibus jus habent accipiendi vitæ necessaria à filiis spiritualibus; non enim magnum est ut spiritualia tradentes, accipiant carnalia, 1 Cor. 29, v. 11. Sed hic patet ingens D. Pauli animus et cor ejus verè paternum in Corinthiis; cum jure possit ab eis accipere, è contra vult eis dare. Primum, se patrem coram significat; secundò, ut pater, vult filiis suis spiritualibus dare, non ab eis accipere.

VERS. 15. — EGO AUTEM LIBENTISSIME... Apertissime hic eis sumit cor aperit summaque declarat affectum. Parentes filiis suis thesauris reponunt, ego autem, tanquam pater vester libentissime, non tantum omnia mea in usus vestros impendam, sed et super impendam ipse... id est, sed et super omnes facultates meas, etiam memetipsum, sanguinem et vitam meam impendam pro vestra salute.

LICET PATER. Græc., abundantius. Syr., uberioris diligens minus diligar a vobis. Eorum provocat affectum in se patrem, qui genuit, qui educavit, qui ita tenere et valenter eos diligit ut et pro illis mori sit

VERS. 14. — ECCE TERTIO HOI, tertio hæc vice, paratus sum venire ad vos, id est, spiritualis vobis ministrum, idque sine vestro gravamine. Primum veni, cum vos converti; secundò, venire paratus, justa de causâ distuli; tertio, paratus fui cum licet scriberem, et recessi à vobis; ita ego, pater vester, spiritualia vobis impendo, paratus nihil temporale recipere.

NON QUERO QUÆRO QUE VESTRA SUNT, etc. vos. Non quero pecunias vestras, sed vos, id est, vestras salutem. Nec enim debent filii parentibus thesaurizatis, sed parentibus filiis. Q. d.: In eo quod à vobis nihil recipio, patres imitor, quorum non est à filiis accipere, sed filiis dare; ita ego, pater vester, spiritualia vobis impendo, paratus nihil temporale recipere.

VERS. 15. — EGO AUTEM LIBENTISSIME IMPENDAM MEA... et post omnia, libentissime impendam mea expendo, ipse pro animalibus vestris, ut vestrum sanguinem, meos spiritus, ac vitam insensum, exultantem et rursus pro vobis. Ita Anselmus.

LICET OLUS VOS DILIGENS, MINUS DILIGAT; LICET VOS NON

paratus. O cor verè paternum! Diligit ardentè, licet frigidè dilectum. O patrem verè bonum, qui dat animam tuam pro omnibus suis!

VERS. 16. — SED ESTO. Græc., esto verò. Syr.: Et fortassis ego non sui vobis oneri, sed tantum vir utilis dolo vos suffragans sum. Occurrit objectioni quam probabiliter faciebant adversarii. Esto, concedo, Paulus ipse nihil accipit, sed cum sit homo versutus, quod ipsemet non facit palam, dolo et arte, per interpositas personas, clanculum facit, per suos socios astute extorquendo.

VERS. 17. — NUMQUID PER ALIQUEM... Sed hoc quis audeat dicere? Quomodo poterit probare? Numquid per aliquem eorum quos ad vos misi quidquam exegi? CIRCUMVENI VOS. Græc., expiari. Syr., inhauriri in res, id est, fraudari, que vestra sunt extorsi.

VERS. 18. — ROGAVI, seu hortatus sum Titum ut ad vos iret, et alium illi fratrem addidi in socium. NUMQUID TITUS VOS CIRCUMVENIT? Non minimum quid à vobis extorsi? Nominè eodem animo et affectu Titus et ego apud vos conversati sumus?

NONNE HODIE VESTIGIOS INSTITUIMUS? VERS. 19. — OLIM PUTAVIS. Græc., rursus, malis. Syr., num adhuc. Noster interpretes legit malis. Juxta Græcos sensus est: Fortè rursus putatis quod hæc dicam excusationis causa, etc.; juxta nostram Vulgatam; Jampriorem, jamdudum, ad antiquo putatis; Ambrosius: Olim de nobis dubitatis, arbitantes quod non simpliciter agimus vobiscum; Fromondus: Semper putatis; olim, inquit, significat non tantum præteritum, sed præteritum et futurum; reverè Calepinus id

videlicet me intantum diligatis, quantum ego vos diligo. VERS. 16. — SED ESTO EGO VOS NON QUÆRO; SED CUM EXISTO UTATUR, DOLO VOS CAPI, Q. D.: Ipsi oltracitati mihi dicentes: Paulus per se quidem nihil in sumptum exiti admittive, sed dolo vos capiti, quia scilicet Titum et alios submitti, qui vos vestraque emongant. Ita Chrysost. Patet ex sequentibus; hæc enim refellens subdit:

VERS. 17. — NUMQUID PER ALIQUEM EORUM QUOS MISI AD VOS, etc., fraudavi, occupavi et extorsi? Ambros. Avarus in vos fui? Q. d.: Nihil tale feci.

VERS. 18. — ROGAVI TITUM, sive adhortatus sum Titum, ut ad vos proficerecetur. ET MIHI CUM ILLI FRATREM, Numquid Titus vos circumvenit? Num Titus aliquid vel minimum à vobis extorsit?

NONNE EODEM SPIRITU AMBULAVIMUS? Id est, an non eodem animo et eadem voluntate Titus et ego conversati sumus erga vos? Potest etiam ad Spiritum Dei referri, juxta illud: Spiritu ambulante.

NONNE HODIE VESTIGIOS, ingressi sumus? Q. d.: Tam nota est omnibus Titus integritas, ut de eo aliter sentire ac loqui nullus audeat.

VERS. 19. — OLIM PUTAVIS QUOD EXCITEMUS NOS APUD VOS? Q. d.: Sum inter vos qui patientibus vobis ab oltracitatis et antiquis temporibus hæc à me dicit in excusationem admisi criminis svariæ et fraudulentis, vel quibus subdole exessem et recensem dona vestra, et majora offeratis? Sed

CORAM DEO IN CHRISTO LOQUIMUR, Q. D.: Sine fidei, sincerè et verè loquimur, uti par est cum loqui, qui se in Christo, id est, Christi membra et discipulum profitemur.

QUAM AUTEM, clarissimè, propter edificatoriam vestram; id est, quæcumque locutionem loquimur in nostram quasi commendationem, ea loquimur ad vestram

asserit. Ambrosius hujus Corinthiorum de Paulo dubitationis rationem reddit, dicens: A pseudo-apostolis enim exaltantur, etc. Itaque sensus satis naturalis hic præbetur: Jamdudum à pseudo-apostolis exaltati et seducti, aliqui vestram arbitrate quod sincere non agam, sed quod hæc dicam ut me apud vos purgem, et memetipsum commendem; non ita res est, mihi credite.

CORAM DEO, cor et renes intendo. ET IN CHRISTO, et in Spiritu Christi, seu secundum Christum, qui ipsa veritas est, TOGETHER. Loquor ergo et ago sincere, verè, sine fudo.

OMNIA AUTEM, CHARISSIMI... Quæ hactenus dixi, quasi in meî commendationem, ea dixi ad vestram edificationem et salutem promovendam, pro qua ut pater et apostolus vester, sum sollicitus. Quia v. 15, ardentè eos ut illos diligit, pro eorum salute sollicitè tenuit. Amor Pauli pro æternâ Corinthiorum salute; timor Pauli pro eorum perditione. Inde suboritur timor unde nascitur amor.

VERS. 20. — TIMEO ENIM... Explicat cur pro eis sit sollicitus: Metuo enim ne cum ad vos venero, ad quos, ut dixi, paratus sum ire, fortè contingat ne vos INVENIAM, etc. Vide paraphrasim; id est, timeo ne cogar in vos uti severitate. Multi Corinthiorum nondum erant à vitiis purgati, de quibus eos in primâ Epistolâ corripuerat. Ideo videri vult iturus ad illos cum auctoritate, ut terris tandem corrigantur, ait Ambrosius.

VERS. 21. — NE FORTE CONTENTIONES... Vita consuetudinem promovendam, non ad gloriam aut excusationem nostram.

VERS. 20. — TIMEO ENIM NE FACIË, CUM VENERO, NON QUOTES VOS, INVENIAM VOS. Sensus est: Nam timeo ne quo pacto contingat ut, veniens ad vos, sicut jam constitui, non quales velim vos inveniam; id est, bene correctos à pristinis vitiis, nominatim iis de quibus in priori epistolâ vos increpavi.

ET EGO INCENIARË VOBIS, qualem non volis, scilicet tristis pater et severus iudex, propter peccata vestra nondum per penitentiam deleta.

NE FORTE CONTENTIONES, ne fortè multa adhuc vitia regnent apud vos, ut contentiones, id est, verborum pugna, solo vincendi studio susceptæ.

AMBULAVIMUS. Sensus invide significatur, dum quis dolo alium potiri bono quod ipse concupivit et assequi non potuit.

ANIMOSITATES, anxios arrogantia, impetus animi effervescentes, cum quis à suâ sententiâ discedere non vult, sed cum mordicis teneat.

DISSENSIONES; Græc., contentiones, que intelligi possunt in studiis et factis, sicut contentiones in verbis.

DESTRUCTIONES, summatim, id est, occulte et clandestine obreccationes, quibus malefici et invidi, quos voluit, in odium adducunt, ut amiorum amicitias dissolvant, dum vicissim alteri apud alterum detrahunt, eaque miserrant, que inimicitiam enervant.

INFIRMITATES, timores, fastus, quibus tument, surgunt, inflantur superbi, elati et tumidi.

SOLLICITIOES, sicut inter vos, id est, tumultationes, inordinationes. Vident autem respicere Apostolus ad schismata Corinthiorum, 1 Cor. 11 et 14.

VERS. 21. — NE, iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, id est, contristet, deprimat, affligat me,

memorari ac repetit, de quibus eos in primâ Epistolâ arguit.

Vers. 22. — **NE ITERUM EUM VENERO.** Hoc igitur timo, ne eum iterum ad vos venero, humiliter me Deus, id est, deficient, animam meam pro tristitia deponit. Sicut gloria patris filius sapiens, ita patris humilitas et moeror filius peccans.

ET LEGEM MULTOS. id est, ut pius pater multo-

et legem multos ex his qui ante peccaverant; hoc est, legere cogat et castigare cum lectu, quia, scilicet in peccatis suis persistit, et mirum est excommunicare, vel publicam penitentiam injungere cogat. Tristitiam vero suam lacrimis vocat, ut innotet eos qui peccaverunt, Deo mortuos esse.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1° § 6. Discite à D. Paulo modestiam, eamque imitare; vir Deo charissimus, ab hominibus assidui timet; propterea suas per quatuordecim annos prerogativas profuso silentio tegit. Loqui tandem coactus, pauca tantum et obscure refert; statimque ad humilitatis argumentum confugit. Nunc sperno et fuge mundanorum vanitatem, humanam existentioni perpetuo studium, et propterea sibi falso iugentium, aliaque mentitionum prerogativas, quas non habent. E contra cum sanctis ante nesciri et pro nihilo reputari; propterea Dei dona sile; etiam coactus, via loquere, statimque ad tantum nihilum recurre. Vide comment. v. 2 et 6.

2° § 7. Discite quantum iniam sit cordis elatio; quam timenda! quam sollicitudine vitanda! et idem quam frequenter debeas ad tuas infirmitates recurrere, et ob eas humiliari! Vide comment. v. 5 et 7. Ibidem, v. 7, observâ mirabilem actem quâ Deus sanctos

CAPUT XIII.

1. Ecce tertio hoc venio ad vos; in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.

2. Prædixi et prædico, ut præsens, et nunc absens, iis qui ante peccaverunt; et cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, non paream.

3. An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus, qui fa vobis non infirmatur, sed potens est in vobis?

4. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Nam et nos infirmi sumus in illo; sed vivemus cum eo, ex virtute Dei in vobis.

5. Vosmetipsos tentate, si estis in fide; ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est, nisi forte reprobi estis?

6. Spero autem quod cognoscetis, quia nos non sumus reprobi.

7. Oramus autem Deum, ut nihil molli faciat, non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est faciat, nos autem ut reprobi simus.

8. Non enim possumus aliquid ad veram veritatem, sed pro veritate.

9. Gaudemus enim, quoniam nos infirmi sumus,

rum filiorum peccata primò desam; deinde cum lectu castigare cogat.

Qui ante, id est, jam pridem, jamdiu peccaverant, et quos in primâ Epistolâ advertebat.

Et noscitur penitentiam adhibere de suis imperitiis. Hoc Novatiano adversum est, qui dicit fornicatores non posse peragere penitentiam, et accipi in communionem. Ille probat quosdam egisse, ac per hoc receptos esse in pace Ecclesia. Ambrosius.

Et non egerunt penitentiam super inmunditiâ et fornicatione, et impudiciâ, quam gesserunt, id est, perpetrârunt. De fructibus dignis penitentiam intelligendum est, quos nondum fecerant; ad quos prontè compellendi erant apostolice potestate.

saos conservat humiles, reddiditque sanctiores. Hæc ars divina patet in apostolo Paulo, mente in eorum rapto, carne autem in eorum devotum. Hinc discite de Dei bonitati committere, et in ipsis etiam tentationibus sapientissimè ejus voluntati submissis, humiliter et instantè orare. *Conserva me, Domine, quoniam speravi in te,* Psal. 15, 1. *Salvum me fac Domine, quoniam defecit tendus,* Psal. 11, 2.

5° § 8. Discite quomodo sancti scæpè à Deo audiuntur et non audivunt, vide commentarium; hincque solars non exauditis; dicite submissis: *Fiat voluntas tua, non mea.*

6° § 14. Discite dictum Apostolo verè dignum: *Vestra non quero, sed vos ipsos;* hocque fac, et apostolicè vives.

7° § 14 et 15. Veri patris verique pastoris exemplum in D. Paulo vide, mirare, imitare.

CHAPITRE XIII.

1. Voici la troisième fois que je me dispose à aller vous voir; et alors tout se jugera sur le témoignage de deux ou trois témoins.

2. Je vous l'ai dit, lorsque j'étais présent parmi vous, et je vous le dis encore maintenant étant absent, que si je viens encore une fois, je ne pardonnerai ni à ceux qui avaient péché auparavant, ni à tous les autres.

3. Est-ce que vous voulez éprouver la puissance de Jésus-Christ qui parle par ma bouche; qui n'a point paru faible, mais très-puissant parmi vous?

4. Car encore qu'il ait été crucifié selon la faiblesse de la chair, il vit néanmoins insistant par la vertu de Dieu. Nous sommes faibles aussi avec lui, mais nous vivons avec lui par la vertu de Dieu, qui est avec nous.

5. Examinez-vous vous-mêmes, si vous êtes dans la foi; éprouvez-vous vous-mêmes. Ne connaissez-vous pas vous-mêmes que Jésus-Christ est en vous? si ce n'est peut-être que vous fussiez déçus de ce que vous êtes.

6. Mais j'espère que vous connaîtrez que, pour nous, nous ne sommes point déçus de ce que nous étions.

7. Ce que nous demandons à Dieu, est que vous ne commettiez aucun mal, et non pas que nous vous paraissions ce que nous sommes; mais que vous fassiez votre devoir, quand même nous devrions paraître déçus de ce que nous sommes.

vos autem potentes estis. Hoc et oramus vestram communionem.

10. Ideo hæc absens scribo, ut non præsens durius agam, secundum potestatem quam Dominus dedit mihi in edificationem, et non in destructionem.

11. De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.

12. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti.

13. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen.

Obstinatioribus in malo timore incutit, ut eos ad meliorem frugem reducat.

§ 1 et 2. *Minatur se non ultra pareturum, sed juridicè secundum testimonia acturum in eos.*

§ 5. *Monet itaque ut suo damno, non querant suæ Pauli in Christo gloriosæ potestatis experimentum.*

Recordentur eorum mirabilem, quæ inter eos hæc Christi potestate, vel à se Paulo edita sunt, vel ab aliis, quibus sanctum Christi Spiritum ipse dedit. Hincque colligunt quod in ipso vivat Christus omnipotens; et consequenter ne cogant eum hæc Christi in illis nisi potestate, v. 4, 5, 6.

§ 7. *Tantum abest ut hoc optet ipse Paulus, quin potius orat ut Corinthios inveniat innocuos, bono vacantes, sicque nihil possit in eos.*

§ 9. *Gaudet cum sunt virtute conspicui, gratiæ patientes, et idè ipse Paulus erga eos quasi potestate destitutus; hinc et eorum procurat perfectionem.*

§ 10. *Scriptis minatur, ut non puniat.*

§ 11. *hortatur ad gaudium, ad perfectionem, pacem, dilectionem. Tunc multis salutationibus exhibitis, gratiam apponit.*

PARAPHRASIS.

1. Ecce tertio hæc vice venio, seu paratus sum ut veniam ad vos; et juxta legis præscriptum, quisquis delatus fuerit, is duorum vel trium hominum testimonio, vel absolvetur, vel condemnabitur.

2. Prædixi, et prædico; prædixi, inquam, cum vobis essem præsens; et nunc absens rursus prædico, non solum iis qui jam tum peccaverant, sed et cæteris omnibus qui postea peccaverunt; quod si inmendatos veniens invenero, non parcam ultra.

3. Ergone malo vestro vultis experiri an verè Christus in me habitet, et per me loquatur? Sanè non deberetis hujus rei periculum facere, cum tot, etc., tanta per me inter vos ediderit potentie suæ miracula.

4. Nam quamvis olim ex infirmitate nature humane ultra assumptæ pro nobis crucifixi voluerit et mori, tamen per divinitatis potentiam suscitatus, nunc vivit immortalis, et omnipotens; sic et nos apostoli, ad illius imitationem infirmi equidem sumus; sed ad illius instar, Dei virtute vivemus, et pollebimus erga vos.

5. Quid vostram in Christo potestatem vultis tentare? vosmetipsos tentate; considerate an idem hæc beatis miraculorum efficacem; hoc vosipsi examine; ut non per hujus fidei experientiam ergone sitis vosmetipsos, et quod Jesus Christus per hæc gratiam habitat inter vos? nisi forte ob vitia vestra ab illa decideritis.

6. Quidquid sit de vobis, spero quod nobis non deerit fides gratia.

7. Hoc tamen non opto, quinimò oro Deum ut nul-

8. Car nous ne pouvons rien contre la vérité, mais seulement pour la vérité.

9. Aussi nous nous réjouissons lorsque, vous étant forts, nous paraîtrions faibles; et nous demandons aussi principalement à Dieu qu'il vous rende parfaits.

10. Je vous devais ceci étant absent, afin de n'avoir pas lieu, lorsque je serai présent, d'user avec sévérité de la puissance que le Seigneur m'a donnée pour édifier et non pour détruire.

11. Enfin, mes frères, soyez dans la joie, rendez-vous parfaits, consolez-vous, soyez unis d'esprit et de cœur, vivez dans la paix, et le Dieu de paix et d'amour sera avec vous.

12. Saluez-vous les uns les autres par un saint baiser. Tous les saints vous saluent.

13. Que la grâce de notre Seigneur Jésus-Christ, l'amour de Dieu, et la communication du Saint-Esprit demeurent avec vous tous. Amen.

ANALYSIS.

testate, v. 4, 5, 6.

§ 7. *Tantum abest ut hoc optet ipse Paulus, quin potius orat ut Corinthios inveniat innocuos, bono vacantes, sicque nihil possit in eos.*

§ 9. *Gaudet cum sunt virtute conspicui, gratiæ patientes, et idè ipse Paulus erga eos quasi potestate destitutus; hinc et eorum procurat perfectionem.*

§ 10. *Scriptis minatur, ut non puniat.*

§ 11. *hortatur ad gaudium, ad perfectionem, pacem, dilectionem. Tunc multis salutationibus exhibitis, gratiam apponit.*

PARAPHRASIS.

1. Ecce tertio hæc vice venio, seu paratus sum ut veniam ad vos; et juxta legis præscriptum, quisquis delatus fuerit, is duorum vel trium hominum testimonio, vel absolvetur, vel condemnabitur.

2. Prædixi, et prædico; prædixi, inquam, cum vobis essem præsens; et nunc absens rursus prædico, non solum iis qui jam tum peccaverant, sed et cæteris omnibus qui postea peccaverunt; quod si inmendatos veniens invenero, non parcam ultra.

3. Ergone malo vestro vultis experiri an verè Christus in me habitet, et per me loquatur? Sanè non deberetis hujus rei periculum facere, cum tot, etc., tanta per me inter vos ediderit potentie suæ miracula.

4. Nam quamvis olim ex infirmitate nature humane ultra assumptæ pro nobis crucifixi voluerit et mori, tamen per divinitatis potentiam suscitatus, nunc vivit immortalis, et omnipotens; sic et nos apostoli, ad illius imitationem infirmi equidem sumus; sed ad illius instar, Dei virtute vivemus, et pollebimus erga vos.

5. Quid vostram in Christo potestatem vultis tentare? vosmetipsos tentate; considerate an idem hæc beatis miraculorum efficacem; hoc vosipsi examine; ut non per hujus fidei experientiam ergone sitis vosmetipsos, et quod Jesus Christus per hæc gratiam habitat inter vos? nisi forte ob vitia vestra ab illa decideritis.

6. Quidquid sit de vobis, spero quod nobis non deerit fides gratia.

7. Hoc tamen non opto, quinimò oro Deum ut nul-

VERS. 1. — *Ecce tertio hoc;* Græc., *tertio hoc venio;* Syr.: *Haec est tertia vice, quâ paratus sum ut veniam ad vos.* Haec verba diversimodè explicantur juxta diversam v. 14 epistolæ præcedentis explanationem; alii volunt quod jam his venerat, et ideo ecce tertiâ vice venturus sum, etc.; alii quod semel tantum fuerat, et semel paratus erat ire, sed impeditus fuerat; sicque ecce tertiâ vice paratus sum venire, seu quâ venturus sum, quantum ad cordis propositum.

IN ORE DEORUM ET TRUCI... Afirmat quod obstinatos et impenitentes iudicabit juxta legis præscriptum. **Deuter. 19, 15:** *Ex testimonio duorum vel trium testium quæque res vel condemnabitur, vel absolvetur.* Juxta hanc legem stabit, id est, recipietur, determinabitur quicquid iudicandum occurrerit; stabit, inquam, et ratum erit per testimonium duorum aut trium. D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Ambrosius, S. Anselmus putant quod D. Paulus alludens ad locum Deuteronomii citatum, tres adventus suos ponat loco testium; quasi diceret: Sicut in ore duorum aut trium testium stat omne verbum, ita tres mei ad vos adventus erant quasi testes, sicque in hoc meo tertio adventu stabit quodcumque sum comminatus, nisi penitentiam egeritis. His dixi, tertio per epistolam dico; itaque jam necesse est verba mea vera inveniantur. Chrysostomus. Prima explicatio simplicior et communior.

Quidquid sit, D. Paulus, Dei imitator, sæpè minatur se punitorum, antequam puniat; imò minatur punitorum se, ut non puniat; minis anticipat iudicis officium, ut reverâ sit et de facto pater benignus. Ita præfatis delinquentium emendationem semper intendens, modo minatur ut iudex, modo demulcet ad patrem; at nunquam puniat, nisi multis prævisis monitionibus et minis.

VERS. 2. — **PRÆDIXI ET PRÆDICO;** prædixi, inquam, ut presens seu cum vobis adessem; et nunc à vobis absens, rursus prædico; vel sicut præsens prædixi, ita et nunc absens iterum prædico; Græc., scribo.

IS QUI ANTE PECCAVERUNT, id est, is qui jam tunc peccaverant, ET CÆTERIS OMNIBUS, qui postea peccaverunt.

QUONIAM SI... id est, ubi ad vos rediero, non par-

VERS. 4. — *Ecce tertio hac venio ad vos;* tertiâ hac vice, venio, venire propono ad vos, ut scilicet puniam eos qui per duos vel tres testes peccasse nec penitentiam egerisse convincerent. Ita Anselmus et Cajetanus.

In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum; statuetur, rata erit, confirmabitur omnis accusatio. **VERS. 2.** — **Prædixi, et prædico, ut presens, (subaudi, ita), et nunc absens;** q. d.: Ut presens prædixi, ita et nunc absens prædico, pari scilicet auctoritate et interminatione ac si presens essem prædico et scribo. **Is qui ante peccaverant,** etc. In eo quod dicit, non parcam, virgæ ecclesiasticæ disciplinæ comminatur, ut excommunicationem et satisfactionis rigorem.

VERS. 5. — *An experimentum queritis ejus qui in me loquitur, Christus?* q. d.: Vultisne præcepta mea negligere, ut experiamini an audeam et possim inhe-

cam ultra, sed puniam pro qualitate criminum. Pepercerat Paulus hucusque cunctando et expectando; *Parcam vobis non veni Corinthum,* inquit, capite primo hujus Epistolæ. *At non parcam ulterius,* ille cum D. Chrysostomo vide et mirare viscera verè paternæ, et animum filii suis errantibus condoleniem; quos ut ad penitentiam tandem adducat, herepat, minatur, eisque denuntiat; Non jam dimittis cunctabor; hand dubiè jamjam penas merentibus inferam.

VERS. 5. — **AN EXPERIMENTUM...** Græc.: *Quandoquidem experimentum queritis in me loquentis Christi.* Syr., eodem modo. Juxta quem textum sensus est: Non parcam quia experimentum queritis, etc.; at juxta nostram Vulgatam, vivacior est textus: An periculo vestro vultis experiri utrum vere Christus in me inloquetur et per me loquatur, et an ejus auctoritate audeam et possim impenitentes punire?

Ille equidem cum ingenti animi permotione ac vehementi acrimonia et indignatione in eos invehitur, qui dicebant: *Epistola quidem gravis, presentia verò infirma et sermo contempnibilis,* ait D. Chrysostomus. At hæc compositio, acrimonia et indignatio affectu paterno plena est et ex misericordie visceribus procedens; illos enim verbis præstringit, ne de facto late querant experimentum, et reverâ non puniantur.

QUI IN VOBIS; Græc., *qui in vos;* Theophylactus: *Qui erga vos non est imbecillitas, sed validè potens;* quas diceret: Certè opus non habetis hujus rei periculi facere, cum tot et tanta potentie sue signa per me jam ediderit. Vide cap. 12, v. 12. Christus potentie suæ signa Corinthiis dedit in eorum conversione, hujus Epistolæ cap. 12, v. 12; in indignè communicationum punitione, primæ Corinth. 11, v. 30; in fornicarii traditione Satanae, in nomine Christi, 1 Cor. 5, v. 5. Jampridem ergo ostendit se non esse apud vos imbecillum, sed valdè potentem.

VERS. 4. — **NAM EST...** licet enim ex infirmitate naturæ humanæ ultrò assumptæ, id est, ut homo naturâ mortalis et passibilis, cruciungi voluerit pro nobis et mori, non mansit mortuus, sed per potentiam divinitatis resurrexit et vitam nunc vivit immortalẽ et impassibilem, omnipotentem.

NAM ET NOS, id est, ita et nos. Syr., *quoniam et nos,* dientes punire per potestatem mihi à Christo datam?

Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis. Non infirmum se, sed potentem ostendit, cum scilicet in vobis per me, tot mirabilia poterit esse operatus, et novissime, fornicarium excommunicatione meâ ibi punivit, et Satanae quasi urini cruciandum tradidit, hanc enim puniendi potentiam, et vindicandi potestatem maxime significare et ostendere intendit.

VERS. 4. — *Nam et si crucifatus est (Christus) ex infirmitate, humanitatis et carnis: sed vivit, id est, vivit tamen et resurrexit, ex virtute Dei, ex potentia divinitatis.*

Nam et nos infirmi sumus in illo. In illo, id est, cum illo, nimirum Christo infirmamur, hoc est, patimur et affligimur; vel in ipso, tanquam excupiarum, cui nos ejus ministri conformamur secundum quod ipse prædixit: *Si me persecuti sunt, et vos persequantur,* Joan. 15.

apostoli cum illo, et propter illum, et ad illius imitationem, infirmi equidem sumus, multis infirmitatibus, injuriis et passionibus obnoxii.

SED VIVEMUS CUM EO, EX VIRTUTE DEI IN VOBIS; Græc., in vos, erga vos; Syr.: *Sed vivemus cum eo per virtutem Dei,* etc.; id est, ad illius instar eadem Dei virtute pollebimus erga vos; quasi diceret: Sic et nos apostoli infirmi quidem et imbecilles sumus in vobis, et ex naturâ nostrâ; sed apud vos vivemus et agemus, non ex infirmitate nostrâ, sed ex virtute Dei, et ex potentia Christi resuscitati, gloriosi et omnipotentis; et ubi opus erit, vivacem et divinam exercitum potestatem, scilicet peccatores severè puniendo. Recordare fornicarii Satanae traditi, primæ Corinth., capite quinto, v. 5; Elymæ magi exæcati, Act. 15, 51. Apostolos mirare et reverere utriusque vite Christi, infirmæ, scilicet, et omnipotentis; humilis et gloriosæ simul participes; infirmæ quidem et mortalis per passiones et continuas persecutiones; gloriosæ autem et omnipotentis per miraculorum potentiam. Tu verò peccator stude et conare per penitentiam participes et imitator esse vite patientis Christi, ut in aeternitate sis participes gloriosæ Christi vite.

VERS. 5. — **VOSMETIPROS TENTATE...** Dixit v. 5: *An experimentum queritis...?* Hic ne late querant experimentum, eos ad propriam remittit experientiam, quasi diceret: Quid nostram vultis tentare potestatem, et vestro periculo experiri num Christus habitat in vobis? *Vosmetipros tentate,* id videtur per propriam experientiam vestram an Christus per suam potentiam habitat in ecclesiâ vestrâ. Tunc temporis multi fideles, præter apostolos, miracula faciebant, ait D. Chrysostomus. Quod si autem in vobis, seu in ecclesiâ vestrâ, Christus sic habitat, multo magis in Apostolo et magistro vestro; ita D. Chrysostomus. *Vosmetipros tentate,* id est, non nostrâ, sed vosmetipros tentate, considerate, explore.

SI ESTIS IN FIDE; explore num fidem habeatis, et per hanc Christus habitat in vobis. Dubitatur de quâ fide hic loquatur Apostolus, an de fide catholica, quæ crediatur omnibus à Deo revelatis; an de fide miraculorum operatrice, quæ ab Apostolo recensetur inter charismata Spiritus sancti, primæ Cor. 12, 9. Primo, certum est quod non loquatur de fide theologica, infirmi et à charitate separata, quia non est signum Christi in nobis habitantis; Christus enim in his solum manet qui charitatem habent, ut ait hic D. Thomas.

Sed vivemus cum eo ex virtute (ex potentia) Dei in vobis; sed instar Christi, virtute Dei potentes erimus erga vos; tunc nimirum quando res postulabit ut potestatem in vos exerceremus.

VERS. 5. — *Vosmetipros tentate si estis in fide: ipsi vos probate.* Q. d.: Si Christo et Evangelio creditis, et mihi creditis: quia ego Christi ac Evangelii minister sum, et sicut miraculis aliisque signis probæ confirmo Evangelii veritatem, sic hisdem consequenter demonstro me verum esse apostolum Christi, ac veritatis doctorem.

Annun cognoscitis vosmetipros, quia Christus Jesus in vobis est? scilicet omnibus simul, hoc est, in Ecclesiâ

mas. Potest equidem D. Paulus intellegi de fide formata et per charitatem operante; et ita intellexit D. Thomas. Monet, inquit, ut de duobus se examinent, scilicet de fide et de operibus. *Si estis in fide,* quam prædicavi vobis, etc., an sitis in operibus bonis, etc. Sed totus contextus, et præcedentia et sequentia, indicant quod melius ad mentem Apostoli cum D. Chrysostomo hic locus intelligatur de fide miraculorum effectrice, seu de magnâ fiducia in Deum, quâ solent miracula patri. *Si estis in fide;* considerate an fidem habeatis miraculorum effectricem, et per hanc Christus in vobis, seu in Ecclesiâ vestrâ habitat. Tunc temporis il, qui fide præditi erant, miracula patrabant. D. Chrysostomus. Ipsi vos probate, examine, discutite.

AN NON COGNOSCITIS VOSMETIPROS, per hujus fidei experimentum? an non cognoscitis, quoniam per hanc miraculorum gratiam CAPISTES JESUS EST IN VOBIS, id est, in ecclesiâ vestrâ, et in Ecclesiâ vestrâ, et consequenter quod abundantius et plenius inhabitat in me, apostolo suo et vestro, per quem hanc fidem recepistis?

NI SI FORTE REPROBI ESTIS; Græc., *Nisi quid reprobi estis;* ubi quid videtur esse particula mitigantis asperitatem sermonis, ait Estius. Quasi diceret Apostolus: Nisi aliqui ex parte reprobi estis; seu, ut tradidit Erasmus, nisi in aliquo reprobi estis. Porro notant omnes nomen reprobi hic non opponi prædestinato, sed probi; in Græco enim est, ἀδόξα, minime probi, improbi. Hinc D. Chrysostomus ait: Hoc dicens Apostolus, vitam illorum tacite perstringit. Denus ergo est: Nisi forte ab illa gratiâ decidistis, seu rejecti estis; istisque signis destituti estis, quibus Christum in vobis habitantem et divinitus operantem agnoscere poteratis. Inveni eos in vitâ corruptos esse, et ideo miraculorum patronis expertes; sicque suâ culpâ privatos his signis Christi inter illos habitantis; hoc tamen certò non expressit, sed ambigè possit, ne eos læcesseret. Ita ex Chrysostomo et Theophylacto.

Frequentia hujus temporis miracula, signa et testimonia certa erant Christi viventis, gloriosi, omnipotentis, in Ecclesiâ habitantis. Hinc D. Paulus Corinthiis suaturus quod eis in Christi Spiritu loqueretur, quodque Christi in se habitantis auctoritate posset eos punire, nisi penitentiam egerent, eos remittit ad miracula quæ ipsi in nomine Christi patrarent, ut quæ saltem in Ecclesiâ suâ frequenter à fidei foribus patri viderant. Hincque vult ab eis colligi quod si

vestra? Videbant enim suæ Ecclesie tot miracula, tot gratias ac dona collata, ut non dubitarent Christum in eâ esse et operari.

NI SI FORTE REPROBI ESTIS; id est, reprobatu, rejecti, adeoque viles, inglorii, abjecti, contempni; q. d.: Ex signis gratis et miraculorum, quæ Christus poterit operari in vobis, cognoscitis quod Christus est in vobis, nisi forte à Christo rejecti et reprobatu, ejus fide, gratiâ, luce ac cognitione privati, in tenebras pristinas ignorantie vel invidialis retrorsi et repulsi recidistis, et relapsi estis, itaque viles et abjecti effecti estis.

Christus etiam in privatis fidelibus habitat et operatur, quanto magis in Apostolo, fidelium patre et magistro; et ideo timeant patrem hunc minantem; convertantur, poenitentiam agant, et illius potentia non faciant experimentum: hoc indicant etiam sequentia.

VERS. 6. — SPERO AUTEM QUOD... Experimenta cognoscetis nos nulla ex parte à tali gratià reprobato, reietos esse; quasi diceret: Quidquid sit de vobis, spero quod nobis non deerit talis gratià, id est, non deerit demonstratio gratià signorum et virtutis Christi in vobis habitantis. Minaxiter hoc dicit, tanquam eis suam spirituale divinamque potentiam ostendens. Sed quia minatur et terret, non dominationis animo, sed solo charitatis affectu et ardenti salutis eorum zelo, statim suam severitatem mitigat, suamque eis benevolentiam rursus ostendit in versu sequenti.

Quo hic sancti regimini habemus documenta? minis aliquando contra obstinatos et rebelles utendum; virga auctoritatis eis ostendenda; at metus semper surviveat mitigandus; affectus etiam cum minis coniungendus.

VERS. 7. — OLAMUS AUTEM DEUM... quia dixit reprobus, ne videatur desiderare suam potentiam ostensionem. Preter ut nullum malum faciatis, nostrà punitione dignum, neminemque vestrum cogat punire.

NON UT NOS PROBARI APPAREAMUS; id est, non oramus ut nos probati appareamus; seu non opto ut vestra flagitia etiam diviniis puniens, videat probate et efficacià fidei; seu videat divinam potentiam habere, miracula in peccatoribus patrando.

SED ET VOS QUOD DOMINUS, GRÆC. pulchram est, FACIATIS; sed potius desidero ut vos poenitentiam agentes, boni faciatis, sancti sitis.

NON AUTEM UT REPROBI; GRÆC. ἀνάξιτοι, cujus significationem vide supra, v. 5. Et ego sim apud vos velut reprobus, id est, improbus, alijectus, vilis, inglorius, quasi apostolica potestate desitutus; quasi diceret: Modo vos boni faciatis, non curo qualis habeat ab hominibus; sim apud illos velut reprobus, inhonoratus, apostolica privatus auctoritate; et ad puniendum impotens. Quid huic anime par esse queat! exclamat D. Chrysostomus; contemnebatur, tradere-

VERS. 6. — Spero autem quod cognoscetis, etc. id est, viles ac potestate destituti, faciam ut agnoscatis auctoritatem meam, nec potius me contemni.

VERS. 7. — Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis. Bene ex eo sequitur quod abstinere à peccato sit ex gratià Dei; nam oratio gratià testificatio est.

Non ut nos probari appareamus. Non hoc, inquit, desideramus, aut à Deo petimus, ut nos, iudicando et puniendo vos, videamur esse magis auctoritatis, id est, ut habeantur in prelo, quia scopum pseudo-apostoli sibi propositum habent. Spectari, probari, celebrari non ambulo honoris punctum hoc curo, ut vos quod bonum est faciatis. Sensus est: Faciliè potius me haberi ut reprobum, id est, vilem, gloriæ ac potestatis experire, nec vobis illam meæ dignitatis haberi rationem, dummodo vos constanter in bono perseveretis, et nihil admittatis quod me cogat ostendere potestatem quam à Christo accepi.

VERS. 8. — Non enim possumus aliquid adversus veritatem, etc.; id est, potestas mea punitiva nullum habet usum quando veritas et justitia servatur; quia

habetur ut vili, timidus, impotens, verbis tantum audax, et tamen occasione nactus diviniæ suæ potestatis, eorum damno, experimentum dandi, orat ut innocuos et correctos inveniens, neminem puniat; sique in sua permaneat apud homines humilitate. Hinc discat animarum rector, etiam contemptus, cum sua fama neglecta, salutem animarum querere, sui ipsius oblitus, Dei solius gloriæ zelo succensus, omnia sua, sacrificet animarum sanclitati.

VERS. 8. — NON ENIM POSSUMUS... Si enim vos invenero absque peccato, bene facientes, in vos nihil potero. **Non enim aliquid possumus CONTRA VERITATEM,** id est, contra justitiam et sanclitatem; sed pro veritate conservandâ et tuendâ, nobis potestas data est. Potestas punitiva jus nullum habet in bene facientem; potestas miraculorum et omnis potestatis spiritualis ordinatur ad bonum, ad veritatem, ad justitiam inducendam, tuendam, conservandam.

VERS. 9. — GAUDEMUS ENIM... QUONIAM...; GRÆC. quando, id est, tantum abest ut cupidi simus ostendende potestatis vestræ, ut à contra gaudeamus cum sumus infirmi; seu nullam habemus occasionem potestatem nostram demonstrandi, vos puniendo. Infirmitas hic est potestatem non exercere. Ambrosius et post eum S. Anselmus.

VOS AUTEM POTENTES, culpa vacui, virtute conspici; gratià fortes, virga vestra non obnoxii, potestatem nostram non timentes.

Hoc et oramus... Hoc non solum opto et voveo, sed et oro vestram perfectionem; Erasimus: vestram restauracionem. Syr.: Ut vos perfecti faciamus, id est, ut in omni gratià et virtute vobis perfecti.

VERS. 10. — IDEO HEC ABSENS SCRIBO... Propterea hæc, sic increpans et minax, scribo vobis absens, ne cum venero, durius agam vobiscum; seu ut vos correctos inveniens, non utar in vos potestate puniendi, QUAM DOMINUS MIHI DEDIT IN VESTRAM EDIFICATIONEM, seu ad promovendum bonum spirituale animarum vestrarum; et non ad ejus destructionem. Tantum abest ut cupiam correctiorem agere, vel censuram, imò potius hæc vobis scribo, ne corrigam; vestrum bonum quero, non exitum; ut pater, ut medicus ago ex amore, non

non est contra veritatem, ut illis destruat, sed pro veritate conservandâ; utpote datus contra transgressores, non contra justos. Porro veritatem, pro eo quod rectum et justum est accipi, frequens est in sacris Litteris.

VERS. 9. — Gaudemus enim quoniam vos infirmi sumus, ut ostendat potestatem vestram. Gaudere vos esse potentes, etsi ego infirmus ac reprobus habeat, non valeo uti potestate; utpote potentes gratià et virtutibus, culpaque vacuos.

Hoc et oramus vestram consummationem, id est, perfectionem, ut sitis perfecti, et consummati, in omni gratià et virtute. Ita Theophyl. Hoc quod dixi, scilicet ut potentes sitis, votis precibusque ad Deum fuis optamus, vestram, inquam, perfectionem; quod correctis vitiis ac sublati dissidiis, integri sitis et irreprehensibiles, ac potestati nostræ nequaquam obnoxii.

VERS. 10. — Ideo hæc absens scribo, ut non præsum durius agam, vosque adhuc incorrectos inveniens, cogar uti severitate et rigore disciplinæ adversus vos, idque secundum potestatem, etc.

ex odio aut dominationis desiderio. Hic sit semper prelati corrigendi animus, huicque student delinquentibus et correctis exhibere.

VERS. 11. — DE CÆTERO, FRATRES, GAUDETE, scilicet in Domino. Gaudium hoc de emendatione erit, unde et provenire poterit perfectio, Ambrosius.

PERFECTI ESTOTE, id est, standeto quotidie meliores fieri, seu tendite ad perfectionem, ait D. Thomas.

EXHORTAMINI invicem ad bonum, vel consolamini, seu consolationem habete, ait Syrus.

ITEM SAPITE, concordetis et unanimes.
PACEM HABETE, pacificè agatis ad invicem.

ET DEUS PACIS ET DILECTIONIS AUCTOR ERIT VOBISCUM, per gratiam suam et choritatem, *Deus enim charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.*

VERS. 12. — SALUTATE INVICEM IN OSCULO SANCTO, id est, per osculum pacis et dilectionis sanctæ et christi-

VERS. 11. — De cætero, fratres, gaudete. Epilogus est Epistolæ. Græcum verbum tria significat, *gaudete, adverte, valete.* Hortatur eos ad gaudium sanctum et spirituale, quale utique habituri erant si se corrigissent.

Perfecti estote; q. d. Redistegramini, integri estote; corrigite vitia priora, ut nihil inveniam in quo cogar exercere meam potestatem.

Exhortamini, invicem ad meliora.

Item sapite, id est, concordetis utque unanimes estote.

Pacem habete; q. d. Pacificamini, in pace agite; id est, non sint inter vos contentiones et rixæ.

Et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. Si, inquit, concordiam et pacem inter vos habeatis, Deus auctor fraternæ charitatis, quæ concordiæ parens est, idemque auctor pacis, erit vobiscum per ampliora gratiæ suæ dona.

Corollarium pietatis seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

Superior ecclesiasticus multa sancti regimini documenta potest hic adnotare:

Primum, non homini semper patris esse filius suis blandiri, eosque verbis demulcere; delinquentes enim sunt corrigendi, et aliquando puniendi. Ad exemplum D. Pauli superior tunc Deum imitetur, qui multoties minatur se puniendum, antequam puniat; imò qui se puniendum minatur, ut non puniat. Minis ergo superior antequam iudicis officium, ut sit pater benignus, v. 1, in commentario.

Secundum, non modo corrigendi sunt delinquentes, sed et eam quædam acrimonia et indignatione in obstinatos et rebelles aliquando invenendam est. Tunc superioris indignatio, sicut et D. Pauli in Corinthiis rebelles commotio, oriatur ex visceribus misericordiæ; paterno semper plena sit affectu; intus condoleat filiis errantibus, quos verbis increpat, et perstringit, ut ad poenitentiam adducat, v. 5.

tertiæ symbolum. Osculum sanctum, quod à charitate vere procedit, quodque sancti, non ficti aut turpis amoris sit index. Templum Dei sumus; hujus autem templi vestibulum est os; per hoc vestibulum ingreditur Christus, quando communicamus: hinc os, quasi templi vestibulum, osculamur, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

SALUTANT VOS OMNES SANCTI, id est, Christiani, qui hic necum sunt, Philippis in Macedonia. Ita Græca exemplaria, et versio Syriaca; in fine hujus Epistolæ.

VERS. 13. — GRATIA DOMINI... Trinitatis hic complexio est, et unitas potestatis, quæ totius salutis perfectio est; dilectio enim Dei misit nobis Salvatorem Jesum, cujus gratià salvati sumus; ut possideamus hæc gratiam salutis, communicatio facit sancti Spiritus. Hic enim dilectus à Deo et salvatus gratià Christi tueretur, ut trium perfectio, consummatio sit hominis in salutem. Ambrosius.

VERS. 12. — Salutate invicem in osculo sancto, non carnali, non ficto, sed christiano, religioso, casto, sincero. Ita Chrysostomus et Augustinus. Cavendum, nec osculum hoc prosperat minis, et in sensuale ac carnale degeneret.

Salutant vos omnes sancti, id est, fratres seu Christiani qui apud nos sunt.

VERS. 13. — Gratia Domini nostri Jesu Christi, id est, gratià beneficentiæ Christi redemptoris nostri, et charitatis Dei Patris, quæ scilicet nos dilexit. Quæ charitas in eo potissimum commendatur, quod Filium suum pro nobis in mortem tradidit.

Et communicatio sancti Spiritus, id est, participatio seu larga effusio Juniorum Spiritus sancti; ut communicatio actus intelligatur.

Sit cum omnibus vobis, scilicet per multiplices effectus gratiæ Christi, et charitatis Patris, et communicatiæ bonitatis Spiritus sancti. Amen.

Tertium. Ubi superior minis uti cogitur, non suam potestatem, et ostendet humanam potentiam, hoc enim dominationem saperet. Sed inferioribus suis Dei offensæ exhibeat omnipotentem, ac terribile iudicium; quos interim imitetur, ne faciant illius experimentum, v. 5.

Quartum. Ubi superior virgam auctoritatis divine ostenderit, seu ubi tremendam Dei irati et vindicis omnipotentiam exhibuerit inferioribus suis, statim ad exemplum D. Pauli, ore pro ipsis. Tantum abest ut illorum punitionem desideret, quinam ore pro perfecti ipsorum restauratione; culpa sint vacui, virtute pleni, Deo grati; ipse vero despectus habeatur, et pro ipsis puniatur, v. 7. Dei gloriæ zelo succensus, sulque oblitus superior, semetipsum divine justitiæ victimam temporalem offerat, pro æternâ subditorum suorum salute.

IN EPISTOLAM AD GALATAS

Praefationes.

Galatia, Asiae Minoris regio, habebat ab oriente Copadociam, ab occidente Bithyniam, à meridie Pamphyliam, à septentrione Pontum Euxinum.

Gallo-Græcia primum, deinde Galatia dicta est ob incolas, qui Gallo-Græci, seu Galatæ vocati sunt, quibus à Gallia in hanc Græciæ partem demigrarunt.

Suidas putat fuisse Senonenses illos, qui Brenno duce, Romanis primum invaserunt, Italiam vastaverunt, deinde in Græciam transierunt; tandem post varios casus, hanc Græciæ partem incoluerunt: unde Gallo-Græci, seu Galatæ dicti sunt.

Alii tamen aliter sentiunt; sed quidquid sit de eorum origine, ino et nomine, quidam enim volunt Galatas dici, à candore, quasi lacteos, γαλακτες, lac, certum est quod hos populos D. Paulus ad Christum Evangelii prædicatione converterat: certum est quod Galatæ veram Christi fidem tanto cum zelo susceperant, ut et miracula patrarent et nulla pro Christo tolerarent;

Sed paulo post Apostoli recessum ab eis, Iudeo-Christiani, pseudo-apostoli, partim occupati persuasione Judæismi, partim inanis gloriae sui temulepti, ait D. Chrysostomus, ad Galatas profecti sunt; illosque ad Judæismum eum Evangelio suscipiendum commoverunt, et ad circumcisionem, cæteraque legalia, tanquam ad salutem necessariam, pellexerunt.

Ut errorem suum pseudo-apostoli facilius inducerent, et D. Pauli doctrinam funditis everterent, illius auctoritatem labefactare primo aggressi sunt; negabant igitur Paulum Christi apostolum esse, sed simplicem assererent apostolorum discipulum; ino, qui doctorum suorum mentem non esset associatus; quandoquid-

Cum per apostoli Pauli prædicationem, inter alios etiam Galatæ verbum veritatis, hoc est, fidem Christianam, recte edocti essent, adeo ut et pro Christi nomine multa adversa tolerarent, et virtute spiritus sancti per Christum accepti, apud eos etiam miracula ederentur: post Apostoli recessum, à falsis quibusdam fratribus qui ex circumcisione erant solliciti, ad circumcisionem cæterisque Mosaicæ legis ceremoniis traducti sunt; non ita quidem, ut Christum gerenti, alique inisterent. Illi namque pseudo-apostoli, Christum, ut doctorem ac præconem veritatis recipiebant; redemptorem vero auctoritatem justitiæ non agnoscebant; et ceremonias, peccatorum veniam, à Christo, doctrinæ veritatem et exempla perfectæ justitiæ querenda, docebant, quasi nihil aliud esset Christi Evangelium, quam hominis ad pietatem institutio, non item ipsius justificatio. Quod eatenus postea secutus est Pelagius hæresiarca, ut doctrinæ legis ac libero arbitrio salutaria virtutum opera et mandatorum Dei observationem adscriberet; solam peccatorum remissionem Christi merito reservans. Cùm vero memorati pseudo-apostoli scirent omnem Pauli

idem, aiebant, apostoli Evangelium cum lege evangelicâ misceri; ita, inquebant, Jerosolymis Jacobus; ita et Petrus, apostolorum princeps, qui nuper Antiochia, gentium conversorum, sed non circumcisorum consuetudinem devitabat. Insuper et Paulum ipsum accusabant, tanquam hæc in re varium; simulationis calumniam Paulo intendebant, ait D. Chrysostomus, dicentes: hic ipse qui tollit circumcisionem, alibi visus est his uti que damnat, aliter vobis, aliter aliis prædicans.

Talibus commentis ita subrepti sunt Galatæ, ut circumciderentur, dies observarent, et menses, et tempora, et annos, ut dicitur e. 4, v. 10.

Quibus ad Paulum perlati, ex unâ parte animadvertentes Apostolos, quanti momenti esset hic Iudeo-Christianorum error: erat enim à Christo apostasia, et, ut ipse initio et in progressu sermonis declarat, Evangelii subversio, e. 1, v. 7; ex alterâ parte considerans quantum ille impedimentum foret conversioni gentium, cupis ipsi cura specialiter demandata fuerat; partim irâ justâ commotus, partim immenso dolore correptus, ait D. Chrysostomus, zelo suo succensus scribit ad Galatas plenam vehementer Epistolam, ut cuius, vel ex ipso statim lectionis ingressu, perspicuum est, ait Chrysostomus: increpat potius quam doceat, ait D. Hieronymus; increpat, sed ab errore, quo decepti erant, revocando.

Et quia pseudo-apostoli apostolatum Paulo denegaverant, hinc magno animo statim, in ipso Epistolæ exordio, ostendit se non minus quam alios apostolos, apostolatum à Christo Domino accepisse; ino eum hæc speciali sibi prerogativâ, quod à Christo glorioso,

conatum in hoc esset, ut gratiæ Christi ad bene sancteque vivendum necessitates ostenderet, legis infirmitatem ostenderet, legis infirmitatem argueret, ceremoniarum cessationem prædicaret, neque exemplo patientiæ Christi contentus, sacramentum crucis inenitaret; multis modis laboravit ut illius auctoritatem elevarent ac deprimerent. Quod et discimus ex utraque ad Corinthios Epistolâ. Itaque cum negabant verum Christi apostolatum, id est, à Christo missum, ut qui Christum in carne non vidisset, sed esse discipulum apostolorum, qui doctrinam illorum nec satis intelligeret, nec fideliter referret. Cæteros apostolos, quibus vellet Christi quondam familiaribus, et apud fideles auctoritate prepotens, potius esse credendum, aiebant aliud longè sentire ac docere quam Paulus doceret. Nam quia videbant apostolos Judæis adhuc usum legalium ceremoniarum indulgere, ipsosque etiam, dum inter Judæos agerent, legem observare (siquidem mortua quidem lex erat, sed nondum mortifera), arbitrabantur eorum doctrinam ab his que Paulus docebat planè discrepare; neque considerantes hujusmodi facti ipsorum rationem, neque causam gentium ac

et in caelis regnante, suum apostolatum acceperit, v. 1. Pergit ostendendo se nihil aliud docere quam quod doceat Petrus, Joannes et Jacobus, soque semper eadem sensisse et docuisse; narrat insuper quid ipsi acciderit Antiochia circa Petrum; fortè, quia factum hoc multoties relatum fuerat à pseudo-apostolis, et ipso abutebantur ad errorem suum: deinde multis Scripturæ testimoniis et rationibus probat legalium ceremoniarum insufficienciam et inutilitatem ad salutem, hominem verò ex fide Christi justificari.

Sic autem Galatas hæc docet veritates, ut et eos frequenter hortetur ad servandam in sua puritate fidem.

Denique pro suo more, in ultimis præsertim capitulis, varia circa mores præbet documenta.

Hujus igitur Epistolæ argumentum præcipuum, sicut et illius que ad Romanos, est hominem, non ex lege, sed ex fide Christi justificari. Hinc à multis aspicitur, quasi Epistolæ ad Romanos comparandam et epistole, multas habens cum illâ communis sententias, rationes, phrases et discursus; cum hoc tamen discrimine, quod in Epistolâ ad Romanos Paulus arguit tum Judæos quam gentes, hæc solas gentes: ibi rejicit opera, tum naturæ, tum legis, hæc legis tantum, ut fidem et opera fidei stabiliat.

An verò hæc ad Galatas Epistolâ processerit Epistolam ad Romanos, an subsecuta fuerit, res est apud auctores valde dubia: exemplaria Græca, versio Syriaca et Arabica Romæ scriptam asserunt; idem affirmant D. Athanasius in Synopsi, D. Hieronymus, Theo-

Juliorum discernentes. Accedebat quod Petrus, apostolorum princeps, etiam nunc cum esset Antiochia, que gentium, non Judæorum, civitas erat, à civis et mensis gentium sese de industria subtraxerat, tanquam factio suo doceret à civis lege vetitis ubique et omnibus sine discrimine abstinentium esse; prindeque legis ceremonias omnibus esse observandas. Ad hæc apostolus Paulus ita respondet hæc Epistolâ, ut inprimis et dignitatem apostolatûs sui adversus pseudo-apostolos tueatur, et suæ doctrinæ cum reliquis apostolis concordiam, ex hâc illi inter ipsos collatione, comprobet. Cæterum de facto Petri sic loquitur, ut eum propter hoc palam à se reprehensum dicat; qui tamen etiam ipse, primum quidem à Jacobo fratre Judaï adventum, cum Gentibus cibum sumperit ut eo quodque cum Petrus fecerat, adversariorum propositum elidat. Mos rationibus, et adductis è Scripturâ veteri testimoniis, ab errore Galatas revocat, videlicet ex ipsâ lege, legis abrogationem ostendens. Interim varios affectus passim insepert Epistolæ; modo admirans, modo increpans, nunc obsecrans, alibi obtestans ac denuntians; quod his modis, velut prudens medicus, secret eum his ad quos scribitur, præsertim ingenio agendum esse; quippe qui è Timotheum Iustinum dicens è Argivæ, obsecra, increpa, in omni patientiâ et doctrinâ; et Tito præcipit Creteneses dure increpandos ut sani sint in fide. Quod autem in illis Epistolâ facit, ut post doctrinam fidei, subjiciat præcepta morum, id est in hæc præstitit, mores informans à medio quinti capituli usque ad finem.

Porro cœvenerit argumentum hujus Epistolæ eum è que ad Romanos scripta est, quod in utraque doceat Apostolos, non ex lege et ceremoniis, sed ex fide Christi, hominem justificari. Verum hoc interest, quod ad Romanos scribens intentionem magis dirigit contra

S. S. XXIV.

doctus in præfatione Epistolæ D. Pauli, et post ipsos Estius; juxta quos omnes hæc Epistolâ posterior est è que ad Romanos est, et scripta an. 60.

Hujus opinionis præcipuum fundamentum est, quod in Epistolâ ad Romanos, cap. 15, v. 26, D. Paulus dicit: Probaverunt Macedonia et Achaia collationem aliquam facere in pauperes, etc.; et v. 28: Hoc igitur cum consummavero, etc. Tunc ergo, inquit, occupabat Apostolus in colligendâ pro sanctis pauperibus Jerosolymitanis elemosinâ; in hæc verò ad Galatas Epistolâ, cap. 2, v. 10, id è se jam perfectum esse testatur. Ergo hæc illâ posterior.

D. tamen Chrysostomus, Theophylactus in argumento Epistolæ ad Romanos, Baronius, tom. 4, negant Romæ scriptam esse, quia in hæc Epistolâ D. Paulus suorum vinculorum non meminit, sicut in aliis Epistolâ Romæ scriptis; volant ergo ante Romanam fuisse scriptam Ephesi, vel Philippis, aut in aliâ urbe Græciæ, an. Christi 58. Ino recentiores aliqui eam putant scriptam ante primam ad Corinthios, an. 55 aut 56. Ita D. de Tillemont, quod tamen non asserit ut certum. (Vide *Mémoires, etc.*, note 42 sur S. Paul.) Idem opinatur, dubitando tamen, anctor Analysis argument.

Ex supradictis concludo quod non possit corio definiti ubi et quanto scripta fuerit hæc Epistolâ, que, quoad hoc, est omnium Epistolæ D. Pauli incertissima, ait Cornelius à Lapide in præfatione.

Itaque præstat ignorantiam hæc in re fateri, quam quod ignoratur affirmare.

opéra legis quâ parte mortalis est; in quibus adversus gentes gloriantur Judæi; hæc verò præcipue contra ceremonias, ad quarum observanciam à pseudo-apostolis Galatæ (qui gentes erant) urgebantur. Illud hæc Epistolâ peculiariter, quod sicut etiam à B. Hieronymo observatum est ipsa sola, inter tractatâ Paulinas non ad omnes civitates fideles scripta est, sed ad totas provincie. Nam Galatia, non urbis, sed regionis nomen est; in Asia minore sita, in qua, teste Augustino, libro de Unitate Ecclesiæ, capite duodecimo, Ecclesiæ erant innumere. Hæc *Gallo-Græci* alio nomine vocata fuit, quod in eam Græciæ partem Galli quondam, ob finium suorum angustiam, commigrassent.

Ubi et quando scripta sit hæc Epistolâ, non constat. Ex Epheso missum esse, testatur argumentum Latini exemplaribus præfixum; et Græcorum subscriptio minus esse vult ex urbe Romæ: quod consistere non potest, si ante Epistolam ad Romam scripta est, ut sentit Theophylactus. Atqui verisimilius est postea scriptam esse; nam ad Romam scribens Apostolus, capite decimo quinto, significat se jam tum occupari in elemosinâ colligendâ pro sanctis pauperibus qui erant Jerosolymis; in hæc verò Epistolâ id ipsum tanquam à se jam perfectum referri his verbis, capite secundo: *Tantum ut pauperum memores cujusmodi; quod etiam sollicitus sui hoc ipsum facere.* Eadem ratio Romæ potius quam Ephesi scriptam apparet; cum enim in Asia versaretur Apostolus, ubi Ephesus est, id adhuc agelatur ut Achaia et Macedonia collationem facerent in pauperes memoratos. Sed nec id è usum Romæ scriptam esse, quod in eâ nullam facit vinculorum suorum mentionem, sicut in cæteris que ex urbe Romæ missæ sunt, scilicet ad Ephesos, ad Philippenses, ad Philimonem, et alterâ ad Timotheum: nam, ut taceam, per *stigmata Christi*, qua

(Vingt-neuf.)

dicit in corpore suo gestare, capite ultimo, posse vincula, aut vinculorum cicatrices intelligi; facile responderi potest Paulum Romæ agentem non semper in

vinculis fuisse, sed aliquando, post primam defensionem, liberatum. Nunc ipsum Apostolum adiamus.

CHAPITRE PREMIER.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum à mortuis;

2. Et qui mecum sunt omnes fratres, ecclesiis Galatiæ.

3. Gratia vobis et pax à Deo Patre, et Domino nostro Jesu Christo.

4. Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de presenti seculo nequam, secundum voluntatem Dei et Patris nostri.

5. Cui est gloria in secula seculorum. Amen.

6. Miror quod sic tam cito transferimini, ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium:

7. Quod non est aliud, nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi.

8. Sed licet nos, aut angelus de celo evangelizet vobis præterquam quæ evangelizavimus vobis, anathema sit.

9. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit.

10. Mohò enim hominibus suadeo, an Deo? an quero hominibus placere? Si adhuc hominibus placeam, Christi servus non essem.

11. Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium quod evangelizatum est à me, quia non est secundum hominem.

12. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.

13. Audistis enim conversationem meam aliquando in Judæa; quoniam supernòdum persequitur Ecclesiam Dei, et expugnabam illam.

14. Et proficiebam in Judaismo supra multos coetaneos meos in genere meo, abundantius emulatores existens paternarum mearum traditionum.

15. Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam.

16. Ut revelaret Filium suum in me, et evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni et sanguini;

17. Neque veni Jerosolimam ad antecessores meos apostolos; sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum:

18. Deinde post annos tres veni Jerosolimam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim;

19. Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.

20. Quo autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentor.

21. Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ.

22. Erant autem ignotis facie ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo;

23. Tantùm autem auditum habebant: Quoniam

1. Paul établi apôtre, non par les hommes, ni par un homme, mais par Jésus-Christ et Dieu son Père, qui l'a ressuscité d'entre les morts,

2. Et tous les frères qui sont avec moi aux églises de Galatie.

3. Que la grâce et la paix vous soient données par Dieu le Père et par notre Seigneur Jésus-Christ,

4. Qui s'est livré lui-même pour nos péchés et pour nous retirer de la corruption du siècle présent, selon la volonté de Dieu notre Père,

5. A qui soit gloire dans tous les siècles des siècles. Amen.

6. Je m'étonne qu'abandonnant celui qui vous a appelés à la grâce de Jésus-Christ, vous passiez si tôt à un autre Evangile.

7. Ce n'est pas qu'il y en ait un autre, mais c'est qu'il y a des gens qui vous troublent, et qui veulent renverser l'Evangile de Jésus-Christ.

8. Mais quand nous vous annonçons nous-mêmes, ou quand un ange du ciel vous annoncerait un Evangile différent de celui qui nous vous avons annoncé, qu'il soit anathème.

9. Je vous l'ai dit, et je vous le redis encore une fois: Si quelqu'un vous annonce un Evangile différent de celui que vous avez reçu, qu'il soit anathème.

10. Car enfin est-ce des hommes ou de Dieu que je désire maintenant d'être approuvé? ou ai-je pour but de plaire aux hommes? Si je voulais encore plaire aux hommes, je ne serais pas serviteur de Jésus-Christ.

11. Je vous déclare donc, mes frères, que l'Evangile que je vous ai prêché n'a rien de l'homme;

12. Parce que je ne l'ai reçu ni appris d'aucun homme, mais par la révélation de Jésus-Christ;

13. Car vous savez de quelle manière j'ai vécu autrefois dans le Judaïsme, avec quel excès de fureur je persécutais l'Eglise de Dieu et la ravageais;

14. Me signalant dans le Judaïsme au-dessus de plusieurs de ma nation et de mon âge, et ayant un zèle démesuré pour les traditions de mes pères.

15. Mais lorsqu'il a plu à Dieu, qui m'a choisi particulièrement dès le ventre de ma mère, et qui m'a appelé par sa grâce,

16. De me révéler son Fils, afin que je le prêchasse parmi les nations, je l'ai fait aussitôt, sans prendre conseil de la chair et du sang.

17. Et je ne suis point retourné à Jérusalem, vers ceux qui étaient apôtres avant moi, mais je m'en suis allé en Arabie, et puis je suis revenu encore à Damas.

18. Ainsi trois ans s'étant écoulés, je retournai à Jérusalem pour visiter Pierre; je demeurai quinze jours avec lui;

19. Et je ne vis aucun des autres apôtres, si non Jacques, frère du Seigneur.

20. Je prends Dieu à témoin que je ne mens point en tout ce que je vous écris

21. J'allai ensuite dans la Syrie et dans la Cilicie.

22. Or les églises de Judée, qui croyaient en Jésus-Christ, ne me connaissaient pas de visage.

23. Ils avaient seulement entendu dire: Celui qui

qui persequatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem quam aliquando expugnabat;

24. Et in me clarificabant Deum

autrefois nous persécutait annonçant maintenant la foi que s'efforçait alors de détruire.

24. Et ils rendaient gloire à Dieu à mon sujet.

ANALYSIS.

Quia pseudo-apostoli Paulum negabant apostolum, et apostolorum discipulum tantummodo dicebant; hinc in ipso salutatione auctoritatem suam et auctoritatis originem declarat.

Primo, remoret originem falso imputatam, non ab hominibus; deinde assignat veram, sed per Jesum Christum. Ut autem statim ab initio vium sibi pareat ad nostram justificationem in Christi Domini meritis stantem, non in legalibus, ut falso docebat pseudo-apostoli, gratiam et pacem Galatis optat à Deo Patre, omnis gratiæ fonte, et à Domino nostro Jesu Christo, qui per suam mortem nobis gratiam promeruit. Hisque quasi præambulis in proemio dicitis,

§ 6. Aperit factum, hujus Epistolæ occasione, illudque et ejus circumstantias cum quodam stupore narrat: Miror quod à Christo defeceritis, et quod celeriter defeceritis, et quod ad aliud Evangelium deflexeritis.

§ 7. Semetipsum corrigens asserit quod non sit aliud Evangelium; unum tantummodo est, Christi scilicet Evangelium, quod subvertunt pseudo-apostoli.

§ 8. Zelo successus in talia Evangelii subversore, semel et iterum anathema dicit omnibus quibuscumque

PARAPHRASIS.

1. Paulus apostolus institutus, non ab hominibus, arbitrato suo, neque etiam à Deo per hominem purum, sed ab ipso Jesu Christo, homine-Deo, non mortali quidem, et inter homines vivente, sed in celum evecto, et à dextris Dei sedente, seu in divini potestate constituto, imò per ipsum, à Deo Patre, qui suscitavit eum à mortuis, et à quo omnis Christi potestas;

2. Paulus, inquam, et omnes fratres qui mecum sunt, Ecclesiis Galatiæ scribit, seu precatur quod sequitur;

3. Gratia et pax vobis detur à Deo Patre et à Domino nostro Jesu Christo,

4. Qui tradidit semetipsum in mortem pro peccatis nostris delendis, ut eriperet nos de corruptione hujus seculi; dedit, inquam, semetipsum hostiam pro nobis, ex voluntate Dei Patris sui per naturam, et nostri per gratiam;

5. Cui pro tanto et tam eximio beneficio sit æternus honor. Amen.

6. Miror quod ita et tam cito defecistis à Deo, qui vos vocavit in gratiam Christi, et transferimini in aliam doctrinam, quasi esset Evangelium.

7. Non quod sit aliud Evangelium, sed sunt quidam falsi doctores qui vos conturbant et volunt Christi Evangelium subvertere, docendo quæ Christus non docuit, nec per se, nec per apostolos suos.

8. Sed licet aut nos, mente mutata, aut angelus, si fieri posset, evangelizet vobis contrarium quid ei quod

aliud docentibus quàm quod eos ipse docuit.

§ 10. Animadvertens quod hoc excommunicationis superbos illos sit offensura magistros, semetipsum interrogans, quærit an apud homines, an apud Deum causam dicat? Num studium meum est ut hominibus placeam, an potius ut placeam Deo? Deinde sibimet respondens dicit: Si hominibus placere voluissem, adhuc à Judæis starem, et christianus non essem. Ferit ex obliquo adversarios, quibus studium erat ut Judæis placerent.

À v. 11 usque ad capituli finem, ut refutat pseudo-apostolorum calumniam dicentium quod Paulus non esset apostolus Christi, sed apostolorum tantum discipulus quorum doctrinam ne intellexerat quidem, ostendit se à nullo homine neque doctrinam, neque missionem accepisse, sed utraque à Christo immediate per revelationem. Ante conversionem meam, apostolos et Ecclesiam Christi persequar, atque ab eis nihil didici. Post conversionem, nullum illorum vidi ut ab eo discerem. A Christo itaque edoctus et copioso sancti Spiritus dono repletus, et credidi, et ubique Christum prædicavi.

vobis evangelizavimus; anathema sit.

9. Dixi jam, et nunc iterum dico: Si quis vobis annuntiare Evangelium aliud quàm quod accepistis; anathema sit.

10. At hæc scribens, unam causam dico apud homines, an apud Deum? Num studium meum est ut hominibus placeam, an potius ut placeam Deo? Si adhuc hominibus placere studerem, Christi servus, seu christianus, non essem.

11. Itaque notum vobis facio et omnibus notum esse cupio quod Evangelium à me prædicatum non sit ab homine nihilque habeat humanum.

12. Quia illud non accepi ab hominis consensu traditione, neque illud didici alicujus hominis interuentu, seu magisterio, sed per revelationem immediate mihi factam à Jesu Christo.

13. Scitis qualis fuerim; et licet magnum sit inter Palestinam et Galatiam intervallum, ad vos tamen perveniit meæ conversationis rumor. Notum est omnibus quod tunc eram infensus hostis Ecclesiæ, quam persequer, quam expugnabam, et quam fuditissimè evertere cupiebam ardentissimè.

14. Audistis et meum in Judaicâ religione supra coetaneos meos Judæos progressum, scilicet in majore legis notitiâ, in majore Judaicâ religionis studio, et in ardentiori zelo erga doctrinam et instituta à magistris accepta.

15. Cum autem placuit Deo illud in me exsequi ad quod me ex utero matris meæ destinavit, cum, in

quam, singulari snā in me benevolentia me tunc hostem sum misericoorder vocavit, Act. 9, 5;

16. Filiumque suum, quem persequor ignorans, cognitum mihi fecit, revelatione divina animum illustrante, et fidei mysteria docente, ut illum predicantem gentibus, statim et sine mora illum ubique annuntiavi, inconsulto mortali quolibet, nullusque hominis capto consilio, aut audita doctrina.

17. Neque cucurri Jerusalem ad consulerem Petrum, Joannem, et Jacobum, qui ante me vocati sunt ad apostolatam et tunc Jerusalem agebant, sed ibi in Arabiam, et tunc reversus sum Damascum.

18. Deinde post tres annos ivi Jerusalem, non discedi studio, sed honoris priori apostolo deferendi gratia, apud quem fui per dies tantum quindecim, tempus sane brevissimum, ut ab eo discerem Evangelium, quod aliunde non fuisset edoctus.

19. Alium autem non vidi, quia alii alio ierant apostoli in Evangelium predicarent; solum vidi Ja-

VERS. 1. — PAULUS APOSTOLUS NON AB HOMINIBUS...

Prooemium sane convenientissimum et quod, ut ait Theodoretus, illam in Paulam calumniam statim redarguit. Recordare dicitur in praefatione. Ut apud Galatas errorem sum fecissis inducerent falsi doctores, et D. Pauli doctrinam funditus evertent; illius auctoritatem labefactare primò aggressi sunt; negant ergo eum Christi apostolum esse; asserunt eum apostolorum tantaxat esse discipulum, et ab eis missum, sed qui eorum doctrinam et mentem non esset assecutus. Hinc D. Paulus, non ut se ceteris apostolis eminentiorem ostendat, sed ut erroris et deceptionis argumentum et materiam dissolvat, sic exorditur: *Paulus apostolus, non ab hominibus...*

Primò, removet auctoritatis suae originem falsò et malitiosè à pseudo-apostolis impulatam. *Non ab hominibus...* id est, inanus apostolicum impositum est mihi, non ab hominibus, arbitrati suo, vel auctoritate sua.

NEQUE PER HOMINEM, imò nec à Deo, per hominem parum, ut, v. g., Mattheus à Spiritu sancto per apostolos, vel non ab hominibus simul congregatis, v. g., apostolorum collegio, neque per unum... inter alios praecipuum, v. g., per Petrum apostolorum principem, per Joannem et Jacobum, inter apostolos columnas.

Secundò, assignat veram apostolatús sui causam. SED PER JESUM CHRISTUM, sed ab ipso Jesu Christo, non mortali quidem et apud homines agente, sed immortalis, gloriosus; à dextris Dei sedente, seu in divina omnipotentia constituto.

ET DEUM PATREM, QUI SUSCITAVIT... Et consequen-

VERS. 4. — Paulus apostolus non ab hominibus, scilicet parvis, sed à Christo homine ac Deo, neque per hominem, sed per Jesum Christum, qui non est parvus homo, sed homo Deus. Vult enim dicere se non ab homine, neque à Deo per hominem, sed immediate ab ipso Deo vocatum esse.

Et Deum Patrem Jesu Christi naturalem, significat

cobum, Domini consobrinum, filium quoque Mariae Cleophae sororis B. Mariae Virginis.

20. Haec autem omnia facta sub juramento vobis assevero, utpote magni momenti et creditu necessaria, ut non pater apostolorum discipulus, ab illis edoctus et missus, sed ut credat: quòd sum reverè apostolus Christi et ab ipso Christo edoctus et missus.

21. Deinde veni in partes Syriae et Ciliciae; in nullā itaque Judaeae urbe aut regione immoratus sum, ubi christianam religionem edoceret.

22. Ignotus eram, etc.; ergo nec dici potest quod de me spargant falsi doctores, scilicet quòd apud Judaeos docerim necessitatem circumcisionis suscipiendae legisque servandae.

23. Rumor tantum apud illos de me percrebuerat, quoniam ille qui nos aliquando persequelatur nunc annuntiat hanc ipsam fidem quam prius expugnabat.

24. Et ex me sumebat occasionem Deum laudandi, cum me viderent ex lupò factum pastorem et pastoris munia gerentem.

COMMENTARIA.

ter per ipsum à Deo Patre, qui Jesum suscitavit à mortuis, in dextera sua collocat, caput super omnem Ecclesiam constituit, omnemque ei potestatem in caelo et in terra dedit.

Triplex in his D. Pauli verbis adverte missionem. Primam ab hominibus et per homines solos, estque tota humana, qualis est haereticorum, pseudo-apostolorum, et utinam talis non sit missio multorum, qui hodie per amicos ad beneficia promovuntur ab hominibus et per homines. Secundam à Deo per hominem, haecque partim est divina, partim humana; divina, quoad institutionem; humana, quoad communicationem. Talis fuit missio S. Matthei (à Deo per apostolos), talis et missio episcoporum et aliorum ipsis subordinatorum, ritè et canonice vocatorum; vocantur enim et mittuntur à Deo per homines. Tertiam, quae tota divina est fitque à Deo immediate, seu à Domino nostro Jesu Christo, Deo homine; qualis fuit missio D. Pauli et aliorum apostolorum. Hic quilibet Ecclesiae minister suam examinet missionem, et de semetipso coram Deo judicet: An à Deo, an ab hominibus solis, et à seipso in praebitum sum evectus, an divina, an humana missio mea? Sicut nullus major defectus quam defectus potestatis, ita nihil periculosius intrusionem, seu carentiam missionis.

VERS. 2. — ET QUI MECUM SUNT OMNES FRATRES, ECCLESIAE GALATIAE. D. Chrysostomus notat hic tria discrimina inter hanc et ceteras D. Pauli Epistolas. Primum, in aliis Epistolis sum nomen solum apponit, aut duorum aut trium tantummodo nomina; in hac totam multitudinem posuit: *Omnes fratres*. Secundo, autem se factum apostolum à Deo Patre per Christum filium ejus.

Qui suscitavit eum à mortuis. Hoc addit ut tacite saltem innuat, à Christo per resurrectionem immortalitatem se constitutum apostolum; quod nulli contingerat aliorum.

VERS. 2. — ET QUI MECUM SUNT OMNES FRATRES, etc.,

cundum, aliae Epistole ad unam civitatem, seu ecclesiam dirigitur, haec ad omnes ecclesias Galatiae. Tertium, in aliis addit: *Dilectis, sanctificatis ecclesiis Dei*; hic simpliciter: *ecclesiam Galatiae*.

Utrum autem discriminum rationem reddidit idem D. Chrysostomus. Ratio primi, ut dicitur Apostolus illam sibi columnam quòd ipse solus haec predicaret, et novam dogmatum rationem invehret. Ille ut declaret quòd multos habeat ejusdem sententiae socios, ait: *Et qui necum sunt omnes fratres*, quasi ex illorum consilio scriberet. Ratio secundi, quia totam Galatarum gentem erroris incendium pervaserat. Ratio terti, quia ab Evangelio declinare jam coeperat: hoc erat, inquit, agrè affecti animi summe dolorem aperientis, quòd non poterat eos à charitate appellare, sed à solà congregatione.

VERS. 5. — GRATIA VOBIS ET PAX... Haec apostolica salutatio omnia spiritualia bona continet, gratia nempe est vitae spiritualis principium, pax est quietatio mentis in fide, seu, ut ait D. Augustinus, reconciliatio ad Deum. Optando igitur principium et finem bonorum spiritualium, optat et omnia bona quae sunt inter haec duo extrema.

Hinc frequens esse debet et in usu apud omnes Christianos haec apostolica salutatio: *Gratia vobis et pax*.

A DEO PATRE ET DOMINO NOSTRO JESU CHRISTO. DUOS notat fontes horum spiritualium bonorum, seu duo salutis nostrae principia, scilicet Deum et Christum; Deus, ut pater, ut bonus, fons est gratiae et pacis; Christus, ut salvator, per suam mortem, notis gratiae et pacis fons est. Deus causa principalis; Christus meritoria.

VERS. 4. — QUI DEDIT SEMETIPSUM... Assignat modum quo Christus nobis meruit gratiam, quasi diceret: Christus Jesus est nobis causa gratiae et pacis, quia dedit semetipsum victimam pro peccatis nostris. Dedit se liber et volens, fuit enim sacerdos et vicinia; sacerdos, quia obtulit; hostia, quia semetipsum dedit et obtulit; idque quia ipse voluit, Isaia 53, 7.

SECUNDUM VOLUNTATEM DEI... id est, ita liberè ut tamen ex decreto Patris sui et nostri: sui per naturam, nostri per gratiam.

UT EMERENT NOS DE PRESENTI SECCULO NEQUAM, id est, de corruptione hujus seculi. Sicut D. Joannes mundum dicit in maligno positum, non quòd mundus

subaudi, scribunt, aut precantur.

VERS. 3, 4. — Gratia vobis et pax à Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris; id est, tradidit semetipsum in mortem pro peccatis defendendis; utique secundum naturam humanam, quia soli mori potuit.

Ut eriperet nos de presenti seculo nequam. Saeculum nequam est secularis et carnalis vita et conversatio, qualem agit et ad quam invitat hic mundus, mundanae homines, qui hujus tantum seculi bona, opes, videlicet, honores ac voluptates per fas et nefas occupantur.

Secundum voluntatem Dei et Patris nostri. Christum tradidisse seipsum in mortem, ex voluntate, decreto et precepto Patris, vel ad effectum hujus spontanea

sit matus, sed quia in mundo mala sunt ad hominibus, ita seculum nequam dicitur hic ab Apostolo, non quòd spatium temporum bonum sit, aut malum per semetipsum, sed per eos qui in illo sunt, aut bonum appellatur, aut malum, ait D. Hieronymus.

Itaque seculum nequam est metonymia; seu seculum ponitur pro iis qui sunt et quae fiunt in seculo. Per haec autem verba, ut eriperet nos de presenti seculo nequam, seu de corruptione hujus seculi pessimi, Apostolus effectum mortis Christi designat. Sicut ergo prius indicavit Christum, gratiae fontem, ita et hic modum ostendit quo Christus gratiam et justitiam nobis promeruit. Et hoc non sine causa, sed ut in ipso exordio pseudo-apostolorum refellat errores.

Itaque si scandalale dicitur exordium illud quo preparatur auditor ad id quod in sermone vult orator demonstrare, hoc sane laudabilissimum quòd D. Paulus viam sibi parat ad refellendum pseudo-apostolorum errorem, qui in legalibus et à legalibus remissionem peccatorum et justitiam requirebant. Alebant enim quòd à Christo quidem veritatis doctrina et vitae exemplum essent referenda, à Moyse verò et à lege peccatorum remissio. Quod ut et in ipso exordio refellat Apostolus, Christum designat justitiae fontem, et modum notat quo nobis justitiam et gratiam promeruit.

VERS. 5. — CUI EST GLORIA... cui sit aeternus honor pro tanto et tam eximio beneficio. Ineffabilis hujus erga te Dei amoris recordare. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret... Ob hoc aeternus ei sit honor et gloria.

VERS. 6. — MIROR QUOD SIC TAM cito... Graec: *Miror quòd tam cito*. Non est sic tam, sed tam cito. Am-brosius tamen habet, *sic tam cito*, et, teste ipso Erasmo qui haec lectionem putat absurdam, reperitur apud Terullianum et D. Augustinum. Exponit Apostolus factum ob quod illis scribit; et ut de eo horrorem illis incutiat, et factum ex abrupto et cum admiratione declarat, et omnes illius enarrantes paucissimis verbis exprobrat. *Miror quòd sic...* Singula verba vim habent et sunt ponderanda. *Miror*, nec concipio; insolita et incoegna miranda; *quòd sic*, scilicet quòd postquam tantam à Deo gratiam accepistis; postquam tot hinc opera, Christi gratia fecistis; postquam tum multa pro Christo passi estis, cap. 5, v. 4. His itaque verbis et confusionem illis parit, et suam simul erga

traditionis, significatum verbis subsequentibus.

VERS. 5. — Cui est gloria in saecula saeculorum: Amen; id est, fiat. Sensus: Qui pro tanto beneficio dignus est à nobis et ab omnibus gloriantur per secula semper duraturus, id est, in omnem aeternitatem.

VERS. 6. — Miror quòd sic tam cito transferimini, etc. Miror vos tam cito post fidem Christi susceptam, ab eo qui vos admirabili benignitate vocavit in gratiam Christi Filii sui, id est, ad participationem gratiarum ejus beneficiorum, transferri seu traduci in aliud evangelium, sive in aliam doctrinam, quae pro Evangelio vobis obtrahitur, q. d.: Miror quòd apostolatus tam facile à Deo et à Christo, qui vos vocavit tam gratiosè et amantè, quòd gratiae ejus sitis tam ingrati et innumeros, eamque aspernominati.

illos existimationem ostendit. *Tam cito.* Duplicem illis impingit culpam, et quod defecerat, et quod ceterim defecerat.

TRANSFERTIS, non dixit translatis estis, sed *transfertis*, id indicat quod credat nondum factam esse circumventionem, et ut, hoc modo, ab ea revocet.

AD EO, QUI VOS VOCAST... id est à Deo Patre, qui vos, sua misericordia, VOCAVIT IN GRATIAM CHRISTI, id est, ad sanctificationem, quae in Christianismo datur, et consequenter à Jesu Christo, cujus gratia et vocati et sanctificati fuistis. Ut Galatas ab errore revocet, horrendam illius enormitatem eis exhibet; nimium defectio est à Deo Patre, et à Jesu Christo. Falsi doctores ut Galatas seducerent, suam Judaismi cum Christianismo mixturam vocabant Christianismum. Haec erat illorum fraus, sit D. Chrysostomus; sed est omnium impostorum, haereticorum fraus. Apostolus fraudem detegit, hanque mixturam proprio nomine designat; nimium, defectio est à Deo Patre, qui vos vocavit, et à Jesu Christo, ad quem estis vocati.

IN ALIO EVANGELIO. Ita doctrinam suam vocabant falsi doctores; sed hoc overtit Apostolus in v. 7, dicens: *QUOD NOS EST ALIUD.* Inque miror quod à Deo et à Jesu Christo defecistis, et ceterim defecistis, et ad novum aliud Evangelium defecistis. Hoc obspescens in Galatis miratur Apostolus; et non sine mentis commotione hoc illis reprobat.

Observatio moralis.

Sed, heu! in quot Christianis hoc ipsum videmus, nec tamen miramur? quot à Deo et à Jesu Christo, cui nomen in baptismo dederunt, deficiunt? et ceterim, in ipsa adolescentia et juventute flore deficiunt? et toto vite tempore, aliud evangelium, mundi vanitates, diaboli pompas sequuntur, quibus alienantur? Nostra haec desertio peior est Galatarum defectione; Judaismum Galatae nusquam alienantur, ad quem accesserunt; nos mundi vanitates et diaboli pompis in baptismo renuntiavimus, ad quas tamen recurramus. Hincque nostra defectio quasi duplex, aut saltem dupliciter rea; à Jesu Christo deficiamus, cui nomen dedimus; ad Satanae pompas recurramus, quibus solenniter renuntiavimus. Hujus desertionis reatum, o Deus misericors! da nobis intelligere, lurrere, flere; ut tandem post peccationem dolentem et penitentem redeamus ad cor. *Redite, provertentium, ad cor.*

VERS. 7. — QUOD NON EST ALIUD... Exponit Apostolus quod v. 6 dixit, in aliud evangelium; et quasi semetipsum corrigens, addit: *Quod non est aliud,* id est, cum tamen non sit aliud, etc.: unum enim solum est Evangelium.

VERS. 7. — Quod non est aliud, q. d.: Transfertis vos ad aliud evangelium, quale tamen aliud non est: nullum enim verum evangelium aliud est ab eo quod ego vobis predicavi.

Nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi; sed tamen, inquit, quidam sunt turbantes vos, alii volunt invertere Evangelium Christi, id est, aliud docere quam quod Christus per apostolos docendum tradidit. Non enim Christus

Nisi sunt aliqui, id est, sed sunt aliqui, scilicet, pseudo-apostoli, qui vos falsis suis dogmatibus conturbant, et volunt invertere Evangelium Christi. Subvertent Evangelium Christi, docendo quae Christus nec per se, nec per apostolos suos docuit. Invertent Evangelium, seu praeposterè vertent; illud enim perverso ordine ad legem revocabunt. Lex umbra, figura: Evangelium veritas, res figurata.

Ordo naturalis est: Ut umbra et figura desinat et convertatur in veritatem; et revera lex in Evangelium conversa est; illi autem perverso ordine veritatem evangelicam ad figuras et umbram reducere volebant; sicut Evangelium invertent, praeposterè vertent; res susque deque vertent. Hinc docemur quod evangelica puritas nullam mixturam patitur. Purè servandum est Evangelium; aliis invertitur.

Quantummodum in movetis regia, qui postulum quid amputari de impressa imagine, totum numisma reddidit adulterium, ita quisquis sane fidei vel minimam particulam subvertit, in totum corrumpit, ab hoc initio semper ad deteriora procedens. D. Chrysostomus.

Si legalia ceremoniarum, à Deo etiam instituta superaddita fuit Evangelii subversio, quid erunt commenta hominum Evangelio superaddita? quid vanitates seculi et pompe diaboli Evangelio copulatae? Quot ergo Christiani in semetipsis subvertunt Evangelium Christi? quot ergo quibus in fine mundi, dicit Christus: *Non huc estis?*

VERS. 8. — SED LICET NOS AUT ANGELOS... Hic Apostolus, zelo Dei in Evangelii subversores accessus in eos quidem anathema dicit; sed apostolicè prudenter ductus, in hoc anathemate ferendo modum servat admirabilem. Primò, neminem pseudo-apostolorum nominat; secundo, ne sua videatur ostentata dogmata, aut semetipsum aliis hae in re preferre; seipsum devotè, *licet nos;* tertio, quia falsi doctores Petrum, Jacobum et Joannem celebrabant, quasi erroris sui patronos, idè addit: *AUT ANGELOS.* Hinc merito D. Chrysostomus dicit quod D. Paulus angelos evangelistas dicens anathema, omnem, quaecumque sit, dignitatem comprehendit; seipsum autem dicens anathema, omnem familiaritatem ac germanitatem complexus est. Nec mihi dixeris: Socii, collegae tui, etc., apostoli, etc.; nec mihi ipsi parco, si, etc. Vide D. Chrysostomum. *Licet ergo nos, mente mutati, aut angeli de caelo, si fieri posset, EVANGELIZAVISSET VOS; PRATERQUAM QUOD, et praeter id quod, v. 9. Graecè praeter quod, significant contra quod, vel quod repugnans et contrarium ei quod praedicavimus, etc.* Hae autem locutione usus est Apostolus, quia agit praecipit homines circumcidi, ceterasque legis ceremonias observari; sed ab hoc iugo fideles suos liberavit.

VERS. 8. — Sed licet nos, etc. Loquitur contra judaizantes, qui Judaismum, praeterquam, id est, contra Evangelium inducere volebant. *Anathema sit, id est, maledictus et execrabilis;* quod Hebraei vocabant *horma.* Declarat execrabilis esse et excommunicatione atque aeterno interitu dignum.

contra judaizantes, qui praeter Evangelium inducebant Judaismum; sicut dicebant praeter id quod Apostolus docerat. Hinc orsus est canon fidei, quem secuti sunt sancti Patres et concilia: Si quod dogma novum oriatur alicubi, examinetur an concordet cum antiqua et recepta Ecclesiae catholicae fide, quam praedicarunt apostoli, ut si inveniat ei repugnans, aut ab ea alienum, haereticum habeatur, eique dicatur anathema. Christus, ipsa veritas, verbum Dei locutus est; apostoli hoc Dei verbum praedicarunt; hinc quicumque verbo Dei, praedicationi apostolorum, repugnans aliquid asserit, hic sit anathema. Si autem à primis Ecclesiae temporibus, tanta fuit fidei semel tradita certitudo, utpote inique verbo, seu revelationi Dei, quanta nunc debet esse illa fidei certitudo, tot sigis et miraculis, tot seculorum traditione, tanto totius orbis consensu, stabilita atque confirmata?

VERS. 9. — Sicut praedicavimus et nunc iterum... Et inimitis inculcat animis ea quae in v. 8 dixit, et ne forte putent quod per quemlibet fervoris excessum dicta sint, eadem repetit.

Si quis VOBIS EVANGELIZAVIT contra id quod vos, ex Christi mandato, docui, sit anathema. Quia haereticè hoc et praecedenti versu abutuntur ad repellendas Ecclesiae leges, decreta pontificum et canones conciliorum, nota pulchram hujus loci interpretationem à D. Augustino, tract. 99 in Joan. : Non ait, pluraquam accepistis, sed praeterquam quod accepistis; nam si illud diceret, praedicaret sibi ipsi, qui cupiebat venire ad Thessalonicos ut suppleret quae illorum fidei defuerunt; sed qui supplet quod mentis erat, addit; non quod inerat, tollit; qui autem praetergreditur regulam fidei, non accedit in viam, sed recedit de viâ. Hinc S. Augustinus.

Summi verò pontifices, concilia, etc., explicant fidem, non praetergreduntur regulam fidei; explicite docent quae sunt in Scripturis impleta; Scripturis autem non adversantur. Hinc nihil contra illos quod hic D. Paulus dixit contra falsos doctores, qui Judaismum praeter et contra Evangelium inducentes, praetergrediebantur regulam fidei, et eo ipso Evangelium invertent.

VERS. 10. — MODO ENIM NOMINIBUS PLACEREM... Attendens Apostolus ad excommunicationem jam à se latam; animadvertit quod quantumlibet cum prudentia fuerit expressa, superbo tamen his doctores, et aliquos fortasse eorum discipulos sit offensura; in hac ergo reflexione à semetipso quaerit: Nam hanc causam modò apud homines dico? num apud Deum? an studium meum est ut hominibus placeam? an potius ut Deo placeam? Tam sibi met respondens, et intra semetipsum approbans quod versibus superioribus dixit: *SI ADHUC NOMINIBUS PLACEREM...* aut place-

VERS. 9. — Sicut praedicavimus, etc. Accepistis, intellige, à nobis.

VERS. 10. — Modò enim hominibus suadeo, an Deo? Id est, an apud homines causam dico, an apud Deum? Ita Chrysost.

An quero hominibus placere? id est, nam studium

ro vellem, CHRISTI SERVUS, seu Christianus non essem; sed adhuc à Judaeis stare.

Notanda ad intelligendum.

His verbis Apostolus vult Galatis indicare quòd Deo gloriam unicè quaerat, non favores hominum; hincque liberè et sincerè veritatem dicat, non placenta hominibus. Ubi duo simul peragat: suam causam ab infertate personae suae commendat, et ex obliquo ferit adversarios, quibus totum studium erat hominibus placere, seu intentionem suam Paulus pseudo-apostolorum intentioni oppositam declarat. Quod ut melius intelligas, nota quòd qui judaizandi necessitatem docebant, id non pietate moti faciebant, sed ut Judaeis placerent, et ab eis, hae ratione, honores et commoda adipiscerentur; simulque incommoda vitarent, quae Christianis promittant. Tunc enim Judaeis libera erat per leges Romanas et edicta, religionis functio; non item Christianis, quos vexari cepisse patet ex Actis apost., et ex aliis S. Pauli Epistolis. Mentem igitur et intentionem suam in praedicando Paulus indicat pseudo-apostolorum menti et intentioni oppositam; illi hominibus placere student, Paulus Deo. Hinc D. Chrysostomus ore sic loquitur: Nec principatum ambiens, nec discipulos colligendi studio, neque gloriam ac laudem à vobis captans, haec scribo; neque enim nobis studio est hominibus placere, sed Deo: nam si voluisset hominibus placere, adhuc à Judaeis stare, adhuc persequeretur Ecclesiam Dei. Ita D. Chrysostomus secundum quae, *Christi servus non essem,* idem est ac Christianus non essem.

Observatio moralis.

Ex hoc v. 10, si hominibus adhuc placerem... disco studium placendi hominibus, seu amorem humanæ gloriae fontem esse corruptionis evangelicæ, nec Evangelii veritatem purè annuntiarì ab eo ministro ejus cor hoc affectu praeventum est. Sit itaque verus Dei minister ab omni humanæ gloriae affectu liber; Deum unicè quaerat.

Ex eodem versu disco quòd nemo potest Deo et mundo, duobus dominis, servire, Matth. 6. *Conjugatum est stratum, ita ut alter decidat, Isai. 28, 20.* Cor nostrum, stratum Dei, illud Deus propter se fecit, hinc Deum solum et unicè contingere potest; si aliud amet, Deum non amat. Nec duo sponsores, nec duo dominos habere potest; si unus accedat, alter decidet, si adulter admittatur, Deus sponsus nicens animæ dimittitur. Itaque cor tuum diligenter examina; si non sit unicè Dei, Dei non est. Unum uni, una, amabat extaticus frater Egidius, sancti patris Francisci socius; unum cor uni Deo, una anima uni sponso Christo.

Nota tamen uno respectu complacitiam esse peccatum et altero virtutem esse. Hominibus placere propter homines, sine respectu ad Deum, peccatum

meum est ut hominibus placeam, an potius ut placeam Deo?

Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Si adhuc ut olim sectarer hominum gratiam, non essem idoneus Christi servus, non essem dignus eo nomine, quia ministerium quo Christo servio in

est. Placere hominibus propter Deum et ut illos ad Deum trahas, charitas est. Hinc conciliabiles quod hic dicit Apostolus cum eo quod Rom. 15 dixit: *Unusquisque proximo suo placeat*; et 1 Cor. 10: *Se per omnia omnibus placere*; quod bene D. Augustinus explicuit dicens: Homo hic non placet utiliter, nisi cum propter Deum placet, id est, ut Deus placeat et glorificetur, cum dona eius attendantur in homine, aut per ministerium hominis accipiuntur; cum autem sic placet homo, jam non homo, sed Deus placet.

VERS. 11. — NOTUM ENIM VOBIS-FACIO, FRATRES... Explicat et aggreditur probare quod dixit statim ab initio: *Paulus apostolus non ab hominibus...* Ut ergo refutaret pseudo-apostolorum calumniam dicentium quod Paulus non sit apostolus, sed apostolorum tantum discipulus, in toto capitulo huius reliquo multis argumentis probat quod Evangelium suum ab homine non didicerit, sed à Jesu Christo immediate. Affirmat ergo cum certitudine et omnibus notum esse quod Evangelium à se predicatum non sit ab homine nihilque habeat humanum.

VERS. 12. — NEQUE ENIM EGO AB HOMINE ACCEPTI... Quia illud non accepti ab hominis cuiuspiam traditione, neque illud didici hominis alicujus interventus, seu magisterio, sed PER REVELATIONEM à Jesu Christo immediate mihi factam.

Adest proposito veritatis oppositae judaizantium calumniam. Sequuntur illius veritatis probationes.

VERS. 15. — AUDISTIS ENIM CONVERSATIONEM... Vide paraphrasin.

VERS. 14. — ET PROFICIEBAM IN JERUSAEMO... Vide

Evangelio, non sincere, non sicut oportet obire.

VERS. 11. — NOTUM ENIM VOBIS FACTO, etc. Non est humanum, sed divinum Evangelium meum, non est hominis, sed Dei.

VERS. 12. — NEQUE ENIM EGO AB HOMINE ACCEPTI... etc. Facta est igitur et revelatio Evangelii, antequam ut Christi Apostolus fidei Domini Jesu inciperet predicare, non longo scilicet post conversionem ipsius.

VERS. 15. — AUDISTIS ENIM CONVERSATIONEM MEAM... etc. Audistis enim conversationem meam apud in Judaisimo. Judaisimum vocat sectam Judaeorum, id est, eorum qui legem Moysicam mordicis retinebant, non admittentes abrogationem ejus per Christum. Judaisimus est, inquit Augustinus, cum putatur ex extremis et lege salus esse, aut sine illis non esse.

Quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei... id est, quod omni conatu ac studio persequebar christianos, qui sunt Ecclesia Dei. Et expugnabam illam, hoc est, expugnare et evertere satagebam, vel devastabam illam; quasi videlicet quidam grassator et prodo, ait Hieronymus.

VERS. 14. — ET PROFICIEBAM IN JUDAEA... supra multos annos meos in genere meo; ita proficiebam ut eum voca genus sum.

Abundantius exultator existens paternorum meorum traditionum... id est, Ardentior zelator sui pro patriis institutis mihi à majoribus traditis.

VERS. 15. — CUM AUTEM PLENTI EI QUI ME SEGREGAVIT... etc. Cum autem plenti ei qui me segregavit ex utero matris meae, qui loci me nasci secundum carnem ex utero matris meae. Quam matrem fuisse nuncupatam Theoricam refert hoc loco Stephanus in Zoroastro papa. Qui me jam inde ab ipso natalitatis meae exordio predestinavi, ac peculiariter ex hominum

paraphrasin. Probat, primo per seriem vitæ ante conversionem ductæ, ubi tantum abest, ut quemquam ex apostolis haberet doctrinæ suæ magistrum, quia imò inter Judæos insignis erat. Primo, sua crudelitè in Ecclesiam persecutione: *Supra modum persequebar...*, infensus eram hostis Ecclesie, quoniam vehementer persequebar, et quam funditus evertere ardentè cupiebam. Secundo, suo in Judaicâ religione supra coetaneos Judæos progressu, in majori notitiâ legis, et Judaicæ religionis studio: *Et proficiebam...* Tertio, suo ardentiori zelo in doctrinam et instituta à majoribus accepta: *Abundantius exultator...* seu, ut ait Syrus: *Et majorem in modum satagebam doctrinam paternam meorum.*

Hoc vobis omnibus notum est; audistis enim quantumcumque sit inter Galatiam et Palestinam spatium, hujus tamen conversationis meæ rumor ad vos usque pervenit. Tunc ergo, ut videtis, nec apostolos, nec alios predicatorum consulebam, contra quos ferventius exarsissem.

VERS. 15. — CUM AUTEM PLENTI EI, QUI ME... Vide paraphrasin.

VERS. 16. — UT REVELARET FILIUM SUUM... Vide paraphr.

VERS. 17. — NON VENI JEROSOLIMAM... Vide paraphr.

Pergit in probandâ supra posita veritate, per vitæ suæ post conversionem sequelam; Jesus enim à Deo, statim obediit, docuit, predicavit vocatum Christum, Filium Dei, nullo apostolo, aut alio doctore christiano consulto, aut audito.

numero delegit; quasi dicit: Deus ante omne meum meritum me eodem notum predestinavit, et predestinatum segregavit ex utero, nascique fecit, ac nomen vocavit, et revelavit Filium suum in me, hoc est, ut me ad Christum et Evangelii agnitionem adduceret, et consequenter ad apostolatam, ut evangelizarem Christum in gentibus. Ita Ambrosius, Anselmus, Theophilus. *Et vocavit per gratiam suam.* Vocatio huius in tempore, estque per gratiam Dei efficax ad eam rem, ad quam quis ab aeterno predestinatus est. Videtur autem loqui de tempore conversionis.

VERS. 16. — UT REVELARET FILIUM SUUM IN ME... pro eo quod est, per me, positum est; q. d. : Ut per me, tanquam apostolum, et præconem, Filium suum fideique ejus mysteria manifestata mundo fieret.

Et evangelizarem illam in gentibus, continuo non acquievi carni et sanguini; q. d. : Ab homine Evangelium non sum edoctus, quia cum nullo homine illud contuli, sed à Deo solo illud per revelationem accipi.

VERS. 17. — NEQUE VENI JEROSOLIMAM AD ANTISSORAS MEOS APOSTOLOS... Dices: Actor. 9, dicitur mox à conversione, cum Damasco fugeret, Paulum venisse Hierosolimam. Respondet Hieron. et Larianus in Actor. 9, venisse Hierosolimam statim à conversione necessitate lege compulsum, non advenit ad Petrum videret, cum eoque conferret Evangelium; hoc enim tantum hic negat. Alter respondet Baron., Act. 9, non dici Paulum statim à conversione venisse Hierosolimam, sed post dies multos: puta post triennium portum in Arabiâ, portum Damasci exactum, etc. Utraque sententiâ est probabilis. Priori faveit id quod subdit Lucas: *Omnes timebant nos, non credentes quod esset discipulus.* Diarchous autem apprehensus duxit illum ad apostolos; et narravit illis quomodo in via videret Dominum. Conversio enim tam miraculosa Pauli non videtur potuisse per triennium latere apo-

Cum autem placuit Deo, illud in me exequi ad quod destinavit ex utero matris meae... alludit ad id quod Jeremia dicitur Jerem. cap. 1.

Et vocavit me per gratiam... Explicat id ad quod erat destinatus, quasi diceret: Cum, inquam, Deus singulari suâ in me benevolentia, me tunc hostem suum misericorsiter vocavit. Vide Act. 9, 5.

Ut revelaret... Filiumque suum quem ignorans persequebar, cognitum mihi fecit, revelatione divinâ animam meam illustrante et fidei mysteria docente, ut illum gentibus predicarem.

Apud sacros auctores non bene constat, quando facta fuit hæc Evangelii revelatio; D. Hieronymus putat in itinere Damasci; D. Thomas in triduo sequenti; alii et forte probabilius postquam Paulus fuit ab Anania catechizatus et baptizatus.

Continuo non acquievi carni et sanguini. Syr.: *Statim non potestati carni et sanguini.* Arab.: *Non significavi apud carnem et sanguinem.* Non acquievi, id est, non contuli, non communicavi cum carne et sanguine, seu nullum adii, consilii capiendi gratiâ; hoc significat verbum Græcum; hinc illud ipsum noster interpret, cap. 2, v. 6, vertit: *Nihil contulerunt.* Sensus itaque est: Statim et sine morâ, illum ubique annuntiavi, vide Act. 9, v. 20, inconsulto quolibet mortali, nulliusque hominis capto consilio, aut auditâ doctrinâ.

Non quæsit ab hominibus an Deo parendum esset, sed obediens Deo, Jesum statim ubique predicavi. *Non acquievi carni et sanguini.* Carô et sanguis hic rectè significat apostolos, nature cognomento eos designans; quod si hoc secuti de cunctis hominibus, non non contradicimus, ait D. Joan. Chrysostomus.

Neque veni Jerosolimam... Vide paraphrasin. SED AB IN ARABIAM, ET ITERUM REVERSUM SUN DAMASCUM. DAMASCUS tunc erat sub Arabum regno, ait Grotius.

D. Paulus non dicit expressè ad quid Ierit in Arabiam, et ad quid Damascum redierit, sed ex v. 16, ubi dicit se statim, sine morâ, coepisse suo munere fungi, videtur indicare satis quod ex tunc ubique predicaverit et in Arabiâ, et Damasci, et in locis Damasco proximis, aliquo inconsulto quibuslibet mortalius. Et etiam sequi videtur ex Apostoli scopo, qui hæc omnia refert ut probet quod à nullo apostolo sit edoctus, aut missus, cum predicaverit ubique antequam ullum videret apostolum. Videtur et id expressum in Actis apost., cap. 9, 20: *Et continuo in Synagoga predicabat.* D. Lucas hujus in Arabiam itineris mentionem non facit, fortè quia Pauli comes non erit, fortè quia in Arabiâ nihil accidit Pauli memorabile, vel potius ex modestâ Paulus sua preclara

stolos et alios fideles Hierosolymis.

Sed ab in Arabiam, et iterum reversum sum Damascum.

Quid in Arabiâ Paulus egerit, traditum non habemus.

VERS. 18. — DEINDE POST ANNOS TRES VENI JEROSOLIMAM VIDERE PETRUM, etc. q. d. Paulus: Veni Hierosolimam videre Petrum, non ut ab eo aliquid discerem,

facta non commemorat, ait D. Chrysostomus.

Sed, inquit, Act. 9, v. 28, videtur quid statim post conversionem suam Paulus Damasco fugerit Hierosolimam. Resp. cum Baronio quod si bene legatur locus ille Actorum, convenit cum hoc Galatram; in Actis enim non dicitur quid statim post conversionem, sed *post dies multos, scilicet, post annos tres, ut hic dicitur.*

Notaunda ad intelligendam.

Porro D. Chrysostomus sapienter notat in his, v. 16 et 17, debere mentem, non vana verba Apostoli considerari, idque multis similitudinibus et exemplis ostendit fieri debere in plorisque hominum dictis et factis. Quenam ergo mens est Apostoli dicentis se cum quopiam non communicasse, ad apostolos non ascendisse, etc. An intendit seipsum predicare, alios deprimerè? Minime, sed calumniam refellere inde Galatarum error ac deceptio irrisperat. Quoniam enim falsi doctores nosquam non incalcabant Galatis Paulum Christi apostolum non esse, ceteros omnes Paulo priores esse, ipsisque potius quam Paulo credendum; et quia ob illam calumniam decepti Galatæ illos falsos doctores audierant, illisque crediderant et circumeisionem susceperant; hinc D. Paulus non arrogantè causâ, sed ut suæ predicationis auctoritatem declarat, dicit: *Non contuli carnem et sanguinem, id est, hominibus.* Fuisset enim extreme absurditatis, ait idem D. Chrysostomus, cum qui à Deo fuerat edoctus postea cum hominibus communicare.

Neque ascendi ad eos qui ante me fuerant apostoli, quia qui per revelationem injunxerat ei predicandi munus, hoc illi non precepit, ait D. Chrysostomus.

Hinc collige quod licet quibusdam in casibus veritatem quamquam nobis gloriosam dicere; licet et aliquid jurare, ut v. 20 jurat Apostolus.

VERS. 18. — DEINDE POST ANNOS TRES... Fatetur quod post tres annos Hierosolimam iverit ut videret Petrum, non discendi studio, sed honoris primo apostolorum deferendi gratiâ, ut interpretatur D. Hieronymus, sic etiam et D. Chrysostomus qui notat quod D. Paulus non dixit *irascere, sed irascere, irascere*, cognoscendi et honorandi causâ. Ita et Ambrosius: Dignum fuit ut cuperet videre Petrum, quia primus erat inter apostolos, etc., non ut ab eo aliquid disceret, qui jam ab auctore didicerat à quo et ipse Petrus fuerat instructus, sed propter affectum apostolatûs, et ut sciret Petrus hanc illi datam licentiam quam et ipse acceptat. Addit D. Paulus quod fuerit per quindecim dies tantum apud Petrum, quod tempus brevius fuit quam necesse fuisset ut ab eo disceret Evangelium, quod alimunde non fuisset edoctus.

VERS. 19. — ALIUM AUTEM APOSTOLUM... Alio qui divinitus erant edoctus, sed ut tantum virum, apostolorum scilicet principem, viderem et honorarem. Ita Theod., Chrys., Ambros., Hieron.

VERS. 19. — ALIUM AUTEM APOSTOLUM VIDI NEMINEM, etc. Christi scilicet consobrinum vel cognatum.

quippe iherant Evangelii predicandi gratia. Nisi JACOBUM FRATREM, id est, consobrinum Domini, quippe filium Marie uxoris Cleopae quae soror erat B. Mariae Virginis. Perperam falsus Ambrosius dicit eum fuisse filium Josephi, et ideo dictum fratrem Domini. D. Hieronymus, cap. 8, contra Helvidium, docet sanctum Joseph fuisse virginem ante et post matrimonium cum Maria matre Domini.

VERS. 20. — QUAE AUTEM SCRIBO... Haec omnia, quia magni momenti et Galatis creditu necessaria, sub juramento affirmat, ut credant quod revera sit apostolus Christi, et ab ipso doctus.

VERS. 21. — DENIQUE VENI IN PARTES SYRIAE... Ergo

Hebraei enim cognatos vocant fratres. Fuit enim hic Jacobus Alphai, filius Mariae uxoris Cleopae, in eadem dodecim apostolis, primus episcopus Hierosolymorum, unde et in primo concilio Hierosolymitano primus post Petrum sententiam dixit, Act. 15. Hujus Jacobi extat Epistola canonica. In Chrysost., Theoph., Anselm.

VERS. 20. — Quae autem scribo vobis, etc. Ecce autem coram Deo dico et declaro, quia non mentor quae vobis scribo; q. d.: Deum, ut presentem et omnia videntem, testem adduco quod nihil horum continxerim.

VERS. 21. — Denique veni, etc.; id est, post quindecim dies quibus mansi Hierosolymis. Tarsus enim urbs erat Ciliciae, Pauli patri, quemadmodum ipse testatur, Act. 22.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1. Nota quod in hoc capite D. Paulus, solutis animarum zelo pressus, totus est in stabilenda apostolatus sui, contra pseudoapostolorum calumnias, auctoritate; totus in purganda etiam minima suspitione de legitima sua missione, totus et in manifestanda intentionum suarum rectitudine, v. 10: An quero hominibus placere?

Hinc discat omnis praebat, pastor, doctor, conciator evangelicus, quilibet solutis animarum minister, omnem, etiam minimam, de sua auctoritate, missione, doctrina, suspensionem purgare, imo et stultae operibus et verbis intentionum suarum rectitudinem declarare. Potest omnibus auctoritas ejus legitima, quod non sit intrusus vi, dolo, hominum favore, ab hominibus, et per homines solos; pateat ejus missio ab hominibus legitimam auctoritatem habentibus; pateat ejus doctrinae puritas, et cum evangelica doctrina conformitas; pateat et, quantum fas est, intentionum illius rectitudo; quod non sua querat, sed Dei gloriam, et salutem animarum. Haec enim necessaria in Evangelii ministro, ut in Ecclesia Dei fructiferae.

2. In hoc eodem capite nota stupendum divinae gratiae miraculum. Paulus Judaeis, infensus Christianorum hostis et ferens persecutor, divina Christi gratia fit quasi in momento Christianus et ardens Evangelii predicator. Ut hoc miraculum melius agnoscat, advertite ex v. 15 et 14 quod erant in Paulo obstacula gratiae; ejus in Judaismo natiuitas, educatio, conti-

in nulla Judaea regione aut urbe immoratus, ubi christianam edoceret religionem.

VERS. 22. — ERAM AUTEM IGNOTUS FACIE... Ergo falso dicunt pseudo-apostoli quod apud Judaeos docerim necessitatem circumcisionis et legis suscipiende.

VERS. 23, 24. — TANTUM AUTEM AEDITUM... Vide paraphrasim.

ET IN ME CLARIFICABANT DEUM, id est, glorificabant, seu ex me simelant occasione Deum laudandi, qui me ex lupis fecit pastorem et pastoris officium gerentem.

VERS. 22. — Eram autem ignotus facie ecclesiae Judaeae, etc. Secundum faciem non viderant me christiani qui erant in Judaea.

VERS. 23. — Tantiis autem auditum habebant, id est, auditu et fama cognoverant, rumor hujusmodi ferebatur ad eos à dicentibus:

Quoniam qui persecubatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat; id est, vastabat. Vastabat autem et expugnabat fidem, quia Christi fidelibus fidem extorquere persequendo intendebat.

VERS. 24. — Et in me clarificabant Deum. Graeco, glorificabant. Ambrosius legit, magnificabant. In me, dixi pro eo quod est, de me. Sensus, vel propter me. Gloriam meae conversionis Deo tribuunt.

nus in Judaea religioe supra suos coetaneos progressus, et ob id illius inter Judaeos illustris fama et existimatio. Adde, et illius ardens antiquae religionis zelus, odium in novam, et in Ecclesiam christianam sursum, denique declarata et omnibus nota in illam persecutio.

Quam potens igitur et efficax Christi gratia, quae haec omnia simul in Paulo vincens ex sevo predicatore fecit ardentem predicatorem, ex Judaismi defensore fecit Evangelii apostolum zelantissimum. Vocavit eum Christus exteriori et interiori voce, animam ejus caelesti lumine illustravit, cor divinis motibus immutavit, et statim Saulus, spirans tularum et caedis in Christi discipulos, fit ipse discipulus et apostolus Christi: Domine, quid me vis facere?

Hoc miraculum mirare, reverere, et ob illud, quia toti quidem Ecclesiae, at principè gentibus utile, tu naturà gentibus Deo gratias age; hujus potentis gratiae auxilium implora, ut cuncta in te salutis obstacula vincat, et ex tepido faciat ardentem Christi discipulum. In hoc gratia confide, haecque fructus de tua salute nunquam non spera.

3. Nota quod Paulus à Christo vocatus obediit, nullo mortali consulto. Sic quilibet Christianus à Christo vocatus obediat, in consiliis carnae et sanguine, seu parentibus, seu amicis carnalibus. Deum sequatur vocantem, seu ad statum religionum, seu ad evangelicam perfectionem. De hoc, sanctorum Patrum testimonia vide apud Cornelium à Lapide.

CAPUT II.

CHAPITRE II.

1. Deinde post annos quatuordecim, iterum ascendit Hierosolymam cum Barnabà, assumpto et Tito.

2. Ascendi autem secundum revelationem; et contuli cum illis Evangelium quod praedico in gentibus, seorsim autem his qui videbantur aliquid esse; ne forte in vacuum videremur, aut cucurrissem.

3. Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsus est circumcidi;

4. Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintolerant explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitute redigerent;

5. Quibus neque ad horam cessimus subjectione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos;

6. Ab his autem, qui videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerunt, mihi meae interest; Deus personam hominis non accipit): mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt.

7. Sed è contra cum viderent quod creditum est mihi Evangelium praepitum, sicut et Petro circumcisions;

8. (Qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisions, operatus est et mihi inter gentes);

9. Et cum cognovissent gratiam quae data est mihi, Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnae esse, dextrae dederunt mihi et Barnabae societatis; ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionsem;

10. Tantum ut pauperum memores essemus; quod etiam sollicitus fui, hoc ipsum facere.

11. Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.

12. Prius enim quam venirent quidam à Jacobo, cum gentibus edebat; cum autem venissent, subtrahat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisionsem erant.

13. Et simulationi ejus consenserunt ceteri Judaei, ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

14. Sed cum viderem quod non rectè ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephae coram omnibus: Sicut, cum Judaeis sis, gentiliter vivis, et non Judaeis, quomodo gentes cogis judaizare?

15. Nos naturà Judaei, et non ex gentibus peccatores.

16. Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro.

17. Quod si querentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores, nunquid Christianis peccati minister est? Absit.

18. Si enim quod destrui, iterum haec aedificò, praevicatorum me constituo.

19. Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam: Christus coelestis sum cruci.

20. Vivo autem, jam non ego; vivit verò in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide

1. Quatorze ans après, j'allai de nouveau à Jérusalem avec Barnabé, et je pris aussi Titus avec moi.

2. Or j'y allai suivant une révélation, et j'exposai aux frères, et en particulier à ceux qui paraissaient les plus considérables, l'Évangile que je prêchais parmi les gentils, afin de ne pas perdre le fruit de ce que j'avais déjà fait ou de ce que je devais faire dans le cours de mon ministère.

3. Mais on n'obligea point Titus, que j'avais amené avec moi, et qui était gentil, de se faire circoncire.

4. Et la considération des faux frères qui s'étaient introduits par surprise dans l'Église, et qui s'étaient secrètement glissés parmi nous pour observer la liberté que nous avons en Jésus-Christ, et pour nous réduire en servitude;

5. Ne nous porta pas à leur égard même pour un moment, et nous refusâmes de nous assujettir à ce qu'ils voulaient, afin que la vérité de l'Évangile demeurât parmi vous.

6. Aussi ceux qui paraissaient les plus considérables (je ne m'arrête pas à ce qu'ils ont été autrefois, Dieu n'a point égard à la qualité des personnes), ceux, dis-je, qui paraissaient les plus considérables ne m'ont rien appris de nouveau.

7. Mais, au contraire, ayant reconnu que la charge de prêcher l'Évangile aux incircuons n'avait été donnée, comme à Pierre celle de le prêcher aux circoncis

8. (Car celui qui a agi efficacement dans Pierre pour le rendre apôtre des circoncis, a aussi agi efficacement en moi pour me rendre apôtre des gentils);

9. Ceux, dis-je, qui paraissaient comme les colonnes de l'Église, Jacques, Céphas et Jean, ayant reconnu la grâce que j'avais reçue, nous donnèrent la main, à Barnabé et à moi, pour marque de la société et de l'union qui était entre eux et nous, afin que nous prêchassions l'Évangile aux gentils, et eux aux circoncis.

10. Ils nous recommandèrent seulement de nous ressouvenir des pauvres, ce que j'ai eu aussi grand soin de faire.

11. Or, Céphas étant venu à Antioche, je lui résistai en face, parce qu'il était reprehensible.

12. Car, avant que quelques uns qui venaient de la part de Jacques fussent arrivés, il mangeait avec les gentils; mais après leur arrivée il se retira secrètement et se sépara d'avec les gentils, craignant de scandaliser les circoncis.

13. Les autres Juifs usèrent comme lui de cette dissimulation, et Barnabé même s'y laissa aussi entraîner.

14. Mais quand je vis qu'ils ne marchaient pas droit selon la vérité de l'Évangile, je dis à Céphas devant tout le monde: Si vous, qui êtes Juif, vivez à la manière des gentils, et non pas à celle des Juifs, pourquoi contraignez-vous les gentils de judaïser?

15. Nous sommes Juifs par notre naissance, et non du nombre des gentils, qui sont des pécheurs.

16. Cependant, sachant que l'homme n'est point justifié par les œuvres de la loi, mais par la foi en Jésus-Christ, nous avons nous-mêmes cru en Jésus-Christ, afin d'être justifiés par la foi que nous aurions en lui, et non par les œuvres de la loi, parce que nul homme ne sera justifié par les œuvres de la loi.

17. Que si, en cherchant à être justifiés par Jésus-Christ, il se trouvait que nous fussions nous-mêmes des pécheurs, Jésus-Christ ne serait-il pas ministre du péché? A Dieu ne plaise!

18. Car si je rétablisais de nouveau ce que j'ai détruit, je ne rendrais moi-même prévaricateur.

19. Mais je suis mort à la loi, par la loi même, afin que je ne vive plus que pour Dieu. J'ai été crucifié avec Jésus-Christ.

20. Et je vis, ou plutôt ce n'est plus moi qui vis, mais c'est Jésus-Christ qui vit en moi. Car si je vis

quippe iherant Evangelii predicandi gratia. Nisi JACOBUM FRATREM, id est, consobrinum Domini, quippe filium Marie uxoris Cleopae quae soror erat B. Mariae Virginis. Perperam falsus Ambrosius dicit eum fuisse filium Iosephi, et ideo dictum fratrem Domini. D. Hieronymus, cap. 8, contra Helvidium, docet sanctum Ioseph fuisse virginem ante et post matrimonium cum Maria matre Domini.

VERS. 20. — QUAE AUTEM SCRIBO... Haec omnia, quia magni momenti et Galatis creditu necessaria, sub iuramento affirmat, ut credant quod revera sit apostolus Christi, et ab ipso doctus.

VERS. 21. — DENIQUE VENI IN PARTES SYRIAE... Ergo

Hebraei enim cognatos vocant fratres. Fuit enim hic Iacobus Alphai, filius Mariae uxoris Cleopae, in eadem dodecim apostolis, primus episcopus Hierosolymorum, unde et in primo concilio Hierosolymitano primus post Petrum sententiam dixit, Act. 15. Huius Iacobi extat Epistola canonica. In Chrysost., Theoph., Anselm.

VERS. 20. — Quae autem scribo vobis, etc. Ecce autem coram Deo dico et declaro, quia non mentor quae vobis scribo; q. d.: Deum, ut presentem et omnia videntem, testem adduco quod nihil horum continxerim.

VERS. 21. — Denique veni, etc.; id est, post quindecim dies quibus mansi Hierosolymis. Tarsus enim urbs erat Ciliciae, Pauli patri, quemadmodum ipse testatur, Act. 22.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1. Nota quod in hoc capite D. Paulus, solutis animarum zelo pressus, totus est in stabilenda apostolatus sui, contra pseudoapostolorum calumnias, auctoritate; totus in purganda etiam minima suspitione de legitima sua missione, totus et in manifestanda intentionum suarum rectitudine, v. 10: An quero hominibus placere?

Hinc discat omnis praebat, pastor, doctor, conciator evangelicus, quilibet solutis animarum minister, omnem, etiam minimam, de sua auctoritate, missione, doctrina, suspensionem purgare, imo et stultae operibus et verbis intentionum suarum rectitudinem declarare. Potest omnibus auctoritas eius legitima, quod non sit intrusus vi, dolo, hominum favore, ab hominibus, et per homines solos; pateat ejus missio ab hominibus legitimam auctoritatem habentibus; pateat ejus doctrinae puritas, et cum evangelica doctrina conformitas; pateat et, quantum fas est, intentionum illius rectitudo; quod non sua querat, sed Dei gloriam, et salutem animarum. Haec enim necessaria in Evangelii ministro, ut in Ecclesia Dei fructiferae.

2. In hoc eodem capite nota stupendum divinae gratiae miraculum. Paulus Judaeis, infensus Christianorum hostis et ferens persecutor, divina Christi gratia fit quasi in momento Christianus et ardens Evangelii predicator. Ut hoc miraculum melius agnoscat, advertite ex v. 15 et 14 quod erant in Paulo obstacula gratiae; ejus in Iudaismo natiuitas, educatio, conti-

in nulla Iudaea regione aut urbe immoratus, ubi christianam edoceret religionem.

VERS. 22. — ERAM AUTEM IGNOTUS FACIE... Ergo falso dicunt pseudo-apostoli quod apud Iudaeos docerim necessitatem circumcisionis et legis suscipienda.

VERS. 23, 24. — TANTUM AUTEM AEDITUM... Vide paraphrasim.

ET IN ME CLARIFICABANT DEUM, id est, glorificabant, seu ex me simelant occasione Deum laudandi, qui me ex lupis fecit pastorem et pastoris officium gerentem.

VERS. 22. — Eram autem ignotus facie ecclesiae Iudaeae, etc. Secundum faciem non viderant me christiani qui erant in Iudaea.

VERS. 23. — Tantiis autem auditum habebant, id est, auditu et fama cognoverant, rumor huiusmodi ferebatur ad eos à dicentibus:

Quoniam qui persecubatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat; id est, vastabat. Vastabat autem et expugnabat fidem, quia Christi fidelibus fidem extorquere persequendo intendebat.

VERS. 24. — Et in me clarificabant Deum. Graeco, glorificabant. Ambrosius legit, magnificabant. In me, dixi pro eo quod est, de me. Sensus, vel propter me. Gloriam meae conversionis Deo tribuunt.

nus in Iudaea religione supra suos coetaneos progressus, et ob id illius inter Iudaeos illustris fama et existimatio. Adde, et illius ardens antiquae religionis zelus, odium in novam, et in Ecclesiam christianam sursum, denique declarata et omnibus nota in illam persecutio.

Quam potens igitur et efficax Christi gratia, quae haec omnia simul in Paulo vincens ex sevo predicatore fecit ardentem predicatorem, ex Iudaismi defensore fecit Evangelii apostolum zelatissimum. Vocavit eum Christus exteriori et interiori voce, animam ejus caelesti lumine illustravit, cor divinis motibus immutavit, et statim Saulus, spirans tularum et caedis in Christi discipulis, fit ipse discipulus et apostolus Christi: Domine, quid me vis facere?

Hoc miraculum mirare, reverere, et ob illud, quia toti quidem Ecclesiae, at principie gentibus utile, tu naturam gentibus Deo gratias age; huius potentis gratiae auxilium implora, ut cuncta in te salutis obstacula vineat, et ex tepido faciat ardentem Christi discipulum. In hoc gratia confide, haecque fructus de tua salute nunquam non spera.

3. Nota quod Paulus à Christo vocatus obediit, nullo mortali consulto. Sic quilibet Christianus à Christo vocatus obediat, in consiliis carnae et sanguine, seu parentibus, seu amicis carnalibus. Deum sequatur vocantem, seu ad statum religionum, seu ad evangelicam perfectionem. De hoc, sanctorum Patrum testimonia vide apud Cornelium à Lapide.

CAPUT II.

CHAPITRE II.

1. Deinde post annos quatuordecim, iterum ascendit Ierosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito.

2. Ascendi autem secundum revelationem; et contuli cum illis Evangelium quod praedico in gentibus, seorsim autem his qui videbantur aliquid esse; ne forte in vacuum videremur, aut cucurrissem.

3. Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsus est circumcidi;

4. Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintolerant explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitute redigerent;

5. Quibus neque ad horam cessimus subiectione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos;

6. Ab his autem, qui videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerunt, mihi meae interest; Deus personam hominis non accipit): mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt.

7. Sed et contra cum viderent quod creditum est mihi Evangelium praepitum, sicut et Petro circumcisions;

8. (Qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisions, operatus est et mihi inter gentes);

9. Et cum cognovissent gratiam quae data est mihi, Iacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnae esse, dextrae dederunt mihi et Barnabae societatis; ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionsem;

10. Tantum ut pauperum memores essemus; quod etiam sollicitus fui, hoc ipsum facere.

11. Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.

12. Prius enim quam venirent quidam à Jacobo, cum gentibus edebat; cum autem venissent, subtrahat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisionsem erant.

13. Et simulationi ejus consenserunt ceteri Iudaei, ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

14. Sed cum viderem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephae coram omnibus: Sicut, cum Iudaeis sis, gentiliter vivis, et non Iudaeis, quomodo gentes cogis Iudaizare?

15. Nos natura Iudaei, et non ex gentibus peccatores.

16. Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro.

17. Quod si querentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores, nunquid Christianis peccati minister est? Absit.

18. Si enim quod destrui, iterum haec aedifico, praevicatorum me constituo.

19. Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam: Christus coelestis sum cruci.

20. Vivo autem, jam non ego; vivit verò in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide

1. Quatorze ans après, j'allai de nouveau à Jérusalem avec Barnabé, et je pris aussi Titus avec moi.

2. Or j'y allai suivant une révélation, et j'exposai aux frères, et en particulier à ceux qui paraissaient les plus considérables, l'Évangile que je prêchais parmi les gentils, afin de ne pas perdre le fruit de ce que j'avais déjà fait ou de ce que je devais faire dans le cours de mon ministère.

3. Mais on n'obligea point Titus, que j'avais amené avec moi, et qui était gentil, de se faire circoncire.

4. Et la considération des faux frères qui s'étaient introduits par surprise dans l'Église, et qui s'étaient secrètement glissés parmi nous pour observer la liberté que nous avons en Jésus-Christ, et pour nous réduire en servitude;

5. Ne nous porta pas à leur égard même pour un moment, et nous refusâmes de nous assujettir à ce qu'ils voulaient, afin que la vérité de l'Évangile demeurât parmi vous.

6. Aussi ceux qui paraissaient les plus considérables (je ne m'arrête pas à ce qu'ils ont été autrefois, Dieu n'a point égard à la qualité des personnes), ceux, dis-je, qui paraissaient les plus considérables ne m'ont rien appris de nouveau.

7. Mais, au contraire, ayant reconnu que la charge de prêcher l'Évangile aux incircuons n'avait été donnée, comme à Pierre celle de le prêcher aux circoncis

8. (Car celui qui a agi efficacement dans Pierre pour le rendre apôtre des circoncis, a aussi agi efficacement en moi pour me rendre apôtre des gentils);

9. Ceux, dis-je, qui paraissaient comme les colonnes de l'Église, Jacques, Céphas et Jean, ayant reconnu la grâce que j'avais reçue, nous donnèrent la main, à Barnabé et à moi, pour marque de la société et de l'union qui était entre eux et nous, afin que nous prêchassions l'Évangile aux gentils, et eux aux circoncis.

10. Ils nous recommandèrent seulement de nous ressouvenir des pauvres, ce que j'ai eu aussi grand soin de faire.

11. Or, Céphas étant venu à Antioche, je lui résistai en face, parce qu'il était reprehensible.

12. Car, avant que quelques uns qui venaient de la part de Jacques fussent arrivés, il mangeait avec les gentils; mais après leur arrivée il se retira secrètement et se sépara d'avec les gentils, craignant de scandaliser les circoncis.

13. Les autres Juifs usèrent comme lui de cette dissimulation, et Barnabé même s'y laissa aussi entraîner.

14. Mais quand je vis qu'ils ne marchaient pas droit selon la vérité de l'Évangile, je dis à Céphas devant tout le monde: Si vous, qui êtes Juif, vivez à la manière des gentils, et non pas à celle des Juifs, pourquoi contraignez-vous les gentils de Iudaïser?

15. Nous sommes Juifs par notre naissance, et non du nombre des gentils, qui sont des pécheurs.

16. Cependant, sachant que l'homme n'est point justifié par les œuvres de la loi, mais par la foi en Jésus-Christ, nous avons nous-mêmes cru en Jésus-Christ, afin d'être justifiés par la foi que nous aurions en lui, et non par les œuvres de la loi, parce que nul homme ne sera justifié par les œuvres de la loi.

17. Que si, en cherchant à être justifiés par Jésus-Christ, il se trouvait que nous fussions nous-mêmes des pécheurs, Jésus-Christ ne serait-il pas ministre du péché? A Dieu ne plaise!

18. Car si je rétablissais de nouveau ce que j'ai détruit, je ne rendrais moi-même prévaricateur.

19. Mais je suis mort à la loi, par la loi même, afin que je ne vive plus que pour Dieu. J'ai été crucifié avec Jésus-Christ.

20. Et je vis, ou plutôt ce n'est plus moi qui vis, mais c'est Jésus-Christ qui vit en moi. Car si je vis

vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me.

21. Non abieci gratiam Dei. Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est.

ANALYSIS.

In hoc capite, ut aliam refutet pseudo-apostolorum calumniam dicentium quod Paulus alia doceret quam apostoli, ostendit Paulus doctrinam suam apostolorum doctrinam esse conformem et ab apostolis approbatam. Hoc ostensurus, expouit primo quomodo et cur Ierosolymitanum iterum redierit, nimirum de legalium observatione acturus in concilio de quo Act. 15. Expouit secundo quomodo tunc cum Ierosolymitanis, et praesertim cum primariis apostolis contulerit, horumque examini suum Evangelium subiecit. Hisque positus, doctrinam suam in hoc concilio approbatam fuisse probat, primo exemplo Titii qui, licet gentilis et incircumcisus, non fuit tamen compulsus ad circumcisionem suscipiendam, quamvis multi falsi fratres id instanter postularent. Probat secundo ex eo quod apostoli suo Pauli Evangelio nihil contulerunt, nec quidquam addiderunt, nec ademerunt. Probat tertio, quia et contra illud per omnia sic approbarunt ut dex-

maintenant dans ce corps mortel, j'y vis en la foi du Fils de Dieu, qui m'a aimé et qui s'est livré lui-même à la mort pour moi.

21. Or je ne veux pas rejeter cette grâce de Dieu; car si la justice s'acquiert par la loi, Jésus-Christ donc sera mort en vain.

trās ei societatis dederint, seu in socium receperint.

§ 11. Narrat quid sibi postea Antiochia cum Petro contigerit; quomodo Petro publicè restiterit; quomodo Petrus Paulo resistenti cesserit, quia de facto reprehensibilis. Hocque facto confirmat, et legalia non servanda, et suam de eis doctrinam evangelicam esse, et ab omnibus servandam. Post has de facto probationes, tandem jus allegat, in quo fundatur legalium abrogatio; nimirum legalium insufficientiam ad animarum justificationem.

At, utque 15 usque ad finem, probat legalia ob insufficientiam abrogata; idque confirmat duobus absurdis horrentibus, quae ex pseudo-apostolorum errore sequuntur, scilicet et quod Christus peccati minister esset, qui tamen pro peccato delendo mortuus est; et quod gratis et inutiliter pro peccatis nostris mortuus esset, si legalia justificare possissent.

PARAPHRASIS.

1. Deinde postquam per annos quatuordecim Evangelium gentibus praedicasset, iterum ascendit Ierosolymam cum Barnabà et Tito sociis meis.

2. Ascendi autem divino monitu oraculo, ut delegationem ab Antiochenis mihi delatam susciperem ad apostolos, et hae occasione Evangelium meum publicè quidem contuli cum fidelibus Ierosolymitanis; privatim autem communicavi cum primariis apostolis Petro, Jacobo et Joanne: communicavi, inquam, ne irritus et inutilis foret labor meus, tam praesens, tum praeteritus, si nempe calumnia spargeretur aliud me docere quam doceant illi apostoli antecessores mei:

5. Et quod maximum est argumentum apostolis non placuisse ut gentes legem servarent, Titus comes meus, gentilis et incircumcisus, non fuit ab eis coactus circumcidi.

4. Sed neque ob Iudaeos, qui se Christianos simulabant, quippe subreperant et insidiosè in Ecclesiam subintrarent, ut explorarent libertatem ab observatione legis Mosaeicae, quam habemus per Christum, illamque nobis eriperent, et in pristinum servitutum nos redigerent.

5. Ob illos, inquam, nec ad momentum quidquam cessimus de proposito nostrae libertatis tuenda; ut veritas Evangelii per me apud vos, ô Galatae, praedicati permaneat.

6. Ab illis autem qui erant apud omnes in maximo pretio, Petro scilicet, Jacobo et Joanne, nihil didici; quales illi fuerint aliquando, nimirum illiterati, piscatores, etc., non sum sollicitus, quia Deus in salutis nostrae negotio talis non attendit, sed quos vult eligi, et quales vult facit.

7. Tantum adest ut aliquid in meâ doctrinâ argue-

rint, aut immutarent, quin imò cum vidissent illi ipsi, qui in Ecclesia erant praecipui, quod mihi commissum est Evangelium in gentibus, sicut et Petro commissum est inter Iudaeos,

8. Idem enim Deus qui in Petro suam vim et efficaciam ostendit ad Iudaeos convertendos, in me quoque eandem exercuit virtutem ad gentes convertendos.

9. Quod cum cognovissent Jacobus, Petrus et Joannes, apostolorum praecipui et quasi columnae, dextras nobis dederunt, hocque symbolo nos collegas et in apostolatu socios suos agnovissent et receperunt, nempe ut apostolatu fungeremur inter gentes, ipsi verò inter Iudaeos;

10. Hae tantum addita conditione, ut pauperum qui sunt in Iudaea memores essemus, id est, rogaverunt nos ut elemosinas inter gentes colligeremus, quibus Iudaeorum inopia sublevaretur; hoc autem fideliter et sollicitè adimplevi.

11. Finito concilio Ierosolymitano, Antiochiam redii. Vide Act. 16. Quò cum Petrus paulò post venisset, palam et coram omnibus illi restitui, verbis scilicet amicis et reverentibus, utpote apostolorum principi, restitui tamen quia reprehensione dignus erat.

12. Priusquam enim quidam Iudaei venirent ad Ierosolymam, ubi praerat Jacobus, Petrus cum gentilibus comedebat, eorumque more vescelatur omnibus indifferenter cibis; cum autem illi venissent, Petrus, ne ipsis scandalum faceret, a gentiliu conviviis se subtrahabat.

15. Et tanta fuit huius exempli à Petro dati, ut ceteri Iudaei coassimularent (ita Graec.), id est, ejus simulationi consentirent, ita ut etiam Barnabae,

iterum et apostolatus mei comes, idem faceret.

14. Cùm ergo vidisset eos non rectè incedere juxta veritatem Evangelii, sed hae simulatione quasi claudicare, dixi publicè Petro: Si in Iudaeis et ex Judaeis oriundis, uteris Evangelicâ libertate, et ut tibi visum est, communi cùm gentibus cibo indifferenter vesceris; cur exemplo tuo invitatis et cogis gentes judaizare?

15. Nosipsi, qui Judaei naturales, seu à nativitate sumus, non proselyti ex gentibus infideles et idololatras nati,

16. Scientes tamen quòd ex operibus legis Mosaeicae non justificatur homo, justitiâ nimirum spiritali, internâ, et ad vitam aeternam pertinente, sed per fidem in Jesum Christum, nos, inquam, relicto vitæ genere in quo nati et educati sumus, ad Christum confugimus. Christianismumque suscepimus, ut per fidem in Christum justitiam consequeremur, quæ vitam secum trahit aeternam, et quam lex nemini contulit.

17. Si ergo quaerentes per fidem in Christum justificari, non sumus reverè justificati, sed contra facti sumus praevaricatores, quia nimirum legem Mosaeicam deseruimus, quæ tamen, ut vobis pseudo-apostoli predicant, necessaria est ad salutem, nonne sequitur inde, quod est horrendum dictu, Christum esse aeternam et ministrum peccati, utpote qui legem Mosaeicam abrogavit ut legem Evangelicam doceret ad justificandum nos sufficientem! At impossibile quòd Christus sit auctor peccati; ergo et quod ipsi obediendo facti simus praevaricatores;

COMMENTARIA.

VERS. 4. — DEINDE POST ANNOS QUATUORDECIM... Ut Galatas ad errorem suum attraherent pseudo-apostoli judaizantes, Pauli doctrinam calumniati sunt, tanquam ab apostolorum doctrinâ alienam. Ut Galatas Paulus ab errore judaizantium rediret ad fidem, doctrinam suam ostendit verè apostolicam et aliorum apostolorum doctrinam conformem. Hanc ergo conformitatem probaturus, in duobus his prioribus versibus narrat quomodo et cur rursus Ierosolymam iret, nimirum quatuordecim annis à sua conversione, ab Antiochenis delegatus ad apostolos ob exortam, praesertim Antiochia, de legalibus questionem. Narrat et quomodo in hoc concilio de sua doctrinâ publicè contulerit cum omnibus quidem Ierosolymitanis, at praesertim et secretò cum primariis apostolis Petro, Jacobo et Joanne. Disputatur unde inchoandi sint isti quatuordecim

VERS. 4. — DEINDE POST ANNOS QUATUORDECIM. Iterum attendi Ierosolymam cum Barnabà. Petes: Unde hiis anni inchoandi sunt, an à vocatione Pauli, de qua dixit cap. 1, v. 15, an à triennio post eam acto Damasci et in Arabia, de quo c. 1, v. 18. S. Hieron. numerat à triennio post vocationem exacto, etc. Baronius et alii verius putant hos quatuordecim annos inchoandos esse à Pauli vocatione, de qua dixit cap. 1, v. 15; eo enim respicit: à vocatione enim sua tam illustri annos numerat et consignat, sicut nos vocationis ad papatum,

18. Quin imò si legem Mosaeicam, quam abrogavi, iterum instauro, sive meâ praedicatione, sive meâ observantiâ, ego me legis praevaricatorem constiuo.

19. Siquidem legi credens, legem deserui, et ad Christum accessi; legi mortuus sum, et per Christum Deo vivam; ipsa enim lex nihil Christum ut finem suum monstravit; ad ipsum me, quasi manum, duxit; ad illam ergo rediens contra illius intentum, illius praevaricator fierem.

Quòd si quaeras quomodo legi mortuus, Deo vivam? Respondeo, per baptismum Christo concrucifixus sum.

20. Christo itaque confixus, ipsique insitus, ipsius vitam quasi exaxo; hinc vivo vitâ spiritali et divinâ; non ego, non vetus ille homo, qualis eram; non ego, non à me ipso, sed Christus, quoniam gratis, auctor justitiae, vita mea est, totusque meae spiritalis vitae principium.

Quòd autem hanc divinam vitam habeo in carne mortali, tot peccatis et miseris obnoxia, hoc debeo non legi, sed fidei quam habeo in Filium Dei, qui me nihil merentem, imò me inimicum suum dilexit, et in tantum dilexit ut semetipsum in mortem traderet, ut mihi vitam daret aeternam.

21. Non sperno hoc ineffabile Dei donum, quaerens aliunde justificari, ut pseudo-apostoli, quasi Christus nobis non sufficit ad salutem, quo maximam sanè Christo faciunt injuriam; si enim per legem nobis datur justitia, lexque justificandi vim habet; ergo Christus frustra mortuus est.

anni, an à vocatione Pauli, an à primâ illius perfectione de qua in primo capite, v. 18. D. Hieronymus putat esse numerandos à primâ perfectione Pauli, seu à triennio post illius conversionem exacto. S. Thomas, et post eum Baronius, putat et probat à vocatione Pauli numerandos esse. Videatur D. Thomas, hic; Baronius, tom. 1, ad an. Dom. 51.

ASCENDI IEROSOLYMAM... quia in montanis erat edificata; hinc et Christus Dominus: Ecce ascendimus Ierosolymam.

CUM BARNABA, ASSUMPTO ET TITO. Ubi nota D. Pauli prudentiam, qui, exortâ questione de legalibus, et propterea ab Antiochenis ad apostolos delegatus, duos assumit socios quorum unus erat Iudaeus, alter gentilis. Hincque discit nihil negligendum, sed omnia etiam humana media esse adhibenda quæ ad veritatis notitiam et ad pacem possunt conferre.

episcopatum, religionem, annos numeramus, et cuique hanc quasi geram statimus.

Nota: Hae Pauli Ierosolymam profectio eadem est cum illa qua, Act. 15, ad concilium Ierosolymitanum profectus est; eadem enim causa, idem locus, eadem persona sunt utrobique. Ita Patres. Concilium Ierosolymitanum celebratum est post quatuordecim annos à conversione Pauli, puta anno 16 à passione Christi, qui fuit annus Claudii imp. 9, Christi 51. Ita Baronius.

VERS. 2. — **ASCENDI AUTEM SECUNDUM REVELATIONEM.**... Propter hæc ultima verba aliqui dubitant an hoc Pauli profectio sit eadem cum illa de qua Act. 15, cum ad concilium Jerosolymitanum profectus est. Etiam, inquit, in Actis verò dicitur quod, hominibus ipsum delegantibus, ierit. Sed nihil repugnat quod et Dei monitu et hominum delegatione Paulus Jerosolymam ierit, nec ideo multiplicanda sunt itera, sed potius duplex est agnoscenda hujus eisdem itineris causa: una interna, quam D. Paulus hic nobis aperit; altera externa, de qua Act. 15, v. 2.

Dei ergo monitu Paulus suscepti delegationem sibi ab Antiochenis delatum. Hinc colligi potest, ait D. Thomas, quod omnes Actus apostolorum et motus fuerint secundum instinctum Spiritus sancti.

Et **CONTULI CUM ILLIS**, id est, cum Jerosolymitanis, seu cum ecclesiâ Jerosolymitanâ, communicavi de doctrinâ quam inter gentes prædico. *Syr.*: *Patet facti eis Evangelium.*

SECUNDUM AUTEM IS QUI VIDERANTUR.... *Græc.*: *Secundum autem in pretio habita.* *Syr.*: *Ac privatim illud ostendi eis, qui existimantur aliqui esse.* Id est, publice quidem communicavi cum omnibus, et privatim et secreto cum his qui insigniores erant et majores apud omnes existimationis.

In turbâ non bene potest discuti veritas, ait S. Anselmus, ideo non cum omnibus, sed specialim cum his qui majoris erant auctoritatis et scientiæ, de rebus majoris momenti, à turbâ semotus communicavit.

NE FORTE IN VACUUM.... Non quasi dubius, aut non satis instructus communicavi cum apostolis, sed ut eorum testimonio obstaret os calumniantium sibi quod alia doceret quam apostoli, siquæ impediret hæc calumnia inutilis redderetur omnis suus labor et præteritus et futurus.

Observationes dogmaticæ et morales.

Nota quod Paulus ab ipso Christo constitutus apostolus et Evangelium octodus, non designat tamen cum hominibus communicare, et talis apostolus de doctrinâ sua rationem reddere, sed ab illis voluit testimonium habere. Hincque discit primò verbum Dei

Assumptio et Titus. Tanta mihi fuit ad apostolos profectio causa nec fiducia, ut non dubitaverim illis adducere necesse hominem incircumcisum, non solum comitem itineris, verum etiam Evangelii prædicandi socium.

VERS. 2. — **ASCENDI AUTEM SECUNDUM REVELATIONEM**, id est, monitu revelationis divini.

Et contuli cum illis Evangelium quod prædico inter gentes. Sensus est: Communicavi cum illis qui Jerosolymis erant de Evangelio quod prædico inter gentes, et etiam nunc trado gentibus, quorum sum apostolus. Non itaque discendi studio, quod supra negavit, sed ut omnes intelligerent eum nihil ab illa diversum docere, cujus rei calumniam patiebatur propter legem et circumcisum, à cujus ore gentes videbantur.

Secundum autem is qui videbantur aliqui esse, id est,

etiam purissimum, quale erat D. Pauli Evangelium, debere ab Ecclesiâ prelati approbati, verbiq; Dei præcones debere ab eis tales declarari. Discit secundo ex hoc D. Pauli facto quod verus Dei minister nihil debeat emitte ætam operi Dei promovendo, sed quod omnia sint ab eo, quantum fas est, salutis animarum obstacula submovenda. Denique ex hoc D. Pauli, ut Antiochenorum delegati, recurrit ad concilium Jerosolymitanum, cui præerat D. Petrus, discit quod ab apostolorum tempore usque ad nostrum, in fidei dubiis recursum est ad Petrum ejusque successores, et ad concilia quibus presunt per se, vel per legatos, ut veritas ab eis decideretur; qui praxi perpetuâ jugulantur omnes novantes ab Ecclesiâ semper reprobatâ.

VERS. 5. — **SED NEQUE TITUS.**... hic incipit probare doctrinam suam conformitatem cum aliorum apostolorum doctrinâ; eamque probat, primò ex facto ad Titum consilium suum speclante, quasi diceret: Ego persuasus de legalium insufficientiâ et inutilitate ad justificationem, Titum ex utroque parente gentilem, et ideo incircumcisum, nusquam tamen duxi circumcidendum. *Sed neque Titus.*... sed neque ab apostolis, neque à concilio Jerosolymitano, Titus Græcus et qui necum aderat concilio, compulsus est circumcidi. Quod sanè evidentissimum est argumentum quod necum idem sentiebant de circumcissionis et legalium ad salutem inutilitate. Sed quia responderi poterat quod forte ignoraretur à concilio Titum incircumcisum esse, addit Paulus:

VERS. 4. — **SED PROPTER SUBINTRODUCTOS.**... Inno multi Judæi, qui se Christianos simulabant, in Ecclesiâ irreperant, etc., et id scientes instantes urgebant ut Titus circumcideretur. Sed neque ad id compulsus est propter illos falsos fratres subintroductos et id instantes expectantes.

Constructio orationis est hujusmodi, ait Theophylactus: Neque propter subintroductos falsos fratres exactus est Titus circumcidi, hoc est, etiam si adessent qui adversarentur mihi, apostoli tamen ne propter eos quidem adegerent nos Titum circumcidere. Intelligendum ergo quasi esset: Sed non quidem

qui videbantur esse columnæ Ecclesiæ ac primarii apostoli. Græca hic tantum habent, qui videbantur, id est, qui habebantur in pretio. Græci enim *ἀποδοκίμοι* vocant eos qui magna sunt auctoritates.

Ne forte in vacuum curarem aut incurrissem, ne pseudo-apostolis intractabilis doctrinam meam ab apostolis reprobari, nihil fideique mea fideles non credant, et sic meus omnis labor cassus reddatur. Ita Hieron., ejusd. 11 ad August., Inter Epist. August.

VERS. 5. — **SED NEQUE TITUS**, etc. Quod si apostoli, cum quibus Evangelium contuli quod in gentibus prædico, sensissent observationem Mosæ legis, cujus præcipua pars est circumcisio, necessarium esse Christianis, utique Titum gentilem, quem necum assumperam, jussissent circumcidi, præserim instantibus Judæis ut id fieret. Atqui factum id non est.

VERS. 4. — **Sed propter subintroductos falsos fratres**; q. d.: Non compulsus est, etiam cum falsi fra-

Propter falsos fratres... quorum princeps putatur fuisse Cerinthus.

EXPLOREARE LIBERTATEM NOSTRAM, scilicet, à servitute legis Mosæicæ.

QUAM HABEMUS IN CHRISTO, id est, in Ecclesiâ Christianâ, et per Christum, qui nos mortis suæ merito ab hoc onere liberavit. Christus pro nobis moriens, omnes figuras et predicationes implevit. *Consummabuntur omnia que dicta sunt de Filio hominis.*... *Consummationem est*, exclamavit moriens, hæcque consummatione figuris ipsa veritas finem imposuit.

UT NOS IN SERVITUTEM.... id est, ad pristinas legis observantias redigerent: onus grave, quod nec nos, nec patres nostri, portare potuimus.

Ex hoc versu discit quod ab initio fuerint falsi fratres et quod ab initio in sanctiores coetus insidiosè irrepererint, ut explorent, ut eripiant, ut sanctos exerceant et prelatos et fratres. Hinc et discit quod ideo sit ubique vigilandum, orandum, resistendum, nihilque ob illos relaxandum.

VERS. 5. — **QUIBUS NEQUE AD HORAM.**... quibus falsis fratribus judaizantibus, ne ad momentum quidem, proditi Evangelii veritate et libertate, subijci voluimus, cum illis judaizantibus.

UT VERITAS EVANGELII.... et libertas à servitute legis quam Christus suo sanguine vobis acquisivit, apud vos permaneat libata. Cur ergo vos, o insensati Galatæ, circumcissionem recipientes, et legis servituti vos subjicentis, et Evangelii veritatem violatis et Christianam libertatem amittitis?

Observatio moralis.

Hoc suo exemplo, D. Paulus omnes prelatos docet ut Evangelii veritatem ecclesiasticamque libertatem generose propugnent, nihilque ob hominum instantias relaxent. Notandum tamen quod D. Paulus, qui non est sic passus ut Titus gentilis circumcideretur, licet argeret falsi fratres, qui visus fuisset hoc facto asserere circumcissionem gentilibus esse necessariam, postea, Act. 16, Timotheum semi-Judæum, scilicet, ex matre Judæa, circumcidi, ne Judæos irritaret, sed Judæis acceptor esset Timotheus, ait D. Jean. Chrysostomus. Paulus Timotheum missurus ad concilium Judæos, illum prius circumcidi ut doctor esset acceptor; ingressus est cum circumcissione Timotheus, ut abrogaret circumcissionem, D. Chrysostomus argueret eum circumcidi.

Qui subintromerunt exploreare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu. Libertas quam habemus in Christo ea est quod liberi ab observatione legis Mosæicæ, ex Christi gratiâ, justitiâ et peccatorum remissionem accipimus.

Ut nos in servitute redigerent, ut ex libertate explorant et regilla, nobis eam extorquerent, aut nos accusarent, nosque una secum servituti legis subjicerent.

VERS. 5. — **Quibus neque ad horam existimus subijctione**, etc., per subijctionem, subjiciendo nos judaizantibus.

VERS. 6. — **Ab his autem qui videbantur esse aliqui**, ab his qui magno erant in pretio, ac primi nominis apud Judæos fideles, nihil mihi collatum est, id est, facta Evangelii cum eis communicatione, nihil ab eis mihi accessit. Nihil, supple, doctrine, mihi collatum est.

mus, hic. Hoc autem potuit fieri, quia, licet lex tunc esset mortua, nondum tamen erat mortifera, et animâ gentilibus nullum dedit scandalum. Unde concelsum prelatorum esse prudentis res, tempus, personas, omnesque circumstantias examinare; hinc ad illos præcipue Christus: *Estote prudentes sicut serpentes.*...

VERS. 6. — **AB HIS AUTEM QUI VIDEBANTUR.**... Probatâ doctrinâ suâ cum apostolorum doctrinâ conformitate ex facto, seu exemplo Titii, illam nunc prolat ex eo quod primarij apostoli, quibuscumque privatim communicavit, et quibus suum Evangelium examinandum submisit, in eo nihil immutatum, nec addendo, nec demendo: *Ab his qui videbantur.*... Hoc verbum *videbantur*, non tollit rei veritatem, sed famam addit veritati; significat ergo: Qui erant reverè maxime auctoritatis et scientiæ, et, ut tales, in magno apud omnes erant pretio.

CALES ALIQUANDO FUERINT.... Hic mihi videtur apostolos duo nobis indicare velle; primum, quid non consideraverit in primariis apostolis; secundum, quid consideraverit. Non consideravit quid et quales fuerint ante suam à Christo vocationem, tamen piscatores, illiterati, rudes et idiote. Hoc, inquam, non consideravit; alius ipse civis Romanus, dives, doctus, in lege instructus à Gamaliel, et ideo humanitatis illis doctor in legalibus, eos non commisit. *Voluit à Galatâ intelligi quia et peritus fuit in lege*, ait Ambrosius. Hoc autem non vanitatis causa, sed quia apud eos premebatur aliorum quasi judaizantium auctoritate; hinc sese modestè erigit. Sed consideravit quid in Ecclesiâ per Dei gratiam essent, mirum columnæ, aliis eminentiores, alios quâ firmitate sustentantes; et hoc in illis considerans se venerans, eis suum Evangelium submisit, ab eisque voluit approbati.

Nihil contulerunt. *Syr.*: *nihil mihi addiderunt.*

Propter parenthesis interpositam, propositio per ablativum incepta ab *his.*... terminatur per nominativum subauditum, scilicet, *illi nihil contulerunt.* doctrine meæ; nec quidquam addiderunt, nec detraxerunt. Meam ergo doctrinam illa sua conformem judicaverunt ut ei nec quidquam addendum, nec ab eâ quidquam addendum existimaverunt.

Exemplo D. Pauli, qui cum Petro, Jacobo et Joanne confers, non attendit ad illud quod aliquando fue-

Quales aliquando fuerint nihil meo interest, quod scilicet hi primarij apostoli, pauperes, alij, fuerint indocti, piscatores, pauperes, alij, cum ego civis Romanus zelo et scientiâ legis excellens, illa Ambros. Anselm.: quia enim aliorum apostolorum quasi judaizantium auctoritate premebatur Paulus, cum elevat, ut suam auctoritatem et consequenter doctrinam erigat, modestè tamen. Unde subdit:

Deus perannam hominis non accipit, nec considerat quales fuerint, sed eligit quos vult, tunc potens ex persecutore quam ex piscatore facere predicatorem et apostolos.

Mihi enim qui videbantur esse aliqui, nihil contulerunt; mihi in illâ communicatione quam de Evangelio meo cum precipuis apostolis habui, nihil illi contulerunt, id est, nihil ab eis accepti, nihil didici, nihil per eam collationem mihi accessit.

rant, sed ad id quod per Dei gratiam erant, discamus et nos, Ecclesie prelatos omnesque Dei ministros per respectum ad Christum attendere. Non consideremus quid aliquando fuerint, imò nec quod sint in se, sed quod sunt in Christo et per respectum ad Deum; Dei nempe sunt ministri, Christi vicarii, columnae Ecclesie, et ut tales eos revereamur.

VERS. 7. — SED ET CONTRA. CUM VIVISSENT... Probat denique doctrinæ suæ cum apostolorum doctrinâ conformitatem ab unionis societate quam in concilio Jerosolymitano inivit cum Ecclesie columnis. *Tantum obest...* Vide paraphrasin.

PRECEPTI nomen hic significat gentes præcipuas, id est, incircumcisas, nomen CIRCUMCISIONIS Judæos, sicut D. Chrysostomus.

VERS. 8. — QUI ETIAM OPERATUS EST. GRÆC. *ἠνεργησεν*, inoperatus est; vim et efficaciam suam ostendit, per miracula, per clarissimam Spiritûs sancti. Vide paraphrasin.

VERS. 9. — ET CUM CONVIVISSENT... facilis scilicet et experientia, tum miraculorum famâ, tum ingentis hominum numeri conversione, tum et meâ conversatione, DEXTRAS DEBERENT SOCIETATIS; socios in apostolata agnovimus.

Nota litteralis et moralis.

Ut nos in gentes, ipsi autem... Neque ex hoc verum, neque ex septimo sequitur quod Petrus Judæorum tantum fuerit apostolus, Paulus autem tantummodo gentium; sed quod Dei voluntas fuerit, ut tunc Petrus præcipue Judæis prædicaret, Paulus vero gentibus præcipue. Postea enim et Petrus Romam venit et inter gentes Evangelium longè latèssime disseminavit per se suosque discipulos, siquæ adimplevit quod ei dictum est Act. 10: *Occide et manduca*. D. etiam Paulus et Hebræis prædicavit, ut patet ex Epist. ad Hebræos, ut adimplet quod de illo Dominus dixit Ananias: *Vas electionis est mihi late, ut portet nomen meum coram regionibus, gentibus et filiis Israel*, Act. 9, 15.

Sed in hoc mirare Dei bonitatem et in hominum oppositorum salute procurandâ providam voluntatem. Quia Judæi à gentibus naturaliter abhorrebant, et quia Paulus Judæis erat exosus, hinc Deus, quasi

VERS. 7. — Sed et contra, cum viderent quod credidissent etc., id est gentium præcipuarum, sicut et Petro circumcisorum, id est, circumcisorum Judæorum, ita Theophylactus.

VERS. 8. — Qui etiam operatus est, etc., ut scilicet gentium essent apostolus, minus habere, gratias clarissimam apostolicam inter gentes. Grece, qui inoperatus est Petro, qui in Petro suam energiam, vim et efficaciam ostendit, in apostolatam, id est, ut fieret apostolus Judæorum circumcisorum; is eandem in me Paulo ostendit apud et inter gentes. Syrus verit. Qui efflicax fuit in Petro, in me quoque efflicax fuit, in tot videlicet miris et miraculis patrands, in tantâ sermone efficaciam, in tot gentium per me factâ conversione.

VERS. 9. — Et cum cognovissent gratiam quæ data est mihi; cum, inquam, ipsi jam rei experientia cognovissent gratiam quæ mihi data erat, nimirum Evangelii in gentibus prædicandi.

Jacobus, et Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi, et Barnabæ societatis;

hominum infirmitati sese accommodans, Petri et Pauli operas pariter (non tamen jurisdictionem et potestatem); Petro credidit apostolatam circumcisorum, Paulo autem incircumcisorum. Hinc discat prelatas, pastor animarum, Dei minister, subditorum suorum saluti prudenter incumbere, illis non dominari, sed suavi et prudenti charitate illos regere. *Dexteras dederunt societatis...* Mirare et apostolorum concordiam, non in doctrinâ tantum, sed et in operam suarum partitione. Unicâ collatione charitativâ extinguant omnia nascentia dissidia totiusque mundi salutem procurant. Quot mala vitare, quotque bona procurare claritativa ministrorum Dei concordia! Concorde autem brevi forent, si Dei gloriam hominumque salutem tantummodo vellent, et quæ sua sunt non quererent, O Deus pacis, extingue in tuis ministris omne dissidium! O Deus charitas, pre cor et reus nostros tui amoris igne!

VERS. 10. — TANTUM ET PAUPERUM... Hanc tantum conditionem addiderunt, ut pauperum qui in Judæâ sunt inopiam sublevarem elemosynis inter gentes collectis.

Judæi christiani fuerant propter fidem bonis suis spoliati, Heb. 10; adde quod omnia reliquerant, ut in Actis dicitur, hinc collige quod charitas in pauperes sit apostolice muneris pars essentialis et indivisibilis, seu ad omnes prorsus apostolos attinens, juxta Theophylacti notam. Prædicationem dividemus, inquit Paulus, pauperes autem indivisos habebimus, Theophylactus. Videat ergo apostolorum successor quomodo huic muneri vacet.

VERS. 11. — CUM AUTEM VENISSET CEPHAS... id est, in apostolata socios atque in Evangelii doctrinâ bene secum consentientes agnovimus, et ut tales reciperent. Nam jungere dexteras, societatis et concordie symbolum erat. Cephas et Petrus idem est, inde illi, quasi primario, pro Jacobo et Joanne, opposuit se hic Paulus, v. 14.

VERS. 12. — PRIS ENIM QUAM CONVIVISSE QUIDAM A JACOBO, cum gentibus edebat, sine detecta nullam aliosque cibos, quos Judæi vetui, Levit. 11; hoc facto docens hujus detectis totiusque legis observationem non esse necessariam. Ita Anselmus.

VERS. 13. — ET SIMULATIONI QVIS CONSENSERUNT CETERI JUDÆI, q. d.: Ceteri Judæi simulabant cum Petro. Queritur, quæ et qualis fuerit hæc simulatio? Resp.: August., Ansel., censens vitium fuisse hypocrisis, quod simplicitati ac veritati opponitur. Simulabant enim legis observationem, cum verè non intenderent eam servare, sciebant enim eam abolitam esse, se tamen aliis Judæis accommodare intendebant.

VERS. 14. — CUM AUTEM VENISSET CEPHAS ANTIOCHIAM,

firmat doctrinæ suæ puritatem et suam in eâ firmitatem et constantiam ex facto quod ipsi cum Petro contigit Antiochia.

Paulus post concilium Jerosolymitanum rediit Antiochiam cum apostolorum decreto: *Vivum est Spiritus sancti...* Act. 15, 28, et eo tempore Petrus intelligitur supervenisse, et quod hic narrat Paulus fecisse, ait S. Anselmus. Idem ait Estius.

IS PACEM ET RESTITI, id est, aperte, palam, coram omnibus; intellige tamen verbis amicitie et observantia plenus, utpote capiti Ecclesie, et, ut dixit supra, columnæ.

QUA REPREHENSIBILIS ERAT, id est, reprehensione dignus. GRÆC. *Quoniam reprehensus erat. Syr. Quoniam offendebatur in eo* (gentibus). *Ethiop. Quia indigni sunt ei. Arab. Eo quod reprehensibilis esset.* Omnes interpretes Græci, D. Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus, legunt *reprehensus*. Inter antiquiores Lalinus, Ambrosius; inter recentiores, Erasmus et Cajetanus legunt *reprehensus*, sed variant in explicatione. *Reprehensus erat*, non à me, sed ab aliis ignorantibus id quod agebatur consilio factum fuisse, ita Theophylactus D. Chrysostomus secutus. *Reprehensus erat Jerosolymæ*, ab aliis apostolis, eò quod cum Cornelio gentili cibum Antiochie sumpsisset; et hunc sensum refert Erasmus post scholia Græcorum quos sequitur. *Reprehensus erat*, ab aliis fratribus, non publicè sed privatim; ita sentit Cajetanus, teste Estio. Omnes autem committit Latinum, licet fateantur in Græco participium esse *ῥεπρηνισθησας*, *reprehensus*; cum nostro tamen interprete volunt illud participium pro verbali *ῥεπρηνισθησας*, *reprehensibilis*; phrasî Hebræicâ, ait Estius post Sabboldum quem citat; Hebræis, ait Cornelius à Lipida, qui addit quod Hebræi verbalibus carent terminatis in *bilis*, motu Hebræo participium pro verbali, ait Grodus. Et sanè sensus juxta hæc lectionem est multo naturalior omnisque melius cohercet: *Restiti ei, quia re-*

in faciem, id est, ut vulgo dicimus, in os, in barbam, aperte, palam Petro restiti, idque ut hæc ratione scandalum ejus publicum publicâ correptione emendaretur. Ita Augustinus. *Reprehensus erat*, scilicet à verbis et libertate evangelicâ, quæ gentes à Judæis separavit et servitute liberat et eximit. Qui enim causam eorum restitit ei, scilicet hanc: *Quia reprehensibilis erat*, puta in simulatione Judæismi. Ut sequitur.

VERS. 12. — PRIS ENIM QUAM CONVIVISSE QUIDAM A JACOBO, cum gentibus edebat, sine detecta nullam aliosque cibos, quos Judæi vetui, Levit. 11; hoc facto docens hujus detectis totiusque legis observationem non esse necessariam. Ita Anselmus.

CUM AUTEM VENISSET, subtraheret et integrabat se, timens eos qui in circumcissione erant. Subdubitate se à conviviis et mensâ gentium, utpote qui promiscuis et lege vetitis uterentur cibis. Prins enim dictum est, cum gentibus edebat.

VERS. 13. — ET SIMULATIONI QVIS CONSENSERUNT CETERI JUDÆI, q. d.: Ceteri Judæi simulabant cum Petro. Queritur, quæ et qualis fuerit hæc simulatio? Resp.: August., Ansel., censens vitium fuisse hypocrisis, quod simplicitati ac veritati opponitur. Simulabant enim legis observationem, cum verè non intenderent eam servare, sciebant enim eam abolitam esse, se tamen aliis Judæis accommodare intendebant.

S. S. XXIV.

reprehensibilis erat; reprehensibilis autem, quia priusquam veniret...

VERS. 12. — PRIS ENIM QUAM VENERUNT... Explicat in quo Petrus erat reprehensibilis. Petrus scilicet legalia non esse servanda; hinc cum gentibus edebat et eorum more omnibus indifferenter cibis vescabatur, at cum Antiochiam venisset quidam à loco ubi præerat Jacobus, id est, quidam Judæi ab Jerosolymis, Petrus metu Judæos offendiendi, erat eorum apud illos grande placitum cibis à lege Moisaicâ vetitis uti, Petrus ergo, ne ipsis scandalum foret, se subtraheret à conviviis gentium.

TWENS EOS..., timore non quidem mundano, sed charitatis, ne scilicet scandalizarentur. Et hoc inordinatè, ait D. Thomas, quia veritas nunquam dimittenda est propter timorem scandal. Erravit ergo Petrus non in fide, sed in facto; incaute scilicet, et cum scandalo gentium, simulans Judæismum; unde gentes merito credere poterant Judæismum sibi necessariam esse. Fuit itaque in Petro vanus timor displicendi Judæis, et quoddam indiscretio, seu inconsideratio quæ gentes scandalizavit. Si autem Petrus erravit, si Ecclesie princeps et pastor verè fuit reprehensibilis, quis fideliem erit irreprehensibilis? Quis non timeat et de seipso non diffidat?

VERS. 13. — ET SIMULATIONI QVIS... GRÆC. *Et cōsimulabant et ceteri Judæi, etc.*

ITA UT ET BARNABAS... Vide paraphrasin.

Quanta vis exempli! Nihil postulentium quàm totum prelati exemplum; quod dignitate eminentior est, eò periculosos est scandalum ab eo datum. Caveat ergo sibi et ad omnia sua dicta et facta attendat qui præest aliis. Validiora sunt exempla quàm verba, D. Leo.

VERS. 14. — SED CUM VIVISSEM QUOD NON RECTE... GRÆC. *Quid non recto pede incidit ad veritatem, etc.* Erat quedam quasi claudicatio: modo ad gentiles, modo ad Judæos inclinabat; cum illis gentilibus vivendo, cum his Judæis. Syr. *Cum vidissem eos, non*

ita ut et Barnabas duceret ob eis in illam simulationem. Hoc secutus Barnabas et ipse fixit, id est, ita se gessit ac si cibos cum Judæis diceret, et gentium conversionem abhorreret, quasi Judæi præferendi essent gentibus conversis, et quasi lex veteris ad salutem esset necessaria. Ita enim se gerent, ut pro eorum facto id opinari possent gentes; licet illi non intenderent, imò forte non advertent Petrus et Barnabas.

VERS. 14. — SED CUM VIVISSEM QUOD NON RECTE... ambulo ad veritatem Evangelii. Recte ambulare, significat recto pede incidere, recta dirigere gressum, ut non capites, neque ad dextram vel sinistram delectas.

Ita Cepha coram omnibus, id est, palam ac multis presentibus. Quod autem coram omnibus, inquit Augustinus, necessitas cogit, ut omnes illius obligantur samrentur.

Si tu, cum Judæis sis, gentilibus etiam, et non Judæis, quomodo gentes cogis Judæis? Gentilibus etiam, id est, omnium cibo et mensâ indifferenter cum gentibus hactenus vixisti; postquam didicisti legem moerita Christi abolitam esse, non amplius cum servis; quib est, quod nunc, hæc tui simulatione utoque exemplo, etiam gentes, qui sunt extra legis professionem, cogis judicæ vivere, id est, legem Julianicam observare?

(Trent.)

rectè incedere in veritate Evangelii, seu, ut illi volunt, juxta veritatem Evangelii, quia peribat veritas. Potest etiam dici: Modo ad veritatem Evangelii propagandam conducibilis.

Dixi Capell... Vide paraphrasim.

Observatio moralis.

Ex predictis, ait D. Thomas, habemus exemplum; prelati quidem humilitatis, ut non dedignerent à minoribus et subditis corrigi; subditi verò exemplum zeli et libertatis, ut non vererentur prelatos corrigere, praesertim si crimen est publicum et in periculum multitudinis vergat, hinc quoque D. Thomas, hic. Hoc utrumque exemplum, tum humilitatis in Petro, tum libertatis evangelice et zeli apostolici in Paulo, rarum, sanctum, edificatorium. D. tamen Augustinus humilitatis Petri exemplum rariis, sanctius et difficilius arbitratur. Rariis, inquit, et sanctius exemplum Petrus posteris præbuit, quo non dedignerentur majores à posterioribus corrigi, quam Paulus, quo confidenter auderent minores majoribus, pro defendenda veritate, salva charitate, rosare. D. Aug., epist. ad Hier., citatus à Cornelio à Lapide. Hanc objurgationem pastor pro salute sui gregis libentissime sustulit, suo objurgatore admirabilior et ad imitandum difficilior, D. Aug. à Pronovando citatus.

Hujus autem rei ratio videtur esse quod rariis et difficilibus sit invenire prelatum qui à subdito corrigi non dedignetur, quam reperire subditum qui superiori audeat corrigere. Hoc tamen humilitatis exemplum, Petrus, pastor pastorum, toti dedit Ecclesie; reprehensus, in summa correctorem non modo non extendit, sed, ut ait Theophylactus, correctionem æquo suscepto animo. Tacuit Petrus, ut qui primus erat in apostolatus culmine, primus esset in humilitate, D. Gregor., hom. 18. in Exochalelem. Felicem ergo dicimus quidem Petrum, qui ipse zelantem reperit Paulum qui christianam charitatem relevaret. At non minus felicem dicamus Paulum, qui superiorum corrigens, Petrum invenit humilem qui correctionem æquo et grato suscepto animo. Felicem denique dicimus Ecclesiam, que apostolica S. Pauli libertate, et admiranda S. Petri pastoria sui humilitate, pacem et Evangelii veritatem servavit, et in his duobus apostolis habuit exemplum humilitatis, quod imitentur prelati; tum libertatis, quod imitentur subditi.

Appendix ad hæc dictorum.

Hoc factum Petri gentifer cum gentilibus viventis, hæc ratio à D. Paulo Petrum corrigente allata, hæc D. Petri Paulo se corrigenti cessio, omnem delinuit à Galatis sermulum amovere illique doctrinam Pauli sanam, evangelicam et verè apostolicam idem strare. Nec enim quidquam Petrus contradidit; unde planum est quod oppositionem Pauli æquo animo suscepit.

Vult si dicat: Que ratio est ut tu gentiles ad Judaismum provocas, qui Judæus ipse cum sis, Judaismo renuntiasti?

Vers. 15. — Nos naturè, naturali generatione, origine, prosapia, Judæi sumus, non ex gentibus peccatores, non gentiles peccatores. Judæi enim gentes, quia idololatricè erant, vocabant arroganti contemptu

Theophylactus. Petrus silentio dicta confirmat, Theodoretus.

Adverte autem et nota progressum sermonis apostolici. Primò, ostendit se ab ipso Christo Domino apostolum fuisse institutum; secundò, suam doctrinam de circumcissione abrogatà et gentilibus non imponendâ, in concilio Jerosolymitano fuisse confirmatam; ab apostolorum primariis se in apostolatus socium receptum fuisse. Tandem doctrinam sue puritatem et eam in illius veritate firmitatem et constantiam ostendit ex eo quod Petrum ipsum, cum Judæis judicantem, publicè arguerit. His ergo positis ad eam lumen refutandas necessaris, jam aggreditur legis abrogationem probare.

Probat autem primò ex legis insufficientià ad justificandum, utpote que instituta erat, non ad dandam justitiam, sed ad significandum et figurandum Christum, per quem erat peccatorum remissio et vera justitia conferenda. Itaque dici potest quod post multa de factò probationes jus tandem allegat in quo legis abrogatio fundatur, legis nimirum insufficientiam. Hoc autem dogma sic allegat, ut ex eo absurdum impossibile contra suos adversarios deducet.

Vers. 15. — Nos natura Judæi... Non constat apud sacros auctores ad quem, aut ad quos, hæc verba dirigantur, an sit continuatà objurgationis Petri, ut existimat D. Hieronymus et Theodoretus, an relicto Petro, sermonem vertat ad omnes Judæos presentes, seipsum etiam comprehendens, non ut Petrus doceat, sed discipulos, ait D. Chrysostomus, an, mutato sermone, clam ad Galatas sua verba dirigat, hoc posteriori cum plerisque recentioribus sine eligo tanquam probabilis, ut fitear propter hoc in re nihil immutari, eadem quippe erit ratiocinatio, ad quemcumque dirigatur. Itaque probabilis est quod D. Petri correctio finierit cum v. 14. Versus autem 15, Apostolus sua verba dirigat ad Galatas, inchoatum ad illos sermonem proseguens: Nos ipsi, qui Judæi nati sumus ex sanctis patribus, sub sancta lege; naturè, id est, nativitate Judæi;

Et non ex gentibus peccatores, id est, non proselyti, sicut vestri doctores, neque gentes idololatricè, legis divinitus signati, ex impiis et profanis parentibus nati, quales illi fuerunt;

Vers. 16. — Scientes autem... persuasi tamen quod ex operibus legis Mosæcæ nulles nos justificaverit, spiritaliter et internè justitiâ, que Deo gratiam faciat et aternè vitæ dignum,

Nisi per fidem, id est, sed tantum per fidem in Jesum Christum, in lege figuratum et promissum, ut ipsis legis finem.

Et nos in Christo Jesu credimus. Græcè, credidimus, ut justificemur. Græcè, ut justificemur, etc.

peccatores, quasi ipsi essent justì, alunt August. et Anselm.

Vers. 16. — Sciens autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi. Justificatur autem homo per fidem Jesu Christi, quantum per eam Christum redemptorem agnoscens, ex ojas merito remissionem peccatorum atque justitiam

id est, etiam nos, Judaismo relicto, in quo nati et edicati sumus, Christianismum amplexi sumus, in Jesum Christum credentes, ut per fidem in eum veram consequeremur justitiam.

Problema quod ex operibus, id est, propterea quod; non est conclusio, sed repêditio; vel intellige, ut versio Syriaca: Quomam ex operibus legis, scilicet, ut legis sunt et sine gratiâ Christi factis, non justificabitur omnis caro, seu nulla caro, id est, nullus homo, sive Judæus, sive gentilis. Quicumque enim justì sunt, ex fide justificati sunt, sicut Abraham, Isaac, Jacob, et ceteri sancti, ait Ambrosius.

Vers. 17. — Quod si querentes justificari in Christo... Syr. Quod si dum studemus justificari per Christum, reperimus et ipsi peccatores; ergo Jesus Christus minister est peccati. Allegatâ in superiori versu semel et iterum legis insufficientiâ ad homines justificandos, et ob hæc legis insufficientiam, Judæorum ad Christum conversione suppositâ, jam ex judaizantium errore ostendit horrendam sequi absurdum.

Quod si querentes... id est, quod si nos naturè Judæi, relicto Judaismo, querentes pro fidei in Christum justificari, non sumus reverè justificati, sed ex contra peccatores inveniamur ob legis derelictionem, quæ, ut vobis predicant pseudo-apostoli, necessaria est ad salutem; ergo Christus Dominus, peccati destructor, peccati auctor et minister est; ipse enim legem abrogavit, ipse fidem suam nobis præcipit.

Absurdum et horrendum dictu quod Christus, qui tollit peccata mundi, qui pro peccato delendo mortuus est, peccati sit auctor et minister. Absurdum ergo et impossibile quod legem deserentes peccaverimus, et in Christo peccatores inveniamur et legis prævaricatores. Quia inò peccatores et prævaricatores criminis si ad legem redeamus; si enim ipse destruxit...

Potest in formâ sic ratiocinari: Si lex Mosæcæ Christianis, seu in Christum credentibus, est necessaria ad salutem, ut pseudo-apostoli, Christus, ipsa sanctitas et peccati destructor, erit peccati auctor, et nos Judæi, qui legem deserimus pro Christo, criminis prævaricatores; absurdum autem et impossibile est

à Deo excipiant et percipit. Quod quidem fit per ea verba quæ Christus ipse ad justificationem prævaricatorum hominum insinuat; ut sunt invocatio, resurrectionis; per, Sacramenta, legisque divinitus observatio; juxta illud: Factores legis justificabuntur, Rom. 2.

Et nos in Christo Jesu credimus. Græcè, in Christum Jesum; credimus scilicet illum esse Christum, id est, Messiam, salvatorem et redemptorem mundi.

Ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis; non enim credimus in Christum ut ex lege justificemur, sed ex ipsa fide Christi.

Propter quod, quia, propterea quod, ex operibus legis non justificabitur omnis caro, id est, nullus homo, Vers. 17. — Quod si querentes justificari in Christo, etc.; v. g. d. Adhuc sumus in peccato, quia peccati remissionem et justitiam quaerimus in Christi fide; cum ibi non sit querenda, sed in lege, et volumus justificari; ergo Christus peccatum fovet; instillit enim legem, que sola peccatum tollit. Numquid ergo Christus peccati minister est? Quasi dicit: An Christus peccato inseruit illud fovendo et conservando; hoc ipso quo legem tollit ad justificationem et peccati dele-

ut Christus Dominus, ipsa sanctitas, sit peccati auctor et minister; absurdum ergo et impossibile quod lex sit ad salutem necessaria, et quod nos Judæi, legem deserentes, sumus prævaricatores. Quia inò, si Christianismo suscepto ad legem redeamus, peccatores, seu prævaricatores, erimus.

Vers. 18. — Si enim que destruxit... Alteram hæc quasi concatenat rationem, que probat in legis abolitione perseverandum, quia ad illam redire non potest, sine prævaricatione in illam.

Dicunt judizantes pseudo-apostoli quod legem deserere, esset prævaricari et peccare; contra Apostolos dicit quod ad legem redire, sit prævaricari et peccare. Hoc autem sic enuntiat: Si legem Mosæcæ, quam abrogavi, iterum instauro, sive illam prædicando ut necessariam, sive illam ut talem observando, ego ne prævaricator legis constituo.

Vers. 19. — Ego enim per legem... Probat quod ad legem rediens, erit prævaricator legis, quia legi credens, legem deseruit et ad Christum accessit ut Deo vivam. Quasi diceret: Ipsa lex mihi Christum, scopum et finem suum præmonstravit, ipsa mihi dixit: Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris; tanquam me, ipsum amittis, Deut. 18; ad hunc prophetam ipsa lex me quasi manum duxit; legi ergo credens, legi mortuus sum, et in Christum credidi, ut Deo per Christum et in Christo vivam. Ad legem ergo rediens, legem deo servans, legis fidei prævaricator, quia contra legis finem et intentionem, ad illam redirem.

Christo contextus sui cruci. Græcè, concrucifixus sum; Syr. Cum Christo crucifusus sum.

Separatim ut patet, legenda sunt hæc verba, est enim separata sententia quæ declarat quomodo legi mortuus, vivat Deo. Ab his itaque verbis, Paulus hominibus per Christum justificari personam in se transferens, justificationis beneficium magnitudinè exaggerat, ut, hoc beneficio cognito, efficacius arguat Galatas qui illud contempserunt, eisquo propterea dicere possit: O Invenisti Galatæ!...

Jam ad verba. Quod si quæres quomodo legi mortuum, ut ipsi aiunt, necessariam, et suam statuit legem gratia, quasi quæ sola justificet, cum, ut ipsi aiunt, sine lege justificari non possit? Absit; nec si dicat: Minime. Ita Hieron., Chrysost., Primas., Anselm., Theoph.

Vers. 18. — Si enim que destruxit, etc.; id est, ostendo, astruo, confirmo. Sensus est: Legem, semel factis christianis, deseruit, et quantum in me fuit prævaricatione meâ destruxi. Quod si nunc fatis restituo, docens eam observandam esse, plano astruo et confirmo me prævaricatorem legis tamdiu fuisse, quamdiu eam postulabo.

Vers. 19. 20. — Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam. Aique non fui prævaricator deserendo legem, nam per ipsam legem legi mortuus fui; q. d.: Ipsa lex Mosæi spiritualiter intellecta docet se non esse perpetuam, sed Christo, quem prædicavit, venienti colere debere. Per ipsam ergo legem hoc mihi loquentem, mortuus sum legi, id est, solutus sum legi, atque ei desiti esse obnoxius. Hoc enim significari istâ phrasî, legi mortuum sum, intelligitur ex Rom. 6 et 7.

tus, vivam Deo, respondeo: Christo confusa... Per Baptismum Christo concrucifixus, commortuus et consensu, priorem vitam deposui, in aliam transi. Huic vivo cuius vitam indui, ait Theodoretus. Huic vivo, cui sum concrucifixus; Christi enim crucifixus et mors, vita nobis est, ait D. Chrysostomus. Huius vitam exsago, cui per baptismum insitus sum, sicut rarius arbori. Arbori crucis inseris, communem arboris succum et vitam haurio, gratiam scilicet et claritatem. Hinc vivo, jam non ego. Duplex hic notatur miraculum, ait D. Chrysostomus. Primum, quod Christus mortuam vivificat; secundum, quod per mortem largitur vitam.

VERS. 20. — VIVO AUTEM JAM NON EGO. Vide paraphrasim. Unde non tam ego vivo quam Christus in me per gratiam summi? Ipse animas meas vita; ipse me suo spiritu movet et gubernat; ipsius sequor motus et voluntatem, non meam.

QUOD AUTEM NUNC VIVO IN CARNE. Quod autem si spiritaliter, à peccatis veteris hominis liber, vivam in hac mortali carne, tot vitis et imperfectionibus obnoxia; hoc debet fieri in Filium Dei. Vide paraphrasim.

QUI DILEXIT ME... QUI? QUAM? FILIUS DEI ET DEUS homonem; Dominus servum; sanctus sanctorum peccatorem; omnia et omne bonum, ipsum nihil. O bonitas! O ineffabilis mysterii dispositio! etc.

ET TRADIDIT SEMETIPSUM PRO ME. His verbis declarat per esse, ait D. Chrysostomus, ut unusquisque nostrum non minus gratias agat Christo quam si ob ipsum solum disputationem, ut patet ex eorum epistolis; D. Hieron., epist. 86 et seq. usque ad 97, et D. August., epist. 8 usque ad 19, tom. 2 operum D. Augustini.

Primo disputarunt de legalibus ipsis, nimirum in Christum Filium Dei. *Iustus enim ex fide vivit, Qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me.* Nota me et pro me, non nos, vel pro nobis; Ita enim loquitur ex vehementia, et delictis amoris, ac mortis Christi reum. Semetipsum in mortem tradidit, ut se à morte redimeret ac vite restitueret. Christus se totum dedit fidei, tu te totum da, uno reddo Christo.

VERS. 21. — NON ABICIT GRATIAM DEI. Non rejicio, repello, asperno gratiam Dei. Amicos. Non sum ingratus gratia Dei. August. legit: *Non irritum facio gratiam Dei*, uti faciunt illi qui volunt statuerè legem et justitiam ex lege, ait Hieron. dicit ergo Apostolus, tanto affectus beneficio à Christo Filio Dei. Non sum tam ingratus, ut gratiam Dei per Christum nihil oblitus atque impensum repudiem; q. d. *ex his à me factis deus nihilis ingratus, in quam vitam meo pro gratia summi. Simili locutionis modo dictum est à Domiano, Math. 10: Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris casti qui loquitur in vobis.* Igitur ex hoc loco discimus, uti bene Sosibolus adnotat, opera iustum non tam ipsorum esse, quam Spiritus Christi mentes eorum inhabitantis; unde mirum quod digna sint vita æterna.

QUOD AUTEM NUNC VIVO IN CARNE, IN FIDE VIVO FILII DEI. Vivere in carne, idem est quod vivere mortali hac vita. *In fide vivo, illa, inquam fide, que est in Filium Dei, ubi et Fili et Dei, suos habent articulos, quod vehementer ait sermo.* Sensus est: Quod in carne hac mortali variis obnoxia tentationibus fuisse vivo, non legi acceptum fero, sed fidei quam habeo

cum Apostolo potest dicere: *Christo confusa sum cruci, quia mors et vita Christi fuit illi communicata;* ipsi totus Christus fuit datus, et factus quasi suus; totus illius est. Hinc etiam et dicere potest: *Qui dilexit me...*, et quia me dilexit, tradidit semetipsum pro me.

Singulam quoque pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem universum. Singulis tantum prodest, quantum omnibus; pro uno solo. redimendum paratus erat mori. Gratias ergo sic agere debet ac si pro me solo mortuus esset. Se totum mihi dedit; totum itaque et plus quam totum ipsi me debet; quid enim ego?

VERS. 21. — NON ABICIT GRATIAM DEI. In hoc ultimo versu nova ratio continetur. Christus enim idem mortuus est, ut nos morte sua redimeret, justitiamque nobis mereretur. Si autem ex lege justificari poteramus; ergo supervacanea est mors Christi; quis autem eredit Christum tot et tanta passum frustra? Hoc qui exaltit, Dei gratiam abicit. *Non abicit gratiam Dei.* Si gratiam Dei spernit et abicit qui justificationem quaerit in lege, eandem gratiam magis spernere et acceleratius abicere videtur ille, qui post baptismum, seu post penitentiam peccato sorditurus. Itaque de peccatoribus relapsis merito dici potest: *O ingratus, etc.*

Synopsis disputationum D. Hieronymi et D. Augustini in hoc caput.

Præcedentis capituli explicatio multiplicem suscitavit inter D. Hieronymum et D. Augustinum item et accrem disputationem, ut patet ex eorum epistolis; D. Hieron., epist. 86 et seq. usque ad 97, et D. August., epist. 8 usque ad 19, tom. 2 operum D. Augustini.

Primo disputarunt de legalibus ipsis, nimirum

in Christum Filium Dei. *Iustus enim ex fide vivit, Qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me.* Nota me et pro me, non nos, vel pro nobis; Ita enim loquitur ex vehementia, et delictis amoris, ac mortis Christi reum. Semetipsum in mortem tradidit, ut se à morte redimeret ac vite restitueret. Christus se totum dedit fidei, tu te totum da, uno reddo Christo.

VERS. 21. — NON ABICIT GRATIAM DEI. Non rejicio, repello, asperno gratiam Dei. Amicos. Non sum ingratus gratia Dei. August. legit: *Non irritum facio gratiam Dei*, uti faciunt illi qui volunt statuerè legem et justitiam ex lege, ait Hieron. dicit ergo Apostolus, tanto affectus beneficio à Christo Filio Dei. Non sum tam ingratus, ut gratiam Dei per Christum nihil oblitus atque impensum repudiem; q. d. *ex his à me factis deus nihilis ingratus, in quam vitam meo pro gratia summi. Simili locutionis modo dictum est à Domiano, Math. 10: Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris casti qui loquitur in vobis.* Igitur ex hoc loco discimus, uti bene Sosibolus adnotat, opera iustum non tam ipsorum esse, quam Spiritus Christi mentes eorum inhabitantis; unde mirum quod digna sint vita æterna.

QUOD AUTEM NUNC VIVO IN CARNE, IN FIDE VIVO FILII DEI. Vivere in carne, idem est quod vivere mortali hac vita. *In fide vivo, illa, inquam fide, que est in Filium Dei, ubi et Fili et Dei, suos habent articulos, quod vehementer ait sermo.* Sensus est: Quod in carne hac mortali variis obnoxia tentationibus fuisse vivo, non legi acceptum fero, sed fidei quam habeo

quando cessaverit lex vetus et legalia precepta. D. Hieronymus duo distinguit tempora: unum ante passionem Christi, et tunc viva erant legalia, inquietabat; aliud post passionem, et tunc mortua erant et mortifera. D. Augustinus tria distinguit tempora: ante Christi passionem unum, et tunc erant viva legalia; aliud post passionem, sed ante promulgatam gratiam, et tunc erant quidem mortua; tertium post gratiam promulgatam, et tunc fuerunt et mortifera. In hoc verior videtur D. Augustini sententia; lex enim vetus obligare cessavit in Pentecoste, ubi promulgata fuit lex nova; non tamen ita cessavit quin ad tempus servari posset, donec Judæi paulatim et suaviter ab eâ abducerentur. Ratio autem cur Judæi non fuerint à legalium observantia statim prohibiti, fuit ne viderentur legalia mala fuisse, sicut idololatria; et ne viderentur Judæi pari gressu cum idololatris ambulasse. Mater synagoga cum honore fuit ad tumulum deducenda, ait Augustinus. Scemdo, disputarunt de legalium observatione ab apostolis; cum illi legalia verè servaverint. D. Hieronymus, quia putavit legalia post passionem mortifera, hinc credidit apostolos et non servasse, sed simulasse ne scandalum facerent Judæis conversis et legem adhuc servantibus. D. Augustinus è contra quia legalia tunc inutilia quidem credidit, sed nondum mortifera, dicebat quod apostoli verè servaverint illa, sed in eis nullam spem reposerunt, utpote que sciebant ad salutem inefficacia.

Tertio, disputarunt de facto Petri, an peccaverit? D. Hieronymus dicit Petrum in sua simulatione non peccasse, quia ex claritate simulabat, non ex aliquo timore mundano. D. Augustinus asserit quod venialiter peccaverit, propter indiscretionem; quippe Judæis nimis adherendo, scandalum dedit gentibus, ut su-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° Dei minister ab exemplo S. Pauli discat nihil in suo ministerio negligendum, nihilque omittendum, quod possit opus Dei promovere; sed omnia salutis amicum obstaculo sollicitè submovenda. Vide in commentario, v. 1, 2. Ab ejusdem exemplo discat generalitatem, quia veritatem evangelicam præpugnare debet, v. 5; idem discat et prudentiam.

2° Omnis Christianus ab eodem Apostolo discat quid in prelati et superioribus ecclesiasticis considerare non debeat, scilicet quid aliquando fuerint; et qui debeat considerare, nimirum quod in Ecclesia sunt Dei ministri, Christi, summi pontificis, vicarii, Ecclesie columnæ, v. 6.

3° Prelatus ita miretur suam Dei in hominum salute procurandam providentiam, ut et illum imitetur, suavi et prudenti charitate suos gubernans subditos, v. 9. Idem et ab apostolis discat concordiam amare et querere, v. 9. Observet et charitatem in pauperes, apostolice muneri essentialiam esse, v. 10. A facto Petri, Judæis, et ipsum Barnabam, Pauli comitem, ad simulationem inducente, animadvertat malo prelati exem-

plum judaizarent, et crederent Judaismum ad salutem necessarium.

Quarto disputarunt de Pauli reprehensione, an vera fuerit, an simulatoria? D. Hieronymus vult simulatoriam fuisse, sicut Petri simulatoria fuit observantia legalium. D. Augustinus dicit Paulum verè reprehendisse, et Petrum verè servasse legalia. Communitè creditur D. Augustinum propius ad mentem D. Pauli accessisse; qui dicit Petrum non rectè ambulasse, et idè fuisse reprehensibilem, suo reprehensione dignum; et reverè hæc interpretatio probabilior est, et eam secuti sumus in paraphrasi et in commentario.

Lecti tamen et observati dignissima D. Joannis Chrysostomi interpretatio de simulatoria Petri judicatione, et simulatoria Pauli reprehensione. D. enim Chrysostomus idem senserat ac divus Hieronymus, et post eos Theophylactus et Baronius. In hac opinione Petrus simulavit judaismum, ut simulatè Pauli reprehensione, omnes Judæos à judaismo retraheret; ita ut hæc omnia ex composito utriusque consensu gesta fuerint. Huic opinioni favet textus Græcus *κατὰ πρόσωπον, secundum faciem*, id est; in speciem, ait D. Chrysostomus; favet et quod v. 15 dicitur: *Coessimulabant*, id est, ait Chrysostomus, et simulaverunt cum eo ceteri Judæi.

Nec dici debet quod hoc faveat mendacio: est enim stratagemata potius quam mendacium, ait Cornélius à Lapide. Facta potius et facilis excusatio à mendacio quam verba. Fuisse quidem mendacium, si Petrus judaismum exterius simulasset, quem interius in corde detestaretur; sed hoc non docuit D. Joannes Chrysostomus, nec D. Hieronymus, ait idem Cornélius. Hinc idem Cornélius putat quod in questione de simulatione et mendacio, non sese invicem satis intellexerint D. Hieronymus et D. Augustinus.

plum nihil esse pestilentius, v. 15. Ab ejusdem Petri humilitate, qui non indignatur à subdito corrigi, eandem in simili casu discat humilitatem, v. 14.

4° Omnis Christianus ex versibus 17, 18, 19, discat et certissime credat Jesum Christum nostræ salutis auctorem esse. Hoc lex ipsa docet, ad Christum, quasi ad scopum suum, collimans, et manu duces. Hoc Deus ipse, legis auctor, confirmavit per infinita prodigia, in huius veritatis testimonium patrata. Videantur modica credulitatis christianæ fidei. Christiano itaque in Christum credentem, et ab eo salutem speranti, nihil timendum, quippe Deus ipse nostræ salutis est vas et sponsor, cui in die iudicii confidit cum Richardo à Sancto Victore, poterimus dicere: Tot et tantis signis, et tam miris prodigiis, que non nisi per te fieri possunt, confirmasti doctrinam tuam, ut nobis timendum non sit in die iudicii; nonne enim cum omni fiducia Deo dicere poterimus: Domine, si errat et à te ipso decepti sumus?

5° Idem Christianus ex versibus 19 et 20 discat quod Christus, præsertim in cruce pendens; sit salu-

tis auctor; quis ibi victima, peccatorum nostrorum purgationem faciens in sanguine suo. Ponderet haec dicta v. 20: Qui dilexit me, quis dilexit? quem dilexit? Et tradidit semetipsum pro me. Singulum quemque pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem universum. Vide commentarium.

6° Ibidem et Christianus discat modum quo fiat hujus victimæ salutaris participes, nempe si unâ cum Christo crucifigaris. Primò, per Baptismum quidem, quo credentes fiunt membra Christi, et unum, cum illo corpus, illiusque spiritu sanctificantur et animantur; secundo, per Sacramentum etiam Pœnitentiæ.

CAPUT III.

1. O insensati Galata, quis vos escinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus prescriptus est, in vobis crucifixus?

2. Hoc solum vobis volo discere: Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?

3. Sic stulti estis, ut cum Spiritu experitis, nunc carne consummemini?

4. Tanta passi estis sine causa? si tamen sine causa.

5. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?

6. Sicut scriptum est: Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

7. Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt, li sunt filii Abraham.

8. Providens autem Scriptura quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abraham: Quia benedicentur in te omnes gentes.

9. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fidei Abraham.

10. Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt; scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus que scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.

11. Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est: quia justus ex fide vivit.

12. Lex autem non est ex fide; sed qui fecerit ea, vivet in illis.

13. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno;

14. Ut in gentibus benedictio Abraham fieret in Christo Jesu, ut sollicitationem Spiritus acciperemus per fidem.

15. Fratres (secundum hominem dico), tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat.

16. Abraham dicta sunt promissiones, et semini ejus; non dicit: Et seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno: Et semini tuo, qui est Christus.

17. Hoc autem dico: Testamentum confirmatum à Deo, que post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facti ad evacuandam promissionem.

18. Nam si ex lege hereditas Jera, non ex promissio-

quo fideles in Christi sanguine lavantur à peccatis post Baptismum commissis; tertio, per frequentes actus fidei, per charitatem operantis, qui tu te Christo pro te patienti unaris, compatiaris, illum tu tibi proprium reddas, ipsiusque mortem facias tuam, quam corde contrito pro tuis peccatis offeras Deo. Respice, ô Deus, in faciem Christi tui pro me patientis, pro me morientis, pro me in cruce, cum lacrymis et clamore valido deprecantis; et propter hunc unigenitum, dilectumque Filium tuum, Redemptorem meum, parce miseriam peccatori sua peccata delenti, detestati, horrenti.

CHAPITRE III.

1. O Galates insensés ! qui vous a ensorcelés pour vous rendre ainsi rebelles à la vérité, après que je vous ai fait voir Jésus-Christ si vivement dépeint devant vous, et comme crucifié à vos yeux ?

2. Je ne veux savoir de vous qu'une seule chose : Est-ce par les œuvres de la loi que vous avez reçu le Saint-Esprit, ou par la foi que vous avez entendu prêcher ?

3. Êtes-vous si insensés qu'après avoir commencé par l'Esprit, vous finissiez maintenant par la chair ? 4. Sera-ce donc en vain que vous aurez tant souffert ? Je veux espérer que ce ne sera pas en vain.

5. Car enfin celui qui vous communique son Esprit, et qui fait des miracles parmi vous, le fait-il par les œuvres de la loi ou par la foi que vous avez entendu prêcher ?

6. Selon qu'il est écrit d'Abraham, qu'il crut ce que Dieu lui avait dit, et que sa foi lui fut imputée à justice.

7. Reconnaissez donc ceux qui sont enfants de la foi sont les vrais enfants d'Abraham ;

8. Aussi Dieu, dans l'Écriture, prévoyant qu'il justifierait les nations par la foi, l'a annoncé par avance à Abraham en lui disant : Toutes les nations de la terre seront bénies en vous.

9. Ceux donc qui sont enfants de la foi seront bénis avec le fidele Abraham ;

10. Au lieu que tous ceux qui s'appoient sur les œuvres de la loi, sont dans la malediction. Car il est écrit : Malediction sur tous ceux qui n'observent pas tout ce qui est prescrit dans le livre de la loi.

11. Cependant il est clair que nul n'est justifié devant Dieu par la loi, puisque le juste vit de la foi.

12. Or la loi ne s'appuie pas sur la foi, mais celui qui observe ces préceptes y trouvera la vie.

13. Mais Jésus-Christ nous a rachetés de la malediction de la loi, s'étant rendu lui-même malediction pour nous, selon qu'il est écrit : Maudit est celui qui est pendu au bois ;

14. Afin que la benediction donnée à Abraham fut communiquée à toutes les nations en Jésus-Christ, et qu'ainsi nous recussions, par la foi, le Saint-Esprit qui avait été promis.

15. Mes frères, je me sers de l'exemple d'une chose humaine et ordinaire: L'usage d'un homme a fait un contrat en bonne forme, personne ne peut le casser, ni y ajouter.

16. Or, les promesses de Dieu ont été faites à Abraham et à sa race; l'Écriture ne dit pas: À ceux de sa race, comme si elle en eût voulu parler plusieurs; mais: À sa race. C'est-à-dire, à l'un de sa race, qui est Jésus-Christ.

17. Ce que je veux donc dire est que Dieu ayant fait une alliance, et l'ayant confirmée, la loi qui n'a été donnée que quatre cent trente ans après n'a pu la rendre nulle, ni anéantir la promesse.

18. Car si c'est par la loi que l'héritage nous est

sione; Abrahæ autem per repositionem donavit Deus.

19. Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris.

20. Mediator autem unius non est; Deus autem unus est.

21. Lex ergo adversus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, verè ex legè esset justitia.

22. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.

23. Prius autem quam veniret fides, sub legè custodiendum conclusi in eam fidem que revelanda erat.

24. Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.

25. At ubi venit fides, jam non sumus sub pedagogo.

26. Omnes enim filii Dei estis per fidem que est in Christo Jesu.

27. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum indistis.

28. Non est Judæus, neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.

29. Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes.

ANALYSIS.

In hoc tercio argumento quartum inseruit, conglobat enim rationes. Quartum ergo petitur ab auctoritate Habacuc. Justus ex fide vivit, ait propheta. Lex non dat fidem; non dat ergo justitiam, anime vitam; ad summum dabit corporalis vite conservationem, v. 11, 12.

Primum argumentum desumit ab ipsâ Galatarum experientia; Spiritum justificantem recepistis, à Galata, et per ipsum multa mirabilia operati estis; hæc postea.

Peto à vobis an lex, an fides vobis Spiritum sanctum dederit. Si fides, ut scitis, cur ergo stulto quaeritis in carnis quod per fidem in Spiritu sancto reperire cepistis, v. 2, 5, 4, 5.

Secundum petit, v. 6, ab exemplo Abrahæ ante legem justificari per fidem; spirituales Abrahæ filii justificantur, sicut illorum pater Abraham; alij per fidem justificantur est Abraham, Scripturæ teste; ergo et spirituales Abrahæ filii, sicut prædictum est Abrahæ: Benedicentur in te omnes gentes, v. 7, 8, 9.

Tertium, v. 10, petitur ex maledicto quod lex intulerat suis transgressoribus; quasi diceret: Tantum abest ut benedicentur qui in operibus legis justitiam quaerunt, quin in maledictionem subant; lex enim maledicentibus suis transgressoribus; atqui omnes qui sunt sub lege legem transgrediuntur, quia lex jubet, et non dat obediendi gratiam; omnes ergo subant maledictioni legis, v. 11, 12.

Christi autem in se credentes liberat à legis maledicto, factus ipse pro nobis maledictum, etque largitur benedictionem Abrahæ promissam, v. 15, 11.

donné, ce n'est donc plus par la promesse; cependant c'est par la promesse que Dieu l'a donné à Abraham.

19. Pourquoi donc la loi? Elle a été établie pour faire reconnaître les transgressions jusqu'à l'avènement de ce fils d'Abraham auquel la promesse avait été faite. Cette loi a été donnée par le ministère des anges, et par l'entremise d'un médiateur.

20. Or, un médiateur n'est pas d'un seul, mais Dieu est seul.

21. La loi aurait donc été contraire aux promesses de Dieu? Nullément; car si la loi qui a été donnée avait pu procurer la vie, on aurait pu dire véritablement que la justice se serait obtenue par la loi.

22. Mais l'Écriture a renfermé tous les hommes sous le péché, afin que ce que Dieu avait promis fût donné par la foi en Jésus-Christ à ceux qui croient.

23. Avant que la foi fût venue, nous étions sous la garde de la loi, qui nous tenait renfermés, pour nous disposer à cette foi qui devait être révélée.

24. Et ainsi la loi nous a servi de conducteur pour nous mener comme des enfants à Jésus-Christ, afin que nous fussions justifiés par la foi.

25. Mais la loi étant venue, nous ne sommes plus sous un conducteur comme des enfants;

26. Puisque vous êtes tous enfants de Dieu, par la foi en Jésus-Christ.

27. Car vous tous qui avez été baptisés en Jésus-Christ, vous avez été revêtus de Jésus-Christ.

28. Il n'y a plus ni Juif, ni gentil; plus d'esclave ni de libre; plus d'homme ni de femme; mais vous n'êtes tous qu'en un Jésus-Christ.

29. Si vous êtes de Jésus-Christ, vous êtes donc la race d'Abraham, et les héritiers selon la promesse.

In hoc tercio argumento quartum inseruit, conglobat enim rationes. Quartum ergo petitur ab auctoritate Habacuc. Justus ex fide vivit, ait propheta. Lex non dat fidem; non dat ergo justitiam, anime vitam; ad summum dabit corporalis vite conservationem, v. 11, 12. Primum argumentum desumit ab ipsâ Galatarum experientia; Spiritum justificantem recepistis, à Galata, et per ipsum multa mirabilia operati estis; hæc postea. Peto à vobis an lex, an fides vobis Spiritum sanctum dederit. Si fides, ut scitis, cur ergo stulto quaeritis in carnis quod per fidem in Spiritu sancto reperire cepistis, v. 2, 5, 4, 5. Secundum petit, v. 6, ab exemplo Abrahæ ante legem justificari per fidem; spirituales Abrahæ filii justificantur, sicut illorum pater Abraham; alij per fidem justificantur est Abraham, Scripturæ teste; ergo et spirituales Abrahæ filii, sicut prædictum est Abrahæ: Benedicentur in te omnes gentes, v. 7, 8, 9.

Tertium, v. 10, petitur ex maledicto quod lex intulerat suis transgressoribus; quasi diceret: Tantum abest ut benedicentur qui in operibus legis justitiam quaerunt, quin in maledictionem subant; lex enim maledicentibus suis transgressoribus; atqui omnes qui sunt sub lege legem transgrediuntur, quia lex jubet, et non dat obediendi gratiam; omnes ergo subant maledictioni legis, v. 11, 12.

Christi autem in se credentes liberat à legis maledicto, factus ipse pro nobis maledictum, etque largitur benedictionem Abrahæ promissam, v. 15, 11.

Christi autem in se credentes liberat à legis maledicto, factus ipse pro nobis maledictum, etque largitur benedictionem Abrahæ promissam, v. 15, 11.

tis auctor; quis ibi victima, peccatorum nostrorum purgationem faciens in sanguine suo. Ponderet haec dicta v. 20: Qui dilexit me, quis dilexit? quem dilexit? Et tradidit semetipsum pro me. Singulum quemque pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem universum. Vide commentarium.

6° Ibidem et Christianus discat modum quo fiat hujus victimæ salutaris participes, nempe si unâ cum Christo crucifigaris. Primò, per Baptismum quidem, quo credentes fiunt membra Christi, et unum, cum illo corpus, illiusque spiritu sanctificantur et animantur; secundò, per Sacramentum etiam Pœnitentiæ.

CAPUT III.

1. O insensati Galata, quis vos escinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus prescriptus est, in vobis crucifigatus?

2. Hoc solum vobis volo discere: Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?

3. Sic stulti estis, ut cum Spiritu experitis, nunc carne consummemini?

4. Tanta passi estis sine causa? si tamen sine causa.

5. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?

6. Sicut scriptum est: Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

7. Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt, li sunt filii Abraham.

8. Providens autem Scriptura quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abraham: Quia benedicentur in te omnes gentes.

9. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fidei Abraham.

10. Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt; scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus que scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.

11. Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est: quia justus ex fide vivit.

12. Lex autem non est ex fide; sed qui fecerit ea, vivet in illis.

13. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno;

14. Ut in gentibus benedictio Abraham fieret in Christo Jesu, ut sollicitationem Spiritus acciperemus per fidem.

15. Fratres (secundum hominem dico), tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat.

16. Abraham dicta sunt promissiones, et semini ejus; non dicit: Et seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno: Et semini tuo, qui est Christus.

17. Hoc autem dico: Testamentum confirmatum à Deo, que post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facti ad evacuandam promissionem.

18. Nam si ex lege hereditas Jera, non ex promissio-

quo fideles in Christi sanguine lavantur à peccatis post Baptismum commissis; tertio, per frequentes actus fidei, per charitatem operantis, qui tu te Christo pro te patienti unaris, compatiaris, illum tu tibi proprium reddas, ipsiusque mortem facias tuam, quam corde contrito pro tuis peccatis offeras Deo. Respice, ô Deus, in faciem Christi tui pro me patientis, pro me morientis, pro me in cruce, cum lacrymis et clamore valido deprecantis; et propter hunc unigenitum, dilectumque Filium tuum, Redemptorem meum, parce miserum peccatori sua peccata delenti, detestati, horrenti.

CHAPITRE III.

1. O Galates insensés ! qui vous a ensorcelés pour vous rendre ainsi rebelles à la vérité, après que je vous ai fait voir Jésus-Christ si vivement dépeint devant vous, et comme crucifié à vos yeux ?

2. Je ne veux savoir de vous qu'une seule chose : Est-ce par les œuvres de la loi que vous avez reçu le Saint-Esprit, ou par la foi que vous avez entendu prêcher ?

3. Êtes-vous si insensés qu'après avoir commencé par l'Esprit, vous finissez maintenant par la chair ? 4. Sera-ce donc en vain que vous aurez tant souffert ? Je veux espérer que ce ne sera pas en vain.

5. Car enfin celui qui vous communique son Esprit, et qui fait des miracles parmi vous, le fait-il par les œuvres de la loi ou par la foi que vous avez entendu prêcher ?

6. Selon qu'il est écrit d'Abraham, qu'il crut ce que Dieu lui avait dit, et que sa foi lui fut imputée à justice.

7. Reconnaissez donc ceux qui sont enfants de la foi sont les vrais enfants d'Abraham ;

8. Aussi Dieu, dans l'Écriture, prévoyant qu'il justifierait les nations par la foi, l'a annoncé par avance à Abraham en lui disant : Toutes les nations de la terre seront bénies en vous.

9. Ceux donc qui sont enfants de la foi seront bénis avec le fidele Abraham ;

10. Au lieu que tous ceux qui s'appoient sur les œuvres de la loi, sont dans la malediction. Car il est écrit : Malediction sur tous ceux qui n'observent pas tout ce qui est prescrit dans le livre de la loi.

11. Cependant il est clair que nul n'est justifié devant Dieu par la loi, puisque le juste vit de la foi.

12. Or la loi ne s'appuie pas sur la foi, mais celui qui observe ces préceptes y trouvera la vie.

13. Mais Jésus-Christ nous a rachetés de la malediction de la loi, s'étant rendu lui-même malediction pour nous, selon qu'il est écrit : Maudit est celui qui est pendu au bois ;

14. Afin que la benediction donnée à Abraham fut communiquée à toutes les nations en Jésus-Christ, et qu'ainsi nous recussions, par la foi, le Saint-Esprit qui avait été promis.

15. Mes frères, je me sers de l'exemple d'une chose humaine et ordinaire: Lorsqu'un homme a fait un contrat en bonne forme, personne ne peut le lui casser, ni y ajouter.

16. Or, les promesses de Dieu ont été faites à Abraham et à sa race: l'Écriture ne dit pas: A ceux de sa race, comme si elle en eût voulu parler plusieurs; mais: A sa race. C'est-à-dire, à l'un de sa race, qui est Jésus-Christ.

17. Ce que je veux donc dire est que Dieu ayant fait une alliance, et l'ayant confirmée, la loi qui n'a été donnée que quatre cent trente ans après n'a pu la rendre nulle, ni anéantir la promesse.

18. Car si c'est par la loi que l'héritage nous est

sione; Abrahæ autem per repositionem donavit Deus.

19. Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris.

20. Mediator autem unius non est; Deus autem unus est.

21. Lex ergo adversus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, verè ex legè esset justitia.

22. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.

23. Prius autem quam veniret fides, sub legè custodiendum conclusi in eam fidem que revelanda erat.

24. Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.

25. At ubi venit fides, jam non sumus sub pedagogo.

26. Omnes enim filii Dei estis per fidem que est in Christo Jesu.

27. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum indistis.

28. Non est Judæus, neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.

29. Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes.

ANALYSIS.

In hoc tercio argumento quartum inseruit, conglobat enim rationes. Quartum ergo petitur ab auctoritate Habacuc. Justus ex fide vivit, ait propheta. Lex non dat fidem; non dat ergo justitiam, anime vitam; ad summum dabit corporalis vite conservationem, v. 11, 12.

Primum argumentum desumit ab ipsâ Galatarum experientia; Spiritum justificantem recepistis, à Galata, et per ipsum multa mirabilia operati estis; hæc postea.

Peto à vobis an lex, an fides vobis Spiritum sanctum dederit. Si fides, ut scitis, cur ergo stulto quaeritis in carnis quod per fidem in Spiritu sancto reperire cepistis, v. 2, 5, 4, 5.

Secundum petit, v. 6, ab exemplo Abrahæ ante legem justificati per fidem; spirituales Abrahæ filii justificantur, sicut illorum pater Abraham; alij per fidem justificantur est Abraham, Scripturæ teste; ergo et spirituales Abrahæ filii, sicut prædictum est Abrahæ: Benedicentur in te omnes gentes, v. 7, 8, 9.

Tertium, v. 10, petitur ex maledicto quod lex intulerat suis transgressoribus; quasi diceret: Tantum abest ut benedicentur qui in operibus legis justitiam quaerunt, quin in maledictionem subant; lex enim maledicentibus suis transgressoribus; atqui omnes qui sunt sub lege legem transgrediuntur, quia lex jubet, et non dat obediendi gratiam; omnes ergo subant maledictioni legis, v. 11, 12.

Christi autem in se credentes liberat à legis maledicto, factus ipse pro nobis maledictum, etque largitur benedictionem Abrahæ promissam, v. 15, 14.

donné, ce n'est donc plus par la promesse; cependant c'est par la promesse que Dieu l'a donné à Abraham.

19. Pourquoi donc la loi? Elle a été établie pour faire reconnaître les transgressions jusqu'à l'avènement de ce fils d'Abraham auquel la promesse avait été faite. Cette loi a été donnée par le ministère des anges, et par l'entremise d'un médiateur.

20. Or, un médiateur n'est pas d'un seul, mais Dieu est seul.

21. La loi aurait donc été contraire aux promesses de Dieu? Nullément; car si la loi qui a été donnée avait pu procurer la vie, on aurait pu dire véritablement que la justice se serait obtenue par la loi.

22. Mais l'Écriture a renfermé tous les hommes sous le péché, afin que ce que Dieu avait promis fût donné par la foi en Jésus-Christ à ceux qui croient.

23. Avant que la foi fut venue, nous étions sous la garde de la loi, qui nous tenait renfermés, pour nous disposer à cette foi qui devait être révélée.

24. Et ainsi la loi nous a servi de conducteur pour nous mener comme des enfants à Jésus-Christ, afin que nous fussions justifiés par la foi.

25. Mais la loi étant venue, nous ne sommes plus sous un conducteur comme des enfants;

26. Puisque vous êtes tous enfants de Dieu, par la foi en Jésus-Christ.

27. Car vous tous qui avez été baptisés en Jésus-Christ, vous avez été revêtus de Jésus-Christ.

28. Il n'y a plus ni Juif, ni gentil; plus d'esclave ni de libre; plus d'homme ni de femme; mais vous n'êtes tous qu'en un Jésus-Christ.

29. Si vous êtes de Jésus-Christ, vous êtes donc la race d'Abraham, et les héritiers selon la promesse.

In hoc tercio argumento quartum inseruit, conglobat enim rationes. Quartum ergo petitur ab auctoritate Habacuc. Justus ex fide vivit, ait propheta. Lex non dat fidem; non dat ergo justitiam, anime vitam; ad summum dabit corporalis vite conservationem, v. 11, 12.

Primum argumentum desumit ab ipsâ Galatarum experientia; Spiritum justificantem recepistis, à Galata, et per ipsum multa mirabilia operati estis; hæc postea.

Peto à vobis an lex, an fides vobis Spiritum sanctum dederit. Si fides, ut scitis, cur ergo stulto quaeritis in carnis quod per fidem in Spiritu sancto reperire cepistis, v. 2, 5, 4, 5.

Secundum petit, v. 6, ab exemplo Abrahæ ante legem justificati per fidem; spirituales Abrahæ filii justificantur, sicut illorum pater Abraham; alij per fidem justificantur est Abraham, Scripturæ teste; ergo et spirituales Abrahæ filii, sicut prædictum est Abrahæ: Benedicentur in te omnes gentes, v. 7, 8, 9.

Tertium, v. 10, petitur ex maledicto quod lex intulerat suis transgressoribus; quasi diceret: Tantum abest ut benedicentur qui in operibus legis justitiam quaerunt, quin in maledictionem subant; lex enim maledicentibus suis transgressoribus; atqui omnes qui sunt sub lege legem transgrediuntur, quia lex jubet, et non dat obediendi gratiam; omnes ergo subant maledictioni legis, v. 11, 12.

Christi autem in se credentes liberat à legis maledicto, factus ipse pro nobis maledictum, etque largitur benedictionem Abrahæ promissam, v. 15, 14.

Christi autem in se credentes liberat à legis maledicto, factus ipse pro nobis maledictum, etque largitur benedictionem Abrahæ promissam, v. 15, 14.

Christi autem in se credentes liberat à legis maledicto, factus ipse pro nobis maledictum, etque largitur benedictionem Abrahæ promissam, v. 15, 14.

Christus, jam pedagogo non est opus; sed ut in Christum credant, per quam fidem, non Judæi tantum, sed et

PARAPHRASIS.

4. O stulti, quis vos dementavit quasi fascino, seu magico carmine, ut veritati vobis tradite non parceretis, eam scilicet retinentes; vos, inquam, o Galatæ, ante quorum oculos per predicationem meam descriptus et depictus est Jesus Christus velut in cruce pendens, illumque per fidem quasi in vobis crucifixum intulisti estis, seu quasi ob oculos vestros crucifixus esset.

2. Scitis quid per Baptismum et per manuum nostrarum impositionem Spiritum sanctum accepistis, et per eum prophetastis, linguis locuti estis, miracula patrastis; unum erga à vobis peto; lexne dedit vobis sanctum Spiritum, et has Spiritus operationes, an vero fides in Jesum Christum, que vobis per predicationem oblata est? Certissimo non lex, sed fides.

5. Cur ergo sic stulti estis, ut salutem à Spiritu Dei exorsis illius consummationem queratis in carnalibus et corporalis ceremoniis?

4. Tantum pro Christo frustra et sine merito passi eritis? Spero quod non sine causa; si enim respiscatis et ad Deum conversi fueritis, pro vestris passionibus mercedem habebitis.

5. A vobis itaque peto, an Deus qui Spiritum sanctum vobis dedit, et per suam potentiam inter vos miracula fecit, an ex operibus legis, an ex fide Christi auctori ex me id faciat.

Schanditur hic Galatarum responsio, quod per fidem, etc., et hanc responsum in mente habens, proseguam:

6. Sicut Abraham incircumcisus, et ante legem, accepit Spiritum sanctum et justificatus est quia Deo credidit, Genes. 15, ita et vos ex fide Christi justificati estis.

7. Cognoscatis ergo quod fides, non lex, faciat vos Abraham filios, ad quos consequenter pertinet benedictio, justitia, et salus Abraham promissa.

8. Hinc Scriptura prospiciens et providens gentes à Deo justificationem iri ex fide, multo ante illud Abraham prædixit (Græc., *pre-ævangelizavit*), id est, hoc lætissimum dedit et nuntium, scilicet, quia omnes gentes justificabuntur et salvabuntur in te, id est, in semine tuo, in Christo, seu per Christum et per fidem in Christum.

9. Fideles itaque fidem Abraham imitantés, cum fidei Abraham benedicti sunt, et per fidem justificantur et salvantur, sicut Abraham justificatus et salvatus est.

10. E contra vero de his qui ex lege querunt justitiam, tantum abest ut benedicantur, quin imò sunt sub maledicto legis; lex enim jubet ut omnia præcepta serventur, et maledictis subicit eos qui quidpiam transgrediantur; atqui omnes legem violant; lex enim, si ab eâ fidem excludas, non dat vires; quos autem sine gratia viribus totam legem valet implere?

11. Præterea manifestum est ex aliâ Scripturâ quod per legem nemo apud Deum justificatur, sed per fi-

omnes quicumque, sunt filii Dei, semen Abraham, promissæ hereditatis hæredes.

dem; dicit enim Abac, 2, 4: Justus ex fide vivit, spirituali scilicet animæ vitâ, seu gratiâ justificante, cujus basis est fides.

12. Lex autem non dat fidem, nec nititur fide, sed legalium observatione, quorum observatio vitam quidem conservat temporalem, seu preservat à temporali morte per legem in transgressores intentatâ, sed veram æternæ vitam non dat, que ex fide in Christum hauritur.

13. Lex ergo maledicit; Christus autem dat benedictionem gentibus, et nos omnes à maledictione liberavit quam lex suis inventis transgressoribus; factus est ipse pro nobis maledictio, id est, nostras in se suscepit maledictiones, seu peccata luenda; ab hominibus habuit est quasi esse Deo execrabilis, infamæ pro nobis et execrabile crucis subeundo supplicium.

Scriptum est: Maledictus, etc.; atque Christus in cruce pro nobis pendit; factus est ergo pro nobis maledictus.

14. Ut benedictio Abraham promissa per Christum gentibus eveniret, et per fidem Spiritum sanctificantem credentibus promissum, tanquam veris Abraham filiis, recipereamus.

15. Fratres, humanâ ratione humanoque utro exemplo, in re spirituali ac divinâ; testamentum aut pactum, tamen non nisi hominis ritè factum et publicâ auctoritate confirmatum, nemo sperat, oïmo contra ordinat, addendo, demendo, imitando; multo minus testamentum, seu promissum Dei quis potest infringere, irritare, evaculare.

16. Atque Abraham facte sunt à Deo promissiones, aliquoties repetite et semini ejus; quod enim Genes. 12, 5 dictum est Abraham, Genes. 22, 18 dictum est de semine ejus, ut indicaret hanc benedictionem eventuram mundo per unum ex Abraham filiis; usus est autem Deus singulari, non plurali numero, ut Christum exprimeret ex Isaac oriundum.

17. Hoc igitur inde concludo: Ergo testamentum illud à Deo factum de benedictionibus ac salvandis gentibus per unicum illud semen, filium Abraham, tantum per fidem in Christum, lex longè posterior non potest irritare nec abrogare, nec illi quidquam superaddere; abrogaret autem si ipsa et circumcisio opus esset ad justificationem, non Baptismo et fide in Christum; superadderet, si unâ cum Baptismo opus esset circumcisio.

18. Nam si ex lege efficiuntur hæredes benedictionis Abraham, justitiæ scilicet et salutis, ergo non ex promissione, de Christo nimirum, seu non ex Christo promisso; sed hoc falsum, cum Deus hæc hereditatem non nisi per semen Abraham, id est, per Christum gentibus obventuram præannuntiat.

19. Ad quid igitur lex? Transgressionum gratiâ addita est; seu data est ad coercenda populi Israelitici vitia, sicutque tantum occasionaliter data; promissio vero facta est principaliter et primario, donec veniret

filii Abraham, cui promissio facta fuerat, seu per quem gentes hereditatem Abraham promissam erant recepturæ; ergo ad tempus tantum; promissio autem sine limitatione, usque ad finem mundi in omnibus gentibus adimplenda.

Per sanctos Dei angelos lex data est; angelus enim Dei personam gerens, Dei nomine pronuntiabat; hunc autem illi multi comitantur, ut colligi potest ex Deut. 33, 2, et Act. 7.

Subintellige: Promissio vero per Deum ipsam facta; lex ministerio Moysis mediatoris, et sese quasi medium inter Deum et populum Israeliticum interponens, et quasi stipulans.

Subintellige: Promissio autem immediate per Deum solam, absolute, et sine ullâ conditione, aut stipulatione, quia mere gratuita.

12. Mediator non est unius, sed saltem duorum, et quidem dissidentium, hincque facit mutabilium ob unius aut alterius mutationem; et hinc notatur lex mutabilis et revocanda.

Deus autem promissionis auctor, unus est, semper idem et immutabilis; hinc ejus absolute promissio firma erit, stabilis et æterna, sicut Deus ipse et Verbum Dei stabit in æternum; hinc in Christo et per fidem in Christum semper erit querenda salus.

21. Si lex propter transgressiones declarandas, arguendas, et coercendas posita est; ergo ipsa facit quod Deus se facturum promisit per semen Abraham: *In te benedicentur*, etc., sicutque lex promissioni aliquo modo contraria.

Abest quid Deus legem dederit promissioni suæ contrariam; eque enim si lex posset spiritualem animæ vitam dare et æternam conferre beatitudinem, fateor quod tunc dici posset lex promissioni contraria; faceret enim quod fidei promissum est, sicutque fidem redderet inutilem.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — O INSENSATI GALATÆ! Hoc ex paterno compassionis affectu dicit ingemiscens, et animo corrigendū; sicut Christus, Luc. 24, 25: *O stulti*, etc., non animo convitandū, quod prohibetur à Christo, Matth. 5, 22.

QUIS VOS FASCINAVIT, id est, quis oculos mentis vestre quasi magico fascino illudit? Tanquam verus pater filios suos errantes sic increpat Apostolus, ut et execretur eorumque errorem rejiciat in pseudo-apostolos, quasi fascinatos.

VERITATI NON OBEDIETIS. Hæc verba non habet Syrus, nec Ambrosius, nec D. Chrysostomus. Id est, ut evangelicæ veritati vobis traditæ non obediretis, sed ut, veritate rejectâ, errori crederetis et pareretis.

VERS. 4. — O INSENSATI GALATÆ, o stulti, o destituti mente! Est hoc convicium Apostoli, non indignationis, sed charitatis, ex amore et zelo, ut duros Galatas feriat, molliat, corrigat. Ita Gregor. Conviciam hoc emellit, cum dicit: *Quis vos fascinavit; q. d. Vestram incantationem non tam vestre dementiæ quam fascino Judæorum tribuo. Non obdite veritati?* Significat fascino incantare, et perstringere oculos, ut putes te videre, quod revera non vides, vel ut non

22. Sed hoc non præstitit, imò conclusit sub peccato; ipsis etiam Judæis declaravit et ostendit se peccatores esse, in peccatis involutos; ut peccata sua agnoscentes, per fidem recurrerent ad gratiam promissi Mediatoris; tantum abest ergo ut lex esset promissioni contraria; quin imò tacite homines ad Christum transmittēbat.

23. Priusquam veniret Christus fide credendus, et manifestaretur ejus Evangelium, nos Judæi sub custodia legis in Dei cultu continebamur, panarumque legalium formidine coerceremur, usque ad tempus quo fides nobis per Christum erat revelanda; seu quo per Christum revelaretur nobis Evangelium.

24. Itaque lex pedagogi nobis officio functa est; nos adhuc parvulus à vitis coercuit; Dei cognitione imbuit; imbutos ad Christum sapientie magistrum et justitiæ fontem quasi manu duxit, ut ex ejus fide justitiam assequamur.

25. Postquam autem ad Christum per fidem introducti sumus, cessavit pedagogia legis.

26. Omnes enim, sive Judæi, sive gentiles, qui in Christum credidistis et credere perseveratis, fide per dilectionem operante estis filii Dei; filii, inquam, adoptivi, ideoque ad legem et pedagogum recurrere non habetis necesse.

27. Quicumque enim baptizati estis et per Baptismum Christo incorporati, quasi in Christum transformati estis, sicutque in ipso et per ipsum facti estis filii Dei.

28. Nulla in hoc est differentia generis, conditionis, aut sexus; quicumque per Baptismum Christo inserti estis, unum estis mysticum Christi corpus.

29. Si autem vos ipsius Christi estis, et unum quid cum illo; ergo sicut ipse semen est Abraham, ita et vos estis Abraham filii, et consequenter hæredes benedictionis Abraham promissæ.

ANTE QUORUM Oculos JESUS CHRISTUS. GRÆC.: *Quibus ob oculos Jesus Christus prescriptus est, in vobis crucifixus, quasi diceret: In quibus vobis, estique liberatus sumus.*

Sed sive legatur *quibus in vobis*, ut Hebraismus, sive legatur *in vobis*, ut superlativum; est hyperlativum, sicutque construi debet: *Ante quorum oculos in vobis prescriptus est Jesus Christus crucifixus*, id est, representatus est et crucifixus et quasi ob oculos vestros in cruce pendens. Sermo cum picturâ comparatur; sicut enim picturâ oculis, sic sermo intellectui res representat. Græc. *prescriptus, descriptus, depictus, representatus*. Hinc Syrus transtulit: *Nam ecce quasi pingenda depictus fuerat coram oculis vestris Jesus Christus crucifixus*.

videns que coram te sunt, quæque alii vident. *Ante quorum oculos Jesus Christus prescriptus est, in vobis crucifixus. Prescriptus, id est, prae oculis vestris scriptus, et ut Syrus, pingendo depictus est. In vobis, id est, ante vos, in oculis vestris Christus crucifixus; quasi dicit: Christus velut depictus in cruce pendens vobis exhibitus est, ut in illâ predicatione meâ per fidem Christum crucifixum in vobis quasi præsentem ante oculos vestros intuiti sitis.*

circum. Et Arab. versio, depictus fuerat. Ambrosius tamen habet: Ante quorum oculos Christus Jesus prescriptus est, et in vobis crucifixus est.

Alii multi legunt prescriptus, id est, condemnatus, inter quos Baronsæd an. 53, qui putat etiam quosdam Galatas fuisse Jerosolymis quando Jesus Christus condemnatus et crucifixus fuit. Juxta quos hic erit sensus: Ante quorum oculos, quibusdam vestrum presentibus et spectantibus, Jesus Christus Jerosolymæ fuit condemnatus et crucifixus.

Positi Baroni conjecturâ, hic sensus cset ad litteram, et naturalis, et præterea hinc versum commeterat cum præcedenti in secundo capite. Sed primus est D. Chrysostomi, Theodoret, Theophylacti, et juxta textum Græcum, idem præferendus.

Observatio moralis.

D. Paulus Galatas sapientior, ut sapiens medicus, morbi causam et principium observat et tangit, scilicet Christi pro nobis mortui oblivionem, seu non attendit ad Christum, Filium Dei, pro nobis crucifixum considerationem. Si enim mortis hujus meritum et effectum perpendissent Galata, ad legalia nunquam recurrissent; si Christum in cruce, ut justitiam sentent, et humane salutis remedium, attentè per fidem intulissent, ad dissipatas leges ceteras et ad egena elementa non recurrissent.

Id idem nobis non eveniat, et ne quid simile nobis exprobrari possit, Christum pro nobis in cruce pendentem utroque sanguine peccata nostra purgantem oculis fidei semper intueamur. Vido pendentem et de suo sanguine tibi medicamentum cyathentem, ait D. Ang. Imago Crucifixi sit quasi liber, ubique tibi deprecans tunc redem tuius beneficium. Crux enim suo titulo: Jesus Nazarenus, etc., salvator, sit imago Christum suo sanguine tuam salutem operantem rejacentem. Dei vitæ sanguine redemptus, in tuam redemptionem spera; a tuo Salvatore salutem expecta, in illo salutis fonte salutem hauri, fide, spe, charitate, seu fide per charitatem operante. Harum virtutum actus sint in nobis ad vitam gratiæ quasi continuæ, sicut ad vitam nature motus cordis est continuus. In te, Domine, speravi, etc.

Vers. 2. — Hoc solum a vobis volo discere... Gal. Istæ Spiritum sanctum visibiliter receperunt cum charismatibus ejus, scilicet verbo linguarum, prophetiæ, curatio, etc., id enim eo tempore erat ordinariam. Hoc facio, Galatas omnibus noto, hic supposito, querit ab eis, ut illos urgeat: An ex operibus legis...?

Vers. 2. — Hoc solum a vobis volo discere. Hoc solum, inquit, mihi responseto; unum hoc vos interrogo. Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Spiritum intelligi sanctum, quem accipere dicuntur qui donâ ejus accipiunt; q. d.: Unde, o Galatæ, accepistis spiritum gratiæ, justitiæ, et donorum Spiritus sancti? Clarum est quod non ex circumcissione et operibus legis, sed ex auditu fidei, puta in baptismo Christi, non ante. Ex auditu fidei, id est, ex prædicatione fidei, quam audisti, vel ex auditu, quo fidei auditus, eique obediisti. Ergo salutis factus qui a fide Christi ad legem Moysi transire vitis.

Vers. 3. — Sic stulti estis, etc. Adobene dementes

Nota post B. Hieronymum à Gagnæ observatum, quod non dicit Paulus: An ex operibus? scilicet enim Cornelium centurionem ex operibus Spiritum accepisse, sed addit: An ex operibus legis?

AN EX AUDITU FIDEM? id est, an ex fide, quam per prædicationem auditum recepistis. Manifestum erat quod non ex operibus legis, de qua modum audierat; ergo per fidem. Unde concludit quod ab initio dixit, illos scilicet insensatos.

Vers. 5. — Sic stulti estis...; post signa ad circumcissionem devenistis, post apprehensam veritatem ad tyros recidistis, post conspectum solem lucernam quæritis, post solidum cibum ad lac recurritis, D. Chrysostomus.

Quos Christiani, quot religiosi, hanc Galatarum dementiam imitantur? A spiritu incipiunt, carne finiunt; à spiritualibus exorsu ad carnalia retrocitant.

Vers. 4. — Tanta passi estis... Præcedenti expressionis duritiem emolliit, illorum jacturæ et damno compatiens: Tanta ne... deinde bonam esse pariter gerens: Si tamen... spero quid, etc. Vido paraphrasim.

Observatio moralis.

Galata Spiritum sanctum visibiliter acceperunt, miracula fecerunt, varias pro Christo passionis et persecutionis toleraverant, et post tot recte facta et perpassa exiderant à gratiâ. Quis ergo non timeat? Uno peccato potest totius vite sanctitas et meritum perdere; timeamus, humilemur, oremus: Et ne nos incedat... At si per fragilitatem accidit, ne desperes; si enim volueris, poteris per Christi gratiam ad Deum converti, et per penitentiam tua revisissent opera bona.

Galatarum error à curiosis falsorum doctorum auditu exorsus est. Sic sæpè curiosior unius mali libri lectio, una cum nebulonibus audacior et liberior conversatio, fidem in mente destruit, errorem in illam inducit, cor ad rebellionem impellit. Hincque carnalia desideria et opera, unde et mors animæ, alienatio à Deo, omnium denique bonorum deperditio.

Vers. 5. — Qui elio tribuit, Græc., subministrans. Syrus, indidit. Vobis spiritum, et operatur. Græc., efficiens, id est, qui per suam vim operatur miracula, in vobis, id est, inter vos; forte erant quidam errore non corrupti, qui adhuc miracula potabant; vel operatur, pro operabatur. Repetit primam rationem, ut necat cum secundâ in versu sequente contentâ. Quia manifestum erat quod Galatæ responsuri erant, per estis, ut enim à spiritu festeris initium, desinatis in carnem? Cum spirituali Christi doctrinâ, Baptismo, Sacramentis, spiritualibus gratiis ab eo acceptis, spirituali vitâ et conversatione cooperata vivere; carnem, id est, circumcissionem, et alia carnalibus leges carcerum consummationem?

Vers. 4. — Tanta passi estis, scilicet ab infidelibus propter Christi fidem; sine causa? id est, frustra, si videlicet ab illa ad Moysen transisset.

Si tamen sine causa, id est, si tamen frustra, supple, quod erit nisi respiciatur; q. d.: Frustrò ergo ut respiciatur, et in Christi fide persistatis. Ita Hieron.

Vers. 5. — Qui ergo tribuit (qui, scilicet Deus, vel Christus, subministrat, suggerit et induit) vobis Scri-

fidem, hanc responcionem supponens Apostolus et in mente habens, quasi illam verbis expresserit, prosequitur:

Vers. 6. — Sicut scriptum est: Abraham credidit Deo... Paucis hic dicit quod fusiis ad Rom. 4, v. 9, estque secundum argumentum quo probat ex fide, non ex operibus legis, fieri justificationem, ab exemplo Abraham deductam; qui ante circumcissionem et multo ante legem justificatus est, quia Deo credidit promittenti semen ex uxore sterili. Genes. 15, 6.

Vers. 7. — Cognoscite ergo, Syr., scilicet.

QUIA QUI EX FIDE, id est, qui credentes, fidem Abraham imitantes, sunt spirituales Abraham illi, et qui à Deo in Abraham sunt benedicti, ut ipsi Abraham præmittuntur est. Vide versum sequentem.

Vers. 8. — Providens autem scriptura... id est, prævidens. Loquitur de Scripturâ velut de homine. Hinc Scriptura prospiciens et prævidens... id est, Spiritus sanctus in Scripturis loquens. Vel sicut Syriaca versio: Cum enim præciterit Deus per fidem justificationem in te, etc.

PRESUMPTIVE, Græc., præcongelizavit; hoc nuntium latissimum dedit Abraham, nimirum:

QUIA MISERICORDIA, justificabuntur, ut audiant: Venite, benedicti...

In te, id est, per tuum semen, seu per Christum filium tuum et per fidem in eum, vel ad tui similitudinem.

OMNES GENTES, id est, omnes prorsus nationes, seu Hebræica, seu gentiles. Hinc Christus Judæis dixit de Abraham: Vultis enim meum et gratias esse. Hinc enim maximum Abraham gaudium, quia pater omnium iustorum et sanctorum, seu, ut ait Ambrosius, quia forma factus est omnium credentium, ut hi benedicti in eo sint, qui credunt; sequentes enim fidem ejus, participes sunt benedictionis ejusdem. Hinc etiam potest optimè explicari, benedictur in te, id est, ad tui similitudinem, nempe per fidem, sicut et tu propter

tuum, et operatur (qui inoperatur per infinitam et divinam suam energiam; vim et potentiam) virtutes (miracula) in vobis; ex operibus legis, an ex auditu fidei? Facite ea ex lege, an ex fide? q. d.: Clarum est, et experientia scilicet, quod non ex lege, sed ex fide, id est, per fidem Christi. Si enim deus dederit Spiritum, non ex operibus legis, sed ex fide; ergo et illi Spiritum ex fide, non ex operibus legis acceperunt?

Vers. 6. — Sicut scriptum est, etc., q. d.: Abraham incrementis, et ante legem accepit Spiritum, et justificatus est non ex operibus legis, que necdum erat, sed ex fide Christi veniunt: ita et vos ex Christi fide justificamini. Ita Anselm. Reputatur est illi ad justitiam, id est, inde justificatus est. Vide Rom. 4.

Vers. 7. — Cognoscite ergo, etc., id est, fideles, Abraham fide imitantes, si sunt filii Abraham, spirituales scilicet, non per generationem, sed per imitationem, ac consequenter ad eos perinet benedictio, justitia et salus Abraham promissa. Ita Hieronymus.

Vers. 8. — Providens autem Scriptura, longè antè prospiciens, quia ex fide justificat gentes Deum, præmittit Abraham. Sensus est: Quantum prævidetur ac decreverat Deus justificare gentes ex fide, idcirco ad hoc significandum, in Scripturâ narratur jam olim

fidem tuam benedictis et salvatis es. Hinc pater fidei nostræ Abraham.

Vers. 9. — ILLI QUI EX FIDE SUNT... Syr.: Itaque fideles benedictur in Abraham fidei. Abraham per autememiam fidelis dicitur, quia fides in eo maxime emittit, ob quam vocatur pater et dux fidei. Ex supra dictis potest fieri syllogismus: Qui Deo credunt, seu fideles, sunt spirituales fideles Abraham illi, et hi justificantur, sicut Abraham illorum pater; atqui Abraham sine circumcissione et sine operibus legis per fidem justificatus est, sacra Scripturâ teste, Genes. 15, 6; ergo et fideles, seu spirituales Abraham illi, ejusque fidei imitatores, per fidem justificantur, sicut Abraham prædictum est: Benedictur in te... id est, ad tui similitudinem per fidem justificabuntur omnes nationes, et tandem teum audient à Christo Filio Dei et tuo: Venite, benedicti Patris mei, Dei, cum benedicto patre meo Abraham, possideat... Hinc in deo sepultura fidelium decantamus: In paradiso, etc., et in sinum Abraham deducat te, etc.

Observatio moralis.

Quantus itaque thesaurus fides, que æternam beatitudinem in se continet! Quanti igitur thesaurum hunc debemus estimare, quantum desiderare! Quanto ardore postulare: Dominus, adauge nobis fidem! Sed quia fides Abraham nostræ fidei est norma, observâ que fuerit fides Abraham. Abraham credidit Deo, id est, fidem habuit Deo promittenti rem naturaliter impossibilem, scilicet filium ex uxore sterili et sine. Ad hoc præsupponitur quod magnificè senserit de Deo, de Dei potentia, de Dei fidelitate in promissis servandis. Hinc et in Deum magnam habuit fiduciam: In spe contra spem. Hinc et Deo in omnibus obedivit, usque ad Isaacigeniti filii sui immolationem. Sic Deo credens Abraham justus factus est, amicus Dei, fidelium omnium pater et exemplar. Sic igitur et in credo Deo; non modo et speculative tantum Deo credendum est, sed reverè et de facto. Primò itaque de Deo sem-

annuntiâsse Abraham tantum omnium credentium patri, ut rem latissimam, hoc quod sequitur:

Quia benedictur in te omnes gentes. In te, id est, in semine tuo, ut exponitur Genes. 22, hoc est, in Christo, qui ex Abraham natus est, ut hic exponit Apostolus, vers. 16, q. d.: Per Christum filium tuum, perque fidem in Christum omnes gentes benedictur, id est, justificabuntur, benigne amici et filii Dei, ac consequenter heredes regni Dei, ut aliquando audiant: Venite, benedicti Patris mei, possideat paratum vobis regnum à constitutione mundi. Est ergo quod gaudeas, Abraham; quia per Christum filium tuum pater eris omnium credentium, iustorum, electorum, ita Hieron., Anselm. Unde recte explicant Patres: benedictur, id est, inquit, justificabuntur, benedictionem, id est, justitiam, consequentur: nec enim majus bonum, benedictionemve Deus nobis dare potest, quam suam justitiam, amicitiam, liberationem.

Vers. 9. — Igitur qui ex fide sunt, etc. Abraham facta est promissio quod in ipso benedicerentur omnes gentes, ac Abraham ipse per fidem, quâ promissioni credidit, Deo placuit, et benedictionem promittit; ergo quicumque ex fide justitiam et benedictionem expectant, cum eum Abraham qui Deo fidei assumpserunt; non autem illi qui sunt ex operibus legis.

per magnificè senti. Secundò, Deo semper confide-
spera in eum etiam contra spem: *Etiamsi me occide-
rit, sperabo in eum.* Tertio, Deo in omnibus obedi;
illum super omnia dilige; et ex amore illius observa-
mandata. Sic credens, sique secundùm fidem vivens,
eris Abrahæ filius, in ipso benedictus et à Christo
filio ejus audies aliquando: *Venite, benedicti.*

VERS. 10. — QUICUNQUE ENIM EX OPERIBUS LEGIS....
SYR.: *Quotquot enim sunt ex operibus legis, execrationi
subiiciuntur.* Scriptum est enim: *Execrabilis omnis
qui non præsiterit quæcumque scripta sunt in lege
israh.*

VERS. 2 et 5. Apostolus à Galatis quæsitum an ex
lege, an ex fide Spiritum sanctum receperint; Galata-
rum responsum receperunt et sanctificati sunt, huius-
que responsi veritatem stilum confirmavit exemplo
Abrahæ per fidem sanctificati; nunc idem probat, ad-
versam partem destruendo, nimirum quòd non per
legem fiat justificatio. Estque tertium argumentum,
quòd sic potest explicari et in formam redigi: Tan-
tum abest à fide justificari, quin imò quicumque legis
opera et executionis ista sectantur, ut in eis et ex eis
iustitiam querant et expectent, maledictioni et puniti-
oni sint obnoxii. Probatur per ipsam legem: *Scrup-
tura est, Deuter. 27, 16: Maledictus omnis qui non
fecerit constantiter omnia que scripta sunt in lege.* Unde
fit argumentum: Quicumque legem aliquam violat,
est maledictus; atqui omnes qui sunt sub lege legem vio-
lant; si enim fidem excludas ab eà, non dat obediendi
vires; ergo omnes qui sunt sub lege, et in eà confi-
dunt, sunt maledicti. Major est ex ipsa lege; minor
experientia constat. *Hoc enim inquam est, quod neque
nos, neque patres nostri portare possimus;* ait D. Petr.,
Act. 15.

Lex iubebat; non obedientem, seu iussa non ser-
vantem maledicebat; at qui, nisi fides in Christum
venturum accederet, lex obediendi vires non dabat,
hinc lex sola considerata, tantum abest ut justificaret
et benediceret, quin imò maledictioni subiiceret.
Tunc ergo, sicut et nunc, à fide debebat oriri iustifi-
catio, cum hoc discrimine, quòd tunc à fide in Chri-
stum venturum, nunc à fide in Christum pro nobis

VERS. 10. — *Quicumque enim ex operibus legis sunt,
sub maledictione sunt;* q. d.: Qui vero opera legis sec-
tantur, et ex his iustitiam expectant, usque adeo pro-
missæ benedictionis exortes sunt, ut etiam maledic-
tioni sive execrationi sint obnoxii, ac punitioe digni.
Hoc siquidem est sub maledictione esse.

Scriptum est enim: *In ipso lege Deut. 27: Maledic-
tus omnis qui non permanserit in omnibus que scripta
sunt in libro legis, ut ficial ea.* Atqui nemo sine fide et
gratiâ Christi facit universam legem; ergo sine fide
Christi omnes sunt sub maledictione. Ita Hieron. Sic
enim lex non est impossibilis, et Deus non præcipit
impossibilia: licet enim per naturæ logicæ vires
tota impleri non possit, potest tamen tota impleri per
vires gratiæ, quam Deus credentibus et orantibus
omnibus tunc iudicis quam gentilibus per mediatorum
Christum paratus est dare. Supponit Apostolus sine
gratiâ Christi totam Decalogum à nemine impleri
posse, idcirco concludit omnes qui sub lege sunt,
esse ab eà maledictos.

mortuum et à Deo suscitatum. Vide v. 25. Fides in
Christum fuit omnium secularium.

VERS. 11. — *Quoniam actus in lege....*

VERS. 12. — *Lex autem non est ex fide....* D. Tho-
mas hos duos versus necis cum precedenti, quasi
proben legis insufficientiam non valentis à maledictio-
eximere, quia non potest justificare. Hoc autem Apo-
stolus probat in secundâ figurâ, ait D. Thomas. Ius-
titia est ex fide, sed lex non est ex fide; ergo non po-
test justificare.

Sed probabilius videtur novam hinc et quartam in-
terseri rationem, quæ probet non ex lege, sed ex fide
Christi, esse iustitiam. Id ergo probat auctoritate
Ihabæc 2, 4. *Iustus, ait propheta, ex fide vivit;* lex
non dat fidem, ergo nec spirituale anime vitam;
ergo manifestum est quòd nemo apud Deum iustifica-
tur in lege et per legem. Lex quidem promittit
Abrahæ hinc fidem et prosperam, ideo dicit: *Qui rece-
rit eam, vivet in illis;* sed non dabat vitam spiritualem
et divinam gratiâ. Legis observatio præservabat à
temporalis mortis, quam lex in suos transgressores in-
tentabat. Hinc etiam: *Qui fecerit ea, vivet in illis.*
Mortem effugiet temporalem; sed non dabat veram
anime vitam, quæ à Christo, vitæ fonte, per fidem
semper fuit haurienda. Vide v. 25.

Observatio moralis.
Iustus ergo semper ex fide vivit, et ex fide in
Christum.

Primò, quare ex fide? Equidem, quia talis voluntas
Dei, ut sic superfluum hominum humiliaret animum;
sed hæc, si fallor, potest congruente ratio reddi:
Quòd Deus, quia spiritus est, spiritui vult et mente
principaliter et primariò coli. Reverè, quia Dominus
universorum, hinc debet corpore etiam et operibus
externis coli. At quia spiritus est, ideo in spiritu et in
veritate vult adorari; hinc à spiritu debet ipso sus-
cultus ordiri, fides autem interiorum Dei cultum initiat
et perlicit fides.

Secundò, quare ex fide in Christum? Quia Christus,
ipsa vita et fons vitæ: *Nec est aliud nomen sub celo
datum, in quo oportet nos salvos fieri.* Fides autem
quasi canalis est quo vita ex ipso fonte tanquam et
defluit ad nos. Hinc collige primò quòd hinc virtuti

VERS. 11. — *Quoniam autem in lege nemo iustifica-
tur apud Deum, etc.* Probat non ex lege, sed ex
fide Christi justificari: conglomera enim Apostolus
rationes et Scripturæ loca et Galatis id persuadeti.
Dicitur: *Iustus, non ex lege, sed ex fide vivit. Quid
autem quid vivo in carne, in fide vivo Ipsi Dei, cap. 2,
affirmans se vivere ex fide Filii Dei, quia quod iustus
est, et iuste operatur, et iustus permanet, habet ex
like fide, tanquam radice, ex qua nascatur, et tan-
quam fundamento, cui innitatur tota ejus iustitia.*

VERS. 12. — *Lex autem non est ex fide, hoc est,
opera ex lege facta non possunt esse opera fidei. Lex
non docet, non affert fidem et gratiam, quæ legem im-
pleantur, justificemur, iuste, sanctè et beatè vivamus.*

*Sed qui fecerit ea, vivet in illis, id est, non punietur
morte, quam lex transgressuribus intental.* q. d.:
Vivet ex vitâ, sique bonis, quæ præcepta legis suis
promittunt, scilicet in abundantia frument, vini et
olei.

scilicet fidei, debeat primariò intendere omnis verus
Dei cultus; secundò, quòd nunquam à Christo reced-
endum, sub quocumque prætextu, sed per continuos
actus fidei charitate formate accedendum et inha-
rendum, etenim ipsa vita et fons vitæ: *Sicut enim
pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere
vitam in semetipso,* Joan. 5, 26.

VERS. 15. — *CHRISTUS NOS REDDIDIT DE MALEDICTO....*
Hic versus correspondet decimo illumque naturaliter
sequi debet. *Lex maledicit...., Christus autem nos ab hæc
legis maledictione liberat, datque benedictionem gen-
tilibus in eum credentibus.*

FACTUS PRO NOBIS MALEDICTUS. Sicut 2 Cor. 5, Chri-
stus dicitur factus pro nobis peccatum, id est, hostia
pro peccato, sic dicitur hic factus pro nobis maledic-
tus, id est, execratus, quia maledictiones, seu pec-
cata humani generis (leus in Christum transfusa, ut
pro illis hinc moreretur: *Posuit Dominus super eum
iniquitatem omnium nostrorum,* Isai. 53, 6.

Ad intelligentiam et ad pietatem ponderanda.

Sicut Christus carum assumens venit in similitu-
dinem carnis peccati, ita suspensus in cruce sustinuit
similitudinem maledicti. Sicut enim execrabiles erant
qui pro suis sceleribus suspendebantur, ita Christus
pro peccatis nostris suspensus similitudinem gessit ho-
minis à fræ maledicti. *Scriptum est; Deuter. 21, 15,
ubi suspensus dicitur à Deo maledictus, ibique iube-
tur ejus cadaver eodem die deponi et sepeliri, ut statim
deleatur memoria ejus; et hoc in odium peccati,
quò tale supplicium mereretur; sceleratissimi quippe
tunc crucifigebantur. Idem fit adhuc circa sceleratio-
res; comburantur, in cinerem rediguntur et in terra
projiciuntur. Tale quid Christo pro nobis evenit, et
cum sceleratis reputatus est, crucifixus cum eis, et me-
dius inter illos, eodem die de cruce cum eis depositus.
O ineffabilis mysterii dispositio! Christus, Dei Filius,
benedictionis fons et origo, fit pro nobis maledictio, ut
nos à maledictione liberet; Judæis per crucem fit
execrabilis, ut Judæos et gentiles Deo gratos reddat,
omnibusque credentibus Spiritum justificentem pro-*

VERS. 15, 14. — *Christus nos reddidit de maledictio
legis, etc.* Christus, inquit, nos, tam Judæos quam gen-
tiles, reddidit de maledictio, sive execratione, legis, id
est, à peccata quam lex, cum execratione innatur, di-
cens: *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus,
etc.* Præstitit autem in nobis Christus, dum factus est
ipso pro nobis maledictum, quia maledictiones humani
generis Deus in Christum transposuit, ut videlicet pro
nobis infans et execrabilis crucis supplicium subiret.

*Quia scriptum est, Deuter. 21: Maledictus omnis qui
pendit in ligno, et in gentibus benedictio Abrahæ fiet
in Christo Jesu.* Factus est pro nobis maledictum, ut
pro maledictione induceret in gentes benedictionem
Abrahæ promissam. Hoc ideo, inquit, ut benedictio
Abrahæ promissa que totam hominis renovationem
et beatitudinem complectitur, ad gentes veniret, et in
his completeret per Jesum Christum, nimirum:

*Ut pollicentium Spiritu, id est, Spiritum sanctum,
nos justificentem et sanctificantem, filius Abrahæ,
id est, credentibus, promissum, accipiamus per fidem,
quæ credentibus in Christum Abrahæ filium, in quo
hæc benedictionem constituit et consignavit Deus,*

meretur. Sicut mortuus eos quibus erat moriendum
exonit à morte, ita et executione in se receptâ, ab
execratione liberavit, D. Chrysostomus.

VERS. 14. — *UT IN GENTIBUS BENEDICTIO ABRAHÆ....*
SYR.: *Ut inter gentes eadem benedictio Abrahæ per Je-
sum Christum, ut nos accipiamus promotionem Spiritus
per fidem.*

Observatio moralis.
Fides ergo nostra, gratia Spiritus sancti, nostra
sanctificatio, fructus sunt mortis Christi. Ad hoc nun-
quam satis attenditur. Homini etiam sceleratissimo
nihil poterat pejus evenire quam crucifigi. Christus
autem suæctus sanctorum pro me voluit crucifigi, ut
me à peccato liberaret, mihi gratiam mereretur, ad
eternam hereditatem quam largiretur. O amor! amor
immensus! incomprehensus! ineffabilis! Hinc discere
quantum te Christus amet, et quanti tuam salutem
faciat. Hinc discere quantum debeas ipsum amare, et
tuam salutem curare. Hinc discere quomodo debeas pro
eo protra, maledictiones, et contumelias pati. Discere
et pro scelerato propter eum repatari.

VERS. 15. — *FRATRES, SECUNDUM HOMINEM DICIT....*
SYR.: *Frates mei, tanquam inter homines loquor.* Nova
et quinta offertur ratio, petita ex Dei promissione, que
Testamentum dicitur, quia promissio de hereditate
dandâ. Ex promissione ergo Dei factâ Abrahæ, præ-
bat nos ex fide, non ex lege justificari; utitur autem
consuetâ sibi enollitione: *Frater.* Vocat fratres suos
quos paulò ante vocabat insensatos. Quia ex claritate
loquitur, modò inceptat, modò consulat; omnia autem
ad illorum salutem. *Secundum hominem, id est,
humanâ ratione, humanoque utro exemplo. TESTA-
MENTUM, pactum, promissio, TAMEN HOMINIS, id est, ta-
meti tantum hominis, licet hominis.*

CONTINUATUM. GRÆC., authenticum.

**NEO SPERNIT. GRÆC.: Abicit tanquam irrisum, AUT
SPEDEBANDUM. SYR., aut invenit, scilicet addendo, de-
mendo, contra ordinem. Intellige, quòd multò mi-
nus Testamentum Dei immutabilis, omnipotentis, im-
mutabitur.**

VERS. 16. — *ABRAHÆ DICTA SUNT PROMISSIONES....*

dicens Abrahæ: *In te, id est, in semine tuo, quòd
est Christus, benedictio omnis gentis.*

VERS. 15. — *Frater, secundum hominem dico;* id
est, juxta morem et consuetudinem hominum loquor;
q. d.: In hæc spiritali diviniq; re, humano ac vul-
gari utro exemplo, testamenti, et testatoris, ut probem
nos benedictionem Abrahæ jam dictam hereditare
non per legem, sed per fidem Christi, juxta Dei pa-
tentiæ cum Abraham injuria; ut merito videre vos
debeat, o Galata, quòd minus tribuatis Deo, quàm
hominis testamentis et pactis.

*Tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit
aut superordinat, id est, immutat, aliter ordinat et
disponit ultra quàm à testatore ordinatum et disposi-
tum est, hoc est, nec denit, nec addit, nec derogat,
nec arrogat.*

VERS. 16. — *Abrahæ dicta sunt promissiones, et scilicet
ejus, scilicet Gen. 22, ubi dicitur: Quia fecisti hinc
rem (ut mihi obediens velles immolare filium tuum
Isaac) benedictum tibi, etc. Et benedictio in semine
tuo omnes gentes. Uide colligitur interpretis, Abraham
hæc obediens, filiiq; victimâ meruisse, ut ex sua*

Assumit promissionem a Deo factam Abraham, que est quasi testamentum, quia de hereditate ei et semini eius danda, quasi diceret: Atqui, Deo loquente, facta est Abraham promissiones, et multoties repetita, Genes. 12, 5; item 17, 7; item 22, 18.

Er scitis raris. Quod Genes. 12, 5, de Abrahamo dictum est, illud Genes. 22, 18, dictum est de semine ejus: Et benedicetur in semine tuo, etc., ut indicaret hanc benedictionem eventuram mundo per unum ex Abraham filius. Ecce testamentum a Deo factum Abraham: illud autem Apostolus Dei Spiritu explicat, dicens Deum plerum numero non fuisse locutum: Non enim: Et seminum, quasi multis, sed quasi in uno, sed singulari, ut indicaret unum aliquem ex Abraham filius, non ex Ismaele nascenturum, sed ex Isaac, qui in eo sacrificio, de quo Genes. 22, 18, Christi figura fuerat; seu ut indicaret Christum, per quem benedicentur omnes gentes.

VERS. 17. — HOC AUTEM DEO TESTAMENTUM A DEO CONFIRMATUM. Græc.: Testamentum ante authenticatum à Deo in Christum. Syr.: Quod ante confirmatum est à Deo in Christo. Explicato Testamenti sensu, redit ad interruptum sermonem, et concludit ex eo quod dixit supra, testamentum hominum nullatenus non rescindi. Ergo authenticatum testamentum illud à Deo factum de benedicens hominibus per Christum et per fidem in Christum, lex longe posterior non potest irritare, nec abrogare, nec illi quod superaddere.

POST QUADRAGESIMOS... Illi quadringenti triginta anni incipienti sunt à primâ promissione Abraham factâ, usque ad datam legem in monte Sinâ. Vide Estium, Cornelium Fromondum, ante eos D. Thomam, hic, D. Augustinum.

VERS. 18. — NAM SI EX LEGE, seu legis observantia, seu ex legis operibus, hereditas, benedictio, justitia, salus aeterna;

JAM NON, id est, ergo non ex promissione, que facta est Abrahamo sine lege, et sine legalis observationis mentione.

ABRAHE AUTEM PER REPRŌMISSIONEM DONAVIT. Græc.: Gratificatus est Deus, id est, Deus promissit se gratis daturum, scilicet per fidem in Christum, Summa iustus rationabilis homo est: Authenticum hominis mortui testamentum nemo reprobat aut invertit, à fortiori stirpe, quem alia, imò ex eodem Isaac quem humiliter voluerat, nasceretur Christus, per quem omnes gentes benedicentur et impleverunt benedictiones et promissiones Abraham factas.

Non dicit: Et seminum quasi in multis; sed quasi in uno: Et semini tuo, qui est Christus. Hoc postremum, qui est Christus, interpretatio est Apostoli, quia promissionem illam, et semini tuo, de Christo docet accipientem. Aquinas et Cajetanus breviter advertunt, Paulum eodem spiritu quo promissio facta, et Scripturam condita est, eam interpretari, quod ex numero singulari, non, id est, Christus, fuerit significatus, etc.

VERS. 17. — Hoc autem dico, q. d.: Hoc igitur est, quod intendo, quod volo concludere.

Testamentum confirmatum à Deo, quod post quadragesimos et triginta annos facta est lex, non irritum facti ad evanescendum promissionem. Deus inquit pactum cum Abraham et semine eius promissit benedictione per Christum; ergo pactum illud debet manere firmum

tiori testamentum Dei vivi et aeterni nullus immutabit. Atqui Deus testamentum fecit Abraham; promissit enim quod per Filium ejus nempe Christum, omnes gentes benedicentur et aeternam possiderent hereditatem. Lex ergo longe post hoc testamentum factum et confirmatum superveniens illud non immutabit; immutaret autem, si ex lege esset benedictio et hereditas, quia si ex lege, ergo non ex promissione, seu ex semine Abraham promissio, quod esset Dei immutabilis testamentum invertere. Cum ergo immutabile sit testamentum Dei, restat concludendum nos per Christum et per fidem in Christum justificari, non per legem Moysis.

Observatio moralis.

In hac Dei promissione Abraham factâ, quam Apostolus supponit nostre justificationis basin, mirare infinitam in nos Dei bonitatem, qui, cum sit in seipso summe beatus, nullis indigens, hominem tamen quaerit, quasi illius indigus, homini salutem promittit, hancque promissionem suam solemniter juramento confirmat, suisque verbis semetipsum quasi ligat, non fortè justitia opus misericordiae gratulum invertat. O homines! ô misericordia verè divina! Sic autem laude Dei bonitatem mirare; ut et sapientiam et quandam in executione aequitatem mireris. Abraham Deo crederet, ad Deo obediens, unigenitum filium suum Isaac immolare paratus est; hinc illi promissit Deus quod ex illo ipso Isaac nasciturus sit Christus, in quem credentes omnes terræ gentes justitiam et salutem aeternam sicut consecuturæ. Quia obediit Abraham, dicitur illi: Benedicam tibi. Quia obediens fuit Isaac, Christusque obediens et sacrificii figura fuit, dicitur illi: Et benedicetur in semine tuo, id est, in Christo, ex Isaac nascituro, omnes gentes.

Hanc discamus Deo credere, ad Deo credentes obedi; in omnia humiliter subjici, omnes quascumque ejus voluntates, nobis etiam maxime repugnantes, fideliter et promptè exequi. Tali fide, tali obedientiæ promeretur Deus, promeretur benedictio promissa in Christo et per Christum, Dei et Abraham Filium. Hincque concludamus quod obedientia salutem complect, quam incipit fides. Itaque credamus in Christum; ut sic credamus ut et Christo obediamus, Deique voluntatem in omnibus adimpleamus. Fidem nostram in et invariabile, nec per legem, quæ multo post supervenit, abrogari potuit, aut intercepti, quoniam per Christum impleatur. Id autem contingere, si per legem esset benedictio, que præstanda per Christum est promissa.

VERS. 18. — Nam si ex lege hereditas, si ex lege Moysis heredes efficiuntur benedicti ab Abraham, hoc est, justitia et salus, ergo jam non ex promissione; sed hoc est falsum, quia laude benedictionem donavit Deus per repræmissionem, promittens scilicet Abrahami semen, id est, Christum, in quo, et per quem omnes gentes que in eum crederent, benedicentur. Si ex promissione Christi, ergo ex fide Christi, non ex lege Moysis, hæc benedictio Abraham promissa gentibus omnibus obligat.

Abrahe autem per repræmissionem donavit Deus. Atqui, inquit, ex promissione hereditas est, quia Deus non ex conditione legis, sed gratuito et irrevocabili dono, dandam promissit hereditatem: igitur

opera diffundamus; operemur ex fide, et in spiritu fidei; seu fides nostra per charitatem operetur. Vel enim sanguis per fidem et propter fidem fundendus, vel fides in opera et per opera est diffundenda. Primi occasiones nunc non habemus, secundi autem continuas.

VERS. 19. — Quid igitur lex?... Probata in superioribus legis insufficiëntia et inutilitate ad justificandos homines, D. Paulus, qui omnia perspicit et immensis utitur oculis, ait D. Chrysostomus, ne superflua existit lex à Deo data, quaerit: Ad quid igitur data est? Erime inutilis! Minime, inquit, nam

PROPTER TRANSGRESSIONES POSTA EST. Græc.: Transgressionum gratia apposta est. Syr.: Propter transgressionem addita est, scilicet addita promissioni, et apposta inter promissionem et illius executionem, seu donec veniret Christus promissus. Hoc bene Ambrosius: Posita est in medio inter ceptam promissionem et semen cui facta est promissio, id est, inter Abraham et Salvatorem, etc., ut populum Dei erudiret sub Dei timore, ut dignus heres ad excipiendam promissionem que est Christus. Apposta, inquam, propter transgressionem declarandas, arguendas, coercendas, ita D. Chrysostomus, D. Hieronymus, et post illos plerique communiter.

Ad majorem hujus interpretationis intelligentiam, nota quod populus Israeliticus suo apud Ægyptios idololatrias incola, et continuo cum illis infidelibus commercio, sic a patrum suorum simplicitate decernerant, ut in pleraque peccata Ægyptiis communia probarentur. Hinc legis necessitas, que penis et terrore eos ab hujusmodi vitis coerceret. Ita plerique corrupti, ut et justitiam nescirent, et multa peccata patravent ignari. Hinc legis necessitas, que peccata declararet, argueret. Audi hæc de re D. Chrysostomum: Quoniam Judæi ne sentiebant quidem sua peccata, non sentientes autem nec desiderabant remissionem, dedit Deus legem que proderet vulnera, quod medicum quaereret. Propter transgressionem aliquo modo arguenda et implenda, D. Augustinus. Quod debet intelligi, non cussivè, sed consecutivè, ait D. Thomas, quatenus, datâ lege, abundavit reverè delictum et multiplicata sunt transgressiones, et quantum ad numerum, seu multitudinem, et quantum

hereditas, benedictio, justitia non est ex lege.

VERS. 19. — Quid igitur lex? Si enim hereditas in ex promissione est, et non ex lege, cur igitur lex introducta est? Quæ utilitas legis? Aut quid omnino de lege dicendum? Respondit: Propter transgressionem postea est, scilicet coercendas terrore et minis, ut saltem modo retraheretur homines à manifestis transgressionibus, ait Hieron. et Chrysost. Propter transgressionem scilicet declarandas postea est lex, ait Augustinus, ut timorem populus superius, visâ lege, agnosceret peccata sua, que contra legem committit, sibi que Christi gratia opus esse ad eam implendam, itaque lex tunc dicitur homines ad Christum transmittit. Ubi subdit:

Donec veniret semen, hoc est, Christus, cui promissit, Deus scilicet, per eum benedictus esse gentes, hoc est, justificandas, ut pæ delictis ac justè vivere, legemque implere possit; q. d.: Data est lex quasi

ad reatas gravitatem, ut D. Thomas explicat hic, et Rom. 5, v. 20.

Conciliabuntur ergo hæc interpretationes diverse, si dicatur quod lex directè quidem data sit ad declarandas, arguendas, et coercendas hominum transgressionem, indirectè verò ite secutus est effectus, ut, datâ lege, abundavit delictum et multiplicata fuerint hominum transgressiones. Id autem Deus permittere voluit ut legis transgressores humiliarentur, et superbus eorum animus, infirmitatis suæ conscius, intelligeret legem sibi ad salutem non sufficere, hincque avidius quaereret Mediatoris gratiam. Hincque concludes quod lex populo Israelitico data sit ut pedagogus, infra 24, qui duo doceret ipsum. Primum, qui illum erudiret circa bonam faciendum et circa malum fugiendum, seu qui diceret quid agendum, quid non agendum; secundo, ut eundem populum doceret in Christum aspirare, in quo promissiones Abraham facte complenda erant, et absque cujus gratia et auxilio non valebat legem implere, nec à peccato liberari, nec justitiam Abraham promissam adipisci.

DONEC VENIRET SEMEN, id est, filius Abraham promissus, seu Christus, in quo promissiones Abraham facte, per quem omnes nationes sic erant erudienda et adjuvanda, ut hereditatem Abraham promissam essent assecuturæ.

ORDINATA PER ANGELOS. Declarata fine legis illiusque utilitate, Paulus aliquas enumerat legis singularitates, seu excellentias. Existimo autem quod ad perfectam apostolicæ mentis intelligentiam debeant subintelligi promissionis excellentiæ, legis singularitatis seu excellentiis opposita et superiores, ut in paraphrasi expressæ sunt, et ut fusius explicabo v. 20. Ordinata per angelos, id est, ministrata, ordine dicitur per sanctos angelos, Dei nuntios et ministros, quorum nomina Dei personam gerebat et Dei nomine pronuntiabat, aut verò hunc comitabantur. Vide Deuter. 33, 2, et Act. 7, 53.

Subintellige quod probabilissimè Paulus habebat in mente: Promissio autem per Deum ipsam facta est Abraham, et ordinata. Hoc legens docet, et quidem eruditissimus, objecti nulla: Atqui per angelum promissio facta est Abraham; ergo nulla disparitas. Cui respondi primo subsumptam negando, quia id non est

pedagogus noster, officio ad Christum: ergo Christo jam presente, usque suo perfunctæ est; quid ergo ulterius cum prorogare vultis, ô Judæi! Ita Chrysost.

Ordinata per angelos. Legem veterem per angelos ordinatam, sive dispositam, ut legit Augustinus, id est angelorum opera seu ministerio digestam, scriptam ac latam fuisse, testatur idem Apostolus, Hebr. 2, et Stephanus, Act. 7, significat, et ipse Moyses, Deut. 53, dicens, cum Dominus legem in monte Sinai ferente ad fuisse sanctorum milia, quos Septuaginta angelos interpretat sunt. Indicat ergo dicitur hanc Angelorum inter legem et promissionem, quod lex Angelorum ministerio lata fuerit; promissio per Christum præstata: sicut infra dicitur, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur.

In manu mediatoris. In manu, id est, per mediatorum, quia manus est membrum per quod operatur homo, et quasi organum organicum. Quaritur qui

in Scripturis expressum, imò formaliter id attribuitur Domino. Genes. 18, v. 17; et 22, v. 16; secundo, esto, inquebam, quòd per angelum promissio facta fuit fortè pronuntiata, at certè per Deum ipsam facta fuit et ordinata, quis enim angelorum pronuntiat Filium Dei? Dixi, fortè, quia licet id non sit in Scripturis expressum, fortè colligi potest ex his, in capitulis iam citatis. Addebam tamen quòd solum Scripture silentium sufficeret ad illud negandum, juxta mentem D. Pauli, qui ex solo Scripture silentio de parentibus Melchisedech, illum dixit sine patre, sine matre, Heb. 7, v. 5.

IN HANC MEDITATIONIS, id est, ministerio Moysis mediatoris, se quasi medium interponentis inter Deum et populum Israeliticum, et pro eo stipulantis: *Ego sequenter et medius fratres Domini* et cetera. Subintellige, promissio autem immediatè per Deum ipsam facta est Abraham, nullo mediatore interveniente, sine conditione, sine stipulatione, quia merè gratuita.

VERS. 20. — MEDIATOR AUTEM USUS NON EST.... sed est inter duos, et quidem non bene convenientes, sed dissidentes, et quos vult reconciliare.

DEUS AUTEM Iustus est, sibi constans, semper idem, immutabilis. Obscurissimus est hic locus; obscurum est, ait Fromondus, quare Apostolus hunc versum rapit, et velut extra propositum interfert. Hæc obscuritas patet textum legendi, sed et magis valebit varias interpretum opiniones examini.

Notanda ad intelligentiam.

In hæc obscuritas, post multas reflexiones et varias veritatis unque indagaciones, probabilissimum puto quòd D. Paulus, enumeratis Mosaice legis singularitatibus, et subintellectis in mente promissionis de Christo à Deo factæ Abrahamo excellentioribus singularitatibus, hic precipitan tantum hæc promissionis divine singularitatum expressè nominat, unde concludit hujus promissionis firmam immutabilitatem et supra legem præcellentiam.

Lex ministerio Moysis, mediatoris et stipularis, data est. Mediator autem non est unus, sed plurium; hinc facilis mutabilitas, ob alicujus mutationem et stipulatio conditionis defectum. Promissio autem à Deo hic intelligitur mediator? Cyrill. Nazianz., Gregor. Nyssen., Adamus; intelligunt Moysen, quia, Deut. 3, dicit se sequentem fuisse medium inter Deum et populum, quia Christus non veteris Testamenti, sed novi mediator est, quomodo eum aperte nuncupat Apostolus, Heb. 8 et 12. *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est*, Joan. 1.

VERS. 20. — Mediator autem unus non est, q. d.: Mediator, quævis dixi, Moyses, non est unus, sed duorum certorum et determinatorum, Dei scilicet et Hebræorum, non autem Christianorum (ad quos vel proximè spectat benedictio, id est, justitia et salus Abrahamæ promissæ) Moyses fuit mediator et interpres; Deus vero unus est, non duo. Itaque in hæc verbis vim arguunt non ponit Apostolus, nisi obligat et inchoat, sed tantum in his explicandis ludit per auiditiam, ut scilicet opponat mediatorum qui duorum est, Deo, qui unus est, in quo facit præcipuum vim.

Deus autem unus est, q. d.: Non sunt duo dii, quorum unus sit Deus legis et Judæorum, alior sit Deus Abrahamæ et Christianorum, sed unus est Deus Judæo-

solo facta. Deus vero unus et idem semper est et immutabilis; hinc promissionis firmitas stabilis, æterna, immutabilis.

Itaque ut hos duos versus 19 et 20 bene intelligas, nota quòd D. Paulus ita respondet questioni sibi factæ: *Quid igitur lex?* et etiam, occasione quasi per transennam accepta, ostendat legis et promissionis discrimina, hujusque supra legem excellentiam. Lex occasionaliter data, propter transgressionem.... ad tempus, donec veniret.... per angelos, Dei ministros, Moysæ, homine mediatore. Promissio facta principaliter, sine temporis limitatione, per Deum ipsam immediate, absolute, sine conditione, aut stipulatione. Hinc quid sequitur? Primò, quòd promissio multò perfectior sit et excellentior; secundo, quòd promissio sit immutabilis, æterna sicut Deus, promissionis auctor, est unus, semper idem, sibi constans et immutabilis. Deus unus et idem semper est; non timendum ergo ne promissionem abroget suam absolute et gratuito factam. Hæc de mundi salvatore promissio, ex Abrahamæ semine nascitur, fundatur in verbo Dei absolute et absque ullà conditione, aut stipulatione etc.: *Verbum autem Domini stabit in æternum*; ergo et hæc gratia Dei promissio. Hinc in Christo et per idem in Christum salus semper erit querenda. Tertio, è contra sequitur quòd lex erat mutabilis, abroganda, imò et abrogata. Lex erat occasionaliter, ad tempus, donec veniret Christus; Christus autem venit; ergo lex abrogata est. Christo præsentem, lex suo facta est officio; ne Judæos quidem nunc obligat, nullò minus gentiles. Quare ergo, 5 Galatæ, in illa et non in Christo solo justitiam quaeris?

VERS. 21. — LEX ERGO ADVERSUS PROMISSA DEI? Occurrit secunde objectioni ex primâ nascenti. Si lex transgressionem ostendit, arguit, coercet; ergo sibi usurpavit officium quod Deus Abrahamæ semini promisit: *In te benedixerunt....* ergo promissionem evacuat, estque illi contraria. Respondet primò, quòd non fuit contraria, quia non potuit vivificare, id est, vitam justitiæ internam dare, et jus ad æternam hereditatem, quod Deus fidei promisit: *Justus ex fide vivit*.

rum et Christianorum, idem auctor legis et Evangelii; unus ergo idemque Deus fecit Moysen mediatorem inter se et Hebræos; modo è revocato alium, puta Christum, fecit mediatorem inter se et Christianos omnium gentium, atque per Christum benedixit et justificavit omnes gentes, ut promiserat Abrahamæ.

VERS. 21. — Lex ergo adversus promissa Dei? Absit. Si lex promissioni adversa est, et quasi adversè videtur quòd sibi usurpavit officium vivificandi et justificandi homines, ut scilicet illud, quòd promissio confidebat, exequeretur, eoque fungeretur donec veniret Christus; sed quia sita est, ergo lex adversatur promissæ Dei; Deus enim hanc vivificationem et justificationem promisit fidei in Christum, non legi. Lex non potest vivificare, ergo non est contra Dei promissa, quæ vitam spiritalem promittunt dandum per Christum.

Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, verè ex lege esset justitia. Si lex posset in nobis vitalis spiritus opera edere, sequeretur posse eandem nobis spiritum charitatis et gratiæ, ipsaque justitiam tribuere; nec enim operi spiritus esse exercere possunt sine iustitia, nisi nec opera vite sine anima.

VERS. 22. — SED CONCLUIT SCRIPTURA... Scriptura, id est, lex scripta, lex Mosaica. D. Chrysostomus, Theophylactus, D. Thomas, Gagnens. Concluit, id est, coarguit et coargutos continuit in metu, D. Chrysostomus.

OSTIA. Omnes homines, etiam Judæos.

Respondet secundo, quòd non tantum lex promissioni non fuit contraria, quin imò lex obsequium præstitit fidei, quia Judæis declarans se in peccatis involutos esse, eos quasi pedagogos ad Christum justitiæ fontem quasi manu ducere. Quoniam Judæi ne sentiebant quidem sua peccata, non sentientes autem nec desiderabant remissionem, dedit legem quæ proderet vulnera, quò medicum quærerent, ait D. Chrysostomus. Unde concludit idem D. Chrysostomus, quòd lex non solum contra Dei promissa data non fuit, sed pro promissis. Duo enim, inquit, commoda, præstitit: primam virtutem medioerem docuit eos; secundam, ipsis peccati cognitionem dedit, quæ illos promptos redderet ad quærendum Dei Filium. Idem fermè dixit Ambrosius, hæc eadem explicat verba, sed conclusit Scriptura. Hoc dicit Paulus: Quia lex ad hoc data est, ut peccatores reos se scirent apud Deum; manifestatis enim peccatis suis, conclusi sunt ut se excusare non possent, sed quærerent misericordiam, ut veniens qui promissus erat Abraham fidei solam ab eis peteret, quam habuit Abraham, ut et malorum suorum veniam et justificationem mererentur, hæcque Ambrosius.

Aditio cum quædam immutatione.

VERS. 21. — LEX ERGO ADVERSUS PROMISSA DEI? Semper dubitari ad quid referatur illud ergo; an ad objectionem proximè præcedentem, ut suppositi in paraphrasi et in commentario quem modo feci, plerisque secutus, an ad id quod superius dictum est v. 10: *Lex maledixit, Christus eximit à legis maledicto, et benedixit*; et ita sensit D. Chrysostomus; an ad v. 18: *Si ex lege hereditas, jam non ex promissione*, et ita D. Anselmus; an verò, quòd mihi semper visum est probabiliss, nova sit objectio, vel facta generatim contra doctrinam jam multoties traditam, scilicet, quòd fides legem abrogavit, vel facta specialim contra id quod v. 19, dictum est: *Lex postea est, donec veniret semen*.

Itaque probabiliss puto quòd hic ab Apostolo queritur, an idem lex et promissio non stant simul, quia sibi invicem contrarie. Cui interrogationi statim respondet: Absit, non sunt contrarie, nec idem una

VERS. 22. — Sed lex legem non est justitia, quia concludit, id est, declaravit, et sententia sua iustitiam pronuntiavit Scriptura, omnia, id est, omnes concludi sub peccato. hoc est, omnes esse peccatores, peccati reos, peccato obnoxios. Pro omnia dicit omnia. Ut promissio ex fide Lex Christi daretur credentibus, id est, ut promissa justitiæ hereditas per fidem Jesu Christi daretur credentibus in eum, dum scilicet in lege nullam invenientes peccati medellam, ad Christum confugiunt, qui est semen illud in quo data sunt promissiones.

VERS. 25. — Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi, quasi servi in disciplina,

S. S. XXIV.

adveniente, cessat altera, sed idem cessat lex adveniente Christo, quia tunc lex inutilis, utpote que nec vim habet vivificandi, nec quid amplius significat.

SE ENIM DATA ESSET LEX, quæ vim habuisset justificandi, verè et realiter ex illà lege adhuc esset justitia, si potuisset, adhuc et posset. Nunquam autem id potuit lex scripta.

VERS. 22. — SED CONCLUIT SCRIPTURA... Sed omnes homines conclusit sub peccato, et peccatis involutos declaravit, ut notà sua et legis impotentia, juxta promissionem Abraham factam, justitiam quærentem ex fide in Jesum Christum. Tantum abest ergo ut lex promissioni sit contraria, quin imò lex obsequium præstitit fidei, quia Judæis declarans se in peccatis involutos esse, eos quasi pedagogos ad Christum justitiæ fontem quasi manu duxit.

VERS. 25. — PRIUS AUTEM QUAM VENIRET FIDES.... id est, ante adventum Christi, seu ante legem evangelicam à Christo prædicatam.

SED LEGE CUSTODIEBAMUR CONCLUSI... Syr.: *Lex custodiebat nos conclusos in eam fidem....* Assignat et aliud obsequium quòd lex præstitit fidei, seu magnam quam Judæi ex lege traxerunt utilitatem. Lex enim timore, velut muro quodam, continens illos, se secundum ipsam vivendi necessitatem constrinxit, reservat illos fidei, D. Chrysostomus. *Custodiebamur et conclusi*, significat tutelam ex legis præceptis adhibitam, idem. Lex eis magnam præbebat securitatem, à pluribus peccatis cohibens, ac veluti murus quispiam existens, concludens homines, colligensque ad finem, ait Theophylactus. Similiter et Ambrosius: *Prius enim quam*, id est, antequam veniret Salvator, sub legis custodia agebamus, ne peccaremus, ut veniente promissione digni essemus.

VERS. 24. — ITAQUE LEX PEDAGOGUS IN CHRISTO, GRÆC., in sen ad Christum. Syr.: *ad Christum*, id est, fuit nobis instar pedagogi metu poenæ puerum coercens et ad præceptorem ducens. Pedagogs dicitur is qui puero datur dux et custos, qui puerum regat, à vitulis coercet, primisque inibat elementis, donec ad præceptorem ducatur insubstantem. Sicut autem præceptor non adversatur pedagogo, sed illum adjutat, arcens adolescentem ab omni vitio, illumque reddens idoneum percipiendum quæ tradit præceptor, ita lex promissioni non contraria fuit, imò ad illam percipiendam præparavit, ex D. Chrysostomo.

in custodia et carcere onerosæ legis, quæ suis poenis quasi cancellis et seclis nos à peccato continebat et coercerat, in eam fidem quæ restitudo erat, ut scilicet per legis reprehensionem, minus et ostensionem peccatorum forenaremur, prepararemur, aspiraremur ad fidem, libertatem et justitiam, per Christum dandam, ita Anselmus et Theophr.

VERS. 24. — Itaque lex pedagogs noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur, itaque, inquit, lex, instar pedagogi, nos, itaque parvos et ad vitia proclives, timore coercet, et præparavit, duxitque ad Christum verum justitiæ doctorem ac magistrum, ut ex fide ejus justitiam consequeremur.

[Trente-une.]

VERS. 25. — *AT UBI VENIT FIDES...*, sicut cum advenit preceptor, discedit pædagogus; sicut orto sole inutilis est lucerna, ita ubi magister ac preceptor adfuit Christus, cessavit pædagogia legis, omnisque ipsius auctoritas.

Observationes dogmaticæ et morales.

Ex dictis in superiori versiculo, collige primò quòd fides in Christum, seu Christianismus fuerit omnium seculorum. Christus ante suum adventum, sicut et post, fuit et est æternus fons salutis; nulla fuit unquam salus nisi per fidem in ipsum, seu venturum, seu jam incarnatum: *Nec enim aliud nomen est sub celo datum...* Christus promissus, et venturus continuo erat aspiciendus à Iudæo, ut justificaretur. Christus incarnatus, creatus ac pro nobis mortuus, perpetuo est aspiciendus à Christiano; et per ipsius merita semper querenda et invocanda Dei misericordia, ut salvemur. Iudæus, legis transgressor, si sui conscientia infirmitatis, humilietur, legemque sibi non sufficere sentiens, misericordiam mediatoris invocaret, misericordiam consequeretur. Christianus peccator, si humilietur, ac se peccatorem humilis agnoscat, si suam sentiens impotentiam, Salvatoris auxilium imploret, si in ipsum sperans, ad Sacramentum, Salvatoris fontes, recurrat, in his fontibus hauriet aquas salutis.

Ubi obiter nota quòd sicut superbia est initium omnis peccati, ita humilitas omnis boni: adeo necessaria est homini lapsus humilitas, ut Deus permittat omnium malorum maximum, scilicet peccatum, ut humilietur peccator, et humilitas ad Redemptionem recurrat et salutem consequatur; id patet in jam dictis de Iudæo et Christiano. Et qua fides, seu Christianismus omnium fuit seculorum, hinc agnosce mirabilem illam veteris et novi Testamenti convenientiam, ut unum ducat ad alterum. Primum fuit quasi religionis pueritia, secundum ejusdem religionis ætas adulta, seu perfectio. Primum quasi cortex et velamen secundum; secundum autem primi explicatio. Hinc unum in altero aspiciendum. Velut legendum per respectum ad Christum, ad quem quasi manus ducebatur; novum in vetere aspiciendum, sicut in umbra, seu in pictura præcedente.

At benedictus in æternum Deus, qui nobis meliora quam Iudæis providens, non in religionis pueritia, sed in ejus ætate adulta, seu statu perfecto, nos

VERS. 25. — *AT UBI VENIT FIDES...*, hoc est, sub lege, qua pædagogus erga nos gerebat officium. Postea quam ad Christum introducti sumus per fidem, cessat pædagogia legis.

VERS. 26. — *OMNES ENIM, SIVE IUDÆI...*, qui fuistis sub lege, quasi pædagogus, sive gentiles, qui hoc pædagogus existitis, hinc ipso, quo credidistis per fidem Christi, *filii Dei estis*; q. d.: Christus quasi pater nos quasi filius aditus regit et protegit; quia ergo ad legem et Moysen quasi pædagogum recurritis? *Omnes enim estis filii Dei per fidem*, non solum, sed baptismo et alii fidei actibus declaratum et protestatum.

VERS. 27. — *QUICUMQUE ENIM IN CHRISTO...*, id est, exato veteri homine, velut transformati estis in Christum, novum hominem. Cum igitur estis tam intime Christo conjuncti per fidem, ac fidei Sacramentum,

nasci, seu potius renasci voluit. Hanc gratiam agnoscamus, nostramque de illa gratitudine testemur, majori fide, ardentiore charitate, obedientia universaliore. Jusstita nostra sit abundantior scribarum et Pharisæorum, juxta Christi Domini monitum, Math. 5. 20.

VERS. 26. — *OMNES ENIM FILII DEI ESTIS...* Rat. rationem, cur non simus amplius sub pædogo, quia scilicet, per fidem in Jesum Christum, facti sumus filii Dei, et quidem adulti; seu, ut ait Ambrosius, de minoribus majores facti. Papæ! quanta fidei vis! et quomodo eam progressu sermonis aperit! prius enim ostendit, v. 7, quod fides redderet filios patriarchæ, nunc verò demonstrat eosdem esse filios Dei, D. Chrysostomus.

VERS. 27. — *QUICUMQUE ENIM IN CHRISTO BAPTIZATI ESTIS, CHRISTUM INDUITIS.* Explicat modum, quo filii Dei facti sumus, hinc per baptismum. Christus est Filius Dei; per baptismum induisti Christum Dei Filium; ergo in Christo et per Christum estis filii Dei.

Observatio moralis.

Ad hunc honorem attende, o frater Christiane! per baptismum Christum Filium Dei induisti; unum quid enim Christo factus es. Christus fuit in te quasi reproductus et multiplicatus; seu, ut ait D. Chrysostomus, in Christum per similitudinem transformatus es, factus es quodammodo quod ipse est; si naturâ Filius est Dei, tu gratiâ filius Dei; et quippe gratiâ, ait D. Augustinus, homo fit Christianus, quia homo factus est Christus, Christum Filium Dei induimus, ipsi assimilati sumus; ad unum cum eo cognitionem, unamque ideam producti sumus, gratiâ facti quod ille est naturâ, Theophylactus. Christum induimus, sicut signum induit ignem, ait D. Thomas. Tante gratiæ memor, vive ut filius Dei, vive ut Christus ipse. Interius vive, sicut Christus vixit: *Quæ voluntates ei facio semper. Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris...* aiebat Christus. Et hæc fuit Christi vite regula; eadem sit et tua; idè te docuit orare: *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra.* Exteriores vive ut Christus, quem induisti; vestis tua sit Christus; solus ergo Christus in te videatur, sicut in homine vestito sola vestis videtur. Videatur in te Christi humilitas, modestia, mansuetudo, patientia, etc.

VERS. 28. — *NON ESTS IUDÆUS...* OMNES ENIM vos utique legis observatio jam opus non habetis, ut adducamini ad Christum. Nota officium baptismi, quod non tantum gratiam et dona, sed et ipsum Christum nos induit, ut ait Apostolus, coque nos vestiat et ornât.

VERS. 28. — *NON ESTS IUDÆUS, NEQUE GRÆCUS...* supple in Christo, id est, in Christianismo, ait Hieronymus. In baptismo, et fide Dei jam dictâ, nulla apud Deum est differentia generis, conditionis, aut sexus; sed omnes, sive Iudæi, sive Græci, sive masculi, sive femine, unum sunt corpus mysticum, et saluti Ecclesiæ, cuius caput est Christus.

Non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Q. d.: Estis omnes tanquam unus, id est, prorsus indiffereti, in negotio salutis per Christum; perinde atque

UNUM... Græc., unus cæcis, Syr., vos omnes unus, etc. Omnes unum estis in Christo Jesu, hoc est, eandem formam, eundem typum habetis omnes, videlicet Christi, Chrysostomus. Quid his verbis magis stupendum aut reverendum? Qui prius erat Ethnicus, Judæus, servus, etc., nunc formam gestat, non angeli, neque archangeli, sed universorum Domini; in sese Christum representat, idem Chrysostomus.

Observatio moralis.

Hinc discat Christianus nobilitatem suam; unum est cum Christo; filius Dei est, quia Christum Dei Filium induit in baptismo. Hinc discant magnates, aut quicumque natalitatis, aut dignitatibus, à cæteris distincti suat, discant, inquam, quòd in Christo sint unum, seu unus cum cæteris fidelibus. Coram Deo non est servus, neque liber... sed omnes unus sunt in Christo Jesu. Itaque nec superbiant, nec alios despiciant. Hinc et omnes discant et recordentur se coram Deo nihil esse, nisi quod sunt in Christo Jesu, seu secundum gratiam Christi Jesu.

Apud Deum non est acceptio personarum, non enim personam domini, aut servi, attendit in Christiano, sed personam Christi attendit in singulis et omnibus; ita ut unusquisque fidelis illi sit eò gratior quòd fidelis Christum representat, quem induit in baptismo. To-

si omnes ejusdem generis, conditionis et sextis essetis.

VERS. 29. — *SI AUTEM VOI CHRISTI, ERGO SEMEN ABRAHÆ ESTIS.* Nec deest volens, inquit, dignitas Iudæicæ gentis, quæ se jactat esse semen Abrahæ, 2 Cor. 11. Nam si vos Christi estis, id est, Christo incorporati; et membra ejus effecti per fidem et baptismum; Christus autem est verum illud ac singulare semen Abrahæ promissum; ergo et vos semen ac filii Abrahæ estis,

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad præxim rediendum.

1° Nota quòd mors Christi, quia animo nostræ vitæ, nunquam sit oblivioni danda, sed oculis fidei presens in mente et corde semper habenda. Vide v. 1. Propterea nobis ubique, in templis, in locis publicis et privatis, proponitur imago Jesu Christi, pro nobis crucifixi, ut ab eo, quasi publico fonte vitæ, vitam hauriamus fide, spæ, et charitate, ibidem, v. 1. Harum igitur virtutum actus sint ad animæ nostræ vitam continuam, sicut ad corporis nostri vitam continuam sunt cordis motus, qui systole et diastole dicuntur, ibidem v. 1.

2° Observa quantos thesaurus sit fides que vitam continet æternam, et idè quam desiderandam, et quam sollicitè custodiendam, v. 9. Salus et vita semper fuit à fide. Quare? Vide v. 2. Semper fuit à fide in Jesum Christum. Quare? Vide ibidem, v. 12. Hinc sequelas vide ibidem. Ab exemplo autem Abrahæ, fidelium patriarchæ, discite quæ et qualis sit fides salutifera. Vide v. 9 et 18.

3° Mirare divinam ineffabilis mysterii dispositio-

CAPUT IV.

1. Dico autem: Quanto tempore hæres parvulus

tam itaque nostrum studium sit Christum in nobis gerere interius, et exterius exhibere. Hoc unicum sit votum nostrum. Christe, Filii Dei viri, miserere mihi! Jesu, character Patris, splendor gloriæ, expressa paternæ substantiæ et personæ imago, sic te per gratiam tuam cordi meo imprime, ut tua et Patris tui fiam imago; in te seipsum videat in me, melius ob te et ob tuam imaginem miseretur in æternum.

VERS. 29. — *SI AUTEM VOI CHRISTI...* Christus est semen, seu filius Abrahæ, benedictionem gentium continens, seu per quem omnes benedicendæ gentes. Nos sumus Christi, unum cum illo corpus, illius membra; imò in illum transformati sumus, illi inquam induimus; ergo omnium ipsius fructum et benedictionem participes, et in illo benedicti. Sicut Christus, Dei Filius est, et Abrahæ filius, ita Christianus Christum induit et unum quid factus cum Christo, Dei filius est, et filius Abrahæ; et consequenter hæres Dei, hæres hereditatis à Deo promissæ Abrahæ et ejus semini, cohæres Christi, et ut est Abrahæ filius, et ut est Dei filius. O Deus misericors! sis in æternum benedictus ob hanc mihi indignissimam serviti tuo benedictionem concessam, jusque datum ad æternam hereditatem. Adoro te, benedico te, gratias ago tibi æternas propter hanc maximam misericordiam tuam.

non solum fidei imitatione, verum etiam incorporationis jure; ut quod Christo capiti convenit, tui ejus corpori Ecclesiæ tribuatur.

Secundam promissionem, heredes pertinet enim ad vos, quæ ut ad Iudæos, hereditas benedictionis, ex promissione facta Abrahæ, cum per incorporationem pari jure pertinetis ad semen illi promissum, quod est Christus.

nem, quia Christus, omnis benedictionis fons, factus est in cruce pro nobis maledictum, ut nos ab æternâ maledictione liberaret. Ut hanc ineffabilem Jesu Christi erga te misericordiam aliquatenus intelligas et sentias, attende ad versus 15 et 14, ubique in commentario dicta seriò repende.

4° Nota quòd fides in Christum, seu Christianismus fuerit omnium seculorum. Vide v. 25. Hinc mira utriusque Testamenti convenientiam, ibidem. Velut fuit quasi religionis pueritia, ibid. Novum autem religionis ætas adulta, ibid. Hinc Christiani Iudæis multo felicitiores, ibid. Quo modo sumi in Deum gratitudinem debeant testari, ibidem v. 25.

5° Tuus, o Christiane, dignitatem agnosce ex versibus 26, 27 et 28. Hinc et debitum, seu obligationem agnosce tuam. Christum induisti, Christusque quodammodo factus es. Christum ergo interius et exterius gere et exhibe; videatur et agnoscat in te Christus. Vide dicta ad versus 26, 27, 28.

CHAPITRE IV.

1. Je dis de plus que tant que l'héritier est encore

VERS. 25. — *AT UBI VENIT FIDES...*, sicut cum advenit preceptor, discedit pædagogus; sicut orto sole inutilis est lucerna, ita ubi magister ac preceptor adfuit Christus, cessavit pædagogia legis, omnisque ipsius auctoritas.

Observationes dogmaticæ et morales.

Ex dictis in superiori versiculo, collige primò quòd fides in Christum, seu Christianismus fuerit omnium seculorum. Christus ante suum adventum, sicut et post, fuit et est æternus fons salutis; nulla fuit unquam salus nisi per fidem in ipsum, seu venturum, seu jam incarnatum: *Nec enim aliud nomen est sub celo datum...* Christus promissus, et venturus continuo erat aspiciendus à Iudæo, ut justificaretur. Christus incarnatus, crederens ac pro nobis mortuus, perpetuo est aspiciendus à Christiano; et per ipsius merita semper querenda et invocanda Dei misericordia, ut salvemur. Iudæus, legis transgressor, si sui conscientia infirmitatis, humilietur, legemque sibi non sufficere sentiens, misericordiam mediatoris invocaret, misericordiam consequeretur. Christianus peccator, si humilietur, si se peccatorem humilis agnoscat, si suam sentiens impotentiam, Salvatoris auxilium imploret, si in ipsum sperans, ad Sacramentum, Salvatoris fontes, recurrat, in his fontibus hauriet aquas salutis.

Ubi obiter nota quòd sicut superbia est initium omnis peccati, ita humilitas omnis boni: adeo necessaria est homini lapsus humilitatis, ut Deus permittat omnium malorum maximum, scilicet peccatum, ut humilietur peccator, et humilitas ad Redemptionem recurrat et salutem consequatur; id patet in jam dictis de Iudæo et Christiano. Et qua fides, seu Christianismus omnium fuit seculorum, hinc agnosce mirabilem illam veteris et novi Testamenti convenientiam, ut unum ducat ad alterum. Primum fuit quasi religionis pueritia, secundum ejusdem religionis ætas adulta, seu perfectio. Primum quasi cortex et velamen secundum; secundum autem primi explicatio. Hinc unum in altero aspiciendum. Velut legendum per respectum ad Christum, ad quem quasi manus dicebat; novum in vetere aspiciendum, sicut in umbra, seu in pictura præcedente.

At benedictus in æternum Deus, qui nobis meliora quam Iudæis providens, non in religionis pueritia, sed in ejus ætate adulta, seu statu perfecto, nos

VERS. 25. — *AT UBI VENIT FIDES...*, hoc est, sub lege, qua pædagogus erga nos gerebat officium. Postea quam ad Christum introducti sumus per fidem, cessat pædagogia legis.

VERS. 26. — *OMNES ENIM, sive Iudæi, qui fuistis sub lege, quasi pædagogus, sive gentiles, qui hoc pædagogus creavistis, hinc ipso, quo credidistis per fidem Christi, filii Dei estis; q. d. Christus quasi pater nos quasi filios adultos regit et protegit; quia ergo ad legem et Moysen quasi pædagogum recurritis? Omnes enim estis filii Dei per fidem, non solum, sed baptisimo et aliiis fidei actibus declaratum et protestatum.*

VERS. 27. — *Quicumque enim in Christo, etc.*, id est, exato veteri homine, velut transformati estis in Christum, novum hominem. Cum igitur estis tam intime Christo conjuncti per fidem, ac fidei Sacramentum,

nasci, seu potius renasci voluit. Hanc gratiam agnoscamus, nostramque de illa gratitudinem testemur, majori fide, ardentiore charitate, obedientia universaliore. Jusstita nostra sit abundantior scribarum et Pharisæorum, juxta Christi Domini monitum, Math. 5. 20.

VERS. 26. — *OMNES ENIM FILII DEI ESTIS...* Rat. rationem, cur non simus amplius sub pædogo, quia scilicet, per fidem in Jesum Christum, facti sumus filii Dei, et quidem adulti; seu, ut ait Ambrosius, de minoribus majores facti. Papæ! quanta fidei vis! et quomodo eam progressu sermonis aperit! prius enim ostendit, v. 7, quod fides redderet filios patriarchæ, nunc verò demonstrat eosdem esse filios Dei, D. Chrysostomus.

VERS. 27. — *QUICUMQUE ENIM IN CHRISTO BAPTIZATI ESTIS, CHRISTUM INDUITIS.* Explicat modum, quo filii Dei facti sumus, hincirum per baptismum. Christus est Filius Dei; per baptismum induisti Christum Dei Filium; ergo in Christo et per Christum estis filii Dei.

Observatio moralis.

Ad hunc honorem attende, o frater Christiane! per baptismum Christum Filium Dei induisti; unum quid enim Christo factus es. Christus fuit in te quasi reproductus et multiplicatus; seu, ut ait D. Chrysostomus, in Christum per similitudinem transformatus es, factus es quodammodo quod ipse est; si naturâ Filius est Dei, tu gratiâ filius Dei; et quippe gratiâ, ait D. Augustinus, homo fit Christianus, quia homo factus est Christus, Christum Filium Dei induimus, ipsi assimilati sumus; ad unum cum eo cognitionem, unamque ideam producti sumus, gratiâ facti quod ille est naturâ, Theophylactus. Christum induimus, sicut signum induit ignem, ait D. Thomas. Tante gratiæ memor, vive ut filius Dei, vive ut Christus ipse. Interius vive, sicut Christus vixit: *Quæ voluntates ei facio semper. Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris...* aiebat Christus. Et hæc fuit Christi vite regula; eadem sit et tua; idè te docuit orare: *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra.* Exteriores vive ut Christus, quem induisti; vestis tua sit Christus; solus ergo Christus in te videatur, sicut in homine vestito sola vestis videtur. Videatur in te Christi humilitas, modestia, mansuetudo, patientia, etc.

VERS. 28. — *NON ESTS JUDÆUS.* OMNES ENIM vos utique legis observatio jam opus non habetis, ut adducamini ad Christum. Nota officium baptismi, quòd non tantum gratiam et dona, sed et ipsum Christum nos induit, ut ait Apostolus, coque nos vestiat et ornât.

VERS. 28. — *NON ESTS JUDÆUS, neque Græcus, supple in Christo, id est, in Christianismo, ait Hieronymus.* In baptisimo, et fide Dei jam dictâ, nulla apud Deum est differentia generis, conditionis, aut sexus; sed omnes, sive Iudæi, sive Græci, sive masculi, sive femine, unum sunt corpus mysticum, et aliiis Ecclesie, cuius caput est Christus.

Non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Q. d. Estis omnes tanquam unus, id est, prorsus indiffereti, in negotio salutis per Christum; perinde atque

UNUM... Græc., unum cibus, Syr., vos omnes unus, etc. Omnes unum estis in Christo Jesu, hoc est, eandem formam, eundem typum habetis omnes, videlicet Christi, Chrysostomus. Quid his verbis magis stupendum aut reverendum? Quis prius erat Ethnicus, Judæus, servus, etc., nunc formam gestat, non angeli, neque archangeli, sed universorum Domini; in sese Christum representat, idem Chrysostomus.

Observatio moralis.

Hinc discat Christianus nobilitatem suam; unum est cum Christo; filius Dei est, quia Christum Dei Filium induit in baptisimo. Hinc discant magnates, aut quicumque natalitatis, aut dignitatibus, à ceteris distincti suat, discant, inquam, quòd in Christo sint unum, seu unus cum ceteris fidelibus. Coram Deo non est servus, neque liber... sed omnes unus sunt in Christo Jesu. Itaque nec superbiant, nec alios despiciant. Hinc et omnes discant et recordentur se coram Deo nihil esse, nisi quòd sunt in Christo Jesu, seu secundum gratiam Christi Jesu.

Apud Deum non est acceptio personarum, non enim personam domini, aut servi, attendit in Christiano, sed personam Christi attendit in singulis et omnibus; ita ut unusquisque fidelis illi sit eò gratior quòd fidelis Christum representat, quem induit in baptisimo. To-

si omnes ejusdem generis, conditionis et sextis essetis.

VERS. 29. — *Si autem vos Christi, ergo semen Abraham estis.* Nec deest volens, inquit, dignitas Iudæicæ gentis, quæ se jactat esse semen Abraham, 2 Cor. 11. Nam si vos Christi estis, id est, Christo incorporati; et membra ejus effecti per fidem et baptismum; Christus autem est verum illud ac singulare semen Abraham promissum; ergo et vos semen ac filii Abraham estis,

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad præxim redigenda.

1° Nota quòd mors Christi, quia animo nostræ vitæ, nunquam sit oblivioni danda, sed oculis fidei presens in mente et corde semper habenda. Vide v. 1. Propterea nobis ubique, in templis, in locis publicis et privatis, proponitur imago Jesu Christi, pro nobis crucifixi, ut ab eo, quasi publico fonte vitæ, vitam hauriamus fide, spæ, et charitate, ibidem, v. 1. Harum igitur virtutum actus sint ad animæ nostræ vitam continuam, sicut ad corporis nostri vitam continuam sunt cordis motus, qui systole et diastole dicuntur, ibidem v. 1.

2° Observa quantos thesaurus sit fides que vitam continet æternam, et idè quam desiderandam, et quam sollicitè custodiendam, v. 9. Salus et vita semper fuit à fide. Quare? Vide v. 2. Semper fuit à fide in Jesum Christum. Quare? Vide ibidem, v. 12. Hinc sequelas vide ibidem. Ab exemplo autem Abraham, fidelium patriarchæ, discite quæ et qualis sit fides salutifera. Vide v. 9 et 18.

3° Mirare divinam ineffabilis mysterii dispositio-

CAPUT IV.

1. Dico autem: Quanto tempore hæres parvulus

tam itaque nostrum studium sit Christum in nobis gerere interius, et exterius exhibere. Hoc unicum sit votum nostrum. Christe, Filii Dei viri, miserere mihi! Jesu, character Patris, splendor gloriæ, expressa paternæ substantiæ et personæ imago, sic te per gratiam tuam cordi meo imprime, ut tua et Patris tui fiam imago; in te seipsum videat in me, melius ob te et ob tuam imaginem miseretur in æternum.

VERS. 29. — *SI AUTEM VOS CHRISTI...* Christus est semen, seu filius Abraham, benedictionem gentium continens, seu per quem omnes benedicendæ gentes. Nos sumus Christi, unum cum illo corpus, illius membra; imò in illum transformati sumus, illiusque indamur; ergo omnium ipsius fructum et benedictionem participes, et in illo benedicti. Sicut Christus, Dei Filius est, et Abraham filius, ita Christianus Christum induit et unum quid factus cum Christo, Dei filius est, et filius Abraham; et consequenter hæres Dei, hæres hereditatis à Deo promissæ Abraham et ejus semini, cohæres Christi, et ut ait Abraham filius, et ut est Dei filius. O Deus misericors! sis in æternum benedictus ob hanc mihi indignissimam servituti tuo benedictionem concessam, jusque datum ad æternam hereditatem. Adoro te, benedico te, gratias ago tibi æternas propter hanc maximam misericordiam tuam.

non solum fidei imitatione, verum etiam incorporationis jure; ut quod Christo capiti convenit, tui ejus corpori Ecclesie tribuatur.

Secundam promissionem, hæres pertinet enim ad vos, quæ ut ad Iudæos, hereditas benedictionis, ex promissione facta Abraham, cum per incorporationem pari jure pertinens ad semen illi promissam, quod est Christus.

nem, quia Christus, omnis benedictionis fons, factus est in cruce pro nobis maledictum, ut nos ab æterna maledictione liberaret. Ut hanc ineffabilem Jesu Christi erga te misericordiam aliquatenus intelligas et sentias, attende ad versus 15 et 14, ubique in commentario dicta seriò repende.

4° Nota quòd fides in Christum, seu Christianismus fuerit omnium seculorum. Vide v. 25. Hinc mira utriusque Testamenti convenientiam, ibidem. Velut fuit quasi religionis pueritia, ibid. Novum autem religionis ætas adulta, ibid. Hinc Christiani Iudæis multo felicitiores, ibid. Quo modo sumi in Deum gratitudinem debeant testari, ibidem v. 25.

5° Tuus, o Christiane, dignitatem agnosce ex versibus 26, 27 et 28. Hinc et debitum, seu obligationem agnosce tuam. Christum induisti, Christusque quodammodo factus es. Christum ergo interius et exterius gere et exhibe; videatur et agnoscat in te Christus. Vide dicta ad versus 26, 27, 28.

CHAPITRE IV.

1. Je dis de plus que tant que l'héritier est encore

est, nihil differt à servo, cum sit dominus omnium ;

2. Sed sub tutoribus et actoribus est, usque ad præfinitum tempus à patre.

3. Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes :

4. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege.

5. Ut eos, qui sub lege erant, redimeret, et adoptionem filiorum reciperemus.

6. Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem : Abba, Pater.

7. Itaque jam non est servus sed filius. Quod si filius, et hæres per Deum.

8. Sed tunc quidem ignorantes Deum, ita, qui naturam non sunt dii, serviebatis.

9. Nunc autem cum cognoveritis Deum, imò cognovisti sicut à Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuò servire vultis ?

10. Dies observatis, et mensis, et tempora, et annos.

11. Timeo vos, ne forte sine causâ laboraverim in vobis.

12. Estote sicut ego, quia et ego sicut vos, fratres, assecro vos ; nihil me læsistis.

13. Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem ; et tentationem vestram in carne meâ.

14. Non aprevistis, neque respistis ; sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum.

15. Ubi est ergo habitudo vestra ? testimonium enim per liberos vobis, quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.

16. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis ?

17. Emulantur vos non bene : sed excludere vos volunt, ut filios zelantissimi.

18. Bonum autem amalgamini in bono semper ; et non tantum cum præsens sum apud vos ;

19. Filioli mei, quos iterum parturio, donec fuerit Christus in vobis.

20. Vellem autem esse apud vos modo, et mutare orem meam ; quoniam confundor in vobis.

21. Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non egistis ?

22. Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit : unum de ancilla, et unum de liberâ.

23. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est ; qui autem de liberâ, per repositionem :

24. Quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta ; unum quidem in monte Sina, in servitute generans, que est Agar ;

25. Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei que nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis.

26. Illa autem que sursum est Jerusalem, libera est ; que est mater nostra.

enfant, il n'est point différent d'un serviteur, quoiqu'il soit le maître de tout ;

2. Mais il est sous la puissance des tuteurs et des curateurs jusqu'au temps marqué par son père.

3. Ainsi lorsque nous étions encore enfants, nous étions assujettis aux premières et aux plus grossières instructions que Dieu a données au monde.

4. Mais lorsque les temps ont été accomplis, Dieu a envoyé son Fils formé d'une femme, et assujéti à la loi.

5. Pour racheter ceux qui étoient sous la loi, et pour nous faire recevoir l'adoption des enfants de Dieu.

6. Et parce que vous êtes des enfants de Dieu, il a envoyé dans vos cœurs l'Esprit de son Fils, qui vous fait crier : Abba, mon Père.

7. Aucun de vous n'est donc plus serviteur, mais enfant ; que s'il est enfant, il est aussi son héritier par Jésus-Christ.

8. Autrefois, lorsque vous ne connaissiez point Dieu, vous étiez assujéti à ceux qui par leur nature ne sont point véritablement des dieux.

9. Mais à présent que vous connaissez Dieu, ou plutôt que vous êtes connus de lui, comment retournez-vous à ces observations légales, si défectueuses et si impuissantes pour justifier, auxquelles vous voulez de nouveau vous assujéti.

10. Vous observez les jours et les mois, les saisons et les années.

11. J'apprends pour vous que je n'aie peut-être travaillé en vain parmi vous.

12. Soyez comme moi, mes frères, je vous en conjure, parce que j'ai été comme vous. Vous ne m'avez jamais offensé en aucune chose.

13. Vous savez que je vous ai autrefois annoncé l'Évangile parmi les persécutions et les afflictions de la chair ;

14. Et que vous ne m'avez point mépris ni rejeté, à cause de ces épreuves que je souffrais dans ma chair ; mais vous m'avez reçu comme un ange de Dieu, comme Jésus-Christ même.

15. Oh est donc maintenant le bonheur que vous trouvez à m'avoir avec vous ? Car je puis vous rendre ce témoignage, que vous étiez prêts, s'il eût été possible, à vous arracher les yeux pour me les donner.

16. Sois-je donc devenu votre ennemi, parce que je vous ai dit la vérité ?

17. Ils s'attachent fortement à vous, non par le mouvement d'une bonne affection, mais parce qu'ils veulent vous séparer de nous, afin que vous vous attachiez fortement à eux.

18. Au reste, il est bon de s'attacher au bien en tout temps, et non pas seulement quand je suis présent parmi vous ;

19. Mes petits enfants, pour qui je sens de nouveau les douleurs de l'enfantement, jusqu'à ce que Jésus-Christ soit formé en vous,

20. Je voudrais maintenant être avec vous pour diversifier mes paroles selon vos besoins ; car je suis en peine comment je dois vous parler.

21. Dites-moi, je vous prie, si vous voulez être sous la loi, n'avez-vous point lu la loi ?

22. Car il est écrit qu'Abraham eut deux fils, l'un de la servante et l'autre de la femme libre.

23. Mais celui qui naquit de la servante naquit selon la chair, et celui qui naquit de la femme libre naquit en vertu de la promesse.

24. Tout ceci est une allégorie ; car ces deux femmes sont les deux alliances, dont la première, qui a été établie sur le mont de Sina, et qui engendre que des esclaves, est figurée par Agar ;

25. Car Sina est une montagne d'Arabie qui représente la Jérusalem d'ici-bas, laquelle est esclave avec ses enfants ;

26. Au lieu que la Jérusalem d'en haut est libre. Et c'est elle qui est notre mère.

27. Scriptum est enim : Lutare, sternis, que non paritis ; erumpo, et clamo, que non parturis : quia multi filii deserte, magis quam ejus que habet virum.

28. Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.

29. Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita et nunc.

30. Sed quid dicit Scriptura ? Ejice ancillam et filium ejus ; non enim hæres erit filius ancille cum filio libera.

31. Itaque, fratres, non sumus ancille filii, sed libera ; quâ libertate Christus nos liberavit.

ANALYSIS.

In capite tertio, v. 7, 9 et 29, dicit quod populus fidelis sit Abraham semen et promissionum hæres.

§ 21. Inducit duplicem hujus heredis statum, minoritatis nimirum et majoritatis ; indicavit ibidem Judæorum, ut minoritatis statum, Christianismum vero, ut majoritatis. Hæc clarior explicans, addit in hoc capite, v. 1 et 2, sicut hæres, ad hæc infans et minor, licet jure sit honorum dominus, de facto tamen non differt à servo, imò regitur à servis et illis obedat.

§ 7. Ita nos Judæi, quoad minoritatem et parvuli sumus, sub præceptis et ceremoniis Mosaicæ legis sumus in servitute redacti.

§ 4. At ubi venit minoritatis nostre finis, ubi per Dei Filium ex minoribus facti sumus majores et adulti, tunc et per ipsum à servitute legis liberati sumus, eique servitute desinitis.

§ 6. Quoad quidem ergo vos, ô Galatæ, per Baptismum facti estis filii Dei, et quidem majores sicut et nos, quandoquidem et Spiritu sancto animati, Deo dicere potestis : Pater, pater ; jam non estis servi, sed ab omni servitute liberi.

§ 8. Esto servieritis idolis cum essetis pagani ;

§ 9. At nunc Christi beneficio Deum cognoscentes, et ab ipso Deo cogniti et approbati ut filii legitimi, quomodo

27. Car il est écrit : Réjouissez-vous, stérile, qu'enfantiez point ; poussez des cris de joie, vous n'en devenez point mère, parce que celle qui étoit délaissée a plus d'enfants que celle qui a un mari.

28. Nous sommes donc, mes frères, les enfants de la promesse, figurés dans Isaac.

29. Et comme alors celui qui étoit né selon la chair persécutait celui qui étoit né selon l'esprit, de même aujourd'hui.

30. Mais que dit l'Écriture : Chasser la servante et son fils, parce que le fils de la servante ne sera pas héritier avec le fils de la femme libre.

31. Pour nous, mes frères, nous ne sommes plus les enfants de la servante, mais de la femme libre, et c'est Jésus-Christ qui nous a acquis cette liberté.

do vos in servitute redigitis, legalis servantes ? v. 1.

§ 11. Ob hæc vestram superstitionem timeo vos, et ne quod vereor vobis accidat, obsecro vos, legalis gligite, sicut et ego ea negligo, v. 12.

Ab hoc versiculo duodecimo usque ad verbum viginti primum, mirâ charitatis arte demulcet eos, quos prius vocabat insensatos. Ne patetis, inquit, me servitratum. Nihil me precitavi læsistis, imò me apud vos prædicantem, omnibus bonis, omnibusque affectibus testimonio cumulastis ; me ut angelum, quid dico ? et vestrum ipsam recepistis.

§ 15. Audeo dicere, me plus oculis vestris dilectissimum.

§ 16. An ergo quia vobis vera dico, ideò me punitis vestrum inimicum ?

§ 17. In judicium zelotypiam rejicit causam erroris Galatarum, à quo ut eos reducat, v. 19, materiam in illos teneritudinem exprimit : Vos, inquit, iterum parturio, donec recta Christi fides reparatur in vobis. Denique allegoriam duarum uxorum et duorum Abraham filiorum ostendit eis synagogam et Judæos, per Agar et Ismaelem figuratos, ejectione esse à domo Abraham, et à hereditate excludos, Christianos vero, per Isaac significatos, à servitute legis esse liberos et benedictionis hæredes.

PARAPHRASIS.

4. Addo autem dictis supra, v. 24 et 29, quod quoad hæres infans est, nulla re differt à servo, quamvis hereditatis jure sit honorum dominus ;

5. Sed sub tutoribus et procuratoribus est, quorum arbitrio ipse regitur, et hereditaria ejus bona administrantur ; donec adventet tempus à patre in testamento præscriptum, vel à jure definitum.

5. Ita et nos Judæi, cum essemus hæredes quidem Abraham, sed parvuli, rudes, et imperfecti, tum intellecta, tum affectu, et sicut pueri de Deo carnaliter sapientes, serviebamus timore servili, quo continebamur in officio, sub lego Mosaicâ, que mundo data fuit quasi alphabetum et prima veræ pietatis elementa,

4. At postquam venit finis illius minoritatis, et impletum est tempus à Patre præfixum ut hereditatem Abraham promissam reciperemus, misit Deus in terras unigenitum Filium suum, factum ex substan-

lia mulieris, et de ipsâ natam, sponte sua legi Mosaicæ subditum,

5. Ut nos Judæos, legi subditos, ab obligatione servitute legis redimeret ; et Judæos pariter et gentes, filios hominum, faceret Dei filios ; seu ut adoptionem filiorum Dei, in Adam perditam, et Abraham promissam, reciperemus.

6. Quoniam autem et vos, ô Galatæ, reque ac Jo dei facti estis filii Dei : misit Deus in corda vestra Spiritum sanctum, ut eodem, cum Christo, Spiritu instructi et impulsu, aurore filiali clametis ad Deum Abba, Pater.

7. Itaque jam non est inter vos Galatas christianos, quis servus, sed estis filii, et quidem majores et adulti, et pleno jure hæredes Dei, per Christum quem induistis, et cujus Spiritum à Deo recepistis.

8. Tunc quidem, cum infidelis eratis et pagani,

ignorantes Deum verum, aeternum, mundi opificem, colubatis idola, falsis pro deis, fictione scilicet hominum, non naturâ deis, serviebatis.

9. At nunc Christi beneficio Deum ut patrem cognoscetes, imò et ab ipso cogniti et approbati et filii legitimi et charissimi, quomodo iterum reperire scietes conversantini ad primam Judaeam infantis elementa, quae justificandi vim non habent, utpote gratia vacua?

10. Id tamen facitis, cultibus, caeremoniis, tabernaculorum et propitiatorum aliena, nimiam indolentiam observantes, sicut observant Iudaei.

11. Oh hanc expertitionem vestram timeo, vobis, seu propriis vos, ne fati sitis et in illis labor quem in vos impendi; non ne dicit, legatâ negligite, sicut ego ea negligo; sed olim et sciri et vos ardentem zelatus sim; eadem noxam utamini libertatis.

12. Fratres, obsecro vos, ne me credatis vobis iratum: quae dicitis dixi supra, ex amore dicit; nihil enim hesitatis, ob quod nunc vobiscum duris agam quam antea.

13. Non solum non lesistis, sed et magnam exhibitionis benevolentiam, licet enim vobis praedicans, vilis, abjectus, et miserabilis essem, et ob hoc potius esset me contemnere et abominari, sicut contemni et respici solent infelices et miseri.

14. Metamea non modo non sprevis, neque respicistis, sed et contra me sicut angelum Dei, imò sicut ipsum Jesum Christum suscepistis.

15. Eum est ergo illa felicitatis vestre ex meo apud vos adventu testimonio. Hoc enim de vobis possunt perhibere testimonia, quantum si id mihi prodesset potuisset, oculos vestros erisisset et mihi didicisset, utpote vobis oculis charum. Quo abiit hic erga me vester amor? Unde invidiam? Unde suspicio.

16. Ergone quia verum dico vobis, idè putatis me vestram inimicum? seu idèo creditis me inimicum in vos animo?

17. Emulapnt vos novi doctores vestri, ambulant vos et depereant, à vobis quae volunt auari, sed zelo non bono, nec ad bonum vestrum, nam excludere vos volunt à me, ut vos sibi servent, illisque agglutinentur, illis vicissim matre et cum aliorum exclusione diligentes.

18. Volo autem vos emulari, seu zelare doctores, et magistros vestros, sed in bono et ad bonum, idque non in praesentia tantum, sed et in absentia.

19. Filii mei, quos rursus utero gesto, et pro quibus secundus in partu dolores patior, doceo in vobis recta et sana fides Christi formetur.

20. Utinam forem apud vos, et viderem quae sunt à vobis, ut, prout conveniret, sermonem meum vestris dispositionibus possem accommodare, quod absens non possum.

Quia enim non video quomodo sitis affecti, hinc

haereo, haeusio circa vos, nesciens quo sermonis genere debeam uti.

21. Respondete mihi vos, qui sub lego vultis esse: numquid ipsam audistis? Ipsa vos à se ad Christum amandat.

22. Ipsa enim vos docet quòd Abraham duos filios habuerit, Isaacem scilicet de Agar, quae erat ancilla et secundaria uxor Abraham, et Isaacum de Sarâ, primariâ uxore et dominâ.

23. Ismael ancilla filius, naturaliter et secundum naturae ordinem natus est ex matre juvenula et fecunda; Isaac vero per supernaturalem Dei virtutem, ex Sarâ annu et sterili, juxta Dei promissum, Genes. 17, 18.

24. Haec praeter historicum sensum, alium emolentiorum continent, relique sunt typus et figura. Haec duo uxores, seu duo Abraham matrimonia figurant duo testamenta, seu fœdera, quae Deus fecit cum hominibus. Primam quidem in monte Sina, prolem generans in conditionem servilem, fuit figuratum per Agar;

25. Sina enim mons est Arabia, qui terrenam representat Jerusalem, qua servit cum filiis suis sub jure legis, et infra, v. 1, cap. 5, explicatur.

26. Sarâ autem figura fuit Ecclesiae, quae coelestis est Jerusalem; et haec libera est, et secundissima, quippe qua nos, tam ex Judaeis quam ex gentibus conversos, peperit Deo; unde nostra mater est.

27. Haec Ecclesia, matris nostrae, fecunditatem praevidebat Isaac, feminae sterili et virum non habenti (Ecclesiae nimirum ex gentibus) plures filios promittens, quam ei quae viram habet (Synagoga scilicet, quam in fecunditate superavit Ecclesia).

Prima allegoria applicatio.

28. Nos Christiani, instar Isaac, sumus promissionis filii, seu sumus promissionis filii per Isaac figurati.

Secunda.

29. Sed quemadmodum Ismael naturae viribus et carnali generatione prognatus, persequatur tunc Isaacum, supernaturali Spiritus sancti virtute, ex singulari Dei promissione natus, ita et omne Judaei, per Isaacem figurati, Christianos, per Isaacem figuratos, oderunt et persequuntur.

Tertia et principalis applicatio.

30. Sed quid factum fuisse Scriptura testatur? Dei jussu ejecta est Agar ancilla cum Ismaele filio suo à domo Abraham, et Ismael non fuit particeps hereditatis Isaac promissae; per quod significata fuit Synagoga et Judaeorum ejectio à domo Christi et Dei, seu ex Ecclesia.

31. Meminerimus itaque, fratres, quòd nos Christiani non sumus Synagoga filii, ritibus legis obligati sicut Judaei, sed Ecclesiae; non nostris meritis, sed Christi gratiâ, qui nos per passionem et mortem suam liberavit à jure legis, quam abrogavit.

COMMENTARIA.

VERS. 1. DICO AUTEM... Hedit ad id quod cap. 5, v. 24, incepit dicere, legem Mosaicam praedogam comparans, et populo Judaeum puero, et se clarius explicat, quasi diceret: Hoc est quod dicere volui: Sicut quondam haeres puer est,

Nihil differat à servo, quantum ad sui regimen, et quantum ad honorum suorum administrationem; sicut enim servus Domini regitur imperio, ita et hic haeres infans regitur à tutoribus, quasi dominis; et tunc servus nihil habet proprium, ita et haeres minor, licet si jure honorum dominus, revera tamen de nullo disponit, quasi nihil habeat.

VERS. 2. — SED SUB TUTORIBUS ET ACTORIBUS. Graec., *oconomis*. Tutores, patris defuncti vice funguntur. Actores, oconomis, seu procuratores, sub tutoribus res pupilli gerunt et administrant.

USQUE AD PLENIUM TEMUS. Graec.: *Usque ad praesentium patris*, id est, usque ad tempus à patre in testamento definitum, vel à lege decretum.

VERS. 3. — ITA ET NOS, Judaei scilicet, haeredes quidem Abraham, sed parvuli et minores. Judaismus fuit verè pietatis quasi minoritas et pueritia.

CUM ESSEMUS PARVULI. Graec., *infantes*. Syr., *pueruli*. Et cognitio: signa materialia tantum videntes, spiritalia per haec significata non intelligentes; et affecta: temporalia tantum bona, legem servantibus promissa, diligentes, et de Deo carnaliter sapientes.

SUB ELEMENTIS MUNDI, id est, sub lege Mosaicâ, quae Judaeis, et per ipsos toti mundo, data fuit quasi prima pietatis elementa et verè religionis rudimenta.

ELAMUS SERVIENTES, id est, eramus illius legis ritibus, caeremoniis et praeceptis serviliter subditi; metu poena, seu timore servili, signis adherentes, quasi res forent, imò nec signa esse scientes. Sicut pueri elementa discunt et elementorum seu litterarum conjunctionem, sed voces et sententias ex elementis collatas non intelligunt, donec ad scientias altiores pervenerint.

VERS. 4. — DICO AUTEM: *Quanto tempore haeres parvulus est, etc.*: Quod dico, tale est: Quondam haeres parvulus in minori aetate constitutus est, nullâ re differat à servo, perinde atque si servus esset, non dominus; imò servo, scilicet praedogam sui, subiectus est, nec liberum usum habet honorum à patre relictorum, quamvis haereditatis jure ac voluntate paternâ, eorum omnium sit dominus.

VERS. 5. — SED SUB TUTORIBUS ET ACTORIBUS est, etc., sub curatoribus et dispensatoribus, qui res et bona parvuli administrant.

VERS. 6. — ITA ET NOS, scilicet Judaei, cum essemus parvuli, parvi rudis et imperfecti, tum in cognitione; tum consequenter in amore Dei justitiae et salutis. Ita Anselm. *Sibi dicitur mundi eramus servientes*, id est, sub littera, et quasi alphabeto legis veteris, corporalia signa et carnalia caeremonia Mosaeicae legis sectantes. Videri autem potest Apostolum alludere ad pueros elementarios, qui serviliter compelluntur ad discenda elementa, litteras scilicet ac rudimenta litteraturae, nescientes quid ex his sit proventurum utilitatis.

VERS. 7. — AT UBI VENIT PLENIUDO TEMPORIS, MISSI DEUS FILIUM SUUM; id est, ubi tempus impletum est

niant, ad quas nisi per elementa non pervenitur. Ita Judaei caeremoniarum elementa non intellexerunt; signis adhaerent quasi rebus, et signa tantum esse nescierunt, donec ad Christum per haec elementa, quasi elevantes, pervenerunt, ait D. Anselmus.

Caveat Christianus ab ipso Christo eductus, ne signis et solis exterioribus nimis adherat; sed Spiritui, veritati, principaliter intendat, sciens quia *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in Spiritu et veritate oportet adorare*, Joan., 4, 25.

VERS. 8. — AT UBI VENIT PLENIUDO, id est, finis temporis à celesti Patre nostro praefinitum; seu ubi effectus nostrae minoritatis tempus à Deo Patre nostro profectum, et advenit illud, quod statuit nos à conditione servorum ad libertatem filiorum adulatorum transferre.

MISSIT DEUS FILIUM SUUM. Graec.: *Emisit, à suo scilicet sinu, in terras legavit unigenitum Filium suum, sibi consubstantialem*. Non quòd Dei Filius exierit à sinu Patris, in quo generatur ab aeterno et quiescit in aeterno; non quòd etiam in terris incepit esse, qui semper est ubique; sed quia, Patre volente, factus est homo, et humanâ carne indutus, qui ab aeterno erat invisibilis. *Visus est in terris, et cum hominibus conversatus est*. Itaque incarnatio illi Dei fuit ejus à Patre missio, et ad homines delegatio.

FACTUM EX MULIERE.

Hujus missionis modus exprimitur. Non fuit creatus ut Adam, sed factus est substantia beate Virginis, per operationem sancti Spiritus, et ex ipâ natus; et consequenter Filius Dei, factus est et filius hominis, id est, Virginis.

FACTUM SUB LEGE, id est, legi Mosaeicæ sponte subditum; non de jure, erat enim Dominus legis et supra legem; revera tamen voluit circumcidi, in templo praesentari, redimi, etc.

VERS. 5. — UT EOS QUI SUB LEGE ERANT... Missionis illius finis exprimitur, scilicet ut nos Judaeis legi obstrictos, à legis obligatione redimeret, et à legis ma-

quod erat à Deo Patre praesordinatum, liberaretur à servitute legis, et hereditatem illius promissionis acciperet. Ad hoc enim emisit Deus in terram Filium suum unigenitum, sibi consubstantialem.

Factum ex muliere. Significat Christum sine patris semine conceptum et formatum ex solâ matris substantiâ et purissimis sanguinibus.

Factum sub lege. Quia Christus licet legi, etiam quâ homo, non esset subiectus, utpote persistens in personâ Filii Dei, qui legis fuit dator et conditor; tamen cum sponte sui servavit, sponte se circumcisi, aliisque caeremoniis lege praeceptis submitit ad subiecti factum ergo significat, non obligationem, sed usum; non jus, sed factum, ita Anselm.

VERS. 5. — UT EOS QUI SUB LEGE ERANT, REDIMERET, id est, dato pretio eximeret à servitute legis, quousque faceret.

Ut adoptionem filiorum recipere. Nota voculam *ut*, q. d.: *Idèo Filius Dei factus est ad optatilius filios hominum, ut illis hominis faceret et adoptaret filios Dei*. Idèo, ait Bernardus, Deus factus est homo, ut homo fieret Deus. Haec adoptio fit per gratiam, quia non tantum jus ad hereditatem Dei Patris, sed et naturae divinae participationem, ipsaque Spiritum san-

lectio ob legem violatam incurso, ut cap. 3, v. 15. Factus est sub lege; non ut ab ea exparetur, sed ut eos qui sub illa erant pressi et rei liberaret, S. Anselmus.

UT ADOPTIONEM FILIORUM RECIPEREMUS, id est, ut illos, tam Judaei quam gentiles, in eo et per eum, *reciperemus adoptionem filiorum* in Adamo perditam et Abrahæ filiis promissam.

Observatio moralis.

Adora hæc, ô fidelis, quisquis es, divine dispositionis œconomiam. Adamus creatus est Dei filius, at hæc divinam filiationem peccato suo sibi perdidit et suis filiis, qui ex tunc naturâ filii iræ. Abrahæ et semini ejus promissa est hujus divine filiationis reparatio: *Benedicentur in te omnes gentes*. Per Jesum Christum, Filium Dei, et Filium Abrahæ, omnibus credentibus est restituta. Filius Dei factus est filius Abrahæ, ut filius Adæ faceret filios Dei. Hanc adora humilis et gratus œconomiam; hunc immensum Dei in te amorum reple stupens et annihilatus: *Sic Deus dilecti mundum, ut Filium suum unigenitum daret; ut omnia qui credit in ipsum, non perdat, etc.* Quis ego! et quis Filius tuus, ô Deus! Filius ergo Dei factus est ex muliere filius hominis, ut filios hominum faceret filios Dei, intellige filios majores et adultos.

Observatio literaria.

Hic est comparationis ab initio capitis incepta finis et applicatio, quasi diceret Apostolus: Et per hæc adoptionem perfectam filiorum, *victoria*, *asiata* minoritatis et à conditione servorum translati sumus ad libertatem fidei et filiationis divinæ, facti sumus majores, liberi, nostri juris. Ante incarnationem jussu quidem erant filii Dei, sed minores, quasi servi, sub lege, quasi sub pedagogo; timore penæ servientes Deo, carentes adoptionis fructu, necdum valentes ecclesiam Patris æterni hereditatem possidere. Clausum erat in eum cœlum, et à Christo solo poterat aperiri. Post incarnationem facti sumus majores, adulti, liberi, amore filiali, et eodem quo Christus ipse spiritu Deo servientes; divinæ filiationis jure fruentes, divinæ hereditatis capaces.

Hic igitur desinit incepta ab initio capitis comparatio. In sequentibus autem Paulus suum ex dictis jam dicta.

VERS. 6. — QUONIAM AUTEM ESTIS, vos scilicet, Galatæ gentiles, sicut et nos Judæi; per fidem, seu per baptismum.

cum, ne Dei filiationem nanciscimur.

VERS. 6. — *Quoniam autem estis filii*, etc. Cum dicit, *Spiritus Filii sui*, significat Spiritum sanctum, non à Patre solo, sed etiam à Filio procedere. Non enim Spiritus Filii dici potest nisi spirantis, et ut theologi loquuntur, *principantis*. Appositè verò Filii mentionem adjunxit, ut filiorum adoptionem in naturalium Dei Filium referret; q. d.: Quia estis filii Dei, Deus misit Spiritum suum, non qui filius vos faciat, sed qui vos filios jam factos doceat clamare: *Abba, Pater*. *Clamantem*, hoc est, clamare (id est, magnâ pie mentis devotione precari) facientem, ut

Filii Dei, majores et adulti, licet non fueritis sub lege minores et pueri.

MISIT DEUS SPIRITUM FILII SUI, id est, Spiritum sanctum, qui modo Patris, modo Filii dicitur Spiritus, quia ab utroque procedit; sed hic specialim dicitur Spiritus Filii, quia Galatis probat Apostolus eos esse Dei filios, tum quia Filium Dei inderunt in baptismo, cap. 3, v. 27, tum quia Spiritum Filii Dei receperunt.

IN CORDA VESTRA, id est, in animas vestras, quibus per gratiam sanctificantem unitur Spiritus sanctificationis.

CLAMANTEM: *ABBA, PATER*; id est, facientem clamare, seu ut eodem Spiritu, quo Christus ipse, affectu nimium filiali, ad Deum, velut Patrem charissimum, recurratis in oratione, eique dicatis: *Abba, Pater. Pater noster qui ex in cœlis*, etc. *Abba*, Hebræicè et Syriacè, idem ac *pater*. Sed utraque vox jungitur, tum ut significetur quod idem sit Judæorum et gentium pater, tum ut Spiritus orantis fervor exprimat, tum ut notetur affectus filiorum patrem tenere amantem, et cæ in oratione quasi blandientium. *Abba, Pater*. Vide dicta Rom. 8, 15.

Observationes morales.

Hinc discè primò quo spiritu debet orare; Spiritu Filii Dei, eodem quo Christus ipse orabat et orat, affectu filiali, reverentia, at fiducia pleno. Oraturus ergo mire Christo, ora Spiritu Christi, corde Christi. In ipso, cum ipso, et per ipsum ora. Oraturus, Christum orantem et in oratione pernoctantem in tibi exhibe, dicque sicut ipse in horto: *Abba, Pater*.

Hinc discè secundò quanta sit in vos gentiles Dei gratia, quâ statim facti sumus filii Dei et quidem majores, absque minoratis statu. Quam gratiam ut melius intelligas et plenius recolas, nota triplicem religionis statum. Pueritiæ, in Judæis; juvenutis, in Christianis viatoribus; consummate perfectionis, in beatis. Eadem ubique religio, incipiens, perfecta, perfectissima. Medium tenemus inter Judæos et beatos; at cum hoc privilegio quod, sine pueritiâ, natu, seu potius renati sumus filii Dei majores, et hinc Spiritus sanctus nobis statim est datus, Spiritus Filii Dei. Ob hæc gratiam ineffabilem, Deum, ut patrem, adora, ama, lauda, benedic, idque omne in Spiritu Filii Dei.

VERS. 7. — ITAQUE JAM NON EST SERVUS. Græc.: *Itaque non amplius es servus, subaudi, ô Galatæ, Syr.: Itaque servi non estis, sed filii*.

scilicet devotè, ardentè et fidentè, filiali affectu invocemus Deum Patrem. Hic enim est non tam oris quàm mentis clamor, de quo Dominus ad Moysen licet silenter: *Quid, inquit, clamans ad me?* Exod. 15. Ita Theodoretus, Anselmus, et alii.

VERS. 7. — *Itaque jam non est servus, sed filius estis*. Tu igitur, inquit, quisquis es, qui per Spiritum Filii Dei clamans ad Deum: *Abba, Pater*, non amplius jam servus es; ab hereditate alienus; sed vel ipsius Spiritus sancti testimonio, filius.

Quid si filius, et hæres per Deum; Græcè et Syriacè: *Hæres Dei per Christum*; idque plenus est. Per Chris-

In versiculo præcedenti duo dixit Apostolus, et quod Galatæ sunt filii Dei, et quod, quia filii, Spiritum sanctum, spiritum adoptionis receperunt. Est autem demonstratio cui contradicere non potest. Videbant enim miracula que fiebant per divinum Spiritum, Theodoretus. Et hinc concludit: Itaque inter vos, ô Galatæ christiani, non est quis servus, sed estis filii Dei, majores; adulti, liberi; quippe in baptismo Christum Filium Dei inderatis, cap. 3, v. 27, et Spiritum Filii, spiritum adoptionis receperatis in cordibus vestris.

QUOD SI FILIUS, ET HÆRES PER DEUM. Græc.: *Quid si filius, et hæres Dei per Christum*. Syr.: *Quid si filii, et hæres Dei per Jesum Christum*. Altera conclusio sequens ex primâ. Quod si filii Dei majores et adulti; ergo et pleno jure hæres Dei, per Jesum Christum, quem indidistis et cujus Spiritum, tanquam hereditatis partem et arrhabonem, receperatis. *Qui est pignus hereditatis nostræ*, Ephes. 1, 14.

Patres-familias satis sepe filios suos, adultis, majoribus, sapientibus et sibi subditis, aliquam hereditatis partem donant dispensandam. Ita Pater celestis suis in Christo filijs Spiritum sanctum donat, quasi partem et arrhabonem hereditatis. Deus ipse, totus in patria possidendus, est æterna hereditas nostra; Spiritus sanctus in nostris cordibus infunditur, velut hujus æternæ et divine hereditatis pars et arrhabonem. Præter citatum Eph. locum, vide 2 Cor. 1, 22, et 5, v. 5.

Observatio moralis.

Agnosce ergo hic, ô Christiane, nobilitatem et felicitatem tuam! Filius es Dei vivi, quippe qui Jesum Christum, consubstantialium Dei vivi Filium, in baptismo indidisti. Filius es Dei vivi, quippe qui Spiritum Filii Dei vivi in corde tuo receperis, in baptismo, in confirmatione, etc.; quid nobiliss! sed quid feliciss! Quia enim filius es Dei, hinc et es hæres Dei in Christo et cum Christo cui unius es et quem indidisti. Sed hæres major, adultus, liber, tuo jam jure fruens, hereditatis tue partem jam possidens, per Spiritum sanctum, tibi infusum et velut pignus datum. Tanta ergo dignitate nobilitatis, cave ne sis unquam degener; quia filius es Dei, vive dignè Deo: amantissimum patrem autem semper, et amore filiali que placita sunt ei, sicut et Christus, fac jögiter. Quia hæres Dei, et hereditatis æternæ pignore donatus, hæc temporalia, transitoria sperne, ad æternam hereditatem tuam plenè et integrè possidendam aspira continue. *Abba, Pater*, quando te videtis? quando te finas? quando te fruens tecum unus ero?

tum enim qui inserti sumus, hereditas æternæ Dei et omnia bona obveniant nobis à Deo, Deique gratiæ et misericordiæ.

VERS. 8. — *Sed tunc quidem*, cum infideles et pagani essetis, *ignorantes Deum*; *in quo naturâ non sunt dii*, sed fæctione falsaque opinione hominum, puta idolis, *serviebatis*, id est, colebatis ea latria et sacrificiis.

VERS. 9. — *Nunc autem cum cognoveritis Deum*, etc., q. d.: Cum edocti sitis ab ipso Deo, qui interius per

VERS. 8. — *SED TUNC QUIDEM IGNORANTES DEUM*... Postâ Dei gratiâ in Galatas, hinc infert et eis ostendit quàm sit absurdum illis à Christianismo, seu à statâ majoritatis, ad Judaïsimum, seu ad minoritatem reverti. Et ut eos judaizantes pungat acriter, primò excusat quodam modo illorum idololatriam: *Tunc*, id est, tempore ante vestram vocationem ad Christum fidem elapso; *Ignorantes Deum*, id est, cum verum Deum non cognoveretis.

SERVIEBÁTIS, scilicet per idololatriam, ut ocl... falsâ et stultâ tantam hominum opinione sunt dii. Culpam rejicit in ignorantiam, quasi diceret: Nesciebatis quid faciebatis.

VERS. 9. — *Nunc autem cum cognoveritis... ino cognovisti*... Græc.: *Nunc autem cognoveritis Deum, magis autem cognovisti à Deo*. Syr.: *Nunc autem cum, etc. et, quod magis est, cognovisti à Deo*. Cognovisti, id est, approbati, dilecti et filii.

QUODMO DO CONVERTENTEM ITERUM, id est, quomodo majores facti, quasi repentescentes convertentiam ad prima infantie Judæicæ elementa?

ITERUM, vim sanctificandi non habentia.

ET EGENA, divitias gratiæ celestis non continentia, et idè conferre non valentia.

QUIS BENS SERVIEBAT... alio tamen genere servituti. Cum essetis pagani per idololatriam, serviebatis creaturas ut Deos adorando; nunc judaizantes vultis denovo servire, non adorando idola, sed reverendo ut res sacras, que nihil habent sanctitatis; et ab eis rebus munditiam sperando, que nullam habent vim mundandi.

VERS. 10. — *Dies observatis, sabbata, more Judæico, menses, neomenias, tempora*, in quibus festa Tabernaculorum, Expiationis.

ET ANSOS, id est, septimum remissionis, et quinquagesimum, jubilæi. Hinc patet quod non tantum circumcissionem prædicabant pseudo-apostoli, sed et serias et novilunia, D. Chrysostomus, Theophylactus. Porro damnantur hic festa Judæorum, non festa Christianorum, et volunt hæretici, alias damaretur etiam dies dominicus, quem tamen observat ipsi. In v. 8 et 9, nota quod quia paganismus est ignorantia et servitutis status, Christianismus verò status luminis et libertatis, idè gravior est in Christianismo relapsus ad peccatum.

VERS. 11. — *Timco vos...*, id est, vobis. Vides viscera et affectus apostolicos: illi jactantur fluctibus et hic tremat ac metuit, etc., Chrysostomus. Cum autem dicit, *metuo...* et addit, *ne forte...* simul et de desperatione illis injecti et in bonam spem erexit; non

illustrationem gratiam suæ, exterius per eos nostrum vos docuit Christi fidem ac viam ad justitiam et salutem, quomodo iterum ad rudimenta legis convertimini, ut ab eis edoceamini? Ita Chrysost., Anabros., D. Thomas.

VERS. 10. — *Dies observatis*, etc. Per observantios dierum, mensium, annorum, intelligit omnes ceremonias legis veteris, quasi ex parte totum.

VERS. 11. — *Timco vos*, etc. Timco vobis aut de vobis. Non enim Galatas timebat Apostolus; sed de vobis

enim dixit: frustra laboratis; sed: ne foris; nondum, inquit, accidit naufragium, sed adhuc tempestas cerno hic parturitatem; propterea metuo, non despero: vobis enim in manu est totum hoc corrigere et ad pristinum redire tranquillitatem. D. Chrysostomus.

VERS. 12. — ESTOTE Sicut ego... SYRUS: Estote ut ego sum, quando quidem et ego ut vos eram. Tempestate factatis manum porrigit, soque ipsum dei exemplum, ait. D. Chrysostomus: Ne quod volis vereor accidat, me imitemini, qui in iudicis tribunalum supra modum resulat, hinc, cœnâ Evangelii gratiâ, dimisi. Hæc verba alii aliter explicant, sed hæc explicatio simplex et naturalis: hinc alia oratio.

FRATRES, OBSECRO VOS... GRÆC.: Nihil me iupitri affectatis. SYR.: Nihil me offendi. Id est, nulla, quam senserim, injuriâ affectatis; ne ergo me patitis volis iratum. Obsecratione et blanditiis emollit superiores increpationes.

VERS. 13. — SCRIBIS ATEM QUIA PER INFIRMITATEM CARNIS... Infirmiorem carnis vocat persecutiones, scrennas, paupertatem, etc. Patet etiam intelligi infirmitas illa, de qua 1 Cor. 2: Præsentia corporis infirmum et sermo... seu humilitas corporalis presentis.

VERS. 14. — ET TENTATIONEM VESTRAM... Eadem adversa vocat tentationem. Vulgata habet *vestram*, quia Paulus sic humiliatus erat Galatis obiectum tentationis, ut illum contemnerent et respuerent. Textus Græcus hodiernus habet *mei*, seu *meam*, quia per hæc Paulus tentabatur. Sed melior est nostra lectio, cui Syriaci versio conformis est. Nōtatis quod per infirmitatem carnis vix evangelizaverim vobis jam pridem, et tentationem quæ erat in carne meâ non

rat sum pro eis sollicitudinem, metuens ne inonem sumperit operam ac laborem in eorum conversione.

VERS. 12. — Estote sicut ego. Judicis observationes meo exemplo abijce, neque legem servitutis patimini vobis imponi.

Quia et ego sicut vos. Nam et ego me vestre infirmitati accommodavi, ut vos Christo lucrificarem.

FRATRES, OBSECRO VOS. Fratres, inquit, rogo vos et obsecro, ut quomodocumque dixi, faciat. Vilem apostolum tentare omnem viam revocandi Galatas ab errore.

Nihil me læditis, sed vos ipse lassatis; q. d.: Non iratus hæc dixi, sed vos amans, et vestri miserans.

VERS. 13, 14. — Scribis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jam pridem. Per infirmitatem carnis generaliter intelligitur adversitates et afflictiones homini exterioribus illatas, ut contumelias, persequas, persecutiones, carceres, et infirmi modi morborum pericula, ut videretur omnino abjectus Apostolus, vilis, infirmus et miserabilis. Eandem vocat tentationem in carne, quia inde Galata tentari potuissent, Paulumque cum suo Evangelio abijcere. Ita Chrysostomus, Theop. et alii.

Et tentationem vestram in carne meâ non sprevidis, neque respicisti; q. d.: Tentationem vestram, id est, me tot contumeliis oneratum, persecutionibus agnitum, flagris cœsum, pauperem, afflictum et abjectum, qui vobis poteram esse tentationis obiectum, ut me memine Evangelium aspernarentur, non sprevidis,

sprevidis, nec execrati estis. Sed, etc. Vide paraphrasim.

Quâ industriâ non usitur charitas? Timet, sperat, tenere et affectuâs rogat, blanditur, accepta beneficiâ commemorat, à Galatis benè acta recenset; qua pro illis passus est insinuat, et tandem suspirans exclamat:

VERS. 15. — UBI EST ERGO BEATITUDO VESTRA? GRÆC.: *Quæ igitur erat beatitudo vestra.* SYR.: *Ubi est ergo beatitudo vestra?* Id est, quâ alibi vester erga me amor, gaudium, et felicitas vestra ob meum ad vos adventum, ob meam apud vos prædicationes et meam inter vos conversationem?

TESTIMONIUM ENIM... Tantus erat ille vester amor, ut vel oculis charior essem vobis. Vide paraphrasim.

VERS. 16. — ERGO INANICES VOS... Ergone quia verum vobis dico, idè me putatis inimicum vestrum? Vide paraphrasim. Ex hæc apostolica charitatis arte, discat prædicator, omnisque animarum salutis minister et cooperator, in omnem se formam transformare, omnia omnibus se facere, ut animas Christo lucrificet et ad penitentiam adducat.

VERS. 17. — EMULANTUR VOS... Pseudo-apostoli judicantes ambulant vos, et zelotypiâ laborant erga vos, seu amant vos cum emulacione et zelotypiâ.

NOS HÆC. Non bono zelo, nec ad bonum vestrum, sed ad eam commidum et ad suam gloriam.

NE EXCLUDERE VOS VOLUNT, scilicet à me, à fide, ab Ecclesiâ.

UT ILLIS EMULAMINI... id est, amatis, admiremini, illisque agglutinemini cum nostri exclusione. In judicantium zelotypiam rejicit culpam Julus Galatarum mutationis.

sed tanquam angelum, imò tanquam Christum ipsum, excepistis.

VERS. 15. — Ubi est ergo beatitudo vestra? id est, beatificatio vestra, quâ me tanta fidei causâ pulentem, lectum, ac vos propter me beatos prædicatis, atque ab aliis prædicabimini. Ita Theophr. Nimirum dicebatis: O nos beatos, qui talem habemus apostolum!

Testimonium enim perhibeo vobis, si fieri poterat, oculos vestros cruciatis, et dedisset mihi. Habebatis, me clarioribus oculis vestris; id est, extra vobis charissimus; q. d.: Ubi sunt pristina verba de me voces, laudes, judicia, à Galatæ? Quomodo tam cito, tam temere animos erga me et Evangelium mutastis? Ita me deprebatis, ut oculos vestros, si fieri potuisset, mihi dedissetis. Uo alibi amor et ardor?

VERS. 16. — ERGO INANICES VOS FACTUS SUM, etc. Ergone propterea me amò inaniò habere excepistis, quod veritatem vobis dixerim? Posteaquam etiam scio quod ad Galatas penetrarim Judæi, qui dicerent, mihi circumcidendum, non potest salvari, Act. 15, necesse fuit Apostolo de eâ re veram et apertam doctrinam profiteri.

VERS. 17. — Emulantur vos, judicantes depereant vos, ambulant vos, sibi conciliare, sibi suorum legi subjicere satagunt, sed non bene, quia non ad bonum et profectum vestrum: sed *excludere vos volunt à Christo et christianâ libertate, ut illos emularent;* q. d.: Suam gloriam, non salutem vestram emulantur, idèque vos excludere volunt à Christo, ut non Christum, sed illos emularent et consecrarent.

VERS. 18. — BONUM AUTEM EMULAMINI... bonum autem magistrum emulamini; cum zelo diligit et imitamini, non malos magistros.

In bono, id est, non in omni re, sed in bonâ.

SEMPER, id est, constanter et non tantum in presentia. Laudabilem docet emulationem, quæ duas res habet conditiones. Sit emulatio boni doctoris, tendat ad bonum, et sit constans, in absentia perseverans sicut in presentia. Et hæc ultimâ conditione videtur Apostolus Galatis exprobrare, quod cum ipsum præsentem zelasset; citò absentem neglexerat, ut aliis adhereret. Græcus textus: Bonum autem emulamini in bono, semper et non in adesse apud vos, id est, bonum, rectum et utile est emulari magistros non in malo, ut judicare, sed in bono, in bonâ doctrinâ, et in virtutibus, idque non ad tempus, sed constanter.

VERS. 19. — FILII MEI, QUOS ITERUM PARTURO... 1 Cor. 4, v. 15 et alibi, Paulus patri se comparat, hæc autem matri, cujus tenior est in liberos affectus. Hunc autem maternum erga Galatas affectum exprimit dicens: *Quos iterum parturio.* Quo verbo significat omnes simul animi sui molestias, ac cordis dolores pro illorum salute. Partus physicus unicus est; partus vero moralis est multiplex: *Iterum parturio.*

DOMIC FORMETUR CHRISTUS... Christus, seu Christi fides, anime nostre forma est æ vitæ: *Justus ex fide vivit.* Hanc fidem per Evangelii prædicationem Paulus Galatis communicaverat, ipsosque Christo sic primogenitum generat. At quia ab evangelicâ veritate aberraverant, magno nisu et dolore conatur illos ad Evangelii veritatem revocare, hocque secundam vocat parturitionem.

VERS. 20. — VELLE ATEM ESSE APUD VOS... Ut Christum in Galatis formet, cupit apud illos esse et videre qui sunt in eis; ut vivâ voce, suos affectus maternos exprimat, nunc blandiens, nunc genens, nunc objurgans, nunc obsecrans, ut solet mater in omnes affectus sese versare.

QUIA CONFUNDI IN VOBIS. GRÆC.: *Quoniam hæsiti in vobis.* SYR.: *Quoniam stupefactus sum in vobis.* Nescio quo sermonis genere debeam uti.

VERS. 18. — Bonum autem emulamini in bono semper, etc. Illi volunt ut ipse emularent; alqui bonum est et laudabile, ut amularentur magistros vestros, qualis ego opprimis sum (id enim intelligi vult); nec in quibuscumque, sed tantum in re bonâ; idque semper, id est, constanter, et non solum me vobis presentem.

VERS. 19. — Filii mei, vos enim ego per Evangelium genui Christo, quos relapsos à Christo ejusque adoptione ad judaismum, iterum parturio, ut à judaismo revocem, Christoque rursum patriam, donec formetur Christus, id est, Christi fides, spes, libertas, in vobis, ut scilicet non à lege, sed à Christo, et Christi fide omnem gratiam, justitiam, salutem expectetis.

VERS. 20. — Velle autem esse apud vos modò, et mirare vocem meam, ut affectus quo epistola scripta non capit, voce vivâ exprimerem, ut scilicet quasi mater nunc blandirer, nunc gemerem, nunc obsecrarem, nunc objurgarem vos, uti solet matres naturales se in omnes affectus versare, nunc orare, nunc plorare, nunc genere, nunc arguere, ut filios permoveret,

Observatio moralis.

Ab hoc D. Pauli exemplo, discat omnis prædicator se matrem esse, et tanquam matrem suis sese subditis exhibere. Discat quod non semel tantum, sed toto sævæ vite tempore debet Christo pariter. Discat quod cum subditis, quasi cum pueris debet puer fieri et repuerascere, ut sese illorum accommodans infirmitati, illam corroboret. Discat quod debet in omnes affectus sese versare, nunc orare, nunc plorare, nunc arguere, nunc gemere, ut filios suos promoveat, easque Christo lucratur ac perficiat. Ab eodem exemplo discat concionator et omnis animarum salutis cooperatore, quantum sit pro eorum salute patiendum et laborandum. Beata Virgo Christum corporaliter genuit ac sine dolore; concionator, omnisque spiritualis Christi puerpera, cum magno dolore et labore debet parturire, et nisi ut Christum, id est, Christi fidem et Spiritum formet in Christianis auditoribus suis. Ad exemplum Apostoli, sermones suos audientium conditionibus et dispositionibus accommodeat. Ex charitate loquitur semper, ut tanquam mater Christum in auditorum animabus pariat.

VERS. 21. — DICITE MIHI... LEGEM NON LEGISTIS? GRÆC.: *Non audistis.* SYRUS: *Legem ipsam non audistis.* Post affectus maternos, quibus illorum corda commovit, rursum ad argumenta recurrit, quibus illorum arguat intellectum. Igitur ex ipsâ lege, contra legis sectatores argumentatur; legem vocat vetus Testamentum. *Legem non audistis?* quasi diceret: Si me non audistis, ipsam legem, quam ambulistis, audite.

VERS. 22. — SCRIPTUM EST ENIM, GENES. 16, v. 15 et 21, v. 2: QUONIAM ABRAHAM DUOS FILIOS HABUIT, ISMAELUM DE AGAR, ET ISAAC DE SARÀ. Sex alii filii postea nati sunt de Gethura, sed ad presentia rei mysterium non perliant; et cum hæc ageretur allegoria; nondum erant nati.

VERS. 23. — SED QUI DE ANIELA, SECUNDUM CARNEM, id est, secundum naturales carnis, seu nature, vires.

QUI ATEM DE LUBRA, PER REPROSSIONEM, id est, virtute divine promissionis; supernaturalem, seu per vires extraneas juxta Dei promissionem.

eisque persuadent ut quod expiunt. Ita Chrysostomus. *Quoniam confundi in vobis,* id est, hæreo et arceps sum animi, stupefactus sum, altissimi et inops consilii, de vobis, id est, quomodo vobiscum agere debeam. Aliud enim est videre et embescere, aliud confundi, hoc est, animo turbari, ut nescias quid sit agendum.

VERS. 21. — Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, etc. Græci, legem non audistis? Hæc majoris est energetis, q. d.: Si me non audistis legem ipsam quam ambulistis, audite; ipsa vos à se sicut Christum amandabit. Argomentatur autem ex ipsâ lege (id est, ex Scripturâ quæ legem tradidit) contra eos qui sub lege esse volebant.

VERS. 22. — Scriptum est enim, etc. Scriptura narrat Abraham duos suscepisse filios, Ismael et Isaac; illum ex Agar ancilla, id est, servâ; hunc vero ex Sarâ liberâ.

VERS. 23. — Sed qui de ancilla, secundum carnem nata est, nimirum per carnis vires, per carnalem et naturalem generationem, quæ habet, ut ex ovenculâ,

VERS. 24. — QUE SUNT PER ALLEGORIAM DICTA, id est, que dicta sunt ad aliud ex alio significandum. Seu que præter sensum litteralem et historicum, alium continent spirituale sensum et eminentiorem. Græc. *Quæ sunt allegorizata, id est expolliuata.*

HEC ENIM SUNT DUO TESTAMENTA, id est, hæc duæ uxores et matres, Agar et Sara, juxta sensum spirituale allegoricum, significant duo testamenta, vetus et novum.

UNUM QUIDEM, scilicet vetus, IN MONTE SINAI CONDITUM, Græc. : *A monte Sinai, scilicet profectum.*

IN SERVITUTE GENERALIS, id est, servus generalis filios, Judæos scilicet sub legis jugo servientes timore servili.

QUE EST AGAR, quod testamentum figuratum fuit per Agar ancillam, et servus domini suo vernaculus generantem.

VERS. 25. — SINAI ENIM MONS EST IN ARABIA, Græc. : *Nam Agar, Sina mons est in Arabia.* Syr. : *Nam Agar, mons est Sinai, qui est in Arabia.* Juxta Græc. et Syriam ex ipsis nominibus redditor ratio cur Agar vetus testamentum significaverit, scilicet, quia mons Sina, ubi factum est illud fœdus, vocatur Agar, seu Agara, unde Agrari, seu Agareni. Sina, Arabum lingua, ap-

qualis erat Agar, Abraham, licet senex, posset suscipere proles.

Qui autem de liberâ, per promissionem. Isaac genitus est non virtute carnali et naturali, quia hæc in ani et sterili Sarâ delevat, ut ex ea naturaliter scilicet prolem non posset senex et ipse Abraham; sed per promissionem genitus est, puta per virtutem divinam, et supernaturalem Dei, qui Abraham ex Sarâ supra naturam generationem Isaci promiserat, Gen. 17.

VERS. 24. — *Quæ sunt per allegoriam dicta.* Allegoria est, cum ex eo quod dicitur aliud quiddam significatur. Unde Augustin., lib. 15 de Trin., c. 8, dicit quosdam Latinos interpretes, hæc verbiis : *quæ sunt aliud ex alio significabilia.*

Hec enim sunt duo testamenta. Sara videlicet et Agar, sunt, id est, per allegoriam significant, duo testamenta, novum scilicet et vetus. Ita Hieron., Chrysost., Theodor.

Unum quidem in monte Sinai, q. d. : *Vetus testamentum à monte Sinai traditum et promulgatum, id est, servitute generatum, hoc est, servus generatus, videlicet Judæos servientes timore multiplicium, onerosorum et prægnavum caeremoniarum, abque timore ponarum ac spe bonorum terrenorum, abundantia videlicet frumenti, vini et olei, que Deus promisit Judæis, si legem pactumque servarent.*

Quæ est Agar, q. d. : *Quod testamentum vetus et servile significat Agar serva. Ita Hieronymus.*

VERS. 25. — *Sina enim mons est in Arabia;* q. d. : *Agar et Sina ejusdem rei gerunt significationem, scilicet veteris Testamenti. Conveniunt enim à monte Sinai vetus Testamentum profectum; nam Sina mons est horridus in Arabia, longe extra fines terre promissionis; prout aptissimus ad significandam veteris Testamenti qualitatem, que est timorem et horrorem incubare, et servos facere, promissionis exortes, et ab hereditate alienos.*

Qui conjunctus est ei que nunc est Jerusalem; id est, illorum veteris testamenti, quia Sinaici illi Judæi

pellatur Agar, ait Theophylactus post D. Chrysostomum, quia ibi est oppidum Agar, seu Agara, ait Grotius, qui citat Plinium, Dionem, Strabonem. Sed quiddam sit de Græco, juxta nostram Vulgatam sensus est: Merito dixi quod Agar figura fuerit veteris testamenti in monte Sina conditi. Nam Sina mons est in Arabia, qui conjunctus est: Græc. *επισημα, quadrat autem mox Jerusalem.* Syr. : *Et respondet hæc Jerusalem.* Ethiop. : *Et ex adverso correspondet.* Theodoretus: *Ille mons consentit huic terrestri Jerusalem.* Juxta geographos mons Sina distat à Jerusalem viginti dierum itinere; non potest ergo dici loco, seu propinquitate locali conjunctus. Sed debet intelligi, quod quadrat, seu cognationem et similitudinem habet cum Jerusalem nostri temporis: seu similis est conditionis.

Et servit... conditionis, scilicet, servilis: sicut Sina generavit servos, ita et Jerusalem servos generat et continet.

VERS. 26. — *ILLA AUTEM QUE SURSUM EST...* Delebat hic dici quod Sara sit novi Testamenti figura, seu figura Ecclesie, que est coelestis Jerusalem; et omisit utrum ex se clarum, contentis hanc Ecclesiam quatuor insignibus notis. Primum coelestis est, de sursum descen-

dit à celo, Apoc. 21, v. 2, quia Filius Dei de celo descendens eam fundavit. Secundò JERUSALEM, seu pacis visio: pacem dedit ei Christus, Joan. 14, 27. Tertio, LIBERA EST, et in libertatem generans per spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba, Pater, v. 6. Quarto, fecundissima est et MATER NOSTRA, que nos Deo peperit.

VERS. 27. — *SCRIPTUM EST ENIM...* Isai. 54, v. 1. STERILIS et deserta, Ecclesia est ex gentibus, seu Ecclesia Christi ex gentibus maximè sui parte collecta.

VERS. 28. — *Nos autem, fratres...* Incipit allegoriam applicare proposito. Nos, qui in Christum credimus, non sumus secundum Isaacem, seu ut Isaac, filii carnis et nature viribus, sed ad instar Isaac sumus ex virtute divina. Quippe Christiani per verbum Dei, cui credunt, sunt spirituales Abraham filii.

VERS. 29. — *Sed quomodo tunc...* Altera allegoria applicatio. Alludit ad id quod Genes. 21, 5, dicitur, sed hæc vocat persecutionem quod ibi dicitur Iusus. Varii varje hunc Iusum explicant: alii jurgium et pugnam, hereditatis causâ; alii irrisionem ob Isaac pietatem: alii quod Isaacum inducere voluerit ad colendas Idææas imagines, quas faciebat Isaac: alii quod Isaac viro voluerit. Vide Estium. Quinid sit, verò fuit persecutio, seu corporalis, seu spiritualis; et hæc fuit figura persecutionis Ecclesie à Judæis.

VERS. 30. — *Sed quid dicit Scriptura?* Tercia et principalis applicatio allegoriae: Ejecit ancilla et filii ejus, significans repudiationem Synagoga et Judæorum, est principale intentum Apostoli: ut sciant

VERS. 27. — *Scriptum est enim, Isaiæ 54: Letare, sterilis, que non parit; erumpit et clama, que non parturit. Letare, o Ecclesia ex gentibus vocata et collecta, que eras sterilis antea, et deserta, à Deo, libe et lege, que non parit, que habitans non solis Deo filios parere; Deo jam desponsata, erumpit et clama, letare, erumpit et clama: id est, cum irritâ Deum lauda, et in clamorem et cantica laudis erumpit.*

Quia nulli filii deserta, magis quam ejus que habet vitam. Deserta autem vocat, quasi à toto repulsum aut sequentem propter sterilitatem. Sensus est: Merito istandam filiâ est, quia tu, que habitans solitaria fuisti, nec viro ad pigendos filios conjuncta (sterilis enim eras), nunc fecunda reddita, Christo viro tuo filios paries multo plures, quam Synagoga viro suo conjuncta, id est, legem Mosaicam amplexata, tuo veteris testamenti tempore filios peperit.

VERS. 28. — *Nos autem fratres, secundum Isaac, instar Isaac, qui non virtute carnis, sed promissionis divina, natus est ex ani et sterili Sarâ, promissionis filii sumus.*

VERS. 29. — *Sed quomodo tunc in qui secundum Isaacem natus fuerat, hoc est, Isaac carnali virtute et generatione prognatus ex Agar, persequatur eum, qui secundum Spiritum, id est, Isaac, qui natus est ex Spiritûs sancti promissione et virtute supra naturam ex Sara, quasi typos fidelium, et spiritualium filiorum legis novæ, hæc et nunc, q. d. : Ut olim Isaac irrisioe lusi cum Isaac, cum vexando et persequendo, ita nunc Judæi Christum regem libertatis irriserunt, vestram, crucifixerunt, ejusque libertos christianos*

dit à celo, Apoc. 21, v. 2, quia Filius Dei de celo descendens eam fundavit. Secundò JERUSALEM, seu pacis visio: pacem dedit ei Christus, Joan. 14, 27. Tertio, LIBERA EST, et in libertatem generans per spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba, Pater, v. 6. Quarto, fecundissima est et MATER NOSTRA, que nos Deo peperit.

VERS. 27. — *SCRIPTUM EST ENIM...* Isai. 54, v. 1. STERILIS et deserta, Ecclesia est ex gentibus, seu Ecclesia Christi ex gentibus maximè sui parte collecta.

VERS. 28. — *Nos autem, fratres...* Incipit allegoriam applicare proposito. Nos, qui in Christum credimus, non sumus secundum Isaacem, seu ut Isaac, filii carnis et nature viribus, sed ad instar Isaac sumus ex virtute divina. Quippe Christiani per verbum Dei, cui credunt, sunt spirituales Abraham filii.

VERS. 29. — *Sed quomodo tunc...* Altera allegoria applicatio. Alludit ad id quod Genes. 21, 5, dicitur, sed hæc vocat persecutionem quod ibi dicitur Iusus. Varii varje hunc Iusum explicant: alii jurgium et pugnam, hereditatis causâ; alii irrisionem ob Isaac pietatem: alii quod Isaacum inducere voluerit ad colendas Idææas imagines, quas faciebat Isaac: alii quod Isaac viro voluerit. Vide Estium. Quinid sit, verò fuit persecutio, seu corporalis, seu spiritualis; et hæc fuit figura persecutionis Ecclesie à Judæis.

VERS. 30. — *Sed quid dicit Scriptura?* Tercia et principalis applicatio allegoriae: Ejecit ancilla et filii ejus, significans repudiationem Synagoga et Judæorum, est principale intentum Apostoli: ut sciant

VERS. 27. — *Scriptum est enim, Isaiæ 54: Letare, sterilis, que non parit; erumpit et clama, que non parturit. Letare, o Ecclesia ex gentibus vocata et collecta, que eras sterilis antea, et deserta, à Deo, libe et lege, que non parit, que habitans non solis Deo filios parere; Deo jam desponsata, erumpit et clama, letare, erumpit et clama: id est, cum irritâ Deum lauda, et in clamorem et cantica laudis erumpit.*

Quia nulli filii deserta, magis quam ejus que habet vitam. Deserta autem vocat, quasi à toto repulsum aut sequentem propter sterilitatem. Sensus est: Merito istandam filiâ est, quia tu, que habitans solitaria fuisti, nec viro ad pigendos filios conjuncta (sterilis enim eras), nunc fecunda reddita, Christo viro tuo filios paries multo plures, quam Synagoga viro suo conjuncta, id est, legem Mosaicam amplexata, tuo veteris testamenti tempore filios peperit.

VERS. 28. — *Nos autem fratres, secundum Isaac, instar Isaac, qui non virtute carnis, sed promissionis divina, natus est ex ani et sterili Sarâ, promissionis filii sumus.*

VERS. 29. — *Sed quomodo tunc in qui secundum Isaacem natus fuerat, hoc est, Isaac carnali virtute et generatione prognatus ex Agar, persequatur eum, qui secundum Spiritum, id est, Isaac, qui natus est ex Spiritûs sancti promissione et virtute supra naturam ex Sara, quasi typos fidelium, et spiritualium filiorum legis novæ, hæc et nunc, q. d. : Ut olim Isaac irrisioe lusi cum Isaac, cum vexando et persequendo, ita nunc Judæi Christum regem libertatis irriserunt, vestram, crucifixerunt, ejusque libertos christianos*

VERS. 30. — *Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus.* Sunt verba Saræ, Genes. 21, quibus petit ab Abraham marito, ut ejiciat Agar eum Isaacem vexante suum Isaac. Sicut enim Sarâ postulante, et Deo postulatum ejus approbante, ejecta est à domo Abraham Agar ancilla cum filio suo, sic Ecclesia per Spiritum Dei instans et perurgente, legem cum suis quasi necessario observatoribus, ejici oportuit à familia et populo Dei: per quod patam demonstratur legis ac prioris testamenti cessatio.

Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ; Isaac enim solus mansit hæres, qui liber, et filius liberæ. Sic allegoricè Christiani, qui liberi, sunt hæres benedictionis et justitiæ Abraham.

VERS. 31. — *Itaque, fratres, non sumus ancilla filii, sed libera.* Igitur, inquit, fratres, quocumque in Christum credimus, non sumus ancilla filii, id est, non pertinemus ad legem, significatam per Agar, sed sumus filii liberæ pertinetes ad Jerusalem, quæ sursum est, significatam per Saram.

Quæ libertate Christus nos liberavit, id est, in quam Christus per mortem suam nos asseruit; illo munus quod de seipso loquitur: *Si vos Filios liberaverit, vere liberi eritis*, Joan. 8. Christi gratia tribuendum est quod sumus filii novi Testamenti et Ecclesie quasi liberi, et liberati à veteris legis Testamenti et Synagoga quasi ancilla servitute.

Galatæ repudiatum esse Synagoga, sibi que metuedum esse ne cum Isaaclo excludantur ab hereditate, si per legalium observationem fiant servæ; seu Synagoga, filii.

VERS. 31. — *ITAQVE, FRATRES, NOS SUMUS...* Memorimus itaque, fratres, etc. Vide paraphrasim.

Clara totius allegoriae expolitio. Abraham duas habuit uxores, ancillam unam, alteram liberam; ex illis duas habuit filios; Isaacem scilicet ex ancilla, seu Agar; Isaacum ex liberâ, seu Sara. Isaac ancilla filius naturaliter de juvene et fecunda natus est; Isaac filius ingenuus, præter ordinem nature, sed vi divinis promissionis, ex sterili et nonagenariâ prognatus est. In historia: adest autem allegoria, seu mystica significatio.

Duo Abraham matrimonium significant duo Dei cum hominibus contracta fœdera. duæ matres, duæ leges; duo filii, duos populos. Primum Abraham matrimonium significat vetus Testamentum; Agar serva, significat legem Moysi in monte Sina datam, et servos generantem, tum quia onerabat et quasi opprimebat multitudinem et gravitate corporearum caeremoniarum, tum quia servili ponarum timore Judæos, quasi servos, cogebat ad observationem sui. Agar itaque legem præfigurabat veterem, Isaac vero Judæos; sicut enim Isaac nature viribus factus est Abraham filius, ita et Judæi. Secundum Abraham matrimonium, seu matrimonium cum Sarâ liberâ, significat novum Testamentum in Sion, seu legem evagelicam, que liberos generat. Primum, quia docet Deum in spiritu et veritate colere; secundò, quia amore et spiritu ducit ad Deum, unde libertas.

Sara igitur libera legem gratiæ, seu evangelicam libertatem significabat. Isaac autem præfigurabat Christi

perniciâ odio persequuntur, ut jam vos Galatas vexant et persequuntur, ut sibi subjiciant, libenter, et quocumque atque pervertant. Ita Ambros., Anselm.

VERS. 30. — *Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus.* Sunt verba Saræ, Genes. 21, quibus petit ab Abraham marito, ut ejiciat Agar eum Isaacem vexante suum Isaac. Sicut enim Sarâ postulante, et Deo postulatum ejus approbante, ejecta est à domo Abraham Agar ancilla cum filio suo, sic Ecclesia per Spiritum Dei instans et perurgente, legem cum suis quasi necessario observatoribus, ejici oportuit à familia et populo Dei: per quod patam demonstratur legis ac prioris testamenti cessatio.

Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ; Isaac enim solus mansit hæres, qui liber, et filius liberæ. Sic allegoricè Christiani, qui liberi, sunt hæres benedictionis et justitiæ Abraham.

VERS. 31. — *Itaque, fratres, non sumus ancilla filii, sed libera.* Igitur, inquit, fratres, quocumque in Christum credimus, non sumus ancilla filii, id est, non pertinemus ad legem, significatam per Agar, sed sumus filii liberæ pertinetes ad Jerusalem, quæ sursum est, significatam per Saram.

Quæ libertate Christus nos liberavit, id est, in quam Christus per mortem suam nos asseruit; illo munus quod de seipso loquitur: *Si vos Filios liberaverit, vere liberi eritis*, Joan. 8. Christi gratia tribuendum est quod sumus filii novi Testamenti et Ecclesie quasi liberi, et liberati à veteris legis Testamenti et Synagoga quasi ancilla servitute.

VERS. 30. — *Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus.* Sunt verba Saræ, Genes. 21, quibus petit ab Abraham marito, ut ejiciat Agar eum Isaacem vexante suum Isaac. Sicut enim Sarâ postulante, et Deo postulatum ejus approbante, ejecta est à domo Abraham Agar ancilla cum filio suo, sic Ecclesia per Spiritum Dei instans et perurgente, legem cum suis quasi necessario observatoribus, ejici oportuit à familia et populo Dei: per quod patam demonstratur legis ac prioris testamenti cessatio.

Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ; Isaac enim solus mansit hæres, qui liber, et filius liberæ. Sic allegoricè Christiani, qui liberi, sunt hæres benedictionis et justitiæ Abraham.

VERS. 31. — *Itaque, fratres, non sumus ancilla filii, sed libera.* Igitur, inquit, fratres, quocumque in Christum credimus, non sumus ancilla filii, id est, non pertinemus ad legem, significatam per Agar, sed sumus filii liberæ pertinetes ad Jerusalem, quæ sursum est, significatam per Saram.

Quæ libertate Christus nos liberavit, id est, in quam Christus per mortem suam nos asseruit; illo munus quod de seipso loquitur: *Si vos Filios liberaverit, vere liberi eritis*, Joan. 8. Christi gratia tribuendum est quod sumus filii novi Testamenti et Ecclesie quasi liberi, et liberati à veteris legis Testamenti et Synagoga quasi ancilla servitute.

stano, per Christum à servitute legali liberos: sicut enim Isaac supernaturali Dei virtute natus est, ita et Christiani per Verbum Dei facti sunt mystici et spirituales Abraham filii. Quemadmodum Isaac natus grandior Isaacum fratrem suum, natu minorum, persequetur, ita et nunc Judæi, in cultu Dei majores et antiquiores, Christianos, nati juniores, persequantur. At sicut tunc Isaac cum matre sua, Dei jussu, abjectus est à domo Abraham et hereditate spoliatus, ita Judæi legem, neglegito Evangelio, retinentes, ejecti sunt à domo Dei, et à celesti hereditate adiacati. Nos ergo Christiani, Sara liberæ, id est, Ecclesie filii, non debemus servituti legis abdicare nos subicere, ne cum Ismaele ab hereditate excludamur. Meminerimus itaque nos per Christi gratiam liberos esse et in evangelica libertate, per Christum nobis partâ, constanter perseveremus.

In hæc allegoriam observatio dogmaticæ et moralis.

1° Collige quod totum vetus Testamentum typos fuerit et figura, nec aliter legendum quam ut figura novi.

2° Quod ipsa patriarcharum facta erant figurativa et prophetica: duo Abraham matrimonium, duo Dei Testamenta figurabant, set fœdera: duo filii, duos populos: carnalem unum, et naturæ virtutis generatum, alterum spirituales, et gratiæ supernaturali virtute regentium. Abraham matrimonium cum serva Agar, figuravit fœdas quod Deus cum Moysè et Hebræis inivit in Sina, quod promisit se ipsorum Deum, tutorem et protectorem fore, ipsisque daturum terram Chanaan; Hebræi autem tam benignum acceptantes promissum, promiserunt se Deo servituros, legemque servaturos. Abraham matrimonium cum Sara, figura fuit pacti quod Deus cum Christo et Christianis fecit in Sina, quo Deus promisit se fore Christianis amicum, patrem, etisque, quasi filius, hereditatem suam celestem se daturum; Christiani vicissim per Christum et apostolos tacite hoc liberale Dei donum amplectentes, promiserunt se Christi fidei et præcepta servaturos. Hoc fœdus sanguine suo sancit et firmavit Christus in ultima cœnâ, Joan., 15.

3° Collige et cum gaudio suscipe quod v. 25, di-

Corollarium præstat, seu in hoc capite ad redigenda.

1° Ex v. 4, 5, 6, 7, admirandam tuam in Christo dignitatem agnosce, ô Christiane. Dei filius es; filius, inquit, major, liber, tui juris. Vide v. 4, 5. Ipso Filii Dei Spiritu animatus; eodem ac Christus ipse Spiritu Patrem æternum aliquos et invocans: *Abba, Pater*, v. 6. Hæres es Dei, et quidem hæres pleno jure, cui Spiritus sanctus, ut pars et archæ hereditatis æternæ, datus est, v. 7, cui eorum est apertum, et locus à Christo paratus et asservatus. Tante dignitatis et felicitatis memor, ô fili et hæres Dei, terrenæ sperne, cœlestis dilige. Æternum Patrem dilige, ipsique amore filiali serviens ad æternam illius hereditatem aspira continue. Vive dignè Deo, Patre tuo; dignè æternæ Dei Patris tui hereditate.

æterna est: Quod nos Christiani, Christo, Verbo Dei credentes, et secundum Spiritum regenerati, spirituale sumus semen, ad quod pertinet promissio, non hereditatis terrenæ, sed cœlestis, sed æternæ, sed regni Dei, Patris nostri. Quanta nobis gloria! Quanta felicitas, Dei filius et hæres esse! Vide quæ charitatem dedit vobis Pater, ut filii Dei nominemur et amus: propter hoc mundus non novit vos... Joan. 1° Epist. 5, 1. Hanc Dei erga te charitatem mirare: at recognosce; amatus, redama. *Estote imitatores Dei, sicut filii charitatis, et ambulato in dilectione*, Epist. 5, 1, 2. Ama Deum ut patrem; ex amore obedi Deo; ipsum amore filiali cole; spiritualia, cœlestia, æterna, divina, dilige, desidera, quere; si verò spiritualia semen es. Secundum carnem quippe nati sunt dilectores mundi, amatores seculi; sed secundum Spiritum nati sunt amatores regni cœlorum, dilectores Christi, desiderantes vitam æternam, gratis colentes Deum. S. Anselmus, hic, v. 28. Ad vetus Testamentum pertinent, utpote filii ancillæ, dilectores temporalium, dilectores hujus seculi, quocumque tempore sint vel fuerint (sive in Ecclesia, sive in Synagoga); ad novum autem Testamentum, utpote filii liberæ, dilectores æternæ vitæ, item S. Anselmus. Consule cor tuum, et vide quid diligas.

4° Collige, et ex v. 29 discite quomodo tunc... ita et nunc; discite, inquam, quid hoc nunc usque ad finem mundi durabit; semper in hæc vitâ caro et spiritus adversabuntur; semper carnales et spirituales opponentur; semper boni persecutionem patientur. *Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2 Tim. 3. Hoc figuratum fuit in Isaac; ipsius ab Ismaele persecutio figura fuit persecutionum quas filii Dei passuri sunt à filiis hominum: *Quomodo tunc... ita et nunc*. Hæc igitur veritas à quocumque probò et piò foriter apprehendenda, et in animo firmiter insculpenda. Sciat omnis Christianus hic non esse pacis et quietis locum; et recordetur temporalem persecutionem æternæ pacis et quietis arrationem esse: *Beati qui persecutionem patientur... quoniam ipsorum est... jus labent ad illud, et ad eos pertinet*.

pietatem maxime notanda, et ad præzium redigenda.

Vide observationem moralem post versum septimum.

2° In v. 14, 15, 16, 18, 19 et 20, à D. Paulo omnis prælati, imò et omnis animarum salutis minister, discat divinas apostolicæ charitatis artes et industris, quibus animarum saluti cooperetur. Cum hoc prælatorum et omnium Dei ministrorum exemplari, modò timeat, modo speret, v. 11; modò manum opululentem porrigat, v. 12; modò tenerè roget et blandiat, v. 12; modò beneficia commemoret et benè acta recenset; modò que passus est insinuet, v. 15, et 14; in eminent denique formam esse transformet, v. 15. Sit pater, sit mater; at mater continue parturienti, continuo laboranti et patienti, ut

Christus in animabus sibi subditis perfecte formetur, v. 19, 20.

Vide dicta ad hos versus in commentario.

3° Gaudeat omnis Christianus à v. 28 discens et audiens quod sit verus et legitimus Dei filius, ad quem pertinet hereditas regni cœlestis. Vide observationem moralem in hunc versum, collige tertio.

A. versu autem 29 discat idem Christianus quod

CAPUT V.

1. State, et nolite iterum iugo servitutis contineri.
2. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.
3. Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se quoniam debitor est universæ legi facienda.
4. Evacuati estis à Christo, qui in lego justificamini: à gratia excidistis.
5. Nos enim spiritu ex fide spem justitiæ expectamus.
6. Nam in Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium: sed fides quæ per charitatem operatur.
7. Carrebat is benè: quis vos impedit veritati non obedire?
8. Persussio hæc non est ex eo qui vocat vos.
9. Modicum fermentum totam massam corrumpit.
10. Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis; qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicumque est ille.
11. Ego autem, fratres, si circumcissionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? Ergo evacuatum est scandalum crucis?
12. Utinam et abscondatur qui vos conturbant!
13. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres: tantum in libertatem in occasione detis carnalis, sed per charitatem spiritus servite invicem.
14. Omnis enim lex in uno sermone impletur: Dilige proximum tuum sicut teipsum.
15. Quod si invicem mordetis, et comeditis, vilete ne ab invicem consumamini.
16. Dico autem: Spiritu ambulate, et desideria carnis non persequetis.
17. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem: hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quocumque vultis, illa faciatis.
18. Quod si Spiritu ducimini, non estis sub lege.
19. Manifesta sunt autem opera carnis quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria.
20. Idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, emulationes, ira, rixæ, dissensiones, sectæ.
21. Invidia, homicidia, ebrietates, comessiones, et his similia; quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.
22. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas.
23. Mansuetudo, fides, modestia, continentia, ca-

ad hanc hereditatem non sit sine multis tribulationibus adventurus; persecutionem patientur: at: *Beati qui persecutionem patientur, etc.*, Math. 5, 10. *Non sunt condigna poenitentia hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*. Rom. 8, 18. *Momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternam gloriæ pondus operatur in nobis*, 2 Cor. 4, 17.

CHAPITRE V.

1. Tenez-vous en là, et ne vous remettez point de nouveau sous le joug de la servitude.
2. Car je vous dis, moi Paul, que si vous vous faites circoncire, Jésus-Christ ne vous servira de rien.
3. Et de plus je déclare à tout homme qui se fait circoncire, qu'il est obligé de garder toute la loi.
4. Vous qui voulez être justifiés par la loi, vous n'avez plus de part à Jésus-Christ; vous êtes déçus de la grâce.
5. Mais nous, c'est par l'esprit et en vertu de la foi que nous espérons recevoir la justice.
6. Car en Jésus-Christ, ni la circoncision ni l'incircision ne servent de rien; mais la foi qui est animée de la charité.
7. Vous corrigez si bien! qui vous arrêtez pour vous empêcher d'obéir à la vérité?
8. Ce sentiment dont vous vous êtes laissé persuader, ne vient pas de celui qui vous a appelés.
9. Un peu de levain agit toute la pâte.
10. J'espère de la bonté du Seigneur que vous n'aurez point à l'avenir d'autres sentiments que les miens; mais celui qui vous trouble, il en portera la peine, quel qu'il soit.
11. Pour moi, mes frères, si je prêchais encore la circoncision, pourquoi est-ce que je souffre tant de persécution? Le scandale de la croix est donc anéanti?
12. Pâta à Dieu que ceux qui vous troublent fussent plus que circoncis!
13. Car vous êtes appelés, mes frères, à un état de liberté; prenez garde seulement que cette liberté ne vous serve d'occasion pour vivre selon la chair; mais assujétissez-vous les uns aux autres par une charité spirituelle;
14. Car toute la loi est renfermée dans ce seul précepte: Vous aimerez votre prochain comme vous-même.
15. Que si vous vous mordiez et vous dévoriez les uns les autres, prenez garde que vous ne vous consumiez les uns les autres.
16. Or je vous dis: Conduisez-vous selon l'Esprit de Dieu, et vous n'accomplirez point les désirs de la chair.
17. Car la chair a des desirs contraires à ceux de l'esprit, et l'esprit en a de contraires à ceux de la chair; ils sont opposés l'un à l'autre, de sorte que vous ne faites pas toujours les choses que vous voudriez.
18. Que si vous vous conduisez par l'Esprit de Dieu, vous n'êtes point sous la loi.
19. Or il est aisé de connaître les œuvres de la chair, qui sont la fornication, l'impureté, l'impudicité, la dissolution.
20. L'idolâtrie, les empoisonnements, les inimicitias, les dissensions, les jalousies, les animosités, les querelles, les divisions, les menures.
21. Les envies, les meurtres, les irrogneries, les débauches et autres choses semblables, dont je vous déclare, comme je vous l'ai déjà dit, que ceux qui commettent ces crimes ne seront point héritiers du royaume de Dieu.
22. Les fruits de l'esprit au contraire sont la charité, la joie, la patience, l'humanité, la bonté, la persévérance.
23. La mansuétude, la foi, la modestie, la continence, ca-

stano, per Christum à servitute legali liberos: sicut enim Isaac supernaturali Dei virtute natus est, ita et Christiani per Verbum Dei facti sunt mystici et spirituales Abraham filii. Quemadmodum Ismael natus grandior Isaacem fratrem suum, natu minore, persequetur, ita et nunc Judæi, in cultu Dei majores et antiquiores, Christianos, nati juniores, persequuntur. At sicut tunc Ismael cum matre sua, Dei jussu, abjectus est à domo Abraham et hereditate spoliatus: ita Judæi legem, neglegito Evangelio, retinentes, ejecti sunt à domo Dei, et à celesti hereditate adiacati. Nos ergo Christiani, Sara liberæ, id est, Ecclesie filii, non debemus servituti legis abdicare nos subicere, ne cum Ismaele ab hereditate excludamur. Meminerimus itaque nos per Christi gratiam liberos esse et in evangelica libertate, per Christum nobis partâ, constanter perseveremus.

In hæc allegoriam observatio dogmaticæ et moralis.

1° Collige quod totum vetus Testamentum typos fuerit et figura, nec aliter legendum quam ut figura novi.

2° Quod ipsa patriarcharum facta erant figurativa et prophetica: duo Abraham matrimonium, duo Dei Testamenta figurabant, sex fœdera: duo filii, duos populos: carnalem unum, et naturæ virtutis generatum, alterum spirituales, et gratiæ supernaturali virtute regentium. Abraham matrimonium cum serva Agar, figuravit fœdas quod Deus cum Moysè et Hebræis inivit in Sina, quod promisit se ipsorum Deum, tutorem et protectorem fore, ipsisque daturum terram Chanaan; Hebræi autem tam benignum acceptantes promissum, promiserunt se Deo servituros, legemque servaturos. Abraham matrimonium cum Sara, figura fuit pacti quod Deus cum Christo et Christianis fecit in Sina, quo Deus promisit se fore Christianis amicum, patrem, etisque, quasi filius, hereditatem suam celestem se daturum; Christiani vicissim per Christum et apostolos tacite hoc liberale Dei donum amplectentes, promiserunt se Christi fidei et præcepta servaturos. Hoc fœdus sanguine suo sanxit et firmavit Christus in ultima cœna, Joan., 15.

3° Collige et cum gaudio suscipe quod v. 25, di-

Corollarium præstat, seu in hoc capite ad redigenda.

1° Ex v. 4, 5, 6, 7, admirandam tuam in Christo dignitatem agnosce, ô Christiane. Dei filius es; filius, inquit, major, liber, tui juris. Vide v. 4, 5. Ipso Filii Dei Spiritu animatus; eodem ac Christus ipse Spiritu Patrem æternum aliquos et invocans: *Abba, Pater*, v. 6. Hæres es Dei, et quidem hæres pleno jure, cui Spiritus sanctus, ut pars et archæ hereditatis æternæ, datus est, v. 7, cui eorum est apertum, et locus à Christo paratus et asservatus. Tante dignitatis et felicitatis memor, ô fili et hæres Dei, terrenæ sperne, cœlestis dilige. Æternum Patrem dilige, ipsique amore filiali serviens ad æternam illius hereditatem aspira continue. Vive dignè Deo, Patre tuo; dignè æternæ Dei Patris tui hereditate.

æterna est: Quod nos Christiani, Christo, Verbo Dei credentes, et secundum Spiritum regenerati, spirituale sumus semen, ad quod pertinet promissio, non hereditatis terrenæ, sed cœlestis, sed æternæ, sed regni Dei, Patris nostri. Quanta nobis gloria! Quanta felicitas, Dei filius et hæres esse! *Videte quantum charitatem dedit vobis Pater, ut filii Dei nominemur et amus: propter hoc mundus non novit vos...* Joan. 1° Epist. 5, 1. Hanc Dei erga te charitatem mirare: at recognosce; amatus, redama. *Estote imitatores Dei, sicut filii charitatis, et ambulato in dilectione*, Epist. 5, 1, 2. Ama Deum ut patrem; ex amore obedi Deo; ipsum amore filiali cole; spiritualia, cœlestia, æterna, divina, dilige, desidera, quere; si verò spiritualia semen es. Secundum carnem quippe nati sunt dilectores mundi, amatores seculi; sed secundum Spiritum nati sunt amatores regni cœlorum, dilectores Christi, desiderantes vitam æternam, gratis colentes Deum. S. Anselmus, hic, v. 28. Ad vetus Testamentum pertinent, utpote filii ancillæ, dilectores temporalium, dilectores hujus seculi, quocumque tempore sint vel fuerint (sive in Ecclesia, sive in Synagoga); ad novum autem Testamentum, utpote filii liberæ, dilectores æternæ vitæ, item S. Anselmus. *Consule cor tuum, et vide quid diligas.*

4° Collige, et ex v. 29 discite quomodo tunc... ita et nunc; discite, inquam, quid hoc nunc usque ad finem mundi durabit; semper in hæc vitâ caro et spiritus adversabuntur; semper carnalès et spirituales opponentur; semper boni persecutionem patientur. *Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2° Tim. 3. Hoc figuratum fuit in Isaac; ipsius ab Ismaele persecutio figura fuit persecutionum quas filii Dei passuri sunt à filiis hominum: *Quomodo tunc... ita et nunc*. Hæc igitur veritas à quocumque probò et piò foriter apprehendenda, et in animo firmiter insculpenda. Sciat omnis Christianus hic non esse pacis et quietis locum; et recordetur temporalem persecutionem æternæ pacis et quietis arrationem esse: *Beati qui persecutionem patientur... quantum ipsorum est...; jus labent ad illud, et ad eos pertinet.*

pietatem maxime notanda, et ad præzium redigenda.

Vide observationem moralem post versum septimum.

2° In v. 14, 15, 16, 18, 19 et 20, à D. Paulo omnis prælati, imò et omnis animarum salutis minister, discat divinas apostolicæ charitatis artes et industris, quibus animarum saluti cooperetur. Cum hoc prælatorum et omnium Dei ministrorum exemplari, modò timeat, modo speret, v. 11; modò manum opululentem porrigat, v. 12; modò tenerè roget et blandiat, v. 12; modò beneficia commemoret et benè acta recenset; modò que passus est insinuet, v. 15, et 14; in eminent denique formam esse transformet, v. 15. Sit pater, sit mater; at mater continue parturienti, continuo laboranti et patienti, ut

Christus in animabus sibi subditis perfecte formetur, v. 19, 20.

Vide dicta ad hos versus in commentario.

3° Gaudeat omnis Christianus à v. 28 discens et audiens quod sit verus et legitimus Dei filius, ad quem pertinet hereditas regni cœlestis. Vide observationem moralem in hunc versum, collige tertio.

A. versu autem 29 discat idem Christianus quod

CAPUT V.

1. State, et nolite iterum iugo servitutis contineri.
2. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.
3. Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se quoniam debitor est universæ legi facienda.
4. Evacuati estis à Christo, qui in lego justificamini: à gratia excidistis.
5. Nos enim spiritu ex fide spem justitiæ expectamus.
6. Nam in Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium: sed fides que per charitatem operatur.
7. Carrebatis benè: quis vos impedit veritati non obedire?
8. Persussio hæc non est ex eo qui vocat vos.
9. Modicum fermentum totam massam corrumpit.
10. Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis: qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicumque est ille.
11. Ego autem, fratres, si circumcissionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? Ergo evacuatum est scandalum crucis?
12. Utinam et abscondatur qui vos conturbant!
13. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres: tantum in libertatem in occasione detis carnalis, sed per charitatem spiritus servite invicem.
14. Omnis enim lex in uno sermone impletur: Dilige proximum tuum sicut teipsum.
15. Quod si invicem mordetis, et comeditis, vilete ne ab invicem consumamini.
16. Dico autem: Spiritu ambulate, et desideria carnis non persequeris.
17. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem: hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quocumque vultis, illa faciatis.
18. Quod si Spiritu ducimini, non estis sub lege.
19. Manifesta sunt autem opera carnis que sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria.
20. Idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, emulationes, ira, rixæ, dissensiones, sectæ.
21. Invidia, homicidia, ebrietates, comessiones, et his similia: qua prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.
22. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas.
23. Mansuetudo, fides, modestia, continentia, ca-

ad hanc hereditatem non sit sine malis tribulationibus adventurus; persecutionem patientur: at: *Beati qui persecutionem patientur*, etc., Math. 5, 10. *Non sunt condigna poenitentia hujus temporis ad futuram gloriam, que revelabitur in nobis*. Rom. 8, 18. *Momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternam gloriæ pondus operatur in nobis*, 2° Cor. 4, 17.

CHAPITRE V.

1. Tenez-vous en là, et ne vous remettez point de nouveau sous le joug de la servitude.
2. Car je vous dis, moi Paul, que si vous vous faites circoncire, Jésus-Christ ne vous servira de rien.
3. Et de plus je déclare à tout homme qui se fait circoncire, qu'il est obligé de garder toute la loi.
4. Vous qui voulez être justifiés par la loi, vous n'avez plus de part à Jésus-Christ; vous êtes déçus de la grâce.
5. Mais nous, c'est par l'esprit et en vertu de la foi que nous espérons recevoir la justice.
6. Car en Jésus-Christ, ni la circoncision ni l'incircision ne servent de rien; mais la foi qui est animée de la charité.
7. Vous couriez si bien! qui vous a arrêtés pour vous empêcher d'obéir à la vérité?
8. Ce sentiment dont vous vous êtes laissé persuader, ne vient pas de celui qui vous a appelés.
9. Un peu de levain agit toute la pâte.
10. J'espère de la bonté du Seigneur que vous n'aurez point à l'avenir d'autres sentiments que les miens; mais celui qui vous trouble, il en portera la peine, quel qu'il soit.
11. Pour moi, mes frères, si je prêchais encore la circoncision, pourquoi est-ce que je souffre tant de persécution? Le scandale de la croix est donc anéanti?
12. Pâta à Dieu que ceux qui vous troublaient fussent plus que circoncis!
13. Car vous êtes appelés, mes frères, à un état de liberté; prenez garde seulement que cette liberté ne vous serve d'occasion pour vivre selon la chair; mais assujétissez-vous les uns aux autres par une charité spirituelle;
14. Car toute la loi est renfermée dans ce seul précepte: Vous aimerez votre prochain comme vous-même.
15. Que si vous vous mordiez et que vous ne vous consumiez les uns les autres.
16. Or je vous dis: Conduisez-vous selon l'Esprit de Dieu, et vous n'accomplirez point les désirs de la chair.
17. Car la chair a des desirs contraires à ceux de l'esprit, et l'esprit en a de contraires à ceux de la chair; ils sont opposés l'un à l'autre, de sorte que vous ne faites pas toujours les choses que vous voudriez.
18. Que si vous vous conduisez par l'Esprit de Dieu, vous n'êtes point sous la loi.
19. Or il est aisé de connaître les œuvres de la chair, qui sont la fornication, l'impureté, l'impudicité, la dissolution.
20. L'idolâtrie, les empoisonnements, les inimicitias, les dissensions, les jalousies, les animosités, les querelles, les divisions, les haines.
21. Les envies, les meurtres, les irrogneries, les débauches et autres choses semblables, dont je vous déclare, comme je vous l'ai déjà dit, que ceux qui commettent ces crimes ne seront point héritiers du royaume de Dieu.
22. Les fruits de l'esprit au contraire sont la charité, la joie, la patience, l'humanité, la bonté, la persévérance.
23. La mansuétude, la foi, la modestie, la continence, ca-

atitas. Adversus hujusmodi non est lex.

24. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.

25. Si Spiritu vivimus, Spiritu et ambulemus.

26. Non efficiamur inanis gloriae cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.

ANALYSIS

Concludit Galatas urgens ad christianam libertatem constanter servandam, illisque multis rationibus confertis advertens à jure legis Mosaeicae abstinendo.

Primo, et circumcidamini, Christus nihil vobis proderit.

Secundo, solius legis implenda debitoris eritis.

Tertio, expertis eritis iustitiam Christi; et licet dicamini Christiani, de facto evacuati eritis à Christo.

Quarto, fides per dilectionem operans justificat; ad hoc nec circumcisio prodest, nec praepitium.

7. Galatarum in eia salutis cursum deplorat interruptum; causam rejicit in paucos quosdam, qui velut fermentum totam massam corrumpunt.

10. Confidit quod per Christi gratiam respiciet Galatae; et per Dei iustitiam, harum turbarum causam dabitur pennis.

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

10. Confidit quod per Christi gratiam respiciet Galatae; et per Dei iustitiam, harum turbarum causam dabitur pennis.

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaeorum, hanc calamitatem respellit ex persecutione quam à Judaeis patiebatur: utiquid ergo me Judaei persequuntur?

la elasticité. Il n'y a point de loi contre ceux qui vivent de la sorte.

24. Or ceux qui sont à Jésus-Christ ont crucifié leur chair avec ses passions et ses desirs déréglés.

25. Si nous vivons par l'Esprit de Dieu, conduisons-nous donc aussi par cet Esprit;

26. Et ne nous laissons point aller à la vaine gloire, nous piquant les uns les autres, et étant envieux les uns des autres.

12. In harum turbarum auctores indignatus, optat ut et ipsi abscondantur.

15. Transit ad mores, ac primo ut omnem dissidierum ignem inter Galatas extinguat, eos hortatur ad charitatem, in qua et ad quam tota lex.

16. Ut charitatem autem servent, assignat medium ad quod omnia reducuntur media, scilicet Spiritu ambulare, seu secundum sancti Spiritus impulsam vivere.

17. Monet quod in nobis spiritus et caro semper sint opposita; spiritum autem sequi debemus: quod ut securus facere possimus, et non decipiatur.

19. Enumerat opera carnis.

22. Recenset fructus spiritus.

Quoniam autem, quasi ex una parte, concupiscentiae carnis; ostensa et ex altera parte spiritus carnis, quasi ad bellum excitans, ait:

24. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt, etc.

25. Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus.

26. Non sumus inanis gloriae cupidi, alii aliis insultantes, alii aliis invidentes.

PARAMURASIS.

1. Constantes et firmi perseverate in evangelica libertate, quam Christus vobis acquisivit, et ab idolorum servitute liberati, ne patiamini aliud vobis imponi servitutis jugum, nempe jugum legis Mosaeicae.

2. Ecce ego Paulus, apostolus à Christo vocatus, et vester specialis apostolus, dico vobis, et palam affirmo, quod si vos, Galatae gentiles, circumcisionem recipiatis, Christi beneficiorum non eritis participes; sique nihil vobis proderit Christus, nec Christianismus.

3. Insuper et denotio omni homini, qui per circumcisionem ascribit se curiali Judaicae synagoga, quod debitor est omnium Mosaeicae legis adimplenda.

4. Licet exterius Christiani videamini, Christianique colere, revera tamen intus evacuati estis à Christo: omnem perdidistis fructum mortis ac redemptionis Christi; beneficium gratiae amisistis, qui in lege justificari quaeritis.

5. Nos enim Christiani iustitiam quaerimus spiritu et spiritualibus actibus; vos carne et carnalibus caeremoniis; nos per fidem Christi expectamus iustitiam operanti, et iustitiae fructum, vitam aeternam; vos ex legis operibus.

6. Nam in Christianismo ad salutem non confert quod quis circumcisus sit, aut non circumcisus. Sed fides in Christum, non sola, nec otiosa, sed quae claritate perficitur, et per charitatem operatur, id est, quae praeccepta servat, et pia facit opera.

7. Tam haec curabatis! quis quasi transversè ve-

strum iter impedit, persuadens vobis non obedientiam veritatis?

8. Haec persuasio de iudaizando, non est ex Deo, qui vos ad Christianismum vocavit.

9. Sed sicut paululum fermenti totam firnam conspersam, seu postam, suo acore imbutit et inficit, ita quidam iudaizantes totam vestram ecclesiam suo errore corrumpunt.

10. Ego confidens in Dei erga vos bonitate, spero quod, re melius expensa, nihil aliud sentietis quam quae vos docui; qui autem harum turbarum causa fuit, poenas dabit, quisquis sit.

11. Quod ad me, fratres, si, ut dicunt, circumcisionem adhuc praedico necessariam, quare ergo persecutionem patior à Judaeis? si id ita esset, cessasset iam scandalum crucis.

12. Utinam qui circumcidi vos volunt, et propter hoc vos conturbant, non solum circumcidiatur, sed et abscondantur! vel utinam ab ecclesia vestra rescindantur, sicut corrumpuntur alios!

15. Quantum ad vos, fratres mei, per Christum vocati estis ad libertatem et immunitatem ab onerosa legalium servitute; cavete ne hanc christianam libertatem abutiamini ad servitutum carnalibus desideris; sed illa nimium, ut vos sponte subiciamini invicem in spiritu charitatis. Quantum per vocationem vestram liberi estis, tantum per charitatem alter alterius servi sitis.

14. Omnis enim lex quae ad proximum spectat, hoc

brevi sermone completur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum.

15. Quod si vos invicem mordeatis et dilaceratis, videte ne vosmetipsos perdati, iram Dei vestris mutuis odiis excitantes in vosmetipsos.

16. Dico autem, et hoc maxime commendo vobis, vitam insitumte secundum Spiritus sancti dictamen et impulsam, et sic fiet ut carnis desideria non periclitati.

17. Caro enim semper concupiscentia, et spiritus seu gratia feruntur in diversa; caro in suavia fertur; spiritus in saeta; caro carnalia desiderat; spiritus spiritualia, caelestia, aeterna; sique opponuntur, ut sepe non faciamus quae volumus, vellem non concupiscere, concupisco; vellem bona opera fervide et alacriter facere, resistit caro, et aggravat animum, sumque seminis et tepidis.

18. Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege, sed quasi extra et supra legem; adversus vos non est lex: factis enim sponte et ex amore quod lex praecipit et exigit poenarum timore.

19. Ne autem in re tanti momenti quispiam vestrum decipiatur, hinc vobis opera carnis enumero; illinc fructus spiritus recensendo. Nota sunt opera carnis, seu ad quae exaltat concupiscentia, scilicet fornicatio, immunditia, seu mollicitas, impudicitia, seu in gestibus, seu in oculis, seu in tactibus; luxuria quaelibet;

20. Cultus idolorum, veneficia, inimicitia, jurgia, emulationes, ira, rixae, dissidia, sectae;

21. Invidia, homicidia, temerariae conersationes, bisque similia, quae qui faciunt, ut jam praefixi vobis, et jam dico, regni Dei hereditatem non sunt adepturi.

22. Opera vero quae Spiritus sanctus per suam gratiam parit in vobis, ut Dei regnum mereamur, sunt claritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23. Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Qui haec omnia habent, nullam legem penam operis habent; contra istos nulla lex est arguens, damnans, et puniens: ideo dixi, si spiritu ducimini, sub lege non estis, sed extra, et supra legem.

24. Qui verè Christiani sunt, et ad Jesum Christum pertinent, illi concupiscentiam carnalem spiritui adversantem cum passionibus et affectibus, seu pravus desideris ejus, crucifixerunt, id est, compresserunt, seu in sese mortificaverunt.

25. Si Spiritu Dei vivit et movetur animus noster, hoc ipsum actibus exprimitur, viam quam monstrat hic Spiritus sequamur, nec ad opera carnis delinquamus.

26. Non sumus inanis gloriae cupidi, alii aliis insultantes, alii aliis invidentes.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — STATE, ET NOLITE ITERUM JUGO SERVITUTIS CONTINERI. Hanc versum Graec. et Syr. jungunt cum ultimis verbis quarti capitis. Graec.: Libertate igitur, quae Christus nos liberavit, state, etc. Syr.: State igitur in libertate illa, quae Christus nos donavit, etc.

Sed in re parum refert, et sensus est: State in Christiana libertate, et in ea firmi perseverate. Ex hoc verbo state, aliqui inferunt quod nondum in iudaizantium haerem inciderebant Galatae, sed ex v. 4, verosimilius est quod aliqui occiderant, alii verò stabant; et hos alloquens Paulus, ait: state.

ET NOLITE ITERUM, id est, et à jure idololatriae liberati, nolite aliud jugum servitutis subire. Nusquam Galatae legi Mosaeicae servierunt, sed idolis in gentilismo; debet ergo sic explicari illud iterum, sicut et in cap. 4, v. 9.

CONTINERI, id est, teneri. Graec., implicari, illaqueari.

JUGO SERVITUTIS. Lex Mosaeica dicitur jugum servitutis ob multitudinem et gravitatem preceptorum, ut dictum est in fine capitis quarti. In expositione allegorice. Peccatum est servitute, et legis jugo longe gravius, et damabilius. Hinc omni homini per Christum justificato, et ab hinc damabili servitute liberato, dici potest: state, etc., per Christum, sive per baptismum, sive per alia Sacramenta, à peccati et à diaboli servi-

VERS. 1. — STATE, firmi et constantes persistite in fide et libertate Christi, id est, abjecta omni fluctatione, persistite constantem in libertate, quam per Christum semel adepti estis.

ET NOLITE ITERUM JUGO SERVITUTIS CONTINERI. Sensus est: S. S. XXIV.

VERS. 2. — ECCE EGO PAULUS, Christi apostolus, in quo, et per quem Christus loquitur,

DICO VOBIS, Galatis gentilibus, et non Judaeis, quod si circumcidamini, etc.

Notandum ad intelligentiam.

Nota quod tunc nec Judaeis, nec gentilibus circumcisio esset ad salutem necessaria; Judaeis tamen nondum erat mortifera, iustis enim de causis permittebatur fidelibus Judaeis filiis suis circumcidere: quas vide in fine capitis secundi, synopsis disputationum; sic et Paulus ipse Timotheum, ex matre Judaeum, circumcidit. At fidelibus gentilibus erat mortifera circumcisio, quia ipsos post baptismum circumcidi, erat iustitiam ex circumcisioe quaerere, et palam protestari quod ad iustitiam assequendam non sufficeret Christi gratia, quod sanè Christo erat maxime inju-

VERS. 1. — STATE, firmi et constantes persistite in fide et libertate Christi, id est, abjecta omni fluctatione, persistite constantem in libertate, quam per Christum semel adepti estis.

ET NOLITE ITERUM JUGO SERVITUTIS CONTINERI. Sensus est: S. S. XXIV.

VERS. 2. — ECCE EGO PAULUS dico vobis, etc.; si, inquit, aliquid apud vos mea valet auctoritas, ecco

(Treinte-deux.)

20. Cultus idolorum, veneficia, inimicitia, jurgia, emulationes, ira, rixae, dissidia, sectae;

21. Invidia, homicidia, temerariae conersationes, bisque similia, quae qui faciunt, ut jam praefixi vobis, et jam dico, regni Dei hereditatem non sunt adepturi.

22. Opera vero quae Spiritus sanctus per suam gratiam parit in vobis, ut Dei regnum mereamur, sunt claritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23. Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Qui haec omnia habent, nullam legem penam operis habent; contra istos nulla lex est arguens, damnans, et puniens: ideo dixi, si spiritu ducimini, sub lege non estis, sed extra, et supra legem.

24. Qui verè Christiani sunt, et ad Jesum Christum pertinent, illi concupiscentiam carnalem spiritui adversantem cum passionibus et affectibus, seu pravus desideris ejus, crucifixerunt, id est, compresserunt, seu in sese mortificaverunt.

25. Si Spiritu Dei vivit et movetur animus noster, hoc ipsum actibus exprimitur, viam quam monstrat hic Spiritus sequamur, nec ad opera carnis delinquamus.

26. Non sumus inanis gloriae cupidi, alii aliis insultantes, alii aliis invidentes.

20. Cultus idolorum, veneficia, inimicitia, jurgia, emulationes, ira, rixae, dissidia, sectae;

21. Invidia, homicidia, temerariae conersationes, bisque similia, quae qui faciunt, ut jam praefixi vobis, et jam dico, regni Dei hereditatem non sunt adepturi.

22. Opera vero quae Spiritus sanctus per suam gratiam parit in vobis, ut Dei regnum mereamur, sunt claritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23. Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Qui haec omnia habent, nullam legem penam operis habent; contra istos nulla lex est arguens, damnans, et puniens: ideo dixi, si spiritu ducimini, sub lege non estis, sed extra, et supra legem.

24. Qui verè Christiani sunt, et ad Jesum Christum pertinent, illi concupiscentiam carnalem spiritui adversantem cum passionibus et affectibus, seu pravus desideris ejus, crucifixerunt, id est, compresserunt, seu in sese mortificaverunt.

25. Si Spiritu Dei vivit et movetur animus noster, hoc ipsum actibus exprimitur, viam quam monstrat hic Spiritus sequamur, nec ad opera carnis delinquamus.

26. Non sumus inanis gloriae cupidi, alii aliis insultantes, alii aliis invidentes.

20. Cultus idolorum, veneficia, inimicitia, jurgia, emulationes, ira, rixae, dissidia, sectae;

21. Invidia, homicidia, temerariae conersationes, bisque similia, quae qui faciunt, ut jam praefixi vobis, et jam dico, regni Dei hereditatem non sunt adepturi.

22. Opera vero quae Spiritus sanctus per suam gratiam parit in vobis, ut Dei regnum mereamur, sunt claritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23. Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Qui haec omnia habent, nullam legem penam operis habent; contra istos nulla lex est arguens, damnans, et puniens: ideo dixi, si spiritu ducimini, sub lege non estis, sed extra, et supra legem.

24. Qui verè Christiani sunt, et ad Jesum Christum pertinent, illi concupiscentiam carnalem spiritui adversantem cum passionibus et affectibus, seu pravus desideris ejus, crucifixerunt, id est, compresserunt, seu in sese mortificaverunt.

25. Si Spiritu Dei vivit et movetur animus noster, hoc ipsum actibus exprimitur, viam quam monstrat hic Spiritus sequamur, nec ad opera carnis delinquamus.

26. Non sumus inanis gloriae cupidi, alii aliis insultantes, alii aliis invidentes.

20. Cultus idolorum, veneficia, inimicitia, jurgia, emulationes, ira, rixae, dissidia, sectae;

21. Invidia, homicidia, temerariae conersationes, bisque similia, quae qui faciunt, ut jam praefixi vobis, et jam dico, regni Dei hereditatem non sunt adepturi.

22. Opera vero quae Spiritus sanctus per suam gratiam parit in vobis, ut Dei regnum mereamur, sunt claritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23. Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Qui haec omnia habent, nullam legem penam operis habent; contra istos nulla lex est arguens, damnans, et puniens: ideo dixi, si spiritu ducimini, sub lege non estis, sed extra, et supra legem.

24. Qui verè Christiani sunt, et ad Jesum Christum pertinent, illi concupiscentiam carnalem spiritui adversantem cum passionibus et affectibus, seu pravus desideris ejus, crucifixerunt, id est, compresserunt, seu in sese mortificaverunt.

25. Si Spiritu Dei vivit et movetur animus noster, hoc ipsum actibus exprimitur, viam quam monstrat hic Spiritus sequamur, nec ad opera carnis delinquamus.

26. Non sumus inanis gloriae cupidi, alii aliis insultantes, alii aliis invidentes.

(Treinte-deux.)

rosium. Hinc Galatis gentilibus, et non Judæis, loquens Apostolus, cum auctoritate pronuntiat: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit; vita, passio, mors, omne meritum Christi nihil vobis proderit, cui, quasi ad justitiam non sufficienti, renuntiastis hoc vestro ad judaismum recursu.*

Observatio moralis.

Quod si autem in circumcissione carnis salutem querere, Christum pro nobis crucifixum sit abjicere, quid erit ergo in voluminibus carnis suam felicitatem querere? Quod si partem in lege, partem in fide suam fiduciam reponere; sit Christum non habere, quid erit ergo post baptismum totam suam spem et fiduciam in terrenis et damnohilibus collocare, totam vitam in malis operibus impendere, nihil nisi mala opera facere, affectus pravorum circa mala et prohibita contentos habere?

O Deus miserere, illumina oculos cordis nostri; ut intelligentes quam sit nobis honorificum in baptismo Christum induisse, spiritum adoptionis filiorum in cordibus nostris recepisse, filios et heredes Dei factos fuisse, horreamus pro peccatum Christum expere, Spiritum sanctum a ceteris nostris per affectus malis et reos expellere, vitam profanam, carnalem, et animalem, nos hereditatis aeternae indignos efficere, et Christianismum nobis inutilem reddere. Da in super, o misericordiarum Pater, mihi homo a Christo quasi apostatam horrentes, vitam dignè Christo Filio tuo, quem induimus, dignè Spiritu Filii tui, quo repleti sumus, dignè hereditate aeterna, ad quam vocati sumus, et cuius plenus Spiritum sanctum accipimus.

VERS. 5. — *Testificor autem vobis omni homini...* Pseudo-apostoli multa legis non servabant et Galatis dicebant se legi satisfacturos, dummodo circumciderentur et aliqua legis notabilia servarent. Finis istorum doctorum judaizantium erat pro Judæis haberi, presertim à Romanis, ut liberi fierent ab edictis quae novas vetabant religionis; ad hoc videbatur sufficere circumcisio, sabbatorum, nomenclarum, etc., observatio. Vide c. 1, v. 10. Apostolus est contra: *Testificor omni homini...* quod se debitorum facit universae legis Mosaeicae adimplende. Et patet est, quia circumcisio erat publica legis Judaeicae professio, sicut baptismus palam affirmo vobis ne demitto quod si circumcissionem recipiatis, non eritis participes beneficiorum Christi.

VERS. 5. — *Testificor autem vobis omni homini circumcidenti se, etc.* id est, obligat se ad observandam totam legem Mosaicam: quia circumcisio erat legis professio.

VERS. 4. — *Evacuati estis, sicut per vos ipsos, vos ipse evacuatis à Christo, id est, à Christi redemptioe, gratia, salute, omnique efficacia et influxu meritorum ejus, ut amplius nihil boni in vos influere et derivare possit, sed vos omnibus suis beneficiis quasi vacuos relinquit. Qui in lege justificamini, id est, qui justitiam ex circumcissione atque legis operibus queritis.*

A gratia excidistis, id est, beneficium gratiae Christi perdidistis; nam qui ex lege justificari querunt, non expectant justitiam à Christo per fidem, sicut veri Christiani faciunt.

VERS. 3. — *Nam enim spiritus, etc. Spiritus, id est, per spiritum gratiae et charitatis et fide scilicet*

est publica professio fidei christianae. Hoc autem dicit Apostolus, ut novè ratione Galatas deterreat à circumcissione, cujus infinita erant onera, cum esset ad totam legem obligatio.

VERS. 4. — *EVACUATI ESTIS À CHRISTO. GRÆC.: Aboliti estis à Christo. SYR.: Desciscitis à Christo. Sensus est: Christo vacui facti estis. Vide paraphrasim. Non estis amplius Christiani. Nihil vobis amplius cum Christo, nec quidquam vobis ab illo est expectandum, sicut dixit supra: Christus vobis nihil proderit. Hinc inferitur quod aliqui jam cecciderant. Quot baptizati à Christo sunt intus evacuati, quicumque terrenis sapientes suam in terrenis et carnalibus felicitatem quaerunt!*

VERS. 5. — *Nos enim, qui verè Christiani. Vide paraphrasim.*

SERM. JESUITÆ, phrasi Hebraica, sperantam justitiam et justitiae fructum, vitam aeternam.

VERS. 6. — *NAM IN CHRISTO JESU... Vide paraphrasim.*

SENSUS TUUS PER CHARITATEM OPERATUR. GRÆC.: Per charitatem efficac. SYR.: Quæ per charitatem, id est, quæ charitate, quasi animâ, informat et operatur. Circumcissionis et præputii discrimen fides abstrahit. Adsit, absit, perinde est; hæc corporalia Deus in suis non considerat, sed fidem in Jesum Christum. Sicut in militibus non albedinem aut nigredinem, sed rei militaris peritiam duces postulant, ita Deus in suis militibus corporalia non considerat, sed animam fide vivâ, quasi animâ, informatam et operantem. Quæ per dilectionem operatur, id est, quæ semper efficit et viva communitur per dilectionem erga Christum. Illa sola fides quæ charitate flagrat, et bonis operibus insulat, valet in Christo Jesu, S. Anselmus. Hæc fides, Christianorum est fides. Fides autem otiosa et sine charitate, fides est damnata. Attendite tibi et vide qualis sit fides tua; ex operibus judica.

VERS. 7. — *CURRERATIS BENE, QUI VOS IMPEDIVIT... Non hoc interrogantis est, sed deplorantis et auxili, sicut antea, quis vos fascinavit... ait D. Chrysostomus. Laudat eunsum, et à cursu delicti cessationem, ait Theodoritus. Vita christiana cursus est; hoc quasi in stadio sumus ad aeternam gloriam bravium; currentes, acceptum; spem justitiae, id est, justitiam sperantam expectamus.*

VERS. 6. — *Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, id est, in religione christiana nihil valet, nihil confert ad justitiam et salutem, quod quis circumcissus sit, aut incircumcissus, 1 Cor. 7. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est.*

Sed fides quæ per charitatem operatur. Græcè operata, id est, inclinata et vehementer, significat internam vim, occultam efficaciam et energiam, q. d.: Fides charitate formata, eaque quasi animâ suâ animata per internam quandam vim et spirituales summi influxum operi virtutum vitæ operatur.

VERS. 7. — *Curro bene, in viâ et doctrinâ christiana, quasi in viâ et stadio ad aeternam gloriam consequendum bravium.*

Quis vos impedivit veritati non obedi? Quis cursum vestrum tam bonum interrupit? Nemini consenseritis; judicanti scilicet, volenti vos

dum autem alacriter et continue, nec à cursu cessandum. Vide 1 Cor. 9, v. 24.

VERS. 8. — *PERSUASO HÆC, de judicando, non est ex eo qui vocat vos, id est, à Deo Patre, qui vos ad Filium sui fidem vocavit. Nec enim Deus sibi contrarius est.*

VERS. 9. — *MODICUM FERMENTUM TOTAM MASSAM CORRUMPIIT. GRÆC., fermentat. SYR., idem. Et haec corripit D. Hieronymus; hincque patet quod hic locus non sit ab eo. Ambrosius tamen habet, corrumpit. Vide hæc de re jam dicta, 1 Cor. 5, v. 6. Comparatione Paulus indicat paucos judicantes hujus erroris Galatarum auctores esse. Sed hinc discamus quod ubique metuendum, etiam sanctoribus et in Dei viâ currentibus. Unicum malum exemplum, unum verbum scandalosum potest magnam multitudinem corrumpere. Unicus impius potest conversationis suæ veneno totam urbem inficere; unus hareticus unam ecclesiam errore suo commaculare. Fermentum modicum fuit Calvinus, Lutherus, et omnes alii haretici. Itaque nobis est semper timendum, vigilandum, orandum: *Et ne vos inducat in tentationem.**

VERS. 10. — *Ego confido in vobis in Domino, id est, per Dei gratiam.*

QUOD NIHIL ALIUD SAPIETIS, id est, sentiatis. Vide paraphrasim.

QUI AUTEM... PORTABIT JUDICIUM. Deus est acerrimus hareticorum vindex; justas tandem penas infligit omnibus vel Ecclesiae pacem turbantibus, vel salutem vestram obstruentibus, vel suo scandalo animas corrumpentibus. Va homini illi per quem scandalum venit. Itaque nobis vigilandum est, non tantum ne scandalizemur, sed etiam ne nostris malis exemplis, vel verbis, simus alii scandalo.

VERS. 11. — *Ego autem, fratres... Spars'erant pseudo apostoli D. Paulum inter Judæos circumcissionem predicare, tanquam necessariam ad salutem, sed etiam Timotheum ex matre Judæum circumcidisse. Equidem verum erat quod Timotheum circumciderat, sed verum non erat quod circumcissionem predicaret ut necessariam. Justas habuerat rationes circumcidenti peccare à cursu Evangelii ad Judæismum.*

VERS. 8. — *Persuasio hæc, quæ vobis persuasum est, aut potius quæ Judæi, qui vos in cursu christiane vite impediunt, vobis persuadere conantur legalia necessaria esse Christiano ad salutem; non est ex eo, qui vocat vos, id est, non est ex Deo Patre, qui vos ad fidem, gratiam et salutem vocavit per Christum; sed potius ex diabolo est ejusque ministris. Ita Anselmus.*

VERS. 9. — *Modicum fermentum, etc. Modicum fermentum est circumcisio, quæ sola, si eam recipiatis, in perfectum Judæismum vos trajecit, sicuti fermentum, fiet modicum, totam massam ad se rapit, et in suam suavitatem et acorem transmutat.*

VERS. 10. — *Ego confido in vobis, id est, de vobis, in Domino, in clementia et gratia Domini, quod ipse vos in fide Christi, ad quam vos vocavit, stabiliet, quod fiet quod nihil aliud sapietis, id est, quod non credetis aliud, scilicet quam quod à Domino per os meum accepistis, et edocet estis de lege et libertate christiana, non sequimini novitos doctores, novisque eorum persuasiones.*

Qui autem contrabunt vos, portabit judicium, quicumque est ille, qui vestram in fide Christi tranquillitatem

Timotheum, et hoc nihil faciebat ad presentem questionem; nunc enim agitur de gentilibus, non de Judæis. Hanc itaque calumniam Apostolus refutat ex persecutione quam ex parte Judæorum patiebatur. Si ita est, ergo cessavit scandalum crucis; minas enim Judæos offendebat crucis et crucifixi predicatio quam legis per crucem abhollio sive per cessationem majoris scandali cessare et minas.

VERS. 12. — *Utinam et abscindantur... Nova circumcissionis doctrinâ à pseudo-apostolis prædicata Galatas perturbabat; hinc Apostolus in falsos doctores indignatus, optat eis et præsecutionem. Utinam præscindendo præscindantur illi qui vos perturbant, ait Syrus.*

Sed de quâ abscissione loquitur Apostolus? D. Chrysostomus et post eum Theodoritus, Theophylactus, D. etiam Hieronymus, Cajetanus, et alii non pauci intelligunt de amputatione carnis. Si volent, non solum circumcidentur, sed et excipiunt, ait D. Chrysostomus. Si patent hoc sibi prodesse, non solum circumcidentur, sed etiam abscindantur; si enim expoliati membri proficiunt, multo magis abhollio. D. Hieronymus. Juxta quos sensus est: Utinam qui vos volunt circumcisci, et propterea vos contrant, ipsi non solum circumcidentur (sunt enim jam circumcisi), sed etiam penis excipiuntur! In hoc sensu, id Apostolus dicit non ex odio, sed charitate et justitiâ, temporale malum eis optans ad salutem anime. Sensus est sensus, quem Estius, post Erasmus, putat apostolica gravitate digniorem, et quem præterea multis in Apostoli verba annotationibus reddit probabiliorum, scilicet: Utinam ab ecclesiâ vestrà abscindantur, etc. Ambrosius utranque complexus est. Utinam et abscindantur, etc. Tale est hoc; quale est illud ad 1 Cor. 16: *Qui non amat Dominum Jesum, sit mathema.* Ex ipso grege nichilo sunt et in quos sociat sententia eorum, ut abscindantur à misericordiâ Dei, qui Galatas Dei gratiâ exuerunt; et non solum spiritaliter, sed et carnaliter hos maledixit, ut, quia circumcidi Galatas cogebant ipsi, abscindenterent à nova doctrinâ perturbatâ, justas penas lueret, non elugnet judicium, quicumque is fuerit.

VERS. 11. — *Ego autem, fratres, à circumcissione adhuc predicat, quid adhuc præcipientibus vobis? Vngebant judicantes Paulum apud Judæos judicare, apud gentes Judæismum impingere. Hoc dignitatem hic retulit Paulus; cur enim, inquit, Judæi tam acerbis odii me persequuntur, nisi quia publicè contra me doceo, et ubique Evangelium stabilis, circumcissionem sollo et aboleo quantum possum?*

Ergo circumcissio est scandalum crucis. Si, inquit, ego circumcissionem adhuc predicat, debet ergo cessare offensio Judæorum, quæ offenduntur ob crucis predicationem; non enim tam offendi eos predicatio Christi crucifixi, quam legis per crucem abhollio; vellent enim legem cum Christo retinere. Sic Hieronymus.

VERS. 12. — *Utinam et abscindantur, etc. Abscindantur, scilicet ab Ecclesiâ, vestroque consorcio, ne quasi fermentum totam Ecclesiam corrumpant. Sic enim fornicarum ab Ecclesiâ abscindit jesus, 1 Cor. 5. Qui vos contrabunt, qui vos subvertunt, id est, qui student vobis auferre libertatem in quâ statis, atque ea ea deturbari vos conantur.*

multiplicaretur his dolo corporis, Ambrosius.

VERS. 15. — Vos enim in libertatem... Dat rationem ob quam eis optat anathema, vel hanc absensionem; scilicet, cum vos Deus in libertatem vocaverit, hanc à vobis auferre solentur. Sed quoniam est illa libertas christiana ad quam vocati sumus? Ex diebus colligi potest; primo, ab onerosa legalium obligatione, quam v. 4. *in jugum servitutis* vocavit; secundò, à timore servill, de quo, ut proprio legis effectu, locutus est initio cap. 3; tertio, et à fortiori, à servitute peccati, à qua pro nobis Christus moriens nos redemit. Vide Roman. 6, 18.

TANTUM NE LIBERTATEM... Græc. : *Tantum ne libertatem in occasionem carni*; deest verbum, sed suppleendum, *deus*, vel *captivus*. Syr. : *Tantum ne ad libertatem venitis in occasionem carnis.*

Observatio litteralis et moralis.

Absoluta parte dogmatica, hæc Apostolus transit ad mores. Hæc itaque incipit hujus Epistolæ pars moralis, quæ durat usque ad v. 11, cap. 6: *Videte qualibus litteris...* Probata igitur christiana libertate, ad quam vocati sunt Galatæ; ut hanc libertatem et melius intelligant et ea societis sanantur, primò notat illius abusum, ut cautius vident; secundo, indicat illius finem, ut ad eum diligentius tendant; tertio, docet medium quo ad hunc finem breviter perveniant, v. 16: *Dico autem, Spiritus...* *Tantum ne libertatem in occasionem...* Ecce abusum. Caveat ne hæc libertate abutimini ad carnis cupiditates liberis sectandis; ad hæc enim non est vobis data, seu ne quia legis jugum et metas non incurbitis, ideo carnis desideria perficiatis; ad hoc enim non estis à lege soluti.

SED PER CHARITATEM... Ecce finem. Sed è contra tantam spiritus charitatem habeatis, ut vobis invicem præ amore serviat. Quanto magis per vestram vocationem ab onerosis et inutilibus ceremoniis liberi estis, tanto majorém spiritus charitatem habere studentis, ita ut alter alterius præ charitate servi sitis. Recordamini eorum que cap. 4, v. 6, dixi vobis: *Fili Dei estis, et quia filii Dei, ideo Spiritum Filii sui, Spiritum amoris vobis dedit Deus, ut diligentes dicatis: Abba, Pater.* Charitas ergo, Spiritus amoris, est spiritus Christianorum. Hæc ergo libertate à legalibus manibus ad hanc charitatem abundantius et perfectius habendam. Tanta sit in vobis hæc filiorum charitas,

VERS. 15. — Vos enim in libertatem vocati estis, fratres, ut per Evangelium sitis liberi ab onerosa et inutili servitute tot legalium ceremoniarum: hæc enim est libertas christiana, quam tota Epistola opponit servituti iudæica.

Tantum ne libertatem in occasionem dæti carnis. Monet Galatæ ne libertatem in quam vocatos eos dixit, male intelligentes, eo nomine abutantur ad servitutum carni.

Sed per charitatem Spiritus servite invicem; q. d.: Nolo vos servire ceremoniis, nec carn, sed ab eis esse liberos, ut serviatis invicem per spiritum charitatis, et ex spiritali charitate alter alteri succurrat, optuletur, serviat.

VERS. 14. — Omnis enim lex in uno sermone impletur, etc.; q. d.: Omnis lex est de charitate vel Dei, vel proximi: qui diligit proximum, legem implevit.

et non tantum vobis invicem non nocetis, sed et vobis invicem præ amore serviat. Legis jugum onerosum, importabile, Christus commutavit in jugum charitatis gratum, suave, voluntarium. Felicem illum qui huic jugo subest; ipsi enim Deo, omnium bonorum fonti, subest: *Quia Deus charitas est.* O Charitas eterna, Deus, qui me ad tuum amorem creasti et vocasti, cor meum reple, domus, rege, et in tuam servitutem redige; te diligam, tibi ex amore serviam, et propter te proximo meo, charitate spiritali subiciar; tunc verè christianus ero, tunc verè filius tuus ero.

VERS. 14. — OMNIS ENIM LEX IN UNO... Ad hanc ergo vos invicem charitatem hortor, quia omnis lex hoc brevi sermone continetur. Diliges, spiritualiter, propter Deum, et in ordine ad vitam æternam, proximum tuum... Duo quidem sunt charitatis præcepta, propter materialem distinctionem objecti, Dei scilicet et proximi; at una tantum est charitas, quæ Deus proximusque propter Deum diligit. Hinc unum mandatum in alio sæpe includitur. Verbum ergo breve, sed semper meditando, semper in praxim resurgendum, diliges. Ama et fac quod vis. Vide infra, v. 25.

VERS. 15. — Quid si invicem mordetis et comeditis... id est, quod si contra hoc præceptum mutuis odiis et detractionibus et calumniis vos invicem roditis et laceratis, videte ne vos mutuo perdat. Nova doctrina contentiones et dissidia inter Galatæ incluserat; ut hunc ignem exstinguit Apostolus, primò charitatem consoluit. Ite ultra alisteret à dissidiis ob malum corum exitum. *Videte ne ab invicem comminamini;* rixantes et invidios comparat canibus sese invicem mordentibus et tandem concitibus. Contentio corruptionem et interitum offert, non modò his qui laiduntur, sed ipsis etiam obtruncationibus auctoribus, D. Chrysostomus. Jurgii fructus, vite consumptio, Ambrosius. Societas populi consumitur diu in duas partes distrabitur, D. Augustinus.

VERS. 16. — DICO AUTEM, SPIRITUS AMBULATE... Medium assignat quo filiorum charitas magis ac magis accendatur et concupiscentia vincatur; scilicet, *Spiritu ambulare*, id est, secundum sancti Spiritus impulsum vivere. *Dico autem...* Multam emphasis habet hoc, *dico autem*; hæc enim locutionem specialem

VERS. 15. — *Quod si invicem mordetis et comeditis;* q. d.: Si invicem roditis et laceratis detractionibus, odiis, calumniis, invidiis, videte ne ab invicem consuminamini. Sicut enim duo canes rixantes invicem mordent, et concidunt, ita et duo invidi, duo obtruncatores, duo rixantes invicem, uno seipso ipsi concidunt.

VERS. 16. — *Dico autem;* q. d.: Ep tome, fundamentum, radix, caput et summa totius Epistolæ necesse scriptio, est hæc: *Spiritu ambulate.* Non legem, non carnem; q. d.: Radix omnis vestri mali est defectus spiritus; si enim cum habueris, excluderis tam legalem quam carnalem vitam. Vivite et convertemini secundum dictamen Spiritus sancti, manifestatum vobis in lege dilectionis.

Et desideria carnis non perficiatis. Quamvis caro sollicitet ad peccata, non tamen faciatis nec opere nec consensu, id quod caro desiderat aut concupiscit.

attentionem sibi postulare videtur Apostolus, quasi dicat: Omnia ad unum redigo, illud auscultate: *Spiritus ambulate.*

Sicut omnia præcepta ad unam charitatem reduxit, ita nunc omnia ad charitatem media perfectius habendam ad unum redigit: *Spiritu ambulate*, juxta dictamen sancti Spiritus vivite, et charitatem habebitis: *Fructus enim Spiritus est charitas*, v. 22.

ET DESIDERIA CARNIS NON PERFICIATIS, id est, non adimpletis, nec interno consensu, nec opere externo.

Non dixit, *desideria carnis*, seu praves concupiscentie motus, non habebitis, non sentietis; hoc enim in hæc vitia inevitabile; sed non perficiatis, aut consensu, scilicet, interno, aut actu externo; quod secundum sancti Spiritus impulsum viventes facite vitabimus.

Christianus moralitatis epitome.

Spiritus ergo ambulare christiane vite summa est et sancte moralitatis epitome. Hoc unum si fiat, concupiscentia vincitur, charitas perpetuo magis ac magis accenditur. Et hinc intellige cur in Pentecoste, in promulgatione legis evangelice omnibus fidelibus Spiritus sanctus sit datus, cur in baptismo unicuique fideliter datur Spiritus sanctus. Christianorum spiritus est amor; hinc omnibus et singulis Christianis datur Spiritus sanctus, fons amoris. Christiane vite summa est *Spiritu ambulare*; hinc culibet Christiano datur Spiritus sanctus, ut secundum illius impulsum et dictamen vivens concupiscentiam vincat, et tanquam filius Dei in charitate et ex charitate vivat.

Atende tibi, Christiane, quisquis sis; Spiritum sanctum in baptismo et per alia Sacramenta sæpius recepisti. An tantum thesaurum sedulus et attentus conservas in corde tuo? *Lumen cordium.* An juxta lumen illius dictamen et motus ambulat? Sed è contra nunquid hoc lumen, Spiritum sanctum extinguis? *Spiritum nolite extinguere.* Nunquid dura cervice Spiritum sancto resistis? Hoc est omnium malorum nostrorum radix et causa. Ut ergo is omnibus simul medeamur, sit nobis cura *Spiritu ambulare.* Hoc ut fiat, primò die sæpe: Veni, sancte Spiritus, etc.: Domine Jesu, hunc ignem in corde meo accende, quem venisti mittere et quem voluisti vehementer in nobis accendi; secundo, attende ad sancti Spiritus internos impulsus, et justa illos ombra.

VERS. 17. — CARO ENIM CONCUPISCIT... Syr. : *Si quidem caro concupiscit id quod laedit spiritum, et spiritus concupiscit id quod laedit carnem; et uterque suat*

VERS. 17. — *Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem.* Caro concupiscere dicitur adversus spiritum, quia carnalis concupiscentia quam ex Adam traximus, excitat et combonet in nobis prava desideria Spiritus sancto contraria. Spiritus autem concupiscere dicitur adversus carnem, quia sancta desideria que carni contraria sunt, in nobis excitat.

Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcumque vultis illa faciatis. Concupiscentia non permittit vos implere quod vultis, nolite et vos eis permittite implere quod ipsæ volunt: et ita nec vos, nec illæ, faciatis quod vultis. Ita Anselmus.

sibi invicem contrarii, ut non quod vultis faciatis. Dixit: *Spiritu ambulate*, ipsiusque motus sequamini, et carnis desideria ne perficiatis, seu concupiscentia praves motus non sequamini; et non sine causâ dixi, siquidem contrarii sunt spiritus et carnis motus in nobis. *Caro enim concupiscit...* Vide paraphrasin. *Caro* hæc significat concupiscentiam, sive illa sit in appetitu concupiscibili, qualis est appetitus gulae et luxurie; sive sit in appetitu sensitivo irascibili, qualis est appetitus invidiæ, iræ; sive sit etiam in appetitu rationali, qualis est appetitus gloriæ. Hæc concupiscentia in quacumque sit animæ potentia (omnes enim hæc fermento sunt infectæ), dicitur per synecdochen, à potiori parte, caro, quia precipue in carne sensitiva sua excitat desideria. Diversos motus naturæ et gratiæ vide simpliciter, sed solide, descriptos in libro 5 de Imit. Christ., cap. 54. Illos in semetipso depingit ad vivum D. August., lib. Confes. cap. 8. Hujus pugne, seu rebellionis, finem sicut et victorie modum docet idem D. August., in Psal. 75.

VERS. 18. — Quid si spiritus ducimini... Hic versus et 25: *Adversus hujusmodi non est lex*, sibi correspondent idemque significant. Itaque hic quasi per transuendum Galatæ monet Apostolus, quòd si à Spiritu sancto regantur, jam actum est de legalium dispositione.

NON ESTIS SUB LEGE. Nec ad eam necessarius est vobis recursus; habetis enim quod lex vobis dare non potest; habetis spiritum filiorum, non servorum; faciatis ea amore quod lex præcipit et exigit penarum timore.

VERS. 19. — MANIFESTA SUNT AUTEM OPERA CARNIS... Quia, ut dixi, Spiritu ambulandum, et carnis desideria refrænda, ne quis in hæc re, à qua salus, hallucinetur, hæc enumero carnis opera, *fructus autem Spiritus*, v. 22 recensebo. *Opera carnis*, id est, ad quæ excitat concupiscentia, manifesta sunt et nota fidelibus.

QUÆ SUNT FORNICATIO. Græc., *adulterium*, fornicatio, etc.

INMUNDITIA, id est, peccatum contra naturam, v. g., mollities.

IMPUDICITIA, gestus, tactus impuri, etc.

LUXURIA quælibet: ipsa quoque nuptiarum libido, si non fiat honeste et veracunde, et quasi sub oculis Dei, ut tantum liberis serviat, ait D. Hieronymus.

VERS. 18. — *Quod si spiritus ducimini*, etc.: id est, si vos Spiritus sanctus movet, agit, impellit, si Spiritu ambulatis; jam non estis sub lege, scilicet terrene, premente, vindicante, quomodo sub lege sunt homines aperte mali, vel qui servituti tantum ea que legis sunt, faciunt. Nam vos per Spiritum libenter ac sponte faciatis ea que lex præcipit.

VERS. 19. — *Manifesta sunt autem opera carnis*, hæc est, opera et actus ad quos caro, huc est, concupiscentia.

Quæ sunt fornicatio, inmunditia, impudicitia, luxuria. Pro tribus illis, Hieron., et August., tantum inmunditiam et luxuriam legunt: pro quibus Ambrosianus, impudicitiam et obscenitatem.

VERS. 21, 22. — *Isolatum servitus.* Nota quod later opera carnis collocat opera, seu peccata, spiritualia, v. g., invidiam, inimicitiam, hereses, etc., quia, ut dixi supra, etiam rationalem et spirituale animae partem per peccatum originale infecto concupiscentia. Vide v. 17.

— *Qui talem acuit...* Hæc sententia multos terrere debet qui corporalia quidem horrent peccata, ad spiritualia diligunt et operantur; amulantur enim, disensiones excitant et ferunt, etc., et de his penitentiam non gerunt. Est enim votum dignum quod e septem peccatis capitalibus, duo tantum sunt corporalia, scilicet, luxuria et gula; quinque autem sunt spiritualia, hocque vix quicumque vitali, et tamen plerique (ut patet ex confessionibus) solum de corporalibus agunt penitentiam, licet de omnibus agere dicat Apostolus: *Qui talia agunt, necesse Dei non consequentur.*

VERS. 23, 25. — *Fructus autem spiritus...* Opera Spiritus sancti habitantis in homine vocat fructus, quoniam ex boni arboris sicut optimi fructus procedunt, ad perfectionem peccata e saturitatis præbeant electis, ait D. Anselmus.

— *Est caritas, pax, patientia...* In Græco abunt patientia, modestia et castitas, cui concordant D. Hieronymus et D. Augustinus. Syrus etiam novem tantum habet fructus. Ambrosius non

VERS. 20. — *Idolorum servitus; idem est quod cultus idolorum.*

— *Veneficia, Græce venificium;* quæ voce proprie quidem significatur venari prociaturo, utiamsi non habeat nocivum aliqd conjunctum.

— *Inimicitia, vitium eorum est qui odia exercent contra alios, non eorum qui hæc patiuntur. Inimicitiosus;* significat animi pugnam verborum vehementem, quales inter inimicos. *Emulationes;* est agnido veni dolo animi inoleo, ut si eo quod prius quis conciperit alius possit, ip e carca.

— *Ira, rixæ;* significatur impetus ac feror animi exarsissent ad vindictam. Deboram ferorem vocare solent.

— *Inimicationes.* Alii verunt, seditiones. Rectius arbitror dissidia vocari, exempli gratia, dicentium: *Ego non Pauli, ego Apollo, ego Cephar.*

— *Secite;* ut in religione usque suam opinionem et electionem, quam majorem traditionem sequi, qua magna est tenentis et presumptio.

VERS. 21. — *Invidia, homicidia, ebrietates, contentiones et his similia.* Anselm. *conversations* ait, id est, inhonesta et luxuriosa convivio. *Noli esse in conversatione potatorum, nec in conversationibus eorum,* Proverbi. 25.

— *Qui prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talis agunt, regnum Dei non consequentur.* Græce, *regnum Dei non hereditabunt.* Q. d. sicut et prædixi ac præmonui eum apud vos esse, eos qui hæc et stultitia agunt, non accepturos hereditatem regni Dei.

VERS. 22. — *Pater autem Spiritus est.* Oppositè operibus carnis opera Spiritus, quæ scilicet à spiritu gratiæ procedunt, quoque Spiritus sanctus per eam gratiam in nobis parit et producit, ut in Dei regnum mereatur et consequamur, à quo operi carnis suo operantibus excidimur. Vocat autem ea fructum Spiritus sancti, singulari numero, propter connexionem omnium in claritate, tanquam principali dono Spiritus sancti, quam propter hoc petus loco possit.

— *Caritas.* Hæc loco non alia intelligenda est quam illa de qua cum alibi sæpe, tum ex professo disserit

amplius quam decem enumerat. Hinc verosimile est quod Esius et alii putant Græca nomina aliter atque aliter à Latinis esse translata, v. g., *pacis, tranquillitatis, patientiam et longanimitatem;* *superberæ, modestiam et mansuetudinem;* *tyrannicæ, continentiam et continentiam;* idemque hæc tria abundant in Latino. Primos fructus Spiritus est caritas, quia cum Spiritus sanctus sit amor, amorem primò parit in nobis, reliquæ verò sunt quasi caritatis fructus. Quam merito itaque dixit D. Augustinus: *« Ama et fac quod vis; »* quippe *caritas nihil non operatur, imò omnia mala suffert, omnia bona facit.* Frequenter igitur orandum: *« Disiugam te, Domine... »* deus caritas, da mihi caritatem; *« Deus, ignis consumens, accende cor meum, ut in amoris igne; »* o Spiritus, amor Patris et Filii, fructum tuum, amorem produca in corde meo, qui ceteros fructus producat. Propterea pone te ut signaculum super cor meum.

— *Porro nota quod fructus spiritus opponitur operibus carnis.* Gaudium de bono alterius opponitur invidia et emulationi; pax inimicitie; patientia rixæ et contentioni; bonitas venificis, homicidiis; continentia gula et vitis libidinibus.

— *Adversus iniquitatem non est lex.* *Lex justo non est positæ.* Lex enim datur errantibus, Ambrosius. Itaque si hæc omnia agerent omnes homines, nulla penam lege opus haberent.

— *Apostolus 1 Cor. 15.* Cætera que deinceps sequuntur ipsius charitatis quondam germina sunt.

— *Gaudium.* Vocat gaudium in Spiritu sancto, Rom. 14. Est enim delectatio in his bonis quorum auctor est Spiritus sanctus: quæ sunt quæcumque ad nostram pertinent sanctificationem. Gaudium quod oritur ex conscientia serena, sancta, purgata à peccatis, vitis, animi perturbationibus: secera enim mens est quasi iuge convivium. Cyprian. Voluptatem, inquit, viresse, voluptas est maxima: neque enim ulla major est victoria, quam quæ à cupiditatibus refertur. E contrario fructus carnis et concupiscentiæ est dolor et tristitia.

— *Pax;* quæ tranquilla mens nullis passionibus perturbatur, ait Hieron. Tranquilla et pacificum cum proximis conversationem significat, atque opponitur inimicitias.

— *Patientia* virtus est per quam equo animo adversa tolerantur: etenim caritatis patiens est, et omnia suffert.

— *Inimicitias* significat morum facilitatem ac suavitatem, quæ quisvis esse libenter accomodat in hominibus claritas benigna est.

— *Bonitas,* quæ quis et à nocentibus abstinet, ac prodesse ac benefacere paratus est.

— *Longanimitas,* pro quâ alii lenitatem verterunt.

VERS. 25. — *Mansuetudo.* Mansuetus, ait Anselm., dicitur, quasi manu assuetus, tractabilis, docilis, flexilis; tractari, ducl, pati, facere, ferre assuetus.

— *Fides;* eam dicit fidei quæ spectatur in servandis pactis et promissis, eoque pars iustitias specialis, Anselm. Fides, inquit, est fidelitas et veracitas in promissis, quæ opponitur fraudi et mendacio.

— *Modestia* virtus est quæ modum ponit, et moderatur omnes actiones exteriores, scilicet incessum, vestitum, sermonem, risum, lusum, ac totum hominem exterius recte componit, proveniente ex interna mentis et passionum moderatione.

— *Continentia,* sive temperantia, virtutum cardinalium una. Continentia generalis est virtus aut potius complexio virtutum, quæ continens vitiorum omnes illicebros et tentationes frenat et cohibet.

VERS. 24. — *Qui autem sunt Christi...* Facta enumeratione, tum operum carnis; tum fructuum Spiritus sancti; seu quasi ex una parte, ostensis concupiscentiæ militibus, et ex altera parte, ostensis Spiritus acie, Christianum quasi ad pugnam excitans, ait: *Qui Christi sunt...* qui verè Christianus est, etc.

— *Nota à crucifixione...* sicut homo cruci affixus constringitur, frangitur et paulatim debilitatur, quia vires cum sanguine guttatim defluunt, ita verus Christianus per carnis mortificationem, quasi per crucifixionem, concupiscentiam tenet constrictam, ipsam frangit ipsiusque vires ad peccandum debilitat. Nota rursum quod mortificatio christiana vocetur crucifixio et congruè, quia caro Christi crucifixa est exemplar: Christianus Christum intuens pro suis peccatis crucifixum, carnem suam suanque vitiatam naturam crucifigit; ut sicut Christus summo cum dolore mortuus est pro peccatis nostris, ita non sine dolore moriatur in nobis peccatum.

VERS. 25. — *Si spiritus vivimus, spiritu et ambrosius.*

— *Castitas et sobrietas, omnibus libidinibus et gula vitis opponitur, etc.*

— *Adversus iniquitatem non est lex.* Nulla est lex quæ hoc fructus Spiritus, et eorum observatores arguat, compescat, condemnet: ac proinde, si spiritus ducimini, non estis sub lege, ut dixit, v. 18; eo enim respicit ac redit.

VERS. 24. — *Qui autem sunt Christi, etc.* Caro non carnis propria, hoc est, corpus, sed concupiscentiam in carne residentem significat, ita enim carnem accipit v. 17; q. d.: Qui Christi spiritu agitur, hi carnem, id est, concupiscentiam et naturam vitiatam cum suis habitualibus vitis, et cum suis moribus actualibus, scilicet concupiscentiis, crucifixerunt et compresserunt, inquit S. Augustin., timore illo casto, qui permanet in seculum seculi, quo civem offendere illum, quem te te corde, animâ, mente diligimus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

Ex capite quarto didicimus ineffabilem nostre in Christo regenerationis dignitatem; in eâ adoptionem filiorum Dei recepimus, facti ex filiis hominum, filii Dei, cap. 4, v. 5: tum quia Christum, consubstantialem Deo Filium, tunc induimus, cap. 5, v. 27, nuncque facti sumus in illo, v. 28; tum quia Spiritum sanctum, Filii Dei Spiritum, in cordibus nostris tunc recepimus, cap. 4, v. 6.

Christum igitur induti, Spiritu sancto animati, verè filii Dei facti sumus; filii, inquam, non maiores ac pater, timore ponere, ut servi, Deo servientes; sicut olim Iudæi; sed filii majores, liberi, sui juris, Patris hereditatem jam ex parte possidentes per Spiritum sanctum, nobis ut pignus hereditatis eterna dant. Et hæc est nostre in Christo regenerationis nobilitas; hæc Christianorum supra Iudæos prerogativa, quam videre est cap. 4, v. 1, 2, 5, 4, 5, 6, 7.

Nunc autem, ut hæc in re nihil nobis desit sciendum, discamus ex hoc capite quinto ad quid tanto dignati sumus honore.

LEMUS. Syr. — *Vivamus ergo Spiritu et Spiritum sectemur.* Concludit hortans nos ad praxim modum quod nos docuit, v. 16, tanquam efficacissimum ad charitatem continentem in nobis augendam: *Spiritu ambulat.* Si Deo Spiritus vivimus, si Spiritus sanctus animæ nostræ vita est; Spiritus ergo ambulemus, secundum Spiritus sancti dictamen vivamus, ipsius in omnibus divinos motus sequamur.

VERS. 26. — *Non efficiamur inanis gloria.* Syr.: *Non sumus inanis gloriæ cupidi, alter alterum parvi pendentes et alter alteri incidentes.* Tria vitia spiritualia reprehendit hic Apostolus, sibi invicem connexa, et in quæ sæpè cadunt qui carnalia vitant. Honorem venantur ex his rebus in quibus non est verus honor, v. g., ex scientiâ, eloquentiâ, divitiis. A ceteris hoc hæc volunt distingui, hocque spiritu, vel alios parvipendunt, illorumque defectus patefaciunt, vel illorum homines invident. Hæc autem in Galatis reprehendit, quia apud ipsos frequentia. *Non sumus inanis gloriæ.* Vide paraphrasin.

VERS. 25. — *Si spiritus vivimus, si internam habemus vitam et animam gratis, spiritus et iustitia; spiritu et ambulatione, secundum Spiritus et gratia dictamen ductamque incedamus, conversemur, agamus, operemur.*

VERS. 26. — *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, etc.* procecutus ad pugnas verborum, et si victi fuerimus, incidentes. Aperit fontem contentionum et invidiæ. Nam ex cupiditate gloriæ, quæ quisque cupit inter homines excellere, pronantur læc vita. Inanis autem vocatur *læc gloriæ,* quia tantum in hominum opinione posita læc gloriæ est quasi bulla tumida, instans et vacua, quæ nihil habet rei, soliditatis et substantiæ, quæ mentem et appetitum hominis implere et explere valet. Plena enim est solida gloriæ, quæ mentem expleret, tantum est apud Deum; plena gloriæ, ait Hieron., cupidi sunt qui gloriâ Dei desiderant, et eandem virtute condignam, à Deo scilicet commendari et laudari.

VERS. 24. — *Qui autem sunt Christi, etc.* Caro non carnis propria, hoc est, corpus, sed concupiscentiam in carne residentem significat, ita enim carnem accipit v. 17; q. d.: Qui Christi spiritu agitur, hi carnem, id est, concupiscentiam et naturam vitiatam cum suis habitualibus vitis, et cum suis moribus actualibus, scilicet concupiscentiis, crucifixerunt et compresserunt, inquit S. Augustin., timore illo casto, qui permanet in seculum seculi, quo civem offendere illum, quem te te corde, animâ, mente diligimus.

1° Ad quid majores filii Dei facti sumus? ut Deum, Patrem nostrum amantissimum, ex toto corde diligamus, ipsique non ponamus timore, et si victi filii serviamus, ejus nimis mandata ex charitate adimplentes, sicut filii charissimi. Caritas ergo, spiritus amoris, seu fides, que per dilectionem operatur, Christianorum est spiritus, v. 6. Sicut Deus caritas est, ita Christianus, Dei filius, divine caritatis participes, in charitate vivat, et ex charitate operetur.

2° Ad quid Spiritus sanctus, Spiritus Filii Dei, diffusus est in cordibus nostris? primo, ut orantes, eodem quo Christus ipse Spiritu clamemus ad Deum: *Abba, Pater,* cap. 4, v. 6; secundo, ut per totam hujus vitæ curriculum Spiritu ambulemus, cap. 5, v. 16, seu Spiritus dictamina sequentes, facta carnis mortificatione; seu in charitate vivamus, et ex charitate operemur.

Quod ut melius intelligas, nota quod ex v. 17, in nobis adhuc viatoribus duo sunt, spiritus et caro, gratia et concupiscentia. Hæc autem duo feruntur in diversa, et ad opposita nos attrahunt: caro ad suavia

spiritus ad sancta; caro ad carnalia, spiritus ad spiritalia et ad divina. In hac autem interna lucta quid nobis Christianis faciendum? *Spiritu ambulante*, ait Apostolus, v. 16; state à paribus Spiritibus, ejusque dictamina sequimini; quasi diceret: Ad hoc datus est vobis Spiritus sanctus, et ad hoc in vobis habitat cordium vestrorum inueni, ut vos illuminet, calefaciat et moveat; illius ergo illustrationibus attendentes, ardoribus conscientibus, motibus obsequentes, ipsius virtute concupiscentias refracate, charitatem exerceate.

Ex hoc igitur capite quinto discamus, tria in mente semper habenda: Unum, ad quod continue tendere debemus; alterum, quod perpetuo exere debemus; tertium, quo auxiliante, et hoc vitare, et illud assequi possumus.

Primum, seu id ad quod continue tendere debemus, tanquam ad finem Christianismi, et libertatis illorum, quæ in Christo fruimur, est charitas, amor Dei, amor proximi. Ideo facti sumus filii Dei, et quidem majores, ut Deum, Patrem nostrum, purius et sincerius amemus tanquam filii, non sicut servi. Ideo à legalium iugo liberati sumus, ut nobis invicem præ charitate serviamus, v. 15. Nostre igitur adoptionis divinæ finis, christianamque libertatis scopus, est fervens charitatis exercitium, et continuum illius augmentum.

Secundum, seu id quod perpetuo cavere debemus, velut christianæ libertatis abusum, est concupiscentiarum sectatio. *Tantum in libertatem in occasionem dedit carnis*, v. 15. Contra Dei voluntatem christianam abutemini libertate, sique peccantes periretis. Si secundam carnem sterneretis, uocimini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis, Rom. 8, v. 15. Hinc vita, inde mores: carnisem itaque vitam horrete velut mortem, et mortem æternam.

Tertium, seu id quo mediante et auxiliante, seu medium efficacissimum ad hunc vitandum abusum, et ad illum finem assequendum, est si *Spiritu ambulamus*, si Spiritui sancto in cordibus nostris habitanti

CAPUT VI.

1. Fratres, et si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tentaris.
2. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.
3. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducat.
4. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriantur habebit, et non in alio.
5. Unusquisque enim onus suum portabit.
6. Communicet autem, is qui catechizatur verbo, et qui se catechizat, in omnibus bonis.
7. Nolite errare: Deus non irridetur.
8. Que enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne sub, de carne et metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.

obediamus, ejusque dictamina et impulsus attentè sequamur. Et hæc est vite christianæ summa, ad quam multoties in hoc capite nos hortatur Apostolus, v. 16, 18, 25, utque sua sit in nobis efficacior exhortatio, versiculo 24, ubi nos omnes ad hanc carnem per spiritum refractionem aperti existat, illam velut crucifixionem exhibet: *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt*, etc.; ubi postquam interium mortificationis in carnem exercende principium nobis ostendit, sanctum scilicet Spiritum, externum ejusdem mortificationis demonstrat exemplar, Jesum Christum pro nobis crucifixum. Quasi diceret: *Spiritu ambulante*, spiritu facta carnis reprimite, carnemque vestram peccatrici crucifigite; Jesus Christus, Filius Dei, Sanctus sanctorum, pro peccatis vestris crucifixus est. Sancto itaque Spiritu animati et corroborati, attendite carnem Christi crucifixam, et pro peccatis vestris in cruce, summo cum dolore morientem; et ad illius exemplum, carnem vestram peccatricem crucifigite; et in sine dolore moriatur in vobis peccatum, pacifice verò regnet charitas.

Domine Jesu, qui me hæc omnia per sanctum apostolum tuum docuisti, da mihi per temetipsum hæc eadem omnia esse et agere. In te et per te sim verè filius Dei, sancto Spiritu tuo animatus, in charitate vivens, et ex charitate semper agens. Da mihi, o piissime Redemptor, libertate illorum sanguinis tui pretio acquisita, nunquam abuti; ad finem hujus christianæ libertatis semper tendere, tandem pervenire; medio ad id mihi dato indesinenter uti, Spiritu ambulante, aspectu Spiritus dictamina perpetuo sequi. Da mihi in internis spiritus et carnis pugnis à parte spiritus fideliter stare, in tuo Spiritu et per tuum Spiritum carnem refracare, charitatem exercere, et per continuum exercitium jugiter adaugere. Da denique per hanc jgem carnis in tua dilectionis spiritu crucifixionem, dolorosæ passionis tue sic esse participem, ut gloriosæ tandem resurrectionis tue consors, te diligam in æternam.

CHAPITRE VI.

1. Mes frères, si quelqu'un est tombé par surprise en quelque péché, vous autres qui êtes spirituels, ayez soin de le relever dans un esprit de douceur, chacun de vous faisant réflexion sur soi-même, et craignant d'être tenté aussi bien que lui.
2. Portez les fardeaux les uns des autres, et vous accomplirez ainsi la loi de Jésus-Christ.
3. Car si quelqu'un s'estime être quelque chose, il se trompe lui-même, parce qu'il n'est rien.
4. Or, qu'on examine bien ses propres actions, et alors il trouvera sa gloire seulement en lui-même, et non pas dans les autres.
5. Car chacun portera son propre fardeau.
6. Que celui qui l'on instruit dans les choses de la foi, assiste de ses biens en toute manière celui qui l'instruit.
7. Ne vous trompez pas: on ne se moque point de Dieu.
8. Car l'homme ne recueillera ce qu'il aura semé; ainsi, celui qui sème dans sa chair recueillera de la chair la corruption, et celui qui sème dans l'esprit recueillera de l'esprit la vie éternelle.

9. Bonam autem facientes, non desiciamus: tempore enim suo metemus, non deficiemus.

10. Ergo dum tempus habemus, operemur bonam ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.

11. Videte quales litteris scripsi vobis mea manu.

12. Quicumque enim voluit placere in carne, hi cogunt se circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.

13. Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt; sed volunt se circumcidi, ut in carne vestra gloriantur.

14. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.

15. In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura.

16. Et illic quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, et misericordia, et super Israel Dei.

17. De cætero nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen.

Omnia in genere charitatem Apostolus consulit in quinto capite, v. 15, hic in specie.

Ac primo versus proleptos, spirituales, in fide constantes hortatur, ut lapsos benignè corrigant, et cum humilitate erigant, memores suæ propriæ infirmitatis.

§ 2. *Illis compariatur, v. 5, nec ob aliorum delicta, ut Phariseus, ipsi superbiunt, v. 4, sed ob suorum peccatorum onus, coram Deo Judice portandum, trementes humilientur, v. 5.*

§ 6. *Neophytos hortatur ut erga doctores suos liberalitate gratitudinem habeant.*

§ 8. *Omnes seminant bona, ut vitam æternam metant, v. 9, in bono faciendo non revescamus, v. 10, sed diu tempus est seminandi, ob spem messis, promptè et alacriter omnibus, ut præcipue fidelibus beneficiamus.*

§ 11. *Paulus Epistolam finiturus, paucis argumens.*

1. Fratres, si quis à pseudo-apostolis seductus, in aliquid eorum que dixi delictorum, maxime verò hærescos, seu in Judaisum prolapsus fuerit, vos perfecti, et qui Spiritu Dei docimini, carnem vestram crucifixam, huiusmodi hominem sanate, et pristinum statum resintegrate, non durè corripiendo, sed cum omni humilitate ac mansuetudine, teipsum circumspiciatis, illique cavens ne et tu tentaris, et eidem tentationi succumbas aut simili.

2. Lapsos compatiimini, tantumque illos corrigite lenitate, quasi illorum onera et delictum portetis, sicut que tota est dilectione.

3. Nam qui de se superbe sapit, aliquid se existimans, ipse seipsum seduci, quia reverà nihil est.

9. Ne nous laissons donc point de faire le bien, puisque, si nous ne perdons point courage, nous en recueillons le fruit en son temps.

10. C'est pourquoi, pendant que nous en avons le temps, faisons du bien à tous, mais principalement aux domestiques de la foi.

11. Voyez quelle grande lettre je vous ai écrite de ma propre main.

12. Tous ceux qui veulent plaire dans la chair sont ceux qui vous obligent à vous faire circoncire; ce qu'ils font seulement afin de n'être point persécutés pour la croix de Jésus-Christ.

13. Car eux-mêmes, qui sont circoncis, ils ne gardent point la loi; mais ils veulent que vous receviez la circoncision, afin qu'ils se glorifient en votre chair.

14. Mais pour moi, à Dieu ne plaise que je me glorifie en autre chose qu'en la croix de Notre-Seigneur Jésus-Christ, par qui le monde est mort et crucifié pour moi, comme je suis mort et crucifié pour le monde.

15. Car en Jésus-Christ la circoncision ne sert de rien, ni l'incircision; mais la nouvelle créature;

16. Et tous ceux qui se conduisent selon cette règle, que la paix et la miséricorde soient sur eux, ainsi que sur Israël de Dieu.

17. Au reste, que personne ne me cause de nouvelles peines; car je porte imprimées sur mon corps les marques du Seigneur Jésus.

18. La grâce de Notre-Seigneur Jésus-Christ, mes frères, demeure avec votre esprit. Amen.

ANALYSIS.

tum principale, de lege cum Evangelio non mixcenda, reseruit. Urget ergo Galatas à moribus novorum doctorum, disque ostendit quales sint illi doctores, et quo animo legibus docent, scilicet ut Judaici placeant, et in persecutionem non patiantur.

§ 14. *Paulus se, et suosque mores, horum pseudo-apostolorum moribus opponit; illi hominibus placere student, Paulus despicit gaudet; illi persecutionem fugiunt, Paulus in solâ cruce gloriatur.*

§ 15. *Totius Epistolæ corollarium facit; v. 16, capitis doctrinam observantibus pacem optat et misericordiam.*

§ 17. *Paulus non vult sibi deinceps quemquam ob circumcisionem parere molestiam: quia si que sunt in corpore cicatrices ferendæ, ipse fert stigmata Domini nostri Jesu Christi, non plagas pro Christo tolerandas.*

§ 18. *Gratiam Galatas optat.*

PARAPHRASIS.

4. Facta sua quisque scrutetur et expendat, non per comparationem ad aliorum facta, sed per respectum ad regulam vite; et si quidem recta et bona illa inveniat, tunc in conscientia sua gaudebit, et in Domino gloriantur; non autem gloriantur in deteriorum comparatione.

5. In iudicio quippe Dei quisque peccatorum suorum onus portabit, et meritis deficiet pœnis fret, nec aliorum etiam peiorum comparatione sublevabitur.

6. Is qui docetur Evangelium, doctorem suum de omnibus suis temporalibus bonis faciat participem.

7. Ne vosmetipsos decipiatis; Deo non titillatur; Deus omnia novit, nec potest decipi.

8. Unusquisque metet quod seminaverit, corru-

spiritus ad sancta; caro ad carnalia, spiritus ad spiritalia et ad divina. In hac autem interna lucta quid nobis Christianis faciendum? *Spiritu ambulante*, ait Apostolus, v. 16; state à paribus Spiritibus, ejusque dictamina sequimini; quasi diceret: Ad hoc datus est vobis Spiritus sanctus, et ad hoc in vobis habitat cordium vestrorum inueni, ut vos illuminet, calefaciat et moveat; illius ergo illustrationibus attendentes, ardoribus conscientibus, motibus obsequentes, ipsius virtute concupiscentias refracate, charitatem exerceate.

Ex hoc igitur capite quinto discamus, tria in mente semper habenda: Unum, ad quod continue tendere debemus; alterum, quod perpetuo exere debemus; tertium, quo auxiliante, et hoc vitare, et illud assequi possumus.

Primum, seu id ad quod continue tendere debemus, tanquam ad finem Christianismi, et libertatis illorum, quæ in Christo fruimur, est charitas, amor Dei, amor proximi. Ideo facti sumus filii Dei, et quidem majores, ut Deum, Patrem nostrum, purius et sincerius amemus tanquam filii, non sicut servi. Ideo à legalium iugo liberati sumus, ut nobis invicem præ charitate serviamus, v. 15. Nostre igitur adoptionis divinæ finis, christianamque libertatis scopus, est fervens charitatis exercitium, et continuum illius augmentum.

Secundum, seu id quod perpetuo cavere debemus, velut christianæ libertatis abusum, est concupiscentiarum sectatio. *Tantum in libertatem in occasionem dedit carnis*, v. 15. Contra Dei voluntatem christianam abutemini libertate, sique peccantes periretis. Si secundam carnem sterneretis, uocimini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis, Rom. 8, v. 15. Hinc vita, inde mores: carnisalem itaque vitam horrete velut mortem, et mortem æternam.

Tertium, seu id quo mediante et auxiliante, seu medium efficacissimum ad hunc vitandum abusum, et ad illum finem assequendum, est si *Spiritu ambulamus*, si Spiritui sancto in cordibus nostris habitanti

CAPUT VI.

1. Fratres, et si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tentaris.
2. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.
3. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se se laudet.
4. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriantur habebit, et non in alio.
5. Unusquisque enim onus suum portabit.
6. Communicet autem, is qui catechizatur verbo, et qui se catechizat, in omnibus bonis.
7. Nolite errare: Deus non irridetur.
8. Que enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne sub, de carne et metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.

obediamus, ejusque dictamina et impulsus attentè sequamur. Et hæc est vite christianæ summa, ad quam multoties in hoc capite nos hortatur Apostolus, v. 16, 18, 25, utque sua sit in nobis efficacior exhortatio, versiculo 24, ubi nos omnes ad hanc carnem per spiritum refractionem aperti existat, illam velut crucifixionem exhibet: *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt*, etc.; ubi postquam interium mortificationis in carnem exercende principium nobis ostendit, sanctum scilicet Spiritum, externum ejusdem mortificationis demonstrat exemplar, Jesum Christum pro nobis crucifixum. Quasi diceret: *Spiritu ambulante*, spiritu facta carnis reprimite, carnemque vestram peccatrici crucifigite; Jesus Christus, Filius Dei, Sanctus sanctorum, pro peccatis vestris crucifixus est. Sancto itaque Spiritu animati et corroborati, attendite carnem Christi crucifixam, et pro peccatis vestris in cruce, summo cum dolore morientem; et ad illius exemplum, carnem vestram peccatricem crucifigite; et in sine dolore moriatur in vobis peccatum, pacifice verò regnet charitas.

Domine Jesu, qui me hæc omnia per sanctum apostolum tuum docuisti, da mihi per temetipsum hæc eadem omnia esse et agere. In te et per te sim verè filius Dei, sancto Spiritu tuo animatus, in charitate vivens, et ex charitate semper agens. Da mihi, o piissime Redemptor, libertate illorum sanguinis tui pretio acquisita, nunquam abuti; ad finem hujus christianæ libertatis semper tendere, tandem pervenire; medio ad id mihi dato indesineret mihi, Spiritu ambulante, aspecti Spiritus dictamina perpetuo sequi. Da mihi in internis spiritus et carnis pugnis à parte spiritus fideliter stare, in tuo Spiritu et per tuum Spiritum carnem refracare, charitatem exercere, et per continuum exercitium jugiter adaugere. Da denique per hanc jgem carnis in tua dilectionis spiritu crucifixionem, dolorosæ passionis tue sic esse participem, ut gloriosæ tandem resurrectionis tue consors, te diligam in æternam.

CHAPITRE VI.

1. Mes frères, si quelqu'un est tombé par surprise en quelque péché, vous autres qui êtes spirituels, ayez soin de le relever dans un esprit de douceur, chacun de vous faisant réflexion sur soi-même, et craignant d'être tenté aussi bien que lui.
2. Portez les fardeaux les uns des autres, et vous accomplirez ainsi la loi de Jésus-Christ.
3. Car si quelqu'un s'estime être quelque chose, il se trompe lui-même, parce qu'il n'est rien.
4. Or qu'on examine bien ses propres actions, et alors il trouvera sa gloire seulement en lui-même, et non pas dans les autres.
5. Car chacun portera son propre fardeau.
6. Que celui qui l'on instruit dans les choses de la foi, assiste de ses biens en toute manière celui qui l'instruit.
7. Ne vous trompez pas: on ne se moque point de Dieu.
8. Car l'homme ne recueillera ce qu'il aura semé; ainsi, celui qui sème dans sa chair recueillera de la chair la corruption, et celui qui sème dans l'esprit recueillera de l'esprit la vie éternelle.

9. Bonam autem facientes, non desiciamus: tempore enim suo metemus, non deficiemus.

10. Ergo dum tempus habemus, operemur bonam ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.

11. Videte quales litteris scripsi vobis meam manu.

12. Quicumque enim voluit placere in carne, hi cogunt se circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.

13. Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt; sed volunt se circumcidi, ut in carne vestra gloriantur.

14. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.

15. In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura.

16. Et illic quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, et misericordia, et super Israel Dei.

17. De cætero nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen.

Omnia in genere charitatem Apostolus consulit in quinto capite, v. 15, hic in specie.

Ac primo versus proleptos, spirituales, in fide constantes hortatur, ut lapsos benignè corrigant, et cum humilitate erigant, memores suæ propriæ infirmitatis.

§ 2. *Illis compariuntur; v. 5, nec ob aliorum delicta, ut Phariseus, ipsi superbiunt; v. 4, sed ob suorum peccatorum onus, coram Deo Judice portandum, trementes humilientur, v. 5.*

§ 6. *Neophytos hortatur ut erga doctores suos liberalitate gratitudinem habeant.*

§ 8. *Omnes seminant bona, ut vitam æternam metant; v. 9, in bono faciendo non requiescimus; v. 10, sed diu tempus est seminandi, ob spem messis, promptè et alacriter omnibus, ut præcipue fidelibus beneficemus.*

§ 11. *Paulus Epistolam finiturus, paucis argumens.*

1. Fratres, si quis à pseudo-apostolis seductus, in aliquid eorum que dixi delictorum, maxime verò hærescos, seu in Judaisum prolapsus fuerit, vos perfecti, et qui Spiritu Dei docimini, carnem vestram crucifixam, huiusmodi hominem sanate, et pristinum statum resintegrate, non durè corripiendo, sed cum omni humilitate ac mansuetudine, teipsum circumspiciatis, illique cavens ne et tu tentaris, et eidem tentationi succumbas aut simili.

2. Lapsis compatimini, tantumque illos corrigite lenitate, quasi illorum onera et delictum portetis, sicut que tota est dilectione.

3. Nam qui de se superbe sapit, aliquid se existimans, ipse seipsum seduci, quia reverà nihil est.

9. Ne nous laissons donc point de faire le bien, puisque, si nous ne perdons point courage, nous en recueillons le fruit en son temps.

10. C'est pourquoi, pendant que nous en avons le temps, faisons du bien à tous, mais principalement aux domestiques de la foi.

11. Voyez quelle grande lettre je vous ai écrite de ma propre main.

12. Tous ceux qui veulent plaire dans la chair sont ceux qui vous obligent à vous faire circoncire; ce qu'ils font seulement afin de n'être point persécutés pour la croix de Jésus-Christ.

13. Car eux-mêmes, qui sont circoncis, ils ne gardent point la loi; mais ils veulent que vous receviez la circoncision, afin qu'ils se glorifient en votre chair.

14. Mais pour moi, à Dieu ne plaise que je me glorifie en autre chose qu'en la croix de Notre-Seigneur Jésus-Christ, par qui le monde est mort et crucifié pour moi, comme je suis mort et crucifié pour le monde.

15. Car en Jésus-Christ la circoncision ne sert de rien, ni l'incircision; mais la nouvelle créature;

16. Et tous ceux qui se conduisent selon cette règle, que la paix et la miséricorde soient sur eux, ainsi que sur Israël de Dieu.

17. Au reste, que personne ne me cause de nouvelles peines; car je porte imprimées sur mon corps les marques du Seigneur Jésus.

18. La grâce de Notre-Seigneur Jésus-Christ, mes frères, demeure avec votre esprit. Amen.

ANALYSIS.

tum principale, de lege cum Evangelio non mixcenda, reseruit. Urget ergo Galatas à moribus novorum doctorum, disque ostendit quales sint illi doctores, et quo animo legibus docent, scilicet ut Judaici placeant, et in persecutionem non patiantur.

§ 14. *Paulus se, et omnes mores, horum pseudo-apostolorum moribus opponit; illi hominibus placere student, Paulus despicit gaudet; illi persecutionem fugiunt, Paulus in solâ cruce gloriatur.*

§ 15. *Totius Epistolæ corollarium facit; v. 16, capis doctrinam observantibus pacem optat et misericordiam.*

§ 17. *Paulus non vult sibi deinceps quemquam ob circumcisionem parere molestiam: quia si que sunt in corpore cicatrices ferendæ, ipse fert stigmata Domini nostri Jesu Christi, non plenas pro Christo tolerat.*

§ 18. *Gratiam Galatas optat.*

PARAPHRASIS.

4. Facta sua quisque scrutetur et expendat, non per comparationem ad aliorum facta, sed per respectum ad regulam vite; et si quidem recta et bona illa inveniat, tunc in conscientia sua gaudebit, et in Domino gloriantur; non autem gloriantur in deteriorum comparatione.

5. In iudicio quippe Dei quisque peccatorum suorum onus portabit, et meritis deficiet pœnis fret, nec aliorum etiam peiorum comparatione sublevabitur.

6. Is qui docetur Evangelium, doctorem suum de omnibus suis temporalibus bonis faciat participem.

7. Ne vosmetipsos decipiatis; Deo non titillatur; Deus omnia novit, nec potest decipi.

8. Unusquisque metet quod seminaverit, corru-

plationem scilicet et mortem, si in carne seminaverit, ipsa quippe senuit et corrupta est; vitam autem aeternam; si seminaverit in Spiritu, sancto scilicet, sicut ipse est immortalis, et immortalitatis principium.

9. Ne segnescamus igitur in faciendo bono, nec tædio, nec molestia vicii, censesmus à beneficiis proximis; tempora enim suo, et à Deo destinato, metemur, si defatigati non cessaverimus.

10. Ergo dum hæc agitur vita (tempus scilicet seminandi), beneficiamus omnibus (omnes enim sunt nostri proximi), sed præcipue fidelibus, qui per fidem sunt de familia Christi.

11. Videte quantis et quam præcise literis serpsit volis, non alterius manu, ut solet, sed proprii.

12. Qui enim in observatione carnalium legis ceremonialium Judæis, in speciem externam, placeo volunt, hi cogunt vos circumcidi, non legis complende studio, sed ad circumcisionem destruendo, à Judæis contribulibus suis persecutiones patiantur, quas ab ipsis pati solent crucis Christi præcones.

13. Nam nec ipsi qui circumcisi sunt, et circumcisionem volis prædicant, legem observant; sed volunt vos circumcidi, ut apud Judæos gloriarentur de circumcissione vestra, quasi vos ad Judæismum converterint.

14. E contrario absit mihi ut in illa re glorier aut

VERS. 1. — FRATRES, ET SI PRÆCUPATUS FUERIT... Græc., fratres, si et; Syr., fratres mei, si quis peccator. Paulus scit ipse quod docet; hortans enim ad extendendos et leniter erigendos eos qui ex infirmitate ceciderunt, ipseque quasi illos excusans, eorum culpam extenuat hoc verbo, *si præcuppatus fuerit*; quasi diceret: Si quis vel aliquo quasi impetu abreptus fuerit, vel imbecillitate sua victus, vel ob ignorantiam à falsis fratribus seductus fuerit.

Homo, id est, aliquis est hebraismus. In arguo, ex commemoratis, cap. 5, v. 49, sed præcipue in hæresi judaizationum, de qua hic agitur.

Vos qui spirituales estis, id est, qui spiritu ambulatis; spiritu virtutis, cap. 5, v. 25, vos vos qui perfecti estis, et qui carne vestra crucifixi, secundum spiritum vitam dicitis.

Hæresiodi instruite; Syr., instaurate. Non dixit, punite, aut condemnate; sed instaurate, id est, corrigite, ait S. Chrysostomus.

VERS. 1. — FRATRES, ET SI PRÆCUPATUS FUERIT HOMO IN ALIQUO DELICTO, VOS, QUI SPIRITUALES ESTIS, HÆRESIODI INSTRUITE IN SPIRITU LENITATIS. Sensus est: Nemo per hanc gloriam seu super alium offert aut contendat; sed eia quicquam tentatione præventus, ut est humana fragilitas, prolapsus fuerit in peccatum, vos qui spirituales estis, id est, qui peritis vos pro spiritualibus et perfectis, non dritis ac severis agite adversus hunc modum, sed cum mansuetudine eum admonentes et corripientes, restituite atque erigite à lapsu. Nota: Spiritum vocat affectum internum lenitatis, qui est donum Spiritus sancti, ait Chrysost.

Considerans tempus, ne et tu tentaris. Teipsum confortata quicquam spiritualis es, ne et tu in tentatio-

gaudeam, quam in cruce et passione Domini nostri Jesu Christi credenda, predicanda, perferenda; per quem et propter quem Jesum Christum, mundus mihi quasi crucifixus est, ipsum abominor tanquam crucifixi cadaver; et ego vicissim sum mundo tanquam crucifixus; me abominatur et horret mundus, quasi crucifixum.

15. In christiana enim religione ante Deum non prodest circumcisio, aut incircumcisio, sed anima per gratiam renovato.

16. Et quicumque hæc regulam, de nova scilicet creatura, proxime traditam, seu de justificatione in tota Epistola explicatam, secuti fuerint, pax sit et misericordia super illos, sive gentiles sint, sive Judæi Christi credentes; hi enim omnes veri sunt Israelitæ, et populus Dei.

17. De cætero nemo, nisi Judaizationum, sive quisvis alius ob circumcisionem, et alias carnales ceremonias, mihi sit molestus; si que enim sunt in corpore cicatrices portanda, ego signata Domini Jesu in corpore meo porto, plagas scilicet, et cicatrices ex plagis pro Christo susceptis; virgini enim cæsus sum, lapidatus sum, etc., secunda ad Corinth. 11, 24; circumcisi sunt pseudo-apostoli, sum et ego; at quod pluris æstimo, præterea fero stigmata Domini Jesu.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro, fratres. Amen.

COMMENTARIA.

IN SPIRITU LENITATIS, NON TANTUM IN MANSUETUDINE, sed in spiritu mansuetudinis, ait S. Chrysostomus, id est, cum affectu interno, qui sit à Spiritu sancto, suam quasi lenitatem inspirante per os corrigentis.

CONSIDERASS TE USQUE. Transit à plurali numero ad singularem. Syr.: *Et carere no et vos tentemini*, considerantes vosmetipsos et circumspicientes, sicut qui sibi evert circumspicit.

VERS. 2. — ALIEN ALTERIUS OPERA... Per osus potest equidem intelligi quolibet infirmitas; sed ex versa præcedenti et ex quinto sequente patet quod Apostolus per nos intelligat hic omne peccatum, et speciatim apostatice, seu Judaismi de quo agit. Portamus autem peccata proximi, eumque ab hoc onere quasi levamus, per compassionem et instructionem in spiritu lenitatis. Itaque sensus est: Lapsis compositum, ut in paraphrasi.

ET SIC ADIMPLETIS; Græc.: *Et sic adimplete*. Notat D. Chrysostomus quod Paulus non dixit: *Uspicem incidis, tentationis vincaris, in aliquo delicto præcepit. Adhuc ita sanam hominis severitatem in corrigendo, quam timor proprii cassas. Ita Thomas.*

VERS. 2. — ALIEN ALTERIUS OPERA PORTATE. OPERA VOS PORTATE, quæ reatu suo nos depriment, penes omnes reddunt. Portamus onus, id est, peccata proximi, eumque hoc onere levamus, per compassionem et lenitatem, lenemque instructionem et correptionem, per orationem, si oramus pro eo ut eum Deo onere levei, etc.

ET SIC ADIMPLEBITIS LEGEM CHRISTI. Lex Christi, lex fraternæ dilectionis est, quæ dicit multa onera ferenda esse. De qua et Joannes apostolus dicens: *Pr-*

ceps, implete; sed dilectionem, simul omnes implete; scilicet vos invitando ferendo.

VERS. 5. — NAM SI QUIS EXISTIMAT... Hoc contra superbios et durargentes dicitur.

VERS. 4. — OPUS AUTEM SUUM... Hoc autem contra eos qui in aliorum comparatione, quos se deteriores putant, gloriantur, et, sicut Phariseus, dicunt intra se: *Non sum sicut ceteri hominum.* Hos ut corrigat, revocat ad proprium delictorum considerationem; *opus suum probet, sua consideret facta in se, et per respectum ad vitæ regulam, et ad Dei iudicium. Unusquisque enim onus suum in Dei iudicio portabit.*

ET SIC IN SEMETIPSO TANTUM GLORIAM... Hoc non dicit ut quis in semetipso glorietur; imò ab hoc prohibet, metu iudicii divini; quis enim ante Deum justus? et quis ante Sanctum sanctorum audeat gloriari de simplicitate? Sed hoc dicit ut desinat adversus alios gloriar, certus quos statim nec in semetipsis gloriantur, si meminert propriorum delictorum, quibus velut sarcina onerati, coram Deo iudicandi comparantur.

VERS. 5. — USUSQUE ENIM... Græc.: *Proprium onus portabit; Syr.: Sicut ipseus sarcinam hauritabit. Observatio moralis.*

Egregia in his quinque versibus habemus charitatis, humilitatis et circumspicionis documenta circa aliorum lapsus.

Primo, debemus ex charitate ipsos excusare, sicut et ipse Paulus excusat: *Si quis præcuppatus...* Fortè ignorat, forte abreptus est vi tentationis, forte subreptus, forte seductus à damone, à carne, etc.

Secundo, debemus lapsum erigere, instaurare, sanare, instruere in spiritu lenitatis, cum affectu interno, qui sit quasi à Spiritu sancto, suam lenitatem per os nostrum inspirante. Itaque corrigentis verba, gestus, etc., mansuetudinem spirant. Corruptio, quasi pillula est amara, saccharo et dulcedine vocis dulcoranda; de hoc plura vide apud Cornelium à Lapide.

Tertio, debemus tunc infirmitatis nostra memore esse, et nosmetipsos circumspicere conspiciere: circa præteritum, num ego ipse tale quid feci aliquando? circa presens, num et nunc in tali aut simili sum vitio? circa futurum, quid de me fiet in eisdem circumstantiis? Time ob fragilitatem tuam, *ne et tu tentaris*; ille hodie, ego cras, aiebat antiquus Pater. Ultimo sumus iisdem tentationibus, et simili lapsa spē Deo punit duros et inclementes. Vide exempla apud Ilii, diligite alterutrum, *quia præceptum Domini est, et si solam fati sufficit.*

VERS. 5. — NAM SI QUIS EXISTIMAT SE ALIQUID ESSE, etc. Græc., seipsum deipit. Hoc quidem dicitur contra superbios eorum qui sibi placeat et existimant se aliquid esse, dum duris tractant infirmos. Ille nihil est, quia suo fastu, arrogantia, duritie, contemptu ostendit se nullus esse virtutis. *Ne seducit, id est, mentem suam decipit. Que deceptio maxima est et perverissima; eum scilicet quis sibi exee blandiens, sibi ipsi imponit, persuadens sibi se esse, quod revera non est.*

VERS. 4. — OPUS AUTEM SUUM PROBAT UNUSQUISQUE; n. d. — Sicut pro suis operibus quisque restitutionem à Domino iudice expectare debet, non pro alienis; ita

Cornelium à Lapide. Misericorditer ergo correctio faciendi, et cum humilitate omnis durities, acor aut superbia sunt invitanda.

Quarto, onus infirmi bajulare debemus, sicut Christus languores nostros, tulit et dolores nostros ipse portavit, id est, sicut peccata nostra et peccatorum nostrorum penam in se suscepit onerata, et revera luit et exiavit, sic peccatorum onera portemus per compassionem, per instructionem, per orationem, per penitentiam pro ipsis factas; et hoc ad imitationem Christi, qui pro nobis oravit, penitentiam egit, passus et mortuus est. Sicut qui jumentum sub onere lapsum vult erigere, illius onus à jumento devolvit, et inter brachia sua suscipit, ut ab onere levatum jumentum resurgere possit; ita peccatoris onus ab eo devolvendum, et à superiore corripiente suscipiendum.

Quinto, maxime cavendum no sicut Phariseus, ob aliorum externa opera mala, superbiamus. Etenim meliora sunt peccata cum humilitate, quam inscientia cum superbia, ait Optatus Milevitanus, citatus à Cornelio à Lapide in cap. 18 Luca, v. 14. Hoc ut vitemus, circumspiciamus nos, non per respectum ad aliorum opera mala, sed per respectum ad regulam morum, secundum quam à Domino iudicabimur. In tremendo enim Dei iudicio, unusquisque onus suum portabit; non de aliorum factis iudicabitur, nec cum illis comparabit; sed ego mihi ipsi: *Arguam te, et statuum te ante faciem tuam; opera tua ante oculos mentis tue, ante legem rationis tue, ante lucem conscientia tue.*

Ergo opera nostra prolianda et comparanda nobis ipsis et legi divine, non aliis hominibus aut aliorum operibus.

VERS. 6. — COMMUNICET AUTEM IS QUI... Syr.: *Communicet autem is qui audit sermone, et qui sibi suggerit, in omnibus bonis.* Spirituales spiritalem docuit charitatem in inferiores infirmos; nec inferiores neophytos corporalem docet charitatem exarere in spirituales, necessaria vite subsidia largiendo. *Communicet, id est, tribuat liberaliter, is qui CATECHIZATUR VERBO, id est, qui docetur verbum Dei, seu qui instruitur doctrina fidei. Græc., instituita verbum. Et qui se CATECHIZAT, docetis suo; Græc., instituit.*

IS ONERUS BONIS, temporalibus, quibus indiget doctor, et que potest suppeditare discipulus. *hæres, voce sonare, unde ecko: accepit, voce instruire; hinc cate-*

suas consideret opera, non aliena. Examine opus suum, quæ intentione dicitur.

ET SIC IN SEMETIPSO TANTUM GLORIAM HABEBIT, et non in altero. Non gloriantur, respicientes alterum graviter lapsum, quod eo sit melior, uti Phariseus gloriabatur contra publicanum, cum contemendo, et se ipse ex laudando; sed modestè in se suaque conscientia in operibus Dei gratia factis gloriabitur. Ita Chrysost., Theoph., Anselm.

VERS. 5. — UNUSQUISQUE ENIM ONUS SUUM PORTABIT. Vocatur autem onus, propter peccata, quibus nemo caret, quorum omnium est reddenda ratio. Quisque operum et peccatorum suorum onus, id est, meritas operum penam et præmia, feret et portabit.

VERS. 6. — COMMUNICET AUTEM, IS QUI CATECHIZATUR

hæta, qui docet mysteria; catechizans, qui audit illam; catechizans, ipsa doctrina et instructio. Apostoli erant catechizati; hos secuti sunt SS. Patres: munus ergo catechizandi apostolicum.

Observatio litteralis et moralis.

Egregie notat D. Chrysostomus quod Deus, qui Judæos ingratos aluit manna, apostolos in medicorum deiecit necessitatem. Quare? ut hinc magna pararet bona, inquit, modestiam scilicet et claritatem; modestiam in doctoribus, qui suis discipulis opus habent; claritatem in discipulis doctorum suos alentibus. Hoc eodem spiritu sanctus pater noster Franciscus, vere apostolicus et seraphicus, voluit nos pauperes, ut humiliores essemus et proximo utiliores, etiam ex necessitate. Idem S. Chrysostomus notat quod doctor querens quod natura satis est, illudque recipiens, nihilominus manet in sua dignitate, quia laudandum est doctorem sic assiduum ministerio sermonis, ut ceteris egeat, altissimamque inopi laboret. Laudabilis itaque paupertas evangelica, terrena contentens, ut ecclesia sentiat, et cum aliis communit; majora dant et prestabiliora quam quæ accipit. *Sed nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos carnalia vestrum metamus?* ait Apostolus, 1 Cor. 9.

VERS. 7. — *Nolite errare.* — Hoc dicit contra eos qui falsas pretendebant excusationes, ne doctores suos alerent. Ne vosmetipsos decipiatis; Deus novit vestras facultates; a nemine fallitur, omnia novit. Itaque sincere, simpliciter et coram Deo, iudicis vestro, agite.

VERS. 8. — *Quæ enim seminaverit...* Græcè, *seminans in carnis semente...*; et *seminans in Spiritu*, etc.; Syr: *Quid quid enim seminavit homo, tulitque metum; qui seminavit per carnem, de carne metit corruptionem; qui per Spiritum seminavit, de Spiritu vitam perennem metit.* In superioribus versiculis hortatus est eos qui catechizantur, ad liberaliter utilitatem catechizatis suis vitam necessariam. Nunc omnes fideles hortatur ad bona opera et præsertim ad beneficentiam in proximis; utitur autem comparatione sementis et messis; in hac vita est quasi agricultura, seminandumque tempus; vita futura, metendi tempus erit. Sicut autem sementis et messis ejusdem sunt generis, et non potest ex hordeo

terbo, etc. Qui instituitur in doctrina fidei, vicissim communicat, id est, tribuit doctori suo bona temporalia quæcumque viderit ei necessaria: quia justum est ut qui spiritualis ministrat, temporalia recipiat.

VERS. 7. — *Nolite errare: Deus non trahetur in id est, nolite vosmetipsos fallere vanis excusationibus, quæ vane possunt apud homines; sed non apud Deum; quia Deus non trahitur.*

VERS. 8. — *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet; id est, omnium operum suorum quæ fecerit, justam retributionem accipiet.*

Quoniam qui seminavit in carne sua, de carne et metet corruptionem; q. d. Qui semen operum suorum projicit in terram carnis sue, id est, ea facit in obsequium carnis suæ concupiscentiæ (unde et opera carnis vocantur), in ex eodem carne sua metet corruptionem, id est, referet interitum, miseriam et mortem sempiternam.

Qui autem seminavit in Spiritu, de Spiritu metet vitam æternam. Prædenter observat Hieronymus Apostolum

triticum meti, ita de operibus: unusquisque, secundum operum suorum qualitatem et quantitatem, premium aut supplicium recipiet in æternitate.

QUI SEMINAT IN CARNE, id est, qui carnalia operatur, seu qui deliciis et voluptatibus vacat, easque velut semen, in carne sua, tanquam in terra deponit; hæc de CARNE METET CORRUPTIONEM, profrum, supplicium et mortem æternam.

QUI AUTEM SEMINAT IN SPIRITU, id est, qui spiritualia operatur, seu qui per gratiam sancti Spiritus vacat piis et sanctis operibus, quæ quasi semen facit in agrum Spiritus sancti, seu in sinum Dei,

DE SPIRITU METET VITAM ÆTERNAM, hæc ex Spiritu sancto, tanquam optimâ terrâ, metet ÆTERNAM corporis et æternæ VITAM et beatitudinem. Ex carne igitur, tanquam ex terrâ malâ, oritur messis pessima, corruptio scilicet, et mors æterna. Ex Spiritu sancto, scilicet, cuius opera prius enumeravit, cap. 5, v. 22, tanquam optimâ terrâ, beata anima et corporis immortalitas.

S. Paulus non dixit: Qui seminavit in spiritu suo, sicut dixit: Qui seminavit in carne sua, ut indicet quod loquitur de operibus spiritualibus in sacro Spiritu factis.

VERS. 9. — *Bona autem facientes non deficiemus.* Græcè: *At paleam facientes non segnescimus; tempore enim proprio metemus, non elanguentes.* Syr: *Cumque beneficiamus, ne sit nobis tædio, erit enim tempus quo metemus, neque erit nobis tædio.* Secundum nostram Vulgatam significatur in bono perseverandum esse, et perseverantiam esse conditionem necessariam ad habendam æternam vitam mercedem. Vide paraphrasim. Secundum Græcum et Syrum significatur bonum promptè et abriter agendum, ab spem messis sine labore. Metemus sine tædio et labore, non elanguentes, id est, non resoluti, ait Theodor., sine labore, in eo cum gaudio. Unde, addit, in sensibilibus sementis habet laborem et messis itidem; metentes enim sæpè resolvit æstus; sed messis illa non est ejusmodi, est enim a labore et sudore libera. Idem dixit D. Chrysostomus. Juxta hunc sensum, sicut agricola domum frumentum projicit in terram, illudque abscondit, et patienter expectat tempus messis, semper laborans, et nunquam nec tædio nec molestia donon dixisse in spiritu suo, sicut dixerat in carne sua, sed tantum in Spiritu; quia qui bona seminavit, loquitur non in suo quippiam, sed in Dei Spiritu seminavit. Vult enim intelligi Spiritum sanctum, sicut et in superioribus; q. d.: Qui verè semen operum suorum seminavit in agrum Spiritus, id est, in Spiritu sancto ea facit, ejusdem virtute perducenda ad fructum (unde et fructus Spiritus ab Apostolo insinuantur), hæc ex eodem Spiritu, valorem velut infantium operibus tribuente, recipiet pro eis vitam æternam. Quam è diverso incorruptionem, hoc est, immortalitatem, vocat Apostolus, Rom. 2.

VERS. 9. — *Bona autem facientes, non deficiemus.* Græcè, non fatigemur, non lassentur, non segnescimus. Sensus est: Ne tædio aut molestia victi, unquam cessemus à beneficiando proximis. *Tempore enim suo metemus non deficientes; q. d.: Non fatigemur hæc bene operando et seminando, ut pro mercede perfectam quietem, in qua nulla erit fatigatio, in messe cœlesti et æternâ assequamur.*

ficiens, ita et nos Christiani toto tempore vite seminemus, bona facientes, et ne segnescamus; nobis est continuè aspicienda nova illa et admirabilis æternæ vite messis, quæ fiet sine labore, sed cum gaudio maximo.

VERS. 10. — *Ergo dum tempus habemus...* Sicut non est semper tempus seminandi, sic nec erit semper tempus beneficiandi. Testes sunt virgines de quibus Math. 25; testis dives ille de quo Luc. 16: *Ergo dum tempus habemus...*

MAXIMÈ AUTEM AD DOMESTICOS FIDELI. Ecclesia est domus Dei; pro fidei quilibet Christianus est domesticus Dei; hinc fideles, utpote domestici Dei, ceteris preferendus; inter fideles autem, maximè qui fidem docent.

VERS. 11. — *Videte qualibus litteris scripsi vobis.* Sicut enim significat potius quam qualitatem, ait Erasmus, qui et D. Hieronymum citat. Debet autem intelligi longa, non per comparationem ad alias Epistolas, v. g. ad Rom., ad Cor., sed longa per comparationem ad manum Pauli scribentis, ut indicant sequentia verba.

MEÀ MANU. In ceteris Epistolis, subscribebat Paulus, alius scribebat. Ille verò totum ipse scripsit; non tantum ab his verbis: *Videte qualibus...* ut patet D. Hieronymus, sed totum à capite usque ad calcem, ut indicat textus, et abriter agendum, ab spem messis sine labore. Metemus sine tædio et labore, non elanguentes, id est, non resoluti, ait Theodor., sine labore, in eo cum gaudio. Unde, addit, in sensibilibus sementis habet laborem et messis itidem; metentes enim sæpè resolvit æstus; sed messis illa non est ejusmodi, est enim a labore et sudore libera. Idem dixit D. Chrysostomus. Juxta hunc sensum, sicut agricola domum frumentum projicit in terram, illudque abscondit, et patienter expectat tempus messis, semper laborans, et nunquam nec tædio nec molestia donon dixisse in spiritu suo, sicut dixerat in carne sua, sed tantum in Spiritu; quia qui bona seminavit, loquitur non in suo quippiam, sed in Dei Spiritu seminavit. Vult enim intelligi Spiritum sanctum, sicut et in superioribus; q. d.: Qui verè semen operum suorum seminavit in agrum Spiritus, id est, in Spiritu sancto ea facit, ejusdem virtute perducenda ad fructum (unde et fructus Spiritus ab Apostolo insinuantur), hæc ex eodem Spiritu, valorem velut infantium operibus tribuente, recipiet pro eis vitam æternam. Quam è diverso incorruptionem, hoc est, immortalitatem, vocat Apostolus, Rom. 2.

VERS. 10. — *Ergo dum tempus habemus, seminandi, beneficiandi, merendi in hac vitâ, operamur bonum ad omnes, hoc est, omnibus.*

Maximè autem ad domesticos fideles, id est, Christianos, qui domestici fidei dicuntur quia in unam domum Ecclesie pro fidei congregati sunt. Quos eodem, Ephes. 2, vocat domesticos Dei; quia Ecclesia domus Dei est.

VERS. 11. — *Videte qualibus litteris scripsi vobis meâ manu, id est, quantis, quam longis litteris scripsi meâ manu, q. d.: Ego Paulus, qui alias aliter manu solo scribere soleo, et totum meâ manu suscribere, hæc epistolam ad vos totam (et factore S. Chrysost., Ambrosii, Theophyl.) scripsi bene magnam, semper meâ manu, ut ostendam quam mihi curæ sit vestra salus, paratè et religio, ut à Judaismo ad Christianissimum vos redcam.*

VERS. 12. — *Quicumque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi.* Sensus est: Qui gratiam hominum querunt carne sibi conjungunt, et ab his laudari cupiunt, aut offendere eos nolunt, hi sunt qui vos pertrahere solent ad circumcisionem. Loquitur de Judæis, placere volentibus genti suæ, quam hic vocat carnem, et idcirco laborantibus ut quam plurimos ad legem Judaicam adducerent.

Tantum ut crucis Christi persecutionem non polian-

licet non palchre scribam, seu Græcos characteres neciam rectè pingere. At autem fecit, ad tollendam omnem suspensionem, ne alterius esset et non Pauli, ait idem Chrysostomus. Sanctus Auselms contra interpretatur de bene formatis. Videte quam bene formatis litteris, etc., sed quidquid sit, hoc singularem Pauli in Galatas affectum testatur.

VERS. 12. — *Quicumque enim volunt...* Græcè, *quicumque volunt bonâ facie esse in carne, etc.* Syr.: *Quotquot volunt gloriari in carne, etc., uterque omittit, enim, et commodius videtur. Ultima ratione, desumptâ à moribus novorum doctorum, urget Galatas easque ostendit quales sint illi falsi doctores et quo animo legalia doceant, scilicet, ut placeant Judæis, et ne persecutionem patiantur. Videt exp. 1, v. 10; et cap. 5, v. 5. Judæi parum curabant Christum predicari, dummodo circumcisi et lex Mosæ non abolerentur. Hinc isti pseudo-apostoli Christum predicabant apud Christianos, quæstus et loci gratiâ, et ut Judæis placerent, et ab eis nihil perterrent, legem et circumcisionem simul cum Evangelio predicabant.*

VERS. 13. — *Neque enim qui circumcidentur...* Vide paraphrasim.

VERS. 14. — *Mihi autem absit...* Se suosque meritis illorum opponit moribus. At ego è contra tantum abest ut aliquid faciam, vel quidquam in Christi doctrinâ immutem, seu ad fugiendam persecutionem et crucem, seu ad accipiendam hominum beneficentiam et gloriam; quin in eo tota mea gloria est in cruce Christi ferendâ; totum gaudium meum est ab hominibus mundo servientibus despicit, sicut et ego mundum despicio. Fugio, despicio, horreo mundum sicut cruciarium, et ne vicissim mundus despicit et horret quasi crucifixum.

Sensus itaque est: *Absit mihi, ut in illâ aliâ re glorier, etc.* Vide paraphrasim. In solâ cruce glorior, quanta generositas! Græcum, cum sese offert, accepta-

tor. Sensus est: Saltem id faciunt ut ne propter crucem Christi persecutionem à fratribus suis Judæis patiantur.

VERS. 15. — *Neque enim qui circumcidentur, legem custodiunt; itaque circumcisionem extorserunt à vobis volunt, non zelo legis commoti; non sequuntur hunc zelo legis et Judæismi; neque enim ipsi, sicut circumcisi, legem custodiunt.*

Sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra gloriantur, ut scilicet apud Judæos glorior de virtute carnis circumcisionem, quod selicet vos ad circumcisionem et Judaismum converterent. Ita Theoph.

VERS. 14. — *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Sensus est: Illi gloriam quaerunt apud homines, ex carne vestra circumcisi: al vero precor sit à me, ut in illâ re glorier, nisi in cruce, id est, in passione et morte Domini nostri Jesu Christi, quam in crucis patibulo sustinuit, et per quam omne bonum salutare nobis promeruit et precavit. Quiddam enim ad pietatem et salutem pertinet vitæ æternæ, totum id nobis promeruit de fontibus Salvatoris, id est, ex merito passionis Christi. Hinc est quod Leo pontifex crucis Christi vocat omnium fontem beneficentium, omniumque causam gratiarum. In cruce ergo patet magnitudo peccati nostri, et immensus Dei in nos amor, hinc in eo solâ gloriari,

re, animi sanè christiani est; ericem, cùm abest desiderare, perfectioris animi est et cordis apostolici; at in illà inventà gloriari, et in eà solà gloriari, Paulini animi est. Miramur, confundamur, pro modico nostro imitemur. Etenim omnis Christianus debet sicut et Paulus mundo mortuus esse et hanc vocem semper labere in ore: *Mihi abest gloriari...*

VERS. 15. — *IN CENSTO EXIM JESU...* his verbis continetur totius Epistolæ corollarium; et quasi epitome in religione christiana, etc. Vide paraphrasim. **NOVA CREATURA,** est anima exterius per baptismum regenerata; interius per gratiam renovata, in novitate vite, securitatem Spiritum ambulans, seu mandata Dei ex libertate servans.

VERS. 16. — *Et quicumque regulà hinc ordinatè ambulaverit...* Græcè: *Et quicumque regulà hinc ordinatè ambulaverit.* Syr.: *Et si qui hanc sententiam sectantur, etc.* Vide paraphrasim.

ISRAEL DEI, spiritum sanctum, est qui credit Christo, Filio Dei, Abrahæ promisso, et qui fide iustitiam et salutem in ipso quaerit.

VERS. 17. — *De cætero novo nati...* Græcè: *Cæterum molestias mihi novo exhibent.* etc. Syr.: *Proinde nemo mihi laborem imponit, etc.* Hæc verba, alii aliter explicant, ut videri potest apud interpretes; sed sensus in paraphrasi explicatus mihi videtur verus, quia simplex et naturalis, et correspondet versui 14: *Mihi autem abest...* Præterea iudaizantes confundit, qui nihil tale passi sunt; imò qui, ut nihil tale pro Christo

Per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Crucifixus, id est, mortuus seu mortificatus. Mundi nomine mundanus et carnis homines significant. Unde mundo crucifixus, id est, mortuus sum, hoc est, non tenor; non delector; non tangor mundanis Judoorum, uti iudaizantes tanguntur, nec mundus mihi abestur, nec ego mundo; sed iuxta alieni; et aversi sumus, atque adeo adversi et contrarii. Mundus me odit et persequitur; ego illi placere nolo.

VERS. 18. — *In Christo solo Jæu, in Christi fide, religione, Ecclesiâ, id est, in Christianismo, in christiana via, ad christianam scilicet beatæ viteque vitam; in negotio salutis obtinenda; per Christum, neque circumcisio aliqualis prodest, neque preputium, sed nova creatura, id est, anima baptizata et gratia Christi regenerata, et renata, imò recreata, et quasi nova creatura spiritualis effecta, novam gratiam vitam sortit, ut deinceps in novitate vite ambulet.* Unde Apoc. 9 Christus dicitur: *Præcipitiam creaturæ Dei, et Isaiæ 9 Pater futuri sæculi.* Quia à Christo coepit nova gens, novus mundus, et, ut canit Sisylla: *... Tolo surgit gens aurea mundo.*

Gentem auream vocat gentem Christianorum, aureis virtutibus, gratiis et donis à Christo acceptis splendentes ac fulgentem instar auri. Igitur nova creatura, spiritummodum optimè Cajetanus explicat, est vita spiritualis, à Deo creata per gratiam Jesu Christi, etc.

VERS. 19. — *Et quicumque hanc regulam secuti fuerit, id est, quicumque ad hanc incedent regulam, quam scilicet tradidit de justificatione, libertate, doctrinâ, vitæque christiana, ut extra hanc regulam et orbem non existerent, et defeciant ad legem et normam Judoismi.*

Pax super illos et misericordia; pacem illis impetor et misericordiam à Deo; q. d.: Qui sequuntur hanc regulam Christianissimam à me prescriptam, et pacem habent, id est, tranquillitatem conscientie, item mi-

sericollam, circumcissionem predicabant, ut v. 12 illis exprobratum est.

Ut claris appareat tibi mens Pauli, et horum verborum sensum melius intelligas: Dominus hoster Jesus Christus in passione sua fuit universatè et in omnibus corporis partibus, quasi circumcisus; undique suum pretiosum sanguinem fudit. *A plantâ pedis usque ad verticem, non fuit in eis sanitas.* Per spinas, per clavos, per flagella, per lanceam, quasi ubique fuit circumcisus. Hujus præsertim circumcissionis se participem esse gloriatur Apostolus: *Ego enim stigmata...* Circumcisi sunt novi doctores, sum et ego. De fide sua Judaicâ circumcissione gloriatur; at ego, quod pluris aestimo, et de quo unice glorior, præterea fero stigmata, etc. Communio passionis illius doloribus: *Tor virgæ carnis...* harum plagarum cicatrices et notas in corpore meo parto impressas.

Felix ille qui sicut Apostolus unice gloriatur in cruce et in imitatione Christi! Felix qui Christi stigmata feri in corpore suo! Ille, si non sanguinis effusione, saltem carnis mortificatione, da mihi, o Deus, toto vite tempore portare.

VERS. 18. — *GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.* D. Chrysostomus et post eum Theodoros notant quod in aliis Epistolis, dicit Apostolus, *gratia...* *roboram;* hic cum strare vestro; ut, inquit, à carnalibus revoce Galatas et in memoriam eis reducat donum Spiritus sancti, quod in spiritu suo non per legem, sed per fidem acceperunt.

sericollam, scilicet Dei, ut Deus in eos misericors sit et benedixit, suavitè gratiam et consolationem misericorditer in eos effudit.

Et super Israel Dei. Hoc addit ne videtur excludere Judæos. Veritatem ne de omnibus secundum carnem Judæis intelligatur, dicit: *Israel Dei,* id est, quæ parte Dei populus est; non quæ parte Dei contrarius, ut erant Judæi infideles et pseudo-apostoli.

Israel dicitur quasi israel qui dominatur vel prevalet Deo. Cùm enim Jacob timeas Esau fratrem suum, angelum se confortantem vidisset, volens cum dimittere donec sibi benediceret, sinens se vinci angelus et Jacobo benedicens, etc. Dicit ergo Apostolus: Qui hanc Christi regulam sequuntur, si sunt Israel Dei, id est, populus Dei, dominans vitis, mundo, Judæis et Judaismo (quos representat Esau carnalis frater Jacob), qui etiam ipsius Dei, ut ab eo imperent nequidquid volent ne petant ab eo. Ita D. Thoma, Haymo, et alii.

VERS. 17. — *De cætero nemo mihi molestus sit.* Scilicet est: Posthac nemo vestrum turbulentibus contentioibus mihi laborem, molestiam, tædium afferat, de re nunc quantum satis est exposita et inculcata. Loquitur cum auctoritate, tanquam Galatarum apostolus et gentium magister.

Ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. Stigmata dicuntur cicatrices, v.g. militum vulnerum. Paulus ergo stigmata Christi hic vocat plagas et cicatrices ex verberibus, vulneribus et afflictionibus propter Christum susceptis, corpori suo impressis, de quibus 2 ad Cor. 11, quæ stigmata etiam Deo non dedecore sunt, sed summe laudes. Ego Paulus hæc stigmata, hæc plagas, quasi tropicæ militie Christi non tantum habeo, sed porto, inquit, et ostentâ. Ita D. Hieron., Chrysost., Anselm., D. Thoma.

VERS. 18. — *Gratia Domini nostri Jesu Christi, etc.* Cum spiritu vestro, id est, vobiscum. Claudii Epistolam cum imprecatione gratiæ Dei per Christum. Ad Galatas scripta est Roma.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ultimo ad pietatem maxime notanda, et ad præxim redigenda.

1° Spirituales, perfecti, superiores attendant speciatim ad v. 1, 2, 5, 4, 5, in quibus egregia reperientur documenta, à se, circa aliorum lapsus, observanda. Delinquentes igitur correcturi, tantam judicant claritatem, mansuetudinem, humilitatem, ut has virtutes non modò reducant, sed etiam inspirent. *In spiritu mansuetudini, lenitati instruite,* v. 1. Caveant in primis à superbiâ Pharisæi, ob aliorum externos defectus tumens, aliisque sese præferentis; propterea semetipsos circumquaque considerent; circa præteritum, quid fui, quid feci? circa præsens, quid sum, quid facio? circa futurum, quid facerem si, etc. At præsertim recordentur tremendi iudicii Dei; coram quo sistant in animo. Vide versus citatos.

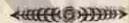
2° Inferiores attendant ad v. 6 et 7, et ex eis discant in suos catechistas, doctores, concionatores, prepositos, benedictiam. De suis temporalibus bonis dent eis à quibus spiritualia et aeterna recipiunt.

3° Attendamus singuli ad v. 8, 9, 10, in quibus omnes Christianos hortatur Apostolus ad sancta et bona opera, maxime ad beneficentiam in proximum. Nunquam obliviscamur egregiam similitudinem, sub quâ rem nobis sensibilibus exhibet. Ille vitâ, agriculturâ est: nunc est seminandi tempus; sementis autem nostra sunt opera. Mors, aeternitas, erit metendi tempus; messis autem erit sementi proportionati: si ergo nunc in carne seminamus, corruptionem tunc metemus: si autem in Spiritu seminamus, incorruptionem tunc, et vitam æternam metemus. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum.

4° A D. Paulo, v. 14, discamus mundum contemnere et mundo continuè mori. Discamus ab eodem Apostolo in solâ cruce gloriari; et Jesu Christi crucifixi stigmata in corporibus nostris gloriose portare, seu passionis illius doloribus communicare gaudentes.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Prefationes.

Hanc Epistolam Romæ, in vinculis, scripsit Apostolus ad Ephesios; ab aliquibus olim dicta est ad Laodiceenses, forte quia circularis erat, et ad omnes Asia urbes missa; specialiter tamen vocata ad Ephesios, quia Ephesus Asia metropolis. Quidquid sit,

Apostoli scopus est, Ephesios, quos ad fidem Christi, per triennium die ac nocte laborans jampridem converteret, in fide confirmare et sublimiora re-

Ephesios Asia Minoris metropolim, fuisse civitatem idololatricæ et magicis artibus deditam, testatur Hieronymus in proemio commentariorum hujus Epistolæ. Quæ res eibam ex his quæ Lucas narrat, Act. 19, de magna Diana Ephesiorum, dequè tempore ejus apud Ephesios toto orbe celeberrimò, nec non de multis eorum qui fuerant curiosa sectari hiddem Pauli prædicatione convertentes; manifestè intelligitur. In eâ civitate Paulus supra biennium commoratus, Christum prædicavit, ita ut omnes qui habitabant in Asia, audire verbum Domini, Judæi atque gentiles, ut ait Lucas, donec commotâ adversus ipsum seditione à Demetrio argentario, idè discessit in Macedoniam. Universum autem tempus quo mansit Ephesi, triennium fuisse scribit Hieronymus; idem Paulus ipse significat, Act. 20, in eâ oratione quam ad presbyteros sive episcopos Ephesios Ecclesiæ Miletiæ ad se vocatos, habuit. *Vigilate, inquit, memoria retinente quoniam per triennium nocte et die non cessavi cum lacrimis monere unumquemque vestrum.* Abiens autem in Macedoniam Apostolus, Thimotheum Ephesum reliquit (sicut ad eum scribit 1 Tim. 1) ut *deserviret quibusdam ne aliter doceret, neque intendere sobrius et generalis interminatus:* quod sine dubio contra falsos e Judæis Christianos dictum est; qui non solum legem violant cum Evangelio à creden-

tionis christianæ mysteria perfectis edocere.

In primis tribus capitulis agit de aeternâ prædicatione, de hominum per Christum mortem redemptione, de vocatione gentium; de utriusque populi, gentilis et Judæi, bono de angelorum et hominum educatione, sub eodem capite Christo, super omnes creaturas elevato; hinc creditur judicantes perire, qui saltem suam in ceterononiam legibus col-

lunt suscepit, quod omnibus judicantibus erit commune, sed et de suo multa fabulosus, inutilia et à puritate Evangelii aliena trahant; atque hujusmodi perversis doctrinis ad se fideles qui in Asia erant pertrahere nitentur, et à Paulo, quem suis sententiis adversarius, et cuius gloria taxabant, abduerit. De talibus scribit in 2 Tim. 1 (simul enim illa cum hæc ad Ephesios missa est, aut certe non multo post): *Scis hoc, quod obsecrâvi tibi à me omnes qui in Asia sunt, ex quibus et Phylæus et Hermogenes.* Hoc itaque tempus jam venerat, de quo ipse in oratione, cuius supra memini, præmonerat Ephesios, dicens: *Ego scio quoniam intravit post discessionem meam lupi rapaces in vos, non præcætes avepi, et ex vobis præceperunt viri loquentes perveris; et abducant discipulos post se.* Porro qui ex gentibus erant fideles Asiani, doctrinam à Paulo acceptam firmiter retinebant. Ad eos igitur hæc scribit Epistolam, illa collaudans eorum fidem et dilectionem; et tamen placentis eos instituit de præcipuis fidei mysteriis olim ascenditis, velut de redemptione et justificatione nostrâ per mortem Christi, de vocatione gentium, de prædicatione gratiæ, de glorificatione Christi et corporis ejus non est Ecclesiâ; et hæc quidem fere usque ad quartum capit., à quo deinceps ad morem doctrinam accedens, præscribit formam quædam exactam

re, animi sanè christiani est; ericem, cùm abest desiderare, perfectioris animi est et cordis apostolici; at in illà inventà gloriari, et in eà solà gloriari, Paulini animi est. Miramur, confundamur, pro modico nostro imitemur. Etenim omnis Christianus debet sicut et Paulus mundo mortuus esse et hanc vocem semper labere in ore: *Mihi abest gloriari...*

VERS. 15. — *IN CENSTO EXIM JESU...* his verbis confiteor totius Epistolæ corollarium; et quasi epitome in religione christiana, etc. Vide paraphrasim. NOVA CENSTRA, est anima exterius per baptismum regenerata; interius per gratiam renovata, in novitate vite, securitatem Spiritum ambulans, seu mandata Dei ex libertate servans.

VERS. 16. — *ET QUICUNQUE HANC...* Græcè: *Et quicumque regulâ hinc ordinatè ambulaverit, Syr: Et si qui hanc sententiam sectantur, etc.* Vide paraphrasim.

ISRAEL DEI, spiritum sanctum, est qui credit Christo, Filio Dei, Abrahæ promisso, et qui fide iustitiam et salutem in ipso quaerit.

VERS. 17. — *DE CÆTERO NEMO MIHI...* Græcè: *Ceterum molestias mihi non exhibent, etc.* Syr: *Proinde nemo mihi laborem imponit, etc.* Hæc verba, alii aliter explicant, ut videri potest apud interpretes; sed sensus in paraphrasi explicatus mihi videtur verus, quia simplex et naturalis, et correspondet versui 14: *Mihi autem abest...* Præterea iudaizantes confundit, qui nihil tale passi sunt; imò qui, ut nihil tale pro Christo

Per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Crucifixus, id est, mortuus seu mortificatus. Mundi nomine mundanus et carnalis homines significant. Unde mundo crucifixus, id est, mortuus sum, hoc est, non tenor; non delector; non tangor mundanis Judoorum, uti isti iudaizantes tanguntur, nec mundus mihi abestur, nec ego mundo; sed iuxta alieni; et aversi sumus, atque adeo adversi et contrarii. Mundus me odit et persequitur; ego illi placere nolo.

VERS. 18. — *IN CHRISTO SIMI JEU, in Christi fide, religio, Ecclesia, id est, in Christianismo, in christiana via, ad christianam scilicet beatæ viteque vitam; in negotio salutis obtinenda; per Christum, neque circumcisio aliud prodest, neque preputium, sed nova creatura, id est, anima baptizata et gratia Christi regenerata, et renata, imò recreata, et quasi nova creatura spiritualis effecta, novam gratiam vitam sortit, ut deinceps in novitate vite ambulet. Unde Apoc. 9 Christus dicitur: *Præcepimus creaturæ Dei, et Isaiæ 9 Pater futuri sæculi. Quia à Christo coepit nova gens, novus mundus, et, ut canit Sisylla: ... Toto surgit gena curva mundo.**

Gentem auream vocat gentem Christianorum, aureis virtutibus, gratiis et donis à Christo acceptis splendentes; ac iungentem instar aeri. Igitur nova creatura, spiritummodum optime Cajetanus explicat, est vita spiritalis, à Deo creata per gratiam Jesu Christi, etc.

VERS. 19. — *ET QUICUNQUE HANC REGULAM SECUTI FUERIT, id est, quicumque ad hanc incedent regulam, quam scilicet tradidit de justificatione, libertate, doctrinâ, vitæque christiana, ut extra hanc regulam et orbem non existerent, et defeciant ad legem et normam Iudaismi.*

Pax super illos et misericordia; pacem illis impetor et misericordiam à Deo; q. d.: Qui sequuntur hanc regulam Christianissimam à me prescriptam, et pacem habent, id est, tranquillitatem conscientie, item mi-

sericollam, circumcissionem predicabant, ut v. 12 illis exprobratum est.

Ut claris appareat tibi mens Pauli, et horum verborum sensum melius intelligas: Dominus hoster Jesus Christus in passione sua fuit universalius et in omnibus corporis partibus, quasi circumcisus; undique suum pretiosum sanguinem fudit. *A plantâ pedis usque ad verticem, non fuit in eis sanitas.* Per spinas, per clavos, per flagella, per lanceam, quasi ubique fuit circumcisus. Hujus præsertim circumcissionis se participem esse gloriatur Apostolus: *Ego enim stigmata...* Circumcisi sunt novi doctores, sum et ego. De fide sua Judaicâ circumcissione gloriatur; at ego, quod pluris aestimo, et de quo unice glorior, præterea fero stigmata, etc. Communio passionis illius doloribus: *Ter virgæ carus...* harum plagarum cicatrices et notas in corpore meo parto impressas.

Felix ille qui sicut Apostolus unice gloriatur in cruce et in imitatione Christi! Felix qui Christi stigmata feri in corpore suo! Ille, si non sanguinis effusione, saltem carnis mortificatione, da mihi, ô Deus, toto vite tempore portare.

VERS. 18. — *GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.* D. Chrysostomus et post eum Theodoros notant quod in aliis Epistolis, dicit Apostolus, *gratia...* *roboram; hic cum strare vestro; ut, inquit, à carnalibus revoce Galatas et in memoriam eis reducat donum Spiritus sancti, quod in spiritu suo non per legem, sed per fidem acceperunt.*

sericollam, scilicet Dei, ut Deus in eos misericors sit et benedixit, suavitatis gratiam et consolationem misericorditer in eos effudit.

Et super *Israel Dei*. Hoc addit ne videtur excludere Judæos. Veritatem ne de omnibus secundum carnem Judæis intelligatur, dicit: *Israel Dei, id est, quâ parte Dei populus est; non quâ parte Dei contrarius, ut erant Judæi infideles et pseudo-apostoli.*

Israel dicitur quasi Israel qui dominatur vel prevalet Deo. Cùm enim Jacob timeas Esau fratrem suum, angelum se confortantem vidisset, volens cum dimittere donec sibi benediceret, sinens se vinci angelus et Jacobo benedicens, etc. Dicit ergo Apostolus: Qui hanc Christi regulam sequuntur, ii sunt Israel Dei, id est, populus Dei, dominans vitis, mundo, Judæis et Judaismo (quos representabat Esau carnalis frater Jacob), qui etiam ipsius Dei, ut ab eo imparetur nequidquid volent ne petant ab eo. Ita D. Thoma, Haymo, et alii.

VERS. 17. — *DE CÆTERO NEMO MIHI MOLESTIAS...* Scilicet est: Posthac nemo vestrum turbulentibus contentationibus mihi laborem, molestiam, tædium afferat, de re nunc quantum satis est exposita et inlicita. Loquitur cum auctoritate, tanquam Galatarum apostolus et gentium magister.

Ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. Stigmata dicuntur cicatrices, v.g. militum vulnerum. Paulus ergo stigmata Christi hic vocat plagas et cicatrices ex verberibus, vulneribus et afflictionibus propter Christum susceptis, corpori suo impressis, de quibus 2 ad Cor. 11, quæ stigmata etiam Deo non dedecore sunt, sed summe laudes. Ego Paulus hæc stigmata, hæc plagas, quasi tropicæ militie Christi non tantum habeo, sed porto, inquit, et ostentâ. Ita D. Hieron., Chrysost., Anselm., D. Thoma.

VERS. 18. — *GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, etc.* Cum spiritu vestro, id est, vobiscum. Claudii Epistolam cum imprecatione gratie Dei per Christum. Ad Galatas scripta est Roma.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ultimo ad pietatem maxime notanda, et ad præxim redigenda.

1° Spirituales, perfecti, superiores attendant speciatim ad v. 1, 2, 3, 4, 5, in quibus egregia reperientur documenta, à se, circa aliorum lapsus, observanda. Delinquentes igitur correcturi, tantam judicant claritatem, mansuetudinem, humilitatem, ut has virtutes non modò redolent, sed etiam inspirent. *In spiritu mansuetudinis, lenitatis instruite, v. 1.* Caveant in primis à superbiâ Pharisæi, ob aliorum externos defectus tumens, aliisque sese præferentis; propterea semetipsos circumquaque considerent; circa præteritum, quid fui, quid feci? circa præsens, quid sum, quid facio? circa futurum, quid facerem si, etc. At præsertim recordentur tremendi iudicii Dei; coram quo sistant in animo. Vide versus citatos.

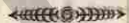
2° Inferiores attendant ad v. 6 et 7, et ex eis discant in suos catechistas, doctores, concionatores, prepositos, benedictiam. De suis temporalibus bonis dent eis à quibus spiritualia et æterna recipiunt.

3° Attendamus singuli ad v. 8, 9, 10, in quibus omnes Christianos hortatur Apostolus ad sancta et bona opera, maxime ad beneficentiam in proximum. Nunquam obliviscamur egregiam similitudinem, sub quâ rem nobis sensibilibus exhibet. Ille via, agriculturæ est: nunc est seminandi tempus; sementis autem nostra sunt opera. Mors, æternitas, erit metendi tempus; messis autem erit sementi proportionati: si ergo nunc in carne seminamus, corruptionem tunc metemus: si autem in Spiritu seminamus, incorruptionem tunc, et vitam æternam metemus. Ergo dum tempus habemus, operemur bonam.

4° A D. Paulo, v. 14, discamus mundum contemnere et mundo continuè mori. Discamus ab eodem Apostolo in solâ cruce gloriari; et Jesu Christi crucifixi stigmata in corporibus nostris gloriose portare, seu passionis illius doloribus communicare gaudentes.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Prefationes.

Hanc Epistolam Romæ, in vinculis, scripsit Apostolus ad Ephesios; ab aliquibus olim dicta est ad Laodiceenses, forte quia circularis erat, et ad omnes Asia urbes missa; specialiter tamen vocata ad Ephesios, quia Ephesus Asia metropolis. Quidquid sit,

Apostoli scopus est, Ephesios, quos ad fidem Christi, per triennium die ac nocte laborans jampridem converteretur, in fide confirmare et sublimiora re-

Ephesios Asia Minoris metropolim, fuisse civitatem idololatricæ et magicis artibus deditam, testatur Hieronymus in proemio commentariorum hujus Epistolæ. Quæ res eibam ex his quæ Lucas narrat, Act. 19, de magna Diana Ephesiorum, dequæ templo ejus apud Ephesios toto orbe celeberrimo, nec non de multis eorum qui fuerant curiosa sectari hîdem Pauli prædicatione convertentes; manifestè intelligitur. In eâ civitate Paulus supra biennium commoratus, Christum prædicavit, ita ut omnes qui habitabant in Asia, audire verbum Domini, Judæi atque gentiles, ut ait Lucas, donec commotâ adversus ipsum seditione à Demetrio argentario, idè discessit in Macedoniam. Universum autem tempus quo mansit Ephesi, triennium fuisse scribit Hieronymus; idem Paulus ipse significat, Act. 20, in eâ oratione quam ad presbyteros sive episcopos Ephesios Ecclesiam Miletum ad se vocatos, habuit. *Vigilate, inquit, memoria retinente quoniam per triennium nocte et die non cessavi cum lacrimis monere unumquemque vestrum.* Abiens autem in Macedoniam Apostolus, Thimotheum Ephesum reliquit (sicut ad eum scribit 1 Tim. 1) ut *deserviret quibusdam ne aliter doceret, neque intendere sobrius et generalis interminatus: quod sine dubio contra falsos e Judæis Christianos dictum est; qui non solum legem violant cum Evangelio à creden-*

tionis christianæ mysteria perfectius edocere.

In primis tribus capitulis agit de æternâ prædicatione, de hominum per Christum mortem redemptione, de vocatione gentium; de utriusque populi, gentilis et Judæici, bono de angelorum et hominum educatione, sub eodem capite Christo, super omnes creaturas elevato; hinc creditur iudaizantes percellere, qui salutem suam in ceteronominis legalibus col-

lulis suscepit, quod omnibus iudaizantibus erant commune, sed et de suo multa fabulosus, inutilia et à puritate Evangelii aliena trahebant; atque hujusmodi perversis doctrinis ad se fideles qui in Asia erant pertrahere nitentur, et à Paulo, quem sibi sentiant adversarium, et cuius gloria taxabant, abduerit. De talibus scribit in 2 Tim. 1 (simul enim illa cum hæc ad Ephesios missa est, aut certe non multo post): *Scis hoc, quod obsecrâvi tibi à me omnes qui in Asia sunt, ex quibus et Phylæus et Hermogenes. Hoc itaque tempus jam venerat, de quo ipse in oratione, cuius supra memini, præmonuerat Ephesios, dicens: Ego scio quoniam intravit post discessionem meam lupi rapaces in vos, non præcætes avepi, et ex vobis præcæsurant viri loquentes perveris; ut abducant discipulos post se. Porro qui ex gentibus erant fideles Asiani, doctrinam à Paulo acceptam firmiter retinebant. Ad eos igitur hæc scribit Epistolam, illa collaudans eorum fidem et dilectionem; ut tamen plectitis eos instruat de præcipuis fidei mysteriis olim ascenditis, velut de redemptione et justificatione nostrâ per mortem Christi, de vocatione gentium, de prædicatione gratiâ, de glorificatione Christi et corporis ejus non est Ecclesia; et hæc quidem fere usque ad quartum capit., à quo deinceps ad morelem doctrinam accedens, præscribit formam quantum exactam*

locabant; et Simonis Magi discipulos, qui volebant angelos esse Dei et hominum mediatores, non verò Christum, et ideo ad angelos, non ad Christum, docebant esse recurrendum, ut Deo reconciliarentur.

In ultimis capitulis unicuique Christiano, in quolibet stata, bene vivendi præcepta tradit; ibique eodem, tam iudicantes, tum hæreticos Simonianos acque perecutit, quia utrique, tam in moribus quam in fide peccabant.

Hujus Epistolæ stylus præ cæteris est obscurus, ob mysteriosum de quibus agit profunditatem, et conceptum subtilitatem, quæ nec sermo, nec lingua etiam apostolica valuit adequare, licet sudoribus verbis usa, quàm ullâ unquam humana lingua.

Certe stylus ita dissonat à cæteris Pauli Epistolis, ut alterius videri posset, nisi pectus et, indoles Paulina mentis hæc perorâs illi vendicaret, ait Erasmus.

In hæc autem Epistolâ speciatim observari potest, quod de omnibus illis in carcere scriptis notantur sancti Patres, major scilicet sapientia, spiritus et fervoris eructantia; quasi Paulum pectus ad martyrium anhelans, martyrium flagrans desiderio, lumen et ignem divinum aspiraret, et suspirans eructaret.

Hanc Epistolam in vinculis quidem scriptam fuisse, constat ex ipso D. Paulo, qui multoties de his in ipsâ loquitur; sed quod in vinculis scripta fuerit, an in primis, an in secundis, dubitatur. Theodoretus vult in primis vinculis scriptam, et per Tychicum missam, unâ cum Epistolâ ad Colossenses, in præfat. in Epist. D. Pauli. Baronius vult in primis quidem scriptam, et per Tychicum missam; sed cum Epistolâ ad Titum Christiano, in quâ viros, uxores, parentes, liberos, dominos, servos, officii quosque sui diligenter admonet; et ad extremum, omnes tanquam in Christi militiam ascriptos, adversus impugnationes demonum, armis instructo tanquam spiritualibus. Quod autem ad hæc peculiariter qui ex gentibus crediderant, hæc scribitur Epistolâ; manifestè inter alia declarat illud cap. 2: *Memoria estote, quid effugando vos eratis quies in carne*, et quæ sequuntur. Kursus illud, cap. 5: *Ego Paulus vincens Jesu Christi pro vobis gentibus*. Quam verò fideliter in apostolica doctrinâ, etiam post Apostoli decessum, persisterint Ephesii, qui sermo vult, legat Ignatii Martyris Epistolam, quam tamen ad Ephesios scripsit, in quâ fidem et eorum iam eorum, et zelum qui hæreticos adversabantur, mirifice commendat. Cæterum existimant nonnulli hæc epistolam scribi potissimum contra Simonem Magum ejusque familiam, et Gnosticorum scholam inde exortam; de quibus apud Epiphanium multa, lib. 4 contra hæreses. Quæ sententia cum superioribus non pugnat; erant enim Simonis discipuli perique Judæi, sub nomine scientiæ quam vendicabant, non solùm fabulosa ac portentosa quædam de Deo, angelis et mundo, sed et turpia quædam doctores; contra quod genus, Petrus secundum et Iudas suam scripsit Epistolam; et ipse Paulus præter hæc etiam alius, ut ad Coloss., ad Titum et oratione ad Timoth. Quomodo autem contra Simonianos

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, omnibus sanctis qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu.

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

motheum secundâ, an. 62. Alii verò volunt cum Baronio missam per Tychicum, cum Epistolâ secundâ ad Timotheum; sed hæc inferunt in secundis vinculis scriptam, sicut et secundâ ad Timotheum scripta fuit in secundis vinculis, ultimo vitæ Paulinæ anno, 65 aut 66.

Vide Dominum de Tillemont, notâ 78 in D. Paulum. *Mémoires*, etc., tom. 4.

NOTA.

Circularem fuisse, et ad omnes Asia urbes Epheso finitimas, missam hæc, quæ ad Ephesios dicitur, Epistolam probant, primò, antiquis titulis, qui in antiquis exemplaribus reperitur et quem D. Basilus mysticè explicat in Enom. lib. 2, cap. 2. Titulus autem hic est: *Totæ Asiatæ ecclæ vires, et universæ Christianæ, sanctis existentibus*, seu qui sunt, non designando locum, ut scilicet universisque urbis nomine, posset repleri, sicut v. 1, cap. 1, repletum est: *et re Epistolæ*. Secundò ipse finis Epistolæ, ubi Apostolus, cap. 6, v. 21, salutem non Ephesios tantum, sed et omnes in Asia Christianos, *Pax fratribus*, inquit, non verò, *pax vobis*, sicut in aliis Epistolis. Hoc notant Estius et Grotius. Tertio, quod ab aliquibus olim die sit ad Laodicenses, apud Tertullianum contra Marcionem, lib. 5, cap. 11, v. 17.

Erât ergo ad Laodicenses, et ad alios Asianos; dicta tamen est specialiter ad Ephesios, quia Ephesus Asia metropolis. Quod vide fasius apud dominum Tillemont, *Mémoires*, etc., sur S. Paul. an. 49, et nota sur S. Paul. Apud eundem vide quo anno scripta, et missa fuit Epistolâ *Notes sur saint Paul*.

stylum in hæc Epistolâ dirigit Apostolus, ut suis locis indicabitur à nobis in commentario. Illud admodum huic epistolæ peculiare esse, præsertim primis capitulis, quod implexus et involutus sit sermo, sensusque habeat obscurus et explicata difficile, ipse etiam Hieronymo teste, quod quidem ob magnitudinem et subtilitatem rerum quæ tractantur, accidisse, credendum est. Scripta est Epistolâ Romæ ex vinculis; quorum ter meminit, cap. 5, et iterum capite ultimo; missa per Tychicum diaconum, cujus in fine mentio est: id quod tam argumentum Latinum huic Epistolæ præfixum, quàm Græca subnotatio confirmat. Et quia per eandem Tychicum missa est Epistolâ secundâ ad Timotheum, cujus ultimum capite dicitur: *Tychicum mihi Epistolam, scilicet edidit, quod supra dixi, duas hæc Epistolâ simul missas fuisse; quod et Theodoretus non obscure significat. Quocirca non assentimur Hieronymo commentanti super Epistolam ad Philemonem; ubi scribit, uno eodemque tempore per Onesimum missas fuisse quatuor Epistolâ, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, et ad Philemonem. Nam hæc tres posteriores Timotheum Paulo in primâ salutatione conjungunt; erat ergo Timotheus Romæ cum Paulo, quando illæ epistolâ scriberentur; itaque fieri non potuit ut cum eâ mitte-rentur, quæ ad Timotheum eodem tempore absentem scripta est. Hæc de argumento Epistolæ sufficient.*

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, apôtre de Jésus-Christ par la volonté de Dieu, à tous les saints et fidèles en Jésus-Christ qui sont à Ephèse.

2. Que Dieu notre Père et le Seigneur Jésus-Christ vous donnent la grâce et la paix.

3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo;

4. Sicut elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate;

5. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ.

6. In laudem gloriæ gratiæ suæ, in quâ gratificavit nos in dilecto Filio suo.

7. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitiis gratiæ ejus.

8. Quæ superabundavit in nobis, in omni sapientiâ et prudentiâ;

9. Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus quod proposuit in eo.

10. In dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cælestibus, et quæ in terrâ sunt, in ipso;

11. In quo etiam et nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ;

12. Ut simus in laudem gloriæ ejus, nos qui ante speravimus in Christo;

13. In quo et vos, cum audissetis verbum veritatis (Evangelium salutis vestre), in quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto,

14. Qui est signus hereditatis nostræ, in redemptionem ac, punctionis, in laudem gloriæ ipsius.

15. Propterea et ego audens fidem vestram, quæ est in Domino Jesu, et dilectionem in omnes sanctos,

16. Non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis;

17. Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis, in agnitione ejus;

18. Illuminatis oculis cordis vestri, ut sciatis quæ sit pax vocalionis ejus, et quæ divitiis gloriæ hereditatis ejus in sanctis;

19. Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentie virtutis ejus.

20. Quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, et constituens ad dexteram suam in cælestibus;

21. Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro.

22. Et omnia subieci sub pedibus ejus; et ipsam dedit caput supra omnem Ecclesiam,

23. Quæ est corpus ipsius, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.

S. S. XXIV.

3. Béné soit le Dieu et le Père de notre Seigneur Jésus-Christ, qui nous a comblés en Jésus-Christ de toutes sortes de bénédictions spirituelles pour le ciel,

4. Ainsi qu'il nous a élus en lui avant la création du monde par l'amour qu'il nous a porté, afin que nous fussions saints et irrépréhensibles devant ses yeux;

5. Nous ayant prédestinés par un effet de sa bonne volonté, pour nous rendre ses enfants adoptifs par Jésus-Christ;

6. Afin que la louange et la gloire en soit donnée à sa grâce, par laquelle il nous a rendus agréables à ses yeux en son Fils bien-aimé,

7. Dans lequel nous trouvons la rédemption par son sang, et la rémission de nos péchés, selon les richesses de sa grâce,

8. Qu'il a répandue sur nous avec abondance, en nous remplissant d'intelligence et de sagesse,

9. Pour nous faire connaître le mystère de sa volonté, fondé sur sa bonté, laquelle par laquelle il avait résolu en lui-même.

10. Que les temps qu'il avait ordonnés étant accomplis, il réunit tout en Jésus-Christ, tant ce qui est dans le ciel que ce qui est sur la terre,

11. C'est aussi en lui que la vocation nous est émise comme par sort, ayant été prédestinés par le décret de celui qui fait toutes choses selon le dessein et le conseil de sa grâce;

12. Afin que nous soyons le sujet de la gloire et des louanges de Jésus-Christ, nous qui avons les premiers espéré en lui,

13. En qui vous avez aussi espéré, vous qui, après avoir entendu la parole de vérité, l'Évangile de votre salut, et y avoir cru, avez été scellés d'un sceau de l'Esprit-Saint qui avait été promis,

14. Qui est le gage de notre héritage jusqu'à la parfaite délivrance du peuple que Jésus-Christ s'est acquis pour la louange de sa gloire.

15. C'est pourquoy ayant appris quelle est votre foi en Seigneur Jésus, et votre amour envers tous les saints,

16. Je ne cesse point de rendre à Dieu des actions de grâces pour vous, me souvenant de vous dans mes prières;

17. Afin que le Dieu de notre Seigneur Jésus-Christ, le Père de gloire, vous donne l'Esprit de sagesse et de révélation, pour le connaître.

18. Qu'il éclaire les yeux de votre cœur, pour vous faire savoir quelle est l'espérance à laquelle il vous a appelés, laquelle sont les richesses et la gloire de l'héritage qu'il destine aux saints,

19. Et quelle est la grandeur suprême du pouvoir qu'il exerce en nous qui croyons, selon l'efficacité de sa force et de sa puissance,

20. Qu'il a fait paraître en la personne de Jésus-Christ, en le ressuscitant d'entre les morts, et le faisant asseoir à sa droite dans le ciel,

21. Au-dessus de toutes les principautés et de toutes les puissances, de toutes les vertus, de toutes les dominations, et de tous les noms de dignité qui peuvent être nommés seulement dans le siècle présent, mais encore dans celui qui est à venir.

22. Car il a mis toutes choses sous ses pieds, et il l'a donné pour chef à toute l'Église,

23. Qui est son corps, et dans laquelle celui qui a accompli tout en nous, trouve l'accomplissement et l'intégrité de tous ses membres.

(Trente-trois.)

ANALYSIS.

1. *Deum benedicti, quod homines per Jesum Christum omnibus cumulaverit gratias, quarum precipuas enumerat. Elegit nos, ut sancti simus, v. 4; predestinavit nos in filios suos adoptivos, v. 5; gratiam suam nobis dedit, v. 6; peccata remisit, v. 7; nos sapientia replevit, v. 8; nobis notam fecit quod omnia in Christo restauraverit in caelo et in terra, v. 9, 10, 11, 12, haecque gratuita, et nobis innumerata.*

2. *Ephesios hortatur ut et ipsi Deum benedicant, v. 15, utpote qui saluum gratiarum et ipsi participes faci-*

PARAPHRASIS.

1. Paulus, Dei auctoritate et jussu, non hominum delegatione, nec arbitrato meo, assumptus apostolus, seu legatus Jesu Christi, omnibus Christianis, qui sunt Ephesi, et qui fideliter in Christo Jesu perseveraverat:

2. Gratia et pax vobis detur et multiplicetur a Deo Patre nostro, et a Domino nostro Jesu Christo.

3. Sit in aeternum benedictus et laudatus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui nos in Christo, et propter Christum, cum cumulavit benedictione, non carnali, sed spirituali; non terrena, sed caelesti, et in caelestibus adimplenda.

4. Nos, inquam, benedictione cumulavit in tempore, secundum quod intuitu meritorum Christi, elegit nos ante mundi creationem; ut per claritatem essemus sancti et immaculati, non solum coram hominibus, externa tantum videntibus, sed et ante ipsum Deum cor et animum intuentem.

5. Qui predestinavit nos, ut essemus illius adoptivi filii, non nostris meritis, sed intuitu meritorum Jesu Christi, sui naturalis Filii, et pro bono affectu voluntatis suae.

6. Ut laus et gloria detur ipsius gratiae, per quam nos sibi gratos efficit, et claros in dilecto Filio suo.

7. In quo, per sanguinem, scilicet ipsius reperimus redemptionem, omnium peccatorum nostrorum remissionem, secundum divitias et abundantiam gratiae ejus.

8. Quae gratia copiose et abunde a Deo in omnes quidem fideles effusa est, et praesentia in nos apostolos, quos etiam omni sapientia et prudentia replevit.

9. Ut nobis, velut filiis suis, notum faceret arcanae divinae suae voluntatis mysterium, quae scilicet pro bono affectu suo, decreverat per Filium suum, non Judaeos tantum, sed universum mundum redimere.

10. Ut ubi tempus a se antiquitatem adveniret, omnia, tum quae in caelis, tum quae in terris sunt, recapitularet in Christo; in ipso, inquam, et non alio; ipse enim unus caput est angelorum et hominum, Judaeorum et gentium, v. 22.

11. Per quem, et propter quem, nos apostoli, et aliqui alii Judaei, sine ullo ex parte nostrae merito, sed quasi sorte vocati sumus ad fidem; et ex parte Dei, ad hanc ante alios vocationem predestinati, ex decreto illius qui nihil fortuito, sed omnia facit vo-

luntate per infinitam sapientiam directa.

12. Ut nos Judaei, qui prius in Christum credidimus, et speravimus, ipsius gloria laudi inserviamus, in omnem locum perferendo, quae Christus pro nobis egit et passus est, et quae propter illum nobis fecit Deus.

13. Per quem, et propter quem, vos quoque Ephesii gentiles, ad fidem vocati estis; vos, inquam, qui verbum veritatis audistis, Evangelium scilicet salutis vestrae; et qui erodentes in ipso, sigillati estis Spiritu sancto, in Scripturis promissa.

14. Qui Spiritus sanctus est pignus et arrha, et quasi praegustus nostrae felicitatis et hereditatis futurae in caelis; quondamque Deus perficit et adimplet redemptionem populi quem sibi acquisivit, ut ab eo laudetur et glorificetur in aeternum.

15. Propterea ex quo auditi vestrum in fide Christi profectum, et vestram in omnes Christianos dilectionem,

16. Non esso gratias agere, et orare pro vobis, 17. Ut Deus, Domini nostri Jesu Christi auctor et largitor gloriae, det vobis Spiritum sapientiae caelestis, quae divina vobis mysteria revelentur apertius, ipsaque magis ac magis cognoscatis.

18. Illuminet internos animi vestri oculos, ut perfectius sciatis quae et quanta sunt aeterna et caelestia bona ad quae nos vocat, et quae nos sperare jubet; et quam abundans atque gloriosa hereditas illa quam fidelibus preparavit.

19. Ut sciatis summam et supremam Dei potentiam, quam in nos fideles exercuit, in nostra scilicet spirituali resurrectione, ab infidelitate ad fidem Christi, et a statu peccati ad justitiam; quae nostra spiritualis resurrectio facta est eodem, seu simili potentia.

20. Quam Deus exhibuit in Christo, cum illum a mortuis suscitavit, et ad dextram suam in caelis collocavit; aequalem illum sibi declarans.

21. At super omnem prorsus creaturam praeficiens, supra omnes angelorum choros, sive sint Principatus et Potestates, sive Virtutes et Dominationes; sive alio nomine, dignitate, officio et excellentia potantur, nobis quidem nunc ignotis, et quae forte in futuro saeculo cognoscemus.

22. Et omnia non visibilia tantum, sed et invisibilia subiecti sub pedibus ejus, ipsaque dedit caput

supra omnem Ecclesiam, sive angelicam, sive humanam, sive gentium, sive Judaeorum, sive militan-tem, sive triumphantem.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS, APOSTOLUS JESU CHRISTI, PER VOLUNTATEM... Hoc saepe repetit in suis Epistolis; 1 Cor. 1, 1; 2 Cor. 1, 1; Coloss. 1, 1, etc. Et merito, quia non potest nimis frequenter inculcari fideli-um mentibus, quod Dei voluntate et vocatione debeat quis fieri Christi minister, sive ad disignum verbi predicationem, sive ad alta ecclesiastica munia. Consulat itaque et, supra se reflectens, observet quilibet Christi minister quomodo et quo animo in ministerium ingressus sit, ut penitentia reparet quod vocatione de-fuisse deprehenderit.

OMNIBUS SANCTIS... Idem titulus frequenter a D. Paulo Christianis datur; 1 Cor. 1, 2; 2 Cor. 1, 1, etc., et etiam merito: nec enim potest solis repeti Christianis, quod ad sanctitatem vocati sunt, et ideo facti sunt Christiani ut sint sancti. Ad hoc ergo saepe reflectat quilibet Christianus, et animadvertat quomodo vocationi suae respondeat. Professione et vocatione sanctus sum: an moribus et vita? In Baptismo factus sum per Christi gratiam sanctus et immaculatus: ubi nunc mea sanctitas? Pudeat ipsum suae vitae secularis et profanae, ac tandem incipiat ad sanctitatem aspirare.

VERS. 2. — GRATIA ET PAX... Hoc et frequenter opat fidelibus. Rom. 1, 7; 1 Cor. 1, 3; 2 Cor. 1, 2; Galat. 1, 5. Hocque nos docet gratiam et pacem a Deo per Christum frequenter petere pro nobis et pro aliis. Per gratiam intellige omnem donum ad vitam aeternam conferens; per pacem vero, firmam et tranquillam donorum spiritualium possessionem.

VERS. 3. — BENEDEICTUS DEUS ET PATER... QUI BENEDEKIT... Eodem verbo, in diverso tamen sensu, hic in eadem phrasi utitur Apostolus, quod etiam alibi non raro. *Εὐλογεῖτε τὸν θεόν, benedictus sit Deus.* Deinde *ὁ εὐλογεῖσθε, qui benedixit.* *Εὐλογεῖτε*, in primo significat laudare; in secundo significat benefacere. Citatur tamen ad utrumque D. Paulus, quia utrumque et laudare, et benefacere, a bona voluntate et animo benigno profiscitur. Benedicimus ergo Deum, cum illum pro beneficiis collatis laudamus; nos benedicit Deus, cum beneficiis afficit; quippe Dei benedicere, est benefacere; in quo maxime differt ab inefficacibus, et saepe mendacibus hominum benedictionibus.

DEUS ET PATER DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Aliqui intelligunt: *Benedictus sit Deus noster, et Pater Domini nostri Jesu Christi*; sed melius ut verba sonant, sicut ipse Christus Dominus dixit: *Ascendo ad Deum meum et ad Patrem meum.*

VERS. 1. — PAULUS, APOSTOLUS JESU CHRISTI PER VOLUNTATEM DEI, etc. Id est, voluntate et jussu Dei, non meis meritis ad apostolatum Jesu Christi vocatus et assumptus.

VERS. 2. — GRATIA VOBIS ET PAX, etc.; solummodo multiplicatur.

VERS. 3. — *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali.* Spiritualis, id est, ad vitam spiritualem

37. Quae Ecclesia est mysticum ipsius corpus, et illius complementum, qui quoad omnia in omnibus adimpletur.

COMMENTARIA.

IN OMNI BENEDECTIONE. Hebraismus est, in redundat; Syr., *omnibus benedictionibus, etc. SPIRITUALI.* Tacite indicat Apostolus discrimen benedictionum, seu beneficiorum per Christum nobis collatorum, et beneficiorum Judaeis a Deo concessorum. Judaeis Deus terrena promisit; Christianis vero caelestia; Judaeis carnalia dedit, nobis spiritualia.

IN CAELESTIBUS. Graec., in *supercaelestibus.* Potest ad Deum referri, quasi nos benedixerit in caelestibus existens; sed melius ad nos referri; scilicet benedixit nos in caelestibus donis, per quae ad caelestia loca perveniamus.

IN CHRISTO, id est, per Christum. Aliqui intelligunt in Christianismo; Graec., *Christo, sicut in*; sed male et corrupte. Hujus ergo tertii versus sensus est: Laudamus Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi, qui nobis unigenitum Filium suum donando Mediatorem, et nos per Baptismum divino laice Mediatori uniendo, omni nos benedictione cumulavit; non corporali, ut Judaeis, sed spirituali; non terrena, et in terra Chanaan adimplenda; sed caelesti, et in caelis consummandam, cum dicit: *Venite, benedicti, etc.* Per spirituale ergo benedictionem, intellige omnia dona ad spirituale vitam conferenda, de quibus jam accurus est, et quorum consummatio fiet cum felix et aeterna nobis dabitur benedictio: *Venite, benedicti, etc.*

Observationes morales.

Ex quo discit primo quantum distat novum Testamentum a veteri; non longius distat caelum a terra: In veteri Deus corporalia promittit, terrena dabit, terram fluentem lac et mel: lege Levitici cap. 26; Deuter. 7, 13; Deuter. 24, 28; nihil nisi terrenum Judaeis promittit videbis. In novo spiritualia dat, caelestia promittit: lege totum novum Testamentum; nullibi terra et terrena promittuntur, ubique caelum et caelestia. Lege Matth. 5, v. 5, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10; *Beati pauperes, etc., quoniam ipsorum est regnum caelorum, etc.* lege Joan. 14, 25: *Qui diligit me, servitium meum, etc.; quod cum servitium a ministerio opus sum faciemus.* Ecce ubique spiritualis merces et promissio. Imo Christus discipulis suis praedixit pressuras et afflictiones; Joan. 16, 20: *Plorabit et fletabit vos, etc.* 16, 55: *In mundo pressuram habebitis.*

Hinc et discit secundo quis sit Christianismi spiritus; nimirum carnalia et terrena despiciere, spiritualia et caelestia diligere, a carnalibus continue abstrahi, ut spiritualia abundantius possideantur. Sicut Christus carnalia et terrena constantur desepit, spiritalia pertulit. *Benedictionem spiritualem* velut novo Testamento propriam, opponit benedictioni terrena quam promittit velut Testamentum. In caelestibus. Quingies in hac Epistola legitur, in caelestibus, nec usquam alibi. Hic sane, quod ait, in caelestibus, connotandum videtur cum eo quod proxime praecedit, et hinc sensum habere: quia benedictionem spiritualem provehimur ad caelestia, ubi caput nostrum Christus

ritualia et coelestia dilexit ardenter, ita Christianus terrena contemnat, coelestia perpetuo diligit, ad divina semper aspiat. Denique ex eo quod in Christo Deus nos benedixit, disce quod Christus sit medium in quo et per quod omnis ad nos divina benedictio devenit; omne porro spirituale donum nobis per Christum et propter Christum confertur. Ex quo et collige quod Christus sit medium per quod ad Deum perveniat omnis laus, benedictio et gratiarum actio nostra. Sicut in ipso et propter ipsum à Deo benedicimus, et omnia nobis spiritualia bona donantur, sic in ipso et per ipsum et cum ipso Deum benedicimus, laudemus, Deo gratias agimus, Deo nos et omnia nostra grati offerimus. Sicut sine Christo Deus nobis nihil confert, ita sine Christo Deus à nobis nihil recipit; per Christum ergo et petamus sive petiti reddamus, Christo atque continue debemus adhaerere, sive petiri, sive redditori.

VERS. 4.—SICUT ELEGIT NOS... Hoc sicut ponderandum est; hic enim ponderis habet plurimum. Paulus praecipuus quas in tempore ob Christum recipimus benedictiones enumeraturus, ascendit ipse et nos simul secum attulit ad omnium benedictionum fontem, aeternam scilicet nostram à Deo electionem. Sicut elegit nos, id est, benedixit nos in tempore, sicut elegit nos in aeternitate. Hoc igitur sicut duplex indicat benedictionum genus, aeternam et temporalem; seu potius easdem benedictiones in duplici statu nobis exhiberi, in aeternitate scilicet, et in tempore; seu in decreto et in actu, quasi diceret: Primum benedictio et omnium benedictionum fons et origo est aeterna nostra à Deo electio in Christo. Per quam enim nos Deus benedixit in tempore, per hanc et prius nos elegit in aeternitate, et sicut nos prius elegit, ita et benedixit. *Elegit nos in ipso*, id est, Christo, seu intuitu meritum Christi.

ANTE MUNDI CONSTITUTIONEM. Graec.: *ἔμπροσθεν τῆς καταστάσεως τοῦ κόσμου*. Est facti in fundamentorum. Per similitudinem loquitur de mundi creatione, sicut de domus edificatione. Significat igitur: Ante facta mundi fundamenta, ante creationem mundi ab aeterno. Et haec locutione D. Paulus duo simul conicit. Primum refutat philosophos Ephesios, qui mundum putabant aeternum; aut saltem materiam, ex qua omnia, dicebant Deo coaeterna. Ulrumque negat

ad dexteram Dei constitutus est, etc. In Christo, id est, per Christum nobis à Deo confertur quicquid habemus donorum spiritualium.

VERS. 5.—SICUT ELEGIT NOS IN IPSO ANTE MUNDI CONSTITUTIONEM. id est, ante mundi constitutionem, id est, secundum hanc phrasin significari debet, eo quod ante mundi constitutionem nihil fuerit nisi quod aeternum est. Jam ex eo quod ait, *elegit nos in ipso*, bene prolatum huius electionem seu praedestinationem nostram se totius Ecclesiae esse per Christi meritum. *Ut essentus sancti*; q. d.: Elegit nos, ut essentus sancti, id est, puri, casti, immacu-

asserens: Ante factorem mundi fundamentorum, id est, ante quamlibet creationem sui mundi, seu materiam, ex qua ferret, antequam quidquam existere. Secundo, ostendit infinitam Dei creatoris à creaturâ distantiam. *Καθαροὶ* appellat, seu directionem, tanquam à magnâ quâdam altitudine deiectionum mundum ostendens, ait D. Chrysostomus; quia infinita Dei à creaturâ distantia, non loco, sed naturâ, ut idem explicat.

UT ESSEMUS SANCTI. Ecce quod tendit haec aeterna electio nostra, ut sancti simus verâ et internâ sanctitatem; per gratiam sanctificantem, et ut sancti vivamus per fidem ex dilectione bonum operantem.

ET IMMACULATI. Graec., *inculpati*, irreprensibiles, sine crimine: remissis prius peccatis nostris in Baptismo, deinde inculpate viventes per eandem fidem malum quodlibet fugientem.

IN CONSPECTU EUS. Sancti, inquam, et immenlati, non solum coram hominibus, qui externa tantum et apparentia vident, sed et coram Deo ipso, qui cor intuetur.

IN CHARITATE, quae sola haec duo praestat, estque omnis lex, et perfectionis vinculum. Haec verba, in charitate, aliqui referunt ad praecedentia, *elegit nos in charitate*. D. Chrysostomus et Theodoretus ad sequentia: *Qui in charitate praedestinavit nos*, quibus conformis est Syrus dicens: *Per charitatem praeparavit nos sibi*, etc. Sed naturalior videtur sensus supra-dictus: Ab aeterno elegit nos ut coram ipso verâ sancti simus et inculpati per gratiam et charitatem, et ut illi serviamus in charitate, seu ex amore, ut filii, non ex timore poenae, ut servi.

Et haec est prima benedictio, quam à Deo ob Christum recipimus ab aeterno, seu considerata in Dei decreto. At quia, ut ait Apostolus, nos actu et de facto Deus benedixit in tempore, sicut elegit in aeternitate, seu in decreto; pato quod ad plenam Pauline mentis intelligentiam debeat hic subandiri: Sicut ab aeterno elegit nos in Christo, ut simus sancti et immaculati, etc., ita in tempore, per Baptismum, reverâ nos sanctos fecit per gratiam nobis infusam, et immaculatos per omnium peccatorum remissionem, idque verè et coram Deo, per charitatem, quae simul cum gratiâ diffusâ est in cordibus nostris, et sanctè et inculpabiliter viventes illi serviamus ex amore, ut filii charissimi.

Docet Apostolus Deum nos elegisse non ex prava sanctitate usque gratiae, sed ut *essentus sancti*. Et gratiâ bene uteremur, et sanctificemur. Unde ait nos praedestinatos secundum benedictionem, non nostram, sed Dei, usque à Deo, non ex praesentibus futuræ bonitatis, sed sorte vocatos esse. Loquitur ergo de prinâ gratiâ, cuiusque docet purè et gratis dari à Deo. *Et immaculati in conspectu eius*, id est, inculpati, irreprensibiles; q. d.: Ut essemus omnino sancti et puri. Ita sanctè, integrè ac p. r. r. e. c. t. e. omnia nostra opera facere debemus, quasi memores in conspectu Dei nos ea facere, ut Deus eorum inspector nihil in eis inveniat quod iudicet et damnet. *In charitate*; q. d.: Elegit nos Deus ut in sanctitate sine macula et culpa serviamus illi, non ex timore poenae, sed ex charitate et liberali amore, et amor Dei sanctam faciat nostram conversationem.

VERS. 5.—QUI PRAEDESTINAVIT NOS... Graec.: *Προϋποθέτων* nos in filiorum adoptionem, *καρπίων*, quod tamen praeterit temporis est. Sensus ergo: Qui praedestinavit, seu decrevit etiam ab aeterno, ut essent filii adoptivi. Si genus verbi mutari poterat, ait Erasmus, dixisset, elegit nos praedestinatos, seu praefatos, etc.

Altero ille est beneficio aeterno, seu potius eadem ac prima, sed diversis vocibus expressa. Eligi enim ad sanctitatem, et praedestinari ad filiorum adoptionem, unum et idem est, quandoquidem quilibet sanctus et Dei filius adoptivus est. Sanctitas, amicitia Dei, filiatio divina, charitatis sunt indivisib. annexae. Deus itaque nos ad sanctitatem eligens, et nos eligi ad amicitiam, ad filiationem divinam ad hereditatem. Haec igitur omnia involvit aeterna electio Dei, licet una. Diversis tamen vocibus et loquendi modis ea nobis significat Apostolus, ut clarior et distinctior explicet, mentibus nostris illa intimis inculcet, et ut ad illa grati reflectamus attentius. *Qui praedestinavit nos...* id est, idem Deus ab aeterno praefavit, praedestinavit, decrevit.

IN ADOPTIONEM FILIORUM, id est, ut essemus ejus adoptivi filii. Graec. *καρπίων*. Syr.: *Adoptavit nos filios*. Per JESUM CHRISTUM, id est, per et propter merita Jesu Christi, Filii sui naturalis.

IN IPSE, Graec., *αὐτὸς ὁ θεός*, in sese, se et suam gloriam spectans; seu sibi: id est, decrevit nos sibi facere filios, etc. Ecce quisi secundam benedictionem nobis ab aeterno ob Christum à Deo collatam: seu in decreto consideratam. Et quia, ut dictum est in versu praecedenti, beneficio temporalis aeternae benedictioni respondet, benedixit in tempore sicut elegit in aeternitate.

Pato quod et hic ad plenam apostolice mentis intelligentiam subandiri debeat, quod reverè per Sacramento regenerationis in Ephesios effectum supponit Apostolus, scilicet, quod de facto per gratiam sanctificantem, et Spiritus sancti infusionem, facti sunt adoptivi filii Dei, heredes Dei, coheredes Christi. Estque sequenda benedictio temporalis. Primum fecit sanctos; secundo, filios Dei.

SECUNDUM PROPOSITUM VOLUNTATIS SUAE. Graec.: *κατὰ τὸ πρόθετον θέλημα αὐτοῦ*. Syr.: *Ut placuit voluntati ipsius*. Quasi diceret: Quia ita illi bene visum est: Deus beneficiorum suorum rationem nemini debet.

VERS. 6.—IN LAUDEM GLORIAE GRATIAE SUAE. Syr.: *Ubi celebratur laus gratiae eius*. Ecco finis ultimus nostrae electionis et praedestinationis ad gratiam et filiationem divinam: Laus et gloria Dei, ut ei pro tanto

VERS. 5.—QUI PRAEDESTINAVIT NOS IN ADOPTIONEM FILIORUM PER JESUM CHRISTUM IN IPSE, id est, in gloriam Christi; q. d.: Curis gloria finis est nostrae praedestinationis.

Secundum propositum voluntatis suae, hoc est, beneficium et consilium Dei, liberale scilicet Dei decretum. Dicit ergo Apostolus Deum nos praedestinasse sibi in filios adoptivos, non ullis meritis nostris provocatum, sed ex mere benepacito suae voluntatis.

beneficio laus et gloria reddatur ab angelis et ab hominibus.

IN QUA GRATIFICAVIT NOS... id est, quâ gratiâ nos fecit sibi gratos et amabiles. Et est altera benedictio, quam in Christo recipimus: ex filiis ira et inimicis, facti sumus filii charissimi, amabiles, amici.

Hoc bene D. Chrysostomus explicat. Quâ gratiâ, inquit, non solum à peccatis liberavit, sed etiam nos fecit sibi gratos et amabiles. Quomodo si quis quempiam senbiosum, peste ac morbo, senioque confectum et perditum, statim formosum fecerit, juvenem, omnes pulchritudine vincenem, etc.; deinde eum in juvenis flore constitutum, purpurâ induerit, et ei diadema imposuerit et omni ornatu ornarit. Ita animam nostram instruxit et ornavit, pulcherrimque fecit, desiderabilem et amabilem, D. Chrysostomus luensque.

IN BILETO FILIO SVO. Graec., in dilecto. Syr., per dilectum suam. Christus est dilectus per excellentiam, ob quem Deus alios diligit, sine quo nemo exterorum diligitur. In ipso et propter ipsum Deus nos diligit et omni gratiâ cumulât. Hinc Christo semper, in quocumque statu, nobis adhaerendum, et omnia per ipsum quaeunque petenda, speranda, expectanda.

Multiplex et varia in versus praecedentes occurrunt observatio faciendâ, tum dogmatica, tum moralis.

Prima observatio dogmatica.

Elegit nos ut essemus sancti; et non quia sumus, aut futuri sumus, sed ut simus. Ergo non ex nostris meritis, aut actualibus, aut praevisis, sed ex purâ Dei misericordiâ ob Christi Filii sui merita.

Secunda observatio dogmatica.

Elegit nos ut simus sancti; et tamen de facto multi sic ad sanctitatem in Christianismo electi et vocati, non sunt sancti: imò multi Ephesiorum, quos sic electos vocat Apostolus, non fuerant sancti. Ergo haec electio nostra non est absoluta, sed conditionata; nimirum, si velimus consentire, et cooperari gratiâ Dei. Absoluta quidem est ex parte Dei, qui ob hanc electionem dat gratias nobis necessarias, ut simus sancti; sed semper supponit nostram liberam gratiâ cooperationem.

Tertia observatio dogmatica.

Elegit nos ut essemus sancti... praedestinavit nos in adoptionem filiorum. Ecce quod tendit et electio et praedestinatio, de quâ hic agit D. Paulus, seu finis proximus electionis nostrae: utraque tendit ad sanctitatem, ad filiationem per gratiam; neutra ad gloriam immediatè. Hoc ex ipsismet Apostoli verbis patet. Hoc etiam patet ex Epistolae inscriptione, quae est

Nam, ut adnotat Thomas, causa praedestinationis nostrae est purus amor et voluntas Dei, etc.

VERS. 6.—IN LAUDEM GLORIAE GRATIAE SUAE; q. d.: Qui praedestinavit nos ad tantam dignitatem, idque eo tunc ut ipse laudetur et glorificetur in tanto beneficio gratiâ nobis collato; laudetur, inquam, et glorificetur, non tantum à nobis tam iuge t. beneficio affectis, verum etiam ab angelis cupentibus gloriam in excelsis Deo.

sanctis et fidelibus, non vero ad gloriam electis. Hoc denique patet ex toto Epistolae contextu; in qua D. Paulus Ephesios vocat electos et predestinatos. Quis autem asserat ex Ephesius nullum fuisse damnatum? Quis potest quod Apostolus omnes Ephesios voluerit de sua perseverantia, et consequenter de sua salute certos et securos reddere, eorumque futuram gloriam omnibus publicè revelare?

D. Itaque Paulus hic non agit de questionibus in schola nunc agitis: de his tunc non cogitabatur quidem; sed agit de gratia electionis, predestinationis, et vocationis ad gratiam, ad sanctitatem, ad Christianitatem. Et hoc mones; quia vides perisopie scholasticis disputationibus preventos, statim ac electionis atque predestinationis nomina legisti, ea suis ideis adaptate, et propterea Scripturam torquerè. Ne tale quid tibi contingat, à presentibus questionibus abstrahere; ad ea de quibus tunc ageretur advertere. Scio equidem et fateor quod D. Paulus agens de electione et predestinatione ad gratiam, consequenter agit de electione et predestinatione ad gloriam, quantenus quos ad gratiam christianismi predestinat et vocat Deus, non alium ad finem destinat quam ad gloriam; sed citam scio quod non est necesse utrumque eodem modo disponi et ordinari, ita ut ad gloriam et ad gratiam una sit perveniendi ratio. Quod tamen multi harum questionum disputatores videntur quasi concessum supponere. Quidquid sit, hæc in utraque parte scholasticis reliquid disputanda; ego apostolico textui inhærens, assero de his Apostolum hic non agere.

Observatio moralis.

Benedixit nos... elegit nos et sancti... predestinavit nos in adoptionem... Ergo me humiliorum, me nihilum, Deus ab æterno cogitavit, dilexit, ex amore elegit inter tot et tot hominum, myriades? O bonitas immensa, o charitas infanda! sed me cogitavit, dilexit, elegit, ut per gratiam Christi sim sanctus, adoptivus Dei filius, illi, velut Patri, sanctè et immaculatè serviam in spiritu charitatis, tanquam filius et hæres. Quantus honor, quanta mihi felicitas! An, quid majus Deus ipso poterat cogitare, velle, facere mihi? Gratias igitur immensas Deo pro hæc sua mei benignissima electione, predestinatione et vocatione. At tanta Dei charitati quomodo beneque respondi? An sanctus et immaculatus? An diligo te filius? An ex amore Deo, ut Patri, sanctè et immaculatè servio? Heu! proh dolor! vix mihi filio relict! At veniam

In qua, gratia, gratificasti me in dilecto Filio tuo. Sensus: Per quod gratia beneficii non sibi vehementer curam et acceptos reddidit, propter meritum eius, quom in Filium suum naturaliter singulariter dilexit.

Vers. 7. — In quo habemus redemptionem, per sanguinem eius, id est, per quem dilectum redempti sumus à captivitate peccati, mortis ac diaboli, dato pro nobis in cruce pretio sanguinis ipsius. Preterea nostrum Apostolus declarat esse sanguinem dilecti, id est, Filii Dei.

Remissionem peccatorum; q. d.: Habemus redemptionem quæ est remissio peccatorum. Secundum divinitas gratie eius. Hæc fecit nobis Deus juxta divinitas

concedere, misericordissime Deus, peccatori poenitenti, et suis inidelibus delenti. Et quia benedixit in tempore, sicut elegisti in æternitate, benedicte et benefice, gratiam tribuens te diligendi, tibi que ex amore serviendi. Ad hoc electus, predestinatus sum ab æterno; ad hoc factus in tempore, ad hoc vocatus in regeneratione. Hoc ergo ut adimpleam, infunde tuam cordi meo charitatem; diligan te, o Deus cordis mei, diligan te, tibi que ut filius ex amore serviam!

*Vers. 7. — IN QUO HABEMUS REDEMPTIONEM... Retrocedere videtur Apostolus, ait D. Chrysostomus, postquam enim de electione ad sanctitatem et de predestinatione ad adoptionem locutus est, de peccatorum remissione loquitur. Sed è contra à parvis ascendit ad magna; nihil enim aequè magnum est alique Dei sanguinem pro nobis effusum esse; et filiorum adoptione et ceteris donis hoc est majus, quod ne Filio quidem pepercerit, idem D. Chrysostomus. Remissio itaque peccatorum vocatur *Redemptio*, quia magno pretioempta; pretio nimirum totius sanguinis Jesu Christi, unigeniti Filii Dei. Hinc etiam dicitur quod hæc *redemptio* fit *SECUNDUM DIVINITAS GRATIÆ*; id est, pro abundantia Dei bonitatis. Que enim major et abundantior excogitari potest bonitas, quam illa qua Deus nullo indignis hominibus ingratos et à se aversos ipse quærat, et vocet ut illos sibi reconleat, itaque per sanguinem unigeniti et unice dilecti Filii sui. Hæc attonde et serio perpende; et videns quantum te Deus diligit, taliter amantem redama et glorifica. *Empit esse pretio magno*: sanguine Christi, quem effudit in pretium et lytrum, ut nos redimeret. Tanto itaque pretio captus, ama Deum, glorifica redemptorem. Sed et hinc collige, quod si pro nobis peccatoribus et consequenter hostibus suis, Deus Filium suum dedit in mortem, quid non faciet pro nobis Deo per gratiam reconciliatis?*

*Vers. 8. — QUÆ SUPERABUNDAVIT IN NOBIS, id est, quo gratia abundavit quidem et abundat in omnibus Christianis, ut in nobis præsertim apostolis et aliis quibusdam Spiritus primitias habentibus *superabundavit*: copiosius in nos à Deo effusa est gratia.*

IN OMNI SAPIENTIA ET PRUDENTIA, quæ est omni sapientia et prudentia replevit. Sapientia est rerum divinarum cognitio; prudentia vero moralium, seu agendorum. Apostolis autem, Ecclesiarum fundatoribus, Deus perfectiorem divinarum mysteriorum cognitionem dedit et intelligentiam, ut alios instrueret in fide. Dedit et majorem prudentiam, ut Ecclesiarum gratie suæ, id est, pro copiosa et profusa erga nos beneficiis sua.

Vers. 8. — QUÆ (scilicet gratia) superabundavit in vobis (abundè in nos à Deo effusa est, in) id est, cum omni sapientia et prudentia. Sapientiam intelligit christianam, quæ summa est, idem scilicet Dei trinit et unius, aliorumque divinarum mysteriorum, quibus iustitiam et salvari debemus: maxime autem intelligenti fidem Christi redemptoris. Nota: Gratia copiam significat per divitias, et per abundantiam effudit.

Vers. 9. — Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ. Deus summam sapientiam et prudentiam suam notum fecit nobis arcanum suæ voluntatis, id est, electio in hujus mysterii revelatione admirabilis

sanctis regerent et de omnibus in regno Dei agendis securis providerent. Hæc autem Apostolus de se et aliis apostolis apud Ephesios liberè prædicat, quia Ephesi plurimi erant philosophi qui se solos sapientes dicebant, quos hic refutat Apostolus, simulque suam apud Ephesios auctoritatem ponderat, ut efficacius persuadeat, ait D. Anselmus.

Vers. 9. — UT NOTUM FACERET... Quo gratia copiosè effusa est super nos apostolos quos et sapientia sublimi et prudentia celesti Deus ideo replevit, ut nobis notum faceret sacram voluntatis suæ secretum, quæ ab æterno decreverat non Judæos tantum, sed universum mundum redimere.

SECUNDUM BENEPLACITUM EIUS. Græcè, ἀρμή, idque pro bonâ voluntate suâ, seu bono affectu, quia ita illi bene visum fuit. Hoc summam notat Dei bonitatem et libertatem, et nullum ex nostrâ parte meritum.

*QUOD PROPOSUIT IN EO, supple Christo, id est, quod beneplacitum, mundum scilicet universum redimendi, Deus proposuit per Filium suum exsequi. Patet ex Græco quod refertur ad *beneplacitum*, seu *voluntatem*, et, quem hominum affectum. Sed unius accessus variatio facit alium sensum in Græco, quam in Vulgata. *Quod proposuit, è ἀρμή, cum spiritu aspero, ut hodie legunt Græci: in se, in semetipso, significatque: Quam bonam voluntatem intra se reconleat Deus. È ἀρμή, cum spiritu leni, in eo, scilicet Christo. Et hæc nostra lectio videtur apostolica menti conformior, quæ hæc nihil nisi Christum spirat, ait Cornelius à Lapide, et patet ex præcedentibus versibus. Est et aliud in Græco discrimen notandum. *Ut notum faceret. Græcè, ὡσαύτως, aoristus participii, notum faciens, ait D. Hieronymus, sen cum notum fecit, est enim preteritum temporis. . . Et patet nobis arcanum voluntatis, etc. Arab.: Significatio nobis mysterio.***

*Juxta quos, sensus est: Quæ gratia copiosè effusa est super nos apostolos, neque sapientia et prudentia celesti replevit, cum notum fecit nobis arcanum voluntatis divina mysterium. Secundum beneplacitum suum; mysterium, inquam, in liberrimo Dei beneplacito fundatum. *Quod proposuit in se, et quod beneplacitum Deus ab æterno intra se reconleat servaverat. Hoc divini voluntatis mysterium, est Dei voluntas de divini Verbi incarnatione; quam voluntatem vel sententiam, vel figuram tenebris, sic involerat, ut non hominibus tantum, sed et angelis ipsis fuerit incognita. Vide cap. 5, v. 5, 8, 9, 10. Hoc enim mysterium est, quod plenum est omni sapientia et prudentia, ait D. Chrysostomus; sui ergo revelatione replet sapientia et prudentia.**

Dei sapientia et prudentia. Secundum beneplacitum eius, quod (scilicet sacramentum) proposuit, statuit, decrevit exequi, supple et implere, in eo, dilecto scilicet Filio suo.

Vers. 10. — In dispensatione plenitudinis temporum; q. d.: Cum dispensata, id est, erogata, expensa, evoluta esset plenitudo temporum, id est, plenum esset omne illud tempus, quod ex Dei ordinatione præcurrere debebat Christianis: sic Christum dicit missum in plenitudine temporis, id est, impleto tempore, quod Pater ab æterno incarnationi ejus præfuderat

*Vers. 10. — IN DISPENSATIONE PLENITUDINIS TEMPORUM... Id autem quod Deus ab æterno liberrimo voluit, et intra se absconditum reconleat, et quod tandem nobis revelare dignatus fuit, est quod, cum tempus à se ordinatum adveniret, omnia, tum que in cælis, tum que in terris sunt, recapitularet in Christo. In Christo, inquam, et non in alio; ipsa enim unum est caput angelorum et hominum, Judæorum et gentium. *In dispensatione, id est, completis temporibus et dispensatis, seu ordinatis, seu completo tempore à se præfinito.**

*INSTAURARE, id est, renovare. Græcè, ἀνακατασκευάζειν, recapitulare; colligere. Syr., renovare. Arab., perficere. Per explicationem verbi Græci, omnes versiones explicabuntur. *À κατασκευάζειν, recapitulare, hoc fit propriè, cum res, argentum numeratum colligitur in summam. Summa rei, caput rei, idem valent. Hoc fit per similitudinem, cum orator, multa que profuse dixit, colligit in summam, seu compendiosè dicit; hoc enim recapitulatio dicitur; item cum dispersos milites dux in unum agrum cogit. Hæc autem, recapitulare propriè significat quod Deus in Christo et per Christum angelos et homines, non tantum naturâ, sed et loco et gratiâ disitis, Judæos et gentiles, prius religione diversos, colligit in unum, Christum scilicet dando caput supra omnem Ecclesiam. Omnis potestas data est mihi in cælo et in terrâ. Hæc autem in Christo et per Christum recapitulatio instaurata sunt, renovata sunt, perfecta et reparata sunt.**

OMNIA QUÆ IN CÆLIS, ET QUÆ IN TERRIS. Instaurata quæ in cælis, quia angelorum rubra reparantur ex hominibus. Instaurata quæ in terris, quia sedentibus in tenebris et in umbra mortis, lux et vita orta est eis. Nive, ut ait sanctus Anselmus, instaurantur quæ in cælis sunt, dum illic humiliati homines redeunt in apostatæ angeli superbiendo ceciderunt. Instaurantur quæ in terris sunt, dum peccatores ad justitiam convertuntur. Hæc eadem recapitulatio, nunc cælum et terra eandem faciunt Dei domum; ejus una pars superior, altera inferior. Nunc angeli et homines unam Dei familiam componunt; cujus caput Christus, Christi autem caput Deus. Nunc angeli fratres nostri sunt ob Christum patrem et caput nostrum. Nunc omnes Christiani, ex quocumque genere et ex quocumque gente, sunt inter se fratres, unusque Dei populus, omnes et singuli sunt domestici Dei. Tanto igitur honore dignati, ne dedecore emoliamus qui nos affectu benefice; ne faciamus ut tanta sit nobis inanis gratia: vitam ostendamus angelicam et angelicam virtutem, et vitæ agende rationem. Rego et queso ne hæc tamnia sint

Instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, et quæ in terrâ sunt, in ipso; q. d.: Proposuit Deus omnes homines et angelos, cum inter se admodum essent disjuncti, imò inimici, unire, et ad unum caput Christum revocare et conjungere. Ergo jam non estis hospites et advena, sed estis civis sanctorum et domestici Dei; q. d.: Christianis non revocavit ad societatem angelorum, ut eorum similes fratres, et civis celestes in eadem Dei domo, id est, Ecclesiâ, sub eodem duce et capite, qui est ipsemet Christus.

nobis in iudicium et condemnationem, sed ad fructum honorum percipiendam, D. Chrysostomus.

In respo, scilicet Christo, quem jam dixit, et quem repetit ebrius amore Christi, ut Fromondus, vel ut in paraphrasi, in ipso, et non in alio: *Nec enim aliud nomen est...*

VERS. 11. — *Is q̄o*, scilicet Christo, seu ob quem et per quem Christum.

ETIAM ET NOS, apostoli et alii Judei ad fidem conversi. Ille enim de Iudæis agit, de gentilibus acturus, v. 15.

SORS VOCI VOCATI. Ex parte nostra, sors fuit nostra ad fidem vocatio; nihil egimus ob quod vocari meruerimus; nihil hæc nostra vocatio posuisset ex parte nostra meritum, sicut sors in electionibus merita non spectat.

PREDISTINATI SECUNDE PROPOSITUM... *καὶ ἐπιλεγμένοι*, ut ex parte Dei, nostra vocatio fuit effectus electionis, predestinationis, decreti, Benedixit, vocavit in tempore, sicut et quia elegit, et predestinavit ab æterno. Vide v. 3 et 4.

ETES OB OPERATER OMNIA... Dei, qui omnia operatur voluntate deliberata et per infinitam sapientiam directa. Hoc significat, sicut dicitur in *COELENUM*... nihil esse aut fortuitum, sed omnia sapientissime et ob rationes sibi notas, licet incognitas nobis. Græcè, *ἐκλογισθησθε, sortiti sumus*, ut legit Ambrosius, id est, in sortem, seu partem nobis hereditariam æscili sumus.

SORS VOCATU HEREDITAS, quia antiquitas hereditas sorte dividitur.

Quo sensu significat: vocati sumus ad hereditatem eam reliquis Dei illis, sive angelis, sive hominibus; imò cum ipso Christo. *Heredes Dei, coheredes Christi*.

VERS. 12. — *Ut simus in laudem*... ut nos apostoli et Judei, qui ante speravimus, id est, qui priores vocati sumus, qui priores credidimus in Christum et priores in eum speravimus, illius inseruimus gloria et laudi: toti mundo, per prædicationem, manifestando gratiam quam per Christum recepimus, et ubique annuntiando quæ pro omnibus egit Christus, et quæ propter illam nobis fecit Deus.

VERS. 15. — *Is q̄o et vos*... Ille versus refertur

VERS. 11. — *In quo*, id est, per quem, etiam nos sorte vocati sumus, per quem Christum nos idem sortem ad ipsi sumus, id est, per quem sors nobis obvenit: intelligit vocalionis, adoptionis filiorum, hereditatis, aut quædam similes. Convenit autem maxime ut hereditatis sors intelligatur, etc. Sic ad Coloss. I dicit nos vocatos in partem sortis sanctorum, id est, ad partem hæreditariam, sive ad hereditatem sanctorum. *Predistinationi secundum propositum ejus*, etc. Ex quo consequens est, non ex meritis, sed meræ Dei voluntate nos predestinari.

VERS. 12. — *Ut simus in laudem gloriæ ejus, nos, etc.* Significatur electionis seu predestinationis causa finalis, scilicet laus et gloria Dei. Sensus est: Ad tanta hora predestinati sumus a Deo, ut ipse in nobis laudet et glorificetur, tanquam in opere suo, in quo insigniter relictus ipse bonitas et sapientia. *Nos qui ante*, etc.; nos Iudæi, quibus antea premissa à prophetis, et jam ante alias gentes exhibitis et evange-

ad v. 11, ob quem et per quem et vos etiam Epheus gentiles sorte vocati estis, seu sortiti estis, ad hæreditatem vocati estis. De gentilibus dicit quod prius de Judæis.

CEN ADIBISSETIS; Græcè, *audientes*. Fides ex auditu; et vocatio fit per prædicationem.

VERBUM VERITATIS. Doctrina Christi, verbum fidei, per antonomasiam dicitur *verbum veritatis*. Primum, quia Christus est ipsa veritas; secundo, quia nihil falsi continet, sicut philosophorum doctrina; tertio, quia solida, resque solida docens, umbras et figuras non habens, sicut lex Moisaica.

EVANGELIUM SALUTIS VESTRÆ. Eadem doctrina, idem fidei verbum, est bonum et laetum unicum salutis æternæ. *Qui crediderit, salvus erit*.

IS Q̄O ET CREDENTES. In Græco est præteritum temporis: *In quo et postquam credidistis*, seu accepti fide, et fideles affecti.

SIGNATI ESTIS, tanquam sigillo impresso.

SPIRITU SANCTO, qui est sigillum adoptionis divine.

PROMISSIO, id est, olim promissa, Ezech. 36, 26; Joel. 2, 28; et à Christo, Luc. 24, 49. Iudæi in carnis, per circumcisionem externis signati erant, sicut oves et bruta; Christiani intus Spiritu sancto, ut Iulii, D. Chrysostomus.

VERS. 14. — *Qui est pignus hereditatis nostræ*. Græcè, *ὑποθήκη, arrhabo*, arrha. Arrha, seu arrhabo est pars pretii, que in antecessum datur, ut de plenâ solutione non dubitetur. Hoc optime Spiritu sancto convenit, cujus dona tum interia, scilicet charitas, iustitia, pax et gaudium conscientiarum tum externa, nimirum gratia gratis date, sunt quodam pacto et prægustus nostræ felicitatis æternæ.

IN REDEMPTIONEM, id est, usque ad plenam et perfectam redemptionem.

ACQUISITIONEM, id est, populi acquisitionem.

Notanda ad intelligentiam.

Acquisitio hæc sumitur passive pro re acquisita, seu abstractam pro concreto ponitur. Significat ergo populum acquisitionem, populum Dei, populum electum, Ecclesiam Dei. Duplex est hujus populi redemptio. Inchoata, quæ redimuntur hic à peccati servitute, et

lizatus est Christus, et apud quos caput Ecclesiæ, et per quos propagatur, primi sumus per quos laudatur et celebratur gloria Dei, i gloria Evangelii Christi: Ita Ambros., Anselm. et Tertul.

VERS. 15. — *In quo et vos, cum audistis verbum veritatis* (Evangelium salutis vestræ): in quo Christo vos etiam speciebus; non quidem illi, ut nos. Veritas enim sine lege et prophetia, sed super sperare curis, cum ex nobis Christi ministris amissetis verbum veritatis, quod idem est Evangelium salutis vestræ.

In quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto. Sensus est: Item per quem, scilicet Christum, postquam Evangelio credidistis, ubi signi estis Spiritu sancto, velut promissionis sigillo; id est, Spiritum sanctum accepistis, quæ certa nota est, certumque testimonium vos esse filios Dei, ad quos promissa spectat hereditas.

VERS. 14. — *Qui est pignus hereditatis nostræ*.

filiorum Dei libertate donamur. Completa in celo, quæ ab omni prorsus malo liberabimur et æternâ gloriâ donabimur. Per Christi mortem à peccato redempti sumus, sed in miseris hujus vite relinquimur. In æternitate Deus perficiet hæc redemptionem quam inchoavit per mortem Christi; non à peccato tantum redimet, sed à miseriâ, à morte, ab omni prorsus malo liberabit. Quod us, ne autem hoc in carnis adimpleretur, datur nobis Spiritus sanctus in terris, ut archæ et pignus. *Redemptio* igitur hic significat plenam et omnimodam libertatem ab omnibus tum animâ, tum corporis infirmitatibus, seu resurrectionem ad æternam felicitatem.

Sub duplici itaque titulo nobis in Baptismo datur Spiritus sanctus, ut sigillum et ut arrha. In Baptismo per gratiam nobis infusam facti sumus filii Dei; Spiritus hæc divinam filiationem sigillat, obsequat, obfirmat. In Baptismo per gratiam nobis collatam datur jus ad hereditatem Dei Patris nostri, itaque hereditatis æternæ felicitas nobis promittitur; Spiritus sanctus tunc datus est nobis velut pignus et arrha felicitatis promissæ, quoad usque ipsa conferatur, adimpleretur, et per eam ab omni malo et miseriâ redimamur. Datur itaque Spiritus sanctus. Primum, ut credentes sigillet tanquam verè pecuniam Dei, populum Dei, acquisitionem Dei, filios Dei, et ad ipsum omnibus pertinentibus obsequat; secundo, ad finem faciendam, futuram ut qui credunt in Christum, aliquando resuscitentur ad gloriam.

IN LAUDEM GLORIÆ USUS. Hoc autem totum fit ut inde laudet Deus, et à nobis in æternum glorificetur.

Nota quod D. Paulus hoc caput incepit à laude Dei: *Benedictus Deus*... sed hoc non contentus, ecce jam tertio nos monet de hæc Dei laude, v. 6, 12, 14. Hoc unum solum Deo possumus reddere, et hoc à nobis exigit Deus. Laudemus ergo, benedicamus, gratias agnomus. Ingratitudinem cavemus. *Dux enim advocator. Deus assulator*... Nahum, cap. 1, v. 2. Attende hic et serio reflecte ad veritates ad quas nunquam attendisti satis.

Prima observatio moralis.

In quo signati estis... In regeneratione tuâ et in confirmatione, etc., sigillatus es ipso Spiritu sancto: *In quo signati*... Ut te Deus discerneret à profanis, ab infidelibus, à filiis iræ, teque verè summæ et græge suo, è suo populo electo, et unum è suis filiis denotaret, suum Spiritum sanctum tibi apposuit ut sigillum, hinc omni sanctus Spiritus, te sui in agnâ tuâ impressione conservavit et obsequat. Hinc ergo disce quanta sit anime si sanctificate dignitas; Spiritu sancto per charitatem obsequata et sigillata est. Disce

Ille Spiritus et sigillum est, et etiam pignus hereditatis evadit. *Pro pignus* Græcè est arrha, quæ datur quasi pars anticipata futuræ plenæ solutionis: hic autem Spiritus datur quasi pars et prægustus futuræ nostre hereditatis et felicitatis.

In redemptionem acquisitionis; q. d.: Spiritus sanctus est pignus hereditatis; in, id est, ad redemptio-

et quanta curâ hæc anime sanctitas sit conservanda, quanta circumspectio omnis et minima anime immunditia sit vitanda. Quanto studio, quantaque reverentiâ, hoc Spiritus sancti sigillum sit custodiendum.

Quantum è contra sit crimen, quantaque ingratitudo, illud violare. Non licet vas, litteras, vel quidquam regio sigillo obfirmatum, frangere, aperire, sine illius jussu, qui sigillum apposuit. Et tu sigillum Dei contra Dei voluntatem frangis, ô Christiane, legis divine violator; sique duplici titulo divine majestatis læsa reus evadis; et quia legem violas, et quia sigillum frangis, Spiritum sanctum à te repellis.

Secunda moralis observatio.

Qui est pignus hereditatis nostræ... Spiritum sanctum salutis æternæ arrhabonem recepisti. Ut spem tantum firmaret Deus, ut de suis promissionibus esses tutus et securus, ut tum saltem æternum redderet quodammodo certam, Spiritum sanctum tibi dedit arrhabonem, hincque Dei Spiritus, tanquam obsec, apud te vult in terris permanere, quoad usque suam Deo adimplet promissionem in caelis. Quanta bonitas ex parte Dei! quanta linc pax, tranquillitas et securitas anime fidelis! Ipse Dei Spiritus, Spiritus veritatis, est arrhabo meus! Ipse se mihi ut obsequat dedit, ipse sui per charitatem communicatione presentem, futuram in caelis Dei fruitionem securam mihi reddidit, ô bonitas! O anima mea, Spiritu sancto sigillata, oppignorata, quare tristes es, et quare contritus me? *Spera in Deo Patre*, qui te, licet immeritum, per suam piissimam misericordiam adoptavit et in filium elegit. *Spera in Deo Filio*, qui te peccatricem in suo sanguine lavit, peccatorumque turium maculas absterxit. *Spera in Deo Spiritu sancto*, qui se, tanquam salutis æternæ arrhabonem, tibi dedit; hæcque spe in Dei bonitate firmiter stabilita, die cum sancto Job: *Etiâmi me occiderit, sperabo in eum*.

Tertia moralis observatio.

In laudem gloriæ ipsius. Omnium Dei donorum finis est laus et gloria Dei; et de hoc nos assidue monet Apostolus. Deus vult à nobis hominibus laudari! Deus, qui in seipso gloriosus est, qui nullo eget, vult à nobis, qui nihil sumus, glorificari! ô bonitas! At vult à nobis glorificari, ut ampliores det gratias, et salvet in æternum: ô bonitas immensa! *Quicumque glorificaverit me, et ego glorificabo eum. Benedic ergo, anima mea, Domino*... et omnia interna... *Benedic, anima mea, Domino, et non obliviscere*... *Benedicam Dominum*... *semper laus ejus in corde et in ore meo. Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*... Habitu benedice semper et acta frequentissima.

VERS. 15. — *Propter*. Græcè, *διὰ τούτο, propter*

nem perfectam ascendendam, sic ut nihil v-maurat servituti, ore peccati, nec miseriam, morte ipsa penitus absumpta.

In laudem gloriæ ipsius. Ille apparet ad Christum redemptorem referri oportere, etc.

VERS. 15. — *Propter* et ego audient fidem vestram, quæ est in Domino Jesu, et dilectionem, quam scilicet

hoc, id est, et quia vocati estis, et Evangelium suscepistis, et Spiritu sancto signati estis; et quia Deus vult ob sua dona laudari. Propterea ego adiens fidem vestram, id est, ex quo audivi qualis sit vestra fides in Christo, et vestra charitas in Christianis. Ubique conjungit fidem et dilectionem, bigam quondam admirabilem, D. Chrysostomus; quia fides, nisi accedat dilectio, mortua est, nec ad vitam aeternam perducit.

VERS. 16. — NON CESSO, GRATIAS AGENS... GREECIS, pro gratias agere. MEMORIAM VESTRI FACIENS IN ORATIONIBUS. Hæc duo iungenda; namque gratiarum actio pro impetratis, et preces pro impetrandis. Utinamque autem debemus etiam pro aliis facere; hoc postulat communio sanctorum.

VERS. 17. — UT DEUS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, PATER GLORIE. HEBRAÏSMUS, id est, gloriosissimus, gloria et majestate plenus, vel, ut ait Ambrosius, Pater claritatis, à quo omnis claritas, potestas et dignitas. Forte Pater GLORIE, qui est splendor glorie.

DEI VOBIS SPIRITUS SAPIENTIE, CAELESTIS scilicet, hanc, inter alia dona, imprimit fidelium mentibus.

ET REVELATIONIS IN AGNITIONE... Optat eis majorem et exactiorem Dei cognitionem. Qui Deum didicit et bene novit, non amplius de illo dubitabit, D. Chrysostomus. Hinc orat Apostolus ut Deum et divina mysteria perfectius noverim.

VERS. 18. — ILLUMINAVOS OCULOS, SUPPLE, det illuminatos, etc., seu illuminet, etc.

UT SCILICET CLARIUS ET PERFECTIUS,

QUE SIT SPES VOCATIONIS EUS. HEBRAÏSMUS est, spes pro re speranda; quia ego sentit nostra vocatio, id est, ut scitis quæ et quanta sunt bona, ad quæ nos vocat, et quæ nos sperare jubet.

QUE DIVITE GLORIE... quam abundans et gloriosa hereditas sanctis preparata. Judæis Deus hereditatem terrestrem dedit; scilicet terram promissam, nobis caelestem preparavit, in ejus comparatione terra promissa fuit umbra et quasi nihil. Sine lumine gratie non potest sciri: primo, vocationis Christianæ excellentia; secundo, hereditatis æternæ ad quam vocatur abundantia; tertio, nostræ justificationis mi-

ostendit, in omnes sanctos, id est, Christianos.

VERS. 16. — NON CESSO GRATIAS AGENS pro vobis, etc., quibus peto ut Deus, etc.

VERS. 17. — UT DEUS, DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI PATER GLORIE; ut Deus Christi humilis, qui idem est Pater glorie, id est, auctor totius glorificationis; ut Deus qui est Domini nostri Jesu Christi Pater gloriosus, idemque gloriam suam Filio communicans; secundum illud Philipp. 2: Quia Christus in gloria est Dei Patris.

DEI VOBIS SPIRITUM SAPIENTIAM ET REVELATIONIS, IN AGNITIONE EUS, vel mi potius, ut ad Patrem referatur. Est enim sensus: Ut Deus, nostrorum charismatum etiam vos Ephesios participes faciat, largiens et adjuvens vobis sapientiam, quæ ipsa, ejusque mysteria, quæ ratione humana percipi nequeunt, sed solum discuntur revelatione divina, cognoscant. Hanc sapientiam vocat Spiritum sapientiam et revelationis, quia Spiritus sancti donum est.

raculum; hæc justificatio non minoris est potentia quam Christi à morte resurrectione. Vide sequentem versiculum.

VERS. 19. — ET QUÆ SIT... GRÆC. Et quæ excellentis magnitudinis virtutis ejus in nos credentem, id est, et ut scitis quam excellentem, quam magna potentia quam in nos credentes exercuit, ut nos ab infidelitate ad Christum, à peccato ad sanctitatem converteret; seu in nostrâ resurrectione spirituali.

SECUNDUM OPERATIONEM POTENTIE... KATA, secundum, significat similitudinem, scilicet similem potentiam; quasi diceret: Hæc nostra spiritualis resurrectio facta est eodem, seu simili potentia, ac illa quam Deus exhibuit in gloriosâ resurrectione Christi. Hoc quidem de omnibus verum est, ad claritatem patet in Ephesiorum conversione. Ephesii omni vitio idololatriæ et magiæ erant dediti, ut videbitur in cap. 2. Horum infidelium conversio ab idololatriâ et à magiâ ad fidem Christi et ad veram pietatem, non minoris est potentia quam ipsa Christi resurrectio. Hoc etiam in D. Paulo patet; nec enim minoris fuit potentia ex Ecclesiæ persecutore prædicatorum et propagatorem Ecclesiæ facere, quam mortuum ad vitam revocare. Equidem alii aliter hæc verba explicant, ea non de spirituali resurrectione nostrâ, sed de futurâ nostrâ resurrectione corporali intelligentes, hoc modo: Ut scitis summam et supremam Dei potentiam, quam in nos fideles exercerit, in die scilicet resurrectionis, corpora nostra ad gloriam resuscitando, eodem, seu simili potentia quam exercuit in Christo. Ambrosius huic explicationi favet; D. etiam Thomas. Estius illam præfert et amplectitur, qui et Cajetanum citat. Et revera juxta hanc sensum coheret quæ v. 18 præcesserat, scilicet, quæ divitiæ glorie... et quæ v. 20 sequuntur de Christi resurrectione et ascensione. Et idem ego ipse hunc sensum primò amplexus sum velut naturalem et litteralem, putabamque Paulum hic ex facti Christi resurrectione, quam omnes fideles credunt, confirmare fidem futuræ resurrectionis quam speramus.

Nota literaria.

At re attentius examinata, et præsertim comparatis omnibus quæ hæc de Christo dicuntur cum illis quæ

VERS. 18. — ILLUMINAVOS INQUAM, VOBIS DET. ait Ambrosius. Oculos cordis vestri. Det, inquam, vobis habere oculos intellectus vestri illuminatos, ad hoc:

Ut scitis quæ sit spes vocationis ejus, id est, ut magis etiam ac magis cognoscatis quæ et quanta sint bona ad quæ ipse vos vocat, et quæ vos jubet sperare. Spes enim pro re speranda more Hebræo posita est.

Et quæ divitiæ glorie hereditatis ejus in sanctis, id est, et quam opulenta, splendida, magnifica sit gloria caelestis, quæ est hereditas sanctis, hoc est, fidelibus in Christo sanctificatis, tanquam filijs adoptionis ab ipso promissa.

VERS. 19. — ET QUÆ SIT SUPEREMINENS MAGNITUDO VIRTUTIS EUS IN NOS, etc. Sensus est: Item ut cognoscatis excellentem magnitudinem potentia Dei, quam ostendit erga nos qui credimus Evangelio, scilicet resuscitando nos ad vitam et gloriam, sicut Christum resuscitavit. Hoc enim est quod jam sequitur.

de Christianis in cap. 2 dicuntur, ubi fidelium justificationi applicat D. Paulus quæ hæc de Christo capite nostro dixit: Convertite nos, conconvertamini, con-sedere fecit, v. 5, 6, hinc probabilis existimo, quòd hæc versiculus 19 debeat intelligi de nostrâ à peccatis resurrectione spirituali, factâ in justificatione; quæ spiritualis resurrectio similis est resurrectioni corporali Christi. Et hæc sensus est maxime naturalis. Deum enim precatur Apostolus ut illuminet, etc., quia sine lumine gratie scire non possumus quanta et quam eminentis sit illa Dei potentia, quæ infidelitatis tenebras dissipavit, ut fidei mysteria, à sensibus non solum remota, sed et omnem rationem superantia, crederent homines, et quæ corda humana, ad malum naturaliter propensa, terrenis et carnalibus etiam habitualiter dedita et simplicata, converterit ad caelestia, ita ut, terrenis et carnalibus contemptis, Deum solum amaret.

Cogita quali in statu tunc esset mundus: totus in maligno posuit, idololatriæ et magiæ et omnibus nefandis deditus. Homines tamen in tali statu positos Deus convertit ad fidem, ad sanctitatem merum, ad perfectum Dei cultum. Illicque percipies quòd hæc virtus, quæ scilicet Deus hoc gratie miraculum fecit, non sit minor illâ quæ Christum à mortuis suscitavit. Omnia naturalia Deo incunctanter obediunt; hinc natura Dei jussus bene definit. At cor humanum Deo frequentius rebelle; hoc tamen Deus domuit virtute fidei. Addi potest hæc, quod communicari dicitur, difficultius esse majorisque potentie, peccatorem justificare quam eorum et terram creare. Primo, quia peccatum et gratia magis sunt inter se contraria quam nihil et aliquid; secundo, quia peccatum et peccator longius à Deo distant quam nihilum; Deus enim et peccatum duo sunt extrema, summè et in immensum distantia. Denique quæ gratia et justitia ordinis est supernaturalis et divini; hinc summum opus est potentia ut homo per peccatum infra omnes creaturas depressus supra omnes assurgat et ad gratiam extollatur, talique divinæ naturæ consors, Dei filius et hæres. Ex his omnibus colliges non mirum esse si dicat Apostolus suam et Ephesiorum spiritualem resurrectionem non minoris esse potentie quam Christi gloriosam à mortuis resurrectionem.

VERS. 20. — QUAM OPERATUS EST IN CHRISTO. GRÆCÆ significant efficaciam Dei operationem, et sensus est: Quam virtutem erga nos declarabit efficaci operatione potentissimæ virtutis seu fortitudinis suæ, quam et in Christo efficaciter exercuit; q. d.: Non minus erit potens Deus in resuscitandis et glorificandis nobis, atque hinc in Christo.

Saxiliana illam à mortuis, id est, cum suscitavit eum à morte ad vitam immortalem.

Et constituit ut dexteram suam in caelestium, id est, collocavit, sedere eum fecit in dextera, id est, ad dexteram suam.

Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominionem. Principatus, id est, principes; potestates, id est, potestates penitus; virtutes, id est, dominantes; sunt enim nomina angelorum.

Et omnia nomina, id est, omnia quod nominantur et celebrantur. Quod nominatur, non habet in hoc sensu, sed etiam in futuro. Alie discimus nomina quorundam, gradus et distinctiones angelorum et spirituum celo-

rum. Sed hic puto non omitendum alium sensum, quem dare videtur Arabica versio, quæ sic habet: Et quæ sit eminentis magnitudinis potentie ejus, in nobis fidelibus, pendens ab efficaci fortitudinis roboris ipsius quod exercuit in Christo quem suscitavit, etc. Quasi dicat quòd Christi resurrectio sit causa resurrectionis nostræ spiritualis, nostraque fides ab ipsa pendeat. Hujus sensus meminit Photius, et à Gogoxo etiam refertur, et laudatur in eo quòd v. 20, secundum operationem, etc., referat ad credendum. Sed melius refertur ad v. supereminens magnitudo virtutis, etc., quæ non est dissimilis, nec inferior illâ virtute quam operatus est in Christo, ut explicatum est; et est interpretatio plerumque antiquorum, D. Chrysostomi, Theophylacti; et recentiorum, Corneli, Menochii, Tyzini, Fromondi, etc.

VERS. 20. — QUAM OPERATUS EST... ILLA DEI VIRTUS ET Efficacia quæ nos ab idololatriâ, à peccatis, ab inferno suscitavit, similis est illi potentie et energiam quam Deus ostendit in Christo, cum illum à mortuis suscitavit et ad vitam suam constituit tanquam potentia et divinitate sibi æqualem, quamquam formâ servi indutum, ait D. Chrysostomus.

IN CAELESTIBUS, locis seu regionibus.

VERS. 21. — SUPRA OMNEM PRINCIPATUM... omnes angelorum ordines, etc. Græc. plus quam supra, ut summam altitudinem significet, ait Theophylactus.

ET OMNE NOMEN. Nomen hæc nomen pro personâ quavis celebri et excellenti, sive angelicâ, sive humana, quæcumque nomini, dignitate, et officio potitur; sive ea noverimus, sive nunc non cognoscimus, sed forte in æternitate cognoscemus.

VERS. 22. — ET OMNIA SUBIECI... Hinc infer D. Chrysostomus quòd Christus, etiam ut homo, sit Rex et Dominus coeli et terre, angelorum et hominum. Data est illi omnia potestas in celo et in terra, Matth. ultimo, v. 18. Quoad usum tamen hujus potestatis, nondum omnia sunt subjecta, ut Hebr. 2, v. 8, dicitur; denuncies enim et malos homines in fine tantum seculorum coercet.

ET IPSEM DEDIT CAPUT SUPRA OMNEM ECCLESIAM. GRÆC. Et ipsum dedit caput supra omnia Ecclesiæ. Syr.: Et unque, qui est super omnia, dedit caput Ecclesiæ.

stium nobis hic esse incognita, quæ in celo revelantur, ait Theophylactus.

VERS. 22. — ET OMNIA SUBIECI sub pedibus ejus. Hinc patet angelos subjectos esse Christo homini, et Christum, ut homo est, regem esse ac dominum coeli et terre, hominum et angelorum. Ita Chrysost. et Theoph.

Et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, angelorum scilicet et hominum, militantiæ et triumphantem. Ita S. August. et alii. Christum dedit caput Ecclesiæ, qui est super omnia visibilia et invisibilia presidens et dominans. Hinc excolat Chrysost.: Papæ! Quo rursus et ipsam Ecclesiam excolat? Quasi quâdam machinâ trahens in magnam ipsam sublimitatem sustulit, inque ipsam caelestem Hierusalem sedere fecit: nam ubi est caput, ibi est et corpus, supra omnia visibilia et invisibilia, etc. Dedit, inquit, ipsum caput supra omnem Ecclesiam: caput enim in sua membra infudit. Unde subdit:

nia. Itaque videtur quod sit transpositio et sic construi debet: *Omnia subieci sub pedibus vestris, ipsaque sic super omnia posuit et constitutum dedit caput Ecclesie.* Sed juxta nostram Vulgatam, *ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam,* angelicam scilicet et humanam; triumpphantem et militantem. Ambrosius; nostro Interpreti est conformis.

VERS. 32. — *QUE EST CORPUS IPSIUS...* id est, quæ Ecclesia est ejus corpus mysticum.

ET PLEXITIBO ILLIUS, id est, perfectio, complectentium illius; caput enim perficitur et complectitur accessu corporis, sicut et caput totum perficitur. Sicut caput solium est manuum, ita membra sine capite sunt inutilia; caput ergo verè perfectum est, cum habet omnia sui corporis membra.

QUI OMNIA IN OMNIBUS ADIMPLETUR. SYR.: *Qui omnia in omnibus adimplet.*

GRÆC.: *νεγκεται.* Vox est media, tum activa, tum passiva; seu, ut ait Grævus, sono passivo, sensu tamén activo, formâ, inquit, Activa. Æqualiter ergo significat, adimplens et adimpleti, et in utroque sensu hic vera est. Christus in omnibus suis membris adimpletur, quantum ad omnia corporis officia, v. g., manus, pedis, etc. Christus quoad manum impletur in homine misericordie; quoad pedem, in eo qui Christi amore peregrinatur, vel visitat agrôs; quoad linguam in doctore, ait Theophylactus. Adimplet autem om-

VERS. 25. — *Quæ, scilicet Ecclesia, est corpus ipsius, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus* (membris

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° Ex hoc capite necem, ô Christiane, quisquis es, discio infinitas in te Dei misericordias, et æternas et temporales.

Ab æterno te Deus cogitavit, te dilexit; et quia dilexit, te adhuc nihilum et prorsus immeritum, inter innumeros alios, elegit in Christo et ob Christum, v. 4.

Deus summe majestatis me nihilum ab æterno cogitavit, dilexit, præ amore elegit. Quanta et quomodo in fidei bonitas! Ad quid autem elegit? Ut essem sanctus et immaculatus in conspectu ejus, v. 4. Deo non sequenter similis, qui sanctus est et immaculatus. Quanta honor! Ad quid etiam? Ut sim adoptivus Dei filius, v. 5, ipsius hæres, æternorum illius bonorum possessor. Quanta felicitas! An majorem Deus ipse poterat excogitare et mihi velle? Has ergo æternas, infinitas, immensas Dei misericordias cogita, penetra quantum potes; ac comprehendere non valens, mirare, adorare, ama; amans, adorans et mirans, exclama: *Æternas misericordias Domini in æternum cantabo.*

In tempore autem Deus, per Sacramentum tuæ regenerationis, æternam electionis suæ decretum excussit est; sicut ab æterno elegit ut esses sanctus et immaculatus, ita de facto, in tempore, te fecit sanctum et immaculatum; vide v. 5. Primò te fecit immaculatum in conspectu suo. Quomodo? Anime tuæ lotionem in pretioso Filii sui sanguine, in-

nia: sicut caput impet omne corpus humanum per continuum in sua membra influxum, sic Christus lucem inluit in fidelium mentes, piôs affectus in cor, spiritualia charismata in animam.

In utrumque animadversio moralis.

Christus adimpletur in singulis et omnibus Christianis; proficit in illis sapientia, et gratia, et omni virtute: cum enim unusquisque Christianus sui Christi membrum, ubi membrum Christi perficitur, ipse Christus ut caput in suo corpore mystico perficitur. Ergo deo meam zelare perfectionem, utpote quæ ad Christi perfectionem confert. Ergo et meam deo imperfectionem horrere, utpote Christi dedecus et opprobrium. Ergo deo et aliorum salutem et perfectionem cum zelo incumbere, ut Christi corpus perficiam. Quot Christianos convertam, aut perficiam, tot Christo membra conferam, vel perficiam. Quanta hinc animarum conversioni et perfectioni cum zelo vacandus sumus? Christus, caput Ecclesie, per continuum influxum adimplet omnia. Quanta ergo debet esse meo nostra cura Christo, capite nostro, quanta spes in ipsum, quanta fiducia, quam frequens ad eum noster recursus? Nostra cum hoc nostro capite condiana sit unio, non tantum per habitus gratiæ et veritatis, sed et per actus fidei, spei et amoris; continuus et habitualis sit nostri cordis ad eum recursus per aspirationes et per orationem non deficientem.

suis, ergo et in angelis adimpletur, et adimplet.

quo peccatorum remissionem reperisti, v. 7. Simul enim ac corpus tuum aqua fuit à Sacramenti ministro lotum, anima tua per merita pretiosi sanguinis Jesu Christi, tibi tunc applicata, à peccatorum omnium sordibus fuit abluta, et in conspectu Dei immaculata, et retulgens reddita. Secundo, eodem tempore et instanti sanctum te fecit. Quomodo? Per infusionem gratiæ sanctificantis, quæ copiose in te fuit effusa, v. 8; sique te sanctificavit, ut et omni spirituali et celesti benedictione cumulaverit, v. 3.

Sicut eligit... ita beneficiavit omni benedictione. Quæ sunt hæ benedictiones, quibus per gratiæ baptismalis infusionem cumulatus es? Per irradiationem hujus gratiæ sanctificantis, quæ divini nature participatio est, anima tua deformis facta est, Deoque similis, cujus imago ac similitudo per peccatum delata, in te fuit divinitus resumpta. Ad ea una è benedictionibus. Hinc Deus clarus, et gratias factus es, Deique amicus, *gratificavit in dilecto.* v. 6. Adest altera. Per hæc eandem gratiam sanctificantem, quæ dominicæ passionis est fructus, estque Christi ipsius communicatio, et omnium quæ Christi sunt applicatio; per hæc, inquam, gratiam Christum indivisum, Christo unites et incorporatus fuisti, ejus corporis membrum, corpus ejus mysticum, unum quid cum Christo factus fuisti. Hæcque Christi, Filii Dei consubstantialis induitio, hæc cum Filio Dei naturali unione, in-

corporatione, identificatione, factus es Dei filius adoptivus, hæres Dei, coheres Christi, jus recepisti ad omnia Dei bona in æternum cum Christo possidenda. Ecce altera et multiplex benedictio. Quia enim filius Dei factus es, hinc et Spiritum Filii recepisti, in quo clamares: *Abba, Pater;* hinc Spiritu sancto, quæ adoptionis sigillo obsignatus es, v. 15. Quia hæres factus es, et jus ad Dei hereditatem recepisti, hinc Spiritu sancto, qui est hereditatis arrha, oppugnatus es usquequàm hereditatem possideas integram, v. 14. Has omnes singularum misericordias cogita, recoga, meditare, penetra, et ideò cum D. Paulo precare.

Deus summe, Pater gloriæ, Deus Domini nostri Jesu Christi, illumina oculos cordis mei, ut hæc tua dona æterna et temporalia valeam intelligere, et sentire. Vide vers. 17, 18, 19. Sciam, ô Deus, quid sit ab æterno esse bonæ voluntatis tuæ. Inique affectus objectum, à te diligi, eligi, prædestinari, v. 3, 4, 5; primò, ut ob id continuum tibi gratias agam; secundò, ut huic bonæ voluntati tuæ respondens, te diligam, ô Deus æterne, qui me ab æterno dilexisti; et studeam sanctus et immaculatus esse, spiritu filiorum agere et agi. Sciam quid sit in tempore esse de facto divini nature tuæ participem, esse filium tuum, fratrem Christum, hæredem tuum, coheredem Christi, v. 5, 18; ut tante inlabilitatis memor, nunquam sim degener, sed semper vivam dignè Deo, dignè filio Dei, fratre Christi, hærede Dei, coherede Christi. Imitator tuus sum ut filius, peccatum horrens, sanctitati vacans; quia sanctus es, et peccatum horrens. In charitate ambulem, in tui dilectione et proximi propter te, semper proficiendo. Sciam denique quæ et quanta sunt illa bona tua, quàm abundans et gloriosa hæreditas æterna, ad quam me vocas, et quam me jubes

CAPUT II.

1. Et vos, cum essetis mortali delictis et peccatis vestris,

2. In quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentie;

3. In quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis et cogitationum, et eramus naturæ filii ire, sicut et cæteri;

4. Deus autem, qui dives est in misericordiâ, propter nimiam charitatem suam, quæ dilexit nos,

5. Et cum essemus mortali peccatis, convivificavit nos in Christo (inquit gratiâ estis salvati),

6. Et conrursivavit, et conserdere fecit in celestibus in Christo Jesu;

7. Ut ostenderet in seculis supervenientibus abundantes divitiis gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu.

8. Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non ex volis, Dei enim donum est;

9. Non ex operibus, ut ne quis glorioretur.

10. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo

à te sperare, v. 18. Ut terrèna omnia contemners, ad illa æterna et immensa bona tua semper aspirerem, et te, omnium honorum fontem, unicè diligam. Amen.

2° Discite quis sit Christianismi spiritus, carnalis scilicet et terrena despiciere, spiritualis a et celestia diligere. Vide in fine v. 5. Quò plus omnia temporalia desperaveris, et ardentius æterna dilexeris, eo magis in Christianismo profeceris.

3° Discite quomodo Christus sit medium in quo et per quod omnis ad nos emanat divina benedictio; et ideò medium in quo et per quod omnis nostra laus et benedictio ad Deum pervenire debeat. Vide in fine v. 5. Per ipsum et propter ipsum fuit ad nos omne bonum, per ipsum restitit à nobis omnis gratiarum actio. Christo itaque Mediatori nostro continuo adhaereamus, sive pectus, sive redditi, tibi.

4° Discite quanta sit animæ sanctificatione dignitas, ipso Spiritu sancto sigillata, v. 11. Sub duplici titulo datus est et Spiritus sanctus, ut sigillum selicet, et ut pignus. Quàm desideranda itaque sanctitas anime! quàm magnificanda! quanto studio conservanda! Vide v. 14, et observationes morales.

5° Discite quid pro tot et tantis beneficiis, per Christum tibi collatis, velit à te Deus, nimirum amari, laudari. Discite et cur à te hominibus laudari velis infirmitate majestatis Deus, et super omnes nostras laudes plusquam infinitis superexaltatus, scilicet ut majores det gratias in tempore, et te salvet et glorificet in æternum. Hanc bonitatem mirare, ama, lauda, si non potes satis, saltem à laude nunquam cessa. Propterea de hoc nos toties admonet Apostolus in hoc capite, v. 6, 12, et 14, quem vide, et tertiam observationem moralem.

CHAPITRE II.

1. Dieu vous a rendus à la vie, lorsque vous étiez morts par vos dérèglements et par vos péchés.

2. Dans lesquels vous avez autrefois vécu selon la coutume de ce monde, selon le prince des puissances de l'air, cet esprit qui exerce maintenant son pouvoir sur les incrédules et les rebelles.

3. Nous avons tous été autrefois dans les mêmes désordres, vivants selon nos passions charnelles, nous abandonnant aux desirs de la chair et de notre esprit; et nous étions, par la corruption de notre nature, enfants de colère, aussi bien que les autres hommes.

4. Mais Dieu, qui est riche en miséricorde, poussé par l'amour extrême dont il nous a aimés,

5. Lorsque nous étions mortels par nos péchés, nous a rendus la vie en Jésus-Christ, par la grâce duquel vous êtes sauvés;

6. Et il nous a ressuscités avec lui, et nous a fait asseoir dans le ciel en Jésus-Christ,

7. Pour faire éclater dans les siècles à venir les richesses surabondantes de sa grâce, par la bonté qui il nous a témoignés en Jésus-Christ.

8. Car c'est par la grâce que vous êtes sauvés en vertu de la foi; et cela ne vient pas de vous, puisque c'est un don de Dieu;

9. Cela ne vient point de vos œuvres, afin que nul ne se glorifie;

10. Car nous sommes son ouvrage, étant créés en

nia. Itaque videtur quod sit transpositio et sic construi debet: *Omnia subieci sub pedibus vestris, ipsaque sic super omnia posuit et constitutum dedit caput Ecclesie.* Sed juxta nostram Vulgatam, *ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam,* angelicam scilicet et humanam; triumpphantem et militantem. Ambrosius; nostro Interpreti est conformis.

VERS. 32. — *QUE EST CORPUS IPSIUS...* id est, quæ Ecclesia est ejus corpus mysticum.

ET PLEXITIBO LUTS, id est, perfectio, complectentium illius; caput enim perficitur et complectitur accessu corporis, sicut et caput totum perficit. Sicut caput solium est manuum, ita membra sine capite sunt inutilia; caput ergo verè perfectum est, cum habet omnia sui corporis membra.

QUI OMNIA IN OMNIBUS ADIMPLETUR. SYR.: *Qui omnia in omnibus adimplet.*

GRÆC.: *νεγκεται.* Vox est media, tum activa, tum passiva; seu, ut ait Grævus, sono passivo, sensu tamén activo, formâ, inquit, Activa. Æqualiter ergo significat, adimplens et adimpleti, et in utroque sensu hic vera est. Christus in omnibus suis membris adimpletur, quantum ad omnia corporis officia, v. g., manus, pedis, etc. Christus quoad manum impletur in homine misericordie; quoad pedem, in eo qui Christi amore peregrinatur, vel visitat agrôs; quoad linguam in doctore, ait Theophylactus. Adimplet autem om-

VERS. 25. — *Quæ, scilicet Ecclesia, est corpus ipsius, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus* (membris

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° Ex hoc capite necem, ô Christiane, quisquis es, discio infinitas in te Dei misericordias, et æternas et temporales.

Ab æterno te Deus cogitavit, te dilexit; et quia dilexit, te adhuc nihilum et prorsus immeritum, inter innumeros alios, elegit in Christo et ob Christum, v. 4.

Deus summe majestatis me nihilum ab æterno cogitavit, dilexit, præ amore elegit. Quanta et quomodo in fidei bonitas! Ad quid autem elegit? Ut essem sanctus et immaculatus in conspectu ejus, v. 4. Deo non sequenter similis, qui sanctus est et immaculatus. Quanta honor! Ad quid etiam? Ut sim adoptivus Dei filius, v. 5, ipsius hæres, æternorum illius bonorum possessor. Quanta felicitas! An majorem Deus ipse poterat excogitare et mihi velle? Has ergo æternas, infinitas, immensas Dei misericordias cogita, penetra quantum potes; ac comprehendere non valens, mirare, adorare, ama; amans, adorans et mirans, exclama: *Æternas misericordias Domini in æternum cantabo.*

In tempore autem Deus, per Sacramentum tuæ regenerationis, æternam electionis suæ decretum excruciat; sicut ab æterno elegit ut esses sanctus et immaculatus, ita de facto, in tempore, te fecit sanctum et immaculatum; vide v. 5. Primò te fecit immaculatum in conspectu suo. Quomodo? Anime tuæ lotionem in pretioso Filii sui sanguine, in-

nia: sicut caput impet omne corpus humanum per continuum in sua membra influxum, sic Christus lucem inluit in fidelium mentes, piôs affectus in cor, spiritualia charismata in animam.

In utrumque animadversio moralis.

Christus adimpletur in singulis et omnibus Christianis; proficit in illis sapientia, et gratia, et omni virtute: cum enim unusquisque Christianus sui Christi membrum, ubi membrum Christi perficitur, ipse Christus ut caput in suo corpore mystico perficitur. Ergo deo meam zelare perfectionem, utpote quæ ad Christi perfectionem confert. Ergo et meam deo imperfectionem horrere, utpote Christi dedecus et opprobrium. Ergo deo et aliorum salutem et perfectionem cum zelo incumbere, ut Christi corpus perficiam. Quot Christianos convertam, aut perficiam, tot Christo membra conferam, vel perficiam. Quanta hinc animarum conversioni et perfectioni cum zelo vacandus sumus? Christus, caput Ecclesie, per continuum influxum adimplet omnia. Quanta ergo debet esse meo nostra cura Christo, capite nostro, quanta spes in ipsum, quanta fiducia, quam frequens ad eum noster recursus? Nostra cum hoc nostro capite condiana sit unio, non tantum per habitus gratiæ et veritatis, sed et per actus fidei, spei et amoris; continuum et habitualis sit nostri cordis ad eum recursus per aspirationes et per orationem non deficientem.

suis, ergo et in angelis adimpletur, et adimplet.

quo peccatorum remissionem reperisti, v. 7. Simul enim ac corpus tuum aqua fuit à Sacramenti ministro lotum, anima tua per merita pretiosi sanguinis Jesu Christi, tibi tunc applicata, à peccatorum omnium sordibus fuit abluta, et in conspectu Dei immaculata, et retulgens reddita. Secundò, eodem tempore et instanti sanctum te fecit. Quomodo? Per infusionem gratiæ sanctificantis, quæ copiose in te fuit effusa, v. 8; siquæ te sanctificavit, ut et omni spirituali et celesti benedictione cumulaverit, v. 3.

Sicut eligit... ita beneficiavit omni benedictione. Quæ sunt hæ benedictiones, quibus per gratiæ baptismalis infusionem cumulatus es? Per irradiationem hujus gratiæ sanctificantis, quæ divini nature participatio est, anima tua deformis facta est, Deoque similis, cujus imago ac similitudo per peccatum delata, in te fuit divinitus resumpta. Ad ea una è benedictionibus. Hinc Deus clarus, et gratus factus es, Deique amicus, *gratificavit in dilecto.* v. 6. Adest altera. Per hæc eandem gratiam sanctificantem, quæ dominicæ passionis est fructus, estque Christi ipsius communicatio, et omnium quæ Christi sunt applicatio; per hæc, inquam, gratiam Christum indivisum, Christo unites et incorporatus fuisti, ejus corporis membrum, corpus ejus mysticum, unum quid cum Christo factus fuisti. Hæcque Christi, Filii Dei consubstantialis induitio, hæc cum Filio Dei naturali unione, in-

corporatione, identificatione, factus es Dei filius adoptivus, hæres Dei, coheres Christi, jus recepisti ad omnia Dei bona in æternum cum Christo possidenda. Ecce altera et multiplex benedictio. Quia enim filius Dei factus es, hinc et Spiritum Filii recepisti, in quo clamares: *Abba, Pater;* hinc Spiritu sancto, quæ adoptionis sigillo obsignatus es, v. 15. Quia hæres factus es, et jus ad Dei hæreditatem recepisti, hinc Spiritu sancto, qui est hæreditatis arrha, oppugnatus es usquequàm hæreditatem possideas integram, v. 14. Has omnes singularum misericordias cogita, recoga, meditare, penetra, et ideò cum D. Paulo precare.

Deus summe, Pater gloriæ, Deus Domini nostri Jesu Christi, illumina oculos cordis mei, ut hæc tua dona æterna et temporalia valeam intelligere, et sentire. Vide vers. 17, 18, 19. Sciam, ô Deus, quid sit ab æterno esse bonæ voluntatis tuæ. Inique affectus objectum, à te diligi, eligi, prædestinari, v. 3, 4, 5; primò, ut ob id continuum tibi gratias agam; secundò, ut huic bonæ voluntati tuæ respondens, te diligam, ô Deus æterne, qui me ab æterno dilexisti; et studeam sanctus et immaculatus esse, spiritu filiorum agere et agi. Sciam quid sit in tempore esse de facto divini nature tuæ participem, esse filium tuum, fratrem Christum, hæredem tuum, coheredem Christi, v. 5, 18; ut tantæ inlabitatis memor, nunquam sim degener, sed semper vivam dignè Deo, dignè filio Dei, fratre Christi, hærede Dei, coherede Christi. Imitator tuus sum ut filius, peccatum horrens, sanctitati vacans; quia sanctus es, et peccatum horrens. In charitate ambulam, in tui dilectione et proximi propter te, semper proficiendo. Sciam denique quæ et quanta sunt illa bona tua, quàm abundans et gloriòsa hæreditas æterna, ad quam me vocas, et quam me jubes

CAPUT II.

1. Et vos, cum essetis mortali delictis et peccatis vestris,

2. In quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentie;

3. In quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis et cogitationum, et eramus naturæ filii ire, sicut et ceteri;

4. Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, quæ dilexit nos,

5. Et cum essemus mortali peccatis, convivificavit nos in Christo (inquit gratia estis salvati),

6. Et conrursivavit, et conserdere fecit in celestibus in Christo Jesu;

7. Ut ostenderet in seculis supervenientibus abundantes divitiis gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu.

8. Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non ex volis, Dei enim donum est;

9. Non ex operibus, ut ne quis glorioretur.

10. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo

à te sperare, v. 18. Ut terrèna omnia contemners, ad illa æterna et immensa bona tua semper aspirerem, et te, omnium honorum fontem, unicè diligam. Amen.

2° Discite quis sit Christianismi spiritus, carnalis scilicet et terrena despiciere, spiritualis a et celestia diligere. Vide in fine v. 5. Quò plus omnia temporalia desperaveris, et ardentius æterna dilexeris, eo magis in Christianismo profeceris.

3° Discite quomodo Christus sit medium in quo et per quod omnis ad nos emanat divina benedictio; et ideò medium in quo et per quod omnis nostra laus et benedictio ad Deum pervenire debeat. Vide in fine v. 5. Per ipsum et propter ipsum fuit ad nos omne bonum, per ipsum restitit à nobis omnis gratiarum actio. Christo itaque Mediatori nostro continuo adhaerere, sive petiti, sive redditi, debent.

4° Discite quanta sit animæ sanctificatione dignitas, ipso Spiritu sancto sigillata, v. 11. Sub duplici titulo datus est et Spiritus sanctus, ut sigillum selicet, et ut pignus. Quàm desideranda itaque sanctitas anime! quàm magnificanda! quanto studio conservanda! Vide v. 14, et observationes morales.

5° Discite quid pro tot et tantis beneficiis, per Christum tibi collatis, velit à te Deus, nimirum amari, laudari. Discite et cur à te hominibus laudari velis infirmitate majestatis Deus, et super omnes nostras laudes plusquam infinitis superexaltatus, scilicet ut majores det gratias in tempore, et te salvet et glorificet in æternum. Hanc bonitatem mirare, ama, lauda, si non potes satis, saltem à laude nunquam cessa. Propterea de hoc nos toties admonet Apostolus in hoc capite, v. 6, 12, et 14, quem vide, et tertiam observationem moralem.

CHAPITRE II.

1. Dieu vous a rendus à la vie, lorsque vous étiez morts par vos dérèglements et par vos péchés.

2. Dans lesquels vous avez autrefois vécu selon la coutume de ce monde, selon le prince des puissances de l'air, cet esprit qui exerce maintenant son pouvoir sur les incrédules et les rebelles.

3. Nous avons tous été autrefois dans les mêmes désordres, vivants selon nos passions charnelles, nous abandonnant aux désirs de la chair et de notre esprit; et nous étions, par la corruption de notre nature, enfants de colère, aussi bien que les autres hommes.

4. Mais Dieu, qui est riche en miséricorde, poussé par l'amour extrême dont il nous a aimés,

5. Lorsque nous étions mortels par nos péchés, nous a rendus la vie en Jésus-Christ, par la grâce duquel vous êtes sauvés;

6. Et il nous a ressuscités avec lui, et nous a fait assiéger dans le ciel en Jésus-Christ,

7. Pour faire éclater dans les siècles à venir les richesses surabondantes de sa grâce, par la bonté qui il nous a témoignés en Jésus-Christ.

8. Car c'est par la grâce que vous êtes sauvés en vertu de la foi; et cela ne vient pas de vous, puisque c'est un don de Dieu;

9. Cela ne vient point de vos œuvres, afin que nul ne se glorifie;

10. Car nous sommes son ouvrage, étant créés en

Jesu in operibus bonis, que preparavit Deus ut in illis ambulemus.

11. Propter quod memores estote, quod aliquando vos gentes in carne, qui diciamini praprium ab eâ que dicitur circumcisio in carne, manu facta;

12. Quia eratis illo in tempore sine Christo, alieni à conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo.

13. Nunc autem in Christo Jesu, vos, qui aliquando eratis longe, facti estis propè in sanguine Christi.

14. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem inacerie solvens, inimicitias in carne sua;

15. Legem mandatorum decretis evacuans, ut deos conat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem.

16. Et reconciliat ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso.

17. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem istam qui propè.

18. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem.

19. Ergo jam non estis hospites et adventi; sed estis cives sanctorum, et domestici Dei;

20. Superedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Jesu;

21. In quo omnis edificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino;

22. In quo et vos coedificamini in habitaculum Dei in Spiritu.

Quod in genere dicitur cap. 1, v. 19, de spirituali fidelium resurrectione, facta per potentiam non obviabilem et potentiam quam in Christi resurrectione Deus exhibuit, hoc spectatim Ephesiorum justificationi applicat.

Ephesios ergo primum in peccatis mortuos, r. 1 et 2, designat; et ne hæc odiosus descriptio Ephesios gentiles nimis gravet, spiritalem hæc in peccatis mortem, et Judæis, et sibi ipsi Paulo genuinum fuisse dicit, r. 5.

Hæc itaque spirituali morte supposita,

§ 4. Accedit ad eorum spirituales resurrectionem, quam cum Christi gloria resurrectione comparans, ait: Nos à peccatis mortuos convitificavit in Christo, et concitavit, et cum eo sedere fecit in cœlestibus, r. 5, 6.

Ne autem quidquam hæc in re sibi arrogent Ephesii, sed in totam Deo gloriam referat,

§ 7. Monet eos quod hanc gratiam illis Deus contulit, ad suam in eis benignitatem declarandam, ut inde glorificetur.

Addit v. 8 quod gratis sint justificati per fidem que Dei donum est, v. 9, non ex operum merito; v. 10, non

Jesu-Christi dans les bonnes œuvres que Dieu a préparées, afin que nous y marchassions.

11. C'est pourquoi souvenez-vous qu'étant gentils par votre origine, et du nombre de ceux qu'on appelle incircués, pour les distinguer de ceux qu'on appelle circués selon la chair, à cause d'une circoncision faite par la main des hommes.

12. Vous n'avez point alors de part à Jésus-Christ; vous étiez entièrement séparés de la société d'Israël; vous étiez étrangers à l'égard des alliances divines; vous n'avez pas l'espérance des biens promis; et vous étiez sans Dieu en ce monde.

13. Mais maintenant que vous êtes en Jésus-Christ, vous qui étiez autrefois éloignés de Dieu, vous êtes devenus proches de lui par le sang de Jésus-Christ.

14. Car c'est lui qui est notre paix; c'est lui qui a détruit en sa chair le mur de séparation, cette inimitié qui les divisait:

15. Et qui, par sa doctrine, a aboli la loi de Moïse chargée de tant de préceptes, afin de former en lui-même un seul homme nouveau de ces deux peuples, en mettant la paix entre eux;

16. Et afin que tous deux étant réunis en un seul corps, il les reconciliât avec Dieu par sa croix, y ayant détruit en lui-même leur inimitié.

17. Et ainsi étant venu, il a annoncé la paix, tant à vous qui étiez éloignés de Dieu, qu'à ceux qui en étaient proches.

18. Car c'est par lui que nous avons accès les uns et les autres auprès du Père dans un même esprit.

19. Vous n'êtes donc plus des étrangers qui sont hors de leur pays et de leur maison; mais vous êtes citoyens de la même cité que les saints, et vous appartenez à la maison de Dieu,

20. Puisque vous êtes edifiés sur le fondement des apôtres et des prophètes, et unis en Jésus-Christ, qui est la principale pierre de l'angle.

21. Sur lequel tout l'édifice étant posé, s'élève et s'accroît dans ses proportions et sa manifestation, pour être un temple consacré au Seigneur;

22. Et vous-mêmes aussi, vous entrez dans la structure de cet édifice, pour devenir la maison de Dieu, par le Saint-Esprit.

ANALYSIS.

est ergo quod quis gloriatur: Dei enim figmentum et opus sumus.

Ne vero sequeantur post tantum beneficium acceptum, monet eos ad quod sint resuscitati, seu de novo creati, scilicet ad sancta et bona opera exercenda.

§ 11. Hortatur ut tanta gratia per Christum accepta memores, duo semper habeant præ oculis.

Quid fuerint gentiles sine Christo, sine illâ cum populo Dei societate, sine Deo, quem vel non nocebant, vel non colebant, v. 12.

Quid sint per gratiam Christi, propinquii Deo, Christo, populo Dei, v. 13.

§ 14. Explicat quomodo Christus mirum gentiles à Judæis separatim destruxerit in cruce, ut suam Ecclesiam ex utroque populo conflaret, v. 16, 17, etc.

Uincque concludit quod non sint hospites, et adventi, sed sanctorum cives et domestici Dei, componuntque mirabile ac mysticum templum, cujus secundaria fundamenta sunt apostoli et prophete; Christus autem lapis angularis; unaqueque vero anima christiana, habitaculum Dei.

PARAPHRASIS.

1. Et vos, ô Ephesii, cum spiritualiter essetis mortui, utpote privati gratiâ Dei, et in peccatis vestris immersi;

2. In quibus aliquando vixistis secundum mundanum hujus seculi vanitatem, et secundum ductum diaboli, qui suam in hoc aere potestatem exercet; juxta ductum, inquam, spiritus maligni, qui vim et malignitatem suam exercet in homines incredulos, Dooque rebelles.

3. In quibus etiam delictis et nos Judæi omnes aliquando viximus, concupiscentiæ desideris obdientes, et sensualitatis et ambitionis actionibus indolentes; uno verbo, naturali nostrâ corruptione ita concupiscentiis dediti, ut essemus planè et omnino peccatores, et filii iræ, sicut ceteri.

4. At Deus, qui valde et multum misericors est, propter nullam et eximiam charitatem suam, quâ nos dilexit,

5. 6. Cum spiritualiter ob delicta nostra mortui essemus, etiam nos ad similitudinem, et ad exemplum Christi, cujus gratiâ salvati sumus, convitificavit, à spirituali morte nos suscitavit, sicut illum à corporali, ut nos aliquando novæ et gloriosæ Christi vitæ faceret participes, et unâ cum ipso consedere fecit super omnes cœlos, in thronis, atque per spem, aliquando recipiâ.

7. Hæc autem omnia Deus nobis fecit, ut in venturis usque ad finem mundi seculis, manifestaret exuberantem magnificentiam suam, per benignitatem, quam erga nos impendit per Jesum Christum, utique ad manifestatâ inde glorificetur.

8. Siquidem divini beneficii auxilio justificati estis per fidem; et hoc quod per fidem justificati sitis, et inchoati salvati, non ex vobis, sed Dei donum est, ipsa enim fides Dei donum.

9. Per fidem, inquam, non ex operibus fidem præcedentibus salvati, seu justificati estis; ne quis gloriatur quasi suo labore et opere justitiam illam adeptus sit.

10. Non est igitur quod in hoc vel in quopiam alio gloriemur, ipsius enim figmentum et opus sumus; non tantum quia primum ab ipso creati, sed multo magis quia ab eo spiritualiter recreati sumus in baptismo, per Jesum Christum; idque ad bona et sancta opera exercenda, que Deus preparavit, ut illis perseveranter vacemus.

11. Ut tanti ergo beneficii magnitudinem intelligatis, et dignos ob illud Deo gratias agatis, juxta quod dixi v. 7, memento, ô Ephesii, et ob oculos mentis vestre duo semper habete, nimirum quod fuistis, et quod nunc estis. Quod primum, mementote quod origine carnali gentiles eratis, et propterea per contemptum præputii, seu incircuésis diebus in à Judæis, qui ob carnem præputii sui manu circumeisam, vocantur circumeis.

12. Memento quoque tunc eratis sicut nullâ Christi cognitione, et sine ullâ in illum fide. Eratis à societate populi Dei prorsus exclusi; eratis extranei, et

alieni à pactis que Deus cum Judæis inivit; si que nullam in illius promissa spem habebatis; denique per totum terrarum orbem, aut Deum verum ignorabatis, aut cum non colebatis, sicut eratis verè athei.

13. Quoad secundum, mementote quod nunc, ex quo in Christum credidistis; vos, qui aliquando eratis longe à Deo, à Christo, à pactis, à promissionibus, à societate Israel, uno verbo, à salute; nunc, inquam, facti estis propè, seu propinquii Dei, Christi, Israelis et beatitudinis, per sanguinem, seu per merita passionis et mortis Christi.

14. Ipse enim est pacificator, qui non Deo solum nos reconciliavit, sed et (quod est hujus divinx reconciliationis sequela) utrumque populum Judæicum et gentilem conciliavit, et univit in unâ Ecclesiâ, sub uno capite, murum qui medius erat, et Judæos à gentilibus separabat, etiamque causa perpetuarum inimicitiarum inter Judæos et gentiles, destruxit per mortem, quam in carne suâ solvit.

15. Legem Moysis, ceremonialis multa mandantem per evangelicam dignata abolere; ut duos populos, Judæos scilicet et gentes, per unitatem fidei, in semetipso, unico Ecclesiæ capite, unum corpus, unumque novum hominem formaret, et factâ pace,

16. Ambos populos in uno corpore Ecclesiæ reconciliat Deo, per crucem, per quam in semetipso interfecit mutas Judæorum et gentilium inimicitias.

17. Et cum venisset in mundum fides homo, annuntiativam pacem futuram, vobis gentilibus, qui longe eratis à Deo, à Christo et à salute; et Judæis, Deo, Christo, saluti propinquii, per Dei notitiam, legem et promissa.

18. Quoniam per ipsum ambo, tam gentiles quam Judæi, habemus aditum ut filii ad Patrem, uno, eodemque Spiritu duce et impulsore, ita ut audeamus ei dicere: Pater noster.

19. Nunc ergo non estis amplius, ut in gentilitio, peregrini, et extranei à populo, civitate et domo Dei; sed estis concives sanctorum, ejusdemque civilatis municipes ac sancti patriarchæ, prophete, omnesque fideles et angeli; imò estis de domo, et familia Dei.

20. Estis enim edificati super apostolos et prophetas, qui sunt secundaria Ecclesiæ fundamenta, Christo Jesu existente primario, altissimo, seu imo, et infimo lapide angulari validissimo, qui continet fundamenta et structuram totius Ecclesiæ, et ejus unumque parietem Judæos et gentiles.

21. In quo et super quem lapidem angularem Christum, tota Ecclesiæ fabrica compacta, compaginata et congruata, assurgit in templum Deo consecratum per ejusdem Domini Jesu Christi gratiam;

22. In quo et super quem vos ipsi, cum aliis Christianis, hoc templum, tanquam partes, componitis; ut altius assurgat, et fiat ingens Dei habitaculum, idque per Spiritum sanctum, qui suâ gratiâ, quasi glutine, vos coagmentat, et divine inhabitationi vos præparat.

VERS. 1.—*ET ROS*, supple ex v. 5, *conversificavit*... Cetera interposita debent per parenthesis ligi: inchoatam enim sententiam explet, v. 5 et 6, mutata secundam personam in primam. *Et nos conversificavit*... Apostolus in Ephesiorum conversione ostensurus quod cap. 1, v. 19, dixit de fidelium sanctificatione, scilicet factam fuisse juxta operationem virtutis et potentie quam Deus exhibuit in Christo, seu ipsos Ephesios spiritualiter suscitatos fuisse, ad exemplum suscitacionis Christi, primo describit spirituales Ephesiorum in peccatis mortem: et eos, qui essent mortui, spiritualiter, seu privati gratia, delictis et peccatis vestitus: in delictis, quantum ad omnia; in peccatis, quantum ad commissa, ait D. Thomas.

VERS. 2.—*IN QUIBUS DELICTIS*. Sicut per verba precedentia, in delictis et peccatis, etc., designavit peccatorum multitudinem, ita per verbum, *ambulationis*, significat Ephesiorum in peccatis perseverantiam; quasi diceret: In quibus delictis et peccatis diu vixistis. *SECUNDUM SCIENTIAM*. SYR.: *Secundum mandatum voluntatem vultu hujus*. Indicat unquam et peccatorum causas, quae est verum mandatorum vanitas, hominum corda alliciens: hinc D. Joan.: *Notite diligere mandatum*. *SECUNDUM PRINCIPUM*... Alteram tangit peccatorum causam, quae est diaboli instigatio. Praeter sensum in paraphrasi datam, potest etiam intelligi: secundum instinctum et suggestionem diaboli, seu Luciferi, qui princeps est demonum, seu potestatum, qui dominatur in hac aere. Singulare pro plurali positum est. Potestas autem sumpta eo sensu, quo c. 1, v. 21, SYR. sic habet: *Juxta voluntatem principis potestatis aëris, nempe spiritus illius, qui gravatur in filio tumorigero*.

VERS. 3.—*IN QUIBUS ET NOS*... Miri charitatis arte D. Paulus, non pudore nimio Ephesios genitiles, ob hanc anteaectae vitae obisam descriptionem, afflicti, semetipsum et omnes alios Judaeos, eisdem peccatis obnoxios fuisse declarat.

IN QUIBUS DELICTIS ET PECCATIS, ET NOS OBNOXIOS, EGO

VERS. 4.—*ET ROS*, etc. Supple, *conversificavit* Christo, *conversificavit*, et *concedere fecit* coelestium. Cum dixisset quid in Christo Deus operatus sit, hic jam, continuo sermone, declarat quid illi nobis qui membra Christi sumus, per gratiam suam operetur. *Cum essetis mortui*, privati vita gratiae per delicta et peccata vestra. *Inchoatam enim a delicto distinguuntur*, est id, quod sententia contra legem committitur; delictum, quod ignoranter, vel per oblivionem, praesertim juris et precepti, haec ex Procopio et S. Hieron.

VERS. 5.—*IN QUIBUS DELICTIS*... *conversificavit* estis; ambulationem enim significat hereticam et constitutionem. *Secundum scientiam mundi hujus*, id est, secundum consuetudinem saecularium, qui seculariter et mundane vivunt in hoc mundo. *Mundi hujus*, scilicet, qui totus in maligno positus est, Joan. 5; sequitur enim de maligno.

Secundum principem potestatis aëris hujus, id est, secundum instinctum, suggestionem, voluntatem diaboli, qui est princeps potestatum aëris hujus caliginosi, nobis proximi.

Spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiae. Graecè, in filios incredulitatis, noster veritè diffidentiae. Quia tales Deo non fidunt, id est, non credunt, non obe-

et alii Judaei ad Christum conversi, aliquando, auto conversionem viciniam.

IN RESIDENTIIS... id est, concupiscentiae desiderii intus consentientes.

FACIENTES VOLUNTATEM; Graecè, *voluntates carnis*, id est, et haec ipsa concupiscentiae desideria opere complentes; seu sensualitatis actibus indulgentes.

ET COGITATIONEM, id est, et concupiscentiae interioris desideria sectantes: ambitionem, invidiam, etc. Notat duplex concupiscentiae peccatorum genus: alia sunt carnalia, seu sensuales, alia spiritualia.

ET ERANUS NATURA FILII IRAE... SYR.: *Et eramus plene filii ira*, etc. Graecè: *perni, naturà*.

Nota litteralis.

Natura significat, primo naturam ipsam; secundo, naturam, seu ortum; tertio, naturalem indolem et propensionem; quarto, sonitur adverbialiter; natura, seu naturaliter.

Quod SYRUS veritè, *plene*, quidam veteres vertunt, *plene et omnino*, ait D. Hieronymus. Theophylactus interpretatus est, *per et omnino*; D. Chrysostomus, *hoc est, ira sumus et nihil aliud*; quomodo enim, si sit filius hominis, est homo natura, ita nos quoque, sicut et ceteri; quasi diceret: Sicut ex homine natus, nihil est aliud quam homo, ita nos nihil aliud quam filii ira. Et juxta hanc quatuor naturae acceptationes, quatuor modis explicatur hic locus: *Erasmus natura*, id est, non quidem in se sumptis, sed ut in Adamo, per peccatum corrupti, *filii ira*, ait D. Thomas: *Erasmus natura*, id est, a nativitate, seu a primo nostrae naturae ortu, in peccato originali, *filii ira*. *Erasmus natura*, id est, naturam nostram indole et proclivitate, quae a pueritia, quasi naturaliter ad malum propensi sumus, *filii ira*. *Erasmus natura*, id est, *plene et omnino peccatores et filii ira*.

Fletus sensus erit, ait Cornelius à Lapide: *Erasmus natura*, id est, ex natura nostrae corruptione et propensione, ita carni et concupiscentiis dediti, *ut natura*, id est, omnino essemus peccatores et *filii ira*.

dicunt: qui enim credit dicenti, facile filii obedia, illi quae fidi, et ab eo se regi potuit.

VERS. 5.—*IN QUIBUS*, inter quos, et nos omnes obnoxios conversati sumus in desiderii cordis nostrae. Nos omnes, tam Judaei quam Graeci, priusquam venerimus ad Christum, in delictis et peccatis vitam egimus, sequentes desideria carnis, id est, prave concupiscentiae nostrae. Sic Rom. 5 concludit Judaeos et Graecos omnes sub peccato esse: *juxta quod scriptum est: Omnes declinaverunt*; et Tit. 2: *Erasmus*, inquit, *aliquando et nos*, etc.

Facientes voluntatem carnis et cogitationum, voluntas hic appetitum significat, non rationalem tantum, sed et sensualem, animales, carnales et brutales; ego enim, id est, concupiscentia, tam in rationali, quam in animali appetitu residet.

Et eramus natura filii ira, sicut et ceteri, id est, ex natura nostrae corruptione et propensione, ita carni et concupiscentiis eramus dediti, *ut natura*, id est, omnino essemus peccatores et filii ira. Ita Hier.: *Filii ira*, id est, digni et obnoxii ira: ne vindictae Dei. Sic enim dicitur filius mortis, id est, dignus morte; mortis enim quasi mater peccatorum idem qui dignus est et morte hinc genitrix ad mortem, ut seipsum illi

Et ratio illius est, quod Apostolus non spectat tantum hic corruptionem naturae in Adamo, sed etiam, et multo magis, quod ex ea secutum est, scilicet, ut singuli ex Adamo nati carni et peccatis toti serviant quasi naturaliter; sicut filii ira, donec Christi gratia liberentur et reformentur; agit enim de peccatis actualibus, ut patet ex precedentibus. *Filii ira*, id est, digni et obnoxii ira et vindictae Dei.

In precedentibus his Apostoli verbis vide et observa horrendam hominis peccatoris picturam: mortuus est coram Deo, gratia privatus, diabolo sub litus, mundi spiritu animatus, effrenatis passionibus suis rectos, in omnibus concupiscentiis corruptus, ira divinae filius, et consequenter aeternae Dei ultionis victimam. Hunc statum quis fidelis non horret? heu! iuge statim, si stas in eo; gratias age liberatori tuo, si ab eo per Christi gratiam surrexisti.

VERS. 4.—*DEUS AUTEM QUI DIVES*... *PROPTER NIAMIAM*; Graecè: *Propter multam charitatem*; item Syrus, id est, *propter inmensam charitatem, quae nos homines dilexit*. *Nimia respectu nostri*: verè enim nimia est charitas, Filium unigenitum, pro servis inimicis et peccatoribus immolavit.

VERS. 5.—*CUM ESSEMIUS*, nos scilicet Judaei et vos gentiles, mortui, per peccata nostra.

CONVERSIFICAVIT NOS IN CARISTO; Graecè, *Christo, sine ira*; SYR.: *Vivificavit nos cum Christo*, id est, ad similitudinem Christi vitam nobis in Baptismo donavit. Sicut Christo in resurrectione vitam dedit aeternam et beatam, ita nobis in Baptismo dedit spirituales animae vitam; peccata remisit, justitiam, animae vitam donavit, idque per Christi gratiam, quae jam inchoate salvati sumus.

VERS. 6.—*ET CONVERSIFICAVIT*. SYR.: *Et excitavit nos cum eo*, id est, et non tantum hanc spirituales animae vitam dedit, quae est spiritualis resurrectio, sed et spem certam nobis dedit etiam aliquando, in fine mundi, corporaliter resurgendi, sicut ille jam resurrexit.

ET CONCEDERE FECIT... SYR.: *Neque sedere fecit cum eo in caelis*, per Jesum Christum, id est, et una cum illo sedendi in gloria. *Conversificavit*, quantum ad animam. *Resuscitavit*, quantum ad corpus. *Concedere fecit*, quantum ad utrumque. Praeterito pro futuro, propter spem certitudinem, ait D. Thomas: *Vel dicimus quod jus ad rem possidendam hic statimur pro rei possessione*.

communicet, illicque mortem inferat, ut mors peccatoris a morte, quasi a matre prognata, morsque illum quasi filium suum quem gignat et ducat ad mortem, amplecti videatur. Porro, quoniam justa est ira Dei, manifestè jam consequens est ex hoc loco omnes homines hic peccato nati; non enim irascitur Deus nisi peccato.

VERS. 4.—*DEUS AUTEM, QUI DIVES EST IN MISERICORDIA*. Deum Apostolus divitem in misericordia vocat, quia thesaurus bonitatis ac misericordiae ejus inexhaustus est, etiam quod effectum: nunquam enim obliviscitur misereri. *Propter nimiam charitatem quam quae dilexit nos*, id est, immensam et nimiam: nimia dicitur respectu hominum tam miserorum et indignorum, non respectu Dei; Deum enim, qui est ipsa bonitas

S. S. XXIV.

Observatio dogmatica.

Gratia baptismalis, seu justificans, quae spiritualis est resurrectio, dat nobis jus ad resuscitandum corporaliter sicut Christus; dat et nobis jus ad participationem aeternae Christi gloriae; hinc de baptizatis, seu sanctificatis, Paulus audacter dicit: *Nos contrivitavit, et conversificavit et concedere fecit*... Christus caput meum resurrexit; ergo et ego, membrum Christi, resurgam; Christus caput meum ascendit in caelos, sedet ad dexteram Dei; ergo et ad caelos ascendam, in coelestibus cum capite meo sedebo, quiescam, regnabo. Gratia nobis ad haec omnia jus donat. Vide hic resurrectionis spirituali applicationem eorum quae supra, c. 1, v. 19, de Christi resurrectione dixit: *hinc de re aucti D. Chrysostomum*: *Vidisti experientem ejus potentiae magnitudinem in nos qui credimus? mortuos et in nos filios nos vivificavit. Vidisti spem vocacionis? resuscitavit et concedere fecit. Vidisti gloriam ejus hereditatis? O verè desperantes divitiarum! verè desperans magnitudo gratiae, cum Christo sedere!* Chrysost. in v. 7.

Observatio moralis.

Per gratiam inchoate surrexit, inchoate sedeo in caelo, jus habeo ad sessionem super thronum cum Christo, locus et thronus mihi parati sunt, ad eos me continue vocat, dirigit et elevat gratia; si gratiam servo, res est indubitata et mihi segura. Ut quid ergo de hac gratia tam parum sollicitus sum? Ut quid illum ardentibus non ambio? Ut quid ad illum extendendam et intendendam per bona opera, per actus fidei, spei et charitatis, assidue non instigo, atque satagens jugiter laboro? Ut quid, quasi talpa, terrae et terrenis semper adhareo? Ut quid ad caelum et ad caelestia non aspiro semper? Ut quid Christo, capiti meo, meate et corde non unior indesinenter? Deus bone! *Quid nihil est in caelo, et à te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea in aeternum*; da mihi te solum magis ac magis diligere, desiderare, sectari.

Alterca observatio moralis.

Gratia Christi (justificans scilicet) est quaedam Christi participatio, communicio cum Christo, omnium quae Christi sunt applicatio et donatio nobis facta; praecipue vero mortis, resurrectionis et ascensionis communicatio. Cum Christo per Baptisma mortui sumus, resurreximus et quodammodo ascendimus. Gratia in nobis iustus operata est quod in Christo ope-

inchoata, deest hinc immensa sui communicatio et nimia charitas in homines.

VERS. 5.—*Et cum essemus mortui peccatis, contrivitavit nos in Christo*, id est, nos ad similitudinem Christi communi cum eo vita spirituali donavit; in Christo, id est, cum Christo, vel instar Christi, *cujus gratia regis adit*.

VERS. 6.—*Et conversificavit*, etc. Dicitur Christus nos coelis investisse, hinc collocauit et sedere fecisse per spem, affectum, tendentiam et vitam cultum, per quam reipsa post mortem nos coelis investit, et sibi concedere facit; hoc enim praeteritum *concedere fecit* partim praeteritum, partim futurum significat; fecit scilicet, id est, et fecit et facit. Quod ergo hic quasi talpa terrae terrenis inhaerens, cum

(Trente-quatre.)

rata sunt hæc mysteria: peccato quippe et mundo spiritualiter mortui sumus, sicut Christus morte corporali mortuus est; vitam spirituales et divinum consecrati sumus, sicut Christus vitam novam in resurrectione adeptus est; a terrâ et à terrenis moraliter separati sumus, ut ad cœlestia deinceps aspiramus, sicut Christus terram reliquit, ut in cœlum ascenderet. Horum recordare, ô Christiane, quisquis es, et super te reflexus vide an sint in te isti gratiæ laudabilis effectus, et consequenter an verè sis Christianus, Christi Spiritus particeps et gratiæ; nam peccato mortuus es, spiritualiter vivens, cœlestia desiderans. Si ita sit, gratias age Christo, cujus gratia salvatus es. Si secus, time, gēne, ora, suppliciter et instanter pete gratiam, quæ tibi Christum applicet, quæ te participem faciat mortis, resurrectionis et ascensionis Christi, et quæ divina hæc mysteria spiritualiter operetur in te, seu peccato mortem inferat, vitam divinam tibi conferat, cor tuum ad cœlestia erigat et dirigat.

VERS. 7. — *UT OSTENDERET IS SECVLIS SUPERVENIENTIBUS...* Per secula supervenienda D. Chrysostomus, Theodoros, et alii aliqui intelligunt tempus post resurrectionem futurum, seu potius æternitatem, ubi perfectissime declarabitur magnitudo gratiæ Dei; quod, licet verum sit, apostolice tamen menti conformior videtur sensus in paraphrasi expressus. Finit benignitatis Dei, quæ nos redemit, justificavit, concussit, et conservare fecit cum Christo, est ut inde laudetur et glorificetur à nobis; et de hoc nos rursus monet Apostolus. Ne ergo ingrati simus: *Lauda, anima mea, Dominum: laudabo Dominum in civitate mea.*

VERS. 8. — *GRATIA ENIM ESTIS SALVATI.* Justitia est salus inchoata, sicut salus perfecta justitia est consummata; hinc justificatos vocat salvatos, inchoatè, scilicet.

ET HOC NON EX VOIBUS, DEI ENIM DONUM EST. Hoc, sive quod justificati estis, sive hoc, quod per fidem, Dei donum est, quia fides justificationis ac salutis nostræ causam non est ex nobis, sed Dei donum est, ex Deo quippe preveniente, excitante ac roborante. Duo consideranda sunt in fide; unum ex parte Dei, alterum ex parte nostrâ: primo enim Deus, gratiâ suâ illustratione, nos prevenit, deinde nos gratiæ prevenit

domos et sedes nobis parata sit in cœlo. ibique jam Christo quasi assistemus: *In Christo, cum Christo.*

VERS. 7. — *Ut ostenderet in seculis superveniētibz, in sequentijs temporibus, abundantes divitijs gratiæ suæ, id est, excellentem et exuberantem beneficentiam suam; utque ea manifestatâ ipse glorificetur. Hic enim est finis omnium operum Dei.*

In bonitate, Græcè, in benignitate (supple quam ostendit); super nos, id est, erga nos; in Christo Jesu, hoc est, per Christum Jesum.

VERS. 8. — *Gratiâ enim estis salvati, id est, gratis justificati estis, per fidem; justitia enim est salus inchoata, sicut salus plena et perfecta est justitia consummata. Et hoc non ex nobis, etc.: q. d.: Quod per fidem salvati sitis, hoc non ex vobis est, quia fides non est ex vobis; sed Dei donum est.*

VERS. 9. — *Non ex operibus; q. d.: Per fidem justificati estis, non per opera. Ut ne quis gloriatur, se suis*

assentimur; sic autem assentimur, ut nisi gratiâ preventi, excitati ac roborati, non assentiremur. Itaque nostra fides et justificatio à Deo.

VERS. 9. — *Non ex operibus...* non quod salventur per opera, sed quod nemo salvetur nisi per opera ex fide et in fide facta. Itaque non ex operibus, sine fide et autē fidem: omnis quippe virtus et omne opus bonum sine fide, inane tantum nomen est, et virtutis atque boni operis simulacrum. Fides datur ante omnia prorsus meritum, et ipso est omnis meriti fons et origo prima. Sicut enim à radice omnis fructus arboris, et sicut à fonte quicquid est in flumine, sic à fide omne bonum opus, omne meritum, tota salus.

VERS. 10. — *IESUS ENIM SCIES FACTURA.* Ambrosius, *figmentum.* Syr.: *Nam sumus creatura illius.* Æthiop.: *Quia opus ejus sumus.* Arab., *opificium.* Non tantum secundum esse naturæ, sed etiam secundum esse gratiæ, per quam efficiamur nova creatura.

CREATI IN CHRISTO JESU. Regenerationem tacite significat, ait D. Chrysostomus. Regeneratio est vera creatio, ait idem Pater, quia tantquam nova creatura ex nihilo producti sumus, ad hoc ut essemus quod eramus prius; mortui sumus, hoc est, vetus homo; quod prius non eramus facti sumus; recens est ergo creatura, et alio melior et præstantior; nam ex illis, ut viveremus; ex hæc autem ut bene viveremus, accessit; *is operans nos...* Nota tamen quod justificatio impii dicitur creatio, non physica, non est enim ex nihilo, sed moralis, quia nullo impii merito, aut opere, contingit illi, sed tota tribuitur merito Christi, sicut creatio tribuitur omnipotentis Dei. Hinc *creati in Christo Jesu*, id est, per meritum Christi, à quo manat quicquid Deus nobis confert gratiæ. *In bonis operibus.*

Syr.: *Ad opera illa bona.* Arab.: *Ad opera bona.* Æthiop.: *Ad opus bonum.* Græcè, *ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν.* Cornelius à Lapide, Grotius, multis, alijs exemplis ostendunt hæc cum dativo expè significare ad. Erasmus etiam, ad opera bona. Recreati ergo et regenerati sumus ad opera bona faciendâ. Et merito hoc addit Apostolus, quia enim superioris dixit, *gratis salvati estis per fidem, non ex operibus...* ne putet quis opera hinc sequentia excidit, addit post acceptam fidem opus esse bonis operibus, quippe ad quæ creati, seu regenerati, sumus. Sicut ergo Deus ex rudi et ind-

operibus a deum esse, et meruisse justitiam et salutem. Hinc patet Apostolum hæc excludere non opera fidei, et quæ ex fide proficiunt, ut sunt actus spei, poenitentia, charitatis, etc.; sed quæ sunt sine fide, et fidei opponuntur, sicut natura operum gratiæ: id est, excludere opera facta propriis naturæ viribus in quibus gloriabantur philosophi et gentiles, quasi suo Marte factis et gestis.

VERS. 10. — *Ipso enim sumus factura; q. d.: Per Christum Redemptorem nostrum quasi creati sumus, quia in baptismo Spiritu Christi regenerati et veluti recreati, factique sumus fratres Christi, nova creatura, filii Dei, et cives sanctorum.*

CREATI IN CHRISTO JESU IN OPERIBUS BONIS. In, id est, ad opera bona faciendâ, quæ preparavit Deus ut in illis ambulamus. Si enim Deus opera bona preparat, si in illis ambulamus: ergo Deus ea non creat in nobis, sed tantum ad ea nos destinat et dirigat, ut

gestâ mole terram fecit, ut fruges et fructus ferat, ita nos ex hominibus in Adam corruptis, ex filijs iræ, fecit novos homines, filios Dei, ut bene et sanctè viveremus.

QUE PRÆPARAVIT DEUS, ab æterno quidem, decernendo ut per opera bona salvaremur; et etiam decernendo nobis gratias dare necessarias et utiles ad illa faciendâ. In tempore autem preparavit, prescribendo modum bene agendi; docuit enim per legem et per Evangelium quid et quomodo agendum; preparavit etiam dando gratias, inspirando, excitando, roborando, nobiscum cooperando. Viam primò ostendit, deinde ad ambulandum intus impellit, et ambulantes fert et sustinet.

UT IN ILLIS AMBULEMUS. Hæc locutio notat aperte quod bona opera sint via ad cœlum, seu via quam Deus preparavit, ut per eam ad salutem tendamus.

Hoc verbum *ambulamus*, seu, ut est in Græco, *circumambulamus*, notat etiam in bonis operibus esse perseverandum, omnique bonum opus esse faciendû; non unum aut alterum, sed omnia bona opera; non uno, aut aliquibus tantum æonibus, sed toto vite tempore, bonis operibus vacandum esse, ita D. Chrysostomus.

Observatio moralis.

Ad hoc regeneratus sum et in Baptismo nova creatura factus, ut omne bonum opus toto vite meæ tempore constanter exerceam, et ut per omnia bona opera perseveranter facta tanquam per viam ambulem et tendam ad salutem. Non sufficit inchoare, sed deobo assiduis esse et perseverare; non sufficit aliqua tantum, sed omnia bona opera præcepta, imò omnia mihi intus inspirata de Deo facere. Hæc est voluntas Dei sanctificatio mea per opera bona, propter hoc ad Christianismum me vocavit. Sicut ab æterno elegit me ut sanctus essem, ita et in tempore me vocavit et regeneravit ut per opera bona sanctè vivam, et in sanctitate usque ad finem vite proficiam. Quomodo huic divinæ voluntati et vocationi respondeo? An sanctè vivo? An bona opera facio? An in illis ambulo? An per illa in sanctitate quotidie proficio? An omnem justitiam operor et constanter operor? Ubi profectus? Ubi perfectio? Væ mihi! defectus innumeros video, in

is liberè nos exercemus, hoc enim significat vox *ambulamus*. Ita Chrysost.

VERS. 11. — *Propter quod memores estote, quod aliquando vos eratis gentes in carne.* id est, secundum carnalem generationem gentilibus progeniti; q. d.: Quia tantum per Christum redemptionem et gratiam Deus nobis fecit et exhibuit, hinc hortor vos, ô Ephesii, ut totâ vitâ silis illius memores, præsertim quod è gentilismo, idololatriâ, omnibusque sceleribus ad hæc Christianissimi gratiam vos evocavit, ut illi quas postestis gratias et laudes referatis.

QUI DICITINI PRÆPUTIUM, id est, præputiati, ab eo quæ dicitur *circumcisio in carne, manu facta*, id est, à Judæis, qui vocantur circumcisii ob carnem præputiati circumcisam.

VERS. 12. — *Quia eratis illa in tempore sine Christo, hoc est, sine Christi cognitione, lege, gratiâ, religione, vitâ; id est, sine christianismo.*

Alienati à conversatione Israel, hoc est, à ratione et

profectum nullum video, O Deus misericors, dimitte mihi præteritas infidelitates; da mihi deinceps tuæ vocationi fideliter respondere, bene agere, omne bonum opus agere et constanter agere, in justitiâ semper proficere, honorum operum omnes occasiones, vias, modos et impulsus, quos in dies mihi præparas et suggeris, sollicitè observando, amplectendo, exsequendo.

VERS. 11. — *PROPTER QUOD MEMORES ESTOTE...* ut hujus vestræ regenerationis beneficium melius cognoscatis, et tante gratiæ fidelius respondeatis, omni bono et sancto operi constanter vacantes, memento te duorum: Quid fuistis? Quid estis? A quo statu et ad quem Dei gratiâ translati estis? Primò, memento te quod aliquando gentes, id est, gentiles, in carne, origine carnali. Syr., *gentes carnalis.*

PRÆPUTIUM, id est, præputiati, per contemptum sic gentiles à Judæis vocabantur.

CIRCUMCISIO IN CARNE, sine vera causâ, additur in carne, sed ut notetur alia et vera quidem circumcisio, scilicet spiritualis, quæ est in corde, et quæ Christianorum est.

VERS. 12. — *QUIA ERATIS IN ILLO TEMPORE...* Memento quod tunc, ante receptam fidem, ERATIS SINE CHRISTO, id est, sine vitâ in Christum fide, nec explicitâ, nec implicitâ, nullamque cum illo partem habebatis, quippe qui solis Judæis promissus et annuntiatum erat.

ALIENATI À CONVERSATIONE ISRAEL. Deut. 7, 2, omne commercium Judæis interdicere cum gentibus.

HOSPITES TESTAMENTORUM, id est, peregrini, extranei et alieni à fœderibus quæ Deus cum Judæis pepigerat, cum Abraham, Isaac, Jacob, etc.

PROMISSIOMIS..., sicut nullam spem in Dei promissa habentes, scilicet de Messia venturo, et de bonis spiritualibus per eum obtenturis.

SINE DEO. Athens proprie dicitur is qui nullum nec verum, nec falsum, nomen colit; latius ergo hic sumitur pro eo qui verum Deum non colit, licet idola aut falsos deos colat, quia idolum nihil est.

Observatio moralis in v. 11.

Duo nobis, sicut Ephesius, in mente semper habenda: Quid fuimus, quid sumus? ut Deo gratias hab-

normâ vivendi Israelitarum, patrûm et patrumque, qui unum Deum sanctè colebant, et secundum ejus legem sanctè vivebant, cum vos coleris idola, essetisque sine lege, et circumcisioe ductam ac impulsam sequeremini.

Et hospites testamentorum; id est, peregrini, sive extranei, et alieni à testamentis, id est, à patris, quæ Deus cum Indis inivit.

Promissionis spem non habentes. Promissionem intelligenti resurrectionis et vite beate ac æternæ, uti se explicat coram Agrippâ rege Paulus, Act. 26: *Et nunc, inquit, in spe, quæ ad patris nostris reprobanis facta est à Deo, eto iudicio interfuturus, inquam duodecim tribus nostræ nocte et die desertientes aperant devenire; de quâ spe accersit à Judæis, rex. Quid incredibile iudicatur apud vos, si Deos mortuos suscitavit? Unde hanc spem vocat, spem Israelis, Act. 28: *Propter spem, inquit, Israel cœlesti hæc circumdatus sum; q. d. Paulus: Vos, ô gentes, beatitudinis Judæis pro-**

Deamus continuis, qui nos de tenebris transtulit in admirabile lumen Filii sui. Quid fuimus? naturæ et peccatis filii ira, filii gehennæ. Quid sumus? filii Dei, hæredes Dei. Circa præteritum, nota triplicem peccatorum recordationem, quarum prima mala, secunda periculosa, tertia bona. Recordatio complacentiæ in peccatis mala est, mortalis, et novum peccatum, renovans vetera in quibus peccator sibi complacet, siquæ ipsa sola tantum habet multam quantum habent ea omnia. Recordatio diffidentia et inquietudinis, est periculosa, gratiæ progressum retardans et exponens lapsus in recidivam, ob desperationem. Recordatio doloris de peccato et gratitudinis ob peccati condonationem auget gratiam, Deum glorificat; et ideo habenda frequenter et ad hanc nos hortatur Apostolus.

Observatio moralis in v. 12.

In misero gentium statu vide infelicem Christiani damnati et in inferos detrusi statum, sine Christo, sine Deo, sine populo Dei. Ab aliis damnatis per contemptum ostenditur ob lapsivalem characterem quem gerit in æternum, Christianus es, Christi membrum, Dei filius, hæres Dei, coheres Christi. Et ecce damnatus es, a Christo et a Christi corpore abscissus, à Dei promissis exclusus, à sanctorum consortio in æternum separatus: sine Christo, sine Deo, sine populo Dei! Heu! heu! Christianus sine Christo; filius Dei sine Deo; hæres Dei, coheres Christi sine spe, sine jure ad Dei pœta, ad hæreditatem Christi, ad societatem sanctorum. Quanta rabies, quantus furor, qualis et quanta desperatio! Hæc cogita, time, cave; ne tibi contingat, utero Dei gratiæ tibi in Christo et propter Christum factâ.

VERS. 15. — **NUNCIATEM...** SYRUS: *Nunc autem per Jesum Christum vos, qui aliquando longinqui eratis, facti estis propinqui in sanguine Christi.* Quasi diceret: Ex quo Christiani facti estis, hæc omnia quæ vobis doctant dedit mors et sanguis Christi. Habetis Christum, habetis Deum, habetis jus ad hæreditatem Dei, ad æternam sanctorum societatem. Vido paraphrasim. Hæc in mente semper habete, ut Deo gratias agatis, et ut sancto vivatis.

In sanguine Christi. O anima Christiana, tanti vanissime spem militum habebatis in gentilitismo. Et sine Deo vero in hoc mundo, calebatis enim idola et deos falsos; multi etiam erant inter vos athei, qui divinitatem à mundo tollebant.

VERS. 15. — *Nunc autem in Christo Jesu, per Christum Jesum; eos qui aliquando eratis longè, à Deo, à spe promissæ beatitudinis, à testamentis et paciis, à republica et conversatione Israel, à Christo denique et salute, facti estis propè, id est, propinqui Christo, Israelitis, beatitudinis ad Deum, in sanguine Christi, id est, per sanguinem, puta per merita passionis et mortis Christi.*

VERS. 14. — *Ipse enim est pax nostra, id est, pacificator; pax, id est, pacem faciens, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive que in terris, sive que in caelis sunt.*

Qui fecit utroque unum, id est, utrumque populum Judaicum et gentium conciliavit, et univit in suâ Ecclesiâ. Ita Hieronymus.

Et medium parietem maceris solvens, inimicitias in carne sua; q. d. : Medium poris divellens Judæos à

les! merito et passionis et sanguinis Christi es et habes quidquid es et habes. Gratias ago Christo de omni: hono quod per ipsum possides in Christianismo. Serva fideliter et attentè gratiam, quam tibi sui sanguinis pretio acquisivi. Cavè ne qua vilis creatura te separet à Deo, cui Christus per suum sanguinem te fecit propinquum.

VERS. 14. — *IPSE ENIM EST PAX NOSTRA...* pax, metonymicè, pro pacificator; seu faciens pacem, effectus pro causâ. Ipse Christus auctor est paciis Judæorum et gentium.

QUI FECIT UTRAQUE, id est, utrumque populum Judæos et gentiles, UNUM; eos univit in unâ Ecclesiâ, sub uno et eodem capite.

MEDIUM PARIETEM MACERIE SOLVENS. Maceria est murus ex lapidibus non cementatis, idèque facili solubilis. Per hanc maceriam benè significatur lex Judaica, quæ erat congeries præceptorum sine charitate, quæ est instar cimenti et glutinis, quam lex ista non confundeat, timore magis cogens quam amore alliciens, sicut D. Thomas.

INIMICITIAS, id est, causam inimicitiarum perpetuarum, inter utrumque populum; ob leges enim et diversam sibi rationem, Judæi oderant gentiles, et vice versâ gentiles oderant Judæos. Solvens. Hanc legem Christus moriens dissolvit, abrogavit; sic autem solvit ut et adimpleret. Solvit umbras legis ceremonialis, et simul adimplevit exhibendo veritatem: sicut pictor imponens ultimam manum, imaginem implet, sed umbras et primam delineationem delet, ait Theophylactus.

IN CARNE SUA. In victimarum sanguine fodera sanciri solebant; Christus suo sanguine proprio inimicitias destruxit, fecit et pacem sancivit, ipse est victima quæ nos Deo reconciliavit, et quæ omnes homines in uno corpore adunavit. Quam ergo debemus facere pacem! Quid non debemus pati ne culpâ nostrâ solvatur pax in Christi sanguine sancta?

VERS. 15 — *LEGEM MANDATORUM...* DECRETIS. GRÆC., in dogmatibus. SYR.: *Legemque præceptorum, præceptis suis abrogavit.* Arab.: *Legem mandatorum per decreta sua abrogavit.* Explicat quis fuerit turris Judæos et gentiles separans, et quæ fuerit inimicitiarum causa, gentilibus, erant inimicitie mutue, mutuas contempus et odium. Hæc odia, hæc inimicitias dissolvit et abolevit Christus in carne sua, moriens pro utrisque, et utrisque allans communem charitatis legem, et spiritum, tollensque occasionem inimicitiarum, legem scilicet mandatorum.

VERS. 15. — *Legem mandatorum decretis evacuans; id est, evacuavit et abolevit decreta, hoc est, per alia decreta, quia illa evangelicis decretis et dogmatibus commutavit; q. d. Apostolus: Christus abolevit legem Moysi per fidem, quæ justitiam annexit fidei, non legi.*

Et duos quondam in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem; ut scilicet duos populos, Judæicum scilicet et gentium, quasi duos homines, sicut et corpori suo, id est, Ecclesiæ suæ, cuius ipse caput est, inserat et incorporet, faciuntque utrumque hominem, id est, populum, velut novum quendam hominem in novitate vite ambulantiem.

VERS. 16. — *Ut reconciliat ambos in uno corpore, etc., per crucem; hoc est, per passionem suam quam in*

nimirum lex Mosæica; ob hanc enim Judæi spernebant gentiles, et gentiles oderant Judæos, quasi à communi gentium lego abhorrentes. Hanc autem legem Christus præcepit suis abolevit. Græc., *ἐξέργηται, in dogmatibus.* Utilior dogmatis nomine, forte quia scribit ad Ephesios in philosophorum scriptis versatos; dogma autem vox est frequens apud philosophos ad significandam doctrinam.

UT DUOS COARCT, id est, hoc sine legem veterem abrogavit, ut duos populos, Judæos et gentiles, in semetipso inserat, eret in unum quasi hominem.

Nota litteralis.

Legem mandatorum in decretis evacuans. Erasmus, secutus est Cajetanus, jungit hæc verba in decretis, seu in dogmatibus, cum illis *legem mandatorum*, siquæ interpretatur: *Legem mandatorum, in decretis sitam, abrogavit, quasi diceret Apostolus: Legem Moysi, quæ multitudinem decretorum ceremonialium continebat, abrogavit.* Erasmus temeritatis insinuat Estius, quia omnes antiqui, Græci et Latini, disjungunt quæ simul jungit Erasmus, et per decreta intelligunt evangelica dogmata. Reverè et Syriacè et Arabica versiones ita tradiderunt. Vide supra D. Chrysostomus, Photius, Oecumenius, Theophylactus, Theodoretus ita interpretati sunt. Gagnæus, ex ipso Græco ostendit *ἐξέργηται* significare *per dogmata.* His non obstantibus, Menochius hanc Erasmi interpretationem videtur communi præferre, et Tirus cum imitatus est. Tutius tamen est antiquos Patres Græcos in hoc sequi, scilicet per *legem mandatorum* legem Moysi intelligere, et per *in dogmatibus* intelligere novam legem, seu legem fidei, evangelica præcepta. Ad plenioram autem intelligentiam notandum quod in lege Mosæica, præter Decalogum, erant multa præcepta de rebus per se nec honestis, nec turpibus, v. g., præcepta de diebus servandis, de victimis immolandis, de cibis vetitis, etc., et alia similia; hæc Christus per novam fidei legem abrogavit.

VERS. 16. — *ET RECONCILIET AMBOS...* IN SEMETIPSO... GRÆC., in ipso. D. Hieronymus legit in eâ, scilicet, crucis; seu *σταυροῦ*, masculini generis. Similiter Syrus: *Crucisquæ suâ concavit odium.* Sed parum refert, cum sit idem sensus, Christus enim per crucem id fecit.

IN UNO CORPORE. Omnes credentes unum corpus nunquam vocat hominem, quia unum caput habent, Christum Dominum.

VERS. 17. — *ET VENIENS EVANGELIZAVIT PACEM VOBIS (gentilibus), qui longè fuistis (à Deo, Christo et salute), et pacem in qui propè, id est, Judæis Deo propinquis per ejus notitiam et legem ab eo acceptam, quæ in Dei cultu continebantur. Pacem intellige reconciliationem cum Deo, et consensum mutuum inter ipsos, scilicet Judæos et gentiles.*

VERS. 18. — *Quoniam per ipsum, scilicet Christum, tanquam mediatorum et pacificatorum nostrum, habemus accessum, autem, introductionem, ambo, sci-*

Nota litteralis.

Nota quod participia v. 14, 15, 16, solvens, evacuans, faciens pacem, sunt præteriti temporis. Hinc Syrus: Ipse est pax nostra... ac dirit maceriam quam stabat in medio, etc., legemque præceptorum præcepit suis abrogavit, etc., et fecit pacem et reconciliavit ambos, etc. Ex iisdem v. 14, 15, 16, discè quid sit Ecclesiâ. Una domus, cuius fundamentum et lapis angularis Christus ipse, qui muros et parietes Judæos et gentiles, olim disjunctos, destructâ maceriâ, in semetipso lapide angulari conjunxit, utraque fecit domum, v. 14. Unus homo, variis membris instructus, cuius caput est Christus, v. 15. Unum corpus, distinctis et distantibus partibus compositum, cuius unio, firmitas et substantia, Christus, v. 16. Unus populus ex variis gentibus, in Christo rege adunatus. Quanta nobilitas Christo regi, capiti, lapidi angulari, et fundamento adnari! Quanta debet esse inter homines sic unio concordia! Quamvis quique debet paci et charitati fraternæ studere! Unum sumus omnes; omnes ergo nos invicem diligamus; omnes unum sumus animo et corde.

VERS. 17. — *ET VENIENS EVANGELIZAVIT...* Probabile est quod Apostolus alludat ad vocem angeli dicentis ad pastores: *Eccc evangelizo... Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus, etc., Luc. 5.* Christus præterea pacem gentibus annuntiavit, quando Matth. 8 prædixit multos ab Orientem et Occidente venturos et recubituros cum Abraham, Isaac, etc.; quando Matth. 24 prædixit Evangelium omni orbi prædicandum; quando Joan. 12 dixit: *Omnia tribum ad me ipsum;* quando misit discipulos, precipiens ut docerent omnes gentes, Matth., Marc., et Luc., ultimo. Christus itaque pacem Judæis per se ipsum annuntiavit, gentilibus autem per suos apostolos.

VERS. 18. — *QUONIAM PER IPSUM HABEMUS ACCESSUM...* Fructus incarnationis est ad Deum nobis aditum dare, ut illum dignè adoremus, oremus, illique dignè serviamus. Hæc igitur, Christo capiti nostro unti, faciamus; per ipsum, cum ipso, et in ipso adoremus, amemus, oremus, clamemus: *Abba, Pater.* Hanc proximè vide in cap. 3, post v. 16. Vide et in aliis locis ibi citatis.

VERS. 19. — *ERGO JAM NON ESTIS HOSPITES...* sed cives. Græc.: *Sed estis concives sanctorum.* SYR.: *Sed filii civitatis sanctorum, et filii domus Dei.* Ex dictis concludens, Ephesius ostendit quantum ex suâ justificatione, seu suâ ad Christi fidem conversione, proficet vos, qui longè fuistis, et nos qui propè, in uno Spiritu sancto, id est, per eundem Spiritum ductorem et impusorem, ad Deum Patrem, ut recepti ab eo in gratiam, et pro filiis agniti, clamemus orantes: *Abba, Pater, etc.*

VERS. 19. — *Ergo jam non estis (ut eratis in gentilitismo) hospites ad advenæ, peregrini et accolæ, vel advenæ, qui scilicet aliunde venientes commigrarunt in alienam civitatem vel provinciam.*

Sed estis cives, Græcè concives, sanctorum, id est, in eandem cum illis civitatem ascripti. Et domesticus Dei, id est, unâ cum illis pertinentem ad domum, cuius paterfamilias est Deus. Ita Ambrós. et Anselm.

fecerint. *Eratis hospites, v. 12, nunc autem non estis amplius hospites et alieni à jure civium, sed cives, seu concitoyes sacrorum, filii civitatis sanctorum. Eratis sine Deo, v. 12; longè à Deo, v. 15; nunc autem possessores Dei, id est, membra Ecclesiae, quæ est unica civitas, domus, et familia Dei.*

VERS. 20. — *SUPERÆDIFICATI SUPER FUNDAMENTUM...*, hoc est, supra novum et vetus Testamentum collocati, ait Ambrosius; quod enim apostoli predicaverunt, prophete futurum prædixerunt, idem Ambrosius, Prophete disposerunt, apostoli fundamenta fecerunt, idem. Jesus Christus est primarium Ecclesiae fundamentum, 1. Cor. 3, v. 11, et aliud, primarium scilicet, esse non potest. Apostoli sunt fundamenta secundaria, Apoc. 21, 14, nempe post Christum; primi enim sunt dignitate in Ecclesia, et super ipsorum doctrinam fundata est Ecclesia. Prophete veteris Testamenti, de his enim ille agit, sunt etiam fundamenta, quia eodem Christi fidei predicaverunt, at apostolis inferiora, quia Christum futurum obsecravit et inter Judæos tantum predicaverunt. Christus lapis annuntius, id est, extensus, inos, infusus, quia omnem sustentat fabricam. Dicitur et *angularis*, quia in angulis est precipuus vis qui sustentat ædificia. Aluodit Paulus ad Isai., cap. 28, v. 16, et ad Psal. 117, v. 22.

VERS. 20. — *Superædificati super fundamentum prophetarum et prophetarum, id est, super apostolos et prophetas, qui sunt fundamentum Ecclesiae.* Apostolorum enim et prophetarum fides, doctrina, prædicationi, institutioni, quæ sunt fundamentum Ecclesiae, Augustinus, Christum esse fundamentum fundamentorum, sive primum, cui ipsi apostoli et tota Ecclesia innuntiat; apostolos vero post Christum esse secundarium fundamentum, Matth. 16, dicit Christus Petro: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Si Petrus est petra hæc, ergo est fundamentum Ecclesiae; petra enim supra quam ædificatur Ecclesia, alia esse non potest, quam petra fundamentalis Ecclesiae.

Ipsa summo angulari lapide (scilicet existente) Christo Jesu; q. d.: Christus, quasi lapis angularis valde

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda et ad proximum redigenda.

1° Nota horrendam hominis peccatoris picturam, v. 5, ut ali hoc verè miserando statu fugias, si fueris in peccato; liberatori autem tuo gratias agas, si per Christi gratiam sis à peccato liber. Vide v. 5, in fine.
2° V. 4 et 5, nota felicem hominis justificati statum; cum Christo surrexit à mortuis, ascendit in cælum, sedet à dextris Dei, quia per gratiam sacrificantiem jus habet et ad resurrectionem, et ad ascensionem, et ad participationem æternæ Christi gloriæ. Vide v. 4 et 5, et observationes morales.
3° Nota quid sit justificatio; scilicet creatio, quæ fit

CAPUT III.

1. Hujus rei gratia, ego Paulus vincetus Christi Jesu, pro vobis gentibus:
2. Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis:
3. Quoniam secundum revelationem notum mihi

VERS. 21. — *IN QUO OMNIS ÆDIFICATIO...* In eodem commentatur totum ædificium. Vide paraphrasim.

VERS. 22. — *IN QUO ET VOS COÆDIFICAMINI...* *Dicit et vos in co ædificamini in habitaculum Dei per Spiritum.* Vide paraphrasim.

Observatio dogmatica.

Hinc collige quòd Ecclesia est civitas, domus, templum vivum Dei. Cujus fundamentum primarium lapisque angularis est Jesus Christus, Filius Dei vivi. Hinc Ecclesia firma, stabilis, contra quam non prevalebunt portæ inferi. Secundaria fundamenta apostoli et prophete, quia super ipsorum doctrinam fundata est Ecclesia. Hinc inmutabilis Ecclesiæ doctrina, quæ potest explicari, sed non immutari. Hujus templi lapides et partes sunt omnes fideles, cujuscuque generis, sexus, ætatis. Hinc laicum, spatiosum, catholicum, et aliis semper assurgens per coedificationem novorum fidelium. Architectus hujus templi Spiritus sanctus, per cujus operationem unusquisque fidelis coedificatur, et cum aliis fidelibus charitate, quasi glutine, necitur et coaguntur. Hujus templi inhabitator Deus ipse. Hinc sanctum est et venerabile dignum. Hinc et unusquisque fidelis debet esse sanctus, utpote templum et habitaculum Dei.

dismissus continet fundamentum et structuram totam Ecclesiam, ejusque utrumque parietem, Judæos scilicet et gentes, ipse quasi medius in se quasi angulus in paucis osculo necit et unit. Ita Hier., August., Beda.
VERS. 21. — *In quo (per quem) videlicet Christum qui processit omnis (tota) ædificatio (ædificium, fabrica) constructa, id est, compaginata, compacta, commentata, creavit in templum sanctum, in Ecclesiam, quæ est domus sancta et templum Dei, in Domino, per Dominum, vel potius in Domino, id est, Dominum, ut sitis templum sanctum a Domino.*

VERS. 22. — *In quo (per quem, scilicet Christum jam dictum) vel in quo, scilicet templo, et vos coedificamini in habitaculum Dei (in templum Ecclesiae jam dictum in quo quasi in domo sua habitat Deus) in Spiritu, per Spiritum sanctum.*

pietatem maxime notanda et ad proximum redigenda.

nova in Christo creatura. Quomodo fit hæc creatio; per Christi gratiam, v. 8, 10. Ad quid fit hæc creatio; ad opera bona toto vitæ tempore faciendâ, ut in illis ambulemus, circumambulemus, ait D. Paulus, v. 10, id est, ut omne genus honorum operum indecemer faciamus, v. 10. Attende tibi, et vide quomodo hinc divina circa te voluntati correspondet. Vide observationem moralem, in fine, v. 10.

4° Nota infelicem hominis christianum in inferis statum; præ omnibus damnatis damnatus est. Vide v. 11, et observationem moralem.

CHAPITRE III.

1. C'est pour ce sujet que j'ai reçu mon ministère, moi Paul, qui suis prisonnier pour l'amour de Jésus-Christ, en faveur de vous autres gentils.
2. Car vous savez appris sans doute de quelle manière Dieu m'a donné la grâce de l'apostolat, pour recevoir envers vous,
3. M'ayant découvert par révélation ce mystère,

factum est sacramentum, sicut supra scripsi in brevi:

4. Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi,

5. Quod aliis generationibus non est agnoscitum filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis apud apostolos ejus et prophetis in Spiritu:

6. Genes esse coheredes, et concorporales, et participes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium;

7. Cujus factus sum minister, secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi secundum operationem virtutis ejus.

8. Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi,

9. Et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à sæculis in Deo, qui omnia creavit:

10. Ut innoscat Principibus et Potestatibus in cælestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei:

11. Secundum præfinitionem seculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro,

12. In quo habemus fiduciam et accessum in confidentiâ per fidem ejus.

13. Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis; quæ est gloria vestra.

14. Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi,

15. Ex quo omnis paternitas in cælis et in terrâ nominatur:

16. Ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum ejus in interiore homine,

17. Christum habitare per fidem in cordibus vestris; in charitate radicati et fundati,

18. Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum:

19. Scire etiam supereminentem scientiam charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.

20. Et autem qui potens est omnia facere superabundanter quàm petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis:

21. Ipsi gloria in Ecclesia, et in Christo Jesu, in omnes generationes seculorum. Amen.

Ostendit in superiori capite Ephesius, sua ad Christianum conversione divinitus collata, in hujus capite v. 1 Paulus se, ut hanc eis procuraret gratiam, contentum esse dicit; hincque sumit occasionem illis exponendi quomodo divina dispensatione factus sit gentium apostolus, v. 2. Primum ergo, v. 3, exponit eis quod illi per divinam revelationem involuit mysterium, de quo jam pauca, mysterium hæcenus incognitum, v. 5, scilicet vocationis gentium, ut sint cum Judæis coheredes,

dont je vous ai écrit ci-dessus, en peu de paroles;

4. Or vous pourrez connaître, par la lecture que vous en ferez, quelle est l'intelligence que j'ai du mystère de Jésus-Christ.

5. Qui n'a point été découvert aux enfants des hommes dans les autres temps, comme il est révélé maintenant par le Saint-Esprit à ses saints apôtres et aux prophètes;

6. Mystère qui est que les gentils sont appelés au même héritage que les Juifs, qu'il sont les membres d'un même corps, et qu'ils participent à la même promesse de Dieu en Jésus-Christ par l'Évangile,

7. Dont j'ai été fait le ministre par le don de la grâce de Dieu, qui m'a été conférée par l'opération de sa puissance.

8. De sorte que j'ai reçu, moi qui suis le plus petit d'entre tous les saints, cette grâce d'annoncer aux gentils les richesses incompréhensibles de Jésus-Christ;

9. Et d'éclairer tous les hommes, en leur découvrant quelle est l'économie du mystère de leur rédemption, caché dès le commencement des siècles en Dieu, qui a créé toutes choses:

10. Afin que les Principautés et les Puissances qui sont dans les cieux connussent par l'Église la sagesse de Dieu, si merveilleuse dans les ordres différents de sa conduite,

11. Selon le dessein éternel qu'il a accompli par Jésus-Christ notre Seigneur,

12. En qui nous avons, par la foi en son nom, la liberté et la confiance de nous approcher de Dieu.

13. C'est pourquoi je vous prie de ne point perdre courage, en me voyant souffrir tant de maux pour vous; puisque c'est là votre gloire.

14. C'est ce qui me porte à fléchir les genoux devant le Père de notre Seigneur Jésus-Christ,

15. Dont est nommée toute paternité dans le ciel et sur la terre,

16. Afin que, selon les richesses de sa gloire, il vous fortifie dans l'homme intérieur par son Esprit-Saint;

17. Qu'il fasse que Jésus-Christ habite par la foi dans vos cœurs; et qu'étant enracinés et fondés dans la charité,

18. Vous puissiez comprendre avec tous les saints quelle est la largeur, la longueur, la hauteur et la profondeur;

19. Et connaître l'amour de Jésus-Christ envers nous, qui surpasse toute connaissance; afin que vous soyez comblés de toute la plénitude des dons de Dieu.

20. Que celui qui, par la puissance dont il agit en nous, peut faire infiniment plus que tout ce que nous demandons, et tout ce que nous pensons,

21. Soit glorifié dans l'Église par Jésus-Christ, dans la succession de tous les âges et de tous les siècles. Amen.

ANALYSIS.

concorporales et participes, etc., v. 6. Deinde, v. 7, exponit quid hujus mysterii factus sit minister et proco, non suis meritis, sed meritis Dei gratiæ.

8. Mihi, inquit, omnium minimo, data est gratia gentibus annuntiandi incomprehensibiles Christi divitias, et omnibus exponendi sacramentum ab æterno absconditum in Deo, v. 9, et ipsi etiam privatis angelis non bene notum, v. 10, nimirum quod per Jesum Christum, Mediatorem nostrum, nos omnes Judæi et gentiles fiduciam

fecerint. *Eratis hospites, v. 12, nunc autem non estis amplius hospites et alieni à jure civium, sed cives, seu concitoyes sacrorum, filii civitatis sanctorum. Eratis sine Deo, v. 12; longè à Deo, v. 15; nunc autem possessores Dei, id est, membra Ecclesiae, quæ est unica civitas, domus, et familia Dei.*

VERS. 20. — *SUPERÆDIFICATI SUPER FUNDAMENTUM...*, hoc est, supra novum et vetus Testamentum collocati, ait Ambrosius; quod enim apostoli predicaverunt, prophete futurum prædixerunt, idem Ambrosius, Prophete disposerunt, apostoli fundamenta fecerunt, idem. Jesus Christus est primarium Ecclesiae fundamentum, 1. Cor. 3, v. 11, et aliud, primarium scilicet, esse non potest. Apostoli sunt fundamenta secundaria, Apoc. 21, 14, nempe post Christum; primi enim sunt dignitate in Ecclesia, et super ipsorum doctrinam fundata est Ecclesia. Prophete veteris Testamenti, de his enim ille agit, sunt etiam fundamenta, quia eodem Christi fidei predicaverunt, at apostolis inferiora, quia Christum futurum obsecravit et inter Judæos tantum predicaverunt. Christus lapis angulus, id est, extremus, imo, infimus, quia omnem sustentat fabricam. Dicitur et *angularis*, quia in angulis est precipuus vis qui sustentat ædificia. Aluodit Paulus ad Hebr., cap. 28, v. 16, et ad Psalm. 117, v. 22.

VERS. 20. — *Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum*, id est, super apostolos et prophetas, qui sunt fundamentum Ecclesiae. Apostolorum enim et prophetarum fides, doctrinae, prædicationi, institutioni, quæ sunt fundamentum Ecclesiae, Augustinus, Christum esse fundamentum fundamentorum, sive primum, cui ipsi apostoli et tota Ecclesia innuntiat; apostolos vero post Christum esse secundarium fundamentum, Matth. 16, dicit Christus Petro: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Si Petrus est petra hæc, ergo est fundamentum Ecclesiae; petra enim supra quam ædificatur Ecclesia, alia esse non potest, quam petra fundamentalis Ecclesiae.

Ipsa summo angulari lapide (scilicet existente) Christo Jesu; q. d.: Christus, quasi lapis angularis valde

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda et ad proximum redigenda.

1° Nota horrendam hominis peccatoris picturam, v. 5, ut ali hoc verè miserando statu fugias, si fueris in peccato; liberatori autem tuo gratias agas, si per Christi gratiam sis à peccato liber. Vide v. 3, in fine.
2° V. 4 et 5, nota felicem hominis justificati statum; cum Christo surrexit à mortuis, ascendit in cælum, sedet à dextris Dei, quia per gratiam sacrificantiem jus habet et ad resurrectionem, et ad ascensionem, et ad participationem æternæ Christi gloriæ. Vide v. 4 et 5, et observationes morales.
3° Nota quid sit justificatio; scilicet creatio, quæ fit

CAPUT III.

1. Hujus rei gratiæ, ego Paulus vincetus Christi Jesu, pro vobis gentibus:
2. Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis:
3. Quoniam secundum revelationem notum mihi

VERS. 21. — *IN QVO OMNIS ÆDIFICATIO...* In eodem commentatur totum ædificium. Vide paraphrasim.

VERS. 22. — *IN QVO ET VOS COEDIFICAMINI...* *Dicitur et vos in coedificamini in habitaculum Dei per Spiritum.* Vide paraphrasim.

Observatio dogmatica.

Hinc collige quòd Ecclesia est civitas, domus, templum vivum Dei. Cujus fundamentum primarium lapisque angularis est Jesus Christus, Filius Dei vivi. Hinc Ecclesia firma, stabilis, contra quam non prevalebunt portæ inferi. Secundaria fundamenta apostoli et prophete, quia super ipsorum doctrinam fundata est Ecclesia. Hinc inmutabilis Ecclesiæ doctrina, quæ potest explicari, sed non immutari. Hujus templi lapides et partes sunt omnes fideles, cujuscuque generis, sexus, ætatis. Hinc laicum, spatiosum, catholicum, et aliis semper assurgens per coedificationem novorum fidelium. Architectus hujus templi Spiritus sanctus, per cujus operationem unusquisque fidelis coedificatur, et cum aliis fidelibus charitate, quasi glutine, necitur et coagmentatur. Hujus templi inhabitator Deus ipse. Hinc sanctum est et venerabile dignum. Hinc et unusquisque fidelis debet esse sanctus, utpote templum et habitaculum Dei.

dismissus continet fundamentum et structuram totam Ecclesiam, ejusque utrumque parietem, Judæos scilicet et gentes, ipse quasi medius in se quasi angulus in paucis oculis necit et unit. Ita Hier., August., Beda.

VERS. 21. — *In quo (per quem) videlicet Christum qui processit omnis (tota) ædificatio (ædificium, fabrica) constructa, id est, compaginata, compacta, coagmentata, creavit in templum sanctum, in Ecclesiam, quæ est domus sancta et templum Dei, in Domino, per Dominum, vel potius in Domino, id est, Dominum, ut sitis templum sanctum a Domino.*

VERS. 22. — *In quo (per quem, scilicet Christum jam dictum) vel in quo, scilicet templo, et vos coedificamini in habitaculum Dei (in templum Ecclesiae jam dictum in quo quasi in domo sua habitat Deus) in Spiritu, per Spiritum sanctum.*

pietatem maxime notanda et ad proximum redigenda.

nova in Christo creatura. Quomodo fit hæc creatio; per Christi gratiam, v. 8, 10. Ad quid fit hæc creatio; ad opera bona toto vitæ tempore faciendâ, ut in illis ambulemus, circumambulemus, ait D. Paulus, v. 10, id est, ut omne genus honorum operum indecemer faciamus, v. 10. Attende tibi, et vide quomodo hinc divina circa te voluntati correspondet. Vide observationem moralem, in fine, v. 10.

4° Nota infelicem hominis christianum in inferis statum; præ omnibus damnatis damnatus est. Vide v. 11, et observationem moralem.

CHAPITRE III.

1. C'est pour ce sujet que j'ai reçu mon ministère, moi Paul, qui suis prisonnier pour l'amour de Jésus-Christ, en faveur de vous autres gentils.
2. Car vous savez appris sans doute de quelle manière Dieu m'a donné la grâce de l'apostolat, pour recevoir envers vous,
3. M'ayant découvert par révélation ce mystère,

factum est sacramentum, sicut supra scripsi in brevi:

4. Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi,

5. Quod aliis generationibus non est agnoscitum filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis apertis oculis ejus et prophetis in Spiritu:

6. Genes esse coheredes, et concorporales, et participes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium;

7. Cujus factus sum minister, secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi secundum operationem virtutis ejus.

8. Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi,

9. Et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à sæculis in Deo, qui omnia creavit:

10. Ut innoscat Principibus et Potestatibus in cælestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei:

11. Secundum præfinitionem seculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro,

12. In quo habemus fiduciam et accessum in confidentiâ per fidem ejus.

13. Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis; quæ est gloria vestra.

14. Hujus rei gratiæ flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi,

15. Ex quo omnis paternitas in cælis et in terrâ nominatur:

16. Ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum ejus in interiore homine,

17. Christum habitare per fidem in cordibus vestris; in charitate radicati et fundati,

18. Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum:

19. Scire etiam supereminentem scientiam charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.

20. Et autem qui potens est omnia facere superabundanter quàm petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis:

21. Ipsi gloria in Ecclesia, et in Christo Jesu, in omnes generationes seculorum. Amen.

Ostendit in superiori capite Ephesius, sua ad Christianum conversione divinitus collata, in hujus capite v. 1 Paulus se, ut hanc eis procuraret gratiam, contentum esse dicit; hincque sumit occasionem illis exponendi quomodo divina dispensatione factus sit gentium apostolus, v. 2. Primum ergo, v. 3, exponit eis quod illi per divinam revelationem innotuit mysterium, de quo jam pauca, mysterium hæcenus incognitum, v. 5, scilicet vocationis gentium, ut sint cum Judæis coheredes,

dont je vous ai écrit ci-dessus, en peu de paroles;

4. Or vous pourrez connaître, par la lecture que vous en ferez, quelle est l'intelligence que j'ai du mystère de Jésus-Christ.

5. Qui n'a point été découvert aux enfants des hommes dans les autres temps, comme il est révélé maintenant par le Saint-Esprit à ses saints apôtres et aux prophètes;

6. Mystère qui est que les gentils sont appelés au même héritage que les Juifs, qu'il sont les membres d'un même corps, et qu'ils participent à la même promesse de Dieu en Jésus-Christ par l'Évangile,

7. Dont j'ai été fait le ministre par le don de la grâce de Dieu, qui m'a été conférée par l'opération de sa puissance.

8. De sorte que j'ai reçu, moi qui suis le plus petit d'entre tous les saints, cette grâce d'annoncer aux gentils les richesses incompréhensibles de Jésus-Christ;

9. Et d'éclairer tous les hommes, en leur découvrant quelle est l'économie du mystère de leur rédemption, caché dès le commencement des siècles en Dieu, qui a créé toutes choses:

10. Afin que les Principautés et les Puissances qui sont dans les cieux connussent par l'Église la sagesse de Dieu, si merveilleuse dans les ordres différents de sa conduite,

11. Selon le dessein éternel qu'il a accompli par Jésus-Christ notre Seigneur,

12. En qui nous avons, par la foi en son nom, la liberté et la confiance de nous approcher de Dieu.

13. C'est pourquoi je vous prie de ne point perdre courage, en me voyant souffrir tant de maux pour vous; puisque c'est là votre gloire.

14. C'est ce qui me porte à fléchir les genoux devant le Père de notre Seigneur Jésus-Christ,

15. Dont est nommée toute paternité dans le ciel et sur la terre,

16. Afin que, selon les richesses de sa gloire, il vous fortifie dans l'homme intérieur par son Esprit-Saint;

17. Qu'il fasse que Jésus-Christ habite par la foi dans vos cœurs; et qu'étant enracinés et fondés dans la charité,

18. Vous puissiez comprendre avec tous les saints quelle est la largeur, la longueur, la hauteur et la profondeur;

19. Et connaître l'amour de Jésus-Christ envers nous, qui surpasse toute connaissance; afin que vous soyez comblés de toute la plénitude des dons de Dieu.

20. Que celui qui, par la puissance dont il agit en nous, peut faire infiniment plus que tout ce que nous demandons, et tout ce que nous pensons,

21. Soit glorifié dans l'Église par Jésus-Christ, dans la succession de tous les âges et de tous les siècles. Amen.

ANALYSIS.

concorporales et participes, etc., v. 6. Deinde, v. 7, exponit quid hujus mysterii factus sit minister et proco, non suis meritis, sed meritis Dei gratiæ.

7. Mihi, inquit, omnium minimo, data est gratia gentibus annuntiandi incomprehensibiles Christi divitias, et omnibus exponendi sacramentum ab æterno absconditum in Deo, v. 9, et ipsi etiam privatis angelis non bene notum, v. 10, nimirum quod per Jesum Christum, Mediatorem nostrum, nos omnes Judæi et gentiles fiduciam

habereamus ad Deum, quasi filii ad Patrem, accedendi, v. 12.

§ 15. Propter quod, et quia hæc est vestra dignitas, et quia hoc est ministerium meum, rogo vos ne cadatis nimio ob affectionem et vincula quæ vestri causâ patior, et quæ sunt mea et vestra gloria. Quia autem infirma est omnia humana voluntas, Paulus, v. 14, genitricem et supplex Deum orat ut Ephesios intus Spiritu sancto

PARAPHRASIS.

1. Ut essetis cives sanctorum, domus, templum, habitaculum Dei, ego Paulus, pro Christi gloria nunc catenâ ligatus sum, et quidem vestri causâ, ô gentiles, quibus scilicet, Judæis indignantibus, Evangelium prædico.

2. Hæc, inquam, catenâ vestri causâ ligatus sum; si tamen audistis quatenusmodum divinâ dispensatione datos est mihi apostolatus inter vos, gentiles, administrandus;

3. Scilicet, inquam, audistis quod nunc vobis omnibus dico, mirum quod per divinam revelationem innotuit mihi mysterium vocationis gentium, de quo supra, duobus mirum præcedentibus capitulis, breviter scripsi;

4. Non quantum mysterii dignitas exigeret, sed quantum sufficit ut legentes percipiatis meam circa hoc Christi mysterium intelligentiam, seu quousque in illius arcani cognitione, Deo revelante, penetraverim;

5. Mysterium, quod aliis superioribus seculis non fuit illis hominibus ita clarè manifestatum, sicut nunc per Spiritum sanctum revelatum est sanctis apostolis et prophetis novæ legis;

6. Scilicet, quod gentiles, etiam non facti proselyti, sint una cum Judæis ejusdem cælestis hereditatis coheredes; utpote Dei filii, ejusdemque corporis, nimirum Ecclesiæ membra, sub uno capite Christo; et per hoc caput participes omnium benedictionum cælestium olim Abrahamæ à Deo promissarum; idque omne per fidem quam habent Evangelio.

7. Cujus Evangelii, ego Paulus, factus sum minister et præco, non meis meritis, sed ex gratia Dei dono; sic tamen mihi gratis concessio, ut ex Deo gratia efficac sit ejus administratio ad gentium conversionem.

8. Mihi, inquam, qui sum omnium christianorum minimus, data est hæc gratia, ut in gentibus evangelicam incomprehensibilem Christi divitias, seu uberrimam gratiarum et bonorum copiam quam nobis contulit Christus,

9. Et ut omnibus exponam quàm sit admirabilis executio arcani illius quod ab æterno fuit absconditum in Deo, cujus soli notum qui omnia fecit;

10. Ita ut nunc, post hujus mysterii adimpletionem, primarius etiam illis angelorum ordinibus, qui Principatus et Potestates nuncupantur, quibus in locis cælestibus commorantur, pateat, per ea quæ à Chri-

corroret, v. 16, in eorum cordibus in charitate radicatis Christus inhabitet, v. 17. Orat, v. 18, ut divinum charitatis dimensiones intelligant, et pro merito eorum incomprehensibilem in nos Christi charitatem, v. 19, idque ut Deo plenè repleantur. Cui Deo æterna sit gloria in Ecclesiâ tantis ab eo per Christum affectu beneficiis, v. 20, 21.

sto et apostolis facta sunt in Ecclesiâ, verè miranda ac varia Dei sapientia.

11. Quam in seculis à se prædestinatis manifestavit in Christo Jesu Domino nostro;

12. In cujus nomine, et per fidem quæ ipsam Mediatorem et propitorem nostrum credimus, habemus fiduciam Deum alloquendi et ad ipsum confidenter accedendi, quasi filii ad Patrem.

13. Cùm ergo hæc sit vestra dignitas, ut per Christum habeatis ad Deum, tanquam ad Patrem, accessum, rogo vos ne cadatis animo propter afflictiones et vincula quæ vestri causâ patior, quia scilicet vobis et aliis gentilibus Christum evangelizo; imò vos exultare et gloriarî propterea convenit; siquidem hæc vincula et passiones sunt mea, vestraque gloria.

14. Propter hoc, ne meis scilicet malis terrii, deficiatis, flecto genua, humiliterque rogo Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi,

15. Qui non solius Christi, sed omnium, tam angelicarum quàm humanarum familiarum pater et auctor est, licet diversimodè; supplex, inquam, Deum rogo, ut pro immensâ largitate, ac bonitate suâ, quæ gloriatur,

16. Det vobis per incrementum gratiæ, et spiritus interni, sic corroborari, ut interior vester homo robustior evadat in dies.

17. Concedat ut per fidem Christus habitet in cordibus vestris, sitque in charitate radicatus et fundatus,

18. Ut cum omnibus christianis, quibus idem opto, possitis intelligere quæ sint dimensiones bonitatis divini in mysterio redemptionis hominum, et vocationis gentium.

19. Oro etiam ut possitis plenè scire, et pro merito æstimare charitatem quam Christus in hoc eodem mysterio erga nos exhibuit, licet omni scientiæ supereminentem, id est, licet major sit, quàm ut humanâ possit cognitione comprehendi. Quæ omnia vobis opto, ut plenè et perfectè Dei cognitione, amore et omnium bonorum divinarum plenitudine repleamini.

20. Et autem, qui per vim et potentiam gratiæ, quam in nobis operantem quotidie experimur, potest superabundanter et cumulâtè facere supra omnia illa quæ petere ut cogitare possumus,

21. Ipsi, inquam, æterna sit gloria, in Ecclesiâ, tantis beneficiis affectu, per Christum Jesum Mediatorem nostrum. Amen.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — HUIUS REI GRATIA; SYR., propterea; id est, ut essetis cives sanctorum, domus, templum, habitaculum Dei, de quibus in capite secundo à v. 19.

Ego PAULUS, electus à Christo ad portandum nomen eius coram gentibus, Act. 9.

VINCITUS CRUCI JESU; SYR.: Vincitum xpm Christi Jesu; Arab.: Mancipium suum Jesu Christi vincitum propter vos; D. Chrysostomus, Theophylactus, vincitum xpm...; S. Anselmus, D. Thomas, vincitum xpm. Sobaudiendum ergo verbum xpm. Hoc hinc supplemento resiliit articulus Græcus præpositus verbo, vincitum, ô dilectus, ego Paulus, ille vincitum; sed notat quid vincula Pauli in totâ Ecclesiâ essent celeberrima.

Scripsit Roma, catenâ ligatus, sive intra biennium, quo Romæ sub militis erat custodia, Act. 28, 16. Quia enim gentibus Evangelium prædicaverat, à Judæis accensatus fuit, et propterea Romam venit vincitus, utpote qui ad Casarem appellaverat. Sive ultimo vite sue anno, et postquam ante mortem, ut voluit alii, quæsecutus sum in præfatione, quam vide.

Vincitum Christi Jesu, id est, pro nomine, pro gloria, et in causâ Jesu Christi.

Pro VOIS GENTIBUS, id est, ad utilitatem et salutem vestram, ô gentiles, quorum factus sum doctor, et quia salutis verbum vobis annuntio.

Nota litterata.

Necessario è duobus unum, scilicet vel supplementum est verbum substantivum eum, vel parenthesis agnoscenda. Primum elegi post versiones Syriacam, Arabicam, post D. Chrysostomum, Theophylactum, post S. Anselmum, D. Thomam, Gagneum, Tirinum, Erasmus, Fromondium. Multi tamen, tum antiqui, tum recentiores, parenthesis agnoscunt; qui quidem omnes consentiunt de parenthesis initio, nimirum versu secundo, si tamen audistis... de fine verò ejusdem parenthesis dissentiunt. D. Hieronymus vult quod finiat v. 5: Mihi notum factum est, etc., ita ut sensus sit: Ego Paulus... cognovi mysterium, etc.; Œcumenius putat quod desinat v. 8, casu tamen mutato. Ego Paulus... mihi, omnium sanctorum minimo... In hæc sententiâ subintelligendum est in primo versu, ego Paulus, ministerium apostolatus inter gentes accepti; quod idem est ac: Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, etc. In hæc sententiâ, si tamen audistis, versis secundi, non erit vox dubitantis, sed asserentis: hinc est vertunt siquidem.

Theodoretus, et post ipsum recentiores plurimi, Estius, Cornelius, etc., putant parenthesis desinere v. 14, ubi eadem repetit verba: Hujus rei gratiâ, etc. In hæc sententiâ postquam D. Paulus dixit, v. 22, e. 2, in quo et vos coadjuvabimini..., mox ad Deum conversus intendit orare pro hujus templi spiritualis perfectione, et dicere: Hujus rei gratiâ flecto genua, orans ut in fide vos corroboret.

VERS. 1. — HUIUS REI GRATIÂ, ego Paulus vincitum Christi Jesu, etc. Gloriarî enim Paulus de vinculis suis pro Christo susceptis, quasi de insignibus sui apostolatus et martyrii, sicut rex gloriatur de suo

At dubitans, inquam, num hunc metaphoricam adificationis et templi spiritualis sermonem satis intellexerint Ephesii; dubitans etiam num satis intelligant administrationem gratiæ sibi datæ, Evangelii gentibus prædicandi, et consequenter num intelligant quod dixit: Ego Paulus vincitum Christi Jesu pro vobis gentibus; hæc suâ dubitatione distractus, inquit, orationem inceptam interrumpit, et quasi suspensid, donec charitas et fides explicuerit et mysterium vocationis gentium, et suum inter gentes apostolatum.

In hæc sententiâ, si tamen audistis, etc., verè dubitantis est; ex hocque suo dubio sumit occasionem per longam parenthesis clarior explicandi quomodo divinâ dispensatione gentium factus sit prædicator.

Quamcumque amplectaris hæc in re opinionem; non plurimum refert, cum omnes habeant et sua fundamenta et suos auctores; nulla autem omni caret difficultate. D. Hieronymi interpretationi obstat vox interposita quoniam, obstat et solocismus. Œcumenii interpretatio, præter longum, quod admittit, supplementum, cogitur solocismus agnosceret in textu apostolico, et Paulum in alienâ lingua balbutientem fateri, sicut loquitur D. Hieronymus.

Theodoretus opinio longiorem admittit parenthesis, et longiorem in oratione distractionem, et quidem voluntariam, et, ut mihi videtur, sine necessitate. Supplemento verbi sum, solus obstat articulus præpositus, ô dilectus, ille vincitum. Sed præterquam quod, ut dixi, denotat celebritatem vinculorum Pauli, hæc difficultas D. Chrysostomum, Græcum, non deteruit, et sanè cæteris minor est, si bene perpendatur alie. Afunde autem hæc unico supplemento (quod Hebræis familiare) addito, totius capitis sensus connexus est, et cum præcedentibus, et cum sequentibus, ut in analysi, et paraphrasi videri potest. Nihil ergo cogit ad obscuram et longiorem parenthesis recurrence. Adde quod si quæ Græci sermonis imperitia cum D. Hieronymo hic agnoscenda, puto quod minima sit eligenda.

Observatio moralis.

De suis vinculis gloriatur Apostolus: Ego Paulus, ille vincitum Christi Jesu. Similiter et alii omnes apostoli, libet quædam, quia pro nomine Jesu digni habent, etc. Quidam sic in nostris gloriamur infirmitatibus et humiliactionibus nostris? Hanc gloriam dat fides viva. Credo ergo verbo Christi dicentis: Beati qui nunc fectis, etc.; beati pauperes, etc.; beati qui persecutionem patiuntur, etc.; gaudebis et exultabis, quia merces tua magna erit in celo. Quisquis pro Christo profundius humiliatur, eo gloriosior est coram Deo, et erit in æternum. Hoc crede, et gaudebis, et gloriaberis patiens, et humilissimus.

VERS. 2. — SI TAMEN AUDISTIS... Arabica versio: Si fortè audistis. Vult eos scire quod Dei iudicio à Chri-

terque aut diademate. Vincitum esse propter Christum, inquit Chrysost., illustris est, quam sive apostolum, sive doctorem, sive evangelistam esse.

VERS. 2. — SI TAMEN AUDISTIS; q. d.: Pro vobis

to missus est predicare gentibus mysterium gratiae Dei, ait Ambrosius. Quod forte toto triennio, quo Ephesi moratus est, non dixerat passim omnibus, modum et miraculum suae conversionis, quia sancti non solent nisi coacti predicare dona Dei in se, ait Fremondus.

DISPENSATIONEM, Graec. τῆς ἀναστάσεως. (Economia autem est prudens dispositio rei domesticae, seu assignatio partium, quam in domo faciunt patresfamilias, aut aliorum vice dispensatores rei domesticae. Hic vero economia significat illam apostolatū partem D. Paulo datam, Evangelium gentibus praedicandam.)

GRATIA, id est, apostolatū. Apostolatū, praebatur, munus praedicationis, gratia pura, gratis data, ad aliorum utilitatem gratuito concessa. Hinc non ambienā, non hominum favore quaerenda. Ad laborem, non ad quietem et ad delicias desideranda.

VERS. 5. — QUONIAM SECUNDE REVELATIONEM... id est, si audiat, quoniam... Ut hanc dispensationem melius intelligant omnes, incipit eam, fusius enarrare. Ac primo, exponit eis quo modo sibi innotuit mysterium vocationis gentium, scilicet per divinam revelationem.

SICUT SUPRA SCRIPSI, Graec. ὡς ἔγραψα. Sicut ante scripsi, ait Ambrosius; proscripti, ait Hieronymus, scilicet in primo et secundo capite hujus Epistolae.

IN BREVI, id est, breviter et paucis. (Economus interpretatur: Sicut supra scripsi in modico, id est, paulo ante, in fine capituli praecedentis. Theodoretus autem, de quo nunc scripsi, etc.)

VERS. 4. — PROUT POTESTIS; Graec., ad quod potestis, id est, juxta quod, Theophylactus. Prout potestis, ibi legere et LEGENTES INTELLIGERE MEAM CIRCA HOC MYSTERIUM PRUDENTIAM; Graec., intelligentiam; Theophylactus, cognitionem meam. D. Paulus prudentiam, sapientiam, intelligentiam, scientiam saepe confundit.

VERS. 5. — QUOD ALIIS GENERATIONIBUS; Syr.: Quod quidem in aliis aetatibus non innotuit filiis hominum, etc. Quae de vocatione gentium ab Isaia et aliis prophetis dicitur, generalis sunt et obscura. Apostolus autem revelata sunt clarior et etiam circumstantiae: nimirum

gentibus vinetus sum, siquidem pro vobis evangelizo, propter Evangelium autem vinetus sum, uti omnibus, maxime vobis, notum et clarum est. Siquidem analitica dispensationem (administrationem) gratiae Dei; quae scilicet dispensatio, data est mihi in vobis inter gentes.

VERS. 5. — Quoniam; q. d.: Audistis quoniam, id est, quod, secundum revelationem notam mihi factam est sacramentum, mysterium, scilicet Christi, patre arcatum illud et magnum pietatis sacramentum, quod passim praedico et admiror, de Christi incarnatione, resurrectione, praedestinatione, salvatione, et ad eam vocatione, non tantum Innotuit, sed et gentium; hanc enim gentium vocationem potissimum hic et alibi admiratur et celebrat Paulus.

Sicut supra scripsi, de hoc sacramento et mysterio, in brevi, in modico, id est, paucis et breviter.

VERS. 4. — Prout potestis legentes (cap. 1 et 2) intelligere prudentiam, id est, intelligentiam, meam in mysterio Christi. Nulla enim, inquit Hieron., Episto-

rum quod ad eandem omnino gratiam et Ecclesiam cum Judaeis essent admittende gentes, non facte proselytae, sine circumcissione, sine lege Moaisa, etc.

VERS. 6. — GENTES ESSE COHEREDES. Explicat ea quae clarior et distinctior noverunt apostoli et novae legis prophetae, qui frequentes erant in Ecclesia D. Pauli temporibus. Vide paraphrasim.

COMPARTICIPES PROMISSIONIS EVS. Communiter intelligitur de promissionibus a Deo factis populo Judaico, seu Abrahae de Christo et salute. Potent etiam explicari de Spiritu sancto, qui promissum Dei dicitur. Itaque et ejusdem Spiritus sancti a Deo per Christum promissi participes.

Observationes morales.

Ex hoc versu disce quod omnes Christiani sint ejusdem Patris, Dei scilicet, filii et coheredes, ejusdem Christi commembra, ejusdem Spiritus sancti participes. Quanta ergo omnium nostrum in Deo nobilitas! at quanta omnium nostrum debet esse mutua charitas et unio!

Ex v. 5 disce quod sicut apostolis major data est mysterium Dei cognitio quam veteris Testamenti prophetis, ita per apostolos major communicata fuerit nobis Christianis cognitio Dei, quam ipsis prophetis a Deo communicata fuerit. O nos ergo felices, quibus a Christo per apostolos major data est Dei cognitio quam ipsa olim prophetis! Sed, o nos infelices, si in tantis mysteriorum luce Deum, sicut novimus, non glorificamus! Cognitio nostra major, et nostra major erit damnatio. Ergo sicut novimus, sic amemus, sic laudemus; sic vitam et opere colamus.

VERS. 7. — CURS FACTES SIME MINISTER. Exponit nunc quomodo Evangelii gentibus praedicandi factus est a Deo per Christum minister. Cujus Evangelii factus sum praeco, non meis meritis; eram enim Christi et Ecclesiae christianae persecutor accerrimus;

Sed SECUNDUM DONUM GRATIAE DEI, id est, ex dono Dei meré gratuito;

SECUNDUM OPERATIONEM VIRTUTIS EJS; Graec., secundum inchoationem, efficaciam potentiae ejus. Dei scilicet. Quibus variis Apostolus denotat efficaciam apostola-

rum Pauli tanta habet mysteria, tamque reconditis sensibus involuta est, atque lae.

VERS. 5. — Quod aliis generationibus, id est, aliis saeculis, non est agnitione filii hominum, id est, hominibus; sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis et prophetis, novè scilicet Testamenti, in Spiritu, id est, per Spiritum sanctum.

VERS. 6. — Gentes esse coheredes, id est, una cum Judaeis ejusdem hereditatis coheredes consortes, tanquam Dei filios. Et incorporatae, id est, ejusdem corporis membra sub uno capite Christo. Et participes promissionis, hoc est, promissae beneficentiae ejus, scilicet Dei, vel Spiritus sancti; inquit in Christo Jesu, id est, per Christum Jesum, qui hanc Dei promissionem promulgavit, per sumum Evangelium.

VERS. 7. — Cujus, scilicet Evangelii Christi, factus sum minister secundum donum gratiae Dei, id est, per donum gratiae Dei. Quae data est mihi secundum operationem, id est, efficaciam, et efficaciam operatione virtutis (potentiam) ejus; q. d.: Apostolatū non inane,

is sui, per divinam virtutem, sicut probat illum ab effectu, seu per miracula, quae divina potentia patrabat. Sensus ergo est: Factus sum Evangelii minister, ex dono Dei meré gratuito, quod mihi datum est ad ministrandum, non meis viribus, sed per efficaciam virtutis et omnipotentiam Dei.

VERS. 8. — MINIMORUM SANCTORUM MINIMO; Graec., ἡμισημεριον, quasi decret, minimiori. Ex ἀγογῆς, minimius, hinc ἡμισημεριον, minimior, quasi comparativum ex superlativo, minimo minimior. Repetit ergo cum exaggeratione quae versiculo praecedenti dixit, mihi, inquam, Christianorum minorum minimo, inō minimorum minimiori, peccatorum autem maximō, DATA EST HEC GRATIA... Observa hic et mirare D. Pauli modestiam, ubi de sua personā agitur; se minimo minimiorem, infimo infimiorē, postremo postremo repat et dicit. Hincque discamus: Quod quis alius suo ministerio elevatur, eō profundius in semetipso et coram hominibus humilitate, deprimatur. Sicut in D. Paulo, sic et in omni Christi ministro, necessaria sunt duo: humilitas, quae se suo ministerio indiget; fiducia in Dei virtute quae liberet et auctoret agriam Dei nomine et auctoritate.

Triā D. Paulus ad praedicationem attulit, ait D. Chrysostomus, ferventem animum et ad omnia ferenda paratum; intelligentiam, seu sapientiam; vitam, in qua non cadet reprehensio. Hoc! ne digni quidem sumus, qui Pauli vel meminimus! vide D. Chrysostomum, agnosces quā a D. Paulo distemus concionatores.

VERS. 9. — ET ILLUMINARE OMNES, QUAE SIT DISPENSATIO; Graec., economia; hinc theologi incarnationem et nostrae redemptionis opus vocant economiam; quae nomine intelligunt quaecumque Christus in carne assumpta fecit, aut passus est. Hic autem economia, seu dispensatio, potest dupliciter considerari, vel in mente Dei, vel in opere, seu executione. Juxta primam acceptionem, sensus erit: Ut manifestem omnibus quā sit admirabilis economia, et aeterna Dei ordinatio circa vocationem gentium, per nativitatem, mortem et resurrectionem Christi; juxta secundam, quae videtur magis ad mentem Apostoli, sensus erit: Ut doceam quā sapienter, hoc tempore, Deus per

otiosum et vacuum accipi, sed talem qui poterit et efficaciter operetur conversionem gentium etiam barbararum.

VERS. 8. — Mihi omnium, non tantum apostolorum, sed et sanctorum, id est, Christianorum, minimo, Graec. ἡμισημεριον; q. d.: Inferior et infimior sum infimo, mihi sum minimo; data est gratia haec, in quibus evangelizare incognoscibilis, sive incomprehensibilis dicitur Christi, significat impenetratam beneficentiam Christi, id est, eorum quae per Christi meritum abundantissime, velut ex infinito thesauro, nobis a Deo conferuntur.

VERS. 9. — Et illuminare omnes, significat alios docere, aliis locum veritatis et fidei impertiri. Sicut enim sol sub luce tenebrosos loca illuminat, ita doctor clarā suā doctrinā illuminat tenebrosos et ignorantibus hominum mentes.

Quo si dispensatio sacramenti obsecravit à seculis in Deo, quia omnia creavit, id est, quod, quale et quā-

Jesum Christum executus sit mysterium redemptionis nostrae et vocationis gentium, arcana lucisque sibi soli notum.

QUI OMNIA CREAVIT; Graecus textus addit: Qui creavit omnia per Jesum Christum; et ita legitur D. Chrysostomus et Theodoretus. Si referatur ad creatū, intelligi debet de Jesu Christo, ut Deo et Dei Filio, juxta illud Joan. 1: Omnia per ipsum facta sunt. Si referatur ad quae sit dispensatio... intelligi debet de merito passionis Jesu Christi, Dei hominis. Primus sensus videtur hic naturalior; hinc Theodoretus: Qui omnia fecit unā secum operante Filio. Putatur autem et cum fundamento, quod Apostolus scholam Simonis Magi percussit, qui dicebat hunc mundum corporum ab angelis factum esse.

Observatio moralis.

Observa hic evangelii ministerii munus, scilicet incomprehensibilis Christi dicitur evangelizare et illuminare omnes... Apostoli, evangelizati, sunt inter ceteros homines quod superiores angeli sunt inter inferiores. Sicut angeli sunt Dei celestes ministri, ita apostoli sunt terrestres angeli; ad horum ministerium non est impar celestium angelorum ministerio: apostoli enim sicut et angeli superiores purgant, illuminant et perficiunt. Hinc in Apoc. 19, 10, angeli nolunt ab apostolis coli, videri ut faceris, conseruus tuus sum.

Conservi sunt apostoli et angeli, omnesque Dei ministri. Cogitet hic et supra se reflectat prelati, apostolus, concionator, omnis Dei in Ecclesia minister, et videt quomodo sum obsecratus: an lucei, sub qua luce alios illuminat, purgat, perficit, an e contra sumat, suique fami obscuritate et fetore alios obscurat, obtebrat, inducit et perdit. Va praevicatoribus!

VERS. 10. — UT INNOTESCAT PRINCIPATIBUS... Syr.: Ut per Ecclesiam innotescat sapientia Dei differentis plena, Principatibus, etc.; Graec.: Ut innotescat nunc, etc., id est, ita et nunc; post hujus mysterii adimpletionem, primariis etiam angelis perfectè innotescat, etc. Angeli, archangeli, etc., qui ante incarnationem tantam Dei erga gentes bonitatem, multaque Christi mysteria, vel ignorant, vel noverant

ann sit sacramentum, sive mysterium hoc, quod habetur per tot saecula, imo ab aeterno absconditum fuit in Deo, in Dei scilicet mente, consilio et praedestinatione; jam vero dispensatum, id est, erogatum, distributum est, omnibusque propositum et oblatum.

VERS. 10. — Ut innotescat Principatibus et Potestatibus, illis scilicet ordinibus angelorum qui dicuntur Principatus, id est, principes; et Potestates; hoc est potentes. Sub his ceteros angelorum ordines intellige. Ita Hieron., Chrysost., Theoph. In ceteris, scilicet locis commemoratis. Per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Per Ecclesiam, id est, per ea quae gesta sunt à Christo et apostolis in Ecclesia, perque gratias sancti et Christianorum angelis innotescat, quae prius ignorabant. Fuit, inquam, nota per Ecclesiam, dum in ea quodvis computat tot et tanta, tamque multiplici divine sapientiae opera, prius in mente recondita.

tantummodo quoad substantiam, non verò quoad species, modos et circumstantias, per ea quae gesta sunt in Ecclesia, per tot et tanta bona illi collata, et per tam diversos in eâ gradus et bene dispositos ordines, didicerunt multiflorum et differentis plenam Dei sapientiam. Sen, ut ait Theophylactus, beneficia nostra magistri sunt iis sapientia Dei. Per Ecclesiam, per apostolos, per homines, ipsis primariis angelis patefacta sunt arcana Dei; quantum honore hominum? Paulus angelorum evangelista, eos illuminavit, ait D. Chrysostomus. Hinc, in Apoc. 19, 10, angeli colunt ab apostolis, quasi majore in ministerio collocatis.

Hic et Paulus Simonianos percussit, qui volebant angelos à nobis adorandos, et nostros esse ad Deum mediatores.

VERS. 11. — SECUNDUM PREFATIONEM... QUAE... Illud, quod, in Graeco et in Latino est ambiguum, potestque referri et ad sapientiam, et ad Ecclesiam, et ad profanationem. D. Hieronymus ad sapientiam refert; alij ad Ecclesiam, communiter ad seculorum profanationem. Hinc praeter sensum in paraphrasi datum, potest etiam sic explicari: Quae omnia fecit eo tempore quod ab aeterno decrevit ea se facturum per Jesum Christum; vel secundum antiquissimum, seu aeternum consilium et decretum, quod per Christum Jesum executus est.

VERS. 12. — IN QO HABEMUS FIDUCIAM... Fides est origo fidei et confidentiae in Deum, confidentiae ad illum accedendi, fidei impetrandi. Fides pium, quae credimus Christum nobis à Deo datum, ut mediator et propitiatorum nostrum. Hanc fidem in omnibus nostris orationibus habere studeamus. Nostra praxis continua sit Christo mediatori nostro uni, per ipsum et in ipso ad Deum accedere; per quem omnia, sive quae nihil; de hâc praxi vide in fine capit. v. 21.

VERS. 13. — PROPTER QUOD PETO SE DEFICIATIS... Graec. *id est peto non segnescere*, quod potest et ad D. Paulum et ad Ephesios referri; hincque S. Hieronymus in prima persona traduxit. Syrus etiam: *Quapropter peto ne me indotat oppressionum meorum, quae sunt pro vobis*.

VERS. 14. — SECUNDUM PREFATIONEM SECLORUM, id est, secundum propositum seclorum, id est, à seculis, vel ante secula factum; q. d.: Secundum decretum aeternum quo proposuerat, decreverat, praefixerat Deus hoc facere et exequi.

Quam fecit in Christo Jesu Domino nostro, dicitur autem hanc secula praetivisse in Christo, quia sicut tota salus nostra per Christum est, ita et tota salus disposita, quantum ad loca, tempora, modum, ordinem, etc.

VERS. 12. — In quo, per quem, scilicet Christum, habemus fiduciam; qui animus per Christum peccatis expiatis et innocenter jam vivus, bene sibi conscius, confidit se esse in gratia et amicitia Dei. Hujus fidei effectum subdit:

Et accessum in confidentiam, ut scilicet confidenter quasi amici, imò quasi filii, accedamus ad Deum Patrem, dicamusque: Abba, Pater.

Per fidem ejus, q. d.: Fidei et fiducialem accessum habemus ad Patrem per fidem Christi. Fides enim parit hanc fiduciam et confidentiam.

cum hoc cedit in gloriam vestram. Sed Graeci omnes traducunt in secundam personam, scilicet Vulgata nostra, et ipse contextus Epistolae indicat ita traducendum esse. Timebat Apostolus ne Ephesii, in fido novelli, animo caderent ob vincula caeteraque mala quae patebatur. Hinc, peto, *id est*, posco, exigo, non à Deo, sed à vobis, ne expavescat, animoque cadatis ob haec vincula et alia mala, quae patior vestri causa, scilicet quia vobis Ephesitis et aliis gentilibus Christum praedico.

Quae est gloria vestra, quae potissimum in his gloriari nos oportet; haec siquidem vincula et passiones sunt stigmata et insignia Christi, meique martyrii praeludia, et consequenter vestra, sicut et mea gloria; quod ego apostolus vester dignus habere pro Christo talia et tanta pati. Ephesitis et gentilibus omnibus gloriose sunt possessiones apostolorum, ait D. Chrysostomus, quia per illas apparet quanti nos faciat Deus, qui Filium suum et apostolos pro nostra salute, tanta pati voluit. Sic Deus dilexit nos, ut etiam pro nobis Filium suum dederit, et servos suos male affecerit. D. Chrysostomus.

VERS. 13. — HEC REI GRATIA, id est, ne meis terrenis malis, deficiatis, in signum reverentiae et subjectionis, FLEGO GENA...

VERS. 15. — EX QO OMNIS PATERNITAS; Graec. *ex quo, familia*, tribus, parentela. Ex quo, Patre, omnis familia, seu angelorum in caelo, seu hominum in terris, originem habet. Hic contra Simonianos, qui plura principia admitterent, et à multis angelis mundum esse datum dicebant. Metaphorice autem in angelis sunt familiae, quatenus intelliguntur classes, ordines, qui sunt quasi familiae. Totus mundus, unica Dei familia est, cujus pars una superior, inferior altera; et homines et angeli sunt filii Dei, utrumque componunt Dei familiam, cujus Pater, Deus. Hinc ab omnibus colendus, amandus, glorificandus.

VERS. 16. — UT DEI VOBIS SECUNDUM DIVITIAS GLORIAE SEAE. Ambrosius habet: *Secundum divitias majestatis tuae virtutes confirmari in spiritu*; Syrus, paulo aliter quam nostra Vulgata: *Ut det vobis secundum divitias gloriae tuae; ut virtute confirmemini per Spiritum*.

VERS. 15. — Propter quod peto, posco; exigo à vobis, ne deficiatis in tribulationibus meis, ne vos scilicet, o Ephesii, deficiatis et cadatis animo videntes me tribulari et vinciri, pro nobis, quia scilicet volis aliis quae Christum et salutem evangelio. *Quae est gloria vestra*, id est, quae tribulationes cadunt in gloriam vestram, etc.

VERS. 16. — *Hujus rei gratia flecto*, etc.; hujus, inquam, rei gratia, quia scilicet estis eyes sanctorum et domestici Dei, etc., ego Paulus vincetus Jesu Christi pro vobis gentibus, flecto genua mea ad Patrem, id est, humiliter oro Deum, Patrem Domini nostri Jesu Christi.

VERS. 15. — *Ex quo omnis paternitas, etc.*, id est, existit, summi habet esse et suam originem, derivat et descendit. Ut sensus sit: Ex quo Pater omnis familiae, sive angelorum in caelis, sive hominum in terra, quantumcumque ea magna sit ac celeritas, existit et originem accipit; ad quem, ut patrem et caput, omnes familiae, etiam nominatissimae, revocantur sunt.

VERS. 16. — *Ut det vobis secundum divitias gloriae*

suam; ut in homine vestro interno habitet Christus per fidem, et in cordibus vestris per charitatem stabili manente radice vestra, et fundamento vestro, ut possitis comprehendere, etc. Sed nostra Vulgata planè conformis est Graeco, et ad litteram sensus est: *Ut secundum abundantiam misericordiae, quae gloriatur, seu ejus multitudinem et magnitudinem passim in Scripturis praedicatur, det vobis in interiori homine vestro, id est, in mente, virtute sua per Spiritum suum corroborari*. Versu 15, petit Apostolus ab Ephesitis ne deficerent, etc., propter liberum arbitrium, ait D. Augustinus; tunc idem petit pro ipsis à Deo Patre, quia arbitrium sine gratia non sufficit, ait idem sanctus, *serm. 7 de Verbis Apostoli*. Post quem S. Anselmus: *Quia voluntatis arbitrium habetis, peto à vobis, etc.*; sed quia vobis non sufficit arbitrium, ad implendum quod peto: *hujus rei gratia flecto*...

VERS. 17. — *CHRISTUM HABITARE*... *Det vobis Christum habitare*, id est, permanere, seu perseveranter manere.

PER FIDEM VIVAM, seu charitate operantem.

IN CORDIUS VESTRIS, tanquam principali parte interiori hominis vestri.

IN CHARITATE RADICATI... Vel suppletum est verbum, ut in paraphrasi, *sicutque*... vel agnoscentia tractatio per quoddam hyperlativum, scilicet, ut *charitate radicati et fundati, possitis comprehendere*... Constantiam quam Ephesitis optat dibus exprimit similitudinibus; arboris scilicet in altum radices agens, et radicem bene fundat.

VERS. 18. — *UT POSSIIS COMPREHENDERE*... id est, apprehendere, per fidem et intelligentiam assequi, quantum hic potest homo spiritualis, sanctus, perfectus.

QUE SIT LATITUDO ET LONGITUDO... Quia indefinita est propositio, nihil enim rei mentionem facit; hinc variae sunt interpretationes, quas apud Carneium videre potes. Naturalior autem illi visa est quae in paraphrasi, quia de his agitur: Dei bonitas in nostris redemptio et vocatio mysterio latissima est, ad omnes homines se extendens; longissima, in omnia secula sese diffundens; profundissima, quippe sine id est, secundum immensam largitatem ac humanitatem suam in qua glorificatur.

Virtute corroborari per Spiritum ejus in interiori homine. Sensus est: Oro det vobis ut virtute sua fortitudine ab eo accepta corroboremini adversus omnes tentationes, pro Spiritum ipsis, ad profectum interiori hominis, scilicet, ejus qui, dum exterior homo corrumpitur, renovandus est de die in diem. 2 Cor. 4. Est enim interior homo, mens hominis, vel ipse homo, secundum mentem et eas potentias quae sunt animae rationali propriae.

VERS. 17. — *Christum habitare*, det vobis Deus Pater, ut Christus habitet per fidem in cordibus vestris, id est, ut Christus internum hominem vestrum inhabitet et in eo maneat.

In charitate radicati et fundati. Det etiam vobis ut in charitate sitis bene firmati, ut charitas vestra firma sit et constans.

VERS. 18. — *Ut possiis comprehendere*, id est, animo concipere et intelligere, cum omnibus sanctis, id est, apostolis, prophetis, et Christianis, tum mili-

que humillima Christi depressione non è profundam penarum infernalium abyssu liberavit; altissima, ut pote quae ad caelos usque non attollit: *Considerare nos fecit in caelestibus*.

VERS. 19. — *Scire etiam supereminenter scientie*, in dativo, id est, quae supereminet scientie, seu quae superat omnem scientiam humanam. Hincque patet quomodo intelligendum sit verbum *scire*, scilicet cognoscere et pro merito aestimare.

CHARITATEM CHRISTI, id est, quam Christus erga nos exhibuit semelipsum pro peccatis nostris victimam offerens Deo Patri.

UT IMPLEAMINI... Hec omnia vobis opto ut omnibus Dei donis abundetis; omni scilicet scientia Dei in mente; omni claritate in corde, sicut fortes et constantes sitis et nunquam deficiatis. Ex dictis à v. 16 discite quod sit homo verè spiritualis et interior. Ille scilicet cujus anima est Spiritus sanctus, cujus intellectus, seu lumen, est fides viva, cujus cor et vita est charitas, cujus patria caelum, cujus hereditas gloria aeterna, cujus inhabitator Christus, cujus Pater Deus. Hinc et discite seemper optare, et frequenter orare ut det tibi Deus interiori corroborari fide viva, charitate operante, sancti Spiritus illapsu, continuè cum Christo unione, totius divinitatis in animà tuâ inhabitatione et permutatione.

VERS. 20. — *Et autem, qui potens est*... Graec. *At potens super omnia, sepe abundanter quae petimus, aut mente concipimus, secundum virtutem ejus efficientem in nobis, vel secundum potentiam ejus operantem in nobis* (passive). Syr. *Et autem qui potens est virtute omnia superante, facere vobis etiam super ea quae voluntatem, aut meditantur, secundum virtutem ipsius, quae exercetur in vobis*.

D. Paulus in superioribus optavit Ephesios omnium plenitudinem Dei, et hic omni Dei plenitudinem repletus ipsemet, erumpit in Dei laudes optaque ut ab Ecclesia Deo reddatur aeterna gloria per Jesum Christum, Filium Dei, Mediatorem nostrum. Deo, inquit, qui per potentiam quae intus agit in nobis, omnia potest longè abundantius facere et liberalius dare quam nos possimus aut petere, aut intelligere.

tandus hic adhuc, tum potissimum in caelo triumphantibus Deique visione beatis. *Quae sit latitudo et longitudo, et sublimitas, et profundum*. Ut possiis comprehendere quae sit et quanta ejus mysteria quod vobis praedicavi, magnitudo, dignitas, majestas.

VERS. 19. — *Scire etiam supereminenter scientiam charitatem Christi*. Et ut possiis scire, id est, animo comprehendi ac pro divinitate aestimare charitatem Christi, quia nos dilexit, tamque supereminenter scientiae, id est, excedentem notitiam nostram, ac majorem quam ut petitis à nobis intelligi possit; q. d.: Charitas Christi tanta est ut superet omnem humanam cognitionem et scientiam. Ita Theophylactus.

Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ut omnium Donorum Dei perfectione repleamini, ut omnibus Dei donis abundetis, q. d.: Ut sitis pleni omni sapientia, virtute et perfectione, maxime charitate quae plenus est Deus: seu ut Dei cognitione, amore, omniumque honorum divinum plenitudinem impleamini.

VERS. 20. — *Et autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus*. Sensus

VERS. 21. — *IPSI GLORIA...* Syr. : *Ipsi, inquam, gloria in Ecclesia sua per Jesum Christum in omnes seculi seculorum. Amen.*

Ipsi, inquam, qui toi et tanta per Christum nobis dedit beneficia, æterna sit gloria in Ecclesia sua, per totum orbem diffusa, et in fines seculorum duratura, per Jesum Christum, Ecclesie caput Mediatoremque nostrum, et per quem sicut omnia à Deo accepimus, sic et omnia Deo reddere debemus per laudes et gra-

est : Et qui potens est, superabundanter et cumulate lacere ultra omnia que petimus, aut merito concepit. *Secundum virtutem que operatur in nobis.* Redierit autem hæc pars ad verbum *facere*, et significatur virtus seu potentia que in nobis est effectus potentie divine, et per quam ipsi etiam agimus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

1. A D. Paulo et ab aliis apostolis discimus in passionibus et in vinculis gloriari, v. 5. Hanc gloriationem debet nobis fides viva, si verè credamus hujus vite passiones esse æternæ gloriæ principia, et quasi radices. Quo plus pro Christo patiemur, et profundius humiliabimur, eo feliciores et gloriosiores in æternum erimus. Vide v. 5 et observationem moralem.

2. Ab eodem apostolo, v. 5 et 6, discimus quantum Deo debeamus, per cuius gratiam nobis omnibus Christianis major data est mysteriorum Dei cognitio quam ipsis etiam prophetis veteris Testamenti. Ob hanc gratiam Deum laudamus, amemus, glorificemus. Hæc major mysteriorum cognitio ad Dei voluntatem perfectius adimplendam atatur; aliis major nostra cogitatio erit, major nostra datumio. *Seruus scilicet voluntatem domini qui et non faciosa respulisti nullis.*

3. Miramur admiramur sanè D. Pauli de se lo-

CAPIT. IV.

1. Obsecro itaque vos, ego vincetus in Domino, ut dignè ambuletis vocatione qua vocati estis,
2. Cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientiâ, supportantes invicem in charitate,
3. Solliciti servare unitatem spiritûs in vinculo pacis.
4. Unum corpus, et unus Spiritus, sicut vocati estis in unâ sp̄e vocationis vestræ.
5. Unus Dominus, una fides, unum baptismum.
6. Unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis.
7. Utiniquè autem nostram data est gratia secundum mensuram donationis Christi.
8. Propter quod dicit : Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem; dedit dona hominibus.
9. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ?
10. Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes caelos, ut impletur omnia.
11. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos,

quorum actiones. Et ecce rursus proximum verè christianam, verè Deo dignam, tollens ab Apostolo edoctum, et à nobis adnotatum : Omnia in Christo, per Christum, et cum Christo, pietatis officia exercere; in ipso Deum laudare, Deo gratias agere, etc. Hinc Ecclesia omnia per Dominum nostrum Jesum Christum. Hæc praxis vilestior in cap. 4 hujus Epistolæ post v. 16, et fusiùs in Epistola ad Rom., cap. 16, in corollario, et Epist. ad Hebr., cap. 9 et cap. 15, in corollariis.

VERS. 21. — *Ipsi gloria in Ecclesia et in Christo Jesus, etc.* Explet sententiam : *Et qui potens est, etc.* Ipsi, inquam, sit gloria in Ecclesia, id est, ipsum glorificet universa Ecclesia tantis beneficiis ab eo affecta, idque per Christum Jesum et in omnibus actibus omnium seculorum usque in æternum.

quantis modestiam; at imitemur virtutem omni quidem Christiano, præcipue verò omni Ecclesie ministro, necessarium. Quo quis suo ministerio sublimior, eo sit humilior inferior. Vide v. 8.

1. Prælati, pastores, doctores, concionatores à D. Paulo, v. 9, discant quale sit evangelicè ministerii munus, et ad quod ordinetur. *Evangelicè investigabile divitiis Christi, v. 8, et illuminare omnes, v. 9.* Attendant quomodò illud obeant.

2. Discamus omnes ex v. 16, 17, 18, 19, quid debeamus animo jugiter versare, semper optare, contentionè petere. *Scilicet virtutè corroborari per Spiritum Dei in interioribus hominum, v. 16. Christum habitare per fidem in cordibus nostris. In charitate radicati et fundati, v. 17. Ut possimus comprehendere, etc., v. 18. Scire etiam supernam cognitionem scientiæ charitatem Christi, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei, v. 19.*

CHAPITRE IV.

1. Je vous conjure donc, moi qui suis dans les chaînes pour le Seigneur, de vous conduire d'une manière qui soit digne de l'état auquel vous êtes appelés,
2. Pratiquez en toute chose l'humilité, la douceur et la patience, vous supportant les uns les autres avec charité,
3. En travaillant avec soin à conserver l'unité d'un même esprit par le lien de la paix.
4. Vous n'êtes tous qu'un corps, qu'un esprit, comme vous n'avez tous été appelés qu'à une même espérance.
5. Il n'y a qu'un Seigneur, qu'une foi et qu'un baptême.
6. Il n'y a qu'un Dieu, Père de tous, qui est au-dessus de tous, qui étend sa providence sur tous, et qui réside en nous tous.
7. Car la grâce a été donnée à chacun de nous, selon la mesure du don de Jésus-Christ.
8. C'est pourquoi l'Écriture dit, qui étant monté au plus haut, il a mené en triomphe une grande multitude de captifs, et il a répandu ses dons sur les hommes.
9. Mais pourquoi est-il dit qu'il est monté, si non parce qu'il était descendu auparavant dans les parties les plus basses de la terre?
10. Celui qui est descendu est le même qui est monté au-dessus de tous les cieux, afin de remplir toutes choses.
11. Lui-même donc a donné à son Église quelques-uns pour être apôtres, d'autres pour être prophètes,

quosdam autem prophetas, alios verò evangelistas, alios autem pastores et doctores;

12. Ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in edificationem corporis Christi;

13. Donec occurramus omnibus in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram celsitatis plenitudinis Christi;

14. Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris.

15. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput, Christus;

16. Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrations, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in edificationem sui in charitate.

17. Hoc igitur dico, et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulavit in vanitate sensus sui;

18. Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vitâ Dei per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitate cordis ipsorum,

19. Qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitie, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam.

20. Vos autem non ita didicistis Christum,

21. Si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu,

22. Deponez vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris.

23. Renovamini autem spiritu mentis vestræ,

24. Et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitiâ et sanctitate veritatis.

25. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo : quoniam unus invicem membra :

26. Irascimini, et nolite peccare : sed non occidat super iracundiam vestram.

27. Nolite locum dare diabolo;

28. Qui furabit, jam non furetur : magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.

29. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat : sed si quis bonus ad edificationem fidei, ut det gratiam audientibus.

30. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis.

31. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur à vobis, cum omni malitia.

32. Estote autem invicem benigni, misericordes : donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis.

d'autres pour être prédicateurs de l'Évangile, et d'autres pour être pasteurs et docteurs;

12. Afin que les uns et les autres travaillent à la perfection des saints, aux fonctions de leur ministère, à l'édification du corps de Jésus-Christ.

13. Jusqu'à ce que nous parvenions tous à l'unité d'une même foi et d'une même connaissance du Fils de Dieu, à l'état d'un homme parfait, à la mesure de l'âge et de la plénitude selon laquelle Jésus-Christ doit être formé en nous;

14. Afin que nous ne soyons plus comme des enfants, comme des personnes flottantes, qui se laissent emporter à tous les vents des opinions humaines, par la tromperie des hommes, et par l'adresse qu'ils ont à engager artificieusement dans l'erreur;

15. Mais que, pratiquant la vérité par la charité, nous croissions en toutes choses dans Jésus-Christ qui est notre chef et notre tête,

16. De qui tout le corps, dont les parties sont jointes et unies ensemble avec une si juste proportion, reçoit, par tous les vaisseaux, et toutes les liaisons qui purient l'esprit et la vie, l'accroissement qu'il lui communique par une influence proportionnée à chacun des membres, afin qu'il se forme ainsi, et qu'il s'élabore par la charité.

17. Je vous avertis donc, et je vous conjure par le Seigneur, de ne plus vivre comme les gentils, qui suivent dans leur conduite la vanité de leurs pensées,

18. Qui ont l'esprit plein de ténèbres, qui sont éloignés de la vie de Dieu, à cause de l'ignorance où ils sont, et de l'aveuglement de leur cœur,

19. Qui ayant perdu tout espoir de salut, s'abandonnent à la dissolution, et se plongent avec une ardeur insatiable dans toutes sortes d'impuretés.

20. Mais pour vous ce n'est pas ainsi que vous avez été instruits dans l'école de Jésus-Christ.

21. Puisque vous y avez entendu prêcher, et y avez appris, selon la vérité de sa doctrine.

22. À dépouiller le vieil homme, selon lequel vous avez vécu dans votre première vie, qui se corrompt, en suivant l'illusion de ses passions;

23. À vous renouveler dans l'intérieur de votre âme;

24. Et à vous revêtir de l'homme nouveau, qui est créé selon Dieu dans une justice et une sainteté véritable.

25. C'est pourquoi, en vous éloignant de tout mensonge, que chacun parle à son prochain dans la vérité, parce que nous sommes membres les uns des autres.

26. Si vous vous mettez en colère, gardez-vous de pécher; que le soleil ne se couche point sur votre colère;

27. Ne donnez point entrée au diable.

28. Que celui qui dérober ne dérobe plus; mais plutôt qu'il s'occupe lui-même, en travaillant de ses propres mains à quelque ouvrage bon et utile pour avoir de quoi donner à ceux qui sont dans l'indigence.

29. Que nul mauvais discours ne sorte de votre bouche; au contraire qu'il n'en sorte que de bons et de propres à édifier la foi, afin qu'ils inspirent la piété à ceux qui les entendent.

30. Et n'attristez point le Saint-Esprit de Dieu, dont vous avez été marqués comme d'un sceau pour le jour de la rédemption.

31. Que toute aigreur, tout emportement, toute colère, toute crierie, toute médisance, enfin toute malice soit bannie d'entre vous.

32. Mais soyez bons les uns envers les autres, pleins de compassion et de tendresse, vous pardonnant mutuellement, comme Dieu aussi vous a pardonné en Jésus-Christ.

VERS. 21. — *IPSI GLORIA...* Syr. : *Ipsi, inquam, gloria in Ecclesia sua per Jesum Christum in omnes seculi seculorum. Amen.*

Ipsi, inquam, qui toi et tanta per Christum nobis dedit beneficia, æterna sit gloria in Ecclesia sua, per totum orbem diffusa, et in fines seculorum duratura, per Jesum Christum, Ecclesie caput Mediatoremque nostrum, et per quem sicut omnia à Deo accepimus, sic et omnia Deo reddere debemus per laudes et gra-

est : Et qui potens est, superabundanter et cumulate lacere ultra omnia que petimus, aut merito concepit. *Secundum virtutem que operatur in nobis.* Redierit autem hæc pars ad verbum *facere*, et significatur virtus seu potentia que in nobis est effectus potentie divine, et per quam ipsi etiam agimus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

1. A D. Paulo et ab aliis apostolis discamus in passionibus et in vinculis gloriari, v. 5. Hanc gloriationem debet nobis fides viva, si verè credamus hujus vite passiones esse æternæ gloriæ principia, et quasi radices. Quo plus pro Christo patiemur, et profundius humiliabimur, eo feliciores et gloriosiores in æternum erimus. Vide v. 5 et observationem moralem.

2. Ab eodem apostolo, v. 5 et 6, discamus quantum Deo debeamus, per cuius gratiam nobis omnibus Christianis major data est mysteriorum Dei cognitio quam ipsis etiam prophetis veteris Testamenti. Ob hanc gratiam Deum laudamus, amemus, glorificemus. Hæc major mysteriorum cognitio ad Dei voluntatem perfectius adimplendam atatur; aliis major nostra cogitatio erit, major nostra datumio. *Seruus scilicet voluntatem domini qui et non faciosa respulisti nullis.*

3. Miramur admiramur sanè D. Pauli de se lo-

CAPIT. IV.

1. Obsecro itaque vos, ego vincetus in Domino, ut dignè ambuletis vocatione qua vocati estis,
2. Cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientiâ, supportantes invicem in charitate,
3. Solliciti servare unitatem spiritûs in vinculo pacis.
4. Unum corpus, et unus Spiritus, sicut vocati estis in unâ spè vocationis vestræ.
5. Unus Dominus, una fides, unum baptismus.
6. Unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis.
7. Unicuique autem nostram data est gratia secundum mensuram donationis Christi.
8. Propter quod dicit : Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem; dedit dona hominibus.
9. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ?
10. Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes caelos, ut impletet omnia.
11. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos,

quorum actiones. Et ecce rursus proximum verè christianam, verè Deo dignam, tollens ab Apostolo edoctum, et à nobis adnotatum : Omnia in Christo, per Christum, et cum Christo, pietatis officia exercere; in ipso Deum laudare, Deo gratias agere, etc. Hinc Ecclesia omnia per Dominum nostrum Jesum Christum. Hæc praxis vilestior in cap. 4 hujus Epistolæ post v. 16, et fusiùs in Epistola ad Rom., cap. 16, in corollario, et Epist. ad Hebr., cap. 9 et cap. 15, in corollariis.

VERS. 21. — *Ipsi gloria in Ecclesia et in Christo Jesus, etc.* Explet sententiam : *Et qui potens est, etc.* *Ipsi, inquam, sit gloria in Ecclesia,* id est, ipsum glorificet universa Ecclesia tantis beneficiis ab eo affecta, idque per Christum Jesum et in omnibus actibus omnium seculorum usque in æternum.

quantis modestiam; at imitemur virtutem omni quidem Christiano, præcipue verò omni Ecclesie ministro, necessarium. Quo quis suo ministerio sublimior, eo sit humilior inferior. Vide v. 8.

1. Prælati, pastores, doctores, concionatores à D. Paulo, v. 9, discant quale sit evangelicæ ministerii munus, et ad quod ordinetur. *Evangelicæ investigationis divitiis Christi, v. 8, et illuminare omnes, v. 9.* Attendant quomodò illud obeant.

2. Discamus omnes ex v. 16, 17, 18, 19, quid debeamus animo jugiter versare, semper optare, continue petere. Scilicet virtutem corroborari per Spiritum Dei in interioribus hominum, v. 16. *Christum habitare per fidem in cordibus nostris. In charitate radicati et fundati, v. 17. Ut possimus comprehendere, etc., v. 18. Scire etiam supernam cognitionem scientiam charitatem Christi, ut impleatur in omnem plenitudinem Dei, v. 19.*

CAPITRE IV.

1. Je vous conjure donc, moi qui suis dans les chaînes pour le Seigneur, de vous conduire d'une manière qui soit digne de l'état auquel vous êtes appelés,
2. Pratiquez en toute chose l'humilité, la douceur et la patience, vous supportant les uns les autres avec charité,
3. En travaillant avec soin à conserver l'unité d'un même esprit par le lien de la paix.
4. Vous n'êtes tous qu'un corps, qu'un esprit, comme vous n'avez tous été appelés qu'à une même espérance.
5. Il n'y a qu'un Seigneur, qu'une foi et qu'un baptême.
6. Il n'y a qu'un Dieu, Père de tous, qui est au-dessus de tous, qui étend sa providence sur tous, et qui réside en nous tous.
7. Car la grâce a été donnée à chacun de nous, selon la mesure du don de Jésus-Christ.
8. C'est pourquoi l'Écriture dit, qui étant monté au plus haut, il a mené en triomphe une grande multitude de captifs, et il a répandu ses dons sur les hommes.
9. Mais pourquoi est-il dit qu'il est monté, si non parce qu'il était descendu auparavant dans les parties les plus basses de la terre?
10. Celui qui est descendu est le même qui est monté au-dessus de tous les cieux, afin de remplir toutes choses.
11. Lui-même donc a donné à son Église quelques-uns pour être apôtres, d'autres pour être prophètes,

quosdam autem prophetas, alios verò evangelistas, alios autem pastores et doctores;

12. Ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in edificationem corporis Christi;

13. Donec occurramus omnibus in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram celsitatis plenitudinis Christi;

14. Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrine in nequitia hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris.

15. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput, Christus;

16. Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrations, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in edificationem sui in charitate.

17. Hoc igitur dico, et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulavit in vanitate sensus sui;

18. Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vitâ Dei per ignorantiam que est in illis, propter cæcitate cordis ipsorum,

19. Qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitie, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam.

20. Vos autem non ita didicistis Christum,

21. Si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu,

22. Deponez vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris.

23. Renovamini autem spiritu mentis vestræ,

24. Et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitiâ et sanctitate veritatis.

25. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo : quoniam unus invicem membra :

26. Irascimini, et nolite peccare : sol non occidat super iracundiam vestram.

27. Nolite locum dare diabolo :

28. Qui furabitur, jam non furetur : magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.

29. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat : sed si quis bonus ad edificationem fidei, ut det gratiam audientibus.

30. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis.

31. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur à vobis, cum omni malitia.

32. Estote autem invicem benigni, misericordes : donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis.

d'autres pour être prédicateurs de l'Évangile, et d'autres pour être pasteurs et docteurs ;

12. Afin que les uns et les autres travaillent à la perfection des saints, aux fonctions de leur ministère, à l'édification du corps de Jésus-Christ.

13. Jusqu'à ce que nous parvenions tous à l'unité d'une même foi et d'une même connaissance du Fils de Dieu, à l'état d'un homme parfait, à la mesure de l'âge et de la plénitude selon laquelle Jésus-Christ doit être formé en nous ;

14. Afin que nous ne soyons plus comme des enfants, comme des personnes flottantes, qui se laissent emporter à tous les vents des opinions humaines, par la tromperie des hommes, et par l'adresse qu'ils ont à engager artificieusement dans l'erreur ;

15. Mais que, pratiquant la vérité par la charité, nous croissions en toutes choses dans Jésus-Christ qui est notre chef et notre tête,

16. De qui tout le corps, dont les parties sont jointes et unies ensemble avec une si juste proportion, reçoit, par tous les vaisseaux, et toutes les liaisons qui purient l'esprit et la vie, l'accroissement qu'il lui communique par une influence proportionnée à chacun des membres, afin qu'il se forme ainsi, et qu'il s'élabore par la charité.

17. Je vous avertis donc, et je vous conjure par le Seigneur, de ne plus vivre comme les gentils, qui suivent dans leur conduite la vanité de leurs pensées,

18. Qui ont l'esprit plein de ténèbres, qui sont éloignés de la vie de Dieu, à cause de l'ignorance où ils sont, et de l'aveuglement de leur cœur,

19. Qui ayant perdu tout espoir de salut, s'abandonnent à la dissolution, et se plongent avec une ardeur insatiable dans toutes sortes d'impuretés.

20. Mais pour vous ce n'est pas ainsi que vous avez été instruits dans l'école de Jésus-Christ.

21. Puisque vous y avez entendu prêcher, et y avez appris, selon la vérité de sa doctrine,

22. À dépouiller le vieil homme, selon lequel vous avez vécu dans votre première vie, qui se corrompt, en suivant l'illusion de ses passions ;

23. À vous renouveler dans l'intérieur de votre âme ;

24. Et à vous revêtir de l'homme nouveau, qui est créé selon Dieu dans une justice et une sainteté véritable.

25. C'est pourquoi, en vous éloignant de tout mensonge, que chacun parle à son prochain dans la vérité, parce que nous sommes membres les uns des autres,

26. Si vous vous mettez en colère, gardez-vous de pécher ; que le soleil ne se couche point sur votre colère ;

27. Ne donnez point entrée au diable.

28. Que celui qui dérober ne dérobe plus ; mais plutôt qu'il s'occupe lui-même, en travaillant de ses propres mains à quelque ouvrage bon et utile pour avoir de quoi donner à ceux qui sont dans l'indigence.

29. Que nul mauvais discours ne sorte de votre bouche ; au contraire qu'il n'en sorte que de bons et de propres à édifier la foi, afin qu'ils inspirent la piété à ceux qui les entendent.

30. Et n'attristez point le Saint-Esprit de Dieu, dont vous avez été marqués comme d'un sceau pour le jour de la rédemption.

31. Que toute aigreur, tout emportement, toute colère, toute crierie, toute médisance, enfin toute malice soit bannie d'entre vous.

32. Mais soyez bons les uns envers les autres, pleins de compassion et de tendresse, vous pardonnant mutuellement, comme Dieu aussi vous a pardonné en Jésus-Christ.

ANALYSIS.

Absoluta parte dogmatica, transit ad mores.

1. § 1, 2, 3. Ephesios tenerimè, per vincula que pro Christi gloria et eorum salute tolerat, ad vitam christianam a vocatione dignam hortatur, et imprimis ad unitatem spiritus in vinculo pacis servandam.

§ 4, 5, 6. Hanc spiritus unitatem anadet ex unitate que in tota religione christiana regnat; unum corpus, unus spiritus, una spes, unus Dominus, unum Baptisma, unus Deus et Pater omnium; idem ergo sit omnium cor et anima. Et ne huic unitati obstet donorum varietas, creata cum duo præstat Apostolus. Primum, asserit quod fas non pro merito recipiatur, sed pro voluntate donata. Secundo, ex unitate ad quam tendit hæc varietas ostendit unitatis et concordie argumentum. Septimo itaque verum asserit quod unicuique fidei datus sit gratis, non pro ipsius meritorum merita, sed pro voluntate Christi, hancque veritatem probat, v. 8, ex psalm. 67; hancque occasionem sumit eternam Christi dilectionem contra hæreticos insinuat, v. 9 et 10.

§ 11. Principium enumerat dona hominibus à Christo data; horum ministerium finem indicat, v. 12, 15, nimirum unitatem fidei et perfectam Christi formationem.

PARAPHRASIS.

1. Cum tanta sit erga vos, o Ephesii, beneficentia Dei, ut ex Coniugio ad fidem, ad gratiam et ad gloriam vocarit vosque ad Iudæos; hinc ego Paulus, Christi propter vos captivus, vos hortor et obsecro, ut tanti benefici memores, vitam ducatis vestra vocatione dignam.

2. In omnibus humiles estote, amasseti et mihi, et cum animi lenitate proximorum mores vitiosos, et vobis incommodos, per charitatem tolerantes.

3. Magna studio incumbite ad animorum concordiam et unitatem servetis, in colligatione, seu concatenatione pacis, id est, in pace, velut vinculo animos colligite.

4. Unitas in tota vestra religione regnat; unum vos corpus estis mysticum, unum et eundem accepistis Spiritum; eandem habetis felicitatis eternam spem, ad quam vocati estis omnes.

5. Omnibus vobis unus et idem est Dominus Jesus Christus; idem creditis omnes; uno et eodem Baptismate, Christi scilicet, renati estis, et facti Christiani.

6. Unum Deum colitis omnes; unum omnium vestrum Patrem, cuius imperium super omnes est; cuius providentia ad omnes extenditur; cuius Spiritus in omnibus vestris agit; idem ergo cor, eandemque animam habeatis; pax regnet in vobis.

7. Equidem dispar data est unicuique gratia, sed hæc disparitas unitati pacis non debet obstare, quia unicuique nostrum data est gratis, non ex merito nostro, nec pro meritorum nostrorum mensura; sed pro voluntate Christi, cui placuit hæc gratiam dare, illam illi; debet ergo quisque in Dei voluntate quiescere.

nem in fidelium cordibus.

§ 14. Citius explicat hanc finem, scilicet ut non minus parvuli, quocumque doctrina vento fluctantes, sed ut veram fidei doctrinam sectantes et charitatis opera facientes, creantes quaqueverum in Christo.

§ 16. Hoc spirituale in Christo augmentum explicat per comparisonem ad augmentum corporis humani.

§ 17. Rediens ad id quod v. 1 dixit: Obsecro vos ut digno ambuletis, etc., hocque fusiùs explicans, hortatur Ephesios ut non amplius gentilitium ducant vitam, quam pingui, primo quoad interna, v. 18: Obtenebrati intellectu, etc.; secundo quoad externa, v. 19: Sese tradiderunt impudicitie. Huic gentilitium vite contrariæ est christiana vita, v. 20, 21. Hinc ad duo principia generalia reducit; deponere veterem hominem, v. 22; induere novum, v. 25, 24. In religio capite hæc duo generalia doctrinæ Christi capita explicat in particulari. Deponenda quæ hæc veteris hominis membra, mendaciam, fraudem, iram, furium, libidinem, etc. Induenda veritas, benignitas, mansuetudo, misericordia, castitas, iustitia, liberalitas, etc.

8. Ad hanc gratiam donorum distributionem profundam, dicit regius Psaltes: Ascendens Christus in cælum, et illuc secum ducentes animas sanctorum, sicut in limbo captivas, sumpsit à Patre dona, que transmisit hominibus in terram.

9. Quod autem Christus in cælum ascendit, ut ait Propheta, quid hoc sibi vult, nisi quod Christus iam ante descenderit in inferiores et infimas partes terræ?

10. Ille solus è cælis descendere potuit, qui erat in cælis, id est, solus Filius Dei; ipse ergo idem est et qui descendit in infimas terræ partes, et qui ascendit super omnes cælos, id est, in superiorem cælum et dignissimum in eo locum, ut impleat omnia universi loca maiestate et gloria sua.

11. Redeo ad id quod supra, v. 7, dicere cepi: Christus pro sua voluntate varia Dei dona dedit hominibus; ipse enim quosdam dedit Ecclesie ut sint apostoli, alios ut sint prophete, alios ut sint evangeliste, alios autem ut sint pastores et doctores.

12. Hæcque dona Deus fidelibus dedit ut unusquisque illorum, seu apostolus, seu propheta, seu, etc., strenue et assidue ministerium sibi creditum exerceat, suaque fidei administratione mysticum Christi corpus, Ecclesiam, ædificium spirituale, promoveat, ut universa sanctorum societas consummata tam in moribus quam in scientiâ Dei reddatur.

13. Hæc autem varia ministeria durabunt quoad usque nos omnes, alii post alios, perveniamus in unam eandemque fidem et veram cognitionem Filii Dei, sicut proficiamus, ut evadamus in viros spirituales, adultos et perfectos, ad eamque perveniamus quiescere.

mensuram, seu statum et ætatem, quæ Christus plenè formetur in nobis.

14. Hos, inquam, ministros dedit Ecclesie, ut non amplius puerorum more, quibus ob imperfectum iudicium quodlibet persuadetur, sicut vario et incerto impulsu et persuasione agitantur, non fluctuans in diversis opinionibus facti et circumventi quovis doctrinæ vento, per seductionem et fallaciam hominum perversorum, perque fraudem et astutiam eorum qui nos circumvenire et in damnatos errores conantur pertrahere:

15. Sed ut veritatem sectantes, et exequentes in charitate, id est, ut veram doctrinam sectantes, et debita christiana, seu opera charitatis, facientes, creamus quaqueverum in Christo, et per Christum, qui est caput nostrum.

16. Ex quo Christo capite nostro totum Ecclesie corpus (quod compactum et connexum est, seu cuius partes et singula membra simul juncta sunt et compingata per juncturas, que subministrant spiritum et gratias spirituales) augmentum sui ipsius facit, seu augetur, idque vi et efficacità Christi, capitis intus agentis in mensuram, seu pro modo et exigentiâ, cuiusque membri, in ædificationem sui, seu ut se ipsum ædificet, hocque corpus, quod est Ecclesia, periciat per charitatem.

17. Hoc est igitur quod v. 1 dicere cœperam, et quod per Christum vos obsecro, et quem huius exhortationis meæ testem esse volo, scilicet ut non amplius eam vitam ducatis quam gentes ad Christum non conversæ ducunt; que pravum sensus sui iudicium sequentes, tote vanis rebus student et occupantur.

18. Intellectum habent erroris et ignorantie tenebris obscuratum; alienati sunt et valde remoti à viâ sanctâ que est secundum Deum; idque per ignorantiam que est in ipsis, propter executionem et obdurationem cordis eorum.

19. Qui desperantes salutem et vitam eternam quam nos Christiani credimus et speramus, semetipsos tradiderunt impudicitie, ad perpetranda omnia obscena, etiam turpissima et nefanda, cum ardore insatiabili et quadam plus semper luxuriandi cupiditate et inexplebili aviditate.

20. Vos autem non ita edocti estis in scholâ Christi.

21. Siquidem Christum et Christi doctrinam audistis omnino et didicistis ex ipso, seu secundum

COMMENTARIA.

VERS. 1. — OBSECRO ITAQUE... Conclusio moralis ex principis supra stabilitis directè deducta; quia vos è gentilitio vocati estis, ut coadificemini in templum Dei, cap. 2, v. 22, et ut cum Iudæis sitis coheredes concorporales, etc., esp. 5, v. 6. Hinc ego Paulus, victus in Domino, id est, propter Dominum, sed et propter vos his sum constitutus: si nollem enim præ-

VERS. 1. — OBSECRO ITAQUE. vos ego victus in Domino, propter Dominum et Domini Evangelium, ut dignè
S. S. XXIV.

ipsius doctrinæ veritatem.

22. Didicistis, inquam, exere veterem hominem, secundum quem ante conversionem vestram vixistis, quique corruptior et computrescit in dies, prout magis ac magis obsequitur cupiditatis deducitibus et deceptibus.

25. Didicistis renovari secundum interiorem hominem, Spiritus sancti gratiâ mentibus vestris indita.

24. In novumque hominem transformari, ac tales fieri qualis à Deo creatus est homo in verâ iustitiâ et in verâ sanctitate.

25. Quoniam ergo hæc in Christo edocti estis; omne mendacium omnemque fraudem abijcientes, veritatem loquimini et facite cum proximo, quoniam sumus minus ejusdemque corporis membra.

26. Si vos contingat irasci, iram vestram sic frenate, ut non peccetis, nec intus in Deum ira scilicet consentiendo, nec exterius in proximum ipsi malum faciendo, quod ira suggerit; sed quam cuiusque per rationis imperium iram deponite; ita ut sol non occidat super illum.

27. Ne hæc animi vestri commotione detis diabolo locum in cordibus vestris.

28. Qui furator, alienumque bonum, quocumque modo, subtrahat et detineat, non furetur amplius; quin potius labore arte honestè et utili, ut habeat ipse, non solum unde vivat, sed et unde tribuat elemosynam ergo (sicut restituat).

29. Omnis sermo obscenus et fetidus, corruptus et quocumque modo vitiosus, non exeat ex ore vestro, sed si quis sermo ex ore vestro procedat, bonus s. s. et utilis ad ædificationem fidei, seu per quam fides crescat, et pietas inspirat audientibus.

30. Et nolite verbis obscenis, patribus et scandalosis Spiritum sanctum contristare, quem in baptismo et in confirmatione, velut sigillum vobis impressum, recepistis; servandum usque in diem resurrectionis, ubi ab omnibus malis liberalimini, et beatam immortalitatem consequemini.

31. Absint à vobis omnis animi amaritudo, exaudescencia, et indignatio, et clamor inordinatus, et querulosus, invidentia, omnisque omnino malignitas et nequitia.

32. E contra estote omnes et benigni, misericordes et compatientes; condonate offensas, sicut et Deus per Christi Filii sui meritum vobis peccata vestra donavit.

dicare, ab his esse omnino liberatus, Theodoretus. Itaque ego vobis... scilicet ad Ecclesiam, dignè ad corpus mysticum Christi, dignè ad hereditatem Dei.

Ex hæc Apostoli nostri (etiam propter nos vincit) tenerè observatione discimus vocationis nostre benevolentiam sæpè cogitare. Ad quid vocatus es? quis? à ambuletis vocatione quæ vocati estis; q. d.: Cum tanta sit excellentia vocationis vestre, iteò cum obscra-

(Trente-cinq.)

tura gaudia, malorumque supplicia. Nostri ergo prophetae nunc sunt sacrae Scripturae interpretes et divini verbi concionatores.

ALIOS VERO EVANGELISTAS. Evangelista sunt qui Evangelium scripserunt; item septuaginta discipuli, item apostolorum adiutores in predicatione Evangelii, v. g., Titus, Timotheus, Apollo, Syllas. Apostolis subserviebant; Philippus dicitur evangelista, Act. 21, v. 8. Evangelistae ergo qui verbum Dei annuntiant extraneis.

ALIOS AUTEM PASTORES. Pastores sunt quorum officium est pascere et regere populum Dei, quales sunt episcopi et qui dicuntur pastores.

EX DOCTORES. D. Paulus non addit, sicut supra, et alios doctores, quia cum proprium pastoris officium sit docere, idem debet esse pastor et doctor: non pascere verbum, idem est ac docere, et vice versa docere est pascere. Episcopus dicitur quasi inspector gregis, pastor et doctor, quia verbo pascit gregem suum. Parochi etiam et presbyteri curam animarum habentes sunt pastores, et pro modo et ratione officii sui debent esse doctores: pastoralis enim officii et muneris est docere, seu verbo pascere. Papa, summus Ecclesiae pastor et doctor et apostolicum munus hucusque exercens, mittit enim praedones ad infideles et novas apud eos fundat Ecclesias. Itaque dici potest quod continetur sub nomine apostolorum, pastorum et doctorum, contra sectarios, qui dicunt nullam de eo mentionem fieri. Ex diebus patet haec omnia munia, licet in se distincta formaliter, uni et eidem personae posse convenire.

VERS. 12. — AD CONSUMMATIONEM. Graec. *ad perfectionem.* Syr. *ad complementum.* Explicat cuius rei gratia Christus hinc supra dicta dona fidelibus distribuit. In haec autem explicatione videtur esse quaedam transpositio, ordo enim naturalis videtur postulare ut sic construat: *In opus ministerii in edificationem... ad consummationem.* Quia prius est ministrare, etc., et ministrando edificare corpus Christi, seu Ecclesiam; ex quo sequitur sanctorum perfectio. Hoc etiam indicat particula Graeca *etiam*, ad, significat enim finem. Finis ergo donorum Dei et ministerium ab eo in Ecclesia institutum est sanctorum consummatio, tam in scientia fidei quam in moribus.

IN OPUS MINISTERII. Ut autem haec sanctorum consummatio fiat in Ecclesia, Christus ministros instituit,

los, etc. Enumerat dona non omnia, sed pauca, sub quibus caetera intelligit.

VERS. 12. — AD CONSUMMATIONEM SANCTORUM. Id est, complementum et perfectionem sanctorum; q. d.: Deus in Ecclesia dedit apostolos, prophetas, pastores, etc., ut sancti et electi in Christo, tam numero, tam merito compleantur et perficiantur. *In opus ministerii*, ut scilicet quisque apostolus, propheta, pastor, doctor, plene et strenue opus ministrandi sibi credite exerceat: Si enim unus faceret omnia, non perfectè faceret singula, ait Anselmus.

In edificationem corporis Christi. Ecclesia scilicet, et illa est aedificium Christi spirituale sensum assurgat, numeroque ac virtutibus proficiat, donec tandem ab-

in opus ministerii, id est, ut operentur, ut laborent, ut ministrent, et consequenter ut eò plus laborent et ministrent, quò majus habent in Ecclesia ministerium.

IN EDIFICATIONEM CORPORIS CHRISTI. Ut haec illorum opera, Ecclesia quae est mysticum Christi corpus adificetur, compleatur, perficiatur, non parvum numero tantum, sed et singulorum sanctificationem, ad consummationem, etc.

Observatio moralis.

Hinc ergo discit, Christi minister, quicumque fulgeat dignitate, ad quid illa tibi data sit. Non ad otium et vitam mollem, sed ad opus et ut strenue labores; non ad imperium et dominationem, sed ad ministerium, ut humiliter ministres; non ad destructionem, sed ad edificationem; non ad tuum proprium bonum, tumque commodum, sed ad Ecclesiae utilitatem; non ad tuam gloriam, sed ad Christi gloriam; ut sanctos et electos illius consummes. Hinc et discit quòd quò majus habes in Ecclesia ministerium; eò magis teneris operari et ministrare. Et idè propter summum gradum non extolli, aut superbiere, sed humiliari et tremere debes. Quia *durissimum iudicium* illi qui praerant.

VERS. 13. — DONEC OCCURRAMUS OMNES. Syrus: *Donec simus omnes unum quidpiam in fide et in cognitione Filii Dei; et avos vir perfectus, in mensuram staturae plenitudinis ejus.* Explicat quae sit illa sanctorum perfectio ad quam ordinantur ministeria, simulque docet quomodo duratura sint illa ministeria. Et haec ministeria durabunt, usque indigebitis, quod usque nos omnes, alii post alios, perveniamus in unam et eandem fidem, et veram cognitionem: Filii Dei. *Donec occurramus.* Est metaphora sumpta ab illis qui è diversis locis egressi ad unum locum aspirant et conveniunt. Ita fideles, licet è diversis terrae partibus, ad eandem fidem, in eadem Ecclesia, sibi invicem occurrunt et conveniunt.

IN VIRUM PERFECTUM. Altera metaphora, sumpta à corpore, et ad animum translata; sicut enim naturalis homo paulatim crescit, adolescit, tandemque in virum perfectum et adultum evadit, ita spiritualis homo, Christianus, crescit in fide, cognitione et amore Dei, evaditque paulatim viri adultus et perfectus in Christo. Haec ergo ministeria durabunt, et usque indigebitis, quoad usque nos omnes, alii post alios, ita proficiamus in cognitione et amore Dei ut evasimus in viros spirituales, adultos et perfectos.

solvatur, et omnibus suis partibus, omni ornatu et perfectione compleatur et consummatur. In Anselmus.

VERS. 15. — DONEC OCCURRAMUS OMNES IN VITAM FIDEI, etc.; q. d.: Illi gradus et hic hierarchicus Ecclesiae ordo, ut alii sint apostoli, alii prophetae, alii evangelistae, alii pastores et doctores, manifestè durabunt, donec infideles omnes ad unam Christum Fidem et Ecclesiam vocentur, ut in Christum filium Dei creantur, eumque agnoscat omnes, quotquot Deum crediderint praescivit et praedestinavit, et donec in ejus cognitione et dilectione omnes qui crediderint, crescant ad perfectam etatem et solidam in Christo Christianae spiritus. *In virum perfectum*, id est, ut in Christi fide,

IN MENSURAM ETATIS. Graec. *statura.* Syr. *statura.* Persistit in metaphora: sicut enim naturalis homo suam habet mensuram, seu etatem maturam et staturam plenam, ita et spiritualis homo suam habet etatis et plenitudinis mensuram, id est, suam staturam plenam, etatem maturam, suamque plenitudinem, scilicet perfectionem fidei et dilectionis, quae Christus formatur in nobis. *Mensura igitur etatis plenitudinis Christi*, est perfectio fidei et amoris quae Christus formatur in homine christiano; estque sensus: Et ad eam perveniamus mensuram, seu staturam et etatem, seu perfectionem, quae Christus plene formetur in nobis. Durabit igitur hierarchicus ordo Ecclesiae usque in finem mundi; tunc enim perfectis omnibus sanctis, cessabit in terra praehio. Confer praecedentia et subsequenta Apostoli verba, et attende de quo agit, et videbis hunc esse sensum litteralem.

Nota litteralis.

Itaque juxta mentem et scopum Apostoli, occurramus de quo hic intelligendus est de spirituali perfectione quam quilibet homo Christianus acquirat in hoc seculo. Non est ergo intelligendus de perfectione spirituali quam habituri sumus in futuro seculo; tunc enim non erit fides, sed clara visio, quod et evidentiùs indicat versus subsequens, ut *jam non simus parvuli fluctantes.* Non est etiam intelligendus hic locus de corporum resurrectione, cum multis Latinis, praesertim verò scholasticis, qui per *mensuram etatis plenitudinis Christi* intelligunt perfectam corporis humani staturam quam habuit Christus cum mortuus est et resurrexit, dicuntque omnes, etiam qui infantes mortui sint, resurrecturos eà magnitudine et statura quam habituri fuissent anno etatis suae 34 aut 35. Hunc sensum explicat quidem D. Augustinus libro 22 de Civit., cap. 15, sed priorem, quem litteralem diximus, praefert; et sane versus sequens praefereendum indicat. Vide Estium. Porrò nullo ex hoc loco aliqui voluerunt inferre feminas, exceptà beatà Virgine Deiparà, in sexu virili resurrecturas, inter quos Tiberius recenset D. Basilium, Hilarium, Athanasium; inter scholasticos citatur Scotus à Cornelio à Lapide. Sed hoc inferri quasi erroneum, sicut ratio Scoti attritus, dicens sextum femininum esse naturae vitium, seu

agnitione, amore, simul viri, id est, proveci, viriles, constantes, sicut in Christo plenam et perfectam etatem spiritalem, id est, perfectum intellectum, cognitionem et amorem Dei nascuntur.

VERS. 14. — UT JAM NON SIMUS PARVULI FLUCTANTES, et circumferamur omni vento doctrinae; id est, ut non amplius perveriamus in viros, quibus imperfectum et instabile iudicium est. *Fluctuamus*, id est, inconstantes simus, ut non simus quasi pueri qui omni vento, impulsi, perussione agitantur, et in omnem partem abripi se sinunt. *In nequitià hominum*, id est, per nequitiam et fallaciam hominum, sive philosophorum, sive judaizantium, sive haereticorum.

In astutià ad circumventionem erroris, ut scilicet simplices et incautos astute circumveniendi ac decipiendi in errorem inducant.

VERS. 15. — VERITATEM AUTEM FACIENTES IN CHARITATE, etc. Sensus Apostoli est: Qui potius ut veram Christi doctrinam, quam apostoli, pastores et doctores

imperfectiorem: est enim naturalis perfectio, quamquam minor quam virilis. Vide Cornelium à Lapide.

VERS. 14. — UT JAM NON SIMUS... Graec.: *Ut non amplius simus*; D. Chrysostomus et Theodoritus: *Ut jam non simus amplius.* Altera causa cur sint inconstantes, seu elarior et fusior explicatio causae praecedentis: *Ut jam*, cum scilicet ad illam perfectionem virilem, de qua in versu praecedente, pervenerimus, non simus parvuli, Graec. *pueri*; Syr. *pueruli.* *Fluctuantes*, id est, leves et inconstantes in fide. Puerorum propria est levitas et mobilitas animi, ob imperfectum iudicium, ipsisque quidvis suadetur.

ET CIRCUMFERAMUR... Graec. *circumlati*, circumacti, quovis doctrinae vento, sicut navis inter ductus et ventos circumgati solet.

IN NEQUITIA; GRAEC. *in rebus vitiosis*, in alea, aleatione, id est, in fallacia aleatorum usitata. *Nequitià* dicitur qui talis utuntur. Tales sunt qui sunt vatri et astuti; postquam acceperunt simpliciores: illi enim omnia transponunt et transferunt. D. Chrysostomus, Cylam vocat versutum seu calliditatem, ait Theodoritus. Nomen est deductum à verbo quod significat ludere tesseres, seu talis, ait idem Theodoritus, quia proprium est taliter ludentium calculos hinc et illic transferre, idque callide. Theophylactus D. Chrysostomum suo more secutus: *Cybetos* dicitur qui talis utuntur; hujusmodi sunt falsi doctores, transponentes simpliciores, seu tales, prout voluerint. Hoc ergo nomine haereticorum fallaciam designat et inconstantiam. Fallaces sunt et fraudulentum, utpote aleatores, quorum proprium est fallere. Inconstantes sunt et varii, quippe aleam faciunt de fide, et quasi ad alacritatem mutari fidem.

IN ASTUTIA, seu fraude eorum hominum qui omnia tentant, ut per imposturas nos circumveniant, et in errorem abducant. Ex his omnibus, et maxime ob Graecam expressionem, ut *non amplius*, probabile videtur quòd Ephesi plures tum philosophorum doctrinis, tum judaizantium errore, circumventi fuerint, haecque et illuc, doctrinae vento, quasi procelis agitati.

VERS. 15. — VERITATEM AUTEM FACIENTES... sed veritatem sectantes et charitatem, seu charitatis opera facientes. Dux sunt partes fidei, seu vite civi-

Ecclesiae praedictae, amplexi, per omnia membra, in charitate crescemus et angeamur in ipsum, scilicet Christum, qui est caput totius corporis. Christus enim quasi caput influit gratiam et vim crescenti et augescendi in singula membra totius corporis, id est, Ecclesiae.

VERS. 16. — ET QUI (scilicet capite Christo) *totum corpus* (Ecclesiam) *compactum, et compactum* et coniugatum. Ex capite enim omnia membra compinguntur, et per sinus compages descendunt. *Et compactum*, ut scilicet membrum membrum, fidelis fidelis, per eandem fidem et spiritum cohaerent, sicutque ex omnibus unum corpus, scilicet Ecclesia, *per unum iuncturam subministratam*, per mutuum unionem, quae nobis subministratur spiritus et gratia Christi capitis nostri. *Secundum operationem*, ex vi et efficacia nostri agente et operante. Vini Christi intelligit, qui iustar capitis influit et singula membra vegetat.

In mensuram uniuscuiusque membri, puta singuli

simam, credere verum, et facere bonum; seu veritatem ex charitatis motivo facere, id est, exequi quae faciendi docet fides, illisque propter amorem Dei facere; tunc quaquaversum fit accretio spiritalis in Christo, seu perfectio christiana. Textus Graecus unico verbo exprimit, quod nos pluribus, *διεξελθόντες*, quasi diceret: Quae vera credimus, facientes per charitatem; seu veritatem secantes et exsequentes. Hoc verbum opponit precedenti, *εγίβη* et *impoitūre*.

CRESCENS IN ILLUM.; Graec.: *Crescimus in ipsam omnino*, id est, augetur in illam, secundum omnia; seu omni augmento, quaquaversum; in longum, latum et profundum; in omnibus donis et virtutibus. Crescente charitate, virtutum forma et anima, crescent omnes virtutes interius.

IN ILLUM ET PER ILLUM, seu ex influxu capitis nostri.

VELS. 16. — *Ex quo totum corpus...* Obscurus est hic locus, propter hyperbaton et propter brevitatem; omnia simul dicere voluit, ait D. Chrysostomus. Ut autem clarior intelligat, nota quod explicat augmentum in Christo, de quo in versu precedente. Explicat autem per comparationem augmenti corporalis peccatorum: Sicut humanum corpus, cujus universae partes simul junctae sunt et ligatae, augmentum sumit univoco membro proprio et proportionatum, illudque recipit ab influxu capitis et cordis, idque per subministratorem vasculorum, qui spiritum et succum corpori subministrant, sic Ecclesia, quae corpus est, ex fidelibus singulis, quasi membris suis, compactum recipit ab influxu Christi, capitis et cordis sui, per ministeria apostolorum, pastorum, doctorum, etc. (qui sunt quasi juncturae), augmentum in fide et pietate, pro modo quo quodque membrum indiget; hocque augmentum fit per charitatem, quae est locus mystici corporis quasi calor naturalis. Hoc notato, accedamus ad litteram: *Ex quo*, capite scilicet Christo, totum corpus, Ecclesia.

COMPACTUM, id est, quod compactum et coagmentatum est, seu cujus singula membra sunt suo loco collocata et simul connexa.

PER OMNEM JUNCTURAM, seu commissuram, id est, per omniam unionem, qua et sibi invicem adherent et Christo capiti suo. D. Augustinus habet: *Per omnem tactum*, intellige, per contactum mutuum membrorum sibi per juncturas coherentium.

SUBMINISTRATIS, seu subministrantem, id est, quibus juncturis, univoco membro subministratur spiritus, seu gratia spiritalis. Ministrorum gradus in Ecclesia, seu varia ministeria, respondent juncturis corporis naturalis, sicutque quasi vasa suppeditantia spiritum et gratias, seu per quae Christus suppeditat spiritum et gratiam.

AUGMENTUM CORPORIS FACIT, scilicet corpus facit augmentum corporis, id est, sui. Hebraismus est, pro crescit, augetur.

SECUNDUM OPERATIONEM. Graec., *καρπίζω*, id est, per fideles à Christi gratia et spiritu, justam mensuram et incrementum accipiunt.

Augmentum corporis facit in edificationem sui, ut

intimam vim et efficaciam Christi capitis in eis agentis, et etiam uniuscujusque membri alimentum subministratum in se convertentis.

IN MENSURAM UNUSCUIUSQUE MEMBRI; id est, crescit pro modo et exigentia uniuscujusque membri. Sicut enim in corpore naturali, majora membra magis augetur, ita in mystico corpore apostoli et quicumque sanctitate majores magis crescent in charitate et in omnibus virtutibus.

IN ADIFICATIONEM Ecclesiae...; et hoc ideo fit ut per charitatem mutuum, et per dilectionis officia, mysticum Christi corpus, quod est Ecclesia, edificetur, compleatur, perficiatur.

Observationes dogmaticae.

Hinc collige mirabilem corporis Ecclesiae economiam; ipsius caput, Christus; tota Ecclesia, corpus; singuli fideles, membra; membrorum juncturae, praepositorum et ministrorum gradus; anima, charitas. Non tamen hinc infiras peccatores qui gratiam amiserunt extra Ecclesiam esse, utpote qui charitatem non habent. Notanda enim est duplex Ecclesiae forma, seu anima, exterior scilicet et interior. Exterior est professio fidei christianae sub capite visibili, Christi vicario, summo Pontifice. Hocque sensu, fides est anima Ecclesiae ut corporis civitatis et politici. Interior et perfectior est charitas, qua fideles vivit via Christi. Hinc fideles peccator non male comparatur embryoni, qui via sensitiva vivit, anima minus perfecta; fideles autem justus homini perfecto, qui via vivit rationali. Fidelis justus est membrum Christi vivum, Spiritu Christi animatum; fideles vero peccator est membrum quidem Christi, sed mortuum, Spiritu Christi destitutum; non tamen separatam à corpore Christi, cui per fidem haeret.

Observationes morales.

Apostolicam hanc de charismatibus doctrinam qui bene perspectam habuerit, sane non superbiat ob talenta sibi tradita, quaecumque illa sint; nec proximo suo invidet ob majora ei credita; nec vinculum pacis fratrum animos unies, sub quocumque praetextu, dirumpet inquam.

1° Non superbiat inflatus ob sua talenta, quia dona sunt mere gratuita, pro Dei voluntate data, non pro merito tuo; tibi non debita, v. 7; quia dona sunt non propria utilitati tuae, sed aliorum saluti ordinata: tibi, non pro te data; quia tibi data sunt ad *opus*, ad ministerium, ad edificationem Ecclesiae, ad consummationem sanctorum; et quod majus habes donum, eo majus debes oculos, ministerium, majorem in Ecclesia edificationem, plures sanctos pericere. Quia his quatuor, scilicet laborare, ministrare, edificare, consummare, debes indefesse et continue incumbere, quoad usque per firmam et solidam fidem, per charitatem Dei et proximi sinceram, Christum perfecte formaveris in cordibus fidelium tibi commissorum. Haec est Dei voluntas in te, o Dei minister, gradibus et charismatibus

seipsum adiecit, compleat et perficiat hoc corpus quod est Ecclesia, in charitate, id est, per charitatem. Charitas hic non accipitur ut junctura, sed ut anima

ornate; opus continuum, non otium molle; ministratio humilis, non dominatio superba; edificatio Ecclesiae, non destructio; sanctorum consummatio, non infirmorum exersio scandalosa. Hinc autem quis Dei minister non paveat humilis, potius quam superbiat inflatus? De gradu in Ecclesia mihi tradito, de talentis acceptis, de eorum usu; de fide, de charitate, de sanctificatione fidelium mihi commissorum rationem Deo sum redditurus! Pavebat ipse Paulus, post tot exaltatos labores, post tot sanctificationes hominum miliones: *Ne, inquit, ipse reprobus efficiat*. Et non pavebit minister tota vita sua otiosus, inutilis, et forte scandalosus?

2° Proximo suo non invidet ob majora ei credita talenta, quia si majus habet donum, et majus ei incumbit opus, majus ministerium, major sanctificatio fidelium, major ratio reddenda Deo. Imò gaudebo de donis proximo meo datis, et de eis gratias agam Deo, quia meae sunt sicut aliorum saluti ordinata.

3° Vinculum pacis, unitatem spiritus, sub quocumque praetextu, nunquam dirumpet, qui alias nec poterit Spiritum gratiae subministrare praebit, nec poterit recipere subditus. Apostolus, evangelista, pastor et doctor, sunt vase subministrantia membrum Spiritum gratiae salutaris; debent ergo et Christo capiti gratiae fonti, unita esse, ut ab eo Spiritum hunc recipiant; debent et Christi corporis membrum unita esse, ut hunc eundem Spiritum illis subministrarent. Castri fideles sunt membra mystica corporis Christi; debent ergo Christi ministris velut vasis Spiritum suppeditantibus uniri, ut per ea Christus, cor et caput Ecclesiae, iniant in ipsa Spiritum et gratiam quo vivificantur et crescant. Sicut enim manus à corpore avulsa non recipit sensibilem spiritum, eò quod à continuitate diducta est, sic et nos, nisi uniti fuerimus, non recipimus à Christo capite nostro descendente Spiritus gratiam, Theophylactus. Propterea dixit Paulus corpus compactum et connexum, id est, non simpliciter positus membris, verum etiam conjunctis, et unoquoque proprio loco habente, ut nullum laxatum sit, neque praeter formam collocatum, Theophylactus. Vel volumus ergo frui Spiritu qui procedit à capite, alter alteri adhaereamus, D. Chrysostomus.

Praxis vera christiana.

Christus est caput Ecclesiae, ipse influit in omnem Ecclesiam quae est corpus ejus, et in singulos fideles qui sunt membra illius. Christus ergo caput membra est: ipsi, itaque ut capiti meo, debeo uniri continue per charitatis habitum, et frequentissime per actus fidei,

Ecclesiae: charitas ergo quasi anima facit nos crescere in Christo, ut crescente charitate, crescat totus homo in Christo.

VELS. 17. — *Hoc igitur dico et testificor in Domino*. Hoc igitur est, quod dicere ceperam, quod et obtator vos per Christum Domini, quem volo hujus exhortationis meae esse testes.

Ut jam non ambulat, non converserimini, sicut et gentes ambulat, conversantur, in vanitate sensus sui, id est, mentis suae.

VELS. 18. — *Tenebris obscuratum habeatis intellectum*. Tenebris erroris et ignorantiae obscuratum est

spei et charitatis, ut ipsi omnes, recipiam ab eo lumen, Spiritum et gratiam. Sicut in naturalibus nihil fit sine capite naturali, ita nec tu in supernaturalibus quidquam agas sine capite mystico. Quidquid ergo sis facturus, consule caput tuum; unire Christo capiti tuo ut in illius lumine et Spiritu agas et agaris. Deum, v. g., oraturus, unire Christo, ut in illo, per illum, et cum illo Deum ores, adores, diligas. Christus non tantum Ecclesiae caput; sed et cor; spiritum et vitam singulis Ecclesiae membris influit et communicat. Christus ergo cor membra est, vita membra principium; ipsius ergo spiritu debeo animari, moveri, agi. Hoc ut ita sit, Christo, curam meam, uniri quam frequentissimam, et, si fieri poterit, continue; vivam in Christo, in corde Christi, et omnia mea opera faciam in corde et per cor Christi: utar corde Christi, quasi meo; in hoc corde, et per hoc cor. Deum amabo, orabo, adorabo.

Hae praxis mirum in modum utilis est et consolatoria, maxime in arduitatibus et derelictionibus. Tunc reflecte corde tuo siccò et arido, junge te divino Christi cordi, quod et tuum est, ipsoque utere tanquam tuo. Per hoc divinum cor ora, ama, adora... Offer Deo infinitum hujus cordis amorem, continuum illius cordis adorationem, gratiarum actionem, laudem, beneficentiam, etc. Complace tibi in patre Christi cordis aethis. Gaude quod per illud Deus dignè ametur, dignè adoraretur, dignè colatur, dignè laudetur, etc., et in divinis hujus cordis aethis quiesce. Hanc praxim vide in fine Epistolae ad Rom. scilicet in coroll., cap. 16; in Epist. ad Hebr., cap. 8, in coroll. et cap. 9, in coroll.; et cap. 15, etiam in corollario.

VELS. 17. — *Hoc igitur dico...* Redi ad id quod initio dicere ceperat: *Obsecro vos ut dignè ambulatis*, v. 1, idque fusiis explicat. Vide paraphrasin.

IN VANITATE SENSUS SUI. Graec., *mentis suae*. Syr., *mentis suae*.

VELS. 18. — *Tenebris obscuratum habeatis*. Graec.: *Obtenebrati intellectu*. Pingit gentes primò quoad interna. Vide paraphrasin.

PER IGNORANTIAM... PROPTER CECITATEM... Fons vanitatis gentium fuit intellectus obscuratio, majoris autem obscuratio causa fuit cordis ipsorum obturatio. Corrupto intellectu, hominis dice, corruptus est appetitus; appetitus autem corruptio majorem induxit obtenebrationem intellectus; et ex illa majori obtenebratione nata est cordis durities, excecatio: cor callum obtulit; unde secuta est desperatio, indolentia, omnium scelerum origo.

Inspiciens cor eorum; stulti facti sunt, ut in reprobum sensum traditi, nec Deum nec Christum agnoscat, sed idola lignea et lapidea putent esse deos, demones colant, etc.

Alienati à vita Dei, id est, à vita quae secundum Deum est, à vivendi modo quem Deus instituit, praecipit, et sibi gratum ac placitum declaravit, idque per ignorantiam: qui scilicet Deum, Deum legem et voluntatem ignorant. Quae est in illis, propter cecitatem cordis ipsorum; Graecè, propter excecationem. Veri etenim posset, propter obturationem, vel, ut Ambrosius, duritiam cordis eorum.

VERS. 19. — QUI DESPERANTES; noster interpres legit, *ἀπολογίζονται, desperantes; ἀναγνώ, spero; ἀνεπίστω, despero*, et ita legit etiam Syrus, Arab., et omnes veteres Latini. In Graeco tamen nunc est *ἀπεριποίητος, dedolentes*, id est, dedolere sinentes et conscientiae remorsum non sentientes, aut saltem non curantes. Ita etiam habet D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, lege eorum textus Graecos: Apostolus gentiles hic pigri quod externa: SESE TRADIDERUNT IN PUDICITIA... Vide paraphrasim.

IN AVARITIAM. Per avaritiam hic intellige, non pecuniarum insatiabilem cupiditatem, sed excessivam et faevibilem voluptatum aviditatem, seu, ut ait D. Anselmus, insatiabilitatem, quia sicut avarus non quam reputat se satis habere, ita nunquam nisi perveniendo ad fomicationis saturitatem.

Ex hac scelerata via pictura, discite quod ex intellectus ignorantia oritur cordis corruptio; ex cordis corruptio fit major obtenebratio; ex utraque, id est, ex cordis corruptione et intellectus obtenebratione fit consuetudo; ex consuetudine nascitur impudentia et indolentia; nec pudet, nec dolet de peccato. Hinc homo, quasi brutum, in omnia turpissima et abominanda vult praecipere. Hoc de gentilibus narrat hic Apostolus: sed huius in quot et quot Christianis hoc idem vidimus? Quia sensus sui vanitatem secuti sunt, obtenebrati fuerunt intellectu, alienati à vita Dei: demum desperantes et dedolentes, in quorumlibet vitiorum barathrum praecipites ruerunt. Cave ergo à vanitate sensus, à sensuum impressione, à passionibus. Fidem audi, obedi Deo, Evangelium sequere.

VERS. 20. — Vos autem non ita didicistis... Hoc, luxuriari scilicet, et ut bruta corrumpi, non didicistis in schola Christi. Seu, ut ait Theodoretus: Talis est quidem doctrina impietatis, Christi vero disciplina est omnino contraria, docet enim *deponere vos veterem hominem*...

VERS. 21. — Si tamen illum audistis... In paraphrasim concinniore secutus sui opinionem quae

VERS. 19. — Qui desperantes, scilicet salutem et vitam virtutis ac beatitudinis. Graeca habent, *indolentes*, et, ut Hieronymus verit, indolentes, qui scilicet d'iere desiderant, quod omnem doloris sensum perdidissent. *Scripturae tradiderunt impudicium in operationem inmunditiam omnis in avaritiam*; ut aliena appetant et invadant insatiabiliter. Avaritia ergo significat hic avaram cupiditatem filidinis et voluptatum, quae temperantiae et continentiae repugnat semper.

VERS. 20. — Vos autem non ita didicistis Christianum. Ac si dicat: Talia non docet Evangelium Christi, hoc non didicistis in doctrina Christi, non ita educti estis in Christiana ismo, scilicet ita luxuriari, ut faciunt gentes. Ita Hieron. et Anselm. Discere Christianum, inquit Hieronymus, est discere temperantiam, sapientiam, virtutem Christi. Et Theophyl.: Christianum, inquit, discere, est recte vivere.

VERS. 21. — Si tamen illum audistis; q. d.: Sicut omnino Christiano Christiano doctrinam audistis et didicistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu. Edocti estis quoniam sit veritas doctrinae ipsius Jesu, quae docet deponendam esse pristinum conversationem.

VERS. 22. — Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem. Ut sensus sit: Si tamen

vultis affirmantis esse, non dubitantis; *et, et, siquidem*. Multi tamen volunt esse dubitantis, hoc sensu: Si tamen Evangelium intellexistis et Christi doctrinam verè, qualis est in sa, et à Jesu Christo praedicata, edocti estis. Hocque, sive et terreat Ephesios, sicut post (Ecumenium putat Estius, sive quia post egressum D. Pauli quidam sub nomine Evangelii profanum Ephesi docuerint libertatem, ut putat Grotius.

VERS. 22. — DEPONERE VOS SECUNDUM PRISTINAM... Explicat quae sit doctrina Christi, seu quid ab homine christiano exigat; scilicet, ut deponat pristinam vivendi consuetudinem, quam secundum concupiscentiarum illusionem ducebat; quippe quae concupiscentiae seductrices hominem magis ac magis corrumpunt et quasi in brutum commutant. *Deponere vos*... Alludit hic D. Paulus ad ritum baptismi, in quo vestes deponerentur. Inquit, inquit Apostolus, nos docet *deponere sordidum peccati indumentum, antiquum scilicet concupiscentiarum consuetudinem*. Baptizatus remanere debet concupiscentiis et desideris suis: *Qui Christi sunt, cornu suum crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis suis*. Vetus itaque homo est homo qualis erat ante baptismum, gentilis, peccator, suas sequens concupiscentias, et in illis computrescens. Talis homo per singulas horas et momenta magis ac magis corrumpitur et ab homine in brutum degenerat: quippe qui vivit non secundum rationem, quae hominis est, sed secundum passiones, quae brutis et homini sunt quidem communes, sed in brutis fortiores.

SECRETUM DESIDERIA ERRORES, id est, cupiditates seducunt et deceptivas: sunt enim erroris principia, illusionis cause; dulcedinem promittunt, amaritudinem producent. Radix earum dulcis, fructus amarissimi.

VERS. 23. — RENOVAMINI AUTEM... *GREC., renovari autem. SPIRITU MENTIS VESTRE*; spiritus mentis est ipso spiritus, seu mens ipsa. Hebraismus, significans renovari spiritualiter.

VERS. 24. — ET INDICITE NOVUM HOMINEM... *GREC.,*

per Christum docti fuistis deponere atque exuere veterem hominem, qui intelligitur in pristina seu priori conversatione, nempe ea qua vivebatis proutquam creditis in Christum. Est enim vetus homo, aut veritas et corruptio peccati in homine ex veteri Adam contracta, aut ponis ipse homo, quatenus Iudaeismum vetustate affectus est.

Qui corrumpitur secundum desideria erroris, id est, qui in vetustate et corruptela prolicet, obsequendo pravis ac turpibus desideris, quod fit ex neglectis erroribus ac excitate.

VERS. 25. — *Renovamini autem spiritu mentis vestrae*, id est, secundum mentem, secundum interiorem hominem, id est, viridita illa vi gratiae et spiritus mentibus nostris indita, quae Spiritus sanctus non regenerat, et in novos homines, Christianos scilicet et sanctos, transformat.

VERS. 24. — *Et induite novum hominem*, etc. Apparet novum hominem ab Apostolo dici unumquemque hominem quatenus renovatus est per gratiam Dei. Quae renovatio hic et alibi, nomine creationis intelligitur. Exponit igitur Apostolus novum hominem, qui per regenerationem creatus est secundum Deum, id est, divinae legi conformatus; creatus, inquam, in vera iustitia, quod proximos; et in vera sanctitate

inducere. Baptizatus novas resumebat vestes, alias scilicet. Ad quod alludens Apostolus, hoc, inquit, docet nos in novum transformari hominem. Sicut vetus homo veteres sunt affectus peccandi, ita novus homo est nova mens, nova vita filo et gratia Christi renovata.

Observatio moralis.

Quilibet baptizatus est hic novus homo, per regenerationem creatus Deo conformis, utpote in vera iustitia et sanctitate. Potest et cum D. Hieronymo intelligi quod hoc nos docet induere Christum, ipsique imitatione fieri similes. Christianus enim debet esse quasi alter Christus, Christo similis, Christi imago, Christi virtutum imitator; Christum quotidie magis ac magis induere, seu imitari, ita ut in ipso videatur Christus, Christi humilitas, modestia, mansuetudo, charitas, etc. Hoc in baptismo spondimus, hoc repraesentat vestium baptizandi exuitio, et novam baptismi vestium induitio; exuimus praves et veteres peccandi ritus et affectus, ut novum animam Christi induamus in iustitia et sanctitate. Christus itaque à Christiano continè et attentè studendus; Christus, liber intus et foris scriptus, semper à Christiano legendus. Intus, ipsius animus, claritas, humilitas, mansuetudo, etc.; foris, externi actus, patientia, penitentia, paupertas, etc. In hoc studio animus noster, Christi animam induat; mores nostri vitam Christi expriment. Sicut homo veste indutus nihil nisi vestem intuentium oculis exhibet, ita homo Christum indutus, nihil nisi Christum moribus suis exprimit.

VERS. 25. — *PROPTER QUOD DEPONESTIS*... Duo supra dicta generalia doctrinae Christi capita, scilicet de veteris hominis depositione, et novi hominis inductione, nunc explicat in particulari: ac primo docet quomodo membratim et per partes deponendus sit vetus homo.

Incipit à lingua: Deponite omne mendacium, sub quo et fraudem comprehendit; *LOQUIMINI VERITATEM*, et verbis et factis; nulla sit fraus.

QUONIAM SUMUS INVICEM MEMBRA, commembra. Unum membrum alteri membro non mentitur: oculus, v. g., pedem non decipit; manus pedi scopulum non obijcit; sed oculus pedem ducit, curaque ne impingat; manus palpat in tenebris, scopulos averit, corpus, si cadit, sustinet et erigit. Vide hæc de re pulchriora apud D. Chrysostomum, hic. Hanc D. Pauli rationem

seu munditia, quo ad seipsum, etc.

VERS. 25. — *Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem, unumquemque cum proximo suo. Membra veteris hominis, quae deponi et exui vult Apostolus, sunt mendacium, fraus, ira, iniustitia, furtum, litium, etc. His opponit membra novi hominis, eaque assumi et indui vult, scilicet veritatem, mansuetudinem, iustitiam, liberalitatem, castitatem, etc.*

Quoniam sumus invicem membra; q. d.: Unum membrum non mentitur alteri, non decipit alterum, sed quodque alteri fidele est, illudque sincere adjurat quantum potest. Veritatem praecipit, et mendacium interdicit. Quod ita primis seculis inliberum christiani, ut scribat Iustus Martyr, Apologia secundâ, christianos male morti quam vel semel mentiri.

VERS. 26. — *Irascimini, et nolite peccare*. Si contin-

si penetraveris, agnosces quod in fratrem tuum non possis peccare, quin et in Christum pecces; peccas enim in Christum, quoties in Christi membrum peccas.

VERS. 26. — *INASCIMUS*. Sermo est hypotheticus; nec enim ira praecipitur; sensus ergo est: Si contingat vos pro natura fragilitate commoveri, vel irati et necessitates vos irasci cogat: ira enim est passio homini data, ut ardua aggrediator et superet. Hinc si ratione regitur, eos est virtutis, ait D. Chrysostomus.

NON OCCIDAT... Proverbium Hebraicum, quo significatur, rem non esse in longum protrahendam. Solis occasus apud Hebraeos erat initium dici: significatur ergo iram non esse in alteram diem protrahendam.

LINGUA APOSTOLUS TRANSIT AD COR:

VERS. 27. — *NOLITE LOCUM*... Ira enim conservata parit odium, vindictae voluntatem, per quae diabolus intrat in cor, jus habet in illud, ibique regnat. Nunquam locum sic habet diabolus, ut in inimicitis; hinc mala nascuntur innumerabilia, D. Chrysostomus. Duo itaque sunt observanda in ira, seu in ira commotione: primo, ut non consentiatur intus per voluntatem, et desiderium ulciscendi, nec erumpat exteriorius per verba vel facta injuriosa; secundo, ut non duret, sed quam citò reprimatur; alias dabitur locus diabolo, et ingressus in cor. Idem autem dicendum de quacunque passione.

VERS. 28. — *QUI FURABATUR*... A lingua D. Paulus ad cor transit, hinc à corde ad manum. Furtum autem positum pro omni fraude, et injusta acquisitione.

JAM NON FURETUR, et consequenter restituat, ubi poterit; qui enim retinet quod restituere potest, fur est.

LABOR ET MANUS. Ex specie intelligitur omne genus laboris utilis.

QUOD BONUM EST. Excludit turpe et obscenum opificium.

UT HABEAT UNDE TRIBUAT, siquæ peccatum suum solvat, seu restituat; ita D. Chrysostomus. *Ubi habeat ergo sibi necessaria; ut habeat unde restituat; ut habeat unde pauperi tribuat; addo etiam, ut omnino fugiat.*

Ex D. Paulo, non sufficit Christiano quod aliena non rapiat; sed debet egenis, etiam proprio manuum

gat irasci, evetne ne in opus ira erumpat, id est ne faciat quod ira suggerit, ne sine eam progredu usque ad injuriam.

Sed non occidat super iracundiam vestram. Est proverbium, significans iram statim esse compescendam, ne locum demus diabolo.

VERS. 27. — *Nolite locum dare diabolo*; quod fit, dum fovetur ira, et similes diaboli foetus. Significat Apostolus eum qui sinit iram diutius apud se morari, dare locum diabolo. Potest sic intelligi: Nolite locum dare diabolo, tanquam accusatori. Semper enim quaerit de quo nos apud Deum possit accusare, etc.

VERS. 28. — *Qui furabatur, jam non furetur*, etc.; id est, quod honestum est; q. d.: Laboret et operetur, sed ita ut non ex turpi officio, sed honesto victum quaerat.

suorum labore, victum et necessariis comparare. Quid ergo de divitibus in misericordibus diceret, qui egenis sua superflua denegant? quid de prelatibus, beneficiariis, qui bona pauperum in vanos et turpes usus dissipant? Debet pauper honesto labore comparare unde tribuat alii pauperi; divites autem obscuro et turpi operantur; unde sit ut non habeant ad dandum pauperibus. In obscuro et damnatis rebus pauperum bona consumuntur! Christi patrimonium dispenditur!

VERS. 29. — **OMNIS SERMO MALUS...**, Græc., *putris, putridus*. Redit ad linguam, nosque docet loquendi normam; sermo noster non sit malus, sit bonus, sit gratiosus. Primum, *omnis sermo malus*, obscenus, scurrilis, amarulentus, invidiosus, diabolus, quocumque vitio infectus, putris, et corruptus, omnino vitandus; secundo, *bonus tantum proferendus*, idque non temere, ne nostro vitio vertatur in malum; sed oportet ad *edificationem fidei*, id est, proximi, in fide, et pietate, juxta illud Prov. 15: *Sermo opportunus, optimus*.

AD EDIFICATIONEM FIDEI; Græc., *utis*, id est, ad usum, seu utilis ad edificationem. Tertio, *ut det gratiam...*, seu *progressum in gratia, fide et pietate*, etc., quod est explicatio præcedentis, ut in paraphrasi. Vel etiam ut sit gratiosus, id est, cum gratia, venuste et jucunde proferatur; ita ut voluptatem spirituales audientibus afferat.

Omne tollit punctum, qui miscuit utle dulci.

VERS. 30. — **ET NOLITE CONTRISTARE...**, subaudi, nolite, verbis malis, id est, obscenis, putribus, et scandalosis, *contristare*, id est, offendere *SERVUS SANCTUM*. Cum offenditur, contristatur; sed Spiritus sanctus offensus contristaretur, nisi esset Deus, et impassibilis. Quantum autem ex parte nostra est, contristamus eum, cum verbis aut factis illum offendimus. Nolite ergo talia facere, quæ Spiritui sancto ita displicent, ut quasi offensus et contristatus discedat à vobis; quemadmodum homo offensus et contristatus egreditur à domo offendentis et contristantis.

Is quo *signatus estis*, id est, per quem signati estis in baptismo, interior et copiosus gratia, quasi sigillo, quo, ut filii Dei, à cæteris hominibus distinguimini.

Is, scilicet Spiritus sanctus, nos fecit gregem regalem; is nos abduxit à primis omnibus; is non sivit

VERS. 29. — *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat. Pro malis, Græcæ est, putris et corruptus, qui scilicet sibi pendente non est conditus: sed vel lascivus, et obscenitate, vel scurrilitate, vel alio vitio est infectus et corruptus.*

Sed si quis bonus ad edificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Supple, hic procedat ex ore vestro, ut scilicet fideles edificentur, et in fide ac virtutibus proficiant per vestra colloquia. Gratiam, id est, progressum in gratia, pietate et virtutibus. Vult sermonem nostrum non tantum esse talem qui edificet, sed simul esse gratiosum, ut cum gratia venuste et jucunde proferatur. Lingua sapientium ornata scientiam, Prov. 15.

VERS. 30. — *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei: in quo, id est, per quem, signati estis in diem re-*

nos esse signatos cum illis qui sunt obnoxii iræ Dei; et tu eam tristitia afflicis, D. Chrysostomus. Per sanctissimum Spiritum grex divinus effectus sumus, Theodoritus.

IN DIEM REDEMPTIONIS; Syr., *liberationis*, id est, in diem gloriose resurrectionis, ubi ab omnibus malis, in anima et corpore liberati, integram, æternam felicitatem consequimur.

Observatio moralis.

In baptismo et confirmatione obsignati sumus Spiritu sancto; id est, Conditoris nostri signum, figuram et imaginem recepimus; gratiam sanctificandam, quæ filii Dei et Deo consecrati agnoscimur, sicut ex sigillo agnoscuntur, v. g., regis litteræ. Hoc autem sigillo, non anima tantum, sed et corpus nostrum, et omnia membra nostra obsignata sunt, sanctificata, Deo consecrata, ait D. Chrysostomus. Quocumque verò sigillatum est, aperiri non potest, sine auctoritate ejus qui sigillum apposuit. Non possumus ergo esse aperire sine Spiritu sancti motione; quanto minus illud ad turpia et obscena verba!

Spiritus sancti sigillum violat, qui os aperit ad inutilia loquendum. Spiritum sanctum contristat, qui ad mala verba, ore sancto et sanctificato utitur. Vide plura apud D. Chrysostomum.

VERS. 31. — **OMNIS AMARITUDO ET IRA...** Enumerata et prohibet omnes iræ gradus; cuius quasi prima radix est *amargitudo*, quæ cor offensum proximi facti aut verbo amarescit ergo ipsam. Hinc oritur quedam cordis effervescencia, seu animi inflammatio. Græc., *amara, exarscencia*, quæ est iræ incipiens. Deinde ascendit *indignatio*, Græc., *orgos*, iræ perfecta, iræ accessio. Postea erumpit in clamores, convicia, querelas, omnem denique militiam proximam habentem; seu malignitatem justitiæ et charitatis oppositam. Et hæc omnia D. Paulus vult à nobis prorsus et radicitus avelli. Clamor est equus iræ, ait D. Chrysostomus; equum si prostraveris, ascensorem evertisti, ex eodem. Iræ pennas amputas, si clamorem auferas, idem.

VERS. 32. — **ESTOTE AUTEM INVICEM BENIGNI...** Vult autem ut in locum vitiorum supra enumeratorum, inseramus in cordibus nostris virtutes contrarias, seu ut simus invicem comes, suaves et benigni, misericordes; Græc., *bonorum viscerum*, seu habentes viscera misericordie, compatientes.

Redemptio, quasi filii promissionis, et quasi regalis grex Christi et Spiritus sancti.

In diem redemptionis, id est, in die quo baptizati estis. Baptismo enim facti estis participes redemptionis Christi, illoque die redempti estis à servitute peccati et diaboli.

VERS. 31 et 32. — *Omnia amaritudo et ira... Etiam autem invicem benigni, id est, omnes, suaves et blandi: misericordes, id est, boni affectus, donatis invicem injurias et offensas, sicut et Deus in Christo, per Christum Filium sui meritum, donavit vobis, condonavit omnia vestra delicta. Hæc est radix omnis pietatis et charitatis, quam opponit amaritudini. Ira enim non extinguatur ira, sicut nec ignis igne: sed sicut ignis aqua, ita ira extinguatur potentia et benignitate, ait Chrysostomus.*

DOXASTES INVICEM..., mutuas vobis invicem condonantes injurias, sicut Deus per Christum Filium suum, quem pro peccatis vestris immolavit, vobis offensas

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° Omnis Christianus observet vite christianæ, Christoque dignæ compendium. Christianus sit perfectè humilis, humiliter de se sentiens et loquens, humiliterque cum aliis omnibus se gerens; sit mansuetus, mansuetè cum omnibus agens, et loquens; sit patiens, aliorum mores vitiosos, et sibi incommodos sustineat, idque omne ex charitate Dei et proximi. Vide v. 1, 2, 3.

2° Idem Christianus observet, distinguat in mente, et corde imprimat conglobatas rationes quibus ad unitatem et mutuum concordiam nos invitat Apostolus, v. 4, 5, 6. Sit ergo pacificus, unitatis et concordie amator. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocantur.*

3° Omnis Dei et Ecclesie minister apostolicam de charismatibus doctrinam observet, ut ob ea nec superbiat, nec aliis invidet, nec unitatem disrumpat. Primum, dona Dei sunt, non pro merito data, sed pro Dei beneplacito; ut quid gloriaris ob illa? v. 7; secundò, dona Dei sunt pro aliorum salute data; cur invidere habent? v. 12; tertio, dona Dei sunt data ad opus, ad ministerium, ad edificationem, v. 12. Quantum inde tremor inertis, domisantis, destruentis? v. 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, et observationes morales in luce v. 16.

4° Ex apostolica D. Pauli doctrinâ v. 15 et 16, in quibus Christus exhibetur ut caput et cor Ecclesie, spiritum et vitam sufficiens sigillis Ecclesie membris, praxim dedimus verè christianam, per unionem continuoam cum Christo, capite et corde nostro; ut in illo, per illum et cum illo, omnia nostra pietatis opera exerceamus. Hanc praxim vide in fine v. 16. Fusiis

CAPUT V.

1. Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi;

2. Et ambulatè in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.

3. Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos;

4. Aut turpitudò, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinent: sed magis gratiarum actio.

5. Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei.

6. Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentie:

7. Nolite ergo effecti participes eorum.

8. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; ut filii lucis ambuletis.

vestras condonavit. Hanc Dei misericordiam ineffabilem præ oculis semper habetote, ut eam imitemini.

illam vide in fine Epistolæ ad Rom., c. 16, in corollario; et in Epist. ad Hebr., cap. 8, in coroll. c. 9, in coroll. et c. 15, etiam in corollario.

5° Ab eodem apostolo, v. 22, 23, 24, duo discamus omnes, ad quæ reducitur vita christiana, et quo in Baptismo factis et verbis promissimus. Primum, *deponere veterem hominem*, v. 22, id est, sordidum peccati indumentum, seu antiquum concupiscentiæ consuetudinem. Hoc in nostro Baptismo representavit vestium depositio. Hoc promissimus, renuntians Satanz et ejus operibus perniciosis. Secundum, *induere novum hominem*, Christum scilicet per imitationem, v. 24. Intus induere Christi charitatem, humilitatem, mansuetudinem, etc. Exterius induere Christi penitentiam, pauperitatem, patientiam, etc., ita ut Christus videatur in nobis. Hoc representat albarum vestium indutio. Hoc promissimus, cum Christo nomen dedimus, eique nos semper adhaerere juravimus. Vide dicta v. 24. Hanc autem veteris hominis extinctionem, hæcque novi hominis inductionem, membratim et per partes faciendam, docet Apostolus in reliquo capite. Utramque incipit à lingua; versus itaque 25, 29, 30, 31, docet quæ vitia lingua à nobis fugienda; illidem et nos docet normam sanctæ et christianæ loquendi. À lingua transit ad cor, doctique quomodò passionibus resistendum: ne diabolus detur ingressus in illum, v. 26, 27. Docet è contra quomodò Christi virtutes induenda; ut Christus habet in cordibus nostris, v. 32. Denique à corde transit ad manum, doctique quæ vitia fugere debeat, quas virtutes operari, v. 28.

CHAPITRE V.

1. Soyez donc les imitateurs de Dieu, comme étant ses enfants bien-aimés;

2. Et marchez dans l'amour et dans la charité, comme Jésus-Christ nous a aimés, et s'est livré lui-même pour nous, en s'offrant à Dieu comme une oblation et une victime d'agréable odeur.

3. Qu'on n'entende pas seulement parler parmi vous, ni de fornication, ni de quelque impureté que ce soit, ni d'avarice, comme on ne doit point entendre parler parmi les saints.

4. Qu'on n'y entende point de paroles déshonnêtes, ni de folles, ni de bouffonnes: ce qui ne convient pas à votre vocation; mais plutôt des paroles d'action de grâces.

5. Car sachez que nul fornicateur, nul impudique, nul avaré, dont le vice est une idolâtrie, ne sera héritier du royaume de Jésus-Christ et de Dieu.

6. Que personne ne vous séduise par de vains discours; car c'est pour ces choses que la colère de Dieu tombe sur les hommes rebelles à la vérité.

7. N'ayez donc rien de commun avec eux.

8. Car vous n'étiez autrefois que ténébreux, mais maintenant vous êtes lumière, en notre Seigneur; marchez comme des enfants de lumière.

suorum labore, victum et necessariis comparare. Quid ergo de divitibus in misericordibus diceret, qui egenis sua superflua denegant? quid de prelatibus, beneficiariis, qui bona pauperum in vanos et turpes usus dissipant? Debet pauper honesto labore comparare unde tribuat alii pauperi; divites autem obscuro et turpia operantur; unde sit ut non habeant ad dandum pauperibus. In obscenis et damnatis rebus pauperum bona consumuntur! Christi patrimonium dispenditur!

VERS. 29. — **OMNIS SERMO MALUS...**, Græc., *patris*, putridus. Redit ad linguam, nosque docet loquendi normam; sermo noster non sit malus, sit bonus, sit gratiosus. Primum, *omnis sermo malus*, obscenus, scurrilis, amarulentus, invidiosus, diabolus, quocumque vitio infectus, putris, et corruptus, omnino vitandus; secundo, *bonus tantum proferendus*, idque non temere, ne nostro vitio vertatur in malum; sed oportet ad *edificationem fidei*, id est, proximi, in fide, et pietate, juxta illud Prov. 15: *Sermo opportunus, optimus*.

AD EDIFICATIONEM FIDEI; Græc., *usq.*, id est, ad usum, seu utilis ad edificationem. Tertio, *ut det gratiam...*, seu *progressum in gratia, fide et pietate*, etc., quod est explicatio præcedentis, ut in paraphrasi. Vel etiam ut sit gratiosus, id est, cum gratia, venuste et jucunde proferatur; ita ut voluptatem spirituum audientibus afferat.

Omne tollit punctum, qui vincit vitio dulci.

VERS. 30. — **ET NOLITE CONTRISTARE...**, subaudi, nolite, verbis malis, id est, obscenis, putribus, et scandalosis, *contristare*, id est, offendere *SERVUS SANCTUM*. Cùm offendimur, contristamur; sed Spiritus sanctus offensus contristaretur, nisi esset Deus, et impassibilis. Quantum autem ex parte nostra est, contristamus eum, cùm verbis aut factis illum offendimus. Nolite ergo talia facere, quæ Spiritui sancto ita displicent, ut quasi offensus et contristatus discedat à vobis; quemadmodum homo offensus et contristatus egreditur à domo offendentis et contristantis.

Is quo signatus estis, id est, per quem signati estis in baptismo, interior et copiosus gratia, quasi sigillo, quo, ut filii Dei, à cæteris hominibus distinguimini.

Is, scilicet Spiritus sanctus, nos fecit gregem regalem; is nos abduxit à primis omnibus; is non sivit

VERS. 29. — *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat. Pro malis, Græcæ est, putris et corruptus, qui scilicet sibi pendente non est conditus: sed vel lascivus, et obscenitate, vel scurrilitate, vel alio vitio est infectus et corruptus.*

Sed si quis bonus ad edificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Supple, hic procedat ex ore vestro, ut scilicet fideles edificentur, et in fide ac virtutibus proficiant per vestra colloquia. Gratiam, id est, progressum in gratia, pietate et virtutibus. Vult sermonem nostrum non tantum esse talem qui edidit, sed simul esse gratiosum, ut cum gratia venuste et jucunde proferatur. Lingua sapientum ornata scientiam, Prov. 15.

VERS. 30. — *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei: in quo, id est, per quem, signati estis in diem re-*

nos esse signatos cum illis qui sunt obnoxii iræ Dei; et tu eam tristitia afflicis, D. Chrysostomus. Per sanctissimum Spiritum grex divinus effectus sumus, Theodoritus.

IN DIEM REDEMPTIONIS; Syr., *liberationis*, id est, in diem gloriose resurrectionis, ubi ab omnibus malis, in anima et corpore liberati, integram, æternam felicitatem consequimur.

Observatio moralis.

In baptismo et confirmatione obsignati sumus Spiritu sancto; id est, Conditoris nostri sigillo, figuram et imaginem recepimus; gratiam sanctificationem, quæ filii Dei et Deo consecrati agnoscimur, sicut ex sigillo agnoscuntur, v. g., regis litteræ. Hoc autem sigillo, non anima tantum, sed et corpus nostrum, et omnia membra nostra obsignata sunt, sanctificata, Deo consecrata, ait D. Chrysostomus. Quocumque verò sigillatum est, aperiri non potest, sine auctoritate ejus qui sigillum apposuit. Non possumus ergo esse aperire sine Spiritu sancti motione; quanto minus illud ad turpia et obscena verba!

Spiritus sancti sigillum violat, qui os aperit ad inutilia loquendum. Spiritum sanctum contristat, qui ad mala verba, ore sancto et sanctificato utitur. Vide plura apud D. Chrysostomum.

VERS. 31. — **OMNIS AMARITUDO ET IRA...** Enumerat et prohibet omnes iræ gradus; cujus quasi prima radix est *avaritia*, quæ cor offensum proximi facti aut verbo amarescit ergo ipsam. Hinc oritur quedam cordis effervescencia, seu animi inflammatio. Græc., *exarscencia*, quæ est iræ incipiens. Deinde asurgit *indignatio*, Græc., *seps*, ira perfecta, iræ accessio. Postea erumpit in clamores, convicia, querelas, omnem denique militiam proximam habentem; sen malignitatem justitiæ et charitatis oppositam. Et hæc omnia D. Paulus vult à nobis prorsus et radicitus avelli. Clamor est equus iræ, ait D. Chrysostomus; equum si prostraveris, ascensorem evertisti, ex eodem. Iræ pennas amputas, si clamorem auferas, idem.

VERS. 32. — **ESTOTE AUTEM INVICEM BENIGNI...** Vult autem ut in locum vitiorum supra enumeratorum, inseramus in cordibus nostris virtutes contrarias, seu ut simus invicem comes, suaves et benigni, misericordes; Græc., *bonorum viscerum*, seu habentes viscera misericordie, compatientes.

Redemptionis, quasi filii promissionis, et quasi regalis grex Christi et Spiritus sancti.

In diem redemptionis, id est, in die quo baptizati estis. Baptismo enim facti estis participes redemptionis Christi, illoque die redempti estis à servitute peccati et diaboli.

VERS. 31 et 32. — *Omnia amaritudo et ira... Etiam autem invicem benigni, id est, omnes, suaves et blandi: misericordes, id est, boni affectus, donatis invicem injurias et offensas, sicut et Deus in Christo, per Christi Filii sui meritum, donavit vobis, condonavit omnia vestra delicta. Hæc est radix omnis pietatis et charitatis, quam opponit amaritudini. Ira enim non extinguatur iræ, sicut nec ignis igne: sed sicut ignis aqua, ita ira extinguatur pietatis et benignitatis, ait Chrysostomus.*

DOXASTES INVICEM..., mutuas vobis invicem condonantes injurias, sicut Deus per Christum Filium suum, quem pro peccatis vestris immolavit, vobis offensas

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° Omnis Christianus observet vite christianæ, Christoque dignæ compendium. Christianus sit perfectè humilis, humiliter de se sentiens et loquens, humiliterque cum aliis omnibus se gerens; sit mansuetus, mansuetè cum omnibus agens, et loquens; sit patiens, aliorum mores vitiosos, et sibi incommodos sustineat, idque omne ex charitate Dei et proximi. Vide v. 1, 2, 3.

2° Idem Christianus observet, distinguat in mente, et corde imprimat conglobatas rationes quibus ad unitatem et mutuum concordiam nos invitat Apostolus, v. 4, 5, 6. Sit ergo pacificus, unitatis et concordie amator. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocantur.*

3° Omnis Dei et Ecclesie minister apostolicam de charismatibus doctrinam observet, ut ob ea nec superbiat, nec aliis invidet, nec unitatem disrumpat. Primum, dona Dei sunt, non pro merito data, sed pro Dei beneplacito; ut quid gloriaris ob illa? v. 7; secundò, dona Dei sunt pro aliorum salute data; cur invidere habent? v. 12; tertio, dona Dei sunt data ad opus, ad ministerium, ad edificationem, v. 12. Quantum inde tremor inertis, domitanti, destruenti? v. 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, et observationes morales in luce v. 16.

4° Ex apostolica D. Pauli doctrinâ v. 15 et 16, in quibus Christus exhibetur ut caput et cor Ecclesie, spiritum et vitam sufficiens sigillis Ecclesie membris, praxim dedimus verè christianam, per unionem continuoam cum Christo, capite et corde nostro; ut in illo, per illum et cum illo, omnia nostra pietatis opera exerceamus. Hanc praxim vide in fine v. 16. Fusiis

CAPUT V.

1. Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi;

2. Et ambulatè in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.

3. Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos;

4. Aut turpitudò, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinent: sed magis gratiarum actio.

5. Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei.

6. Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentie:

7. Nolite ergo effecti participes eorum.

8. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; ut filii lucis ambuletis.

vestras condonavit. Hanc Dei misericordiam ineffabilem præ oculis semper habetote, ut eam imitemini.

illam vide in fine Epistolæ ad Rom., c. 16, in corollario; et in Epist. ad Hebr., cap. 8, in coroll. c. 9, in coroll. et c. 15, etiam in corollario.

5° Ab eodem apostolo, v. 22, 23, 24, duo discamus omnes, ad quæ reducitur vita christiana, et quæ in Baptismo veterem hominem, v. 22, id est, sordidum peccati indumentum, seu antiquum concupiscendi consuetudinem. Hoc in nostro Baptismo representavit vestium depositio. Hoc promissimus, renuntians Satanz et ejus operibus perniciosis. Secundum, *induere novum hominem*, Christum scilicet per imitationem, v. 24. Intus induere Christi charitatem, humilitatem, mansuetudinem, etc. Exterius induere Christi penitentiam, pauperitatem, patientiam, etc., ita ut Christus videatur in nobis. Hoc representat albarum vestium indutio. Hoc promissimus, cùm Christo nomen dedimus, eique nos semper adhaerere juravimus. Vide dicta v. 24. Hanc autem veteris hominis extinctionem, hæcque novi hominis inductionem, membratim et per partes faciendam, docet Apostolus in reliquo capite. Utramque incipit à lingua; versus itaque 25, 29, 30, 31, docet quæ vitia lingua à nobis fugienda; illidem et nos docet normam sanctæ et christianæ loquendi. À lingua transit ad cor, doctique quomodò passionibus resistendum: ne diabolus detur ingressus in illum, v. 26, 27. Docet è contra quomodò Christi virtutes induenda; ut Christus habet in cordibus nostris, v. 32. Denique à corde transit ad manum, doctique quæ vitia fugere debeat, quas virtutes operari, v. 28.

CHAPITRE V.

1. Soyez donc les imitateurs de Dieu, comme étant ses enfants bien-aimés;

2. Et marchez dans l'amour et dans la charité, comme Jésus-Christ nous a aimés, et s'est livré lui-même pour nous, en s'offrant à Dieu comme une oblation et une victime d'agréable odeur.

3. Qu'on n'entende pas seulement parler parmi vous, ni de fornication, ni de quelque impureté que ce soit, ni d'avarice, comme on ne doit point entendre parler parmi les saints.

4. Qu'on n'y entende point de paroles déshonnêtes, ni de folles, ni de bouffonnes: ce qui ne convient pas à votre vocation; mais plutôt des paroles d'action de grâces.

5. Car sachez que nul fornicateur, nul impudique, nul avaré, dont le vice est une idolâtrie, ne sera héritier du royaume de Jésus-Christ et de Dieu.

6. Que personne ne vous séduise par de vains discours; car c'est pour ces choses que la colère de Dieu tombe sur les hommes rebelles à la vérité.

7. N'ayez donc rien de commun avec eux.

8. Car vous n'étiez autrefois que ténébreux, mais maintenant vous êtes lumière, en notre Seigneur; marchez comme des enfants de lumière.

9. Fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate :
10. Probatens quid sit beneplacitum Deo :
11. Et nolite commicere operibus infructuosius tenebrarum, magis autem redarguite.
12. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere :
13. Omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifestantur; omne enim quod manifestatur, lumen est.
14. Propter quod dicit: Surge, qui dormis, et exurge à mortuis, et illuminabit te Christus.
15. Videle, itaque, fratres, quomodo cautè ambuletis: non quasi insipientes.
16. Sed ut sapientes; redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.
17. Propterea nolite fieri imprudentes; sed intelligentes quæ sit voluntas Dei.
18. Et nolite inebriari vino in quo est luxuria: sed implemini Spiritu sancto.
19. Loquentes vobismet ipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino :
20. Gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri.
21. Subiecti invicem in timore Christi.
22. Mulieres viris suis subdite sint, sicut Domino ;
23. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesie; ipse Salvator corporis ejus.
24. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus.
25. Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro eâ,
26. Ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vite;
27. Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.
28. Ita et viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit.
29. Nemo enim unquam carni suam odio habuit; sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam :
30. Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus.
31. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhaerebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.
32. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia.
33. Verumtamen et vos singuli, unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat: uxor autem timeat virum suum.

Hortatur Ephesios ut Dei exemplum de quo v. 32, cap. 4, tanquam filii Dei imitentur, et esse mutuo diligant sicut Christus dilexit nos, v. 1, 2. Ut horreat omnem prorsus immunditatem et avaritiam, quæ certissime à Dei regno suos sectatores excludunt, v. 3, 4, 5. Ut

9. Or le fruit de la lumière consiste en toute sorte de bonté, de justice et de vérité :
10. Recherchez avec soû ce qui est agréable à Dieu :
11. Et ne prenez point part aux œuvres infructueuses des ténèbres; au contraire, redarguez-les.
12. Car la pudeur ne permet pas seulement de dire ce que ces personnes font en secret.
13. Or tout ce qui mérite d'être repris se découvre par la lumière, n'y ayant que la lumière qui découvre tout.
14. C'est pourquoi il est dit: Levez-vous, vous qui dormez, sortez d'entre les morts; et Jésus-Christ vous éclairera.
15. Ayez donc soin, mes frères, de vous conduire avec une grande circonspection, non comme des personnes imprudentes.
16. Mais comme des hommes sages, rachetant le temps parce que les jours sont mauvais.
17. Ne soyez donc pas indiscrètes; mais sachez discerner quelle est la volonté du Seigneur :
18. Et ne vous laissez pas aller aux excès du vin, d'où naissent les dissolutions; mais remplissez-vous du Saint-Esprit.
19. Vous entretenez de psaumes, d'hymnes et de cantiques spirituels, chantant et psalmodiant du fond de vos cœurs à la gloire du Seigneur ;
20. Rendant grâces en tout temps, et pour toutes choses, à Dieu le Père, au nom de notre Seigneur Jésus-Christ ;
21. Et vous soumettant les uns aux autres, dans la crainte de Jésus-Christ.
22. Que les femmes soient soumises à leurs maris, comme au Seigneur ;
23. Parce que le mari est le chef de la femme, comme Jésus-Christ est le chef de l'Eglise, qui est son corps, et dont il est aussi le Sauveur.
24. Comme donc l'Eglise est soumise à Jésus-Christ, les femmes aussi doivent être soumises en tout à leurs maris.
25. Et vous, maris, aimez vos femmes, comme Jésus-Christ a aimé l'Eglise, et s'est livré lui-même pour elle,
26. Afin de la sanctifier, après l'avoir purifiée dans le baptême de l'eau, par la parole de vie ;
27. Pour la faire paraître devant lui pleine de gloire, n'ayant ni tache, ni ride, ni rien de semblable, mais étant sainte et irrépréhensible.
28. Ainsi les maris doivent aimer leurs femmes comme leur propre corps: en effet, celui qui aime sa femme s'aime lui-même ;
29. Car nul ne hait sa propre chair; mais il la nourrit et l'entretient comme Jésus-Christ fait à l'égard de l'Eglise.
30. Parce que nous sommes les membres de son corps, formés de sa chair et de ses os.
31. C'est pourquoi l'homme abandonnera son père et sa mère pour s'attacher à sa femme; ils deviendront tous deux une seule chair.
32. Ce sacrement est grand, je dis en Jésus-Christ et dans l'Eglise ;
33. Que chacun de vous donc aime aussi sa femme comme lui-même, et que la femme révère son mari.

ANALYSIS.

circæ hæc vitæ caveant à vanis quorundam doctrinis, v. 6; nec eorum sint socii criminum, ne sint et portioes suppliciorum, v. 7; sed ut filii lucis, faciant opera lucis, in omni bonitate, et justitiâ, et veritate, v. 8, 9, et Dei voluntatem sollicitè faciant, v. 10. Operibus

- verò tenebrarum non tantum non communicent, v. 11, sed et ea condemnent operum suorum luminæ, v. 12, quia luminis est manifestare, v. 13.*
- § 15. *Monet ut cautè et sapienter ambulent, seu circumspicè conserentur, maxime cum infidelibus; tempora considerent, et attentè explorent quid Deus velit ab eis, v. 16, 17.*
- § 18. *Ne vino, luxuriæ causâ, replentur; sed Spiritu sancto, sanctificationis principio, in hocque Spiritu*

PARAPHRASIS.

1. Estote ergo Dei Patris vestri imitatores, tanquam filii charissimi.
2. Et sicut vos ille dilexit, ita et mutue charitatis opera sedulo et continue exerceat. Sicut etiam Christus dilexit nos, et semetipsum Deo pro nobis obtulit in sacrificium, tanquam hostiam Deo suavissimam, ita et nos invicem debemus diligere, non tantum condonando, sed et vitam pro fratribus impendendo, si res illi postulerit.
3. Fornicationem autem, et quamlibet immunditiam, sicut et nimiam habendi cupiditatem, sic horrete, ut ne quidem illa vitia nominetis. Sicut decet Christianos, nomine et professionis sanctos; quorum non modo opera, sed et verba et cogitata debent esse sancta.
4. Longè quoque absint à vobis obscenitas verborum, fatue, et ineptæ fabulæ, ridiculæ faciliæ; hæc quippe christianum hominem dedecet, upote sanctum et gravem; sed potius audiat apud vos laus Dei, et gratiarum actio.
5. Vos enim scire volo, et ut rem maximo momenti intelligere, quod quidquid in contrarium vobis dicitur omnis scortator, aut immundus, aut avarus, seu servus avaritiæ, quæ est idololatria, jus non habent hereditatis æternæ aliquando percipiendæ.
6. Circa hæc nemo, sive philosophorum, sive Simoniorum, verbis aut rationibus fallacibus vos seducat: propter hæc enim, quæ dixi crimina, ultio divina venire parata est in incredulos, et in inobedientes.
7. Cavete igitur ne sitis eorum socii in peccatis, ne sitis et suppliciorum comperticipes.
8. Aliquando equidem in Gentilismo fuisse tenebrosos totos, et ipse tenebra; nunc autem fide et gratia Christi illuminati et lux estis: itaque ut filii et sectatores lucis vivite; moribus et vitæ vos lucis filios ostendite.
9. (Fructus autem lucis, seu fidei et gratiæ christiænæ, est omnis bonitas, seu beneficentia, omnis justitia et veritas.)
10. Sollicitè et studiosè explorentes quid sit acceptum Deo, ut illud faciatis.
11. Et ne, quocumque modo, nec faciendo, nec approbando, nec tolerando, communicetis infructuosius tenebrarum operibus; è contra verò vos, quoniam lux estis, hæc tenebrarum opera lumine vestro redarguite, oburgate, manifestate, ut eorum omnibus appareat turpitudò.
12. Ne communicetis, inquam, quia adèo turpia

psallant, tententur, content, Deo gratias agunt, sibi que invicem servant, ob reverentiam Christi, 19, 20, 21. Denique descendens ad singulares status, ac primò conjugatas instruire volens, in reliquis capite docet nutritionum non quum esse Sacramentum, quia signum est representans universon Christi cum Ecclesia. Hincque vult ut uxores sint viris suis subditæ, sicut Ecclesia Christo; et ut viri suas uxores diligant, sicut Christus Ecclesiam.

PARAPHRASIS.

- sunt, quæ in occulto faciunt, ut ne pudor quidem illa verbis exprimere patiantur.
15. E contra, inquam, redarguite operum vestrorum luminæ, quia hoc exit natura rei: quæcumque enim arguuntur et per arguendum, seu reprehensionem, manifestantur; lux à lumine manifestantur, quia lucis proprium est manifestare; nec quid potest aliud manifestare nisi sit lux, aut luce perfusum; sicut ergo claritas diei ea quæ nocturnis tenebris erant obscura et abscondita manifestat, ita lux operum vestrorum, seu sanctitatis vestre, arguat opera mala, illorumque turpitudinem manifestet.
14. Quia lucis proprium est illuminare, idèo Isaias dicit peccatori in tenebris sapia: Expergesce, ô peccator, qui dormis in peccatorum torum tenebris; et surge à mortuis operibus tuis, et Christus, lux mundi, et sol justitiæ, te illuminabit.
15. Cum hæc ita sit, ut operum vestrorum lumine debeatis opera tenebrarum redarguere, videle ergo quomodo cautè et circumspicè conserentur, maxime cum infidelibus, non quasi insipientes et imprudentes, sed ut homines vero sapientiæ lumine, Christi scilicet, perfusi; et sibi semper attentè.
16. Ementes, mercantes occasione et opportunitatem, id est, temporis opportunitate bene utentes, quoniam dies sunt malis et periculis pleni.
17. Idèo ne sitis imprudentes et incauti in conversatione vestra, sed attentè considerate quid Deus velit à vobis.
18. Et nolite inebriari vino; in ebrietate enim vini est luxuria, sed implemini musto Spiritus sancti, gratiæ et utilitæ spiritualis principio.
19. Recitantes et cantantes inter vos mutuo psalmos, et hymnos, et canticis spiritualia; cantantes, inquam, et psallentes, non lingua tantum, sed ex intimo cordis affectu, in honorem Christi Domini.
20. De omnibus bonis et gratiis acceptis semper agentes gratias Deo Patri pro Dominum nostrum Jesum Christum qui hæc nobis promeruit.
21. Alter alteri, inferior scilicet subditus sit superiori; et superior inferioris modolo sese accomodet ob reverentiam Christi, qui cum esset summus omnium, omnibus sese submisit.
22. Mulieres viris suis subdite sint, sicut ipsi Christus Domino, cujus vir est imago locumque tenet.
23. Quia sicut Christus est caput Ecclesie et ejusdem tanquam corporis sui salvator, sic vir caput est mulieris ejusque tutor et protector.

24. Sicut ergo Ecclesia Christo libenter est subiecta, ita et mulieres viris suis subiciantur in omnibus, intellige, sicut oportet, in Domino, Coloss. 3, v. 18.

25. Et vos viri, qui Christi imagines estis, Christum Dominum, exemplar vestrum, imitemini. Diligite uxores vestras, sicut Christus Dominus Ecclesiam sponsam suam dilexit, et ita dilexit, ut semetipsum pro ea morti tradiderit.

26. Nimirum ut illam ab omni labe peccati sanctificaret, mundans eam per baptismi lavacrum, in verbo spiritum et vitam conferente.

27. Ut ipse sibi eam exhiberet quasi sponsam multo decore et gloria illustrem, sine macula peccati, sine ruga vetustatis, sine quovis defectu, sed sanctam et irreprehensibilem, sic et mariti debent suas uxores ita diligere, ut illarum navos et maculas et infirmitates tolerent, et, quantum est in illis, sanent, periclitent, et sanctificent tum mortuis, tum exemplis.

28. Hoc eos docet exemplum Christi allegatum; sed propterea ipsos ad hoc impellere debet etiam proprius amor. Est enim uxor quam quid cum marito; uterque est una caro; debent ergo mariti uxores suas diligere ut corpora sua; qui enim uxorem suam diligit, seipsum diligit, qui est unum quid cum illa.

29. Nemo seipsum odio habet, et consequenter

VERS. 1. — ESTOTE ERGO IMITATORES DEI... Syr.: *Estote ergo conformes Deo.* Hæc conclusio pendet ab eo quod ultimo præcedentis capituli versiculo dictum est: *Sicut et Deus in Christo donavit vobis;* hincque infert: Dei ergo, Patris vestri, imitatores estote; condonato iuricem, sicut condonavit vobis. Liberorum est moribus patrem referre; et eo filii sunt patribus chariores, quo similiores; ergo vos, UT FILII CHARISSIMI, Patrem vestrum equestem imitemini; clementissimus est, peccata condonat, omnibus bona facit; ergo ut filii sitis ei charissimi, injurias condonate, omnibus benefacite, in dilectione sedulo ambulate.

VERS. 2. — ET AMBULATE IN DILECTIONE... Non unum aut alterum actum charitatis hoc significat, sed continuum exercitium et progressum in charitate. Deus, Pater noster, charitas est; et nos pro modulo nostro charitas simus, saltem in charitate ambulemus, ab ea nunquam deliciamus. Notat D. Chrysostomus quod non dicatur nobis absolute: *Estote imitatores Dei,* sed quod statim addatur in dilectione. Deus quippe in omnibus quidem admirandus, at non in omnibus imitabilis; v. g., admirandus est in sua scientiâ, potentia, immensitate, æternitate, et in infinitis aliis perfectio-

VERS. 1. — Estote ergo imitatores Dei, etc.; q. d.: Filiorum est imitari suos parentes; q. d.: Cum accepta remissione peccatorum facti sitis Dei filii, Desuper dilecti, debetis Deum Patrem vestrum imitari, ut sicut ille vobis in Christo peccata condonavit, ita et vos invicem offensas condonatis.

VERS. 2. — Et ambulate in dilectione; id est, sicut estis a Deo dilecti, sic et vos exercete opera mutue dilectionis.

nemo corpus suum, sui ipsius partem, odio habet; sed è contra quilibet corpus suum nutrit et fovet; debet ergo maritus uxorem, utpote corpus suum, diligere, nutrire, fovere, sicut Christus Ecclesiam, corpus suum, nutrit, fovet, vestit et ornat.

30. Verè Ecclesia corpus ejus mysticum est, quia nos singuli fideles sumus membra lajux sacri corporis, nimirum de carne, et de ossibus ejus in cruce dormientis, spiritaliter formati; sicut Eva corporaliter formata est ex Adamo dormiente.

31. Auctoritas denique Scripturæ hunc amorem viri in conjugem, quasi in seipsum, confirmat, cum de Evâ et, in ipsius personâ, de omnibus mulieribus dicit: Propter hoc homo relinquit patrem et matrem suam, et agglutinat hinc uxori suæ, et erunt una caro.

32. Mysterium citatæ Scripturæ verbis expressum, nempe primum Adæ et Evæ matrimonium, magnum Sacramentum est et mysterium: quippe quod expressivum et representativum erit unanimitatis et indissolubilis conjunctionis Christi cum Ecclesiâ.

33. Licet autem mysterium sit, et de Christo principaliter intelligatur mysticè, veritatem et vos ad litteram adimplete: unusquisque naribus suam uxorem diligit sicut seipsum; uxor verò suum virum reveretur, sicut Ecclesia Christum: sicutque reipsa exprimitis quod in Christo et Ecclesiâ significat.

COMMENTARIA.

nibus, sed in illis est inimitabilis, hæc enim omnia nostras superant vires. Vult autem ut bonitatem suam imitemur omnes, ut condonemus sicut condonat; benefaciamus omnibus, sicut ipse omnibus benefacit; quia hæc pro modulo nostro possumus omnes, ipsius adjuvante gratiâ: possumus ergo Deo similes esse.

Si condonaveris, Deum imitaris, Deo assimilaris, ait D. Chrysostomus. Si benefeceris proximo, Deum imitaris, proximo quasi Deus eris: homo quippe benefacendo, homini quasi Deus est.

SICUT ET CHRISTUS DILEXIT NOS... Christi voluntarium pro nobis sacrificium aliud est nobis claritatis exemplar. Supplendum reliquit Apostolus: Ita nos invicem debemus diligere, non condonando tantum, sed et vitam, si opus fuerit, pro laetibus impendendo.

IN ODOREM SUAVITATIS. Græc., *bonæ fragrantie;* seu ad instar rei suaviter olentis, seu hostiæ Deo gratissimæ et jucundissimæ. Videtur Apostolus alibi referre ad id quod de Noe sacrificio scriptum est Genes. 8, 21: *Odoresque est Dominus odorem suavitatis, et ait ad eum: Nequaquam ultra maledicam terræ, propter homines. Christus verus Noe è diluvio peccatorum nos salvos fecit, et Deus ipsius sacrificii odore suavissimo re-*

Sicut et Christus dilexit nos, non tantum ut Deum, dilectione communi cum Patre, sed etiam ut homo, charitate creata et infusa; e. j. ipsa magnitudine declarata quod sequitur:

Ei tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Sensus est: Dilexit nos, adeo ut sponte semetipsum traderet pro redemptione nostri, sequè obtulerit hostiam Deo acceptissimam quando in cruce mortuum pro nobis subijt.

creatus, decrevit hominibus se paritutum. *In odorem.* Tribuitur odoratus Deo, et supponitur quod sacrificiorum fumus et odor ipsi placebant, ipsiusque sedabant iram. Christi autem sacrificium Deo gratissimum fuit, ita ut nunquam illum gratis esse poterit, sed propter ipsum grata fuerint quæcumque aliquando grata fuerunt. Quia Christus ipse, homo Deus, sacrificii sui sacerdos fuit et victima. Sacerdos offerens, non homo tantum, sed homo Deus; offerens autem, non coetus, sed libens et volens, ex charitate: **DILEXIT NOS ET TRAXIT...** Victima, non opes, non frogos, non animal, etc., sed ipsemet, homo Deus: **TRADIDIT SEMETIPSUM,** totum, quantum est homo Deus.

Pro nobis, non sanctis, non amicis, sed pro nobis peccatoribus et inimicis, ut peccatorum nostrorum veniam mereretur, ut peccatorum nostrorum fetore, quasi à Dei naribus ablati, et placatus parceret. Ex hoc ergo Christi sacrificio pro suis inimicis oblati, discamus inimicos diligere et, si opus sit, pro ipsis mori. At ex hoc Filii Dei sacrificio, Deo gratissimo et pro nobis peccatoribus oblati, discamus illud continè Deo pro nostris peccatis offerre; in hoc sacrificio sibi tota nostra spes et fiducia; cum sancta Ecclesiâ, matre nostrâ, frequenter oremus: Per mortem et sepulturam tuam, etc.: **PARCE NOBIS, DOMINE:** Libera nos, Domine, etc.

VERS. 5. — FORNICATIO AUTEM... Redit ad vitiorum prohibitionem, et ubi dixit de passione iræ, nunc de concupiscentiâ, seu de appetitu inordinato voluptatum et pecuniarum agit. Hæc autem duo vitia Ephesi maxime regnabant, idè de ipsis agit vivacissime. *Fornicatio,* sub quo nomine comprehenditur omnis illicita sexuum cum mixto, seu omnis concubitus cum non suo.

ET OMNIS IMMUNDITIA, id est, omnes tactus veneri, pollutio, et alia contra naturam, seu qua non ordinantur ad generationem, ait D. Thomas.

AUT AVARITIA. Idè jungit avaritiam luxurie, quia, ut ait Theophylactus, pari ratione pecunias amamus et corpora. Vel, ut ait Anselmus, quia avaritia est quedam fornicatio animæ: sicut enim qui fornicatur, non suâ, sed alienâ muliere abutitur, sic qui peste avaritiæ contaminatur, usque ad aliena habenda extenditur: et quod sub rapinâ habet, omnibus modis retinere molitur. Denique de hoc avaritiæ vitio hic agit, quia Ephesi maxime regnabat in civitate mercatoria, ubi per fas et nefas acquirebantur divitiæ, nec prohibebatur à legibus.

NEC NOMINETUR... ut loti sitis puri corde, corpore,

VERS. 5. — Fornicatio autem et omnis immunditia, Quævis obscenitas et libido tactuum et immundorum operum, aut avaritia (nimia habendi cupido) nec nominetur in vobis, acut decet sanctos, id est, Christianos. Tam alienus esse vos volo ab his vitis, ut, si fieri potest, ne quidem audiantur aliquando nominari ex ore vestro, ne fortè ex ipso auditu concepta cogitatio carni commoveat ad concupiscendum.

VERS. 4. — Aut turpitudine, puta verborum, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, id est, quæ non sunt decentia. *Sed magis gratiarum actio,*

ore, mente. Ab omni peccato et peccati labe mundus esse debet quisquis Christi membrum est; corpus mundum sit ab omni impudicitâ, cor ab omni avaritiâ, os ab omni verbo obsceno, mens ab impurâ cogitatione: hinc Christianus debet omnem immunditiam et avaritiam sic horreare, ut, quantum fieri potest, de his nec cogitet, nec loquatur. Recordare ejuş capitis sis membrum, et omnem horreus immunditiam et avaritiam.

VERS. 4. — AUT TURPITUDO, scilicet verborum. Græc., *obscenitas,* id est, obscœna et inverecunda verba.

STULTILOQUIUM, id est, inepte fabulationes. **SCURRILITAS.** Græc., *εὐρηστικία,* que ab Aristotele virtus dicitur et urbanitas vocatur. Sed hic accipitur pro excessu in jocis et facetiis ridiculis, qualis sunt dicta mimorum et eorum qui ridiculari dicuntur. Per scurrilitatem ergo damnatur hic iudeocra et indecens eutrapelia, seu jocularitas illa que ad risum tantum spectat, ut verba sequentia indicant, non verò urbanitas illa que ad finem honestum refertur, v. g., ad sanitatem. Et in hoc sensu intelligendus est D. Chrysostomus, qui hic, in morali, negat eutrapeliam apud Christianos esse virtutem. Res est parasiotum, mimorum, saltatorum, prostitutorum mulierum; procul absit ab animâ liberâ; si quis est infans, turpis, obscœnus, is est *εὐρηστικος,* id est, urbanus et facetus. D. Chrysostomus.

QUE AD REM NOS PERTINENT. Græc., *non convenientia,* id est, incedentia. Theophylactus, *quæ non erant decentia,* seu, ut explicat, quæ ad nostram sanctificationem non conveniunt. Sanctitatem, modestiam, gravitatem professi sumus; nobis talia professis hæc omnia supra dicta non conveniunt. Deo per baptismum consecrati, Spiritu sancto sigillati, quoddam veluti sacrilegium committimus dum verba scurrilia, turpia proficimus; sicut qui vas Deo sacrum usibus profanis impenderet. Recordare judicii Bathosaris: Quod s autem hoc de quibuslibet Christianis verum est, quanto magis de sacerdotibus et de religiosis, Deo specialissimè et totaliter per vota, per ordinem suum consecratis.

SED MAGIS GRATIARUM ACTIO, scilicet audiat. Hinc antiquus salutandi mos, apud omnes Christianos usitatus: Deo gratias. Vide D. Augustinum, epist. 77. Dei beneficiorum memores, debemus semper Deo gratias agere, et omnes ad gratias Deo agendas provocare.

VERS. 5. — HOC ENIM SCRIBITUR... Ut de prædictis scilicet nominetur, audiantur, sonet ex ore vestro, qui estis christiani et sancti.

VERS. 5. — Hæc enim astute intelliguntur, etc. Chrysost., Theoph., Cyrill., proprie accipiunt avaritiam pro immoedica cupiditate opum, quæ per fas et nefas eas avarus accumulat. Sumitur enim hæc avaritia in actu completo, tanquæ est peccatum morale, et excludit à regno Dei, ut hic ait Apostolus. At verò S. Hieron., sicut passim apud prophetas idololatrica fornicatio vocatur; ita vicissim, inquit, fornicatio per idololatriam potest intelligi, etc.

sceleribus, qui nec philosophi, nec Simoniani ut vita reputant, majorem Ephesius incutiat horrorem, eis cum maxima certitudine asseverat, quod et scortatio et inmunditia et avaritia à Dei regno excludant. Igitur bene *scitote, et intelligite*, contra quasdam qui vobis contrarium dicunt.

Quod omnis fornicator, etiam simplicis fornicationis.

AUT IMMUNDUS, pollutionibus, aut aliis contra naturam immundities.

AUT AVARUS, sive qui ex avaritia rapit alienum, sive qui in suis pecuniis suum quasi finem ultimum collocat.

Quod est idololatriæ servitus; in Græco nunc est qui est idololatra, sic etiam D. Chrysostomus; sed eodem sensu, avaritia est idololatria, et avarus est idololatra; avarus enim habet divitias pro Deo, in illis suam spem collocat; illi se totum devovet, cor, mentem, animam totam, omnia sua immolat.

NON HABET HEREDITATEM... id est, jus non habet ad hereditatem filiorum Dei; excluditur à regno Dei, efficiatur in tenebris, non erit fletus... Utinam ad hanc veritatem serio attendere tot et tot Christiani, suis cupiditatibus seducti, et vanis nebulonum verbis decepti; qui hæc eadem peccata, in æternam damnationem, quasi nihilum etiam hodie reputant.

Domine, videant lumen! tot eorum in ipso lumine palpantium miserere.

VERS. 6. — Nemo vos seducat... Philosophi dicebant nihil esse malum in fornicationibus; Simoniani similiter imparitatem sectabantur, imò suas infandas libidines ad Dei referentiam honorem, easque ipsi quasi sacrificium offerrebant, hinc: Nemo, vel philosophus, vel hæreticus, vos seducat verbis inanis, id est, quæ florem quandam videri habere sermonis, et blandiantur peccatoribus, sed vacua sunt veritates, ait D. Hieronymus.

PROPTER HÆC ENIM VENIT. Venit hæc significat presens et aliquo modo futurum, sicut 4 Joan. 2: Amicus Christi venit. Indicat itaque futurum Dei iudicium et iram venturam in incredulos et inobedientes, qui nec

VERS. 6. — Nemo vos seducat inanis verbis. Non philosophi, non poete lascivi vos seducant, id est, ne sine vos decipi quorundam inanis et fallacibus sermonibus, quasi hoc quod dixi, non ita se habent.

Propter hæc enim (fornicationem scilicet, inmunditiam et avaritiam) venit ira Dei in filios diffidentiarum. Venit, id est, venire solet; ira, id est, vindicta, quæ est effectus iræ Dei: in filios diffidentiarum, id est, inobedientiarum, vel incredulitatis.

VERS. 7. — Nolite ergo effici participes eorum. Scilicet filiorum diffidentiarum; q. d.: Nolite cum sceleribus eorum jam diets communicare et participare.

VERS. 8. — Eratis enim aliquando tenebræ, id est, eratis tenebrosi, infidelitate et ignorantia, tum Dei, tum rerum agendarum. Nunc autem (estis) lux in Domino; q. d.: Nunc Christiani facti estis lucidi; quia illuminati estis fide, gratia et doctrina Christi, ut cognoscatis tum Deum verum trinum et unum, tum eoque agenda sunt, ut Deo illi vero placeatis. Ergo ut filii lucis ambulatis. Ostendit moribus conversatione vos esse filios lucis; id est, vos ad lucem pertinere. Quæ lux est gratia, in fide et sanctitate consistens, et

credunt, nec obediunt Deo supradicta peccata veniant.

VERS. 7. — NOLITE ERGO EFFICERE... Vide paraphrasim.

VERS. 8. — ERATIS ENIM ALIQUANDO... Vide paraphrasim.

VERS. 9. — FRUCTUS ENIM LUCIS... Per parenthesis ostendit quæ sint opera lucis, ut ex operibus se lucis filios exhibeant. Fructus lucis opponit operibus tenebrarum, de quibus supra; bonitatem iracundie, iustitiam fraudibus avaritiæ; veritatem mendacio.

VERS. 10. — PROBANTES QUID SIT BENEPLACITUM DEO. Hic versiculus decimus necendus est octavo, et filii lucis ambulate, probantes... Primum hominis Christiani studium sit Dei voluntatem circa se cognoscere, ut illam adimpleat. Voluntas enim Dei debet esse vite nostræ regula: ad illam omnia nostra referre debemus; ad illam semper intendere; ad illam, quasi ad centrum nostrum, omnia nostra debent confluere. Ideo Christus docuit nos orantes dicere: Fiat voluntas tua... Fiat per me, de me, in me, circa me; in vita et in morte; in tempore et in æternitate.

VERS. 11. — ET NOLITE COMMUNICARE... Plura cogitat et vult intelligi quam quæ verbis exprimit. Primum: Nolite communicare... multa comprehendit: Nolite ea committere, nolite laudare, aut approbare; nolite facientibus consentire; nolite ea nec per jocum referre, nec de eis loqui, imò nec de eis cogitare. Hæc patent ex dictis, v. 5 et 4. Secundò: INFRACTUOSI... quia multum vite fructum pariant: hoc quoddem exprimit nomine *infractuosis*, ut præterea vult intelligi mortem æternam, quam pariant; fructus enim illorum mors æterna, ut patet ex v. 5. Tertio: MAGIS AUTEM REDARGUITE, id est, de contra condemnate, oburgate, redarguite, illorum turpitudinem manifestate. Hinc dicit quod tibi non sufficiat bona opera facere, si aliorum operibus malis consentias, adulatione, complacentia, tolerantia, laude. Debes, quisquis doctorem habes, monere, instruere, arguere, corrigere. Debes, quisquis sis, saltem facies tristitia arguere; luce operum tuorum facta contraria manifestare.

bonis operibus declaratur.

VERS. 9. — FRUCTUS ENIM LUCIS EST, etc. Hoc est, fructus quem profert lux gratiæ, situs est in omni genere virtutum ac bonorum operum. Bonitate, id est, benignitate, hæc oppo sit iracundie; et iustitia, hæc opponit fraudibus; et veritate, hæc opponit mendacio et hypocrisi; q. d.: Ex fructibus lucis ostenditis vos esse filios lucis.

VERS. 10. — PROBANTES, explorantes, exquirentes, quid sit beneplacitum Deo; quomodo sanctam eius voluntatem et beneplacitum agnoscere et adimplere possitis.

VERS. 11. — ET nolite communicare operibus *infractuosis tenebrarum*. Nolite commercium habere, aut miscere vos operibus peccatorum et peccantium, qui quasi tenebrosos locum fugiant.

Magis autem redarguite. Quin potius vos, quia lux estis, illa tenebrarum opera, lumine operum vestrorum prodite, detegite, manifestate; ut omnibus appareat illorum turpitudinem. Nam contraria juxta se posita magis elucescent.

VERS. 12. — QUÆ ENIM IN OCCULTO FIUNT... Græcè: Nam occultè facta ab ipsis, turpe est et dicere. Syr.: Quod enim in occulto perpetratur, vel execrandum est dictum. Rationem affert cur non sit communicandum cum illis tenebrosibus, sive sint idololatra, sive Simoniani, ut post D. Epiphanium putant plerique. Sic autem rationem affert, ut ipse Apostolus servet quod præcepit, v. 5: Omnis immunditia nec nominetur... Hoc inuitare in occasionibus.

VERS. 13. — OMNIA AUTEM QUÆ ARGUUNTUR... Græcè: At omnia arguta, à lumine manifestantur. Syr.: Omnia enim arguntur à luce et revelantur. Dat rationem cur filii lucis operum suorum lumine debeant opera tenebrarum redarguere, et mala ostendere: hoc quippe exigit natura rei, lux debet illuminare. Quæcumque arguntur, et per argutionem ut mala manifestantur; hæc à lumine, talia manifestantur.

OMNIA ENIM QUÆ MANIFESTANTUR... Græcè, quæ patenter, verbum medium, activam et passivam significationem habens, manifestans et manifestatum. Hinc nostra Vulgata, manifestatur. Syrus autem: Quidquid patens est, lux est. Juxta nostram Vulgatam, omne quod manifestatur LUX EST, id est, lumine perlustrum et illustratum. Vel omne quod manifestat, lumen est; cuius proprium est manifestare. Vos, ergo cum LUX SITIS IN DOMINO, v. 8, debetis et vestræ doctrinæ luce, et bonorum operum exemplo, opera tenebrarum arguere, manifestare. Vide paraphrasim. Sicut Christus, qui lux est mundi, illuminat omnem hominem..., ita à proportionem Christianus, qui lucis, Christi scilicet, est filius, qui quæ lux in Domino, debet saltem vite suæ exemplo et bonorum operum lumine, proximum suum illuminare, instruere, arguere. Quam demandum est ergo Christianus ille qui è contra suis malis operibus, et verbis impis aut obscenis, est quasi titio fumans, omnia suo fumo obscurans, et omnia suorum exemplorum factore pessimo scandalizans. Ab oculis meis munda me, et ab alienis peccatis, parce sermo tuo, Domine.

VERS. 14. — PROPTER QUOD... Quod Isaias 60, 1, Judæis inelamatur: Surgite, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, Christus scilicet, hoc D. Paulus peccatoribus adaptat, ita D. Thomas. Alii putant hoc exemplum ex aliquo libro canonico qui temporum incuria perit. Quidquid sit, hæc verba in nullo Scripturæ loco reperitur.

VERS. 12. — QUÆ ENIM IN OCCULTO, etc.; ab ipsis scilicet illis diffidentiarum et tenebrarum.

VERS. 13. — OMNIA AUTEM, QUÆ ARGUUNTUR à lumine manifestantur. Dixi vos, qui estis filii lucis, arguere debere opera tenebrarum; sic enim habet rei natura, ut passivum tenebrarum arguntur, id est, produuntur, et manifestantur à lumine. Nam argui, seu prodii, non aliud est quam in lucem profertur.

Omne enim, quod manifestatur, lumen est. Quia omne manifestans lumen est, id est, nulla res potest manifestare, et in apertum proferre aliquid obscurum, nisi sit lux, aut lucis particeps. Omne id quod per se ac primo manifestatur, lux est; ut proinde nihil aliud quæ manifestatur nisi beneficium lucis.

VERS. 14. — PROPTER QUOD DICIT, etc. Græcè est, illucescet, oriatur tibi Christus. Ut sensus sit: Huc facit illud, quod Scripturæ dicit, Isaiæ, 60. Tu qui

S. S. XXIV.

VERS. 15. — VIDETE ITAQUE, FRATRES... Hanc conclusionem elicit puto ex præmissis; scilicet, quia lux estis, et vestro lumine debetis arguere opera tenebrarum; hinc videte quomodo... Vide paraphrasim. Cogitet homo christianus, presertim vero sacerdos et religiosus, se, ut filium lucis, in mediâ luce, semper ambulare; se spectaculum hominibus et angelis esse; se in tantâ luce constitutum ab omnibus videri et notari. Et consequenter caute, circumspecte, convertetur, loquatur et agat; sibi semper attentus.

VERS. 16. — REDIMETIS TEMPUS, QUONIAM DIES MALI SUNT. Quasi dicitur: Tempora hæc periculis plena sunt (omnia tunc erant infidelitate et sceleribus plena), ideo cauti, circumspecti, sapientes estote, tempus attentè considerate, ut eo bene utamini; illud emite; quamvis rerum dispendio, captate occasionem beneficiendi et in virtute proficiendi. Redimetis tempus, ut patet ex præmissis, ementes occasionem et opportunitatem. Videtur alludere ad mercatorum morem, qui undequaque merces omnes considerant attentè, ut meliores emant ad lucrum suum, cui soli intendunt et quod omnibus anteponunt. Sic et vos tempus attentè considerate, occasionem et opportunitatem temporis emite, et bene utentes ad profectum vestrum; omnes proficiendi occasiones captate, quamvis rerum dispendio. Alii explicant: Tempus bene insumite; emite illud, facite vobis proprium, totum illud in bonis operibus insumite, in his presertim diebus, ubi corruptio generalis est; ubi multitudo mundat terram, ubi pericula nobis sunt undique.

Nota moralis.

Tempus redimit qui anteacta vite peccata flendo et poenitentia reparat. Tempus redimit qui postquam illud in luxa, in peccatis, in desideriâ et tepiditate præterit, ut illius iacturam novo fervore reparat, actus virtutum multiplicat, jejunia condensat, mortificationes reduplicat, opera bona accumulat in modico quod ei superest vite tempore. Tempus etiam redimit qui relinquat omnia secularia, ut quiete fruat, deoque vacet, juxta D. Augustinum, hom. 1 inter 50, tom. 10. Quid est redimere tempus, nisi, cum opus est, etiam detrimento temporalium commodorum ad æternam quaerenda et capienda, spatia temporis componere? Tempus redimit qui aliquid perdit ne temporis et quietis iacturam faciat in illibus; sicut das nummos

detineris somno peccatorum, expergescere. et qui mortuus es in peccatis, resurrege à morte; et Christus, qui est verum lumen, per gratiam suam super te oriatur, teque illuminabit.

VERS. 15. — Videte itaque, fratres, quomodo caute ambuletis. Vos, inquit, qui estis filii lucis, ideoque errare, quasi in tenebris, non debetis; videte, id est, utimini luce vestrà ad videndum quomodo bene et circumspectè converserimini, maxime cum iis qui foris sunt, id est, infidelibus.

Non quasi insipientes; valde enim insipientes sunt qui ad solem hunc Evangelii oculos claudunt, sed sub eo pudentia faciunt, quasi adiuvi in nocte et tenebris ignorantie Dei versarentur.

VERS. 16. — Sed ut sapientes, redimetis tempus. Redimere hic idem quod emere: sic redemptores vegetalium vocamus eorumdem emptores; q. d.: Sit

(Trente-six.)

ut panem emas, sic perde nummos ut emas tibi quietem, ait D. August., serm. 24 de Verbis Apostoli. Tempus denique redimit qui quod alii perdunt in potationibus, in luxuriis, in ludis, etc., ipse dat vigiliis, psalmis et canticis spiritualibus, sicut hic hortatur D. Paulus: *Et nolite inebriari... sed implemini Spiritu sancto...* De prout temporis, de tempore et de temporis furibus vide apud Cornelium à Lapide.

VERS. 17. — PROPTEREA SOLITE FILII IMPROBENTIS... Vide paraphrasim. De voluntate Dei, vide dicta, v. 10.

VERS. 18. — ET SOLITE INEBRIARI VINO, IN QVO: Hoc in quo referri potest ad vinum, vel ad inebriari si ad vinum referatur, debet intelligi immoderate sumptum, sique erit idem ac inebriari.

LEXICALI. Græcè, *εμερις*, quo nomine potest intelligi universum genus intemperantiae, lasciviae, prodigalitatis, etc., quasi ebrietas sit omnium vitiorum mater et nutritrix, et impellit ad quodlibet intemperantiae genus. Bene tamen *εμερις* pro luxuria specialiter sumitur, quia, ut ait D. Hieronymus, venter mero aeternis facilius desumitur in ebullitione. *Assersit, perititur*, nequam, homo prodigus, lascivus, intemperans, immersus vitibus, cuius deplorata sanus.

SED IMPLEMINI SPIRITU SANCTO... Vide paraphrasim. Quanta ebrietatum differentia! et quam differunt carnalium et spiritualium virorum deliciae! Isti vino repleantur, hi Spiritu sancto; istis vinum parit gaudium carnale, his Spiritus sanctus dat gaudium spirituale et divinum; istos vinum impellit ad omne genus intemperantiae, hos Spiritus sanctus ad omne bonum opus, ad laudes, ad gratiarum actionem. Ut hoc in te fiat, ora sapè: *Veni, sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium...*

VERS. 19. — LOQUENTES VOBI INVICEM IN PSALMIS... Exprimunt modum quo repleantur Spiritu sancto; nimirum si quando convenitis, sive in templum ad orandum et ad Agapen, sive in domum, ad mensam et cibum, vel ad opus; si, inquam, recitatis et cantatis psalmos, etc. *Psalmus* in genere, seu apud profanos, idem est ac cantio, praesertim quae fit citharae pulsus; in sacris autem Scripturis, est sacra cantio, quales sunt Psalmi Davidis.

HYMNI, LAUDES DEI CONTINENS.

diase emite opportunitatem proficiendi in via Dei et virtute, et bona opera ac merita accumulandi; emite, inquam, eam quarumvis rerum despendio. Ita Theoph.

Quoniam dies nulli sunt, id est, quia tempus huius vite plenum est tentationibus et laqueis peccatorum. Vers. 17. — Propterea nolite fieri improbandos, etc.; eum dies nulli sunt, et omnia peccandi periculis plena. Ne sitis improbandos et iracundi in conversatione vestra, ne tempus bene agendi vobis effluat; sed date operam ut intelligatis quid Deus à vobis velit fieri.

VERS. 18. — Et nolite inebriari vino, in quo, (scilicet vino, vel in quo, scilicet inebriari; q. d.: In ebrietate est luxuria.

Sed implemini Spiritu sancto, id est, gratia et letitia spirituali, atque in universum bonis spiritualibus.

CANTICUM SPIRITUALE, ut determinetur ad sacram. PSALLENTE IN CORDE VESTRO: Græcè, in corde vestro, id est, non voce tantum, sed et corde.

VERS. 20. — GRATIAS AGENTES SEMPER IN OMNIBUS.....

Note litterales et morales in hoc v. 18, 19, 20.

Mens Apostoli est Ephesios hic hortari ad sanctam et spiritalem letitiam, ad faciendum verò omnem intemperantiam; quasi diceret: Nolite sicut Simoni et sicut infideles inebriari vino, carnalibusque deliciis et voluptatibus indulgere; lascivis et amatoriis, sicut illi, cantionibus uti; sed replemini Spiritu sancto, spirituali et sancta letitia; idemque recitate et cantate inter vos invicem psalmos, etc. Hinc observa antiquum morem psalmi et hymni cantandi apud Christianos, non tantum in ecclesiis, sed et in domibus privatis. Hinc etiam discere qualis debet esse Christianorum agape, mensa et convivium: caribus et vino corpus et animam non obstant; sed in Spiritu sancto, sese invicem oblectent sacris colloquiis et hymnis; cantionibus lascivis non se recreent; sed spiritualibus canticis Deum laudent, Deo gratias agant.

Contra luxum convivorum vide moralitatem apud Cornelium à Lapide.

EX ULTIMIS V. 19 VERBIS DUO DISCAT OMNIS CUI PSALLENTE MUNDI INCUMBIT: primum, Deo, non voce tantum, sed et corde psallere; secundum, sic cum aliis psallentibus consentire, ut psallentium omnium sit cor unum, anima una, et, quantum fieri poterit, vox una.

Non vox, sed votum, non chordula musica, sed cor, Non cantans, sed amans, cantat in aure Dei.

Hos versus ex D. Augustino refert Cornelius à Lapide.

VERS. 21. — SUBJECTI INVICEM IN TIMORE CHRISTI; Græcè, Dei. Hic ponit generale principium christianae politiae, scilicet obedientiam inferiorem; non timore prae, aut timore hominum, sed ob reverentiam Christi. Hoc autem principium generale prosequitur, et per partes explicat in sequentibus.

Observatio moralis.

Inferiores Christum in suis superioribus respiciant; à Deo quippe omnis potestas et subordinatio. Omnis superior est Dei et Christi vicarius erga suum inferio-

VERS. 19. — Loquentes vobis invicem in psalmis et hymnis, etc. Non vox, sed votum; non chordula musica, sed cor; non cantans, sed amans, cantat in aure Dei, ait Augustinus.

VERS. 20. — Gratias agentes semper pro omnibus, gratis, donis et beneficiis à Deo acceptis, in nomine Domini nostri Iesu Christi, per nomen Iesu Christi; id est, per Christum, qui laudat, gratias, et beneficia nobis promeruit et obtulit. Deo et Patri, refert ad orantiam agentes. Habet enim ut gratias agamus Deo et Patri, id est, Deo Patri. Deus noster, à quo corpus, animam, gratiam et bona omnia accipimus. Pater, qui paterni affectu nos quasi filios suos omnibus suis bonis pascit et inebriat.

VERS. 21. — Subjecti invicem in timore Christi, q. d.: Ex timore filiali, id est, ex amore Christi obedite superioribus vestris qui vicarii sunt Christi.

rem. Cum patet igitur inferior, Christum respiciat et pro Christi timore et reverentia, Domino et superioribus obediat; sic Christo et Deo omnium Domino obediat.

Christus propter nos factus est obediens usque ad mortem.... Huius insignis obedientiae Christi Domini recordetur Christianus omnis obediens, seu inferior, et suam obedientiam referat ad obedientiam Christi; seu obediat Christianus, quia obediit Christus, et eo animo et fine quo Christus obediit. Sicut exinanitio et humilitas Christi usque ad servitum et obedientiam facta est laus et gloria infinita Dei, sic, si nostram servitum et obedientiam uniamus Christi obedientiae et exinanitioni, Deum in Christo, cum Christo et per Christum honorabimus infinitè. Hoc obediendi et servitum preceptum directè quidem spectat ad inferiores, potest tamen et quodammodo spectare ad superiores, quatenus ex charitate tenentur sese inferiorum modo accommodare, ut illis prosint; etenim qui presunt, idèe presunt, ut prosint. Hinc ad Galat. 5, 15, per charitatem spiritus servitum invicem. Sic autem servitum, qui postpositis propriis negotiis et utilitatibus accommodat se utilitatibus proximis suis.

VERS. 22. — MULIERES VIRIS SUIS SUBDITE SINT.... A genere descendit ad species, applicatque mulieribus quod generatim dixit de omnibus subditis. Christum Dominum in suo superiori respiciat et reveratur inferior. Mulier Christum Dominum reveratur in viro suo.

Sicut Dominus, refertur ad Christum Dominum, non ad viros; alias dicendum fuisset: Sicut dominis.

VERS. 25. — QUONIAM VIR CAPUT EST MULIERIS, SICUT... IESE SALVATOR CORPORIS EUS; Græcè, corporis, sine addito; Syr.: Servator corporis. Corporis ejus, Iehesraeus est, pro sui, id est, Salvator Ecclesiae, que est suum corpus mysticum.

VERS. 24. — SED Sicut ECCLESIA SUBJECTA EST CHRISTO... ITA ET MULIERES... IN OMNIBUS. Intellige quod dixit Coloss. 5, 18: Sicut oportet in Domino, seu, intra limites discipline, ut ait Tertullianus. Mulier itaque subdita sit viro suo, quasi Christo Domino; quem in marito debet honorare; ab ipso dependere, ut à capite. Ipsi confidat, ipsamque amet quasi servatorem, à quo nutritur, protegitur, omniaque necessaria ei

VERS. 22. — Mulieres viris suis subdite sint, sicut Dominus, Christo, id est, in viris suis considerantes Christum Dominum, qui est caput et sponsus Ecclesiae.

VERS. 25. — Quoniam vir caput est mulieris sicut Christus caput est Ecclesiae: ipse Christus salvator corporis ejus. Nota ejus, id est, sui; q. d.: Christus dicit salutem corpori suo, id est, Ecclesiae, sicut caput quod omnes sensus continet, salutem dat corpori, in illud influendo et dirigendo per visum, phantasiam et rationem. Ita Theophylactus.

VERS. 24. — Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, etc., saluandae subiecte sint.

VERS. 25. — Viri, diligite uxores vestras, etc., id est, adeo diligite eam, ut sanctissimum pro ea daret in mortem.

VERS. 26. — Ut illam sanctificet, id est, mundam Deo redderet ab omni impuritate peccati.

suppeditantur. Exemplum habet in Ecclesia Christum reverente, Christo confidente, Christo ex amore serviente.

VERS. 25. — VIRI, DILIGITE UXORES.... Dedit obedientiam exemplum et preceptum maritis; dat amorem dilectionis exemplum et preceptum maritis. Vir diligat uxorem suam, sicut Christus diligit Ecclesiam. Amor Christi in Ecclesiam sit exemplar et regula amoris illius in uxorem; istius amoris mensura sit, vitam ipsam, si necesse sit, pro ipsa dare.

VERS. 26. — UT ILLAM SANCTIFICARET... IN VERBO VITAE. Græca et Syrus non habent, *vita*, sed tantum in verbo. Per hoc verbum, D. Chrysostomus, Theodoritus, Theophylactus, D. Thomas et plerique post illos, intelligunt formam baptismi: *Ego te baptizo in nomine...* Quidam tamen, inter quos Estius, putant id intelligi debere de verbo fidei, seu de verbo doctrinae evangelicæ, ut fide suscepto; ita ut D. Paulus mundationem tribuat et sacramento et verbo; sique sensus:

TRADIDIT SEMETIPSEM PRO ECCLESIA, ut ex immunda, mundam sanctamque redderet, dum videlicet aquæ baptismi, per verbum Evangelii creditum, ac fide susceptum, mundat eam à peccatis.

VERS. 27. — UT EXHIBERET IPSE SIBI... Græcè: *Ut exhiberet ipsam sibi ipsi*; Syr.: *Et statueret sibi ipsi Ecclesiam gloriosam, in qua non sit macula, nec ruga*, etc. Hæc de Ecclesia triumphante absolute vera sunt: de militante verò, si doctrina, sacramenta, leges et nobilitas ejus membra, nempe, iusti, specietur. Hinc Apostolus vult colligi: Sicut ergo Christus Ecclesiam, sponsum suam, ita dilexit, ut eam ablueret in proprio suo sanguine, nimirum ut eam sibi abstergeret sine peccati sordibus, sine ruga vetustatis, sine ullo alio defectu, sed multo decore gloriosam, sic mariti debent uxores suas ita diligere, ut illarum nævos et maculas et infirmitates tolerant, et, quantum est in illis, sanent et perliciant atque sanctificant moribus charitativis et vite suis exemplis. Hoc maritus docet exemplum Christi supra allegatum: uxorum suarum sanctificationi intendere, nihil non facere, ut eas Christo dignas, seu verè christianas reddant. Hinc liquet quantum à paganorum spurcissis differre debeat christianum conjugium.

Mundam lavacro aquæ in verbo vite. Sensus Apostoli est: Tradidit semetipsum Christus pro Ecclesia, ut eam ex immunda mundam sanctamque redderet; dum videlicet aquæ baptismi per verbum Evangelii creditum ac fide susceptum, mundat eam à peccatis. Si quis quomodo Christus Ecclesiam mundet lavacro aquæ, respondit, velut instrumentum virtutis divinae, id est, signo efficaci ex ipso Christi institutione et promissione.

VERS. 27. — Ut exhiberet ipsi sibi, non tantum mundam et puram, sed et gloriosam, multo decore et gloria illustrem Ecclesiam, non habentem maculam peccati, aut rugam vetustatis, aut aliquid injuriam, etc. Ecclesia dicitur sancta, quia caput Ecclesiae, scilicet Christus, et precipua ejus membra sancta sunt, sancta habet sacramenta, sanctas leges, sanctum sanguinem Christi. Per maculam et rugam hic intelligit peccata non levia et venialia, sed mortifera.

VERS. 28. — *ITA ET VIRI...*: Græc: *Ita debent viri, non est et*; Syr: *Sic oportet viros, etc., sine et*; iuxta Vulgatam, *ita et*, id est, *ita etiam*. Novam hic subministrat rationem, cur mariti suas uxores diligant, quia sicut uxor est quod unum cum marito, ambo sunt una caro, unum corpus; hinc *qui uxorem suam diligit, seipsum, sui partem diligit*.

VERS. 29. — *NEMO ENIM CARNEM SUAM...* Confirmat quod asseruit axiomate, lumine naturali noto: *Nemo seipsum...* Et hoc axioma probat ab effectu: quilibet enim homo corpus suum nutrit et fovet, ipsique necessaria suppeditat. Cum ergo uxor sit una caro cum marito, debet maritus eam diligere ut corpus suum, illam nutrire, forere et ornare.

SICUT ET CHRISTUS... Hoc confirmat rursus exemplo Christi. Sicut Christus Ecclesiam, corpus suum, nutrit verbo, carne sua et sanguine proprio, illamque vestit gratia sua et Spiritus sancti donis.

VERS. 30. — *QUA MEMBRA SOMUS...* De Ecclesia, Christi sponsa, et de singulis fidelibus, mystici corporis Christi, seu Ecclesiae membris, dicit hic Apostolus: *quod Adam dixit de Eva ex suo latere sumptam: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea*, Genes. 2, 25.

MEMBRA SUMUS CORPORA EJUS, id est, Ecclesia. DE CARNE EJUS ET DE OSSIBUS EJUS; Syr: *Ex carne ejus et ex ossibus ejus*; id est, spiritualiter formati ex carne ejus, pro nobis cruci affixi; et de ossibus ejus, pro nobis in cruce etiam suspensis: quia ex toto corpore Christi pro nobis in cruce dormientis, movit gratia, qua formatum est corpus Ecclesiae; sicut ex carne et ossibus Adæ dormientis formata est Eva.

Notæ litterales.

Ad pleniorum ergo horum verborum intelligentiam, nota, quod Eva, Adæ sponsa, figura fuit Ecclesiae, Christi sponsae. Evæ formatio ex latere dormientis Adæ, figura fuit et symbolum formationis Ecclesiae, ex latere Christi in cruce dormientis et immolati. Christo quippe mortuo, apertum est latus ejus, et continuo exiit sanguis et aqua. Aqua significat Baptismum; sanguis significat Eucharistiam; Baptismus est sacramentum initium; Eucharistia vero est illorum complementum et consummatio; et consequenter hoc duo omnia alia sacramenta comprehendunt et representant. Hinc ex latere Christi emanasse sacramenta D. Augustinus affirmat, et consequenter ipsa Ecclesia emanavit, et ad huc omnia aspexisse D. Paulum, valde probabile est.

Aliqui tamen hunc, v. 30, explicant per respectum ad sanctam Eucharistiam, in qua corpus et sanguinem Domini sumimus; ipsique firmis concorporati et consanguinei, ut aiunt sancti Patres. Et hoc etiam pro-

VERS. 28. — *Ita et viri debent diligere uxores suas ut corpora sua, etc.* Hoc est, exemplo Christi, eo que salutaria sunt illis providere, sicut caput providet corpori.

VERS. 29. — *Nemo enim unquam carnem suam odio habuit*; etc.: Scilicet ut carnem suam nutriat ac fovet, omnia suppeditando que ad ejus salutem pertinent.

habile, ita ut Apostolus post allusionem ad Baptismum, v. 26, factam, hic ad sanctam Eucharistiam alludat.

Prima tamen interpretatio videtur naturalior, quia Eucharistia Ecclesiam supponit jam formatam, pascit enim et nutrit eam; ipsius ergo cibus est, non mater. At vero Ecclesia, per meritum et pretium carnis et ossium Christi immolatorum, ejusque sanguinis effusi, et formata est, seu instituta, et sanctificata.

VERS. 31. — *PROPTER HOC RELINQUET HOMO...* Prosequitur et instat asserti sui probationem, nimirum uxorem à viro diligendam, idque tandem conflat S. Scripturae auctoritate. Formata Eva, de eâ dictum est, *propter hoc, id est, propter feminam ex viro sumptam, relinquet homo...*, adheret, etc.; Græc: *agglutinabitur ad uxorem, etc.* Ambigitur quis hanc verba protulerit: an Deus? an Adam? an Moyses? Math. 19 ad Deum referuntur; sed constat quod hæc verba docent arctissimum et involabile esse matrimonii vinculum: maritum et uxorem non tam duos esse, quam autem quid, et consequenter eos etiam unum esse dehere in amore, sique virum debere uxorem suam, ut seipsum, diligere.

VERS. 32. — *SACRAMENTUM HOC MAGNUM EST...* Explicat mystici mysterium præcedentibus sacra Scripturæ verbis expressum, nempe primum Adami et Evæ matrimonium. *Magnum sacramentum, Græc: mysterium est. EGO AUTEM DICO...*: Græc: *in Christo et in Ecclesia*, id est, si referatur ad Christum et ad Ecclesiam, quia expressivum et representativum erat unanimes et indissolubilis unionis Christi cum Ecclesia. Sicut enim homo relinquit patrem et matrem, ut adhereret uxori suæ, sic quodammodo Christus in incarnatione Patrem suum dereliquit, et postea matrem suam Synagogam, ut Ecclesie christiane sponse suæ adhereret.

Ex hoc v. 32, patet quod Adæ matrimonium cum Evâ fuit sacramentum, seu, ut ait Græcus textus, *mysterium*: signum rei sacre, scilicet unionis Christi cum Ecclesia. Idem dici potest, et pleniori jure, de matrimoniis omnium ejus posterorum, etiam indeliblem: hi enim reliquerunt patrem et matrem, ut adhererent uxoribus suis, quod non potuit Adamus.

Constat aliunde, et est de fide definitum ex traditione, quod in Ecclesia christiana matrimonium fidei est non tantum mysterium, sensu supra dicto, sed et sacramentum gratiam conjugibus ex opere operato conferens: ita concilium Tridentinum. An veri id efficaciter ex hoc loco probetur, affirmat Bellarminus, et alii post eum: negat Cajetanus, Vasquez, qui Bellarmini argumenta dissolvit, negant et plerique, quia à Christo hoc signum elevatum est ad gratiam

VERS. 30. — *Quia membra sumus corporis ejus, etc.* quia in hac natura ipse caput est, nos membra.

VERS. 31. — *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, etc.* Hoc est, dum erunt velut una caro, unum corpus, unus homo, etc.

VERS. 32. — *Sacramentum hoc magnum est, etc.* Sacramentum seu mysterium præcedentibus verbis significatum magnum est, etc. *Ego autem dico, id est,*

sacramenti; et ante Christum verum erat id quod hic dicit Apostolus: *Propter hoc relinquet, etc.*; ergo hinc non colligitur efficaciter quod matrimonium gratiam conferat. Vide Estium, Fromondum, etc.

VERS. 33. — *VERUMTAMEN ET VOS SINGULI...* Licet autem hoc ita sit, quod sit mysterium, et de Christo principaliter intelligitur, *verumtamen* et vos ad litteram adimplete, etc. Vide paraphrasim.

Observatio moralis.

Conjugatorum munera reducuntur ad amorem; in viro, sit tener, purus, vigilans et laboriosus; in uxore, humilis, obediens, reverentialis. Triplex est hujus amoris conjugalitatis motivum et ratio in verbis D. Pauli supra relatis expressa: Unum sunt corpus; unus homo; unum sacramentum, Christi unionem cum Ecclesia representant; diligant ergo se naturaliter, rationaliter, supernaturaliter. Plura vide in sequenti notâ litterali et morali in hos omnes versus ad conjugatos spectantes.

Notanda et colligenda.

A v. 22 usque ad finem capituli Apostolus conjugatos docuit matrimonium christiani sanctitatem; docuit et eos que sua sint munera, si christianè et sanctè velint in suo statu vivere; utrumque autem juxta D. Pauli mentem breviter hic exponere operæ pretium puto, in à christi non ita profanetur, quod magnum est sacramentum. Exponam igitur primò que sit christiani matrimonii sanctitas; deinde que conjugatorum munera.

De sanctitate matrimonii christiani.

Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia, v. 32. Hinc colligitur quod sanctitas et excellentia matrimonii christiani consistit in eo quod matrimonium emanat ab unionem Christi cum Ecclesia; cuius unionis est imago, signumque representativum. Hanc autem Christi unionem cum Ecclesia matrimonium Christianorum quasi adimplet et perficit, cum dat Ecclesie filios, Christoque membra mystica; est ergo unionis Christi ita representatio, ut sit et adimpletio, atque consummatio.

Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia, v. 32, quasi diceret: Hoc sacramentum magnum est, non in se, nec præcisè ut est signum et sacramentum, sed in suo significato, Christo scilicet et Ecclesia; seu quatenus significat magnum illam et admirabilem unionem Christi et Ecclesie. Magnum est ergo suâ significatione, seu quia rem magnum representat. Quotior sacramenta dicuntur magna, ait D. Thomas hic: Baptismus, ratione effectus, delet culpam, aperit paradisi januam; Confirmatio, ratione ministri, à pontificibus solum confertur; Eucharistia, ratione continentie, totum Christum continet; Matrimonium, ratione significationis, quia significat conjunctionem Christi cum Ecclesia.

mysterium hoc explico, et intelligendum deoco de Christo et Ecclesia, in Christo et in Ecclesia, scilicet significanda.

VERS. 33. — *Verumtamen et vos singuli, etc., facite ut Sacramentum quod representatis et geritis, reipsâ*

Major hujus excellentie dilucidatio.

Ut hæc sublimitas et magnitudo christiani matrimonii clarius intelligatur, ejusque sanctitas à conjugatis non ita profanetur, duplex notari debet Christi unio cum Ecclesia: unio realis et physica, unio moralis et mystica. Realis et physica, facta est per incarnationem, qua Christus, seu potius Verbum divinum, naturam humanam, et consequenter homines, hominumque Ecclesiam, sibi univit et sponavit; et hæc unio est arctissima, indissolubilis, et cæterarum origo. Moralis et mystica sit per gratiam et charitatem, qua copulatur Ecclesie, sponse sue. Utrunque hanc unionem et physicam et moralem Christi cum Ecclesia, representat christianum matrimonium; et in hoc magnum est sacramentum. Realis et physica conjugatorum unio, seu actus matrimonii, est representatio physica et realis Christi, per incarnationem, cum natura nostrâ unionis. Hinc tanta præcipitur in actu conjugalis sanctitas, *Honorabile coniugium*, ait D. Paulus, *thorus immaculatus*. Requiritur puritas in intentione, honestas in modo, moderatio et sobrietas in usu. Qui secus facit, violat sacramentum, profanat rem sacram, sanctissimum Christi unionem turpiter et impudicè representat; est quasi sacrilegus et profanus. Videant ergo conjugati sanctissimum omnium unionem sanctè et dignè representare, ne fiant profani sacramentorum violatores. Pudeat conjugatos immoderatos, impudicos, qui tantum abest ut Christi et Ecclesie unionem sanctissimam dignè representent, quin et ipsas bestias suâ brutalitate superent. Moralis conjugatorum unio, seu conjugalitatis affectus, moralem Christi cum Ecclesia, per charitatem, unionem representat. Hinc tanto studio hæc cordium unionem et concordiam conjugatis hic commendat Apostolus. Hinc ergo discant conjugati discordes, se falsarios esse et mendaces; se malè et falso Christi et Ecclesie personam gerere; imò se, suis discordibus Christo et Ecclesie maximum injuriam ingerere, quasi Christus ipse et Ecclesia forent discordes. Christi ergo et Ecclesie estis opprobrium, si conjugati discordes et impuri!

De conjugatorum munibus.

Uxoris munera expressè docuit Apostolus, v. 22, 25, 24, 33. Mulier subdit sit viro, quasi Christo, quem in marito debet honorare; à viro, velut à capite suo dependeat; ipsi confidat quasi tutori et servatori; ipsam diligat, quasi nobiliorem sui partem, reveretur tanquam dominum. Uxor itaque Christum Dominum aspiciat in suo marito, sique suam sancti fidei dependentiam, perficiat reverentiam, consummabit fidelitatem. Recordetur se suo stato Ecclesiam Christi representare; sit ergo in hac representatione fidelis et sincera. Sicut Ecclesia Christum reveretur, Christo in omnibus obedit, Christum amat et colit,

præstet et exprimat: ut nimirum quisque maritus diligat uxorem quasi suam carnem, imò quasi seipsum, sicut Christus diligit Ecclesiam; et uxor quæque timet, id est, reveretur virum suum, sicut Ecclesia reveretur et colit Christum.

ita conjux maritum, qui Christi personam gerit in illam, revereat, ipsi obediat, ipsum diligat, et ex amore ipsi serviat, et quæcumque poterit humanitatis et charitatis officia persolvat.

2° Viri conjugati munera expressit D. Paulus, v. 25, 26, 27, 28, 29, 35. Illis verbis maritus docet primo amorem Christi erga Ecclesiam, sponsam suam, exemplar et regulam esse amoris, quem maritus uxori suæ debet. Diligat ergo uxorem suam vir christianus, sicut Christus Ecclesiam, v. 25. Secundo docet maritalis in uxorem amoris mensuram esse, semetipsam, si necessitas foret, morti pro eâ tradere, sicut Christus seipsum tradidit pro Ecclesia, v. 25. Tertio docet maritalis amoris in uxorem, libem proximum, esse sicut conjugis sanctificationem, aliquam perfectionem. Sicut Christus Ecclesiam dilexit ut eam sanctificaret, ita vir uxorem diligat ut illam sanctificet, v. 26. Quarto docet ejusdem amoris finem ultimum esse, sicut conjugis futuram cum Deo unionem æternam. Sicut Christus Ecclesiam sanctificavit, ut eam exhiberet sibi sponsam immaculatam, v. 27, ita vir conjugem suam, quantum est in illo, sanctificet, ut eam Deo dignam reddat. Hinc ergo discat maritus quam tener, et quam purus, quam vigilans et laboriosus

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim religenda.

1° Ab Apostolo discamus omnes charitatem verè Christianam, Christianam, quia Dei filius, Dei patri sui charitatem debet imitari; sicut ergo Deus totus et semper charitas est, ita Christianus, divina charitatis participes, in charitate semper ambulat, et ab eâ nunquam delinquit; fratres suos semper diligat, v. 1. Christianus, quia Christi membrum, et quasi Christus alter, Christi charitatem debet imitari, fratres suos debet diligere; sicut Christus dilexit nos; sicut ergo Christus ita nos dilexit, ut semetipsum Deo pro nobis obtulerit ad mortem, sic Christianus fratres suos ita diligat, ut et pro eis, si opus sit, vitam impendat. Hæc duo, Dei charitas, Christi charitas, sunt mens charitatis exemplaria; nec minora mihi præbet Apostolus imitanda. O Deus charitas! in te cordi meo imprime; da mihi charitatem; illam nati, illam desidero, illum et tandem habeam! O Christi charitas! tuis ardoribus ure me mentem, da mihi sic diligere, et ad tui exemplum paratos sim sanguinem pro fratribus fundere.

2° Ab eodem Apostolo discamus quanta debeat esse nostra puritas, Christianus, quia Christi membrum, Christusque corpus, sit mundus totus, corde, corpore, ore, mente. Corp sit ab omni avaritia mundum, corpus ab omni impudicitia, lingua ab omni verbo obsceno, mens ab imperâ cogitatione. Fornicatio, omnis immunditia, qui avaritia, nec nominetur in vobis. De talibus impuritatibus nec cogitate, nec loquimini, ut sitis tibi puri, sicut docet sanctus. Ille! quantum ab hæc omnimodâ puritate disto! Ita, ô Deus, recordari semper ejus capitis sum membrum, ut omnem vel minimum oris et mentis impuritatem horream, omnimode semper studeam puritati; sinque tandem omnino

sus debeat esse sans erga conjugem amor. Amet tenerè, sed pure, sicut Christus; amet vigilanter et laboriosè; ipsi necessaria provideat et suppeditet, et ipsius infirmitates toleret, ipsi compatiatur, sicut Christus providet Ecclesie, etc. Sic autem provideat et suppeditet necessaria, ut luxu non indulgeat; sic invigilet ipsi, ut eam non contristet; sic regat et imperet, ut non cogat; sic amet, ut non amuletur; sic complacet et compatiatur, ut non aduletur; sic honoret, ut non extollat et inflat; sic illi sit totus, ut non sit servus, sed sponsus; auctoritatem ab amore non separet, nec amorem ab auctoritate; sicut in Christo auctoritas et amor in Ecclesiam sunt inseparabiles. Quò autem major est viri in conjugem auctoritas, utpote auctoritatis Christi in Ecclesiam emanatio et participatio, eò sanctius illa utatur, ipsa nunquam abutatur.

Felix coniubium, in quo maritus Christum Dominum semper cogitat, ut imitetur; faciens erga sponsam quod Christus erga Ecclesiam; uxor verò Ecclesiam semper habet in mente, ut viro suo sit subdita, sicut Ecclesia Christo.

Felix coniubium, in quo maritus Christum Dominum semper cogitat, ut imitetur; faciens erga sponsam quod Christus erga Ecclesiam; uxor verò Ecclesiam semper habet in mente, ut viro suo sit subdita, sicut Ecclesia Christo.

puris mente, corde, ore, opere, v. 3.

3° Et ab eodem Apostolo discat omnis quidem Christianus, ad præsertim omnis religiosus, omnique sacerdos, Deo specialiter consecratus, quantum sit illi malum, si verba scurrilia, ad rem non pertinentia, spirant, v. 4. Per Baptismum Deo consecratus es, et Spiritu sancto sigillatus; per vota religiosus, et per ordines sacros, specialissimè et totus Deo devotus, verbo tamen scurrilia, turpia profers. Heu! sicut alter Balhasar, vasa Deo sacra, usibus profanis impendit, horrendumque quoddam sacrilegium committit! Heu! quo luxuriosum sacrilegia committuntur. Delicta juvenitibus meis et ignorantia mea ne memineris, Domine. Da in posterum sanctè vivere, piè loqui.

4° Et ab Apostolo nostro tria sunt quæ ad omnes Christianos pertinentis discamus. Nomen nostrum, regnum nostrum, munus nostrum, prævationum nostrarum reparationem. Nomen Christiani, lux in Domino, filius lucis, v. 8, seu Christi, qui lux est mundi. Regula Christiani, quod beneplacitum Deo, voluntas Dei, v. 10. Munus Christiani, filii lucis, utere, suaque luce alios illuminare, instruere, arguere, v. 15. Ad hæc tria attendat unusquisque, et in se reflexus, videat quomodo nomen suo respondeat; an reverè sit lux, suâ doctrinâ, suis exemplis; an verò titulo fumans? Quomodo regulam suam adimpleat? An studeat Dei voluntati cognoscenda et facienda? An ad illam omnia sua referat? Quomodo suo munere fungitur; an sua luce illuminat, instruit, arguit? An verò sui fumo obscurat, suoque furore scandalizat? Ad præsertim reparationem, ab Apostolo discamus et quartum, quomodo redimendum tempus, v. 16. Vale observ. moral.

5° Conjugati discant christiani matrimonii sanctitatem; discant et sua munera. Hæc autem videantur

CAPIT. VI.

1. Filii, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim justum est.

2. Honora patrem tuum, et matrem tuam; quod est mandatum primum, in promissione:

3. Ut bene sit tibi, et sis longævus super terram.

4. Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros; sed educate illos in disciplina et correptione Domini.

5. Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo:

6. Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei ex animo.

7. Cum bonâ voluntate servientes, sicut Domino, et non hominibus:

8. Sciens quoniam unusquisque, quodcumque fecerit homini, hoc recipiet à Domino, sive servus, sive liber.

9. Et vos, domini, eadem facite illis, remittentes minas; sciens quia et illorum et vester Dominus est in caelis; et personarum acceptio non est apud eum.

10. De cætero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus.

11. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli:

12. Quoniam non est nobis collectio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus nuntiis rectorum tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ, in caelestibus.

13. Propiterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfectè stare.

14. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loriceam justitiæ.

15. Et calcate pedes in preparatione Evangelii pacis;

16. In omnibus sumentes sentum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignis extinguere;

17. Et galeam salutis assumite; et gladium spiritûs (quod est verbum Dei);

18. Per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantiâ et obsecratione pro omnibus sanctis,

19. Et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii;

20. Pro quo legatione fungor in cæstis, ita ut in ipso andæam, prout oportet me, loqui.

21. Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam: omnia vobis nota faciet Tycheus, charissimus frater, et fidelis minister in Domino;

22. Quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoleatur corda vestra.

23. Pax fratribus, et charitas cum fide, à Deo Patre, et Domino Jesu Christo.

tur exposita in fine capituli, immediate autè hoc corollarium.

CHAPITRE VI.

1. Vous, enfans, obéissez à vos pères et à vos mères, en vue du Seigneur; car cela est juste.

2. Honorez votre père et votre mère: c'est le premier des commandemens auquel Dieu ait promis une récompense:

3. Afin que vous soyez heureux, et que vous viviez long temps sur la terre.

4. Et vous, pères, n'irritez point vos enfans; mais avez soin de les bien élever, en les corrigeant et les instruisant selon le Seigneur.

5. Vous, serviteurs, obéissez à ceux qui sont vos maîtres selon la chair, avec crainte et avec respect, dans la simplicité de votre cœur, comme à Jésus-Christ même.

6. Ne les servez pas seulement lorsqu'ils ont l'œil sur vous, comme si vous ne pensiez qu'à plaire aux hommes; mais comme étant serviteurs de Jésus-Christ, laissez de bon cœur la volonté de Dieu.

7. Servez-les avec affection, regardant en eux le Seigneur, et non les hommes.

8. Sachant que chacun recevra du Seigneur la récompense du bien qu'il aura fait, soit qu'il soit esclave, soit qu'il soit libre.

9. Et vous, maîtres, témoignez de même de l'affection à vos serviteurs, ne les traitant point selon vos menaces, sachant que vous avez les uns et les autres un maître commun dans le ciel, qui n'aura point égard à la condition des personnes.

10. Enfin, mes frères, fortifiez-vous dans le Seigneur, et dans sa vertu toute-puissante.

11. Revêtez-vous de toutes les armes de Dieu, afin de pouvoir vous défendre des embûches et des artifices du diable.

12. Car nous avons à combattre, non contre des hommes de chair et de sang, mais contre les principautés et les puissances infernales, contre les princes du monde, c'est-à-dire, de ce siècle ténébreux, contre les esprits de malice répandus dans l'air.

13. C'est pourquoi prenez toutes les armes de Dieu, afin que vous puissiez résister au jour mauvais, et demeurer fermes.

14. Soyez donc fermes: que la vérité soit la ceinture de vos reins; que la justice soit votre cuirasse;

15. Que vos pieds aient une chaussure qui vous dispose à suivre l'Évangile de paix.

16. Servez-vous surtout du bouclier de la foi, afin de pouvoir repousser tous les traits enflammés du malin esprit.

17. Prenez encore le casque du salut et l'épée spirituelle, qui est la parole de Dieu;

18. Invouant en esprit et en tout temps, par toutes sortes de supplications et de prières, et vous employant avec une vigilance et une persévérance continuelles, à prier pour tous les saints.

19. Et pour moi aussi; afin que Dieu, m'ouvrant la bouche, me donne des paroles pour annoncer librement le mystère de l'Évangile.

20. Dont j'exerce la légation dans les chaînes; et que j'en parle avec la liberté et la hardiesse que je dois.

21. Quant à ce qui regarde l'état où je suis, et ce que je fais, Tycheus, notre élève frère et fidèle ministre du Seigneur, vous apprendra toutes choses.

22. Et c'est pour cela même que je l'ai envoyé vers vous, afin que vous sachiez ce qui se passe à notre égard, et qu'il console vos cœurs.

23. Que Dieu le Père et le Seigneur Jésus-Christ donne à nos frères la paix et la charité avec la foi.

ita conjux maritum, qui Christi personam gerit in illam, revereat, ipsi obediat, ipsum diligat, et ex amore ipsi serviat, et quæcumque poterit humanitatis et charitatis officia persolvat.

2° Viri conjugati munera expressit D. Paulus, v. 25, 26, 27, 28, 29, 35. Illis verbis maritus docet primo amorem Christi erga Ecclesiam, sponsum suam, exemplar et regulam esse amoris, quem maritus uxori suæ debet. Diligat ergo uxorem suam vir christianus, sicut Christus Ecclesiam, v. 25. Secundo docet maritalis in uxorem amoris mensuram esse, semetipsam, si necessitas foret, morti pro eâ tradere, sicut Christus seipsum tradidit pro Ecclesia, v. 25. Tertio docet maritalis amoris in uxorem, libem proximum, esse sicut conjugis sanctificationem, aliquam perfectionem. Sicut Christus Ecclesiam dilexit ut eam sanctificaret, ita vir uxorem diligat ut illam sanctificet, v. 26. Quarto docet ejusdem amoris finem ultimum esse, sicut conjugis futuram cum Deo unionem æternam. Sicut Christus Ecclesiam sanctificavit, ut eam exhiberet sibi sponsum immaculatum, v. 27, ita vir conjugem suam, quantum est in illo, sanctificet, ut eam Deo dignam reddat. Hinc ergo discat maritus quam tener, et quam purus, quam vigilans et laboriosus

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim religenda.

1° Ab Apostolo discamus omnes charitatem verè Christianam, Christianam, quia Dei filius, Dei patri sui charitatem debet imitari; sicut ergo Deus totus et semper charitas est, ita Christianus, divina charitatis participes, in charitate semper ambulat, et ab eâ nunquam delinquit; fratres suos semper diligat, v. 1. Christianus, quia Christi membrum, et quasi Christus alter, Christi charitatem debet imitari, fratres suos debet diligere; sicut Christus dilexit nos; sicut ergo Christus ita nos dilexit, ut semetipsum Deo pro nobis obtulerit ad mortem, sic Christianus fratres suos ita diligat, ut et pro eis, si opus sit, vitam impendat. Hæc duo, Dei charitas, Christi charitas, sunt mens charitatis exemplaria; nec minora mihi præbet Apostolus imitanda. O Deus charitas! in te cordi meo imprime; da mihi charitatem; illum nos, illum desidero, illum et tandem habeam! O Christi charitas! tuis ardoribus ure ore meum, da mihi sic diligere, et ad tui exemplum paratos sim sanguinem pro fratribus fundere.

2° Ab eodem Apostolo discamus quanta debeat esse nostra puritas, Christianus, quia Christi membrum, Christusque corpus, sit mundus totus, corde, corpore, ore, mente. Corp sit ab omni avaritia mundum, corpus ab omni impudicitia, lingua ab omni verbo obsceno, mens ab imperâ cogitatione. Fornicatio, omnis immunditia, qui avaritia, nec nominetur in vobis. De talibus impuritatibus nec cogitate, nec loquimini, ut sitis tibi puri, sicut docet sanctus. Ille! quantum ab hæc omnimodâ puritate disto! Ita, ô Deus, recordari semper ejus capitis sum membrum, ut omnem vel minimum oris et mentis impuritatem horream, omnimode semper studeam puritati; sinque tandem omnino

sus debeat esse sans erga conjugem amor. Amet tenerè, sed pure, sicut Christus; amet vigilanter et laboriosè; ipsi necessaria provideat et suppeditet, et ipsius infirmitates toleret, ipsi compatiatur, sicut Christus providet Ecclesie, etc. Sic autem provideat et suppeditet necessaria, ut luxu non indulgeat; sic invigilet ipsi, ut eam non contristet; sic regat et imperet, ut non cogat; sic amet, ut non amuletur; sic complacet et compatiatur, ut non aduletur; sic honoret, ut non extollat et inflat; sic illi sit totus, ut non sit servus, sed sponsum; auctoritatem ab amore non separet, nec amorem ab auctoritate; sicut in Christo auctoritas et amor in Ecclesiam sunt inseparabiles. Quò autem major est viri in conjugem auctoritas, utpote auctoritatis Christi in Ecclesiam emanatio et participatio, eò sanctius illa utatur, ipsa nunquam abutatur.

Felix coniubium, in quo maritus Christum Dominum semper cogitat, ut imitetur; faciens erga sponsum quod Christus erga Ecclesiam; uxor verò Ecclesiam semper habet in mente, ut viro suo sit subdita, sicut Ecclesia Christo.

Felix coniubium, in quo maritus Christum Dominum semper cogitat, ut imitetur; faciens erga sponsum quod Christus erga Ecclesiam; uxor verò Ecclesiam semper habet in mente, ut viro suo sit subdita, sicut Ecclesia Christo.

puris mente, corde, ore, opere, v. 3.

3° Et ab eodem Apostolo discat omnis quidem Christianus, ad præsertim omnis religiosus, omnique sacerdos, Deo specialiter consecratus, quantum sit illi malum, si verba scurrilia, ad rem non pertinentia, spirant, v. 4. Per Baptismum Deo consecratus es, et Spiritu sancto sigillatus; per vota religiosus, et per ordines sacros, specialissimè et totus Deo devotus, verbo tamen scurrilia, turpia profers. Heu! sicut alter Balhasar, vasa Deo sacra, usibus profanis impendit, horrendumque quoddam sacrilegium committit! Heu! quo luxuriosum sacrilegia committuntur. Delicta juvenitibus meis et ignorantia mea ne memineris, Domine. Da in posterum sanctè vivere, piò loqui.

4° Et ab Apostolo nostro tria sunt quæntur ad omnes Christianos pertinentis discamus. Nomen nostrum, regnum nostrum, munus nostrum, prævationum nostrarum reparationem. Nomen Christiani, lux in Domino, filius lucis, v. 8, seu Christi, qui lux est mundi. Regula Christiani, quod beneplacitum Deo, voluntas Dei, v. 10. Munus Christiani, filii lucis, utere, suaque luce alios illuminare, instruere, arguere, v. 15. Ad hæc tria attendat unusquisque, et in se reflexus, videat quomodo nomini suo respondeat; an reverè sit lux, sua doctrina, suis exemplis; an verò titio fumans? Quomodo regulam suam adimplet? An studeat Dei voluntati cognoscenda et facienda? An ad illam omnia sua referat? Quomodo suo munere fungitur; an sua luce illuminat, instruit, arguit? An verò sui fumo obscurat, suaque foveore scandalizat? Ad præsertim reparationem, ab Apostolo discamus et quartum, quomodo redimendum tempus, v. 16. Vile observ. moral.

5° Conjugati discant christiani matrimonii sanctitatem; discant et sua munera. Hæc autem videantur

CAPIT. VI.

1. Filii, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim justum est.

2. Honora patrem tuum, et matrem tuam: quod est mandatum primum, in promissione.

3. Ut bene sit tibi, et sis longævus super terram.

4. Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros; sed educate illos in disciplina et correptione Domini.

5. Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo.

6. Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei ex animo.

7. Cum bonâ voluntate servientes, sicut Domino, et non hominibus.

8. Sciens quoniam unusquisque, quodcumque fecerit homini, hoc recipiet à Domino, sive servus, sive liber.

9. Et vos, domini, eadem facite illis, remittentes minus; sciens quia et illorum et vester Dominus est in caelis; et personarum acceptio non est apud eum.

10. De cætero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus.

11. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli:

12. Quoniam non est nobis collectio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus nuntiis rectorum tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ, in caelestibus.

13. Propiterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfectè stare.

14. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loriceam justitiæ.

15. Et calcate pedes in preparatione Evangelii pacis;

16. In omnibus sumentes sentum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignis extinguere;

17. Et galeam salutis assumite: et gladium spiritûs (quod est verbum Dei);

18. Per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantiâ et obsecratione pro omnibus sanctis,

19. Et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii;

20. Pro quo legatione fungor in cæstis, ita ut in ipso andæam, prout oportet me, loqui.

21. Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam: omnia vobis nota faciet Tycheus, charissimus frater, et fidelis minister in Domino;

22. Quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra.

23. Pax fratribus, et charitas cum fide, à Deo Patre, et Domino Jesu Christo.

tur exposita in fine capituli, immediate autè hoc corollarium.

CHAPITRE VI.

1. Vous, enfans, obéissez à vos pères et à vos mères, en vue du Seigneur; car cela est juste.

2. Honorez votre père et votre mère: c'est le premier des commandemens auquel Dieu ait promis une récompense.

3. Afin que vous soyez heureux, et que vous viviez long temps sur la terre.

4. Et vous, pères, n'irritez point vos enfans; mais avez soin de les bien élever, en les corrigeant et les instruisant selon le Seigneur.

5. Vous, serviteurs, obéissez à ceux qui sont vos maîtres selon la chair, avec crainte et avec respect, dans la simplicité de votre cœur, comme à Jésus-Christ même.

6. Ne les servez pas seulement lorsqu'ils ont l'œil sur vous, comme si vous ne pensiez qu'à plaire aux hommes; mais comme étant serviteurs de Jésus-Christ, laissez de bon cœur la volonté de Dieu.

7. Servez-les avec affection, regardant en eux le Seigneur, et non les hommes.

8. Sachant que chacun recevra du Seigneur la récompense du bien qu'il aura fait, soit qu'il soit esclave, soit qu'il soit libre.

9. Et vous, maîtres, témoignez de même de l'affection à vos serviteurs, ne les traitant point selon vos menaces, sachant que vous avez les uns et les autres un maître commun dans le ciel, qui n'aura point égard à la condition des personnes.

10. Enfin, mes frères, fortifiez-vous dans le Seigneur, et dans sa vertu toute-puissante.

11. Revêtez-vous de toutes les armes de Dieu, afin de pouvoir vous défendre des embûches et des artifices du diable.

12. Car nous avons à combattre, non contre des hommes de chair et de sang, mais contre les principautés et les puissances infernales, contre les princes du monde, c'est-à-dire, de ce siècle ténébreux, contre les esprits de malice répandus dans l'air.

13. C'est pourquoi prenez toutes les armes de Dieu, afin que vous puissiez résister au jour mauvais, et demeurer fermes.

14. Soyez donc fermes: que la vérité soit la ceinture de vos reins; que la justice soit votre cuirasse;

15. Que vos pieds aient une chaussure qui vous dispose à suivre l'Évangile de paix.

16. Servez-vous surtout du bouclier de la foi, afin de pouvoir repousser tous les traits enflammés du malin esprit.

17. Prenez encore le casque du salut et l'épée spirituelle, qui est la parole de Dieu;

18. Invouant en esprit et en tout temps, par toutes sortes de supplications et de prières, et vous employant avec une vigilance et une persévérance continuelle, à prier pour tous les saints.

19. Et pour moi aussi; afin que Dieu, m'ouvrant la bouche, me donne des paroles pour annoncer librement le mystère de l'Évangile.

20. Dont j'exerce la légation dans les chaînes; et que j'en parle avec la liberté et la hardiesse que je dois.

21. Quant à ce qui regarde l'état où je suis, et ce que je fais, Tycheus, notre élève frère et fidèle ministre du Seigneur, vous apprendra toutes choses.

22. Et c'est pour cela même que je l'ai envoyé vers vous, afin que vous sachiez ce qui se passe à notre égard, et qu'il console vos cœurs.

23. Que Dieu le Père et le Seigneur Jésus-Christ donne à nos frères la paix et la charité avec la foi.

24. Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen.

ANALYSIS.

Versibus 1, 2, 5, jubet ut filii parentibus obediant juxta Dei praeceptum.

§ 4. Parentes monet ut in filiorum suorum educatione, nimium vitent severitatem, quae exacerbat, et nimium indulgentiam, quae tolerat omnia; sed eos instruant et corrigant juxta doctrinam Domini.

§ 5. Servis praeceptum ut dominis obediant cum reverentia et sinceritate, sicut ipsi Christi Domino, v. 6, idcirco, non in presentia tantum, sed ubique et semper, v. 7, cum benevolentia et affectu, scientes quod in hoc ministeria voluntatem Dei faciunt, à qua mercedem recipiunt aeternam, v. 8.

§ 9. Dominus hortatur ut erga servos suos sese habeant, benignè et benèvolè gerant; scientes quod communem cum eis Dominum et Judicem habent, qui non personam respiciet, sed merita.

PARAPHRASIS.

1. Filii, obedite parentibus vestris, secundum Dominum, seu conformiter legi divinae, in omnibus quae divino cultui et pietati non repugnant: hoc enim est justum.

2. Ad hanc obedientiam obligat Dei praeceptum: *Honora patrem tuam*, etc., et involat promissio huic praecepto adjuncta; est enim primum praeceptum, cui propria et specialis addita est promissio:

3. Scilicet, ut felicitè et àià vivas.

4. Et vos, parentes, cavete ne filios vestros nimia severitate, nimis aut verberibus exerceatis; sed studete ut illos educetis, tum instructionibus, tum correptionibus moderatis, christianis, et conformiter ad Christi Domini doctrinam.

5. Servi, obedite dominis, qui corporibus vestris dominantur, eum timore, id est, eos reverentini; et ad illorum jussa tenentis, ea sollicitè exequentes, idcirco recto et simplici corde, sicut Christo Domino, quem vobis representant.

6. Non solum in presentia, quasi hominibus tantum placere studentes; sed, ut servi Christi, voluntatem Dei facite sincerè, et ex animo.

7. Cum benevolentia servientes ipsis, non sicut hominibus, sed sicut Christo Domino, qui id à vobis exigit, et qui praeium dabit.

8. Cum scelatis unquamque, quod fecerit bonum, repartaturum à Domino, sive sit servus, sive liber; haec quippe discrimina Deus non respiciet in iudicio.

9. Et vos, domini, vicissim paria, proportionaliter, facite servis vestris; id est, humanè, benignè et benèvolè vos gerite erga illos, scientes quod communem Dominum et Judicem habetis in caelo, qui non personas respiciet, sed merita.

10. De caetero, fratres mei, fortes estote, vires et animos sumite in Domino nostro Jesu Christo, et in potenti virtute ejus.

11. Induite vos plenam et universam armaturam

24. Et que la grâce soit avec tous ceux qui aiment notre Seigneur Jésus-Christ d'un amour pur et sans tache. Amen.

Ilis omnium partium familiae sic compositis, attendens Apostolus quanta et quam periculosam sit nobilitatem cum demonibus, omnes Ephesios alloquitur, v. 10, hortatur ut in Domino sint fortes, in ejusque potentia confidentes, et, v. 11, induant armaturam Dei.

§ 12. Exaggerat hostium nostrorum potentiam, et calliditatem; hincque, v. 13, concludit necessitatem armamentum hujus armaturae, quam per partes exponit, v. 15, 16, 17; balteus vester sit veritas; lorica sit justitia; ocreae, preparatio animi; sentum fides; galea spes; gladius verbum Dei.

§ 18. Sic armatos hortatur ad assiduum orationem pro omnibus, et, v. 19, pro se Paulo, Christi vicario, ut liberè et audacter, annuntiet Evangelium, v. 20.

§ 21. Mittit Tychicum ad eorum consolationem; de quoque pacto et gratiae appreciatione claudit Epistolam.

Dei, quà à capite ad talos usque armati, possitis resistere insidiosis et astutis diaboli insultibus, illosque irritos reddere.

12. Quoniam collectatio nostra non est contra homines, carne et sanguine constantes, et consequenter infirmos, sed contra spiritus potentissimos, scilicet contra principatus, contra potestates, contra demones illos, qui in hoc tenebricos mundo dominantur; contra spirituales nequitias, seu spiritus nebulones et nequam, qui in hoc aere degant.

13. Cum tales habeatis hostes, propterea assumite induentem armaturam Dei, ut illa induti possitis illi resistere in periculoso tentationis die; et per omnia et in omnibus perfecti, seu perfectè armati, stare et vincere.

14. State ergo in prelio circumcincti veritate, tanquam balteo, et justitiam induti quasi loricae.

15. Et ocreae vestrae sint animi vestri preparatio ad Evangelium, tum moribus exprimentum, tum verbis annuntiantum et propogandum.

16. In omnibus tentationibus simile scutum habetis: hoc quippe clypeo omnia hostis vestri, licet versutissimi, jacula, licet ignita, et velut ignis penetrantia, repellitis et extinguetis.

17. Et spes de salute aeterna, ex Christi meritis concepta, sit vobis quasi galea; et verbum Dei, sit gladius vester.

18. Sic à capite ad talos armati, Detum assidue invocato, corde et animo, omnimodò oratione, et cum omni instantia; et ad hoc ipsum, seu ut in spiritu oreis instanter omni tempore, vigilate cum magna sedulitate et perseverantia, orantes, non pro vobis tantum, sed et pro Christianis omnibus.

19. Et pro me speciatim, ut dum est occasio evangelizandi, et loqui voluero, det Deus verba, quibus liberè et intrepidè notum faciam arcum Evangelii.

20. Cujus Evangelii gratia, legatione apostolica,

etiam nunc, licet in vinculis, fungor; orate igitur, ut deur mihi, prout oportet, illud audacter et liberè predicare.

21. Quantum autem ad ea quae ad me spectant, quomodo res mihi habeant, et quid faciam, haec omnia Tychicus, noster charissimus frater, et fidelis Christi minister, nota faciet vobis.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — FILII, OBEдите PARENTIBUS... IN DOMINO. In Domino jungi debet verbo obedite. Postquam enim dixit generaliter, v. 21, cap. 5: *Subjetti estote invicem in timore Christi*, tres deinde subjectionis species explicat: scilicet uxoris marito, filiorum parentibus, servorum dominis; et de unaqueque subjectione dicit verba aequivalentibus, in Domino, id est, in modo sanctificandi subjectionem. In Domino, id est, propter Dominum, ob amorem et reverentiam Domini Patris caelestis, quem in parentibus revereri debetis.

HOC ENIM JUSTUM EST. Fundat hanc obligationem, primò, in jure naturali, quasi diceret: Quid aequius quam ut obedias eis per quos vitam receperis, et qui bus par unquam poteris reddere? Hanc subjectionem exigit quidem ipsa naturalis aequitas; sed ut sit verè pia et christiana et supernaturalis haec filiorum obedientia, subordinatur Deo Patri caelesti et ad Patrem refertur aeternum. Consideret ergo filius Deum in parentibus suis, cujus imaginem gerant et personam; et sub hoc respectu ipsos colat et reverentur in Domino et propter Dominum.

VERS. 2. — HONORA PATREM TUUM... Secundò, hanc filiorum obligationem obediendi parentibus fundat in lege Dei illam praeceptum. Tertiò, in promissione huic praecepto adjuncta.

QUOD EST MANDATUM PRIMUM IN PROMISSIONE, seu cum promissione, seu cui adjuncta est promissio specialis et propria, nimirum longevae vitae. Hujus promissionis sapientiam miraberis, si spes quod Deus loquatur pueris et adolescentibus, caelestia et aeterna non dandam concipientibus, ideòque promittit illis quod omnis homo naturaliter appetit, statim ac aliqua ratione nititur, diu scilicet et feliciter vivere. Ejusdem promissionis repugnantiam miraberis, si consideres quod D. Thomas docet in opusculis: Filii, inquit, obtinent vitam à parentibus, sicut milites feudum obtinent à rege; sicut ergo milites feudum conservationem mententur, quamdiu regi homagium praestant, ita filii merentur vitam conservationem, quamdiu parentes honorant: è contra, sicut milites regi rebelles feudo spoliantur, ita filii parentibus rebelles vitam privari merentur. Haec autem longevae vitae promissio non est absoluta, quasi Deus talia parentum honore obligetur ad dandam longam vitam, sed tantum spem dat longam.

VERS. 1. — Filii, obedite parentibus vestris in Domino, id est, Domini amore et reverentia. Hoc enim justum est, ut à quibus vitam acceperimus, obedientiam illis reddamus.

VERS. 2. — *Honora patrem tuum*, etc., id est, cum promissione, id est, primum cui adjuncta sit expressa et specialis promissio.

22. Illud ad hoc ipsum misi vobis, ut cognoscatis quis sit rerum nostrarum status, et vos consolatur.

25. Pax sit Christianis fratribus, et charitas cum fide augeatur in illis à Deo Patre, et à Domino Jesu Christo.

24. Gratia sit cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum purè et sanetè. Amen.

gavae vitae filii obedientibus. *Honora patrem...* ut à longevum..., id est, si honores parentes, est quòd spes longevitatem. Quòd si longevitatem illi Deus non det, meliora dabit, caelestia scilicet et aeterna. Temporalia Judaei promissa figurant spiritualia christianis promissa: terra Chanaan erat figura regni caelestis: sic longevitas vitae figura erat aeternae vitae.

VERS. 5. — *UT BENÈ SIT...* Ut non designat praecepti servandi finem, sed effectum praecepti servati.

VERS. 4. — *ET VOS PATRES... SED EDUCATE...* Vido paraphrasim IN DISCIPLINA, Graecè, *è παιδείᾳ*. *Paiδεία* significat tam instructionem quam castigationem, seu tam instructionem per verba quam per poenas.

ET CORRECTIONE, Graecè, *è διορθώσῃ*. *Nobilitas* ad verbum est in animo positio, seu instructio quae in alterius mente ponitur. Est autem ambigua vox, significans, secundum D. Hieronymum, admonitionem; secundum alios, correptionem, oburgationem. Illis itaque verbis docet Apostolus quòd parentes debeant filios instruere et corrigere. Addeudo autem in *correctione Domini*, docet quòd correctio debet esse moderata, christiana, secundum Christi Domini doctrinam. *Discite à me quia mitis sum...*

Duo sunt parentum vita in filiorum educatione. Primum, nimia severitas, quae exacerbat. Secundum, nimia indulgentia, quae tolerat omnia. Utroque vitabant, si primò instruant, deinde corrigant, cum hoc discrimine, quòd instructio debet esse mitis, correctio moderata. Instructio sit omnium fidei articulo-rum et vitae christinae officiorum. Correctio, seu punitio sit praecipuum culpae. Instruant non severe, non nimis, non clamoribus; sed rationabiliter, sensum et rationem illis paulatim aperiendo et veritates in illorum mentibus ponendo, ipsisque rationes manifestando propter quas haec fugienda sunt, illa verò facienda. Punitant non irati, non passivum impetu rapiti, sed tranquilli, rationabiles et moderati, postquam illos de reatu convicerunt, illisque rationem dederunt ob quam poena et correptione digni sunt et puniuntur. Hoc est in Domino instruere et corrigere. Primum, fieri debet instructio per verba, deinde per poena: verba sit frequentia, poena verò.

VERS. 5. — *Ut benè sit tibi*, etc., hoc est, ut feliciter ac diu vivas super terram.

VERS. 4. — *Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros*, ut scilicet vestra duritia, asperitate, nimis verberibus aut laboribus filios vestros oneratis et irritetis. *Sed educate illos in disciplina et correctione Domini*, date eis christiana monita, quibus

re; adhibenda tamen statim ac liciti et illiciti cognitionem habent filii.

VERS. 5. — *SERVU, OBEDEITE DOMINIS CARNALIBUS.* Græc., *secundum carnem*, id est, quod dominium habent in carnem vestram, seu in corpora vestra. *Obedite cum timore*, non tantum reverentiam, quo et uxori marito, et filii parentibus debent obedire, sed et tremebundo, seu in quemdam corporis tremorem exeat: corporis gestus interiorum ostendat reverentiam.

IN SIMPLICITATE CORDIS VESTRI, id est, idque non apparenter tantum, sed recto et simplici corde, Christum Dominum, in dominis vestris representatum, reverentes.

VERS. 6. — *NON AD OCULUM SERVIENTES.* Græc.: *Non secundum ocularem servitutum.* *Oculum servitutum, oculis servitutum*, id est, non tantum in presentia, seu, sub oculis dominorum, sicut faciunt qui hominibus tantum placere student. *hominibus placentes.*

VERS. 7. — *CUM BONA VOLUNTATE.* Græc., *cum benevolentia.* *Sicut Christo Domino.* Id repelli et incedat, ut Christum Dominum in suis dominis aspiciant, eisque propter Christum Dominum id jubentem obediant.

VERS. 8. — *SCIENTES QUONIAM...* *scientes per fidem*, quod si propter eum dominis vestris obedieritis, ab eo præcium æternam reportabitis.

Observationes morales.

Nota primò quod hæc Apostolus loquitur non servis, quales tunc erant multi, qui convertebantur ad Christum Dominum, vel cum dominis suis, vel sine illis. Si autem à mancipiis hæc requiritur sanctitatem, quanto magis ab ingenuis! Hæc ergo, nota secundò christiana servitutis conditiones. Servus obediat domino suo, illumque revereat, sicut Christum Dominum. Sincere et ex animo, non apparenter tantum; non metu pœnæ, sed ex benevolentia. Non tantum in oculis, et in illius conspectu, sed ubique et semper, sive videat, sive non videat. Non quasi hominis gratiam aucupari velit, sed ut Deo placeat, cuius se servum agnoscat, cuiusque voluntatem fieri in hoc suo ministerio: à quo solo, et pote supremo Domino

modum bene et christiane vivendi addiscant.

VERS. 9. — *SERVU, OBEDEITE DOMINIS CARNALIBUS, CUM TIMORE ET TREMORE, id est, cum magna sollicitudine. In simplicitate cordis vestri, sicut Christo,* id est, recto et simplici corde, tanquam servituti Christo, qui omnia videt, etiam occulta cordis.

VERS. 6. — *Non ad oculum servientes, quia hominibus placentes, etc.* Sincere et ex animo facite ea que Deus præcipit.

VERS. 7. *Cum bona voluntate, etc., cum benevolentia.*
VERS. 8.9. — *Scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum...* *Et vos, domini, eadem facite illis, exhibete similem humanitatem, revivite itera minus, ne sitis in servos imperio et minaces.* *Scientes quia et illorum et vestrorum dominus est in caelis.* *Scientes quod communitatem Dominum ac iudicem habetis vos et illi.*

Et personarum acceptio non est apud eum, nempe

et iudice premium expectat; sciens quod Deus hominis personam non respiciet, sed opus, et quod quicumque bonum fecerit mercedem habebit. Huius ergo mercedis æternæ, que Deus ipse est, memor servus, homini fideliter serviat quasi Deo, cuius personam et auctoritatem representat.

VERS. 9. — *ET VOS, DOMINI, EADEM (proportionaliter), id est, illis imperate humane, benignè, benevole, etc.*

SCIENTES QUIA ET ILLORUM... Græc.: *Scientes quia et vestrorum dominus est, id est: Scientes, quod vos ipsi, licet domini, superiores tamen et Dominum habetis in caelo, qui et vos, nullo dignitatum habito respectu, iudicabit.*

Observatio moralis.

Hinc discat herus christianus qualis erga suos domesticos esse debeat, non superbiore, non imperiose in illos agere, sed sese mitem et benignum, benevolentem eis exhibere; quippe qui servorum storum frater est in Christo, ejusdem corporis membrum, ejusdem Domini conservus; Domini, inquam, apud quem non est personarum acceptio, sed qui unumquemque iudicabit secundum merita; qui à dominis exigit dominum sui et in servos tyrannidis rationem, quique talium se dominis duris et in misericordibus exhibebit quales illi erga subditos suos fuerint.

VERS. 10. — *DE CÆTERO, FRATRES...* Postquam instruxit speciatim conjugatos, parentes et filios, dominos et servos, Epistolam linquitur, redit ad generalem fidelium instructionem, eosque omnes, ut Christi milites considerans, hortatur ad pugnam. Et quia militi duo sunt necessaria, scilicet animus et arma: hinc primo, hortatur ut sit fortis; secundo, ad arma capienda excitat.

CONFORTAMINI IN DOMINO. Hinc discamus unde nobis auxilium querendum; scilicet in Domino, et in omnipotentis virtute ejus. *Domini nostri adiutor, non timedo...* *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Dominus noster Jesus Christus sua potenti gratiâ adest nobis; fortis itaque et generosus simus: tali duce et propugnatore vincemus. Confortari ergo in Domino, est vires sumere fide et spe in gratiam, opem et auxilium Domini.

VERS. 11. — *INDUITE VOS ARMATURAM DEI.* Græc.,

Domini Christum; q. d.: *Judex ille non personas respiciet, sed merita, etc.*

VERS. 10. — *De cætero, fratres, confortamini in Domino, etc., enim adhibere ut ad pugnam fortis sit in Domino, id est, per Christum, et in potentia virtutis ejus; id est, per potentiam ac fortitudinem ejus, sive quam ille suppeditat, seu potius, quia ille vos adjuvat; hæc autem est potentia et virtus divina.*

VERS. 11. — *Induite vos armaturam Dei, vestri armaturam Dei, quis per hæc arma, tanquam manu Dei fabricata, pugnamus; imò Deus ipse in nobis pugnat.*

Ut possitis stare adversus insidias diaboli, id est, ut possitis in fide et rectitudine vite christiane persistere adversus invidiosos assultus et machinationes diaboli; quas scilicet ille vobis atrin per ministros suos hereticos, philosophos, Judæos, ac externos im-

persecutores, universam armaturam; seu universam armorum apparatus quem Deus suis militibus subministrat. Hæc arma sigillatim exponit, v. 14, 15, etc.

ADVERSUS INSIDIAS MACHINÆ: Quasi diceret: *Callidissimam habemus hostem; nobis itaque necessaria est armorum universitas, ne quis sit in nobis vulneri locus, hincque mortem inferat.* Astutias diaboli vide apud Cornelium à Lapide; hæc, ibid., vide vincendi modum.

VERS. 12. — *QUONIAM NOBIS NON EST COLLECTATIO...* Tot verba, tot rationes, ob quas et vigilare debemus et semper et universaliter esse armati. Nostra pugna non est contra homines, qui caro sunt et sanguis, et fidei fragiles et infirmi, seu hostes nostri non sunt homines corporei, fragiles et infirmi, sed spiritus subtilissimus, robustissimi, nequissimi, inque parricipes, civitates... Nostra pugna contra diabolum esse dicitur, non adversus carnem; non quod non sit etiam nobis pugandum cum carne et mundo, sed quia caro et mundus sint quasi instrumenta et arma, quibus nos impugnat diabolus, sicut hostis noster propriè diabolus est. *Adversus principes...*; eadem gradum nomina de demonibus usurpantur, que de angelis, quia ex omnibus ordinibus aliqui cum Lucifero eodem demum:

MUNDI RECTORES. Græc., *ἀρχαὶ τοῦ κόσμου*, id est, mundi dominos, mundi potentes. Tertull. ad Marc. 5, mundi tenentes. Diælo nova et quam D. Hieronymus putat à D. Paulo primitivè dictam.

TENEBRARUM HABITUS. Hic penitus mellis coheret cum compositâ dictione Græcâ *ἀστυπρόσωποι*. Syrus traduxit: *Passiones mundi hujus tenebræ.* Per mundum autem tenebrosum, intellige impios, infideles, idololatri, quorum tunc plenus erat mundus, et in quibus dominabatur dæmon, tanquam fortis armatus. Sancti sunt filii lucis et lux, ut dictum est supra, cap. 5, v. 11; infideles, impii, sunt tenebræ et filii tenebrarum: et quia tunc plerique tales erant, hinc dæmon dicitur princeps hujus mundi, rector tenebrarum harum, id est, hominum infidelium.

CONTRA SPIRITUALIA NEQUITIA, id est, spirituales nequitias, seu spiritus nequam.

IN COLLECTIBUS. Syrus, *qui sub caelo sunt.* Hinc ergo collige necessitatem vigilandi et universa arma Dei assumendi. Si enim quæras hostis nostri naturam, spiritus est invisibilis; si numerum, *Legio militi nomen est, aut mos est illis;* si indolem, nequissimus est et malignissimus; si fraudem et astutias, est versatissimus; si potentiam, est mundi dominus, rector et

VERS. 12. — *Quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem.* Mundi rectores intelligit demones qui in tenebroso hoc aere dominantur.

VERS. 13. — *Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo.* Diem malum intelligit diem periculosum, id est, tempus tentationis, presentium ejus que movetur ab hostibus fidei.

Et in quonibus perfecti stare. Sensus est ut, omni armaturâ sufficienter instructi ne preparati, stare possitis in pugna contra hostes, et non cadatis aut loco cedere cogamini.

principes tenebrarum; si odium et inimicitiam, est irreconciliabilis, semper rabidus, semper ubique querens omni modo mortem et perniciem nostram. Hinc D. Joan. Chrysostomus: *Die, queso, quomodo delicarius? Quomodo inermis vincere poteris?*

VERS. 13. — *PROPTEREA ACCIPITE.* Græc., *propter hoc, etc.*

IN DIE MALO, id est, in die tentationis, in die mortis. *Tota vita, dies malus, quia pugna continuat.* *Militia est vita hominis...*, at præcipue dies mortis, ubi lueta à quâ pendet æternitas: ut in hæc die vincamus, omni die stemus adversus diabolum eique resistamus, sicut ob consuetudinem facili resistemus in fine vite.

ET IN OMNIBUS PERFECTI... perfecti armati. Græc.: *Et omnia conficientes, stare;* seu postquam omnia perfectioris, stare. Syrus: *Cumque in omnibus instructi fueritis, stete.* *Stare, resistere, vincere.*

VERS. 14. — *STATE ERGO SUCCEINTE LUMBOS...* *Erumerat, et per partes exponit, panopliam hominis christiani, cujus prima pars est balteus.* Syrus: *State igitur et accingite lumbos vestros fortes.*

VERITAS, id est, bona fides, veritas, sinceritas, atque fidelitas in promissis, sit vester balteus militaris. Alludit D. Paulus ad Isai. 11, v. 17, ubi dicitur de Christo: *Et fides;* secundum Septuaginta: *Et veritas erit cinctorum remum ejus.* Et non immerito bona fides, fidelitas in promissis, balteo comparatur; astringit enim hominem suis verbis, suisque promissis, sicut balteus circumcingit et astringit corpus militis. Estate ergo Christo fideles, et fidelitas in servando jurjurando quod et à vestro duci dedistis in Baptismo, sit vester balteus qui vos ejus milites ostendat.

ET INDUTI LORICAM JUSTITIÆ, id est, justitiæ et sanctitatis operum, sit vester lorica, justitiæ scilicet ex fide per dilectionem operante. Merito etiam justitiæ ex fide per charitatem operante comparatur lorice, quia cor ardet, animat, roborat, perfectâ in Deum fideliâ; cor quasi tegit et tutum contra tentationes reddit ob consuetudinem bene agendi et malum fugiendi.

VERS. 15. — *ET CALCATEM PEDIBUS SERPENTEM...* quasi diceret: *et alacres et prompti, semperque parati et ad ambulandum in viam Evangelii, et ad illud infidelibus annuntiandum, et ad illud contra hæreticos, Simonianos et Gnosticos progugnandum.* Alloquitur Ephesios in doctrinâ evangelicâ perfectos, et qui alios docere et arguere possint. Merito etiam hæc alacritas et promptitudo, seu fervor comparatur

VERS. 14. — *State ergo succinite lumbos vestros in veritate.* Veritas hic significat fidelitatem et integritatem. Vult esse succinctos veritate, id est, fidelitate quasi cinctos.

Et induti loricam justitiæ, etc. Preparatio autem hæc, est alacris promptitudo, et prompta alacritas animi, partim ad ambulandum in viam Evangelii pacis, partim ad id annuntiandum. Ut per infensissimos dæmonum cuneos fortiter pergamus et penetremus in caelum.

occeis, quia sicut qui nudis incedit pedibus, timido et aegre incedit in locis arduis, qui autem calcatus, seu occreatus, incedit audacter per ardua quoque, ita tepidi omnia timeant; fervidi autem ad omnia sunt semper parati.

VERS. 16. — *IN ORSUNTIS.* Alii vertunt, *super omnia*, sicutque sensus est: ante omnia, et præcipue scilicet SCUTER FIDEI, etc. Sed melius cum nostro interprete: *In omnibus, supple, tentationibus, simile scutum fidei.* Quasi diceret: *Fides vestra sit firma, constans et solida; hæc fide omnia diaboli tela, licet ignita, non modo repellatis; sed et EXTINGUEtis.* Idem nos docuit D. Petrus 1, 3: *Cui resistite fortes in fide.* Idem et D. Joan.: *Fides vincit mundum.* Joan. 1, 4.

IGNEA TELA DIABOLI, sunt libidines omnes quæ concupiscentiam accendunt.

VERS. 17. — *ET GALEAM SALUTIS.* Græcè, *salutaris*, id est, Christi, ait D. Hieronymus. D. Paulus 1 Thess. 5, v. 8, explicat quæ sit illa galea, *induiti galeam, spon salutis.* Itaque spes in Christum, qui est caput nostrum, sit galea nostra.

ET GLADIUM SPIRITUS... Verbum Dei est gladius, quia intima penetrat, hocque possunt usque, tum ad nostram defensionem, tum ad hostis impugnationem. Hoc gladio Christus demoneum jugulavit in deserto; eodem Christianus potenti Dei gratia adjutus ipsam quoque jugulabit. Hominiis itaque christiani panoplia hæc est: Ipsiis galea, est spes in Christum. Lorice, seu thorax, est iustitia, sanctitas, opera sancta. Balteus, veritas, bona fides, fidelitas in servandis Deo promissis. Oreæ, preparatio animi ad Evangelium exsequendum, annuntiandum, propagandum. Dextera gladium, id est, verbum Dei tenet; sinistra scutum fidei.

VERS. 18. — *PER OMNEM ORATIONEM...* à capite ad

VERS. 16. — *In omnibus circumstantiis scutum fidei.* Ante omnia ac præcipue scutum fidei sumendum est ac manu tenendum in hac pugna.

In quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, quo scuto fidei excipere, repellere et extinguere possitis omnia ignita jacula variarum tentationum à diabolo inmissa, quibus ille corda hominum incendit, inflammaturque ad peccandum: cui resistite fortes in fide; v. d. Fide tanquam scuto repellite adversarium vestrum diabolum. Anima quoties peccat, toties vulneratur.

VERS. 17. — *Et galeam salutis assumite.* Per galeam salutis seu salutaris, spes futurorum bonorum videtur accipienda. *Induiti galeam spon salutis,* 1 Thess. 5, galeam que caput servet et salvet, id est, galeam, que est ipsa salutis, allata à Christo, et sperata à Christianis, hoc est, spes salutis.

Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Et gladium sancti spiritus, id est, à Spiritu sancto administratum accipite, ac manu tenete; quem gladium interpretor verbum Dei. Dextera tenet gladium, id est, verbum Dei; sinistra scutum, scilicet idem.

VERS. 18. — *Per omnem orationem et observationem erantes omni tempore in spiritu.* Sensus est: Et hæc facite, nullis orationibus et observationibus Deum assidue precantes; ut vos pugnantes adjuvet, et victoria faciat; quæ non solum voce, sed in spiritu, hoc est, cum devoto cordis affectu. Oratio non est aliud quam mentis in Deum elevatio, sive mentis cum Deo conjunctio.

talis sic armatos, docet tunc à quo debeant in prælio auxilium petere, et unde expectanda victoria. Hostis noster nequissimus, versutissimus, semper, ubique, omni modo, nostram querit perniciem, ut dictum est v. 11. Hinc OMNI TEMPORE, in omni loco, omni modo, mentaliter, vocaliter, etc., debemus orare, in SPIRITU et VERITATE, corde verè religioso et in Deum pio; verè humiliter et reverenti.

VIGILANTES IN HOC IPSUM, ut cor sit verè pium et religiosum, non distractum et non tepidum.

ISTANTER, cum fervore et perseverantia, charitate pura, universali; pro omnibus sanctis militantibus; pro tota Ecclesia militante; in communionem sanctorum per Jesum Christum, sanctum sanctorum totiusque Ecclesie caput.

VERS. 19. — *ET PRO ME.* dicit, inquit Grotius (quem ego contra Calvinistas, quanti Paulus preces pro me fecit; cum ille, tante apud Deum gratie, speret se aliorum precibus posse adjuvari, et non auxiliabilibus Pauli cum Christo regnantis preces nihil nobis prodesse? Hæc omnia Grotius, hic, *Et pro me.* Orandum præcipue et particulariter pro prælati, pastoribus, apostolis et concionatoribus, omnibusque Ecclesie ministris, ut Deus ipse illorum æ speriat, non ambitio, non avaritia, etc.; det illis verbo, sumpsit, modis subtiliorum et auditorum saluti congruis; det illis sanctam veram dicendi libertatem et fiduciam: legationis pro Christo munus dignè adimplere, idque in ipso, in Christi Spiritu.

VERS. 20. — *PRO QVO LEGATIONE,* Syr., *Cujus legatione fungor in carceris, ut cum fiducia eloquar illud, prout oportet eloqui.*

VERS. 21. — *UT AUTEM ET VOS...* hinc colligitur hæc Epistolam per Tychicum latam.

VERS. 22. — *QUEM WISE... ET CONSOLETOR CORDA VE-*

Et in ipso vigilantes in omni instantia, et observatione, et ad hoc ipsum, ut assidue Deum oratis in spiritu, vigilantes magnè cum instantia, sedulitate et perseverantia.

VERS. 19. — *Pro omnibus sanctis; et pro me.* Sanctos intelligit fideles. Humilitatis autem est, quod se post alios nominet, ut Theophylactus observat.

Ut dicitur mihi sermo in apostolice oris mei cum fiducia, etc., q. d.: Ut Deus sperat os meum, et inspirat sermones quos loquor, ut cum fiducia, id est, libertate, evangelizem.

VERS. 20. — *Pro quo legatione,* apostolam, *fungor in carceris.* Hinc patet hæc Epistolam Romæ à vinculis esse scriptam, ait Hieronymus et Chrysostomus.

Ita ut in ipso, Evangelico scilicet predicando, audiam: quasi dicit: Ut audacter et libere causam meam à vinculis dicam inque defendam, et rationem reddam spirituali à me Evangelio, prout oportet me, tanquam legatorum summi Dei, libere et intrepidè loqui.

VERS. 21. — *Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt,* id est, quæ ad me pertinent, quomodo res mee habeant. *Quid agam,* in carcere constitutus.

Omnia vobis nota faciet Tychicus, etc., id est, in his que ad Christum Dominum pertinent.

VERS. 22. — *Quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt,* id est, quis rerum nostrarum sit status.

Et consolator corda vestra, ne animis deficiatis ob tribulationes meas quas pro vobis et pro Evangelio

STRA, ob meam etenam tristitia et sollicita.

VERS. 25. — *PAX FRATRIBUS...* pax et concordia sit et angeatur fratribus.

ET CHARITAS FRATERNA, pacis principium.

CUM FIDE, charitatis fundamento.

A DEO PATRE, à quo omne bonum perfectum.

ET DOMINO NOSTRO JESU CRISTO, nostro mediatore et causâ meritoria.

VERS. 21. — *GRATIA CUM OMNIBUS...* QUI DILIGENT DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM, IN INCORRUPTISSE,

patior. Pro *consolator*, verti etiam potest, *exhortator*. Vers. 25. — *Pax fratribus, et charitas cum fide,* etc. Subaudi, sit vel angeatur ac multiplicetur.

VERS. 24. — *Gratia cum omnibus, etc.* Gratia complectitur omne genus beneficentiæ divinæ pertinentis

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda et ad praxim redigenda.

1° Ex versu primo discant filii modum sanctè obediendi parentibus, cælestem scilicet Patrem in illis considerando.

2° Ex v. 5 discant parentes modum filios suos sanctè educandi; illos scilicet instruunt et corrigant; instruunt, inquam, nullum; corrigant autem moderatè, et utrumque rationaliter. Vide v. 5 et 4.

3° Ex v. 6, 7, 8, discant servi modum christiane serviendi. Hos versus lege in commentario. Ex

absque corruptione, ait Syrus. Id est, purè, sanctè, incorruptibiliter; seu ita ut ejus amor non corrumpatur adulterino amore seculi. Scilicet qui ita Christum Dominum diligunt, ut se immaculatos servent ab hoc seculo; itaque qui sic diligunt Dominum Jesum, ut et ejus præcepta servent. Ita militi, ô Deus, hujus benedictionis esse participium; ita te diligam ut et ex amore tibi serviam. Amen. Græcè habent: *Ad Ephesios scripta est à Romæ per Tychicum.* Syr.: *Epistola ad Ephesios scripta è Romæ et missa per Tychicum.* Similiter et Arabica versio.

ad salutem vite æternæ. Eam precatur omnibus diligentiis Christum, in incorruptione, id est, purè et sanctè, cum vite castimoniam, et absque corruptelis libidinum. Scripta Romæ ad Ephesios per Tychicum.

v. 9 discant heri modum sanctè domesticis suis imperandi.

4° Ex reliquo capite discant omnes Christiani necessitatem et modum sanctè et feliciter pugnandi contra nostra salutis hostes. Quis et qualis iste noster hostis; v. 12. Quis et qualis esse debeat armatura nostra; v. 13, 14, etc. Unde nobis sic armatis auxiliamur, quomodo illud implorandum; v. 18.

IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES

Præfationes.

Philippi, urbis Macedoniae, sic dicta ob Philippum, Alexandri patrem, illius instauratorem.

D. Paulus in Macedonia à Deo vocatus illo mirabili modo, de quo Act. 16, v. 9, Philippus primùm adit, itaque Lydium Purpurarum convertit ad fidem, ibidem, v. 15. Hæc itaque mulier fuit equidem Ecclesie Philippiensis primitiæ; at primitiæ messis postmodum, et citò abundantis future.

Erga D. Paulum, apostolum suum, hæc Ecclesia fuit semper studiosissima; ipsaque sola ex tot Ecclesiis à Paulo fundatis, tam boni magistri necessitatem providere sollicita, ut ipsemet testatur cap. 4, v. 15, hujus Epistolæ.

Cùm autem esset ergo Philippienses quod Romæ in vinculis detineretur Apostolus, ad quem miserunt cum pecuniis Epaphroditum, tum ut per illum cognoscerent quo loco res essent; tum ut per illum forent ei solatio et ministerio, ait D. Chrysostomus in argumento.

Hinc utrique numeri tam sedulo studuit Epaphroditus, ut ageretur Romæ, et ad mortem argueretur; ubi autem convalescit, illum ad suos remisit Apostolus; hincque ei ad illos deferendam dedit Epistolam: qua et gratias agit Philippiensibus de ipsorum beneficentiâ, et eos edocet quo loco sint res suæ.

Ceteris omnibus latior est hæc Epistola, blandior

Philippienses, quorum civitas à Philippo Macedoniae rege condita suo, nomen accepit: Macedones esse, et ex eâ provinciam primos apostoli Pauli ministerio fuisse vocatos et conversos ad fidem Christi, idque non sine manifestâ significatione voluissent divina, docet Actorum apostolicorum liber, cap. 16. Cùm ergo Paulus Romanum profectus ibidem in vinculis detineretur, eâ re audita, Philippienses, quo in apostolum suum erant affecti, per Epaphroditum miserunt ad eum subsidium pecuniarium, quo se in carcere su-

stentaret, sicut et ante fecerant Thessalonice agens. Quod utrumque Paulus ipse, sub lineis hujus Epistolæ, commemorat. Ad eos igitur è vinculis, quorum disertè ac præclare meminit 1 cap., post primam defensionem suam, secundo quo Romam venerat anno, per eundem Epaphroditum hæc mittit Epistolam; quæ multam omnino laudem in commendationem Philippiensium continet. Et quidem statim initio laudat eorum fidem, et ad profectum ac perseverantiam exhortatur. Deinde eos consolatur commemorata

occeis, quia sicut qui nudis incedit pedibus, timido et aegre incedit in locis arduis, qui autem calcatus, seu occreatus, incedit audacter per ardua quoque, ita tepidi omnia timeant; fervidi autem ad omnia sunt semper parati.

VERS. 16. — *IN OCVRSVS.* Alii vertunt, *super omnia*, sicutque sensus est: ante omnia, et præcipue scilicet *SCUTER FIDEI*, id est. Sed melius cum nostro interprete: *In omnibus*, supple, tentationibus, *scutis scutum fidei*. Quasi diceret: *Fides vestra sit firma, constans et solida*; hæc fide omnia diaboli tela, licet ignita, non modo repellatis; sed et *EXTINGUEtis*. Idem nos docuit D. Petrus 1, 3: *Cui resistite fortes in fide*. Idem et D. Joan.: *Fides vincit mundum*, Joan. 1, 4.

IGNEA TELA DIABOLI, sunt libidines omnes quæ concupiscentiam accendunt.

VERS. 17. — *ET GALEAM SALUTIS.* Græcè, *salutaris*, id est, Christi, ait D. Hieronymus. D. Paulus 1 Thess. 5, v. 8, explicat quæ sit illa galea, *induiti galeam, spon salutis*. Itaque spes in Christum, qui est caput nostrum, sit galea nostra.

ET GLADIUM SPIRITUS... Verbum Dei est gladius, quia intima penetrat, hocque possunt usque, tum ad nostram defensionem, tum ad hostis impugnationem. Hoc gladio Christus demoneum jugulavit in deserto; eodem Christianus potenti Dei gratia adjutus ipsam quoque jugulabit. Homines itaque christiani panoplia hæc est: Ipsiis galea, est spes in Christum. Lorice, seu thorax, est iustitia, sanctitas, opera sancta. Balteus, veritas, bona fides, fidelitas in servandis Deo promissis. Oreæ, preparatio animi ad Evangelium exsequendum, annuntiandum, propagandum. Dextera gladium, id est, verbum Dei tenet; sinistra scutum fidei.

VERS. 18. — *PER OMNEM ORATIONEM...* à capite ad

VERS. 16. — *In omnibus circumstantiis scutum fidei.* Ante omnia ac præcipue scutum fidei sumendum est ac manu tenendum in hac pugna.

In quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, quo scuto fidei excipere, repellere et extinguere possitis omnia ignita jacula variorum tentationum à diabolo inmissa, quibus ille corda hominum incendit, inflammaturque ad peccandum: cui resistite fortes in fide; v. d. Fide tanquam scuto repellite adversarium vestrum diabolum. Anima quoties peccat, toties vulneratur.

VERS. 17. — *Et galeam salutis assumite.* Per galeam salutis seu salutaris, spes futurorum bonorum videtur accipienda. *Induiti galeam spon salutis*, 1 Thess. 5, galeam que caput servet et salvet, id est, galeam, que est ipsa salutis, allata à Christo, et sperata à Christianis, hoc est, spes salutis.

Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Et gladium sancti spiritus, id est, à Spiritu sancto administratum accipite, ac manu tenete; quem gladium interpretor verbum Dei. Dextera tenet gladium, id est, verbum Dei; sinistra scutum, scilicet idem.

VERS. 18. — *Per omnem orationem et observationem erantes omni tempore in spiritu.* Sensus est: Et hæc facite, nullis orationibus et observationibus Deum assidue precantes; ut vos pugnantes adjuvet, et victoria faciat; quæ non solum voce, sed in spiritu, hoc est, cum devoto cordis affectu. Oratio non est aliud quam mentis in Deum elevatio, sive mentis cum Deo conjunctio.

talis sic armatos, docet tunc à quo debeant in prælio auxilium petere, et unde expectanda victoria. Hostis noster nequissimus, versutissimus, semper, ubique, omni modo, nostram querit perniciem, ut dictum est v. 11. Hinc OMNI TEMPORE, in omni loco, omni modo, mentaliter, vocaliter, etc., debemus orare, in spiritu et veritate, corde vere religioso et in Deum pio; verè humiliter et reverenti.

VIGILANTES IN HOC IPSUM, ut cor sit verè pium et religiosum, non distractum et non tepidum.

INSTANter, cum fervore et perseverantia, charitate pura, universali; pro omnibus sanctis militantibus; pro totâ Ecclesiâ militante; in communionem sanctorum per Jesum Christum, sanctum sanctorum totiusque Ecclesiæ caput.

VERS. 19. — *ET PRO ME.* dicit, inquit Grotius (quem ego contra Calvinistas, quanti Paulus preces pro me fecit; cum ille, tante apud Deum gratie, speret se aliorum precibus posse adjuvari, et non auxiliabilibus Pauli cum Christo regnantis preces nihil nobis prodesse? Hæc omnia Grotius, hic, *Et pro me*. Orandum præcipue et particulariter pro prælati, pastoribus, apostolis et concionatoribus, omnibusque Ecclesiæ ministris, ut Deus ipse illorum æ speriat, non ambitio, non avaritia, etc.; det illis verba, sumpsit, modis subtiliorum et auditorum saluti congruis; det illis sanctam veram dicendi libertatem et fiduciam: legationis pro Christo munus dignè adimplere, idque in ipso, in Christi Spiritu.

VERS. 20. — *PRO QVO LEGATIONE,* Syr., *Cujus legatione fungor in carceris, ut cum fiducia eloquar illud, prout oportet eloqui.*

VERS. 21. — *UT AUTEM ET VOS...* hinc colligitur hæc Epistolam per Tychicum latam.

VERS. 22. — *QUEM WISE... ET CONSOLETOR CORDA VE-*

Et in ipso vigilantes in omni instantia, et observatione, et ad hoc ipsum, ut assidue Deum oratis in spiritu, vigilantes magnè cum instantia, sedulitate et perseverantia.

VERS. 19. — *Pro omnibus sanctis; et pro me.* Sanctos intelligit fideles. Humilitatis autem est, quod se post alios nominet, ut Theophylactus observat.

Ut dicitur mihi sermo in apostolice oris mei cum fiducia, etc., v. d. Ut Deus sperat os meum, et inspirat sermones quos loquor, ut cum fiducia, id est, libertate, evangelizem.

VERS. 20. — *Pro quo legatione,* apostolam, *fungor in carceris.* Hinc patet hæc Epistolam Romæ à vinculis esse scriptam, ait Hieronymus et Chrysostomus.

Ita ut in ipso, Evangelico scilicet predicando, audiam: quasi dicit: Ut audiret et liberè causam meam à vinculis dicam inque defendam, et rationem reddam spirituali à me Evangelio, prout oportet me, tanquam legatorum summi Dei, liberè et intrepidè loqui.

VERS. 21. — *Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt,* id est, quæ ad me pertinent, quomodo res meæ habeant. *Quid agam,* in carcere constitutus.

Omnia vobis nota faciet Tychicus, etc., id est, in his que ad Christum Dominum pertinent.

VERS. 22. — *Quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt,* id est, quis rerum nostrarum sit status.

Et consolator corda vestra, ne animis deficiatis ob tribulationes meas quas pro vobis et pro Evangelio

stra, ob meam etenam tristitia et sollicita.

VERS. 25. — *PAX FRATRIBUS...* pax et concordia sit et angeatur fratribus.

ET CHARITAS FRATERNA, pacis principium.

CUM FIDE, charitatis fundamento.

A DEO PATRE, à quo omne bonum perfectum.

ET DOMINO NOSTRO JESU CRISTO, nostro mediatore et causâ meritoria.

VERS. 21. — *GRATIA CUM OMNIBUS...* QUI DILIGENT DOMINUM NOSTRUM JESUM CRISTUM, IN INCORRUPTISSE,

patior. Pro *consolator*, verti etiam potest, *exhortator*. Vers. 25. — *Pax fratribus, et charitas cum fide, etc.* Subaudi, sit vel angeatur ac multiplicetur.

VERS. 24. — *Gratia cum omnibus, etc.* Gratia complectitur omne genus beneficentiæ divinæ pertinet

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda et ad praxim redigenda.

1° Ex versu primo discant filii modum sanctæ obediendi parentibus, cælestem scilicet Patrem in illis considerando.

2° Ex v. 5 discant parentes modum filios suos sanctè educandi; illos scilicet instruunt et corrigant; instruunt, inquam, nullum; corrigant autem moderatè, et utrumque rationaliter. Vide v. 5 et 4.

3° Ex v. 5, 6, 7, 8, discant servi modum christiane serviendi. Hos versus lege in commentario. Ex

absque corruptione, ait Syrus. Id est, purè, sanctè, incorruptibiliter; seu ita ut ejus amor non corrumpatur adulterio amore seculi. Sed qui ita Christum Dominum diligunt, ut se immaculatos servent ab hoc seculo; itaque qui sic diligunt Dominum Jesum, ut et ejus præcepta servent. Ita militi, ô Deus, hujus benedictionis esse participem; ita te diligam ut et ex amore tibi serviam. Amen. Græcè habent: *Ad Ephesios scripta est à Romæ per Tychicum*. Syr.: *Epistola ad Ephesios scripta è Romæ et missa per Tychicum*. Similiter et Arabica versio.

ad salutem vite æternæ. Eam precatur omnibus diligentiibus Christum, in incorruptione, id est, purè et sanctè, cum vite castimoniam, et absque corruptelis libidinum. Scripta Romæ ad Ephesios per Tychicum.

v. 9 discant heri modum sanctè domesticis suis imperandi.

4° Ex reliquo capite discant omnes Christiani necessitatem et modum sanctè et feliciter pugnandi contra nostra salutis hostes. Quis et qualis iste noster hostis; v. 12. Quis et qualis esse debeat armatura nostra; v. 13, 14, etc. Unde nobis sic armatis auxiliamur, quomodo illud implorandum; v. 18.

IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES

Præfationes.

Philippî, urbis Macedoniæ, sic dicta ob Philippum, Alexandri patrem, illius instauratorem.

D. Paulus in Macedonia à Deo vocatus illo mirabili modo, de quo Act. 16, v. 9, Philippus primùm adit, itaque Lydium Purpurarum convertit ad fidem, ibidem, v. 15. Hæc itaque mulier fuit equidem Ecclesiæ Philippiensis primitivæ; at primitivæ messis postmodum, et citò abundantis futuræ.

Erga D. Paulum, apostolum suum, hæc Ecclesiâ fuit semper studiosissima; ipsaque sola ex tot Ecclesiâ à Paulo fundatis, tam boni magistri necessitatem providere sollicita, ut ipsemet testatur cap. 4, v. 15, hujus Epistolæ.

Cùm autem esset ergo Philippienses quod Romæ in vinculis detineretur Apostolus, ad quem miserunt cum pecuniis Epaphroditum, tum ut per illum cognoscerent quo loco res essent; tum ut per illum forent ei solatio et ministerio, ait D. Chrysostomus in argumento.

Hinc miræ numeri tam sedulo studio Epaphroditum, ut agerent Romæ, et ad mortem arguerent; ubi autem convalescit, illum ad suos remisit Apostolus; hæcque ei ad illos deferendam dedit Epistolam: qua et gratias agit Philippiensibus de ipsorum beneficentiâ, et eos edocet quo loco sint res suæ.

Ceteris omnibus latior est hæc Epistola, blandior

Philippienses, quorum civitas à Philippo Macedoniæ rege condita suo, nomen accepit: Macedones esse, et ex eâ provinciam primos apostoli Pauli ministerio fuisse vocatos et conversos ad fidem Christi, idque non sine manifestâ significatione voluissent divina, docet Actorum apostolicorum liber, cap. 16. Cùm ergo Paulus Romanum profectus ibidem in vinculis detineretur, eâ re audita, Philippienses, quo in apostolum suum erant affecta, per Epaphroditum miserunt ad eum subsidium pecuniarium, quo se in carcere su-

stentaret, sicut et ante fecerant Thessalonice agens. Quod utrumque Paulus ipse, sub lineis hujus Epistolæ, commemorat. Ad eos igitur è vinculis, quorum disertè ac præclare meminit 1 cap., post primam defensionem suam, secundo quo Romam venerat anno, per eundem Epaphroditum hæc mittit Epistolam; quæ multam omnino laudem hæc commendationem Philippiensium continet. Et quidem statim initio laudat eorum fidem, et ad profectum ac perseverantiam exhortatur. Deinde eos consolatur commemorata

et alacrior; modò congratulatoria, modò consolatoria, modò exhortatoria.

Congratulatur eis ob suam ad Evangelium beneficentiam, ob perseverantiam in fide et in bonis operibus, ob constantiam in passionibus; consolatur eis ob persecutiones quas propter Christum passi sunt, quod magnum Dei donum est. Hortatur, modò ut vitam Evangelicam dignam ducant, modò ut adversis non frangantur; modò ut sint unanimes, concordiam, pacemque foveant; modò ut Christi humilitatem, charitatem fructus evangelicæ, que ex vinculis ipsis proveniat, affirmans se pro Christo et vivere et mori paratum; simul et ipsos animans ad passionem tolerantiam, mox ad concordiam hortatur, et Christi humilitate ad imitandum eis propensâ, ad studium excelsæ sanctæ conversationis, spem faciens sui adventus, præmissis interim Epaphroditum. Tertio cap. mox ut vident pseudo-apostolorum iudicantes; in quos Spiritu Dei accensam, ha. invectivam, ut eos canes, malos operarios, et inimicos crucis Christi vocet, quoniam deus vultur sit, etc. Deinceps non ex lege, sed ex fide Christi verum esse iustitiam. Postremo, fructibus quosdam bene vivendi præceptis, gratias agit pro ipsorum erga se munificentia. Senè, quod ad dogmata attingit convenerit videtur arguendum hujus Epistolæ cum iis que ad Rom. et ad Gal. scriptæ sunt.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconibus.
2. Gratia vobis, et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.
3. Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri.
4. Semper in cunctis gratiis meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens.
5. Super communicatione vestrà in Evangelio Christi à primâ die usque nunc;
6. Confidens hoc ipsum, quia qui cepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu;
7. Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis; eò quod habeam vos in corde, et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangelii, socios gaudii mei omnes vos esse.
8. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi.
9. Et hoc oro ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientiâ et in omni sensu;
10. Ut probetis potiora, ut sitis sinceri, et sine offensa in diem Christum;
11. Repleti fructu justitiæ per Jesum Christum in gloriam et laudem Dei.
12. Scire autem vos volo, fratres, quia que circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii.
13. Ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio et in cæteris omnibus;
14. Et plures è fratribus in Domino confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui.
15. Quidam quidem et propter invidiam et conten-

tem, obedientiam amulenter; modò, ut pseudo-apostolis, quos canes vocat, malos operarios, humilicque crucis Christi, fidem non habeant; deique, ut omnes christianas virtutes sectentur, quibus, ut filii lucis, seu quasi stellæ, fulgeant inter paganos.

Scripta fuit Romæ in vinculis, à quibus se liberandum insinuat, id est, in primis suis vinculis; à secundis enim non fuit liberatus, sed in illis martyrio coronatus est, anno Christi 62; et per Epaphroditum, jam sanum, probabiliter perlati.

Agitur enim in his omnibus, adversis eos qui in lege Mosaicâ gloriabantur, observationem ejus ad solium esse necessariam dictantes, sicut nonnulli ea que, cap. 5. hujus Epistolæ, contra falsos doctores dicuntur, detorqueant ad Simonianos hereticos. præter Apostoli ingenuam, ut suo loco videbitur. Hieronymus in Comment. Epistolæ ad Philemonem, affirmat, et ostendit se putat, hanc Epistolam eodem tempore scriptam esse quo scriptæ sunt ad Ephesios, ad Colossos, et ad Philemonem epistolæ. Erre esse scriptam ex priore capitulum, liquet ex cap. 1, v. 13, et ex cap. 2, v. 24. Ex eodem 3 cap., ubi dicit: *Spem autem meam Timotheum cito misurum ad vos, constat non esse missam cum aliquo ad Timotheum Epistolæ. Nam Timotheus cum ipso erat.*

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul et Timothée, serviteurs de Jésus-Christ, à tous les saints en Jésus-Christ qui sont à Philippi, aux évêques et aux diacres.
2. Que Dieu notre Père et Jésus-Christ Notre-Seigneur vous donnent la grâce et la paix.
3. Je rends grâces à mon Dieu toutes les fois que je me souviens de vous;
4. Et je ne fais jamais de prières que je ne prie aussi pour vous tous, ressentant moi grande joie;
5. De ce que vous avez reçu l'Évangile et y avez persévéré, depuis le premier jour jusqu'à cette heure;
6. Car j'ai une ferme confiance que celui qui a commencé le bien en vous, le perfectionnera jusqu'au jour de Jésus-Christ.
7. Et il est juste que j'aie ce sentiment de vous tous, parce que je vous ai dans le cœur, comme ayant tous part à ma joie, par celle que vous avez prise à mes liens, à ma défense et à l'affermissement de l'Évangile.
8. Car Dieu n'est témoin avec quelle tendresse je vous aime tous dans les entrailles de Jésus-Christ.
9. Et ce que je lui demande est que votre charité croisse de plus en plus en lumière et en toute intelligence.
10. Afin que vous sachiez discerner ce qui est le meilleur et le plus utile, que vous soyez purs et sincères, que vous marchiez jusqu'au jour de Jésus-Christ sans que votre course soit interrompue par aucune chute;
11. Et que, pour la gloire et la louange de Dieu, vous soyez remplis des fruits de justice par Jésus-Christ.
12. Or je désire que vous sachiez, mes frères, que ce qui m'est arrivé à servi à un plus grand progrès de l'Évangile;
13. En sorte que mes liens sont devenus célèbres dans toute la cour de l'empereur, et partout ailleurs pour la gloire de Jésus-Christ;
14. Et que plusieurs de vos frères en notre Seigneur, se rassurant par mes liens, ont conçu une hardiesse nouvelle pour annoncer sans crainte la parole de Dieu.
15. Il est vrai que quelques-uns prêchent Jésus-Christ par un esprit d'envie et de contention, et que

tionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant;

16. Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum;

17. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincerè, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis.

18. Quid enim? Dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo.

19. Scio enim quia hoc mihi provenit ad salutem, per vestram orationem, et subministrationem Spiritus Jesu Christi.

20. Secundum expectationem et spem meam, quia in nullo confundar; sed in omni fiducia sicut semper, et nunc magnificatur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.

21. Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum.

22. Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro.

23. Concorcor autem è duobus: desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multò magis melius;

24. Permanere autem in carne, necessarium propter vos.

25. Et hoc confidens scio quia manebo, et permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, et gaudium fidei;

26. Ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me, per meum adventum iterum ad vos.

27. Tantùm dignè Evangelio Christi conversamini: ut sive cum venero, et videro vos, sive absens audiam de vobis, quia statim in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii.

28. Et in nullo terreamini ab adversariis; quia illis est causa perditionis, vobis autem salutis, et hoc à Deo.

29. Quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini;

30. Item certamen habentes, quale et vidistis in me, et nunc audistis de me.

ANALYSIS.

1. Singularem suam erga Philippenses declarat affectum; pro ipis Deo gratias agens, et Deum orans; gratias agit ob illorum in Evangelium beneficentiam; orat ut illorum charitas magis ac magis abundet in scientiâ, sicut bonis operibus repleti, per Christi gratiam, à v. 1 ad 12.

2. Quia scire voluit quæ circa ipsum sunt; docet eos vincula sua ad Evangelii propagationem profuisse; ob illa à multis Christum liberius fuisse predicatum; equidem ab aliquibus minus sincerè; sed quidquid sit de

les autres le prêchent par une bonne volonté.

16. Les uns prêchent Jésus-Christ par charité, sachant que j'ai été établi pour la défense de l'Évangile.

17. Et les autres le prêchent par un esprit de faiblesse, avec une intention qui n'est pas pure, croyant me causer un sorcier d'affiliation dans mes liens.

18. Mais qu'importe? Pourvu que Jésus-Christ soit annoncé de quelque manière que ce soit, soit par occasion, soit par un vrai zèle; je m'en réjouis, et je m'en réjouirai toujours;

19. Car je sais que l'événement m'en sera salutaire par vos prières et par l'inspiration de l'Esprit de Jésus-Christ.

20. Selon la ferme espérance où je suis que je ne recevrai point la confusion d'être trompé en rien de ce que j'attends; mais que parlant avec toute sorte de liberté, Jésus-Christ sera encore maintenant, comme toujours, glorifié dans mon corps, soit par ma vie, soit par ma mort.

21. Car Jésus-Christ est ma vie, et la mort m'est un gain.

22. Que si je demeure plus longtemps dans ce corps mortel, je tirerai du fruit de mon travail; ainsi je ne sais que choisir;

23. Je me trouve pressé des deux côtés; car, d'une part, je désire être déchargé des liens du corps, et être avec Jésus-Christ, ce qui est sans comparaison le meilleur.

24. Et, de l'autre, il est plus utile pour votre bien que je demeure encore en cette vie.

25. C'est pourquoi j'ai une certaine confiance qui me persuade que je demeurerai encore avec vous tous, et que j'y demeurerai même assez longtemps pour votre avancement et pour la joie de votre foi;

26. Afin qu'étant de nouveau retourné chez vous, vous ayez lieu de glorifier Jésus-Christ à mon occasion.

27. Ayez soin seulement de vous conduire d'une manière digne de l'Évangile de Jésus-Christ, afin que je voie moi-même étant présent parmi vous, ou que j'entende dire en mon absence, que vous demeuriez fermes dans un même esprit, combattant tous d'un même cœur pour la foi de l'Évangile;

28. Et afin que vous demeuriez intrépides parmi tous les officis de vos adversaires, ce qui est pour eux le sujet de leur perte, et pour vous celui de votre salut, et cela vient de Dieu.

29. Car c'est une grâce qu'il vous a faite, non seulement de ce que vous croyez en Jésus-Christ, mais encore de ce que vous souffrez pour lui;

30. Vous trouvant dans les mêmes combats où vous m'avez vu, et où vous entendez dire que je suis encore maintenant.

PARAPHRASIS.

1. Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus fidelibus per Christum in Baptismo sanctificatis, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconibus, salutem.

2. Gratia et pax vobis sint à Deo Patre nostro, et à Domino Jesu Christo.

5. Gratias ago Deo meo, quoties mihi recurrit memoria vestri.

4. Et semper in omnibus meis ad Deum precibus, pro vobis omnibus cum gaudio deprecor.

5. Propter beneficentiam vestram, quam ex quo credidistis usque nunc, in Evangelium Christi, et in Evangelium ministris contulistis.

6. Confidens quod Deus, qui tale bonum opus incepit in vobis, illud perlicere non cessabit, usque ad diem adventus Domini salvatoris.

7. Et iure quidem merito hoc sentio de vobis omnibus; cum vos in corde habeam amicissimos; et praeterea cum socii sitis gaudii mei, et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangelii; et ob haec duo, perseverantia doctum vobis vehementer exopto.

8. Testis enim Deus est, quomodo vos omnes tenerrime diligam, in ipsis Jesu Christi viscibus.

9. Et hoc à Deo deprecor vobis, nimirum ut charitas vestra magis ac magis in dies crescat, et supererescat in scientia et in omni prudentia.

10. Ut dignificetis quae meliora sunt et utiliora; ut scilicet puri et sinceri, sine ulla errorum admixtione; et ut inoffenso pede pergatis, et perseveretis usque in diem Christi gloriosam.

11. Repleti copioso honorum operum proventus, per Jesum Christum, ad Dei gloriam et laudem.

12. Velim autem vos scire, fratres, quoniam quae mihi acciderunt, Evangelio multum profuerunt;

13. Ita ut vincula mea celebrata facta sint ad Christi gloriam in tota imperatoris aula, et in omnibus aliis Romae locis.

14. Et patres in Domino fratres, felici vincolorum meorum successu rutilanti, ausi sunt frequentius et liberius, sine timore, verbum Dei annuntiare.

15. Equidem aliqui per invidiam in me, et contentione adversum me, Christum praedicant; quidam autem bene affecti, seu bona voluntate.

16. Quidam, inquam, ex charitate, et in me bene affecti, quia sciunt me à Christo ipso in praecone et propugnatore Evangelii positum esse;

17. Quidam autem, contentione animo, intentione non pura, Christum praedicant, sed existimantes se vinculis meis novam molestiam excituros.

18. Quid ad me de modo et de intentione, dum annuntietur Christus, quovis modo id fiat, seu vano et perverso pretextu, seu vero et sincero affectu? In hoc quod annuntiat et gaudeo et gaudebo.

19. Sicut enim (quidquid intendat illi) hoc mihi cessurum ad spiritualem utilitatem, per auxilium

VERS. 4. — PAULUS ET TIMOTHEUS... Timotheus clarus erat Philippensibus, sicut et Philippenses Timotheo valde clari, ut patet ex capite secundo, v. 20; hinc in salutatione Timothei nomen suo jungit D. Paulus. Salutat autem Timotheus, non verò scribit, ut patet primo post salutationem versiculo: *Gratias ago, non agimus.*

VERS. 1. — Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis, omnibus fidelibus in baptismo sancti-

oratorum vestrarum, et per gratie Christi subsideo.

20. Conformiter intense expectationi meae, speique firmæ quam habeo quod in nullo confundar, sed quod in omni libertate animi se fiducia Evangelium praedicando, sicut haecentis praedicti, Christum glorificabo in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.

21. Etenim vita mea Christus est: (Si vivam, Christo vivam,) et mors mihi laetum. (Si morior, à miseris liberabor, et ero cum Christo), sicque liberabor.

22. Quod si in hoc mortali corpore vivere fructuosum sit et utile, nescio quid eligam, an vivere, an mori.

23. Me duo simul premunt et coercent; ex una parte desidero mori et esse cum Christo, quod mihi multo magis melius et utilius est (id est, sine ulla comparatione melius),

24. At aliunde vobis necessarium est ut in carce permaneam et vivam.

25. Et hoc persuasum (quod vita mea sit vobis necessaria), scio quod in carne manebo, et (Graec.) compermanebo, id est, una vobiscum multo tempore manebo, ad profectum vestrum, et ad fidei vestrae gaudium.

26. Ut ob meum ad vos reditum copiosiorum laetantis materiam vobis gratulandi, immo glorandi in Christo Jesu (qui me vestri gratia servavi et libera- vit).

27. Hoc unum attendite, ut sicut deceat Evangelium Christi converserimini, id est, (vita vestra sit Evangelio congrua;) et sive vultum vos vivam, sive absens, id est, (sive reddat vobis, sive sejungat;) audiam de vobis quod in uno spiritu perseveratis, unopse animo (quasi facto agmine) certatis pro fide Evangelii;

28. Et audiam quod in nullo terrenam ab adversariis fidei nostrae; quorum persecutio suae ipsorum damnationis, vestrae autem salutis est causa; et hoc à Deo ita disponente.

29. Quia vobis Dei gratia donatum est, non solum ut Christo credatis, sed etiam ut pro illo patiamini.

30. Et idem, seu simile, certamen propter fidem sustineatis quale vidistis me sustinentem apud vos (ubi virgini carnis sui, et incarcerationis, Act. 16, 22), et tunc audistis me Romae sustinere (ubi vinculis sum detentus, et variis pressus incommodis).

COMMENTARIA.

SERVI JESU CHRISTI... Apostoli nomen hic Paulus omittit; tum quia de ejus apostolica auctoritate non dubitabatur apud Philippenses, tum quia titulum sibi et Timotheo communem sumere voluit. *Servi Jesu Christi*, non tantum quia ab ipso redempti, non tantum quia ipsi credunt et obediunt, sed quia publici sunt ejus Evangelii ministri, ejusque praedicationi et

ficitis, in Christo Jesu, etc. Per episcopos hic Apostolus intelligit presbyteros.

propagationi totaliter addicti. *Servi Jesu Christi*. Haec verò magna dignitas est, ac honorum caput, servum esse Jesu Christi et non tantum dici, ait D. Chrysostomus. Dixeris quidem, vide num sis. Gloriaris de nomine, erubescis de opere. Tunc quod dixit Christus in Evangelio: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, introbit in regnum caelorum; sed qui facit voluntatem Patris mei*, etc., Matth. 7, 21.

OMNIBUS SANCTIS IN CHRISTO JESU, CUM EPISCOPIS... Salutat primo omnes Christianos, e quorum numero est etiam clerus; deinde honoris gratia clerum distinguit et salutat speciatim: *Cum episcopis*... Sed cur tantum tantum civitatis fidelibus scribens, dicit, *cum episcopis*; num in una civitate plures sunt episcopi?

Nota litteralis.

Equidem unius civitatis unus erat episcopus, sed maius regionis multi erant episcopi; quidam autem Apostolus omnes regionis illius salutaverit episcopos? cum probabile sit hanc Epistolam sic ad Philippenses missam esse, ut et aliis civitatibus vicinis, quae suos habebant episcopos, communicaretur. Itaque de episcopis proprie dictis intelligi potest hoc salutatio. Nec in hac opinione incongruum erit quod D. Paulus presbyteros non nominaverit; quia forte in illis civitatibus, ob paucitatem fidelium, soli episcopi cum diaconibus omnia praestabant, nec erant illis necessarij presbyteri alii.

Et hoc confirmari potest exemplo D. Gregorii Neocesar, qui septuaginta tantum habebat fideles, cum episcopatum suscepit, et cui sane necessarius non erat alius sacerdos. Communiter tamen responsio est quod episcoporum nomine significantur presbyteri omnes, utpote qui gregis curam et inspectionem habebant. Revera tunc episcopus et presbyter erant nomina communia omnino sacerdotibus, sive maioribus, quos proprie episcopos nominamus, sive minoribus, quos presbyteros: at verò successu temporis qui primum inter illos locum tenet, per excellentiam dictus est episcopus. Per episcopos ergo bene cum perisque potes intelligere presbyteros: et ita intellexit Syriaca versio, quae habet *cum presbyteris*. Revera presbyteri sunt intendentes et insipientes. *Episcopi*, inspectio, sed episcopis superintendentibus subditis; comprehenduntur itaque sub episcoporum nomine, sicut subdiaconi sub diaconis. *Omnibus sanctis in Christo Jesu*. Illi omnes, et clerus, et populus christianus sancti sunt et sanctificati per Christum Jesum, sanctum sanctorum, ipsamque sanctitatem, cui inserti sunt per baptismum, sicut rami per inoculationem inseruntur arbori.

Observatio moralis.

Christus itaque fons et radix est omnis sanctitatis; ab ipso sanctitatem habuit et sugit quisquis sanctus est. Nullus à Christo Jesu separatus potest esse san-

VERS. 2. — *Gratias vobis et pax à Deo Patre nostro, etc.* Supple multipliciter.

VERS. 5. — *Gratias ago Deo meo in omni memoria vestra*, id est, quodies vestri recordor, quoties vos memoriae meae occurratis, gratias ago Deo.

S. S. XXIV.

ctus. Qui autem Christo plene inseruntur, ii sancti sunt, et eò magis sancti quò plenius et perfectius Christo uniti. Hinc discite mente, corde, tota animà uniri Christo per fidem, spem, charitatem. Pro orationem continuam, ipsius sanctitatem continè sige, hauri, attrahere. Unio mentis, cordis, operis cum Christo, totum plene sanctificat hominem.

VERS. 2. — GRATIAS VOBIS... Vide paraphrasim.

VERS. 5 et 6. — GRATIAS AGO DEO MEO... DEPRECATIONEM FACIENS. Multorum illis bonorum conscius erat, ait D. Chrysostomus; hinc pro illis Deum glorificat simul et precatur. Gratias agit pro praeteritis; precatur pro futuris; Deum glorificat ob bona illorum opera à principio conversionis facta; Deum precatur ut perseverent usque ad diem Christi. Hinc discite gratias agere pro sanctis initiis, et pro bonis operibus factis; et semper pro perseverantia orare; non tam initia spectantur quam finis in Christiano: non enim qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Quicumque ergo viam virtutis ingressus es, gratias ago Deo; illumque gloria pro praeterito: at insta orationi pro futuro; ora ut qui cœpit, perficiat. Nota quòd Apostolus pro Philippensibus orat cum gaudio, quod sanè magna laus est, namque virtutis illorum argumentum. Fidem servaverunt integram, in bonis operibus à primà die perseveraverunt: hinc laudat eos, gaudeque in proposito cordis eorum. Hinc discite tuà in fide et in bonis operibus perseverantia, sanctis dare facilitatem: si enim ob conversionem peccatoris gaudium est in celo, quanto majus erit ob perseverantiam illius in honore.

VERS. 5. — SERVA COMMUNICATIONEM VESTRAM... Plerique Latini intelligunt communicationem in Evangelio per fidem, seu quòd Evangelii facti sunt participes, et in eo constanter à primà die perstitierunt.

Nota litteralis.

Sed multa probabiliorem mihi reddidit D. Joannis Chrysostomi et aliorum sententiam, intelligentem communicationem per beneficentiam in Paulum et alios Evangelii ministros collatam à primà die quà crederunt usque nunc, ubi Paulo in vinculis constituto per Epaphroditum necessaria miserunt Philippenses. Primo, hoc suadet veritas facti: revera etenim, ipso Paulo teste, cap. 4, v. 15 et sequentibus, sic se res habet; id est, à principio conversionis suae, Philippenses necessaria Paulo suppeditaverunt, et tandem in vinculis ligato per Epaphroditum manera miserunt; ob que ait v. 18: *Habeo omnia, et abundo, repletus sum, acceptis ut Epaphrodito qui misisti*. Et haec Philippensium beneficentia est hujus Epistole occasio et argumentum; scripsit ut gratias ageret. Secundo, san- det ipsa D. Pauli locutio: confer enim hunc versum cap. 4 cum versu 15 cap. 4, et eundem ubique reperies loquendi modum, cum hoc solo discrimine, quòd

VERS. 4, 5. — *Semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis...* Super communicationem vestra, etc. Q. d.: Gratias ago Deo cum gaudio, cum deprecans, eo quòd vobis deditur communicationem in Evangelio Christi.

(Tricenis-sept.)

in cap 4 clarius explicat quod dixerat in primo; hic enim dixit: *Super communicatione vestra*, ibi addit: *Communicari in ratione dati et accepti*. Tertio, simul et usus D. Pauli, qui solet subventionem vocare communicationem; in hac Epistola, cap. 4, v. 14: *Beneficentia communicans tribulationi meae*. V. 15: *Nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti*. Rom. 12, 15: *Necessitatem sanctorum communicantes*. Hebr. 15, 10: *Beneficentia et communionis solite oblitisci*. Galat. 6, 6: *Communicet in qui catechizatur, etc.* Tandem subdet expressio Graeca, *et est acceptus*, in Evangelium, vel ad Evangelium, scilicet predicandum et propagandum.

Sensus itaque est: *Glorifico Deum*, et pro vobis semper cum gaudio precor, non tantum quod Evangelio credidistis, non tantum quod Evangelium fidei observastis, sed et quod de aliorum etiam salute solliciti, ubique mihi praesentes estis, ubique vestram operam ac diligentiam unam mecum in Evangelii predicatione collocastis: mihi etenim et aliis Veram fidem ministris communicastis, id est, subsidium consulistis ad Evangelium predicandum et propagandum, nobis vita necessaria suppeditando; idque non semel aut iterum, sed continue, a tempore quo recepistis Evangelium usque nunc, ubi mihi in vinculis constituto per Epaphroditum, vestram episcopum, necessaria ministrastis.

Observatio moralis.

Hinc concludit D. Chrysostomus: Ergo subsidium ferre, hoc est communicatio in Evangelium: ergo, si praedicantem fovet et adjuvat, illius coronae communes tibi sunt. Ergo in manu tua est reposita Apostolo (et cuilibet viro sancto) coronas et mercedis communes tibi facere, si illum curas, fovet, sermone et repositis; si consolentis, vite necessaria suppeditando, vel in aliquo ministerio illi interveniendo.

Miramini viros sanctos qui in eremo vivunt, qui vitam angelicam ducunt, vel qui in Ecclesiis eadem ac Apostoli virtutes obeant munera; doletis quod longo ab illis intervallo abestis, licet vobis aliquam cum illis coire societatem, scilicet interveniendo, curando, fovendo. Et hoc est Dei benignitatis ut negligentiores et inferiores, qui duram asperamque vite rationem suscipere non possunt, per aliam viam ad eundem gradum possint pervenire. Vide D. Chrysostomum ex quo haec excerpta sunt. Hinc itaque discant divites in temporalibus, et saepe in spiritualibus pauperes se

VERS. 6. — *Confidens hoc ipsum, quia, quod, qui cepit in vobis opera bonam, scilicet Deus, perficit usque in diem Christi Jesu*. Per opera bonam, dicit vitam evangelicam sive christianam, ut assisto operam et studio illam prosequamur et propagemus. Usque in diem Christi, id est, usque ad diem iudicii tum particularis, tum potius universalis.

VERS. 7. — *Sicut est mihi iustum hoc sentire* (id est, confidere, uti praecessit) pro omnibus vobis, id est, de

sanctorum meritis et divitiis ditare, ornare, ornare; illos, eo quo possunt modo, adjuvando, suis precibus et votis sese illis uniendo, et eorum participes exhibendo.

VERS. 6. — *CONFIDENS*, id est, sperans, seu persuasum habens, hoc ipsum, scilicet quia qui cepit..., id est, quod Deus, qui tale bonum operi incepit, etc. Vide paraphrasim. Usque in diem Christi, venientis ad iudicium; seu universale, in fine mundi; sive particulare, in fine vite. De hac die, quasi proxima, semper loquitur Apostolus, ut nos ad eam continue preparamus. Vide 1 Thessal. cap. 4, v. 14. Quomodo autem de facto sit proxima, vide hujus Epist. cap. 4, v. 5.

VERS. 7. — *SICUT EST MIHI IUSTUM*... Vide paraphrasim; sicut habeam vos in corde, et in vinculis meis, socios. Duplicem dat rationem cur de illorum in bonis operibus perseverantia confidat. Primam, *quod quid habeam vos in corde*, quia vos habeo charissimos, utpote quos in corde gero, et prae oculis semper habeo; et propterea hoc perseverantiam donum vobis ardentem exopto. Secundam, et in vinculis..., quia subsidium Evangelio subministrastis, facti estis socii Graec., *communicatores*, id est, consortes, et ex aequo participes passionum et meritorum meorum, in vinculis meis, seu quae pro Christo patior.

Et in defensione Graec., apologia, quae scilicet Evangelium Christi ita propugno, tum publice, tum private, ut et illud ubique stabiliam et confirmem.

Et confirmatione, manifestumque reddam in omni praetorio, et omnibus aliis Romae locis, v. 15. Spero autem quod, qui passionem estis socii, eritis et praemii, sique quod Dei gratia in bonis operibus usque in finem perseverabitis.

Socios gaudii mei, Graec., *gratias meae*. *Χαρά, gaudium*, *χαίρειν, gratias*, propter amicitiam, unum pro altero facile positum est; utrumque autem verum est; nam gaudium est pro Christo pati: *Item apostoli gaudentes*, etc., Act., 5; et gratia est pro Christo pati: *Vobis donatum est pro Christo pati*, hujus capituli v. 29.

Observatio moralis.

Socios gaudii mei... Ergo subsidium viro apostolico subministratum reddit largientem socium, consortem, ex aequo participem omnium apostolici vii meritorum, sicut Philippenses per subsidia D. Pauli collata facti sunt socii meritorum Pauli in vinculis, in defensione et confirmatione Evangelii. Felix itaque dies ille qui suis liberalitatibus sese sanctorum virtutibus inserit; ipsorum enim virtutibus discit. Similis est uino infecto usque vitam fructibus abundantem portanti.

congregatione vestra, de vestra Philippensium Ecclesia.

Et quod habeam vos in corde, et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangelii, socios gaudii mei omnes vos esse. Graeca non habent gaudii, sed gratias. Vos, inquam, omnes, qui estis socii seu participes gratiae meae. Gratiam hic vocat beneficium illud, quo ei datum erat pati et vinciri pro Christo, sive ipsa vincula: eadem vocat gaudium suum. Haec

Similitudo est à D. Gregorio, hom. 20 in Evang. Etsi proprium fructum ulmus non habet, portare tamen fructum cum vite solet; sic et viri seculares, intra sanctam Ecclesiam, quamvis spiritualium virtutum dona non habeant, dum tamen sanctos viros, donis spiritualibus plenos, sua largitate sustentant, quod aliud quam vitem cum botris portant? Etsi ergo fructum ulmus non habet, vitem cum fructibus portant, haec ipsa efficit, quae bene sustentat aliena.

VERS. 8. — *TESTIS ENIM EST MIHI DEUS*, quomodo... Plura sentit quam exprimeret vateat; imò plus desiderat quam possit exsequi in semetipso. Summ in Philippenses affectum proprio corde suo non valens exprimere, recurrit ad cor Christi, in illud ingreditur, et in hoc corde existens, hocque Christi corde quasi suo utens, Philippenses diligit Christi corde. Et quia hoc laet, testem invocat Deum quomodo in Christi visceribus existens illos omnes Christi corde diligit, illosque omnes in hoc Christi corde cupiat ac vehementer exoptet. Viscera Christi significant amorem intimum, ardentem et supernaturalem: uno verbo, amorem ipsum quo Christus suos diligit.

Praxis verè christiana.

Hinc discit recursum ad cor Christi, ut eo Deum dignè diligas et proximum. A solo Christi corde Deus dignè diligitur, dignè adoratur, dignè colitur; quia infinita persona, hinc infinitus amor, infinita adoratio, infinitus cultus.

Quidquid in temetipso facias, hoc coram Deo nihil est, sicut tu ipse, imò et totus mundus coram ipso tanquam nihilum et inane. Amor tuus nihil est, adoratio tua nihil; quid enim nihil reverentia et ammiratio? Ad amor Christi, seu quo Christus Deum diligit, infinitus est, adoratio infinita, cultus infinitus. Un ergo dignum quid et proportionatum Deo offeras, recurat ad cor Christi; hoc corde dilige Deum, adora Deum, cole Deum; dignè amabis, dignè adorabis et coles: corde quippe Dei Deum amabis, adorabis et coles. Ad hoc datus est nobis Filius Dei mediator noster, ut per eum ad Deum accedamus, Deumque colamus. Ad hoc Christus caput et cor nostrum est, ut nos membra et corpus ejus per eum dignè Deum diligamus. In omnibus hujusmodi religionis actibus recurat ad cor Christi; intra in illud, ipsum tu tibi

here in corde, est gerere in animo seu memoria, velut rem charam et dilectam.

VERS. 8. — *Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos, supple esse, in visceribus*, id est, in intimo corde et amore Jesu Christi. Et in intimo vos iungam Christo, et quasi in visceribus ejus triplicem. Quomodo, id est, quam propense, quam valde et ardentem cupiam, id est, amem vos, quanto vos amore complectar, in visceribus Christi, id est, ea dilectione et affectu, quo Christus in visceribus, id est, intime et tenerissime vos amplexus Christianis amat.

VERS. 9. — *Et hoc oro ut charitas vestra magis ac magis abundet in, id est, cum omni scientia, rerum scilicet fidei et salutis, ac praesertim justificationis. Et in omni sensu* — sentiam autem pro recto iudicio meo; id est, prudentia, possit; q. d.: Oro ut abundetis, tum in charitate, quam in scientia, id est, fide et doctrina christiana.

redde proprium, illoque corde Deum adora, benedic, lauda, etc. Junge cor tuum cordi Christi, ipsique corde unius, offer Deo cordis Christi adorationes, amorem, omnesque illius cordis actus. Similiter utere Christi corde ad amorem proximi; cum dilige quomodo diligit Christus; illum desidera in visceribus Christi; Christum diligit ut à Christo diligitur.

VERS. 9. — *Et hoc oro ut charitas vestra magis...* Graec., *amplius magis ac magis*, etc. Charitas inasabile bonum est, ait D. Chrysostomus: nullus est hujus boni modus, nulla mensura nusquam consistit; hinc orat Apostolus ut *charitas Philippensium magis ac magis abundet...* crescat, accrescat, supererascat, in modum, supra modum. Oramus et nos pro nobis et pro aliis, ut nostra charitas crescat in scientia; nostra verò scientia crescat in charitate. Charitas nostra crescat in scientia, non defectu luminis in foveam cadamus ipsi, et nobiscum alios praecipites ducamus. Scientia verò nostra crescat in charitate, ut adificet et ad Dei gloriam fructus iustitiae in nobis et in aliis ferat abundantem.

VERS. 10. — *Ut probetis potentia...* Primum talis scientiae et charitatis effectus est meliora discernere. *Ut sitis singuli*. Secundum, puram ad Deum habere conscientiam, sinceram, nullo errore contaminatam. *Et sine offensa...* Tertium, sine offensione ambulare, usque in diem Christi.

VERS. 11. — *Repleti fructu iustitiae...* Quartus, iustitiae fructibus abundare.

IN GLORIAM ET LAudem DEI. Quintus, Deum continue glorificare, idque omne per Jesum Christum.

VERS. 12. — *Scire autem vos volo...* Philippenses Epaphroditum miserant ad Paulum in vinculis, ut scirent quo loco res ejus essent, ait D. Chrysostomus; hinc, statim ab initio hujus Epistolae, D. Paulus, ut Philippensibus satisficeret, ait: *Scire autem vos volo*; quia quae circa me sunt, id est, res meae, etc. Vinculis Pauli territi Philippenses timebant ne illis, quasi reorum, Evangelii propagatio retardaretur; hinc, ut sciret eos, dicit quod tantum abest ut vincula sua Evangelio poverint, quin imò profuerint.

VERS. 15. — *Ita et vincula mea...* in omni palatio, id est, toto imperatoris palatio. Praetor ille

VERS. 10. — *Ut probetis potentia*. Pertinet autem ad rectum mentis iudicium, in actionibus probare, hoc est, eligere et amplecti, meliora. *Ut sitis singuli*, id est, sinceram et rectam habentes intentionem in bonis vestris operibus: *Et sine offensa*, ut scilicet nullum offendatis et scandalizetis, in diem Christi, et hoc totum perseveranter usque in diem adventus Christi Domini.

VERS. 11. — *Repleti fructu iustitiae per Jesum Christum*. Fructus iustitiae, vocat operum iustitiae, vel generalis, quae complectitur omnem virtutem, per Jesum Christum; q. d.: Quos fructus fecimus et labemus pro Christum, epusque merito et gratiam, et in gloriam et laudem Dei, ut per ea laudem et glorificet Deus.

VERS. 12, 15. — *Scire autem vos volo...* ita ut vincula mea manifesta ferant in Christo; q. d.: Ut manifestum fueret quod propter Christum vincetus sum, non propter debita, aut scelera, sique per vincula mea

dicebatur olim qui praestit exercitum. Prætorium propriè tenentior ab imperatoris, et per extensionem dictum est ab aliquibus prætorium Cæsaris domus, seu palatium. Itaque sensus est: Vincula mea celebrata facta sunt ad Christi gloriam in toto Neroneis palatio et in omnibus aliis Romæ locis; quippe innotuit ubique quod Christi causa, non autem ob aliquod scelus, vincus essem; hincque aulici et cives Romani, curiositate ducti, inquisierunt quis esset Christus, et quæ Christi doctrina; hincque plures, et è dono Cæsaris, et cives Romani facti sunt Christiani, ut patet cap. 4, v. 22.

Deus malis hominum voluntatibus vitatur ad suam voluntatem faciendam; et quod homines impedimentum putant, sæpe medium est quo Deus ad fines suos vitatur.

Mirare ipsius providentiam, tu te totum illi committite; omnia per respectum ad primam causam respice, sciens quoniam omnia vertunt illi, ut ait Prophetæ Regius, et quoniam omnia iusto proveniunt ad salutem, ut de se confidit D. Paulus, v. 19.

VERS. 14. — ET PLURES È FRATRIBUS..., id est, plures Christiani fratres vinculorum meorum felici successu animati ac roborati, liberius et frequentius prædicaverunt Evangelium.

VERS. 15. — QUIDAM QUIDEM..., id est, quidam per invidiam gloriæ meæ, et per contentionem, præ me in ministerio volentes excellere. Quippe videntes illi quod per predicationem Paulus celebris factus esset in aulâ et in urbe, invidiebant illius gloriæ, eamque sibi arripere contendebant, hocque invidiæ simul et contentionis animo, prædicabant.

VERS. 16. — QUIDAM EX COLIBTATE, SCIENTES QUONIAM IN DEFENSIONEM EVANGELII POSUIT SEM. Ideo adjuvant me, et quod mihi ob vincula non licet, hoc ipsi præstant et solito ardentius, ut meo supplicant defectui.

VERS. 17. — QUIDAM EX CONTENTIONE... EXISTIMANTES PRESSURAM..., id est, existimantes me sibi similem, id est, gloriæ cupidum, et alienæ invidum, intendunt mihi quemdam animi mororem, præ gloriæ suæ splendore causare; hocque animi morore ob illorum gloriam concepto, novam putant se vinculis meis molestiam excidituros, utpote qui præter carceris afflictionem, internæ etiam invidiæ igne urar ac tor-

Christi nomen ubique clarescit, in omni prætorio, puta in totâ aulâ Neroneis; q. d.: Tota aulâ per meam vincula inadvitè aliquid de fide et Evangelio Christi, et in cæteris omnibus locis, palæis, et vicis urbis Romæ.

VERS. 14. — Et plures è fratribus in Domino confidentes vinculis meis, etc. q. d.: Plures fratres, id est, Christiani Romæ videntes meam constantiam, libertatem, fructum et gloriam vinculorum meorum, accensi sunt ad emulationem, ut pari modo intrepide evangelizarent verbum Dei.

VERS. 15. — Quidam quidem et propter invidiam et contentionem. Per invidiam quidem, resistentes gloriæ Pauli; per contentionem verò, quâ suam quarrebant gloriam, volentes præ illo excellere.

Quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant, id est, ex benevolentia quâ desiderant hominum salutem.

quear. Hinc sensum puto naturalem; multi tamen, post D. Chrysostomum, hanc pressuram intelligunt de novâ et acriori persecutione, quam isti predicatorum in apostolum Paulum intendebant excitare, suis scilicet prædicationibus Neroneis exacerbando. Sed hoc minus probabile videtur, tum quia fratres erant in Domino, id est, Christiani; tum quia in semetipsis hanc persecutionem prius exciatis; tum denique quia sic Apostoli gloriam non minuisse, sed potius auxissent gloriâ martyrii.

Observatio moralis.

In his versibus 14, 15, 16, etc., notet apostolicus concionator vitiosos concionandi affectus, ut eos vitet; sanctos autem, ut imitetur. Caveat ne sicut illi concionetur per invidiam alienæ gloriæ; per affectum præter gloriæ; per contentionem et studium excellendi præ cæteris; per quemdam malignitatis animum, quo intenditur alicui mororem et molestiam excitare; Sed, sicut apostolus Paulus, zelo charitatis in Deum et proximum prædicat, et cognoscatur, anctetur et colatur Deus; ut salutem æternam consequatur proximus; Jesum Christum unice querat, non sua; illam intrepide prædicet; pro ipso paratus sit omnia libenter sustinere; Christus sit illi in vitâ et morte lucrum; sique prædicans speret omnia ad salutem sibi cæsura.

VERS. 18. — Quid enim, id est, quid meo refert? quid ad me de illorum intentione et de modo? heus est eventus, licet intentio mala; gaudeo de facto; non curò de modo; lator de successu, animum non disquirò.

SIVE PER OCCASIONEM; acquirenda scilicet gloriæ, invidiæ, mororis causandi, etc. Græcè, *oppoçteta*, significat etiam prætextum, speciem, et cum opponi videatur hic veritatis, non male traducitur, per vanum prætextum et apparetem pietatem.

VERS. 19. — Scio enim quia hoc..., id est, illorum invidia, odium, quidquid intendat et præsentat.

PER VESTRAM ORATIONEM ET SUBMINISTRATIONEM..., id est, si pro me oraveritis, vestrique precibus copiosam mihi Spiritus Christi, seu gratiæ, subministrationem impetaveritis. Quod hanc conditionem ab Apostolo appositam infer quod verbum scio, fiduciam potius quam veram scientiam significet; idem est ac si diceret, confido.

VERS. 16. — Quidam ex charitate, etc. Quia scilicet me amant qui sum Christi præco.

VERS. 17. — Quidam autem ex contentione Christiani amantiam non sincere, etc.; ex invidia cum Paulo contendebant, superare eum gloriâ cupientes.

VERS. 18. — Quid enim? Quid igitur? q. d.: Ipsi putant me premere, affligere et pungere; ergone verè me premunt, alligunt et pungunt? Respondet minime: nam dum omnino, quovis modo, sive per occasionem, etc. In hoc, scilicet quod Christiani amant.

VERS. 19. — Scio enim quia hoc, scilicet eorum odium et invidia, quâ mihi mororem, et Neroneis iram conciliare student, mihi prociat ad salutem, spiritalem et æternam, per vestram orationem, et subministrationem, donationem Spiritus Jesh Christi.

VERS. 20. — SECUNDUM EXPECTATIONEM ET SPERMAM. À *εσπερατικῆς*, attendit expectatio. Vide dicta ad Rom. cap. 8, 19. Aliqui hæc verba jungunt immediate precedentibus: scilicet, si pro me oraveritis, etc. quemadmodum expecto et spero; et illi subaudiunt, scio quæ in nullo confundat. Naturalis puto, si jungatur cum primis verbis: nimirum, scio quia hoc mihi prociat ad salutem, conformiter expectationi et firmæ spei quam habeo quod in nullo confundar; sed quod in omni libertate animi ac fiducia Evangelium prædicando, sicut hæc in intrepidè prædicavi, Christum glorificabo in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. Si enim vivam, Christum prædicando et vitâ glorificabo; si moriar, passione et martyrio glorificabo.

VERS. 21. — MIHI ENIM VIVERE CHRISTUS EST ET MORI LUCRUM, id est, Christus vitæ mea est; idè vivo, ut illi serviam; non mihi, sed illi vivo. Mors pro Christo mihi lucrum maximum est; per illam enim Christo fruar, beatitudine fruar; vel, Christus mihi est in vivere et in mori, in vitâ et in morte lucrum; vel, Christus, qui vitæ mea est, erit et mortis meæ lucrum, illum morte meâ lucrabor. Hinc intrepidè et cum omni fiducia loquor et ago; nec enim vivere recuso, nec mori timeo. Hinc sive per vitam, sive per mortem, Christum glorificabitur in corpore meo: si vivam enim, voce et predicatione viventis glorificabitur; si moriar pro ipso, glorificabitur passione et martyrio mortuus.

Observatio moralis.

Tales et nos omnes Christiani deberemus esse, sic Christo vivere, et pro Christo mori; sic Christum in corpore nostro, sive per vitam, sive per mortem glorificare, tum bonis operibus in vitâ, tum patientiâ et obedientiâ in morbis et in morte. Per baptismum Domini sumus; sive ergo vivimus, Domino vivamus; sive morimur, Domino et pro homini gloriâ moriamur, Rom. 14, 7, 8. Per baptismum Deo sacri sumus; Deum ergo in omni statu, seu vitæ, seu mortis, honoramus, toti in ejus honorem consumamur. Hoc debet, hoc vovi; concede, o Deus misericors, ut hoc adimpleam! sis vitæ mea, et mors mea sit tui lucrum; vitæ mea sit tui laus continua, mors mea sit scripturæ; te Regem seculorum et immortalem, vitæ et mortis dominum, deprædicans et honorans.

PRAXIS.

Ut Christus vitæ tuæ verè sit, ipsi, juxta dicta in

VERS. 20. — Secundum expectationem et speram meam, d est, prout expecto et spero. Quia in nullo confundar, id est, nullatenus ab expectatione et spe mea.

Sed in omni fiducia sicut semper, ita et nunc magnificabitur Christus in corpore meo sive dar vitam, sive per mortem. Si enim occider, et constanter moriar pro Christo, magnifico Christum meo martyrio; si vivo, constanter Christum prædicabo, itaque eundem magnificabo.

VERS. 21. — Mihi enim vivere Christus est, etc. Ostendit, sicut vitam seu mortem suam sibi cæsurrum ad salutem. Nam, inquit, mea vitæ Christus est, id est, vitam meam Christo et Evangelio consecravi; et mors lucrum mihi est, id est, mortem pro lucro depuro; ter eam enim consequar ut sim cum Christo. Quasi

v. 7, ipsi, inquam, unire frequenter et quantum potest continue, mente, corde et opere. Caput nostrum est, nosque singuli membra ejus; unaris ergo capiti tuo, ut spiritum influat in te et in opera tua. Cor nostrum est et totius Ecclesiæ, unire ergo cordi à quo motum, vitam et inspirationem sumus. Centrum religionis est, in ipso, cum ipso et per ipsum, Deum colendus; huic religionis centro unire mente, ut Deum verè cognoscas et laudes; unire corde, ut Deum in ipso dignè ames, adores et colas; unire opere, omnia facias in ipso et per ipsum. Sic Christus erit verè vitæ tua; sic mors erit tibi verè lucrum: Deum quippe moriens lucraberis, Deo per mortem frueris; post mortem in Christo, cum Christo et per Christum, Deum videbis, amabis, laudabis in æternum.

VERS. 22. — Quid si viveret in carne, hic (Græcè, *εσπερα*, hoc) mihi factus operis est. Et (supple ex versis precedentibus mihi lucrum) quoniam eligam (vivere an mori), ignoro. Proprium est hominis anxii, dubi, perplexi, unum voce exprimere, alterum mente retinere, verbaque sua non verbis tantum voce prolatis, sed et verbis mente retentis connectere; id facit hic D. Paulus, unum exprimit, vivere: aliud cogitat, mori; et ex illis duobus ambigit quid eligat. Itaque sensus est: Si me vivere opto pretium est, si aliud mihi lucrum est mori, nescio quid ex altero eligam. Arbitratur D. Chrysostomus quod vitæ et mors in Apostoli potestate essent, id est, seu vivere et proximorum saluti laborare; seu mori et per mortem æternâ gloriâ frui, et nescit quid eligat. Ecco quantum fecit animarum salutem! illam proprie beatitudinis suæ præfert; in hoc, sicut et in aliis, Christi dilectionis fuit imitator: sicut Christus cum vixit in terris salutem nostram quasi prætulit gloriæ suæ, ita Paulus proximi salutem propriæ gloriæ suæ prætulit. Quid ad hoc flicat tot pastores qui sua unice querunt, qui sua commoda ovium saluti præferunt, qui ne minimum quidem molestie pro illis pati volunt? Talibus merito dicit Apostolus: Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.

VERS. 23. — COARCTER AUTEM ET DUBITIS; Græcè, *εσπερα*, utrinque cingit, utrinque premit: hinc desiderio dissolutionis, illinc necessitate vivendi propter vos.

DESIDERIUM HABENS DISSOLVI, à vinculo scilicet quo anima corpori alligata est, ut soluta ad Deum quietorem suum evolet; juxta id quod dicitur Ecclesiast.,

dicit. Eliam moriendo non moriar, eò quod vitam habeo in me ipso, etc.

VERS. 22. — Quid si viveret in carne, hic, id est, hoc, mihi factus operis est; q. d.: Si me aliud vivere opto, pretium est, fructuosum et utile multum. Ita Anselmus.

Et quid eligam ignoro; q. d.: Si vivere in carne est opere pretium, et aliâ ex parte, mori mihi lucrum est, quid ex hisce duobus eligam, ignoro.

VERS. 23. — Coarctor autem è duobus, id est, à duobus rebus premit et arctat: hinc desiderio dissolutionis ut sim cum Christo, illinc necessitate permanendi in carne, propter vos.

Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo. Dissolvi, id est, mori: mors enim est dissolutio animæ

12, 7 : *Spiritus redent ad Deum qui dedit illum.* Animalium quidem aliorum mors est resolutio in elementa quibus constant; hominis autem mors est dissolutio animæ à vinculo corporis; quæ facta, spiritus, qui est à Deo, redit ad Deum; deinde corpus resolvitur. Hinc dissolutio bona est et desiderabilis, quia facit impossibiles, impeccabiles, cælestes et divinos; seu, ut dicit D. Bernardus, hominibus ab omni dolore, peccato et periculis liberat. Illoc fuscè explicat Cornelius à Lapide. Hanc sancti desiderarunt, qui patienter vivebant, delectabiles mortui sunt; sed, heu! nos hanc dissolutionem horremus, quia delectabiles vivimus, cum dolore ac tristitia morimur. S. Augustinus de D. Paulo dixit: Qui desiderat dissolvi et esse cum Christo, non patienter moritur, sed patienter vivit et delectabiliter moritur.

MULTO MAGIS MERETUR, excessum significat incomparabilem; quasi diceret: Sine illa comparatione melius.

VERS. 24. — *PERMANERE AUTEM IN CARNE NECESSARIUM PROPTER VOS, NON PHILIPPENSES TANTUM, SED ET OMNES ALIOS FIDELIS;* tolli enim Ecclesie necessaria fuit D. Pauli vita, maxime gentilibus, utpote gentium apostoli.

VERS. 25. — *ET HOC CONTINENS SCILICET QUOD VITA MEA SIT VOBIS ET ALIIS NECESSARIA.*

SCIO (NOTALI SCILICET CERTITUDINE) QUIA MANEBO ET PERMANEBO. Græcè: *Compernabeo omnibus vobis*, id est, una vobiscum aliquo et quidem multo tempore manebo. Hactenus inter vitam et mortem seu gloriam coarctatus est Paulus, nesciens quid ex altero eligeret; ille sum resoluti dulcium; iudicat vitam laboriosam et Ecclesie utilem, propter gloriam et beatitudinem suam præferendam esse. Oportet ergo vivere, ut predicatione Evangelii, proximorum saluti incumberet et laboraret; hocque ita eventurum sibi omnino persuadet, confidit ac pro certo habet, itaque illud seculo morealem tantum certitudinem inducit, ut palebit attentè legenti versus præcedentes, ubi dicitur erat an per vitam, an per mortem Christum esset glorificaturus; ignorabat an vitam, an mortem eligeret; idem dubium videtur ha-

et corporis. *Capitulum dicitur*, scilicet vinculo, quo anima in hac vita corpori colligatur; q. d.: Jam alligatus sum corpori, si hoc vinculo solvatur, ero cum Christo, illucque astutur.

MULTO MAGIS MELIUS, q. d.: Multo longèque melius; aut infinitè partibus melius quam permanere in carne, id est, esse cum Christo optimè est.

VERS. 24. — *PERMANERE AUTEM IN CARNE NECESSARIUM PROPTER VOS.* Sentit Apostolus, à duobus se caretari, quorum alterum desiderat, alterum verò necessarium iudicat, non tamen desiderat.

VERS. 25. — *ET HOC, SCILICET NECESSARIUM ESSE VOBIS UT MANEAM IN CARNE, CONFIDENS ACTO QUIA, ID EST, QUOD MANEBO.* Q. d.: Persuadens mihi vitam meam vobis esse necessariam, scio quod Deus me vobis adhuc concedet, factique in vobis permanere. *Et permanere omnibus vobis, etc.* id est, ut promovam salutem vestram, et ut afficiam vos gaudio et fide profectio, etc.

VERS. 26. — *ET GRATULATIO, ID EST, GLORIOSO TESTE, QUO CLORIANUM ET GRATULAMINI VOBIS, QUOD PER IESUM SIIS AD CHRISTUM CONVERSI, ABUNDET IN CHRISTO IESU, ID EST, IN CHRISTI DOCTRINA, LEGE, GRATIA, ECCLESIA; Q. D. IN CHRISTIANISMO, IN ME, DE ME VINCUIS LIBERATO, VO-*

bere in capite sequenti, v. 17 : *Sed et si immolor...* cum ergo hic dicit, *confidens acto*, idem est ac quod dicit in capite sequenti, v. 4 : *Confido in Domino.*

VERS. 26. — *UT GRATULATIO; Græcè, gloriosio;* D. Chrysostomus hanc gloriantionem sumit activè; ut ego de vobis glorior abundantius in Christo Iesu; seu, ut habeam quo in vobis majorem in modum glorior. Hoc sensu, glorioso vestra idem est ac gloriatio mea de vobis; hinc sensum modestiorem patat Eustasius, sed videtur littere nimis conformis. Vide paraphrasim.

VERS. 27. — *TANTUM DICENS EVANGELIO CUNCTIS...* Vide paraphrasim.

COLLABORANTES FIDEI; Græcè, concertantes, seu paciter et concorditer decertantes. Fides Evangelii in facta est adversus mundum, carnem et demoneum. *Itaque est victoria que vincit mundum, fides nostra*, ait D. Joannes. Singuli Christiani quasi athletæ et milites sunt; fidem luculentem et laborantem communi spiritu et manuum zelo debent adjuvare; debent cum eâ et per eam contra carnem, mundum et demoneum, omnes fidei hostes pugnare; hinc *collaborantes, concertantes fidei Evangelii.*

VERS. 28. — *ET IN NULLO TERRESTRIM...* Vide paraphrasim.

QUE ILLIS EST CAUSA PERDITIONIS; Græcè: *Quod illis quidem est indicium perditionis*; id est, quod vobis adversatur, id indicium est eorum perditionis, etc. Vide paraphrasim.

VERS. 29. — *QUIA VOBIS DONATUM EST PRO CHRISTO...* Pro Christo, aliqui pleonasmum putant, alii hyperbaton: cum enim dicere coepisset: *Vobis donatum est pro Christo pati*, interrupit locutionem, et inseruit: *Non tantum credere.*

Observationes morales.

Hinc collige primò quòd sicut fides est donum Dei, ita et patientia est donum Dei, et donum mirabilissimum quam mortuos ad vitam revocare ac cætera miracula facere, ait D. Chrysostomus, quia pati longè difficilius quam miracula patrare, ait idem sanctus. Hinc

bisque reddito, *per meum adventum iterum ad vos.*

VERS. 27. — *Tantum aliqui Evangelio Christiano concertantur*, id est, ut vita vestro Evangelio respondeat, ut Evangelium ex vestra conversatione honoretur.

Ut tunc cum venero, et videro vos, sit obvius iudicium de vobis, quia, quòd stotis in uno spiritu, id est, perseveratis in pari religionis ac motus charitatis studio, ac fervore.

Unanimis collaborantes fidei Evangelii, vobis multò adjuvantes, in certamine pro fide Evangelii.

VERS. 28. — *Et in nullo terrenum ab adversariis, sive infidelibus, gentilibus, qui Christianos persecuntur, quæ illis est causa perditionis, etc.* Nempe quòd patiuntur pro Christo.

VERS. 29. — *Quia vobis donatum est pro Christo, etc.* Pro Christo, id est, propter Christum, et Christi merita datum est vobis ut in eum credatis. Omnia dona et gratias, quibus ad salutem dirigitur, tribuit meritis Christi. Pati pro Christo vocat Apostolus donum Dei.

VERS. 30. — *Idem certamine habentes, etc.* Certamine appellat patientiam adversorum; quia qui patiuntur, certat et pugnat, ne per impatientiam superetur.

pro miraculorum dono debitor sum Dei; pro passione debitorem habeo Christum. O rem mirandam! et donat mihi, et super hoc ipse debet mihi, D. Chrysostomus. Collige secundo quòd credere, agere, pati; credere scilicet in Christum, agere in Spiritu Christi, pati pro Christo, tria hæc verum efficiunt Christianum. Illum fides inchoat, actio sancta continuat et perficit, passio consummat. *Patientia opus perfectum habet*, ait D. Jacobus, v. 3. Opus est consummatum;

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

EX primo versu nota quòd Christus Dominus sit omnis sanctitatis fons, à quo nullo sanctitas haurienda: quò quis illi perfectus unitor, eo sanctior est. Illi itaque unire mente, corde, opere; mente, per fidem; corde, per charitatem; opere, per sanctam operationem, vitamque Christo dignam; sic majorem ab eo sanctitatem hauries continue, sic Christus erit vita tua. Vide praxim v. 21.

EX octavo versu discere recursum ad cor Christi, ut in eo et ex eo Deum et proximum dignè diligas. Vide hæc praxim ibidem, v. 8 et v. 21.

EX v. 6 et 7, discere facilem discedendi modum, sanctorumque meritis participandi. Vide ibi dicta.

CAPUT II.

1. Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis.
2. Implete gaudium meum, ut idem sapitis, eandem charitatem habentes, unanimes, id ipsum sentientes;
3. Nilil per contentioneum, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitantes;
4. Non que sua sunt singuli considerantes, sed ea que aliorum.
5. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Iesu;
6. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo;
7. Sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitum inventus ut homo.
8. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.
9. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen.
10. Ut in nomine Iesu omne genua flectatur, cælestium, terrestrium et inferorum,
11. Et omnis lingua confiteatur quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.
12. Itaque, charissimi mei (sicut semper obedisti), non ut in presentia mei tantum, sed multò magis in absentia meâ, cum metu et tremore vestram salutem operamini.
13. Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere, pro bonâ voluntate.

ergo donum, et maximum donum, nupote omnia alia dona consummans. Hinc *gudebat apostoli quoniam digni habitii erant pro nomine Iesu continentium pati.* Hinc D. Petrus, 1, cap. 4, v. 18, ait: *Communicantes Christi passionibus, gaudete.* Hinc D. Paulus: *Vobis donatum est, etc.* quasi diceret: Donum est Dei; tantum abest ergo ut prohi loco sit à vobis habendum; quin potius à vobis æstimandum est, et ob hoc vobis gaudendum et exultandum.

EX v. 14, 15, 16, notet vir apostolicus vitiosos concionandi affectus, ut eos vitet; sanctos autem et apostolicos, ut eos imitetur.

EX v. 22, apostolicum, inò divinam Pauli charitatem discat et imitetur pastor christianus.

EX v. 23, omnis verè Christianus discat patienter vivere, delectabiliter mori.

EX v. 29, discat patientiam Dei donum esse, ipsâ fide miraculorumque dono mirabiliss. Ibidem vide quòd tria christianam vitam componunt, fides, actio, patientia; fides inchoat, actio sancta perficit, passio pro Christo consummat.

CHAPITRE II.

1. Si donc il y a quelque consolation en Jésus-Christ, s'il y a quelque douceur et quelque soulagement dans la charité, s'il y a quelque union dans la participation du même esprit, s'il y a dans vos cœurs quelque tendresse et quelque compassion pour moi,
2. Rendez ma joie parfaite, étant tous bien unis ensemble, n'ayant tous qu'un même amour, une même âme et les mêmes sentiments.
3. Ne faites rien par un esprit de contention ou de vaine gloire; mais que chacun, par humilité, croie les autres au-dessus de soi.
4. Que chacun ait égard, non à ses propres intérêts, mais à ceux des autres.
5. Soyez dans la même disposition et dans le même sentiment où a été Jésus-Christ;
6. Qui ayant la forme et la nature de Dieu, n'a point cru que ce fût pour lui une usurpation d'être égal à Dieu;
7. Mais il s'est anéanti lui-même en prenant la forme et la nature de serviteur, en se rendant semblable aux hommes, et étant reconnu pour homme par tout ce qui a paru de lui au-dehors.
8. Il s'est abaissé lui-même, se rendant obéissant jusqu'à la mort, et jusqu'à la mort de la croix.
9. C'est pourquoi Dieu l'a élevé par dessus toutes choses, et lui a donné un nom qui est au-dessus de tout nom.
10. Afin qu'en son nom de Jésus tout genou fléchisse dans le ciel, sur la terre et dans les enfers,
11. Et que toute langue confesse que le Seigneur Jésus-Christ est dans la gloire de Dieu son Père.
12. Ainsi, mes très-chers frères, comme vous avez toujours été obéissants, avec zèle, non seulement lorsque je suis présent parmi vous, mais encore plus en mon absence, d'opérer votre salut avec crainte et troublement.
13. Car c'est Dieu qui opère en vous le vouloir et le faire, selon qu'il lui plaît.

12, 7 : *Spiritus redent ad Deum qui dedit illum.* Animalium quidem aliorum mors est resolutio in elementa quibus constant; hominis autem mors est dissolutio animæ à vinculo corporis; quæ facta, spiritus, qui est à Deo, redit ad Deum; deinde corpus resolvitur. Hinc dissolutio bona est et desiderabilis, quia facit impossibiles, impeccabiles, cælestes et divinos; seu, ut dicit D. Bernardus, hominibus ab omni dolore, peccato et periculis liberat. Illoc fuscè explicat Cornelius à Lapide. Hanc sancti desiderarunt, qui patienter vivebant, delectabiles mortui sunt; sed, heu! nos hanc dissolutionem horremus, quia delectabiles vivimus, cum dolore ac tristitia morimur. S. Augustinus de D. Paulo dixit: Qui desiderat dissolvi et esse cum Christo, non patienter moritur, sed patienter vivit et delectabiliter moritur.

MULTO MAGIS MELIUS, excessum significat incomparabilem; quasi diceret: Sine illa comparatione melius.

VERS. 24. — *PERMANERE AUTEM IN CARNE NECESSARIUM PROPTER VOS, non Philippenses tantum, sed et omnes alios fideles; tolli enim Ecclesie necessaria fuit D. Pauli vita, maxime gentilibus, utpote gentium apostoli.*

VERS. 25. — *ET HOC CONTINENS scilicet quòd vita mea sit vobis et aliis necessaria.*

SCIO (notali scilicet certitudine) QUIA MANEBO ET PERMANEBO. *Græcè: Compernabeo omnibus vobis, id est, una vobiscum aliquo et quidem multo tempore manebo. Hactenus inter vitam et mortem seu gloriam coarctatus est Paulus, nesciens quid ex altero eligeret; ille sum resoluti delium; iudicat vitam laboriosam et Ecclesie utilem, propter gloriam et beatitudinem suam præferendam esse. Oportet ergo vivere, ut predicatione Evangelii, proximorum saluti incumbat et laboret; hocque ita eventurum sibi omnino persuadet, confidit ac pro certo habet, itaque illud scio morale tantum certitudinem inducit, ut palebit attentè legenti versus præcedentes, ubi dicitur erat an per vitam, an per mortem Christum esset glorificaturus; ignorabat an vitam, an mortem eligeret; idem dubium videtur ha-*

et corporis. *Capitulum dicitur, scilicet vinculo, quo anima in hac vita corpori colligatur; q. d.: Jam alligatus sum corpori, si hoc vinculo solvatur, ero cum Christo, illucque astutur.*

MULTO MAGIS MELIUS, q. d.: Multo longèque melius; aut infinitè partibus melius quam permanere in carne, id est, esse cum Christo optimè est.

VERS. 24. — *PERMANERE AUTEM IN CARNE NECESSARIUM PROPTER VOS.* Scilicet Apostolus, à duobus se caretari, quorum alterum desiderat, alterum verò necessarium iudicat, non tamen desiderat.

VERS. 25. — *ET HOC, scilicet necessarium esse vobis ut maneam in carne, confidens actio quia, id est, quòd manebo. Q. d.: Persuadens mihi vitam meam vobis esse necessariam, scio quòd Deus me vobis adhuc concedet, factique in vobis permanere. Et permanere omnibus vobis, etc., id est, ut promovam salutem vestram, et ut afficiam vos gaudio et fide profectio, etc.*

VERS. 26. — *ET GRATULATIO, id est, gloriatio vestra, quæ clariorum et gratulaminum vobis, quòd per vos sitis ad Christum conversi, abundet in Christo Iesu, id est, in Christi doctrinâ, lege, gratiâ, Ecclesiâ; q. d.: In Christianismo, in me, de me vinculis liberato, vi-*

bere in capite sequenti, v. 17 : *Sed et si immolor...* cum ergo hic dicit, *confidens actio*, idem est ac quòd dicit in capite sequenti, v. 4 : *Confido in Domino.*

VERS. 26. — *UT GRATULATIO; Græcè, gloriatio; D. Chrysostomus hanc gloriationem sumit activè; U. ego de vobis gloriari abundantis in Christo Iesu; seu, ut habeam quo in vobis majorem in modum glorior. Hoc sensu, gloriatio vestra idem est ac gloriatio mea de vobis; hinc sensum modestiorem patat Euthymus, sed videtur littere nimis conformis. Vide paraphrasim.*

VERS. 27. — *TANTUM DICENS EVANGELIO CUMST... Vide paraphrasim.*

COLLABORANTES FIDEI; *Græcè, concertantes, seu paciter et concorditer decertantes. Fides Evangelii in factâ est adversus mundum, carnem et demoneum. Itac est victoria que vincit mundum, fides nostra, ait D. Joannes. Singuli Christiani quasi athletæ et milites sunt; fidem luculentem et laborantem communi spiritu et manuum zelo debent adjuvare; debent cum eâ et per eam contra carnem, mundum et demoneum, omnes fidei hostes pugnare; hinc collaborantes, concertantes fidei Evangelii.*

VERS. 28. — *ET IN NULLO TERRESTRIM... Vide paraphrasim.*

QUE ILLIS EST CAUSA PERDITIONIS; *Græcè: Quod illis quidem est indicium perditionis; id est, quòd vobis adversantur, id indicium est eorum perditionis, etc. Vide paraphrasim.*

VERS. 29. — *QUIA VOBIS DONATUM EST PRO CHRISTO... Pro Christo, aliqui pleonasmum putant, alii hyperbaton: cum enim dicere coepisset: Vobis donatum est pro Christo pati, interrupit locutionem, et inseruit: Non tantum credere.*

Observationes morales.

Hinc collige primò quòd sicut fides est donum Dei, ita et patientia est donum Dei, et donum mirabilissimum quam mortuos ad vitam revocare ac cætera miracula facere, ait D. Chrysostomus, quia pati longè difficilius quam miracula patrare, ait idem sanctus. Hinc

bisque reddito, per meum adventum iterum ad vos.

VERS. 27. — *Tantum aliquid Evangelio Christiano committimus, id est, ut vita vestro Evangelio respondens, ut Evangelium ex vestra conversatione honoretur.*

Ut tunc cum venero, et videro vos, sit adhuc iudicium de vobis, quia, quòd stotis in uno spiritu, id est, perseveratis in pari religionis ac motus charitatis studio, ac fervore.

Unanimis collaborantes fidei Evangelii, vix multò adjuvantes, in certamine pro fide Evangelii.

VERS. 28. — *Et in nullo terrenum ab adversariis, sive infidelibus, gentilibus, qui Christianos persecuntur, quæ illis est causa perditionis, etc. Nempe quòd patientiam pro Christo.*

VERS. 29. — *Quia vobis donatum est pro Christo, etc. Pro Christo, id est, propter Christum, et Christi merita datum est vobis ut in eum credatis. Omnia dona et gratias, quibus ad salutem dirigitur, tribuit meritis Christi. Pati pro Christo vocat Apostolus donum Dei.*

VERS. 30. — *Idem certamine habentes, etc. Certamine appellat patientiam adversorum; quia qui patiuntur, certat et pugnat, ne per impatientiam superetur.*

pro miraculorum dono debitor sum Dei; pro passione debitorem habeo Christum. O rem mirandam! et donat mihi, et super hoc ipse debet mihi, D. Chrysostomus. Collige secundo quòd credere, agere, pati; credere scilicet in Christum, agere in Spiritu Christi, pati pro Christo, tria hæc verum efficiunt Christianum. Illum fides inchoat, actio sancta continuat et perficit, passio consummat. *Patentia opus perfectum habet, ait D. Jacobus, v. 3. Opus est consummatum;*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

EX primo versu nota quòd Christus Dominus sit omnis sanctitatis fons, à quo nullo sanctitas haurienda: quò quis illi perfectus unitor, eo sanctior est. Illi itaque unire mente, corde, opere; mente, per fidem; corde, per charitatem; opere, per sanctam operationem, vitamque Christo dignam; sic majorem ab eo sanctitatem hauries continue, sic Christus erit vita tua. Vide praxim v. 21.

EX octavo versu discere recursum ad cor Christi, ut in eo et ex eo Deum et proximum dignè diligas. Vide hæc praxim ibidem, v. 8 et v. 21.

EX v. 6 et 7, discere facilem discedendi modum, sanctorumque meritis participandi. Vide ibi dicta.

CAPUT II.

1. Si qua ergo consolatio in Christo, si quò solatum charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis.
2. Implete gaudium meum, ut idem sapitis, eandem charitatem habentes, unanimes, id ipsum sentientes;
3. Nilil per contentioneum, neque per inanem gloriam; sed in humilitate superiores sibi invicem arbitantes;
4. Non que sua sunt singuli considerantes, sed ea que aliorum.
5. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Iesu;
6. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo;
7. Sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitum inventus ut homo.
8. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.
9. Propter quod et Deus exaltavit illum; et donavit illi nomen quòd est super omne nomen.
10. Ut in nomine Iesu omne genua flectatur, cælestium, terrestrium et inferorum;
11. Et omnis lingua confiteatur quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.
12. Itaque, charissimi mei (sicut semper obedisti), non ut in presentia mei tantum, sed multò magis in absentia meâ, cum metu et tremore vestram salutem operamini.
13. Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere, pro bonâ voluntate.

ergo donum, et maximum donum, nupote omnia alia dona consummans. Hinc *gudebant apostoli quoniam digni habitii erant pro nomine Iesu continentium pati.* Hinc D. Petrus, 1, cap. 4, v. 18, ait: *Communicantes Christi passionibus, gaudete.* Hinc D. Paulus: *Vobis donatum est, etc.* quasi diceret: Donum est Dei; tantum abest ergo ut prohi loco sit à vobis habendum; quin potius à vobis æstimandum est, et ob hoc vobis gaudendum et exultandum.

EX v. 14, 15, 16, notet vir apostolicus vitiosos concionandi affectus, ut eos vitet; sanctos autem et apostolicos, ut eos imitetur.

EX v. 22, apostolicum, inò divinam Pauli charitatem discat et imitetur pastor christianus.

EX v. 23, omnis verè Christianus discat patienter vivere, delectabiliter mori.

EX v. 29, discat patientiam Dei donum esse, ipsâ fide miraculorumque dono mirabiliss. Ibidem vide quòd tria christianam vitam componunt, fides, actio, patientia; fides inchoat, actio sancta perficit, passio pro Christo consummat.

CHAPITRE II.

1. Si donc il y a quelque consolation en Jésus-Christ, s'il y a quelque douceur et quelque soulagement dans la charité, s'il y a quelque union dans la participation du même esprit, s'il y a dans vos cœurs quelque tendresse et quelque compassion pour moi,
2. Rendez ma joie parfaite, étant tous bien unis ensemble, n'ayant tous qu'un même amour, une même âme et les mêmes sentiments.
3. Ne faites rien par un esprit de contention ou de vaine gloire; mais que chacun, par humilité, croie les autres au-dessus de soi.
4. Que chacun ait égard, non à ses propres intérêts, mais à ceux des autres.
5. Soyez dans la même disposition et dans le même sentiment où a été Jésus-Christ;
6. Qui ayant la forme et la nature de Dieu, n'a point cru que ce fût pour lui une usurpation d'être égal à Dieu;
7. Mais il s'est anéanti lui-même en prenant la forme et la nature de serviteur, en se rendant semblable aux hommes, et étant reconnu pour homme par tout ce qui a paru de lui au-dehors.
8. Il s'est abaissé lui-même, se rendant obéissant jusqu'à la mort, et jusqu'à la mort de la croix.
9. C'est pourquoi Dieu l'a élevé par dessus toutes choses, et lui a donné un nom qui est au-dessus de tout nom.
10. Afin qu'en son nom de Jésus tout genou fléchisse dans le ciel, sur la terre et dans les enfers,
11. Et que toute langue confesse que le Seigneur Jésus-Christ est dans la gloire de Dieu son Père.
12. Ainsi, mes très-chers frères, comme vous avez toujours été obéissants, avec zèle, non seulement lorsque je suis présent parmi vous, mais encore plus en mon absence, d'opérer votre salut avec crainte et tremblement.
13. Car c'est Dieu qui opère en vous le vouloir et le faire, selon qu'il lui plaît.

14. Omnia autem facite sine murmurationibus, et hesitationibus :

15. Ut sitis sine querelâ, et simplices filii Dei, sine reprehensione, in medio nationis prave et perverse : inter quos luceatis sicut luminaria in mundo.

16. Verbum vite continentis ad gloriam meam in Iesu Christo, quia non in vacuum ecurri, neque in vacuum laboravi.

17. Sed et si immolari supra sacrificium, et obsequium fidei vestrae, gaudeo, et congratulor omnibus vobis :

18. Illisquam autem et vos gaudeat, et congratulamini mihi.

19. Spero autem in Domino Jesu, Timotheum me cito mittere ad vos : ut et ego bono animo sim, cognitis quae circa vos sunt.

20. Neminem enim habeo tam unanimum, qui sincerâ affectione pro vobis sollicitus sit.

21. Omnes enim quae sua sunt querunt, non quae sunt Jesu Christi.

22. Experimentum autem ejus cognoscite, quia sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio.

23. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut videro quae circa me sunt.

24. Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito.

25. Necessarium autem existimavi, Epaphroditum fratrem, et cooperatorem, et committentem meum, vestrum autem apostolum, et ministrum necessitatis meae, mittere ad vos :

26. Quoniam quidem omnes vos desiderabat, et mortuus erat, propterea quod audieratis illum infirmatum.

27. Nam et infirmatus est usque ad mortem ; sed Deus misericors est ejus, non solum autem ejus, verum etiam et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem.

28. Festinantius ergo misi illum, ut viso eo iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim.

29. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, et ejusmodi cum honore habetote.

30. Quoniam propter opus Christi, usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium.

11. Faites donc toutes choses sans murmures et sans disputes ;

12. Afin que vous soyez irrépréhensibles et sincères, et qu'étant enfants de Dieu vous soyez sans tache au milieu d'une nation dépravée et corrompue parmi laquelle vous brillez comme des astres dans le monde ;

13. Portant en vous la parole de vie, pour être un sujet de gloire au jour de Jésus-Christ, n'ayant pas couru en vain ni travaillé en vain.

14. Mais quand même il devrait se faire une aspersion et une effusion de mon sang sur la victime, et le sacrifice de votre foi, j'en aurais de la joie en moi-même, et je m'en réjouirais avec vous tous.

15. Et vous devriez aussi en avoir de la joie, et vous en réjouir avec moi.

16. Or j'espère qu'avec la grâce du Seigneur Jésus, je vous enverrai bientôt Timothée, afin que je sois aussi consolé, apprenant de vos nouvelles ;

17. Car je n'ai personne qui soit autant que lui uni avec moi, d'esprit et de cœur, ni qui se porte plus sincèrement à prendre soin de ce qui vous touche,

18. Parce que tous cherchent leurs propres intérêts, et non ceux de Jésus-Christ.

19. Or vous savez déjà l'épreuve que j'ai faite de lui, puisqu'il a servi avec moi dans la prédication de l'Évangile, comme un fils sert à son père.

20. J'espère donc vous l'envoyer aussitôt que j'aurai mis ordre à ce qui me regarde.

21. Et je me promets aussi de la bonté du Seigneur que j'irai moi-même vous voir bientôt.

22. Cependant j'ai cru qu'il était nécessaire de vous envoyer mon frère Epaphrodite, qui est mon aide dans mon ministère, et mon compagnon dans mes combats, qui est votre apôtre, et qui m'a servi dans mes besoins ;

23. Parce qu'il désirait vous voir tous ; et il était en peine de ce que vous aviez su sa maladie.

24. Car il a été malade jusqu'à la mort ; mais Dieu a eu pitié de lui, et non seulement de lui, mais aussi de moi, afin que je n'eusse pas affliction sur affliction.

25. C'est pourquoi je me suis hâté de vous le renvoyer, pour vous donner la joie de le revoir, et pour ne tirer moi-même de l'affliction.

26. Recevez-le donc avec toute sorte de joie en Notre-Seigneur, et honorez de telles personnes.

27. Car il s'est vu tout proche de la mort, pour avoir voulu servir à l'honneur de Jésus-Christ, abandonnant sa vie afin de suppléer par son assistance à celle que vous ne pouviez me rendre vous-mêmes.

ANALYSIS.

1^a Philippenses ardentur admodum et patheticè hortatur ad unum concordium, ad fraternam charitatem, ad omnem, tam internam, tam externam, humilitatem, v. 1, 2, 3, 4. Ut pressius urgeat ad humilitatem et charitatem, Christi Domini proponit illis exemplum, qui cum in formâ Dei esset, nostri tamen amore semetipsum exinanivit, formam servi accepit, sequae humiliavit usque ad mortem crucis : propter quod Deus superexaltavit illum, v. 5, usque ad 11.

PARAPHRASIS.

1. Si mihi vincito et afflicto vultis aliquam secundum Christum consolationem exhibere ; si quod charitatis solatium impendere ; si qua vobis mecum est

animorum communitio ; si qua erga me visceralis commiseratio ;

2. Gaudium quo me vestra conversio cepistis

afflicere ; quo vestra conversatione sancta, vestraque mecum in Evangelio propagando communicatione cumulastis ; hoc, inquam, gaudium implete : implebitis autem si idem sapiatis (seu credatis), si mutuum et parum charitatem habeatis ; si adeo unanimes sitis, ut idem sentiatis.

3. Ne contenti ad ambitiosum quidquam agatis, sed cum humilitate quisque proximum suum se ipso praestantior existimet.

4. Unusquisque non sua, sed aliorum commoda quaerat :

5. Is enim debet in vobis esse sensus et affectus erga vos invicem qui fuit in Christo Jesu erga nos omnes.

6. Qui cum in formâ, seu naturâ, Dei esset, seu cum esset naturâ suâ Deus, non praedam existimavit esse se aequalem Deo :

7. Sed semetipsum evacuavit, exiansit, et ex omni, quasi ad nihilum, redegit ; aurum servi, seu hominis mortalis, ultrò accipiens ; hominibus similis in naturâ factus, et specie etiam et figurâ externâ, ut quisvis alius homo.

8. (Praeterea factus homo), humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

9. Propterea Deus superexaltavit illum, id est, super omnia exaltavit ; et dedit illi nomen omnibus nominibus praestantius.

10. Ut ad nomen Jesu omnes creaturae, caelestes, terrestres et inferno genua flectant, et Jesum adorent.

11. Et omnis lingua, in caelo, in terrâ, et subter terram, confiteatur quod Dominus Jesu Christus eandem habet cum Deo Patre gloriam.

12. Itaque, dilecti mei (sicut ex quo credidistis Christo, semper obediistis), seu, quod laetentis fecistis, salutem vestram operamini cum metu et tremore ; non tantum sicut, me praesente, fecistis, sed multò instantius me absente (ut pateat quod ex animo et propter Deum agitis).

13. Quia Deus est qui pro suo beneplacito operatur in vobis et velle et operari, et bonam voluntatem et bonum opus.

14. Obedite autem sine murmuratione adversus superiorum mandata, et incunctanter, nihil lesitantes, facite illorum jussa ;

15. Ut sitis irreprensibiles, seu ut nemo de vobis merito queri possit ; sinceri et candidi sicut filii Dei, immaculati in medio nationis prave et perverse (indidelium) inter quos luceatis sicut caelestia luminaria luceat in mundo.

16. Lumen vivificae fidei quo alios etiam illumi-

COMMENTARIA.

VERS. 4. — Si qua ergo consolatio.... Istud si non dubitantis est, sed urgentis et instantis vehementer ; sicut cum dicimus : Si bene quid de te merui, etc.

VERS. 1. — Si qua ergo consolatio in Christo. Si vultis mihi vincito et afflicto aliquam afferre consolatio-

netis et accendatis) conservantes et augentes in vobis ; ut ob vestram fidem glorari possim in die iudicii quod non frustra laboravi in praedicando vobis Evangelio.

17. Quin etiam si contingat me immolari, et sanguinem meum, quasi libamen, super sacrificium et oblationem fidei vestrae effundi, gaudeo in nemetipso, et contigendo omnibus vobis.

18. Ob hoc ipsum gaudeat et vos, et mihi gratulamini.

19. Caeterum spero, adjuvante Domino, quod vobis cito missurus sim Timotheum, ut lecto et bono sim animo cum dilicere quae circa vos sunt, et vos vestraque omnia bene se habere.

20. Neminem enim mecum habeo sic animo ac studio mihi conformem, quippe tam germanè et sincerè salutis vestrae negotia curet.

21. Si quidem perique sua commoda, suam utilitatem, suamque gloriam praefereunt gloriae Christi.

22. Timothei autem unanimes mecum concordiae documentum accipite ex eo quod mihi, sicut filius patri, subservivit in Evangelio predicando.

23. Hunc igitur tantum ac talem mittam ad vos, ubi videro quem exitum habitura sint vincula mea, seu quid de me futurum sit.

24. Spero et, Deo dante, quod et ipse ad vos ibo quamprimum.

25. E re autem esse iudicavi praemittere Epaphroditum, fratrem in Domino, et cooperatorem in Evangelii praedicatione, et committentem in sacra scilicet militiâ, sub Christo duce, vestrum autem episcopum, et per quem mihi vincula vitae necessaria subsidiaque multa subministrastis.

26. Quoniam ipse ardentè desiderabat revivere vos, et auxiliè sollicitus quia et vos de ipso solliciti eratis ob ejus aegritudinem.

27. Nam et usque ad mortem infirmatus est ; sed Deus misericors est ejus, eum à morte liberando ; et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem si ad vincula mea accessisset talis amici factura.

28. Festinantius ergo et sine morâ cum ad vos remisi, ut ad ejus adventum gaudeatis ; et ego quovis sim animo nunquam tili vos lectus esse cognovero.

29. Illum itaque cum omni gaudio in Domino suscipite, et ejusmodi homines honorate.

30. Quoniam ad mortem usque aegrotavit propter opus Christi (seu ut mihi vincito et propter Christum incarcerationi inserviret) ; non habuit ratione valetudinis suae, vitam exposuit pro me, ut mihi nomine vestro obsequia praestaret quae vosipso non poteritis impendere.

Ardentè itaque et patheticè urget Apostolus, instansque terronimè, blanda blandis, tederâ teneris aggerans. Sensus est : Si qua est in vobis me apostolum nem in Christo, id est, in negotio Christi, cujus ego sum apostolus.

vestrum, vincitum et afflictum, spiritaliter in Christo consolandi volutus; si quod lenimen cordis ex charitate profectum illi vultis impendere; si qua vobis mecum est animorum communicio; si qua charitas et mei miseratio.

SOCIETAS SPIRITUS. Græc., *συνωμία πνευματων*; communicio animorum, vel communicatio in uno spiritu, utpote ejusdem corporis communicatio.

VISCERA MISERATIONIS. Græc., *viscera et miserationes*; id est, si qua charitas et miseratio; vel si qua visceralis commiseratio, id est, intima, tenerima, et quasi ab imis visceribus.

VERS. 2. — IMPLERE GAUDIUM MEUM. Syr.: *Implete gaudium meum, ut sit vobis una mens, et una charitas, et una anima, unaque sententia. Implete.* Non dicit afferre, date gaudium, sed implete, etc.

Jam superius initio primi capituli dicit quod cum gaudio pro ipsis gratias agat et orat, hinc verbis indicans quod ipsum nullo gaudio affecerat; tam suam ad fidem conversione, tam suam sancti et christianam conversatione, tandem cum illo in Evangelio propagando cooperatione, cum aliis; hoc, inquam, gaudium implete, perficite absolutam vestri per charitatem perfectione, quasi diceret: Ita regnet in vobis charitas, ut omnium vestrum una sit mens, una voluntas, una anima, una sententia.

Adverte hic et nota ad quid tendat versus primi vehementer, ardens et tenera Pauli instantia; seu, quid petat à Philippensibus. Non rogat ut à periculis, à vaneis illum eximant, ut aliquali ipsi imperantur; sed ut sint unanimes, ut mita sint charitate devincti. Tantum bonum est concordia, ut tam ardentem ab Apostolo desideretur. Adhuc pura charitas Pauli non querentis que sua sunt, sed que proximi. Bonum proximi, solatum Pauli. Hanc imitare charitatem. In omnibus stile concordie, stilo et aliorum bono.

VERS. 3. — NIHIL PER CONTENTIONEM, NEQUE PER INANEM GLORIAM; SUPPLE, FACITE, VEL FACIENTES.

SED IN HUMILITATE SUPERBIOSES. Græc., *καταφρονετες*, prestantiores, meliores.

VERS. 4. — NON QUE SUA SUNT... SED EA QUE

Si quod solatum charitatis, id est, si quod solatum ex charitate profectum à vobis expectari potest.

Si qua societas spiritus; si declarare vultis, vos eundem mecum habere spiritum.

Si qua viscera miserationis: Si quid, inquit, viscerum, id est, misericordie, in vobis est; si vultis aliquid erga me misericordiam ostendere.

VERS. 2. — IMPLERE GAUDIUM MEUM. id est, facite unde gaudium meum quod ex preclaris vestre conversationis initiis jam dudum concepi, impleatur ac perficiatur.

ET IDEM SPIRITUS, Q. D.: IMPLERIBUS GAUDIUM MEUM SI IDEM SPIRITUS, UNAM CHARITATEM HABENTES, id est, mutuum erga vos invicem charitatem habentes ac recipientes.

ALIOREM; in Græc., *sed et aliorum*, Syr.: *Nec de te quisque sit sollicitus, sed quisque etiam de proximo suo.* Istud et, seu etiam, indicat quod non omnis sollicitudo nisi sit mala, sed ea que proximi est oblivisio, vel proximo nociva.

Adverte quod D. Paulus, concordie super omnia stultiosus, in his versibus quatuor designat discordiarum principia, in quibus quatuor opponit concordie causas et pacis principia. Dividunt mentis tenacitas, amor glorie, dominandi desiderium, proprie utilitatis nimia sollicitudo. Ununt è contra pacemque fovent mentis humilitas, contemptus glorie, amor dependentie, commodorum propriorum neglectus. Primo itaque discordie principio, mentis tenacitati, imple, proprie sensus amoris, opponit mentis propria subsolutionem, IMPSON SENTIENTES, v. 2. Secundo discordiarum capiti, amor glorie, opponit glorie contemptum: *Nihil per inanem gloriam*, v. 3. Tertio divisionum fonti, desiderio dominationis, opponit amorem dependentie, cordis humilitatem, *in humilitate superiores*, etc., v. 3. Quarto pacis hosti, proprie utilitatis nimia sollicitudini, opponit commodi sui neglectum, alienam curam. *Non que sua sunt...* v. 4.

VERS. 5. — HOC ENIM SENTITE. Græc., *sentite*. Exemplo Christi Domini condicit quod jam verbis incepit, nihilum ad humilitatem et claritatem excitare fideles. Et ergo eos etiam qui vel nature, vel gratie donis excellent excitat ad sese sub aliis humiliandum, sicut v. 5 docuit: *In humilitate superiores invicem arbitratibus*, affert exemplum Christi, Filii Dei, qui, licet ab æterno Deus et Deo æqualis, et consequenter rerum et creatorum omnium Dominus, tantam majestatem quasi exiit in incarnatione, ut formam servi indueret.

Ut autem eos qui sua querunt in omnibus confundat, et exemplo Christi Domini doceat proximi salutem suis commodis præponere, affert exemplum Christi Domini, qui in tota sua mortali vita non sibi aut suis commodis studuit, sed nostre salutis; propter quam factus est obediens usque ad mortem, etc. Sensus igitur est: In enim debet in vobis esse sensus et affectus humilitatis et charitatis erga vos invicem, qui fuit in Christo Jesu erga nos omnes. Quasi diceret: Christiani estis, Christi discipuli et sectatores estis, Christiani itaque imitemini, quicumque, quantumque sitis.

UNANIMES, IDIPSUM SENTIENTES. Unanimis sunt, qui unum idemque sentiunt, idem velint, idem noverunt.

VERS. 5. — NIHIL (SUPPLE FACIENTES) PER CONTENTIONEM, IRRITATIONEM, QUÆ SOLICIT ALIOS AD CONTENTIONES ET LITES PROVOCEAT, NEQUE PER INANEM GLORIAM.

SED IN HUMILITATE SUPERIORES SIBI INVICEM ARBITRATIBUS; sed per humilitatem quisque alium se superiorem et prestantiorem arbitretur et existimet.

VERS. 4. — NON QUE SUA SUNT, ETC.; Q. D.: UT CHARITATEM MUTUAM, AD QUAM VOS HORTOR, FORTAUS, STATIGIT NI QUISQUE NON SUA, SED ALIORUM COMMODA SPECTET, QUÆRIT, CONSECTUR.

VERS. 5. — HOC ENIM SENTITE IN VOBIS, ETC. Sensus est: Is affectus sit in vobis erga vos invicem, qui est in Christo fuit erga nos; ipsum imitanti.

VERS. 6. — QUI CUM IN FORMA DEI ESSET. Græc.: *Qui in formâ Dei existens.* Per formam Dei omnes sancti Patres intelligunt naturam Dei, sicut per formam hominis significatur natura hominis, qui ratione creationis sue servus est Dei. Videatur presertim D. Joannes Chrysostomus, videatur et D. Thomas. Hoc idem breviter et solidè probatum reperies apud P. Cornelium à Lapide, qui etiam rejicit commentarium D. Ambrosii perperam ascriptum et quem sequuntur Erasmus et Grotius, qui, post hunc Ambrosium, per formam Dei intelligunt, non ipsam divinitatem, sed divinitatis specimen, quod Christus per miracula dabat. Sed ex mente sanctorum Patrum intelligenda est Scriptura, per quos constantem habent Ecclesiarum traditionem, que cum Scriptura est fidei nostre regula. Sensus ergo est: Qui cum verus esset Deus, Deo Patri coequalis et consubstantialis: et consequenter super omnes homines et creaturas quælibet infinites elevatus, utpote Creator et rerum omnium Dominus.

NOS RAPINAM ARBITRATUS EST ESSE SE ÆQVALEM DEO; Græc., *Non prædam reputavit esse parum Deo*, id est, pariter se æqualiter Deo. Cum esset, inquam, verè Deus, unius cum Patre substantie et essentie, non rapinam arbitratus est, sentire, dicere, profiteri se æqualem Deo. Sciebat se naturâ suâ Deo per omnia æqualem esse, non verò rapinâ, quam attentavit Lucifer, dicens: *Similis ero Altissimo.* Poterat ergo jure et sine illâ rapinâ sese omnibus non tantum hominibus, sed et creaturis præeminere et dominari.

VERS. 7. — SED SENEPTISIM EXINAVIT... et tantum abest ut ita se gesserit, seu, ut hanc suam cum Deo æqualitatem ostentaverit, et ob illam inter homines præemptiam et dominationem affectaverit; quinimò hanc suam æternam majestatem, et cum Deo æqualitatem clamavit et abscondit sub formâ servi, seu naturâ hominis, quam in incarnatione assumpsit.

IN SIMILITUDINEM HOMINUM FACTUS... in quâ, et per quam incarnationem, qui Deo connaturalis et coequalis erat, hominibus in naturâ similis factus est, ipsis conaturalis et similis interis.

ET HABITE INVENTUS UT HOMO, et etiam exteriis (celatâ omni majestate Dei) schemata, seu figurâ externâ visus est, ut quisvis vulgaris homo; et consequenter qui rerum omnium Dominus erat, servus factus est. Is ergo sit in vobis humilitatis sensus: Quicumque Christiani estis, quanti qualesque sitis, vel in na-

VERS. 6. — QUI CUM IN FORMÂ DEI ESSET. Forma Dei, est natura Dei, divinitas, et Deus ipse. Ita Chrysost., Hilarius, August. *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo;* q. d.: *Non rapinam arbitratus est (subdandi, se facere cum sentiret et diceret) esse se æqualem Deo, ut cum dixit: Ego et Pater unum sumus, Joan. 17, quia quod sentiebat et dicebat, sibi ipse attribuebat, idipsum reipsâ erat: unde quod natura, non putavâ esse rapinæ. Ita Augustin. Rapina hæc est: arrogantia vel arrogantie effectus: rapere enim alterius gloriam, est eam sibi arrogare.*

VERS. 7. — SED SENEPTISIM EXINAVIT FORMAM SERVI accipientis; q. d.: Christus, cum ante incarnationem

turâ, vel in gratiâ, vel in mundo, exinanite vosmet ipsos, fratrumque vestrorum servi et ministri estote. Hunc puto naturalem Apostoli sensum, et patere mihi videtur ex apostolice sermonis contextu.

Nota literalis.

Ut ergo mentem Apostoli plenius capias, recordare scripti ad quem tendit, sicutque sermonis attende. Vult ut cum humilitate quisque proximum suum semetipso prestantiorem existimet, ipsique tanquam superiori libenter sese subdat. Vide v. 5. Hinc humilitati obstat præminentia, seu in naturâ, seu in fortunâ, seu in gratiâ; ut hoc obstaculum vincat Apostolus, et omnes, etiam qui præ aliis eminent, aut in quocumque genere precellant, ad humilitatem excitet, affert exemplum Christi Domini, qui cum Deus esset, Deo æqualis, super omnes creaturas infinites elevatus, ob hanc tamen suam præminentiam, hic honores mundi non quæsit, sed illam quasi celus et abscondens sub formâ servi, *exinavit senetipsum.* Supremam majestatem suam quasi evacuavit, formam servi induens: servus enim factus est in incarnatione, et ut servus obedivit usque ad mortem atrocem et infamem crucis.

Hujus itaque ineffabilis exinanitionis memores, vosmetipsos exinanite, quicumque sitis, ô Christiani, fratrumque vestrorum servi estote.

Et hæc quod Apostoli mentem capiendam sufficiant, sed verba rursus explicanda: *Senetipsum exinavit;* Græc., *evacuavit*: non deponendo naturam divinam, sed illam celando, et assumendo naturam humanam, que quasi nihilum est et inane. *Formam servi accipiens*, id est, hominis, qui ratione creationis sue servus est Dei. Hic non omnitemd puto D. Thomæ notam in verbo *exinanite*: Iohæ opponitur pleno, ait Angelicus doctor: Divinitas est omnis esse plenitudo; humanitas est omne creatum, est mera dependentia, et quasi nihilum; Divinitas, omne bonum; humanitas, tabula rasa et quasi inane. *Exinavit ergo*, ex pleno vacuum ex omni nihilum factus est; celatâ omni sui majestate, æternitate, infinitate, potentia, etc., infantibus, parvis, infirmis, etc., factus et visus est. *In similitudinem hominum factus*, id est, similis factus omnibus aliis hominibus in natura; ejusdem cum illis substantie; verus homo interis et substantialiter. *Et habitus...* Græc., *schemate*, id est, specie etiam et externâ figurâ, ut quisvis alius homo vulgaris. Interis ergo et exteriis, naturâ et figurâ aliis hominibus similis.

esset Deus, Deoque æqualis, seipsum tamen postea exinanivit quando per incarnationem formam servi accepit, factusque est ex Domino servus, ex Deo homo, ex creatore creatura.

In similitudinem hominum factus, id est, similis hominibus factus, et habitus inæquus ut homo. Vult dicere Apostolus Verbum æternum et invisibile ita assumptissem formam et naturam hominis, ut illam hominibus spectandam objecerit, et per speciem æ figuram corporis humani à se assumpti, hominum oculis visibilis apparere videtur voluerit; itaque ab hominibus visus et inventus sit ut homo; ut homo, id est, verus homo.

Hæc tria, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, habitum inventus ut homo, perfectam notant exanitionem, seu evacuationem. Quasi diceret: Qui Deo conaturalis et consubstantialis erat, hominibus conaturalis et consubstantialis factus fuit: qui Deo per omnia equalis, erat omnipotens, æternus, immensus, etc., hominibus similis et equalis, factus est infirmus, temporalis, parvus: qui Deus erat et per effectus apparebat, rerum omnium Dominus, celsa omni majestate et omnipotentia, homo vulgaris, servus et obediens visus est et omnibus apparuit. Tantum et tale dedit nobis humilitatis exemplum! Is ergo sit in vobis servus, vestras celate præmuentias, illas abscondite, vosustipso exanitate, ut aliorum servos vos exhibeatis. Tandem erubescat homo superbus esse, propter quod Deus factus est humilis, D. Augustinus. Insuperbia illa superbia, quam tanta non curat humilitas.

VERS. 8. — HUMILITATEM SEMETIPSUM FACTUS OBIEDENS... Attende nunc et vide cum humilitate charitatis exemplum: Factus homo, non sicut studuit utilitati, sed nostre salutis: propter quam humiliavit semetipsum, et obediit usque ad mortem et mortem doloribus et ignominia plenam. Voluntas humana ad duo tendit, ait D. Thomas, ad vitam et ad honorem: Christus propter nos non recusavit mortem, nec fugit ignominiam. Et propter fratres nostros mortem quam quid pati reformidabimus!

Observatio moralis.

Christus Deus, Deique equalis, propter meam salutem factus est obediens... Obediit Deo, cuius servus factus est in incarnatione; non sicut ego voleo, sed sicut tu, Matth. 26. Obediit hominibus; à quibus capi, torqueri, damnari et tandem se crucifigi passus est. O immensa charitas! o ineffabilis humilitas!

Hoc sentire in vobis. Utraque ab omnibus Christianis sentienda quidem, sed à nullo perservanda: sentiri potest, concipi non potest. Hinc D. Paulus nobis dicit: *Hoc sentite*; non dicit, cupiscite; cordis opus hoc est, non mentis. Taceat ergo mens, silcat lingua; et sentiat cor quid sit Deum pro nobis obedire, pati, mori. Hoc tu solus nosti, o Deus! hoc tu solus comprehendis: sed da cordi me sentire quid Deo propter me exanitate debeat; quid Deo propter me usque ad mortem, mortem autem crucis obediens, debeat.

VERS. 8. — Humilitatem semetipsum, etc. Intellegitur autem obedientiam, quia voluntatem suam humanam, perfecte conformavit æterno decreto Patris; q. d.: Humiliavit se pro obedientiam, sive dum obediit Patri usque ad mortem crucis. Christus humiliavit se, et obediit non quia Deus est et Verbum, sui enim Patri non est subditus, cum sit illi par; sed quatenus formam servi accepit, seu quatenus est homo.

VERS. 9. — Propter quod et Deum exaltavit illum. Græcè, *superexaltavit illum*, id est, in summam exultit sublimitatem, ad vitam scilicet et gloriam immortalam super omnes angelos et coelos statuens Christum ad dexteram Dei. Et dicitur illi nomen quod est super omne nomen, id est, quo nihil excelsius nominari potest. Nomen Dei, est ipse Deus, et divinitas, cuius majestas, potentia, et gloria ab omnibus et super omnia nominatur et celebratur. Hinc, Apoc. 5, dicitur

Huius sensus effectus erit in corde meo profunda humilitas, perfecta et universalis obedientia. Deo et propter Deum, hominibus obediam, humilis, ipsique, in salutem præsertim negotio, humilis et cum charitate ministrabo.

VERS. 9. — PROPTER QUOD ET DEUS EXALTAVIT ILLUM. Post humilitatis et obedientie exemplum, ostendit exaltationis fastigium, ut nos omnes, seu similes exaltationis futura, excitet ad imitandum Christi Domini charitatem et humilitatem. Propter quod, seu, quia humiliavit se, et factus est obediens..., ideo exaltavit, Græcè, *superexaltavit*, seu, super omnia exaltavit: illum scilicet à mortis suscitando et super omnes creaturas, ad dexteram suam collocando. Nota Christum à Deo exaltatum tribus modis ipsius humilitatis correspondentibus. Primum, dedit illi nomen super omne nomen, Dei scilicet nomen, ut Deus agnus esset, qui creatora, homo, servus factus est; seu qui servi formam induit; secundo, omnes subditos creaturas ei qui factus est obediens Deo et hominibus; tertio, vult ut omnes credant et confiteantur quòd in gloria Dei Patris sit ille, qui ut homo vulgaris apparuit, quique pro nobis crucis ignominiam cum latronibus subit. Ita qui se humiliaverit, exaltabitur, et quò se profundius humiliaverit, eo excelsius et gloriosius exaltabitur; æterna nostra gloria, temporali nostre humilitati respondebit.

ET POSUIT ILLI NOMEN QUOD EST SUPER OMNE NOMEN, id est, quo nihil excelsius nominari potest. Hoc nomen quòd omne aliud infundit superat, est nomen Dei, seu Filii Dei; fama divinitatis, quam post resurrectionem suam et in coelum ascensionem præsertim habuit; dixit tunc præcipue innotuit Christi divinitas. Hinc dicitur quòd Deus illi nomen dedit, quando rem nomine significatam, omnibus fecit innotescere. Non malè tamen ab aliis hoc ipsum intelligitur de nomine Jesu, seu Salvatoris, quia, licet illud habuerit à conceptione, illud tamen propriè complevit in morte, tuncque verè et perfectè se Jesum et Salvatorem exhibuit.

VERS. 10. — UT IN NOMINE JESU OMNE GENU, ita ut omnes omnino creature, seu quæ in coelis sunt, angeli scilicet et anime beate; seu quæ in terris, homines nimirum; seu quæ in inferis, seu limbo, seu purgatorio, seu inferno (dæmones enim licet coacte Christum adorant); omnes, inquam, creature ad nomen Jesu, seu hominis illius qui Jesus vocatur, Christo

Agnus, qui occisus est, accipere divinitatem, non quasi seum accepit primum post mortem et resurrectionem; constat enim rem habuisse à primo instanti incarnationis sue; sed quòd eam accepit in notitia et fama apud homines in toto mundo, ut nimirum omnibus innotesceret, omnesque crederent Christum esse verum Deum Deique Filium, eumque, ut tale, colerent et celebrarent.

VERS. 10. — Ut in nomine Jesu, etc. *Jesu*, id est, Salvator, et ipsa salus. Nomen Jesu, est nomen proprium Verbi incarnati. *Jesu* fons est et principium gratiæ, gloriæ et salutis. *Cælestes* sunt angeli et anime beate; *terrestres*, homines in terris agentes; *infernum*, id est, subterraneorum, qui sub terra degunt, nota eorum qui exantur in purgatorio, et eorum qui damnati sunt in inferno, sive homines sint, sive demones, ait Anselmus.

genocidant, Christum adorent, Christoque tanquam Domino se Deo suo sese subjiciant. Hoc ex parte quidem complectur nunc, sed perfectè complebitur in extremo iudicio, sicut et quod sequitur.

VERS. 11. — ET OMNIS LINGUA... CÆLESTIUM scilicet, TERRESTRIUM ET INFERNORUM, id est, omnes creature confiteantur Christum rerum omnium Dominum esse, et eandem cum Patre suo gloriam habere. Huius et vos divine gloriæ participes eritis, o Philippenses, si Christi humilitatis et charitatis fueritis imitatores.

VERS. 12. — ITAQUE, CHARISSIMI MEI... Hæc vox, itaque, notat sequentium cum præcedentibus connexionem et illationem illorum ex istis.

Ut igitur totam Apostoli mentem in his paucis verbis intelligas, recordare prius ab eo dictorum. Initio capitis hortatus est ad concordiam, ad charitatem, ad humilitatem, etc. Ut pressius ad has virtutes excitaret, Christi humilitatis, charitatis, obedientiæ et exaltationis exemplum proposuit. Attende nunc conclusionem, seu adducti exempli applicationem: *Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis, supple, obedite*. Primum, Philippenses hortatur ut intuitu obedientiæ Christi, obediant et ipsi, si gloriæ et exaltationis Christi velint esse participes; quasi diceret: Sicut Christus obediens fuit, ita et vos obediite; secundo, hortatur ut propter Deum, non propter homines tantum obediant.

NON ULTRA PRÆSENTIA VBI TANTUM, id est, non quasi me reverentiam præsentem; quasi diceret: Non mei causa, sed Dei vos intuentis gratiæ, obedite divinis eius præceptis de concordia, de charitate, etc., à me supra traditis.

Tertio, quia hucusque obediunt Philippenses, ut ipse testatur Apostolus: *Sicut semper obedistis*; et cap. 4, v. 3: *A prima die usque nunc*. Ne forte sequeantur in posterum, vel ob suam obedientiam, et in bonis operibus perseverantiam, offerantur animo, monet ut sedulo et humiliter suam salutem per bona opera perficiant.

CUM METU ET TREMORE SALUTEM VESTRAM OPERAMINI. Non tantum dixit: *operamini*, ut notat D. Chrysostomus; sed: *operamini*, sedulo et magno studio operamini. Ecco sedulitatem in bonis operibus requisitam, addit: *Cum metu et tremore*; ecce humilitatem. Ad utrumque autem excitat quòd adiungit: *DEUS EST ENIM QUI OPERATUR IN VOBIS...*; et bonam voluntatem, et bonum opus sunt à Dei gratiâ, non à nostris viribus. *Deus est qui operatur* ET VELLE ET

VERS. 11. — Et omnis lingua (cælestium, terrestrium et infernorum, ut præcessit) confiteatur quia (quòd) Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Et omnes confiteantur, Jesum Christum esse Dominum, et ad gloriam Dei Patris; quia gloria Patris est exaltatio illi.

VERS. 12. — Itaque, charissimi mei (sicut semper obedistis), admonens, ut, sicut antea semper ex quo fideles esse creperant, exemplo Christi obediens se præstiterant Dei præceptis ab Apostolo traditis; ita faciant deinceps, si gloriæ Christi participes fieri ve-

PERFICERE. Quid superbis? quid gloriaris de bonâ voluntate, aut bono opere? Quid habes quod non acciperis?

Deus utrumque operatur pro sua bona voluntate; time, age sedulo, corresponde gratiæ fideliter, ne vel tuâ superbia, vel tuâ segnitie offensus, te deserat, suam subtrahendo gratitatem operationem. Itaque cum metu et tremore salutem vestram sollicitè et accuratè operamini.

Vides quàm hæc inter se connexa sint, et quàm paucis verbis multa conficiat Apostolus, plura mente cogitans quàm verbis formalibus exprimens, sed ex præcedentibus colligenda relinquens.

Ecco quòd ad sensum et mentem Apostoli, nunc ad verba:

ITAQUE, CHARISSIMI MEI, Sicut semper obedistis, ita et nunc obedite. Quòd hactenus fecistis, et nunc facite, salutem scilicet vestram sedulo operamini, cum METU ET TREMORE.

OPERAMINI, inquam, et sedulo et humiliter.

VERS. 13. — DEUS EST ENIM QUI OPERATUR IN VOBIS ET VELLE ET PERFICERE PRO BONA VOLUNTATE. A Deo, inquam, non tantum perficere, seu bonum opus; sed et velle, seu bona voluntas. Hinc humiles estote, et time ne vos ob vestram superbiam deserat suamque vobis subtrahat gratiam. Dat, inquam, velle et perficere, non ob vestra merita, sed pro suo beneplacito; hinc seduli et fideles estote; cooperamini, consentite ipsius gratiæ prævenienti. *Spiritus enim mei vult spirare, et necesse...* quò veniat, aut quò vadat.

Observatio dogmatica et moralis.

Ad majorem horum intelligentiam, nota quòd in Scripturis nostræ salutis operatio, bonum opus, bona voluntas, nostra conversio et sanctificatio, ascribantur nunc Deo, nunc nobis, interdum utrique. Et reverà sunt à Deo tanquam à causâ principis; et sunt à nobis liberè cooperantibus. A Deo quidem, ut à causâ principis, est bona voluntas, bonum opus, etc., nostra salus, quatenus per gratias prævenientes, excitantes, Deus illuminat intellectum, bonas illi cogitationes inanimando; et voluntatem excitat, illi pios affectus et motus indendo. Et hæc gratiæ prævenientes et excitantes, seu bonæ cogitationes, seu pii affectus et motus, à Deo sunt pro bonâ voluntate sua, id est, gratis omnino subministrantur: nec cadunt sub meritum. A nobis autem est bonum opus, nostra salus, etc., quatenus gratia Dei non excludit nostri liberi arbitrii cooperationem, imò includit. Licet enim Deus primum cogitare, seu primas gratias prævenientes et excitant-

lini. Non ut in præsentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea. Ita innotet ut quòd hactenus facitis, facere pergatis.

VERS. 13. — Deus est enim, etc. Hortor, inquit, ut cum metu et tremore vestram salutem operemini: quia nec velle nec operari consistit in vestris viribus; sed Deus est qui per suam gratiam utrumque in vobis operatur. Deus operatur velle per gratiam prævenientem et excitantem, qui intellectum illuminat, inimitando illi bonas cogitationes, etc.: excitat voluntatem et affectum, pios motus, etc. Deus hæc tria, scilicet cogitare, velle, perficere, operatur in vobis: primum,

tes in intellectu et voluntate operetur in nobis, sine nobis; velle tamen, seu consentire gratis prevenientibus, non nisi nobiscum operatur; sicut perficere, seu bonum opus exsequi, per nos operatur. Ut enim bene docet B. Bernardus, libro de Gratia et Libero Arbitrio, sub finem, cogitare, velle, perficere, Deus operatur in nobis; primum sine nobis; secundum nobiscum; tertium per nos. Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, ut tantum illud in primo preveniat, in ceteris conicitur; ad hoc utique preveniens, ut iam sibi deinceps cooperetur. Hinc humiliter et suaviter facienda salus nostra: humiliter quidem, quia primum et principaliter à Deo; graviter vero, quia etiam à nobis sedulo cooperantibus. Humiliter, inquam, quia à Dei bonâ voluntate et purâ misericordiâ prima gratia prevenientes et excitantes; diligenter ac sedulo, quia non nisi nobiscum et per nos operantur; cavenda itaque omnis superbia, omnisque segnitias.

VERS. 14. — OMNIA AUTEM FACITE SINE MURMURATIONIBUS ET HESITATIONIBUS. Græc., *disceptationibus*, seu dissidiis. Dixerat v. 3: *Nihil per contentionem...*; ad hoc respiciens dicit nunc ut exemplo Christi, qui vult agnus ad mortem ductus est, obediant sine murmuratione et inquietante superiorum iussa perferant.

VERS. 15. — UT SITIS SINE QUERELA. Græc., *irreprehensibilis*. Syr., *perfecti*. Ambrosianus, *irreprehensibiles*, id est, tales sitis ut nemo de vobis merito queri possit.

SURDICES, id est, candidi: opponit simplices murmurationibus et disceptationibus. Qui simplices sunt, et candidi, nec murmurant nec disputant; omnia in meliorem partem interpretantur; quæ sua sunt pacifice agunt, quinque suo relinquunt officio et iudicio.

FILII DEI. Græc., *filii Dei immaculati*, inculpatis. Hinc patet quod filii Dei non sit iungendum cum simplicibus; sunt enim diversi generis, sed vel legedum separant, vel, ut in Græco, iungendum cum sequenti, filii Dei inculpatis, id est, sicut decet filios Dei, inculpatis dicite vitam.

IN MEDIO NATIONIS... quasi diceret: Eo magis inculpatis tuis quo degitis inter infideles, qui de vestris etiam bonis operibus male iudicant.

scilicet cogitare, sine nobis; secundum, scilicet velle, nobiscum; tertium, scilicet perficere, per nos facit. Ita Bernardus. *Pro bonâ voluntate, non hominis, sed Dei*; est enim Græcè beneplacitum, ultronea propensaque affectio.

VERS. 14. — OMNIA AUTEM FACITE, etc. Reddi ad verbum tertium, ubi iussit ut nihil agant per contentionem, nec per inane gloriam: ex his enim oriuntur murmurationes et hesitationes, hoc est, disceptationes.

VERS. 15. — Ut sitis sine querela, irreprehensibiles, id est, tales de quibus nemo possit conqueri.

Et simplices, id est, integri, sinceri, innoxii. Filii Dei sine reprehensione, immaculati, ut sitis sine querela et simplices, quemadmodum decet veros Dei filios, id est, ex Dei imitatione vitam ducentes inculpatis, et in quos non cadat reprehensio.

In medio nationis pravæ et perversee: inter quos lucetis

INTER QUOS LUCETIS: potest etiam verti, *lucete*, in imperativo: ita Syrus qui totam hanc versum sic tradidit: *Ut sitis perfecti, absque verbo, tanquam puri filii Dei, qui habitatis in generatione asperâ et tortuosa; et præbetis eos inter eos tanquam luminaria in mundo, lucensque Syriaca versio.*

Observatio moralis.

Hic Philippensis dicit Paulus quod Christus omnibus suis discipulis dixit: *Lucet lux vestra coram hominibus...* Christianus itaque, ut filius Dei, debet esse exemplo vite quasi stella fulgens in celo, quasi quedam terrestris stella. Vel quasi fixa in alto posita, ut aliis hominibus, in mundi pelago navigantibus et naufragantibus, portum salutis ostendat, iter ad eorum sanctâ conversatione suâ demonstrat errantibus. Si hoc de quolibet Christiano, quanto magis de religioso, de sacerdote, de prelato? Sed leni! quia in Ecclesie celo stellæ sunt sine lumine? Quot faces non fulgentes, sed fumantes, non iter salutis, sed æternæ damnationis viam demonstrantes, imò et ad eam suis scandalis pertrahentes?

VERS. 16. — VERBUM VITÆ RETINETES, id est, conservantes. Potest etiam verti: Verbum vite, seu faciem vite, sustinentes, in vertice tenentes, aliis præcedentes, ut in portum salutis lumine vite vestrae invehantur. Sed melius puto si intelligatur per comparationem ad luminaria; sicut sol et luna et stellæ vitam dant animalibus et plantis, sic et vos tanquam luminaria luminis vivifico filii illuminatis, accendite, convertite.

AD GLORIAM MEAM IN DIE CHRISTI, id est, ut de vobis gloriaretur in die iudicii, hoc copiosum scilicet in vobis Evangelii à me prædicati fructum. Nota quod Paulus in die iudicii tantum et coram Deo vult de prædicationis suæ fructu gaudere et gloriari; optat quidem hunc fructum semper, at illum gustare vult in celo tantum. Hic laborandum, seminandum; ibi messis et merces erit.

VERS. 17, 18. — SED ET SI IMMOLOR. Græc., *libor*. Sacrificii duæ partes erant, scilicet victima, v. g., bos, vitulus, aries, etc., et libamen, v. g., vinum, oleum, etc. Victimam solemnè rursus per levitas et sacerdotes preparabatur; deinde super eam fiebat libatio. Ad hoc alludens D. Paulus, Philippenses ut victimas

sicut luminaria in mundo. Monet ut in nocte hujus seculi quasi stellæ resplendant et refrigant. Vult ut Christiani sint quasi stellæ, quæ in celo fixæ non errant terrenæ, sed totæ intendunt ut suos cursus et motus peragant, lucemque spargant mundo, inquit Angelinus.

VERS. 16. — Verbum vite continentes; id est, lumen vivificæ vite vobis prædicatæ in vobis habentes, conservantes ac retinentes.

Ad gloriam meam in die Christi; id est, ad gloriationem mihi in die Christi, id est, in die iudicii, quæ erit dies Christi iudicii, declarans summam ejus potestatem, dominium et imperium.

Qui non in vacuum cucurrit, neque in vacuum laboravit; in prædicando vobis Evangelio; nupte qui per meam prædicationem egregie profeceritis, ac luminaria quedam mundi facti sitis.

VERS. 17. — Sed et si immolor supra sacrificium, etc.;

considerat quas Deo per Evangelii prædicationem paraverat. Quod si, inquit, super sacrificium et oblationem fidei vestra necessaria sit sanguinis mei libatio, gaudete de tanto honore, scilicet quod sanguis meus sit sacrificii vestri consummatio; et vos ob hoc ipsum gaudete et congratulamini mihi, tanquam de bono meo. Lenit dolorem Philippensium qui timebant ne Paulus à Nerone occideretur: tantum abest ut id timeri vellet, quin imò et desiderat illud, et vult ab illis desiderari, ut bonum et suum et illorum.

OSQUEM, Græc., *liturgia*, sacrum ministerium. Prædicatio est mystica liturgia; per eam victimæ Deo preparantur: in hoc sacrificio, concionator est quasi sacerdos; auditores, quasi victimæ; prædicatio, quasi victimæ preparatio; Spiritus sanctus, seu charitas, quasi ignis, quo comburi debet victima. Vide Rom. 15, v. 16. Idem intellige de directione animarum: fiat in spiritu sacrificii et oblationis: director animas fidelis sibi subditas consideret ut victimas, sancti Spiritus igne sanctificandas, suoque ministerio comburendas. Felicem se reputet si pro illarum salute vitam impendat, pro quibus et Christus mortuus est. Non se suaque querat in illis temporalia, sed super illarum devotissimi sacrificium et oblationem libari desiderat.

VERS. 19. — SEVERO AUTEM IN DOMINO JESU, TIMOTHÆUM... Philippenses Epaphroditum miserant ut res Pauli cognoscerent Paulumque subleverent: nunc Paulus præmittit Timotheum se citò missurum ad Philippenses ut res eorum cognoscat, eorumque salutis negotium promoveat.

UT ET EGO... vicem rependit: hinc superior nihil negligit eorum quæ majorem possant charitatis unionem conciliare.

VERS. 20. — NEMINEM ENIM HABEO TAM CUNCTUM... Timotheum laudat ex duobus. Primum, ex unanimitate, unionem, concordiam, sui conformitate animi cum Paulo, cui servit ut Filius patri. Secundò, ex zelo

q. d.: Magni gaudii materia vobis erit, valdeque vobis gaudendum erit, si me immolatum pro fide Christi et vestra, martyriique affectum audieritis.

VERS. 18. — Idipsum autem et vos sperate, etc. Gaudens, inquam, de bono vestro quod jam habetis; vult vero congratulans esse, ne de ipsis morte, si contingat, tristetis, sed potius gaudeatis.

VERS. 19. — Spero autem in Domino Jesu, Timotheum esse citò mitturum vos. Ob id nimium ut rerum nostrarum ac profectus Evangelii certiores vos faciat, quod utique cedit ad gaudium et consolationem vestram.

Ut et ego bono animo sim cogitatis quæ circa vos sunt. Supponit autem Timotheum bona ac laeta de Philippensibus remittentium: nupte ex animo sollicitum quo res Philippensium bene se habeant.

VERS. 20. — Neminem enim habeo tam unanimum. Neminem alium habeo qui pari mecum animo et studio curet ea quæ sunt Jesu Christi.

Qui sincerâ affectione pro vobis sollicitus sit, qui germane, verè, cordatè, ea quæ circa vos sunt, id est, res vestras, curabit.

VERS. 21. — Omnes enim quæ sua sunt quaerunt, etc. Quarunt autem sua, non quæ Jesu Christi, qui privata commodata præponunt gloriæ Christi, etiam in eo quod Christi negotium agere videntur. Omnes, id est, plurimi, valde multi.

sincero et germano erga Philippensium salutem. Unanimem. Græc., *isophros*, parus animi; *isophros*, parus animi. Syrus, qui sit ad mentem meam. Timotheus pari animo, parique sinceritate zeli, Philippensium curam gereret.

VERS. 22. — EXPERIMENTUM EIUS COGNOSCITE. Alii legunt, cognoscitis: nôbis per experientiam, etc. Fuit cum Paulo Philippis. Hoc probat unanimum Timothei concordiam, fideleque in Evangelio predicando obedientiam. Vide paraphrasim.

VERS. 25. — HINC IGITUR SPERO. Vide paraphrasim.

VERS. 24. — CONFIDO AUTEM. Vide paraphrasim.

VERS. 25. — NECESSARIUM EXISTIMAVI EPAPHRODITUM... Timotheum et se promisit; Epaphroditum autem præmittit, quem ob quinque laudat. Primum, quia FRATER, id est, Christianus. Secundò, quia COOPERATOR, id est, adiutor et particeps laboris in Evangelii prædicatione. Tertio, quia COMMILITO, id est, in hac sacrâ militiâ, sub Christo duce, periculorum particeps. Quarto, quia APOSTOLUS Philippensium, id est, episcopus, ait Theodoretus: legatus, seu nuntius ad Paulum, ait Theophylactus: doctor Philippensium, ait D. Joannes Chrysostomus. Quintò, quia MINISTER NECESSITATIS MEÆ, id est, qui mihi victo et incarceratione necessaria subministravit, multaque obsequia præstitit. Hinc collige episcopi excellentias: frater est apostolorum in fide; cooperatur ipsorum in ministerio; commilito in sacrâ militiâ; apostolus in sua diocesi, pauperum et afflictorum ministrator ac procurator, et pater. Caveat autem episcopus ne vacua reliquat tot et tanta nomina.

VERS. 26. — QUONIAM QUIDEM OMNES VOS DESIDERABAT... Rationem cur Epaphroditum remiserit, tum ex parte Epaphroditii; quia desiderabat, etc., hic, tum ex parte Philippensium, UT VISO RO GAUDEATIS, v. 28, tum ex parte Pauli: *Et ego sine tristitia sim*, v. 28.

VERS. 22. — Experimentum autem ejus cognoscite, etc.; id est, experimento fidei, probate qualis sit cum apud vos erit, et videbitis me non vane eum commendasse.

VERS. 25. — Hinc igitur spero me ad vos mittere ad vos, etc.; hinc igitur spero me ad vos missurum, statim ut videro qualem sententiam habuerit res mea, negotia mea, vincula mea.

VERS. 24, 25. — Confido autem in Domino... Necessarium autem existimavi, scilicet ad consolationem vestram, informam dum Timothei ad vos profectio differat, Epaphroditum fratrem, etc., id est, præmittere ante Timothei adventum; cooperatorem; scilicet in Evangelio, et Evangelii prædicatione ac propagatione; apastolum, id est, doctorem: qui eos in fide post Pauli discessum instruxerat, inquit Chrysost.; Apostolum, id est, episcopum, inquit Theodoretus et Baronius; ministrum necessitatis meæ; quia Paulo victo necessaria vita alimenta à Philippensibus submissa defecerat, et obsequia præstabat.

VERS. 26. — Quoniam quidem omnes vos desiderabat, supple videre et reversere; et motus erat, anxius erat et anxie sollicitus. Græcum verbum significat gravem animi macerem, ut cum quis penè examinatur, ac præ dolore deficit; propterea quod audieratis illum infirmum. His verbis lætè commendat insignem Epaphroditum erga Philippenses suos amorem;

ET MESTUS ERAT. GRÆC., *arctim*. Ambrosius, *impacienter sollicitus erat*.

VERS. 27. — NAM ET INFIRMATUS EST. Vide paraplusim.

VERS. 28. — FESTINANTES, id est, studiosis, sine mora.

ET EGRO SINE TRISTITIA SIM. GRÆC., *minis trister*, seu minus habeam tristitia; SYR. : *Ut mihi letior sit anima egrotando*. Numquam sine dolore aut tristitia Paulus : *Quis infirmatur et ego non infirmor?* etc. 2 Cor. 21, sed aliquando plus, aliquando minus tristis.

VERS. 29. — EXCIPITE ITAQVE ILLEM CUM OMNI Gaudio IN DOMINO; id est, cum gaudio spirituali et christiano pote ex quo tam molestudo quam desiderium hoc proficebat.

VERS. 27. — *Nam et infirmatus est usque ad mortem*: id est, ita ut esset morti vicinus; sed *Deus miseratus est ejus*, scilicet eripiens eum periculo, et sanitati restituit. Quod quidem beneficium *miserationis* vocatur, quatenus est misericordia ejusdem. *Non solum autem ejus, verum etiam et mei, nutritionem spero cristianum habere*: id est, ne dolorem quem patiebatur ob infirmitatem ejus exasperet novus dolor, idemque acerbius, ex ejus morte.

VERS. 28. — *Festinantes ergo misillum*, etc. Significat Apostulus sibi molestum fuisse, quod aberat ab eis Epaphroditus, atque hæc parte doloris se levandum per ejus reditum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad redigenda.

1° Insculpe menti tue nunquam obliviscendum mirabile humilitatis Christi exemplum, v. 5, 6, 7, 8; qui cum in forma Dei esset, etc., semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, etc., v. 6, 7. Utramque formam pendere, compara; tandem hæc exinanitionem concipere non valens, illam mirare, senti, tuo modulo imitare. Quamvis, qualisque sis, non superbes, sed temetipsum examinans, ceterosque te reputans præstantiores, omnium fies servus et minister, præsertim ad salutem.

2° Insculpe et ejusdem Christi Domini ineffabile charitatis exemplum. Factus homo, non sua quasi-vitæ, sed nostræ salutis totus incubat; ob quam factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, v. 8; pati contemni, opprobriis saturari, tandem pro te mori voluit. Hanc charitatem concipere non valens, mirare, senti, imitare. Obedi Deo, et propter Deum totus proximi salutis stude et vaca; pro qua pati, sperari et mori non refugies.

3° Ex v. 12 et 15 discite humiliter et sedulo tuam

CAPUT III.

1. De cetero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.

2. Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem.

3. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servi-

stiano, etc., seu quate Christianum decet. Græca et Syrus : *Excipite illum in Domino, cum omni gaudio*; excipite illum fraterne et christianæ, et ut patrem in Domino : utrumque in idem redit.

VERS. 50. — QUONIAM PROPTER OPUS CHRISTI, id est, propter subsidia mihi ab illo propter Christum ministrata.

TRADENS ANIMAM SUAM, id est, vitam suam periculis objiciens. GRÆC., *Parabulans est animam suam*. SYR. : *Neglexit, sprevit animam suam*, id est, nihil fecit seipsum, suæ valetudinis curam non habuit. Parabolani dicuntur qui cum vite periculo adsunt agrotis. Vide Calepinum.

UT IMPLERET ID., id est, ut obsequia mihi præstaret que vos ob absentiam personaliter non potuistis.

VERS. 29. — *Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino*, excipite illum affectu christiano, illoque magno eum gaudio; et *opismodi cum honore habetote*; habete in pretio, ac debito honore allicite.

VERS. 30. — *Quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit*. Opus Christi vocat visitationem Pauli, incarcerationi; propter Christum. Accessit ad mortem, et enim periculum erat familiaribus accedere, et secretis colloqui cum eo, cui Nero imperator infensus erat.

Tradens animam suam, id est, non habita ratione vite; vitam suam negligens.

Ut impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium. Ut plene adimpleret vestrum defectum ministerii circa, vel potius erga me.

pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

propriam salutem operari; et ibidem vide rationem urgentem ad utramque.

4° Ex v. 15 et 16 nota, et nusquam obliviscaris, quanta debeat esse Christiani, et à fortiori religiosi et sacerdotis sanctitas. Sit doctrina luminis, et exemplo vite, quasi stella fulgens; fax in alto posita, portum salutis ostendens aliis hominibus, in nuntiis pelago navigantibus. Attende tibi, et vide num talis sis, lususque in occasionibus recordare.

5° Ex v. 17 scias quo animo debeas, seu Dei verbum annuntiare, seu animas dirigere. Sacrum ministerium, seu predicationis, seu animarum directionis, est liturgia mystica, quæ vicinæ Deo preparantur, sancti Spiritus igne sanctificandæ. Hoc vide fuisus ibidem. Has ergo victimas Deo prepara, non te, nec tua querens; inò paratos sanguinis tui libationes illarum sacrificium consummare.

6° Apostolicas episcoporum qualitates in Epaphrodito poteris annotare, v. 25.

CHAPITRE III.

1. Au reste, mes frères, réjouissez-vous en Notre-Seigneur. Il ne m'est pas pénible, et il vous est avantageux que je vous écrive les mêmes choses.

2. Gardez-vous des chiens; gardez-vous des mauvais ouvriers; gardez-vous des faux circoncis;

3. Car c'est nous qui sommes les vrais circoncis,

mus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes :

4. Quamquam ego habeam confidentiam et in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis.

5. Circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis; secundum legem, pharisæus;

6. Secundum emulationem, persequens Ecclesiam Dei; secundum justitiam que in lege est, conversatus sine querela.

7. Sed que mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.

8. Veritatem existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei; propter quem omnia detrimentum feci, et arbitrator ut stercora, ut Christum lucrificam;

9. Et inveniar in illo, non habens meam justitiam, que ex lege est, sed illam que ex fide est Christi Jesu, que ex Deo est iustitia in fide;

10. Ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius, configuratus morti ejus;

11. Si quo modo occurram ad resurrectionem que est ex mortuis;

12. Non quid jam acceperim, aut jam perfectus sim; sequor autem, si quo modo comprehendam, in quo et comprehensus sum à Christo Jesu.

13. Fratres, ergo me non arbitror comprehendisse: unum autem, que quidem retrò sunt obliviscens, ad ea verò que sunt priora extendens meipsum.

14. Ad destinatum persequor, ad brævium superne vocationis Dei in Christo Jesu.

15. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus; et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit.

16. Veritatem ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, et in eadem permaneamus regulâ.

17. Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulat, sicut habetis formam nostram.

18. Multi enim ambulat quos scipé dicebam vobis (nunc autem et fens dico), inimicos crucis Christi :

19. Quorum finis interitus, quorum deus venter est; et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.

20. Nostra autem conversatio in caelis est; unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum.

21. Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori charitatis suæ secundum operationem, quæ etiam possit subijcere sibi omnia.

puisque nous servons Dieu en esprit et que nous nous glorifions en Jésus-Christ, et sans nous flatter d'aucun avantage charnel.

4. Ce n'est pas que je ne puisse prendre moi-même avantage de ce qui n'est que charnel; et si quelqu'un croit pouvoir le faire, je le puis encore plus que lui.

5. Ayant été circoncis au huitième jour, étant de la race d'Israel, de la tribu de Benjamin, né Hébreu de père Hébreu; ayant été pharisien pour ce qui est de la manière d'observer la loi.

6. Pour ce qui est du zèle du judaïsme, en ayant eu jusqu'à persécuter l'Eglise, et pour ce qui est de la justice de la loi, ayant mené une vie irréprochable.

7. Mais ce que je considérais alors comme un gain et un avantage m'a paru depuis, en regardant Jésus-Christ, une perte et un désavantage.

8. Je dis plus; tout me semble une perte au prix de cette haute connaissance de Jésus-Christ mon Seigneur, pour l'amour duquel je me suis privé de toutes choses, et je les regarde comme des ordures, afin que je gagne Jésus-Christ;

9. Que je sois trouvé en lui, n'ayant point une justice qui me soit propre, et qui me soit venue de la loi, mais ayant celle qui naît de la foi en Jésus-Christ, cette justice qui vient de Dieu par la foi;

10. Et que je connaisse Jésus-Christ, avec la vertu de sa résurrection, et la participation de ses souffrances, étant rendu conforme à sa mort.

11. Afin que je puisse parvenir, de quelque manière que ce soit, à la bienheureuse résurrection des morts.

12. Ce n'est pas que j'aie déjà reçu ce que j'espère, ou que je sois déjà parfait; mais je poursuis ma course, pour tâcher d'atteindre où Jésus-Christ m'a destiné en me prenant à son service.

13. Non, mes frères, je ne pense point avoir encore atteint où je tends; mais tout ce que je fais maintenant, c'est qu'oubliant ce qui est derrière moi, et m'avançant vers ce qui est devant moi.

14. Je cours incessamment vers le bout de la carrière, pour remporter le prix de la béatitude du ciel, à laquelle Dieu nous a appelés par Jésus-Christ.

15. Tout ce que nous sommes donc de parfaits, soyons dans ce sentiment, et si vous avez quelque autre sentiment de vous-mêmes, Dieu vous découvrira ce que vous devez en croire.

16. Cependant, pour ce qui regarde les connaissances auxquelles nous sommes déjà parvenus, ayons les mêmes sentiments, et demeurons dans la même règle.

17. Mes frères, rendez-vous mes imitateurs; et proposez-vous l'exemple de ceux qui se conduisent selon le modèle que vous avez vu en nous.

18. Car il y en a plusieurs dont je vous ai souvent parlé, et dont je vous parle encore avec alarmes, qui se conduisent en ennemis de la croix de Jésus-Christ.

19. Qui auront pour fin la damnation, qui font leur dieu de leur ventre, qui mettent leur gloire dans leur propre honte, et qui n'ont de pensées et d'affections que pour la terre.

20. Mais pour nous, nous vivons déjà dans le ciel, et c'est de là aussi que nous attendons le Sauveur, Notre-Seigneur Jésus-Christ.

21. Qui transformera notre corps, tout vil et abject qu'il est, afin de le rendre conforme à son corps glorieux, par l'opération de cette puissance par laquelle il peut s'assujétir toutes choses.

ANALYSIS.

Superiora concludit, et ad alia transit, de quibus jam multa præsens dixit Philippensibus, ut scilicet cœcant à doctoribus judicantibus, quos vocat canes, et falso circumcisos, quia carne tantum, non verò Christiani verè sumus circumcisus, quia corde, v. 1, 2, 5.

Paulus plus quam ulias ex eis posset de legibus gloriari, quia octavo die circumcisus, etc.; v. 4, 5, 6.

S. S. XXIV.

At legatim, inò et omnia temporalia bona pro Christo, et propter Christum, habet ut nihilum; omnia ergo contemnit, dummodo Christum lucratur, atque meritorem illius particeps, v. 7, 8, 9, 10, 11.

Non idcirco perfectum se reputat; sed ob vocationis suæ perfectionem magno coanum contendit; idem sciunt Philippenses, v. 12, 13, 14, 15.

(Trente-huit.)

ET MESTUS ERAT. GRÆC., *arctim*. Ambrosius, *impacienter sollicitus erat*.

VERS. 27. — NAM ET INFIRMATUS EST. Vide paraphrasim.

VERS. 28. — FESTINANTES, id est, studiosis, sine mora.

ET EGRO SINE TRISTITIA SIM. GRÆC., *minis trister*, seu minus habeam tristitia; SYR. : *Ut mihi letior sit anima egrotando*. Numquam sine dolore aut tristitia Paulus : *Quis infirmatur et ego non infirmor?* etc. 2 Cor. 21, sed aliquando plus, aliquando minus tristis.

VERS. 29. — EXCIPITE ITAQVE ILLEM CUM OMNI Gaudio IN DOMINO; id est, cum gaudio spirituali et christiano pote ex quo tam molestum quam desiderium hoc proficebat.

VERS. 27. — *Nam et infirmatus est usque ad mortem*: id est, ita ut esset morti vicinus; sed *Deus miseratus est ejus*, scilicet eripiens eum periculo, et sanitati restituit. Quod quidem beneficium *miserationis* vocatur, quatenus est misericordia ejusdem. *Non solum autem ejus, verum etiam et mei, nutritionem spero cristianum habere*: id est, ne dolorem quem patiebatur ob infirmitatem ejus exasperet novus dolor, idemque acerbius, ex ejus morte.

VERS. 28. — *Festinantes ergo misillum*, etc. Significat Apostolus sibi molestum fuisse, quod aberat ab eis Epaphroditus, atque hæc parte doloris se levandum per ejus reditum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad redigenda.

1° Insculpe menti tue nunquam obliviscendum mirabile humilitatis Christi exemplum, v. 5, 6, 7, 8; qui cum in forma Dei esset, etc., semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, etc., v. 6, 7. Utramque formam pendere, compara; tandem hæc exinanitionem concipere non valens, illam mirare, senti, tuo modulo imitare. Quamvis, qualisque sis, non superbes, sed temetipsum examinans, ceterosque te reputans præstantiores, omnium fies servus et minister, præsertim ad salutem.

2° Insculpe et ejusdem Christi Domini ineffabile charitatis exemplum. Factus homo, non sua quasi-vitæ, sed nostræ salutis totus incubat; ob quam factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, v. 8; pati contemni, opprobriis saturari, tandem pro te mori voluit. Hanc charitatem concipere non valens, mirare, senti, imitare. Obedi Deo, et propter Deum totus proximi salutis stude et vaca; pro qua pati, sperari et mori non refugies.

3° Ex v. 12 et 15 discite humiliter et serviliter tuam

CAPUT III.

1. De cetero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.

2. Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem.

3. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servi-

stiano, etc., seu quate Christianum decet. Græca et Syrus : *Excipite illum in Domino, cum omni gaudio*; excipite illum fraterne et christianæ, et ut patrem in Domino : utrumque in idem redit.

VERS. 50. — QUONIAM PROPTER OPUS CHRISTI, id est, propter subsidia mihi ab illo propter Christum ministrata.

TRADENS ANIMAM SUAM, id est, vitam suam periculis obijciens. GRÆC., *Parabulans est animam suam*. SYR. : *Neglexit, sprevit animam suam*, id est, nihil fecit seipsum, suæ valetudinis curam non habuit. Parabolani dicuntur qui cum vite periculo adsunt agrotis. Vide Calepinum.

UT IMPLERET ID., id est, ut obsequia mihi præstaret que vos ob absentiam personaliter non potuistis.

VERS. 29. — *Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino*, excipite illum affectu christiano, illoque magno cum gaudio; et *opismodi cum honore habetote*; habete in pretio, ac debito honore allicite.

VERS. 30. — *Quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit*. Opus Christi vocat visitationem Pauli, incarcerationi; propter Christum. Accessit ad mortem, et enim periculum erat familiaribus accedere, et secretis colloqui cum eo, cui Nero imperator infensus erat.

Tradens animam suam, id est, non habita ratione vite; vitam suam negligens.

Ut impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium. Ut plene adimpleret vestrum defectum ministerii circa, vel potius erga me.

pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

propriam salutem operari; et ibidem vide rationem urgentem ad utramque.

4° Ex v. 15 et 16 nota, et nusquam obliviscaris, quanta debeat esse Christiani, et à fortiori religiosi et sacerdotis sanctitas. Sit doctrina luminis, et exemplo vite, quasi stella fulgens; fax in alto posita, portum salutis ostendens aliis hominibus, in omni periculo navigantibus. Attende tibi, et vide num talis sis, lususque in occasionibus recordare.

5° Ex v. 17 scias quo animo debeas, seu Dei verbum annuntiare, seu animas dirigere. Sacrum ministerium, seu predicationis, seu animarum directionis, est liturgia mystica, quæ vicinæ Deo præparatur, sancti Spiritus igne sanctificandæ. Hoc vide fusiis ibidem. Has ergo victimas Deo prepara, non te, nec tua querens; inò paratos sanguinis tui libationes illarum sacrificium consummare.

6° Apostolicas episcoporum qualitates in Epaphrodito poteris annotare, v. 25.

CHAPITRE III.

1. Au reste, mes frères, réjouissez-vous en Notre-Seigneur. Il ne m'est pas pénible, et il vous est avantageux que je vous écrive les mêmes choses.

2. Gardez-vous des chiens; gardez-vous des mauvais ouvriers; gardez-vous des faux circoncis;

3. Car c'est nous qui sommes les vrais circoncis,

mus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes :

4. Quamquam ego habeam confidentiam et in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis.

5. Circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis; secundum legem, pharisæus;

6. Secundum emulationem, persequens Ecclesiam Dei; secundum justitiam que in lege est, conversatus sine querela.

7. Sed que mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.

8. Veritatem existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei; propter quem omnia detrimentum feci, et arbitrator ut stercora, ut Christum lucrificam;

9. Et inveniar in illo, non habens meam justitiam, que ex lege est, sed illam que ex fide est Christi Jesu, que ex Deo est iustitia in fide;

10. Ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius, configuratus morti ejus;

11. Si quo modo occurram ad resurrectionem que est ex mortuis;

12. Non quid jam acceperim, aut jam perfectus sim; sequor autem, si quo modo comprehendam, in quo et comprehensus sum à Christo Jesu.

13. Fratres, ergo me non arbitror comprehendisse: unum autem, que quidem retrò sunt obliviscens, ad ea verò que sunt priora extendens meipsum.

14. Ad destinatum persequor, ad brævium superne vocationis Dei in Christo Jesu.

15. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus; et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit.

16. Veritatem ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, et in eadem permaneamus regulâ.

17. Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulat, sicut habetis formam nostram.

18. Multi enim ambulat quos scipè dicebam vobis (nunc autem et fens dico), inimicos crucis Christi :

19. Quorum finis interitus, quorum deus venter est; et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.

20. Nostra utrumque conversatio in oculis est; unde etiam Salvatorem expectamus Domini nostri Jesum Christum.

21. Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori charitatis suæ secundum operationem, quæ etiam possit subijcere sibi omnia.

puisque nous servons Dieu en esprit et que nous nous glorifions en Jésus-Christ, et sans nous flatter d'aucun avantage charnel.

4. Ce n'est pas que je ne puisse prendre moi-même avantage de ce qui n'est que charnel; et si quelqu'un croit pouvoir le faire, je le puis encore plus que lui.

5. Ayant été circoncis au huitième jour, étant de la race d'Israel, de la tribu de Benjamin, né Hébreu de père Hébreu; ayant été pharisien pour ce qui est de la manière d'observer la loi.

6. Pour ce qui est du zèle du judaïsme, en ayant eu jusqu'à persécuter l'Eglise, et pour ce qui est de la justice de la loi, ayant mené une vie irréprochable.

7. Mais ce que je considérais alors comme un gain et un avantage m'a paru depuis, en regardant Jésus-Christ, une perte et un désavantage.

8. Je dis plus; tout me semble une perte au prix de cette haute connaissance de Jésus-Christ mon Seigneur, pour l'amour duquel je me suis privé de toutes choses, et je les regarde comme des ordures, afin que je gagne Jésus-Christ;

9. Que je sois trouvé en lui, n'ayant point une justice qui me soit propre, et qui me soit venue de la loi, mais ayant celle qui naît de la foi en Jésus-Christ, cette justice qui vient de Dieu par la foi;

10. Et que je connaisse Jésus-Christ, avec la vertu de sa résurrection, et la participation de ses souffrances, étant rendu conforme à sa mort.

11. Afin que je puisse parvenir, de quelque manière que ce soit, à la bienheureuse résurrection des morts.

12. Ce n'est pas que j'aie déjà reçu ce que j'espère, ou que je sois déjà parfait; mais je poursuis ma course, pour tâcher d'atteindre où Jésus-Christ m'a destiné en me prenant à son service.

13. Non, mes frères, je ne pense point avoir encore atteint où je tends; mais tout ce que je fais maintenant, c'est qu'oubliant ce qui est derrière moi, et m'avançant vers ce qui est devant moi.

14. Je cours incessamment vers le bout de la carrière, pour remporter le prix de la béatitude du ciel, à laquelle Dieu nous a appelés par Jésus-Christ.

15. Tout ce que nous sommes donc de parfaits, soyons dans ce sentiment, et si vous avez quelque autre sentiment de vous-mêmes, Dieu vous découvrira ce que vous devez en croire.

16. Cependant, pour ce qui regarde les connaissances auxquelles nous sommes déjà parvenus, ayons les mêmes sentiments, et demeurons dans la même règle.

17. Mes frères, rendez-vous mes imitateurs; et proposez-vous l'exemple de ceux qui se conduisent selon le modèle que vous avez vu en nous.

18. Car il y en a plusieurs dont je vous ai souvent parlé, et dont je vous parle encore avec armes, qui se conduisent en ennemis de la croix de Jésus-Christ.

19. Qui auront pour fin la damnation, qui font leur dieu de leur ventre, qui mettent leur gloire dans leur propre honte, et qui n'ont de pensées et d'affections que pour la terre.

20. Mais pour nous, nous vivons déjà dans le ciel, et c'est de là aussi que nous attendons le Sauveur, Notre-Seigneur Jésus-Christ.

21. Qui transformera notre corps, tout vil et abject qu'il est, afin de le rendre conforme à son corps glorieux, par l'opération de cette puissance par laquelle il peut s'assujétir toutes choses.

ANALYSIS.

Superiora concludit, et ad alia transit, de quibus jam multa præsens dixit Philippensibus, ut scilicet cœcant à doctoribus judicantibus, quos vocat canes, et falso circumcisos, qui carne tantum, non verò Christiani verè sumus circumcisus, quia corde, v. 1, 2, 5.

Paulus plus quam vitas ex eis posset de legibus gloriari, quia octavo die circumcisus, etc.; v. 4, 5, 6.

S. S. XXIV.

At legatim, inò et omnia temporalia bona pro Christo, et propter Christum, habet ut nihilum; omnia ergo contemnit, dummodo Christum lucratur, atque meritorem illius particeps, v. 7, 8, 9, 10, 11.

Non idcirco perfectum se reputat; sed ob vocationis suæ perfectionem magno coanum contendit; idem sciunt Philippenses, v. 12, 13, 14, 15.

(Trente-huit.)

Ipsam imitentur, non falsos doctores, qui tantissimi crucis Christi, ventricola, nihil nisi terrena cogitant et curant, v. 17, 18, 19.

Christiani vero municeps celorum, menti et corde

PARAPHRASIS.

1. De cetero, fratres mei, spiritualiter in Domino gaudeat. Eadem vobis scribere non me piget quidem, quia vobis necessarium est.

2. Cavete à canibus; cavete à malis operariis; cavete à falsis circumcisis, seu carne tantum concisis.

3. Nos enim Christiani sumus veri circumcisi, qui spiritualiter et animo puro Deum colimus, et qui in Domino Jesu Christo gloriamur, non autem in carne fiduciam habemus.

4. Quamquam ego quoque (si hoc juvarem) in carnalibus meritis posse confidere; si quis id alius sine posse videtur, ego pro aliis magis possum.

5. Quippe qui octavo die fui circumcissus; qui sum de prosapia Jacob, de tribu Benjamin; Hebraeus et familia et lingua ex Hebraeis oriundus; secta Phariseus.

6. Zelo Judaico religionis tam ardens, ut fuero persecutor Ecclesie Dei; iustitie legalis tam accuratus observator, ut vixim irreprehensibilis.

7. Sed has carnis, seu Judaici, prerogativas, quas ut luera olim magno in pretio habui, propter Christum arbitratus sum ut donans et detrimenta.

8. Enim vero non illa tantum qua dixi, sed et omnia hujus vite bona, existimo inopiam et detrimentum esse; pre dignitate eminentis scientie, seu cognitionis Jesu Christi Domini nostri; propter quem libenter omnium facturam fui, omnique arbitror ut stercora, dummodo Christum intrer, seu Christi beneficiorum sim particeps.

9. Utque in Christo reperiar, seu existam non habens justitiam meam, meis scilicet viribus partam, quae ex legis poëta et observatione acquiritur, sed habens illam justitiam que habetur per fidem Christi; illam, hanc, justitiam, que à Deo manat, et in Christi fide fundatur.

10. Ut cognoscam illum, et potentiam resurrectionis illius, et communionem passionum ejus; me conformans morti et passionibus ejus, scilicet per labores et cruce.

Vers. 1. — De cetero, Graec., reliquum. Syr., proinde Arab., quod superat. Superiora conelodit ut ad alia transeat. Primo itaque vult ut abiecto omni more, tam ob sua vincula, tum ob Epaphroditum morbum, gaudeant in Domino, seu gaudio quod Christianus decet. Quasi diceret: Vincula mea Evangelio non nocent, imò proficiunt, Epaphroditum habes, heret et habebitis Timotheum, ego quoque jamjam vivo: Ven. 1. — De cetero, id est, proinde, fratres mei, gaudeat in Domino Christo, id est, ex gaudio quod et quale christianus decet. Eadem vobis scribere mihi qui-

comentantur in oculis; unde et Salvatore expectantiam, qui nos ab omni miseria liberet, donabit corpora et animam gloriam, v. 20, 21.

11. Ut, si quomodo possim, perveniam ad beatam sanctorum resurrectionem.

12. Haec dico, non quasi metam jam apprehenderim, aut ad terminum perfectionis pervenerim, sed maximo conatu curro ut, si quo modo queam, illud assequar, ad quod, et propter quod, Christus me facientem quasi manu sua apprehendit.

13. Frates mei, ego non arbitror quod perfectionem ascensus sim: unum autem ago, scilicet obdissens praeterita, qua retro sum, ad ea vero quae ante me sunt, seu à fronte, metipsum extendens.

14. Ad scopum contendendo ut premium obtineam, ad quod assequendum supernè vocatus sum à Deo per Christi merita.

15. Quicumque ergo perfectionis studiosi sumus, hoc ipsum de nobis sentiamus; et si quid aliter sapimus, spero quod Deus revelabit vobis idem necesse esse sentendum.

16. Interim rogo ut in eo ad quod pervenimus idem sapiamus, et in eadem permanens regula (doctrina scilicet et vita).

17. Imitatores mei estote, et attentè considerate eos qui vitam ducunt iuxta exemplar quod ego vobis praebui.

18. Sunt enim multi qui longè aliter incedunt; quos saepe coram vobis appellavi, nunc et fletus rursus appello, inimicos crucis Christi;

19. Quorum finis erit aeterna perditio; qui sunt ventricola; qui gloriantur in suo ipso dedecore; qui non nisi terrena cogitant, diligunt et curant.

20. Nos autem in caelis mente et animo conversamur, ex quo hoc expectamus nostrum Salvatore Dominum nostrum Jesum Christum,

21. Qui transformabit hoc vile corpus nostrum, illudque configurabit gloriosissimo corpori suo; idque per efficacem virtutem quae omnia sunt ei subdita; seu per virtutem adeo potentem ut per eam possit etiam omnia sibi subicere, et consequenter quodlibet in quodlibet transmutare.

COMMENTARIA.

1. Utque reliquum est ut gaudeatis omnique spirituali laetitia replamini. Secundo transit ad alia de quibus iam scripsit ad Romanos, ad Galatas, et de quibus multa praesens dixit Philippensibus, si patet ex hoc capite, v. 18: Quae aperi dixerunt vobis: et quia de eisdem jam saepe dixit; hinc eadem scribere, non non grave est, si non me piget: vobis-vultum est necessarium, scilicet, ut firmius haerent animo, utque vos

deum non pigram, id est, non est mihi tediosum aut molestum istas eadem vobis scribere; vobis autem necessarium, q. d.: Quod toties eadem scribo, facio ut

efficiant cautores. Vobis autem necessarium. Graec., vobis tantum, securum. Syr.: Non mihi tedios, id quod vos cautores efficiant. In suis exhortationibus consulto Apostolus fidelium utilitatem, non gustum; et ubi quid illis necessarium videt, statim hoc ipsi grave non est. Sic omnis praelatus, animarum sibi subditarum necessitatem et profectum attendat; et ubi quid illis necessarium, aut utile deprehenderit, hoc illis sine tedio subministret; illarum saluti in suis concionibus et exhortationibus unice consulat.

Vers. 2. — VIDETE CANES... Videte, id est, cavete. Canes. Olim hoc erat nomen gentium: Non est bonum numerare panem futurum et mittere canibus, Matth. 15, 26; sed cum rebus translata sunt nomina, et gentes quidem filii, Judaei autem vocantur canes, ait Theodoretus. Canes ergo vocat judaizantes, quia oblatrabant, mordelant et laerabant verbi Dei predicatores.

Malos operarios, quia Evangelium corrumpebant Judaismi additione; non edificabant, sed opus Dei diruere conabantur.

Concisionem, seu scissionem, tum quia circumcisio tum, post Christum, erat mera carnis scissio, nihil amplius significans, aut efficiens spirituale; hinc et ipso circumcissionis nomine indigna; tum quia ipsi judaizantes errore suo Ecclesiae christianae scissores et laeratores erant.

Vers. 5. — NOS SUMUS VERA CIRCUMCISIO, id est, veri circumcisi. Carnis circumcisio significabat cordis circumcisionem. Christiani itaque corde circumcisi vera sunt circumcisi; illa quippe signum erat, nos res significata.

QUI SPIRITU SERVIVIS DEO..... Explicat discrimen quod est inter falsos et veros circumcisos, seu inter Judaeos carne tantum concisos et inter Christianos corde circumcisos. Judaei carnaliter, seu ceremoniis carnalibus, Deo servunt; nos spiritu, seu animo puro; Judaei gloriantur in carnalibus, v. g., in carnis circumcissione, suamque in eis fiduciam reponunt; nos in CHRISTO JESU, nostrae salutis auctore, CLAMAMUS, nostramque in ejus meritis FRUCTUAM COLLOCAMUS. Hinc disco quis sit verus Christianus. Primo, qui corde circumcissus est; seu omnes passiones et vitiosas cupidinos corroborem faciamque tuiores, cautores et vigilantiores, ne in errorem aliquem aut peccatum probalamini.

Vers. 2. — Videte canes, q. d.: Observate et cavete imprudentes et improbos judaizantes et hereticos, qui nos allatant et mordent quasi canes; videte, id est, videndo cavete.

Videte malos operarios, operarios abditos; cavete et fugite pseudo-apostolos, qui christianissimum miscet et corrumptum judaismum, inquit Chrysost.

Videte (cavete) concisionem. Concisionem vocat circumcisionem, inquit ut eam elevet, et christianis parvi pendendam doceat; q. d.: Circumcisio olim tam pretiosa, tunc post Christum, tantum est concisio, nihil aliud est, quam carnis scissio et concisio; inquit Chrysost.

Vers. 5. — Nos enim sumus circumcisio, quatenus scilicet in nobis spiritualis significatio circumcissionis impletur. Circumcisio cordis in spiritu, non litera, Rom. 2. Qui carnalia desideria pariter et Judaica ceremoniam circumcidentes et ressecantes, spiritu servi-

tates mortificationis cultro circumcisa: sunt. Secundo, qui spiritu Deo servit; seu qui, ut ai Christus, Deum colit et adorat in spiritu et veritate, id est, spirituali, sed vero et sincero cultu et sacrificio fidei, spei, charitatis et obedientiae; seu qui in Deum sincere credit, firme sperat, Deum et proximum vero diligit, precepta Dei in spiritu charitatis servat, omnique ad Dei gloriam facit et refert; uno verbo, in cuius corde solus regnat charitas. Tertio, qui in Christo Jesu, salutis auctore; gloriantur, totamque suam spem et fiduciam in Christi meritis reponit, non in suis operibus. Hinc è contra disco quod qui, neglecta cordis mortificatione, neglectisque amoris Dei et proximi praecipit, cultum Dei quibusdam in exterioribus conceptis, in quibus suam collocat fiduciam, is Judaeus est censendus, non verè Christianus.

Vers. 4. — QUANTUM ERGO... id est, quantum, si aliqua esset in carne gloria et fiducia, haec mihi non doceat; imò majorem quam quilibet alius habere gloriantis materiam.

Vers. 5. — CIRCUMCISIO OCTAVO DIE... Enstat carnis prerogativas ob quas gloriantur, et in quibus judaizantes ipsos superproditur. Circumcisio fuit octavo die, sicut Isaac et posterì ejus. Judaeus ergo natus sum; non autem proselytus accepi circumcisionem; sicut plerique judaizantes, qui adate jam proveci, fuerunt circumcisi, sicutque Judaei tantum proselyti et ascitili.

EX GENERE ISRAEL. Natus sum, inquam, non de proselytis, aut ascitilis, sed de genere Israel, sed de prosapia Jacob.

DE TRIBU, seu familia, BENJAMIN, quem praeceteris dilexit Jacob, quemque habuit de Bachele ob quam tot annis servit. De tribu, inquam, Benjamin, quem in aliarum schismate tribui Juda constans et fidelis adhaesit, Delique templo et regno; nec legem nunquam deseruit, aut regem.

HEBRAEUS EX HEBRAEIS, id est, Hebraeus, Hebraeorum filius, seu tota majorum serie ex Hebrais. Multi putant hinc significari quod D. Paulus fuerit non familia tantum, sed et lingua, Hebraeus, idque inquit D. Chrysostomus. Haec quatuor praecedentes prerogative inus Deo, quae sola vera est, et Deo placens circumcisio, Ita Theoph.

Qui spiritu servivis Deo, hoc est, spiritualiter et mente, ut spiritu servire Deo, sit ei servire ex animo et secundum hominem interiorum, id est, cultu interno, quod est spiritualiter servire, q. d.: Nos Christiani verè sumus circumcisi, qui spirituali fide, spe et charitate Deo religiosè servimus.

Et gloriamur in Christo Jesu tanquam auctore salutis nostrae. Et non in carne fiduciam habentes. Carnem vocat res externas et carneas, puta carnis circumcisionem, nobilitatem, legis scientiam, pharisaismum, Ita Chrysost., Anselm.

Vers. 4. — Quantum ego habeam confidentiam et in carne, etc. De judaizantibus loquitur.

Vers. 5. — Circumcisio octavo die. Significare vult se non esse proselytum, id est, advenam populi Dei. Ex genere Israel, hoc est, ex prosapia Jacobi patriarchae, qui suo nomine dicitur esse Israel.

De tribu Benjamin, quae fortissima fuit, primumque regem Saulen dedit toti Israeli.

sum propriè opus non erant, nec ab electione sua; ipsi præterea cum multis aliis communes. Tres sequentes ei propria sunt et ex electione sua.

SECUNDUM LEGEM PHARISÆUS, id est, secundum legis sectam, seu institutum, Phariseus; quæ est inter Judæos secta melior et præcipua.

VERS. 6. — SECUNDUM EMULATIONEM....., at Phariseus tanto paternam traditionum ardens zelo, ut et Ecclesiam Christi ferro persecutus fuerim.

SECUNDUM IUSTITIAM..... Phariseus denique iustitiæ legalis, seu quæ ex lege et per legem paritur, tam accuratis observator, ut lucrum irreprehensibilis; nihil omisi, nihilque feci reprehensione dignum, intellige, coram hominibus.

VERS. 7. — SED QUÆ MIHI FUERUNT LUCRA..... Sed his, quas dixi, carnis prerogativas, quasque olim magno habebam in pretio; ut Christum cognovi, pro Christo et propter Christum habeo ut nullus pretii, imò ut damna repto et mihi noxia, quia sunt impedimenta Christianitatis, id est, gratiæ et salutis. Tanta est Evangelii excellentia, ut præ illo lex vetus sit quasi nihil. Evangelium est quasi adamus; lex quasi plumbum, ait D. Chrysostomus; hinc lex præ Evangelio damnosa est, et peritura. Comparatione potiorum, damnatum vocat ea quæ sunt deteriora, Supervacanea est hæcra, si sol apparuerit; supervacanea pedagogus illi qui peritiam accepit sapientiam; inutile lac matricis illi qui solido cibo vescuntur, Theodoretus.

VERS. 8. — VERUMTAMEN EXISTIMO ORISTA..... Plus dicam, omnia hujus mundi bona, gloriam, opes, vitam ipsam, si comparantur cum fide, quæ eminentem Christi cognitionem acquisivi, tanquam nihilum et fœdè reputo, imò tanquam damnum et quid noxium.

PROPTER EMULSIONEM SCIENTIAM. Grec. : Propter eminentiam cognitionis. Estius istud propter vertit in ut, quasi diceret D. Paulus: Ut assequar eminentiam et excellentiam cognitionis Christi et beneficiorum ejus. Significans se hujusmodi cognitionem nondum esse consecutum, sed adhuc in eâ se proficere, ut expressius docet infra. Naturalius videtur si propter veritas in pro, ut in paraphrasi, et idè Syrus: Eminenti

Hebraeus ex Hebræis oriundus. Secundum legem Phariseus, legem Mosalem proliens, Act. 26. Secundum certissimam sectam nostram religionis vixi Phariseus, Act. 25. Ego Phariseus sum, filius Pharisei.

VERS. 9. — SECUNDUM EMULATIONEM, persequens Ecclesiam Dei. Tantus inquit, in me fuit zelus et studiositas, se paternam traditionem; ut quicquid eis adversarum videretur, impetiosè ferrem, ipsaque ad eò Christi Ecclesiam tanquam apostatarum legis, persequer, per hoc existimans obsequium me præstare Deo.

SECUNDUM IUSTITIAM, quæ in lege est, convertatus sine quædâ. Ita convertatus coram hominibus, ut nemo de me queri possit, nisi obijcere, quod legem illâ parte fecerim transgressus.

VERS. 7. — Sed quæ mihi fuerunt lucra, etc., q. d.: Has carnis excellentias quas iam recessi, quas olim cum Judæis essum tanto in pretio habui, collegi, seposui velut mercator sua lucra; postquam Christi Evangelii veritatem et dignitatem agnovi, iam pro

existimo omnia inopiam esse præ dignitate scientiæ Jesu Christi Domini mei.

PROPTER QUAM OMNIA DETRIMENTUM FECI, id est, omnia prope, contempsi, et pro stercore habui.

ARBITROR UT STERCORA. Grec., arbitror esse stercores, et sic loquitur. Arbitror esse quisquillas, seu stipulam frumentum, ait D. Chrysostomus, qui putat id intelligi posse de lege per comparisonem ad Christum.

Quisquillæ sunt rejectamenta frumenti, seu paleæ; et hoc benè convenit legalibus; nunc enim ex quo lex excussa, Christum quasi frumentum nobis exhibuit, legalia omnia quasi quisquillæ sunt. Theodoretus idem sentit: Scylalam, inquit, crassior et durior est palea; hæc quidem fert frumentum, sed, postquam collectum est frumentum, abjicitur; ita lex Christum ostendit; postquam autem is apparuit, ea deinceps est supervacanea. Photinus hanc eundem cognitionem fusius explicat. Quemadmodum necessaria est stipula, donec creverit triticum, et separatim inde fieri, ita Christo, qui fuit verum granum frumenti, nondum nato, et in legis stipula latente, utilis erat lex: ubi autem per passionem et resurrectionem collectum est nobis hoc granum, et per ascensionem in horrea æterni Patris reconditum, ad nihil amplius utilis fuit legis culmus et stipula. D. tamen Chrysostomus vero simile putat Paulum id non de legalibus, sed de mundanis rebus dicere, ut in paraphrasi explici. Omnia ergo proorsus bona mundana et delicias Paulus vocat stercores, quia plerumque conspurcant habentem; quisquillas, quasi inania, vacua, superflua, non vera bona.

Observationes morales.

Nota itaque quod bona terrena sunt damna, quia nocent plerumque. Sunt stercores, quia fetent et commovent. Quisquillæ sunt, quia inutilia et inania. Solus Christus lucrum est, hic per fidem et gratiam possidendus, aliquando per gloriam. Da mihi, o misericors Deus, oculos fidei; illos, inquam, oculos quos Apostolo tuo delisti, cum omnia terrena respiciebat ut inutilia, ut damna, ut stercores. Contemnam illa, ut inutilia, vacua et inania; quisquillæ sunt. Fugiam illa ut damna, ut detrimenta, nocent plerumque. Horream illa ut stercores, fetent enim et conspurcant. Eadem

Christo, et propter Christum, habeo ut nullas pretii, imò et damna, puta impediunt veritatis et salutis à Christo percipiende. Ita Anselmus.

VERS. 8. — Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei. Omnia quæ tunc magni faciebam, ut genus, sectam, legisperitiam quam Gamalielè doctore accepi et quicquid ad Christum me non promovet, arbitror esse detrimentum; hoc est, non solum inutile, sed etiam damnosum et noxium: Idque propter eminentem scientiam, sive propter eminentiam scientiæ, id est, ut assequar excellentiam cognitionis Christi et beneficiorum ejus. Addit autem Domini mei ut ardentem animi sui affectum erga Redemptorem suum declarat.

Propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror a stercores; non hæc in contemptum legis, sed iustitiæ quæ ex lege est, ab Apostolo dicantur. Nec vero quisquam mirabitur legalem iustitiam ab Apostolo vocari stercores; si cogitet eundem à propheta vocari immunditiam, et comparari cum panno mulieris menstruata,

fides, quæ ostendit omnia terrena nihil esse, dat eminentem scientiam Jesu Christi: ut cognoscam illum....

Fusius vide apud D. Chrysostomum, hom. 10, in cap. 5. Epist. ad Philipp., Moral., pag. 99, 100. Primò, quod bona terrena verè damna sunt, non lucra, quod lucrum hominibus habent, lucrum verò nullum. Secundo, quod amentes faciunt; mulieres et equos eodem honore dignantur: unus est utrumque ornatus; seu ex istis rebus mulieres volunt splendidiore apparere, ex quibus et vehicula et pelles cortinarum in quibus voluntur. Tertio, quod supervacanea et inutilia sunt; non à morte liberant, non morbum propulsant, non prohibent senescere. Disce ex eodem Patre quod omnia tamen creata bona nobis erunt lucra, et non damna, si in Dei convertatur obsequium: hinc bonum usum te docebit eadem homilia. Fecit tibi oculum, hunc ipsi præsta, opera ipsis considerans, ipsumque glorificans, etc.; fecit tibi manus, dedit et pecunias, etc. Ab eodem mirabili Patre disce, quod nec divitiæ, nec paupertas oculos comparant, aut gehennam, sed utraque bonus et malus animus. Hinc ergo corrippe, hunc compone, hunc talem quem esse oportet præsta; et omnia tibi erunt utilia, pag. 101. Nam quemadmodum artifex, sive ferreat, sive auream, securum habeat, æquè ligna credit ad parat; ita sive per divitiis, sive per paupertatem, parat virtus, pag. 102. Facilius tamen per paupertatem, sicut melius per ferrum creditur lignum.

UT CUNCTUM LUCRIFICIAM, id est, Christi gratiam, iustitiam, meritum participationem.

VERS. 9. — ET INVENIAR IN ILLO, id est, ut sim et existam in Christo, sicut membrum illius corporis, ejus est esput: vel ut inveniar in Dei iudicio.

NON HABENS MEAM IUSTITIAM, scilicet, quæ mea sit et à meipso; iustitiam nimirum legalem, seu quæ ex legis notitiâ et observatione acquiritur, absque spiritu fidei et gratiæ.

SED ILLAM HABENS IUSTITIAM, quæ per fidem Christi gratis acquiritur; iustitiam, inquit, quæ divina est, utpote quæ à Deo manat, quamque Deus operatur in nobis et quæ in Christi Jesu fide fundatur. Nota primò quod fides verè iustitiæ radix sit et fundamentum. Vide Ep. ad Rom., c. 1, v. 17; c. 4, v. 5. Nota secundò, duas verè iustitiæ conditiones; à Deo est et per Christum: illius auctor, seu causa efficiens, Deus:

Sic enim in personâ carnalium Judæorum, iustitiam ex lege quæritur, loquitur Isaias, cap. 64, etc.

UT LUCRIFICIAM, id est, ut bonorum ejus particeps efficiar. Habebat hæc participatio primum quidem per fidem et notitiam Christi, veramque iustitiam; deinde per consortium resurrectionis et gloriæ ejus.

VERS. 9. — Et inveniar in illo, non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi Jesu. Inveniar, id est, existam, et ut sim in illo, scilicet Christo, sicuti palmas in vite; non habens meam iustitiam, id est, quæ mihi à meipso sit, cum nimirum quæ ex solâ legis notitiâ habetur; quæ ex lege est, id est, legalem, quæ ex legis observatione acquiritur absque spiritu fidei et gratiæ Christi; sed quæ ex fide est Christi, hoc est, sed sim habens iustitiam quæ per fidem Christi gratis acquiritur.

Illius promeritor, id est, causa meritoria, Christus. Tota divina est, à Deo manans, à Spiritu sancto infunditur per fidem vivam in Christum Jesum: et hæc est fides quæ verè et coram Deo justificat. Legalis autem et Pharisaica iustitia, externa tantum est, humana, in solis operibus hominis fundata; hinc pollicè tantum et coram hominibus justificat, seu facit ut iusti videamur ab externam legis observationem. Hæc iustitia dicitur mea, quia à me, meis propriis viribus. Ut Christiana sit, lex obsecratur in Spiritu Christi et per fidem in Christum.

VERS. 10. — AD COGNOSCENDUM ILLUM.... Potest licè immèditè precedentibus jungi, ita ut sensus sit: Iustitia est ex fide, quæ fide cognoscitur Christus et virtus resurrectionis illius et communiõ passionum. Ita Syr.: Ut per eam (fidem) cognoscam Jesum et virtutem resurrectionis ejus, et particeps sum passionum ejus et conformis sum morti ejus. Ita etiam D. Chrysostomus et Theodoretus. Sed probabilius puto quod alius referendum sit, nimirum ad arbitror ut stercores, ut Lucrificiam, et ut inveniar.... utque cognoscam illum.... Ita ut hæc pars sit continuatio honorum ex judaismi contemptu proferturam; seu est explicatio eminentiæ cognitionis Christi: Ad cognoscendum illum, Christum scilicet spectantem et practicè. Quis? Quantus? Qualis? homo, Deus, Salvator mundi: omnia quæ spectant ad utramque illius naturam; ad nostram justificationis et salvationis œconomiam; omnia mysteria, ad præcipue.

VIRUTEM RESURRECTIONIS EJUS, id est, insignem illam omnipotentiam, quæ et semetipsum suscitavit, et nos aliquando suscitabit à mortuis. Admirabilem illum Christi suscitati statum æternum, in quo humanitatis nostræ infirmitas, in divinitatis abyssum sic absorpta est, ut totus sit Deus. Statum, inquam, illum gloriosum, qui nostræ resurrectionis futuræ exemplar est, seu, in quo ipsi conformes erimus in æternâ beatitudine; statum denique in quo mihi Ecclesiam persequenti apparuit, dicens: Saul, Saul, quid me persequeris?

ET SOCIETATEM, Grec., communionem, passionem ejus, seu ut cognoscam virtutem sanctæ crucis. Ut cognoscam quam honorificum sit, quamque proficuum cum Christo pati; Christo per passionem in cruce communiuri. Crux Christi, fons et origo gloriæ: so-

Quæ ex Deo est iustitia in fide. Iustitiam, inquam, non à Deo auctore est, et fundatur in fide; quia fides hujus iustitiæ fundamentum est. Quæ ex Deo est iustitia, hoc est, quæ divina est iustitia, à Deo manans, ut Deus nris fietat et habeat partem, coramque evoere iusti simus; non autem humana, quæ ex lege est.

VERS. 10. — Ad cognoscendum illum, etc.; et ut cognoscam illum, nempe quis et quantus sit, utpote Deus et homo, et cætera que ad utramque ejus naturam pertinent. Item ut cognoscam virtutem seu potentiam resurrectionis et gloriæ ejus; nempe quod ea sit exemplaris cause nostræ resurrectionis et gloriæ, quia nos ad eam simulitudoem referamur simus. Et ut cognoscam communionem passionum ejus, in quantum venio, et quæ mihi contingit, dum per passionem et mortis pericula que pro nomine ejus sustinuo

cietas itaque crucis, seu passionum Christi, erit causa societatis gloria.

Nota inter Christum et Christianum communionem passionum. Christi passio fuit nostra, qua pro nobis, et vice nostra passus est: nostrae passionis Christi sunt; quia particulae et communicationes sunt passionum Christi: applicationes sunt Christi passionum. Dum patimur pro Christo, Christus sua nobis applicat merita, dum patior, in societatem passionum illius venio. Hoc laeae est luxur vitae felicitas: *Beati qui persecutionem patiuntur...* Felicitas aeterna erit Christo glorioso conformari; felicitas temporalis, Christo patienti esse conformem: ipsi passionibus communi.

CONFISCATIS MORI EIUS. Graecum participium est praesentis temporis. Hinc Ambrosius: *conformans me morti ejus.* Alii, *dum conformis fu.*

Quasi diceret, *et societatem passionum tuas*, in quam venio, dum conformis fuis morti ejus, per labores, passionem, mortis pericula, qua pro ipso patior. Per calamitates itaque ad Christi similitudinem fingimur: ipsius imago finis: fratres illius efficiuntur; Christi quodammodo evadimus. Vide D. Chrysostomum. Ea quanta est eruminarum dignitas!

VERS. 11. — *Si quomodo occurrat ad resurrectionem...* id est, ut si quomodo possim, occurram et perveniam ad beatam justorum resurrectionem.

Nota literales et morales.

Nota primo, si quomodo, quod innuit difficultatem et incertitudinem. Paulus, *res electionis*, de sua salute certus non erat; timebat ne reprobus fieret. primo Cor. 9: quis ergo securus? Nota secundo nomen Graecum *ἀσθενέω*, quod significat non simpliciter resurrectionem, sed *extresurrectionem*, id est, gloriosam, sublimem, plenam et perfectam resurrectionem, quia nulla mors, nullaque mala sequuntur; resurrectionem, qua in altum feruntur, obviam Christo in aera; uno verbo, resurrectionem quam expectant just.

Nota autem quod, ad hanc beatam resurrectionem nos duo conducunt, viva fides gloriose Christi resurrectionis, et conformitas, seu communio passionum (sicut dicitur saepe quotidie mori, 1 Cor. 15), conformis efficitur morti ejus.

VERS. 11. — *Si quo modo occurrat*, etc. Sensus est: *Comptior et commorior Christo*, ut si quo modo possim, perveniam ad beatam resurrectionem mortuorum quam vobis expectant.

VERS. 12. — *Non quid jam accerim*, id est, apprehenderim, aut potius prehenderim, *aut jam persequar* sin; q. d. Non ea mente dixi, utasi potem me jam apprehendissete hanc christianam justitiam apicem, hanc perfectam resurrectionis ac passionis Christi cognitionem, etc.

Sequitur autem, si quo modo comprehendam. Sequor, id est, persequor. Significat autem insequi cum extremo conatu assequendi et apprehendendi. Sensus est: *Nondum assecutus sum perfectionem*, ut nihil jam quiescendum sit, sed adhuc curro, contendo, persequor, ut illam, in qua, apprehendam. Non loquitur de praesente vitae aeternae, quod infra vocat *bravium superius vocatum*, sed de perfectione cognitionis et vitae, ad quam in hoc saeculo, post quantumlibet profectum, semper adhuc aspirandum est.

Christi. Prima nos reddet amore ferventes; et quasi desiderio nos sursum extollet; secunda Christi meritis dilabit, dignosque reddet qui revera extollamur; sicut quasi duae alae erunt, quae nos aliquando passio in aera. Ergo firmè et vivè credamus gloriosam Christi resurrectionem; de illa, tanquam nostrae futura exemplari sapè cogitemus. Christo passo communiatur, ut hanc temporali conformitate, aeternam mereamur in gloria.

VERS. 12. — *Non quod jam accerim...* dixi, si quomodo...; nec enim praesens quod metam apprehenderim, aut ad perfectionis apicem pervenerim; sed persequor, maximo conatu currens, ut si quomodo possim, ad apicem illum perveniam, ad quem, ut pervenirem, Christus prior me, quasi sua manu, apprehendit et in stadium deduxit: nimirum cum mihi prope Damascus apparuit. *Non quod jam accerim*, scilicet palmam, bravium, apprehenderim metaam.

ACT PERFECTUS SUI, consummatus, aut ad perfectionis terminum pervenim.

Sequitur, id est, persequor, curro, eò tendo majore quo possam conatu, ut illud assequar, ad quod Christus me fugientem, etc. Ipse me prior retibus illigavit, ait Theodoritus. Fugiebam illum et valèe avertabar; ipse me fugientem apprehendit. Itaque ego quoque persequor, euenis eum apprehendere, ne à salute excidam, Theodoritus.

Gratias impensas, o misericos Deus, qui me fugientem, quasi manu tuà apprehendisti et in stadium deduxisti; ignosce meam hucque in tu servitio socordiam; augo animum, da vires ut alacrius curram, braviumque tandem assequar ad quod et propter quod me comprehendisti.

VERS. 13. — **FRATRES, EGO NON ARBITOR...** **USUM AUTEM, supple, sollicitus ago**; uni totus intendo, in cumbio, scilicet quae retro sunt, id est, à tergo praeterita, obliviscens.

AD EA QUAE PRIORA, quae à fronte, quae ante me sunt, cursum meum dirigens et extendens.

VERS. 13. — **AD DESTINATUM PERSEQUIOR**, id est, ad scopum seu versùs signum praefixum totis viribus

In quo et comprehensus sum à Christo Jesu; q. d. Cum pergerem Damascus ut christianus esaperem et vincerem, à Christo in vià apprehensus sum, etc., et haec omnia hoc fine fecit Christus, ut vicissim satagere comprehenderem tam ipsum, quam perfectionem Christianam, etc. Sicut aliquando procul aberrant et fugiunt à Christo, comprehensus sum ab eo per gratiam ejus praevenientem; ita, quae vicissim hanc praesto diligentiam, ut totis viribus eum insequar, et nullo apprehendere vitium perfectione.

VERS. 13. — **FRATRES, EGO ME NON ARBITOR comprehendisse, unum autem, subaudi, ago**; id est, in unum rem totus sum intentus. *Unum autem illud expiit Apostolus sequentibus verbis:*

Qui quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quae sunt priora extendens mensuram. Obliviscitur autem operum praeteritorum, quoniam justorum, non quod ea contemnat, sed quod illis non contentus, semper ad majora et perfectiora nitatur. *Tota vita huius Christiani sanctum est desiderium proficiendi*, inquit Augustinus.

VERS. 14. — **AD DESTINATUM PERSEQUIOR**, id est, ver-

curro; seu oculis in scopum unice defixis, ad eum totis viribus contendo, ut bravium, seu palmam, praemium assequar, ad quod Deus è celo me per Christum vocavit. Ehen! quantum ab hac apostolica praxi disto! Quidni, o Deus bone, sicut apostolus tuis, oculos in bravium unice defixos habeo, ut ad illud totis contendam viribus? cur toties ab aeternitate distractus, terrenis implicor, cursum ad caelestia remorantibus? *Averte oculos meos, ne videam rivitatorum, in via tua vivifica me*; da mihi fidem vivam, ardens desiderium, illuminatos oculos cordis mei, ut sciam qui sit spes vocationis meae, et quae divitiae gloriae hereditatis meae in sanctis, etc., ut hoc unice videns, cetera omnia obliviscens, huic totis innotam.

VERS. 15. — **QUICUNQUE ERGO PERFECTUS**, seu, ut dicitur aliis, *spiritalis, firmiora*, seu in rebus divinis bene versati, et perfectione aliis praecentes. Perfecti hominis est non se existimare perfectum esse; hoc perfectio est, D. Chrysostomus.

HOC SENTIAMUS, scilicet nos ad perfectionem nondum pervenisse. Nec in hoc est contradictio; etsi enim aliorum comparatione sint perfecti, in se tamen sunt adhuc perficendi: multa illis desunt.

Et si quid aliter sentitis, id est, sentitis ab aliquibus forte decepti, spero quod Deus vobis revelabit, ita sentendum vobis esse, ut dixi. Vides quàm verecundè, ait D. Chrysostomus, *si quid aliter sentitis, ut ignoratè videatur potius quam improbitas.*

VERS. 16. — **VERITATEM AD QUOD Pervenimus...** **Græcè: Veritatem ad quod pervenimus, eadem incedere regulam, idem sapere (initium pro imperativo); Syr: Veritatem id ad quod pervenimus, eadem pervenisse scopum totis feror.** **Ad bravium superius vocatum Dei in Christo Jesu.** Bravium proprio significat praemium certantibus propositum. Ego, inquit, ea qua sunt à tergo relinquens, ad ea vero quae sunt à fronte, meipsum extendens, oculis semper in scopum defixis, cursum contendo ad palmam seu praemium regni caelestis; ad quod à Deo vocati sumus per Christi fidem et meritum. Aliud est scopus; aliud praemium, seu palma, seu corona. Apparet per scopum seu destinationem intelligi perfectionem illam de qua dicebat: *Non quod jam accerim*, aut jam perfectus sum, etc. Per bravium vero seu palmam significari praemium superius beatitudinis, ad quod obtinendum currere se dicit, habendo oculos semper intentos in scopum perfectionis propositi. *In Christo Jesu, per Christum Jesum, per Christi merita.* Ai Chrysostomus; q. d. Deus hunc terminum nobis proposuit, et ad illud nos vocat per merita Christi.

VERS. 15. — **Quicunque ergo perfectus sumus, hoc amamus.** Perfectos dicere videtur, quos alibi spirituales, et firmiores, et perfectos vocat; id est, sapienter ambulantibus capaces, et peroptantes ea qua sunt spiritus Dei, et eos qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali. *Quicunque ergo perfecti sumus, id est, intelligentia rerum divinarum ceteris praestantius, vel reipsa, vel nostra, aut aliorum opinione; hoc sentiamus quod ego de meipso jam prolessus sum, scilicet, nos modicum apprehendisse aut perfectos esse, sed adhuc multa nobis deesse, idcirco nos cursum qui retro sunt oblitus, semper ad anteriora debere extendi.*

Et si quid aliter sentitis, vel sentitis, et hoc vobis Deus revelabit. Et si qui vestro aliter sentiant de ea re de qua jam egi, nimirum arbitrans se jam apprehendisse aut perfectos esse, sed adhuc multa nobis deesse, idcirco nos cursum qui retro sunt oblitus, semper ad anteriora debere extendi.

ficiamus sentit, eademque concordat. Sensus est: *interim in hoc ad quod pervenimus concordet simus, et in eadem doctrina et vite regula permaneamus.* Regula nec additionem, nec subtractionem admittit; alioquin jam non est regula; haec regula fides est, Chrysostomus.

VERS. 17. — **IMITATORES MEI ESTOT:** **Græcè: Coimitamini me**, id est, ames pari studio me imitaturi, vel imitandi me sicut alii, quos videtis me studiosos imitatores.

ET OBSERVATE NOS... **Græcè: Observate ita ambulantes, sicut habetis exemplum nos**, id est, qui habent nos, ut exemplar sum, ut eos etiam imitemini. Dixit supra: *Videte canes, ut fugiant; nunc dicit: Observate, ut imitemini.* Apostoli erant forma et exemplar et quasi leges animatae. Vide D. Chrysostomum, ita sit praebitis. Praefati tamen vita non excusant subditos, qui habentur Christiani doctores; nobis adhaerent: *Discite à me...* Item D. Chrysostomus. Habemus et in Scripturis omnium virtutum exemplaria. Vide Iidem.

VERS. 18. — **MULTI ENIM AMBULANT...** **Non sine causa vos mei et mei similitum imitatores vobis**, quia multi sunt non imitandi, licet Christiano christoque errorem praedicent; id sepe vobis dixi, cum essem apud vos, nunc autem et scriptis et lacrymis dico. Qui in deliciis vivunt, verè lacrymis digni sunt, D. Chrysostomus.

ISTIMOS CRUCIS CHRISTI. Inimici sunt crucis Christi, primo, quia justificationem legi tribuantur, non gratiae, quae crucis est fructus; secundo, quia Christianissimum simulant, in otio et deliciis vivebant, hedasso perfectionem, ut proficere ultra non debeant: epulum confido Deum vobis qui tales estis, etiam hoc quod sentendum dixi, revelaturum pro intermin inspirationem aique doctrinam. Omitter significat Dei donum esse, quod quis rectè sapit, et inspiracionem suam agnovit. Deus hoc revelat, dum homini seipsum, et sua vita sensum patefacit, etc.

VERS. 16. — **Veritatem ad quod pervenimus, etc.** **Interim quantum ad id quod de rebus divinis jam assecutus sumus**: hinc vos omnes, eadem regulam tenete, et idem sapere, id est, concordare esse. *Regulam, vocat legem et fidem Christi.*

VERS. 17. — **Imitatores mei estote, fratres, unum cum aliis qui me imitaturi.** Sicut alios videtis esse studentes vel imitandi, ita et vos facite. *Et observate eos qui ita ambulanti, etc.*, id est, non se formam et exemplar. *Et observate, vive considerate eos, qui vitam suam institunt ad exemplar, quod ego vobis praebui, quod quae à me accepistis; et eos imitami.*

VERS. 18. — **MULTI ENIM AMBULANT, sabandi, aliter quam ego**; quia ego praedico et sequor Christi errorem, et austeram vitam, illi et verbo et facto Christi errorem negant. *Quis sepe dixerunt nobis (salandi, esse) nunc autem et flos dico.* Plentem se introducit, et commendat amorem suum erga Philippenses, quantum Paulum excoelat.

Inimicos crucis Christi, qui justificationem praedicationem ex lege querunt; ut bene Thomas adnotat: quoniam in Christiano crucis vim credere se dicebant, ex consequenti tamen hostes crucis Christi, se declarabant. *Quia, sicut alii dicit, Galat. 2, si per legem iustitia, ergo gratis Christianus mortuus est. Græci hinc inde crucis Christi interpretantur eos qui voluptates et luxum*

quod adversatur cruci, sit D. Chrysostomus. Nihil æquè à Christiano alienum est, ac requiem et otium querere, etc. Dominus tuus in crucem actus est, et tu requiem queris? Dominus tuus clavibus confixus est, et tu deliciaris? hæccene militis generosi? D. Chrysostomus. Si Dominum tuum amas, illius vitam vive, mortem illius morere; ipse te crucifige, non ut ipse te interimas, sed ut cum Paulo dicas: *Nihil mundans crucifigis est...*, idem.

Vers. 19. — *Quorum finis interitus*, id est, qui ad extremum peribunt, æternamque subibunt supplicium. Percant ergo necesse est, qui crucem Christi, fontem salutis, evacuant.

Quorum deus venter est, quia ejus gratiâ faciunt omnia; quasi summum bonum in deliciis sensualibus reponunt. Hinc ventricolæ.

Et gloria in confessione ipsorum; Syr.: *Gloria ipsorum, dedecus ipsorum*, id est, gloriantur in flagitiis, quorum ipsos pudere oporteret. Grave malum est turpia facere; sed si te, cum facis, pudeat, quasi didimidum malum est. D. Chrysostomus; sin autem inde te offeras, summus jam est animi stupor.

Qui terrenam sapiunt, id est, cogitant diligunt et curant.

Vers. 20. — *Nostra autem conversatio...* Græc., *administratio nostra*; Syr., *nostrum exercitium*; Athiop., *civitas nostra*; Tertullianus, *nostræ municipatus*. Sensus est: Tales sunt illi; nos autem è contra, cælestia cogitamus, diligimus et curamus, quia cælum patria nostra, civitas nostra, municipatus noster, *florissimus*,

hujus vite sectantes, crucem Christi videntur odisse; utpote que non ad delicias, sed ad labores et austeritatem vite nos invitet.

Vers. 19. — *Quorum finis interitus*, id est, qui ad extremum interibunt ac peribunt; loquuntur autem de æternâ perditione.

Quorum deus venter est, nam ventrem habent pro Deo, quia causâ ventris omnia faciunt, id est, finem constituent in deliciis celi et potibus. Hujusmodi Christo Domino non serviunt, sed suo ventri; Rom. 16.

Et gloria in confessione ipsorum, id est, in dedecore, ignominia, turpitudine, pudore ipsorum, et qui gloriantur in his quæram ipsos oportebat pudere, id est, in flagitiis et malis factis, etc.

Qui terrenam sapiunt, Quorum cor terræ affixum, non nisi terrestres habet affectus, non nisi terrestria bona amat, desiderat, curat; cogitat, prosequitur.

Vers. 20. — *Nostra autem conversatio in cælis est*. Pro conversatione Græcè est conversatio civilis, id est, civium inter se; tanquam dicit Apostolus: Civitas nostra, in qua ut cives conversamur, in cælis est; itaque nos non terrenam sapiunt, sed cælestia. Hoc enim est conversacionem habere in cælis, cælestia sperare, querere, mediari.

Unde (ex quo scilicet cælo, vel ex quibus cælis) etiam Salvatorem creptentem Dominum nostrum Jesum Christum. Ut veniens ad iudicium nos fideles, ad cælestia anhelantes, cælo adjuvaret, et in cælo secum triumphantes ducat. Nota: Salvare proprie est rem am-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° Conserva, et slâ mente repostam tene ideam de vero Christiano. Corde circumcisus, spiritu servit Deo, et in Domino Jesu Christo gloriaris. Vide v. 5.

ex Badao, significat regimen politicum, rempublicam, civitatem. Quasi diceret Paulus: Regimen nostrum, nostra republica, nostra civitas, municipatus noster in cælis est; id est, conversamur ut cives cælorum; nos gerimus ut nuncipes cælorum; vivimus et regimur jure, legibus et politâ regni cælestis. Talis est omnis verè Christianus; attende tibi.

Unde etiam Salvatore... Ex quo cælo expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui veniens ad iudicium, nos amicos suos liberabit ab omni corporis et mentis ærumnâ, nosque donabit gloriâ corporis et anime.

Vers. 21. — *Qui reformabit*; Græc., *transfigurabit*, transformabit, id est, in aliam figuram accidentalem commutabit, ex passibili, corruptibili et terreno, faciens impassibile, incorruptibile, æternum.

Corpore humilitatis nostre. Hebraismus, id est, corpus humile, abjectum ac miserum;

Configurabit corpori claritatis sue. Græc.: *Ut fiat conforme corpori claritatis Christi*; Syr.: *Ut fiat in similitudinem corpori gloriæ sue*. Hæc configuratio, conformatio corporis nostri cum glorioso corpore Christi, fiet per, et propter passionem. Si computamus, et congruificamur. Quot vulnera pro Christo, tot nobis corporis cum Christo; quot mortificationes propter Christum, tot consolationes in gloria cum Christo. Quid ergo miramur, ô caro mortua? quid recalcitras? patere, mortificare in tempore, ut in æternum gaudeas et glorieris. *Pena brevis, gaudium erit æternum*.

nam aut perditam recuperare, sic Christus dicitur Salvatore, quia nos nobis, puta primaræ nostre integritati, spei, salutis et felicitati restituit.

Vers. 21. — *Qui reformabit corpus humilitatis nostre, configuratum corpori claritatis sue*. Pro reformabit, Græcè est, transfigurabit, transformabit, hoc est, in aliam figuram et formam commutabit, ut scilicet ex corruptibili faciat corpus incorruptibile, ex passibili impassibile, ex terrestri cælesti. Sensus: Qui transmutabit corpus nostrum humile, vile, miseris et corruptioni obnoxium; ut sit tale quale est corpus ipsius gloriosum, *Configuratum corpori*; Græcè est, ut fiat conforme corpori claritatis Christi. Syrus vertit, ut fiat in similitudinem corporis gloriæ sue. Pape! inquit Chrysost., illic qui ad dexteram Patris sedet, conforme fiet hoc corpus? Illi qui adoratur ab angelis? Illi cui astant incorporales illic virtutes illi, qui est super omnem principatum, potestatem et virtutes, illi conforme fiet? etc.

Secundum operationem quâ etiam possit subijcere sibi omnia. Causam dat hujus transformationis, potentiam scilicet ac potentem Christi operationem, quâ potens est subijcere sibi omnia, etc.; ergo facile ipsi est, ut suo jussu faciat corpora nostra corrupta resurgere ad immortalitatem et gloriam. Ita Chrysost. Christus effugiet potest omnia sibi subijcitur, ergo potest conformare corpora nostra mortalia corpori suo glorioso, idque adeo facturum est, quia facturum se promisit.

Ut hanc in te adimpleas ideam, cultro mortificationis, in corde tuo, concupiscentiæ vitia continè re-secâ. Spirito, seu fide vivâ, spe firmâ, charitate sin-

cerâ, Deum cole; sic in corde tuo regnet ejus claritas, ut omnium tuarum actionum, et internarum, et externarum, sit principium et forma. In Christo Jesu, Filio Dei, Salvatore tuo, gloriare, totamque tuam spem pone.

2° Conserva et veram de mundanis bonis ideam, ut ea contemnas. Sunt quisquiliæ, damna, stercora; seu inania sum, noxia, foetida, et conspurcancia. Vide v. 8. Inania, et inutilia sperne; noxia fuge; foetida horre. Observa tamen quod ex se nec bona sunt, nec mala; sed ea talia facit bonus, vel malus animus. Ille ergo si corrigatur, omnia erunt utilia. Vide ibidem.

3° Conserva et notitiam de dignitate passionum, ut eas libentius feras: passio, commotio, communicatio, societas est passionis Christi. Vide v. 10. Patiens ergo gaude, quia Christi passioni communicas; Christi autem passio, fons est beatitudinis æternæ; Christi patientiæ sis conformis; Christo itaque glorioso conformis eris. Vide et v. 21.

CAPIT. IV.

1. Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea; sic state in Domino, charissimi.

2. Evodiam rogo, et Syntyche deprecor, adipsam sapere in Domino.

3. Etiam rogo et te, germane compar, adjuva illas que mecum laboraverunt in Evangelio, cum Clemente, et cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vite.

4. Gaude in Domino semper; iterum dico, gaude.

5. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus; Dominus propè est.

6. Nihil solliciti sitis; sed in omni oratione et obsecratione, cum gratularum actione petitiones vestrae innocentes apud Deum.

7. Et pax Dei, que exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu.

8. De cætero, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque pacifica, quæcumque iusta, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque honesta, si qua virtus, si qua laus discipline, hæc cogitate.

9. Que et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, hæc agite; et Deus pacis erit vobiscum.

10. Gavissus sum antem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando rellorastis pro me sentire: sicut et sentiebatis; occupati autem eratis.

11. Non quasi propter penuriam dico: ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse.

12. Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum), et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati.

13. Omnia possum in eo qui me confortat.

14. Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ.

4° Observa, et sequere christianas Apostoli praxes, quibus se ad perfectionem evangelicam excitant. Vers. 12, 15, 14, semelipsum considerans in evangelica palestra, quasi stadiodromum in stadio, majori quo potest conatu, currit ad bravium; que retrò sunt obliviscens, oculis in scopum unicè deversis; ad eum totis viribus contendit. Eleu! miser, in eodem stadio positus, languens lactentis torpi, et torpe! da vires et animum, ô Deus, apostolum tuum imitandi, in fine saltem meæ tepidâ vitæ. Vers. 20, se cælorum civem et municipem considerans, mente et corde à terrenis abstractus, cælestia cogitat, diligit et curat: jure et legibus cælestis regni vivit et regitur. Eodem ac Apostoli insignitus sum honore; cælorum sum civis, domesticus Dei; cur ergo, ut talpa, hæreo terræ, mente et corde inclusus in terrâ? Sursum cor, ô anima mea! mentem erige, suscipe cælum; hæc est patria tua, domusque æterna; ad hanc anheba, hic convertere, donec veniat Salvator, qui te ab hujus exiliis miseris eripiat, subque gloriâ donet in patriâ.

CHAPITRE IV.

1. C'est pourquoi, mes frères très-chers et très-désirés, qui êtes ma joie et ma couronne, continuez, mes bien-aimés, et demeurez fermes dans le Seigneur.

2. Je conjure Evodie et je conjure Syntyche de s'unir dans les mêmes sentiments en Notre-Seigneur.

3. Je vous prie aussi, vous qui avez été le fidèle compagnon de mes travaux, d'assister celles qui ont travaillé avec moi dans l'établissement de l'Évangile, avec Clément, et les autres qui m'ont aidé dans mon ministère, dont les noms sont écrits dans le livre de vie.

4. Réjouissez-vous sans cesse en Notre Seigneur; je le dis encore une fois: réjouissez-vous.

5. Que votre modestie soit connue de tous les hommes; le Seigneur est proche.

6. Ne vous inquiétez de rien; mais en quelque état que vous soyez, présentez à Dieu vos demandes par des supplications et des prières accompagnées d'actions de grâces.

7. Et que la paix de Dieu, qui surpasse toutes nos pensées, garde vos cœurs et vos esprits en Jésus-Christ.

8. Enfin, mes frères, que tout ce qui est véritable et sincère, tout ce qui est honnête, tout ce qui est juste, tout ce qui est saint, tout ce qui peut vous rendre aimables, tout ce qui est d'édification et de bonne odeur, tout ce qui est vertueux, et tout ce qui est louable dans le règlement des mœurs, soit l'entretien de vos pensées.

9. Pratiquez ce que vous avez appris et reçu de moi, ce que vous avez entendu dire de moi, et ce que vous avez vu en moi; et le Dieu de paix sera avec vous.

10. Au reste, j'ai reçu une grande joie en Notre-Seigneur, de ce qu'enfin vous avez renouvelé les sentiments que vous aviez pour moi, non que vous ne les eussiez toujours dans le cœur, mais vous n'aviez pas d'occasion de les faire paraître.

11. Ce n'est pas la vue de mon besoin qui me fait parler de la sorte, car j'ai appris à me contenter de l'état où je me trouve.

12. Je sais vivre pauvrement, je sais vivre dans l'abondance; ayant éprouvé de tout, je suis fait à tout, au bon traitement et à la faim, à l'abondance et à l'indigence.

13. Je puis tout en celui qui me fortifie.

14. Vous avez bien fait néanmoins de prendre part à l'affliction où je suis.

quod adversatur cruci, sit D. Chrysostomus. Nihil æquè à Christiano alienum est, ac requiem et otium querere, etc. Dominus tuus in crucem actus est, et tu requiem queris? Dominus tuus clavibus confixus est, et tu deliciaris? hæccine militis generosi? D. Chrysostomus. Si Dominum tuum amas, illius vitam vive, mortem illius morere; ipse te crucifige, non ut ipse te interimas, sed ut cum Paulo dicas: *Nihil mundans crucifigis est...*, idem.

Vers. 19. — *Quorum finis interitus*, id est, qui ad extremum peribunt, æternamque subibunt supplicium. Percant ergo necesse est, qui crucem Christi, fontem salutis, evacuant.

Quorum deus venter est, quia ejus gratia faciunt omnia; quasi summum bonum in deliciis sensualibus reponunt. Hinc ventricolæ.

Et gloria in confessione ipsorum; Syr.: *Gloria ipsorum, dedecus ipsorum*, id est, gloriantur in flagitiis, quorum ipsos pudere oporteret. Grave malum est turpia facere; sed si te, cum facis, pudeat, quasi didimidum malum est. D. Chrysostomus; sin autem inde te offeras, summus jam est animi stupor.

Qui terrenam sapiunt, id est, cogitant diligunt et curant.

Vers. 20. — *Nostra autem conversatio...* Græc., *administratio nostra*; Syr., *nostrum exercitium*; Athiop., *civitas nostra*; Tertullianus, *nostræ municipalitas*. Sensus est: Tales sunt illi; nos autem è contra, cælestia cogitamus, diligimus et curamus, quia cælum patria nostra, civitas nostra, municipalitas nostra, *florissans*,

hujus vite sectantes, crucem Christi videntur odisse; utpote que non ad delicias, sed ad labores et austeritatem vite nos invitet.

Vers. 19. — *Quorum finis interitus*, id est, qui ad extremum interibunt ac peribunt; loquuntur autem de æternâ perditione.

Quorum deus venter est, nam ventrem habent pro Deo, quia causâ ventris omnia faciunt, id est, finem constituent in deliciis celi et potibus. Hujusmodi Christo Domino non serviunt, sed suo ventri; Rom. 16.

Et gloria in confessione ipsorum, id est, in dedecore, ignominia, turpitudine, pudore ipsorum, et qui gloriantur in his quæram ipsos oportebat pudere, id est, in flagitiis et malis factis, etc.

Qui terrenam sapiunt, Quorum cor terræ affixum, non nisi terrestres habet affectus, non nisi terrestria bona amat, desiderat, curat; cogitant, prosequitur.

Vers. 20. — *Nostra autem conversatio in cælis est*. Pro conversatione Græcè est conversatio civilis, id est, civium inter se; tanquam dicit Apostolus: Civitas nostra, in qua ut cives conversamur, in cælis est; itaque nos non terrenam sapiunt, sed cælestia. Hoc enim est conversacionem habere in cælis, cælestia sperare, querere, mediari.

Unde (ex quo scilicet cælo, vel ex quibus cælis) etiam Salvatorem creptentem Dominum nostrum Jesum Christum. Ut veniens ad iudicium nos fideles, ad cælestia anhelantes, cælo adjuccet, et in cælo secum triumphantes ducat. Nota: Salvare proprie est rem am-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° Conserva, et sibi mente repostam tene ideam de vero Christiano. Corde circumcisus, spiritu servit Deo, et in Domino Jesu Christo gloriaris. Vide v. 5.

ex Budaço, significat regimen politicum, republicam, civitatem. Quasi diceret Paulus: Regimen nostrum, nostra respublica, nostra civitas, municipalitas noster in cælis est; id est, conversamur ut cives cælorum; nos gerimus ut nuncipes cælorum; vivimus et regimur jure, legibus et politia regni cælestis. Talis est omnis verè Christianus; attende tibi.

Unde etiam Salvatore... Ex quo cælo expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui veniens ad iudicium, nos amicos suos liberabit ab omni corporis et mentis ærumnâ, nosque donabit gloria corporis et anime.

Vers. 21. — *Qui reformabit*; Græc., *transfigurabit, transformabit*, id est, in aliam figuram accidentalem commutabit, ex passibili, corruptibili et terreno, faciens impassibile, incorruptibile, æternum.

Corpus humilitatis nostræ. Hebraismus, id est, corpus humile, abjectum ac miserum;

Configurabit corpori claritatis sue. Græc.: *Ut fiat conforme corpori claritatis Christi*; Syr.: *Ut fiat in similitudinem corpori gloriæ sue*. Hæc configuratio, conformatio corporis nostri cum glorioso corpore Christi, fiet per, et propter passionem. Si computamur, et glorificamur. Quot vulnera pro Christo, tot nobis corporis cum Christo; quot mortificationes propter Christum, tot consolationes in gloria cum Christo. Quid ergo murmuras, ô caro misera! quid recalcitras? patere, mortificare in tempore, ut in æternum gaudeas et glorieris. *Pena brevis, gaudium erit æternum*.

nam aut perditam recuperare, sic Christus dicitur Salvatore, quia nos nobis, puta primaræ nostræ integritati, spei, salutis et felicitati restituit.

Vers. 21. — *Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis sue*. Pro reformabit, Græcè est, transfigurabit, transformabit, hoc est, in aliam figuram et formam commutabit, ut scilicet ex corruptibili faciat corpus incorruptibile, ex passibili impassibile, ex terrestri cælesti. Sensus: Qui transmutabit corpus nostrum humile, vile, miseris et corruptioni obnoxium; ut sit tale quale est corpus ipsius gloriosum, *Configuratum corpori*; Græcè est, ut fiat conforme corpori claritatis Christi. Syrus vertit, ut fiat in similitudinem corporis gloriæ sue. Pape! inquit Chrysost., illic qui ad dexteram Patris sedet, conforme fiet hoc corpus? Illi qui adoratur ab angelis? Illi cui astant incorporales illic virtutes illi, qui est super omnem principatum, potestatem et virtutes, illi conforme fiet? etc.

Secundum operationem quâ etiam possit subijcere sibi omnia. Causam dat hujus transformationis, potentiam scilicet ac potentem Christi operationem, quâ potens est subijcere sibi omnia, etc.; ergo facile ipsi est, ut suo jussu faciat corpora nostra corrupta resurgere ad immortalitatem et gloriam. Ita Chrysost. Christus effugiet potest omnia sibi subijcitur, ergo potest conformare corpora nostra mortalia corpori suo glorioso, idque adeo facturum est, quia facturum se promisit.

Ut hanc in te adimpleas ideam, cultro mortificationis, in corde tuo, concupiscentiæ vitia continè re-secâ. Spirito, seu fide vivâ, spe firmâ, charitate sin-

cerâ, Deum cole; sic in corde tuo regnet ejus claritas, ut omnium tuarum actionum, et internarum, et externarum, sit principium et forma. In Christo Jesu, Filio Dei, Salvatore tuo, gloriare, totamque tuam spem pone.

2° Conserva et veram de mundanis bonis ideam, ut ea contemnas. Sunt quisquiliæ, damna, stercora; seu inania sum, noxia, foetida, et conspurcancia. Vide v. 8. Inania, et inutilia sperne; noxia fuge; foetida horre. Observa tamen quod ex se nec bona sunt, nec mala; sed ea talia facit bonus, vel malus animus. Ille ergo si corrigatur, omnia erunt utilia. Vide ibidem.

3° Conserva et notitiam de dignitate passionum, ut eas libentius feras: passio, commotio, communicatio, societas est passionis Christi. Vide v. 10. Patiens ergo gaude, quia Christi passioni communicas; Christi autem passio, fons est beatitudinis æternæ; Christi patientiæ sis conformis; Christo itaque glorioso conformis eris. Vide et v. 21.

CAPIT. IV.

1. Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea; sic state in Domino, charissimi.

2. Evodiam rogo, et Syntyche deprecor, adipsam sapere in Domino.

3. Etiam rogo et te, germane compar, adjuva illas que mecum laboraverunt in Evangelio, cum Clemente, et cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vite.

4. Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudeat.

5. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus; Dominus prope est.

6. Nihil solliciti sitis; sed in omni oratione et observatione, cum gratularum actione petitiones vestrae innocentes apud Deum.

7. Et pax Dei, que exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu.

8. De exætero, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque iusta, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque honesta fama, si qua virtus, si qua laus disciplina, hæc cogitate.

9. Que et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, hæc agite; et Deus pacis erit vobiscum.

10. Gavissus sum antem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando rellorastis pro me sentire: sicut et sentiebatis; occupati autem eratis.

11. Non quasi propter penuriam dico: ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse.

12. Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum), et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati.

13. Omnia possum in eo qui me confortat.

14. Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ.

4° Observa, et sequere christianas Apostoli praxes, quibus se ad perfectionem evangelicam excitant. Vers. 12, 15, 14, semelipsum considerans in evangelica palestra, quasi stadiodromum in stadio, majori quo potest conatu, currit ad bravium; que retrò sunt obliviscens, oculis in scopum unicè deversis; ad eum totis viribus contendit. Eleu! miser, in eodem stadio positus, languens lactentis torpui, et torpe! à vires et animus, ô Deus, apostolum tuum imitandi, in fine saltem meæ tepidâ vitæ. Vers. 20, se cælorum civem et municipem considerans, mente et corde à terrenis abstractus, cælestia cogitat, diligit et curat: jure et legibus cælestis regni vivit et regitur. Eodem ac Apostoli insignitus sum honore; cælorum sum civis, domesticus Dei; cur ergo, ut talpa, hæreo terræ, mente et corde inclusus in terrâ? Sursum cor, ô anima mea! mentem erige, suspice cælum; hæc est patria tua, domusque æterna; ad hanc anheba, hinc conversare, donec veniat Salvator, qui te ab hujus exiliis miseris eripiat, subque gloriâ donet in patriâ.

CHAPITRE IV.

1. C'est pourquoi, mes frères très-chers et très-désirés, qui êtes ma joie et ma couronne, continuez, mes bien-aimés, et demeurez fermes dans le Seigneur.

2. Je conjure Evodie et je conjure Syntyche de s'unir dans les mêmes sentiments en Notre-Seigneur.

3. Je vous prie aussi, vous qui avez été le fidèle compagnon de mes travaux, d'assister celles qui ont travaillé avec moi dans l'établissement de l'Évangile, avec Clément, et les autres qui m'ont aidé dans mon ministère, dont les noms sont écrits dans le livre de vie.

4. Réjouissez-vous sans cesse en Notre Seigneur; je le dis encore une fois: réjouissez-vous.

5. Que votre modestie soit connue de tous les hommes: le Seigneur est proche.

6. Ne vous inquiétez de rien; mais en quelque état que vous soyez, présentez à Dieu vos demandes par des supplications et des prières accompagnées d'actions de grâces.

7. Et que la paix de Dieu, qui surpasse toutes nos pensées, garde vos cœurs et vos esprits en Jésus-Christ.

8. Enfin, mes frères, que tout ce qui est véritable et sincère, tout ce qui est honnête, tout ce qui est juste, tout ce qui est saint, tout ce qui peut vous rendre aimables, tout ce qui est d'édification et de bonne odeur, tout ce qui est vertueux, et tout ce qui est louable dans le règlement des mœurs, soit l'entretien de vos pensées.

9. Pratiquez ce que vous avez appris et reçu de moi, ce que vous avez entendu dire de moi, et ce que vous avez vu en moi; et le Dieu de paix sera avec vous.

10. Au reste, j'ai reçu une grande joie en Notre-Seigneur, de ce qu'enfin vous avez renouvelé les sentiments que vous aviez pour moi, non que vous ne les eussiez toujours dans le cœur, mais vous n'aviez pas d'occasion de les faire paraître.

11. Ce n'est pas la vue de mon besoin qui me fait parler de la sorte, car j'ai appris à me contenter de l'état où je me trouve.

12. Je sais vivre pauvrement, je sais vivre dans l'abondance: ayant éprouvé de tout, je suis fait à tout, au bon traitement et à la faim, à l'abondance et à l'indigence.

13. Je puis tout en celui qui me fortifie.

14. Vous avez bien fait néanmoins de prendre part à l'affliction où je suis.

15. Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii, quando profectus sum à Macedoniâ, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli;

16. Quia et Thessaloniam semel et bis in usum mihi misistis.

17. Non quia quero datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestrà.

18. Habeo autem omnia, et abundo; repletus sum, acceptis ab Epaphroditio que misistis, odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo.

19. Deus autem meus implet omne desiderium vestrum, secundum divitiis suis, in gloria in Christo Jesu.

20. Deo autem et Patri nostro gloria in secula seculorum. Amen.

21. Salutem omnem sanctum in Christo Jesu.

22. Salutem vos, qui mecum sunt, fratres. Salutem vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsariâ domo sunt.

23. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

15. Or, vous savez, à Philippéens, qu'après avoir commencé à vous prêcher l'Évangile, ayant depuis quitté la Macédoine, aucune autre Église ne m'a fait part de ses biens; et que je n'ai rien reçu que de vous seuls.

16. Qui m'avez envoyé deux fois à Thessalonique de quoi satisfaire à mes besoins.

17. Ce n'est pas que je désire vos dons, mais je désire le fruit que vous en ferez, qui augmentera le compte que Dieu tient de vos bonnes œuvres.

18. Or j'ai maintenant tout ce que vous m'avez envoyé, et je suis dans l'abondance; je suis rempli de vos biens que j'ai reçus d'Epaphrodite, comme une oblation d'excellente odeur, comme une hostie que Dieu accepte volontiers, et qui lui est agréable.

19. Que mon Dieu, selon les richesses de sa bonté, remplisse tous vos besoins, et vous donne encore sa gloire par Jésus-Christ.

20. Gloire soit à Dieu notre Père dans tous les siècles des siècles. Amen.

21. Saluez de ma part tous les saints en Jésus-Christ.

22. Les frères qui sont avec moi vous saluent; tous les saluts vous saluent, mais principalement ceux qui sont de la maison de César.

23. La grâce de notre Seigneur Jésus-Christ soit avec votre esprit. Amen.

ANALYSIS.

Primo Philippenses hortatur tacerent ad perseverantiam, v. 1; ad concordiam, v. 2, 3; ad spirituale gaudium, v. 4; ad modestum, v. 5; ad orationem, ad gratiarum actionem, v. 6; ad omnia laudabilia et sancta, v. 8, 9.

Deinde laudat antiquam et præsentem eorum erga se

PARAPHRASIS.

1. Quapropter, fratres mei, quos diligo, quosque videre desidero; vos, inquam, qui estis gaudium, deusque meum, perseverate in vita christiana, eo quo dixi modo, o christissimi.

2. Evocavi, Syntycheque rogo, ut sint in Domino concordēs et unitati.

3. Quia etiam et rogo te, mi vere sodalis, ut eas adjuves, utpote quæ (cum apud vos esset) mecum laboraverunt Evangelii promovendi causâ, tunc cum Clemente, cæterisque meis adiutoribus, quorum nomina scripta sunt in libro vite.

4. Gaudete in Domino semper; iterum dico vobis, gaudete;

5. Sic tamen ut modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus appropinquat.

6. De nulla re solliciti sitis; sed in omni negotio (vel in omni tempore) per orationem et obsecrationem, cum gratiarum actione, petitiones vestras deferantur et innotescant apud Deum.

7. Et pax Dei, quæ major est omni intellectu, custodiât corda vestra et animas vestras in Christi gratiâ.

8. De cætero, fratres, quæcumque vera sunt, quæcumque iudicia, quæcumque iusta, quæcumque sancta, quæcumque digna que amantur, quæcumque bonæ famæ, seu laudabilia; si qua virtus, si qua inter vos disciplina digna laude; hæc animo versate (ut ea suo tempore faciatis).

libertatem, v. 10, 11, 15, 16, idque facit, ipsorum voluntatem, eam; ipsæ enim scilicet abundantia, et penuriam post, v. 11, 12, 15 et 17.

Dei gratia eis vicissim bene precatur, eoque salutem commendat.

9. Facite que dilexistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, et deus pacis vobiscum erit.

10. Magnopere gavisus sum, sed gaudio spirituali et christiano, quia tandem aliquando revisuistis et refoveristis, ut mihi bene afficeremini, sicut et antea afficietamini; id est, reviguit, ac reformavit vester erga me affectus, vestraque mei sollicitudo, qui sollicitus mei curam gerere; sed opportunitate destituebamini.

11. Non quod penuriam passus sim, id dico (scilicet quod gaudeam, etc.); ego enim dilecti, ut mihi sufficiat id quod habeo, seu in his in quibus sum, contentus esse.

12. Novi humiliari, novi et abundare (in omnibus crevitibus ad omnia sum institutus et instructus, seu exercitatus); et satiare possum et esurire, et abundare, et penuriam pati.

13. Omnia possum, corroborante me Christo, Græc.

14. Verumtamen bene fecistis, qui afflictionem meam communicastis; seu, qui per vestrorum honorum communicationem meam sublevastis inopiam.

15. Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii vobis à me predicasti, quando exivi à Macedoniâ ut irem in Achaïam, nulla Ecclesia mihi quidquam tribuit quod referrem in codicem datorum et acceptorum; sed vos soli tribuistis.

16. Nihil enim, cum essem Thessalonica; semel et

iterum misistis id quo ad usas meos indigebam.

17. Non hæc dico quasi requiram munera, sed requiro ut ob ea fructus et lucrum abundantius inscribatur in rationibus vestris.

18. Recepti autem omnia, et abundo, ac repletus sum, acceptis muneribus que mihi per Epaphroditum misistis; sacrificium bonæ fragrantie, hostia Deo accepta ac beneplacita.

19. Deum precor ut pro sua opulentiâ omnem vestram indigentiam implet, detque vobis gloriam per Jesum Christum.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — ITAQUE, FRATRES MEI... Græc., dilecti et exceptati. Ob propositum premium, concludit in fide constanter esse perseverandum sanctique vivendum juxta exemplar vite quod illis præbuit imitandum; non verò juxta judaizantium errores et vitam corruptam, quasi diceret: Cum itaque tanta sit corporis et anime vobis à Christo promissa gloria, o fratres mei dilecti et exceptati, o gaudium meum et corona mea, perseverate in fide et in vita christiana, o dilecti mei, eo quo jam dixi vobis modo.

GAUDIUM MEUM ET CORONA MEI. Per metonymiam, id est, causa et objectum gaudii mei moxque apud Deum et homines gloria. Non tantum gaudium, sed et gloria, ait D. Chrysostomus, non tantum gloria, sed et corona. Quid hinc virtuti par invenitur, quippe cum Pauli corona sint? Felicem præbatur qui in die iudicii de subditis suis dicere poterit quod Paulus de Philippensibus: Gaudium meum, etc.

Necessario è duobus unum; vel gaudium, vel tristitia; vel gloria et corona, vel confusio et damnatio illius erunt.

Sic staret, quomodo stetit immoti, perseverate, viventes juxta vite nostræ formam, non juxta illorum corruptionem quorum finis erit æterna perditio.

VERS. 2. — EVOCAM ROMO ET SEMEYCHEN... Dux femine erant Philippis apud Christianos primaræ, que in convertendis et instruendis aliis mulieribus plurimum laboraverunt, sed que cum scriberet Paulus discordes erant. Ita omnes Græci et Latini. Has, inquit D. Chrysostomus, commendat viro viduam admirabili, quem suum comparat vocat. Ob hunc Græcorum et Latinorum consensum, audiendus non est

VERS. 4. — ITAQUE, FRATRES MEI CHRISTIANI ET DILECTISSIMI? q. d.: Amabiles et desiderabiles: id est, quos merito amat; quorumque presentia tui desiderat. Sic enim dixit, cap. 1: Testis mihi est Deus quomodo cupimus vos in visceribus Jesu Christi.

Gaudium meum, et corona mea. Vocat eos gaudium meum, quia de eorum fidei constantia gaudet; quantum hoc gaudium adhuc augeri vult per eorum profectum: Implete, inquit, gaudium meum, cap. 2. Coronam autem unam eos vocat, quod essent vel ornamentum capitis ejus, de quo gloriarî posset: vel potius, quia pro labore predicationis evangelicæ, quæ eos ad Christum adduxerat, coronam à Deo expectabat. De qua, 2 Tim. 4: Insuper est mihi corona justitiæ quam, etc.

Sic staret in Domino; christiani, hoc est, quod paulo ante addidit, ut sitis unanimis in fide Christi; in eo perseverate. Stare et constanter persistere in boni

20. Deo autem, qui et Pater noster est, sit gloria in secula seculorum. Amen.

21. Salutem quenlibet Christianum in Christo sanctificatum.

22. Omnes sancti qui Romæ sunt, seu omnis Ecclesia Romana, maxime qui de familia et aula Neronis imperatoris, vos salutant.

23. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

Grotius, qui vult duos fuisse viros; quis, inquit, evocavit et cetera, est virile nomen. Hincque vult de viduis in genere, non Evodia et Syntyche, intelligendum quod sequitur, AMOVA ILLAS, etc.

IUSCUM SALUTE IN DOMINO. Rogo ut una sit eis mens et voluntas propter Dominum.

VERS. 5. — ETIAM ROGO ET TE, GERMANE COMPARE... Græc., εὐχαριστήσαί, conjugalis sinceræ, sociæ germanæ, id est, collegæ genuinæ, in iugo scilicet evangelicæ predicationis ferendo per agrum dominicum. Εὐχαριστήσαί, conjugalis, idem iugum nobiscum traheas. Εὐχαριστήσαί, sinceræ, genuinæ. Est itaque metaphora ducta à bolus qui in aratro ferendo combinatur. Comparare, seu conjugale, vocat hominem quemdam qui cum eo laboravit in agro Domini. Ecclesia quippe ager est Domini: Dei agricultura vos erit, ait ad Corinthios, 1 Epist. cap. 5, v. 8. Hinc insignem aliquem doctorem, quum in ferendo per agrum dominicum evangelicæ predicationis iugo colloquam, Paulus vocat conjugalem, collegam, sodalem, verum, germanum et sincerum.

Nota litteralis.

Notandum autem est quod omnes versiones in masculino genere loquuntur. Syr., mi vere sodalis. Ethiop., fratres mi et socii mei. Arab., o candido episcopo. Item omnes Patres Græci et Latini. Quin etiam Calvinus et Beza. Hinc prostris rejiciendum quod ut omnino falsum rejicit D. Chrysostomus et quod stultum vocat Theodoretus, scilicet in feminio hæc verba velle sumere, et pro ea significari uxorem Pauli. Faber Stapulensis, iugena conjux. Erasmus, compar germanica; hocque placuit Caletano et Calbarino.

Christi fide, spe, gratiâ, justitiâ, eo modo quo in his standum esse docui.

VERS. 2. — EVOCAM ROGO, etc. Dux hæc femina primaræ erant inter Christianos Philippis, que rem christianam promovendo saugebant, inter quas aliqui dissidii cœnantur fuerit. Has rogo et hortari, ut sicut cupiant, sive sentiant, in Domino, id est, ut concordēs sint in charitate Christi.

VERS. 5. — ETIAM ROGO ET TE, GERMANE COMPARE. Hic vocat sociam et collegam suam, insignem scilicet aliquem doctorem. Quisquis autem fuerit, nullum ali Apostolo honoratur, dum etiam vocat germanum. Hoc est: sincerum adiutorem; ac laboris socium. Hinc testis vicium, testis ejus homine, compellens, rogat ut faciat quod sequitur.

Adjure illas que mecum laboraverunt in Evangelio. Dux feminis intelligi, quas modo nominavit, illæ, inquit, versantur in opere ad utilitatem Ecclesie per-

Equidem Atticè loquendo, *εὐχρη γυναικί*, significare potest germanam conjugalem: sed D. Paulus erat, ut ait, *imperitus sermone*, nec adeò eloquens ut loqueretur Atticè. Præterea ex ipso D. Paulo constat, 1 Cor. cap. 7, quòd vitam duxerit cælibem. Non audiendi itaque supradicti auctores, sed illis præferenda Scripturæ et sanctorum Patrum auctoritas. Fusius eos refellit Estius.

Quis autem sit insignis iste D. Pauli collega, ignoratur. Aliqui putant *εὐχρη*; nomen esse proprium. Alii volunt hoc nomine honorari unum ex episcopis et diaconis, quos salutavit in exordio Epistolæ. Vatablus, à P. Cornelio citatus, censet esse Epaphroditum. Post quem Græcis ait: Ad Epaphroditum se veritatis oratio, tanquam presentem futurum ubi Epistola hæc Philippis legeretur. Alii virum, vel fratrem alterius predictarum mulierum. Hoc parùm interest, ait D. Joannes Chrysostomus: sed hoc valde mirandum est, tantum illis ab Apostolo honorem deferri jussim.

ADJVA ILLAS... Quod intelligi potest per respectum ad reconciliationem, vel per respectum ad illarum honestam sustentationem. *Adjva illas* ut eas inter se reconciliet, vel optularet illis ut habeant unde se et suos honestè sustentent. In hoc sensu, satis probabiliter Epaphroditus loquitur, qui erat episcopus et cuius in eleemosynis distribuendis præcipua erat auctoritas. Hanc conjecturam roborat, v. 25, cap. 2, hujus Epistolæ, ubi Epaphroditum vocat *cooperatorem suam*.

QUE RECENT LABORARUNT... Rationem affert indicentem, ut eis optularet, nempe, quia *laboraverunt mecum*. Græcè, *συνίμι μὲν* (mecum) *deceperunt*: quasi diceret: Adjva eas, quia me adjuverunt in certamine propter Evangelium inito, nec modica propter Christum tolerarunt incommoda. Hinc sollicitudo et cura erga illas, non ob amicitiam, sed ob beneficia, D. Chrysostomus. Variis autem modis potuerunt adjuvare Paulum et alios Evangelii operarios; sive hospitio, sive subministratioe rerum necessariarum, sive etiam aliarum feminarum instructione; quia enim apud Græcos non erat viris liber ad mulieres aditus: hinc femina per feminas primâ Christianismi cognitione erant imbueda.

linente: hoc opus et tu cum his capesse, easque adjuva; ut sensus sit: Suscipe earum infirmitatem, easque inter se reconcilia, adjuva eas que me adjuverunt in certamine; vel, suscipe eas que me susceperunt officio suo usque ad periculum.

Quam Clementem et carissimum infirmis meis. Ex amulieres tua cum Clemente carissime. Pauli cooperarum, Paulo sociæ et adiutricis licet laboris se certaminis in Evangelio. Hic est Clemens Romanus, discipulus SS. Petri et Pauli, qui Petro, post Linum et Cletum, in pontificatu successit.

Quorum nomina sunt (scripta) in libro vite, id est, viventium, sive eorum qui conscripti sunt ad vitam æternam; q. d.: Quorum multò felicis alibi scripta nomina, quam si hic ascriberentur; scripta sunt enim in libro vite.

VERS. 4. — *Gaudete in Domino semper*, etc. Quam frequentissimè excitatæ ac renovatæ in vobis gaudium

QUORUM NOMINA SUNT IN LIBRO VITÆ: Quasi diceret: Quos non nomino, nec hic ascribo, sed quorum nomina felicis alibi scripta sunt, scilicet, in libro vite. Multò melius est à Deo prolari quàm ab hominibus laudari. Liber vite est catalogus predestinatorum ad vitam æternam. Hic catalogus existit in mente, presentia et prædestinatione Dei; que dicitur liber seu catalogus Dei, liber vite, liber viventium. Sicut autem duplex concipitur prædestinatio, ad gratiam scilicet et ad gloriam, sic et duplex liber vite; vel, ut ait Cornelius à Lapide, dupliciter quis potest scribi in libro vite, completè et incompletè. Vide fusius apud ipsum.

Hinc collige nullam actionem bonam apud Deum deperdi, quod enim fit boni super terram, scribitur in caelis. Quò minòs laudis id id recipitur in terra, eò major laus et remuneratio apud Deum habebitur.

VERS. 4. — *GAUDETE*... Quia rerum natura dolorem sæpè pariat; vexabantur enim rerum molestiarum perpessione: *Vobis donatum est*... hinc illos ad spirituale gaudium excitat frequenter. *Gaudete* in Domino; non sicut gentiles in rebus prosperis hujus seculi, sed sicut filii Dei et discipuli Christi in Domino. Ob vestram ad Deum vocationem, ob beneficia vobis à Christo collata et conferenda, ob gratiam et Dei filiationem vobis in Baptismo collatam, ob gloriam vobis promissam, et vobis ob passiones vestras pro Christo toleratas debitem.

ATENTUS DICO, GAUDETE. Ista geminatio ostendit ei qui in Deo est, semper gaudendum esse, etiamsi prematur ad quidvis patiatur. Passio semen est gloriæ: hinc mediis etiam in tribulationibus gaudete. *Momentaneum enim et leve tribulationis nostræ*... Passio communicatio est passionum Christi, itaque *communiantes Christi, passionibus gaudete*; quia si *computantur et glorificabimur*. Spoliatio honorum temporalium præjudicium est possessionis æternorum; spoliati ergo bona vestris ob Christum, gaudete; in æternitate Dei bona possidebitis.

VERS. 5. — *MOBESIA*, id est, moderatio, suavis morum vestrorum compositio, nota sit... ut exemplo vestro discant agere modestè.

DOMINUS PROPÈ EST, id est, jam imminet iudicium. Jam instat tempus factorum rationem reddendi, et

spirituale, recolentes animo ineffabile beneficium vocationis vestre, quà vocali estis per fidem in spem vite et gloriæ æternæ.

VERS. 5. — *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus*. Significat autem eam vite ac morum compositionem, quã quia cum aliis hominibus, omni iustitia, equitate, modestia, facilitate conversatur, quam et Ambrosius rationaliorem conversationem exponit. Exigit Apostolus à fidelibus agentibus inter infideles, ut per hanc eorum conversationem, bene habeat audiat nonnem christianum, unde et Petrus, 1 Epistolæ, 2, ait: *Conversationem vestram inter gentes habentis bonam, etc.*

Dominus propè est, id est, Christus iudex appropinquat, ut veniat ad iudicium, ut cororet nostram patientiam et modestiam, ut gaudium nostrum compleat, utque hostium nos persequutioni injurias vindicet et puniat.

mercedem factis proportionatam recipiendi. Appropinquat Salvator, quem de caelis expectamus, qui *reformatus, etc.*

Observatio moralis.

Nihil sic juvat ad morum compositionem, et ad omnes prorsus virtutes, ac cogitatio imminenti iudicii Dei. Hinc Christus adventus sui tempus occultavit: hinc apostoli hunc diem semper ut proximum nobis annuntiant, ut illam præ oculis habeamus semper ut proximum, nobis annuntiant; ut illum præ oculis habeamus semper et ad eum nos continue præparemus. Propè est autem ille dies, quia totum temporis interstitium, respectu æternitatis, est quasi punctum.

Dominus propè est, omnia brevi deseram; ut quid ergo terrena diligo, eisque adhæreo? *Dominus propè est*, brevi de omnibus rationem sum redditurus; ut quid ergo superflua possideo, jamjam rationem redditurus ei qui necessaria tantum mihi concessit? *Dominus propè est*; ecce veni Salvator remuneraturus; ut quid patientiam in tribulationibus amitto? *Dominus propè est*, unicuique secundum opus suum redditurus; ut quid ergo mundanorum felicitatem et gaudium in video? *Dominus propè est*; itaque *modestia, moderatio, animi mansuetudo, morum compositio nota sit omnibus hominibus*. Videant mansuetudinem in actibus, in eloquiis, in gressibus nostris, utpote qui sumus discipuli Christi, quem in corde gerimus. Videant patientiam in passionibus, utpote qui æternam ob eas coronam expectamus. Videant frugalitatem in usu, utpote qui de superfluis iudicandi sumus.

VERS. 6. — *Nihil solliciti sitis*. Quia *Dominus propè est*, de rebus hujus seculi ne sitis anxii; brevi omnium finem habebunt; brevi omnia vobis deserenda sunt; ne ergo de rebus caducis solliciti sitis, sed æterna sedulo curate.

Potest et explicari: *Dominus propè est*, ad optulandum vobis; ne ergo solliciti sitis. Sed naturalior sensus hic est: Appropinquat Salvator, quem de caelis expectamus, qui que patientiam et labores nostros coronabit; ne ergo vos angat sollicitudo honorum, aut malorum temporalium.

SED IN OMNI, supple, negotio, vel tempore. Non enim iudicandum est hoc omni cum oratione, quippe que in Græco discordant genere; *ἢ ἀνδρῶν, νεαρῶν, ἢ γυναικῶν*.

ORATIONE ET OBSECRATIONE, id est, per attentam orationem et instantem obsecrationem, junctam cum

VERS. 6. — *Nihil solliciti sitis, etc.* In omni, subaudi, re et negotio, de quo solliciti estis. *Oratione*, id est, per orationem et instantem ac ferventem obsecrationem junctam cum gratiarum actione petitionibus vestras notas facite et exponite Deo, ut ejus opem flagitetis et impetretis.

VERS. 7. — *Et pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, etc.* Pax Dei, est reconciliatio quam fecit Deus cum hominibus, quando omnem eis iratus, jam per Christum factus est placatus, inquit Chrysostomus. Hæc pax omnem intellectum superat, quia omnem opinionem et expectationem humanam excedit, quod Deus pro inimicis sibi reconciliandis, Filium suum dederit in mortem. In Christo, id est, in Christi fide et gratiâ manentis et crescentis.

GRATIARUM ACTIONE et laude Dei, Deum adite, vestraque illi desideria exponite, et opem ipsius implorate.

Observationes morales.

Nota tres bonæ orationis conditiones: orandum cum fiducia, cum instantiâ, cum gratitudine, cum fiducia accipiendi, cum gratitudine acceptorum, cum instantiâ et obsecratione per Jesum Christum Mediatorem nostrum. Deî bonitas, omnipotentia, misericordia; fiduciam dabit; accepta à Deo bona gratitudinem; infinita Christi merita obsecrandi et instantem petendi libertatem.

Notat hic et meritò D. Chrysostomus, quòd de omnibus, etiam de molestis, gratiæ sint habende; idque est hominis verè grati, in Deum benè affecti, et ab eo penitus pendens, æquitate persuasi quòd omnia ad utilitatem nostram administret, cisi non percipiamus. Has preces cum talibus gratiarum actionibus Deus agnoscit; alias ne nôsse quidem vult, ait D. Chrysostomus.

VERS. 7. — *Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum*, id est, quæ major est, quàm ut possit intelligi quanta qualisque sit.

CONSTANT, id est, instar custodiae militaris teatrum voluntatem et intellectum, id est, totam animam vestram, contra metus et anxietates; ne per alterutrum aut per utrumque peccetis, sicut à gratiâ decidatis Græcè et Syr. habent, *custodiet*.

VERS. 8. — *De cetero, fratres, quæcumque sunt vera...* præparat ad finem, et paucis omnino comprehendit. *Quæcumque sunt vera*, id est, sincera, à mendaciâ remota;

QUÆCUMQUE PUDICA, gravis, honesta, verecunda. In primo, commendatur verborum sinceritas, rerumque ingenuitas; in secundo, morum gravitas et actionum honestas.

QUÆCUMQUE IUSTA, ut nulli fiat injuria.

QUÆCUMQUE SANCTA; Græcè, *ἄγια*, pura, remota ab omni specie impudicitiae. Noster interpres legit *ἁγία*, sed parùm refert; sanctum est enim quòd purum.

QUÆCUMQUE AMABILIA, id est, digna quæ amentur; vel, cum aliis, gratiosum hominem facientia.

QUÆCUMQUE BONÆ FAME, edificentia et bonam famam patientia.

SI QUÆ VIRTUS, quidquid ad virtutem pertinet.

SI QUÆ LAUS, quidquid ad laudabilem vitam conversationem confert. Hæc animis vestris versate, ut fietis suo tempore præstetis. Hæc quidem ad omnes dirigit

VERS. 8. — *De cetero, fratres, quæcumque sunt vera*, id est, sincera et aliena ab hypocrisis.

Quæcumque pudica, id est, honesta, verecunda. *Quæcumque iusta*; significat eam justitiam que est specialis virtus.

Quæcumque sancta, id est, pura sive casta. Sanctum enim dicitur quòd est incontaminatum.

Quæcumque amabilia, id est, talia per que sitis amabiles hominibus. Nihil sit in moribus asperum, nihil quòd offendat eos cum quibus conversamini.

Quæcumque bonæ fame, quæ vobis et Christo, ac Christianismo nomen et famam concient.

Si quæ virtus, si quæ laus, disciplina, id est, disciplina morum laudabilis.

Hæc cogitate, ut ea faciatis et evenquamini.

Apostolorum; at spectantibus sacerdotibus et religiosis conveniunt, quippe qui commodius ea possunt exequi. Nostrum itaque studium et exercitium sit hec supradicta animo versare, et de facto exsequi. Gratias immensus Deo, qui mihi hæc cogitandi et faciendi otium dedit. Fac, ô Deus misericors, ut tantam non solum gratiam, sed ut de facto hec cogitem et agam. Nota quod laudabilia et bonam famam parientia, facere quidem debeamus, non tamen laudem spectare. Fac itaque laudabilia, non spectans ad laudem.

VERS. 9. — *Quæ et didicistis, et acceptistis, et audistis à me docente; quæ accepistis à me scribente; quæ audistis de me absente; quæ vidistis in me presente.*

Hæc agite, quæ predicavi, quæ scripsi, quæ dixi, quorum vobis exemplum dedi, hæc facite. Optima docendi ratio, versum in omnibus formam præbere, D. Chrysostomus. Tres hæc adverte christiane fidei et vite regulas, scilicet doctrinam prædicantem, aut scriptam ab apostolis; traditiones apostolicas, fidem et facta apostolica, sive vitam et exempla illorum.

VERS. 10. — *Gaviscus sum actus in Domino.* Transit ad gratiarum actionem, in qua miro modo laudes cum correptione, correctionem cum excusatione, gratitudinem suam cum sancta sufficientia et evangelica qualitate independentia miscet. Grandia et humilia loquitur, ad omnia se contemperat, ut ne veritatem quidem proferat, quod redoleat animi aut objectionem, aut ingratitude; aut duritiam aut militiam.

GAVISCUS SUM, magnopere quidem et impense lætatus sum, sed lætitia piâ, spirituali et christiana.

QUONIAM TAMEN ALIQUANDO, GRÆC. : *Quoniam jam aliquando, id est, jam tandem.* Hoc longum tempus indicat, ait D. Chrysostomus; expressit illud Arabice versio; quod post intervallum elapsam, quo vixisset.

REFORMATUS, GRÆC. *restituta; Arab., repululatus cura vestro.* *PER ME SENTIRE, id est, mel curam et sollicitudinem gerere.*

SICUT ET SENTIEBATIS, id est, sicut solebatis de rebus mihi necessariis procurandis esse solliciti. GRÆC. : *In quo sentiebatis, id est, quâ in re solebatis sentire.* ILLI SYRUS : *Venerator autem gratias suam in Domino nostro, quod rursum carperitis esse solliciti de me, quando admodum et solliciti eratis; sed non eratis competes, id est, satis liberi.* Ita D. Chrysostomus, qui in verbo, *reformatus*, metaphoram agnoscit ductam ab arboribus vere germinantibus, deinde hyeme arefactis, ac

VERS. 9. — *Quæ et didicistis, et acceptistis, et audistis à me docente; q. d. : Hæc à vobis exigo, quæ et docui vos, et tam absens quam præsens opere alique exemplo monstravi.*

Hæc agite. Exponit enim quod dixerat, *hæc cogitate*, ut ostendat non indam cogitationem se exigere, sed eam quæ cum actione non praxi sit conjuncta.

Et Deus pacis erit vobiscum. Quæ si fuerit, Deus auctor pacis erit vobiscum, per insigne filii et incomprehensibile donum ejusdem pacis, de qua paulo ante;

rursus vere germinantibus. Hoc verò indicat, ait, illos cum antea florent, ac postea extabulissent, rursus, vigere ac germinare coepisse. Itaque vox ista, oblationem et laudem habet : non enim parum est, cum extaberis, refluere, Chrysostomus. Juxta hanc interpretationem, quo communitur est, *sicut et sentiebatis*, significat, sicut olim sentiebatis, et indicat quod Philippenses cessarint sentire. Alii tamen è contra volunt istud, *sicut et sentiebatis*, esse quasi correctionem et mitigationem verbi *reformatus*; quasi diceret : Non quid idem pro me sentire cessaveritis, sed quia opportunitatem non habebatis. Ita Esius, Grotius. Favet et Theodoretus, dicens : Novi scopum vestrum et lætor hunc in vobis certans; jam dudum vobis lætam subventioni prospicere, sed non habebatis opportunitatem. Hujus etiam sensui favere putant textum GRÆCUM hodiernum, qui habet : *In quo et sentiebatis, id est, juxta illorum interpretationem, quod et quidem sentiebatis; sed opportunitate carebatis.*

OCCUPATI AUTEM ERATIS; GRÆC. : *Opportunitate autem carebatis.* Hanc opportunitatem alii aliter intelligunt : primum, occupati eratis aliis negotiis; secundò, non habebatis in manibus, non abundabatis, sicque dare non poteratis. Hoc significat, *occupati*, ait D. Chrysostomus, ex communi loquendi consuetudine; ita enim perique dicunt, cum non satis ampla res est, sed in angustiis versantur. Tertio, non habebatis fidem tantum per quem mitteretis. Noster interpres hæc fere omnia includit, dicens : *Occupati eratis, sive negotiis, sive paupertate vestra, etc.*

EX DICIS DUPLEX collige sensum. Primum : Gaudete quod prior vester erga me reformi affectus, vestraque mei sollicitudo; non quod cessarit iste vester affectus, sed quia vobis deficit opportunitas; seu voluntas quidem adfuit, sed deficit opportunitas. Alterum, quem magis litteralem puto : Gaudete quod jam tandem reviguerit vester erga me affectus, quo mei curam gerere solebatis. In quo laus est expressa, *reformi*. Objurgatio tacita, *sicut et sentiebatis*, quasi refrigerit ardor charitatis. Ut hæc autem objurgationem temperet, excusationem adjicit tacitam et expressam. Tacitam et quæ debet subintelligi, credo quidem quod voluntatem et affectum habebatis. Expressam, sed deficit opportunitas, non poteratis tum ob inopiam, tum ob negotia, tum ob occasionis defectum.

VERS. 11. — *Non quasi propter penuriam dico, id est, excusat congratulationem, seu suam explicat gaudium, quasi diceret : Potatis forte quod ideo gaudiam quia per vestram beneficentiam à penuria mea sub-*

id est, eam pacem Deus vobis cumulavit.

VERS. 10. — *Gaviscus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando (post longævum moram et torporem) reformatus pro me sentire, pro me solliciti esse, neque curam labore, etc.*

Sicut et sentiebatis, id est, animam gerebatis pro me sollicitum; nec deerat largienti voluntas, sed opportunitas. Occupati autem eratis, id est, opportunitatem non habebatis.

VERS. 11. — *Non quasi propter penuriam dico, id est, respiciens ad penuriam quam patior, quasi meum*

levatus sum. Non est ita : EGO ENIM UTIQUI IN HIS QUÆ REPERTO COSTAVIT ESSE. Minis itaque propter penuriam meam sublevatam gaudeo, quam propter charitatem vestram.

Mirare hic et imitare D. Pauli prudentiam : nihil dicas aut facias unquam in ministerii exercitio, quo tuam exposas inopiam, aut quo patet quod ab eâ cupias sublevari. Discas ab Apostolo in paucis sufficiens esse, multa non desiderare : divinus hic vir, perpetuus dum imitator, sibi sufficiens, nihil appetens, omnibus communicat et liberaliter effundit. Hunc tuo imitare modulo, paucis contentus, nihil appetens, benefac omnibus.

(De Dei sufficientia, vide Cornelium à Lapide.)

Vir apostolicus Dei sit imitator.

VERS. 12. — *Scio et humiliari, scio et abundare, id est, scio in rebus exiguis patienter me gerere; scio et rebus abundantibus mihi moderatè. Utramque fortunam et tenuitatis et abundantie novi evangelicorum doctrina sit et norma; sciant in penuria non tristari, non deijci, sed patientes esse, sciant in abundantia non dissolvi, non delictari, sed frugales esse et moderatè.*

UNIQUE ET IN OMNIBUS INSTITUTUS SUM. GRÆC. : *In omni et in omnibus, id est, in mari, sicut in terra. Syr. : in omnibus et in omnibus exercitatus sum. Moponem, mysterium indubio, institutus sum, institutus sum, quasi diceret : Mysterium initiatus sum, ad omnia religionis exercitia formatus, ubique et in omnibus eventibus novi me christianis gerere.*

ET SATIARI ET ESCURRE, id est, utraque abunde sum expertus et satietatem et famem et egestatem et abundantiam, Theodoretus.

Nota litteralis et moralis.

Nota quod verbo GRÆCO utitur, à quo derivatur mysterium, *μυστήριον*, initiatus sum; *πύσις*, initio; hinc *πύσιος*, ut indicet quod vita christiana, si sit interior, mysterium est, sacrificium, lausque Dei personis. In omnibus eventibus, sive copia occurrat, sive inopia, cor nostrum debet sacrificare et sacrificari. Sacrificare quidem, omnia ad Dei gloriam referendo; sacrificari verò, per temperantiam in abundantia; per patientiam in penuria. Utrôque debemus modum tenere, temperantiam inopiam, modum in opibus; animi quietem conservare in penuria. Sacrificet ergo et sacrificetur simul cor nostrum, hanc sui mortificationem in utroque statu, ubique Deo offerens. Vita christiana sic ducta laus erit Deo perennis, sacrificium

commodum hic spectem. *Ego enim didici, etc.* hoc est, ego didici contentus esse in qua habeo, tanquam illa mihi sufficient.

VERS. 12. — *Scio et humiliari, etc. Humiliari, hic significat esse inopem et indignum, unde ei opponitur, abundare; q. d. : Scio ferre penuriam, scio ferre et abundantiam.*

VERS. 13. — *Omnia possum in eo, etc.* Omnia jam enumerata, et alia quæcumque perferenda in illa sunt, possum et præsto pro eum qui mihi ad hæc omnia vires subministrat, quique omnia hæc in me operatur, scilicet per Christum.

VERS. 14. — *Veritatem bene fecistis, etc., id est,*

perpetuam, mysterium absconditum. Hoc mysterium perfecte noverat Apostolorum, erant initiatus, et ad omnia institutus; utnam ego sim tandem aliquando catechumenus ac novitius!

VERS. 15. — *Omnia possum in eo, etc.* GRÆC. *in eo corroborata me.* Gratia Christi inibi corroborat. Quia supradicta magnitudinem redolent, vide quamprius corrigat. Non hoc, inquit, meum beneficium est, sed ejus qui vires dat. Qui me docuit hoc vitæ christiane mysterium, illo me ipso corroborat, interitus, ut illud in praxim redigam. *Omnia possum in eo, etc.*; in me, nihil sum, nihil possum; in Christo sum et possum omnia. Ultramque veritatem et mei proprii nihil, neque potentie; et mei in Christo per gratiam esse divini, in eoque in illo et per illum omnipotentie, menti et coram meo sic imprimi, Deis, ut nequam præsumam, nunquam delictari.

VERS. 14. — *Veritatem bene fecistis, etc.* Ne ob supradicta videatur nimis datum despicere, ideoque ne eos molestia afficiat, quasi res illi fuisset superflua, hincque fiant in dando negligentiores, illorum scilicet excitem et inflammam, dicens : *Veritatem bene fecistis.* Quoniam ita sit, licet sciam curare, etc., bene tamen fecistis, et rem mihi gratam, dum per vestram beneficentiam sublevatis inopiam meam; vero enim egebam, et mihi egeni subvenistis. Illic gratitudinem miscet cum evangelica sufficientia; licet didicerim contentus esse in rebus arctis, non tamen gratam mihi fecistis, nec mea in Christo sufficientia meam minuit erga vos gratitudinem.

VERS. 15. — *Scitis autem et vos, PHILIPPENSES...* Ut majorem exhibeat gratitudinem, ostendit se memorem et gratum antiquæ illorum beneficentia: quæ Philippensium beneficentia eò tamliberior est in se, et Paulo gratior, qui antiquior est, mirram à principio Evangelii; et Philippensibus specialior, NILEY... nisi vos sola... Sic autem illos laudat, ut se purget; hoc quippe singularitas ita Philippenses extollit super alios omnes, ut et D. Paulum purget ab avaritiæ suspitione; quippe qui, si ab omnibus aliis ecclesiis recepisset, brevi opibus abundasset.

COMMUNICAVIT IN BATHONE DATI ET ACCEPTI... Alludit ad libros mercatorum rationarios, quorum duo sunt partes, expensarum scilicet et acceptorum, Scitis, vos, Philippenses, et alia testari possitis.

QUOÏA PRINCIPIO, seu cum primò vobis Evangelium prædicaui, cum exivi à Macedonia ut irem in Achaïam, nulla Ecclesia communicavit... id est, quid

quod mihi res vestras et facultates communicatis in tribulatione mea, cum vincus essem, bene fecistis; sicut participes vos facere et communicare voluistis meae tribulationi et vinculis, sic et præmio.

VERS. 15. — *Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii, scilicet à me vobis prædicaui, de quo Act. 16. Quando profectus sum à Macedonia, id est, quando Macedoniam, in qua vos esis, reliqui, et transivi in Achaïam, Act. 17. Nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli; compensando scilicet spiritualia à me accepta datis suis temporalibus deus; vel potius stipendiis. Ita Chrysostomus.*

quam mihi tribuit quod in rationes meas, seu computum meum, referrem. *Nisi vos soli*; seu nulla Ecclesiae datis temporalibus spiritualia ei à me data compensavit, nisi vestra, quae ultra semel et iterum mihi misit, cum essem Thessalonice, id quo indigebam.

VERS. 16. — *QUIA THESSALONICAM...* Cui in metropoli esset, ab exigua civitate alebatur, ait D. Chrysostomus; et hoc est magnum encomium Philippensium; non solum presentem reverentur, sed et absentis curam gerunt, Theodoretus.

IN USUM MIHI MISISTIS. SYR.: *Veressitatem meam misisti.*
Nota litteralis et moralis.

Nota communicandi in ratione datur. Non dixit, dedit, sed *communicavit*, quia res hęc communicatio quedam est; spiritualia seminavit Apostolus, carnalia messuit. Communicaverunt Philippenses in ratione datur, carnalia dando; et in ratione accepti, accipiendo spiritualia. Itaque elemosyna negotiatio, seu mercatura quedam est, in qua terrenis emittit cœlum; in qua melior est fiantis conditio quam accipientis, quia quae accipiuntur, hic consumuntur, dantibus autem aeterna meritis est reposita, D. Chrysostomus. Hęc ergo negotiatio nihil questiosius; fit in terra, perficitur in cœlo; emptores sunt in terra, emittunt vero que sunt in cœlis, idem. Verum non desperet quisquam (pauper scilicet); cœlestia non emittit pecunia, sed animus, sed humanitas, sed misericordia; non divitiis opus est, sed voluntate. Hanc si habes, duobus modis colorum regnum emes, idem ibidem. Qui dat voluntatem seipsum dat, hominem dat: homo autem qui pretium non habet, idem D. Chrysostomus.

VERS. 17. — *NON QUIA QUERO DATUM.* SYR.: *Non quia munus roquiritur.* Ne videatur illos sui gratiā laudare, seu propter subventionem corporalem; sicut prius dixit, *non quia propter penuriam...* ita nunc: *Non quia quero datum*, id est, hoc dico, non quia vestra munera roquiritur, sed quia vestrum lucrum roquiro; cupio scilicet, ut fructus, seu lucrum abundans, inseribatur in rationibus vestris, seu in libro vestro rationario. Perseverat in metaphora librorum rationariorum, seu computum, quos habent mercatores, in quibus data et accepta conscribunt. Hinc collige quod unusquisque librum habet rationum cum Deo, in quo ex una parte inseribuntur quae à Deo accipiuntur; ex altera parte quae Deo redduntur, quae ad Dei gloriam egit et passus est. Examina hunc tuum librum; serio perpende accepta; vide et compara reddita. Eheu! quam dispar ratio!

VERS. 18. — *HABEO AUTEM OMNIA...* Interdus, ne fiant

VERS. 16. — *Quia et Thessalonicam semel et bis (semel et iterum) in usum (id quo indigebam) mihi misisti.*

VERS. 17. — *Non quia quero datum, etc.* Si quid à vobis accipio, vestrum est lucrum et commodum, vestre fructus est hoc auguratur, etc.

VERS. 18. — *Habeo enim omnia, et abundo, id est, recepi ea quae ad me misistis, adeo largē, ut nunc abundem.* Hoc addit ut intelligamus facie abundare eum qui in re modicā ac tenui contentus est.

Repleta sum, q. d. : Omnis mea penuria, omnis fames, omnis egestas, omne desiderium meum, ex-

negligentiores, quia dixit, *munus non requiro*, ipsorum subventionem magnificat. *Habeo omnia*, ut ab uno per vestram donationem; vestra elemosyna non tantum inopiam meam sublevavit, sed et abundantiam contulit. *Abundo, repletus sum.*

Nota tamen quod hic mirum in modum superius dicta confirmat: illorum quippe magnificentiam sic laudat, ut tamen quasi debitam asserat. Utitur verbo *repleto, recipio*, quasi censum et fructus ex agro, ait D. Chrysostomus.

ACCEPTIS AB EPAPHRODITO. Accipi ab Epaphrodito quae MISISTIS. Libera Epaphroditū fidem.

ODOREM SUAVITATIS, BOSTILM... Deus autem per me accepit ea, quasi sacrificium bonae fragrantiae, suavissimi odoris. Elemosyna vestra est quasi thuris, seu thymianā suavissimi odoris. Imo quasi victima et hostia, quae cum thure per ignem offertur Deo, et cuius fumus et odor Deo suavissimus.

Notat hic D. Chrysostomus Scripturam loqui ad nostram captivam: *Odorata est Dominus, etc.*, quia nos eam hostiā et voluptate odores suavissimos percipiunt, idē dicit: *Odores suavitatis.* Notat autem quod non fumus faciebat accepta sacrificia, sed animus qui offerebat, ita et de elemosynā.

VERS. 19. — *DEUS AUTEM IMPLEAT OMNE DESIDERIUM.* Graeca variant; alia habent *quodcumque*, quod noster interpretis veritē desiderium, qui dum nostrum implet desiderium, implet et gaudium. Alia *quodcumque*, alia *quodcumque*, necessitatem, indigentiam vestram, ita Syrus. Et hoc ultimum probabilis putat D. Chrysostomus, et gloria hunc versum referri ad id quod supra dixit Apostolus: *Occupati eratis*, seu indigebatis; hincque precatur Apostolus ut Deus illis necessariae vitae donet. Implet id omne quod vobis opus est, ait Theodoretus. Precatur ergo illis benedictionem temporalem et aeternam. Notat D. Chrysostomus quod huius vitae necessaria illis precatur, ut se ad eorum captum demittat. Nam si S. Paulo similes fuissent; si adeo crucifixi ac ipse, non hanc sanē fecisset; sed quia homines erant opifices, pauperes, utros et filios habebant, etc., quādamque propterea rerum cupiditate tenebantur: hinc precatur necessaria, sicut et Christus nos docuit dicere: *Pancem nostrum quotidianum, etc.*

SECUNDUM DIVITIAS SUAS. SYR.: *Implet omnem indigentiam vestram, secundum opulentiam suam.* Quasi diceret Apostolus: Hoc Deo facillimum est, utpote qui ditissimus est, habetque divitias inmensas.

pletum est, accepta (postquam accipi) ab Epaphrodito quae misistis, etc.

VERS. 19. — *Deus autem meus implet omne desiderium vestrum, secundum divitias suas; q. d. : Facili est Deo vobis respondere, vos ditare, vestra vota explere: est enim ditissimus. Ita Chrysostomus.*

In gloria, in Christo Jesu; q. d. : Ita precor vobis à Deo rerum huius vitae sufficientiam, ut ea vobis cedat ad gloriam vitae aeternae per Christum.

VERS. 20. — *Deo autem et Patri nostro, etc.* De his omnibus bonis quae praestitit, et quae speratis, glorificetor Deus, Pater noster, in omnem aeternitatem,

IN GLORIA, IN CHRISTO JESU, id est, det et gloriam aeternam quae est in Christo Jesu; vel det gloriam per Jesum Christum.

VERS. 21. — *SALUTATE OMNEM SANCTUM.* Quomodo omnis Christianus sit sanctus, vide e. 1, v. 1.

VERS. 22. — *MAXIME QUI DE DONO CAESARIS SUNT.* Ipsos erigit et confirmat, ait D. Chrysostomus, ostendens eis quod etiam ad imperatoris domum pervenerit fides: si enim qui in regis, omnia propter colorum regem despexerunt, multo magis illi ipsis faciendum.

Addit, *amen*, illud solemne, quo preceationem confirmat; q. d. : Vehementer opto et precor ut fiat quod dico.

VERS. 21. — *Salutate omnem sanctum in Christo Jesu, id est, Christianum, qui baptismi sanctificatus est per Christum, et professione et vocatione christiani sanctus est.*

VERS. 22. — *Salutant vos qui mecum sunt fratres, id est, qui circa me sunt; ut qui mihi victo ministrant, qui me visitant, qui mecum hic in Evangelio*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

Et praxēs hęc apostolicas habemus et exemplum mirabile ad omnem sanctitatem conducentia.

PRIMA PRAXIS.

Diem seu mortis, seu iudicii, semper proximum cogitare. *Dominus propē est.* Vide v. 5. Hęc cogitatio stimulus est ad omne bonum faciendum. Vide ibidem. Ad idem maxime confortat recordatio quod sit in cœlo labor vitar. v. 5, in quo scribitur quiddam boni fit in terris. Quo minus hęc laudis receperimus, eo major erit merces et gloria in cœlis. Recordare et quod habes apud Deum liberum rationarium, in cuius unā parte inseribuntur quae à Deo recipis; et in altera parte quae Deo reddis. Hunc tuum librum lege, examina; vide accepta, compara reddita. Eheu, quam dispar ratio! Vide v. 17.

SECUNDA PRAXIS.

Quocumque sancta et sanctificantiā, perfecta et perfectiōne iugiter animo versare, diligere, desiderare, et suis temporibus exsequi. Vide v. 8. Non ea tantum quae sunt de precepto facere, sed ad perfectionem semper tendere.

ADMIRANDUM PERFECTE SEU APOSTOLICAE VITAE EXEMPLUM.

Paulus semper idem, suo statū semper contentus, sibi, Deo iuvante, sufficiens, nihil appetens. Vide v. 11. Paulus scit, Dei gratiā, et inopiam patienter ferre, et abundantia uti moderate, v. 12. Paulus, uno verbo, ad omnia institutus est, v. 16. Illius exemplum ita mirare ut et imitari studeas. Discite itaque primo, paucis et merito necessariis contentus nihil appetere. Secundo, in paupertatis inopiā patiens et constans esse; in abundantia frugaliter, moderatus et pauper. Tertio, ad omnes eventus semper esse paratus. Talis vita sacrificium est perpetuum, laus Dei perennis. Vide vers. 12.

S. S. XXIV.

VERS. 25. — *GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.* Nil aliud optat bonum, quia revera nihil aliud in hęc vita. Sola gratia cordis nostri remedium et sanitas. In corde nostro est agritudo nostra, cupiditas scilicet; hanc gratia sola sanat. *Fiet in eo fons aquae refrigerantis.* Deus unus cor nostrum implere potest et beare; gratia, Dei emanatio, ac quasi vicaria, illud nunc impleat et incipiat beare; donec gloria plenius repleat et accumulet, reddatque in aeternum felix et beatum. *Gratia itaque Domini nostri Jesu Christi, etc.*

laborant.

Salutant vos omnes sancti, scilicet qui Romae sunt, id est, omnis Romana Ecclesia.

Maxime autem qui de Caesaris domo sunt. Domo, id est, familiā. *Caesarem* Romanum intelligit, nec aliud quam Nerone, sub cuius potestate victus erat.

VERS. 25. — *Gratia Domini nostri Jesu Christi, etc.* Sensus est: Deus per Christum det vobis, et multiplice beneficia gratiae suae. Scripta est Romae ē vinculis primis.

TERTIA PRAXIS.

Circa elemosynam faciendam.

Recordare quod elemosyna sit quedam negotiatio, v. 16. Quā nihil questiosius, quia terrenis emittit cœlum, ibidem. Quā nihil facilius, quia tibi deest pecunia, sufficit animus. Vide ibidem. Quā nihil Deo gratius, quia elemosyna est quasi thymianā illi suavissimum, v. 18. Quasi hostia Deo gratissima, ibidem. Sacrificium, cuius non fumus, sed offerentis animus Deo placet, ibidem. Harumque veritatum memor, diligenter et cum gaudio pro amore Dei. Da cor tuum, da de tua substantiā in terra affectum; externā, bona temporalia, hisque temporalibus aeternitatem regni colorum eme. Pauper astra coram te altare Christi est; super hoc altare sacrificia, offer Deo hostiam acceptam, placentem, odore suavitatis.

QUARTA PRAXIS.

Circa elemosynam recipiendam.

Bonitas est unguis dare quam accipere, Act. 20, 15. Melior est dantis quam accipientis conditio, ait D. Chrysostomus, vide v. 16. Itaque da cum gaudio; accipe cum humilitate, in eo et cum timore, ne forte iudicium recipias, si elemosynarum sis latro, esse sine verā necessitate, aut ultra necessitatem, accipiens. Si autem vera sit accipientis necessitas, humili simul et grato animo recipere, v. 10, 18. Quantum opus habet, accipe, v. 15. *Prostat, v. 16, necessitatem meam, in usum.*

Benefactoribus bono precare: *Deus implet omne desiderium vestrum, etc., v. 19.* Accipe, non tui causa, sed illorum gratiā, v. 17; cum non dederint, non indignare, sed illorum vices dote. Ubique patientiam habe: *Ubique et in omnibus institutus, scias satiare et curare, et abundare, et penuriam pati, v. 12.*

Multa alia de elemosynā vide 2 Cor. 8, et 9, in corollariis.

(Trente-neuf.)

IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES

Praefationes.

Colossae erant urbs Phrygiae, vicina Laodiceae et Hierapoli; et colligi potest ex hac Epistola, cap. 2, v. 4; et cap. 4, v. 15, 16, ubi iulius Apostolus ad Colossenses legat Epistolam Laodicensium; et e contra ex hoc Colossarum cum Laodicea et Hierapoli vicino, patet Colossenses, ut iudicant aliqui: licet hanc civitatem ad Colossae solis famose fuerit eodem forsitan nomine intercepta.

Colossae, Laodiceae et Hierapoli, non multo post scriptam hanc Epistolam, terra motu corruiisse, narrat Orosius; refert et Eusebius in Chronico, sed credunt resitisse: ut de Laodicea patet Apocal. 3, v. 14.

Omnes tum Latini, tum Graeci interpretes, si Theodororum excipias, censent D. Paulum Colossis nunquam praedicasse, idque colligunt ex diversis huius Epistolae locis, maxime ex cap. 1, v. 7, ubi testatur ipse Paulus quod Epaphras fuerit Colossensium doctor; et cap. 2, v. 1, ubi testatur videtur quod non fuerit visus ab illis; et ex aliis locis, de quibus suo loco.

Colossenses in ea fuerunt Asiae Minoris parte quae magna Phrygia vocabatur. Civitas eorum Colossae ab Hierapoli et Laodicea, quartum in hae Epist. mentio fit, haud procul distat. Quod observandum, propter nonnullis qui, contra auctoritatem Graecorum interpretum, Colossas eandem cum Rhodo locum: quam eo nomine appellatam putant ob nobilitatem illum Colossensium, qui numerat inter septem mundi miracula. Sed, ut ita sit quod Rhodii aliquid dicitur Colossenses, uti sentias asserere videtur, attamen eos ab his ad quos ista mittitur Epistola, diversis esse, ex eis quae diximus plane liquet. Scribit autem ad Coloss. Paulus, non modo his Evangelium praedicasset (siquidem eos se videtur quidem, ut colligitur ex cap. 2), sed quod iam tunc nullum Apostolus et sollicitudine gerens omnium Ecclesiarum (quam sola tribuit, 2 Cor. 11), hinc quoque parti Ecclesiae a falsis magistris pervertitur, pro officio succurrendum putant. Iustitiam autem erant in fide Christi per Epaphras, Apostoli discipulum, quem admodum de eo testatur cap. 1. Nam Archippos, cuius uti. cap. mentionem facit, non apostolus eorum, sed episcopus aut presbyter fuisse videtur. Et haec quidem communis est sententia commentariorum, tam Latinorum quam Graecorum, Colossenses ipsum Paulum praedicationem eorum, Colossenses autem non Theodoros, qui locum adhaerens, cap. 2, ostendit aliter intelligendum esse; de qua re videtur cum ad eius loci expositionem perventum erit. Adhuc ille pro se quod legitur Act. 18, Paulum ex ordine perambulasse Galatiam, regnum, et Phrygiam, in qua utique sunt Colossenses; ut dicitur est, sed argumentum hoc non est certum. Erant enim multae aliae civitates illius regionis, quae recensentur lib. 6 naturalis Hist., cap. 52, quarum aliquae perambulasse potuit Paulus, Colossensibus omnibus. Atqui vicissim contra Theodororum facit quod Paulus in tota Epist. nunquam significat se Colossensibus Evangelium praedicasse, aut eorum apostolum

Ad illos tamen scribit, tum quia omnium gentium doctor, tum maxime quia Epaphras ipse ad eos miserat, illorumque episcopum constituerat, ait Martyrologium Romanum, die decima nona Julii.

Scribit autem ad eos a virulentis haereticorum dogmatibus eximat, et ut in fide evangelica confirmet.

Penerant enim Colossas pseudo-apostoli, Simoniani, et Judaizantes: quorum primi dicebant, non Christum, sed angelos, esse nostrae salutis auctores et mediatores; et consequenter per angelos, non per Christum, esse accedendum ad Deum; scilicet verum urgebant Judaicorum, et gentilitiarum multorum superstitionum observantiam.

Turorumque errores primo redarguit Apostolus; deinde sublebat hominum generi dat vitae et morum documenta.

Hae Epistola, quoad materiam et sententias, affinis est Epistolae ad Ephesios; haecque, sicut illa, subtilis est et grandiloqua.

Roma scripta est in primis vinculis, quorum praeter mentionem facit; per Tychicum et Onesimum

esse, qui potius paulo post exordium Epistolae, ubi veritas erat in commemorandis, non se, sed Epaphras nominat, ut Evangelii primum ac praecipuum apud eos ministrum. Sicut, inquit, *Epaphras charissimo consilio nostro, etc.* Et in Epist. ad Philimonem Colossensium: *Spero per orationes vestras sanari me vobis.* Non enim sit restitit, sicut deb. ult., sed *sanari*, quia apud eos nonquam fuisset. Ceterum occasio scribendi Colossensibus Paulus fuit, quod post acceptam Evangelium, a quibusdam, quorum studium erat sinceritatem apostolicae doctrinae corrumpere (Simoniacorum fuisse creditibile est), persuasi essent accessum se habere ad Deum, non per Filium, sed per angelos, ut per quos antiquitus omnia gesta legimus. Filium autem Dei majorem esse, quam ut eo mediatore atque intercessore ad deprecandum uti nobis liceat. Accedunt observationes ac superstitiones tam Judaeorum quam Graecorum, sive ab istis auctoribus introductae, sive ab aliis acceptae, philosophis scilicet, ac Judaicis, sive ab Evangelio, quod semel receperant, proorsis dissestante. Primum igitur ac praecipue docet Apostolus communi per Christum Dei Filium, per quem omnia condita sunt, nos instaurari ac reconciliari cum Deo, et proinde religio angelorum, quae ministrum Christi mediatoris officium ad angelos transferat, non esse attendendam. Judaicas autem, et philosophicas observationes cum Evangelio nunquam miscendas esse, neque eas ad sanctificationem nostram quidquam habere momenti. Atque haec agit 1 et 2 cap. Reliqua pars Epistolae, fere usque ad finem in tradendis vitae christianae praeceptis consumitur. Confer quae diximus in argum. Epistolae ad Ephesios. Scripta est haec Epist., non Ephesios, ut habet vulgare argumentum, quod est in Latinis codicibus, sed *Romae*; ut habent Graecorum subscriptiones. Nam vincularum suorum sub linea Epistolae, testat in Roma notem, non Ephesios, Paulum vinculum fuisse legitimus. Adde quod missa est per Tychicum et Onesimum; quae

missa, anno Christi 62. Vide cap. 1, v. 7 et 9. Una est ex illis Epistolis quas Roma scripsit in vinculis, et quae iteō sanctiores sunt, habentque aliqui

posteriorem Romae in vinculis Christo genuerat, ut habet Epist. ad Philimonem. In quam ad Philimonem Epistolae scribens Hieronymus, affirmat Romae e

amplius quam alia; ut si vir fortis scriberet a caedibus interim desistent et tropici, ait D. Chrysostomus initio huius Epistolae.

vinculis, una cum hac Epist., missa fuisse eas quo data sunt ad Ephesios, ad Philipp., et ad Philimonem. Quae utique omnes a primis vinculis dante sunt.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei; et Timotheus frater:

2. Eis, qui sunt Colossis, sanctis et fidei fratribus in Christo Jesu.

3. Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias agimus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes:

4. Adhaerentes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectionem quam habetis in sanctis omnibus;

5. Propter spem qua reposita est vobis in caelis: quam audistis in verbo veritatis Evangelii;

6. Quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat, et crescit, sicut in vobis, et ea die qua audistis, et cognovistis gratiam Dei in veritate,

7. Sicut dilexistis ab Epaphra charissimo consilio nostro qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu,

8. Qui etiam manifestavit vobis dilectionem vestram in spiritu.

9. Ideo et nos ex qua die audivimus, non cessamus pro vobis orantes et postulantes, ut impleamini cognitione voluntatis eius, in omni sapientia et intellectu spirituali;

10. Ut ambuletis digni Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, et crescentes in scientia Dei:

11. In omni virtute confortati secundum potentiam charitatis eius, in omni patientia et longanimitate cum gaudio,

12. Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in primum sortis sanctorum in lumine;

13. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transfudit in regnum Filii dilectionis suae,

14. In quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum:

15. Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnium creaturarum;

16. Quoniam in ipso condita sunt universa in caelis et in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates; omnia per ipsum et in ipsum creata sunt:

17. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.

18. Et ipse est caput corporis Ecclesiae, qui est principium, primogenitus eius mortuus, et sit in omnibus ipse primum tenens:

19. Quia in ipso complacuit, omnem plenitudinem inhabitare;

20. Et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius sive qua in terris, sive qua in caelis sunt:

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, apôtre de Jésus-Christ par la volonté de Dieu; et Timothée son frère,

2. Aux saints et aux frères fidèles en Jésus-Christ qui sont à Colosse.

3. Que Dieu notre Père, et Jésus-Christ Notre-Seigneur, vous donnent la grâce et la paix. Nous rendons grâces à Dieu, qui est le Père de Notre-Seigneur Jésus-Christ, et nous le prions sans cesse pour vous.

4. Depuis que nous avons appris quelle est votre foi en Jésus-Christ, et votre charité envers tous les saints,

5. Dans l'espérance de la béatitude qui vous est réservée dans le ciel, et dont vous avez déjà reçu la connaissance par la parole très-véritable de l'Évangile.

6. Qui est parvenu jusqu'à vous, comme il est aussi répandu dans tout le monde; où il fructifie et croît, ainsi qu'il a fait parmi vous, depuis le jour où vous vous l'avez entendu, et où vous avez connu la grâce de Dieu selon la vérité;

7. Comme vous en avez été instruits par notre très-cher Epaphras, qui est notre compagnon dans le service de Dieu, et un fidèle ministre en Jésus-Christ, pour le bien de vos âmes,

8. Et de qui nous avons appris aussi votre charité toute spirituelle;

9. C'est pourquoi, depuis le temps où nous avons su ces choses, nous ne cessons point de prier pour vous, et de demander à Dieu qu'il vous remplisse de la connaissance de sa volonté, en vous donnant toute la sagesse et toute l'intelligence spirituelle;

10. Afin que vous vous conduisiez d'une manière digne de Dieu, étant dans la joie en toutes choses, portant des fruits de toutes sortes de bonnes œuvres, et croissant dans la connaissance de Dieu;

11. Et que vous soyez remplis de force par la puissance de sa gloire, et que vous ayez, en toutes rencontres, une patience et une douceur persévérante accompagnée de joie.

12. Rendant grâces à Dieu le Père, qui, en nous éclairant de sa lumière, nous a rendus dignes d'avoir part au sort et à l'héritage des saints;

13. Qui nous a arrachés à la puissance des ténèbres et nous a transférés dans le royaume de son Fils bien-aimé;

14. Par le sang duquel nous avons été rachetés, et nous avons reçu la remission de nos péchés;

15. Qui est l'image du Dieu invisible; qui est au avant toutes les créatures:

16. Car tout a été créé par lui dans le ciel et sur la terre: les choses visibles et les invisibles, soit les Trônes, soit les Dominations, soit les Principautés, soit les Puissances, tout a été créé par lui et pour lui;

17. Et il est avant tous, et toutes choses subsistent en lui.

18. Il est le chef et la tête du corps de l'Église; il est comme les prémices et le premier-né d'entre les morts; en sorte qu'il est le premier en tout.

19. Parce qu'il a plu au Père que toute plénitude résidât en lui;

20. Et de réconcilier par lui toutes choses avec soi, ayant pacifié par le sang qu'il a répandu sur la croix, tant ce qui est sur la terre que ce qui est dans le ciel;

21. Et vos cum essetis aliquando alienati, et inimici sensu in operibus malis :

22. Nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus pro mortem, exhibere vos sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso :

23. Si tamen permanentis in fine fundati, et stabiles, et immobiles à spe Evangelii, quod audistis, quod predicatum est in universâ creaturâ quæ sub celo est, cujus factus sum ego Paulus minister,

24. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne meâ, pro corpore ejus, quod est Ecclesia,

25. Cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vos, ut impleam verbum Dei :

26. Mysterium quod absconditum fuit à seculis et generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis ejus,

27. Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ :

28. Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem in omni sapientiâ, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu ;

29. In quo et laboro, certando secundum operationem ejus, quam operatur in me in virtute.

In hoc capite tria facit Apostolus. Primò, confirmat Epaphras doctrinam à v. 4. ad v. 12. Deinde refutat errores hæreticorum, explicans catholicam fidem, à v. 13, ad v. 23. Tertio, et Christi ministrum dicit, pro quo multa pati gloriatur.

Ut catholicam Epaphras doctrinam confirmet, primò, ob Colossensium fidem, spem, et charitatem, Deo gratias agit. Secundo, asserit quod idem ille Evangelium predicatum sit quod in toto mundo prædicatur. Tertio, laudat Epaphras, et fidelem ministrum. Quarto, erant ut Deus eos in acceptâ fide perficeret, vitamque ducant Deo dignam, in omni opere bona et patientiâ.

§ 12. Gratias agit Deo ob beneficia Christianis omnibus collata, hæcque gratiarum actione parat ubi viam ad excellentias Christi super angelos declarandas; acque

1. Paulus, Dei voluntate et jussu, apostolus Jesu Christi, et Timotheus frater ;

2. Christianis qui sunt Colossis, quique Christo Jesu fideliter serviunt, salutem.

3. Gratia et pax vobis detur, et multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino nostro Jesu Christo. Gratias Deo Patri Domini nostri Jesu Christi semper agimus, et pro vobis oramus.

4. A quo audistis fidem quam in Christum Jesum habetis, et charitatem quam erga omnes sanctos exercetis.

5. Propter spem futurorum honorum quæ vobis asserrantur in oculis apud Deum, prout audistis per personam Evangelii, quod est veritatis verbum.

21. Vous étiez vous-mêmes autrefois éloignés de Dieu ; et votre esprit, abandonné à des œuvres criminelles, vous rendait ses ennemis :

22. Mais maintenant Jésus-Christ vous a reconciliés, par sa mort, dans son corps mortel, à vous rendre saints, purs et irrépréhensibles devant lui ;

23. Si toutefois vous demeurez fondés et affermis dans la foi, et inébranlables dans l'espérance que vous donne l'Évangile qu'on vous a annoncé, qui a été prêché à toutes les créatures qui sont sous le ciel, et dont j'ai été établi ministre, moi Paul,

24. Qui me réjouis maintenant dans les maux que je souffre pour vous, et qui accompis dans ma chair ce qui reste à souffrir à Jésus-Christ, en souffrant moi-même pour son corps, qui est l'Église,

25. De laquelle j'ai été établi ministre, selon la charge que Dieu m'a donnée, pour l'exercer envers vous, afin que je m'acquitte pleinement du ministère de la parole de Dieu,

26. Vous prêchant le mystère qui a été caché dans tous les siècles et dans tous les âges, et qui maintenant a été découvert à ses saints,

27. Arqueques Dieu a voulu faire connaître quelles sont les richesses de la gloire de ce mystère dans les gentils, lequel n'est autre chose que Jésus-Christ reçu de vous, et devenu l'espérance de votre gloire.

28. C'est lui que nous prêchons, repréant tous les hommes, et instruisant tous les hommes dans toute la sagesse, afin que nous rendions tous les hommes parfaits en Jésus-Christ.

29. C'est aussi la fin que je me propose dans mes travaux, combattant par la force que sa puissance produit en moi.

ANALYSIS.

hæreticorum errores, angelos Christo præferentium, refutat indirectè.

Christus, imago Dei, omnium præter creator, etiam angelorum; Redemptor hominum, etiam gentium; caput Ecclesie, pax universâ, in quo omnis gratiarum pleniudo, etc.

§ 21, etc., Christi beneficium Colossensibus applicat: dummodo in fide expositâ, et ab illis receptâ, stabiles permanent.

Denique Apostolus, ut calumnias contra seipsum speras dissipet, declarat se, per Dei voluntatem, constitutum esse Christi ministrum, ad patefaciendam gentibus mysterium hactenus incognitum; pro quo mysterio in gentibus implendo, nulla, gaudens et glorians, stabilis patitur.

PARAPHRASIS.

6. Quod Evangelium pervenit ad vos, sicut et in universo mundo, ubi disseminatum est, et fructificat et crescit, sicut et in vobis crescit et fructificat, ex quo audistis et cognovistis veritatem gratiæ Dei.

7. Prout didicistis ab Epaphras, nostro clarissimo conservo Christi Jesu, cujus est apud vos fidelis minister.

8. Et per quem novimus vestram erga nos dilectionem spiritalem.

9. Propterea, ex quo die hæc audivimus, non desivimus pro vobis orare, et postulare à Deo ut impleamini cognitione voluntatis ejus per dona omnis sapientiæ et prudentiæ spiritualis ;

10. Ut vitam Deo dignam ducatis, scilicet ipsi per

omnia placentes, fructum omnis generis bonorum operum ferentes, et in Dei cognitione magis ac magis proficientes :

11. Ut omni genere roboris spiritualis roboreremini per gloriosam Dei potentiam; ita ut potissimum mala constanter, manserit, et cum gaudio.

12. Gratias agentes Deo Patri, qui nos immeritis solâ suâ gratiâ dignos fecit qui per lumen fidei participes essemus hæreditatis sanctorum luminosa, seu quæ sita est in lumine, scilicet in visione Dei.

13. Qui nos eripuit de potestate et regno tenebrarum, dæmonum scilicet et infidelitatis, et transtulit in regnum, seu in Ecclesiam, dilectissimi Filii sui.

14. Per cujus sanguinem redempti sumus, peccataque nostra remissa sunt.

15. Qui nos eripuit de potestate et regno tenebrarum, dæmonum scilicet et infidelitatis, et transtulit in regnum, seu in Ecclesiam, dilectissimi Filii sui.

16. Quoniam per ipsum universa sunt creata, tum quæ in caelis, tum quæ in terrâ, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominiones, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum, et ad ipsum, seu ad ejus gloriam, creata sunt.

17. Et ipse est ante omnes creaturas, et omnia per ipsum et in ipso subsistunt, et conservantur.

18. Et ipse caput est corporis mystici, scilicet Ecclesie; ipse, inquam, qui resurrectionis est principium, et primus omnium resurgentium, seu regeneratus ad vitam immortalem, ut in omnibus primatum habeat.

19. Quia Deo Patri placuit, ut in Christo Filio suo omnis inhabitaret perfectio.

20. Et eidem Patri placuit omnes sibi reconciliare, pacificando per sanguinem, quem Christus in cruce fudit, terrestria et cælestia.

21. Et vos, Colossenses, qui olim eratis alienati à Deo, quin et ejus inimici sensu vestro, vestraque malitiâ, per vestra opera mala ;

22. Vos, inquam, nunc idem Christus reconciliavit

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS, APOSTOLUS JESU CHRISTI PER VOLUNTATEM DEI. Statim ab initio se Jesu Christi apostolum, per Dei voluntatem, non suâ voluntate propriâ, commemorat, ut sese opponat pseudo-apostolis, qui suâ sponte munus assumpserant predicandi. Nullus est major defectus quàm potestatis defectus; missio itaque imprimis est necessaria: ad Deum autem pertinet suos ministros et vocare, et mittere. Hinc per Dei voluntatem, non propriâ sponte ministerium assumatur.

ET TIMOTHEUS FRATER. Pro omnibus aliis qui cum Paulo erant, Timotheum in salutatione sibi adjungit, quia Colossensibus notus erat, et apud omnes fideles clarus.

VERS. 2. — IIS QUI SUNT COLOSSIS, SANCTIS ET

VERS. 3. — Paulus, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, etc. Passim Apostolus se à Deo et Christo missum significat, ut falsos doctores, qui non mittuntur à Deo, sed suâ sponte doctri-nam munus assumunt, perstringat et excludat.

Patri suo per mortem in suo carne corpore tolerantem, ut vos eidem Patri suo exhiberet sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles.

23. Dummodo permanentis in fidei fundamento firmi et stabiles; non dimoveamini à spe bonorum cælestium, quæ promittit Evangelium, quod audistis, quodque prædicatum est universis gentibus quæ sunt per totum mundum, cujusque predicandi munus mihi Paulo creditum est.

24. Qui Paulus nunc gaudeo in afflictionibus quas pro vobis vestroque honore patior; qui lis adimpleo in carne meâ, pro corpore ejus mystico, scilicet Ecclesie, quæ desunt passionibus quas Christus in suâ carne tulit.

25. Cujus Ecclesie, mystici Christi corporis, factus sum minister, juxta providam Dei dispensationem, quæ constituit nos gentium apostolos; ut meo ministerio impleam verbum Dei (de vocatione gentium).

26. Quod verbum, mysterium est seculis et generationibus præteritis absconditum; nunc autem manifestatum sanctis apostolis et fidelibus novi Testamenti.

27. Quibus sanctis voluit Deus notum facere quanta sint divitias, quantaque gloria hujus mysterii quod in gentibus complectitur, scilicet de Christo Dei Filio, qui est spes æternæ vestræ gloriæ, seu causa spæ vestræ.

28. Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem (in ignorantia Dei et in peccatis versantem), et omnium hominem instruentes in omni sapientiâ spirituali, seu in perfectâ Dei cognitione; ut omnem hominem in Christo Jesu perfectum exhibeamus.

29. Ad hoc etenim laboro, strenuè et viriliter decertans, non meis viribus, sed vi et efficaciâ Christi, qui in me potenter operatur.

FIDELIUS FRATRIBUS. Sanctis, scilicet per Christi mortem, seu in baptismo sanctificatis. Fidelibus, id est, qui eruditi in Jesum Christum; seu, ut ait D. Chrysostomus, qui mysteria credunt, quæ ne Angeli quidem ante nos noverunt; quique, hæc credentes, vitam ducunt Deo dignam; uno verbo, qui Christo fideliter servant. Fratribus, utpote qui eodem Christi sanguine regenerati sunt omnes. Tria in his verbis nota Christiani insignia: Primò, sanctus est, per baptismum in Christi sanguine consecratus; secundo, fidelis est, verus filius Abraham, qui fidelium pater est; imò filius ipsiusmet Dei, qui verus est Abraham, et consequenter hæres Dei; tertio, frater Christi et omnium Christianorum.

VERS. 3. — GRATIA VOBIS ET PAX... Gratia pacis

VERS. 2. — Iis qui sunt Colossis, etc. id est, Ecclesie Colossensium. Hoc nomen sancti meti Christianos ut assidue studeant sanctitati et perfectioni.

VERS. 3. — Gratias vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Simplex, donatur et multipli-

semen est; pax gratia fructus: utraque verò Dei filiorum hereditas, in Christi sanguine fundata, seu per Christi merito nobis debita. Utraque autem à nobis semper optanda, et pro nobis, et pro aliis. Hinc consueta Apostoli salutatio sit et nostra.

GRATIAS AGIMUS DEO PATRI... Consuetum etiam Epistolaram D. Pauli exordium, à gratiarum scilicet actione, et ab oratione. Deum laudat ipsique gratias agit ob fidem, spem et charitatem, Colossensium. Deum orat ut illarum virtutum eis largiatur complementum. Sed gratias agit pro collatis beneficiis; orat vero confutendis. Nunc apostolicum imitare morem, lauda et ora. *Semper oramus*, id est, frequenter, assidue, quoties oramus.

VERS. 4. — AUDIENTES FIDEM VESTRAM... Græcè, *audientes*, participium præteriti temporis, postquam audistis; seu quoniam audistis; vel auditi fide vestra.

VERS. 5. — PROPTER SPEM, id est, propter bona sperata; vel propter spem futurorum bonorum. Ergo bonum est intuitu mercedis æternæ charitatem exercere. Equidem propter temporalia et caduca suum, mercenarium est, et christiano viro, colorum esse et domesticis Dei, indignum; agere verò propter celestem regnum et æternam vitam nobis à Christo promissam, id Christiano, Dei filio et herede, dignum.

Inaque fidei oculis paratum nobis regnum frequenter aspiciamus; spe firmâ ad illud anhelamus, huiusque regni futurum et spe animati, bonum viriliter operemur, mala libenter toleremus.

QUAE AUDISTIS, Græcè, *De quâ spe audistis jam ante*, seu prius audistis per predicationem verissimi Evangelii.

VERBO VERITATIS, id est, verbo verissimo.

VERS. 6. — QUOD PRÆSENTI AD VOS... Græcè, *presentes*, participium præsentis, quod aliqui vertunt: *Quod præsentis est apud vos*. D. Chrysostomus utrumque jungit simul, præteritum et præsentis; quod per venit et est apud vos: non enim, inquit, accessit, et recessit, sed mansit, et est illic.

SICUT ET IN UNIVERSO MUNDO, id est, præcipuis terræ partibus, Europâ, Asiâ, Africâ. Vel in *universo mundo* per famam et rumorem.

EST, ET FRUCTIFICAT, ET CRESCIT. Ubique adest, ubique dominatum obtinet, ubique stat, ait D. Chrysostomus. *Fructificat* per opera bona; *augetur*, quod etatur. *Gratia* complectitur omne genus beneficiorum Dei, quæ ad salutem spectant vitæ æternæ.

Gratias agimus Deo, et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes. Scribit Apostolus se et Timotheum semper in orationibus suis, id est, cum orant, gratias agere Deo pro beneficiis in Colossensibus collatis, de quibus sequitur.

VERS. 4. — AUDIENTES FIDEM VESTRAM IN CHRISTO JESU, id est, auditi fide, quæ creditis in Christum: vel quam habetis de universo Christi mysterio. Hinc sequitur fidem esse donum Dei; nam gratiarum actio, gratiæ testificatio est.

Et auditis charitatem vestram quam exercetis erga quoscunque fideles.

multos assumat, quod magis firmetur ac stabiliat, ait idem D. Chrysostomus. Evangelium tanquam arbor fructificat et crescit: fructus eius, laudabilis fidelium vita; incrementum verò creditum est multitudo.

SICUT IN VOBIS, subauditur fructificat et crescit. Ex ea re, quæ per predicationem eius acceditis ET COGNOVISTIS veritatem gratiæ Dei, nobis per Christum collate.

Felix ille de quo verè dici potest, quia ex quo audivit et cognovit Dei gratiam, in ipso gratia mansit, fructificavit, incrementum continuum habuit! præstata, ó misericors Deus, ut saltem in posterum maneat, fructificet, crescat in me gratia tua.

VERS. 7. — SICUT DEDICAVIS AD EPIAPHRA. In superioribus versiculis incipit commendare doctrinam, quam ab initio receperunt Colossenses, *veritatis est verbum*, idem est Evangelium quod est et fructificat et crescit in universo mundo: per illum audiverunt in veritate gratiam Dei. Hic verò eandem doctrinam expressius approbat, laudans Epaphram qui eam illis administravit; sicque Simonianorum errores, huic doctrine oppositos, refutat indirecte. Sicut *dedicavit ad Epaphra*. Hinc inferitur Epaphram Colossensium apostolum fuisse, non verò S. Paulum, qui, sicut in Phrygiâ pluries fuerit, non notati tamen omnes Phrygiæ urbes inviserit. Itaque verò simile est quod eo miserit Epaphram, qui inde ad Paulum per Colossenses Roman missus est, ut ei in viculis ministraret.

CONSERVO ME, id est, qui mecum Christo servit in Evangelii predicatione.

QUI EST FIDELIS, id est, sincerus Evangelii minister et præco; aliorum quidem, at vestro specialiter bono. Laudat eum à fidelitate ministerii; ne à doctrinâ, quam eos docuit, sinant se per pseudo-apostolos abducant.

Ex hæc laude Epaphræ ab Apostolo datâ, inferat omnibus Evangelii præco, et quilibet animarum minister, se Christi ministrum esse, se Christo in membris servire; hincque ministerium suum cum reverentia et charitate Christo debita exhibere. Ministerium ecclesiasticum verè servitus est; ergo cum humilitate subeundum, non cum superbia ambundum; Christi homini servitus est; ergo reverenter et ex timore exercendum, sicut Domino et non hominibus.

VERS. 8. — QUI ETIAM MANIFESTAVIT VOBIS DILECTIONEM

VERS. 5. — Propter spem (id est bona sperata) quæ reposita est vobis in carnis: quam audistis in verbo (per verbum) veritatis Evangelii; q. d.: in verbo veritatis quæ est ipsum Evangelium; et ipsam veritatem vocat Evangelium.

VERS. 6. — Quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat, et crescit, sicut in vobis, sicut et in vobis, subauditur, fructificat et crescit.

VERS. 7. — Sicut dedicavit ad Epaphra charissimum conservo nostro, etc., id est, qui est filius ac sincerus Christi minister; in procurantâ salute vestra.

VERS. 8. — Qui etiam manifestavit vobis dilectionem vestram (quam habetis erga me et omnes Christianos) in spiritu; id est, spirituale, quæ sola vera, firma ac solida est dilectio. *Dilectionem in spiritu*, id est, à

SEI VESTRAM IN SPIRITU, id est spirituale, à Spiritu sancto emanantem.

VERS. 9. — IERO ET SOS EX QUAE DIE ADIUVIMUS... id est, propter quod, simul alique audivimus hæc, ni mirum fidem, spem et dilectionem vestram.

NOS CESAVIMUS PRO VOBIS ORARE, repetit quod v. 5 dixit.

POSTULANTES UT IMPLEAMINI, Suarum pro illis orationum materiam explicat: scilicet ut impleamini.

ACQUIESCITE GRÆCÈ, *acquiescentem*, subaudi, *exercenti secundum*, ait Esaius: vel more Græcorum, apud quos passiva eundem casum regunt alique activa, ait Grolius. Id est, ut impleamini majori et exactiori cognitione voluntatis Dei. Quod quidem intelligi potest de perfectâ cognitione voluntatis Dei in omni re; à D. Iamne Chrysostomo, et ab aliis multis post ipsum, intelligitur de cognitione voluntatis Dei circa reconciliationem generis humani; seu de voluntate quæ Deus decrevit ab æterno nos sibi reconciliare nosque salvare, non per angelos, sed per unigenitum Filium suum.

IN OMNI SAPIENTIA ET INTELLECTU SPIRITUALI, id est, per completam sapientiam et prudentiam spiritualem. Quoniam humanâ sapientiâ despiciant eos Simoniani: Volo, inquit, vos esse in omni sapientiâ spirituali, D. Chrysostomus. Per sapientiam intellige mysteriorum assentionem: per intellectum, seu ut alii videntur, prudentiam, intellige applicationem mysteriorum cognitionum ad actiones, seu intellige rerum agendarum cognitionem.

VERS. 10. — UT AMBULETIS DIGNI DEO, id est, ut vivatis sicut filios Dei decet. Græcè, *dignè Domino*; scilicet Christo, id est, sicut decet discipulos Christi.

PER OMNIA PLECENTIUS, Græcè, in omnem plecentiam, id est, ut in omnibus Deo placeatis. Ambulare dignè Deo et per omnia placere Deo, idem sunt: dignè enim Deo ambulare qui Dei beneplacitum in omnibus implet. Id autem textus Græcus expressit hæc unice sententiâ, ut ambuletis dignè Deo in omnem plecentiam.

IN OMNI OPERE BONO FRUCTIFICANTES... Explicat utrumque et quid sit *ambulare dignè Deo*, et quid sit *Deo per omnia placere*: nimirum, omnis generis bonorum operum fructus ferre; in Dei cognitione magis ac magis proficere.

VERS. 11. — IN OMNI VIRTUTE CONFORTATI, id est, orantibus ut roborati omni genere roboris spiritualis, per gloriosam Dei potentiam (quæ vos in se sperantes

communit), in omnibus adversis sitis patientes, longanimites et mansueti, inò gaudentes.

Obsequiosus litterarum et morales.

Nota primò quod dixerit Apostolus secundam potentiam gloriæ... quia, ut ait D. Bernardus, sermone 88, in Cant., nihil omnipotentiam Verbi clariorum reddi, quam quod omnipotentes facit omnes qui in se sperant. Nota secundò quod dixerit in omni patientiâ, quia fortitudo magis in patiente quam in agendo elucet. Si fortia agere Romanorum est: et pati non cum constantiâ tantum, sed et euno gaudio: *hinc apostoli gaudentes à conspectu concilii*; hoc Christi gratiè potentissimæ effectus est. Nota tertio quid oraverit Apostolus, et in hac illius pro Colossensibus oratione discere orationum materiam, tum pro te, tum pro aliis. Ora primò ut impleamini cognitione voluntatis Dei: prima quippe gratia bonò nõsso voluntatem Dei; quid velit de nobis; secundò, ut *ambuletis dignè Deo*: vita fidelis, seu cognitio respondet. Deum nõsiti, Dei servus, imò filius Dei factus es; vive dignè Deo, quem nõsiti, quem colis, cuius filius et hæres es; adora in spiritu et veritate; dilige, et ex amore fac omnia; ad ejus gloriam omnia tua refer: non ad horam, sed omni tempore; non semel, sed continue. Hæc significat *ambulare*, ait D. Chrysostomus. Tertio, ut per omnia Deo placeatis. Hoc tum sit unicam studium, Deo, Domino tuo, Patri tuo, placere, non in unâ re solum, sed in omni. *Ut fructifices*, ne sis arbor sterilis, habens quidem flores et folia, sed fructum non ferens; voluntates et desideria sterilia producens, non operans. In omni opere bono, non aliquid tantum opera bona faciens, sed omne boni operis genus, pro temporis et rerum ratione; quarto, ut *creasca in scientiâ Dei*, per verbi divini meditationem; per continuam mentis tue cum Christo unionem; ut per Filium, qui lumen est de lumine, Deo, Patri lunationum, conjungaris; sique lumen hauris in fonte; quãdo, ut omni virtute confortaris, contra omnia impendentia pericula. Hanc virtutum expecta à gratiâ Dei gloriosâ, non à tuis viribus: hanc ora, hanc spera; in hæc sit tota spes et fiducia tua. Quò major erit fiducia, cò potentior et gloriosior erit gratia virtus, quæ feras patienter, libenter, hilariter, et Deo gratias agens, ait per passiones dignum efficii hereditatis sanctorum, quæ sita est in lumine clarâ, scilicet visione Lei. Eadem et pro aliis ora frequenter.

In omni opere bono fructificantes, id est, fructum omnis generis bonorum operum ferentes. *Et crescat in scientiâ Dei*. Crescit in agnitione, sive scientiâ Dei, qui in divinarum mysteriorum notitiâ quovis proficit.

VERS. 11. — In omni virtute confortati, omni robore corroborati. Secundam potentiam claritatis ejus. Magna virtus corroborandi, potentia potentiam gloriosam ferens, scilicet Dei. Una potentia dei relictâ et glorificatur in fortitudine et patientiâ Christianarum; velut causa in effectu.

In omni patientiâ et longanimitate. Hinc patet veram fortitudinem sitam esse in patientiâ.

Spiritu sancto, qui in vobis est, non autem à carne manentem, ait Anselmus.

VERS. 9. — Iero et nos ex quâ die adjuvimus, scilicet hæc bona de vobis, ut fidem, dilectionem, etc.

Nos cesavimus pro vobis orantes, et postulantes ut impleamini cognitione voluntatis ejus, quæ Deus voluit et decrevit nos sibi reconciliare, justificare et servare per Christum.

In omni sapientiâ et intellectu spirituali. Spirituali, id est, à Spiritu sancto profecta.

VERS. 10. — Ut ambuletis dignè Deo per omnia plecenti. Significat dignè Deo ambulare, non esse aliud quam Deo per omnia placere.

VERS. 12. — GRATIAS AGENTES DEO PATRI... SYRUS habet gratiarum actionem iungit cum precedenti gaudio; sic enim habet: *Atque cum gaudio, gratias agentes Deo*, etc. D. Chrysostomus et Theodoretus idem faciunt, sed et hæc verba, quæ communiter ascribuntur Colossensibus, adaptant D. Paulo, dicentes: *Gratias agimus*. Itaque necunt *gratias agentes* cum precedente *non cessamus*, v. 9, ita ut sit sensus, iuxta illos: Non cessamus pro vobis orare, etc., et non cessamus pro vobis gratias agere.

Nota literalis.

Communis opinio, quæ hæc verba Colossensibus tribuit, mihi primo visa est simplicior et naturalior, quia omnia alia participia precedentia ad Colossenses referuntur. Sed textum attentius relegens, animadverti quod hæc versio 12, personam mutat Apostolorum, dicens: Qui vos nos fecit, etc., cum in secunda personâ hactenus locutus sit: *Implemini, ambulare vos*.

Et ad hanc personam mutationem reflectens, in D. Chrysostomi sententiam libertatis inclinor. Et puto quod sicut D. Paulus lucasque oravit pro Colossensibus, ut Deus eis supradicta concedat, sic nunc pro ipsis Deo gratias agit, propter collata eis beneficia. Sic autem gratias agit, ut ingressum sibi faciat ad id quod precipue intendit in hæc Epistola, scilicet exponere et confirmare evangelicam de Christo Salvatore doctrinam et hæreticorum errores refutare. Non cessamus itaque gratias agere Deo Patri, qui vos et nos, omnes Christianos, licet immeritis, utpote suos prius imitator, solâ sui gratiâ dignos fecit, qui in album sanctorum ascriberentur, et eadem cum illis hereditate fruerentur.

In remane, aliqui intelligunt de medio, quo ad sanctorum sortem iur, scilicet per lumen fidei; alii intelligunt de ipsi sanctorum sorte, qua sita est in *famine*, clarâ Dei visione. Potest autem de utroque intelligi, de lumine scilicet fidei in terris; et de lumine gloriæ in cælis: utrumque lumen est et sors sanctorum. Sors vocatur hereditas, cur? Vide Ephes. 1, v. 11.

VERS. 13. — QUI ERIPUIT NOS DE POTESTATE TENEBRARUM, id est, à tyrannide demonum, qui sunt principes tenebrarum; ab infidelitate et à peccato. Vobis dominabantur ignorantia, idololatria, omnia scelera, damnorum igne, tenebrarum princeps; ab hæc vos eripuit tyrannide.

ET TRANSLATIT IN REGNUM FILII DILECTIONIS SÆCÆ,

VERS. 12. — *Cum gaudio gratias agentes Deo Patri*, etc.: Sensus est: Qui dignatus est nos assignare in partem hereditatis electorum, et sanctorum suorum; id est, qui nobis dignitatem et excellentiam illam contulit, ut essemus inter sanctos et electos eius, scilicet participes ejusdem cum illis hereditatis celestis. Sup. 8: *Inter sanctos sors illorum est*. Hereditas sanctorum vocatur sors; quia nulli hominum ad eam jus habebant. Nos sors vocati sumus ad fidem et gratiam. Qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum, ait Petrus.

VERS. 13. — *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum*, id est, à potestate diaboli. Vocatur autem diabolus

Fili dilectionis; Hebraismus est, sicut mons sanctitatis. Regnum Christi, qui lux est, regnum est lucis; regnum diaboli, regnum tenebrarum; à tenebris ergo translatit vos ad lucem, ad regnum lucidum. Hæc translatio per Baptismum facta est, quo à diaboli potestate erepti, inseruntur mystico Christi corpori, seu Ecclesie, quæ lux est regnum.

VERS. 14. — *In quo habemus redemptionem...*, per quem Filium redempti sumus, nimirum per sanguinem suum, quem in lytrum, seu pretium obtulit pro nobis Patri suo, et in quo sanguine peccata nostra lavit. Sic itaque construe et intellige: *In quo scilicet, per sanguinem eius, habemus redemptionem*, scilicet, remissionem peccatorum.

Observationes dogmaticæ et morales.

Perpende seriò bona tibi, à Deo per Christum, collata, et his versibus 12, 13, 14, expressa. Ineffabilia sunt; inexhaustibilibus itaque sit tu gratitudo. Continuas Deo gratias age.

1° Te immeritum, utpote inimicum, sui gratiâ dignum effecit, sortis, seu hereditatis sanctorum, scilicet æternæ beatitudinis, ad quam, per baptismi gratiam, jus habes. Et hoc agnosces, cave ne, tam benefici immemor, gratiam peccato perdas, teque tuâ malitiâ demonum sortis dignum reddas.

2° Te obtinebratum, tenebrarumque servum, à tenebris ereptum, à dæmonumque tyrannide liberatum, repente translatit in lucidum dilectionis Filii sui regnum, id est, in Ecclesiam, ut eodem cum Filio suo fruaris honore; nempe, ut sis filius Dei, dilectus, hæres regni; seu, ut in æternum regnes cum Deo Patre tuo. Hoc perpende et crebresce. Ad regnum vocatus es ad regnum Filii, ad regnum Filii dilecti, ut pari cum Filio Dei in æternum regnare fruaris, et ad æternum Filii Dei regnum vocatus; hinc totus et oscitas, irascasque et scalpis et torpescis, ait D. Chrysostomus, quem vide hæc. Væ tibi, si tam doni et honoris immemor, glorioso Christi regno, per opera tenebrarum remonians, te demonum servituti rursùm subdit et temetipsum tenebris adjudicas æternis!

3° Te homunculum, infinito sacratissimi sanguinis sui pretio redemptum; te itaque peccata in sanguine divino lavit. Cogita, ô Dei sanguine redempto, quanti Redemptori tuo valeas, quo te redempti pretio, scilicet sanguinis, vite et honoris pretio. Hæc cogitans et agnosces, tum Redemptorem dilige, redemptionis gratiam serva, peccatum horre, fuge, detestare. Væ tenebre, quia per peccatum totus factus es tenebrosus, utpote totus à Deo, qui vera lux est, aversus.

Et translatus in regnum Filii dilectionis sui, id est, Filii sui dilecti, veri, proprii et unici Filii sui, unicuique dilecti. Ait Theodoretus: Qui translatit nos in regnum Filii sui dilecti. Ephes. 1: *Gratificavit nos in dilecto Filio suo*. Hujus Filii regnum Apostolus Ecclesiam intelligit. Hæc enim et corpus est et regnum Christi, et domus Dei.

VERS. 14. — *In quo habemus redemptionem per sanguinem eius*, etc. Redemptio nostra à servitute peccati reipsa non est aliud quam remissio peccatorum.

enim tibi, si, pretioso Filii Dei sanguine contempto et quasi pedibus calcato, ad peccata tibi remissa recurreris! Notat D. Chrysostomus quòd D. Paulus dixerit *2 Cor. 7: 11*, perfectam esse plenam redemptionem. Ne amplius corrumpas, neque mortales efficiamur.

Ex eisdem versibus discere quid sit baptismus: est vocatio, adoptio ad sortem sanctorum, ad æternam scilicet beatitudinem, ad quam jus datur; est translatio à tenebris ad lucem, à servitute peccati ad libertatem filiorum Dei, à tyrannide demonum ad regnum æternum Christi; est remissio peccatorum, anime lotio, seu purificatio in pretioso Filii Dei sanguine. Hanc tuam adoptionem, translationem, hinc transitum, hoc pascha, cum jubilo celebra singulis annis, quovis mense, imò, si fieri potest, quotidie et continue, Deum laudans, Deo gratias agens. Hanc animæ tue lotionem, sanctificationem, consecrationem, recognosce; ob eam Deum adora, lauda, continue Deo gratias age.

VERS. 15. — *QUI EST IMAGO DEI INVISIBILIS*. Patet ex Græco quòd invisibilis sit in genitivo, sicut epithetum Dei. Est ergo sensus: Qui Filius, est Dei Patris (quem nullus hominum vidit nec videre potest, primis Tim. 6) imago, per omnia similitis, æqualis, consubstantialis, utpote ab ipso procedens per intellectum, ut Verbum adequatum. Per hanc autem imaginem consubstantialem, carnis coloribus indutum, visus est in tempore, qui invisibilis est in æternitate.

PRIMOGENITUS... id est, à Deo genitus ante omnem creaturam, sique omni creaturâ præstantior, quas omnes et ratione præcedit et quas omnes in tempore creavit. Primogenitus dicitur, etc., non primò creatus, quia generatio illi convenit, non creatio, D. Chrysostomus.

VERS. 16. — *QUONIAM IN IPSO CONDITA SUNT UNIVERSA...* GRÆCÆ: *Quæ in cælis et quæ in terris.*

VISIBILIA ET INVISIBILIA... etiam omnes angeli, quidquid dicunt Simoniani. OMNIA PER IPSEM facta sunt, et propter ipsum; omnium principium est et finis. Græcæ: *Omnia per ipsum et in ipsum creata sunt*, id est, ad ejus gloriam, seu ad ipsum.

VERS. 17. — *ET IPSE EST ANTE OMNES...*, intellige

VERS. 15. — *Qui (Filius) est imago Dei (Patris) invisibilis*. Consequenter ab excellentia personæ redemptoris, beneficium redemptionis commendat, ostendens quis et quantum sit Christus. Est igitur Filius imago Dei, quia perfectissima Dei similitudo est, ab eo expressa, per generationem quæ ex illo natus est. Filius est Verbum Patris, Patri omnino simile et æquale, adæque ejusdem planè cum Patre essentialis.

Primogenitus omnia creatura. Primogenitus hæc idem est quòd ingenitus. Dicitur vero Christus primogenitus, quia primò, puta ante omnem creaturam, est genitus, utpote ab æterno, et per hoc, omni creaturâ præstantior, atque in universam creaturam principatum habens.

VERS. 16. — *Quoniam in ipso condita sunt universa in cælis, et in terris*. In ipso, id est, per ipsum, visibilia et invisibilia, id est, corpora et incorporea, tam angeli quam homines sunt à Filio creati.

Sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates; omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Pro-

creaturas, vel cum SYRO et aliis multis die ante omnia.

OMNIA IN IPSE CONSTANT, id est, per ipsum consistunt et conservantur. Itaque creator, conservator et finis ultimus rerum omnium, etiam angelorum.

Observatio dogmatica et moralis.

In tribus precedentibus versibus qui Christo, ut Deo, conveniunt, perpende Redemptoris nostri dignitatem supereminentem, ut redemptionem tuam, quantum potes, æstimes. Ingo Dei est viva, adæquata, consubstantialis, à Deo Patre suo genitus est ab æterno, ante Luciferum et omnem creaturam, in splendoribus Divinitatis; generatio, quæ nec principium, nec finem habet. *Ego hodiè genui te*. Per ipsum, in ipso et propter ipsum omnia facta sunt cælestia, terrestria, visibilia et invisibilia. Per ipsum et in ipso omnia constant, consistunt et conservantur. Omnium itaque creator, omnium conservator, omnium finis ultimus. Et qui tantus est ab æterno, ante quem omnis creatura quasi nihilum est et inane, à cuius solo nutu pendent omnia, hic tantus Deus hominem perditum, inimicumque suum, cogitavit, amavit, redemit, et suo sanguine redemit! Propter nos miseros homo factus est, passus est, mortuus est, creatus et ignominiosè mortuus est! O amor! ô amor! ô nimis amor! Hanc amorem, hominum, mirare, stupens adora, ante, tampe, recognosce; ob eam obedi, vive lotus, amato, tempore bono, Deo, Redemptori tuo.

VERS. 18. — *ET IPSE EST CAPUT CORPORIS ECCLESIE...* Et ipse, idem de quo, ut Deo, hactenus dixi, ut homo, est caput corporis Ecclesie, quam regit et movet, in quam, velut in suum conatuale corpus, influunt omnia gratiarum genera. Ipse, inquam, qui PRINCIPUM, seu primitiæ resurrectionis est, utpote, PRIMOGENITUS, etc., qui primus et ante omnes resurrexit ad vitam æternam. Aliqui Græcos multos secuti, loco *caput*, id est, principium, legunt *primitiæ*, seu nobilior pars corporis Ecclesie, totumque corpus sanctificans, sicut primitiæ cæteros fructus sanctificant. Primitiis dixit tanquam de fructu aliquo, ostendens quòd nos omnes sanctificavit et tanquam sacrificium obtulit, D. Joan. Chrysostomus.

in ipso, Græcè est, in ipsum, puta ad ipsius gloriam, creata sunt omnia. Ita Natalus.

In ipso significat immensitatem Filii, scilicet Filium esse ubique per essentiam, presentiam et potentiam, adeo ut extra se nihil creare vel agere possit, sed omnia quæ creat et agit, in seipso creat et agit. In ipso, ut significet Filium consortem imperii, immensitatis, potentie et essentia paternæ.

VERS. 17. — *Et ipse est ante omnes*: vel ante omnia: quod Deo maxime proprium est. Ita et Christus in Evangelio, Joan. 8: *Antequam Abraham fieret, inquit, ego sum*.

Et omnia in ipso constant, hoc est, omnia per eum consistunt et conservantur.

VERS. 18. — *Et ipse est caput corporis Ecclesie*. Hactenus egi de Christo et Deo, ejusque divinitatem ostendi: jam agit de Christo ut homo est, et Christi hominis dignitatem ostendi. Christus enim quæ homo est, non quæ Deus, est proprie caput Ecclesie.

Qui est principium. Christus est principium, id est, fons, dux et auctor resurrectionis et resurgentium et

Nota convenientias: Ille ipse, qui, ut Deus, est ante omnes, et in quo constant omnia, ut homo, est Ecclesie caput, fons omnis cognitionis, omnisque motus supernaturalis gratie; de cuius plenitudine non omnes accipiunt. Ille ipse qui, ut Deus, rerum omnium principium est, ut homo, principium, fons et auctor est resurrectionis ad vitam gloriosam. Ille ipse qui, ut Deus, primogenitus est omnium creatura, ut homo, primogenitus est resurrectio ad immortalitatem.

UT SIT IN OMNIBUS IPSI PRIMATEM TENENS. Ex supra dictis concludit Apostolus quod Christus Dominus et secundum divinam et secundum humanam naturam in omnibus primatum habeat. Quippe qui ut Deus, per suam generalitatem aeternam, est ante omnia; impote pro quocumque omnia, in quo omnia, et ad quem omnia. Ut homo, per suam resurrectionem gloriosam, est primus resurrectio ad vitam immortalitatem; primus tempore, dignitate et causalitate. Primus etiam omnium resurrectio, nunquam morituras; ipsius resurrectio est exemplar et causa nostre resurrectionis future.

VERS. 19. — QUA IN IPSO COMPLEVIT OMNEM BENEDICTURAM INHABITARE, id est, quia Patri aeterno et coelesti placuit omnem gratiarum et perfectionum plenitudinem in Christo inhabitare perpetuo et inseparabiliter.

Nota litterales.

Nota primo completum; Dei beneficium fuit, benigna Patris sui voluntas, non Christi merita; nec eam hanc gratiarum plenitudinem promeruit, sed Dei benignitate data fuit ei. Hinc Christus est exemplar gratiae sicut et per adorationem; quilibet habet, gratis habet, et ex solo Dei beneficio. Nota secundo omnia plenitudinem, id est, omnem perfectionem sapientiae, gratiae, potentiae, Christo, ut capiti, congruam. Ceteri per partes recipiunt dona Dei; Christus omnem habet plenitudinem non solum gratiae, sed et divinitatis. Nota tertio inhabitare: non ad tempus, sed perpetuo et inseparabiliter; non tantum ad operationem, sed per essentiam. Omnis itaque gratia capiti congrua ad plebem usque, in Christo capite nostro sedem fixam et perpetuam habet; ad hoc scilicet, ut a capite fiant ad membra; seu ut unusquisque fidelis gratiam sibi congruam, pro suo modo, in Christo gratiarum fonte lauriet. Hinc ad Christum, gratia fontem, nobis continuo recurrendum.

VERS. 19. — QUA IN IPSO (Christo) COMPLEVIT (Patri) OMNEM BENEDICTURAM INHABITARE, id est, omnem perfectionem tam sapientiae, tam gratiae, tam potentiae, tam decemque ipsius divinitatis. Inhabitare, inquam, non tantum per vim et operationem; sed etiam per essentiam suamque essentiam. Ita Theophilus et Anselmus.

VERS. 20. — ET PER EUM RECONCILIARE OMNIA IN IPSEM, id est, et per Christum, non per angelos, omnia, terrestria scilicet et coelestia reconciliare sibi. In ipsam. Hebraeisque significans sibi.

PACIFICANS, id est, pacificando PER SANGUINEM, quem Christus in crucis ara fudit, homines et angelos. Peccatum fecerat inimicitias inter caelum et terram; per Christi sanguinem deletum est peccatum, inimicitiarum causa; sique pacificata sunt caelum et terra. Cum D. Chrysostomo mirare quod nos reconciliavit per ipsum, per mortem, per crucem. Magnum est reconciliare pro ipsam; majus et eo majus per sanguinem; et adhuc eo majus per crucem, D. Chrysostomus.

Observationes dogmaticae et morales.

In versibus 18, 19, 20, agnosce relativas Christi dignitates, et eis ad tuam profectum utere. Caput est Ecclesiae, caput tuum est, utpote caput corporis cuius es membrum. Ab ipso pende, ipsius sequere motus, siquidem pennis subdere. Principium et fons est gratiae; ab ipso et per ipsum, gratiam pete. Primitus resurrectionis et exemplar gloriae; ad hanc gloriosam resurrectionem, seu perfectam filiorum tui regenerationem, aspira: ad hanc patienter te prepara; computere ut contages. Plenitudo omnis perfectionis est: In quo sunt omnes thesauri, etc. In ipso habet quicquid tibi deest; habet, inquam, fide, desiderio, oratione. Pontifex noster est, annuuntiarum nostrarum episcopus, oleo divinitatis unctus; per eum ad Deum accede, ora, adora, gratias age, omnia religionis officia Deo rende. Pax nostra est, universi pacificator, omnium reconciliator, reconciliant, pacificavit per sanguinem suum. Attende autem reconciliantis modum. Reconciliavit, non verbis, sed factis; seipso dato et oblati in sacrificium. Per se ipsum, ipse se obtulit: sacerdos sui sacrificii. Per sanguinem suum, obtulit semetipsum, ipse sui sacrificii victima. Per sanguinem crucis, id est, in cruce effusus: cruciatus est, et cum acerbis doloribus obtulit.

PER MORTEM, usque ad mortem cruciatu: est.

IN CORPORE CARNIS ETIES; mortem passus est, et dolores acerbissimos passus est in corpore carnis, nostrisque simili. Mirare hunc reconciliantis modum: ama reconciliatorum tuam, perpetua et gratias age. Utere frementer hac tua mirabili reconciliacione, offer assidue Christum victimam, teque cum illo. Offer Christum patientem, cruciatum, stum pro te.

VERS. 20. — ET PER EUM RECONCILIARE OMNIA (id est, omnes homines) IN IPSAM, id est, sibi.

PACIFICANS PER SANGUINEM CRUCIS ETIES, sive qua in terris, sive qua in caelis sunt, id est, homines et angelos inter se; quod fit dum per Christum tollitur obstaculum peccati, quod homines ab angelis dividit. Deus Pater voluit per Christum omnia, universam ecclesiam atque universam, id est, angelos et homines inter se reconciliare, uniendo eos in unum, unum corpus in Christo, ut capite; ita ut inter eos composita per sanguinem eius in cruce effusum, ipso peccatum, quod erat inimicitiae causa, deletum est.

sanguinem cum dolore fundentem, et pro peccatis suis morientem. Fide, charitate, fiducia, hanc victimam, hunc dolorem, hanc mortem rende tibi propria.

VERS. 21. — ET VOS CUM ESSETIS ALIQUANDO. Applicat speciatim Colossensibus que generatim dixit de omnibus. Et vos, o Colossenses, episcopi essetis aliquando mente a Deo alienati, quippe qui Dei cognitione carebatis. ET INIMICI SENSU. Graec. inimicus mente. Syr. mentibus vestris, seu hostili in eum animo; agentes nempe que sunt inimicorum, id est, operibus malis illum offendentes: vitam quippe impiam et secleratam docebatis. A Deo mente eratis alienati; illum non noscebatis: eratis revera inimici; vestris scilicet malis et impiis operibus.

VERS. 22. — NUNC AUTEM RECONCILIAVIT... Vos Christum nunc fecit amicos, non per angelos, sed per semetipsum; nempe per corpus suum carnis, seu carne et ossibus constants, similitque nostris; per mortem scilicet, quam in hoc corpore carnis nostrisque simili pertulit, ut vos siceret Patri suo sanctos, IMMUTABILES, IMPREHENSIBILES.

VERS. 23. — SI TAMEN PERMANETIS IN FIDE... Tales autem eritis, sancti et immaculati... vosque ut tales exhibetis Patri suo, si traditam vobis fidei doctrinam stabili servetis, et consequenter nova judaizantium dogmata non audieritis.

ET STABILES ET IMMUTABILES A SPE EVANGELII. Si perseveretis in spe coelestium honorum, que promisit vobis Evangelium quod a Petro ab Epaphra et quod idem est ac illud quod per universum mundum praedicatum est, ET CIRCUM EGO SUM MINISTER.

IN UNIVERSA CREATURA, id est, omni genti, per synecdochen; que sua causa est, hyperbole: Plerisque, permixtis, tam Orientalibus, quam Occidentalibus, quam Meridionalibus, quam Septentrionalibus, non autem omnibus omnino. Ille repetit Apostolus quod jam dixit supra de Evangelio ab Epaphra predicato; praeterea vero declarat se ejusdem Evangelii ministrum. Forti quia judaizantes Paulum, sicut et Epaphram Pauli discipulum, calumniant erant, quasi alium praedicarent quam quod ceteri apostoli. Hinc dicit se repetit Evangelium quod audiverat ab Epaphra idem esse ac illud quod ubique per universum mun-

VERS. 21. — ET VOS CUM ESSETIS ALIQUANDO alienati, etc. Pro sena. Graece est, mente et voluntate, id est, per mentem et voluntatem; vos olim alienati et inimici mente.

VERS. 22. — Nunc autem reconciliavit in corpore carnis per mortem, exhibere (ut exhiberet) vos vobis et immaculatos, etc., id est, in conspectu eius, nempe Dei Patris.

VERS. 23. — Si tamen permanetis in fide fidei et stabilis, id est, per fundamentum idem stabiliter retinetis.

Et immutabilis a spe Evangelii quod audivitis; id est, nempe platinum vis dimereri a spe immutabili coelestium, que promittit Evangelium quod audivistis. Quod praedicatum est in universa creatura que sub celo est; hoc est, per omnes gentes, aut per universum mundum. Videte ergo, o Colossenses, ne fidem mutetis, quia a loco ubi sum missus est.

Circa factus sum ego Paulus minister, id est, stans

dum praedicatur. Hinc etiam addit quod hujus Evangelii praedicanti sit minister, non auctoritate sua, sed a Christo institutus.

VERS. 24. — QUI NUNC GAUDEO IN PASSIONIBUS PRO VOBIS... ET ADMIPLO EA QUAE DESUNT PASSIONUM CHRISTI IN CARNE MEA.

Notanda ad intelligentiam.

Ad plenorem hujus loci intelligentiam, duo notanda sunt verba quibus usus est Apostolus. Primum, ADMIPLO EA, quod componitur ex *ad*, quod significat vicem; ex *ad*, quod valet idem ac *re*, et *ad*, impleo. Ille itaque compositum hic significat, vice Christi, vel vicem reddens Christo, reimpleo, id est, rursus et frequenter impleo, seu, ut verbi Syrus, suppleo. Secundum, *desunt*, defectiones, defectus. Sensus itaque literalis est: Vice et loco Christi reimpleo in carne mea; que desunt Christi passionibus. Syrus: *Suppleo quod desunt afflictionibus Christi in carne mea, etc.* Aral.: *Defectus afflictionum Christi suppleo pro ipso in carne mea.* Athiop.: *Impleo reliquias afflictionum Christi, etc.*

Notanda est et Evangelii doctrina, quam hic supponit Apostolus, scilicet: Sicut aeterno Dei decreto statutum est ut Christus pro Ecclesia sua periret ac moreretur, ita eodem decreto statutum est, ut apostoli, apostolicum vicarij, Christi legati et ministri, pro eadem Ecclesia periret, ac plerique moreretur. Ille multis in locis Christus suis praedixit apostolis: *Ad praesens, et ad regem decemitis, etc.*, Math. 10, 18. Ille de P. Paulo speciatim praedixit: *Ostendam illi quanta oportet pro nomine meo pati.* Act. 9, 16, seu quanta illi relinquere patientia pro Ecclesia, corpore meo.

His notatis, videtur sensus omnium naturalissimus esse is qui sequitur: *Ego Paulus factus sum Evangelii Christi minister*, id est, minister fidelis, qui gaudeo in malis que pro vobis patior; quia Christi vice, Christianique loco, patior in carne mea, que mihi, sul loco, reliquit toleranda, pro suo mystico corpore, quod est Ecclesia. Voluisset equidem Christus ipse solus omnia ad Ecclesiam suam formationem atque perfectionem necessaria tolerare, ad Dei voluntas fuit ut vobis, ministris suis, multa relinquere toleranda, utque nos

Evangelii praedicandi munus ac ministerium mihi Paulo a Christo Domino comperiditum est.

VERS. 24. — Qui nunc gaudeo in passionibus (sive afflictionibus meis) pro vobis, id est, quas pro vobis sustineto.

Et adimpleo ea que desunt passionum Christi, in carne mea per corpore eius, quod est Ecclesia; q. d.: Patiendo in carne mea, adimpleo ea que desunt passionibus quas passus est Christus in carne sua; q. d.: Multis laboribus, sudoribus et afflictionibus opus est ad colligendum Ecclesiam, hominesque ad fidem vocandos, et ad salutem perducendos. Ut jam evincit hunc patior in carne, in ea que desunt passionibus Christi; in gentium conversionis praerogativa ego adimpleam, multaque patior pro corpore Christi, quod est Ecclesia, ut mirum inter gentes Ecclesia nonnulla, crescat et periclitata, passionumque ac resurrectionis Christi plane sit participans. Passionibus Christi deest aliquid, non in se, sed in quibus

apostoli, per longas et graves afflictiones, suam formaremus atque congregarem Ecclesiam. Dum ergo pro vobis patior, gaudeo: quia passionum mihi a Christo, pro sua Ecclesia formanda, relictarum partem meam adimpleo, tanquam illius vicarius ac minister, ipsiusque vires supleas.

Cum itaque dicit Apostolus: *Adimpleo quae desunt Christi passionibus*; cave ne intelligas quod desit aliquid ex parte Christi, seu quod passio Christi non sit sufficiens ad redemptionem, hoc enim haereticum est, ait D. Thomas. Sed intellige quod desit aliquid ex parte Pauli. Christus, ut dictum est supra, v. 20, passus est in carne sua ut nos Deo reconciliaret, nostrisque peccatis satisfaceret, Ecclesiamque exhiberet Deo sanctam, immaculatam et irreprehensibilem. Passus est autem non sufficienter tantum, sed et abundanter, imò superabundanter, etiam pro multis infinitis sanctificandis. At idem Christus ministris suis reliquit multa pro suo mystico corpore inferenda. Christo passio, restabat, ait Theodoretus, ut Paulus predicaret gentibus, munificum salutis largitorem ostenderet, multaque propter patere. Hoc adimplens Paulus, adimplet quae ex parte sua desunt passionibus Christi, id est, patitur quae sibi, loco et vice Christi, patientia superstit pro Ecclesia. Hoc autem adimplet gaudens, et quia pro Christo patitur, Christi vice, Christi loco patitur, et quia pro mystico Christi corpore patitur.

Observatio moralis.

Quod Paulus patiens de se dixit, hoc quisque fidelis patiens de semetipso dicere potest: *Nunc gaudeo in passionibus*, etc. Sicut enim Dei decretum fuit ut Christus patere, et per passiones intraret in regnum colorum, sic et Dei decretum est ut quisque patitur Christianus, et per multas tribulationes ingreditur in gloriam. Christus per suas passiones aeternam nobis beatitudinem meruit, at vult ut per passiones assequamur quod passionibus promeruit. Aequum est ut per id salus nobis applicetur per quod salus nobis facta est. Aequum est ut membra mystica Christi, Christo capiti suo, et naturalibus Christi membris, per omnia conformentur; ut patientur et per passiones in vitam ingrediantur, sicut Christus passus est et per passiones intravit in regnum colorum. Gaudendum itaque nobis dum patimur, quia nobis applicatur passio Christi; gaudendum, quia patimur pro regno adipiscendo quod nobis Christus acquisivit sanguine suo; gaudendum, quia tunc momentaneam et leve tribulationem nostram aeternam gloriae pondus operatur in nobis.

Alii sensus versiculi 24.

Plures alii sensus dantur ab interpretibus. Aliqui passiones Christi interpretantur passiones quas Paulus pro Christo tolerabat, sicut D. Paulus, 2 Cor. 1, dixit: *Abundant passiones Christi in nobis*. Et hic sen-

Vers. 25. — *Cujus* (scilicet Ecclesiae) *factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quae data est mihi in vos; ut complem totam familiam, id est, singulis fidelibus, bona et dona Dei, Domini mei.*

sus est facilis: *Gaudete in passionibus* quas pro vobis gentibus tolero, quia iam adimpleo quae mihi toleranda restant pro Christo, propter mysticum eius corpus. Hunc sensum potest Estius non contemnendum. Alii passiones Christi interpretantur passiones, quas in se quidem tolerabat Paulus, et quas Christi vocat, quia Christus membrorum suorum passiones reputat suas; sicut Saulo Ecclesiam olim persequente, Christus questus est quod se persequeretur: *Saul, quid me persequeris?* ita, Paulo pro Ecclesia patiente, Christus patitur in Paulo.

Ut haec sententia, quae communis est, explicetur, Christus dupliciter considerari potest: vel in suo corpore naturali, quod in alvo virginali B. Mariae sumpsit, vel in suo corpore mystico, quod est Ecclesia; Christus enim et Ecclesia, est una persona mystica, ait D. Thomas hic, cuius caput est Christus; corpus autem omnes iusti; quilibet verò sanctus, membrum hujus corporis. Quemadmodum autem Christus in suo naturali corpore usque ad finem vite passus est, ita in suo mystico corpore, id est, in Ecclesia, et in singulis suis membris, usque ad finem mundi patitur. Passus est in suo corpore naturali, ut redemptionem nobis mereretur; patitur usque ad finem mundi in singulis membris, ut nobis salutem applicet. *Adimpleo itaque quae desunt passionum Christi*, scilicet mystice sumpti, seu quae desunt passionibus Ecclesiae, quae dicuntur Christi, quia Christus est Ecclesiae caput. Hoc sensu dicit D. Leo quod passio Domini usque ad finem perducitur mundi. Vide Estium.

Vers. 28. — *QUEM NOS ANNUNTIANES CORRUPTOS...* vel admonentes. Graeca vox *corruptos*, significat admonentes, increpantes, seu cum increpatione. **Vers. 26.** — *Mysterium* (verbum Dei vocat mysterium) *quod absconditum fuit a saeculis et generationibus*. Levitatur autem de mysterio vocationis gentium. Sensus est: Mysterium hoc absconditum et incognitum fuit hominibus omnium praecedentium saeculorum et generationum. Sic Ephes. 3: *Quod aliis generationibus non est cognitum filiis hominum.* *Nunc autem manifestatum est sanctis eius*. Hujus expositio est illud ad Ephesios, sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis eius et prophetis in spiritu. **Vers. 27.** — *Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriae*, id est, divitiarum, locupletem, et bonis spiritualibus abundantem gloriam sacramenti (mysterii) *lucis in gentibus, quod, scilicet sacramentum vel mysterium, est Christus, qui in nobis est spes gloriae*, id est, spes gloriosa: quia videlicet per Christum magnifica et gloriosa bona sperantur ut adepturos.

Vers. 28. — *QUEM NOS ANNUNTIANES*, quem Christum nos apostoli mundo annuntiamus. *Corruptos omnes homines*. Erat autem totum genus humanum in peccatis et ignorantia Dei; ac pro-

SECUNDUM DISPENSATIONEM, GRÆC. *oconomiam*, id est, secundum providam patrisfamilias dispensationem, etc., quae factus sum gentium apostolus; ut inter vos, et inter alias gentes ministerio meo impleam aeternam Dei decretum, et promissum de vestra vocatione ad salutem.

Ut impleam verbum Dei, id est, plenè predicem verbum Dei, ut complem predicationem Evangelii, quam cepit Christus.

UT IMPLEAM VERBUM DEI. Multiplex est sensus: Primus, quem modo posui. Secundus: Ut impleam, seu compleam verbi Dei predicationem, quam Christus incepit; vel: Ut per Evangelii praeconationem absolvam opus redemptionis, quod fecit Christus. Predicatoribus opus redemptionis humane, ad quod Christus missus est, absolvunt et complent, sicut opus Christi perficiunt actionibus suis, Christi-que passionem suis adimplent passionibus. Tertius: Ut impleam omnia loca verbi Dei. Quartus: Ut plene et perfecte annuntiem verbum Dei.

Vers. 26. — **MYSTERIUM QUOD ABSCONDITUM...**; quod verbum Dei, seu propositum vocationis gentium, mysterium est praeferis saeculis et generationibus absconditum. Prophete enim et angeli, ut dictum est ad Ephes. cap. 5, v. 9, 10, non ita clarè noverunt hæc mysteria, incarnationis Verbi ac vocationis gentium, sicut apostolis deinde revelata sunt.

Vers. 27. — **QUIBUS VOLUIT DEUS NOTAS FACERE...** *Quibus*, apostolis, *Deus voluit manifestare* quantum sint divitiae, quantumque sit gloria hujus mysterii, quod completur in gentibus. Hoc explicuit ad Ephes. 5, 6, dicens, *gentes esse coheredes et participes promissionis Dei in Christo Jesu per Evangelium.*

QUONIAM ESTIS UNUS, QUOD MYSTERIUM EST CHRISTUS, objective scilicet; seu, est de Christo Jesu, Dei Filio, incarnato, passio, etc.

IN VOBIS SPES GLORIÆ, id est, qui Christus Jesus, pro nobis incarnatus et mortuus, et à vobis creditus, est causa spei, quam habetis de gloria aeterna; Christus foas salutis nostrae, et tota spei nostrae causa.

Vers. 28. — **QUEM NOS ANNUNTIANES CORRUPTOS...** vel admonentes. Graeca vox *corruptos*, significat admonentes, increpantes, seu cum increpatione.

Vers. 26. — **Mysterium** (verbum Dei vocat mysterium) *quod absconditum fuit a saeculis et generationibus*. Levitatur autem de mysterio vocationis gentium. Sensus est: Mysterium hoc absconditum et incognitum fuit hominibus omnium praecedentium saeculorum et generationum. Sic Ephes. 3: *Quod aliis generationibus non est cognitum filiis hominum.*

Nunc autem manifestatum est sanctis eius. Hujus expositio est illud ad Ephesios, sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis eius et prophetis in spiritu.

Vers. 27. — **QUIBUS VOLUIT DEUS NOTAS FACERE DIVITIAS GLORIÆ**, id est, divitiarum, locupletem, et bonis spiritualibus abundantem gloriam sacramenti (mysterii) *lucis in gentibus, quod, scilicet sacramentum vel mysterium, est Christus, qui in nobis est spes gloriae*, id est, spes gloriosa: quia videlicet per Christum magnifica et gloriosa bona sperantur ut adepturos.

Vers. 28. — **QUEM NOS ANNUNTIANES**, quem Christum nos apostoli mundo annuntiamus.

Corruptos omnes homines. Erat autem totum genus humanum in peccatis et ignorantia Dei; ac pro-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

Vix est alibi major quam in hoc capite notandarum abundantia: at quia suis locis fusè et practicè sunt explicata, sufficiat materis indicare, et loca notare.

1° Oratorum christianarum materiam, seu quid præcipue debeamus pro nobis et aliis orare, vide v. 10, 11.

tionem admonentes. Omnes homines Deum ignorabant, malè vivebant; apostoli, tanquam Dei legati ac ministri, illos monent et increpant.

OMNES HOMINES, quantum est in nobis, seu quam plurimos possimus.

Vers. 29. — **IN QVO ET LABORO**, id est, ad quod, seu ad quem finem laborem decertans; sic laborem, sic enitorem, ut me periculis objiciam.

SECUNDUM OPERATIONEM EUS, id est, secundum vim et efficaciam Spiritus Christi, qui potentissime operatur in me et per me, in virtute; in me, virtute quae me induit ex alto; per me, virtute miraculorum, quae dat verbis meis efficaciam. Graec.: *Κατὰ τὴν ἐμπροσθεν ἔργου, τὴν ἐμπεριλαμβανόμεν ἐν ἐμοὶ ἐν ὑμῶν.* Alii *ἐμπροσθεν* sununt in sensu activo, operantur; alii in passivo, operantur. Utrumque verum arbitror: nam Christum sancto Paulo pro internam suam gratiam vires conferebat extimias, illumque virtute interius induebat. Et Christus pro eundem Paulum, sic ex alto indulum virtute, poterat miracula, quibus Pauli verbis efficaciam dabat ad hominum penetranda corda, et ad fidem convertenda.

Observatio moralis.

In ultimis quibus versibus, omnis Christi minister agnoscat ministerii sui partes et munia, videatque serio num illa replet. At, sicut D. Paulus, Christus, Christi mysteria, Evangelii veritates predicat, secundum talenta, gratiasque sibi creditas, v. 25. Num omnem hominem, etiam pauperem, idiotam, sine personarum acceptione, docet et instruit, v. 28. Num omnem, cujuscumque conditionis, quantum est in se, ad perfectionem adducit, v. 28. Num omnem curam, laborem et sollicitudinem, ad hunc effectum ordinat, v. 29.

pietate de his corripendum.

Et docuitis omnem hominem, in omni sapientia: ut sensus sit: Instituites omnem hominem in perfectè cognitione Dei et mysteriorum fidei, quae est vera sapientia. Sic Augustinus, Apos. lvi.

Ut exhibeatis omnem hominem perfectum in Christo Jesu, id est, ut omnem hominem reddatis, et bene sistatis perfecte instructum in his quae ad fidem et cognitionem Christi pertinent.

Vers. 29. — **In quo** (ad quod) *et laboro certando*, id est, in quem finem etiam enitor, multumque laborem, cum difficultate et periculo decertans.

SECUNDUM OPERATIONEM EUS, QUAM OPERATUR IN ME IN VIRTUTE, id est, potentier, valide et efficaciter; paraturo scilicet miracula tot et tanta, dando tantam efficaciam verbis meis, ut omnium corda penetraret et converteret; suggerendo animos, vires ac zelum, ut ignè charitate, et dignè lingua prædicarem, omnibusque ignem, hinc ignis amoris afflucet et aspirat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

2° Bona nobis per Christum collata, vide v. 12, 15, 14. Vide et in his versiculis observationes dogmaticas et morales.

3° Excellentias Christi, ut Dei, vide v. 15, 16, 17. Vide et ibidem observationem dogmaticam et moralem.

4° Excellentias Christi; ut hominis; vide v. 18; 19, 20. Vide et hanc dissertationem dogmaticam et morales, et relativas Christi dignitates agnoscas, eisque ad tuam profectum utaris. hanc attende ad nostrum per Christum reconciliationis modum; et hanc mirabili tui reconciliationis frequenter utaris, Christi passionem et mortem pro tuis peccatis offerens Deo, v. 20.

5° Quid; et quare nobis in passionibus nostris sit gaudendum; vide v. 24, et observationem moralem.

6° Omnis Ecclesie minister agnoscat ministerii sui partes; videatque num illas replet, v. 25; 26, 27, 28; 29. Vide observationem moralem.

CAPUT II.

1. Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et pro iis qui sunt Laodicea; et qui cumque non viderant faciem meam in carne:

2. Ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu:

3. In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi.

4. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum.

5. Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum; gaudens, et videns ordinem vestrum, et firmitermentum ejus, quoniam in Christo est, fidei vestrae.

6. Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum, in ipso ambulabite.

7. Radicati, et superaedificati in ipso, et confirmati fide, sicut et didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione.

8. Vitete ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum:

9. Quis in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter;

10. Et estis illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis:

11. In quo et circumcisi estis circumcisione non manu facta in expolatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi.

12. Consepulti et in baptismo, in quo et resurrecti estis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis.

13. Et vos, cum mortui essetis in delictis, et preputio carnis vestrae, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta:

14. Delens quod adversus vos erat chirographum decreti, quod erat contrarium vobis, et ipsum tulit de medio, abigens illud cruci:

15. Et expulsiis principatus, et potestates traduxit coelestiter, pacem triumphans illos in semetipso.

16. Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum:

17. Quae sunt umbra futurorum: corpus autem Christi.

18. Nemo vos seducat, volens in humilitate, et religione angelorum, quae non vidit, ambulans, frustra iudatus sensu carnis suae,

CHAPITRE II.

1. Car je suis bien aise que vous sachiez combien est grande l'affection et le soin que j'ai pour vous, pour ceux qui sont à Laodicee, et pour tous ceux qui ne me connaissent point de visage, et qui ne m'ont jamais vu:

2. Afin que leurs cœurs soient consolés, et qu'étant ainsi enrichis par la charité, ils soient remplis de toutes les richesses d'une parfaite intelligence, pour connaître le mystère de Dieu le Père et de Jésus-Christ:

3. En qui tous les trésors de la sagesse et de la science sont renfermés.

4. Or je dis ceci afin que personne ne vous trompe par des discours subtils et élevés:

5. Car, quoique je sois absent de corps, je suis néanmoins avec vous en esprit, voyant avec joie l'ordre qui se garde parmi vous; et la solidité de votre foi en Jésus-Christ.

6. Continuez donc à vivre en Jésus-Christ notre Seigneur, selon l'instruction que vous en avez reçue, et attachés à lui comme à votre racine, et édifiés sur lui comme sur votre fondement, vous affermissant dans la foi qui vous a été enseignée, croissant de plus en plus en Jésus-Christ par de continuelles actions de grâces.

7. Laissez attachés à lui comme à votre racine, et édifiés sur lui comme sur votre fondement, vous affermissant dans la foi qui vous a été enseignée, croissant de plus en plus en Jésus-Christ par de continuelles actions de grâces.

8. Prenez garde que personne ne vous surprenne par la philosophie et par des raisonnemens vains et trompeurs, qui ne sont fondés que sur les traditions des hommes, et sur les principes d'une science mondaine, et non sur la doctrine de Jésus-Christ:

9. Car c'est en lui que la plénitude de la divinité habite corporellement.

10. Et c'est en lui que vous en êtes remplis; lui qui est le chef de toute principauté et de toute puissance:

11. Et c'est en lui aussi que vous avez été circoncis d'une circoncision qui n'est pas faite par la main des hommes, mais qui consiste dans le dépeçage du corps des péchés que produit la concupiscentie charnelle. C'est-à-dire, de la circoncision de Jésus-Christ.

12. C'est encore avec lui que vous avez été enseveli par le baptême, et avec lui que vous êtes ressuscités, par la foi que vous avez eue que Jésus-Christ est ressuscité d'entre les morts par l'efficacité de sa puissance.

13. Car lorsque vous étiez dans la floré de vos péchés, et dans l'incircision de votre chair, Jésus-Christ vous a fait revivre avec lui, vous pardonnant tous vos péchés.

14. Il a effacé le cédule qui nous émit condamner, il a entièrement aboli le décret de notre condamnation, en l'attachant à sa croix;

15. Et ayant désarmé les principautés et les puissances, il les a menées vainement en triomphe, à la face de tout le monde, après les avoir vaincues en lui-même.

16. Que personne donc ne vous condamne pour le manger et pour le boire, ou sur le sujet des jours de fêtes, des nouvelles lunes, et des jours de sabbat:

17. Puisque toutes ces choses n'ont été que l'ombre de celles qui devaient arriver, et que Jésus-Christ en est le corps et la vérité.

18. Que personne ne vous séduise en affectant de paraître humble, par un culte superstitieux des anges, se mêlant de parler des choses qu'il ne sait point, étant enté par les vaines imaginations d'un esprit humain et charnel.

19. Et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum Dei.

20. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis?

21. Ne tegeritis, neque gustaveritis, neque conrectaveritis;

22. Quae sunt omnia in interitum ipso usu, secundum praecipua et doctrinas hominum;

23. Quae sunt rationem quidem habentia sapientia in superpositione et humilitate, et non ad parendum corpori, non in honore aliquo sed saturitatem carnis.

ANALYSIS.

1° Sicut Paulus pro Colossensibus sollicitudinem, et hujus suae sollicitudinis finem declarat; scilicet ut solentur libentius, charitate compingantur, et plene instruantur de mysterio Christi, in quo sunt omnes thesauri scientiae et sapientiae Dei, v. 1, 2, 3. Hae eadem sollicitudine monet eos ut ab impostaris pseudo-apostolorum; hortatur autem ut in Christo radicentur et firmiter crescant, et proficiant in accepta fide, v. 4, 5, 6, 7.

2° Monet specialiter ut caveant à Simonianis, Gnosticis, et aliis, qui per vanam philosophiam fallaciam conantur eos decipere. A Christo Deo, veritate forte, omni scientia ad salutem necessaria repleti estis; cur vanos auditis philosophos? v. 8, 9, 10.

3° Contra judicantes verò, circumcisionem et alia legalia depradicant, monet Colossenses quod in Christo circumcisi sunt, non carne, sed spiritu; quando per

4° Etenim velum in seclis qualiter et quantum anxius et sollicitus sum pro vobis, et pro Laodiceensibus, et pro ceteris, qui aequè ac vos habent mecum nunquam viderunt.

5° Hoc est autem anxietatis, et meorum pro vobis et huius laborum, finis, ut solitum in Domino solitum habeatis, ut charitatis vinculo crectis inter vos compingamini, ut plene et perfecte sitis intelligentes, et perscrutemini ea quae pertinent ad agnitionem Dei omnia et tria, et mysterium incarnationis Domini nostri Jesu Christi.

6° In quo Christo, homine Deo, absidit continentur omnes thesauri sapientiae et scientiae.

7° Hoc autem quod de tantis Christi sapientia et scientia dico, propterea dico, ut mixtam cavetis ne quis artibus humanis instructus vobis imponat falsis sermonibus, sed speciosis, et ad persuadendum compositis.

8° Hanc de vobis curam gero: quamvis enim corpore absim à vobis, mente tamen et corde vobiscum sum; et gaudeo videns omnia deus et ordinate apud vos agi, vidensque firmitatem et constantiam fidei vestrae in Jesu Christo.

9° Quoadmodum ergo Christum Christique dominum etiam cum Christo consepulti fuerunt et à mortuis suscitati, v. 11, 12.

10° A baptismo, qui fit in sanguine Christi, ad cruciatum Christi sacrificium accedentes, Colossensibus et aliis Christianis representant in his sacrificii effectus: omnia nostra peccata sunt condonata; nosque liberati avaritia, reatu remissis; chirographum laceratum, cruci affixum; a demum captivitate liberati sanus, ipsis demondibus à Christo devictis et triumphatis: ad quod ergo minus legalia sacrificia? v. 13, 14, 15.

11° Et haec contra judicantes ultimum dicit, Colossenses averit à legalibus observantia, v. 16, 17. Et dicitis supra contra Simonianos, averit Colossenses à falsis angelorum religione, v. 18, 19.

12° In reliquo capite Colossenses poterit corrigi quod Christiani cum sint pseudo-apostolos, seu judicantes, ac Simonianos, auderint.

PARAPHRASIS.

effinam edocui estis, ita in eius doctrina et vita severabere.

7. In ipso radicati, et super ipsum aedificati, et in eadem fide quam didicistis confirmati, ut in eadem crescat ac proficiatis cum gratiarum actione.

8. Cavete ne quis vos decipiat, sedemque vestram solaretur per doctrinam illam fallaciam quae grandia promittit in nomine, re autem ignia suggerit: per illam, inquit, doctrinam, quae est secundum adhaerentiam humanam et sophisticam institutionem; secundum utilitatem mundanae scientiae principia, non secundum doctrinam vobis à Christo traditam; et ideo à vobis non est audienda.

9. Quia Christum, in quo tota Deitas verè, realiter, et substantialiter habitat, et qui consequenter ipsa veritas est, doctorem habeatis.

10. Et ab illo repleti estis omni scientia ad salutem necessaria: ab illo, inquit, qui et omnium angelorum caput, rector, et Dominus est; quos tanto perè extollunt illi fallaces philosophi.

11. Cavete et ab illis qui circumcisionem vobis ut necessariam depradicant; in Christo enim circumcisi estis, non circumcisione hominum manu facta, quae fit per excisionem corporis carnis, sed per circum-

4° Excellentias Christi; ut hominis; vide v. 18; 19, 20. Vide et hanc dissertationem dogmaticam et morales, et relativas Christi dignitates agnoscas, eisque ad tuam profectum utaris. hanc attende ad nostrum per Christum reconciliationis modum; et hanc mirabili tui reconciliationis frequenter utaris, Christi passionem et mortem pro tuis peccatis offerens Deo, v. 20.

5° Quid; et quare nobis in passionibus nostris sit gaudendum; vide v. 24, et observationem moralem.

6° Omnis Ecclesie minister agnoscat ministerii sui partes; videatque num illas replet; v. 25; 26, 27, 28; 29. Vide observationem moralem.

CAPUT II.

1. Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et pro iis qui sunt Laodicea; et qui cumque non viderant faciem meam in carne:

2. Ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu:

3. In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi.

4. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum.

5. Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum; gaudens, et videns ordinem vestrum, et firmiteramentum ejus, quoniam in Christo est, fidei vestrae.

6. Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum, in ipso ambulabite.

7. Radicati, et superaedificati in ipso, et confirmati fide, sicut et didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione.

8. Vitete ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum:

9. Quis in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter;

10. Et estis illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis:

11. In quo et circumcisi estis circumcisione non manu facta in expolatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi.

12. Consepulti et in baptismo, in quo et resurrecti estis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis.

13. Et vos, cum mortui essetis in delictis, et preputio carnis vestrae, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta:

14. Delens quod adversus vos erat chirographum decreti, quod erat contrarium vobis, et ipsum tulit de medio, abigens illud cruci:

15. Et expulsiis principatus, et potestates traduxit coelestiter, pacem triumphans illos in semetipso.

16. Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenta, aut sabbatorum:

17. Quae sunt umbra futurorum: corpus autem Christi.

18. Nemo vos seducat, volens in humilitate, et religione angelorum, quae non vidit, ambulans, frustra iudatus sensu carnis suae,

CHAPITRE II.

1. Car je suis bien aise que vous sachiez combien est grande l'affection et le soin que j'ai pour vous, pour ceux qui sont à Laodicee, et pour tous ceux qui ne me connaissent point de visage, et qui ne m'ont jamais vu;

2. Afin que leurs cœurs soient consolés, et qu'étant ainsi éclairés par la charité, ils soient remplis de toutes les richesses d'une parfaite intelligence, pour connaître le mystère de Dieu le Père et de Jésus-Christ;

3. En qui tous les trésors de la sagesse et de la science sont renfermés.

4. Or je dis ceci afin que personne ne vous trompe par des discours subtils et élevés;

5. Car, quoique je sois absent de corps, je suis néanmoins avec vous en esprit, voyant avec joie l'ordre qui se garde parmi vous; et la solidité de votre foi en Jésus-Christ.

6. Continuez donc à vivre en Jésus-Christ notre Seigneur, selon l'instruction que vous en avez reçue;

7. Liant attachés à lui comme à votre racine, et édifiés sur lui, comme sur votre fondement, vous affermissant dans la foi qui vous a été enseignée, croissant de plus en plus en Jésus-Christ par de continuelles actions de grâces.

8. Prenez garde que personne ne vous surprenne par la philosophie et par des raisonnemens vains et trompeurs, qui ne sont fondés que sur les traditions des hommes, et sur les principes d'une science mondaine, et non sur la doctrine de Jésus-Christ;

9. Car c'est en lui que la plénitude de la divinité habite corporellement.

10. Et c'est en lui que vous en êtes remplis; lui qui est le chef de toute principauté et de toute puissance;

11. Et c'est en lui aussi que vous avez été circoncis d'une circoncision qui n'est pas faite par la main des hommes, mais qui consiste dans le dépeuplement du corps des péchés que produit la concupiscence charnelle. C'est-à-dire, de la circoncision de Jésus-Christ.

12. C'est encore avec lui que vous avez été enseveli par le baptême, et avec lui que vous êtes ressuscités, par la foi que vous avez eue que Jésus-Christ eût ressuscité d'entre les morts par l'efficacité de sa puissance.

13. Car lorsque vous étiez dans la floré de vos péchés, et dans l'obscurité de votre chair, Jésus-Christ vous a fait revivre avec lui, vous pardonnant tous vos péchés.

14. Il a effacé le cédule qui nous eût condamnés, il a entièrement aboli le décret de notre condamnation, en l'attachant à sa croix;

15. Et ayant désarmé les principautés et les puissances, il les a menées vainement en triomphe, à la face de tout le monde, après les avoir vaincues en lui-même.

16. Que personne donc ne vous condamne pour le manger et pour le boire, ou sur le sujet des jours de fêtes, des nouvelles lunes, et des jours de sabbat;

17. Puisque toutes ces choses n'ont été que l'ombre de celles qui devaient arriver, et que Jésus-Christ en est le corps et la vérité.

18. Que personne ne vous séduise en affectant de paraître humble, par un culte superstitieux des anges, se mêlant de parler des choses qu'il ne sait point, étant enté par les vaines imaginations d'un esprit humain et charnel.

19. Et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum Dei.

20. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis?

21. Ne tegeritis, neque gustaveritis, neque tractaveritis;

22. Quae sunt omnia in interim ipso usu, secundum praecepta et doctrinas hominum;

23. Quae sunt rationem quidem habentia sapientia in superpositione et humilitate, et non ad parendum corpori, non in honore aliquo sed saturitatem carnis.

1° Sicut Paulus pro Colossensibus sollicitudinem, et hujus suae sollicitudinis finem declarat; scilicet ut solentur libenter, charitate compingati, et plene instructi de mysterio Christi, in quo sunt omnes thesauri scientiae et sapientiae Dei, v. 1, 2, 3. Hae eadem sollicitudine monet eos ut ab impostaris pseudo-apostolorum; hortatur autem ut in Christo radicati et firmati crescant, et proficiant in accepta fide, v. 4, 5, 6, 7.

2° Monet specialiter ut caveant à Simonianis, Gnosticis, et aliis, qui per vanam philosophiam fallaciam conantur eos decipere. A Christo Deo, veritate forte, omni scientia ad salutem necessaria repleti estis; cur vanos auditis philosophos? v. 8, 9, 10.

3° Contra judaizantes vero, circumcisionem et alia legalia depradicant, monet Colossenses quod in Christo circumcisi sunt, non carne, sed spiritu; quando per

1. Etenim velim ut sciatis qualiter et quantum anxius et sollicitus sum pro vobis, et pro Laodiceensibus, et pro ceteris, qui aequae ac vos habent mentem nunquam viderunt.

2. Hoc est autem anxietatis, et meorum pro vobis et illis laborum, finis, ut solitum in Domino solitum habeatis, ut charitatis vinculo cretibus inter vos compingemini, ut plene et perfecte sitis intelligentes, et perspicui circa ea quae pertinent ad agnitionem Dei omnia et tria, et mysterium incarnationis Domini nostri Jesu Christi.

3. In quo Christo, homine Deo, abdit continentur omnes thesauri sapientiae et scientiae.

4. Hoc autem quod de tanta Christi sapientia et scientia dico, propterea dico, ut mixtam cavetis ne quis artibus humanis instructus vobis imponat falsis sermonibus, sed speciosis, et ad persuadendum compositis.

5. Hanc de vobis curam gero; quamvis enim corpore absim à vobis, mente tamen et corde vobiscum sum; et gaudeo videns omnia deus et ordinate apud vos agi, vidensque firmitatem et constantiam fidei vestrae in Jesu Christo.

6. Quoadmodum ergo Christum Christique do-

19. Et non demouant pas étanche à celui qui est la tête, et le chef de tout le corps, recevant subministré par les vaisseaux qui en joignent et font toutes les parties, s'entrelient et s'accroissent par l'accroissement que Dieu lui donne.

20. Si véritablement êtes morts avec Jésus-Christ à ces premières et plus grossières instructions que Dieu a données au monde, comment vous laissez-vous imposer des lois, comme si vous viviez dans ce premier état du monde?

21. Ne mangez pas, vous dit-on, d'une telle chose; ne goûtez pas de ceci, ne touchez pas à cela.

22. Cependant ce sont des choses qui périssent toutes par l'usage qu'on en fait, et en quoi vous ne savez que les préceptes et les ordonnances des hommes.

23. Qui ont quelque apparence de sagesse dans leur superposition et leur humilité affectée, dans le rigoureux traitement qu'ils font au corps, et dans le peu de soin qu'ils prennent de ressaisir la chair.

ANALYSIS.

haptimum cum Christo consepulti fuerunt et à mortuis suscitati, v. 11, 12.

4° A baptismo, qui fit in sanguine Christi, ad cruciatum Christi sacrificium accedentes, Colossensibus et aliis Christianis representant in his sacrificii effectus: omnia nostra peccata sunt condonata; nosmet ipsos aternis reatus remissis; chirographum laceratum, cruci officium; a demonum captivitate liberati sanus, ipsi demouibus à Christo devictis et triumphatis: ad quid ergo vanae legalia sacrificia? v. 15, 16, 17.

5° Et hic contra judaizantes aliter dicit, Colossenses averit à legalibus observantia, v. 16, 17. Et dicitis supra contra Simonianos, averit Colossenses à falsis angelorum religione, v. 18, 19.

6° In reliquo capite Colossenses poterit corrigi quod Christiani cum sint pseudo-apostolos, seu judaizantes, ac Simonianos, auderint.

PARAPHRASIS.

etiam edocui estis, ita in eius doctrina et vita severabere.

7. In ipso radicati, et super ipsum aedificati, et in ea fide quam didicistis confirmati, ut in ea crescat ac proficiatis cum gratiarum actione.

8. Caveate ne quis vos decipiat, sedemque vestram solaretur per doctrinam illam fallaciam que grandia promittit in nomine, re autem ignia suggerit: per illam, inquit, doctrinam, que est secundum adhaerentiam humanam et sophisticam institutionem; secundum utilitatem mundanae scientiae principia, non secundum doctrinam vobis à Christo traditam; et ideo à vobis non est audienda.

9. Quia Christum, in quo tota Deitas verè, realiter, et substantialiter habitat, et qui consequenter ipsa veritas est, doctorem habeatis.

10. Et ab illo repleti estis omni scientia ad salutem necessaria: ab illo, inquit, qui et omnium angelorum caput, rector, et Dominus est; quos tanto perè extollunt illi fallaces philosophi.

11. Caveite et ab illis qui circumcisionem vobis ut necessariam depradicant; in Christo enim circumcisi estis, non circumcisione hominum manu facta, que fit per excisionem corporis carnis, sed per circum-

cisionem christianam, quæ sit per rejectionem virtutum.

12. Quando per baptismum consepolti estis cum Christo; et ad vitam gratiæ resurrectis per fidem, quæ credidistis efficacem et potentem operationem Dei, quæ Christum à mortuis suscitavit; (hæc enim per fidem resurrectionis Christi, omnipotentia Dei facte;

13. Vos, inquam, cum essetis spiritaliter mortui, tum per vestra peccata actualia, tum per originale peccatum, tunc Deus vivificavit eam virtute quæ Christum suscitavit, id est, novam vobis justitiæ vitam dedit; omnia delicta vestra vobis condonans ob Christi meritum in ejus sanguine baptizati estis.

14. Delecto prius, per Christum, decreto damnationis in nos lato: Christus enim pro nobis in cruce moriens, hoc mortis decretum, nostramque syngram, tulit de medio, dirupit, diruptamque afflixit cruci.

15. Demonesque devictos, et illo quod in homines prætedant imperio destitutos, libere palamque traduxit, et de illis, ignominia sic affectis, sua propria virtute triumphavit.

16. Tanta ergo per Christum beneficia nacti, ne timeatis ne quis vos quasi reos iudicet ob neglectas legis Moisaicæ ceremonias, videlicet ob cibum, aut potum, nudum, aut immundum; ob id quod pertinet ad diem festum, ad neomeniam, aut ad sabbatum.

17. Siquidem hæc omnia sunt umbræ futurorum, quorum veritas, soliditas, corpus ad Christum pertinet: corpore autem seu veritate componente, eva-

nescent umbræ; seu ubi autem corpus et veritatem tenemus, quid curamus de umbris?

18. Cavete ne quis seductor bravium vestrum intercipiat, à verâ religione vos, per affectatam humilitatem, deducens ad superstitionem angelorum religionem, pedem immittens in ea quæ non vidit, laaniter tumens proprii sui cerebri sensu, seu cogitatione.

19. Non tenens per fidem caput Ecclesie Christum, ex quo totum Ecclesie corpus per juncturas et commensuras constructum et subministratum divino crescit augmento.

20. Cum igitur Christiani sitis, et per baptismum cum Christo mortui sitis primis et rotibus hujus mundi institutionibus; quare, quasi in illis adhuc viveretis, hæc docetis, vel docemini?

21. Scilicet ne tetigeritis hoc; ne gustaveritis illud; ne contractaveritis istud.

22. Non animadvertitis quid sint et à quibus sint hæc omnia; nempe quid ipso usu pereunt et constmuntur, et quod hominum sunt adinventiones et doctrinae.

23. Et hæc quidem speciem aliquam habent sapientiæ, dum superstitionem præferunt religionem, et fidem humilitatem, et austeram macerationem; corpori enim suo non indulgent, nec illud ad saturitatem nutriunt, sed jejuniis miserè affligunt; ob hæc, inquam, sapientiæ speciem habent; at quia superstitionis hominum commenta, hinc à Christi discipulo contemnda.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — Volo enim vos scire... Particula enim hæc versus necit cum ultimo verso capitis precedentis: rationem ergo reddit Apostolus cur dixit: *Laboro in agere, certando*, quia sollicitus sum pro vobis, etc.

QUALIEM SOLLICITUDINEM... GRÆC., quantum certamen, etc. Syr. et Arab., quæ sit vultu certamen, etc. Æthiop., quantum contendere pro vobis. Bene etiam ab interprete nostro, quantum anxietatem et sollicitudinem, *si vero de fide.*

ET QUICUNQUE NON VIDERIT FACIEM MEAM... SYR.: Et pro cæteris illis, qui faciem meam, etc. D. Chrysostomus, et alii communiter post ipsum, intelligunt: Et cæteri quicumque alii, qui viderunt ac vos, Colossenses, non viderunt faciem meam; hincque inferunt D. Pratum Colossensium nunquam prædicasse, Theodoretus, et post ipsum Baronius, traducit: Non solum pro vobis, et pro his qui sunt Laodicæ, sed et pro his qui me non viderunt, negatque sequelam à D. Chrysostomo illam.

VERS. 4. — Volo enim vos scire quantum sollicitudinem habeam pro vobis. GRÆC., quantum certamen habeam de vobis, id est, sustinendam pro vobis. Et pro his qui sunt Laodicæ, etc., id est, faciem carnis. Volo vos scire quantum laboris sustinuerim pro vobis et pro Laodicensibus, et pro cæteris qui me non viderunt.

VERS. 2. — Ut consolentur corda ipsorum. Consolentur, id est, consolationem accipiant.

tum. Primus sensus videtur naturalior, licet non conveniat.

VERS. 2. — UT CONSOLENTUR, in sensu passivo, id est, ut consolationem accipiant.

CORDA IPSORUM, INSTRUCI IN CHARITATE. GRÆC.: *Compoetorum in charitate. Syr.: Ut consolationem accipiant corda eorum, et cum charitate accedant ad omnem opulentiam persuasionis, et ad intelligentiam cognitionis arcani Dei Patris et Christi.*

Nota litterarum.

Hic locus in GRÆCO et in nostra Vulgata, ob brevitatem, aliquid obscurentis habet: hinc necessario aliquid addendum ut tollatur obscuritas. Communiter additur, ut consolentur corda ipsorum, cum fuerint instructi, seu constructi, seu compoati in charitate; et cum fuerint instructi in omnia divinitus plenitudinis intellectus, etc. Mihi hinc verumam modum, et ad mentem D. Pauli serio attendenti, visum est quod Apostolus his paucis verbis anxietatis suæ suorumque

Instructi in charitate, id est, cum fuerint instructi in charitate.

Et in omnia divinitus plenitudinis intellectus; et cum fuerint instructi in omnia divinitus, id est, largissima copia plenè intelligentie. Et cum fuerint plenè edocti, scilicet de mysterio, ut sequitur.

In cognitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu, ut scilicet in omnibus mysteriis fidei omne pertinet ad

pro Colossensibus laborum finem exprimat. Nimirum sollicitus sum primo, ut consolentur, juxta proph. Isai. 40, 1; secundo, ut charitatis vinculo compagine-mihi; tanquam unius corporis membra; tertio, ut sitis perficere intelligentes, et plenè persuasi circa ea quæ pertinent ad cognitionem mysterii Dei Patris, et Christi Jesu. GRÆC., Dei et Patris et Christi; id est, Dei unius, et trini in personis; et Christi, hominis Dei, seu sanctissime Trinitatis, et dominice incarnationis. Ecce tria ad quæ tendit Apostoli labor et cura; tria quæ Colossensibus et aliis exoptat, et quorum fortasse contrarium tacite redarguit in illis. Hæc autem tria sic inter se subordinata sunt, ut duo ultima sint media ad primum; quippe consolabimini, si corda vestra charitate compagine-mihi; si mentes vestre sint plenè intelligentes et persuasæ, etc.; in omnes divinitus, etc., id est, usque ad omnem abundantiam plenissimam intelligentie, seu maxime, quæ possit hic haberi, ita ut de nullo dubitetis. In his itaque paucis verbis habemus finem laborum D. Pauli; habemus ejus votum et cordis desiderium; habemus tacitam exhortationem ad charitatem mutuum et ad firmam persuasionem; quæ exhortatio aliquam fortè supponit divisionem in Colossensium cordibus et dubitationem in mentibus. Utramque vitemus et nos, si ad divinas consolationes aspiramus: firma sit nostra fides in mente; regnet charitas in corde.

VERS. 5. — IN QUO SUNT ORDES THESAURUS... id est, in quo Christo continentur omnes, etc., quia, ut Deus, est ipsa sapientia Patris; ut homo, mirabilem habet sapientiam, licet finitam, sicut finita est ejus anima. In Christo, velut in arcæ peculiari continentur omnes thesauri sapientiæ et scientiæ. Ergo extra Christum nihil nisi vanitas, error, illusio. Ergo in solo Christo quaerenda sapientia, scientia, veritas. Ergo ab eo continue petenda sapientia, etc., non à Simone, non à Gnosticis, ob scientiam sic dictis, seu quia se scientes jactabant; non ab angelis, quos illi præferbant Christo.

ANSCORDITI. Christus thesaurus est absconditus, quem sola fides revelat, humilitas aperit, ut charitas eo potatur; fide itaque et humilitate ad hunc accede thesaurum.

VERS. 4. — HOC AUTEM DICIT, scilicet de Christi sapientia et scientia.

UT NEMO VOS DECIPIAT, nimirum, sub specioso agnitionem Dei Patris et Christi Jesu, instructi et plenè persuasi, planèque intelligentes sitis.

VERS. 5. — IN QUO (scilicet Christo) SUNT OMNES THESAURI, etc. Communis expositio est de scientia divinitus, quæ in Christo est ut Dei Verbo. Cum dicit thesaurus, cogitatio ad multitudinem ostendit; quod addit, omnes, nihil omnino esse quod ignorat; quod autem subjungit, absconditi seu reconditi, ipsum solum omnia scire declarat, ab eoque scientiam et sapientiam omnem petendam esse, nam Christus est ipsa sapientia, et per sese cognitio.

VERS. 4. — HOC AUTEM DICIT, etc. Hoc autem quod dixi de excellenti scientia Christi, præterea dico, ne alleciat specioso nomine scientiæ, quam quidam promittunt, sinatis vos circumveniri probabilibus, sed falsis argutis humanarum ratiuncularum.

S. S. XXIV,

mine scientiæ et sapientiæ, quod ambiunt et promittunt.

IN SUBLIMITATE SERMONUM. GRÆC., in sublimitate sermonis, *is = elevatus, oratione speciosa.* Colossenses contra quoscumque pseudo-apostolos præmittit quidem, ad speciatim contra Simonianos, qui vane philosophiæ placidibus inbuti, sublimia dicebant de angelis, de Æquilis, etc., suisque sermonibus simplicibus à Christo avertere satagebant, ut ad angelorum cultum transferrent.

VERS. 5. — NAM ERGO CORPORE ABSENS SUM... Consequens erat dicere: Et novi deceptores, ait D. Chrysostomus, sed desinit in encomium.

GAUDENS ET VIDENS ORDINEM VESTRUM... SYR.: Et gaudeo quod video ordinem vestrum, et firmitatem fidei vestre, quæ est in Christo Jesu. D. Chrysostomus notat quod hæc dicantur tanquam multibus ordinatè firmiterque stantibus. Nec cecidistis, nec ordinem vestrum confudit aliquis. Virum apostolum duo solanter in suis subditis; firmitas fidei, et ordo disciplina; seu vita regulis fidei conformis.

VERS. 6. — SICUT ERGO ACCEPTIS JESU CHRISTUM, id est, sicut ab Epaphras Christi fidem edocti estis, nimirum quod Dominus Redemptor ac Mediator est.

IN ISO AMBULATE, id est, ita in ejus fide, doctrinâ ac vitâ perseverate.

VERS. 7. — RADICATI, id est, firmas in ipso radices habetis.

ET SUPEREDIFICATI IN ISO, velut firmissimo fundamento.

ET CONFIRMATI FIDE, id est, confirmemini in fide, quam edocti estis; imò crescite in eo per gratiarum actionem. His verbis fideles munit contra quoslibet novatores in genere, quos sigillatim aggreditur in sequentibus. Christus via est; ergo in ipso et per ipsum nobis ad vitam eundem. Christus radix; ergo debemus ipsi continue inherere, et cordis vitam ab eo sugere. Quod arbor sine radice, hoc anima sine Christo. Christus fundamentum; in ipso et super ipsum debemus edificare. Quod domus sine fundamento, hoc homo sine Christo. Credere non sufficit; debemus in fide proficere, abundare, pleniorum in dies mysteriorum cognitionem acquirere. Hoc autem fit per gratiarum actionem pro tantis per Christum acceptis beneficiis. Cor gratum terra bona in quo multiplicat gratia Dei.

VERS. 5. — NAM ETI CORPORE ABSENS SUM, sed spiritu vobiscum sum. Spirituali oculis et curâ vobiscum sum, quia spiritu et mente vos scipè contemplantor. Gaudere et videre ordinem vestrum. Cum gaudio intueor. Videbat autem in spiritu ex his quæ retulerat ad eum Epaphras. Ordinem, id est, bonam ordinationem, quæ bene et ordinatè omnia sunt.

Et firmitatem ejus qui in Christo est fidei vestre; hoc est, et videns firmitatem, soliditatem, constantiam, fidem vestram in Christum, id est, quæ in Christum credidistis.

VERS. 6. — Sicut ergo acceptis, etc., id est, in ipsius fide et institutione ambulate.

VERS. 7. — Radicati et superedificati in ipso, et confirmati fide. GRÆC., in fide, scilicet Christi.

Sicut et didicistis, sicut edocti estis.

(Quarante,

VERS. 8. — **VIDETE SE QUIS VOS DECIPAT.** GRÆC.: *Ne quis sit vos abigens.* SYR.: *Ne quis vos spoliat.* ARAB.: *Spoliet ac deprædat.* D. Chrysostomus: *Deprædat ac suffuratur.* Id est, caveate ne quis vos decipiat, fidei que vestram infurteret.

PER PHILOSOPHAM, scilicet, qualis erat omnium Ethnicorum philosophia; nulla quippe que de Deo præsertim et rebus divinis vacaret crassis erroribus. Talem philosophiam Apostolus, 1 Tim., cap. 6, v. 20, vocat *falsi nominis scientiam.*

ET ISANEM FALLACIAM, id est, philosophiam, dico insanam, et que solidi nihil habet, si que vera scientia non est, sed mera fallacia, sophistica deceptio.

SECUNDUM TRADITIONEM HOMINUM, id est, hæc Iohannis et mentis philosophia, seu fallacia, tradita non est à Deo, qui veritas est, sed ab hominibus vanis, errantibus, et mendacibus inventa et tradita: hinc vana, insanis, et mendax.

SECUNDUM ELEMENTA MUNDI, id est, iuxta principia et axiomata que prima sunt rudimenta mundanae philosophiæ, seu quibus à pœnitenti imbuuntur mundani homines.

ET NON SECUNDUM CHRISTUM, id est, non secundam doctrinam nobis à Christo traditam. Hæc contra Simonianos, et ab eis prognatas Gnosticos, qui principis partim à Platone et à Pythagorâ sumptis, partim à proprio cerebro inventis, multa vana, falsa, et Evangelio contraria, docebant. Hæreticos Paulus fures et prædones vocat, quippe qui fidem, gratiam, animæ vitam, Christum et Deum auferre moluntur. Sicut autem prædo quod vi non potest auferre, fraude eripit, ita hæretici doctrinam quam spernit proferre non audent, per fallacias et verborum artificia mentibus insinuant.

VERS. 9. — **QUA IN IPSO INHABITAT OMNIS PLENTUDO...** Dat rationem cur philosophus Evangelio Christi contrarius credendum non sit, sed ab eis cavendum. Potuisset equidem repetere quod dixit v. 5: *Quia in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ,* etc., at maluit hujus etiam rationis jam allatæ causam assignare. Quia in Christo, tota plenæ Divinitatis, cum omnibus suis perfectionibus ac attributis, et consequenter omnis sapientia, scientia et veritas, *Inhabitat,* id est, inexistit, commoratur, perpetuo et permanenter iubarat.

CORPORALITER, id est, sicut anima in corpore suo habitat. *Corporaliter,* id est, non umbratice, sicut olim in propitiario, sed verè, realiter, substantiali-

Abundantia in illo in gratiarum actione. Non solum volentes esse confirmatos in fide, verum etiam in eâ proficere, et proficiendo audivere per pleniorem mysteriorum Christi cognitionem; idque cum gratiarum actione erga Deum, ut auctorem hujus totius boni.

VERS. 8. — *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et insanam fallaciam, secundam traditionem hominum.* Respiciat autem Apostolus ad dogmata philosophiæ scholæ Simonianæ.

Secundum elementa mundi, secularis ac mundanae philosophiæ rudimenta.

Et non secundum Christum, id est, secundam doctrinam de Christo vobis traditam; sed magis contra Christum ejusque doctrinam.

ter. Umbra fuit in veteri Testamento; corpus, realitas, veritas in novo; quo sensu *corporaliter* opponitur *umbratice*, sicut v. 17. *Corporaliter,* id est, substantialiter, non per accidens, per operationem, sed per suam substantiam. Non per gratiam tantum, sicut in sanctis angelis et hominibus, sed per unionem substantialem, hypostaticam. Non in animâ tantum, sed et in corpore. Non ut in animâ et corpore alienis, sed ut in animâ et corpore propriis. Duplici vinculo substantiali unitivo, divina Verbi persona unita est humane Christi nature; uno spirituali, quo anima unitur Verbo; altero corporali, quo corpus eidem Verbo unitur. Hinc intellige quod *omnis Deitatis plenitudo inhabitat etiam corporaliter in Christo,* sicut anima in corpore suo inhabitat corporaliter, seu verè, realiter, substantialiter, essentialiter. Hinc et consequenter intellige quod in Christo sit omnis sapientia, scientia, veritas, quia Deus est; quod nullus præ ipso sit audiendus, quantumlibet doctus; quod Evangelium Christi sit supra omnes scientias et traditiones hominum; quod debeat esse omnium nostrarum cognitionum regula, ipsique subijci et captivari debeat omnis intellectus humanus.

VERS. 10. — **ET ESTIS IN ILLO REPLETI...** id est, et vos in illo, utpote corporis ejus membra; et per illum utpote caput vestrum in vos influens, *estis repleti.* unusquisque pro sua mensurâ, sapientiâ, scientiâ aliisque donis salutariibus.

QUI EST CAPUT OMNIS PRINCIPATUS... id est, in illo, inquam, qui non vestrum tantummodo caput est, sed et omnium angelorum, quantumcumque præminentiam et dignitatem prædidi. Hoc contra philosophos Simonianos, qui angelorum cultum prædicabant. Angelorum caput, rex et Dominus, est Christus: ergo præ illis adorandus. Caput nostrum est, de cujus plenitudine nos omnes accipimus; ergo illi continue debemus inhærere; ab eo gratiam, fidem, sapientiam, scientiam, omnia cœlestia dona petere, expectare et recipere. Ipse solus habet plenitudinem Divinitatis, plenitudinem sapientie, scientie, etc.; ergo ab ipso participationem Deitatis, gratiam scilicet, participationem sapientie, scientie, omnesque divinus plenitudinis intellectus, de quibus v. 2, petere et expectare. Caveate ergo ne quis vos, per inanem et noxiam philosophiam decipiens, avertat à Christo ut ad angelos convertat; etenim à fonte vos abduceret ut ad rivulos deduceret; à Domino et à rege ad subditos et servos.

VERS. 9. — *Quia in ipso (Christo) inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter;* id est, verè, realiter et substantialiter. Sensus est: In ipso plena Deitas inhabitat, non solummodo per gratiam, et mirabilem operum efficientiam; sed corporaliter, id est, per unionem ipsius divinitatis cum corpore substantiâ sui carnis humane, in personâ Verbi, juxta illud: *Verbum caro factum est.*

VERS. 10. — *Et estis in illo (Christo) repleti.* Et vos per illum repleti estis scientiâ, aliisque donis salutariibus, itemque amplius etiam implendi, etc.

Qui est caput omnis principatus et potestatis, qui non solum vestrum est caput, dona sui vobis communicans; verum etiam caput est omnium ordinum angelicorum, quantumcumque sint potestate præditi.

VERS. 11. — **IN QVO ET CIRCUMCISI ESTIS.** Hæc contra judaizantes, qui circumcisionem et alia legalia urgebant, christianam circumcisionem extollit supra legalem. *In quo,* et per quem Christum, *circumcisi fuistis.*

CIRCUMCISIO NON MANU FACTA, non circumcisio que fit per manus hominum.

IN EXPLICATIONE CORPORIS CARNIS, que consistit in excisione pelliculæ corporis, sed spirituali Christi circumcisio, seu rejectione vitiorum.

Græci legunt: *Circumcisio non manu facta, in excisione corporis peccatorum carnis, in circumcisioe Christi.* SYR.: *Circumcisio sine manibus facta, cum existit carnes peccatorum per circumcisionem Christi.* Estque sensus secundum D. Chrysostomum, Theodorum, et alios Græcos: In quo circumcisi estis; non externâ circumcisioe, que fit manibus hominum (et que consistit in ablatioe exiguæ corporis pelliculæ), sed spirituali et divini, cujus auctor est Christus, et quâ totum peccatorum corpus, seu totus homo vetus, deponitur et exiit.

Hæc nota plures nostre circumcisiois excellentias supra legalem; hæc externa et carnalis, nostra spiritualis et interna; hæc fit hominum manibus; nostra divina est; hæc est ablatio exiguæ corporis pelliculæ, nostra est liberatio ab omni corruptione; hæc à lege, seu ab Abrahamo, nostra à Christo fuit instituta; hæc figura fuit, nostra veritas; post hæc igitur Christi circumcisionem, legalis est superflua, inutilis et noxia.

VERS. 12. — **CONSERVATI ET IN BAPTISMO...** Declarat expressius que sit illa Christi circumcisio, scilicet baptismus, in quo et per quem conspuimus cum Christo: Immersio baptizati sepulturam Christi significat, sicut et efficit in nobis quod Christi sepultura significat, scilicet veteris hominis mortem et sepulturam. Vide Epist. ad Rom., cap. 6, v. 4 et 5.

IN QVO ET RESURREXISTIS. GRÆC.: *conseruati estis.* Hoc enersio significat simul et efficit, vitam nobis novam gratia conferendo et jus ad gloriosam Christi vitam largiendo.

PER FIDEM, tanquam dispositionem necessariam ut gratiam in nobis divina virtute producat baptismus. *Per fidem operationis...* seu qui credimus Christum omnipotentem Deum susceperat à mortuis.

Baptismus est sepultura in mortem. Homo prius

VERS. 11. — *In quo et circumcisi estis, etc., id est, eâ que fit sine manibus.*

VERS. 12. — *Conservati et in baptismo, q. d.: Circumcisi estis illi Christi circumcisioe, quando simul cum eo sepulti estis in baptismo, id est, tunc quando baptizati estis.*

In quo (scilicet Christo) et resurrexistis, in novam vitam, novos mores, novum spiritum, quem accepistis in baptismo.

Per fidem operationis Dei, quâ suscipiunt illum à mortuis. Sensus est: Per fidem quâ credidistis efficacem et potentem operationem Dei, quâ Christum à morte susceperat; hoc est, per fidem resurrectionis ejus divini virtute facta.

VERS. 13. — *Et vos cum mortui essetis (privati vitâ gratiæ) in delictis, et præputis carnis vestro, contristati cum illo, donans (condonans et gratis remittens)*

moritur, delinde sepelitur; peccator, vetus homo, sepelitur ut moriatur ipse, ejusque peccatum purefcat. Hinc iugiter mori debet Christianus: hinc debet in Christo et cum Christo sepulto abscondi; mundo mortuus, soli Christo vivere: *Et vita vestra abscondita est.* Baptismus est resurrectio à peccato ad gratiam; ab Adæ vitâ, quo mors est, ad Christi vitam, que vite gloriose principium est: hinc ad hæc gloriam perpetuam debemus anhelare, in vitâ gratiæ semper proficere. Vide dicta c. 6 Epist. ad Rom.

VERS. 13. — **ET VOS CUM MORTUI ESSETIS...** Explicat quod de sepultura et resurrectione dixit. *Et vos, seu vos, inquam, cum ante Deum, per peccata vestra, mortui essetis.*

ET PRÆPUTIUM CARNIS VESTRÆ, id est, et per vestras concupiscentias, que sunt vere iurcircumcisio. Estimemyntia quâ signum pro re significat ponitur: præputium enim, quod per circumcisionem amputabatur, erat signum peccati originalis, in quo nascimur; et consequenter signum concupiscentiæ et omnium carnis operum que ex originali peccato sequuntur. Hoc autem signum hæc ponitur pro peccato originali et concupiscentiâ, quasi diceret: Cùm spiritualiter eratis mortui peccato, tunc originali, tunc actuali et habituali, quippe qui concupiscentiis omnibus vestris obediatis.

CONSERVATI CUM ILLO, id est, vos, inquam, Deus in baptismo *conseruavit cum Christo;* seu eadem potentia vobis vitæ gratiam contulit quâ Christum susceperat, ut gloriosus vitalis.

DONANS. SYR., *et remittit,* id est, condonans vobis omnia delicta, originale, actualia, habitualia, etc., idque merito passionis Christi, in cujus sanguine baptizati estis; seu ejus passionis baptismus est applicatio.

VERS. 14. — **DELENS QUOD ADVERSUS NOS ERAT CHIROGRAPHUM...** SYR., *et deleuit,* etc. Ambrosius, *deleto chirographo quod erat adversarium nobis.*

Observatio litteralis.

Præcedit hæc commentator, D. Ambrosius vulgò dictus, observavit nos versus obscuros esse, quia multa in illis Apostolus conglomera facta, quibus genus humanum ad indulgentiam pervenit. Ad horum ergo elucidationem distinguenda sunt facta, distinguenda sunt et personæ quibus conveniunt: alia enim Patri attribuantur, alia Filio conveniunt. Quod facta,

robis omnia delicta. Per præputium carnis intelligit in circumcisioem carnis, quæ scilicet quis desiderat et concupiscentias carnis non resecat, non circumcidit, sed eas prorsus excipit, easque obedit et indulget.

VERS. 14. — *Deleat quod adversum nos erat chirographum delicti, quod erat contrarium nobis.* Chirographum delicti, est obligatio ad penam æternam juxta decretum Dei, et sententiam damnationis in Adamam et posteris ejus peccantes latens. Hinc enim obligationi ad penam æternam sponte peccando quasi nosi nostrâ subscripsimus, nosque diabolo quasi vindicti hæc obligatione obligavimus.

Et ipsum (chirographum sive obligationem) tulit de medio (id est, suscipit), offensus illud cruci; q. d.: Condidit hoc chirographum, et crucifixi, id est, crucifixi illud, et obviavit suâ cruce æ morte Christi mortem in cruce. Ita Theodoretus.

D. Paulus, v. 11, egit de baptismo, christianam circumcissionem, quā non carnis pars scinditur, sed omnia peccata rescutantur.

§ 12 et 15, explicuit expressius effectus baptismi, in quo cum Christo mortui sumus et resuscitati; hosque effectus attribuit Deo Patri, qui nobis ea potentia novam gratiam vitam dedit quā potentia Christo vitam morte in resurrectione dedit, omniaque nostra peccata condonavit.

Hic autem, v. 14, à baptismo, qui fit in sanguine Christi, transit ad mortem Christi, quæ causa meritoria est remissionis peccatorum et gratiæ nobis in baptismo collatæ: transit ergo et consequenter ad personam Filii, de quo intelligenda sunt sequentia.

Veritas itaque 14 et 15, Christi passionis effectus commemorat; seu causam exprimit ob quam omnia peccata nobis in baptismo condonata sunt à Deo: quia scilicet Christus in cruce pro nobis moriens, omnia debita nostra solvit, chirographum nostrum laceravit et cruci affixit, nosque à demonum captivitate liberavit.

Ece sensum, ventamus ad textum.

Deletis. Hoc participium, sicut et alia, in Græco vim habet præteritii; hinc Syr., Ethiop. versio, et deletis; hinc et Erasmus post D. Ambrosium, et deletis.

Itaque deletis prius chirographo debiti.

Diaplasia litterarum.

Sed quomodo est illud deletum illudque chirographum deleti? Perique interpretes per debiti intelligunt obligationem servandi legem Mosaicam; per chirographum intelligunt professionem hujus legis servandæ, factam in circumcissione, voluntque his verbis significari quod Christus et legem et obligationem legis abolevit in cruce.

Quantumque communis sit hæc interpretatio, hinc tamen subscribere repugno. Primo, quia non de Judæis tantum, sed de omnibus loqui videtur Apostolus, ut patet legenti v. 10: *Et vos, Colossenses gentiles, concivificavit, donans vobis, etc.*; v. 14: *Deletis quod adversus nos, etc.*; in eodem phrasi, vos et nos jungit ut omnes comprehendat. Secundo, quia vel hi interpretes legunt cum nostrâ Vulgatâ *chirographum deletis*; vel cum Græcâ hodierno *decretis*. Si primum, quomodo hoc legi convenit? Quando, et ubi, lex à D. Paulo, vel ab alio, in Scripturis vocata est decretum? Si secundum, ita ut velit significari quod Christus legem Mosaicam præceptis evangelicis aboleverit.

Primo, sine causâ deserunt Vulgatam, à concilio Tridentino declaratam ut authentica; cui Vulgatæ hæc in re conformis est Ethiopica versio, que sic habet: *Et deletis pro nobis scripturam debiti nostri in decreto, quod est contra nos.* Deinde propositionem faciunt hinc, intericam: *Deletis chirographum decretis quod, etc.*, que constructio? Denique non coherent sequentia: quomodo enim legem Christus affixit cruci?

Vers. 13. — *Et expoliatis principatus et potestates* (id est, spoliatis demones suâ potestate, dominio et tyrannide in homines; sibi hoc peccati chirographo obligatos et subditos) tradidit confidenter, palmam

Quo connexio versûs sequentis, et *exposuit*, etc. Sed sensum habemus plenum, naturalem, coherentem, sublimem et dignum magnitudi D. Pauli eloquentiâ, quam ipsam eloquentiæ flumen D. Chrysostomus hic miratur; si per decretum intelligamus sententiam mortis in Adam et ejus posteris decretam, ob eam ligni veliti: *In quocumque die comedierit, etc., morte morietis*, Genes. 2, v. 17; si per chirographum intelligamus nostram manu subscriptionem, quâ per peccata nostra actualia, quasi manu propria, decreto illi in omnes peccatores lato subsignavimus, nosque ipsos æternæ mortis, æternisque supplicii obnoxios reddidimus. Sit itaque *chirographum decreti* noster internee mortis reatus, nostra supplicii obnoxietas et debitum; at deletum ita certum, ac si manu propria, seu chirographo, consignatum esset: quippe qui peccando subsignavimus deceto in peccatores lato. Et hoc posito, clara et concreta sunt omnia: *Deletis quod adversus nos est chirographum.* Hoc mortis decretum, hunc mortis æternæ reatum Christus suâ propria morte abolevit: hoc *chirographum* nostrum, quo nostra mortis decreto subsignavimus, Christus suo pretioso sanguine delevit, expunxit.

Et *IPSEM TELIT DE MEMO...*, id est, utrumque et decretum mortis et *chirographum* nostrum Christus pro nobis moriens, nostrisque satisfaciens debitis, abolevit, cassavit, antiquavit. Alludit ad syngraphas, que, soluto debito, nullus sunt valoris, sed annullantur, quasi non sint. Ita Christus pro nobis solvens, et debitum nostrum abolevit, et syngrapham nostram *telit de medio*, dirupit.

AFFIGENS ILLIS GRÆCI. Alludit ad morem quorundam clavis transgrediendi edicta antiquata (is tunc fortè vigeat in Asiâ, ait Grotius), vel etiam alludit ad morem syngraphas solutas, laceratas stylo vel unco affigendi. Vide apud Cornelium à Lapide quid in simili fecerit imperator Adrianus: remisit debita, syngraphas combussit.

Vers. 15. — *ET EXPOLIANS PRINCIPATUS...* Homo peccando duo incurrit, ait D. Thomas; reatum culpæ et servitutem diaboli: postquam dixit Apostolus quomodo Christus omnes nostros reatus delevit, tunc dicit quomodo nos à diaboli servitute liberavit. *Et expoliatis*, seu expoliavit demones illo quod in homines, ob hoc peccati chirographum, pretendebant imperio, illosque subactos et spoliatos.

TRADIDIT CONFIDENTER. GRÆC., in libertate. Syr., *confidit eos*, id est, audacter et palmam ostentavit, Deo scilicet et angelis, quasi victor et triumphator circumducens secum hostes devictos in triumphum.

TRUMPANS ILLOS, id est, de illis ignominia sic affectis, in SEMETIPSO, id est, suâ virtute triumphavit.

Observatio dogmatica et moralis.

Nunquam tam magnificè locutus est, ait D. Chrysostomus: et ego non miror, quia crucifixi prædicat

triumphans illos, triumphans de illis, scilicet de hostibus devictis atque subjectis. *In semetipso*, id est, per semetipsum, per suam virtutem et Victoriam.

tor, crucifixi virtutem contra crucis inimicos eloquitur. Spiritualem Christi circumcissionem, baptismum, supra circumcissionem legalem mirificè jam extulit; et quia in Christi sanguine fit baptismus, et per hunc sanguinem peccatorum remissio, ut ipsemet sibi docuit; hinc ad ipsum baptismi fontem, et remissionis peccatorum originem, ascendens, Christum scilicet crucifixum, mirificam salutaris illius sacrificii virtutem paucis explicat, ut omnem ad legalia sacrificia recurrentem prætextum amputet, quasi diceret: Hoc unico Christi sacrificio, omnia nostra delicta condonata sunt; noster mortis æternæ reatus est remissus; omnia nostra delicta soluta, chirographum deletum, laceratum, cruci affixum; à demonum præterea captivitate liberati sumus; demones ipsi devicti, subacti, confusi, in triumphum ducti sunt. Quid restat ultra nobis desiderandum? Ad quid necessarius nobis est quicumque ad legalia recursum? Unico sacrificio præstitit Christus quod lex per omnia sua sacrificia, omnesque suas legales ceremonias, præstare nunquam potuit.

Da mihi, ô Deus misericordissime, hanc crucis dilecti Filii tui virtutem penetrare; hancque Domini mei Jesu Christi bonitatem sentire! Sentiam in me quod in Christo Jesu et à Jesu Christo factum est pro me! Propria morte suâ meum mortis æternæ reatum abolevit; pretioso sanguine suo decretum mortis in me latum delevit et expunxit; acerbis doloribus suis omnia mea debita solvit; solutis debitis meis, syngrapham, quâ me peccando supplicii æterni obstruxeram, laceravit, dirupit; diruptam et laceratam affixit cruci; tandem à demonum captivitate, cui me peccato meo subdidideram, liberavit. O bonitas! ô misericordia! ô ineffabilis amor! Anathema sit ei qui te, ô Jesu amantissime et amabilissime, non amat; qui in tuo pretiosissimo sanguine non confidit; qui in morte tuâ totam spem suam non reponit. In hac ego confidens, totamque spem meam reponens, illam offero tibi, Pater æternæ Dens, in omnium peccatorum meorum remissionem. Multa sunt, fateor; enormia sunt, scio, nec diffideo; confidens tamen et audacter dico quid multo plus offero; quippe qui non infinitum tantummodo, sed infinitus infinitum offero, regem pro servo, Deum pro hominibus.

Vers. 16. — *NEMO ERGO VOS JURET...* SYR.: *Nemo*

Vers. 16. — *Nemo erga vos juretur*, id est, reprehendat, vel damnet, in cibo aut in potu, id est, in delecta et abstinentia ciborum et potuum Judæis prescriptâ. Levit. 11.

Aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum. Jam inferri non esse audientes judaizantes, qui ciborum delectum et dies festos à lege veteri prescriptos, Christianis observandos esse docentur.

Vers. 17. — *Quæ sunt umbra futurorum*, id est, que sunt obscuræ significationes rerum futurarum. *Corpus autem Christi.* Secus: Corpus autem ejus illi sunt umbra, Christi est: hoc est, veritas illorum signorum in Christo adimpletur; illius umbra corpus est Christus.

Vers. 18. — *Nemo vos seducat volens in humilitate et religione angelorum*; q. d.: Nemo vos à Christo et Ecclesiæ scorsim post se abducat, nemo vos sibi subdat, ut novus quasi doctor et hierarcha ad suam se-

ignitatem vobis molestantium exhibeat. Ex precedentibus principis concludit contra omnes sui temporis hæreticos. Ac primo contra judaizantes ex ultimis versibus: Cum tanta sit novæ legis excellentia, tantæque nobis beneficia præstiterit unicum Christi sacrificium, nullam vobis molestiam afferat illorum reprehensio qui vos peccati damnant ob neglectum, aut inobservantiam, legis Mosaicæ, quæ certa ciborum genera, quosdam dies festos, prescribit.

In parte, id est, ex parte diei festi: seu, in hoc quod attinet ad diem festum. Syr.: *In partibus dierum festorum*; quia judaizantes festa judæica participant, alia præcipiant, alia negligunt, ait D. Chrysostomus.

Vers. 17. — *Quæ sunt umbra futurorum...*, id est, que omnia erant umbra futurorum in Christo mysteriorum, et per ipsum completorum; cum ergo veritatem et adimplentiam illorum habeamus in Christo: ad quid nobis umbra? In his versibus manifestè de judaïcis festis agitur, non de christianis: perperam itaque contra nos his abutuntur hæretici.

Vers. 18. — *NEMO VOS SEDUCAT...* Ex dictis v. 5, 9, 10, concludit contra Simonianos: *Nemo vos seducat.* Græc., *seducat*, id est, palmam, brevio, præmio defraudet, quasi diceret: Bene curatis, palmam quasi manu contingitis, cavete non quis seductor à verâ religione ad superstitionem vos deducat, sique palmam vos defraudet. Irabentis appellant judices eorum qui in agone decertant, *seductores* autem est injuste ad judicare victoriam, ait Theodoretus.

Volens, sunt qui referunt ad *seducant*, *seducant volens*, id est, de industria, datâ operâ; vel, etsi illi maximo velit et conetur. Alii jungunt cum *humilitate*, quasi diceret: Volens videri humilis et religiosus erga angelos; seu potius, affectatâ humilitate, superstitionem angelorum religionem introducens. Diobolus illi hæretici, indignum Filio Dei nunguent ut ad vos mitteretur, nosque per eum adduceremur ad Patrem, sed omnia, sicut in lege, per angelos Deum operari; hæcque factâ humilitate falsam angelorum religionem introducunt, docentes nobis ad angelos mediatores nostros recurrentium; non ad Christum, ita ex D. Chrysostomo, Theophylacto, Gagnaco.

QUE NON VIDET AMBULANS, id est, ea que non videt

etiam et cultum angelorum vos pertrahat, volens ambulare vel volenter ambulans in hac falsâ religione angelorum. Hanc hæresim ortam esse à phariseis; quibus inveniunt esse quasi minores deos, quibus et gubernatores hominum et mundi; hanc errorem in eo solum fuisse, quod dicerent angelos digniores esse Christo, etc. et hæc de causâ diligenter et præcise notandum Christi super angelos tam similes cap. 1 et alia testantur Aristoteles, carpe est communis sententia Chrysost., Theodori, Theophyl.

In humilitate, id est, humili gestu, se prosternendi et adorandi angelos. Lactare falsos angelorum visusque; rursus non tenere caput, id est, Christum excludere, ut angelos suum statuunt caput.

Quæ non videt ambulans, in his que non videt fistinosus incedens.

Frustra inflatus sensu carnis suæ, id est, frustra superbiens sensu et mente suâ carnali, quasi cognitio-

audacter pronuntians : multa de angelis ita certò dicentibus ac si eos penetrasset; eorum nomina, classes, prefecturas, etc.

FRUSTA ISFLATES SENSU. Græc., à *senus*. Syr., et *frustra turbescit sensus*, etc., id est, frustra superbiens, sibi que placens, ac tamen scientia carnali, seu non à Deo revelata, sed ab humano carnalium hominum spiritu inventa et tradita.

VERS. 19. — **NON TENENS CAPUT,** Ecclesie, Christiani, ipsique non adherens.

EX QVO TOTUS CORPUS Ecclesie vitam et augmentum recipit, per illorum canalium qui sunt **NEXUS** et **VINCULA**, id est, per pastores et doctores, etc. Vide ad Epistolam ad Ephesios, cap. 4, v. 16. Hinc patet unus ex præcipuis illorum hæreticorum erroribus, scilicet, quod Christum non crediderunt caput Ecclesie: contra quos D. Paulus asseruit, v. 10. **Christum caput et Dominum omnia principia.** Qui autem fuerint illi hæretici angelici, vide apud Cornelium à Lapide: Erant, inquit, semijudaï et septi-Platonici; ubi etiam vide quod angelorum cultus cepit ab idololatriâ, seu ab hæreticis; sed correctus fuit ab Ecclesiâ. Vide etiam Estium.

VERS. 20. — **SI ERGO MORTUI ESTIS.** Hic versus referatur ad versum octavum; *Videte ne qui vos decipiat per philosophiam... secundum elementa mundi.* Itaque de philosophia intelligendus est, non de lege Mosaiâ; etque sensus: Cum per baptismum in Christo renuntiaveritis omni sectæ et philosophiæ mundanæ, que non secundum Deum, sed secundum elementa mundi, seu principia naturalia et mundana, vivere docet, etc.

QUI ADHUC TANQUAM VIVENTES... id est, cor ea repetitis, quasi rursus secundum illa mundi elementa, principia, dogmata, institutiones, vivere velletis?

DECENTIS. Græc., *dogmatizatis*, vel *dogmatizantibus*; nam utrumque significat, *dogmatizata*, id est, *doctis*, vel *docentibus*, seu vos doceri sinitis, quasi secundum mundi doctrinam et non secundum Evangelium Christi vivere velletis.

VERS. 21. — **NE TETIGERITIS.** ita loquebantur eorum magistri; hoc autem dicebant et iudicantes et philosophi, qui multa quoque suis assensibus prohibebant.

Hinc variant interpretes, quorum aliqui iudicantem, imò visiones habent rerum sublimium, puta angelorum renuntioque colesium.

VERS. 19. — **Et non tenens caput** (scilicet Christum, sed pro Christo angelos subsistens, ita Theodor.) *ex quo (capite Christo) totum corpus (Ecclesie), per nexus et conjunctiones subministratum* (id est, subministratum accipiens spiritus, motus et sensus vitalis à capite) *et constructum, crescit in augmentum Dei.* *Ita augmento fidelium et Spiritus Dei.*

VERS. 20. — **Si ergo mortui eratis cum Christo,** etc., q. d.: Cum per Christum mortui sitis, et renuntiaveritis omni sectæ et philosophiæ mundanæ Christo contrariæ, que non secundum Deum, sed secundum elementa mundi, id est, secundum principia naturalia et mundana vivere docet; cur iterum eis repetitis, quasi rursus secundum illa mundi elementa vivere velletis? *Decentis*, dicentes scilicet id quod sequitur:

VERS. 21. — **Ne tetigeritis,** etc., q. d.: Quod ex hæresi et religione angelorum decernitis, his illisve ei-

bus, alii philosophis hæc applicant verba, que reverentibus communia sunt; ac sequentia (nimirum **SCILICET** **PRÆCEPTA** **ET** **DOCTRINÆ** **HOMINUM**) indicant ad philosophos dirigi, nec enim legalia sunt ad hominibus, sed à Deo instituta.

Ne tetigeritis neque gustetis; hoc ad cibos, vinum aut carnem: **NEQUE CONTRACTAVERITIS...**; hoc ad mulieres, quas Pythagoriste, v. g., nunquam tangebant.

VERS. 22. — **QUE SUNT OMNIA IN INTERITUM.** Græc., *in corruptionem.* Syr., *quasi sunt corruptibilia*, quasi diceret: Non animadvertitis quid sint hæc omnia, et à quibus sint. Hæc ergo despicit primò in se considerata, *sunt in interitum*, id est, ipso usu perent, esse desinunt, corrumpuntur, in finem convertuntur, et in secessum vadunt. Que ergo ex injusmodi corruptibilibus utilitas? Quid necesse est ac scrupulosè doceri? Hæc ad cibos. Secundò despicit ex parte auctiorum; hominum sunt adinventio: omnis autem vera religio à Deo est, nec corruptibilia possunt æternis deservire, nisi ex ordinatione Dei.

VERS. 23. — **QUE SUNT RATIONEM QUIDEM HABENTIA SAPIENTIA,** id est, que præcepta aliquam habent quidem speciem sapientiæ.

IS SUPERSTITIO. Græc., *in voluntario cultu*, id est, in voluntaria et arbitraria religione, seu superstitione.

ET HUMILITATE. Græc., *et submissione animi*, scilicet voluntariè pariter et arbitrariè, et ab hominibus inventâ.

EX NON AD PARCENDUM CORPORI. Græc., *et abducione corporis.* Syr., *neque porcent corpori*, id est, in austeritate corporis maceratione, cui non indulgent.

NON IN HONORE ALIQUO AD SATURITATEM. Græc., *explicationem carnis.* Honor, Holærorum more, id est rerum necessariorum ad nutritionem et vestitum subministratio, id est, neque nutritum aut curantur ad saturitatem, sed jejuniis affligunt. Itaque hæc præcepta speciem habent sapientiæ, ob superstitiosum cultum, ob factam humilitatem, ob austeram corporis macerationem, sed quia veritatem non habent, et à Deo non sunt, sed commenta hominum et somnia, hæc à Christiano, veritatis discipulo, despicienda.

bis aut creaturis esse abstinendum, dicentes, verè gratiæ, ne tetigeritis uxorem, ne gustaveritis vinum aut carnem, quia hæc à malis angelis creata sunt, et bonis angelis displicent.

VERS. 22. — **Que sunt omnia in interitum ipso usu,** etc., q. d.: Que observantur superstitionis cultus angelorum jam diè interitum afferunt, et damnationem æternam his qui ea observant, in ipsis, et in suis angelis, quibus illi colunt, sperant, non autem in Christo, ita Ambrosius et Augustinus.

VERS. 23. — **Que sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione,** etc. *Rationem*, id est, speciem; q. d.: Al sunt superstitiones, quia abstinendis et observandis à se conlatis, colunt angelos quasi nositiores, ex deo Christo. *In humilitate*, scilicet ficit et superstitiosæ. *Et non ad parcendum corpori*, id est, imprecantia corporis. *Non in honore,* etc., id est, negato corpori honore, vel subsidio necessario ad famem exsaturandum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda et ad præxin redigenda.

1° Ex hoc capite discite Christum. *In ipso inhabitat omnia plenitudo Divinitatis*, v. 9, et ideò omnis sapientia, scientia, veritas; *in quo sunt omnes thesauri*, etc., v. 3. Hæc penetra, hincque infer quantà certitudine debeas ei credere, ejusque doctrinæ adherere. Vide v. 9, 10. Caput nostrum est, radix nostra, fundamentum nostrum, via nostra, v. 7, 10. Hinc ei semper et continè inherendum, in eo ambulandum, crescendo. Vide v. 7, 10.

2° Discite christianam circumcissionem, seu bapti-

CAPUT III.

1. Igitur, si consurrexistis cum Christo, que sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens:

2. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

3. Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo.

4. Cum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria.

5. Mortificate ergo membra vestra, que sunt super terram: fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulariorum servitus:

6. Propter quam venit ira Dei super filios incredulitatis,

7. In quibus et vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis:

8. Nunc autem deponite et vos omnia: iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro.

9. Nolite menti in vicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis,

10. Et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum:

11. Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et Scythæ, servus et liber; sed omnia et in omnibus Christus.

12. Induite ergo, sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam:

13. Supportantes invicem, et donantes vobismet ipsis, si quis adversus aliquem habet querelam: sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos.

14. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis:

15. Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore, et grati estote.

16. Verbum Christi habilet in vobis abundanter, in omni sapientiâ: docentes, et commones vosmet ipsos, in psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus, in gratiæ cantantibus in cordibus vestris Deo.

17. Omne quodcumque fecitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.

sumum et ejus excellentias. Vide v. 11. Per ipsum morimur peccato, et per ipsum à peccato ad gratiæ vitam resurgimus. Vide v. 12. Utrumque de facto perfice; et morere, et vivere, ibidem.

5° Discite mirabiles dominicæ passionis effectus. *Lege, relege, mirare magnificentiam hæc de Apostoli eloquentiam*, v. 14, 15. At in temetipso senti quod in Christo et à Christo pro te factum est; ejusque verè divinâ charitate lætus, ama Christum Redemptorem tuum, et in eo totam tuam spem reponere.

CHAPITRE III.

1. Si donc vous êtes ressuscités avec Jésus-Christ, recherchez ce qui est dans le ciel, où Jésus-Christ est assis à la droite de Dieu.

2. N'ayez de goût que pour les choses du ciel, et non pour celles de la terre;

3. Car vous êtes morts, et votre vie est cachée en Dieu avec Jésus-Christ.

4. Lorsque Jésus-Christ, qui est votre vie, viendra à paraître, vous paraîtrez aussi avec lui dans la gloire.

5. Faites donc mourir les membres de l'homme terrestre qui est en vous, la fornication, l'impureté, les alimentations, les mauvais desirs, et l'avarice qui est une idolâtrie;

6. Puisque ce sont ces excès qui font tomber la colère de Dieu sur les enfants de l'incrédulité;

7. Et vous avez vous-mêmes commis autrefois ces actions criminelles, lorsque vous vivez dans ces désordres;

8. Mais maintenant quittez aussi vous-mêmes tous ces péchés: la colère, l'orgueil, la malice, la méfiance; que les paroles déshonnées soient hannies de votre bouche;

9. N'usez point de mensonge les uns envers les autres; dépoüillez le vieil homme avec ses œuvres;

10. Et revêtez-vous de cet homme nouveau, qui, par la connaissance de vérité, se renouvelle selon l'image de celui qui l'a créé.

11. Où il n'y a ni gent ni Juif, ni circoncis ni incirconcis, ni barbare ni Scythe, ni esclave ni libre; mais où Jésus-Christ est tout en tous.

12. Revêtez-vous donc, comme élus de Dieu, saints et bien-aimés, de tendresse et d'entraînes du miséricorde, de bonté, d'humilité, de modestie, de patience;

13. Vous supportant les uns les autres, chacun remettant à son frère tous les sujets de plainte qu'il pourrait avoir contre lui, et vous entre-pardonnant comme le Seigneur vous a pardonné.

14. Mais surtout revêtez-vous de la charité, qui est le lien de la perfection.

15. Et faites régner dans vos cœurs la paix de Jésus-Christ, à laquelle vous avez été appelés, comme ne faisant tous qu'un corps, et soyez reconnaissants.

16. Que la parole de Jésus-Christ habite en vous avec plénitude, à laquelle vous avez été appelés. Instruisez-vous et exhortez-vous les uns les autres par des psaumes, des hymnes et des cantiques spirituels, chantant de cœur avec dévotion les louanges du Seigneur.

17. Quel que vous fassiez ou en parlant ou en agissant, faites tout au nom du Seigneur Jésus-Christ, rendant grâces par lui à Dieu le Père.

audacter pronuntians: multa de angelis ita certò dicentibus ac si eos penetrasset; eorum nomina, classes, prefecturas, etc.

FRUSTRA ISFLATIS SENSU. Græc., à sensu. Syr., et frustra turbescit sensus, etc., id est, frustra superbiens, sibi que placens, ac tamen scienti carnali, seu non à Deo revelata, sed ab humano carnalium hominum spiritu inventa et tradita.

VERS. 19. — **NON TENENS CAPUT,** Ecclesie, Christiani, ipsique non adherens.

EX QVO TOTUS CORPUS Ecclesie vitam et augmentum recipit, per illorum canalium qui sunt nexus et vincula, id est, per pastores et doctores, etc. Vide ad Epistolam ad Hebræos, cap. 4, v. 16. Hinc potest unum ex præcipiis illorum hæreticorum erroribus, scilicet, quod Christum non credant caput Ecclesie: contra quos D. Paulus asseruit, v. 10. Christum caput et Dominum omnia principia. Qui autem fuerint illi hæretici angelici, vide apud Cornelium à Lapide: Erant, inquit, semivideri et septi-Platonici; ubi etiam vide quod angelorum cultus cepit ab idololatriâ, seu ab hæreticis; sed correctus fuit ab Ecclesiâ. Vide etiam Estium.

VERS. 20. — **SI ERGO MORTUI ESTIS.** Hic versus refertur ad versum octavum; Videte ne qui vos decipiat per philosophiam... secundum elementa mundi. Itaque de philosophia intelligendus est, non de lege Mosaiâ; etque sensus: Cum per baptismum in Christo renuntiaveritis omni sectæ et philosophiæ mundanæ, que non secundum Deum, sed secundum elementa mundi, seu principia naturalia et mundana, vivere docet, etc.

QUI ARDET TANQUAM VIVENTES... id est, cor ea repetitis, quasi rursus secundum illa mundi elementa, principia, dogmata, institutiones, vivere velletis?

DECENTIS. Græc., dogmatibus, vel dogmatizationibus; nam utrumque significat, δογματίζω, id est, docetis, vel docemini, seu vos doceri sinitis, quasi secundum mundi doctrinam et non secundum Evangelium Christi vivere velletis.

VERS. 21. — **NE TETIGERITIS.** ita loquebantur eorum magistri; hoc autem dicebant et iudicantes et philosophi, qui multa quoque suis assensibus prohibebant.

Hinc variant interpretes, quorum aliqui iudicantem, imò visiones habent rerum sublimium, puta angelorum renuntioque colesium.

VERS. 19. — **Et non tenens caput** (scilicet Christum, sed pro Christo angelos subsistens, ita Theodor.) ex quo (capite Christo) totum corpus (Ecclesie), per nexus et conjunctiones subministratum (id est, subministratum accipiens spiritus, motus et sensus vitalis à capite) et constructum, crescit in augmentum Dei, sicut augmento fidelium et Spiritus Dei.

VERS. 20. — **Si ergo mortui eratis cum Christo,** etc., q. d.: Cum per Christum mortui sitis, et renuntiaveritis omni sectæ et philosophiæ mundanæ Christo contrariæ, que non secundum Deum, sed secundum elementa mundi, id est, secundum principia naturalia et mundana vivere docet; cur iterum eis repetitis, quasi rursus secundum illa mundi elementa vivere velletis? Decentis, dicentes scilicet id quod sequitur:

VERS. 21. — **Ne tetigeritis,** etc., q. d.: Quod ex hæresi et religione angelorum decernitis, his illisve ei-

bus, alii philosophis hæc applicant verba, que reverentibus communia sunt; ac sequentia (nimirum sequendum præcepta et doctrinas hominum) indicant ad philosophos dirigi, nec enim legalia sunt ad hominibus, sed à Deo instituta.

Ne tetigeritis neque gustetis; hoc ad cibos, vinum aut carnem: neque contractaveritis...; hoc ad mulieres, quas Pythagoriste, v. g., nunquam tangebant.

VERS. 22. — **QUE SUNT OMNIA IN INTERITUM.** Græc., in corruptionem. Syr., vana sunt corruptibilia, quasi diceret: Non animadvertitis quid sint hæc omnia, et à quibus sint. Hæc ergo despicit primò in se considerata, sunt in interitum, id est, ipso usu perent, esse desinunt, corrumpuntur, in finem convertuntur, et in secessum vadunt. Que ergo ex injusmodi corruptibilibus utilitas? Quid necesse est ac scrupulosè doceri? Hæc ad cibos. Secundò despicit ex parte auctiorum; hominum sunt adinventio: omnis autem vera religio à Deo est, nec corruptibilia possunt aternis deservire, nisi ex ordinatione Dei.

VERS. 23. — **QUE SUNT RATIONEM QUIDEM HABENTIA SAPIENTIA,** id est, que præcepta aliquam habent quidem speciem sapientiæ.

IS SUPERSTITIO. Græc., in voluntario cultu, id est, in voluntaria et arbitraria religione, seu superstitione.

ET HUMILITATE. Græc., et submissione animi, scilicet voluntariè pariter et arbitrariè, et ab hominibus inventâ.

EX NON AD PARCENDUM CORPORI. Græc., et abducione corporis. Syr., neque porcent corpori, id est, in austeritate corporis maceratione, cui non indulgent.

NON IN HONORE ALIQUO AD SATURITATEM. Græc., explicationem carnis. Honor, Holiorum more, id est rerum necessarium ad nutritionem et vestitum subministratio, id est, neque nutrimt aut curant ad saturitatem, sed jejuniis affligunt. Itaque hæc præcepta speciem habent sapientiæ, ob superstitiosum cultum, ob factam humilitatem, ob austeram corporis macerationem, sed quia veritatem non habent, et à Deo non sunt, sed commenta hominum et somnia, hæc à Christiano, veritatis discipulo, despicienda.

bis aut creaturis esse abstinentium, dicentes, verè gratiæ, ne tetigeritis uxorem, ne gustaveritis vinum aut carnem, quia hæc à malis angelis creata sunt, et bonis angelis displicent.

VERS. 22. — **Que sunt omnia in interitum ipso usu,** etc., q. d.: Que observantur superstitionis cultus angelorum jam diè interitum afferunt, et damnationem aeternam his qui ea observant, in ipsis, et in suis angelis, quos illi colunt, sperant, non autem in Christo, ita Ambrosius et Augustinus.

VERS. 23. — **Que sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione,** etc. Rationem, id est, speciem; q. d.: Al sunt superstitiones, quia abstinendis et observandis à se conlatis, colunt angelos quasi nositiores, ex deo Christo. In humilitate, scilicet ficit et superstitiosæ. Et non ad parcendum corpori, id est, imprecantiæ corporis. Non in honore, etc., id est, negato corpori honore, vel subsidio necessario ad famem exsaturandum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda et ad præxin redigenda.

1° Ex hoc capite discite Christum. In ipso inhabitat omnia plenitudo Divinitatis, v. 9, et ideò omnis sapientia, scientia, veritas; in quo sunt omnes thesauri, etc., v. 3. Hoc penetra, hincque infer quantà certitudine debeas ei credere, ejusque doctrinæ adherere. Vide v. 9, 10. Caput nostrum est, radix nostra, fundamentum nostrum, via nostra, v. 7, 10. Hinc ei semper et continè inherendum, in eo ambulandum, crescendo. Vide v. 7, 10.

2° Discite christianam circumcissionem, seu bapti-

CAPUT III.

1. Igitur, si consurrexistis cum Christo, que sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens:

2. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

3. Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo.

4. Cum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria.

5. Mortificate ergo membra vestra, que sunt super terram: fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulariorum servitus:

6. Propter quam venit ira Dei super filios incredulitatis,

7. In quibus et vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis:

8. Nunc autem deponite et vos omnia: iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro.

9. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis,

10. Et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum:

11. Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et Scythæ, servus et liber; sed omnia et in omnibus Christos.

12. Induite ergo, sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam:

13. Supportantes invicem, et donantes vobismet ipsis, si quis adversus aliquem habet querelam: sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos.

14. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis:

15. Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore, et grati estote.

16. Verbum Christi habilet in vobis abundanter, in omni sapientiâ: docentes, et commones vosmet ipsos, in psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus, in gratiæ cantantes in cordibus vestris Deo.

17. Omne quodcumque fecitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.

sum et ejus excellentias. Vide v. 11. Per ipsum morimur peccato, et per ipsum à peccato ad gratiæ vitam resurgimus. Vide v. 12. Utrumque de facto perfice; et morere, et vivere, ibidem.

5° Discite mirabiles dominicæ passionis effectus. Lege, relege, mirare magnificent hæc de re Apostoli eloquentiam, v. 14, 15. At in temetipso senti quod in Christo et à Christo pro te factum est; ejusque verò divinâ charitate lætus, ama Christum Redemptorem tuum, et in eo totam tuam spem reponere.

CHAPITRE III.

1. Si donc vous êtes ressuscités avec Jésus-Christ, recherchez ce qui est dans le ciel, où Jésus-Christ est assis à la droite de Dieu.

2. N'ayez de goût que pour les choses du ciel, et non pour celles de la terre;

3. Car vous êtes morts, et votre vie est cachée en Dieu avec Jésus-Christ.

4. Lorsque Jésus-Christ, qui est votre vie, viendra à paraître, vous paraîtrez aussi avec lui dans la gloire.

5. Faites donc mourir les membres de l'homme terrestre qui est en vous, la fornication, l'impureté, les aliminations, les mauvais desirs, et l'avarice qui est une idolâtrie;

6. Puisque ce sont ces excès qui font tomber la colère de Dieu sur les enfants de l'incredulité.

7. Et vous avez vous-mêmes commis autrefois ces actions criminelles, lorsque vous viviez dans ces désordres;

8. Mais maintenant quittez aussi vous-mêmes tous ces péchés: la colère, l'orgueil, la malice, la méfiance; que les paroles déshonnées soient hannies de votre bouche;

9. N'usez point de mensonge les uns envers les autres; dépoüillez le vieil homme avec ses œuvres;

10. Et revêtez-vous de cet homme nouveau, qui, par la connaissance de vérité, se renouvelle selon l'image de celui qui l'a créé.

11. Où il n'y a ni gent ni Juif, ni circoncis ni incirconcis, ni barbare ni Scythe, ni esclave ni libre; mais où Jésus-Christ est tout en tous.

12. Revêtez-vous donc, comme élus de Dieu, saints et bien-aimés, de tendresse et d'entraînes du miséricorde, de bonté, d'humilité, de modestie, de patience;

13. Vous supportant les uns les autres, chacun remettant à son frère tous les sujets de plainte qu'il pourrait avoir contre lui, et vous entre-pardonnant comme le Seigneur vous a pardonné.

14. Mais surtout revêtez-vous de la charité, qui est le lien de la perfection.

15. Et faites régner dans vos cœurs la paix de Jésus-Christ, à laquelle vous avez été appelés, comme ne faisant tous qu'un corps, et soyez reconnaissants.

16. Que la parole de Jésus-Christ habite en vous avec plénitude, à laquelle vous avez été appelés. Instruisez-vous et exhortez-vous les uns les autres par des psaumes, des hymnes et des cantiques spirituels, chantant de cœur avec dévotion les louanges du Seigneur.

17. Quel que vous fassiez ou en parlant ou en agissant, faites tout au nom du Seigneur Jésus-Christ, rendant grâces par lui à Dieu le Père.

18. Femmes, subdite estote viris, sicut oportet, in Domino.

19. Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas.

20. Filii, obedite parentibus per omnia : hoc enim placitum est in Domino.

21. Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.

22. Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum.

23. Quodcumque fecistis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus :

24. Scientes quod à Domino accipietis retributionem hereditatis ; Domino Christo servite.

25. Qui enim iniquum facit, recipiet id quod iniquo gessit ; et non est personarum receptio apud Deum.

In capite præcedenti, v. 12 et 15, Colossensis dixit quod per baptismum mortui sunt, animi et à mortuis cum Christo suscitati : hinc ad eorum mores nulla conclusio in hoc capite.

Ac primo hortatur eos, quia ad divinam vitam sunt suscitati, ut celestia atque divina diligant et curent ; et, quia mortui mortui, terrena despiciant, v. 1, 2, 3, 4.

Secundo, quia veteri homini per baptismum sunt mortui, mortificati illius hominis membra, id est, omnia vicia, tum quæ corpore, tum quæ corde, tum quæ lingua committuntur ; uno verbo, hominem veterem exant, v. 5, 6, 7, 8, 9. Hortatur è contra, quia suscitati, et vere in Christo creaturæ, novam induant hominem, om-

PARAPHRASIS.
1. Quandoquidem per baptismum una cum Christo resurrexistis, superna querite, ubi Christus resuscitatus residet ad dextram Dei.

2. Suprema diligite, curate, gustate, non terrena.

3. Terrena, inquam, despiciat, quia illis per baptismum mortui estis : celestia vero curate, quia per baptismum celestis vitæ vivitis, ignotâ quidem hominibus, et totâ imne cum Christo absconditâ in Deo, at quæ apparebit aliquando.

4. Cum Christus, in quo et de quo vivitis, iudicator apparuerit, gloriamque suam manifestaverit, tunc et vos cum ipso apparebitis gloriosi, viamque vestra fulgebis omnium oculis conspicua.

5. Mortificate ergo hominis terreni, qui in vobis est, membra, seu affectus praves, fornicationem scilicet, immunditiam, omnem libidinem, omnia mala desideria, et speciem avaritiam, quæ est idololatia.

6. Propter quæ peccata venire solet ira Dei in incredulos.

7. Quæ vitæ et vos aliquando commisistis, cum juxta concupiscentiam vestræ motus viveretis.

8. Nunc autem deponite etiam hæc omnia, scilicet iram et indignationem, malitiam, maledicentiam, turpem sermonem.

9. Nolite fraudibus et mendaciis vos circumvenire,

18. Femmes, soyez soumises à vos maris, comme il est bien convenable, en ce qui est selon le Seigneur.

19. Maris, aimez vos femmes, et ne les traitez point avec aigreur et avec rudesse.

20. Enfants, obéissez en tout à vos pères et à vos mères ; car cela est agréable au Seigneur.

21. Pères, n'irritez point vos enfants, de peur qu'ils ne tombent dans l'abandonnement.

22. Serviteurs, obéissez en tout à ceux qui sont vos maîtres selon la chair, ne les servant pas seulement lorsqu'ils ont l'œil sur vous, comme si vous ne pensiez qu'à plaire aux hommes, mais avec simplicité de cœur et crainte de Dieu.

23. Faites de bon cœur tout ce que vous faites, comme le faisant pour le Seigneur et non pour les hommes.

24. Sachant que vous recevrez du Seigneur l'héritage du ciel pour récompense, c'est le Seigneur Jésus-Christ qui vous servez ;

25. Mais celui qui agit injustement, recevra la peine due à son injustice ; car Dieu n'a point égard à la condition des personnes.

ANALYSIS.

neque illius virtutes. Ergo Deum, majori in dies cognitione, amore, et perfectiori imitatione, v. 10, 11. Ergo proximum, indignant viscera misericordiam, infirmitates sustinent, condonant offensas ; super omnia charitatem habent, et paci student, v. 12, 13, 14, 15. Erga semetipsos, evangelicæ Christi doctrinæ intendunt assidue ; hymnos et cantica spiritualia pie canant et canent ; omnia sua, sua facta, seu verba, ad Dei gloriam referunt, v. 16, 17.

Demique ad singulas status descendens, maritos, uxores, parentes, filios, dominos, servos, sua docet officia in religio capite.

PARAPHRASIS.

sed in totum deponite veterem hominem cum actionibus suis.

10. Et novum cum suis induite ; illum, inquit, qui per veritatis cognitionem spiritu renovatur ad imaginem Dei, Creatoris sui.

11. In quo reformationis negotio non attenditur an sis gentilis et Judæus, circumcisis et incircumcisis, barbarus aut barbaro barbarior Scythia, servus aut liber ; quia Christus est omnia in omnibus.

12. Propterea vos, unquam electi Dei, à Christo sanctificati, et à Deo dilecti, intimum erga fratres vestros induite affectum misericordie, comitatem, humilitatem, modestiam, patientiam ;

13. Alii aliorum infirmitates sustinete ; alii aliis illatas offensas condonate ; sicut et Christus offensas nobis condonavit.

14. Super omnia autem hæc charitatem habete, quæ vinculum est perfectissimum.

15. Et pax Christi, ad quam vocati estis cum unum corpus facti estis, vestræ exsultat in cordibus vestris : et beneficiorum memores estote, vel et comes, et gratiosis omnibus estote.

16. Doctrina Christi habitat jugiter in mentibus et cordibus vestris, vosque replet omni sapientia. Doctore vos et erudite alii alios psalmis, hymnis, et can-

tilenis mysticis, grato, jucundoque corde cantantes Dei laudes.

17. Omnia vestra, seu verba, seu opera, dirigite ad Dei gloriam, invocato nomine Domini Jesu Christi, et per eum Deo Patri gratias agentes.

18. Mulieres, subdite estote viris vestris, juxta Christi legem Deique voluntatem.

19. Viri, diligite uxores vestras, et nolite erga illas esse difficiles et morosi, et ad amaritudinem provocantes.

20. Filii, obedite parentibus in omnibus : hoc enim Deo placet, vel talis est Domini beneficium.

21. Patres, nolite nimia severitate filios vestros ad indignationem provocare, ne concidant animo, Lineque nihil boni faciant.

22. Servi, in omnibus obedite dominis vestris tem-

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *IGITUR SI CONSUERASTIS...* Capite secundo, v. 12, dixit Apostolus quod cum Christo per baptismum sepulti sumus, et quod cum eo resurreximus. Ex hoc principio, duo continentur, scilicet nostram mortem et resurrectionem, duplicem elicit conclusionem.

Ejusdem capitis secundo v. 20, ex morte conclusit : *Si ergo mortui esis cum Christo, etc., quid adhuc tanquam viventes decernatis?* etc. Hæc vero ex resurrectione nostra spirituali conclusit : *Ignite si consurrexistis, etc.* Quasi diceret : Quandoquidem per baptismum cum Christo in spirituales ac divinas emerisitis vitam ; spiritualis, celestis ac divina magnificate, diligite, ac querite. Sursum mentes et corda vestra.

UNI CHRISTUS AD NOVAM VITAM RESUSCITATUS ASSIDET AD DEXTERAM DEI. id est, assidet Deo majestate proximus. Christus, ut Deus, Patri par est majestate ; ut homo, est Patri majestate proximus. Hoc autem Scriptura, humano more loquens, et ad nostros conceptus descendens, exprimit per sessionem ad dextram Dei. **UNI DEUS,** est illi in omnibus æqualis ; ut homo, assidet illi proximè, et honoratissimè, in putissimis bonis honoris, gratiæ et gloriæ.

VERS. 2. — *QUE SERSUM SUNT SAPITE,* id est, magnificate, curate, gustate, diligite, non terrena. Cælum amate, non terram.

VERS. 3. — *MORTUI ENIM ESTIS...* Duo dixi in vertice præcedente, scilicet quod amanda sint celestia

VERS. 1. — *IGITUR SI CONSUERASTIS CUM CHRISTO, QUÆ SURSUM SUNT QUERITE,* quoniam per baptismum non solum cum mortui estis Christo, verum etiam una cum eo resurrexistis in novam vitam : facile eo que nova vita per Christi resurrectionem admirata, conveniunt. *QUÆ SURSUM SUNT QUERITE,* id est, cogitationes ac studia vestra conferre ad res supernas, celestes ac divinas. *UNI CHRISTUS EST IN DEXTERA DEI SEDENS,* scilicet in supernis et celestibus, sedet Christus homo à dextris Dei, id est, præest omnibus quasi summus rex ac iudex, qui tantâ dignitate præcellit ; ut in eodem solo cum Deo sit, et eadem cum eo adoratione colatur. **UNI PATRES PASSIM.** Significat ergo hæc sessio humanæ nature Christi, illius excolentiam super omnem excellentiam creatam, summam ac singularem ejus excellentiam et gloriam.

VERS. 2. — *QUÆ SURSUM SUNT SAPITE,* vel curate,

poralibus, non ocularem illis exhibentes servitium, quasi hominibus plere studentes, sed simplicem et sine simulatione, utpote qui timetis Deum violentem absconditâ cordis.

25. Quodcumque in vestro ministerio fecistis, illud libenti animo facite, perinde ac si Domino ipsi, non hominibus, ministraretis.

24. Et scitote quoniam à Domino extimam referetis mercedem, æternam scilicet hereditatem : Christum ergo tanquam Dominum vestrum respicite, illique servite, heris vestris obsequentes.

25. Ceterum, qui facit injuriam, sive servus infidelis domino suo, sive dominus in servum suum durus, injustitiam suam recipiet : Deas enim personam non respicit.

et parvipendenda terrena. Amborum rationem hæc assignat, quasi diceret : Terrena spernite, quia per baptismum illis renuntiastis ; Christo enim mortuo et sepulto insit et concepti, terrenis cum Christo mortui estis. Cælum et celestia diligite, quia per baptismum Christi resurrectionis participes facti estis, filii Dei, hæredes regni celestis effecti ; vitâ vivitis gratiæ ; jus habetis ad vitam gloriæ.

ET VITA VESTRA ABSCONDITA... id est, fateor, hæc vita gratiæ quâ vivitis interior, hæc vita gloriæ quâ vivetis in æternum, nunc quidem invisibilis est, et hominibus ignota ; in sinu Dei cum Christo abscondita est. Illam norunt angeli, ideo suspiciunt eam, et vobis cum generatione ministrant. Illam ignorant homines nudam ; hincque despiciunt : *Mundus non novit nos.* 1 Joan. 5, 4.

UNI CHRISTUS APPAREBIT... Apparebit autem omnibus aliquando, nimirum, cum Christus, VITA VESTRA, id est, vite vestræ, tum per gratiam, tum aliquando per gloriam, causa efficiens, meritoria, exemplaris et finalis, cum, inquam, Christus mundum judicaturus, apparuerit in gloria, tunc et vos perfecte regenerati ac resuscitati, cum ipso parebitis gloriosi, Christo tanquam fratri vestro conformes, Deoque Patri vestro similes. *Sciatis quoniam cum apparuerit similes et erimus.* 1 Joan., 5.

Observationes morales.
Talibus Colossensium mentes et corda sursum at-

Nam celestia sapere aut curare, non aliud est quàm celestia querere.

Non que super terram, non bona terrena. Similis est Phil. 3 : *Qui terrena sapiant, etc.*

VERS. 5. — *MORTUI ENIM ESTIS ; q. d. :* Merito vos adhortor non sapere terrena ; quia illis jam mortui estis per baptismum. Mortui enim mundo, carni, peccatis, vitæ et conversationi mundane et carnali ; imò mortui estis vobis ipsis, quia non estis id quod eratis ante.

Et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo ; q. d. : Mundus non videt vestram divinam vitam gratiæ, quam habetis ; et gloriæ quam expectatis ; sicut non videt vitam gloriosam, ad quam resurrexistis quique vivit jam Christus in Deo, id est, apud Deum.

VERS. 4. — *Cum Christus apparuerit, etc.* Nunc quidem, ait, vita vestra cum Christo abscondita est ;

tolletur Apostolorum. Hinc divine gratiæ, quæ potestatur, dignitatem et excellentiam illis exhibebat, ut ad vitam Deo dignam excitaret. Illinc divine gloriæ, quæ in æternitate fructuri erant, claritatem illis præstendebat, ut illius spe constantes essent in adversis et in sui mortificatione. Talibus et nos sursum corda nostra feremus, et ad Deo dignè vivendum et ad christianè patiendum. Meminerimus itaque primò, nos cum Christo per baptismum sic esse mortuos ut unà cum illo in novam vitam simus suscitati; vitam scilicet spirituales, celestem ac divinam; vitam omnium gratiæ quæ, Christo uniti et quasi Christus facti, vivimus cum Christo in Deo. Hujus vite nostræ spiritualis ac divine memores, vitam speramus æternalem, terrenam despiciamus, ad celestia suspiramus, divinis toti vacemus.

Cælum nihil patriæ est; ibi ergo sit mea cum Christo conversatio, mensusque municipatus. Sicut Christus, caput meum, vitæque mea, resuscitatus terram deseruit, et sedet ad dexteram Dei, sic et ego terram, corruptionis sedem, corde deserens, dexteram Dei, immortalitatis et gloriæ fontem, votis meis continue ambiam; vivam ut exul, ad patriam anhelabo. Interim, quantum potero, Deo dignè vivam, ut filius Dei, ut Christus alter. Adjura, Deus, da robur, fer auxilium.

Meminerimus secundo quod præter hanc gratiæ vitam, alla sit futura gloriæ vita. Vita non est hæc nostra, est alia quædam vita, ait D. Chrysostomus. Nunc quidem filii Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus, 1 Joan. 3, 2. Videmur sicut et ceteri, mortales, infirmi, miseri, etc. Sicut Christus omne non apparet mundo, sed in sinu Patris absconditus est, ita et etia nostra, vita scilicet æterna, gloriosa, ad quam jus habemus, cum Christo abscondita est in Deo.

Hanc Apostoli loquelam nota: Abscondita est cum Christo in Deo, id est, in sinu Dei. Simus Dei, eternam vite Christi principium; est et hujus gloriöse vite nostræ principium.

Simus dei, sedes et centrum in quo quiescit Christus; est et gloriæ nostræ centrum et sedes. Hoc in sinu, cum Christo, filiorum adoptivorum abscondita est etia. Non apparet quid simus, multò minus quid erimus. Vltim Dei nunc in spiritu tantum possidemus. Semem habemus gloriæ; sed sicut in semine non apparet arbor, sic nec in gratiâ, seu in hoc gratiæ statu, apparet divine filiationis nobilitas, gloria, felicitas, immortalitas, etc. Tota hæc gloria residet in Christo, capite nostro, qui absconditus est in sinu Dei. Sed ege, anima mea! non semper abscondita erit vita tua; tandem apparebit quid sis esse filium Dei; quoniam

sed quando ille toti mundo manifestabitur, veniens gloriosus ad iudicium, ille, inquam, qui est vita vestra vel vita nostra; tunc et vos perfectum et immortalæ vitam associati, simul cum eo manifestabimini, magnæ cum gloriâ. In hoc corpore quasi latentes vivere debemus, ab omni gloria cupiditate alieni; tunc autem hoc corruptibile corpus dissolutum fuerit, tunc gloria nostra respiciabit.

Vers. 5. — Mortificate ergo membra vestra, quæ

sit hujus divine filiationis gloriâ. Cum Christus in mundum judex rediit, gloriæque suam manifestaverit, tunc et nos apparebimus cum illo gloriosi, ipsi, fratri nostro, conformes, Deo patri nostro similes. *Scimus quoniam cum apparueris, similes ei erimus...* 1 Joan. 3, 5; *quoniam videbimus, etc.* Similes in mente, per speciem Dei expressam, seu per verbum mente simile Deo, ipsunque ad vivum representantis. Similes in qualitate, sancti, beati, immortales, impassibiles, gloriosi. Humile corpus nostrum configuratum erit corpori claritatis Christi. Tunc apparebit quid sit esse filium Dei, seu quanta sit divina filiationis nobilitas, gloria, felicitas, etc. Hæc cogita et mente revolve, ut et vite presentis excellentiâ et futuræ vite gloriâ animeris ad divinè agendum et ad christianè patiendum.

Vers. 5. — MORTIFICATE ERGO MEMBRA VESTRA... Hoc et ita sit in vobis, scilicet ut apparetis aliquando gloriosi, sitisque Christo conformes et Deo similes, mortificate nunc terreni vestri, seu veteris hominis, qui in vobis est, membra, id est, pravos affectus et concupiscentiæ motus ad deteriora.

Nota quod sicut omnia peccata simul et collectivè sumpta vocavit corpus peccati, Rom. 6, 6, sic singulatim et distributivè considerata vocat hæc membra. Addit autem quæ sunt super terram, id est, terrena, seu terreni hominis. Singula quippe peccata sunt quasi partia hominis terreni, seu veteris, membra.

FORNICATIONEM, id est, omnem maris et femine concubitum non conjugalem.

IMMUNDITIAM, seu omnem actum, quo foedatur caro.

LIBIDINEM, seu obscenam passionem.

CONCUPISCENTIAM MALAM, quæ est adversus spiritum.

Et AVARITIAM, scilicet, nimiam habendi cupiditatem; vel cum D. Hieronymo insatiabilem voluptatum carnalium cupiditatem, quæ est simulacrorum servitus. Utraque cupiditas, seu divitiarum, seu voluptatum, est idolatria, quia honorem Deo debitum defert seu argento, seu voluptati, quibus totam mentem, totum cor, totam animam, totamque hominem applicat.

Observatio dogmatica et moralis.

Duplex in nobis Christianis est homo; terrenus unus, scilicet Adamus, è quo nati sumus, et qui per concupiscentiam vivit in nobis. Cælestis alter, nimirum Christus Dominus, per quem regenerati sumus, in quo sumus iusti, et qui per gratiam vivit in nobis. Terreni hominis membra sunt vitia omnia et concu-

sant super terram, hoc est, membra vestra terrena. Terrena autem vocantur hæc membra, quia velut in terram deprimunt hominem, et à Deo elongant. *Beati mortui estis, id est, mori pergitis peccatis; hæc verò dicit, mortificate, id est, pergitis ac mortificate.* Membra terrena, hæc vocat affectus pravos; et motus concupiscentiæ: hi enim sunt quasi membra veteris hominis, etc., unde explicans subdit:

Fornicationem, immunditiam, libidinem, concupi-

pisceniæ malæ: virtutes autem sunt celestis hominis membra. Ut vivat nunc et crescat in nobis celestis homo, necesse est ut pereat et mortificetur terrenus: secundum hujus mortem, crescit alterius vita. Per baptismum mori quidem corpus homini terreno; per mortificationem verò mori quotidie pergere debemus. Peccatis mortui sumus, deleta sunt nostra peccata præterita, peccato in posterum renuntiavimus. At quia concupiscentiâ, radix peccati, remansit in nobis, et quia ex hæc radice pullulant perpetuò mali concupiscentiæ motus, pravique affectus, hinc per mortificationem illos continue rescindere debemus: renascuntur quotidie, mortificationis cultro reseca quotidie. Hæc est omnium baptizatorum jugis obligatio.

Vers. 6. — PROPTER QUE VENIT IRA DEI... Vido Ephes. 3, v. 6, ubi dicitur quod venit significet hic tempus presens et aliquo modo futurum.

SUPER FILIOS INOBEDIENTIAS, Syr., *inobediencia*, seu super incredulos et inobedientes Evangelio.

Vers. 7. — IN QUIBUS ET VOS AMELIARIS... *Ambulare et vivere* hæc differentes vultus actus et habitus: *vivere* in peccato, est in habitu peccati permanere: *ambulare* verò est actione peccaminosam committere. Significat itaque, quæ peccata et vos aliquando commisistis, etc., ut in paraphrasi. Dicendo, in *quibus amelioratis*, Apostolus pudorem inculat, ait Chrysostomus: laudat verò eum addit, *cum viveritis...*, ut qui nunc non vivat.

Vers. 8. — NESCITATEM DEPOSITIT ET VOS OMNIA... Non illa tantum graviora peccata, in quibus non vitivis ampliis, sed et omnia reliqua, licet minima.

IRAM ET INDIGNATIONEM...: explicata sunt hæc Ephes. 4, 31.

BLASPHEMIAM. Hic intellige maledictionem, agitur enim de blasphemia in homines.

Vers. 9. — NOLITE MENTIRI INVICEM, id est, fraudibus et mendaciis vos circumvenire.

EXPOLIANTES VOS VETEREM HOMINEM... Vido Ephes. 4, v. 22, in commentario, quid sit vetus homo, et v. 24 quid sit novus. Hic nota quod mores sint animi vestes, moribus quippe suis dignoscitur, sicut magistratus infatus.

scientiam nolent, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus. Avaritiam, ad significandam insatiabilem cupiditatem turpium voluptatum.

Vers. 6. — Propter que venit (venire solet) ira Dei super filios inobedientes, id est, inobedientes. Q. d.: Super filios inobedientes, incredulos, rebelles Deo et Evangelio.

Vers. 7. — In quibus, id est, inter quos; vel in quibus, scilicet libidibus et peccatis jam enumeratis.

Vers. 8 et 9. — Nunc autem depositis et vos omnia... Nolite mentiri invicem, etc., id est, aliis ad alium, vel aliis adversis alium. Sub nomine mendaciæ, prohibetur omnis fraus et decipio.

Vers. 10. — Et induentes novum, etc. Vetus homo est homo vitiosus, quatenus scilicet est infectus concupiscentiâ: Ad hæc vitia motus sunt actus concupiscentiæ, quæ motus iræ, quæ, superbiæ, etc. Novus homo est idem homo, quatenus spiritu et gratiâ Chri-

Vers. 10. — ET INDUCENTES NOVUM... QUI RENOVATUR IN CONSCIENTIA... Syr.: *Qui renovatur per cognitionem*. Estque sensus: Qui novus homo mente et spiritu renovatur, seu quodlibet magis ac magis proficit per cognitionem et amorem, ad imaginem Dei creatoris sui.

Peccatum elongavit à Deo, hominemque Deo dissimilem fecit; fides, charitas, religio nos appropinquat Deo, ipsique similes facit: deperditum reparat similitudinem. Alii verunt, in *cognitionem*, ut clarus Deum Deique voluntatem cognoscat et faciat, sicutque Deo creatori suo similibus fiat. Vel donec Deo fiat similis.

Observatio moralis.

Quotidie spiritu renovari debemus; magis ac magis proficere in fide, in amore, in cultu Dei, donec flammis Deo similes, vel ut flammis, etc. Ad hoc facti sumus creatura nova, ut deperdit in nobis reparatur similitudo Dei. Idem Christum, imaginem Dei induimus in baptismum, ut in illo et per illum simus imagines Dei. Hæc autem imago quotidie renovanda est, indesinenter perficienda, per actus fidei, amoris, religionis, omniumque virtutum (qui sunt actus novi hominis), donec flammis perfecte imago Dei. Ad hoc dependendus omnino vetus homo, omniaque vitia ejus. Ad hoc induendus et continue renovandus Christus in nobis, et in omnibus imitandus.

Vers. 11. — UBI NON EST GENTILIS ET JUDEUS... In quo renovatio, seu reformatio negotio, non attenditur natio, regio, natiuitas, dignitas, etc. An sis gentilis, Judæus, circumcisus, incircumcisus, Græcus, barbarus, barbaris barbarior ac Scythia, servus aut liber, etc., nihil refert. Quia Christus est omnia in omnibus, et sanctitas, et justitia, et nobilitas, et omne bonum, sicutque Christus unice attendendus. Non attenditur quis vel qualis fueris, sed quantum Christo communicaveris, seu de Christo traxeris. Vel in quo homine novo confunduntur nationes, ac qualitates, nec distinguntur gentilis à Judæo, etc., quia omnes unus sunt Christus, qui est omnia in omnibus. Omnes Christiani unus sunt Christus: Christus illis omnibus est omnia. Ergo Christus in illis unice considerandus et honorandus; depositis omni gentis odio, vel conditionis contemptu.

si renovatus est. Eum dico hominem, qui renovatur ad agnitionem, id est, ad cognoscendum mysteria revelata, et sciendum ea quæ Dei sunt; renovatur, inquam, secundum imaginem Dei creatoris sui; ut sicut in creatione sui factus est ad imaginem et similitudinem Dei per naturam suam rationalem; ita nunc ad Dei imaginem reformetur per gratiam. Est enim homo dupliciter imago Dei; per naturam et per gratiam. Imago naturæ consistit in intellectu et voluntate; imago gratiæ, in sanctitate et justitia. Sic exponit Apostolus, Ephes. 4, dicens: *Inhibite naturam hominæ, qui, etc.* Renovatur ergo hæc in eo consistit, ut deponens vitia, et sudentes virtutes, in dea claris Deum Deique voluntatem cognoscens.

Vers. 11. — Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisus et præputium (id est, circumcisus et præputiatus) Barbarus, etc. Q. d.: In hac reformatione Christiana non refert an Judæus sis, an gentilis, an barbarus, an servus, etc., quia in omnibus ita renovatus, qui

Vers. 12, 13. — *Inserte vos ergo sicut electi Dei...* Hoc attendentes, scilicet, quod Christus est omnia in omnibus fratris vestris. Attendentes insuper, et quantis estis à Deo beneficiis affecti, quippe qui fuisistis ab eo electi, in Christo sanctificati, et electi à Deo. Ut tales et vos intimum erga fratres vestros induite affectum misericordiae, comitium, humilitatem, modestiam, etc.

Nota quod prius docuit seclera deponi, nunc docet acquiri merita. Actus veteris hominis recessit, nunc opera novi hominis.

Vers. 11. — *Super omnia autem haec, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis, id est, perfectum, tum quia ceteris connectit et complectitur virtutes, tum quia fideles sancti et perfecti unit inter se et cum Deo.*

Vers. 15. — *Et pax Christi exultet...* Graec., *pacis virtus*. Hæc autem duo significat, palmam obtinere, seu referre; et palmam distribuere, seu adjudicare.

Nota literaria et moralis.

Hinc duplex potest esse sensus. Primus, pax Christi, seu quam Christus attulit de vobis, et ad quam nos obligavit unitas corporis Ecclesiae, cui inserti estis; palmam obtinet, superet ac vincat in cordibus vestris. Si molestia afficiamini, si quid dissensionis inter vos accidit, victrix sit non ira, non cupiditas, non superbia, sed pax christiana. Quasi diceret: Paci in primis studete; pacem omnibus antepone. Et hic sensus conformior videtur precedentibus: *Super omnia autem haec...* conformior est et Vulgatae nostrae: *Exultet, scilicet, victrix et triumphatrix de omni tum passione, tum interesse; per proprio commodo.*

Alter sensus: Pax sit quasi brabeuta in cordibus vestris; sit instar iudicis agonum, justus certaminis arbiter. Si qua inter vos sit, dissensio, certamen oriatur, litem decidat non ira, non superbia, non passio, sed amor, studiumque pacis. Hunc sensum sequitur et exhortatio D. Joan. Chrysostomus; sequitur et Theodoretus: *Habete, inquit, in corde pacem, cer-*

novum hominem, Christum scilicet, induerunt, ipse Christus est omnia, id est, omnis sanctitas, iustitia, ratio, et omne bonum, quia Christus eis communicat suam sanctitatem, iustitiam, etc.

Vers. 12. — *Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti et dilecti, sicut docet sanctos, dilectos et electos à Deo, ad gratiam et gloriam. Viscera misericordiae, id est, misericordiam, puta visceralem misericordiam et commiserationem. Benignitatem, ut silis comes, blandi non austeri. Humilitatem, modestiam, id est, modestiam, lenitatem, patientiam, id est, longanimitatem.*

Vers. 13 et 14. — *Supportantes invicem...* *Super omnia autem haec, etc.* Id est, vinculum perfectum quia vinculum esse perfectissimum, id est, perfectio unius fideles inter se.

Vers. 15. *Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore; q. d., inquit Anselmus: Gaudeat et triumphat ob pacem animi. Pax victrix instar triumphantis exultet in cordibus vestris. Pax Christi, quasi brabeuta imperet et regat animi vestri motus, gubernet corda vestra. Pax, quae quasi regina omnes affectus animae in officio continet, et passionum bella reprimit. Pax, inquit Au-*

laminii presidentem et premia distribuentem. Sequi videtur et Syrus: Pax Christi gubernet corda vestra (scilicet quasi brabeuta et agonotheta, seu praeses certaminum).

Uterque sensus docet nos Christianismum esse scholam ac professionem pacis.

In qua, seu ad quam vocati estis... Unum corpus facti sumus omnes, ut pacem habere doceamur. Pax itaque sit victrix de omnibus animi passionibus, Pax quasi regina, omnes nostri cordis affectus regat ac continet in officio. Pax quasi agonotheta certaminibus nostris praesidet, palmaeque patienti distribuit, non ulciscenti.

Et grati estote. Graec., *εὐχάριστοι, gratifici*, seu, ut ait Syrus, et *gratias agite Deo*, ob beneficia, ob patientiam, ob victoriam. Vel, ut voluit Vatablus, Erasmus post D. Hieronymum, gratias, amabiles, comes et benigni estote. Hoc enim confert ad pacem. Hic sensus, licet minus communis, hinc loco timen optior videtur, qui est de concordia et pace. Adde quod de gratia Deo habendus agit, v. 17.

Vers. 16. — *Verbum Christi habitat in vobis abundanter...* Doctrina Christi, Evangelium, verbum Dei, inhabitat in vobis cum magna abundantia, vosque opulentes facit in omni sapientia. Audite quicumque estis mundani et uxori praesitis et liberis, quomodo vobis quoque maxime mandet legere Scripturas, non leviter, nec temere, sed magno studio et diligentia, D. Chrysostomus.

Nota literaria et moralis.

Cuncta notanda sunt verba: docent quippe nos modum legendi Scripturas. *Habitat, Graec., inhabitat, residet, radicem figat: semper sit praesens. In vobis, id est, mentibus et cordibus vestris. Lex Moysi in tabulis lapideis scripta fuit: lex evangelica inscribitur in cordibus vestris. Abundanter, copiose, ita plene ac perfecte implet ac inhuat mentes vestras, ut omni sapientia pleni, illam quasi eructentes, vos invicem doceatis ac erudiatis. Hinc docetur Evangelium Christi legendum esse non leviter ac praegustum, est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis.*

In qua (id est, ad quam) et vocati estis in uno corpore, id est, in unum corpus, puta in unam Ecclesiam. *Et grati estote, id est, gratiosi, amabiles estote, qui enim tales sunt, solent proximis esse benigni, misericordes, compatientes.*

Vers. 16. — *Verbum Christi habitat in vobis abundanter, id est, opulenter, copiose. Sensus est: Fides seu doctrina Christi fixam in vobis sedem habet, vosque facit locupletes et abundantes omni sapientia; hoc est, perfecti rerum divinarum cognitione, quanta in unum in hac vita sperari potest.*

Decentes et commoneantes vosmetipsos, psalmis, hymnis et canticis spiritualibus, et ita quidem ut vos invicem, id est, alii alios doceatis et commoneatis, sive exhortemini, cantendo psalmos, hymnos, et cantica spiritualia.

In gratia cantantes in cordibus vestris Deo. In gratia, inquit Chrysostomus, id est, ex gratia et alata Spiritus sancti. **In gratia**, hoc est, cum gratia et voluntate spirituali, scilicet eorum qui addunt.

cipitanter, sed cum meditatione ac reflexione, ita ut inhabitet in vobis, radicesque figat. Non raro, sed abundanter, sæpe ac multum, ita ut mentem imbuat, repleatque verâ sapientia, perfectaque rerum divinarum notitia, quam in alios possimus eructare;

DOCENTES ET COMMONEANTES. Circa psalmos, hymnos, Vide Ephes. 5, 19 et 20, in commentario.

IN GRATIA CANTANTES. satis communitè intelligitur, cum gratiarum actione, ut Ephes. 5, 19, 20, *gratias agentes*, etc. Optime etiam intelligitur, gratiosè, venustè, ita ut voluptatem spirituales vobis et aliis precoretis. Vult itaque ut jâ canant et suaviter, ita ut ex corde pio vox grata erumpens, suis mysticis cantilenis, delectationem spirituales foveat in animis.

Vers. 17. — **OMNE QUODCUMQUE FACITIS...** Sive loquamini, sive agatis, omnia facite in nomine... id est, invocato nomine Domini, et per eum cum Deo gratias agentes. Omnia nostra, seu verba, seu opera externa, seu interna, ad Dei gloriam referenda, sed in nomine et virtute Christi. Eum vocans adiutorem, eum prius orans: Res tuas aggredere, ait D. Chrysostomus. *Gratias agentes Deo et Patri per ipsum*, per eum gratiarum actio reddenda per quem et propter quem omnia nobis bona dantur à Deo. His in verbis: *Omne quodcumque facitis...* omnia in nomine Domini Jesu facite, præceptum continetur negativum, scilicet, non in nomine angelorum (quos Simoniani jubebant adorare), sed in nomine Domini Jesu Christi; non per angelos, gratias agentes Deo, sed per Jesum Christum, ita Theodoretus, D. Chrysostomus. Est etiam præceptum affirmativum, ait D. Thomas hic, sed ut impletur non est necesse quod omnia actu referantur in Deum, sed habitu. Ex D. Thomâ, videtur impleri præceptum hoc, cum opera nostra talia sunt quod in Dei gloriam cedere possunt; ait enim: Qui facit contra gloriam Dei et præcepta ejus, facit contra hoc præceptum. Perfectio autem charitatis est, et omnibus consulenda, si omnia actu, vel saltem virtute, ad Dei gloriam referantur, in nomine et virtute Christi. Sic enim omnia opera nostra laudes erunt Dei, et virtutis ac meriti rationem induent. Itaque in praxi per ipsum, cum ipso et in ipso, fac omnia. Per ipsum, ut mediatorem ac pontificem tuum. Cum ipso, ut capite

Vers. 17. — *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi. Supple, facite. Sensus Apostoli est, Christianum omnia christiane agere debere, hoc est, in omnibus actionibus suis virtutis intentione, tendere in Deum credunt et sperant, idque per meritum Christi fide apprehensum; q. d.: Propter Christum ejusque gloriam facite omnia quaecumque facitis. Omnia opera vestra talia sint, quae cedere possint in gloriam Christi, Christiisque vestrae vite et actionum sit ultimus finis.*

Gratias agentes Deo et Patri per ipsum, quia per Christi meritum omnia nobis dona salutaria à Deo Patre proveniunt.

Vers. 18. — *Mulieres, sicut estote viris, etc.* id est, sicut oportet, secundum Christi Domini legem, voluntatem, Evangelium.

Vers. 19. — *Viri, diligite uxores vestras, etc.* id est, ne silis amarolenti, morosi, difficiles adversus eas,

ut in ipso, in ipsius spiritu, motivis ac intentionibus.

Vers. 18. — *Mulieres, sicut estote viris. Graec., propriis, in Domino, sicut restrictio subjectionis. Juxta Christi legem, ac Dei voluntatem: in his quae vult Deus, scilicet in rebus honestis. Hæc fusius Ephes. 5, 22, in commentario.*

Vers. 19. — *Viri, diligite uxores vestras, et sicut estote amari esse ad, id est, erga illas. Amari, id est, difficiles, morosi, ad amaritudinem provocantes. Vide fusius conjugatorum munia, Ephes. 5, 22, in commentario, in fine capituli.*

Vers. 20. — *Fili, obedite parentibus per omnia, id est, in omnibus scilicet quae non sunt contra Deum, seu quae paternam non excedunt potestatem, Vide Ephes. 6, 1, 2 et 3.*

Vers. 21. — *Patres, nolite ad indignationem...* id est, nimia severitate et intemperata morositate irritare filios vestros, ne animam despondeant, seu animo deficiant, desperationem concipiunt. Vide fusius Ephes. 6, 4.

Vers. 22. — *Servi, obedite per omnia, id est, in omnibus.*

Domini carnalibus, id est, temporalibus, etiam ethnicis.

NON AB OCCULEN... id est, non occultem exhibitis servitutum, quasi hominibus placere studentes, sed simplicem, innocentem, sine simulatione et dolo, quasi qui Deum timent, Deumque in omnibus suis actibus testem ac judicem prospiciunt.

Vers. 25. — *Quodcumque facitis...* Obsequia vestra reddite ita libenter et alacriter, ac si Domino, non hominibus, ministraretis.

Vers. 24. — *Scientes quod à Domino...* *Syr., et scilicet, etc.* quoniam à Deo exhereditem mercedem, æternam scilicet hereditatem. Ut prompiores et in obsequiis alacriores reddat, mercedem illis promittit, non servorum, sed filiorum æternam hereditatem. A Dominis modicum servi recipiant mercedem, hereditatem vero nullam: à Domino autem mercedem æternam recipient, hereditatem æternam, ALTRIECTIONE HEREDITATIS.

CHRISTO DOMINO SERVITE. Cum à Christo Domino sed composito ac faciles vos eis præbete.

Vers. 20. — *Fili, obedite parentibus per omnia, scilicet quae non sunt contra Deum. Hoc enim placitum est in Domino, id est, apud Dominum, et coram Domino.*

Vers. 21. — *Patres, nolite ad indignationem, etc.* id est, ne animam despondeant, ne animo deficiant, atque ita resiliant ab officio, vel etiam à fide Christi suscipiant.

Vers. 22. — *Servi, obedite per omnia dominis carnalibus (temporalibus, etiam ethnicis), non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, vel ut hominibus placere studentes, sed in simplicitate cordis, id est, recto et simplici corde, sine simulatione.*

Timentes Deum, q. d.: Sed, inquam, Dei timorem qui videt abscondita cordis, ante oculos habentes.

Vers. 25. — *Quodcumque facitis, etc.* Libenter promptoque ac liberali animo; periode atque si Christo Domino et non hominibus, ministraretis.

tantam sitis mercedem recipitur; ergo heris vestris, velut Christo Domino, servite: seu respicite Christum tantquam vestrum Dominum, illique servite. Græc., nam Christo Domino servitis. Syr., Christo enim Domino servitis. Tuncque sensus erit: Quidni reciperetis hæreditatem æternam; christo enim Domino servitis, si piè et christiane, juxtaque Dei voluntatem, dominis vestris servitis.

Vers. 25. — Qui enim facit injuriam... Græc., at qui facit injuriam, etc. Syr., ceterum qui peccaverit, luet penas, prout peccaverit, nec est acceptio facie

Vers. 24. — Scientes quid à Domino accipietis retributionem hæreditatis. Si ergo heris ita obedatis, insinuet deo obediatis, qui retributionem æternam hæreditatis in celo servis ita obedientibus uti promisit, ita vos præstabit pro hoc eorum obsequio. Pro retributionem. Græcè est mercedem, quæ pro merito operum datur.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda et ad praxim redigenda.

1° Ut Deo Christoque dignè vivas, frequenter attende ad spiritalium et divinam gratiam vitam, cujus factus es per Christum in baptismo participas; munda, peccatoque mortuus, vivis vitam Christi; vitam quidem cum Christo absconditâ in Deo, at verâ, reâlè, divinam, omnibus aliquando manifestandam. Hujus gratiam memor, sursum mentem et cor attolle; terrenam sperne, cœlestis quaere: ad hoc vide v. 4, et observationes morales. Ut christiane patiaris, attende ad futuram vitam quam cum Christo in sinu Dei victurus es in æternum. Hæc vita præsens non est propriè vita nostra, est alia quam in coelis cum Christo viveamus in Deo, beati, immortales, impassibiles, gloriosissimi, Christo Deoque similes. Hujus æternæ vitæ memores, nunc cum Christo patiamur, ut cum Christo simus in æternum beati in Deo. Ad omnia itaque christiana immo digne obsequia, attende quid sis et quid futurus sis. Ad hæc lege v. 5 et 4, et observationes morales.

2° Ut in Christo contineat profectus, recordare quod Christianismus sit veteris hominis exiitio, et novi hominis indutio. Utrumque in baptismo cepisti; utrum

CAPUT IV.

1. Domini, quod iustum est et æquum, servis præstare: scientes quodet vos Dominum habetis in celo.
2. Orationi instate, vigilantes in càm gratiarum actione;
3. Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi (propter quod etiam vincit sum).
4. Ut manifestem illud, ita ut oportet me loqui.
5. In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes.
6. Sermo vester semper in gratiâ sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere.
7. Que circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tycheus, charissimus frater, et fidelis minister, et cœtervus in Domino;

rum. Alii hoc de servis injustis intelligunt; alii de dominis: melius si de utriusque intelligatur, ut Ephes. 6, 8; sensus est ergo: Qui fecerit injuriam, sive servus infidelis domino suo; sive dominus in servum durus et injustus, injustitiam suam ponam recipere. Deus enim non magis dominis parcat iniquis quam servis; nec enim dominorum iniquorum potestatem reverebitur, nec servorum infidelium miseria tangetur.

Vide christianam servitutis conditiones, Ephes. 6, v. 5, 6, etc.; post v. 8, in eodem cap., v. 9, vide modum christiane dominationis.

Domino Christo servite: nam Christo Domino servitis, q. d.: Ne proinde ille Dominus, utpote fidelissimus et liberalissimus, vestrum servitium compensabit abundantissimè in futura hereditate cœlesti.

Vers. 25. — Qui enim injuriam facit, etc. Qui injuri sunt, sive domini sint, sive servi, accipiant à Deo retributionem damnationis.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda et ad praxim redigenda.

que per totam vitam perficiendam est. Mortificate ergo veteris hominis membra, quæ sunt in vobis, v. 5; deponite et vos, v. 8. Et induentes novum, v. 10, induite vos ergo, etc., v. 12. Hos versus lege, et videbis quod utrumque sit jugiter faciendum, et quod juxta veteris hominis morem novus homo vivat, et consequenter ut perfectior christianus eris, quò perfectius Adamo reconvalesceris.

3° Ut paci cum omnibus habendo studeas, et pacificè vivas, attende ad cœlestem D. Pauli doctrinam, v. 15. Pax Christi, pax quam Christus attulit de celo; pax ad quam per baptismum vocati estis, exaltet in cordibus vestris, victrix et triumphatrix de omnibus sinui passionibus. Quasi regina, omnes vestri cordis affectus regat; quasi agonizans, certaminibus vestris præsideat, palmamque patienti distribuât. Vide v. 15 explicationem, etc.

4° Ut omni sapientiâ christiani replearis, Christusque Dei Verbum abundanter inhiabit in te, lege, relege sanctam ejus Evangelium, eo modo quæsi præscribit Apostolus. Vide v. 16, et notas litterales et morales.

CHAPITRE IV.

1. Vous, maîtres, rendez à vos serviteurs ce que l'équité et la justice demandent de vous, sachant que vous avez aussi hier qu'eux un maître dans le ciel.
2. Persévérez et veillez dans la prière, en accompagnant d'actions de grâces.
3. Priez aussi pour nous, afin que Dieu nous ouvre une entrée pour prêcher sa parole, et pour annoncer le mystère de Jésus-Christ, pour lequel je suis dans les liens.
4. Et que je le découvre aux hommes de la manière que je dois le découvrir.
5. Conduisez-vous avec sagesse envers ceux qui sont hors de l'Eglise, en rachetant le temps.
6. Que votre entretien émet toujours, accompagné d'une douceur diligente, soit assaisonné du sel de la discrétion; en sorte que vous sachiez comment vous devez répondre à chaque personne.
7. Mon très-cher frère Tycheus, fidèle ministre du Seigneur et mon compagnon dans le service que je lui rends, vous apprendra tout ce qui regarde l'état où je suis.

8. Quem misi ad vos ad hoc ipsum ut cognoscat que circa vos sunt, et consoletur corda vestra.

9. Cum Onesimo, charissimo et fideli fratre, qui ex vobis est. Omnia quæ hic aguntur nota facient vobis.

10. Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata; si venerit ad vos, excipite illum;

11. Et Jesus, qui dicitur Justus, qui sunt ex circumcissione; hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio.

12. Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est, servus Christi Jesu, semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti, et pleni in omni voluntate Dei.

13. Testimonium eam illi perhibeo, quod habet multum laborem pro vobis, et pro iis qui sunt Laodicæ, et qui Hierapoli.

14. Salutat vos Lucas medicus, charissimus, et Demas.

15. Salutet fratres qui sunt Laodicæ, et Nympham, et quæ in domo ejus est Ecclesia.

16. Et cum lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite ut et in Laodicensium Ecclesiâ legatur; et eam quæ Laodicensium est, vos legatis.

17. Et dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas.

18. Salutatio, meâ manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia vobiscum. Amen.

ANALYSIS.

§ 1. Dominus hortatur ad æquitatem et benignitatem in servis. Deinde rectus ad officia omnibus commenda.

§ 2, 5 et 4, fideles omnes hortatur ad orationis instantiam, coepte rogat ut et pro se Paulo deprecetur, ut et illi Deus operari ad intrepidè et convenienter annuntiandum evangelium Incarnationis mysterium.

§ 5 et 6, hortatur eos ad contem et circumspectam inter gentes conversationem, et ad gratiam et prudentiam in loquendo.

§ 7, 8 et 9, à Tycheo, hujus epistolæ bujulo, scient

PARAPHRASIS.

1. Heri, servis vestris exhibeo quod iustum est et æquum, scientes quod vos quoque Dominum habetis in celo.

2. In oratione perseverate, et vigilate cum gratiarum actione.

3. Orate etiam pro nobis, ut Deus auferens impedimenta, libertatem det predicandæ salutis humanæ mysterium per Christum (propter quod mysterium vinculis nunc constringor);

4. Et ut illud aptè et convenienter annuntiem.

5. Prudenter et providè converserimini cum ethnicis ad Ecclesiam non pertinentibus, temporis opportunitate benè utentes.

6. Sermo vester sit semper sapientiæ sale, cum gratiâ, seu gratâ juvenilitate conditus; ita ut sciatis quomodo unicuique loqui et respondere debeatis.

8. Et je vous, ai envoyé exprès, afin qu'il apprenne l'état où vous êtes, et qu'il console vos cœurs.

9. J'envoie aussi Onesime, mon très-cher et fidèle frère, qui est de votre pays. Vous savez par eux tout ce qui se passe ici.

10. Aristarque, qui est prisonnier avec moi, vous salue; et Marc, cousin de Barnabé, sur le sujet duquel on vous a écrit: s'il va chez vous, recevez-le bien.

11. Jésus aussi, appelé le Juste, vous salue. Ils sont du nombre des fidèles circumcisis; ce sont les seuls qui travaillent maintenant avec moi pour avancer le royaume de Dieu, et qui ont été ma consolation.

12. Epaphras, qui est de votre ville, vous salue: c'est un serviteur de Jésus-Christ, qui combat sans cesse pour vous dans ses prières, afin que vous demeuriez fermes et parfaits; et que vous accomplissiez pleinement tout ce que Dieu demande de vous.

13. Car je puis bien lui rendre ce témoignage, qu'il a un grand zèle pour vous, et pour ceux de Laodicée et de Hierapoli.

14. Luc, médecin, notre très-cher frère, et Demas vous saluent.

15. Saluez de ma part nos frères de Laodicée, et Nymphas, et l'Eglise qui est dans sa maison.

16. Et lorsque cette lettre aura été lue parmi vous, avez soin qu'elle soit lue aussi dans l'Eglise de Laodicée, et qu'on vous fise de même celle des Laodicensiens.

17. Dites de ma part à Archippe: Considérez bien le ministère que vous avez reçu du Seigneur, afin d'en remplir tous les devoirs.

18. Moi Paul, j'écris de ma propre main cette salutation. Souvenez-vous de mes liens. La grâce soit avec vous. Amen.

ANALYSIS.

que circa ipsum Romæ gerantur; quem ut eos cum Onesimo mittit ut et ipso consoletur.

§ 10, 11, 12, 13, 14, suo, et aliorum qui ei aderant, nomine variis salutet Colossas.

§ 15, 16, salutet et fideles Laodicenses, hancque epistolam vult et in eorum Ecclesiâ legi.

§ 17, Archippum monet attendere ad ministerium quod accepit à Domino.

Denique propriâ manu subsignans rogat ut vinculorum illius sint memores, eisque Dei gratiam apprecentur.

7. Tycheus, charissimus frater meus, qui mecum Domino servit, estque fidelis illius minister, certiores vos reddet eorum que circa me sunt.

8. Illum ad vos misi, ut cognoscat (mihi que referat) quomodo se habeant res vestra, et ut vos consoletur.

9. Misi, inquam, cum Onesimo clarissimo et fideli fratre, qui et Colossensis est. Uterque vobis nota faciet omnia que hæc apud nos sunt.

10. Aristarchus, qui mecum captivus est, salutet vos, et Marcus Barnabæ consobrinus, de quo Marco commendatibus recepistis litteras; illum itaque recipite benevolè si ad vos ierit.

11. Et Jesus, qui vocatur Justus, salutet vos. Hi tres Judæi sunt, et illi soli me adjuvârè solent

in predicando regno Dei, mihiq; magno fuerint saluto.

12. Salutatio vos Epaphras, Colossensis, servus Jesu Christi, et qui pro vobis orat assidue, ut perfectè et plenè adimpleatis omnem Dei voluntatem.

13. Testor enim vobis de eo, quod zelum plurimum habest pro vobis et pro istis qui sunt Laodiceæ et Hierapoli.

14. Lucas medicus, mihi charissimus, et Demas salutatio vos.

15. Salutate fratres qui sunt Laodicea, et Nympham.

VERS. 1. — DOCTRINAM QUOD JUSTUM EST... Hic versus à multis reperitur in epistole tercio, et hinc; ceterum enim precedentes. Græcè: *Domini, instans et equalitatem acris præstante et istis, emulitatem, equalitatem, ut Epaphras. Hinc illis quod justum est, voluntatem, et cetera necessaria, et sequitur erga illos servare; ab illis operas exigit cum moderatione, et unicuique quod illi convenit, proportionem servat, tribuit.*

SCIENTES QUOD ET VOS DOMINUM HABETIS IN CELO, qui vos prospectat, quicquid vobiscum ager quomodo cum servis vestris egeritis. Quales erga servos vestros fueritis, talis erga vos Dominus vester et Dominus omnium erit. *In quâ mensurâ mensi fueritis...* Matth. 7. 2. Marc. 4. 24. *Non est acceptio personarum...* Rom. 2. 11; Ephes. 6. 9. Ergo non tam dominos vos existimate quàm conservos.

VERS. 2. — ORATIONI INSTATE... Redit ad officia omnium communia. Omnes orationi vacent instanter, attentè et gratias agant incessanter.

Triplex hic notatur orationis conditio: Prima, sit instans, assidue, perseverans. Secunda, sit vigil, attentè, devotè. Tertia, sit gratia, humilis, modestè beneficiorum. Omnes, etiam laici (omnibus enim loquitur Apostolus), timent assidue et incessanter. Oratio quippe cælestis est fistula per quam gratia Dei ad nos descendit. Et quia gratia semper egemus, hinc assidue orandum. Urent attentè, devotè, reverenter et vigilantes: Deum quippe, entium et secularium Regem alloquimur, nos qui nihilum, mera dependentia, sumus. Orant humiliter et gratè, præteritorum memorè: gratitudinè quippe de præteritis beneficiis, et fiducia in futuri postulatione, misericordem Dei manum appetunt.

VERS. 1. — DOMINI, QUOD JUSTUM EST ET ORATIONI PRÆSTANTE. Monet ut non solum prædicant servis id quod eis iure debetur, veluti victum et vestitum, verum etiam ut equos et humeros suis exhibeant; ne omnino debitum servituti ad amissionem exigant, ut contra coram deum tibi rigide possint.

VERS. 2. — ORATIONI INSTATE, id est, in oratione perseverate, vigilant in eâ in gratiarum actione.

VERS. 3. — ORANTES SIMUL ET PRO NOBIS, ut Deus aperiat nobis osimum sermonis ad loquendum mysterium Christi, ut faciat nos operari os meum ad proferendum mysterium salutis huiusmodi per Christum.

Propter quod etiam vincitis eum. Relativum quod aut ad mysterium Christi referitur, notat totum complexum illud, quod est Iugum mysterium Christi.

VERS. 4. — UT IUSTITIAM ILLUD SIT UT OPERET ME LOQUI;

plam, et Ecclesiam, que in illis adhibet est. 10. Et cum apud vos lecta fuerit hæc Epistola, efficit ut in Ecclesia quoque Laodicensium legatur; et eam que Laodicensium est legat.

17. Et Archippo dicite: Attende ministerio quod accepisti à Domino, ut diligenter illud adimpleas.

18. Salutationem meam hæc propriâ manu volis adscribo. Memores estote vinculorum meorum. Gratia vobiscum. Amen.

COMMENTARIA.

rii. Hæc gratiarum actio pars est orationis maxima.

VERS. 3. 4. — ORANTES SIMUL ET PRO NOBIS, ET DEUS APERIAT NOBIS OSIMUM SERMONIS... Non ostium carceris, sed ostium sermonis: det opportunitatem liberè prædicandi Evangelium Christi, seu salutis humanæ mysterium per Christum; et ut illud mysterium (PROPTER QUOD VINCITIS EUM) aptè et convenienter annuntiet. Duo conditioni apostolice sunt necessaria, scilicet salutaria loqui, et illa convenienter ad suadendum loqui. Utraque suis et fidelium orationibus postulet à Spiritu sancto, cuius est os concionatoris et corda audientium aperire.

VERS. 5. — IN SAPIENTIA AMBULATE... Docet quomodo erga ethnicos agere debeant: scilicet, cum magnè prudentiâ vitantes omnia que possent eorum animos offendere, ne quæ sit intempestiva vexatio, que pacem Ecclesie evertat, et libertatem Deo servienti et Evangelium promovendi eripiat.

TEMPUS REDIMENTES. Vide dicta ad Ephes. 5. 16.

VERS. 6. — SERVO VESTER SEMPER IN GRATIA, id est, sermo vester sit suavis ac sapidus: unicuique respondens frontè necessitas et circumstantiæ postulant.

Non minus coniter loquendum quàm prudenter. Talis sit præcipue sacerdotum ac religiosorum loquela, comis et prudens: non in ministerio tantum, sed et in omni, etiam familiari, conversatione. Maxime prorsus et adificam. talia colloquia. D. Chrysostomus, hæc, Epist. Ad Coloss. cap. 4, paginâ 242 et 245, comitatem docens et prudentiam, multa tradit axiomata utilia, v. gr: Si absque periculo colere oportet, scilicet est Colossensis, quales et vos estis. Omnia que hic aguntur, nota facient vobis, scilicet ii quos dixi, Tychicus et Onesimus.

VERS. 9. — CUM ONESIMO CHARISSIMO, ET FIDELI FRATRE, qui ex vobis est, id est, qui ex vestra gente et urbe, scilicet est Colossensis, quales et vos estis.

VERS. 10. — SALUTATIO VOS ARISTARCHUS CONCEPTUS MEUS. Hic erat Macedo Thessalonicensis, comes Pauli, Act. 19. 20 et 27.

VERS. 11. — HI SOLI SUNT ADIUTORES MEI IN REGNO DEI, id est, in predicatione Evangelii, quod est via ad regnum Dei cælestis, etc.

QUI MIHI FUERUNT SOLATIO; tales, inquam, qui mihi

dem, hom. undecimâ, in cap. 4 Coloss., pag. 245. docet quod divitibus et principibus magis se demittere et accommodare oporteat, quia illorum animi sunt imbecilliores, ut qui timent et diffidunt. Cum pauperibus verò majori loquendi libertate utendum, quia pauperum et inferiorum solidiores et prudentiores animi (id est, ut quidem reor, patientiores, et in virtute plerumque exercitiores). In utrisque edificatio spectanda: non propter divitias magis honorandus dives, sed propter imbecillitatem magis ferendus.

VERS. 7. — QUE CIRCA ME SUNT, OMNIA VOBIS NOTA FACIET TYCHICUS. Vide paraphrasim.

VERS. 8. — QUEM MIHI AB VOS AD HOC IPSUM, UT... Vide paraphrasim.

VERS. 9. — CUM ONESIMO CHARISSIMO ET FIDELI FRATRE. Vide paraphrasim. Sed post Theodoretum in his versiculis nota D. Pauli prudentiam Tychicum mittentis ad consolandum et docendam Colossensem Ecclesiam; Onesimum verò ex servo fugitivo recens factum Christianum mittentis non ut doceat, vel hortetur, sed ut cum Tychico de rebus Pauli certiores reddat Colossenses. Hinc iugendum quem mihi ad vos cum Onesimo... Tychicum quidem et cognoscat ET CONSOLLETUR... Onesimum verò ut Tychico nota faciat QUE BIC AGUNTUR. In isdem versibus D. Chrysostomus notat et miratur D. Pauli modestiam et humilitatem servum vocantis fratrem suum. Qui in regnum celorum prius tenebat, qui fuit coronatus, qui in tertium ascendit cælum, servos fratres vocat et conservos. Ubi est insania? Ubi arrogantia? Deprimamus omnes fastum; conculcemus arrogantiam.

VERS. 10. — SALUTATIO VOS ARISTARCHUS CONCEPTUS MEUS. Hic erat Macedo Thessalonicensis, comes Pauli, Act. 19. 20 et 27.

VERS. 11. — HI SOLI SUNT ADIUTORES MEI IN REGNO DEI, id est, in predicatione Evangelii, quod est via ad regnum Dei cælestis, etc.

QUI MIHI FUERUNT SOLATIO; tales, inquam, qui mihi

VERS. 12. — SALUTATIO VOS EPAPHRAS, QUI EX VOBIS EST, SERVUS CHRISTI IESU, SEMPER SOLICITUS PRO VOBIS IN ORATIONIBUS, id est, cum orationibus, quibus mirum hic peletur quod sequitur:

UT STATIS PERFECTI, ET PLANI IN OMNI VOLUNTATE DEI, id est, in omni eo in quo vult Deus vos esse perfectos et plenos, scilicet in sapientiâ et vitâ Christianâ.

VERS. 13. — TESTIMONIUM ENIM ILLI PERIBO, QUOD HABET MULTUM LABOREM PRO VESTIS, id est, studium cum annulatione, quale est de sponsi vel paranymphe pro sponsâ.

VERS. 14. — SALUTATIO VOS LUCAS, MEDICUS, ET DEMAS. Hieronymus tradit Lucam evangelistam medicum fuisse; et cum ipsam, cuius hic mentio est. Et Demas. Baronius existimat eum, Paulo ad tempus derelicto, postea Romanam ad ipsum redisse, atque in vinculis constituto rursus ministrasse.

VERS. 15. — SALUTATIO FRATRES QUI SUNT LAODICEA, ET QUI NYMPHAM. Erant hæc civitates Colossis vicinæ.

VERS. 16. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 17. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 18. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 19. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 20. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 21. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 22. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 23. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 10. — SALUTATIO VOS ARISTARCHUS... Vide paraphrasim. De quo accepisti mandata... non Barnabæ, tanti quippe nominis erat in totâ Ecclesia ut commendatiis literis non indigeret, sed Marco Joanne, qui talibus indigebat literis ob id quod narratur Act. 15. v. 39. Sed à quo accepterant mandata? Fortassis à Barnabæ, ait D. Chrysostomus; Barnabæ autem commendationi D. Paulus jungit et suam, ut manifestet quod sit jam charus.

VERS. 11. — ET JESUS QUI DICITUR... Vide paraphr. HI SOLI SUNT ADIUTORES MEI... Græcè: *Hi soli cooperarii ad regnum Dei*, id est, soli cooperarii mei in predicando Evangelio, per quod stabilitur regnum Dei in hominibus, et homines discunt acquirere regnum Dei.

VERS. 12. — TESTIMONIUM ENIM ILLI PERIBO, QUOD HABET MULTUM LABOREM PRO VESTIS, id est, studium cum annulatione, quale est de sponsi vel paranymphe pro sponsâ.

VERS. 13. — TESTIMONIUM ENIM ILLI PERIBO, QUOD HABET MULTUM LABOREM PRO VESTIS, id est, studium cum annulatione, quale est de sponsi vel paranymphe pro sponsâ.

VERS. 14. — SALUTATIO VOS LUCAS, MEDICUS, ET DEMAS. Hieronymus tradit Lucam evangelistam medicum fuisse; et cum ipsam, cuius hic mentio est. Et Demas. Baronius existimat eum, Paulo ad tempus derelicto, postea Romanam ad ipsum redisse, atque in vinculis constituto rursus ministrasse.

VERS. 15. — SALUTATIO FRATRES QUI SUNT LAODICEA, ET QUI NYMPHAM. Erant hæc civitates Colossis vicinæ.

VERS. 16. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 17. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 18. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 19. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 20. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 21. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 22. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 23. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 24. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 25. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 26. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 27. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 28. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

VERS. 29. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide paraphrasim.

ET TAN QUA LAODICENSIS EST... GREG. 787 de Auz-
casius, cum quo ex Laodicea. D. Chrysostomus et
 Theodoretus id notantur iisdem verbis: Non dixit
 cum quo est ad Laodicenses, sed quo scripta est à
 Laodicea, ita D. Chrysostomus et Theodoretus. Iidem
 Patres opinantur Laodicenses ad Paulum scripsisse.
 Et in hoc sensu non male hanc Epistolam noster inter-
 pres vertit, *cum quo Laodicensium est*; epistola enim
 eius est à quo scripta fuit. In qua opinione dicendum
 est quod unice et eadem Epistola D. Paulus respondit
 Laodicis sibi scribentibus, et succurrit Colossensi-
 bus non scribentibus, sed eodem modo cum his labo-
 rantibus. Alii tamen volunt quod reverà D. Paulus
 ad Laodicenses scripsit, summo Epistolam Colos-
 sensibus communicari voluerit; sed quid hanc Epi-

VERS. 17. — *Et dixit Archippo, etc.* Ut sensus sit:
 Dicite Archippo vestro Ecclesiam presbytero, ut mi-
 nisterium sibi ab Epaphra discendente inunctum in
 his que nomini sunt, probe ac diligenter exequatur.
 Certe Apostolus in Epistola ad Philemonem vocat
 eum committionem suam.

VERS. 18. — *Salutatio, mea manu Pauli.* Hæc verba
 cum his que sequuntur usque ad finem, affirmant Pauli
 sua manu se scripsisse loco salutationis, quæ
 claudi solet epistola. Nam reliquam Epistolam totam

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad

- 1° Ex v. 2, discite quomodo orandum; assidue, at-
 tente, humiliter.
- 2° Ex v. 5 et 6, discite quomodo conversandum; re-
 dente et comiter. Ibidem vide quedam hæc de pre-
 D. Joannis Chrysostomi axiomata.

stola fuerit deperdita; que enim sub hoc nomine ap-
 pareret, ab antiquis Patribus fuit semper reprobacha.
 Alii putant quod hæc Laodicensium Epistola, de qua
 hic, sit eadem ac Epistola ad Ephesios, que ad utram-
 que Ecclesiam, Ephesinam et Laodicensem fuerit di-
 recta, sed quia Laodicea Colossis propior erat quam
 Ephesus, ideò maluit Apostolus inde trahi exemplar
 Epistolæ: hæc in re nihil certum.

VERS. 17. — *ARCHIPPO MATRE...* Baronius Epaphram
 putat episcopum Colossensem, Archippum verò dia-
 conum. Alii Epaphre coadjutorem, et tandem succes-
 sorem.

VERS. 18. — *SALUTATIO MEA...* Hincque per aman-
 nentem scripsit Apostolus, hic propria manu scri-
 psit et salutavit. MEMORES ESTOTE VINCULORUM, etc.

Ipsa dicente scriptam ab alio quopiam fuisse, existi-
 mandum est.

Memores estote vinculorum meorum. Clarum est in
 carcere scriptam esse hanc Epistolam. Quod autem
 rogat ut vinculorum suorum memores sint, non sua
 causa facit, quasi subsidium tacite postulans; sed ut
 confirmarentur in fide, pro qua viderent ipsam tanta
 pati.

Gratia vobiscum. Athen. Græci codices hæc subscri-
 bunt: *Scripta è Romæ per Psychicum et Onacimum.*

*pietatem maxime notanda, et ad praxim
 redigenda.*

5. Memore apostolorum Pauli vinculorum, gratias
 agere deo, qui talem toti Ecclesie, et consequenter
 tibi, deisti apostolum, qui ob Evangelium ligatus, et
 de sui liberatione non sollicitus, nihil nisi nostram do-
 ctrinam et salutem curabat; v. 18; v. 5 et 4.

IN PRIMAM AD THESSALONICENSES EPISTOLAM

Prefationes.

Thessalonica, que nunc Salonica dicitur, totius
 Macedonia metropolis erat.

Aetorum cap. 17, narrat D. Lucas quomodo apo-
 stolus Paulus in urbem advenit, Evangelium
 in Judæorum synagoga, per tria sabata predicav-
 rit; utriusque quidem Judæus, magna verò gentium
 multitudinem, et plures præsertimobiles matronas,
 ad fidem convertit.

Thessalonicensium civitas Macedonia metropolis
 fuit, apud quos Paulus, postea quam Philippus digne-
 sus esset, Evangelium Christi non sine fructu prædi-
 cavit, etsi Judæis insano studio contra intentibus,
 quemadmodum refertur Act. 17. Hos igitur recenter
 conversos, quod inter domesticas persecutiones in
 accepta fide constantes permississent, missa ad eos
 Epistola, collaudat, et Deo gratias agit: in primis suæ
 personæ commendationem admittens, ut qui non, so-

Ibidem narratur quomodo, hæc de causa, iudex
 Paulo et Evangelio invidentes, seditionem in eum
 concitarent: quam ut declinaret beatus Apostolus,
 à Thessalonica per noctem profectus, venit Beream,
 à Berea antem navigavit Athenas.

Ex hujus Epistolæ capite tertio, x. 2, discimus quid
 D. Paulus, licet absens, Thessalonicensium tamen
 curam semper gerens, eorumque salutis ardenti de-

lirum parè atque sincerè Christum iis annuntiasset,
 verum etiam ne eos gravaret, à sumptu accipiendò
 abstinisset. Quod cur commemoret, ex 2 Epist-
 oleris intelligitur. Et hæc quidem agit 1, 2 et 3 ca-
 pitulis. Max subiungit præcepta vite christiane; ut
 conjugio castè nuntur, et illudimam corruptelas lu-
 dicande ab immoderata tristitia qua mortuos lugebant
 quasi qui omninò perissent, eos revocet, et certis-

siderio pressus, Athenis ad eos Timotheum misit ut
 eos in fide firicaret, et contra omnes adversariorum
 machinationes munitet.

Timotheus ad Paulum reversus (redit autem non
 Athenas, ubi Paulus non demoratur est, sed Corin-
 thum, in qua diu permansit, ut patet ex Act. 18).
 Timotheus ergo ad Paulum reversus, laudavit The-
 ssalonicensium fidem inextinguibilem, ut Theodoretus
 dixit tamen eos opus habere aliquà exhortationis do-
 ctrinâ, de quibusdam questionibus que apud eos mo-
 vebantur.

Ob talem nuntium gaudet Apostolus, optatque
 Thessalonicenses revisere; interim hæc ad eos scri-
 bit Epistolam.

In ejuâ primo capite laudat eorum constantiam in
 fide, et patientiam in adversis.

In secundo, ut ad perseverantiam excitet, in me-
 moriam eis revocat quanta sinceritate, quantoque
 zelo ipsæ Evangelium prædicaverit.

simâ spe resurrectionis consolatur; cuius et modum
 describit. Postremo capite, ex eo quod tempus resur-
 rectionis ac iudicii divini incertum sit atque incogita-
 tum, admonet vigilantium esse, sanctique operibus
 inestibendum, ne iudicii dies imparatus opprimit.
 Quo loco addit, et alia quedam præcepta, brevità quid-
 em sed utilitate præcipua. Hanc Epist. inter omnes
 Paulinas tempore primam esse censet ejus commen-
 tator Anselmi titulo, cui Baron. anno Christi 52, § 22,
 aliquo docti fidei suffragator. Constat enim scri-
 ptam esse non multo postquam ad fidem conversi
 essent Thessalonicenses. Nam quod in vulgari argu-
 mento Latiorum codicum scribitur missa per Onesi-
 mum, scilicet eum quem Paulus Romæ Christo genuit
 in vinculis, prorsus non potest consistere cum his que
 dicuntur in hæc Epist. de Timotheo ex Athenis ad
 Thessalonicenses misso. Cum enim Paulus Athenas
 pervenisset, atque illic ad se Timotheum à Berea
 Macedonia accessisset, ut habetur Act. 17, sollicitus
 ac metuens Thessalonicensibus, ne propter afflictio-

In tertio, narrat quomodo eorum desiderio pressus,
 Athenis miserit ad illos Timotheum; et quomodo,
 cogitâ ex Timotheo ad se reverso eorum in fide con-
 stantia, mirè gaudeat, ob id Deo gratias agit, necque
 Deum, ut eos revisere et in fide perficere sibi concedat.

In quarto, hortatur ad castitatem, ad fugam otii,
 ad honestum laborem; mortis propositum solam, scilicet
 mortuorum resurrectionem, ejus modum exponit
 et ordinem.

In quinto, ob incertitudinem diei iudicii, hortatur
 ad vigilantiam et ad omnia bona opera.

Græca et Syra in fine Epistolæ habent quid hæc
 Epistola scripta sit Athenis; sed Baronius, an. 82,
 probat scriptam fuisse Corinthi.

Omnium Epistolarum quas scripsit Apostolus hæc
 primam esse affirmat D. Chrysostomus, Theodoretus,
 Baronius, quibus viri docti subscribunt.

nes, quas post ipsius discessum ab adversariis fidei
 pertinetur, animo commoverentur; rursum ad eos
 Athenis alium agens Timotheum misit, ut eos in
 fide confirmaret, atque in tribulationibus consolaretur;
 quemadmodum ipse, cap. 3, hujus Epist. testatur.
 Porro Timotheus non Athenas, ubi Paulus non diu
 moratus fuit, sed Corinthum à Thessalonica ad quam
 rediit una cum Sila, sicut Act. lib. narrat cap. 18.
 Atqui post adventum Timothei à Thessalonicensibus
 reversi scriptam esse hæc epist. ex eodem cap. 3
 manifestum est. Ex quibus plane colligitur, esse primam
 omnium scriptam esse (quæ hinc invenitur Epistolam
 Pauli scriptam ante id tempus, et è Corintho mis-
 sam, non autem ex Athenis, ut habet Græcorum co-
 dicum typographicè, tamen cum ad venientem Alima-
 nus in Synopsi, et Theodoretus in Præfat. Epist.
 Pauli, alique nonnulli, falsum etiam aliud, quod
 misit sit per Timotheum, ut in editione Syriacâ aser-
 bitur. Nam Timotheus noster eorum est à quibus
 Epist. mittitur, nil liquet ex ejus initio quod hæc

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesie The-
 ssalonicensium, in Deo Patre, et Domino Jesu Christo.

2. Gratia vobis, et pax. Gratias agimus Deo, sem-
 per pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in
 orationibus nostris sine intermissione,

3. Memores operis fidei vestre, et laboris, et cha-
 ritatis, et sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi,
 ante Deum et Patrem nostrum :

4. Scientes, fratres dilecti à Deo, electionem vestram;

5. Quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in ser-
 mone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et
 in plenitudine mullâ, sicut scitis quales fuerimus in
 vobis propter vos.

6. Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, ex-
 cipientes verbum in tribulatione nulla, cum gaudio
 Spiritus sancti :

7. Ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in
 Macedonia et in Achaia.

8. A vobis enim difflatus est sermo Domini non
 solum in Macedonia et in Achaia, sed et in omni loco

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, Silvan et Timothée, à l'Eglise de Thessa-
 lonique, qui est en Dieu le Père et en Notre-Seigneur
 Jésus-Christ.

2. Que la grâce et la paix soient avec vous. Nous
 rendons sans cesse grâces à Dieu pour vous tous, nous
 souvenant continuellement de vous dans nos prières,

3. Et nous représentons, devant Dieu qui est notre
 Père, les œuvres de votre foi, les travaux de votre
 charité, et la fermeté de l'espérance que vous avez en
 Notre-Seigneur Jésus-Christ ;

4. Car nous savons, ô frères chéris de Dieu, quelle
 a été votre élection ;

5. Parce que la prédication que nous vous avons
 faite de l'Evangile n'a pas été seulement en paroles,
 mais elle a été accompagnée de miracles, de la vertu
 du Saint-Esprit, et d'une grande abondance de grâces.
 Vous savez aussi de quelle manière nous avons agi
 parmi vous pour votre salut.

6. Et vous, vous êtes devenus nos imitateurs et
 les imitateurs du Seigneur, ayant reçu la parole par
 de grandes afflictions, avec la joie du Saint-Esprit.

7. De sorte que vous avez servi de modèle à tous
 ceux qui ont embrassé la foi dans la Macedonia et
 dans l'Achaie.

8. Car non seulement vous êtes cause que la pa-
 role du Seigneur s'est répandue avec éclat dans la
 Macedonia et dans l'Achaie, mais même la foi que

ET TAN QUA LAODICENSIS EST... GREG. 787 de Anacletis, cum quo ex Laodicea. D. Chrysostomus et Theodoretus id notantur iisdem verbis: Non dixit enim que est ad Laodicenses, sed que scripta est ad Laodicea, ita D. Chrysostomus et Theodoretus. Iidem Patres opinatur Laodicenses ad Paulum scripsisse. Et in hoc sensu non male hanc Epistolam noster interpret verit, cum qua Laodicensium est; epistola enim ejus est à quo scripta fuit. In qua opinione dicendum est quod unice et eadem Epistola D. Paulus respondit Laodicis sibi scribentibus, et succurrit Colossensibus non scribentibus, sed eodem modo cum his laborantibus. Alii tamen volunt quod revera D. Paulus ad Laodicenses scripsit, summo Epistolam Colossensibus communicari voluerit; sed quid hanc Epistolam fuerit deperdit; que enim sub hoc nomine apparet, ab antiquis Patribus fuit semper reprobanda. Alii putant quod hanc Laodicensium Epistola, de qua hic, sit eadem ac Epistola ad Ephesios, que ad utramque Ecclesiam, Ephesinam et Laodicensem fuerit directa, sed quia Laodicea Colossis propior erat quam Ephesus, ideo maluit Apostolus inde trahi exemplar Epistolæ: hæc in re nihil certum.

VERS. 17. — ARCHIPPO MATRE... Baronius Epaphram putat episcopum Colossensem, Archippum vero diaconum. Alii Epaphre coadjutorem, et tandem successorem.

VERS. 18. — SALUTATIO MEA... Hincque per amanuensium scripsit Apostolus, hic propria manu scribit et salutem. MEMORES ESTOTE VINCLORUM, etc.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad redigenda.

- 1° Ex v. 2, discite quomodo orandum; assidue, attentè, humiliter.
- 2° Ex v. 5 et 6, discite quomodo conversandum; prout et comiter. Ibidem vide quedam hæc de re D. Joannis Chrysostomi axiomata.

ipso dicente scriptam ab alio quopiam fuisse, existimandum est.

Memores estote vinculorum meorum. Clarum est in carcere scriptam esse hanc Epistolam. Quod autem rogat ut vinculorum suorum memores sint, non sua causa facit, quasi subsidium tacite postulans; sed ut confirmarentur in fide, pro qua viderent ipsam tantam præ.

Gratia vobiscum. Athen. Græci codices hæc subscribunt: Scripta è Romæ per Psychicum et Onocimum.

pietatem maxime notanda, et ad præxim redigenda.

5. Memore apostolorum Pauli vinculorum, gratias agere deo, qui talem toti Ecclesie, et consequenter tibi, deisti apostolum, qui ob Evangelium ligatus, et de sui liberatione non sollicitus, nihil nisi nostram doctrinam et salutem curabat; v. 18; v. 5 et 4.

IN PRIMAM AD THESSALONICENSES EPISTOLAM

Præfationes.

Thessalonica, que nunc Salonica dicitur, totius Macedonia metropolis erat.

Aetorum cap. 17, narrat D. Lucas quomodo apostolus Paulus in urbem advenit, Evangelium in Judæorum synagoga, per tria sabata prædicaverit; utriusque quidem Judæis, magnam verò gentium multitudinem, et plures præsertimobiles matronas, ad fidem convertit.

Thessalonicensium civitas Macedonia metropolis fuit, quod quæ Paulus, postea quam Philippis digressus esset, Evangelium Christi non sine fructu prædicavit, etsi Judæis insano studio contra intentibus, quemadmodum refertur Act. 17. Hos igitur recenter conversos, quod inter domesticas persecutiones in accepta fide constantes permississent, missa ad eos Epistola, collaudat, et Deo gratias agit: in primis suæ personæ commendationem admittens, ut qui non, so-

Ibidem narratur quomodo, hæc de causa, Judæi Paulo et Evangelio invidentes, seditionem in eum concitarent: quam ut declinaret beatus Apostolus, à Thessalonica per noctem profectus, venit Beream, à Berea antem navigavit Athenas.

Ex hujus Epistolæ capite tertio, x. 2, discimus quid D. Paulus, licet absens, Thessalonicensium tamen curam semper gerens, eorumque salutis ardenti de-

lim purè atque sincère Christum iis annuntiasset, verum etiam ne eos gravaret, à sumptu accipiendis abstinisset. Quod cur commemoraret, ex 2 Epist. certius intelligitur. Et hæc quidem agit 1, 2 et 3 capitulis. Max subiungit præcepta vite christiæ; ut conjugio castè nuntur, et illudimano corruptelas fugiant, utque otium vitent, et res alienas non appetant. Deinde ab immoderata tristitia quæ mortuos lugebant quasi qui omnino perissent, eos revocati, et certis-

siderio pressus, Athenis ad eos Timotheum misit ut eos in fide firicaret, et contra omnes adversariorum machinationes munitet.

Timotheus ad Paulum reversus (redit autem non Athenas, ubi Paulus non demoratur est, sed Corinthum, in qua diu permansit, ut patet ex Act. 18). Timotheus ergo ad Paulum reversus, laudavit Thessalonicensium fidem in expugnabilem, ut Theodoretus dixit tamen eos opus habere aliquâ exhortationis doctrinâ, de quibusdam questionibus que apud eos movebantur.

Ob talem nuntium gaudet Apostolus, optatque Thessalonicenses revisere; interim hæc ad eos scribit Epistolam.

In ejuâ primo capite laudat eorum constantiam in fide, et patientiam in adversis.

In secundo, ut ad perseverantiam excitet, in memoriam eis revocat quanta sinceritate, quantoque zelo ipsæ Evangelium prædicaverit.

simâ spe resurrectionis consolatur; cuius et modum describit. Postremo capite, ex eo quod tempus resurrectionis ac iudicii divini incertum sit atque incognitum, admonet vigilantium esse, sanctique operibus inestibendum, ne iudicii dies imparatus apparat. Quo loco addit et alia quedam præcepta, brevità quidem sed utilitate præcipua. Hanc Epist. inter omnes Paulinas tempore primam esse censet ejuâ commemoratur Anselmi titulo, cui Baron. anno Christi 52, § 22, aliquo docti fidei suffragator. Constat enim scriptam esse non multo postquam ad fidem conversi essent Thessalonicenses. Nam quod in vulgari argumento Latiorum codicum scribitur missa per Onocimum, scilicet eum quem Paulus Romæ Christo genuit in vinculis, prorsus nequit consistere cum is que dicuntur in hæc Epist. de Timotheo ex Athenis ad Thessalonicenses misso. Cum enim Paulus Athenas pervenisset, atque illic ad se Timotheum à Berea Macedonia accessisset, ut habetur Act. 17, sollicitus ac metuens Thessalonicensibus, ne propter afflictio-

In tertio, narrat quomodo eorum desiderio pressus, Athenis miserit ad illos Timotheum; et quomodo, eogitâ ex Timotheo ad se reverso eorum in fide constantiâ, mirè gaudeat, ob id Deo gratias agat, necque Deum, ut eos revisere et in fide perferere sibi concedat.

In quarto, hortatur ad casitatem, ad fugam otii, ad honestum laborem; mortis propositum solam, scilicet mortuorum resurrectionem, ejuâ modum exponit et ordinat.

In quinto, ob incertitudinem diei iudicii, hortatur ad vigilantiam et ad omnia bona opera.

Græca et Syra in fine Epistolæ habent quid hæc Epistola scripta sit Athenis; sed Baronius, an. 82, probat scriptam fuisse Corinthi.

Omnia Epistolarum quæ scripsit Apostolus hanc primam esse affirmat D. Chrysostomus, Theodoretus, Baronius, quibus viri docti subscribunt.

nes, quas post ipsius discessum ab adversariis fidei periculatum, animo commoverent; rursum ad eos Athenis alium agens Timotheum misit, ut eos in fide confirmaret, atque in tribulationibus consolaretur; quemadmodum ipse, cap. 3, hujus Epist. testatur. Porro Timotheus non Athenas, ubi Paulus non diu moratus fuit, sed Corinthum à Thessalonica ad quam rediit una cum Silâ, sicut Act. lib. narrat cap. 18. Atqui post adventum Timothei à Thessalonicensibus reversi scriptam esse hæc epist. ex eodem cap. 3 manifestum est. Ex quibus planè colligitur, eam primam omnium scriptam esse (quæ hinc invenitur Epistolarum Pauli scripta ante id tempus), et à Corintho missam, non autem ex Athenis, ut habet Græcorum codicum typographicè, tamen cum ob latet antiquam sans in Syrois, et Theodoretus in Præfat. Epist. Pauli, alique nonnulli, falsum etiam illud, quod misit per Timotheum, ut in editione Syriacâ ascribitur. Nam Timotheus non eorum est à quibus Epist. mittitur, nil liquet ex ejuâ initio quo hæc scri-

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesie Thessalonicensium, in Deo Patre, et Domino Jesu Christo.
2. Gratia vobis, et pax. Gratias agimus Deo, semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione.
3. Memores operis fidei vestre, et laboris, et charitatis, et sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi, ante Deum et Patrem nostrum :
4. Scientes, fratres dilecti à Deo, electionem vestram ;
5. Quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine mullâ, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos.
6. Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione mullâ, cum gaudio Spiritus sancti :
7. Ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia.
8. A vobis enim difamatus est sermo Domini non solum in Macedonia et in Achaia, sed et in omni loco

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, Silvan et Timothée, à l'Eglise de Thessalonique, qui est en Dieu le Père et en Notre-Seigneur Jésus-Christ.
2. Que la grâce et la paix soient avec vous. Nous remercions sans cesse de grâces à Dieu pour vous tous, nous souvenant continuellement de vous dans nos prières.
3. Et nous représentons, devant Dieu qui est notre Père, les œuvres de votre foi, les travaux de votre charité, et la fermeté de l'espérance que vous avez en Notre-Seigneur Jésus-Christ ;
4. Car nous savons, ô frères chéris de Dieu, quelle a été votre élection ;
5. Parce que la prédication que nous vous avons faite de l'Évangile n'a pas été seulement en paroles, mais elle a été accompagnée de miracles, de la vertu du Saint-Esprit, et d'une grande abondance de grâces. Vous savez aussi de quelle manière nous avons agi parmi vous pour votre salut.
6. Et vous, vous êtes devenus nos imitateurs et les imitateurs du Seigneur, ayant reçu la parole parvenue de grandes afflictions, avec la joie du Saint-Esprit.
7. De sorte que vous avez servi de modèle à tous ceux qui ont embrassé la foi dans la Macedonia et dans l'Achaie.
8. Car non seulement vous êtes cause que la parole du Seigneur s'est répandue avec éclat dans la Macedonia et dans l'Achaie, mais même la foi que

fides vestra, quæ est ad Deum, protecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui.

9. Ipsi enim de nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos; et quomodo conversi estis ad Deum à simulacris, servire Deo vivo et vero.

10. Et expectare Filium ejus de cælis (quem suscitavit ex mortuis), Jesum, qui eripuit nos ab ira venturâ.

ANALYSIS.

Paulus pro Thessalonicensibus continens Deo gratias agit, et pro ipsâ orat quoties ad Deum sancti precæ; semper memoret operatricis eorum fidei, laboriosæ charitatis, episcopi sustinentis, v. 2, 5. In memoriam illius revocet admirandas circumstantias servidæ ipsorum ad Christum conversionis, factæ per efficaciam suæ prædicationis, per virtutem miraculorum, per dona Spiritus sancti ipsâ plenâ communicata. Hæcque refractione confirmat eos in doctrinâ divinitus confirmatâ, v. 4, 5.

PARAPHRASIS.

1. Paulus et Sylvanus, seu Syllas, et Timotheus, Thessalonicensium Ecclesiæ in Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo existenti, seu congregatæ.

2. Gratia vobis et pax. Gratias Deo semper agimus pro vobis omnibus, et mentionem vestri facimus in precibus nostris.

3. Indesinenter coram Deo Patre nostro, memores operum fidei vestre, et laborum charitatis vestre, et patientiæ vestre, ob spem quam habetis in Dominum nostrum Jesum Christum.

4. Si quidem novimus, fratres mei, à Deo directi, qualis fuerit electio vestra, seu à mundo segregatio.

5. Quoniam nostra apud vos Evangelii prædicatione facta fuit non verbali tantum explicatio, sed cum miraculorum potentia (seu potestate), cum communicatione Spiritus sancti donorum, cum plenâ et perfecta veritatis persuasione: vos ipsi scitis quales apud vos existiterimus, vestri causâ (ut vos ad fidem converteremus).

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS, ET SYLVANUS, ET TIMOTHEUS... Paulus non se nominat hic apostolum, sicut alibi, ob reverentiam Sylvani, ne se supra ipsum videretur extollere, ait Cajetanus. *Sylvanus*, ille idem qui Act. 18, v. 5, dicitur Syllas, fuitque comes peregrinationis Pauli, post discessum Barnabæ, Act. 15, v. 40. Sylvanum autem et Syllam eundem esse patet historiam legenti. Hinc D. Hieronymus vult scribere errorem esse, Syllamque legendum, non Sylvanum. Alii vero committunt putant nomen sic immutatum fuisse, ut fieret Latinum. Judicet quippe sua nomina non raro sic immutabant, ut ea Græca vel Latina redderent. *Sylvanus et Timotheus*... Prior nominatur Syllas, quia

VERS. 4. — *Paulus, et Sylvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium.* Subaudi scribant, aut mittunt hanc Epistolam. Est enim hic Sylvanus idem cum Silâ, qui post discessum Barnabæ, assumptus à Paulo

vobis avocet et Deum est deventum si celeberrè partout, qu'il n'est point nécessaire que nous en parlions.

9. Puisqu'eux-mêmes racontent, en parlant de nous, quel a été le succès de notre arrivée parmi vous; et comment, ayant quitté les idoles, vous vous êtes convertis à Dieu pour servir le Dieu vivant et véritable.

10. Et pour attendre du ciel son fils Jésus, qu'il a ressuscité d'entre les morts, et qui nous a délivrés de la colère à venir.

6. *Laudat eorum in fide conservandâ constantiam, quæ facti sunt otis fidelibus in exemplum, v. 7. Ab illorum cælesti virtute et constanti Evangelium, non in reliquâ tantum Macedonia et Achaia, sed et in omni circumquaque regione publicatum est, v. 8, 9. Hæcque laude extollit eos ad perseverandam in fide ubique celebri, et quâ à simulacris conversi sunt ad Deum vivum, et verum, et Filium ejus Jesum Christum, v. 10.*

PARAPHRASIS.

6. (Et snæ non infelicè successu,) nam imitatores nostri facti estis, et Domini nostri; quippe qui recepti verum Evangelium, cum gaudio Spiritus sancti, licet inter tribulationes multas;

7. Ita ut omnibus fidelibus in Macedonia, et in Achaia, præstiteris exemplum constanter et alacriter propter fidem patiendi.

8. A vobis enim fama Evangelii, non solum in Macedonia et in Achaia manavit, sed et rumor fidei vestre erga Deum ubique sic sparsus est, ut non sit nobis necesse de vobis quidquam dicere.

9. Ipsi enim (qui in illis locis sunt) prævenit nos, narrantes qualis fuerit ad vos noster accessus (quam efficacem), et quo pacto à simulacrorum cultu conversi estis ad Deum, ut illis relictis, coleretis Deum vivum et verum.

10. Et ut Filium ejus Jesum, quem suscitavit à mortuis, spe certâ expectaretis de cælo venturum, quæ nos eripiat ab ira venturâ.

antiquior, gravior et maturior: quippe adhuc erat Paulo, antequam Paulus Timotheum in socium adhiberet. Vide Act. 16. Hos verò duos in salutatione assumit Apostolus, quia Thessalonicensibus noti erant et chari, ut qui apud eos apostolicorum Pauli laborum socii fuerant. Assumit autem eos et ut honoret, et ut illorum auctoritate et testimonio suam doctrinam confirmet.

In quibus mirare primò Pauli prudentiam, suos cooperarios sic honorantis et doctrinam suam quantum celestem et à Christo ipso electam suorum cooperariorum testimonio confirmantis; secundo, Pauli modestiam sese suos cooperariis coequalitatis; tertio,

ut sociis evangelicæ prædicationis, etc. Eiusdem Silæ sub nomine Sylvani meminit Apostolus, 2 Cor. 1. In Deo Patre et Domino Jesu Christo, quæ Ecclesiæ est in Deo Patre, etc. Dicitur autem esse in Deo Patre,

ordinatam modestiam se primò omnium nominantis. Et ex primo, dicitur Christi minister, quicquam sit, et quantumvis doctrinâ et dignitate sublimis, suam aliorum testimonio doctrinam confirmare. Ex secundo, dicitur in cleris non dominari.

Ex tertio, dicitur quod summi possit et debeat ordinem servare ac primatum.

ECCLESIE THESALONICENSIVM IN DEO PATRE ET DOMINO JESU CHRISTO, subaudi, existenti, vel congregatæ, seu colenti Deum Patrem et Dominum nostrum Jesum Christum. Vide plura in secundâ Epistolâ ad Thess., cap. 1, v. 1. Presbyteros et diaconos non nominat, quia Ecclesiâ illa nondum erat benè formata, utpote recens et quasi nascentis.

GRATIA VOBIS ET PAX. Græc. addunt à Deo Patre et Domino Jesu Christo; idem habent D. Chrysostomus, Theodoretus. Non tamen legit Syrus, nec Æthiopicæ versio.

VERS. 2. — GRATIAS AGIMUS DEO SEMPER... Docet eos se modestè gerere, propemodum dicens universum esse Dei virtutis, ait D. Chrysostomus. A Deo procedit omne bonum. Hinc de omnibus rectè factis et bonis Deo gratias sunt agende. Sic autem gratias agit Apostolus, ut et oret pro Thessalonicensibus. Quibus docet duo nobis continuè necessaria; gratias agere et orare, nec unum ab altero separandum. Ob beneficia semper gratularum actio reddenda. Ob miseria nostras semper imploranda misericordia. Hoc in omnibus Epistolis docet Apostolus.

VERS. 3. — MEMORES... In Græcâ huic versui jungitur quod committit in præcedenti versu reponitur, scilicet, *indesinenter memores*. Ita etiam D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, et post illos Esnius, Grotius, idque videtur convenientius, estque sensus: *Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, MEMORIAM VESTRÆ FACIENTES*... Hoc semper ad gratiarum actionem et ad orationem extenditur. Deinde explicans de quibus gratias agit semper, addit, *indesinenter memores coram Deo*...

OPERIS FIDEI VESTRÆ: seu, ut veritè Syrus, *operum fidei vestre*. Opera fidei sunt ea quæ ex fide nascuntur, fidemque perficiunt et comprobant. Hoc opus fidei in Thessalonicensibus fuit præsertim constantia in periculis et in persecutione. Institutum vestrum et constantiam nemo flexit: hoc est opus fidei, ait D. Chrysostomus.

anquam efficiente et gubernante principio. In Christo, ut salutis ejus, per meritum suæ passionis, auctore.

VERS. 2. — *Gratias vobis, et pax*, videlicet multiplicatur. *Gratia* sermone apostolico significat beneficium Dei gratitum ad salutem pertinentis; ut est fides, iustitia ejusque partes et incrementa. *Pax* autem est ejusmodi honorum quieti possessio.

Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, etc. Id est, pro beneficiis in vos omnes collatis; quæla mirum postea enumerat, ut fidem, charitatem, sustinentiam.

VERS. 3. — *Memores operis fidei vestræ*, memores vestri operis ex fide profecti. Id opus Græcè interpretatur firmitatem et constantiam in periculis,

ET LABORIS ET CHARITATIS. Secunda conjunctio et non est in Græco, nec in Syriacâ, nec in Arabicâ, nec in Æthiopicâ versionibus, nec in D. Chrysostomo, nec Theodoro; qui omnes legunt et *laboris charitatis*. Esnius putat illud et irrepresse negligentia scribere legendumque et *laboris charitatis*. *Labor charitatis* est labor ex charitate susceptus: Thessalonicenses autem ex charitate laboraverunt, ut seditioem contra Paulum concitatum sedarent, et ut eum è periculo liberarent. Laboraverunt et passi sunt ut fidem ipsi servarent, ut infirmos in fide corroborarent, ut egenos suis facultatibus adjuvarent, sicut dicitur cap. 4, v. 10. Horum autem laborum coram Deo Paulus erat indesinenter memor.

ET SUSTINENTIA SPIRITUS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, id est, patientia, seu perseverantia, quam hactenus servastis ob spem in Dominum nostrum Jesum Christum. Neque enim, ait D. Chrysostomus, uno tantum tempore fuit illa persecutio, sed perpetuo: neque solum cum Paulo magistro bellum gerebat, sed etiam cum discipulis. Non obstante tali persecutione, perseverarunt Thessalonicenses, et constanter à concivibus suis passi sunt quæ fideles Jerosolymitani à Judæis, capite 2, v. 14. Ob hanc constantem perseverantiam Paulus Deo gratias agit. Congruè autem dicitur *sustinentia spiritus*, quia spes salutis æternæ à Christo promissa patientiam producit et perseverantiam in adversis. *Sustinentia spiritus Domini nostri Jesu Christi*. Ambrosius habet *expectationis spiritus*, id est, spei expectantis Dominum nostrum Jesum Christum, seu adventum Domini nostri Jesu Christi. Nec contentiandum puto hanc interpretationem; utpote que respondet ultimo versui hujus capituli, et expectare Filium...; et præterea conformis est devotioni et praxi quam alibi sæpè commendat Apostolus, scilicet expectare Jesum Christum iudicem, qui præmet et glorificet in se credentes et sperantes.

Observationes dogmaticæ et morales.

Ex tribus epithetis hic à beato Paulo theologice virtutibus attribuitis, discere primò quod fides debeat esse operatrix, non iners et otiosa, sed operam efficitrix. Sicut sine fide frustra quis agit, sic sine opere frustra fides credit. Per opera et per patientiam debet ostendi fides. Hinc D. Chrysostomus: Si credis, omnia potes; si autem non poteris, non credis: an non enim sumi ejusmodi quæ promissa sunt, ut vel mille mortes ele-

quam suscepto Evangelio Thessalonicenses ostendebant, ut docet Act. cap. 17.

Et laboris, et charitatis. Idem est, labor charitatis, id est, labor et molestia, quam sustinuerunt propter amorem Christi dilecti sui. Laborem charitatis intelligit laborem ex charitate susceptum.

Et sustinentia spiritus Domini nostri Jesu Christi. Tres virtutes mysticæ Thessalonicensibus attribuit: fidem, charitatem et spem; quibus singulis propria quadam adaptat: fidei, opus; charitatis, laborem; et spei, sustinentiam seu patientiam. Nam fides ex operibus ostenditur; charitas laborem reddit levem ac facilem; et spes patientiam gignit. Quod enim speramus, per patientiam expectamus.

Ante Deum et Patrem nostram; id est, coram Deo,

eturus sit qui credit? Propterea regnum colorum et immortalitas et vita aeterna; qui ergo credit, omnia habebit, Insuperque D. Chrysostomus. Secundo, quod charitas sit laboriosa; diffidere nullus labor; germane et sincere diligere, multus labor, ait D. Chrysostomus. Quia, ut ait Theophrastus, ferenda sunt fructus delicta, si invidet si irascatur, si offendar, si ingrati animi visio laborat: hinc laborem charitatis conjugit Apollolus. Tertio, quod spes sit patiens, perseverans et animosa ob periculum vitium.

VERB. 4. — *SCIENTES FRATRES...* Hoc non legit Syrus, nec Arabica versio, referri autem debet ad memores, scilicet, memoriam vite Deum; aliquid tamen referri ad opus fidei et laborem et sustententiam, quae sunt ante Deum, id est, sine loco, tempore et sine coram Deo, id est, secundum Theophrastum, quae sunt ante Deum, id est, quae videntur Deo, et quarum redditus in caelis.

VERB. 5. — *SCIENTES FRATRES...* gratias agimus, ait, ut videntur novimus, ut post Syrum dixi in praeparati.

ELECTIONEM VESTRAM, scilicet ad fidem et ad gratiam, seu vestram a mundo infidelis segregationem, ut in regnum Filii Dei, per Baptisimum transferremini, et, si in fide et gratia accepta perseveretis, vestram ad gloriam electionem.

VERB. 5. — *QUI EVANGELIUM NOSTRUM.* Scimus, inquam, electionem vestram, et quia illa fuerit, quia nostra apud vos evangelice doctrinae pronuntiatio.

NON FUIT AB VOS IN SERMONE TANTUM, id est, facta fuit a nobis non simpliciter verborum expositione, seu modo sicuti littera verba.

SCIENTES FRATRES, id est, sed fuit per virtutem miraculorum comprobata.

ET IN SERMONE SANCTO, sicut per communicationem charitativam Spiritus sancti confirmata; scilicet per donum linguarum, prophetiarum, curatioem, etc., quae tunc communitur recipiebantur, etiam visibiles;

ET IN PLENTISSIMA MULTA, sicut denique plene et perfecte certificata. Graec., *ἐν πολλοῖς, Syr., in perversione rerum.* Arab., *in perversione multo.* Idem Aethiops., id est, in plena certitudine et perfecta persuasione, ita ut nihil defuerit eorum quae facerent ad plene vobis audendum Evangelii veritatem.

SCIENTES IPSI SCRIBIS... id est, vos ipsi mihi testes estis qualiter apud vos, salutis vestrae causa, conversati fuerimus; scilicet, tanquam si matris foret filios suos;

qui quidem est pater noster per baptismum adoptionis.

VERB. 4. — *SCIENTES FRATRES...* J. J. d. 2. Sed ex signis et conjecturis; qui scilicet vestra fide, constantia, patientia, charitatis opera videtis, inde scio, id est, probabiliter colligit, vestram electionem, id est, vos esse electos ad gratiam et misericordiam Dei, et, si in ea perseveretis, ad gloriam et fructum eiusdem. Ita Theoph.

VERB. 5. — *Quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum,* sed et in virtute, id est, potentia et efficacia miraculorum confirmatum fuit; et in Spiritu sancto, id est, in largitione Spiritus sancti et donorum eius.

Et in plenitudine multa. Plenitudinem multam vocat

capitulum volens non solum vobis Evangelium tradere, sed et animas nostras, ut ipse explicat cap. 2, v. 6, 7, 8, et sequentis Epistolae cap. 5.

Cessant jam miracula Evangelii doctrinam confirmantia; cavet tamen evangelicus concionator ne sua praefatio stet intra verba, seu sit in sermone tantum, sed opere verba comprobet, conversatione demonstrat et quae verbo docet; sanctae vite exempla sint illius miracula, seu sint illi miraculorum vice.

VERB. 6. — *ET VOS IMITATORES NOSTRUM.* Et scitis non me meorum paenitet laborem; adeo felix fuit eorum successus. Vos enim nostri non tantum imitatores facti estis, sed, quod plus est, Christi Domini.

EXERCENTES VERBUM... in hoc scilicet, quod Evangelii verbum cum Spiritus sancti gratia acceptis, fieret medius inter tribulationes multas. Legit Act. cap. 17, et videlicet quod hoc ipso tempore quo Theophrastus Evangelium recipiebant, multa passus sunt propter illud, non constanter tantum, sed et abierit et cum spirituali letitia. Et in hoc imitatores facti sunt Pauli et aliorum apostolorum, qui propter Evangelium multa passus sunt gaudentes; *Idem apostoli quondam a conspectu concilii,* etc. Christi Domini facti sunt imitatores, qui tot et tanta pro nobis portulit, quinque passionem suam reputavit gloriam, Pauli suo dicens: *Clarificame...*

Observationes morales.

Pater! exclamavit D. Chrysostomus, quantum enodendum! Discipuli repente facti sunt magistri; non solum audierunt verbum, sed ad idem pervenerunt fatigatum ad quod Paulus; sed hoc nihil est: *Imitatores facti estis Domini.*

Hinc primo erubescit, quia veterans, post tot annos in fide transactos, non gaudent, ino tristis, gemis et relictis in passionibus quas illi tyrone; tulerunt abacriter et gaudentes.

Secundo, discit a quo, et quomodo, fiat illa mirabilis unio tribulationis et gaudii in corde fidei. Hoc Christianismi secretum et quasi mysterium explicat D. Chrysostomus, dicens: Afflictio est in corporalibus, et gaudium in spiritualibus, etc. Si in igne rore aspergantur tres pueri, ita vos quoque in afflictionibus. Sed quomodo ille non est natura ignis rore aspergere, sed sibilantis spiritus, ita hic quoque; non est enim natura afflictionis gaudium procurare, sed propter naturam perpressionis et rore profundius Spiritus, constitutis quoque in quiete et recreatione per divina argumenta quibus plenum Evangelio suo fidem faciunt, quia miracula, linguas, prophetias, sanctorum, potentiam, etc.

Sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos, quomodo fuerimus inter vos conversati vestrae salutis causa. Significari vult humilitatem conversationis sanctae tantum, ut in memoriam puri; ad potestatis suae, cum labore et fatigatione manus operaretur; scilicet ut a gratulatio doctore commendabilis redderet Evangelium.

VERB. 6. — *Et vos imitatores nostri facti estis,* etc. Spiritus sanctus, qui per tribulationes bona carlesit et divina proponit, efficit ut bona luce bona sibi proponens in tribulatione, quo magis affligitur, eo magis gaudeat.

foracem tentationum, Chrysostomus. Itaque in tribulatione positus recurat ad Spiritum sanctum, ora ut tecum sit, et adjuvet, tribulationis foracem refrigeret: patere in Spiritu sancto, patere ad exemplum Christi Domini. Christi Domini verus eris imitator, si mala sustineas cum gaudio Spiritus sancti.

Tertio, discit quod non sit major Christiani gloria, nec majorum agnovit Apostolus, quam pro Christo et ad exemplum Christi pati. Omne quod ille patitur, pro nobis est, ait D. Bernardus, serm. 1, in cap. Jejunii. Felix membrum quod huic adhererit per omnia capit, et sequetur illud quicumque ierit! Itaque in tribulatione dic cum eodem D. Bernardo, ibidem: *Mihi omnino adhaerere tibi bonum est, o capiti gloriosum et benedictum in secula: sequar te quicumque ieris; si transieris per ignem, non avellat a te; tu dolores meos portas, et pro me doles; tu prius transis per angustum passionis foracem, ut latum praebas sequentibus membris ingressum.* D. Bern., serm. 2, in cap. Jejunii.

VERB. 7. — *ITA ET FACTI SITIS FORMA. GRÆC., ΤΥΠΟΙ;* exemplar quod imitator omnes Christiani, non Macedonia tantum, in qua degitis, et Achaia, vobis vicine, è qua scribo vobis, sed et qui sunt in toto orbe.

Notat Theophrastus quod non sint facti forma, ut crederent alii, jam enim credebant, sed quomodo oportet credere; miramini cum fervore et promptitudine ad pericula. Magna laus preluxisse Macedonibus, genti maxime et insigni, è qua Alexander, idem dicitur Macedo; major preluxisse Achaia, sapientia celeberrimis; in Achaia enim erant Athenae et Corinthus: et maxima universo orbi preluxisse, juxta id quod sequitur:

VERB. 8. — *A VOBIS ENIM EFFUSAMUS,* id est, divulgata est, etc. Graec., *pervenit sermo Domini,* id est, fama Evangelii et Christianismi non solum in Macedonia et in Achaia.

SED ET IN OMNI LOCO, scilicet, ubi fideles; vel est hyperbole significans, quatuorversum fides vestra, quae est in Deum, exiti. Grammaticè debetis dici, in omnino loco, sed quia prius dixerat: *In Macedonia...*

PROFECTA EST. Graec., *erit.* Syr., *auditis et tremore scilicet et fervor fidei vestre ubique auditis est:* ita ut non sit vobis exesse quicquam de vobis loco. Haec hyperbole non videbatur, si aspectetur quam insignis

VERB. 7. — *Ita ut facti sitis forma,* id est, exemplaria, typi, et in exemplum, omnibus ecclesiis in Macedonia et in Achaia.

VERB. 8. — *A vobis enim,* à vestra fide, patientia, constantia, zelo, diffinita, divulgata est sermo Domini. A vobis manavit fama sermonis Domini, id est, non solum in Macedonia, et in Achaia. In Macedonia, inquam, in qua vos estis; et in Achaia, in qua sum ego.

Sed et in omni loco fides vestra, rumor et fama fidei et sanctitatis vestrae; quae est ad Deum, in Deum, erga Deum; profecta est, hoc est, dimanavit.

Ita ut non sit vobis necesse quidquam loqui. Id est, ut nobis non sit opus apud alios exponere de referre quantum apud vos fructum fecerit semen verbi Dei;

fuerit Macedonum gens in tota Graecia, ex D. Chrysostomo. Adde quod è Thessalonica, Macedoniae metropoli, mercatores multi per totam Graeciam negotiantur: hinc fama facile spargebatur. Tantum potest virtutis exemplum! Est quasi bene olens unguentum, aereum odore suo profundius. Quasi tuba clara resonans, totum locum sono suo replens.

VERB. 9. — *IPSI ENIM DE VOBIS ANNUNTIANT...* id est, praevent nos ubique fama, et ab aliis audient quae dicere volumus; miramini ipsi referunt qualis fuerit apud vos accessus noster, et quales erga me et Evangelium fueritis, quod etiam cura vite vestro periculo susceptis; quam promptè et simulacrorum cultu conversi sitis ad Deum, ut illis statim relicti, coleretis Deum vivum et verum.

VERB. 10. — *ET EXPECTARE FILIUM...* id est, et expectaretis, de celo Jesum Christum Filium Dei, Redemptorem nostrum, quem Deus suscitavit a mortuis, qui nos eripiat à penà damnationis aeternae, quae impiis et infidelibus superventura est, nosque coronà donet aeternà.

QUI ERIPIT. Graec., *liberantem,* id est, qui eripiat, seu liberet. Patet omnia comprehendit: quod Jesus sit Filius Dei; quod sit pro nobis in crucem actus; quod sit suscitatus; quod sit in caelum assumptus; quod venit ad iudicandos vivos et mortuos. His autem paucis verbis Apostolus animum adit, et solatur eos: afflictis enim maxima est consolatio expectare Filium Dei, pro nobis mortuum et liberatorem.

Observatio moralis.

Tria his in versibus nota ad veram religionem necessarià: scilicet idola contemnere, Deum vivum colere, in Christum sperare. Primo discernenda sunt idola, non aurea tantum aut argentea, aut lignea, etc., haec jam non adorantur apud nos, sed ab infidelibus adorantur divitiae, ab aliis voluptas; et ab aliis honor; hisque idolis sapè et sua bona, et corpora et animas devorant, et ipsam Deum vivum et verum postponunt. Nulla vera conversio nisi haec destruat idololatria; nullus verus Christianismus, nisi verò renuntietur mundi pompis, carnis voluptatibus, omnibus concupiscentiis illicitis. Haec omnia Deo vivo sacrificanda. Secundo, Deo vivo et omnia videntur servendum; in eius conspectu ambulandum in spiritu et veritate. Tertio, in Christum Redemptorem sperandum, qui nos eripiat à penà, gloria coronet aeternà.

Jam enim fama sermonem nostrum praecurrit.

VERB. 9. — *Ipsi enim de vobis annuntiant qualem sententiam habuerimus ad vos,* ipsi homines annuntiant quod nossem ad vos advenisse referunt fuerit innotuisse mortibus. Vos jam non estis offensus in nobis. Et quomodo committit ratio ad Deum è similitudine, servitudo vera et vero; ita ut servitudo Deo virenti.

VERB. 10. — *Et expectare Filium qui de caelis quem suscitavit ex mortuis.* Jesum. Id est, et in Filium quem à mortuis suscitavit, spe certà expectatis de celo venturum; scilicet fidei vestre remuneratorem; qui vos ad eandem secum gloriam assumet.

Qui eripiat nos ab ira ventura. Id est, qui eripiat, qui nos liberat à penà damnationis aeternae, quae superventura est impiis et infidelibus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1^a Nota, v. 2, praxim Apostolo nostro consuetam, et quam in omnibus suis Epistolis peragit et docet, Deo gratias agens, simul et Deum orans. Hincque dicitur duo frequenter, et quasi continue, faciendâ: Deo scilicet gratias agere, Deumque deprecari. Ipsi gratias agere ob tot accepta beneficia; misericordiam ejus semper implorare ob indesinentes miseras nostras. Vide v. 2.

2^a Nota, v. 5, tria virtutibus theologis attributa epitheta: fides operatrix, charitas laboriosa, spes sustinens. Hincque in te reflexus attende cum hæc virtutes tales sint in te. Erubescere ob præteritum. In præteritum stude ut tua fides sit operatrix, non inerti; charitas laboriosa, non oïosa; spes sit patiens, ex-

CAPUT II.

1. Nam ipsi scitis, fratres, introitum ad vos, quia non inanis fui:

2. Sed ante passi et contumelias affectu (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine.

3. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo:

4. Sed sicut probati sumus à Deo, ut crederetur nobis Evangelium, ita loquimur, non quasi hominibus placeantes, sed Deo, qui probat corda nostra.

5. Neque enim atinquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis; neque in occasione avaritiæ: Deus testis est:

6. Nec querentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis,

7. Cum possemus vobis oneri esse ut Christi apostoli; sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix fovet filios suos.

8. Ita desiderantes vos, cupide volebamur tradere vobis, non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras; quoniam charissimi nobis facti estis.

9. Memores enim estis, fratres, laboris nostri et fatigationis; nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus, predicavimus in vobis Evangelium Dei.

10. Vos testes estis, et Deus, quam sancte, et juste, et sine querela, vobis, qui credidistis, fuimus;

11. Sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum (sicut pater filios suos),

12. Deprecantes vos et consolantes, testificati sumus, ut ambularetis dignè Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam.

13. Ideò et nos gratias agimus Deo sine intermissione: quoniam cum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est verè) verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis.

14. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa in Christo Jesu: quia

spectans Dominum nostrum Jesum Christum liberatorem.

5ª Nota ex v. 6, christianum patiendi modum, scilicet cum gaudio, et ibidem dicitur à quo tale gaudium, ut in tribulatione positus ad eum recurrat. Ibidem dicitur quòd non sit major christiano gloria quam pro Christo pati.

4^a Ex v. 9 et 10, dicitur ad veram et perfectam conversionem necessaria, quæ vide in observatione morali. Ibidem nota quæ sit verò christiano, et in Christum perfecte credenti, maxima consolatio; scilicet expectare Jesum Christum, Dei Filium, pro nobis passum, et Judicem, et Salvatorem.

CAPITRE II.

1. Car vous-mêmes, ô frères, vous n'ignorez pas que notre arrivée vers vous n'a pas été vaine:

2. Mais après avoir beaucoup souffert auparavant, comme vous savez, et avoir été traités avec outrage dans Philippes, nous ne lâissons pas, en nous confiant en notre Dieu, de vous prêcher hardiment l'Évangile de Dieu parmi beaucoup de combats.

3. Car nous ne vous avons point prêché une doctrine d'erreur ou d'impureté, et nous n'avons point eu dessein de vous tromper.

4. Mais comme Dieu nous a choisis pour nous confier son Évangile, nous parlons ainsi, non pour plaire aux hommes, mais à Dieu, qui voit le fond de nos cœurs.

5. Car nous n'avons usé d'aucune parole de flatterie, comme vous le savez; et notre ministère n'a point servi de prétexte à notre avarice; Dieu en est témoin:

6. Et nous n'avons aussi recherché aucune gloire de la part des hommes, ni de vous, ni d'aucun autre.

7. Nous pouvions, comme apôtres de Jésus-Christ, vous charger de notre subsistance; mais nous nous sommes rendus petits parmi vous, comme une mère qui a soin de nourrir ses enfants.

8. Ainsi, dans l'affection que nous ressentions pour vous, nous aurions souhaité de vous donner, non seulement la connaissance de l'Évangile de Dieu, mais aussi notre propre vie, tant était grand l'amour que nous vous portions.

9. Car vous vous souvenez, ô frères, de la peine et de la fatigue que nous avons souffertes, et comme nous vous avons prêché l'Évangile de Dieu, en travaillant de nos mains jour et nuit, pour n'être à charge à aucun de vous.

10. Vous êtes témoins vous-mêmes, et Dieu l'est aussi, combien la manière dont je me suis conduit envers vous, qui avez embrassé la foi, a été sainte, juste et irréprochable.

11. Car vous savez que j'ai agi envers chacun de vous comme un père envers ses enfants, 12. Vous exhortant, vous consolant, et vous conjurant de vous conduire d'une manière digne de Dieu, qui vous a appelés à son royaume et à sa gloire.

13. C'est pourquoi aussi nous rendons à Dieu de continuelles actions de grâces, de ce qu'ayant entendu la parole de Dieu que nous vous prêchions, vous l'avez reçue, non comme la parole des hommes, mais comme étant, ainsi qu'elle l'est véritablement, la parole de Dieu, qui agit en vous qui êtes fidèles.

14. Car, mes frères, vous êtes devenus les imitateurs des Églises de Dieu, qui ont embrassé la foi de Jésus-Christ dans la Judée, ayant souffert les mêmes

calem passi estis et vos à contribulibus vestris, sicut et ipsi à Judæis:

15. Qui et Dominum occiderunt Jesum, et prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent, et omnibus hominibus adversantur,

16. Peribulentes nos gentibus loqui ut salve fiant, ut impleant peccata sua semper; pervenit enim ira Dei super illos usque in finem.

17. Nos autem, fratres, desolati à vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio;

18. Quoniam volumus venire ad vos: ego quidem Paulus, et semel, et iterum, sed impeditit nos Sathanas.

19. Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus?

20. Vos enim estis gloria nostra et gaudium.

ANALYSIS.

Eodem motivo quo supra, ut eos scilicet consoletur, et ad perseverantiam excitet, suum ad illos accessum carat, predicacionisque suæ sinceritatem, zelum, sanctitatem et successum exponit.

1^a Revocat illis in memoriam quomodo, licet multa jam propter Evangelium passus esset Philippis, libere tamen ad eos accessit, audacter predicavit, quantum magno cum periculo, c. 1 et 2.

2ª Predicacionis suæ materiam et animum exponit. Quod materiam, sancta fuit et sana, et qualis à Deo tradita, v. 3, 4. Quod animum, purus et dignus fuit: non animo placendi hominibus, sed Deo: non animo nec cupiditati servandi, v. 4, 5, 6. Imò cum posset ab eis exigere vitam necessaria; ne quemquam gravaret.

PARAPHRASIS.

1. Quid opus est ut vobis hic referam quod ubique fama celebrat de nostro ad vos accessu: nam vos ipsi, fratres, scitis quem et qualem fructum habuerit.

2. Nostis quòd licet Philippis, antequam ad vos veniremus, multis malis afflicti fuissetis et contumelias affecti (supote flagellis cæsi), liberè tamen et intrepidè ausi sumus, Dei gratià nixi, vobis ipsis Evangelium predicare, multo licet cum periculo, et anxietate magna.

3. (Et merito id ausi sumus in Domino, consensu scilicet) quòd predicatio nostra, nec falsa, nec fallens esset; nec impura docens, nec alicui dolo aut hypocrisis conjuncta.

4. Sed sicut nobis à Deo probatis Evangelium commissum est, sic illud sincerè predicavimus (sicut adulterantes), quippe qui hominibus placere non querimus, sed Deo corda nostra inspicienti et scrutanti.

5. Vos ipsi scitis quid placencia et adulteria verba nunquam sectati fuerimus (sed utilia), Deus ipse scit quòd non predicavimus animo pecunie cupido (sen ut captaremus occasionem nos avarè ditandi).

6. Nec animo humane gloriæ cupido, illam nec à vobis, nec ab aliis quæsimus unquam.

persecutiones de la part de vos concitoys que es égises ont souffertes de la part des Juifs,

15. Qui ont tué même le Seigneur Jésus, et les prophètes, qui nous ont persécutés, qui ne plaissent point à Dieu, et qui sont ennemis de tous les hommes.

16. Qui nous empêchent d'annoncer aux gentils la parole qui doit les sauver, pour combler ainsi toujours la mesure de leurs péchés. Car la colère de Dieu est tombée sur eux jusqu'à la fin.

17. Aussi, ô frères, ayant été pour un peu de temps séparés de vous, de corps, non de cœur, nous avons désiré avec d'autant plus d'ardeur et d'empressement de vous revoir.

18. C'est pourquoi nous avons voulu aller vous trouver: et moi Paul j'en ai eu le dessein plus d'une fois; mais Satan nous en a empêchés.

19. Car quelle est notre espérance, notre joie, et la couronne de notre gloire? N'est-ce pas vous qui l'êtes devant Notre-Seigneur Jésus-Christ, au jour de son avènement?

20. Car vous êtes notre gloire et notre joie.

die ac nocte suis laboravit manibus, sicutque inter illos quasi mater nutricis filios suos, vitamque suam pro illis dare semper paratus, v. 7, 8, 9.

3ª Testes ipsos, quin et Deum ipsum testem, invocant, quam sancte, quam juste, quam incolpate vixerit apud eos; affectu paterno unumquemque modò exhortans, modò consolans, modò obsecrans, v. 10, 11, 12.

4ª Exponit et laudat suam ipsorum in suscipiendo Dei verbo religionem, et in conservando constantiam; ob quas Deo gratias agit, v. 13, 14. Obliter Judæorum invidiam damnant, v. 15, 16.

5ª Suam in Thessalonicenses tenerum declarat affectum, eos suam spem, gaudium, coronam vocans et gloriam, 17, 18, 19, 20.

PARAPHRASIS.

7. (Tantum abest ut Evangelium exererimus in titulos avaritiæ et superbiæ; quin imò, cum possemus, ut apostoli Christi, vobis oneri esse alimenta, et vite necessaria exigentes), facti sumus inter vos parvuli (nec potestatem, nec auctoritatem allegantes), quasi nutrix mater proles suas blandè fovens et nutrienda.

8. Ad cum modum nos amatissimè erga vos affecti (sicut nutrix erga filios suos), cupiebamus ex animo non tantum Christi Evangelium vobis tradere, sed et vitam quoque nostram vobis impendere (non propter nostrum aliquod lucrum) sed quia charissimi nobis estis.

9. (Ita vos dileximus) ut ne quemquam vestrum gravaremus, nocte et die laboraverimus, predicantes vobis Evangelium Dei; vos ipsi scitis, et memores estis, quoties præ labore fatigati, lassatique fuimus.

10. Vos ipsos testes appello, imò et Deum ipsum testem adjuro, scilicet quam sanctè, et justè, et irreprehensibiliter vobiscum, qui credidistis, conversati fuimus.

11. Nostis quoque quemadmodum unumquemque vestrum (proinde ac pater filios suos)

12. Precibus exhortati fuimus (ad fidèi constan-

tiam), consolati simus mactos (ob persecutiones), denique obtestati simus ut vitam duceretis Deo dignam, qui vos, operá nostrá, vocavit in summá regnám suamque gloriam, id est, ad Ecclesiam.

14. Idó et nos assidue Deo gratias agimus quód rúm per nostram predicatíonem audiretis verbum Dei, seu doctrinam evangélicam, suscepistis illam, aut in doctrinam hominú, seu ab hominibus inventam, sed, ut est verá, verbum Dei, seu doctrina à Deo revelata; quód ex ipsis effectibus demonstratur) cum potenter operetur in vobis credentibus.

15. Vrs enim imitatores facti estis Ecclesiarum christianarum que sunt in Judæa; eadem quippe passi estis à concubis vestris que Iudæi christiani à suis contribulibus; (Incarcerati fuistis, rapinam bonorum vestrorum tolerastis.)

16. Qui Iudæi Dominum Jesum occiderunt, et suos proprios prophetas; qui et nos apostolos persecu-

tur; qui Deo displicent et sunt exosi; qui omnium hominum salutí adversantur.

16. Dám prohibent nos genibus verbum salutis loqui, ut ei credentes salvæ fiant; hoc restabat, ut peccatorum suorum implerent mensuram; pervenit enim in illos ira Dei usque in finem permansuro.

17. Nos autem, fratres, vobis (velut charissimis filiis) orabí, licet ad breve tempus, et aspectu dimittat, non affectu, vehementissimé tamen studium, et operam dedimus quám citó videre vos.

18. Propterea, hoc desiderio pressi, volumus venire ad vos, et ego nominatim Paulus, semel et iterum, sed obstitit Satanas.

19. (Neemurim, si id ardentissimé desideravimus;) que est enim nostra spes, aut gaudium, aut gloriosum decus et ornamentum? Nomen vos, coram Domino nostro Jesu Christo, cum ad iudicium redierit? si supple estis spes nostra, gaudium et corona. Ita sané, vos estis gloria nostra et gaudium nostrum.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *NAH IPSI SCRIPS. FRATRES...* Ultimis primi capituli versibus brevis dixit quód ubique fama celebrat suum ad Thessalonicenses introitum et sinceram Thessalonicensium conversionem ad Deum vitam: hic autem, ut eos soletur et ad perseverandum excitet, paulo fuisit enarrat ipse hunc suum ad eos accessum. Non opis est ut de eo vobis loquar, non enim ipsi, fratres, illos testes oculati fuistis; scitis, experientia, quæ non fuit inanis, id est, inefficax, sine fructu. Modesta expressio significans: Scitis quantum et quale fructum habuerit. Non fuit vacuus, sed plenus, ait D. Thomas.

VERS. 2. — *SED ATE PASSI...* Primo tangit brevitatem, et in memoriam revocat, mala et proba que Philippis, antequam Thessalonicam veniret, passus erat. Vide Act. apostolorum cap. 16. Nótis quód, antequam ad vos accederemus, Philippis publico fueramus virgís casti, incarcerationi, pluribus malis impetiti. At non cessimus ignominia simul et plagis affecti; imò nobis inde fiducia, unde contumelia; inde nobis crevit animus, unde alii vultus erubescit. Licet ergo propter Evangelium impetiti, virgís publice casti; liber tamen et audacter idem Evangelium vobis ausi sumus predicare, etiam cum magno labore et periculo, quia multi nobis obsistebant.

IN MULTA SOLICITUDE, GRÆC. in multo agone, seu certamine.

Observationes dogmatica et morales.

Nota hic veritas et fidelis predicatoris signum; si in pressura propter Evangelium positus, verbum Dei pro-

VERS. 1. — *Nam ipsi scripsit, etc.* Id est, fracti vacuus, sed valde fructuosus.

VERS. 2. — *Sed ante passi, id est, malis afflicti, et contumelias affecti (sicut scitis), in Philippis.* Hæc Paulus de se et Silâ commemorat, qui gravem persecutionis impetum passi sunt, et publice virgís casti (id enim est quod dicit contumelias affecti), ac postea in carcerem conjecti, Act. 16.

Fiduciam tamen habuimus in Deo nostro; id est, li-

dicere non timet, si in Deo fidens, passione gaudens, felicitatem predicandi non amittit, longis predicatoris sermo non erit vacuus, sed fructuum plenus. Nota et mirabilem Dei omnipotentem erga servos suos voluntatem. Paulus, divino monitu et iussu, in Macedonia gradum Evangelium predicaturus; Deo tamen sibi viro prete, Paulus Dei servus, Deo obediens, illi virgís castatur, incarcerationi, multis malis et probris impetitur. Vide Act. 16, v. 9. Adde verum est quód Deus electos suos relict ad exemplum Christi Filii sui patris. Adde verum est quód religio christiana, in cruce fundata, cruce sit multiplicanda. Adde verum est quód salutis nostre et aliene gratia sit in humilitate et patientia fundata. Fides sicut granum frumenti non multiplicatur, nisi mortificetur; quó duras tractatur, eò uberius crescit et dilatatur. Hinc Augustinus, serm. 9 de Diversis, c. 4: Quasi semine sanguinis impleta est martyribus terra, et de illo semine seges surrexit Ecclesie. Labor ergo et humilitas in summarum ministerio quaerenda sunt. *Dám patientes erunt et annuntient, psalm. 61, Cor sumum serentur hic animarum minister.*

VERS. 5. — *EXHORTATIO ENIM NOSTRA...* Secundó, explicat qualis inest predicatoris sure animus et materia. Græc. *Nam exhortatio nostra non est impostura, sege ex turberia.* Istud ex predicantis animum indicat. Quasi diceret: Predicatio nostra non fuit animo mensuris vestras errore decipiendi, aut corda vestra impuris sermonibus corrumpendi, aut vos dolo aut fraude aliqua circumveniendi. Vulgata nostra per particulam ne materiam potius concisionis significat.

bertate, antea ipsi sumus, loqui ad vos, ad loquendum et predicandum vobis Evangelium Dei, in certamine sollicitudine, id est, in multo agone, luctu, certamine.

VERS. 5. — *Exhortatio enim nostra non de errore fuit; q. d.:* Non predicavi falsa dogmata, aut facient philosophi et gentium doctores et sacerdotes. *Neque de immunditia; q. d.:* Non docui immunda, sive carnis magica, ut magistri vestri, inquit Theophr.

cal, non fuit de errore, seu impostura, falsa dogmata non docui, sicut philosophi; non impura, sicut Simoniani; non dolosa, militati nostre subdole venientes, ut pseudo-apostoli. Non fuit impostor, non obœna docui, non utilitatem meam in Evangelii predicatione subdole quævisi. Argumentum vera religionis est sanctitas doctrine, et puritas vitæ. Pura autem fuit et divina doctrina nostra, purus et divinus fuit noster predicandi animus.

VERS. 4. — *SED Sicut probati...* Quippe predicavimus, ut docet præcones à Deo probatos, et ad id munus electos et missos. Predicavimus, inquam, non ut humane serviamus cupiditati; sed ut divine placemus Majestati, cordium nostrorum inspectrici.

VERS. 5, 6. — *NEQUE ENIM ALIQUANDO...* Probat quód Evangelium sinceró et coram Deo predicaverit, non animo hominibus placendi aut suæ cupiditati servienti. Si hominibus placere studuissim, adulteris sermonibus usus fuissim: vos autem ipsi testes estis quód aseuatoris verbis nunquam usus fuerim. Si in Evangelii predicatione cupiditati servire voluissim, maxime vel divitiarum, vel glorie cupiditati. Deum autem testem appello quód nec avaritiam stodi, nec gloria; quam nec à vobis, nec ab aliis quævisi. Thessalonicenses testes appellat quód non fuerit adulatus, quia res æterna, de qua homines testificari possunt: Sicut scripsit. Quód veró avaritiam aut superbiæ animo non predicaverit, Deum ipsum testem advocat, quia intento soli Deo nota: Deus testis est. Tria hic notat vitia pseudo-apostolorum, scilicet hominibus adulari, quæsum ex Evangelio venari, gloriam suam querere.

VERS. 7. — *Cum posses vobis oneri esse...* Pergit probare quód nec ob avaritiam, nec ob gloriam predicaverit. Cum posses vobis oneri esse, id est, alimenta, et alia vite necessaria, à vobis exgere: æquum enim est ut qui Evangelio servit, de Evangelio vivat. Hoc Christus ordinauit 1 Cor. 9, v. 14.

SED FACTI SUT PARVULI IN MEDIO VESTRUM, id est, nostro juri et auctoritati cedentes, nec potestatem ullam, nec auctoritatem allegantes, facti sumus parvuli, humiles et demissi inter vos. Ecce humilitas superbiæ opposita.

Neque in dolo, quasi in tradendo Evangelio non Christi gloriam, neque salutem vestram, sed lucrum et gloriam nostram spectaremus.

VERS. 4. — *Sed sicut probati sumus à Deo; id est, electi: Deus enim Pantum probavit, id est, elegit, et eligendo dignum et probatum fecit apostolum et Evangelii præconem: Act. 9.*

Ut erederet nobis Evangelium: ita loquimur. Ita cum omni fide, sinceritate et integritate illud predicamus.

Non quasi hominibus placentes, hoc est, placere cupientes et satagentes; sed Deo cupientes placere, cuius in Evangelio predicando ministri sumus. Qui probat corda nostra, id est, expulit et explorat intentionem, desideria et fundamenta cordis nostri.

VERS. 5. — *Neque enim aliquando fulimus in sermone adulatorio, sicut scitis.* Id est, nunquam stodiimus nobis fili vobis ascendit, non fumus vobis loenti placencia, sed utilia; quomodo enim ipsi vobis ac testari potestis.

TANQUAM SI NITRIX FOVEAT FILIOS SEOS, id est, facti sumus inter vos quasi mater nitrix suos proprios filios blandè fovens et nutrens. Ecce beneficentia et liberalitas avaritiæ opposita.

Nota litterales.

Nota primò quód duplex possit esse sensus hujus nominis oneri è se. Primus: *Oneri vobis esse*, alimenta exigentes à vobis. Secundus, quem sequuntur multi Græci: In pondere et auctoritate apud vos esse; seu cum posses apud vos auctoritatem nobis vindicare, ut apostoli Christi. Sed priorem puto naturaliore, quia vox Græca, è se, onere, onerare, gravare, apud Apostolum gravamen sustentationis frequenter et multis in locis significat; nullibi auctoritatem, seu gravitatem auctoritatis, ut bene notat Esaius.

Nota secundò quód ubi nostra Vulgata habet: *Facti sumus parvuli*, Græca habent: *Facti sumus lenes*, blandi ac benevoli. Quoad sensum, parum referi, cum parvuli in Evangelio nobis à Christo drent in exemplum humilitatis et lenitatis. Quoad litteram, affinitas vocum hæc fecit differentiam lectionis. Noster interpres in suis manuscriptis habuit *parvuli*, Græca nunc habent *lenes*.

Nota tertio ex Græco pteve quód nitrix sit suorum filiorum nitrix; habent enim: *Tanquam si nitrix foveat suos ipsius filios*; est ergo mater nitrix filiorum suorum.

VERS. 8. — *ITA DESIDERANTES VOS...* Græc. *Impetores*, ita cupidi vestri avehimus, etc., id est, ad eum modum, seu ut nitrix erga filios suos, erga vos amantissimè affecti. Vel vos amantes, sicut nitrix filios suos, avehimus, cupiebamus ex animo impertiri vobis non solum Evangelium Dei, sed ET ANIMAS VOSTRAS; quippe qui nobis estis carissimè, quasi diceret: Non spe lucri illius, sed quia vos ex charitate diligimus. Theophrastus rejicit *impetores*, desiderantes; vult ergo legi, *impetores*, obligati, adherentes, conjuncti vobis; sed quid sit de hæc voce, ecce rursus charitatem cupiditati oppositam. Et ecce qualis debet esse pastoris, omnisque animarum ministri, charitatis. In dicit modo infantium simplicitatem, humilitatem, lenitatem; fat sicut parvulus, nullam sibi vendicans potestatem.

Neque in occasione avaritiæ, congregandi opes, et ditandi me: Deus testis est.

VERS. 6. — *Nec quærentes ab hominibus gloriam, etc., quibuscumque.*

VERS. 7. — *Cum posses vobis oneri esse à Christi apostoli, id est, potestatem et jus habemus onerandi vos sumptu sustentationis nostræ; sicut habent apostoli Christi.*

Sed facti sumus parvuli in medio vestrum. Id est, humiliter ac submisso nos gerentes, itaque lenes ac placidi, nec auctoritatem preferentes, nec allegantes potestatem.

Tanquam si nitrix foveat filios suos. Id est, more matris prolem nutrentis, blandiens, non imperans, etc.

VERS. 8. — *Ita desiderantes vos, id est, cum affectu desiderantes, cupide voluimus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras; non solum impertire doctrinam evangélicam, verum etiam vitam nostram impendere.*

Quoniam charissimi nobis facti estis, quia vos ex animo diligebamus.

auctoritatem, sit verè minister. Modò indust nutricis affectuosis teneritudinem, hac doctrinæ sic effundat et ut sanguinem paratus sit effundere, non spe loci, non spe humane gloriæ, sed ex charitate, ut illarum animarum salutem cooperetur pro quibus Christus summè effudit sanguinem pretiosum: Christi vices gerit. Christi animum induat.

VERS. 9. — MEMORES ENIM, FRATRES, ESTIS, ... Ut hunc summè probet affectum, hic illorum memoriâ pulsat, conscientiam verò in versu sequente. *Memores enim estis laborum...*, id est, quoties ad defatigationem usque laboraverim. Vide paraphrasim.

NE QUOMODAM VESTREM GRAVAREMUS, INMIT THESSALONICENSES FUISSE PAUPERES, ait Theophylactus.

VERS. 10. — VOS TESTES ESTIS ET DEUS: quod dicitur: Vestram ipsorum conscientiam appello testem; et Deum ipsorum testem invoco.

QUAM SANCTE, QUOD DEUM: QUAM IUSTE, QUOD PROXIMUM, ET SINE QUERELA: sicut quam irreprehensibiliter erga vos omnes sim conversatus. *Vel sancte, in doctrinâ et vitâ; iuste, sine ullâ injuriâ, exactione, importunitate; inculpate, sine ullo infirmorum offendiculo.*

VERS. 11. — SICUT SCITIS QUALITER ENIM QUOMODUM DEO, SEM PRADICATIO DE DEO, QUE, QUI PRO AUDITUM CREDITUR, *fides ex auditu, dicitur verbum auditus Dei.* Quod verò reverè sit Verbum Dei, patet ex ipsis effectibus: nimirum ex vestrà constantiâ et cæteris vestris virtutibus, quæ Verbum Dei, ut semen quoddam celeste ac fructiferum, producit in vobis credentibus.

QUI OPERATUR: qui in Vulgata ad Deum refertur; in Græco tam ad *seipsum* quam ad Deum refertur potest. Sed parum refert, cum Deus operetur per Verbum.

Observatio moralis.
Ergo semen est Verbum Dei, semen celeste, divinum, fecundum, charitatis productivum, ex natura sua, sicut in sim Dei, Verbum producit amorem, Spiritum sanctum; cum hoc tamen discrimine maximo, quod in Deo Verbum agit necessario, hinc semper amorem producit. In nobis autem Verbum Dei agit liberè, cum quâdam à nostrâ voluntate dependentiâ; hinc scilicet ex malitiâ nostrâ, inflexa est, sine fructu;

VERS. 12. — DEPRECANTES VOS, GRÆC. *Hortantes vos et consolantes et obtestati ad ambulare, etc.* Vide paraphrasim. Hinc discat omnis animarum pastor ac minister, velut pater, affecta paterno deprecari, consolari, obtestari. Precibus exhortari desides, ne torpescant, sed in inceptam salutis viam assidue progrediantur; consolari mestios, ne deficiant animo, sed in Domino sperantes, anchoram salutis firmiter teneant, fortiter patiantur; obtestari omnes ut unusquisque in suo statu dignè Deo ambulet, qui VOCANT NOS IN REGNUM SUUM ET GLORIAM.

Observatio moralis.
Duo his in verbis ultimis nota, quæ omnis Christianus continue versare debet animo. Primum, Deus vos

VERS. 3. — MEMORES ENIM ESTIS, FRATRES, LABORIS NOSTRI ET FATIGATIONIS, etc. Intelligit opus manuum, quod cum labore et fatigatione exercebat, vicis quærendi causâ, ne Thessalonicenses sumptu gravaret: quod sane maximi erga eos amoris indicium erat.

VERS. 10. — VOS TESTES ESTIS, ET DEUS, id est, vos ipsos hujus rei quam dicitur sum, testes appello: imò et Deum advoco testem.

Quam sancte et iuste, et sine querela, vobis, qui creditistis, inimus; id est, vobiscum versati sumus, vobiscum nos gessimus.

VERS. 11. — SICUT SCITIS, etc. Se comparat patri filios suos instituenti.

VERS. 12. — DEPRECANTES VOS ET CONSOLANTES, testificati sumus, ut ambuletis dignè Deo. Id est, ut conversaremini sicut decet cultores ac servos Dei.

Qui rocoris vos in suum regnum et gloriam. Gloria mentionem adiungit, ut eos inter afflictiones animet, et spe præmii corroborat ad perseverantiam conversationis Deo dignæ.

cavit me ad regnum suum et ad gloriam suam. Per fidem et baptismum vocavit me ad regnum dilectissimi Filii sui, ad Ecclesiam: vocando me ad hoc regnum, vocavit et ad æternum gloriæ sue regnum, cujus pignus Spiritum sanctum accepit. Secundum, et quod inde sequitur: Ergo dignè Deo debeo vivere; dignè Deo tam bono, qui vocavit me; dignè regno, ad quod vocavit me; dignè gloriâ, cujus pignus habeo Spiritum sanctum. Cogita regnum, cogita gloriam, cogita Deum vocantem ad regnum et gloriam. Spe regni et gloriæ, adversa sustine, prospera despice. Intuitu Dei ad regnum misericordier vocantis, vive dignè Deo, sanctè, justè, inculpate et irreprehensibiliter.

VERS. 15. — IDEO ET NOS GRATIAS AGIMUS DEO, ... Suppositis quæ lucusque de suo adventu et de sua prædicationis animo, materiâ et modo, dixit, nunc gratias agit Deo, de bono sue prædicationis successu, probatque quod initio capitis dixit, introitum summè ad eos in eadem non fuisse. *Idè et nos assidue Deo gratias agimus, quoniam cum a nobis prædicationibus audiretis Evangelii doctrinam, illam suscepistis, non ut inventum hominum, sed, ut est reverè, doctrinâ Dei; et à Deo revelata, VERÈ VERBUM DEI.*

VERBUM AGITUS DEI, est verbum prædicationis de Deo, sem prædicatione de Deo, que, qui pro auditum creditur, *fides ex auditu, dicitur verbum auditus Dei.* Quod verò reverè sit Verbum Dei, patet ex ipsis effectibus: nimirum ex vestrà constantiâ et cæteris vestris virtutibus, quæ Verbum Dei, ut semen quoddam celeste ac fructiferum, producit in vobis credentibus.

QUI OPERATUR: qui in Vulgata ad Deum refertur; in Græco tam ad *seipsum* quam ad Deum refertur potest. Sed parum refert, cum Deus operetur per Verbum.

Observatio moralis.
Ergo semen est Verbum Dei, semen celeste, divinum, fecundum, charitatis productivum, ex natura sua, sicut in sim Dei, Verbum producit amorem, Spiritum sanctum; cum hoc tamen discrimine maximo, quod in Deo Verbum agit necessario, hinc semper amorem producit. In nobis autem Verbum Dei agit liberè, cum quâdam à nostrâ voluntate dependentiâ; hinc scilicet ex malitiâ nostrâ, inflexa est, sine fructu;

VERS. 15. — IDEO ET NOS GRATIAS AGIMUS DEO, etc. Intelligit opus manuum, quod cum labore et fatigatione exercebat, vicis quærendi causâ, ne Thessalonicenses sumptu gravaret: quod sane maximi erga eos amoris indicium erat.

VERS. 10. — VOS TESTES ESTIS, ET DEUS, id est, vos ipsos hujus rei quam dicitur sum, testes appello: imò et Deum advoco testem.

Quam sancte et iuste, et sine querela, vobis, qui creditistis, inimus; id est, vobiscum versati sumus, vobiscum nos gessimus.

VERS. 11. — SICUT SCITIS, etc. Se comparat patri filios suos instituenti.

VERS. 12. — DEPRECANTES VOS ET CONSOLANTES, testificati sumus, ut ambuletis dignè Deo. Id est, ut conversaremini sicut decet cultores ac servos Dei.

Qui rocoris vos in suum regnum et gloriam. Gloria mentionem adiungit, ut eos inter afflictiones animet, et spe præmii corroborat ad perseverantiam conversationis Deo dignæ.

quod Christus in seminis parabola divini notis expressit. Obstacles itaque, quantum est ex parte nostrâ, tollamus: scilicet distractionem mentis, sollicitudines, duritiam cordis. Verbum Dei suscepimus sicut est verè Verbum Dei, in corde bono, benevolè; ut summè producat fructum, charitatem, patientiam, omne bonum opus, imitationem Christi.

VERS. 14. — VOS ENIM IMITATORES FACTI... Probat operationem Verbi Dei, seu Dei per Verbum summè in illis. *Vos enim imitatores...*; ut in paraphrasi. Nisi autem Verbum Dei, ut Verbum Dei suscepissetis, et nisi operaretur in vobis, tot et tantas tentationes nunquam superassetis.

EADÉM ENIM PASSI ESTIS... Indicat in quo facti sint imitatores, etc.

CONTERIBULIBUS, id est, concubibus; non significat hic ex eadem tribu, seu familiâ, sed ex eadem civitate et gente.

VERS. 15. — QUI ET DOMINUM OCCIDERUNT... Ex occasione patientiâ Thessalonicensium, damnat obiter Judicorum invidiam, simul et Thessalonicenses solatur, ex eo quod participes facti sint passionum Christi Domini, prophetarum, et apostolorum. Græcè, *proprios prophetas, etc.* Non debet discipulorum conditio melior esse quam magistri conditio: Si me persecuti sunt, etc. Hinc D. Paulus in omnibus tentationibus nostris, Domini passionibus nobis memoriam reficit.

OMNIBUS HOMINIBUS ADVERSANTUR, quia omnium hominum salutem sese obstinate opponunt, dum verbum salutis prædicari prohibent. Nec erolunt, nec alios credere volunt. Sunt vere canes in præsepè vel in buro, qui paleas, vel legumina, nec comedunt, nec comedi simunt. Invidiâ quasi immensâ orbis terrarum salutem impediunt.

VERS. 16. — UT IMPLEANT PECCATA SUA... Ut particula hæc consecutiva, non causalis; quasi diceret: Sic peccatorum suorum mensuram implent. Hoc restabat, ut peccatorum suorum implerent mensuram, et ad summam pervenirent malitiam. Ergo quedam est peccatorum mensura, à Deo statuta, regnis, orbibus, etc.

VERS. 14. — VOS ENIM IMITATORES FACTI ESTIS, FRATRES, etc.; id est, quæ in fide et religione Christi Jesu sunt perseverantes.

VERS. 15. — QUI (scilicet Judæi) ET DOMINUM OCCIDERUNT JESUM, ET PROPHETAS, ET NOS PERSECUTI SUNT, ET DEO NON PLENT; imò magno modo displicent atque exosi sunt, gravissimè ab eo puniendi.

Et omnibus hominibus, id est, omnium hominum salutem, adversantur.

VERS. 16. — PROHIBENTES NOS GENTIBUS LOQUI UT SALVEMUS. Id est, impediunt nos quantum in ipsis est ne gentibus annuntiemus Evangelium salutis.

Ut implerent peccata sua semper. Dum peccare non desinunt, semper peccata peccatis accumulunt, donec tandem implerent eorum mensuram usque ad summam; quando jam non aliud eis restabit quam terrible iudicium Dei.

Pervertit enim ira Dei super illos usque in finem, id est, ad extremum usque. Exponitur de perennitâ rerum divinæ usque in æternum, super multitudinè eorum qui ex illo populo sunt à Deo reprocati.

bus, peccatoribus; quâ impleta, omnia simul et perfecte peccata castigat Deus. Vide alia loca Scripturæ apud Cornelium à Lapide.

PERVERTIT ENIM IRA DEI... Jamjam imminet ipsis implacibilis ira Dei; gentis ipsorum excidium per Vespasianum et Titum vicesimo post hanc Epistolam anno futurum. Græcè, *pervertit, inopinatus, et nihil tale cogitantes, sed ad Pascha celebrandum Jerusalem convenientes; prævertit, præoccupavit eos ira Dei implacibilis; præteritum pro futuro. Hoc excidium, iudicii ultimi imago. Hæc præventio, plerumque hominum per mortem præoccupationis significatio. Ne, sicut tot alii, præoccupemur, vigilemus, oremus, penitentiam nunc agamus.*

VERS. 17. — NOS AUTEM, FRATRES, DESOLATI A VOS... Redit ad Thessalonicenses, suumque erga eos paternum et maternum declarat affectum. Nos orbat vobis, charissimis filiis nostris. Pergit in metaphorâ patris et matris, ad quos pertinet orbis filiorum. AD TEMPUS ROLE, id est, brevissimum tempus.

ASPECTU, NON CORDE, in quo vos gerimus semper.

ABUNDANTIS FESTIVITATIBUS, sedulam operam navamus, ut quamprimum vos videremus.

VERS. 18. — ECO QUODEM PAULUS, speciatim ego Paulus; sed IMPEDIVIT SATANAS, scilicet per inexpectatas et vehementes quasdam tentationes, ait D. Chrysostomus; nam cum ei fuisset structa à Judæis insidiæ, retentus est in Heliæ tres menses, idem D. Chrysostomus.

VERS. 19 et 20. — QUE EST ENIM NOSTRA SPES... Rationem reddit sui vehementissimè desiderii, scilicet quod in illorum fidei firmitate fundata sit spei, gaudii, et gloriæ sue, materia. Agnosce verba matrum charitatis et misericordie visceribus valde inflammatarum, parvulus suos alloquentium, ait D. Chrysostomus et post illum Theophylactus. Patris et matris amor in unum commixtus amorem Pauli non æquiparabit, ex eodem Chrysostomo. Si hæc Paulus dixit hominibus adhuc mortalibus, quidni beati Mariæ Virgini Deiparæ in collis regnanti dicere poterimus?

VERS. 17. — NOS AUTEM, FRATRES, DESOLATI A VOBIS AD TEMPUS ROLE, ASPICIT, NON CORDE. Ostendi se inivum urgente perceptione ab eis discessisset, Act. 17. Desolati, ut orbat, quomodo filius patris, aut pater filii orbat.

Abundantis festivitatis faciem vestram videre cum multo desiderio, id est, ut vobis, etiam corpore, præsentem essemus.

VERS. 18. — QUONIAM VOLUIMUS VENIRE AD VOS, etc. Id est, adversarius, nimirum diabolus. Quia mali homines instigante Satanâ progressum Evangelii impediebant; vel insidias Apostolo struentes in viâ, etc.

VERS. 19. — QUOD EST ENIM NOSTRA SPES, etc. Id est, nomine vos estis spes nostra, et gaudium nostrum, et cum adventu reddidit uniceque secundum opera sua? *Corona gloriæ, id est, decus, ornatus, splendor, gloria, magnificentia.*

VERS. 20. — VOS ENIM ESTIS GLORIA NOSTRA ET GAUDIUM, per vos ero gloriosus et illustris in regno Christi, ut merito de vobis gloriosi possi.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad proximum redigenda.

1° Ab exemplo D. Pauli discat omnis bonus pastor, apostolicus conciator, universas officii sui partes. Qualis esse debeat, quàm in Deum fidens, quàm fortis in passionibus, quàm liber et audax in predicando Dei verbo; v. 2. Qualis esse debeat illius doctrina; quàm verà, pura, divina; v. 3 et 4. Quo animo predicare debeat; non ut placeat hominibus, non ut suæ cupiditati serviat, sed ut Deo, cordium inspector, placeat; v. 4, 5, 6. Quo affectu se gerere erga subditos, sicut mater nutriens filios suos; paratus non hæc doctrinam tantùm dare, sed et vitam; v. 7. Quomodò cum illis conversari; piè, juscè, inculpate; v. 10. Quantùm sollicitudine modò exhortari, modò consolari,

CAPUT III.

1. Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, solis :

2. Et misimus Timotheum, fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestrà.

3. Ut nemo moveatur in tribulationibus istis : ipsi enim scitis quòd in hoc positi sumus.

4. Nam et cum apud vos essemus, predicabamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis.

5. Propterea et ego amplius non sustinentes, nisi ad cognoscendam fidem vestram : ne fortè tentaverit vos is qui tentat, et inanis fiat labor noster.

6. Nunc autem veniente Timotheo ad nos à vobis, et annuntiate nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut et nos quoque vos :

7. Ideò consolati sumus, fratres, in vobis, in omni necessitate et tribulatione nostrà, per fidem vestram.

8. Quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino.

9. Quam enim gratiarum actionem possimus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum,

10. Nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea que desunt fidei vestræ?

11. Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus, dirigat vim nostram ad vos.

12. Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitatem vestram in invicem, et in omnes, quemadmodum et nos in vobis :

13. Ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate, ante Deum et Patrem nostrum, in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus. Amen.

1° Paternam indicat suam in Thessalonicenses sollicitudinem, quæ pressus elegit solus Athenis relinquit, et Timotheum, licet sibi necessarium, ad eos mittere, v. 1, 2, 3, 4, 5.

modò obstetari, v. 12; sicut pater filios suos, v. 11, ab illis corde nunquam abesse, quia ab eorum salute pendet et sua; v. 17, 19.

2° Ab exemplo Thessalonicensium discat omnia verè Christianus qualiter erga suos pastores et doctores gerere debeat. Illos tanquam Christum et Deum ipsum audire ad regnum et gloriam suam vocantem; v. 12. Illorum conciones tanquam Dei verbum audire, credere, esseque; v. 15. Vitam Christo Deoque dignam ducere, v. 12; Christum imitari, pro illo libenter pati, v. 14. Tales Christiani erunt pastorem spes, gaudium et corona; v. 19 et 20.

CHAPITRE III.

1. Ainsi, n'y tenant pas plus longtemps, nous préférons demeurer seuls à Athènes,

2. Et nous avons envoyé Timothée notre frère, et ministre de Dieu dans l'Évangile de Jésus-Christ, afin qu'il vous fortifiât, et qu'il vous exhortât à demeurer fermes dans votre foi,

3. Et que personne ne fût ébranlé pour les persécutions qui nous arrivent; car vous savez que c'est à quoi nous sommes destinés.

4. Et dès lors même que nous étions parmi vous, nous vous prédisions que nous aurions des afflictions à souffrir, comme nous en avons eu en effet, ainsi que vous le savez.

5. Ne pouvant donc attendre plus longtemps moi-même, je vous l'ai envoyé, pour reconnaître l'état de votre foi, ayant appréhendé que le tentateur ne vous eût tentés, et que notre travail ne devint inutile.

6. Mais Timothée étant revenu vers nous après vous avoir vus, et nous ayant rendu un si bon témoignage de votre foi et de votre charité, et du souvenir plein d'affection que vous avez sans cesse de nous, qui vous porte à désirer de nous voir, comme nous avons aussi le même désir pour vous;

7. C'est ce qui fait, ô frères, que, dans toutes les afflictions et dans tous les maux qui nous arrivent, votre foi nous a fait trouver notre consolation en vous.

8. Car nous vivons maintenant, si vous demeurez fermes dans le Seigneur.

9. Et certes, quelles assez dignes actions de grâces pouvons-nous rendre à Dieu, pour la joie dont nous nous sentons comblés devant lui à cause de vous?

10. Ce qui nous porte à le conjurer jour et nuit, avec une ardeur extrême, de nous permettre d'aller vous voir; afin d'ajouter ce qui peut manquer encore à votre foi.

11. Je prie donc Dieu notre Père, et Jésus-Christ notre Seigneur, qu'il lui plaise de nous conduire vers vous.

12. Que le Seigneur vous fasse croître de plus en plus dans la charité que vous avez les uns envers les autres, et envers tous, et qu'il la rende telle que la nôtre l'est envers vous;

13. Qu'il affermissé vos cœurs, en vous rendant irréprochables par la sainteté devant Dieu notre Père, au jour où Jésus-Christ notre Seigneur paraîtra avec tous ses saints. Amen.

ANALYSIS.

1° Ex Timotheo ad se reverso cognatè eorum in fide constantiam, necè quoniam se affirmat, v. 6, 7, 8.

2° Ob id Deo gratias agit, ipsamque orat ut eos servare et in fide perficere sibi concedat, v. 9, 10, etc.

PARAPHRASIS.

1. Ideò vestri desiderium diutius ferre non valens, decrevimus (licet hoc triste) Athenis soli relinquì.

2. Et Timotheum, fratrem nostrum, licet mihi necessarium, utpote Dei ministrum, et in Evangelio Christi predicandum meum coadjutorem, misimus ad vos, ut in fide roboraret, et ad perseverantiam hortando et consolando vos animaret.

3. Ne quis vestrum turbaretur in afflictionibus istis; ipsi enim scitis quòd ad passiones sustinendas destinati sumus.

4. Etenim cum apud vos essemus, predicabamus vobis nos afflictum iri, quemadmodum et factum esse nostis.

5. Cum ergo diutius rerum vestrarum ignarus esse non ferrem, propterea Timotheum ad vos misi, ut per eum scirem quomodò se vestra fides haberet: metuebam enim ne fortè vos tentasset Satanas, inanisque et infructuosus fieret labor quem in vobis institendis impendi.

6. Nunc autem cum à vobis ad nos reverterit Timotheus, et sanctum nobis nuntium retulerit de fide et charitate vestrà, de honorificè ipsam habetis de nobis memoria, de ardentè desiderio quo nos videre tenemini, sicut et nos desideramus vos conspicerè.

7. Propter hæc nobis à Timotheo nuntiato, et pre-

COMMENTARIA.

VERB. 1. — In precedenti capite, patri et matri semelipsum comparavit Apostolus. In ultimis versibus pergens in eadem similitudine, dixit se suo c Thessalonicè exitu præproprio charissimis suis filiis ortatum fuisse. Addidit denique quòd præ amore simul et more ardentissimo desideraverit eos revivere, idque sæpe vehementè studio conatus fuerit, sed hocque Satanas id impediri; nunc consequenter ad hæc dicit :

PROPTER QUOD NON SUSTINETES, id est, ideò hoc vestri desiderium diutius ferre non valens, satius duxi Athenis relinquì solus.

In plurali loquitur, sed in singulari intelligendus, ut potest ex v. 5 hujus capitis, et ex Act. cap. 18, ubi Syllas cum Timotheo c Macedonià ad Paulum Corinthi agentem revertitur. Vulgata nostra grammaticam negligens dicit: Non sustinentes, placuit nobis, id est, decrevimus, libenter volumus, satius duximus relinquì soli, licet hoc triste foret nobis, quam vos necessario destitui auxilio. Pastores non sibi, sed suo grege.

VERB. 2. — ET MISIMUS TIMOTHEUM FRATREM NOSTRUM ET MINISTRUM DEI. Græca addunt, et cooperatorem.

VERB. 1. — Propter quod non sustinentes amplius, id est, non amplius ferentes; supplè, desiderium cognoscendi res vestras et vobiscum agendi, placuit nobis remanere Athenis, solis.

VERB. 2. — Et misimus Timotheum fratrem nostrum, ut per eum meam presentiam vobis exhiberem.

Et ministrum Dei in Evangelio Christi. Cur autem

sertim propter constantem fidem vestram, fratres, tantam in omni pressurà et angustà nostrà consolationem accipit, ut præ lætitià omnium mearum afflictionem penè obtutus fuerim.

8. Ita sanè vitam nunc betam duco, quia statis in Domino; vestra quippe in fide confirmata vita mea est.

9. Sed quis gratiarum actiones pro vestrà constantia Deo reddere possum, et pro ingenti lætitià quam propter vos eorum Deo percepi?

10. Assidue et vehementissime precor Deum ut vos revivere nobis concedat et verbis perficere possimus, si qui desunt fidei vestræ (seu verbis fidem vestram perficere, perfectiùs et clarior vos instruendo, v. 9, de resurrectione mortuorum).

11. Deus, qui et Pater noster est, et Dominus noster Jesus Christus (desiderium meum impleat, et) prosperum nobis iter ad vos concedat.

12. Precor et Dominum ut vos multiplicet (seu numero crescat), et charitatem vestram abundare faciat in invicem, imò et in omnes, quemadmodum et ego vos amore complector.

13. Et hoc oro, ut hæc virtute corda vestra magis ac magis stabiliantur in sanctitate, sicutque irreprehensibilia ante Deum et Patrem nostrum in die quo Dominus noster Jesus Christus cum omnibus sanctis suis adveniet. Amen.

nostrum in Evangelio Christi. Tali coadjutore tot et tantis in laboribus et periculis sese privare, plusquam pastorem charitas est; sacrificium est Paulino corde dignum.

AD CONFIRMANDOS VOS. . . Ecce finem missionis Timothei, confirmare, exhortari, consolari: utrumque enim significat verbum Græcum, *paraklesis*. Confirmare fortes in fide, vacillantes et infirmos ad perseverantiam exhortari, nostros ob persecutionem solari, ne quis succumbat, talis esse debet pastorem sollicitudo.

VERB. 5. — UT NEMO MOVEATUR IN TRIBULATIONIBUS ISTIS. Aliqui id intelligunt de Pauli tribulationibus, quasi diceret: Ne quis vestrum moveatur ob tribulationes quas patior. Sed cum ex apostolo constat quòd et ipsi Thessalonicenses persecutionem passi sint, satius videtur id intelligendum de propriis Thessalonicensium tribulationibus; multò magis enim timendum, erat Paulo ne Thessalonicenses suis propriis quam apostoli sui tribulationibus moverentur. Hinc ad eos in periculis constantibus Timotheum mittit.

In hoc positi sumus, scilicet ad patendum.

noiserit ad eos Timotheum, exponit verbis sequentibus.

Ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestrà. Ut vos in fide confirmaret et exhortaretur ad perseverantiam.

VERB. 3. — UT NEMO MOVEATUR IN TRIBULATIONIBUS ISTIS, persecutionibus Judæorum et gentium. De solis afflictionibus Apostolum loqui sequenti docent.

Observatio morali.

Audiant quibus sunt aures ad audiendum. In hoc positus est Christianus; de omnibus fidelibus dicit: *In hoc positi sumus*, ait D. Chrysostomus. *Omnes qui pie voluit vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2 Tim. 5. Nullus excipitur, si modo pie se christianè vivere velit. Hinc D. Leo: *Nonquam desit tribulatio persecutionis, si nunquam desit observantia pietatis, etc.* Sicut ergo totus est corporis (Ecclesie) pie vivere, ita totus est corporis crucem ferre quam merito ferri unicuique suadetur, quia propriis modis atque mensuris ab uno quoque toleratur. Unum nomen est persecutio, sed non una est certaminis causa; D. Leo, serm. 9 de Quadrag. circ. med. *Sicut oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam*, sic oportet pati Christianum, et ita intrare in gloriam. Certa autem, ait idem S. Leo, atque secunda est expectatio promissæ beatitudinis, ubi est, participatio dominicæ passionis; ibidem. *In hoc positi sumus*, id est, ad hoc nati sumus: hoc est nostrum munus et officium; hæc est vita nostra: et tu queris quietem et recreationem. D. Chrysostomus, hic. Non instat licet latus lætæans et cogens sacrificare, sed instat vehemens pecunie cupiditas, et avaritia nobis effodens oculos; idem. *Amor pecunie, voluptatis et gloria, vincendus*. Vide Chrysostomum, pag. 287.

VERS. 4. — *NAM ETiam APUD VOS...* Hoc est de Pauli persecutionibus intelligendum. Omnibus quidem Christianis passiones à Deo destinate sunt, sed apostolis et viris apostolicæ ætatis sanctioribus in majori mensura. Quo major gloria ad quam destinati sumus, eo major nobis passionum mensura destinatur, quæ gloriam assequamur. Itaque in passionibus respice gloriam. Afflicto mater est gloria, ait D. Hieronymus. *Momentaneum et leve tribulationium nostræ æternæ gloriæ pondus operatur in nobis*, ait D. Paulus.

VERS. 5. — *PROPTEREA ET EGO AMPLIUS...* Vide paraphrasim.

NE FORTE TENTAVERIT VOS QUI TENTAT, scilicet diabolus, cujus officium est tentare: hinc, Matth. 4.

Ipsi enim scitis quid in hoc positi sumus, q. d.: Novum vobis videtur non debet quid hæc patitur, etc. Respiciat ad illud quod de ipso Dominus dixerat, Act. 9: Ego enim extendam illi manus operatur cum pro nomine meo pati.

VERS. 4. — *Nem et cum apud vos essentis, etc.* Partim experientia, partim famæ et relatu aliorum.

VERS. 5. — *Propterea et ego amplius non sustineo, desiderium, scilicet agnoscendi fidem et res vestras, nisi (Timotheum) ad cognoscendam fidem vestram, nisi firma esset et constans, an aliquâ parte labefacta.*

Ne forte tentaverit vos is qui tentat. Ut potest qui motum ne quo pacto tentator ille, scilicet diabolus, occasione mensuram afflictionem vos tentaverit, ac tentatione impulerit ad aliquem fidei defectum.

Et inanis fiat labor vester, labor, quem vobis institutionis insumpsit, reddatur irritus et infructuosus: quævis Apostolo salva moverent præmia sui laboris.

VERS. 6. — *Nunc autem veniente Timotheo ad vos à nobis, et annuntiantem vobis fidem et charitatem vestram, id est, bonum nuntium retulisset fidei, et charitatis vestre perseverantiam et incensuram.*

Et quia memoriam nostræ habetis bonam semper, id

dicitur tentator. Tentat autem ad decipiendum, ut explicat D. Thomas. Tentat verò Deus, v. g., tentavit Abraham, ut illius fidem alius manifestaret et ad bonum promoveret.

VERS. 6. — *NUNC AUTEM VENIENTE TIMOTHEO...* Græc., *nuper autem*, etc. Syr., *nuper autem*. Vide paraphrasim. Tria magnificanda Paulo de Thessalonicensibus refert Timotheus, fidei puritatem, charitatis fervorem, honorificam ministrorum Evangelii recordationem. De hoc redita vide Act. 18.

VERS. 7. — *IDEO CONSOLATI SUMUS...* Vide paraphrasim. Primus effectus boni nuntii quem Timotheus de Thessalonicensibus Paulo retulit, consolatio fuit spiritualis; et tanta consolatio, ut præ illa omnium suorum afflictionum, licet ingentium et innumerarum, penè oblitus fuerit.

VERS. 8. — *QUONIAM NUNC VIVIMUS...* Quia etsi quotidianis in moribus verser (quod morior, ait 1 Cor. 15), lætam tamen duco vitam, si vos, fratres, in suscepta fide constantes persistatis. Vestra quippe in fide confirmatio vita mea est. Non dixit letamur, sed vivimus, quasi absque hoc ne vivere quidem esse existimaret, ait D. Chrysostomus. Sic affectus oportet esse magistros: sic discipulos, et nihil unquam erit absurdum, idem D. Chrysostomus. Fides, charitas, virtutes discipulorum sicut magistrorum vite: absque hoc vitam nihilum reputant. Discipuli præceptorum suorum mentionem faciunt semper cum laude; ipsos diligant et honorent, non præsentem tantum et miracula petentes, sed et absentes et innumerabilia proba et mala patientes.

VERS. 9. — *QUAM ENIM GRATIARUM ACTIONEM...* Vide paraphrasim. Secundus effectus boni per Timotheum relati nuntii, materiarum actio. Quasi diceret, ait Theodoretus: *Lingue laudes vincit lætitiæ magnitudo, non possumus enim Deo hymnum ferre qui lætitiæ quam de vobis cepimus respondeat.*

VERS. 10. — *NOCTE ET DIE ABUNDANTIUS.* Græc., *super exuberantius*: seu plus quam abundanter, abundantissimè, supra modum. Tertius effectus huius boni est, cùmque nuntiasset vos retinere bonam et honorificam nostram memoriam, eamque iugem ac perpetuam. *Desiderantes nos videre sicut et nos quærite vos.* Per hoc significat se ab illis ut præceptorum à discipulis redimari; quod ut sibi gratissimum commentatur.

VERS. 7. — *Idem consolati sumus, fratres, in vobis, etc.* q. d.: Nihil istorum malorum grave duco, posteaquam cognovi fidem vestram, de qua metuelam, esse in tuo.

VERS. 8. — *Quoniam nunc vivimus, etc.* q. d.: Licet ad mortem usque affligatur, dum tamen ad vivendum vestram constantiam et fidem, quam habetis in Domino, quasi reviviscimus, et à mortuis excitamur.

VERS. 9. — *Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis, de vobis, qui persististis in fide? q. d.: Nullas satis dignas, ac tanto beneficio pares.*

In omni gaudio, super omni gaudio, quo quidem propter vos, in fide inter adversa constantes, ante Deum nostrum, id est, in conspectu Dei nostri.

VERS. 10. — *Noctæ ac diæ abundantius viventes, etc.* q. d.: Opto vos videre ac imperfectam evangelizationem meam et instructionem vestram, quam ob Iudeorum persecutionem abrupte coactus sum, absolvam et perficiam.

nuntii, desiderium eos videndi, ut si que desunt eis, verbis perficiat. *Noctæ igitur et diæ, id est, assidue, plus quam abundè, id est, ardentissimè, vehementissimè precor ut vos videam.* Quemadmodum agricola quispiam ardens agros à se cultos fructibus abundare desiderat illos oculis intueri, D. Chrysostomus et Theophylactus.

ET COMPLÈMES, amplioribus scilicet et clarioribus instructionibus, quæ desunt fidei vestre. Non omnem perceperant doctrinam, ut ait Theophylactus post S. Chrysostomum, sed deerant fortasse ipsis quedam de resurrectione, idque genus alia: hoc dicit, defectus fidei. Hoc Pauli de Thessalonicensibus visitandis desiderium, etsi à Timotheo jam visitatis, omnium prælatorum, de suis subditis in propria personâ visitandis, est instructio: alium miserint Timotheum, debent tamen ipsi personaliter visitare.

VERS. 11. — *IPSE AUTEM DEUS...* Hanc primam Epistolæ partem finit oratione ad Deum. Orat autem primò ut ad eos ipse prosperum iter habeat. Vide paraphrasim.

VERS. 11. — *Ipse autem Deus et pater noster; id est, Deus qui idem est Pater noster, eâ nimirum ratione quia nos sibi in filius adoptavit.*

Et Dominus noster Jesus Christus, dirigit viam nostram ad vos. Verba sunt optantis cum precatione, ut prosperum iter ad eos habeat, ex facturus quæ dixit.

VERS. 12. — *Vos autem Dominus multiplicet, ut numerus fidelium, quem relinquere coactus sum, multiplicetur, et numero augeatur.* Et abundare facit charitatem vestram in invicem et in omnes; abundare et exuberare facit caritatem inter vos charitatem: hoc solum inter vos, sed erga omnes homines, etiam infideles et vestras salutis inimicos.

Quemadmodum et nos in vobis; quemadmodum ego charitatem abando erga vos omnes, ut qui etiam mori paratus sum pro vestra salute.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad præxim redigenda.

1° Nota breve et grande verbum, in hoc (ad patientiam scilicet) positi sumus, v. 5. Penetra necessitatem, utilitatem et gloriam passionum. Necessitatem: in hoc, positus est Christianus. Sicut oportuit pati Christianum, etc. *Omnes qui pie voluit vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2 Tim. 5. *Regnum caelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*; Matth. 11, 12. Necessariò vincendus amor pecunie, voluptatis et gloria: ad hoc autem vis sibi faciendi. Vide v. 5 et observationem moralem.

Utilitatem et gloriam: *Momentaneum et leve tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis*, 2 Cor. 4, 17. Afflicto

CAPUT IV.

1. De cætero ergo, fratres, rogamus et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis à nobis, quemodò oportet vos ambulare, et placere Deo, sic et ambuletis, et abundetis magis.

2. Scitis enim que precepta dederim vobis per Dominum Jesum.

3. Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra: ut abstineatis vos à fornicatione,

S. S. XXIV.

1. De cætero ergo, fratres, rogamus et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis à nobis, quemodò oportet vos ambulare, et placere Deo, sic et ambuletis, et abundetis magis.

2. Scitis enim que precepta dederim vobis per Dominum Jesum.

3. Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra: ut abstineatis vos à fornicatione,

S. S. XXIV.

VERS. 12. — *Vos AUTEM DOMINUS MULTIPLICET...* Secundò orat ut eos Deus augeat in fide, seu fideles multiplicet.

ET ABUNDARE FACIAT CHARITATEM VESTRAM. Græc.: *Et abundare faciat charitatem*. Tertio, ut eorum augeatur merita per charitatis augmentum, que semper crescere debet in hæc vitâ. D. Ambrosius et D. Anselmus habent etiam, *abundare faciat charitatem*. Syr.: *Et multiplicet et abundare faciat charitatem vestram unius erga alterum, et erga unumquemque, quemodò nos amare vos complectimur.*

NOS IN VOBIS. Græc., *nos in vos*, id est, erga vos.

VERS. 13. — *AD CONFIRMANDA CORDA VESTRA SINE QUERELA, IN SANCTITATE.* Græc., *inculpata*. Syr., *inculpabilis*. Hæc autem orat, ut in sanctitate stabiliti sint irreprensibiles in die iudicii. Vide paraphrasim. In omnibus ad Dei iudicium attende, et ad illud tu te vitæ sanctitate prepara.

VERS. 15. — *AD CONFIRMANDA CORDA VESTRA SINE QUERELA IN SANCTITATE.* Dominus vos abundare faciat charitate, ita ut per eam confirmet corda vestra in omni bono; vos, inquam, reddendo irreprensibiles atque sine offensione viventes, idque cum sanctimoniam, id est, puritate et annuntia privata animi et corporis.

Ante Deum et Patrem nostrum. Id est, coram Deo, ut tales sitis in conspectu Dei Patris nostri, quem nihil latet, et non solum in oculis hominum qui tantum vident ea que foris apparent. Periphrasis est vere sanctitatis.

In adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus; ut in adventu Christi tales sitis, et invicem cum omnibus sanctis ejus, id est, cum omnibus per ipsum sanctificatis. Amen, id est, fiat.

mater gloriæ, D. Hieronymus. Certa atque secunda est expectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio dominicæ passionis, S. Leo. Gloriæ et passionem est quedam proportio. Vide v. 3 et 4, et observationes.

2° Aliud breve et grande verbum pro se notat pastor apostolicus: *Vivimus, si statis in Domino*, v. 8. Optum sanctitas sit pastoris vita. Absque eâ vitam pro nihilo docet. Ad illam vigilet, liboret, vitam impendat. Notet etiam ardens D. Pauli desiderium Thessalonicenses visitandi, v. 10, ut illud imitetur. Et in oratione D. Pauli pro Thessalonicensibus observet quid intendere et quid orare debeat in suorum subditorum visitatione, v. 11, 12, 15.

CHAPITRE IV.

1. Au reste, ô frères, nous vous supplions, et nous vous conjurons par le Seigneur Jésus, qu'ayant appris de nous comment vous devez marcher dans la voie de Dieu pour lui plaire, vous y marchiez aussi d'une telle sorte, que vous vous y avanciez de plus en plus.

2. En effet, vous savez quels préceptes je vous ai donnés de la part du Seigneur Jésus.

3. Car la volonté de Dieu est que vous soyez saints; que vous vous absteniez de la fornication;

(Quarante-deux.)

Observatio morali.

Audiant quibus sunt aures ad audiendum. In hoc positus est Christianus; de omnibus fidelibus dicit: *In hoc positi sumus*, ait D. Chrysostomus. *Omnes qui pie voluit vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2 Tim. 3. Nullus excipitur, si modo pie se christianè vivere velit. Hinc D. Leo: *Nonquam desit tribulatio persecutionis, si nunquam desit observantia pietatis, etc.* Sicut ergo totus est corporis (Ecclesie) pie vivere, ita totus est corporis crucem ferre quam merito ferri unicuique suadetur, quia propriis modis atque mensuris ab uno quoque toleratur. Unum nomen est persecutio, sed non una est certaminis causa; D. Leo, serm. 9 de Quadrage, circ. med. Sicut oportet pati Christum, et ita intrare in gloriam suam, sic oportet pati Christianum, et ita intrare in gloriam. Certa autem, ait idem S. Leo, atque secunda est expectatio promissæ beatitudinis, ubi est, participatio dominicæ passionis; ibidem. *In hoc positi sumus*, id est, ad hoc nati sumus: hoc est nostrum munus et officium; hæc est vita nostra: et tu queris quietem et recreationem. D. Chrysostomus, hic. Non instat licet latus lætæans et cogens sacrificare, sed instat vehementer pecunie cupiditas, et avaritia nobis effodens oculos; idem. Amor pecunie, voluptatis et gloria, vincendus. Vide Chrysostomum, pag. 287.

VERS. 4. — *NAM ETiam APUD VOS...* Hoc est de Pauli persecutionibus intelligendum. Omnibus quidem Christianis passiones à Deo destinate sunt, sed apostolis et viris apostolicæ ætatis sanctioribus in majori mensura. Quo major gloria ad quam destinati sumus, eo major nobis passionum mensura destinatur, quæ gloriam assequamur. Itaque in passionibus respice gloriam. Afflicto mater est gloria, ait D. Hieronymus. *Momentaneum et leve tribulationium nostræ æternæ gloriæ pondus operatur in nobis*, ait D. Paulus.

VERS. 5. — *PROPTEREA ET EGO AMPLIUS...* Vide paraphrasim.

NE FORTE TENTAVERIT VOS QUI TENTAT, scilicet diabolus, cujus officium est tentare: hinc, Matth. 4.

Ipsi enim scitis quid in hoc positi sumus, q. d. : Non vobis videtur nisi debet quid hæc pati, etc. Respiciat ad illud quod de ipso Dominus dixerat, Act. 9: Ego enim extendam illi manus operatur cum pro nomine meo pati.

VERS. 4. — *Nem et cum apud vos essentis, etc.* Partim experientia, partim famæ et relatu aliorum.

VERS. 5. — *Propterea et ego amplius non sustineas, desiderium, scilicet agnoscendi fidem et res vestras, nisi (Timotheum) ad cognoscendam fidem vestram, nisi firma esset et constans, an aliquâ parte labefacta.*

Ne forte tentaverit vos is qui tentat. Ut potest qui motum ne quo pacto tentator ille, scilicet diabolus, occasione mensuram afflictionem vos tentaverit, ac tentatione impulerit ad aliquem fidei defectum.

Et inanis fiat labor vester, labor, quem vobis institutionis insumpsit, reddatur irritus et infructuosus: quævis Apostolo salva moverent præmia sui laboris.

VERS. 6. — *Nunc autem veniente Timotheo ad vos à nobis, et annuntiantem vobis fidem et charitatem vestram, id est, bonum nuntium retulisset fidei, et charitatis vestre perseverantiam et incensuram.*

Et quia memoriam nostræ habetis bonam semper, id

dicitur tentator. Tentat autem ad decipiendum, ut explicat D. Thomas. Tentat verò Deus, v. g. tentavit Abraham, ut illius fidem alius manifestaret et ad bonum promoveret.

VERS. 6. — *NUNC AUTEM VENIENTE TIMOTHEO...* Græc., *nuper autem*, etc. Syr., *nuper autem*. Vide paraphrasim. Tria magnificanda Paulo de Thessalonicensibus refert Timotheus, fidei puritatem, charitatis fervorem, honorificam ministrorum Evangelii recordationem. De hoc redita vide Act. 18.

VERS. 7. — *IDEO CONSOLATI SUMUS...* Vide paraphrasim. Primus effectus boni nuntii quem Timotheus de Thessalonicensibus Paulo retulit, consolatio fuit spiritualis; et tanta consolatio, ut præ illa omnium suorum afflictionum, licet ingentium et innumerarum, penè oblitus fuerit.

VERS. 8. — *QUONIAM NUNC VIVIMUS...* Quia etsi quotidianis in moribus verser (quod morior, ait 1 Cor. 15), lætam tamen duco vitam, si vos, fratres, in suscepta fide constantes persistatis. Vestra quippe in fide confirmatio vita mea est. Non dixit letamur, sed vivimus, quasi absque hoc ne vivere quidem esse existimaret, ait D. Chrysostomus. Sic affectus oportet esse magistros: sic discipulos, et nihil unquam erit absurdum, idem D. Chrysostomus. Fides, charitas, virtutes discipulorum sui magistrorum vite: absque hoc vitam nihilum reputant. Discipuli præceptorum suorum mentionem faciunt semper cum laude; ipsos diligant et honorent, non præsentem tantum et miracula petentes, sed et absentes et innumerabilia proba et mala patientes.

VERS. 9. — *QUAM ENIM GRATIARUM ACTIONEM...* Vide paraphrasim. Secundus effectus boni per Timotheum relati nuntii, materiarum actio. Quasi diceret, ait Theodoretus: Lingue laudes vincit lætitiæ magnitudo, non possumus enim Deo hymnum ferre qui lætitiæ quam de vobis cepimus respondeat.

VERS. 10. — *NOCTE ET DIE ABUNDANTIUS. Græc., super exuberantius: seu plus quam abundanter, abundantissimè, supra modum. Tertius effectus hujus boni est, cùmque nuntiasset vos retinere bonam et honorificam nostram memoriam, eamque jure ad perpetuum.*

Desiderantes nos videre sicut et nos quærite vos. Per hoc significat se ab illis ad præceptorum à discipulis redimari; quod ut sibi gratissimum commentaretur.

VERS. 7. — *Idem consolati sumus, fratres, in vobis, etc. q. d. : Nilil istorum malorum grave duco, posteaquam cognovi fidem vestram, de qua metulam, esse in tuo.*

VERS. 8. — *Quoniam nunc vivimus, etc. q. d. : Licet ad mortem usque affligatur, dum tamen ad vivendum vestram constantiam et fidem, quam habetis in Domino, quasi reviviscimus, et à mortuis excitamur.*

VERS. 9. — *Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis, de vobis, qui persististis in fide? q. d. : Nullas satis dignas, ac tanto beneficio pares.*

In omni gaudio, super omni gaudio, quo quidem propter vos, in fide inter adversa constantes, ante Deum nostrum, id est, in conspectu Dei nostri.

VERS. 10. — *Noctæ ac diæ abundantius viventes, etc. q. d. : Opto vos videre ac imperfectam evangelizationem meam et instructionem vestram, quam ob Judæorum persecutionem abrupte coactus sum, absolvam et perficiam.*

nuntii, desiderium eos videndi, ut si que desunt eis, verbis perficiat. *Noctæ igitur et diæ*, id est, assidue, plus quam abunde, id est, ardentissimè, vehementissimè precor ut vos videam. Quemadmodum agricola quispiam ardens agros à se cultos fructibus abundare desiderat illos oculis intueri, D. Chrysostomus et Theophylactus.

ET COMPLÈMES, amplioribus scilicet et clarioribus instructionibus, quæ desunt fidei vestre. Non enim: perceperant doctrinam, ut ait Theophylactus post S. Chrysostomum, sed deerant fortasse ipsis quodam de resurrectione, idque genus alia: hoc dicit, defectus fidei. Hoc Pauli de Thessalonicensibus visitandis desiderium, etsi à Timotheo jam visitatis, omnium prælatorum, de suis subditis in propria personâ visitandis, est instructio: alium miserint Timotheum, debent tamen ipsi personaliter visitare.

VERS. 11. — *IPSE AUTEM DEUS...* Hanc primam Epistolæ partem finit oratione ad Deum. Orat autem primò ut ad eos ipse prosperum iter habeat. Vide paraphrasim.

VERS. 11. — *Ipsi autem Deus et pater noster; id est, Deus qui idem est Pater noster, eâ nimirum ratione quia nos sibi in filius adoptavit.*

Et Dominus noster Jesus Christus, dirigit viam nostram ad vos. Verba sunt optantis cum precatione, ut prosperum iter ad eos habeat, ex facturus quæ dixit.

VERS. 12. — *Vos autem Dominus multiplicet, ut numerus fidelium, quem relinquere coactus sum, multiplicetur, et numero augeatur. Et abundare faciat charitatem vestram in invicem et in omnes; abundare et exuberare faciat mutuum inter vos charitatem: non solum inter vos, sed erga omnes homines, etiam infideles et vestras salutis inimicos.*

Quemadmodum et nos in vobis; quemadmodum ego charitatem abando erga vos omnes, ut qui etiam mori paratus sum pro vestra salute.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad præxim redigenda.

1° Nota breve et grande verbum, in hoc (ad patientiam scilicet) positi sumus, v. 5. Penetra necessitatem, utilitatem et gloriam passionum. Necessitatem: in hoc, positus est Christianus. Sicut oportet pati Christianum, etc. Omnes qui pie voluit vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur, 2 Tim. 3. Regnum caelorum vim patitur, et violenti rapunt illud: Matth. 11, 12. Necessario vincendus amor pecunie, voluptatis et gloria: ad hoc autem vis sibi faciendi. Vide v. 5 et observationem moralem.

Utilitatem et gloriam: *Momentaneum et leve tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis.* 2 Cor. 4, 17. Afflicto

1. De cætero ergo, fratres, rogamus et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis à nobis, quemodò oportet vos ambulare, et placere Deo, sic et ambuletis, et abundetis magis.

2. Scitis enim que precepta dederim vobis per Dominum Jesum.

3. Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra: ut abstineatis vos à fornicatione,

4. Aut restè, à frætre, nonis vos supponis, et nonis vos conjurons par le Seigneur Jésus, qu'ayant appris de nous comment vous devez marcher dans la voie de Dieu pour lui plaire, vous y marchiez aussi d'une telle sorte, que vous vous y avanciez de plus en plus.

5. En effet, vous savez qu'on vous a donnés de la part du Seigneur Jésus.

6. Car la volonté de Dieu est que vous soyez saints; que vous vous absteniez de la fornication;

S. S. XXIV.

VERS. 12. — *Vos AUTEM DOMINUS MULTIPLICET...* Secundo orat ut eos Deus augeat in fide, seu fideles multiplicet.

ET ABUNDARE FACIAT CHARITATEM VESTRAM. Græc.: *Et abundare faciat charitatem.* Tertio, ut eorum augeatur merita per charitatis augmentum, que semper crescere debet in hæc vitâ. D. Ambrosius et D. Anselmus habent etiam, *abundare faciat charitatem.* Syr.: *Et multiplicet et abundare faciat charitatem vestram unius erga alterum, et erga unumquemque, quemodò nos amare vos complectimur.*

NOS IN VOBIS. Græc., *nos in vos*, id est, erga vos.

VERS. 13. — *AD CONFIRMANDA CORDA VESTRA SINE QUERELA, IN SANCTITATE.* Græc., *inculpata.* Syr., *inculpabilis.* Hæc autem orat, ut in sanctitate stabiliti sint irreprensibiles in die iudicii. Vide paraphrasim. In omnibus ad Dei iudicium attende, et ad illud tu te vitæ sanctitate prepara.

VERS. 15. — *AD CONFIRMANDA CORDA VESTRA SINE QUERELA IN SANCTITATE.* Dominus vos abundare faciat charitate, ita ut per eam confirmet corda vestra in omni bono; vos, inquam, reddendo irreprensibiles atque sine offensione viventes, idque cum sanctimoniam, id est, puritate et amunditia privata animi et corporis.

Ante Deum et Patrem nostrum. Id est, coram Deo, ut tales sitis in conspectu Dei Patris nostri, quem nihil latet, et non solum in oculis hominum qui tantum vident ea que foris apparent. Periphrasis est vere sanctitatis.

In adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus; ut in adventu Christi tales sitis, et invicem cum omnibus sanctis ejus, id est, cum omnibus per ipsum sanctificatis. Amen, id est, fiat.

1. Au reste, à frætre, nous vous supponis, et nonis vous conjurons par le Seigneur Jésus, qu'ayant appris de nous comment vous devez marcher dans la voie de Dieu pour lui plaire, vous y marchiez aussi d'une telle sorte, que vous vous y avanciez de plus en plus.

2. En effet, vous savez qu'on vous a donnés de la part du Seigneur Jésus.

3. Car la volonté de Dieu est que vous soyez saints; que vous vous absteniez de la fornication;

4. Aut restè, à frætre, nous vous supponis, et nonis vous conjurons par le Seigneur Jésus, qu'ayant appris de nous comment vous devez marcher dans la voie de Dieu pour lui plaire, vous y marchiez aussi d'une telle sorte, que vous vous y avanciez de plus en plus.

5. En effet, vous savez qu'on vous a donnés de la part du Seigneur Jésus.

6. Car la volonté de Dieu est que vous soyez saints; que vous vous absteniez de la fornication;

7. Et vous devez marcher dans la voie de Dieu pour lui plaire, vous y marchiez aussi d'une telle sorte, que vous vous y avanciez de plus en plus.

8. En effet, vous savez qu'on vous a donnés de la part du Seigneur Jésus.

9. Car la volonté de Dieu est que vous soyez saints; que vous vous absteniez de la fornication;

(Quarante-deux.)

4. Ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore;
5. Non in passione desiderii, sicut et gentes, quae ignorant Deum;
6. Et ne qui supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum; quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut praediximus vobis, et testificati sumus.
7. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem.
8. Itaque qui haec spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in vobis.
9. De charitate autem fraternitatis, non necesse habemus scribere vobis: ipsi enim vos à Deo didicistis, ut diligatis invicem.
10. Etiam filii facti in omnes fratres in universa Macedonia; rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis;
11. Et operam detis ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operamini manibus vestris, sicut praecipimus vobis;
12. Et ut honeste ambuletis ad eos qui foras sunt; et nullus aliquid desideretis.
13. Notum autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et ceteri, qui spem non habent.
14. Si enim credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo.
15. Haec enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos, qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non proveniemus eis qui dormierunt.
16. Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo; et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi.
17. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obvium Christo in aera; et sic semper cum Domino erimus.
18. Itaque consolamini invicem in verbis istis.

4. Que chacun de vous sache posséder le vase de son corps saintement et honorablement.
5. Et non point en suivant les mouvements de la concupiscence, comme font les peuples qui ne connaissent point Dieu;
6. Que personne aussi n'opprime son frère, ni ne lui fasse tort dans aucune affaire, parce que le Seigneur est le vengeur de tous ces péchés, comme nous vous l'avons déjà déclaré et protesté.
7. Car Dieu ne nous a pas appelés pour être impurs, mais pour être saints.
8. Celui donc qui méprise ces règles, méprise, non un homme, mais Dieu, qui nous a même donné son Saint-Esprit.
9. Quant à ce qui regarde la charité fraternelle, il n'est pas besoin que nous vous en écrivions, puisque Dieu vous a appris lui-même à vous aimer les uns les autres.
10. Et vous le faites aussi à l'égard de tous les frères, qui sont dans toute la Macédoine; mais nous vous exhortons, ô frères, à vous avancer de plus en plus dans cet amour;
11. À vous étudier à vivre en repos; à vous appliquer à chacun à ce que vous avez à faire; et travailler de vos propres mains, ainsi que nous vous l'avons ordonné;
12. Afin que vous vous conduisiez honorablement envers ceux qui sont hors de l'Eglise, et que vous vous mettiez en état de n'avoir besoin de personne.
13. Or nous ne voulons pas, ô frères, que vous ignoriez ce que vous devez savoir touchant ceux qui dorment; afin que vous ne vous en tristiez pas, comme font les autres qui n'ont point d'espérance.
14. Car si nous croyons que Jésus est mort et ressuscité, nous devons croire aussi que Dieu amènera avec Jésus ceux qui se seront endormis en lui.
15. Aussi nous vous déclarons, comme l'ayant appris du Seigneur, que nous, qui vivons, et qui sommes réserves pour son avènement, nous ne provenirons point ceux qui sont déjà dans le sommeil.
16. Car aussitôt que le signal sera éte donné par la voix de l'archange, et par le son de la trompette de Dieu, le Seigneur même descendra du ciel, et ceux qui seront morts en Jésus-Christ ressusciteront les premiers;
17. Puis nous autres, qui sommes vivants, et qui serons demeurés jusqu'aux, nous serons enlevés avec eux dans les nues, pour aller au-devant du Seigneur au milieu de l'air. Et ainsi nous serons pour jamais avec le Seigneur.
18. Consoloz-vous donc les uns les autres par ces vérités.

ANALYSIS.

Regat eos ut perseverent et proficiant in praecipis quae dedit illis; v. 1 et 2. Paucis reficit praecipium quod est auctoritate Domini dedit de sanctitate in conjugio servanda; de omni in eo impuritate vitanda, v. 3, 4, 5, ac speciatim de adultério fugiendo, à quo multis deterret, v. 6, 7, 8. Laudat fraternam charitatem quam per universam Macedoniam exerceat, hortaturque ut in ea semper proficiant, v. 9, 10. Ne autem aliqui hanc divinum charitate abintuler, hortatur populos ad

fugam oti et ad honestum laborem, v. 11. Quis vero eorum mortuos immoderate ingubant Thessalonicenses, solentem eis proponit mortis, scilicet, resurrectionem futuram; resurrexerunt autem ad gloriam qui modo dormiunt in Christo, v. 12, 15. Hujus gloriose solium resurrectionis modum et ordinem exposuit in reliquo capite, quod concludit Thessalonicenses exhortans ad consolationem habendam ex spe beatae hujus resurrectionis.

PARAPHRASIS.

1. De cetero, fratres, rogamus vos et obsecramus per Dominum nostrum Jesum Christum ut quoadmodum audistis à nobis quomodo vos (in via Dei) oporteat ambulare ut Deo placeatis, sic et ambulatis ut in ea proficiatis, Deoque magis ac magis placeatis.
2. Notis enim quae praecepta et institutiones vobis deditur Jesu Christi Domini nostri auctoritate.

5. Haec est enim Dei voluntas ut sancti sitis et ab omni impudicitia remoti.
4. Ut unusquisque vestrum sciat corpus suum sancti et honeste possidere.
5. Non autem in passionibus concupiscentiae, sicut gentiles illi qui Deum ignorant.
6. Et ne quis in isto negotio fratrem suum oppri-

- mat, aut injuria afficiat (thorum ejus scandendo), panni horum omnium Christus Dominus vindex est, sicut jam pridem dixi vobis et testificatus sum (cum essem apud vos).
7. Non enim ad Christianismum vocavit nos Deus ut impuritate sectemur, sed ut sanctioniam assequamur.
8. Qui haec ergo spernit, non hominem ea decorem spernit, sed Deum ipsum illa praecipientem, qui nobis etiam in baptismo Spiritum suum sanctum (omnis puritatis fontem) communicavit.
9. Porro de charitate fraternâ necesse non est ut vobis scribam, quandoquidem à Deo ipso edocti estis in multo vos amore complectamini.
10. (Et ita edocti,) et ut illud faciatis, charitatem scilicet fratram exercendo erga fratres omnes qui sunt in totâ Macedonia; rogamus autem vos ut magis ac magis in hac virtute proficiatis.
11. Et sedulam navetis operam ut quieti sitis et pacifici, et ut vestra curetis, alienis non immiscemini negotiis, et operamini propriis vestris manibus, sicut praecipimus vobis, ut honeste conversemini cum extraneis, et nullius operâ indigeatis.
12. Nolumus autem, fratres, vos ignorare quod spectat ad mortuos, ut ab eis non contristemini sicut

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DE CETERO, FRATRES, ROGAMUS VOS... Incipit in hoc capite mores Thessalonicenses instructiones dare proportionaliter, juxta monita quae de eorum statu receperat à Timotheo. Ac primò quidem hortatur illos ad majorem sanctitatem, seu ad continentiam in viâ spirituali profectum; De cetero rogamus vos in viâ Dei, à vobis tracta vobis, sic ambulare, ut in ea proficiatis in dies, Deoque magis ac magis placeatis.

GRÆC. ET SYR. NON HABENT SIC ET AMBULETIS, hinc paulò alter intelligit et advenietis magis. Rogamus vos, ait Syr., ut modum acceptum à nobis, quo oportet vos ambulare et placere Deo, magis adimplatis. Ita ut mandata et constitutiones exsuperetis, ait D. Chrysostomus. Ita ut aliquid supra mandata facere nitamini, atque imperata superetis, ait Theophylactus. Juxta hanc lectionem hortatur Apostolus ad supererogatoria mandata superaddenda. Uterque sensus bonus et in re parum discrepans; sed primus est plenior, et alimide conformis est pluribus manuscriptis quae citat P. Amelotte. Grotius etiam citat eum manuscriptum, interpreti nostro conforme. Ex utroque discernimus quod Christiani sit non stare, sed continue ambulare, semper proficere, imperata superaddere, ire de praecipis

VERS. 1. — De cetero ergo, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut quoadmodum accepistis à nobis quomodo oportet vos ambulare, et placere Deo. Magna ars et sapientia est nosse ambulare cum Deo. Sic et ambulatis, ut abundetis magis. Supple in hac ambulatione et placeatis Deo, ut in eo quod dixi, magis maxisque proficiatis.

VERS. 2. — Scitis enim, etc. Id est, per auctorita-

terteri (gentiles ad Christum non conversi), qui resurrectionis spem non habent.

15. Sicut ergo credimus quod Dominus Jesus mortuus est et à mortuis resurrexit, ita et credere debemus quod Deus eos qui in fide Christi mortui sunt resuscitabit, et à sepulchris evocatos adhaeret ad vitam Christi gloriosam.

14. Dico enim vobis quod à Domino dilecti, idque tanquam Dei verbum dico, scilicet ad quod vos qui vivimus seu quicumque usque ad adventum Domini superstitis fuerimus, non proveniemus in resurrectione eos qui jam pridem mortui sunt et in pulvorem reducti (alio prompta, celer, et momentanea erit resurrectione).

15. Quoniam Dominus ipse Jesus Christus, ubi jussor archangelo vocem dare, et tuba Dei (quasi classico, mortuos omnes evocare), descendet de caelo Julex, et tunc qui in Christi fide mortui sunt resurgent primi;

16. Deinde nos, qui tunc vivemus et hucusque in viâ recti fuerimus, simul cum illis celeritè effremur obvium Christo in aera; et sic semper cum Domino nostro erimus (ejus gloriâ consortes).

17. Itaque consolamini vos mutuo (in iuncta) his de resurrectione sermonibus (ut non contristemini sicut ceteri qui spem non habent)

ad consilia, de virtute in virtutem, seu, ut veritè D. Hieronymus, de fortitudine in fortitudinem, usque in Sion, id est, caelum.

VERS. 2. — SCITIS ENIM QUAE PRAECEPTA DEDITUR. GRÆC. desiderium. Hic versus respondit his primitivis verbis: Quae praecepta accepistis à nobis. Quasi diceret: Non frustra dixi: Quoadmodum accepistis à nobis; meministis enim quae praecepta vobis deditur Dominus Jesu vice et auctoritate.

PER DOMINUM JESUM, seu nomine et auctoritate Domini Jesu, Regis regum, loquuntur praebat. Hinc qui spernunt eos, Jesum Christum spernunt.

VERS. 5. — HÆC EST ENIM VOLUNTAS DEI..., et quasi omnium praecceptorum summa, ut similes sanctitati, molliet et omne peccatum fugiendo speciatim verò omnem impuritatem. Voluntas Dei, intelligit voluntatem signi, quæ Deus significat quod vult nos facere, non voluntatem beneplaciti, quæ facit ipse quidquid vult. Per FORNICATIONEM intelligit omnem immunditiam, aini S. Chrysostomus, Theophylactus, Theodorèus. Multe sunt species libidinum, quas, non nominet, dixit: Ab omni fornicatione, etc. *versus 1729*; illa legentur.

tam et mandatum Domini Jesu, ego Paulus quasi legatus Jesu praecepta vobis dedi.

VERS. 5. — Hæc est enim voluntas Dei, etc., scilicet, ut studeatis sanctitati. Sanctitas, inquit S. Dionys., est ab omni iniquitate libera, incontaminatissima et perfectissima puritas. Et sic sanctitas opponitur cuius peccato, esque virtutum omnium completio.

Observatio moralis.

Generalis voluntas Dei est ut sancti simus et ab omni peccato remoti. In quocumque ergo statu, in quacumque conditione simus, hanc Dei voluntatem in mente et corde firmi habebamus, hanc sit actionum nostrarum regula, hanc sit cordis nostri votum continuum, sicut est et Dei voluntas et desiderium. Deo Deus semper vult: ut sanctificetur in nobis nomen suum, et ut sanctificemur in ipso per Jesum Christum. Ultramque et nos oremus continue. Sanctificetur nomen tuum à nobis et in nobis. Sanctificemur et nos à te, in te, et per te. Specialis voluntas Dei est, ut Christiani sit purus, et ab omni praesertim immunditia remotus. Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra, id est, temperantia vestra, ait Theophylactus. Impuritate horret Spiritus Dei, tanquam sibi oppositam. Non pertinet Spiritus meus in homine, quia caro est. E contra Deus, quia spiritus, et quia sanctus, homines vult esse spirituales, et sanctos, et idò puros. Hinc Ecclesiam christianam quasi arcem delicti mundo, in qua purificetur et salvè fiant homines. Castitas est specialiter sanctificatio seu sanctitas, quia hominem facit angelicum et divinum, angelis et Deo similem. Impuritas è contra bestiam facit et suam.

VERS. 4. — UT SONT UNUSQUISQUE VAS SUUM, id est, proprium corpus suum sanctè et honestè possidere; ita ferè omnes. D. tamen Augustinus per sua non corpus uxoris intelligit, vultque Apostolum uxoris praecipere ut sanctè et honestè utatur matrimonio. Sed prior sensus est naturalis, quia omnibus, etiam non conjugatis, loquitur Apostolus. Nota res enim possidere, id est, per puritatem dominus sit corporis sui, non mancipium. Puritas libertas est et dominium; impuritas verò servitus. Qui libidini servit, mancipium est.

VERS. 5. — NOS IN PASSIONE DESIDERII... id est, nemo autem vestrum servit passionibus concupiscentiarum, etc.

SICUT ET GENTES QUAE IGNORANT DEUM. Hic quoque Christiani gentilibus vivunt et iuxta concupiscentias suas ambulat! Quasi verò Christianismus non sit professio sanctitatis et detestatio libidinis. Quot Christiani in matrimonio gentilibus vivunt, secundum desideria passionum, qualia cerantur in gentibus Deum ignorantibus! Quasi matrimonium non esset sacramen-

VERS. 4. — Ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione, id est, in puritate et castitate. Et honore. Per vas accipimus corpus; corpus enim est vas et instrumentum animae. Nihil ut qui vas, id est, corpus suum, possidet in sanctificatione et honore, id est, sanctè, hoc est, castè et honestè.

VERS. 5. — Non in passione desiderii, id est, non in affectu libidinis, ut scilicet mens non serviat desiderio carnis, sed caro serviat rectis voluntatibus mentis, ait Anselmus.

Sicut et gentes quae ignorant Deum. Significat autem Dei ignorantiam fuisse causam cur gentes sese in omne genus turpium voluptatum immergerent.

VERS. 6. — Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum. Agit de libidine et

tum, quo sanctè et honestè sit utendum, et quasi sub oculis Dei, ut ait Tertullianus. In fine sit sanctitas, in modo honestas, in usu moderatio, seu temperantia. Videatur dicta de sanctitate matrimonii in fine cap. 5 Epist. ad Ephes.

VERS. 6. — ET NE QUIS SUPERGREDIATUR... GREEC.: Non opprimere et circumvenire in negotio, etc. SYR.: Neque sis audaces ad transgrediendum et ad circumvenendum fratrem suum in isto negotio. Id est, ne quis terminos sui conjugii transgrediens, alienum thorum invadendo, proximum suum in hoc negotio fraudet aut injurià afficiat. Quod sic intelligi debeat, de adulterio scilicet, id duo probant: Primum, articulus, *in negotio*, id est, ut veritè Syrus, in isto negotio, seu in negotio de quo locutus est cum dixit: Abstinentia ab omni fornicatione, seu immundità. Secundum, ratio sequens: Non enim vocat nos Deus in immunditiam. Aliqui tamen hanc locum de mercaturà interpretantur, hocque monitum putant ab Apostolo dari Thessalonicensibus, quia Thessaloniae magne febant mercationes. Sed prior sensus magis coheret cum praecedentibus et sequentibus. Adulterium transgressio est, circumventio, defraudatio, latrocinium et latrocinio gravis injuria, ait D. Chrysostomus.

QUONIAM VIDERE EST DOMINUS... Ab adulterio deterrèt Apostolus per minas vindictae Dei.

VERS. 7. — NON ENIM VOCAVIT... Secundo, per rationem quam reddit de vindicta Dei. Vide paraphrasin.

VERS. 8. — ITAQUE QUI HAEC SPERNIT... Tertiò, per enormitatem hujus transgressionis, quia Deus ipse spernitur et Spiritus sanctus contumelia afficitur.

Observationes morales.

Primò, nota quòd per adulterium et impuritatem spernitur Deus, Christus et Spiritus sanctus. Deus, qui vetat illud, quique nos vocat ad sanctitatem, Christus Dominus, cujus membrum facti sumus in baptismo; membrum autem Christi per libidinem fit membrum meretricis. Spiritus sanctus, cujus templum facti sumus, quique datus est nobis, habitavit in nobis, et qui per impuritatem expellitur, profanato ejus templo. Deus ergo seipsum vindicabit eritque hujus flagitii ultor, per quod ipse spernitur, Christus inquitur, Spiritus sanctus expellitur. Secundo, discè ab Apostolo quomodo castè de rebus inhonestis sit loquendum, cum de eis loquendi necessitas urgeat. Ne quis supergrediatur

immundità. Adulterium ergo vocat supergessionem, id est, praevicationem. Idem circumventionem vocat, quia quis fraudulenter usurpat uxorem alieni.

Quoniam videre est Dominus de his omnibus, sicut praediximus vobis, et testificati sumus; sicut jam ante, cum apud vos essemus, contes-tando ac denuntiando vobis diximus: ut fieri solet in re gravi.

VERS. 7. — Non enim vocat nos Deus in (ad) immunditiam, sed in (ad) sanctificationem, id est, castitatem.

VERS. 8. — Itaque qui haec spernit, non hominem spernit, sed Deum. Igitur qui spernit illa praeccepta, non tam spernit hominem Dei ministrum, à quo proponuntur, quam ipsum Deum, à quo data sunt.

tar, inquit, aut in NEGOTIO CIRCUMVENIAT. Quia turpe est illud commercium et inanimabile, indicat illud per negotium, per supergredi, circumvenire.

VERS. 9. — DE CHARITATE AUTEM FRATERNITATIS. GREEC., περί της φιλότητος, de amore fraterno. NON NECESSE HABEMUS. GREEC., ἄβουδεις.

IPSI ENIM À DEO DIDICISTIS. GREEC., ἠκούσατε ἐκ θεοῦ. Fratres sumus, evocati Patrem Deum et Christum, eandem matrem, Ecclesiam habentes. Hinc amor fraternus. Deus, qui charitas est, et charitatis doctor et magister est. O Deus charitas! ó Deus charitatis doctor! charitatem sic doce me, ut et charitatem inspiris mihi; cor meum charitatis igne accende, in flamma, combure.

VERS. 10. — ET ENIM ILLUD FACITIS, id est, charitatem fraternam exercetis, non Thessalonicen tantum, sed et per totam Macedoniam.

ROGAMUS AUTEM VOS, FRATRES, UT ABUNDEIS MAGIS. Semper in charitate proficiendum: Ambulate in dilectione, ut dicit alibi; non stetis, sed semper ad vite finem usque ambuletis, incedatis, proficiatis, ut abundetis magis.

VERS. 11. — ET OPERAM DETIS UT QUIETI SITIS... Ad liberalitatem versus superioribus hortatus est; sed quia pauperes aliqui, hac divitum munificentia abutentes, otio et inerte vacabant, curiose sese negotiis alienis immiscebant, ut tales corrigat Apostolus, primò, consulit ut curiositatem et otium fugiant, quieti sint, sua curent, alienis sese non immisceant. Operam date. Studiosè et ambitiosè coenemini, ait Erasmus, ut quieti, tranquilli, pacifici sitis, vestra curantes. Secundo, praecipit ut propriis suis laorent manibus, tum ut eis necessaria non desint, alienaque non desiderent; penuria quippe fures facit aut mendaces. Tum ut gentilibus qui parasitos scurrasque contemebant ob suam inertiam et mendacitatem non fiant contempti, sicut sint opprobrium Ecclesiae. Deducens enim est, ait Theodoretus, in otio vivere; non quae sunt necessaria ex labore quaerere, sed mendici vitam eligere, et expectare aliorum munificentiam. Hujusmodi homines vocabant Christemporas, Christum componentes, Christi mercatores, D. Chrysostomus, Theophylactus.

Qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in vobis, qui per Spiritum sanctum, quem nobis imperavit, nos fecit verbi sui ministros, ac potestatem dedit praecipendi.

VERS. 9. — De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis. De charitate fraternà, quae unumquemque in vicem Christiani diligatis, non admodum ago habetis, ut hac Epistola vos admonem.

Ipsi enim vos à Deo didicistis; q. d.: À Deo docti vel edocti estis; Deus enim per legem Christi, et per internam Christi gratiam et instructionem vos docuit, ut diligatis invicem. A quo jam edocti erant se invicem diligere.

VERS. 10. — Et enim illud, diligere, et signa dilectionis exhibere, facitis in, ergo, omnes fratres in universa Macedonià.

Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis, id est, ut in hac fraternità charitate quam à Deo didicistis, eodem doctore studeatis proficere.

Observatio dogmatica.

Hoc loco abutuntur haeretici contra religiosos mendicantes, sed perperam: hoc enim de labore corporali praecceptum spectat ad quosdam, ut diximus supra, inertes, otiosos, curiosos et inquietos, qui fidelibus erant onerosi, infidelibus scandalosi, et Ecclesiae opprobrium. Talibus praecipit Apostolus ut laborent; et merito; labor enim horum malorum erit remedium. Nihil tale religiosi mendicantis conventi: qui immò, ut ait Estius, student, vacant predicationi verbi Dei, aliisque id genus actionibus, quibus salus populi christiani promovetur. Cümque ratione hujus ministerii possent à populo petere vite stipendia, iuxta id quod Christus ordinauit, ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant; huic tamen potestati recomitantes, rogare maluit et mendicare, quod magne perfectionis est, ait Estius, quem vide. Itaque dicendum quod praecceptum de labore corporali spectat ad eos qui indigent et sublimioribus functionibus non sunt alligati, ut ait idem Estius.

VERS. 12. — NOLUMUS AUTEM VOS IGNORARE... Thessalonicenses immoderatè legebant suos mortuos; ut huic morbo mederetur Apostolus, solatur eos spe resurrectionis. Sed, an ignorabant resurrectionem futuram? Minime; jam enim seculi et iterum, in fine primi et tertii capituli, locutus est Paulus de adventu Christi judicis, tanquam ab illis credito et expectato. Sed quia ad hanc veritatem non satis attendebant, et idè in suorum obitu legebant immoderatè, et more pagano, hinc resurrectionis futurae articulum in eorum mentibus rescilpi, ut malum curet à principio. Nolumus ergo vos ignorare de dormientibus. Non mortuos dicit, sed dormientes, ut ex ipso nomine consolationem procuret; si enim dormiunt, ergo evigilabunt aliquando. Sciat is itaque velim quod chari vestri, quos ut mortuos legatis, mortui non sint, sed dormiunt, evigilandi verbo Dei.

UT NON CONSTEMINI... Dat rationem cur nolit hoc ignorari, seu potius cur velit ut resurrectionis fidem in mentibus fixam habeant; scilicet, ut in morte vestrorum non legatis sicut gentiles qui, fidei luminæ destituti, sper resurrectionis non habent. Non prohibet omnem dolorem, sed immoderatum, sed pagani:

VERS. 11. — Et operam detis, ut quieti sitis, id est, placide et sine tumultu agant, aliorum quietem non turbent, alienis officiis et negotiis non se misceant, sed propria curent.

Et ut negotium vestrum agatis. Vult unumquemque suae vocationi et operi intendere, non alienis rebus sese ingerere.

Et operemini manibus vestris, sicut praecipimus vobis, cum apud vos essemus.

Et ut honestè ambuletis ad eos qui foris sunt, decenter atque honestè vos geratis erga eos qui non sunt Christiani; hoc est, decore vos geratis cum gentilibus.

Et nullus aliquid desideretis; q. d.: Ne inopia quae ex otio sequi solet cogamini aliena desiderare. Piger enim, inquit Sapiens, semper est in desiderio.

VERS. 12. — Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, illud scilicet mysterium resurrectionis. Mortui vocantur dormientes ob spem resurrectionis quae celerimè evigilabant ex somno mortis, et ex

mortuos suos lugeat paganus; qui vitam hanc meliorem non agnovit; et potius lateatur Christianis; moderatè saltem lugeat; qui vitam eredit æternam, ad quam fideles morte transeunt. Mors vitæ est, à quo per Dei verbum evigilandi sumus. Mors transitus est à vitâ miserâ ad beatam: ne ergo lugeatis, quia potius lætentini. O mirabilem efficaciam fidei; terribilissimum mortuos reddidit gratum et optandum! *Cupio discere et esse cum Christo.*

Vers. 13. — *SIXTUS CRAMERUS.*... Scire ergo debetis nos resurrecturos. Cum enim fide credimus cum Dominus Jesus Christus mortuus sit, et à mortuis resurrexerit; ita et credere debemus quod Deus eos qui Christo ad fidem usque fideles fuerint resuscilabit, et e sepulchris evocatos ad beatam ad Christi gloriam. Quia membris capiti suo debent conformari et esse cum capite; hanc rationem fustis explicat, 1 Cor. 15.

Nota litteralis.

Nota primò quod conjunctio *si*, non sit dubitantis, sed rem certissimam presupponens pro fundamento, mortem scilicet et resurrectionem Christi. Secundo, quod de Christo loquens dicit absolute quod mortuus sit, de fidelibus vero quod dormiant. Primum quidem, ne de morte Christi quis hæreticus dubitet, quasi tantum fuerit apparere; verò mortuus est, verò à mortuis resurrexit. Secundo vero, ut lugentes consolentur. Tertio, quod de fidelium resurrectione tantum hic agat, sen de resurrectione ad gloriam, utpote qui ad salutem consolationem scribit. Mors et resurrectio Christi consolatio nostra. Mors quidem, quia nobis fons vite, mortis mors, mortis nostra sanctificatio; supplicium quippe convertit in sacrificium. Resurrectio vero, quia resurrectionis nostre ad gloriam causa est, exemplar et forma, sicut nostra ad gratiam resurrectionis, seu vite christianæ et spiritalis, est origo, causa et idea. Nota denique nos qui dormiantur per Jesum. Condicio necessaria ut quis cum Christo resurgat, est ut cum Christo et in Christo dormiat.

Vers. 14. — *Hoc enim dicimus vobis in verbo Domini.*... Aggreditur modum et ordinem resurrectionis, et ut majorem fidem faciat, affirmat se id quod iudicet, id est, de sepulchro suo.

Ut non contristentur, sicut et ceteri qui spem non habent; sicut gentiles, qui destituti lumine fidei, spem resurrectionis ac vite post mortem secuturæ nullam habent.

Vers. 15. — *Si enim credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit;* ita et supple pariter credere debemus quod *Deus nos qui dormiamur per Jesum, eadem cum eo.* Fideles enim qui Christum in seipis habentes moriantur, dormiant per Jesum: id est, in Jesu, puta in Jesu fide, charitate, ac spe resurrectionis. Adhuc hos Deus, scilicet e sepulchris evocatos ad vitam novam et gloriosam, atque ad beatam immortalitatem.

Vers. 16. — *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini;* id est, per verbum, revelationem et doctrinam Domini; *ne de:* Non quod à seipso, sed quod à Christo didici, loquor et doceo, mysterium scilicet resurrectionis.

Quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, id est, quæcumque vivunt sive ex nobis; sive ex posteris nostris, quorum ego personam hinc indolo

sumus est à Domino ipso didicisse. Hoc igitur quod jam vobis dicturus sum, non à memetipso, aut tanquam meum, aut à me inventum dico, sed in verbo Domini, quod ab ipso didici, quodque tanquam verbum Dei, in nomine et auctoritate Domini dico. Scilicet quod nos qui vivimus, id est, qui vivunt, seu ex nobis, seu ex posteris nostris, tempore adventus Domini, nos re-eviventur in resurrectione, nec in occursum Domini, eos qui jam pridem mortui conpauerunt.

Nota litteralis.

Opinor quod Thessalonicenses scirent quidem mortuos suos fore resurrecturos, sed quod nescirent omnium omnino hominum resurrectionem futuram in momento, et in ictu oculi. Hincque successione temporis in ea fingentes, timebant ne prius mortui et jam corrupti, tardius resurgerent quam qui vivi et superstites forent in adventu Domini. Ideoque suis defectos lugebant avarias, timentes ne, propter hanc resurrectionis tarditatem, tardius illos in gloria viderent. Ut hanc morroris causam auferat Apostolus, docet eos non solum quod resurricerit sint illorum mortui, sed et tam prompte per omnipotentiam Dei resurgent, ut nec ipsi vivi processuri sint eos in occursum Domini.

Cogita quod hoc opus opus erit omnipotentie Dei, cui nihil resistit, nihil difficile, neque difficultus: a qualiter omnia Deo possibilia sunt et facilia. Sicut in principio dixit, et facta sunt omnia, ita in fine ipsomet dicit, et fiet quod dixerit; sicut ex nihilo fecit omnia, ita ex pulvere faciet corpora. Nota quod Apostolus in prima loquitur personam, nos qui vivimus.... Non quod suspicaretur vite sine tempore mortuorum resurrectionem futuram; id enim rejicit in secundâ Epistolâ ad Thessalonicenses, cap. 2, ubi docet quæ debeant adventum Domini præcedere. Sed ita loquitur ut nos exemplo suo doceat de incertâ et terribili iudicii die cogitare et loqui; quasi statim et nostris temporibus futura, scilicet, ut nos ad illam certitudinè compaeremus. Nostræ mortis dies iudicii nostri dies erit; hanc igitur mortis diem quasi instantem pre se habeo, ut de his in meâ personâ loquar. Ita S. August. *Non præteritum, in resurrectione, eos qui dormiantur,* id est, somnos (scilicet mortis sopitos, qui ante dormierunt. Prius ergo mortui, non longius distant à resurrectione quam posteros defuncti, aut illi qui vivunt: utrique enim simul resurgent.

Vers. 15. — *Quantum ipse Dominus* (Christus iudex) *in Jesu, et in voce archangelii, et in tubâ quâ descendet de celo.* Vox archangelii non tantum colligit, sed et suscitabit mortuos. In Jesu, id est, cum Jesu. In voce, id est, cum voce. In voce archangelii, quo sit tuba Dei, vel in voce tubæ; aut tubali Dei. Vox ergo archangelii eadem erit cum tubâ Dei. Hæc tuba archangelii, Joan. 5, vocatur vox Filii Dei, qui licet ministerio angelorum, jussu tamen Filii Dei formabitur, ab eoque vim suscitandi mortuos accipiet. Audient vocem Filii Dei, id est, sentient vim huius vocis, vel audient, id est, illi obedient resurgendo.

Et mortui qui in Christo, in Christi hinc et gratia, sive Christi fideles et amici, sunt, resurgent primi, id est, primam, nimirum antequam rapiantur obviâ Christi in aera.

oculis habeamus semper et expectemus suspensi.

Vers. 15 et 16. — *QUONIAM IPSE DOMINUS...* Magnificam et momentaneam describit adventum Domini, quasdamque ejus circumstantias. Primò, *ipse Dominus,* non angelus sed vice, sed ipsemet in sua propria personâ. Qui descendit humilis in suo primo adventu, gloriosus descendet in secundo. Secundo *ix resur,* cum imperio et potestate magnâ, suis stipatus angelis venit. Græcè, *ἐκ νεφελῶν*, quod significat etiam hortamen commine, seu conclamationem, quâ nauta seu militis sese mutuo excitant ad rem strenuè agendam. Hinc Erasmus veritè, *cum hortati.* At Græci interpretes hanc vocem in sua propria significatione accipiunt, scilicet pro jussu, imperio, quo Christus Dominus suos angelos et ministros jubebit esse præsto. Tertio, *et in voce archangelii:* quippe archangelo Michaeli, angelorum principi, et totius Ecclesiæ custodi, imperiali vocem dare; quâ, quasi instrumentum resurrectionis, mortuos omnes ad vitam revocet. Hæc vox, Joan. 5, dicitur vox *Filii Dei;* quia jussu ejus et nomine facta. Quarto, *et in tubâ Dei,* sive quod vera et realis sit tuba, ut affirmat D. Gregorius, D. Anselmus apud Cornelium à Lapide, quem vide. Sive quod illa vox archangelii, tam clara et sonora, tamque potens et effluens futura sit, ut propterea dicatur *tubâ Dei,* ubique penetrans, usque ad aures dormientium; omnes evigilans et ad iudicium convocans. Sargite mortui, venite ad iudicium. Christus Dominus, D. Paulus et D. Joannes de tubâ hæc loquuntur. Hæc erit tuba novissima, de quâ 1 Cor. 15, Hæc tuba vox erit morale resurrectionis instrumentum, sicut verba consecrationis sunt transubstantiationis instrumentum, ait Tirinus, post Cornelium à Lapide. Quinto, *et mortui qui in Christo sunt...* Et ad primum huius vocis, seu jussus Dei, instans, resurgent omnes mortui quidem (sed Apostolus Christianos hæc tantum nominat, ad quorum consolationem scribit) et tam promptè et subito, ut eandem vocem paulo protraham et adhuc personantem audiri sint resumpti corporis auribus. Audient vocem *Filii Dei,* vel ad vocem, surgite, resurgent, sicutque audient obediendo: ad vocem venite, audient corporatiter et ad iudicium venient. Vide Cornelium à Lapide qui Suarez eint. Resurrecti sunt. Græcè, *primi.* Illud primum, et sequens deinde, non significat prioritatem et posterioritatem in resurrectione, quasi aliqui prius, alii posterius sint resurrecturi, sed denotat omnium resurrectio in eodem instanti, sed denotat prioritatem inter resurrectionem aliquorum et raptum omnium. Itaque resurgent *primi,* seu primam, id est, primò resurgent mortui, ut simul cum vivis rapti possint in aera, non post eos.

Vers. 16. — *Deinde nos, qui vivimus, qui reliquimus, simul rapiemur cum illis* (qui ex mortuis resurgent) *in nubibus obiviam Christo in aera.* Rapiemur tum ab angelis, tum à virtute Christi in aera, ut ibi in nube splendidissimâ quasi throno consistenti ad iudicium peragendum, sancti omnes in nubibus splendidis, quasi thronis assistant, ac quasi assident, ita tamen ut quasi suo ordine et gradu pro meritis con-

Vers. 17. — *Itaque consolamini invicem...* His ergo de resurrectione gloriosâ, et de æternâ cum Christo in beatitudine permutatione, sermonibus consolamini vos mutuo in morte vestrorum, et ne lugentis sicut gentiles qui talem spem non habent. O solidam Christianorum consolationem, in Dei verbo fundatam et in æternâ Dei gloriâ stabilitam! resurgam immortalis; æternæ Christi gloriæ consors futurus, sine fine. Hæc est spes mea, o Deus; hæc est consolatio mea. Hæc spe erectus, hæc consolatione sustentatus, omnia terrena, mortalia, caduca, aliquali peritura contempno; te solum, o Deus meus, desidero, diligo; tibi unico adhaerere in æternum volo; tibi soli servire; tibi totus esse, in tempore, et in æternitate.

Adjuva, Deus, infirmitatem meam; et qui dedisti velle, da et perficere; omnia meo rumpe vincula, ut liber ab omnibus me in occursum tuum præparari assidue; hoc unicuique sit negotium meum.

Et sic semper, videlicet tam in iudicio quam te celo, ad quod nos ascendunt. Cum Dominus (Christo) erit.

Vers. 17. — *Itaque consolamini invicem in verbis istis, nimirum eorum conclamationem mutuum fidem et spem excitando.*

His ergo concipitur ordo in resurrectione, licet in instanti fiat. Dominus descendet de celo; stipatus angelis suis, qui quasi voce communi conclamationi, ut se ad Domini jussum præsto esse testentur, imperabit Dominus archangelo vocem dare resurrectionis signum et instrumentum. Vocem dabit archangelus, quæ quasi tuba Dei clarissima ubique personabit et potentissima efficiet id quod jubebit. Ad hanc vocem resurgent omnes mortui. Immutabuntur vivi, sine paulo post mortui sint et tunc resurgant; sive in instanti moriantur et in altero resurgant. Omnes deinde justi simul rapiemur in aera, obiviam Christo iudicium æternitatis, reprobis ad sinistram humi relictis. Aliqua desunt in hoc ordine non expressa, sed alludi de D. Paulo 1 ad Cor. 15, et à Christo, Matth. 24.

Vers. 17. — *Itaque consolamini invicem...* His ergo de resurrectione gloriosâ, et de æternâ cum Christo in beatitudine permutatione, sermonibus consolamini vos mutuo in morte vestrorum, et ne lugentis sicut gentiles qui talem spem non habent. O solidam Christianorum consolationem, in Dei verbo fundatam et in æternâ Dei gloriâ stabilitam! resurgam immortalis; æternæ Christi gloriæ consors futurus, sine fine. Hæc est spes mea, o Deus; hæc est consolatio mea. Hæc spe erectus, hæc consolatione sustentatus, omnia terrena, mortalia, caduca, aliquali peritura contempno; te solum, o Deus meus, desidero, diligo; tibi unico adhaerere in æternum volo; tibi soli servire; tibi totus esse, in tempore, et in æternitate.

Adjuva, Deus, infirmitatem meam; et qui dedisti velle, da et perficere; omnia meo rumpe vincula, ut liber ab omnibus me in occursum tuum præparari assidue; hoc unicuique sit negotium meum.

Et sic semper, videlicet tam in iudicio quam te celo, ad quod nos ascendunt. Cum Dominus (Christo) erit.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad prazim redigenda.

1° Ex v. 1, discamus omnes in salutis viâ nunquam standum, sed semper ambulandum, continè proficiendum; de virtute in virtutem eundem usque ad cælum. Vide v. 1, in commentario. Vide etiam v. 10.

2° Ex v. 3, discamus mentique nostræ inscribamur nunquam obliterandam omnium Dei præceptorum summam, seu epitomem. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio nostra.* Deus vult ut sim sanctus, id est, omne peccatum fugiam, omne bonum amplectar. Hæc erit ergo dèsceps tota mea voluntas, hoc omne studium meum: omne malum horrebo, omne bonum et sanctum cum Dei gratiâ operabor. Deus vult ut sim sanctus, ab omni malo alienus, et speciatim ab omni immunditiâ remotus. Deus est spiritus, et, quia spiritus, vult me spiritualem, sanctum, purum. Deus est spiritus, et, quia spiritus, impuritatem horret tanquam sibi oppositam. *Non perueniit spiritus meus in hoc*

CAPUT V.

1. De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis ut scribamus vobis.

2. Ipsi enim diligenter scitis quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet.

3. Cum enim dixerint: Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, et non effugiet.

4. Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat.

5. Omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei: non sumus noctis, neque tenebrarum.

6. Igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus et sobrii simus.

7. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt.

8. Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus, induti loriceam fidei et charitatis, et galeam spei salutis.

9. Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum.

10. Qui mortuus est pro nobis, ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus.

11. Propter quod consolamini invicem, et edificate alterutrum, sicut et fecistis.

12. Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, et præsent vobis in Domino, et movent vos;

13. Ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum: pacem habete cum eis.

14. Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes.

15. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat; sed semper quod bonum est sectamini in invicem et in omnes.

16. Semper gaudete.

17. Sine intermissione orate.

18. In omnibus gratias agite; hæc est enim voluntas

mine, quia caro est. Omnem itaque impuritatem horrebo; castitati magis ac magis studio. Impuritas enormitatem et ab eâ deterrentia vide in v. 7, 8. Per eam Deus spernitur, Christus inhonoratur, Spiritus sanctus contumelia afficitur. Ilidem discamus quomodo de rebus etiam indonesis castè loquendum, ubi est loquendi necessitas.

3° Notemus et diligenter essequamur omnes Apostoli præceptum de fugâ otii et de labore honesto, ut quieti et pacifici nostra curemus, de alienis non immisceamur negotiis, sed operemur indesinenter. Vide v. 11.

4° Qui veritatem de mortuorum resurrectione benè et serio penetraverit, hinc solidam et Christianam de morte, tum suâ, tum suorum, consolationem percipiet. Vide à v. 12 usque ad finem, et præsertim v. 17.

CHAPITRE V.

1. Or pour ce qui regarde les temps et les moments, il n'est pas besoin, ô frères, que nous vous en écrivions.

2. Parce que vous savez bien vous-mêmes que le jour du Seigneur doit venir comme un voleur pendant la nuit.

3. Car lorsqu'ils diront: Nous sommes en paix et en sûreté, ils se trouveront surpris tout d'un coup par une ruine imprévue, comme l'est une femme grosse par les douleurs de l'enfantement, sans qu'il leur reste aucun moyen de se sauver.

4. Mais quant à vous, ô frères, vous n'êtes pas dans les ténèbres, en sorte que ce jour puisse vous surprendre comme un voleur.

5. Vous êtes tous des enfants de lumière, et des enfants du jour; nous ne sommes point enfants de la nuit ni des ténèbres.

6. Ne dormons donc pas comme les autres, mais veillons, et gardons-nous de l'enivrement du péché.

7. Car ceux qui dorment, dorment durant la nuit; et ceux qui s'enivrent, s'enivrent durant la nuit.

8. Mais nous qui sommes enfants du jour, gardons-nous de cette ivresse, et armions-nous en prenant pour cuirasse la foi et la charité, et pour casque l'espérance du salut.

9. Car Dieu ne nous a pas destinés pour être les objets de sa colère, mais pour nous faire acquiescer le salut par Notre-Seigneur Jésus-Christ.

10. Qui est mort pour nous, afin que, soit que nous veillions, soit que nous dormions, nous vivions toujours avec lui.

11. C'est pourquoi consolez-vous mutuellement, et édifiez-vous les uns les autres, ainsi que vous le faites.

12. Or nous vous supplions, ô frères, de considérer beaucoup ceux qui travaillent parmi vous, qui vous gouvernent selon le Seigneur, et qui vous avertissent de votre devoir;

13. Et d'avoir pour eux une particulière vénération par un sentiment de charité, à cause qu'ils travaillent pour votre salut. Conservez toujours la paix avec eux.

14. Je vous prie encore, ô frères, rappelez-vous que vous êtes dérangés, consolez ceux qui ont l'esprit abattu, supportez les faibles, soyez patients envers tous.

15. Prenez garde que nul ne rende à un autre le mal pour le mal, mais soyez toujours prêts à faire du bien, et à vos frères, et à tout le monde.

16. Soyez toujours dans la joie.

17. Priez sans cesse.

18. Rendez grâces à Dieu en toutes choses, car

tas Dei in Christo Jesu, in omnibus vobis.

19. Spiritum nolite extinguere.

20. Prophetias nolite spernere.

21. Omnia autem probate; quod bonum est tenete.

22. Ab omni specie malâ abstinete vos.

23. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus restet, et anima, et corpus sine querelâ in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.

24. Fidelis est qui vocavit vos; qui etiam faciet.

25. Fratres, orate pro nobis.

26. Sabotate fratres omnes in osculo sancto.

27. Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus.

28. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.

ANALYSIS.

Veritatem, modum et ordinem resurrectionis docuit; restabat ut indicaret tempus et diem. At hoc, inquit, vobis fidelibus non est necessarium, quia fide scitis quod dies Domini sit incognitus venturus, et improbus occupaturus ex improbitate, sicut fur obrepit nocte, et dormientibus adest inexpectata, v. 1, 2, 3. Vos autem dies illa non comprehendit imperator, quia filii lucis estis, v. 4, 5. Hæc ut ita sit, ut filii lucis vigiles et sobrii simus, v. 6, 7, insuper et armati fide et charitate quasi thorace, spe quasi galeâ salutis; v. 8. Salutem vero speremus ex Dei bonitate, qui nobis Filium suum dedit, in suo proprio sanguine Salvatorem; v. 9, 10, 11.

Commendat inferioribus honorari eos qui præsent et

PARAPHRASIS.

1. Cæterum de temporibus et momentis quibus ad judicium venturus sit Christus necesse non est ut scribamus vobis.

2. Ipsi enim exactè nostis quod dies Domini inopinâtè et inexpectata veniet, sicut fur in nocte.

3. Cum enim dixerint: Pax et securitas est, nihilque periculi; tunc illis repentinum superveniet exitium, quod non effugiet, sicut mulieri pregnantæ, et aliud cogitant, dolor partus repente supervenit.

4. At vos, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur deprehendat.

5. Quomodo enim in tenebris essetis vos qui filii lucis estis, et filii diei? non Christiani non sumus filii noctis, neque tenebrarum.

6. Ne dormiamus ergo sicut cæteri, sed vigilemus et sobrii simus.

7. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt; et qui inebriantur, nocte inebriantur.

8. At nos, qui diei sumus filii, vigiles et sobrii simus; insuper et armati, fidem scilicet et charitatem pro lorica, et spem salutis pro galeâ induti.

9. Spem salutis dixi: non enim nos, filios suos, Deus destinavit ad damnationem, sed ad salutem æternam per Dominum nostri Jesu Christi merita acquirendam.

10. Qui pro nobis mortuus est, ut, sive vivi, sive

c'est-à-dire que Dieu veut que vous sachiez tous en Jésus-Christ.

19. N'éteignez pas l'Esprit.

20. Ne méprisez pas les prophéties.

21. Mais éprouvez tout, et admettez ce qui est bon.

22. Abstenez-vous de tout ce qui a quelque apparence du mal.

23. Que le Dieu de paix vous sanctifie lui-même en toute manière, afin que tout ce qui est en vous, l'esprit, l'âme et le corps, se conservent sans tache pour l'avènement de Notre-Seigneur Jésus-Christ.

24. Celui qui vous a appelés est fidèle, et c'est lui qui fera cela en vous.

25. O frères, priez pour nous.

26. Saluez tous nos frères, en leur donnant le saint baiser.

27. Je vous conjure par le Seigneur de faire lire cette lettre devant tous les saints frères.

28. Que la grâce de Notre-Seigneur Jésus-Christ soit avec vous. Amen.

ANALYSIS.

in Evangelio predicando laborant, v. 12, 15. Præsentem autem hortatur ut sua ritè fungatur officio, arguent, solentur, suscipiant, tolerant, v. 14; attendant subditis, v. 15.

Omnes fideles hortatur ad gaudium spirituale, ad orationem assiduam, ad gratiarum actionem, ut Spiritum non extinguant, prophetias probent, ab omni specie mali abstinant; v. 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

Denique omnimodam eorum sanctitatem appropinquat, v. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutari, v. 26. Adjuro eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetè gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

20. Prophetas speciatim ne spernatis :
 21. Omnia tamen (a prophetis proposita) examine, et quod bonum est retinete.
 22. Quod speciem babel mali fugite.
 23. Deus autem pacis auctor vos totaliter et perfectè sanctificet, et totum spiritum vestrum, et animam, et corpus, in sanctitate custodiat, usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi.
 24. Deus qui vos vocavit, iudicis est, periciet quod incepti.

25. Fratres, orate pro nobis
 26. Nomine meo salutate fratres nostros, eosque osculo, charitatis symbolo, osculetur.
 27. Obtestor vos in nomine Domini nostri Jesu Christi ut hæc Epistola in publico fidelium conventu legatur.
 28. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum. Amen.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DE TEMPORIBUS ACTUM ET MOMENTIS. —
 Hædem tunc verbis ac ipse Christus Dominus : Non est vestrum scire tempora vel momenta, ait Christus, Act. 1. De temporibus autem et momentis... ait Paulus. Xp̄s̄, hic majorum sunt temporum spatia, v. g. anni; hæc, minoræ, menses scilicet, dies, horæ. Senatus Apostoli hic esse videtur : Equidem, o Thessalonicenses, necessarium erat ad fidei et spei vestre confirmationem, et ad vestram, id defunctorum vestrorum luctu, consolationem, ut de resurrectione et de resurrectionis modo et ordine scriberem vobis; at vero de temporibus et momentis quibus fiet omnium resurrectio scribere vobis, nec vobis necessarium est, nec mihi possibile. Non possibile quidem, quia latet omnes hæc dies: *Venit ut fur*, v. 2; non autem necessarium vobis, quia vos, fratres, non estis in tenebris, v. 4.

Merito movet hic D. Chrysostomus quod hæc sit ingeni nostri curiositas, ut qua maxime latet ea maxime scire cupiat; præsertim vero tempus consummationis seculi. De hoc ipsi apostoli ante passionem exquisierant; Matth. 24 : *Hic nobis quando hæc erant, et quod signum adventus tui, et consummationis seculi.* Post passionem et resurrectionem, Act. 1 : *An in tempore hoc revertetur, etc.* At non sic, postquam Spiritu sancto digni sunt habili; quin verò repriment hæc tempestivam curiositatem, nec sinunt querere de temporibus et momentis, etc.

Leviter, quid hinc lucrari, ait Chrysostomus? Sit longè, sit prope, quid ad nos, cum vita nostra fluis sit temporis nostri secularium consummatio? Quid de communi sine curiose sollicitus es? Fines tunc cura, hinc finem prepara, ab alio sine tibi grave nihil accidit, ex D. Chrysostomo. Cur autem finem communi et particularem vobis claverit Deus, vide D. Chrysostomum et Theophylactum, ne in vitium nos precipites demus, ne in scordiam, ne mercedem nobis amittet. Hæc fuit D. Chrysostomus.

VERS. 2. — IPSI ENIM DILIGENTER, id est, exactè, jam et certo scitis.

QUA DIES DOMINI SICUT FER... Sicut enim fur in

VERS. 1. — De temporibus autem, etc.: qui scilicet tempore et momento Christus venturus sit ad judicium.

VERS. 2. — Ipsi enim diligenter, id est, exactè, plane, certo, scitis quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet; sed scitis inopinato et inexpectatus.

VERS. 3. — Cum enim dixerint pax, et securitas; id

vocte obrepit, et hominibus dormientibus adest inexpectatus, ita dies Domini inopinatò veniet, et homines incredulos et incautos occupabit ex improviso.

VERS. 5. — CUM ENIM DIXERINT: PAX... Loquitur de improbis, præsertim infidelibus, ac fidelium pacatoribus. Cum ergo putaverit illi omnia esse pacifica et in tuto posita, tunc repentinus eis superveniet; Græcè, *instat*, imminet interiori; seu adest proximum et certum exitium.

Sicut notum in utero habenti, id est, sicut dolor partus prægratiam occupat ex improviso. Exemplum valde appositum et in Scripturis frequens. Novit mulier prægratis quod pariet: quando verò paritura sit, an septimo, an octavo, an nono, an decimo mense, quo die, quâ hora, ignorat; sed sæpè jocans, ludens et ridens, ineffabilibus repente comprehendit doloribus. Ita et nos scimus venturum Dominum, sed adventus illius momenta vel tempora ignoramus. Ita et iniqui ridentibus et gaudentibus supervenit repentinus interitus.

ET NON EFFUGIENT, nec ullo modo poterant effugere. Hujus rei figuram habes in diluvio. Sicut in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis; Matth. 24, v. 37; et in Balthasare comedente, et cum latitia bibente, et tamen audiente: *Mane, thecel, phares*; Daniel. 5, 25.

Observatio moralis.

Quod Apostolus de judicii generalis die hic dicit, illud et intellige de mortis nostre nostrique judicii particularis die; sicut fur, venit inopinatè. Itæ quot novimus quos dormientes, sicut Mithiboseth, præcepit quos, sicut Balthasarem, bibentes et gaudentes: *Vigilate itaque*, ait Christus in Evangelio; *iterum dico, vigilate; omnibus dico, vigilate*, nec scilicet tale quid eveniat nobis, Matth. 24, 42; Lucæ 17, 33, 37. Mirare hæc ineffabilem Dei misericordiam, toties totque modis impios homines de suo adventu inopinato commoventis. Sæpè imperatos invenire non vult, quos toties invitavit ad præparationem.

O Deus bone! Deus misericors! etiam cum vis truci, misericordiam recordaris. Delisti iniquitibus te significasti, tunc sunt omnia, nihil est periculi, nullus metus; tunc repentinus eis superveniet interitus; id est, instat vel imminet exitium.

Sicut dolor in utero habenti, id est, parturienti: hæc enim repente nesciam dolor partus corripit. Et non effugient; q. d.: Nec ullâ ratione poterunt effugere malum imminens.

catorem, ut fugiant à facie arcis, psal. 59, 6. Quam merito itaque singulis impropere percontatus: *Prodito tu ex te?* Da mihi, ô Deus clemens, hæc tui sic uti misericordiam; ut fidei vigilantia præveniam mortis præoccupationem, ponentibusque doloribus effugiam damnationis aternæ dolores.

Sed circa litteram objici potest: Nonne Elias et Antichristus processerunt eruntque signum adventus Christi? Erunt, respondet Theophylactos, erunt quidem signum consummationis seculi, Christi adventus non item; subitaneus erit enim et incertus. Sed, inquit iterum, erunt signa in sole... Fateor et hæc signa præcedent adventum Domini, sed non diem adventus Domini: quippe tempus signorum illorum erit ipse dies Domini, nec diu durabit tempus illud. Vide Estium.

VERS. 4. — Vos actem, fratres... utpote fide illuminati, non estis in tenebris, sicut fur, comprehendat. Omnibus quidem, ipsis etiam fidelibus et piis ignotus est hic dies, non tamen omnes occupat ex improviso, sed improbos tantum et tenebrarum operibus delictos. Sicut in luce vigilantibus et exebitis agentibus eis supervenit fur, non nocet; at vero dormientes in tenebris spoliat et nudat.

VERS. 5. — Omnes enim vos filii lucis estis... Sic in Scripturis appellatur Christiani ob Christum qui lux est mundi Patereque noster, et ob fidem qua vera lux est, et justitie diem parit. Hoc autem sæpè repetit Apostolus ut filios lucis laudans; exicit ad opera lucis, id est, sanctitatis; sique non paveant hanc diem omnibus tenebrarum filis terribilem. Verus Christianus adventum Christi Patris nostri non horret, sed optat; quippe, ait S. Augustinus, perversum omnino est quem diligit timere ne veniat: orare quotidie: *Adveniat regnum tuum*, et timere ne exaudiaris. Unde iste timor? Quia iudex venturus est. Sed nempe quid videtur? Numquid malevolus? Nihil fornum prorsus: quis enim venturus est iudicare, nisi qui venit iudicari pro te? August., psalm. 147, citatus à P. Cornelio. Idem vide fuit in Epist. secundâ ad Thessalonicenses, cap. 2, v. 4.

VERS. 6. — Hæc enim non dormiantes... Ne præsumptum de nomine hortatur ut et de facto sint filii lucis, vigiles et sobrii. Quis enim prodesset nobis nomine et professione externâ filios lucis esse, si operibus simul tenebrarum filii; si sicut pagani dormiamus in

VERS. 4. — Vos actem, fratres, non estis in tenebris. Id est, vos enim sitis illuminati pro fidei vivam, non jam estis in nocte tenebrarum, id est, infidelitatis ac exterorum vitiorum.

Ut vos dies illa tanquam fur comprehendat, hoc est, opprimat ac perdat; sed eos solos quos somno ac tenebris occupatos invenient, id est, malos.

VERS. 5. — Omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei; id est, fide illuminati, et ad opera lucis ad dicit (quæ sunt opera fidei, exieruntque virtutum) exercenda per Christi gratiam vocati.

Non sumus noctis, neque tenebrarum, scilicet filii; id est, noctis ac tenebrarum opera sectantes.

VERS. 6. — Ignorant dormiamus sicut et ceteri: somno peccatorum, desidra, ignorantia Dei et sa-

peccato et in oblivione Dei et salutis nostræ? Tantò severior erit nostra damnatio, quanto major luce donati fuerimus: quippe compellitur in nobis quod dixit Christus : *Hæc est justitiam mundi, quia tui venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.* Igitur non dormiamus somno peccati, ne stertamus salutis nostræ negligentes.

Sed vigilemus attentè: qui vigilat domumque suam custodit, furis adventum percipit; ita qui vigilat, Domini adventus signa percipit.

Et somni satus: non à viâ tantum, sed ab omni cupiditate et perturbatione animi, quæ spiritualis est ebrietas: Ebrietas animæ sunt divitiæ, pecuniæ cupiditas et amor corporum, D. Chrysostomus.

VERS. 7. — QUI ENIM DORMIANT... Vigilantia et sobrietas nostræ rationem petit ex metaphora jam dicta noctis et diei. Nocturnum tempus somno et ebrietate magis opportunum: hinc qui dormiant... Dies verò vigilia: et sobrietas tempus est.

VERS. 8. — Nos igitur, qui scitis filii lucis, vigiles et somni satus, insuper et armati. Sobrietatem supra addidit vigilantiam; si quis enim vigilet quidem, sed ebrius sit, hinc predo facte subripiet et spoliabit. Ille autem armis sobrietati superaddit, quia lumine etiam vigilem et sobrium, sed inermem, latro facie conficit. Itaque vigiles, sobrii, armati sumus.

INERTI LONGAE VITÆ, id est, dogmata, ait D. Chrysostomus. ET CEREBRITATIS, id est, bonam viam, idem Chrysostomus. ET GALIÆ SPES... Spes autem salutis nobis per Christi merita promissæ: sit mentis nostræ galea. Fides charitate animata cor et vitam hominis interiori protegit et conservat, sicut lorica pectus et interiora; spes verò mentem erigit ad cælestia.

Observatio moralis.

Itaque tria nobis necessaria sunt, vigilantia, sobrietas, armatura. Ad vigilantiam D. Chrysostomus hic, in fine moralis, nos excitat exemplo funambulatorum et ambulantium super cacumina et precipitia. Angustus; inquit, viam ingredimur, precipitibus inique circumdantur, quæ duos simul pedes non capit: quantâ itaque nobis opus est vigilantia! Vides quod si qui ejusmodi vias ingreduntur non solem pedes nuntiant, sed et oculos, etc. Sic et nos omnia diligenter et accuratè circumspiciamus: magnam est vili profundum, magna precipitia, magna inferna tenebræ; angustus observemus, cum timore et tremore amplemur. Sobrietas nobis duplex est necessaria. Solarii, solis.

Sed vigilemus, et sobrii sumus, quasi in die; hoc est, semper sumus in expectatione judicii venturi, quod est vigilare; semperque justis ac temperatis actionibus fultur, quod est sobrius esse.

VERS. 7. — Qui enim dormiant, nocte dormiant. Dormientes vocat eos, qui in malitia dormiunt. Et qui ebrii sunt, nocte ebrii erunt. Vocat ebrios scilicet eos qui cupiditatibus animi et perturbationibus indulgent.

VERS. 8. — Nos autem qui dies sumus, etc. Non satis est vigilare, verius opus etiam armari. Lorica ergo quæ pectus et lotum corpus obarmemus, sit fides, et bona opera civilitatis; galea verò nostra sit spes salutis.

seu liberi, debemus esse ab omni vitioso affectu, et sobriè debemus uti huiusmodi rebus. Audi eundem D. Chrysostomum: Nullus talem ingrediens viam in risum effunditur, nec ebrietate gravatur; sed in sobrietate et jejuniò hanc viam ingreditur. Nullus hæc viâ incedens aliquid desert superfluum, sed succinet et expeditus, etc.; nullus suos pedes impedit, sed liberos dimittit et solutos, etc.

Panoptiam hominis Christiani vide Ephes. 6; hic ad tria reducitur: Sint fides attentata ad celestia; spes firma et hæc expectans; charitas operans, quæ hæc æterna promeretur bona. Est in nostrâ potestate ut Deus nostri miseretur, ait D. Chrysostomus: miserere proximi. et Deus ipse miseretur tui. Vide in fine moral.

VERS. 9. — QUONIAM NON POSUIT NOS DEUS... Speram nostram firmat ex Dei bonitate salutem nostram adesse volentis, ut Filium suum unigenitum dederit pro nobis. Sensus ergo est: Id merito sperare debemus, quia nos Deus, filios suos, non destinavit ad perditionem, sed ad salutem æternam. Unde hoc ubi constat?

VERS. 10. — QUI MORTUUS EST PRO NOBIS... Quia Filium suum dedit pro nobis, Ades vult nos salvos fieri, ut Filium suum dederit, et non solum dederit, sed dederit ad mortem. Quanta hæc spes!

UT SIVE VIGILEMUS, SIVE DOMIAMUS... Alter hæc rigulare et dormire sumitur quàm supra; significat enim hic, vivere et mori. Itaque pro nobis mortuus est Christus, ut sive vigiles, sive dormientes, sive vivi, sive mortui, sive in hæc vitâ, sive post mortem, cum illo vivamus; nunc scilicet per gratiam, tunc per gloriam. Vivam ergo, an moriar, nihil meâ refert, cum illo vivam; etiamsi mortuus fueris, cum illo vires. Nihil itaque timeamus, nec vitam, nec mortem; utrumque nobis indifferens, ex D. Chrysostomo.

VERS. 11. — PROPTER QUOD, id est, quia Christus pro nobis mortuus est: ut cum illo in æternam vivamus;

CONSOLAMINI INVICEM, ET VOS EDIFICATE MUTUO. Mutuam salutem ipsi promovete sermonibus et exemplis.

Observatio moralis.

Deus vult salutem meam; me destinavit ad vitam; salutem meam causam Filium suum dedit ad mortem. Filius pro me mortuus est, ut, sive vigili, sive dormiens,

VERS. 9. — Quoniam non posuit nos Deus in iram. Id est, Deus non posuit, constituit, ordinavit nos ad iram seu vindictam; id est, non predestinavit nos ad æternam damnationem.

Sed in acquisitionem salutis, id est, sed ad æternam salutem efficaciter acquirendam.

Per Dominum nostrum Jesum Christum, Deus per Christum nos predestinavit ad salutem. Nam à Deo per Christum nos electos esse, sermo est Apostolo frequens. Ephes. 1, et alibi.

VERS. 10. — Qui mortuus est pro nobis. Mortuus est autem pro nobis, ne nos maneremus in morte, sed ut in æternam viveremus.

Ut sive vigilemus, id est, vivamus, sive dormiamus, id est, moriamur, simul cum illo vivamus, nimirum hic in gratiâ, post mortem verò in gloriâ: id quod proprie est vivere cum Christo. Nam aliqui, durante

sive in hæc, sive in alterâ vitâ, sim et vitam cum illo, simque æteræ gloriæ sue participes. O bonitas! O misericordia ineffabilis! O consolatio solida quæ in tali fundatur bonitate et misericordia! Quis non speret in hæc clementi voluntate Dei, in hæc preiudici morte Filii Dei? *Etiamsi me occiderit, in hæc sperabo, hoc non contemto, ut Deum et Christum imiter, volo, desidero, ardeo salutem proximi mei; verbis et exemplis illam, quantum potero, promovebo: nihil recusabo ei pro quo Christus mortuus est; cuique vitam suam dedit et sanguinem.*

Edificate alterutrum. Metaphora ducta ab ædificandis qui murum simul ædificant. Debet unusquisque proximum suum ædificare, id est, ipsius salutem verbis et factis promovete. Ne dicas, non sum doctor, ait Theophylactus; doctores non sufficiunt ad omnium ædificationem, hinc unusquisque præcipuum ædificet.

VERS. 12. — ROGAMUS AUTEM VOS, FRATRES, UT NOVERITIS... Præcepta dat ad vitæ christianam institutionem spectantia, ac primò commendat honorem prælati et Ecclesiæ ministris debitum. Rogat ergo fideles inferiores ut omnes Ecclesiæ ministros, sive doctores sint, sive prælati, sive quodcumque officium exerceant, reverentur, diligant, eisque necessaria suppeditent. Omnes Ecclesiæ ministris dixi, nec enim necessariò hæc tria eidem personæ conveniunt. Imò tres gradus videtur distinguere, scilicet doctores, prælatos, presbyteros.

Ut noveritis: hæc agnitio significat hic reverentiam, obedientiam, rerum necessariarum subordinationem. Rogamus ergo ut respectu et affectu noscatis, sicut ut consideretis et honoretis.

Eos qui laborant inter vos, docendo scilicet, et ea quæ sunt salutis vobis administrando.

ET PRÆSENT VOBIS IN DOMINO, id est, et qui vobis præsent in iis quæ spectant ad Dominum, seu prælatos ecclesiasticos.

ET MONENT VOS, id est, et qui vos monent de faciendis et de fugiendis, seu presbyteros, quibus hoc maxime convenit.

Hic nota tria prælatorum in subditos munia. Laborent assidue in docendo et necessaria salutis administrando. Præsent et regant sollicitè circa ea quæ Domini sunt. Fortiter et charitative moneant de faciendis et de fugiendis.

mortali hæc vitâ, magis in Christo, quàm cum Christo vivere dicimur.

VERS. 11. — Propter quod consolamini invicem. Scilicet per ea quæ de resurrectione mortuorum et vitâ perpetuâ cum Christo ducentiâ jam ex me audivistis.

Et edificate alterutrum; id est, mutuam salutem promovete piis sermonibus, quibus ad spem beate resurrectionis et vitæ æternæ, fratrum animi excitentur.

Sicut et faciatis. Hoc addit, quod gratior sit exhortatio laudi permitta.

VERS. 12. — Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis, id est, notetis, et rationem eorum habeatis, eos qui laborant, in predicando Evangelio et in christiana procurandâ ac promovendâ, inter vos.

Et præsent vobis in Domino, id est, in Domini Christi familiâ, hoc est, Ecclesiâ. Et monent vos, nem-

VERS. 15. — UT HABEATIS ILLOS ABUNDANTIS IN CHARITATE. GRÆC.: Et docere illos superabundanti in charitate. Quod veritè Syrus: Ut assistatur à vobis cum charitate abundantiori. Ambrosius: Ut illis summum honorem habeatis in charitate. Theophylactus post D. Chrysostomum: Ut abundantius diligatis eos, sicut filii parentes suos. Sensus ergo est: Rogamus vos ut eos omnes summopere reveremini ex charitate, propter ministerium quod in vobis exercent, et quod omni veneratione dignum est.

Audi Chrysostomum: Per ipsos generati estis æternâ generatione; per ipsos estis regnum assecuti; per manus ipsorum sunt omnia; per ipsos vobis porte celorum aperimur. Qui Christum diligit, ejusmodicumque sit sacerdos, eum diligit, quod per eum veneranda sit assecutus sacramenta.

PACEM HABETE CUM EIS. GRÆC.: Pacem habete in vobis ipsis. Sed Syrus Æthiops, D. Chrysostomus, Theodoretus, habent sicut Vulgata. Theophylactus utrumque conciliat: Habete pacem cum ipsis, idque non externâ specie, sed in vobis ipsis.

Sicut supra notâ tria prælatorum in subditos tria officia, sic tria hic inferiorum in prælatos debita: honorem, amorem, pacem, idque ob tremenda mysteria quæ per ipsos assequuntur.

VERS. 14. — ROGAMUS AUTEM VOS... Prælatos nunc alloquitur.

CONSPIRITE INQUIETOS. GRÆC.: inordinatos. Syrus, male agentes. Æthiops, contumeliosos. Arab., eos in quibus non est ordo. *Beatus, qui regulam et ordinem non servat.* E contra, *obsequet, ordinis observator.* Itaque intellige negligentis sui ordinis, regulæ, et officii; qui suis dissolutis moribus aliorum pacem et tranquillitatem perturbant.

CONSOLAMINI PUSILLANIMES, quibus scilicet, deficit animus ad magna, seu faciendi, seu ferenda.

SUSCIPITE INFIRMOS. Ambrosius, opitulamini infirmis. Grotius, sustentate eos, velut manus prehensos, id est, toleratè et opitulamini. Græcus significat utrumque tolerare et opitulari.

PATIENTES ESTOTE AD OMNES. Sive infirmi sint, sive pusillanimes, sive inordinati. Patientia, lenitas, mansuetudo, virtus est generalis et ad omnes debet extendi.

pe de iis quæ agere aut fugere debeatis.

VERS. 15. — Ut habeatis illos abundantius, etc. Ut eos abundantius amatis et foretis, quasi filii parentes vestros spirituales. Ita Theophyl.

VERS. 14. — Rogamus autem vos, fratres. Hic jam alloquitur eos qui præsent, et partes quasdam eorum officii attingit.

Corripite inquietos, admonete inordinatos, qui pacem et tranquillitatem publicam turbant malis ac dissolutis moribus.

Consolamini pusillanimes, ne in adversis animam despondeant, ne graviore tentatione pulsati victoriam desperent.

Suscipite infirmos; sublevate infirmos, eos qui lide sunt infirmi, namque in viâ Dei facile scandalizantur.

Patientes estote ad omnes. Id est, longanimis, lenes et mansueti estote erga omnes; non solum infirmos et pusillanimes, verum etiam erga inquietos.

VERS. 15. — Videte ne quis malum pro malo alicui

VERS. 15. — VIDETE NE QUIS MALUM PRO MALO REPERDAT. Interdicitur vindicta. Si malum pro malo non est reddendum, multò minus malum pro bono; multò minus si non fuerit prius malum, Chrysostomus.

SED SEMPER QUOD BONUM EST... Sed studeat omnibus semper beneficare, non tantum fratribus, sed et infidelibus et persecutoribus vestris.

Nota semper et in omnibus. Preceptum Domini est: Ego autem dico vobis, diligit...

VERS. 16. — SEMPER GAUDETE; etsi in tentationes incidatis. Alloquitur omnes, et prælatos et subditos, quos hortatur ut læto semper sint animo, etiam in mediis et urgentibus malis, ait D. Athanasius. Quasi dicit Apostolus: Omnia pro Christo æquo tolerate animo. Quomodo potest hoc fieri?

VERS. 17 ET 18. — SINE INTERMISSIONE ORATE. Viam aperit ad perpetuam spirituales lætitiâ: scilicet orantè assidue et de omnibus Deo gratias agant, etiam de adversis. Age Deo gratias, et malum mutatur in bonum, ait S. Chrysostomus. Hinc D. Augustinus laudat morem antiquum dicendi, Deo gratias. Vide Cornelium à Lapide.

HÆC EST ESSE VOLUNTAS DEI... Scilicet, ut hoc omnes vos prestetis per Jesum Christum. Sicut per Christum omnia accipiunt, sic per ipsum gratiarum reddenda est actio. Ipse enim mediator noster est et nostra hostia laudis. Potest etiam hoc intelligi de aliis præsentibus. Hæc est voluntas Dei, ut gaudeatis, ut oratis, ut gratias agatis: IN CHRISTO JESU, id est, per Dominum nostrum Jesum Christum cooperatore, ait Theophylactus; per gratiam adiutor erit, qui dicit ut fiat. Hinc collige tria cævis Christiano necessaria: Primum, ut non reddat malum pro malo. Secundum, ut faciat bonum, etiam malum facientibus. Tertium, ut tam de bonis quàm de malis gaudeat et Deo gratias agat. Hæc in Christo Jesu cooperatore.

VERS. 19. — SPIRITUM NOBIS EXTINGUERE. Spiritus sanctus frequenter in Scripturis igni comparatur. 2 Tim. 1, 6: Suscitur sicut ignis spiritus: hic verò extinguitur. Suscitur autem peccatis assiduis, meditatione continuâ, perpetuo pietatis studio, et jugi operatione sanctâ. Extinguitur è contra desidia in Deum, nimis circa terrena occupationibus, carnaliter, etc. Id est, beneficite invicem et omnibus.

VERS. 16. — Semper gaudete, gaudio spirituali; hoc enim inter adversitates et pressuras singulare lætamen est, iis præsentim qui patiuntur pro Christo.

VERS. 17. — Sine intermissione orate. Hic monstrat quò fiat ut semper gaudeamus, orationem nunquam quæ non cesset, atque gratiarum contentio. Oratio est tutela peccis, morientium consolatio, latantium iocunditas, lugentium solamen, morientium sepultura, etc. Nulla est alia in totâ vitâ humanâ pretiosior oratione possessio, ait S. Ephrem.

VERS. 18. — In omnibus gratias agite, tam in adversitate, quàm in prosperitate, etc.

Hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu, per Christum Jesum in omnibus vobis. Quasi dicit: Hæc faciendo placetis Deo per Christum, sine quo nihil placere potest.

VERS. 19. — Spiritum nolite extinguere, id est, dona, gratias, lumina, afflatus, impulsus, et, ut sequitur,

bus desideris, incredulitate, peccato. Itaque Spiritum sanctum, id est, Spiritus sancti gratias, illustrationes et impulsus, quibus quasi lampadibus vos in hoc caliginoso loco illuminat, nolite extinguere, vestra in Deum desidia, nimis circa terrena dissipatissimi, vitā immundā. Vide plura v. 21.

Recte tamen, et magis ad mentem Apostoli, puto, si intelligatur de Spiritus sancti donis, ad aliorum utilitatem concessis, v. g., de dono linguarum, prophetie, etc., de quibus I Cor. 12, et qua tunc erant communia. Tunc, ait Theophylactus et Theodoretus, apud ipsos erant prophete Dei, erant et prophete vani, de quibus 2 Thessal. 2, sed quia incertum erat utri essent veri, omnes aversabantur et spernebant. Hinc Apostolus omnibus loquens, ac presertim prophetis, dicit, nolite charismatum spiritualium usum prohibere; hoc enim esset Spiritum sanctum in suis donis extinguere.

VERS. 20. — PROPHETIAS NOLITE SPERNERE. Licet apud vos aliqui sint prophete vani, per prophetas spiritualis, et prophetas aversantur. Quia imo prophetiam inter alia magnificite, gratiam scilicet vel futura prædicant, vel Scripturas interpretantur.

VERS. 21. — OMNIA AUTEM PROBATE, id est, examine tamen quod a prophetantibus proponitur; et quod bonum est et sanctæ doctrinæ congruum retinete. Omnia probate, id est, eas que vere sunt prophetie, ait D. Chrysostomus, Theophylactus, et ita interpretatur ipse Grotius. Male ergo hoc extendunt hæretici ad examen dogmatum fidei ab Ecclesia in conciliis receptorum quod de prophetis privatis dixit Apostolus.

Quamvis, ut dixi v. 19, magis ad litteram intelligatur de donis gratis, bene tamen et verè potest et de internis gratis etiam intelligi; et circa hoc videndus est D. Chrysostomus; ex quo: Hæc vitā nox est crassis, Iuā carens; ut in eā ambulemus, dedit nobis Deus lampadem præteritam, scilicet Spiritus sancti gratiam accendit in cordibus nostris. Hanc lampadem acceptam alii splendidiorem faciunt, ut sancti; alii extinguunt, ut latæ virgines. Propterea Paulus ait: Spiritum nolite extinguere; hoc est, gratiam.

Sed quomodo extinguunt? Id S. Chrysostomus egregie comparatione describit. Sicut lucerna, vel aqua infusione, vel terræ injectione, vel olei subtractione, vel vento vehementi extinguunt, ita Spiritus sancti prophetias Spiritus sancti, qui est quasi lampas præfulgens in roseto huius sæculi. Nolite desidia, terrenis curis, desideris carnalibus, quasi injecta aqua vel pulvere extinguere. Spiritum, inquit Ambrosius, extinguunt, qui impudenter loqui spiritualia, contradictione sua sopiunt.

VERS. 20, 21. — PROPHETIAS NOLITE SPERNERE... Omnia autem probate, etc. Hoc est, omnia que dicuntur a fratribus tantum prophetantibus, diligenter expendite, discutite et duplicite, qualia sint; et quidquid inveneritis bonum, sanæque doctrinæ consentaneum, id retinete.

VERS. 22. — AB OMNI SPECIE MALI ABSTINETE VOS. Monet ne quod agant quod mali, id est, peccati, speciem præ se ferat, etiam si per se malum non sit.

gratia, vitā immundā, nimis circa terrena sollicitudine, pietatis in Deum defectu et in pauperes misericordias, spiritum nequitie. Itaque claude januas, id est, sensus, os, oculos, aures, ne ingrediat spiritus malitie; fac eleemosynam, vana Deo, terrena contemne, parè et sanctè vive. Hæc quidem excerpti ex D. Chrysostomo, sed verba non sumpsi.

Circa januam claudendam, egregie comparat duorum hominum ora se verbis appetentium duabus januis apertis, et ex adverso positis, per quas irruit ventus; unam si claudas, cessat ventus.

VERS. 22. — AB OMNI SPECIE MALI ABSTINETE. Quid speciem habet mali, etsi reverè malum non sit, reliquit tamen, metu scandali. Infirmis plus nocet species mali quam malum ipsum fortioribus. Cave itaque, frater, ne per te pereat infirmus, propter quem mortuus est Christus.

VERS. 23. — INEGRUM SPIRITUS... Quia non monitis tantum, sed et Dei gratiā indulgemus ad sanctitatem, hinc datis monitis, orat tandem Apostolus ut Deus eos in omnibus, et per omnia, sanctificet, in spiritu, animā et corpore, sicut hæc tria sanctificet ut et in sanctitate servet usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. Deus pacis, id est, qui pacis est auctor: hoc titulus epitheto, quia pax ad sanctificationem maxime confert, et ubi pax non est, ibi nec sanctitas est. Deus ergo pacis et sanctitatis auctor sanctificet vos totos; seu ut ait Syrus: Vos omnes perfecti sanctificet, et totum spiritum vestrum et animam vestram, et corpus vestrum, custodiat sine culpa in adventum Domini nostri Jesu Christi. Sanctificet vos per os sua. Græc., totaliter; sensus ergo est: Ita ut sitis toti et perfectè sancti, spiritu, animā et corpore.

UT INTEGRUM SPIRITUS, ET ANIMA, ET CORPUS... Græc., et integrum, etc. Ut hæc tria integrè et omni ex parte immaculata et irreprehensibilia custodiatur usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. Spiritus est rationalis pars animæ, seu mens. Anima est ejusdem anime pars sensitiva, seu pars inferior, que nobis cum bestiis communis est. Corpus est utriusque domicilium. Tres hominis partes nominat, ut indicet ad sanctitatem requiri ut interioris et exterioris simul irreprehensibiles; seu ut mens et voluntas, et quæque sensus interni et externi, ab omni sordis peccati custodiatur immunes.

VERS. 24. — FIDELIS EST DEUS, QUI VOCAVIT VOS: QUI ETIAM FACIET. Hoc sperat et expectat, non pro-

VERS. 25. — IPSE AUTEM DEUS PACIS SANCTIFICET VOS PER OMNIA. Deus pacis, scilicet auctor, sanctitatem addat, id est, vitæ puritatem, etc. Per omnia, id est, totos, ut toti sitis sancti et perfecti in omnibus, animarum in spiritu, animā et corpore.

Ut integrum spiritum vestrum, et animam, et corpus sine macula in adventum Domini nostri Jesu Christi servet. Precor ut Deus pacis vos totos, ac per omnia sanctificet, id est, spiritu, animā et corpore mundos, custodiat, utque integrè et omni ex parte hæc omnia irreprehensibilia serventur, et servata inventiantur in adventum Domini, quando reddet unicuique secundum opera sua.

VERS. 24. — FIDELIS EST, etc. Id est, efficiet et perficiet ut integritatem jam dictam, ad quam vos voca-

cam suarum meritis et effluca, sed à Dei fidelitate. Deus, qui vos ad sanctitatem vocavit et ad perseverantiam, fidelis est sperantibus in se: vobis ergo penitentibus vires dabit et gratias ad sanctitatem et perseverantiam necessarias. Qui vos vocavit fidelis est, perficiet itaque quod incepit, id est, vires dabit ad perseverantiam necessarias.

VERS. 25. — FRATRES, ORATE PRO NOBIS.

Agnoscat quod ipse precibus indigeat adjuvari, in

vit. conservetis, et ad æternam salutem pervenatis, si videlicet ejus gratiæ non desitis, illicque cooperemini. Theophyl. et Anselm.

VERS. 25. — FRATRES, ORATE PRO NOBIS. Quid cupiat declarat in 2 Epistola, dicens: Orate pro nobis, ut sermo Dei currat et clarificetur, etc.

VERS. 26. — SALUTATE FRATRES OMNES IN OSculo SAUcto; similis salutiatio in Epistola ad Rom. et variaque

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1^a Nota et mirare ineffabilem Dei misericordiam, toties totaque modis et exemplis nos omnes, etiam improbos, monentem de suo adventu inopinato, quasi Deus ipse metueret ne nos inveniat imparatos; v. 3. Adhæc verum est quod vult omnes salvos fieri, neminemque perire imparatum. Hinc ergo divine misericordie respondens, in peccato ne dormias unquam, sed vigili, attentis, et expectans Dominum, de cuius prophetia: Anima mea in manibus meis semper, etc.

2^a Illustrare Christiani dignitatem observa et suscipi cum gaudio; filius est lucis, filius Christi, qui lux est mundi. Omnes vos filii lucis estis; v. 5. At hujus qualitates consequentias animadvertite, ut in praxim redigatis. Filius es lucis; sis ergo vigili, et non dormias; sis sobrius, non ebrius; sis semper armatus, nunquam nudus. Vide que ad hæc omnia spectant in v. 5, 6, 7, 8, et in observatione morali. Tria nobis necessaria sunt, vigilantia, sobrietas, armatura.

3^a Nota quanta debeat esse tua spes in Deum. Quo-

quo D. Chrysostomus Pauli miratur humilitatem.

VERS. 26. — SALUTATE FRATRES OMNES IN OSculo SAUcto. Quid erat charitatis symbolum. Quasi diceret: Nominis meo salutem, et pro me osculemini.

VERS. 27. — ADJURO VOS PER DOMINUM...

Obtestor vos in nomine Christi Domini, ut hæc epistola legatur in publico fidelium conventu.

VERS. 28. — GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI VOBISCUM. Amen.

ad Corinthios.

VERS. 27. — ADJURO VOS PER DOMINUM, etc., scilicet iis qui apud vos sunt.

VERS. 28. — GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI VOBISCUM. Amen. Concludit epistolam consensu valedicendi formā, quæ Christi gratiam iis precatur; eo nomine comprehendens omne genus beneficiorum que nobis à Deo per Christum donantur.

1^a Nota et mirare ineffabilem Dei misericordiam, toties totaque modis et exemplis nos omnes, etiam improbos, monentem de suo adventu inopinato, quasi Deus ipse metueret ne nos inveniat imparatos; v. 3. Adhæc verum est quod vult omnes salvos fieri, neminemque perire imparatum. Hinc ergo divine misericordie respondens, in peccato ne dormias unquam, sed vigili, attentis, et expectans Dominum, de cuius prophetia: Anima mea in manibus meis semper, etc.

2^a Illustrare Christiani dignitatem observa et suscipi cum gaudio; filius est lucis, filius Christi, qui lux est mundi. Omnes vos filii lucis estis; v. 5. At hujus qualitates consequentias animadvertite, ut in praxim redigatis. Filius es lucis; sis ergo vigili, et non dormias; sis sobrius, non ebrius; sis semper armatus, nunquam nudus. Vide que ad hæc omnia spectant in v. 5, 6, 7, 8, et in observatione morali. Tria nobis necessaria sunt, vigilantia, sobrietas, armatura.

3^a Nota quanta debeat esse tua spes in Deum. Quo-

modo D. Chrysostomus Pauli miratur humilitatem, sed in acquisitionem salutis; v. 9. Nota et quod sit hujus triæ per fundamentum, seu per quem debeas hanc salutem sperare, scilicet per Dominum nostrum Jesum Christum, qui pro nobis mortuus est ut simul cum illo vivamus et æternam gloriam perfruamus; v. 10. Hinc veritatem si bene penetraveris, juxta D. Pauli muntem, consolaberis, sperabis, bene facies; v. 11. Mortem non timebis, imò potius optabis, juxta ejusdem Apostoli mentem; v. 5.

Vide v. 9, 10, 11, et observationem moralem.

4ª Notet superior tria officii sui in subditos munia; v. 12. Videat et v. 14. Notet inferior tria in superiores suos debita; v. 15.

Omni denique Christianus, v. 19: Spiritum nolite extinguere, observet quomodo Spiritus in nobis suscitatur, quomodo extinguuntur. Hæc de re vide pulchra ex D. Chrysostomo, v. 20, 21.

IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSIS

Præfationes.

Secunda hæc ad Thessalonicenses Epistola videtur mihi primæ quasi supplementum, aut potius complementum. In prioris enim Epistolæ capite secundo, v. 27 et 28, cum multo desiderio senel et iterum voluerat Paulus ad Thessalonicenses redire, in capite

Secundæ ad Thessalonicenses Epistola scribendæ plures causæ fuerunt. Cum enim revisere eos Paulus stitisset, atque ejus rei spem fecisset, in priori Epist.

tertio, v. 10, hujus sui desiderii impletionem oraverat, ut scilicet sermonibus suis completeret que docerant Thessalonicensium fidei. Variis autem negotiis et obstaculis impeditus ne rediret ad eos, per banc Epistolam, quasi per presentiarum suarum supplementum,

cap. 5, dicens se Deum orare ut rursus videret faciem eorum et completeret ea que desunt ipsorum fidei: variis tamen negotiis, ac fortè etiam periculis impeditus

bus desideris, incredulitate, peccato. Itaque Spiritum sanctum, id est, Spiritus sancti gratias, illustrationes et impulsus, quibus quasi lampadibus vos in hoc caliginoso loco illuminat, nolite extinguere, vestra in Deum desidia, nimis circa terrena dissipatissimi, vitā immundā. Vide plura v. 21.

Recte tamen, et magis ad mentem Apostoli, puto, si intelligatur de Spiritus sancti donis, ad aliorum utilitatem concessis, v. g., de dono linguarum, prophetie, etc., de quibus I Cor. 12, et qua tunc erant communia. Tunc, ait Theophylactus et Theodoretus, apud ipsos erant prophete Dei, erant et prophete vani, de quibus 2 Thessal. 2, sed quia incertum erat utri essent veri, omnes aversabantur et spernebant. Hinc Apostolus omnibus loquens, ac presertim prophetis, dicit, nolite charismatum spiritualium usum prohibere; hoc enim esset Spiritum sanctum in suis donis extinguere.

VERS. 20. — *PROPHETIAS NOLITE SPERNERE.* Licet apud vos aliqui sint prophete vani, per prophetas spiritualis, et prophetas aversantem. Quia imo prophetiam inter alia magnificite, gratiam scilicet vel futura prædicant, vel Scripturas interpretantur.

VERS. 21. — *OMNIA AUTEM PROBATE.* id est, examine tamen quod a prophetantibus proponitur; et quod bonum est et sanctæ doctrinæ congruum retinet. *Omnia probate*, id est, eas que vere sunt prophetant, ait D. Chrysostomus, Theophylactus, et ita interpretatur ipse Grotius. Male ergo hoc extendunt hæretici ad examen dogmatum fidei ab Ecclesia in conciliis receptorum quod de prophetis privatis dixit Apostolus.

Quamvis, ut dixi v. 19, magis ad litteram intelligatur de donis gratiis, bene tamen et verè potest et de internis gratiis etiam intelligi; et circa hoc videndus est D. Chrysostomus; ex quo: Hæc vitā nox est crassis, Iuā carens; ut in eā ambulemus, dedit nobis Deus lampadem præteritā, scilicet Spiritus sancti gratiam accendit in cordibus nostris. Hanc lampadem acceptam alii splendidiorem faciunt, ut sancti; alii extinguunt, ut latæ virgines. Propterea Paulus ait: Spiritum nolite extinguere; hoc est, gratiam.

Sed quomodo extinguunt? Id S. Chrysostomus egregie comparatione describit. Sicut lucerna, vel aqua infusione, vel terræ injectione, vel olei subtractione, vel vento vehementi extinguunt, ita Spiritus sancti prophetas Spiritus sancti, qui est quasi lampas præfulgens in roseto huius seculi. Nolite desidia, terrenis curis, desideris carnalibus, quasi injecta aqua vel pulvere extinguere. Spiritum, inquit Ambrosius, extinguunt, qui impudenter loqui spiritualia, contradictione sua sopiunt.

VERS. 20, 21. — *PROPHETIAS NOLITE SPERNERE... OMNIA AUTEM PROBATE.* etc. Hoc est, omnia que dicuntur a fratribus tantum prophetantibus, diligenter expendite, discutite et duplicite, qualia sint; et quidquid inveneritis bonum, sanæque doctrinæ consentaneum, id retinete.

VERS. 22. — *AB OMNI SPECIE MALI ABSTINETE VOS.* Monet ne quod agant quod mali, id est, peccati, speciem præ se ferat, etiam si per se malum non sit.

gratia, vitā immundā, nimis circa terrena sollicitudine, pietatis in Deum defectu et in pauperes misericordias, spiritum nequitie. Itaque claude januas, id est, sensus, os, oculos, aures, ne ingrediat spiritus malitie; fac elemosynam, vana Deo, terrena contemne, parè et sanctè vive. Hæc quidem excerpti ex D. Chrysostomo, sed verba non sumpsi.

Circa januam claudendam, egregie comparat duorum hominum ora se verbis appetentium duabus januis apertis, et ex adverso positis, per quas irruit ventus; unam si claudas, cessat ventus.

VERS. 22. — *AB OMNI SPECIE MALI ABSTINETE.* Quid speciem habet mali, etsi reverè malum non sit, reliquit tamen, metu scandali. Infirmis plus nocet species mali quam malum ipsum fortioribus. Cave itaque, frater, ne per te pereat infirmus, propter quem mortuus est Christus.

VERS. 23. — *INTEGRI SPIRITUS, ET ANIMA, ET CORPUS.* Quia non monitis tantum, sed et Dei gratiā indulgemus ad sanctitatem, hinc datis monitis, orat tandem Apostolus ut Deus eos in omnibus, et per omnia, sanctificet, in spiritu, animā et corpore, siveque hæc tria sanctificet ut et in sanctitate servet usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. *Deus pacis*, id est, qui pacis est auctor: hoc titulus epitheto, quia pax ad sanctificationem maxime confert, et ubi pax non est, ibi nec sanctitas est. *Deus ergo pacis et sanctitatis auctor sanctificet vos totos*; seu ut ait Syrus: *Vas omnia perfectè sanctificet, et totum spiritum vestrum et animam vestram, et corpus vestrum, custodiat sine culpa in adventum Domini nostri Jesu Christi.* Sanctificet vos per orationem. *Græcè, totaliter*; sensus ergo est: Ita ut sitis toti et perfectè sancti, spiritu, animā et corpore.

UT INTEGRI SPIRITUS, ET ANIMA, ET CORPUS.... *Græcè, et integrè*, etc. Ut hæc tria integrè et omni ex parte immaculata et irreprensibilia custodiatur usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. Spiritus est rationalis pars animæ, seu mens. Anima est ejusdem anime pars sensitiva, seu pars inferior, que nobis cum bestiis communis est. Corpus est utriusque domicilium. Tres hominis partes nominat, ut indicet ad sanctitatem requiri ut interioris et exterioris simul irreprensibiles; seu ut mens et voluntas, et quæque sensus interni et externi, ab omni sordis peccati custodiatur immunes.

VERS. 24. — *FIDELIS EST DEUS, QUI VOCAVIT VOS; QUI ETIAM FACIET.* Hoc sperat et expectat, non pro-

VERS. 25. — *IPSE AUTEM DEUS PACIS SANCTIFICET VOS PER OMNIA.* Deus pacis, scilicet auctor, sanctitatem addat, id est, vitæ puritatem, etc. Per omnia, id est, totos, ut toti sitis sancti et perfecti in omnibus, omnium in spiritu, animā et corpore.

Ut integrè spiritus vester, et anima, et corpus sine macula in adventum Domini nostri Jesu Christi servetur. Precor ut Deus pacis vos totos, ac per omnia sanctificet, id est, spiritu, animā et corpore mundos, custodiat, utque integrè et omni ex parte hæc omnia irreprensibilia serventur, et servata inventiantur in adventum Domini, quando reddet unicuique secundum opera sua.

VERS. 24. — *Fidelis est, etc.* Id est, efficiet et perficiet ut integritatem jam dictam, ad quam vos voca-

cam suarum meritis et effusca, sed à Dei fidelitate. Deus, qui vos ad sanctitatem vocavit et ad perseverantiam, fidelis est sperantibus in se: vobis ergo penitentibus vires dabit et gratias ad sanctitatem et perseverantiam necessarias. Qui vos vocavit fidelis est, perficiet itaque quod incepit, id est, vires dabit ad perseverantiam necessarias.

VERS. 25. — *FRATRES, ORATE PRO NOBIS.*

Agnoscat quod ipse precibus indigeat adjuvari, in

vit. conservetis, et ad æternam salutem pervenatis, si videlicet ejus gratiæ non desitis, illicque cooperemini. Theophyl. et Anselm.

VERS. 25. — *FRATRES, ORATE PRO NOBIS.* Quid cupiat declarat in 2 Epistola, dicens: *Orate pro nobis, ut sermo Dei currat et clarificetur, etc.*

VERS. 26. — *SALUTATE FRATRES OMNES IN OSULO SAUCIO;* similis salutiatio in Epistola ad Rom. et variaque

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1^a Nota et mirare ineffabilem Dei misericordiam, toties totaque modis et exemplis nos omnes, etiam improbos, monentem de suo adventu inopinato, quasi Deus ipse metueret ne nos inveniat imparatos; v. 3. Adeo verum est quod vult omnes salvos fieri, neminemque perire imparatum. Hinc ergo divine misericordie respondens, in peccato ne dormias unquam, sed vigili, attentis, et expectans Dominum, de cuius prophetia: *Anima mea in manibus meis semper*, etc.

2^a Illustrem Christiani dignitatem observa et suscipe cum gaudio; filius est lucis, filius Christi, qui lux est mundi. Omnes vos filii lucis estis; v. 5. At hujus qualitates consequentias animadvertite, ut in praxim redigatis. Filius es lucis; sis ergo vigili, et non dormias; sis sobrius, non ebrius; sis semper armatus, nunquam nudus. Vide que ad hæc omnia spectant in v. 5, 6, 7, 8, et in observatione morali. Tria nobis necessaria sunt, vigilantia, sobrietas, armatura.

3^a Nota quanta debeat esse tua spes in Deum. Quo-

quo D. Chrysostomus Pauli miratur humilitatem.

VERS. 26. — *SALUTATE FRATRES OMNES IN OSULO SAUCIO.* Quod erat charitatis symbolum. Quasi diceret: Nominis meo salutem, et pro me osculemini.

VERS. 27. — *ADJURO VOS PER DOMINUM...*

Obtestor vos in nomine Christi Domini, ut hæc epistola legatur in publico fidelium conventu.

VERS. 28. — *GRATIA DOMINI NOBIS JESU CHRISTI COBIBEANT.* Amen.

ad Corinthios.

VERS. 27. — *ADJURO VOS PER DOMINUM, etc.* scilicet iis qui apud vos sunt.

VERS. 28. — *GRATIA DOMINI NOBIS JESU CHRISTI COBIBEANT.* Amen. Concludit epistolam consensu valedicendi formā, quæ Christi gratiam iis precatur; eo nomine comprehendens omne genus beneficiorum que nobis à Deo per Christum donantur.

1^a Nota et mirare ineffabilem Dei misericordiam, toties totaque modis et exemplis nos omnes, etiam improbos, monentem de suo adventu inopinato, quasi Deus ipse metueret ne nos inveniat imparatos; v. 3. Adeo verum est quod vult omnes salvos fieri, neminemque perire imparatum. Hinc ergo divine misericordie respondens, in peccato ne dormias unquam, sed vigili, attentis, et expectans Dominum, de cuius prophetia: *Anima mea in manibus meis semper*, etc.

2^a Illustrem Christiani dignitatem observa et suscipe cum gaudio; filius est lucis, filius Christi, qui lux est mundi. Omnes vos filii lucis estis; v. 5. At hujus qualitates consequentias animadvertite, ut in praxim redigatis. Filius es lucis; sis ergo vigili, et non dormias; sis sobrius, non ebrius; sis semper armatus, nunquam nudus. Vide que ad hæc omnia spectant in v. 5, 6, 7, 8, et in observatione morali. Tria nobis necessaria sunt, vigilantia, sobrietas, armatura.

3^a Nota quanta debeat esse tua spes in Deum. Quo-

IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSIS

Præfationes.

Secunda hæc ad Thessalonicenses Epistola videtur mihi primæ quasi supplementum, aut potius complementum. In prioris enim Epistolæ capite secundo, v. 27 et 28, cum multo desiderio semel et iterum voluerat Paulus ad Thessalonicenses redire. in capite

Secundæ ad Thessalonicenses Epistola scribendæ plures causæ fuerunt. Cum enim reverserè eos Paulus stultissimè, atque ejus rei spem fecisset, in priori Epist.

tertio, v. 10, hujus sui desiderii impletionem oraverat, ut scilicet sermonibus suis completeret que docerant Thessalonicensium fidei. Variis autem negotiis et obstaculis impeditus ne rediret ad eos, per banc Epistolam, quasi per presentiarum suarum supplementum,

cap. 5, dicens se Deum orare ut rursus videret faciem eorum et completeret ea que desunt ipsorum fidei: variis tamen negotiis, ac fortè etiam periculis impeditus

facit absens quod fecisset præsens, fidem quippe Thessalonicensium roborat, spem firmat, animos erigit ad constanter pro Christo patiendum.

Pro regno Dei patimini, inquit, vobis tribulatis à justo iudice requies aeterna dabitur, vos autem tribulatio tribulatio retribuetur; penas illi dabunt aeternas, in vobis vero sanctis suis glorificabitur et admirabilis fiet Deus; tantum ergo vestra digni sitis vocatio.

His et similibus, in capite primo, illorum fidem et patientiam confirmat; laudat vitamque, ut utramque confirmet, auget et compleat.

In prioribus Epistolarum capite quarto et quinto, de resurrectione mortuorum, et de glorioso Christi adventu egerat, ad Thessalonicensium in suorum obitu consolationem. Sed quia de utroque sic locutus fuerat quasi brevi futuro, de resurrectione enim agens capite quarto, v. 13, dixerat in prima persona: *Nos qui vivimus, etc.*, quasi suo tempore futura foret resurrectio; de die autem adventus Christi ad iudicium loquens capite quinto, v. 2 et 4, etc., Thessalonicenses hortatus erat ad vigilandum, ne imparatos illos dies illa, tanquam fur, comprehenderet, hinc turbati Thessalonicenses putabant et mortuorum resurrectionem et diem iudicii instare; ipsorum terrorem augebant fraudulenti quidam doctores, tum fictis quibusdam revelationibus, tum suppositis ejusdem Pauli litteris.

Ut hunc ergo Thessalonicensium metum adimat Paulus, impostoresque redarguat, docet in secundo hujus Epistolae capite nondum instare diem iudicii; ejuis duo dat authentica signa illud praecedentia; apostasiam à fide et adventum Antichristi, quem hic graphicè describit.

In priori denique Epistola, cap. 5, v. 14, otiosos quosdam, et inquietos corrigi voluerat; et, quia nondum emendatos noverat, in hac secunda, cap. 5, v. 6, illos acrius castigat, et, nisi respiciant, excommunicandos denuntiat.

et prohibitus, ad eos non redit. Quare per epistolam id nunc facit, quod præsens facturus fuerat. Primum igitur animos eorum confirmat in adversis quas pro Christi nomine tolerabant; ostendens, quanta et ipsos gloria, et adversarius vindicta, securura sit; rursus agit 4 cap. Deinde, quoniam in superiori epist. de resurrectione mortuorum et adventu Christi illa locutus videbatur, quasi brevi futura essent, dicens in prima persona: *Nos qui vivimus, qui residui sumus, etc.*, admonens quoque Thessalonicenses ut ad illum diem vigilant, ne eos ex improbo opprimeret; turbati hinc erant, suspicantes diem Domini iam instare. Quam opinionem insuper augebant rumores temerè sparsi de eadem re. Hunc igitur errorem corrigi 2 cap., docens non prius Christum adventurum, quam apparuerit Antichristus, illius adventu destruendum. Postremo, cum intellexisset nondum emendatos esse eos, quos in epist. priori notaverat ut otiosos et inquietos; nunc eosdem acrius et pluribus verbis castigat, excommunicandos denuntians nisi respiciant. Hanc epist. inter Paulinas ordine temporis secundam esse,

Tandem dat signum Thessalonicensibus, quo suas Epistolas distinguant à suppositis quas proferebant impostores.

Verè ergo toto aberravit culo. neotericus ille, qui, contra communem omnium sanctorum Patrum et doctorum Ecclesiae sensum, asseruit hanc Epistolam esse omnium Paulinarum primam, sub Caligula scriptam, de quo Caligula, et de Simone Mago, vult intelligi quae D. Paulus de Antichristo dixit in capite secundo.

Hujus opinionis falsitas, quoad primam sui partem, seu quòd haec Epistola non sit omnium Paulinarum prima, patet primò ex ipsa Epistola serie, quae manifestat quòd secunda sit et alterius complementum. Vide lucensque dicta. Secundo, ex ipso textu capituli secundi, v. 14, primam citante. Denique ex eo quòd id asserat Grotius nulli falcibus auctoritate, nullum enim citat; nulla ratione stabilitis, quam enim afferit nulla prorsus est.

Hujus rei argumentum est, inquit Grotius in praefatione, quòd mentis suae signum Apostolus vult observari, quòd non fecisset si jam alias scripsisset. Haec, inquam, ratio nulla prorsus; apponit enim signum D. Paulus, quia, sicut jam dixi, supponebantur Epistola falsae; ut verè scilicet à suppositis discernentur.

Ejusdem opinionis, quoad secundam sui partem, falsitas, seu quòd falsa sit interpretatio Grotii de Caligula et de Simone Mago, videtur suo loco, capite secundo, v. 11.

Porro, ubi et quando scripta sit haec Epistola, non conveniunt doctores: communitè tamen, post Baronium, putatur scripta Corinthi, sicut et prima; ibi enim D. Paulus per octodecim menses permanit, teste D. Lucà, Act. c. 18, v. 11; fuit ergo scripta anno vel 53, vel 55.

ut pote proximè scriptam post priorem ad Thess., rectè censent erudit: de loco nimis inter eos conveniunt. Athenis scriptam significat hypographus Gregorij codicem; sed hoc ex his quae in argumento prioris epist. diximus facile relictur. Nam si priorem scriptam postquam Athenis discesserat, quò postea non est reversus, certè non potuit posteriorem in ea urbe scripsisse. Qui verò Romae tradit, ut Atlansius in Synopsi, et Occumenius in commentario, nimium distrahunt eam à priori, cum ex connexion argumenti, et ipsius personis in fronte epist. nominatis, satis constat hanc post illam brevi temporis intervallo scriptam esse. Quare verisimillius putamus eam cardinalis Baronii hanc quoque, sicut priorem, et Corinthi, ubi Paulus, teste Lucà, Act. 18, sesquiduo mansit, missam fuisse. Per quos autem Latinam Titum diaconum et Onesimum acolytum nominant; verum si scripta est epistola priusquam Paulus Romam veniret, ubi in vinculis Onesimum Christo genuit, nulla ratio est, cur per eum missa dicitur.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiae Thessalonicensium, in Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem:

4. Ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra, et fide, et in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis,

5. In exemplum justii iudicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini:

6. Si tamen iustum est apud Deum, retribuere tribulationem iis qui vos tribulant,

7. Et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de caelo cum angelis virtutis ejus,

8. In flammâ ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi:

9. Qui penas dabunt in interitum aeternum à facie Domini, et à gloria virtutis ejus,

10. Cùm venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illi.

11. In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos vocatione suâ Deus noster, et impleat omnem voluntatem bonitatis, et opus fidei in virtute,

12. Ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundum gloriam Dei nostri, et Domini Jesu Christi.

ANALYSIS.

In hoc capite tria facit Apostolus: Deo gratias agit, Thessalonicenses solatur, orat pro ipsis.

1. Salutatione praemissa, v. 1 et 2, pro fidei et charitatis Thessalonicensium augmento, mediis etiam in persecutionibus, Deo gratias agit continens, v. 3 et 4.

2. Spe futurorum solatur eos, animique magnitudinem excitat, asserens quod condigna sua patientiam praemia recipient; illorum verò persecutores dignos dabit

PARAPHRASIS.

1. Paulus et Silvanus, seu Syllas, et Timotheus, Thessalonicensium Ecclesiae, in Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo existunt.

2. Gratia vobis et pax datur ac multiplicatur à Deo Patre nostro, et à Domino Jesu Christo.

3. Debemus gratias Deo semper agere pro vobis, ut par et aequum est, et quòd fides vestra supra modum accrescat, et uniuscujusque vestrum charitas in proximum suum magis ac magis multiplicetur.

4. Adeo ut et nos ipsi apud alias Ecclesias Dei gloriemur de vobis, de fide vestra, et de vestra patientia in omnibus persecutionibus et tribulationibus vestris;

S. S. XXIV.

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, Silvan et Timothée, à l'Eglise de Thessalonique, qui est en Dieu notre Père, et en Jésus-Christ notre Seigneur.

2. Que Dieu notre Père et le Seigneur Jésus-Christ vous donnent la grâce et la paix.

3. Nous devons, ô frères, rendre pour vous à Dieu de continues actions de grâces; et il est bien juste que nous le fassions, puisque votre foi s'augmente de plus en plus, et que la charité que vous avez les uns pour les autres s'accroît tous les jours;

4. De sorte que nous nous glorifions en vous dans les Eglises de Dieu, à cause de la patience et de la foi avec laquelle vous demeurez fermes dans toutes les persecutions et les afflictions qui vous arrivent.

5. Qui sont les marques du juste jugement de Dieu, pour nous rendre dignes de son royaume, pour lequel aussi vous souffrez.

6. Car il est bien juste devant Dieu qu'il afflige à leur tour ceux qui vous affligent injustement.

7. Et qu'il vous console avec nous, vous qui êtes dans l'affliction, lorsque le Seigneur Jésus descendra du ciel et paraîtra avec les anges de sa puissance.

8. Lorsqu'il viendra au milieu des flammes se venger de ceux qui ne connaissent point Dieu, et qui n'obéissent point à l'Évangile de Notre-Seigneur Jésus-Christ,

9. Qui souffriront la peine d'une éternelle damnation, étant confondus par la face du Seigneur, et par la gloire de sa puissance,

10. Lorsqu'il viendra pour être glorifié dans ses saints, et pour se faire adorer dans tous ceux qui auront cru en lui, puisque le témoignage que nous avons rendu à sa parole a été reçu de vous dans l'attente de ce jour-là:

11. C'est pourquoi nous prions sans cesse pour vous, et nous demandons à notre Dieu qu'il vous rende dignes de sa vocation, et qu'il accomplisse, par sa puissance, tous les desseins favorables que sa bonté a sur vous, et l'œuvre de votre foi;

12. Afin que le nom de Notre-Seigneur Jésus-Christ soit glorifié en vous, et que vous soyez glorifiés en lui, par la grâce de notre Dieu, et du Seigneur Jésus-Christ.

parus in die iudicii, v. 5, 6, 7.

Christi Domini, ut iudicis, adventum ita depingit, ut duos illos fines exprimat; infideles acerbis et impia punire, sanctos glorificare, v. 8, 9, 10.

3. Orat pro Thessalonicensibus, ut Deus eos suâ vocatione dignos efficiat, vobis gratia opta fidei complectat in ipsis; ut in illis Deus glorificetur; v. 11, 12, 13.

PARAPHRASIS.

5. Quas patimini, seu vos pati sinit Deus; ut in vobis ostendat iustum suum in impio iudicium futurum, et ut vos regno suo dignos reddat.

6. Si quidem iustum est coram Deo vos affligentibus afflictionem rependere;

7. Vobis autem afflictis concedere requiem, seu solatium nobiscum apostolis; cum scilicet apparebit Dominus noster Jesus Christus, descendenteque de caelo cum angelis virtutis suae ministris.

8. In medio ignis flammæ ultionem factorus de fide qui Deum non noverunt, et de iis qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi.

9. Qui penas loent, interitum scilicet aeternum, (Quarante-trois.)

ipem pronuntiatu in Domini, et exsequatur magna virtus ejus, seu gloriosa et terribilis illius omnipotentia :

10. Cum venerit in sanctis suis glorificari, et mirificari in omnibus fidelibus, et consequenter in vobis qui predicationi nostrae de die illa credidistis.

11. Propterea semper pro vobis oramus, ut vos Deus

VERS. 1. — PAULUS ET SILVANUS... Idem exordium ac in prima Epistola ad Thessalonicenses, quam vido.

ECCLESIA THESSALONICENSIS, IN DEO PATRE... id est, Ecclesia Thessalonicensium christianorum, seu gratia Dei Patris et Domini nostri Jesu Christi existentis, seu quae ad gloriam Dei, in illius Patre, et ipsam Domini nostri Jesu Christi, agere intendit, et animarum episcopos, ad fidem vocat, sicut per haec verba adhaerit, sicut corpus efficit, sanctioque Spiritu suo amovet. Hoc est in Deo exaltare : talis est omnis Ecclesia vere christianam, seu in Deo existens. Tale sit ergo unumquodque christianum : sit in Deo Patre per adoptionis gratiam, sit Christo, Dei Filio, adhaerens ut membrum capiti, sicut in Spiritu sancto animus et aetas : recedat semper se, per baptismum, esse Dei filium, carnis membrum, Spiritus sancti habitaculum, vivat itaque ut Dei filius, ut illic Christus, agit in Spiritu sancto, aut potius agatur a Spiritu sancto.

VERS. 2. — GRATIA VOBIS... Vide primam Epistolam.

VERS. 3. — GRATIAS AGERE REVERENS... In prima Epistola ad Thessalonicenses, D. Paulus idem et exortationem Thessalonicensium laudavit : hic utitur ad verbum laudat incrementa : hinc ergo altera positio, et verè secundum.

Ex hae Apostoli laude et gratiarum actione discite quod fides et charitas sint verae Christiani divitiae, semper optanda, semper agenda, et pro quarum acquisitione, conservatione, et incremento (sive fiat in nobis, sive in aliis) gratiae Deo semper agenda. Sed, inquit, unde agnoscam illud augmentum fidei ? Quando pro ea grave quid paliamur, ait D. Joannes Chrysostomus : quando in tentationum insulatione non submergimur, sed supererecti fides nostra.

SUPERERECTI. Nota hoc verbum, altitudinis excessum indicat, ait Theophilactus ex sancto Chryso-

VERS. 1. — PAULUS, ET SILVANUS, etc. Addeus nostro, singulari Deum, qui dicitur pater est, ut illi naturalis, etiam nostrum esse patrem ut filiorum adoptionis, per hoc imitare volens dignitatem vocationis nostrae, quae vocati sumus in societatem et fraternitatem Filii Dei.

VERS. 2, 3. — Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro... Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres. Semper, id est, assidue, quam frequentissime. In ut dignum est. Ut par est, ut postulat à nobis ratio in hunc erga Deum.

Quoniam supererecti fides vestra, id est, quod fides vestra vehementer augetur, quod in hunc periculum non sitis.

Et abundat charitas vestra, ut in vobis

nostrae vocatione sua (ad hanc scilicet gloriam) dignos efficiat : et sic implet aeternam bonitatis sine beneplacitum (quo vos elegit), et divini gratiae suae potentia opus fidei perficit in vobis :

12. Ut in vobis glorificatur nominis nostri Jesu Christi, et vos per gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi sitis etiam in illo glorificati.

COMMENTARIA.

10. Hoc seculum, vita praesens, est instar maris : saepe irruunt venti : fit tempestas, attondunt crebra et densi fluctus : ad fidem recurre : illa sit illi instar montis, quo fugiens inundationem tentationum superes : tunc supererectus fides tua, fluctibus altior fiat, sicut non submergeris.

VERS. 4. — ITA ET ET NOS IPSI IN VOBIS GLORIAMUR... Non trislarat, non dolet, non lamentatur Paulus ob fidem tribulationis, sed pro illorum patientia Deo gratias agit, et apud alias Ecclesias ob illam gloriamur. Discamus hinc et nos gaudere et gloriamur in tribulationibus nostris, quippe quo indicium, ostensio et demonstratio sunt justi iudicii quo Deus nos regno suo dignos reddit et iudicat.

VERS. 5. — IN EXEMPLUM IUSTI IUDICII DEI... Est quaedam in textu variata : Graecus enim textus, fidei puncto post verbum sustinuitis, habet *in exemplum iustitiae, etc.*, iudicium certum iudicii Dei, ad dignos censeri vos regno Dei : et ita etiam legit D. Chrysostomus, Vulgata verò nostra habet sine puncto, *quasi iustitiae in exemplum*... Legit noster interpretas *in exemplum*, ita etiam legit Syrus, imò et Theophilactus. Major est in explicando textu varietas, ob quam adjuvandum heretici : tandem mihi textum legenti, relegenti, et ad sequentia attendenti, occurrit explicatio, quam naturalem puto, et est sequens : Quas sustinetis in exemplum iustitiae Dei... id est, quas patientiam, seu quas Deus sinit vos pati, ut in vobis ostendat iustum suum in impiis futurum iudicium.

UT DIGNI HABEAMINI IN REGNO DEI, id est, et in vos suo regno dignos reddat. In his itaque verbis duo puro designari fines ob quos Deus sinit bonos à malis affligi : scilicet, ut in bonorum punitione Deus demonstrat praeposicionem sui futuri in impiis iudicii : et ut iusti per patientiam mereantur regnum patientibus promissum. In hae explicatione omnia coherent : versus enim 6 et 7 sequentes explicant hae duo iudicij v. 5 membra, seu duos fines hae tactos, malorum

causa : et quid vestrorum omnium delictis ejusque in alterum exalterat, numerum debarat quatuordecim et frementibus beneficiis, quae vobis merito impenduntur.

VERS. 4. — Ita et et nos ipsi in vobis gloriamur in Ecclesia Dei. Hoc est, nos ipsi de vobis gloriamur apud alias Ecclesias Dei, vestro exemplo exhortantes ceteros.

Pro patientia vestra, et fide, et in omnibus persecutionibus vestris, et tribulationibus, quas sustinetis. Patientiae fidem adjuvanti, eo quod hae Christi, seu spe futurorum honorum à terrenis per-secutionibus animati fuerunt Thessalonicenses.

VERS. 5. — Quas sustinetis in exemplum iustitiae Dei, etc. In exemplum, id est, in documentum, et ostendit qui tanta patientiam, estis documentum, et ostendit

velicet punitionem, et honorum requiem et solatium. Ad idem collimant versus 8 et 9, ubi de malorum punitione, et versus 10, ubi de honorum gloria : et idem hanc dixi naturalem : sed ad verba : In exemplum, id est, in praedictum iustitiae iudicii in impiis, scilicet qui vos persequuntur, futuri : si enim et in vos iustos Deus nunc apparet severissimus, quanto severior erit aliquando in impiis qui vos injuste persequuntur ? Si in viridi signo... in immodico fit ? Si iustus non parcat, sed eos punit Deus ut parcat et amplius sanctificet, quomodo punit impios nunquam purificandos, nec convertendos ? De hoc iudicio Dei in impiis vido primam D. Petri, cap. 4, v. 17, 18, etc. Ut digni habeamini in regno Dei. Ad horum verborum charitatem intelligantiam.

Observatio litterarum et moralium.

Sapporo ex D. Paulo, Act. 14, v. 21, quod per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, seorsum Deus suum vobis regnum promisit sub conditione patientiae : Sicut oportet pati Christianum, et ita, etc., sic oportet pati Christianum, et bonis propter fidei persecutiones quolibet sustinentibus Christiani Thessalonicenses : adhaerent ergo conditionem sub qua promissum illis erat regnum. Illorum itaque passionem erant certum iudicium, ostensio et demonstratio justitiae Dei quo illis regnum suum, etiam ex iustitia, ad iudicatum est, seu quo illos regno suo dignos iudicabit, quasi diceret Apostolus : Deus regnum aeternum promisit illis qui pro fide patienter ex charitate, vos, O Thessalonicenses, pro fide omnia tribulationem et persecutionem genera patimini, nemini constantes estis quam fideles. Quod ergo Deus ex misericordia et liberalitate promisit, illud vobis nunc ex iustitia et fidelitate debet. Tribulationes ergo vestra certum sunt iudicium iustitiae Dei quo vobis Deus regnum suum ex iustitia dabit : seu cum nostrum Vulgata : Patientiam ergo, ut ostendat iustum iudicium, quo Deus vos regno suo dignos iudicabit.

Quanta et quam mira hinc afflictis consolatio ! Afflictio mea certum est iudicium, declaratio, ostentamentum et demonstratio iustitiae Dei quo Dei regno dignus iudicabor in fine mundi, palam, coram angelis et hominibus. Afflictio mea nunc parit in me regnum Dei meritum, ipsam regnum aliquando paritura. Momentaneum est tunc tribulationis nostrae aeternam gloriam operatur in nobis. Verè itaque afflictio mater gloria. Verè itaque crux amabilis et desideranda.

VERS. 6 ET 7. — SI TAMEN IUSTUM EST APUD DEUM. Graec. *quidem*. Syr., *quaequidem iustum est*, etc. : itaque si non est hic dubitatio, sed certissime affirmatio, quasi diceret Apostolus : Etenim si naturalis aequi-

rectum esse iudicium Dei, cum ob tantas tribulationes vestras vobis regnum aeternum : hoc enim iusto Dei iudicio tantum patientibus debetur.

VERS. 6. — Si tamen iustum est apud Deum, etc. Ergo patientia hae meretur hanc gloriam, sicut seculera poenam : ergo est meritum honorum operum.

VERS. 7. — Et vobis, qui tribulamini, requiem notitiam, scilicet à pressuris huius mundi, quam Joannes vocat requiem à laboribus, Apoc. 14.

tas et ipsa recta ratio, etiam apud homines, postulat ut alios injuste vexantibus retribuatur vexatio, et injuste vexatis concedatur requies et à penis relaxatio, quanto magis aequum est apud Deum, ipsiusque tum iustitia, tum bonitate, dignum ut illi qui vos propter fidem injuste persequuntur poenas rependant debitas, vobis autem propter se tribulatis det requiem ! Si autem hoc exigit ipsa naturalis aequitas et recta ratio, tum apud homines, tum apud Deum, etiam si nulli Dei propter fidem patientibus facta foret promissio, et nulla alios injuste persequentibus comminatio, quanto magis ubi supponitur facta à Deo malis omnibus et injustis inferni comminatio, et bonis propter fidem patientibus regni caelestis promissio ! Bona itaque : estote animo, constantes estote : levate capita vestra, appropinquate redemptioni vestrae, alios in qua et vestris persecutoribus iustitia Dei reddet debitas poenas, et vobis propter Deam patientibus requiem et gaudium aeternum.

Nonsecum, id est, cum ipsis apostolis, quorum gloria participes eritis, sicut et passionum socii nunc estis. Eandem ac apostoli fidem habetis, itaque si eadem ac Apostoli pro fide patimini, eadem ac ipsi gloria fruamini.

Collige hic dispersas in verbis Apostoli consolationes. Primo, Thessalonicenses solatur cum pro fide et charitatis illorum augmento gratias agit. Secundo, cum apud alias Ecclesias eisdem de causa gloriamur. Tertio, cum afflictiones illorum vocat iudicium, praedictum futuri in eorum persecutores iudicii Dei. Quarto, cum eisdem passionibus dicit esse meritum regni caelestis et demonstrationem future carnis beatitudinis. Quinto, cum affirmat quod hae beatitudine cum ipsis apostolis fruuntur. Notandum, in consolatōe ex parte sociotatis.

IN REVELATIONE. Adest temporis designatio quo fiet et malorum punitio et bonorum remuneratio. Intelligo tempus quo generaliter perfectio et palma eorum angelis et hominibus fiet bonis et malis aequa retributio, in corpore et in anima : singulis enim animabus in articulo mortis fit haec retributio. In revelatione Domini nostri Jesu Christi, id est, cum veniet et apparebit palam, omnibus conspicuus ut Deus et Dominus Jesus Christus, breviter describit maiestatem venientis ad iudicium, de quo fuit in prima ad Thessal. 4, v. 15, quem vide.

DE CAELO. Vide ibi dicta.

CUM ANGELIS... Comitabuntur cum angelis, eruntque virtutis vestri ministri, omniaque sua iussa exsequentur.

VERS. 8. — IN FLAMMA IGNIS. Graec. : in igne flammae,

In revelatione Domini Iesu de caelo, cum Christus apparebit iudex in die iudicii, cum angelis virtutis ejus : id est, potentiae, cum virtute, id est, exercitu angelorum : qui potentissimas secum ducent aces angulorum ad iudicium et vindictam impiis.

VERS. 8. — In flamma ignis dabit vindictam illis, etc. : q. d. : Dominus Iesus per flammam ignis dabit vindictam impiis.

id est, flammeo. Ubi egit de ministris, angelis scilicet, stamin et de instrumento quo ad impios puniendos uteretur, igne nimium urente simul et lucente, et ideò aspectu et tactu torquente.

DANTIS VINDICTAM. *Dantis* refertur ad *Domini Jesu*, non ad *ignis*; patet ex Græco. Sensus est: Cum venies in medio ignis flammæ, usionem factorus de iis qui Deum non noverunt, et de iis qui noverunt quidem, sed ejus Evangelio non obediunt, id est, et de infidelibus, quibus vel predicatam non fuit Evangelium, vel illud non receperunt, et de fidelibus illis qui receperunt quidem Evangelium, sed secundum illud vitam suam non instituerunt, imò factis fidem negant. Ino itaque ad salutem necessaria, scilicet Evangelio credere et Evangelio obedire; et non minus, imò gravius punientur Evangelio inobedientes quam Evangelio non credentes: *Servus qui scilicet voluntatem Domini et non facit, repellabit multa.*

VERS. 9. — QUI PENAS HABENT IN INTERITU ETERNAS. Græc. *Qui penam habent interitum æternum.* Sensus est: Penas hunc mortis æternæ: ita miser erant ac si semper interirent, seu interitis et agonizantes in æternum sentirent. Proprie interibunt nunquam, seu esse non desinent, sed interitis penas semper luent, et in æternum.

A FACIE DOMINI. Id est, ab ore et sententiâ Christi Domini. Vide paraphrasim. Vel hanc penam recipiunt in judicio, ab ipso et solo aspectu Domini. Tanta erit ejus majestas et gloria, tanta virtus et potentia, adeò terribilis aspectus omnibus impiis obstram et indignationem, ut ejus presentiam ferre non valentes, mortis æternæ penas et agoniam æternam, ex ipso solo aspectu futuri sint.

Obsecratio litteralis et moralis.

A facie Domini. Facilitatem declarat, ait Theophylactus: satis est visum esse Deum, et inobedientes in poena erunt. Magna non opus est negotio ad perdendos scilicet impios, quos sola pessumdabit Domini presentia; aliis quidem est lux, aliis verbis supplicium, S. Chrysostomus. Hæc ergo eadem Domini facies, presentia, majestas, seu aspectus, qui lætificat ac beatificat sanctos, torquet et occidit impios. Unde hæc effectuum diversitas? Ex diversâ honorum et malorum dispositione.

Sicut eadem lux solis oculum sanum recreat, agrum torquet, ita sancti, quia sancti et mundi corde, Deum,

VERS. 9. — Qui penas dabunt in interitu æternas. Id est, interitis et mortem æternam luent, etc.; *a facie Domini*, id est, a presentia, vel ab ore et sententiâ Christi iudicis.

Et a gloria tribuitur, id est, roboris et potentia, *ejus*; id est, a majestate gloriosâ, terribili et potentissima Christi iudicis.

VERS. 10. — Cui venerit glorificari in sanctis suis. Cui venerit Dominus ut glorificetur, id est, gloriosus appareat, in sanctis suis. Quod mirum fiet dum eos ad gloriæ suæ similitudinem evehet, et membra capit, hoc est, sibi ipsi reddet conformia.

Et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt. Et ut appareat admirandus in fidelibus suis, dum eos, olim abjectos et miseros, usque ad miraculum claros et elatos efficit. Mirificandus dicitur Dominus propter

sanctitatem ipsam videntes, gaudent et vivunt; impii, quia impii et immundi corde, Deum, munditium ipsam videntes, torquentur et interitis dolores sentiunt. *Beati ergo mundo corde... quoniam ipsi Deum videbant;* et, quia mundi Deum summum bonum videntes, possidebunt. Væ immundis corde, quoniam et ipsi Deum videbant, at Deum mundum immundi videntes agnoscantur, mortis æternæ penas luent. Quid est ergo Deus? Non minus perversorum poena, quàm humilium gloria; lux est enim. Hoc divinitus explicat D. Bernardus, lib. 3 de Consid., cap. 12; vide divinum hoc caput.

Quod D. Paulus hic dicit de Domini presentia, quoad malorum supplicium in judicio ultimo, idem intellige de deo et de iudicio quod fit in mortis articulo. *A facie Domini* penas luunt impii; à Deo gloria, sanctitate et justitia, sic reverberantur in instanti mortis, ut ab eâ quasi salinae lecti et prostrati corruant in gehennam, idque sua quasi sponte, scilicet ut fugiant majestatem, cujus fulgorem ferre non valent. Sicut noctua fugiat solem, tenebras querunt; conformiter ad verbum Domini: *Montes cadite super nos...*

VERS. 10. — Cui venerit glorificari...... Duos ob fines, fieri generale judicium: primo, ut puniantur mali, et de hoc in versibus superioribus; secundo, ut remunerentur sancti, et de quo hic. Cum referat ad sanctos suos premiandos, et ad tantam gloriæ suæ participationem evehendos, ut et ipse ob hanc suæ gloriæ irradiationem in sanctis suis admirabiliter gloriosus videatur. Græc. *nirificari*, id est, admirandus fieri, sui dignus quem admiratur alii. Hujus gloriæ sanctorum aspectus angelis impiorum dolorem; videntes, turbantur timore horribili,..... dicitur: *Ili sunt quos habuimus in derisum. Nos insensati!*..... Sap. 5.

QUI CREDITUR EST...... Quod de omnibus fidelibus dixit, adaptat Thessalonicensibus. Supplendum itaque: *et in vobis*; hoc enim coniecturatur in omnibus. Seu è quibus vos esis, quia testimonium nostrum, seu predicatio nostra credita est à vobis de die illâ.

SUPER VOS, ID EST, INTER VOS, APUD VOS, À VOBIS; IN ILLA DIE, DE DIE ILLÂ.

VERS. 11. — IS QUO ETIAM ORABIMUS. Syr., *propterea.* Quapropter, seu ut Christus sic in vobis gloriificetur, SEMPER PRO VOBIS ORABIMUS.

UT DIGNETUR VOS VOCATIONE SUA DEUS NOSTER. Id excellentiâ gloriæ quâ sanctos suos donabit. Unde et de impiis iustorum gloriam conspexit dicitur, Sap. 5: *Quod mirabantur in auditione inspirate seculi.*

Quia credendum est testimonium nostrum super vos in die illo. Id est, prescriptio nostra fide suscepta est à vobis, cum spe retributionis in illo die percipiendæ, scilicet, adventus Domini.

VERS. 11. — In quo etiam oramus semper pro vobis. Ad quem rem, scilicet ut etiam in vobis Christus cum venerit, gloriificetur, et admirabilis fiat, nos Deum assidue pro vobis oramus, id potentes quod sequitur:

Ut dignetur vos vocatione suâ Deus noster; q. d.: Oro in Deus suam vocationem et gratiam vocantem, quâ vos à Christi idem, salutem et Christianissimum

est, ut vos Deus noster dignos efficiat suâ vocatione, seu quâ vos jam vocavit ad fidem et ad gratiam, et per eam ad hanc excellentem gloriam; dignos, inquam, efficiat per sanctam in fide, charitate, bonis operibus et in patientiâ perseverantiam. Græc. non habet *aut*, sed tantum, *vocatione*, cum articulo, quem aliqui vertunt, *ita*. Syrus veritè: *Vestra vocatione.*

ET IMPLEAT OMNEM VOLUNTATEM BONITATIS SÆC. Græc.: *Omnen bonam voluntatem bonitatis.* *Et impleat vos omni voluntate bonorum operum, et actionibus fidei in virtute.* Theophylactus: *Ut quidquid ei placebit, impleatur in vobis, et omne bonum transigatur.* Alii: *Perficiat in vobis omnem bonitatem sibi gratam.*

vocavit, conservet, adaugeat, perficiat, etc. *Et impleat omnem voluntatem bonitatis.* Sensus est: Et ut compleat æternum beneplacitum bonitatis suæ, quâ vos elegit ad consortium gloriæ Christi.

Et omnia fidei in virtute. Subaudi, impleat. Et ut in vobis perficiat, et ad finem perducatur *opus fidei*, id est, patientiam in adversis, per quam maxime fidei virtus refovet, augeat faciat in virtute, seu potentia, id est, potenter. Nam potentia gratiæ Dei maxime perspicitur in tolerandis adversis pro Christi nomine.

VERS. 12. — Ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis. Hæc, inquit, peto vobis à Deo præstari, ut in vobis, et per vos Christus Dominus noster laudetur et glorificetur etiam in seculo.

Et vos in illo. Finem secundarium alijungit, qui est, ut ipsi vobis glorificentur in Christo, id est, per Christum. Nam sicut servorum virtus gloria Domini est, ita è diverso dignitas et excellentia Domini servos efficit gloriosos.

Secundum gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi. Extremâ hæc parte rofert ad gratiam, id est, gratitiam beneficentiam Dei tanquam largitoris; et Christi Domini, vel hoc nobis promeriti.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

1° Nota quid sit Christianus, scilicet Dei filius, Christi membrum, Spiritus sancti habitaculum. Tantique honoris memor, vive ut filius Dei, ut alter Christus, ut à sancto Spiritu animatus et actus. Vide in commentario, v. 1.

2° Discite quomodo sint veri Christiani divites, semper optandæ, semper augendæ; fides scilicet et charitas. Hujus veritatis memor, roga frequenter cum Apostolis: *Domine, adauge fidem.* Vide v. 2, in commentario. Ibidem vide et nota quomodo possit agnoscere argumentum fidei; scilicet, si in tentationum inundatione non submergeris, sed supererescit fides tua.

3° Nota solidam et christianam in afflictionibus consolationem. Afflictio certum est indicium justitiam quod Deus nos suo regno dignos judicabit in fine mundi. Vide dicta v. 5, in commentario. Afflictio nunc in nobis meritum parit, regnum æternum ali-quando paritura. Crux itaque verè preciosa, verè desiderabilis.

4° Discite quid sit Deus; quomodo manens semper idem, bonorum tamen est vita, malorum mors et supplicium æternum. Lux est æterna, illeo sanctorum vita æterna, ideò et perversorum poena æterna. Sicut eadem solis lux oculum sanum recreat, agrum

Communus, et, ut puto, melius intelligitur de bonâ Dei voluntate, quæ dicitur *bona voluntas bonitatis*, seu benevolentie, seu benevolentiæ, quasi satis deprecari nequeat: sit itaque sensus: Et hæc sancta, quam dixi, perseverantia, adimpleat Deus in vobis omnem bonam voluntatem misericordie suæ, quæ scilicet vos elegit ab æterno, usque vocavit in tempore.

ET OPUS FIDEI. Demum divini gratiâ, vos illum nando scilicet, demulcendo et roborando, perficiat *opus fidei*, seu salutis, quod in baptismo inchoatum est.

VERS. 12. — Ut clarificetur.... Ut in vobis glorificetur Christus, et vos in Christo: utrumque autem per gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi.

si Christi in vobis. Hæc, inquit, peto vobis à Deo præstari, ut in vobis, et per vos Christus Dominus noster laudetur et glorificetur etiam in seculo. *Et vos in illo.* Finem secundarium alijungit, qui est, ut ipsi vobis glorificentur in Christo, id est, per Christum. Nam sicut servorum virtus gloria Domini est, ita è diverso dignitas et excellentia Domini servos efficit gloriosos.

Secundum gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi. Extremâ hæc parte rofert ad gratiam, id est, gratitiam beneficentiam Dei tanquam largitoris; et Christi Domini, vel hoc nobis promeriti.

torquet, discite ergo unde hæc vite et mortis diversitas: ex diversâ honorum et malorum dispositione, ex cordis scilicet munditiâ et immunditiâ. Omnem itaque immunditiam lurre; omnimodas munditiæ stude. Hinc discite quantâ facilitate Deus premiat et torquet. Satis est visum esse Deum. *A facie Domini* justis vita, impiis æterna agonia. Vide in commentario dicta, v. 9, observ. litter. et moral.

5° Ex v. 12 æternitatis religionem concipe. In æternum Christus, sanctorum caput, glorificabitur in sanctis; in æternum sancti, membra Christi, glorificabuntur in Christo, capite suo: Christus autem et sancti, caput et membra, seu totum Christi mysticum corpus, Deum benedicent, et glorificabunt. Et hæc est æternitatis religio ad quam tendit Christianismus, quasi tyrocinium. Ad hanc tendit Christiani dignitas, de quâ in versu primo. Ad hanc disponit afflictio christianæ tolerata, de quâ v. 4 et 5.

Da mihi, ô Deus misericors, mihi annc tyrocinium munia sive adimplere, ut in hanc æternitatis perfectam religionem aliquando merear admitti; te benedicam, adorem, diligam, glorificem in æternum, in Christo, cum Christo; et cum omnibus Christi membris. Amen.

CHAPITRE II.

1. Or nos vous conjurons, nos frères, par l'avènement de Notre-Seigneur Jésus-Christ, et par notre réunion avec lui.

2. Que vous ne vous laissiez pas légèrement ébranler dans votre premier sentiment, et que vous ne vous troubliez pas, en croyant, sur la foi de quelque

nam, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi iussit deus Dominus.

3. Ne quis vos seducat illo modo, quoniam nisi venerit discessio prima, et revelatus fuerit homo peccati, illius perditionis.

4. Qui adversatur, et extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus.

5. Non refrenatus quod cum adhuc esset apud vos, licet dicitur vobis?

6. Et nunc quod desiderat scitis, ut reveletur in suo tempore.

7. Nam memororum iam operatur iniquitatis: tantum ut qui tenet nunc, teneat donec de medio fiat.

8. Et tunc revelabitur ille iniquus: quem Dominus Jesus interficiet spiritu sui, et destruet illustratione parentis sui cum;

9. Cuius est adventus secundum operationem Satanae, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus.

10. Et in omni seductione iniquitatis illi qui pereunt: et quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittit illis deus operationem erroris, et crescat mendicatio.

11. Ut iudicetur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.

12. Nos autem debemus gratias agere deo semper pro vobis, fratres dilecti à deo, quod elegerit vos deus primitias in salutem, in sanctificatione Spiritus et in fide veritatis.

13. In qua et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriae Domini nostri Jesu Christi.

14. In quo, fratres, stas: et tenete traditiones, quas didicistis ante per sermonem, sive per epistolam abstram.

15. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et deus et Pater noster, qui dilexit nos, et dedit consolationem aeternam et spem bonam in gratia.

16. Exhortetur corda vestra et confirmet in omni opere et sermone bono

capit prophétique, ou sur quelques discours, ou sur quelque lettre qu'on supposeroit venir de nous, que le jour du Seigneur est près d'arriver.

3. Que personne ne vous séduise; en quelque manière que ce soit: car ce jour-là ne viendra point, que la révolte et l'apostasie ne soit arrivée auparavant, et qu'on n'ait vu paraître cet homme de péché, qui doit périr misérablement.

4. Qui, s'opposant à Dieu, s'éleva au-dessus de tout ce qui est appelé Dieu, ou ce qui est adoré, jusqu'à s'asseoir dans le temple de Dieu, voulant lui-même passer pour Dieu.

5. Ne vous souvient-il pas que je vous ai dit ces choses lorsque j'étais encore avec vous?

6. Et vous savez bien ce qui empêche qu'il ne vienne, afin qu'il vienne en son temps.

7. Car le mystère d'iniquité se forme dès-à-présent; mais que celui qui a la foi la conserve jusqu'à ce que cet homme soit détruit.

8. Et alors de découvrir l'impie, que le Seigneur Jésus détruira par la souflette de sa bouche, et qu'il perdra par l'éclat de sa présence:

9. Cet impie qui doit venir accompagné de la puissance de Satan avec toutes sortes de miracles, de signes et de prodiges trompeurs.

10. Et avec toutes les illusions qui peuvent porter à l'iniquité ceux qui périssent, parce qu'ils n'ont pas reçu et aimé la vérité pour être sauvés. C'est pourquoi Dieu leur enverra des illusions si efficaces, qu'ils croiront au mensonge.

11. Afin que tous ceux qui n'ont point cru la vérité, et qui ont consenti à l'iniquité soient condamnés.

12. Mais quant à nous, ô frères chéris de Seigneur, nous nous sentons obligés de rendre pour vous à Dieu de continuelles actions de grâces, de ce qu'il vous a choisis dès le commencement pour vous sauver par la sanctification de l'Esprit-Saint, et par la foi de la vérité.

13. Vous appellez à cet état par notre Évangile, pour vous faire acquérir la gloire de Notre-Seigneur Jésus-Christ.

14. C'est pourquoi, nos frères, demeurez fermes, et conservez les traditions que vous avez apprises, soit par nos paroles, soit par notre lettre.

15. Que Notre-Seigneur Jésus-Christ, et Dieu notre Père, qui nous a aimés, et qui nous a donné, par sa grâce, une consolation éternelle et une si heureuse espérance.

16. Exhortez l'un l'autre vos cœurs, et vous affermissez dans toutes sortes de bonnes œuvres, et dans la bonne doctrine.

ANALYSIS.

Ut noscatur Thessalonicensium terrori multo concepto de die iudicii extremi, quatuor ferme instat.

1. Rogat eos per hanc ipsam Domini nostri Jesu Christi, seu Salvatoris, et tunc desiderabilem adventum, ne o' cura moreantur, nec credant quod iussit; e. 1, 2.

2. Dat illis duo signa quae hunc Domini adventum praecedere debent, quibus demonstrat illis propinquitatem adventus. Primum est apostasia generalis; secundum, Antichristus; e. 3.

3. Antichristi describit impietatem, fastum, et in Deum ipsum sacrilegam elevationem, v. 4. Dixi vobis quid illius impietatis publicum retardet adventum, e. 5, 6. Ad id quod arcanè fuit in suis figuris agit, donec cesset

rept id quod illius retardat adventum, e. 7, et tunc patam apparebit ille sceleratissimus, e. 8. Cuius potentiam, prestigium, et mendacia prodigia, describit, e. 9. quibus credent qui Christo veritati credere noluerunt, v. 10, 11.

4. Congratulatur Thessalonicensibus, et pro ipsis deo gratias agit, quod non sint eis hoc numero: quia iam primitias suae salutem, et ideo salutatorum, e. 12, 13.

5. Exhortatur eos ut in fide constanti perseverent, et traditiones fruetur teneant, v. 14.

6. Tandem gratiam eis appropinquat quae in doctrina eius tradit stabiliantur, et in bonis operibus; e. 15, 16.

PARAPHRASIS.

1. Obscuramus vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et per nostram ad ipsum aggregationem,

2. Ut non eris, nec facilis, vacilletis in doctrina (quam à me audistis, et hucusque tenistis de die iudicii, et aliis), neque terreamini, quasi jamjam instet

illis dies. Ne, inquam, terreamini, neque per spiritum, tanquam propheteum, neque per sermonem, quasi à nobis prelatum; neque per Epistolam, tanquam à nobis profectam.

3. Nec quisquam vos illo modo decipiat: quoniam non veniet Christus ad iudicium, nisi prius contigerit apostasia (generatis à fide), et palam et publice apparuerit Antichristus, peccator ille sceleratissimus, et ideo aeterni damnatione dignissimus.

4. Sceleratissimus, inquam, qui Deo et Christo in omnibus adversatur, et extollitur adversus omne quod dicitur deus aut adoratur (quasi sit ipse omni Deo maior), ita ut in templo Dei sedeat ut deus, et se ut Deum ostentans.

5. Nunc memoratis quod haec dicebam et exponeram vobis cum essem apud vos?

6. (Ex his quae vobis praesens dixi.) nōstis quae sit causa cur tardet, ut congruo tamen tempore sit appariturus.

7. Dixi, appariturus: iam enim arcanè et figuratè agit et operatur iniquus ille (in suis figuris), donec medio tollatur, seu amoveatur id quod detinet non veniat.

8. Et tunc in lucem prodibit iniquus ille Antichristus, quem Dominus Jesus Christus interficiet solo iusto et iudicio suo; et sola irradiatione gloriae suae destruet eum.

9. Cuius adventus et omnis operatio erit per efficaciam Satanae, omnem suam potentiam in ipso et per COMMENTARIA.

VERS. 1. — ROGAMUS AUTEM VOS, FRATRES, PER ADVENTUM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. In praefatione huius Epistolae dixi cur et quomodo Thessalonicenses turbati sunt et commoti, quasi jamjam instaret dies Domini, adventantis scilicet ad iudicium. Ut huic eorum morbo non modestatur Apostolus, ipsa sua locutione remedium praeparat et porrigit. Observa itaque locutionem. Rogamus autem vos, fratres, per adventum, etc.; quasi diceret: Per hunc ipsam quem credidistis, sed reverentini, adventum Domini nostri Jesu Christi.

ET NOSTRA CONGRAGATIONIS ET IPSE. Et per hanc, quam speratis simul et reformidatis, nostram ad eum aggregationem (ratione enim obsequii Christo in actu, et sic semper cum Domino erimus); 1 ad Thess. 4, v. 27: Per hanc, inquam, duo vos rogo et obsecro.

Observatio moralis.

Sane non rogamus per terribilia, sed per charitatem et maximo desiderabilia. Hoc fuit observatio per adventum Domini nostri Jesu Christi, et per nostram ad eum aggregationem, docet Thessalonicenses, et nos Christianos, adventum Domini sperare potius quam timere; desiderare potius quam fugere. Do-

ipsum exerceritis, per quanta poterit signa et prodigia falsa:

10. Ut omni arte et fallacia seducant ad iniquitatem eos qui culpa sua pereunt, eò quòd (Christum) veritatem et charitatem ipsam non receperunt, pro quem salvi facti fuissent. Ideò deus mittet illis hunc impium qui prestigium suum faciem sic faciet, ut credant mendaculo.

11. Unde inexensabiles erunt, et iustissime damnabuntur omnes qui Christo Domino veritati non crediderunt, Antichristo ipsi iniquitati consenserunt.

12. Quamvis ad nos, debemus deo continuis agere gratias pro vobis, fratres à deo dilecti, quia vos primitias ad salutem elegit, per Spiritum sanctum suum qui sanctificando, et veritatis fidem vobis inspirando.

13. Ad quam fidem et sanctitatem vocavit vos per nostram Evangelii praedicationem, ut Jesu Christi, Domini nostri, gloriam acquiratis.

14. Itaque perseverate constantes in fide, fratres, et fideliter servate traditiones à nobis acceptas, sive per sermonem nostrum, sive per Epistolam nostram.

15. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et deus, et Pater noster, qui dilexit nos, et gratiam suam nobis dando consolatus est nos spe honorum aeternorum;

16. Ipse, inquam, consolationem hanc imprimat cordibus vestris, vosque stabiliat in bonà doctrinà, et in omni opere bono.

COMMENTARIA.

minus noster est: eius gloriam cur totis votis non exoptamus? Salvator noster est; in eius adventum cur non totà fiducia speremus? Cur ad eum non anhelamus?

Sed, inquis, peccator sum. — Respondeo: Ipse peccatorum Salvator est.

Iustus: Peccavi multum. — Respondeo: Infinitè meriti Salvator est.

Urges: Omnia fere opera mea mala fuerunt. — Respondeo: Quies illius artus et passionis valoris infinitè fuerunt. Infultorum non modo peccatorum et scelerum, sed et infultorum membrorum redimendorum capacis et plurimum digni sunt illius meritis. Ipse est propitiatus pro peccatis nostris, et non pro nostris tantum, sed et pro totius mundi; 1 Joan. 2, 2. Cur ergo non sperem in tantum et talem Salvatore, dummodo tue peccatorum merorum paucitas?

Timesi peccator impunitus; speret peccator patientes. Sperasti autem nos in Domino, et per nostram ad eum aggregationem, docet Thessalonicenses, et nos Christianos, adventum Domini sperare potius quam timere; desiderare potius quam fugere. Do-

Obscurat autem non solum per adventum Domini, verum etiam per fidelitatem ad eum congregationem in adventum futuram, sicut per rem summis votis exoptatam.

VERS. 1. — ROGAMUS AUTEM VOS, FRATRES, PER ADVENTUM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, scilicet cum ipsam operem veritatem ut terribilem.

Et nostrae congregationis in ipsam, Christum scilicet.

nari? Veni itaque, Domine Iesu; veni, o Saluator mundi. In te, Domine, speravi, etc.

Nota quoad litteram. Aliqui ita Græc. mutant in *ipsi*; seu per adventum, in, de adventu. Sed præterquam quod Græc. habet *ipsi*, et Syr. etiam; et aliæ versiones habent per adventum; hæc per adventum Domini obsecro majorem vim habet, ut patet ex supradictis. Et nostra congregationis... Subaudi et repete, per adventum nostræ congregationis ad ipsam.

VERS. 2. — Ut non cito moveamini, id est, ne vacilleis, neque facili dimoveamini.

A VESTRO SEXU. Græc. *id est res vestra, à mente vestra*, id est, à doctrinâ vobis à me traditâ, et quam bene usque in mente tenuistis, de die iudicii et aliis mysteriis.

NEQUE TERREAMINI. Græc. *turbemini*, scilicet præ timore; hinc idem sensus.

NEQUE PER SPIRITUM. Amovet ea per que terrebantur, quasi diceret: No terreamini, licet quis dicat id sibi à Deo revelatum fuisse; id ne credatis. Hinc conficitur quod aliqui prophetas hæc de re simulabant.

NEQUE PER SERMONES, NEQUE PER EPISTOLAS. Græc. non habet tanquam per nos nissam, sed tanquam per nos; quod refertur ad utrumque, scilicet ad sermonem, et ad Epistolam, tanquam à nobis. Fingebatur ergo alii se à Paulo id iudicasse; alii fingebatur epistolâ, tanquam à Paulo missas, quibus assererat instare diem Domini.

VERS. 3. — Ne quis vos seducat ullo modo. Omnia in genere excludit, quibus circa iudicii diem brevis, vel tarditas, futuri possent decipi. Hæc de re nunquam certum, quod dixit Christus, scilicet: *Ad nemo scit*. Quisquis contrarium dicit, deceptor est. Hoc igitur soli Deo cogitatum reliquimus; interim, juxta Christi monitum, *vigilemus*; hominum venturum, sicut servi fide es et vigiles, expectemus; ipsius adventum vivâ fide in mente et in corde semper habeamus, ut ad eum per bona opera paratos nos exhibeamus: *Sunt lumbi nostri præcincti, et lucernæ, etc.*

QUONIAM NISI VENERIT DISCESSIO PRIMUM... Astruit veritatem, scilicet quod non veniet dies ille iudicii quin prius contingerit apostasia, et appareat Antichristus. Duo itaque dat signa quibus non iudicii dies agnoscat, est enim omnibus prorsus incognita, scilicet Deo nota, sed quibus ipsius propinquitas certo poterit agnosci. Primum, erit apostasia. Secundum, erit apparitio Antichristi. Evident D. Eusebystomus, Theophylactus, Theodoritus, et alii Græci, hæc duo redigunt ad

VERS. 2. — Ut non cito moveamini à vestro sexu, id est, sententiâ, quam hæcenus habuistis, quamque à me edocti vestis de die iudicii, de Antichristo, aliisque signis que illam diem præcurrunt.

Neque terreamini: Græcè, turbemini, sive conturbemini; neque per spiritum; id est, licetam revelationem, quasi spiritus sanctus prophete alieni revelari instare diem iudicii: hæc enim revelationes et prophetias jactabant hi pseudo-doctores.

Neque per sermonem, etc. Intellige, quasi à nobis

unum, voluntque ipsum Antichristum defectionem dici, quia multos faciet deficere, ita ut scandalizent etiam, si fieri potest, electi: sed communiter et magis ad litteram ita distinguuntur, ut nec eodem tempore credantur futura, sed primò fiet defectio; deinde apparebit Antichristus; denique Christus Dominus veniet ad iudicium. Quantum autem temporis intervalum inter hæc debeat intercepti, non docet Apostolus, sed hoc omissa, tacitisque inter hæc intervalva futuris eventibus, agit simul de his duobus signis, quia quâdam causalitatis concatenatione sunt conjuncta; cum defectio adventum Antichristi promovet, nec ante eam venturus sit Antichristus.

Disquisitio litterata.

Nisi venerit discessio. Græc. *apostasia*. Quid sit hæc discessio, seu defectio, seu apostasia, non explicat Paulus, quia præsertim explicaverat Thessalonicensibus, ut patet ex v. 5 et 6. Et, quia scriptis non explicat, mens ipsis in his et sequentibus versibus valde perplexa est, et nobis obscura, qua Thessalonicensibus erat clarissima; eam coniecit licet, non scire: quis enim audeat eorum sibi promittere intelligentiam, ubi D. Augustinus suam fateatur ignorantiam? *Ego prorsus quid dixerit, fateor me ignorare*, D. Augustinus, de Civit. Dei, lib. 20, cap. 20. Tertullianus, D. Firmatus, et post ipsos, omnes communitè antiqui, opinati sunt fore defectionem, seu discessionem, ab imperio Romanorum, cui totus mundus erat tunc subditus. Sed cum temporale Romanorum imperium à longo jam tempore sit eversum, nec tamen apparuerit Antichristus, ipsa patet experientia id de temporali hoc imperio intelligi non debere.

De quo itaque? De defectione à spirituali Romanorum imperio, seu de defectione generali à fide catholica Romane Ecclesie. Ita D. Thomas, et alii communiter. Dicendum, inquit D. Thomas, quod nondum cessavit Romanum imperium, sed est commutatum de temporali in spirituale: et ideo dicendum quod discessio à Romano imperio debet intelligi non solum à temporali, sed à spirituali, scilicet à fide catholici à Romane Ecclesie. Et hoc esse conveniens signum quod sicut Christus venit quoad Romanum imperium omnibus dominabatur, ita converso signum Antichristi est discessio ab eo, D. Thomas. Specio est et opinio doctorum, non definitio Patrum, fateor; sed tamen opinio que in Scripturis fundata videtur, in quibus duo futura notantur. Primum, quod in toto orbe prædicabatur Evangelium, et ei crederent, Matth. 24. Secundum, quod multi deinde decederent à fide. Et hæc à tunc discessio, seu defectio profectum. Erant enim qui mentiebantur se esse ore Pauli audisse quod instaret dies Domini.

VERS. 3. — Ne quis vos seducat ullo modo, scilicet persuadendo Christum statim esse venturum.

Quoniam nisi venerit discessio prima; supple, non veniet dies Domini. Discessio, id est, defectio et rebellio, quâ quis deficit à suo principe, illique rebellat, scilicet illa insensu, plena et generalis, quâ scilicet abierunt, et passim omnes gentes discesserunt, et defecerunt, tum à Romano imperio, tum consenserunt à Romano pontifice et Ecclesiâ, tum denique à

populorum, via erit et præparatio adventus Antichristi.

Itaque omnia regna deficient aliquando à fide; deficient ab apostolica Petri sede, que centrum est fidei catholice; et hæc fidei defectio, hæc apostasia primum signum erit approximationis Christi ad iudicium. Quod etiam indicare videtur ipse Christus cum dixit: *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem?* Loc. 18.

ET REVELATUS FUERIT BOND PECCATI. Primum signum nominavit Paulus, nobis verò non explicuit; secundum autem ita vivis depingit coloribus, ut à nemine, nisi voluntariè cæco, non possit non agnosci; designat enim personæ singularitatem, mores improbos, impietatem, superbiam, insolentiam, potentiam satanicam, præstigias, fallendi artes, tandem infelicem exitum. Quasi spiritu prophético prævidisset Apostolus futuram nostri temporis hæreticorum impudenciam, eamque voluisset retundere. De qua vide v. 11. *Et revelatus fuerit, id est, publicè et palam apparuerit ut rex, et universalis monarcha. Homo; et hæreticus, ille homo, id est, singularis homo; quasi diceret: Erit homo, non demon; erit singularis homo, non plures homines. Sed homo peccati, id est, sceleratissimus. Fœus omnium peccatorum, ait D. Hieronymus. Omnium hominum pessimus, sicut Christus omnium optimus, ait D. Thomas: et ideo*

FILIUS PERDITIONIS, æternâ damnatione dignissimus. *Filius perditionis*, ex perditione quasi matre genitus. *Filius perditionis*, ad perdendum natus, sicut Christus ad salvandum. Adsumt primi colores, quibus depingitur Antichristus. Erit homo singularis, sceleratissimus, perditionis destinatus, et ad perdendum natus. Adduntur et secundi colores.

VERS. 4. — QUI ADVERSATUR, ET EXTOLLITUR... Probat esse, seu fore, sceleratissimum. Primum, quia impiissimum. Secundum, quia superbiissimum. *Qui adversatur, Græcè, ille oppositus*; seu ille Dei adversarius et hostis; quasi diceret: Qui Deo et Christo in omnibus adversatur, et consequenter qui est impiissimus. Impietas autem peccatorum maximum, et omnium scelerum radix. *Et extollitur, Græcè: Et elatus supra omnem dictum Drum, aut nomen*. Qui non tantum Deo sese adæquat, ut Lucifer, sed extollitur supra omne quod DEUS DICITUR, AUT COLITUR, ut Deus, id est, supra verum, unicuique Deum, et supra falsos gentium deos: et consequenter qui omnem cultum, seu verum, seu falsum, exortet; ut ipse solus colatur, tanquam Deus et Christus. Ecce impietatem Christo.

Et revelatus fuerit homo peccati; filius perditionis, id est, Antichristus, qui dicitur homo sceleratissimus, dicitur filius perditionis, qui perditione est dignus, ut in æternum damnetur et percat.

VERS. 4. — Qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Quid scilicet Christo et Deo, omnique numini sit se oppositorus.

Ita ut in templo Dei sedens, extollens se tanquam ut Deus. Ipse enim solus voluit coli, ut Deus sedebat in templo Hierosolymitano, quod solum propriè tempore S. Pauli erat et dicebatur templum Dei.

simul et superbiam. Superbia autem omnium malorum mater.

ITA UT IN TEMPO DEI. Sive Hierosolymitano, et voluit aliqui, arbitrantes quod Antichristus Judeus erit, ex tribu Dan oriturus, et supponens templum reedificandum. Sive in ecclesiâ, et templis christianis, ut probabilis creditur (nec enim templum Hierosolymitanum, esto reedificator, erit templum Dei). Ita et, inquam, in omni templo divino sedeat tanquam Deus solus adorandus, et sese ut Deum ostentans, seque Christum et Deum nominans. Quid insolentius? Lavadet ergo etiam christianas Ecclesias, et à quibusdam apostatis Christianis recipiet.

VERS. 5. — NOV RETINETIS... Quasi diceret: Quid turbamini? Non meministis quod cum essem apud vos hæc dicebam et exponem vobis? Tacite objurgat eos. Multa dixit ergo que non scripsit; et multo plura dixit quam scripsit; traditioni ergo credendum, non Scripturis tantum.

VERS. 6. — ET NUNC QUID DIXITIS SCRIPSIS... Græcè: *Et nunc obsecro scitis*. Ex his que presens dixi vobis scitis quod Antichristum dicitur, seu quid adventum ejus retardet, et consequenter diem iudicii.

Obsecratio litteralis et moralis.

Hoc obsecrum sciebant Thessalonicenses, quia vivâ voce illud eis dixerat Apostolus; nobis verò incognitum est, illudque ex scriptis ejus coniecere tantummodo licet, non scire.

Omnes antiqui, tum Græci, tum Latini, per illud obsecrum intellexerunt Romani imperii potentiam, quæ stantem Antichristus regare non possit, nec in Ecclesiâ quilibet libet loqui. Hinc putarunt Antichristum non venturum nisi dissoluto hoc imperio. Quando Romanorum imperium de medio sublatum fuerit, tum ille veniet, ait D. Chrysostomus, et post ipsum Theophylactus, etc. Quamvis enim fuerit motus hujus imperii, nemo citò subjugetur: quando autem hoc fuerit eversum, vaneas invadit imperium, hominumque et Dei imperium aggredietur agere, Chrysostomus. Sed, ut dictum est supra, v. 5. ipsâ nunc experientia patet id paulè aliter intelligendum: nimirum de imperio non temporali tantum, sed et spirituali per fidem. Itaque, conformiter ad præcedentia, dicendum quod si discessio à fide, seu celsior regum à fide apostasib, debet Antichristum præcedere, et ei viam preparare: dicendum, inquam, quod fides catholica, publicæque illius professio, regum et regum erga sanctam Romanam Ecclesiam reverentia et submissio, sit obsecrum quod Antichristum delinet.

VERS. 8. — Non retinetis memoriâ, id est, non meministis, quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? (1. d.). Cum hæc vobis præsens dixerim, non debebatis commoveri rancoribus aliquorum dicentium instare diem Domini.

VERS. 6. — Et nunc quid dicitis, scilicet advenit Antichristus et diei iudicii, scitis, scilicet mysterium iniquitatis, ut soletur, quod jam operatur, donec de medio fiat: nota quod Nero, et similes debet dominentur, quodque necesse fuerit discessio et defectio generalis à Romano imperio. *Et revelatur in suo tempore, ille homo peccati, Antichristus scilicet.*

ejusque retardat adventum. Heresis, seu particularium apostasia et à fide discussio, est inchoatio et promotio Antichristi. Generalis regum et regnum discussio et apostasia erit Antichristi quasi consummatio, signum ipsius adventus jamjam futurum. Sana illaque particularium fides, orthodoxa regum professio, illorum erga Sedem Apostolicam reverentia, obstaculum est Antichristi.

Conjectura est, et quidem textui apostolico valde conformis, non tamen digna fide, nec certa cognitio. Undeque cum D. Augustino hic dices licet: Ego propterea quod dixit fatore me ignorare. Hoc obstaculum Antichristi Deus voluit Thessalonicenibus revelari, à nobis autem voluit ignorari. Moresque ejus voluntatem: grata animo revelatasque veritates recipiant; luctu; corde absconditas venerentur, libenter eas ignorent; hoc cupiant sapere plus quam oportet sapere. Hoc, ut ait D. Thomas, non est nullum necessarium ad sciendum.

UT REVELETUR SEU TEMPORIS. Græc. Ad revelari in ipso tempore, quasi diceret: Tardat quidem quia defunctus, sed suo et congruo tempore, seu tardius, seu citius, veniet et apparebit.

VERS. 7. — NAM MYSTERIUM IAM OPERATUR INIQUITATIS... Ne quid nobis ad Antichristi cognitionem desit, ne forte ab ipso discipiamur.

Observatio litteralis et moralis.

His verbis non monet Apostolus quod impius ille duplici modo sit, et operetur in mundo: scilicet vel per seipsum, in sua propria persona; vel per præcursores suos, et in suis figuris. Circa finem mundi ipsa venit in propria persona; iussu palam apparebit; postea et publice sedet per signa et prodigia mendacia. Ab initio Ecclesie usque ad publicum sumum adventum clam et abscondite scripsit et obrepit in suis simulibus et quasi præcursoribus, impius scilicet hæresiarchis, iniquitatem Antichristi subdole et arcanè agentibus et promoventibus. Iniquitas quippe Antichristi erit oppugnare Deum et Christum: hinc v. 4, qui adversator. Græc., ille oppositus, seu adversarius, seu qui Deo et Christo in omnibus adversatur. Hoc autem iniqui et hæretici faciunt ab initio, cum hoc discrimine, quod Antichristus id fiet publice, cum potestate, per prodigia, lupi autem et hæretici abscondite, arcanè et subdole; nec enim volunt in tales agnoscì: hinc illorum iniquitas vocatur mysterium iniquitatis, seu iniquitas arcanæ. Differunt igitur in modo, sed quæ convenient in animo, seu quia illi eodem ac ipse spiritu agunt et aguntur, hinc dicitur quod in illis, quasi suis typis, iniquitatem suam operatur, seu agit, Antichristus. Vel si sumatur passivè operatur in illis et per illos, iniquitas Antichristi stabilitur et peragitur. Sensus itaque est: Dixi quid suo tempore apparebit, seu revelabitur, nec sine causâ

VERS. 7. — Nam mysterium iam operatur iniquitatis, etsi nondum venerit Antichristus in persona; jam tamen adest in emissariis ac præcursoribus suis: nam iniquitas ejus, de qua locutus sum, nunc occultè, vel in mysterio, agitur, et exercebitur per hæreticos.

dixi revelabitur. Jam enim est in mundo, sed quasi incoagulò, in suis scilicet figuris et præcursoribus, in Simoni Mago, in Nicolao, aliisque impiis et hæreticis, hominum seductoribus, in quibus suam iniquitatem arcanè operatur: vel in quibus iniquitas illius agitur abscondite et in mysterio.

Apostolorum tempore erant impij, magis dediti, qui inter baptismos cultum demonomi promovere satagebant, Ecclesiarum sacrificium magicis oblationibus suis profanabant. In illis iniquitatis mysterium agebatur. Erant hæretici, qui Evangelij veritatem et sanctitatem suis erroribus et impuris moribus destruebant: in illis etiam agebatur iniquitatis mysterium. Hos omnes, corumque similes, velut Antichristos inchoantur apostoli. Et hic loquendi modus etiam à D. Janone expressius usitatus est, primæ Epist. cap. 2: Filij, verissima hora est, et sicut auditis quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt; scilicet hæresiarcho, gnostico, Nicolaitæ, etc. V. 22: Quis est mendax; nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus: hic est Antichristus qui negat Patrem et Filium. Cap. 4, v. 5: Omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, et hic est Antichristus, de quo auditis quoniam veni, et nunc jam in mundo est.

Hic etiam potest intelligi de Nerone et aliis impiis imperatoribus juxta antiquorum opinionem. Nero enim fuit typus Antichristi. De Nerone tamen non locutus est Apostolus, quippe qui suo Claudio hanc Epistolam scripsit ante Neronis imperium. Vide Baronium. in. 70; Estium, hic Omnes itaque impij, magis dediti, qui cultum demonomi promovent, sunt Antichristi. Omnes hæresiarcho et hæretici, qui Evangelij veritatem vel sanctitatem corrumpunt suis erroribus, vel moribus impuris, sunt Antichristi; id est, Antichristi inchoationes, epilumata, figura, typi, symbola, præcursores: etsi ore Christum confitentur. Sicut Christus ab initio mundi fuit in patribus præfiguratus, unde sancti patriarchæ, et rudimenta Christi vocantur; sic ab initio Ecclesie, Antichristus figuratus suas et typos habet in omnibus malis hominum seductoribus. Incipiunt enim quod ille consummabit, scilicet defectionem à fide: destrunt regnum Christi; inchoant, stabilunt et promouunt regnum Antichristi. Hinc dicit Apostolus ad fidelium reuerentiam: TANGITE ET QUI TESSIT, TENETE. Moneo fideles ut fidem firmiter teneant, ut eibi caveant ab amantibus istis Antichristis, seu, ut ait Christus, à lupis in vestibus ovium; quasi diceret: Interim qui Christum et fidem catholicam tenet, firmiter tenetæ noxæ ne angustia fiat, id est, iussu suo, verby suo, sua sententiâ, quasi afflatu mortifero afflat et faterimet eum. Illustrantia, id est, revelatione, vel apparitione, illuminatione presentis suæ, vel claritatis adventus sui.

VERS. 9. — EUM; cuius est adventus secundum operationem Satane in omni virtute, id est, potentia, et agitur et prodigij mendacibus. Scilicet quod Antichristus habebit assistentiam Satanae, et Satanam in se, et per se operantem, inquit Theophylactus, in signis et prodigiis, scilicet quæ faciet Antichristus ut homines seducat: faciet miracula, non vera, sed falsa et mendacia.

Tantum ut qui tenet nunc, tenent, donec de medio fiat. Mysterium iniquitatis nunc agitur, erupturum

v. 10: Ex nobis proderunt, sed non erant ex nobis, etc. Textus Græcus habet: Solam tenens nunc, donec de medio fiat. Syr.: Dummodo id quod nunc detinet, tollatur de medio. Unde potest simpliciter verbi: Donec mitti Evangelium confirmantem, non receperunt. Idem mitti illis hunc impostorem, qui per efficaciam seductionis et imposturæ, per falsa miracula, variisque fallendi artificis, in errorem et mendaciam illos pelliciet, ita ut mendacio credant qui veritati fidem non possunt adhibere. O terribilem peccati poenam! eo sanè terribiliorem quod nimis seculitur hæc poena, et quod illentibus et liberis recipient; liberent enim et liberè erroribus et mendaciis in suam perniciem credent. Hæc erit terribilis et justa incredulorum et præcipuè obstinatorum Juliorum poenis: Antichristo mendaci credent qui Christo veritati credere noluerunt. Nota ad litteram explanationem: Deus mittet Antichristum: Deus permittit Antichristum per operationem Satanae seducera: hinc fiet ut qui Christo non crediderunt credant mendacio.

VERS. 8. — ET TUNC REVELABITUR ILLE IMPIUS. Græc., calce. D. Hieronymus, fons iniquitatis. Et tunc, id est, factâ separatione, seu factâ generali apostasia, vel sublato eo quod retardat Antichristum. Tunc, manifestè et palam apparebit, et aget, et demolabitur iniquus ille Antichristus, quasi totius orbis monarcha. Quem post aliquos annos Dominus noster Jesus Christus interficiet solo flatu oris sui, id est, jussu nuptum suo.

ET DESTRUIT ILLUM ILLUSTRATIONE ADVENTUS SUI, id est, cum primum quasi per crepusculum apparere coeperit. Ad primum radium suæ presentie hoc iniquitatis monstrum destruet solo justitia, sicut ad solis adventum fugantur tenebræ; ait D. Hieronymus, sicut ad ignis approximationem comburantur bestiolæ, ait D. Chrysostomus.

VERS. 9. — CUIUS EST ADVENTUS SECUNDUM OPERATIONEM SATANA... Describit satanicam Antichristi potentiam ad seducendum, inique quasi ultimis coloribus ejus perficit iniquitatem. Qui cum advenierit, per operationem et efficaciam Satanae omne genus mendacium miraculorum faciet. Non enim vera faciet miracula, vim naturæ superantia, sed falsa, vi scilicet naturæ, vel per prestigia diabolicas, illudendo sensibus hominum. Hinc Græc., prodigia mendacis, id est, falsis et fallacibus.

VERS. 10. — ET IN OMNI SEDUCTIONE... Ut in omni arte et fallaci seducat ad iniquitatem non quolibet, sed eos qui sponte sua perire volent.

ED ERGO CHARITATEM VERITATIS... Propterea quod veritatem à Christo annuntiatam, seu veritatem Evangelij charissimam et amabilissimam, noluerunt recipere, ut per eam salvi fierent. Christus charitas et veritas est, seu verissima charitas et charissima veritas: ut veritas doceat, et charitas redemit. Christus, aliquando in apertam apostasiam; interim vero dum agitur, quomocumque tenet Christum, et veram ejus religionem, firmiter retinet, donec de medio Ecclesie fiat apostasia, id est, magna illa defectio, qua regna et populi ab Ecclesia recedunt.

VERS. 8. — ET TUNC REVELABITUR ILLE IMPIUS (Antichristus), quem Dominus Jesus, etc. Ad iudicium Spiritus oris Christi est sententia: Interim qui Christum et fidem catholicam tenet, firmiter tenetæ noxæ ne angustia fiat, id est, iussu suo, verby suo, sua sententiâ, quasi afflatu mortifero afflat et faterimet eum. Illustrantia, id est, revelatione, vel apparitione, illuminatione presentis suæ, vel claritatis adventus sui.

VERS. 9. — EUM; cuius est adventus secundum operationem Satanae in omni virtute, id est, potentia, et agitur et prodigij mendacibus. Scilicet quod Antichristus habebit assistentiam Satanae, et Satanam in se, et per se operantem, inquit Theophylactus, in signis et prodigiis, scilicet quæ faciet Antichristus ut homines seducat: faciet miracula, non vera, sed falsa et mendacia.

veritas, lux mundi, docuit, illuxit: et homines magis dileverunt tenebras et mendaciam quam lucem et veritatem. Christus charitas redemit nos, sanguinem suum fudit et obtulit in pretium nostræ redemptionis: homines hunc amorem non amaverunt, hoc salutis suæ pretium non receperunt. Hoc est iudicium mundi.

VERO MITTET ILLIS DEUS OPERATIONEM ERRORIS, ET CREDAUNT MENDACIO. Ideo, in peccatum incredulitatis et ingratitudeis suæ; quia Christum veritatem et charitatem, ex amore vera docentem et per vera miracula suum Evangelium confirmantem, non receperunt. Ideo mittet illis hunc impostorem, qui per efficaciam seductionis et imposturæ, per falsa miracula, variisque fallendi artificis, in errorem et mendaciam illos pelliciet, ita ut mendacio credant qui veritati fidem non possunt adhibere. O terribilem peccati poenam! eo sanè terribiliorem quod nimis seculitur hæc poena, et quod illentibus et liberis recipient; liberent enim et liberè erroribus et mendaciis in suam perniciem credent. Hæc erit terribilis et justa incredulorum et præcipuè obstinatorum Juliorum poenis: Antichristo mendaci credent qui Christo veritati credere noluerunt. Nota ad litteram explanationem: Deus mittet Antichristum: Deus permittit Antichristum per operationem Satanae seducera: hinc fiet ut qui Christo non crediderunt credant mendacio.

VERS. 11. — UT IUDICENTUR OMNES... Hincque patet quid sint inexcusabiles, et quomodo se habebunt Iudæi coramque similes, qui Christo veritati, vera docenti, et vera miracula facienti, non crediderunt; Antichristo autem mendaci, seducenti, falsa miracula facienti, adhaerent, ejusque sceleratos mores secuti sunt. Itaque fallacia seductionis Antichristi nocet illis qui alios perituri erant, seu, ut ait Chrysostomus, his qui, etiam si non accessissent Antichristus, non credidissent Christo. Justum est autem ut i qui veritatem respiciunt in errorem incidunt; et qui salvari nolunt à Deo deserunt, tradantur diabolo. Supradictorum resumptio et in hæreticos antimiserio.

Inscopus de Antichristo actus ab Apostolo: ejus persone singularitatem, mores improbos, et ohi eos

VERS. 10. — ET IN OMNI SEDUCTIONE iniquitatis his qui perent, ut omni arte et modo seducat homines ad iniquitatem, ut perant et damnentur.

ED QUOD CHARITATEM VERITATIS non receperunt ut salvi fierent. Repprohi illi seducuntur ab Antichristo: justitia Dei permittentis illi exigente, propterea quod veritatem à Christo annuntiatam, seu veritatem et amplecti debebant non receperunt, ut, ea per fidem suscipere, salvi fierent.

VERO MITTIT ILLIS DEUS OPERATIONEM ERRORIS per Antichristum, ut credant mendacio. Hæc operatio Antichristi ab eo fiet hoc fine, ut homines credant ejus mendacio in seipso, hæc opera Antichristi impellat homines, scientibus eos credere mendaciam. Quasi spual Deum i seipso, quam ut qui veritatem suscipere noluerunt, in errorem incidunt, et falsitatem credunt.

VERS. 11. — UT IUDICENTUR OMNES qui non crediderunt veritati, etc.: q. d.: Ut iusto Dei iudicio arguantur et condemnentur Iudæi, et similes qui Christo et veritati evangelicæ per Christum saltem credere noluerunt, sed mendacem Antichristum receperunt.

infidelium exitum descripsit, v. 5. Illius in Deum rebellionem et Christo oppositionem, nec non superbissimam insolentiam, v. 4. Quando venturus sit, quid adventum ejus retardet aut promoveat, quia praesens clarè dicitur, obscuro scribitur, sed ita ut possit etiam à nobis conjici, v. 5, 6. Interim, donec appareat palmam, in figuris et sui similibus latere et operari movet, v. 7. Ejus, cum appaverit, potentiam satanicam et praestigias diabolicas describit, v. 9. In quos hanc potentiam sit exercituros, quosque seducturos, v. 10; et quare, v. 11; ejus denique mortem, v. 8.

Quid clarius et distinctius in Scripturis? Hoc praedixit ne decipiantur qui tunc erant, ait D. Johannes Chrysostomus. Adhuc. Hanc Antichristi imaginem adeo vivis et propriis coloribus depinxit, ut ab omnibus omnium Christianis agnosceretur ille impius, nullusque ab eo deciperetur. Adhuc et quod in v. 5 dixit: Quasi spiritu prohibeo. tunc providisset Apostolum futuram nostri temporis licetiorum impotentiam (que Christi Vicarium, Romanum Pontificem, non veretur Antichristum nominare), eamque Paulus ex tunc reprimere voluisset, idè ipsis praedixit: Antichristus homo erit singularis et unus, non multi, sicut Romani pontifices. Homo erit seculatissimus, non sanctus, quales saltem multi Romani pontifices. Homo Deo et Christo contrarius, cultum Dei destruens, et solus in Deum adorari volens: non ita Romani pontifices, qui Deum et Christum adorant, cultum Dei et Christi estagant et promouent, qui nec eoli volunt et adorari ut Deus. Homo erit in quo et per quem diabolus signa faciet et prodigia. Ubi haec in summo Pontifice, et reliqua alia?

O astutiam diabolicam! haeretici sunt Antichristi rudimenta, figurae et praesertores; Antichristi iudicantem arcem peragunt; ipsius adventum suis deflectionibus et apostasiis promouent. Veniat ille impius, cum per multas singulares apostasias facia tandem fuerit apostasia generalis. Et ut ipsi securius et tranquillius Antichristi negotia peragant, sicque ejus adventum citius promoveant, duplici eos excitate ferit diabolus: non vident quae sunt, vident quae non sunt: Antichristum in seipso non agnoscunt, seu Antichristi in semetipsis typos et figuras non vident; Antichristum in Romanis pontificibus fingunt, in quibus nullus Antichristi character.

Anaduversio in Grotium.

Hae excitate quidem non laboravit Grotius, sed maximam temeritatis notam incurrit dum hoc quod Apostolus de uno Antichristo praedixit in hoc capite, de duobus hominibus Caio Caligula et Simone Mago intellexit. Temeraria est, inquam, haec opinio Grotii, et maxime temeraria. Primo, quia contra communem omnium sanctorum Patrum et doctorum sententiam, etiam antiquorum, qui Apostoli sensum à viris apostolicis, ut non dicam ab Apostolis ipsis, receperunt. Secundo, quia nulla solida ratione, vel auctoritate, sed temerario probris et erroneo fundamento falsitatis id dixit Grotius.

Quodnam est istud fundamentum? Illud in Epistola praefatione declarat his verbis: Jam tribus locis vidimus opinatum esse Paulum se vivo posse evenire iudicium illud ultimum et universale.

Ex hoc fundamento colligit Grotius primo, quod Pauli prophetae quae sunt in capite hujus Epistolae secundo spectare debeant ad res quae intra unius vitae spatium poterant contingere. Colligit secundo, historia cum vaticiniis collata, non de aliis agi quam de Caio imperatore et de Simone Mago, quorum res actae verbis prophetiae ad amissim congrunt. Verba sunt Grotii in Praef. Epist. secunde ad Thessal.

Cui ut respondeam, prophetae verbis utor: *Abgenu egyptum invocat*; temeritas temeritatem attrahit. Ex tribus locis male intellectis, scilicet intellectis secundum Grotii sensum, non secundum Patrum sententiam, audeo dicere Grotius quod Apostolus circa iudicii tempus erraverit et errorem docuerit. Ergo Paulus non est praedicator veritatis, sed falsitatis. Ergo Pauli Epistola, saltem haec in parte, falsa sunt et erroneae. Quis Christianus hoc non horreat? Hoc tamen dicere non veretur Grotius, et ex hoc errore duo falsa colligit et temeraria. Tantum enim abest ut hoc opinatus sit Paulus, idque docuerit, quod asserit Grotius; quinimo, quia Thessalonicensium partim à pseudo-apostolis decepti, partim à suppositis Pauli litteris terribi, partim etiam à prima ejusdem Pauli Epistola male intellecta, quia, inquam, turbabantur et timebant ne instaret dies Domini, idè Paulus totis viribus studeat hunc Thessalonicensium terrorem amovere, eosque rogat et vehementer hortatur ut nemini cuiquam, sive prophetae, sive spiritali, credant dicenti quoniam *instat dies Domini*. Si ergo in propria persona locutus est, in prima sua Epistola, ubi de resurrectione, quasi suo tempore futura fuisset, hujus rei rationem reddidi in explicatione v. 15, cap. 4, scilicet, ut doceret fideles diem iudicii semper praesentem habere, et ad illum sese continue preparare. Temeritatis ergo, et quidem maxime, non potest excusari Grotius, id asserens contra communem sanctorum Patrum et doctorum sententiam, idque sine fundamento.

Sed praeterea falsum est quod Caio Caligulae conveniant quae Paulus hujus capitis versibus 5 et 6 dicit. Equidem Caius adorari voluit ut Deus, sed non fuit adoratus in templo Dei, nec illius statua fuit in eo collocata, nec ipse aliorum deorum, seu idolorum, absoluti cultum ut solus adoraretur. Non minus falso Grotius Simone Mago adaptat quae Paulus hic, v. 8, 9, 10, dicit. Ex ipsi enim hujus capitis textu, et ex aliis Scripturae locis, patet quod in novissimis seu ultimis mundi temporibus venturus sit ille seductor de quo haec agitur; non in primo Ecclesiae saeculo in quo Simon. Omisit alia multa quae ex Scripturis tunc evenire debent, de quibus Cornelius à Lapide in fine hujus capitis; quorum nulla nec Caligula, nec Simon Magi temporibus contigerunt, et quae consequenter omnia simul juncta Grotiane opinionis falsitatem cuiuscumque fidei Scripturis credenti demonstrant.

VERS. 12. — NOS AUTEM DEBEMUS GRATIAS AGERE...

Post haec duo signa, ab Apostolo data, quae Christi adventum praecessura sunt, poterant Thessalonicenses convinci quod nondum instaret ultimi iudicii dies, quia nostrum signum appaererat; debebant ergo tranquillo animo fieri. Sed quia tristia sunt et horrenda quae de Antichristo et de peremptibus dicta sunt, hinc Paulus ut Thessalonicenses solaret, et ex omni parte quietos reddat et securos, eos ex peregrinitum numero subtrahit, et pro illorum salute Deo gratias agit. *Nos autem debemus...*, quasi diceret: Pavent ergo et terrore concitantur omnes increduli; Nos autem latitiam perfuni, *debemus Deo gratias semper agere pro vobis, fratres à Deo dilecti*, eò quod vos tanquam primitivis sibi gratas ad salutem elegit. Vos scilicet per Spiritum sanctum sanctificando, et vobis fidem veram sanctitatis germen inspirando, elegit, sibi separavit, e gentilitatis massa scilicet ad Christianismum, quae unica salutis est via. Quomodo elegit? *Per sanctificationem spiritus et fidem veritatis*, ait Syr. Id est, vobis in baptismum gratiam sanctificantem et veram fidem infundendo. Agitur ergo de electione ad gratiam.

ELEGIT VOS PRIMITIVAS. Graecum habet, *ab initio, et ætè*. Noster interpres legit, *ἀρχαῖς*. Primitivae dicuntur Thessalonicenses, quia eis inter primos praedicavit Paulus, eosque ad salutem convertit.

Nota his in verbis varias Thessalonicensium cum infidelibus oppositiones. Perturbant illi: vos autem elegit Deus ad salutem. Iudicabuntur illi et damnabuntur, quia veritatis non crediderunt, sed iniquitati consentirent: vos vero salvabimini, quia veritatis credidistis et sanctitati studuistis. Et ob hoc *debemus nos, à fortiori et vos, Deo semper agere gratias*: hoc enim Dei donum est. Donum quod vos dilexit, quod elegit, quod, quasi primitivas salvandorum, elegit, quod sanctificavit, non per opera, sed per fidem veritatis quam dedit ipse vobis. Vido quomodo nihil ostendit esse eorum, sed totum Dei, ait S. Chrysostomus. Vide ergo et tu, o Christiane, qui tale donum recepisti, quales debeas et Deo gratias agere.

VERS. 15. — IN QUA ET VOCAVIT VOS. Graecè, *in qua*, in qua, scilicet in ea de quibus supra.

VERS. 12. — NOS AUTEM DEBEMUS GRATIAS AGERE DEO SEMPER PRO VOBIS, etc. q. d.: Elegit aut assumpsit vos Deus in salutem, mediis ad eam concessis, inquiri sanctificatione spiritus et fide veritatis.

VERS. 15. — IN QUA, ad quam, scilicet fidem et sanctificationem, et vocavit vos per Evangelium nostrum, etc. Ut per fidem, gratiam et saltem major gratia Christo illorum sancti acquiratur, ita Chrysostomus, hinc voluisse Thessalonicenses per Evangelium Pauli in acquisitionem gloriosam Christi Domini, hoc est, ut ejus essent gloriosa possessio, sanguine ipsius adquisita.

VERS. 14. — *Inquam, fratres, stete*, id est, persistite firmi et constantes in fide et vocatione vestra, quia vos Deus per gratiam suam dignatus est.

Et tenete doctrinam quae dicitur: Graecè, quae docti estis, id est, quas ego vos docti.

Sive per sermonem, sive per epistolam nostram. Traditiones vocat doctrinas et instituta religionis christiana, sive ea pertinent ad fidem, sive ad externam

Cum nostro interprete, in quam fidem et sanctitatem vocavit et adduxit vos Deus.

PER EVANGELIUM nostrum, id est, per nostrum ministerium. Ecce medium, praedicatio Pauli.

IN ACQUISITIONEM GLORIOSAE DOMINI nostri Jesu Christi, id est, ut acquiratis caelestem gloriam quam possidet Christus Dominus in caelis. Seu, sicut veritè Syrus, ut *decori suis Domino nostro Jesu Christo*, id est, ut per vos laudetur et gloriam consequatur Dominus noster Jesus Christus. Seu ut silis acquisitioni, vel populus acquisitus gloriae Christi. Adest flans et Dei vocantis et Pauli praedicantis. Hoc sensu dixit alibi Paulus, *cupisti esita pretio magno*, sui scilicet sanguinis; *glorificate ergo Deum*; ipsius tunc estote. Hoc sensu, D. Petr. prime epist. 2, 9. *vocavit populum acquisitionis*, id est, Christi possessio, ejus sanguine acquisita. O anima christiana tanti valet! tanti te Christus eruit! sis tandem illi tota, ut aliquando sit tibi totus; sis nunc illius acquisitio, ut tua sit in aeternum acquisitio.

VERS. 14. — *Inquam, fratres, stete*, id est, constantes estote in fide et vocatione vestra, et firmiter servate traditiones quae à nobis accepistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram. Hinc perspicuum est primo quod jam scripserat D. Paulus, et idè haec Epistola non sit omnium prima, ut voluit Grotius. Secundo, quod scripta et non scripta praecipua dederit apostoli, et utraque sint observatione digna. Hinc et colligitur Ecclesiae traditionem fide dignam esse. Hoc expressit notat D. Chrysostomus et Theophilactus: traditio est, nihil queras amplius. Hoc et ipse Grotius ejus verba refero: Duobus modis docentur Apostoli, loquendo et scribendo, et per in utroque auctoritas; et praecessit locutio, secuta est scriptura. Multa quidem quae dixere apostoli, etiam scripsere, ut non sania, quia satis erat quoddam in usum Ecclesiarum esse introducta, ita ut nihil opus esset et per Epistolam praecipit, in transcursum tamen et horum interdum fit mentio; Grotius, adnotat, in secunda Epist. ad Thessal., cap. 2, v. 15.

VERS. 15. — *Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, qui Christi Pater est per naturam, noster vero per gratiam.*

cautum religionis, ut sunt caeremoniae. Nota hic locum pro traditionibus apostolicis, scilicet tam ea esse servanda quae verbo et viva voce tradiderunt apostoli, quam quae scripta in sacris Litteris reliquerunt. Certè prior est anima quam littera, et prior sermo quam liber, et prior sensus quam stylus, dicit Tertullianus, lib. de Testimonio animae.

VERS. 15. — *Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster*; id est, is qui est Deus et Pater noster; unum enim eundemque personam Dei Patris, non duas significat.

Qui dilexit nos, ut Pater filios quos consuevit per adoptionem suos heredes, ac filii sui naturalis colere.

Et dedit consolationem aeternam in spe et propostu aeternae gloriae et beatitudinis, et *spem bonam in gratia*; id est, per gratiam, per quam habentis spem vitae aeternae: per gratiam enim quasi per semen speramus nos messuros fructum vitae aeternae.

Qui dilexit nos... et per gratiam suam, qua est semen aeternae gloriae, nos consolatus est sp̄ bonorum aeternorum.

Vers. 16. — EXHORTETUR CORDA VESTRA; ipse, inquam, uterque cordibus vestris istud solatium imprimat, et confirmet in omni opere bono et sermone, vosque sic stabiliat in bonâ doctrinâ et in opere bono, ut loca iocundissimi et faciliis. Post exhortationem precatione finit, quasi diceret : Ipse Jesus Christus Salvator noster, et Deus Pater noster, sit cordium vestrorum consolator, vel exhortator (Graec. enim significat utrumque) et confirmator. Internâ scilicet

Vers. 16. — Exhortetur corda vestra, consoletur, et confirmet in omni opere et sermone bono. Scisus est :

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° Ad tunc consolationem, a discere cum gaudio et nota quid homini vere christiano, de peccatis veri dolent, et in Jesum Christum, Salvatorem mundi, sperant, multo magis optandus et desiderabilis sit quam metuentis adventus Domini. Hujus consolatione veritatis rationes vide in commentario, v. 1. Ibidem vide responsiones objectionibus timorem supradictis. Id etiam vide potes 1 ad Thessal. 5, 3. De peccatis istaque dicit, spera in Jesum Christum, tuique Salvatoris adventum opta.

2° Ad tua solent securitatem, qua prorsus incertum est hujus adventus dominici tempus, solumque Deo cognitam, juxta Christi Domini monitum, in omni loco, omnique tempore vigila; tanquam servus fidelis et prudens, expecta Dominum, tumbis praecinctis, lucernas tenens in manibus, semperque paratus. Vide dicta v. 5.

3° Ex v. 6, discere quid agendum in Scripturae difficultatibus, et in rerum obscuritate quas Deus nobis clare revelare voluit. Hanc ipsam Dei voluntatem humiliter adora, et de infideli ejus sapientia plene persuasus, tu te ei submitte. Libenter ignora quae Deus à te vult ignorari, et ne praesumas sapere plus quam oportet sapere. Recordare quod Deus, etiam absconditis, sit adorandus. Veritates istaque ab ea reprobis grato quidem animo suscipe, crede, amplectere, exsequere.

CAPUT III.

1. De cetero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat, et clarificetur, sicut et apud vos;
2. Et ut liberemur ab impietatis et malis hominibus; non enim omnium est fides.
3. Fidelis autem Deus est, qui confirmabit vos, et custodiet à malo.
4. Confidimus autem de vobis in Domino, quoniam quae precipimus, et facitis, et facietis.
5. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei et patientia Christi.
6. Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni

consolatione hortetur et impellat animos vestros ad observationem doctrinae vobis traditae, et ad honorem operum consummationem, ut ad salutem ad quam vocati estis valeatis pervenire. Deus solus cordium vestrorum consolator, exhortator et confirmator, gratias sine unctione et perfusione cor sic consolatur ut et illud exhortetur, et confirmet et impellat ad omne bonum opus. Deus cordis mei, cor meum gratia tua haec perfunde, unctione penetra, ut in te divina perfusum credenda credat; unctione penetratum, dilatatum, viam mandatorum horum currat.

Et stabiliat vos ac perseverare faciat in omni bonâ doctrinâ, atque in omni genere bonorum operum.

Absecundata vero Dei reverere, adora, et contra Dei voluntatem penetrare ne tentaveris.

4° Ex v. 7, discere quid sint impij et haeretici. Nimirum Antichristi rudimenta et praecursores. Vide ibi dicta in commentario. Hincque concludit quod dixit D. Joannes, primus Epistola cap. 2, v. 22 : Nunc Antichristi multi facti sunt.

Antichristus jam est in mundo, in quo scilicet infirmitas et rudimentis; vide v. 7. Attende itaque et vide quomodo cantu ambules, cum quibus converseris et vivas, et tu tibi cave.

5° Assutium diaboli in haereticis vide et nota v. 11. Ipsi sunt Antichristi; et ne se ut tales agnoscant, dupli. opacitate ferit eos diabolus : Antichristum in semetipsis non vident, in quibus est de facto; in Papa vident, in quo non est. Hincque discit quam timenda sit mentis caecitas, et quam horrenda haereticis pervertitis quâ diabolus tot homines excecet.

6° Ex v. 10, discere quam terribile sit Christo, veritati et charitati, non credere. Hoc enim est iudicium mundi. Hoc veritatis et charitatis oblate repugnans gravissimâ infidelitatis et caecitatis poena punitur. Catholicus ergo veritati credens, sanctitati studentis, Deo gratias agat, quod eum elegit in salutem per sanctificationem spiritus et fidem veritatis; v. 12. In quâ fide constanter perseverans, Christo mente, corde, opere, jugiter adhaereat.

CHAPITRE III.

1. Au reste, nos frères, priez pour nous, afin que la parole de Dieu se répande de plus en plus, et qu'elle soit partout en honneur, ainsi qu'elle l'est parmi vous;
2. Et afin que Dieu nous garantisse des hommes déraisonnables et méchants, car la foi n'est pas commune à tous;
3. Mais Dieu est fidèle, et il vous affermira et vous préservera du malin esprit.
4. Quant à vous, nous avons cette confiance en la bonté du Seigneur, que vous accomplissez, et que vous accomplirez toujours ce que nous vous ordonnons.
5. Que le Seigneur vous donne un cœur droit dans l'amour de Dieu, et dans la patience de Jésus-Christ.
6. Nous vous ordonnons, nos frères, au nom de Notre-Seigneur Jésus-Christ, de vous retirer de tous ceux d'entre vos frères qui se conduisent d'une ma-

fratre ambulante inordinatè, et non secundum traditionem quam acceperunt à nobis.

7. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos; quoniam non inique finimus inter vos :

8. Neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore et in fatigatione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus :

9. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos.

10. Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiamus vobis : quoniam si quis non vult operari, nec manducet.

11. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare iniquè, nihil operantes, sed curiosè agentes.

12. Is autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus, et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes, sumum panem manducent.

13. Vos autem, fratres, melius debetis beneficiarios.

14. Quod si quis non obediat verbo nostro per epistolam, bene notate, et ne commisceamini cum illo, ut consulatur :

15. Et nolite quasi inimicam existimare, sed curripite ut fratres.

16. Ipse autem Dominus pacis, det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis.

17. Salutatio mea manu Pauli; quod est signum in omni epistola : ita scribo.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Thessalotensem orationem interpellat, v. 1, 2. Et vicissim auxilium Dei promittit, v. 5. Confidit quod, Deo juvante, sua praeccepta servabunt, v. 4; et ob id Deum orat, v. 5. Praecipit ergo ut otiosos et iniquos vitent, v. 6; ipse apud eos non vixit otiosus, sed die nocteque laborans.

PARAPHRASIS.

1. De cetero, fratres, orate pro nobis (Evangelii ministris) ut Evangelica doctrina per nostrum ministerium feliciter et cito progurgat, et ubique habeatur in honore, sicut apud vos.
2. Et propterea orate ut liberemur ab hominibus improbis et facinorosis (qui nobis resistunt, cursantque sicut Evangelii), non enim omnes Evangelio credunt.
3. (Ne tamen ideo turbemini,) fidei enim est Deus, qui vos in fide confirmabit, vosque liberabit à malo.
4. De vobis optimè spero, confidoque quod per Dei gratiam et faciliis modo, et deinceps facietis iudicium, quae vobis praecipio.
5. Confido, inquam, sed et propterea rogo, ut Dominus corda vestra dirigat (faciatque vos recta via ambulare) in charitate Dei et patientia Christi.
6. Praecipimus autem vobis, auctoritate nobis à

niere deregèdè, et non solum la tradition qu'ils ont reçue de nous.

7. Car vous savez vous-mêmes ce qu'il faut faire pour nous imiter, puisqu'il n'y a rien eu de deregèdè dans la manière dont nous avons vécu parmi vous :

8. Et nous n'avons mangé gratuitement le pain de personne; mais nous avons travaillé jour et nuit avec peine et avec fatigue, pour n'être à charge à aucun de vous.

9. Ce n'est pas que nous n'en eussions le pouvoir, mais c'est que nous avons voulu nous donner nous-mêmes pour modèle, afin que vous nous imitassiez.

10. Aussi lorsque nous étions avec vous, nous vous déclarions que celui qui ne veut point travailler ne doit point manger.

11. Car nous apprenons qu'il y a parmi vous quelques gens huppés, qui ne travaillent point, mais qui se mêlent de ce qui ne les regarde pas.

12. Or nous enjoints à ces personnes, et nous les conjurons par Notre-Seigneur Jésus-Christ, de manger leur pain en travaillant en silence.

13. Et pour vous, nos frères, ne vous laissez point de faire le bien.

14. Si quelqu'un n'obéit pas à ce que nous ordonnons par notre lettre, notez-le, et n'avez point de commerce avec lui, afin qu'il en ait de la confusion.

15. Ne le considérez pas, néanmoins, comme votre ennemi; mais avertissez-le comme votre frère.

16. Cependant je prie le Seigneur de paix de vous donner la paix en tout temps et en tout lieu. Que le Seigneur soit avec vous tous.

17. Je vous salue ici de ma propre main, moi Paul; c'est-à-dire mon séing dans toutes mes lettres; j'écris ainsi.

18. La grâce de Notre-Seigneur Jésus-Christ soit avec vous tous. Amen.

ANALYSIS.

v. 7, 8, 9; Inque notat ad laborandum coarctatur, v. 10, 11, 12. Quod si quis contra sit contumax, notetur ut elidat, v. 14; non tamen ut inimicus separatur, sed ut frater corrigatur, v. 15. Nequique peccati eis appareat et gratiam, v. 16, etc.

- Christo Domino data, ut eorum fratrum familiarem fugatis consuetudinem qui vivunt inordinatè, et inordinatè, et non servant cum justificationem quam à nobis acceperunt verbis et exemplis.
- Ipsi enim scitis quanta vobis dederimus exempla, et quomodo nos oporteat imitari; non vitam enim apud vos gessimus inordinatam, nec otiosi finimus, nec iniqui.
- Neque gratis ab aliquo vestrum panem accepimus manducandum, sed cum labore et sudore, die et nocte assidue laborantes, ne cui vestrum essemus oneri.
- Non quod nobis dessetis vos vestris vivendi sumptibus, sed et in nobismetipsis exhiberemus vobis exemplar quod imitaremini.
- Etiam enim apud vos essemus, praecipiebamus ut quisquis operari noluisset, is nec manducet.
- Siquidem audivimus quosdam esse apud vos

Qui dilexit nos... et per gratiam suam, qua est semen aeternae gloriae, nos consolatus est sp̄ bonorum aeternorum.

Vers. 16. — EXHORTETUR CORDA VESTRA; ipse, inquam, uterque cordibus vestris istud solatium imprimat, et confirmet in omni opere bono et sermone, vosque sic stabiliat in bonâ doctrinâ et in opere bono, ut loca iocundissimi et faciliis. Post exhortationem precatione finit, quasi diceret : Ipse Jesus Christus Salvator noster, et Deus Pater noster, sit cordium vestrorum consolator, vel exhortator (Graec. enim significat utrumque) et confirmator. Internâ scilicet

Vers. 16. — Exhortetur corda vestra, consoletur, et confirmet in omni opere et sermone bono. Scisus est :

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1° Ad tunc consolationem, a discere cum gaudio et nota quid homini vere christiano, de peccatis veri dolent, et in Jesum Christum, Salvatorem mundi, sperant, multo magis optandus et desiderabilis sit quam metuentos adventus Domini. Hujus consolatione veritatis rationes vide in commentario, v. 1. Ibidem vide responsiones objectionibus timorem supradictis. Id etiam vide potes 1 ad Thessal. 5, 3. De peccatis inique dote, spera in Jesum Christum, tunc Salvatoris adventum opta.

2° Ad tunc solent securitatem, qua prorsus incertum est hujus adventus dominici tempus, solumque Deo cognitam, juxta Christi Domini monitum, in omni loco, omnique tempore vigila; tanquam servus fidelis et prudens, expecta Dominum, tumbis praecinctis, lucernam tenens in manibus, semperque paratus. Vide dicta v. 5.

3° Ex v. 6, discere quid agendum in Scripturae difficultatibus, et in rerum obscuritate quas Deus nobis clare revelare voluit. Hanc ipsam Dei voluntatem humiliter adora, et de infideli ejus sapientia plene persuasus, tu te ei submitte. Libenter ignora quae Deus à te vult ignorari, et ne praesumas sapere plus quam oportet sapere. Recordare quod Deus, etiam absconditis, sit adorandus. Veritates inique ab ea reprobis grato quidem animo suscipe, crede, amplectere, exsequere.

CAPUT III.

1. De cetero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat, et clarificetur, sicut et apud vos;
2. Et ut liberemur ab impietatis et malis hominibus; non enim omnium est fides.
3. Fidelis autem Deus est, qui confirmabit vos, et custodiet à malo.
4. Confidimus autem de vobis in Domino, quoniam quae precipimus, et facitis, et facietis.
5. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei et patientia Christi.
6. Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni

consolatione hortetur et impellat animos vestros ad observationem doctrinae vobis traditae, et ad honorem operum consummationem, ut ad salutem ad quam vocati estis valeatis pervenire. Deus solus cordium vestrorum consolator, exhortator et confirmator, gratia sine unctione et perfusione cor sic consolatur ut et illud exhortetur, et confirmet et impellat ad omne bonum opus. Deus cordis mei, cor meum gratia tua in me perfunde, unctione penetra, ut in te divina perfusum credenda credat; unctione penetratum, dilatatum, viam mandatorum tuorum currat.

Et stabiliat vos ac perseverare faciat in omni bonâ doctrinâ, atque in omni genere bonorum operum.

Absecundata vero Dei reverere, adora, et contra Dei voluntatem penetrare ne tentaveris.

4° Ex v. 7, discere quid sint impij et haeretici. Nimirum Antichristi rudimenta et praecursores. Vide ibi dicta in commentario. Hincque concludere quod dixit D. Joannes, primus Epistola cap. 2, v. 22 : Nunc Antichristi multi facti sunt.

Antichristus jam est in mundo, in quo scilicet infirmitas et rudimentis; vide v. 7. Attende inique et vide quomodo cantu ambules, cum quibus converseris et vivas, et tu tibi cave.

5° Assutium diaboli in haereticis vide et nota v. 11. Ipsi sunt Antichristi; et ne se ut tales agnoscant, dupli. opacitate ferit eos diabolus : Antichristum in semetipsis non vident, in quibus est de facto; in Papa vident, in quo non est. Hincque discere quam timenda sit mentis caecitas, et quam horrenda haereticis pervertitis quâ diabolus tot homines excecet.

6° Ex v. 10, discere quam terribile sit Christo, veritati et charitati, non credere. Hoc enim est iudicium mundi. Hoc veritatis et charitatis oblate repugnans gravissimâ infidelitatis et caecitatis poena punitur. Catholicus ergo veritati credens, sanctitati studens, Deo gratias agat, quod eum elegit in salutem per sanctificationem spiritus et fidem veritatis; v. 12. In quâ fide constanter perseverans, Christo mente, corde, opere, jugiter adheret.

CHAPITRE III.

1. Au reste, nos frères, priez pour nous, afin que la parole de Dieu se répande de plus en plus, et qu'elle soit partout en honneur, ainsi qu'elle l'est parmi vous;
2. Et afin que Dieu nous garantisse des hommes déraisonnables et méchants, car la foi n'est pas commune à tous;
3. Mais Dieu est fidèle, et il vous affermira et vous préservera du malin esprit.
4. Quant à vous, nous avons cette confiance en la bonté du Seigneur, que vous accomplissez, et que vous accomplirez toujours ce que nous vous ordonnons.
5. Que le Seigneur vous donne un cœur droit dans l'amour de Dieu, et dans la patience de Jésus-Christ.
6. Nous vous ordonnons, nos frères, au nom de Notre-Seigneur Jésus-Christ, de vous retirer de tous ceux d'entre vos frères qui se conduisent d'une ma-

fratre ambulante inordinatè, et non secundum traditionem quam acceperunt à nobis.

7. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos; quoniam non inique finimus inter vos :

8. Neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore et in fatigatione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus :

9. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos.

10. Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiamus vobis : quoniam si quis non vult operari, nec manducet.

11. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare iniquè, nihil operantes, sed curiosè agentes.

12. Is autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus, et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes, sumum panem manducent.

13. Vos autem, fratres, melius debetis beneficiis.

14. Quod si quis non obediat verbo nostro per epistolam, bene notate, et ne commisceamini cum illo, ut consulatur :

15. Et nolite quasi inimicam existimare, sed curripite ut fratres.

16. Ipse autem Dominus pacis, det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis.

17. Salutatio mea manu Pauli; quod est signum in omni epistola : ita scribo.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Thessalonicensium orationes interpellat, v. 1, 2. Et vicissim auxilium Dei promittit, v. 5. Confidit quod, Deo juvante, sua praeccepta servabunt, v. 4; et ob id Deum orat, v. 5. Praecipit ergo ut otiosos et iniquos vitent, v. 6; ipse apud eos non vixit otiosus, sed die nocteque laborans.

PARAPHRASIS.

1. De cetero, fratres, orate pro nobis (Evangelii ministris) ut Evangelica doctrina per nostrum ministerium feliciter et cito progurgat, et ubique habeatur in honore, sicut apud vos.
2. Et propterea orate ut liberemur ab hominibus impolis et facinorosis (qui nobis resistunt, cursantque sicut Evangelii), non enim omnes Evangelio credunt.
3. (Ne tamen ideo turbemini,) fidei enim est Deus, qui vos in fide confirmabit, vosque liberabit à malo.
4. De vobis optimè spero, confidoque quod per Dei gratiam et faciliis modo, et cunctis facietis iudicis, quae vobis praecipio.
5. Confido, inquam, sed et propterea rogo, ut Dominus corda vestra dirigat (faciatque vos recta via ambulare) in charitate Dei et patientia Christi.
6. Praecipimus autem vobis, auctoritate nobis à

niere deregèdè, et non solum la tradition qu'ils ont reçue de nous.

7. Car vous savez vous-mêmes ce qu'il faut faire pour nous imiter, puisqu'il n'y a rien eu de deregèdè dans la manière dont nous avons vécu parmi vous :

8. Et nous n'avons mangé gratuitement le pain de personne; mais nous avons travaillé jour et nuit avec peine et avec fatigue, pour n'être à charge à aucun de vous.

9. Ce n'est pas que nous n'en eussions le pouvoir, mais c'est que nous avons voulu nous donner nous-mêmes pour modèle, afin que vous nous imitassiez.

10. Aussi lorsque nous étions avec vous, nous vous déclarions que celui qui ne veut point travailler ne doit point manger.

11. Car nous apprenons qu'il y a parmi vous quelques gens curieux, qui ne travaillent point, mais qui se méient de ce qui ne les regarde pas.

12. Or nous denuntiamus à ces personnes, et nous les conjurons par Notre-Seigneur Jésus-Christ, de manger leur pain en travaillant en silence.

13. Et pour vous, nos frères, ne vous laissez point de faire le bien.

14. Si quelqu'un n'obéit pas à ce que nous ordonnons par notre lettre, notez-le, et n'avez point de commerce avec lui, afin qu'il en ait de la confusion.

15. Ne le considérez pas, néanmoins, comme votre ennemi; mais avertissez-le comme votre frère.

16. Cependant je prie le Seigneur de paix de vous donner la paix en tout temps et en tout lieu. Que le Seigneur soit avec vous tous.

17. Je vous salue ici de ma propre main, moi Paul; c'est-à-dire mon séing dans toutes mes lettres; j'écris ainsi.

18. La grâce de Notre-Seigneur Jésus-Christ soit avec vous tous. Amen.

ANALYSIS.

v. 7, 8, 9; inique veluti ad laborandum coereantur, v. 10, 11, 12. Quod si quis contra sit contumax, nolatur ut elidatur, v. 14; non tamen ut inimicus separatur, sed ut frater corrigatur, v. 15. Nequique peccati eis appareat et gratiam, v. 16, etc.

- Christo Domino data, ut eorum fratrum familiarem fugatis consuetudinem qui vivunt inordinatè, et inordinatè, et non servant cum justificationem quam à nobis acceperunt verbis et exemplis.
- Ipsi enim scitis quanta vobis dederimus exempla, et quomodo nos oporteat imitari; non vitam enim apud vos gessimus inordinatam, nec otiosi finimus, nec iniqui.
- Neque gratis ab aliquo vestrum panem accepimus manducandum, sed cum labore et sudore, die et nocte assidue laborantes, ne cui vestrum essemus oneri.
- Non quod nobis dessetis vos vestris vivendi sumptibus, sed et in nobismetipsis exhiberemus vobis exemplar quod imitaremini.
- Etiam enim apud vos essemus, praecipiebamus ut quisquis operari noluerit, is nec manducet.
- Siquidem audivimus quosdam esse apud vos

inquietudo disciplinam solvit, causat inordinationem; et ceterum otiosi et curiosi omnibus sese immisceant, inquieti sunt et alios inquietant, sique ordinem et pacem perturbant. Hoc hominum genere nihil in societate pejus: hinc non mirum, si tantâ severitate eos coerceret Apostolus. Debet unusquisque Christianus facere quod hic Thessalonicensis præcipit Apostolus, inordinatos vitare.

ET NON SECUNDUM TRADITIONEM... Inter alia vite præcipit, eos vivâ voce doceret Apostolus ut quis laboraret, nullus inerte vacaret, nullus otio, v. 10, hinc non secundum traditionem.

VERS. 7. — *IPSI ENIM SCITIS QUOMODUM OPERATI*... Quia otio valde dediti erant Thessalonicenses, hinc Paulus non verbis tantum laborem eis præcepit, sed et huius instituti dedit exemplum, suis manibus nocte laborans et die. Hinc *ipsi scitis*, quasi diceret: Exemplum dedit vobis, itaque nos imitemini. Nec otiosus fui nec inquietus.

VERS. 8. — *NEQUE GRATIS PANEM MANDUCAVIMUS...* Græcè, *acceptimus*, idem vide primâ Epistolâ, e. 2, v. 9. Sed in labore et fatigatissimo. Græca vox significat laborem graviorum qui defatigare solet et sudorem exprimere.

NOCTE ET DIE OPERANTES. Assiduitatem laboris exprimit. Erat artis scenofactoriæ, seu consuebat tabernacula ex pellibus, quibus milites in castris uterentur. Hinc Origenes, homilii 47 in Numer., ait: Paulus à faciendis tabernaculis terrenis ad cœlestia construenda translatus est.

Observatio moralis.

Sed quod hic magis mirandum occurrit, utraque tabernacula simul facebat, et terrena et cœlestia; et animas convertibat, et manibus laborabat; et Ecclesiâ fundabat, et terrena tabernacula die nocteque consuebat, ne panem, inquit, à nemine gratis acciperem. Pater I Paulus gentium Apostolus, totius orbis doctor, tot et tantarum Ecclesiarum pater, magister, et curator sollicitus, die nocteque laborat, et usque ad defatigationem et sudorem laborat, ut panem gratis non comedat. O spectaculum Deo, et angelis et hominibus, dignum! Dignum, inquam, Dei complacentiâ, angelorum extasi et stupore, hominum admiratione simul et imitatione. Mirentur illud et imitentur præsertim omnes Evangelii et animarum ministri, hincque discant primò apostolici animi libertatem nullo gratuito dono mancipare, munera omnia spernere, temporalia contemnere, cupiditatem omnem, si fieri potest, è cordibus suis evellere.

VERS. 7. — *IPSI ENIM SCITIS QUOMODUM OPERATI*... imitari nos, id est, scitis quale exemplum ipse vobis dederim; quod imitari debeatis.

Quomodo non inquieti sumus inter vos; q. d.: Non sumus apud vos otiosi, ac consequenter nec inquieti, nec turbulenti.

VERS. 8. — *NEQUE GRATIS PANEM MANDUCAVIMUS*... ab aliquo, etc. Mechanicum ergo artem exercent Paulus, puta scenofactoriam, nisi eam prædicatione Evangelii, ut patet Act. 18; unde Origenes, homil. 47 in Numeros: Paulus, ait, à faciendis tabernaculis terrenis

ut spiritualia animo liberali et gratuito largiantur. Qui recipit, ei à quo recipit mancipatur.

Non bene pro toto libertas venditur auro.

Multò minus apostolica libertas corrigendi, veritatem dicendi, injustè petita denegandi, officio suo generosè fungendi. Secundo, discant hinc otium fugere, vitam mollem, delicatam, inutilem cavere, sed laboriosam et penitentem amplecti; tempus nunquam inutiliter terere, sed diu nocteque laborare; modò in divinis laudibus decantandis, modò in lectione et meditatione verbi divini, modò in doctrinâ ejusdem verbi, modò in sacramentorum administratione, modò etiam in quâdam corporali exercitatione.

VERS. 9. — *NON QUASI NOS HABEREMUS POTESTATEM...* Hoc ipsum dixit eis in primâ Epistolâ, cap. 2, v. 7: *cùm possemus, ut apostoli, vobis oneri esse...* Vide hunc locum. Ex Christi ipsius ordinatione, et ex equitate, potestatem habebamus vestro sumptu vivendi. *Aequum enim est ut qui Ecclesiâ servit de Ecclesiâ vivat, et qui spiritualia ministrat carnalia recipiat.*

Sed ET SOMETIPSO FORMAM DAREMUS VOBIS AD IUDICANDUM. Si enim ego, cui jus erat à vobis vite necessaria exigendi, juri meo cedens, diurno nocturnoque labore panem manducandum acquisivi, quantum magis vos, quibus tale jus non est, labore debetis vobis necessaria comparare, non autem otio indulgere, et panem ab aliis accipere gratis!

VERS. 10. — *NAM CUM ESSEMUS APUD VOS...* Nihil novi vobis dico, nam cùm apud vos essem, præcipiebam vobis propriis manibus laborare, addebam adiugium commune: *Si quis non vult laborare...*

Quia Thessalonicenses erant otio valde dediti, ut eos corrigeret Apostolus, et docuit laborandi et doctrinam suam adagiis confirmavit et exemplis suis. Quod autem Thessalonicenses docuit, hoc et docet omnes. Laborandum est, quia homo nascitur ad laborem, et artis ad voluntatem, Job. 5, 7. Quia præterea homo damnatus ad laborem. Post peccatum, labor omnibus hominibus, in Adamo, quasi penitentia generalis et communis, à Deo impositus est. *In sudore vultus tui vesceris pane...* Gen. 5, 49. Hæc conditio panis homini peccatori conceditur. *In sudore...* Labor itaque, sive corporalis, sive spiritualis, omni prorsus homini necessarius. Hinc à labore nullum eximit Apostolus: *Si quis non vult operari: quicumque sit, sive dives, sive pauper, etc.* Nota tamen verba: *Si quis non vult operari: non verò si quis non operatur.* Quia voluntas et cordis dispositio potius à Deo spectantur quam manus et opus. D. Chrysostomus et Theophylactus

ad cœlestia construenda translatus est: mirum consuebat tabernacula ex pellibus, quibus milites uterentur in castris.

VERS. 9. — *NON QUASI NOS HABEREMUS*, id est, habemus, potestatem; gravandi vos scilicet sumptu, et à vobis quasi catechumenis meis alimenta potendi.

Sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad iudicandum nos; id est, ut factò nostro vobis preberemus exemplum quod imitaremini.

VERS. 10. — *NAM ET CUM ESSEMUS APUD VOS*, hoc deo nuntiabamus, id est, prædicabamus, vobis, etc.

orantem et jejunantem à labore corporali non exigunt. At is qui docet non cogitur operari, quia difficilis opus aggreditur, ait Theophylactus.

VERS. 11. — *AUDIVIMUS* (Græcè, *audimus*) ENIM INTER VOS... Audivi tamen quosdam apud vos, licet verbis et exemplis meis edocui, licet etiam à me per primam Epistolam meam jam monitus, vitam tamen otiosam et idèò inordinatam et inquietam, sibi et aliis agere. Vita otiosa est et curiosa, et inquieta, et inordinata, quia, ut dictum est supra, otium curiositatem parit, curiositas, etc. Vide v. 6. Est etiam inordinata, quia contra ordinem Dei, de quo versò procedente.

VERS. 12. — *IS AUTEM QUI EJUSMODI SUNT...* Talibus, quicumque sint, præcipimus, sed et obsecramus... Præcipit ut apostolus, obsecrat ut pater, utrumque autem per Dominum nostrum Jesum Christum. Præcipit ergo auctoritate à Domino nostro Jesu Christo sibi traditâ. Obsecrat Christianos fratres suos per paternam Jesu Christi viscera. Sicut facit sermonem et terribiliorem et blandiorem simul, et ex utraque parte, terroris scilicet et blandimenti, potentiorem. Hæc dicit omnis prelati, Christi vicarius, præcepta sua mitigare, plus obsecrare quàm præcipere, et ad paternam Christi viscera sepius quàm ad divinam Christi auctoritatem recurrere. Utrumque autem, et potestatem et bonitatem, adhibere ubi necessitas est, spiritu et animo ipsius Christi, id est, quo mus est et uteretur Christus, cuius vicies gerit; scilicet ex solâ charitate, ex solâ charitatis motivo, ut corrigatur et salvetur frater, pro quo Christus mortuus est.

UT CUM SILENTIO OPERANTES. Præcipit et obsecro, etc., ut cum silentio, id est, silente, quieti sint, apud se maneat, non cursant, non sint diceas et garruli; non sibi et aliis inquieti. *Operantes*. Laborent, non sint otiosi. Sicut PATER SECUM, labore suo scilicet acquisitionem, manducet: otiosi non suum, sed alienum, comedunt. Silentium opponit inquietudini; laborem otio. Tunc labor utilis est et anime et corpori, cum fit in silentio, animo penitenti, contrito et recolecto.

VERS. 13. — *VOS AUTEM, FRATRES...* Otiosis præcipit ut laborent; punç ceteros fratres, corpus scilicet Ecclesiâ, hortatur ad beneficentiam. Quia dixit de otiosis: Separemini ab eis, statim misericordiâ motus, timensque ne fame pereant, addit: *Vos autem, fratres, ne fatigemini benefacere, nec vestram mu-*

VERS. 11. — *AUDIVIMUS*, id est, audimus, enim inter vos quosdam ambulare inquietos, id est, inordinatos, incompotentes, nihil operantes, sed curiosi agentes. Docet hic Apostolus homines otiosos esse curiosos, garrulos, diceas, etc.

VERS. 12. — *IS AUTEM, QUI EJUSMODI SUNT, DENUNTIAMUS*, id est, præcipimus, et obsecramus in Domino Jesu Christo, id est, per Dominum Jesum Christum.

Ut cum silentio, id est, cum quiete, operentur, suum panem manducant. Operatur ergo cum silentio et quiete, qui rerum alienarum incuriosus, suo operi incumbit.

VERS. 13. — *VOS AUTEM, FRATRES*, etc. Hortor ergo ut ita pergatis, nec delictis, id est, non superstitis, non delasemini, benefacendo, omnibusque cha-

ritatem superet eorum improbitas: etsi non corriguntur, non propterea cessatis eis benefacere. Caritas semper charitas est, id est, semper beneficiat: sicut Deus, ipsa caritas essentialis, bonis et malis benefacit. *Solem suum super bonos et malos orti facit: sic et vos... estote perfecti et boni, sicut Pater vester cœlestis.* Deus in paupere videndus, non attendenda improbitas pauperis.

VERS. 14. — *QUOD SI QUI NON OBEIIT...* HINC NOTATE. Sicut bovem coramptam, ait Erasmus. Et nullum cum eo habebitis commercium. Ecce penam. UT CONFUNDATUR, ut pudore suffusus respiciat. Ecce finem et utilitatem punitionis.

Superiores hic alloquitur, ut contumacem notent. Hæc nota est quasi specialis excommunication. V. 6, communicatio facta est, seu excommunicatio lata in genere: *Denuntiamus ut subtrahatis vos ab omni fratre...* Nunc autem hanc penam restringit ad eos qui post hanc Epistolam admittunt contumaces erunt: hos non tate, publicè ac nominatim eos designat, ut à ceteris fratribus vitentur. Hinc bene potest inferri quòd prius procedere debeat excommunicatio; quòd solis contumaciibus et rebellibus imponi debeat hæc terribilis puniitio; quòd animo non duro, nec acri, aut imperioso, sed potero, misericordiâ et charitate pleno; non ut perdat frater, sed ut sanetur infirmus; eo itaque animo, quo porrigitur medicina.

VERS. 15. — *ET SOLITE QUASI FRATREM...* Ecce rursus paternam Pauli viscera præ teneritullæ commota. Timens ne ob id ipsum infirmus ille desperans à fraternitate decidat, aut excludatur, addit: *Noctè quasi frater, inquit, existimare, sed ET FRATREM, fraternâ charitate corrumpit.* Sic aquibus servanda, ut non ledatur charitas. Iustitia à misericordiâ nunquam est separanda, sed utraque semper jungenda. Etiam excommunicatum debet superior, ut frater, animo benevolè prosequi, et eleemosynam et corporalem et spiritualem porrigere, et panem dare famem patienti, v. 13: *Vos autem, fratres...*, et cum mansuetè corrigere, ut respiciat. Theophylactus hæc in eos qui pauperibus dote denegant elemosynam: Propter te, inquit, pauperie afficitur, ut tu per Clementiam tuam quam illi exhibes vulnèra tua curare possis; in verò equi qui tui causâ inops est repellis; qualis sunt ista stupiditas!

VERS. 16. — *ISQUE AUTEM DOMINUS PACIS...* Vide paraphrasim.

ritatem exhibendo.

VERS. 14. — *Quod si quis non obediit verbo nostro per epistolam; q. d.: Si quis non obediit præcepto meo, quod per hanc epistolam vobis significo, hinc notate.* Id est, signale, ut signarentur laves corrupte, inquit Erasmus, ut vitentur ab omnibus.

Et ne commoneamini, id est, nolite conversari et commercium habere, cum illo, ut confundatur. Ut scilicet videas so ab omnibus vitari et negligi, pudet, puniatur, et corrigatur.

VERS. 15. *Et nolite quasi frater existimare, etc.* Id est, admonete, et quasi mentem quam amittit, reddite ac raponite, innotite consiliis.

VERS. 16. — *Ipsè autem Dominus pacis, Deus fœcis, auctor et amator pacis, det vobis pacem sempiternam,*

In omni loco. Noster interpres legit *de avari avaris*, in omni loco. Graeca nunc habent *de avari avaris*, in omni loco. Nostra lectio, melior, optat pacem semper et ubique, quae per Dei gratiam haberi potest; omnimodo verò reservatur in caelis.

Vers. 17. — SALUTATIO MEA... Hucusque per amantem scriptis, cui scilicet Epistolam dicitur Apostolus, nunc verò propria manu salutatur.

Quod est signum in omni Epistola. Ita scribo, id est, sic in a propria manu salutationem scribo, hucusque salutatio, mea manu scripta, signum est quo

id est, semper, perpetuo, in omni loco, in omni tempore.

Domini ut cum omnibus vobis, scilicet per gratiam suam.

Vers. 17. — *Salutatio, mea manu Pauli*; q. d.: Salutationem hanc quae vos saluto, ego Paulus mea

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

1° Ex v. 5 discite quam merito sancta Ecclesia, à Spiritu sancto semper directa, per annum in suis officiis orat, et vobis nos exemplo docet orare: *Domini autem dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi*. Charitas et patientia sunt recta salutis semita. Hinc ut rigne virtuti nobis semper studeamus. Nostrum itaque votum continuum, omnimode orationum nostrarum summa lux esse debet: *Domini dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi*. Deus à nobis est super omnia diligendus. Ab hoc autem amore, et consequenter à salutis via, nos continue retrahat fallacia hujus mundi hura. Hinc fugiter orandum: *Domini dirigat corda nostra in charitate Dei*. Diligam te, ó Deus cordis mei, diligam te ex toto corde meo; nec sinas minimum illius partem ad bona creata effluere. Vide v. 5. et observationem moraleam. Mala hic sunt inevitabilia; necessarii patientium. Hinc rursus orandum: *Domini dirigat corda nostra in charitate*

omnis germana Epistola mea à suppositiis discerni potest.

Hae autem salutatio est quae sequitur:

Vers. 18. — GRATIA DOMINI VOSTRUM IESU CHRISTI SIT OMNIBUS VOBIS. AMEN. Hinc verba pro eo quod est, vale, scribere soletat, ait Theodoretus. A gratia orsus est, et in gratiam finit, ait Theophylactus. Hanc semper toto corde desideremus, sine qua nec opus bonum incipere possumus, nec exsequi, nec proficere.

manu subscribo.

Quod est signum in omni epistola, ita scribo. Ut nos epistolis vale subscribimus, ita Apostolus subscribitur.

Vers. 18. — *Gratia Domini nostri Iesu Christi, etc.*; hoc enim hactenus omnibus eius epistolis subscribitur inveniatur.

ritate Dei et patientia Christi. Patiar ut Christus, eo animo quo passus est Christus. Patiar itaque ad Dei gloriam, ad peccatorum meorum expiationem, et ad aeternam beatitudinis meritum; sicut Christus passus est ad Dei gloriam, ad peccatorum nostrorum remissionem, ad aeternam beatitudinem nobis promerendam. Alia vide v. 5.

2° Mirare, et pro tuo modulo imitare sanctum Paulum animas convertentem, et manibus laborantem; Ecclesias fundentem, et cuncta aeterna tabernacula construentem. Ne panem, inquit, à quopiam gratis acciperem. Hocque mirabili edoctus exemplo, labora, munera respice, spiritualia gratis largire.

3° Nota quod laborandum. Quare? vide v. 10. Modum sanctè laborandi, v. 12.

4° Paterna Pauli viscera, in v. 13, 14, 15, observet et imitetur omnis ecclesiasticus superior.

Corollarium pietatis, etc.

Cap. V. Ex fide iustitiam spe gloriamur, etiam in adversitatibus. Per unius Christi obedientiam iustificamur.

115-114
113-116
114-118

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. VI. In Christo baptizati sumus. Servi facti iustitiae, tradamus membra nostra in obsequium iustitiae ad vitam.

155-156
154-158
157-158

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. VII. Christo servandum in novitate spiritus. Occasione legis, quavis ea foret sancta, ne quis se exerceret peccatum.

149-150
151-152
153-154
155-156

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. VIII. Christo insiti per Baptismum à damnatione sunt liberi. Spiritus adoptionis nos cum Christo coheredes facit. Quid orandum sit docet Spiritus.

169-170
171-174
175-178

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. IX. Iudaeorum ruina irrita non facit promissiones. Deus cujus vult miseretur, et quem vult indurat.

207-208
209-212
211-212

Paraphrasis.
Commentaria
Conclusio. Quid de praedestinationis mysterio sentiendum.

257
Cap. X. Orat Apostolus pro Iudaeis Christum finem legis ignoravit. Iustitia ex operibus legis ab ea quae est ex fide diversa.

230-240
241-242
243-244

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium doctrinale, confirmans quae in praecedentis capituli corollario dicta sunt.

Cap. XI. Quidam Iudaei gratuita electione servati. Gentilium gratuita bonitate assumpti non gloriantur adversus Iudaeos.

255-256
257-258
259-260

Paraphrasis.
Commentaria
Observatio generalis ad doctrinam spectans et ad mores.

261-262
280
Cap. XII. Docentur Romani ut Deo totos se dedant, ut omnia ad utilitatem proximi ordinent, ipsisque inimicis benefaciant.

281-282
283-284
285-286

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. XIII. Superioribus obtemperandum. De proximi dilectione. Spectantur Christi virtutes.

297-298
299-300
301-302
303-308

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. XIV. A firmioribus infirmi sunt fovendi. Nihil edendum, aut cum fratre offendendo, aut contra suam conscientiam.

309-310
311-312
313-314
315-316

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. XV. Inferioribus imbecillitas sustinenda. Iudaei iuxta promissiones, gentibus verò ex miseri-

cordii predicatum est Evangelium. Dicit Apostolus ad Romanos se venturum.

325-326
329-330
331-332

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. XVI. Variæ salutaciones. Quinam vitandi.

345-346
347-348
349-350
351-352

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

IN PRIMAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS COMMENTARIA.

365-366
Capit. primum. De baptizatoribus schismata. Repraelata mundi sapientia. Contemptum hunc electione, ne quis in se gloriatur.

367-368
369-370
371-372

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. II. Ostendit Paulus se Christum crucifixum veris simplicibus predicasse Corinthiis.

387-388
389-390
391-392

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. III. Corinthiis adhuc carnalibus predicari non poterunt recondita fidei mysteria. Solus Christus fidei fundamentum. De non violando Dei templo, quid sumus nos.

393-394
395-396
397-398

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. IV. Non temere iudicandum de Dei ministris. Arguuntur Corinthii qui de donis acceptis gloriantur. Dicit Apostolus Corinthum se brevi venturum.

405-406
407-408
409-410

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. V. Reprehenduntur Corinthii quod tolerarent virtum in haestu publicè viventem, quem Apostolus absens tradidit Satanae.

411-412
413-414
415-416

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. VI. Corripimur Corinthii quod iudicio contenderent eorum iudice ethnico. Quaedam licent quae non expediunt.

417-418
419-420
421-422

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. VII. Monita de matrimonio. Commendatur celibatus. Matrimonio anteponitur virginitas.

423-424
425-426
427-428

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

Cap. VIII. Idololatra non edenda, vel repugnantia conscientiae, vel cum infirmorum offendendo.

429-430
431-432
433-434

Paraphrasis.
Commentaria
Corollarium pietatis, etc.

INDEX RERUM.

MOXIVM.	9-10
BERNARDINI A PICONIO VITA.	<i>Ibid.</i>
JOANNIS GORCOMII VITA.	<i>Ibid.</i>
ESTII VITA.	11-12
Bernardini A Piconio hoc opus inchoantis Deo optimo maximo vocat.	<i>Ibid.</i>
Sopos auctoris, operisque ratio et occasio.	15-14
Prolocus in v. rimes D. Pauli Epistolae.	18-10
Joannis A Gorkomii in Epistolas D. Pauli Prolegomena.	17-28
IN EPISTOLAM AD ROMANOS PRAEFATIONES.	21-22
IN EPISTOLAM AD ROMANOS COMMENTARIA.	27-28
Capit. primum. Ostenditur ethnicos à Deo merito fuisse desertos.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	29-50
Paraphrasis.	51-52
Commentaria.	53-54
Corollarium pietatis, seu in hoc capite maxime observanda, et in proximum redigenda.	51-52

Cap. II. Iudaei et gentes redarguntur. Gentes ea quae legis sunt naturaliter praestantes, pro circumcisis habende sunt.	53-54
Analysis.	55-56
Paraphrasis.	57-58
Commentaria.	59-70
Corollarium pietatis, etc.	69-70
Cap. III. In quo prececlit Iudaei à gentibus. Tunc Iudaei, tunc gentes obnoxii sunt peccato, à quo liberat sola fides in Christum.	71-72
Analysis.	73-74
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	75-76
Corollarium pietatis, etc.	77-78
Cap. IV. Iustitiam non ex legis operibus, sed ex fide in Deum, quae Abraham repulata est ad iustitiam, ante datam ipsi circumcissionem.	81-82
Analysis.	83-84
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	85-86

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE BUENOS AIRES BIBLIOTECA

In omni loco. Noster interpres legit de mari raris, in omni loco. Graeca nunc habent de mari raris, in omni loco. Nostra lectio, melior, optat pacem semper et ubique, quae per Dei gratiam haberi potest; omnimoda verò reservatur in caelis.

Vers. 17. — SALUTATIO MEA... Hucusque per amantem scripta, cui scilicet Epistolam dicitur Apostolus, nunc verò propria manu salutatur.

Quod est signum in omni Epistola. Ita scribo, id est, sic in propria manu salutationem scribo, hucusque salutatio, mea manu scripta, signum est quo

id est, semper, perpetuo, in omni loco, in omni tempore.

Domini ut cum omnibus vobis, scilicet per gratiam suam.

Vers. 17. — Salutatio, mea manu Pauli; q. d.: Salutationem hanc quae vos saluto, ego Paulus mea

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad proximum redigenda.

1° Ex v. 5 discite quam merito sancta Ecclesia, à Spiritu sancto semper directa, per annum in suis officiis orat, et vobis nos exemplo docet orare: Dominus autem dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi. Charitas et patientia sunt recta salutis semita. Hinc ut rigne virtuti nobis semper studendum. Nostrum itaque votum continuum, omnimode orationum nostrarum summa lux esse debet: Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi.

Deus à nobis est super omnia diligendus. Ab hoc autem amore, et consequenter à salutis via, nos continue retrahat fallacia hujus mundi hauri. Hinc fugiter orandum: Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei. Diligam te, ó Deus cordis mei, diligam te ex toto corde meo; nec sinas minimum illius partem ad bona creata effluere. Vide v. 5. et observationem moraleam.

Mala hic sunt inevitabilia; necessarii patientium. Hinc rursus orandum: Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi.

omnis germana Epistola mea à suppositiis discerni potest.

Hae autem salutatio est quae sequitur:

Vers. 18. — GRATIA DOMINI VOSTRI IESU CHRISTI SIT OMNIBUS VOBIS. AMEN. Hinc verba pro eo quod est, vale, scribere soletat, ait Theodoretus. A gratia orsus est, et in gratiam finit, ait Theophylactus. Hanc semper toto corde desideremus, sine qua nec opus bonum incipere possumus, nec exsequi, nec proficere.

manu subscribo.

Quod est signum in omni epistola, ita scribo. Ut nos epistolae vale subscribimus, ita Apostolus subscribitur.

Vers. 18. — Gratia Domini nostri Iesu Christi, etc.; hoc enim hactenus omnibus eius epistolae subscribitur.

1° Patiar ut Christi. Patiar ut Christus, eo animo quo passus est Christus. Patiar itaque ad Dei gloriam, ad peccatorum meorum expiationem, et ad aeternam beatitudinis meritum; sicut Christus passus est ad Dei gloriam, ad peccatorum nostrorum remissionem, ad aeternam beatitudinem nobis promerendam. Alia vide v. 5.

2° Mirare, et pro tuo modulo imitare sanctum Paulum animas convertentem, et manibus laborantem; Ecclesiam fundantem, etque aeterna tabernacula consuetum. Ne panem, inquit, à quopiam gratis acciperem. Hocque mirabili edoctus exemplo, labora, munera respice, spiritualia gratis largire.

3° Nota quod laborandum. Quare? vide v. 10. Modum sancte laborandi, v. 12.

4° Paterna Pauli viscera, in v. 13, 14, 15, observet et imitetur omnis ecclesiasticus superior.

Corollarium pietatis, etc.

Cap. V. Ex fide iustitiam spe gloriamur, etiam in adversitatibus. Per unius Christi obedientiam iustificamur.

Analysis. 115-114
Ibid. 113-116
Paraphrasis. 114-117
Commentaria. 117-118

Corollarium pietatis, etc.

Cap. VI. In Christo baptizati sumus. Servi facti iustitiae, tradimus membra nostra in obsequium iustitiae ad vitam.

Analysis. 155-156
Ibid. 157-158
Paraphrasis. 157-158
Commentaria. 157-158

Corollarium pietatis, etc.

Cap. VII. Christo servandum in novitate spiritus. Occasione legis, quavis ea foret sancta, ne quis se exerceret peccatum.

Analysis. 151-152
Paraphrasis. 155-154
Commentaria. 155-156
Corollarium pietatis, etc. 167-168

Cap. VIII. Christo insiti per Baptismum à damnatione sunt liberi. Spiritus adoptionis nos cum Christo coheredes facit. Quid orandum sit docet Spiritus.

Analysis. 173-174
Paraphrasis. 177-178
Commentaria. 177-178

Corollarium pietatis, etc.

Cap. IX. Iudaeorum ruina irrita non facit promissiones. Deus cujus vult miseretur, et quem vult indurat.

Analysis. 207-208
Paraphrasis. 207-208
Commentaria. 211-212

Conclusio. Quid de praedestinationis mysterio sentiendum.

Cap. X. Orat Apostolus pro Iudaeis Christum finem legis ignorantes. Iustitia ex operibus legis ab ea quae est ex fide diversa.

Analysis. 230-240
Ibid. 241-242
Paraphrasis. 241-242
Commentaria. 247-244

Corollarium doctrinale, confirmans quae in praecedentis capituli corollario dicta sunt.

Cap. XI. Quidam Iudaei gratuita electione servati. Gentilium gratuita bonitate assumpti non gloriantur adversus Iudaeos.

Analysis. 255-256
Paraphrasis. 257-258
Commentaria. 259-260

Observatio generalis ad doctrinam spectans et ad mores.

Cap. XII. Docentur Romani ut Deo totos se dedant, ut omnia ad utilitatem proximi ordinent, ipsisque inimicis benefaciant.

Analysis. 281-282
Ibid. 283-284
Paraphrasis. 285-286
Commentaria. 287-288

Corollarium pietatis, etc.

Cap. XIII. Superioribus obtemperandum. De proximi dilectione. Spectantur Christi virtutes.

Analysis. 297-298
Paraphrasis. 299-300
Commentaria. 301-302

Corollarium pietatis, etc.

Cap. XIV. A firmioribus infirmi sunt fovendi. Nihil edendum, aut cum fratre offendendo, aut contra suam conscientiam.

Analysis. 311-312
Paraphrasis. 313-314
Commentaria. 315-316

Corollarium pietatis, etc.

Cap. XV. Infermorum imbecillitas sustinenda. Iudaei iuxta promissiones, gentibus verò ex miseri-

cordii predicatum est Evangelium. Dicit Apostolus ad Romanos se venturum.

Analysis. 325-326
Paraphrasis. 329-330
Ibid. 331-332

Corollarium pietatis, etc.

Cap. XVI. Varias salutaciones. Quinam videri. Analysis.

Paraphrasis. 345-344
Commentaria. 345-346
Ibid. 347-348

Corollarium pietatis, etc.

IN PRIMAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS PRAEFATIONES.

IN PRIMAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS COMMENTARIA.

Capitulum primum. De baptizatoribus schismata. Repraelata mundi sapientia. Contemptum hunc electione, ne quis in se gloriatur.

Analysis. 367-368
Paraphrasis. 367-368
Commentaria. 371-372

Corollarium pietatis, etc.

Cap. II. Ostendit Paulus se Christum crucifixum veris simplicibus predicasse Corinthios.

Analysis. 389-390
Paraphrasis. 391-392
Commentaria. 393-394

Corollarium pietatis, etc.

Cap. III. Corinthios adhibere carnalibus praedici non poterunt: recondita fidei mysteria. Solus Christus habi fundumentum. De non violando Dei templo, quid sumus nos.

Analysis. 407-408
Paraphrasis. 409-410
Commentaria. 411-412

Corollarium pietatis, etc.

Cap. IV. Non temere iudicandum de Dei ministris. Arguuntur Corinthii qui de donis acceptis gloriantur. Dicit Apostolus Corinthios se brevi venturum.

Analysis. 427-428
Paraphrasis. 429-430
Commentaria. 431-432

Corollarium pietatis, etc.

Cap. V. Reprehenduntur Corinthii quod tolerarent virtum in haestu publicè viventem, quem Apostolus absens tradit Satanae.

Analysis. 445-444
Paraphrasis. 445-446
Commentaria. 447-448

Corollarium pietatis, etc.

Cap. VI. Corripimur Corinthii quod iudicio contenderent eorum iudice ethnico. Quaedam licentiae quae non expediunt.

Analysis. 455-454
Paraphrasis. 455-456
Commentaria. 457-458

Corollarium pietatis, etc.

Cap. VII. Monita de matrimonio. Commendatur celibatus. Matrimonio anteponeitur virginitas.

Analysis. 475-474
Paraphrasis. 475-476
Commentaria. 477-478

Corollarium pietatis, etc.

Cap. VIII. Idololatra non edenda, vel repugnantem conscientiam, vel cum infirmorum offendendo.

Analysis. 495-496
Paraphrasis. 497-498
Commentaria. 499-500

Corollarium pietatis, etc.

Cap. IX. Apostolus Corinthios praedicans ne victimam quidem accipit; omnia fit omnibus ut plures convertat.

Analysis. 507-508
Paraphrasis. 507-508

INDEX RERUM.

MOXIVM.	9-10
BERNARDINI A PICONIO VITA.	Ibid.
JOANNIS GORCOMII VITA.	Ibid.
ESTII VITA.	11-12
Bernardini A Piconio hoc opus inchoantis Deo optimo maximo vocat.	Ibid.
Sopos auctoris, operisque ratio et occasio.	15-14
Prolocus in v. rimes D. Pauli Epistolae.	18-10
Joannis A Gorkomii in Epistola D. Pauli Praefatio.	Ibid.
IN EPISTOLAM AD ROMANOS PRAEFATIONES.	21-22
IN EPISTOLAM AD ROMANOS COMMENTARIA.	27-28
Capitulum primum. Ostenditur ethnicos à Deo merito fuisse desertos.	Ibid.
Analysis.	29-50
Paraphrasis.	51-52
Commentaria.	53-54
Corollarium pietatis, seu in hoc capite maxime observanda, et in proximum redigenda.	51-52

Cap. II. Iudaei et gentes redarguntur. Gentes ea quae legis sunt naturaliter praestantes, pro circumcisis habende sunt.	53-54
Analysis.	55-56
Paraphrasis.	57-58
Commentaria.	59-70
Corollarium pietatis, etc.	69-70
Cap. III. In quo prececlit Iudaei à gentibus. Tunc Iudaei, tunc gentes obnoxii sunt peccato, à quo liberat sola fides in Christum.	71-72
Analysis.	73-74
Paraphrasis.	Ibid.
Commentaria.	75-76
Corollarium pietatis, etc.	77-78
Cap. IV. Iustitiam non ex legis operibus, sed ex fide in Deum, quae Abraham repulata est ad iustitiam, ante datam ipsi circumcissionem.	81-82
Analysis.	83-84
Paraphrasis.	Ibid.
Commentaria.	85-86

Commentaria.	509-510
Corollarium pietatis, etc.	525-526
Cap. X. De tentatione humanâ, Deique in tentationibus auxilio. Fugienda eorum mensa qui idololatrias venerunt.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	529-530
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	534-535
Corollarium pietatis, etc.	534-535
Cap. XI. De modo quo vir et mulier orare debent. Eucharistica institutio, et de gravitate sceleris indignè ad illam accedentium.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	555-536
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	559-560
Corollarium pietatis, etc.	570-580
Cap. XII. Varia ejusdem Spiritus sancti charismata. Christus providit Ecclesie de variis hominum status.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	583-584
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	587-588
Corollarium pietatis, etc.	604-603
Cap. XIII. Charitatis necessitas et præcellentia.	603-604
Analysis.	<i>Ibid.</i>
Paraphrasis.	605-606
Commentaria.	<i>Ibid.</i>
Corollarium pietatis, etc.	615-614
Cap. XIV. Bonum linguarum prophetiæ dono inferius. Mulieres in ecclesiis silent.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	617-618
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	621-622
Corollarium pietatis, etc.	630-630
Cap. XV. De Christi nostræ resurrectione.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	635-644
Paraphrasis.	645-646
Commentaria.	649-650
Corollarium est resurrectio mortuorum.	681-682
Cap. XVI. De colligenda elemosyna. Commendatur Timotheus et Stephani familia.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	685-684
Paraphrasis.	685-686
Commentaria.	<i>Ibid.</i>
Corollarium pietatis, etc.	695-694
IN EPISTOLAM II AD CORINTHOS PRÆFATIONES.	<i>Ibid.</i>
IN EPISTOLAM II AD CORINTHOS COMMENTARIA.	695-696
Caput primum. Ex quantis adversitatibus crepus sit Apostolorum. Scam manifestat sinceritatem. Se non levem esse ostendit.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	697-698
Paraphrasis.	699-700
Commentaria.	701-702
Corollarium pietatis, etc.	711-712
Cap. II. Non venit Apostolus de majoris esset causa tristitie. Hortatur ut fornicarius recipiat in gratiam.	713-714
Analysis.	<i>Ibid.</i>
Paraphrasis.	715-716
Commentaria.	<i>Ibid.</i>
Corollarium pietatis, etc.	725-726
Cap. III. Non eget Apostolus hominum commendatione. Develamine quod super cor habebant Judæi in lectione Scripturarum.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	727-728
Paraphrasis.	729-730
Commentaria.	<i>Ibid.</i>
Corollarium pietatis, etc.	741-742
Cap. IV. Verbum Dei omnibus manifestatum. Gloriam æternam parit momentanea tribulatio.	745-744
Analysis.	745-746
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	747-748
Corollarium pietatis, etc.	759-760

Cap. V. Desiderant apostoli absolvi à corpore; legatione pro Christo funguntur.	759-760
Analysis.	761-762
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Corollarium pietatis, etc.	781-782
Cap. VI. Hortatur Apostolus Corinthios ne gratiam acceptam negligant, monente ut ab infidelium consilio separentur.	785-784
Analysis.	<i>Ibid.</i>
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	793-794
Corollarium pietatis, etc.	793-794
Cap. VII. Quantus sit Apostoli amor in Corinthios.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	795-796
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	797-798
Corollarium pietatis, etc.	807-808
Cap. VIII. Corinthios hortatur Apostolus ad tribuendam elemosynam pauperibus qui Jerosolymis ægebant.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	809-810
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	811-812
Corollarium pietatis, etc.	821-822
Cap. IX. Hortatur ad elemosynam promptè tribuendam. Varii elemosynæ fructus.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	823-824
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	825-826
Corollarium pietatis, etc.	835-834
Cap. X. Apostoli potestas, ejusdemque pro Christo tolerati labores.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	835-836
Paraphrasis.	837-838
Commentaria.	<i>Ibid.</i>
Corollarium pietatis, etc.	847-848
Cap. XI. Cor Apostolus nihil acceperit à Corinthiis. Trinitas perpressus est.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	851-852
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	853-856
Corollarium pietatis, etc.	862-870
Cap. XII. Factæ Apostolo divinæ visiones. De dato eidem carnis stimulo.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	875-874
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	876-876
Corollarium pietatis, etc.	894-892
Cap. XIII. Commendatur Apostolus iis qui peccaverunt, ut illos ad penitentiam provocet.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	895-894
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	895-896
Corollarium pietatis, etc.	901-900
IN EPISTOLAM AD GALATAS PRÆFATIONES.	905-904
IN EPISTOLAM AD GALATAS COMMENTARIA.	907-908
Caput primum. Apostolus reprehendit Galatas quod abduci se possi sint à veritate, cum eam à Christo ipse didicerit.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	909-910
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	911-912
Corollarium pietatis, etc.	925-924
Cap. II. Apostolus liberi semper docuit Evangelium; palmam reprehendit Cepham.	925-926
Analysis.	927-928
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	929-930
Corollarium pietatis, etc.	945-946
Cap. III. Ex fide in Christum datus est Spiritus sanctus. A maledictione legis Christus nos liberavit. Lex non poterat justificare.	947-948
Analysis.	949-950
Paraphrasis.	951-952

Commentaria.	955-954
Corollarium pietatis, etc.	975-974
Cap. IV. Ante Christum Judæi adhuc parvuli, sub lege custodiebantur. Abrahæ uxores duo testamenta designant.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	977-978
Paraphrasis.	981-982
Commentaria.	995-996
Corollarium pietatis, etc.	995-996
Cap. V. In Christo prodest sola fides. Hortatio ad mutuum dilectionem. Carnis opera extendunt à regno cælorum.	997-998
Analysis.	999-1000
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1001-1002
Corollarium pietatis, etc.	1015-1014
Cap. VI. Juvandus proximus. Operandum bonum semper. A seductoribus cavendum. Paulus in solo Christo crucifixio gloriatur.	1015-1016
Analysis.	1017-1018
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1019-1020
Corollarium pietatis, etc.	1029-1030
IN EPISTOLAM AD EPHESIOS PRÆFATIONES.	<i>Ibid.</i>
IN EPISTOLAM AD EPHESIOS COMMENTARIA.	1031-1032
Caput primum. Deum benedicit Apostolus ob collata prædestinatis gratis, optatque Ephesios perfectam sapientiam. Christus caput super omnem Ecclesiam constitutus.	1035-1036
Analysis.	<i>Ibid.</i>
Paraphrasis.	1037-1038
Commentaria.	1035-1036
Corollarium pietatis, etc.	1057-1058
Cap. II. Genes, prius alienæ à Dei promissionibus, per Christum factæ sunt sanctorum concives.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1057-1058
Paraphrasis.	1059-1060
Commentaria.	1061-1062
Corollarium pietatis, etc.	1065-1065
Cap. III. Quod gentes participes sint promissionum Dei.	1075-1076
Analysis.	<i>Ibid.</i>
Paraphrasis.	1077-1078
Commentaria.	1079-1080
Corollarium pietatis, etc.	1081-1082
Cap. IV. Hortatio ad unitatem. De variis charismatibus, variisque in Ecclesia ordinibus. De extendendo veteri homine, novoque induendo.	1091-1092
Analysis.	1095-1096
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1097-1098
Corollarium pietatis, etc.	1117-1118
Cap. V. Hortatio ad Christum imitandum. Tempus redimendum. Uxores subditæ sint viris, viri diligant uxores.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1119-1120
Paraphrasis.	1121-1122
Commentaria.	1125-1124
Corollarium pietatis, etc.	1129-1130
Cap. VI. Filii parentibus, servi dominis obediant. Parentes erga filios, et domini erga servos sui sint solliciti memores.	1131-1132
Analysis.	1133-1134
Paraphrasis.	1135-1136
Commentaria.	1145-1144
Corollarium pietatis, etc.	1145-1146
Cap. VII. Filius primogenitus, qui quod Dei verbum sedulo servaverunt, multa passi à contribulibus, declaratoque quantum illos diligit.	1155-1154
Analysis.	<i>Ibid.</i>
Paraphrasis.	1157-1158
Commentaria.	1155-1156
Corollarium pietatis, etc.	1155-1156
Caput primum. Si Philippensium utilitatem non spectaret Apostolus, dissolvi cuperet et esse cum Christo.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1157-1158
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1159-1160

Corollarium pietatis, etc.	1175-1174
Cap. II. Hortatio ad dilectionem mutuan. In Christo sit omnino flectitur omne genu. In timore salus operanda. Timothei et Epaphrodito laudatio.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1175-1176
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1177-1178
Corollarium pietatis, etc.	1191-1192
Cap. III. Nemo in legalibus gloriari potest. Philippenses hortatur Apostolus ne Christi crucis inimici contulerint.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1195-1194
Paraphrasis.	1195-1196
Commentaria.	<i>Ibid.</i>
Corollarium pietatis, etc.	1207-1208
Cap. IV. Ad perseverantiam Philippenses hortatur; ipsi Dei pacem optant, eosque laudat quod ad ipsum necessaria miserint.	1209-1210
Analysis.	1211-1212
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1215-1214
Corollarium pietatis, etc.	1225-1226
IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES PRÆFATIONES.	1227-1228
IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES COMMENTARIA.	1229-1230
Caput primum. Omnia creata sunt per Christum Dei imaginem, qui caput est Ecclesie, mysterium inconditionum, nunc manifestatum.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1231-1232
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1235-1234
Corollarium pietatis, etc.	1240-1239
Cap. II. Cavendum à seductoribus. Per Christum ab adverso ipsis chirographo liberati sunt fideles.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1241-1242
Paraphrasis.	1243-1244
Commentaria.	1245-1246
Corollarium pietatis, etc.	1269-1270
Cap. III. De induendo novo homine; de assumendis virtutibus, Deoque laudando, ad quem cuncta sunt referenda.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1271-1272
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1275-1274
Corollarium pietatis, etc.	1285-1284
Cap. IV. Pro se caput ipsos precari, et discretè cum infidelibus conversari; cupitque ut et hæc et Eudæmonium Epistola apud utramque legator Ecclesiam.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1285-1286
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1287-1288
Corollarium pietatis, etc.	1291-1292
IN PRÆFATIONE AD THESSALONICENSIS EPISTOLAS PRÆFATIONES.	<i>Ibid.</i>
IN PRÆFATIONE AD THESSALONICENSIS EPISTOLAM COMMENTARIA.	1295-1294
Caput primum. Palam ostendunt Thessalonicenses quem apud ipsos fructum habuerit Pauli predicationis.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1295-1296
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1297-1298
Corollarium pietatis, etc.	1305-1304
Cap. II. Iteo gravis agit quod Dei verbum sedulo servaverunt, multa passi à contribulibus, declaratoque quantum illos diligit.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1305-1306
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1307-1308
Corollarium pietatis, etc.	1315-1316
Cap. III. Ne propter afflictiones à fide moverentur, misit ad eos Timotheum, quo reverso, gratias Deo agit quod in fide firmi remanserint.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1317-1318
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>

Comentaria. 1517-1518
 Corollarium pietatis, etc. 1521-1522
 Cap. IV. Hortatur ut tradita servent precepta, docetque resurrectionis nostrae modum. Plus aequo tristitiae non indulgendum propter mortuos. *Ibid.*
 Analysis. 1525-1524
 Paraphrasis. *Ibid.*
 Commentaria. 1525-1526
 Corollarium pietatis, etc. 1535-1536
 Cap. V. Judicii dies incertus. De officiis erga profectos, fratres, Beam. *Ibid.*
 Analysis. 1537-1538
 Paraphrasis. *Ibid.*
 Commentaria. 1539-1540
 Corollarium pietatis, etc. 1549-1550
 IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSES PREFATIO. *Ibid.*
 IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSES COMMENTARIA. 1553-1554
 Caput primum. Laudat Thessalonicenses ob fidem

et uberantiam; orat ut digni habeantur vocatione Dei. 1555-1554
 Analysis. *Ibid.*
 Paraphrasis. *Ibid.*
 Commentaria. 1555-1556
 Corollarium pietatis, etc. 1561-1562
 Cap. II. Monita de die Domini et de filio perditionis. *Ibid.*
 Analysis. 1565-1564
 Paraphrasis. *Ibid.*
 Commentaria. 1565-1566
 Corollarium pietatis, etc. 1579-1580
 Cap. III. Caput ut pro se preceatur, monetque ut vident Christianos nolentes servare quae ipse instituerat. *Ibid.*
 Analysis. 1581-1582
 Paraphrasis. *Ibid.*
 Commentaria. 1583-1584
 Corollarium pietatis, etc. 1591-1592
 INDEX RERUM. *Ibid.*

FINIS TOMI VIGESIMI-QUARTI SCRIPTURAE SACRAE.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
 DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

U.A.

AD AUTONOMIA DE N. E.
ON GENERAL DE BIBLIOTECA